Ad Conventum Monacensem Ordinis Eremit. S. Augni
1730.

JURIS CANONICI UNIVERSI COMMENTARIUS PARATITLARIS.

CAJETANI FELICIS VERANI

TOMUS QUINTUS.

JURIS CANONICI UNIVERSI COMMENTARIUS PARATITLARIS.

SEU

Dilucida explicatio, nova methodo exhibita, omnium Pontificiarum Decretalium, quæ continentur in quinque libris GREGORII IX. & aliarum BONIFACII VIII. in Sexto; ac Constitutionum Recentiorum Pontificum in Septimo. Clementinarum CLEMENTIS V. Extravagantium JOANNIS XXII. & Communium. Explicatúrque quid jure novo per decreta Conciliorum, præsertim Tridentini statuitur.

CUILIBET TITULO

Prætexitur Summarium Exegeticum omnium capitum, quæ in eodem continentur cum præcipuis Glossæ Doctrinis: & in calce adjiciuntur plures selectæ quæstiones pertinentes ad materiam ejusdem Tituli.

OPUS

Digestum quinque Tomis respondentibus quinque libris Decretalium.

TOMUS QUINTUS.

AUTHORE

R. P. D. CAJETANO FELICE VERANI,

Niciensi Clerico Regulari SS. Theologiæ, & Juris Canonici Professore.

Nunc primùm in lucem prodit. Permissu Superiorum, & Privilegio.

MONACHII, Sumptibus, ac Typis JOANNIS JÆCKLINI, Typographi Electoralis, & Bibliopolæ. ANNO M. DCC. VIII.

REVERENDISSIMO AC CELSISSIMO DOMINO, DOMINO JOANNI FRANCISCO Lib. Baroni de ECKHER, EPISCOPO FRISINGENSI S.R.I. PRINCIPI &c. &c.

DOMINO, DOMINO COLENDISSIMO.

Postremæ huic Canonicarum Lucubrationum parti nominis TUI decus prætexere factu optimum censui CELSISSIME PRINCEPS, quò totius operis coronidem nobili TUÆ dignitatis clauderem gemmâ, ex cujus nitore obscura claritatem, ex nobilitate humilia decus, ex soliditate nutantia

tantia firmitatem, & ex pretio pusilla haurirent magnitudinem. Ad id me urserunt non solùm aviti Stemmatis publicata nobilitas; coacervatis meritis acquisita dignitas; morúmque innata facilitas: verùm etiam propensa animi Tui Benevolentia, quâ nostrum prosequeris Ordinem; nostrósque homines in TUA Frisingensi civitate munifico recipis hospitio, Tuósque efficis commensales: & præsertim piissimus affectus in Patriarcham nostrum S. Cajetanum, quem præcipuos inter Tuos recensuisti Patronos, eiúsque festum à die non congruo ad proprium, ut æquum erat, per totam longè, latéque diffusam Tuam Diœcesim transtulisti: nósque omnes pluribus affecisti favoribus. Nemo tot beneficiis devinctus adeo jejunæ est fortunæ, ut illi desit, quo valeat benevolam Benefacientis rependere voluntatem: præsto semper est ingenua saltem illa Confessio, quâ alienis devinctus beneficiis debitum fatetur, quod contraxit, gratúmque animum suo devovet Benefactori: quippe, *Restituit Beneficium* (ait Seneca *L.2. de Benef. c.1.*) *qui libenter debet*. Hac compensationis formâ usus Æschines dixit Socrati, cujus beneficiis se cumulatum senserat: Nihil Te dignum, quod dare Tibi possim invenio; & hoc ipso pauperrimum me esse sentio: hoc tamen unum quod habeo do Tibi, me ipsum. Neque censendus est modicum dare, qui totum quod habet, ceu se ipsum ultronea donat voluntate; idque causæ fuit Senecæ præferendi oblatum Socrati ab Æschine munus Alcibiadis profusis divitijs. Hæc eadem mea est conditio; senseram meam Congregationem Tuis auctam beneficiis; sed angustiis pressus Religiosæ paupertatis, adigor personam agere solius confitentis suscepta beneficia, & levidense hoc munus in animi quasi tesseram Tibi devovere; opus nimirum quod licet leve, ac rubiginosum plurimum tamen ei obtinget ponderis, & splendoris si Tuis dignabitur manibus. Etiam quæ sursum è sinu telluris beneficio solaris radii trahuntur exhalationes nullius sunt claritatis, nulliúsque ponderis; & tamen subvectæ,

&

& in nubes coactæ; quæ obscuræ antea erant, modò Solis lumine collustratæ spectabilem exhibent iridem mirâ colorum varietate depictam, aspectu propterea jucundissimam, & cogitatu mirabilem; cum in rorantibus à proxima pluvia nubibus varias suspiciamus ab adverso invectos colores cæruleum, viridem, purpureum, luteum, igneum admirabili naturæ artificio permistos, & confusione quadam discretos. PRINCIPEM hunc æmularis Planetarum cum tot videaris radiis coruscus, quot virtutibus ornatus, eâ scilicet morum suavitate, quâ vel asperos Tibi concilias animos; eâ excultæ prudentiæ sagacitate, quâ in negotiis peragendis nunquam à rectitudine visus sis deflexisse; eâ privatæ consuetudinis comitate, quâ in Tui amorem, & obsequium trahis quotquot Tuo dignantur aspectu, Tuo gaudent eloquio; mirantur omnes Tuam sine fuco affabilitatem; sine lenociniis probitatem; & illam morum harmoniam, ac discordem concordiam; quâ nihil gravitatati hilaritate; nihil Majestati humanitate; nihil serietati familiaritate detrahatur; & præsertim illum excelsæ mentis candorem, quô translucidos sinceritatis sinus foras explicas. Noveras Achabum PRINCIPEM Sceptrum in Samaria tractâsse, summísq; fuisse laudibus comendatum; non quia leges sanciverit, ut Solon; aut Gigantes prostraverit, ut David; sed quia domum extruxerit eburneam; non quòd elephantes edentuli epinicium Achabo occinverint; quasi gloria Samariæ ex ferarum exuviis ab India transmissis rediviva resurgeret; sed quia domum exhibuit spectandam eburneam, dixerim cor candidum, ac sincerum; cui adeo impensè studuisti, ut ad infulas Te pertraxerit; non ut ad coronam, & Principatum; sed ad sacerdotium, & regimen animarum, quas fortiùs exemplo virtutum, quàm verborum copiâ pascis, reficis, ac per æternæ salutis itinera Te præeunte trahis. Ad id enim ecclesiasticis Principibus non sceptrum, sed pedum in manibus extraditur, quò Pastoris fungantur officio. Accipe igitur, quæ TUA humanitas est, benigna manu, hilari vultu, sereno animo

mo has meas poſtremas Juris Canonici lucubrationes in meæ obſervantiæ argumentum, meique obſequii fidiſſimum indicem. Pro hac benignitate Deum enixim rogo, ut Te incolumen Diutiſſimè ſervet, omniúmque bonorum cumulet incrementis. Ita voveo

Monachii ex noſtris Ædibus SS. Cajetani, & Adelhaidis Pridie Nonas Decemb. Epocha Christiana Anno 1708.

REVERENDISSIMÆ TUÆ CELSITUDINIS.

Humillimus Obſequentiſſimus in Chriſto Servus

D. CAJETANUS FELIX VERANI
Clericus Regularis.

APPRO-

APPROBATIO ORDINARII.

QVia quinque Tomi Iuris Canonici respondentes quinque libris Decretalium ab Admodum Reverendo Patre D. Cajetano Felice Verani Clerico Regulari compositi, & à Theologis recogniti, nil orthodoxæ fidei, & bonis moribus dissonum continent; sed doctrinam omnino sanam, claram, & nervosè probatam exhibent: datur facultas, ut typis imprimi, & evulgari possint. Actum Frisingæ die 23. Junii 1705.

Franciscus Antonius Begnudellius Bassus, SS. Theologiæ Doctor. Cathedralis Ecclesiæ Frisingensis Canonicus Capitularis, Scholasticus, Vicarius in Spiritualibus Generalis, & Officialis, Librorum Censor.

FACULTAS REVERENDISSIMI PATRIS GENERALIS.

HOc Opus, cui Titulus Juris Canonici Universi Commentarius Paratitlaris quinque Tomis respondentibus quinque libris Decretalium Pontificiarum digestum à R. P. D. Cajetano Felice Verani nostræ Congregationis sacræ Theologiæ, & Juris Canonici Professore, cum juxta assertionem Patrum, quibus id commisimus fuerit approbatum, ut typis mandetur quod ad nos spectat facultatem concedimus. In quorum fidem præsentes literas manu propria subscripsimus. Romæ in Ædibus nostris S. Sylvestri Montis Quirinalis pridie Calendas Septembris Anno 1700.

D. Gregorius de Baucio Præpositus Generalis Clericorum Regularium.

D. Ioseph Maria Trincherius Secretarius.

)( )(Con-

CONFIRMATIO
ejusdem Facultatis.

CUm opus inscriptum Juris Canonici universi Commentarius Paratitlaris quinque Tomis respondentibus quinque libris Decretalium Ponficiarum digestum à R. P. D. Cajetano Felice Verani nostri Ordinis sacræ Theologiæ, & juris Canonici Protessore fuerit à meo Prædecessore approbatum, ac typis inchoatum, ut continuetur,&absolvatur, quo ad nos spectat facultatem concedimus. In quorum fidem has literas manu propria subscriptas solito nostro sigillo firmavimus Romæ apud S. Sylvestrum Montis Quirinalis die 17. Septemb. 1707.

D. Ludovicus Finalis Præpositus Generalis Clericorum Regularium.
D. Joseph Maria Aliprandi Secretarius.

APPROBATIO
Theologorum.

JUssu Reverendissimi Patris D. Gregorii de Baucio nostræ Congregationis Præpositi Generalis accuratè perlegimus quinque Tomos Juris Canonici respondentes quinque libris Decretalium Pontificiarum à R. P. D. Cajetano Felice Verani nostri Ordinis sacræ Theologiæ, & Juris Canonici Professore Compositos: cúmque inoffenso pede eos percurrerimus; nec quidquam offenderimus orthodoxæ fidei, vel bonis moribus adversum: imò plurimam in iisdem deprehenderimus eruditionem, miram claritatem, ac solidam doctrinam; sintque omnia summa ingenii solertia, ac Doctorum tum Juris Pontificii, tum Cæsarei, ac sacræ Theologiæ inconcussis stabilita fundamentis, typis dignos arbitramur, rati omnibus profuturos. Monachii in nostris Ædibus, SS. Adelhaidis & Cajetani 4. Idus Maii An. Reparatæ salutis 1700.

D. Ludovicus Voltolini C. R. Theolog.
D. Antonius Reindorff. C. R. Theolog.

ELEN-

ELENCHVS TITULORUM

Summariorum Exegeticorum, Paragraphorum, ac quæstionum, quæ in hoc quinto Tomo in quintum librum Decretalium continentur.

)( )(2 su,

§. II.

TYPOGRAPHUS LECTORI

OPera Admodum Rev. P. D. Cajetani Felicis Verani Clerici Regularis cusa Monachii in mea Typographia, quæque venum in mea dantur Officina, sunt.

Ex Philosophia universa quatuor Tomi in folio.

Tomus I. In Logicam Aristotelis, cui adjiciuntur plures quæstiones Metaphysicæ. fol.

Tomus II. In octo Libros Physicorum Aristotelis. fol.

Tomus III. De mundi systemate, corporibus cælestibus. elementis, mistis, & Meteoris.

Tomus IV. In libros de Anima, & in Metaphysicam. fol.

Ex Theologia Speculativa universa dogmatica, & Morali octo Tomi in fol.

Tomus I. De Deo uno, eiúsque Attributis. fol.

Tomus II. De visione beata, scientia, & voluntate Dei, déque Prædestinatione Sanctorum, & reprobatione impiorum. fol.

Tomus III. De ineffabili mysterio SS. Trinitatis fol.

Tomus IV. De Angelis, & Homine fol.

Tomus V. De Beatitudine. Actibus humanis, eorúmque principio activo, naturali, voluntario, & libero. Morúmque causa Morali: seu de moralitate, eiúsque bipartita specie honestate, & turpitudine De vitiis, & peccatis Recto usu Probabilitatis juxta Pontificias sanctiones. De gratia Justificatione, & Merito. fol.

Tomus VI. De virtutibus Theologicis. & Cardinalibus Déque earum partibus subjectivis, & potentialibus. Vitiisque oppositis. fol.

Tomus VII. De sacrosancto mysterio incarnationis Verbi divini. De cultu sanctorum absoluto & respectivo. De immaculata conceptione Virginis Matris, & de Legibus f.

Tomus VIII. De Sacramentis in genere, & specie. Déque indulgentiis, Jubilæo, & censuris fol.

Ex Iure Canonico universo quinque Tomi in folio, respondentes quinque Libris Decretalium.

Tomus I. In primum librum decretalium fol.

Tomus II. In librum secundum decretalium fol.

Tomus III. In librum tertium decretalium fol.

Tomus IV. In quartum librum decretalium fol.

Tomus V. In quintum librum decretalium fol.

Ex aliis Materiis

Monumentum extremi honoris, perennis virtutis piis Manibus Serenissimi Ferdinandi Mariæ Bavariæ Ducis, & Electoris cum emblematis ære incisis, oratione Funebri, inscriptionbus, Elogiis soluta, & ligata oratione. fol.

Ingressus Martio-Nuptialis Serenissimi Electoris Ducis Bavariæ Maximiliani Emanuelis Monachium ex Hungaria reducis cum lectissima Sponsa Maria Antonia Archiducissa Austriæ Leopoldi I. Imperatoris filia ex Margarita Hispana. fol.

Extra meam Typographicam Author alia edidit opera.

CAJET.

CAJETANI FELICIS VERANI CLERICI REGULARIS IN LIBRUM QUINTUM DECRETALIUM PROOEMIUM.

Ongruenter hic liber subnectitur præcedentibus: cum enim jus Pontificium sive scriptum, sive non scriptum, versetur circa personas ecclesiasticas, vel circa res, vel circa judicia; & ea vel civilia, vel criminalia; & in primo libro Pontifex egerit de Jure personarum; in secundo de universa judiciarii ordinis ratione; in tertio, & quarto de ipsa materia, seu rebus clericorum, ac laicorum, quæ deducuntur in Judicium ecclesiasticum: rectè in hoc quinto libro de iis tractat, quæ in judicium ecclesiasticum criminale veniunt: docétque primò modum, quo actiones, seu Judicia criminalia instituuntur: postea agit de ipsis delictis, quæ ad forum deducuntur ecclesiasticum; ac demum de pœnis, quibus Rei à Judice ecclesiastico afficiuntur; adeout postremus hic liber sit totius Juris Canonici complementum, & connexionem habeat cum prioribus.

TITULUS I.

De Accusationibus, Inquisitionibus, & Denuntiationibus.

Git Pontifex in hoc primo titulo hujus quinti libri de modis instituendi actiones, seu judicia criminalia, & quo pacto suscipi debeant; & primò de accusatione, quæ est criminis alicujus apud Judicem competentem vindictæ publicæ causâ, inscriptione interveniente legitimè facta delatio, ut desumitur *ex l. fin c. de Accusat.* Fit autem accusatio ob vindictam publicam, seu bonum commune Reipublicæ, ut alii absterreantur à criminibus perpetrandis.

SUMMARIUM EXEGETICUM,

Omnium capitum, quæ in hoc Titulo continentur.

C. *SI LEGITIMUS* 1. *h. t. Fœlix Papa declarat, quòd si Accusator non sit legitimus, Reus non debeat molestari nec trahi ad judicium, hinc si legitimus non sit Accusator, non fatigatur accusatus. Ubi notat Glossa tres ut illegitimos non posse accusare, scilicet criminosos, inimicos, & qui sunt malæ famæ, & suspecti, immo nec posse denunciare* c. cum in tua de spons. *Sunt etiam alij plures illegitimi, qui arcentur in jure ad accusandum. Cæterum de jure communi omnes possunt accusare, qui non sunt prohibiti* l. accusare ff. de accus. *prohibentur verò Primo ob dignitatem Clerici, & milites. Secundò propter statum filijfamilias, & servi, qui non sunt sui juris. Tertiò ob defectum ætatis pupilli & Minores. Quartò ob imbecillitatem sexus ut mulieres. Quintò ob indignitatem personæ, ut criminosus, infamis, damnatus, excommunicatus. Sextò propter turpem quæstum, ut qui pecuniam accipit, ut accuset, vel abstineat ab accusatione Septimò propter defectum fidei, & suspicionem odij, ut inimici capitales, & mendici, quorum fides facilè datur venum. Octavò ob reverentiam debitam accusato, ut si liberi parentes; servi liberti, aut vasalli velint accusare Dominos, vel laicus Clericum. Nonò propter amorem debitum ut si Maritus velit uxorem accusare, & frater fratrem Hodie judices denunciationem, & querelam accipiunt, à quocunque porrigatur, eò quia ex officio possint per inquisitionem procedere ad querelam à quocunque porrectam: quinimò in utroque foro civili, & ecclesiastico publica authoritate constituuntur Procuratores fisci, & Syndici, qui ex officio tenentur crimina deferre. Quamobrem ex hodierna consuetudine ille accusator dicitur legitimus, qui habet sufficientes probationes contra accusatum, & non deficit in probatione.*

C. *SI QUIS EPISCOPUS* 2. *h. t. Idem Pont. rescribit volentem denunciare suum Episcopum teneri priùs ipsum charitativè admonere, ut se emendet: alioquin non admittitur ejus denunciatio Hinc notat Glossa, antè denunciationem debere necessariò præcedere evangelicam admonitionem. Hodie tamen jure novo ex Concilio Tridentino non sunt Episcopi citandi, ut personaliter compareant, nisi ex causa, ex qua essent deponendi, vel privandi* seß. 13. de refor. c 6. *Secundò non esse in causa criminali recipiendos testes contra illos, nisi contestes, & bonæ conversationis, existimationis, & famæ fuerint Quòd si odio, temeritate, aut cupiditate aliquid deposuerint mandat Concilium esse graviter puniendos* seß. 13. de reform. c 7 *Tertiò causas illorum, quando pro qualitate objecti criminis comparere debent, referendas esse coram Pontifice, ac per ipsum debere terminari* seß. 24. c. 5. *Quartò causas quæ necessariò committuntur contra Episcopos criminaliter accusatos extra curiam, nemini cōmitti debere nisi Metropolitanis, aut Episcopis ex speciali commissione ipsius Papæ manu signata eligendis pro sumenda facti instructione, & sententia definitiva ipsi soli reservatur. Quintò Episcopos residentes etiam ex attrocissima causa hæresis, vel læsæ Majestatis non posse citari, nec moneri ad personaliter comparendum, nisi de expressa commissione signata speciali manu Papæ.*

C. *ILLA PRÆPOSITORUM* 3. *h. t. rescribit Gregorius Papa Duci Campaniæ, eos tantùm debere accusare, quorum interest, quo pacto Monachi possunt Abbatem accusare, & causam esse tractandam coram illis, ut Reus absolvatur, vel condemnetur. Quia ut notat Glossa, sententia definitiva decet esse, vel liberatoria, vel condemnatoria: alioquin nullius esset valoris. Immo debet etiam esse cum certa quantitate alioquin non valet. Ex hoc textu liquet, Abbatem seu Prælatum posse accusari à Religiosis seu Monachis, quia in hoc Religiosi utilitatem videntur procurare Monasterij.*

C. *OMNIPOTENS* 4. *h. t. Idem Pont. rescribit Constantiæ Augustæ, accusatum, vel denuntiatum de aliquo crimine non posse interim promoveri ad honorem, donec se purgaverit; ex quo textu colligitur, effectum accusationis legitimè institutæ esse ut accusatione pendente accusatus non possit promoveri ad dignitatem. Quia quamdiu inquiritur, est infamatus* c. ult. de testib.

C. *Nulli Episcoporum* 5 *h. t. Pascalis Papa rescribit Episcopum non posse eos ab accusatione sua repellere, quos priùs quam sciret, se ab eis impetendum à sua communi familiaritate neglexit separare. Ratio est, quæ additur à Glossa, quia Episcopus non potest reprobare mores, quos priùs approbavit utendo familiaritate talium hominum: etenim Episcopus non potest alios admittere familiares nisi qui probatæ sunt vitæ: hinc licèt criminosus generaliter arceatur ab accusatione, si tamen fuit familiaris Episcopi recipitur ejus accusatio ex vi præsentis textûs, & non potest Episcopus contra ipsum excipere. Nihilominus Judex ex suo officio potest illum repellere, si non sit idoneus.*

C. *DE HIS* 6. *h. t. Ex Concilio Moguntino statuitur, ut accusatus de uno crimine, si de ipso fuit semel absolutus, non possit de eodem secundò accusari. Id tamen procedit, dummodo fuerit legitimè absolutus. Hinc notat Glossa, quòd si probato crimine Judex dispensavit, & crimen erat dispensabile, non potest iterum accusari, si est legitimè absolutus, quia*

quia accusator defecit in probatione: solet tamen hac regula limitari. Primò ut non procedat, quando sententia absolutoria est lata per collusionem, seu prævaricationem, ut notat Panormitanus in c. fin. de collus. detegen. *Secundò neque procedat, quando sententia non est definitiva, sed tantùm absolutoria ab observatione judicij, ut si Judex, vel forum non sit competens, quia talis sententia non parit exceptionem rei judicatæ: licèt plures censeant; & quidem probabiliter in utroque casu non posse absolutum iterum accusari. Tertiò quia licèt absolutus non possit iterum accusari ab eo qui primò illum accusavit, eò quia obstet illi exceptio rei judicatæ; potest tamen accusari ab alio prosequente suam, vel suorum injuriam, si ignoret, accusationem ab alio fuisse institutam, quia si sciat non potest iterum accusare, quia obstat exceptio rei judicatæ, ut notat Panormitanus hîc. Quartò nec procedit, quando quis est absolutus per transactionem factam cum parte, & non per sententiam: quia si transactio est valida, tametsi ipse transigens non possit accusare, tamen aliquis tertius potest de novo accusare.*

C. *REPELLANTUR 7. h. t. Declarat Stephanus Papa, cohabitantes cum inimicis alicujus, seu Petri esse repellendos ab accusatione contra Petrum. Barbosa hîc* n. 3. *id etiam extendit ad inimicum reconciliatum, ut nec ipse possit accusare, nisi causa inimicitiæ dudum extincta sit, & amicitia per diuturnitatem temporis confirmata.*

C. *ACCUSASTI 8. h. t. ex Burcardo lib. 19 statuitur, ut qui accusavit aliquem calumniosè innocentem, adeò ut accusatus debeat mori (nisi pro pace hoc fecerit) Accusator debeat pœnitentiam agere in pane, & aqua per 40. dies, quæ pœnitentia carena vocabatur: & per septem sequentes annos debeat etiam pœnitere: sin verò innocens mutilatus tantùm sit, & non occisus, debeat tunc accusatus pœnitere per tres quadragesimas, ut etiam si debilitatus sit. Hic autem textus intelligitur de accusatione innocentis per calumniam, quæ fit sine culpa accusati: quia si quis sit justè accusatus, & crimine probato sit capite diminutus, accusator immunis est quantum ad pœnam talionis.*

C. *EVIDENTIA 9. h. t.* Ex D. *Augustino super Genes. de morte Abel declaratur, quòd evidentia patrati sceleris non indigeat clamore accusatoris, adeò ut si crimen sit notorium, & per se manifestum possit Judex procedere sine prævia alia accusatione: ex quo textu desumitur regula generalis, quòd super evidentia sceleris possit Judex procedere sine accusatore, nec illo indigeat, nisi quoad sententiam, quæ ferenda est etiam super notorio, ut docent communiter cum Julio Claro* lib. 5. §. fin. q. 9. n. 8. *Tunc autem crimen dicitur notorium, vel evidens, cui adjungitur valdè plena notitia inducens indubitatam probationem non indigentem discussione. De crimine notorio plura habet Covarruvias* lib. 3. variar. c. 3. n. 4.

C. *CUM 10. h. t. rescribit Alexander III. laicum non esse admittendum ad accusandum Clericum, neque eum qui fuit testis in uno casu esse admittendum ad accusandum in eodem casu, præsertim si frater accusati accusâsset prius eodem crimine simoniæ eum, qui modo accusat talem Clericum, & mandat Pontifex, ut accusatus, quia infamatus, debeat se purgare cum tribus sacerdotibus. Ubi notat Glossa, laicos non posse accusare Clericos nisi prosequantur suam, vel suorum injuriam* c. omnibus 4. q. *Rursus accusantes non posse esse testes in eo casu nisi in criminibus exceptis simoniæ, hæresis, læsæ Majestatis. Cæterum in hoc textu ideo testes rejciuntur quamvis accusaverint de simonia, quia erant inimici. Notandum est, contra clericum infamatum, seu malæ famæ, & opinionis, etiam in exceptis admitti laicos infames, & viles, ut notat Hostiensis hîc.*

C. *EX PARTE TUA 11. h. t. rescribit Pontifex, quòd licèt Monachus non possit accusare alios, potest tamen suum Abbatem, Præpositum, vel Prælatum accusare, cui etiam administrari debent expensæ de bonis Monasterij, donec causa finiatur: ita tamen ut accusatio non eximat Monachum accusantem ab obedientia Prælati accusati; nisi fortássis eximatur ex alia causa: ubi notat Glossa, Monachum non posse alios accusare nisi intersit Monasterio, & de licentia Abbatis: vel nisi de licentia Prælati esset in aliquo negotio, ut in aliqua publica academia causâ studiorum, & interesset eum accusare; tunc enim posset Prælatum accusare, ut etiam fraternè corrigere sine licentia, eò quia sit de jure divino. Ex hoc textu liquet, non esse licitum Religioso quemquam in judicio accusare præter proprium Prælatum, nisi concurrant duæ conditiones, scilicet licentia Prælati, & utilitas Monasterij.*

C. *SI CONSTITERIT 12. h. t. Idem Pont. statuit, quòd si Presbyter, cui ecclesia est commendata, sit ebriosus per totam noctem in taberna; & mane indigestus, seu non jejunus celebret; si de hoc fuerit convictus coram suo Episcopo, vel accusatus, fateatur sponte, non possit amplius repetere ecclesiam, qua propter tale crimen fuit privatus. Sin autem ecclesia fuit illi canonicè collata in titulum, & postea non fuit convictus de aliquo crimine, ob quod jure sit spoliandus, vel si fuit spoliatus, post appellationem sit restituendus in possessione pecifica. Ubi notat Glossa, eum qui commendat rem alicui non dare eidem possessionem rei commendatæ; proinde ea non spoliari quando privatur. Rursus confessionem coactam non præjudicare.*

C. *MEMINIMUS 13. h. t. Idem Pont. declarat, eum non posse excipere contra aliquem si præsumatur ejus manifestus inimicus. Ut nec illum, qui in illa, vel in simili causa fuit testis, alio accusante. Ex quo texu liquet, inimicum non solùm repelli ab accusatione. Verùm etiam ab exceptione voluntaria, seu spontè opposita. Rursus manifestum inimicum esse*

esse repellendum ex officio Judicis, præsertim si sit inimicus capitalis: qui verò dicendus sit inimicus capitalis, id potius videtur relinquendum arbitrio Judicis, ad quem pertinet discernere, an adsint manifesta indicia, vel tam violenta præsumptiones odij, ut moraliter certum sit, eum non bono Zelo, nec sincero animo ferri ad accusandum: talis enim censetur inimicus capitalis in quacunque causa, eo quia ex c. ut causæ *videatur impetere per calumniam: hinc inimicus capitalis est idem, ac manifestus.*

C. *LICET 14. h. t. Innocentius III. declarat, quòd qui dixit coram Judice se accusaturum aliquem, possit deinde impunè antè inscriptionem desistere: sed silentium illi imponitur ut non possit amplius eum de tali crimine accusare. Verùm injungitur ab Episcopo, ut inquirat super bona fama antequam absolvatur accusandus, eò quia jam fuerat infamatus: ex quo textu desumitur regula, quòd dicens se aliquem accusaturum coram Judice possit ab accusatione resilire sine pœna, antequam se inscribat: verùm silentium super ipsis imponitur: hinc notat Hostiensis, post libelli oblationem licitum etiam esse ab accusatione desistere sine pœna* l. quæsitum ff. ad senatum consultum Turpillianum.

C. *VENIENS 15. declarat Idem Pont. in causa criminali absente Reo non admitti Procuratorem ad agendum, vel defendendum, quamvis Reus se excuset, quòd non venerit propter aliquas causas extrinsecas & leves; & Reum reputari contumacem: sed esse deputandum auditorem, ut intelligat, an posset illum excusare. Rursus declarat, eum, qui semel confessus est, se calumniosè aliquem accusâsse; & eidem jurat, se amplius non accusaturum non esse audiendum, si accuset eundem: sed Reo propter contumacim, & infamiam esse indicendam purgationem, & citationem. Ubi notat Glossa in causa criminali non intervenire Procuratorem, & id haberi tanquam regulam communem, quâ dicitur, quòd Procurator in criminalibus non sit admittendus, sed Reus ipse debeat personaliter comparere: qua tamen regula non procedit. Primò si pars contra Procuratorem in causa criminali constitutum nihil opponat. Secundò si quis detineatur in carcere, vel alio loco extra territorium Judicis. Tertiò neque procedit in universitate, seu collegio, quia integra communitas vix comparere potest, & illi conceditur etiam in causa criminali procurator. Quartò fallit, si servus criminaliter accuset Dominum; potest enim tunc Dominus se defendere per Procuratorem. Quintò potest etiam in causa criminali admitti Procurator non quidem ad defensionem accusati, sed ad allegandas absentiæ causas, & legitima juris, vel facti impedimenta. Sextò fallit in crimine injuriarum ad accusandum, vel excipiendum, vel quando agitur de crimine non criminaliter; vel in levibus criminibus, vel si crimen non excedat pœnam relegationis. Septimò fallit etiam in crimine suspecti Tutoris, & etiam in pluribus aliis de quibus dicitur* in c. Reos 23. q. 5.

C. *SUPER HIS 16. h. t. Idem Pont. rescribit, tribus modis posse crimen proponi, & opponi, scilicet per denunciationem, exceptionem, & accusationem, & declarat quòd quando denunciatur, non est necessaria inscriptio, quia tendit ad correptionem: quando verò accusatur, est necessaria inscriptio, quia tendit ad pœnam: quandò verò excipitur, si ad repellendum ob accusationem, vel testificationem, non est inscriptio necessaria: secus si ut excludatur aliquis à promotione officij, vel beneficij; & ante confirmationem objiciatur crimen, non est necessaria inscriptio: sin verò post promotionem, ut cum Ordinandus fuerit, vel consecrandus, tunc est necessaria inscriptio, & excipiens est compellendus à Judice ad extraordinariam pœnam si deficiat in probando, eò quia probando tollat jus acquisitum. Demum declarat, hanc quæstionem posse tractari per Procuratorem eò quia quamvis agat de crimine, non tamen est criminalis. Ubi notandum, talem quæstionem non esse criminalem, quamvis agatur de crimine: quia excipiens non agit ad vindictam publicam, vel pœnam, sed solùm ad repellendum, vel exclusionem actionis alterius neque per se intendit illum accusare, sed tantùm per accidens. Hinc exceptio propriè, & secundùm suam naturam tendit ad repellendum jus ab altero prætensum.*

C. *QUALITER 17. h. t. rescribit Idem Pont. Episcopo Vercellensi, quòd si Inquisitores non servaverunt debitum inquisitionis modum debeant se corrigere, sed cautè, & prudenter supersedendo donec inveniatur congrua occasio, ne eorum authoritas vilescat. Rursus declarat formam juramenti dandi in inquisitione esse, ut Clerici jurent, quòd super his, quæ sciunt, vel credunt etiam in sua ecclesia reformanda tam in capite, quàm in membris dicent meram, & plenam veritatem Inquisitoribus exceptis criminibus occultis. Ex quo textu colligitur, Judicem, & quemlibet alium prudentem debere errorem suum cautè corrigere, adeò ut si sit in authoritate, vel dignitate constitutus, non debeat ultro, & palam errorem fateri, ne authoritas vilescat officij, sed debere congruam quærere occasionem emendandi errorem. Quod verò ad formam pertinet juramenti, licèt in diversis locis diversa forma juramenti pro Inquisitione fuerint ex consuetudine introducta: meritò tamen, forma quam Pontifex exhibet in hoc textu, cæteris videtur præferenda, quia brevis, & perspicua est: excipiuntur tamen crimina occulta, de quibus cùm non præcesserit infamia non debet inquisitio fieri, neque testes tenentur tale crimen Inquisitoribus aperire* c. inquisitionis c. qualiter h. t. *secus accusatio potest etiam fieri de occultis.*

C. *CUM DILECTI 18. h. t. Idem Pont. rescribit, quòd si inquisitus juret, respondere ad inter-*

interrogata, & confiteatur aliquod crimen, possit deinde se excusare interpretando confessionem, non tantùm eam perimendo: & si sufficienter probet illas exceptiones sit liberandus: dummodo possit probare, quòd sub hac forma juraverit, vel scripto, vel per testes: & quamvis inveniatur alia levis culpa, sit nihilominus ei indulgendum ob pudorem, quem sustinuit: sin verò non possit probare illas excusationes, vel juravit sub alia forma dicendi plenam, & meram veritatem, debet puniri. Ubi notandum est, inquisitum jurantem se solùm responsurum veraciter ad inquisita, non esse perjurum, si de alijs taceat, vel veritatem non dicat; quantum est ex vi talis juramenti: quamvis ex alio capite possit teneri, ut si judex legitimè interroget: quia ipse per juramentum tantùm se obligavit ad inquisita, non ad alia. Quòd si juraret in forma præcedentis textûs, teneretur respondere ad omnia.

C. *CUM OPORTEAT 19. h. t. Idem Pont. declarat, non esse procedendum ad inquisitionem criminis alicujus, nisi priùs constet de illius infamia. Rursus si sit procedendum ad inquisitionem, ejus inimicos non esse admittendos ad prosequendam inquisitionem, imò neque ad testificandum, sed veritatem quærendam esse à viris idoneis: quòd si nihil grave probatum fuerit contra Episcopum; mandat Pont. ut indicetur ei canonica purgatio. Ex hoc textu claret, non esse in causa criminali recipiendos, neque admittendos testes, vel inimicos; quales sunt etiam consanguinei, & familiares accusatoris: imò neque testes inhonestæ conversationis, etiam ad denunciandum. Quæ verò dicenda sint sufficere ad inimicitiam, ut quis arceatur à testificando, relinquitur arbitrio Judicis.*

C. *CUM DILECTUS 20. h. t. Idem Pontif. declarat, publicum concubinarium non posse denuntiare, propter quod fuit excommunicatus: neque illum, qui denuntiaturus, priùs non præmonuit denuntiandum, seu Episcopum de illo delicto: neque illum, qui conspiravit in denuntiandum. Præterea prohibet, ne Episcopi præsumant gravare clericos, quia legitimè appellârunt ad Papam super illo delicto, donec causa finiatur per mandatum Papæ. Ex hoc textu colligitur, denuntiationes esse repellendas, si constiterit, quòd eum non præmonuerint, quem denuntiârunt, præmonitione scilicet charitativa, ut præscripsit Christus in Evangelio.*

C. *INQUISITIONIS 21. h. t. Rescribit idem Pont. quòd quando crimen alicuius probatum per inquisitionem deponeret accusatum criminaliter, & convictum: si crimen sit tale, quod etiam post peractam pœnitentiam impediret executionem suscepti ordinis, vel retentionem beneficij, ut homicidium, aut simonia in ordine, vel beneficio acquirendo, tunc sit procedendum, ut in judicio accusationis: sin autem non sit tale, est danda pœna arbitraria secundùm merita personæ, & excessus qualitatem. Rursus statuit Pontifex, quòd si contra aliquem non præcesserit infamia, nec clamosa insinuatio non debeant recipi depositiones contra eum, tametsi plures juramento affirment, eum deliquisse ipsis videntibus; imò nec sit puniendus aliqua pœna, nec inquirendum sit ad petitionem eorum, qui in occulto porrigunt libellum infamationis continentem crimina. Rursus declarat, non esse adhibendam fidem dictis testium contra aliquem, si post, vel ante juramentum tacitè, vel expresè fatentur se esse ejus inimicos, nisi ante juramentum præsumatur in fraudem id facere. Demum statuit, ut propter famam, & credulitatem testium tantùm non sit proferenda sententia depositionis contra aliquem, sed infamato debeat indici purgatio secundùm arbitrium Judicis, qui non debet reputare aliquem infamatum propter paucorum dicta, præsertim si ejus opinio læsa non videatur apud bonos, & graves viros. Ex hoc textu colligitur, quòd si pœna sit crimini determinata, sit ad illam deveniendum etiam per viam inquisitionis, non minùs quàm per viam accusationis; in alijs verò, quæ innotescunt ex ipsa inquisitione relinqui moderationem pœnæ arbitrio Judicis, si non sit statuta pœna depositionis, vel privationis; ratio est, quia via inquisitionis est mitior via accusationis, neque in alijs procedit ad plenum judicium. Rursus in nullo occulto crimine post peractam pœnitentiam impediri executionem ordinis nisi in homicidio* c. quæsitum de temp. ordin. *& in simonia* can. de his dist. 5. *Præterea testes, si dicant de occultis, non valere eorum dicta, quia super his non jurârunt* c. de test. *immo esse puniendos, qui in occulto dant libellum infamationis. Præterea Judicem debere testem interrogare, an sit ejus inimicus, non ita, an sit criminosus: quòd si post juramentum dicat se esse criminosum, vel inimicum, ei non creditur. Præterea certum est, dicta paucorum non facere famam, neque propter talia dicta debere Prælatum moveri ad inquirendum, nisi fama sit per villam, vel parochiam. Ubi notandum est, paucos esse dicendos, tametsi sint numero 40.* c. latores de cler. excommun. minist. *Unde requiritur major pars viciniæ, ut ex hoc scandalum generetur, famam enim loci constituit major pars viciniæ, ut ex hoc scandalum generetur: famam enim loci constituit major pars ejusdem, non verò solum aliquorum* c. illud de præsumpt. *Demum statuit Pontifex, ne temerè credatur infamiam allegantibus, nec infamationibus, nisi infamia à parte rei subsit, & apud bonos, gravèsque viros invaluerit.*

C. *AD PETITIONEM 22. h. t. declarat idem Pont. quòd si finito processu constet de crimine Abbatis, & hic deponatur non servato ordine juris, sit injustè depositus, quamvis verè esset deponendus, adeò ut ob non servatum ordinem judiciarium depositio sit injusta, & depositus restituendus: immo si interim alius substituatur, est etiam injustè substitutus, eò quia primus fuerit injustè depositus: voluit nihilominus Papa in hoc textu primum Ab-*

batem remanere depositum, ut etiam secundum substitutum: verùm quia secundus non fuit privatus ob vitium personæ, vel defectum scientiæ, sed tantùm ob non servatum ordinem juris, Papa voluit ipsum restituere in Abbatem. Ex quo textu colligitur, legatum Generalem non posse cognoscere de causa alteri commissa, proinde non valuit, quod Legatus fecit in depositione Abbatis, & substitutione alterius: & quia Abbas non statim reclamavit, videtur litteris commissionis à Pontifice alijs datis tacitè renunciâsse c. gratum de offic. & potest. Delegat. *Rursus licèt Abbas de jure fuisset restituendus ob juris ordinem in eo amovendo non servatum, eò quia Judex, seu legatus non fuerit competens; cum non potuerit se intromittere in causa alijs commissa: nihilominus ex plenitudine potestatis illi denegavit restitutionem debitam de jure communi ad evitandum scandalum.*

C. *ACCEDENS 23. h. t. declarat idem Pont. quòd si aliquis obtinuit à Papa beneficium, & in executione gratiæ excipitur contra illum, quòd sit criminosus, si non fuit priùs infamatus de illis criminibus, sit illi beneficium conferendum: sin autem appareat postea legitimus accusator, & fuerit legitimè crimen probatum, debeat privari beneficio. Sin verò non appareat accusator, vel apparens non probet, & ipse interim sit infamatus de tali crimine; est illi indicenda canonica purgatio, in qua, si deficit, debet à beneficio removeri, sin verò se purget, debent coërceri contradictores, ne illum molestent, imò etiam condemnari ad legitimas expensas.*| *Hinc notat Glossa, quòd si alicui electo, & non confirmato, seu non habenti plenum jus objiciatur exceptio, debet hæc audiri; non ita, si objiciatur instituto, & confirmato, nisi sit infamatus, immò debet ei dari possessio.*

C. *QUALITER, & QUANDO 24. h. t. Idem Pont. declarat, quòd si clamor, & fama non à malevolis, sed ab honestis viris sæpè perveniat ad aures Superioris contra subditum, debeat superior ex officio diligenter inquirere veritatem coram senioribus ecclesiæ, & mandat id esse diligentiùs servandum in Prælatis judicandis, quia non possunt omnibus placere, cum ex officio increpent, suspendant, ligent censuris, proinde incurrant odium, hinc statuit Pontifex, ut accusatio criminalis tendens ad degradationem non admittatur, nisi præcedat legitima inscriptio. Quandò verò aliquis est infamatus, ut sine scandalo non possit dissimulari, debet tunc procedi ad inquirendum, ut puniantur excessus, qui si sint graves; quamvis infamatus non degradetur ab Ordine, privatur tamen administratione. Rursus inquisitus, nisi contumaciter se absentet, debet esse præsens, ut illi exponantur capita, super quibus est inquirendum, & sciat dicta, & nomina testium, ut se defendat: sunt enim admittendæ exceptiones, & publicationes legitimæ. In excessibus non notorijs, si procedatur per accusationem, debet præcedere inscriptio: si per denuntiationem charitativa admonitio: si per inquisitionem clamosa insinuatio: circa Regulares autem non est tamen exactè hic ordo servandus. Nota, famam debere oriri à personis fide dignis, & gravibus, & æquè in civilibus, ac criminalibus non facere plenam probationem* l. 3. §. ejusdèm ff. de testibus: c. illud ne clerico excommun. *Verùm quamvis non faciat plenam, inducit tamen semiplenam probationem, si originem traxerit ex verisimilibus conjecturis juxta arbitrium Judicis. Et licèt in civilibus fama cum uno teste omni exceptione majore, & de visu, faciat plenam probationem, non ita in criminalibus, quia in his debent probationes esse luce meridiana clariores. Bona tamen fama in genere, tollit malam famam pariter in genere de aliquo, & etiam ubi testes sunt utrinque contrarij: quia quilibet præsumitur bonus, nisi probetur malus. Non tamen bona fama in genere tollit specialia indicia delicti sufficientia ad torturam.*

C. *SICUT OLIM 25. h. t. Mandat idem Pont. ut Metropolitani celebrent singulis annis cum suis suffraganeis Provinciale Concilium, in quo agant de corrigendis excessibus, de reformandis moribus, præsertim in clero secundùm jura addendo pœnas.*| *Verùm hodie hæc decretalis non videtur ubique locorum servari. Concilium tamen Tridentinum* sess. 24. c. 2. *decernit, non solùm synodos Provinciales, sed etiam Diœcesanas esse annuatim celebrandas.*

C. *OLIM 26. h. t. Gregorius IX. declarat, censuras latas per Abbatem, qui fuit denuntiatus, vel alium ejus nomine, esse relaxandas, si latæ fuerunt post inceptum negotium: ratio est, quia post inceptam causam inter Prælatum, & subditum coram Judice superiori, jurisdictio Prælati est suspensa.*

C. *PRÆLATORUM 27. & ult. h. t. Idem Pont. declarat, quòd si denuntietur, Prælatum ecclesiam dilapidare, sit alicui danda commissio, ut inquirat veritatem personaliter, & interim interdicatur Episcopo potestas alienandi, & teneatur comparere coram Papa.*

IN SEXTO.

C. *POSTQUAM 1. h. t. rescribit Innocentius VIII. quòd postquam aliquis est confessus certa crimina coram Judice inquirente, non possit se excusare, & dicere non fuisse diffamatum in ijs: quia ut notat Glossa, id erat excipiendum ante confessionem, unde debet sibi rent imputare.*

C. *SI IS CUI. ult. h. t. declarat idem Pont. quòd si Judex omissa inquisitione infamiæ inquirat de criminibus coram reo præsente, & tacente, non possit ampliùs impugnari processus, ex eo, quòd priùs non fuerit quæsitum de infamia: quia ut notat Glossa ex eo, quòd tacuerit, creditur renuntiâsse privilegio in* c. qualiter h. t.

COM-

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quid sit accusatio, & quæ conditiones requirantur ad illam.

1 Efinitur accusatio ab Hostien. *alicujus criminis delatio legitimè facta apud judicem competentem inscriptione interveniente ad publicam vindictam.* Dicitur esse *delatio criminis apud judicem competentem*, quia cum in criminalibus alia sit jurisdictio, & alia in civilibus, ideo requiruntur alij judices, qui de crimine rectè cognoscant, additur *inscripitione interveniente*, quia requiritur ad accusationem inscriptio, seu obligatio scripta, quâ accusator se obliget ad probandum crimen objectum, vel si defecerit in probatione ad pœnam talionis, seu ad subeundam eandem pœnam, quam pati reus debuisset, si crimen probatum fuisset *l. 3. ff. de accusat. & l. ult. C. eod. tit.*

2 Hodie tamen hæc pœna talionis mutata est in arbitrariam, & extraordinariam, eò quia plures per eam deterriti ab accusando se abstinebant, non sine gravi reipublicæ detrimento ob delicta, quæ impunita manebant. Demum additur *ad vindictam publicam*, quia accusatio debet institui ad publicam vindictam: quamvis ex delictis alia sint publica, quæ statum reipublicæ perturbant, & lædunt, & quorum accusatio propterea cuivis de populo datur, ut crimen læsæ majestatis, homicidij, adulterij, violentiæ publicæ, & alia delicta, quæ recensentur *in lib. 4. instit. de publicis delict.* & alia privata, quæ magis ad privatos homines, quàm ad rempublicam spectant, ut sunt furtum, rapina, damnum injuriâ datum, calumnia: nihilominus ex quolibet delicto etiam privato agi potest, non solùm civiliter ad compensationem damni illati ex delicto, vel ad pœnam actori applicandam; verùm etiam criminaliter ad pœnam publica judicis authoritate corpori imponendam, vel ad pecuniam fisco inferendam. §. *in summa 10.* & ibi Doctores *instit. de injurijs.*

3 Præterea illæ particulæ *ad publicam vindictam* distinguunt accusatorem propriè dictum ab actore, quia hic, quod sua interest potissimè quærit: accusator verò reipublicæ bonum principaliter intendit, ut scilicet scelerati homines puniantur, & respublica à sceleribus purgetur. Hinc datur duplex libellus accusationis unus in criminalibus, & alter conventionis in civilibus. Cæterum non pertinet ad substantiam accusationis, ut hæc semper scripto tradatur, sed tantùm ad ejus solemnitatem: sufficit enim verbaliter eam proponere, & à Notario excipi, & scribi. Debent etiam Notarij nomen, accusantis, & accusati, dies, & annus, quo fit accusatio, imò etiam locus delicti distinctè exprimi: si tamen hæc omitterentur, non fieret irrita accusatio, ut notat Farin. *pract. de form. libelli* §. *quot sint.*

4 In libello verò conventionali explicantur circumstantiæ, quis, quid, coram quo, quo jure petatur, & à quo: nomen tamen actionis de jure canonico non est necessè, ut verbis exprimatur *c. dilecti de judic.* ratio est, quia ex causa petendi intelligi facilè potest; secus causa petendi semper exponitur, sive proxima sit, ut in actione personali, obligatio, & in reali dominium; sive remota qualis in actione personali est contractus, in reali factum, ex quo causatur dominium, ut quòd res sit legata, vendita, tradita. Rursus libellus accusatorius *inscriptio* appellatur, & libellus conventionis *postulatio*: inscribere autem dicitur, qui nomen suum subscribit, scilicet ad pœnam talionis, si non probaverit delictum, quod accusat, quæ tamen pœna hodie sublata est *l. penult. C. de accus. l. 2.* §. *fin de adulter.*

5 Hinc quando dicitur, quòd sine accusatione judicium fieri non possit, id verum est, si accusatio sumatur laxè tam pro vera, ac formali, quàm pro æquivalente: etenim interdum delictum innotescit judici per libellum oblatum, qui accusationem continet; nonnunquam per denuntiationem, & frequenter per querelam simplicem, ut etiam aliquando per evidentiam facti, & tunc fama clamorosa viam judicij aperit. Moris tamen hodie in plerísque provincijs est, ut constituantur Syndici, quorum officium est, deferre crimina, quæ merentur vindictam: immo etiam de quolibet delicto potest judex inquirere, dummodo rumor præcedat.

6 Quamobrem spectato jure communi, ut forma accusationis valida sit, plures requiruntur conditiones, quarum prima est, ut libellus accusatorius offeratur in scriptis, ut constet, quid accusator probare debeat; & ut in accusatione non possit quidpiam ampliùs mutari, si noverit, se non posse probare, ut tradit Clarus §. *fin. q. 12. n. 7.* Consuetudo tamen invaluit, ut accusatio possit fieri etiam verbaliter, dummodo Notarius eam in scriptis recipiat.

7 Secunda, ut exprimatur annus, & dies, quo porrigitur libellus accusationis.

8 Tertia, ut etiam exprimantur nomina accusatoris, & accusati, imò & judicis, ut sciatur, an competens sit, nec ne.

9 Quarta, ut exprimatur etiam species delicti, ut si sit adulterium, vel homicidium, quia super hoc potissimum fundatur intentio accusantis.

Quin-

10 Quinta, ut etiam exprimantur circumstantiæ loci, temporis, anni, mensis, in quo delictum commissum est *l. libellorum 3. ff. de accus.* alioquin accusatio redderetur incerta, & reo adimeretur facultas se defendendi, quia non posset probare negativam determinatam ad certum locum, & tempus, nec testes convincere falsitatis, ut tradit Clarus *loc. cit. q. 12. n. 8. & 9.*

11 Non tamen requiritur, ut accusator in libello etiam exprimat diem, & horam commissi criminis, ut desumitur *ex d. l. libellorum 3. ff. de accusat.* alioquin potestas accusandi, & probandi nimis restringeretur, cùm facilè posset, quis diei oblivisci, ac hebdomadæ, in qua commissum est delictum.

12 Sexta; requiritur jure communi inscriptio, & subscriptio accusantis, quâ accusator se subscribat ad pœnam talionis subeundam, si accusationem non probaverit, quæ tamen solemnitas inscriptionis, & pœna talionis in foro, & judicio sæculari non est ampliùs in usu teste Julio Claro *loc. cit. q. 12. n. 17.* quia nunc judex ex officio potest procedere, si actor defecerit in probatione. In foro autem ecclesiastico, & jure canonico adhuc necessaria est hujusmodi inscriptio, ut desumitur *ex c. super his, 16. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd crimen possit opponi tribus modis scilicet denuntiando, excipiendo, accusando; & cùm denuntiatur, non esse necessariam inscripionem; eò quia tendat ad correctionem: benè tamen, cùm accusatur, quia tendit ad pœnam: & Hostiensis in summa ait, jure canonico accusationem sine inscriptione non admitti: excipiuntur tamen quidam casus, in quibus nec de jure canonico, nec civili inscriptio est necessaria, ut si crimen leve sit *l. levia 6. ff. de accus.*

Præterea consuetudo hodie invaluit, ut accusationi successerit simplex querela, quæ differt ab accusatione, quia in ista semper porrigitur solemnis libellus, & fit inscriptio, non ita in simplici querela.

13 An verò secreta monitio debeat præcedere accusationem, plures affirmant, eò quia Christus *Matth. 18.* dixerit, *si peccaverit in te frater tuus corripe eum inter te, & ipsum solum.* Tum quia charitas fraterna exigit, ut accusatio fiat cum minimo, quoad fieri poterit, famæ detrimento, & damno proximi: sed si proximus secretè monitus vellet se emendare, injuria ei fieret, si accusaretur; videntur huic sententiæ adhærere Cajetanus *2. 2. q. 32. art. 7.* Sotus *lib. 5. de justit. q. 5. art. 1.* Sylvester *V. accusatio q. 3.* ubi tamen limitat, præcedere tunc tantùm debere fraternam correptionem, quandò ex mora non imminet periculum communitati, vel alicui alteri innocenti. Cajetanus verò non distinguit correptionem licitam ab eâ, quæ est in præcepto, & ait, debere fraternam correptionem præcedere, quando quis prosequitur in judicio suam, vel suorum injuriam tantùm ob id, quod suâ interest: non ita quando accusatio est in præcepto, tunc ait correptionem fraternam non esse præmittendam, ut cùm, quis accusat reum de crimine, quod probabiliter creditur committendum contra bonum reipublicæ, vel Principis, vel alicujus tertij innocentis.

Secunda sententia, quæ communior est, ac verior docet, non esse necessè, ut fraterna correptio præcedat accusationem, & huic sententiæ videtur adhærere D. Thomas *in 4. dist. 19. q. 2. art. 3. ad 4.* & revera hæc sententia colligitur ex jure canonico *in c. qualiter, & quando 17. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd sicut denuntiationem debet præcedere fraterna correptio, sic accusationem legitima inscriptio: Unde Pontifex distinguit accusationem à denuntiatione per hoc, quòd denuntiatio debeat fieri prævia fraterna correptione, non ita accusatio. Ratio itidem naturalis id videtur suadere, quia accusatio non est ad pœnitentiam, & emendationem criminis, sed solùm ad publicam punitionem delicti; secus denuntiatio directè; & primariò est ad pœnitentiam, & emendationem fratris: unde accusatio ex natura sua non videtur exigere hanc præviam fratris correptionem. Tum quia accusatio non solùm est de criminibus in futurum committendis, aut de quibus frater non est emendatus; sed etiam de præteritis delictis, & in quibus frater jam est sufficienter emendatus: & ratio est, quia accusatio non fit ob emendationem fratris, sed ob publicam punitionem, publicúmque exemplum, ut pœnis inflictis delinquentis cæteri à maleficijs deterreantur, & tranquillitas Reipublicæ promoveatur. 14

Hinc patet solutio ad fundamentum, quo nititur prior sententia, quia Christus *Matth. 18.* non dixit, correptionem esse præmittendam accusationi, quæ fieri solet de criminibus, sed denuntiationem, quâ crimen defertur ad judicem ob pœnitentiam, & emendationem privatam fratris: cùm enim hæc denuntiatio instituta sit ob privatam fratris emendationem, debet fieri cum eo minore detrimento famæ, & honoris fratris, quo fieri potest, quo pacto si speretur, ut frater per secretam admonitionem sit sufficienter emendandus, debet secretè corrigi, non denuntiari: secus accusatio cùm non fiat ad emendationem fratris, sed ob publicam punitionem malefactorum, tunc bonum reipublicæ debet præferri privato; proinde in accusatione non est habenda ratio famæ, vel honoris, sed boni communis. 15

Non tamen libellus accusationis est semper necessarius, dantur enim aliqui casus, in quibus non requiritur. Primò quando summariè, & sine strepitu agitur in causis beneficialibus, matrimonialibus, decimarum, & usuræ *c. dispendiosa clement. de judiciis.* Secundò si reus libellum non desideret, non est tunc producendus. Tertiò si causæ sint leviores, & breviores. Quartò si consuetudo in contrarium vigeat. Neque accusatus compellendus est, ut statim respondeat libello, quia jure communi illi conceditur spatium 20. dierum ad deliberandum, an velit litem instituere, & admittere talem judicem; & ut cogitet, si ad fine ex- 16

exceptiones *authent. offeratur C. de litis contestat.* Si tamen justæ causæ suppetant, potest tale tempus etiam à judice contrahi, vel laxari, ut notat Cardinalis Tuschus *conclus. 301. & 302.* Ut autem à Jurisperitis observatum est, libellus accusationis syllogismum continet juridicum tali pacto: Petrus accusator dicit: *cuilibet operario solvenda est merces sua juxta conventionem factam: sed Paulus mecum convenit de uno aureo pro tali opere ei à me præstito: ergo postulo, ut det mihi aureum juxta conventionem mecum factam:* in hoc syllogismo juridico major propositio continet regulam generalem: & minor speciem facti, & conclusio petitionem. Probatio assumptionis incumbit actori *l. 2. tit. de probat.* quòd si reus excipiat factam à se jam pridem fuisse aurei solutionem, onus id probandi in se transfert *l. in exceptionibus tit. de probat.* quia ut ait Glossa sicut actor intentionem suam; ita reus debet exceptionem probare. Parato hoc libello judex rogatus debet reum citare, eóque præsente actor offert libellum judici, & judex reo, & per hoc censetur judicium inchoatum. Lis verò tunc dicitur contestata, cùm ad petitionem actoris respondit reus animo confligendi *c. dudum ecclesia §. licèt de elect. & c. 1. de litis contestat.*

17 Cavendum est, ne in eodem libello plures simul actiones inserantur, ut vitetur obscuritas; sed si plures sint actiones, quarum singulis teneatur respondere accusatus, sunt seorsim exponendæ, & etiam totidem sententiæ ferendæ. Quòd si actor velit libellum suum emendare, ac in melius reformare, debet id efficere ante litem contestatam, nisi ipsa mutatio tangat principaliter ipsam rem, ejúsque quantitatem, vel qualitatem in libello petitam. Quòd si libellus omnino ineptus fuerit, tunc judex debet reum absolvere à judicij observatione, & damnare actorem ad expensas: ut autem notat Gaillus *lib. 1. obser. 66.* tunc ineptus censetur libellus, quando in eo non concluditur jus agendi. Sin verò libellus generalis sit, & incertus tunc reijcitur ex *c. significationibus de libelli oblatione.*

18 Id autem nonnullas patitur limitationes. Primò in petitione fructuum, expensarum, usurarum, damnorum. Secundò in civilibus parte non opponente. Tertiò in petitione hæreditatis. Quartò quando incertitudo nascitur ex parte ipsius rei. Sin verò libellus fuerit dubius, & obscurus, qualibet industria sublevandus est, ut suum sortiatur effectum, & ad hunc finem deligenda est interpretatio, quæ menti actoris sit favorabilior, ut notat Gaillus *lib. 1. obser. 61. & sequent.* Tuschus *conclus. 305. & 308.*

19 Juvat observare, quòd quando utraque pars accusator, seu actor, ac reus sunt præsentes in judicio, licèt procedendum sit eodem modo in causis criminalibus, ac in civilibus; id tamen interest discriminis, quia in causis criminalibus non est necessaria conclusio in libello ad certam pœnam; ratio est, quia si semel probetur crimen, pœna non juxta mentem actoris, sed secundùm leges imponi debet, ut notat Wesenbech. *in paratit. ff. de accus. n. 12.* Secundò quia in criminibus evidentiores requiruntur probationes *l. ult. C. de probat.* Tertiò in criminalibus reo permitti debet libera defensio, quamvis appareat, ipsum justam causam non habere, & quidem etiam post conclusionem in causa, ut etiam post sententiam condemnatoriam, ut notat Wesenbechius *loc. cit.* immo contra reum contumaciter absentem non potest ferri sententia definitiva condemnatoria *l. absentem ff. de pœnis*; quia inauditâ causâ, seu defensione Rei, non debet hic damnari, id enim æquitas non patitur *l. 1. ff. de requir. Reis, vel absent. dam.* idque de jure canonico, ubi quoad modum procedendi contra criminosos contumaciter absentes proceditur etiam cùm distinctione. Vel enim lis est contestata, vel non; si primum procedi potest ad sententiam comminatoriam, si constet de delicto, ut desumitur *ex c. decernimus 10. caus. 3. q. 9.*

Id autem procedit, dummodo sententia possit in absentem exequi, ut esset pœna privationis ab officio, vel beneficio, vel depositionis: 20
non ita in gravioribus delictis, pro quibus pœna infligitur, quæ non potest in absentem mandari executioni, eò quia pœna debeat personam afficere, ut est pœna perpetui carceris, vel mortis, tunc enim non potest procedi ad sententiam condemnatoriam contra Reum contumaciter absentem, quamvis lis contestata fuerit: siquidem frustra sententia profertur in absentem, in quem non potest executioni mandari. Sin verò lis nondum fuerit contestata; vel etiam quamvis fuerit contestata; si tamen non constet de crimine, regulariter non potest procedi ad testium receptionem, nec ad sententiam condemnatoriam, ut notat Glossa *in c. veritas 8. V. probatum de dolo, & contumacia.*

§. II.

Quinam accusare possint, & qui ab accusatione repellendi sint.

Certum est, omnibus licitum esse accusare, quibus jure non est interdictum, ut respondit Marcellus Juris-Consultus: unde ijs exceptis, qui specialiter, & expressè repelluntur, súntque jure prohibiti; possunt cæteri omnes accusare: ratio est, quia quod non est à jure prohibitum, præsumitur jure concessum *c. 2. juxta Glossam V. non incurritur de translat. Episc.* Solet tamen procedi cum distinctione, quia si crimen sit publicum, illúdque puniri ad publicam pertineat utilitatem, tunc quilibet è populo potest illud accusare: secus si sit privatum, is tantùm, cujus interest, seu qui injuriam, vel damnum est passus. Hinc patet discrimen inter crimen publicum, & privatum, illud enim est, cujus accusatio cuilibet conceditur; tale est omne id, quod directè fit contra Deum; vel res divinas; vel bonum commune reipublicæ; dicitur tunc crimen publicum, non quòd omnibus sit manifestum, sed quia fit in omni- 1

omnium injuriam, & lædit publicum, seu communitatem; quapropter datur facultas cuilibet illud accusandi, ut hæresis, blasphemia, eversio templorum, & alia id genus sacrilegia *l. 4. C. de haret.* ut etiam, si sit crimen læsæ majestatis, vel contra bonum reipublicæ, imò etiam illud, quod fit contra privatam personam; si lege statutum sit, ut publicum habeatur, ut crimen homicidij, parricidij, peculatûs: crimen verò privatum is solus accusare potest, cujus interest, proinde dicitur privatum, eò quia ejus accusatio ei tantùm concessa sit, qui injuriam, vel damnum est passus: crimen privatum est illud furti, injuriarum, stellionatûs, ut habetur *in l. si quis 7.* Plures nihilominus in utroque jure arcentur ab accusando.

2 Primò ratione conditionis, & statûs, Clerici prohibentur criminaliter accusare laicos *c. sicut 6. caus. 2. q. 7.* quia non debent se immiscere negotijs sæcularibus idque, vel maximè, si delictum mereatur mortem, vel membri mutilationem, quia fierent accusatores illatâ tali pœna irregulares, tanquam cooperatores ad mortem, vel mutilationem alterius, & hoc etiam procedit de Monachis, ut desumitur *ex tot. tit. ne Clerici, vel Monachi,* quia Monachi non debent se immiscere litigijs hisce odiosis, & debent potiùs esse segregati à vita, & actione laicorum.

3 Sin autem agatur de delicto ad prosequendam suam propriam injuriam, vel suæ ecclesiæ possunt clerici accusare criminaliter laicos, dummodo illi delicto non imponatur pœna sanguinis; alioquin clericus, vel Monachus fieret irregularis, nisi protestarerur, quòd non intendat agere ad vindictam, seu pœnam sanguinis, vel aliam corporalem imponendam: ratio est, quia si tunc clerici, vel Monachi non possent laicos accusare, daretur ijsdem occasio impunè delinquendi in clericos, & Monachos. Non tamen excusaretur ab irregularitate, si clericus cum simili protestatione testimonium ferret, & Reus postea pœnâ mortis, vel mutilationis plecteretur. Potest etiam Parochus, & concionator absque speciali designatione hominis, vel pœnæ in genere monere Magistratum, ut pro securitate publica, & ad scandalum evitandum justitiam administret, & in malefactores inquirat.

4 Prohibentur etiam laici accusare criminaliter clericos de aliquo crimine nisi suam propriam, vel suorum injuriam prosequantur, idque desumitur *ex c. cum 10. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, non debere laicum admitti ad accusandum clericum, nisi ut notat Glossa, prosequatur suam, vel suorum injuriam, idque ob reverentiam, quam laici tenentur clericis præstare, & etiam ob odium, quo plerumque solent ecclesiasticos prosequi *c. oves 3. & c. sequent. caus. 2. q. 7.* hinc laici præsumuntur potiùs moveri odio, quàm zelo justitiæ, quando clericos accusant, ut notant Clarus *loc. cit. in §. fin. q. 14. n. 21.* Farinacius *p. 1. lib. 1. tit. 2. q. 10. n. 13.* Excipiuntur tamen crimina publica, enormia, ut hæresis, simonia, crimen læsæ majestatis; si enim clerici labantur in hæc crimina, possunt à laicis accusari *c. sanè 4. caus. 15. q. 3.* & *c. cum 10. h. t.*

Secundò ob delictum proprium personæ repelluntur etiam ab accusando Excommunicati, infames, publici peccatores, usurarij, & his similes *c. prohibentur 2. q. 2. l. si qui accusare tit. de accus.* Tum quia excommunicatus, seu ligatus majori excommunicatione repellitur ab agendo in judicio *c. intelleximus 7. de judic. c. pia de except. in 6.* ergo non potest accusare, quia accusator in causa criminali est proprius Actor, ut etiam in foro civili, ut notat Farinacius *loc. cit. n. 26. & 28.* etiamsi suam, vel suorum injuriam prosequatur. Tertiò ob reverentiam prohibentur etiam liberi, & liberti accusare parentes, & patronos; excipitur tamen crimen læsæ majestatis, quia bonum publicum reipublicæ præferendum est bono privato parentum, & patronorum. 5

Rursus Pagani, & Judæi non possunt Christianos accusare, ut nec etiam hæretici catholicos *c. Pagani 25. c. 2. q. 7.* imò neque in criminibus exceptis. Arcetur etiam ab accusando pauper, qui in bonis habet minus quàm quinquaginta aureos *l. nonnulli 10. ff. de accusat.* ratio est, quia paupertas cogit ad illicita, & facilè pauperes pecuniâ corrumpuntur. Sin autem constet, pauperem esse honestæ, & bonæ vitæ repelli non debet, ut notat Clarus *loc. cit. n. 19.* Quartò ob defectum ætatis repelluntur etiam pupilli *l. qui accusare 8 ff. de accus. c. prohibentur 14. caus. 2. q. 1.* excipitur tamen nisi suam, vel parentum suorum prosequantur injuriam *l. 2. §. pupillus. de accus.* Quòd si pupillus sit major infante, licèt impubes, potest accusare cum authoritate tutoris *argu. l. fin. C. de auth. prat.* Sin verò sit pubes minor scilicet 20. annis, ipse solus sine Curatoris authoritate non admittitur, nisi suam, vel suorum injuriam prosequatur, secus accedente authoritate Curatoris minores indistinctè possunt accusare, dummodo 14. ætatis annum excesserint. 6

Quintò mulier etiam ob suam fragilitatem & verecundiam arcetur ab accusando *l. qui accusare 8. ff. de accus. l. de crimine 12. c. qui accusare non possent*: limitatur tamen nisi suam, suorúmque injuriam prosequatur, quâ ratione potest uxor accusare occissorem mariti sui, ut communiter docent cum Julio Claro *loc. cit. q. 14. n. 8.* immo sunt etiam alij casus, in quibus mulier ad accusandum admittitur, ut in criminibus exceptis, & in casu annonæ, idque ob publicam utilitatem. 7

Cæterum non potest accusatus criminaliter pendente accusatione reaccusare accusatorem suum in pari, vel minore crimine nisi suam, vel suorum injuriam prosequatur, quia is, qui Reus factus est, debet priùs se purgare, nec ante potest accusare, quàm fuerit purgatus, siquidem Reus non purgatur relatione criminum, sed ostensione innocentiæ *l. is qui 5. in fin. ff. de public. judic.* limitatur tamen quoad majora crimina, de quibus accusatus potest alium accusare saltem extraneum, quia licitum 8

est

est majus crimen objicere, nec graviori crimini per minus debet præjudicari, idque ante litem contestatam: non verò postea, ut notant communiter cum Zoesio *ff. de accus. n. 13.*

9 Ob inimicitiam gravem, & capitalem prohibentur accusare, qui sunt accusati inimici, quia tales præsumuntur accusare non zelo justitiæ, sed privatæ vindictæ causâ, ut notat Julius Clarus *in dict. §. fin. q. 14. n. 17.* quæ verò censenda sit inimicitia gravis sufficiens ad excludendum accusatorem, arbitrio relinquitur prudentis judicis. Imò id ampliatur etiam ad consanguineos, & adhærentes inimicis ipsius accusati, quia plerúmque affectus amicitiæ invitat ad tales accusationes in obsequium amici: hinc Stephanus Papa *in c. repelluntur 7. h. t.* rescribit, qui cohabitant cum inimicis meis repelluntur ab accusatione contra me: per hunc enim textum præsumitur esse alicujus inimicus, qui ejus inimico familiaris est, & conversatur cum illo, tametsi non præsumatur esse inimicus capitalis, ut notat Farinac. *in praxi crimin. apud Jul. Clar. lib. 5. §. fin. q. 24. n. 6.* & alij apud Barbosam *n. 3.* qui id extendunt etiam ad inimicum reconciliatum, ut nec ipse possit accusare, nisi causa inimicitiæ jam dudum extincta fuerit, & amicitia longo tempore confirmata.

10 Ad contrahendam autem inimicitiam non attenditur, an quis habeat justam causam litigandi, seu accusandi, an non; adeò ut possit quis excipere contra inimicum, eúmque ab accusatione excludere, quamvis suâ culpa causam dederit inimicitiæ, nisi per dolum id præstiterit, ut notat Abbas *in d. c. repelluntur n. 5. h. t.* Quamobrem tam inimici, quàm amici inimicorum excluduntur ab accusatione: quia propter amorem, & odium persæpe humanum judicium pervertitur, & accusatio potiùs vindictæ causâ, quàm justitiæ zelo instituitur *c. quatuor 78. causa 11. q. 3.*

11 Immo neque, qui testimonium tulit in causa criminali contra aliquem, potest postea in eadem causa accusare; ratio est, quia ex tali testimonio præsumitur oriri inimicitia. Idque desumitur *ex c. cum 10. h. t.* ubi cùm P. Manconella Presbyter ex una, & ex altera parte Bonus Presbyter cum fratre suo Joanne laico Papam adijssent; & dictus Joannes accusaret Manconellam de simonia. Pontifex illum repulit, quia laicus erat, & similiter ejus fratrem Presbyterum, qui illum adduxerat ad accusandum secum Manconellam super simonia; de quo crimine, quia Manconella itidem accusabat Presbyterum; Pontifex utrique Presbytero de objectis criminibus canonicam purgationem indixit, mandavítque, ut uterque se purgaret coram tribus sacerdotibus. Juvat in hoc textu observare, Joannem non fuisse exclusum ab accusando, ex eo præcisè, quia fuit laicus (quia super simonia sicut super alijs criminibus exceptis possunt etiam laici clericos accusare) sed ideo fuisse Joañem repulsum ab accusando, quia accusatores erant inimici ab invicem; quia Bon⁹ frater Joannis accusavit Petrum super simonia, & vicissim frater Petri dictum Bonum accusavit super eodem crimine: unde ob mutuas accusationes præsumebantur inimici: hinc accusans aliquem, si fratrem suum adducat in testem, etiam repellitur ab accusatione tanquam inimicus. Ut autem is, qui testimonium fert contra aliquem in causa criminali, præsumatur ejus esse inimicus, debet testis se sponte proferre ad testificandum; alioquin si ad id adigeretur, & coactus deponeret, non posset ab accusando repelli, ut inimicus in tali, vel alia causa, quia tunc cessat præsumptio inimicitiæ.

Cæterum inimicus non solùm excluditur ab accusatione, verùm etiam ab exceptione voluntaria, seu sponte opposita: dicitur exceptio voluntaria, quando quis non molestatus, nec provocatus venit ad judicium; seu sponte se offert ad ferendum testimonium in causa criminali; tunc enim repellitur ab accusando tanquam inimicus, idque desumitur *ex c. meminimus 13. h. t.* ubi cùm Pontifex in electione *C. Abbatissæ* à se confirmata Episcopo mandâsset, ut eam benediceret, Episcopus verò, quia quidam H. ad sedem Apostolicam appellans dictam Abbatissam de simonia accusabat, benedictionem distulisset, rescribit Alexander III. non debuisse Episcopum appellationem deferre, cùm dictus H. Abbatissæ manifestus fuerit inimicus, & contra eam testimonium tulerit, proinde jubet, illius benedictionem non differri. 12

Hinc inimicus non solùm repellitur ab accusatione vigore hujus textus, eò quia sit manifestus inimicus, sed etiam ab ipsa exceptione voluntaria, seu sponte opposita, ut notat Panormitanus *in d. c. meminimus n. 3. h. t.* cùm enim iste H. non molestatus, nec provocatus venerit in judicium, ut Abbatissam accusaret, excluditur ab accusatione, & exceptione voluntaria: habet enim exceptio voluntaria in pluribus vim accusationis. Secus si vocatus, & requisitus testimonium dixisset, repellendus tunc non fuisset, quia paruisset judicis mandato; & obedientia delevisset omnem suspicionem calumniæ: sed quia non requisitus, non molestatus, non provocatus venit ad judicium, ut Abbatissam accusaret, excluditur ab hac exceptione voluntaria, seu sponte opposita. 13

Manifestum inimicum esse repellendum ex officio judicis, communiter docent Doctores asserentes, hujusmodi inimicum manifestum debere esse capitalem: verùm quis in specie dicendus sit inimicus capitalis, id non explicant, unde arbitrio relinquendum est prudentis judicis, ut is dispiciat, an manifesta adsint indicia, vel tam violentæ præsumptiones odij, seu sinistri affectus accusantis contra accusatum, ut moraliter certum sit, eum non zelo justitiæ, sed vindictæ privatæ causâ moveri ad dicendum testimonium: quando hæc omnia concurrunt, videntur constituere inimicum capitalem in quavis causa, quia tunc, qui sponte contra alium fert testimonium *c. ut causa* per calumniam videtur impetere, adeo ut idem sit inimicus capitalis, ac manifestus: & hic inimicus non ad- 14

admittitur ad accusandum, etiam in crimine excepto, ut fuit in casu textûs *in d. c. meminimus simonia*; quia si non fuisset manifestus, seu capitalis inimicus, deferendum fuisset ipsius appellationi, & potuisset electam Abbatissam excusare.

15 Excludendi itidem sunt ab accusatione accusatores inhabiles, & non idonei, tametsi pars nihil contra ipsos excipiat, ut desumitur ex *c. si legitimus 1. h. t.* ubi Felix Papa rescribit: quando accusator non est legitimus, Reum non esse molestandum, nec trahendum in judicium, unde Glossa ait, si legitimus non fuerit accusator, non fatigetur accusatus, hoc est repellatur accusator à judice ex officio, & Reus absolvatur ab observatione judicij: nisi fuerit infamatus, quia tunc indicenda esset ei purgatio *c. presbyter 13. caus. 2. q. 5.* Apud Julium Clarum *in d. §. fin. q. 15. n. 1.* ad instituendum judicium quærendum præsertim est de legitimatione, seu habilitate personarum, quæ in judicio litem cupiunt instituere *argu. l. si quæramus 4. ff. qui testam. facere poss.* & notat Abbas *in d. c. si legitimus n. 1. h. t.* Rursus quia exceptio de inhabilitate accusatoris est dilatoria, proponi debet ante litem contestatam, quia post contestationem litis non potest ampliùs opponi, nisi fortassis Reus ignoraverit hanc exceptionem sibi competere. Cæterum si aliquis ex illis, qui accusare prohibentur de facto aliquem accusavit, & Reus contra illum non excepit de inhabilitate illius ad accusandum, processus accusationis tenet, suúmque sortitur effectum, quia exceptio hæc est dilatoria, quæ opponi debet ante litem contestatam: unde accusatus debet sibi imputare, si neglexerit eam opponere, ut notat Clarus *loc. cit. q. 15. n. 4.*

16 Sed contra hoc potest objici difficilis textus *in c. nulli Episcoporum 5. h. t.* ubi Paschalis V. rescribit, non posse Episcopum aliquem suum familiarem etiam inhabilem ob infamiam volentem eum accusare, repellere ab accusatione tanquam infamem. Sed respondetur, id specialiter statutum fuisse in odium, & pœnam Episcoporum tolerantium in sua domo criminosos, & personas inhonestas. Ratio itidem assignatur, quia Episcopus non poterat reprobare mores, quos priùs approbaverat, utendo scilicet familiaritate talium Hominum. Hinc quamvis generaliter criminosus non admittatur ad accusandum, si tamen fuerit familiaris Episcopi, tunc in pœnam, quòd talem hominem in propria domo toleraverit, ejus accusatio recipitur vigore hujus textûs; adeò ut non possit Episcopus contra eum excipere, ut docet Julius Clarus *§. fin. q. 15. n. 2.*

17 Potest tamen judex ex officio suo tales accusatores ut viles, ac infames repellere: ratio est, quia ex delicto jus acquiritur non solùm privato, sed etiam reipublicæ: undè licèt privatus ob culpam suam non admittatur ad repellendum suum accusatorem, potest tamen judex ratione reipublicæ, cui acquiritur jus ex delicto repellendi infames, repellere talem accusatorem, contra quem accusatus non potest excipere: siquidem illegitimus accusator repellendus est non solùm ob commodum accusati; sed etiam ob dignitatem judicis, & commodum reipublicæ, ut notat Glossa *in d. c. nulli V. repellere h. t.* & *V. familiaritatem in fin.* Tres ut illegitimi non possunt accusare scilicet criminosi, inimici, & qui sunt malæ famæ, vel suspecti, imò nec possunt denuntiare, ut habetur *in c. cum in tua de sponsal.* Sunt etiam alij illegitimi, & inhabiles ad accusandum, qui comprehenduntur his versibus.

Fœmina, pupillus, delatus, crimine tentus,
Suspectus, quæstu corruptus, sortilegúsque,
Infamis, servus, pauper, cum milite princeps,
Libertus, socius socium, nec non inimici.
Clericus ecclesiam nullus deferre valebit.

§. III.

Quinam criminaliter accusari possint vel non?

Generatim omnes delinquentes accusari possunt, de quibuscunque delictis absque ullo sexûs discrimine, dummodo usum rationis habeant, sintque capaces delicti; quapropter tam liberi, quàm servi; tam viri, quàm fœminæ; tam puberes, quàm impuberes, si utantur ratione, & delinquant, accusari possunt criminaliter, ut notat Julius Clarus *in d. §. fin. q. 16. n. 1.* Excipiuntur tamen absentes, qui inspecto jure scripto de capitali crimine non possunt accusari *l. absentem 6. C. de his qui accus. non poss.* Multò minus possunt condemnari *l. absentem 5. ff. de pœnis.* Ratio est, quia indefensus non debet condemnari, ut nec Reus, quin priùs audiatur, ne scilicet contingat, innocentes condemnari. Sunt plures, qui propter dignitatem prohibentur accusari, ut Papa, Imperator, & Rex, ut etiam alij Principes, qui supra se alium non habent judicem, & vocantur supremi. Prohibentur etiam accusari ad tempus Legati Imperatoris, ut etiam Magistratûs populi durante eorum officio *l. hos accusare 12. ff. de accus.* 1

An verò Prælati, & Abbates Monachorum possint à suis Religiosis, & Monachis accusari. Respondetur affirmativè, & desumitur *ex c. ex parte tua 11. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, Monachos, nisi alia causa rationabilis impediat, eò quòd sint de obedientia, & subjectione Abbatis, nullatenus esse ab ejus accusatione repellendos: licèt alios accusare non possint; & cum proprium non habeant; de rebus monasterij expensas necessarias debere, donec causa finiatur, illis ministrari: unde ex hoc textu liquet, non esse licitum Religioso, quemquam in judicio accusare præter proprium Prælatum. Ratio verò, cur Prælatus possit accusari de crimine, est; quia Monachi accusantes proprium Prælatum delinquentem, censentur procurare utilitatem monasterij, cujus interest, non habere Prælatum malum, & qui potiùs sit lupus, quàm pastor: Neque tunc Monachi, quidquam cen- 2

censentur agere contra obedientiam, quia quamvis teneantur in licitis parêre Prælato, non item connivere, & tolerare, si malus sit; quinimò potiùs tenentur eum accusare, cùm id intersit totius monasterij; quod maximum pateretur detrimentum, si Prælatus non denuntiaretur. Pendente tamen accusatione tenentur Monachi debita obsequia præstare Abbati, ac illi parêre, cùm nondum sit officio privatus: Sin verò Prælatus præciperet Monachis desistere ab accusatione, non tenerentur tunc isti Prælato præcipienti parêre, quia tunc tale præceptum foret injustum, ut rectè notat Abbas *in d. c. ex parte n. 4. h. t.*

3 An verò Monachi antequam denuntient, & accusent Prælatum suum, teneantur priùs petere, & impetrare veniam, ac licentiam ab eodem. Plures affirmant, eò quia Religiosus non possit quidquam instituere absque licentia sui superioris. Communior tamen sententia docet, Monachos ad id non teneri; quia tunc Monachi à jure habent hanc facultatem accusandi proprium Prælatum: unde cùm Pontifex concedat ipsis hujusmodi licentiam, non est necessè, quòd eam petant à proprio Prælato, quem intendunt accusare ob utilitatem monasterij. Cæterum Monachi præter proprium Prælatum non possunt alios criminaliter accusare, ut desumitur *ex d. c. ex parte 11. h. t.* quia cum habeantur mortui mundo, non possunt se immiscere negotijs humanis; imò nec censentur habere liberum arbitrium.

4 Nihilominus possunt Religiosi quemlibet etiam extraneum accusare, si duæ concurrant conditiones, scilicet licentia Abbatis: & utilitas monasterij; adeò ut intersit hujus, ut extraneus accusetur à Monachis *c. Monachi 3. c. 16. q. 1.* Quinimmo si Monachus sit cubicularius Episcopi, seu familaris, potest eundem delinquentem denuntiare, imò & accusare etiam sine licentia Abbatis: ratio est, quia clerici, vel Monachi constituuntur cubicularij Episcopi, tanquam testes vitæ ipsius *can. cum pastoralis 54. c. 2. q. 7.* eò enim ipso, quòd jure canonico Monachi constituuntur cubicularij Episcopi, conceditur ipsis facultas denuntiandi Episcopum delinquentem.

5 Quia verò *in d. c. ex parte 11. h. t.* dicitur, quòd Monachi possint accusare suum Abbatem, & expensæ sint illis suppeditandæ de bonis monasterij donec causa finiatur, id communiter intelligitur non solùm de expensis ad victum, & vestitum: verùm etiam ad litem, seu causam prosequendam necessarijs; & procedit sive Monachus tantùm denuntiet Abbatem, sive illum accuset, est enim utrinque par ratio. Limitatur tamen nisi Monachus accusans Abbatem proprium haberet peculium, tunc enim expensæ quoad litem prosequendam non essent illi suppeditandæ ex bonis monasterij, quia cessat ratio carentiæ pecuniarum in ordine ad prosequendam litem, ideo enim jus præcipit, ut expensæ necessariæ ad prosecutionem litis ei suppeditentur ex bonis Monasterij, quia supponit Monachum nil habere proprij, & carere omni peculio: cessante autem hac suppositione, tenetur Monachus, si ob propriam causam Abbatem accusat, eò quia plures fuerint in electione etiam ipsi suffragati; & electionem Abbatis pati difficultates, in hoc casu teneretur Monachus ex proprio peculio litem prosequi, si tamen dignitas, ad quam uterque est electus, sit extra monasterium; alioquin si Prælatura sit in monasterio, tenetur hoc expensas necessarias ad litem motam ministrare, cum ejus intersit. Sin verò Monachum alium præter Abbatem accuset, non debent illi expensæ suppeditari ex bonis Monasterij, ut notat Glossa *in c. cum pastor 58. causa 2. q. 7.*

Rursus si Monachus accusat suum Abbatem, non statim debet judicialiter admitti ad accusandum, sed tantùm post præcedentem, ac præviam summariam cognitionem causæ, quia sine hac prævia causæ cognitione alij non accusant; proinde neque à fortiori ipsi Monachi debent alios accusare. Sicut monasterium tenetur suppeditare expensas necessarias Monacho accusanti suum Abbatem; ita etiam Abbati accusato, ut possit se defendere: imò id procedit, quamvis Abbas exclusus sit ab administratione, vel ab eadem suspensus. Non solùm Monachi sacerdotes, sed etiam conversi laici admittendi sunt ad accusandum, vel denuntiandum Abbatem suum de crimine, quia etiam conversorum interest habere bonum Prælatum: licèt enim sint conversi laici, adhuc non sunt puri laici, & subijciuntur jurisdictioni Abbatis, cui propria præstant obsequia. Cæterum Prælatus non solùm ob delictum dolo patratum, sed etiam ob negligentiam non dolosam potest denuntiari, & accusari; imò, & deponi, si non emendetur, & negligentia adeò sit gravis, ut sit monasterio damno, vel regulari observantiæ; sed tunc vocandi sunt omnes, quorum interest. 6

Semel tamen accusatus de uno crimine, & ab eodem absolutus non potest denuò de eodem accusari, idque desumitur *ex c. de his 6. h. t.* ubi textus desumitur ex Concilio Moguntino, & statuitur, ut de his criminibus, de quibus fuit absolutus accusatus, non possit accusatio replicari; ex quo infertur, non posse semel accusatum, aut inquisitum, aut condemnatum iterum accusari, inquiri, aut condemnari, si fuerit legitimè absolutus. Ratio est, non quia obstet exceptio rei judicatæ, cùm res inter alios acta alijs non præjudicet: sed quia de delicto hominis non debet sæpiùs quæri *l. licet 6. §. fin. ff. nauta.* Tum quia, si posset Reus semel absolutus semper iteratò accusari de eodem crimine, à quo fuit absolutus, nunquam ei constaret ratio suæ innocentiæ. 7

Solet tamen id multipliciter limitari. Primò nisi fuerit absolutus absque judicij observatione ex defectu libelli non ritè ordinati; vel quia non erat legitimus accusator *l. 3. §. quòd si libelli. ff. de accus.* quod tamen procedit, dummodo sit alius, qui accusat, non verò idem, qui priùs accusaverat, quia hic ob præsumptam inimicitiam ortam ex accusatione; de jure cano- 8

nico excluditur à secunda accusatione de eodem crimine, ut notat Covarruvias *lib. 2. resol. c. 10. n. 1.*

9 Secundò nisi secundus accusator probet saltem ex signis primum accusatorem defecisse in accusatione, & cùm accusato collusisse; tunc enim quamvis sententia absolutoria lata sit; quia tamen fuit lata per collusionem, seu prævaricationem, potest accusatio de eodem crimine iterum fieri ab alio, ut notat Panormitanus *in c. fin. de collusione detegenda*; quia dolus, & collusio primi accusatoris non debet præjudicare, nec esse impedimento alteri volenti absque dolo accusare: tum quia interest reipublicæ, ne delicta maneant impunita, unde admittitur in defectu primi secundus accusator de eodem crimine post sententiam absolutoriam latam per collusionem.

10 Tertiò limitatur etiam nisi secundus accusator suam, vel suorum injuriam prosequatur, idque ad probandum se ignoràsse accusationem ab alio institutam, & tunc ignorantia debet probari per proprium juramentum, quia cum consistat in animo, non potest probari per alios testes.

11 Quartò, si agatur de crimine civiliter judicato ad prosecutionem rei familiaris, quòd Reus absolvatur; potest tunc iterum criminaliter accusari *l. 1. C. si quando civilis actio crimin. præjud.* Excipitur tamen, nisi utraque actio criminalis, & civilis tendat ad vindictam; quia tunc si actum sit civiliter, non potest absolutus ab actione civili postea accusari criminaliter de eodem crimine *l. ait prætor 7. §. 1. ff. de injur.* Quòd si actio civilis tendat ad rem familiarem, & accusatio criminalis ad publicam vindictam, tunc si accusatus fuit absolutus: quia accusator non probavit delictum, potest iterum accusari criminaliter *l. 1. C. quando civilis actio crimin. præjud.*

12 Si verò Reus fuerit absolutus, quia delictum non commisit, tunc non potest iterum criminaliter accusari de eodem delicto à primo accusatore, imò neque civiliter; quia tunc competit Reo contra illum exceptio rei judicatæ; poterit tamen ab alio tertio accusari, ut notat Julius Clarus *in d. §. fin. q. 57. h. t.*

13 Præterea limitatur quintò, si Reus per sententiam judicis sit absolutus; secus si per viam transactionis, quæ valida fuerit, tunc enim quamvis non possit ampliùs accusari à primo accusatore, cum quo transegit; potest tamen ab alio accusari ex novo processu, cui per transactionem non potuit fieri præjudicium. Quòd si prima transactio invalida fuit, tunc etiam primus accusator, potest iterum accusare, ut notat Covarruvias *lib. 2. resol. c. 10. n. 5. limitat. 3.*

14 Sextò limitatur etiam, quando Reus in judicio tantùm per viam inquisitionis, & non accusationis absolutus fuit, idque de jure canonico, juxta quod non solet imponi pœna ordinaria delicti, sed minor, ut habetur *in c. qualiter. 24. h. t.* Id etiam procedit, si Reus fuerit absolutus per viam denuntiationis, vel exceptionis, quia neutra tendit ad pœnam, seu vindictam delicti, & si denuntiatus plenè satisfecerit de delicto, non potest ampliùs accusari de eodem delicto, ut notat Covarruvias *loc. cit. c. 8. n. 5. limitat. 8.*

Septimò limitatur, quando Reus absolutus est à crimine per judicem in foro externo; tunc non potest iterum de eodem accusari. Secus si tantùm absolutus sit in foro conscientiæ; & in sacramentali confessione, tunc enim non impeditur accusatio ejusdem delicti in foro externo: ratio discriminis est, quia absolutio in foro interno tantùm fit ad satisfaciendum divinæ offensæ; accusatio verò in foro externo fit ad publicam vindictam, & ut satisfiat reipublicæ læsæ. Hinc impositio pœnæ in foro conscientiæ non extinguit pœnam imponendam in foro externo, cùm hæ pœnæ diversos respiciant fines, habeántq; distinctos effectus; unde qui commisit grave delictum contra leges civiles, quamvis in sacramentali confessione, & foro interno absolvatur, & Reus satisfaciat Deo offenso adimplendo pœnitentiam sibi injunctam; adhuc tamen potest accusari in foro externo, & puniri juxta præscriptum legis. 15

Quinimò neque per baptismum tollitur, quin Reus possit accusari in foro externo, & puniri: si enim Judæus occidat Christianum, & postea baptizetur, si detegatur, quòd fuerit homicida, potest accusari apud Magistratum post susceptum baptismum, & plecti pœna capitis ob patratum homicidium ante susceptum baptismum: ratio est; quia licèt baptismus tollat peccatum, & omnem pœnam peccati, etiam temporalem quoad Deum, & quæ erat infligenda à Deo; non tamen tollit pœnam imponendam à Magistratu humano; quia cùm Reus per commissum delictum læserit rempublicam, æquitas exigit, ut puniatur à republica; non enim baptismus tollit jus quæsitum reipublicæ in ordine ad puniendum Reum, ut docet Covarruvias *lib. 2. resol. c. 10. n. 3. limitat. 7.* 16

Rursus si crimen sit mixti fori, seu cujus causa possit cognosci ab utroque judice ecclesiastico, & sæculari; tunc limitatur octavò, quia licèt super eodem delicto fuerit Reus accusatus, & etiam absolutus post cognitionem causæ à judice ecclesiastico: potest adhuc de eodem delicto mixti fori accusari, & puniri coram judice sæculari; quinimò si semel punitus fuerit à judice ecclesiastico, potest iterum puniri à judice sæculari, ut desumitur *ex c. felicis 5. §. per hoc quoque de pœnis*, ut notat Clarus *§. fin. q. 57. n. 57.* quia cùm jurisdictio ecclesiastica sit prorsus separata, & distincta à sæculari; ideò sententia lata ab una non parit exceptionem rei judicatæ quoad aliam. Tum quia pœna spiritualis, non tollit temporalem; neque è converso. 17

Id tamen non procedit, quando pœna inflicta à judice ecclesiastico sufficit ad punitionem criminis juxta mensuram delicti, tunc enim non posset idem crimen bis puniri, nisi fortassis delictum esset ita enorme, ut exigeret puniri ab utroque judice. 18

An

19 An verò, qui injuriam passus offendenti remiserit in foro conscientiæ omnem injuriam, possit postea offendentem accusare in foro externo. Respondetur cum distinctione, si remissio injuriæ fuit totalis, & plena, adeò ut remiserit etiam jus eum accusandi in foro externo, tunc certum est, non posse ampliùs offendentem accusare in foro externo; quia cùm semel cesserit toti juri suo, non ei superest jus accusandi offendentem in foro externo. Sin verò non remisit totum jus, sed tantùm quoad forum conscientiæ, tunc cum jus accusandi remaneat in offenso, potest hic offendentem accusare apud forum externum: ratio est, quia tunc remissio in foro conscientiæ tantùm pertinet ad privatam vindictam, non verò ad publicam. Quinimò licèt offensus remitteret jus accusandi offendentem in foro externo, adhuc posset offensus agere contra offendentem, ut hic resarciret damna sibi illata: quia jus ad hanc resarcitionem distinguitur à jure accusandi offendentem in foro externo; proinde si offendens detrectaret resarcirce damna illata offenso, posset hic uti jure suo, & illum per judicem compellere ad illa resarcienda.

20 Quid verò dicendum sit de procuratore, an admitti possit, ut accusator loco principalis, cuius vices gerat? Respondetur negativè, & desumitur *ex c. veniens 15. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit: in causa criminali absente Reo non esse admittendum procuratorem ad agendum, vel defendendum, tametsi Reus se excuset, quòd non possit venire ob causas extrinsecas, & frivolas, ob quas reputetur contumax: sed tunc excluso procuratore deputatur auditor, ut intelligat, an possit illum excusare: ratio est, quia si admitteretur procurator, judicium redderetur illusorium, quia si accusator condemnaretur de calumnia, & esset propterea puniendus, cùm accusator esset absens, non posset puniri, neque loco illius procurator; est enim contra rationem naturalem, ut unus pro alio puniatur; & procurator pro accusatore condemnato de calumnia. Quamvis jure novo pœna talionis abrogata sit; in ejus tamen locum successit pœna extraordinaria infligenda ad arbitrium judicis accusatori condemnato de calumnia: & hæc pœna non posset infligi procuratori, cùm unus non sit puniendus pro alio, neque posset accusatori injungi, eò quia abesset. Generatim in causis criminalibus, in quibus Reo condemnato imponitur pœna afflictiva corporis, loco Rei, non admittitur procurator, ut notat Clarus §. *fin. q. 32. n. 1.* quia judicium criminale redderetur prorsus illusorium contra *l. si prætor 25. ff. de judic.* siquidem si Reus cognosceret se condemnandum esse, non compareret personaliter in judicio; sed responderet per procuratorem, & per ipsum totam litem prosequeretur, sicque sententia condemnatoria imponens pœnam afflictivam corporis non posset exequi, non in ipso Reo, quia abesset; neque in ejus procuratore, quia unus non est puniendus pro alio, nec innocens pro nocente.

Quamobrem procurator non potest tunc admitti ad agendam, vel defendendam causam principalem Rei, sed tantùm ad allegandas causas absentiæ, & ad opponendas exceptiones dilatorias, & alias, quæ ante litis contestationem solent opponi, ut si accusator esset infamis, aut excommunicatus, vel alio modo illegitimus accusator; tunc admittitur procurator, ut desumitur *ex d. c. veniens 15. h. t.* Qui verò juravit se non accusaturum aliquem de aliquo crimine, si postea de eodem velit illum accusare, non auditur; quia tunc præsumitur malo animo moveri ad accusandum *argu. c. 1. causa 3. q. 10.* & hoc etiam procedit, quando quis simpliciter accusationem remittit alteri, ut habetur *in c. si illic. 29. causa 21. q. 4.* quia in hisce casibus semper censetur accusator non justitiæ zelo, sed privatæ vindictæ causâ, accusationem instituere, à qua propterea jura eum excludunt. 21

Secus procurator admitti potest, & solet etiam in causis criminalibus, si in ipsis non infligatur pœna capitis, vel afflictiva corporis, sed pecuniaria, vel alia similis, quæ non reddat ex absentia Rei judicium illusorium, ut docet Menochius *de arbit. judic. lib. 1. q. 80. n. 119.* quando enim ex juris dispositione non injungitur pœna afflictiva corporis, sed tantùm pecuniaria, vel alia similis, quia tunc executio sententiæ non fit in persona rei, sed tantùm in bonis ejusdem, præsertim immobilibus, quæ non possunt aufugere, ideo tunc parùm interest fisci, si Reus nolit personaliter comparere, sed sed tantùm per procuratorem. 22

Solent etiam plures recenseri casus, in quibus etiam in causa criminali procurator admittitur. Primò si tantùm agatur criminaliter de crimine, pro quo injungitur pœna relegationis, vel alia minor, ut notat Menochius *de arbit. judic. lib. 1. q. 80. n. 103.* 23

Secundò si Reus detineatur in carcere, vel etiam extra territorium judicis, quia tunc cùm Reus non possit aufugere, nec potest judicium criminale eludere, proinde cessat ratio, ob quam non admittitur procurator, id tamen Barbosa *in d. c. veniens n. 5.* limitat, dummodo incarceratio Rei procurata non sit eo fine, ut non compareat. 24

Tertiò si Reus principalis non possit comparere per se ipsum ob impossibilitatem facti, vel si tota respublica deliquit; sive ob impedimentum juris, ut Monialis, quæ à monasterio prohibetur egredi. 25

Quartò si agatur de crimine criminaliter, & aliquis tertius interveniat pro suo proprio interesse, tunc etiam procurator admittitur, quia quoad tertium judicium non est criminale, sed potiùs civile; quâ ratione Abbas potest defendere Monachum accusatum de crimine, ut etiam pater filium, quia isti interveniunt pro suo interesse, consequenter admittuntur, vel per se, vel per procuratorem, ut notat Abbas *in d. c. veniens 15. n. 13. h. t.* Plures alios similes casus, in quibus admittitur procurator, etiam in criminalibus recenset Julius 26

Cla

Clarus §. *fin. q. 32. num. 23. & sequent.* ipsum consule.

§. IV.

De Effectibus accusationis, & quomodo Reo accusato de crimine indici debeat canonica purgatio.

1 Certum est, principalem effectum accusationis esse, ut Reo legitimè convicto de crimine, super quo fuit accusatus, pœna ordinaria, & certa, si qua jure statuta est, infligatur: vel alia condigna arbitraria, & extraordinaria à judice per sententiam condemnatoriam imponenda, ut desumitur *ex c. si constiterit 12. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, quòd si Presbyter, cui ecclesia est commendata, sit ebriosus per totam noctem in taberna, & manè indigestus, seu non jejunus celebret, si de hoc sit convictus coram suo Episcopo, vel accusatus fateatur spontè, non potest repetere ecclesiam, qua fuit privatus. Quòd si ecclesia fuit ei canonicè collata in titulum, & postea non fuit convictus de aliquo crimine, ob quod jure est spoliandus; vel si fuit spoliatus, post appellationem est restituendus in possessione pacifica. Ex quo textu infertur, Presbyterum pro sola ebrietate non esse privandum beneficio, nec propter solum ingressum in tabernam; sed si per totam noctem potando manè indigestus, seu non jejunus ausus fuerit missam celebrare; unde in judicio non solùm inquiritur de ebrietate, verùm etiam de non præmissa dormitione, ac digestione, ut præsumitur eo ipso, quòd per totam noctem fuerit in taberna, tunc enim nisi Presbyter contrarium probet, nimirùm quòd post mediam noctem non ampliùs potaverit, & jerit dormitum in propriam domum, puniendus est, ac privandus beneficio.

2 Sin verò id probet, & accusator deprehendatur calumniosus; hic præter pœnam talionis, vel aliam extraordinariam ad arbitrium judicis, adhuc puniendus est aliâ pœnâ statutâ in jure contra accusatorem calumniosum *in c. accusâsti 8. h. t.* ubi Stephanus Papa rescribit, accusantem calumniosè innocentem, qui per talem accusationem occisus sit, quadraginta dies in pane, & aqua, quod carena dicitur, in septem sequentibus annis debere pœnitere, & si est debilitatus per tres quadragesimas pœnitere. Hostiensis tamen *in d. c.* intelligit textum de accusatione innocentis per calumniam, quæ sit absque culpa accusati, quia si quis justè accusetur, & probato crimine sit capite diminutus, immunis est accusator, & executor quantum ad pœnam talionis *c. illud 23. q. 4. c. cum homo, qui malos, & plura similia q. 3.* irregularitatem tamen etiam justus accusator incurrit, cùm hæc contrahatur etiam sine peccato, ut notat Abbas *in d. c. accusâsti n. 1. h. t.* Quia verò in præfato textu excipitur, nisi debilitatus sit, cui pœnitentia minuitur, & restringitur ad tres quadragesimas: per debilitatum is intelligitur, cui membrum est abscissum; tametsi propriè debilitari etiam contingat, quando exercitium alicujus membri impeditur, licèt illud non abscindatur. Quòd si a cusator fuerit in causa, ut aliquis membro suo mutilaretur, huic injungitur pœnitentia per tres quadragesimas, scilicet trium annorum ante pascha, ut communiter sentiunt apud Barbosam *in d. c. accusâsti n. 4. h. t.* Præterea jejunium injunctum in pane, & aqua per septem sequentes annos *in d. c. accusâsti 8. h. t.* non ita intelligitur, ut pœnitens debeat quotidiè jejunare solo pane, & frigida, sed sufficit, si id exequatur per tres ferias canonicas in qualibet hebdomada, scilicet feria secunda, quarta, & sexta.

Secundus accusationis effectus est, ut accusatus, vel denuntiatus de aliquo crimine pendente accusatione, vel denuntiatione non possit promoveri ad honorem, vel dignitatem, donec canonicè se purget, & desumitur *ex c. omnipotens 4. h. t.* ubi Gregorius I. rescribit Constantiæ Augustæ: valdè grave esse, ut vir, de quo tanta, & talia denuntiantur (cùm ante requiri, & discuti debeant) promoveatur. Quamobrem ex hoc textu colligitur, effectum accusationis legitimè institutæ esse, ut pendente accusatione, vel denuntiatione accusatus non possit promoveri ad honores, & dignitates; eo enim ipso, quòd quis accusatur de gravi crimine; statim ejus opinio est gravata, & ob id suspenditur ejus promotio ad honores, donec canonicè purgetur: & licèt per solam accusationem non constituatur quis Reus, vel criminosus, nisi etiam convincatur *c. ult. causa 15. q. ult.* nihilominus quia per accusationem opinio accusati gravatur, ideo suspenditur ejus promotio non solum ad dignitates ecclesiasticas, verùm etiam sæculares, ut habetur *in l. Reus 11. ff. de munerib. & honor.* ubi tamen additur, quòd dilapso anno postquam Reus delatus est, non prohibeatur petere honores, nisi fortassis per ipsum steterit, quo minus causa intra annum expediretur. 3

Ratio verò, cur promotio hæc ad honores suspenditur, est, quia opinio promovendi ad dignitates, & honores non debet vacillare, proinde pendente accusatione non debet promoveri etiam ad ordines sacros *c. tantis 3. dist. 81.* Immo nec potest esse testis in causa criminali, præterquam in criminibus exceptis *c. fin. de testibus*, ut nec potest esse procurator alterius, nec aliquem accusare, quia non relatione criminis, sed innocentiâ Reus purgatur *l. his qui 5. ff. de public. judic.* Non tamen impeditur accusatus, quin pendente accusatione possit administrare bona, quibus præest, nisi fortassis sit suspectus de dilapidatione, ut habetur *in c. ult. h. t.* ubi Gregorius IX. rescribit, quòd quando denuntiatur, Prælatum dilapidare ecclesiam, est danda commissio alicui, ut inquirat veritatem personaliter; & interim interdicitur potestas alienandi, & compellitur comparere coram Papa. Generatim pendentia accusationis constituit accusatum inhabilem quoad jura de novo acquirenda non ita eum privat jure jam acquisito. Ratio est, quia decla- 4

claratio innocentiæ debet promotionem præcedere, nec sufficit, si illa subsequatur, quia debet quis esse habilis, consequenter innocens tempore electionis, vel promotionis *argu. c. dudum 14. de elect. c. si eo tempore 45. eod. tit. in 6.*

5 Quinimò accusatus lite pendente nec potest promoveri ad honores, quamvis non præcesserit infamia, eò quia sit criminosus tantùm occultus: quia per solam pendentiam accusationis impeditur promotio; non tamen id procedit, quando accusatio non tenet, nec facta est à legitimo accusatore, ut desumitur *ex c. meminimus 13. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, non posse eum excipere contra aliquem, qui præsumitur manifestus ejus inimicus: non enim etiam per sententiam condemnatoriam super crimine aliàs famoso inducitur infamia, si sententia fuerit nulla ex defectu jurisdictionis, & vitio processûs, vel ob denegatam audientiam ipsi condemnato, ut notat Fagnanus *in d. c. omnipotens 4. n. 14. h. t.* Neque procedit, quando crimen, de quo quis accusatur, est leve, quia hoc non impedit promotionem ad dignitatem. Neque procedit, quando accusatio est in causa civili, & in ordine ad interesse proprium prosequendum; tunc neque impedit promotionem accusati ad dignitates, & honores, quia hujusmodi accusatio non irrogat infamiam.

6 Quando verò aliquis obtinuit à summo Pontifice beneficium, & in executione gratiæ excipitur contra ipsum, quòd sit criminosus, si antea non fuerat infamatus de ijsdem criminibus, quæ ei objiciuntur, debet adire possessionem beneficij sibi à Papa collati, & si postea appareat legitimus accusator, & fuerit legitimè probatum aliquod crimen, tunc removendus est ab officio. Quòd si accusator non apparet, vel si apparet, non probat, & ipse est infamatus de illo crimine; tunc indicenda est illi canonica purgatio, in qua si deficiat, removendus est à beneficio. Sin autem se purget, sunt compescendi contradictores, ne ipsum molestent, & sunt condemnandi in legitimis expensis, idque desumitur *ex c. Accedens 23. h. t.* ubi cùm Pontifex præbendam, quam habuerat H. subdiaconus ipsius in ecclesia Cremonensi ejusdem nepoti G. contulisset; mandat idem Pontifex, nisi præfatus G. super objectis eidem in modum exceptionis criminibus perjurij, & homicidij publicè fuerit infamatus, concessionem ipsi factam executioni mandari. Sin autem legitimus accusator prædicta, vel eorum aliquod probaverit ipsi G. super eadem præbenda silentium imponatur.

7 Sin verò legitimus non apparuerit accusator, & ipse interea infamia super his fuerit conspersus, purgatio illi canonica indicatur, in qua, si defecerit, imponatur illi silentium: sin autem eam præstiterit, contradictores compescantur, & in legitimis expensis condemnentur. Ex quo textu colligitur, agenti ex interdicto adipiscendæ possessionis in beneficialibus non obstare exceptionem criminis, nisi de illo esset priùs publicè infamatus: ne scilicet occasio aperiatur invidis calumniandi, & objiciendi crimina ad eum finem; ut qui beneficium obtinuit, non adeat ejus possessionem. Præterea debet accusator esse legitimus, qui crimen probare possit, ac velit. Tunc si quod objicit crimen, probat, provisus privatur beneficio *c. constitutis 46. §. fin. de appell. & c. post electionem 7. de concess. præbend.*

Quòd si crimen non probetur, accusatus debet absolvi, & adire possessionem beneficij; ut etiam si accusator non compareat, ne scilicet provisus suprà modum gravetur. Sin autem exceptio criminis objiciatur electo, & nondum confirmato, cùm ipse non habeat jus in beneficio, sed tantùm ad beneficium, admittitur exceptio criminis, & examinatur, antequam confirmetur: secus dicendum de illo, qui est institutus in beneficio per gratiam ei collatam à Papa, & nihil ei deest, nisi sola possessio, quæ se habet consequenter ad jus priùs obtentum. 8

Quòd si provisus de beneficio sit publicè infamatus de crimine, quod illi objicitur, & accusator paratus sit illud probare, tunc executio collationis factæ differtur, donec exceptio examinetur; quia turpiùs quis eijcitur, quàm admittatur *c. quemadmodum 25. de jurejur.* Tum quia licèt adiret possessionem beneficij sibi collati adhuc propter infamiam, quâ est conspersus, deberet ab ea suspendi usque ad purgationem *c. presbyter 13. cauf. 2. q. 5.* Unde quando quis accusatur de crimine, de quo est infamatus, non debet in possessionem mitti, donec se purget, ut desumitur *ex d. c. accedens 23. h. t.* Debent etiam recipi probationes excipientes super objecto crimine; quod si probetur, proviso indicitur silentium, & si non probetur, indicenda est purgatio infamato; in qua, si defecerit, est itidem eidem indicendum silentium, quia cùm non se purgaverit, habetur pro convicto ob violentam contra illum præsumptionem. Sin verò sufficienter se purgaverit, debet possessionem adire sui beneficij, & compelci debent contradictores, ne ulteriùs eum molestijs afficiant. Cæterum infamiâ objecti criminis tres habet effectus, quorum primus est, ut executio collati beneficij suspendatur: secundus, ut suspensa tali executione admittatur probatio criminis. Tertius, ut purgatio indicatur, quia non sufficit sola oppositio infamiæ, nisi etiam crimen objiciatur, nec sufficit sola objectio criminis, nisi etiam infamia præcedens apponatur. 9

Cessat autem accusatio tametsi jam inchoata fuerit, multipliciter. Primò, si accusator postea deprehendat, se erràsse, eò quia putaverit, hunc esse authorem criminis; & post ea cognoscat fuisse alium, ut etiam si res incipiat esse dubia etiam post diligentem inquisitionem, vel si cognoscat, se non posse probare, quod detulit ad judicem; in hisce casibus tenetur cessare ab accusatione; alioquin id non esset accusare, sed calumniari, quia non potest quis innocentem accusare, idque de jure divino, & naturali: & deducitur ex illo primo principio 10

cipio lumine naturæ noto: quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.

11 Secundò, si post delatam accusationem ipsum pœniteat facti, & ex charitate, & misericordia velit condonare injuriam juxta Christi consilium Matth. 5. *diligite inimicos vestros*: potest enim quisque, si agatur de damno sibi illato, cedere juri suo.

12 Tertiò, si judex accusationem nolit admittere, vel admissam rescindat, potest enim judex rescindere accusationem admissam, si cognoscat libellum deficere in substantialibus, vel si accusetur aliqua persona, quæ non potest sine magna reipublicæ perturbatione puniri; tunc enim supremus judex potest inchoatam accusationem rescindere, & abolere; tametsi accusator agat de sua propria causa privata, & accuset injurias sibi illatas; quia Princeps tenetur primariò curam gerere de bono communi, ad quod refertur bonum privatorum, quod cedit bono publico, proinde pertinet ad Principem impedire damnum publicum, etiam cum incommodo privatorum.

13 Ob hanc rationem potest etiam judex inferior accusationem ab initio non admittere, non quidem ordinario jure, sed ex tacita Principis voluntate: quòd si judex inferior eam semel admiserit, non potest postea eam propria authoritate abolere, sed tantùm suspendere, donec totum negotium innotescat Principi supremo; ita etiam accusator tametsi possit, si agatur de proprio suo interesse, non accusare eum, à quo damnum fuit passus; quando tamen de crimine est criminaliter instituta accusatio, & lis contestata, non licet ampliùs eam abrumpere, nisi ex consensu judicis, qui nec semper potest assentiri, ne reipublicæ noceat, cujus multum interest delicta puniri, ut notat Decianus *lib. 7. c. 44.* excipitur tamen nisi Reus, & Actor transegerint etiam post inchoatum processum, quo de pœna sanguinis agitur: quia licitum est Reo, quocunque modo sanguinem suum redimere, ut etiam accusatori, ad evitandam pœnam talionis, vel aliam arbitrariam; & tunc incidit in Turpilianum 48. cujus pœna est pecuniaria, ut tradit Wurmser. *lib. 2. tit. 22. obser. 1.*

14 Potest etiam quartò Princeps abolere accusationem, si persona accusata bono publico censeatur necessaria. Inferior autem judex potest illam admittere, & admissam impedire, si non agatur de injuria partis: secus si agatur, quia ad ipsum tantùm pertinet principaliter administratio boni publici, non verò promotio; unde tenetur parti jus dicere, nec potest prætextu majoris boni publici se eximere, alioquin sæpe judices hac arte possent, quos vellent, liberare. Quintò, in causa civili potest actor à lite recedere, sive per gratiam, sive per transactionem. Si tamen actio sit famosa, ut est actio furti, non potest in ea transigere post litis contestationem sine judicis authoritate, alioquin notaretur infamia, ut patet ex *l. furti 6. §. pact. de collusione detegen.* Sextò in causa criminali ante litem inchoatam licitum est desistere per gratiam; si accusator non teneatur accusare, vel denuntiare: secus post litem inchoatam non est ampliùs licitum desistere ab accusatione sine judicis authoritate, imò nec etiam sine consensu Rei, si fuerit tormentis afflictus, & tortus, vel infamatus ex ipsa accusatione.

Sunt etiam plures alij modi, quibus extinguitur accusatio. Primò per præscriptionem viginti annorum, qui elapsi sint à die commissi criminis *l. querela 12. C. ad leg. Cornel. de fals.* ut notat Julius Clarus *§. fin. q. 51. n. 1.* quod tamen procedit de solis illis criminibus, quæ semel patrata cessant, ut sunt homicidium, injuria illata alteri: secus in illis, quæ sunt permanentia; ut si matrimonium fuerit ab initio cum impedimento dirimente initum, si aliquis sit lapsus in hæresim, vel apostasiam; quia tunc, cum delinquentes perseverent in delictis, delicta permanent, & in ipsis præscriptio locum non habet, nisi à tempore cessantis delicti. Præscribuntur tamen actiones criminales; & pœnales breviori tempore, quàm civiles, quia odiosa faciliùs tolluntur. 15

Secundò extinguitur etiam actio criminalis per mortem accusatoris ante latam sententiam; ita ut hæredes illius non possint accusationem prosequi, ut notat Julius Clarus *in d. §. fin. q. 51. n. 10.* Judex tamen potest ex officio accusationem prosequi, & processum ad finem perducere, ut notat idem Clarus *loc. cit. n. 9. & 11.* 16

Tertiò cessat etiam accusatio, & ejus pœna per mortem Rei delinquentis, adeò ut pœna ab hæredibus non possit exigi, *l. defuncto 6. ff. de public. judic.* mortuo enim accusato, cùm non possit ampliùs eidem pœna injungi, nec ista transeat ad hæredes, cessat etiam accusatio, quia desinit ejus finis. Hoc tamen procedit de accusatione, cujus finis est pœna temporalis infligenda ipsi soli accusato; non verò si pœna sit pecuniaria; quia si agatur ex delicto criminaliter ad pœnam confiscationis bonorum, vel aliam pecuniariam fisco applicandam, si Reus moriatur ante sententiam condemnatoriam criminis, quamvis tunc accusatio criminalis non transeat ad ejus hæredes; non ita si accusatus decedat post sententiam condemnatoriam; tunc enim quælibet pœna pecuniaria transit ad hæredes delinquentis. 17

Ratio, cur si Reus moriatur ante sententiam condemnatoriam criminis contra eum ferendam accusatio criminalis non transeat ad hæredes, est, quia Reus accusatus nondum cum viveret, fuit obnoxius pœnæ confiscationis bonorum, vel alterius pecuniariæ, cum nondum per sententiam fuerit condemnatus: unde multò minùs debent hæredes, qui sunt accessorij obnoxij esse tali pœnæ. 18

Excipiuntur tamen aliquot crimina, in quibus etiam post mortem Rei delinquentis procedi potest contra ejus hæredes etiam lite non contestata, ut eorum bona fisco applicentur, ut notat Julius Clarus *in d. c. §. fin. q. 51. n. 13.* hæc crimina præsertim sunt læsæ majestatis, 19

dis, hæresis, & similium, quæ recensentur à Julio Claro *loc. cit.* Sin autem agatur ex delicto civiliter ad pœnam pecuniariam parti læsæ applicandam; tunc actio pœnalis non transit ad hæredes, nisi lis cum defuncto fuerit contestata: quia actio pœnalis ex delicto, vel quasi delicto descendens, tantùm insequitur authorem delicti *l. inde Neratius 23. §. hanc actionem ff. ad leg. Aquil.* Secus si lis fuerit jam contestata, quia litis contestatio est quidam veluti contractus, & id operatur, ut actio pœnalis non jam ex delicto, sed ex quasi contractu oriri videatur: & actiones ortæ ex contractu, vel quasi contractu transeunt ad hæredes.

§. V.

De Inquisitionibus, & quomodo in iysdem procedendum.

1 Definitur inquisitio, ut ad præsens pertinet institutum investigatio criminis à judice ex officio facta; cùm enim non facilè reperiantur, qui officium velint accusatoris gerere, nec onus in se suscipere probandi delictum, neque se exponere ad subeundam pœnam talionis, vel aliam arbitrariam, si non probent, quod accusant; ideò ne in republica delicta maneant impunita, judicis incumbit officio sine accusatore in malefactores inquirere *l. congruit 13. de offic. præsid.* ubi Præses Provinciæ jubetur malos homines inquirere, ac punire. Neque obstat vulgaris regula, quòd sine accusatore nemo condemnandus sit *l. rescripto §. si quis ff. de munerib. & honorib.* quia regula illa intelligitur de accusatore in laxa significatione, quatenus fama, & indicia sunt etiam loco accusatoris: siquidem fama etiam ipsa accusat hominem delinquentem.

2 Est autem inquisitio, ut notat Abbas *in c. 2. qualiter, & quando de accusat.* duplex, generalis una, altera specialis: illa est, quando judex ex suo officio inquirit generaliter non contra certam aliquam personam; ut cum Prætor, & quicunque alius judex inquirit generaliter, an in Provincia sint homines facinorosi: sic etiam Episcopus inquirit generaliter, an sint criminosi in sua diœcesi, & hæc generalis inquisitio non solùm est licita, sed etiam necessaria, & præcepta *c. Romana 1. §. sanè de censibus in 6.* proposito enim verbo DEI Archiepiscopus visitans inquirit de vita, & conversatione ministrantium in ecclesijs. Rursus in *c. perniciosa 1. de offic. judic. Ordinar.* debent Episcopi singularum urbium in suis diœcesibus delicta, adulteria, & scelera inquirere ad ea ulciscenda: alioquin impunè leges divinæ, & humanæ violarentur.

3 Rursus generalis inquisitio est, quando crimen est notorium, sed occultus malefactor, ac proinde generaliter inquiritur, quis illud patraverit. Specialis inquisitio est, cùm judex inquirit specialiter contra certum malefactorem, & hæc inquisitio fit ad illum puniendum ob publicam utilitatem, & tripliciter potest fieri. Primò ex mero officio judicis absque accusatione, querelâ, & denuntiatione alicujus. Secundò ad querelam alicuius contra aliquem, tunc enim judex procedit ad testes, & informationes. Tertiò ad denuntiationem alicuius publici officialis ad denuncianda delicta deputati; tunc etiam judex absque ulla alia infamia ex officio suo procedit ad testes, & informationes assumendas. Datur etiam alia species inquisitionis, quæ dicitur mixta, eò quia participet de generali, & speciali, ut cùm vel sola culpa, vel sola persona nota est, ut notat Panormitanus in *c. qualiter, & quando de accusat.*

In inquisitione generali nemo tenetur alterius crimen occultum revelare, ne ejus famæ cum injuria derogetur, ut habetur *in c. qualiter, & quando 24. de accusat.* Excipiuntur tamen illa crimina, quæ toti Reipublicæ sunt perniciosa, ut proditio, conspiratio, insidiæ. Ut autem judex faciat inquisitionem omninò generalem, non est necesse, ut infamia præcesserit, quia in jure præcipitur Prælatis ecclesiasticis, & superioribus, ut suo tempore instituant visitationes, & inquisitiones generales, ut habetur *in c. perniciosa 1. de offic. judic. Ordinar.* & quamvis Glossa putet, ibi agi de inquisitione speciali, quæ fit ex prævia infamia, aut ex clamorosa insinuatione; communiter tamen etiam intelligunt textum illum de generali inquisitione. Tum quia in *c. Romana 1. §. sanè de censibus in 6.* apertè agitur de inquisitione generali, ibi: *proposito verbo DEI quærat de vita & conversatione ministrantium in ecclesijs*, loquitur textus de Archiepiscopo fungente munere visitationis. 4

Ratio etiam id suadet, quia hujusmodi inquisitio est necessaria ad purgandam rempublicam, & mores hominum reformandos. Tum quia per hanc generalem inquisitionem nulli fit injuria, quia de nemine in particulari fit inquisitio; & licèt postea detegantur occulti delinquentes, id tantùm per accidens, & præter intentionem inquirentis, contingit; & damno privato præferendum est bonum commune; alioquin si talis inquisitio negligeretur, plura crimina manerent impunita, cum non modico damno reipublicæ. Non tamen in tali casu tenentur subditi etiam interrogati manifestare criminosos occultos non laborantes infamiâ talis criminis, quia derogaretur honori proximi, id enim, de quo nulla adhuc fama extat, censetur occultum, quando viâ inquisitionis proceditur: sed judicis potestas non se extendit ad elicienda occulta ob plura incommoda, quæ in republica sequerentur. 5

Contra certam personam inquiri specialiter non potest, nisi aut præcedat infamatio, aut clamorosa insinuatio, quæ fit loco accusationis, idque desumitur *ex d. c. qualiter, & quando 24. h. t.* ubi statuitur, quòd quando clamor, & fama non à malevolis, & maledicis, sed à providis, & honestis non semel, sed sæpe oritur, & pervenit ad aures superioris contra aliquem sub- 6

subditum, vel Prælatum, tunc superior quasi nuntiante fama, vel deferente clamore ex officio suo debet inquirere veritatem coram senioribus ecclesiæ, quod diligentiùs servandum est in Prælatis judicandis: quia non possunt omnibus placere, cùm ex officio increpent, suspendant, ligent, sicque incurrant odium, & invidias multorum; proinde accusatio criminalis, quæ tendit ad degradationem, non debet admitti, nisi præcedat legitima inscriptio.

7 Quando verò aliquis est infamatus, adeò ut sine scandalo non possit dissimulari, nec sine periculo tolerari, debet superior procedere ad inquirendum, & punire excessus, qui si sint graves, quamvis delinquens non degradetur ab Ordine, amovetur tamen ab administratione. Rursus is, contra quem fit inquisitio, nisi contumaciter se absentet, debet esse præsens, ut ei exponantur capita, super quibus est inquirendum, imò sunt illi publicanda dicta, & nomina testium, ut se defendat, & sunt admittendæ exceptiones, & publicationes legitimæ. In excessibus autem non notorijs, si procedatur per accusationem, debet præcedere legitima inscriptio; si per denunciationem charitativa admonitio, si per inquisitionem clamosa insinuatio, & in omnibus debet semper dictari forma sententiæ juxta formam judicij. Hæc omnia statuuntur *in d. c. qualiter, & quando 24. h. t.* Hinc deficiente infamia non sunt recipiendæ depositiones, quamvis plures juramento confirment, aliquem deliquisse ipsis videntibus, nec debet accusatus puniri aliqua pœna: imò nec inquiri ad petitionem eorum, qui in occulto porrigunt libellum accusationis. Quæ verò infamatio sufficiens sit ad inquirendum, relinquitur arbitrio judicis, qui inferre id debet consideratis circumstantijs loci, temporis, & personarum; non tamen requiritur ad infamiam, ut testes oculati sint; sed sufficit, si à bonis viris fide dignis audierint, vel indicia, aut sufficientes conjecturas habuerint: non tamen ut quis infamatus censeatur, sufficit, ut duo, vel tres testes deponant, se vidisse crimen illud à tali persona perpetrari; sed ulterius requiritur, ut rumor ad majorem congregationis partem devenerit; & infamia non sit orta à malevolis, sed à viris probis, & eam superior pluries audierit, & non semel tantùm. Immò licèt judex noverit crimen Rei, & sciat esse duos, vel tres testes conscios eiusdem criminis, & per quos probari possit, non tamen ex officio potest procedere via inquisitionis, antequam accusetur.

8 Testis tamen rogatus super infamia tenetur testificari, quòd infamatio sit inter majorem partem hominum, vel viciniæ illius loci, in quo erat fama, & audierit à majori parte, ut docet Mascardus *de probat. conclus.* 895. Hinc non valet statutum mandans inquisitionem de non infamato, etiam si judici plenum inesset arbitrium in procedendo, & puniendo delinquentes.

9 Id tamen limitatur, si crimen occultum vergeret in perniciem spiritualem alicuius communitatis, vel reipublicæ, eò quia esset, qui intenderet hæreses edocere: immo si crimen vergeret etiam in perniciem temporalem, ut si quis vellet civitatem tradere hostibus, vel hæreticis, vel infidelibus, tunc enim posset judex procedere sine præcedente infamia, ut etiam si quis sit hæresi infectus, vel per apostasiam deficiat à fide *c. excommunicamus* §. *adijcimus de hæret. l. Apostolorum 4. C. de Apostatis.* quia hujusmodi crimina sunt reipublicæ, & ecclesiæ nimis perniciosa. Ob eandem causam excipitur etiam crimen læsæ majestatis, ut notat Navarrus *in rubric. de judic.*

Rursus excipitur, quando crimen in ipso judicio committitur, ut si testis falsum deponat; si accusator calumnietur, ut notat idem Navar. *loc. cit. n. 88.* Aliqui addunt etiam, quando actor criminis deprehensus est in generali inquisitione. Rursus excipitur, quando Reus occultum crimen coram paucis scilicet judice, & Notario confessus est. *c. 1. de accusat. in 6.* quia tunc confessio Rei facit delictum notorium coram ipso judice, & hoc procedit, quamvis tantùm incidenter confessus sit. Rursus etiam communis suspicio supplet vicem infamiæ. 10

Cæterum fama præcedens inquisitionem ex præcitato textu *in c. qualiter, & quando 24. h. t.* debet esse à providis, & honestis, nec semel tantùm, sed sæpiùs. Unde non sufficit, ut fama ortum habeat à talibus personis, sed ulteriùs requiritur, ut eam legitimè probent. Quæ autem ad hanc famam requirantur, traduntur à Farinacio *lib. 1. prax. crimin. c. 5. q. 24. n. 203. & sequent.* Suntque Primò, ut testes ad minimum sint duo, adeò ut unus non sufficiat, quamvis sit omni exceptione major. Quinimò testis deponens super fama, si non habeat contestem, de falso suspectus est, ut notat Natta *consf. 672. n. 4.* 11

Secundò ut ijdem testes sint spectatæ fidei integræ, & optimæ opinionis, seu omni exceptione majores. 12

Tertiò ut testis deponens super fama sciat, quid sit fama; non tamen tenetur adferre definitionem exactam, quæ habetur in jure, sed sufficit, si quocunque modo ipsam describat, qualiter ipse intelligit, ut notat Farinac. *n. 227.* 13

Quartò debet testis deponens super fama specificè asserere super omnibus articulis in particulari, de quibus testatur esse famam, non enim sufficeret, si tantùm in ultimo articulo assereret, quòd de omnibus præmissis sit vox publica, & fama. 14

Quintò debent etiam testes deponentes super fama nominare auctores, & eos, à quibus fama oritur. 15

Sextò debent dicere se audivisse à majore parte populi, & quidem publicè, alioquin nil probarent, ut docet Baldus *in c. praterea de testib. n. 10.* & *c. litteras de præsumpt. n. 2. c. per tuas de probat.* quam opinionem observat Rota; & Farinacius *loc. cit. n. 260.* ait, procedere etiam in foro ecclesiastico. 16

Rur-

17 Ratio, cur non possit judex contra personam aliquam particularem specialem instituere inquisitionem, nisi publica fama ejusdem personæ præcedat, est, quia judex in puniendis criminibus tenetur procedere ex ijs, quæ patent, & hęc non habentur, nisi per accusationem, vel confessionem Rei in judicio, vel per facti evidentiam, aut publicam infamiam ejusdem Rei. Præterea quia nemo sine gravi causa debet spoliari suo honore, & lædi in propria fama, quamdiu hanc retinet: atqui per talem specialem inquisitionem crederetur quis saltem suspectus de tali crimine, proinde derogaretur famæ, & honori illius; omnes siquidem ex tali inquisitione occasiones sumerent, suspicandi fuisse ipsum authorem talis criminis, de quo juridicè inquiritur. Hinc qui est in possessione bonæ famæ, non est illa privandus sine gravi causa; tum quia bona fama alicuius in genere tollit ejusdem malam famam, & ubi adsunt testes utrinque contrarij, qui probant bonam famam, præferendi sunt alijs probantibus malam famam: quia quilibet præsumitur bonus, donec probetur malus. Non tamen ut notat Farinacius *lib. 1. prax. crimin. c. 5. q. 47. n. 182.* bona fama in genere probata tollit specialia indicia delicti ad torturam sufficientia: neque malam famam in specie ortam ex delictis, quia ut ait idem Farinacius *loc. cit. n. 192.* si probata bona fama in genere Reus effugeret torturam, aut pœnam, vix ullus posset torqueri, cùm vix sit homo, qui duos saltem non habeat amicos deponentes super ejus bona fama.

18 Cæterum hujusmodi bona fama in genere id saltem operatur, ut si adsint indicia ad torturam, leviùs Reus torqueatur. Mala verò fama, si sit in eodem genere delicti, de quo inquiritur, facit præsumptionem in eodem delicto, secus si sit in diverso genere delicti, quia ex mala fama fornicationis non redditur quis suspectus de homicidio; benè tamen de delictis connexis per se, vel ut plurimum cum eo, de quo Reus accusatur, & tunc judex potest etiam interrogare Reum de crimine connexo: quoties enim unum delictum est effectus, vel circumstantia alterius, nec perfectè separatim cognosci potest, tunc accusatus de uno delicto potest à judice interrogari de circumstantijs eidem adnexis, sic convictus de furto in ecclesia, potest interrogari, an fores effregerit: idem dicendum est de socijs, & complicibus occultis secundùm utriusque juris statuta. Hinc in crimine læsæ majestatis, in quo perpetrando ut plurimum plures sunt complices, judex potest interrogare accusatum de complicibus occultis *c. 1. de confess.* ubi Abbas *c. nemini 15. q. 3. l. quisquis ad leg. Jul. majest.* In crimine simoniæ, quod canones æquant crimini læsæ majestatis; etiam judex potest accusatum interrogare de complicibus. Demum regulariter quoties Reus accusatus de illis criminibus, quæ ex natura sua non solent perpetrari, nisi cum socijs, potest judex de istis Reum interrogare, ut notat Decianus *consil. 18.* unde accusatus de crimine factæ monetæ, in quo solent plures cooperari, potest à judice interrogari de complicibus.

Præterea regula illa de fama ad inquisitio- 18
nem specialem instituendam requisita, multipliciter solet limitari. Primò non procedit in inquisitione, quæ fit ad denuntiationem publici officialis, quia tunc denunciatio vicem gerit accusationis.

Secundò non procedit, si deficiente diffa- 19
matione pars contraria nihil opponat, tunc enim inquisitio validè procedit *c. 2. de inquisit. in 6.*

Tertiò si Princeps jubeat inquiri nullâ præ- 20
cedente diffamatione, dummodo id præstet motu proprio, & expressè dicat, sibi constare de tali delicto, & ejus fama, ut notat Farinacius in *prax. criminal. lib. 1. tit. 1. q. 1. n. 13.*

Quartò neque procedit in crimine læsæ ma- 21
jestatis.

Quintò neque in alijs enormibus crimini- 22
bus.

Sextò neque in inquisitione, quæ fit contra 23
Officiales, eorúmque famulos, & ministros absoluto officio, quia usus invaluit, ut etiam non præcedente fama, generaliter, & specialiter inquiratur de illorum administratione, non quia suspecti sint de re malè administrata; sed quia æquitas exigit, ut finito officio petatur ab ijsdem, ut reddant rationes.

Septimò neque procedit in inquisitione ge- 24
nerali, sed tantùm in speciali, quæ fit contra certam personam, quando judex in genere inquisitionem assumit, quisnam perpetraverit tale delictum, quod constat, esse commissum.

Octavò limitatur etiam præfata regula in inquisitione speciali, quando ad illam devenitur per inquisitionem generalem, quæ est præparatoria ad specialem, quia tunc constat de particulari delicto, cuius author inquiritur, & judex inquirens non petit instructionem specialem contra certam personam, sed tantùm generaliter inquirit; quisnam delictum, quod constat esse patratum, commiserit; ut pluribus probat Farinac. *loc. cit. n. 19.*

Demum limitatur etiam præfata regula, 27
quando sufficientia indicia præcedunt inquisitionem, quia tunc indicia vicem gerunt diffamationis, & accusationis; imò sunt fortiora, quàm ipsa diffamatio: debent tamen hujusmodi indicia esse immediata, & propinqua, & sufficientia, non verò remota, neque ad illa sufficit unus testis, quantumvis de visu, sed requiruntur duo, perinde ac de diffamatione; in cuius locum subrogantur indicia, ut notat idem Farinacius *loc. cit. n. 20.*

Cæterum fama per se non facit plenam pro- 28
bationem, sed tantùm semiplenam. Quòd si ortum ducat à pluribus veri similibus conjecturis, & à viris probis, censet Bartol. *in l. de minore §. plurium. ff. de quæst. n. 30.* tunc famam facere plenam probationem: imò sunt, qui docent, famam simul cum uno teste omni exceptione majore, & de visu facere plenam probationem, eò quia tunc duæ probationes semiplenæ coalescunt in unam plenam. Verùm id

non procedit in criminalibus, quia in hisce probationes debent luce meridiana esse clariores; nec fama facit semiplenam probationem, ut notat Farinacius *lib. 1. prax. criminal. c. 5. q. 17. n. 59. & sequent.* ubi plures subjicit limitationes.

29 In mixta institutione, seu quæ partim est generalis, & partim specialis, quando scilicet crimen est publicum, & author ignoratur, tunc licitum est judici generaliter tantùm inquirere, quisnam tale crimen commiserit etiam nullâ præcedente famâ de persona aliqua particulari; non tamen potest judex inquirere specialiter contra aliquam determinatam personam. Ratio verò, cur licitum sit judici inquirere, generaliter est, quia nisi huiusmodi inquisitiones fierent, gravissimum sequeretur detrimentum in republica, quia plura delicta remanerent impunita, & grave scandalum oriretur in populo, si videret, judicem non inquirere authorem criminis, sicque criminosi magis incitarentur ad delinquendum, spe scilicet impunitatis: unde generalis inquisitio tunc videtur necessariò instituenda, maximè quia per illam nulli fit injuria, & judici aperitur via ad specialem inquisitionem: siquidem judex primò interrogat eos, quos putat esse conscios de crimine, an sciant, quis illud commiserit? Quòd si respondeant, se nescire; tunc interrogat eos super fama etiam generaliter, an sciant aliquem esse de eo crimine infamatum: & si ex ipsis receptis informationibus aliqua oriatur suspicio, vel probabile indicium contra aliquem, tunc judex à generali inquisitione descendit ad specialem, & incipit assumere speciales informationes contra talem personam, ut notat Julius Clarus *in d. §. fin. q. 5. n. 5.* Subditi tamen etiam interrogati non tenentur manifestare occultum authorem criminis, nisi de ipso publica infamia, vel sufficientia indicia præcesserint; immo neque judex habet jus inquirendi de Reis occultis; proinde non potest obligare subditos, ut eos manifestent, sed tantùm eos, qui aliqua infamia laborant: multò minus Reus occultus tenetur se ipsum prodere. Excipitur tamen, si crimen adhuc sit patrandum, vel continuandum cum maximo dispendio, & detrimento reipublicæ, vel etiam alicuius particularis, si alio modo non posset impediri.

30 Quòd si petatur, quænam jure canonico statuta sint circa modum procedendi per inquisitionem specialem? Respondetur, teneri judicem servare debitum ordinem, idque statuitur *in c. qualiter 17. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd si inquirentes non servaverunt debitum inquisitionis modum, debent se corrigere, sed cautè, & prudenter supersedendo, donec inveniatur congrua occasio, ne authoritas inquirentium vilescat. Rursus statuitur forma juramenti dandi in inquisitione, & est, ut clerici jurent, quòd super his, quæ sciunt, vel credunt, etiam in sua ecclesia reformanda tam in capite, quàm in membris dicent meram, & plenam veritatem inquisitoribus exceptis criminibus occultis.

Hinc generalis inquisitor, vel eius delegatus ad universitatem causarum potest corrigere sententiam suam definitivam, si erravit in iudicando: non ita si sit delegatus ad unam tantùm causam, ut notat Abbas *in d. c. qualiter n. 2. & 3.* ubi etiam addit rationem discriminis; 31
quia delegatus ad universitatem causarum censetur quasi judex ordinarius; non ita delegatus ad unam tantùm, vel alteram causam, quia hic desinit esse iudex post latam sententiam super principali negotio, & executioni mandatam; siquidem censetur functus suo officio *c. in litteris 9. de offic. delegat.* Sin autem judex erravit non in sententia definitiva, sed tantùm in processu, potest errorem suum corrigere, quia adhuc manet judex. Ordo autem in inquisitione canonica pervertitur, si priùs inquiratur de veritate criminis, quàm de prævia infamia; proinde tunc inquirendum adhuc est de infamia; & postea iterum de veritate criminis; alioquin ex defectu ordinis non servati, testes, qui deposuerunt super veritate criminis, nullam vim haberent, eò quia non præcesserit infamia.

Rursus *in c. cùm dilecti 18. h. t.* idem Innocentius III. statuit, quòd quando inquisitus jurat respondere ad interrogata, & confitetur aliquod crimen, potest postea se excusare interpretando confessionem, non tamen eam perimendo, & si sufficienter probet illas exceptiones, liberatur; dummodo possit probare se sub hac forma jurâsse, vel scripto, vel per testes: & quamvis inveniatur aliqua levis culpa, est ei indulgendum ob pudorem, quem sustinuit: sed si non potest probare illas accusationes, & juravit sub illa forma dicendi meram, & plenam veritatem, tunc est puniendus. Hinc colligitur, quòd si quis inquisitus juret, se solùm responsurum veraciter ad inquisita, non sit perjurus, si de alijs taceat, vel veritatem non manifestet, quantum est, ex vi talis juramenti. Verùm ex alio capite potest etiam teneri, ut si judex legitimè interroget, quòd si juret meram, & plenam dicere veritatem, non potest postea exhibere excusationem, quòd non tenebatur respondere, quia vigore talis juramenti, non potest reticere veritatem, nec admiscere falsitatem. Rursus in *c. cum oportet 19. h. t.* idem Innocentius III. statuit, ut nisi priùs constet de infamia alicuius, non debeat procedi ad inquisitionem illius criminis. Item quando est procedendum ad inquisitionem, ejus inimici non sunt admittendi ad prosequendam inquisitionem, neque ad testificandum; sed veritas inquirenda est à viris idoneis, quòd si nihil grave probatum fuerit contra Episcopum, indicenda est illi canonica purgatio. 32

Hinc infertur ex sola denuntiatione criminis facta contra aliquem, non oriri sufficientem infamiam ad inquirendum de veritate criminis; sed priùs esse inquirendum de ipsâ infamia: & inimicos, sicut non admittuntur ad accusandum, & denuntiandum; ita neque admittendos esse ad prosequendam inquisitionem. Hinc si alicui sit simpliciter commissa, vel delegata 33

inqui-

inquisitio super crimine, tacitè est ipsi commissum, ut priùs inquirat de prævia infamia, quia hæc est veluti præambula ad inquisitionem, ad quam viam aperit. Rursus licèt factâ inquisitione contra infamatum, crimen non sit probatum, adeóque condemnari non possit infamatus, non tamen simpliciter absolvitur; sed illi indicitur canonica purgatio ob infamiam apud bonos, & graves viros divulgatam, quamvis ortum duxerit ab inimicis, idq; ad vitandum scandalum, ut notat Abbas in *d. c. cum oporteat 19. n. 2. h. t.*

34 Demum *in c. ad petitionem 22. h. t.* idem Innocentius III. rescribit, quòd quando processu constat de crimine Abbatis, vel alterius Prælati, & deponitur, non tamen servato ordine juris, quamvis revera esset deponendus: nihilominus est injustè depositus propter ordinem judicialem non servatum, consequenter est restituendus. Quòd si interim alius substituatur, est injustè substitutus, eò quia primus fuerit injustè privatus. Unde ex hoc textu colligitur servandum omnino esse ordinem judiciarium etiam in inquisitionibus, ut processus teneat. Quòd si inquisitio instituatur contra certum collegium, ut *in d. c. ad petitionem* super statu monasterij, potest quilibet de collegio per se, & singulariter proponere exceptiones suas contra inquisitionem, quia cujuslibet in particulari interest, & agitur de cujusque pœna.

35 Id autem non procedit in ijs, quæ tantùm in communi pertinent ad collegium, tunc enim exceptio non potest proponi à quolibet de collegio, sed proponenda est à toto collegio, vel ejus majori parte. Quamvis ob non servatum ordinem juris Abbas, qui aliàs esset deponendus, non deponatur; & si fuerit depositus, & alius ei suffectus, sit nihilominus depositus restituendus; nihilominus Pontifex in *d. c. ad petitionem 22. h. t.* voluit, ut Abbas non restitueretur, sed remaneret privatus officio, & dignitate, quamvis ordo judiciarius non fuerit servatus, eò quia Pontifici innotuerit, Abbatem illum talia commisisse, ob quæ debuisset removeri: unde quamvis fuerit restitutus ob non servatum ordinem juris; debuit iterum privari officio, quia tunc Pontifex corrigit jus, quoad ordinem, ut servetur jus quoad delicta punienda.

36 Quòd si quæratur, quomodo puniendum sit crimen probatum per viam inquisitionis. Respondetur, Innocentium III. *in c. inquisitionis 21. h. t.* quoad hanc punitionem rescribere, quòd quando crimen alicuius per inquisitionem probatum tale esset, ut accusatum criminaliter, & convictum deponeret ab officio, si tamen etiam post peractam pœnitentiam impediret executionem suscepti ordinis, vel retentionem beneficij, ut homicidium, vel simonia in Ordine, vel beneficio acquirendo; tunc procedendum sit, sicut proceditur in judicio accusationis: si non est tale, est danda pœna arbitraria secundùm merita personæ, & qualitatem excessûs. Rursus quando contra aliquem non præcessit infamia, nec clamorosa insinuatio, non debeant recipi depositiones contra eum, quamvis plures juramento affirment, illum deliquisse illis videntibus; nec etiam est puniendus aliqua pœna, imò nec inquirendum ad petitionem eorum, qui in occulto porrigunt libellum infamationis continentem crimina: neque adhibenda est fides dictis testium contra aliquem, qui post, vel ante juramentum tacitè, vel expressè asserunt, se esse inimicos accusati, nisi ante juramentum præsumantur in fraudem id facere. Demum *in d. c. inquisitionis* statuitur, ut propter solam famam, & credulitatem testium, non sit proferenda sententia depositionis contra aliquem; sed infamato indicatur purgatio secundùm arbitrium judicis, qui non debet reputare aliquem infamatum propter dicta paucorum, si opinio accusati non fuit læsa apud homines bonos, & graves. Ex quo textu claret, judicem non posse procedere ad aliquem puniendum, quamvis constet de ipsius delicto per depositionem quorundam testium, duorum, vel trium affirmantium se vidisse crimen ab eo patrari, sed ulterius requiri, ut rumor de crimine ab eodem patrato ad majorem partem communitatis pervenerit, quia sic præcedit infamia, sine qua non procedit inquisitio. Rursus neque inquisitio facienda est ad petitionem eorum, qui clam schedulas, seu libellum porrigunt ad infamationem alicuius, quia tales schedulæ clam porrectæ non infamant.

Excipitur tamen, nisi is, cui schedulæ porriguntur, instet, petátque terminum statui porrigentibus ad probandum, quæ in illis scripserunt, ut notat Abbas *in d. c. inquisitionis n. 4. h. t.* Rursus testi asserenti se esse inimicum alterius, fides tantùm adhibetur quoad hoc, ut repellatur à testimonio ferendo contra eum, quem vocat suum inimicum, quamvis nullam inimicitiæ alleget causam, quia cùm deponat de proprio facto, & propria conscientia, non est necessè!, exprimatur causa. Excipitur tamen, nisi præsumatur id in fraudem dixisse; ne scilicet compelleretur testificari in tali causa, tunc enim ejus testimonium esset recipiendum. 37

Rursus ad probationem criminum non sufficit fama, tametsi conjuncta cum credulitate testium juratorum, quia requiruntur probationes in causis criminalibus luce meridiana clariores, proinde testimonium de auditu alieno, & credulitate nil habet roboris, testes enim debent deponere de his, quæ ipsi sensu proprio perceperunt, & non de his, quæ audiverunt, fuisse percepta ab alijs, ut habetur *in c. cum causam 37. de testib.* & hæc est ratio, cur propter famam, & credulitatem deponentium tantùm, non debeat quis ad pœnam criminis condemnari. 38

Quamvis tamen ad probandam infamiam regulariter requiratur, ut illa divulgata sit per majorem partem civitatis, vel viciniæ, præsertim si factum sit grave, & persona magnæ authoritatis, nonnunquam tamen sufficit major pars illorum, apud quos quis degit, si factum sit 39

sit restrictum ad certos homines, qui verisimiliter id scire possint: hinc si Prælatus esset infamatus de fornicatione, ad probandam infamiam sufficeret, si major pars Monachorum ejusdem monasterij id sciret. Licet judex nequeat procedere ad puniendum delinquentem, si priùs non fuerit diffamatus; si tamen delinquens coram judice deputato confiteatur suum delictum, non potest postea se excusare, nec excipere, quòd in ijsdem criminibus non fuerit antea diffamatus: imò neque potest excipere non fuisse sibi ab inquisitore exhibita capitula, super quibus erat inquirendus. Quia per propriam confessionem factam in judicio, crimen, quod antea erat occultum, fit notorium *c. fin. de cohabit. cleric. & mulier.* atqui in notorijs, quando constat de crimine, non est necesse, ut alius proponat accusationem, ut habetur in *c. evidentia 9. h. t.* ubi dicitur, quòd quando crimen est notorium, non requiritur accusator, sed potest judex procedere; imò nec requiritur alia probatio, quia propria confessio Rei superat omnem probationem, nullúmque Reo relinquit subterfugium *argu. c. per tuas 10. de probat.*

40 Ex dictis constat, quibus modis ad inquirendum aperiatur via judici etiam sæculari. Primò quando crimen notorium est, & author occultus, tunc judex potest generatim inquirere, an aliqui notitiam habeant delinquentis, & an indicia reperiantur.

41 Secundò si notorius sit author, inquisitio specialis illi permittitur, ut etiam si de illo sit publica fama non à malevolis, vel temerarijs hominibus orta, sed à viris morum honestate, & vitæ integritate commendatis profecta; & id duo idonei testes confirment. His enim positis, si infamatus sit præsens; judex eum interrogat de veritate criminis dicenda: & si Reus confessus fuerit, punitur: sin verò neget, judex tenetur procedere ad ulteriorem cognitionem, & probationem. Quòd si Reus sit absens, debet judex eum citare, eíque indicare, se de formanda contra illum inquisitione cogitare.

42 Tertiò sufficiunt etiam ad inquirendum indicia, si judicialiter fuerint probata, quia hæc per juris fictionem habentur loco accusatoris, & æquiparantur infamiæ, quæ debet præcedere inquisitionem.

43 Quartò quando habetur semiplena probatio, cui accedat testis omni exceptione major, si crimen sit notorium, potest etiam judex procedere juxta communiorem sententiam.

44 Quintò potest etiam judex procedere ad inquirendum, si læsus querelam offerat, & testes, vel indicia, quibus cognitio muniatur, & judex informetur, ut notat Julius Clarus *in d. §. fin. q. 10.*

45 Sextò quando Syndicus, vel stationarius, vel quivis alius officialis denuntiat judicialiter indicia, & indicat testes.

46 Septimò quando pars criminis obiicitur testi, ut adversus illum excipiat, & illud probat, tametsi non omnino plenè; quia talis probatio reddit illum suspectum, & habetur loco infamiæ, ut notat idem Julius Clarus *loc. cit. q. 19.* ubi etiam ponit plures alios modos, quibus via aperitur iudici ad inquirendum: si quis plura desiderat, ipsum consulat.

§. VI.

De Denunciationibus, & quomodo in ijsdem procedendum.

Tertia pars rubricæ hujus primi tituli est de denunciationibus, quibus in judicio proceditur. Est denunciatio generatim sumpta manifestatio delicti facta legitimo superiori, vel judici, ut hic suo munere fungatur: vel providentia ad damnum aliquod imminens impediendum, aut corrigendum. Est autem denunciatio triplex charitativa una, alia judicialis, & tertia canonica. Prima quæ & evangelica dicitur, eò quia introducta sit lege evangelica *Matth. 18.* & est, quæ ordinatur ad hoc, ut delinquens resipiscat, ipsúmque pœniteat patrati criminis, & in hac denunciatione evangelica hic ordo servari solet. Primò delinquens privatim admonetur juxta illud *Matth. 18. corripe eum inter te, & ipsum solum,* & hæc monitio non tantùm semel debet præcedere, sed si opus fit, etiam iterum, & tertiò; & si non resipuerit adhibito uno, vel altero teste iterum monetur *Matth. 18. si autem te non audiverit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos.* Quòd si in sua adhuc perseveret contumacia, ecclesiæ denuntiatur *Matth. 18. Quòd si non audierit, dic ecclesiæ:* unde ut in proximum delinquentem charitas exerceatur, non statim adeundus est judex ecclesiasticus, sed bis saltem debet præmoneri delinquens, ut errorem suum emendet. 1

Denunciatio secunda est judicialis, quæ ab eo suam desumit nomenclationem, quia fit in judicio, & in illa proceditur judicialiter saltem ex parte, & hæc subdividitur in publicam, & & privatam: illa est, in qua judex fungens suo munere deducit crimen per denunciationem suorum officialium ad publicam vindictam. Privata est, quæ instituitur ratione proprij commodi; ut cùm servus indebitè gravatur à Domino, potest enim id judici denunciari, ut servus relevetur à tali gravamine. 2

Tertia denunciatio dicitur canonica, eò quia à sacris in ecclesia canonibus suam traxerit originem; & hæc propriè ad eum fuit finem instituta; ne quid illicitum fieret, seu ne indignus eligeretur ad officia, & dignitates ecclesiasticas, neque promoveretur ad alia munia obeunda: & hæc etiam bipartitur in generalem, & specialem: illa est, quæ generatim impeditur, ne crimen committatur, vel ne continuetur, si sit commissum: ne matrimonium ineatur cum impedimento dirimente, ad quod impediendum ex Concilio Tridentino debent denunciationes præcedere. Specialis, seu privata est, quæ fieri solet ab eo, cujus interest, bonum habere Prælatum, vel subditum, ut si post 3

poſt binam prævium monitionem non corrigatur, privetur ſuo officio, & beneficio.

4 Quamobrem denunciatio propriè ſumpta differt ab accuſatione, ratione finis, & modi procedendi; & etiam quia non exigit illas ſolemnitates, quæ à jure requiruntur ad veram accuſationem. Differunt etiam accuſatio, & denunciatio; quia illa non poteſt fieri niſi ſcripto; non autem opus eſt, ut denunciatio fiat per ſcripturam *c. licèt in beato 14. de accuſat.* Secundò quia accuſationem inſcriptio, denunciationem monitio præcedit. Tertiò, quia accuſatio regulariter punitionem intendit, non ita denunciatio, quæ mitiùs procedit. Quartò accuſatio depoſitionem, & denunciatio correctionem inducit. Quintò quia accuſator poteſt appellare, non ita denunciator, qui non tenetur verificare ſuam denunciationem. Sextò quia finis denunciatoris eſt, ut mores corrigantur: & accuſatoris, ut delinquentes puniantur. Septimò quia accuſatori incumbit onus probandi, à quo immunis eſt denunciator, ut notat Maranta *p. 6. judic. tit. de denunciat. n. 2.*

5 Rurſus differunt etiam inter ſe denunciationes, etenim inter charitativam, & judicialem hæ ſolent differentiæ aſſignari, quarum prima petitur à cauſa finali, quia denunciatio charitativa intendit emendationem denunciati: judicialis verò exigit ſatisfactionem, & compenſationem damni, & injuriæ. Secunda, quia onus probandi etiam cum periculo famæ incumbit denuncianti judicialiter; non ita denuncianti ex charitate. Tertia quia judicialis exigit ſubſcriptionem, ut conſtet de denunciatore judicialiter: ſecus nomen denunciantis ex charitate potiùs reticetur, quàm manifeſtetur. Quarta quia denunciatio judicialis in id præſertim tendit, ut delictum cognoſcatur publicè, & puniatur: ſecus denunciatio charitavia id præcipuè ſpectat, ut crimen proximi non manifeſtetur, ſed delinquens corrigatur.

6 De hac denunciatione charitativa hæc ſunt notatu digna.

7 Primò quia unuſquiſque tenetur proximum ſuum corripere de peccato gravi; & ſi poteſt, ſine gravi damno; adeò ut in monendo potiùs cor rapiatur, quàm delinquens corripiatur; id enim intendit charitas in proximum. Quòd ſi monens credit ex ſua monitione hîc, & nunc delinquentem non emendatum iri, debet eam differre ad tempus magis opportunum.

8 Secundò, ut præceptum de corrigendo proximo, ac denunciando ejus delicto graviter obliget, debent tria concurrere; ſcilicet certa delicti patrati ſcientia; ſpes converſionis; & opportunitas monendi: ſi enim quis credat, monitionem non profuturam in hac, vel illa circumſtantia, non tenetur tunc delinquentem monere: ſed debet monitionem differre in aliud tempus magis congruum.

9 Tertiò de veniali peccato nullus neceſſariò corripiendus eſt, niſi fortaſſis inde grave ſcandalum, vel damnum timeatur.

Quartò ſi peccatum ſit publicum, & reipublicæ, vel etiam proximo pernicioſum, poteſt etiam omiſſa prævia monitione denunciari legitimo ſuperiori, ut imminens reipublicæ malum impediatur.

Quintò præcepto correptionis faciendæ li- 10
gantur non ſolùm chriſtiani, ſed etiam infideles, adeò ut lethaliter peccent, ſi cùm poſſint beneficio correptionis impedire damnum proximi, id negligant; niſi fortaſſis quis ex ignorantia inculpabili excuſetur: ratio eſt, quia ex præcepto juris naturæ tenemur proximo velle procurare bonum, & nolle malum; unde patet, hoc præceptum eſſe non poſitivum, ſed juris naturæ, ad cujus obſervantiam propterea tenentur omnes homines fideles, & infideles, ſpecialiter tamen tenentur ad hoc præceptum Prælati, quibus aliorum cura commiſſa eſt: ſiquidem ipſis ineſt peculiaris obligatio, quâ ex officio incumbit ſubditorum peccata inquirere, ad corripiendum delinquentes. Immo id adeò eſt proprium Prælati, ut communior ſententia aſſerat, non eſſe licitum ſubditis inquirere, & inveſtigare delicta ſuorum fratrum, etiam ad eum finem, ut fraternè corripiantur: quia talis inquiſitio vitioſa eſt, & reprehenſibilis; eò quia generet ſcandala, & occaſionem præbeat odijs, ac diſſentionibus, cùm homines moleſtè ferant, acta ſua ſcrutari ab alijs: unde hæc inquiſitio ex natura ſua injuriam infert proximo, cujus honori, & æſtimationi, in qua ſe haberi omnes cupiunt, adverſatur: quamobrem nunquam ex charitate, ſed potiùs ex ſolicitudine vana, & inepta, oritur hujuſmodi zelus inveſtigandi peccata fratrum ſuorum.

Neque omne delictum eſt materia huius e- 11
vangelicæ denunciationis, ſed tantùm quod proximo notabile damnum adfert in ſpiritualibus. Ratio eſt, quia ſicut charitas vult bonum proximo, tum ſpirituale, tum corporale; ita etiam inclinat ad avertendum à proximo utrumque malum. Quòd ſi hoc in ſuo genere fuerit notabile, oritur gravis obligatio illud corripiendi. Sin verò leve, obligatio itidem erit levis, quia commenſuratur delicto, & damno proximi; & quia quodlibet peccatum lethale eſt grave damnum proximo, quem diſcrimini exponit ſalutis; ſequitur, peccatum quodlibet grave eſſe materiam neceſſariam hujus evangelicæ denunciationis, quia peccatum lethale eſt gravis miſeria, adferens proximo notabile detrimentum, ſive peccatum illud occultum ſit, ſive publicum; ſive palam toleretur à Magiſtratu, ſive non; ſive ſit contra Deum, vel in proximum, aut ſe ipſum; dummodo tale peccatum aliqua ratione pendeat in futurum; quia ſi non ſit recidendi periculum, eò quòd peccator jam ſit emendatus, ceſſat obligatio denunciationis evangelicæ.

An verò cenſenda ſit etiam materia ſuffici- 12
ens peccatum non pendens in futurum, ſi nondum ſit pœnitentia deletum, affirmat Bannez *2. 2. q. 33. art. 2. dub. 1. ad 4.* eò quia ex præcepto charitatis teneamur proximum quamprimum eripere ab imminenti miſeria. Secus

Layman *lib. 2. tract. 3. c. 7. n. 3.* censet, non esse materiam sufficientem, eò quia proximo non debeamus plus ex charitate, quàm ille sibi, qui non tenetur de peccato, quod commisit, statim pœnitentiam agere, cùm possit eam differre. Verùm prior sententia est probabilior, eique adhærendum, eò quia tutior est, & magis consulit saluti proximi.

13 Cæterum cùm hoc præceptum evangelicæ denunciationis sit affirmativum, non obligat semper, & ad semper; sed tantùm pro aliquo tempore concurrentibus quibusdam circumstantijs, & conditionibus. Quarum prima est, ut habeatur moralis certitudo de peccato proximi, quia judicia temeraria, & vanæ suspiciones sunt omnino cavendæ; & ne fama proximi, ac honor temerè lædatur, ut notat Tannerus 2. 2. *disp. 2. q. 5. dub. 4. n. 79.* adeò ut probabilis conjectura de peccato proximi non sufficiat, nisi fortassis delictum esset ita grave, ut inde periculum gravissimi damni toti immineret Reipublicæ.

14 Secunda, ut affulgeat spes fructûs, hac enim cessante nemo tenetur inanem subire laborem: ratio est, quia quod non est necessarium ex præcepto, nisi ut conducit ad aliquem finem; si finis cesset, cessat & præcepti obligatio; & cùm fraterna correptio sit medium ad fratris emendationem, ut ad finem ordinatum: ideo ubi non affulget spes emendationis, non est opus, ut evangelica hæc denunciatio adhibeatur. Quanta verò debeat esse certitudo futuri fructûs. Certum est, non requiri certitudinem physicam, vel mathematicam, sed sufficere moralem: quòd si oriatur timor, ne denunciatus fiat deterior; tunc conferri poterit spes fructûs cum timore deteriorationis, & si spes prævaluerit, erit corripiendus, non ita si timor. Sin verò dubitetur, an hæc denunciatio sit profutura, sed certò sciatur, quòd non erit nocitura, tunc adhibenda erit; perinde ac medicus, qui tenetur pharmacum porrigere ægroto, quando certus est, quòd non sit ei nociturum; tametsi dubitet, an erit profuturum.

15 Tertia, ut teneatur quisque proximo suo succurrere in extrema necessitate spirituali, quamvis mors ipsa immineret; imò tenentur etiam in gravi quotquot curam habent animarum. Sin autem immineat periculum famæ, aut fortunarum, tunc præceptum paulò arctiùs obligat, ut considerato commodo, quod probabiliter speratur, & incommodo, quod timetur, illis inter se comparatis dispiciatur, quid lex charitatis permittat, consulat, ac præcipiat.

16 Quarta ut non sit alius magis idoneus ad corripiendum: ex quo infertur, huiusmodi præceptum non ita frequenter occurrere, & obligare: quinimò etiam concurrentibus prædictis conditionibus potest contingere, quòd omissio evangelicæ denunciationis sit tantùm culpa levis, ut notat Tannerus *2. 2. disp. 2. q. 5. dub. 4. n. 93.* Ratio est, quia huiusmodi defectus non adversatur charitati fraternæ, sed materialiter repugnat præcepto. Præterea, quia cum hoc præceptum plures exigat circumstantias, facilè potest intervenire naturalis quædam inadvertentia.

Licèt in foro canonico judex ecclesiasticus indistinctè ob peccatum proximi possit admittere denunciationem evangelicam, non tamen judicialem, nisi in certis casibus. Primò, si is, qui denunciatur, est clericus, adeò ut clerici, vel regulares conquærantur de injustis oppressionibus horum Prælatorum; tunc denunciatio judicialis admittitur à judice ecclesiastico, alioquin esset contra charitatem permittere subditos injustè opprimi à suis Prælatis. Secundò, si qui denunciatur, sit laicus, & crimen, de quo denunciatur, sit ex jure ecclesiasticum, ut adulterium ratione divortij, hæresis, simonia. Tertiò, ob defectum justitiæ in foro sæculari, eò quia crimen in illo non audiatur; vel quia judex sæcularis negligat suo munere fungi; vel quia careat jurisdictione, ac nullus sit, qui judicet, vel quia in eo foro non datur actio, nec repetitio ex nudo pacto. Quartò ratione pacis violatæ, vel juramenti non servati à laicis *argu. c. novit. 13. de judic.* Quintò si persona sit miserabilis, quæ denunciationem proponat, tunc enim charitas exigit, ut à judice ecclesiastico audiatur, ac ejus denunciatio admittatur. Sextò, si sit causa spiritualis, sive ecclesiastica, vel ei annexa, ut si agatur de matrimonio ob impedimentum canonicum, quo non possit contrahi, vel si initum sit, debeat dissolvi. Jure civili non permittuntur denuntiare præcipuè infames, inimici, conspirantes ad denuntiandum, nominatim excommunicati, publici concubinarij *l. cum oporteat c. cum dilectus de accusat.* Quando verò denuntiatio judicialis fit in foro sæculari, non est necesse, ut eam præcedat admonitio, secus in foro ecclesiastico de jure canonico si denuntiatio sit specialis, ut desumitur *ex c. si quis Episcopus 2. h. t.* ubi Felix Papa rescribit, quòd qui vult denuntiare Episcopum suum, debet priùs ipsum charitativè admonere, ut se emendet; alioquin non admittitur ejus denuntiatio. Quòd si agatur de crimine, per quod deberet Episcopus deponi; de jure antiquo non potuerunt Primates, Archiepiscopi cum Episcopis comprovincialibus causam definire inconsulto Pontifice Romano *c. accusatur 5.* & *c. quamvis 7. causa 8. q. 6.* sed solùm poterant ad Papam causam deferre, & illi aperire, quid super tali negotio sentiant, ut notat Felinus *in d. c. si quis n. 2. h. t.* 17

Jure tamen novo Concilij Tridentini circa causam Episcoporum *sess. 13. c. 6. de refor.* statuitur. Primò ut non citentur ad personaliter comparendum nisi ob causam, quæ mereatur depositionem. Secundò in *c. 7.* additur, contra Episcopos non esse testes in causa criminali recipiendos, nisi contestes, & bonæ famæ fuerint. Tertiò in *c. 8.* eorum causas, quando pro objecti criminis qualitate tenentur comparere, ad Papam referri, & per ipsum terminari; ut etiam causas criminales graviores contra Episcopos 20

scopos

scopos non nisi à Pontifice Romano cognosci, ac terminari. Quartò *sess. 24. c. 5.* causas, quæ extra curiam necessariò committuntur contra Episcopos criminosos non posse committi, nisi Metropolitanis, vel Episcopis ex speciali commissione ipsius Papæ, & propria manu signata eligendis; ita tamen ut solam facti instructionem inde sumant, processum forment, mittántque Romam, quia sententia definitiva soli summo Pontifici reservatur. Minores tamen causæ Episcoporum in Concilio provinciali cognoscuntur, ac terminantur, vel etiam per deputatos ab eodem Concilio, ut etiam habetur *in c. qualiter 24. h. t.*

19 Quamvis non possit regulariter accusatio fieri per Procuratorem, permittitur tamen, ut denuntiatio fiat per alium. Criminosus tamen à denuntiatione repellitur, nisi suam, vel suorum injuriam prosequatur *argu. c. 2. causa 4. q. 6.* Hinc etiam publicus concubinarius arcetur à denuntiatione, ut habetur *in c. cum dilectus 30. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd publicus concubinarius non possit denuntiare, propter quod fuit excommunicatus; ut neque is, qui conspiravit in denuntiandum, vel priùs illum non admonuit de crimine denuntiando; Judex verò, à quo legitimè facta fuit appellatio, non debet se in causa illa ampliùs immiscere, donec causa appellationis sit absoluta, quia præsumeretur procedere ex odio, proinde posset tanquam suspectus recusari. Pendente autem judicio denuntiationis inter superiorem, & subditum jurisdictio Prælati denuntiati suspensa manet, perinde ac si esset ab eo appellatum; hinc non potest Prælatus denuntiatus procedere contra subditum in ijs, per quæ negotium inquisitionis posset impediri, idque desumitur *ex c. olim penult. h. t.* ubi Gregorius IX. rescribit, quòd sententiæ excomunicationum, suspensionum latæ per Abbatem, qui fuit denuntiatus, vel alium ejus nomine contra denuntiantes Monachos, vel eis adhærentes, relaxentur, si latæ fuerint post inceptum negotium; immo quòd debeant etiam restitui, si pendente lite fuerunt spoliati ab Abbate, & judices absque strepitu judicij debeant inquirere inquirenda in personas, & observantias regulares, & corrigere, ac reformare, tum caput, tum membra, imò & relaxare juramenta de tacenda veritate. Rursus statuitur, quòd lite pendente Monachi ita debeant Abbati obedire, ut lis non impediatur, & manifestentur denuntiato Abbati dicta testium. Demum ut expensæ requisitæ pro fratribus, & personis idoneis denuntiantibus, & prosequentibus negotium fiant de bonis Monasterij, eò quia Monachi non habeant proprium. Unde ut notat Glossa, post causam cæptam inter Prælatum, & subditos coram judice superiore, jurisdictio Prælati est suspensa, perinde ac si esset appellatum *ab eo. c. cum dilectus eod. tit.* in alijs verò, quæ non impediunt prosecutionem litis tenentur subditi parêre Prælato, & possunt etiam ad id compelli per censuras *c. prudentiam de offic. deleg.*

20 Hæc autem inquisitio, quæ fit contra Prælatum regularem denuntiatum à suis subditis, non exigit, ut ordo judiciarius omnino exactè servetur, sicut contra sæculares Prælatos: proinde Gregorius IX. *in c. olim* mandavit, copiam attestationum, seu dispositionum testium exhiberi Abbati denuntiato, imò etiam nomina testium, quamvis non exprimantur in textu. Sin verò Prælatus denuntietur suspectus de mala administratione, & præsertim dilapidatione bonorum ecclesiæ, tunc committitur alicui, ut personaliter inquirat super veritate, & interim interdicitur Prælato potestas alienandi, ut rescribit Gregorius IX. *in c. Prælatorum excessus ult. h. t.* & quamvis pauci sint, qui denuntient, nihilominus potest committi inquisitio, & inquisitores tenentur personaliter accedere ad locum, in quo degunt ij, contra quos fit inquisitio, nec possunt inquisitores deputati alijs committere vices suas: ratio est, quia censetur tunc electa industria personarum, quæ cum sit annexa personis in specie, tenentur isti specialiter inquirere.

Juvat tamen observare, quòd quamvis in *d. c. Prælatorum excessus ult. h. t.* dicatur, Prælatum esse interdicendum ab alienatione bonorum ecclesiasticorum, id debeat intelligi non solùm de bonis immobilibus, sed etiam mobilibus, quæ pretio æstimantur, & quæ servando servari possunt: non ita de alijs bonis, quæ servando non possunt servari. Ratio est, quia illa prohibitio alienationis est in beneficium ecclesiæ, ne scilicet hæc ullum patiatur detrimentum: sin autem Prælatus non posset interim alienare res illas, quæ servando servari non possunt, hæc prohibitio foret in damnum ecclesiæ, quia interim res corrumperentur, & viliori pretio deberent vendi, vel omnino projici. 21

Crimen potest tripliciter opponi, denuntiando, excipiendo, & accusando; quando denuntiatur, non est necessaria scriptio, quia tunc tendit ad solam correctionem denuntiati, ut emendetur, non ut puniatur: cum accusatur, est necessaria inscriptio, quia tendit ad pœnam, & ut accusatus legitima authoritate judicis puniatur: quando verò excipitur, tunc proceditur cum distinctione, si excipiatur ad repellendum ab accusatione, vel testificatione, non est necessaria inscriptio: sin verò ut excludatur aliquis à promotione officij, vel beneficij, etiam distinguitur, si ante confirmationem objiciatur crimen, non est necessaria; si post promotionem, ut cum ordinandus fuerit, vel consecrandus, tunc est necessaria, & excipiens est compellendus à judice ad pœnam extraordinariam, si in probando defecerit: ratio est, quia probando tollit jus acquisitum, ut desumitur *ex c. super his 16. h. t.* Non tamen criminosus est admittendus ad excipiendum de crimine, si prosequatur bonum publicum, quia est excipiens voluntarius; & hæc exceptio vim habet accusationis, à qua propterea criminosus perinde repellitur ac à testificando. Admittitur tamen criminosus ad excipiendum, si prosequatur proprium suum interesse, ut quia is,

is, contra quem excipit, futurus est suus Prælatus: vel quia est patronus, vel aliqua ratione ei devinctus, & aliàs sua interest; tunc enim fit excipiens necessarius, & nemini ad jus suum prosequendum obstat exceptio criminis *arg. c. 2. causâ. q. 6.* nisi fortassis aliunde esset suspectus; quia tunc in causis criminalibus non esset admittendus.

23 Hinc ad excipiendum de crimine contra electum, vel promovendum ad prælaturam ecclesiasticam admittitur quilibet subditus, & diœcesanus tam contra personam, quàm contra formam electionis: vel etiam contra electos ad simplicia beneficia, quilibet de ecclesia, eò quia cujusvis intersit bonos habere pastores, & Prælatos, ut notat Hostiensis *in d. c. super his col. 2. §. excipitur.* Cæterum exceptio ex sua natura instituitur, ut repellatur intentio adversarij *c. 2. de ordine cognit.* Nonnunquam tamen ob connexionem juris obtenti cum jure, à quo quis repellitur, deijcitur à jure etiam acquisito, si crimen probatum sit, ut notat Abbas in *d. c. super his n. 2. h. t.* hinc si electus repellatur per exceptionem criminis à confirmatione, repellitur etiam à jure quæsito per electionem; ut etiam si repellatur à consecratione, repellitur etiam à jure quæsito per confirmationem; quia inutilis foret ecclesiæ talis electus, si confirmari non posset; ut etiam si consecrari non posset; quia ecclesia tamdiu censetur suo viduata pastore, quamdiu hic non confirmatur, nec consecratur, & illi actu non inservit.

24 Rursus excipiens de crimine ante confirmationem electi, non se inscribit, benè tamen post confirmationem: quia ante illam non dicitur promotus cum effectu, quia tantùm habet jus ad rem, non verò jus in re, quod non acquiritur nisi per confirmationem; quando verò à confirmatione, & consecratione quis repellitur, non privatur obtentis beneficijs, sed tantùm jure, quod per electionem acquisiverat, ut notat Hostiensis *in d. c. super his. col. 4. V. deijcit. h. t.* adeò ut beneficia acquisita ab eo, qui electus fuit in Episcopum, non conferantur alteri, nisi post tempus elapsum, & à jure præscriptum ad consecrationem Episcopi: unde si repellatur ab obtento de novo, potest antiqua beneficia retinere. Qui verò post confirmationem electi contra illum excipit de crimine, ut repellatur à consecratione, quamvis non adigatur se inscribere, debet nihilominus se obligare ad pœnam extraordinariam solvendam juxta arbitrium judicis, si in probando defecerit; quoties enim determinata pœna non exprimitur in jure, ea arbitrio prudentis judicis relinquitur infligenda *c. de causis 4. de offic. judic. delegat.* potest tamen à tali pœna arbitraria appellari, si judex in eâ infligenda excesserit.

25 Rursus per exceptionem dupliciter potest crimen deduci in judicium. Primò civiliter quando exceptio de crimine tantùm opponitur ad repellendum accusatorem ab accusatione, ut criminosum; vel ad impediendum, ne electus, vel promotus ad dignitatem, aut beneficium mittatur in possessionem, & tunc is, contra quem excipitur, non potest criminaliter puniri à judice, tametsi fuerit de crimine convictus, nisi novus processus instituatur. Secundò crimen deducitur in judicium criminaliter, quando agitur, & petitur, ut non solùm accusator, aut testis repellatur, verùm etiam criminaliter puniatur: & tunc potest ferri sententia condemnatoria criminalis contra eos, quia excipiens assumit tunc partem accusatoris.

Judex sæcularis duobus modis adigi potest ad judicandum. Primò per publicam denuntiationem Officialium, qui ad id muneris deputati sunt. Aliqui tamen censent, non esse opus indicare Magistratui nomina delinquentium (excepto delicto hæresis) sed sufficere, si moneant, ut diligenter invigilent, & attendant, ne quid damni respublica patiatur, eò quia non desint malefactores, incendiarij, proditores, & ejusdem furfuris homines nequã, comunis boni osores. Secundò per denuntiationem à quolibet alio propositam, qui vel boni publici, vel privati, & proprii desiderio movetur; specialiter tamen est legibus cautum, ne judex eorum præsertim suscipiat denuntiationes, quibus prohibitum est accusare, ut sunt servi domestici, rustici, oppressi, & similes, ut notat Abbas *in c. novit. de judic.* Consuetudo tamen hodie invaluit, ut notat Julius Clarus *q. 7.* ut possit quilibet judicem adire, ac denuntiare injuriam sibi factam, & id videtur consonum æquitati, ut crimina manifestentur, ac puniantur. 26

Judex verò ecclesiasticus potest etiam per judicialem denuntiationem procedere in pluribus casibus. Primò quando clericus clericum denuntiat, ac conqueritur contra suum Prælatum de injusta oppressione; ut superiùs innuimus. 27

Secundò quando laicus denuntiatur ob crimen hæresis, vel simoniæ, quia hæc, & alia id generis delicta ex se sunt ecclesiastica, & pertinent ad forum Ecclesiæ. 28

Tertiò in defectum judicis laici, eò quia nolit suo munere fungi, vel careat jurisdictione; vel forsan quia habetur potiùs pro Tyranno, quàm judice, tunc enim potest per viam denuntiationis, vel querelæ adiri judex ecclesiasticus. 29

Quartò ratione violatæ fidei, & non servati juramenti etiam à laicis. 30

Quintò cùm miserabiles personæ auxilium implorant. Sextò quando constat de damno illato, & non de illius authore: tunc enim moris est in ecclesia, ut anathemate percutiatur occultus author, quicunque ille fuerit, donec satisfaciat, imò fertur etiam excommunicatio contra scientes, si delictum non revelent *c. si sacerdos de offic. Ordinarij.* 31

Septimò per denuntiationem judicialem potest etiam judex ecclesiasticus procedere in omnibus causis spiritualibus; & quæ spiritualibus annexæ sunt, ut si agatur de matrimonio impediendo, vel dissolvendo ob impedimentum dirimens *c. ad dissolvendum de despons. impub. c. tua nos. de cognat. spirit.* 32

Cautum tamen est in jure civili, ne Syndici, 33

Sta-

Stationarij, & similes de quibuslibet denunt-tient criminibus, sed tantùm de notorijs id eis permittitur *l. ea qua C. de accusat.* Dicuntur Stationarij quidam apparitores, qui dispergun-tur per vicos, vel Provincias certis locis ad eum finem, ut Magistratui denuntient, quæ perpe-trantur flagitia *l. 1. de offic. pref. urb. l. 31. C. de Episc. & cler.* quia non expedit, judicem occu-pari in incertis, & parùm exploratis. Verùm consuetudo plerisque in locis invaluit, ut deli-cta quælibet etiam minus certa deferantur ad iudicem, dummodo probari possint: hinc mo-ris est, ut quilibet de populo possit denuntiare delictum, sive publicum, & notorium, sive privatum, & paucis notum; dummodo revera commissum sit, & narretur sine suspicione falsi, ut notat Julius Clarus *lib. 5. §. fin. q. 7. n. 7.* & Maranta *pag. 135. n. 26.* Imò admittuntur e-tiam denuntiationes privatorum, quando agi-tur de damno notabili communitatis: pertinet tamen ad iudicem cautè procedere, ac pruden-ter se gerere, ne homines aliàs boni nominis, & nulla infamia laborantes, denuntientur cùm eorundem damno, quia sola suspicio criminis derogat innocentiæ, & detrahit honori.

34 Qui verò falsò denuntiant huiusmodi ho-mines, qui in republica probi habentur, proba-tâ eorundem innocentiâ condemnantur; & si deficiant in probatione, suspenduntur ab offi-cio, & beneficio, quia tunc denuntiator præ-sumitur calumniam machinatus. Excipiuntur tamen Syndici, Stationarii, & alii id genus officiales, qui ex officio tenentur delinquentes denuntiare, in istis enim cessat præsumptio ca-lumniæ. Quòd si constaret, aliquem ex hisce Officialibus officii sui limites fuisse transgres-sum, & ex odio falsum crimen alicui affinxisse, tunc non solùm in expensas, verùm etiam aliâ arbitrariâ pœnâ puniendus esset.

§. VII.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selecta quæstiones.

1 QUæritur primò, an iuramentum, & pa-ctum de non denuntiando, aut accusan-do obliget? Respondetur, tres esse circa hanc quæstionem Doctorum sententias. Prima asserit, valere, & obligare respectu peccati præteriti; non ita respectu peccati in futurum perpetrandi, & nititur hæc senten-tia, quia non debeat aperiri occasio peccandi, sicut aperiretur, si tale pactum, vel iuramentum de peccato in futurum validum esset, ut notat Glossa *in c. quemadmodum de jurejur.* Secun-da sententia censet, tale pactum absque iura-mento non valere in materia civili, nec in cri-minali: iuramentum tamen semper valere in materia civili æquè de peccato præterito, ac de futuro; non ita in criminali, & ita docent plu-res Canonistæ cum Panormitano *in d. c. quem-admodum de jurejur.* Tertia sententia proce-dit cum distinctione, & asserit, quòd si accusa-tio, seu denuntiatio sit de præcepto, vel consi-lio, nunquam valet pactum, seu iuramentum, sive sit de peccato præterito, sive de futuro, eò quia iuramentum de non adimplendo præce-pto, seu consilio, cum non sit de re licita, est nullum: sin autem non adsit præceptum, vel consilium de accusando, vel denuntiando quo-cunque modo se habeat accusatio, vel denun-tiatio, tunc iuramentum, & pactum valet, quia tunc iuramentum, vel pactum non impedit maj-us bonum.

Nihilominus mihi videtur probabilius, 2 tale pactum, & iuramentum generatim esse irritum, eò quia adversetur bono communi, quod impedit; cùm enim bonum communita-tis præferri debeat bono privato; ideo quomo-cunque se habeat iuramentum, semper est im-peditivum majoris boni. Tum quia ad bo-num commune reipublicæ pertinet, ut delicta non maneant impunita; eò quia semper lædunt debitum ordinem communitatis exigentis fla-gitia puniri: quapropter impedire punitionem intuitu commodi personæ privatæ est impedire majus bonum; consequenter quicquid ordi-natur ad impediendum punitionem commissi flagitii est impeditivum majoris boni: & quia tale pactum, vel juramentum ordinatur ad im-pediendam hanc punitionem: siquidem impe-dit accusationem, aut denuntiationem, quæ sunt media, quibus devenitur ad notitiam, & punitionem criminis; & sublatis medijs non potest haberi assecutio finis: ex quo claret, tale pactum, vel juramentum utpote impeditivum majoris boni, & læsivum recti ordinis servandi in republica, non esse validum.

Neque obstat, quòd non semper adsit hæc 3 obligatio accusandi, seu denuntiandi, quia li-cèt id verum sit, nihilominus accusatio, & de-nuntiatio ex sua natura ordinatur semper ad bonum communitatis: quemadmodum licèt non adsit obligatio servandi consilia, eorum tamen observatio est semper majus bonum; proinde juramentum contra consilia, utpote impeditivum majoris boni, non valet.

Quæritur secundò, an Regularis accusatus 4 apud suum Prælatum possit ab eodem puniri, tametsi non convincatur? Respondet Suarez *tom. 4. de relig. lib. 10. c. 12.* Prælatum tunc posse tantùm adhibere secretam correptionem ad terrorem, & medicinam subditi, imò etiam mutare ipsum de loco in locum; & illum pri-vare ministerio, quod dependet ex ejusdem Prælati voluntate: excipit tamen, dummodo fieri hæc possint absque infamia subditi non convicti. Siquidem hæc omnia tunc ordinan-tur in bonum religionis, & ipsius subditi, & non læditur justitia, sed potiùs charitas fove-tur. Probabilius tamen putârim cum Soto *relect. de leg. secret. n. 2. q. 4. conclus. 8.* non posse à Prælato subditum non convictum puni-ri privatione ministerij, vel mutatione loci, tametsi hæc ab ejus dependeant voluntate: quia quamvis hæc ut rectè notat Suarez suaptè natura, non inferant gravamen subdito, cum hic voto obedientiæ teneatur subjacere volun-tati, & dispositioni superioris; nihilominus concurrente tali circumstantia, quòd subditus

fuerit inquisitus, denuntiatus, & accusatus, oritur saltem aliqua suspicio, quâ positâ si ob eandem privetur ministerio, vel puniatur per mutationem loci, nulli est dubium, quin gravamen non modicum eidem inferatur, eò quia tunc talis pœna videtur eidem inflicta intuitu delicti, ex quo denuntiatur, & accusatur: adeò ut pœna injuncta sit quædam confirmatio delicti, quod præsumitur non esse, cum non probetur: quilibet enim semper præsumitur bonus, donec probetur malus.

5 Nec obstat, si dicas, huiusmodi pœnas infligi tantùm per modum pœnitentiæ regularis, quæ non exigit subditum remanere convinctum. Nam contra est, quia etiam pœnitentia regularis supponit delictum, quod regulari modo debet puniri: unde si non adsit delictum, adhuc videtur inferri gravamen, quia semper punitur regularis de delicto, de quo minimè constat: aliud est pœnitentiam injungere Religioso ob solum virtutis exercitium: & aliud ob suspicionem ortam ex denuntiatione, vel accusatione delicti, quod non potest probari: ob virtutis exercitium, utique potest Prælatus pœnitentiam injungere, quia id pertinet ad bonum commune religionis, ut subditi virtutes exerceant: non ita intuitu denuntiationis, & accusationis præviæ, si accusatus non possit de delicto convinci; quia tunc contra virtutem justitiæ puniretur; nimirum ut malus, cum revera esset bonus, cum quisque semper supponatur bonus, donec probetur malus. Tum quia communior sententia est, non posse fraternam correptionem adhiberi, quando de peccato non constat, proinde multò minus erit pœnitentia regularis injungenda, quando non constat de delicto, de quo quis accusatur; quia tunc accusatus utpote innocens magis gravatur. Quamobrem intuitu culpæ, de qua non constat, nullo modo debet subditus regularis à suo Prælato puniri, nisi alia adessent indicia sufficientia. Tum quia quilibet habet jus ad conservandum bonum nomen apud superiorem, proinde non potest hic ipsum deponere, nisi de contrario ei constet.

6 An verò sola suspicio sufficiat ad puniendum subditum Regularem. Respondetur cum distinctione, si stante suspicione pœnitentia injungatur ut medicina non odiosa subdito, tunc putârim posse hanc adhiberi, quia nullum subdito infert gravamen: sin verò sit odiosa, non est adhibenda ob gravamen, quod infert intuitu delicti, quod non probatur; alioquin suspicio transiret in sententiam, & quidem injustè, cum sententia debeat fundari in certa scientia. Cæterum potest Prælatus, quando subditus non convincitur, tantùm adhibere correptionem conditionatam, quâ suadeat subdito, ut imposterum se abstineat à danda occasione: ne alij ipsum accusent, & tunc correptio est justa, & potest obtinere eundem effectum emendationis. Quòd si Prælatus haberet certam scientiam de errore commisso, quamvis hic non probaretur, posset subditum corrigere, imò etiam punire pœnitentiâ regulari, occultè tamen si error commissus alios lateat, quia cum ad Prælatum spectet regimen subditorum, non solùm habet jus corrigendi errantes, sed etiam tenetur remedia salutaria adhibere ob bonum subditorum. Tum quia destinatus regendis subditis debet sequi sententiam propriam, non verò publicam acquisitam per processum: unde tunc non infertur gravamen subdito, si superior eum puniat. Hinc sacra congregatio Cardinalium negotijs Regularium præposita censuit, Generalem Theatinorum posse suos subditos ex quacunque causa, etiam ob crimen occultum quomodolibet, etiam extrajudicialiter à confessionibus audiendis suspendere. Datum Romæ die 2. Julij 1627.

Quæritur tertiò, an accusatio reiterari possit? Respondetur, de jure civili non posse reiterari ab eodem accusatore *l. si cui* §. *iisdem ff. de accusat.* & *l. licèt.* §. *ult. nanta* & tradit Julius Clarus *in pract. crimin.* §. *ult. q. 57. n. 1.* Immo id etiam procedere in jure canonico expressè desumitur *ex c. veniens.* §. *ult. 35. q. 9.* & *c. de his de accusat.* Quamobrem neque juxta conscientiam potest accusatio reiterari ab eodem accusatore: & ratio est, quia accusatio est quædam delatio criminis in ordine ad vindictam, ideoque est quædam pars judicij, seu prima ejus inchoatio; proinde eatenus potest accusator accusare, quatenus potest intendere justam vindictam, & judicium inchoare: unde eo ipso, quòd semel accusavit, extinguitur tota facultas accusandi, quia non ampliùs ad ipsum pertinet de vindicta, cùm causa facta sit publici juris, cui privatus non potest se immiscere; unde quantum ad ipsum pertinebat, ad publicum judicium per accusationem transtulit: idque non solum procedit, quando judex suam tulit sententiam: siquidem non est quis bis judicandus de eodem crimine; tum quia semel quòd sententia fuerit condemnatoria, crimen fuit vindicatum: verùm etiam si judex ferat sententiam absolutoriam, quia tunc etiam delictum est purgatum, & eo cessante non potest absolutus ampliùs de ipso accusari. 7

Immo videtur etiam procedere, quando judex non est prosecutus causam inchoatam per accusationem, quia tunc præsumitur pro judice, quod servatis terminis justitiæ non potuerit causam prosequi. Quòd si constaret de judicis prævaricatione, in hoc casu posset accusator reiterare accusationem apud alium judicem; quia prior accusatio, cùm non fuerit sortita suum effectum, habetur pro non posita: & quia perperam fuit usus accusatione, accusator restituitur in integrum; non enim æquum est, ut ex malitia judicis accusator privetur suo jure, & communitas commodo, quod inde illi provenit ex vindicta delictorum mediante accusatione *arg. l. 3. ff. de pravar.* Immo neque necesse est ad forum conscientiæ, ut possit docere de prævaricatione judicis, sed sufficit, si accusatori constet de tali prævaricatione. 8

In foro tamen externo tenetur accusator docere de prævaricatione judicis, quia hic non præsumitur prævaricator, nisi probetur. 9

Quòd

Quòd si per latam sententiam accusatus declaratus sit innocens, non ampliùs licet accusatori eum accusare de eodem delicto, à quo fuit absolutus, quia delicta semel dimissa, non patitur divina clementia, iterum in ultionem venire, ut habetur *in c. divina clementia de pœnit. dist. 4.* Tum quia accusatio, cùm non posset ampliùs ordinari ad vindictam esset tantùm onerosa, & merè iniuriosa.

10 Quæritur quartò, an, si non ab eodem accusatore, possit saltem ab alio, quis de eodem delicto semel accusatus iterum accusari? Respondetur regulariter semel accusatum de aliquo delicto, non posse de eodem ab alio iterum accusari, si accusatus semel à iudice fuerit à tali crimine absolutus: ratio est, quia eatenus accusatio instituitur in iure, quia est medium in ordine ad publicam vindictam, & ne delicta maneant impunita: atqui si semel accusatus fuit à iudice absolutus à delicto, accusatio de eodem prorsus numero delicto, quamvis instituatur ab alio accusatore, non potest esse medium ad assecutionis finem intentũ à lege; consequenter talis accusatio non esset utilis, quia media non habent aliam utilitatem nisi eam, quam hauriunt à fine, quapropter foret accusatio purè onerosa, & iniuriosa.

11 In aliquo tamen casu potest accusatio reiterari ab alio accusatore, ut quando primus accusator prævaricatus est, ut desumitur ex *l. 3. §. de prævaricat.* & *l. si quis homicidij. C. de accusat. argu. c. 7. de collus.* & docet Glossa in *c. super his. 16. h. t.* ratio est, quia quando accusator prævaricatur, tunc accusatio cessat ex parte ipsius, & res restituitur in integrum, & accusatio habetur ut non posita; quapropter potest alius succedere tunc in locum primi accusatoris, & prosequi accusationem eam innovando, quia semper de se est licita, donec sortiatur suum effectum, cùm ordinetur ad iustam vindictam necessariam pro bono communi reipublicæ. In foro tamen externo tenetur secundus accusator docere primum accusatorem fuisse prævaricatum. Quia sicut non potest quis licitè accusare, quando non potest suum dictum probare; ita nec potest licitè renovare accusationem, quando non potest prævaricationem ostendere, quia tantùm extante prævaricatione potest secundus accusator accusare; non verò si non constet de prævaricatione primi accusatoris.

12 Secundò potest etiam contingere, ut secundus accusator licitè accuset, si ignoret, fuisse primam accusationem ab alio institutam *l. cui §. ijsdem ff. de accusat.* quia tunc innovatio accusationis non est formaliter accusatio, sed tantùm materialiter; quia secunda accusatio stante ignorantia, perinde se habet, ac prima: unde ignorantia excusat tantùm accusatorem, non verò facit licitam iterationem accusationis; hinc iudex non potest hanc secundam accusationem admittere, eò quia ex obiecto mala sit, nec possit ordinari ad rectum finem ab ipso iudice: sicut enim non potest quis reiterare accusationem, quam scit iam factam fuisse, ita nec iudex potest admittere innovationem accusationis.

13 Quæritur quintò, an dari possint casus, in quibus teneatur quis accusare? Respondet Dominicus Bannez. *q. 68. art. 1.* affirmativè. Primò ob bonum Reipublicæ, quia hæc patitur damnum ex eo, quòd aliquis particularis injuriam patiatur. Secundò ne homo sit prodigus, & sine causa permittat perire suum censum, aut honorem. Tertiò ex charitate sui ipsius, ut si homo timeat sibi ipsi, ne sine honore, divitijs facilè incidat in peccata mortalia. Nihilominus communior, & verior sententia est, regulariter neminem unquam teneri alios accusare. Ratio est, quia vix potest fingi casus, ubi relicta accusatione propriè sumptâ, alia media non sufficiant: etenim vel agendum est civiliter, vel criminaliter, si primum in propriam utilitatem potest quis cedere juri suo, & dimittere debitum: si verò agendum sit criminaliter, potest loco accusationis adhiberi querella, vel denuntiatio, quia cum accusatio, & denuntiatio tantùm differant accidentaliter, sufficienter per ipsam, ut etiam per querelam judici aperitur via ad cognoscendum delictum, illúdque puniendum. Sunt tamen qui cum Soto excipiunt unum casum, si nimirum damnum immineat toti communitati, & cui statim occurrendum sit. Verùm nec in isto casu mihi videtur necessaria accusatio formaliter sumpta; quia eatenus hæc necessaria foret, ne respublica tale pateretur damnum, quod illi imminet: atqui tale damnum per alia media potest æquè impediri, ac per accusationem formaliter sumptam; scilicet per denuntiationem, ratione cujus Magistratus venit in cognitionem damni sibi imminentis, & potest sibi cavere, ac media adhibere ad illud declinandum.

Quæritur sextò, quid juris de reconventione. Reconventio, seu reaccusatio tunc habetur, quando accusatus excipit contra accusatorem objiciendo crimen simile, vel dissimile illi, de quo accusatur, & convenitur; & talis accusatio in jure vocatur reconventio, & est retorsio, seu mutua petitio. Respondetur, reconventionem fieri posse ante, & post contestationem litis, ut notat Felinus *in. c. 1. de mut. petit.* Immo fieri etiam potest coram judice delegato, & aliàs non competente, ut docet Soccin. *reg. 1. reconvent.* Immo etiam in omnibus causis, quæ nullo jure prohibentur, ut ait Tuschus *litt. R. conclus. 61.* In causis tamen criminalibus, & criminaliter intentatis non permittitur reconventio nisi suam, suorúmque causam actor persequatur, vel nisi crimen objiciendum sit gravius eo, quod accusator urget, ut notat Marantap. *4. §. sexta n. 39.* Cæterum utramque causam conventionis, vel reconventionis judex tenetur simul expedire, nisi quid aliud obstet, ut notat Geminian. *consil. 139.* Quòd si actor respondere nolit ad libellum reconventionis, non tenetur Reus neque ad ejus libellum respondere, & potest puniri à judice pœna arbitraria, ut notat Tuschus *d. conclus. 61.*

Quæritur septimò, quot modis accusatio 15

tol-

reddatur injusta? Respondetur tripliciter, scilicet per calumniam, prævaricationem, & tergiversationem. Is dicitur calumniari, qui aliquem scienter falsò accusat. Prævaricari verò quando abscondit vera, & falsa producit. Tergiversari est, quando quis ita accusat; ut quasi velit non accusare, ac proinde retrocedit, accusationem derelinquendo, & postea iterum accedit ad accusationem, à qua iterum retrocedit, & sic dicitur tergiversari. Cæterum qui scienter falsò alium accusat nullis existentibus indicijs, lethaliter peccat, tenetúrque damnum illatum resarcire: immo jure antiquo erat obnoxius pœnæ talionis, cui hodie de jure novo successit arbitraria juxta prudens judicium probi judicis. Hoc etiam procedit de eo, qui alium accusat de crimine, quod cùm ipsi soli innotescat, non potest in judicio sufficienter probari, cùm unus testis non faciat plenam probationem, ut notat Tuschus *V. calumnia conclus. 9.* & desumitur *ex c. fin. de calumnijs.* Ignorantia tamen inculpata id operatur, ut accusator à gravi peccato excusetur, non tamen liberatur ab obligatione restituendi honorem læsum, vel resarciendi alia damna illata, exceptis expensis in lite factis, quia falsus accusator per ignorantiam, neque ex rebus accusati quidquam possidet, quod teneatur restituere.

16 Rursus in causâ criminali si quis pactum ineat deserendi, vel non prosequendi accusationem institutam, si inde alicui tertio, vel reipublicæ damnum oriatur, non excusatur à gravi peccato, & tenetur restituere damna illata ob transgressionem ordinis justitiæ. Judex tamen quicunq; ille sit, etiam inferior, non peccat, si postquam notavit defectum aliquem, inceptam abrumpit accusationem: ratio est, quia sicut judex non tenetur admittere accusationem suspectam; ita neque tenetur protendere defectuosam. Quæ verò dicuntur de falso accusatore, extenduntur etiam ad eos, qui sunt causa impulsiva talis accusationis, eò quia eidem cooperentur efficaciter, & eam consulant, ut notat Tuschus *V. accusat. conclus. 167.*

17 Quæritur octavò, quomodo contra absentem præsertim contumacem procedendum sit in accusatione? Respondetur, absentem à loco judicij non posse accusari *c. 2. causa q. 9.* & *l. absente C. de accusat.* Id tamen est intelligendum, ut contra absentem deduci, & finiri non possit accusatio; cæterum proponi potest, ut accusatus citetur à judice ad comparendum: quòd si contumax detrectet comparere, & non possit realiter citari, seu corporaliter apprehendi, eò quia sit profugus, vel quia judex sub cuius districtu latet, non exhibet alteri judici manus adjutrices; tunc annotantur ejus bona, seu à judice obsignantur, seu arrestantur, ea conditione, ut si intra annum comparuerit, séque purgaverit, integram rem suam recipiat: & interim judex intra id temporis, res, quæ servando servari non possunt, divendere potest, pretiúmque apud se deponere.

18 Quòd si per contumaciam patiatur annum delabi; tunc ejus bona annotata ad fiscum devolvuntur *l. mandatis 5. ff. de requir. Reis.* Si verò accusatus intra annum decedat, quia tunc etiam moritur causa criminis, ejus bona annotata legitimis hæredibus, ac successoribus illius restituuntur *l. 1. §. ult. ff. de requir. Reis.* Clericis verò accusatis, & contumacibus pœna injungitur ad arbitrium judicis ecclesiastici, adeò ut etiam contra clericos per annotationem bonorum, vel si bonis patrimonialibus careant, per privationem beneficiorum, vel per inferendas censuras procedi possit. Monet tamen Concilium Tridentinum *sess. 25. de refor. c. 3.* judices ecclesiasticos, ut non priùs utantur censuris contra laicos, vel clericos, quàm si apprehensioni personæ, vel bonorum locus esse non possit, idque ne ex qualibet causa censuræ infligantur, & potius habeantur contemptui.

Quæritur nonò, quænam indicia sufficiant ad specialem inquisitionem? Tametsi Julius 19
Clarus §. *fin. q. 20. n. 2.* asserat, non posse de indiciis hisce sufficientibus ad specialem inquisitionem regulam tradi, & totũ hoc relinquendum esse arbitrio prudentis viri, seu judicis, qui secundùm qualitatem personæ delicti suspicionem, & aliarum circumstantiarum discernat, an revera sufficiens sit judicium, an non: attamen tres distinguit indiciorum gradus, & ait, alia esse indicia levia, alia gravia, & alia gravissima: quæ verò censenda sint indicia levia, & propterea insufficientia ad specialem inquisitionem non determinat. Verùm Puteus citatus à Sylvestro *V. indicia n. 1.* vocat indicia levia, quibus contingit frequenter abesse veritatem; & gravia, quæ plerumque nectuntur cum veritate: & gravissima quibus semper saltem in morali hominum æstimatione veritas adest. Bartolus verò distinguit indicia in duo tantùm membra, scilicet in plena, & semiplena: indicium plenum vocat, in quo animus quiescit, ut non satagat ulteriùs investigare, eò quia existimet veritatem esse assecutum: semiplenum vocat præsumptionem vehementer moventem animum ad aliquid credendum, atque existimandum ita esse, juxta quæ occurrunt indicia. Hinc respondetur ad quæsitum, ad inquisitionem specialem sufficere illa indicia, quæ publica sunt, non tamen levia, sed consideratis omnibus circumstantijs gravia; quia tunc sufficienter aperitur via judici ad inquirendum super authore criminis, præsertim si hoc tendat in perniciem animarum, vel detrimentum reipublicæ: & ad id requiritur judex probatissimus, & qui ut loquitur Mosconius, sit duplici conspersus sale scientiæ, & conscientiæ, ne quisquam iniustè gravetur.

Quæritur decimò, an in quavis inquisitione servanda sit forma tradita *in c. qualiter 24.* 20
h. t. ubi dicitur, quòd si fama à providis, & honestis sæpe perveniat ad aures superioris contra aliquem subditum, vel Prælatum, teneatur superior diligenter inquirere veritatem coram senioribus ecclesiæ: & quòd accusatio criminalis, quæ tendit ad degradationem non admittatur, nisi præcedat legitima inscriptio. Item contra infamatum, qui sine scandalo non possit dissimulare,

mulari, nec sine periculo tolerari, procedi debeat ad inquirendum, ut puniantur excessus, qui si sint graves, quamvis non degradetur ab ordine, sit tamen amovendus ab administratione. Item quòd is, contra quem fit inquisitio, nisi contumaciter absit, debeat esse præsens, & exponenda eidem capita sint, super quibus est inquirendum, ut etiam publicanda nomina testium, ut se defendat. Quòd si excessus non sint notorij, & procedatur per accusationem, debeat præcedere legitima inscriptio; & si per denuntiationem, charitativa admonitio; si per inquisitionem clamorosa insinuatio, ac in omnibus semper dictari debeat forma sententiæ juxta formam judicii. Demum *in eodem c. qualiter.* additur, quòd circa personas regulares, non sit in omnibus servandus iste ordo, adeò ut faciliùs possint amoveri à suis administrationibus.

21 Respondetur ad quæsitum cum distinctione, vel inquisitio est generalissima, quæ fit in Concilio generali, vel provinciali in ordine ad ecclesias, personas ecclesiasticas in melius reformandas; & tunc non est necesse, ut servetur forma Concilij Lateranensis, sed sufficit, si procedatur compendiosè, seu summariè, & de plano canonicè, ut notat Hostiensis *in d. c. qualiter col. 2. vers. pervenerit.* vel inquisitio, quæ fit est specialis contra certam personam, & tunc si fiat non ad puniendum, sed tantùm ex debito officij, ut nimirum matrimonium quis non contrahat ob aliquod impedimentum, vel ut non promoveatur aliquis ad regimen ecclesiæ, eò quia deprehendatur vitiosus, neque requiritur forma præscripta *in d. c. qualiter.* Vel fit specialis inquisitio ad pœnam injungendam, & ad puniendum; & tunc adhuc procedi debet cum distinctione: vel enim proceditur ad inquirendum ex denuntiatione illius, ad quem ex officio id pertinet, & tunc nec est necesse, ut prædicta forma servetur: ratio est, quia tunc non denuntiatur, nisi quod est notorium, alioquin non esset fides adhibenda denuntiatoribus: vel proceditur non ad denuntiationem publici officialis, sed ex fama deferente, & tunc servanda est tradita forma in *d. c. qualiter §. debet.* sive inquisitio fiat contra Prælatum, sive contra subditum sæcularem. Quòd si fiat contra Prælatum Regularem, tunc etiam procedendum est cum distinctione, si fiat inquisitio tantùm ad simplicem correctionem, vel etiam pœnitentiam injungendam secundùm regulam, tunc proceditur de plano juxta eandem regulam: sin autem inquisitio fiat, ut Abbas, vel Prior Conventualis removeatur ab administratione], tunc servari debet forma tradita *in d. c. qualiter.*

22 Quæritur undecimò, an licitum sit in Religiosos inquirere sine prævia infamia? Non desunt, qui putent, Religiosos, eò quia renuntiaverint mundo, & bonis caducis, omnem itidem curam famæ, & proprij honoris abjecisse, proinde multò faciliùs posse Religiosos infamari, & vexari; quæ sententia omnino impia, & injuriosa est, quia ut docet D. Thomas *2. 2. q. 186. art. 2.* honor, & fama non accensentur bonis temporalibus, quibus solùm renuntiat Religiosus per religiosam professionem. Quamobrem ut rectè notat Armilla *V. inquisitio n. 11.* licèt Religiosi non teneantur sequi apices juris in judiciis, & electionibus; tenentur nihilominus ea servare, quæ sunt de essentia juris; adeo ut nec ipsi debeant procedere sine prævia infamia, & accusatione; hinc Rodericus *tit. 8. c. 12.* acriter invehit in illos regulares Prælatos, qui fungentes munere visitationis de crimine occulto, per tres, aut plures testes patefacto absq; prævia infamia accusatum condemnant, puniúntque, quòd legi divinæ, & sacris canonibus præcipientibus servari occulta, adversatur; quia tunc publica fiunt cum dedecore religionis. Servandus igitur est etiam ab ipsis Religiosis modus procedendi in inquisitione; licèt enim non teneantur procedere juxta apices juris, & possint etiam omittere solemnitates, & alia accidentia; non ita, quæ ad substantiam, seu essentiam judicij spectant, hæc enim religiosè servanda sunt.

Rursus non est necessè, ut admittatur judicialis processus; sed quantum fieri potest procedendum est summariè, & de plano: sin autem res postulet exactiorem modum procedendi; tunc adhiberi possunt, quæ in judicio sæculari servari solent; licèt non semper opus sit accusatore formali. In dubiis verò cum Prælatus nihil certi ex denuntiatione, & inquisitione sua habeat, non potest pœnam infligere, & urgere: sed potiùs tenetur malam opinionem deponere de suspectis, ne lædantur quoad famam, & honorem, quando non sufficientia adsunt indicia: unde D. Thomas *q. 60. art. 4.* duo distinguit indicia, unum secundùm suppositionem, & aliud secundùm determinationem; illud asserit locum habere in visitationibus, ubi audiuntur varia, & incerta crimina, pro quibus ex suppositione factorum, vel faciendorum superiores disponunt remedia: indicium verò determinationis de certa persona, si dubium fuerit, in meliorem partem debet superior trahere, ut peccatum injustitiæ, & temeritatis declinetur; consultiùs semper est indulgere ex charitate, quàm alteri detrahere ex non sufficienti causa. 23

Quæritur duodecimò, quomodo Prælati criminatio tractanda sit? Respondetur, esse tractandam cum illis, quorum interest, & desumitur ex *cap. illa 3. h. t.* ubi Gregorius Papa rescribit, Præpositos ac Prælatos esse accusandos ab illis, quorum interest, ut Abbas à Monachis, adeò ut causa Abbatis tractetur coram Monachis accusatoribus, ut Reus liberetur, vel condemnetur. Ratio est, quia causarum merita partium assertione panduntur *l. 2. C. si per vim, vel alio modo*, & accusatus, si fuerit deprehensus culpabilis, est condemnandus, sin verò Innocens absolvitur *l. quid §. si arb. ff. de arb.* pari pacto accusator, si in probatione deficiat, repellendus est *cap. accus. 6. q. 5.* quia verò veritas facti non bene posset haberi, si accusans, vel accusatus abesset *c. absentes 3. q. 9.* nec 24

qui esset culpabilis ex illis, in absentia posset corporaliter puniri *c. qui accus. q. 9.* sequitur, quòd juxta sacrarum scripturarum documenta, ac secundùm justitiam debeant simul accusator, & accusatus adesse, ut una pars quantacunque, & qualicunque sit authoritate prædita, ita audiatur, ut tamen alteri nullum irrogetur præjudicium *c. necesse 3. q. 9.* ut etiam docet D. Thomas *2. 2. q. 33. art. 4.*

25 Quæritur tertiodecimò, an quis de aliquo crimine accusatus, possit promoveri? Respondetur negativè, & desumitur ex *c. Omnipotens 4. h. t.* ubi Pontifex declarat, accusatum, vel denuntiatum de aliquo crimine non posse stante accusatione promoveri ad honorem, donec se purget, adeo ut effectus accusationis legitimè institutæ, & qui in hoc textu exprimitur, sit, ut illa pendente accusatus non possit promoveri; quinimò arcetur etiam à missæ celebratione *c. 4. & 5. de simon.* Ratio ex eo petitur, quia ex eo quòd aliquis accusetur, denuntietur, aut inquiratur de crimine, gravatur eius opinio, ac eius nomen obscuratur *c. fin. de testibus* qui verò ad ordines, vel honores sunt promovendi ab omni debent denigratione esse liberi, adeò ut eorum opinio in nullo dicatur vacillare *c. cum in cunctis de elect.* & *c. laici dist. 33.* proinde pendente accusatione, seu denuntiatione contra aliquem, non debet accusatus, vel denuntiatus promoveri ad Ordines, vel beneficia pendente accusatione *c. tantis dist. 81.* Verùm ne dolosè, ac fraudulenter crimen obiiciatur ad eum præsertim finem, ut commodum impediatur promovendi; debet terminus præfigi accusatori, intra quem probet crimen, quod objicit, & eo dilapso, si nil probaverit, potest superior ferre sententiam interlocutoriam super innocentia accusati, & postea ipsum promovere ad officium, vel beneficium, ut notant Canonistæ cum Archidiacono in *c. tantis dist. 81.*

26 Quæritur quartodecimò, quot modis Judex procedat juridicè adversus crimina? Respondetur tripliciter, scilicet via accusationis, denuntiationis, & inquisitionis, *c. qualiter. l. & quando 2. de accus.* Via accusationis procedit, quando quis est actor, & assumit in se onus probandi, quod objicit adversus Reum. Via denuntiationis, cum quis tantùm simpliciter defert crimen, & non assumit in se onus illud probandi, & per hoc differt denuntiator ab accusatore, quia huic, non illi incumbit onus probandi crimen, quod objicitur. Est autem denuntiatio duplex, evangelica una respiciens puram emendationem fratris, & propterea fit superiori, ut patri non ad processum formandum, sed ad correctionem insinuandam, fratrisque emendationem inducendam: alia est judicialis, quæ respicit criminum punitionem ob bonum publicum, vel impeditionem mali imminentis, & hæc denuntiatio fit superiori, ut Judici in ordine ad formandum processum, & puniendum delinquentem. Viâ inquisitionis juridicè Judex procedit, quando iste ex officio, & non ad instantiam alicuius procedit ad locum aliquem suæ jurisdictioni subjectum purgandum, vel reformandum, vel ad investigandum authorem commissi criminis, ut notat Suarez *tom. 4. de relig. l. 10. de regim. societ. c. 11.* Quòd si obiicias D. Thomam *2. 2. q. 67. art. 3.* expressè docere, non posse Judicem quempiam condemnare sine accusatore, proinde Judicem nonnisi viâ accusationis posse juridicè procedere.

Respondetur, accusatorem alium esse formaliter talem, & alium tantùm virtualiter, & D. Thomam loqui de accusatore, prout hic extenditur etiam ad virtualem, in quo sensu verum est, non posse Judicem quempiam condemnare absque accusatore generatim sumpto, quia semper requiritur aliquis accusator, sive is formalis sit, sive virtualis. Dicitur virtualis accusator is, qui vicem supplet formalis accusatoris: in criminalibus autem vicem formalis accusatoris contra bonum publicum supplet simplex denuntiatio; in privatis verò, si crimina sint notoria, tunc ipsa facti evidentia supplet accusatorem formalem: quinimò huiusmodi facti evidentia in omnibus criminibus non solùm vicem supplet accusatoris, sed etiam testis, ac totius processûs juridici; si cum hac evidentia sit Judici persona notoria, ut notat Cajetanus *2. 2. q. 67. art. 3.* Sin verò crimina non sint notoria, & procedatur per denuntiationem evangelicam, tunc ante contumaciam non potest Reus puniri, proinde non requiritur accusator: post verò contumaciam potest contra delinquentem procedi; sed tunc ipsa contumacia, ut superiori, & aliis evidens vicem supplet accusatoris formalis: quòd si procedatur per viam inquisitionis, tunc ipsa infamia supplet vicem formalis accusatoris. 27

Cæterum non desunt, qui duos tantùm assignant modos juridicè procedendi contra delinquentes, nimirum, vel ex officio Judicis, vel ad instantiam partis. Tunc dicitur Judex procedere ex officio, si præcedente aliqua infamia, vel denuntiatione accipit informationes, & format inquisitionem contra delinquentem, ut ad plenam criminis probationem perveniat. Dicitur verò procedere ad instantiam partis, quando pars læsa accusationem objicit, & Judex ea admissa procedit secundùm eius probationes. Hinc procedere ex officio perinde est ac procedere per inquisitionem: & procedere per accusationem est agere ad instantiam partis, seu accusantis. Modus autem procedendi ex officio, seu per inquisitionem ex dispositione juris canonici, se extendit ad omnia crimina, quia in omni genere delictorum, potest Judex procedere juridicè per inquisitionem, ut notat Archidiaconus in *c. felicis §. ult. de pœn. in 6.* quinimò ex consuetudine hoc idem servatur in foro civili, quinimò in quibusdam Provinciis adeo ordinaria est via inquisitionis, ut vix admittatur via accusationis, nisi in paucis causis. 28

Quæritur quintodecimò, quomodo procedatur adversus crimen hæresis? Respondetur contra hæresim non esse ampliùs in usu, ut procedatur viâ accusationis, ut notant cum 29

Farin

Farinacio *q. 165. num. 40.* Paramus de *origine inquis. lib. 3. q. 9. n. 15.* Penna *3. p. direct. comment. 14. n. 67. v. sed cum hodie.* Tacianus *tract. crimin. lib. 15. c. 38. n. 8.* & ratio desumitur ex eo, quia in tribunali sanctæ inquisitionis constituitur Fiscalis, qui munus subit accusatoris, reósque accusat, & hic quia Minister publicus non se subscribit ad pœnam talionis, cui falsus accusator subijcitur: ratio verò, cur Minister Fiscalis non se subscribat, nec subijciatur pœnis falsi accusatoris, ea est, quia ex necessitate officij pro bono publico accusat: & nunquam accusat, nisi testes habeat: hinc est, quòd teneatur jurare, se non accusare ex malitia, sed ex sola officij necessitate, quâ ad accusandū adigitur. Cæterum, si velit quis accusare, & pœnis subijci, tenetur inquisitor accusationem acceptare, in scriptis tamen proponendam, & exhibendam *c. 1. caus. 2. q. 8.* ibi: *Accusatorum persona nunquam recipiantur sine scripto.* Sufficit tamen, si scriptura fiat à Notario, propositâ querella ab accusatore coram Judice: quia in crimine hæresis potest procedi summariè, simpliciter, & de plano *cap. fin. de heret. in 6.* Rursus accusator tunc non tenetur se subscribere ad pœnam subeundam talionis, quia pœna talionis in cæteris delictis jam abrogata est, ne timore talis pœnæ desint accusatores: rarissimi siquidem essent, qui vellent se pœnæ subijcere talionis; proinde neque in crimine hæresis accusator debet se ad talem pœnam subscribere. Tum quia in crimine hæresis proceditur summariè simpliciter, & de plano, sine strepitu, & figura judicij, proinde non requiritur subscriptio, ut notat Farinac. *q. 185. n. 33.*

30 Verùm quamvis accusator non se subscribat ad pœnam talionis subeundam, si tamen in probatione deficeret, graviter arbitrio inquisitorum puniri deberet, quia tunc non fuit functus munere accusatoris, sed calumniatoris, ut notat Farinacius *d. q. 185. n. 37.* non enim qui ex malitia falsò innocentem accusavit, debet impunè dimitti juxta constitutionem Pij V. quæ est quinta ejusdem Pontificis in Bullario, ubi statuit, ut denuntians per calumniam, pœnæ subijciatur talionis: quod à fortiori procedit de falso accusatore, ut notat Farinacius *loc. cit. n. 39.* Modus autem instituendi hanc accusationem proponitur à Paramo *de origin. sancta inquisit. lib. 3. q. 9. n. 17.* ubi ait, non esse necesse, ut in accusatione exprimatur locus loci, seu specialis locus, nec tempus præcisum commissi criminis, sed tantùm civitas, mensis, annus: idque ne accusatus possit in notitiam devenire testium, antequam producantur. Tum quia solemnitates, quæ exprimuntur in *l. libellorum ff. de accusat.* non necessariò in hoc crimine observantur *c. fin. de heret. in 6.* Verùm licèt in libello accusationis non exprimatur locus, & dies præcisus commissi criminis, in capitulis tamen pro ductis ad probationem delicti apponi debent, ut notat Farinacius *q. 195. n. 30.*

31 Si quæras, in quo accusator differat ab actore, cum uterq; procedat contra Reum: licèt non videatur actor distingui ab accusatore eo quia qui in causis civilibus dicitur Actor *l. qui prior ff. de judic.* is in causis criminalibus dicatur accusator. *ff. de accus. & inscript.* nihilominus respondetur, accusatorem distingui ab actore, quia accusatio propriè est delatio Rei de crimine ad vindictam publicam per libellum facta, adeo ut finis accusationis semper sit vindicta publica, ut delicta puniantur, & alij exterreantur, arceantúrque à similibus delictis perpetrandis: actor verò non intendit hanc punitionem. Hinc actor in causis forensibus generali vocabulo is est, qui agit, & vocat alium in jus, quidpiam ab ipso petens in judicio, & actio est jus prosequendi, estque duplex, una in personam, quæ personalis persecutio dicitur, seu condictio; alia in rem, quæ petitio nuncupatur.

Quæritur sextodecimò, quænam de jure 32
communi requirantur ad accusationem? Respondetur ex *l. libellorum ff. de accus.* requiri primò ut accusatio fiat in scriptis, idque ut constet certò, quid præcisè accusator teneatur probare; & ne si fortassis cognosceret, se aliquid non posse probare, quidquam mutaret. Verùm usus hodie invaluit, ut accusatio Rei fieri possit verbaliter, dummodo Notarius eam statim in scriptum redigat, ut notat Julius Clarus *q. 12. n. 7.*

Secundò ut exprimatur dies, & annus, quo 33
intentatur. Verùm id etiam hodie videtur abrogatum, eò quia parùm ad rem videatur referre.

Tertiò ut exprimatur utrumque nomen ac- 34
cusatoris, & accusati, ut nimirum certò constet, quinam sit accusator, & qui accusatus, quamvis si accusati nomen ignoretur, adhuc possit ex descriptione habitus personæ, & aliarum circumstantiarum designari.

Quartò ut exprimatur species delicti, cùm 35
super hoc intentio accusatoris fundetur.

Quintò ut exprimatur locus, & tempus 36
scilicet annus, mensis, & locus, in quo delictum fuit commissum, si enim huiusmodi circumstantiæ omittantur in accusatione criminali, ipsa accusatio non admittitur *l. libellorum ff. de accus.* alioquin accusatio redderetur incerta, & tolleretur Reo facultas se defendendi probando negativam, & convincendo testes de falsitate. Non tamen tenetur accusator exprimere in libello diem commissi delicti, sed sufficit, si exprimat mensem *d. l. libellorum*, idque ne potestas accusandi, & probandi nimis coarctetur, quia facilè potest quis diem oblivisci, cum non ita cadat sub sensum, sicut locus. Sin verò Reus postulet exprimi diem, & horam criminis à se patrati, ut probet, se eo die fuisse absentem, plures censent probabilius, teneri tunc accusatorem diem, & horam exprimere, ne tollatur Reo defensio, si non aliter probari possit non fuisse à se tale delictum patratum, nisi ostendendo se eo tempore abfuisse, vel laborâsse aliqua infirmitate. Cæterum si testes omni exceptione majores probaverint delictum fuisse commissum tali tempore, vel loco, nihil refert, si erraverint quoad horam, vel locum parti-

particularem: quia delictum punitur non ex eo, quòd tali hora, vel in tali speciali loco patratum sit; sed ex eo quia verè sit commissum, & de hoc constet. Excipitur tamen, nisi ratio delicti dependeat ex circumstantia temporis, aut loci, quia tunc tempus, vel locus, cum spectent ad substantiam delicti, debent exprimi.

38 Sextò requiritur accusatoris subscriptio, quâ nimirum accusator se obstringit ad pœnam talionis. Verùm hodie hæc subscriptio in foro sæculari non est in usu, ne homines avertantur ab accusandis delictis; pauci enim essent, qui vellent in se suscipere sub pœna talionis onus probandi delicta, quæ accusant. Hinc Judex, si accusator defecerit, potest hodie procedere ex officio. Verùm quamvis hæc accusatoris subscriptio in foro sæculari expressè non requiratur; tacitè tamen ex legis dispositione videtur subintelligi, præsertim si accusator deprehendatur per calumniam accusâsse *l. quæsitum ff. ad senat. consult. Turpil.* In foro verò ecclesiastico ubi servatur jus canonicum excepto crimine hæresis, talis subscriptio accusatoris videtur necessaria ex *cap. qualiter, & quando 2. de accusat.* Verùm consuetudo inolevit, ut accusator etiam in foro ecclesiastico, si non probet crimen, de quo alium accusat, non puniatur pœna talionis, seu pári pœna, quam meretur tale delictum, sed minore pro arbitrio Judicis, ut notat Covarruvias *lib. 1. var. c. 9. n. 1.*

39 Quæritur decimoseptimò, quomodo juridicè sit procedendum cum actore, & Reo? Respondetur, Judicem non posse suum officium actori impertiri, nisi priùs imploratum fuerit: proinde si actor, qui ad certum tempus rogavit, ut Reus citaretur, si hic eo tempore adsit, & actor absit, potest Reus præsens instare, ut Judex cognita causa condemnet actorem ad expensas, quas Reus citatus in comparendo fecit *l. cum, quem 79. ff. de judic.* idque etiam procedit contra Reum, si hic peremptoriè citatus contumaciter non compareat, debet enim etiam hic condemnari ad expensas, quas actor in comparendo fecit *c. Ex litteris de dolo & contumac.* quinimò etiam reliqua emergentia damna tam actor, quàm Reus contumax tenetur præstare parti adversæ *l. sancimus C. de Judic.* Neque ad alteram citationem deveniendum est, nisi contumax sufficienter caveat in judicio sisti *c. 1. circa fin. de dolo & contumacia,* quinimò si Reus ad trinam, & peremptoriam citationem, nec per se, nec per Procuratorem compareat, & nulla sit legitima causa impeditus, potest per Judicem missio fieri in ejus bona, imò & ipsum anatemate percuti, ut notat Glossa in *c. 2. de procurat. v. rationabili causa:* quòd si actor contumaciter non compareat Reo præsente possunt testes recipi, ac procedi ad sententiam definitivam etiam lite non contestata *cap. caussam juncta Glossa de dolo, & contumac.*

40 Rursus debet necessariò Reus citari ut Judex procedat juridicè, quia citatio, per quam Reo præsenti datur copia se defendendi, ac respondendi ad objecta, adeò jure naturali, & gentium est necessaria, ut sine illa processus judicij, & sententia lata nullius sit valoris. Excipitur tamen nisi delictum notorium fuerit, adeò ut nulla Reo defensio competere possit, ut notat Mysinger. *centur. 2. observ. 9.* Præterea actor postquam Reus citatus comparuit, tenetur libellum suæ intentionis ante omnia offerre judici, & per Judicem offerri debet ipsi Reo, ut hic deliberare possit, an velit cedere, vel potius in judicio contendere, ut habetur in *authent. offeratur C. de lit. contest. l. 3. C. de edend.* & *cap. 1. de libel. oblat.* ubi communiter Canonistæ cum Glossa *v. libellum reclamationis.* Hinc si actor agat actione personali, tenetur in libello exprimere causam obligationis, ut peto à à Titio centum aureos, quos mihi debet ex contractu mutui, vel venditionis. Sin verò agat actione reali, debet in libello exprimere dominium rei, quam petit, ut peto à Titio talem equum, quia meus est, ut notat Gaillus *lib. 1. observ. 61.* & tunc actor tenetur suam intentionem probare, nimirum rem à Reo emptam eique traditam ad actorem pertinere: siquidem onus probandi incumbit affirmanti *l. 2. ff. de probat.*

Quòd si Reus contra actionem emptoris excipiat, dicátque pretium rei à se emptæ fuisse à venditore sibi donatum, tunc onus probandi reijcitur in ipsum Reum, qui quoad hoc fit actor *l. in exceptionibus ff. de probat.* ubi notat Glossa, quòd sicut onus probandi suam intentionem incumbit actori; ita Reo onus probandi suam exceptionem. Cæterum si postquam Judex libellum actoris porrexit Reo convento, hic nolit cedere, sed velit contendere in judicio, jam devenitur ad litis contestationem, & est fundamentum judicij ordinarij: fit autem litis contestatio per petitionem actoris in judicio, & responsionem Rei animo non cedendi, sed contendendi *c. dudum §. licèt de elect. c. 1. de lit. contest.* Quamobrem litis contestatio dicitur, eò quia actor testetur jus ad se pertinere; & Reus contestetur oppositum, tametsi in summario litis contestatio non sit necessaria. 41

Quæritur decimò octavò, quid significet clausula illa: *In causis fidei decidendis procedatur summariè simpliciter, & de plano sine judiciorum strepitu, & figura?* Respondetur ex *clementina sæpe contingit de verb. signif.* talem clausulam importare ut Judex, cui causa committitur necessaria, libellum non exigat, & licèt contestationem non postulet, adhuc tempore feriarum ob necessitates hominum indultarum à jure possit procedere. Rursus ut amputet materiam dilationum, litémque quamprimum potest, expediat, repellátque propterea appellationes dilatorias, ac frustratorias partium, advocatorum, ac Procuratorum contentiones, & jurgia; coërceátque testium superfluam multitudinem, ita tamen ut probationes necessariæ, ac defensiones legitimæ admittantur, ut habetur *in d. clement. sæpe contingit de verb. signif.* ex qua constat, in processu summario integra remanere, quæ sunt juris naturalis, ac juris gentium, quia necessaria, & substantialia causæ: 42

se, ea scilicet sine quibus nec justè, nec rectè, nec commodè potest negotium tractari, minimè sublata sint; adeò ut probationes necessariæ ad veritatem indagandam nullo modo sint omittendæ, ut nec etiam citatio partiū, ac earundem defensio, sed tantùm sublatæ sint solemnitates aliæ, quæ de jure positivo requirebantur, ut notant Martha de *clausul. p. 1. clausul. 180. n. 5.* Farinacius *q. 185. n. 14.* Barbosa *tract. de claus. 176.* Hinc omitti non potest petitio in actis scribenda, quia pronuntiatio debet sequi juxta formam petitionis, ut docent communiter cum Glossa in *clement. sæpe contingit de verb. signif. v. necessariò.*

43 Neque omitti potest litis contestatio, ut docet Menochius *de arbit. lib. 1. q. 18.* quinimò Reus citari debet, & in citatione inseri causâ, ut possit se defendere: siquidem conceduntur Reo legitimæ defensiones, & tempus ad illas exhibendas necessarium. Hæc tamen citatio sufficit, si sit una tantùm, imò requiritur etiam juramentum calumniæ veritatis, & malitiæ, quamvis si tacitè omitteretur, non propterea processus diceretur vitiari. Admittitur etiam appellatio à sententia interlocutoria alioquin procederetur contra jus. Citantur etiam partes ad audiendam sententiam, tametsi non citentur peremptoriè, eò quia non concludatur causa, sed detur locus novis probationibus, ac defensionibus. Hæc autem sententia nonnisi in scriptis ferri potest, alioquin nullius foret valoris, idque ne veritas occultetur, ut docent communiter jurisperiti.

44 Quæritur decimononò, an accusator, antequam accuset, teneatur secretam præmittere monitionem? Respondetur, quòd si crimen in judicio probari possit, non tenetur accusator ex justitia, hanc præmittere monitionem secretam, ut criminosus desistat à crimine, vel alteri debitam exhibeat satisfactionem. Ratio desumitur ex eo, quia ob bonum publicum conceditur tunc accusatio; vel saltem judicialis, seu juridica denuntiatio, ut crimina puniantur, & cæteri ab ijsdem timore pœnæ, si non amore virtutis coërceantur: hinc delinquens non potest conqueri de injuria sibi illata, si priùsquam fuerit accusatus, aut judicialiter denuntiatus, non fuerit secretò monitus.

45 Quòd si dicas, denuntiaturum denuntiatione evangelica teneri priùs delinquentem secretò monere, si speret, inde emendatum iri, proinde etiam denuntiaturum denuntiatione judiciali, seu juridicâ teneri hanc secretam monitionem præmittere. Contra est, ratio discriminis ex eo petitur, quia denuntiaturus denuntiatione evangelica nullam habet causam denuntiandi proximum, si ex secreta monitione præmissa speret, fore, ut emendetur, quia evangelica denuntiatio non instituitur ad punitionem, sed ad exemplum publicum, & ad fratris emendationem, proinde si hæc emendatio sine ejus infamatione obtineri potest, accusator nullum jus habet ad ejus famam violandam, bonámque opinionem sui proximi denigrandam: secus qui judicialiter, seu juridicè denuntiat, vel accusat, non intendit emendationem fratris, sed punitionem delinquentis ob bonum publicum; proinde quamvis delinquens esset ex prævia secreta monitione emendandus, adhuc urget ratio eum accusandi, ut nimirum per ejus punitionem alij deterreantur, & à similibus delictis se abstineant.

Cæterum quamvis quoties crimen in judicio probari potest, accusator non teneatur ex justitia secretam præmittere monitionem: nonnunquam tamen ex lege charitatis hæc secreta monitio præmittenda est, ut criminosus desistat à crimine, & debitam præstet satisfactionem; si nimirum crimen sit occultum, & ex privata prævia monitione speretur fore, ut criminosus emendetur; idq; præsertim si criminosus aliàs sit vir honestus, & in bona existimatione apud alios, tunc enim contra charitatem esset ejus honori detrahere. Nisi fortàssis crimen esset contra bonum publicum, quia tunc periculum, quod imminet, est majoris momenti, quàm infamia, & damnum, quod delinquens ex tali accusatione potest incurrere: neque tunc expectandum est, an fortè delinquens privata monitione sit emendandus, quia in re tanti momenti, quod tutius est, præferri debet, ac eligi; præsertim cum bonum publicum præferendum sit privato, imò adest decretum Alexandri VII. quo in crimine præsertim hæresis adhibenda non est hæc prævia monitio ob periculum, quod imminet alijs: secus tamen dicendum est de alijs delictis, ex quibus non imminet incommodum nisi ipsi delinquenti, vel alteri privatæ personæ, ut docet D. Thomas *2. 2. q. 68. art. 1.* 46

Quæritur vigesimò, an accusator possit desistere ab accusatione jam inchoata? Respondetur in aliquibus casibus posse desistere. Primò si accusator deprehendat, se erràsse, ut etiam si incipiat dubitare, num sit in errore, & post sedulam inquisitionem adhuc persistat in tali dubio; vel cognoscat à se non posse probari id, de quo alium accusat: tunc potest ab inchoata desistere accusatione, alioquin persistere in accusatione, perinde esset, ac calumniari. 47

Secundò potest desistere, si Judex nolit accusationem admittere, vel admissam rescindat: si enim Judex cognoscat, libellum laborare vitio aliquo substantiali, potest eum recusare: ut etiam si accusatus non possit puniri sine magna reipublicæ perturbatione, tunc enim supremus Judex potest inchoatam accusationem abolere, quia ad ipsum pertinet primariam curam gerere boni communis, ad quod refertur bonum privatorum. Secus Judex inferior, quamvis non ordinario jure, & potestate; ex tacita tamen quadam Principis præsumpta voluntate potest ob eandem causam non admittere ab initio accusationem: semel tamen admissam non potest authoritate propria abolere, bene tamen potest negotium suspendere, illúdque interim ad supremum Judicem, seu Principem deferre. Cæterum Judex tenetur admittere accusationem ad se delatam, quia pertinet ad Judicis officium administrare justitiam partibus eam postu-

postulantibus, sive causâ proprij, sive publici boni; & solùm excipitur, nisi oblatus libellus defectum contineat substantialem; vel bonum publicum postulet, ut Judex non procedat ad condemnationem accusati, eò quia hic sit Reipublicæ perquàm utilis, vel quia ex eius condemnatione gravis & perniciosus tumultus timeatur in populo, in his siquidem casibus debet Judex statim ab initio sibi oblatum accusationis libellum repellere, quinimò etiam causam jam inchoatam suspendere, eámque transmittere ad supremum Judicem, ad quem pertinet; si consultius visum fuerit ob bonum publicum totam accusationis causam penitus abolere, ut docet D. Thomas *2. 2. q. 60. art. 3. ad ult.* Sin verò agatur de injuria irrogata alteri, vel damno illato, curandum tunc est, ut satisfiat parti læsæ quantum fieri potest.

49 Tertiò potest etiam actor desistere in causa civili per gratiam, vel transactionem: excipitur tamen actio famosa, cujusmodi est actio furti, quia in ea non potest actor transigere post contestationem litis sine Judicis authoritate, alioquin notaretur infamia *l. furti* §. *pactúsve erit ff. de his qui notant. infam.* & docet Glossa in *c. 1. de colluss. deteg.*

50 Quartò potest etiam desistere ab inchoata accusatione in causa criminali per gratiam ante litem inchoatam, quod tamen intelligitur in casu, quo non tenetur accusare, nec juridicè denuntiare: cæterum post litem semel inchoatam non potest sine authoritate Judicis, nec sine consensu Rei, si Reus tormenta subierit, vel fuerit ex accusatione infamatus: alioquin si alter destiterit, pœnam incurrit Senatus Consulti Turpilliani, quo si crimen erat publicum, punitur accusator infamiâ, & quinque libris auri *l. 1. C. ad Turpil.* Sin verò crimen erat privatum, punitur pœna extraordinaria arbitrio Judicis, ut notat Sylvester *v. accusatio n. 8.*

51 Dicitur autem crimen publicum, cujus accusatio est cuilibet concessa, eò quia ad publicam utilitatem pertineat, ut puniatur, cujusmodi est omne crimen, quod directè est contra Deum, vel contra res divinas, quia tale delictum censetur fieri in communem omnium injuriam: hinc hæresis, templorum eversio, blasphemia, sacrarum imaginum abolitio, & alia id genus sacrilegia dicuntur crimina publica, ut etiam omnia ea delicta, quæ committuntur contra Majestatem Principis, vel Reipublicæ, ut est omne crimen læsæ Majestatis humanæ, imò & omne crimen, quod fit etiam contra privatam personam, si lege statutum sit, ut habeatur pro publico, ut sunt crimina homicidij, parricidij, peculatus, falsi, adulterij, vis publicæ ex *l. 1. ff. de public. judic.* Crimen privatum dicitur, cuius accusatio ei tantùm concessa est, qui injuriam, vel damnum est passus, ut est crimen furti, stellionatûs, vel injuriarum *l. si quis ff ad Turpill*

52 Quæritur vigesimo primò, per quid denuntiatio judicialis differat à charitativa, & canonica? Respondetur, multipliciter differre. Primò quia denuntiatio judicialis in id collimat, ut satisfiat communitati læsæ per patrata debita à suis civibus; adeò ut hæc denuntiatio per se directè procedat ex motivo justitiæ vindicativæ, & dirigatur ad superiorem, ut Judicem in ordine ad puniendos delinquentes: finis verò denuntiationis charitativæ non est punitio delinquentis, sed emendatio fratris: quapropter per se, ac directè procedit ex motivo charitatis ad superiorem, ut ad patrem, corrigentem, non punientem.

Secundò id etiam interest discriminis, quia tametsi denuntians denuntiatione charitativa non possit crimen sufficientibus indicijs ostendere, nec probare, eò quia solus vidit, vel audivit à viris fide dignis; nihilominus si existimet fore, ut ipsi sit fides adhibenda, potest delinquentem charitativa denuntiatione Prælato denuntiare: non ita denuntians juridice, & judicialiter, hic enim si putet, delictum, quod accusat, non posse à se probari, & perperam esse denuntiaturum, non potest tunc denuntiare, quia hoc perinde esset, ac honorem tantùm proximo detrahere: siquidem Prælatus sine prævia infamia, & absque judicio criminis nequit ad ejus punitionem procedere. 53

Tertiò quia denuntians denuntiatione judiciali tenetur nomen suum saltem de jure communi inscribere, ut etiam vocatus comparere coram judice ad publicam testimonij dispositionem, & Rei convictionem. Secus denuntians denuntiatione charitativa non tenetur nomen suum inscribere, quinimò Prælatus taliter denuntiantem non potest manifestare, nisi fortàssis necessitas id exigat ad finem obtinendum correctionis, quia tunc denuntians tenetur absque gravi suo incommodo consensum præstare, imò potest etiam invitus ad id adigi. 54

Quartò quia in denuntiatione judiciali id directè intenditur, ut Reus per testes convictus, & confessus deducatur in publicam notitiam: secus in charitativa denuntiatione Prælatus non debet crimen occultum alijs manifestare, si si solus possit illud emendare: sin verò solus id præstare non possit, tunc debet illud alteri manifestare idoneo ad remedium adhibendum, ut delinquens resipiscat, ac emendetur: & hac ratione si unus non sufficiat, potest etiam crimen occultum manifestari duobus, vel pluribus, ut obtineatur finis, seu emendatio delinquentis, simúlque provideatur bono communi. 55

An verò possit Prælatus uti quoad suum regimen notitia talis criminis? Respondendum est cum distinctione, vel enim acquisivit talem notitiam extra sacramentum confessionis, & à persona fide digna, & tunc citra secreti violationem, & denuntiati infamiam potest Prælatus supra delinquentem invigilare, eúmque in alium locum mittere, vel sub aliqua apparente ratione removere ab officio, si in illo sit noxius bono communi. Sin verò in sacramentali confessione notitiam acquisivit talis criminis, nullo modo potest uti ejus notitia, & perinde tenetur 56

tur se gerere, ac si nil prorsus unquam audivisset, quia tunc crimen non manifestatur illi ut homini, sed ut vicem gerenti Dei.

56 Quæritur vigesimo secundò, an semel absolutus de certo crimine possit de eodem iterum accusari? Respondetur negativè, & desumitur ex *c. de his* ubi ex Concilio Moguntino habetur, quòd accusatus de uno crimine, & absolutus ab eodem non potest secundò accusari: ratio petitur ex eo, quia sententia, quæ semel transivit in rem judicatam, accipitur pro veritate *l. ingenuum ff. de stat. homin.* proinde si semel sit absolutus, censetur innocens, qui propterea non potest iterum accusari de eodem crimine. Tum quia lites amputari debent *c. finem de dolo, & contum.* & in judicijs non debent homines injustè gravari *l. propter C. de judic.* consequenter de eodem crimine, de quo accusatus, fuit semel absolutus, non debet iterum accusari, ut habetur in *d. c. de his 6. h. t.* Tum quia Dei clementia semel dimissa peccata non patitur ulteriùs in ultionem redire *c. divina de pænit. dist. 4.* quapropter de crimine unius hominis non est sæpius quærendum *c. veniam 35. q. 6.* Excipiuntur tamen duo casus, quorum primus est, si secundus accusator doceat, fuisse prævaricatum *l. 3. ff. de prævaric.* & id procedit etiam, ubi ex officio agitur *c. fin. de collus. deteg.*

57 Secundus si dolorem proprium quis prosequatur, & ignoravit accusationem ab alio institutam. Alij etiam addunt tertium casum, estque quando Reus, non absolvitur, sed accusatori silentium injungitur ut indigno *c. veniens 15. h. t.* Idque procedit in foro contentioso, ubi absolutio semel facta fuit, quia in foro pœnitentiali iterata accusatio non impeditur *c. admonere 33. q. 2.* ratio discriminis ex eo petitur, quia in foro animæ delinquenti injungitur pœnitentia, ut satisfaciat Deo *c. placuit 31. q. 1.* In foro autem contentioso delinquens punitur, quia Rempublicam læsit *l. licitatio ff. de Republic.* Quamobrem cum hæc tendant ad diversos effectus impositio unius pœnæ, non impeditur per impositionem alterius *argum. l. Et an eadem ff. de exception. rei judic.*

58 Quæritur vigesimo tertiò, an Monachus suum possit Abbatem accusare? Respondetur affirmativè, & desumitur ex *c. Ex parte tua 11. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, quòd quamvis Monachus non possit accusare alios, possit tamen suum accusare Abbatem: ratio ea est, quia ad accusationem quilibet admittitur, cujus interest *c. illa 3. h. t.* & *c. filijs 16. q. 7.* & quia interest Monachorum, & Monasterij non habere Abbatem dilapidantem bona Monasterij, & moribus corruptum, ac lupum pro Pastore *c. nos. si 2. q. 7.* & Monachus in eo, quo Abbas malus est, non tenetur ei parere *c. non semper 11. q. 3.* sequitur, Monachos non esse repellendos ab accusatione sui Abbatis nisi aliqua urgens rationabilis causa id impediat, quamvis alios non possint Monachos accusare *c. quapropter 2. q. 3.* Observandum tamen est, Monachum indistinctè non admitti ad accusandum Abbatem, sed prævia cognitione causæ, quæ tamen cognitio fit sine præsentia partium, ad eum duntaxat finem, ut summariè appareat, an Monachus accusans procedat bono, vel malo zelo, ut notat Innocentius in *d. c. Ex parte 11. h. t.* quòd si moveatur ex bono zelo expensæ necessariæ ad litem instituendam desumendæ sunt ex bonis Monasterij, quia Monachus tunc procurat ejus utilitatem *c. nos si 2. q. 7.* Tum quia Monachus nihil habet de proprio *c. cum ad Monast. de statu Monach.* proinde sumptus faciendi sunt de bonis Monasterij. Tum quia quoties procurat quis utilitatem alterius expensæ necessariæ ad tale negotium instituendum, faciendæ sunt de bonis illius, in cuius utilitatem cedit totum negotium *l. fin. C. de ord. cog.* non enim officium suum nemini est damnosum *c. 2. de fidejuss.* & qui sentit commodum, æquum est, ut etiam incommodum sustineat, præsertim si qui agit ad commodum alterius, non habeat de suo proprio, unde se sustineat *c. quanto de offic. ordin.* Tum quia semel uno concesso præsumuntur concessa ea omnia, sine quibus illud nequit expediri: hinc Monachus de bonis Monasterij debet tunc expensas necessarias facere, ut etiam Abbas, ut se defendat usque ad finem litis *l. si instit. ff. de offic.* & docet Geminianus *cons. 55.*

Quæritur vigesimo quartò, qualis sit praxis accusationis inter Regulares. Quamvis accusatio regulariter non admittatur inter Regulares, eò quia paci, & tranquillitati religiosæ adversetur. Admittitur nihilominus interdum, eò quia possit fieri absque peccato contra justitiam, ut si qui est passus injuriam, agat contra injuriantem ad justam vindictam: quinimò fieri etiam potest sine peccato contra charitatem, ut si ex solo affectu Religionis, ne injuriæ in eam introducantur, accusentur delinquentes, & tunc talis accusatio debet fieri in scriptis, & in ea exprimi dies, & annus, quo intentatur, ut etiam nomen accusantis, & accusati, imò debet etiam exprimi species delicti, ut etiam locus, tempus, seu annus, vel mensis, quo delictum patratum fuit, non enim accusans tenetur in libello exprimere diem, & horam, alioquin potestas accusandi, & probandi nimis restringeretur, ut notat Aretinus in *pract. crimin. de accus. c. 6.* Exprimenda est etiam inscriptio accusantis. 59

Rursus tenetur accusator probare delictum, quod defert, quapropter accusatio debet fieri in scriptis, ut constet, quid sit probandum, non tamen accusator potest esse testis in causa, in qua est accusator, quia per hoc differt à denuntiatione *c. in omni negotio de testibus.* Imò accusator solet etiam jurare de calumnia, seu quod non deferat delictum animo calumniandi: & ut non censeatur calumniator, sufficit, si semiplenè, seu per famam, vel per unum testem integrum, vel per alia indicia iis æquipollentia probaverit delictum, quia tunc Reus interrogatur à Judice, & si delictum confiteatur, punitur, ut notat Aretinus in *pract. crimin. de accus. c. 5. n. 6.* Non tamen accusator, quando non probat semiplenè, punitur pœna talionis, sed tantùm minori pro arbitrio Judicis, ne ho- 60

homines retrahantur ab accusando. Immo nec hac minori pœnâ si justam aliquam causam ita arbitrandi, habuerit.

61 Cæterum semel factâ accusatione, & à Judice regulari accepta, procedendum tunc est in causa usque ad sententiam definitivam, ut docet Suarez *tom. 4. de Relig. lib. 10. c. 12. n. 41.* Observandum tamen est, quòd ex privilegio Bonifacij VIII. non sit in causa Religiosorum procedendum servatis apicibus juris, sed secundùm consuetudines approbatas, ac generalia religionis instituta, qua ratione procedunt Regulares simpliciter summariè de plano, & sola veritate facti inspecta: quoad pœnas infligendas Judex in benigniorem partem debet propendere.

TITULUS II.

De Calumniatoribus.

Quia ad bonum Reipublicæ pertinet non permittere, ut delicta, quæ ab improbis committuntur, impunita maneant; ita neque ut innocentes puniantur, & quia per calumniam innocentes interdum denunciantur: cum officium sit Reipublicæ impedire, ne innocentes tanquam nocentes accusentur, & puniantur, ideo cum agendum sit de judicijs criminalibus, opus erat, ut statim de calumniatoribus sermo institueretur post titulum de accusatoribus, & delatoribus criminum: siquidem accusatores tripliciter possunt delinquere, vel quia calumnientur, vel prævaricentur, aut tergiversentur. Tunc calumniantur, quando scienter falsum crimen alicui imponunt in judicio. Prævaricantur, quando vera crimina abscondunt: hinc prævaricator dicitur, qui cum Reo colludit, & persunctoriè fungitur munere accusatoris dissimulando veras probationes, & admittendo falsas exceptiones. Tergiversantur, quando desistunt, vel retrocedunt ab accusatione sine licentia judicis.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Duorum capitum, quæ in hoc Titulo continentur.

C. CUM FORTIUS 1. h. t. rescribit Gregorius Papa, fortiùs esse punienda crimina, quæ insontibus, & maximè sacratis hominibus inferuntur; proinde Subdiaconum, qui calumniosè accusat Diaconum, esse privandum officio Subdiaconatus, & etiam verberibus publicè cædendum, & in exilium mittendum. Ubi notat Glossa, ex persona offensa aggravari injuriam. c. cum illorum inf. de sent. excommun. *Hinc Subdiaconus publicè verberibus excipitur. Ex quo duo colliguntur, primò posse ecclesiam infligere pœnam verberum etiam Clericis, dummodo id non tendat in vindictam sanguinis per mortem, vel mutilationem membrorum. Secundò ecclesiam habere jus exilij infligendi, & posse Clericos in exilium mittere. Cæterum ex textu etiam liquet, jus canonicum approbare pœnam talionis jure civili statutam, si inferri possit: hinc si sacerdos per calumniam obijcit alteri sacerdoti crimen dignum depositione deponitur calumniator, qui voluit innocentem deponi* c. delat. 3. q. 6.

C. CUM DILECTUS 2. & ult. h. t. Innocentius III. declarat, quòd si denuncians suum Prælatum deficiat in probatione, sit suspendendus ab officio, & beneficio, donec se canonicè purget, quòd non animo calumniandi denuntiaverit. Hinc desumitur regula generalis, quòd accusator, vel denuntiator præsumatur calumniari, si deficiat in probatione, quæ tamen regula fallit primò, si quis ex obligatione officij id agat, ut Tutor l. 2. C. qui accusare non poss. *Secundò si id videatur ex necessitate facere, ut hæres, qui judicio vulgi tenetur vindicare gravem injuriam defuncti* l. qui fratrem C. de his qui vind. *Tertiò ob vehementem dolorem, ut si maritus accuset uxorem de adulterio* l. quamvis C. de adult. *Quartò ob enormitatem delicti, ut si quis accusetur de falsitate monetæ* l. 1. C. de fals. monet. *Quintò si quis priùs fuerat infamatus de delicto* l. miles. §. mulier. ff. de adult. *Sextò si testes deceperint accusatorem, seu si promissa testificatione noluerint postea testificari, ut notat Glossa in* c. Paulum 2. q. 3. *Septimò fallit etiam, quando accusator semiplenè probavit. Extra hos casus accusator, seu denuntiator præsumitur calumniari, si in probatione deficiat: ubi tamen notandum est, hanc præsumptionem non esse juris, & de jure, sed admittere probationem innocentiæ, & ideo Bartolus in* l. Athletas §. item Prævaricator. ff. de his qui notantur infamiâ. *censet Judicem debere terminum assignare, ut probetur innocentia.*

COM-

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quis propriè dicatur Calumniator, & ob quas causas possit excusari accusator à calumnia.

1 Alumnia prout ad præsens facit institutum, nil aliud est, quàm falsi criminis impactio, ut definitur à Martiano in *l. 1. ff. ad Turpil.* unde Nonius *c. 4. n. 74.* ait, calumniam propriè esse malitiosam, & mendacem infamationem; cui adhæret Beda *lib. de Ortographia* inquiens, *calumnia est crimen falsum, cum nobis adversarius, aut malum, quod non fecimus, objicit; aut bonum, quod fecisse probamus, in contrarium vertit,* hinc calumniatores dicti sunt calumniosi juxta Paulum Jurisconsultum *in l. 3. ff. ad Turpill.* Qui etiam improbè, & ex impostura accusatoris officio utuntur, græcè dicuntur Sycophantæ, eò quia furta ficuum apud Athenienses capitalia essent. Calumnia igitur propriè consistit in impostura: nec sufficit ad calumniam, ut alicui quomodocunque tribuatur falsum probrum; sed necessè est, interveniat etiam malitia tribuentis, unde si per errorem, vel hallucinationem contingeret falsum crimen tribui innocenti, non tamen hæc attributio criminis propriè calumnia esset, quia deesset malitia tribuentis.

2 Calumniatores varijs pœnis tam jure civili, quàm gentium, ut etiam sacris ecclesiæ canonibus, certum est puniri. Jure civili Romanorum ex edicto Prætoris Calumniatores infamiam incurrunt *l. non prius 7. l. ult. C. de calum. l. 1. ff. de his, qui not. infam.* non tamen notatur infamia calumniator ipso jure, sed tantùm si calumniæ causâ falsò accusatus quis sit *l. 4. §. calumniator. ff. de his qui notant infamia.* Rursus in *l. Rhemia* statuta fuit pœna inustionis frontis inscripta littera K. ut indicaretur inustum fuisse calumniatorem, & huc spectat Papinianus in *l. quæsitum 13. ff. de testibus* ubi hominem calumniâ damnatum opponit homini integræ frontis, ut notat Cuiacius *ad ff. in l. is, cui. ff. qui testamenta:* & licèt Cassiodorus *in Psal. 71.* id intelligat de nuda condemnatione, eò quia veteres judices in signum condemnationis consueverint adhibere litteram K. Attamen hæc sententia communiter reijcitur, quia illa damnandi nota communis erat omnibus condemnationibus, ut notat Sigonius *lib. de judice* unde Hermannus Hugo *lib. de prima scribendi origine c. 22.* quod est de notis judiciarijs ad litteram K. ait. *calumniatorum fronti affixum erat peculiare eorum supplicium, quo frontes eorum candenti ferro formâ littera K. inurebantur.* Immo Petrus Diaconus, in notis, & Aldus Manutius *in libello ejusdem argumenti* censent duplex KK. eo ferro fuisse impressum calumniatoribus. Justinianus verò Imperator *novell. 6.* eum, qui electum Episcopum cujuslibet criminis insimularet, excludi jussit à societate fidelium, & *in novel. 123. c. 2. & 137. c. 3.* jubet eum, qui falsi criminis Episcopum accusavit à tota Provincia exulare. Apud Græcos constat, usitatam fuisse talionis pœnam ex Theodoro *lib. 4. Apud VVisigothos* eandem talionis pœnam fuisse statutam liquet ex *l. 5. tit. de judic furti lib. 7. legum VVisigothorum.* Alias diversarum gentium calumniatoribus injunctas pœnas fusè, & eruditè refert Raynaudus *de calum. sect. 1. c. 4.* quæ tamen omnia procedunt de calumnia in delictis publicis admissa, quia in privatis aliud observatur, siquidem qui in illis calumniatur, violat jusjurandum, quod concepit de calumnia, & damnatur ad solvendos sumptus: unde hodie spectata generali consuetudine, pœnam talionis exolevisse testantur Farinac. *in prax. q. 16. n. 3.* & Julius Clarus §. *fin. q. 81. n. 3.*

Quod verò ad sacros canones pertinet, certum est, non mitiùs hos in calumniatores insurrexisse, cum isti eos infamiâ notatos declaraverint; & beneficio, & officio, si quod habebant, privaverint, & rursus exilio, & verberibus afficiendos esse sanxerint, ut habetur *in c. qui in alterius c. quidam maligni 23. q. 4. c. deteriora 6. q. 1. c. Episcopum eadem quæst.* Pœnam itidem talionis sanxisse sacros canones contra calumniatores liquet ex *c. qui crimen 2. q. 8. c. calumniator 2. q. 8.* imò si Episcopos, vel clericos falsò accusaverint, privantur communione etiam in fine ex Concilio Illiberitano *can. 75.* ibi: *si quis Episcopum, Presbyterum, vel Diaconum falsis criminibus oppetierit, & probare non potuerit, nec in fine dandam ei esse communionem.* Mitiùs tamen postea actum cum illis est concessa communione in fine, ut in Concilio Arelatensi *1. can. 14.* ibi: *qui falsò accusant fratres suos, usque ad exitum non communicent.* Hadrianus Papa in *c. delatori 5. q. 6.* etiam sanxit, calumniatoribus capulandam esse linguam, quæ constitutio etiam refertur *lib. 7. cap. tit. 272.* capulare verò idem est, ac exscindere, vel truncare: similis quasi fuit lex à Constantino Imperatore sancita, quâ calumniatores strangulari jussit, & linguam radicitùs amputari *l. 2. C. Theodos. de petit.* Hinc Hadrianus dixit *capulare*, quod est exscindere, vel amputare, ut probat Vossius *de vitijs serm. lib. 4.* Pius V. etiam in sua constitutione innovavit pœnam talionis referente Farinacio *in prax. q. 16. n. 5.* quinimmo à primo ecclesiæ sæculo in calumniatores etiam constituitur pœna talionis, ut habetur

betur *in lib. 2. constit. c. 42. & sequent.* Hinc moris fuit, ut calumniator, qui scienter, & per dolum alium accusaret falsi criminis, pœnæ talionis esset obnoxius; seu eidem pœnæ, quam fuisset promeritus accusatus, si accusator probâsset suum dictum, & accusatus commisisset delictum, de quo accusabatur *l. ult. C. de accusat.*

4 Jure tamen novo hodie tantùm punitur pœna extraordinaria spectatis qualitatibus criminis objecti ab accusatore, & rationibus aliarum circumstantiarum ad arbitrium judicis, ut notat Covarruvias *lib. 2. variar. resol. c. 9. n. 1.* & desumitur etiam *ex c. super his 16. de accusat.* ubi Innocentius III. rescribit, calumniatorem, qui per modū exceptionis crimen objecit, quod non potuit probare, arbitrio judicis esse puniendum. Quinimò etiam spectato jure communi, si calumniator non possit pœnâ affici simili ei, quam fuisset accusatus promeritus, si revera delictum commisisset, pœna illa commutari potest in aliam arbitrio judicis, ut habetur *in c. cùm fortiùs 1. h. t.* ubi Pontifex rescribit, fortiùs punienda esse crimina, quæ insontibus, & maximè sacratis hominibus inferuntur; & ideò culpâ non vacare, quòd Joannis Diaconi criminator Hilarius non fuerit pœnâ convenienti castigatus: unde mandat Pontifex eundem Hilarium priùs Subdiaconatûs, quo indignè fungitur, privari officio, & verberibus publicè castigatum, in exilium deportari: unde Gregorius Papa *in d. c. cùm fortiùs* rescribit, privandum esse officio subdiaconatûs, & verberibus publicè cædendum, & in exilium etiam mittendum subdiaconum, qui calumniosè accusat Diaconum.

5 Notat Panormitanus *ad rubricam h. t.* accusatoris temeritatem triplici modo detegi, scilicet, quando calumniatur, prævaricatur, & tergiversatur, tunc calumniatur, quando falsa crimina scienter, & per dolum intendit, ac proponit; unde qui falsum crimen alicui in judicio imponit per dolum, dicitur calumniator: hinc calumnia dividitur in veram, & præsumptam, ut notat Julius Clarus *in pract. crimin.* illa est, cùm quis falsum crimen scienter, & per dolum intendit, seu alicui objicit, quem scit esse innocentem: præsumpta, cùm qui crimen, de quo aliquem accusavit, vel denuntiavit, in judicio non probat: siquidem qui alium in judicium vocat, tenetur paratas habere probationes *l. qui accusare 4. C. de edend.* & si in probatione deficiat, censetur litem movisse animo calumniandi, & præsumitur calumniator. Prævaricari perinde est, ac colludere cum Reo, falsas probationes contra illum admittendo, veras dissimulando; adeò ut ex utraque parte consentiatur: unde prævaricator est quasi Varicator, ut ait Ulpianus, & videtur nomen traductum ab illis, qui divaricatis pedibus ambulant in utramque partem claudicantes: & puniuntur prævaricatores pœnâ arbitrariâ. Tergiversari, ut superiùs diximus, perinde est ac ab accusatione resilire, retrocedere, vel desistere sine licentiâ judicis; & isti olim puniebantur quinque libris auri *l. 3. ff. de Prævaricat.* Verùm hodie hæc pœna non est ampliùs in usu.

Ex eo autem, quòd *in d. c. cum fortiùs* Pontifex præcipiat, subdiaconum calumniatorem 6
esse verberibus publicè cædendum, infertur; posse ecclesiam pœnam verberum etiam clericis infligere, dummodo id non tendat in vindictam sanguinis per mortem, vel detruncationem membrorum, unde non prohibetur flagellatio usque ad sanguinem; sine periculo mortis, mutilationis, vel morbi: rursus ecclesiam habere jus mittendi Clericos Reos in exilium. Hodie tamen hæc pœna publicæ verberationis non ampliùs à clericis solet usurpari, adeo ut ex consuetudine videatur abrogata. Cæterum jus canonicum approbat pœnam talionis jure civili statutam *c. 2. & sequent. 11. q. 1.* si inferri possit, adeò ut si sacerdos per calumniam objiciat sacerdoti crimen dignum depositione, debeat ipse calumniator deponi, qui voluit innocentem deponere *c. delat. 3. q. 6. c. accusâsti tit. de accusat.* Sin autem similitudo pœnæ non possit locum habere, tunc verberibus, & exilio suppleri debet; ut in casu *hujus cap. cum fortiùs 1. h. t.* ubi Hilarius, qui Joannem Diaconum graviter calumniatus fuerat, Diaconus non erat, proinde privationem, seu depositionem, quam merebatur crimen Joanni intentatum subire non poterat, & in defectu pœnæ talionis, quam subire non potuit; mandavit Pontifex, verberibus excipi, & exilio puniri.

Possunt tamen contra præfatum textum *in c. cùm fortiùs 1. h. t.* objici Primò quia in principio cujuslibet litis civilis, & criminalis, actor jurat se non calumniæ causâ accusationem, & actionem proponere. *princ. instit. de pœna temer.* atqui postquam juratum est, non calumniæ causâ judicium intendi, non ampliùs potest quæri, an actor fuerit calumniatus. *l. 3. §. unde ff. de jurejur.* quia post juramentum tantùm quæri potest, an juratum sit. *§. item si quis 44. de action.* unde calumniator in judicio non videtur propter calumniam posse condemnari. 7

Secundò quia pœna calumniatorum est pœna talionis, adeò ut eandem subeat accusator pœnam, quam accusatus pati intendebat. *c. qui crimen 2. q. 8. qui non probaverit, quod objecit, pœnam, quam intulerit, ipse patiatur*, unde in præsenti casu cum Subdiaconus Diaconum per calumniam accusâsset, eadem pœnâ fuisset puniendus, non verò diversa, à S. Gregorio Papa statuta. 8

Tertiò quia pœna verberum imposita à Gregorio non convenit ipsi subdiacono, cui imponitur, nec judici ecclesiastico, à quo infligitur: non Subdiacono, quia liberi homines, & cives Romani non excipiuntur verberibus, id enim tantùm convenit servis, & vilibus personis *l. ictus 22. ff. de his qui not. infam. l. in servorum 10. ff. final. l. capitalium 28. §. penult. ff. de pœnis* atqui sacri canones pœnarum delectum, & distinctionem semper religiosè observârunt; adeò ut quamvis ob graviora crimina laicos punierint pœnitentiâ publicâ, & solemni; non ita ecclesiæ ministros ob infamiæ notam, quâ so- 9

lem-

lemniter pœnitentes inurebantur *c. pœnitentes. c. illud 50. dist.* unde ob eandem rationem, ne Subdiaconus ille notam incurreret infamiæ, quæ ex verberibus, & flagris provenit; non potuit publicis puniri verberibus.

10 Rursus nec judici ecclesiastico videtur convenire, hanc injungere pœnam, eò quia judices ecclesiastici pœnam sanguinis proferre non possint *c. sententiam ne clerici, vel Monachi.* unde non rectè in præsenti textu videtur talis pœna contra Diaconum calumniatorem statuta. Quòd nec etiam potuerit subdiaconus ille puniri exilio, ex eo etiam evincitur, quia pœna exilij est capitalis *l. capitalium ff. de pœnis l. 4. ff. si quis cautionibus l. hos accusare 12. §. omnes ff. de accusat.* unde ecclesia talem pœnam non imponit, sed judex sæcularis ad instantiam judicis ecclesiastici *c. 2. de cleric. excommun.* ibi *Episcopus qui minimè se emendare potuerit Regis judicio ad requisitionem ecclesiæ exilio damnetur.*

Verùm facilè hæc solvuntur. Ad primum respondetur, id tantùm procedere de juramento decisorio parti à parte delato, tunc enim postquam juramentum delatum est, nil ampliùs quæritur, nisi an juramentum fuerit emissum: secus in juramento ab actore, vel Reo delato sine ulla delatione, adhuc superest cognitio causæ principalis, & quidem tam in civili, quàm criminali judicio: unde hac pœna calumniæ non liberatur accusator, quamvis tempore accusationis propositæ juret de calumnia, ut rectè ostendit Julius Clarus *in c. §. final. q. 61.*

18 Ad secundum quod addebatur de pœna talionis, respondetur, quòd tametsi in utroque jure reperiatur pœna talionis imposita, ea nihilominus tunc temporis locum tantùm habuit in delictis ordinariè puniendis; non verò extraordinariè, & quia in præsenti non erat certa pœna imposita pro delicto, de quo accusabatur Joannes Diaconus, ideo pœnis illis acerbis plectitur Subdiaconus calumniator.

12 Neque obstat, quod addebatur, cives Romanos verberibus non fuisse solitos excipi; eò quia tali pœna puniantur servi, & personæ viles: quia licèt illa fustium, & verberum differentia esset usitata jure civili Romanorum; in jure tamen canonico nullum ponitur discrimen inter flagella, & verbera, adeò ut promiscuè in sacris canonibus Rei jubeantur fustibus cædi, & verberibus affici *in c. cum beatus 45. dist. c. nullus clericus 11. q. 3. c. quidam 5. q. 1.*

13 Ad aliud, quod asserebatur ex tali pœna infamiam incurri, inde non sequitur, injustè Gregorium papam decrevisse, Subdiaconum illum esse verberibus afficiendum ut infamem: unde tam judex ecclesiasticus potuit eam injungere, quàm Subdiaconus calumniator eandem subire.

14 Ad ultimum quod addebatur de pœna exilij, respondetur competere ecclesiasticis judicibus facultatem relegandi, adeò ut quando per excommunicationem, & alias pœnas ecclesiasticas non possent Rei criminosi emendari, mitterentur in exilium, ut dissertè ostenditur in *c. in Synodo 23. dist. 63. c. attendendum 13. dist. 17. q. 4.* ut docent plures, qui congeruntur à Barbosa *de potestate Episcop. p. 1. tit. 4.*

Præterea *in cap. cum dilectus 2. & ult. h. t.* Innocentius III, rescribit, quòd qui denuntiat 15
Prælatum suum, si defecerit in probatione, sit suspendendus à beneficio, & officio, donec se canonicè purget, ac probet, se non causâ calumniandi denuntiâsse, cùm enim Magister Scholarum Prænestinus ad Pontificem de Episcopo varios detulisset excessus, & de prædictis nihil sufficienter probâsset, Innocentius III. Episcopum absolvendum decernit ab objectis, & mandat, Magistrum Scholarum, donec canonicè purgaverit suam innocentiam ab officio, & beneficio suspendi, ut cæteri simili pœna perterriti ad infamiam suorum non facilè prosiliant Prælatorum. Unde non solùm in jure civili, sed etiam in canonico, qui alium de crimine accusat, puniendus est, si in probatione deficiat: verùm quia denuntiator non probans crimen, quod objecit, calumniari tantùm præsumitur, & hæc præsumptio non est juris, & de jure, admittit probationem innocentiæ in contrarium, quod ex aliqua veri simili causa denuntiaverit, & quòd non calumniandi animo processerint: hinc Magister scholarum *in d. c. cum dilectus ult. h. t.* non fuit privatus officio, & beneficio, sed tantùm ab eo suspensus, eò quia probaverit, se processisse non animo calumniandi, & aliquo pacto probavit ea, quæ denuntiavit, ideóque mitiùs punitur.

Cæterum licèt denuntiator non debeat se 16
inscribere, eò quia non agat ad certam pœnam imponendam, eò tamen ipso, quòd deficit in plena probatione ob infamiam, quam conatus est inferre, denuntiatio puniri debet, sicut *in d. c. cum dilectus* Magister scholarum punitus fuit pœna suspensionis ab officio, donec se canonicè purgaret, seu probaret, se non calumniandi animo processisse. Hæc tamen canonica purgatio, cùm hìc non sit determinata, præstanda est ad arbitrium judicis; adeò ut judices, & commissarij possint eidem purgationem indicere per proprium juramentum, & adjungere etiam duos, aut tres compurgatores, prout eisdem consultiùs visum fuerit, præsertim hodie cum purgationes sint arbitrariæ *c. inquisitionis 21. §. ult. de accusat,* & notat Abbas *in d. c. dilectus n. 7. h. t.*

§. II.

Proponuntur, & dissolvuntur aliquot selectæ quæstiones.

QUæritur primò, an qui ex errore proba- 1
bili ductus alium accusavit, excusandus sit à præsumpta calumnia, si in probatione defecerit? Respondetur affirmativè, quia sicut in judicijs civilibus actor, cui justa fuit causa litigandi, excusatur à calumnia, & liberatur ab expensis, ut notat Glossa in *c. finem 5. V. expensas de dolo, & contum.* ita etiam in criminalibus excusatur à præsumpta calumnia, si quis errore probabili ductus, alium accusavit, quia

quia tunc censetur processisse ex justa causa, tametsi in probatione criminis deficiat *l. 1. §. sed non utique. ff. ad S.C. Turpil. & l. quis non 3. C. h. t.* quia sicut justa causa non solùm excusat litigantem à solvendis expensis, sed etiam ab omni pœna utriusque juris civilis, & canonici, ita etiam ab omni suspicione calumniæ; ratio est, quia cum calumnia formaliter debeat procedere ex dolo, & mala intentione, quoties quis ducitur ex errore probabili, non censetur procedere ex mala intentione, ut notat Farinac. *in prax. crim. p. 1. lib. 1. tit. 2 q. 16. n. 34. & sequent.* Quòd si accusator succumbat in probando delicto, de quo alium accusavit, non præsumitur in ipso justa causa, nisi ab eo hæc probetur, proinde moris est, ut accusatori præfigatur certus terminus, intra quem teneatur probare, se ex justa causa processisse, nec priùs condemnandus est de calumnia.

2 Quæritur secundò, quænam sint justæ causæ excusantes à calumnia, ejúsque pœna? Respondetur, plures recenseri à Menochio de *arbit. judic. cas. 321. n. 7.* & Abbate *in d. c. cum dilectus ult. n. 5. h. t.* Prima est, si accusator, qui in accusatione succubuit semiplenè per unum testem illam probaverit; excipitur tamen, nisi consueverit antea calumniari; quia tunc præsumitur calumniator: est enim fortior usus calumniandi, quàm depositio unius testis, qui facilè à calumniatore corrumpi potest, ut in suum favorem testetur: tunc enim præsumptio elidit semiplenam probationem, per quam præsumptio calumniæ elidebatur, ut notat Farinac. *in prax. criminal. p. 1. lib. 1. tit. 2. q. 16. n. 47. & sequent.*

3 Secunda, si testes deceperint accusatorem, ut si promissa testificatione defuerint, ut notat Glossa *in c. Paulum 2. q. 4.*

4 Tertia, si accusator ostendat, se audivisse à personis fide dignis accusatum revera commisisse tale crimen, quia tunc est tantùm denuntiator de auditu, & quamvis crimen non fuerit ab accusato commissum, non propterea accusans calumniatur; quia ipse non denuntiat, accusatum tale crimen commisisse, sed tantùm audivisse à viris probis, & fide dignis, fuisse tale crimen ab eodem commissum.

5 Quarta, si ex necessitate officij denuntiat, vel accusat aliquem de patrato flagitio, ut si procurator fiscalis aliquem de gravi crimine accuset, ut etiam tutor *l. 2. C. de his qui accus. non poss.*

6 Quinta, quando quis videtur id ex necessitate facere, ut hæres qui judicio vulgi tenetur vindicare necessitatem, aut gravem injuriam defuncti *l. qui fratrem C. de his qui vindic.*

7 Sexta, si quis accuset ratione vehementis doloris, ut quando maritus accusat uxorem de adulterio *l. quamvis C. de adult.* vel filius necem parentis, & è contra.

8 Septima, si delictum, ex quo facta fuit accusatio, sit perquam enorme, ut si quis accusetur de falsatione monetæ *l. 1. C. de fals. monet.*

9 Octava, si quis priùs fuerit accusatus de delicto, de quo erat antea infamatus: vel quia alia indicia criminis ad torquendum, vel saltem inquirendum sufficientia præcesserunt *l. miles §. mulier ff. de adult.*

Nona, si accusator per testes suam accusationem probaverit, qui postea ob inhabilitatem personæ fuerunt rejecti, ut quia erant infames, vel vinculo excommunicationis irretiti. 10

Decima, mulier itidem ob sexûs fragilitatem etiam excusatur à præsumpta calumnia, tametsi crimen non probaverit *l. 1. §. accusationem. ff. ad S.C. Turpil.* 11

Undecima si accusatio causetur ab occiso defuncto, qui lethali vulnere ictus dixit, sibi tale vulnus fuisse inflictum à Titio, vel Caio. In his, & alijs similibus casibus, quamvis accusator deficiat in probando, non tamen statim præsumitur calumniari, sed pertinet ad judicem ex officio inquirere, an revera fuerit calumniatus; & si evidenter deprehenderit fuisse revera calumniatum, puniendus est, ut calumniator: si tamen res fuerit dubia, non est præsumend⁹ malus, nisi antea consueverit calumniari, quia bonus tamdiu censendus est talis, quamdiu non probatur malus. 12

Quæritur tertiò, an testis, & denuntiator ratione falsi testimonij, vel falsæ denuntiationis teneatur ad restitutionem? Respondetur, quòd si scienter, vel ex crassa ignorantia fuerit falsum testatus, & ratione hujus falsitatis alter injustè damnum acceperit, tenetur ad restitutionem in solidum damni illati; eò quia hoc fuerit per injuriam illatum, unde æquitas exigit, ut qui injustè fuerit læsus, resarciatur. Sin verò Reus jam erat per aliquos testes convictus, & testimonium superaccedens nil effecit, eò quia pœna propter illud non fuerit aucta, nec judex majorem inde probationem hauserit; tunc non tenetur ad restitutionem: ratio est, quia tametsi falsus denuntiator, vel testis injuriam inferat denuntiato, contra quem falsum testificatur; non tamen est causa efficax damni, quod illi infertur; quia hoc ex prioribus testimonijs jam fuit illatum, adeò ut testis superaccedens illud non ponat, sed supponat jam positum. Qui tamen tali pacto falsum deponit testimonium, si ratione illius mors, vel mutilatio sit inferenda, tenetur suum dictum retractare, præsertim si existimet, id profuturum: & id etiam procedit, quamvis ei immineret periculum similis pœnæ incurrendæ, quia quisque tenetur damnum, quod alteri injustè paravit, avertere etiam cum proprio damno, & quidem pari, ut in restitutione famæ, pecuniæ, honoris. Tum quia in pari damno melior semper censenda est conditio innocentis. 13

Neque obstat, si dicas, teneri quemque magis consulere vitæ suæ, quàm alienæ; proinde non teneri cum discrimine propriæ vitæ succurerre alienæ. Nam contra est, quia id tantùm valet in pari causa innocentiæ; si enim duo sint innocentes, & unus eorum sine culpa alterius sit in imminenti periculo, non tenetur alter ei succurrere, si inde debeat se inijcere in idem periculum vitæ, tunc enim valet, quòd 14

te-

teneatur priùs propriæ vitæ consulere, quàm alienæ: secus esset, si Petrus ex culpa Pauli periclitaretur; teneretur tunc Paulus etiam cum periculo propriæ vitæ ei succurrere. Quamobrem si quis induxit alium ad falsum testimonium dicendum, tenetur ex justitia eum monere, ut suum dictum retractet, quòd si detrectet id præstare, tenetur judici totam machinationem aperire, ut innocens liberetur, quamvis in vitæ discrimen se injiceret. Id tamen procedit, si spes affulgeat, quòd revocatio dicti sit profutura, ut docet Petrus Navarra *lib. 2. c. 3. n. 253.*

15 Quæritur quartò, an testis teneatur ad restitutionem, si nolit testari, cùm possit, & ex occulta veritate alter detrimentum patiatur? Certum est, quòd si ex justitia non teneatur se offerre, non possit obligari ad restitutionem, eò quia se non obtulerit: peccaret tamen contra charitatem, si cognosceret, suum testimonium esse necessarium ad liberandum innocentem, & nollet testimonium illud ferre. Cæterum neque tenetur ad restitutionem, si nolit testimonium ferre, quando grave ei damnum immineret, quia cum proprio discrimine non tenetur tunc testari, immo nec superior potest eum ad id adigere, nisi ratio boni publici id exigeret. Quòd si nullum ei damnum immineat, & à judice citetur, aut jussus sit citari; plures sunt in ea opinione, ut si testis fugiat, vel lateat, vel aliqua tergiversatione eludat interrogationem judicis, teneatur ad restitutionem, quia eo ipso quòd citatur, vel jussus est citari, & missus est ad ipsum publicus Nuntius, tenetur ex justitia testimonium dicere: perinde ac quando alicui munus imponitur tutoris: ita docent Sotus *lib. 5. de justit. q. 7. art. 1.* Navarrus, *c. 25. n. 41.* Probabiliùs tamen mihi videtur fugientem, vel se occultantem antequam judicis præceptum ei legitimè denuntietur, non teneri ad restitutionem damni ex defectu omissæ testificationis secuti: verùm in tali casu peccaret contra charitatem proximi, cui cùm posset facilè, & sine proprio incommodo opitulari, id negligeret.

16 Cæterum ex justitia non tenetur ad restitutionem damni secuti, quia nemo obligatur præcepto superioris, antequam ei debito modo imponatur; hinc inferior licèt studiò se subtrahat à præsentia superioris, ne ab ipso mandatum aliquod accipiat, non obligatur mandato; quamvis malè se gerat, qui tali utitur artificio, ut etiam si quis se subducat à Magistratu, ne promoveatur ad aliquod officium, non peccat contra justitiam, tametsi noverit se ad id quæri. Immo Molina *disp. 83.* Sylvester *V. testis n. 8.* Lessius *lib. 2. c. 30. dub. 8.* censent id probabile etiam post intimatam citationem judicis per ministrum publicum, adeò ut si quis fraude actum declinet testificandi, non peccet contra justitiam, sed tantùm contra obedientiam debitam superiori præcipienti, & contra charitatem proximi; cui in necessitate tenemur opitulari, quando commodè possumus.

17 Ratio, cur tunc non teneatur ex justitia, ea videtur esse; quia illa citatio, & præceptum superioris non imponit ei obligationem justitiæ, quâ teneatur se sistere ad testandum, sed solùm obedientiæ, adeò ut si detrectet comparere, non sit censendus injustus, sed tantùm inobediens, & contumax: quo pacto si quis jussus à Principe assumere tutelam, nollet illam acceptare, non propterea esset censendus injurius in Principem, vel pupillum, sed tantùm inobediens Principi. Tum quia obligatio, quâ quis lege justitiæ tenetur in gratiam proximi munus aliquod obire, non oritur præcisè ex præcepto superioris, sed ex acceptione illius, qui tale munus vult exercere, quia illud acceptando implicitè promittit, se illud obiturum, proinde ad illud se obligat transferendo in alium jus exigendi à se exercitium talis muneris. Cùm enim sit quilibet Dominus propriarum actionum, non potest quis adigi absque consensu proprio ad illas alteri obligandas: hinc testis tametsi à judice interrogatus non tenetur ex justitia respondere, nec jurare de veritate dicenda, sed solùm ex obedientia, quia judex non potest suo præcepto illi imponere obligationem justitiæ ad respondedum, vel jurandum; unde si nolit jurare, puniri tantùm potest ut inobediens, sed ex justitia non tenetur ad restitutionem damni secuti.

Quæritur quintò, an damnatus per sententiam judicis incurrat irregularitatem? Respondetur affirmativè: ratio est, quia omne crimen etiam mediocre semel, quòd per sententiam judicis punitur, inducit infamiam juris, consequenter etiam irregularitatem *l. palam ff. de ritu nuptiar. l. infamem, ff. de public. judic. c. infames. §. porro 3. q. 7.* ubi Glossa *V. infamia* & notant Tuschus *V. infamia conclus. 107. n. 3.* Felin. *in c. testimonium. n. 15. de testib.* Ratio est, quia ordo ecclesiasticus est dignitas *l. jubemus §. servus in fin. C. de Episcop. & serv. c. cum de tua de corpore vitiato.* Proinde erit inhabilis ad ordinem ecclesiasticum, quicunque laborat infamia *l. 2. C de dign.* quapropter qui damnatus est per sententiam judicis, non potest ad ordines promoveri ratione infamiæ, & irregularitatis, quam incurrit; omnis enim qui laborat infamia, repellitur à dignitate, consequenter nec potest ad ordines promoveri, nec in ipsis ministrare. Imò manet infamia juxta communiorem sententiam etiam postquam pœnam sibi inflictam per sententiã quis luit, ac persolvit; quia hæc irregularitas est juris, proinde non tollitur per pœnitentiam peractam. Hoc est discrimen inter irregularitatem facti, & juris; quia illa cùm propriè non sit irregularitas, tollitur per pœnitentiam, & resipiscentiam ipsius irregularis. Secus irregularitas juris nonnisi per dispensationem tollitur, ut docent Layman *lib. 1. Theol. moral. tract. 5. p. 5. c. 4. n. 9. V. dico secundo.* Suarez *disp. 48. de censur. sect. 2. n. 10.* Julius Clarus *lib. 5. sent. §. ult.* Ratio igitur est, quia cùm talis infamia non sit ex solo proprio facto, sed orta fuerit à sententia condemnatoria judicis, non potest ex solo proprio facto tolli, sed requiritur etiam authoritas judicis 18

judicis, quia *ex c. 1. de regul. jur.* per quas causas aliquid nascitur per easdem dissolvitur.

19 Juvat tamen observare, quòd cùm hæc irregularitas non sit ex jure annexa delicto, sed tantùm oriatur ex delicto punito per sententiam judicis, potest Episcopus in ipsa dispensare, ut notat Panormitanus *in c. fin. de tempor. ordinan.* quia hujusmodi infamia, & irregularitas non est directè posita à jure canonico, sed tantum indirectè, quatenus oritur ex sententia judicis condemnantis de delicto generante infamiam, proinde potest tolli ab eo, qui potuit condemnare. Tum quia non est irregularitas reservata, quia si Episcopus condemnando potuit impedimentum ponere, potest etiam illud solvere, cùm ejusdem sit jurisdictionis pœnam imponere, & relaxare.

20 Quæritur sextò, quomodo puniendus sit subdiaconus, si calumniosè accuset Diaconum? Respondetur, esse privandum sudiaconatu, & publicè verberibus excipiendum, vel in exilium mittendum, idque desumi ex *c. cum fortiùs 1. h. t.* ubi Gregorius Papa rescribit, Subdiaconum, qui calumniosè accusat Diaconum esse privandum officio subdiaconatus, & verberibus publicè cædendum, ac in exilium mittendum. Ratio petitur etiam ex eo, quia qui malè accusat, peccat contra personam accusati, & contra Rempublicam, adeò ut propter utrumque mereatur puniri, ut docet Divus Thomas *2. 2, q. 68. art. 3.* hinc in *Deuter.* dicitur: *Cùmque diligentissimè perscrutantes invenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium, reddent ei, sicut fratri suo facere cogitavit:* & id pertinet ad injuriam personæ: postea quoad injuriam reipublicæ subditur: *Et auferes malum de medio tui, ut audientes cæteri timorem habeant, & nequaquam talia audeant facere*, ita habetur in *Deuter. c. 19.* Quia verò eò delictum est gravius, quò dignitas personæ, cui injuria infertur, est major *l. omne ff. de re milit.* sequitur quòd cum fortiùs punienda sint crimina, quæ insontibus maximè divino cultui dicatis inferuntur, ideo non debent hujusmodi crimina dimitti impunita, proinde subdiaconus, qui calumniosè Diaconum accusavit in pœnam sui criminis, privatur officio sui subdiaconatûs, & publicè verberibus cæditur, ac in exilium deportatur *c. cùm fortiùs 1. h. t.* Cæterum accusatoris temeritas tripliciter potest detegi, quatenus potest calumniari, prævaricari, aut tergiversari. Calumniari perinde est, ac falsa crimina scienter intendere, Prævaricari est vera crimina abscondere. Tergiversari est in universum ab accusatione desistere *cap. si quem 2. q. 3.* & *lib. 1. ff. ad senat. consult. Turpil.* & docet D. Thomas *2. 2. q 68. art. 3.*

21 Quæritur septimò, quomodo denuntians Prælatum suum puniendus sit, si deficiat in probatione? Respondetur, esse suspendendum ab officio, & beneficio, donec innocentiam suam purget, & desumitur ex *cap. cum dilectus ult. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, ut denuntians Prælatum suum, si deficiat in probatione, sit suspendendus ab officio, & beneficio, donec se canonicè purget; ratio petitur ex eo, quia detrahere alteri honorem, ejúsque famam obscurare, est procul dubio grave delictum *c. deter. 6. q. 1.* qui verò denuntiat aliquem de delicto, quod non probat, videtur ei indebitè voluisse injuriam irrogâsse, & hoc crimen cum sit grave, non debet impunitum remanere, proinde quamvis denuntiator non agat ad certam pœnam, & ob id non se inscribat *c. super his 16. de accus.* nihilominus si in probatione deficiat, & suam non purget innocentiam, extraordinariè punitur, eò quia intentaverit bonam sui proximi opinionem obscurare, ac injuriam eidem inferre, & ut cæteri si non virtutis amore, saltem timore pœnarum perterriti, non facilè prosiliant in similia crimina, ut habetur in *d. c. dilectus 2. h. t.* Observandum tamen est, quòd quamvis regulariter, eò ipso quòd quis deficit in probando, præsumatur calumniari *c. qui non probat 2. q. 3.* hæc tamen præsumptio non est juris, & de jure; proinde admittit in contrarium probationem innocentiæ nimirum accusationem processisse ex aliqua verisimili causa, ut notat Bartolus in *l. 1. §. item pravar. ff. ad sen. cons. Turpill.*

Quæritur octavò, an Reus peccet contra justitiam, si neget crimen, quod ab accusatore juridicè probari non potest, & fuerit de ipso accusatus? Respondetur non peccare contra justitiam negando crimen, imò etiam asserendo accusatorem calumniari, & mentiri: ratio est, quia ut docet D. Thomas *2. 2. q. 69. art. 2.* Reus habet jus ad se defendendum quacunque viâ, dummodo non mentiatur, & quando asserit, talem accusatorem calumniari, seu mentiri, non profert mendacium: siquidem qui accusat de crimine, quod non potest probare, præsumitur calumniator, proinde censetur mentiri accusans alium de crimine, quod non potest probare, quia tunc loquitur contra dictamen suæ conscientiæ: & quod non potest probari in judicio, præsumitur falsum: imò id etiam procedit, si Cajus extra judicium neget, se patrâsse, vel dixisse aliquid, quod Titius illicitè manifestavit, unde illi infamia nasceretur. Cæterum Reus ex charitate ita tenetur respondere, seque tueri; ut accusatorem non offendat, nec damnum eidem inferat: unde si Reus de crimine occulto accusetur, ex charitate tenetur tantùm crimen sibi objectum negare, seque abstinere à verborum asperitate, quâ crimen calumniæ, & mendacij impingat accusatori: est enim contra charitatem, si Reus majus malum proximo inferat, quàm ad sui defensionem necessarium erat. 22

Quæritur nonò, an licitum sit, volentem gravissimas calumnias, & criminationes deferre ad Principem, occidere, si causa sit gravissimi damni, inde secuturi? Respondent plures, inter quos Bannes *q. 64. art. 7. dub. 4.* Petrus Navarra *lib. 2. c. 3. n. 361.* probabile esse, posse tunc calumniatorem occidi ab eo, cui infertur injuria, & nituntur, quia parum, vel nihil refert, an Titius Cajum invadat gladio suo proprio, vel alieno, & calumniator invadit, & qui- 24

quidem ad internecionem gladio alieno, seu Judicis, qua ratione Natham Propheta ad David dixit, interfecisti Uriam gladio filiorum Ammon, & Judæi ex Augustino dicuntur Christum occidisse gladio linguæ: atqui si Titius baculo, vel alapa impacta velit honorem Caij violare, potest is armis se defendere: ergo etiam quando linguâ nititur ejus honorem graviter lædere, parum enim refert, quo instrumento quis nitatur alium offendere, si semper æquè efficaciter damnum infert. Tum quia si Dominus vocaret famulos, ut me occiderent, possem prævenire, & occidere Dominum, ut desineret famulos in meam necem concitare, si aliter non possem meam vitam tueri: hoc autem procedit, quando calumniator defert ad Judicem criminationes, tunc enim illum concitat, & cogit, ut me occidat.

24 Verùm hæc sententia saltem in praxi falsa est, ac proinde omnino reijcienda, ob plura incommoda, & pericula, quæ inde sequerentur: siquidem facilè sibi homines persuaderent, se per calumnias accusari, & non posse gravissimum damnum aliter evadere, quàm per mortem calumniatoris, proinde multa injusta patrarentur homicidia non sine gravissimo Reipublicæ detrimento: in jure autem defensionis semper considerandum est, ne ejus usus in perniciem Reipublicæ vergat, quia tunc non est permittendus talis usus. Præterea vel talis calumnia est illata, vel non non, si primum, non extinguitur per calumniatoris occisionem: si non est illata, plerúmque non satis constat, an non possit aliter impediri: proinde usus talis defensionis per occisionem volentis falsas criminationes apud Principem, vel Judicem deferre, nunquam est licitus.

TITULUS III.

De Simonia, & ne aliquid pro spiritualibus exigatur, vel promittatur.

Expedito primo titulo hujus libri de judicio criminali apud judicem ecclesiasticum, seu de accusationibus, inquisitionibus, denuntiationibus, & earum occasione secundo titulo de calumniatoribus, incipit nunc Pontifex agere de criminibus, ob quæ judicium criminale instituitur, & ne illotis manibus statim descendamus ad species criminum, seu delictorum, de quibus in hoc libro Pontifex agit, operæ pretium est præmittere, quæ de delictis in genere sunt notatu digna.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Omnium Capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. *IN ORDINANDO* 1. *h. t. Gregorius generali Synodo præsidens statuit, ut Episcopus, vel minister, vel Notarius non accipiant quidquam pro ordinatione, vel usu pallij, vel cartis, vel pastellis: sicut nec etiam, qui ordinatur, debeat quidquam dare pro susceptis, vel suscipiendis Ordinibus: unde sicut non debet Episcopus manum, quam imponit vendere: ita nec Minister, nec Notarius in ejus ordinatione vocem, vel calamum. Ratio est perspicua, quia dare aliquid pro quocunque obsequio impenso in ordinatione, est simonia, ut Archidiacono pro examinatione: secus tamen si omnino gratis, & sponte aliquid offeratur. Cæterum nec Episcopi, nec eorum Ministri, & Notarij possunt quidquam exigere ratione ordinationum.*

C. *QUI ALIUM* 2. *h. t. Ex Concilio Moguntino statuitur, ut qui mediante pecunia eijcit ab ecclesia Rectorem, & deinde accipit sibi eandem ecclesiam, sit illâ privandus, adeò ut qui alium in aliqua ecclesia ordinatum per pecunias ab illa excluserit, & eam sibi vendicaverit, sit statim deponendus. Ex quo textu colligitur, Pontificem infligere pœnam depositionis ei, qui alterum suo beneficio deijcit corrumpendo Judicem per exhibitas pecunias, & in illud se intrudit: quia & alteri gravissimam infert injuriam, & rursus quia mediante pecunia se intrudit in beneficium, committit manifestam simoniam.*

C. *SI DOMINUS* 3. *h. t. rescribit Deodatus Papa, quemlibet catholicum posse accusari de crimine simoniæ, idque ob criminis atrocitatem, adeò ut nullus Catholicorum sit respuendus, si velit simoniacum accusare, vel denunciare, immo non solùm admittitur quilibet Catholicus, sed etiam criminosus. Cæterum quia Pontifex in textu determinatè exprimit Catholicum, desumitur regula, quòd hæretici, & pagani non admittantur, etiam ad accusandum crimen simoniæ. Cæterum in cri-*

criminalibus testes non compelluntur. c. delictorum de testib. cogend.

C. *ACCUSATOR 4. h. t. Idem Pont. rescribit, accusatum de simonia esse suspendendum, ne missarum solemnia celebret, donec de veritate constet. Idq; procedit, ut notat Glossa, si erat publicè infamatus: alioquin non debet suspendi. Caterum simoniacus in Ordine, quamvis sit occultus, est ipso jure suspensus, nec potest missam cantare* c. tanto h. t.

C. *QUOTIES 5. h. t. rescribit Pont. eum, qui per simoniacā haresin fuit ordinatus debere omnino abstinere à celebratione missa, donec veritas clariùs appareat: unde hic textus statuit idem ac pracedens, & notat Panormitanus lite pendente posse aliquem privari possessione beneficij, & officij, si fuit accusatus, & infamatus de simonia, idque propter attrocitatem criminis, quia concurrente infamiâ oritur suspensio, donec causa finiatur, tametsi de jure communi lite pendente non sit res innovanda, nisi agatur de magnis criminibus exigentibus statim pœnam aliquam subeundam. Vocatur autē in textu simoniaca haresis, quia si error sit pertinax, & quis censeat rem spiritualem esse aqualis, vel minoris pretij, quàm temporalem; tunc error est haresis. Praterea vocatur simoniaca haresis, quia tametsi error absit, adhuc habetur quadam species heresis, & gravitas criminis tale meretur nomen.*

C. *SICUT 6. h. t. rescribit Lucius Papa, simoniam magnitudine, & enormitate superare alios morbos, proinde si constet per aliquam dignam personam, aliquem ecclesiasticum esse simoniacum, debere statim ab ecclesia deponi. Notandum est, in hoc textu, simoniam aquiparari morbis, & vocari pestem, quia sicut hac hominem inficit, & interficit, nisi coërceatur: ita simonia, nisi compescatur, plures inficit, & per plura peccata lethalia, qua inde sequuntur, ratione avaritia, & ambitionis interficit, qua ratione dicitur superare alios animi morbos, seu vitia. Dicitur etiam simonia detestabilior quovis alio crimine, eò quia summè adversetur statui Clericorum, cujus dignitatem vili pendit aquando temporalia spiritualibus, vel etiam praferendo illa istis. Hinc in simonia, ut habetur in textu, procedi potest ad privationem, & depositionem, per quam Clericus expellitur de ecclesia, si dentur signa simonia, vel probationes veri similes deferantur ad Judicem, quamvis in alijs criminibus debeant probationes esse luce meridiana clariores.*

C. *TANTA 7. h. t. declarat Deodatus Papa adeo esse enormem simonia labem, ut servi, meretrices, & alij quicunque criminosi possint simoniacum accusare, & notat Glossa, omnes peccatores prater simoniacum posse missam cantare, quatenus faciliùs dispensatur cum quovis peccatore, quàm cum Simoniaco: & licèt possit etiam cum simoniaco dispensari* c. post læsionem de renunc. *Tenetur tamen priùs beneficio renunciare, & pœnitentiam agere. Caterùm quòd Pontifex in hoc textu dicat, posse omnes peccatores prater simoniacum missam cantare, censet Innocentius, id esse intelligendum; quia alios peccatores, vel ab ecclesia pracisos toleratos tamen non teneamur vitare, sed possimus eorum missas audire* c. cum non ab homine de sent. excommun. *è contra simoniacum in Ordine quantumvis occultum teneamur vitare* c. præter §. verum dist. 32. *adeò ut simoniacus non solùm quoad se sit suspensus, perinde ac quilibet alius peccator, sed etiam quoad alios, qui privatim cognoverunt eum esse simoniacum, tametsi publicè id non constet, nec sententia sit contra illum lata.*

C. *NON SATIS 8. h. t. Alexander III. declarat, esse simoniam petere pecuniam pro ingressu religionis, vel vendere Prioratum, vel capellam Monachorum, vel Clericorum, vel pro eorum regimine committendo, & declarat esse simonicos non solùm dantes pecuniam, sed etiam recipientes, & consentientes. Rursus declarat, esse itidem simoniam pecuniā exigere pro sepultura, pro chrismate, pro oleo sancto, & consuetudinem contrariam nō excusare. Caterùm ut notat Glossa, si ingrediens religionem velit aliquid dare sponte, & pura intentione non est prohibitum illud accipere.*

C. *CUM IN ECCLESIÆ CORPORE. 9. h. t. Ex Concilio Lateranensi statuitur idem, ac in pracedente textu, in personis introducendis in sedem ecclesiasticam, in instituendis sacerdotibus, in sepeliendis mortuis, benedicendis nuptijs, conferendis sacramentis; vel ut ex collatis non exigatur quidquam, alioquin est simonia. Primus qui in veteri testamento simoniam invenit, fuit Jezi.* c. qui studet de V. S. *& in novo Simon Magus, à quo nomen simonia derivatur.*

C. *CUM SIT* ROMANA 10. *h. t. rescribit etiam Pont. Episcopum pro ecclesiarum consecratione nil posse, vel debere prater ipsam procurationem exigere. Ubi notat Glossa, hanc procurationem esse à jure sicut alias* c. sopitæ de censib. *& esse prastandam secundùm facultates ecclesia, qua si non possit procurationem prastare, tenetur Episcopus suis sumptibus ecclesiam consecrare. Hinc colligitur, simoniam non solùm committi in comparandis donis Spiritus sancti, qualia elucebant in Apostolis, in gratijs linguarum, sanitatum, Prophetia, qua pecunia intendebat Simon Magus comparare, sed etiam in alijs, qua sunt spiritualia per essentiam, cujusmodi sunt sacramenta. Est enim supra catera detestabilis simonia, qua committitur in venditione sacra Eucharistia, seu hostia consecrata, quia per hanc ipse Christus venditur* c. nullus Episcopus 1. q. 1. *& ideò est detestabilius, quò venditur Eucharistia ad pravos usus, vel datur Judais vanum in contumeliam sanguinis filij DEI: hoc idem etiam procedit de alijs sacramentis, Ordine, Extrema unctione, Confirmatione, Pœnitentia; quia sacramenta sunt res sacrosancta, qua non cadunt in temporalem astimationem: Neque obstat; canones permittere munera offerri matrimonij causâ,* c. connubia. c. honorantur 32. q. 2. *Immo & plura pacta de donationibus propter nuptias, quia hac dona, & pacta non*

non respiciunt matrimonium, ut est sacramentum, sed ut est contractus, in quo communicatio materialis intervenit ob mutuam corporum traditionem. Unde omnes conventiones, & pacta in matrimonio cadunt sub contractũ, non sub repræsentationem unionis Christi cum ecclesia per incarnationem, charitatem, & gratiam sacramentalem huic significationi annexam ex institutione Christi.

C. *DE HOC* 11. *h. t. Idem Pont. rescribit Archiepiscopo Toletano, quòd si Simonia sit manifesta, & notoria, vel simoniaci confessi sint in jure se promisisse aliquid pro electione, & illud accepisse ad illam causam, debeant perpetuò deponi à ministerio altaris: non ita si simonia non sit manifesta, & notoria, nec simoniaci confessi sint, vel legitimè convicti: si laborant publica infamia indicanda est eis canonica purgatio, in qua si deficiant puniendi sunt ut Rei: & sæculares, qui aliquid receperunt, tenentur integrè restituere ecclesiæ. Ubi notat Glossa, quòd licet cum spontè confesso mitiùs agatur; non tamen cum non spontè confesso. Rursus ait pœnam simoniaci esse depositionem, sive agatur per modum accusationis, sive per modum inquisitionis* c. inquisitionis de accusat. *Rursus receptum simoniacè esse restituendum ecclesiæ cum duplici pœna, & quidem illi, cui facta est injuria. Sin verò pro ingressu religionis acceptum est aliquid, est illi restituendum, qui dedit: solam tamen infamiam simoniæ absque convictione, & confessione non sufficere ad pœnam infligendam, etiam in crimine excepto, quale est simonia, sed esse accusato indicendam purgationem, in qua, si deficiat, sit puniendus, docet Glossa.*

C. *CUM ESSENT* 12. *h. t. rescribit idem Pont. solam promissionem rei spiritualis, ut ecclesiæ dandæ, si tale obsequium præstiterit, facere simoniam: & non posse Simoniacum ecclesiam consequi. Ubi notandum est, pretium simoniacum esse triplex à manu, obsequio, & lingua desumptum.* c. Salvator 1. q. 3. *pretium à manu est pecunia, vel donum pecuniæ æquale. Pretium ab obsequio est, quidquid præstatur collatori, ut beneficium ecclesiasticum conferat, vel etiam alteri, à quo beneficium promittitur, ut in hoc textu. Pretium à lingua comprehendit preces, laudes, commendationes, si supplicans, laudans, & commendans pretium pro istis acquirat, vel de illo paciscatur, quia tunc beneficium, quod obtinetur, censetur æstimari pretio temporali.*

C. *INSINUATUM* 13. *h. t. declarat idem Pont. eum, qui simoniacè est adeptus beneficium, si id publicum sit, & notorium, esse privandum beneficio ab Episcopo: sin verò non sit publicum, vel notorium, sed tantùm publica quis laboret infamia, mandat Pontifex, ut illi indicatur purgatio cum quinta, vel sexta manu sui ordinis, & si in ea deficiat, sit privandus beneficio perpetuò: verùm hodie numerus comprobatorum est arbitrarius. Cæterum Simoniaci inquisiti, & accusati, sunt statim repellendi ab ecclesijs, si appareant signa, & argumenta probabilia hujus criminis: id enim est speciale in simonia, ut non requirantur probationes tam claræ, sicut in alijs criminibus.*

C. *NEMO* 14. *h. t. declarat Pont. Presbyterum, qui aliquid temporale, vel spirituale accipit à publicè peccante, ne ejus peccatum manifestet Episcopo, vel ejus Ministris esse simoniacum, ut etiam eum, qui respectu consanguinitatis, vel familiaritatis impedit, ne peccatum illud Episcopo innotescat: quinimo etiam eum declarat simoniacum, qui aliquem pœnitentem, vel minùs dignè pœnitentem gratiâ, vel favore adducit ad reconciliationem, eique dat testimonium reconciliationis, vel dignè pœnitentem à reconciliatione removet ex livore. An verò pura omissio actûs supernaturalis, ut non revelare superiori peccatum publicum possit esse materia simoniæ, non videtur ita certum, quia nuda, seu pura omissio actus supernaturalis, v. c. baptismi, cũ non sit quid positivũ, non est quid satrum, nec supernaturale, proinde si aliquid exigatur pro tali pura omissione, non videtur quid exigi pro re sacra, quod tamen est de ratione simoniæ: neque obstat, quòd talis pura omissio redundet in damnum publicum, quia inde sequitur tantùm esse peccatum grave, non verò propriè simoniam. Reconciliari autem ecclesiæ ob pretium temporale, est quid simoniacum, ut dicitur in textu, quia talis reconciliatio est positiva. Cæterum non aperiens publicum peccatum Episcopo dicitur tantùm simoniacus affectivè, sicut collatio facta carnali affectu interdum dicitur simonia* c. ordinationes 1. q. 1.

C. *QUERELLAM* 15. *h. t. rescribit idem Pont. ecclesiam non posse emi, nec redimi. Rursus legitimè citatus ad pœnitentiam, si contemnat stare judicio, partem contrariam esse mittendam in possessionem rerum, de quibus est controversia, nec debere molestari absque ordine judiciario: ex quo textu liquet, res consecratas, cujusmodi sunt ecclesiæ, vasa, paramenta sacra, imagines, & alia id genus vendi non posse formaliter, ut sunt res sacræ, sed tantùm materialiter, quatenus ratione materiæ sunt res pretio æstimabiles, ut argentum, aurum, lapides pretiosi, artificium; hæc enim vendi possunt, quia tunc non venditur res spiritualis quatenus talis, sed ut constat ex materia, quæ pretio æstimari potest, & quæ non amittit valorem post consecrationem. Notandum tamen est, hujusmodi res si dentur vanum non esse convertendas in profanos usus sine urgentè justa, & necessaria causa, & tunc sunt prius confringendæ, ut amittant formam rei sacræ. Cæterum notat Glossa, factum, & delictum Prælati capitulo inconsulto non præjudicare ecclesiæ* c. cum dilecti de empt. & vendit. *quamvis ecclesia venderetur accessoriè.*

C. *EA QUÆ* 16. *h. t. declarat idem Pont. simoniacum esse, pecuniam pro chrismate exigere sive illam cathedraticam, sive paschalem, sive præstationem, aut consuetudinem vocent, quia ut notat Glossa, consuetudo, quæ ex sua natura est prava, ut vendere res sacras, licèt longissima sit*

sit, non excusat c. ult. de consuet. *licèt valeat illa, quæ est inducta contra jus positivum.*

C. *EX DILIGENTI* 17. *h. t. Idem Pontif. declarat, fidejubere pro re aliqua spirituali acquirenda, ut pro beneficio esse simoniam. Ubi notat Glossa, obligationem tunc non tenere, eò quia sit turpis, & faciat inhabilem ad beneficium. Cæterum quòd in textu fiat mentio homagij, & fidelitatis, hæc tamen duo distinguuntur, quia homagium propriè dicitur, quando quis facit promissionem subjectionis alteri genibus flexis, & manibus intra manus illius positis. Dicitur enim homagium, eò eò quia fiat homo illius, cui subjicitur, hoc est obligatus, seu vasallus. Hinc homagium præstari solet Imperatori, & Regibus etiam ab ecclesiasticis pro feudis temporalibus, ut ab Episcopis, & Prælatis in Germania, si sint Principes imperij. Juramentum verò fidelitatis est, quando quis promittit alteri fidelitatem, quæ fidelitas promitti potest non solùm Imperatori, & Regibus, sed etiam alijs superioribus. Ratio verò, cur pro spiritualibus non possit homagium præstari, est, quia homagium, continet temporale illius, cui præstatur, quia per homagium efficitur quis subditus, & vasallus cum obligatione ad certa temporalia servitia, quæ pro spiritualibus acquirendis, non possunt sine simonia præstari. Secus est in juramento fidelitatis, quia hoc tantùm obligat ad debitam fidelitatem servandam superiori, & potiùs præstatur dignitati, quàm personæ* c. venerabilem de elect.

C. *ET SI QUÆSTIONES* 18. *h. t. Idem Pont. rescribit Archiepiscopo Strigoniensi ad cognoscendum, an sit simonia in donis datis, vel acceptis à conferente aliquid spirituale, tria esse consideranda. Primò qualitatem personæ dantis, & accipientis, an dans diviti pauper sit, vel dives. Secundò quantitatem muneris, an sit magni, vel exigui pretij. Tertiò tempus donationis, an si hæc facta sit instante necessitate, vel alio tempore opportuno, ut si vir admodum nobilis, & locuples iter facienti, & non petenti daret equum, etiam Cardinali eunti ad ferendum palliũ Archiepiscopo præsertim si trajecisset mare, & habeat paucos equos, declarat Pontifex, non esse simoniam: quia donum non est magnum, nec datum intentione consecrationis, sed ad subveniendam indigentiam euntis ad ferendum pallium. Hinc declarat Pontifex illud* Isaiæ 33. Beatus qui excutit manus suas ab omni munere, *esse intelligendum de illis donis, quæ solent pervertere, vel allicere animum accipientis: hinc si persona electa offerat consecratori suo electuarium de vino, vel alijs pertinentibus ad esculenta, & poculenta, quæ sunt modici pretij, nec accipiens, nec donans censetur peccare.*

C. *VENIENS* 19. *h. t. Idem Pont. declarat, Abatem, & Monachos, si pro ingressu religionis conveniant, aliquam pecuniam accipere, & ex conventione accipiant, quamvis dicant, hanc esse consuetudinem, esse suspendendos ab executione officij, & pecuniam restituendam danti: & mandat ingressum cum habitu transire ad aliud monasterium: ex quo textu liquet, quàm severè in SS. canonibus statuatur, ne quid pro ingressu, aut receptione in religionem, vel monasteria exigatur: unde simonia est pro ipso statu religioso aliquid exigere, quia talis status est omnino spiritualis, & non est æstimabilis pretio temporali, immo si monasterium est opulentum, & divitijs affluat, est etiam simonia saltem juris ecclesiastici, aliquid exigere pro sustentatione ingredientis. Hinc D. Thomas in* 4. dist. 25. q. 3. art. 2. ad 7. *ait. quòd si sine gravamine monasterij possit Novitius recipi, simoniacum est aliquid exigere, quia jus vivendi de bonis monasterij est ita annexum professioni, sicut beneficio ecclesiastico: unde sicut pro præbenda non potest quidquam exigi in ecclesia opulenta, ita neque pro jure religiosæ sustentationis. Cæterum si monasterium prematur inopia, vel habeat tenues reditus, quibus non possit plures sustentare, non est simonia pacisci cum ingredientibus de sustentatione, quia tunc talis pecunia tantùm petitur, ut conditio necessaria, ne alij Religiosi graventur.*

C. *EX TUÆ* 20. *h. t. rescribit idem Pont. quòd si qui debet ordinari, dedit præsentatori, ut Archidiacono pecuniam ex pacto est simoniacus. Sin autem res sit secreta, non est coactè suspendendus ab officio, sed injungenda est ei pœnitentia secreta, & sine coactione monendus, & inducendus, ut fiat Religiosus, & perpetuò abstineat. Ex quo textu liquet, simoniacum occultum non esse ipso jure suspensum, sed per sententiam Judicis esse suspendendum: quia sine manifesta causa non debet quis removeri à suo officio. Rursus ex hoc textu colligitur etiam modicum pretium sufficere ad simoniam, si detur ut pretium pro re spirituali: hinc notat Glossa, quantitatem muneris diversitatem non inducere juris, sed considerandam esse intentionem, sine qua non est furtum, neque simonia* c. si quæstiones h. t.

C. *AD NOSTRAM* 21. *h. t. Idem Pont. rescribit pro exercendo ministerio ecclesiastico, seu pro vicarijs assignandis, seu pro chrismate, non posse pecuniam exigi, eò quia sint res spirituales, vel saltem spiritualibus annexæ.*

C. *DE SIMONIACE* 22. *h. t. declarat idem Pont. Episcopum posse dispensare cum his, qui simoniace, ignoranter tamen, seu ipsis tantùm nescientibus, sunt ordinati, ut remaneant in suis Ordinibus, quia non sunt simoniaci. Ubi notat Glossa, ignoranter simoniacè ordinatos, ubi hoc sciverint, teneri renunciare* c. de Regularibus. c. ex insinuatione h. t. *si tamen simonia in ordine fuit occulta posse Episcopum dispensare, ut ordinati recipiantur in ijsdem ecclesijs: sin verò sit manifesta simonia commissa in ordine, tunc solus Papa dispensat. Cæterum titulus beneficij obtenti per simoniam etiam data probabili ignorantia ex parte beneficiati est invalidus, & quidem ex ipsa rei natura, si simonia sit juris divini, quia non potest ex natura rei res spiritualis æstimari pretio temporali,* pre-

proinde neque commutari: ignorantia autem quamvis probabilis non tollit nullitatem, quia hæc non est inducta in pœnam c. statutum de præbend. in 6. secus tamen si simonia sit juris humani, videtur enim tunc ignorantia excusare.

C. MATTHÆUS 23. h. t. rescribit idem Pont. quòd si aliquis contradicat electioni Pauli, & amici Pauli, conscio, & volente Paulo dent munus contradicenti, adeóque cessante contradictione eligatur Paulus, qui etiam administret, sit simoniacus, & teneatur statim relinquere administrationem. Ex quo textu liquet, ante jus acquisitum esse simoniacum dare munera contradicentibus, ut non contradicant: secus post jus acquisitum, & beneficium obtentum potest electus sine simonia vexationem redimere, si pro jure tollendo injustè inferatur, vel probabiliter timeatur: hinc ut licitum sit redimere vexationes, requiritur jus acquisitum.

C. AD AURES 24. h. t. Idem Pont. rescribit pro absolutione ab excommunicatione nil posse peti, & exigi, quia cùm absolutio ab excommunicatione fiat per ministerium spirituale c. nemo. c. cum in ecclesia h. t. est simonia aliquid accipere pro tali absolutione. Qui verò injustè deneganti absolutionem daret aliquid, excusaretur à simonia, quia tunc non daret pro absolutione, quia hæc jam ipsi præsupponitur debita, sed pro tollendo impedimento, & pro redimenda vexatione: quia cùm grave immineat periculum animæ, non potest appellare c. ut debitus de appell. Rursus si adversarius habuit sumptus ob contumaciam excommunicati, tenetur excommunicatus eos solvere, ut absolvatur, c. quoniam ut lite non contestata.

C. DE REGULARIBUS 25. h. t. Clemens III. declarat, quòd si Monachi scienter per simoniam sint monasterium ingressi, debeant locum illum amittere, quem adepti sunt, & solitudinem adire, vel alia arctiora monasteria ad agendam pœnitentiam pro tali excessu: sin verò ipsis ignorantibus fuit data pecunia, tunc declarat Pontifex, esse compellendos renunciare eidem loco: & postea si visum fuerit, sine scandalo, posse reduci ad eundem locum, vel collocari in alio, ut Deo inserviant. Ubi notandum est, quòd licèt ignorantes non sint simoniaci: possunt tamen esse simoniacè promoti, & ideo postquam renunciaverint, dispensantur, ut remaneant.

C. EX INSINUATIONE 26. h. t. Idem Pont. declarat, quòd si quis ipso inscio sit simoniacè promotus ad canonicatum, re postea cognita debeat canonicatui renuntiare, in manus superioris, & conceditur facultas Superiori, vel Capitulo eum iterum eligendi ad eundem canonicatum, eò quia in prima electione ignoraverit simoniacam suam promotionem: Verùm propter ultimam electionem debet obtinere ultimum locum in choro, & in alijs officijs, nec poterit quidquam sibi vendicare ratione primæ electionis. Ubi notat Glossa, simoniam debere esse cum pacto interveniente c. ult. de pact. c. de hoc 11. h. t. Cæterùm si scienter fuisset simoniacè promotus, solus Papa posset dispensare.

C. NOBIS 27. h. t. Cælestinus III. declarat, electionem simoniacam alicujus ipso inscio ab alijs commissam esse reprobandam, nisi constaret, aliquos malitiosè commisisse simoniam in fraudem ipsius eligendi. Rursus Episcopum non posse dispensare cum simoniacè electo, & reprobato propter simoniam. Ubi notat Glossa, quòd tametsi electores habuissent intentionem eum eligendi, quamvis non præcessisset pactum, hoc postea interveniente, & pecuniâ, committitur simonia: imò electio est simoniaca ex vi hujus textus, quamvis unus tantùm ex eligentibus pecuniam accipiat, vel munus pro electione; idque procedit, quando plures collectim jure collegij eligunt, præsentant, aut conferunt per modum collegij, quia tunc una est omnium electio, proinde per simoniam unius vitiatur totus actus jure collegij gestus; secus est, si plures præsentent, vel singuli seorsim, ut quando plures sunt Patroni ejusdem beneficij, tunc tot sunt præsentationes, quot Patroni, & præsentatio unius non vitiatur per præsentationem alterius.

C. DILECTUS FILIUS 28. h. t. Idem Pont. declarat, quòd si aliquis [illegible] in jure suo saltem de facto det pecuniam Superiori molestanti, ne illum molestet: si postea Superior contra pactum illum molestet, teneatur restituere pecuniam, & quidem danti, ut notat Glossa, quia dedit ad redimendam vexationem. Hinc si quis vexetur de facto, & [illegible], non est peccatum redimere tunc vexationem in jure acquisito.

C. SUAM NOBIS 29. h. t. Innocentius III. rescribit, capellanum pro benedictione nubentium, & exequijs mortuorum nihil posse accipere, & teneri acceptum restituere. Nomine autem Cappellani, ut notat Glossa, intelligitur sacerdos, seu Parochus, qui ex officio suo ad illud tenetur, & alias habet sufficientes congruos proventus ex sua ecclesia, unde tenetur suis sumptibus ministrare spiritualia c. sufficit de consec. dist. 1. Item notat Glossa, quòd si consuetudo inoleverit, ut aliquid detur in consimilibus exequijs, possit populus cogi ad servandam talem consuetudinem: ut etiam si Parocho desint sufficientes proventus est licitum aliquid accipere pro exequiis. c. Judices 1. q. 1. & dicitur gratis celebrare sicut testis, qui recipit sumptus, & Episcopus procurationem pro consecratione ecclesiæ: hinc in recipiendis muneribus circa spiritualia attenditur consuetudo c. quæsitum 1. q. 3. c. agat. dist. 63.

C. DILECTUS FILIUS 30. h. t. Cùm Innocentius III. esset certior factus, in Cantuariensi Diœcesi in monasterijs, locisque religiosis multos fuisse per simoniam receptos, rescribit, quòd si adversùs illos accusatio coram Archiepiscopo fuerit canonicè instituta, & crimen ordine judiciario probatum, Archiepiscopus tam in dantes, quàm recipientes canonicam exerceat ulti-

ultionem: sin autem per solam inquisitionem constiterit fuisse simoniacè receptos, mandat, ut Archiepiscopus eos dirigat ad arctiora monasteria, ut ibi agant pœnitentiam: Abbatibus verò, Abbatissis, Prioribus, Prælatis quibuslibet & eorundem Officialibus injungat pœnitentiam competentem, & donec eam fecerint, suspendat illos ab executione ordinis; & hanc formam præscribat suis Episcopis observandam in suis Diœcesibus. Addit tamen posse gratanter recipi pro religionis ingressu, si quid fuerit sine taxatione omnino gratis, & spontè oblatum. Verùm hodiè circa Regulares simoniacos, ut notat Glossa hîc, standum est textui in c. quoniam h. t. *& notat posse etiam dari pecuniam infideli, ut ad fidem alliciatur* c. penult. 23. q. 4. *immo potest etiam quis onerari graviore pensione, ut convertatur* c. jam verò 23. q. 6. *Cæterum propter multitudinem detrahendum est severitati juris, quæ severitas in simoniacis est depositio* c. insinuatum 13. h. t.

C. *LICET HELI 31. h. t. Idem Pont. declarat, relictis notorijs excessibus, in alijs posse tripliciter procedi. Primò per accusationem, & tunc debet præcedere legitima inscriptio. Secundò per denunciationem, quam debet præcedere charitativa correctio. Tertiò per inquisitionem, quam debet præcedere clamorosa insinuatio per publicam famam, & frequentem insinuationem, ne idem sit Judex, & accusator, sed sit ipsa fama, quæ accuset, & Judex postea inquirat. Rursus declarat Pontifex, Judices non debere facilè credere, nec punire, si audiant aliquid contra clericum dignum pœnâ, sed debere diligenter inquirere; & quod probatum fuerit secundùm jura punire. Ubi notat Glossa, in notorijs delictis non esse necessarium accusatorem, vel testem, nec inquisitionem, vel denunciationem* c. evidentia de accus. *nec esse purgationem indicendam* c. cum dilectus de purg. *Rursus quando agitur per viam accusationis non debere præcedere admonitionem, & etiam post pœnitentiam posse accusari, & deponi, si quis sit convictus, nisi probet fuisse secum dispensatum. Cæterum si de crimine agatur civiliter ad pœnam, debet admonitio præcedere.* c. 2. de accus. *ut etiam quando agitur ad inferandam pœnam excommunicationis* c. sacro de sent. excommun. *Secus quando agitur per modum inquisitionis, sufficit sola fama, vel clamor sine admonitione.*

C. *PER TUAS 32. h. t. Idem Pont. in hac decretali explicat præcedentem* in c. licèt Heli *ubi contra simoniacos videntur admitti testes criminosi, dummodo non sint inimici, & ex odio; cum enim eorum exceptio fuerit rejecta; dubitabatur, an testes criminosi admitterentur in crimine simoniæ: & in hoc textu respondet Papa, præcedentem Decretalem* in c. licèt Heli *esse intelligendam de æquitate juris; si de crimine simoniæ agatur civiliter, & de æquitate; & quando persona contra quam agitur, est regularis, & inferioris gradûs, & malæ famæ; & quæ facilè sine scandalo possit puniri: & sint alia adminicula ultra testes: tunc sola exceptio inimicitiæ admittitur contra testes, & non aliorum criminum: & admittuntur tales testes criminosi, præsertim si sint emendati, idque secundùm temperantiam æquitatis, & non secundùm rigorem juris: quia non agebatur criminaliter, ut deponeretur ab ordine, sed civiliter ab administratione, ut immeritus, atque damnosus: quod fieri potest etiam ex levibus causis; ut in nonnullis approbatis Religionibus. Ex hoc textu à contrario sensu infertur, quòd si persona contra quam agitur de simonia, non sit talis, scilicet inferioris gradûs, nec regularis, sed excellentioris gradus; ut si sit Episcopus, vel non sit vir infamatus, vel ultra testes non sint alia adminicula, nec præsumptiones, non admittuntur contra hunc hominem præfati testes criminosi; ut nec etiam si agatur criminaliter, & non civiliter. Rursus propter solas inimicitias capitales, & non propter alias removetur quis à testimonio* c. item in criminali 4. quæst. 3. *Hinc liquet crimen simoniæ æquiparari crimini læsæ majestatis, adeóque indifferenter admittuntur accusatores, & testes secundùm rigorem juris: ex æquitatate tamen locum habent exceptiones de conspirationibus, & inimicis capitalibus, si præsertim non agatur criminaliter, sed civiliter contra Prælatum regularem de ejus amotione, non depositione.*

C. *SICUT TUIS 33. h. t. declarat idem Pont. omnes etiam parvulos, qui nescientes, per pecuniam aliorum sunt adepti ecclesias, teneri eas dimittere. Quòd si aliquis prohibeat expressè dari pecuniam pro beneficio, & nolit illud per pecuniam acceptare, & in hac voluntate perseveret: si postea alius præsertim non consanguineus illo inscio det pecuniam, si deinde non consentit solvendo pecuniam promissam, vel reddendo solutam, non est in culpa, proinde nec in pœna: quia aliud est non præbere consensum; & aliud expressè prohibere. Qui verò dederunt, vel receperunt pecunias, sunt puniendi pœna canonica, si eorum excessus sit manifestus: quia ecclesia non judicat de occultis. Ex hoc textu apparet rigor canonum, ut etiam qui in pueritia ecclesias, aut beneficia per pecunias adepti sunt, ea dimittant; quamvis ipsis nescientibus fuerit pecunia data: nisi expressè prohibuerint, ac severè interdixerint, ne daretur.*

C. *TUA NOS 34. h. t. Idem Pont. declarat, quòd si clericus cum pacto, vel conditione dat, seu offert ecclesiæ sua bona, ut recipiatur in canonicum, & illa bona habeat pro præbenda, fit simonia: secus tamen si sine pacto, vel conditione offerat, sed humiliter ut admittatur in canonicum, & retineat pro præbenda sua bona: tunc possunt canonici sine simonia eum recipere; idque in foro exteriori, in quo judicatur de manifestis tantùm. Quòd si dans intenderet per temporalia bona, ut pretium, acquirere spiritualia esset simoniacus in foro conscientiæ, ut etiam si canonici non essent eum re-*

recepturi, nisi perciperent temporalia. Ex hoc textu colligitur, quòd tametsi possit quis licitè offerre bona temporalia ex pura liberalitate; & petere humiliter, ut spirituale aliquid sibi conferatur: & etiam licitum sit hoc dare, dummodo nihil in pactum sit deductum, nec quidquam conventum super re spirituali, vel temporali: nihilominus per canones ita excludi omne pactum, ut non possit cum illo stare ulla intentio gratuita; sed semper committatur simonia: quia in spiritualibus debet omnis pactio cessare, quia ut ait Pontifex in hoc textu, semper continet labem simoniæ: siquidem ex pacto oritur obligatio ex justitia: & debitum ex justitia excludit intentionem gratuitam. An verò sola intentio faciat hominem simoniacum, non videtur ita certum: sed certum est, peccare sub iisdem pœnis.

C. PER TUAS LITERAS 35. h. t. rescribit idem Pont. eum qui accipit ordinem, ut subdiaconatum ab Episcopo, quem postea intelligit esse simoniacum, sine scrupulo posse ministrare in ordine suscepto: sed durante conscientia erronea non posse ascendere ad superiores, donec deposuerit conscientiam, vel errorem. Ex quo textu colligitur, ordines collatos ab Episcopo simoniaco esse validos: & suscipientem non esse obnoxium ulli pœnæ, quia nihil committit, quod sit simoniacum; & sentientem contrarium laborare inani scrupulo, & habere conscientiam erroneam, quam nisi deponat, non potest ulteriores ordines ab eodem accipere. Notat tamen Glossa, accipientem scienter ordines à simoniaco eo ipso esse suspensum: quia non potest recipere executionem ab eo, qui eam non habet c. tanta hoc tit. Imò quamvis ignoranter ordines quis suscipiat ab Episcopo simoniaco, adhuc non recipit executionem, nec potest in illis ministrare, nisi cum illo dispensetur c. si quis à simoniacis 1. q. 1. ut in hoc textu Pontifex dispensavit cum Monacho Carthusiano, dum jussit, illum in suscepto ordine securè ministrare.

C. IN TANTUM 36. h. t. Idem Pont. rescribit Archiepiscopo Cantuariensi, esse simoniam aliquid pro chrismate accipere, quamvis anticipetur solutio pecuniæ, & mutetur nomen pecuniæ, eam vocando paschalem, & non chrismalem: & contrariam consuetudinem non obstare: & Archiepiscopum teneri coërcere suffraganeos à tali crimine. Rursus nec pro investitura ecclesiarum posse aliquid accipi; & teneri Ordinarios tollere consuetudines in contrariū. Ubi notat Glossa, pro chrismate, & oleo non posse quidquam accipi c. non satis h. t. idque sub pœna depositionis, & infamiæ c. ult. 1. q. 3. & variationem nominis non obstare, si remaneat substantia contractus c. plerique 14. q. 3. & consuetudinem non excusare c. cum in Ecclesiæ h. t. neque malas consuetudines ullo unquam tempore confirmari.

C. PER TUAS 37. h. t. declarat idem Pont. eum, qui ordinatur ad titulum alicujus ecclesiæ, & promittit præsentatori, se non petiturum portionem in ea ecclesia, tametsi putet se non malè agere; adhuc non posse ministrare in suscepto ordine, neque ascendere ad superiores, nisi fuerit cum illo dispensatum. Imò ut notat Glossa, injungitur etiam pœna ordinatori, præsentatori, & præsentato. Rursus notandum est, quòd licèt possit dispensari cum simoniaco in ordine; si tamen sit in dignitate, debet priùs eidem absque misericordia renunciare. c. si quis 1. q. 1.

C. CONSULERE 38. h. t. Idem Pont. declarat simoniacum eum, qui per pecuniam vult vicariatum, vel aliam administrationem rerum ecclesiasticarum obtinere: immo non solùm ementem, sed etiam vendentem asserit esse excommunicatum, & exclusum ab illa ecclesia, cui per talem contractum venditionis, & emptionis facta est contumelia: Ex quo textu colligitur administrationes ecclesiæ non posse vendi juxta c. Salvator 1. q. 3 ubi recensentur administrationes ecclesiæ, quæ vendi non possunt.

C. SICUT PRO CERTO 39. h. t. damnat idem Pont. consuetudinem, quam, & vocat corruptelam, & exactiones pro consecrationibus Episcoporum, benedictionibus Abbatum, & ordinationibus clericorum: & districtè prohibet, ne pro his sive conferendis, sive collatis, nemo quocunque prætextu, & colore præsumat aliquid exigere, vel extorquere, ne alioquin cum Giezi, & Simone Mago condemnetur.

C. QUONIAM 40. h. t. statuit idem Pont. ut Moniales recipiantur sine pretio, & prohibet, ne etiam prætextu paupertatis aliquid exigatur: alioquin tam recipiens, quam receptus sunt reyciendi à monasterio, ut in arctiori perpetuam agant pœnitentiam absque spe: & mandat, ut Diœcesani singulis annis faciant, ut hæc decretalis per suas diœceses publicetur. Verùm ut notat Glossa in casu veræ paupertatis, possent Monachi cupienti monasterium ingredi significare eorum paupertatem, & non habere unde vivant, proinde, nec unde possint ipsum alere, qui si velit alimentum secum deferre, possit ingredi. Sunt etiam, qui censeant hos, & similes canones quoad pœnas, quæ in ipsis injunguntur, non esse ubique locorum in usu.

C. AUDIVIMUS 41. h. t. Idem Pont. ad removendum non solùm malum, sed etiam omnem ejusdem speciem, statuit, ut Episcopi nil debeant exigere pro institutione in ecclesiis, nec pro ingressu alicujus in religionem, nec pro sepultura mortuorum apud Regulares: & si quid acceperint, debeant in duplum restituere, quod sit convertendum fideliter in utilitatem loci, cuius dispendio fuit solutum. Unde in hoc textu non solùm prohibentur exactiones, quæ verè malæ, & simoniacæ sunt; sed etiam quæ speciem mali habent, & declarat Pontifex, non solùm accipientem, sed etiam dantem esse simoniacum, eò quia non det pro redimenda vexatione juris quæsiti, sed quærendi c. dilectus 28. h. t.

C. AD APOSTOLICAM 42. h. t. Idem Pont. prohibet pravas exactiones pro exequiis mor-

mortuorum, & benedictionibus nubentium, & mandat sacramenta ecclesiastica liberè esse conferenda. Rursus Episcopos teneri laicos cogere ad servandam laudabilem consuetudinem, & piam erga ecclesiam, eò quia non desint hæretici, qui nitantur eandem infringere, sub prætextu canonicæ pietatis. Ubi notandum est, ea quæ dantur pro exequiis, benedictionibus, & similibus, quæ nomine stolæ comprehenduntur, si fundentur in mera exactione clericorum esse prohibita, quinimò non solùm juxta rigorem canonum prohibetur clericis ipsa exactio, sed etiam consuetudo exigendi: sin autem fundentur in liberali oblatione, & donatione fidelium, possunt in consuetudinem induci tam oblationes, quàm ipsa consuetudo, quæ fundatur in pia, & laudabili voluntate fidelium, qui hanc consuetudinem ex pia devotione, & gratitudine erga ecclesiam, & illius Ministros laudabiliter introduxerunt: & ad hanc laudabilem consuetudinem servandam posse laicos cogi, si non jure actionis, saltem ex officio Judicis, declarat Pontifex in hoc textu, ut notat Barbosa hic n. 3. non tamen quæ recipiuntur à clericis ex hac laudabili consuetudine possunt exigi priusquam administrentur spiritualia, ut rectè advertit Panormitanus hic n. 2. quia non videtur mens fidelium fuisse, aliter talem consuetudinem inducere, quàm postquam susceperint spiritualia, non in pretium, sed potiùs in eleemosynam, vel gratitudinem. Tum quia non convenit Operario petere mercedem priusquam suum, absolverit laborem.

C. NE DEI ECCLESIA 43. h. t. Honorius III. prohibet, Abbates Cistercienses solemniter installari, sed sufficere, si profiteantur coram Archiepiscopo sub forma profitendi consueta in sua Ordine, ut habetur in hoc textu. Ubi notat Glossa, installare Abbates, vel Abbatissas, pertinere ad Archidiaconum c. ut modum de offic. Archidiac. sed id non requiri in Cisterciensibus. Rursus Pontifex declarat, esse contra canones, munera, quæ Episcopi, vel Archiepiscopi exigebant ab hisce Abbatibus, & etiam contra morem Ordinis: unde jubet, esse contentos solita promissione subjectionis, reverentiæ, & obedientiæ. Rursus contra statuta regulæ non teneri Monachum obedire Episcopo habetur in c. si quis Episcopus 11. q. 3.

C. JACOBUS 44. h. t. Gregorius IX. declarat, Canonicos, qui receperunt aliquem in Canonicũ, & fratrem teneri statim eidem providere de præbenda, & proventibus perinde ac uni ex aliis remota appellatione, & non obstante contraria consuetudine habendi prius prandium. Verùm licèt pro spiritualibus non debeat, nec possit quid exigi, eò quia sit simoniacum: si quis tamen receptus in canonicum velit spontè, & liberè suis concanonicis prandium exhibere, non videtur id prohibitum, immo in Germania usus invaluit, ut non solùm convivium instituatur, verùm etiam certa pecuniæ summa Capitulo solvatur à novo canonico juxta statuta ecclesiarum cathedralium, & collegiatarum: quæ tamen pecunia fortassis impenditur in utilitatem ecclesiæ: ob quam rationem hujusmodi consuetudo etiam toleratur à Pontifice, & Episcopis.

C. SI QUIS 45. h. t. Idem Pont. declarat, quòd si quis ordinaverit, vel ad ordines præsentaverit aliquem, si receperit promissionem ab illo, vel juramentum de non inquietando ordinante, vel præsentante super sua provisione, sit suspensus ordinator ab ordinis collatione, & præsentator ab Ordinum executione per triennium, & ordinatus ab Ordine ita suscepto, donec obtinuerit dispensationem Apostolicam. Hic textus confirmatus etiam fuit jure novo in Concilio Tridentino sess. 21. de refor. c. 2. Ubi statuitur, ut nullus ordinetur absque titulo aliquo competentis sustentationis, & si Episcopus aliquem ordinaverit sine tali titulo, jubetur eum alere, donec de beneficio ipsi sufficienter provideat. Verùm in hoc textu Pontifex prohibet, ne Ordinator, aut præsentator, qui Episcopo ordinandos præsentat, quod solet esse officium Archidiaconi, promissionem accipiat ab Ordinando, quòd nolit ab eo petere beneficium: quia id esset in fraudem canonum exigentium titulum necessariæ sustentationis, ne clerici cum ignominia sacri Ordinis cogantur mendicare, & turpi quæstu vivere. Hinc tale pactum, vel etiam juramentum non petendi beneficium pro sua sustentatione, quia turpe, non obligat. Cæterum cum Simoniaco scienter in ordine solus Papa dispensat.

C. MANDATO ult. h. t. Idem Pont. declarat, quòd si Papa mandet alicui, ut dispenset cum Monachis, qui per simoniam dato aliquo, accepti fuerunt in Monasterium juxta c. quoniam 40. h. t. Mandatum intelligitur extendi ad dispensandum cum Abbate, qui simoniacè recepit. Rursus qui sine pacto præcedente, & sine aliquo dato, vel recepto, sed solo affectu animi utrumque acquirunt spiritualia, & temporalia non teneantur ea resignare pro hac simonia, sed sufficiat, si eos pœniteat, & satisfaciant Creatori. Ubi notat Glossa, beneficium Principis esse latissimè interpretandum c. olim de verb. signif. Rursus ex hoc textu videtur colligi solum affectum animi non facere simoniacum propriè, quamvis id sit grave peccatum. Verùm difficulter potest ratio reddi, cur habens intentionem simoniacam non fiat simoniacus, licèt eam intùs tantùm in animo retineat; cùm solus affectus fornicarius in solo animo conceptus efficiat fornicarium, tametsi talem affectum exteriùs non prodat. Sed putârim, hanc posse rationem reddi, quia Pontifex loquitur de simonia, non quæ sit de jure divino, sed tantùm de jure ecclesiastico: & cum ecclesia non judicet de purè internis, ideo talis simonia non punitur ab ecclesia, proinde respectu illius solus affectus animi non facit simoniam propriè, quamvis sit grave peccatum. Fornicatio autem, adulterium, usura sunt contra legem divinam, proinde solus affectus animi facit fornicarium adulterum.

IN

IN SEPTIMO.

C. *SOLICITE* 1. *h. t. Gregorius IX. declarat, & statuit, ut Nunciantibus beneficiorum provisiones nil sit dandum, nec promittendum: & quoscunque præsumentes contrarium quoquo modo declarat, incurrere sententiam excommunicationis ipso facto, à qua non possit quis ab alio absolvi, quàm à Romano Pontifice, nisi in articulo mortis.*

C. *UT NEFARIÆ* 2. *h. t. Leo X. in Concilio Lateranensi statuit, ut simoniæ labes, ac pestis non solùm a Romana Curia, sed etiam ex omni christiana ditione in perpetuum excludatur, & confirmat constitutiones emanatas à suis Antecessoribus, & sacris Concilijs contra tales Simoniacos, quas innovat, & præcipit inviolabiliter observari, & pœnas in eis contentas haberi pro expressis, & insertis, quibus delinquentes afficiantur.*

C. *UT SIMONIACÆ.* 3. *h. t. Pius V. ex Concilio Tridentino contra Simoniacos etiam confirmat, & innovat constitutiones suorum prædecessorum, & præsertim Pauli II. quas vult inviolabiliter observari sub pœnis in ijsdem contentis, & præsertim in hac decretali, in qua simoniacus in ordinibus suscipiendis suspenditur per decennium ab illorum executione sine spe dispensationis, & per annum carceribus mancipatur. Rursus qui dignitates ecclesiasticas simoniacè acquirit, est ipso jure ijsdem privatus, & in futurum inhabilis ad illas, & quascunque alias obtinendas, & vult, hoc idem procedere de eo, qui simoniacè est adeptus beneficium, vel officium ecclesiasticum, & vult etiam teneri ad omnium fructuum restitutionem, quos recepit.*

C. *DURUM NIMIS* 4. *h. t. Idem Pont. ex Concilio Tridentino declarat, beneficia purè, sincerè esse conferenda, hoc est sine ullo pacto, sine conventione, sine conditione, & alijs quibus simoniæ vitium inducitur: & præcipit, ac interdicit omnibus Episcopis, Capitulis, & Collegijs, ne posthac fructus, aut distributiones hujusmodi, nec ullam eorum partem retineant, neque ipsorum cessionem, vel renunciationem, aut dulciaria, vel alia quomodocunque petant vel exigant, neque inducant quemquam ad præstandum juramentum. Et contrarium facientes, si sint Episcopi, suspenduntur ab exercitio Pontificalis officij, donec satisfactione prævia suspensio ipsis per Sedem Apostolicam relaxetur: si sint capitula, vel collegia interdicuntur, & singulares personæ sententiam incurrunt excommunicationis, a qua nisi in mortis articulo constituti, ab alio, quàm à Romano Pontifice absolvi possunt.*

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS.

C. *SANE* 1. *h. t. Urbanus VIII. prohibet, ne ab ingredientibus Religionem aliquid exigatur directè, & indirectè, neque pastus, jugalia, pecunias, vel res alias etiam deputandas ad usum ecclesiasticum, & contra venientes declarat esse excommunicatos excommunicatione reservata Papæ, & si sit Conventus, vel capitulum suspenditur eo ipso, nec potest absolvi nisi à Papa. Excipitur tamen ab hac regula, quando ipsa persona ingrediens vult omninò liberè, & sponte dare.*

C. *CUM DETESTABILE* 2. *h. t. Paulus II. renovat omnes pœnas canonum contra simoniacos, quamvis sint Cardinales. Hinc omnis contractus simoniacus jure ecclesiastico est irritus. Simonia tamen purè mentalis pœnis juris canonici non subjacet. Nulla tamen simonia inducit pœnas juris ipso facto ante sententiam criminis declaratoriam, nisi in Ordinibus, beneficijs, ingressu religionis, & sacramentis.*

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quid sit delictum in genere, & quotuplex, & quæ ejus causa, & effectus.

1 Delictum quod à delinquendo suam desumit nomenclationem, definiri solet *factum illicitum, quod lege meretur pœnam,* verùm hæc definitio displicet, eò quia sit manca; cùm enim tantùm comprehendat factum illicitum, excludit illa delicta, quæ committuntur per omissionem. Unde meliùs ab alijs definitur esse *libera, & exteriùs sensibilis transgresio legis divinæ, vel humanæ:* ex eo, quòd sit libera transgressio legis divinæ, vel humanæ comprehendit omne delictum commissionis, & omissionis: adduntur aliæ particulæ *exteriùs sensibilis,* quia in præsenti sermo instituitur de illis delictis, quæ subijciuntur jurisdictioni fori exterioris, quapropter debet transgressio legis esse exteriùs sensibilis, ut constet de delicto. Quamvis posset distinctio aliqua assignari inter delictum, peccatum, & crimen; eò quia peccatum perpetrando, & committendo; crimen sceleris atrocitate; & delictum omittendo contrahatur; verùm usurpatur hîc promiscuè delictum pro crimine, & peccato, adeò ut omnis exteriùs sensibilis legis transgressio sit crimen, vel delictum in ordine ad pœnas humanas, prout facit ad præsens institutum. Dividitur autem delictum,

lictum. Primò in proprium, & improprium, illud est, quod committitur per dolum, vel culpam veram, & dupliciter potest contingere. Primò si quis in actu signato, vel exercito intendat alterum lædere, seu habeat directam intentionem lædendi alterum, seu quòd actionem talem exerceat, ex qua moraliter sit certa secutura læsio alterius. Secundò, quando quis licèt formalem, aut virtualem intentionem lædendi alterum non habeat, actionem tamen exercet periculo damni obnoxiam absque eo, quòd damno sufficienter præcaveat: qui hoc pacto alterum lædit, tametsi dolo careat, committit tamen veram culpam.

2 Delictum improprium habetur, cum quis neutro modo delinquit, nec cum intentione formali, nec virtuali lædendi alterum: jura tamen ob factum, vel proprium, vel alienum eidem imputant culpam, & tunc delinquens dicitur obnoxius quasi delicto.

3 Secundò dividitur in privatum, & publicum, illud est, in quo potissimum læsio attenditur privatæ personæ, ut in furto, rapina, injuria illata. Publicum est, in quo attenditur læsio reipublicæ.

4 Tertiò in ecclesiasticum, & sæculare, ac mixtum: Ecclesiasticum dicitur, eò quia de illo judicare pertineat ad forum ecclesiasticum, ut sunt crimina hæresis, simoniæ, Apostasiæ, adulterij in ordine ad divortium quoad torum, & alia, de quibus in præsenti libro Pontifex agit, hæc enim ita pertinent ad judicem ecclesiasticum, ut ad magistratum laicalem deduci minimè possint *c. 18. de hæret. in 6.* Sæculare delictum è contra dicitur, cujus cognitio ad solum pertinet judicem sæcularem, si à laico commissum sit, talia sunt homicidium, crimen læsæ majestatis, furtum, parricidium, & alia hujusmodi. Delictum mixti fori dicitur, cujus cognitio pertinet ad utrumque judicem ecclesiasticum, & sæcularem, cujusmodi sunt blasphemia, pravitas usuraria, incestus, & alia id genus delicta, de quibus agit Julius Clarus *lib. 5. sent. §. 1. n. 17.*

5 Quartò in nominatum, & innominatum, illud est, quod à jure proprium habet nomen, ut homicidium, furtum. Innominatum, quod peculiare non habet à jure nomen: hùc pertinet *stellionatus*, cujus delicti Reus, quis arguitur, si improbitas ab ipso patrata in crimen aliud incidat, quod enim in judicijs privatis est actio de dolo; id in criminibus est persecutio stellionatus *l. 3. §. 1. ff. de stellion.* vocatur hoc delictum innominatum, eò quia certo specifico nomine careat: hinc nomen *stellionatus* dicitur de pluribus delictis specie differentibus.

6 Quintò in notorium, & occultum; illud dicitur, quod innotescit, adeò ut nulla possit tergiversatione negari, & dividitur in notorium de jure, & de facto; juridicè notorium dicitur, de quo constat, vel ex sententia judicis, vel ex propria confessione partis, vel ex actis, & monumentis, quæ expugnari non possunt *c. fin de cohabit. cleric.* Notorium de facto dicitur, quod coram hominibus ita factum est, ut sine impudentia nequeat inficiari, ut habetur in *d. c. fin. de cohabit. cleric.* Delictum occultum est, quod cum non sit ita apertum, ut pluribus innotescat, potest negari. Discrimen inter notorium, & occultum est, quia in notorijs judex non est alligatus ordini juris, sed præruptâ viâ potest contra Reum procedere *c. 10. de filijs Presbyt. c. 3. de testib. cogend. c. 8. de cohabit. cleric.* Quamobrem in delictis notorijs accusator non requiritur *d. c. 8. de cohabitat. cleric.* Neque desiderantur solemnitates judiciarij processus *c. 3. de testibus cogend.* nec requiritur probatio, nec appellatio recipitur *c. 5. §. fin. de appellat.* neque appellatio judicis tanquam suspecti admittitur *c. 24. de appellat.* quæ tamen omnia necessaria sunt in delictis non notorijs.

Sextò dividitur delictum in exceptum, & non exceptum; illud dicitur, quod generali legis dispositione non continetur, ut hæresis, sacrilegium, simonia. Non exceptum econtra dicitur, quod generali legis dispositione continetur. 7

Septimò in delictum grave, & leve; illud dicitur, quod suaptè natura est atrox, quô Deus, homo, aut respublica graviter offenditur, ut hæresis, Apostasia, homicidium, adulterium, & alia id genus, quibus circumstantiæ majus etiam pondus solent adijcere, vel detrahere, ut si quis committat furtum in ecclesia, & in foro, gravius est ratione circumstantiæ loci, quod committitur in ecclesia. Crimen leve est, quo non multum damni infertur alteri. Sunt, qui putant, hanc delictorum gravitatem, vel levitatem æstimandam esse ex pœna, & illud crimen esse grave, cui gravis est pœna præstituta, & illud leve, cui præfinita pœna levis, verùm pœna se habet potiùs consecutivè ad culpam; gravitas verò, & levitas desumi debent ex objecto, & varijs circumstantijs, & damno illato proximo: quo pacto homicidium suaptè natura est gravius furto, eò quia majus damnum patiatur, qui vita privatur, quàm qui solis bonis. 8

Obnoxij delictis hi omnes sunt, qui possunt delinquere: estque causa delicti duplex moralis, & physica; moraliter dicitur delinquere, seu efficere delictum, qui cædem, sacrilegium, vel probrum alteri suadet, vel mandat: siquidem crimine inficitur, non is tantùm, qui occidit; sed etiam qui dolo malo curavit, ut homicidium committat: vel mediatè per alium curet illud committi, quia semper est causa, vel physica, vel moralis commissi delicti *l. 16. ff. ad leg. Cornel, de Sicar, l. 11. §. 3. ff. de injur.* Rursus qui homicidium mandavit, aut jussit, perinde tenetur, ac si ipse id perpetrâsset, proinde subjacet pœnæ ordinariæ. Mandatarius autem non semper crimine obstringitur, si existimet illud non esse illicitum: quando autem scit esse illicitum æquè tenetur subire pœnam, ac mandans. Distinguitur etiam, qui jussit ab eo, qui paruit, etenim qui jussit, fit obnoxius pœnæ ordinariæ, perinde ac si ipsémet per se immediatè tale delictum commisisset *l. 3. §. ad* 9

leg.

leg. Aquil. l. 7. §. 4. arbor. fruct. caes. qui verò jubenti paruit, si ignoravit, esse illicitum, quod est executus, liberatur à culpa, consequenter à pœna. An verò etiam consilium fraudulentum in crimen incidat; respondent plures Juristæ cum distinctione, si consilium generale, & informe sit, dicunt non incidere in crimen; benè tamen si sit consilium speciale, & formatum. Consilium generale, & informe vocant, cùm quis ad scelus alterum simpliciter hortatur, cui tamen nullum proponit motivum, quo eum urgeat, nec viam ostendit, mediúmque tradit criminis perficiendi, ut si Cajus amicum de egestate conquerentem moneret, ut furto sibi consuleret. Consilium speciale, & formatum vocant, cùm quis alterum non solùm hortatur, verùm etiam propositis motivis ad patrandum scelus urget, vel ignaviæ, ac pusillanimitatis arguit, aut modum docet, quo facilè possit crimen committere, ut si viam furi ostendat, quâ in ædes possit tutus penetrare: & consilium hoc speciale, & formatum incidit in crimen, ut ipsi docent.

10 Verùm ab alijs hæc distinctio reijcitur; eò quia illi obsistat textus in *l. 1. §. 13. ff. ad S. C. T. V. M.* ubi calumniator esse dicitur, qui accusatorem submittit, vel instigat, vel qui mandat, & instruit ad accusandum, quapropter nuda instigatio videtur sufficere ad crimen incurrendum; siquidem verbis disjunctivis calumniator dicitur, qui mandat, vel instigat, vel instruit: Tum quia *in l. 8. ff. ad leg. Jul. de adult.* generaliter asseritur, verba legis Juliæ ad eum, qui suasit; & ad illum, qui stuprum intulit pertinere. Tum quia *in l. 1. §. 4. ff. de serv. corrupt.* Servum corrupisse non solùm is dicitur, qui modum, quo delinqueret, eidem ostendit; verùm etiam, qui malum ipsius propositum laudavit, quapropter nuda monitio, & exhortatio in crimen incidit. Hinc frequenter in jure fraudulentum consilium deprehenditur, adeò ut furti teneatur, qui alteri furtum suasit *l. 53. in fin. ff. de V. S.* & injuriarum, cuius consilio illata fuit alteri contumelia *§. penult. instit. de injur.* Lege Julia de adulterijs, cujus consilio alterius torus contaminatus est *l. 12. ff. ad leg. Jul. de adult.* Lege Cornelia de sicarijs, cujus doloso consilio innocens judicio capitalis pœnæ est suppressus *l. 1. princ. ff. ad leg. Cor. de Sicar.* Lege Pompeia, cuius consilio parricidium factum *l. 6. §. ad leg. Pomp. de parricid.* Lege Julia Peculatûs, cuius consilio pecunia publica ablata *l. 1. ff. ad leg. Jul. pecul.* Lege Fabia, cuius consilio servus à Domino aufugit *l. penult. §. ult. ff. ad leg. Fabian.* Tum quia *in l. 16. ff. de pœn.* generaliter dicitur esse instar sceleris alteri scelus suadere, & non minus consilia, quàm facta puniri, ex quibus claret etiam nudam suasionem, nudúmque consilium in crimen incidere.

11 Ratio etiam id suadet, quia nudum consilium suaptè natura potis est determinare alterum ad delinquendum; proinde si defacto eum determinet, moraliter influit in delictum, in quod propterea incidit; etiam qui purum dat consilium: & hæc secunda sententia communior est; ac verior. Neque obstat, textus *in l. 50. §. de pœn. ff. de furt.* ubi consilium dare is dicitur, qui persuadet, impellit, & instruit ad furtum; ex quo adhærentes priori sententiæ inferunt, consilium simpliciter dantem non censeri simpliciter hortari: siquidem id sumitur non in sensu copulativo, sed distributivo; adeò ut sensus sit; ut consilium dedisse videatur, tam qui persuasit, quàm qui impulit, vel instruxit: neque in jure est novum, ut oratio figuræ verborum conjuncta accipiatur pro disjuncta *l. 53. ff. de V. S.*

Sicut causa delicti dicitur omnis, qui vel physicè, vel moraliter influit in delictum; ita subjectum delicti dicitur, qui delicto læditur, estque vel Deus, vel homo; & homo vel unus, vel multiplex, vel per modum unius, ut cum quis lædit rempublicam: nullum tamen est delictum verè, & propriè tale, quo Deus non offendatur, sicut neque quasi ullum reperitur crimen, quo respublica non lædatur, quia nemo delinquit, nisi legem transgrediatur, & offendat potestatem legislativam: nihilominus delinquens nonnunquam intentione principali, & directa id agit, ut Deum offendat; nonnunquam ut reipublicæ damnum inferat; & sæpe ut privatos homines lædat: etenim per blasphemiam, sacrilegium, hæresim, Apostasiam, & alia id genus Deus directè læditur: per crimen verò læsæ majestatis, peculatum, ambitum, criménque de residuis, reipublicæ directè damnum infertur: secus per furtum, per rapinam, & alia id generis offenduntur homines privati: aliquando uno eodémque delicto Deus, & homo; privatus, & respublica directè, ac principaliter offenduntur: hinc si adminiculo perjurij actor causam in judicio controversam injustè obtineat, Deum, & homines directè offendit. Si quis seditionem in perniciem reipublicæ excitet, patriámque hosti prodat, rempublicam, & privatos directè lædit: qui verò pœnas delictis præstituit, intentionem delinquentis non semper sequitur, sed principaliter id nonnunquam spectat, quod delinquens nonnisi minus principaliter; quo pacto in raptu puellæ, in homicidio, aliísque pluribus delictis, quamvis delinquentium finis directus, ac proximè intentus non sit rempublicam offendere, sed tantùm privatos. 12

Nihilominus legislator in illis vindicandis principaliter spectat læsionem reipublicæ, quia tametsi delinquens directè non intendat rempublicam lædere; à parte tamen rei graviter eam offendit, & hanc læsionem propterea considerat legislator ad eam vindicandam, & parum curat, in quem scopum delinquens directè collimaverit. Lædi delicto non tantùm is potest, qui doli est capax, verùm etiam incapax doli, ut infans, furiosus, ebrius: æstimatur enim delictum ex animo delinquentis; & delinquere potest, qui intelligit se delinquere, sed delicto lædi, & ille potest, qui non intelligit, se lædi *l. 3. §. 1. & 2. ff. de jurejur.* Non solùm contra alios, verùm etiam contra seipsum 13

sum potest quis delictum committere, ut si violentas manus quis in se ipsum inferat, & id agat, ut seipsum occidat, tunc enim graviter delinquit contra Deum, contra rempublicam, & contra seipsum: contra Deum, quia ejus jura transgreditur, ac dominium quod Deus in vitam, & mortem hominis sibi soli reservat, injustè sibi usurpat: contra rempublicam, quia eam privat cive, & membro: contra seipsum, quia dilectio propria nil magis à nobis postulat, quàm ut nos ipsos conservemus. Imò committi etiam crimen potest in mortuos; ut si quis acceptâ pecuniâ justa defuncto non persolvat, de dolo tenetur *l. 14. §. 2. ff. de relig. & sumpt. funer.* ut etiam si quis sepulchro aperto ossa eruat, ob contumeliam tumulo illatam actione injuriarum puniri potest *l. 1. §. 4. ff. de injur.*

14 Delicti objectum sunt omnia illa bona, in quibus per delictum quis punitur. Potest enim quis lædi in bonis internis, vel externis: illa sunt, quæ concernunt corpus, vel animam, ad corpus pertinent vita, membra, integritas virginalis, quæ bona læduntur per homicidium, mutilationem, stuprum: ad animam pertinent libertas, sana ratio, virtutes animi, quæ bona læduntur per injustam servitutem, per pocula amatoria, per corruptionem morum. Bona externa sunt, quæ respiciunt honorem, vel patrimonium; ad honorem pertinent bona fama, & existimatio, quæ violatur per contumelias, & injurias: ad patrimonium revocantur pecuniæ, prædia, & res omnes, quibus patrimonium incrementum subit, ac constituitur, sive sint bona corporea, vel incorporea, & hæc bona læduntur per furta, incendia, rapinas, cædes animalium.

15 Nonnunquam etiam uno eodémque delicto in pluribus bonis quis læditur; etenim qui alienum torum adulterio fœdat, non solùm honorem mariti lædit, verùm etiam ingentem jacturam bonis fortunæ infert, si prolem spuriam alienæ familiæ inserat, & quam maritus errore deceptus, veluti suam propriam exhibet, vocátque ad hæreditatem cum non modico damno legitimæ sobolis; cùm hæreditas eò plus in partes minuatur, quo in plures fuerit divisa.

16 Forma delicti propriè consistit in libera, & sensibili transgressione legis divinæ, vel humanæ: ad hoc autem, ut oriatur delictum, plura necesse est, concurrant. Primò ipsa transgressio legis divinæ, vel humanæ, cum delictum nil aliud sit, quàm moralis deviatio à voluntate legislatoris, seu regula directiva humanæ operationis, adeò ut ultimò compleatur per displicentiam, & prohibitionem legislatoris; ideo enim quis delinquit, quia deflectit à regula directiva operationis humanæ, & talis deflectio displicet legislatori. Secundò requiritur, ut transgressio sit libera, & voluntaria delinquenti: est autem transgressio voluntaria non solùm, quandò directè, sed etiam indirectè ipsum delictum formaliter intenditur.

17 An verò culpa lata in delictis dolo æquivaleat, non concordant Authores. Probabilior sententia procedit cum distinctione; si enim ex delicto principaliter agatur ad restitutionem damni, tunc culpa lata æquiparatur dolo *l. 1. §. 2. ff. is qui test.* ubi postquã Jurisconsultus dixisset, quòd servus, qui testamento liber jussus, ex hæreditate jacente quædam surripuit, non aliter in duplum teneatur, quàm si dolus ipsius intervenerit; subjungit, à culpa dolo proxima dolum repræsentari: quapropter quando ex delicto principaliter agitur ad restitutionem damni, culpa lata æquiparatur dolo. Neque obstat, quòd duplum illud habeat rationem pœnæ. Siquidem principaliter intenditur indemnitas illius, qui per delictum fuit læsus; proinde licèt restitutionem damni pœna quædam comitetur, illa tamen naturam sequitur sui principalis *argu. c. 42. de regul. jur. in 6.* Tum quia quando per restitutionem damni dolus coërcetur, culpa lata æquiparatur dolo *argu. l. 1. §. 1. ff. si mensor. fals. mod. dixerit.*

Sin verò ex delicto principaliter agatur ad vindictam, tunc culpa lata non æquiparatur dolo in ordine ad pœnam ordinariam *l. 7. ff. ad leg. Cornel. de Sicar.* ubi Jurisconsultus negat in ordine ad pœnam legis Corneliæ de Sicarijs, culpam latam pro dolo accipi; quapropter juvat argumentari. Culpa lata non æquiparatur dolo in ordine ad pœnam legis Corneliæ de Sicarijs: ergo neque æquiparatur in ordine ad alias pœnas ordinarias. Eatenus non æquiparatur in ordine ad pœnam legis Corneliæ, quia finis huius legis est vindicare excessum malitiæ, quem non continet homicidium culpâ latâ admissum, consequenter neque debet æquiparari in ordine ad alias pœnas ordinarias; cùm finis earundem sit vindicare excessum malitiæ, quem non continet delictum culpâ latâ admissum. 18

Verùm licèt in delictis tendentibus principaliter ad vindictam culpa lata dolo non æquivaleat, nihilominus ob ipsam culpam potest infligi pœna afflictiva corporis juxta mensuram admissi delicti extra ordinem, ut plura passim fiunt in jure obvia exempla *in l. 3. §. 7. ff. ad leg. Corn. de Sicar.* ubi jubetur relegari, qui non malo animo, sed malo proposito medicamentum ad conceptionem dedit, ex quo mulier, quæ acceperat, decessit. Rursus in *l. 4. §. 1. ff. eod.* ille qui per lasciviam causam mortis dedit, in quinquennium dicitur relegatus. *In l. 12. ff. de custod. Reor.* custos, cuius negligentia Reus è carcere aufugit pro modo culpæ coërceri jubetur. *In l. 11. de incend. ruin. naufrag.* negatur, incendium fortuitò exortum pœnam mereri, nisi culpa lata intervenerit. 19

Tertiò requiritur, ut transgressio legis sit externa, & sensibilis, & per hoc differt delictum juridicum à theologico; quia ad istud sufficit legis transgressio merè interna, eò quia coram divino tribunali etiam crimina sola mente patrata æstimantur, quia Deus in foro interno est Judex, & ipse est cordium scrutator, nec illum potest ulla nostra cogitatio latere. Secus ad delictum juridicum requiritur externa legis transgressio, seu quæ talis sit, quæ suapte naturâ 20

turâ venire possit in notitiam hominis, quia in foro exteriori homo non potest judicare, nisi per ea, quæ cadunt sub sensus, & secundùm allegata, & probata sensibiliter.

21 Effectus delicti duplex est, proximus, & remotus; ille est obligatio reparandi damnum injustè illatum, & pœnam subeundi delicto præstitutam à lege, vel judice: Remotus est ipsa actio civilis, & criminalis, quia ut habetur *in l. ult. ff. de privat. delict.* ex omni ferè delicto agi potest civiliter, & criminaliter, eò quia nullum ferè reperiatur delictum, quo simul cum privato, etiam respublica non offendatur; quatenus igitur privatus per injuriam sibi illatam interesse proprium prosequitur, dicitur civiliter agere; & quatenus interesse reipublicæ; criminaliter: unde civiliter semper agit, qui petit, ut aliquid sibi applicetur; seu qui principaliter agit ex motivo sui privati comodi: & ille agit criminaliter, qui agit ut mulcta fisco inferatur, vel pœna corpori insligatur; quia tunc principaliter agit ex motivo publicæ utilitatis *argu. l. 9. §. 5. ff. de public. & vectigal.*

22 Id interest discriminis inter actionem civilem, & criminalem, quia plerumque causæ criminales cognoscuntur à diverso judice, à quo minimè civiles cognoscuntur, propterea interest scire, quæ causæ dicantur criminales, & quæ civiles, ne unus judex jurisdictionem alterius sibi injustè usurpet. Secundò in causis civilibus regulariter quæstio non procedit; bene tamen in criminalibus *l. 1. princ. ff. de quæst.* Tertiò causæ civiles per procuratorem expediri possunt, non ita criminales *l. penult. §. 1. ff. de public. judic.* Quartò causæ civiles regulariter non exigunt probationes exactissimas, ut criminales *l. ult. C. de probat. l. 16. C. de pœn.* Quintò in causis civilibus admittitur Fidejussor cavens de judicato solvendo; non ita in criminalibus; nisi fortassis pœna sit tantùm pecuniaria, ac marsupium torqueat, non corpus *argu. l. 22. C. de pœn.* Sextò in causis civilibus non est necessarius tantus testium delectus, quantus requiritur in criminalibus *argu. l. 20. & 26. ff. de testib.* Septimò causæ civiles ferè omnes appellationem recipiunt; non ita hodie causæ criminales.

23 Quando verò ex aliquo delicto plures oriuntur actiones, circa quas difficilis, ac intricata habetur quæstio; tunc secernendæ sunt actiones ejusdem ordinis ab actionibus diversi ordinis; quando ex occasione facti alicuius duplex oritur actio criminalis, tunc si una eligatur, altera perimitur, quia senatus non patitur, si idem crimen pluribus legibus judicetur, ex pluribus Reum peragi *l. 7. §. 2. l. 14. ff. de accusat.* Sin verò concurrant plures actiones civiles inspiciendum est, an sint omnes rei persecutoriæ, vel omnes pœnales: vel potiùs una rei persecutoria, altera pœnalis, vel mixta. Actiones rei persecutoriæ inter se miscentur, & una per alteram absolvitur *l. 43. §. 1. ff. de regul. jur.* quia bona fides non patitur idem bis exigi *l. 52. ff. eod.* Si plures concurrant actiones pœnales, tunc inspiciendum est, an sint paris, vel disparis potestatis: si primum electâ unâ, altera consumitur, ut qui movit actionem injuriarum prætoriam, non potest movere civilem ex lege Cornelia, quia utraque ad vindictam comparata est *argu l. 7. §. 2. ff. de injur.* si disparis sint potestatis, multum interest, an priùs egerit actione leniore, vel duriore; si leniore, gravior salva manet, nec consumitur *l. 34. princ ff. de O. & A.* Sin verò graviore, lenior perimitur, ut qui agit actione furti, nec manifesti, non prohibetur agere de bonis vi raptis, quia hæc actio est illâ plenior *l. 1. ff. in bonor. raptor.* Actio verò rei persecutoriæ, si concurrat cum pœnali, una per alteram non perimitur, eò quia ad fines collimant diversos; hinc qui egit condictione furtiva, adhuc movere potest actionem furti, ut etiam, qui movit actionem furti, adhuc potest agere condictione furtivâ *l. 7. §. 1. ff. de condict. ex causa furt.* Sin verò cum actione rei persecutoria concurrat actio mixta; interest tunc scire, an sit mixta ex accidenti, vel suaptè natura; si primum per Rei persecutoriam consumitur: hinc si quis rei vindicatione conventus rem metu extortam Domino reddiderit; actio quòd metûs causâ tollitur *l. 9. §. 6. ff. quod metus causa.* quia actio, quòd metus causâ crescit in quadruplum, si Reus fuerit contumax. Quòd si celeri restitutione actori satisfaciat, pœnam quadrupli evitat *l. 14. §. 1. ff. quòd metus causa.*

Quando verò actio suaptè natura mixta comitatur Rei persecutoriam, tunc dispiciendum est, quænam priori loco mota fuerit, mixtane, an Rei persecutoria: per priorem tunc posterior consumitur, non ita per hanc illa; ut si commodatarius damnum dederit in re commodata, duplici tenetur actione, commodati, & legis Aquiliæ: & si prius actum sit ex lege Aquilia, consumitur actio commodati: sin autem actio commodati fuerit initio mota quoad compendium 30. dierum, actio Aquiliana non tollitur, sed permittitur quoad simplum, quia initium commodati jam subductum fuit *l. 34. §. fin. ff. de O. & A.* Si quis plura de hisce actionibus desiderat, consulat Cuiacium *lib. 2. obser. 26.* & *lib. 8. obser. 24.* & præsertim Wisen. *disp. ad inst. 48. per tot.* 24

§. II.

Quid sit simonia, quotuplex, & quæ ejus materia.

Simonia peccatum est oppositum religioni, & suam sortitur nomenclationem à Simone Mago, qui fuit primus in lege evangelica hæreticorum: is enim non solùm se Deum asseruit, & ita Romanam urbem seduxit, ut Claudius Imperator ei statuam erexerit inter duos pontes in amne Tyberis cum hac inscriptione *Simoni Deo sancto*, ut refert Justinus Martyr *apoleg. 2.* & Tertullianus *in apolog.* verùm etiam eò devenit, ut putaverit emi posse donum conferendi Spiritum S. à D. Petro, seu sacram ordinationem; ut ipse postea alijs venderet, credens pecuniâ donum Dei possideri posse, ut habetur *act. Apost. c. 8.* 1

Hinc ementes, & vendentes res ſpirituales, quæque oriuntur à Deo Authore ſupernaturali ſimoniaci vocantur *c. qui ſtudet c. Salvator. c. reperiuntur 1. q. 7. c. quidam §. ſimoniaci 24. q. 3.* In veteri lege legimus, aliquos hoc vitio deturpatos, ut Balaam, qui ſuas locavit operas, ut populum Dei benediceret *Num. c. 21.* & refertur *in c. ſicut. 3. 2. q. 7.* Gezi à Naamam Principe Siriorum, quem Eliſeus à lepra mundaverat, duo accepiſſe talenta, refertur *lib. 4. Regum c. 5.* De Jeroboam *lib. 3. Reg. c. 13.* etiam legitur, quòd quicunque impleret manum ſuam, fieret ſacerdos: & quòd propter hanc cauſam peccaverit domus Jeroboam, & everſa fuerit, & deleta de ſuperficie terræ: pari pacto de Jaſone refertur *lib. 2. Machab. c. 4.* Oniæ ſummi Pontificis fratre, quòd Antiochum Regem adijt, eique argenti trecenta ſexaginta talenta ut ſummum ſacerdotium adipiſceretur, promiſerit: quia verò à pluribus præſertim Gibalino de ſimonia *q. 6. conſect. 4. & 16.* hi excuſantur à ſimoniaca labe: ideo à Simone Mago hoc vitium ſuam trahit nomenclationem, eò quia hic non ſolùm emere paratâ pecuniâ intenderit gratiam Spiritus S. verùm etiam eam alijs vendere pecuniæ pretio. Adeò eſt turpe hoc vitium, ut SS. Patres illud dixerint, vel abſolutè labem *c. ſicut c. tanto h. t.* vel lepram *c. cum ordinaverit 11. q. 1.* vel pecuniale flagitium *c. quisquis ead. quaſt.* vel vulnus cancroſum *c. reperiantur 1. q. 1.* vel ſacrilegium *c. 1. 1. q 3.* eò quia revera ſit profanatio rei ſacræ per voluntariam commutationem, ut explicat Gibalinus *de ſimon. q. 4. conſect. 1.* vel rabiem *c. 3. h. t.* vel horribile crimen *c. in Eccleſia h. t.* vel hæreſin *c. Presbyter 1. q. 1.*

2 Definitur autem ſimonia *eſſe ſtudioſa voluntas aliquid ſpirituale, vel ſpirituali annexum emendi, vel vendendi pretio temporali*: ut notat Gloſſa *in c. 11. qui ſtudet 1. q. 1.* & communiter recipitur definitio; quæ ita explicari ſolet; dicitur *ſtudioſa voluntas*, hoc eſt deliberata, ut excludantur motus voluntatis non plenè deliberati, vel procedentes ex ignorantia inculpata. Dicitur *aliquid ſpirituale, vel ſpirituali annexum*, quia res merè temporalis non eſt materia ſimoniæ, nec ejus commutatio eſt contra reverentiam rebus ſacris debitam: hinc jam deprehenditur, malitiam hujus vitij in eo ſitam, quòd injuria quædam, & irreverentia fiat rebus ſacris, proinde etiam ipſi Deo, eò quia res ſacræ deprimantur, & tanquam res temporales pretio æſtimentur, & contractibus ſubijciantur. Juvat tamen obſervare, quòd ſpirituale, quod eſt objectum ſimoniæ, ſumitur pro omni eo, quod eſt aliquo modo ſupernaturale, ſeu quod eſt à Deo ut Authore ſupernaturali, ſcilicet ut hominum, & Angelorum Salvatore, & glorificatore, vel ad illum, ut talem ordinatur: & eſt quadruplex, quoddam enim dicitur ſpirituale per eſſentiam, cujusmodi ſunt dona ſupernaturalia, gratia, fides, ſpes, charitas, & aliæ virtutes ſupernaturales, & gratiæ gratis datæ.

3 Aliæ res dicuntur ſpirituales tantùm cauſaliter, eò quia ſint cauſæ rerum prædictarum; talia ſunt ſacramenta, quæ ritè ſuſcipientibus gratiam conferunt, & ad quæ reducuntur etiam ſacramentalia, ut aqua benedicta, catechiſmus, exorciſmus, chriſmatis confectio. Aliæ ſunt ſpirituales effectivæ, quatenus ſunt operationes procedentes ex aliqua poteſtate ſpirituali, vel etiam operationes ordinatæ ad Deum, ut diſpenſare in voto, matrimonio, abſolvere ab excommunicatione, concionari, cantare in choro, & mortuos ſepelire: & aliæ tandem ſunt res ſpirituales connexivè, eò quia ſint ſpiritualibus connexæ, & hæc connexio tripliciter poteſt fieri. Primò *antecedendo*, ut jus patronatus, eò quia ſupponatur præſentationi beneficiorum, ut etiam veſtes, & vaſa ſacra, templa, altaria ſecundùm plures, eò quia referantur ad ſacrificium miſſæ. *Conſequendo*, ut beneficia eccleſiaſtica, quæ ſe habent conſecutivè ad officium divinum, quod ſupponunt. *Comitando*, ut labor in miniſterio ſacramentorum. Dicitur *emendi aut vendendi* ut ſignificetur omnis contractus non gratuitus, ſive ſit vera emptio, ſive locatio, ſive permutatio. Adduntur poſtremæ particulæ, *pretio temporali*, quia ſi detur ſpirituale pro ſpirituali non committitur propriè ſimonia, quæ in eo ſita eſt, ut ſpiritualia æſtimentur pretio humano, vel alia re humana, quæ ſit pretio æſtimabilis. Triplex enim ſolet juxta præſens inſtitutum pretium diſtingui *ex c. 8. Salvator. 1. q. 3.* Primum eſt pretium muneris, ut pecunia, equus, veſtis, & alia id genus, quæ vendi ſolent. Secundum eſt pretium linguæ, ut laus, & vituperatio, patrocinium advocati, commendatio apud Principem: ſiquidem tale officium eſt pretio æſtimabile. Tertium eſt pretium obſequij, ut miniſterium aliquod in rebus temporalibus, ut famuli, œconomi, procuratoris, & alia id genus; quia hujusmodi miniſteria ſunt etiam pretio æſtimabilia, & ſolet pecunia ſolvi ijs, à quibus exercentur.

Quo verò jure ſit ſimonia prohibita, pro ſolutione dubij, notandum eſt, res ſpirituales circa quas ſimonia committi poteſt eſſe quadruplices; quædam enim ſunt ſuaptè natura ſacræ, ut gratia, ſacramenta, gratiæ gratis datæ, & aliæ, quæ habent ſanctitatem ex conſecratione, vel benedictione eccleſiæ, & quæ non poteſt poſtea ab eis ſeparari, quamdiu manent integræ; cujusmodi ſunt calices, patenæ, veſtes ſacræ, altaria. Aliæ quæ non fiunt ſacræ per aliquam benedictionem, ſed tantùm per hoc, quòd nectantur aliquibus ſpiritualibus, ut ſunt beneficia eccleſiaſtica. Aliæ quæ ſunt officia temporalia eccleſiæ nullam habentes ſanctitatem per benedictionem, nec per annexionem ad ſpiritualia, ſed recipiunt aliquam ſpiritualem rationem per hoc, quòd eccleſia vetuit, ne vendantur, ut munus Oeconomi eccleſiæ, munus Sacriſtæ, procuratoris, defenſoris eccleſiæ, & cujuslibet adminiſtratoris rerum eccleſiaſticarum. Hinc patet, ſimoniam eſſe peccatum mortale, & quidem grave contra religionem, eò quia venditur, quod venale non eſt, & 4

quod

quod excedit omne pretium, & cujus vendens non est Dominus, sed tantùm merus dispensator, de hisce enim rebus, ait Christus Matth. 10. *gratis accepistis, gratis date.*

5 Certum est, simoniam circa res spirituales primi generis, quæ suapte natura sunt spirituales, & à solo Deo supernaturali Authore dependent, esse jure divino, & naturali prohibitam; ut etiam simoniam circa res secundi generis, quando plus venduntur ratione consecrationis, vel benedictionis. Idque probatur ex scripturis *4. Reg. 5.* ubi Gezi divinitùs punitur leprâ, eo quia ausus fuit pecuniam exigere pro miraculosa curatione lepræ: quapropter *Matth. 10.* Apostoli jubentur functionem doni miraculorum, & sanitatis gratis dare, eò quia tale donum gratis acceperint. Ratio itidem est, quia quando spiritualia pretio temporali venduntur; venditor sibi usurpat dominium earundem rerum, quod minimè ipsi convenit, cùm sit solus dispensator; & rursus impedit assecutionem finis, ad quem res ipsæ collatæ fuerunt: eo enim ipso, quòd aliquid venditur, significatur non esse quid divinum supernaturale pertinens ad salutem æternam, sed potiùs esse rem temporalem, & humanam spectantem tantùm ad commoda huius vitæ, cujusmodi sunt ea omnia, quæ apud omnes gentes veniunt in contractus humanos: hinc Emptores non putarent res sacras, quæ dantur venum esse spirituales, nec quidquam habere supernaturalis; & putarent totum negotium religionis esse fictitium ad comparandum quæstum, & lucrum. Hinc vendere rem suaptè natura spiritualem, ut si quis venderet hostiam consecratam, vel aliquod sacramentum committeret simoniam jure divino, & naturali prohibitam, ut etiam si venderet res benedictas, ut tales; adeò ut ex benedictione pretium exigeret: quia tametsi benedictio sit solo jure ecclesiastico inducta, nihilominus semel facta benedictione res benedictæ manent spirituales in se, proinde suaptè natura invendibiles: unde quamvis consecrare calicem sit de jure ecclesiastico; facta tamen consecratione, si quis calicem venderet, & pretium exigeret pro ipsa consecratione, simoniam committeret jure divino, & naturali prohibitam.

6 Circa res spirituales tertij generis, ut sunt beneficia ecclesiastica, procedendum est cum distinctione, si beneficia vendantur parata pecunia, etiam prout ijsdem est annexum jus spirituale, quod competit ecclesiæ, tunc venditio est etiam simoniaca, & prohibita jure divino, & naturali: sin verò beneficia inter se tantùm commutentur sine superioris authoritate, venditio est etiam illicita, & simoniaca, sed tantùm prohibita solo jure ecclesiastico, quia tunc res, quæ commutantur, sunt utrinque spirituales. *c. cum olim 7. de rerum permutat.* ut etiam quando venduntur res, quæ revera tantùm sunt temporales; proinde suaptè natura invicem permutabiles *c. non satis 8. h. t.* Res spirituales quarti generis, si dentur venum, venditio est illicita, & simoniaca, sed tantùm jure ecclesiastico prohibita; ut quando venduntur officia temporalia ecclesiæ, quæ nullam habent sanctitatem, nec per benedictionem, nec per annexionem ad spiritualia, sed tantùm recipiunt aliquam sanctitatem per hoc, quòd ecclesia prohibeat hujusmodi beneficia divendi *c. Salvator q. 3.* ne scilicet bona ecclesiæ dilapidentur contra reverentiam debitam bonis ecclesiæ; & eorum administrationi.

Hinc patet discrimen inter res spirituales huius quarti generis, & res alias, quia res spirituales primi generis sunt suaptè natura spirituales, & invendibiles: res verò secundi generis sunt etiam spirituales per veram consecrationem, & benedictionem: res tertij generis sunt etiam spirituales in se, eò quia nectantur officijs verè spiritualibus: secus res quarti generis nullo ex prædictis tribus modis sunt in se spirituales, quia tantùm instituuntur ab ecclesia ad munera temporalia, & non dicuntur res spirituales, nisi per extrinsecam prohibitionem venditionis ob reverentiam debitam rebus ecclesiæ: quapropter simonia jure ecclesiastico prohibita, duobus tantùm casibus reperitur; nimirum, quando vel res non sunt verè spirituales, vel non habetur vera ratio pretij; alioquin quando res sunt verè spirituales, & habetur vera ratio pretij, tunc committitur simonia jure divino, & naturali prohibita, si tali pretio vendantur. 7

Cæterum simonia solo jure ecclesiastico prohibita censent plures cum Layman *lib. 4. tract. 10. c. ult. §. 1. n. 66.* non esse propriè simoniam, eò quia tunc per illam non fit reciproca, & onerosa commutatio rei spiritualis pro temporali, & pretio æstimabili; in quo sita est vera, ac propria ratio simoniæ juri naturali, & divino repugnans: est tamen hujusmodi simonia jure ecclesiastico prohibita peccatum grave, non solùm contra obedientiam, eò quia contra voluntatem superioris utrinque mutentur res spirituales, & detur officium pro beneficio, sed etiam contra virtutem religionis, & est quædam species sacrilegij ob ecclesiasticæ legis prohibitionem: quia lex præcipiens ex motivo alicujus virtutis, vel prohibens actum aliquem ex se indifferentem constituit illum moraliter bonum sub genere illius virtutis, & materiam necessariam illius virtutis, ut etiam ècontra efficit illum moraliter malum sub genere vitij oppositi eidem virtuti. 8

Tripartitur simonia in mentalem, conventionalem, & realem. Mentalis hic non dicitur nudum internum propositum committendi simoniam, si in nullum actum exteriorem prodeat: licèt fornicatio mentalis consistat in hoc nudo interno proposito, quamvis in actum exteriorem non prodeat; non tamen simonia in solo nudo illo interno proposito consistit: sed ulteriùs requiritur, ut habeat opus externum adjunctum, quod tamen nullo signo exteriori appareat esse simoniacum: ut si quis rem spiritualem alicui conferat in compensationem ex justitia debitam pro re temporali ab ipso acceptâ, vel etiam animo obligandi alterum ad red- 9

dendam rem temporalem: cùm enim simonia sit vitium per se externum, debet in ipsa intervenire aliquis actus externus.

10 Hinc simonia mentalis dupliciter sumi potest. Primò pro interno proposito, seu voluntate committendi simoniam, tametsi nullo pacto procedat in actum exteriorem, & hæc propriè non est simonia juxta præsens institutum. Secundò sumitur pro illa actione externa, quæ fit mente simoniaca, sed ex se, & circumstantijs simoniam non redolet: quando jura loquuntur de simonia mentali, non intelliguntur de mentali priori modo sumpta, sed tantùm secundo modo usurpata.

11 Simonia conventionalis est, quæ non solùm supponit internum propositum obligandi, verùm etiam ut procedatur ad externam conventionem sine tamen executione saltem utrinque facta, & hæc conventio fit verbis expressis, & directis, obliquis, & obscuris, vel nutibus; hoc est per mutuum pactum expressum, vel tacitum: dicitur simonia conventionalis, quia mentali proposito obligandi additur externa conventio, seu pactum, quod nondum executioni mandatum est; nec reali traditione consummatum; quia vel sistit in mutua conventione, & ex neutra parte completur traditio, & hæc dicitur simonia purè conventionalis: vel ex altera tantùm parte realiter est completa, & traditio consummata; eò quia alter contrahens tantùm tradidit rem temporalem sine pretio, non tradita re spirituali ab altero, sed solùm promissâ: vel è converso, quia alter tradidit rem spiritualem, non tradito pretio temporali ab altero, sed tantùm promisso; & hæc posterior simonia dicitur conventionalis mixta, eò quia de utraque scilicet conventionali, & reali aliquid participet; & distinguatur à mentali per additionem exterioris contractûs, seu pacti; & à reali per carentiam traditionis saltem ex parte unius contrahentis.

12 Simonia realis habetur, quando pactio ex utraque parte est completa saltem inchoatè, ut si collatio beneficij sit facta, & pars pretij etiam soluta; unde dicitur etiam simonia consummata, eò quia ex una parte data sit res spiritualis, & ex altera pretium, vel pars pretij: quamobrem simonia realis supponit conventionalem, & hæc mentalem, quam includit saltem ex natura rei. Qui verò tantùm fictè promittit talem rem spiritualem pro temporali, vel temporalem pro spirituali sine intentione se obligandi, & standi promisso non est verè simoniacus, nisi quoad actum externum, quia nulla est conventio, seu consensus in obligationem, & solùm ipse deceptus committit simoniam mentalem, ob quam non incurruntur pœnæ juris, ut notat Tannerus *tom. 3. disp. 5. de relig. q. 8. dub. 2. n. 29.* Datur etiam quarta species simoniæ, quæ dicitur confidentialis, verùm hæc comprehenditur sub simonia conventionali: siquidem in simonia confidentiæ executio differtur ex una parte; est enim simonia confidentiæ, quando quis paciscitur, cum eo, qui confert, vel resignat beneficium, ut illud cum suis fructibus, vel portione fructuum cedat alteri, ut nepoti cùm primum habilis fuerit.

Quod verò ad materiam attinet simoniæ; 13
cùm duo ad quamlibet simoniacam pactionem debeant concurrere, quorum unum est veluti pretium, seu quævis commoditas temporalis cum alia re commutabili; & aliud est veluti merx, seu res aliqua spiritualis, vel spirituali annexa, quam in commutationem deducere pro pretio temporali sacrilegum est; ideo materia propria simoniæ est res aliqua sacra spiritualis, & supernaturalis: quapropter committitur simonia, si quis venderet aliquod sacramentum, vel hostiam consecratam, vel etiam gratiam sanctificantem, & gratias gratis datas, ut sunt donum Prophetiæ, sanitatis, miraculorum, ut docet D. Thomas *2. 2. q. 100. art. 1. ad 4.* Dupliciter possunt gratiæ spirituales dari venum, non quidem de jure, sed tantùm de facto. Primò in concreto, ut si quis christianum captivum cariori pretio venderet, ex eo præcisè quia sit baptizatus, ut etiam sacerdotem ob characterem sacerdota'em. Secundò quasi in abstracto, & secundùm se, quo pacto Simon Magus *Actor. 8.* oblatâ pecuniâ emere voluit potestatem ministerialem conferendi gratiam sanctificantem, & dona Spiritûs Sancti, ut hujusmodi dona supernaturalia posset postea alijs divendere.

Dare itidem vel accipere pretium pro septem ecclesiæ sacramentis à Christo institutis ad 14
gratiam conferendam est simoniacum generaliter prohibitum *in c. cum in Ecclesia 9. h. t.* ubi ex Concilio Lateranensi statuitur, ne in introducendis personis in sedem ecclesiasticam, vel instituendis sacerdotibus, vel sepeliendis mortuis, vel benedicendis nuptijs, vel sacramentis conferendis, vel collatis nil exigatur, alioquin est simonia. Quia quamvis sacramenta consistant in quibusdam actionibus, vel passionibus; sunt nihilominus dona supernaturalia à Christo eorundem Authore nobis gratis collata, & quia gratiam conferunt, sunt secundùm se spiritualia: proinde nullo modo possunt dari venum ob irreverentiam, & injuriam, quæ rebus sacris inferretur; & est contra illud Christi *Mat. 10. quod gratis accepistis gratis date.* vendere autem Eucharistiam, non solùm est peccatum simoniæ; quatenus venduntur species consecratæ; prout sunt sacramentum sensibile, & ad humanos usus accommodatum, sed etiam est sacrilegium, & irreligiositas longè altioris ordinis, eò quia sub speciebus illis consecratis contineatur Christi corpus, ratione cujus talis venditio in gravissimam tenderet vilipensionem personæ Christi.

Hinc neque matrimonium quatenus sacra- 15
mentum est, vendi potest, quia cum matrimonium sit verum sacramentum in lege evangelica ex institutione Christi, & gratiam conferat; non potest temporali pretio æstimari. Cæterum quia matrimonium non solùm est sacramentum, sed etiam humanus, & civilis contractus, in quo conjuges invicem contrahunt per mutuam traditionem, vel acceptionem

sor-

corporum, ideo non repugnat, quo minùs ex parte contractûs, qui non destruitur ratione sacramenti, intervenire possit pretium aliquod, si id videretur necessarium ad qualitatem contractûs, quia tunc non venderetur, & emeretur sacramentum, sed tantùm fieret commutatio temporalis pro temporali, ut notat Pirhing *lib. 5. tit. 3. sect. 2. §. 41.* Duplex enim datur in sacramentis materia, remota una, ut panis, & vinum in Eucharistia, aqua in baptismo, & hæc quatenus præcisè, & secundùm se spectata est res temporalis, & pretio æstimabilis vendi potest, & emi; si scandalum absit: alia est materia proxima, ut ablutio in baptismo, Unctio in Extrema Unctione, & hanc materiam proximam vendere procul dubio esset simonia, quia hujusmodi actus sunt verè spirituales, supernaturales.

16 Simoniacum est etiam vendere, vel emere omnes functiones, seu actus prodeuntes ex potestate Ordinis: quia tametsi physicè sint actus materiales, & corporei, habent nihilominus ex Christi institutione, & ecclesiæ concessione esse quoddam morale, ratione cujus pertinent ad Ordinem supernaturalem tam ex parte principij, seu potestatis spiritualis supernaturalis, qui est character Ordinis; quàm ex parte finis, qui ad salutem animæ proximè ordinatur. Hoc etiam procedit de actibus minorum Ordinum, quia sunt etiam ministeria sacra, & ex sua institutione, ac fine ordinantur ad divinum sacrificium. Hinc Episcopi pro sacris conferendis Ordinibus non possunt quidquam temporale accipere, ut nec etiam pro instrumentis, seu litteris super ijs conficiendis: immò neque ij, qui ordinantur, possunt quidquam dare pro ordinibus suscipiendis, ut habetur *in c. in ordinando 1. h. t.* ubi Gregorius generali Concilio præsidens statuit, ut Episcopus, vel Minister, aut Notarius nihil accipiant pro ordinatione, vel usu pallij, vel chartis, vel pastellis; sicut etiam qui ordinatur, nihil debet pro his dare; quia ut notat Glossa, dare aliquid pro quocunque obsequio impenso in ordinatione est simonia, ut Archidiacono pro examinatione, similiter Notario, quia ut ait Gregorius *in d. c. in ordinando 1. h. t.* sicut non debet Episcopus manum, quam imponit, ita nec Minister, vel Notarius in ordinatione, ejus vocem, vel calamum vendere: ratio est, quia quando principale debet fieri gratis, etiam accessoria præstari debent merè gratuitè, & sine mercede; unde sicut Episcopo prohibetur aliquid temporale pro ordinis collatione accipere: ita etiam omnibus ejus Ministris tanquam accessorijs, qui Episcopum in ordinatione coadjuvant. Per ministrum *in d. c. in ordinando 1. h. t.* intelligitur Archidiaconus, qui promovendos ad Ordines examinat, de quo dicitur, quòd non debeat vendere vocem. Alij tamen per Ministrum intelligunt omnes, qui in conferendis sacris ordinibus assistunt Episcopo.

17 Oritur tamen difficultas, quia si sacramenta propriè sunt spiritualia, & ad salutem animæ directè instituta, non videtur, quomodo Parochi pro baptismo, confessionibus audiendis, & administratione Eucharistiæ possint pecuniam à populo exigere. Sed contra quia pecunia non exigitur à Parochis ut pretium sacramentorum, cùm enim hæc sint spiritualia, utiq; simoniam comitterent: sed parochi exigunt tale stipendium, ut necessarium pro propria sustentatione: siquidem ministri ecclesiæ cum inserviant altari, debent de altari vivere; & populus, cui inserviunt, debet illis suppeditare congruam sustentationem; ut enim ait Christus, Matth. 10. *dignus est Operarius mercede sua:* & Apostolus *1. ad Corinth. 9.* ait, neminem suis stipendijs militare; & Dominum ordinasse, ut qui evangelium annuntiant, de evangelio vivant: Redarguendus tamen esset Parochus, si ob sibi negatam pecuniam denegaret ipse sacramenta; deberet tunc sacramenta ministrare, tametsi ob nullam, vel modicam pecuniam illi subtraheretur congrua sustentatio, sed postea apud Episcopum posset jus suum prosequi, alioquin si ob modicam pecuniam denegaret sacramenta ministrare populo, & hic salutaribus frustraretur medijs ad salutem, non leve foret scandalum, & species videretur simoniæ.

Cæterum tripliciter potest intelligi, quòd pecunia recipiatur pro sacramentis ministrandis. Primò ut pretium ipsius administrationis. Secundò ratione laborum, qui in ministrandis sacramentis impenduntur. Tertiò, ut stipendium necessarium ad congruam sustentationem. Certum est, pretium exigere pro ipsis sacramentis, & eorum administratione præcisè sumpta esse simoniam, quia tunc pretio æstimaretur res spiritualis, vel annexa spirituali; ratione verò laborum; & congruæ sustentationis, quatenus separantur à ratione sacramenti, non est simonia aliquid recipere: hinc licèt nihil possit dari pro matrimonio, ut est sacramentum, ut tamen est humanus, & civilis contractus, & officium naturæ possunt conjuges convenire de pretio, quo vir ad sustentandam uxorem, & ferenda onera matrimonij obligatur; quapropter moris est, ut exigatur dos. Item pretium exigere pro absolutione ab excommunicatione est simoniacum: sin verò interdum ab eo, qui absolvitur, exigatur pecunia, hæc non exigitur ut pretium absolutionis, sed ut pæna delicti: sicut posset in absolutione à peccatis in pœnitentiam imponi eleemosyna danda pauperibus, sic etiam pro missis celebrandis, vel precibus ad aliorum intentionem fundendis, non accipitur pecunia ut pretium missæ, vel precum; sed pro mercede operis, & congrua sustentatione Ministri: quia dignus est Operarius mercede sua, & qui altari inservit, de altari vivere debet, juxta allegata à Christo *Matth. 10.* & decretum Concilij Agathensis relatum *in c. ult. caus. 1. q. 1.* ubi dicitur, quòd etiam de spiritualibus sit Operarius, & Minister ecclesiasticus dignus mercede sua. 18

Immo hæc ratio etiam procedit de ijs, qui aliàs sufficientes habent reditus, vel proprium patrimonium pingue, quia inde non sequitur, quòd 19

quòd teneantur gratis inservire, nisi fortassis tales reditus in hunc finem fuerint ipsis deputati, sicut in Parocho, qui propterea percipit decimas ad eum finem, ut sacramenta parochianis administret: unde si Parochus ex perceptis decimis, alisque proventibus habet abundantes reditus pro se, suisque Capellanis congruè sustentandis, putârim tunc non posse quicquam exigi à Parochis pro administratione singulorum sacramentorum, eò quia parochiani ad hunc finem jam suppeditent congruam, & sufficientem sustentationem, tam pro Parocho, quàm pro suis Capellanis, & Ministris; unde cessat ratio exigendi tunc aliquid pro sacramentis administrandis per textum *in c. cùm in ecclesia 9. & c. cum sùam 29. h. t.*

20 Non tamen desunt, qui censeant ex diuturna consuetudine hujusmodi exactiones excusari à simonia. Sunt tamen in hoc titulo duo textus, qui videntur contrarij. Primus habetur in *c. cum in Ecclesia. 9. h. t.* & desumitur ex Concilio Lateranensi, ubi Alexander III. rescribit, quòd in instituendis sacerdotibus, sepeliendis mortuis, & benedicendis nuptijs, vel sacramentis conferendis, vel collatis, nil exigatur, alioquin est simonia, & contraria consuetudo non excusat, adeò ut damnet omnem consuetudinem exigendi aliquid pro sacramentorum administratione. Secundus textus eidem contrarius desumitur ex *c. ad Apostolicam 42 h. t.* ubi dicitur, quòd sacramenta ecclesiastica debeant liberè conferri: item quòd Episcopi debeant compellere laicos servare laudabilem consuetudinem, & piam erga ecclesiam; unde Pontifex præcipit, has pias consuetudines exigendi aliquid pro administratione sacramentorum esse servandas; eò quia sint hæretici, qui nituntur consuetudines has infringere sub prætextu canonicæ pietatis, ut habetur *in d. c. ad Apostolicam.* Verùm hi textus inter se non pugnant: siquidem primus petitus ex *c. cum in ecclesia* explicatur de consuetudine, quæ non fuit legitimè, & sine peccato introducta, aut præscripta, eò quia clerici alioquin sufficientia beneficia habentes non contenti congrua sustentatione, adhuc pro administratione sacramentorum pecuniam exegerunt; & denegantibus pecuniam solvere, negârunt, & ipsi sacramenta ministrare: apertè enim in illo textu ut etiam in præcedente *in c. non satis esse h. t.* Alexander III. loquitur de hisce, & similibus actibus peccaminosis, undè ait; hos actus non inducere consuetudinem, quia diuturnitas temporis peccatum non minuit, sed auget. Secus textus desumptus *ex d. c. ad Apostolicam 42. h. t.* intelligitur de consuetudine, quæ ex rationabili causa, & sine ullo peccato fuit legitimè præscripta.

21 Plures enim sunt causæ, ex quibus consuetudo rationabilis esse potest, & legitima. Prima est, si Parocho sufficientes desint reditus pro se, suisque Capellanis sustentandis: neque hæc sufficientia est ita strictè sumenda, ut intelligenda sit de quotidiano duntaxat victu: sed etiam de cæteris alijs, quæ ad victum, vestitum, habitationem, tuendam valetudinem necessaria sunt, quinimmo habenda est ratio ad futuras necessitates.

Secunda est, si consuetudo sit immemorialis, & non constet, quo initio cœperit, tunc enim tutò potest servari consuetudo, quia eò ipso, quòd est immemorialis, vim habet legis, ac privilegij, & possessio tanti temporis excedentis memoriam hominum omnem excludit præsumptionem mali *c. super quibusdam*, & ibi Glossa *de V. S. l. 3. §. ductus aquæ ff. de aqua quotidiana, & æstiva*: debet tamen hujusmodi consuetudo esse libera à violentis extorsionibus, & præsertim respectu pauperum, ne fiat excessus: quapropter Episcopi hujusmodi exactiones, quæ vulgò *de stola* dicuntur, taxare solent, ne pauperes graventur. 22

Tertia est pro consecratione Cœmeterij, vel loci specialis destinati pro mortuis sepeliendis, vel sustentatione cantorum, vel ob specialem laborem, ad quem, qui Parochus non est, non tenetur; ut si in alia ecclesia, quàm parochiali, electa sit sepultura, vel etiam ob præeminentiam loci, vel obligationem ecclesiæ se obligantis, quòd nullum alium velit recipere, ad particularem sepulturæ locum, quàm certam familiam; tunc enim locus hisce vestitus circumstantijs censetur pretio æstimabilis; ut cum pluribus docet Barbosa *de offic. Paroch. p. 3. c. 27.* 23

Quarta quando in parochijs solvuntur decimæ personales de lucro, & etiam minutæ de ovis, lacte, pomis, lino, lana, & similibus, tunc consuetudo, si vigeat, servari adhuc potest. 24

Hæc autem consuetudo dandi aliquid clericis pro spiritualibus ministerijs, ad quæ ex officio sunt obligati, dupliciter potest legitimè induci. Primò, si fideles diuturno tempore cum Prælatorum tacito consensu consueverint aliquid offerre Ministris ecclesiæ, etiam habentibus sufficientes reditus ad congruam sustentationem; tunc enim retineri debet hujusmodi consuetudo, dummodo ad ejus observationem Parochi vi non compellant subditos, quia id tantùm pertinet ad Episcopum loci juxta *dictum cap. ad Apostolicam 42. h. t.* Secundò, si consuetudo aliquid exigendi in administratione sacramentorum, vel admissione in monasterium, aut canonicatum ab initio ex rationabili causa inducta sit, eò quia reditus parochiales erant valdè tenues, tunc tametsi causa illa cesset, eò quia reditus ecclesiastici aucti sint; nihilominus si Parochi à tempore immemoriali oblationes, & præstationes hujusmodi, ut quasi debitas cum bona fide recipiant, tunc jus per præscriptionem censetur ipsis acquisitum, ut notat Suarez *lib. 4. de simon. c. 48. n. 5.* 25

Immo putant plures ad inducendam hujusmodi consuetudinem, & obligationem sufficere spatium decem annorum, etiam spectato jure canonico, quæ sententia mihi videtur valdè probabilis, quia hæc consuetudo non est contra jus, sed potiùs juxta illud, & favorabilis clericis, & ecclesiæ, ut notat Barbosa *in d. c.* 26

ad

ad Apostolicam 42. n. 20. h. t. Per hanc diuturnam consuetudinem dandi aliquid Clericis pro spiritualibus ministerijs, ad quæ etiam ex officio tenentur, acquiritur jus ecclesiæ, & Clericis ad similes oblationes, & præstationes recipiendas per modum cujusdam præscriptionis, adeò ut Parochianis oriatur obligatio ad eas præstandas, non quidem ex voto, neque ex speciali intentione se obligandi ad illas, sed ex vi juris acquisiti ecclesiæ, & Clericis, quod servari debet ex ipso naturali jure justitiæ, postquam semel acquisitum sit: etenim justitia obligat ad servandum cuique quod suum est. Neque ut hoc jus acquiratur ecclesiæ, requiritur necessariò consensus parochianorum, contra quos præscribitur, sed sufficit assistentia juris, quæ præstatur *in c. ad Apostolicam 47. h. t.* in quo hæc obligatio fundatur: non enim jura exigunt consensum ab eo, contra quem præscribitur, quia præscriptio inducitur virtute legis, quæ in casu nostro supplet consensum parochianorum, adeò ut translatio juris per diuturnum usum cum bona fide, & alijs conditionibus jure requisitis acquiratur ipsi ecclesiæ, & ejus Ministris.

87 Ad solvendas alias difficultates, quæ possunt occurrere circa ministrationem sacramentorum, proderit observare, non posse quidquam accipi pro ipsis actionibus spiritualibus, quatenus spirituales sunt, aliquid enim accipere, vel dare pro ipsis redolet simoniam: quia hoc perinde foret, ac sanctitatem rei pretio æstimare, ut cum quis eò plus exigit, quò functio est sanctior. Aliquid tamen accipere, vel dare pro laboribus extrinsecùs, vel per accidens adjunctis, sive prævij sint actioni sacræ, sive comitentur, non est simonia; quia hujusmodi labores sunt in se quid temporale, & per se pretio æstimabile, neque rei spirituali necessariò nectuntur: qua ratione cantor potest aliquid exigere pro labore, & artificio canendi voce, vel pulsandi instrumenta, quia hæc nonnisi per accidens comitantur divina officia, cùm hæc possint fieri sine cantu, & absq; instrumentis musicis: neque ex conjunctione cum re sacra deperdunt suam æstimationem, quam aliàs in re profana haberent: ita sacerdos si vocaretur ad celebrandum in loco per unum, vel alterum miliare dissito, utique præter consuetam eleemosynam posset aliquid exigere pro labore impenso in illo itinere, quia hic labor est per accidens annexus celebrationi missæ; & per se est pretio æstimabilis. Imò ipsa obligatio est etiam pretio æstimabilis, cum homo sua se privet libertate. Hinc Vicarij Prælatorum, & Parochorum possunt mercedem exigere pro obligatione, quâ se ad tempus adstringunt tali servitio, quia privant se propria libertate, ut notat Navarrus *c. 23. n. 102.*

88 Neque est simonia dare aliquid pro sustentatione Ministri sub obligatione rei spiritualis, siquidem ministrantibus populo spiritualia ex justitia debetur congrua sustentatio, quia Operario debetur merces: tum quia eo ipso, quòd incumbunt ministerijs spiritualibus, privant se facultate vacandi temporalibus, ex quibus majora forsan lucra possent sibi comparare: unde cum ob populi commodum incumbant ministerijs spiritualibus, æquum est, ut à populo ipsis suppeditetur congrua sustentatio. Tum quia nemo potest spiritualia decenter administrare, nisi sustentetur secundùm suum statum, unde qui alijs spiritualia administrat, potest ab ijsdem congruam sustentationem pro tempore illo, quo inservit, exigere; non quidem ut pretium rei spiritualis, quia sub hac formalitate esset simonia, sed ut adminiculum ex natura rei necessarium ad spiritualem administrationem. Quinimo etiam si aliundè haberet pingues reditus pro congrua sustentatione, adhuc posset illam exigere ab ijs, quibus spiritualia administrat, quia per accidens se habent alij reditus: congrua enim sustentatio per se est debita ministranti spiritualia, adeò ut suppeditanda sit ab ijs, quibus spiritualia ministrantur. Hinc etiam apud Ægyptios ex publico ærario sacerdotes alebantur, & hoc titulo licitum est aliquid exigere pro missis celebrandis, pro concionibus habendis, pro ecclesijs consecrandis, pro visitatione juxta consuetudinem in ecclesia receptam: & eadem ratione Episcopatibus, parochijs, canonicatibus ut plurimum adnexi sunt pingues proventus, non ut pretium sacrarum functionum, sed ut stipendia necessaria pro sustentandis ministris juxta propriam dignitatem, & conditionem.

An verò pro labore intrinsecùs adnexo rei sacræ, ut pro labore in missa legenda, baptismo conferendo, Confirmatione ministranda, ordinatione instituenda possit aliquid exigi. Respondent plures cum D. Bonaventura *dist. 25. q. ult. de simon.* affirmativè, ait enim: *pro labore, qui est in celebratione missarum, & similibus posse pretium exigi*, & videtur desumi hæc sententia ex illo *Numer. 18.* ubi legitur: *Filijs Levi dedi omnes decimas pro ministerio, quo serviunt mihi in tabernaculo fœderis*, & infra: *comedetis ea vos, & familiæ vestræ, quia pretium est pro ministerio, quo servietis in tabernaculo testimonij.* hinc Glossa in *c. significatum de præbend.* ait; sacerdotem posse recipere mercedem pro suo labore, si aliàs ratione beneficij ad subeundum talem laborem non teneatur. Hoc idem etiam confirmatur ex Concilio Agathensi *q. 2. c. fin.* ubi dicitur: *Clerici stipendia sanctis laboribus debita secundùm servitij sui meritum à sacerdotibus consequantur.* 89

Secus alij censent, simoniam esse aliquid exigere pro labore intrinsecùs adnexo actioni sacræ, videtur huic sententiæ adhærere D. Thomas *in 4. dist. 25. q. 3. art. 2.* & eam docent plures Canonistæ, præsertim Innocentius, Hostiensis, & alij *in c. de præbendis*, & nititur hæc sententia. Primò, quia labor intrinsecus ita connexus est actioni sacræ, ut hæc sine tali labore, nullo modo possit consistere, est enim hæc actio materialis, in qua consideratur sanctitas inesse, non enim missa potest celebrari sine accessu ad altare, sine locutione, sine motione membrorum, hæc enim omnia, in qui- 90

bus consistit labor intrinsecus, nil aliud sunt, quàm ipsa sacra actio: sic etiam non potest quis conferre baptismum, nisi accedat ad fontem, aquam accipiat, baptizandum abluat, & formam baptismi proferat: hæc, & similia, quæ constituunt laborem intrinsecum, propriè sunt ipsa sacra actio baptismi: ergo hujusmodi labor intrinsecus non potest vendi, nec pretio æstimari sine injuria sanctitatis intimè eidem conjunctæ.

31 Tum quia hujusmodi labor nullam habet æstimationem inter homines, nisi ex ipsa actione sanctitatis, adeò ut tota æstimatio ipsi proveniat à sanctitate, proinde pro tali æstimatione non potest quidquam accipi, vel dari, quia sanctitas non æstimatur pretio. Hæc sententia vera est, si intelligatur de mercede, quæ præcisè respondeat labori intrinseco sub illa ratione, quâ est adnexus sacræ actioni essentialiter, & haurit suam æstimationem à sanctitate actionis sacræ. Sin verò sumatur hujusmodi labor intrinsecus sacræ actionis relativè ad sustentationem ipsius Ministri, sub hac formalitate prior sententia est etiam vera, quia ut ait Christus *Matth. 10. dignus est Operarius cibo suo*, & *Luc. 10. dignus est Operarius mercede sua*, & Apostolus 1. ad Corinth. ait, *neminem suis stipendijs militare: & Dominum ordinâsse*, ut qui evangelium annuntiant, de evangelio vivant; & qui altari inserviunt, de altari vivant, atqui non est dignus Operarius mercede sua, nisi ratione laboris, molestiarum, fatigationum, quæ ab ipso subeuntur in aliorum commodum. Tum quia si quilibet Operarius est dignus mercede sua, quâ congruè sustentetur, etiam Operarius in spiritualibus debet pro congrua sustentatione mercedem accipere; non enim Operarius in spiritualibus debet esse deterioris conditionis, & cum indigeat sustentatione, non minus quàm operarius temporalis, ideo etiam pro labore intrinsecùs adnexo actioni sacræ potest aliquid recipere, non ut pretium actionis sacræ, quod esset simonia, sed ut sibi debitum ex justitia pro congrua sustentatione.

32 Non tamen hujusmodi labor, pro quo Minister exigit mercedem pro congrua sustentatione dici potest propriè venalis: siquidem illud tantùm venale dicitur, cujus dominium aliquo pacto in alterum transferri potest, ut hic inde aliquid commodi percipiat: sed labor secundùm se non potest in alterum tansferri, nec alteri esse utilis, sed solùm ratione actionis, cui conjungitur; quæ actio ratione commodi, quod per illam in alterum transit, est vendibilis, si tale commodum reverà vendibile sit; ut patet in eo, qui conducitur ad excolendam vineam, cujus laboris commodum transit in Dominum vineæ; & tale commodum est vendibile, proinde etiam labor: unde labor non est vendibilis nisi ratione actionis, cum qua constituit quid unum: & actio non est vendibilis nisi ratione commodi, quod ex illa alteri provenit: quapropter si hoc commodum sit spirituale, & invendibile, actio quoque, & labor eidem adnexus est invendibilis: hinc liquet, quomodo Operarius possit aliquid accipere etiam pro labore intrinsecùs adnexo actioni sacræ, non ut pretium huius actionis, sed in ordine ad congruam sustentationem absque eo, quòd talis labor intrinsecùs dicatur esse vendibilis, quia licèt labor ut intrinsecè adnexus actioni sacræ non sit pretio æstimabilis, quia tamen Operario sit debita congrua sustentatio, potest aliquid dari, & accipi pro ipso.

§. III.

Quomodo simoniacum sit mediante pretio temporali sibi viam parare ad spiritualia.

Diximus, licitum esse Ministris ecclesiæ accipere stipendium sustentationis pro ministerio rerum spiritualium, eò quia propriè tale stipendium sustentationis congruæ non sit pretium, eò quia de ratione pretij sit commensurari cum re, cujus est pretium, & stipendium congruæ sustentationis, quod datur ministranti spiritualia non est commensurabile cum ipsis rebus, nec cum labore Ministri; sed tantùm cum indigentia, & necessitate sustentationis, cuius nomine intelliguntur etiam necessaria ad statum decentem Ministri, & ad subventionem eorum, quibus jure naturæ tenetur subvenire, ut qui sub eorum cura sunt, habeant etiam necessaria ad congruum victum, & vestitum. 1

Nunc quæritur, an simoniacum sit per pretium temporale sibi viam aperire ad officia spiritualia: quia D. Thomas 2. 2. *q. 100. art. 2. ad 5.* expressè docet, simoniacum esse parare sibi viam ad quæcunque spiritualia mediante pecunia, seu pretio temporali, ideo examinandum est, quomodo id intelligendum sit. Et respondetur, tunc solùm censendum esse committi simoniam, cùm per pecuniam quis sibi viam aperit, ac sternit ad spiritualia, quando via ita conjungitur cum re spirituali, ut secum trahat rem spiritualem in compensationem pecuniæ, adeo ut res spiritualis ita immediatè conjungatur cum eo, quod mediante pecunia obtinetur, ut faciat ipsum venire in contractum; ac propterea ipsa via, seu id, pro quo datur pecunia, consideretur tanquam informatum re spirituali. Idque deducitur ex natura ipsius viæ; est enim via acquisitio termini, ac propterea debet considerari ut conducens ad terminum, ac informata ipso termino, ad quem dicit ordinem, adeo ut eo ipso, quo quis viam intendit, intendat etiam ipsum terminum. 2

Hinc tunc dicitur quis parare sibi viam simoniacè ad spiritualia, quando talis via consideratur ut actualis acquisitio rei spiritualis, ad quam dicit ordinem. Duplex enim datur via, remota una, quæ non est actualis acquisitio termini, seu rei spiritualis, sed potest esse: & alia proxima, quæ est actualis acquisitio termini, seu rei spiritualis, quatenus actu ad illam ordinatur. 3

Quòd verò via ad spiritualia debeat esse pro- 4

promissa, et per pretium temporale committatur simonia, ex eo liquet, quia de ratione simoniæ est, ut res spiritualis veniat in contractum, ac detur temporale pro spirituali: siquidem definitur simonia, studiosa voluntas emendi, vel vendendi aliquid spirituale, vel spirituali annexum pro pretio temporali; proinde non committitur simonia, nisi interveniat spirituale, vel aliquid illi annexum, quod deducatur in contractum emptionis, vel venditionis: quia ubi non salvatur definitio, nec salvari potest definitum: ex quo liquet, quòd via ad spiritualia, quæ per pecuniam paratur, ut simoniam fundet, debeat in se continere aliquid spirituale, vel eidem annexum, quod deducatur in contractum, ac propterea ipsa via actualiter ducat ad acquisitionem termini, seu rei spiritualis, quæ intendatur à simoniaco.

5 Tum quia simonia dependet ab affectu, & intentione, quæ debet respicere ad spirituale trahendum sub æstimatione pretij temporalis, ut desumitur ex *c. tua nos 34. h. t.* ibi: *Si tamen is, qui eam donationem facit, ea intentione ducatur, ut per temporalia bona, quæ offert, spiritualia valeat adipisci*, ut notat Ripa *de simon. p. 1. art. 1. n. 21.* ex quo liquet, viam, quæ per pecuniam paratur in ordine ad spiritualia, debere esse aliquid spirituale, vel illud continere, vel saltem quid eidem annexum; alioquin affectus & intentio parandi viam non respiceret spirituale, nec aliquid eidem annexum, quod esset materia simoniæ.

6 Hinc si quis pretium temporale ordinet ad medium inserviens acquisitioni rei spiritualis, si tale medium possit habere alium finem, qui intendatur, & ratione cujus detur pretium temporale, probabile est, non committere simoniam: ut si quis ad captandam sibi benevolentiam Principis ei daret aliquid temporale pretio æstimabile, & Princeps conferret danti beneficium spirituale, quod non contulisset, nisi is, cui contulit, ejus priùs benevolentiam sibi comparâsset: quia tunc licèt res temporalis pretio æstimabilis sit medium ad obtinendum beneficium spirituale, quia tamen per tale medium intenditur tantùm benevolentia Principis, cui adhuc liberum est conferre, vel non conferre tale beneficium, nulla comittitur simonia: quia per exhibitionem rei temporalis pretio æstimabilis, non deducitur in contractum aliquid spirituale, vel ipsi annexum.

7 An verò sit simonia exhibere alicui pecuniam, ut sua ipsius merita apud collatorem beneficij exponat, intendens, ac sibi persuadens posse tali medio acquirere beneficium spirituale. Censent aliqui, id esse simoniacum, & ea nituntur ratione, quia qui aliquem laudat apud Prælatum collatorem beneficij ad eum finem, ut illi conferatur beneficium, est causa moralis collationis beneficij, quia ex eo, quòd laudet, & exponat merita promovendi, movet Prælatum collatorem ad eidem conferendum beneficium, consequenter est causa moralis talis collationis, & dare pecuniam, vel aliud temporale pretio æstimabile, ut quis exponat merita sua apud collatorem beneficij, perinde est, ac emere causam moralem collationis beneficij. Verùm putârim nullam tunc intervenire simoniam, ut docet Suarez *tom. 1. de relig. lib. 4. de simon. c. 53. n. 17.*

Ratio est, quia ad simoniam inducendam 8
requiritur, quòd detur temporale pro spirituali, vel è contra; & quando quis dat alicui pecuniam, ut propria sua merita notificet collatori beneficij etiam cum intentione, ut sibi conferatur beneficium, non datur temporale pro spirituali, sed datur tantùm pretium temporale pro temporali, scilicet pro illo officio exponendi merita dantis pretium, adeò ut finis proximus dantis temporale sit tantùm acquisitio bonæ opinionis apud collatorem beneficij, quæ opinio non est ipsum beneficium; siquidem collator potest hanc bonam opinionem acquirere mediante illa meritorum expositione, & nihilominus ei non conferre beneficium, quod propterea tunc non venit in contractum cum temporali pretio æstimabili.

Intentio enim dantis pecuniam non respicit 9
tunc proximè ad spirituale, sed tantùm intendit sibi comparare bonam æstimationem apud collatorem beneficij mediante illa expositione meritorum, ob quam dat temporale pretio æstimabile; unde intentio, seu finis proximus dantis pretium temporale est illa bona opinio, quam desiderat, collatorem beneficij habere de se ipso mediante illa notificatione meritorum; proinde non vult tunc formaliter, nec virtualiter dare pecuniam pro beneficio, quinimò potiùs, ut beneficium sibi detur ex meritis, non ex pecunia; & dare beneficium ex meritis non est simoniacum, imò juxta æquitatem, & justitiam distributivam: quoties aliquid ordinatur in eum finem, ut beneficium conferatur ex debita causa, non intervenit simonia, ut docet D. Thomas *2. 2. q. 100. art. 3. ad 3.*

Ut simonia interveniat, debet, qui pecu- 10
niam exhibet, intendere immediatè aliquid spirituale sibi dandum mediante tali pecunia; non enim sufficit, si sit quid consequens ex alio fine immediato, ut docet D. Thomas *loc. cit. art. 5. ad 3.* quod autem in præsenti casu intenditur mediante pecunia, est ipsa expositio meritorum in ordine ad acquirendam bonam opinionem apud collatorem beneficij, adeò ut finis immediatus, & proximus dantis pretium temporale, sit tantùm illa bona opinio acquirenda apud collatorem beneficij: acquisitio postea beneficij se habet ad ipsam consecutivè, & collator beneficij illud non confert ratione pecuniæ, cum nullam ipse acceperit, sed ratione meritorum, eò quia cognoscat, & sciat, eum dignum esse tali beneficio.

Hinc patet solutio ad fundamentum oppo- 11
sitæ sententiæ, quia illa expositio meritorum non est causa proxima collationis beneficij, nec consideratur, ut informata beneficio, proinde dans pecuniam, vel aliud temporale pretio æstimabile pro ipsa non emit causam moralem beneficij.

Quòd si dicas, sine tali expositione meri- 12
torum

torum collatorem non se moturum ad conferendum beneficium. Respondetur exinde tantùm sequi, illam expositionem meritorum esse conditionem, sine qua collator beneficium non conferret: cæterum quòd movet collatorem, non est ipsa expositio meritorum, sed sunt ipsa merita, quæ reperiuntur in tali persona, hæc enim sunt, quæ propriè movent collatorem ad beneficium conferendum, quia sola merita sunt in persona, cui confertur beneficium, & quam constituunt dignam tali beneficio: expositio verò meritorum non est in tali persona, sed in alia, quæ pecuniam accepit: unde expositio est tantùm conditio, sine qua merita illius, cui confertur beneficium, non innotescerent collatori beneficij: causa verò finalis collatoris est provisio beneficij in persona digna: causa impulsiva sunt merita illius personæ, quæ mediante expositione facta ab eo, qui pecuniam accepit, innotescunt collatori: causa efficiens est deliberatio collatoris facta ex motivo meritorum: hinc liquet, illam expositionem meritorum, pro qua datur pecunia, non esse causam moralem beneficij collati, sed tantùm quandam conditionem etiam remotam, quatenus sine illa collator non consideraret merita illius, cui beneficium confertur.

13 Dubitant aliqui, an sit simoniacum accipere temporale pretio æstimabile pro ipsa applicatione animi ad conferendum aliquid spirituale: siquidem ipsa applicatio animi non est beneficium spirituale, sed quid ab ipso distinctum, & quia tunc non venit in contractum, nisi ipsa applicatio animi, quæ venditur mediante pecunia, ideo non videtur simonia intervenire, eò quia non detur temporale pro spirituali. Verùm si pro animi applicatione intelligatur ipsa voluntas conferendi aliquid spirituale, putârim talem exhibitionem pecuniæ pro applicatione animi ad conferendum spirituale esse simoniacam; neque potest intelligi quid aliud sit, animum applicare ad conferendum spirituale, nisi applicare voluntatem, eámque determinare ad conferendum spirituale, ac proinde habere actum voluntatis de collatione beneficij. Quamobrem licèt ipsa applicatio animi, seu voluntas conferendi spirituale, non sit illud spirituale, quod confertur, nihilominus quia essentialiter nectitur cum tali spirituali, & applicatio voluntatis est etiam essentialiter informata tali collatione beneficij, adeò ut non possit hæc applicatio animi separari ab ipsa collatione beneficij, ideo dare pretium pro tali applicatione, est etiam dare pretium pro ipsa collatione rei spiritualis, quod est simoniacum: est enim hæc animi applicatio ipsa voluntas conferendi rem spiritualem, adeò ut sit voluntas determinata ad dandum beneficium, & informata tali collatione: propterea dare pecuniam pro applicatione animi ad conferendam rem spiritualem, est dare pecuniam etiam pro ipsa collatione rei spiritualis: est enim applicatio voluntatis ad conferendum ipsa interna collatio, seu voluntas conferendi.

14 Tum quia quoties excluditur gratuita acceptio, & datio in spiritualibus, intervenit simonia *c. 1. & c. gratia 1. q. 1.* ut communiter docent: atqui quando datur temporale pro applicatione animi ad conferendum beneficium, excluditur gratuita collatio beneficij, quia ad hanc requiritur, ut voluntas ipsa dandi sit gratuita, alioquin neque quod datur gratuitum esset: actus externus ab interno denominatur, à quo haurit rationem virtutis, vel vitij. Proinde actus internus debet habere eam speciem, quam participat externus, alioquin ab interno non posset in externum redundare: hinc si voluntas dandi non sit gratuita, neque gratuitum erit, quod datur, ut enim docet D. Thomas *1. p. q. 38. art. 2. in corp.* ratio gratuitæ donationis est amor, ideo damus gratis alicui aliquid, quia volumus ei bonum; adeò ut amor habeat rationem primi doni, per quod omnia dona gratuita donantur.

Rebus spiritualibus accensentur etiam officia, & orationes publicæ, quæ ex institutione ecclesiæ fiunt in publicis processionibus, Litanijs in choro, in ecclesijs, nec licitum est ea emere, vel vendere, ut docet D. Thomas *2. 2. q. 100. art. 3.* & desumitur *ex c. ad nostram 21. h. t.* unde hujusmodi officia divina spiritualia sunt, & nomine ecclesiæ instituuntur, & fiunt, & quidem per potestatem ministerialem ab eadem delegatam, & ordinantur ad cultum Dei, eíque satisfaciendum pro peccatis hominum. 15

Nihilominus pro hujusmodi officijs, & publicis orationibus potest aliquid accipi per modum stipendij necessarij ad congruam sustentationem ministrorum, vel etiam insolitæ consuetudinis; nunquam tamen per modum pretij rei spiritualis. Quid verò dicendum sit de privatis orationibus, quæ fiunt à personis privatis. Respondetur, quòd si oratio consideretur, quatenus est impetratoria, vel meritoria saltem de congruo alteri, pro quo funditur, certum est non posse venire in contractum emptionis, & venditionis pro pretio sine simonia, quia oratio privata ut meritoria saltem de congruo, & impetratoria est spiritualis, pro qua dare pretium temporale est simonia. 16

Cæterum potest quis dare pecuniam pauperibus, personis pijs, & Religiosis, ut pro se orent, tales preces Deo fundant etiam ad eum finem, ut hujusmodi preces ipsi impetrent à Deo, quod optat, non tamen ut pretium precum, sed per modum eleemosynæ, vel etiam stipendij necessarij ad congruam sustentationem, si preces præsertim fundendæ sint per multum temporis.

Generatim dare, vel accipere pro ipsis actionibus spiritualibus, ut spirituales sunt, est simonia, quia est sanctitatē rei pretio æstimare. Non verò est simonia aliquid dare, vel accipere pro laboribus extrinsecùs, & per accidens adjunctis, sive prævij sint actioni sacræ, sive eam comitentur, quia illi labores in se non sunt quid spirituale, sed quid per se pretio æstimabile. Rursus nec est simonia, si detur stipendium pro congrua sustentatione Ministri etiam sub obligatione rei spiritualis, vel si Minister aliquid pro sustentatione exigat. 17

Pro

19 Pro officio Concionatoris, & Exhortatoris spiritualis accipere temporale tanquam pretium actûs est simonia contra jus naturale, & divinum, ut docet D. Thomas 2. 2. *art.* 2. *ad* 2. & desumitur ex *c.* 10. *Matth. euntes prædicate*, postea subjungit: *gratis accepistis, gratis date:* atqui Verbum Dei, & evangelium, quod Concionatores annuntiant, veluti Legati Dei, est donum spirituale, quod ordinatur ad salutem animarum, proinde non potest pretio temporali æstimari. Possunt nihilominus Concionatores aliquid accipere pro congrua sustentatione, seu victu, & vestitu pro tempore, quo habent conciones, pro itinere si Concionatores vocentur à locis dissitis, & tam pro se, quàm pro socio: rursus ex liberalitate, & titulo eleemosynæ possunt etiam accipere, quod ipsis datur à Prælatis ecclesiarum, in quibus concionantur. Ecclesia autem nec emi, nec redimi potest, ut desumitur *ex c. querelam* 15. *h. t.* quapropter non potest Prælatus remittere jus quæsitum ecclesiæ, nec alienare eius bona sine justa causa, adeò ut alienatio per Prælatum illicitè facta possit à Capitulo retractari, quia sicut ad alienationem requiritur consensus Capituli, ita si distractio fiat sine consensu Capituli, potest ut illicita revocari. Rursus sicut ecclesia non potest emi, ita neque redimi, seu redimendo emi sine simonia. Quòd si ecclesia pertineat ad fundum accessoriè tunc empto, vel redempto fundo etiam accessoriè emitur, & redimitur ecclesia, sed tunc propriè non est ecclesia, quæ emitur, sed fundus, in quo fuit ecclesia constructa, nec pretium accipi potest pro ecclesia, sed tantùm pro fundo.

20 Vendere tamen spiritualia naturalia, ut scientias, artes, quæ magno labore comparantur, non est simoniacum, quia vitium simoniæ opponitur virtuti religionis: & vendere hujusmodi scientias, & artes, non est quid contra religionem. Tum quia simonia est studiosa voluntas emendi, vel vendendi spirituale non utcunque, sed supernaturale, ut fusè explicuimus: hinc si Jurisperitus pro suo consilio, vel patrocinio pretium exigat temporale, simoniam non committit, quamvis consilium esset in causa spirituali matrimonij, vel hæresis. Doctor itidem quamvis pluribus affluat divitijs, potest pretio docere, & quò scientia est excellentior, & doctor peritior, potest majus pretium recipere pro docenda scientia, quamvis Doctor minus laboraret, eò quia calleret talem artem, vel facultatem: non tamen potest dari beneficium pro scientia docenda sine simonia, quia cùm beneficium sit quid spirituale supernaturale ratione saltem institutionis ecclesiæ, daretur spirituale pro temporali: quo fit ut beneficium, non detur docenti aliquam scientiam, ut pretium, sed sub alio titulo. Neque potest quidquam dari, vel accipi pro doctrina christiana modo exhortatorio tradenda: secus tamen ad excolendam tantùm memoriam puerorum, ut fit in ludimagistris.

21 DeTheologia autem videtur esse major difficultas, an simoniacum sit, eam pretio temporali docere. Sermo non est de theologia naturali, seu scientia de Deo, ut est Author naturæ, quia de hac idem dicendum est, ac de Philosophia naturali, alijsque scientijs merè naturalibus. Neque loquimur de theologia infusa à Deo, estque quædam cognitio divinarum scripturarum habita ex dono Dei, diciturque interpretatio sermonum, quia cùm sit quid spirituale supernaturale simoniacum foret illud pretio temporali vendere, esset enim pretio æstimare donum Spiritûs Sancti: quamobrem procedit quæstio de theologia, ut est habitus scientificus naturaliter acquisitus, quo ex fidei articulis per naturales discursus inferuntur conclusiones.

Quatuor in hac theologia considerantur actus, quorum primus est ex articulo fidei deducere conclusiones. Secundus interpretari sacram scripturam. Tertius respondere ad casus conscientiæ. Quartus docere sacram doctrinam. Vendere theologiam quoad duos primos actus, ut etiam quoad tertium quatenus præcisè docet casus conscientiæ per modum doctrinæ, ut fit in scholis, non videtur esse simonia, quia hæc theologia est naturaliter parta, nec ordinatur ad finem supernaturalem; sed ad intellectum erudiendum, & auditores instruendos. Sin verò Theologus non ipsam scientiam, sed veritates fidei, quas docet, vellet pretio temporali vendere, simoniam incurreret, quia hujusmodi veritates sunt supernaturales, ut etiam articuli fidei, ex quibus deducuntur, & in quibus continentur. 21

Hinc Magisterium theologiæ præcisè sumptum est quid temporale, & potest accipi pretium pro tali magisterio exercendo. Secus si Prælatus pretium acciperet pro facultate legendi theologiam alteri data, simoniam incurreret, quia illa licentia procedit à potestate jurisdictionis episcopalis, quæ est spiritualis. Rursus theologiam vendere quoad quartum actum, quod est prædicare, seu docere sacram doctrinam, est simonia, quia hujusmodi actus ordinatur ad salutem supernaturalem æternam, estque quid supernaturale, quod non potest pretio æstimari. 22

Rursus vendere theologiam quoad tertium actum, seu pretium accipere pro consilio, quod ordinatur ad salutem animæ, & pacandas conscientias, vel tollendos scrupulos, est simonia, quia hæc omnia non ordinantur immediatè ad illuminandum intellectum, ut duo priores actus theologiæ; sed immediatè ordinantur ad salutem æternam, & bonum animæ. Hinc si sumatur theologia pro cognitione mysteriorum fidei, & scripturarum divinitùs infusa, qualis erat in Apostolis; aliquid exigere pro ejus usu tanquam pretium est simonia, quia hujusmodi theologia est gratia gratis data, & non acquiritur naturæ viribus, proinde est quid supernaturale, quod non potest pretio æstimari. 23

Videtur tamen oriri difficultas de theologia etiam quoad priores actus recensitos, quia veritas, quam docet theologia, est quid æter- 24

num, & increatum, proinde non potest sine injuria vendi. Tum quia, ut ait Augustinus, talis veritas non est mea, nec tua, sed solius Dei. Tum quia teste D. Ambrosio omnis veritas, seu cognitio veritatis est à Spiritu Sancto.

26 Sed contra, quia talis veritas est tantùm quid æternum, & increatum, ut est in objecto æterno, seu in mente divina, & sub hac rationtione vendi non potest: secus ut est in mente docentis, & in intelligentia discentis est quid creatum; non tamen propriè dici potest vendi, quia ea, quæ est in docente, seu in actu ejus intellectus non venditur, quia docens suam cognitionem, & veritatem non transfert in discentem, est enim talis cognitio, in qua relucet veritas theologica, actus immanens, qui non transit ad intellectum alterius: veritas verò, quæ oritur in discente, non nascitur ex sola docentis opera, quia ipse tantùm extrinsecùs objectum proponit; sed ex vi luminis intellectûs.

27 Quamobrem Magister theologiæ propriè tantùm potest vendere suum docendi laborem, industriam, vocem, quatenus hæc omnia sunt media necessaria ad objectum, tam nobile proponendum, & in hoc sensu dicitur veritas indirectè vendi, quatenus oritur ex labore, & industria docentis in mente discipuli addiscentis: & prout talis veritas utilis est ad humanùm convictum, & ad eruditionem sibi comparandam. Et licèt veritas sit virtus intellectus, ac proinde bonum honestum, quod nullam cum bonis temporalibus connexionem habet, non tamen veritas venditur, ut simpliciter est quid honestum, sed ut est quid utile conferens ad utilitatem addiscentis, quia per talem scientiam potest ad dignitates promoveri, sibique comparare dignitates, honores, opes, famam, nominis existimationem: præterea potest etiam veritas hoc modo vendi, ut est quid delectabile, siquidem ex eo, quòd quis veritatem enanciscatur, multum inde haurit oblectamenti.

28 Ad id quod addebatur ex D. Augustino, respondetur, veritatem, quæ est in objecto, non esse meam, benè esse meam illam, quæ meo inest intellectui, & quam communico alteri audienti me docentem, & pro tali actu potest quis mercedem exigere. Ad tertium petitum ex D. Ambrosio respondetur, omnem veritatatem esse à DEO, & Spiritu S. non tamen semper per donum supernaturale, quia etiam sanitas, potentiæ naturales animæ, & corporis, artes, scientiæ sunt à Deo, & non tamen per donum supernaturale, sed sunt à Deo ut Authore naturæ.

§. IV.

De materia simoniaca rerum, quæ spiritualibus sunt annexa.

1 Diximus de materia remota, & proxima simoniæ, & sacramentorum, quorum materia remota cùm semper sit res aliqua naturalis, ut aqua, oleum, chrisma, vinum, panis, & alia id genus, potest pro illa exigi pretium absque simonia, eò quia res naturales ut sic præscindendo à quovis alio respectu sunt materiales, ac venales. Nunc superest dicendum de illa materia simoniæ, quæ rebus spiritualibus est annexa. Dicuntur res sacræ per annexionem, quæ cùm sint ex se materiales, vel naturales, per conjunctionem tamen, seu vinculum cum re sacra censentur, & ipsæ spirituales, & sacræ.

Tripliciter potest intelligi unum alteri annexum. Primò antecedenter quatenus præcedit rem sacram, vel supponitur rei sacræ, cui connectitur, cujusmodi sunt vasa sacra, vestes sacræ. 2

Secundò concomitanter, quatenus comitatur rem sacram, eique intrinsecè conjungitur, estque ejus pars, adeò ut componat unum totum cum re sacra, cujusmodi est labor ad rem sacram peragendam requisitus. 3

Tertiò consequenter, eò quia consequatur spirituale, sitque velut effectus illius rei spiritualis, quam consequitur, talia sunt beneficia, quæ sequuntur divina officia; siquidem beneficia dantur propter officia, à quibus illa dependent. 4

Generatim adnexum spirituali ratione connexionis, quam habet cum illo, est materia simoniæ, præsertim si sit inseparabile à spirituali, quia tunc adnexum non posset vendi sine spirituali, cui adnectitur: & spirituale cùm non sit pretio æstimabile, vendi non potest, nec haberi ut res vendita, nec ut ratio venditionis; alioquin pretio æstimaretur: nihilominus si antecedenter adnexum spirituali per se spectetur, non est materia simoniæ, ac propterea vendi potest, quia secundùm se est pretio æstimabile, nec valorem, & æstimationem suam amittit ob conjunctionem cum spirituali, si tamen spectetur absque relatione ad spirituale, ut docet D. Thomas *in 4. dist. 22. q. 3. art. 4. ad 1.* 5

De hac materia annexa rebus spiritualibus promiscuè agit Pontifex in pluribus capitibus hujus tituli, præsertim in *c. non satis* ubi Alexander III. prohibet, ne ab ijs, qui ad religionem transire volunt, pecunia exigatur, neque prioratus, vel capellaniæ Monachorum, vel Clericorum annua distractione vendantur, nec pro commissione earum ullum pretium requiratur, neque pro regimine Monachorum, vel Clericorum; & concludit, æquè dantem, ac recipientem, & consentientem esse simoniacum. 6

Rursus prohibet, ne quicquam accipiatur pro sepultura, pro chrysmate, pro oleo sancto; & consuetudinem contrariam non excusare. *in c. cum in ecclesia 9. h. t.* & est desumptum ex Concilio Lateranensi sub Alexandro III. *c. 7.* Idem Pontifex etiam prohibet, ne de cætero pro Episcopis, vel Abbatibus, vel quibuscunque personis ecclesiasticis introducendis in sedem ecclesiasticam, vel instituendis sacerdotibus, vel sepeliendis mortuis, vel benedicendis nuptijs, vel sacramentis conferendis, vel collatis 7

tis nil exigatur, alioquin est simonia. Ratio est, quia hi omnes recensiti actus sunt spirituales, vel spiritualibus annexi, proinde non potest quis pro ijsdem quidquam exigere, quin incurrat simoniam, eò quia spirituale deduceretur in contractum venditionis, & emptionis pro pretio temporali. Rursus jus prioratus, & capellaniæ cùm sit spirituale, sicut etiam ipsa commissio est spiritualis; ideo nullo pacto vendi debet, nec ad annum committi talis Prioratus, vel capellania potest.

8 Rursus simoniam incurrit tam recipiens, quàm dans, & uterque peccat contra religionem, eò quia omnibus prohibitum sit, ne temporalia accipiant, nec dent pro spiritualibus, quæ gratis dari, & accipi debent. Præterea *in c. cum sit Romana 10. h. t.* rescribit Pontifex, ut Episcopus nihil pro consecratione ecclesiarum exigere possit, vel debeat præter procurationem: & declarat, simoniam committere eum, qui pecuniam dat, vel accipit pro actione consecrandi templum, altaria, calices, chrisma, agnos Dei, vel benedicendi corporalia, vestimenta ad usum sacrum deputata, aquam, cereos, & alia id genus; ratio est, quia per consecrationem, & benedictionem quamvis ab ecclesia immediatè institutam, fiunt res sacræ, & spirituales, & tales benedictiones sunt actus potestatis Ordinis, ut notat Barbosa *in d. c. cum sit* [illegible] *h. t.*

9 Potest tamen Episcopus pro consecratione exigere procurationem moderatam juxta facultates ecclesiæ consecrandæ; tametsi ea constructa sit, ubi Episcopus habitat: quia hæc procuratio est annexa consecrationi, unde qui facit officium, debet percipere annexum beneficium: & hujusmodi moderata procuratio exigitur non ratione laboris impensi in consecranda ecclesia, sed authoritate juris in signum cujusdam supernaturalitatis. Rursus *in c. querelam 15. h. t.* idem Alexander III. prohibet, ne ecclesia ematur, vel redimatur, & *in c. ea que 16. h. t.* ne pecunia exigatur pro chrismate: ubi Pontifex non solùm prohibet pecuniam exigi pro chrismate, quatenus est sacramentum Confirmationis, seu pro confirmando aliquem; verùm etiam pro ipso liquore chrismatis, seu balsami, & olei consecrati, adeò ut non sit licitum pro illo accipere ab inferioribus ecclesijs, quibus datur, quidquam temporale, ut habetur *in c. placuit. 102. caus. 1. q. 1.* quia chrisma ratione consecrationis est quid spirituale; cùm enim consecratio spiritualis sit, balsamum, & oleum sunt res temporales annexæ spirituali, seu consecrationi, proinde non potest ampliùs pro ijsdem quidquam accipi, vel dari non obstante quacunque consuetudine in contrarium, quia hæc non valet in ijs, quæ suaptè naturâ mala sunt, & prohibita: quod enim est malum, non excusat, sed magis accusat, ut notat Glossa hîc *V. consuetudinis.*

10 Notat tamen Barbosa *in d. c. ea que 16. n. 2. h. t.* id intelligendum esse non quòd materiæ balsami, & olei per se vendi non possint, cùm sint res temporales, & pretio æstimabiles: sed quia materia est modica, & adeò exigua, ut vix pretio aliquo valeat æstimari; unde si exigeretur pretium, id potiùs pro ipsa consecratione exigeretur, quod foret simoniacum; eò quia consecratio spiritualis sit, & non possit pretio æstimari: generatim pro spiritualibus nil temporale exigi debet.

Hoc idem etiam repetitur in *c. in tantum 36. h. t.* ubi Papa etiam declarat, simoniam esse aliquid pro chrismate accipere, licèt anticipetur solutio pecuniæ, & mutetur nomen pecuniæ vocando illam paschalem, & non chrismalem; & non obstare consuetudinem contrariam, & Archiepiscopos teneri coërcere suffraganeos, & Officiales à tali crimine, & demum prohibet, ne quid accipiatur pro investitura ecclesiarum, & tollit omnem contrariam consuetudinem: Ratio est, quia investitura ecclesiarum revera est aliquid annexum spirituali, quia dependet ex spiritualibus, & non competit, nisi habenti officium clericale; & exigere temporale pro spirituali, vel ei annexum simonia est; siquidem de annexis est idem judicium, neque consuetudo in contrarium suffragatur: quia pravæ consuetudines nullo tempore præscribuntur *authent. ut nulli judicium §. 1. vers. neque vero ab Angarijs collat. 6.* Rursus *in c. ad nostram 21. h. t.* Alexander III. rescribit, non posse exigi pecuniam pro ministerio ecclesiastico exercendo, nec pro Vicarijs assignandis, vel pro chrismate. 11

Notat tamen Hostiensis hîc in fine, quòd si spontè aliquid offeratur, propter hujusmodi spiritualia officia, ac detur omnino gratis; non sit prohibitum illud accipere: dummodo non detur intuitu officij spiritualis. Rursus *in c. suam 29. h. t.* cum Parochiani de villa Franca quererentur, quòd capellanus eorum pro exequijs mortuorum, & benedictionibus nubentium pecuniam exigeret, & extorqueret; Innocentius III. mandat Abbati de jugo Dei, & Priori de sylva capellanum moneri, ut à tanta præsumptione desistat, & pro excessu satisfaciat competenter. 12

Quòd si noluerit obedire, debeat canonicâ pœnâ puniri. Ratio est, quia talis Capellanus jam sufficientes habebat reditus pro congrua sustentatione; & Parochus, qui ex officio suo ad id tenetur, si jam ipsi assignata sit congrua sustentatio, non potest quidquam à Parochianis exigere pro ministratione sacramentorum, alioquin si aliquid exigat, vel accipiat ex pacto, incidit in simoniam conventionalem, & tenetur restituere. Distinguendum tamen est inter Pastores, & Clericos, qui ex officio, & ratione beneficij tenentur spiritualia exercere, & funeralia obire, & inter alios extraneos, qui invitantur, aut vocantur ad habendas exequias, vel præstanda alia officia spiritualia, ad quæ obeunda aliàs non tenentur. Isti enim, qui non ex officio hujusmodi ministeria exercent, licèt non possent pro ijsdem pretium exigere; possunt tamen stipendium, vel congruam sustentationem petere, quia nemo adigitur militare proprijs stipendijs. 13

Ut

14 Ut autem in annexis rebus spiritualibus ordinem doctrinæ sequamur, difficultates, quæ occurrunt de annexis antecedenter priùs solvemus, postea de annexis concomitanter: & demum in sequentibus Paragraphis difficultates, quæ oriuntur circa annexa consequenter. Quia illud dicitur antecedenter annexum rei sacræ, quod præcedit rem sacram, cui connectitur, cujusmodi sunt vasa sacra, vestes sacræ, & tota sacra supellex, ideo de hisce antecedenter annexis rei sacræ quæritur, an sine labe simoniæ vendi, vel oppignorari possint: & difficultas procedit de vestibus, vasis sacris, & tota sacra supellectile. Docent communiter non esse simoniam vendere hanc sacram supellectilem, dummodo non solvatur quidquam supra id, quod esset solvendum intuitu materiæ; adeò ut sola materia detur venum, & non accipiatur quidquam pro benedictione, vel consecratione; quia tunc pretium solvitur tantùm pro ipsa materia, ex qua vestes, vel vasa sacra constant: sola enim hæc materia inducitur in contractum, habita tamen ratione formæ artificialis, quia plerumque artificium est ita excellens, ut pluris æstimetur, quàm materia ipsa licèt argentea, vel aurea; in quo sensu dixerat ille, *materiam superabat opus*, hoc est artificium pluris æstimabatur, quàm ipsum argentum.

15 Certum tamen est, totam hanc sacram supellectilem, præsertim calices, non posse vendi, neque oppignorari, nisi ex causa necessitatis, ac pietatis, ut docent communiter cum D. Thoma *2. 2. q. 100. art. 4. ad 2.* & *in 4. dist. 25. q. 3. art. 2.* Covarruvias *lib. 2. variar. c. 16. n. 8.* Garzia *in summa tract. 3. diffic. 8. dub. 4. punct. 3. n. 32.* & desumitur *ex c. 1. de pignorib.* ibi: *nullus Presbyter præsumat calicem, vel patenam, vel vestimentum sacerdotale, aut librum ecclesiasticum tabernario, vel negotiatori, aut cuilibet laico, vel fœminæ in vadium dare, nisi justissimâ necessitate urgente*, ex quo textu liquet, ecclesiasticam supellectilem non posse regulariter alienari, sed tantùm ex justâ necessitate. Quinimò si urgente necessitate deberet alienari, ac inservire profanis usibus, deberent priùs vestes benedictæ, & vasa consecrata, ita destrui, ut deperderent formam calicis, patenæ, vel talis vestis; adeò ut priùs benedictionem, vel consecrationem amitterent, quàm alienarentur: & cavendum præsertim est, ne hæc sacra supellex urgente necessitate vendatur hebræis, quia gravis oriretur suspicio, quòd tanquam inimici christianæ religionis irreverenter tractarent materiam istam ijsdem venum datam.

16 Juvat observare, quòd *ex d. c. de pignor.* infertur, posse sacram supellectilem alienari in personas ecclesiasticas, & in usum pro alia ecclesia, quia textus tantùm prohibet, ne vestes sacræ, calices, & patenæ dentur laicis, aut fœminis: ratio est, quia quando transferuntur in laicos, cùm ab ipsis convertantur in usus profanos, fit vasis ipsis sacris irreverentia: secus quando alienantur alijs ecclesijs pro usu earundem, cessat tale inconveniens, quia habetur solùm ratio materiæ, & non mutatur usus destinatus, sed tantùm ecclesia, cui debent inservire.

17 Casus verò, in quibus potest sacra supellex spiritualibus annexa vendi, vel oppignorari, reducuntur ad urgentem, seu justam necessitatem, ut dicitur in *c. 1. de pignor.* & nomine necessitatis comprehenduntur etiam usus pietatis, quia semper secum trahunt necessitatem, & eos recenset D. Ambrosius relat. *in c. aurum 12. q. 2.* suntque redemptio captivorum, alimonia pauperum, reparatio ecclesiæ, & alia id genus: imò ut possint distrahi pro alimonia pauperum, non sufficit communis indigentia, sed requiritur summa necessitas, quæ de jure naturali obligat ad subveniendum proximo summè indigenti, quia in Synodo VIII. universali prohibetur alienatio sacrorum vasorum exceptâ redemptione captivorum, & in *can. 15.* dicitur, quòd antiqui canones ita sanxerunt. Hodie tamen mobilia pretiosa ecclesiæ, sicut & bona immobilia non possunt ampliùs alienari etiam pro redemptione captivorum absque licentia sedis Apostolicæ, ut statuitur in Paulina *ambitiosæ de reb. eccles. non alienand.* sub pœnis in ea expressis, inter quas recensetur etiam irritatio contractus. Non tamen absolutè in illa constitutione prohibentur vasa sacra alienari pro redemptione captivorum, sed solùm prohibentur alienari sine licentia sedis Apostolicæ.

18 Cæterum vendere supellectilem sacram manente in eadem benedictione, vel consecratione, ut in calicibus, & patenis, in usus profanos est sacrilegium, quia fit injuria rebus sacris annexis spiritualibus, & id procedit, sive hæc sacra supellex detur venum ad usus profanos, sive subijciatur mercaturæ, ut habetur in *c. si quis Presbyter dist. 50.* ibi: *quia sacrilegium committit.* quinimò pro debito etiam statuitur pœna, scilicet ut vendens non habeatur in ordinatione ecclesiastica. Sin verò repentina necessitas urgeret redimendi captivos, adeò ut occasio non permitteret recursum ad sedem Apostolicam, tunc supponitur consensus Apostolicus saltem interpretativè, ac propterea possunt vasa sacra pretiosa, destructâ priùs eorum formâ, vendi ad redimendos captivos, quia talis redemptio est opus pietatis.

19 Tum quia in tali casu prohibitio ecclesiæ cessat, quia non potest prævalere contra naturalem obligationem charitatis: & tunc reviviscunt antiquiores canones ob assistentiam legis naturalis: secus hac necessitate seclusâ requiritur licentia sedis Apostolicæ, quia sicut non possunt Ministri ecclesiæ disponere de alienis, etiam ex eadem causa pietatis, ita nec etiam de vasis sacris ecclesiæ stante illa dispositione legis: & ratio est, quia non sunt sub dominio Ministri ecclesiastici, sed tantùm sub ejus cura in ordine ad ministerium; proinde potuerunt sacri canones prohibere, ne inconsultâ sede Apostolicâ sacra supellex alienetur.

Rur-

20 Rursus pro jure sepulturæ, seu ut aliquis in certo loco ecclesiæ, aut cœmeterij sepeliri possit, aliquid ut pretium exigere simoniacum est. Verùm quamvis pro sepultura non possit aliquid exigi ut pretium, potest tamen accipi, si spontè offeratur; ut etiam si diuturna consuetudo introducta fuerit, ut aliquid detur absque turpi exactione, & sine specie avaritiæ. Rursus si quis certum locum ecclesiæ, vel cœmeterij sibi, suæque familiæ tanquam proprium vendicare velit, tunc non videtur esse prohibitum pro tali jure aliquid exigere, præsertim ubi viget consuetudo, quia hæc obligatio injungens clericis, quòd non possint ullum alium in tali loco sepelire, videtur esse pretio æstimabilis.

21 Immo communior sententia etiam excusat à simonia vendere locum honoratiorem pro sepultura; ut docent Garcias *de benefic. tom. 1. p. 5. c. 9. n. 117. in addition.* ubi citat plures pro hac sententia. Diana *tract. 7. de simon. resol. 307.* ubi etiam citat plures alios pro eadem sententia. Verùm procedendum est cum distinctione: vel enim exigitur pretium simpliciter, & præcisè pro ipsa sepultura; & pro illa sic spectatâ non potest pretium peti, quin simonia incurratur, quia canones id apertè prohibent, eò quia sepultura sit quid annexum spirituali: vel petitur pretium non pro ipsa sepultura, sed pro loco honoratiori, & tunc quia talis locus non est necessarius ad sepulturam, non venditur sepultura, nec quidquam sacrum: quia ecclesia habet cœmeteria, ubi gratis possunt homines sepeliri: situs autem, & locus dignior non videntur pertinere ad spiritualia, nec sunt quid necessarium ad sepulturam, proinde nil videtur obstare, quo minus locus dignior vendi possit, quia dignitas, & nobilitas loci in se considerata est sæcularis, & merè temporalis; & non est adnexa ipsi sepulturæ, proinde vendi potest; sicut etiam pro eo, quod est majori pompa sepeliri, major solitâ eleemosynâ accipi potest; quia licèt sepelire mortuos sit officium spirituale, eos tamen majori, vel minori pompâ funebri sepelire est quid temporale, & per accidens annexum officio spirituali.

22 Hinc si aliquis eligat honoratiorem locum in ecclesia pro sepultura, potest ob hanc præeminentiam honor ille pretio æstimari, & vendi: nec in hoc casu venditur sepultura, quæ gratis præstanda est, sed tantùm in ecclesia ipsa dignitas loci: ita fuisse decisum in sacra Rota Romana in causa Terraconensis sepulturæ 17. Maij 1572. coram Lancelloto testatur ex Gratiano Garcia de benefic. *tom. 1. p. 5. c. 9. n. 117. in addit.* Nec sacri canones aliud prohibent, quàm ne clerici quidquam accipiant pro simplici officio sepeliendi mortuos. Tum quia sicut vasa sacra venduntur, ut diximus ratione materiæ, ita & sepultura ratione præ-
23 eminentiæ dignitatis.

24 Præterea quotidiana praxis probat, etiam apud aliquos Religiosos, & domos misericordiæ, moderatam aliquando pecuniam accipi pro ordinarijs sepulturis; quia non accipitur pecunia pro pretio sepulturæ, & rei sacræ, sed pro damno, quod infertur ecclesiæ, & solo, & pro incommodis temporalibus, quæ inde patiuntur ecclesiæ. Etenim negari non potest, sepulturas illas non modicè ecclesias lædere, & ad resarcienda damna nonnunquam esse necessarias expensas, quapropter pro hoc damno illato ecclesiæ, & aliquando reparando, pretium aliquod moderatum peti potest, non ut pretium sepulturæ, sed ut quædam restitutio damnificationis temporalis illatæ: æquum enim videtur, ut defuncti inhabitantes templum aliquid contribuant ad ejusdem templi reparationem.

Materia annexa concomitanter rei sacræ 25
est, quæ illi intrinsecè conjungitur, estque veluti pars, quæ cum re sacra componit unum totum, seu est ipsa actio, quâ res sacra peragitur, cujusmodi sunt sacramentalia omnia, sive transeuntia, ut benedictiones publicæ, & cœremoniæ, quæ fiunt in sacramentis conferendis, sive permanentia, ut benedictio aquæ, aut olei, vel consecratio calicis, sunt enim sacramentalia permanentia, eò quia manent in rebus benedictis, & consecratis, & sunt propriè materia simoniæ, eò quia sint res spirituales, sive considerentur secundùm earum principium, quia oriuntur à potestate supernaturali, quam ecclesia accepit à Christo: sive considerentur secundùm finem, quia per se, ac directè ordinantur ad spiritualem animarum salutem. Quamobrem omnes actus procedentes ex potestate ordinis, sive ex ecclesiæ institutione sunt materia simoniæ contra jus naturale, ac divinum: siquidem sunt res spirituales tam ex parte principij, quàm ex parte finis.

Hodie qui venderet agnos Dei benedictos, incurreret simoniam jure humano prohibitam, quamvis eos venderet solùm ratione materiæ; nec quidquam exigeret pro consecratione, quia Gregorius XIII. prohibuit sub pœna excommunicationis ipso facto incurrendæ, agnos Dei pingi, & sic pictos venales exhiberi, seu retineri, ut habetur in Bulla Gregorij XIII. cui initium est: *Omni certè studio:* hinc ad vitandum periculum simoniæ Romæ extat specialis prohibitio vendendi hujusmodi agnos benedictos. Sunt tamen qui cum Filliuclo *tract. 14. c. 8. n. 93.* censent, hanc Gregorij constitionem extra Urbem Romam non fuisse receptam.

Cæterum in functione spirituali concomitanter annexa rei spirituali quatuor sunt distinguenda. Primò ipsa actio quà talis. Secundò labor intrinsecè conjunctus. Tertiò labor extrinsecùs annexus. Et quartò Ministri sustentatio: ex ijs certum est, simoniacum esse aliquid dare, vel accipere pro ipsis actionibus spiritualibus, quatenus spirituales sunt, quia id perinde foret, ac sanctitatem pretio temporali æstimare. Non tamen est simonia aliquid dare, vel accipere pro laboribus extrinsecùs, seu per accidens adjunctis, sive sint prævij ad actionem sacram, sive illam comitentur: ratio est, quia illi labores in se spectati sunt quid temporale, & per se pretio æstimabiles. Neque 26

que est simonia aliquid accipere pro sustentatione Ministri, quia dignus est operarius cibo suo: imò potest Minister pacisci de certo stipendio ad sustentationem congruam, ut docet Suarez *tom. 1. lib. 4. de simonia c. 21. n. 15.* An verò etiam pro labore intrinsecè conjuncto actioni sacræ possit aliquid accipi, vel dari, communior, & tutior sententia est, posse tantùm accipi aliquid pro congrua sustentatione Ministri, non verò intuitu ejusdem actionis intrinsecè adnexæ rei sacræ.

27 Rursus ex præcitatis capitibus colligitur, simoniacum etiam esse aliquid tanquam pretiũ exigere pro ingressu in religionem, seu pro ipsa professione, vel statu religioso: ratio est, quia hujusmodi status est res omnino supernaturalis, & spiritualis continens jus, & obligationem serviendi Deo in communitate secundùm præscriptam regulam, proinde status religiosus non est pretio temporali æstimabilis, ut habetur in *c. nullus 1. q. 2.* & docet D. Thomas *2. 2. q. 100. art. 3. ad. 4.* Immo censent aliqui, redolere simoniam, aliquem allicere ad religionem per oblata munera, si illa det tanquam pretium, ut si fieret pactum cum aliquo, quòd ipse vellet religionem ingredi ob talia munera. Verùm si munera dentur simpliciter, & absolutè, nulla incurritur simonia, etiam si intentio dantis sit allicere donatarium ad religionem.

28 Rursus aliquid exigere pro sustentatione personæ, si monasterium sit inops, vel ære alieno gravatum, aut regula ordinis id permittat, non est illicitum, ut docet D. Thomas *loc. cit.* ratio est, quia tunc nihil spirituale venditur, sed solùm exigitur quædam necessaria conditio, ut alij Religiosi non graventur; quia non tenentur subire majorem inopiam ex eo, quòd alij admittantur, ut docet Suarez *tom. 1. de relig. lib. 4. de simonia. c. 17. n. 18.* Quinimmò quamvis monasterium divitijs affluat, non videtur improbabile, posse licitè superiores monasterij citra labem simoniæ exigere aliquid pro alimentis, seu onere sustentandi Religiosum, ita enim docent Sotus *de justit. lib. 9. q. 6. art. 2. ad. 4.* Sylvester *V. simonia q. 15.* Valentia *2. 2. disp. 6. q. 16. punct. 2.* ratio est, quia tunc non exigitur temporale pro spirituali; sed solùm ut monasterium non gravetur.

29 Verùm exigere hoc pacto pecuniam mihi videtur esse contra justitiam, quia proventus monasterij debent applicari ijs, qui intendunt monasterio servire, quia ecclesia etiam intendit ut ijsdem applicentur. Tum quia id redoleret avaritiam. Unde probabilius censerem, vix posse à simonia id excusari: quia vel exigitur pretium temporale pro admissione ad statum religionis, & est aperta simonia; vel pro nuda sustentatione, & videtur esse simonia palliata, quia cùm monasterium divitijs affluat, habeátque sufficientes proventus, quibus sustentari possunt illi, qui offeruntur, non apparet, quâ ratione debeat pretium temporale exigi pro eorum sustentatione. Tum quia canones in *c. non satis. c. veniens. c. dilectus. c. quoniam h. t.* id expressè prohibent tanquam simoniacum. Tum quia *extravag. 1. de simonia.* etiam valde urget, & eos, qui pastus, prandia, seu cœnam, vel pecunias, jocalia, aut res alias exigunt in religionis ingressu, etiam ex consuetudine, quam dicit esse corruptelam, excommunicat, & Conventus, ac Capitula suspendit.

Sunt tamen, qui censent, hos canones tantùm loqui quoad præsumptionem fori exterioris, vel quando aliquid petitur, ut pretium, non pro sustentatione. Alij etiam respondent, illos canones prohibuisse aliquid exigi pro ingressu in religionem, eò quia de jure antiquo id fuerit simonia juris ecclesiastici, sed hanc hodie per contrarium usum obolitam esse: Verùm contraria sententia est verior, quia præcitati canones absolutè dicunt, simoniam esse aliquid exigere pro ingressu in religionem, & contrariam consuetudinem esse corruptelam. Ratio est, quia jus vivendi de proventibus monasterij authoritate ecclesiæ perinde conjungitur professioni, sicut præbenda officio ecclesiastico: & sicut pro præbenda non potest quidquam exigi, ita nec pro jure sustentationis. Tum quia hoc jus sustentationis est debitum ratione status secundùm prudentem æstimationem, unde qui peteret aliquid pro tali jure, censeretur velle ipsum statũ religiosum vendere, cùm tale jus ab hoc statu emanet: hinc extravagantem Urbani V. corpori juris insertam, & est prima de simonia, confirmavit postea Gregorius X. per aliam, quæ incipit *Tenorem.* Demum quia Tridentinum *sess. 25. c. 16. de refor.* prohibet, ne ante professionem excepto victu, & vestitu Novitij, vel Novitiæ illius temporis, quo in probatione est, quocunque prætextu à parentibus, vel propinquis, vel Curatoribus ejus monasterio aliquid ex bonis illius tribuatur, imò id præcipit sub anathematis pœna non tamen lata, sed ferenda. 30

Consuetudo tamen præsertim in Monialium monasterijs obtinuit, ut hodie puellæ non recipiantur, nisi dotem exhibeant: quia cum expediat Monialium monasteria sufficientes habere reditus, ne vagandi, aut cum sæcularibus communicandi occasio ipsis præbeatur, raro contingit, ut monasteria non possint probabilem aliquem titulum producere in ordine ad exigendam dotem moderatam à puellis, præsertim ut de redituum sufficientia securiores sint, & plures etiam, quàm alioquin deberent, possint puellas recipere: quâ ratione summi Pontifices Martinus V. & Clemens VII declărunt nolle se, ut Moniales censuram aliquam incurrant, ex eo, quòd pro ingressu puellarum in religionem, vel etiam pro earundem professione aliquid exigant, ut notat Navarrus *c. 27. n. 106.* Sylvester *V. simonia 7. num. 15. in fin.* 31

Non tamen putarim posse monasterium plus exigere, quam ad commodam unius puellæ in tali statu sustentationem requiratur, quia sola sustentatio est solus titulus justè paciscendi, & accipiendi aliquid pro ingressu in religionem, & professione emittenda, unde si plus exigatur 32

quam

quàm titulus sustentationis requirat, videtur id non exigi ampliùs titulo sustentationis, sed ob admissionem in religionem, seu pro professione, quod esset propriè simoniacum. Hinc simonia est plus petere ab aliqua puella, quia sit obscuris orta natalibus, ut notavit Rodriguez *tom. 2. quæstionum regular. q. 49.* Immo Suarez *lib. de simonia c. 17. n. 16.* putat, hunc dotis excessum non esse licitum, & periculum esse, ne pactio de eadem sit simoniaca. Quòd si ille excessus gratis exhibeatur monasterio, & non intuitu dotis, nec sustentationis, sed ratione eleemosynæ, tunc nulli dubium, quin monasterium posset quemlibet excessum accipere, perinde ac quamlibet aliam eleemosynam.

33 Generatim tamen pro sustentatione personæ ingredientis religionem capacem redituum aliquid moderatum exigere non est ex natura sua illicitum, nec simoniacum, dummodo monasterium inops sit, vel ære alieno gravatum, & regula ordinis id permittat; secus si monasterium divitijs affluat, non excusatur à simonia prohibita jure ecclesiastico, quamvis consuetudo in contrarium, si vigeat, non videatur reprobanda. Primam partem assertionis docet D. Thomas *2. 2. q. 100. art. 3. ad 4.* quia sicut matrimonium carnale potest considerari sub ratione sacramenti, & sub ratione humani, & civilis contractus, cui annexum est onus alendi conjugem, & familiam, cujus intuitu vir exigit à fœmina dotem ad sustentanda onera matrimonij; quamvis pro ipso sacramento matrimonij aliquid exigere simonia esset: ita professio religiosa, quæ est matrimonium spirituale, potest considerari, quatenus est status quidam spiritualis, & quatenus est quidam contractus humanus inter Religiosum, & religionem se obligantem ad illum sustentandum; quamvis sub priori ratione status spiritualis non possit quidquam exigi; potest tamen sub secundo respectu, seu quatenus religio se obligat ad alendam personam religiosam aliquid exigi pro congrua ejus sustentatione: quia hoc onus, quod religio sibi imponit alendi personam religiosam, est quid temporale, & pretio æstimabile, proinde potest aliquid pro ipso exigi, sicut pro onere sustentandi uxorem, & familiam in matrimonio carnali vir potest dotem exigere à fœmina. Hoc autem procedit, quando monasterium est inops, vel ære alieno gravatum, alioquin si divitijs afflueret, esset simonia jure ecclesiastico prohibita, ut habetur in *c. non satis. c. veniens 19. h. t.* & *c. dilectus 30. h. t.* ubi Innocentius III. ait, multi pretio sunt recepti, qui potiùs gratis recipi debuissent. Ratio est, quia monasteria eò quia sint opulenta, & sufficienter dotata pro sustentandis religiosis, cessat in ipsis jus exigendi aliquid ratione sustentationis; proinde Religiosi sunt gratis recipiendi, & alendi.

34 Quòd verò consuetudo contraria in monasterijs monialium accipiendi dotem moderatam à puellis non sit damnata, ex eo potest evinci, quia tunc monasterium quamvis dives non exigit temporale pro spirituali tanquam pretium, sed tantùm ut conditionem, nimirùm ut dotem pro necessaria sustentatione secum afferat, ne monasterium accessu novarum puellarum gravetur.

Cæterum in pluribus Capitulis præsertim *in c. veniens 19. h. t.* Abbas, & Monachi, si pro ingressu religionis aliquam pecuniam accipere conveniant, & ex tali conventione accipiant, tametsi dicant, hanc esse consuetudinem, nihilominus Abbas, & majores ex monasterio sunt suspendendi ab executione officij, & pecunia est restituenda danti: & ita ingressus jubetur cum habitu transire ad aliud monasterium: ex quo colligitur, quòd ob solam conventionem dandi temporale pro spirituali labes contrahitur simoniæ; postquam spirituale receptum est, licèt temporale nondum sit traditum, quia *in prædict. cap. veniens 19.* conventio facta fuit de danda pecunia ante ingressum religionis, ac proinde commissa fuit simonia purè conventionalis, & postea ejus intuitu, qui promisit pecuniam, fuit receptus in religionem; & tunc transit in simoniam conventionalem mixtam: & quia pecuniam postea monasterium recepit, jubetur eam restituere. Quamvis qui pecuniam dedit, factus fuerit Religiosus simoniacè, eò quia in ejus receptione fuerit commissa simonia; nihilominus jubetur cum habitu transire ad aliud monasterium, quia simonia non vitiat emissam professionem, quia non fuit pactum, ut Monachus pecuniam illam possideret ex se, sed ut eam traderet monasterio, quod non adversatur substantiæ professionis religiosæ. 35

Rursus *in c. 25. de Regular.* Clemens III. juxta antiquos canones rescribit, quòd si Monachi scienter per simoniam sunt ingressi in monasterium, debent amittere locum illum, quem adepti sunt, & adire solitudinem, vel alia strictiora monasteria, ut pœnitentiam agant de tali excessu. Quòd si ipsis ignorantibus fuit pecunia data, compelluntur renuntiare eidem loco, & postea si ita expedire visum fuerit absque scandalo reduci possunt in eundem, vel collocari in alio, in quo Deo inserviant. Ex quo textu etiam liquet, professionem religiosam per simoniam etiam scienter emissam suum sortiri valorem, cum *in d. c. De Regular. 25.* non irritetur; sed solùm in pœnam simoniæ commissæ prohibeatur Religiosus permanere in illo monasterio, in quo simoniacè est professus, sed teneatur transire pœnitentiæ causâ ad aliud arctius, qui transitus non esset necessarius, nec esset injungendus, si religiosa professio per simoniam dirimeretur. 36

Verùm hæc pœna non incurritur ipso jure, nec obligat in conscientia, donec per sententiam judicis infligatur: ratio est, quia canones ad illam exigunt actum hominis, ut desumitur ex verbis illis, *locum omnino dimittant*, scilicet quando illis injunctum, & præceptum fuerit, eò quia fuerint condemnati: post verò condemnationem inferior Papâ non potest cum ijs dispensare, nisi ignorantia intercesserit, vel nisi 37

nisi necessitas postulaverit, ut in eodem maneat monasterio, in quo fuit simoniacè professus, ut notat Suarez *lib. 4. c. 16. n. 7.* Præterea cùm *in c. dilectus filius 30. h. t.* Innocentius III certior factus esset in Cantuariensi Diœcesi in monasterio, & alijs religiosis locis multos fuisse per simoniam receptos, rescribit, ut si adversus eos accusatio coram Archiepiscopo fuerit canonicè instituta; & crimen ordine judiciali probatum, tam in dantes, quàm recipientes Archiepiscopus canonicam exerceat ultionem. Sin verò per solam inquisitionem constiterit, eos simoniacè receptos, ad pœnitentiam agendam dirigat ad monasteria arctiora. Sed Abbatibus, Abbatissis, Prioribus, alijsque Superoribus, ac Prælatis quibuslibet, & Officialibus eorundem injungat competentem pœnitentiam, & donec illam peregerint, eos ab executione ordinum suspendat, & hanc formam Episcopis suis præscribat per suas diœceses observandam.

38 Illud tamen addit, gratanter posse recipi (pro ingressu videlicet religionis) quod fuerit sine taxatione gratis oblatum. Verùm juvat observare, quòd constitutio juris antiqui declaratoria, si addat novam pœnam, non extenditur ad præterita quoad pœnam, quia respectu talis pœnæ censetur nova constitutio. An verò hodie standum sit huic constitutioni circa Regulares, Hostiensis *in d. c.* & Abbas *n. 2.* respondent, convictum de simonia per viam inquisitionis, quæ non est commissa in ordine, non esse deponendum ab officio, sed tantùm removendum ab administratione, & loco simoniacè acquisito; sicut fit in alijs criminibus, adeo ut nullum sit in hoc discrimen inter clericos sæculares, & regulares.

39 Rursus *ex d. c.* infertur in spiritualibus, quæ tantùm per liberalem donationem conferuntur, esse prohibitam taxationem, eò quia hæc sit quædam venditio, & quasi pactio, ut notat Glossa *hic V. Taxatio*, secus in ijs, quæ ex debito dantur per modum stipendij, etiam in spiritualibus ministerijs non esse ulla lege taxationem prohibitam, si de modo, & quantitate stipendij non constet ex lege, vel consuetudine; quia tunc saltem ex conventione partium determinari debet, alioquin totum maneret in arbitrio dantis, quod sæpe non expedit, ut notat Barbosa *in collect. hic n. 4.* Quòd si delictum committatur à toto collegio, tunc sunt omnes puniendi, qui expresè, vel tacitè consenserunt, cùm ex officio tenerentur contradicere.

40 Sunt etiam in hoc titulo alia capitula, in quibus ferè hoc idem repetitur, ut *in c. quoniam 40. h. t.* ubi Innocentius III. ex Concilio Generali Lateranensi statuit, ut Moniales recipiantur sine pretio, & prohibet, ne prætextu paupertatis aliquid exigatur, alioquin tam recipiens, quàm recepta sine spe restitutionis expelli debet è monasterio in locum arctioris regulæ: & quæ ante hoc statutum taliter sunt receptæ, jubet Pontifex, ut in alijs locis ejusdem ordinis collocentur, quòd si hoc ob multitudinem fieri non possit, jubet recipi in ijsdem monasterijs dispensativè mutatis locis, & inferioribus assignatis. Et mandat, hoc statutum servari etiam circa Monachos, & alios Regulares, & quòd Episcopi per suas diœceses faciant illud publicare.

§. V.

De simonia circa actus ecclesiastica jurisdictionis.

Nulli dubium, quin simoniacum sit pretium dare, vel exigere pro quovis actu ecclesiasticæ jurisdictionis fori interni, ut si confessarius nollet pœnitenti absolutionem impertiri, nisi certum exhiberet pretium: quia hæc potestas ecclesiastica absolvendi à peccatis spiritualis est, tam ratione principij, eò quia instituta fuerit à Christo; quàm ratione finis, eò quòd tendat ad salutem spiritualem animarum. Hinc simoniacum esset pretium temporale dare, vel accipere pro audienda confessione, eò quia talis auditio sit vera sacramenti inchoatio, quæ suaptè natura est propter consummationem, seu propter sacramentum pœnitentiæ complendum; proinde simoniacum est aliquid accipere pro tali auditione confessionis. Tum quia hujusmodi auditio est verus actus jurisdictionis supernaturalis, proinde non potest pretium exigi pro illa. 1

Rursus simoniacum est etiam post exceptam confessionem extorquere pecuniam pro absolutione, ut etiam post absolutionem intuitu illius, ut habetur *in c. nemo 14. h. t.* ubi Pontifex expressè prohibet; ne ullus Presbyter xenium, vel emolumentum quodlibet à publico peccante accipiat, ut Episcopo, vel Ministris ejus, peccatum illius celet, aut quocunque respectu Episcopo innotescere impediat, & ne quempiam pœnitentem, vel minus dignè pœnitentem gratia, vel favore ad reconciliationem adducat, eique testimonium reconciliationis det: ne dignè pœnitentem quocunqu[illegible]ore à reconciliatione removeat, quia utrumque simoniacum est: unde Presbyter, qui aliquid temporale pro spirituali accipit à pœnitente publico, ut ejus peccatum celet Episcopo, vel ejus Ministris, est simoniacus. 2

Hic textus rectè à Suarez *tom. 1. de relig. tract. de simon. lib. 4. c. 22. n. 14.* in duas dividitur partes, in quarum prima prohibetur, ne Presbyteri aliquid muneris accipiant pro celando publico peccato. In secunda prohibetur, ne clerici quemquam ad reconciliationem admittant, aut ab ea arceant ob pretium temporale, eò quia utrumque simoniacum sit. 3

Circa priorem partem dubitant aliqui, an revera id simoniacum sit: ratio dubitandi est, quia celare Episcopo, vel ejus Ministris aliquid est nuda, seu pura omissio actûs; & pura omissio non est quid sacrum, & supernaturale, consequenter exigere pro illa pretium temporale non videtur esse simoniacum, quia non datur quidquam spirituale pro temporali. Et hæc sententia mihi videtur valde probabilis; 4

quia

quia sicut potest quis pretium exigere, ne ad beneficium ecclesiasticum eligatur ineptus, vel hæreticus; eò quia talis non electio sit nuda omissio, seu carentia actûs; ita celare Episcopo, vel ejus Ministris peccatum aliquod publicum est nuda, & simplex omissio, consequenter non est quid spirituale, vel supernaturale, & si pretium pro tali omissione exigatur, non incurritur simonia, eò quia non detur quidquam spirituale supernaturale; quia hoc semper est quid positivum, & talis omissio est quid negativum. Et licèt *in d. c. nemo 14. h. t.* dicatur, simoniacum esse, pretio, & favore celare peccatorem Episcopo, respondet Lessius *lib. 2. c. 35. dub. 11.* nomen simoniæ ibidem accipi laxè quo pacto collatio beneficij facta carnali affectu, vel ad preces alterius interdum simoniaca dicitur, ut *in c. 114. ordinationes cau. 1. q. 1.* unde per favorem celare peccatorem propriè non est simonia, tametsi pretio fiat, quia non revelare non est actus, sed negatio actûs, proinde non est quid spirituale.

5 Quòd si dicas, quasdam omissiones esse usum potestatis spiritualis, ut liquet, quando Confessarius non vult pœnitentem jam confessum absolvere, eò quia non promittat restituere ablatum; vel relinquere occasionem peccandi: ergo erit etiam simonia, si aliquid pro tali omissione detur, vel exigatur, eò quia daretur aliquid pro usu spiritualis potestatis.

6 Contra est, quia nuda, & pura omissio, de qua *in d. c. nemo* dicitur, non est usus potestatis spiritualis, consequenter neque quid sacrum. Ratio discriminis inter Confessarium negantem absolvere nolentem restituere ablatum est; quia revera negatio talis absolutionis pertinet ad usum potestatis spiritualis; non ita celare simpliciter Episcopo peccatum publicum: ut enim omissio censeatur usus potestatis spiritualis, requiritur, ut quis ex propria authoritate aliquem repellat; vel saltem ut eidem omissioni actus spiritualis censeatur conjunctus: quo fit, ut si confessarius auditâ confessione nolit impertiri absolutionem, eò quia ipsum deprehendat indignum; talis expulsio, seu nolitio est verus actus spiritualis, proinde pretium accipere temporale pro illo est simonia jure divino prohibita.

7 Quòd si sacerdos pœnitentem non repellat, nec judicet indignum, sed dissimulanter se subducat, vel alio actu omittat absolutionem, tunc non utitur sua authoritate, proinde talis omissio non est vera simonia. Quamvis aliquid temporale accipere à publicè peccante, ut ejus peccatum celetur Episcopo, vel ejus Ministris, propriè non sit simonia: si tamen talis omissio, & ejus pactum referatur, vel redundet in damnum publicum, vel alicujus privati est peccatum grave, & contra charitatem.

8 Hinc exigere aliquid pro nuda, & simplici omissione actus spiritualis propriè non est simonia, quia nuda omissio, cùm neget actum, non potest esse spiritualis, quia quod est spirituale, debet esse quid positivum, sacrum, & supernaturale, quapropter non est simonia propriè sumpta dare alicui pecuniam, ut abstineat ab aliquo actu spirituali, quem aliàs sacrilegè, & injustè esset facturus; quia tunc pretium temporale datur ad impediendum aliquod malum, proinde est licitum, perinde ac peccatum impedire licitum est; neque qui dat pecuniam, intendit emere aliquid spirituale; sed tantùm impedire peccatum injustitiæ, & sacrilegij, quod alioquin fieret. Quòd si mihi licitum est aliquem inducere pecuniâ ad bonum aliquod faciendum: cur non etiam ad peccatum vitandum? quapropter licitum est etiam Electoribus dare pecuniam, ne indignum Prælatum eligant, quia id aliud non est, quàm impedire, ne injuria ecclesiæ inferatur ob electionem indigni.

Nihilominus si contractus de pretio accipiendo pro omissione actûs spiritualis fiat sine causa, est quædam turpitudo affinis simoniæ: quia quando exigitur pretium pro omissione actûs spiritualis, tacitè insinuatur, actum illum esse vendibilem. Quòd si cum tali omissione conjunctus sit actus jurisdictionis, tunc omissio est simoniaca, quia procedit à potestate ecclesiastica; siquidem omissio tunc semper conjungitur cum aliquo actu, qui est exercitium potestatis spiritualis: quo pacto si quis negaret alicui authoritativè absolutionem sine justa causa post auditam ejus confessionem, talis omissio utpote authoritativè facta foret exercitium spiritualis jurisdictionis: & si Confessarius detrectans absolvere pœnitentem acciperet à tertia persona pretium temporale pro eadem omissione, simoniaca labe inficeretur. 9

Neque obstat, quòd omissio sit pura negatio, seu non ens, proinde non videri quomodo possit esse exercitium spiritualis jurisdictionis, cùm tale exercitium semper importet aliquem actum, quo potentia exerceatur, seu transeat ab actu primo ad secundum. Nam nomine actûs hîc intelligitur etiam negatio actûs juxta Philosophos, à quibus omissio rei debitæ æquiparatur commissioni, & etiam habetur *in regul. jur. in ff. 263.* ubi dicitur, *qui non facit, quod facere debet, videtur facere adversus ea, quæ non facit.* Præterea quia talis omissio non exercetur sine aliquo actu positivo, quo Confessarius declarat se nolle absolvere, vel pœnitentem non esse dignum absolutione, quia moraliter saltem non datur pura omissio in usu potentiæ, & exercitio jurisdictionis, quo ecclesiasticus judex declaret, se nolle absolvere, vel hunc non esse dignum absolutione; cùm enim hæc omissio exerceatur inter homines, utique non potest innotescere nisi per aliquem actum positivum declaratorium voluntatis internæ; hæc autem declaratio propriè est exercitium jurisdictionis ecclesiasticæ, seu potestatis spiritualis, consequenter non potest pretio æstimari, sicut nec ipse actus absolutionis. Tum quia denegare simpliciter, & sine justa causa absolutionem, eò quia Confessarius ab alia tertia persona pretium acceperit pro tali omissione, cedit in magnam irreverentiam sacramenti Pœnitentiæ; proinde etiam ex hac parte simoniam 10

redolet, quia semper venditur judicium spirituale, vel illud impeditur.

11 Sin verò omissio actûs spiritualis non sit omissio jurisdictionis spiritualis, sed alterius actûs, quamvis aliàs ex officio debiti; si omissio talis actus nullū effectum spiritualem moraliter post se relinquat; tunc non est simonia pro eadem omissione aliquid accipere, nisi fortassis intuitu alicujus boni spiritualis vendatur: quia quoties omissio actûs est nuda, & pura omissio, quæ nullum effectum spiritualem moraliter parit, non est aliquod sacrum, vel spirituale, sed tantùm non usus potestatis; unde si aliquid pro tali omissione accipiatur, non est simonia, quia illa nuda, & simplex omissio non est quid spirituale, pro quo detur, vel accipiatur pretium temporale. Hinc simoniacum non est pretium accipere pro non audiendo sacro, pro non recitandis horis canonicis, pro non habenda concione ad populum, quamvis non interesse sacro die festo, & non recitare horas canonicas sit peccatum grave; ratio est, quia nuda, & simplex omissio horum actuum non est quidquam sacrum, aut spirituale; unde quando pro illa omissione præcisè sumpta datur, vel accipitur pretium temporale, non incurritur simoniaca labes. Secus confessarius qui pro pretio non absolvit hominem ritè confessum, quando illum teneretur absolvere, committit simoniam, ut etiam judex ecclesiasticus, qui non absolvit excommunicatum ab excommunicatione pro pretio illi à tertia persona exhibito, quia utraque omissio absolutionis est usus jurisdictionis spiritualis.

12 Generatim omnis actus jurisdictionis ecclesiasticæ est materia simoniæ: quia sicut potestas ecclesiastica est spiritualis tam ratione principij, eò quia instituta sit à Christo, quàm ratione finis, cum dirigat ad æternam salutem; ita etiam actus ab illa procedentes sunt spirituales, & pro ijsdem pretium temporale accipere; vel dare simoniacum est. Hinc post auditam confessionem aliquid exigere à pœnitente pro absolutione, est simonia, quia ipsa absolutio est actus jurisdictionis spiritualis. Ut etiam si Confessarius exigat pretium à pœnitente pro levi pœnitentia injungenda, simoniacum est, quia pœnitentia, quæ injungitur in sacramento confessionis est actus jurisdictionis spiritualis; proinde non potest quidquam à Confessario pro illo accipi.

13 Delegare etiam alteri mediante pretio potestatem absolvendi à peccatis simonia est, ut si Parochus det pecuniam alteri sacerdoti, ut vice sua confessiones audiat suorum subditorum, quia talis delegatio est actus jurisdictionis spiritualis, unde Parochus daret pretium pro re spirituali; seu pro illa jurisdictione delegata, & potestate audiendi confessiones. Hoc idem etiam procedit, si alicui pro pretio temporali detur facultas eligendi sibi confessarium, quemcunque velit, quia talis facultatis concessio est etiam actus jurisdictionis spiritualis, pro quo non potest accipi pretium temporale. Procedit etiam in ordine ad absolvendum à censuris; si enim quis pretium accipiat, ut aliquem ab excommunicatione absolvat, simoniaca labe inficitur; quia absolutio à censuris est etiam actus jurisdictionis spiritualis, nec potest sine simonia pretium aliquod accipi pro eadem. Procedit etiam, si pro concessione indulgentiarum detur, vel accipiatur pecunia, quia hujusmodi concessio est actus supremæ potestatis spiritualis, & supernaturalis à Christo summo Pontifici concessæ, & tendit ad remissionem pœnarum temporalium, & liberationem animarum ab igne purgatorio. Adde quòd vendere indulgentias perinde sit, ac vendere Christi satisfactionem, quæ per indulgentias nobis applicantur: cæterum in concessione indulgentiarum potest aliqua exigi pecuniæ contributio; non quidem ut prétium indulgentiæ, sed per modum eleemosynæ requisita, ut conditionis ad lucrandam indulgentiam: & tunc talis eleemosyna non est danda concedenti indulgentias, sed applicanda est ad pias causas, vel ad restaurandam ecclesiam, vel ad opitulandum pauperibus.

An verò simoniacum sit pecuniam accipere pro dispensationibus super impedimentis matrimonij. Certum est, omnem actum jurisdictionis spiritualis regulariter esse materiam simoniæ: præsertim si talis actus versetur circa forum internum, & circa relaxationem vinculi conscientiæ, seu voti, ut habetur in Tridentino *sess. 21. de refor. c. 1. sess. 24. c. 6. sess. 24. c. 5.* in quibus textibus dispensationes, collationes ordinum, & concessiones dimissorialium, ac beneficiorum jubentur fieri, & dari gratis; ratio est, quia actus dispensandi propriè est actus jurisdictionis, siquidem ad eandem jurisdictionem pertinet non solùm legem ferre; sed etiam in eadem dispensare: & sicut potestas legislativa ecclesiastica est spiritualis, & supernaturalis, pari pacto etiam potestas dispensandi ijsdem legibus. 14

Hinc dispensationes in votis, & juramentis sunt etiam actus spirituales, quia tollunt vincula, quæ conscientiam ligant, & ordinantur ad spiritualem salutem. Verùm quoad dispensationes super impedimentis matrimonij posset objici Stylus Curiæ Romanæ, & Legatorum Pontificiorum: est enim talis stylus, ut sine pecunia hujusmodi dispensationes non conceduntur. Sed contra quia in talibus dispensationibus super impedimentis matrimonij licitum est aliquid exigere juxta stylum Curiæ Romanæ: ratio est, quia talis stylus jus inducit; non tamen (quod est notandum) pecunia exigitur in pretium dispensationis; sed per modum mulctæ, ratione cujus compensetur recessus à lege communi: & tunc mulcta applicanda est ad causam piam. Tum quia cùm summus Pontifex sit supra jus positivum ecclesiasticum, potest in jure dispensare, præsertim ut opituletur pauperibus, vel succurratur causæ piæ, vel ob aliam rationem. 15

Causæ igitur hujus exactionis plures sunt; est enim certum, quòd illa pecunia non exigatur tanquam pretium dispensationis, sed vel ad su- 16

sustentationem Officialium, vel Legatorum Pontificiorum, vel etiam ipsius summi Pontificis, eodem modo, quo Parochis ob suam sustentationem conceditur exigere pecunias ab ijs, quibus sacramenta ministrant, eò quia dignus sit Operarius cibo suo. Præterea judex delegatus ecclesiasticus quamvis justitiam debeat gratis administrare; si tamen indigeat assessore, pro eo à partibus litigantibus potest salarium petere *c. statutum* §. *si autem indigeat de rescript. in 6.* Hinc etiam Parochus si pretium accipiat pro danda licentia assistendi matrimonio, quasi eam vendendo, simoniaca labe inficitur; quia tametsi assistentia illa, vel licentia ad assistendum propriè non sit actus jurisdictionis, ut probat Sanchez *de matrim. lib. 3. disp. 21.* nihilominus concessio talis licentiæ, quæ datur à Parocho mediante pretio, est actus pertinens ad officium spirituale Parochi, à quo intimè dimanat; proinde est actus, qui pertinet ad spirituale munus Parochi; consequenter est actus spiritualis, & materia simoniæ. Quòd si Parochus tantùm ab illo sacerdote, cui concedit talem licentiam, exigeret totam oblationem, vel partem illius, quam ipse Parochus percepturus esset, si per se ipsum immediatè assisteret; tunc ratione lucri cessantis posset licitè oblationem illam exigere, cùm Parochus posset ex se, & per se assistere, & tantùm ex quodam favore concedit alteri sacerdoti, ut nomine ipsius assistat; est enim concessio illa conditionata, quâ Parochus dicit: si oblatio, quæ mihi contingeret ex propria assistentia, mihi non tollatur, concedo facultatem tali sacerdoti, ut meo nomine assistat.

17 Simoniaca labe etiam inficitur, qui pretium dat, vel accipit pro actibus ecclesiasticæ jurisdictionis contentiosæ, adeò ut judex ecclesiasticus non possit pretium temporale accipere pro actibus judicij ecclesiastici usque ad prolationem sententiæ, ut desumitur ex *c. cum ab omni 10. de vita, & honestate Cleric.* Ubi dicitur: *vigorem, seu processum judiciarium gratis studeatis litigantibus impertiri*, & desumitur etiam ex *c. vendentes 10. caus. 1. q. 3.* ibi: *vendentes in templo sunt, qui hoc, quod quibusdam jure competit ad præmium largiuntur; justitiam enim vendere est, hanc pro præmij acceptatione servare:* ubi Glossa *V. justitiam* asserit, ementem, vel etiam vendentem justitiam in causa ecclesiastica simoniam esse. Huc etiam pertinet censuras ferre, vel tollere in foro externo: siquidem anathemate aliquem percutere in foro externo per latam sententiam est pars judicij ecclesiastici, ut etiam à vinculo excommunicationis aliquem absolvere, proinde utrumque simoniacum est, si pretium pro utroque accipiatur: ratio est, quia actus ferendi censuras, & ab ijsdem absolvendi revera sunt actus provenientes à supernaturali potestate à Deo gratis data in ordine ad regimen ecclesiæ.

18 Idque etiam desumitur *ex c. ad aures 24. h. t.* ubi cùm quidam ob causam debiti excommunicatus suis satisfecisset creditoribus, & Executores nollent illum absolvere à vinculo excommunicationis nisi priùs decem libras ipsis solveret: mandat Lucius III. Papa, ut cùm indignum sit, & ecclesiasticæ rationi omnino dissonum, ut beneficium absolutionis pecuniâ redimatur; debitor ille gratis absolvatur, si suis satisfecerit creditoribus. Ratio est perspicua, quia absolvere à censuris ecclesiasticis est actus proprius potestatis ecclesiasticæ, & pertinet ad ecclesiasticum, ac spirituale ministerium; proinde pretium exigere pro tali absolutione perinde esset, ac pretio temporali æstimare, & vendere spirituale, quod simoniacum est. Omnes enim actus potestatis, & jurisdictionis ecclesiasticæ quatenus tales, sunt materia simoniæ, eò quia sint actus ecclesiastici, & spirituales.

An verò sit etiam simoniacum ex parte excommunicati dare pretium Ministro ecclesiastico, à quo absolvatur, aliqui respondent cum distinctione, si excommunicato immineat periculum, seu grave aliquod damnum, eò quia contra illum tunc currat præscriptio; nisi agat in propria causa, tunc censent, licitum esse, pecuniam exhibere ad obtinendam talem absolutionem; ne incurrat grave illud damnum, quod imminet; quia excommunicatio est tantùm pœna medicinalis, quæ ab ecclesia ad eum finem imponitur, ut contumax resipiscat; unde quando ex se petit absolvi, tollit contumaciam, & propterea cessare debet medicina ecclesiæ ex intentione ejusdem; quamobrem excommunicatus cum habeat jus ad absolutionem, non dat pecuniam, ut emat absolutionem, sed ut non vexetur injustè. 19

Sin verò tale periculum non immineat, censent, ei non esse licitum pecuniam dare pro obtinenda absolutione. Verùm putârim probabiliùs, neque infici simoniaca labe, etiam si nullo imminente periculo resipiscat, & tollat contumaciam, quia tunc ex intentione ecclesiæ cessat pœna medicinalis, sicut cessante morbo non est ampliùs necessaria medicina, & obtento fine, non ampliùs adhibentur media ad ejus assecutionem; unde excommunicatus habet tunc ex intentione ecclesiæ jus ad talem absolutionem; quæ propterea nonnisi injustè ei denegatur; unde potest tunc excommunicatus pecuniam dare, non pro absolutione, sed ad redimendam vexationem; eò quia absolutio injustè denegetur; tunc enim non datur pecunia pro actu spirituali, sed pro tollendo iniquo impedimento, neque id censendum est illicitum, si subsit honesta causa, ut notat Barbosa *in d. c. ad aures 24. n. 3. h. t.* Verùm licèt excomunicatus pro absolutione non debeat quidquam dare judici absolventi, tenetur tamen solvere sumptus, qui ob ejus contumaciam facti sunt à parte contraria, vel etiam ab ipso judice, quia tunc non exigitur pecunia illa intuitu absolutionis; sed ut resarciantur damna, quæ ob contumaciam excommunicati passi sunt adversarij; vel etiam ipse judex. 20

Generatim simoniacum est, si temporale aliquid detur, vel petatur, aut accipiatur pro actibus jurisdictionis ecclesiasticæ, sive voluntariæ; sive contentiosæ; vel etiam involuntariæ, 21

riæ, & qui proximè versantur circa materiam temporalem, & politicam; ut si judex ecclesiasticus cognoscens causas merè civiles inter clericos; vel de bonis temporalibus, ac profanis; vel de criminibus mixti fori; si pretium temporale exigat pro hujusmodi actibus simoniaca labe inficitur, quia hi, & alij similes actus, quatenus sunt ab ecclesiastica, & spirituali potestate, sunt & ipsi spirituales ratione principij, à quo fluunt, consequenter sunt materia simoniæ contra jus divinum, si aliquid temporale detur, vel exigatur, vel accipiatur pro ijsdem.

32 Tum quia Episcopi, alijque judices ecclesiastici tenentur gratis exercere proprium munus, & officium judiciarium: ut expressè habetur *in c. ab omni 10. de vita, & honestat. Cleric.* ubi dicitur, *processum judiciarium studeant gratis litigantibus impertiri*; cùm igitur ratione officij teneantur omnino gratis exercere actus omnes judiciales, etiam in causis merè civilibus, & sæcularibus inter clericos tam de bonis temporalibus, & profanis; quàm de criminibus mixti fori, non possunt pretium ullum temporale pro ijsdem exigere, quin simoniam incurrant. Ratio est, quæ fuit superiùs assignata, quia hi omnes actus, cùm procedant à jurisdictione ecclesiastica, proinde spirituali, sunt & ipsi spirituales, siquidem usus spiritualis jurisdictionis, est formaliter spiritualis, quia actus, cùm desumat suum esse à potentia, à qua fluit, & potentia non possit aliud esse dare, quàm quod in se continet, ideo actus provenientes à jurisdictione spirituali, quà tali, sunt & ipsi spirituales.

33 Neque refert, hos actus plerumque versari circa materiam proximam temporalem, & politicam: quia id non impedit, quo minus tales actus proveniant à jurisdictione spirituali, quà tali, & ordinentur ad finem spiritualem. Duplex debet jurisdictio distingui in Prælato etiam ecclesiastico, una spiritualis, & altera temporalis; eò quia aliqui Prælati, præsertim Episcopi in Germania proprium etiam habent territorium temporale, perinde ac Principes sæculares, adeò ut suos habeant temporales subditos, & actus procedentes ab hac temporali jurisdictione non sunt spirituales, quia jurisdictio, à qua fluunt non est ecclesiastica, sed temporalis; cui correspondet gladius: & pro hisce actibus aliquid exigere in pretium non est simonia, quia tametsi exerceantur à Prælatis ecclesiasticis, non tamen per jurisdictionem ecclesiasticam, & spiritualem, sed tantùm per jurisdictionem merè temporalem, cujusmodi est illa cæterorum Principum sæcularium: unde tales actus exercentur à Prælatis ecclesiasticis, non ut sunt Episcopi, vel Prælati ecclesiastici, sed quatenus sunt domini sæculares, & Principes Imperij, quo pacto etiam Romanus Pontifex habet suum dominium temporale in toto statu ecclesiastico, & exercet in suos subditos sæculares jurisdictionem sæcularem.

§. VI.

De simonia circa beneficia, & officia ecclesiæ.

Diximus in præcedentibus, beneficia ecclesiastica consequenter esse annexa rebus spiritualibus, eò quia beneficia sint veluti effectus illius rei spiritualis, quam quis consequitur, ut est divinum officium; siquidem beneficia non dantur nisi propter officia, quia fuerunt instituta propter divina officia, ut nimirum exercentes divina officia per beneficia haberent congruam sustentationem: hinc dicuntur beneficia consecutivè annecti divinis officijs, seu rebus spiritualibus, à quibus dependent: & cum in præcedentibus dixerimus de annexis antecedenter, & concomitanter rebus spiritualibus: superest hîc agendum de annexis consequenter, cujusmodi sunt beneficia. 1

Duo in beneficijs distingui debent, scilicet jus exercendi munera ecclesiastica, quæ sunt ministeria spiritualia: & hoc jus propriè dicitur officium ecclesiasticum, & spirituale. Secundò jus percipiendi fructus, seu emolumenta temporalia: & hoc secundum jus propriè vocatur beneficium, seu præbenda, & datur propter officium, ut habetur *in c. ult. de rescript. in 6.* quamvis usus invaleat, ut nunc in utroque jure utrumque jus beneficium ecclesiasticum dicatur. Ex his duobus juribus in beneficio ecclesiastico connexis, certum est, jus spirituale ordinatum ad exercenda munera spiritualia esse jure divino invendibile: siquidem consistit in ipsa potestate spirituali, quæ non potest pretio æstimari, proinde illud vendere est intrinsecè malum, sive beneficium sit curatum, & habeat annexam jurisdictionem, sive non; sed sit simplex, quia semper fundatur in titulo spirituali, seu potestate exercendi actus Ordinis, vel obeundi officia divina; & quoad hoc concordant communiter Doctores, beneficia ecclesiastica, quoad primum exercendi ministeria spiritualia non posse pretio æstimari, & esse invendibilia etiam de jure divino, quia licèt beneficiorum institutio, ac titulorum divisio facta sit ab ecclesia: nihilominus id non obstat, quin vendere tale jus, sit jure divino prohibitum, quia licèt aliquid effectivè sit spirituale ex ecclesiæ institutione, attamen postquam est factum spirituale, seu deputatum ab ecclesia ad munus sacrum, formaliter, & essentialiter est spirituale, consequenter jure divino invendibile. 2

Quòd verò ad aliud jus percipiendi fructus, seu emolumenta temporalia pertinet, certum est nec posse beneficia ecclesiastica vendi, vel emi, etiam quatenus ijs junctæ sunt præbendæ, seu jus percipiendi tales reditus ecclesiasticos: ratio est, quia tametsi secundùm se spectati sint merè temporales; nihilominus prout sunt annexi titulo spirituali beneficij ecclesiastici, participant quandam spiritualitatem; adeò ut jus per- 3

percipiendi fructus temporales in beneficijs ecclesiasticis spiritualizetur ab alio jure exercendi officia, & ministeria spiritualia, & cui adnectitur. Hinc fit, quòd nec sine simonia possint beneficia ecclesiastica etiam quoad jus percipiendi fructus temporales vendi, & emi; idque patet in *c. querelam 15. h. t.* ubi statuitur, quòd bona ecclesiæ non possint emi, vel redimi, & etiam desumitur *ex c. tua nos 34. h. t.* ubi consultus Pontifex rescribit: si clericus cum conditione, vel pacto largiatur ecclesiæ sua bona, ut illa postea retineat loco præbendæ, & ipse in canonicum recipiatur, id fieri non potest absque simonia, cum in talibus omnis pactio, & conventio cessare debeat juxta canones: sin verò purè offerat rogans humiliter, ut in canonicum recipiatur, & bona sua pro præbenda sibi retinere liceat, & clerici ejusdem ecclesiæ purè consentiant, id fieri poterit absque scrupulo simoniacæ pravitatis.

4 Si tamen is, qui talem donationem facit, intendat per temporalia bona, quæ offert, spiritualia adipisci, & clerici eum recipientes non essent eum admissuri, nisi commoda temporalia perciperent, sine dubio tam illi, quàm iste apud strictum judicem (qui scrutator est cordium, & cognitor secretorum) culpabiles judicantur. Ex quo textu claret, quòd si clericus cum pacto, vel conditione det, vel offerat ecclesiæ sua bona, ut recipiatur in canonicum, & ea bona pro præbenda habeat, simoniaca labe inficiatur: secus tamen si sine pacto, vel conditione hujusmodi bona offerat, & humiliter petat, ut admittatur in canonicum, & possit pro præbenda sua bona retinere; tunc enim possunt canonici illum admittere in canonicum sine simonia, idque in foro exteriori, in quo tantùm judicatur de manifestis, & sensibilibus: alioquin si det bona sua ea intentione, ut per temporalia bona data enancisc atur officium spirituale, seu canonicatum, in foro interno simoniaca labe inficitur: ut etiam canonici, si non essent eum recepturi, nisi perciperent temporalia; contraherent enim, & ipsi simoniacam labem in foro interno conscientiæ. Verùm an sola intentio faciat hominem simoniacum, est res dubia, de qua infra.

5 Certum est, quòd quamvis aliqui dicant, vendere beneficia simplicia esse tantùm de jure humano; & vendere beneficia curata esse de jure divino prohibitum: communior tamen, ac verior sententia est, de jure naturali, & divino prohiberi pro pretio temporali vendi, & emi quæcunque beneficia, sive simplicia, sive curata: siquidem omnia beneficia quæcunque illa sint, non aliter conferuntur, quàm titulo clericali, qua ratione obligant ad horas canonicas, & habent annexum jus percipiendi decimas pro ministerio spirituali, & beneficium habet tale jus de jure divino, & naturali, quamvis quoad quotam sit de jure Pontificio, quoties in beneficio imbibitur jus exercendi aliquod spirituale, vel recitandi horas canonicas, tale jus spiritualizat beneficium, sive curatum sit, sive non, proinde etiam spiritualizat jus percipiendi fructus temporales, qui se habent consecutivè ad jus spirituale.

Cæterum ex justa, & gravi causa potest Pontifex extinguere in beneficio ecclesiastico jus spirituale, seu titulum spiritualem, cui est adnexa præbenda, vel beneficium, seu jus percipiendi fructus temporales: & extincto, ac sublato jure spirituali posset postea fructus temporales omnino demembratos applicare operi sæculari, ac vendere: ratio est, quia jus percipiendi fructus illos temporales non ampliùs nectitur in beneficio cum jure spirituali, à quo contrahebat spiritualitatem; proinde tale jus cùm non sit ampliùs spirituale, nil obstat, quin possit pretio æstimari.

Tum quia hujusmodi beneficia fuerunt jure positivo inventa, si sint simplicia; sin autem curata, saltem quoad quotam sunt jure positivo inventa: & hoc pacto jus ad decimas potest etiam laico competere, non prout jus ad decimas est connexum cum jure spirituali, sed ut demembratum ex officio spirituali, quia tunc caret omni spiritualitate: eodem pacto quamvis fundus præbendæ mancipatus non possit vendi cum titulo illo ecclesiastico, ut scilicet clericali jure possit emens fructus percipere; nihilominus si Papa separet fundum ab illo sacro titulo, potest fundus vendi; eo quia sejunctus à titulo spirituali evadit totaliter bonum temporale, quod est pretio æstimabile. Hinc quoties præbenda non est annexa muneri clericali, sed alijs tantùm officijs, ut Sacristæ, Oeconomo, Procuratori, &c. est tantùm simonia de jure humano eam vendere; eò quia hæc officia propriè non sunt spiritualia: quòd si officia illa essent vera beneficia ecclesiastica, quæ aliàs dantur ratione tituli spiritualis, tunc præbendas illas vendere esset simonia jure divino prohibita. 6

Quòd si dicas, jus percipiendi reditus temporales esse quid ex natura sua temporale, ac propterea temporali pretio æstimabile, ac vendibile; perinde ac jus quod habent sæculares percipiendi fructus ex bonis illis temporalibus, quæ possident; proinde sicut laicus absque ulla simoniæ suspicione potest pretio vendere suum jus, quod habet ad fructus temporales percipiendos; ita posse etiam clericum jus percipiendi fructus temporales vendere, quin simoniaca labe inficiatur; eò quia vendat tantùm jus temporale, & sibi retineat jus spirituale exercendi ministeria ecclesiastica. Contra est, quia tametsi jus percipiendi reditus temporales secundùm se sit pretio æstimabile, nihilominus quia ex primæva beneficiorum institutione annexum fuit officio spirituali, & juri exercendi ministeria spiritualia, ideo ratione hujus connexionis spiritualizatur, ut non possit alteri competere nisi Clerico, vel personæ ecclesiasticæ; & propter officium clericale, seu ministerium spirituale, ratione cujus datur beneficium, seu præbenda consistens in jure percipiendi reditus ecclesiasticos, seu fructus temporales, ut debitum stipendium pro congrua sustentatione: est enim hoc jus percipiendi fru- 7

ctus temporales pro congrua sustentatione non solùm de jure humano, sed etiam de jure divino, & naturali: siquidem eo ipso, quòd quis est in statu clericali, habet jus percipiendi ab ecclesia, cui inservit congruam sustentationem *c. ult. causa 1. q. 2.* siquidem dignus est Operarius cibo suo *Matth. 10.* & qui servit altari, æquum est, ut de altari vivat, ut scribit Apostolus *1. ad Corinth. 9.*

9 Quamobrem jus percipiendi reditus temporales, quamvis secundùm se sit pretio æstimabile, & vendibile; si tamen nectatur cum jure spirituali, ac titulo exercendi ministeria spiritualia, & inserviat pro congrua sustentatione exercentis ministerium spirituale, etiam ipsum jus percipiendi reditus temporales spiritualizatur à jure spirituali, cui nectitur: unde aliud est loqui de jure percipiendi reditus temporales secundùm se, & præcisè; & aliud loqui de eodem jure non simpliciter, sed ut connexo cum jure spirituali exercendi ministerium spirituale; priori modo consideratum est pretio æstimabile, & vendibile: posteriori verò modo est spiritualizatum, & non potest pretio æstimari, quamdiu manet connexum cum jure spirituali: alioquin qui venderet jus percipiendi reditus beneficiales, venderet etiam jus spirituale, seu officium exercendi ministerium spirituale, quia quoties à summo Pontifice hæc jura non separantur; non potest unum sine alio vendi: unde *in c. si quis 7. caus. 1. q. 3.* Paschalis II. ait., *quisquis horum alterum vendit, sine quo alterum non provenit, neutrum invenditum derelinquit.*

10 Quòd si dicas, vasa sacra tametsi spiritualizata per consecrationem, vel benedictionem posse licitè vendi, dummodo quidquam non exigatur pro ipsa benedictione, vel consecratione, sed tantùm exigatur pretium ipsius materiæ aureæ, vel argenteæ, ex qua conflata sunt vasa sacra, proinde non videri illicitum posse Clericum vendere jus, quod habet percipiendi reditus temporales, nil aliud exigendo pro jure spirituali, seu titulo exercendi ministerium spirituale, quod jus potest clericus etiam sibi retinere.

11 Contra est, negatur consequentia, est enim discrimen inter vasa sacra, & beneficia ecclesiastica: siquidem vasa sacra licèt sint adnexa spiritualibus, non tamen sunt illis posteriora, sed potius tempore priora, & ordinantur ad sacramentorum usum, à quibus secundùm se, & suapte natura non dependent: hinc est, quòd ratione materiæ, quâ constant, vendi possunt, adeò ut vendita materia non vendatur id, quod est spirituale in illa materia, ut consecratio, vel benedictio: tum quia materia absolutè, & simpliciter præcedit, quod in illa est spirituale, & sacrum; proinde secundùm se, & ex natura sua est vendibilis, & pretio æstimabilis, etiam non vendito, nec æstimato spirituali: eodem pacto potest etiam vendi fundus, in quo est jus patronatus, eò quia in fundo non vendatur ipsum jus patronatus: secus beneficium seu jus percipiendi fructus temporales est posterius, & accessorium, proinde annexum officio sacro, & spirituali, à quo dependet, & in quo fundatur, proinde vendi non potest, nisi etiam vendatur officium sacrum, & spirituale, cui est annexum, quia inferior summo Pontifice non potest separare jus hoc temporale à spirituali; consequenter nec vendere unum sine alio. Quoties jus percipiendi ecclesiasticos reditus temporales connexum manet juri spirituali, seu officio exercendi ministerium spirituale non potest vendi sine simonia juris divini; eò quia ex primæva sua instititutione tales fructus debeantur habenti officium tanquam stipendium suæ congruæ sustentationis, in quo sensu dicitur beneficium esse propter officium.

Cæterum si authoritate summi Pontificis hujusmodi fructus, seu jus percipiendi reditus temporales re ipsa separentur ab officio spirituali, seu à jure officij spiritualis; adeò ut non ampliùs reditus temporales debeantur ob ministerium spirituale habenti beneficium, sed propter aliam causam, tunc potest jus hoc percipiendi hujusmodi fructus licitè emi, & vendi, quia ob separationem à jure officij spiritualis exuit omnem spiritualitatem, & remanet jus merè temporale pretio æstimabile, ac propterea vendibile sine simoniaca labe. 12

Quòd verò possit summus Pontifex in beneficijs ecclesiasticis separare jus percipiendi fructus temporales à jure officij spiritualis, ex eo liquet, quia est supremus administrator, & dispensator omnium bonorum ecclesiasticorũ; propterea ex justa causa, & prout ipsi consultiùs visum fuerit ob bonum ecclesiæ regimen, potest hoc jus percipiendi temporales reditus separare à jure officij spiritualis; adeò ut jus percipiendi reditus temporales, ut separatũ à jure spirituali sit omnino temporale, ac proinde pretio æstimabile, ac vendi possit citra simoniæ suspicionem. Hinc potest summus Pontifex conferre alicui beneficium sub onere sibi, vel alijs solvendi annuam pensionem, seu portionem redituum: quia tunc Pontifex separat illam redituum portionem à jure officij spiritualis, ac propterea potest illam applicare sibi, vel alteri, cui magis placuerit. Nec tunc beneficium collatum cum tali onere solvendæ annuatim pensionis transit in contractum venditionis; siquidem portio illa fructuum detracta à jure percipiendi fructus beneficij non habet rationem pretij: quia antea non pertinebat ad illud jus, quo confertur beneficium; sed tantùm detrahitur ex fructibus pinguioribus beneficij vacantis, quod alteri confertur. 13

Hanc autem separationem instituere ad solum pertinet summum Pontificem; adeò ut inferiores Prælati nullo pacto possint separare fructus à spirituali titulo beneficij; consequenter nec possunt facere, ut jus ad illos fructus alteri acquiratur sine jure officij spiritualis exercendi ministerium spirituale in ecclesia: quo fit, ut inferiores Prælati non possint præbendam, nec ejus partem vendere, nisi simul vendant jus officij spiritualis ob necessariam conne- 14

nexio;

nexionem: hinc jure statutum est, ut ecclesiastica beneficia absque ulla diminutione conferantur. Unde perspicuum est, pretio dare beneficia ecclesiastica esse simoniacum contra jus divinum, & naturale, & intrinsecè malum, adeò ut nec ab ipso Papa vendi possit beneficium, prout hoc includit utrumque jus simul; scilicet jus officij spiritualis, quod consistit in obligatione exercendi ministerium aliquod spirituale; & jus percipiendi reditus temporales pro congrua sustentatione exercendi tale ministerium spirituale; quia quod est de jure divino naturali non potest dispensari à summo Pontifice, & probari solet ex pluribus canonibus præsertim *in c. ex multis 9. caus. 1. q. 3.* & *c. Salvator 8. §. igitur caus. 1. q. 3.* ubi Urbanus II. consultus, an licitum sit vendere beneficium ecclesiasticum, respondit, hoc esse simoniacum, eò quia Petrus dixit Simoni Mago *pecunia tua tecum sit in perditionem, quia existimâsti donum DEI pecuniâ possideri.*

15 Quamobrem Pontifex ut supremus administrator, & dispensator omnium bonorum ecclesiasticorum tantùm ex justa causa, & ad regimen ecclesiæ, si consultius visum fuerit, potest separare jus percipiendi reditus temporales à jure officij spiritualis; & facta separatione potest tantùm illud vendi pretio, non verò istud; ratio discriminis est, quia jus officij spiritualis, cùm sit ab intrinseco spirituale, non potest exuere spiritualitatem, consequenter neque pretio æstimari: jus verò percipiendi reditus temporales, cùm non sit per se, & ab intrinseco spirituale, sed tantùm ratione annexionis juri officij spiritualis, sublatâ hac annexione exuit omne esse spirituale, & transit ad jus purè temporale pretio æstimabile, ac vendibile. Si dicas nullibi in scripturis reperiri, simoniacum esse vendere hoc jus percipiendi reditus temporales, quamvis adnexum sit juri officij spiritualis. Contra est, quia quando Christus Matth. 10. dixit *gratis accepistis, gratis date*, generatim prohibuit venditiones omnium actuum spiritualium, si non expressè saltem implicitè, quia ibi prohibetur venditio prædicationis evangelicæ, proinde prohibentur etiam omnes aliæ venditiones functionum spiritualium.

16 Hinc pro ipsa collatione beneficij aliquid temporale exigere, sive illud sit pecunia, sive quid aliud, est simoniacum contra jus divinum naturale. Ratio est, quia collatio beneficij est actus functionis spiritualis, quia cùm beneficium sit ecclesiasticum, non potest conferri, nisi ab habente potestatem ecclesiasticam, proinde spiritualem illud conferendi: unde cùm collatio beneficij sit actus potestatis spiritualis, est etiam spiritualis, consequenter est contra jus divinum, & naturale aliquid exigere pro tali collatione. Immo simoniacum etiam est exigere pretium temporale pro ipsa immissione in possessionem collati beneficij, idque desumitur *ex c. cum in ecclesia* ubi Concilium Lateranense absolutè prohibet, ne quidquam accipiatur, vel exigatur pro introducendis personis in sedem ecclesiasticam, & Concilium reprobat omnem consuetudinem in contrarium: & contra hoc decretum dare, vel recipere, vel consentire præsumens damnatur cum Gezi, & Simone Mago, quorum primus fuit, qui in veteri testamento simoniam invenit *c. qui studet 1, h. t.* & Simon Magus in novo. Ratio itidem assignari potest, quia per immissionem in possessionem beneficij collati, acquiritur jus in beneficio cum antea tantùm is, cui fuit beneficium collatum, habuerit jus ad illud: hoc autem jus in beneficio est quid spirituale, eò quia est possessio utriusque juris comprehensi in beneficio ecclesiastico, scilicet possessio juris officij spiritualis exercendi ministerium spirituale; & possessio juris percipiendi fructus temporales pro congrua sustentatione. Tum quia per corporalem possessionem acquiritur administratio totius beneficij quoad utrumque jus, consequenter est quid spirituale pretio non æstimabile.

Immo simoniacum etiam est conferre beneficium, vel quid aliud spirituale pro munere uti vocant à manu, vel à lingua, vel ab obsequio; ratio est, quia spirituale quodcunque illud sit, non est pretio æstimabile, & omnia prærecensita sunt pretio æstimabilia, hinc Urbanus II. *d. q. 3. c. Salvator* ait, *quisquis res ecclesiasticas, non ad quod instituta sunt, sed ad propria lucra, munere linguæ, vel obsequij, vel pecunia largitur, vel adipiscitur, simoniacus est*, & desumitur *ex homil. 4.* D. Gregorij in evangelia, ubi munus à manu est pecunia, ut & omne donum, quod datur Collatori, Electori, vel Patrono, ut pictura, equus, gemma, & alia id genus. Quòd si quis daret tale munus non præcisè, & immediatè, ut sibi conferatur beneficium ecclesiasticum, sed ad sibi captandam benevolentiam, & conciliandam amicitiam collatoris, ut postea ipsius memor, ei ex amicitia beneficium vacans conferret, non haberetur simonia in dante, nec in collatore accipiente, si hic tanquam munus sibi gratis datum illud accipiat; adeo ut nulla intercedat pactio, nullam accipiens contrahat obligationem conferendi danti beneficium vacans: quoties non intervenit pactum, non habetur venditio rei spiritualis pro temporali, consequenter neque incurritur simonia, ad quam requiritur obligatio orta ex pacto conferendi tale beneficium; adeo ut non sufficiat obligatio antidoralis orta ex virtute gratitudinis, quâ accipiens munus cognoscit, se adstrictum ad correspondendum benefaciendo danti, ut rectè notat Covarruvias *lib. 1. variar. c. 20. n. 4.* quia simonia exigit, ut beneficium conferatur ex obligatione justitiæ, orta ex pacto inito, quo accipiens pretium temporale se obligavit, conferre beneficium danti tale pretium. Verùm quamvis hæc doctrina sit valde communis, nihilominus in praxi pluribus est obnoxia periculis, quia persæpe est magnum periculum simoniæ, vel non legitimæ electionis, aut promotionis, ubi munera præcesserunt, hinc *Exod. 23.* dicitur, *ne accipias munera, quæ etiam excæcant prudentes,*

& subvertunt verba justorum, & Ecclesiast. 20. *Xenia, & dona excæcant oculos judicum, & quasi frenum in ore avertunt correptiones eorum.*

18 Quinimò si quis ea intentione daret munera collatori, ut de facto ipsum eligat, ac promoveat ad beneficium, non excusaretur à simonia saltem mentali respectu dantis, siquidem ex pacto tacito daret talia munera, ut sibi conferatur beneficium, quod esset dare temporale pro spirituali. Quod dictum est de munere à manu, procedit etiam de omni obsequio præstito collatori beneficiorum, vel electori, aut patrono; dicitur enim hujusmodi obsequium munus ab obsequio, unde si quis suum præstet Episcopo obsequium eâ intentione, & tacito pacto, ut beneficio compensetur, inficitur simoniaca labe ob tacitum pactum: sin verò obsequia illa præstet tantùm ad conciliandam sibi ejus benevolentiam, & amicitiam, & ut collatori innotescant merita præstantis obsequia; tunc nulla in foro conscientiæ incurritur simonia, tametsi gratis vellet quis beneficiorum collatori inservire, dummodo tunc nullo tacito pacto intendat collatorem obstringere ad conferendum beneficium, quia tunc non exhibet sua servitia collatori, ut illum obliget ad sibi conferendum beneficium, sed ut ejus merita, & talenta illi innotescant.

19 Quòd si beneficium detur propter munus à lingua, seu propter preces, laudes, commendationes non incurritur simonia; nisi pactum aliquod expressum, vel tacitum intercesserit, & tantùm impropriè, & laxè potest dici simonia, ut docet D. Thomas 2. 2. *art.* 5. *ad* 3. sin verò pactum aliquod expressum, vel tacitum interveniat, tunc incurritur simoniaca labes; ratio est, quia obligatio laudandi alterum, vel eum commendandi apud Principem, vel rogandi pro illo est pretio æstimabilis, ac potest, pro tali obligatione pretium exigi; proinde quando deducitur in pactum contra rem spiritualem, constituit simoniam. Quinimò licèt non esset quid pretio æstimabile, adhuc sufficeret ad constituendam simoniam, si deduceretur in pactum pro beneficio.

20 Contrahitur etiam simoniaca labes, si homagium præstetur pro beneficio obtinendo, ut desumitur ex *c. ex diligenti* 17. *h. t.* ubi cum Cantuariensis Archidiaconus quendam clericum promisso beneficio ecclesiastico ad præstandum homagium sibi, & fidelitatem induxisset; & clericus illicitæ obligationis religione ductus absolvi postularet, Pontifex eum à præfato homagio, & fidelitate (præsertim cum hæc taliter præstita, sint humanis, & divinis legibus contraria) absolvit: & ne propter hoc, notâ infamiæ posset respergi, absolutionis suæ litteras ipsi indulsit. Notat *in d. c. ex diligenti* 17. Panormitanus *n.* 1. *h. t.* homagium, & fidelitatem esse diversa: siquidem si propriè loquamur, homagium est, cùm quis facit promissionem subjectionis alteri genibus flexis, & manibus intra manus illius positis, quamvis consuetudo invaluerit, ut etiam alio modo fiat: unde dicitur homagium, quia præstans subjectionem alteri dicitur effici homo illius: hinc si Princeps, vel Rex daret comitatum aliquem alicui nobili, & vir nobilis ob sibi datum comitatum promissionem subjectionis tali Principi genibus flexis, & servatis alijs servandis præstaret, diceretur fieri homo talis Principis propter homagium ipsi præstitum.

Solet etiam homagium ab ecclesiasticis præstari Imperatori, & Regibus pro feudis temporalibus; quia tunc non præstant homagium, ut Episcopi ecclesiastici, sed ut Principes Romani Imperij in Germania, ubi plures Episcopi habent ab Imperatore, & Imperio comitatus, & alios status temporales; pro quibus exercent etiam jurisdictionem temporalem. Juramentum fidelitatis habetur, quando promittit quis alteri fidelitatem, quæ præstari potest non solùm Imperatori, & Regibus, sed etiam alijs Principibus; & hoc juramentum etiam præstant Episcopi, cùm consecrantur summo Pontifici. 21

Ratio verò, cur homagium præstari non possit pro beneficijs spiritualibus est, quia homagium continet commodum temporale illius, cui præstatur, siquidem per homagium efficitur quis subditus, & vasallus alterius, cui præstatur cum obligatione ad certa servitia temporalia, quæ pro spiritualibus consequendis præstari non debent: secus juramentum fidelitatis cùm solùm obliget ad fidelitatem debitam superiori, ut constituto in majore dignitate, potiùs præstatur dignitati, quàm personæ *c. Venerabilem de elect.* Cæterum in prædicto *cap. ex diligenti* 17. *h. t.* absolvitur clericus non tantùm ab obsequio præstito Archidiacono Cantuariensi, sed etiam à fidelitate, quia potestas Archidiaconi non est tanta, ut possit exigere fidelitatem. Alij tamen censent, fuisse clericum absolutum à fidelitate, & homagio, eò quia exactio utriusque simoniaca fuerit, quia clerico illi ex reditibus ecclesiæ, vel dignitatis ecclesiasticæ certa annua pensio constituta fuit loco beneficij spiritualis pro homagio, seu obsequio temporali, ut notat Hostiensis *in d. c. ex diligenti* 17. *V. illicita h. t.* unde ex beneficio ecclesiastico recipiebat certum censum, seu annuam pensionem; & quia tale homagium est quid temporale, quod exigebatur pro re spirituali, ideò erat simoniacum, & contra leges canonicas. 23

Neque obstat, si dicas, etiam clericos recipientes beneficia à suis Prælatis præstare idem juramentum fidelitatis, imò etiam homagium *l. gravem* 15. *de excess. Prælat.* 24

Nam contra est, quia id intelligi debet de homagio latè sumpto pro fidelitate, & obedientia, ut notat Abbas *in d. c. ex diligenti n.* 4. *h. t.* ubi etiam assignat rationem discriminis, cur homagium strictè sumptum non debeat præstari pro spiritualibus, benè tamen juramentum fidelitatis, eò quia homagium contineat commodum temporale illius, cui præstatur; siquidem præstans homagium fit ejus subditus, & vasallus, séque eidem obligat ad certa servitia, quæ pro spiritualibus obtinendis præstari 25

stari non debent, etenim habetur *de reg. jur. reg. 11. indignum est, & à Romanæ ecclesiæ consuetudine alienum, ut pro spiritualibus facere homagium quis compellatur.*

25 Neque obstat, quòd Pontifex non solùm à præstito homagio, verùm etiam à promissa fidelitate clericum absolverit; quia ut notat Abbas *in d. c. ex diligenti n. 4. h. t.* Archidiaconus exigebat omnimodam subjectionem à clerico; proinde tota obligatio etiam fidelitatis fuit à Pontifice annullata *argu. c. tum super. 23. de offic. deleg.* Tum quia juramentum fidelitatis præstandum est tantùm Episcopo, vel alteri habenti jurisdictionem quasi episcopalem, non verò alijs Prælatis inferioribus, nec Archidiacono; tametsi ad ipsos pertineat beneficia conferre.

26 Quod verò ad officia temporalia ecclesiæ pertinet cujusmodi sunt officia Procuratoris, seu administratoris rerum temporalium ecclesiæ, Advocati, Syndici, Judicis, an ea vendere pretio temporali sit simoniacum. Respondetur spectato jure naturali, ac divino non esse simoniam, ut docet Suarez *lib. 4. de simon. c. 29. n. 1.* quia hæc officia non habent in se quidquam spirituale, neque ordinantur proximè ad actiones spirituales, sed tantùm ad temporales ut sunt custodire, administrare res, & bona ecclesiæ: & licèt ordinentur etiam ad finem spiritualem; talis tamen ordinatio est remota, & extrinseca. Hinc vendere officium Sacristæ, aut custodis, non est simonia juris divini, quia tametsi hæc officia respiciant immediatè res sacras, quæ servantur in sacristia, & deserviunt ecclesiæ, sunt tamen actiones merè temporales. Nihilominus vendere hujusmodi officia est simonia jure canonico prohibita *c. si quis 8. causa 1. q. 1.* & desumitur ex *c. Salvator 8. causa 1. q. 3.* & ex *c. consulere 38. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd qui per pecuniam vult obtinere vicariatum, vel aliam administrationem rerum ecclesiasticarum, tam emens, quàm vendens sint simoniaci, & jubet excludi ab ecclesia, cui facta est contumelia: quia tametsi hæc officia ex se non sint spiritualia, sunt nihilominus ijsdem annexa, quia per talia officia res sacræ valdè propinquè contrectantur, proinde si dentur venum, injuria redundat etiam in ipsas res spirituales propter propinquitatem ad ipsas: hæcque ratio fuit, cur ecclesia prohibuerit hujusmodi officia dari venum, & si de facto vendantur, committatur simonia juris humani contra prohibitionem ecclesiæ, ut notat Suarez *lib. 4. de simon. c. 29. n. 5.* Verùm id à pluribus limitatur, quòd tantùm procedat, quando prærecensita officia exercentur per clericos, non ita si per solos laicos, vel nisi consuetudo in contrarium invaluerit, quinimò Sylvester *V. simonia q. 13. dicto 3.* asserit, huic prohibitioni juris canonici per contrariam consuetudinem fuisse derogatum.

(†)

§. VII.

De simonia, quæ committitur in modis acquirendi beneficia.

Quia beneficia ecclesiastica possunt varijs acquiri modis, superest expendendum, quomodo contrahatur simonia in modis acquirendi beneficia. Certum est, omne pactum adjectum acquisitioni beneficij absque licentia Pontificis, & etiam omnem conditionem, vel modum esse simoniacum, quia ecclesia huiusmodi pactiones, & conditiones prohibet ob reverentiam debitam rebus spiritualibus: siquidem per hujusmodi conditiones, & pactiones datur semper, vel relinquitur jus spirituale cum onere, ut fiat aliquid quasi pro pretio rei spiritualis, vel pro causâ principali immediatè eam habendi, unde id expressè prohibetur *in c. quam pio 1. q. 2.* ibi: *Dum tamen omnis absit pactio, omnis cesset conventio*, & *in c. final. de pact.* dicitur in spiritualibus obtinendis omnis pactio, omnisque conventio cessare debet, eò quia ut notat Glossa ibid. *V. cessare* hujusmodi pactiones simoniam inducunt, unde generatim Canonistæ docent, solum Papam in collatione beneficiorũ posse conditiones, & pactiones sine simonia apponere, quod tamen intelligendum est de pactionibus, & conditionibus, quæ si apponerentur, inducerent simoniam de jure ecclesiastico: quia Papa non potest apponere pactiones, & conditiones, quæ inducant simoniam de jure divino, cùm non possit dispensare in hoc jure. Unde beneficia purè conferri debent sine ulla pactione, & conditione, quia omnis pactio, & conventio in spiritualibus, eisque annexis simoniam redolet. 1

Verùm solet id à Canonistis limitari. Primò nisi pactum tale sit, ratione cuius tantùm remittatur aliquid alteri, & commodum illi applicetur: alioquin si collator beneficij esset debitor centum aureorum Cajo Clerico, & Cajus suo creditori debitum remitteret ea conditione, ut ei conferret beneficium vacans; tunc nulli dubium, quin collatio esset simoniaca, quia remissio illa debiti applicaretur in commodum collatoris, & perinde foret, ac emere collationem beneficii centum illis aureis: quòd si per remissionem debiti commodum non applicetur parti, tunc posset excusari à simonia, quia non darentur illi centum aurei pro illa collatione tanquam pro pretio illius, sed tantùm collatio beneficij esset occasio, cur talis remissio fieret in beneficium alicuis loci pij. Quòd si creditor remitteret debitori suum debitum cum pacto non apponendi exceptionem declinatoriam fori ipsi conferenti, non desunt, qui censeant id non esse simoniacum, eò quia tunc remittere non sit dare, ut docent Felinus *in c. venimus 1. de testibus.* Panormitanus ibid. *n. 6. & alij.* Putârim tamen remissionem illius debiti cum pacto non apponendi exceptionem declinatoriam fori ipsi conferenti beneficium redolere simoniam; siquidem non apponere hanc exceptionem declinatoriam est aliquid pretio 2

 æsti-

æstimabile, & quidem quid temporale, proinde mediante pretio temporali remittens debitum sibi compararet beneficium ecclesiasticum, quod est simoniacum; tum quia mutuum dare, ne alter opponat exceptionem, est usura: & juxta vulgatum axioma, quod in temporalibus est usura, in spiritualibus est simonia. Demum quia ex tali remissione debiti etiam commodum resultat in conferente beneficium: consistit enim hoc commodum in eo, quòd declinet litem, quam aliàs non posset fugere, si alter opponeret exceptionem declinatoriam fori, ut rectè notat Navarrus *lib. 5. consil. tit. 3. de simonia consil. 19. n. 1.*

3 Rursus limitatur, nisi apponatur conditio, quæ juri inest, & eo modo, quo inest, ut si Episcopus habenti beneficium curatum conferat aliud curatum ea conditione, ut resignet primum beneficium, tunc conditio adjecta secundo beneficio non est simoniaca, quia ea conditio de jure inest, cum non possit aliquis duo beneficia curata simul obtinere.

4 Quòd si beneficia essent compatibilia, eò quia neutrum sufficeret pro congrua sustentatione, & utrumque simul eam constitueret, tunc simoniacum foret conferre alteri beneficium sub conditione resignandi primum beneficium; ratio est, quia hujusmodi conditio non est in jure, quia plura beneficia tenuia sunt simul compatibilia. Pari pacto foret simoniacum, si quis suum beneficium ea conditione alteri conferret, ut cum primùm aliud obtinuerit, teneatur ei illud restituere: ratio est, quia tametsi in jure insit conditio, ut illud renuntiet, si sit incompatibile; non tamen est in jure, ut illud renuntiet in favorem illius, à quo illud accepit.

5 Non tamen à pluribus censetur simoniacum, si Episcopus conferat alicui clerico ea conditione beneficium, ut cùm primum ipse aliud pinguius eidem contulerit, primum liberè renuntiet in manibus ipsius Episcopi, ut illud conferat alteri, cui magis placuerit: quia conditio illa adjecta est secundùm jus commune, juxta quod non potest quis duo beneficia simul habere etiam simplicia: si alterum eorum sit pingue, & sufficiens ad congruam sustentationem: & aliàs beneficia renuntiantur in manibus Episcopi, si eorum collatio ad ipsum pertineat. Tum quia talis collatio conditionata est veluti beneficiorum permutatio, quæ authoritate Prælati ecclesiastici potest licitè fieri.

6 An verò incurratur simonia ab eo, qui pro beneficio obtinendo pactum init, non rigorosum; sed ex gratitudine, ut si quis dicat collatori, se futurum gratum si beneficium obtinuerit. Respondent plures cum distinctione, si per hæc verba nulla inducatur obligatio, adeò ut sint tantùm verba urbanitatis, quæ nullam inducunt obligationem, dicunt nullam tunc incurri simoniam, ut etiam si per præfata verba tantùm declaretur, quòd licitè potest sperare, tunc enim non videtur inconveniens, cur sperans beneficium non possit per talia verba declarare suam mentem, & spem in generali; siquidem quod potest licitè sperari, verbis potest etiam licitè declarari; immo non desunt, qui censeant etiam non incurri simoniam, si per talia verba sperans beneficium intenderet obligare collatorem, non quidem obligatione civili, nec pacto rigoroso, sed tantùm ex pacto laxè sumpto; hoc est ex pura gratitudine, vel fidelitate, vel etiam ex decentia orta ex eo, quòd dixerit se gratum futurum, ut notat Gaspar Hurtadus *de justit. & jur. disp. 3. de usur. difficult. 7.* & ratio potest esse, quia illa grati animi significatio, & exhibitio jure naturæ est debita benefactoribus, & non videtur vero simile, voluisse summum Pontificem prohibere, quæ jure naturæ debita sunt. Quòd si per illa verba sperans beneficium, intenderet rigorosè obligare collatorem, & se ipsum; illum ad dandum beneficium; & se ipsum ad retribuendum, tunc nulli dubium, quin pactum istud adjectum collationi beneficii simoniacum foret, quia Papa excludit omne pactum inducens veram obligationem, vel expressè, vel tacitè.

An si quis det pecuniam non ipsi collatori beneficii, sed tantùm intercessori, ut intercedat apud collatorem pro beneficio eidem conferendo simoniacum sit. Responderi solet cum distinctione, si talis pecunia detur pro labore in eundo, & redeundo ad collatorem, vel etiam pro damno emergente, vel lucro cessante, dicunt non committi simoniam; eò quia non detur quid temporale pro spirituali; quia labor ille est quid temporale, & quidem pretio æstimabile. 7

Sin verò pecunia daretur pro ipsa intercessione mediata apud intercessorem immediatum, adhuc censent aliqui non esse simoniacum, quia huiusmodi intercessio mediata, & remota est etiam merè temporalis; neque ullo jure humano prohibitum est, aliquid pro illo dare; sin verò pecunia detur pro ipsa intercessione immediata, quia hæc nectitur cum ipsa collatione, non excusatur à simonia, eò quia tunc pro ipsa collatione, quæ est actus potestatis spiritualis, datur pretium temporale, quod est simoniacum jure divino, & naturali prohibitum. Quòd si pro intercessione plus offeratur, ac detur, quàm labor per se exigat, ut etiam, si pro beneficio collato, aut præsentato plus detur patrono, quàm ratio gratitudinis patiatur, vix posset excusari à simonia; quia ille excessus cum non daretur ratione gratitudinis, neque ratione laboris; non videretur ex alia causa dari, quàm pro ipsa collatione beneficij, quod perinde esset, ac dare pretium temporale pro spirituali. 8

Duobus modis potest adjici pactum. Primò ut promissio temporalis petatur aliquo modo in jure prohibita, ut si aliquod temporale petatur ratione spiritualis, veluti tanquam ejus pretium, ut præcisè est quid spirituale, & tunc certum est, id simoniacum esse, ac prohibitum *in c. final. de pact.* in *c. quæsitum extra de rerum permutat.* in *c. tua nos h. t.* Secundò potest pactum adjici, ita ut petatur promissio temporalis, eo modo, & eodem prorsus ti- 9

titulo conferendi, quo licitum est, ipsum temporale actu recipere, & dare pro spirituali, scilicet tanquam ob gratitudinem, vel remunerationem pro opere, vel officio præstito, & tunc si non intendatur pro spirituali pretium dare, simonia non committitur.

10 Verùm cavendum est, ne sub hisce speciosis coloribus simonia pallietur, ac tegatur; res enim est plena periculis; quia eo ipso, quòd quis offert pretium temporale ad eum finem, ut possit obtinere beneficium ecclesiasticum: quod principaliùs intenditur, est ipsum beneficium, sine quo pecunia non daretur, nec animi gratitudo verbis exprimeretur. Plerumque qui hujusmodi pretia exhibent, dicunt se ea gratis dare collatori beneficij, cui tamen non exhiberent, nisi beneficium daret, unde quamvis nullum interveniat explicitum pactum, implicitum tamen adest, sub quo serpens latet: unde suaderem esse cautè procedendum, cùm sit res pluribus obnoxia periculis.

11 Est qui promittit collatori beneficij summam pecuniæ, si beneficium obtineat, & protestatur etiam, se illam daturum gratitudinis causâ, non verò ex debito justitiæ, an id sit simoniacum? non desunt, qui asserant, non esse simoniam, eò quia dicunt, pactum fieri tantùm de reddenda gratitudine, tanquam debita ex justitia ratione rei spiritualis. Secundò quia gratitudo deduci potest in pactum, si solùm petatur ut debita jure naturæ, ratione beneficij collati; quia si finis est licitus, etiam media ad finem licita sunt: atqui intendi potest spe gratitudinis aliquod beneficium pro obsequio temporali, vel ècontra; proinde pactum, quo mediante impetratur finis, non est simoniacum, sed licitum; quæ sententia tametsi speculativè videatur posse defendi sub illis præcisè formalitatibus; non tamen in praxi putârim eam tutam, quia illa summa pecuniæ promissa pro beneficio obtinendo, quamvis protestetur obtinens beneficium velle se illam dare gratis; revera tamen datur pro ipsa collatione beneficij, pro qua promittitur, & sine qua non daretur; & si collator beneficij dubitaret de tali summa sibi promissa, non conferret beneficium; proinde semper intervenit pactum saltem implicitè obligatorium utrinque, est enim talis promissio contractus gratuitus, seu *faciam, si feceris*, & quamvis sperans beneficium dicat, se daturum gratitudinis causâ, non titulo beneficij sibi collati, hæc tamen propositio se ipsam destruit, indicat enim se gratis daturum, cùm tamen ineat contractum non gratuitum, sed hunc *dabo tibi hanc summam pecuniarum, si tu dederis mihi beneficium*, si enim collator non purificet conditionem, nec conferat beneficium, promittens non stat suo promisso: ex quo liquet, talem promissionem revera includere verum contractum, non gratuitum, sed conditionatum, & obligatorium, si purificetur conditio.

12 Non enim ad contrahendam simoniacam labem est semper necessarius contractus explicitus; sufficit enim, si intercesserit conventio implicita etiam conditionalis, ut communiter docent Canonistæ *in c. quæsitum de rer. permut.* & præsertim Ancharanus *ibid. n. 2. & 3.* Cardinal. *n. 2.* Regulariter omnes contractus onerosi, sive expliciti, sive impliciti, sive absoluti, sive conditionati, in quibus pro beneficio ecclesiastico recipitur aliquid temporale, sunt prohibiti per textus apertos *c. ult. de pact. c. super eo de transact. c. querelam. c. tua nos h. t.* quia licèt reditus, qui ex beneficio spirituali percipiuntur, sint temporales; titulus tamen beneficij, seu jus percipiendi ejusdem reditus, cùm sit annexum juri spirituali, seu officio, & obligationi exercendi ministerium spirituale; ideo ut annexum rei spirituali induit spiritualitatem, & est quid accessorium, quod sequitur naturam sui principalis, seu juris spiritualis, quapropter tale jus percipiendi reditus temporales, ut annexum juri spirituali reputatur quid spirituale, quod non potest pretio æstimari; neque induci in contractum emptionis, & venditionis.

Solus summus Pontifex ob plenissimam potestatem in omnia beneficia ecclesiastica potest separare jus percipiendi fructus temporales à jure spirituali exercendi ministerium spirituale, 13
quia quòd jus percipiendi tales reditus sit annexum juri spirituali, quoad quotam est de jure humano, & canonico, & summus Pontifex potest dispensare in lege canonica. Episcopis verò id de jure communi prohibitum est *c. un. ut ecclesiastica beneficia sine diminut. confer.* & liquet etiam ex Concilio Tridentino *sess. 24. de refor. c. 14.* Nihilominus in plerisque diœcesibus usus invaluit, ut beneficiatus loco primorum fructuum certam taxam persolvere teneatur, quæ tamen non datur, ut pretium beneficij, sed pro sustentatione Episcopi, & Officialium ejus, vel alijs necessitatibus, pro quibus posset fructus vacantium beneficiorum applicare.

Alius modus acquirendi beneficia ecclesiastica est per intercessionem alicujus mediatoris 15
apud collatorem beneficij. An verò si detur pecunia pro tali intercessione, contrahatur simoniaca labes; respondent aliqui apud Sanchez *in opusc. tom. 1. lib. 2. c. 3. dub. 26.* cum distinctione, vel enim pretium datur pro intercessione immediata, & quæ immediatè fit ipsi collatori beneficij ab accipiente pretium, & tunc dicunt esse quid simoniacum; eò quia illa intercessio est causa moralis beneficij, quod confertur. Sin verò intercessio sit tantùm mediata, & remota, ut si cupiens promoveri ad beneficium det pretium temporale Titio, ut ipse roget Cajum familiarem Collatori beneficij, ut intercedat apud eundem; dicunt non esse id simoniacum, eò quia illa intercessio Titij non sit immediata, nec à Titio fiat collatori immediatè, sed tantùm Cajo, qui postea rogat collatorem, ut velit beneficium conferre ei, qui pretium exhibuit Titio. Quia igitur pretium datur pro intercessione Titij, quæ est quid temporale, & omninò distinctum à collatione beneficij, censent non esse simoniacum, eò quia

non

non detur quidquam temporale pro spirituali. Putârim nihilominus, dantem temporale pretium Titio pro ejus intercessione apud Cajum, ut hic intercedat apud collatorem beneficij pro eo, qui pretium dedit, vix posse excusari à simonia; quia licèt intercessio Titij, non sit immediata, connectitur tamen mediante intercessione Gaij, cum ipsa collatione beneficij; proinde ut annexa ipsi collationi, quæ est actus potestatis ecclesiasticæ, & spiritualis, est materia simoniæ, ut sunt alia annexa rebus spiritualibus: neque obstat, quòd talis annexio non sit immediata, quia id parum refert, cùm dans pretium intendat utrumque, scilicet intercessionem, & collationem simul; si enim non intenderet, ut sibi conferretur beneficium à collatore, neutiquam summam illam pecuniæ daret pro sola illa intercessione Titij apud Cajum; illa enim intercessio tantùm est medium, quo principaliùs intendit beneficium sibi conferendum; unde ex parte dantis pretium pro illa intercessione Titij, nectitur semper ejus intentio cum ipsa collatione beneficij, & confertur pretium pro intercessione, ad quam sequi debet collatio beneficij, quæ est id, ob quod principaliter datur pretium: unde cum dans pretium annectat intercessionem collationi beneficij sibi faciendæ, semper dat pretium pro aliquo saltem annexo rei spirituali, seu ipsi collationi beneficij, proinde contrahit simoniacam labem.

15 An verò dare pecunias mediatori pro intercessione ad beneficium sit simonia de jure divino? Censent plures, esse tantùm simoniam de jure humano, eò quia qui dat pretium, non emit beneficium, sed tantùm illam intercessionem mediatoris, quæ est aliquid temporale, ex quo inferunt; quòd cùm quis pretio dato pro intercessione obtinuit mediante eadem intercessione beneficium, non incurrat omnes pœnas simoniæ, & collatio beneficij valida sit; adeò ut qui pretium accepit, non teneatur illud restituere, eò quia probabile sit, per simoniam de jure humano non incurri has pœnas. Quòd si illis objicias *extravag. 2. de simonia* ubi excommunicatur mediator in simonia: respondent, intercessorem non esse mediatorem in simonia, quia non offert alteri pretium, ut conferat beneficium.

16 Verùm mihi videtur probabilius, esse simoniam de jure divino, eò quia qui dat pretium pro intercessione, illud non dat pro pura, & nuda intercessione; sed ut annexa collationi beneficij; si enim ei non conferatur beneficium, nil dat pro sola intercessione, quia dat pecuniam cum intercessione efficaci, quæ trahit ad se effectum; seu collationem beneficij, sine qua pecuniam non daret; quapropter dat pecuniam pro intercessione, & collatione simul; licèt illam non det collatori, sed intercessori: id enim per accidens se habet, cùm semper det pretium temporale pro intercessione, & collatione simul: & dare pretium temporale pro collatione beneficij est simonia de jure divino, & naturali prohibita.

17 Quòd si dans pretium, illud non daret pro intercessione efficaci trahente necessariò collationem beneficij, tunc simonia esset tantùm de jure humano, quia intercessor tantùm venderet suas preces ad beneficium.

Est alius modus acquirendi beneficium, ut si Titius, eò quia sciat, Cajum familiarem esse Collatori beneficiorum, & plurimum posse apud ipsum, convenit cum eodem: si obtinueris mihi tale beneficium, dabo tibi 500. florenos: sed si mihi non conferatur, dabis tu mihi centum aureos: facta conventione Cajus ut lucretur 500. florenos, & non teneatur solvere centum aureos, intercedit pro Titio apud collatorem; & ita instat, ut beneficium de facto conferatur Titio, qui ex pacto inito solvit Cajo 500. florenos. Quamvis plures censeant, talem conventionem esse per se licitam, & sic paciscentes teneri stare contractui; eò quia possit quis licitè promittere alteri, quòd si obtinuerit beneficium, velit quotannis tantam fructuum partem dare: id enim non est constituere pensionem super beneficiū, quia pensio transit ad successores in beneficio, non autem hæc obligatio. 18

Attamen licèt sub hisce puris terminis possit excusari promissor à simonia, eò quia tantùm ex pura liberalitate intendat dare alteri, ut amico, certam partem fructuum, si obtinuerit beneficium: nihilomin⁹ si promittens pecuniam, vel partem fructuū obtento beneficio intendat id promittere in ordine ad movendum alium, ut intercedat apud collatorem, ut sibi conferatur beneficium, tunc non excusatur à simonia: quia contractus ille, seu promissio fuit ad obligandum alterum, ad procurandum illi beneficium, & hic alter de facto procuravit ob promissam sibi pecuniam, vel partem fructuum: quòd si hæc conventio fuerit sola mente retenta, erit mentalis simonia; sin autem conventio deducta fuit in pactum explicitum; eò quia intenderet, ut alter esset alteri postea beneficium procuraturus, tunc est simonia realis, & omninò completa. 19

Dubitari tamen potest de hoc alio modo acquirendi beneficium, si nimirum Titius promittat Cajo se daturum pinguem eleemosynam loco pio, seu nosocomio; dummodo Cajus impetret ipsi à collatore beneficium ecclesiasticum. Putârim tunc promittentem pretium loco pio non contrahere simoniacam labem: ratio est, quia tunc offerens impetrationem beneficij nil accipit temporale pro sua intercessione, nec collator pro sua collatione accipit pretium ullum: sed Titius mediante sua promissione tantùm movet Cajum ad actum honestum, cujusmodi est ipsa collatio beneficij, & ut sit causa eleemosynæ dandæ loco pio: proinde non video, ex quo capite Titius tunc simoniam incurrat, cùm non intendat pretium dare pro intercessione, vel collatione beneficij, sed tantùm promittat eleemosynam elargiri loco pio, si ipsi conferatur beneficium. 20

Neque obstat, quòd promittatur eleemosyna ad movendum Cajum, ut procuret beneficium promissori, quia cùm Cajus non sit, qui talem pecuniam accipit pro pretio suæ intercessionis, Titius non incurrit simoniam ex eo, quod 21

quod det eleemosynam loco pio, quamvis illam non daret, nisi beneficium acciperet, quia cùm non habeat obligationem dandi talem eleemosynam, potest eam elargiri sub illa conditione, prout ipsi magis placuerit.

23 Nonnunquam confertur beneficium propter metum, vel minas, & dubitari solet, an talis collatio sit simoniaca? Respondetur cum distinctione, si timor ita incutiatur, ut interveniat aliquod pactum saltem occultum, ratione cujus alter novo modo censeatur imposterum manere obstrictus ad non nocendum, cùm posset aliàs nocere, si beneficium non obtineret, tunc incurritur simonia, ut docet Sotus *lib. 9. q. 7. art. 3.* ut si Cajus poterat jure mihi nocere, eò quia erat accusator, vel judex criminis à me commissi: si ego do ipsi beneficium, ne me accuset, nec mihi alio modo noceat; non excusor à simonia: quia quòd Cajus tunc cedat juri suo, quod habebat ad mihi nocendum, est quid pretio æstimabile, & quid temporale, pro quo ego do beneficium ecclesiasticum. Immo quamvis non potuerit mihi nocere nihilominus adhuc non excusor à simonia, si ratione beneficij ei collati, novo modo eum obligem ad mihi imposterum non nocendum, quia adhuc hæc obligatio est pretio æstimabilis, cum sit vinculum novum superadditum naturali, hoc enim vinculo ille obstringitur lege justitiæ ad mihi non nocendum. Sin verò nulla intercedat obligatio non nocendi imposterum, sed solùm agatur de præsenti evitatione mali injustè intentati ad talem finem, tunc probabile est, non videri simoniam, conferre beneficium, vel eidem renuntiare ad declinandum imminens malum, quia *in c. 2. de his quæ vi, metúsque causa fiunt*, rescribit Alexander III. ecclesiam esse restituendam ei, qui ne patrimonio privaretur, etiam ecclesiæ cum juramento renuntiaverat: unde censuit Pontifex, eum non commisisse simoniam, alioquin eum potiùs privâsset tali ecclesia. Hoc idem etiam desumitur *ex c. ad aures c. ad audientiam eod. tit.* ubi Innocentius III. id extendit ad omnem metum cadentem in virum constantem, & docet, eum, qui beneficio renuntiavit ex tali metu posse illud repetere.

24 Ratio itidem est, quia tunc non datur pretium temporale pro spirituali, quia qui resignavit, nihil censetur accipere, quod antea non haberet; ex eo enim quòd quis, non detrahat mihi famam, vel alio modo mihi non noceat; non dat mihi quidquam pretio æstimabile, cùm nihil ab ipso accipiam; cùm ad id nulla fuerit obligatio; nec qui potuit mihi nocere, cedat ulli juri suo. Tum quia tunc resignatio, vel collatio beneficij non quæritur tanquam pretium, cum quo commutetur cessatio à nocumento, sed alter tantùm utitur minis, tanquam medio, ad gratis obtinendam collationem beneficij, & tunc collator utitur tali collatione tanquam conditione necessaria ad declinandum malum, quod illi imminet. Debent tamen minæ intentari ad eum finem, ut qui minatur, beneficium obtineat: alioquin si ob alium finem minæ intentarentur, & timor incuteretur, & collator beneficij ad declinandum malum, beneficium conferret, non excusaretur à simonia, si qui minatur, jus habeat ad malum inferendum collatori, quia tunc collator beneficium conferret pro cessione à tali jure, quæ cessio esset quid pretio æstimabile: sin autem, qui minatur, nullum haberet jus ad malum inferendum collatori, tunc excusaretur hic à simonia, quia nihil acciperet pretio æstimabile ab eo, cui confert beneficium; proinde contractus est omnino gratuitus ex parte collatoris, qui tantùm irreverenter se gerit circa beneficia ecclesiastica, cùm illa conferat ad redimendam vexationem.

Quadrupliciter potest conferri beneficium ob timorem, vel minas. Primò si collator, acquirat aliquod temporale, quod antea non habebat, nec erat ei debitum, & tunc non excusatur à simonia, si propter timorem illud non acquirendi det beneficium: quòd si Princeps cominaretur Episcopo, ipsum nunquam promotum iri ad pinguiorem Episcopatum, nisi dederit beneficium Petro; si Episcopus ne hoc, vel alio temporali commodo privetur, conferat beneficium, non videtur incurrere simoniam, si non intendat temporale commodum ut pretium beneficij, sed tantùm illud conferat, eò quia timeat perdere gratiam, & amicitiam Principis, à quo sperat alia commoda spiritualia, quibus timeret privari ex ejus indignatione: quia reverà Episcopus tunc nil accipit de novo, sed tantùm ex puro timore non incurrendi indignationem Principis, ejúsque gratiam amittendi confert beneficium: id autem non est dare spirituale pro pretio temporali, quia collator nil de novo accipit, sed tantùm intendit sibi conservare pristinam Principis gratiam, & amicitiam. Secundò potest metus incuti in ordine ad perdendam rem aliàs debitam, ut si Episcopus timore perdendi aliquam summam pecuniæ sibi debitæ conferat alicui beneficium, & ineat cum eodem pactum, ut debitam sibi pecuniam solvat, & tunc probabile etiam est, collatorem beneficij non incurrere simoniam, eò quia nihil accipiat de novo, quod antea non esset sibi debitum. 25

Verùm in hoc casu putârim, procedendum esse cum distinctione: si enim debitor sit pluribus alijs debitis gravatus, ob quæ non facilè Episcopus posset suum exigere, eò quia alij præcesserint; tunc non excusaretur à simonia, quia, quòd præferatur alijs, quibus non esset præferendus in ordine ad accipiendas pecunias sibi debitas, est aliquod temporale, & quidem pretio æstimabile; proinde conferre ob id beneficium est simoniacum: sin verò debitor nullo alio gravaretur debito, & esset paratus Episcopo suo creditori satisfacere, tunc nil acciperet, quod antea non esset sibi debitum, proinde excusaretur à simonia. Tertiò si ob timorem, ne illi surripiantur propria bona beneficium conferat; ut si velit quis Episcopum spoliare bonis, & hic ei promittat, & conferat beneficium, ne id faciat, tunc etiam proceden- 26

dum est cum alia distinctione, si jus habeat spoliandi Episcopum, tunc hic non excusatur à simonia, quia confert beneficium alteri, ut hic cedat juri suo, quod est pretio æstimabile. Sin autem nullum habeat jus, tunc videtur probabile, non incurrere simoniam, quia nil recipitur ut pretium collationis beneficij. Quartò si Episcopus conferat beneficium ex timore, ne occidatur, tunc nec incurreret simoniam, quia metus non habet rationem pretij, cùm Episcopus tunc nihil accipiat.

27 Regula generalis tradi hæc solet; scilicet ut tunc incurratur simonia, quando metus, & minæ reducuntur in pactum, & sunt pretium collationis: non verò quando non reducuntur in pretium, adeò ut non sit simonia dare beneficium ex timore amittendi gratiam, & favorem, quo quis pollet; vel ex timore incidendi in alicujus indignationem. Verùm in hisce plerúmque etiam reperitur proprium commodum temporale, ratione cujus, si conferatur beneficium, collatio redolet simoniam.

§. VIII.

An sit simonia pretio redimere vexationem circa beneficia.

1 TUnc dicitur quis vexari circa beneficium, quando ab alio impeditur, ne illud obtineat, vel pacificè possideat: ut si Titius per injuriam impediat Cajum, ne beneficium ecclesiasticum obtineat; an possit Cajus exhibere pretium pecuniæ Titio ad redimendam suam vexationem, seu ad se liberandum ab illa injuria, quæ sibi infertur, ut mediante cessatione à tali vexatione possit obtinere beneficium. Pro quo juvat observare, tripliciter posse considerari eum, qui intenditur ad beneficium promoveri, adeò ut consideretur quasi in triplici gradu, quorum primus est remotus, & imperfectus, & dicitur justus acquirendi modus, seu petendi, vel se opponendi. In secundo gradu constituitur cum jure ad rem; & tunc proximiùs accedit ad beneficium, quàm per primum gradum; quia jus ad beneficium est, per quod habet aliquam actionem ad petendum coram judice beneficium, non tamen habet illud acquisitum: ut si quis mihi promittat suum equum, habeo jus ad illum equum, nondum tamen jus in equo, hoc autem jus ad beneficium acquiritur per electionem, vel præsentationem, aut renuntiationem ab uno alteri factam. Tertius gradus est, quo quis constituitur cum jure in re, seu beneficio; & acquiritur hoc jus in re, quando per collationem beneficij cum impositione pilei datur titulus, vel dominium rei, qui titulus magis confirmatur per possessionem pacificam.

2 Duæ solent regulæ tradi in præsenti materia, quarum prima est, ut non sit simonia redimere vexationem, quæ injustè infertur habenti jus acquisitum in beneficio per electionem, postulationem, confirmationem, institutionem, vel collationem; adeò ut possit habens jus in beneficio injustam vexationem redimere pretio pecuniario, & non infici simoniaca labe; ita enim docent communiter Canonistæ *in d. c. dilectus 28. h. t.* ubi cum Eboracensis Archidiaconus Præpositum multis gravaminibus afficeret, neque promissâ eidem pecuniâ, imò & receptâ ab ejus læsione desisteret super dignitatibus, & beneficijs ejus. Mandat Pontifex, si ita sit, Archidiaconum ad restituendum, quod accepit, compelli: unde quando quis molestatus in jure suo, saltem de facto dat pecuniam molestanti, ne illum molestet; si deinde superior contra pactum, illum molestat, debet pecuniam restituere. Quamobrem dare pecuniam pro jure quæsito in dignitate, vel alio beneficio conservando contra indebitam, & injustam vexationem non est simoniacum, quia Pontifex *in d. c. dilectus 28. h. t.* non reprehendit, ut simoniacum Præpositum, eò quia ad redimendam vexationem pecuniam dederit Archidiacono Eboracensi: neque apparet turpitudo ex parte dantis: alioquin non potuisset iste pecuniam datam repetere, quia ubi turpitudo est ex utraque parte dantis, & recipientis non potest pecunia repeti *l. ubi autem 3. ff. de condict. ob turpem causam.*

3 Tum quia non servanti fidem, neque tenetur alter fidem servare *c. pervenit 3. de jurejur.* unde si quis pecuniam alteri dedit, ne in jure suo jam acquisito injustè molestetur, potest eam repetere, si alter promissa non servet; quinimò licèt alter recipiens pecuniam contra promissionem non veniret; nihilominus si constaret eam injustè recepisse, adhuc compelli posset ad restituendum; si contra promissionem venerit, restituere debet; maximè, quia si non venisset, adhuc teneretur restituere quod ob causam injustam accepit. Ratio generatim, cur non sit simonia pecuniâ redimere vexationem, quando quis habet jus in re, seu beneficio, ne injustè vexetur circa illud, hæc est; quia cum illud beneficium sit jam suum ob legitimum jus, quod habet in illo, non parat sibi pecuniâ viam ad aliquid spirituale obtinendum; sed tantùm pecuniam exhibet, ne circa rem suam vexetur; & quia vexatio, est quid temporale, ideo datur pretium temporale pro temporali, quod non est simoniacum. Hæc tamen prima regula procedit, quando vexationem constat esse injustam; quia in dubio aliqui censent, non esse licitum, pecuniam dare ad redimendam vexationem. Rursus cum hæc vexatio sit quid temporale, non potest redimi mediante beneficio ecclesiastico, alioquin pro aliquo temporali daretur aliquod spirituale.

4 Verùm contra hanc regulam, quâ dicitur, licitum esse pecuniâ redimere vexationem injustam, quando quis habet jus in re, seu beneficio, videtur obstare *c. Matthæus 23. h. t.* ubi cum quidam in Episcopum esset electus à majore parte Capituli paucis contradicentibus, & quidam amicus ejus de conscientia, & voluntate ipsius; ei qui magister discordiæ videbatur, certum munus exolvisset, & electus postea du-

dubitaret, quòd non esset à simoniaca labe prorsus immunis, ac propterea deberet removeri ab administratione. Rescripsit Pontifex, & consuluit, ut statim administrationem sponte dimitteret, memor nihil prodesse homini, si mundum universum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur. Ubi electus in Episcopum non voluit ipsum Episcopatum pretio æstimare, nec comparare; sed cùm per electionem majoris partis jus acquisivisset in beneficio, solùm consensit, ut tertius quidam munere aliquo placaret contradicentem, & injustam vexationem redimeret pretio temporali.

5 Verùm respondetur, quòd licèt *in d. c. Matthæus* dans pecuniam pro redimenda vexatione injusta judicatus fuerit à Pontifice simoniacus; non tamen causa latæ sententiæ, cur incurrerit simoniam, fuit, quia dederit pecuniam pro redimenda injusta vexatione suæ electionis; quia si canonicè electus impugnetur injustè in ipsa electione jam facta, potest sine vitio simoniæ redimere hanc vexationem: sed eatenus Pontifex declaravit, electum ad illum Episcopatum fuisse simoniacum, quia pecuniam dedit ad removendam vexationem non circa electionem, sed ne impediretur prosecutio suæ confirmationis, quam nondum habebat, erat enim tantùm electus, sed nondum confirmatus, propterea quæstio erat de jure nondum acquisito, sed acquirendo, pro quo non est licitum pretium dare. Ita explicant prædictum textum *in c. Matthæus 23. h. t.* plures Canonistæ: quia Canones generatim obligant ad renuntiandum beneficio simoniacè obtento, ut *in c. dilectus 28. h. t.* Præpositus ille, qui Archidiacono Eboracensi certam pecuniæ quantitatem promisit, & dedit, ut desisteret ab ejus læsione, deliquit, eò quia redimere voluerit vexationem Archidiaconi in ordine ad impediendam confirmationem suæ electionis, quam nondum obtinuerat. Canones enim requirunt jus plenè acquisitum, ut liceat redimere vexationes, ut si quis impetatur, non solùm post electionem, vel præsentationem, sed etiam post confirmationem, & collationem, seu institutionem obtentam.

6 Quòd si aliquis sit tantùm electus, aut præsentatus, cùm nondum habeat jus confirmationis, aut collationis, seu institutionis, si aliquid det pro redimenda vexatione, quamvis immediatè nil det pro spirituali, videtur tamen mediante pretio velle tale jus acquirere, proinde *in d. c. Matthæus* electus à majore parte Capituli in Episcopum dicitur committere simoniam saltem juris ecclesiastici, quia per exhibitam pecuniam nitebatur acquirere jus ad confirmationem, quam nondum obtinuerat: olim enim id sufficiebat ad incurrendam pœnam simoniæ ob violatam reverentiam canonum. Neque inde sequitur, licitum quoque esse pretium dare ad redimendam vexationem etiam justam, quando quis jam acquisivit per electionem, & confirmationem jus in re, seu beneficio, eò quia tunc nil spirituale de novo acquiratur, sed tantùm redimatur pretio ipsa vexatio.

Nam posset id negari, quia eo ipso, quòd quis justè vexatur circa beneficium jam obtentum sequitur, jus illud nondum esse omnino firmum, sed adhuc posse irritari, unde qui pecuniâ redimit talem vexationem, reverà emit aliquid spirituale, quia dat pecuniam ad acquirendum jus firmum in beneficio, illa enim firmitas est quid spirituale se tenens ex parte juris in beneficio, cujus collatio fortassis ab initio fuit irrita ob defectum aliquem, vel delictum. 7

Secunda regula generalis est, ut pro jure nondum acquisito in beneficio, sed primùm acquirendo vexationem redimere oblatâ pecuniâ simoniam redoleat, quamvis vexatio injusta sit; dummodo oriatur ab eo, qui non solùm obesse; verùm etiam prodesse possit, seu si fiat ab eo, ad quem spectat potestas dandi tale jus in beneficio, ut si quis speret, se eligendum in Prælatum, & sciat unum, vel alterum ex Electoribus, velle ipsi aliquid opponere, ne eligatur, non potest talem vexationem pecuniâ redimere, quia ut docet D. Thomas *2. 2. q. 100. art. 2. ad 5.* antequam alicui acquiratur jus in prælatura, vel dignitate, aut præbenda per electionem, vel promissionem, aut collationem simoniacum est, Electorum impugnationes, & obstacula pecuniâ redimere, quia id perinde foret, ac per pecuniam aditum sibi aperire ad rem spiritualem obtinendam, quia tunc cum nondum habeat jus spiritule, per exhibitam pecuniam nititur illud acquirere. Neque obstat, quòd ipse pecuniam offerat, tantùm pro redimenda ipsa vexatione. Nam contra est, quia cum hæc vexatio dirigatur ad exclusionem juris spiritualis, ne scilicet ab illo acquiratur, ideò vexatus offert pecuniam ad redimendam vexationem, ne hæc sit impedimento sibi ad acquirendum jus spirituale, quod propterea intendit acquirere mediente pecunia illa, quod perinde est, ac illud emere, quod simoniam redolet. Tum quia tunc removere impedimentum est acquirere jus spirituale; quia illa vexatio, quæ redimitur, consistit in injusta denegatione debitæ electionis, confirmationis, vel institutionis; & denegatio non tollitur nisi per actum contrarium, ut in proposito per electionem, confirmationem, vel institutionem: quamobrem exhibere pretium pro tali injusta vexatione, perinde est ac emere ipsam electionem exhibitâ pecuniâ. 8

Quòd si, qui injustè vexat, non sit ex numero Electorum, & tantùm obesse possit, & non prodesse, communior, & verior sententia est; non esse tunc simoniam vexationem illam injustam exhibitâ pecuniâ redimere, etiam jure nondum acquisito in beneficio, quia cum vexans non possit tunc quidquam conferre ad beneficium obtinendum; proinde non possit prodesse, sed tantùm obesse, non contrahit simoniacam labem, qui talem injustam vexationem pecuniâ redimit, quia redimere hoc pacto se ipsum ab injusta vexatione alterius non est intrinsecè malum, quia quisque potest honestè iniquas machinationes contra se injustè instru- 9

ctas impedite; licitum est enim cuique suum honorem, & famam conservare indemnem.

10 Neque hoc est sibi parare viam ad beneficium, nec emere rem spiritualem, cum vexans non sit unus ex Electoribus, nec possit quidquam prodesse, sed tantùm obesse, unde redimere talem vexationem idem est, ac redimere nocumentum, pro cujus cessatione pretium datur; & quia vexatio est tantùm quid temporale, ideo datur pretium temporale pro temporali, quod non est simoniacum.

11 Hoc interest discrimen inter vexationem ortam ab eo, qui simul obesse potest, & prodesse; & ortam ab eo, qui tantùm obesse potest, & non prodesse; quia in priori casu, qui vexat, est Elector, qui vexando denegat proprium suffragium, propterea si talis vexatio redimatur pecuniâ, emitur eâdem pecuniâ suffragium illius, qui intendebat vexare, ac denegare suum suffragium; & quia tale suffragium est ipsa electio, eo enim ipso, quòd elector mediante pecunia suffragatur alteri, illum eligit ad Prælaturam; proinde qui dat pecuniam, emit suffragium illud, seu illam partialem electionem; quæ cum sit quid spirituale, est propriè, & formaliter simonia.

12 Secus quando vexatio oritur ab eo, qui tantùm obesse potest, & non prodesse, tunc cum vexans non sit Elector, qui vexationem pecuniâ redimit, non potest emere ejus suffragium quoad electionem, proinde dat tantùm, & simpliciter pecuniam pro cessatione vexationis, quæ cùm sit quid temporale, datur pretium tantùm pro temporali, quod non est simoniacum.

13 Plerumque contingit, quòd quando agitur de aliqua electione, inducatur quis per vim, aut fraudem ad diffamandum aliquem ex eligendis apud electores ad eum finem, ne eligatur: vel etiam ut vi, & fraude impediatur, ne electores in scrutinio notitiam acquirant pravarum qualitatum, morúmque corruptorum illius, qui esset eligendus, idque ad eum finem, ut in ipsum cadat electio, an tunc licitum sit hanc vexationem pecuniâ redimere. Ex paulò ante dictis patet responsio, si enim subornans, qui vim adhibet, aut fraudem, non est unus ex electoribus, tunc communior sententia est, posse sine simonia hanc injustam vexationem pecuniâ redimi, eò quia tunc non detur pecunia ad obtinendum auxilium pro electione, sed tantùm simpliciter ad vitandum nocumentum, ut docent Ugolinus *tabul. 1. de simon. c. 9. §. 9. n. 3.* Suarez *tom. 1. de relig. lib. 4. de simon. c. 50. n. 2.* Layman *lib. 4. theol. moral. tract. 10. c. ult. §. 2. n. 22.* Secus si subornans non solùm obesse, sed etiam prodesse possit, eò quia sit unus ex Electoribus, tunc communior, & verior sententia est, non posse talem vexationem pecuniâ redimi, quia id perinde foret, ac emere suffragium illius electoris; siquidem vexatus talem exhiberet pecuniam, ut elector vexans ei prodesset, non obesset; proinde ut ei suffragaretur.

14 Non tamen desunt, qui probabile censeant, posse pecuniâ redimi talem vexationem etiam ab eo, qui obesse, & prodesse potest, ita enim videntur sentire Sanchez *lib. 2. consil. moral. c. 3. dub. 30. n. 5.* Palaus *tract. 17. disp. 3. de simonia. punct. 20. n. 4.* Diana *p. 5. tract. 14. resol. 2.* quia tunc non datur pecunia illi, qui potest prodesse, ut prosit, sed tantùm ad redimendam ejus injustam vexationem: & hæc sententia non caret probabilitate, si elector vexans acceptâ pecuniâ adhuc sit sui juris, & possit suffragari, cui magis libuerit, & redimens vexationem intendat eum omninò liberum relinquere in ordine ad suffragandum, cui magis illi libuerit, quia tunc, qui redimit vexationem, non emit suffragium, nec electionem, sed tantùm impedit, ne ipse iniquè, & injustè diffametur: quisque enim habet jus sibi à natura concessum defendendi se, & suum honorem, proinde etiam redimendi quamcunque vexationem sibi noxiam sive directam, sive indirectam.

Aliud est ita redimere vexationem ortam ab Electore, ut hic non solùm debeat cessare à vexatione, sed etiam suffragari illi, à quo pecuniam accepit; & aliud redimere simpliciter vexationem additâ conditione, ut Elector, qui injustè vexat, suffragetur, cui magis libuerit. 15
Primùm est simoniacum, quia per pecuniam non solùm redimitur vexatio, sed etiam emitur electio, seu suffragium electoris vexantis: secundum verò potest aliquo modo excusari à simonia, eò quia qui dat pecuniam, non emit electionem, nec suffragium, nec illam dat, ut Elector ipsi prosit suo suffragio, cum ipsum relinquat totaliter in sua libertate; sed tantùm ut cesset ab iniqua, & injusta vexatione: hac distinctione adhibita possunt sententiæ, quæ videntur inter se pugnare, reconciliari: cum enim quisque habeat jus sibi à natura concessum se, & sua defendendi ab iniquo aggressore, proinde etiam ab injusto vexatore, ideò qui præcisè redimit iniquam, & injustam vexationem utitur jure suo, quod est licitum.

An verò quando Electores subornantur precibus, aut muneribus, ne quis eligatur, possit hic pretio redimere hanc vexationem. 16
Negant plures, licitum esse pecuniâ redimere illam vexationem, præsertim Turrecremata *in c. quæsitum 1. q. 3. n. 3.* Sotus *lib. 9. de justit. & jur. q. 6. art. 5. ad 1.* Moscosus *tract. 15. summa c. 15. n. 4.* quia tunc subornans non agit contra justitiam, sed tantùm contra charitatem: quapropter non licet vexationem redimere pecuniâ, quia talis largitio quandam haberet speciem emptionis. Verùm cum Moscosus *loc. cit.* asserat, obviandum esse precibus importunis per alias preces, videtur inde sequi, quòd etiam muneribus possit occurri alijs muneribus, est enim utrinque par ratio. Hinc alij procedunt cum distinctione, si qui subornat alios, & impedit, ne quis eligatur, solùm obesse possit, non verò prodesse, eò quia, non sit unus ex Electoribus, dicunt, licitum esse pecuniâ vexationem redimere; non ita si simul obesse possit, & prodesse, eò quia tunc datur pecunia non solùm ad impediendam vexationem,

nem, sed etiam ad emendum suffragium, seu partialem electionem, quod est simoniacum, ut docent Sylvius *2. 2. q. 100. art. 2. conclus. 3.* Lessius *lib. 2. q. 35. dub. 17.* Ugolinus *tabul. 1. de simon. c. 9. §. 8. n. 3.* & alij, qui ea nituntur ratione, quia eo ipso, quòd potest prodesse, non solùm per pecuniam inducitur ad cessandum à vexatione, verùm etiam ad adjuvandum.

17 Quòd licitum sit pecunia redimere injustam vexationem, quando vexans non est unus ex Electoribus, adeò ut tantùm obesse possit, non prodesse, res est clara, quia tunc vexatio habet meram rationem nocumenti, proinde qui læditur, potest uti jure naturali, quod habet ad se defendendum, & avertendum à se quodlibet malum. Neque tunc medium, quod adhibetur, est illicitum, quia quod pretio obtinetur, est sola illa cessatio à vexatione, quæ non est quid spirituale, nec quidquam annexum per se spirituali, cum Electores remaneant cum sua plena libertate, in qua essent, si non fieret subornatio; unde pecunia tantùm datur ad eum finem, ut subornans deponat pravum animum subornandi.

18 Major difficultas est, quando subornans est etiam Elector, & potest simul obesse, & prodesse, & tunc putârim procedendum cum distinctione, si detur pecunia, ut Elector non solùm cesset à subornatione, sed etiam faveat ipsi danti pecuniam, eique suffragetur in electione; tunc talis elargitio pecuniæ est simoniaca, eò quia pretio emitur etiam ipsum suffragium in electione, & in hoc sensu verissima est sententia communior: sin autem Elector omninò iniquè, & injustè subornet, ac seducat alios, ne suffragentur alicui, si qui dat pecuniam illi, ut cesset à tali subornatione, non intendat ejus suffragium emere, nec illum pecuniâ allicere, ut ipsi suffragetur, adeò ut Elector subornans, & pecuniam accipiens, ut cesset ab injusta, & iniqua subornatione, quoad suffragium remaneat in totali sua libertate, tunc improbabile non est, licitum esse, pecuniam dare, ut Elector cesset ab illa iniqua, & injusta subornatione, ut docent Suarez *tom. 1. de relig. lib. 4. de simon. c. 50. n. 28.* Palaus *p. 3. tract. 17. disp. 3. punct. 10. n. 6.* Diana *p. 5. tract. 14. resol. 2.* Sanchez *lib. 2. consil. moral. c. 3. dub. 30. n. 5.* Ratio esse potest, quia quamvis subornans sit unus ex Electoribus, possitque non solùm obesse, sed etiam prodesse; nihilominus, quia illa subornatio est contra munus Electoris, ideo si detur ipsi pecunia ex hoc præciso fine, ut desistat à subornatione, non datur illi ut Electori, neque ut suffragetur danti, sed ut malè affecto, & est eadem ratio, ac de illo, qui tantùm obesse potest, & non prodesse, ut docet Suarez *lib. 4. de simon. c. 50. n. 3.* cùm enim Elector quoad suum suffragium relinquatur cum plena libertate, ut suffragetur, cui magis libuerit, per talem pecuniam non emitur quidquam spirituale, sed tantùm redimitur iniqua, & injusta subornatio, quatenus habet meram rationem nocumenti, quod jure naturæ potest quisque à se avertere. Tum quia nullibi id legitur prohibitum; quia quando jura prohibent simoniam, non prohibent uti jure proprio naturali ad sui defensionem. Tum quia ecclesia, seu capitulum habet jus ad electionem digni: & quia subornatio est contra justitiam distributivam, cum tendat ad invertendum debitum ordinem talis justitiæ, videtur, quòd possit redimi pretio vexatio per subornationem, eò quia sit aliquid contra justitiam, de quo participat etiam is, contra quem fit subornatio.

Electione autem jam facta à majore parte Capituli, an sit simoniacum pecuniam dare contradicenti, ut cesset à contradictione, putârim procedendum cum distinctione; si contradictio sit justa, & contradicens habeat jus ad contradicendum, tunc pecuniam dare, ut contradictor cesset à contradictione, est simoniacum, ut liquet *in d. c. Matthæus 23. h. t.* quia quamvis electio sit jam facta, quia tamen contradictio potest tendere ad illam annullandam, eò quia facta fuerit contra canones, ideo tunc pecuniâ removere contradictionem, perinde est, ac sibi electionem de novo per pecuniam adjudicare. Sin verò electio canonicè facta sit, & contradictio sit omnino injusta, & ad eum tantùm finem, ut electus injustè impediatur ab acquirenda possessione, & oriatur ab eo, qui non solùm obesse, sed etiam prodesse potest, tunc dubitari potest, an redimere pecuniâ talem contradictionem, sit simoniacum. Plures dicunt, redimere talem vexationem esse simoniacum, præsertim Abbas *in c. ad aures 24. n. ult.* & *in c. dilectus 28. n. 4. h. t.* & nititur hæc sententia, quia dare aliquid alteri, ne impediat possessionem, perinde est, ac dare, ut mittat in possessionem, eò quia non aliter desinit quis impedire possessionem, quàm mittendo, seu inducendo in illam: atqui possessio in beneficio ecclesiastico est quid spirituale, vel saltem quid ei annexum, quatenus per possessionem hanc acquiritur exercitium spiritualium; proinde non licet hanc vexationem pecuniâ redimere in ordine ad acquirendam possessionem, eò quia daretur temporale pro spirituali, seu pecunia pro illa possessione in beneficio ecclesiastico. 19

Nihilominus contraria sententia probabilior est, & verior, quam etiam docet D. Thomas *2. 2. q. 100. art. 2. ad 5.* ubi S. Doctor ait, quòd postquam jus alicui est acquisitum in beneficio, licitum sit pretio pecuniæ removere injusta impedimenta. Ratio est, quia tunc licitum est electo se defendere juxta jus sibi à natura concessum, proinde cum in contradictione patiatur injustitiam, potest non solùm se ab illa tueri, sed etiam redimere vexationem injustam præveniendo iniustam turbationem electionis; proinde etiam post electionem, si iniustè vexetur, habet ius ad manutenendum proprium statum contra omnem iniustitiam; consequenter habet ius ad manutenendam electionem de se canonicè factam contra iniustam contradictionem eam pretio redimendo. Non enim id est electionem de novo pecuniâ sibi adjudi- 20

judicare: id enim tantùm locum haberet, quando contradictio esset iusta, ac rationabilis, & hæc mediante pecunia everteretur; quia tunc dans pecuniam procuraret, ut electio aliàs invalida subsisteret contra justam contradictionem, quod perinde foret, ac pecunia sibi emere electionem; cùm electio iniusta non sit electio, nec subsistat: quia verò legitimè electus tantùm dat pecunias pro redimenda iniusta, & iniqua vexatione, & ad manutenendam electionem de se canonicè factam, non committit simoniam. Imò id videtur etiam procedere, quamvis electio indigeat ulteriori confirmatione; quia tunc non datur pecunia pro ipsa confirmatione, sed tantùm pro manutenenda ipsa electione de se canonicè facta per remotionem iniustæ contradictionis.

21 Hinc regula generalis est, licitum esse post jus acquisitum pecuniis redimere vexationem iniustam, quæ fit in ordine ad turbandum ipsum jus acquisitum, ut tradit Glossa *in c. quæsitum 1. q. 1. V. redemptione* & desumitur *ex c. dilectus 28. h. t.* ubi Glossa ait, quòd vexare jus alteri canonicè acquisitum, si vexatio sit iniusta, eam redimere pecuniâ non sit simonia; hoc idem etiam docet D. Thomas *2. 2. q. 109. art. 2. ad 5.* Suarez *lib. 4. de simon. c. 50. n. 2.* Imò in sententia probabili plurium, quando quis est canonicè electus à majori parte, quamvis nondum sit confirmatus, acquisivit nihilominus ipsam electionem, quæ propterea est sibi debita, & tanquam aliquod proprium potest eam defendere contra iniustè turbantes, & etiam prævenire per pretium pecuniæ turbationem.

22 Ad id, quod dicebatur pro fundamento oppositæ sententiæ, respondetur, possessionem secundùm se præcisè spectatam non esse ullum jus spirituale, sed tantùm quid temporale, seu corporalis apprehensio rei: & tantùm est rei spirituali annexa, quatenus dependet ex titulo spirituali, vi cujus obtinetur: unde postquam titulus spiritualis est canonicè, & plenè acquisitus, quamvis possessio de novo acquiratur, non tamen acquiritur tanquam annexa rei, seu juri spirituali; sed secundùm se, quatenus est quid corporale, ac immediatè debitum; tametsi talis possessio annexa titulo spirituali sequatur naturam rei spiritualis; perinde ac accessorium sequitur naturam sui principalis: proinde non est simonia post canonicam electionem pecunia redimere vexationem possessionis; quia tantùm redimitur factum, non verò jus spirituale beneficij, cùm hoc per canonicam electionem jam plenè possideatur. Hinc electus potest etiam pretio redimere vexationem iniustam, quam patitur in confirmatione electionis, si vexans tantùm possit obesse, non prodesse vexationi, quia quando confirmatio non pertinet ad vexantem, tunc dare pecuniam pro redimenda vexatione est pura redemptio vexationis injustæ, quam jure naturæ potest quisque à se avertere, cùm habeat quisque jus ad propriam defensionem.

23 Immo tametsi vexatio iniusta sit ab eo, ad quem spectat confirmatio; adhuc plures censent probabile; non esse simoniam talem iniustam vexationem pecuniâ redimere, eò quia sit eadem ratio, ac de Electore injustè vexante, quia tunc pecunia non datur pro confirmatione obtinenda, sed tantùm præcisè pro removenda iniustâ vexatione, & constituendo Confirmatore in illa debita æqualitate, quam ex justitia tenetur habere: unde redemptio talis vexationis habet pro objecto aliquid honestum, seu illam animi æqualitatem in Confirmatore, quam ex justitia tenetur habere.

Neque obstat, quòd Confirmator possit prodesse, quia id per accidens se habet, & redimens vexationem non intendit pretio ejus auxilium emere, ut confirmetur; cum jam ex jure debeat confirmari, sed tantùm intendit removere iniquum, & injustum impedimentum. Tum quia sicut vasa sacra emi, & vendi possunt ratione materiæ non obstante, quòd cum ipsis transeat, quod sacrum, & spirituale est, eò quia solvatur pretium tantùm ratione materiæ, non verò consecrationis: ita à pari potest solvi pretium Confirmatori tantùm ut vexatori ad redimendam vexationem, non verò ut Confirmatori, & ita dicendum etiam de Electore. Neque tunc pretium pecuniæ ordinatur ad obtinendam confirmationem, cùm tantùm adhibeatur ut medium ad removendam solam vexationem. Neque obstat, quòd non daretur pecunia, nisi adesset intentio confirmationis. Quia qui dat pecuniam, eam non solvit pro confirmatione, quia hæc jam ex jure est illi debita, sed tantùm ad removendam iniquam, & iniustam vexationem. 24

Quid verò dicendum sit, quando vexatio est justa, an possit tunc pretio redimi sine simonia. Mihi videtur procedendum cum distinctione, sed priùs juvat observare, vexationem justam dici oppositionem eorum, quæ vera sunt, & opponuntur ut vera in ordine ad impediendam electionem. Rursus hæc vexatio, quamvis justa adhuc potest injustè exerceri, vel quia fiat ab eo, à quo opponi non potest; vel quia fiat ex malo animo, & non ex intentione bonæ electionis, & alia ratione. Si igitur vexatio justa fiat justè, tunc non est licitum eam redimere pecuniâ, quia tunc perinde esset, ac mediante pretio temporali sibi viam aperire ad spiritualia, ut communiter docent, præsertim Suarez *tom. 1. de relig. lib. 4. de simon c. 50. n. 10.* Panormit. *in c. dilectus 18. h. t.* Innocentius *ibid.* Abbas *ibid. n. 3.* Sin verò vexatio justa iniustè fiat, tunc fortassis non videtur improbabile, non esse simoniam, eam pretio redimere, eò quia quisque habet à natura jus propulsandi à se malum, quando iniusto modo infertur, etiam si alioquin de se iustum sit, hinc iustè damnatus ad mortem posset se defendere contra eum, qui modo iniusto vellet illum occidere, eò quia non habeat potestatem eum ita occidendi; proinde potest etiam propulsare vexationem iustam sibi iniustè illatam. 25

Tum quia etiam ratione charitatis, quâ tenemur proximum diligere sicut nos ipsos, possumus 26

sumus impedire ejus malum exercendo actum charitatis erga ipsum, unde cum peccet, qui modo injusto nos vexat, quamvis vexatio sit iusta, adhuc possumus talem vexationem utpote malam ratione modi, pretio redimere; quia tunc pretium tantùm datur ad impediendum, ne qui modo iniusto vexat, peccet, quod est exercere actum charitatis in proximum.

§. IX.

De simonia, quæ committitur in electionibus, præsentationibus, & permutationibus beneficiorum.

1 TAmetsi electio ad beneficium ecclesiasticum per pecuniam facta sit simoniaca; non tamen iure naturæ est irrita, ut docet Suarez *lib. 4. de simonia. c. 37 n. 11.* ratio est, quia ut electio jure naturæ sit valida, satis est, si Electores liberè consentiant in electionem; & electus electionem de se factam liberè acceptet; perinde ac in quovis alio contractu civili, & humano ad ejus valorem sufficit liber contrahentium consensus: & non obstante simonia, seu exhibita pecunia adhuc adest voluntas, & vera potestas absoluta, & libera conferendi beneficium ex parte conferentis, ut etiam ex parte recipientis intervenit consensus voluntatis, quo liberè electus acceptat electionem de se factam, quapropter jure naturæ tam collatio, quàm acceptio suum sortitur valorem: non enim simonia impedit liberum consensum ex parte dantis, vel accipientis, quia sicut accipiens liberè accipit pretium; ita potest illud non accipere: sicut etiam lex naturalis, & divina præcipit mutuum dandum esse gratis, & nihilominus, si quis mutuum emat solvendo usuras, verè acquirit dominium pecuniæ mutuatæ.

2 Qamobrem electio, vel præsentatio, aut quævis alia promotio ad beneficia ecclesiastica simoniacè facta mediante pretio temporali, est tantùm jure ecclesiastico irrita, sive simonia commissa sit ab ipso promoto, sive à promovente, id tamen sciente promoto, & non contradicente, ut docet D. Thomas *2. 2. q. 100. art. 6. in corp. & ad 3,* Covarruvias *in reg. peccatum p. 2. §. 8. n. 7.* & desumitur *ex c. Matthaus 23. h. t.* ubi Pontifex rescribit, quòd si aliquis contradicit electioni Petri, & amici Petri, conscio, & volente Petro dant munus contradicenti, & sic cessante contradictione eligitur, & administrat, est simoniacus, & tenetur statim relinquere administrationem: ubi notat Glossa, quòd electio in *d. c. Matthaus* suum fuisset valorem sortita, eò quia à majori parte electorum facta, sed objiciebatur aliquid rationabile *c. cum in cunctis de his quæ à majore parte capituli. c. ecclesia vestra de elect.*

3 Hinc si detur pecunia etiam pro suffragio, non necessario ad valorem electionis, adhuc committitur simonia, eò quia data fuit pecunia, ut minor pars Electorum desisteret à contradictione, quâ fortassis potuissent electores irritare electionem, eò quia fuerunt coacti, vel potuissent objecisse electo aliam exceptionem, ut notat Glossa in *d. c. Matthaus V. paucis.* Committitur etiam simonia, si ab alio tertio pro uno, vel altero suffragio detur pecunia, si electus id sciverit, & non contradixerit, quamvis tunc ejus mens turbata fuerit, quia ut notat Glossa *in d. c. Matthaus V. paucis*, mens turbata non excusat in delictis, sed tantùm voluntas coacta.

Quinimo simoniaca, & irrita est etiam electio, & quævis alia provisio beneficij, quamvis ignorante electo, vel proviso pecunia data fuerit, ut electio sortiretur in ejus favorem; idque desumitur *ex c. ex insinuatione 26. h. t.* ubi Pontifex rescribit, quòd qui ipso inscio simoniacè est promotus ad canonicatum; deinde re cognita renuntiat canonicatum in manu superioris; & superior, vel capitulum compatiens de novo illum eligit ad eundem canonicatum; propter ultimam electionem obtinebit ultimum locum in choro, & in alijs officijs, & ipse nihil poterit prætendere, vel sibi vindicare ratione primæ electionis. Ex quo infertur, eum qui consecutus est beneficium ecclesiasticum per simoniam ab alio commissam ipso inscio, non posse in conscientia retinere beneficium illud, & teneri illud resignare. Et quamvis simoniacè promotus dicatur renuntiâsse postea canonicatui, non tamen inde sequitur, ejus electionem fuisse validam, eò quia non possit quis beneficio renuntiare, nisi validè illud possideat. Nam verbum illud *renuntiare* persæpe executionem significat, vel factum, etiam in materia simoniæ. Unde illa renuntiatio non fuit propriè talis, seu juris beneficialis, cum promotus ratione simoniacæ promotionis nullum jus acquisierit in beneficio, sed tantùm est cessio possessionis: unde dicitur tantùm renuntiatio laxo modo. 4

Immo electio simoniacè facta est etiam ipso jure irrita, quamvis facta fuerit inculpabiliter ignorante promoto, & electo; idque desumitur *ex c. nobis 27. h. t.* ubi cum quatuor à Capitulo constituti essent, ut eligerent plebanum, & amici ejus, cuius electio sperabatur, uni, vel omnibus eligentibus pecunias promisissent, ipso tamen ignorante, qui intuitu huius promissionis postmodum est electus: consultus Cœlestinus III. rescripsit, nisi constet promissum tale in stipendium eligendi malitiosè factum fuisse, licèt ipse conscius non fuerit, ejus tamen electionem tanquam simoniacam esse omnino reprobandam. Additque Pontifex *in d. cap.* simoniacè electum non posse postea à suo Episcopo dispensationem obtinere. Quamobrem vigore hujus textus electio est simoniaca, quamvis unus tantùm ex eligentibus munus accipiat, ut notat Panormitanus *in d. c. nobis 27.* & censuit Rota *decis. 22.* & alijs, quas nomine Novissimarum edidit Farinacius. 5

Ratio est, quia tametsi electus ratione ignorantiæ non fuerit ipse simoniacus, fuit tamen simoniaca ejus electio, cum constet, intervenisse promissionem pecuniæ ante electionem, 6

nem, in qua debet ex jure cessare omnis pactio: & quia electio simoniaca est nulla, & irrita, non habet vim promovendi electum, quia quod est irritum, perinde se habet, ac si non esset, & quod non est, non habet vim promovendi, quia non esse, non est passio; proinde simoniacè promotus, quamvis ignoraverit pecuniam datam, vel promissam pro sua electione, non potest ad beneficium promoveri ex vi electionis simoniacæ, quia tametsi electus non peccaverit, peccaverunt tamen eligentes, & quia electio facta fuit simoniaca, & irrita propter eligentium vitium, ideo electus non promovetur.

7 Neque obstat, si dicas, neminem sine sua culpa esse privandum beneficio, eò quia talis privatio sit pœna, quæ supponit culpam. Nam contra est, quia innocens non privatur beneficio sine culpa, quando revera acquisivit beneficium: at simoniacè electus, quamvis ipse non peccaverit, & sit innocens; per electionem de se factam simoniacè, nullum acquisivit jus ad beneficium, quia electio, cùm fuerit irrita, perinde se habuit, ac si facta non fuisset; proinde electus innocens non privatur aliquo jure ad beneficium, cùm nullum acquisierit jus ad illud in ratione electionis simoniacæ: unde electus innocens non punitur, sed tantùm declaratur, quòd ex vi electionis simoniacæ nullum acquisierit jus ad beneficium, quamvis ipse ignoraverit pecuniam promissam, vel datam pro sua electione.

8 Quòd si aliqui Electores malitiosè promitterent pecuniam, ut is, qui eligendus est, non promoveatur, & dant, vel promittunt pecunias Electoribus, qui jam fuissent illum electuri, eò quia non possint alia via impedire promotionem eligendi, nisi per electionem simoniacam; tunc electio est valida non obstante pecunia promissa; quia tum malitiæ hominum non est indulgendum *c. sicut 33. h. t.* nec debet quis alterius odio prægravari *l. si quis 33. C. de inoffic. testam.* quapropter fraus, & malitia eorum, qui pecuniam promiserunt ad eum præcisè finem, ut electio irritaretur, non debet electo obesse, ut desumitur *ex d. c. nobis 27. h. t.* Quando verò in *eod. cap. nobis* dicitur, quòd electio simoniaca sit omnino reprobanda, id intelligitur, quòd debeat per sententiam declaratoriam judicis pronuntiari invalida: non enim est quid novi in jure, ut sumatur irritum pro irritandum per sententiam judicis declarantis electionem irritam: etenim *in c. in Genes. 55. de elect.* dicitur, quòd electio attentata contra formam Concilij Lateranensis sub Alexandro III. sit irrita, & nihilominus *in c. ecclesia 57. in fin. eod. tit.* dicitur, quòd sit per sententiam judicis irritanda. Hoc idem etiam colligitur *ex d. c. nobis 27. h. t.* quia Pontifex dicit, quòd talis electio sit *penitus reprobanda*, seu irrita declaranda.

9 Quamobrem electio, vel promissio simoniacè facta etiam ignorante electo, vel proviso nullius est valoris, sive simonia manifesta fuerit, sive occulta, ut liquet *ex d. c. Matthæus 23. h. t.* in quo simonia erat occulta, & etiam liquet ex *extravag. 2. in prin. h. t.* ubi Paulus II. statuit, quòd qui simoniacè eligitur, etiam ignorante electo, vel proviso simoniam, electio, vel provisio sit nulla; & licèt si simonia sit occulta, non teneatur simoniacus prodere vitium occultum suæ electionis, nec se infamare, tenetur tamen renuntiare beneficio, quod præstare potest sub honesto aliquo colore. Est igitur electio simoniaca, non solùm quando pecunia pro electione datur omnibus, & singulis electoribus, sed etiam si uni tantùm ex illis, cæteris ignorantibus. Neque obstat, quòd ob pravitatem unius tantùm, qui accipit pecuniam, totus actus inficiatur, quia ut rectè notat Prosper Fagnanus *in d. c. nobis n. 4* vitium simoniæ est reale, quod respicit actum magis, quàm personam; proinde si adsit, totum inficit actum, quia sicut bonum ex integra causa, ita malum ex quovis defectu.

Rursus electio simoniacè facta est irrita ipso jure, non solùm si simonia sit ex utraque parte completa, verùm etiam si tantùm fuerit conventionalis; eò quia electio facta sit pro pecunia promissa electoribus, vel beneficium pro pecunia promissum fuit datum, quamvis pecunia nondum fuerit soluta: quia semel quòd intervenit vitium simoniæ, tametsi nondum ex utraque parte completæ, inficit totum actum, quem propterea irritat; & desumitur ex *cap. ea quæ 5. causa 1. q. 3.* ubi Urbanus II. ait: *quidquid in sacris ordinibus, vel in sacris rebus, vel data, vel promissa pecunia acquisitum est, nos irritum esse censemus.* Id autem procedit, & verum est, de jure; in praxi tamen, præsertim juxta stylum Romanæ Curiæ contrarium observatur, & in praxim deducitur; adeò ut collatio beneficij, ut sit nulla, debeat utrinque simonia realis esse completa, ut docent Lessius *lib. 2. c. 35. n. 149.* ubi citat Covarruviam *in clement. si furiosus p. 1. §. 1. n. 7.* Ugolinum *tabul. 4. c. 6.* & Navarrum, quia licèt ad substantiam emptionis, & venditionis sufficiat conventio, seu pactum, eò quia solo consensu talis contractus perficiatur; quia tamen per simoniam incurruntur pœnæ, licèt neutra ex parte sit completa de jure; nihilominus in praxi Doctores restringunt pœnas præsertim graves, & quæ ipso facto incurruntur ad venditionem, & emptionem utrinque completam, nisi expressè contrarium significetur; quia juxta regulam communem; pœnæ sunt odiosæ, & proterea restringendæ ad contractum utrinque completum, adeo ut non sufficiat ad irritandam electionem, si unus tantùm promittat alteri Electori pecuniam, nisi talis contractus utrinque compleatur, & promissor det pecunias, quas promissarius accipiat: ut enim ait Lessius *loc. cit.* pœnæ præsertim graves quantum fieri potest, sunt restringendæ, proinde pœnæ constitutæ ijs, qui spiritualia vendunt, aut emunt, restringendæ sunt ad venditionem, & emptionem completam; quia lex puniens aliquem actum censenda est punire actum completum. 10

Idque firmatur etiam ex *extravag. cum detestabile* ubi Paulus II. renovans omnes pœnas cano- 11

canonum contra simoniam, etiam si Cardinales sint, ait, *qui conventione facta quomodolibet dando, vel accipendo simoniam commiserunt.* Unde Pontifex per illa verba dando, vel accipiendo significat venditionem, & emptionem utrinq; completam. Quòd si postea hæc simoniaca pactio utrinque in totum, vel in partem completa fuerit, incurruntur pœnæ, quæ retrotrahuntur ad tempus pactionis. Ut si collator conveniat cum Titio de centum aureis numerandis pro beneficio eidem conferrendo, & collator statim illud conferat; cùm Titius nondum solverit pecuniam promissam, nondum neuter incurrit pœnas juris, nec collatio est irrita: sin autem dilapso biennio Titius, qui accepit beneficium de facto solvat collatori illos centum aureos promissos, tunc collatio est irrita, & pœna retrotrahitur ad tempus pactionis, adeò ut contractus ab initio sit censendus nullus, & collatio invalida, & tenetur, qui beneficium accepit fructus restituere: hunc esse stylum Curiæ Romanæ in hac materia refert Navarrus *c. 23. n. 104.* Ubi juvat observare, quòd quando pœna dependet ab eventu futuro, & posito eventu retrotrahitur ad præteritum, ut etiam collatio facta; tunc collatio, antequam solvatur pecunia, neque censenda est valida, neque invalida, sed medio quodam, & indifferente modo se habens: posito autem eventu, seu completione contractus retrotrahitur, adeò ut collatio censeatur ab initio irrita, ut etiam pœna excommunicationis ab initio contracta.

12 An verò Electores committant simoniam paciscendo: elige tu illum, & ego istum eligam, quem tu mihi proponis. Negant Sotus *lib. 9. de justit. & jure. q. 5. art. 1. ad 3.* Sanchez *tom. 2. opusc. lib. 2. c. 3. dub. 44.* eò quia nihil tunc temporale detur pro spirituali, sed tantùm spirituale pro spirituali commutetur. Communior tamen sententia asserit, Electores tunc non excusari à simonia, ut docent Sylvester *in summa V. simonia q. 16. in fin.* Richardus *in 4. dist. 25. art. 3. q. 1. ad 1.* Rodriquez *in compendio qq. regul. resolut. 129. n. 3.* & alij plures, quos citat, & sequitur Diana *3. p. tract. 2. resol. 125.*

13 Procedendum tamen est cum distinctione, quia in electione possunt duo considerari substantia scilicet electionis, quæ dicit ipsam vocationem personæ dignæ ad aliquod munus: & commodum electionis, quod percipiunt Electores, si electiones contingant juxta eorum vota: si igitur Electores paciscantur de electione secundùm substantiam, non excusantur à simonia, quamvis utrinque sit electio spiritualis: & ratio est, quia non solùm est simonia, quando spirituale commutatur cum temporali, sed etiam quando spirituale subjicitur humano contractui; quinimo simonia propriè consistit in hac subjectione, quâ spirituale subjicitur humano contractui, quia est præcipua injuria, quæ fit rei spirituali; siquidem per hanc subjectionem invertitur debitus rerum ordo: cùm sint spiritualia in ordine superiori, & elevent hominem ad participandum aliquo modo in esse divino; ideo per hoc, quòd subjiciantur humano contractui, invertitur ordo, & homo utens ipsis indebitè avertitur ab ultimo fine, eò quia in ipsum non tendit juxta exigentiam rerum spiritualium; quapropter Christus *Matth. 10.* ait, *gratis accepistis, gratis date:* per hæc enim verba Christus prohibuit omnem contractum circa spiritualia, qua ratione etiam in *c. pactiones de pactis* damnatur ut illicitum omne pactum, omnísque conventio circa spiritualia.

Quòd si Electores paciscantur de solo electionis commodo, possunt speculativè excusari à simonia, eò quia tale commodum sit quid temporale, sicut enim unus Elector percipit commodum temporale ex una electione, ita alius aliud commodum temporale ex alia electione: unde si de hoc commodo præcisè invicem paciscantur, speculativè excusantur à simonia, cùm pactum non versetur circa quidquam spirituale: in praxi tamen non possunt paciscentes à simonia excusari, quia hoc commodum electionis, quod speculativè separatur ab ipsa electione; in praxi, & in re, ita semper conjungitur cum electione, ut non possit commodum esse sine electione, perinde ac non potest esse effectus sine sua causa; unde à parte rei semper paciscuntur etiam de ipsa electione, sine qua non habetur ejus commodum; quapropter paciscentes de commodo electionis implicitè semper paciscuntur de ipsa electione, proinde tale pactum est illicitum, quia comprehendit etiam ipsam electionem: hinc liquet semper dari aliquid temporale, & spirituale simul; scilicet ipsum commodum, & electionem. Simonia autem non tantùm consistit in eo, quòd detur spirituale pro temporali, sed in eo, quòd spirituale quomodocunque subjiciatur contractui humano: & jura non solùm prohibent commutationem beneficiorum, verùm etiam omne pactum circa spiritualia, ut liquet *ex c. ad pactiones*, ubi prohibentur spiritualia subjici cuicunque contractui. 14

Neque obstat, quòd in *c. ad quæstiones de rer. permut.* habeatur per se licitum esse commutare spirituale cum spirituali; quia id intelligitur de comutatione spiritualium ratione applicationis; quia huic, vel illi personæ, vel ecclesiæ approprientur: est enim *in d. c.* sermo de ecclesijs parochialibus, & Pontifex rescribit, licitum esse, has invicem commutare, eò quia cùm ex natura sua sint appropriabiles, possunt huic, vel illi appropriari, etiam interveniente commutatione; quia tunc non subjicitur spirituale secundùm substantiam humano contractui, sed tantùm commodum, quod percipitur ex tali commutatione. 15

Cæterum aliud est pacisci de commodo electionis, & aliud proponere mutuum commodum electorum, si eligantur hæ, vel illæ personæ; seu si ostendatur voluntas eligendi aliquem, si talis tamen priùs eligatur: siquidem priori modo inducitur obligatio, quæ sequitur ex natura pacti: posteriori autem modo non inducitur; sed solùm est quædam veluti suasio, quâ Electores inducuntur ad eligendum aliquem oblatâ spe alicujus commodi, quod sequi- 16

tur ex electione alterius, adeo ut Electores remaneant plenè liberi: unde hic posterior modus, cum excludat pactum, & nullam inducat obligationem, non videtur illicitus, nisi fortassis vitietur ratione mali finis, & circumstantiarum: siquidem continet tantùm quandam suasionem, quæ de se mala non est, & tantùm potest vitium contrahere ex fine malo: neque est procuratio prohibita suffragij. Non tamen putarim, posse Electores invicem pacisci de commodo electionis, adeò ut Petrus eligat in commodum Pauli, & hic in commodum Petri: ratio est, quia pactum destruit naturam electionis, quæ cùm fiat mediante suffragio, debet Elector omnino liberè suffragari, cum de ratione electionis sit, ut liberè fiat; & posito tali pacto suffragium non esset liberum, quia Elector teneretur suffragari ex obligatione pacti initi; quia pactum de commodo electionis obligaret ad suffragium.

17 Quamobrem hujusmodi pactum est illicitum. Quinimò etiam ipsa suffragiorum procuratio est prohibita ex vi constitutionis Clementis VIII. editæ sub die 20. Martij 1601. cui initium est *nullus omninò* ubi in §. *ut officiorum ambitu* prohibetur tam directa, quàm indirecta suffragiorum procuratio, tam pro se, quàm pro alijs. Sunt tamen, qui hanc constitutionem intelligunt, quòd prohibeat illam tantùm procurationem suffragiorum, quæ ordinatur ad malum finem, vel ut aliquis indignus eligatur, vel ut aliquo alio pacto electio præjudicium patiatur, & hæc interpretatio videtur rationi consona, quia procurare suffragia, ut dignus eligatur, est laudabile, quapropter licitum est, proponere merita, & virtutes, quibus aliquis dignus reddatur electione.

18 An verò possint Electores ita inter se convenire, ut si Petrus eligatur à Paulo ad tale officium, velit Petrus eligere Paulum ad aliud officium. Respondetur, hanc conventionem plerumque posse contingere in electionibus: unde juvat observare, aliud esse pacisci de tali electione, & aliud tantùm suam mentem declarare, quid erit facturus, si à tali Electore eligatur, quia in hac declaratione suæ mentis nullus intercedit contractus, nulla oritur obligatio, & alter remanet omnino liber ad talem eligendum, vel non: unde supposito, quòd electio honesta sit, & uterque eligendus etiam dignus, ut eligatur ad tale officium, non videtur talis declaratio præjudicium inferre electioni, neque est de se mala, cùm sit tantùm quædam declaratio operis honesti faciendi, & protestatio gratitudinis in ordine ad alliciendum Electorem, ut velit sibi suffragari.

19 Quamvis talis actus videatur conditionatus, & exigat, quòd alius priùs eligat, vel declaret se electurum; non tamen conditio illa concurrit, neque requiritur, ut objectum commutationis, sed tantùm se habet per modum beneficij compensandi, quatenus gratitudo non potest locum habere, nisi supponat beneficium, qua ratione fit, ut declaratio intentionis non fiat absolutè, sed conditionatè in ordine ad conditionem beneficij exigentis, ut ex gratitudine possit compensari. Quòd si periculum esset, ut ille, cui fit protestatio gratitudinis, moveretur ad eligendum, quem aliàs non deberet eligere, & eatenus eum eligit, ut ex tali electione percipiat commodum: tunc si per talem protestationem gratitudinis eligeretur indignus, qui non posset tuta conscientia eligi, talis protestatio gratitudinis foret illicita, & esset quædam subornatio ordinata ad electionem indigni: non ita si qui protestatur gratitudinem, aliàs esset cæteris dignior. Neque per talem protestationem esset ambitiosus, si eam debito modo faceret; quia declaratio gratitudinis præcisè, & simpliciter non est ambitio, si declaratus aliàs sit dignus, ut eligatur.

Est tamen non modica difficultas, an quando Elector vult eligere indignum, aut minus dignum, liceat offerre pecuniam, ne illum eligat; plures censent, id non esse licitum, eò quia sit simoniacum ante electionem, seu jus acquisitum, dare pecuniam ad removenda obstacula: tum quia perinde foret, ac mediante pecunia sibi viam sternere ad acquirendum aliquid spirituale, proinde spirituale compensaretur pecuniâ, quod simoniacum est, ut desumitur *ex c. de hoc. c. sicut tuis c. Matthæus h. t.* & ita docent Sylvester *V. simonia q. 9.* Moscosus *in summa tract. 15. c. 15. n. 16.* Diana *1. p. tract. 14. resolut. 1.* Nihilominus contrariam sententiam docent Innocentius *in c. nemo h. t.* Sotus *lib. 9. de justit. & jur. q. 6. art. 1. dub. ult.* Lessius *lib. 2. de justit. c. 25. dub. 9.* Layman *lib. 4. theolog. moral. tract. 1. c. ult. §. 1. n. 23.* Pasqualig. *decis. moral. decis. 227. n. 4.* Suarez *tom. 1. de relig. lib. 4. de simon. c. 50. n. 36.* Ratio hujus sententiæ, quæ mihi probabilior videtur, est, quia impedire electionem indigni, non est actio per se mala, sed potiùs honesta, eò quia habeat objectum honestum, à quo actiones humanæ suam hauriunt honestatem: siquidem objectum talis actus non est pecuniâ compensare spirituale, nec per ipsam sternere sibi viam ad spirituale: sed tantùm expellere ab Electoribus malam dispositionem, quam habent, & ut eâ sublatâ constituantur in debita rectitudine, ac dispositione, quam Electores tenentur habere, ut rectè eligant, quem tenentur eligere: unde cùm hoc objectum sit bonum, & etiam finis extrinsecus actûs, ideo illa solutio pecuniæ, ut Electores deponant pravam dispositionem, & eligant, quem debent eligere, est actus licitus, & honestus. 20

Tum quia impedire per solutionem pecuniæ electionem indigni, non est emere spiritualia, sed redimere injuriam, & injustam læsionem, quæ fit ecclesiæ per electionem indigni, siquidem ecclesia habet jus, ut non eligatur minister indignus, & ineptus. Tum quia non eligere ineptum, cum sit negatio electionis inepti, non est quid spirituale, neque directè munit viam ad spirituale. Non tamen licitum est, tunc offerre pecuniam pro electione particularis personæ etiam dignissimæ, quia solvere 21

tunc

tunc talem pecuniam, perinde esset, ac emere actionem spiritualem, scilicet electionem dignissimi, & non esset redemptio vexationis: idque, vel maximè procederet, si necessitas non urgeret, ut talis eligeretur.

22 Nihilominus quamvis non videatur licitum offerre pretium pro electione particularis personæ, licitum tamen videtur offerre pecuniam pro electione personæ idoneæ indeterminatè, & in genere, ut docent Cajetanus *tract. de simon. q. 3.* Lessius *lib. 2. c. 35. dub. 19.* Sotus *lib. 9. q. 6. art. 1.* quia offerre pretium, ne Electores malè affecti eligant ineptum, sed ut eligant dignum indeterminatè, & in genere est actus per se honestus, quia est expellere ab Electoribus pravam dispositionem, & eos impedire, ne eligant indignum: atqui eo ipso, quòd impediuntur ab electione indigni, trahuntur consecutivè ad eligendum aliquem dignum in genere, quia si volunt eligere, & nolunt indignum eligere; necesse est, ut eligant aliquem dignum, quem maluerint: unde si licitum est pecuniâ impedire electionem indigni, erit etiam licitum pecuniam solvere pro electione digni in genere, quia eò ipso, quòd excluditur electio indigni, includitur electio digni, si Electores eligant.

23 Tum quia, si Electores nollent ullum eligere, licitum esset, eos ad eligendum inducere mediante pretio, eò quia perniciosum sit ecclesiæ carere ministro; proinde licitum est etiam pretium dare, ut eligant dignum in genere. Non tamen si Electores velint indignum eligere, licitum est pecuniam dare, ut eligant aliquem determinatè dignum, quia id perinde foret, ac dare pecuniam pro ipsa electione talis digni in specie, quo pacto spirituale compensaretur pretio, non enim potest intendi, quòd quis determinatè ex pluribus eligatur, nisi intendatur electio ipsius determinati, proinde pecunia tunc offerretur pro illa peculiari electione.

24 Hinc patet solutio ad fundamentum oppositæ sententiæ, quia impedire electionem indigni non est munire viam ad acquirendum aliquid spirituale, sed tantùm est impedire damnum, quod oriretur ecclesiæ ex electione indigni. Ad textus allatos respondetur, ex illis non sequi esse simoniam pecuniâ impedire electionem indigni, siquidem *in c. de hoc 9. h. t.* Alexander III. tantùm rescribit, quòd qui convincitur de simonia, debeat puniri pœnis ibi expressis, & Pontifex non loquitur de impedienda electione indigni.

25 Ad secundum *ex c. sicut tuis*, & est 33. hujus tituli Innocentium III. tantùm declarare, non debere imputari electo ad simoniam, si eo prohibente data sit pecunia; habetur enim *in d. c. sicut tuis*, quòd quando aliquis non vult, & prohibet dari pecuniam, perseverans in ea voluntate, & alius præsertim non consanguineus illo inscio dat pecuniam, si deinde non consentit solvendo pecuniam promissam, vel reddendo solutam, non est in culpa, nec etiam in pœna; quia aliud est non præbere consensum, & aliud expressè prohibere, qui verò dederunt, vel receperunt pecunias, sunt puniendi pœna canonica, si eorum excessus sit manifestus, quia alioquin ecclesia non judicat de occultis; hæc omnia habentur *in d. c. sicut tuis, 33. h. t.*

Ad tertium desumptum ex *c. Matthæus 23. h. t.* respondetur, ibi tantùm Pontificem rescribere, electum comittere simoniam, si ejus amici pecuniam tradant contradicentibus, ne contradicant electioni; unde nullibi in præcitatis textibus habetur, esse simoniacum pecuniâ impedire electionem indigni. 26

Præsentare ad beneficium etiam spe alicujus commodi, eò quia patronus præsentet clericum sibi commendatum ab alio, à quo sperat aliquod commodum, non est simoniacum, ut si Princeps dicat Patrono, ut præsentet talem clericum, & talem præsentationem cessuram in emolumentum ejusdem patroni, qui propterea spe allectus talis emolumenti illum præsentat, non inficitur ex tali præsentatione clerici, aliàs digni, simoniaca labe: ratio est, quia ad hanc contrahendam requiritur pactum inducens utrinque obligationem, ut desumitur passim ex jure canonico *c. qui studet 11. q. 1. c. cum pridem initio de pact. c. quæsitum de rer. permut.* est enim simonia emptio, vel venditio rei spiritualis, vel annexæ spirituali, & venditio, ac emptio non perficitur nisi pacto, & conventione partium; & in præsenti nullum intercedit pactum, nulla habetur conventio, sed tantùm ex sola spe alicujus emolumenti patronus præsentat clericum: & quia ex tali spe nulla adhuc oritur obligatio, ita nec habetur pactum, aut conventio; ubi enim non est obligatio, ibi neque pactum esse potest, siquidem obligatio oritur ex eo, quòd partes in unum consentiant *l. 1. ff. de pact. l. sticum §. naturalis ff. soluto matrim.* 27

Si dicas, non haberi pactum explicitum, adesse tamen implicitum sufficiens ad contrahendam simoniacam labem, ut docent Canonistæ *in c. quæsitum de rer. permutat.* præsertim Anchar. *n. 2. & 3.* Contra est, quia si interveniret aliquod pactum implicitum maximè esset, quia Princeps, dixit, patronum suscepturum emolumentum ex præsentatione talis clerici: atqui ex hoc non colligitur pactum implicitum, quia verba Principis possunt significare, vel quòd Patronus commodum perciperet ex tali præsentatione, vel quia Princeps agnosceret suam obligationem, & ipse correspondere data occasione: vel etiam possunt verba Principis intelligi, quòd præsentatus uteretur debita gratitudine; unde cum verba Principis sint æquivoca, & dubia, sunt taliter intelligenda, ut excludant delictum *l. merito, ff. pro socio. c. estote de regul. jur.* ut notant Abbas *in c. cum tu de testib.* Farinac. *in prax. crimin. q. 85. n. 1.* Mascardus *conclus. 496.* Menochius *lib. 5. præsumpt. 161. n. 26.* & ita censuit Rota Romana *decis. 418. n. 4. p. 1. recent.* Actus autem quando potest, debet accipi ut factus eo modo, quo licitè fieri potest, non verò ut factus eo modo, quo illicitus esset, ut notant Tuschus *litt. A.* 28

conclus. 138. num. 1. Paris. *consil. 53. num. 4. lib. 4.*

29 Tum quia verba Principis sunt generalia, & urbanè tantùm concepta, quæ nullam inducunt obligationem. Idque procedit non solùm in foro externo, in quo debet clarè constare de delicto *c. evidentia de accusat.* sed etiam in foro interno conscientiæ, quia in foro interno non habet locum simonia, nisi concurrant, quæ sunt necessaria ad ipsam constituendam: non enim res potest subsistere deficientibus, quæ illam constituunt: atqui simonia constituitur per pactum, vel conventionem *c. qui studet 11. q. 1. c. quæsitum de rerum permutat.* unde secluso pacto, & obligatione, non incurritur in foro interno simoniaca labes. Ad summum verba Principis declarant tunc gratitudinem exhibendam, quæ declaratio licita est, ut docent Zypæus *lib. 5. de jur. nov. tit. de simonia n. 5. V. conjecturas* Valentia *tom. 3. summa disp. 6. q. 16. punct. 3. quæstiunc. 4.* quia cùm licitum sit, hanc gratitudinem animo concipere; erit etiam licitum, eandem verbis exprimere. Generatim in præsentationibus non intervenit simonia, si nullum interveniat pactum, vel conventio, nec animus dandi temporale pro spirituali: declaratio autem gratitudinis non est illicita.

30 Quòd ad commutationem beneficiorum attinet. Certum est, commutationem beneficiorum factam sine authoritate superioris esse simoniam, ut desumitur *ex c. quæsitum, & c. cum olim de rerum permut.* est tamen hæc simonia tantùm de jure ecclesiastico. Id tamen Glossa *in d. c. quæsitum V. Episcopus*, Innocentius, & Hostiensis ibidem limitant, nisi beneficia sint in eadem ecclesia, & sine onere, tunc enim censent, posse auctoritate propria permutari.

31 Alij tamen communiter hanc limitationem reijciunt, eò quia præfati textus indistinctè loquantur, ut notat Rebuffus *in prax. benefic. tit. de devolut. n. 92.* Panormitanus *in d. c. quæsitum.* Benè tamen limitatur, si agatur tantùm de proprietate, ut quando duo Episcopi litigant super aliqua ecclesia, cuinam debeat subijci; tunc enim communiter docent, posse fieri permutationem, ut unus unam, alter alteram sibi subjectam habeat. Secus tamen si ageretur, ut talis in tali beneficio reciperetur, quia id non posset fieri sine auctoritate superioris. Si enim auctoritas accesserit superioris, licitum est commutare unum beneficium pro alio, ut docent omnes, & habetur *in d. c. quæsitum de rer. permutat.* id tamen procedit, quando permutans beneficium habet jus in re, quia si tantùm haberet jus ad rem, & comutaret illud jus cum habente beneficium; vel si duo habentes jus ad rem per regressum, accessum, præsentationem, electionem, optionem, vel aliam nominationem commutarent ad invicem, etiam accedente auctoritate Episcopi, talis commutatio foret simoniaca: quia jura tantùm permittunt, ut clerici auctoritate Episcopi possint permutare sua beneficia, in quibus habent jus in re, ut patet *ex c. unic. de rer. permutat. in 6.* & ita censuit Rota, ut refert Franc. *in d. c. unic. n. 1.*

Hinc habentes solas expectativas à Papa; 32 non possunt ad invicem etiam auctoritate Episcopi eas commutare, eò quia per expectativas tantùm habeant jus ad rem, non in re. Tum quia gratia illa est personalis, & non excedit personam, cui conceditur *c. si cui de præbend. in 6.* ut notat Sylvester *V. permutatio 2. q. 3.* Authoritate tamen Prælati potest permutari beneficium cum præstimonio, vel hospitali, si hoc detur clerico in titulum beneficij, ut explicatur *in clementina, quia contingit, de relig. domib. §. ut autem*: non ita si detur laico, ut notat Glossa *clement. unic. de rerum permutat. vers. beneficia* & ibidem Imola *n. 6.* Alij tamen contrarium censent, cum Sylvestro *V. permutatio q. 13.* eò quia non permittatur commutatio beneficij ad quodcunque aliud spirituale, nisi sit commutatio beneficij cum beneficio; hinc docent etiam, non posse permutari beneficium datum in commendam cum alio beneficio, eò quia beneficium datum in comendam non sit custodientis. Comenda verò beneficij potest comutari cum beneficio, quia commenda est titulus canonicus, ut notat Rebuffus in *prax. benefic. tit. de commend. n. 53.* ubi etiam addit, hanc permutationem fieri debere authoritate Ordinarij.

Prælatus verò, cujus authoritate fieri potest 33 hæc permutatio beneficiorum, est is, ad quem pertinet collatio ejusdem beneficij: unde Episcopus potest circa permutationem beneficiorum, quæ circa eorum collationem *c. quæsitum de rerum permutat.* Immo non solùm id potest Episcopus, verùm etiam quilibet Prælatus, si habeat jurisdictionem quasi episcopalem, ut notat Panormitanus *in d. c. quæsitum n. 4.* & Imola *clement. unic. de rerum permutat. n. 10.* Ut autem Episcopus permutet aliquod beneficium cum capitulo, requiritur authoritas Archiepiscopi *c. 1. de reb. eccles. non alien.* Sin verò permutet ipse cum alijs, sufficit consensus Capituli, ut notat Sylvester *V. permutatio n. 5.* quòd si collatio beneficij pertineat ad Episcopum, & capitulum simul, tunc requiritur consensus utriusque, ut notat idem Sylvester *V. permutatio 2. q. 2.* sede tamen vacante, quando collatio beneficij spectat ad capitulum, & Episcopum; authoritas devolvitur ad capitulum, quia tunc ad ipsum solum pertinet collatio beneficij *c. unic. de sede vacante in 6.* Secus si collatio pertineat ad solum Episcopum, quia tunc Capitulum non succedit in hac jurisdictione, ut notat Glossa *in clement. unic. de rer. permutat.*

Vicarius autem Episcopi non potest præ- 34 stare authoritatem commutationis, nisi habeat ad id specialem commissionem, quia sine hac non potest beneficia conferre *c. fin. de offic. Vicar. in 6.* & notat Rebuffus *in prax. benefic. in forma vicariatus n. 104.* ubi *n. 105. & sequent. addit*, quòd quamvis Vicarius habeat potestatem recipiendi resignationem beneficij causâ permu tationis, vel simpliciter, non tamen possit ipse

ipse beneficia sic resignata conferre, sed ad id requiritur speciale mandatum ad conferendum c. fin. de offic. Vicarij in 6. Quòd si commutatio ita fiat, ut reservetur aliqua pensio, tunc requiritur authoritas summi Pontificis: quia ex praxi, & usu solus Romanus Pontifex potest in renuntiationibus, & permutationibus pensiones constituere, unde Rebuffus *de pacif. possess. n. 117.* asserit, Episcopum simoniam committere, si in collatione beneficij reservet pensionem. De Jure tamen, & in aliquibus casibus, de quibus agitur *in c. pastoralis de his quæ fiunt à Prælato c. probibemus de censib.* & duobus sequentibus, ex rationabili causa potest Episcopus pensionem assignare, scilicet in casibus jure expressis.

35 An verò possint duo tractatum permutationis facere, sed tamen illum non omnino concludendo, sed expectando beneplacitum superioris, si ille approbaverit, Hostiensis *in d. c. quæsitum de rer. permut.* negat, eò quia hujusmodi tractatus ex officio non possit aliter fieri, quàm jussu superioris. Communior tamen sententia est, posse talem tractatum institui, dummodo non concludatur, sed expectetur approbatio superioris, idque videtur desumi *ex c. unic. de rerum permutat. in 6.* ubi dicitur, quòd *volentes benefitia permutare* debeant consensum habere superioris: voluntas autem non potest manifestari, nisi per prævium aliquem partium tractatum.

36 Tum quia cum tractatum instituant conditionatum, si superiori placuerit, non concluditur tractatus, quin purificetur conditio per superioris beneplacitum, ut docent Panormitanus *in c. cum universorum de rer. permut. n. 2.* & in *c. quæsitum eod. tit. n. 10.* Rebuffus in *clausula declaratoria super proponente, vel volente ingredi vers. duo tractaverunt.* Glossa *clement. unic. eod. tit. V. volentibus.*

§. X.

De simonia, quæ committitur in pensionibus beneficiorum.

1 IN pensionibus, quibus beneficia ecclesiastica gravantur, duo consideranda sunt, scilicet perceptio fructuum temporalium, & jus percipiendi eosdem fructus: Primum, seu ipsa simplex, & nuda perceptio fructuum temporalium non est quid spirituale, sed merè temporale, ut notant Rebuffus *tract. de benefic. possess. n. 132. conclus. 18.* Bursatus *consil. 178. n. 28.* Lessius *lib. 2. de just. c. 35. n. 125.* quia tales fructus, sunt tantùm quid merè temporale, si separentur à jure eos percipiendi, & distinguuntur etiam ab ipso beneficio, ut notant Romanus *consil. 388. n. 1.* Gigas *consil. 35. n. 9.* Lotterius *lib. 1. de re benefic. q. 39. n. 82.* Jus verò percipiendi tales fructus, cùm sit quid annexum ipsi beneficio, seu juri, & obligationi exercendi aliquod ministerium spirituale, est materia simoniæ: siquidem jus percipiendi fructus temporales adnectitur officio exercendi ministerium spirituale, ut inde minister ecclesiæ habeat congruam sustentationem; adeò ut jus percipiendi fructus tanquam accessorium annectatur juri exercendi ministerium spirituale, & cum tale jus sit spirituale; sequitur, quòd jus percipiendi fructus eidem annexos sit itidem spirituale, & sequatur naturam juris spiritualis; perinde ac accessorium naturam sequitur sui principalis.

Tum quia spirituale dicitur, quod ex gratia procedit spirituali, aut ad ipsam disponit, ut docet D. Thomas *2. 2. q. 100. art. 3. in corp.* unde jus percipiendi fructus est quid spiritualizatum, tanquam informatum esse spirituali juris spiritualis exercendi ministerium spirituale, cui annectitur. Hinc nemo potest esse capax ecclesiasticæ pensionis, nisi constitutus sit in statu clericali, ut declarat Pius V. *in sua constitutione 71.* & Sixtus V. *in sua 31.* cùm enim clericatus separet à laicis, & incorporet ordini ecclesiastico *c. cum contingat de ætat. & qualitat.* remanet clericus Deo dicatus in ordine ad ejus cultum, consequenter acquirit quendam statum spiritualem: quamobrem cum jus percipiendi fructus pensionis fundetur necessariò in statu clericali, est jus spiritualizatum; quia est jus competens personæ, quatenus spiritualizatæ per clericatum, quo se Deo consecravit. 2

Hinc beneficium etiam prout dicit jus percipiendi fructus, est spirituale, quia consurgit ex legitima consecratione facta Deo bonorum temporalium, ut notat Navarrus *c. 23. manual. n. 108.* cum enim bona, quæ eriguntur in beneficium, consecrentur Deo, & suo modo spiritualizentur, sequitur, quòd jus ad percipiendos tales fructus sit spirituale, non solùm annexivè, quatenus annectitur juri exercendi ministerium spirituale ad congruam sustentationem ministri ecclesiastici; sed etiam quia est jus percipiendi fructus Deo dicatos; siquidem tale jus oritur ex consecratione bonorum temporalium facta Deo: hâc enim positâ talia bona quoad fructus remanent destinata pro congrua sustentatione Ministrorum; proinde jus percipiendi tales fructus, radicatur in consecratione bonorum facta Deo, & ex tali consecratione oritur jus percipiendi tales fructus consecratos Deo, & destinatos pro congrua Ministrorum sustentatione. 3

Hinc licitum non est sine Pontificis licentia permutare beneficium cum reservatione alicujus pensionis, id enim si fiat sine Pontificis authoritate, est simoniacum; neque resignare cum reservatione pensionis: ratio est, quia tam permutatio, quàm resignatio beneficiorum debet esse omnino libera, & pura ab omni pacto, & conditione *c. cum pridem c. fin. de pact. c. tua nos 34. h. t.* & notant communiter Doctores *in d. c. cum pridem.* Rebuffus *in prax. tit. de pura resignat.* Felin. *in c. ad audientiam 2. n. 3. de rescript.* Tuschus *litt. S. conclus. 254.* Cum enim resignatio beneficij sit de re spirituali, seu de jure ad beneficium, si posset quis resignare cum pacto reservandi sibi pensionem ex beneficio resignato, utique res spiritualis sub- 4

subjiceretur humano contractui, quod propriè simoniacum est, si pactum sit absolutum, & firmum.

5 Hinc pensio imposita beneficio ecclesiastico non potest redimi, aut extingui sine auctoritate Pontificis, alioquin extinctio simoniaca foret, & nulla, ut docent Ugolinus de simonia in genere *tabul. 1. c. 28. §. 3. n. 6. & sequent.* Zechius *de benefic. & pension. c. 11. n. 8.* Navarrus *consil. 52. de præbend.* ratio est, quia jus ad pensionem est annexum juri spirituali, à quo trahitur, & fit spirituale *argu. c. quanto de judic.* proinde non potest venire in contractum, nec cadere sub pacto. Jus enim percipiendi fructus pensionis impositæ beneficio ecclesiastico est quid accessorium ad jus spirituale, seu ad obligationem exercendi in ecclesia ministerium spirituale, quia jus percipiendi fructus temporales beneficij habetur in ordine ad congruam sustentationem Ministri ecclesiastici; proinde nectitur cum jure spirituali exercendi ministerium ecclesiasticum, ac spirituale, unde semper est; quid annexum spirituali, proinde materia simoniæ, si cadat sub pactum. Sin verò pactum non sit absolutum, & firmum, sed tantùm conditionatum, adeò ut resignans dicat resignatario: tibi resigno meum beneficium cum pacto, ut tu ex ejus fructibus solvas mihi quot annis tantam pensionem, si Papa id concesserit.

6 Putârim respondendum cum distinctione, si tale pactum conditionatum relinquat paciscentes in plena libertate, etiam antequam Pontifex id concedat, adeò ut liberum sit utrique paciscenti semper resilire à tali pacto ante concessionem Pontificis; tunc non interveniret simonia: sin verò ita paciscentes se obligarent, ut non ampliùs licitum esset resilire ante Pontificis concessionem, vel Resignatarius deponeret certam summam pecuniæ, quam teneretur amittere, si nollet pacto stare, id à simonia non excusaretur.

7 Ratio prioris partis est, quia per adjectam conditionem, & concessam optionem resiliendi à pacto conditionato nil stabilitur, quod firmum, & ratum sit, sed tantùm instituitur simplex tractatus, qui ordinatur ad expectandam concessionem, & consensum Pontificis, à quo solo tractatus potest sortiti suum effectum: unde antequam superveniat consensus Pontificis, tractatus non habet rationem veri pacti, sed remanet in pura ratione tractatus: siquidem pactum est duorum, vel plurium in idem placitum consensus *l. 1. cum Glossa ff. de pact.* & rursus talis consensus debet esse firmus, & absolutus, ac inducens obligationem, adeò ut non liceat à tali pacto recedere ob obligationem, quam invehit: ex quo liquet, quòd paciscentes sub conditione beneplaciti summi Pontificis, & optionis resiliendi nullam inducant obligationem, & pactum non sit firmum, nec habeat rationem pacti, sed tantùm tractatûs, qui dependet, ut suum sortiatur effectum, à voluntate Pontificis, si concesserit, & etiam à voluntate paciscentium, si noluerint ante concessionem Pontificis resilire: tunc conditio adjecta, & optio, quæ datur ad resiliendum; impedit ortum obligationis; donec conditio purificetur *l. cedere diem ff. de V. S. l. non omnis. ff. si cert. pet.* & ita censuit Rota Romana *decis. 567. n. 3. p. 3. recent. apud Farinac.* Siquidem conditio ex sua natura suspendit actum, donec purificetur, proinde ea pendente actus non est perfectus, nec firmus. *l. cedere diem ff. de V. S.* ut notat Menochius *consil. 63. n. 28.* unde conditione adhuc pendente contractus non dicitur factus *l. pecuniam. ff. si cert. pet.*

8 Hinc contractus conditionatus ptopriè non est contractus, ut notat Aretinus *consil. 11. n. 2.* cui adhæret Menochius *consil. 93. n. 30.* quapropter contractus ille conditionatus suspensus hæret, usque ad beneplacitum summi Pontificis, & non transit in pactum inducens obligationem, nisi ex consensu, & beneplacito summi Pontificis. Quòd hic simplex contractus non sit prohibitus, liquet ex *c. cum pridem de pact.* ubi prohibetur tantùm firma, & stabilis pactio, quæ ex se independenter ab alio inducit obligationem: proinde cùm talis tractatus conditionatus, & cum optione resiliendi non inducat obligationem ante beneplacitum Pontificis, nullum includit vitium simoniæ, ut tradit Felinus *in c. ad audientiam 2. n. 3. de rescript.* & *in c. non satis 8. h. t.* illa enim clausula, seu conditio determinans tractatum ad expectandum beneplacitum Apostolicum, & remittens omnia Pontificis arbitrio, & libertati paciscentium antequam Pontifex assentiatur, est congruum remedium ad evitandam simoniam, ut notant Felinus *in d. c. ad audientiam 2. vers. si autem de rescript.* & ita censuit Rota *decis. 538. n. 7. p. 4. tom. 2. recent.* quia tunc nil statuitur, nec ulla fit conventio nisi dependenter à beneplacito Pontificis, & concessione Apostolica; adeò ut tractatus nullum sortiatur effectum nisi post concessionem, & beneplacitum sedis Apostolicæ, & tunc conditio apposita retrotrahitur ad tempus, quo fuit adjecta contractui *l. si filiusfamilias init. ff. de V. O. l. Lucius ff. qui pot. in pign. hab.* ut notat Menochius *consil. 242. n. 49.*

Ratio secundæ partis, nimirum paciscentes infici simoniaca labe, si ante concessionem Pontificis se obligent, ut non possint resilire, & resignatarius debeat summam pecuniæ perdere, si resiliat, est, quia tunc ante beneplacitum, & concessionem sedis Apostolicæ contractus est firmus, & pactum stabile, cum inducat obligationem; proinde simoniacum, quia res spiritualis, vel annexa spirituali ut est, jus percipiendi per adjectam pensionem fructus beneficij, cadit sub pactum, quod propriè est simoniacum. Tum quia resignans, non resignaret beneficium, nisi resignatarius deponeret pecuniam, & assumeret obligationem solvendi pensionem juxta tractatum, & se obligaret ad expectandum consensum Apostolicum, tunc enim obligatio etiam pendente conditione non potest revocari: proinde pactum initum est firmum, & sortitur suum effectum in ordine 9

ad

ad inducendam obligationem, ut loquens de donatione conditionata docet, Covarruvias *lib. 1. variar. c. 14. n. 16.* Quoties oritur obligatio, tractatus non manet in pura, & simplici ratione tractatûs, sed transit in pactum firmum, & stabile in ordine ad illam obligationem, quam inducit.

10 An verò pensio vendi, vel redimi possit, Doctores non concordant, sed ut distinctè procedamus, tria sunt pensionum genera distinguenda, & consideranda. Aliæ enim sunt pensiones merè temporales, quæ à Pontifice conceduntur etiam laicis pro ministerio temporali, vel ob aliam justam causam. Dari enim solent hujusmodi pensiones viris Principibus omnino sæcularibus, vel etiam equitibus, & militibus, eò quia armis, vel suo patrocinio defenderint temporaliter ecclesiam, qua ratione pensiones dantur tunc titulo temporali, & sæculari; tales sunt tertiæ, quæ dantur Regi Hispaniæ, & quæ alijs militibus, eò quia armis defendant fidem.

11 Aliæ sunt pensiones purè spirituales, eò quia dentur in titulum beneficij, ut ad juvandum Parochum in suo officio, sive ad serviendum tantùm in choro.

12 Aliæ dicuntur pensiones mixtæ quasi participantes de temporalibus, & spiritulibus, eò quia dentur quidem clericis ratione clericalis status, ac proinde participent rationem pensionis spiritualis; sed non ob ministerium spirituale, sed ob aliam causam, ratione cujus videntur participare rationem pensionis temporalis; quapropter dicuntur pensiones mixtæ, cujusmodi sunt, quæ dantur Parochis jam senio confectis, eò quia non possint ampliùs ecclesiæ inservire, vel clerico pauperi ad ejus sustentationem.

13 Quoad pensiones primi generis plures censent, posse sine nota simoniæ vendi, ac redimi mediante pretio, ita docent Pirhing *lib. 5. tit. 3. sect. 4. §. 8.* Lessius *lib. 2. de justit. c. 35. n. 123.* Suarez *lib. 4. de simonia c. 28. n. 5.* Sanchez *lib. 2. consil. moral. c. 3. dub. 46. n. 11.* & nituntur, quia talis pensio non fundatur in titulo spirituali, nec est illi annexa; proinde absque nota simoniæ potest cadere sub contractum emptionis, & venditionis. Tum quia pensio potest etiam laicis concedi, perinde ac conceduntur decimæ, quia ut docet D. Thomas *2. 2. q. 100. art. 4. ad 3.* tunc non conceditur aliquod jus spirituale, sed tantùm res temporalis, scilicet temporalis actio circa fructus pensionis, & decimarum.

14 Verùm putârim, procedendum cum distinctione, si pensio authoritate Pontificis extrahatur à titulo, & officio spirituali, adeò ut Pontifex sæcularizet illam partem fructuum, quam concedit in pensionem viro laico, eò quia armis defendat ecclesiam, tunc vera est sententia docentium, hujusmodi pensiones vendi posse, & redimi; ratio est, quia per talem separationem factam authoritate summi Pontificis, pensio illa est omnino sæcularizata, seu separata à quovis jure spirituali, & à Papa conceditur viro sæculari ob solum titulum temporalem, eò quia vir ille sæcularis armis defendat ecclesiam; proinde cum totum, quod conceditur laico, sit temporale, & ob titulum temporalem; nil impedit, quo minus possit pretio vendi, vel redimi, quia tunc venditur temporale pro temporali.

Sin verò pensio, quæ à summo Pontifice conceditur viro sæculari, non separetur ab illo titulo particulari, cui beneficium subjicitur; vel si separetur, non tamen extrahatur à titulo universali dignitatis clericalis, tunc putârim non posse vendi, nec redimi pretio, quia eo ipso, quòd pensio non extrahitur à titulo universali dignitatis clericalis, remanet annexa titulo spirituali, consequenter est materia simoniæ, ut docent Rebuffus *de pacific. possess. n. 134.* Covarruvias *2. p. c. 3. §. 3. n. 3.* Garcia *de benefic. p. 1. c. 5. n. 20.* & ita censuit Rota Romana *decis. 129. p. 1. recent.* Id autem procedit de pensionibus clericalibus, quæ dantur titulo ecclesiastico, licèt viris militibus, & etiam conjugatis, eò quia sint intra ordinem ecclesiasticum per clericalem tonsuram, ratione cujus obligantur ad recitandum officium B. Virginis: quia tametsi pensio tunc non det jus ad beneficium, sed tantùm ad percipiendos fructus beneficij, adhuc hujusmodi jus est spirituale receptum spirituali modo; siquidem recipitur à clerico, ut à persona ecclesiastica ob primam tonsuram, & habente jus ad participandum in bonis ecclesiæ, adeò ut si non adesset prima tonsura, vel si clericus esset excommunicatus, vel interdictus, aut suspensus, collatio illa pensionis nulla esset; ex quo liquet, tale jus non solùm esse annexum rei spirituali, seu dignitati clericali, sed etiam suo modo spiritualizari, eò quia fiat proprium personæ clericali intra ordinem spiritualem: sicut enim initiatus prima tonsura recipiens tale jus percipiendi fructus pensionis illud recipit per modum spiritualis personæ; ita etiam ipsum jus per modum rei spiritualis recipitur. 15

Idque firmatur à pari de jure percipiendi decimas; ideo enim hoc jus non potest sine simonia vendi, licèt sit jus percipiendi solos fructus terræ, qui sunt aliquid merè temporale, quia est jus personarum inservientium ecclesiæ; proinde manet in ordine spirituali: atqui etiam jus pensionis est jus personæ ecclesiasticæ, seu clerici, datur enim sæculari non simpliciter ut tali, sed ut initiato primâ tonsurâ, unde hoc jus non est omnino temporale, sed annexum rei spirituali, seu primæ tonsuræ, ac dignitati clericali; proinde est materia simoniæ. Tum quia qui hujusmodi accipiunt pensiones ratione earundem, contrahunt obligationem recitandi officium B. Virginis, & cum pensio sit annexa tali obligationi, quæ est spiritualis, sequitur, ipsam pensionem, seu jus percipiendi fructus temporales esse annexum rei spirituali, ac esse materiam simoniæ. 16

Quoad pensiones secundi generis, cùm hæ sint propriè spirituales, denturque in titulum beneficij, seu ad juvandum Parochum in suo officio, vel ad serviendum in choro, alijsque offi- 17

officijs divinis, certum est, has pensiones materiam esse simoniæ, quia propriè sunt beneficia ecclesiastica fundata in titulo spirituali, proinde non possunt vendi, ac redimi absque simonia: & ita dicendum de alijs pensionibus spiritualibus, quæ pro beneficio, seu loco beneficij solent dari Coadjutori, vel Vicario Episcopi ad exercendum spirituale ministerium, & ad supplendum vices Episcopi: hæ siquidem pensiones non possunt sine simonia pretio vendi, nec redimi, eò quia hujusmodi pensiones non minus quàm ecclesiastica beneficia fundantur in spirituali officio, cui nectuntur, & tantùm deficiunt à propria ratione beneficij, quia non sunt pensiones perpetuæ, nec conferuntur in titulum perpetuum; quapropter eas vendere, vel redimere simoniacum est, quia tunc censetur emi, & vendi ipsum spirituale ministerium, cui est pensio illa annexa.

18 Quòd nec hujusmodi pensiones possint redimi, ex eo liquet, quia per redemptionem extingueretur obligatio pensionarij ad tale munus, quæ tamen obligatio manere debet, ut officium spirituale exerceatur. Hinc quoties pensio datur ad officiũ spirituale exercendũ, non potest pretio vendi sine vitio simoniæ, nec potest redimi, datur enim propter officium ecclesiasticum, in quo fundatur; perinde ac in beneficijs præbenda fundatur in officio spirituali, unde sicut pro præbenda non potest quidquam dari; ita neque pro tali pensione.

19 Circa tertium genus pensionum, quæ dicuntur mixtæ, eò quia dentur Clericis ratione status clericalis, sed non ob ministerium spirituale, sed ob aliam causam, ut quando Parocho senio confecto datur pensio sine obligatione inserviendi ecclesiæ, licèt spectato jure communi antiquo videantur licitè, & absque simonia vendi posse, ac redimi; non tamen de jure novo, & secundùm stylum curiæ Romanæ possunt vendi, quin simoniaca labes contrahatur; hujusmodi enim venditiones, & emptiones jure novo damnantur post decretum Pij V. de pensionibus: siquidem Pontifex imposuit hujusmodi pensionibus obligationem recitandi officium B. Virginis, hinc quamvis propriè non dicantur beneficia, eò quia non sint pensiones perpetuæ, quia tamen sunt annexæ alicui clericali, & spirituali officio; ratione cujus requiritur jus ad tales redditus temporales necessarium ut conditio statûs clericalis, & quia ministerium est spirituale, seu ipsa recitatio officij B. Virginis, sunt hujusmodi pensiones annexæ rei spirituali, proinde sunt materia simoniæ, nec possunt vendi, aut redimi pretio temporali sine nota simoniæ. Hinc pensio, quæ datur clerico pauperi in alimentum, nec potest vendi, vel redimi sine simonia, quia tametsi talis pensio non detur pro ministerio spirituali, si præscindamus à recitatione officij B. Virginis, adhuc tamen datur titulo spirituali, seu intuitu dignitatis clericalis, quâ ratione Concilium Tridentinum *sess. 21. c. 2. de reformat.* statuit, ne pensio ad cujus titulum clericus ordinatur, possit remitti sine licentia Episcopi, qui tamen non potest talem licentiam concedere, nisi clericus aliundè habeat, unde congruè possit vivere. Idque argumento est talem clericum frui pensione titulo dignitatis clericalis.

Neque vendi, aut redimi potest sine simonia pensio, quæ assignatur renuntianti beneficium, quacunque ex causa fiat resignatio, quia quamvis pensio non detur ad exercendum aliquod ministerium spirituale, sed pro congrua sustentatione; adhuc tamen datur titulo spirituali, quia datur titulo clericatus, siquidem ratione dignitatis clericalis, sunt clerico debita alimenta ex bonis ecclesiæ. Tum quia pensio nonnisi ex justa causa poni debet: atqui clericus renuntians beneficio, sibique pensionem reservans pro alimento habet justam causam sibi reservandi pensionem, eò quia cum sit clericus, habet jus ad participandum in bonis ecclesiæ, & in bonis talis determinati beneficij, quia exercuerit spirituale ministerium annexum tali beneficio, & hac ratione pensio fundatur in titulo spirituali, & non potest emi, nec redimi sine nota simoniæ. 20

Hinc neque qui commutat beneficium pinguius cum tenuiori, & reservat sibi pensionem supra pinguius, potest hujusmodi pensionem vendere, aut redimere, quia adhuc hujusmodi pensio fundatur in titulo clericatus, & datur intuitu dignitatis spiritualis: siquidem datur pro compensatione rei spiritualis, seu beneficij pinguioris commutati cum tenuiori; unde cum detur pro compensatione beneficij pinguioris, quod est jus spirituale, datur pensio pro compensatione rei spiritualis; quo fit, ut pensio illa sit annexa rei spirituali, sitque materia simoniæ: alioquin si pensio esset temporalis, non posset dari pro compensatione beneficij pinguioris; alioquin daretur spirituale pro temporali, scilicet beneficium pinguius, quod est quid spirituale pro pensione, quæ esset quid temporale, quod esset quid simoniacum contra jus naturæ, & divinum, in quo non potest Papa dispensare: quia verò Pontifex concedit, ut qui commutat beneficium pinguius cum tenuiori, possit in compensationem pinguioris beneficij renuntians sibi pensionem reservare, hæc debet esse spiritualis: proinde est materia simoniæ, si vendatur pretio temporali. 21

Quòd si dicas, tunc non fieri commutationem, eò quia reservare sibi pensionem sit tantùm non dare integros fructus. 22

Contra est, quia talis pensio supra pinguius beneficium reservata concurrit ad compensandos fructus tenuioris beneficij, qui cùm sint annexi rei spirituali, seu beneficio, pensio itidem ex vi talis commutationis annectitur rei spirituali; & detrahitur à pinguiore beneficio in compensationem tenuioris, unde concurrit ad ponendam æqualitatem inter res, quæ sunt materia simoniæ, & annectuntur rebus spiritualibus. Neque pensio potest constitui, neque transferri intuitu pecuniæ solvendæ ut pretium translationis, aut constitutionis pensionis, quia cùm sit pensio clericalis, sem- 23

semper fundatur in titulo spirituali. Tum quia tunc pecunia respicit actionem fundandi, ac transferendi pensionem; unde qui paciscitur, etiam pactum init de obtinenda illa actione à Pontifice, proinde etiam ipsa actio cadit in pactum, & est materia simoniæ, eò quia annectatur rei spirituali.

24 An verò possit quis pro certa summa pecuniæ solvendæ unica vice cedere pensionem alteri durante propria vita. Communior sententia asserit, non posse pensionem cedi pro tali summa pecuniæ, eò quia id perinde esset, ac pensionem illam vendere pretio talis summæ, quod perinde esset, ac dare spirituale, vel annexum spirituali pro pretio temporali. Tum quia per talem cessionem transfertur totum jus, quod pensionarius habebat ad percipiendos fructus suæ pensionis, & quia tale jus supponitur annexum rei spirituali, ideo datur spirituale pro temporali, quod est simoniacum.

25 Tum quia per talem contractum reverà venditur pensio mediante illa summa pecuniæ; quia cedere mediante pretio aliquid, est idem, ac illud vendere *l. cum his ff. de fidejuss.* & ita censuit Rota *decis. 492. n. 3. p. 2. recent.* Tum quia si cessio fiat ultra triennium, necessarium est beneplacitum apostolicum, sine quo cessio est nulla, & contractus irritus, ut habetur in Extravag. ambitiosa de *rebus eccles. non alienan. & in 6. c. 2. eod. tit.* & ita censuit Rota *decis. 631. p. 2. recent.*

26 Quòd si qui certam summam pecuniæ accepit, sibi retineret jus percipiendi fructus pensionis, & constitueret procuratorem, qui quot annis colligeret fructus pensionis tradendos ei, qui summam pecuniæ solvit adjecta etiam conditione; quòd si restituat eandem pecuniæ summam, procurator sibi debeat fructus pensionis dare, non verò ampliùs alteri, qui summam pecuniæ dederat, & iterum accepit; forsan posset salvari contractus sine simonia, quia tunc non ceditur jus pensionis, sed tantùm ejus fructus; & ex eo conijcitur, quia constituitur tantùm procurator ad exigendos fructus pensionis, adeò ut fructus exigantur nomine antiqui pensionarij, non verò illius, qui summam pecuniæ dedit. Tum quia pensionarius potest semper repetere fructus suæ pensionis, si acceptam pecuniæ summam restituat, quod non contingeret, si jus pensionis non maneret apud pensionarium. Posse sine simonia cedi fructus pensionis, dummodo jus pensionis remaneat penes cedentem, docent Suarez *tom. 1. de relig. lib. 4. c. 26. n. 9.* Garcia *1. p. de benefic. c. 5. n. 29.* Naldus *in summa V. pensio n. 10.* Pasqualigus *decis. moral. decis. 210. n. 7.* Navarrus *consil. 62. de simonia.*

27 An verò sine consensu superioris, seu summi Pontificis possit resignans cum reservatione pensionis obligare resignatarium ad aliqua onera admittenda, ut sit tutus de sua pensione: interdum enim fiunt resignationes in favorem sub onere pensionis, & quia resignans timet, ne resignatarius sit ægrè, & tardè postea soluturus pensionem, ut absque ulla difficultate possit statim eam exigere, petit à resignatario, ut assignet aliquam hypothecam sæcularem, vel fidejussorem, quem quavis difficultate suborta in ordine ad exigendam suam pensionem possit convenire; quæritur an resignans citra notam simoniæ possit talia onera imponere resignatario sine consensu summi Pontificis. Respondetur, talem contractum esse simoniacum, eò quia per ipsum obligat resignatarium ad id, quod de jure non inest; & illi ex vi resignationis imponit onus pretio æstimabile, sunt enim tales conditiones, quæ aggravant resignatarium, censenturque propterea onera pretio æstimabilia, quæ cum jure non insint, non solent sine authoritate summi Pontificis admitti; quia continent simoniam juris humani, habéntque quandam speciem contractuum civilium, ut notat Suarez *lib. 4. de simon. c. 53. c. 32. in fin.* & id adeò verum est, ut quamvis Episcopus facultatem haberet imponendi pensionem, adhuc non posset hujusmodi contractum approbare, ut notat idem Suarez *loc. cit.* quapropter pensio constituta cum hisce oneribus posset non solvi, & beneficium tanquam vacans propter simoniam impetrari ab alio.

Secus si post constitutam pensionem obligaretur resignatarius ad hæc onera, censent plures, non fore id simoniacum, & in foro exteriori esset præsumendum, resignatarium se liberè ad id obligâsse, ut tradit Flaminius *lib. 14. q. 7. n. 53.* ubi ait, hanc sententiam communem esse. An verò simoniam committeret resignans beneficium, si præter pensionem exigeret à resignatario solutionem expensarum, quas in acquisitione talis beneficij ipse fecit. Respondetur, sine simonia non posse tales sumptus exigere à Resignatario, ut docet Suarez *loc. cit. n. 26.* ratio est, quia tunc peteret aliquod onus, quod de jure non inest resignationi: siquidem resignatio secum non affert illos sumptus: sed expensæ factæ sunt ante resignationem, & cùm primùm resignans voluit beneficium acquirere: unde beneficium non potest dari cum tali speciali onere, quod non daretur, si beneficium non fuisset acquisitum cum talibus expensis, non enim ex eo, quòd resignans in acquisitione beneficij habuerit sumptus, inde beneficium pluris æstimatur. 28

§. XI.

De simonia confidentiali, quæ in resignationibus factis spe, & confidentia beneficiorum committitur.

Est simonia confidentialis species particularis simoniæ; quæ à spe, & fiducia oritur; quatenus qui resignat beneficium, sperat iterum illud à resignatario recuperare, vel saltem quòd sit etiam ipse illud resignaturus, cui magis resignanti placuerit; ut si Petrus resignet, vel aliquo alio modo procuret beneficium Paulo confidens, ipsum aliquando idem beneficium resignaturum nepoti, vel amico suo: si talis resignatio fiat cum pacto obligante 1

Paulum resignatarium ad resignandum postea idem beneficium nepoti, vel amico resignantis est simonia confidentialis. Quòd si resignans, vel conferens, vel procurans alteri beneficium tantùm habeat intentionem eum obligandi, ut post aliquid temporis idem beneficium renuntiet nepoti, vel amico, & nullo signo externo hanc suam intentionem insinuaverit, tunc simonia est mentalis, quâ non incurruntur pœnæ jure constitutæ: sin autem hæc intentio manifestetur exteriùs Resignatario, & ineatur pactum obligans resignatarium ad resignandum hoc idem beneficium nepoti, vel amico; tunc talis resignatio cum pacto illo inducente obligationē est simonia externa confidentialis, quâ incurruntur pœnæ juris, ut constat ex Bulla Pij IV. cui initium est, *Romanum Pontificem*, & Pij V. in Bulla, quæ incipit *intollerabilis*, ubi damnatur, ac reprobatur talis resignatio, quâ quis alicui procurat beneficium ecclesiasticum illud resignando in favorem illius, vel etiam præsentando, eligendo, confirmando, postulando, instituendo, vel in commendam dando cum certa confidentia, seu cum pacto expresso, vel tacito, ut is cui resignatur, vel procuratur beneficium, post aliquod tempus debeat idem beneficium resignare nepoti, vel amico resignantis, vel procurantis, vel debeat pensionem solvere, aut aliud emolumentum præstare.

2 Quòd si quis resignet, vel procuret alteri beneficium, confidens ipsum aliquando resignaturum idem beneficium nepoti, vel amico, si nulla intercedat pactio, nulla imponatur obligatio, tunc resignans cum tali spe non incurrit simoniam; tametsi resignatio possit vitiari à concurrentibus circumstantijs, ut docent Lessius *lib. 2. c. 35. dub. 16.* Navarrus *c. 28. n. 109.* Ugolinus *tabul. 1. c. 22.* quia quoties non intervenit pactum internum, vel externum, non incurritur simonia, quia hæc non habetur sine pacto expresso, vel tacito; unde quantumvis resignans speret, fore ut resignatarius sit idem beneficium resignaturus nepoti, vel amico; si nulla adsit occulta, vel aperta conventio, non incurritur simonia.

3 Potest simonia confidentialis committi in resignatione cujusvis beneficij ecclesiastici, cujuscunque sit ordinis, sive simplex sit, sive curatum, regulare, sive sæculare, majus, vel minus, ut docet Suarez *lib. 4. de simon. c. 43. n. 4.* Ratio est, quia omnia hæc beneficia sunt spiritualia, & comprehenduntur in Bullis Pij IV. & V. & sive beneficium sit curatum, sive non, quoties resignatur cum pacto explicito, vel tacito, ut resignatarius post fluxum tanti temporis debeat idem beneficium resignare nepoti, vel amico, habetur vera simonia confidentialis, quæ prohibetur in præcitatis Bullis. Tum quia per præfatos motus proprios summorum Pontificum, damnatur ut simoniaca etiam illa confidentia, quæ jure antiquo non erat talis, si intercedat pactum tacitum, vel expressum in tali confidentia; non ita sine tali pactione, adeò ut non sit simoniacum renuntiare beneficio in favorem alicujus ea intentione, & spe, ut tale beneficium aliquando cedat in favorem alterius à se nominandi, vel etiam ipsius resignantis, vel etiam cum spe, quòd resignatarius sit daturus partem fructuum ipsi resignanti, vel ejus consanguineo; dummodo nullum pactum tacitum, vel expressum apponatur; quia defectu pactionis, & obligationis, non incurritur simonia hæc confidentialis in ordine ad pœnas in jure expressas incurrendas: unde illa simonia est tantùm confidentialis ex parte resignantium cum tali spe: non verò ex parte resignatarij, qui cum nullam contrahat obligationem, non tenetur beneficium sibi resignatum resignare alteri ad votum resignantis. In hoc sensu etiam intelligitur Concilium Tridentinum *sess. 25. de refor. c. 15.* ubi statuitur, ut resignationes reciprocæ beneficiorum in favorem filiorum clericorum, nullum sortiantur valorem; ut si Titius Clericus resignet suum beneficium in favorem Caij filij cujusdam clerici similiter beneficiarij, & hic clericus resignet postea proprium beneficium, quod antea habebat in favorem præfati Titij, id enim intelligitur prohibitum, quando intervenit pactum tacitum, vel expressum, non ita si non adsit pactum, ut fusè probat Navarrus *lib. 1. consil. tit. de renunt. consil. 5.*

An verò resignare beneficium adjecta conditione, ut resignatarius solvat certam pensionem resignanti, sit simonia confidentialis, affirmat Suarez *loc. cit. cap. 43.* quia confidentia simoniaca est etiam resignare beneficium sub conditione, vel pacto, ut provisus, seu resignatarius fructus, vel partem illorum conferat ad utilitatem, vel libitum resignantis, vel conferentis: & hoc etiam procedit de ipsa pensione, & ejus reservatione, cum pensio pro parte fructuum computanda sit. Tum quia una ex conjecturis, quæ ibi adducitur ad probandum crimen confidentiæ, est, si resignans post resignationem, fructus percipiat beneficij resignati, quæ præsumptio cessaret, si non esset simonia confidentialis resignare cum pacto, ut dentur alicui fructus beneficij resignati, vel saltem eorundem pars. Tum quia in Bulla Pij IV. ad cujus conformitatem, & confirmationem Pius V. suam constituit, damnatur ut simonia confidentialis ea resignatio, quæ fit cum onere solvendi pensionem, vel fructus beneficij. 4

Contraria tamen sententia non videtur carere probabilitate, quia pensiones non comprehenduntur sub generali nomine beneficiorum, præsertim in materia odiosa, quæ restringenda potius est, quàm amplianda: tum quia per canonicam institutionem, vel collationem pensiones non conferuntur, neque resignantur in favorem alterius. Tum quia motus proprius Pij V. explicans, quando censeatur simonia confidentialis, hæc habet: *si quis ex resignatione, vel cessione beneficij simpliciter, aut cum circuitu retrocessionis receperit beneficium, ut eidem dimittenti, vel alteri conferatur postea, aut ejus fructus, vel eorum pars alij, vel alijs concedantur, vel pensiones solvantur ex eisdem simo-* 5

nia

nia confidentialis censeatur. Ex quo liquet, quòd quando resignatur beneficium cum pacto, ut postea restituatur, ait Pontifex, quòd pactum sit, ut restituatur eidem resignanti, vel dimittenti, vel alteri: quando verò loquitur de pacto non restituendi beneficium, sed ejus fructus, non dicit eidem, vel alij; sed alij, vel alijs.

6 Tum quia statim Pontifex dicit, quòd quando habens potestatem conferendi, vel præsentandi confert, vel præsentat cum pacto restituendi fructus: *ad utilitatem conferentis, vel cedentis, vel alterius, vel pensionem illi, vel illis, vel alij, quem patronus collator, vel cedens signaverit, persolvat:* unde dicit esse simoniam confidentialem, quando collator, vel patronus paciscitur, ut sibi, vel resignanti, vel alij detur aliquid ex fructibus: quando verò resignans adijcit pactum, tantùm dicitur, ut restituantur fructus alij, vel alijs, proinde si resignans apponit pactum, ut sibi, & non alij restituantur fructus, videtur id non esse simonia confidentialis damnata in eodem motu proprio Pij IV. & V. hoc enim est benè notandum, quòd in ijsdem Bullis, seu motibus proprijs, quando agitur de conventione beneficij, dicitur, *ut eidem dimittenti, vel alteri conferatur:* secus quando agitur de pensione, & fructibus tantùm dicitur *alij, vel alijs,* nulla facta mentione ipsius resignantis, vel dimittentis.

7 Quamvis hæc sententia à pluribus habeatur probabilis, contraria tamen est probabilior, eique adhærendum, quia in Bulla Pij V. censetur simonia confidentialis, quando quis præsentat, vel beneficium resignat, aut confert, ut provisus illius fructus, vel partem fructuum ad utilitatem conferentis, vel cedentis relinquat, vel pensionem ei, cui idem collator, vel cedens voluerit, persolvat. Tum quia in Bulla Pij IV. habetur, ac *sibi propterea pensiones annuas,* & rursus *ac fructuum, & pensionum reservationes,* quibus verbis Pontifex indicat, esse simoniam confidentialem, quando quis sibi absque legitima authoritate pensionem reservat.

8 Cæterum an hujusmodi Bullæ quoad hanc partem de pensionibus sint receptæ, plures dubitant, & Lessius *lib. 2. c. 35. dub. 16. n. 97. in fin.* existimat, non esse Bullam in hac parte receptam. Hinc si quis velit adhærere sententiæ asserenti, resignantem beneficium cum conditione, ut sibi pensio solvatur non incurrere simoniam confidentialem: si resignaret beneficium, sibique pensionem reservaret sine licentia Papæ, quia non incurreret simoniam confidentialem, sed tantùm simoniam prohibitam de jure ecclesiastico, non subijceretur pœnis simoniæ, nec esset excommunicatus, nec privatus beneficio sic recepto ipso jure: imò nec teneretur fructus restituere, eò quia canones loquantur de simonia divino simul, & ecclesiastico jure prohibita: & præfata simonia non esset prohibita juxta talem sententiam jure divino, sed tantùm jure canonico.

Quòd verò canones loquantur de simonia divino simul, & canonico jure reprobata, ex eo liquet, quia præfatio legis dat intellectum toti legi, quæ ex ipsa præfatione regulatur, & desumit suam causam finalem, ut docet Molina Jurista *lib. 1. de primogen. c. 5. num. 3.* Tum quia quando verba sunt dubia, & possunt explicari in varios sensus, sumi debent in potiori significato. Putârim tamen adhærendum contrariæ sententiæ utpote tutiori, & quia revera talis simonia est prohibita utroque jure divino, & ecclesiastico, quia nomine simoniæ propriè significatur simonia jure divino prohibita. 9

An verò etiam in permutationibus beneficiorum committi possit simonia confidentialis, nonnulli affirmant, eò quia in permutatione duplex includatur renuntiatio in favorem permutantium, & etiam pacta simoniaca. Verùm contraria sententia est communior, & probabilior, quam docent Suarez *lib. 4. de simon. c. 43. n. 11.* Navarrus *lib. 5. consil. 77. de simonia,* & communiter alij, asserentes in permutationibus beneficiorum non committi simoniam confidentialem, sed communem, ut si duo inter se permutent beneficia cum confidentia, seu pacto regrediendi ad priora beneficia, vel eadem resignandi consanguineis, quia in præcitatis Bullis Pij IV. & V. est tantùm sermo de renuntiantibus, & cedentibus absolutè, proinde intelligendæ sunt de renuntiationibus simpliciter factis in favorem tertij, non de his, quæ fiunt permutationis causa: ratio est, quia priores renuntiationes sunt magis odiosæ, & ex illis graviora sequuntur incommoda, proinde leges pœnales ad tales resignationes restringuntur, non verò ad alias amplientur, quæ fiunt per permutationem beneficiorum. 10

Tripliciter committi potest hæc simonia confidentialis, ut notat Lessius *lib. 2. c. 35. dub. 16. n. 98.* Primò *per regressum,* ut si quis resignet alteri beneficium, quod de præsenti possidet, sibique reservet jus regrediendi ad idem beneficium in eventu, quo resignatarius naturaliter, vel civiliter præmoriatur, vel fiat Episcopus, aut pensionem constitutam non solvat, adeò ut tunc, qui resignavit beneficium jus pristinum in eodem recuperet. Secundò *per ingressum,* & contingit, quando quis beneficium sibi collatum, sed nondum possessum alteri resignat servato sibi jure ingrediendi possessionem ejusdem beneficii, si ille præmoriatur, aut fiat Episcopus. Tertiò *per accessum,* ut si Prælatus cupiens Petro provisum esse de beneficio, sed quia Petrus nunc ob defectum legitimæ ætatis, vel aliud temporale impedimentum canonicum non est capax illius, confert, & resignat beneficium, quod ipse habet alteri adjecto pacto, ut cessante impedimento, Petrus beneficium illud obtineat, possitque propria authoritate illud accipere. 11

Qui igitur tale jus accedendi, ingrediendi, vel 12

vel regrediendi ad idem beneficium alteri resignatum, vel collatum sibi, vel alteri reservat, committit simoniam confidentiæ, quia tales resignationes cum hisce pactis non possunt fieri etiam coram ordinarijs Prælatis locorum, & sunt simoniacæ. Tum quia Concilium Tridentinum *sess. 25. c. 7. de reformat.* prohibet, ac reprobat omnes tales accessus, regressus, & ingressus, eò quia imaginem quandam referant hæreditariæ successionis: unde secus facientes incurrunt excommunicationem latæ sententiæ reservatam soli summo Pontifici, & resignatio, vel collatio beneficij, in quo commissa est talis simonia, est invalida, & taliter renuntians constituitur inhabilis ad idem beneficium obtinendum. Imò privatur etiam omnibus beneficijs, & pensionibus priùs obtentis, fitque inhabilis ad alia obtinenda, non tamen hæc pœna incurritur ipso facto; sed tantùm post sententiam judicis declaratoriam criminis. Demum beneficia per simoniam confidentiæ obtenta sunt sedi Apostolicæ reservata, adeò ut non possint ab inferioribus conferri, & eorum fructus malè percepti interim cameræ Apostolicæ applicantur, ut notat Suarez *loc. cit. lib. 4. de simonia c. 43. n. 14.* Ob plures, quas includunt fraudes simoniæ confidentiales, sunt graviores aliis simplicibus simonijs.

§. XII.

De pretio simoniaco, eiusque divisione.

1 PRetium simoniæ est omne illud temporale, quod datur pro re spirituali, & cujus propterea traditione committitur simonia, cum enim malitia simoniæ consistat in contractu oneroso reciproco, seu in commutatione rei spiritualis cum temporali per modum emptionis, & venditionis; ideo illud temporale, quod datur pro spirituali, dicitur pretium simoniæ, quod est triplex, scilicet à manu, à lingua, & ab obsequio, ut communiter docent Doctores, quia illa tria sunt temporalia, proinde improportionata rei spirituali: oritur enim malitia simoniæ ex improportione, quæ reperitur inter rem spiritualem, & temporalem; hinc defectu hujus improportionis permutare rem spiritualem cum altera merè spirituali, cui nil temporale sit annexum ex natura rei, expectato solo jure divino, non est simoniacum, ut permutare reliquias sacras cum alijs reliquijs, & rem aliam spiritualem cum alia merè spirituali, quia quando datur spirituale pro spirituali, non datur quid temporale, nec aliud eidem æquivalens, proinde non potest intervenire contractus venditionis, & emptionis, quia hic contractus supponit semper pretium aliquod temporale.

2 Tum quia quando purum spirituale permutatur cum puro spirituali, non fit injuria rei spirituali; proinde spectato solo jure divino non est simoniacum permutare rem spiritualem cum altera purè spirituali. Nihilominus licèt beneficia ecclesiastica sint etiam spiritualia, non possunt permutari, quin incurratur simonia prohibita jure ecclesiastico; si talis permutatio fiat per pactum privatorū beneficiariorum, sine authoritate superioris ecclesiastici, tametsi non interveniat alia pecunia pro pretio. Tum quia beneficia semper habent adnexum commodum aliquod temporale, quod conceditur pro congrua sustentatione beneficiarij. Verùm ut incurratur simonia, debet pretium temporale dari cum onere, & obligatione, ut qui illud accipit in compensatione illius teneatur dare aliquid spirituale: alioquin si quod temporale est, detur omnino gratis, non incurritur simonia, quia tunc non est pretium rei spiritualis; distinguitur enim pretium à dono gratuito; quia quod pro pretio datur, non donatur gratis; sed ex justitia, & obligatione. In foro tamen externo, quando præcedunt temporalia munera, & donum spirituale, præsumitur in donante simoniaca intentio, proinde hujusmodi munera subinde prohibentur jure ecclesiastico, ut simoniaca.

Non tamen est simoniacum in sententia plurium, obligationem antidoralem gratitudinis in pactum deducere, etiam cum speciali promissione illam implendi; quia hujusmodi conventiones sub titulo donationis, aut remunerationis, non inducunt obligationem rigorosam ex justitia. Verùm contraria sententia est communior, & probabilior, eique adhærendum, quia quando obligatio antidoralis gratitudinis deducitur in pactum cum speciali promissione standi pacto, ut cùm Titius dicit Cajo: do tibi centum aureos ea tamen conditione, ut vicissim promittas mihi, & te obliges, quòd ex gratitudine sis mihi daturus rem spiritualem: ut etiam è converso, si dicat: do tibi hanc rem spiritualem, ut ex gratitudine promittas, daturum mihi donum aliquod temporale: ratio est, quia hujusmodi conventiones sub titulo donationis, vel remunerationis re ipsa, & in se sunt simoniacæ permutationes, quia per tale pactum imponitur accipienti nova obligatio aliquid vicissim dandi, ad quod seclusâ tali speciali conventione non obligaretur, & quia talis obligatio est pretio æstimabilis, & aliquod onus; fit quòd hujusmodi donationes non sint gratuitæ, sed onerosæ, & permutationes simoniacæ. 3

Munus igitur prout est pretium simoniæ, non significat donum omnino liberale, & gratuitum, sed quod inducat aliquam obligationem, & debitum justitiæ commutativæ, proinde gravamen aliquod, ac onus. Per *munus igitur à manu*, quod est prima species pretij simoniaci, non solùm intelligitur pecunia, quæ magis propriè pretium dici solet rei, quæ datur venum, sed etiam quævis res alia materialis, tum mobilis, tum immobilis pretio quomodocunque æstimabilis; immo etiam debiti remissio, & dilatio solutionis. *Munus à lingua* est laus, adulatio, preces pro aliquo interponendæ ex vi pacti expressi, vel taciti, ut res aliqua spiritualis vicissim conferatur, ut si 4

Epi

Episcopus daret alicui beneficium ecclesiasticum ea conditione, ut rogaret Principem in favorem ejusdem Episcopi, ut is mediantibus hisce precibus obtineat, quod à Principe desiderat. Tertia species pretij est *munus ab obsequio*, & hæc tertia species comprehendit omnia obsequia, vel servitia alicui præstita, vel præstanda sub obligatione conferendi beneficium ecclesiasticum, vel rem aliam spiritualem; ut si quis velit collatori beneficiorum inservire absque alio salario cum expresso tamen, vel tacito pacto, ut conferatur ipsi postea beneficium: unde servitia temporalia, vel obsequia, ut sint pretium simoniæ, debent præstari sub obligatione, seu pacto conferendi vicissim ei beneficium ecclesiasticum; seclusâ enim tali pactione expresâ, vel tacitâ inservire collatori beneficiorum, etiam gratis, non est simonia; quia potest quis præstare alteri sua servitia, & obsequia nil ab ipso exigendo: de ratione simoniæ est igitur, ut interveniat pactum, quo collator se obliget conferre beneficium ei, qui sine mercede illi inservit, quia tunc ratione pacti datur beneficium ecclesiasticum pro aliquo temporali, seu pro obsequijs, quæ fuerunt illi præstita à tali clerico, qui propterea inservivit gratis; quia pro mercede petijt ipsum beneficium ecclesiasticum, quod propriè est dare aliquod temporale pro spirituali.

5 Quòd si Clericus inserviens collatori beneficiorum nullum iniret pactum, nec mercedem ullam exigeret pro suo servitio, sed tantùm speraret, collatorem esse illi daturum ex gratitudine beneficium aliquod, tunc non esset simonia ex defectu pacti, sine quo non habetur simonia; quia obsequia non habent rationem pretij, sed tantùm conciliant benevolentiam, à qua postea provenit gratuita beneficij collatio, ut docet Suarez *lib. 4. de simonia c. 39. n. 5.* debet tamen abesse omne pactum tam explicitum, quam implicitum.

6 Rursus *munus à manu* non solùm comprehendit pecuniam, vel quodvis aliud temporale, quod de facto tradatur pro pretio rei spiritualis, sed etiam quodlibet aliud commodum, etiam remissivum debiti: si quis enim pro obtinendo beneficio ecclesiastico debitum remitteret collatori, vel se remissurum promitteret, si id fieret ex reciproco pacto à debitore, & collatore inito, utique talis remissio simoniaca foret, quia dans aliquid spirituale propter remissionem debiti temporalis non dat gratis, sed ex contractu oneroso, & revera commutat rem spiritualem cum illa pecunia, quam collator beneficij ratione debiti à se antea contracti solvere tenebatur, quod perinde est, ac vendere mediante inito pacto beneficium pro pecunia illa debita, tanquam pretio, quod est simonia jure divino naturali, & canonicè prohibita: cum enim collator beneficij per talem collationem liberetur ab obligatione solvendi talem pecuniam suo creditori, videtur eam accepisse in pretium collati beneficij *l. si quis 115. ff. de reg. jur.*

7 Quinimò *munus à manu* comprehendit etiam ipsum mutuum, si enim collator beneficij promitteret Paulo se eidem daturum beneficium ecclesiasticum ex inito pacto, quo Paulus obligetur dare collatori beneficij 500 aureos mutuos; talis collatio beneficij foret simoniaca ratione pacti onerosi expressi, vel taciti de pecunia mutuò danda, & desumitur *ex l. quisquis 16. C. si certum petatur*: neq; obstat, mutuum non esse per se peculiari pretio æstimabile, eò quia eadem prorsus pecunia mutuò data restituatur creditori, & nullum pretium supra sortem accipiatur pro ipsa actuali mutuatione; quia licèt non accipiatur quidquam supra sortem, & restituatur eadem prorsus pecunia; nihilominus, quòd collator hìc, & nunc accipiat talem pecuniam, eò quia illâ indigeat, est aliquod commodum, & quidem temporale, quod ex præsenti illo usu pecuniæ percipit, & quia ob tale commodum dat mutuanti beneficium ecclesiasticum, adeò ut interveniat utrinque pactum, quo accipiens beneficium obligetur ad dandam mutuam hìc, & nunc totam illam pecuniam; sequitur, id esse simoniacum prohibitum jure divino, & naturali, eò quia datur mediante pacto inducente obligationem conferendi beneficium spirituale pro temporali, seu commodo illo, quod percipit collator beneficij ex præsenti usu pecuniæ sibi mutuo datæ. Comprehenditur etiam sub *munere à manu* ipsa dilatio solutionis pecuniæ debitæ, ut si collator beneficij teneatur nunc solvere Petro 500. aureos, & Petrus ex pacto inito se obliget ad illos non exigendos nisi post biennium, dummodo collator ei beneficium ecclesiasticum conferat, committitur simonia jure naturali, & divino prohibita; eò quia dilatio illa solutionis pecuniæ debitæ est aliquod commodum, quod percipit collator beneficij, & propter quod ex vi pacti initi se obligat ad conferendum beneficium suo creditori: hæc enim dilatio solutionis perinde esset, ac si Petrus propter beneficium sibi collatum daret collatori mutuos illos 500. aureos ad biennium; quamobrem illa dilatio solutionis virtualiter, & implicitè est mutuum; & urget eadem ratio, ac de mutuo dato pro beneficio collato mediante pacto inducente obligationem.

Hoc etiam procedit, si pro solutione anticipata daretur beneficium ecclesiasticum, ut si 8
Petrus nonnisi post sexennium teneretur solvere collatori beneficiorum mille aureos, & pactum iniret cum ipso collatore de solvenda tota illa pecunia intra bimestre, dummodo ei conferat beneficium ecclesiasticum: siquidem hæc anticipata solutio est etiam implicita, & virtualis mutuatio, cui æquivalet; quia perindè esset, ac dare mutuos collatori omnes illos aureos ad sexennium mediante pacto, & obligatione, quòd collator sit daturus Petro beneficium ecclesiasticum: accipere hìc, & nunc pecuniam illam, & posse illa uti ad libitum, utique est aliquod commodum temporale pretio æstimabile, pro quo cùm detur beneficium ex vi pacti inducentis obligationem, est simonia.

9 Sub nomine *muneris à lingua* non solùm comprehenduntur commendationes, & laudes, sed etiam preces, quæ pro aliquo interponuntur, si id fiat ex vi pacti expressi, vel taciti, ut vicissim detur aliquid spirituale: si enim collator beneficij promittat, se collaturum alicui beneficium, si Principem rogaverit pro se, & ut velit sibi favere, & recipiens beneficium ex vi pacti expressi, vel taciti se obliget ad intercedendum apud Principem in ejus favorem; tunc talis collatio est simoniaca, ut desumitur ex *c. sunt nonnulli 114. causa 1. q. 1.* quia tales preces ab eo faciendæ, cui Princeps favet, sunt pretio æstimabiles, & collator intendit aliquid inde accipere commodi, pro quo confert roganti beneficium spirituale: sunt enim preces illæ quid temporale, & quidem pretio æstimabile ab ipso collatore beneficij, cùm tanti eas faciat, ut roganti conferat beneficium, consequenter dat rem spiritualem pro temporali, quod est simonia jure divino, & naturali prohibita. Si tamen nullum interveniret pactum inducens obligationem, & preces præcessissent collationem beneficij, adeò ut collator ex mera gratitudine conferret beneficium alteri, eò quia, sciverit rogâsse Principem in ejus favorem, tunc collatio beneficij non esset simoniaca ex defectu pacti inducentis obligationem ad illam: hoc idem etiam procederet, si post collationem beneficij Beneficiarius ob gratitudinem intercederet apud Principem in favorem collatoris, quia tunc tales preces non sunt pretium pro beneficio, neque oriuntur ex obligatione contracta per pactum initum cum collatore, sed tantùm sunt effectus gratitudinis. Non enim in jure prohibetur, ne qui beneficium ecclesiasticum accepit à collatore, sit eidem gratus, quinimò id approbatur *in c. latorem 121. causa 1. q. 1.* quia exercere gratitudinem in suum benefactorem est quid honestum, rationi consonum, proinde licitum. Neque in jure canonico prohibetur, ne quis pro alio intercedat: siquidem Gregorius Papa *in d. c. latorem* asserit, se ad intercessionem quorundam alios promovisse ad sacros Ordines. Neq; est simonia rogare, ut sibi conferatur aliquod beneficium; quia *in c. tua nos 35. h. t.* clericus, qui ecclesiæ dederat sua bona, ut reciperetur in canonicum, & eadem bona haberet ipse pro præbenda, quia id mediante pacto egit, fuit simoniacus, & Pontifex rescripsit, quòd si humiliter esset rogaturus, ut reciperetur in canonicum, posset capitulum eum aggregare, ac eligere in canonicū, & bona illa etiam eidem dare pro præbenda; unde clericus ille licitè rogavit pro se ipso, ut promoveretur ad canonicatum.

10 Sunt tamen duo difficiles textus in contrarium, quorum primus desumitur ex *c. ordinationes 113. causa 1. q. 1.* ubi ordinationes factæ intervenientibus precibus falsæ esse dicuntur. Secundus ex *c. pueri 121. ead. caus. & quæst.* ubi prohibetur in ordinatione quæcunque venalitas, petitio, vel supplicatio personarum, proinde preces, & supplicationes videntur non posse admitti, ut intuitu earundem conferatur beneficium. Sed contra ad primum respondetur, ibi non esse sermonem de simonia in specie, sed tantùm in genere de modis, quibus illicitè conferri possunt ordines, ut si promovendus ad Ordines, & pro quo interponuntur preces, non sit omnino dignus, ut promoveatur; & nihilominus ratione precum promovetur. Alij etiam respondent *in d. c. ordinationes* tantùm prohiberi preces, quæ nectuntur cum pacto inducente obligationem, ut docet Suarez *lib. 5. de simonia c. 40. n. 11.* Ad secundum desumptum *ex c. pueri* respondetur, ibi non comparari venditionem ordinationis cum supplicatione, seu precibus; sed has poni ut distinctas, & separatas, adeò ut supplicationes, & preces ibi non prohibeantur ob malitiam simoniæ, quam preces inducant; sed ob alia incommoda, quæ nonnunquam oriuntur ex illis precibus, & supplicationibus, quia persæpe ij, pro quibus preces fiunt, non sunt tam digni, ut promoveantur, & debent excludi alij, qui sunt digniores, ut desumitur *ex c. 1. causa 8. q. 2.*

Quòd si dicas, collatorem tunc conferre beneficium ob preces interpositas, proinde committere simoniam, eò quia preces illæ sint quid temporale, & collator intuitu earum beneficium conferat. Contra est, quia tunc collator non confert beneficium propter preces, tanquam pretium, sed propter preces tanquam causam impulsivam conferendi beneficium ex mera liberalitate, & benevolentia: preces enim tantùm movent collatorem, ut omnino gratis velit beneficium conferre. Hinc si Petrus enixim rogaret collatorem pro beneficio conferendo Paulo indigno tali beneficio, si collator sineret se suaderi, ac moveri ad conferendum indigno beneficium, talis collatio esset quidem injusta, eò quia facta indigno, non autem simoniaca, quia collator illud non contulit propter preces tanquam propter pretium; sed ob preces ut causam impulsivam dandi omnino gratis beneficium ei, pro quo rogatur. Hinc neque est simoniacum conferre beneficium ob preces, ut vocant armatas, seu incutientes etiam gravem metum, si tamen nullum intercesserit pactum, quia tunc collatio beneficij non fit ob preces tanquam pretium, cum quo commutetur cessatio illatæ injuriæ: sed beneficium ut medium spirituale offertur gratis ad redimendam injustam vexationem, ut docet Suarez *lib. 5. de simonia c. 37. num. 10.* Conferre enim beneficium propter timorem gravem injustè incussum secluso omni pacto, non est simonia, sicut nec est simonia ex timore confiteri, communicare, missæ interesse diebus festis ad evitandam pœnam à Rege Galliæ nuper constitutam contra recèns conversos ad fidem catholicam in suo Regno, quia tunc timor incurrendi pœnam, est tantùm causa impulsiva, quâ recèns conversi sacris intersunt, confitentur, & communicant omnino liberè absque ullo pacto: ita nec est simonia dare beneficium ex timore gravi incusso, si nullum intersit pactum. Non enim quævis datio, vel promissio, cui 11

cui conditio adjicitur, constituit contractum reciprocum, seu ex utraque parte onerosum, quod desideratur ad inducendam simoniam, sed solùm si adjecta conditio vicissim imponat onus, seu obligationem justitiæ alteri per modum cujusdam commutationis: hinc promittens dotem puellæ adjectâ conditione; dummodo fiat monialis, talis promissio non est onerosa, quia non cogit puellam ad ingressum religionis, sed tantùm ex suppositione, quòd ipsa velit liberè Deo inservire, ac fieri monialis, gratis promissor vult eidem dare dotem, quæ solet monialibus dari.

12 Potest etiam collator beneficium conferre alteri ex timore gravi, ne ei noceat, quia tunc conferre beneficium ob talem timorem perinde est, ac illud conferre ad evitandum aliquod malum grave; quod potest esse odium, quo quis collatorem beneficiorum prosequitur, & ad hoc vitandum conferre beneficium perinde est, ac allicere inimicum ad benevolentiam: vel tale malum, quod timetur potest esse aliquod damnum externum in vita, fama, & fortuna; & ex timore damni illius imminentis conferre beneficium est etiam allicere inimicum ad benevolentiam, ne noceat. Quòd si interveniret aliquod pactum tacitum, vel explicitum, ratione cujus, qui potest nocere, se obligaret ad non nocendum, tunc ratione pacti contraheretur simoniaca labes, ut notat Sotus *lib. 9. q. 7. art. 3.*

13 Rursus si alter poterat de jure Paulo nocere, eò quia erat judex, vel accusator; & Paulus, qui crimen commisit, promittat ei aliquid spirituale, dummodo per initum pactum se obliget ad non nocendum, est etiam simonia: ratio est, quia illa cessio juris est tunc pretio æstimabilis, & quid temporale propter quod datur spirituale, quod est simoniacum jure divino, & naturali prohibitum. Immo id etiam procedit, tametsi non potuerit jure nocere, dummodo Paulus mediante collatione rei spiritualis illum adstringat ad imposterum non nocendum; quia tunc illa adstrictio, seu obligatio ad non nocendum, & propter quam datur res spiritualis, est quid temporale pretio æstimabile, est enim novum vinculum superadditum juri naturali, quo obligatur ex lege justitiæ non nocere Paulo.

14 An verò sit simonia conferre beneficium consanguineo intuitu consanguinitatis, respondetur negativè cum D. Thoma 2. 2. q. 100. art. 5. ad 2. quia tunc collator à consanguineo nil accipit temporalis, ratione cujus det beneficium ecclesiasticum; siquidem collator tantùm movetur ad conferendum beneficium consanguineo intuitu solius consanguinitatis, quapropter cum nihil prorsus accipiat à consanguineo, cui confert beneficium, hoc omnino gratis datur; proinde talis collatio non est simonia, cum non detur temporale pro spirituali, & detur beneficium absque ulla obligatione orta ex pacto.

15 Tum quia nulla potest canonica constitutio assignari, quæ simpliciter prohibeat conferri beneficia consanguineis, quia tunc beneficium non datur propter consanguinitatem, ut pretium; neque in commutationem illius, cùm ante collationem beneficij adfuerit consanguinitas. Canones enim solùm improbant collationes procedentes ex inordinato affectu carnali, & quando consanguinei præferuntur dignioribus: cæterum si collator beneficij conferat consanguineo indigno aliquod beneficium intuitu solius consanguinitatis, talis collatio est quidem illicita, & peccaminosa, non tamen simoniaca, eò quia nullum intercesserit pactum, nulla obligatio, nullúmque pretium.

An verò collator beneficij contrahat simoniacam labem, si ex timore amittendi creditum conferat Paulo suo debitori beneficium? Respondetur negativè, si nullum intercesserit pactum, ob quod imponatur nova obligatio in futurum debitori. Ratio est, quia si debitor aliàs sit dignus tali beneficio, & collator absque ullo pacto, ex quo oriatur obligatio aliqua, ei conferat beneficium, rectè & juxta regulas canonis confert beneficium digno. Quòd postea exigat suum creditum, non est illicitum, quia petit, quod suum est, seu quod sibi ex præcedente contractu debebatur: proinde collatio beneficij est totaliter gratuita. Cæterum esset simonia, si collator conferret beneficium collatori habito novo pacto securitatis in futurum: quia illud est onus, & quidem æstimabile, ut docet Suarez *lib. 5. de simonia c. 17. n. 18.* 16

In dubio autem, an temporale, quod datur gratis, se possit habere per modum pretij, tria debent considerari: primò qualitas personæ dantis, & recipientis, sub qua comprehenduntur etiam circumstantiæ *quis*, & *circa quem*, ut si persona divitijs affluat, vel paupertate laboret: ratio est, quia donum, quod respectu divitis est exiguum, & nullius fermè momenti, respectu pauperis est magnum: huc etiam spectat nobilitas personæ, quæ per se solet indicium esse donationis gratuitæ, quia proprium sit viri nobilis omnino gratis donare ad ostendendam propriam liberalitatem, & munificentiam *argu. c. 1. de donat.* Spectat etiam huc vinculum amicitiæ, & consanguinitatis, quia facilè inter consanguineos, & amicos præsumitur libera donatio, nisi fortassis personæ dantes, vel recipientes vitio tenerentur avaritiæ, ut notat Suarez *lib. 5. de simonia c. 36. n. 12.* non enim avarus præsumitur gratis, & ex liberalitate donare. 17

Secundò habenda est ratio ad circumstantiam qualitatis rei, quæ datur, quia si hæc fuerit magni pretij, non præsumitur gratis data, nisi id dans exprimat: ratio est, quia seclusâ tali expressione quilibet præsumitur dare eo modo, quo sine vitio dari solet: atqui dare gratis rem propriam magni valoris non esset effectus liberalitatis, sed vitij extremi, seu prodigalitatis, & nemo præsumitur velle prodigere, quod suum est *c. cum super hoc. 5. de renuntiat.* quòd si res dono data sit modici pretij, & pro nihilo reputetur à dante, eò quia divitijs affluat; tunc non videtur vero simile, velle dare rem tam exiguam, & modicam pro re tam magna 18

magna, sicut est res spiritualis, præsertim si dans sit munificus, & liberalis, & quia erubesceret dare tam modicum pro re ita magna: sin autem res dono data sit mediocris valoris, tunc quantitas consideratur respectu dantis, & accipientis: si res dono data sit pecunia, tunc præsumitur simonia, quamvis quantitas sit modica, eò quia parata pecunia semper solet dari ut pretium rerum, quæ mediante ipso recipiuntur, unde si non adsit aliqua alia causa, quâ cohonestetur illa pecuniæ solutio; hæc præsumitur dari in pretium rei spiritualis.

19 Sin autem res dono data pertineat ad esculenta, & poculenta, & sit in modica quantitate, adeò ut à donatore quasi nihili æstimetur, tunc non præsumitur data in pretium rei spiritualis. Tertiò consideratur circumstantia temporis, seu occasio donationis, quia urgente necessitate, quâ quis hîc, & nunc summè indiget re aliqua temporali; dator præsumitur eam liberaliter dare, ut opituletur necessitati sui proximi; unde non præsumitur tunc dari tanquam pretium rei spiritualis, præsertim si detur post receptionem rei spiritualis, quia cum res fuerit ipsi omnino gratis data, & nullam propterea contraxerit obligationem, si postea ei opituletur in necessitate, non censetur dare ipsi temporale pro spirituali, quod jam antea susceperat, sed tantùm vel ratione gratitudinis, vel ex charitate ad subveniendum necessitati proximi: sin autem munus temporale detur ante receptam rem spiritualem, vel etiam in ipsa receptione, tunc non ita facilè præsumitur data ex liberalitate, sed potiùs ex necessitate, ut desumitur ex *c. emendari 104. caus. 1. q. 1.* ut etiam si in ipsa receptione rei spiritualis detur munus temporale, videtur tunc ratione circumstantiæ temporis habere plus recompensationis, quàm gratuitæ donationis. Hoc totum desumitur *ex c. & si quæstiones 18. h. t.* ubi cum quidam electus fuisset in Archiepiscopum Strigoniensem, & confirmatus; & Papa ipsi per quendam Cardinalem Apostolicæ sedis Legatum transmisisset pallium, & frater Archiepiscopi electi equum inscio Cardinale illi misisset, eò quia cùm trajecisset mare Adriaticum, paucos haberet equos, Pontifex rescripsit, Archiepiscopum metuere non debere, eò quia in muneribus tria sint maximè attendenda, scilicet personæ dantis, & accipientis; earum qualitates; & muneris dati quantitas; ut etiam tempus donationis. Qualitas personarum ut attendatur à quo, & cui, videlicet an à paupere diviti; vel è converso datum fuerit: æstimatio muneris, & tempus donationis, si majoris, vel minoris pretij res existat; an instante necessitate, vel alio tempore conferatur. Pensata igitur qualitate Cardinalis Legati, & fratris Archiepiscopi Strigoniensis, non fuit magnum transmittere in donum Cardinali unum equum, quem etiam e aculatori non petenti vir divitijs affluens fortè donaret.

20 Præterea quia non alia intentione hoc factum fuisse constat, quàm ut Cardinali Legato subveniretur tempore necessitatis, Unde ex *d. c. & si quæstiones 18.* ut cognoscatur, an sit simonia in donis datis, vel acceptis à conferente aliquid spirituale, tria semper debent considerari. Primò qualitas personarum dantis, & accipientis, an divites sint, vel pauperes, ut si pauper det diviti, vel ècontra dives pauperi. Secundò quantitas muneris, an sit magni, vel minoris pretij. Tertiò tempus donationis, ut si instante necessitate, vel alio tempore opportuno, ut si vir admodum nobilis, & dives, qui iter facienti, & non petenti fortè daret equum, non esset simonia, quamvis aliquid spirituale antea ab ipso accepisset, eò quia donum non sit magnum, nec datum intentione rei spiritualis accipiendæ, cum eam jam acceperit, sed tantùm præsumitur equus datus, ut succurratur necessitati proficiscentis. Hinc illud Isaiæ 33. *Beatus qui excutit manus suas ab omni munere,* ut explicatur *in d. c. & si quæstiones 18. h. t.* intelligitur de illis donis, quæ solent pervertere animum accipientis; unde si ipsa persona electa offerat suo ordinatori, vel consecratori electuarium, vel de vino, vel de allijs hujusmodi, quæ sunt modici pretij, & quæ solent inclinare, vel movere voluntatem recipientis; tunc nec accipiens, nec donans putantur peccare, nec simoniam incurrere. Quamobrem concludit Pontifex *in d. c. & si 18. h. t.* non esse in similibus materijs dubitandum plusquàm oportet; nec hæsitandum ubi non oportet.

Simoniam tamen committit beneficiarius, 21
qui beneficium litigiosum cum multis expensis assecutus fuerat, si postea dum in pacifica possessione, illud alteri resignat coram Episcopo, vel alio Prælato inferiore cum pacto, ut Resignatarius, seu is cui resignatur beneficium, solvat expensas; quia tunc resignatio non est pura, cum exigat temporale pro spirituali: etenim nullo alio titulo expensæ illæ possunt exigi, nisi quia resignans ei beneficium resignat; proinde pro ipsa resignatione solvuntur expensæ illæ, quæ cum sint quid temporale, datur pretium temporale pro spirituali, quod est simoniacum. Præterea est etiam simoniacum instituere coram Episcopo reciprocas resignationes, ut cum quis dicit: ego resigno meum beneficium tuo nepoti; vel amico: tu verò resigna tuum mihi, vel meo nepoti; quia non solùm hæc resignatio fit in favorem, sed etiam continet pactum resignationis reciprocæ, quod omninò extra casum permutationis est jure prohibitum. Idque à fortiori etiam procedit de renuntiatione triambulari, quæ inter tres fieri solet, ut si Joannes dicat, renuntio meo beneficio in favorem Petri, ut Petrus resignet suum Paulo, & Paulus resignet suum mihi; ratio est, quia tunc non habetur resignatio pura, sed mediante multiplici pacto inducente obligationem, quæ pacta inducunt simoniam.

Sin autem lis oriatur super ecclesiastico beneficio, vel re alia spirituali non prohibentur 22
partes amicabiliter, & gratis inter se componi duobus hisce modis. Primò si unus spontè, & gratis renuntiet juri suo, & litem deserat, & tunc nil obstat, quo minus si alter ex gratitudine

tudine velit ipsi donum aliquod dare, possit illud sine simonia accipere, quia id non est simoniacum, cum nullum intercedat pactum, & munus offeratur ex pura, & simplici gratitudine. Secundò si arbitros compromittant, ut illi parti rem totam adjudicent, quæ potiori jure niti visa fuerit. Transactio tamen, in qua ex una parte beneficium ecclesiasticum, & ex altera res temporalis datur, remittitur, vel retinetur, est simoniaca: ratio est, quia transactio est reciprocus contractus, & species quædam commutationis rei temporalis cum spirituali *c. cum pridem de pactis*. Quamvis controversiæ, quæ circa res alias, vel jura spiritualia versantur, possint terminari offerendo, vel retinendo aliquid spirituale, non tamen id conceditur in materia beneficiali, nisi Prælati authoritas intercedat.

§. XIII.

De Titulis excusantibus, ne contrahatur simoniaca labes.

1 Liquet ex præexpensis, simoniacum esse dare pretium cum pacto inducente obligationem pro re spirituali ob improportionem temporalis cum spirituali, ut enim docet D. Thomas *2. 2. q. 100. art. 2. & 5. in corp.* malitia simoniacæ commutationis non aliundè oritur, quàm ex improportione, quæ est inter rem materialem, seu temporalem, & spiritualem. Hinc primus titulus excusans; ne contrahatur simoniaca labes, est, si permutatio rei spiritualis fiat cum re altera merè spirituali, cui nil temporale, seu pretio æstimabile sit annexum ex natura rei, nec pactum inducens obligationem intercedat. Quapropter commutare sacras reliquias cum alijs sacris reliquijs spectato jure divino non est simoniacum, ut nec etiam commutare jus patronatus cum alio jure patronatus, aut beneficium ecclesiasticum cum alio beneficio itidem ecclesiastico, ut docet Suarez *lib. 4. de simonia c. 30. n. 5.* siquidem hujusmodi commutatio rei spiritualis cum alia purè spirituali non est prohibita jure divino, nec adversatur Christi præcepto gratis dandi, quia si tantùm detur purum spirituale pro spirituali non intervenit pecunia, nec aliud pretium temporale æquivalens, sine quo non habetur contractus emptionis, & venditionis, consequenter neque simonia: cum quia per talem commutationem non fit injuria, nec irreverentia rei spirituali.

2 Verùm si hæc commutatio beneficiorum, vel rerum purè spiritualium fiat per pactionem privatorum beneficiariorum sine authoritate superioris ecclesiastici, est simonia prohita jure ecclesiastico, adeò ut duo beneficiarij sine authoritate superioris ecclesiastici non possint pacisci super permutatione beneficiorum adinvicem; quia id illicitum est, & jure ecclesiastico simoniacum, ut ostendit Suarez *lib. de simonia. c. 31. n. 8. & sequent.* quamobrem permutatio rei spiritualis, cum spirituali mediante pacto etiam secluso omni pretio, si res spirituales, quæ permutantur, sint beneficia ecclesiastica, permutatio est illicita, quia prohibita, & est simoniaca jure ecclesiastico. Extra tamen materiam beneficiorum non est ullo jure positivo specialiter prohibitum permutare rem aliquam spiritualem pro spirituali, ut sacras reliquias pro alijs sacris reliquijs: ratio est, quia canones tantùm prohibent pactiones in rebus spiritualibus, in quibus includitur aliquid temporale, quod datur pro spirituali, ut in beneficijs includuntur fructus temporales.

3 Secundus titulus excusans à simoniaca labe comprahenda est, si pro obligatione ministerij spiritualis accipiatur aliquid temporale, non ut pretium ejusdem ministerij spiritualis, sed tantùm titulo congruæ, & necessariæ sustentationis; id enim est rationi omnino consonum, ut qui altari servit, de altari vivat, est enim sustantatio Ministri jure naturæ debita eidem; hinc Christus *Matth. 10.* cùm dixisset, *gratis accepistis, gratis date*, postea subdidit: *dignus est operarius cibo suo*. & refertur etiam *in c. charitatem 45. in fin. causa 12. q. 2.* quia tunc non permutatur res spiritualis pro temporali, nec spirituale æstimetur pretio, sed omnino gratis datur; ratio est, quia necessaria, & congrua sustentatio, quæ datur Ministro, est illi debita, non ut pretium sui ministerij, sed ex naturali justitia postulante, ut ei qui in alterius gratiam, & commodum laborat, detur sufficiens sustentatio considerato statu personæ. Quamobrem cum tale stipendium non detur ut pretium ministerij spiritualis quà talis, sed tantùm quatenus præcisè est aliquod servitium, seu operatio facta in gratiam alterius; & qui altari inservit, conveniens sit de altari vivat, ideò non incurritur simonia, si Minister altaris accipiat stipendium pro congrua sustentatione: siquidem stipendium sustentationis ex justitia, & jure naturæ est debitum ministrantibus spiritualia.

4 Hinc Ministri ecclesiastici de hujusmodi stipendio sibi debito ex justitia pro congrua sustentatione possunt pacisci, siquidem licitum est in pactum deducere, quod alicui jure naturali, & ex justitia est debitum: ratio est, quia tunc pactum non cadit super rem temporalem, quatenus hæc est pretium; sed quatenus est stipendium necessarium pro congrua sustentatione illius, qui inservit altari, si enim Dominus alicujus capellæ vellet sacerdoti tam modicum dare, ut non sufficeret pro ejus congrua sustentatione, & teneretur inservire tali capellæ, vel ecclesiæ per totum annum, tunc sacerdos posset recusare beneficium, vel pacisci cum Domino pro majori stipendio, quo possit congruè vivere juxta legem, vel consuetudinem, quia cùm quantitas justi stipendij ipso jure naturali non sit definita, nec determinata, ideo debet per legem, vel consuetudinem determinari: & si leges, vel consuetudo nil in specie statuant, potest tunc sacerdos, qui debet semper inservire ecclesiæ, convenire cum ejus patrono circa quantitatem proprij stipendij pro congrua

grua sustentatione; id enim nullo jure est prohibitum: debet tamen tunc vitari turpis exactio avaritiæ, quæ simoniæ speciem præfefert ut si spirituale, non priùs daretur, quàm pecunia fuerit data, vel cautio præstita de illa solvenda; quia id prohibetur *in c. in tantùm 36. h. t.* ubi dicitur, esse simoniam aliquid accipere pro chrismate, licèt anticipetur solutio pecuniæ, & mutetur nomen pecuniæ vocando illam paschalem, quia qui exigit anticipatam solutionem pecuniæ, videtur eam exigere ratione pretij pro ministerio spirituali, quod redolet simoniam.

5 Cæterum possunt sacerdotes, & clerici ministrantes spiritualia exigere stipendium sustentationis, licèt divitijs affluant ob bona patrimonialia, vel etiam habeant alia beneficia ecclesiastica, quia clericus quamvis dives, non exigit tale stipendium ut pretium, proinde non est simoniacus; quia non vendit ministerium spirituale: neque tale stipendium datur clerico ut mera eleemosyna ex misericordia, sed ut debitum ex justitia, quia ut scribit Apostolus *1. ad Corinth. 9.* nemo suis stipendijs militare cogitur, seu laborare in gratiam alterius: quod enim ex alijs bonis possit alimenta habere, id per accidens se habet, neque impedit, quo minus stipendium sit ex justitia debitum.

6 Hinc si Parocho non sufficerent pro congrua sustentatione reditus suæ Parochiæ; posset Episcopus præcipere Parochianis alias oblationes faciendas Parocho in subsidium suæ congruæ, & necessariæ sustentationis; eò quia necessaria sustentatio debeatur Parocho ex justitia, ex eo quòd in spiritualibus suis inserviat parochianis: & ad Episcopum pertinet procurare sufficientia alimenta suis inferioribus pastoribus.

7 Neque hujusmodi exactiones adversantur juri communi, quia hoc tantùm loquitur de ministris habentibus sufficientem sustentationem. Hinc excusantur Ministri ecclesiastici accipientes pias oblationes, vel alia stipendia ex consuetudine, vel legibus ecclesiæ præscribentibus aliquid dari pro certis ministerijs. Neque obstat, quòd sacerdotes aliunde jam habeant, quo possunt commodè ali; quia, ut dixi, id per accidens se habet, nec debet obesse sacerdoti, ne recipiat id, quod ex natura rei est ipsi debitum, quia nemo quamvis divitijs affluat, tenetur proprijs militare stipendijs.

8 Posset tamen Minister aliunde peccare exigendo hujusmodi stipendia, & tunc contingeret, si ex officio teneretur ministrare, & ratio ejusdem officij reditus haberet ad congruam, & necessariam sustentationem: tunc enim alia stipendia, quæ exigeret, essent illi indebita, proinde peccaret contra justitiam ea exigendo. Quinimò si quis pacisceretur pro hujusmodi stipendijs indebitis, non excusaretur à simonia, quia cum sint supra necessariam sustentationem, & communem taxam, videretur auctarium accipere non pro sustentatione, sed ut pretium operis spiritualis.

9 Tertius titulus excusans à simoniaca labe est, si temporale donetur sub onere, & conditione operis spiritualis præstandi, dummodo non fiat per modum retributionis, seu compensationis, sed tantùm ex mera liberalitate, ut si Christianus, promittat infideli, se ei daturum 50. aureos, si baptismum suscipiat, quia tunc non intervenit contractus onerosus, & reciprocus, defectu cujus promissio, seu conventio, non est simoniaca, sed donatio liberalis, per quam cui fit promissio, non imponitur ulla obligatio aliquid faciendi, sed tantùm promittens illi aperit suam mentem, quòd si velit suscipere baptismum, sit eidem daturus tales pecunias, & quidem omnino gratis: alioquin si quis diceret: do tibi centum aureos, si mihi, vel amico meo dederis reliquias, vel quid aliud spirituale, tunc conditio reciproca transiret in commutationem, seu contractum saltem innominatum *do, ut des*, proinde talis contractus esset simoniacus, quia daretur temporale pro spirituali. Secus si promissio nulli nectatur contractui oneroso, & tantùm fiat, ut alius alliciatur ad opus aliquod pium, vel ad suscipiendum baptismum, nulla intervenit simonia, tametsi infidelis ob bonum illud temporale, ut motivum quoddam secundarium, & impulsivum baptismum susciperet, quia promittens temporale non dat illud in pretium, quo accipiat aliquod spirituale, sed tantùm ut promissarius ipse exerceat talem actum spiritualem, quo posito promissor ex mera liberalitate vult ipsi dare pecuniam illam; cùm enim habeat dominium supra suas pecunias, potest illas dare sub ea conditione, quæ ipsi magis placuerit, dummodo ipse non accipiat aliquod spirituale, nec det illas ut pretium rei spiritualis: hoc enim pacto etiam Deus in scripturis promisit plura bona temporalia servantibus præcepta, & quidem per modum pacti, & conditionis. Tum quia moris est, ut adolescentes sub ea conditione alantur, & instruantur in collegijs, & seminarijs, ut statum ecclesiasticum suscipiant, & si nolint esse clerici, restituant sumptus.

Hinc licita est etiam, & valida manumissio 10
servorum facta sub ea conditione ut Monachi fiant, & Deo in monasterijs inserviant: unde est etiam licita promissio, quâ Christianus promittit infideli certam pecuniæ summam, si fiat Christianus: quia tunc non datur illa pecunia tanquam pretium rei spiritualis, neque per illam adigitur infidelis ad suscipiendum baptismum, sed datur illi optio eligendi baptismum cum tali pecunia, vel carentiam baptismi sine pecunia; cum enim nullum intercedat pactum, nec ulla contrahatur obligatio, sed tantùm promissor velit ex liberalitate talem summam pecuniæ dare infideli, si convertatur, nulla incurritur simoniaca labes: sicuti ex eo, quòd proficiscenti ad limina Apostolorum ex partibus Germaniæ devotionis causâ vir equestris daret omninò liberè, & gratis centum florenos, quos non daret, si aliàs Romam non proficisceretur.

Quartus titulus excusans à contrahenda simoniaca labe est; si aliquod exigatur tempo- 11
rale

rale pro labore extrinseco per accidens annexo actioni sacræ: ratio est, quia illi labores in se sunt quid temporale, & pretio per se etiam æstimabile; neque rei spirituali necessariò connexum, adeò ut cantor possit aliquid exigere pro labore, & artificio canendi, pro voce, vel musico instrumento, quia hæc nonnisi per accidens comitantur divina officia, quæ cum fieri possint sine cantu, talis labor, seu artificium canendi, seu musicum instrumentum dicitur propterea divino officio per accidens connexum: neque ex eo, quòd tale artificium canendi, vel musicum instrumentum nectatur divino officio, amittit suam æstimationem, quam aliàs ut res profana haberet. Musici igitur, qui in ecclesijs divina officia canunt, possunt sine labe simoniæ aliquid temporale accipere ratione laboris extrinsecè annexi divino officio, siquidem posset divinum officium peragi sine cantu. Tum quia ut notat Suarez *tom. 1. de relig. lib. 4. c. 21. n. 15.* & Toletus *lib. 5. c. 86.* cantus ille musicus reponi videtur inter illa spiritualia mixta, in quibus temporale prædominatur, seu quæ plus habent de temporali, quod vendi potest, quàm de spirituali. Verùm non desunt, qui censeant pro tali cantu, non posse pretium ullum temporale accipi, quando ex munere clericali, vel ordine, seu officio spirituali adhibetur in Dei cultum, quia tunc totus actus est spiritualis, & ex sua ratione exigit informari virtute religionis, ut legitimè fiat. Neque obstat, quòd dicatur extrinsecùs annexus divino officio, eò quia hoc possit sine tali cantu peragi. Respondent enim, sufficere quòd officium nectatur cum tali cantu, quia tunc cantus ut annexus divino officio spirituali quodammodo spiritualizatur, quatenus constituit quid unum cum divino officio, proinde est materia simoniæ, perinde ac alia annexa spiritualibus.

12 Ad aliud, quod addebatur ex Toleto, & Suarez, respondent, non posse convenienter dici, quòd in cantu ecclesiastici officij prædominetur temporale, sicut prædominatur in calice consecrato; quia sicut cùm venditur calix consecratus, principalius est ipsa materia calicis, quæ sola venditur, & non ipsa consecratio, quæ vendi non potest; ita cantus ille in divinis officijs persolvendis principaliter adhibetur, & æstimatur, quia officium non aliter persolvitur in tali ecclesia, quàm per talem musicum cantum, quapropter non videtur quomodo pro cantu illo possit pretium dari, & accipi, ita censent nonnulli cum Wigers *de justitia tract. 7. c. 4. dub. 8. n. 42.*

13 Verùm non putârim recedendum à communi sententia, quia revera artificium illud, quod adhibetur in cantu, instrumenta musicalia, & alia, quæ interveniunt ad divina officia persolvenda, tantùm accidentaliter nectuntur divino officio, quod commodè persolvi posset sine tali artificio in cantu, & instrumentis musicalibus. Præterea potest stipendium etiam dari musicis pro sua propria sustentatione, cum Operarius dignus sit cibo suo: potest etiam stipendium ipsis dari ex gratitudine, vel liberalitate. Demum ad reconciliandas pugnantes sententias posset distinctio adhiberi: si cantus ex munere clericali, aut ordine, aut dono spirituali adhibeatur, tunc non est licitum pro cantu illo dare pretium temporale, eò quia cantus utpote annexus divino officio ab eodem quodammodo spiritualizatur, fitque materia simoniæ; unde tunc tantùm licitum est pacisci personæ sustentationem, cùm hæc sit ex justitia, & jure naturali debita operario. Sin verò cantus ille adhibeatur ad excitandam populi devotionem, nimirum ut concursus, & fluxus populi fiat frequentior, tunc videtur non minus posse ejus pretium pacisci, quàm pulsus campanarum, quo homines ad divina officia vocantur, & incitantur præsertim in festis solemnioribus.

Quintus titulus excusans à contrahenda simoniaca labe est, si detur aliquod temporale ad 14 redimendam injustam vexationem, quando pecunia datur ad tollendam ipsam vexationem injustam, quam quis patitur circa rem spiritualem: non ita esset sufficiens titulus ad excusandam simoniam, si vexatio esset justa, quia tunc non esset licitum mediâ pecuniâ tollere vexationem, ex qua parte est justa; quia pecunia tradi videretur pro acquirenda re spirituali, & via sibi ad ipsam munienda. Rursus qui nondum in beneficijs habet jus in re, seu qui nondum est confirmatus, vel institutus, vel nondum collationem factam acceptavit, communior sententia est, quòd non possit oblato pretio vexationem redimere ab ijs, qui simul obesse, & prodesse possunt, adeò ut qui nondum habet jus in re, tantùm possit oblato pretio redimere vexationem ab his, qui solùm obesse possunt, sive vi, sive fraude obsint, sive muneribus, sive precibus apud Electores, aut collatores, ut desumitur *ex c. Matthæus 23. h. t.* Qui verò habet jus in re per confirmationem, vel institutionem, aut liberam collationem potest pretio redimere vexationem, si fortassis ab alio impediatur injustè à possessione capienda, eò quia possessio secundùm se non sit quid spirituale, ac proinde non detur temporale pro spirituali. Hinc dare pecuniam pro jure quæsito in dignitate, vel alio beneficio conservando contra injustam vexationem non est simoniacum, ut communiter docent.

Sextus titulus excusans à simoniaca labe est 15 traditio, vel acceptio rei spiritualis pro temporali, & vice versa ex consuetudine, quæ tamen solùm locum habet ad tollendam simoniam jure humano inductam: quia lex humana potest per contrariam consuetudinem abrogari non solùm in partem, verùm etiam in totum: & non solùm quoad pœnam, verùm etiam quoad culpam. Non tamen consuetudo est titulus, qui sufficienter excuset acceptionem, vel traditionem rei temporalis pro spirituali per modum pretij, quia hoc est semper intrinsecè malum, & simoniacum contra jus naturale, & divinum, & nulla consuetudo potest induci, quæ potis sit abrogare jus naturale, & divinum.

§. XIV.

De Pœnis contra simoniacos à jure statutis.

1 CErtum est, nullam esse simoniam, quæ inducat pœnas juris ipso facto, nisi in ordine, beneficijs, & ingressu religionis; nec ob simoniam purè mentalem, si ea sit tantùm interna, adeò ut in nullum actum externum prodeat, incurri has pœnas à jure statutas: imò neque posse simoniacum purè mentalem ab ecclesia puniri juxta probabiliorem sententiam docentem, non posse ecclesiasticam jurisdictionem directè præcipere, & prohibere, nec punire actus merè internos, nisi prodeant in aliquem actum externum, cui adnectantur, tunc enim ex eo, quòd ecclesia directè judicet, vel puniat actum illum externum, indirectè etiam judicat, vel punit actum internum. Quamobrem si simonia sit purè mentalis, & interna nulli actui externo connexa nulla ob illam incurritur pœna juris juxta communem sententiam, & desumitur ex *c. mandato 46. h. t.* ubi cum Gregorius IX. cuidam mandâsset, ut cum Monachis simoniacè in monasterium receptis juxta *c. quoniam 40. h. t.* quod est ex Concilio Generali Lateranensi desumptum, dispensaret, consultus ab eodem Pontifex, rescribit, mandatum suum etiam ad Abbates extendi; ad resignationes autem spiritualium, & temporalium, quæ nullo pacto, sed solo animi affectu (commutandi spirituale pro temporali, vel ècontra) præcedente, utrinque taliter, id est simoniacè acquiruntur, pro simonia hujusmodi non teneri, sed sufficere, ut per solam pœnitentiam suo satisfaciat Creatori. Loquitur Pontifex de simonia solùm mentali, quæ nullo externo signo proditur; tametsi uterque habeat in animo intentionem simoniacam commutandi temporale pro spirituali, vel ècontra, & hoc animo ad opus simoniacum procedat: tales vult Pontifex non teneri ad resignationem, aut restitutionem eorum, quæ per simoniam merè internam acquirunt: & quamvis aliqui apud Barbosam *in d. c. mandato 46. n. 2. h. t.* censeant simoniacos merè mentales subjacere pœnis simoniæ realis, id tamen videtur omnino improbabile cùm ecclesia non judicet de occultis, & Pontifex dicat, sufficere talibus ut pœnitentiam agant.

2 Non tamen absolutè dici potest, quòd sola voluntas, seu affectus non faciat simoniacum, siquidem Pontifex *in d. c. mandato* talem absolutè vocat simoniacum, quia sicut qui affectum habet fornicarium, verè est fornicator, quamvis exteriùs animum fornicandi non prodat: ita habens intentionem simoniacam, licèt illam intus in solo animo retineat, est verè simoniacus, & peccat graviter, quapropter Pontifex eidem injungit, ut per pœnitentiam suo satisfaciat Creatori de peccato, licèt non teneatur resignare, quod per simoniam mentalem acquisivit, eò quia pœnæ juris ipso facto non incurrantur, nisi per simoniam externam, & de qua ecclesia possit judicare.

Rursus neque per solam simoniam conventionalem eâ exceptâ, quæ confidentialis dicitur, incurruntur ipso facto pœnæ juris positivi: 3
dicitur simonia conventionalis, quæ ex neutra parte completa est, vel in qua licèt datum sit pretium, nondum tamen tradita est res spiritualis, & ideo dicitur conventionalis, eò quia adhuc consistat in ipsa conventione: quia canones pœnas inferentes simoniacis non utuntur verbis significantibus conventiones simoniacas, sed dationes, & receptiones procedentes ex talibus conventionibus; adeo ut canones non injungant pœnas conventionibus, quæ sunt causæ, à quibus procedunt dationes, & receptiones, sed tantùm ipsis dationibus, & receptionibus, quæ sunt effectus præcedentium conventionum: ut liquet ex *c. non satis 8. c. de simoniacè 22. h. t.*

Tum quia leges pœnales cum sint odiosæ, sunt stricti juris, adeò ut si pœnas injungant alicui actui, id intelligendum sit de tali actu completo, ut non sufficiat, si tantùm sit inchoatus, ut pœnæ incurrantur; alioquin leges pœnales ob actum completum extenderentur etiam ad ejus inchoationem, quod in jure non admittitur: sed venditio, & emptio simoniaca non completur sola conventione, sed per realem dationem, & receptionem, seu per contractum totaliter completum, ex quo patet, per simoniam purè conventionalem non incurri pœnas juris positivi: sicut lex pœnalis injungens pœnam capitis committenti homicidium, non punit capitis amputatione solum conatum homicidij, seu eum, qui ex parte sua conatus fuit hominem occidere, si de facto non occidit, quia ad incurrendam pœnam injunctam à lege requiritur, ut sit actus completus, & effectus, seu executio subsequatur: ita à pari ut incurrantur pœnæ simoniæ, debet hæc esse completa ex utraque parte; adeò ut intercesserit venditio, & emptio rei spiritualis pro temporali: hinc si pretium temporale nondum sit datum, res spiritualis quamvis sit tradita, vel accepta non incurruntur pœnæ, donec pretium temporale accipiatur ab illo, qui rem spiritualem vendidit: ratio est, quia malitia simoniæ consistit in sacrilega irreverentia, quæ infertur rei sacræ, quando pro pretio temporali datur venum: & hæc irreverentia non consumatur per solam traditionem rei spiritualis, sed tantùm inchoatur, & postea completur per receptionem pretij temporalis: quapropter ad incurrendas pœnas juris, utrumque requiritur datio rei spiritualis, & acceptio pretij temporalis pro eadem. 4

Quamvis emptio & venditio videatur perfecta, quando res est tradita, tametsi pretium nondum sit solutum, ut docent Sotus *lib. 9. q. 8. art. 5.* Cajetanus *V. simonia.* Garcia *p. 8. de benefic. c. 1. n. 20.* & alij: nihilominus ad incurrendas pœnas juris injunctas simoniacis, requiritur non solùm traditio rei spiritualis, sed 5
alte-

ulteriùs etiam receptio pretij temporalis pro eadem re spirituali, quia si nondum acceptum sit pretium, tunc contractus est tantùm completus ex parte vendentis, quatenus ipse jam tradidit rem spiritualem juxta conventionem factam; non ita ex parte ementis, quia adhuc isti superest solvere pretium temporale pro accepta re spirituali: & quia leges pœnales sunt odiosæ, non sunt ampliandæ ad contractum completum ex una tantùm parte, sed debent restringi ad solum contractum completum ex utraque parte.

6 Quamvis fortassis ex rigore juris videantur hæ pœnæ contrahi per simoniam conventionalem, etiam ex neutra parte completam, cùm ad substantiam contractûs emptionis, & venditionis sufficiat conventio, quæ solo consensu perficitur: nihilominus juxta stylum curiæ Romanæ, non incurruntur pœnæ juris nisi per simoniam realem utrinque completam, non obstante Bulla Pij V. hac de re edita: ratio est, quia pœnæ præsertim graves, & quæ ipso facto incurruntur, quantum fieri potest, debent restringi: quapropter pœnæ constitutæ ijs, qui spiritualia emunt, & vendunt, restringi debent ad emptionem, & venditionem completam, nisi aliter in lege pœnali exprimatur, quia lex puniens aliquem actum, censenda est punire actum completum. Hinc patet, emptionem, & venditionem non censeri perfectam in ordine ad incurrendas pœnas juris positivi, quando res tantùm est tradita, & pretium nondum solutum; quia requiritur executio totalis ipsius effectus; hæc autem executio non est completa per solam traditionem rei spiritualis, sed ulteriùs etiam requiritur solutio pretij temporalis pro re eadem.

7 Hinc si collator paciscatur cum emptore beneficij ecclesiastici velle 500. florenis eidem vendere beneficium, & statim illud conferat, & emens illud acceptet, sed nondum solvat 500. florenos; nondum venditor, & emptor incurrunt pœnam juris, tametsi peccaverint; nec collatio beneficij est irrita. Sin verò post semestre, vel annum Emptor solvat illos promissos 500. florenos pro pretio beneficij juxta conventionem factam, tunc incurruntur ab utroque pœnæ juris ipso facto, & uterque est excommunicatus, & contractus ab initio factus est nullus, consequenter etiam invalida ipsa collatio beneficij ex stylo Curiæ Romanæ, cui hac in re omnino standum est.

8 Juvat observare, quòd quando excommunicatio lata dependet ab eventu futuro, quo posito retrotrahitur ad præteritum, tunc collatio purè facta est similiter dependens ab eodem eventu futuro, adeò ut antequam eventus ponatur collatio, non sit absolutè valida, nec invalida: sed medio quodam, ac indifferenti modo se habeat: perinde ac res indeterminata, quæ petit determinari à sua forma: hinc posito eventu, veluti forma, seu ipsa solutione pretij temporalis pro re spirituali contractus initio initus est irritus, & ejus nullitas non incipit tunc tantùm, quando pretium temporale solvitur, sed retrotrahitur ad tempus initi contractus, adeò ut censeatur talis contractus ab initio irritus, proinde etiam excommunicatio, & inhabilitas ab initio contracta: & qui ex beneficio ecclesiastico pretio temporali empto ante biennium, licèt pretium non solverit nisi post biennium, fructus percepit, teneatur restituere eosdem perceptos intra biennium: secus si negata fuit solutio, collatio ab initio judicatur valida, ut etiam si solutio fuit ab initio facta, sed beneficium nunquam collatum; tenetur quidem, qui pretium accepit, illud restituere non tamen incurrit pœnas juris.

Idque varijs potest exemplis explicari. Primò in amissione emphyteusis de jure incursâ, eò quia Emphyteuta per triennium omiserit pensionem solvere; hæc enim amissio ita dependet à Domino directo, ut si hic declaret, se velle, ut res illa sit amissa, sit talis judicanda cum omnibus fructibus perceptis ab eo tempore, quo triennium completum est; quando res jure in commissum cecidit: secus si Dominus directus non declarat, se velle, ut res illa sit amissa, non censetur amissa, nec fructus restituuntur. Secundum exemplum adducitur à Lessio *lib. 2. c. 35. n. 132.* in excommunicatione lata contra eum, qui statuto tempore pensionem beneficialem non solvit: hæc enim excommunicatio quamvis sit latæ sententiæ, non tamen incurritur, nisi Pensionarius declaret, se velle, ut incurratur: & posita hac declaratione retrotrahitur, & censetur incursa ab initio, quo cœpit esse in mora, ut docet Navarrus *c. 23. n. 104.* Addit Lessius aliud exemplum de statu captivi, si enim is, qui captus est ab hostibus, post aliquod tempus decesserit, censetur fuisse mortuus ab initio suæ captivitatis: sin verò postliminio reversus fuerit, perinde est, ac si semper mansisset in patria: unde quæ in statu captivitatis contigerunt, dependent ab eventu futuro, nimirum si postliminio revertatur §. *ejus qui apud hostem juxta Gloss. instit. quibus non est permissa facultas testandi.* Pari pacto in conventione simoniaca, qua res spiritualis venditur pro pretio temporali, si res spiritualis statim tradatur; & solutio pretij temporalis protrahatur ad aliud tempus, pœnæ injunctæ à jure suspenduntur, donec solutio pretij temporalis fiat; quòd si nunquam solveretur, collator beneficij nunquam incurreret hujusmodi pœnas: sed cum primùm fit solutio pretij, collator accipiens pro beneficio collato tale pretium incurrit pœnas omnes juris, quæ retrotrahuntur ad tempus collati beneficij, quamvis biennium effluxerit.

Hinc docent Canonistæ, eum qui per simoniam conventionalem beneficium obtinuit, non teneri illud dimittere, eò quia collatio non sit absolutè irrita, sed aliquo modo valida, dependenter tamen ab eventu futuro, seu à solutione pretij temporalis pro re spirituali: cùm primùm, qui beneficium vendidit, pretium temporale accipit, incurrit pœnas juris non à tempore accepti pretij, sed collati beneficij, 10

quia tunc pœnæ retrotrahuntur ad tempus collationis factæ ex stylo Curiæ Romanæ teste Navarro *c. 23. n. 104.*

11 Oritur tamen difficultas, quia si excommunicatio, & inhabilitas retrotrahitur, sequitur eum, qui post contractum simoniacum ante ejus completionem celebrat, fore irregularem, eò quia celebret in excommunicatione. Sed contra est, quia hæc retrotractio est fictio juris, & non sufficit ad inducendam irregularitatem: siquidem ad hanc incurrendam ex violatione censuræ necesse est, ut censura jam ante sit absolutè incursa, quòd enim nondum incurritur, non violatur, quia quod non est, non potest violari. Tum quia appellans à declaratione excommunicationis, de qua dubitat, an valeat, si celebrat, non fit irregularis, quamvis postea illa declaratio legitimè facta fuerit, ut docet Felinus in *c. Rudolphus 35. col. ult. de rescript.* Pari pacto, si sacerdos excommunicatus suam ignorans excommunicationem celebret, non incurrit irregularitatem, ut habetur *in c. Apostolicæ 9. de cleric. excommun.* eò quia bona fide egerit, & voluntariè censuram non violaverit: unde multò minùs fit irregularis venditor beneficij ecclesiastici, ex eo quòd celebret, antequam ipsi solvatur pretium temporale pro collatione beneficij, quia nondum intelligitur incurrisse excommunicationem, nec alias pœnas juris, quas tunc tantùm incipit incurrere, cum primùm ipsi solvitur pretium; licèt pœnæ tunc postea retrotrahantur ad tempus factæ collationis: hæc autem retrotractio id operatur, ut si intra tempus interjectum à collatione beneficij, & solutionis pretij aliud beneficium collatum sit, collatio sit irrita, quasi tunc fuisset excommunicatus, & inhabilis, ut etiam fructus percepti ex tali beneficio sunt restituendi.

12 Ratio, cur non incurratur irregularitas intra tempus interjectum à collatione, & solutione, si qui beneficium accepit, & nondum solvit pretium, celebret, est, quia irregularitas pertinet ad damnum, & acquisitio beneficij ad lucrum: & plus requiritur ad damnum incurrendum, quàm ad lucrum accipiendum, quapropter illa retrotractio, quæ non sufficit ad irregularitatem incurrendam, potest sufficere, ut sit impedimento, ne lucrum ullum captetur, ut habetur in *l. juris ignorantia 7.* Quamobrem ut docet Covarruvias *in c. Alma Mater p. 1. §. 7. n. 3.* si excommunicato etiam ignoranti suam excommunicationem conferatur beneficium, collatio est invalida: si tamen cum eadem ignorantia celebret, non fit irregularis.

13 An verò hæc retrotractio pœnarum juris ad tempus factæ collationis, etiam locum habeat in foro conscientiæ. Sententia probabilis est, non habere locum in foro conscientiæ, eò quia canones id non statuant; sed tantùm in foro externo procedere: ratio etiam id videtur suadere, quia coram Deo nemo verè est excommunicatus ante contumaciam: & ille non est contumax nisi contra prohibitionem eidem manifestatam aliquid agat sub pœna excommunicationis: Unde hæc retrotractio non videtur procedere in foro conscientiæ. Tum quia contumacia non retrotrahitur, consequenter neque excommunicatio; neque pœnæ, quæ ad illam sequuntur. Tum quia hujusmodi retrotractio solùm fit per quandam juris fictionem, ut nimirum magis puniatur, qui deliquit: & solùm ex stylo Curiæ Romanæ ex quibusdam causis est introducta, ex quibus conijcitur pertinere tantùm ad forum externum, adeò ut in foro conscientiæ non incurrantur pœnæ simoniæ, nisi à tempore completæ simoniæ quoad totum effectum: & secundùm hanc sententiam Beneficiarius non tenetur restituere fructus perceptos intra tempus, quo nondum solverat pretium beneficij sibi collati. Contraria tamen sententia videtur communior, ac probabilior, eique propterea adhærendum.

An verò simonia realis, & completa solo tamen jure ecclesiastico prohibita obnoxia sit pœnis simoniæ à jure injunctis simoniacis? Plures affirmant, adeò ut si duo Beneficiarij permutent inter se se sine auctoritate superioris beneficia, incurrant pœnas juris; quamvis hujusmodi permutatio sit tantùm simoniaca jure ecclesiastico, ita docent Malderus *tract. 9. in 2. 2. c. 3. dub. 18.* Navarrus *in c. si quando de rescript. except. 4. in fin.* ubi asserit, incurrere excommunicationem, & collationem esse nullam, si quis diceret: renuntio meum beneficium, ut tu renunties tuum, quamvis hæc simonia sit tantùm de jure ecclesiastico, & positivo: hoc idem asserit etiam procedere, cùm quis resignat beneficium reservata sibi pensione, quæ simonia est etiam ecclesiastica. 14

Idque videtur etiam probari ex antiquis canonibus, in quibus reprobantur simpliciter pacta, quæ in permutatione beneficiorum sine auctoritate superioris fiunt *c. quæsitum 5. c. cum olim 7. de rer. permut.* & habetur etiam *in c. de hoc 11. h. t.* ubi dicitur, quòd si simonia, quâ quis pro electione pretium promisit, vel accepit, sit notoria, aut simoniaci confessi sint in jure, vel legitimè convicti, debeant perpetuò deponi à ministerio altaris, ubi pœna depositionis infligitur ei, qui alicui beneficium promisit pro suffragio obtinendo in electione, quamvis talis simonia sit tantùm prohibita jure ecclesiastico. Tum quia *in extravag. cum detestabile h. t.* Paulus II. declarat, pœnas juris incurri etiam ob simoniam prohibitam jure ecclesiastico. Incipit enim illa Paulina extravag. *Cum detestabile scelus simoniæ tam divinorum, quàm sacrorum canonum auctoritas damnet, & reprobet:* ubi Pontifex asserit, sacros canones indifferenter punire simonias contrarias juri divino, & ecclesiastico; siquidem *in d. extravag.* omnes pœnæ à Romanis Pontificibus contra simoniacos quomodolibet latæ confirmantur.

Quòd si dicas, simoniam juris ecclesiastici non esse ita propriè dictam simoniam, sicut illam, quæ est contra jus divinum; proinde pœnas juris non esse extendendas ad simoniam juris ecclesiastici. Contra est: quia sacri canones nomine simoniæ utramque comprehendunt: 15

simo-

simoniam divinam, & ecclesiasticam, & utramque ijsdem verbis damnant, & detestantur. Nihilominus alij censent, pœnas simoniæ non incurri à simonia juris ecclesiastici ut in permutatione beneficiorum inter duos Beneficiarios facta propria authoritate; in promissione beneficij pro suffragio in electione ad Episcopatum; in promissione, vel donatione pecuniæ facta Mediatori pro intercessione beneficij, in hisce enim, & alijs casibus juxta hanc sententiam sic agentes peccant quidem, non tamen sunt excommunicati, nec privantur beneficijs sic receptis ipso jure, nec tenentur fructus restituere: ita Lessius *lib. 2. c. 35. dub. 23. n. 141.* Reginaldus *tom. 2. lib. 23. c. 12. n. 148.* Sanchez *opusc. tom. 2. lib. 2. c. 3. dub. 108.* Navarrus *de restitut. lib. 2. c. 2.* cui sententiæ ut probabili adhæret etiam Diana *tractat. 7. de simoni. resol. 8.* & Authores hujus sententiæ id probant *ex Extravag. cum detestabile. h. t.* ubi Paulus II. ait *cùm detestabile scelus simoniæ tam divinorum, quàm sacrorum canonum authoritas damnet:* censent enim, verba illa *tam divinorum, quàm sacrorum canonum* esse intelligenda copulativè, & non disjunctivè, adeò ut Pontifex loquatur de simonia divino simul, & canonico jure reprobata, eò quia præfatio legis det intellectum toti legi, & ex ipsa lex reguletur, causámque finalem accipiat, ut notat Molina Jurista *de primogen. lib. 1. c. 5. n. 3.*

16 Tametsi hæc sententia non careat probabilitate, nihilominus prima probabilior est, & communior, eique propterea adhærendum: nisi ex verbis appareat, legislatorem nomine simoniæ non voluisse comprehendere illam, quæ solùm est contra jus humanum: quo pacto lex puniens simoniam in beneficijs non extenditur quoad pœnas ad venditionem pensionis ecclesiasticæ, non quod hujusmodi venditio non sit contra jus positivum, seu humanum; sed quia pensio propriè non est beneficium, & lex pœnalis restringenda est ad solam verborum proprietatem: eadem ratione lex puniens simoniam in officijs ecclesiasticis probabiliter non comprehendit officia temporalia Oeconomi, Advocati ecclesiæ, eò quia hæc officia propriè non sint beneficia, nec officia ecclesiastica, ut notat Suarez *lib. 4. de simonia c. 55. n. 22.*

17 Excipitur tamen ab hac doctrina simonia confidentialis, quia hæc est pœnis obnoxia, quamvis aliquando sit tantùm jure humano prohibita; ut cùm quis renuntiat beneficio pacto inito, ut sibi, vel alij postea resignetur, vel cum reservatione pensionis solvendæ: quinimò ut notat Suarez *loc. cit.* canones interdum gravius puniunt simoniam, quæ est contra jus ecclesiasticum, qualis est simonia confidentialis, quàm simoniam, quæ est contra jus divinum, eò quia simonia confidentialis frequentiùs committatur, & plus damni inferat reipublicæ: quæ ratio est, ut gravius canones eam puniant. Excipitur etiam, quando aliquid datur Notarijs, vel Officialibus Episcopi pro litteris dimissorijs, vel alijs pertinentibus ad Ordines, vel alias res sacras; quamvis sit simonia tantùm jure humano introducta, quia incurruntur pœnæ Tridentini *sess. 21. c. 1. de reformat.*

Cæterum quando verba sunt dubia, & lex pœnalis, debent sumi in potiore significato, ut notat Gomez *regul. de triennali q. 12 §. sed quod regula:* & in materia simoniæ, cum sit pœnalis, & odiosa, nomine simoniæ tantùm comprehenditur illa, quæ propriè est simonia, seu est simonia jure divino prohibita, quia hæc tantùm est propriè, & strictè simonia, & desumitur ex ipsa definitione simoniæ, quæ est emptio, & venditio rei spiritualis. 18

§. XV.

De pœnis, quæ incurruntur ob simoniam commissam in Ordine suscipiendo, beneficio conferendo, & ingressu religionis.

Docent communiter, nullam pœnam juris ipso facto incurri nisi propter simoniam commissam in Ordine, vel beneficio, vel ingressu religionis, adeò ut aliæ simoniæ etiam reales, & completæ non subdantur pœnis simoniæ: hine si quis in alijs sacramentis conferendis, vel suscipiendis in consecrationibus, benedictionibus, dispensationibus, in pensione vendenda, & emenda, vel redimenda simoniam committat, graviter quidem peccat, non tamen contrahit pœnam excommunicationis, suspensionis, aut inhabilitatis, idque procedit de permutantibus beneficia sine debita authoritate in sententia nonnullorum, eò quia non detur alius textus puniens simoniacos nisi *extravag. sanè h. t.* & *extravag. cum detestabile 2. eod. tit.* atqui *in præcit. extravag.* simoniaci tantùm puniuntur, seu incurrunt pœnas juris ipso facto, si sint simoniaci in Ordine, beneficio, & ingressu religionis, quapropter tantùm præfati simoniaci incurrunt tales pœnas ipso facto. 1

Prima pœna, quam incurrunt simoniaci in beneficio, est excommunicatio reservata soli Papæ, sive simoniaci in beneficio sint publici, sive occulti, sive dantes, sive recipientes, sive principales; sive mediatores, vel procuratores extiterint, etiam si Pontificali, aut Cardinalatûs dignitate præfulgeant: & jubetur in virtute sanctæ obedientiæ, eos qui deprehensi fuerint hanc simoniam commisisse, aut procurâsse, aut in ea mediatores extitisse, absolvi non posse, donec eos revelent Papæ, vel cui ipse commiserit, ita enim habetur in *d. extravag. cum detestabile ult. h. t.* ubi Paulus II. renovat omnes pœnas canonum contra simoniacos, etiam si sint Cardinales; & addit simoniacè ordinatos esse suspensos ab executione suorum ordinum, ut etiam eos, qui simoniacè eliguntur, postulantur, confirmantur, providentur, & quoquo modo disponuntur in Ecclesijs monasterijs, dignitatibus personalibus, officijs ecclesiasticis, & quibuscunque beneficijs, incurrere pœnas canonum, carere viribus, nec jus acquirere, 2

nec

nec facere fructus suos, & côtteneri restituere, quos perceperunt. Circa verò hanc pœnam Sylvester *V. Simonia q. 19. pœna 3.* refert quandam extravag. Martini V. cui initium est *Damnabilis* ubi Pontifex præcipit, ne ab hac excommunicatione absolvatur virtute cujusvis privilegij apostolici concessi, vel concedendi, nisi expresse contineat facultatem absolvendi à simonia. Felinus tamen in *c. de simon. h. t.* quem refert, & sequitur Glossa *extravag. 1. eod. tit. init.* asserit, hanc extravag. Martini V. fuisse postea revocatam.

3 Quòd verò in *dict. extravag. cum detestabile* Paulus II. extendat hanc pœnam excommunicationis reservatæ soli Papæ ad non revelantes simoniacum, communior sententia est, quoad hanc partem fuisse per non usum abrogatam, vel non fuisse receptam, ut notant Sylvester *V. simonia in 4. pœn. excommun. 43. n. 81.* Covarruvias *reg. peccatum 2. p. §. 8. n. 7.* Imò censent Sylvester, & Covarr. hanc constitutionem non ligasse nisi existentes in curia; alioquin valde irrationabile videretur velle è Germania, Belgio, Gallia adigere pauperes Romanam Curiam adire pro declaranda simonia.

4 An verò nomine beneficij intelligantur etiam electiones, postulationes, confirmationes, & omnes provisiones ecclesiarum, ut Generalatus, Provincialatus, Prioratus, Guardianatus, communior sententia affirmat, eò quia Paulus II. *in d. extravag. cum detestabile 2. h. t.* comprehendit etiam eum, qui simoniacè eligitur, postulatur, confirmatur, providetur, seu quocunque modo disponitur in ecclesijs, monasterijs, dignitatibus personalibus, officijs ecclesiasticis, & quibuscunque beneficijs; eò quia tales dignitates sint beneficia regularia, proinde qui illa simoniacè obtinent, pœnas incurrunt latas contra obtinentes beneficia simoniacè, ut docet Reginaldus *in prax. tom. 2 lib. 23. c. 12. n. 182.* verùm ratio, cur subijciantur pœnis à jure latis, est, quia licèt Prioratus, & Guardianatus non sint propriè beneficia, sunt tamen monasteriorum electiones, confirmationes, & provisiones, quæ comprehenduntur *in d. extravag.* Pauli II. Sunt tamen, qui contrariam sententiam probabilem censent; & eam tuentur Barbossa *in collect. tom. 3. lib. 5. extravag. 2. n. 9.* Azorius *p. 3. lib. 12. c. 21. q. 6.* & alij censentes nomine beneficij tantùm comprehendi ea, quæ propriè vocantur beneficia: & addunt, quòd si Paulus II. *in d. extravag. cum detestabile ult. h. t.* voluisset, quælibet officia spiritualis regiminis, comprehendere fuisset clariùs in sua constitutione locutus, & cum versemur in materia pœnali, in qua verba sunt restringenda, non debent interpretatione ampliari ad ea, quæ propriè non sunt beneficia, quapropter in materia pœnali non valet argumentum à pari, vel à minore ad majus, sed omninò standum est proprietati verborum, & cum in *d. extravag. cum detestabile* nomine officiorum ecclesiasticorum non intelligantur quælibet officia ecclesiastica, sed beneficia, ideo Paulina constitutio non videtur extendenda ad prædicta officia Religiosorum. Prima tamen sententia communior est, & verior, eique adhærendum.

Quòd si quæras, an mediatores electionis simoniacæ ad Provincialatum in aliqua religione incurrant excommunicationem? Adhærentes secundæ sententiæ respondent, Prælaturas in religionibus non accenseri beneficijs, proinde mediatores simoniacæ electionis non incurrere pœnas juris. Secus qui primam sententiam docent, cùm dicant, tales prælaturas esse beneficia, & comprehendi *in d. extravag. cum detestabile*, volunt incurrere pœnas juris, quæ sententia verior est, & communior. 5

Secunda pœna simoniæ in beneficio est suspensio, si crimen sit notorium, & publicum, quia cum crimen sit grave, eo ipso, quòd sit notorium inducit suspensionem, ut docent Innocentius *in c. tanta 7. h. t.* Panormitanus *in c. accusatum 4. eod. tit.* Quòd si crimen sit occultum, censent, inducere suspensionem tantùm quoad se. Verùm hæc responsio videtur inutilis, quia ut notat Glossa *in c. præter dist. 32. vers. officium* quilibet peccator dicitur suspensus quoad se, eò quia si existat in peccato lethali, non potest Ordinem exercere, & si illum exerceat, nullam tamen incurrit censuram. Verior igitur sententia est, simoniacum in beneficio etiam notorium non esse suspensum, eò quia nullibi talis suspensio reperiatur jure imposita: siquidem in *c. præter 6. §. verum dist. 32.* ubi dicitur, quòd simoniaci arcendi sint à sanctis ministerijs, sermo non est de simoniaco in beneficio, sed in Ordine, qui etiam per alios canones est suspensus: & quod attinet ad suspensionem in beneficio, nec contra conferentem simoniacè beneficium, nec contra recipientem reperitur talis lata suspensio, quæ ipso jure incurratur: & quamvis quævis electio, seu provisio simoniaca beneficij sit invalida, & per ipsam ipsi proviso non acquiratur jus in beneficio, & si quos ex ipso percepit fructus, teneatur restituere, ut liquet *ex d. extravag. cum detestabile ult. h. t.* hæc tamen propriè non est pœna suspensionis à tali beneficio; quia suspensio supponit jus acquisitum in beneficio, & cùm illa beneficij provisio fuerit simoniaca, nullum fuit electo jus acquisitum; consequenter nec potest suspendi à beneficio, quod nunquam acquisivit. Neque simoniacus in beneficio incurrit suspensionem ab alijs beneficijs, quia id nullibi in jure exprimitur, & quamvis res esset dubia, adhuc in dubio in mitiorem partem esset propendendum, neque pœnæ essent ampliandæ ad casus non expressos in jure. 6

Tertia pœna simoniæ in beneficio est, quòd per electiones, postulationes, confirmationes, provisiones, & alias quascunque dispositiones simoniacas in ecclesijs, monasterijs, dignitatibus, officijs ecclesiasticis, & quibuscunque beneficijs nullum jus acquiratur electo, postulato, confirmato, vel proviso, sed viribus omnibus careat, nec inde faciat fructus aliquos suos: quo fit ut electio simoniaca in priorem, vel superiorem quemcunque alicujus monasterij 7

rij, vel conventûs sit irrita ex vi *d. extravag. cum detestabile ult. h. t.* eò quia hæ Prælaturæ *in d. extravag.* comprehendantur nomine beneficij. Juvat observare, quòd quamvis jure antiquo electio simoniaca Papæ sit valida *c. licèt de elect.* attamen Julius II. constitutionem edidit, quæ fuit etiam approbata in Concilio Lateranensi, vi cujus electio simoniaca Papæ est irrita; & anathemate percutiuntur Cardinales, qui sede vacante illi contraveniunt, ut notat Cajetanus *V. excommunicatio c. 24.* ubi addit: sede vacante Cardinales consuluisse jurare se servaturos hanc constitutionem, & hæc excommunicatio reservatur Papæ.

9 Quarta pœna simoniæ in beneficio est inhabilitas ad quodcunque aliud beneficium acquirendum, ut communiter docent Doctores. Verùm difficulter hæc inhabilitas ad quodcunque aliud beneficium potest per textum aliquem probari: benè tamen inhabilitas ad illud beneficium, quod simoniacè acquisivit, probari potest, quia est intrusus; non tamen inde sequitur, esse inhabilem etiam ad reliqua beneficia, quia intrusus non est inhabilis ad alia beneficia, ad quæ non fuit intrusus: neque in ipsa impetratione necesse est, fiat mentio intrusionis.

10 Si dicas, simoniacum esse excommunicatum, proinde inhabilem ad alia beneficia. Respondetur, quòd tametsi manente excommunicatione sit incapax, non ita si absolvatur ab excommunicatione incurritur talis inhabilitas ad alia beneficia; adeò ut possit simoniacus absolutus à sola excommunicatione sine nova dispensatione obtinere alia beneficia præter illud simoniacè adeptum, quia *in extravag. cum detestabile ult. h. t.* non habetur hæc inhabilitas ad alia beneficia.

11 Quinta pœna simoniæ in beneficio est, quòd simoniacus amittat omnia alia beneficia, quæ priùs habebat, verùm hæc pœna difficulter reperitur in jure: sed tantùm in motu proprio Pij V. contra simoniam confidentialem, & quidem tantùm in eadem simonia confidentiali, & tunc requiritur etiam sententia condemnatoria, quâ illis privetur, ut notat Rebuffus *in prax. benefic. tit. de simonia in resignat. n. 13* ubi ait, simoniam non privare beneficijs ante legitimè adeptis, sed esse opus privatione, quia in eo, in quo quis deliquit puniri debet *c. postulastis de cleric. excommun. minist.* & addit, non valere impetrationem factam de his beneficijs, si ante privationem facta sit, sed ea potest resignare ante privationem.

12 Quòd verò ad pœnas attinet, quæ incurruntur per simoniam in Ordine, certum est, simoniacè ordinatos sive dando, sive recipiendo Ordines præter infamiam, & depositionem percuti anathemate Papali, quacunque conferentes, vel recipientes ordines sint dignitate insigniti, ut habetur *in d. extravag. cum detestabile ult. h. t.* & id extenditur etiam ad Mediatores, & Procuratores, ut talis ordinatio simoniaca fiat, imò hanc pœnam excommunicationis, & suspensionis hodiè incurrunt etiam dantes, recipientes aliquid pro litteris dimissorijs, aut testimonialibus, aut pro sigillo ordinum, & non tantùm collatores ordinum, sed etiam eorum Ministri, quamvis spontè oblatum recipiant; quia Tridentinum *sess. 2. c. 1. de reformat. statuit*, ut hi omnes incurrant ipso facto pœnas à jure inflictas. Id tamen procedit de casibus, in quibus est prohibitum ijsdem ministris aliquid accipere. Hinc dans pecunias Mediatori, ut sibi impetret dimissorias ad Ordines, quas Mediator pecuniâ impetravit, dicitur simoniacus in Ordine, & incurrit pœnas hujus simoniæ, quia litteræ dimissoriæ directè viam sternunt ad Ordinem quærendum, & conferunt quoddam jus petendi Ordinem.

Secunda pœna simoniæ in Ordine est suspensio ab exercitio omnium Ordinum, seu ab executione eorundem sivè simoniacè ordinati publici sint, sive occulti; adeò ut non possint exercere alios ordines inferiores, quos jam susceperunt, nec ad ulteriores ascendere. Hæc tamen simonia debet esse utrinque completa, & perfecta, recepto scilicet pretio temporali, vel re aliqua æquivalente; sic collator simoniacus remanet suspensus à collatione omnium Ordinum, saltem per triennium, ut desumitur *ex c. si quis 45. h. t.* ubi statuitur, quòd qui ordinat, vel præsentat ad ordinem aliquem, recipiens promissionem, vel juramentum ab eo, quòd non inquietabit Episcopum defectu tituli, vel patrimonij super provisione sua; tunc ordinans à collatione, præsentator ab executione Ordinum per triennium est suspensus; & Ordinatus est suspensus ab ordine suscepto, donec à sede Apostolica obtinuerit dispensationem, quia cum simoniaco scienter in Ordine solus Papa dispensat. Ubi juvat adnotare, quod *in d. c. si quis 45.* quia non intervenit datio alicujus pretij, nec promissio obligationis jam ortæ, seu juris acquisiti; cùm ordinatus non remiserit rem sibi in præsenti debitam, sed tantùm promiserit, se remissurum futurum debitum pro tempore, quo posset exigi, ideò suspensio tantùm fuit triennalis: cum aliàs qui ordines directè per simoniam confert, pœnam incurrat suspensionis perpetuæ: & qui Ordinem simoniacè suscipit, non solùm est suspensus ab Ordine simoniacè suscepto, verùm etiam ab executione aliorum, quos antea ritè susceperat, eò quia remisit, quod in præsenti debebatur. Ordinatus autem non est suspensus nisi ab Ordine simoniacè suscepto: hinc tam ordinans, quàm ordinatus non commisit directè, & ex proposito simoniam, quia ordinator potuit ordines conferre, & ordinatus eos suscipere nullo pretio dato, vel accepto. Sixtus V. motu proprio constitutionem etiam edidit contra malè promotos ad ordines, cui initium est *Sanctum, & salutare*, & declarat, ordinantem per simoniam eo ipso esse suspensum à collatione quorumcunque ordinum, etiam primæ tonsuræ; & etiam ab executione omnium pontificalium munerum, immo etiam illi interdici ingressum in ecclesiam, & has censuras reservat etiam sedi Apostolicæ, quamvis simonia occul- 13

ta sit. Et licèt Clemens VIII. dictam constitutionem Sixti V. reduxerit ad terminos juris communis Concilij Tridentini, & extravag. Pauli II. quantum ad alia; nihilominus quoad simoniacè ordinantes, & ordinatos eam in suo rigore reliquit, & confirmavit, ut notat Quaranta *in summa Bullar. V. ordo.*

13 Debent tamen præfatæ pœnæ injunctæ à Sixto V. intelligi, quòd incurrantur, si tempore ordinationis jam pretium erat solutum: quia si nondum fuit solutum, cum simonia tunc non fuerit completa, nec ordinans, nec ordinatus incurrunt suspensionem, aut excommunicationem, proinde nec ordinans ordinando, nec ordinatus in susceptis ordinibus ministrans fiunt irregulares, nec incurrunt alias pœnas à Sixto V. injunctas. Secus si tempore ordinationis pretium jam fuerit solutum, non solùm ordinator à collatione, & præsentator ad ordines ab executione suorum ordinum, sed etiam simoniacè ordinatus ipso jure est suspensus ab Ordine simoniacè suscepto, donec à Papa fuerit absolutus.

14 Qui verò sine culpa propria simoniacè fuit ad Ordinem sacrum promotus, eò quia alius, vel amicus, vel consanguineus ipso inculpatè ignorante pecuniam dedit Episcopo, ut ipsum promoveret ad talem ordinem, juxta probabiliorem, & veriorem sententiam non incurrit pœnam suspensionis, nec ullam aliam in jure expressam, quia in jure nullibi reperitur, quòd sine culpa incurrat quis pœnas in ipso jure expressas, & *in c. 2. de constit. in 6.* dicitur, quòd nulla sententia liget ignorantem, nisi ignorantia crassa, & supina fuerit, adeò ut si qui sint textus asserentes ordinatū simoniacè ignoranter esse suspensum, ut videtur colligi *ex c. præsentium 1. q. 5. c. simoniacè h. t.* intelligi debeant de ignorantia crassa, & supina, quæ secum trahit culpam, non verò de ignorantia à culpa immuni: ratio etiam id suadet, quia suspensio propriè dicta est pœna imposita propter culpam: & quia ignorantia, quæ non est crassa, est immunis à culpa ex parte ipsius ordinati; non est eidem ulla pœna debita: unde sic ordinatus non potest incurrere suspensionem, quæ sit propriè censura, & quæ non imponitur nisi propter culpam.

15 Quòd si dicas, in ipsa ordinatione fuisse commissam simoniam, eò quia Episcopus mediante pretio ordinaverit clericum, proinde hunc fuisse simoniacè ordinatum, hoc est per ordinationem simoniacam. Contra est, quia inde non sequitur, ordinatum simoniacè sine propria culpa esse ipso jure suspensum, quia talis ordinatio tantùm activè, seu ex parte Episcopi ordinantis fuit simoniaca, non verò passivè ex parte ipsius ordinati, quia hic nullam commisit simoniam, cum nullum dederit pretium, nec sciverit Episcopum accepisse pretium ab alio amico, vel consanguineo, proinde quamvis clericus fuerit per ordinationem activè simoniacam ordinatus; non tamen fuit simoniacè passivè ordinatus; quia simoniacè passivè ordinari perinde est, ac ordinari committendo simoniam per dationem pretij.

Tertiâ pœna simoniæ in Ordine est, quòd ordinatus ab Episcopo simoniaco, licèt non recipiat ordines simoniacè, eò quia Episcopus in illa ordinatione non committat simoniam, sed illam tantùm commiserit antecedenter in conferendis alijs ordinibus; tunc si scivit ante ordinationem, Episcopum fuisse simoniacum, incurrit suspensionem ab Ordine sic suscepto ipso jure, & irregularitatem, ut desumitur *ex c. si qui 108. caus. 1. q. 1.* Ibi: *qui verò scienter se à simoniacis consecrari permiserint, eorum ordinationem omnino irritam esse decernimus*, nimirum quoad usum, seu executionem ordinis conferendam. Tum quia si quis ordinetur ab Episcopo excommunicato, & suspenso est suspensus, & irregularis *c. 1. de Schismaticis*, ubi dicitur, quòd ordinationes factæ à Schismaticis sint irritæ quoad executionem, & de excommunicato habetur ex *c. fin. de ordin. ab Episcopo qui resig. Epis.* quia Schismatici, & excomunicati, cum careant executione Ordinum, si conferant alijs ordines, non dant executionem, quia nemo dat, quod non habet, *c. Daibertum 1. q. 7.* De Simoniacis habetur etiam textus in *c. si quis à simoniacis 1. q. 1.* Probabilior tamen sententia, quam docent Henriquez *lib. 3. de excommun. c. 33.* Navarrus, & alij, asserit, ordinatum ab Episcopo simoniaco tantùm incurrere suspensionem, non verò fieri irregularem, licèt scienter fuerit ordinatus ab Episcopo excommunicato. 16

Quid verò dicendum de initiato in sacris ordinibus ab Episcopo simoniaco, excommunicato, & suspenso, sed tolerato, & occulto: plures asserunt, etiam hunc incurrere pœnas juris, quia licèt Episcopus simoniacus, & excommunicatus sit toleratus, & occultus; cum tamen careat executione Ordinis, à qua de facto est suspensus; non potest illam executionem alijs dare, cum nemo det, quod non habet. Docent hanc sententiam præsertim Sylvester *V. suspensio q. 7.* Glossa *c. si qui à simoniacis 1. q. 1.* & eidem adhæret Covarruvias *in c. Alma Mater 1. p. §. 6. n. 6.* Communior tamen sententia, & probabilior est, promotum ad ordines sacros ab Episcopo simoniaco, excommunicato, & suspenso tolerato tamen, & occulto non incurrere præfatas juris pœnas, eò quia non teneamur vitare excommunicatum toleratum, & occultum juxta constitutionem Martini V. *Ad vitanda scandala*, vi cujus eos tantùm tenemur vitare, qui sunt simoniaci, excommunicati, & suspensi notorij: vel qui sunt denuntiati, aut notorij percussores clerici; proinde recipiens sacramenta ab illis, qui non sunt denuntiati, nullam contrahit censuram. 17

Cùm hæc materia pœnalis sit, & odiosa, non debet ampliari ad ea, quæ non exprimuntur in lege pœnali, & cum Martinus V. in sua constitutione asserat, esse vitandos denuntiatos, ac notorios percussores clerici in omnibus etiam in receptione sacramentorum, non debet id extendi ad excommunicatos toleratos, & occultos. Neque obstat fundamentum, quo nititur prima sententia; quia licèt excommu- 18

nicatus,

nicatus toleratus, & occultus, non habeat executionem Ordinis expeditam ob vinculum excommunicationis, non tamen initiatus ab eodem in sacris ordinibus hanc executionem ab illo tunc accipit, sed à Papa eum tolerante, vel à Christo, qui est author ordinis, quod non possunt diffiteri authores primæ sententiæ, cum ipsi fateantur ordinatum coactè per metum justum à quocunque excommunicato etiam denuntiato recipere executionem ordinis, ut notant Sylvester *V. irregularitas q. 7.* Soto *lib. 9. de justit. q. 8. art. 1. ad 1.* Navarrus *c. 25. n. 69.* An verò ignoranter ordinatus ab Episcopo simoniaco, & excommunicato etiam denuntiato incurrat dictam suspensionem, seu irregularitatem plures affirmant, eò quia in *c. si quis à simoniacis q. 1.* & est Urbani Papæ, dicitur, quòd si ordinati à simoniacis probaverint id ignorâsse, misericorditer eos sustinemus: si misericorditer: ergo sine hac dispensatione Pontificia sunt suspensi. Rursus *in c. 1. de ordin. ab Episcop. qui resig. episc. in fin.* dicitur, quòd ignoranter ab Excommunicatis denuntiatis ordinati nisi ignorantia fuerit crassa, & supina possunt dispensari ab Episcopo, ex quo inferunt, contrahi irregularitatem ab ignorante: & hoc idem etiam repetitur *in c. sequent. eod. tit.* ubi habetur, quòd Episcopus possit dispensare cum clerico, qui ignoranter ab excommunicato ordinatus est, & ita docent Covarruvias *in c. Alma Mater 1. p. §. 6. n. 6.* Navarrus *c. 27. n. 241.* Selba *de benefic. 2. p. q. 12.* & alij, hoc asserentes discrimen interesse inter eum, qui ordinatur scienter ab excommunicato denuntiato; & eum, qui ignoranter; quia cum illo solus Papa dispensat; & cum hoc etiam Episcopus, juxta textum *c. 1. & 2. de ordin. ab Episcopo, qui resig. episcop.* id tamen procedit, dummodo ignorantia non fuerit crassa, vel supina. Contraria tamen sententia est valde probabilis, quia ignoranter ordinatus ab his simoniacis, & excommunicatis denuntiatis, cùm nullam commiserit culpam, non debet pœnam subire: tum quia *in c. 2. de constit. in 6.* dicitur, nullam ignorantiam, nisi crassa, & supina fuerit, incurrere censuram. Tum quia *in c. ordinationes 9. q. 1.* hebetur, *Ordinationes, quæ ab hæreticis nominatim excommunicatis factæ sunt, irritas esse decernimus, nisi probare valuerint se, cùm ordinarentur eos nescisse damnatos*, & ita docent Innocentius *c. 1. de schismat. n. 4.* Panormitanus *c. veritatis. n. 46. de dolo, & contum.* Felin. *c. ad probandum de sent. & re judic. n. 7.* cùm enim ignoranter ordinatus ab excommunicato etiam denuntiato vacet culpâ, non debet incurrere pœnas, cùm istæ non inferantur nisi ob culpam.

19 Pœnæ, quas inducit simonia commissa, circa ingressum religionis, plures sunt. Prima est, quòd tam dantes, quàm recipientes, si sint singulares personæ, incurrant excommunicationem Papæ reservatam.

20 Secunda si sit capitulum, vel conventus incurrit suspensionem nimirum ab officio capitulari pertinente ad jurisdictionem, vel administrationem ecclesiasticam, si conventus consenserit in hanc simoniam, idque desumitur *ex extravag. sanè 1. h. t.* ubi Urbanus IV. sub pœna excommunicationis ipso facto incurrendæ præcipit, *ne dentur, vel exigantur in religionis ingressu, seu receptione personarum pastus, prandia, pecunia, jocalia, aut res alia, etiam ad pium usum deputanda.* Non tamen hæc censura procedit de dote, quæ datur à puellis monasterio fœminarum: ita enim statuit Martinus V. ut ex Archidiacono refert Sylvester *V. simonia n. 15.* ut etiam Clemens VIII. teste Navarro *c. 27. n. 106.* Imò hodie consuetudo exigendæ dotis non pro ipso ingressu religionis, sed pro alimentis Monialis ita invaluit, ut paucæ sint puellæ, quæ sine dote recipiantur; maximè si monasteria tenues habeant reditus.

Tertia pœna est, quòd qui simoniacè ad professionem est receptus, si ipso sciente id factum sit, tam recipiens, quàm receptus, sive hic sit Monachus, sive Monialis, & ille sive sit Prælatus, sive alius, expellitur ex suo monasterio absque spe restitutionis *c. quoniam 40. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd recipiens aliquem in monasterium pretio est simoniacus; & tam receptus, quàm recipiens sunt ejiciendi à monasterio, ut in actiori perpetuam pœnitentiam agant sine spe, ut restituantur pristino monasterio. Quòd si ipso ignorante simoniacè fuerit receptus, tenetur renuntiare eidem loco: verùm postquam renuntiaverit, potest iterum recipi, si possit ibi absque scandalo remanere, vel ponendus est in alio loco ejusdem ordinis, ut habetur *in c. de regular. 25.* ubi Clemens III. præcipit, quòd si Monachi scienter per simoniam sunt monasterium ingressi, debeant dimittere locum illum, quem adepti sunt, & adire solitudinem, vel alia strictiora monasteria, ubi agant pœnitentiam de tali excessu: sin autem ipsis ignorantibus fuit data pecunia, compelluntur renuntiare eidem loco, & postea si ita expedierit, sine scandalo in eundem reducuntur, vel collocantur in alio, in quo Deo serviant. 21

Hinc professio simoniacè facta est valida, adeò ut professus non possit ducere uxorem, nec redire ad sæculum, id colligitur *ex d. c. quoniam* ubi Pontifex præcipit, receptum simoniacè detrudendum esse in aliud monasterium ejusdem Ordinis, & si non inveniatur, debeat manere in eodem, ne damnabiliter evagetur, & ita docent Rebuffus *in prax. benefic. tit. de dispens. cum regul. n. 16.* Panormitanus *c. veniens. eod. tit. n. 4.* Navarrus *c. statuimus 14. q. 5. n. 25. comment. 4. de Regul.* ubi notat, quòd jus acquirendi victum indeterminatum ex communi, aut portionem privilegiatam, seu determinatam canonicalem, vel monachalem, quod Monachus, vel canonicus ritè receptus habet, impeditur, quando excommunicatus profitetur, vel simoniacus, donec subsequatur absolutio, & dispensatio, relicto solo victu ad vitam necessario: & addit rationem discriminis, quia acquisitio status est quasi acquisitio characteris omnino indelebilis: secus jus accipiendi talem victum, 22

victum, vel portionem est quasi acquisitio beneficij, quæ impeditur per simoniam, vel excommunicationem. Cæterum simoniacè receptus potest in monasterio illo remanere, & frui commodis cæterorum; donec per superiorem compellatur aliud ingredi, quia cùm ejus professio valida sit, & per ipsam obligetur ad onera professorum, nimis durum videretur, si teneretur professorum commodis se spolare, cum Operarius dgnus sit cibo suo. Quarta pœna est, quod simoniacus in religione teneatur restituere pretium.

§. XVI.

De aliis pœnis canonicis iure decretis in simoniacos.

1 PRæter pœnas in præcedentibus explicatas dantur etiam aliæ pœnæ in jure canonico latæ contra simoniacos: etenim perpetuò etiam deponuntur à ministerio altaris, seu ab officio, & consequenter etiam à beneficio, idque desumitur ex *c. de hoc autem 11. h. t.* ubi cum Archiepiscopus Oxomensis Archidiacono beneficium, & cuidam clerico ante suam electionem Prioratum diceretur promisisse, & uterque eidem consentiret. Rescribit Alexander III. si hæc manifesta sint, aut memorati hoc confessi, vel convicti fuerint, ut ab altaris ministerio deponantur: si verò hæc manifesta sint, ipsi autem nec confessi, nec convicti fuerint, sed publica laborant infamiâ; eis canonicam purgationem jubet indici, in qua si deficiunt, tanquam authores talis sceleris puniuntur. Rex autem, & Princeps, vel alij sæculares debent induci, ut si aliquid à dicto Episcopo receperint, quo consentirent in ejus electionem, debeant ecclesiæ Oxomensi sine diminutione illud restituere. Ubi notandum est, quòd quamvis Rex tanquam patronus, ut notat Glossa hîc *V. Regem*, jus habuerit in electione, adhuc induci debet, ut si quæ receperit à dicto Episcopo, ut ejus electioni præstaret consensum, sint absque ulla diminutione ecclesiæ Oxomensi restituenda.

2 Rursus propter crimen simoniæ comissum in electione Prælati debet quis deponi ab officio, & beneficio: siquidem perpetua depositio à ministerio utrumque involvit; expresse quidem depositionem ab officio, & consecutivè depositionem à beneficio, cum hoc non detur nisi propter officium, quo si quis in perpetuum semel privetur, non potest beneficium retinere, cum sit annexum officio. Rursus liquet *ex d. c. de hoc* solam infamiam simoniæ sine convictione, & confessione non sufficere ad pœnam infligendam etiam in crimine excepto, quale est crimen simoniæ, sed accusato indicendam esse purgationem, in qua si deficiat, puniendus est.

3 Pœna depositionis contra simoniacè obtinentem beneficium ecclesiasticum declaratur *in c. insinuatum 13. h. t.* ubi statuitur, quòd qui simoniacè est adeptus beneficium, si hoc sit publicum, & notorium, est privandus beneficio ab Episcopo: sin autem non fuerit notorium, & publicum, sed tantùm publica laboraverit infamiâ, indicitur ei purgatio cum quinta, vel sexta manu sui Ordinis, & si in ea deficit, privatur beneficio in perpetuum. Quamvis hic textus videatur discordare ab illo, qui habetur in *c. accedens de accusat.* & *c. significâsti de adult.* ubi nisi præcessisset certus modus agendi, deficiens in purgatione jubebatur tantùm suspendi à beneficio; & in præsenti *c. insinuatum 13. h. t.* jubetur privari, tametsi modus ille non præcesserit. Attamen respondet Panormitanus *in d. c. insinuatum n. 7.* aut præcessisse informationem factam ad privationem beneficij, & deficientibus probationibus statim fuisse indictam purgationem; aut speciale esse in simonia, quòd non requirantur probationes tam claræ; sed debere inquisitos, vel accusatos incontinenti repelli ab ecclesijs, si appareant signa, vel argumenta probabilia commissæ simoniæ. Hinc simoniacus in beneficio non deponitur ab ordine, si contra illum procedatur per viam inquisitionis: privatur tamen beneficio simoniacè acquisito, tametsi aliâ pœnâ puniri etiam posset; cùm hæc remotio non sit propriè pœna, *c. cum clerici 6. de pact.* ut notat Abbas *in d. c. insinuatum n. 2. h. t.*

Sin autem crimen simoniæ sit notorium, imponi posset pœna depositionis etiam ab Ordine, ut habetur *in c. qualiter 24. de accusat.* Neque ullum facessit negotium, si dicas *in d. c. insinuatum*, pœnam talis depositionis non fuisse injunctam. Respondetur enim, talem pœnam non fuisse impositam, quia Episcopus tantùm quæsivit, an ille esset privandus beneficijs simoniacè acquisitis; & Alexander III. respondit, quòd si crimen sit publicum, & notorium, debeat illo privari ab Episcopo: secus si non sit publicum, & notorium; sed tantùm publicâ laboret infamiâ, indicenda est illi purgatio, in qua si deficiat, privatur in perpetuum beneficio; unde infamato de crimine simoniæ indicitur purgatio ob probabilem præsumptionem ortam ex infamia; quod si in tali probatione deficiat, perinde punitur, ac si convictus de crimine fuisset, & præsumptio probabilis orta ex infamia transit in violentam, eò quia reus deficiat in probando, & præsumptio tunc sufficit ad condemnationem. 4

Rursus alia depositionis pœna etiam habetur *in c. qui alium 2. h. t.* & desumitur ex Concilio Moguntino sub Rabano Archiepiscopo *c. 10.* ubi statuitur, quòd qui mediante pecuniâ ab ecclesia Rectorem eijcit, & deinde accipit sibi illam ecclesiam, sit eâ privandus. Ubi Pontifex infligit pœnam depositionis ei, qui alterum à beneficio suo deijcit, corrumpendo judicem munere pecuniario, & in illud se intrudit; quia duplex committit peccatum, scilicet simoniam dando pecuniam pro obtinenda re spirituali; & eijciendo alium è suo officio, & beneficio, quod est eidem gravissimam inferre injuriam, proinde Pontifex mandat esse deponendum; tametsi contra ipsum procedatur 5

tur per modum inquisitionis, si de tali crimine constiterit, perinde ac si accusatus fuisset, quia textus *in d. c. qui alium 2. h. t.* loquitur indistinctè. Juvat tamen observare, quòd prædicta pœna depositionis statuta contra simoniacos non incurritur ipso jure, sed tantùm imponitur per sententiam judicis, adeò ut hæc pœna non incurratur nisi post sententiam declaratoriam judicis.

6 Alia pœna contra simoniacos etiam est, ut simoniacus in ordine, vel beneficio non solùm privari debeat beneficio simoniacè acquisito, sed etiam alijs antea legitimè jam obtentis: non tamen hæc pœna incurritur ipso jure, seu facto, sed tantùm per sententiam condemnatoriam judicis, alioquin simoniacus ante sententiam declaratoriam, & condemnatoriam judicis non privatur beneficijs priùs legitimè obtentis, ut desumitur *ex c. de hoc 11. h. t.* & ratio id etiam suadet, quia cùm nullus reperiatur textus in jure, vi cujus talis pœna privationis ipso jure, vel facto inferatur; non debet hujusmodi pœna censeri lata nisi in ordine ad sententiam condemnatoriam judicis: quia ex receptissima Doctorum sententia, pœnæ non debent ampliari, sed potiùs restringi.

7 Quòd si dicas *in c. inquisitionis 21. de accus.* expressè haberi, quòd simonia impediat retentionem beneficij etiam post peractam pœnitentiam. Respondetur, id intelligi de beneficio simoniacè acquisito. Præterea quamvis esset textus ille intelligendus etiam de alijs beneficijs; non ita tamen ut simoniacus sit ipso facto ijsdem privatus, sed ut privetur per sententiam condemnatoriam judicis: siquidem simonia æquiparatur homicidio, quod non privat ipso facto beneficijs priùs obtentis *c. clericus 5. ne cleric. vel Monach.* Tum quia *in extravag. cum detestabile 2. h. t.* Paulus II. non injungit hanc pœnam privationis nisi quoad beneficium simoniacè acceptum, non quoad alia priùs obtenta; & id est etiam rationi consonum, quia pœna non privat bonis legitimè acquisitis, & jam antea possessis; neque legis rigor est tantus, ut obliget delinquentes ad pœnam illam in se ipsis exequendam ante sententiam declaratoriam judicis.

8 Excipitur solùm simonia confidentialis, quam incurrunt Examinatores promovendorum ad parochiales Ecclesias, à qua absolvi non possunt nisi dimissis beneficijs, quæ antea etiam legitimè obtinuerant, idque jure novo ex decreto Concilij Tridentini *sess. 24. c. 18. de refor.*

9 Pœnæ contra simoniam confidentialem plures sunt. Prima est excommunicatio reservata Papæ. Secunda, inhabilitas ad beneficium, in quo commissa est simonia. Tertia, ejus privatio à die commissæ confidentiæ. Quarta, omnium etiam beneficiorum, pensionum, rerúmque aliarum ecclesiasticarum privatio, quas confidentiarius justè ante possidebat. Quinta, inhabilitas ad illa beneficia ex Bulla Pij V. cui initium, *intolerabilis*, & quam explicat Navarrus *in manual. c. 23. n. 110.* Sexta, ut beneficium, quod est receptum cum confidentia simoniaca sit devolutum ad Papam, eique reservatum. Septima, ut præsumentes recipere beneficium cum simonia confidentiali, si sint Cardinales, & Episcopi, sint ab ingressu ecclesiæ interdicti: sin autem sint his inferiores anathemate percutiuntur. Non tamen hujusmodi pœnæ, si excipiatur excommunicatio, incurruntur ante sententiam condemnatoriam judicis, præsertim si sermo sit de pœna privationis beneficiorum, quæ possidebantur, antequam committeretur simonia confidentialis, quia Pius V. nullum in sua constitutione habet verbum, unde constet, hanc pœnam privationis incurri ante sententiam declaratoriam criminis. Privat quidem Pius V. simoniacos confidentiales fructibus, pensionibus, & beneficijs, sed an ipso facto, & ante sententiam judicis, id non indicat: ait enim Pontifex in sua constitutione, cui initium *Intolerabilis* postquam declarâsset enormitatem delicti, *fructibus, pensionibus, & alijs rebus ecclesiasticis, ac etiam Romana Curia, & alijs officijs temporalibus præsentium authoritate privamus, & ad futura inhabiles decernimus.*

Hinc communiter Doctores asserunt, simoniam confidentialem ipso facto tantùm inducere excommunicationem, alias verò pœnas nonnisi post sententiam declaratoriam judicis. Sunt tamen, qui contrarium sentiunt, præsertim Flaminius *de simonia confidentiali. q. 58. n. 15.* Flavius Cherubinus *Bull. const. 58.* Pij V. *Schol. 4.* & alij, eò quia nemo retinere possit, quod non est suum; sed beneficia per confidentiam acquisita non sunt acquirentis, eò quia collationes de ijs factas Pius V. in sua constitutione declarat esse nullius momenti, & beneficia de facto vacare, ac dispositioni sedis Apostolicæ reservata esse: & hæc sententia quoad privationem solius beneficii acquisiti per simoniam confidentialem valde probabilis est, quia cum simoniacus non acquisiverit jus ad tale beneficium, non debet expectare sententiam judicis, ut illo privetur, quia nemo potest privari eo, quod nunquam possedit. 10

Si quis verò, cùm resignat, vel est causa resignandi, confidit, ac sperat, eum, cui confert, vel resignari facit beneficium, sibi illud idem resignaturum, aut cui voluerit, nulla tamen interveniente pactione, quamvis tunc confidentia sit illicita; eò quia ab inordinata cupiditate spes illa oriatur; ac proinde in sua causa, & principio sit illicita, non tamen est confidentia simoniaca, eò quia nulla interveniat pactio, nulla venditio. Quòd si pactum aliquod intercedat inter resignantem, & resignatarium, tunc confidentia ratione pacti superadditi fit simoniaca; si pactio addita rei spirituali sit legalis, ut desumitur *ex c. quæsitum 5. de rer. permutat.* Debet enim hæc pactio esse legalis, quia pactio, quæ tantùm debitum honestatis, fidelitatis, gratitudinis efficit, & ratione cujus beneficium beneficio compensatur, non est jure naturali absque ulla obligatione civili simoniaca, quia ad hanc requiritur pactio legis, quæ 11

tantæ sit efficaciæ, ut virtute ipsius possit debitum coram judice repeti.

12 Rursus simoniam conventionalem mixtam probabilius est, pœnas juris non inducere, quia ecclesia suis legibus non punit alia opera, quàm quæ sunt in suo genere completa, & perfecta; & cum simonia conventionalis mixta non sit perfecta, eò quia non sit ex utraque parte completa, non censetur inducere pœnas juris, nisi sit simonia confidentialis, unde nulla simonia conventionalis ea excepta, quæ confidentia dicitur, inducit ipso facto pœnas juris positivi, adeò ut simonia, in qua datum est jam pretium, sed nondum tradita res spiritualis non inducat pœnas juris, imò nec etiam ea, in qua res spiritualis est tradita; sed pretium nondum persolutum, quia ex stylo Curiæ Romanæ non censentur hujusmodi pœnæ incursæ nisi per simoniam realem utrinque completam; & ratio est, quia pœnæ ecclesiasticæ excommunicationis, & suspensionis non incurruntur, nisi actio prohibita sit completa, ut docent Cajetanus *V. excommunicatio in princ.* Sylvest. *V. pœna q. 5.* & actio simoniæ non completur, nisi res spiritualis fuerit data, & pretium temporale pro eadem re spirituali acceptum, unde si res spiritualis tantùm data sit, & nondum pretium temporale solutum; nondum incurruntur pœnæ juris, donec solvatur pretium, & tunc simonia retrotrahitur ad tempus rei spiritualis collatæ. Neq; simonia conventionalis fit completa realiter per Chirographum datum ab altera parte contrahentium de solvendo pretio promisso, quia exhibitio chirographi non est solutio pecuniæ; sine qua non potest consistere emptio, & quia ibi non est simonia, ubi deest emptio; sequitur per chirographum contrahentium non compleri simoniam conventionalem, sed per dationem rei spiritualis ex una parte, & per solutionem pretij temporalis ex alterà.

13 Renuntiare tamen beneficium ecclesiasticum cum pacto de re aliqua facienda, vel amittenda, quæ jure non inest, licèt sit simonia, non tamen talis pactio, licèt simoniaca inducit pœnas juris, quia ut notat Sylvester *V. simonia q. 19.* nulla simonia pœnas juris ipso facto inducit, nisi in Ordine, beneficijs, & ingressu religionis: ratio est, quia ecclesia prædictis pœnis alios non punit, quàm qui propriè sunt simoniaci mediante traditione pretij pro re spirituali: id autem non contingit, quando simonia est tantùm talis jure ecclesiastico: unde conventiones reciprocæ circa spiritualia quamvis sint simoniacæ, non tamen pœnas juris inducunt, ut nec etiam has pœnas incurrunt, qui officia ecclesiastica sibi pretio comparant, eò quia officia ecclesiastica propriè non sunt beneficia, & in pœnalibus verba sumi debent in sua propria notione; adeò ut lex pœnalis potiùs restringenda sit, quàm amplianda. Neque pœnas juris ipso facto incurrunt, qui sua beneficia propria authoritate permutant: quia non habetur tunc simonia propriè sumpta, cum non detur temporale pro spirituali, proinde pœnæ contra simoniacos non sunt extendendæ ad simoniam impropriè sumptam. Nihilominus ita permutantes propria authoritate beneficia ex decreto Innocentij III. privantur beneficijs, in quibus facta est permutatio, ut habetur *in c. cum olim 7. de rer. permutat.* Verùm id communiter intelligitur post sententiam declaratoriam judicis, quæ necessaria non est, ubi reperitur simonia propriè dicta.

Ex hactenus dictis juxta probabiles Doctorum sententias, colligitur primò, nullam simoniam inducere pœnas juris ipso facto nisi in Ordine, beneficijs, & religionis ingressu, adeò ut si quis in alijs sacramentis conferendis, vel suscipiendis in consecrationibus, benedictionibus, dispensationibus, in pensione vendenda, vel emenda, aut redimenda simoniam committat, graviter quidem peccet, non tamen contrahat pœnam excommunicationis, suspensionis, aut inhabilitatis. 14

Secundò, simoniam mentalem, quæ sine externo aliquo contractu tacito, vel expresso committitur in Ordine, beneficijs, & ingressu religionis, nullas inducere pœnas juris: quinimò plures docere, non posse ecclesiam simoniam internam, quæ nullo modo in opus externum prodit, punire, eò quia jurisdictio ecclesiæ solùm ad opera externa præcipienda, & vetanda, ac punienda se extendat. Quòd tamen indiget distinctione, quia si opus internum sit connexum cum externo, quod subijcitur jurisdictioni ecclesiæ, sicut hæc judicat directè de externo, ita etiam indirectè de interno. 15

Tertiò, nec simoniam conventionalem, excepta confidentiali, inducere ipso facto pœnas juris positivi. 16

Quartò, secundùm aliquos, nec simoniam realem obligare ad restituendum spirituale simoniacè acceptum præterquam beneficium. 17

Quintò, simoniam præter excommunicationem in Ordine, & beneficijs, & suspensionem in Ordine in supradictis casibus obligare quidem ad restituendum temporale simoniacè acceptum etiam ante sententiam, sed ex probabili opinione ante sententiam judicis, sufficere, si restitutio fiat ei, à quo acceptum est. 18

Sextò, simoniam confidentialem ipso facto inducere quidem excommunicationem, non tamen inhabilitatem ad beneficia (nec privationem beneficij nisi eadem simonia simul etiam realis sit) in foro tamen conscientiæ non inducere ipso facto; sed tantùm in foro exteriori, proinde post sententiam declaratoriam criminis. 19

Septimò, hoc etiam procedere de simonia, quæ committitur etiam in electione Papæ, & in examine ad parœcias. 20

Octavò, electionem Papæ quamvis per simoniam factam dummodo à duabus tertijs partibus Cardinalium legitimè facta sit, non esse ipso facto irritam. Hæc omnia ut probabilia docent plures Doctores. 21

(†)

§. XVII.

§. XVII.

De Dispensatione pœnarum, quæ in jure statuuntur contra simoniacos.

1 DIspensatio juxta præsens institutum sumimitur pro prodiga juris relaxatione, & definitur *Relaxatio rigoris juris canonicè facta per eum, ad quem spectat*, & desumitur *ex c. nisi rigor 1. q. 7.* unde quæritur quisnam possit canonicè relaxare pœnas juris contra simoniacos. Non loquimur de dispensatione simoniæ in ordine ad culpam, quia certum est, in hac dispensare non posse ullam humanam potestatem, si simonia sit contra jus naturale, & divinum, quia in lege divina, & naturali nullus homo potest dispensare, alioquin inferior posset immutare leges superioris, & esset, & non esset inferior. Quòd si simonia sit tantùm contra jus ecclesiasticum, adeò ut ab ecclesia tantùm prohibeatur, tunc solus Papa potest dispensare, non verò alius Prælatus inferior, nisi ex commissione expressa, vel tacita ipsius sumi Pontificis: ratio est, quia nullus inferior potest per se dispensare in lege superioris: Pontifex verò quando dicitur dispensare in simonia, non ita debet id intelligi, ut manente simonia tollatur culpa, quia cum ipsa simonia sit culpa, non potest manere, quin etiam maneat culpa: sed ita intelligitur, ut emptio, & venditio, quæ si obligatio legis vigeret, simoniaca foret, sublata obligatione legis non sit ampliùs simoniaca, & contractus emptionis, & venditionis sit licitus.

2 Non tamen solet Pontifex dispensare etiam in simonia contra jus humanum: quia id ferè nunquam videtur expedire, & quando expedit dare temporale aliquid pro spirituali, non est necessè, ut id fiat per modum pretij, sed potest alio titulo præsertim eleemosynæ, gratitudinis, congruæ sustentationis providere. Tum quia non est utile ecclesiæ dispensare in simonia positiva, siquidem non expedit, ut res ecclesiæ venales fiant.

3 Quæstio igitur procedit de sola dispensatione quoad pœnas simoniæ, seu de earundem relaxatione, quæ dispensatio solùm locum habet in simonia Ordinis, beneficiorum, & ingressus religionis: & respondetur ab excommunicatione lata contra simoniam commissam in Ordine, beneficijs ecclesiasticis, & ingressu religionis quoad personas singulares dantes, vel accipientes pecunias, solùm Papam posse absolvere tam dantes, quàm recipientes simoniacè Ordinem, & beneficium ecclesiasticum, idque desumitur *ex extravag. sanè 1. h. t.* ubi Urbanus IV. prohibens, ne quid recipiatur, nec petatur, vel exigatur directè, vel indirectè pro ingressu religionis, postea subdit; contravenientes, si sint singulares personæ, sunt excommunicati excommunicatione reservata Papæ: si sit capitulum, vel conventus est suspensus eo ipso, nec potest absolvi nisi à Papa. Hoc idem etiam habetur de simonia Ordinis, & beneficij *in extravag. cum detestabile 2. h. t.* ubi Paulus II. renovat omnes pœnas canonum contra simoniacos, etiam si sint Cardinales, & addit: qui sunt simoniacè ordinati, sunt etiam suspensi ab executione suorum Ordinum. Rursus qui simoniacè eligitur, postulatur, confirmatur, providetur, vel quovis alio modo disponitur in ecclesijs, monasterijs, dignitatibus personalibus, officijs ecclesiasticis, & quibuscunque beneficijs careat viribus, nec jus acquirat, nec faciat fructus suos, & si quos percepit, teneatur restituere. Qui in præmissis committunt simoniam dando, vel recipiendo, vel sunt Mediatores, sunt excommunicati, nec possunt absolvi nisi à Papa. Nihilominus possunt ab hac excommunicatione absolvere potestate delegata etiam ij, qui habent Bullam; seu privilegia à sede Apostolica, in quibus conceditur potestas absolvendi à casibus Papæ reservatis nisi speciatim, & expresè excipiatur excommunicatio, quæ incurritur ob simoniam, ut docet Suarez *lib. 4. de simonia c. 61. n. 4.*

In pæna itidem suspensionis, quæ incurritur propter simoniam commissam in ordine, etiam solus Papa potest dispensare. Cùm enim is, qui simoniacè ordinatus est, sit suspensus ab executione Ordinis simoniacè suscepti, non potest ab hac pœna ab alio absolvi, seu liberari nisi à solo Pontifice, ut habetur *ex c. ult. h. t.* Qui verò Ordinem simoniacè contulit, is etiam suspensus manet à collatione ordinum, nec pœna hæc ab alio potest relaxari, quàm à summo Pontifice, & desumitur ex *eod. cap. mandato ult. h. t.* ubi habetur: quòd quando Papa mandat alicui, ut dispenset cum Monachis, qui per simoniam dato aliquo sunt recepti in monasterio juxta *c. quoniam 40. h. t.* intelligitur mandatum extendi ad dispensandum cum Abbate, qui eum simoniacè recepit. ex quo colligitur, quòd solus Pontifex possit in hac suspensione incursa propter simoniam dispensare. Alij tamen procedunt cum distinctione de suspensione, quam incurrit simoniacus in ordine: vel enim scienter ordinatur simoniacè, & tunc dicunt, quòd si crimen sit occultum, possit Episcopus dispensare, sin verò publicum solus Papa. Idque videtur etiam desumi ex Tridentino *sess. 24. c. 6 de reformat.* ubi statuitur, quòd possit Episcopus dispensare, si delictum sit occultum. 4

Sed in contrarium habetur motus proprius Sixti V. contra malè ordinatos, ubi Pontifex prohibet, ne Episcopus possit dispensare etiam quoad Ordines ritè susceptos. Quando verò ignoranter quis ordinatur simoniacè, eò quia alius sive amicus, sive consanguineus eo inscio, qui ad Ordinem promovetur, pecunias dedit, tunc quia superiùs diximus, ignoranter sic ordinatum non incurrere suspensionem, eò quia cum sine culpa fuerit ordinatus ratione ignorantiæ, non indiget absolutione à pœna, quia hæc non incurritur nisi ex præsupposita culpa. 5

In contraria verò sententia Doctores procedunt cum distinctione, & dicunt, quòd si delictum sit publicum, solus Papa dispensat: sin verò 6

verò occultum etiam Episcopus *arg. c. ex tua, 20. h. t.* & docet Hostiensis *in c. de simoniacè 22. h. t.* ubi dicitur: ut cum his qui simoniacè sunt ordinati, ipsis tantùm nescientibus possit Episcopus dispensare, ut remaneant in suis ordinibus, quia non sunt simoniaci. Verùm quia in hoc textu Alexander III. loquitur indistinctè, ideò veriùs alij censent, in utroque casu posse Episcopum dispensare cum ignoranter ordinato, sive delictum sit occultum, sive publicum.

7 Quando verò simonia committitur in beneficio, videtur esse non modica difficultas, quis possit dispensare, ut talis simoniacus possit habere beneficium. Communior sententia asserit, Episcopum non posse tunc dispensare, eò quia delictum est ita enorme, & Episcopus simoniacus talem contraxit turpitudinem, ut indignum se constituerit, ut ipse dispenset, sed dispensare potest successor, vel superior: idq; etiam probari solet ex *c. veniens de filijs Presbyt. & c. diversis de cleric. conjug.* ubi habetur, quòd Episcopus, qui scienter contulit beneficium conjugato, vel ejus filio, qui illud immediatè obtinuit, non potest illud ab eo auferre, secus si ignoranter, ut docent Hostiensis in *c. simoniacè 12. n. 7. in fin. h. t.* & cum ipso Innocentius *ibid.* Henriquez tamen *lib. 13. de excommun. c. 32. in fin.* docet, posse Episcopum cum paupere dispensare, ut retineat beneficium, quod simoniacè accepit, eum habilitando ad tale beneficium, & denuò conferendo in foro conscientiæ eidem beneficium: & nititur, quia sicut Episcopus potest cum paupere dispensare in matrimonio jam contracto cum impedimento dirimente; ita etiam infert, posse Episcopum in foro conscientiæ habilitare occultum simoniacum, ac denuò eidem conferre beneficium; eò quia ex nullo textu colligi possit, hanc dispensationem super inhabilitate esse reservatam soli Papæ; nisi in simonia confidentiali.

8 Verùm in hac quæstione procedendum est cum distinctione, si beneficium per simoniam ignoranter acceptum sit simplex, & cognitâ simoniâ beneficiarius spontè renuntiet; tunc potest Episcopus dispensare super contracta inhabilitate, & postea idem beneficium eidem conferre, ut colligitur *ex c. penult de elect.* & docent Butrius *in d. c. penult. n. 7.* Imola *ibid. n. 1.* Hostiensis, & Panormitanus *n. 7. in eod. cap.* Innocentius *in c. de simoniacè 12. n. 2. h. t.* Navarrus *lib. 5. consil. tit. 3. de simonia.* Sylvester *V. simonia q. 8. dict. 5.* immo Navarrus *in novis. consil. 97. & 61. n. 5.* asserit, posse Episcopum dispensare, licèt beneficium illud sit canonicatus ecclesiæ cathedralis; eò quia canonicatus non sit dignitas: ubi juvat adnotare, quòd quando sermo est de beneficio habito simoniacè ignoranter, non intelligitur, quando ipse Beneficiarius committit simoniam, ignorans esse talem; sed quando alij commiserunt ipso inscio: aliqui tamen limitant, nisi postea ratum habeat, quia retrotrahitur ratihabitio, & judicandum est, ac si ab initio sciret.

9 Verior tamen sententia cum Sylvestro *V. simonia q. 8. dict. 5.* asserit, posse Episcopum dispensare, tametsi postea ratum habeat, eò quia revera in receptione beneficij, vel Ordinis non fuit simoniacus ratione ignorantiæ, quæ excusavit à culpa, consequenter etiam à pœna incurrenda. Sin autem beneficium simoniacè collatum, & per ignorantiam bona fide acceptum sit Prælatura, vel dignitas, vel beneficium curatum, & majus, non potest cum illo Episcopus dispensare. Si tamen beneficiarius cognitâ simoniâ spontè renuntiat; docent omnes, in alia vacatione posse Episcopum dispensare, ut illudmet habeat: ratio est, quia *in c. penult. de elect.* solùm negatur Episcopo facultas pro ea vice, seu in illa vacatione dispensandi: & vitium postea purgatur per intermediam personam: siquidem si immediatè ille obtineret tale beneficium, videretur promotio vitiosa ex proximitate vitij, quia quæ incontinenti fiunt, videntur inesse *c. officij de elect.* Secus si beneficium sit simplex. Item si Beneficiarius, qui ignoranter per simoniam tale beneficium accepit, spontè eidem non renuntiat, sed expectat sententiam judicis illum beneficio privantis, conveniunt omnes, quòd in alia vacatione possit Episcopus dispensare, ut illud beneficium obtineat, quia *in c. penult. de elect.* tantùm negatur pro illa vice Episcopo facultas dispensandi.

10 Hinc intelligitur, quod habetur *in c. nobis 27. §. ult. h. t.* ubi Cœlestinus III. rescribit, quòd simoniacè electus ipso inscio Episcopus non possit cum ipso dispensare, eò quia propter simoniam fuerit reprobatus, ut notat Innocentius ibi: ubi tres expositiones solent afferri præfati textûs. Prima est, quando electus simoniam commisit, vel alius eo sciente, vel ratum habente, tunc dicunt, non posse Episcopum cum tali dispensare.

11 Secunda expositio est, si inscio electo simonia commissa fuerit ab alijs, & tunc etiam dicunt, Episcopum non posse dispensare, ut iterum eadem vice eligatur ad eandem prælationem; posse tamen Episcopum dispensare, ut possit pro alia vice eligi ad idem beneficium.

12 Tertia si simoniacè electus condemnatus sit per sententiam: tunc asserunt, non posse Episcopum cum illo dispensare, non solùm propter criminis enormitatem, verùm etiam, quia crimen factum fuit notorium per sententiam.

13 Sin autem sciens recipiat per simoniam beneficium curatum, cui statim spontè renuntiet; potest tunc Episcopus dispensare, ut in alia ecclesia, vel etiam in eadem obtineat alia beneficia: non ita ut obtineat idemmet beneficium, quod resignavit, quia solus Papa potest eum habilitare ad idem beneficium, idque evincitur à contrario sensu *ex c. penult. de elect.* ubi solùm Episcopo permittitur, ut possit dispensare cum eo, qui ignoranter per simoniam accepit beneficium curatum, cui postea spontè renuntiavit; & non quidem pro illa vice, sed in alia vacatione, & ita docent Panormitanus *in c. de simo-*

simoniacè 22. n. 6. h. t. Innocentius *ibid. n. 7.* Sylvester *V. suspensio q. 2. dict. 4.* & alij assignantes discrimen, cur Episcopus possit dispensare, ut in alia ecclesia habeat beneficia, & ministret in ordinibus susceptis; non ita in eadem ecclesia, quia in hac tantùm potest ministrare in ordinibus, nec potest ad superiores ascendere, eò quia cum beneficium, quod simoniacè accepit, ad hanc ecclesiam pertinuerit, eidem injuriam intulit, proinde indignus se constituit, ut in eadem promoveatur. Verùm docentes hanc sententiam supponunt, simoniacum in beneficio esse inhabilem ad alia: & contrarium probabiliter docent alij, ut si semel absolvatur ab excommunicatione, non indigeat dispensatione ad obtinendum quodcunque aliud beneficium excepto simoniacè adepto, vel in alia, vel in eadem ecclesia.

14 Rursus supponunt, simoniacum in beneficio esse suspensum, proinde indigere dispensatione ad ministrandum in susceptis, vel ad ascendendum ad superiores ordines: & tamen multorum sententia probabilis est, non incurrere talem suspensionem, consequenter neque indigere dispensatione ad ministrandum in ordinibus susceptis; vel ad ascendendum ad superiores.

15 Quòd verò ad pœnam attinet inhabilitatis ad obtinenda alia beneficia, solet communiter hæc regula tradi, si enim simoniacus in beneficio voluntariè, & spontè resignet beneficium simoniacè acquisitum, antequam per sententiam judicis declaratoriam condemnetur, potest Episcopus cum illo dispensare ad alia beneficia obtinenda: non ita si antequam renuntiet beneficio simoniacè suscepto, condemnetur de simonia per sententiam declaratoriam judicis, tunc enim beneficio priùs obtento privatur, & desumitur *ex c. 1. q. 5.* ubi permittitur dispensari cum talibus, si omnia dimittant beneficia simoniacè obtenta, iisque spontè ante sententiam judicis renuntient: quia mitiùs proceditur cùm eo, quem delicti pœnitet, & statim resipiscit, renuntiátque spontè beneficio simoniacè suscepto, quàm cum convicto de crimine post sententiam judicis declaratoriam, quia ita condemnatus fit perpetuò infamis infamiâ juris, cum quo Episcopus non dispensat: nisi in casibus in jure expressis, ut notatur *in c. cum te. de sent. & re judic.* Supponit tamen hæc sententia, simoniacum ipso jure ante omnem sententiam judicis fieri inhabilem ad nova beneficia obtinenda, proinde ante condemnationem indigere dispensatione, quod tamen à multis non conceditur, eò quia inhabilitas non contrahitur ante sententiam judicis.

16 Cæterum qui simoniacè adeptus est beneficium, ut possit dispensationem obtinere, necessè est, quòd si idem beneficium velit, quòd scienter simoniacè obtinuerat, illius faciat expressam mentionem, & in libello supplici dicat, se antea scienter illud beneficium simoniacè obtinuisse: id autem non est necessè in ordine ad alia obtinenda beneficia. Rursus qui simoniacè obtinuit beneficium, ut canonicatum etiam ignoranter, si postea dispensetur cum eo ad eundem canonicatum, amittit locum, quem antea habebat in capitulo, & ut recèns promotus ad canonicatum ultimum locum occupat: quia is antea tenebatur renuntiare canonicatui simoniacè obtento; & per renuntiationem vacavit *c. ex insinuatione 26. h. t.* ubi Clemens III. rescribit: Qui ipso inscio simoniacè est promotus ad canonicatum, vel aliud beneficium; deinde re cognitâ renuntiat canonicatui in manus superioris; & superior, vel capitulum ei compatiens de novo illum eligit ad eundem canonicatum propter ultimam electionem, obtinebit ultimum locum in choro, & in alijs officijs, & ipse nihil poterit prætendere, vel sibi vendicare ratione primæ electionis. Notat tamen Glossa, debere hanc simoniam esse mediante pacto inito, ut habet *in c. tua nos 34. h. t.* ubi dicitur, quòd si clericus cum pacto, vel conditione dat, seu offert ecclesiæ sua bona, ut recipiatur in canonicum, & eadem bona habeat pro præbenda, est simonia; secus si sine pacto, vel conditione offerat eadem bona; habetur etiam *in c. ult. de pact.* Id autem intelligendum est, quando ipse canonicus renuntiavit canonicatui.

17 Rursus si ipso sciente simoniacè acquisivit canonicatum, Episcopus non potest dispensare, sed solus Papa *c. nobis 27. h. t.* ubi Cœlestinus III. rescribit, electionem simoniacam alicuius ipso inscio ab alijs commissam esse reprobandam, nisi constaret, ipsum malitiosè commisisse simoniam in fraudem eligendi. Rursus addit Cœlestinus, non posse Episcopum dispensare cum simoniacè electo, & propter simoniam reprobato. Sin autem simoniacè fuit canonicatum ignoranter adeptus, & obtineat à Papa revalidationem, tunc manet in eodem loco, quem antea habebat in capitulo, & choro, quia non desinit esse canonicus.

18 Quòd si, qui recipit beneficium simoniacè ignoranter, petat à Pontifice compositionem circa fructus receptos, & revalidationem tituli, si Pontifex respondeat concedendo compositionem: *at circa beneficium nec aufero, nec confero*, tunc talis non potest beneficium obtinere, quia indigebat nova tituli revalidatione, ut notat Navarr. *lib. 5. consil. de simonia cons. 73.* Cæterum quod dicitur de Episcopo, qui non possit dispensare quoad pœnas, & censuras latas contra simoniacos id limitandum est, quoad excommunicationem, & suspensionem, quæ incurruntur propter simoniam occultam: ad hanc enim extenditur facultas concessa Episcopis à Concilio Tridentino *sess. 24. c. 6. de reformat.* dispensandi in casibus occultis, qui ad forum contentiosum non deducuntur: eo enim ipso, quòd ibi non excipitur occulta simonia, intelligitur comprehensa sub generali dispositione. Hoc tamen non procedit de inhabilitate ad obtinenda beneficia, quia ad illa non extenditur hæc facultas concessa Episcopis, quia non tam est irregularitas, quàm particularis pœna: & à Concilio non conceditur generalis facultas Episcopis dispensandi in omnibus pœnis Papæ reservatis.

§. XVIII.

De restitutione eorum, quæ per simoniam accepta sunt.

1 CErtum est, eum, qui pretium accepit pro re aliqua spirituali, quæ erat gratis conferenda, teneri jure divino ad restitutionem ejusdem pretij temporalis, eò quia per susceptionem talis pretij non solùm læserit virtutem religionis, verùm etiam justitiam commutativam: quo pacto etiam judex, si pro justa sententia ferenda pretium exigeret, teneretur ad restitutionem, ut etiam Parochus, cui assignata est congrua sustentatio, teneretur restituere pretium, quod accepit pro administratione sacramentorum. An verò hoc pretium simoniacè acceptum, sit jure divino, vel humano restituendum, non videtur ita certum, plures censent, hanc obligationem restituendi pretium temporale acceptum pro re spirituali, non esse de jure divino, ita Covarruvias *ad regul. peccatum p. 2. §. 8.* Sylvester *V. simonia q. 20. in princ.* Cajetanus *in summa V. simonia c. 3. sub. fin.* Navarrus *c. 23. n. 3. & sequent.* ubi hanc sententiam vocat communem Canonistarum, & Theologorum usque ad suum tempus.

2 Rationes, quibus hæc sententia nititur, sunt. Primò quia pretium acceptum per simoniam mentalem non est jure divino restituendum, proinde neque acceptum per simoniam externam, siquidem eodem titulo pretium accipit simoniacus externus, quo internus; parum enim refert, an id verbis exprimat, vel sola mente retineat. Quòd verò per simoniam mentalem acceptum pretium non sit jure divino restituendum, desumitur *ex c. mandato 46. & ult. h. t.* ubi Gregorius IX. consultus à suo Legato, an Monachi simoniacè recepti; qui pretium dederant, & Abbares, qui receperant, teneantur ad restitutionem, & resignationem acceptorum, rescribit, *Ad resignationem spiritualium, & temporalium, quæ nullo pacto, sed affectu animi utrinque taliter acquiruntur, eos pro simonia ejusmodi non teneri.* Hinc colligitur, accepta per simoniam mentalem non esse restituenda, adeò ut simoniaci interni non teneantur ad restitutionem temporalem acceptorum pro spirituali, nec spiritualium acceptorum pro temporalibus. Pontifex autem eatenus dicit, eos non teneri, quia jure divino, & naturali non obligantur: & jus ecclesiasticum in simonia purè mentali locum non habet, quia sicut ecclesia non judicat de purè internis, ita neque punit simoniam purè internam.

3 Secundò, quia si jure divino accepta per simoniam mentalem essent restituenda, Pontifex non posset dispensare in retentione pretij, quod tamen est contra praxim, & liquet *ex extravag. sanè 1. h. t.* ubi Urbanus IV. dispensat, ut retineantur accepta pro ingressu religionis.

4 Tertiò, quia exigens pretium pro re spirituali, quam ex officio non tenebatur ei conferre, non facit illi injuriam, quia is, cui datur, non habebat jus illam gratis exigendi à dante; sed injuria fit tantùm Deo, & rei spirituali.

Probabilior tamen sententia est, simoniacum jure divino teneri ad restitutionem pretij, ut docent Sotus *lib. 9. q. 8. art. 1.* Henricus *quodlibet 6. q. 26.* Joannes Medina *q. 4. de usur. restit. §. ideo videtur.* Verùm distinguendum est inter res spirituales, quæ sine incommodo collatoris conferuntur; & alia, quæ nonnisi cum incommodo, & dispendio collatoris. Certum est, eum qui confert aliquid spirituale absque ullo suo incommodo, & cui spirituali non est annexum commodum temporale, si pro tali collatione pretium accipiat jure divino teneri ad restitutionem pretij, nisi putetur gratis donatum, vel sit adeò tenue, ut non excedat rationabile stipendium sustentationis: adeò ut, qui pro ministratione sacramentorum, & sacramentalium pretium recipit, jure divino teneatur ad restitutionem; siquidem hujusmodi res spirituales non habent annexum quidquam temporale, ratione cujus possint censeri pretio temporali æstimabiles, vel tanti, ac tanti valere, quapropter naturâ suâ exigunt, ut gratis dispensentur. 5

Tum quia fideles habent ad illas jus divinitùs sibi concessum, ut à ministris ecclesiæ possint ea exigere; neque ad aliud tenentur, quàm ad sustentationem ministrorum, quapropter, si ministri pretium aliquod temporale supra eorum propriam congruam sustentationem exigant, tenentur illud idem jure divino restituere, quia si ministri dispensantes res has spirituales non habent jus nisi ad alimenta, sintque tantùm dispensatores, non Domini; sequitur, eos per acceptum pretium, non tantùm rei spirituali, ac Deo inferre injuriam, verùm etiam contra proximum injustitiam committere, cùm pretium ab ipso exigant de ijs, quæ sunt eidem gratis conferenda: si enim fideles, ut sibi ministrentur sacramenta, & sacramentalia jure naturæ tenentur tantùm suppeditare congruam sustentationem ijsdem ministris, injuria fit illis, si quid plus ab ijsdem exigatur: quapropter jure naturæ, & divino est restituendum. Præterea res spirituales omnes superant pretium temporale, eò quia non detur proportio, proinde sive pretium acceptum sit tenue, sive magnum, semper jure divino Minister ecclesiasticus tenetur illud restituere, & qui pretium illud dedit, potest idem repetere ut injustè exactum, si alia ratio non suppetat illud recuperandi. 6

Quòd si dicas, posse dari casum, ut Parochus baptizet hominem ex alia parochia, & pro tali baptismo suscipiat quatuor aureos: tunc cum Minister non teneretur baptismum conferre homini alterius parochiæ ex justitia, non videtur fecisse illi injuriam, si pro ministratione baptismi petijt illos quatuor aureos: eatenus minister justitiam læderet, quia teneretur ex justitia ministrare baptismum tali homini: & ex justitia non tenetur, quia Parochus tantùm ex justitia tenetur ministrare sa- 7

cra-

cramenta morantibus in districtu suæ parochiæ.

8 Sed contra quia tametsi parochus in tali casu non teneatur ex justitia conferre baptismum homini alterius parochiæ, si tamen velit ei sacramentum conferre, tenetur ex justitia non exigere quidquam supra stipendium propriæ sustentationis, non enim minister habet ullum jus ad quid amplius.

9 Si dicas, urgente extrema necessitate non teneri habentem panes ex justitia eos dare alijs sine pretio, si habeant, quod solvere possint, neque qui pretium exigit, infert ipsis ullam injuriam, si justum tantùm pretium exigat, ergo etiam Parochus non facit homini extraneo injuriam, si illos aureos exigat pro baptismo, quia pretium temporale nunquam potest excedere valorem baptismi.

10 Contra est, negatur paritas, quia eatenus habens panes etiam urgente necessitate, non tenetur eos gratis dare, si qui panes recipiunt, habeant, quo possint solvere pretium, quia panes sunt res natura sua vendibiles, & ex recepto hominum usu habent taxatum pretium, quod propterea potest exigi ab eo, cui dat panes etiam urgente necessitate, quia ipse exigit pretium rei, quam dat, ab illis, qui rem illam accipiunt, & possunt commodè pretium solvere: at sacramenta non sunt pretio temporali vendibilia, proinde minister supra propriam congruam sustentationem non potest pro ijsdem ministrandis pretium temporale exigere.

11 Si dicas, solventem pretium pro sacramento illud solvere voluntariè, ac transferre dominium; tametsi libentiùs haberet gratis, nihilominus omnibus pensatis vult absolutè pecuniam illam solvere: cum ex alio capite non teneatur minister ex justitia ei sacramentum conferre; & hoc longè pluris valeat, quàm quod voluntariè dat illud suscipiens.

12 Respondetur hoc voluntarium esse per injuriam extortum, consequenter non ita transferre dominium, quin datum pretium possit repeti, quinimò minister, qui pretium exigit, tenetur spontè illud restituere, cum per injuriam illud extorserit. Præterea falsum est, quòd transferatur dominium, quia solvens pretium non intendit illud gratis donare, sed tantùm solvere, quatenus alter illud exigit, quòd si illud non exigeret, non daret; quia non præsumitur cedere juri suo, quod habet, nec dare ministro plus juris, quàm habeat, proinde cùm dominium non transferatur nisi consentiente dante pretium, & in præsenti non præsumatur consensus, neque supponitur translatio ulla dominij: sicut solvens usuras non transfert dominium, tametsi solvat pecuniam, quia non intendit dare usurario plus juris, quàm ei debeatur, & sicut hic deest titulus, ut solvantur usuræ; ita etiam in ministratione sacramenti deest jus ad pretium exigendum.

13 Sin verò rei spirituali sit annexum commodum aliquod temporale, quo dans spirituale se privat, tunc si pro temporali commodo annexo pretium accipiat, non tenetur hoc jure divino restituere, idque desumitur *ex c. mandato 46. & ult. h. t.* ubi Gregorius IX. mandat alicui, ut dispenset cum Monachis, qui per simoniam dato aliquo, sunt recepti in monasterium, & quia admissio in religionem conjunctum habet commodum alimentorum per totam vitam, quod est pretio æstimabile apud omnes; si tamen hoc pretium sit judicio prudentis viri excessiuum, ille excessus jure divino est restituendus, non ita pretium infra excessum, quia alimenta per totam vitam sunt aliquod commodum temporale, tametsi annexum statui religioso, seu rei spirituali: & pro tali commodo, si pretium accipiatur, quod non sit excessivum jure divino, non est restituendum, quia datur pretium temporale pro commodo temporali: ita si conferens beneficium, quod habet annexum commodum temporale, si pro tali commodo aliquid exigat, non tenetur illud jure divino, & naturali restituere; ut si quis Canonicatum, vel Decanatum venderet exigens pretium pro commodo temporali, quod dat venditor: verùm quia tale commodum est annexum beneficio spirituali jure ecclesiastico, non potest vendi, neque collator exigere pretium.

Præterea si quis in gratiam alterius privet se aliqua re spirituali, & pro incommodo, quod inde patitur, compensationem temporalem exigat, non tenetur jure divino eam restituere, si incommodum, quod patitur, sit temporale, quia hoc damnum per se est pretio æstimabile, proinde nulla fit injuria alteri, si pro eo compensatio exigatur. Hoc idem etiam procedit de re quavis alia spirituali, ex cujus privatione incommodum temporale in honore, vel fortunis obvenit. Sin verò res spiritualis nullum secum habeat annexum comodum, sed ex ejus privatione tristitiam patiatur, qui illam confert, ut si quis pro reliquijs sanctorum exigat ab alio pretium, eò quia se privet ijsdem reliquijs, tunc censent aliqui probabile itidem esse non teneri, qui pretium accepit jure divino illud restituere, eò quia illa privatio est ipsi aliquod incommodum, sicut possessio erat eidem commoda, saltem ob satisfactionem, & gaudium, quod percipiebat ex reliquijs illis à se possessis; unde privatio talis possessionis, est ipsi gravis, & molesta, proinde si pro ipsa pretium exigit, non videtur teneri jure divino illud restituere; quia alius non habet jus, ut sua causa teneatur privari tali possessione reliquiarum; proinde non facit ei injuriam, si compensationem exigat temporalem. 14

Quamobrem solùm jure ecclesiastico tenetur restituere, eò quia non solùm prohibitum sit vendere res spirituales; sed etiam alias ijsdem annexas: hinc nunquam licitum est, reliquias vendere, quia id esset contra reverentiam debitam sanctitati reliquiarum: siquidem pretio humano æstimarentur, non tamen fit injuria illi, à quo pretium exigitur, quia hic non habet jus, ut sibi gratis dentur. 15

Cæterum an simonia realis completa solo tamen jure ecclesiastico prohibita subjaceat restitutioni, non videtur ita certum, quia Do- 16

[illegible] modè sentiunt. Plures affirmant, inter quos Malderus *in 2. 2. tractat. 9. c. 3. dub. 18. §. 3.* Navarrus *in c. si quando de rescript. 4. in fin.* Alij verò inter quos Reginaldus *tom. 2. lib. 23. c. 12. n. 184.* Sanchez *in opusc. tom. 2. lib. 2. c. 3. dub. 108.* docent, pœnas simoniæ non incurri, neque restitutionem in casu, quo adest tantùm simonia juris positivi, & humani, ut cum quis dicit: *resigno tibi meum beneficium, ut tu renunties mihi tuum*, quæ simonia, quia tantùm est de jure ecclesiastico, & positivo, non incurrit pœnas juris, tametsi permutatio beneficiorum facta fuerit propria authoritate inter beneficiarios: docent enim in tali casu peccare graviter ita commutantes beneficia sine authoritate Papæ, & talem commutationem esse simoniacam jure ecclesiastico, non tamen incurrere pœnas juris, nec commutantes esse excommunicatos, neque teneri ad restitutionem beneficiorum ipso jure, idque probat Sanchez *ex extravag. cum detestabile 2. h. t.* ubi Paulus II. sic incipit, *cum scelus simoniacæ pravitatis tam divinorum, quàm sacrorum canonum authoritas abhorreat:* ex quo infert, Pontificem loqui de simonia divino simul, & canonico jure reprobata, quia præfatio legis dat intellectum toti legi, & ex ipsa regulatur, & causam finalem accipit, ut docent communiter cum Molina Jurista *de primogen. lib. 1. c. 5. n. 3.*

17 Excipitur tamen simonia confidentialis, quia hæc obnoxia est pœnis, quamvis aliquando sit tantùm jure humano prohibita, ut cum quis renuntiat beneficio ex pacto inito, ut sibi postea, vel alteri reddatur; vel cum reservatione pensionis non sibi, sed alijs solvendæ. Excipitur etiam, quando datur aliquid Notarijs, vel Officialibus Episcopi pro litteris dimissorijs, quamvis hæc simonia sit tantùm jure humano prohibita, quia in tali casu incurruntur pœnæ Tridentini *sess. 21. c. 1. de refor.*

18 Rursus qui accipit pretium pro re spirituali simoniacè tantùm, sed non injustè, eò quia in illa aliquod temporale jus, vel commodum habeat annexum eidem rei spirituali, non tenetur is jure naturali, & divino acceptum pretium restituere, nisi vel à jure positivo, vel ecclesiastico restitutio in pœnam imponatur, quia licèt talis venditio illicita sit, & simoniaca, & ipso jure irrita; nulla tamen in tali contractu committitur injustitia, & obligatio restituendi jure naturæ solùm oritur ex ipsa injustitia. Hinc vendens castrum, cui est adnexum jus patronatus chariori pretio, ratione juris illius ob temporale commodum, quod solet tale jus afferre, & quo vendens se privat in gratiam alterius; ob honorem humanum pretio æstimabilem, potest retinere pretium acceptum, quia tametsi venditio illa sit simoniaca, & contra religionem ob jus patronatus quod est quid spirituale, & in quo fundatur talis honor, non tamen venditio est injusta, ut notat Suarez *lib. 4. de simonia c. 59. n. 42.* Hoc idem etiam procedit de eo, qui venderet imaginem miraculosam, ex qua lucrum percipiebat, vel aliud temporale commodum.

19 Rursus qui officium temporale ecclesiæ ut Custodis, Oeconomi, Syndici contra sacros canones alteri vendit, non tenetur pretium restituere, si non excedat commodum temporale, quo per talem venditionem se privat. Item si monasterium pecuniam accepit pro ingressu religionis ab aliquo, nec tenetur ad restitutionem, quia tametsi admissio ad religionem sit actus spiritualis, & pretium pro tali actu non possit sine simonia accipi: nihilominus quia habet annexum onus temporale sustentandi per totum vitæ tempus eum, qui religionem est ingressus, potest accepta pecunia retineri non in pretium ipsius admissionis ad religionem, sed pro onere sustentandi eum, qui ingressus est religionem: quod verum est, dummodo data pecunia non excedat æstimationem oneris temporalis, ut docet Suarez *de simonia lib. 4. c. 59. n. 41.* Item qui vendit vasa sacra, ut calices argenteos, aureos non tenetur pretium restituere, si hoc non excedat valorem illius materiæ: alioquin si ratione consecrationis, vel benedictionis pretium aliquod supra valorem materiæ acciperet, teneretur illud restituere, eò quia consecratio cum sit res purè spiritualis, nequit pretio æstimari.

20 Item beneficiarius, si beneficium suum alteri vendat, non tenetur jure naturæ acceptum pretium restituere, eò quia commodum temporale, quòd ex tali beneficio beneficiarius percipiebat, est quid pretio æstimabile, quapropter venditio, qua pro tali commodo accipitur pretium, non est injusta, si pretium non excedat æstimationem emolumenti temporalis, quod beneficiarius percipiebat ex tali beneficio: quamvis talis venditio sit omninò illicita, eò quia tale commodum temporale, quod venditur sit annexum juri spirituali, seu beneficio, cujus venditio prohibetur, non solùm jure ecclesiastico, sed etiam divino.

21 Non ita est dicendum de Prælato, ad quem pertinet beneficia conferre, quia hic, si pecuniam pro collatione beneficij acciperet, teneretur ex justitia eam restituere: ratio est, quia temporale emolumentum beneficiorum non pertinet ad collatorem beneficij; neque hic dando talia beneficia patitur aliquod damnum temporale, & ex suo officio obligatur gratis conferre beneficia.

22 Secus ex jure divino, & naturali, si pretium ex simoniaca venditione sit injustè acceptum, restitui debet ante judicis sententiam ei, à quo emptor rei spiritualis accepit: siquidem fideles habent jus à Deo sibi concessum recipiendi gratis, & sine ullo pretio res spirituales à ministris ecclesiæ, si isti congruam jam habeant sustentationem: quapropter si Parochus pro audiendis confessionibus, vel ministranda Eucharistia, aut Extrema Unctione pretium exigeret à suis parochianis, à quibus jam acciperet congruam sustentationem, teneretur ex vi legis naturalis, & divinæ pretium illud simoniacè, & injustè acceptum restituere ante judicis sententiam, nec satis esset, si data pecunia distribueretur pauperibus, vel daretur ecclesiæ,

quia

quia pauperes, & ecclesia nullum habent jus ad illud pretium, & ex alio capite restitutio est actus justitiæ, per quam reparatur injuria, seu læsio alteri illata, qualis nulla fieret ecclesiæ, vel pauperibus. Tum quia nulla adest lex ecclesiastica obligans in conscientia, ut ante omnem judicis sententiam pretium illud simoniacè acceptum impendatur ad pias causas, tametsi id à judice decerni possit, & post judicis sententiam possit pecunia illa ecclesiæ dari, vel pauperibus restitui. Quamvis qui dat pretium pro re spirituali, mereatur tali pretio privari per sententiam judicis, non tamen ipso facto, & ante judicis præceptum illo privatur, quia nulla adduci potest lex ecclesiastica, virtute cujus privetur dato pretio ante præceptum judicis; & pœnæ injunctæ à lege positiva non incurruntur nisi post sententiam condemnatoriam judicis, nisi aliter in jure exprimatur, cujusmodi sunt pœnæ illæ, quæ ipso jure de facto incurruntur ante judicis sententiam, & in jure exprimuntur, ut excommunicatio, quæ incurritur à publico percussore clerici.

23 Si dicas, eum qui pro pretio accepit rem spiritualem non teneri eam restituere illi, à quo accepit, nec eum qui accepit pecuniam, teneri illam restituere eidem, à quo accepit. Contra est, quia recipiens rem spiritualem pro pecunia non peccat contra justitiam, sicut qui accipit pretium pro re spirituali, hic enim tenetur gratis dare, & ideo acceptio pretij est injusta, ac invalida, & ut actus restituatur suæ æquitati, debet pretium restitui eidem, à quo acceperat, alioquin iste læderetur, ac damnum eidem inferretur, cum careret pecuniâ datâ in pretium rei spiritualis, & quæ ad ipsum solum pertinet: secus acceptio rei spiritualis cùm non sit pretio æstimabilis, non est restituenda ei, qui ipsam dedit pro pretio, nec illi fit injuria, si non restituatur eidem.

24 An verò etiam res spiritualis, quæ pro pretio simoniacè data fuit, restituenda sit danti? Respondetur cum distinctione, si enim pretium datum pro re spirituali sit tantùm simoniacè acceptum, sed non injustè, tunc communior sententia est, tale pretium non esse restituendum ante judicis sententiam, ut nec rem ipsam spiritualem pro pretio datam, ut officium ecclesiæ temporale, vel pensio clericalis; quia jure divino talis venditio non est irrita, neque assignatur jus ullum ecclesiasticum, quo declaretur invalida, licèt prohibeatur modus acquirendi ut simoniacus: unde cum nulla interveniat injustitia, sed solùm turpitudo, nulla adest obligatio restituendi pretium non injustè acceptum, quia obligatio restituendi oritur ex peccato injustitiæ. Quòd si pretium sit simul simoniacè, & injustè acceptum pro spirituali functione transeunte, ut pro sacris ordinibus conferendis, pro confessionibus audiendis, pro ministratione Eucharistiæ, vel pro collatione alterius sacramenti, aut consecratione ecclesiæ; tunc simoniacè, & injustè acceptum pretium restituendum est ante judicis sententiam; ipsa tamen res sacra cum transierit, non potest restitui, & ipsa collatio sacramenti u. c. Ordinis, vel Confirmationis, vel Consecrationis est valida, quamvis pro ipsa pretium fuerit simoniacè datum.

Sin verò res spirituales sint permanentes, & fuerint venditæ non solùm simoniacè, verùm etiam injustè, cujusmodi sunt vasa sacra, & vestimenta, & ita fuerint res istæ venditæ, ut supra æstimationem materiæ fuerit etiam pretium datum pro ipsa consecratione, vel benedictione, & in æstimationem etiam venerint res ipsæ spiritua[illegible]s; tunc pretium quoad excessum respondentem spiritualitati restitui debet: secus ipsæ res neque ex jure divino, & naturæ, neque ex jure ecclesiastico restituendæ sunt ante sententiam judicis, præter beneficia: siquidem contractus prout respicit solum pretium materiæ venditæ est validus, quia ad validam translationem rerum spiritualium in alium jure divino, ac naturali tantùm in dante requiritur potestas, & voluntas transferendi, & in accipiente capacitas, & voluntas acceptandi; hæc enim ex quavis re sufficiunt ad transferendum dominium, & jus in re. 25

Neque obstat, quòd pro illa translatione rei sacræ fuerit aliquid datum, quia tametsi id sit contra honorem divinum, non propterea adimit collatori potestatem conferendi, neque constituit incapacem collatarium ad acceptandum. Hinc qui pro pretio emit rem sacram, ut reliquias Sanctorum, potest emens rem illam emptam retinere: quamvis venditor rei spiritualis teneatur pretium acceptum restituere; eò quia recipiens pretium pro re spirituali facit emptori injuriam vendendo id, quod debuerat illi dare ex suppositione, quod vellet dare: secus emptor quamvis pretium offerat, imò etiam det pro re spirituali, non facit venditori injuriam, neque accipiendo rem spiritualem ab ipso; cum venditor voluntariè rem ipsi tradat, debet sibi imputare, si teneatur pro re spirituali pretio data, idem pretium restituere: ratio discriminis est, quia venditor rei sacræ cum acceperit pretium pro re, quæ erat gratis danda, læsit justitiam, quatenus exegit ab emptore pecuniam, quam non debuisset exigere, propterea illi damnum intulit contra justitiam: secus emptor, qui tantùm accepit rem sacram, non peccavit contra justitiam, nec dando pretium, nec accipiendo rem spiritualem: sed tantùm peccavit contra religionem, eò quia emendo pretio temporali rem sacram, eam æquiparaverit pretio temporali; & hæc est ratio, cur emptor non teneatur ad restitutionem rei spiritualis acceptæ, & possit eam sibi retinere, quia obligatio ad restitutionem tantùm oritur ex peccato contra justitiam, non verò contra religionem. 26

An verò, qui pretio temporali emit beneficia ecclesiastica per realem simoniam utrinque completam, teneatur ea restituere? Respondetur, non posse emptorem talia beneficia retinere, & teneri ea restituere unà cum fructibus perceptis etiam ante sententiam judicis; non tamen de jure divino, vel naturali, sed tantùm ex 27

ex vi juris ecclesiastici, ratione cujus talis contractus emptionis, & venditionis est ipso jure irritus; adeò ut beneficium ecclesiasticum non transferatur in emptorem, licèt pretium solverit. Quòd verò jure divino, vel naturali non debeant restitui, docent Covarruvias *regul. peccatum p. 2. §. 3.* Navarrus *c. 23. n. 103.* & alij. Ratio est, quia collatio beneficij mediante pretio jure naturali est valida, quia in collatore habetur potestas, & voluntas transferendi beneficium, & in collatario, seu emptore capacitas, & voluntas idem beneficium acceptandi; & hæc duo sufficiunt ad transferendum dominium, seu jus in re; neque obstat, quòd in tali translatione fuerit commissum peccatum simoniæ, quia licèt id verum sit, non tamen adimit collatori potestatem conferendi, neque reddit collatarium incapacem ad acceptandum. Tum quia per alia peccata homo non efficitur jure divino incapax beneficij; proinde neque per peccatum simoniæ.

28 Quamobrem solùm jure ecclesiastico talis venditio est irrita, & emptor tenetur restituere emptum beneficium unà cum fructibus perceptis etiam ante sententiam judicis, ut habetur *in extravag. cum detestabile 2. h. t.* ubi Paulus II. ait, qui simoniacè eligitur, postulatur, confirmatur, providetur, seu quoquo modo disponitur in ecclesijs, monasterijs, dignitatibus personalibus, officijs ecclesiasticis, & quibuscunque beneficijs careat viribus, nec jus acquirat, nec faciat fructus suos, & si quos percepit, restituat.

29 Hinc pretium acceptum pro collatione, electione, confirmatione, vel renuntiatione beneficij, ex vi juris ecclesiastici restitui debet in foro conscientiæ, etiam ante omnem judicis sententiam; & desumitur ex *c. de hoc autem 11. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, quòd temporalia recepta pro præstando assensu electioni simoniacæ sint restituenda, cum sine gravi salutis periculo retineri non possint, scilicet in foro conscientiæ; consequenter etiam quamvis nulla intercedat judicis sententia: quia Pontifex loquitur absolutè non distinguendo inter delictum publicum, vel occultum, probatum, vel non probatum: & ratio est, quia ipsum jus impedit, ne qui pro collatione, electione, confirmatione, vel renuntiatione beneficij pretium accepit, acquirat dominium pretij accepti, idque in pœnam gravitatis delicti, unde jure saltem positivo, & tuta conscientia non potest illud retinere: & tunc restitutio pretij simoniacè accepti, non ipsi danti, sed ecclesiæ, in qua est beneficium, & in cujus injuriam simonia commissa fuit, dari debet; ut desumitur *ex d. c. de hoc autem 11. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, quòd sit inducendus Rex, aut Princeps, ut si quid ab Episcopo simoniacè electo receperit, quo consentiret in ejus electionem, restituat sine diminutione ecclesiæ Oxomensi: & ratio etiam id suadet, quia qui pecuniam dedit ex vi contractûs, præsumitur habuisse voluntatem abdicandi se dominio talis pecuniæ datæ in pretium suæ electionis, illúdque transferendi ad recipientem; si causa ob quam data est, secuta sit; & huic abdicationi ecclesia non restitit, quamvis impedierit acquisitionem dominij in recipiente: sed in pœnam commissi delicti applicavit dominium illius pecuniæ in beneficium illius ecclesiæ, cui fuit injuria illata.

Nihilominus plerisque in locis usus invaluit, ut hujusmodi pecunia distribuatur pauperibus ejusdem ecclesiæ, quia nullo textu probari potest, quòd ante judicis sententiam tale pretium sit ecclesiæ restituendum, & non potiùs pauperibus, siquidem *in d. c. de hoc autem* illa restitutio facta ecclesiæ Oxomensi fuit post sententiam judicis, seu post rescriptum Alexandri III. 30

Pretium simoniacè acceptum pro collatione Ordinum, & aliorum sacramentorum, aut sacramentalium, si notabiliter excedat id, quod debetur ministro pro congrua ejus sustentatione, restituendum est, & quidem potiùs ex jure divino, quàm ecclesiastico, imò restituendum est ipso facto ante sententiam judicis, quia in jure ecclesiastico nil hac de re reperitur dispositum. Quòd si dicas *in c. audivimus 41. h. t.* haberi, quòd Episcopi nil debeant exigere pro institutione in ecclesijs, nec pro ingressu alicujus in religionem, nec pro sepultura mortuorum apud Regulares; eò quia abstinendum sit non solùm à malo, verùm etiam ab omni specie mali; & si quid accipiunt, debeant duplum restituere, & illud fideliter convertere in utilitatem loci, cujus dispendio fuit solutum. Contra est, quia exinde non sequitur, pretium semper esse restituendum ecclesiæ, quia *in d. c. audivimus*, sermo non est de omni simonia, sed tantùm de illa, quæ committitur in institutionibus parochorum, & ingressu religionis, & sepultura apud Regulares, & præcipitur ibi specialiter duplicata restitutio ob injustam exactionem, & extorsionem Episcoporum in illa triplici simonia; & ideo Pontifex rescribit, ut ea pecunia applicetur ecclesijs, locísque religiosis, in quorum injuriam exactiones illæ factæ fuerunt. Pretium autem temporale datum pro beneficio ecclesiastico, vel pro re alia spirituali non secuta collatione beneficij, vel alterius rei spiritualis jure naturæ restitui debet ei, à quo acceptum est, ut docent Sotus *lib. 9. q. 8. art. 1.* Cajetanus *V. simonia. c. 3.* & alij: ratio est, quia tunc deest titulus, quo possit illud retinere cum illud, pro quo datum est, non præstetur; ac proinde reddi debet ei, à quo acceptum fuit, quia jura non jubent alteri dari, quamvis Covarruvias *ad regul. peccatum p. 2. §. 2. n. 7.* censeat, esse restituendum in pios usus. 31

Sin verò beneficium sit collatum, & simonia utrinque completa, quidam censent; acceptum pretium esse tunc restituendum ante sententiam judicis ei, qui dedit: & post sententiam judicis, cui judex addixerit, ita docent Sotus *lib. 9. q. 8. a. 1.* Bannez *2. 2. q. 32. a. 7.* & plures alij, quia ante sententiam judicis, qui dedit pretium, non amisit ejus dominium, 32

quod

quod non transtulit in venditorem rei spiritualis, quia hic ex vi juris factus fuit incapax talis dominij recipiendi eo titulo: & qui pretium dedit non præsumitur à se abdicare dominium alio titulo, quàm per translationem in venditorem, & cum in hunc non sit translatum, eò quia jure sit incapax recipiendi tale dominium; manet hoc adhuc apud emptorem, cui propterea debet restitui.

33 Neque obstat, si dicas; ecclesiam privâsse emptorem dominio talis pretij ob injuriam quam intulit ecclesiæ. Respondetur; hujusmodi privationem dominij esse inductam per legem pœnalem, quæ ante sententiam judicis, non ita re sua alium privat, ut ejus dominium amittat. Nihilominus licèt hæc sententia probabilis sit.

34 Contraria tamen sententia, quæ docet ante sententiam judicis pretium illud esse restituendum ecclesiæ, cui illata fuit injuria, videtur probabilior, & eam docent fere communiter Thomistæ cum D. Thoma 2. 2. *q. 32. a. 7.* ubi expresè ait, pretium simoniacum non esse restituendum danti, sed in eleemosynas erogandum; scilicet ecclesiæ, vel pauperibus ejusdem, ut paulò superius diximus, & Covarruvias *ad regul. peccatum p.* 2. §. 2. *n. 7.* asserit, hanc esse communem Doctorum sententiam, & etiam desumitur *ex c. de hoc 11. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, esse inducendos Reges, & Principes, ut si quid acceperint ab Episcopo simoniacè electo pro consensu in ejus electionem, restituant sine diminutione ecclesiæ; & Pontifex loquitur in foro conscientiæ. Neque obstat, quòd pœna non dicatur deberi ante sententiam judicis; quia id tantùm verum est de pœnis, quæ in jure non excipiuntur: attamen posset responderi, non esse pœnam, quòd ille teneatur dare ecclesiæ rem, quæ sua non est, vel expendere in pios usus; sed esse simplex præceptum: quia cum non possit eam retinere, non debet illi grave obtingere, si debeat illam tali modo expendere. Cæterum utraque sententia probabilis est, suósque habet propugnatores.

§. XIX.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selectæ quæstiones.

1 Quæritur primò, an simonia debeat esse evidens, & certa, ut quis in foro conscientiæ sit simoniacus, & incurrat pœnas in jure simoniacis injunctas, & præsertim illam, quam imposuit Pius IV. in sua constitutione, cui initium est *In sublimi*, ubi Pontifex ait: simoniacum teneri in foro conscientiæ dimittere beneficium simoniacè obtentum absque ulla prævia declaratione, & quod non possit absolvi à magno Pœnitentiario, nisi promittat tale beneficium simoniacè obtentum dimittere. Respondetur ad has pœnas incurrendas in foro conscientiæ debere simoniam esse evidentem, & certam eo pacto, quo in foro conscientiæ solet res certificari. Ratio est, quia quoties agitur de simonia in foro externo, non solùm quando caussa est criminalis, sed etiam civilis, debet tunc de simonia evidenter, & indubitatè constare, ut communiter docent cum Glossa *in c. veniens 1. de testibus*, & ita censuit Rota Romana *decis. 108. n. 1. p. 1. recent.* & fusè Farinacius *consil. 75. n. 4. lib. 1.* ergo etiam in foro interno, seu conscientiæ debet simonia esse evidens, & indubitata, ut quis damnetur ut simoniacus, & incurrat pœnas contra simoniacos: siquidem non magis facilè debet quis damnari in foro conscientiæ, quàm damnetur in foro externo, unde sicut delictum debet esse certum, & evidens, ut punitio in foro externo sit justa, ita etiam debet esse simonia certa, & indubitata in foro interno, quia justitia est eadem in ordine ad utrumque forum internum, & externum, unde in utroque semper requiritur idem gradus certitudinis, & evidentiæ.

Hinc si simonia fuerit dubia, non potest quis de ipsa damnari, quia super re dubia non potest certa sententia ferri *c. grave 11. q. 3. c. judicantem 30. q. 5. c. habuisse dist. 33.* & *illud quæsitum instit. de rer. divis.* ut enim sententia sit certa, debet habere fundamentum proportionatum: res autem incerta non proportionatur cum certa, quia certum non fundatur in incerto: & quia damnatio, & punitio est vel maximè certa, debet aliquis esse absolutè reus; ideò fit non posse damnari aliquem de simonia, quin hæc fuerit certa, & evidens, idque tam in foro externo, quàm in foro conscientiæ, cum in utroque foro justitia sit eadem. Hinc quando quæritur, an aliqua actio sit simoniaca, & utrinque adest opinio probabilis, quòd non sit, non tenetur quis se habere pro simoniaco, nec subire pœnas in jure injunctas, quia opinio utrinque probabilis id operatur, ut pro neutra parte sit certa, & evidens, quia probabilitas non stat cum certitudine opposita circa eundem actum, & sublata certitudine juris tollitur etiam certitudo facti, unde quamvis constet de facto, si non constet de qualitate ipsius, nimirum quòd factum sit simoniacum, nequit super illo certa sententia ferri. 2

Quæritur secundò, an in simonia detur parvitas materiæ, quæ excuset à peccato gravi? Respondetur, duas esse in hac quæstione sententias, prima affirmat, quam defendunt Reginaldus *tom. 2. prax. fori pœnitential. lib. 23. c. 15. n. 219.* Riccius *tom. 2. decis. curiæ Epist. Neapol. decis. 28. n. 7.* Molina *tom. 1. tract. 2. disp. 92. n. 5.* & alij, qui nituntur eo fundamento, quia materia sacra, si in modicissima fuerit quantitate, non videtur secum trahere gravissimam culpam: siquidem etiam intra latitudinem religionis, dantur peccata, quæ ob parvitatem materiæ tantùm sunt venialia. Secunda sententia est negantia, eiq; adhærendum, & eam propugnant Suarez *tom. 1. de relig. lib. 4. c. 3. n. 5.* Pasqualigus *decis. moral. decis. 478. n. 2.* Layman *lib. 4. tract. 10. c. 8. n. 4.* Molfesius *tom. 1. sum. tract. 8. c. 8. n. 67.* Diana *de simonia tract. 7 resol. 2.* Palaus *p. 1. tract. 2. disp. 2. punct. 7. n. 4.* 3 Ra-

4 Ratio est, quia simonia ex suo objecto formali semper est gravis, sempérque continet gravem dissonantiam ad rectam rationem: atqui quando objectum ex sua ratione formali est grave, actus, qui fertur in illud, non potest non contrahere gravitatem offensæ ob gravem dissonantiam ad rectam rationem: quo pacto odium Dei semper ex se est peccatum grave, ut etiam blasphemia, hæresis, & alia peccata; in quibus non attenditur materia, sicut in furto; sed tantùm esse formale secundùm quod dicunt gravem dissonantiam ad rectam rationem: quod enim ex natura sua est tale, ut semper fundet gravem, & notabilem dissonantiam ad rectam rationem, semper trahit secum culpam gravem, quia indivisibiliter semper trahit hanc gravem dissonantiam ad rectam rationem: hoc autem contingit in simonia, cujus turpitudo, & dissonantia in eo est sita, quòd id, quod est gratia Dei, exceditque omne pretium humanum, subjiciatur pretio, & contractui humano; ex quo oritur gravis injuria illata Deo; quia pervertitur modus administrandi ejus gratias, & dona juxta ejus præscriptum: hæc enim injuria est ita gravis, & notabilis, & ita dissona rectæ rationi, ut secum trahat culpam gravem: siquidem per ipsam destruitur modus, quo spiritualia, & gratia Dei debent administrari, proinde tollitur tota dispositio administrationis, quam Deus præscripsit: voluit enim Deus, ut spiritualia gratis donentur, *gratis accepistis, gratis date*, unde destruere, & tollere totam hanc dispositionem administrationis est certè aliquid grave: & quia etiam stante quacunque parvitate materiæ, sive ex parte pretij, sive ex parte rei, quæ subjicitur pretio; semper eo ipso, quòd datur temporale pro spirituali, destruitur totus modus iste administrationis, qui procul dubio est magni momenti; ideo quæcunque, simonia sive in materia gravi, sive in materia levi, cum semper talis sit, ut pretium temporale detur pro re spirituali, tollit, ac destruit totam dispositionem administrationis, qua res spirituales debent dari gratis.

5 Tum quia semper res spiritualis ponitur intra ordinem rerum vendibilium, & deprimitur ad vile pretium, quod est maxima injuria, quæ irrogatur rebus spiritualibus, quæ per simoniam æquiparantur temporalibus, nec pluris fiunt, quàm pretium pecuniæ, vel quid aliud temporale, quod est graviter deprimere, contemnere, ac vilipendere res spirituales. Quamobrem nisi ratione ignorantiæ invincibilis, quis excusetur à peccato mortali; simonia per se non excusat à peccato gravi ob parvitatem materiæ. Quia in simonia non consideratur ipsa parvitas materiæ, sed ipsa dispositio divina, quâ spiritualia debent gratis administrari, & hæc dispositio semper secundùm se totam destruitur, quando res spiritualis mediante pacto inito venditur pretio temporali: tota enim dissonantia in eo consistit, quòd res spiritualis fiat vendibilis, & æstimetur pretio temporali, quia tunc deprimitur à proprio statu ad statum rerum temporalium, quibus æquiparatur, & in hoc fit maxima injuria rei spirituali, sive hæc vili, vel chariori pretio vendatur: ex quo patet solutio ad fundamentum oppositæ sententiæ, quia non consideratur parvitas materiæ, sed violatio divinæ dispositionis.

Quæritur tertiò, an saltem parvitas materiæ excuset à culpa gravi in simonia, quæ tantùm est de jure ecclesiastico positivo? Ratio dubitandi est, quia in simonia prohibita jure ecclesiastico fit permutatio rei temporalis pro temporali, quæ permutatio eatenus est simoniaca, quia prohibita ab ecclesia ratione religionis, quatenus illud temporale, quod permutatur cum alio temporali, est aliquo modo annexum spirituali: unde cum peccatum ex genere suo mortale ex parvitate materiæ, fiat veniale, ut liquet in furto, videtur, quòd in simonia de jure ecclesiastico tantùm prohibita parvitas materiæ excuset à culpa gravi: tum quia cessat ratio, ob quam in simonia jure divino prohibita parvitas materiæ non excusat à culpa gravi; est enim irreverentia, quæ irrogatur rei spirituali, quæ cum fiat vendibilis, deprimitur ad statum rerum temporalium. Nihilominus putârim probabilius, neque in simonia prohibita jure ecclesiastico positivo parvitatem materiæ excusare à culpa gravi: ratio est, quia ecclesia non prohibet pretio vendi nisi res magnæ æstimationis, & quæ de se non possunt ratione parvitatis computari: unde quamvis ex parte pretij intersit parvitas materiæ, non tamen hæc excusat à peccato, quia non impedit, quo minus tota res, quæ prohibetur vendi, subjciatur pretio, & peccatum adæquatè contrarietur prohibitioni, dicâtque completam, & integram transgressionem præcepti. 6

7 Præterea ecclesia prohibens hujusmodi res fieri vendibiles, & pretio subjci, eas constituit in eo ordine, in quo sunt spirituales: & vult, quòd administrentur perinde ac res spirituales: quo fit, quòd si vendantur, & emantur vili, vel caro pretio, destruatur totaliter hæc dispositio ecclesiæ, & res, quæ prohibetur vendi, extrahatur ab illo ordine, in quo fuit ab ecclesia constituta, quamvis ex parte pretij adsit parvitas materiæ: destruere autem hanc ecclesiæ dispositionem est procul dubio gravis dissonantia, quæ non excusat à culpa gravi. Eatenus parvitas materiæ non habet locum in simonia, sive hæc jure divino, sive ecclesiastico prohibita fuerit, quia non attenditur in ipsa quantitas materiæ, sed formalis ratio turpitudinis, & totalis destructio dispositionis divinæ, vel ecclesiasticæ, quâ res spirituales, vel ijsdem annexæ prohibentur vendi, ac subjci pretio temporali; in hac enim destructione divinæ, vel ecclesiasticæ dispositionis semper habetur gravis dissonantia ad certam rationem ob inversionem ordinis præscripti ab ecclesia: in utraque enim simonia de jure divino, & ecclesiastico semper destruitur integer ordo administrationis harum rerum, quæ prohibentur vendi. Quamobrem non parvitas materiæ, sed solùm ignorantia invincibilis potest

test in simonia excusare à culpa gravi: adeò ut si ignorantia sit tantùm venialiter peccaminosa, simonia ratione suæ causæ sit tantùm culpa venialis.

8 Quæritur quartò, an parvitas materiæ in simonia excuset saltem in foro exteriori à culpa gravi, si non intercesserit ullum pactum? Respondetur affirmativè, & desumitur ex *c. & si quæstiones 18. h. t.* ubi dicitur, non commisisse simoniam fratrem Archiepiscopi Strigoniensis ex eo, quòd Cardinali Apostolicæ Sedis Legato dederit equum, quia interfuerit electioni fratris sui, & pallium ei obtulerit; eò quia paucos habuerit equos, cum enim fuerit dives, & equus erat quid modicum respectu illius, ideo ratione parvitatis materiæ in foro exteriori excusatur à simonia, quia forum exterius procedit rationabiliter, & judicat tantùm secundùm dictamen rationis; hæc autem dictat, quòd non interveniat venditio, & emptio, seu commutatio, quando res una est longè inæqualis alteri, à qua exceditur. Tum quia nullum tunc intervenit pactum, consequenter neq; simonia.

9 An verò eitam in foro interno excuset à simonia? Respondetur affirmativè, eò quia hæc non incurritur, nisi interveniat pactum de danda re modica prohibita pro pretio, & desumitur *ex d. c. & si quæstiones 18. h. t.* ubi: quia frater Archiepiscopi Strigoniensis dederat equum Cardinali, quia hic detulerit fratri suo pallium, Pontifex concludit: *non tamen ecclesia Romana interpretari consuevit accipientem in his delinquere, vel dantem.*

10 Quòd si juxta judicium Romanæ ecclesiæ non committitur delictum, neque incurritur simonia in foro conscientiæ, quia cum Pontifex sit pastor animarum, est etiam judex conscientiæ; unde si quis non delinquit secundùm judicium Pontificis, vel Romanæ Ecclesiæ, neque delinquit secundùm forum conscientiæ, cum judicium Romanæ ecclesiæ principaliùs conscientiam respiciat. Tum quia quoties non intervenit pactum, per quod res modica prohibita vendi, datur pro pretio, non incurritur simonia, quia hæc non habetur sine pacto, & contractu inducente obligationem, quapropter tunc res illa modica prohibita dari pro pretio censetur dari eo modo, quo licitè dari potest, seu titulo meræ donationis gratuitæ, quia unusquisque intendit prudenter operari in quacunque actione; cum moveatur ad operandum saltem virtualiter ab ultimo fine, quæ de se tantùm movet ad actiones rectas, & prudentes.

11 Quæritur quintò, an si quis sciente Pontifice simoniam committeret, pœnas juris incurreret, si Papa expressè cum ipso non dispensaret? Censent plures, talem incurrere pœnas juris, si Papa non dispenset, eò quia dispensatio sit actus potestatis legislativæ, & Pontifex admittens simoniam, si aliud non dicat, non utitur hac potestate, unde sine Pontificia dispensatione manent in suo vigore leges pœnales respectu subditi. Tum quia licèt Papa salutet excommunicatum verbis, vel litteris, vel alio quovis modo cum ipso communicet, non propterea censebitur, eum absolvere ab excommunicatione, ut habetur *in Clement. si summus Pontifex de sent. excommun.*

Verùm putârim, talem non incurrere pœnas juris, quia eo ipso, quòd Pontifex scienter committit cum alio simoniam, quamvis nil aliud dicat, ipso tamen facto dispensat cum illo, ut non incidat in pœnas in jure latas contra simoniacos: ratio est, quia scientia Principis, & factum ejusdem sufficienter purgant hoc crimen quoad illas pœnas, quæ sunt juris positivi: sicut ex eo, quòd Princeps conferat alicui dignitatem, quem scit esse ad illam inhabilem, eo ipso, quòd illam ei confert, quamvis verbis nil aliud exprimat ipso tamen facto tacitè, & implicitè illum habilitat, & constituit capacem, seu cum ipso dispensat, ut notat Bartol. *in l. Barbarius n. 12. ff. de officio præt.* Panormitanus *in c. in cunctis §. infer.* Felinus in *c. præterea n. 9. de testib. cogend.* Ratio etiam id suadet, quia alioquin actus Principis illusorius foret, nullúmque sortiretur effectum, quod est absurdum. Hinc si quis in Romana Curia beneficium acciperet, & conscientiam haberet de scientia Papæ confirmantis, si ipsum peccati pœniteret, non teneretur receptum beneficium resignare, & ita docent Covarruvias *ad regul. peccatum p. 2. §. num. 9.* Navarrus *de restit. lib. 2. c. 2. n. 43.* Hinc ad fundamentum oppositæ sententiæ respondetur, sine dispensatione verbis, vel scriptis expressa non incurrere pœnas juris, qui sciente Pontifice committeret simoniam: quia tunc Pontifex dispensat ipso facto, cum enim admittat factum, quod vult esse validum, virtualiter, & tacitè dispensat: alioquin factum non sortiretur suum valorem, & actus Pontificis esset illusorius. Neque est par ratio, quando Papa salutat excommunicatum verbo, vel litteris, quia tunc tantùm dispensat cum se ipso, ut possit communicare cum excommunicatis, non verò cum alijs. 12

Quæritur sextò, an Papa possit esse simoniacus? Respondetur, non posse Papam incurrere pœnas simoniæ jure ecclesiastico statutas, cujusmodi sunt excommunicatio, suspensio, inhabilitas, & alia id genus, quia Princeps non subest suis legibus quoad vim coërcitivam, & pœnas: ratio est, quia nemo potest jurisdictionem in se ipsum exercere, quia jurisdictio non exercetur nisi in subditum, & idem non est sibi subditus, qua ratione nec par in parem dicitur jurisdictionem exercere. Potest tamen Papa contrahere culpam simoniæ juris divini, quia Papa subjicitur legi divinæ, & naturali, ad cujus observantiam propterea tenetur. An verò etiam incurrat culpam simoniæ juris humani? Plures respondent affirmativè, adeò ut non excusetur à culpa simoniæ, si pecuniam pro officijs, quæ jure vendi prohibentur, vel pro beneficijs exigat, ut docet Victoria *in relect. de simon. n. 39.* & ratio est, quia obligatio, quâ Princeps tenetur legem suam servare, non oritur immediatè à voluntate, & potestate Principis volentis se obligare, sicut ea obliga- 13

tio, quæ est in subdito, cum Princeps non sit sibi superior, ut possit se ipsum immediatè suo præcepto obstringere, sed oritur ex ipsa rei natura, seu ex conditione Principis, & reipublicæ, ex qua oritur, ut jus naturale dictet, teneri Principem legem servare, quam ipse suis subditis imponit *l. 1. tit. quod quisque juris* & *c. cum omnes de constit.* Quod tamen procedit, si ratio legis æquè in subditis, ac in Principe locum habeat. Hinc si Pontifex officia ecclesiæ, vel beneficia vendat, non excusatur à culpa simoniæ. Hæc sententia vera est, sed tamen limitanda nisi justa causa subsit; quia tunc perinde ac cum subdito potest cum se ipso dispensare: non quod dispenset, vel abroget jus divinum, & naturale; sed quia interpretatur tunc concurrentibus talibus circumstantijs jus naturale non obligare. Quinimmo si Pontifex etiam sine justa causa ageret contra propriam legem, adhuc probabilius est, non peccaturum mortiferè secluso scandalo, eò quia non teneatur eam servare nisi illo jure, quo tenetur se conformare subditis.

14 Quæritur septimò, an pœna contra simoniacè promotos ad ordines ecclesiasticos incurrantur etiam ab ijs, qui tantùm primâ tonsurâ sunt initiati? Plures affirmant, præsertim Layman *lib. 4. tract. 10. c. ult.* §. 7. *n. 11.* Ugolinus *tabul. 4. c. 3. n. 2.* & *c. 4. n. 1.* Suarez *c. 56. n. 5.* quia cum quis initiatur primâ tonsurâ ex comuniori loquendi modo dicitur ordinari: & cum quis simoniacè ordinatur, incurrit pœnas jure statutas contra simoniacè ordinatos: quod tamen procedit de simonia reali, & completa; per hanc enim præsertim incurritur excomunicatio Papæ reservata tam ab ordinante, quàm ab ordinato, ut habetur in *Paulina Extravag. 2. h. t.* ergo simoniacè initiatus primâ tonsurâ etiam hanc pœnam incurrit, si simonia sit realis, & utrinque completa, quia *in d. extravag. cum detestabile* ponuntur verba illa, *qui dando, vel recipiendo simoniam commiserunt*, adeò ut non sit excommunicatus, qui per simoniam conventionalem Ordinem confert, nisi res promissa soluta fuerit. Præter excommunicationem incurritur etiam suspensio à collatione cujusvis Ordinis, ut habetur in Bulla Sixti V. edita in malè promoventes, & promotos *V. cæterum si quis Antistes.* Tertiò, suspensio ab executione omnium munerum Pontificalium juxta Bullam Sixti V. ut à consecratione templorum, altarium, calicum, Abbatum, Virginum, à benedictione vestium sacrarum. Quartò, interdicitur illi ingressus ecclesiæ. Quintò si contra suspensionem, vel interdictum illud fecerit, suspenditur etiam ab administratione suæ ecclesiæ, & à perceptione fructuum omnium suorum beneficiorum, ut nemo possit illum absolvere præter Romanum Pontificem; nisi delictum fuerit occultum: quia Pontifex id sibi reservat cum clausula derogatoria omnium privilegiorum, etiam concessionis factæ Episcopis à Concilio Tridentino *sess. 24. c. 6.* Putârim tamen simoniacè initiatum sola prima tonsura non incurrere has pœnas, quia lex pœnalis debet in sensu proprio, & strictè intelligi, adeò ut non sit extendenda ad alia, quæ in eadem lege non exprimuntur: atqui lex pœnalis tantùm imponit præfatas pœnas simoniacè dantibus, vel accipientibus ordines ecclesiasticos, unde istę ex vi juris non incurruntur nisi à simoniacè dantibus, vel recipientibus ordines: atqui prima tonsura in sententia probabiliori, imò & communiori non est propriè ordo, sed tantùm dispositio ad ordines: ergo pœnæ contra simoniacè ordinatos statutæ non debent extendi ad simoniacè initiatos tantùm primâ tonsurâ.

Immo non desunt, qui censeant, suspensionem, quâ puniuntur simoniacè ordinati non incurri nisi per majores ordines malè collatos, & receptos, eò quia quando agitur de pœna, non debet hæc cadere nisi in id, cui propriè convenit nomen, & res significata, ac prohibita per canonem: & quia ex antiqua aliquorum sententia (licèt id improbabile omnino sit) minores ordines sacramentum non sunt, sed sacramentalia; sequitur, quòd per simoniacam eorundem susceptionem non incurratur suspensio, quâ puniuntur simoniacè ordinati. Tum quia in pœnis sequi debemus interpretationem mitiorem. Vera tamen sententia est, simoniacè initiatos minoribus ordinibus incurrere pœnam à jure impositam contra simoniacè ordinatos, quia revera quatuor minores ordines, sunt ordines ecclesiastici comprehensi in Bulla Sixtiniana. An verò simoniacè ordinati etiam fiant ipso facto irregulares, aliqui affirmant, cum Alensi *2. p. q. 167. memb. 2.* Scoto *in 4. dist. 25. q. 1.* 15

Verùm contraria sententia verior est, & communior, quam docent Suarez *de simon. lib. 4. c. 56. n. 20.* Lessius *lib. 2. c. 25. dub. 24.* siquidem juxta vulgatum axiomma irregularitas extra casus jure expressos non incurritur: atqui in jure canonico nullibi habetur, eum irregularem esse, qui pecuniâ sacrum ordinem nundinatur, seu simoniacè promovetur ad ordines ecclesiasticos. Tum quia in constitutione Sixti V. contra clericos malè promotos tantùm habetur pœna suspensionis, & adjicitur, quòd si post susceptionem hi malè promoti in susceptis ordinibus ministrare præsumpserint, fiant irregulares: hinc infertur, tales non esse ipso jure irregulares, sed tantùm futuros tales conditionatè, si excommunicati, aut suspensi celebraverint. 16

Quæritur octavò, quomodo debeat se gerere, qui commisit simoniam realem, seu ex utraque parte completam in beneficio. Certum est, ad incurrendas pœnas juris in simoniacos necesse esse, simoniam esse completam ex utraque parte; adeò ut, si pretium non sit solutum, sed tantùm præcesserit promissio, quamvis beneficium sit collatum, adhuc non incurrantur censuræ, eò quia pœnæ non infligantur nisi ob actum, cui annectuntur, ultimatè completum; unde quamvis beneficium, vel Ordo sit collatus, si pretium promissum nondum sit solutum, quia actus simoniacus nondum est ultimatè 17

timate completum, per ipsum non incurruntur censuræ. Tum quia id ex stylo Romanæ Curiæ receptum est, ut sola simonia realis utrinque completa puniatur excommunicatione, & suspensione.

18 Respondetur igitur, eum, qui simoniam realem, seu ex utraque parte completam commisit, teneri primò pœnas juris subire renuntiando beneficio, & non percipiendo ejus fructus. Secundò, ut ipsum pœniteat commissæ simoniæ, & humiliter absolutionem ab excommunicatione, & suspensione petat. Tertiò, ut dispensationem à Papa, vel ejus Nuntio, si ad id facultatem habeat, postulet. Quartò, ut petat collationem beneficij, & pacificatur super fructibus malè perceptis. Quòd si libellus supplicationis non fuerit ob- vel subreptitius, & dispensatio facta fuerit; tunc est tutus in conscientiâ. Quinimò tempore, quo expectatur dispensatio, potest etiam confessarius virtute Bullæ cruciatæ absolvere ab excommunicatione, & suspensione beneficiarium simoniacum, & si sit sacerdos, poterit celebrare missam secretò tamen. Secus si simoniacus differat dispensationem petere, sitque in mora petendi, non est absolvendus ab excommunicatione, & suspensione, donec dispensationem obtinuerit.

19 Quæritur nonò, an simonia realis, & completa solo tamen jure ecclesiastico prohibita obnoxia sit pœnis juris? Respondetur, communiorem, & probabiliorem sententiam asserere, pœnam simoniæ non incurri à simoniaco simoniâ reali, & completa solo jure ecclesiastico prohibita, saltem ipso facto; adeò ut si duo beneficiarij propria privata authoritate beneficia inter se se permutent, quia hæc simonia est tantùm jure ecclesiastico prohibita, beneficiarij simoniaci ipso facto non sint excommunicati, nec privati beneficijs ita receptis, imò nec tenentur fructus restituere, quamvis sic permutantes beneficia graviter peccent, idque probari solet ex dicta Paulina *extravag. cum detestabile 2. h. t.* ubi habetur, *cum scelus simoniacæ pravitatis tam divinorum, quàm sacrorum canonum authoritas abhorreat*, unde Pontifex loquitur de simonia divino simul, & canonicò jure reprobata, quia præfata verba habentur in præfatione *Paulinæ extravag.* & præfatio legis dat intellectum toti legi, quia ex ipsa regulatur, & accipit causam finalem.

20 Excipitur tamen simonia confidentialis, quia hæc est obnoxia pœnis, quamvis sit aliquando tantùm jure humano prohibita, ut cum quis renuntiat beneficio mediante pacto, ut sibi postea, vel alteri reddatur, vel cum reservatione pensionis alijs solvendæ.

21 Juvat observare, quoad simoniacos simonia reali, & completâ, prohibitâ tamen solo jure ecclesiastico, hos ante judicis sententiam non teneri restituere pretium receptũ simoniacè, præterquam in simonia commissa in beneficio, Ordine, & ingressu religionis, quia ad id jure divino non tenentur, & in jure canonico non assignatur textus obligans ante judicis sententiam restituere, præterquam in simonia commissa in beneficio, Ordine, & ingressu religionis.

Quæritur decimò, an licitum sit ludere preces cum alio pro temporali præmio? Quæstio est, an si Religiosus ludat cum sæculari ea conditione, ut si Religiosus ludum vincat, debeat tantam pecuniam accipere; & si perdat, teneatur tot missas celebrare, vel tot Psalmos recitare? Casus contigit frequenter Pragæ inter supremum Burgravium Comitem de Martiniz, & nostrates religiosos: siquidem invitabantur nostri, & alij Religiosi post prandium ad ludum Scaccorum, ea conditione, ut si ille perderet, statim certam pecuniam argenteam vincenti Religioso solveret; cum autem vinceret, teneretur Religiosus assignatos Psalmos recitare: quæritur, an talis lusus licitus fuerit. Respondetur affirmativè, eò quia pecunia illa non dabatur, ut pretium ipsarum precum, sed ut præmium victoriæ, & ut merces suscepti laboris: unde cum non intercesserit pretium pro re spirituali, sed tantùm præmium pro simplici reportata victoria à viro Religioso, ut loquebatur supremus ille Burgravius, nulla aderat suspicio simoniæ. 22

Neque obstat, si dicas, esse illicitum orationes exponere quasi venales, ac facere æqualis valoris cum moneta illa argentea. Contra est, quia pecunia non dabatur Religioso victori ut pretium æquale precibus ab eo recitandis, si perdidisset, sed tantùm ut præmium victoriæ, vel etiam ut pura eleemosyna. Præterea quamvis malum esset ipsas orationes exponere tanquam æqualis valoris cum re temporali, non propterea committeretur simonia, quia preces illæ non venduntur pro pretio. Non enim qui ludit orationes pro præmio aliquo temporali, si lucretur, necesse est, ut pecuniam illam tanti æstimet, quanti orationes, id enim est præter, imò contra intentionem ludentium: neque talis æqualitas semper requiritur in re utrinque ludo exposita: siquidem posset quis pro recitatione unius tantùm Psalmi Miserere exponere decem aureos, nil enim prohibet, quin possit illos in eleemosynam dare sub ea conditione, quòd Religiosus ludum vincat. 23

Quæritur undecimò, an si quis gratis promittat aliquid pro beneficio obtinendo, possit de ipso paciscí. Certum est, titulum gratitudinis excusare à simonia, si post susceptum gratis beneficium beneficiarius aliquid omnino liberè, & titulo gratitudinis donet collatori: cùm enim collatio beneficij facta fuerit sine pacto, post beneficium collatum dare aliquid collatori ex gratitudine, non est simoniacum. Difficultas est, an si pactum ineatur ante collationem beneficij, sit collatio simoniaca. Sanctorius *de pæn. p. 2. c. 15.* ait, non esse simoniam donare aliquod temporale ante, vel post, ei, qui exhibet aliquod spirituale etiam cum intentione, quòd Donatarius moveatur ad dandum temporale ex gratitudine, & etiam quod collator det spirituale cum intentione: quòd recipiens ex virtute gratitudinis donet postea 24

postea temporale, quia, eo ipso quòd est donum, & datur gratis, seu ratione gratitudinis distinguitur à pretio, & ubi non intervenit pretium temporale, quod detur pro re spirituali, non habetur simonia *c. sicut Episcopum 1. q. 2. c. & si quæstiones. c. dilectus 2. c. tua h. t.*

25 Verùm hi textus tantùm loquuntur, quando donum non est annexum pacto inito ante collationem rei spiritualis. Unde putârim, tale pactum secum trahere simoniam saltem in foro exteriori: ratio est, quia eo ipso, quòd initur verum pactum, hoc in foro exteriori inducit obligationem dandi, quod paciscitur: unde quod id detur sub titulo doni, vel sub titulo gratitudinis per accidens se habet, & tantùm est in mente dantis dare sub hoc, vel illo titulo: à parte rei, & in foro externo, cum ex vi pacti teneatur dare promissum, utique præsumitur simoniacus.

26 Quæritur duodecimò, quænam annexa spiritualibus sint materia simoniæ. Dupliciter possunt res temporales esse annexæ spiritualibus. Primò per se, & ex natura sua. Secundò per accidens, quatenus res spiritualis ex natura sua non exigit necti rei temporali: hócque est discrimen inter connexionem per se, & per accidens, quòd illa sit inseparabilis, hæc verò separabilis. Respondetur ea solùm annexa spiritualibus esse materiam simoniæ, quæ cum ijsdem ex natura rei, & inseparabiliter nectuntur, permiscentúrque cum ijsdem; cujusmodi est jus patronatus, quod ita unitur beneficio, ut ab eodem separari non possit, ut docent Canonistæ *in c. quæsitum de rerum permut.* Hostiensis *n. 4.* Cardinal. *n. 5.* Ancharan. *n. 5.* Butrius *n. 7.* & fusè probat Lotterius *de re beneficiar. lib. 3. q. 29. n. 77.* Hinc quæ tantùm per accidens, & separabiliter nectuntur cum spiritualibus, non sunt materia simoniæ, sed possunt in pactum deduci. Ratio discriminis est, quia quæ ex natura rei, & inseparabiliter nectuntur spiritualibus, illa secum trahunt, & se habent accessoriè ad spiritualia: & quia accessoria inseparabilia sequuntur naturam sui principalis; spiritualizantur ab eodem, suntque materia simoniæ: secus quæ tantùm accidentaliter, & separabiliter nectuntur, non fiunt spiritualia, quia ut notat Cajetanus *2. 2. q. 100. a. 3. §. patet tertio* accidentalis connexio non sufficit, ut connexum evadat spirituale; neque ut trahat spirituale sub contractum.

27 Juvat tamen observare, quòd inseparabilitas nonnunquam ex natura rei oriri potest, & aliquando ex humana dispositione; proinde tunc solùm temporale est materia simoniæ, quando non consideratur secundùm se præcisè, sed ut informatum re spirituali, quia tunc fit quid unum ex temporali, & spirituali; perinde ac in physicis ex materia, & forma: & ideo si temporale informatum spirituali cadat sub contractum, tunc etiam spirituale cadit sub pactum, immo principaliùs, quia in ipso toto principaliter consideratur spirituale, quia consideratur ut forma, quæ reddit æstimabile temporale: ut si quis paciscatur de intercessione pro obtinendo beneficio, potest intercessio dupliciter considerari. Primò simpliciter quatenus est quædam persuasio, vel supplicatio, quæ fit superiori præcisè, & simpliciter: secundò prout intercessio est efficax, & nectitur cum ipsa collatione beneficij, si quis pactum ineat, dare centum aureos intercessori pro intercessione priori modo sumpta, non videtur tale pactum simoniacum saltem loquendo speculativè, eò quia illa intercessio est quid temporale, & potest necti, vel non necti cum ipsa collatione beneficij: secus pacisci de intercessione efficaci est simonia, eò, quia illa intercessio quamvis ex se sit quid temporale, si tamen sit efficax, ex natura rei nectitur inseparabiliter cum ipsa collatione beneficij: ratio est, quia ad simoniam requiritur, quòd veniat in contractum aliquod spirituale; proinde tunc solum temporale annexum spirituali est materia simoniæ, quando trahit in contractum spirituale, cui annectitur.

Quæritur tertiodecimò, an Ministri, vel Notarij Episcopi conferentis Ordines ecclesiasticos possit aliquid temporale exigere à Neomystis ob talem promotionem, vel etiam ab alijs promotis ad minores Ordines. Respondetur negativè, & desumitur ex *c. in Ordinando 1. h. t.* ubi Gregorius Papa declarat, Episcopum, vel ejus Ministros, & Notarios nil posse accipere pro ordinatione, vel usu palij, vel chartis, vel pastellis. Ratio ex eo petitur, quia Ordo est sacramentum, & quid spirituale, & recipere, vel dare aliquid temporale pro re sacra, & spirituali, est procul dubio simonia, ut docet D. Thomas *2. 2. q. 100. art. 1.* hinc sicut non debet Episcopus manum, quam imponit vendere, ita nec ejus Minister, vel Notarius in sacris conferendis Ordinibus vocem, vel calamum, quapropter *in d. c. 1. h. t.* pro ordinatione, vel usu palij, seu chartis, atque pastellis, prohibetur is, qui ordinatur omnino aliquid dare. Cæterum, si ordinatus non ex pacto, neque petitus, aut exactus, post acceptas chartas, & pallium velit spontè aliquid dare cuilibet ex clero, id non prohibetur, quia quisque potest actum liberalitatis exercere, neque Clerici prohibentur oblatum sibi omnino liberè munusculum recusare, quia talis oblatio nullam ingerit culpæ maculam, cum non procedat ex petitione ambientis. 28

Cæterum sacramenta novæ legis cùm sint maximè spiritualia, quatenus sunt causa spiritualis gratiæ, quæ pretio æstimari non potest, repugnat, quòd non omninò gratis dentur. Dispensantur verò sacramenta per ecclesiæ Ministros, qui debent à populo sustentari, quia juxta Apostolum *1. ad Corinth. c. 9.* qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt: & qui altari inserviunt, de altari vivunt: accipere autem pecuniam pro ministrandis sacramentis, est apertum simoniæ crimen, quod nulla consuetudine potest excusari, non enim consuetudo præjudicat juri naturali, vel divino *c. fin. de consuet.* Nomine autem pecuniæ intelligitur omne id, cujus pretium potest pecunia 29

nia æstimari. Accipere autem aliquid pro pura sustentatione eorum, qui sacramenta ministrant secundùm ordinationem ecclesiæ, & consuetudines approbatas, non est simonia, quia tunc non sumitur ut pretium mercedis, sed tanquam stipendium necessitatis, ut docet D.Thomas *2. 2. q. 100. art. 2.*

30 Quæritur quartodecimò, an sit simonia promittere pecunias dare alicui loco pio, vel pauperibus, ea conditione, ut sibi conferatur aliquod beneficium ecclesiasticum? Respondent aliqui cum Turriano in *select. disput. p. 2. disput. 16. dub. 3.* non committi tunc simoniam, eò quia conferens beneficium nil accipit temporale pro spirituali, & qui beneficium accipit, tantùm allicit collatorem, ut velit sibi tale beneficium conferre, nec illi dat quidquam temporale pro spirituali. Tum quia accipiens beneficium tantùm promittit se facturum actum honestum, & gratum collatori, quem proinde intendit allicere, ac movere ad sibi conferendum tale beneficium. Tum quia potest collator beneficij illud promittere Titio in ordine ad eum movendum, ut velit succurrere alicui loco pio summè indigenti, vel opitulari pauperibus, quia tunc non exigit talem eleemosynam, ut pretium beneficij, sed ut aliquid honestum, & Deo gratum. Hinc non est simonia, si quis promittat alteri, se daturum eleemosynam alicui Xenodochio dummodo ipsius opera, ac intercessione beneficium impetret, quia titulus puræ eleemosynæ excusat à contrahenda labe simoniæ.

31 Plures enim solent modi recenseri, quibus potest pecunia dari, vel accipi in beneficijs sine simonia. Primò ratione consuetudinis, si hæc approbata fuerit. Secundò pro necessaria vitæ sustentatione. Tertiò pro stipendio laboris extrinseci conjuncti cum re spirituali. Quartò si offeratur omnino gratis, ut purum donum. Quintò, si detur ut simplex eleemosyna. Sextò, si solvatur in pœnam, quo pacto, qui absolvitur à censura, eidem interdum imponitur mulcta pecuniaria: Septimò, si solvatur pecunia tanquam aliquid, in quo aliud permutatur, ut cum votum, vel juramentum pecuniâ redimitur. Octavò, quando quis pecuniam paciscitur, vel elargitur non directè ad rem spiritualem obtinendam, sed quasi per accidens ad removendum impedimentum, vel vexationem.

32 Quæritur quintodecimò, an incurrat simoniam, qui dat pecuniam alicui domestico collatoris beneficij, ut ejus merita apud eundem collatorem velit exponere? Respondetur non esse id simoniam, quia pecunia non exhibetur pro beneficio, sed tantùm, ut merita solventis pecunias manifestentur Collatori, ut inde moveatur ad conferendum eidem beneficium, adeò ut non obstante tali manifestatione meritorum, & soluta pecunia adhuc possit collator alteri conferre beneficium citra injuriam illius, qui pecunias solvit, quia pecuniæ non fuerunt solutæ pro collatione beneficij, sed pro sola manifestatione meritorum, quæ procul dubio est quid distinctum ab ipsa collatione beneficij, cum hæc possit non sequi ad talem manifestationem meritorum, proinde talis elargitio pecuniæ non videtur simoniaca, quia tunc non datur temporale pro spirituali, sed temporale pro temporali, seu expositione meritorum, cujus proximus finis est, acquisitio bonæ opinionis apud collatorem beneficij, non verò ipsum beneficium: ut autem incurratur simonia in elargitione pecuniæ finis proximus, & immediatus ejusdem elargitionis debet esse acquisitio alicujus spiritualis mediante illa pecunia, adeò ut non sufficiat, si hoc spirituale sit postea quid consequens ex alio immediato fine, ut docent D. Thomas *2. 2. q. 100. art. 5. ad 3.* Suarez *tom. 1. de Relig. c. 3. n. 7* Garcias *de benefic. p. 11. c. 3. n. 170.* atqui in præsenti, quod proximè, & immediatè intenditur mediante pecunia, non est ipsa collatio beneficij, sed sola expositio meritorum in ordine ad acquirendam bonam opinionem apud collatorem, adeò ut acquisitio beneficij solùm intendatur, ut quid consequens. Verùm licèt id speculativè sit verum, in praxi tamen non videtur carere periculo, eò quia persæpe mediator, qui pecunias accipit, officium excedit simplicis informantis, & munus assumit efficacioris exhortantis.

33 Quæritur sextodecimò, an si clericus inserviat Episcopo ea intentione, ut ab ipso recipiat beneficium, ut pretium servitutis præstitæ, teneatur illud resignare? Respondetur, resolutionem hujus quæstionis dependere ex illa alia, an simonia mentalis incurrat pœnas simoniæ? Et videtur respondendum affirmativè, quia etiam usurarius mentalis tenetur ad restitutionem. Tum quia ex eo, quòd simonia sit tantùm mentalis, adhuc est vera simonia, & ob illam incurruntur pœnæ impositæ simoniacis, ut docent Sotus de justitia *lib. 9. q. 8. art. 1. ad 2.* Henricus *quodlib. 6. q. 26.* Medina in *sum. lib. 2. c. 14. §. 21.* & quia Simoniacus est deponendus à beneficio, quod simoniacè acquisivit *c. sicut 6. h. t.* siquidem pro mensura peccati debet esse, & modus plagarum *Deuter. c. 25.* unde cum simonia sit gravissimum crimen *c. fin. 1. q. 7.* & in Clericis depositio sit maxima pœna *c. si quis Episc. 1. q. 11* sequitur teneri beneficium resignare, qui Episcopo inserviunt ea intentione, ut post biennium beneficium recipiant, ut pretium servitutis præstitæ. Verùm contraria sententia non caret probabilitate, eò quia cum simonia tunc non possit conjici ex ullo actu externo, non tenetur mentalis simoniacus suum delictum manifestare, nec se ipsum prodere, quo pacto docent plures, quòd si quis inservivit Episcopo ea intentione, ut ab ipso reciperet beneficium, ut pretium servitij præstiti; & Episcopus ei etiam contulit beneficium animo etiam interno illud conferendi ob præstitum sibi servitium, quia externè nullum explicitè, vel implicitè pactum interfuit, sed uterque finxit gratis agere, neuter potest redargui notâ simoniæ in foro externo: proinde qui beneficium suscepit, non tenetur illud resignare,

nec Episcopus solvere servitium, quia simonia purè mentalis non obligat ad restitutionem. Verùm contraria sententia est tutior, cui propterea adhærendum puto.

34 Quæritur decimoseptimò, an aliquid exigere pro votis, juramentis, & matrimonij impedimentis dispensandis sit simonia? Respondetur affirmativè, adeò ut Prælati inferiores non possint quidquam accipere pro hisce dispensationibus, ut docet D. Thomas in *4. dist. 25. q. 3. art. 3. ad 3.* ratio est, quia hujusmodi dispensationes sunt usus spiritualis potestatis; usus autem potestatis spiritualis non potest vendi, quin incurratur simonia, perinde ac non possunt vendi usus gratiarum, quæ dantur gratis, nec usus doni Prophetiæ. Tum quia Concilium Tridentinum *sess. 25. c. 18.* id expressè prohibet inquiens: *si urgens justaque ratio, & major quandoque utilitas postulaverit cum aliquibus dispensandum esse: id causâ cognita, ac summa maturitate, atque gratis à quibuscunque, ad quos dispensatio pertinebit, erit præstandum, aliterque facta dispensatio subreptitia censeatur.* Vult enim Concilium hujusmodi dispensationes omnino gratis fieri. Tùm quia ex nullo titulo possunt dispensatores quidquam exigere; non titulo laboris suscipiendi, aut molestiæ præviæ, vel comitantis annexæ extrinsecùs, vel conjunctæ intrinsecùs, quia in hisce dispensationibus nullus intervenit labor, nulla intercedit molestia: neque per has dispensationes impediuntur alij actus, ex quibus posset quis licitè lucrum capere, quapropter rectè Concilium injunxit, ut hujusmodi dispensationes omninò gratis fierent. Non tamen prohibetur, quin possit Episcopus, vel alius dispensator imponere onus largiendi eleemosynam pauperibus, vel monasterio: Concilium enim tantùm prohibet, ne is, qui dispensat commodum aliquod captet temporale pro ipsa dispensatione super recensitis impedimentis.

35 Quæritur decimooctavò, an Prælatus ecclesiasticus pro ferenda excommunicatione, vel alia censura possit aliquid pecuniæ exigere? Ratio dubitandi ex eo videtur desumenda, quia quando Prælatus ecclesiasticus fert sententiam excommunicationis, vel alterius censuræ, tantùm abest, ut aliquid conferat spirituale, ut potiùs illud auferat, & simonia tantùm videtur incurri, quando datur aliquid spirituale pro temporali. Nihilominus respondendum est, exigere aliquid pretij temporalis pro ferenda excommunicatione, vel alia censura esse simoniam. Ratio id evincens est, quia excommunicare est usus potestatis spiritualis, perinde ac absolvere ab excommunicatione, usus enim ligandi, & absolvendi in ordine ad censuras ad eandem pertinet potestatem spiritualem, proinde si Prælatus intuitu hujus usus exhibiti in gratiam alterius aliquid exigat, simoniam juris divini incurrit, quia nullus hic est labor subeundus, ratione cujus possit aliquid exigi, & tantùm intercedit usus spiritualis, qui vendibilis non est. Ferre enim sententiam excommunicationis est exercitium potestatis spiritualis ligandi, & solvendi, quæ inest Prælatis ecclesiasticis: exercitium autem potestatis spiritualis est usus, & actus spiritualis, pro quo non potest quidquam temporale accipi, quin contrahatur simoniaca labes.

Quæritur decimononò, an pro omissione actus spiritualis possit citra simoniam aliquid temporalis exigi? Respondetur cum distinctione, vel enim omissio actûs est pura, & nuda omissio, & tunc censerem, non esse simoniam aliquid exigere pro tali nuda, & pura omissione, quia eo ipso, quòd est pura omissio, excludit omnem actum, proinde non est actus spiritualis, nec quid sacrum, & supernaturale; consequenter quando pro tali omissione exigitur aliquid temporale, illud non exigitur pro re sacra, ut si Titius, ut omittat sacrum, accipiat pecunias à Cajo; sacerdos, ut non absolvat, non baptizet, non ferat sententiam excommunicationis, nec alterius censuræ, pretium temporale accipiat: quinimò potest interdum pecuniâ quis induci, ut nec eum eligat, qui est ineptus, vel hæreticus; ne absolvat impœnitentem: ne celebret in statu peccati lethalis: si enim ob pretium temporale omittat quis baptizare, absolvere, & alia id genus, ut alteri noceatur, peccat quidem omittens ministrare hæc sacramenta gravissimè, non tamen propriè dicitur incurrere simoniam. 36

Sin verò non sit pura, & nuda omissio, sed nectatur cum usu aliquo potestatis spiritualis, tunc pretium temporale accipere pro ijsdem omissionibus est simonia: dantur enim plures omissiones, quæ sunt usûs potestatis spiritualis, ut cum quis pœnitentem, & ritè confessum non vult absolvere. Verùm ut omissio censeatur usus spiritualis potestatis, requiritur, ut quis ex authoritate nolit absolutionem impendere, vel ut omissioni adnexus sit actus spiritualis: hinc si sacerdos auditâ sacramentali confessione Petri, nolit postea ipsum absolvere, hæc omissio absolutionis est actus spiritualis, quia fit ex authoritate sacerdotali; proinde si in favorem alterjus confessarius pro tali omissione aliquid temporalis acciperet, simoniam incurreret. Quòd si sacerdos non uteretur sua authoritate repellendo pœnitentem, sed tantùm dissimulanter se subduceret, aut alio actu omitteret eum absolvere, tunc quia non procederet authoritativè, non incurreret simoniam. 37

Cæterum si hic contractus, quo aliquid exigitur temporale pro omissione actûs spiritualis, fiat sine justa causa, eidem tunc adnectitur quędam turpitudo simonię perquam affinis, quia quando exigitur pretium pro omissione, actus spiritualis tacitè significatur, actum illum esse vendibilem; etenim si est pretio æstimabile, talem actum non fieri, à fortiori erit pretio æstimabile eundem actum fieri, quapropter committitur gravis irreverentia in rem sacram, quæ fit obnoxia pretio temporali. Verùm quia tunc contractus non fit de re ipsa sacra, non est propriè simonia: quia non est rei sacræ venditio, sed contractus, quo significatur, rem sacram esse vendibilem, quod procul 38

dubio

dubio cedit in non modicam injuriam rei sacræ unde accedente præcepto ecclesiastico, quo prohibetur, exigere, vel exhibere pecuniam pro hujusmodi omissionibus ob reverentiam debitam sacris functionibus facilè simonia incurritur juris humani, seu ecclesiastici.

39 Quæritur vigesimò, an pro cantu ecclesiastici officij possit à Musicis aliquid temporale accipi, etenim cum talis cantus ex munere clericali, aut ordine adhibeatur in Dei cultum, nil pretij temporalis videtur posse pro illo accipi: idque non solùm si clerici, aut sacerdotes ex officio suo sive per se canant, verùm etiam quando nomine Vicarij, & aliorum canunt, quia hujusmodi cantus est spiritualis, & ex sua natura exigit informari virtute Religionis, ut legitimè fiat. Quòd si dicas, posse divina officia recitari sine cantu; id verum est, sed ut cantus non sit vendibilis, sufficit, si idem cantus per se exigat, ut religiosè exerceatur, & quod ab initio procedat ex spirituali, pendeátque ab ipso. Nihilominus respondetur, Musicos, qui in ecclesijs divina canunt officia posse aliquid temporale exigere absque simoniaca labe: ratio est, quia cantores Musici, & qui instrumentis Musicis ludunt, solent divinis adhiberi officijs ad elegantiorem ornatum: siquidem harmonicis suis vocibus, ac instrumentis plurimum divinis officijs adijciunt ornamenti: proinde Musici cantores ita conducti per se non exercent actionem spiritualem.

40 Neque obstat Musicos illos concentus esse idoneos, ac convenientes ad laudandum Deum, ac divinas laudes celebrandas, cum divinæ scripturæ frequenter nos hortentur, ut laudemus Deum in Hymnis, & canticis, in sono tubæ, in organis, & cymbalis bene sonantibus: propterea hujusmodi instrumenta in ecclesijs, & Oratorijs, ac templis, ad quæ religionis causâ solet populus convenire, adhibentur, ut in illis religiosum officium exerceatur, alioquin si Musici concentus, & harmonica instrumenta adhiberentur ad solas demulcendas curiosorum aures, id vanitatem saperet, nec sine culpa in loco sacro fieri posset. Sed contra respondetur cum distinctione, vel enim cantus adhibetur in ecclesijs ex puro officio clericali, vel ordine, aut dono spirituali, & tunc certum est, licitum non esse pro tali cantu præcisè pretium temporale exigere, sed tantùm pro congrua sustentatione inservientium ecclesijs, quo pacto clerici non pro cantu divini officij, sed pro sua sustentatione stipendium accipiunt. Vel Musici concentus, & harmonica instrumenta adhibentur in divinis officijs, ut populi alliciantur ad frequentandas ecclesias, & divina officia, & tunc putârim non minus esse licitum pacisci de jis pretiū, quàm pro pulsu campanarum, quo homines ad orationem vocantur, & incitantur. Sunt etiam qui cum Toleto *lib. 5. c. 86.* censent, specialem artem canendi ad musicos concentus, & singularem vocis suavitatem posse pretio temporali æstimari, & cantum ecclesiasticum esse ex illis spiritualibus mixtis, in quibus prædominatur temporale, adeò ut vendi possit, & pretio æstimari, quod est temporale, dummodo non habeatur ratio ad spirituale.

Quæritur vigesimò primò, an simonia simoniaco obsit, sitq; impedimento, ne possit alia beneficia obtinere? Respondetur simoniacum fieri inhabilem ad alia beneficia obtinenda, idque desumitur ex constitutione Pij V. ubi Pontifex ait, simoniacum ipso jure inhabilem reddi ad beneficia obtinenda, hoc est, ut beneficijs per simoniam acquisitis sit ipso jure privatus, & perpetuò inhabilis ad ea, & rursus ad quæcunque alia beneficia ecclesiastica obtinenda, ut docet Suarez *lib. 5. c. 58. n. 11.* censent tamen Navarrus *consil. 82. de simon.* hanc inhabilitatem ad beneficia obtinenda non incurri ipso jure, eò quia constitutio Pij V. quoad hanc pertem non sit recepta: siquidem etiam respectu simoniæ confidentialis exigitur sententia declaratoria criminis ad contrahendam inhabilitatem respectu aliorum beneficiorum. Non enim, qui simoniacè obtinuit beneficium ipso jure privatur beneficijs antea, vel postea obtentis, quia hæc pœna nullibi est expressa: quamvis in *cap. Inquisitionis de accus.* dicatur, quòd obtinens beneficium simoniacè sit impeditus à receptione beneficij etiam post peractam pœnitentiam, id; intelligitur à retentione ejusdem beneficij: vel à retentione cujuscunque beneficij post declarationem sententiæ condemnatoriæ, quia ibi simoniacus æquiparatur homicidæ, qui non privatur ipso jure suis beneficijs ante sententiam condemnatoriam, sed tantùm est privandus, ut desumitur ex *c. Clerici, vel Monachi*, ubi dicitur, *honore privetur*, hoc est per sententiam condemnatoriam. 41

Cæterum qui simoniacè obtinet beneficium ecclesiasticum, plures ob realem simoniam incurrit pœnas. Primò incurrit excommunicationem Papalem. Secundò non acquirit beneficium, eò quia electio ad ipsum, præsentatio, confirmatio, & institutio nullius sunt valoris, proinde non potest fructus suos facere; quamvis tertia persona pecuniam dederit: excipitur tamen nisi promotus apertè contradixerit, vel fraudulenter fuerit à tertia persona data pecunia, ut nimirum redderetur inhabilis ad tale beneficium, quia malitia alterius non debet illi præjudicare: vel nisi bona fide possederit beneficium per integrum triennium. Tertiò redditur etiam inhabilis ad idem beneficium obtinendum per dispensationem Episcopi, non tamen ipso jure privatur alijs beneficijs, nec ad illa obtinenda fit inhabilis ante sententiam Judicis: ita plures explicant constitutionem Pij V., quia in pœnis ea eligenda est opinio, quæ est mitior, quandò clarè, & expressè non constat de voluntate imponentis tales pœnas. 42

Quæritur vigesimo secundò, in quibus contractibus interveniat simonia juris humani? Certum est, dari aliquam simoniam solo jure ecclesiastico introductam: siquidem potest ecclesia sua lege statuere, ut quod ex natura sua ob partem temporalem vendi poterat, fiat inven- 43

vendibile ob aliam partem spiritualem, cui est annexa, non addendo ullam novam sanctitatem, vel consecrationem: positâ enim hac lege ecclesiastica, qui vendit partem illam temporalem connexam alteri spirituali, vel dicentem respectum, & relationem ad rem spiritualem committit simoniam de jure ecclesiastico, quia violat illius rei sanctitatem per contractum venditionis, cui res temporalis connexa spirituali, vel dicens relationem ad rem spiritualem subijceretur. Respondetur igitur ad quæsitum, simoniam juris ecclesiastici, seu humani committi in venditione beneficiorum secundùm partem temporalem, ut etiam in venditione quorundam officiorum dicentium relationem ad res sacras, cujusmodi sunt officia, Sacristæ Oeconomi, vel advocati ecclesiæ, & alia id genus. Quòd enim per venditionem beneficiorum incurratur simonia juris humani, plures canones id exprimunt, & docent communiter Canonistæ; si enim in venditione beneficiorum intendatur tantùm subjicere contractui jus percipiendi fructus temporales, adeò ut ipsa dignitas, seu officium sine pretio transferatur, hæc simonia est juris humani; & tantùm esset juris divini, si pro ipsa dignitate spirituali, seu officio pretium exigeretur: illa autem venditio juris percipiendi fructus temporales, ideo est simonia humana, seu inducta ab ecclesia, quia tale jus nectitur cum re spirituali, seu cum ipsa dignitate, quam secum trahit. Quòd venditio officiorum sit etiam simonia humana, habetur in *c. Salvator. q. 3.* ubi adfertur ipsa authoritas Concilij Calcedonensis, quæ etiam refertur in *can. si quis Episcopus 1. q. 1.* ubi expresse habetur, esse simoniam vendere officium Oeconomi, Vicedomini, Advocati, Sacristæ, Castaldi: atqui hujusmodi venditio non est simonia juris divini, quia officia, quæ venduntur, sunt temporalia, & ordinantur ad temporalium administrationem: neque illis inest ulla sanctitas per consecrationem; siquidem Oeconomus est, qui res ecclesiæ, & canonicorum gubernat. Vicedominus qui gubernat res pertinentes ad Episcopum. Advocatus qui præest causis ecclesiæ tractandis. Castaldus est, qui curam habet rerum domesticarum pertinentium ad ecclesiasticos: cùm igitur hæc officia licèt temporalia, & ordinata ad solam administrationem rerum temporalium dicant relationem ad res spirituales, seu ecclesiasticas, eò quia res administratæ pertineant ad ecclesiam, vel personas ecclesiasticas, ideo venditio talium officiorum est simonia de jure humano, seu ecclesiastico, est enim in illis officijs quædam dignitas ob conjunctionem, quam habent cum sacra supellectili, vel cum rebus, & ministris ecclesiæ, & ob talem dignitatem annexam hisce officijs potuit ecclesia statuere, ut essent invendibilia, ac immunia ab humano contractu: & hæc immunitas nequit violari, quin etiam violetur dignitas officij, ac incurratur simonia.

44 Quæritur vigesimo tertiò, an redemptio vexationis licita sit in ordine ad obtinenda beneficia ecclesiastica? Respondetur non habentem jus in re, seu beneficio, non posse per oblationem pretij vexationem redimere ab his, qui non solùm obesse, sed etiam prodesse possunt. Juvat observare, jus esse duplex, unum ad rem, aliud in re, & illum dici habere jus ad rem in ordine ad beneficia, qui tantùm habet jus remotum, eò quia sit dignus; vel etiam proximum, eò quia sit jam electus, vel præsentatus, vel postulatus, sed nondum confirmatus, aut institutus. Eum verò dici habere jus in re, qui jam est confirmatus, & institutus, vel collationem sibi factam de beneficio acceptavit. Quòd verò non habens jus in re non possit oblato pretio vexationem redimere ab his, qui possunt simul obesse, & prodesse, desumitur ex *c. Matthæus 23. h. t.* ubi quidam electus à majori parte capituli, quia pauci contradicebant, consensit, ut uni ex Electoribus contradicentibus daretur pecunia, ut cessaret à contradictione, nec se ampliùs opponeret, ejus confirmationi: cúmque res delata fuisset ad summum Pontificem, rescripsit Alexander III. eum simoniam commisisse, ac debere beneficium dimittere, si velit salvus esse. Ratio ex eo desumitur, quia dans pecuniam ei, qui potest prodesse, præsumitur illum inducere ad non opponendum, quod de jure posset opponere, & ad præstandum consensum, quod perinde est, ac sibi directè viam sternere ad ipsum beneficium: hinc nec est licitum dare pecuniam Episcopo nolenti confirmare, ut cesset à tali injuria: siquidem hæc injuria consistit in confirmationis negatione, & negatio non tollitur, nisi per affirmationem, quæ in casu nostro est ipsa confirmatio, adeò ut dare pecuniam, ut Episcopus cesset ab injuria, perinde sit, ac dare pro ipsa confirmatione, quod est simoniacum. Cæterum, si quis modis apertè iniquis conaretur impedire confirmationem detrahendo honori, famæ, & bonæ opinioni ipsius electi, vel corrumpendo alios pecuniâ, ne consentiant, tunc redimere hanc vexationem pretio pecuniæ, non videretur in foro conscientiæ esse simonia, dummodo daretur pretium ob id præcisè, ut vexans desisteret ab iniquo suo conatu, quia tunc nec directè, nec indirectè censeretur pretium dari pro electione, aut confirmatione, neque ut cesset ab actu, quem jure probabili poterat opponere: supponimus enim, vexantem nullum habere jus ad opponendum contra electum, & modum, quo opponit, esse prorsus iniquum: alioquin si haberet aliquod jus probabile ad opponendũ, non liceret oppositionem illam pecuniâ redimere, quia tunc oppositio debilitat jus electi, proinde eo ipso, quòd electus eam pecuniâ redimit, constituit jus suum magis firmum, ac certum, adeò ut redimere pecuniâ talem oppositionem perinde sit, ac pecuniâ corroborare jus ad beneficium spirituale, quod est directè sibi sternere viam mediante pecunia ad obtinendum beneficium. Quòd si vexatio esset manifestè iniqua absque ullo jure opponendi, tunc non esset simonia saltem in foro conscientiæ pretio redimere talem iniquam

quam vexationem: ratio est, quia omnis injusta vexatio, ex qua parte est manifestè injusta, redimi potest.

45 Quæritur vigesimò quartò, an qui nondum habet jus in re, seu in beneficio ecclesiastico possit mediante pecuniâ vexationem redimere, si hæc ab ijs intentetur, qui tantùm obesse possunt, & non prodesse? Respondetur, videri licitum, oblato pretio redimere talem vexationem, si vi, vel fraude hæc intentetur, quia ut docet Sotus *lib. 9. q. 8. art. 1. in responsione ad 5.* id non est directè viam sibi sternere ad beneficium, sed tantùm iniquam alterius machinationem impedire, eò quia ad ipsum non pertineat de jure opponere: tunc enim directè datur pretium pro cessatione ab iniqua, & injusta machinatione. Tum quia electus, seu habens jus in re habet jus acquisitum in sua libertate, & fama, proinde si det aliquid, ne ejus detrahatur honori, neque lædatur ejus fama, utitur suo jure redimendo injustam, & iniquam vexationem. Quinimò habens jus in re per confirmationem; vel institutionem, aut liberam collationem potest pretio redimere vexationem, si fortàssis aliquis eum velit impedire à capienda possessione, & ita docent communiter Canonistæ, in *c. Matthæus 23. h. t.* Ratio ex eo petitur, quia possessio secundùm se præcisè non est quid spirituale, sed tantùm in ratione tituli, virtute cujus possessio capitur: atqui habens jus in re per confirmationam, vel possessionem, aut liberam institutionem, jam plenè habet titulum, adeò ut accedente nova possessione non accedat nova ratio spiritualis; consequenter dare aliquid, ne quis impediat possessionem, non est simonia, quia simplex, & nuda possessio per se est adiaphora, & fit spiritualis tantùm ex conjunctione cum titulo, & cum electus jam habeat totum titulum, non dat pretium pro re spirituali, quia non dat pretium pro eo, quod habet, sed tantùm pro eo, quod non habet, seu pro sola possessione, quam ut obtineat, removet impedimentum mediante pecunia. Juvat tamen observare, ex Concilio Tridentino *sess. 24. c. 14. de reformat.* Capitulum, vel alios nil posse exigere ab ijs, qui sunt electi, præsentati, instituti, vel instituendi, confirmati, vel confirmandi ex eo, quòd sint possessionem ingressuri, vel distributionem recepturi, nisi fortàssis ex antiqua consuetudine, quæ exiguntur in pios usus convertantur, alioquin dantes, & accipientes incurrerent simoniam, ac pœnas simoniacis injunctas, & id est, vel maximè notandum contra commûnem abusum, hinc etiam Pius V. declaravit, Episcopum exigentem aliquid in receptione alicujus in canonicum esse suspensum à Pontificalibus, & capitulum, si etiam id exigat, subjacere interdicto, & privatas personas sententiæ excommunicationis. Imò & accipientes talia teneri ad restitutionem, ut habetur in Bulla Pij V. quæ declarat decretum Concilij Tridentini, & fuit edita anno 1570.

46 Quæritur vigesimò quintò, an licitum sit pecuniam offerre Electoribus, ne eligant Episcopum indignum, & ineptum. Certum est, non esse licitum, pecuniam offerre Electoribus, ut eligant determinatè talem personam, quamvis cæteris digniorem, omnique exceptione majorem, quia id perinde esset, ac emere actionem spiritualem, seu electionem, & ipsum beneficium ecclesiasticum absque ulla necessitate. Respondetur ad quæsitum non videri illicitum pecunias offerre Electoribus, ne eligant indignum, & ineptum, quia tunc per pretium pecuniæ non emitur quidquam spirituale, sed habetur mera redemptio injuriæ, quæ fieret ecclesiæ ex electione indigni, & inepti: unde pretium tantùm daretur ad impediendam injustam læsionem: siquidem ecclesia habet jus, ut non præficiatur eidem Episcopus indignus, & ineptus, proinde per talem pecuniam tantùm redimeretur injusta ejus læsio. Præterea pecunia tantùm daretur ob negationem electionis inepti; atqui non electio inepti, seu negatio talis electionis, non est quid spirituale, nec directè minuit viam ad spirituale. Cæterum quamvis non sit licitum offerre pecuniam pro electione personæ particularis dignioris determinatæ, non tamen videtur illicitum offere talem pecuniam pro electione personæ dignioris in genere, ut docent Sotus *lib. 9. q. 6. art. 1.* & Cajetanus *tract. de simonia q. 3.* ratio est, quia ecclesia habet jus, ut ei præficiatur Minister idoneus, cùm hic sit eidem maximè necessarius: proinde si non potest obtineri hæc electio Ministri idonei, nisi Electoribus detur pecunia, non videtur irreverentia pecuniam tunc offerre, quia vel Electores vellent eligere indignum, & ineptum, & tunc per talem pecuniam tantùm redimitur injuria, seu impeditur læsio, quæ fieret ecclesiæ: vel Electores nollent ullum eligere, neque dignum, neque indignum, & tunc videtur etiam licitum mediante pretio eos inducere ad eligendum digniorem, in genere tamen non descendendo ad ullam determinatam personam: siquidem ecclesiæ esset valdè perniciosum, si diutiùs deberet Ministro carere. Tum quia quando exhibetur pecunia pro re aliqua sacra necessaria ad gravissimum malum avertendum, censetur hæc esse quædam redemptio vexationis, quia tunc pecunia datur potiùs pro malo avertendo.

Quæritur vigesimo sextò, an sit simonia 47
conferre beneficium propter timorem? Respondetur negativè, dummodo nullum interveniat pactum, quia sicut non est simonia confiteri ex timore sacramentaliter, sumere sacram synaxin ad declinandas pœnas constitutas à Prælato; ita neque est simonia ex timore dare beneficia ecclesiastica, & spiritualia. Tum quia conferre beneficium ob timorem, est illud conferre ad evitandum aliquod malum, quod potest esse vel odium, & ad hoc vitandum confertur beneficium, ut alter alliciatur ad amorem: vel tale malum potest esse damnum externum in vita, fama, fortunis, & ad hoc malum vitandum conferre beneficium absque ulla obligatione, perinde est, ac allicere ad benevolentiam: secus si interveniret pactum etiam

etiam occultum, non excusaretur à simonia, quia obligatio orta ex vi pacti initi est pretio æstimabilis, quia est novum vinculum superadditum juri naturali, quo vinculo lege justitiæ adstringitur alter, ut mihi non noceat: cessio autem illius juris, & obligationis est pretio digna, proinde esset, pecuniam dare saltem indirectè pro beneficio.

TITULUS IV.

Ne Prælati vices suas sub annuo censu concedant.

CUm Pontifex in præcedenti titulo egisset generatim de simonia, nunc descendit ad duos speciales casus, qui simoniaci habentur, suntque veluti appendices additæ superiori titulo, cujus propterea sunt partes quædam, ut liquet ex compilatione facta ab Alexandro III. in Concilio Lateranensi, ubi statuit, ne quidquam accipiatur pretij pro licentia docendi: néve Prælati vices suas ad causas terminandas, vel regimen ecclesiasticum sub annuo pretio alijs committant.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Quatuor capitum in hoc Titulo contentorum.

C. *PRÆTEREA 1. h.t. Alexan. III. statuit, ut ementes pro pecunia Episcopalem jurisdictionem priventur suo officio, & Episcopi, qui vendiderunt, amittant potestatem conferendi tale officium. Ubi notat Glossa, Plebanos, & Archipresbyteros non habere jurisdictionem nisi fortassis ex consuetudine* c. ad hæc de excess. Prælat. *Cæterum si Episcopus committat alicui vices suas, non peccat, quamvis constituat illi Salarium, quod debet eidem constituere de sua camera, cum ille ad id non teneatur* c. quicunque 12. q. 2.

C. *QUONIAM 2. h. t. declarat idem Pont. in Concilio Turonensi Plebanum, vel Archipresbyterum, qui pretio statuitur, ad agendas vices Episcoporum, vel Archidiaconorum, vel ad terminandas causas ecclesiasticas esse removendum à Clero, & Episcopum, qui dissimulat perverti suam jurisdictionem esse puniendum censurâ ecclesiasticâ. Ubi notandum est, Episcopum non posse dare ordinariam jurisdictionem nisi ex consuetudine, & non posse pecuniam accipere pro jurisdictione, quia cùm hæc sit res spiritualis, non potest pro ejus concessione temporale accipi: alioquin esset simonia.*

C. *QUONIAM ENORMIS 3. h. t. rescribit idem Pontifex, non debere regimen ecclesiæ committi sacerdotibus sub annuo censu, quia ut notat Glossa, eligere, vel constituere in Prælatum animarum sub annuo censu, est simonia. Tum quia ecclesiastica Prælatio non debet esse censualis, nisi ab initio fuerit ita constituta* c. prohibemus de censibus. *Cæterùm omnes actus jurisdictionis ecclesiasticæ tam externi, quàm interni fori sunt materia simoniæ, quia sunt res spirituales ordinatæ ad supernaturalem finem regiminis animarum, & id procedit tam de jurisdictione ordinaria, quàm delegata, quæ non potest accepto pretio concedi ex Tridentino* sess. 24. c. 5. de reform. *In Romana tamen Curia juxta stylum ejusdem datur certa pecunia, non instar pretij, sed subsidij ad sustentandos officiales, Episcopi tamen non possunt quidquam exigere, cùm ipsi subjaceant juri communi.*

C. *QUERELAM ult. h. t. Idem Pont. declarat, fructus, & obventiones ecclesiæ posse locari ad certum tempus, ut ad septennium pro certo annuo censu: quòd si conventum fuerit intra tale tempus non auferre, standum est promissis, adeò ut non possint auferri. Ubi notat Glossa, quòd si Locator moriatur, & locavit nomine ecclesiæ, & pecunia fuit conversa in utilitatem ecclesiæ, successor tunc tenetur stare contractui locationis: sin verò non pro utilitate ecclesiæ, sed sua, locavit, successor non tenetur stare ad firmam* c. 2. de præbend. *quia antecessor non potuit locare ultra suum tempus, quapropter, si quis solvat aliquid ultra est illi imputandum. Rursus licèt hic textus loquatur de ecclesia, non tamen in illo sumitur ecclesia pro Prælatura, vel Rectoratu, sed pro reditibus ecclesiasticis seu proventibus ecclesiæ, in quo sensu dicitur ecclesia, seu ejus reditus locari annuo cen[...] spirituale locatur.*

COM-

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quomodo prohibitum sit Prælatis ecclesiasticis suam jurisdictionem sub annuo censu, seu pretio alijs concedere.

1 Ontinet præsens titulus quatuor capitula, in quorum primo Alexander III. mandat, eos puniri, qui Episcopalem jurisdictionem pro pecunia data exercent, seu emunt; & privari etiam suo officio; & Episcopos, qui vendiderunt, amittere potestatem conferendi tale officium. In secundo Plebanus, vel Archipresbyter, qui pretio statuitur ad agendas vices Episcoporum, vel Achidiaconorum ad terminandas causas ecclesiasticas removetur à clero, & Episcopus, qui dissimulat, perverti suam jurisdictionem, punitur censurâ ecclesiasticâ: quia Episcopus tenetur gratis suam jurisdictionem concedere: alioquin incurrit simoniam. In tertio prohibet, ne regimen ecclesiæ committatur sacerdotibus sub annuo censu. In quarto declarat, fructus, & obventiones ecclesiæ posse locari ad certum tempus, ut ad septennium pro certo annuo censu: quòd si conventum fuerit intra id tempus non auferre, standum est promissis, nec possunt auferri.

2 Hinc desumitur, ecclesiam, vel jurisdictionem ecclesiasticam sub annuo censu, seu pretio non debere concedi, idque etiam probant textus *in c. si quis Episcopus 8. q. 1. c. fin. 21. q. 2. c. 3. de consuetud.* & ex Concilio Romano sub Gregorio VII. *can. 31.* ibi: *Presbyteri non intrent ecclesias conducti pretio ad unum annum, sicut mercenarij, sed per manum Episcopi, vel Archidiaconi gratis habeant: quamdiu rectè eas regere poterunt.* Refert hunc canonem Antonius Augustinus *in epitom. jur. lib. 6. tit. 19.* Ratio itidem est, quia jurisdictio ecclesiastica rebus accensetur spiritualibus, quæ nec vendi, nec emi possunt sine simonia: quinimò non solùm ipsa jurisdictio exercendi ministerium ecclesiasticum; verùm etiam nec ipsa temporalis jurisdictio sine peccato vendi potest, idque desumitur *ex c. præterea 1. h. t.* ubi Alexander III. privat suo officio Emptorem, qui Episcopalem jurisdictionem pro pecunia, seu pretio emit; & Episcopum, qui illam vendidit, privat potestate conferendi tale officium: est constitutio hujus capitis declaratoria juris antiqui, & tantùm novam apponit pœnam, proinde quoad hoc non extenditur ad præterita, sed tantùm ad futura, quia antequam illa constitutio emanaret, jurisdictio Episcopalis vendi poterat, ut notat Abbas *in d. c. præterea 1. n. 2. h. t.*

3 Verùm in contrarium videtur posse objici, quia in materia simoniæ correlativa sunt pro re spirituali pretium accipere, & dare: atqui pretium accipere pro jurisdictione ecclesiastica exercenda non est prohibitum; siquidem Vicarius Episcopi accipit pretium, & stipendium ab eodem Episcopo in ordine ad ejus jurisdictionem ecclesiasticam exercendam: idque valdè frequens est, ut habetur *in c. charitatem 12. q. 2. c. pervenit. 28. de appellat. c. extirpanda §. quia verò de præbend. c. 3. de cleric. ægrot.* si igitur pretium dare pro jurisdictione ecclesiastica non prohibetur, ita neque prohibitum erit pretium accipere, cum in materia simoniæ pretium dare, & accipere pro re spirituali sint correlativa. Augetur etiam difficultas, quia in Curia Romana ante Bullam editam ab Innocentio XII. vendebantur Clericatus Cameræ, Auditoriatus, & alia officia, quibus annexa erat spiritualis jurisdictio, proinde videtur licitum pro jurisdictione spirituali exercenda pretium dare, & accipere. Tum quia *in c. quæsitum 1. q. 3.* refertur, Episcopo solvi annum censuum à possessore beneficij, id autem non contigisset, nisi sub annuo censu ecclesia concedi posset.

Verùm hæc non obsunt: non enim in materia simoniæ dare, & accipere sunt ita correlativa, ut si Episcopus det certum salarium suo Vicario pro stipendio, eò quia exerceat ejus jurisdictionem ecclesiasticam, sequitur posse similiter Episcopum à suo Vicario pretium accipere, ut det illi facultatem exercendi suam jurisdictionem ecclesiasticam: ratio discriminis est, quia Vicarius accipiendo ab Episcopo facultatem exercendi suam jurisdictionem Episcopalem, locat Episcopo suas operas, suúmque laborem temporalem, sicque potest Vicarius exigere salarium pro suo labore, quia nemo tenetur militare proprijs stipendijs *c. cum secundum de præbend.* est enim Operarius dignus mercede sua: secus Episcopus concedens facultatem Vicario exercendi jurisdictionem Episcopalem; si pretium ab eodem acciperet ex eo, quia suas vices ipsi committeret, censeretur suam jurisdictionem vendere, cùm potiùs Episcopus teneatur dare salarium Vicario pro suo labore, & non ab eodem pecuniam accipere. 4

Quòd si quis non operas suas ad spiritualem hujusmodi vicariam locaret, sed ipsum Vicariatum, seu jus conduceret gerendi alienas vices, non excusaretur à simoniâ, quia tunc administratio potestatis spiritualis pretio æstimaretur. Ad id, quòd addebatur de Clericatu Cameræ, & Auditoriatu, aliisque officijs, quæ ante Iñocentium XII. vendebantur in Romana Curia, respondetur in ijs, & similibus officijs esse separandam jurisdictionem ecclesiasticam, quæ Clerico, & Auditori confertur, ab

ab emolumento temporali illi adnexo: non enim jurisdictio vendebatur, aut locabatur, sed tantùm emolumentum ipsius officij, quod est quid temporale; sicut enim Pontifex in beneficijs ecclesiasticis potest separare proventus ipsos à beneficio: ita etiam in hisce officijs eorum emolumentum temporale ab ipsa jurisdictione, ut docent Suarez *lib. 4. de simonia n. 6.* Palaus *disp. de simonia punct. 12. n. 7.* Neque obstat textus *in c. quaesitum 1. q. 3.* quia cum omnes ecclesiae olim ad Episcopos pertinerent *c. omnes 16. q. 3.* interdum contingebat, ut retenta sibi certa pensione pro congrua sustentatione, ecclesiam alijs conferrent, ut habetur *in c. pastoralis de donat.* idque plerúmque fiebat, cum alicujus ecclesiae regimen noviter statueretur, ac beneficium conferretur *c. scientes c. prohibemus de censib.* non verò postea poterat pensio constitui *c. prohibemus 7. c. praeterea 8. c. significavit 13. de censib.*

6 Ratio igitur, cur jurisdictio ecclesiastica prohibeatur sub annuo censu, seu pretio concedi alteri, est, quia ipsa spiritualis potestas, & beneficij administratio videtur pretio aestimari; idque causae est, ut species quaedam simoniae committatur *c. Salvator §. nomine 1. q. 3.* siquidem jurisdictio Episcoporum, Sacerdotum, vel Diaconorum, vel est omnino sacra, quae exercetur in clericos, & continet causas proprias ecclesiasticas; vel est mixta, seu spiritualis, & temporalis simul, ut est jurisdictio exercenda circa decimas, matrimonia, & alia id genus; & neutra jurisdictio sine simonia vendi potest: unde rectè Pontifex statuit, ne pro jurisdictione ecclesiastica exercenda pretium detur. Tum quia si jurisdictio ecclesiastica daretur venum, & pretio venderetur, aut locaretur, id procul dubio in gravamen redundaret sacerdotum, & propterea subditi gravarentur: quia tales emptores, seu locatores pecuniam praestitam cum quadruplo, vel quintuplo vellent repetere cum detrimento litigantium: ut etiam innuit Justinus Imperator *novel. 8.* inquiens, judices sine quoquo suffragio fiant: ubi suffragium sumitur pro pensitatione, censu, pactione, locatione, quae fit conventa mercede.

7 Hinc simoniam Episcopus committit, si Vicarium constituat eo pacto, ut ille minus stipendium accipiat, quàm aliàs eidem deberetur: vel ea conditione, ut Episcopus accipiat aliquam partem proventuum spectantium ad Vicarium ratione officij, quo fungitur: quia hoc est accipere pecuniam non tanquam stipendium, sed tanquam pretium pro officio spirituali, quod aliàs tenetur praestare: potestas enim jurisdictionis ecclesiasticae refertur inter spiritualia, quae sunt materia simoniae; proinde non licèt Episcopis, Decanis, Archidiaconis, alijsque ecclesiarum Praelatis jurisdictionem, vel ecclesiam, seu vices suas alteri sub annuo censu, seu pensione annua cedere.

8 Videntur tamen in contrarium opponi textus *in c. constitutus de relig. dom.* ubi dicitur: Episcopum posse annua pensione sibi promissa à Monachis eis remittere jurisdictionem dioecesanam, quam in eos exercebat, unde sic potest quis argumentari: in materia simoniae paria sunt remittere, vel dare *c. veniens de testib. c. querelam. c. per tuas de simonia:* atqui in praedicto textu *c. constitutus* supponitur posse jurisdictionem Episcopalem sub annuo censu remitti: ergo quia potest sub annua pensione concedi. Sed contra, quia in praefato, & alijs similibus textibus Episcopus non exigit annuam illam pensionem, ut pretium jurisdictionis remissae, sed ad probationem antiquae subjectionis, & in argumentum exemptionis concessae, ut habetur *in c. recepimus de privilegijs.* Hinc remittendo jurisdictionem propriam, & ob privilegium exemptionis concessum Monachis, potest licitè in illo textu annuum censum sibi stipulari.

§. II.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selectae quaestiones.

Quaeritur primò, an Plebanus, vel Archipresbyter, qui pretio constituitur ad vices agendas Episcopi, vel Archidiaconi, vel ad terminandas causas ecclesiasticas removendus sit à clero? Respondetur affirmativè, & id desumi *ex c. quoniam 2. h. t.* & est desumptum ex Concilio Turonensi. Ratio est, quia jurisdictio ecclesiastica est quid spirituale, est enim à Deo *Matth. 19.* & illam Episcopus ratione sui officij tenetur gratis exercere: cùm gratis eam acceperit, tenetur etiam gratis illam dare, proinde simoniacam labem contrahit, si temporali pretio eam det alteri venum. Tum quia hujusmodi venditio, vel locatio redundaret in non modicum subditorum gravamen, & judiciorum subversionem, quia Emptores jurisdictionis ecclesiasticae in quadruplum, & ultra vellent sibi compensare expensas datas in emptione talis jurisdictionis; sicque gravarentur subditi, & judicia everterentur; quia saepe subditi loco poenae corporalis damnarentur ad poenam pecuniariam. Hinc Episcopus, vel alius Praelatus, si vendat jurisdictionem etiam temporalem suae Praelaturae, quam obtinuit ab ecclesia, non excusatur à simonia, eò quia talis jurisdictio cum procedat, ac dependeat ab ecclesia, vel ejus capite, seu summo Pontifice accensetur rebus spiritualibus, quae sine simonia vendi, aut emi non possunt, ut rectè docet Suarez *lib. 4. de simonia. c. 20. n. 19.* 1

Quaeritur secundò, an regimen ecclesiae committi possit sacerdotibus sub annuo censu? 2 Respondetur negativè, & desumitur *ex c. quoniam enormis 3. h. t.* quia concessio regiminis ecclesiarum sub annuo censu perinde est, ac datio rei spiritualis, vel annexae spirituali pro pretio, quod simoniacum est. Hinc Praelaturae, vel Rectoriae ecclesiarum non debent pretio dari, nec censuales esse, tametsi ab initio possint ecclesiae constitui censuales *c. scientes 3. c. prohibemus 4. de censib.* Unde *in d. c. quoniam enormis* prohibetur, ne sacerdotibus ec-

ecclesiæ committantur sub annuo censu ecclesiarum regimina, & additur etiam optima ratio, quia dum sacerdotium sub annua mercede venale proponitur, ad æternæ remunerationis præmium consideratio non habetur; quod si respiceret talis Episcopus, vel Prælatus exerceret ipse jurisdictionem, & regimen ecclesiasticum, neque ex ejus elocatione lucrum captaret, aut censum pastor mercenarius: vel si omnibus non sufficeret, constitueret Vicarios, Officiales, & Decanos, nil ab eis exigendo, sed salarium iisdem de suo, vel ecclesiæ reditibus constitueret.

3 Quæritur tertiò, an omnes actus jurisdictionis ecclesiasticæ tam fori interni, quàm externi sint materia simoniæ? Respondetur affirmativè, quia utraque simonia est res spiritualis tendens ad spiritualem, & supernaturalem finem regiminis animarum: fideles enim per utrámque jurisdictionem diriguntur ad assecutionem æternæ salutis. Hoc autem procedit. Primò in commutatione utriúsque jurisdictionis tam delegatæ, quàm ordinariæ, neutra enim accepto pretio concedenda est *c. ad nostram*, & ex Tridentino *sess. 24. c. 5. de refor.* Secundò debent dispensationes gratis fieri, & quamvis in Romana Curia juxta stylum, & praxim ejusdem pro relaxationibus, dispensationibus moris sit, ut solvatur certa pecunia; non tamen hæc datur, ut pretium dispensationis, sed instar subsidij ad ferenda onera Pontificatûs, & sustentandos Officiales: vel etiam ad alia opera pia exercenda: vel in pœnam prioris delicti, ratione cujus quis incurrit censuram; vel ad coërcendam nimiam cupiditatem petendi dispensationem ex causis plerumque non necessarijs. Cæterum Episcopi pro iisdem dispensationibus nihil possunt exigere, quia jure communi, cui Episcopi subijciuntur, omnia pacta super spiritualibus sunt prohibita, & Concilium Tridentinum *sess. 25. c. 18.* præcipit, hujusmodi dispensationes esse gratis faciendas. Tertiò procedit in omnibus actibus jurisdictionis ecclesiasticæ contentiosæ, seu involuntariæ, ut etiam in absolutione à censuris in foro externo *c. ad aures 24. de simon.* Quartò procedit etiam in omni actu, in quo exercetur potestas supernaturalis gratis data à Deo ad ecclesiam gubernandam, ut docet Redoanus *p. 2. de simonia c. 30. n. 13.* Verùm stipendium accipere pro congrua sustentatione non est illicitum, quia non pertinet ad actum judicij.

4 Quæritur quartò, an actus merè politici, ut cognoscere de injurijs, & criminibus, de bonis temporalibus inter clericos, legitimare ad honores profanos, & bona temporalia virtute ecclesiasticæ jurisdictionis, sint materia simoniæ? Respondent, nonnulli non esse materiam simoniæ, eò quia sit materia merè politica, & temporalis, quæ sine labe simoniæ potest pretio vendi, vel redimi. Nihilominus contraria sententia mihi videtur probabilior, quia ut notat Zoësius *h. t. n. 26.* hi actus consistunt in usu jurisdictionis formaliter, & per se spiritualis, adeò ut per accidens sit, quòd interdum materia proxima talis actus sit merè temporalis, & politica; idque vel maximè procedit de jurisdictione annexa officio ecclesiastico Episcopi, seu Prælati.

Cæterum si illam habeant à propria, & directa temporali jurisdictione, qualem habent Episcopi Germaniæ, qui sunt Principes Imperij, tales actus politici non sunt materia simoniæ, quia non proveniunt à jurisdictione ecclesiastica, sed à temporali: plures enim Episcopi per Germaniam utraque gaudent jurisdictione ecclesiastica, & temporali, súntque simul Principes ecclesiastici, & Romani Imperij, & ut Principes Imperij exercent totam illam jurisdictionem, quæ exercetur à Principibus sæcularibus, unde si in rebus merè politicis, ita se gerant, ut pretium accipiant, non incurrunt simoniam, cum illud non accipiant, ut Principes ecclesiastici, sed ut Principes Romani Imperij. 5

Quæritur quintò, an fructus ecclesiæ locari possint ad certum tempus pro certo annuo censu? Respondetur affirmativè, & id desumi *ex c. querelam 4. & ult. h. t.* ubi cum Magister quandam ecclesiam à Rectore ejusdem sub annuo censu ad septennium suscepisset, & idem Rector ante finem unjus anni dictam ecclesiam niteretur Magistro auferre contra fidem datam, quod ante statutum terminum nollet ipsam reposcere, mandat Pontifex, si constiterit ita esse, Rectorem prædictum compelli, ut præfatam ecclesiam Magistro restituat usque ad terminum statutum: ex quo colligitur, ecclesiæ fructus posse locari saltem ad septennium pro certo annuo censu, quòd si conventum fuerit intra id tempus non auferre fructus, standum est promissis, nec possunt locati fructus auferri. 6

Hoc autem procedit spectato jure antiquo communi juxta quod fructus, seu reditus ecclesiæ, vel beneficij poterant licitè locari, non tamen ad longum tempus; sed infra decennium: quia de jure novo non possunt ampliùs fructus, seu reditus ecclesiastici locari ultra triennium sine licentia Pontificis, ut habetur in Paulina *extravag.* quæ incipit, *Ambitiosæ de reb. eccles. non alien.* Unde plures censent, præfatum textum desumptum *ex c. querelam 4. h. t.* esse correctum per dictam *extravag.* quæ fuit posterior: siquidem Alexander III. qui Author fuit textus *in c. querelam.* obijt circa annum 1181. & longo tempore præcessit Paulum II. qui edidit *extravag ambitiosæ*, vixítque circa annum 1421. Alij, ut concilient hos duos textus, censent Paulum II. in sua *extravag.* non vetuisse locari fructus Ecclesiæ, cujusmodi sunt frumentum, oleum, vinum; sed tantùm vetuisse locari ipsos fundos, & prædia, quia quando res ecclesiæ locantur, transfertur jus, seu ipsum utile dominium rei: non ita quando sola commoditas fructuum transfertur in conductorem: ex quo inferunt, non obstante Paulina extravagante posse Rectorem ecclesiæ locare fructus sui beneficij etiam ad vitam, ut censent Covarruvias *lib. 2. resol. c. 16. n. 6. in fin.* Redoanus *tract. de rebus eccles. non alien. q. 58. n. 44.* 7

7 Verùm putârim, in prædictâ Paulina extravag. non solùm prohiberi locari ultra triennium sine licentia Pontificis fundos, & prædia, sed etiam ipsos fructus: hæc enim sententia in puncto juris est verior, quia Paulina Extravag. prohibet generaliter omnes res, & bona ecclesiastica locari ultra triennium, & cum fructus beneficiorum revera sint bona ecclesiastica, comprenenduntur in dicta Extravag. idque vel maximè colligitur ex eo, quia ibi tantùm excipiuntur fructus, & bona, quæ servando servari non possunt, proinde includuntur alij fructus, qui servando servari possunt; quapropter si fructus ultra triennium servari possunt; locari sine licentia Pontificis non possunt ultra triennium: idque ne clerici præsentem pecuniam anticipatis solutionibus pro fructibus plurium annorum recipientes, eam simul expendant, & futuris postea fraudentur alimentis, ad quæ sunt deputati reditus ecclesiarum, quod sanè in non modicum redundaret præjudicium sacerdotum.

8 Juvat etiam observare, quòd si fructus temporales ecclesiarum proveniant ex ecclesiastica jurisdictione locari non possunt sub annuo censu ei, qui talem jurisdictionem exercet, tametsi locentur, vel vendantur seorsim ab ipsa jurisdictione: ratio est, quia jus percipiendi tales fructus non separatur à jurisdictione, ex qua proveniunt; consequenter, qui venderet jus percipiendi fructus, venderet etiam jurisdictionem *c. si quis 7. caus. 1. q. 3.* Sin verò fructus non proveniunt ex jurisdictione, tunc possunt locari etiam ipsi exercenti jurisdictionem, dummodo hæc non vendatur, sed tantùm concedatur, & fructus seorsim locentur, vel vendantur *arg. 2. ad quæstiones 6. de rer. permut.* & fusè docet Fagnanus *in c. quoniam 2. n. 13. & 14. h. t.* Juvat tamen observare, quòd aliud est vendere jus percipiendi fructus provenientes ex jurisdictione ecclesiastica, & aliud vendere ipsos fructus: primum est prohibitum, & simoniacum jure ecclesiastico, eò quia jus percipiendi fructus sit annexum juri spirituali exercendi officium ecclesiasticum, quia beneficium datur propter officium: secundum verò non est prohibitum; quia fructus sunt quid temporale, & ex se præcisè vendi, & locari possunt.

9 Quæritur sextò, an qui vicariatum Episcopi emit, teneatur illud resignare, & Episcopus acceptum pretium restituere? Respondent Navarrus *in manual. c. 23. n. 111. vers. ad decimum tertium.* Lopez *instruct. p. 1. c. 307.* teneri vicariatum resignare. Sed contraria sententia, quam docent Diana *tractat. 7. de simonia resolut. 9.* Sanchez *in opusc. tom. 1. lib. 2. c. 3. dub. 113. n. 6.* & alij, est probabilior, quia jura tantùm statuunt, esse beneficia resignanda, quando pretio temporali emuntur: atqui vicariatus Episcopi non accensetur beneficijs, consequenter non tenetur Emptor illum resignare, quia materia de simonia, cùm odiosa sit, non debet ampliari, sed potiùs restringi, & cum jura tantùm loquantur de beneficijs, non debet lex pœnalis extendi ad vicariatum Episcopi; cùm hic non sit beneficium. Quòd verò ad Episcopum attinet, num teneatur iste pretium restituere, ejus resolutio dependet ex illa quæstione, an tantùm pretium receptum pro simonia commissa in Ordine, beneficio, & ingressu religionis sit necessariò restituendum. Plures affirmant, inter quos Navarra *de restitut. lib. 2. c. 2. n. 405.* & *lib. 4. c. 2. n. 134.* Covarruvias *in reg. peccatum. p. 2. §. 2. n. 7.* Communior tamen sententia docet, teneri quidem pretium simoniacè receptum restituere post judicis sententiam, non verò ante; si tale pretium fuerit simoniacè receptum extra simoniam in beneficio, Ordine, & ingressu religionis, quia jure divino ad id non tenetur: & jure ecclesiastico nemo tenetur ante judicis sententiam restituere, eò quia jus ecclesiasticum non obligat ipso facto ad restituendum extra tres prærecensitos casus simoniæ commissæ in beneficio, Ordine, & ingressu religionis; adeò ut jure ecclesiastico translatio dominij non impediatur nisi in simonia Ordinis, beneficij, & ingressus religionis, ut docet Sotus *de justit. lib. 9. q. 8. a. 1. ad 6.*

Id tamen procedit, quando res spiritualis 10
est tradita, quia si nondum sit tradita, pretium est statim restituendum, & quidem danti ante judicis sententiam, ut docent Molina *tom. 1. tract. 2. disp. 92.* Medina *in summa lib. 1. c. 14. §. 21.* Sotus *de justit. lib. 9. q. 8. a. 1.* ratio id suadens est, quia dans non aliter abdicat à se dominium, nisi ut illud in recipientem transferat; proinde si recipiens est incapax, non fit translatio dominij, quod propterea remanet apud dantem: unde qui recepit tale pretium, tenetur illud restituere ei, ad quem pertinet dominium ejusdem; consequenter restitutio debet fieri danti, & licèt per sententiam judicis posset restitutio fieri ecclesiæ, cui illata est injuria, vel pauperibus; quia tamen pœna non obligat ante judicis sententiam, ideo præcisâ sententiâ judicis restitutio facienda est ei, qui pretium dedit. Cæterum cum sententia asserens etiam ante sententiam judicis pretium esse restituendum ecclesiæ, cui fuit injuria illata, vel pauperibus, sit probabilis, eámque doceant D. Thomas *2. 2. q. 100. art. 6. ad 4.* D. Antoninus *p. 2. tit. 1. c. 5. §. 7.* Aragon. *in 2. 2. q. 32. a. 7.* Cajetanus *V. restitutio c. 1.* ideo potest restitutio fieri etiam ecclesiæ læsæ, vel pauperibus prout ipsi magis placuerit.

Quæritur septimò, an annatæ, seu integri 11
fructus primi anni, qui ex Episcopatibus, Prælaturis, & alijs beneficijs vacantibus colliguntur, si reditus beneficij summam 24. aureorum excedant, pertineant ad materiam simoniæ. Fusè de hac quæstione agit Prosper Fagnanus *in c. Præterea 1. h. t.* & cum eodem respondetur, non pertinere ad materiam simoniæ, & nec esse contra jus divinum, aut ecclesiasticum, si rationabiliter exigantur, adeò ut etiam juxta concordata Germaniæ §. *placet* sint solvendæ, quia sicut olim summo sacerdoti, & Pontifici veteris legis à minoribus sacerdotibus, & Levitis decimæ decimarum suarum ex divino

divino præcepto solvebantur, ut habetur *Num. c. 18.* ita etiam summus sacerdos in lege evangelica, seu Pontifex potest à reliquis ecclesiæ ministris annatas exigere.

13 Secundò, quia Episcopus potest imponere omnibus ecclesijs, & beneficiatis suæ diœcesis, ut subministrent charitativum subsidium pro suis necessitatibus: ergo etiam Papa poterit à fortiori tale subsidium exigere à clericis omnibus beneficiarijs, cum sit summus Pontifex Episcopus universalis, seu Catholicæ Ecclesiæ.

14 Tertiò, quia potest Pontifex, quando alicui confert beneficium fructus illius reservare, vel ex toto, vel ex parte, ut succurrat alterius indigentiæ; vel etiam annuam pensionem beneficio imponere: quod autem Pontifex potest in alterius gratiam facere, id poterit etiam jure præstare in commodum suæ Cameræ, vel suorum ministrorum, si indigeant, cum & ipsis debeantur sua stipendia.

Tum quia annatæ non exiguntur, nec solvuntur pro ipsa collatione beneficij, tanquam pretium debitum conferenti, sed tantùm pro ipsis fructibus temporalibus, qui pro primo illo anno pertinent ad summum Pontificem, & quidem justo titulo in subventionem suæ dignitatis, & sedis; quia cum curam gerat omnium inferiorum pastorum, ac clericorum, æquitas naturalis exigit, ut de communibus totius ecclesiæ reditibus alatur, suósque Ministros, & Officiales sustentet, cum eorum opera necessaria sint in regimine universalis ecclesiæ. 15

TITULUS V.

De Magistris, & ne aliquid exigatur pro licentia docendi.

ALia species simoniæ, quæ tanquam corollarium, seu appendix adijcitur superiori titulo de simonia in communi, est præsens titulus, in quo Pontifex prohibet, ne aliquid exigatur pro licentia docendi: siquidem si pretium exigeretur, quandam redoleret simoniam, quia Magistris incumbit onus docendi, & si jam habeant salarium pro congrua sustentatione, non debent pro licentia docendi quidquam exigere, quia cum hæc licentia procedat ex jurisdictione, vel officio aliquo spirituali, est spiritualis, vel saltem annexa spirituali, consequenter non potest pro illa pretium exigi.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Omnium Capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. *QUONIAM 1. h. t. Ex Concilio Lateranensi statuitur, ut ecclesia Cathedralis teneatur providere de Magistro, qui clericos, & pauperes Scholares gratis doceat, & Magistro competens beneficium præbeatur. Rursus prohibetur, ne quis pretium exigat pro licentia docendi: nec ab eis, qui docent, aliquid exigatur sub prætextu consuetudinis: neque interdicatur alicui idoneo petitâ licentiâ legere, & mandat Concilium privari beneficio præsumentes contrarium. Et notat Glossa, pretium exactum ob licentiam docendi esse restituendum.*

C. *PROHIBEAS 2. h. t. Alexander III. rescribit, pretium exactum pro licentia docendi esse restituendum, promissum esse remittendum, eò quia scriptum sit, gratis accepistis, gratis date. Rursus statuit Pontifex, quòd si inferior nondum instituit Magistros in locis debitis, superior debeat præficere viros providos, honestos, & discretos, postposita appellatione. Notandum est, per licentiam docendi hîc non intelligi gradum Licentiatus academici, sed ipsam facultatem docendi, quæ non potest negari idoneis, quamvis nullo sint academico gradu insigniti. Dare autem aliquid pro gradibus Academicis, ut pro Doctoratu, Licentiatu, Magisterio non videtur esse simoniacum, quia tales gradus non sunt quid spirituale, sed tantùm quoddam testimonium scientiæ studio, & labore partum: vel approbatio ad officium docendi cum certis privilegijs, & honoribus temporalibus, quæ omnia, cùm sint temporalia, possunt etiam pretio temporali æstimari. Aliud enim est accipere pretium pro Licentia docendi, & aliud pro Academico gradu recipiendo. Primum enim est prohibitùm, saltem ut iniquum in hoc textu, nec promotor ad gradum academicum absolutè dat licentiam docendi, sed tantùm ex parte scientia testatur esse sufficientem ad docendum. Cæterùm dare licentiam absolutè docendi pertinet ad Superiores, & Episcopos, qui non possunt hanc licentiam pro pretio dare.*

C. *QUANTO 3. h. t. Idem Pont. sub pœna excommunicationis, & privationis officij, vel dignitatis prohibet, ne quis pro licentia docendi pecuniam exigat, & mandat tolli consue-*

tudinem

tudinem contrariam. Ubi notandum est, quòd quamvis pro licentia docendi non possit quidquam exigi, pro labore tamen, & opera tradendi scientias videtur posse aliquid accipi, quia licèt scientia sit aliquid spirituale inhærens intellectui spirituali, non tamen est quid spirituale eo sensu, quo in materia simoniæ sumitur spirituale. Tum quia labor, & industria docendi non est aliquid spirituale, sed materiale proinde pretio æstimabile.

C. *QUIA NONNULLIS 4. h. t. Innocentius III. in Concilio Generali innovat, & confirmat statutum Concilij Lateranensis relatum* c. 1. h. t. *ut non solùm in Cathedrali, sed etiam in qualibet ecclesia habente facultates sufficientes constituatur Magister idoneus à Prælato cum Capitulo eligendus cum majori, & saniore parte, & qui gratis Clericos ecclesiæ in grammatica, & alios instruat. Rursus ut in Metropolitana ecclesia instituatur Theologus, qui sacerdotes, & alios instruat in sacra pagina, & præsertim in iis, quæ ad curam pertinent animarum. Rursus ut cuilibet Magistro assignentur à Capitulo proventus unius præbendæ, & pro Theologo tantundem quamdiu legit: non tamen propter hoc efficiantur Canonici. Demum si ecclesia Metropolitana nimis gravetur duobus, injungitur Episcopo, ut provideat de grammatico in alia ecclesia sufficiente suæ civitatis, vel Diœcesis. Ex hoc textu colligitur, posse aliquem habere præbendam sine canonia: & Lectorem non habentem aliquod beneficium constitutum posse collectam discipulorum accipere, quia non tenetur suis sumptibus docere* c. cum officij de præscript. *Quòd si habeat sufficiens beneficium, non potest à Clericis ecclesiæ, nec à pauperibus collectam exigere. Cæterum plura salubriter circa hoc statuuntur in Concilio Tridentino* sess. 5. de reform. c. 1. *maximè de Lectore sacræ scripturæ, quæ omnia observanda sunt.*

C. *SUPER SPECULA 5. h. t. Honorius III. statuit, ut Prælati, & Capitula mittant ad studium Theologiæ aliquos docibiles, qui deinde possint in ecclesia docere, & illi subministrent necessaria, si ecclesiastici proventus non sufficiant, & studentes per quinquennium percipiant fructus integros suarum præbendarum, & beneficiorum, ut etiam Doctores Theologi quamdiu docent non obstante statuto contrario. Idque ut tam Magistri, quàm discipuli incitentur ad sacra studia.*

IN SEPTIMO.

C. *PAUPERES 1. h. t. Julius III. rescribit Rectori, & Universitati Almæ Urbis, ut institutio, & promotio ad insignia Doctoratûs in favorem pauperum gratis fiat, adeò ut pauperes, & egeni, qui deprehenduntur idonei ad suscipiendum gradum Doctoratûs in utroque, vel altero jurium debeant gratis promoveri pro DEO.*

C. *IN SACROSANCTA 2. h. t. Pius IV. prohibet, ne Professores, & Doctores promoti, & promovendi in quacunque facultate, tam electi, quàm eligendi se ingerant ad officiorum exercitia, nisi prius solemne fidei juramentum emiserint juxta formam in hac decretali præscriptam. Adeò ut nullus Doctor, Magister, aut Regens, vel alius cujuscunque artis, & facultatis Professor, sive Clericus, sive Laicus, vel cujusvis Ordinis Regularis sit, in quibusvis studiorum generalium universitatibus, aut Gymnasiis publici, vel alibi qui ordinariam, vel extraordinariam lectoris cathedram assequi, vel retinere possit, nisi priùs emiserit solemne hoc fidei Professionis juramentum.*

IN CLEMENTINIS.

C. *INTER 1. h. t. Clemens V. in Concilio Viennensi statuit, ut in studiis Romanæ Urbis, Parisiensis, Oxoniensis, Bononiensis, Salmantina eligantur duo viri Catholici, & periti pro singulis linguis Hebraica, Arabica, & Chaldaica, qui scholas regant, libros in latinum transferant, & alios doceant: pro quibus providendis contribuant omnes Prælati Ecclesiæ, Monasteria etiam exempta, non obstantibus quibuscunque privilegiis. Textus est prolixus; & hodie in omnibus Academiis non observatur præsertim in Oxoniensi, quæ cum subsit hæreticis Anglis, saltem intuitu hujus Pontificij Canonis non observatur.*

C. *CUM SIT NIMIS ult. hujus t. Idem Pont. statuit, ut qui ad Doctoratûs, seu Magisterij assumuntur honorem, debeant juramentum emittere, quòd in solemnitate Doctoratûs non expendant ultra taxam, quæ taxanda erit secundùm qualitates personarum; & ad summum non excedant tria millia argentorum Turonensium. Quòd si Doctorantes non recepto hoc juramento, dent titulum Doctoratûs eo ipso sint suspensi à collatione Doctoratus, vel Magisterij per sex menses, quamvis sint Episcopi. Ubi notat Glossa, quòd si quis intra sex menses suspensionis alium doctorat sine juramento, iterum currit suspensio sex mensium ab illo secundo actu: & si suspensio erat occulta, Doctoratus valet: secus si publica: & celebrans in tali suspensione fit irregularis.* c. is, qui de sent. Excommun. in 6. *Turonensis, de quo loquitur textus, fuit moneta Gallica, cujus valor non explicatur.*

COM-

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quomodo Magistri constituendi sint in ecclesijs cathedralibus, & an licitum sit aliquid exigere pro licentia docendi.

1 Agister generatim eum significat, cui præcipua cura alicujus incumbit, *l. cui præcipua 57. ff. de V. S.* quo pacto, qui militibus præest, Magister dicitur militum *tot. tit. C. de magist. milit.* & *in l. unde de offic. judic. mil. lib. 6. ff. de domest.* & *protect. lib. 12. C. de veteran.* dicitur Magister utriusque militiæ, qui toti præest exercitui: qui præest equitibus, equitum Magister audit teste Varrone *lib. 4. lingua latina.* eò quia sit illi summa potestas in equites. Magistri Scriniorum, qui cassulis, in quibus Principum rescripta conservabantur, præfecti erant: quo in honore Ulpianum juris consultum fuisse apud Alexandrum Imperatorem testatur Lampridius. Magister populi dicebatur dictator, eò quia summa potestas in populum esset, & reliqui minores magistri dicebantur magistratûs. Magistri legum vocantur in procœmio Pandectarum, quos hodie Doctores dicimus, hinc credendum est, fluxisse hanc appellationem, ut auditores Romanæ Rotæ adhuc hodie magistri dicantur, quasi ad eam legum peritiam deducti, ut magisterio fungi possint. Juxta verò præsens institutum Magister sumitur pro eo, qui litteras docet, seu quamlibet profitetur disciplinam, adeò ut Magister suam hauriat nomenclationem à monstrando *l. cui præcipua 57. ff. de V. S.* Alij verò pressiùs loquendo magistros eos tantùm vocant, qui artium liberalium, & supremum Theologiæ gradum sunt assecuti: & alios, qui juris Canonici, vel Cæsarei summum gradum sunt consecuti, Doctores vocant juxta Glossam *in clement. 1. in V. Doctoratus h. t.*

2 Ecclesia igitur cathedralis debet providere de Magistro, qui clericos, & pauperes scholares gratis doceat, ita tamen ut eidem Magistro competens præbeatur beneficium pro congrua sui sustentatione, ut desumitur *ex c. quoniam 1. h. t.* ubi Alexander III. ex Concilio Lateranensi mandat, in unaquaque cathedrali conferri competens beneficium magistro, qui clericos ejusdem, & scholares pauperes gratis doceat: & pro licentia docendi prohibet pretium exigi, ut etiam obtentu consuetudinis à docentibus aliquid quæri; neque debere quemquam interdici ad docendum idoneum, si licentiam petat: & contravenientes mandat ecclesiastico beneficio privari. Ex quo textu colligitur, quamlibet ecclesiam cathedralem, vel etiam collegiatam habentem sufficientes reditus teneri providere de una præbenda Magistro, qui Clericos ejusdem ecclesiæ, & pauperes scholares grammaticam gratis doceat, & sicut magister percipit fructus præbendæ ab una tantùm ecclesiâ, non tenetur clericos, nisi fortassis sint pauperes, alterius ecclesiæ docere: à divitibus enim, qui non pertinent ad ecclesiam, à qua præbendam accipit, potest licitè accipere stipendium pro suo labore, cum pro ipsis præbendam non habeat, & desumitur *ex c. quia nonnullis 4. h. t.* ubi Innocentius III. in Concilio generali confirmat, quod sub Alexandro III. statutum fuerat in Concilio Lateranensi, & habetur *in c. quoniam 1. h. t.* nimirum, ut in unaquaque ecclesia cathedrali magistro alicui, qui gratis doceat, competens beneficium præbeatur: & addit, ut non solùm in qualibet cathedrali id fiat, sed etiam in alijs ecclesijs, quarum sufficiunt facultates, constituatur ejusmodi idoneus magister à Prælato cum capitulo, qui clericos, & alios gratis instruat in grammatica: & quòd Metropolitana ecclesia habeat theologum, assignatis à capitulo unius præbendæ proventibus; & licèt non ideo efficiatur canonicus, reditus tamen percipiat, quamdiu perstiterit in docendo: si Metropolitana duobus providere non possit, provideat saltem Theologo, Grammatico autem in alia ecclesia suæ diœcesis faciat provideri.

3 Ex quo textu colligitur, posse aliquem habere præbendam sine canonicatu. Præterea si magister non habeat aliquod beneficium, nec reditus, posse licitè collectam discipulorum accipere, quia non tenetur docere suis sumptibus *c. cum offe. de præscrip.* Sin verò habet beneficium, sed non sufficiens, potest petere collectam à divitibus, non verò à clericis illius ecclesiæ, nec à pauperibus. Rursus pro licentia docendi non potest licitè aliquod pretium exigi, eò quia gratis danda sit; est enim donum Dei; idque non obstante contraria consuetudine, quia id quasi simoniacum censetur, tametsi propriè loquendo sit tantùm turpe lucrum, ut notat Glossa *in c. quoniam 1. h. t. V. consuetudinis*, quinimò vendenti licentiam docendi, & etiam impedienti idoneum ad docendum injungitur pœna privationis beneficij ecclesiastici, siquidem denegans idoneo licentiam docendi, denegat doctrinam ignorantibus.

4 Quòd verò in qualibet ecclesia cathedrali providendum sit de Magistro, qui Clericos scholares pauperes doceat, & ne pro licentia docendi quidquam exigatur in pluribus alijs Concilijs habetur; præsertim in Cabilonensi sub Carolo *can. 3.* ibi: *Scholas Episcopi constituant, in quibus & liberales soleter disciplinæ, & sacræ scripturæ documenta discantur.* In Tru-

lensi *p. 2. c. 10.* ubi habetur, *deprecandi sunt pij Principes nostri, & omnes fratres, & præsertim Episcopi nostri instantissimè commonendi, ut ubicunque omnipotens Deus idoneos ad docendum, seu fideliter, seu veraciter intelligentes donare dignetur, constituantur undique scholæ publicæ, ut utriusque eruditionis divinæ scilicet, & humanæ in ecclesia DEI fructus valeat accrescere:* & in Romana Synodo suasu Ludovici, & Lotharij habita *can. 3.* statuitur ut magistri, & Doctores in singulis locis constituantur, qui liberales artes assiduè doceant: & si tales non inveniantur, tum divinæ scripturæ Magistri, & institutores ecclesiastici officij nullatenus desint. Verùm in contrarium posset quis objicere, quia proprium officium Episcopi sit populum in ecclesia docere, ut docet Barbosa *de potest. Episc. p. 1. tit. 2. Glossa 10.* unde non videtur necesse, institui Magistros in ecclesijs cathedralibus ad docendum, cum huic muneri teneatur Episcopus per se satisfacere. Præterea quamvis Magister institui deberet, qui publicè doceret sacram theologiam, vel sacros canones, non tamen docere gramaticam decet canonicum, & in dignitate ecclesiastica constitutum. Hinc D. Gregorius relatus *in c. turbat 37. dist. c. cum multa 86. dist.* quendam corripit Episcopum, eò quia grammaticam edoceret: ergo pro grammatica docenda non debet clericus Magister constitui in ecclesia cathedrali.

5 Prætetea etiam videtur captu difficile, quod additur in *d. c. quoniam 1. h. t.* nimirùm non posse pretium recipi pro concedenda licentia docendi, siquidem pro docendo impunè pecunia recipitur, licèt agatur de sacra theologia: ratio est, quia tametsi scientiæ sint res spirituales, procedunt nihilominus à spiritu humano, & acquiruntur industriâ, ac labore. Tum quia moris est, ut in insignioribus Academijs pro gradibus concedendis in omnibus facultatibus pecunia exigatur, ut fusè ostendit, & defendit Mendo *lib. 2. c. 111 de jure academico per tot.* unde pro licentia docendi, & ipsa doctrina videtur posse impunè pretium exigi.

6 Verùm licèt proprium Episcopi officium sit, populum in ecclesia docere, exinde non sequitur, quòd non debeant etiam alij esse in ecclesia DEI Doctores, ut liquet ex Divo Paulo ad *Ephes. cap. 4.* & ex illis canonibus, qui prohibent, ne quis nomen sibi assumat Doctoris, nisi qui ad illud munus electus est. Hinc licèt Episcopus ratione officij teneatur in communi populum docere, adhuc tamen speciales magistri institui debent, qui grammaticam pueros doceant. Ad id quod addebatur ex D. Gregorio relato *in c. turbat 37. dist.* respondetur, Episcopum illum fuisse à D. Gregorio reprehensum, eò quia nimis impensè deditus erat studio grammaticæ, & humaniorum litterarum, neglectu Theologiæ, & sacrorum canonum, ut notat Ramirez de Pardo *in Sebediar. n. 53* siquidem ad officium pertinet Episcopi operam impendere studijs sacræ theologiæ, & sacrorum canonum, non verò totam operam litteris dare humanioribus, quæ plus præseferunt amœnitatis quàm utilitatis. Ad aliud, quod addebatur de pretio, quod prohibetur recipi pro licentia docendi, respondetur, *in d. c. quoniam 1. h. t.* non prohiberi exactionem pecuniæ per Magistrum à discipulis pro scientiarum doctrina: certum est enim in hac pretij exactione nullam committi simoniam, quamvis theologiam quis doceat alios, quia hujusmodi scientiæ procedunt à labore naturali, ut rectè probat Winsfeld in *Rubric. de simonia* unde stipendia, & salaria præceptorum fuerunt jure civili approbata. Hinc Paulus, & Julianus *in l. cum tutoris 12. §. 3. ff. de admi nist. tut. l. 4. ff. ubi pupillus educari*, docuerunt, posse mercedem constitui pro Præceptoribus, & *in l. duo 71. ff. pro socio*, refertur, duos societatem coivisse, ut grammaticam docerent certo stipendio, & salario constituto. Illa tamen retributio, quæ Professoribus juris, & Philosophiæ datur, non merces, sed honorarium dicitur *l. 1. §. an & Philosophis ff. de varijs, & extraordin.* Stipendium verò, quòd Rhetores, & Grammatici accipiebant, Minerval dicebatur, ut notat Retes *de donat. c. 3. n. 12.*

Quòd si Magister beneficium, aut publicum stipendium sufficiens habeat, non debet ullum stipendium à discipulis exigere juxta *c. quoniam 1. h. t.* ubi prohibetur etiam pro licentia docendi concedenda pretium exigi, non quia id sit simoniacum; sed quia ad simoniæ crimen proximè accedat, siquidem qui avara cupiditate pro licentia docendi aliquid temporale extorquet à viris doctis, qui ad scientiarum cognitionem viam muniunt, videtur impedire, ne viri docti alijs communicent suam doctrinam, & cum potiùs deberet eos precibus, & muneribus ad docendum allicere; per expostulatum pretium potiùs eos arcet à doctrina alijs communicanda. Cæterum quòd moris sit ut in clarioribus Academijs pro gradibus Baccalaureatûs, magisterij, & doctoratûs, aliquid pretij exigatur, non tunc exigitur talis pecunia pro licentia docendi, sed pro honoribus, & emolumentis temporalibus, quibus promoti ad tales gradus perfruuntur, cum enim hujusmodi honores sint temporales, & pretio æstimabiles, nil obstat, quin possit aliquid temporale pro ijsdem exigi. 7

Hinc quamvis dare, vel accipere pretium pro concessione licentiæ, seu facultatis docendi, non sit propriè simoniacum, eò quia actus docendi non sit res sacra, nec actus potestatis spiritualis supernaturalis, pro quo nequit pretium dari, vel accipi: adhuc tamen pretium datum, vel acceptum restitui debet, eò quia denegare licentiam, seu facultatem docendi idoneo, nisi pecuniam solvat, injustitiam continet, quia redundat in gravamen docentium, & discentium; cum viri docti potiùs præmijs sint alliciendi ad docendum, ut notat Zoësius *in comment. n. 1. h. t.* quòd si pretium tantùm promissum fuit, & non solutum, remitti debet, quia turpes, & illicitæ promissiones sunt nullæ, proinde nullam inducunt obligationem. Hoc totum 8

tum statuitur in *c. prohibens 3. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, pretium exactum pro licentia docendi esse restituendum, & promissum remittendum, eò quia scriptum sit, *gratis accepistis, gratis date.* Ubi Glossa notat, quòd quamvis in hac datione videatur turpitudo ex utraque parte, & in tali casu melior esset conditio possidentis; attamen præcipitur restitui non in favorem dantis, sed in odium recipientis, *ut in c. veniens de simonia*, vel quia dans non deliquit, quia quasi coactus redimit jus suum.

9 Quinimò non solùm in cathedrali, sed etiam in qualibet alia ecclesia habente facultates sufficientes constitui debet Magister idoneus à Prælato cum capitulo; seu cum majori, & saniori parte capituli eligendus, qui gratis clericos ecclesiæ in grammatica, & literis humanioribus instruat. Et in Metropolitana ecclesia instituendus est Theologus, qui sacerdotes, & alios instruat in sacra theologia, & præsertim in his, quæ ad curam pertinent animarum, & cuilibet Magistrorum assignari debent à capitulo proventus unius præbendæ, & pro Theologo tantundem dum legit, quamvis propter hoc non efficiantur canonici, ut desumitur ex *c. quia nonnulli 4. h. t.* ubi notant Canonistæ Magistrum grammaticæ de jure eligendum esse ab Episcopo de consensu Capituli *c. quia nonnullis 4. h. t.* Verùm juxta Concilium Tridentinum *sess. 5. c. 1.* sufficit, si eligatur cum consilio capituli, ut liquet ex verbis illis *Ecclesia saltem Magistrum habeant ab Episcopo cum consilio capituli eligendum.* Quinimò quamvis Episcopus debeat petere consilium, non tamen tenetur illud sequi juxta declarationem sacræ Congregationis, quam adfert Fagnanus *in d. c. quia nonnullis 4. n. 16. h. t.* Magister grammaticus electus ab Episcopo tenetur gratis docere Clericos etiam divites illius ecclesiæ, cujus est Magister: siquidem ab Episcopo constituuntur eidem reditus sufficientes pro congrua sustentatione; & quia præbenda ei confertur ad eum finem, ut doceat omnes clericos ejusdem ecclesiæ, æquum est, ut aliam mercedem ab ijsdem non recipiat: alios verò clericos extraneos, & scholares non tenetur gratis docere, nisi pauperes sint, cum ratione illorum non habeat præbendam; verùm Concilium Tridentinum *sess. 5. c. 1. & sess. 23. c. 8. de refor.* indistinctè statuit, debere etiam alios scholares pauperes gratis docere. Quia verò non solùm in civitatibus amplioribus, sed etiam in quovis pago, & oppido nunc reperiuntur, qui pueros grammaticam doceant, ideò non est ampliùs necessè, ut in unaquaque cathedrali ecclesia Magister instituatur, qui clericos ejusdem, aliósque scholares pauperes grammaticam edoceat, cum ubique locorum abundè ad id suppleant ludimagistri: & etiam Religiosi, qui non solùm litteras humaniores juvenes edocent, verùm etiam philosophiam, theologiam, & jus canonicum.

10 Hinc jure novo in Concilio Tridentino statutum fuit, ut in qualibet ecclesia sive Metropolitana, sive cathedrali, aut collegiata unus tantùm constituatur Theologus, ut notavit Fagnanus *in d. c. quoniam 1. h. t.* Cùm enim in omnibus ferè provincijs sint generalia studia, saltem in majoribus urbibus; ideò cessârunt in cathedralibus exercitia grammatices; cum clerici, & pauperes ecclesiæ possint eam addiscere à ludimagistris, qui plures sunt in unaquaque civitate, & scientias etiam apud Regulares, qui gratis eas edocent. Quamvis desierint in ecclesijs cathedralibus hujusmodi exercitia, nihilominus remanserunt præbendæ theologales, quæ Theologo assignantur; & etiam scholasticæ, quâ ratione unus ex canonicis Scholasticus nuncupatur, ut habetur *in cap. quanto 3. h. t.* & hic dicitur etiam Magister scholæ, seu scholarum, quod nomen in plerisque ecclesijs adhuc mansit, in alijs verò scholastico successit Cancellarius Universitatis, qui sublato scholastici nomine dignitatem retinet, & simul est Cancellarius studij generalis, cui Apostolica Authoritate competit jus concedendi gradus: & hic præbendam cum dignitate ut plurimum in ecclesia cathedrali habet, & licèt olim quæstio fuerit, an Magister scholæ dignitatem haberet, ut ostendit Pacianus *de probat. lib. 2. c. 27. n. 107.* hodie tamen ex statutis ecclesiæ scholasticus est una ex principalibus dignitatibus, ut probat Petrus Gregorius *lib. 5. Syntag. c. 19.* & Barbosa *de canon. c. 10.*

§. II.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selecta quæstiones.

Quæritur primò, an gradus Academici, Doctoratus, Licentiatus, Magisterium sint materia simoniæ? adeò ut pro illis non sit licitum dare, vel accipere pretium: ratio dubitandi est, quia tale pretium videtur dari pro ipsa licentia docendi, quod est prohibitum, si non ut simoniacum, saltem ut iniquum: ordinantur enim hujusmodi gradus ad hanc licentiam, quæ solet Doctoribus, & Magistris à promotoribus conferri. Præterea, quia hujusmodi gradus instituti sunt authoritate Pontificis, ex qua conferuntur, consequenter videntur esse quid spirituale, pro quo non potest pretium temporale accipi. 1

Nihilominus respondetur, gradus Academicos, ut sunt Licentiatus, Doctoratus, Magisterium, non esse materiam simoniæ, neque per licentiam docendi intelligi hîc gradum Licentiatûs academici, sed facultatem docendi, quæ viris idoneis negari non debet, sive sint gradu academico insigniti, sive non. Quamobrem gradus Licentiatus, Doctoratus & Magisterij non sunt quid spirituale, quia sunt tantùm quoddam testimonium scientiæ studio, & labore acquisitæ, & quædam approbatio ad officium docendi continens certa privilegia, commoda, & honores temporales, quæ omnia sunt pretio temporali æstimabilia; consequenter potest pro ijsdem 2

ijsdem citra suspicionem simoniæ pretium temporale accipi; ut notat Suarez *lib. de simonia. c. 18. n. 15.*

3 Tum quia qui promovet ad tales gradus absolutè non dat licentiam docendi, sed tantùm testatur ex parte scientiæ, promotum esse sufficientem ad docendum; cæterum dare licentiam absolutè docendi pertinet ad superiores, vel Episcopos, & hæc licentia est, pro qua in præsenti titulo prohibetur pretium dari. Ad id quod addebatur, hos gradus oriri ex institutione Pontificis; respondetur inde non sequi, esse quid spirituale, quia non omnia, quæ à Pontifice sunt instituta, censenda sunt spiritualia, Pontifex enim instituit etiam temporalia ad splendorem, & commodum rerum spiritualium, & hisce temporalibus accensentur etiam gradus academici Licentiatûs, Doctoratûs, & Magisterij, ídque ex eo etiam colligitur, quia canones, qui prohibent munera, vel pretium accipi pro officijs, & dignitatibus ecclesiasticis præfatos academicos gradus non enumerant, & nec quidem in theologia, ut notat Zœsius *in præsent. tit. n. 3.*

4 Quæritur secundò, an pro labore tradendi scientias possit licitè pretium dari, & accipi? Ratio dubitandi est, quia scientia, & doctrina sunt aliquid spirituale, quatenus insunt potentiæ spirituali, seu intellectui. Respondetur pro labore, qui impenditur in tradendis scientijs posse licitè pretium dari, & accipi; quia tametsi scientia, & doctrina sint aliquid spirituale, quatenus sunt actus potentiæ spiritualis, seu intellectûs; non tamen sunt quid spirituale supernaturale in eo sensu, de quo est sermo in materia de simonia: sicut etiam scientia Philosophiæ, Mathesis est quid spirituale, cùm sit aggregatum ex pluribus actibus intellectûs: & nihilominus licitum est pretium dari, & accipi in illis tradendis. Tum quia labor, & industria docendi est aliquid naturale, & materiale, proinde pretio æstimabile. Tum quia naturali modo cooperantur ad instructionem discentium, sicut in Medicina, Mathesi, Philopsophia.

5 Quæritur tertiò, an saltem accipere pecuniam pro doctrina theologica tradenda sit simoniacum? Ratio dubitandi est, quia theologia cùm contineat articulos revelatos, & mysteria supernaturalia, est etiam ipsa supernaturalis, & quia pro spirituali supernaturale pretium accipere simoniacum est, ita pecuniam accipere pro doctrina Theologica tradenda videtur simoniam redolere? Respondetur nihilominus pretium temporale accipere pro officio docendi theologiam, sive speculativam, sive moralem pertinentem ad casus conscientiæ, sive etiam positivam sitam in interpretatione sacræ scripturæ, non esse simoniacum, sed licitum, dummodo stipendium sit justum: ratio est, quia licèt ipsa Theologia dicatur supernaturalis objectivè, quatenus versatur circa objecta supernaturalia; non tamen est supernaturalis elicitivè, quia ipsa instructio theologica ex parte principij efficientis est omninò naturalis, siquidem medio discursu naturali ex principijs revelatis deducit conclusiones juxta artem naturalem rectè construendi syllogismos; consequenter theologia elicitivè est omninò naturalis, & acquisita; quia nonnisi remotè, & mediatè procedit ex fide, & revelatis; primariò enim, & immediatè oritur ex scientia acquisita; seu ex illis conclusionibus deductis ex principijs revelatis juxta naturalem modũ construendi syllogismos, & ex ijsdem conclusiones deducendi. Tum quia etiam hæreticus, qui habitu caret fidei supernaturalis, potest theologiam hanc docere, & alios erudire ex humana, & acquisita scientia suppositis propositionibus revelatis, ut communiter creditis à Catholicis. Præterea licèt conclusio theologica, ut deducta ex principijs revelatis esset, & ipsá supernaturalis objectivè, non tamen elicitivè, quia actus eliciti à Magistro eam docente sunt naturales, & naturali modo influunt in auditores discentes, sive in illis generetur naturalis assensus, sive supernaturalis; quia ille assensus, qui generatur in discente, non est qui venditur, sed quod cadit sub pretium, est tantùm labor ipsius docentis, non enim labor, qui impenditur in tradenda theologia, est pretio minus æstimabilis, quàm labor, qui in alijs docendis scientijs, à Magistris exercetur.

Quòd si dicas, theologiam esse supernaturalem ratione finis, eò quia dirigatur ad salutem animarum. Respondetur, illud munus docendi, seu instructionem illam discursivam docentis per se esse indifferentem, & non ordinari ad salutem animarum, quia quantum est ex se, non habet movere voluntatem ad pium, & supernaturalem affectum, sed tantùm ordinatur ad intellectum illuminandum, eúmque dirigendum, ut naturali sua facultate rectè discurrat, suppositis articulis revelatis, ex quibus conclusiones naturales deducit. Cæterum si Theologus instructionem suam non solùm ordinaret ad instruendum intellectum; verùm etiam ad movendam voluntatem ad pium supernaturalem affectum per modum concionis, seu cohortationis, tunc nulli dubium quin esset quid spirituale, pro quo viri timorati nec accipiunt, nec petunt temporalem retributionem, sed tantùm necessaria pro congrua sustentatione, eò quia dignus sit Operarius cibo suo, nomine autem sustentationis comprehenduntur etiam omnes expensæ, quæ fiunt à concionatoribus pro itinere, pro socijs, pro victu, vestitu; & si alicubi stipendium sit pinguius, excessus datur titulo eleemosynæ. 6

Quæritur quartò, an quando officium docendi Theologiam, vel jus canonicum est annexum alicui beneficio ecclesiastico, sit simonia, ultra stipendium beneficij pretium accipere pro officio docendi? Respondetur, quòd quamvis obligatio docendi theologiam, vel jus canonicum sit annexa beneficio ecclesiastico; non tamen est simonia contra jus naturale, & divinum, si tunc Magister ultra stipendium, quod accipit ab ecclesia pro beneficio, adhuc pretium exigat à discipulis pro officio docendi: 7

ratiò eſt, quia ſemper accipitur temporale pro temporali functione, non enim talis profeſſura juris canonici, vel etiam ipſius theologiæ, quatenus hæc eſt purus diſcurſus ſcholaſticus, eſt quid ſupernaturale, quia diſcurſus ille quamvis theologicus, ut proponitur in ſchola, non ordinatur principaliter, & primariò ad ſalutem animæ, ſed potiùs ad inſtructionem, & eruditionem diſcipulorum; adeò ut ſit actus naturalis: quamvis ex conſequenti doctrina illa à diſcipulo accepta poſſit ad ſalutem animæ accommodari.

8 Hinc pretium accipere pro licentia docendi eſt tantùm prohibitum jure eccleſiaſtico, tanquam inconveniens, non verò ut propriè ſimoniacum, niſi fortaſſis Prælatus eccleſiaſticus, cui ex officio competit Profeſſuram unà cum officio conferre, pro licentia docendi à beneficiato pretium ſpeciatim exigeret. Cæterum nullibi in hoc titulo prohibetur, quin poſſint Profeſſores exigere congruam mercedem, & ſtipendium pro ſua doctrina, cùm id licitum ſit, quia ut ait Apoſtolus *1 ad Corinth. 9. nemo ſuis ſtipendijs militat, & qui ſeminat ſpiritualia, metere poteſt temporalia.* Peccaret tamen Profeſſor contra juſtitiam commutativam, ſi habens ſufficiens ſtipendium pro officio docendi, adhuc aliquid vellet à diſcipulis exigere, niſi liberaliter offeratur, vel extraordinarios labores, & inſtructionem, ad quam ex pacto ſtipendiali non tenetur, eis impenderet, ut docet Panormitanus *in c. quia nonnulli 4. n. 3. h. t.* alioquin Magiſter injuſtè exigit tale pretium; ſi juſtum ab eccleſia ſtipendium accipiat pro officio docendi ex pacto tacito, vel expreſſo, ut debeat gratis poſtea docere.

9 Quæritur quintò, an ſit ſimonia pretium exigere pro dando conſilio theologico? Reſpondetur, Theologum pro conſilio theologico poſſe pretium exigere, & accipere: ratio eſt, quia tale conſilium eſt tantùm quædam regula in ordine ad inſtruendum intellectum illius, qui conſilium petit, quatenus iſte ſe regulat juxta tale conſilium, quo proprium inſtruit intellectum; adeò ut conſilium à Theologo traditum tantùm ordinetur ad inſtruendum intellectum petentis conſilium; & quia hæc inſtructio eſt merè naturalis, & ſpeculativa, ideò nil videtur obſtare, quo minus Theologus pro conſilio theologico poſſit pretium exigere, & accipere; non minus quàm juris conſultus pro conſilio juridico: quinimò id videtur etiam procedere, quamvis conſilium à Theologo datum ordinetur ad dirigendam conſcientiam; dummodo conſiſtat in pura intellectus inſtructione: ratio eſt, quia talis inſtructio eſt actus merè naturalis, pro quo poteſt Theologus citra ſuſpicionem ſimoniæ aliquid accipere; tum quia procedit etiam à ſcientia labore merè humano parta, & pretio æſtimabili: rurſus modus etiam inſtruendi, ſeu tradendi illam cognitionem eſt etiam per modum humani magiſterij, ſeu doctrinæ: & effectus, ſeu finis quaſi intrinſecus talis actus eſt ipſa inſtructio intellectûs, ut veniat in notitiam talis veritatis: unde quòd poſtea ordinetur ad pacandam conſcientiam, id per accidens ſe habet, propterea non immutat naturam actionis procedentis à docente, ut docet Suarez *lib. 4. de ſimonia. c. 18. num. 19.*

Quæritur ſextò, quódnam privilegium ſit in jure canonico conceſſum docentibus publicè ſacram theologiam, vel S. Scripturam? Agit 10
de hac re Honorius Papa *in c. ſuper ſpeculas, & ult. h. t.* ubi jubet, ſtatutum Concilij Generalis Lateranenſis ſub Alexandro III. relatum *in c. præcedente quia nonnullis* de Magiſtris Theologis per ſingulas Metropoles inſtituendis inviolabiliter obſervari, & ſtatuit, ut docentes in theologica facultate, dum in ſcholis docuerint, percipiant de licentia ſedis Apoſtolicæ proventus beneficiorum, ac præbendarum ſuarum, non obſtante contraria conſuetudine, vel ſtatuto, cum denario non debeant fraudari in vinea Domini operantes.

Rurſus ſtatuit, ut Capitula, & Prælati 11
mittant ad ſtudium Theologiæ aliquos docibiles, qui deinde poſſint in eccleſia docere; & quibus ſubminiſtrent neceſſaria, ſi proprij proventus eccleſiaſtici non ſufficiunt: & ut ſtudentes per quinquennium percipiant fructus integros præbendarum, & beneficiorum: & hæc conſtitutio decretalis fuit etiam confirmata à Concilio Tridentino *ſeſſ. 5. c. 1. de refor.* Immo non ſolùm docentes theologiam, & eidem ſtudentes, verùm etiam docentes, & audientes jus canonicum eodem gaudent privilegio percipiendi fructus in abſentia, ut docent Abbas *in d. c. ſuper ſpecula ult. h. t.* Felinus *ibid. num. 2.* & Fagnanus *ibid. n. 4.* ubi etiam adfert hac ſuper re declarationem Sacræ Congregationis Cardinalium Concilij Tridentini interpretum; adeò ut docentes jus canonicum ijsdem gaudeant privilegijs, ac docentes theologiam; & id videtur rationi conſonum, cùm non minùs proſit eccleſiæ univerſali ſcientia juris canonici, quàm theologiæ; cùm notitia juris canonici ſit omnino neceſſaria ad regimen, bonámque adminiſtrationem officiorum eccleſiaſticorum. Præterea, quia ob identitatem rationis lex exorbitans à jure communi extenditur, ſi tendat in favorem animarum, eò quia fundatur in bono publico, ut docet Felinus *in d. c. ſuper ſpecula ult. n. 2. h. t.* Tum quia Pontifices, & Concilia eatenus in hujuſmodi decretis privilegia hæc conceſſerunt, ut docentium, diſcentiúmque neceſſitas ſublevaretur, & ad profeſſionem, ac ſtudia theologiæ tam Magiſter, quàm diſcipuli allicerentur, & plures ad illa ſemotis impedimentis incumberent; ut contingit, ſi videant ſe poſſe theologiæ operam impendere, ſimúlque ſuis beneficijs in abſentia frui.

Huc etiam ſpectant privilegia inſignioribus 12
Academijs conceſſa, ut Univerſitati Lovanienſi in Brabantia per Martinum V. & Eugenium IV. teſte Zœſio *in h. t. n. 2.* Salmantinæ in Hiſpania, Sorbonicæ in Gallia, Patavinæ in Italia. Hinc Magiſtrorum docentium theologiam, & jus canonicum etiam extra ſuas eccleſias,

clesias, & beneficia, hoc est privilegium, quòd non minus, quàm si in ijsdem residerent fructus suorum beneficiorum integrè percipere possint, & non solùm per quinquennium; sed etiam quamdiu in docendo perstiterint, ut habetur *in c. quia nonnullis 4. h. t.* & notat Rebuffus *in prax. benefic. tit. dispensatio de non residend. n. 25.* Nec ullum facessit negotium, quod *in c. super specula ult. h. t.* Honorius videatur id restringere ad quinquennium, quia in hoc textu quinquennium non refertur ad docentes, sed tantùm ad discentes, ut notat Barbosa *in d. c. super specula n. 5. h. t.* Unde docentes theologiam, vel jus canonicum quamdiu publicè docuerint absque limitatione ad certos annos (nisi ex causa revocentur ad suas ecclesias) studiosi verò in prædictis facultatibus per quinquennium excusantur à residentiâ, & in absentia percipiunt integrè fructus suorum beneficiorum.

13 Limitatur autem tempus studiosorum ad solum quinquennium, quia tale tempus præsumitur sufficiens, ut quis possit doctrinam necessariam enanciści: secus quia docentes semper promovent utilitatem ecclesiæ universalis, ideò magis amplum ijsdem privilegium conceditur. Excipiuntur tamen distributiones quotidianæ, quæ nonnisi residentibus, & qui divinis intersunt officijs dantur; adeò ut absentes etiam docendi, vel studendi causâ eas non lucrentur; ut habetur *in c. licet 32. de prabend.* Id autem procedit, si fructus præbendæ sint à quotidianis distributionibus sejuncti: alioquin si omnes reditus, vel ferè omnes haberentur ex hisce distributionibus, tunc tam docentes, quàm studentes ex ijsdem perciperent duas partes, quæ succederent in locum præbendæ; quia tertia pars semper retinet naturam distributionũ; propterea absentes eam non percipiunt, sed accrescit præsentibus, qui divinis intersunt officijs, ut notat Fagnanus *in d. c. super specula ult. n. 2. & sequent. h. t.* & Garcias *de benefic. p. 3. c. 2. n. 351.* ubi etiam adfert super hoc declarationem Sacræ Congregationis Cardinalium Concilij Tridentini Interpretum.

14 Quæritur septimò, quibúsnam privilegijs donentur clerici studentes SS. Theologiæ, vel juri canonico? Respondetur, ijsdem *in c. super specula ult. h. t.* concedi, ut absentes causâ studiorum per quinquennium possint proprios proventus ecclesiasticos percipere. Immo si hi non sufficiunt etiam fructus integros præbendarum, & beneficiorum, idque ut clerici etiam in doctrina, & studijs proficiant. An verò ad percipiendos hos fructus requiratur licentia sedis Apostolicæ? Respondetur negativè, adeò ut non sit necesse impetrare aliam licentiam à sede Apostolica, sed sufficiat generalis hæc concessio facta auctoritate constitutionis Honorij, quæ habetur *in c. ult. h. t.* adeò ut sola executio impetrari debeat, si Prælati, & Capitula illam non dent, vel impediant, ut notat Garcia *de benefic. p. 3. c. 2. n. 94.* præsertim *n. 95.* ubi citat *c. relatum 4. de cleric. non resident.* vi cujus requiritur licentia Prælati, ut studiorum causâ percipi possint fructus in absentia, & ait id fuisse quoad hoc correctum *in c. super specula ult. h. t.* quia *c. relatum* fuit Alexandri III. & *c. super specula ult. h. t.* Honorij III. qui sedit post Alexandrum III. unde ejus constitutio posterior inducit novum jus, & de novo concedit hanc licentiam, adeò ut post constitutionem Honorij III. non sit ampliùs necessaria licentia Prælati, eò quia jus ipsum illam dat, quod tamen procedit quoad studium Theologiæ, & juris canonici. Quamvis etiam Curatis, & Parochis *in c. cùm ex eo 34. de elect.* similis licentia ad studendum concedatur per septennium. Jure tamen novo post constitutionem Concilij Tridentini *sess. 23. de refor. c. 1.* hujusmodi licentia non potest ampliùs illis concedi, & id fuisse declaratum à sacra congregatione Cardinalium Concilij Tridentini Interpretum refert Barbosa *in c. relatum de cleric. non resident.* Quia Parochi tenentur assistere suis Parochianis, iisque ministrare sacramenta.

Quæritur octavò, quid in Clementinis hujus tituli statuatur circa studia clericorum? 15
Respondetur, duas huic titulo addi clementinas, in quarum prima, quæ incipit *Inter sollicitudines* Clemens V. in Concilio Viennensi statuit, ut in Curia Romana, seu in studijs Romanæ Urbis, Parisiensis, Oxoniensis, Bononiensis, Salmatinæ eligantur duo viri Catholici, & periti pro singulis linguis Hebraica, Arabica, & Chaldæa, qui scholas regant, libros in latinum transferant, alios doceant, & pro quibus providendis contribuant omnes Prælati ecclesiæ, Monasteria etiam exempta; & derogatur quoad hoc etiam privilegijs. Verùm id videtur abijsse in desuetudinem, præsertim in Oxoniensi Academia, quæ subest Anglis hæreticis. In secunda Clementina, cui initium est, *cùm sit nimis*, statuit Pontifex, ut illi, ad quos spectat tribuere magisterium, vel Doctoratum, sumant juramentum à Doctorandis, quòd in solemnitate Doctoratus, non expendant ultra taxam, quam taxabunt secundùm qualitates personarum, & ad summum non excedant tria millia turenorum argenteorum, quòd si doctorantes non recepto hoc juramento dent titulum Doctoratûs, eo ipso sint suspensi à collatione Doctoratûs, vel Magisterij per sex menses, etiam si sint Episcopi. Et ut notat Glossa, si intra sex menses suspensionis alium doctorant sine juramento, iterum currit suspensio aliorum sex mensium ab illo secundo actu: & si suspensio erit occulta collatio Doctoratûs valet, & non est reiteranda; secus si publica. Si tamen ita suspensus sit sacerdos, & in tali suspensione celebret, non fit irregularis *c. is qui de sent. excommun. in 6.*

Quòd si quæratur, quantus sit valor memoratorum trium millium turenorum, ultra 16
quam summam expensas Doctoratûs non vult ascendere, non videtur ita perspicuum. Hoc unum concedunt omnes, Turonenses, quorum meminit Pontifex, fuisse monetam gallicam. Glossa in formatione casûs videtur computare ascendisse ad summam ducentorum, & quinquaginta

quaginta aureorum: sed adhuc est incertum, quid per aureos intelligatur, non enim censentur fuisse ejusdem valoris cum aureis Hungaricis: sed nonnulli per aureos illos intelligunt florenos germanicos, & tunc summa esset satis moderata. Non desunt etiam, qui velint, ut per recensitos aureos, sint intelligendi floreni gallici, cujus valor est media pars floreni germanici, quo pacto summa expensarum pro Doctoratu fuisset etiam moderatior. Alij aliter computant valorem illorum Turonensium, quorum meminit Pontifex *in clement. cùm sit nimis 2. h. t.* Verùm cum res sit incerta, non puto diutiùs eidem hærendum, præsertim cum juramenti exactio planè in desuetudinem abjerit.

TITULUS VI.

De Judæis, & Sarracenis, & eorum Servis.

CUm Pontifex in præcedentibus titulis egisset de ijs, qui Spiritum S. vendentes simoniacam contrahunt labem, & atrocissimum in Deum crimen committunt. Nunc agit de ijs, qui in Deum peccant, eum malè colentes, cùm enim de ijs abundè dixisset, qui Spiritum Sanctum per simoniam ementes, vel vendentes blasphemant, nunc non incongruè addit titulum de ijs, qui Deum blasphemant impio cultu, ut sunt Judæi, & Sarraceni.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Omnium Capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. *PRÆSENTI 1. h. t. Ex Concilio Matenensi statuitur, ut nullus Christianus Judæo serviat, quia nefas est blasphemum detinere redemptum à Christo: ideo quilibet Christianus potest duodecim solidis captivum Christianum à Judæo redimere sive ad ingenuitatem, sive ad servitium: & id etiam procedit, si servus Judæi vult fieri Christianus, & illi non permittitur. Ex quo textu liquet, nullum Christianum posse esse mancipium Judæi. Imò nec debent Christiani simul morari cum Judæis.*

C. *MULTORUM 2. h. t. rescribit Gregorius Papa; Judæum non posse habere mancipium Christianum, posse tamen habere colonos agrorum, qui diutiùs ibi manserunt, & qui peragant omnia jura, quæ de colonis, vel originarijs statuuntur. Sin verò Judæus aliò illos transferat, vel in alio detineat obsequio amittit jus colonij, & jus dominij. Notandum est cum Glossa, Originarios, & ascriptitios esse liberos, proinde non esse repellendos à legitimis actibus: non tamen admitti ad ordines, nisi de licentia dominorum* c. si quis obligatus 54. *Rursus originarios esse obligatos ad colenda rura.*

C. *JUDÆI 3. h. t. Permittitur Judæis habere antiquas synagogas, sed non erigere novas: bene tamen, si corruant, possunt illas restaurare; sed non ampliare* argum. l. 1. §. opus novum.

C. *QUIA SUPER 4. h. t. Alexander III. præcipit, ut Judæi in die Parasceves, seu Veneris sancti habeant clausa ostia, & fenestras. Imò nec debent in publicum exire.* c. in nonnullis h. t.

C. *JUDÆI, & SARRACENI 5. h. t. In Concilio Lateranensi statuitur, ut Christiani, qui præsumpserunt habitare cum Judæis, sint excommunicandi: & ut Judæi, & Sarraceni non habeant in domibus suis mancipia Christiana. Quòd si convertantur ad fidem, non sint spoliandi suis bonis: & Principes faciant illis restitui sua bona integra sub pœna excommunicationis. Ex quo textu liquet, conversos posse retinere sua bona, nisi fuerint ex usuris parta, quia tunc sunt restituenda.*

C. *ITA QUORUNDAM 6. h. t. Excommunicantur deferentes arma, ferrum, ligna pro majoribus navibus Sarracenorum; & privantur suis juribus, fiuntque servi capientium. Ubi notat Glossa, id extendi etiam ad illos, qui Sarracenos docent naves construere. Item servitutem aliam esse de jure naturali, aliam de jure gentium, & aliam de jure canonico.*

C. *CONSULUIT 7. h. t. Idem Pont. declarat, Judæos non posse construere novas Synagogas; posse tamen antiquas, si corruant, reædificare; non tamen eas ampliare, vel pretiosiores facere. Ratio, cur ecclesia toleret ritus Judæorum, est ex D. Thoma* 2. 2. quæst. 10. art. 11. *quia in illis ritibus præfigurabatur veritas fidei Christianæ, quam tenemus; adeò ut testimonium fidei nostræ habeamus ab hostibus fidei, qui in figura præterita nobis repræsentant ea, quæ in lege evangelica credimus.*

C. *AD HÆC 8. h. t. Idem Pont. sub censuris prohibet, ne Christiani Judæorum servitio* se

se pro mercede exponant: neque obstetrices, neque nutrices præsumant nutrire pueros in domibus Hebræorum: ne ob assiduam familiaritatem simplices pervertantur. Nota quòd interpolatè extra eorum domus possunt servire.

C. *SICUT 9. h. t. Clemens III. rescribit, Judæum non esse invitum baptizandum; quia tunc non crederetur habere fidem. Rursus Judæum sine judicio non esse puniendum in bonis, vel corpore; neq; esse extorquenda illa servitia, quæ non consueverunt præstare: neque esse mutilandum eorum cæmeterium; neque humata corpora effodienda scienter sub pœna incurrendæ excommunicationis.*

C. *QUAM SIT LAUDABILE 10. h. t. Idem Pont. concedit, ut prædicantes evangelium Paganis possint edere cibos ab iisdem ministratos, servatâ qualitate ciborum juxta jus canonicum; non tamen de idolis immolato.*

C. *SIGNIFICAVIT 11. h. t. rescribit idem Pont. transeuntes ad terras Sarracenorum pro redimendis captivis debere coram Episcopo jurare se non laturos in suis mercibus, quæ sunt commoda Sarracenis extra articulum redemptionis, sub pœna excommunicationis, ut etiam tempore treugæ.*

C. *QUOD OLIM 12. h. t. Idem Pontifex rescribit, habentes tempore belli mercimonium cum Sarracenis, dantésque illis per se, vel per alios subsidia rerum, vel consilia esse excommunicatos.*

C. *ETSI JUDÆOS 13. h. t. declarat idem Pont. quòd cum Judæi facti sint servi, & Christiani liberi, non debent habere nutrices, vel servos Christianos: & si secus faciant interdicitur Christianis sub pœna excommunicationis, ne audeant habere ullum cum illis commercium.*

C. *POSTULASTI 14. h. t. rescribit idem Pont. quòd si Judæus percusserit clericum, & sit sub ditione Episcopi, debeat hic illum punire pœna temporali, vel pecunia, eúmque adigere ad jurandum, quòd congruè satisfaciet læso: Sin verò sit sub dominio alterius, moneat Dominum, ut idem faciat. Quòd si Dominus id neglexerit, debeat Episcopus eum cogere per censuras.*

C. *IN NONNULLIS 15. h. t. statuit idem Pont. ut Judæi, & Sarraceni habitu distinguantur à Christianis, & in Dominica Passionis, & hebdomada sancta non exeant in publicum sub pœnis statutis. Rursus ut Principes Christiani non permittant, ut Christum blasphement. Servatur hoc decretum præsertim in Italia.*

C. *CUM SIT NIMIS 16. h. t. Prohibet idem Pont. ne Judæi ponantur in publicis officiis, & qui eis, hæc officia commiserint, compescendi sunt per concilium provinciale; & Judæis prohibetur commercium cum Christianis; & lucrum ex officio dimisso acceptum converti debet in usus pauperum Christianorum arbitrio Episcopi. Ex hoc textu liquet, Infideles non esse præponendos fidelibus; nec præficiendos publicis officiis.*

C. *AD LIBERANDUM 17. h. t. Idem Pont. excommunicat deferentes Sarracenis arma, ferrum, ligamina pro galeis, & eos, qui naves illis vendunt: vel curam gubernationis in piraticis eorum navibus exercent. Rursus statuit, ut non aperiatur eis gremium ecclesiæ, nisi priùs restituant in subsidium terræ sanctæ totum, quod lucrati sunt in commercio, & tantundem de suo; quòd si non sint solvendo, ita puniantur, ut aliis sint terrori.*

C. *EX SPECIALI 18. h. t. Gregorius IX. mandat, ut Reges Portugalliæ inducantur, ne in officiis publicis præficiant Judæos Christianis. Quòd si redditus Judæis vendant, vel Paganis, Christianos deputent, per quos sine injuria Christianorum jura regalia consequantur.*

C. *NULLI 19. h. t. Idem Pont. prohibet, ne Judæus baptizatum, vel volentem baptizari emat, vel in servitio teneat. Rursus si Judæus causa commercii emit hominem infidelem, si emptus baptizetur, aut velit baptizari receptis duodecim solidis, tenetur eum libertate donare. Quòd si Judæus infra tres menses non exponit venalem hunc hominem: vel si eundem emit ad sibi serviendum: tunc Judæus non potest amplius illum vendere; sed sine pretio fit liber. Ubi notat Glossa, illos duodecim solidos esse restituendos Judæo, qui servum emerat in moneta, quæ est in usu, & in illo loco.*

IN SEPTIMO.

C. *EPISCOPUS 1. h. t. Julius III. expressè inhibet omnibus Christianis, ne Hebræorum, vel Judæorum filii, invitis parentibus baptizentur, vel Christiani instituantur. Quia nemini ad credendum est vis inferenda.*

C. *VINEAM SORETH. 2. h. t. Nicolaus III. injungit Generali Ordinis Prædicatorum, evangelium esse prædicandum Judæis, & infideles conversos esse initiandos fidei rudimentis.*

C. *CUPIENTES 3. h. t. Paulus III. declarat, Judæos, qui ad fidem Christianam conversi redeunt ad vomitum, fiúntque iterum Judæi, omittere omnia indulta; & ut hæreticos lapsos esse puniendos.*

C. *CUM NIMIS 4. h. t. Paulus IV. statuit, ut Judæi sicut fide distinguntur à Christianis, ita debeant etiam locorum separatione, seu cohabitatione, ac vestitu, cæterísque privilegiis distingui, ac separari à Christianis.*

C. *ANTIQUA 5. h. t. Gregorius XIII. mandat Inquisitoribus fidei, ut animadvertant in Judæorum blasphemias, & flagitiosam vivendi consuetudinem; eósque delinquentes puniant.*

C. *SANCTA MATER 6. h. t. Idem Pont. rescribit, ac præcipit Episcopis ut sedulâ curâ dent operam conversioni, ac instructioni Judæorum præsertim in eorum Synagogis. Ubi colliguntur: & illis explicent sacras scripturas veteris testamenti Moysis scilicet, & Prophetarum, præsertim, quæ eo sabbatho leguntur,*

sen

sunt lecta sunt in cœtum synagogis juxta SS. Patrum interpretationes, & verum ecclesiæ catholicæ sensum.

IN CLEMENTINIS.

C. *CEDIT unic. h. t. Clemens V. in Concilio Viennensi præcipit, & Apostolicis verbis mandat Principibus Christianis, ut in terris suis prohibeant, Sarracenos publicè invocare nomen perfidi Mahometi, ut etiam peregrinari ad ejus sepulchrum: & contra facientes ita puniantur, ut cæteri timeant hoc idem agere.*

IN EXTRAVAGANTIBUS
Joannis XXII.

C. *COPIOSUS unic. h. t. Occasione, quâ Petrus filius Regis Castellæ vellet regno Granatæ Sarracenos expellere, Clemens V. sententiam excommunicationis tulit in omnes portantes prohibita ad illos* juxta c. in quorundam c. ad deliberandum h. t. *ut etiam in alios quomodocunque adjuvantes Sarracenos, vel Infideles ejusdem regni Granatæ.*

IN EXTRAVAGANTIBUS
COMMUNIBUS.

C. *MULTA 1. h. t. Clemens V declarat ipso facto excommunicatos Christianos deferentes arma ad infideles, & Sarracenos inferentes bellum Christianis, & capientium servos, & infames, & intestabiles tam activè, quàm passivè declarat, & eorum bona subjicit fisco.*

C. *DIGNUM ult. h. t. Joannes XXII. præcipit Rectoribus, & Officialibus comitatus Venusini, aliarúmque terrarum status Ecclesiastici, ut Judæos ad fidem conversos in possessionibus suis, & bonis, nec molestent, nec molestari permittant; ne deterioris conditionis sint post baptismum, quam ante. Legatur super hoc Bulla Pauli III. quæ incipit* Cupientes Judæos.

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quomodo Christianis prohibeatur communicatio cum Judæis, & Sarracenis.

1 Udæi juxta præsens institutum hi omnes dicuntur, qui legem Mosaicam profitentur, súntque adhuc cultores veteris testamenti, negantes Christum fuisse Deum, & Redemptorem nostrum; proinde reijciunt novum testamentum, & suam trahunt nomenclationem à Tribu Juda, quæ cæteris erat belliculosior, & præstantior: antiquitùs vocabantur etiam Hebræi ab Hebræo, cujus familia cultum veri Dei semper tenuit, cæteris idololatriâ iniquinatis, ut notat Hostiensis *in summa. h. t. n. 1.* Per Judæos igitur intelliguntur omnes Hebræi, qui legem Moysis profitentur, sive ex Tribu Judæ, sive ex alia originem trahant. De Sarracenis autem dubitatur, unde propriè nomen, & originem acceperint. Covarruvias *lib. 4. variar. resolut. c. 9.* putat, Sarracenos descendere ab Agar uxore, & ancilla Abrahæ, & Ismaële filio ejus, ratione cujus nonnunquam fuerunt etiam dicti Ismaëlitæ: quia verò Agar fuit ancilla Abrahæ, ut hanc servilis originis maculam declinarent, maluerunt se Sarracenos vocare, quasi à Sara, quæ fuit altera uxor Abrahæ, sed libera, adeò ut cùm velint originem traxisse à Sara, Sarracenos se appellârint. Verùm quidquid sit de hac Sarracenorum origine, & nomenclatione sive descenderint ab Agar, & Agareni dicti fuerint, sive à Sara, & Sarraceni.

2 Vérius mihi videtur, quod refert Stephanus Græcus auctor *lib. de Urbibus*: Sarracenos esse populos post Nabathæos in Arabia, dictos à *Sarrata* urbe in Arabia, quia si à Sara uxore Abrahæ dicerentur, *Sarani* potiùs vocandi essent, quàm Sarraceni. Scribit Paulus Æmilius *lib. 7. in Francorum Historia*: delectam Sarracenorum manum sub Heraclio Imperatore Christiano militâsse, quando hic Cosroam Persarum Regem Paganum fregit, vicit, cæpit. Cúmque milites Sarraceni stipendia peterent: is ad quem ea solvere pertinebat subiratus, respondit, Vix est unde Græco, & Romano militi solvatur, & hæc canum turba impudenter stipendia efflagitat: ad quam vocem ira succensi Sarraceni ab Heraclio defecerunt: & in Siria aucti occupârunt Damascum, dein Ægyptum, & Mahometi præceptis imbuti, Persas vicerunt. Certum est juxta præsens institutum Sarracenos dici eos omnes, qui impiæ Mahometi sectæ adhærent: ejúsque nequissima dogmata in Alcorano contenta sectantur, sive hi Turcæ sint, sive Tartari, sive Persæ, aut Arabes, sive Ægyptij, Africani, & Mauri, cùm hi omnes hodie videantur profiteri impiam Mahometi sectam. Imò nomine Sarracenorum, quos Durandus *in specul. lib. 4. particul. 4. tit. de Jud. in 6.* putat dici à Samaria civitate, comprehenduntur etiam pagani, & alij omnes infideles, ut notat Zœsius *h. t. n. 3.* Conjungit præsens Rubrica Judæos, & Sarracenos, eorúmque servos, quia in pluribus hujus tituli capitulis tractatur, an possint in servitio Christianos habere; sive servi sumantur strictè pro man-

mancipijs omni libertate carentibus, sive laxè pro famulis servientibus pro mercede, sive sint solùm servi originarij adscripti certæ glebæ, aut terræ colendæ, quique re liberi sunt juxta *l. definimus C. de agricol. & cens.* Extat hic titulus etiam in Clementinis, Extravagantibus Joannis XXII. & communibus.

3 Certum est, nullum Christianum posse esse servum Judæi, seu mancipium strictè sumptum, & desumitur ex *c. præsenti 1. b. t.* ubi Concilium Matenense sanxit, ut nullus Christianus Judæo serviat, eò quia nefas sit blasphemum detinere redemptum à Christo: ideóque quilibet Christianus potest duodecim solidis captivum Christianum à Judæo redimere, sive ad ingenuitatem, sive ad servitium. Hócque vult procedere, si servus Judæi desideret fieri Christianus, & ei non permittatur. Non tamen fidelibus prohibetur communicatio cum infidelibus in rebus politicis spectantibus ad humanum commercium, licèt hac communicatione priventur hæretici in pœnam hæresis: quia cum infideles sint extra ecclesiam non subjiciuntur jurisdictioni ecclesiasticæ, proinde non possunt ab ecclesia pœnâ spirituali puniri; nec privari directè communicatione fidelium; sed tantùm indirectè, quatenus ecclesia potest fidelibus prohibere, ne communicent cum infidelibus, si adsit periculum perversionis: cessante autem tali periculo, si fideles firmi sint in fide, non prohibentur communicare cum infidelibus; solùm enim ad charitatem christianæ religionis conservandam, & ad cavendum perversionis periculum prohibitum est Christianis, ne assidua familiaritate cum infidelibus præsertim Judæis utantur; quâ ratione etiam prohibentur Christiani in eadem domo cum Judæis habitare, ut etiam uti Judæo medico, comedere azima Judæorum, versari cum ijsdem in eodem convivio, & balneo. Prohibentur etiam Christiani, Judæis continuò inservire, nisi operas locando ad modicum tempus; ut etiam ne nutrices christianæ Judæorum nutriant infantes intra ipsorum domum, & ne Christiani, & Judæi, vel alij infideles conjugia inter se ineant, ut habetur in pluribus capitulis *in caus. 28. q. 1.*

4 Judæus igitur christianum mancipium retinere non debet, sed cogitur justo pretio Christianis vendere, quod si detrectet, servus eripitur in libertatem, idque desumitur ex *c. multorum 2. b. t.* ubi Gregorius Episcopo Lucensi rescribit, quòd nulli Judæo liceat christianum mancipium in suo dominio retinere; sed si qui apud eos inveniantur, libertas eis servetur: hi verò, qui in eorum pensionibus sunt, licèt sint liberi, tamen quia colendis eorum terris sunt adstricti, ad colenda rura remaneant, & consuetas pensiones eis præbeant. Nihil verò extra ea, quæ de colonis, & Originarijs jura præcipiunt, oneris ipsis indicatur. Judæus autem, qui aliquem de his aliò transferat, vel ad aliud obsequium retinere voluerit; jus colonarium, & dominium eo ipso amisit, quia id egit, ob quod secundùm juris rigorem damnari debuit. Ratio, cur Judæus non possit mancipium christianum retinere, sed compellatur justo pretio christianis vendere, est, ne filij liberæ famulentur filijs ancillæ; sed tanquam servi à Dominis reprobati, se saltem per effectum operis recognoscant servos esse christianorum.

Tum quia Judæi, ex quo Christum Dominum nostrum coram Pilato Regem agnoverunt *Joan. c. 19. Actor. Apost. c. 17.* communi jure Romano adeo vivunt in causis tam ad eorum superstitionem, quàm ad forum, leges, ac judicia pertinentibus, ut etiam quædam juxta legem suam eis licitè retinere prohibeantur: ex quo colligitur, non posse Judæos mancipium christianum habere, quamvis possint habere colonos agrorum christianos, qui diutiùs ibi manserunt, & qui peragant omnia jura, quæ de colonis originarijs statuuntur: quòd si Judæus aliò illos transferat, vel in alio detineat obsequio, amittit jus colonij, & jus dominij. 5 Verùm quòd Judæus Christianum mancipium non debeat retinere, sed cogatur justo pretio christianis vendere, videtur difficile, quia nemo cogit emere, vel vendere rem propriam *l. nec emere C. de jure de lib. l. invitum C. de contrab. empt.* ex qua lege videntur Judæi non posse cogi ad vendendos proprios servos, si legitimo jure eos semel acquisierint. Tum quia ecclesia in Judæos non baptizatos non potest jurisdictionem exercere, hinc Apostolus Paulus ajebat: *De his, qui foris sunt, quid ad nos?* unde nec ecclesia, nec Christiani videntur posse compellere Judæos ad vendendos servos christianos, quos legitimo jure acquisiverunt.

Secundò videtur etiam esse difficultas in eo, quòd in *c. multorum 2. b. t.* dicitur, quòd Judæus renuens christianum mancipium vendere privandus sit ejus dominio, & servus libertate donandus, quia juxta communem sententiam infideles ob solam causam infidelitatis privari non possunt dominio, quod habent supra fideles, quia ut docent Sotus *in 4. dist. 5. q. 1. art. 10.* Bellarminus *tom. 1. controvers. lib. 5. c. 2.* Infideles ratione infidelitatis non debent privari dominio acquisito supra fideles; quapropter non videntur Judæi privandi dominio servorum, quod ex jure gentium mediante captivitate, & emptione acquisiverunt. Tertiò quia si ex duobus conjugibus infidelib' alter convertatur ad fidem, & alter nolit converti, sed velit cohabitare converso sine contumelia Creatoris; non potest conversus infidelem deserere, sed tenetur cum illo habitare, ut habetur *in c. gaudemus de divortijs*: unde à fortiori videtur inferendum non debere servos infidelium Dominos deserere, tametsi renuant eos baptizari. 6

Verùm hisce objectionibus facilè satisfit: ad primam respondetur verum esse, neminem posse cogi ad vendendam rem propriam regulariter loquendo, quia alioquin in nonnullis 7

casi-

casibus tenetur Dominus rem propriam distrahere, ut probat Hermosilla *in l. 3. tit. 5. p. 5.* quamobrem ob causam ita justam, cujusmodi est periculum prævaricationis, meritò cogitur Judæus servum christianum vendere, quia æterna salus hominis præferri debet humano commodo, quod Judæus à Christiano mancipio percipere posset. Ad secundum respondetur, plures censere infideles etiam ex eo præcisè quòd infideles sint, privari posse dominio, quod habeat supra christianos, ut notat Covarruvias *in regul. peccatum. 2. p. §. 11. n. 5. de regul. jur.* imò D. Thomas *2. 2. q. 10. a. 10.* hoc idem etiam docet, eâ ductus ratione, quia infideles etiam ob suam infidelitatem mereantur privari quovis Dominio.

8 Sed quidquid sit de hac quæstione, quæ problematicè propugnari solet: quoad casum positum *in d. c. multorum 2. h. t.* communiter docent, præfatum textum esse intelligendum de Judæis subjectis Principibus christianis, à quibus virtute supremæ potestatis, & dominationis lex lata est, ut nullus Judæus possideat, ac retineat Christianum mancipium *l. 1. C. de Christ. mancip.* & Principes Christiani cum plenam habeant jurisdictionem in suis proprijs ditionibus; nulli dubium, quin possint talem legem sancire, quâ obligentur quotquot degunt in suis terris, unde rectè *in d. c. multorum* dicitur Judæus amittere jus colonij, & dominij, si in alio obsequio mancipiū christianum detineat. Juvat observare, quòd tam in præsenti, quàm alijs textibus juris canonici, ubi sermo est de hac privatione dominij Judæorum in servos christianos, Canonistæ loquuntur respectivè ad leges Principum sæcularium. Tum quia ecclesia potestatem habet cohibendi, & puniendi infideles, quoties impediunt, quo minus fideles valeant æternam consequi salutem: quia propria defensio est de jure naturæ, & totum corpus habet jus defendendi, quodvis particulare membrum, si eidem vis inferatur: unde quoties fideles detinentur apud infideles, ecclesia habet facultatem defendendi suos fideles, veluti membra sui corporis.

9 Neque obstat, quòd Apostolus loquendo de infidelibus dicat, *de his, qui foris sunt, quid ad nos?* quia Apostolus ibi tantùm significat infideles non esse puniendos pœnis spiritualibus, & ecclesiasticis, eò quia istæ non exercentur nisi in eos, qui jurisdictioni subjiciuntur ecclesiasticæ, & infideles cùm sint extra ecclesiam, non subjiciuntur ecclesiasticæ jurisdictioni, nec propterea puniuntur pœnis ecclesiasticis, seu spiritualibus; sed inde non sequitur, non posse ecclesiam punire infideles pœnis temporalibus, & corporalibus, ut habetur in *c. postulâsti c. consuluit. h. t. c. Judæi de testibus.* Ad ultimam objectionem desumptam ex matrimonio fidelis cum infideli, respondetur, matrimonium illud non dissolvi, nisi infidelis renuat cohabitare cum fideli sine contumelia Creatoris; & ita ob conversionem servi ad ad fidem catholicam privari potest Dominus infidelis ejus dominio: si enim ob contumeliam Salvatoris conjux fidelis liberatur à conjuge infideli, etiam servus fidelis debet, imò à fortiori, liberari à dominio Heri infidelis, eò quia servus fidelis difficulter sub tali dominio possit salutem consequi, arctius est vinculum matrimonij, quàm servitutis. Cæterum sub primis temporibus, quando fideles subjiciebantur Principibus infidelibus, ne christiana religio invisa videretur, & exosa, servi fideles tenebantur diligenter obedire suis Dominis infidelibus, & obsequia eis præstare, ut habetur in Concilio Gangrensi *can. 3.* illúdque refert Gratianus in *c. si quis servum 27.* Verùm postquam fideles fuerunt libertate donati, cœperúntque parère Principibus christianis; Pontifices, & ecclesia statuerunt, ne Judæi mancipium christianum possideant.

Non tamen prohibentur christiani posse servos Judæos habere, ut habetur *in c. & si Judæus*, quamvis non debeant cum Judæis commorari, nec habere cum ijsdem familiaritatem. Neque prohibentur christiani habere Sarracenos, & alios infideles ut servos intra eandem domum: ratio, cur non permittantur Christiani habitare cum Judæis, nec familiaritatem cum ipsis habere, est, quia Judæi sunt magis obstinati, & difficiliùs convertuntur; & cùm profiteantur veterem legem, peritiores sunt ad subvertendum, quàm gentiles; proinde majus imminet christianis periculum perversionis ex cohabitatione cum Judæis, quàm cum alijs, & hæc est ratio, cur non permittantur Judæi commorari in eadem domo cum christianis, benè tamen infideles; imò prohibentur etiam christiani Judæos Medicinæ Professores vocacare ad curandos eorum morbos, & etiam accipere pharmaca à Judæis præparata, & exhibita excepto casu necessitatis, & si non adsit alius Medicus christianus, vel non satis peritus; & Judæus sit perquam notus, ac doctus. Emere tamen medicinas à Judæis, dummodo ab ijsdem non fuerint præparatæ, non prohibetur Christianis. 10

Prohibentur etiam Christiani *in c. nullus 13.* quod est desumptum ex Concilio Agathensi *c. 11. caus. 28. q. 1.* sanitatis causa ingredi balneum, in quod simul Judæi ingrediuntur, verùm id intelligitur, si Christianus simul cum Judæo balneum ingrediatur, & familiariter secum agat, alioquin remotis his duobus cessat ratio prohibitionis, quæ est, ne Christiani familiariter se gerant cum Judæis. Imò prohibentur etiam Christiani convivia accedere Judæorum, & hos invitare ad prandium, quia cùm Judæi apud Christianos non utantur communibus cibis, indignum, ac sacrilegum est, eorum cibos à Christianis sumi; alioquin Christiani viderentur Judæis inferiores esse, si quæ à Judæis apponuntur fercula, comederent Christiani; non verò ederent Judæi, quæ illis apponuntur à Christianis. 11

Hæcque prohibitio sumendi cibos cum Judæis etiam procedit, quamvis Judæi absque ullo ciborum delectu ederent cum christianis: quia

quia hujusmodi prohibitio non oritur ob solam discretionem ciborum, verùm etiam ut vitetur familiaritas cum Judæis, ex qua periculum posset perversionis imminere. Immo si clericus, vel fidelis cum Judæis cibum sumpserit, in pœnam privatur communione, ut emendetur, ut habetur in Concilio *Tribur. can. 30.* & in Aurelianensi III. *can. 13.* ubi dicitur: *Christianis convivia interdicimus Judæorum, in quibus si forte fuisse probantur immunli, excommunicationi pro hujusmodi continuatia subjacebunt:* quia ut scribit Honorius III. Episcopis Hungariæ: *Nefas est, ut sacri baptismatis undâ renatus infidelium ritu, vel conversatione fœdetur, aut religio christiana subjecta infidelibus polluatur.*

13 Quinimò ad vitandam hanc cum Judæis communionem Episcopi Orientales *can. 10.* Concilij Trul. disertè vetant, ne quis, sive clericus, vel laicus, si in morbum inciderit, Judæum Medicum quemcunque accedat, aut pharmacum ab eo accipiat, alioquin clericus deponitur, laicus verò excommunicatur. Hoc idem in Occidente cavit Gregorius XIII. in sua constitutione 70. cui initium est, *Antiqua Judæorum*; ubi etiam statuitur, ut Judæi puniri possint ab Inquisitoribus hæreticæ pravitatis. Neque ad id possunt habilitari à Principe sæculari *c. consuluit de appellat.* immo neque ab ipsis Episcopis, quia hæc prohibitio emanavit à Concilio Generali: & Episcopus non potest dispensare in lege Concilij Generalis, quia inferior non habet potestatem in legem superioris.

14 Quamobrem licet colloquium permissum sit cum Judæis, non tamen convivium, eò quia in hoc major contrahatur familiaritas, quàm in colloquio: & quia inter epulas, & pocula faciliùs potest quis decipi *c. unusquisque 8. caus. 22. q. 4.* Cæterum non prohibetur Christianus manducare cum Judæis in eadem mensa, si casualiter inter proficiscendum conveniat in eodem diversorio cum Judæo aliquo: etenim in *c. Omnes caus. 28. q. 4.* tantùm præcipitur, ut fideles Judæorum convivia vitent, nec eos ad convivia quisquam excipiat: quod non contingit, quando casu Judæus convenit cum Christianis in eadem caupona. Immo neque peccat contra hoc præceptum Christianus, si iter habens à Judæo caupone esculenta emat, & poculenta, vel in ejus diversorio cum alijs Judæis cibum sumat: quia id est omnino casuale; neque tunc invitatur à Judæo ad convivium; sed ipse necessitate coactus, ut se, suúmque equum reficiat, parùm ibi immoratur, nec ullam contrahit cum Judæo familiaritatem, quæ est causa finalis hujus prohibitionis.

15 Quòd dicitur de Judæis, procedit etiam de Sarracenis; alijsque Paganis, siquidem prohibitum est Christianis cum hisce convivia celebrare: ratio est, quia & ipsi hodie cibos discernunt, & judaizant, ut notat Glossa *in d. c. Omnes V. Judæorum.* Missionarij tamen Apostolici, qui ad conversionem Paganorum in partes mittuntur infidelium, excipiuntur, ut desumitur *ex c. quam sit laudabile 10. h. t.* ubi Clemens III. concedit cuidam Episcopo, ejusque socijs exeuntibus ad prædicandum evangelium Paganis, ut cibis utantur, qui ab infidelibus ipsis apponuntur, & ut quicunque Religiosi, seu clerici idonei ipsis voluerint adhærere obtentâ Prælatorum suorum licentiâ, liberam habeant exequendi authoritate Apostolica facultatem. Hinc prædicantes Paganis fidem Christi possunt edere cibos sibi à Paganis appositos, servatâ tamen qualitate ciborum secundùm jus canonicum. Ratio est, quia nisi communes cum ipsis cibos ederent, non facilè possent eorum affectum sibi captivare, nec consequenter eos convertere: ad hunc igitur finem, ut faciliùs possint eos lucrari, permittitur ijsdem conversari, & comedere cum Paganis exemplo Christi, ut notat Glossa in *d. c. quam sit laudabile V. uti licet*: & quamvis *in d. c.* sit tantùm sermo de Paganis, id tamen etiam procedit de missis ad conversionem Judæorum, aliorúmque infidelium procurandam: quia habetur utrinque eadem causa finalis, ad quam idonea media adhibenda sunt.

Religiosi tamen, & Clerici quamvis idonei ad prædicandum evangelium, debent nihilominus ad id munus obeundum obtinere priùs facultatem à suis superioribus: non enim potest quis evangelium prædicare, nisi ex officio sibi commisso, vel nisi habeat facultatem à suo Prælato præter facultatem sedis Apostolicæ: adeò ut non sufficiat licentiam simpliciter petere, sed requiratur ulteriùs, ut hanc obtineat. Sicut prohibentur Christiani convivia accedere Judæorum; ita prohibentur etiam adire eorum convivia, eorúmque nuptias, dies festos, ludos, & choreas cum ijsdem ducere, ut etiam eorundem synagogas frequentare: eò quia per hæc non modica contrahatur cum ijsdem familiaritas. Imò prohibentur etiam christianis templa Gentilium invisere eo tempore, quo ab ijsdem superstitiosa fiunt: secluso tamen scandalo, & periculo perversionis, non censetur culpa gravis, etiam eo tempore templa invisere Gentilium. 16

Neque licitum est christianis filios enutrire Judæorum, quia *in c. ad hæc 8. h. t.* Alexander III. rescribit, Christianos esse censuris compellendos, ne se Judæorum servitio assiduè pro mercede exponant: & expressè prohibet, ne obstetrices, & Nutrices præsumant nutrire pueros in domibus Hebræorum, ne ob assiduam familiaritatem simplices pervertantur. Posse tamen Christianos Judæis interpollatè servire, notat Glossa *in d. c. ad hæc.* non tamen in domibus Judæorum. Verùm putârim, neque interpolatè debere Christianos se pro mercede exhibere servitio Judæorum sive in domo, sive extra illam: ratio est, quia Pontifex non prohibet Christianis pro mercede Judæis inservire ob solam eorundem familiaritatem vitandam, verùm etiam ne Judæi superiores sint Christianis, & ut loquitur Apostolus, ne filij liberæ, serviant filijs ancillæ; quoties autem 17

tum quis alteri pro mercede inservit, se eidem subjicit, & filij liberæ filijs non debent subjici ancillæ, sed è contra.

18 Non tamen prohibentur Christiani operas suas Judæis locare, sive in domo, sive extra eorundem domum; dummodo Judæi non sint assiduè præsentes: alioquin viderentur Christiani eisdem inservire, quod prohibitum est: sin verò Judæi sint absentes, non prohibentur Christiani eorum agros colere, & etiam aliquod ædificium in eorum construere utilitatem. Idque videtur colligi *ex c. multorum h. t.* ubi Gregorius Papa rescribit, posse Judæos habere colonos agrorum Christianos, qui diutiùs ibi manserunt, & qui peragunt omnia jura, quæ de Colonis, vel Originarijs statuuntur.

19 Neque obstat, si Judæus aliquando veniat ad inspiciendam agri culturam, quia cum id raro contingat, non censetur moraliter præsens, sicut si continuò assisteret. Neque prohibentur Christiani res suas, ut sunt rhedæ, equi, currus, jumenta locare Judæis. Immo licitum est etiam Christianis emere, vel vendere merces, & politicos contractus inire cum Judæis, quia id nullo jure est ipsis prohibitum, quinimmo id ipsis permittitur, ut desumitur à contrario sensu ex *c. post miserabilem de usuris*, ubi Pontifex statuit, posse Judæos adigi ad restituendas usuras Christianis, quòd si eas non restituant, possint ad id compelli à judice, & etiam arceri à Christianorum consortio, & societate. Hinc infertur, quòd quotiescunque non excluduntur à societate Christianorum, licitum sit Christianis cum Judæis societatem habere quoad contractus emptionis, & venditionis; dummodo vitetur nimia familiaritas, & conversatio inter illos, adeò ut contractus non celebrentur in domibus Hebræorum, nec Judæi emendi, vel vendendi causâ domos ingrediantur Christianorum. Rursus prohibentur Christiani Judæis aliquid legare, aut testamento relinquere *l. 1. C. de Iudæis.*

20 Non tamen hæc familiaritas interdicta Christianis cum Judæis prohibetur etiam cum omnibus alijs infidelibus, quia *in c. Iudæi 5. h. t.* & est desumptum ex Concilio Lateranensi, habetur, quòd Judæi, & Sarraceni nec pro pueris suis alendis, nec pro servitio, vel alia qualibet causa Christiana mancipia in domibus suis habeant. Excommunicantur autem, qui cum illis præsumpserint habitare; cùm enim ibi prohibeantur Christiani sub pœna excommunicationis habitare cum Judæis, & specialiter exprimatur, quòd hæc prohibitio se extendat ad Sarracenos; non intelliguntur comprehensi reliqui infideles: alioquin Pontifex eos expressisset. Tum quia Judæi sunt magis ecclesiæ exosi, quàm alij infideles; siquidem Judæi difficiliùs convertuntur ad fidem, magisque periti sunt ad pervertendum, quàm Ethnici.

§. II.

De ijs, qui jure civili, & canonico permittuntur, & prohibentur Judæis degentibus in terris Principum Christianorum.

PRohibentur Judæi inter Christianos commorantes præfici in Reipublicæ regimine, 1
seu officijs publicis, in quibus jurisdictionem exerceant, idque desumitur *ex c. cum sit 16. h. t.* ubi Innocentius III. ex Concilio Lateranensi *c. 19.* statuit, ut Judæi non ponantur in publicis officijs, neque præficiantur Christianis in obeundis reipublicæ officijs, & quod compescendus sit præmissa monitione à Concilio provinciali, qui publicum officium Judæo committit; & jubet Christianos, cum tali Judæo ad dignitatem promoto nullum habere commercium, donec susceptum dimiserit officium; & quidquid occasione officij fuerit Judæus à Christianis lucratus in usus pauperum Christianorum esse impendendum. Ex quo infertur, Judæos, & Paganos non esse capaces jurisdictionis, quam exerceant in Christianos, quia ut habetur in Concilio Narbonensi, quod vulgò dicitur Regioticinum *can. 20. Omni ratione caret, & religioni christianæ noxium, & contrarium noscitur, ut Iudæi à Christianis regalia exigant, aut illas civiles, aut criminales causas inter Christianos judicandi locum habeant*: & in Concilio Palentino *can. 21.* vocatur absurda, & irrationabilis corruptela, quæ in Christianæ fidei vergit opprobrium, & jacturam, quâ contra canonicas sanctiones Judæi, & Sarraceni Christianis in publicis præficiuntur officijs.

Hinc Gregorius VII. *lib. 9. regist. epist. 2.* 2
scribit ad Alphonsum Regem Hispaniæ: *Iudæos Christianis dominari, vel supra eos potestatem exercere ulterius nullatenus sinas; quid enim est Iudæis Christianos supponere, atque hos illorum judicio subijcere, nisi ecclesiam Dei opprimere, & Sathanæ Synagogam exaltare? & dum inimici Christi velis placare, ipsum Christum contemnere?* Etenim nimis absurdum est, ut Judæi, qui Christum blasphemant in Christianos, vim potestatis exerceant: sicut enim Tyrannis inimicis Christiani nominis id consilij fuit, ut primævos Christianos ab omnibus honoribus, dignitatibus, commitijs, & tribunalibus arcerent, ut de Juliano Apostata refert Gregorius Nazianzenus *orat. 1. in Iulian.* ita vice versa Christiani Imperatores, & Principes jure merito Judæos, & Paganos generatim excluserunt à Magistratu, & illis officijs, quibus possent jurisdictionem aliquam in Christianos exercere, ut refert Theodoretus *lib. 1. eccles. hist.* immo SS. PP. sub ecclesiæ initijs cùm adhuc Imperatores ethnica superstitione detinerentur, repetitis legibus caverunt, ne Christiani alium Christianum coram judice gentili convenirent; idque ne Ethnici ullam exercerent potestatem in Christianos; & omnis præcluderetur istis occasio cum Ethnicis comunicandi

candi, hinc D. Paulus *1. ad Corinth. c. 6.* ait: *Si qui ex fratribus negotia habent inter se, nec apud cognitores sæculi judicentur:* per cognitores sæculi Apostolum intellexisse Gentiles probat Mendosa *lib. 3.* hinc Clemens Romanus *lib. 2. constit. c. 50.* ajt: *non cognoscant ergo gentes controversias, quæ inter vos oriuntur, neque contra vos infidelium testimonia recipiatis, nec ab his vos judicari velitis.* Hinc Judæi non possunt advocationis officium exercere *l. nemo 15. C. de Episc. audient. l. ult. C. de postul.* quia publicum officium est pro alio postulare, & non solùm nobile, verùm etiam laudabile est officium Advocati, *l. laudabile 4. C. de Advocat. diverſ. judic. l. prohibendum 7. C. de postul.* ut docent Donellus *lib. 18. comment. cap. 3.* Tiraquel. *de nobilit. c. 28. n. 11.* hinc ut notat Ricciolus *lib. 2. de jur. person. c. 24.* Judæi tanquam infames ab advocationis munere arcendi sunt. Hoc idem etiam dicitur de officio Procuratoris, quia præterquam quod publicum est *l. 2. ff. de reg. jur.* non vile, & abjectum, sed honestum, & nobile est, ut notat Tiraquel. *de nobilit. c. 30.* Hinc Judæos Procuratores in judicio esse non posse, probat Ricciolus *de jure person. lib. 2. c. 26.*

3 Rursus Judæos, & Paganos non posse publica officia inter Christianos exercere, statuitur etiam *in c. ex speciali 18. h. t.* ubi quia Rex Portugalliæ in officijs publicis Judæos præferebat Christianis, mandavit Gregorius IX. duos Episcopos, ut Regem monerent, ac inducerent, ne in officijs publicis Judæos præficeret Christianis contra Concilium Generale, & juxta *c. cum sit nimis 16. h. t.* ubi Judæi prohibentur poni in publicis officijs. Quòd si Rex Judæis, vel Paganis suos reditus jam vendiderit, tunc mandat Pontifex, deputari Christianum non suspectum in gravamine ferendo clericis, vel ecclesiasticis, per quem Judæi, & Sarraceni sine injuria Christianorum consequantur jura regalia: ex quo colligitur, non tantùm prohiberi Judæos præfici officijs publicis, sed etiam exercere quodlibet officium, & commercium, per quod Christianis aliquod possint gravamen inferre. Quòd si reditus regales locentur, vel vendantur Judæis, aut Sarracenis, tenetur Rex, vel Princeps deputare aliquem fidelem Christianum, qui exigat jura illa regalia, adeò ut non possit Judæus, vel Sarracenus per se ipsum immediatè jura illa exigere, imò nec per alium ab ipso deputatum: & in hoc sacris canonibus consentit jus civile *in l. ult. C. de Judæis*, ubi isti arcentur ab omni honore, dignitate, & administratione publica, per quam correcta fuit *lex generaliter 3. ff. de decurion.*

4 Videtur tamen in contrarium obstare, quia ad officia publica, & munia obeunda illi sunt promovendi, quibus majora suffragantur merita, quia hisce præmia debentur, & honores *l. in nomine §. hac autem C. de offic. præfect. Africa, l. 1. ff. de decurion.* unde Judæi, & Sarraceni, aliique Pagani, si majoribus polleant meritis promovendi sunt ad officia publica, ac cæteris præferendi, qui minora habent merita.

Secundò quia juxta præceptum Christi relatum *in c. 1. de conjug. servor.* acceptio personarum non est habenda, & injustum videtur, certum genus personarum ad officia, & dignitates admittere, & alias personas ad id vel maximè idoneas ab ijsdem excludere: unde non videntur Judæi, Sarraceni, & Pagani absolutè, & indistinctè arcendi à publicis officijs. 5

Tertiò quia in *l. Judæi 8. C. Judæis.* dicitur, quòd si Judæus litem habeat cum Christiano, debeat Judæus judicem adire Christianum: ergo à contrario, si Christianus litem habeat cum Judæo, videtur adeundus judex Judæus, ut secundùm jus Hebræorum litem dirimat. 6

Sed contra, quia licèt ad dignitates, & publica officia promovendi sint homines virtute pollentes, & litteris insigniti: non tamen hæ conditiones reperiuntur in Judæis, vel Paganis, quia cùm non sint imbuti Christianis rudimentis, sed detineantur in infidelitate, & idololatria nunquam possunt ijsdem inesse qualitates, quibus constituantur digni, ut in jurisdictione exercenda præficiantur Christianis. Unde ad id, quòd addebatur de præcepto Christi, respondetur, acceptionem personarum non esse habendam inter fideles; non verò quando simul comparantur fideles, & infideles, quia tunc illi sunt præferendi Judæis, & Paganis in omnibus, & quoad omnia. Ad aliud, quod addebatur de Christiano litem habente cum Judæo, respondetur, quòd quoties inter Christianum, & Judæum lis aliqua movetur, sive Christianus sit actor, sive reus, necessariò adeundus sit Judex Christianus, quia Judæi nullam in Christianos possunt jurisdictionem exercere. Neque obstat argumentum à contrario sensu, quia ex illo sequitur absurdum, nempe quòd Christianus subjiciatur Judæo, seu filius liberæ filio ancillæ. 7

Prohibentur etiam Judæi commorantes inter Christianos novas Synagogas erigere, vel erectas ampliare: Permittuntur tamen veteres reficere, & collabentes instaurare, idque desumitur *ex c. Judæi 3. h. t.* ubi Gregorius rescribit Episcopo Genuensi: quòd sicut legalis definitio novas non patitur erigi Synagogas, ita eas sine inquietudine veteres haberi permittit, ubi Glossa notat, quòd si Synagogæ corruant restaurari possint, sed non ampliari. Synagoga suam trahit nomenclationem à græco verbo *Sunago*, quod est *colligo*, adeò ut Synagoga græcè, latinè idem sit ac collectio; loca enim illa, ubi Judæi congregabantur ad legendam, & audiendam legem mosaicam Synagoga dicebatur. Neque Judæorum Synagogæ tantùm erant in Judæa, & Gallilæa; verùm etiam in alijs provincijs, in quibus Judæi degebant, ut Damasci, Salaminæ, Antiochiæ, Pissidiæ, Thessalonicæ, Athenis, Corinthij, Ephesi, ut habetur in actibus Apostolorum *c. 9. c. 13. c. 14. c. 17. c. 18.* quia in illis civitatibus 8

bus morabantur Judæi permixti cum Gentilibus: quamobrem Synagogæ, quæ in locis illis erant, non dicebantur Synagogæ Gentilium, sed Judæorum *Actor. c. 13. cum venissent Salaminam prædicabant verbum DEI in Synagogis Iudæorum c. 17. venerunt Thessalonicam, ubi erat Synagoga Iudæorum:* earum usum apud Judæos invaluisse ante Jerosolymitani templi constructionem probat Chochier *in fasc. histor. cent. 2. c. 27.* & Sigonius *de repub hebræ. lib. 2. c. 8.* ait, Jerosolymis trecentas octoginta Synagogas constructas fuisse, eò quia Judæi illuc confluerent ex omnibus mundi partibus. Fit mentio unius ex istis Synagogis in *Act. Apost. c. 6.* ibi: *Surrexerunt quidam de synagoga, quæ appellatur Libertinorum, & Cyrenensium, & Alexandrinorum; & aliorum: qui erant à Cilicia, & Asia disputantes cum Stephano.*

9 Cæterum triplici ex causa fuerunt à Judæis Synagogæ constructæ. Primò ad docendum, consueverant enim Doctores populi singulis Sabbathis convenire ad Synagogas, ibique legere, & explicare libros Moysis, & Prophetarum, ut habetur *Act. c. 15. vers. 31. Moyses à temporibus antiquis habet in singulis civitatibus, qui eum prædicent in Synagogis, ubi per omne Sabbathum legitur*, erant autem hujusmodi Doctores, Scribæ, & Pharisæi, de quibus *Matth. 23.* dicitur, *super cathedram Moysis sederunt Scribæ, & Pharisæi:* quod officium etiam pluries Christum exercuisse liquet ex Marci *c. 1. vers. 21. Sabbathis ingressus in Synagogis docebat eos.* & Luc. *4. v. 15. & docebat in Synagogis eorum.*

10 Secundò consueverunt etiam Judæi orationis causâ simul convenire in Synagogis, ut liquet *ex c. 6. Judith. v. 21. Convocatus est omnis populus, & per totam noctem intra ecclesiam oraverunt petentes auxilium à DEO Israël* ubi per ecclesiam non potest quid aliud intelligi, quàm Synagoga.

11 Tertiò quia moris erat apud Judæos, ut in Synagogis contra legem peccantes punirentur: hinc *Matth. c. 1. in Synagogis suis flagellabunt vos*, & Matth. 23. *Mitto ad vos Prophetas, & ex illis flagellabitis in Synagogis vestris Act. c. 26. Per omnes Synagogas frequenter puniens eos compellebam blasphemare.* De his Synagogis earúmque religione plura eruditè juxta morem, & perdoctè congessit. Aloysius Novarinus *lib. 5. schedias. c. 20.*

12 Ratio, cur permittatur Judæis, veteres Synagogas retinere, & reficere, si vitium contraxerunt, non verò novas construere, hæc est; quia tametsi Judæi fovendi non sint; quinimò potiùs arguendi, & increpandi; nihilominus in suis Synagogis non sunt molestijs afficiendi, ut antiqui Patres, & Imperatores decrevere. Unde licèt eorum collegia improbata essent, ut notant Brissonius *lib. 1. select. c. 4.* & Osvvaldus *lib. 18. c. 7.* Cuiacius *lib. 7. obser. c. 30.* eorum tamen Synagogæ immunes erant ab hospitio, & eorum ritus tolerabantur, præsertim circumcisio *l. circumcidere 11. in princ. ff. ad leg. Cornel. de Sicar.* ut etiam feriæ Neomeniarum, aliarúmque solemnitatum *l. final. C. Theodos. de feriis l. 20. cod. cod. de Iudæis.* Quamobrem rectè Gregorius *in d. c. Iudæi 3. h. t.* permittit Judæis habere antiquas Synagogas, & prohibet erigere novas.

Videtur tamen in contrarium obstare, quia perduellium, & tyrannorum ædificia solo æquantur in pœnam tam gravis sceleris *l. is cum quo 20. ff. commun. divid. l. 2. §. si quis nemine. l. ult. ff. ne quid in loco publico. l. fideicommiss. 11. §. qui illiciti. ff. de legat. 3.* & notat Vulteus *discept. jur. c. 9.* atqui nulla videtur posse gravior culpa committi judaicâ superstitione, ac Judæorum perfidiâ; proinde eorum Synagogæ potiùs sunt solo æquandæ, quàm si vitium contraxerint, restaurandæ. Tum quia Augustinus *lib. 18. de civit. DEI c. ult.* refert, quòd jussu Imperatoris, Christiani falsorum Numinum templa everterint, ac simulacra fregerint, & constitutiones ad id editas fuisse laudibus exceptas à SS. Patribus: ergò à fortiori Synagogæ Judæorum, in quibus judaicæ festivitates, & ceremoniæ exercentur in opprobrium catholicæ religionis omninò sunt diruendæ, evertendæ, solóque æquandæ. Secundò quia si Judæis unà cum Christianis commorantibus permittatur collabentes restaurare Synagogas, easque reficere, utique conceditur etiam illis earundem usus, cum Synagogæ sint propter usum, & exercitium cœremoniarum legis Mosaicæ, siquidem ad hunc unicè finem Judæi suas construunt Synagogas, in quibus conveniunt: atqui Judæis commorantibus inter Catholicos prohibetur usus judaicorum rituum; siquidem interdicitur ipsis mortuos suos cum cantu sepelire in Concilio Narbonensi sub Recharedo, ubi dicitur, *Iudæis non licet corpus defuncti deducere psallendo, sed ut eorum habuit mos, & consuetudo antiqua, corpus deducant, & deponant.* Prohibentur etiam Judæi pascha celebrare, & circumcisionem exercere in Concilio Toletano II. *can. 9.* ibi: *ne Iudæi more suo celebrent pascha, vel carnis circumcisionem exerceant*, unde frustra videtur Judæis permitti Synagogas habere, & reficere, cùm prohibeatur ijsdem exercitium judaicorum rituum. Tertiò quia reficere perinde est, ac ædificare *l. 1. §. 9.* ibi: *ædificare autem non solùm, qui novum opus molitur, intelligendus est: verùm is quoque, qui vult reficere:* ergo ex eo, quòd Judæis prohibeantur novæ Synagogæ, prohibentur etiam veteres reficere. 13

Sed contra, ad primum respondetur, esse discrimen inter perduellium, & tyrannorum ædificia, quæ à lege jubentur solo æquari; & inter Synagogas Judæorum, quæ tolerantur: quia cœremoniæ Judæorum tolerantur, non verò Paganorum, eò quòd in ritibus Judæorum olim præfiguraretur veritas fidei, quam Christus in lege evangelica nos docuit, ex quo hæc in nos utilitas redundat, ut testimonium fidei nostræ habeamus ab hostibus; quia in suis ritibus figuram nobis repræsentent veræ fidei: tolerantur enim figuræ quatenus nos confirmant in figurato, seu fide Christi Redemptoris, 14

demptoris, in quo quæ in veteri lege fuerunt adumbrata, illuxerunt: secus non tolerantur ritus Paganorum, eò quia nihil utilitatis nobis afferant: & hæc est ratio, cur potiùs Synagogæ Judæorum, quàm templa Paganorum tolerentur à Principibus catholicis; ut enim docet D. Thomas *2. 2. q. 10. art. 11.* mala tolerantur, vel propter aliquod malum, quod evitatur; & cum neutrum ex his oriatur ex Ethnicorum templis; ideo hæc demoliri, soloque æquari jusserunt Imperatores Christiani varijs constitutionibus, quæ extant tam in Codice Theodosiano, quàm Justin. *sub titulo de pagan.*

15 Ad id quod addebatur ex Concilio Narbonensi, respondetur, quod tametsi Judæis permittatur labentes Synagogas instaurare, & in eis convenire ad ritus suos peragendos, ac consuetas solemnitates celebrandas: nihilominus ijsdem prohibetur novas instituere, imò etiam antiquas reficere publicè in opprobrium catholicæ religionis, & scandalum fidelium, ut habetur *in d. can. 9.* Concilij Narbonensis, quia per tales ritus nobis repræsentant figuras eorum, quæ in fide evangelica contigerunt; non verò permittuntur illis exercitia aliorum rituum, quo pacto prohibentur, ne cum cantu deferant cadavera defunctorum, quia illi noviter talem cantum instituere intendebant: unde illis permittitur cadavera deferre humanda juxta veteres ritus. Alij verò ritus, qui sine scandalo ab ijsdem exercentur in suis Synagogis, in quibus non interveniunt Christiani, tolerantur. Ad ultimum, in quo dicebatur, quod reficere perinde sit ac ædificare, respondetur, aliud esse facere, & aliud reficere, ut habetur *in l. 3. §. penult. ff. de itinere, actùque*: siquidem facere est de novo erigere, & reficere est, quod jam erat factum reparare.

16 Ex eo autem, quòd permittatur Judæis labentes suas Synagogas instaurare; non tamen licèt Architectis, vel fabris Christianis operas suas impendere in restaurandis Judæorum Synagogis: neque licitum est Christianis eis vendere ligna, lapides, & alia, quibus erigantur, vel restaurentur eorum Synagogæ; nec res alias eis dare, quibus utantur ad cultum judaicum, vel idololatriæ, ut docet D. Thomas *2. 2. q. 169. art. 2. ad 4.* Quinimò si antiquæ Judæorum Synagogæ funditùs corruerint, non ampliùs permittitur Judæis, eas in eodem loco iterum erigere, quia id perinde esset, ac novas erigere, & ædificare. Cæterum in reficiendis Synagogis Christiani non possunt licitè Judæis vendere calcem, lapides, ligna, quia tametsi ecclesia permittat, Judæos posse veteres Synagogas reficere: attamen Catholici si ipsos juvent suppeditando materialia, non excusantur à culpa: quia ex eo, quòd Judæi possint suas reficere Synagogas, non sequitur, posse Christianos ad earundem refectionem cooperari: alioquin omnia, quæ tolerantur, in Judæis possent exerceri per Christianos contra canonem *63. Apostol.* ibi: *Si clericus, vel laicus ingrediatur Synagogam Judæorum ad orandum deponatur, & excommunicetur*, & *can. 70.* ibi: *Episcopus Presbyter, Diaconus, Clericus, jejunans cum Iudæis, vel festa celebrans, vel xenia festorum ab eis accipiens ut azima, vel aliud quid deponatur, & laicus excommunicetur.*

Rursus *in c. in nonnullis 15.* Innocentius III. statuit, ut Judæi, & Sarraceni distinguantur habitu à Christianis, & ut in dominica passionis, & in hebdomada sancta non exeant in publicum, neque in contumeliam Creatoris prosiliant, & secus facientes mandat per Principes sæculares puniri, ne præsumant Christum blasphemare. Hoc decretum in Italia præsertim, & alijs Provincijs religiosè servatur, sed per Germaniam, ubi Judæi nullo vestium discrimine à Christianis discernuntur, etiam in die passionis dominicæ liberè extra domum prodeunt. 17

Secus in Italia, alijsque Provincijs januas, & fenestras jubentur Judæi claudere, & quidem illis eo die usque ad pascha, ut non possent quasi insultationis causâ per forum, aut plateas ambulare prohibitum fuerat *can 29.* Concilij Aurelianensis III. idque etiam confirmavit Innocentius III. in Concilio Lateranensi relato *in d. c. in nonnullis 15. h. t.* Cùm enim non possent Judæi promiscuè cum Christianis commorantes ijsdem occasionem scandali non præbere, ideo compelli debuerunt his diebus, in quibus passionis dominicæ, & Redemptionis nostræ memoria colitur, claudere ostia, & fenestras domorum, seque cohibere ab omni insultatione, imò Tondutus *lib. 1. variar. c. 48.* asserit esse cogendos, ut domos, & parietes tapetibus ornent ad imitationem Christianorum, quando sacrosancta Eucharistia processionaliter in festo Corporis Christi defertur per civitatem. 18

Non tamen Judæi inviti, & renuentes compellendi sunt baptismum suscipere, ut Clemens III. statuit *in c. sicut Iudæi 9. h. t.* ubi rescribit. Primò ut nullus invitos, vel nolentes Judæos ad baptismum compellat: ad Christianos autem confugiens, si voluntas ejus patefacta fuit, Christianus absque calumnia efficiatur. Secundò ut nullus Christianus sine judicio terrenæ potestatis Judæos occidat, vel vulneret, vel pecunias eorum auferat, aut bonas consuetudines immutet. Tertiò in suarum festivitatum celebratione fustibus, vel lapidibus eis non sit molestus. Quartò neque coacta servitia exigat, nisi quæ ante facere consueverunt. Quintò nemo cœmeteria eorum mutilet, aut invadat, aut obtentu pecuniæ corpora tumulata effodiat: & contraveniens officij, & honoris periculum patiatur; aut excommunicetur, nisi se correxerit. 19

Ratio, cur nolentes, & inviti Judæi baptizari non debeant, assignatur à Pontifice, quia Christi fidem habere non creduntur, qui ad Christianorum baptismum non spontanei, sed inviti coguntur. Hinc liquet, infideles, & Judæos non esse cogendos ad fidem christianam suscipiendam, eò quia ut docet D. Thomas 20

2. 2.

2. 2. q. 10. a. 8. in corp. credere liberæ est voluntatis; & fides non ex necessitate, seu coactione suscipi debet, imò neque infantes Judæorum, & aliorum infidelium, priusquam ad usum devenerint rationis, possunt invitis eorum parentibus licitè baptizari. Tum ob periculum fidei, ne cum ad usum pervenerint rationis, inducantur à parentibus à fide deficere, quam ignoranter susceperant. Præterea quia id adversatur justitiæ naturali, quia cùm filius antequam usum habeat liberi arbitrij, sit sub parentum cura, ideo illis invitis non debet subtrahi.

21 Quòd verò Judæi non sint compellendi ad suscipiendum baptismum, docent communiter SS. Patres, præsertim Augustinus *lib. de utilit. credend. in Ioan.* ubi ait: *cætera posse hominem etiam nolentem; credere non nisi volentem:* hinc Lactantius Firmianus *lib. 5. divin. instit. c. 24.* ait: *quis enim imponat mihi necessitatem, vel credendi, quod nolim; vel quod velim non credendi? nihil tam voluntarium, quàm religio est, in qua si animus aversus est, jam sublata, jam nulla est.* Credere enim munus est animæ, cui nulla vis inferri potest: & præsertim procedit in fide catholica, quæ suapte natura; eo quòd supernaturalis sit, non est hominibus in hac vita demonstrabilis, ut possit intellectus convinci, & compelli ad eidem adhærendum, perinde ac adigitur adhærere conclusioni illatæ ex principijs notis, cùm dicat *Ecclesiast. c. 3. altiora te ne quæsieris* scilicet ratione naturali noli scrutari mysteria fidei, quibus nonnisi per spontaneum obsequium divinitùs per gratiam acquisibile adhæremus, ut ait D. Paulus *2. ad Corinth. c. 10.* in captivitatem reducentes omnem intellectum in obsequium fidei: quapropter D. Bernardus *sermon. 66. in cantic.* ait, *fides suadenda est, non imperanda*, & Cassiodorus *lib. 2. variar. epist. 27.* religionem imperare non possumus, quia nemo cogitur, ut credat invitus.

22 Hinc etiam apud Ethnicos victima, quæ aliquo modo se invitam ad aram, & cultum trahi significabat, si ab ara profugisset, aut repetito mugitu esset reluctata à Romanorum, & aliarum gentium sacrificijs reijciebatur, eò quia putaretur ingrata esse Deo, ut notat Tiraquel *in not. ad Alexand. lib. 3. genial. c. 16.* unde rectè Clemens III. *in d. c. sicut Iudæi 9.* juxta prædecessorum suorum sententiam decrevit, Judæos compellendos non esse profiteri catholicam fidem, nec baptismum suscipere. Et idem dicendum de filijs Judæorum, aliorúmque infidelium, qui non possunt abduci à parentibus, nec illis invitis baptizari.

23 Posset tamen in contrarium obijci, eò quia omnes homines tam Judæi, quàm Gentiles vi legis divinæ tenentur christianam fidem amplecti, & finem assequi supernaturalem, cum Christus redemerit omnes homines, quos vult salvos fieri, & jusserit suos discipulos docere omnes gentes, eásque baptizare: proinde Principes tam ecclesiastici, quàm sæculares, qui custodes sunt, & Tutores legis divinæ, compellere debent Judæos, & infideles degentes in suis ditionibus, sibique subditos ad suscipiendum baptismum, quod docuit etiam Christus exemplo, & parabolâ; illo quandò per terrores compulit Saulum ad fidem profitendam: hâc cum apud Lucam 14. paterfamilias præcepit servo suo, ut exiret in vias, & plateas civitatis, ac compelleret intrare ad cœnam quoscunque invenisset: ex qua parabola infertur, compellendos esse Judæos, & infideles, ut per susceptum baptismum ecclesiam ingrediantur, præsertim cum ex tali violentia nullum Judæis, & Ethnicis inferatur damnum; non enim susceptio fidei per baptismum cedit in præjudicium infidelium, qui baptizantur, quin potius in eorum maximum commodum; proinde nulla fit eis injuria ex eo, quòd ad baptismum adigantur, cum inde promoveantur ad finem supernaturalem. Tum quia Judæi, si semel fidem susceperint, coguntur eam servare, ac retinere *novell. 55.* etiam si per vim eam susceperint, ut habetur in Concilio Toletano IV. & refertur *in c. de Iudæis 45. dist.* ubi dicitur, *oportere ut fidem, quam etiam vi, & necessitate susceperunt, tenere cogantur*: ergo licitè possunt Judæi compelli ad suscipiendum baptismum.

Sed contra, quia Prælati ecclesiastici non possunt infideles compellere ad suscipiendum baptismū, quia cum non sint membra ecclesiæ, nullam possunt in illos vim coërcitivam, ac jurisdictionem exercere, ut rectè docet D. Thomas *2. 2. q. 10. art. 4.* & deducitur ex illo D. Pauli *1. ad Corinth. 12.* ibi: *Quid enim mihi de his, qui foris sunt judicare?* Nec possunt Principes sæculares, quamvis jurisdictionem temporalem in eos exerceant, eosdem compellere ad suscipiendum baptismum: ratio est, quia talis jurisdictio ordinatur tantùm ad finem naturalem, nec extenditur ad finem supernaturalem, & cum susceptio fidei per baptismum non pertineat ad finem naturalem, sed supernaturalem, sequitur jurisdictionem Principum sæcularium, non se extendere ad cogendos infideles ad fidem suscipiendam: unde Christus non jussit, discipulos suos vi gentes omnes baptizare, sed tantùm eas docere, seu ijsdem suadere baptismum, & postea easdem volentes baptizare. 24

Ad id, quod addebatur de D. Paulo, respondetur, quòd tametsi ab initio persequeretur ecclesiam; nihilominus satis postea expressè propriam ostendit voluntatem suscipiendi baptismum verbis illis, *Domine quid vis, me facere:* unde Paulus invitus non suscepit baptismum, sed volens. Ad aliud, quod addebatur de parabola, respondetur, ibi non significari Judæos, & Paganos, sed potiùs hæreticos, & schismaticos, qui ratione baptismi pertinent ad jurisdictionem ecclesiæ, & compelli possunt, ut redeant ad unitatem corporis Christi, ut explicat D. Augustinus *epist. 50.* ad Bonifacium. 25

Præterea si velimus explicare parabolam illam etiam de Judæis, vel infidelibus, posset com- 26

commodè responderi cum alijs, verbum illud *compellere*, non accipi pro violenta compulsione, sed pro vehementia amoris Christi, quo cupit omnes ad fidem converti, & æternam consequi salutem, ut explicat D. Thomas *q. 22. de verit, art. 9. ad ult.* Neque ullum facessit negotium asserere, baptismum non cedere in ullum damnum infidelium; quia licèt professio fidei, non cedat in præjudicium eam suscipientis; cogere tamen infidelem ad eam suscipiendam invitum cedit in ejus gravamen, & quidem contra justitiam; eò quia cogitur ab eo, qui talem potestatem compellendi non habet: etenim etiam votum perpetuæ continentiæ spontè emissum non cadit in præjudicium voventis, cùm plurimum meriti ex tali voto suscipiat; & nihilominus non debet quis cogi ad vovendam perpetuam continentiam, præsertim ab eo, qui potestatem non habet inferendi talem violentiam, unde hæc coactio in gravamen cederet voventis.

27 Ad ultimum quòd addebatur compellendos esse ad fidem retinendam eos, qui semel illam etiam per vim susceperunt, respondetur, aliud esse cogere infidelem ad suscipiendam novam fidem, & aliud compellere fideles ad retinendam fidem, quam susceperunt; isti enim cogi possunt, non illi; ne scilicet fides semel suscepta apud eos vilis videatur, ut habetur *in c. quidam de Apostatis c. contra Christianos de haret. in 6.*

28 Cæterum si Judæus fugiat ad Christianos, petátque baptismum, non debet confestim baptizari; sed expectari debet, donec ejus voluntas pleniùs exploretur, ut habetur *in d. c. sicut Judæi 9. h. t.* siquidem interrogandus est, ex qua causa baptismum petat, quâ intentione, & ex quibus rationibus, quæ ipsi persuaserint baptismum suscipere. Hinc *in c. ne quod absit. 98. dist. 4. de consecrat.* injungitur, ut Judæus petens baptizari per dies 40. versetur inter Christianos, antequam baptizetur. Quòd si Judæi convertantur ad fidem, non perdunt bona sua justè acquisita, ut habetur *in c. Judæi 5. h. t.* injustè tamen acquisita ex usuris, vel alio delicto tenentur ijs restituere, à quibus extorserunt, vel eorum hæredibus, vel si nullus superstit ecclesiæ, vel pauperibus erogare debent. Hinc possunt Judæi possidere bona immobilia, ut desumitur *ex c. quanto 18. de usuris* excepto in statu ecclesiastico ex speciali constitutione Pauli IV. Retinent tamen Judæi ad fidem conversi jura successionis erga parentes, & alios agnatos, quibus succedunt sicut priùs: non enim ex quo fidem susceperint, debent esse deterioris conditionis, ac antea. Non tamen possunt filij Judæorum, si convertantur ad fidem christianam à parentibus exhæredari, quamvis per baptismum liberentur, à patria potestate, fiántque sui juris, ut notat Glossa *in c. Judæorum 11. caus. 28. q. 1.*

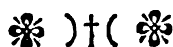

§. III.

Quænam prohibeantur Christianis circa Sarracenos, aliósque Paganos.

PRohibentur Christianis deferre ad Sarracenos arma, & etiam in ipsorum navibus regimen exercere sub pœna excommunicationis, ac privationis propriorum bonorum, & obnoxietatis servitutis, si capiantur, ut habetur *in c. ita quorundam 6. h. t.* ubi Alexander III. eos, qui Sarracenis deferunt arma, ferrum, & lignamina, & necessaria ad impugnandos Christianos subministrant; similiter eos, qui in galeis, & piraticis navibus Sarracenorum curam gubernationis exercent, jubet anathemate feriri, rebus suis privari, ac servos fieri capientium. Rursus præcipit, ut frequenter in ecclesijs maritimis proferatur excommunicatio hæc solemnis contra eosdem; adeò ut has pœnas mereatur eorum improbitas, qui arma, & alia necessaria ad Sarracenos deferunt ad impugnandos Christianos, hostésque fidei in nautica arte adjuvant. Hoc idem etiam repetitur *in c. ad liberandam 17. h. t.* ubi Innocentius III. repetit, quæ dicuntur *in d. c. quorundam 6. h. t.* additque, ut eis non aperiatur gremium ecclesiæ, nisi priùs restituant in subsidium terræ sanctæ totum, quod lucrati sunt in commercio, & tantundem de suo, & si non sunt solvendo, ita puniantur, ut alij terreantur. Hoc idem habet Innocentius III. *lib. 1. epist. in edit. colon. fol. 258.* ibi: *Illud etiam Lateranensis Concilij constitutum curavimus innovare, quòd eos, qui Sarracenis arma, ferrum, lignamina Galearum ministrare præsumpserint, & in galeis, & piraticis eorum navibus curam Gubernatoris, & regimen exercere ab ecclesia communione præcidi, & excommunicationi pro sua iniquitate subjectos, rerum suarum per Principes sæculi catholicos, & Consules civitatum privatione multari, & capientium servos, si capti fuerint, fore decernit.* Hoc idem etiam innovârunt alij Pontifices, Nicolaus in Bulla edita anno 1450. quæ est quarta hujus Pontificis, Gregorius IX. *epist. 9.* Julius II. in sua constitutione 25. quæ habetur in *tomo 1. Bull.* Paulus III in sua constitutione edita anno 1530. Bul. 10. ejusdem Pontificis, Paulus V. in sua constitutione 63. quæ extat in *tomo 3. Bullarij;* Gregorius XIII. in sua constitutione, Martinus V. in Bulla *cœna Domini*, de qua fusè Leonardus Duardus *in comment. ad Bullam cœnæ lib. 2. c. 7.* 1

Ratio est, quia ad quemlibet Principem pertinet prohibere sub gravioribus pœnis, ne eorum subditi hostes juvent in detrimentum, & damnum eorundem Principum, ac eorum subditorum: sicut enim propria defensio est de jure naturæ: ita etiam ea omnia adhibere media, quæ ad hanc propriam defensionem pertinent: hac ratione Principes justis ex causis prohibent suis subditis, ne cum exteris mercatoribus commercium exerceant *l. sicut §. Aristo. ff. si servitus vindicetur l. hæres. ff. de ff.* 2

ff. de usur. l. Cotem ferro ff. de publican. l. 2. & per tot. C. de nautic. fœn. & latè probant Guttierres *pract. quæst. lib. 4. q. 37. & sequent.* Giurba *consil. 16. n. 15.* Thomas Delbene *de parlament. tom. 2. sect. 3.* si enim arma suppeditentur inimicis alicujus Principis, isti promptiùs insurgunt contra eundem Principem, & ejus subditos, adeò ut eadem arma, quæ acceperunt à subditis Principis, in perniciem convertant ejusdem Principis, qui propterea potest sub gravissimis pœnis ad sui, suorúmque defensionem prohibere, ne ullus ex suis subditis audeat arma, vel alia necessaria ad bellum suppeditare, seu vendere ejus inimicis ad sui, suorúmque defensionem. Alia ratio additur *in l. mercator 4. C. de commerc. & mercat.* & est ne alieni, Regni, quod non convenit, scrutentur arcana, hinc habetur edictum Theodorici apud Cassiodorum *lib. 2. variar. c. 12.* ibi: *Si desiderijs nostris commercia peregrina famulantur, si prolato auro acquiritur æterna devotio; quanto magis suis bonis abundare debet Italia, cum nulla in parendo probetur sentire detrimenta, & ideo Laridi species nullatenus jubemus ad peregrina transmitti, sed in usus nostros propitia divinitate servetur, ne quod in nostris partibus conficitur noxiâ diligentiâ deesse videatur.*

3 Idque præsertim procedit, quando merces deferuntur ad hostes, & Barbaras gentes *l. 2. C. quæ res exportari*, quia persæpe transfugæ usum armorum, artémque ea cudendi ad barbaros transtulerunt maximo cum suorum detrimento; plura exhibentur documenta apud Herodianum *lib. 3.* quapropter eos, qui naves conficere barbaros docuerunt, capitis supplicio puniebantur *l. is qui C. de pœn.* eodémque jure cautum itidem est, ut cujuscunque opera, & dolo malo hostes commeatu, armis, telis, equis, pecunia, & alia qualibet re adjuti fuerint, tanquam læsæ majestatis Rei puniantur *l. 4. §. ad leg. Jul. majestatis.* & notat Cassiodorus *lib. 2. variar. c. 12.* Quamobrem si leges civiles severioribus pœnis prohibuerunt arma, tela, equos, pecunias, & alia ad bellum necessaria suppeditare hostibus: à fortiori leges canonicæ sub pœna anathematis, & privationis bonorum debuerunt prohibere, ne Christiani arma deferrent ad Sarracenos; cum isti eadem convertant in perniciem christianæ religionis, quam nituntur extinguere.

4 Nomine armorum intelliguntur omnia ea instrumenta, quæ bello inserviunt sive ad defensionem, cujusmodi sunt scuta, galeæ, loricæ; tum ad offendendum, ac pugnandum, ut sunt gladij, hastæ, enses, sagittæ, sclopi, & alia id genus: & quia in *c. ad liberandum 17. h. t.* prohibentur etiam ferri ad Sarracenos lignamina, & ferrum, nomine ferri intelligitur generatim omne ferrum sive rude, sive cussum, seu sive sit in rudi, ac impollita massa, sive in usus bellicos jam elaboratum. Huc etiam pertinent alia cognata metalla, ut calybs, stamnum, plumbum, & alia metallorum genera, ex quibus bellica possunt instrumenta cudi, ut habetur in Bulla *cœnæ Domini censura 7.* & notat Leonardus Duardus in *comment. ad eand. Bullam cœnæ.* Lignamina galearum dicuntur ligna omnia triremibus ædificandis, alisque bellicis navibus construendis idonea: imò etiam sub nomine lignaminum comprehenditur omnis alia materia lignorum accommodata ad quasvis alias machinas bellicas construendas; quinimò in Bulla *cœnæ Domini* prohibetur etiam deferri cannabim, funes, & omnem aliam materiam, ex qua confici possunt instrumenta, quibus Christianis potest à Sarracenis damnum inferri.

Immo pœnas excommunicationis, & privationis bonorum non solùm incurrunt, qui arma, & alia prohibita instrumenta deferunt ad Sarracenos, sed etiam qui illa eisdem vendunt, & permutant, vel quocunque alio modo concurrunt, ut ad eosdem transferantur; cum ratione officij deberent potiùs id prohibere. Rursus semel excommunicatus ob subministrata Sarracenis arma potest iterum, atque iterum excommunicari, quoties scilicet talia defert ad Sarracenos arma, ut desumitur *ex c. ita quorundam 6. h. t.* ubi habetur, quòd excomunicatus possit iterum excommunicari, ac pluribus irretiri vinculis, perinde ac Bannitus, potest iterum banniri facta citatione, ubi consueverit habitare. Quando verò excommunicatus iterum excommunicatur, id non fit in ordine ad effectum separationis à communione fidelium: siquidem ex vi primæ excommunicationis, jam facta est hæc separatio: sed tantùm in ordine ad illum effectum, ut maneat extra communionem fidelium, donec non solùm à prima, sed etiam à secunda excommunicatione fuerit absolutus, adeò ut secunda excommunicatio quodam modo sit quædam extensio primæ; & solutâ primâ adhuc supersit solvenda secunda, & tertia, cujus solutio potest protrahi juxta delicti gravitatem ad longius, vel brevius tempus. 5

Non tamen hac excommunicatione ligantur ipsi Sarraceni, quia cùm non sint baptizati, non sunt sub jurisdictione ecclesiæ, quæ propterea non potest contra ipsos exercere vim coërcitivam, nec eos punire pœnis spiritualibus. Qua ratione infidelis percutiens clericum non incurrit excommunicationem latam *in c. si quis suadente 29. causa 17. q. 4.* quia cum infideles non sint subjecti spirituali jurisdictioni ecclesiæ juxta illud Apostoli *1. ad Corinth. 5.* *Quid enim mihi de his, qui foris sunt* (scilicet qui non sunt nostri juris, seu jurisdictionis) *judicare?* quo fit, ut ecclesia non possit directè infidelem excommunicare, quia cùm infideles non sint in ecclesia, non possunt ab eadem per excommunicationem separari: potest tamen ecclesia indirectè eos quodammodo excommunicare, quatenus potest directè prohibere Christianis, ne ullam cum infidelibus communionem habeant: hac ratione privantur infideles indirectè comunione Christianorum. Idque desumitur *ex c. postulâsti 14. h. t.* ubi Innocentius III. statuit, ut si Judæus percusserit clericum, & fuerit sub ditione Episcopi, 6

pi, debeat hic eum punire in re temporali, vel pecunia, & illum adigere ut juret, se velle congruè læso satisfacere, quòd si fuerit sub dominio alterius mandat Pontifex, ut Episcopus loci moneat Dominum, ut idem faciat. Quòd si Dominus neglexerit id implere; debeat Episcopus censuris interdicere Christianis, ne quis præsumat exercere commercia cum tali percussore clerici, donec plenè satisfecerit. Quinimò ex denegatione Principis, seu magistratus sæcularis, cui Judæi, vel alij infideles sunt subjecti, si delinquant, puniri possunt etiam pœna corporali à Prælato ecclesiastico *argu. c. constitutionis 31. caus. 17. q. 4.* Juvat observare, quòd quamvis pœnæ statutæ contra deferentes arma, lignamina, & alia ad Sarracenos, spectato jure communi non extendantur ad eos, qui ea deferunt ad Judæos, & Ethnicos, imò & hæreticos: nihilominus in Bulla cœnæ Domini anathemate percutiuntur omnes, qui arma, & alia bello inservientia deferunt ad Sarracenos, Turcas, & hæreticos, per Romanam sedem nominatim declaratos, & generatim ad omnes inimicos nominis Christiani.

7 Verùm contra has pœnas videtur obstare, quia contractus præsertim emptionis, & venditionis sunt juris naturalis secundarij, seu de jure gentium *l. ex hoc. jure. ff. de justit. & jur.* ut probant Benedictus Ægydius §. *jus autem instit. de jure naturali. ex l. de hoc jure. ff. de justit. & jure*, & Scaccia *de commer. q. 1. §. 1. per totum.* unde ecclesia non videtur posse prohibere venditionem armorum, ac cæterarum mercium etiam Sarracenis, & alijs infidelibus.

8 Sed contra, quia tametsi contractus emptionis, & venditionis sint juris gentium, seu juris naturalis secundarij, exinde tantùm sequitur, non posse Principes absolutè subditis hujusmodi contract⁹ prohibere; non verò quòd respectivè, seu in ordine ad quasdam personas, non possint suis subditis prohibere, ne vendant suis hostibus arma, & alia bello inservientia in perniciem suorum subditorum: etenim tunc concurrit jus naturæ defendendi se, & suos, & juri naturæ cedit jus gentium; unde quamvis vendere arma exteris sit contractus jure gentium permissus, si tamen arma vendantur hosti, qui ea convertat in perniciem Principis, potest hic prohibere suis subditis etiam sub pœna capitis, ne arma vendant suis hostibus; quia impedire, ne hostis armetur, est se ipsum defendere, ne ab eodem lædatur: unde licèt jus commerciorum æquum sit, æquius tamen est jus tuendi propriam salutem, séque defendendi ab hoste: siquidem illud est jus gentium, & hoc naturæ; illud privatorum, hoc totius Regni; quapropter mercatura debet Regno cedere, ut homo naturæ, & pecunia vitæ; quamobrem jure merito prohibuit ecclesia fidelibus sub pœna anathematis, & privationis bonorum, ne venderent arma Sarracenis, aliísque infidelibus.

9 Rursus *in c. significavit 11. h. t.* rescribit Clemens III. ut transeuntes ad terras Sarracenorum pro redimendis captivis debeant jurare coram Episcopo, se non laturos in suis mercibus, & alio modo aliquid, quod erit cōmodum, & subsidium Sarracenis allaturum extra articulum redemptionis. Ut etiam excomunicantur, qui tempore treugæ deferunt merces prohibitas Sarracenis lucri causâ. Item qui jurant non portare merces prohibitas, nisi sit pax inter ipsos, & Christianos, si eos deferant tempore treugæ, anathemate sunt percussi. Hostiensis tamen, & alij censent, quòd si captivi apud Sarracenos, aliósque infideles non possint aliter redimi, quàm mercibus prohibitis, probabile sit, quòd possint licitè arma deferri.

Verùm probabilius, & communius est, non posse ad infideles à Christianis arma deferri sine speciali licentia Papæ, tametsi alijs mercibus non possent captivi redimi, idque ne fraus ulla committatur in re tanti momenti: siquidem Sarraceni possent postea ijsdem armis uti contra Christianos: proinde probabilius est, sic deferentes arma ad Sarracenos, seu Turcas, alióśque infideles etiam causâ redimendi captivos, incurrere excommunicationem, si absque speciali Papæ licentia id præstent. Prohibetur etiam *in d. c. significavit 11. h. t.* Christianis etiam post treugam factam cum Sarracenis deferre ad ipsos merces prohibitas lucri causâ: quia treuga est securitas, quæ fit personis, & rebus ad tempus tantùm concessa, ut habetur *in c. 1. de treuga, & pace*, adeò ut qui treugam init, tantùm desistat à bello ad tempus, non verò pacem ineat. Hinc quia Christiani prohibentur ad Turcas arma, & merces deferre tempore belli, prohibentur etiam tempore induciarum, seu treugæ, quia cùm pax nondum sit conclusa, censetur bellum adhuc sævire, quamvis arma suspensa ad tempus hæreant. 10

Extat in hoc titulo etiam constitutio Clementis V. quæ habetur in clementinis de Judæis, & Sarracenis, eorúmque servis, & desumitur ex Concilio Viennensi, ubi Pontifex gravibus, & Apostolicis verbis Principes Christianos hortatur, & mandat, ut Sarracenos sibi subjectos à publica invocatione Machometis, & ad peregrinationem ineundam ad sepulchrum illius compescant, & contra facientes ita mandat puniri, ut alij timeant hoc idem facere. Et licèt textus sit prolixus, est tamen ita clarus, ut vix ulla videatur difficultas apparere. Continet etiam hic titulus Extravagantem Joannis XXII. cui initium *copiosus*, ubi quæ prohibentur, *in c. ita quorundam 6. h. t.* & *in c. ad liberandum 17. h. t.* extenduntur ad adjuvantes Mauros, qui detinebant Regnum Granatæ in Hispania intra triennium, contra quos bellum gerebatur. Præcipit enim Pontifex *in d. Extravag.* ut nullus Christianorum audeat Sarracenos juvare. Cùm enim Petrus filius Regis Castellæ, vellet Sarracenos, seu Mauros Regno Granatæ expellere, Pontifex sententiam excommunicationis tulit in omnes portantes arma, vel alia pro- 11

prohibita ad dictos Mauros. Neque in hoc textu occurrit ulla nova difficultas, quæ non fuerit expensa *in d. c. ita quorundam*, *& c. ad liberandum in Summar. exegetico*.

12 Rursus in *extravag. commun. h. t.* habetur etiam alia constitutio Clementis V. cui initium est *multa mentis*, ubi Pontifex prohibet sub excommunicatione arma, victualia, mercimonia in Alexandriam, & loca Sarracenorum terræ Ægypti deferre, mittere, vel portare, vel promittere, vel extrahere, vel permitti, quod extrahantur de portubus Christianorum, ut illò deferantur; vel auxilium, consilium dare; nec contra facientes absolvantur, nisi in mortis articulo, postquam tantundem de proprijs bonis solverint in suppetias terræ sanctæ. Quòd si capiantur, fiunt servi, seu infames, habentúrque intestabiles, adeò ut non possint testari, vel legare, imò etiam habentur inhabiles ad succedendum, & ad publica officia subeunda; eorum enim actus illegitimi sunt: demum Pontifex mandat, diebus dominicis eos publicari ut excommunicatos; & fiscum omnia eorum bona accipere: Demum claudit hunc titulum *Extravag.* Joannis XXII. & est *c. dignum 2. h. t.* ubi Pontifex præcipit Rectoribus, & Officialibus comitatus Venusini, aliarúmque terrarum status ecclesiastici, ut Judæos ad fidem conversos in possessionibus suis, & bonis nec molestent, nec molestari permittant; ne deterioris conditionis sint post baptismum, quàm ante. Similia etiam habentur in Bulla Pauli III. cui initium est *cupientes Judæos*.

§. VI.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selectæ quæstiones.

1 QUæritur primò, quot sint casus, in quibus Christiani prohibenrur cum Judæis communicare? Respondetur ex hactenus dictis in præcedentibus esse decem. Primò prohibentur Christiani simul habitare cum Judæis. Secundò interdicuntur interesse eorundem convivijs, ut etiam Judæos invitare ad prandia, & unà cum ipsis cibos sumere. Tertiò prohibentur etiam Christiani unà cum Judæis promiscuè balneum ingredi, & in eo se lavare. Quartò eos etiam vocare causâ infirmitatis, adeò ut si adsint Judæi, qui medicam artem calleant, non possint Christiani ijsdem uti ad morbos, quos contraxerunt, curandos: unde Christiani interdicuntur accersere Judæos, ut Medicos. Quintò prohibentur etiam ab ijsdem medicinas præparatas recipere, & sumere. Sextò interdicuntur Christiani filios Judæorum in suis domibus nutrire. Septimò inservire, ac famulatum præstare, cum non debeant Christiani Judæis subijci, sicut nec filij liberæ debent filijs ancillæ subesse, iisque inservire. Octavò prohibentur quocunque servitutis vinculo ijsdem subijci. Nonò interdicuntur Judæi promoveri ad publica officia inter Christianos, ne scilicet isti illis subijciantur, quapropter Judæi non possunt inter Christianos ullam exercere jurisdictionem. Decimò interdicuntur Christiani vesci eorum azimis, & interesse eorum festis, choreis ad evitandum omne genus familiaritatis. Si verò quisquam hæc fecerit, si clericus fuerit, deponitur, & si laicus anathemate percutitur, immo *in c. omnes 28. q. 1.* etiam additur: *Omnes clerici, sive laici Judæorum convivia vitent, nec eos ad convivia quiquam excipiat: quia cum apud Christianos comunibus cibis non utantur Judæi; indignum est, ac sacrilegum, eorum cibos à Christianis sumi, cum ea, quæ Apostolo permittente nos sumimus, ab illis judicentur immunda; ac si inferiores incipiant esse Christiani, quàm Judæi, si nos, quæ ab illis apponuntur, utamur, illi verò à nobis oblata contemnant.*

Hinc Christiani communicantes in prædictis cum Judæis graviter peccant, nisi ex levitate materiæ excusentur: siquidem *in c. nullus* dicitur: *si clericus est, deponatur; & si laicus excommunicetur*: & quia hæ pœnæ sunt gravissimæ, supponunt culpam gravem, quia pœnæ non infliguntur delinquentibus nisi juxta mensuram delictorum. Tum quia hæc communio cum Judæis prohibetur Christianis ob periculum perversionis, quòd imminet ex frequenti familiaritate cum Judæis. 2

Quæritur secundò, an dentur aliquæ causæ excusantes Christianos à culpa ob conversationem cum Judæis? Respondetur affirmativè, quia in jure canonico principaliter ea tantùm cum Judæis conversatio est fidelibus prohibita, quæ fit per modum societatis, & familiaritatis, & quæ assidua est, & diuturna, quia tunc imminet periculum perversionis: cæterum si conversatio sit persunctoria, & casualis excusat fidelem à culpa. Hinc qui fortuitò cum Judæo in eadem caupona, vel eodem hospitio, aut convivio, vel balneo convenit, non tenetur ab eodem recedere, nec eum fugere, quia tunc casu contingit, ut simul conveniant per modicum tempus: rursus in illis locis, ubi Judæis conceditur mercaturam exercere, ex praxi, & consuetudine infertur, licitum esse cum ijsdem contractus emptionis, permutationis, & alios similes inire. Tum quia jure non est interdictum aliquid Judæis vendere, vel ab eis emere, sicut nec prohibitum est cum ijsdem loqui. Idque ex eo potest etiam suaderi, quia in *c. post miserabilem 12. de usur.* statutum est, ut Judæi possint compelli ad usuras restituendas Christianis, à quibus acceperant, eas repetentibus, & si reddere detrectent, compellantur à consortio Christianorum abstinere. 3

Ex hoc infertur, quòd antequam hæc pœna plectatur à judice, non sit Christianis interdictum colloquia miscere cum Judæis, & mutuos inter se contractus venditionis, & emptionis inire: ut notat Abbas in *c. post miserabilem 12. de usur.* An verò Christianus possit jure medicinas emere à Judæo? Certum est, jus prohibere accipere medicinas à Judæo, & nihil statuere de emptione. Hinc plures censent, 4

posse

posse Christianos licitè emere à Judæis medicinas non quidem ex toto, sed ex parte tantùm, scilicet medicinas jam præparatas, quia canones tantùm prohibent frequentem familiaritatem, & ne Christiani à Judæis medicinas ultrò oblatas accipiant, non verò prohibent emere medicinas jam præparatas: ratio discriminis potest esse, quia donatio suaptè natura solet benevolentiam, & amicitiam conciliare inter homines, non ita emptio, & venditio, proinde possunt Christiani prohiberi accipere à Judæis medicinas ultrò oblatas, non verò eas jam præparatas emere. Demum si in omni lege, & transgressione, extrema, vel etiam gravis necessitas corporalis, vel spiritualis excusat à culpa contrahenda; ita nec videtur culpandus Christianus, qui ex necessitate urgentis famis cum Judæis manducat; vel medico Judæo utitur, si alius curandæ ægritudini idoneus non habeatur: ut etiam qui ex eo, quòd speret conversionem alicujus Judæi familiariùs, & frequentiùs cum eodem conversatur.

5 Quæritur tertiò, an licitum sit Christianis ea vendere Judæis, quibus ad judaicas cœremonias peragendas solent abuti; ut an Christianus licitè vendat Judæo agnum, quem scit à Judæo emi ad eum finem, ut ritu judaico eum in paschate mactet, & edat: & arborum ramos, quibus scit Judæos in suis festis esse usuros? Ratio dubitandi ea videtur esse, quia tunc ex tali venditione datur Judæis occasio suos ritus judaicos servandi, & colendi, in quibus nunc peccant: unde vendere Judæis talia, perinde est, ac consentire in eorum peccata: atqui consentientes in peccatum alterius eo ipso peccant. Tum quia si licitum esset vendere agnum Judæo, quem scit emere, ut in paschate illum mactet, & edat; cum id sit peccatum; utique licitum quoque foret vendere gladium, vel venenum furioso, vel amenti, si venditor sciat, eum usurum gladio in necem alicujus, vel etiam sui ipsius perniciem.

6 Nihilominus respondendum est cum distinctione: vel Christiani vendunt Judæis agnum, ramos arboreos, & alia id genus ad eum finem præcisè, ut possint suos ritus servare, & colere, & tunc non essent Christiani excusandi à peccato lethali, ratione causæ finalis talis venditionis: siquidem venderent res illas, ut Judæi peccata committerent; quod perinde esset, ac concurrere saltem in intentione ad peccatum Judæorum. Vel Christiani res illas, ut indifferentes, vendunt Judæis eadem intentione, quâ eas venderent alijs Christianis, quatenus res per se non ordinantur ad ritus judaicos servandos, & tunc putârim probabilius, posse Christianos vendere Judæis res illas ut omninò indifferentes; quia cùm res sint ex sua natura indifferentes, & liberum sit Judæo ijsdem benè, vel malè uti, & Christianus non inducat Judæum ad malè utendum rebus illis; immo potiùs intendat eas vendere sicut Christianis venderet; non videtur illicitè operari, sicuti non illicitè eas venderet Christianis. An verò teneatur Christianus à Judæo tunc exquirere, ad quos usus res illas emat, putârim ad id non debere adigi: quia eo ipso quòd vendit res ex natura sua indifferentes, & quibus Judæus possit uti benè, & malè, non tenetur venditor quid aliud inquirere: alioquin gravaretur venditor, si adigeretur ad diligentiam illam adhibendam; id enim onus nimis molestum ei videretur.

Quæritur quartò, an Judæi possint à Principibus Christianis puniri? Respondetur, quòd si Judæi domicilium habeant in terris Principum Christianorum, sicut subjiciuntur jurisdictioni eorundem Principum, ita si delinquant, possunt, perinde ac alij subditi in temporalibus puniri juxta mensuram delicti. Neque obstat, quòd ecclesia judicare non possit de ijs, qui foris sunt. Nam id tantùm verum est de judicio spirituali, & ecclesiastico, quia sicut Judæi in spiritualibus ecclesiæ non subjiciuntur, ita excommunicari non possunt: secus quia subjiciuntur jurisdictioni Principum Christianorum, in quorum terris, & ditionibus habent domicilium, ideo possunt authoritate eorundem Principum puniri ob crimina, quæ in rempublicam, vel Principem, aut alios privatos homines perpetrârunt: hinc si Judæus Christianum mancipium circumcidat, vel compellat circumcidi, punitur perpetuo exilio, ut notat Accursius *lib. 1. C. de Christian. mancip.* & eo ipso servus christianus donatur libertate. Rursus si Christianum circumcidat, punitur proscriptione bonorum omnium *l. Judæi C. de Judæis.* Præterea si Judæi religionem christianam oppugnent; res sacras pedibus proterant, si in Christum maledicta conijciant, in eos animadvertitur proscriptione bonorum *l. hac valitura. C. de Judæis.* 7

Imò etiam judices ecclesiastici possunt in Judæos animadvertere, si peccent contra divinam veterem legem, vel Christianos ad judaicam superstitionem inducant, vel compellant fidem Christi negare, non quidem de jure communi; sed ex constitutionibus Pontificijs hæc facultas tradita est Apostolicis Inquisitoribus, ut liquet in constitutione Gregorij XIII. cui initium est: *Antiqua Judæorum*, in qua Pontifex statuit, ut Inquisitores hæreticæ pravitatis liberè possint procedere in omnibus causis, in quibus delinquunt contra Deum, & Christum, & recensentur plures casus, in quibus Inquisitores Apostolici jubentur contra Judæos, & infideles quoscunque diligenter inquirere, ac procedere, & eos pro culpæ modo, & criminum numero punire flagellis, remigijs etiam perpetuis, exilio, & alijs pœnis recensitis in constitutione Gregoriana. Possunt etiam Episcopi, & Inquisitores inquirere, & animadvertere in Judæos, aliósque infideles delinquentes contra catholicam fidem, & religionem; præsertim si delicta committant coram Christianis, quos pravo exemplo pertrahant ad similia perpetranda. Hac ratione Gregorius IX. & Innocentius IV. jusserunt, libros Thalmudicos absumi flammis: siquidem Gregorius IX. cùm circa annum Domini 8

1230.

1230. vidisset impietates, & blasphemias contra religionem christianam in libris Thalmudicis contineri, jussit eos comburi: idque fuit executioni mandatum per Cancellarium Parisiensem; & adhuc extat rescriptum Innocentij IV. cui initium *Impia Judæorum perfidia*: ubi id factum esse confirmat, & etiam jubet, ut cæteri similes libri, si qui superessent diligenter perquirantur, flammisque tradantur.

9 Quæritur quintò, an Principes Christiani possint licitè permittere Judæis in suis terris degentibus usuras exigere? Certum est, usuras accipere esse jure naturæ, & divino prohibitum; proinde peccare eos, qui illas permittunt, vel accipiunt: quia aliquo modo videntur consentire in peccatum eorum, qui illas iniquè exigunt. Nihilominus respondetur, Principes Christianos posse Judæis usuras impunè permittere: quia non ideo Princeps peccat, quia aliqua mala non puniat in republica, cùm possit: siquidem nonnunquam consultius est quædam mala minora sinere impunita ad evitanda alia graviora, ac deteriora: sic meretrices Principes permittunt, ut etiam Synagogas Judæorum antiquas, ritúsque aliquos judaicos: ut etiam nonnulla spectacula, Judósque publicos, in quibus peccata aliqua committuntur: sicut etiam permittuntur comediæ, in quibus etiam persæpe populus peccat. Hæc autem mala tolerare, & in republica sinere impunita, non videtur ex natura sua malum, sed potius quid indifferens: proinde non peccant Principes, si subinde id permittant ad impedienda deteriora mala, ut docet Navarrus *consil. 3. de usur.*

10 Neque obstat, quòd in *in clement. 1. de usur.* anathemate percutiantur Principes concedentes suis legibus usuras, & permittentes eas exigi.

11 Nam contra est: quia plures docent, eam clementinam tantùm procedere, quando Principes permittunt impunè, ut Christiani à Christianis usuras accipiant, non verò quando Judæi eas à Christianis exigunt, eò quia isti promiserint se eas soluturos. Sed quicquid sit de hac interpretatione. Communiùs respondent, permittere impunè Judæis usuras non esse per se malum, proinde licèt in clement. prohibeantur usuræ: nihilominus consuetudo in hac parte clementinæ derogavit, præsertim sciente, & tolerante Romano Pontifice: siquidem quòd in illa clementina prohibetur, ne scilicet usuræ permittantur impunè, id tantùm prohibitum est jure canonico, & jura scripta possunt consuetudine contraria præscripta abrogari. Quamobrem ex consuetudine saltem legitimè præscripta Principes permittentes in suis Provincijs, Judæos usuras à Christianis exigere, & accipere non incurrunt excommunicationem latam *in d. clement. 1. de usuris.*

12 Quæritur sextò, an saltem Principes Christiani illicitè agant, si statuta condant, vel consuetudines confirment, quibus jubentur Christiani usuras solvere, quas se Judæis soluturos promiserant? Plures putant, eos tunc peccare, & incurrere pœnam latam *in clement. 1. de usur.* quia in illa clementina Pontifex expressè anathemate ferit eos, qui talia præcipiunt; rursus quia in *c. post miserabilem de usuris* injungitur Principibus, & Magistratibus, ut Judæos adigant ad restituendas usuras, quas à Christianis acceperunt. Alij verò cum Navarro *in d. consil. 3. de usur.* censent, licitè tunc Principes agere, eò quia sicut Christianus non peccat promittendo usuras Judæo, & promissas solvendo: ita nec Princeps, & Magistratus illicitè agit, si præcipiat Christiano, ut quas promisit Judæo usuras, solvat, quia id aliud non est nisi imperare, ut servetur fides data, stetúrque promisso, & pacto, quod per se malum non est, immo conforme rectæ rationi. Tum quia *in cap. debitores de jurejur.* statuitur, ut is, qui jurejurando promisit usuras, compellatur eas solvere, nisi jurisjurandi vinculum authoritate ecclesiæ curaverit relaxandum: ex quo conijcitur, quòd promissio usuræ solvendæ non sit suapte naturâ mala, alioquin non posset jurejurando confirmari? sicut igitur ecclesia præcipit, ut usuræ jurejurando promissæ solvantur; ita potest authoritate Principum, vel etiam consuetudine introduci, ut usuræ Judæis simpliciter promissæ solvantur. Qui huic adhærent sententiæ, explicant, præfatam *clement. de usur.* tantùm loqui de usuris, quas Christiani promittunt, & solvunt alijs Christianis, non verò ipsis Judæis. Nihilominus licet utraque sententia suis nitatur fundamentis, suósque habeat propugnatores: censerem tamen primam sententiam, ut probabiliorem præferendam, quia vix suppetit causa justa, ob quam id Princeps præcipiat: quia si ecclesia cogit usuras, quas juravimus nos soluturos Judæis solvere, id statuit, quia dat jus eas jam solutas repetendi; quod Principes sæculares non præstant, proinde est dispar ratio.

Quæritur septimò, quibúsnam Judæi ad fidem conversi teneantur acceptas usuras restituere? Respondetur usuras esse in duplici genere: aliæ enim sunt restituendæ certis personis, à quibus eas Judæi acceperunt; aliæ verò sunt incertæ, eò quia non constet Judæo usurario, à quibus eas acceperit. Quod pertinet ad usuras incertas, Paulus III. in sua constitutione 32. §. 1. disposuit, ut bona acquisita à Judæis recens conversis ad fidem catholicam ex usuris incertis non restituantur pauperibus mediante eleemosyna, nec applicentur pijs alijs operibus; sed remaneant apud eosdem Judæos recens conversos ad fidem: & meritò, quia hìc intervenit virtualis restitutio, cùm enim tales usuræ sint incertæ; seu non constet Judæo recens converso, à quibúsnam eos acceperit, essent restituendæ pauperibus mediante eleemosyna, vel applicandæ pijs operibus: atqui Judæus recens conversus habetur velut pauper; vel saltem ut usuræ eidem applicatæ induant rationem causæ piæ: siquidem talis applicatio est in opus pium, quia est in ordine 13

ad

ad tollenda impedimenta, quæ impediunt Judæos converti ad fidem catholicam. Quantum verò ad bona acquisita ex usuris certis mandat Pontifex *in dict. sua constitut.* ut hujusmodi usuræ restituantur, quibus sunt restituendæ, quia cum Judæus recens conversus certò sciat, à quonam eas acceperit, tenetur eas eidem restituere.

14 Quæritur octavò, an Pontifex Judæo recèns converso ad fidem possit condonare usuras certas? Videtur respondendum negativè, quia Paulus III. in sua constitutione 32. injungens Judæis recèns conversis restituere usuras certas ijsdem personis, à quibus eas acceperunt, disposuit id, quod disposuit ipsum jus naturale: siquidem justitia naturalis exigit, ut bona restituantur ijs, quibus debentur, proinde etiam acquisita ex usuris debent restitui suis Dominis: cùm igitur lex naturæ hanc exigat restitutionem, & Pontifex non possit dispensare in jure naturæ, ut docent communiter cum Suarez *lib. 1. de legib. c. 14. n. 5.* sequitur, non posse condonare Pontificem Judæo recèns converso usuras certas. Idque ex eo etiam firmari potest, quia usurarius non acquirit dominium usurarum secundùm communem sententiam, quam docet Covarruvias *lib. 3. variar. c. 9. n. 6.* & habetur *in l. traditio ff. de acquir. rer. dom.* ubi ut traditio transferat rerum dominium, debet esse ex causa idonea, adeò ut non sufficiat sola voluntas, & solutio usuræ non est ex causa idonea, cùm non sit donatio liberalis. Præterea dato etiam quòd Usurarius dominium acquirat; adhuc mutuatarius retinet jus ad rem, quo non potest à summo Pontifice sine delicto privari, præsertim cùm sine peccato ratione urgentis necessitatis accipiatur pecunia ad usuram: unde cum peccatum locum non habeat, non potest Pontifex in pœnam peccati privare christianum, jure quod habet ad repetendas usuras à Judæo recèns ad fidem converso.

15 Nihilominus valdè probabile est, posse Pontificem condonare Judæo recèns ad fidem converso eam usurarum partem, quæ ratione lucri cessantis, & damni emergentis posset eidem competere. Quia potest Pontifex crimen usurarum, quod tantùm toleratur, Judæis conversis ad fidem condonare; & facere ut contractus ab initio usurarius reducatur ad terminos legitimos, & inducat obligationem in mutuatario solvendi, quod justum est ratione lucri cessantis, vel damni emergentis: proinde potest Pontifex indulgere Judæis recèns ad fidem conversis, ut retineant totum id, quod ex lucro cessante, & damno emergente eis potuisset obvenire. Neque gratia hæc, quæ indulgeretur Judæo ad fidem converso esset sine justa causa: siquidem justificaretur ex eo, quòd agatur de favore fidei *c. fin. de convers. infidel. c. significâsti de homicid.* & quia Judæorum pecunia semper ferè est in exercitio negotiationis ob paratas, quas semper habent, occasiones negotiandi, & lucrandi; interveniunt requisita, ut possit locum habere ratio lucri cessantis, ut notat Castrensis *in l. 3. §. ratione de eo, quod certo loco*: & hanc sententiam in hac materia semper videtur sequi Rota Romana.

Quòd verò possit Pontifex indulgere Judæo recèns converso restitutionem in integrum quoad contractum usurarium initum cum Christiano antequam ad fidem converteretur, fingendo scilicet non factum stante æquitate, quod est factum, desumitur ex *clement. unic. de immunit. eccles.* & docent communiter Canonistæ; adeò ut Ancharanus *consil. 225. n. 2.* asserat, fictiones juris auferre quæsita uni, & dare alteri. Tum quia potest Princeps etiam in præjudicium hæredum revalidare donationem excedentem 500. aureos non insinuatam; & facere ut perinde se habeat, ac si de facto fuisset insinuata valida, ut notat Castrensis *consil. 178.* ergo potest etiam Pontifex convalidare contractum, qui ab initio fuit usurarius, eúmque reducere ad debitos terminos, ac facere ut perinde se habeat, ac si ab initio fuisset legitimus: & tunc sicut legitimatio facta à Principe retrotrahitur ad tempus nativitatis *l. 2. §. de natura restitut.* & *§. illud* & *§. nulla authent. quib. mod. natur. effic.* idque non obstante, quòd filij illegitimi minorem sint portionem hæreditatis accepturi; ita eodem modo poterit etiam Pontifex legitimare, seu convalidare contractus Judæorum, qui convertuntur ad fidem, adeò ut convalidatio retrotrahatur ad tempus, in quo fuit contractus ille initus, non obstante, quòd id cedat in damnum mutuatarij habentis jus ad repetendas usuras solutas ex vi talis contractus. Neque fit injuria tunc Mutuatario, quia ex justa, & legitima causa tunc non restituuntur usuræ quoad partem respondentem lucro cessanti, & damno emergenti, quia si contractus ab initio fuisset validus, Mutuatarius teneretur hanc partem solvere; proinde ad id etiam tenetur ex eo quòd contractus convalidetur à Pontifice, & convalidatio retrotrahatur ad tempus, quo fuit contractus initus. 16

Quæritur nonò, an licitum sit, Infidelitatem, idololatriam, & alia id genus peccata contra jus divinum bello expugnari? Respondetur, communiorem sententiam esse negativam, quam docet Molina *de justit. & jur. tract. 2. disp. 107.* idque defectu jurisdictionis, sine qua non datur punitio criminis, nisi aliunde tales Infideles subditi fuerint Christiano Magistratui; vel injuriam intulerint Christianis, aut alijs innocentibus, eis mortem inferendo, & eorum sanguinem innocentem fundendo, quia ut ait Salomon in proverb. 24. *Erue eos, qui ducuntur ad mortem.* Nihilominus affirmativa sententia videtur perquam probabilis, præsertim si accedat Pontificis consensus, ad quem pertinet defendere jus divinum, & cui ratione peccati competit jurisdictio in omnes, quia si licet Principi Christiano Infideles bello expugnare ad vindicandam injuriam hominibus illatam, quanto magis poterunt Infideles bello expugnari ex authoritate summi Pontificis 17

ad

ad vindicandam injuriam Deo illatam per idololatriam, cùm pertineat ad Pontificem defendere in terris humano modo jus divinum iniquè læsum. Tum quia hac ratione olim Judæis permissum fuit, plures gentes delere, eò quia Deum, sicut oporteret, non colerent.

17 Quæritur decimò, an Episcopi, & Inquisitores habeant jus in eos inquirendi, qui ex Christianis ad Sarracenos, vel Turcas transierunt, vel redierunt? Respondetur, jure canonico solùm expressè constitutum esse, ut Episcopi, & Inquisitores inquirant in Christianos transeuntes, vel redeuntes ad judaicam perfidiam, ut desumitur ex *c. contra Christianos de hæret. in 6.* Verùm ex eod. cap. eruitur ratio, ut dicitur *in directorio Inquisit. p. 2. q. 45.* quia sicut, qui transeunt, vel redeunt è Christianis ad Judæos, deficiunt à religione Christi, & proinde tanquam Apostatæ puniuntur: ita etiam ut Apostatæ habentur, qui è christiana fide transeunt, vel redeunt ad turcicam perfidiam. Rursus *in dict. direct. Inquisit.* habetur, quòd talium Receptores, fautores, vel defensores puniri oporteat, tanquam Receptores, Fautores, & defensores hæreticorum. Idque procedit etiam in ijs, qui cùm Christiani sint, consilium, auxilium, & favorem præstant prædictis transeuntibus, vel redeuntibus è Fidelibus ad Infideles; ut habetur in constitutione Gregorij II. quæ incipit *admodum dolenter*, & refertur in *directorio Inquisit. p. 2. q. 45.*

TITULUS VII.

De Hæreticis.

CUm Pontifex in præcedenti titulo egisset de ijs, qui non baptizati fidem Christianam, quam nunquam susceperunt cæca superstitionis caligine persusi, & confusi oppugnant, ut sunt Judæi, & Sarraceni, nunc de ijs agit, qui baptizati, & fidem Christianam professi ab ea postea defecerunt, & multipliciter in Deum peccârunt, cujusmodi sunt Hæretici, qui ab initio ecclesiæ ad nostra usque tempora ferè semper extiterunt, modò in hos, nunc in illos delapsi errores, in omnibus semper turpiter errantes, non sine ingenti animarum detrimento. Extat hic titulus etiam *in Septimo, Clement.* & *in Extravag. communibus.*

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Omnium Capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. *DUBIUS 1. h. t. Stephanus Papa rescribit omnibus Episcopis, quòd dubius in fide sit infidelis. Nec eis credendum sit, qui fidei veritatem ignorant. Ubi notat Glossa, quòd dubius in fide non possit esse testis.*

C. *QUI ALIOS 2. h. t. Leo Papa rescribit, eum se errare demonstrare, qui cum alios revocare ab errore commodè possit; illos non revocat.*

C. *FIRMISSIME 3. h. t. Ex D. Augustino declaratur, hæreticos, & schismaticos nisi resipiscant in æternum damnari. Nec ad salutem eis prodesse baptismum, eleemosynam, & mori pro Christo.*

C. *FRATERNITATIS 4. h. t. Gregorius IX. declarat, quòd si damnetur auctor, ejus scripta non recipiuntur. Quamvis ut notat Glossa, bona essent.*

C. *SI QUIS EPISCOPUS 5. h. t. Ex Concilio Africano statuitur, ut Episcopus, si moriens instituat hæredem hæreticum, vel paganum, aut extraneum à sua consanguinitate, sive consanguineum, saltem post mortem excommunicetur, vel declaretur excommunicatus; & non oretur pro eo. Ex hoc textu claret, neminem posse instituere in hæredem hæreticum licèt consanguineum. Et Episcopum non habentem consanguineos debere instituere hæredem ipsam ecclesiam.*

C. *IN EOS 6. h. t. statuitur idem ac in præcedenti, & ulterius extenditur ad omnes Clericos, quibus pariter inhibetur instituere hæredes hæreticos, & ijsdem dare aliquid; non solùm in morte; sed neque in vita: non tamen id procedit in extrema necessitate; quia tunc aliquid ipsis dare, ne pereant fame, est præceptum naturæ. Tum quia, si vivant, possunt converti.*

C. *CUM CHRISTUS 7. h. t. Alexander III. declarat, quòd sicut Christus est verus Deus, ita verus homo, ex anima rationali, & humana carne subsistens: & decidit, oppositum sentire esse hæreticum, & contrarium asserentem subjici anathemati; ut si quis dicat, Christum non esse aliquid, secundùm quod est homo.*

C. SICUT AIT 8. h. t. Ex Concilio Lateranensi declarantur excommunicati haeretici, & eorum fautores; ut etiam, qui eos tenent in domo, vel in sua terra, vel fovent, vel praesumunt negotiationem exercere cum illis: & si in hoc peccato decedant, non sepeliuntur in loco sacro; nec fit oblatio pro illis, non obstante quocunque indulto. Quia ut notat Glossa, ratione delicti, amittitur prilegium.

C. AD ABOLENDAM 9. h. t. Lucius III. declarat haereticum eum, qui non metuit aliter sentire de Sacramentis, quàm Romana Ecclesia praedicat, & observat: & etiam illum, qui ab Episcopo cum Consilio Clericorum judicatur haereticus, esse excommunicatum: & sede vacante, qui à Clericis judicatur haereticus est excommunicatus ex hac decretali. Rursus clericus, qui manifestè in haeresi est deprehensus, nisi statim cognito errore spontè recurrat ad unitatem fidei catholicae, & suum errorem abjuret, exhibeatque congruam satisfactionem, degradatur, seu spoliatur praerogativa Clericatûs cum omni officio, & beneficio ecclesiastico; & datur potestati saeculari debitè puniendus; sicut & laicus punitur, nisi statim abjuraverit. Rursus qui deprehenduntur notati aliqua sola suspicione, nisi ad arbitrium Episcopi, juxta considerationem suspicionis, & qualitatem personae congruenter se purgaverint, subjacent eidem poenae. Item qui post erroris abjurationem, vel postquam se purgaverint in examine proprij Episcopi, recèns in abjuratam incidunt haeresim, relinquuntur brachio saeculari sine ulla audientia. Rursus statuit Pontifex, ut Rectores, & Barones civitatum, ac locorum commoniti ab Episcopo jurent corporaliter promittendo, quòd requisiti fideliter, & efficaciter adjuvabunt ecclesiam contra haereticos, & complices pro suis viribus: quòd si id nolint promittere, praecipit Pontifex, ut priventur honoribus, quos habent, nec ad alios assumantur, & excommunicentur, & eorum terrae interdicantur. Demum civitas, quae resistet huice statutis, & contra monitionem Episcopi negliget punire haereticos, erit privanda commercio aliarum civitatum; imò & dignitate Episcopali. Notandum est cum Glossa, eum dici manifestè deprehensum in haeresi, vel evidentia facti, qui publicè praedicat haeresim: vel legitima probatione per testes; vel ex sua confessione est convictus. Rursus clericum quamvis depositum adhuc teneri vivere clericaliter: & gaudere privilegio; nisi sit incorrigibilis. In tribus tamen casibus traditur curiae saeculari: primò in crimine haeresis, ut in hoc textu: secundò in crimine falsi c. ad falsariorum de crimine Falsi: tertiò quando est depositus propter calumniam, vel contumeliam, quam intulit Episcopo 11. q. 1. aliàs non traditur curiae saeculari. Caeterum si quis sit condemnatus haereticus, non compellitur redire: sed si spontè redit, recipitur abjurato errore, & detruditur in perpetuum carcerem ut poenitentiam agat c. penult. h. t. quòd si condemnatus haereticus sit laicus, non traditur judici saeculari; quia in causa haeresis sententia ferenda est ab ecclesia; executio tamen fit per judicem laicum.

C. VERGENTIS 10. h. t. Innocentius III. statuit, ut bona haereticorum publicentur, & confiscentur, & in terris ecclesiae applicentur fisco ecclesiastico: & in terris saecularium fisco judicum saecularium: quòd si id negligant, compelli debeant per censuras ecclesiasticas. Rursus prohibet, ne talia bona ampliùs restituantur haereticis, nisi resipiscant, & convertantur; tunc enim potest Judex ex misericordia illis condonare, ac restituere bona. Praeterea declarat Pontifex, filios haereticorum perinde amittere haereditatem, sicut in crimine laesae majestatis. Sunt plures casus, in quibus filij temporaliter puniuntur in jure canonico pro crimine parentum.

C. SI ADVERSUS 11. h. t. Idem Pont. suspendit ab officio, & declarat notatos perpetua infamia Advocatos, & Notarios, qui haereticis, vel eorum fautoribus in aliquo dederint auxilium, vel consilium, favorem, vel patrocinium in causis haeresis, vel factis; vel si attentaverint in eorum favorem facere scripta, vel juramenta publica. Notat tamen Glossa, hanc poenam contra dantes auxilium videri tantùm habere locum, si post annum non se correxerint; quia tunc accensentur haereticis c. Excommunicamus 13. h. t.

C. CUM EX INJUNCTO 12. h. t. Idem Pont. declarat, reprehendendos esse laicos celebrantes occulta conventicula, & eos, qui officia praedicationis Christi sibi usurpant, qui eludunt simplicitatem sacerdotum, & aspernantur eorum consortium: & in textu additur ratio, quia cum Christus sit lux, odit tenebras, & jussit praedicari omni creaturae in lumine, & super tecta: tum quia ordo Doctorum praecipuus est in ecclesia, nec quisquam debet indifferenter sibi usurpare officium praedicationis. Rursus statuit Pontifex, ut in non litteratis sacerdotibus honoretur officium sacerdotale. Demum addit, aliud esse fratrem delinquentem corripere, quod est juxta evangelium, & aliud manifestè reprehendere, quod est contra charitatem, & propterea nulli licitum secundùm evangelium.

C. EXCOMMUNICAMUS 13. h. t. Innocentius III. in Concilio Generali Lateranensi anathemate percutit omnes haereticos, quocunque nomine dicantur, & statuit, ut damnati, de haeresi relinquantur brachio saeculari puniendi, & eorum bona, si sint laici, tradantur fisco, si clerici applicentur ecclesijs, à quibus stipendia acceperunt. Item suspectos de haeresi, nisi legitimè se probaverint juxta considerationem suspicionis, & qualitatem personae declarat, esse excommunicandos, & vitandos donec satisfecerint: & si per annum perstiterint in excommunicatione esse condemnandos ut haereticos. Praeterea statuit, ut potestates saeculares moneantur; & per censuras

ras compellantur publicè jurare, se non permissuros in suis dominijs morari hæreticos ab ecclesia damnatos sive eorum potestas temporalis sit, sive perpetua: & mandat Pontifex excommunicari à Metropolitano, aliisque Episcopis comprovincialibus eos Dominos, qui negligunt suas terras ab hæresi purgare: quòd si infra annum non satisfecerint juxta hanc decretalem, debet id significari Papæ, qui ex tunc denunciet vasallos solutos à fidelitate, & terras exponat Catholicis occupandas salvo jure dominij principalis, dummodo in hoc Dominus principalis non obstet, nec ponat impedimentum. Rursus indulget Pontifex Catholicis qui insigniuntur signo crucis ad exterminandos hæreticos eadem privilegia, & indulgentias, quibus gaudent accedentes in subsidium Terræ Sanctæ. Rursus anathemate percutit credentes Receptores, Defensores, & Fautores hæreticorum, quos etiam declarat infames, si intra annum non satisfecerint, & prohibet admitti ad publica officia, vel etiam ad eligendos alios ad talia officia: immo eos etiam privat potestate testandi, & succedendi hæreditati. Sin verò sit clericus, deponitur ab officio, & beneficio. Rursus Pontifex declarat excommunicatos eos, qui contemnunt tales vitare, postquam sunt ab ecclesia notati, donec satisfecerint, & prohibet, ne ullus sacerdos ipsis administret ecclesiæ sacramenta, nec ijsdem mortuis det Christianam sepulturam, nec accipiat ab eis eleemosynam, nec oblationes: & contra facientes privantur suo officio, quòd ipsis non restituitur nisi ex speciali indulto sedis Apostolicæ. Quòd si sint Regulares, mandat Pontifex, ut non serventur eorum privilegia in illa Diœcesi. Rursus mandat, ut Archiepiscopi per se, vel per alias idoneas personas semel in anno visitent parochiam, in qua est fama, habitare ibi hæreticos: immo si expediens visum fuerit, debent etiam totam viciniam compellere jurare, ut si quos hæreticos sciverint, vel conventicula: vel vitâ, & moribus, discedentes à communi vita, & moribus fidelium, eos significent Episcopo, qui vocet ad se accusatos, qui nisi se purgaverint a reatu ipsis objecto, vel si post purgationem redeant ad eandem perfidiam canonicè puniantur. Quòd si noluerint jurare, vult Pontifex esse reputandos ut hæreticos. Tandem declarat, Episcopum esse deponendum ab Episcopatu, si negligens deprehendatur in purganda sua Diœcesi ab hæreticis, si adsint. Ex quo textu notat Glossa, solam suspicionem, seu præsumptionem inducere purgationem canonicam, si tamen probabilis sit; aliàs non inducit aliam purgationem, in qua attendenda est qualitas, & infamia personæ. Rursus quamvis instrumenta facta ab excommunicato non valeant, nihilominus rescriptum impetratum ab excommunicato est validum, quia habet vim à concedente, & non ab impetrante. Hodie tamen non valet nisi in certis casibus c. 1. de rescript. in 6. Rursus quando Papa expressè sibi non reservat absolutionem, tunc videtur concedere facultatem Ordinarijs, seu Episcopis locorum, ut possint ipsi absolvere c. nuper de sent. excommunic.

C. SICUT 14. h. t. Gregorius IX. rescribit Archiepiscopo Mediolanensi, laicis cujuscunque sint Ordinis esse interdictum officium prædicandi, eò quia Ordo Doctorum sit præcipuus in ecclesia, & officium prædicandi competat solis ecclesiasticis.

C. EXCOMMUNICAMUS 15. h. t. Idem Pont. statuit, ut omnes hæretici, qui sunt excommunicati, & damnati ab ecclesia tradi debeant brachio sæculari, sin verò sint Clerici, priùs degradentur. Verùm si velint resipiscere abjurare errorem, & agere pœnitentiam, sunt recipiendi, sed detrudendi in perpetuum carcerem. Hodie tamen sine distinctione Magistratus sæculares hæreticos sibi traditos ab inquisitoribus puniunt juxta delictum c. ut inquisitioni de hæret. in 6.

C. ABSOLUTUS 16. h. t. Idem Pont. declarat absolutos ab omni obligatione, fidelitate, seu homagio, immo etiam juramento subditos, quorum Dominus in manifestam hæresim est lapsus: ne sub jurisdictione hæretici subditi Catholici inficiantur eadem peste.

IN SEXTO.

C. QUONIAM 1. h. t. Gregorius IX. rescribit Archiepiscopo Rhemensi, & suis Suffraganeis. Quòd si Clericus constitutus in sacris pro crimine hæresis sit tradendus brachio sæculari, sufficiat solus ejus Episcopus ad eum degradandum convocatis Abbatibus, aliisque Prælatis, & Religiosis, ac personis litteratis suæ ecclesiæ, si ita expedire judicaverit, ut in Tridentino sess. 13. de refor. c. 2. Cæterum pro degradatione Presbyteri in alijs casibus debent esse Episcopi, ut tres in Diacono c. si quis sumendus 15. q. 5.

C. QUICUNQUE 2. h. t. Alexander III. declarat, excommunicatos, donec idoneè satisfecerint, eos, qui præsumpserint scienter dare ecclesiasticam sepulturam hæreticis, ut etiam eorum Defensores, & Fautores; & declarat, non esse absolvendos, nisi priùs publicè proprijs manibus extumulaverint humata in loco sacro cadavera, & vult locum illum carere perpetua sepultura. Rursus decernit esse excommunicandos laicos, qui publicè, vel secretè disputaverint de fide catholica. Rursus hæredes, credentes, Receptores, Defensores, & eorum Fautores, & ipsorum filios usque ad secundam generationem non posse admitti ad aliquod beneficium ecclesiasticum, vel officium publicum, & si secus fiat, factum est irritum. Præterea declarat privatum beneficio ecclesiastico, si illud ad preces hæretici fuerit adeptus, quinimò si scienter illud recepit, fit inhabilis ad alia, vel similia beneficia. Demum declarat irritam emancipationem filiorum, quorum parentes deteguntur fuisse hæretici ante emancipationem. Ratio est, quia si pater sit hære-

hæreticus, filij sunt sui juris, proinde non indigent emancipatione. Notat tamen Glossa in hoc textu, excommunicatos sepultos in loco sacro esse extumulandos, si eorum ossa cognoscantur: secus si non possunt cognosci, ut distincta ab alijs, c. sacris de sepult.

C. FILIJ 3. h. t. Idem Pont. declarat, quòd si parentes decumbentes in lecto vocent hæreticos, à quibus consolationem accipiant, & ita moriantur; non sint tunc mortuorum filij, vel hæredes admittendi ad probandum eorum parentes non fuisse tunc sanæ mentis, quando petierunt illam consolationem, si cùm viverent, erant diffamati de hæresi, vel legitimè constiterit, quòd quando petierunt hæreticos, erant sanæ mentis, alioquin filij admittuntur ad probanda præmissa, non tamen per uxores, filios, vel alios ex suis, sed per alios testes fidei Catholicæ zelatores, quique sint fide digni, & probatæ vitæ.

C. SUPER EO 4. h. t. mandat idem Pont. eos qui semel abjurârunt errorem, vel se purgârunt in examine proprij Antistitis, si iterum reincidant in abjuratam hæresim sine audientia esse relinquendos judicio sæculari, etiam si convertantur. Si tamen in illis appareant signa manifesta pœnitentiæ, non denegantur ijsdem petita sacramenta Pœnitentiæ, & Eucharistiæ, quia ecclesia non claudit suum gremium resipiscenti, & redeunti.

C. IN FIDEI FAVOREM 5. h. t. Idem Pont. declarat, excommunicatos esse admittendos ad testificandum contra hæreticos credentes, Fautores, Receptores, & Defensores eorum in negotio inquisitionis, immo etiam participes, & socios criminis, si præsumantur non dicere falsum: quæ præsumptio sumi debet ex conjecturis verisimilibus, ex numero, & qualitate personarum, & ex alijs circumstantijs: notat tamen Glossa, non esse excommunicatos admittendos, ut nec etiam socios criminis, quando non proceditur per modum inquisitionis, sed accusationis, vel exceptionis, quia standum est juri antiquo, quando non est correctum.

C. PRÆSIDENTES 6. h. t. Idem Pont. rescribit, quòd, licèt Officiales alicujus Regni, vel loci sint excommunicati, & solùm de facto, non autem de jure habent jurisdictionem, possint nihilominus, & debeant contra hæreticos, credentes, Fautores, Receptores, & Defensores exercere justitiam, & suum officium, si requisiti sint ab Ordinarijs, vel Inquisitoribus, aut eorum delegatis, quando non possunt sine periculo moræ, vel negotij recurrere ad legitimos Superiores. Et declarat Pontifex, requirentes hos excommunicatos non incurrere excommunicationem. Secus tamen, si non sit periculum in mora, & possint recurrere ad superiores legitimos; recurrunt nihilominus ad excommunicatos, tunc enim ob communionem sunt, & ipsi excommunicati c. nuper de sent. excommun.

C. CUM CONTUMACIA 7. h. t. declarat idem Pont. suspectos de hæresi esse condemnandos ut hæreticos, si vocati ab Inquisitoribus, ut de fide respondeant, nolint parere, vel se absentent, & per annum sordescant in contumacia. Ubi notat Glossa, citatum ob suspicionem, si nolit venire, fieri contumacem, & ut vehementer suspectum esse excomunicandum: immo & condemnandum ut hæreticum, si per annum in illa persistiterit, quia vehemens præsumptio transit in violentam, quæ inducit condemnationem. Rursus in citatione debet exprimi, ut accedat responsurus de fide: quia in alijs criminibus, si citatus, ut veniat responsurus, per annum non compareat, habetur pro convicto, non pro hæretico.

C. ACCUSATUS 8. h. t. Idem Pont. declarat, quòd si accusatus de hæresi, vel suspectus, contra quem de hoc crimine magna, & vehemens suspicio orta erat, si hæresin in judicio abjuravit, & postea in eandem labitur, debeat censeri quadam jurisfictione relapsus; quamvis ante abjurationem hæresis crimen non plenè probatum fuerit contra ipsum. Sin verò levis, & modica fuit illa suspicio, tunc non est puniendus pœnâ relapsorum. Sed alia gravi, seu non est comburendus, sed degradandus, & perpetuò murandus. Rursus declarat Pontifex, quòd si hæreticus in una specie hæresis, vel in uno articulo specialiter, & generaliter abjurat hæresin, si postea in aliam incidit speciem hæresis judicatur, ut relapsus in hæresin. Ille verò de cujus lapsu in hæresin ante, vel post abjurationem constat, si postea hæreticos recipiat, deducat, visitet, & munera illis donet, vel favorem impendat, judicatur ut relapsus, eò quia præsumitur id fieri ex consequentia probati erroris. Rursus statuit, ut testis perjurus licèt post pœnitentiam repellatur, nihilominus in causa hæresis, si velit corrigere suum perjurium, & deponere contra se, vel alios suos complices, & appareat ex indicijs talem, non moveri ex levitate animi, vel fomite odij, vel cupiditate pecuniæ, sed solo fidei catholicæ zelo velle corrigere suum dictum, sit admittendus, nisi aliud obstet, idq; in favorem fidei. Rursus præcipit Pontifex Inquisitoribus, ne se intromittant, nec puniant exercentes divinationes, & sortilegia, nisi manifestè sapiant hæresin, adeò ut relinquant eos puniendos suis Judicibus. Præterea si fautor hæreticorum, non tamen hæreticus, promisit Inquisitoribus, immo obligavit sua bona ad peragendam pœnitentiam, quam Inquisitores velint injungere, si moriatur, antequam illi pœnitentia injungatur, hæres mortui non possit tunc cogi ad satisfaciendum: sin verò antequam moreretur, fuit pœnitentia injuncta nondum tamen peracta, & pœnitentia erat complenda in bonis temporalibus, tunc debeat hæres cogi ad explendam talem pœnitentiam, quia bona tunc transierunt ad hæredem. Rursus si quis moriatur hæreticus, quamvis in ejus vita non fuerit lata sententia pro confiscatione bonorum, debeant nihilominus hæc post mortem confiscari, quia hæres non debet amitti ad successionem hæretici.

De-

Demum declarat esse ab Inquisitoribus puniendos Clericos instruentes hæreticos ad celandam hæresim. In hoc textu notat Glossa, per plenam præsumptionem vehementem delictum non dici plenè probatum, proinde quando exigit plenam probationem, tunc non sufficit sola plena præsumptio vehemens. Rursus consuetudinem velle, ut suspectus de hæresi in uno articulo cogatur abjurare omnem hæresim generaliter. Rursus notandum est, quòd propriè ille dicitur relapsus, qui incidit in eandem hæresin, de qua fuerat antea convictus, quia si tantùm erat contra ipsum quædam præsumptio, non dicitur tunc propriè, sed tantùm per fictionem juris relapsus, quamvis puniendus sit pœna relapsorum. Rursus qui abjuravit unam hæresin specialiter, si deinde incidat in aliam, & non in eandem, non dicitur propriè relapsus, si specialiter abjuraverit illam hæresin, secus enim si generaliter, quamvis principaliter talem hæresin. Rursus notat Glossa, crimina extingui per mortem, & pro extincto crimine non esse pœnitentiam injungendam, nisi antea fuerit imposita. Demum notat post 40. elapsos annos à morte patris non posse filios spoliari bonis paternis, quæ bona fide possederunt.

C. STATUTUM 9. h. t. Urbanus IV. declarat, non valere statutum loci, quod directè, vel indirectè impedit, vel retardat Inquisitores, ne suum valeant munus obire: & Rectores esse compellendos censuris, ut hoc statutum deferant Inquisitori, & debeat tale statutum revocari, vel moderari, ne ullo modo impediatur, vel retardetur processus inquisitionis.

C. NE ALIQUI 10. h. t. Clemens IV. declarat, officium Inquisitoris hæresis non expirare per mortem concedentis, seu Papæ etiam quoad negotia priùs non cœpta, vel exorta. Ubi notat Glossa, textum esse intelligendum de simplici Inquisitore, quia si fuisset adjecta clausula usque ad beneplacitum voluntatis, tunc aliter proceditur.

C. UT OFFICIUM 11. h. t. Idem Pont. declarat, quòd si sint plures Inquisitores, singuli, vel conjunctim possint simul cognoscere causas: præcipit tamen ipsis, ut in condemnandis, vel absolvendis Reis juxta canones anteponant timorem Dei cuilibet humano respectui, & solerter considerent in absolvendo, ne simulatè, & fraudulenter convertantur absolvendi, & se, ac Inquisitores decipiant. Rursus si excipiantur testes super crimine hæresis, vel super tangentibus idem crimen, debeant accipi coram publico Notario, & debeant itidem adhiberi duæ personæ religiosæ, & discretæ. Quòd si Notarius commodè haberi non possit, debeant tunc scribi depositiones testium per duos viros idoneos. Rursus ut Inquisitores possint cogere ad scribendum testimonia locò Notarij Religiosos habentes praxin, & qui in sæculo exercuerunt officium Notarij non obstante jure, vel regula, ut etiam clericos sæculares, & alios à Sede Apostolica assignatos. Rursus declarat, posse Inquisitorem inhibere prædicationem Quæstoribus, & alijs, si velit ipse aliquem exercere inquisitionis actum. Rursus ut possit Inquisitor invocare auxilium brachij sæcularis ad capiendum hæreticum, vel etiam eos, qui impediunt capturam remotâ appellatione non obstantibus privilegijs sub quacunque forma verborum. Rursus concedit Pontifex Inquisitoribus, ut possint præcipere Magistratibus, & Officialibus juramentum, quo promittant servare, vel facere, ut serventur à suis subditis omnes constitutiones à sede Apostolica promulgatæ contra hæreticos; & si nolint jurare, habendi sint ut infames, & ut suspecti de hæresi sint etiam privandi officio, & regimine, & non sint imposterum amplius assumendi ad publicum officium. Ubi notat Glossa, in alijs causis non posse Religiosum exercere officium Tabellionis.

C. UT COMMISSI 12. h. t. Bonifacius VIII. concedit facultatem Inquisitoribus, & eorum singulis committendi citationes, & denunciationes sententiarum, quas in quoslibet hæreticos, credentes, Receptores, Defensores, & eorum Fautores ferre possent: ut etiam vocandi prout expedierit quoslibet idoneos, & peritos, ut eis assistant in ferendis sententijs, & præbeant consilium opportunum; immo etiam injungendi ipsis peritis in virtute obedientiæ, ut super his pareant: Rursus etiam concedit illis facultatem convocandi clerum, & populum civitatum, castrorum, & aliorum locorum, prout visum fuerit expedire super negotijs fidei: rursus etiam procedendi contra illos, de quibus constat non deliquisse in fide in Provincia talis Inquisitoris, licèt postea se transtulerint in aliam: rursus etiam præcipiendi quibuslibet, ut ipsis Inquisitoribus consignentur libri, & scripta, quæcunque in quibus continentur inquisitiones, & processus contra hæreticos facti per quoscunque authoritate Apostolica, vel Legatorum: rursus mitigandi etiam, & mutandi pœnas illorum, qui humiliter obedientes suis mandatis sunt in carcere, vel muro inclusi, si ita congruere visum fuerit; præcipit tamen Pontifex, ut id fiat simul cum Prælatis, quorum jurisdictioni subsunt: rursus dat etiam ipsis facultatem privandi, & declarandi privatos dignitatibus, & beneficijs ecclesiasticis de consilio Diœcesanorum, vel ipsis absentibus suorum Vicariorum, & officijs publicis, ac honoribus, quibuscunque eosdem hæreticos, credentes, Receptores, Defensores, & eorum filios, ac nepotes. Ex quo textu liquet, eum, qui peccavit peccato hæresis in prima Provincia, si se transferat ad secundam, possit Inquisitor secundæ cognoscere super causa ipsius, quia ubi hæreticus invenitur, ibi convenitur de crimine.

C. CONTRA CHRISTIANOS 13. h. t. declarat idem Pont. Christianos transeuntes, vel redeuntes ad judaismum, quamvis in infantia fuerint baptizati, vel etiam metu mortis, non tamen absolutè, & præcisè fuerint coacti baptizari, esse puniendos tanquam hæreticos, si confessi sint, & per Christianos, vel Judæos con-

convicti: & mandat Pontifex procedi contra Fautores, & Receptores eorum, sicut contra Receptores hæreticorum. Ubi notat Glossa, quòd bona Judæorum tunc devolvuntur ad filios catholicos c. Judæi 1. q. 4. *vel confiscantur* c. cum secundum h. t.

C. *DECREVIT 14. h. t. idem Pont. declarat, dotes uxorum Catholicorum non confiscari ob hæresin maritorum, si quando nupserunt, nescierunt, viros esse hæreticos: & ut notat Glossa, uxores præsumuntur ignorare, nisi probetur, eas non potuisse ignorare* c. præsumimus de regul. jur.

C. *STATUTUM 15. h. t. Idem Pont. statuit, ut filij hæreticorum, credentium, vel faventium ex paterna linea usque ad secundum gradum, & ex materna usque ad primum non possint habere beneficia, vel officia. Quod tamen procedit, si constet, parentes fuisse mortuos hæreticos: secus enim est, si constet eos fuisse emendatos, & unitos ecclesiæ Catholicæ, ac pœnitentiam egisse ad mandatum ecclesiæ pro culpa commissa. Ubi notat Glossa, textum etiam procedere de filijs illegitimis.*

C. *INQUISITORES 16. h. t. Idem Pont. declarat, Inquisitorem Papæ super hæresi sine speciali mandato non debere inquirere contra Episcopum, sed si eum culpabilem sciverit, teneatur nunciare Papæ, ac Sedi Apostolicæ. Ubi notat Glossa, deputatum ab alio, quàm à Papa, non posse contra Episcopos procedere, nisi id expressum sit in litteris Apostolicis, imò nec posse inquirere, ut causam instructam remittat* c. constituit de appellat. *Cæterum ex regula generali in constitutione odiosa non comprehenduntur Episcopi per verba generalia expreßa, nisi exprimantur proprij Episcopi, idque ob eorum prærogativam,* c. quia periculosum de sent. excommun.

C. *PER HOC 17. h. t. Idem Pont. declarat, quòd si Papa deleget alicui generaliter, vel aliquibus negotium hæreticæ pravitatis in aliqua Diœcesi, ita sit intelligendum, ut non deroget Diœcesano, quin possit procedere in eodem negotio authoritate Ordinaria, vel delegata, si eam habeat: imò declarat Pontifex, de eodem facto posse inquirere Ordinarium, & Inquisitorem communiter, vel divisim, & si divisim procedant, teneantur invicem communicare processus, ut veritas facti exactiùs deprehendatur. imò nisi in tali casu alter alteri judicaverit deferendum, sententia præferenda sit simul per utrosque, qui si non conveniant, mittendus est ad Sedem Apostolicam per utrosque sufficienter instructus super eodem negotio. Demum mandat Pontifex, ut Episcopus sive ordinaria, sive delegata potestate procedat, debeat in procedendo servare modum, quem servant Inquisitores per jura communia, vel speciales concessiones Sedis Apostolicæ. Ubi notat Glossa, inter Episcopum, & Inquisitorem non dari locum præventionis, & quemlibet posse procedere. Secus tamen quando Papa delegat specialiter. Cæterum Inquisitores possunt etiam separatim procedere.*

C. *UT INQUISITORES 18. h. t. Idem Pont. rescribit, ut Principes, & Rectores sæculares obediant Episcopis, & Inquisitoribus, & intendant in captione, investigatione, & diligenti custodia hæreticorum, & Fautorum, & cùm fuerint requisiti, & capti trudantur in carceres Episcoporum, vel Inquisitorum, vel alibi in districtu, ubi Episcopus, vel Inquisitor mandaverit, & custodiantur arctè per viros Catholicos ab Episcopo, vel Inquisitore deputandos, donec eorum negotium terminetur per judicium ecclesiæ. Rursus circa condemnatos de hæresi ipsis relictos statuit Pontifex, ut illos statim accipiant, & absque dilatione puniant, non obstante appellatione, vel proclamatione eorum, quia hæ ipsis interdicuntur à legibus. Præterea prohibet Pontifex, ne Domini, & Officiales prædicti cognoscant, vel judicent de crimine hæresis, eò quia sit ecclesiasticum, & ejus judicium pertineat ad ecclesiam. Immo ne liberent è carcere captos pro hæresi sine licentia, & mandato Episcopi, vel Inquisitoris, & executionem sibi injunctam statim adimpleant, & non præsumant directè, vel indirectè impedire sententiam, vel processum Judicum ecclesiasticorum: & contra facientes declarantur excommunicati: imò si per annum sordescant in excommunicatione, sintque pertinaces etiam condemnantur ut hæretici. Ex quo textu colligitur, crimen hæresis ita pertinere ad forum ecclesiasticum, ut potestas sæcularis, nec custodiam possit adhibere ad custodiendum homines suspectos, sed custodes sint assignandi ab Episcopo, vel Inquisitore. Rursus in causa criminali latam sententiam posse statim executioni mandari non expectatis decem diebus, tametsi plures contrarium doceant cum Panormitano. Cæterum sacrilegium est mixti fori, proinde laicus sacrilegus potest capi tam à Judice ecclesiastico, quam sæculari, & datur locus proventionis* cap. Concil. Gener. de for. compet. *Quòd si Judex sæcularis, eò quia timeat excommunicationem, non audeat suum subditum capere, potest illum petere ab ecclesiastico.*

C. *CUM SECUNDUM 19. h. t. declarat idem Pont. bona hæreticorum esse ipso jure confiscata, quod probatur triplici argumento legali, sed apprehensionem bonorum, & executionem confiscationis non debere fieri ante promulgatã sententiam ab Episcopo, vel à persona ecclesiastica habente potestatem: quia qui contrahit incestuosas nuptias; vel Raptoris, contradicentibus parentibus; vel qui prohibita transvehunt, privantur ipso jure, & multò magis hæreticorum bona ipso jure censeri debent confiscata. Ubi notat Glossa, bona hæretici ecclesiastici titulati, si sint ecclesiarum non confiscari* c. volentes clement. h. t. *Cæterum bona laicorum hæreticorum sunt confiscata ipso jure, cum primùm committitur hæresis, perinde ac in crimine læsæ Majestatis, & confiscatio valet, tametsi laicus habeat filios catholicos, adeò ut bona per fiscum vindicentur*

de

de manibus illius, à quo possidentur absque ullo pretio, tametsi bona illa per multas manus transierint.

C. STATUTA 20. & ult. h. t. Idem Pont. declarat, in causa Hæreticorum posse procedi simpliciter, & de plano sine strepitu, & figura judicij. Immo si ob potentiam reorum timeatur imminere grave periculum accusatoribus, testibus, vel deponentibus, si eorum nomina publicentur, statuit Pontifex, ut tunc secretè coram Eipscopo, vel eo absente coram Vicario possit procedi, ita tamen, ut si adsit Inquisitor, totus processus debeat illi manifestari, & de illius consilio procedi ad sententiam, & condemnationem. Quinimò si adsint consultores, mandat Pontifex, ut possit ipsis indici secretum de promissis: immo si opus fuerit etiam sub pœna excommunicationis ipso facto incurrendæ, si secretum transgrediantur. Episcopus verò, & Inquisitores quamvis non excommunicentur, tenentur tamen in virtute sanctæ obedientiæ ad secretum servandum. Demum præcipitur Episcopis, & Inquisitoribus, ut ubi est securitas, non dicant, esse periculum, nec nomina supprimant, nec è contra, ubi est periculum, dicant esse securitatem, & sic nomina vulgentur. Ex quo textu liquet contra hæreticos non esse servandum ordinem judiciarium, & posse procedi sine strepitu, & figurâ judicij. Rursus ob periculum gravis damni, quod inde sequitur posse supprimi nomina testium, & aliorum: & quia hodie hoc periculum semper timetur, ideò indistinctè nunquam publicantur nomina.

IN SEPTIMO.

C. INNOCENTIUS 1. h. t. Innocentius IV. confirmat, & jubet servari leges Friderici Imperatoris in Reos hæreticæ pravitatis, & eorum complices, ac Fautores latas, inter quas leges, quæ ibi habentur, una est, ut hæretici quocunque nomine censeantur, ubicunque per Imperium damnati fuerint ab ecclesia, & sæculari judicio assignati debitâ puniantur animadversione. Quòd si aliquis ex prædictis postquam fuerint deprehensi, territi metu mortis redire voluerint ad fidei unitatem juxta canonicas sanctiones ad agendam pœnitentiam in perpetuum carcerem detrudantur.

C. NOVERIT 2. h. t. Idem Pont. declarat speciatim excommunicatos aliquos hæreticos, ut sunt Cathari, Patareni, pauperes de Lugduno, Passagini, Josepini, Arnaldistæ, Speronistæ, & demum omnes singulari opinione in ecclesiam catholicam pertinaces, habentes quidem diversas species, sed caudas invicem colligatas, eò quia de vanitate conveniant in id ipsum: & statuit Pontifex, ut damnati per ecclesiam sæculari judicio relinquantur debita animadversione puniendi, clericis priùs à suis ordinibus degradatis: quòd si aliqui de prædictis postquam fuerint deprehensi, redire noluerint ad agendam condignam pœnitentiam, detrudantur in perpetuum carcerem, & judicentur etiam ut hæretici credentes eorum erroribus. Rursus Receptores, Defensores, Fautores hæreticorum declarantur subjacere sententiæ excommunicationis, & si non cessaverint à sua præsumptione, ipso jure fiunt etiam infames, & inhabiles ad publica officia, seu consilia, & etiam intestabiles.

C. QUI HÆRETICA LABE 3. h. t. Urbanus IV. mandat Inquisitoribus Ordinis Prædicatorum in Provincijs Lombardiæ, Marchiæ, & Januensi, ut qui hæretica labe penitus abjurata redire voluerint ad ecclesiasticam unitatem eis juxta formam ecclesiæ absolutionis beneficium debeant impendere: proviso tamen solerter ne simulata conversione redeant fraudulenter, ne sub specie agni lupum gerant. Quòd si aliqui fuerint judicandi hæretici, vel incarcerationis pœna perpetua alicui pro tali crimine sit infligenda, mandat Pontifex, ut Inquisitores per se de consilio Diœcesanorum, vel suorum Vicariorum procedant ad talem sententiam ferendam adhibitis Religiosis, & discretis personis, in quarum præsentia conscribantur depositiones testium, & procedatur ad sententiam tali examine, & indagatione veritatis, ut Rei nullo modo graventur ultra meritum, & ideo mandat Pontifex, ut nonnisi cum maxima cautela procedatur.

C. CUM NONNULLI 6. h. t. Joannes XIII. prohibet, & damnat fœdera cum hæreticis inita, & mandat fratri Lamberto Ordinis Prædicatorum Inquisitori hæreticæ pravitatis, ut contra Fautores hæreticorum, & alios quoslibet de crimine pravitatis hæreticæ culpabiles, vel suspectos, procedat solerter, & fungatur Inquisitionis officio juxta formam canonum, ac privilegiorum concessorum.

C. EXHIBITA 5. h. t. Honorius declarat, filios hæreticorum esse inhabiles ad officia ob paterni flagitij luem, quam contraxisse videntur.

C. ALEXANDER 6. h. t. Alexander IV. solvit quadam dubia circa discussiones, & decisiones causarum fidei, & pœnas hæresis. Prima est, quinam dicendus sit propriè relapsus in hæresin, & respondet, quòd si tanquam accusatus, vel suspectus de hæresi eam in judicio abjuravit, & postea committit in ipsa, censeri debet quadam jurisfictione relapsus, quamvis ante abjurationem suam plenè probatum non fuerit crimen hæresis contra ipsum, dummodo hujusmodi priùs orta suspicio violenta fuerit, ac certis, ac veris indicijs comprobata. Sin verò levis, & modica, quamvis ex hoc sit graviùs puniendus, non tamen puniri debet pœna relapsorum in hæresin. Alia quæstio est quid dicendum de eo, qui hæresin abjuravit, si iterum conversetur cum hæreticis, quibus associetur, det munera, & respondet, hunc esse censendum relapsum; eò quia tunc dubitari non debeat id fecisse ex consequentia prioris sui erroris. Alia quæstio etiam est, an constitutus in sacris, & deprehensus in hæresi, & ob hoc immurandus perpetuò,

petuò, priùs sit ab ordinibus à suo Episcopo degradandus, antequam tradatur hujusmodi pœnitentiæ. Et respondet Pontifex, talem debere priùs à suis Ordinibus degradari. Sunt etiam aliæ quæstiones, quæ ibi solvuntur.

C. *CONSULUIT 7. h. t. Idem Pont. declarat, excommunicatos, & socios criminis jure posse in testimonium admitti contra Hæreticos, quia si tales excommunicati non admitterentur ad perhibendum testimonium contra tales, frequenter officium inquisitionis impediretur defectu testium. Unde in favorem fidei statuit Pontifex, ut hujusmodi inquisitionis negotium ita instituatur, ut etiam excommunicati, & socij criminis jure in testimonium admittantur contra hæreticos.*

C. *APOSTOLIS 8. h. t. Leo X. in Concilio Lateranensi declarat, eum esse hæreticum, qui asserit animam rationalem esse mortalem, adeóque sacro approbante Concilio damnat, & reprobat omnes asserentes animam intellectivam esse mortalem, vel unicam in cunctis hominibus, idque probat etiam ex Evangelio, ubi Christus ait, non esse eos timendos,* qui animam non possunt occidere: *& alibi:* qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. *Rursus omnibus, & singulis Philosophis in Universitatibus studiorum generalium, & alibi publicè legentibus districtè præcipit, & mandat, ut argumenta contra animæ immortalitatem pro viribus resolvant, cùm sint solubilia, eò quia veritati adversentur.*

C. *CUM EX 9. h. t. Paulus IV. statuit pœnas infligendas contra hæreticos, Schismaticos, & eorum Fautores, & declarat, sententiam excommunicationis eo ipso incurrere receptantes, defendentes hæreticos, ut etiam eis præstantes auxilium, & favorem, quos etiam vult effici infames, & non esse admittendos ad ullum publicum officium, immo esse itidem intestabiles, & incapaces accedendi ad successionem hæreditatis, quòd si Judices fuerint, eorum sententiæ nullam obtinent firmitatem, & prohibet Pontifex ad eorum audientiam deduci causas, & si fuerint advocati, eorum patrocinium prohibet recipi. Sin verò fuerint Tabelliones, declarat nullius roboris instrumenta per eos confecta.*

C. *INTER MULTIPLICES 10. h. t. Pius V. declarat, sententias declaratorias latas in favorem Reorum hæresis contra jurisdictionem, & stylum officij inquisitionis nunquam transire in rem judicatam: & mandat, ut novis supervenientibus indicijs ejusdem, vel alterius speciei hæresis respicientibus tempus præteritum: vel ubi appareret per aliqua indicia, quòd illicitis modis priùs ipse delatus, vel inquisitus fuisset absolutus, ut eadem authoritate Apostolica plena, libera & ampla concedatur facultas, potestas, & authoritas Cardinalibus, & Inquisitoribus super sacro sanctissimæ inquisitionis officio reassumendi prædictas sententias, & decreta, & etiam canonicas purgationes, prout in alijs causis pendentibus indecisis; & ut possint juxta nova indicia causam terminare. Renovat etiam Pius V. constitutionem Pauli IV. contra Hæreticos, & Schismaticos, quam vult inviolabiliter, & ad unguem observari juxta illius seriem, & tenorem.*

IN CLEMENTINIS.

C. *MULTORUM 1. h. t. Clemens V. mandat, negotium inquisitionis fieri tam per Episcopum Diœcesanum, quàm per Inquisitores sine carnali amore, odio, vel timore, vel affectione commodi temporalis, quamvis quilibet ex prædictis possit citare, capere, ac tutæ custodiæ mancipare. Rursus mandat, ut carcer Inquisitionis sit communis Episcopo, & Inquisitori, habeatque duos custodes principales discretos industriosos, & fideles, unum quem eligat Episcopus, & alterum, quem Inquisitor, & ut duas habeant claves unam Episcopus, aliam Inquisitor: & quòd custodes coram Episcopo, & Inquisitoribus, vel eorum substitutis jurent per sacra DEI evangelia à se tacta, quòd fideliter adhibebunt omnem diligentiam ad custodiam incarceratorum pro hæresi. Ubi notat Glossa, in juramento corporali non sufficere præsentiam, sed requiri tactum libri evangeliorum in Italia: alia verò juramenta, quæ non requiruntur à jure, vel à Judice posse fieri sine tactu scripturæ.*

C. *NOLENTES 2. h. t. Idem Pont. declarat, officium inquisitionis non esse committendum nisi attingenti 40. annum. Et prætextu officij inquisitionis non esse extorquendam pecuniam ab ullo, & quòd Inquisitores non abutantur concessione portandorum armorum, & non habeant nisi officiales necessarios.*

C. *AD NOSTRUM 3. h. t. Idem Pont. damnat Beguardos, & Beguinas in Alemania, & eorum errores declarat esse puniendos pœna canonica, quorum præcipui erant. Primò ut homo in hac vita possit venire ad tantam perfectionem, ut sit impeccabilis, nec possit in gratia proficere. Secundò quòd post hanc perfectionem non debeat ampliùs jejunare, vel orare, quia cum sensualitas sit omnino subjecta rationi, potest corpori concedi, quidquid voluerit. Tertiò quòd non sit subjectus obedientia, vel præceptis ecclesiæ. Quartò ut possit finalem beatitudinem assequi in via, sicut in patria. Quintò quamlibet naturam intellectualem esse in se beatam naturaliter, & non indigere lumine gloriæ ad videndum DEUM. Sextò exercere actus virtutum esse hominis imperfecti. Sunt etiam alij errores.*

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS.

C. *EX EO 1. h. t. Benedictus III. declarat modum, quo Ordinarius, & Inquisitores debeant processus communicare, quando utrique agunt sejunctim.*

C. *VAS ELECTIONIS 2. h. t. Joannes XXII. damnat, ut erroneos articulos Joannis de Poliaco Doctoris Parisiensis, quorum pri-*

primus erat, ut qui confitentur fratribus habentibus licentiam generalem audiendi confessiones debeant eadem peccata iterum confiteri proprio sacerdoti. Secundus, Papam non posse facere, ut Parochiani, non teneantur omnia sua peccata proprio sacerdoti confiteri. Tertius, Papam non posse dare alicui generalem potestatem audiendi confessiones aliorum. C. MATTHÆUS *ult. h. t. Prohibet idem Pont. ne Ordinarij, & Inquisitores præsumant, procedere contra Apostolicæ Sedis Officiales, vel nuntios.*

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quid sit hæresis, & qui hæretici materiales, & formales.

1

HÆresis, vox est græca, quæ ab electione suam habet nomenclationem; eò quia malè eligat, qui relictâ verâ, & probatâ doctrinâ, singularem, & judicio proprio inventam eligit; unde non dicitur hæreticus ab *hærendo*, ut quidam perperam putant, neque ab *Hercisco*, seu *divido*, ut censuit Azo *in sum. h. t.* prout fusè ostendit Gregorius Tholosanus *syntag. jur. univers. lib. 33. c. 4.* sed dicitur hæreticus ab hæresi græca voce, quæ electionem significat, ut notat Isidorus *8. etymolog. c. 3.* & cum ipso D. Thomas *2. 2. q. 11. art. 1.* Hinc hæreticus propriè is dicitur, qui cùm sit baptizatus ab unitate Ecclesiæ, ac vera, probatáque ejus doctrina desciscit, ac deficit, aliam eligendo doctrinam, eámque pertinaciter defendendo, *cau. hæresis græcè 24. q. 3.* Hinc definitur hæresis, *Error intellectus, sive mentis, voluntarius, quem quis pertinaciter tenet contra aliquem fidei articulum*, ut communiter docent Doctores. Dicitur *error*, quia est assensus falsus, seu judicium falsum intellectûs: additur *intellectûs, seu mentis*, quia sicut actus fidei intellectu consummatur, eò quia sit assensus rationis verus, & certus licèt obscurus: ita etiam error fidei, seu hæresis est assensus, seu judicium erroneum intellectus: est enim de ratione hæresis assensus intellectûs, quo fit, ut proferens propositionem secundùm se hæreticam, vel negans unum ex articulis fidei, sine assensu erroneo intellectûs non sit hæreticus, licèt proferat propositionem verè hæreticam; potest enim quis talem propositionem proferre, & illi non assentiri, sed potiùs eam impugnando: additur *voluntarius, seu liber*, quia sicut assensus fidei oritur ex pio voluntatis affectu; ita è converso hæresis est assensus rationis contra fidem profectus ex perversa voluntatis electione. Hinc hæresis græcè dicitur latinè quasi electio, optio, secta, eò quia Hæreticos à Catholicis, quibus est summa in fide, & religione concordia, segregat, ac disjungit: additur *quem quis pertinaciter tenet*, quia hæresis est error in fide junctus cum pertinacia *cap. damnamus 2. §. in nullo juncta Gloss. à fin. de S. Trinit.*

2 Hinc assensus contra fidem, si deliberatione careat, non est hæresis: tales sunt plures rationis motus, qui subitò contra fidem irrepunt, quia ad hæresin requiritur plena deliberatio, & pertinacia, quia hæresis non est, nisi cùm quis in fide scienter errat; quapropter hæresis oritur, & dependet ex electione voluntatis cum certa scientia in eo sita, ut qui errat, sciat, ecclesiam contrarium sentire: unde pertinacia non significat certam aliquam temporis durationem, & moram, ut putavit Sylvester *V. hæresis 1. q. 2. V. sciendum est.* quia etiam per instans temporis potest quis esse simpliciter hæreticus, sed significat voluntatis electionem cum certa notitia ejus, quod credit, & sentit ecclesia. Tandem adduntur illæ particulæ *contra aliquem fidei articulum*, quia error in alijs rebus non est hæresis, potest enim quis errare circa veritates merè naturales, & physicas, qui tamen non esset hæreticus nisi philosophicè, & laxè. Hinc latissimè sumpto hoc nomine hæreticus, dicitur primò de eo, qui dubius est in fide *argu. c. 1. h. t.* & ibi Glossa *ad V. dubius.* Secundò de simoniaco *can. fertur q. 1.* Tertiò de eo qui transgreditur præcepta Sedis Apostolicæ *can. qui nulli dist. 19.* Quartò de laico suscipiente officium prædicandi *cap. cum ex injuncto 12. c. sicut. in uno 14. h. t.* Hæreticus propriè dicitur, qui est baptizatus, & qui desciscit à verâ doctrina Catholica, nam Judæi, & Pagani, aliique Infideles quamvis multos contra fidem errores tradant, non tamen propriè dicuntur hæretici, quia cum nunquam fuerint uniti ecclesiæ, non possunt ab ejus unione dividi, nec deficere à fide, quam nunquam susceperunt: quo fit, ut faciliùs tollerentur in republica Christiana, quàm hæretici, quia ut ait Apostolus 1. ad Corinth. 5. *De ijs, qui foris sunt, nihil ad nos.* Rursus adduntur etiam in definitione ultimæ particulæ *contra aliquem fidei articulum*, quia Hæreticus non negat omnes fidei articulos, sed tantùm unum, vel alterum: alioquin si omnes negaret, seu totum novum testamentum non esset hæreticus, sed Apostata, & Infidelis.

Hinc ut quis formaliter sit Hæreticus plura requiruntur. Primò ut sacro baptismate ablutus catholicam fidem fuerit per ipsam baptismatis susceptionem professus, alioquin non esset Hæreticus, sed Paganus, vel Infidelis, nec talis deficeret à fide, cùm eam nunquam susceperit. Non tamen necesse est, su- 3

ſceperit fidem etiam humanam, quâ in Christum quoquo modo crediderit, ſiquidem poteſt quis eſſe verus, & formalis Hæreticus, non ſolùm coram Deo, verùm etiam coram Eccleſia; quamvis nunquam fuerit verus Catholicus, nec ſuſceperit fidem infuſam, ac divinam, ut liquet in filijs hæreticorum nunquam baptizatis, & qui jam adulti fidem ſequuntur parentum, ut ſunt Anabaptiſtæ ante ſuſceptum baptiſmum, quem non ſuſcipiunt niſi circa annum ætatis trigeſimum: hi ſiquidem toto illo tempore ante baptiſmum dicuntur Hæretici, quamvis fidem catholicam nondum ſuſceperint, nec profeſſi fuerint.

4 Secundò requiritur, ut profiteatur legem Chriſti ſaltem quoad aliqua, quia ſi negaret novum teſtamentum, & tantùm crederet veterem legem, eſſet Judæus, quòd ſi utrumque teſtamentum negaret, foret Ethnicus: in ordine tamen ad incurrendas pœnas eccleſiaſticas hæc conditio non requiritur, quia magis puniri poteſt Chriſtianus, ſi à fide deficiens fiat Judæus; quàm ſi fiat Hæreticus.

5 Tertiò ut voluntariè, & pertinaciter, & contra fidem aliquid credat, adeò ut non ſufficiat, ſi per ignorantiam, & ſine pertinacia, quis erret in fide: hinc habetur illud Auguſtini effatum, quod refertur *ex epiſt. 162.* ubi ait: *errare quidem potero, ſed hæreticus non ero:* quia licèt quis teneat, quæ ſunt contra fidem, dummodo paratus ſit corrigi, non eſt formaliter hæreticus, nec pœnas incurrit hæreticorum. Tum quia, ut quis ſit formaliter hæreticus, debet eſſe pertinax, ſeu ſcire ſententiam, quam tenet, contrariam eſſe doctrinæ, & definitioni Eccleſiæ catholicæ, ſeu Univerſalis: & poſitâ tali ſcientiâ adhuc velit pertinaciter perſiſtere in ſua ſententia, eámque præferre definitioni eccleſiæ catholicæ. Hinc ſi ignoraret etiam ignorantia culpabili, & craſſa, propriam ſententiam adverſari doctrinæ Eccleſiæ catholicæ non eſſet formaliter hæreticus defectu pertinaciæ, ad quam requiritur ſcientia, quâ hæreticus ſciat, ſuam ſententiam contrariam eſſe doctrinæ, & definitioni Eccleſiæ catholicæ, immo licèt ex ignorantia affectata erraret quis contra fidem ob tædium veritatis inquirendæ, vel quia nollet talem diligentiam adhibere, nec eſſet formaliter hæreticus, ut notat Layman *lib. 2. tract. 1. c. 13. n. 2.* quia peccatum hæreſis non eſt peccatum ignorantiæ, ſed infidelitatis, ad quam requiritur, ut quis credat aliquid, quod ſcit, eſſe contra doctrinam, & definitionem Eccleſiæ catholicæ: hinc licèt quis detineatur ignorantiâ craſsâ, & affectatâ, adhuc non eſt cenſendus formaliter hæreticus, quia ſic errans in rebus fidei non credit aliquid, quod ſciat eſſe contra doctrinam eccleſiæ catholicæ: ignorantia enim excuſat ab hæreſi, de cujus ratione eſt, ut conſummetur in intellectu, & habeatur ſcientia, quâ qui errat, ſciat ſuam opinionem eſſe contrariam doctrinæ Eccleſiæ catholicæ, & quia hæc ſcientia tollitur per quamcunque ignorantiam, ideo hæc excuſat ab hæreſi formali, tametſi cum tali ignorantia nectatur voluntarium ſufficiens ad culpam gravem: licèt aliter dicendum ſit de alijs peccatis non exigentibus ex parte ſubjecti pertinaciam.

Quartò ut contra fidem intellectu, ſeu mente erret, quia ſi tantùm opere, aut ſermone erraret, non mente, hæreticus non eſſet. 6

Quintò ut error ſit voluntarius, ſi enim quis diſſentiret veritati catholicæ ſufficienter ſibi non propoſitæ, quamvis eſſet hæreticus materialis, non tamen cenſeretur formalis hæreticus; neque pœnis eſſet obnoxius in hæreticos conſtitutis. Hinc dantur hodie plures Sectarij, qui tametſi fidem catholicam videantur averſari, hæretici tamen non ſunt, niſi materiales, quia non ex malo animo, ſed potius ex ſimplicitate errant, vel ex defectu ſufficientis informationis: ex quo ſequitur, nec eſſe hæreticum formalem, qui verbis tantùm, vel factis profitetur quidem hæreſin, ſed intentione mutandæ religionis caret, qui revelationi divinæ voluntariè non diſſentit. Verùm in foro externo talis præſumeretur hæreticus: neque fides adhiberetur prætexenti abſuiſſe animum deficiendi à fide: ratio eſt, quia in foro externo non judicatur niſi ex ſenſibilibus, & nemo cenſetur aliud dicere, aut agere, quàm quod ſentit animo: alioquin quilibet etiam pervicaciſſimus ſemper poſſet ſe hac excuſatione tueri ad pœnas eludendas in hæreticos ſtatutas, ut notat Farinac. *de hæreſ. q. 179. n. 55.* Sextò ut hæreticus obnoxius ſit pœnis in jure ſtatutis contra hæreticos, etiam requiritur ut hæreſis interna verbis, aut ſignis externis ſufficienter manifeſtetur; quia ſi hæreſis ſit ſolo animo concepta, non ſubjacet animadverſioni eccleſiæ, cujus modus ſuaviſſimus, quo ſuos gubernat ſubditos, vix patitur, ut crimen merè occultum pœnis ſit tam gravibus obnoxium. 7

8 Hinc liquet diſcrimen inter hæreticum materialem, & formalem; quia ille cenſetur tantùm materialis hæreticus, qui neſcit, an ſua opinio, vel fides ſit contraria doctrinæ eccleſiæ catholicæ, & ratione hujus ignorantiæ, plures ruſtici, & alij ex populo ſunt tantùm hæretici materiales. Secundò cenſetur etiam hæreticus materialis, qui quantumvis falſam, & perverſam ſententiam defendat, non tamen pertinaciter, adeò ut ſi ſciret ſuam ſententiam eſſe contrariam doctrinæ eccleſiæ Chriſti, eidem non adhæreret, ſed Chriſti doctrinam vellet amplecti: tunc defectu pertinaciæ cenſeretur hæreticus tantùm materialis: ut etiam is, qui quacunque ignorantia laboret, ignorat ſuam ſententiam adverſari doctrinæ eccleſiæ catholicæ: quia cùm hæreſis conſummetur in intellectu, non eſt peccatum ignorantiæ, ſed infidelitatis ſupponentis ſcientiam, quâ quis ſcienter credat aliquid contra definitionem eccleſiæ catholicæ, ſciátque ſuam ſententiam adverſari doctrinæ Chriſti, & ejus eccleſiæ: hinc eſt tantùm hæreticus materialis, qui ſuam ſententiam quantumvis falſam nulla pertinaci contentione defendit, nec eam audaciâ

daciâ suæ præsumptionis peperit, sed à seductis, & lapsis in errorem parentibus accepit, & veritate, quam solicitè quærit, inventa paratus est corrigi; ut habetur in *c. dixit Apostolus 24. q. 3.* ubi dicitur, *qui sententiam suam quamvis falsam, atque perversam nullo pertinaci animo defendunt, quærunt autem veritatem, corrigi parati, cùm invenerint, nequaquam sunt inter hæreticos deputandi:* hinc hæretici materiales sunt, qui non ex malo animo, aut pertinacia, sed ex simplicitate, aut defectu sufficientis informationis errant, quorum fortassis est potior pars in vulgo hæreticorum. Quòd verò quævis ignorantia sufficiat ad constituendum hæreticum tantùm materialem, ex eo liquet, quia alioquin plures catholici ob ignorantiam culpabilem articulorum fidei, definitionum ecclesiæ, & traditionum ejusdem censerentur hæretici.

9 Excipitur tamen ignorantia ita affectata; quâ quis nollet studiosè articulos fidei inquirere ob contemptum authoritatis Ecclesiæ, & quia illam flocci faciat; ratio est, quia talis non censeretur paratus subijcere judicium suum ecclesiæ etiam cognito errore, consequenter censeretur pertinax in suo errore. Rursus id procedit de ignorantia in ijs, qui alioquin præter unum, vel alterum errorem credunt cæteros omnes fidei articulos, & profitentur definitiones catholicæ Romanæ ecclesiæ: nam cæteri, qui proprias profitentur sectas, cujusmodi sunt Calvinistæ, & Lutherani, quia ex crassa, & affectata ignorantia infallibilem authoritatem Ecclesiæ catholicæ in definiendis articulis, non agnoscunt, nec credunt alios fidei articulos, hæretici reputantur formales, & ecclesiasticis censuris obnoxij; quia tales non censentur parati subjicere proprium judicium Ecclesiæ catholicæ, cùm eam oppugnent, ejúsque authoritatem culpabiliter negent, sintque ei inobedientes.

10 An verò dubius in fide censendus sit hæreticus, vel Infidelis? Respondetur, dupliciter posse aliquem dubium esse in fide, positivè scilicet, & negativè; dubius positivè is dicitur, qui positivè, & pertinaciter affirmat, tales articulos fidei esse dubios, & incertos, adeò ut ponat judicium pertinax de tali dubio, & incertitudine: secus dubius negativè is dicitur, qui judicium non ponit, sed illud suspendit; adeò ut nec assentiatur objecto proposito, nec illi dissentiat, eò quia nec judicet, esse certum, neque incertum: his positis respondetur, dubium negativè de fide non esse hæreticum; ratio est, quia de ratione hæresis est electio erroris contra fidem, ut docet D. Thomas *2. 2. q. 11. art. 2. dub. 2.* sed negativè dubitans nondum aliquid eligit, sed suspensus hæret, proinde non est censendus hæreticus. Tum quia hæresis est error fidei contrarius, seu assensus contra fidem: sed dubitans nullum fert assensum, sed suspendit omne judicium, quia dubitare propriè est in ancipiti hærere, seu non assentiri, nec dissentiri: proinde si nullum habet assensum, nec ullum habet errorem contra fidem, consequenter non est hæreticus. Hoc tamen procedit, dummodo non suspendat judicium circa objectum, seu articulum; nec virtualiter, seu implicitè judicet, talem articulum esse incertum, & dubium, quia tunc intellectus sic dubitans non se haberet merè negativè; sed quia nollet assentiri objecto sibi proposito, eò quia incertum sibi videretur, ideo saltem implicitè, & virtualiter judicaret, incertum esse talem fidei articulum sibi propositum.

Quod verò attinet ad eum, qui positivè dubitat, & voluntariè in fide, certum est, esse hæreticum, quia non solùm est de fide, quòd omnes articuli fidei sint veri, sed etiam certi, & indubitati, adeò ut sit de fide, eos non esse dubios: atqui positivè dubius judicat positivè, & affirmat pertinaciter, tales articulos esse dubios, & incertos; consequenter ponit judicium erroneum contra fidem, ac est hæreticus. Et in hoc sensu explicatur *c. dubius 1. h. t.* ubi Stephanus Papa rescribit, dubium in fide esse infidelem, nec esse credendum ei, qui fidem veritatis ignorat: id enim intelligitur de dubio positivo, quo quis expresè, vel saltem implicitè, & virtualiter judicat, aliquem fidei articulum esse incertum. 11

Alij etiam explicant præfatum textum *in c. dubius 1. h. t.* de infidelitate privativè, eò quia dubitans privetur certitudine assensûs necessaria ad habitum fidei retinendum; non verò contrariè quasi habeat actum fidei contrarium. Alij respondent, dubium in fide *in d. c. 1. h. t.* dici infidelem quoad forum externum. Sed verior responsio est, Pontificem loqui de eo, qui dubitat positivè, quatenus errat in suo dubio, reflectitque se supra suam cogitationem dubiam, & elicit judicium erroneum circa res fidei, quatenus judicat positivè, hunc, vel illum fidei articulum esse dubium, & incertum, hic enim reverà est hæreticus, & infidelis. 12

Quid verò dicendum sit de eo, qui externam hæresin protulit, & postea dubitat, an dum illam protulit, ita mente senserit; vel tantùm ex joco eam affirmaverit, an hæc sit hæresis reservata. Respondet Sanchez *in summa tom. 2. lib. 1. c. 10. n. 74.* affirmativè; quia quoties est præsumptio fori externi pro veritate peccati patrati, illud peccatum est reservatum, quia quando non constat de veritate, forum internum sequitur præsumptionem fori externi; unde in tali casu præsumptio stat pro hæresi, quæ proinde censenda est reservata: siquidem verba sunt naturaliter signa conceptuum mentalium, unde nisi constet expresè de opposito, non præsumitur, quòd proferens unum, aliud senserit interiùs, ut habetur in *l. labeo. §. id tubero. ff. de suppellect. leg.* Tum quia qui externam hæresin profert in foro externo, censetur hæreticus, consequenter etiam in foro interno. 13

Nihilominus contraria sententia videtur communior, eò quia in dubio casus non sit censendus reservatus. Neque fundamentum, quo 14

quo nititur Sanchez, multum urget, est enim discrimen, quia in foro externo verba externè prolata probant hæresin internam: & hæc probatio non infirmatur sufficienter per hoc, quòd, qui hæresin protulit, dicat se in animo non consensisse tali propositioni; quia tunc non affertur quidquam in foro externo, quod probet contrarium, proinde in foro externo reputatur simpliciter, & absolutè hæreticus; at in foro interno contra præsumptionem fundatam verbis affertur aliquid, quod ejus vim infirmat, nempe conscientia, & testimonium pœnitentis dicentis se dubitare de consensu interno; & licèt in foro externo ei non crederetur, creditur tamen in foro conscientiæ, in quo stari debet dicto pœnitentis.

15 Solet dubitari, an Catechumenus nondum baptizatus, si deficiat à fide, quam receperat, sit hæreticus. Alfonsus Castrensis *lib. 1. de justit. hæret. punit. c. 8.* & alij asserunt, Catechumenum fore hæreticum, eò quia dicunt, sufficere si sciat aliquid esse contra fidem catholicam, & illud credat, adeò ut mente, & voluntate ei adhæreat.

16 Sed communior, & verior sententia est, Catechumenum propriè non esse dicendum hæreticum, si deficiat à fide, quam recepit saltem in foro externo, & coram ecclesia, eò quia nondum fuerat in baptismo solemniter fidem professus, consequenter nondum fuerat formaliter, & completivè membrum ecclesiæ, sed tantùm inchoativè: non enim fit hæreticus, qui antea non erat per baptismum ingressus Ecclesiam, quia per hæresin hæreticus separatur ab Ecclesia; cui propterea supponebatur unitus: & quia solus baptismus unit homines Ecclesiæ, ideo Catechumenus nondum baptizatus, si deficiat à fide saltem in foro externo, & coram Ecclesia non censetur hæreticus, sed potiùs infidelis: neque incurrit pœnas ecclesiasticas contra hæreticos, quia ante baptismum non subijcitur jurisdictioni Ecclesiæ.

17 Neque est par ratio de Anabaptistis, qui etiam ante baptismum susceptum censentur hæretici, quia isti eatenus sunt hæretici, quia profitentur sectam propriam hæreticorum, in qua credunt baptismum non esse suscipiendum n si à viris adultis; & descendunt à parentibus baptizatis, & Christianis, qui tamen cùm sint hæretici eorum filij, qui sectam sequuntur parentum, sunt etiam hæretici. Sin verò per errorem putaret quis se baptismum suscepisse, quem tamen revera non susceperit, si postea scienter aliquid contra fidem crederet, habendus esset ut hæreticus, ut censent plures, cum Simanca *de cathol. instit. tit. 31. n. 5.* quia videtur ad id sufficere, si se gerat, ac si esset baptizatus.

18 Quid verò dicendum de eo, cui Deus certè, & evidenter aliquid revelaret, esset ne hæreticus, si contrarium crederet sibi à Deo revelato? Respondetur, coram Deo fore hæreticum, eò quia tenetur credere Deo revelanti, seu primæ veritati, quæ non potest falli, nec fallere, unde si non crederet, quod sibi revelatum fuit à Deo, non crederet Deo revelanti, consequenter coram DEO esset hæreticus; non ita coram Ecclesia, si crederet omnes articulos fidei, quos ipsa docet, quia nil crederet contra tales articulos, quos ut credendos proponit ecclesia: non enim hæc proponit credenda, quæ privatim à Deo alicui patefiunt, sed tantùm quæ publicè, seu quæ per Prophetarum, & Apostolorum verba, vel scripta, vel traditiones suscepit: unde si Deus certò, & evidenter revelaret alicui Christiano, Imperatorem Turcarum decessisse tali hora, vel alium Principem; si Christianus id nollet credere, esset tantùm hæreticus coram Deo, quatenus credendo contrarium, putaret, primam veritatem in revelando posse fallere; non tamen subjiceretur pœnis ecclesiasticis contra hæreticos, si crederet omnes fidei articulos, quos ipsa docet: & quamvis ecclesia doceat, primam veritatem in revelando non posse falli, nec fallere, eò quia Deus non possit mentiri; non tamen docet, esse de fide tenendum, illud particulare objectum privatim à Deo revelatum tali privatæ personæ; unde si Christianus non ipsum objectum sibi revelatum negaret; sed primam veritatem in revelando non posse fallere, tunc esset puniendus ab ecclesia ut hæreticus, quia negaret articulum fidei: secus si tantùm non crederet objectum, præscindendo ab eo, quòd prima veritas in revelando possit fallere.

§ [illegible]

Diluuntur aliquæ quæstiones de [illegible], qui dicendi sint hæretici.

Quæritur primò, an dicendus sit hæreticus, qui de objecto fidei [illegible] sibi proposito opinatur [illegible] cùm distinctione, si qui opinatur, [illegible] absolutè, & [illegible] objectum fidei [illegible] assensu dignum non esse, tunc certum [illegible] opinantem esse hæreticum, quia [illegible] objectum revelationis divinæ non esse [illegible] credulitate certa, manifestè retrahit [illegible] principia fidei, quibus credimus, certissima esse, quæ à Deo nobis revelantur, eò quia sit Deus prima veritas tam quoad esse, quàm in dicendo, adeò ut non possit falli, nec nos fallere. Sin verò quis credat objectum fidei sibi sufficienter propositum niti aliquo argumento humano, & ut deductum ex humano discursu esse [illegible] probabile, tunc qui ita opinatur, [illegible] est ab hæresi, quia judicare objectum revelationis divinæ, prout præcisè substat motivo merè humano dignum non esse assensu firmo, nullum continet errorem, proinde neque in materia fidei; non enim quis diceretur hæreticus, si circa mysterium Trinitatis tale adhiberet argumentum; nimirum perfectionem infinitam etiam in genere physico infinitam habere fœcunditatem; & nihilominus, si vires argumenti expendantur, non videtur esse nisi probabile, adeò ut mysterium Trinitatis prout præcisè substat viribus talis argumenti, non excedat

dat certitudinem probabilitatis; cum argumentum terminos non excedat probabilitatis.

2 Quæritur secundò, cur ignorantia etiam crassa excuset, ne quis delinquat peccato hæresis, nec dicatur hæreticus formalis; cum tamen ignorantia culpabilis non soleat in alia materia excusare à culpa? Respondetur, in alijs virtutibus ignorantiam culpabilem non immutare naturam objecti, proinde non excusare à culpa: secus in hæresi, cum requiratur pertinacia, est necessaria scientia, & ut hæreticus formalis sciat suam sententiam esse contrariam doctrinæ Ecclesiæ catholicæ, & Christi, & non obstante tali scientia pertinaciter velit suum judicium præferre judicio ecclesiæ catholicæ: quo fit, ut cum ignorantia, quæcunque illa sit, impediat hanc scientiam, impedit etiam, ne contrahatur hæresis formalis, cujus objectum debet necessariò cognosci, ut contrarium ei, quod docet ecclesia catholica: hinc licèt peccatum in alia materia possit esse cum ignorantia; non ita in materia hæresis, ad quam requiritur necessariò, ut quis scienter credat aliquid contra definitionem ecclesiæ catholicæ, communémque fidelium consensum, adeò ut quævis ignorantia etiam crassa, & affectata eo ipso, quòd non permittit cognosci objectum, ut contrarium definitioni ecclesiæ catholicæ impediat, ne contrahatur hæresis, de cujus ratione est, ut consummetur in intellectu, & ex parte illius requiratur scientia, quâ qui errat, cognoscat, se sua opinione adversari definitioni ecclesiæ.

3 Quæritur tertiò, an sit hæreticus qui mortis imminentis metu perculsus, ore tenus, & exteriùs tantùm negat se catholicum, etiam affirmando aliquid contrarium fidei, sine tamen ullo interioris mentis assensu, quo verum esse judicet, quod exteriùs verbis profert? Respondetur in foro interno talem propriè non esse hæreticum, cùm hæresis essentialiter consistat in interno judicio erroneo intellectûs contra fidem, & cùm ille supponatur mente non credere, quod exteriùs verbis profert, propriè non erit censendus hæreticus in foro interno: benè tamen in foro externo, quia in hoc judicio non pensatur intentio loquentis, sed locutio, & verba proferentis; proinde tanquam hæreticus foret obnoxius pœnis constitutis in jure contra hæreticos, si non revocaret prolata verba, quia hominibus verba patent, non verò interna mens, & voluntas; de qua solius Dei est judicare. Præterea qui exterius aliquem negaret fidei articulum ex imminentis mortis metu, non excusaretur à peccato gravissimo contra præceptum profitendi fidem: siquidem fidem abnegare, quando quis eam confiteri deberet, est per se, & intrinsecè malum, proinde nunquam licitum, etiam si periculum immineat vitæ; quia tenetur Christianus fidem profiteri coram Tyrannis etiam cum vitæ discrimine.

4 Quæritur quartò, an proferens ex ignorantia propositionem hæreticam sit hæreticus, si eam propugnet contra admonentem esse hæreticam? Respondent plures affirmativè cum Rebuso, *in prax. benefic. in Bulla Cœnæ excommunicat. 1. art. 1. V. hæreticos vers. quæret quis* & solet probari *ex c. quid autem 24. q. 3.* ibi: *quid ampliùs iniquius est, quàm impia sapere, & sapientibus, Doctoribúsque non credere?* Et ex *c. qui Ecclesia* ibid. ubi dicitur: *Qui in Ecclesia Christi morbidum aliquid, pravúmque sapiunt, si correpti ut sanum, rectúmque sapiant, obsistant contumaciter, & sua pestifera, ac mortifera dogmata emendare nolint sed defendere persistunt, hæretici sint.* Hinc eruitur etiam ratio; quia accedente monitione, dum adhuc persistit in defendenda, ac propugnanda hæretica propositione, evadit pertinax; quia cùm nolit audire admonentes, censetur nolle devenire in cognitionem veritatis, & eo ipso, quòd contemnit veritatem, pertinax est in errore. Alij verò, inter quos Valentia *tom. 3. disp. 1. q. 11. punct. 1. diffic. 4.* Sanchez *tom. 1. in Decalog. lib. 2. c. 7. n. 25.* Canus *12. de locis theolog. c. 9.* Sanctarel. *c. 1. de hæres. dub. 6. n. 28.* & alij respondent, propugnantem propositionem hæreticam ex ignorantia, etiam contra admonentem non esse hæreticum, eò quia cùm non acquiescat admonenti, licèt temerarius sit, & peccet mortaliter, non tamen recedit à fide, eò quia putet se non opinari contra doctrinam Ecclesiæ, non enim contradicit certæ regulæ fidei, cùm non contradicat Ecclesiæ.

Verùm procedendum putârim cum aliqua 5
distinctione, si enim propugnans contra admonentem propositionem hæreticam ex ignorantia, propositio talis sit, ut adversetur alicui ex præcipuis fundamentis fidei, tunc absolutè erit censendus hæreticus, ac obnoxius pœnis in jure contra hæreticos statutis: quia eatenus posset non censeri hæreticus, quatenus propugnaret propositionem, quam nesciret esse hæreticam; quia tunc interiùs conservaret fidem catholicam, & animum paratum ad credendum, quidquid definitur ab ecclesia ut credendum: at si propugnaret propositionem contrariam fundamentis fidei, tunc sicut propositio destrueret fidei fundamentum, non posset, qui illam propugnaret fidem interiùs servare: siquidem ut quis dicatur fidem servare, debet habere animum paratum ad credendum omnia fidei fundamenta, adeò ut debeat se subijcere ijs omnibus, quæ ad credendum movent, proinde debet se subijcere fundamentis fidei, quæ cum fundent ipsam fidem, id etiam operantur, ut homo ea credat: unde eo ipso, quòd quis non conservat fundamenta fidei, ut sunt, quòd ecclesia non possit errare in definiendis rebus fidei, quòd Deus nonnisi vera possit revelare: non potest fidem conservare, cùm hæc sine suis fundamentis non subsistat.

Quòd si dicas, posse ex ignorantia propug- 6
nantem illam propositionem existimare, eam non adversari fundamentis fidei, eò quia ignoret esse fundamentum fidei. Contra est, quia tametsi ignoret esse fundamentum fidei, eò ta-

tamen ipso, quòd admonetur esse fundamentum fidei, saltem lumine naturali cognoscit esse tale, & scit fidem sine ipso non posse consistere: siquidem non posset quis credere infallibiliter, nisi etiam crederet, Deum vera revelare, & Ecclesiam non posse errare in definiendis rebus fidei. Quinimmo si quis etiam propugnet propositionem hæreticorum contra admonentem contrariam rebus fidei, quas quilibet explicitè scire tenetur, & communiter præsumuntur sciri, etiam censendus est hæreticus, si ex pertinacia propositionem illam propugnaret; nisi fortassis laboraret tanta ignorantia, & ruditate, ut præsumeretur nescire mysteria illa communiter ab omnibus credi. Tum stante tali ignorantia excusaretur à pertinacia: consequenter etiam ab hæresi; non tamen à peccato gravi præsumptionis, cùm irrationabiliter, & absque fundamento scientiæ, & doctrinæ præsumeret, se plus cæteris scire, præsertim cum tali laborans ignorantia nollet se docentibus submittere.

7 Ratio verò, cur non esset excusandus ab hæresi, est, quia ubi præsumitur scientia de rebus, præsumitur etiam pertinacia contra fidem, si oppositum fidei propugnetur; quia tunc hæresis transit ad pertinaciam: & de ijs mysterijs, quæ sunt præcipua, & notissima in nostra fide, præsumitur communiter scientia inter Catholicos, proinde etiam pertinacia si impugnentur; præsertim stante monitione, quæ tunc saltem docet ignorantem, qui tenetur docenti credere, quando quod propugnatur, est contra aliquod ex præcipuis, & notissimis mysterijs fidei, quæ ab omnibus sciri præsumuntur. Tum quia tunc propugnans talem propositionem, præsumitur scire esse contra fidem id, quod defendit, cùm à cæteris Catholicis id sciatur; etsi nollet monenti credere, teneretur saltem alios viros doctos interrogare: quòd si id non præstet, id indicio est, non habere animum paratum ad credendum, quæ sunt de fide.

8 Quòd si defenderet propositionem aliquam ex ignorantia hæreticam, quæ tamen non adversaretur fundamentis fidei, neque ijs articulis, quæ communiter à Catholicis sciuntur esse de fide, tunc non censeretur hæreticus pertinax, nec obnoxius pœnis in jure statutis contra hæreticos: quia non supponeretur pertinax; quia ut talis deberet volens, & sciens sentire contra ecclesiam: sin autem sentiat contra ea, quæ ab Ecclesia proponuntur credenda, idque ex ignorantia, est tantùm hæreticus materialiter, non formaliter defectu pertinaciæ, quæ supponit scientiam, seu hæreticum scire id, quod defendit esse contra doctrinam Ecclesiæ catholicæ.

9 Neque obstat, si dicas, non posse præsumi ignorantiam, cùm admoneatur, quòd talis propositio sit hæretica: quia talis admonitio non est tunc sufficiens ad tollendam præsumptionem ignorantiæ, quia quando admonitus defendit contra admonentem suam propositionem ex ignorantia hæreticam, tunc admonenti fidem non præstat, nec tenetur præstare, cum illa propositio non sit ullum ex fundamentis fidei, nec ullus ex illis articulis, qui præsumuntur ab omnibus Catholicis sciri, proinde etiam accedente admonitione non deponit ignorantiam, sed adhuc ejus præsumptio perseverat.

Hinc ad id, quod afferebatur ex *c. quid autem 24. q. 3.* respondetur, per talem textum, rationem impietatis in eo sitam esse, ut cùm quis impia sapit, adhuc non credit sapientibus, nec viris doctis: ex quo sequitur, eum non esse impium, si ijs non credat, quos non habet pro sapientibus, & doctis, quamvis alioquin sint tales: etenim si sapientia est ratio, cur quis non credens sapienti sit impius: quando non censetur intervenire sapientia; neque impietas in credendo censenda est intervenire. Ad aliud petitum ex *c. qui in Ecclesia* respondetur, ibi sermonem esse de correptione, quæ legitimè fit ab ijs, ad quos spectat esse judices, & ministros publicæ fidei: siquidem cum sint veluti conservatores, & Doctores fidei in ecclesia, eo ipso, quòd quis non acquiescit eorum monitioni, contradicit Ecclesiæ: non ita intelligitur de correptione à quocunque profecta. Hinc patet solutio ad rationem, quâ nititur prima sententia, non enim, qui detrectat audire monentem, censendus statim est pertinax, & nolle devenire in cognitionem veritatis: potest enim monitio provenire ab eo, qui non sit tantæ authoritatis, ut præstari eidem fides debeat. 10

Quæritur quintò, an si quis moneatur ab Episcopo, vel Inquisitore de sua propositione hæretica, sit censendus pertinax, si adhuc eam propugnet, & monenti nolit credere? Respondetur, nolentem tunc credere Episcopo, vel Inquisitori monentibus, censendum esse pertinacem, ac hæreticum, tametsi dicat, se nolle contra fidem catholicam quidquam sentire. Id tamen procedit, si admonitio fiat ab Episcopo, vel Inquisitore, ut à publica persona non autem à privata, & error sit circa ea, quæ sunt de fide jam definita, & ut talia ab Ecclesia proposita. 11

Ratio est, quia tam Episcopi, quàm Inquisitores sunt judices fidei deputati à summo Pontifice, quem propterea repræsentant; & quia tunc judicant de rebus fidei, tenetur quisque ijsdem credere: alioquin non censeretur credere summo Pontifici, cum Inquisitores, & Episcopi tunc vices gerant Pontificis: unde si tenens propositionem hæreticam ex ignorantia non acquiescat monitioni sibi factæ ab Inquisitoribus, & Episcopis gerentibus vices summi Pontificis, censetur non credere Pontifici, nec Ecclesiæ: quia cùm sint judices fidei, præsumuntur docere, quæ sunt fide credenda, proinde qui ipsis contradicit, videtur ecclesiæ contradicere, cùm contradicat personis publicis repræsentantibus ecclesiam quoad authoritatem manutenendi fidem, proinde tunc nonsolùm in foro externo, sed etiam in interno censendus est hæreticus. 12

Ne-

Neque obstat, si dicas, definire propositiones de fide non pertinere ad Inquisitores, & Episcopos, sed ad ipsam Ecclesiam. Nam licèt id verum sit, nihilominus postquam res propositæ sunt de fide ab Ecclesia; pertinet postea ad Episcopos, & Inquisitores eas alios docere: cùm isti sint ex officio Ministri fidei, tenentur res fidei declarare, & manutenere; proinde tenentur fideles ijsdem credere, quando ut personæ publicæ monent has, & illas propositiones esse de fide, vel hæreticas. Hinc qui sentit contra Episcopos, & Inquisitores ut gerentes personas publicas, & vices Pontificis, sentit etiam contra Ecclesiam, quia sentit contra eos, qui ad docendum, & judicandum de rebus fidei deputati sunt ab ipsa Ecclesia.

14 Quæritur sextò, quomodo intelligendus sit textus *in c. qui alios 2. h. t.* ubi Leo Papa ostendit eum errare, qui alios non revocat ab errore, cùm potest. Hic enim textus loquitur de errore fidei, adeò ut qui alios à tali errore non revocat, quando potest, ipse convincatur errare, & peccare, alioquin malè poneretur sub hac rubrica, & in hoc titulo? Respondetur, hunc textum intelligendum esse de ijs, quibus ex officio competit, hæreticos ab erroribus revocare, & punire; cujusmodi sunt Episcopi, & Inquisitores, quibus specialiter extirpatio hæresum commissa est, & quibus ex officio competit hæreses extirpare, & hæreticos punire: si enim in detrimentum fidei catholicæ negligant tantùm obire munus, censentur, & ipsi delinquere, dignique pœnâ, hinc ab officio, & dignitate Episcopali removendi etiam sunt.

15 Immo comprehendit etiam textus, alios, quibus ex officio licèt non competat hæreses extirpare, inest tamen obligatio sub pœna excommunicationis hæreticos denunciandi juxta constitutionem Gregorij IX. Plura de hac denuntiatione habent Sanctarel. *de hæres. c. 9. dub. 5.* Suarez *de fide c. 20. sect. 4. n. 11.* Carena *de offic. Inquisit. p. 2. tit. 9. §. 4.* ut enim ait Arnobius *lib. 4. adversus gentes c. 28. quisquis patitur peccare peccantem is vires subministrat audaciæ.*

§. III.

De Pœnis Hæreticorum.

1 PÆnæ, quæ in jure canonico constituuntur contra hæreticos, plures sunt, & quædam spirituales, & aliæ tantùm temporales. Cùm hactenus expenderimus hæresin absolutè, & secundùm suam naturam, superest, ut eandem consideremus in ordine ad pœnas huic crimini præstitutas, & quæ concernunt vel ipsos hæreticos, vel eorum liberos, vel fautores, aut defensores. Inter pœnas autem spirituales principem occupat locum excommunicatio, quæ ipso jure ab ipsis incurritur, ut habetur *in c. ad abolendam 9. h. t.* ubi Lucius Papa ait: qui non metuit aliter sentire de sacramentis, quàm Ecclesia Romana prædicat, & observat; ac etiam ille, qui ab Episcopo cum consilio clericorum judicatur hæreticus, est excommunicatus: & sede vacante, qui judicatur à clericis hæreticus, est excommunicatus. Item Clericus, qui manifestè in hæresi est deprehensus, nisi statim cognito errore sponte recurrat ad unitatem fidei catholicæ, suúmque errorem ad arbitrium Episcopi Regionis publicè censuerit abjurare, congruámque satisfactionem adhibere, degradetur, seu spolietur prærogativâ clericatûs cum omni officio, & beneficio ecclesiastico, & detur potestati sæculari debitè puniendus, sicut & laicus punitur, nisi statim abjuràverit. Dicitur autem quis manifestè deprehensus in hæresi, vel quia evidentia facti publicè prædicat hæresin; vel legitima probatione per testes, vel ex sua confessione. Rursus clericus quamvis depositus tenetur vivere clericaliter, & adhuc gaudet privilegio, non ita si sit incorrigibilis. In tribus autem casibus traditur curiæ sæculari, Primò in crimine hæresis, ut in *hoc. cap. 9. h. t.* Secundò in crimine falsi *c. ad falsariorum de crim. fals.* Tertiò quando est depositus propter calumniam, & contumeliam, quam intulit Episcopo.

Ex *dict. cap. ad abolendam* infertur, non solùm eos esse hæreticos, qui perversè sentiunt de articulis fidei, qui continentur in symbolo Apostolorum; sed etiam eos, qui falsò sentiunt de sacramentis Ecclesiæ: rursus Episcopos posse cognoscere de crimine hæresis, dummodò certum sit, quòd tale crimen sit hæresis, 2
quia si dubitetur, an quæstio aliqua, vel propositio hæretica sit, ad solum Papam pertinet quæstionem decidere, ut habetur *in c. quoties 12. caus. 24. q. 1.* Immo etiam Capitulum sede vacante posse cognoscere de hæresi, eò quia succedat in jurisdictione ordinaria Episcopali. Hæc eadem pœna excommunicationis etiam repetitur *in c. excommunicamus 13. h. t.* quod est desumptum ex Concilio Lateranensi sub Innocentio III. *cap. 3.* ubi excommunicantur omnes hæretici, quocunque nomine dicantur, & etiam additur, quòd damnati de hæresi tradendi sint brachio sæculari puniendi pœnâ debitâ, quorum bona, si sint laici, confiscantur, si Clerici applicantur Ecclesijs, à quibus stipendia receperunt. Item suspecti de hæresi, nisi debitè se purgaverint juxta considerationem suspicionis, & qualitatem personæ anathemate percutiuntur, & vitantur, donec satisfecerint: quòd si per annum perstiterint in excommunicatione, condemnantur ut hæretici.

Juvat tamen observare, quòd ut sola suspicio inducat purgationem canonicam, debet 3
saltem esse probabilis, aliàs non: & semper attenditur qualitas infamiæ, & personæ. Eadem pœna excommunicationis etiam imponitur *in c. sicut ait 8. h. t.* quod est desumptum ex Concilio Lateranensi, ubi Alexander III. rescribit, Hæreticos, & eorum fautores, ut sunt qui eos tenent in domo, vel in terra sua, vel fovent, vel præsumunt negotiationem exercere cum ipsis, esse excomunicatos, & si in hoc pec-

cato

cato moriantur, prohibet sepeliri in loco sacro, & fieri oblationem pro ipsis non obstante quocunque indulto. Demum in Bulla Cœnæ anathemate percutiuntur etiam omnes, & singuli hæretici, quocunque nomine censeantur, ut fusè ostendit Quaranta *in sum. Bullar. V. excommunicationes in Bulla die Cœnæ Domini pag. 331.* Hinc patet, hæreticos tantùm jure ecclesiastico licèt antiquissimo esse excommunicatos, non verò jure divino. Immo in primitiva Ecclesia hæc excommunicatio non erat lata ipso jure, sed tantùm ferenda post monitionem per sententiam contra hæreticos, ut habetur in *c. si quis 22. causa 1. q. 7.* Immo neque ante Bullam Cœnæ Domini constat, hanc excommunicationem fuisse reservatam soli Papæ.

4 Quia verò Ecclesia saltem directè non judicat nisi de externis, ideo ut hæresis censeatur externa, & animadversioni Ecclesiæ obnoxia plura requiruntur. Primò ut verba, aut signa talia sint, quæ vel suaptè natura, vel ex hominum institutione, vel saltem ex circumstantijs præsertim loci, temporis, & personarum hæresin internam sufficienter arguant.

5 Secundò ut signa hæc externa sint moraliter mala, quia excommunicatio, & pœnæ similes non imponuntur nisi ob actus externos gravirer peccaminosos: quamobrem si hæresin internam quis alteri manifestet causâ instructionis capiendæ, non fit obnoxius pœnis in hæreticos constitutis, quia tunc talis manifestatio dirigitur in finem bonum, & in detestationem potiùs, quàm professionem hæresis.

6 Tertiò ut hæresin internam exteriùs quis manifestet animo eam profitendi: quia signa externa non subjacent animadversioni Ecclesiæ, nisi quatenus exprimunt inrernam hæresin: alioquin si sine alio assumantur, non subjacent canonum indignationi: hinc si quis dum legit, vel disputat, vel narrat, hæresin mente conceptam ore pronuntiat, non eo tamen animo, ut internum errorem exprimat, sed tantùm, & præcisè gratiâ lectionis, narrationis, & disputationis, non censetur hæreticus externus, eò quia non proferat hæresin ut propriam, sed ut alienam.

7 Quartò, ut quis sit hæreticus formalis, & non tantùm materialis, & objectivè, adeò ut aliquid asserat, vel defendat contra fidem scienter, & pertinaciter: quia si tantùm ex ignorantia sive invincibili, sive vincibili, & culpabili quis aliquid asserat, vel defendat contra fidem, non tamen pertinaciter, adeò ut paratus sit, se corrigere, si sciret esse contra fidem, tunc talis tantùm esset hæreticus materialis, & non foret obnoxius pœnis in jure contra hæreticos constitutis, cujusmodi sunt plures rustici, aliíque homines simpliciores in Germania, qui sectam præsertim Lutheri profitentur, sunt quidem Hæretici, sed potiùs materiales, quia pertinaces non sunt; & tales possunt etiam absolvi à suis Parochis, si petant Catholicos fieri, & ex eorundem examine appareat, quòd fuerint detenti ignorantiâ invincibili, vel saltem mortaliter non culpabili, & editâ priùs professione fidei coram testibus, si commodè id fieri possit. Moris tamen in pluribus Germaniæ Provincijs est, ut hujusmodi hæretici, quamvis materiales, mittantur ad Episcopum, vel ejus Vicarium, vel ad alios habentes facultates absolvendi ab hæresi, ut ab ijsdem examinentur, & judicentur, an ex ignorantia invincibili, vel etiam culpabili, sed sine pertinacia, falsæ Lutheranorum sectæ adhæserint.

Quintò si quis hæreticus formalis mentaliter hæresin etiam occultissimam exteriùs expressis verbis proferret, nemine alio præsente, idque voluntariè, & pertinaciter, excommunicationem incurreret ipso jure: quia tunc hæresis illa esset externa, & oriretur ab hæretico formali: & jura anathemate percutiunt hujusmodi hæreticos ob hæresin externam, seu signis sensibilibus manifestatam: neq; obstat, talem hæresin esse occultissimam, eò quia hæreticus eam ore, & verbis exteriùs protulerit nemine præsente, audiente nemine: quia id per accidens se habet, per se enim hæresis ita verbis expressa non est ampliùs occulta, sicut hæresis merè interna, si enim alij adfuissent, utique audivissent talem hæresin, eò quia per se fuerit sensibilis, & externa, & tantùm per accidens fuit occulta, eò quia nemo adfuerit: quamobrem hujusmodi hæresis quamvis occulta per accidens est obnoxia pœnis in jure contra hæreticos constitutis. 8

Rursus præter excommunicationem in Bulla Cœnæ Domini latam in omnes hæreticos, eos etiam Pontifex excommunicat, qui hæreticorum libros hæresin continentes, vel de religione tractantes sine Authoritate Papæ, & Sedis Apostolicæ scienter legunt, aut retinent, ut etiam eos imprimentes, & quoquo modo defendentes publicè, vel occultè, prout habetur in *1. excommunicatione dictæ Bullæ*: ratio est, quia damnato auctore tanquam hæretico; ejus scripta, & libri de religione censentur damnata, ut desumitur *ex c. fraternitatis 4. h. t.* ubi Gregorius IX. rescribit, quòd quando damnatur Author, ejus scripta non recipiuntur: imò id etiam desumitur *ex can. 60. Apostol.* & Nicena Synodo II. *can. 9.* ibi: *Laicus, vel Monachus excommunicetur; Episcopus, Presbyter, Diaconus deponatur, qui occultaverit libros hæreticorum*, & *in c. 3.* specialiter hoc idem repetitur de scriptis Cœlestij, & Pelagij *15. dist. c. 2.* 9

Confirmant hoc idem etiam plura Concilia præsertim Lateranense sub Leone X. *sess. 10.* Constantiense *sess. 8.* Tridentinum *sess. 18. & 25.* Verùm ad hanc incurrendam excommunicationem plura requiruntur. Primò ut libri revera sint alicujus hæretici. Secundò ut tractent de religione, vel saltem hæreses contineant. Tertiò ut scienter legantur, retineantur, imprimantur, vel defendantur, quia ignorantia crassa excusat, ne incurratur excommunicatio. Quartò ut tales libri legantur sine 10

sine legitima facultate, quam solus summus Pontifex dare potest. Quintò ut quod in hisce libris prohibitis legitur, sit materia notabilis, & sufficiens ad peccatum lethale: qui enim paucas tantùm percurreret lineas, non fieret huic pœnæ obnoxius. Layman *lib. 2. tract. 1. c. 15. n. 4.* ait, constitutionem Bullarem, & prohibentem legere libros tractantes de religione, vel continentes aliam materiam, cui adnexæ sint hæreses, non esse in Germania cum toto illo rigore receptam, quia cùm in pluribus civitatibus Imperij, Catholici, & hæretici promiscuè vivant, vix possunt hujusmodi libri impediri.

11 Posset tamen contra hanc prohibitionem quis objicere, quia in libris hæreticorum, plerúmque multa bona continentur, quibus uti possumus, & quidem cum non modica utilitate, ut liquet in libris Tertulliani, quos scripsit contra ecclesiam de pudicitia, de fuga, & persecutione, de monogamia, & de exhortatione castitatis, in quibus plura ad Christianos usus suppeditat; ut etiam ex libris Eusebij Cæsariensis, quem Hieronymus Arrianorum signiferum vocat: siquidem ejus scripta talia fuerunt, ut Epiphanius in Synodo II. Nicena *act. 6.* dixerit, non posse flammis tradi nisi cum magno Ecclesiæ detrimento. Tales itidem fuerunt libri ab Origene editi, & Novatiano; licèt apertè constet, hunc fuisse hæreticum, etenim D. Hieronymus in epist. ad Paulum Concordiensem, enixim postulat, Novatiani scripta ad se transmitti, ut cognitis ejus venenis, libentiùs S. Cypriani anthidotum biberet, quapropter monet Theodoretus *lib. 5.* Polymorphi libros hæreticorum percurrendos esse, sed sicut apes mel ex floribus legunt; ait ipse: *Imitare ergo apes ô vir bone, & sacræ scripturæ prata, & sanctorum Patrum pulchros flores mente circumvolans, fidei favos in te contexe. Quòd si alicubi herbam inveneris, nec dulcem, nec esculentam, cujusmodi est hic Apollinaris, & Eusebius, habet tamen aliquid utile ad mel conficiendum: non est alienum; quod bonum est sumere; quòd verò noxium est relinquere: etenim apes sæpe venenosis fructibus insidentes, quod est perniciosum relinquunt, quod verò sibi accommodatum accipiunt. Hæc tibi quidem ô amice jure fraternæ amicitiæ consulo.*

12 Tum quia Ecclesia, cùm toleret libros gentilium, & Judæorum, videtur etiam tolerare debere scripta hæreticorum, cùm utrinq; militet eadem improbationis ratio. Tum quia Dionysius teste Eusebio *lib. 7. histor. c. 6.* cum reprehenderetur, quòd libros hæreticorum legeret, respondit, se visionem habuisse, quâ sibi dicebatur, *lege omnia, quæ in manus tuas veniunt, valebis enim ad omnia respondere, & reprobare,* & D. Hieronymus *in epist. 153.* ad Alexandrum Minerium ait, se legere libros hæreticorum, ut bona inde accipiat, quamvis eum non lateat, plures de se murmurare: ex quibus videtur concludendum, libros hæreticorum esse legendos, non flammis tradendos.

Sed cum Concilia, & summi Pontifices libros proscripserint hæreticorum, præsertim Concilium Lateranense sub Leone X. & Tridentinum, ut etiam in suis constitutionibus Julius III. Paulus IV. & Pius IV. & alij; ideò non licèt Christianis absque expressa Pontificis licentia tales libros legere, quia si vivum hæretici alloquium evitandum est Catholico, ne venenum hauriat: quanto magis vitanda erunt hæreticorum scripta, quæ non ut verba momento dilabuntur, sed persistunt, ac vestigia imprimunt in legentium animis: quapropter hæreticorum libri supprimuntur, non solùm propter falsam doctrinam, verùm etiam ut omnia deleantur hæreticæ pravitatis vestigia. Quòd si libelli famosi in injuriam hominis privati scripti supprimuntur, & eorum Authores pœnâ coërcentur *l. unic. c. de famos. libellis l. lex Cornelia §. si quis librum. ff. de injur. l. ob carmen ff. de testib.* multò magis supprimi debent, & flammis deleri libri editi in Christi, & Ecclesiæ contumeliam.

Neque obstat, quòd libri Tertulliani, & 13
Origenis tolerentur, quia isti præsumuntur resipuisse. Tum quia ex eorum scriptis antecedentibus, sequentia errata deteguntur, & magis refutantur errores, quàm suadeantur. D. Hieronymus, & alij petierunt libros hæreticorum legere, ut eos refellerent, ut etiam hodie conceditur perdoctis viris libros hæreticorum etiam improbatos legere ad eum scilicet finem, ut eos impugnent. Libri verò Gentilium, & Judæorum legi permittuntur, quia catholicæ veritati non obsunt, sed potiùs prosunt, ut sunt scripta Senecæ in ordine ad mores componendos. Tum quia libri Gentilium non facilè sub umbra sanctitatis homines decipiunt simpliciores, quinimmò ex eorum lectione multum hauritur utilitatis ad exponenda sacra, & canonica scripta. Quòd si dicas, Zachariam Papam relatum *in epist. 138.* inter epistolas S. Bonifacij, prohibuisse igni tradi libros Adalberti hæretici, quos Romana synodus cremari jusserat. Respondetur, Zachariam prohibuisse tales libros tradi flammis, non ut eorum incolumitati consuleret, sed ad perpetuam ipsius Adalberti confusionem, & ejus Sectatorum, voluit exemplar unum in Armarijs Romanæ bibliothecæ servari, ut constaret posteris de impietate Adalberti, cum à plerisque ut sanctus coleretur.

Cæterum Ecclesia rectè prohibuit legi libros hæreticorum, tametsi in ijsdem aliqua contineantur utilia, quæ à D. Augustino *in c. si quid veri 27. dist.* æquiparantur confessioni veritatis Dœmoniorum, non enim scripta hæreticorum sunt simpliciter bona, sed in ijsdem sunt bona mixta malis, sunt mala mixta bonis; adeò ut sub specie boni falsa legentibus propinent; quippe 14

Impia sub dulci mele venena latent,

& legentibus ob utilitatem tales libros aptari potest illud Virgilij

Qui legitis flores, & humi nascentia fragra:
Frigidus (ô pueri fugite hinc) latet anguis
in herba.

16 Rectè igitur in Bulla Cœnæ excommunicatione reservata damnantur, qui hæreticorum libros hæreses continentes, vel de religione tractantes sine Apostolicæ sedis licentia scienter legunt, retinent, imprimunt, vel quoquo modo defendunt. Imò ut constet Catholicis, quos teneantur libros evitare, de mandato summorum Pontificum extat index librorum prohibitorum; in quo libri prohibiti in duas dividuntur classes, in quarum prima ponuntur omnes libri hæretici, & ex instituto tractantes de religione; quamvis fortassis nullum manifestum errorem contineant; sed prohibentur ex eo præcisè, quòd ab hæreticis conscripti sint: & hujus primæ classis libri omnes prohibentur sub excommunicatione reservata: in secunda autem classe ponuntur libri à quibuscunque editi, qui tametsi hæresin non contineant, aliundè tamen scandalosam doctrinam, aut bonis moribus dissonam tradunt: & hi si in indice librorum prohibitorum nominatim relati sint; excommunicationem quidem annexam habent, non tamen reservatam, quinimò Layman *in theolog. moral. lib. 2. tract. 1. c. 15.* ait in Germania libros contentos in hac secunda classe posse legi, eò quia liber indicis quoad hanc secundam partem non fuerit receptus, quod fortassis verum esse potest in ordine ad pœnam excommunicationis contrahendam, non ita ratione peccati ob periculum perversionis, & malæ delectationis, cui fiunt obnoxij legentes hujusmodi libros. Cæterum in Germania usus invaluit, ut libri editi ab hæreticis, dummodo tractent de materia indifferenti, ut de jure, medicina, Philosophia, legantur.

§. IV.

De absolutione ab hæresi, eique annexa excommunicatione.

1 Quia non solùm excommunicatio lata contra edentes, vel legentes libros hæreticorum, & faventes hæreticis, sed etiam ipsum peccatum hæresis est per se, & immediatè reservatum summo Pontifici, & non tantùm mediatè, & per accidens, quatenus non potest quis à culpa absolvi, quin priùs à censurâ ei annexa solvatur, verùm etiam immediatè, ideò absolutio à sola hæresi quoad culpam est irrita, quamvis bona fide facta ab eo, qui caret facultate absolvendi à censura excommunicationis ei annexa, tenetúrque Reus iterum peccatum illud confiteri, eò quia sit per se, & seorsim à censura reservatum; si enim peccatum hæresis non esset reservatum per se, absolutio à tali peccato tunc valeret, & sola censura excommunicationis solvenda maneret. Secus sublata excommunicatione hæresis ab eo, qui potest legitimè ab illa absolvere, cessat quoque peccati reservatio, adeò ut possit quilibet confessarius à tali peccato absolvere: ratio est, quia sicut censura, & hæresis ab initio nectuntur, ut culpa sine censura non reservetur; ita pari pacto si tollatur censura, tollitur etiam reservatio culpæ: sicut etiam, si concedatur potestas absolvendi à censura, censetur etiam concessa facultas absolvendi à peccato hæresis, & vice versa, cùm hæc duo nectantur, ut non stet unum sine alio.

Difficultas est, an præter summum Pontificem possit quis alius Prælatus inferior absolvere ab hæresi, & excommunicatione ei annexa. Respondetur, hæresin posse esse manifestam, & occultam: ab illa certum est, neminem posse absolvere nisi Romanum Pontificem: ab occulta verò an Episcopi possint absolvere, videtur esse difficultas: dicitur hæresis occulta, non quia sit purè mentalis, quia ab hac potest quilibet Confessarius absolvere, cum non sit illi annexa excommunicatio, sed dicitur hæresis occulta, quæ licèt externo opere, aut verbo expressa fuerit, adhuc paucis innotescit, scilicet uni tantùm, vel alteri personæ; immo sunt, qui etiam ad decem, vel duodecim personas occultam hæresin extendant, dummodo penes ipsas non sit probabile periculum divulgationis. Quæstio procedit de hæresi occulta sumpta hoc secundo modo, an Episcopus possit ab ejus excommunicatione, consequenter etiam ab ipso peccato hæresis absolvere. Etenim in Concilio Tridentino *sess. 24. c. 6. de refor.* concessa fuit Episcopis facultas, ut possint absolvere ab hæresi occulta in foro conscientiæ, ubi nomine Episcoporum comprehenduntur ij omnes, qui subditos habent: siquidem ratione subditorum in propria diœcesi datur Episcopis hæc facultas, tametsi consecrati nondum sint, immo nec sacerdotes: ratio est, quia absolutio ab excommunicatione præcisè sumpta non est absolutio sacramentalis, sed actus jurisdictionis, ut notat Barbosa *de offic. Episc. allegat. 39. n. 2. & sequent.* 2

Hinc censent plures nomine Episcopi comprehendi Prælatos inferiores habentes ordinariam, & quasi Episcopalem jurisdictionem, ut notat Sanchez *lib. 2. moral. c. 8. n. 5.* ratio, qua nituntur, est, quia hujusmodi Prælati gaudent etiam Episcopali jurisdictione, ad quam pertinet hæc potestas absolvendi, quamvis de jure speciali: immo non desunt, qui censeant nomine Episcoporum comprehendi Prælatos Regulares exemptos, eò quia ipsis competat etiam jurisdictio quasi Episcopalis, ut nititur ostendere Rodriquez *tom. 1. quæstionum reg. q. 61. a. 1.* ubi etiam asserit ex indulto Pij V. hanc facultatem absolvendi à tali excommunicatione extendi etiam ad Prælatos Conventuales exemptos. 3

Juvat tamen observare, hanc potestatem absolvendi à tali excommunicatione, & hæresi, alijsq; delictis occultis non concedi Episcopis, nisi in ordine ad eos, qui ijsdem subijciuntur, ratio

ratione domicilij, vel quasi domicili, & quoad Peregrinos, & Vagabundos, qui ab Episcopo loci possunt sacramenta percipere Pœnitentiæ, & Eucharistiæ. Hæc verò potestas absolvendi ab hæresi occulta, alisque delictis itidem occultis, & Papæ reservatis, quam Concilium Tridentinum concedit Episcopis, restringitur ad solum forum conscientiæ; adeo ut Episcopus extra confessionem sacramentalem non possit à tali occulta hæresi absolvere, ut notat Garcia *de benefic. p. 11. c. 10. n. 139.* ubi etiam refert quandam declarationem sacræ congregationis Cardinalium.

5 Verùm alij communiùs volunt, hanc absolutionem posse etiam impendi extra sacramentalem confessionem; eò quia forum conscientię distinctum sit à foro sacramentalis Pœnitententiæ; siquidem forum conscientiæ est tantùm forum secretum, adeò ut absolutio ab hæresi, vel alio occulto crimine facta in foro conscientiæ non prosit pro foro externo, si contingat hæreticum, vel alium delinquentem ad judicium trahi, qua ratione non potest absolutio in foro conscientiæ publicè impendi coram testibus, & Notario, sed omninò secretò impendenda est, sive in confessione sacramentali, sive extra. Præterea hæc eadem facultas à Concilio Tridentino concessa Episcopis, cùm sit favorabilis, & conformis juri communi, non videtur restringenda ad solum forum sacramenti Pœnitentiæ, sed ampliari debet etiam ad forum conscientiæ; seu secretum extra sacramentum Pœnitentiæ, ut docet Suarez *disp. 41. de censur. sect. 8. n. 1.*

6 Non tamen potest Episcopus vi hujus facultatis sibi à Concilio Tridentino factæ absolvere ab hæresi occulta extra suam Diœcesin subditos alterius Episcopi, quia cùm hujusmodi absolutio ab excommunicatione annexa hæresi sit actus jurisdictionis, non potest exerceri nisi in proprios subditos: quòd si isti extiterint in aliena diœcesi per modicum temporis, possunt à suo proprio Episcopo absolvi à tali excommunicatione etiam in aliena diœcesi, quia Episcopus potest exercere actus jurisdictionis voluntariæ in proprios subditos etiam existentes extra proprium territorium: ratio verò, cur Episcopus non possit extra propriam Diœcesin absolvere ab hac excommunicatione subditos alterius Episcopi, petitur ex restrictione facta à summo Pontifice: quia cùm casus reservati summo Pontifici non possint absolvi nisi ab eodem summo Pontifice, & ijs, quibus Pontifex dat hanc facultatem, ideo voluit Pontifex quasdam apponere conditiones in concessione hujus potestatis absolvendi à tali excommunicatione absque derogatione juris communis: cum enim Episcopi de jure communi non habeant potestatem absolvendi à delictis Papæ reservatis, ideo debent hac potestate uti servatis conditionibus appositis à summo Pontifice, quarum una est, ne exerceant talem facultatem extra propriam diœcesin, & in subditos alterius Episcopi; idque ut consuleret paci, & recto regimini Ecclesiarum, & ne Episcoporum jurisdictiones confunderentur.

Hæc tamen facultas à Concilio Tridentino concessa Episcopis absolvendi ab hæresi occulta limitatur in eodem decreto Concilij, dummodo delictum non sit deductum ad forum contentiosum, seu dummodo accusatio, seu denuntiatio nondum sit facta coram legitimo judice: siquidem citatio est primus actus judicij, proinde hâc positâ censetur judicium inchoari. Verùm alij putant, non posse delictum dici deductum ad forum contentiosum, nisi post litis contestationem, quia antea, judicium propriè non dicitur inchoatum, nec lis mota, eò quia forum contentiosum dici non possit, nisi super patrato delicto contendatur negando, vel confitendo. Verùm id debet intelligi durante pendentia litis: quia si delinquens ob defectum plenæ probationis absolvatur in foro externo, potest Episcopus ex vi decreti Concilij Tridentini eum absolvere in foro conscientiæ, quia tunc adhuc manet delictum occultum, cùm in foro externo non fuerit probatum. 7

In articulo tamen mortis non solùm Episcopus, sed etiam quilibet alius sacerdos potest absolvere hæreticum à sua hæresi, quia in mortis articulo unicuique sacerdoti datur facultas absolvendi moribundum à quovis peccato, & constitutus in mortis articulo habet jus confitendi sua peccata cuilibet sacerdoti approbato, ille enim articulus id operatur, ut omnis reservatio tunc cesset: etenim ne quis pereat, in Ecclesia DEI semper consuetudo viguit, ut nulla sit reservatio in mortis articulo, quapropter possunt sacerdotes quoslibet pœnitentes à peccatis, & censuris absolvere, ut habetur in Concilio Tridentino *sess. 14. c. 7.* ubi Concilium expresè ait, omnes sacerdotes posse quoslibet pœnitentes constitutos in mortis articulo à peccatis, & censuris absolvere, loquitur enim Concilium absolutè, & indistinctè, & dicit, omnes sacerdotes eadem gaudere potestate pro illo mortis articulo; adeò ut omnibus sacerdotibus parem tribuat jurisdictionem pro eo articulo, quia quando lex non distinguit, non debemus nos distinguere. Cæterum si hæreticus occultus absolutus in articulo mortis convalesceret, teneretur postea se summo Pontifici præsentare; quia cum hoc onere censetur absolutus, nimirum, ut si supervivat, sub pœna reincidentiæ in eandem censuram debeat se sistere summo Pontifici, non ut iterum absolvatur, cùm jam sit absolutus, sed ut obediat ejus mandatis, ut notat Barbosa in *collect. tom. 2. lib. 5. tit. 35. c. 11. n. 5.* licèt contrarium sentiat Gambarupta *tract. de casib. reser. c. 2. n. 65.* 8

Major difficultas est, an per Bullam Cœnæ sit Episcopis revocata facultas absolvendi ab hæresi occulta, alisque casibus in ea contentis. Duæ sunt sententiæ, quarum prima est negativa, asseritque, posse Episcopos vigore Concilij Tridentini *sess. 24. c. 6.* absolvere hæreticos occultos, neque per Bullam Cœnæ Domi- 9

Domini fuisse ipsis hanc potestatem sublatam, ita docent Barbosa de potestate Episcopi *p. 2. allegat. 40. n. 20.* Ricciul. *tract. de jure person. lib. 5. c. 14. n. 9.* Sanctius *in select. disp. 50. num. 32.* Puteanus *in 2. 2. q. q. 11. art. 4. dub. 2.* Henriquez *lib. 6. c. 14. n. 4.* & plures alij, quos plena manu citat Diana *tractat. 8. de hæres. resol. 15.* Fundamenta, quibus hæc sententia nititur, sunt. Primò quia correctio juris quantum fieri potest, vitanda est: atqui sine correctione juris Concilij Tridentini clausula Bullæ Cœnæ, quæ revocat facultates, quibus absolutio impendi poterat hæretico occulto, potest integra salvari: proinde prædicta clausula Bullæ Cœnæ non revocat facultatem, quam Concilium Tridentinum dedit Episcopis absolvendi ab hæresi occulta. Minorem probat, quia Bulla solùm dicit, neminem absolvere prætextu quorumcunque privilegiorum, quæ Episcopis, Conventibus, aliísque concessa sint per sedem Apostolicam: sed qui intendit absolvi ab Episcopo, non intendit absolvi prætextu alicuius privilegij à sede Apostolica concessi, sed prætextu authoritatis à Christo Domini datæ. Tum quia Bulla Cœnæ commodè potest intelligi de peccatis publicis, & de absolutione, quæ non solùm pro foro conscientiæ, sed etiam pro externo prosit: quia in Bulla Cœnæ nil habetur, quo adigamur eam intelligere de peccatis occultis.

10 Quamobrem cùm Bullæ Cœnæ clausula revocans facultatem absolvendi ab hæresi possit optimè intelligi, ut nullus possit absolvi absolutione proficiente in foro externo, vel à peccatis publicis prætextu privilegiorum; non est, cur debeamus eam extendere ad hæresin occultam: quia si hoc pacto intelligatur Bulla Cœnæ, vitatur correctio juris Tridentini, cùm hoc Concilium tantùm concedat facultatem absolvendi ab hæresi occulta, & pro foro conscientiæ, & occulto: unde cùm hac explicatione Bullæ Cœnæ vitetur correctio juris, sustinenda est talis explicatio. Tum quia quoties habetur lex generalis, & præsertim correctoria, quamvis posterior sit, limitanda est ex speciali antecedenti, unde lex correctoria Bullæ, cùm sit generalis, limitanda est, & coarctanda per legem specialem Concilij Tridentini.

11 Tum quia non est evidens, quòd Bulla Cœnæ revocet facultatem à Tridentino Episcopis factam, cùm possit Bulla sine tali revocatione commodè, & rationabiliter explicari: sed sine revocationis evidentia nemo tenetur se spoliare jure proprio. Quòd si dicas, constare ex alijs Bullis evidenter, hanc facultatem fuisse Episcopis revocatam, ut in Bullis Pij V. Gregorij XIII. & Clementis VIII. respondet Sousa in Bulla Cœnæ *c. 23. disp. 100. conclus. 2. n. 7.* non constare authenticè de hisce Pontificis declarationibus. Tum quia, cùm res sit admodum gravis, & scientibus summis Pontificibus acriter controvertatur, & Pontifices nil expressiùs declarent, id argumento est, censere Pontifices, non obstante Bulla Cœnæ posse Episcopos absolvere ab hæresi occulta.

Secunda sententia docet, per Bullam cœnæ revocatam fuisse facultatem absolvendi ab hæresi occulta Episcopis factam à Concilio Tridentino, ita docent Riccius *p. 3. decis. 280. n. 1.* Gratianus *tom. 3. c. 414. n. 20.* Sanctarelus *tractat. de hæres. c. 5. dub. 5. n. 21.* Megala *p. 1. lib. 1. c. 13. n. 10.* & alij, quos amplâ manu citat, & sequitur Diana *tractat. 8. de hæres. resol. 17.* ubi mordicus huic adhæret sententiæ; quia licèt clausula derogatoria inclusa in Bulla Cœnæ sit generalis, sufficit tamen ad derogandum Concilio, præsertim si absque tali derogatione non possit verificari clausula inserta Bullæ Cœnæ: quoties enim clausula derogatoria generalis non potest verificari, nisi derogetur alicui particulari, tunc per clausulam derogatoriam generalem intelligitur derogari clausulæ particulari, quia derogatio illa generalis censetur tunc specifica, & individua *l. 2. ff. de liberis, & posth.* alioquin derogatio illa esset superflua. Tum quia in Bulla Cœnæ Pontifex derogat facultatibus concessis per cujusvis Concilij decreta, consequenter etiam derogat Tridentino, & quidem specificè, & individualiter, quia per expressa verba illa non potest derogare ulli alij Concilio, quia non assignantur alia Concilia, quæ dent Episcopis talem facultatem. Tum quia Pontifex dicitur gerere in pectore decreta Concilij Tridentini, proinde non est verosimile ipsum ignorare tale decretum, quod singulis Prælatis innotescit. Præterea, quia derogatio dependet à voluntate Pontificis, qualitercunque de ea constet, proinde eo ipso, quòd Pontifex derogat decretis cujusvis Concilij, videtur satis constare de mente Pontificis revocantis hanc facultatem absolvendi ab hæresi occulta; tum quia hac super re recensentur plura vivæ vocis oracula, ac plura sacræ Congregationis responsa, & Barbosa *de offic. Episc. allegat. 40. n. 23.* refert hoc idem etiam declarâsse Gregorium XIII. & Clementem VIII. & nunc in praxi moris esse, ut Episcopi petant à Papa facultatem absolvendi hæreticos occultos. Huic secundæ sententiæ adhærendum puto, ut probabiliori. 12

Nihilominus Episcopi in partibus ultramontanis, & quibus non facilis patet ad Pontificem accessus ob locorum distantias, & itinerum difficultates; primæ sententiæ adhærere possunt, præsertim in Germania in ordine ad absolvendos Lutheranos, & Calvinianos, aliósque hæreticos volentes catholicam fidem suscipere, possunt enim Episcopi per se, vel suos Delegatos absolvere in foro conscientiæ, non solùm ab hæresi occulta, sed etiam notoria, & publica, idque ob nimiam frequentiam, & multitudinem absolvendorum, & ob evidens impedimentum eos mittendi Romam. Tum quia Papa censetur Episcopis Germaniæ hanc impertiri facultatem. Immo pro foro externo possunt etiam Episcopi 13

Ger-

Germaniæ, ubi non sunt Inquisitores hæreticæ pravitatis de jure communi absolvere hæreticos (licèt non hæresiarcas, seu novæ hæresis Authores) ab excommunicatione Papæ reservata, tanquam delegati sedis Apostolicæ, abjuratâ tamen priùs hæresi, & injuncta illis salutari pœnitentiâ, ut desumitur ex *c. ut officium 11. h. t. in 6.* & tradit Farinacius *tract. de hæres. q. 192. §. 4. n. 51.* Hæc autem absolutio pro foro externo prodest illis etiam in foro interno, adeò ut ablata excommunicatione à quovis confessario approbato possint absoluti ab excommunicatione absolvi à peccato hæresis, & Layman *lib. 1. tractat. 5. p. 2. c. 6. n. 6.* ait in Germania Lutheranos, & Calvinistas venientes ad fidem catholicam ordinariè non deduci ad forum externum, seu judiciale Episcopi: sed statim instruuntur in fide catholica, & post abjurationem hæresis, instruuntur quoad sacramentalem confessionem, & susceptionem Eucharistiæ.

14 Quia verò plures in ea sunt opinione, ut putent, per Bullam Cœnæ non fuisse revocatam Episcopis facultatem absolvendi ab hæresi occulta eis à Concilio Tridentino concessam; dubitari potest, quid in hac opinione, quam plures probabilem censent, agere debeat hæreticus occultus, qui absolutionem ab Episcopo potest obtinere. Proponunt hoc dubium Navarrus *in manual. c. 27. n. 239.* Diana *tractat. 8. de hæres. resol. 21.* Sanctius *in select. disp. 32. n. 11.* & respondent, teneri tunc hæreticum occultum priùs per Confessarium petere facultatem ab Episcopo, ut possit absolvi ab hæresi occulta: quòd si Episcopus nolit licentiam concedere, potest Confessarius scribere Romam pro N. N. ad supremum Pœnitentiarium; & interim dum expectatur facultas, tenetur hæreticus occultus se gerere, ut occultum excommunicatum.

15 Quòd si timeatur infamia, vel scandalum, tunc si hæreticus occultus est sacerdos, potest elicere actum contritionis; & si non existimat se contritionem perfectam habere, debet confiteri, ut à confessario ex doctrina probabili, quam docet Reginaldus in *praxi tom. 1. lib. 8. c. 7. n. 87.* absolvatur à peccatis, & postea ad vitandum scandalum potest celebrare; & si est laicus, Eucharistiam sumere. An verò qui laborans impedimento perpetuo, & non potest Papam adire, possit absolvi ab hæresi occulta etiam extra articulum mortis. Plures negant, inter quos Sanchez *in summa. lib. 2. c. 13. n. 37.* Suarez *disp. 21. sect. 4. n. 26.* idque ob delicti singularem gravitatem, ob quam censeri debet magis rigorosa reservatio.

16 Verùm contraria sententia, quam defendunt plures cum Castro Palao *tom. 1. tractat. 4. disp. 4. punct. 3. §. 5. n. 5. & sequent.* videtur probabilis, quia facultas absolvendi ab hæresi occulta conceditur ob necessitatem pœnitentis, quæ eò est major, quò gravius est delictum, magisque periculum cavendum, ne quis sub tanto malo decedat: unde gravitas delicti non debet obstare, sed potiùs juvare, ut hæreticus occultus possit absolvi ad præcavendum periculum. Tum quia nemo in periculo mortis constitutus, tenetur mittere procuratorem, aut litteras pro obtinenda facultate absolutionis, neque enim tenetur medium adhibere, quo se exponat periculo manifestandi alijs suum delictum: & constitutus in perpetuo impedimento se tali periculo exponeret, si teneretur Romam mittere, quia possent litteræ amitti, vel ab alijs aperiri. Sub articulo autem mortis comprehendi etiam quodlibet aliud impedimentum perpetuum ægritudinis, paupertatis, servitutis docent communiter, asserentes, Confessarium posse absolvere pœnitentem dictis impedimentis detentum, perinde ac constitutum in mortis articulo. Tum quia quoties non potest quis per semet ipsum superiorem adire, tametsi possit illum vocare, censetur constitutus in articulo necessitatis, & colligitur *ex c. quamvis de sent. excommun.* ubi ad obtinendam absolutionem solùm requiritur, ut quolibet canonico impedimento retrahatur, quo minus possit Pontificem adire, ut docent Valentia *tom. 4. disp. 7. quæstiunc. 4. c. 10. punct. 2.* Corduba *in sum. q. 18. p. 2.* Sanchez *lib. 2. summ. c. 13. n. 14.* ubi citat plures alios docentes, censeri legitimè impeditum eum, qui personaliter superiorem non potest adire, tametsi alium ut Procuratorem mittere posset: & Sanchez notat, jus non obligare pœnitentem, ut se per tertiam personam præsentet, sed per se ipsum, quando potest.

Tum quia in hac materia onus adeundi superiorem pro absolutione, non est onus Confessarij, sed gravamen pœnitentis injunctum in pœnam sui delicti: unde quando non potest hic adire superiorem, nec eum accersere, censetur verè impeditus, & carere copiâ superioris. Quòd verò laborans perpetuo impedimento adeundi superiorem pro absolutione æquivaleat mortis articulo, ex eo etiam evinci potest; quia impeditus est moraliter certus, se non posse ante mortem absolvi à superiore; proinde præsumitur ad eam jam redactus necessitatem, ut ab alio possit absolvi, & non à superiore, quem per se ipsum adire non potest: & per alios, vel per scripturam non videtur teneri, quia exponeret se periculo detegendi peccatum, si litteræ amitterentur, vel ab alio aperirentur, vel postquam in manus superioris venerunt, ab aliquo alio legantur. Cùm igitur omnis reservatio sit in ædificationem, non in destructionem, non censendus est superior voluisse reservare pro casu etiam perpetui impedimenti; quia tunc non prodest, nec est in ædificationem, quòd laborans perpetuo impedimento maneat toto vitæ tempore non absolutus à peccato, nec à censura; unde reservatio tunc obesset potiùs, quàm prodesset: & hac ratione perpetuum impedimentum reputari solet pro mortis articulo in ordine ad obtinendam absolutionem ab hæresi occulta, eique annexâ censurâ. 17

18 In mortis autem articulo potest quilibet confessarius absolvere hæreticum, quia tunc cessat omnis reservatio casuum, & censurarum, proinde potest etiam simplex sacerdos præsente Confessario approbato absolvere, ut etiam confessarius approbatus præsente alio superiore, cui casus illi, & censuræ reservantur, vel per privilegium permittuntur absolvere moribundum ab omnibus casibus, & censuris, proinde etiam ab hæresi, ut docet Barbosa *de potestat. Episc. p. 2. allegat. 25. n. 51.* Sanchez in *summa. tom. 1. lib. 1. c. 13.* An verò Confessarius virtute Jubilæi possit absolvere ab hæresi occulta. Plures respondent, Confessarium electum virtute Jubilæi, in quo conceditur facultas absolvendi ab omnibus casibus etiam in Bulla Cœnæ, posse absolvere pœnitentem ab hæresi occulta, & id fuisse declaratum in sacra Pœnitentiaria Romana anno 1607. testatur Filiucius *tom. 1. tractat. 8. c. 10. n. 165.* & hanc sententiam à Patribus Societatis JESU ad praxin deduci testatur Zerola *tractat. 1. lib. 8. c. 5. sect. 1. n. 53.* & Molfesius *in summa tom. 1. tractat. 7. c. 21. n. 62.* Diana *tractat. 8. de hæres. resol. 29.* Alfonsus de Leone *tractat. de Jubil. p. 2. n. 43.* eidem adhærent.

19 Ratio est, quia ut notat Lorca *in 2. 2. q. 11. art. 4. disp. 45.* ex quo Pontificibus constitit, hanc controversiam acriter agitari inter Doctores, ut eam sedarent, expresse aliquando exceperunt crimen hæresis, ex quo infert, quòd si generaliter in aliquo Jubilæo dent potestatem absolvendi nulla facta exceptione hæresis occultæ, videntur planè ex industria eam abstulisse, ac voluisse indiscriminatim, ut Confessarij possent ab illa absolvere. Tum quia id videtur expedire ad finem recipiendi indulgentias. Nihilominus contraria sententia est probabilior, eiq; adhærendum, & illam docent Suarez *tractat. de fide. disp. 21. sect. 4. n. 21.* Sylvius *in 2. 2. q. 11. art. 3.* & ali asserentes ita habere stylum Curiæ Romanæ, & ita fuisse declaratum à Gregorio XIII. & quamvis stylus Curiæ varius esse dicatur pro varietate Pontificum; nihilominus quoad præsentem materiam vix recensetur variatus.

20 An verò si in Jubilæo concedatur facultas absolvendi à casibus contentis in Bulla Cœnæ excepta hæresi generatim sumpta absque alio addito, possit Confessarius absolvere hæreticum occultum; Plures affirmant, præsertim Mazuchellus *tractat. de cas. reser. disp. 1. q. 4. diffic. 6. n. 13.* & nititur. Primò quia odia restringenda sunt, & quia exceptio in Bulla Jubilæi est odiosa, ideo si restringi potest, erit restringenda: atqui potest hæresis dupliciter intelligi, nimirum ut sit hæresis publica, & occulta; & si exceptio intelligatur de sola hæresi publica, non verò de occulta salvatur restrictio servanda in odiosis, proinde tunc debet reservatio intelligi, quòd Confessarius virtute Jubilæi non possit absolvere ab hæresi publica; non verò quòd non possit absolvere ab occulta.

21 Secundò, hujusmodi restrictio videtur necessaria ad finem lucrandi plenissimam indulgentiam à summo Pontifice omnibus Christi fidelibus concessam, alioquin plures destituerentur necessaria facultate ad se disponendum pro ejus receptione, quapropter intentio Papæ videtur tunc esse, ut per per illam exceptionem tantùm excludatur hæresis notoria, non verò occulta.

Tertiò quia si tali pacto intelligatur prædicta exceptio, aliquid operatur ultra illam, 22
& excludit omnes hæreticos notorios, & publicos; non verò occultos non declaratos, nec denuntiatos. Tum quia est sententia probabilis apud plures; quòd Episcopi ex decreto Concilij Tridentini *sess. 24. c. 6.* possint absolvere ab hæresi occulta, adeò ut hæc facultas non sit ipsis derogata per Bullam Cœnæ: ergo quando in Jubilæo conceditur facultas absolvendi ab omnibus casibus Papæ reservatis, & etiam contentis in Bulla Cœnæ excepta hæresi, exceptio intelligenda est de hæresi notoria, & publica, non verò de occulta, à qua possunt Episcopi absolvere, quia non videtur esse intentio Pontificis concedentis Jubilæum universalissimum velle excludere crimen, quod ipsis locorum Ordinarijs in jure permittitur, præsertim cum illa generali facultate absolvendi à reservatis Papæ, etiam à casibus Bullæ, ut docent Bossius *tract. de Jubil. sect. 1. cas. 9.* & alij.

Verùm licèt hæc opinio plurimum proba- 23
bilitatis videatur præseferre: non tamen putârim esse eidem adhærendum, eò quia adversetur stylo, & praxi Romanæ Curiæ non admittentis absolutionem ab hæresi occulta, etiam quando hæc non excipitur, & conceduntur in Jubilæis casus Bullæ Cœnæ. Cæterum an Episcopi possint absolvere ab hæresi occulta controvertitur, & probabilior, ac tutior opinio est, quòd per Bullam cœnæ Domini, sit talis facultas illis concessa per Concilium Tridentinum, sublata; & Romanus Pontifex solet Episcopis petentibus concedere speciatim, ut possint absolvere à quovis delicto, etiam reservato in Bulla Cœnæ, dummodo sit occultum. Cæterum hæresis occulta non est purè talis, adeò ut hæreticus purè mentalis non incurrat hanc excommunicationem: sed est hæresis verbo, vel signo, aut facto aliquo exteriori exteriùs manifestata, dicitur autem occulta, eò quia uni tantùm, vel alteri innotescat: immo aliqui volunt esse censendam occultam, quamvis etiam decem hominibus innotesceret: ratio est, quia Ecclesia non punit nisi delicta, quæ cadunt sub sensus; quia de merè interno non judicat.

Rursus, ut notavimus superiùs ad incur- 24
rendam excommunicationem in foro conscientiæ, necesse est, ut hæreticus errorem habeat in intellectu cum pertinacia, & ejus incredulitas humano sensui subjiciatur: quia si aliquis solùm exteriùs fidem neget, non est censendus hæreticus in foro interiori; proinde qui transiret ad aliam sectam, vel externum cultum Idolis exhiberet: qui Dœmonem verbo invocaret.

caret cultu, vel aliquo alio opere: qui caput asini baptizaret: incantationes, & maleficia efficeret, vel similia horrenda perpetraret; si errorem in intellectu non haberet; in foro conscientiæ non esset hæreticus, sed tantùm in foro exteriori posset puniri tanquam hæreticus, quia in hoc foro ex signis externis prudenter præsumitur internum peccatum hæresis; ut docent Piasecius in *prax. Episcop. p. 2. c. 4. art. 6. n. 3.* Duardus in *Bulla Cœnæ lib. 2. can. 1. q. 20.* Barbosa *de potest. Episc. p. 2. allegat. 40. n. 5.* Hinc hæreticus absolutus in foro conscientiæ, aut pœnitentiali ab Episcopo, vel alio Confessario habente ad id speciale privilegium, si postea accusetur de hæresi in foro exteriori, adhuc incurrit pœnas illius fori, quamvis pœnitentia publica in foro conscientiæ fuerit eidem injuncta: quia utrumque judicium tendit ad diversos fines: siquidem pœnitentia imposita in foro interno tendit ad hoc, ut satisfiat Deo, & imponitur tanquam medicina propriæ salutis: secus pœna fori judicialis externi tendit ad vindictam publicam, ut satisfiat Reipublicæ, quam Reus pravo suo exemplo læsit.

25 An Regulares virtute suorum privilegiorum possint absolvere ab hæresi occulta in foro conscientiæ. Affirmat Pirrhing hîc *sect. 2. §. 5. n. 43.* & ait Præpositum Generalem Societatis JESU per se, vel per alios quoscunque posse absolvere à casibus hæresis, alijsque contra fidem, & consequentibus censuris, quibuscunque in foro conscientiæ, & ajt fuisse hanc facultatem concessam Societati in Brevi Julij III. anno 1552. die 22. Octobris in compendio privilegiorum Societatis *V. absolutio §. 3.* & ait, hanc facultatem communicari Provincialibus cum potestate, ut re maturè considerata in casibus particularibus, possint eam alijs communicare. Noster Peregrinus in *compendio nostror. privileg. p. 2. tit. absolutio quoad fratres. §. 2.* id etiam affirmat quoad subditos. Alij inter quos Pavinus *in theolog. moral. p. 1. tractat. 4. q. 32.* Suarez *tom. 4. tractat. 9. lib. 2. c. 20. n. 11.* asserunt, superiores Regulares posse absolvere ab hæresi occulta; sed Suarez procedit ex suppositione, quòd facultas Episcoporum absolvendi ab hæresi occulta non sit revocata. Nititur hæc sententia. Primò, quia Pius V. Privilegium concessit, cujus meminit Rodriquez *fol. 920. in suo Bullar.* in quo tribuitur Prioribus Dominicanis omnis facultas absolvendi, & dispensandi, quam habent Episcopi vigore Concilij Tridentini *sess. 23. c. 6.* & quia Episcopi vigore hujus Concilij possunt absolvere ab hæresi occulta; hæc eadem facultas conceditur per Bullam Pij V. Prioribus Dominicanis, consequenter per communicationem cæteris superioribus Regularibus. Pius V. in sua Bulla tantùm vult, ut Regulares in hac parte non habeant majorem jurisdictionem, quàm Episcopi, sed tantùm ut non sint deterioris conditionis, quapropter ut rectè notat Suarez *loc. cit.* si non obstante Bulla cœnæ possunt Episcopi absolvere ab hæresi occulta, hoc idem etiam præstare possunt Prælati Regulares.

Nihilominus putârim, Regulares non posse absolvere sæculares ab hæresi occulta, quia post privilegia concessa in favorem Regularium tria fuerunt decreta emanata à summis Pontificibus, quibus prohibetur Regularibus absolvere à casibus reservatis. Primum decretum fuit Clementis VIII. editū die 9. Januarij 1601. cum ejusdem Pontificis moderatione facta die 26. Novemb. 1602. & fuit limitata supra dicta facultas, in sex alijs casibus (per solam tamen Italiam extra urbem nisi in articulo mortis.) Primus est violatio imunitatis ecclesiasticę juxta constitutionem Gregorij XIV. cui initium est, *Cum aliàs nonnulli.* Secundò violatio clausuræ Monialium ad malum finem. Tertiò delictum provocantium, & pugnantium in duello juxta decretum Concilij Tridentini, & constitutionem Gregorij XIII. cui initium est *ad tollendam.* Quartò injicientes violentes manus in clericos juxta *can. si quis suadente 17. q. 4.* Quintò simonia realis scienter contracta, & etiam confidentia beneficialis. Sextò in omnibus casibus, quos Ordinarii locorum sibi reservârunt, & imposterum reservabunt. Secundùm decretum editum fuit à Paulo V. die 7. Januarij 1617. quo confirmatur, & innovatur decretum supra dictum Clementis VIII. cum præfata moderatione non obstantibus privilegijs. Tertium decretum fuit editum ab Urbano VIII. die 17. Novemb. 1628. quo prohibetur Regularibus facultas absolvendi à casibus reservatis in Bulla Cœnæ, & casibus reservatis Ordinarijs locorum; adeò ut nec intra, nec extra Italiam, nec virtute privilegiorum, aut confirmationum, quas hactenus obtinuerunt, vel obtenturi sint imposterum ampliùs possint ab illis absolvere. 26

An saltem Prælati Regulares possint suos subditos Religiosos absolvere ab hæresi occulta plures affirmant, inter quos Bavnius *p. 2. sua theolog. moral. de censur. disp. 3. tractat. 2. q. 26.* quia æquitati naturali alienum videtur, ut Regulares remedio ad salutem necessario careant: atqui eo carerent, si lapsi resurgere, ligati solvi, exclusi per hæresin ab ecclesia ad eam revocari, ac dimitti per suos superiores non possent: ergo naturalis æquitas exigebat, ut superiores Regulares suos possent subditos Religiosos ab occulta hæresi absolvere. Tum quia si Regulares ob hæresin occultam adigerentur Romam, vel Episcopum loci adire, id nimis grave foret Religioni, nec benè consultum esset ejus decori, & honori. Verùm adhuc videtur dicendum, Prælatos Regulares non posse suos subditos Religiosos absolvere ab hæresi occulta, quia id fuit declaratum à sacra congregatione, ut notat Diana *tractat. 8. de hæres. resol. 37. n. 6.* ubi etiam citat eandem declarationem, quam per extensum operæ pretium duxi hic attexere. *Sacra Congregatio S. R. E. Cardinalium negotijs, & consultationibus Episcoporum, & Regularium præposita censuit, per confirmationes privilegiorum, quas* 27

Regu-

Regulares à Sede Apostolica post Sacrum Concilium Tridentinum obtinuerunt, nequaquam revixisse privilegia priùs ab eodem Concilio, ac deinde etiam ipsius Congregationis decretis sublata, atque extincta, si quæ habeant absolvendi à casibus Ordinario loci reservatis. Quemadmodum neque indulta absolvendi à casibus contentis in Bulla, quæ in die Cœnæ Domini legi consuevit, utpote sublata per annuam ipsius Bullæ publicationem, vires, aut robur acquisivisse, ex subsequentibus privilegiorum confirmationibus, ac proinde Regulares cujusvis Ordinis, Congregationis, Societatis, & instituti etiam necessariò exprimendi, nec intra, nec extra Italiam in vim privilegiorum, aut confirmationum ejusmodi, quas vel hactenus obtinuerunt, vel deinceps fortè obtinebunt, posse quemquam absolvere ab ejsdem casibus in Bulla Cœnæ Domini, aut Ordinario loci reservatis; Et, si secus egerint absolutiones nullas, atque irritas fuisse, ac fore; ab alijs verò casibus, & censuris Sedi Apostolicæ reservatis, si quam Regulares habeant à Sede Apostolica facultatem, illam extra Italiam minimè sublatam fuisse ijsdem Sacræ Congregationis decretis, hac de re editis jussu S. Memoriæ Clementis VIII. quam sacræ Congregationis sententiam Sanctitas sua ad se relatam approbavit, mandavitque ab omnibus, ad quos pertinet inviolabiliter observari Romæ 17. Novemb. 1628.

§. V.

De alijs pœnis contra hæreticos jure statutis.

1 PRæter pœnam excommunicationis, de qua in præcedentibus abundè dictum est, aliæ contra hæreticos jure statuuntur pœnæ tum spirituales, tum temporales, quarum prima est irregularitas, quam incurrit hæreticus notorius, & publicus, & quamvis aliqui putent, hanc pœnam etiam extendi ad hæreticos occultos, nihilominus probabilior sententia est, ob hæresin occultam non incurri irregularitatem, quia hæc non contrahitur nisi in casibus jure expressis, & nullus adduci potest textus in jure canonico, qui afferat hæreticum occultum incurrere irregularitatem, siquidem in *c. ad abolendam 9. h. t.* Lucius III. apertè loquitur de hæretico manifesto, & quia hæc constitutio est odiosa, non est trahenda ad hæreticum occultum, quia odiosa restringi debent, non ampliari. Quamobrem probabilius est, hæreticum occultum non esse irregularem; proinde post absolutionem à peccato hæresis, posse in foro conscientiæ promoveri ad Ordines sacros, ut docet Layman *lib. 1. p. 5. c. 4. n. 12.* Ratio etiam esse potest, quia irregularitas non incurritur propter hæresin secundùm se præcisè; sed ratione infamiæ, eidem annexæ ex vi juris: atqui infamia juris, immo & facti non habet locum in hæresi occulta, proinde ob hæresin occultam non incurritur irregularitas.

Quòd si hæresis sit omnino occulta, seu sola mente concepta, ac contenta, tunc nulli est dubium, non incurri ob illam, irregularitatem, quia ecclesia non punit nisi delicta, quæ cadunt sub sensus, adeò ut quæstio sit tantùm de hæresi occulta, quæ in actum aliquem externum prodijt, non tamen est publicè nota, quamvis uni, vel alteri innotescat. In hac autem irregularitate, quæ contrahitur per hæresin publicam, nemo potest dispensare nisi solus summus Pontifex; adeò ut si lapsus in hæresin sit clericus post pœnitentiam, & abjuratam hæresin solùm ex Pontificis dispensatione possit ad superiores Ordines promoveri, vel ad omnes, si sit laicus. Ut autem clericus, si lapsus fuerat in hæresin, possit ministrare in susceptis ante Ordinibus, potest Episcopus dispensare, quia in jure permittitur, ut ex dispensatione hæreticus conversus ministret in ordinibus, ad quos ante hæresin promotus fuerat, quapropter hæc dispensatio non est reservata Papæ, sed concessa Episcopis. 2

3 Excipitur tamen ipse Episcopus lapsus in hæresin, & sacerdos hæreticus in ordine ad celebrandam missam; quia cum istis solus Papa dispensat. In Germania tamen consuetudo viget, quâ Episcopi ex hæresi conversos ad fidem catholicam absolvant, ac promoveant ad ordines validè, & licitè, quia hujusmodi conversi in foro civili, non excluduntur à publicis dignitatibus, & officijs, ut notat Layman *lib. 1. p. 5. c. 4. in fin.* unde etiam ab Episcopis cum hisce conversis solet dispensari, virtute privilegij concessi dispensandi in omnibus irregularitatibus, ijs exceptis, quæ contrahuntur ex voluntario homicido, mutilatione, bigamia, & defectu natalium.

4 Secunda pœna, quam incurrunt hæretici notorij, est spiritualis privatio dignitatum ecclesiasticarum, officiorum, beneficiorum, & inhabilitas ad illa, desumitur *ex c. ad abolendam 9. h. t.* & ex *c. quicunque 2. h. t. in 6. c. ut commissi 12. eod. tit. in 6.* Verùm hanc privationem non incurrunt hæretici ipso jure, sed per sententiam inflictivam hujus privationis; adeò ut ante sententiam judicis possit hæreticus beneficia sua commutare, & ijsdem renuntiare. Rursus durante hæresi inhabiles sunt ad acquirenda beneficia, & officia publica ad censuras excommunicationis, & irregularitatis, quas contrahunt, ut habetur *in c. quicunque 2. h. t.* ubi Alexander IV. statuit, ut hæretici, receptores, defensores, & fautores eorundem, & ipsorum filij usque ad secundam generationem non possint admitti ad aliquod beneficium ecclesiasticum, vel officium publicum, quod si secus fiat, factum sit irritum, & inane. Rursus ecclesiasticus, qui ad preces hæretici alicujus est adeptus aliquod beneficium ecclesiasticum, privatur acquisito, & si illud scienter recipit, fit inhabilis ad alia, vel similia beneficia.

5 Hinc collatio beneficij facta hæretico est ipso jure nulla, & is tenetur fructus inde perceptos

ceptos restituere ante omnem judicis sententiam, eò quia injustè, & sine titulo eos perceperit, ut notat Garcia *p. 1. de benefic. c. 10. n. 8.* Non tamen Episcopus, vel sacerdos, si fiat hæreticus privatur potestate Ordinis, quia hæc nomine Christi exercetur, & ex institutione ipsius vim suam habet, & effectum producit; est enim hujusmodi potestas annexa characteri spirituali, qui cùm sit indelebilis, sequitur, quòd potestas Ordinis non possit deperdi. Quamobrem si sacerdos ritè ordinatus, postea fiat hæreticus, validè consecrat in missa, & baptizat, quia hæc fiunt nomine, & authoritate ipsius Christi. Episcopi itidem, si fiant hæretici, validè confirmant, & conferunt Ordines, & si resipiscant redeuntes ab hæresi ad fidem catholicam iterum non ordinantur *cap. convenientibus 4. caus. 1. q. 1.* ut etiam ordinati ab Episcopis hæreticis servata forma, & ritu Ortodoxæ ecclesiæ iterum non ordinantur *c. ordinationes 5. caus. 9. q. 1.* Sin verò ordinati fuerint non servatâ formâ ecclesiæ, tunc iterum ordinantur *c. Daibertum 24. juncta Glossa V. reiterari causa 1. q. 7.*

6 Quòd si dicas, canones asserere, hæreticos non habere potestatem ordinandi, nec sacrificium offerendi? Respondetur, canones illos intelligi, quòd hæretici non licitè exerceant potestatem ordinandi, nec sacrificium offerendi, eò quia extra Ecclesiam catholicam sacrificium non offeratur fructuosè; non verò quòd validè non utantur tali potestate. Quamobrem hæretici dicuntur non habere talem potestatem quoad usum debitum, ac jure permissum; non verò, quòd illam non habeant habitu. Cæterum si sacerdos factus hæreticus consecrat, verè, & validè consecrat ex institutione Christi, qui dedit omnibus Presbyteris potestatem hanc consecrandi, conficiendi, & offerendi corpus Domini pro omnibus vivis, & defunctis: unde Ecclesia hanc potestatem sacerdoti in hæresin lapso non abrogat, & desumitur ex *c. Romanus c. si qui c. si rever. de consecr. dist. 4.*

7 Quòd si dicas, sacerdotem nomine Ecclesiæ offerre sacrificium, & hæreticos esse extra ecclesiam, proinde Ecclesiam per ipsos non offerre sacrificium, & preces. Respondetur cum D. Thoma *3. p. q. 82. art. 7. ad 3.* sacerdotem in missa, dum orat, loqui quidem nomine Ecclesiæ: sed cùm consecrat, loqui nomine Christi, cujus vicem gerit per potestatem Ordinis. Hinc docet D. Thomas, quòd si sacerdos per hæresin ab unitate ecclesiæ præcisus missam celebret, quia potestatem Ordinis non amittit per hæresin, consecrat verum corpus, & sanginem Christi, verùm quia est ab unitate Ecclesiæ sejunctus, ejus preces efficaciam non habent.

8 Hinc sacerdotes non solùm nomine Ecclesiæ offerre dicuntur, sed etiam Christi nomine, institutione, & auctoritate; & hac ratione sacerdotes, quamvis hæretici verè offerunt, dummodo utantur integrâ formâ Christi, & ecclesiæ. Unde illi textus in jure canonico, in quibus dicitur, quòd Ecclesia sacrificia, & sacerdotia hæreticorum reprobat, ut in *c. non oportet* ex Concilio Laodiceno *1. q. 1.* ubi dicitur, *Non oportet hæreticorum benedictiones accipere, quia jam magis sunt maledictiones, quàm benedictiones*, intelligendi sunt, ut docet D. Thomas *loc. cit.* quatenus extra ecclesiam non rectè sacrificium offertur, eò quia non offeratur fructuosè, adeò ut sit quidem verum sacrificium veritate sacramenti, non ita veritate fructûs: Quinimò licèt probabile sit, hæreticos non incurrere hanc privationem dignitatum ecclesiasticarum, officiorum, & beneficiorum, nisi post sententiam judicis: communior tamen, & verior sententia asserit, eo ipso jure privari à die commissi cirminis omnibus beneficijs ecclesiasticis obtentis ante hæresin, & fieri eriam inhabiles ad alia obtinenda, idque deducitur *ex c. ad abolendam 9. h. t.* ubi Lucius III. ait: quod omni officio, & beneficio ecclesiastico sit spoliatus.

Quòd si dicas *in c. ut commissi 12. h. t. in 6.* 9
Bonifacium VIII. asserere, quòd privandi, vel privati denuntiandi sint scilicet hæretici. Respondetur, particulam *vel* ibi non sumi disjunctivè, sed expositivè, seu declarativè, adeò ut *privandi* idem sit, ac *privati*. Cæterum lapsus in hæresin non tenetur beneficia dimittere, sicut nec bona temporalia ante judicis declaratoriam sententiam. Huc enim pertinet regula illa generalis juris, quòd in omni casu, in quo pœna ipso jure incurritur, requiratur sententia declaratoria delicti, & post hanc, non solùm privatur beneficio; sed etiam omnibus fructibus perceptis à die lapsus in hæresin. Diffamati, & solùm de hæresi suspecti non privantur ipso jure beneficijs obtentis, sed tantùm post probatum crimen, & latam sententiam, ut notat Farinacius *q. 189. n. 86. de hæres.* Quinimò si lapsus in hæresin spontè ad unitatem fidei catholicæ convertatur, antequam sit de hæresi convictus, tunc ex dispensatione Papæ restituitur suo beneficio, ut notat Farinacius *tract. de hæres. q. 189. n. 82.* Rursus hæc pœna non incurritur à laicis, qui adepti sunt dignitates, aut officia sæcularia: quia textus tantùm loquitur de ecclesiasticis; & pœnæ non ampliantur, sed restringuntur ad solos casus expressos.

Tertia pœna est infamia, ut satis colligitur *ex c. 17. caus. 6. q. 1.* ubi Stephanus Pontifex omnis generis infames recenset, & primo loco: *qui Christianæ legis normam abyciunt*, unde hæretici ante omnem sententiam judicis sunt ipso jure infames, ut desumitur ex *c. excommunicamus 13. h. t.* ubi Fautores hæreticorum ab Alexandro IV. anathemate feriuntur, & addit Pontifex, quòd si quis eorum satisfacere contempserit intra annum, ex tunc ipso jure factus sit infamis: unde à fortiori ipsi etiam hæretici; si eorum hæresis sit publica, & notoria, infamiam juris incurrunt, & desumitur etiam ex *c. statutum 15. h. t. in 6.* ut etiam ex *authent. Gazaros C. h. t.* ubi omnes hæretici utriusque sexûs perpetuâ infamiâ notantur. 10

Juvat tamen observare, hanc infamiam juris non contrahi nisi post sententiam judicis declaratoriam criminis; adeò ut dicatur infamia juris in hoc sensu, quatenus statim, ac per judicis sententiam declaratur quis lapsus in hæresin, eo ipso fit infamis à jure; adeò ut non sit necessè, ut judex eum condemnet, ut infamem, quia infamia non infligitur à judice, sed à jure. Sin verò hæresis notoria fuerit, & publica, tunc hæreticus contrahit infamiam non juris, sed facti. Rursus eo ipso, quòd hæretici sunt infames, excluduntur ab omnibus honoribus, & dignitatibus, nec possunt agere in judicio, nec fungi officio Advocati, Notarij, vel Judicis, ut habetur *in c. audentes §. nullus C. h. t.*

11 Quarta pœna est privatio ecclesiasticæ sepulturæ, ut habetur *in c. sicut ait 8. h. t.* & desumitur ex Concilio Lateranensi, ubi statuitur, ut hæretici, & eorum Fautores quique eos tenent in domo, vel in terra sua, vel fovent, vel præsumunt negotiationem exercere cum illis, sint excommunicati, & si in tali peccato decedant, non sepeliantur in loco sacro, nec fiat pro eis oblatio non obstante quocunque indulto: quia cùm non comunicemus cum vivis hæreticis, ita neque cum ijsdem mortuis debemus communicare *c. sacris 12. de sepulturis.* Id tamen procedit, dummodo hæretici fuerint notoriè tales, adeò ut eorum hæresis fuerit publica, & in tali hæresi decesserint. Hinc Alexander IV. *in c. quicunque 2. h. t. in 6.* etiam statuit, quòd qui scienter præsumpserit dare sepulturæ ecclesiasticæ hæreticos, & eorum receptores, defendentes, vel fautores sit excommunicatus, donec idoneè satisfecerit, nec mereatur absolutionem, nisi proprijs manibus publicè cadavera extumulet, & projiciat hujusmodi corpora damnatorum, & locus ille careat perpetuâ sepulturâ.

12 Verùm, ut incurratur hæc pœna, requiritur, ut sepeliens hæreticum sciat certò, eum esse hæreticum, quia ignorantia etiam probabilis illum excusat, ut notat Navarrus *lib. 5. consil. 11. n. 1. h. t.* imò requiritur etiam, ut talis sit nominatim etiam denuntiatus, ut hæreticus; unde, qui sepelit suspectum tantùm de hæresi per famam, non incurrit hanc pœnam privationis ecclesiasticæ sepulturæ; neque excommunicationem: quia is propriè non dicitur scire, qui tantùm per famam solùm intelligit aliquid: ratio est, quia sciens debet posse probare id, quod dicitur scire, & qui tantùm novit per famam, non habet, unde possit illud probare: qua ratione propriè non dicitur scire. Imò ut incurratur hæc pœna, requiritur etiam, ut ex malitia id fiat. Et pœna hæc excommunicationis, quæ incurritur ab eo, qui per dolum hæreticum notorium scienter sepelit, non solùm contrahitur à clericis, sed etiam à laicis, ut desumitur ex *c. quicunque 2. h. t.* quia quoties constitutio canonica universaliter disponit in materia pertinente ad forum ecclesiasticum, includit etiam laicos. Immo excommunicatio videtur etiam reservata Papæ ex *c. excommunicamus 13. h. t.* ubi Innocentius III. prohibet administrare hæreticis sacramenta Ecclesiæ, ut etiam eos tradere Christianæ sepulturæ, & secus facientes privantur suo officio, in quo non restituuntur sine speciali indulto Sedis Apostolicæ. Unde Pontifex reservat sibi absolutionem à pœna, quæ incurritur ab eo, qui audet hæretico ecclesiasticam sepulturam dare. Imò sepelientes in loco sacro hæreticos non solùm anathemate percutiuntur; sed etiam suspecti sunt de hæresi; adeò ut contra ipsos procedi possit tanquam suspectos de hæresi, ut notat Farinacius *tract. de hæres. q. 192. n. 49.*

Pœnis spiritualibus, de quibus hactenus diximus, succedunt temporales, quæ concernunt, vel bona, & jura hæreticorum, vel corpus eorum. Inter pœnas prioris generis prima est publicatio bonorum, seu pœna confiscationis bonorum, adeò ut quinta pœna, quæ hæreticis infligitur, sit bonorum temporalium confiscatio, circa quam separatur jus civile, à canonico; siquidem jure civili non omnia hæreticorum bona confiscantur, sed tantùm improborū, quales sunt Manichæi, & Donatistæ, horū bonorū bona fisco deferuntur *l. 4. princ. & §. 1. l. 19. C. h. t.* siquidem Fridericus *in authent. Gazaros eod. tit.* bona quorumlibet hæreticorum fisco attribuit. Verùm quia hæc constitutio vagatur extra libros juris civilis, ideo sine authoritate juris sunt, qui illam dedignantur. Jure autem canonico, bona quorumlibet hæreticorum publicantur, ut expressè habetur *in c. urgentis 10. h. t.* ubi Innocentius III. statuit, ut bona hæreticorum publicentur, & confiscentur, & in terris ecclesiæ applicentur fisco Ecclesiastico; & in terris sæcularibus fisco judicum sæcularium, ad quod si sint negligentes, possunt compelli judices censuris ecclesiasticis: nec talia bona ampliùs revertuntur ad prædictos hæreticos. Hinc ecclesia potest propter delictum ecclesiasticum pœnam infligere confiscationis bonorum, tametsi bona publicata deferantur ad fiscum sæcularem, si lapsus in hæresim sit sæcularis; alioquin si sit clericus, ejus bona applicantur fisco Ecclesiæ, ut notat Fagnanus *in d. c. urgentis 10. n. 4. h. t.* immo etiam judices, & Principes sæculares possunt ab Ecclesia compelli à justitia administranda *c. Administratores 26. c. 23. q. 5.* Quòd si hæretici spontè resipiscant, antequam hæreseos convincantur, non amittunt bona temporalia; benè tamen, si postquam fuerint convicti, ijsdem privantur; sed ex misericordia ijsdem restituuntur, ut notat Glossa *in d. c. urgentes V. misereri.*

Cæterum bona hæreticorum confiscantur, sive liberos habeant, sive non; adeò ut nec Catholicis hæreticorum filijs aliquid sit relinquendum; ut enim habetur *in d. c. vergentes 10. h. t.* sicut in crimine læsæ majestatis filij delinquentium amittunt hæreditatem; multò magis filij hæreticorum, qui delinquunt in crimine læsi DEI. Tum quia in plerisque casibus filij pro parentibus temporaliter puniuntur secundùm jus canonicum. Quinimò hæc 14

bo-

bona hæreticorum non solùm confiscanda sunt per sententiam, sed ipso jure sunt confiscata ex die admissi criminis; adeò ut sententia declaratoria criminis retrotrahatur ad diem lapsus in hæresin, & licitum sit fisco retractare alienationes interim factas, & desumitur *ex c. cum secundùm* 19. *b. t. in 6.* ubi Bonifacius VIII. statuit, ut bona hæreticorum sint ipso jure confiscata; sed executio confiscationis, vel occupatio bonorum non debet fieri ante sententiam promulgatam ab Episcopo, vel à persona ecclesiastica habente potestatem: quia si contrahens incestuosas nuptias; vel Raptores contradicentibus parentibus; vel qui prohibita transferunt, privantur ipso jure; multò magis qui fiunt hæretici.

15 Quamobrem ex hoc textu liquet, bona hæreticorum ipso jure à die commissi criminis confiscari, & esse confiscata, sicut statuitur in crimine læsæ Majestatis humanæ, ob quod bona publicantur à die commissi criminis: unde sententia judicis tantùm requiritur, non ut bona confiscentur; sed ut Reus declaretur in hæresin lapsus, & ante hanc declarationem non potest hæreticus privari possessione suorum bonorum; quia tametsi ob aliquod delictum imponatur pœna ipso jure incurrenda ante judicis condemnationem; nihilominus executio pœnæ non debet fieri, nisi post sententiam declaratoriam, quâ judex declaret, Reum commisisse tale crimen; nisi fortassis hæresis ita esset publica, & notoria, ut nulla tergiversatione celari posset, quia tunc sufficeret, si judex assignaret terminum ad excusandum factum, quo elapso fieri posset executio sine alia declaratione, ut notat Farinacius *tractat. de hæres. q.* 190. §. 1. *n.* 5.

16 Verùm communior sententia est, ut etiam in notorijs requiratur sententia judicis, post quam potest statim fieri executio per judices sæculares; qui possunt bona occupare hæreticorum sine alio processu, & mandato judicis ecclesiastici; quia ex hac sententia declaratoria est ijsdem acquisitum jus omnia eorum bona occupandi. Immo confiscantur bona hæreticorum, quamvis tantùm post mortem convicti fuerint, & condemnati de hæresi, ut si accusatus de hæresi pendente accusatione decedat; non tamen est extinctum crimen, sed judex contra hæredes causam prosequitur ad eum finem, ut bona defuncti fisco applicentur, ut desumitur *ex c. accusatus* 8. *b. t.* Excipiuntur tamen possessores bonorum, quæ fisco sunt addicta, si illi legitimè contra fiscum præscripserint, ad quam tamen præscriptionem requiruntur 40. anni, ut possessor præscribat bona defuncti contra fiscum, ut habetur *in c.* 2. *de præscript. in 6.* Rursus excipiuntur alienationes necessariæ, quia hæ possunt ab hæreticis fieri, quorum bona sunt confiscata ipso jure; & quorum interdicta est administratio bonorum; adeò ut per fiscum non possint revocari hujusmodi alienationes, donec sententia declaratoria criminis secuta fuerit, eò quia hæ alienationes fiunt ad se, & propriam familiam alendam.

Cæterum sub absoluta bonorum confiscatione ob hæresin, vel aliud crimen ipso jure facta, comprehenduntur bona omnia, tam mobilia, quàm immobilia, propria ipsius hæretici, immo etiam jura, & actiones, quæ sub bonorum appellatione veniunt, & desumitur *ex c. cum secundùm* 19. *b. t. in 6.* ubi absolutè bona hæreticorum sunt ipso jure confiscata. Non tamen dos uxoris comprehenditur, ut habetur *in c. decrevit* 14. ubi Bonifacius VIII. statuit, ut Catholicarum uxorum dotes non confiscentur ob hæresin maritorum; si quando contraxerunt matrimonium, nesciebant illos hæreticos esse, quia generatim ob maritorum crimen leges prohibent uxores molestijs affici *l.* 2. *C. ne uxor pro marito.* non enim æquum esse videtur, ut innocens ob crimen alterius puniatur, nisi id sit in jure expressum, sicut in jure exprimitur, puniri filios ob crimen læsæ Majestatis divinæ, vel humanæ. Imò non solùm dotes uxorum, sed nec bona paraphernalia earundem confiscantur, ut nec etiam donationes propter nuptias, quas faciunt sponsi sponsis: nec etiam bona, quæ dantur in prœmium receptæ dotis, vel alterius tituli. Imò excipitur etiam ususfructus dotis, qui percipitur ex alijs bonis uxoris, publicatis enim bonis mariti, non confiscatur. 17

Sexta pœna est intestabilitas, circa quam jus civile etiam secernitur à canonico: quia jure civili non omnes hæretici sunt intestabiles, sed tantùm sceleratiores, ut desumitur ex *l.* 4. §. 5. *C. b. t.* ubi in specie de Manichæis, & Donatistis traditur, quòd sint intestabiles; proinde non obscurè indicatur in reliquis diversum procedere. Jure canonico tamen hæretici omnes sunt intestabiles, ut desumitur ex *c. excommunicamus* 13. *b. t.* ubi Innocentius III. ait, ut sint etiam intestabiles, & testandi liberam facultatem non habent, & quamvis in textu sermo sit de Fautoribus hæreticorum ad ipsos tamen hæreticos id pertinere à fortiori colligitur. Si tamen ante sententiam declaratoriam criminis hæreticus testamentum confecit, plures censent probabile, non esse ipso jure irritum, sed tantùm esse infirmandum per sententiam judicis, quia *in d. c. excommunicamus* 13. *b. t.* non absolutè dicitur, quòd testandi facultatem hæreticus non habeat; sed quòd facultatem liberam non habeat, proinde saltem indicatur, quòd secuta sententia, & publicatione bonorum, testamentum factum ab hæretico ante sententiam declaratoriam criminis infirmetur per sententiam judicis. Imò hæc pœna extenditur etiam ut hæretici, non possint testari ad causas pias, ut notat Farinacius *tractat. de hæres. q.* 190. *n.* 92. ubi *num.* 93. addit, testamentum factum ab hæreticis, nec reconvalescere post subsecutam pœnitentiam. 18

Septima est incapacitas succedendi ex testamento, vel ab intestato *l.* 4. §. 2. *l. ult. C. b. t.* in 19

in jure civili, & in jure canonico desumitur *ex d. c. excommunicamus 13. h. t.* ubi non solùm hæreticus privatur hæreditate eidem ex testamento, vel ab intestato delatâ; sed etiam legato ipsi relicto ex testamento militis *l. fin. C. de hæret.* immo etiam per donationem inter vivos, ut notat Farinacius *tractat. de hæres. q. 190. §. 7. n. 93.* immo ita hæreticus privatur hæreditate sibi delata, ut statim post lapsum in hæresin sit omnino incapax ad succedendum durante hæresi; adeò ut in foro conscientiæ ante sententiam judicis declaratoriam teneatur restituere non fisco, sed hæredibus ab intestato venientibus, eò quia hæreticus ob crimen hæresis non habeat titulum ad retinendum, ut notat Farinacius *loc. cit. n. 102.*

20 Verùm contraria sententia videtur perquam probabilis, adeò ut hæreticus ante sententiam declaratoriam criminis non incurrat hanc pœnam incapacitatis, nec propterea teneatur ante sententiam latam restituere hæreditatem, vel legatum, ab intestato, vel fisco, quia videtur difficile, ut delinquentes teneantur spontè restituere antequam condemnentur à judice, quæ sibi testamento relicta sunt. Hoc autem procedit, ut non teneantur se privare hæreditate jam adita, & obtenta: non ita de hæreditate non adita, nec obtenta. Verùm licèt ante sententiam judicis non restituat aditam hæreditatem, potest tamen fiscus post sententiam latam privare hæreticum tali hæreditate, ut notat Sanchez *lib. 2. c. 14. n. 31. & 34.* Tum quia hæretici censentur jure potius incapaces, quàm indigni, & quæ relinquuntur incapacibus, habentur pro non relictis, proinde fisco obveniunt *l. 17. ff. de pœn.* Rursus *in c. si quis 5. h. t.* & est desumptum ex Concilio Carthaginensi III *c. 13.* statuitur, ut Episcopus, si moriens instituat hæredem hæreticum, vel Paganum, sive extraneum à sua consanguinitate, sive consanguineum saltem post mortem excommunicetur, vel declaretur excommunicatus, & non oretur pro eo: quia Episcopus, si non habet consanguineos, debet Ecclesiam hæredem instituere. Hoc idem *in c. in eos 6. h. t.* extenditur etiam ad omnes clericos, & statuitur, non solùm quod non instituant hæreticos hæredes, sed etiam quòd iisdem nihil dent. Ratio est, quia instituens scienter hæredem eum, quem scit esse hæreticum, redditur & ipse suspectus de hæresi, ut tradit Menochius *lib. 5. de præsumpt. præsumpt. 6. n. 36.* proinde tam Episcopi, quàm Clerici instituentes hæredes, quos sciunt esse hæreticos, incurrunt excommunicationem, ut etiam omnes alij fideles; tametsi sint laici, ut notat Farinacius *tract. de hæres. q. 109. n. 111.* Verùm quia *in d. c. si quis 5. h. t.* dicitur, quòd Episcopus, si moriens instituat hæredem hæreticum, debeat excommunicari post mortem, vel declarari excommunicatus, oritur dubium, quomodo possit quis post mortem excommunicari. Plures respondent, quòd tametsi regulariter crimina morte extinguantur *c. quorundam 14. dist. 24.* & crimen cum pœna unà cum morte Rei extinguatur *l. 2. C. si Reus, vel accus. mort. fuer.* nihilominus dicunt, id speciale esse in crimine hæresis, ut possit quis etiam post mortem accusari, & puniri, ac excommunicari in detestationem tanti criminis; quapropter qui scienter hæredem instituit hæreticum, etiam post mortem anathemate percutitur, ut notat Glossa *in c. quorundam 14. dist. 23. V. non potest.* Adducunt etiam rationem, quia cùm potuerit, qui hæreticum instituit hæredem, dum adhuc viveret, canonicè moneri, ne contra jura talem institueret; & nihilominus ille voluerit illum instituere, ideò in pœnam patratæ contumaciæ in vita, anathemate post mortem percutitur, eò quia contumacia hæc nonnisi post mortem incœpit innotescere, quando apertum fuit testamentum.

21 Quòd si dicas, mortuum non ampliùs subesse ecclesiasticæ jurisdictioni, cùm subditi ecclesiæ sint tantùm homines viatores, proinde non posse Ecclesiam exercere actum jurisdictionis in non subditum, seu mortuum. Respondent, quòd tametsi excommunicare aliquem revera sit actus jurisdictionis ecclesiasticæ, adhuc tamen eidem aliquo modo subesse etiam post mortem potest is, qui contra jus canonicum, & monitiones voluit hæredem instituere hæreticum: ratione enim hujus contumaciæ, in qua decessit, adhuc post mortem subesse potest ecclesiasticæ jurisdictioni, ac anathemate percuti.

22 Mihi tamen probabilior videtur contraria sententia, quam docet Covaruvias *in c. Alma Mater. p. 1. §. 11. n. 4.* & alij, quos citat Barbosa *in d. c. si quis. 5. n. 3. h. t.* quia revera mortuus non ampliùs subjicitur jurisdictioni ecclesiasticæ, propterea Ecclesia non potest in ipsum exercere actum jurisdictionis; non enim jurisdictio exerceri potest nisi in solos subditos; & soli viatores, seu viventes vita mortali sunt subditi Ecclesiæ, cujus jurisdictio propterea non extenditur ad mortuos.

23 Neque obstat, quòd *in d. c. si quis* dicatur, quòd post mortem *excommunicetur, vel declaretur excommunicatus:* quia cùm decesserit in contumacia ob institutum hæreticum hæredem incidit in excommunicationem, in qua cùm decesserit, rectè dicitur, quod post mortem debeat declarari excommunicatus, eò quia talis decesserit; quamobrem cùm dicitur, quòd post mortem debeat excommunicari, vel declarari excommunicatus, illa particula *vel* non est disjunctiva, sed declarativa, & idem fit, ac *seu*, vel *id est*, adeò ut sensus sit, excommunicetur, id est declaretur excommunicatus: cùm enim ob contumaciam incurrerit excommunicationem, in qua decessit, ideo Ecclesia post mortem, illum non excommunicat, sed tantùm declaret excommunicatum, & prohibet, ne oretur pro illo, ac privari ecclesiasticâ disciplinâ mandat.

24 Octava Pœna est, ut liberi eximantur patria potestate, adeò ut latâ sententiâ jam ex die commissi criminis intelligantur filij fuisse sui juris: & desumitur ex *c. quicunque 2. h. t.*

in

in 6. ubi Alexander IV. statuit, ut emancipatio filiorum, quorum parentes deteguntur fuisse hæretici ante emancipationem, sit nulla: quia statim ac pater est hæreticus, filij sunt sui juris, nec indigent emancipatione, quæ propterea, si fiat à parente hæretico, etiam ante declarationem hæresis nullum sortitur valorem; eò quia à die lapsûs in hæresin fuerit privatus patria potestate necessaria ad valorem emancipationis. Hinc nec potest pater hæreticus filio impuberi substitui pupillariter, hoc est pro eo facere testamentum, idque defectu potestatis in ipsum, cùm enim careat potestate in filium, non potest ejus vices gerere, nec pro eo testamentum condere; imò hæc pœna extenditur etiam ad Fautores, & Defensores hæreticorum, eorum enim filij etiam eximuntur patriâ potestate. Verùm probabilior, ac verior sententia est, non extendi ad Defensores, & Fautores, quia *in d. c. quicunque 2. h. t. in 6.* hæc pœna solis hæreticis injungitur, & cùm simus in pœnalibus, & odiosis Pontificia constitutio non debet extendi ultra ea, quæ in eadem exprimuntur.

25 Nona pœna est, quòd hæreticus amittat potestatem dominicam, dominium feudale, & alia id genus jura, ut desumitur ex *c. absolutus* 16. *& ult. h. t.* ubi dicitur, quòd liberantur ab omni obligatione sive fidelitatis, sive homagij, sive juramenti, qui in manifestam hæresin lapsis tenebantur adstricti. Hinc cùm primum Herus fit hæreticus, ejus servi fiunt liberi ab ejus obsequio, putârim tamen non ipso facto hæreticum hæc jura amittere; sed post sententiam declaratoriam criminis, quia *in d. c. 16. h. t.* dicitur *lapsis manifestè in hæresin*, & ut hæresis sit manifesta, requiritur sententia declaratoria criminis, seu hæresis; quia non quæcunque manifestatio sufficit ad incurrendam hanc pœnam, sed debet esse manifestatio judicialiter facta per sententiam declaratoriam, quia hæc propriè est manifestatio, ad quam solam debet pœna restringi, quia odiosa, ut sunt pœnalia, non debent ampliari. Hæc tamen sententia retrotrahitur ad diem lapsûs in hæresin.

26 Distinguendi tamen sunt Servi Christiani, & Catholici à servis infidelibus, vel hæreticis, quia priores omnino liberantur à dominica potestate, si Dominus fiat hæreticus: & hæc liberatio est totalis, & absoluta; adeò ut si Dominum pœniteat facti, & postea abjuratâ hæresi revertatur ad fidem catholicam, quamvis beneficio Principis bona illi restituantur; non propterea recuperat dominium servorum, quia libertas semel acquisita non ampliùs deperditur *l. 1. & 2. C. si advers. libert.* Et quamvis hæc libertas servis Christianis concessa non exprimatur in jure, colligitur tamen ex *l. Manichæos 4. §. fin. C. h. t.* ubi dicitur, *servos quoque extra noxam esse volumus*, scilicet donare libertate.

27 Secus servi infideles, & hæretici non fiunt absolutè, & totaliter liberi; sed cum reliquis bonis transeunt in dominium fisci, eò quia servi reputentur inter bona Domini *l. Reum in bonis 52. §. de acquir. rer. domin.* & nullo jure eis conceditur talis libertas: hinc liberantur etiam omnes debitores hæretici à quocunque debito, & obligatione, & desumitur *ex d. c. final. h. t.* ubi licèt Gregorius IX. loquatur de obligatione fidelitatis, seu homagij, communiter tamen Canonistæ illud extendunt ad omnia debita obsequia, & omnes obligationes, ut notat Farinacius *tractat. de hæres. q. 189. §. 5. n. 47.* adeò ut non solùm Vasalli liberentur à sacramento fidelitatis, seu juramenti, sed famuli etiam liberentur à præstandis obsequijs Domino. Imò ex eo, quòd debitores hæretici ipso jure liberentur ab omni obligatione, etiam ante sententiam condemnatoriam, vel declaratoriam criminis, dummodo hæresis sit manifesta ipso facto, vel probata per testium depositiones, ut tradit Fagnanus *in d. c. absolutus 16. n. 3. h. t.* sequitur, quòd si quis debeat hæretico aliquid ratione pignoris, depositi, mutui, vel alterius contractus non teneatur ei restituere.

Sed putârim probabilius, teneri debitores ante sententiam declaratoriam criminis debita solvere hæreticis, quia hæreticus post lapsum in hæresin statim ante sententiam declaratoriam criminis non privatur possessione, nec administratione bonorum juxta probabiliorem sententiam; proinde neque privatur jure, quod habet, ut debitores eidem solvant debita. 28

Neque obstat, debitores à die lapsus in hæresin esse absolutos à debitis solvendis hæretico, quia licèt id verum sit, adhuc tamen requiritur sententia declaratoria criminis, & tunc absolutio retrotrahitur ad diem commissi criminis, plenúmque suum sortitur effectum: non tamen debitores eximuntur totaliter à solutione debitorum, sed solùm liberantur ab obligatione ea solvendi hæretico, non verò ab obligatione ea solvendi fisco: quia sicut bona hæretici cadunt in fiscum, ita etiam omnia, quæ ipsis debentur à suis debitoribus. Undè cùm dicitur, post manifestam hæresin debitores absolvi ab obligatione solvendi sua debita hæretico, id intelligitur de manifestatione judiciali, quæ fit per sententiam judicis declaratoriam criminis, quia hæc manifestatio est præcipua, & propriè manifestatio juridica. Quòd si hæreticus postea resipisceret, non tamen recuperaret bona confiscata, nisi ex clementia Principis, neque obligationem fidelitatis, quâ Vasalli erant eidem obstricti: ratio est, quia obligatio, si semel extinguatur, non ampliùs revivisçit, ut notat Farinac. *tractat de hæres. q. 189. n. 60.* 29

Decima est pœna corporalis, quæ dividi solet in pœnam carceris, & mortis: non tamen Ecclesia solet per se ipsam hanc pœnam mortis exequi, tametsi habeat ad id potestatem, ut desumitur *ex Extravag. 1. de majorit. & obed.* alioquin non posset Rebelles, & inobedientes coërcere, nec eorum delicta vindicare, neque membra putrida, & noxia toti 30

corpori resecare: sed quia Ecclesia, cùm sit mitis, & benigna, mavult à sanguinis effusione abstinere, & has pœnas tantùm exequi per Ministros laicos mediante eorundem temporali potestate, quia id conformius est pietati ecclesiæ; quinimò quando judex ecclesiasticus clericum post degradationem, vel etiam laicum tradit potestati sæcularium, pro eo etiam efficaciter intercedit, ut citra mortis periculum puniatur, ac sententia mitigetur *c. ne vivus 27. de V. S.* & per hoc judex ecclesiasticus non incurrit irregularitatem, ut notat Farinacius *tractat. de hæres. q. 189. n. 9.*

31 Quamobrem Ecclesia quando corporaliter punit hæreticos, eos in carcerem detrudit, hoc tamen discrimine, quòd si hæreticum pœniteat sui lapsûs, & errorem detestetur, antequam per sententiam judicis declaretur hæreticus, & accusetur à testibus, mitiùs punitur: sin autem eum pœniteat post sententiam judicis, evadit quidem pœnam mortis, sed detruditur in perpetuum carcerem, quia ob solam pœnitentiam post sententiam declaratoriam criminis, Reus non evadit pœnam in foro externo. Non tamen omnes hæretici pœnitentes detruduntur in perpetuos carceres, quia si ante depositiones, & dicta testium errorem suum fateantur, & ipsi corrigantur statim, non censentur tunc in errore deprehensi, proinde mitiùs cum ipsis proceditur. Rursus possunt Inquisitores, & Episcopi, ex justa causa hanc pœnam perpetui carceris hæreticis pœnitentibus post sententiam declaratoriam criminis infligendam mitigare in temporalem, vel in aliam commutare arbitrariam, idque desumitur *ex c. commissi. 12. h. t.* ubi Bonifacius VIII. concedit facultatem Inquisitoribus mitigandi, vel mutandi pœnas illorum, qui humiliter obedientes suis mandatis detinentur in carcere, vel reclusi muro, si ita expedire judicaverint, & mandat simul hoc fieri cum Prælatis, quorum jurisdictioni subsunt.

32 Rursus carcer perpetuus, in quem hæreticus pœnitens detruditur, non debet ita esse arctus, ut vita incarcerati notabiliter abrevietur, id enim pertinet ad pietatem Ecclesiæ. Quia verò jura tantùm mandant, hæreticos esse hac pœna plectendos; non debet pœna extendi ad suspectos de hæresi, quia pœnæ non sunt ampliandæ, sed potiùs restringendæ ad sola expressa in jure. Hæretici verò, qui post sententiam declaratoriam criminis persistunt in sua pertinacia, plectuntur ultimo supplicio *ex l. Ariani 5. §. Manichæis & l. quicunque 8. C. de hæres.* & tunc ab Ecclesia traduntur brachio sæculari, ut paulò superiùs innuimus. Neque impœnitentia vera separatur à ficta, ut notant Farinacius *de hæres. q. 189. n. 4.* Julius Clarus §. *hæresis n. 7.* nam qui de hæresi argumentis legitimis est convictus, quamvis eam præfractè neget, adhuc fictione juris censetur in illa persistere; proinde tanquam pertinax traditur Curiæ sæculari, ut desumitur *ex c. ad abolendam 9. h. t.* ubi Lucius III. mandat, eos esse puniendos ut impœnitentes. Eadem pœna plectitur, qui relapsus est in hæresin, sive relapsus sit verus, sive fictione juris, fortassis quia ob gravia indicia de hæresi accusatus, & jussus eam detestari ad vomitum redijt; vel quia de specie una convictus, ac hæresin ejurare in genere compulsus; speciem deinde aliam elegit; vel demum quia ob notoriam hæresin ante renuntiationem infamis; societate, liberalitate, aut favore suo prosequi hæreticos sustinuit, idque desumitur *ex c. accusatus 8. h. t. in 6.*

Hinc relapsi in hæresin alij dicuntur verè, & propriè tales; alij autem tantùm fictione juris. Propriè, & verè relapsi dicuntur, qui confessi proprium errorem, in quo fuerunt in judicio convicti, illum abjurârunt, & in eundem postea iterum inciderunt, adeò ut sint iterum legitimis probationibus convicti de hæresi, vel confessi in judicio: isti enim per secundum lapsum in hæresin dicuntur propriè relapsi, postquam secundò sunt in judicio confessi unam hæresin, vel legitimis probationibus de ea convicti. Relapsi fictione juris dicuntur tripliciter. Primò si accusati, vel suspecti de hæresi eam in judicio abjurârunt, seu jurejurando damnârunt, fuerúntque execrati: & postea iterum fuerunt in ipsam relapsi. Isti dicuntur fictione juris relapsi, eò quia ante abjurationem crimen hæresis non fuerit contra ipsos plenè probatum, & desumitur *ex d. c. accusatus 8. h. t.* ubi Alexander IV. statuit, quòd quando quis de prima hæresi non est convictus, nec constabat plenè, si tamen erat vehemens suspicio contra ipsum, si hæresin in judicio coram Episcopo, vel Ordinario abjuravit, & iterum labitur in eandem hæresin, censetur relapsus ex quadam fictione juris, quamvis ante abjurationem suam crimen hæresis non fuerit contra ipsum probatum: & Pontifex mandat, eum puniri pœnâ Relapsorum. 33

Secus si suspicio fuit levis, & modica, & tamen abjuravit suam hæresin cum purgatione, si labitur, non censetur relapsus, sed lapsus; & quamvis sit graviter puniendus, non tamen ut Relapsus est flamis tradendus, sed degradandus, ac detrudendus in perpetuum carcerem. Secundò dicitur Relapsus fictione juris, qui convictus in una specie hæresis, vel in uno fidei articulo, vel in uno Sacramento Ecclesiæ erravit, & deinde specialiter, vel generaliter abjurat hæresin; si postea in aliam speciem hæresis incidat, vel in alio articulo, vel Sacramento erret, judicatur ut relapsus in hæresin præsumptione juris, quia post abjurationem simpliciter, & generaliter factam, si iterum labatur, licèt in aliam speciem hæresis, censetur relapsus, quia generalis abjuratio comprehendebat etiam hanc novam speciem. Tum quia omnes hæreses sunt veluti angues una congesti, & complexi, & habentes caudas, ad invicem complicatas, ut dicitur *in c. excommunicamus 13. h. t.* 34

Quòd si abjuratio non fuisset generalis, sed tantùm specialis, si abjurans postea incideret in diversam speciem hæresis; censent 35

aliqui

aliqui apud Barbosam *in collect. in c. excommunicamus 13. num. 8. h. t.* non haberi propriè pro relapso: verùm hæc quæstio hodie est inutilis, quia hæretici pœnitentes non permittuntur abjurare, nisi generaliter omnes hæreses, tametsi abjurans in unam tantùm specialem lapsus fuerit, ut notat Farinacius *tract. de hæres. q. 193. n. 43.* Tertiò fictione juris dicitur etiam relapsus, si ante, vel post abjurationem hæreticos recipiat, visitet, illis faveat, eósque sibi associet, aut dona, vel munera eis donet, vel mittat, vel quemcunque alium favorem eis impendat; si excusari non possit ob necessitatem famis, ut excusaretur, si hæretico in extrema necessitate constituto daret eleemosynam: vel nisi fortassis ignoraret ipsum esse hæreticum: tunc etiam fictione juris judicatur ut relaspsus, quia id fit ex consequentia probati erroris.

36 Hodie tamen, quod dolendum est, hæresis absqua pœnarum metu plures non solùm Germaniæ, verùm etiam Europæ partes evagatur. Quòd si ecclesiastici canones ab Episcopis, & Principibus semper fuissent religiosè observati ad tantam potentiam, & multitudinem hæretici tum Lutherani, tum Calvinistæ, & alij ejusdem furfuris minimè excrevissent: nunc in Germania, alilsque finitimis Provincijs, quia hæretici viribus sunt superiores Catholicis, tolerari debent: immo nec desunt, qui censeant proficuum esse Imperio, si religione subditi discordent, quàm tamen opinionem historiæ retroacti temporis, & ratio manifesti redarguunt erroris: siquidem nulla re vires reipublicæ magis infringuntur, quàm dissidio religionis; solent enim dissidentes in religione, animis quoque discordare; & ubi est discordia, illic semina foventur seditionum, pax publica turbatur, & bonum publicum plurimum patitur detrimenti. Præterea, quia si unus tantùm regat, vix fidos habebit omnes subditos, quia cum religione dissideant, non possunt non animis discordare, & non movere omnem lapidem, omnémque non adhibere conatum, ut errores suos stabiliant. Testis est Gallia post excitatam Calvini hæresin, erant Galli ante hæresin in suos Reges obsequentissimi; sed postquam cœperunt religione dissidere in nefas omne proruperunt, & inobedientiam, & jugum inaudita protervia excusserunt; in id unicè intenti, ut per calcatos Reges viam sibi ad noxiam libertatem sternerent. Sin verò pauci sint, qui regant, & hi religione discrepent, suspectabunt se vicissim, nec in commune consilia inibunt, sed quisque suæ propriæ sectæ timebit, & magis anxius erit de propria religione tuenda, quàm de comuni bono promovendo. Exemplo sunt quædam Germaniæ civitates, quæ dicuntur liberæ, in quibus Optimates sicut religione, ita etiam animis discordes sunt, & dum impensius quisque suæ studet parti, bonum commune omnes negligunt, magis de propria secta soliciti, quàm de Reipublicæ commodo studiosi; in partes enim scisci cives consilia saluberrima, & Reipublicæ profutura, quæ ab aliquibus exhibentur, ab alijs reprobantur, odio in Authores, aut æmulatione magis, quàm amore in veritatem affecti. Quòd si universi regant, & religione discrepent internis motibus continuò agitantur, & in factiones abeunt; documento sunt Pagi Helvetiæ, qui quamvis fœdere in unum corpus juncti, quia tamen religione dissident, sese invicem perpetuò suspectant.

§. VI.

De filijs Hæreticorum, eorúmque Fautoribus, Receptoribus, & Defensoribus.

NOn solùm ob hæresin puniuntur, qui in hoc crimen labuntur, verùm etiam eorum filij, ac Nepotes. Hi enim privantur propter hæresin patris hæreditate, & omnibus bonis paternis, ut statuit Innocentius III. *in c. vergentis 10. h. t.* ubi rescribit, quòd bona hæreticorum debeant publicari, & confiscari; & in terris Ecclesiasticis applicari fisco Ecclesiæ; & in terris sæcularibus fisco judicum sæcularium, ad quod si sint negligentes, possint etiam compelli judices censuris ecclesiasticis: & jubet, talia bona non ampliùs reverti ad prædictos hæreticos. Sin autem convertantur, & abnegent consortium hæreticorum, & aliquis judex voluerit indulgere, poterit misericorditer condonare. Rursus statuit, ut filij hæreticorum amittant hæreditatem, sicut in crimine læsæ Majestatis; imò multò magis, cùm sit crimen læsi DEI, præsertim cùm in multis casibus pro parentibus puniantur temporaliter filij secundùm jus canonicum. 1

Non tamen filij hæreticorum, si catholici sint, censentur incapaces succedendi ab intestato, aut ex testamento, avo, proavo, & alijs consanguineis collateralibus, & extraneis catholicis, quia pœnæ, quæ ob hæresin parentum infliguntur liberis innocentibus, non debent extendi ad casum jure non expressum: & quia in jure tantùm habetur, quòd filij hæreticorum amittant hæreditatem patris, & privandi sint omnibus bonis paternis, non debet hæc pœna extendi, ut etiam filij innocentes debeant privari hæreditate, & bonis avi, & proavi, & aliorum consanguineorum collateralium, aut extraneorum Catholicorum, quia pœnæ, quando infliguntur in filios innocentes ob delicta parentum, non debent extendi, tametsi delictum sit gravius; quia inde tantùm infertur, æquum esse, ut gravior pœna pro graviori culpa imponatur; non verò quòd defacto sit imposita. Cæterum paterna hæreditate non solùm privantur filij legitimi, sed etiam spurij, alioquin plus juris tribueretur luxuriæ, quàm continentiæ conjugali, ut notat Farinacius *tract. de hæres. q. 191. n. 9.* Imò filiæ etiam privantur dote solvenda ex bonis patris hæretici, ut notat idem Farinacius *loc. cit. n. 8.* 2

ubi *n. 20.* addit, privari filios hæreditate etiam propter hæresin matris: imò non solùm filij privantur, sed etiam nepotes, & alij descendentes per lineam paternam, & maternam.

3 An verò filij hæreticorum priventur etiam pensionibus ecclesiasticis, videtur esse aliqua difficultas, quia clerici filij hæreticorum licèt non deliquerint; adhuc tamen propter hæresin patris privantur dignitatibus, & alijs beneficijs ecclesiasticis, si quæ habent, ut etiam publicis officijs, & honoribus, ut statuitur *in c. ut commissi 12. h. t. in 6.* ubi Bonifacius VIII. rescribit, esse privandos, & declarandos privatos dignitatibus, & beneficijs ecclesiasticis de consilio Diœcesanorum, vel eis absentibus Vicariorum suorum, & officijs publicis, ac honoribus quibuscunque, eosdem hæreticos credentes, Receptores, Defensores, & eorum filios, ac nepotes: nihilominus Rota Romana in Conchensi pensionis 24. Octob. 1594. coram Penna respondet, filios hæreticorum non esse privandos pensionibus ecclesiasticis, eò quia quando Doctores tractant de pœnis filiorum hæreticorum, loquuntur de beneficijs ecclesiasticis, quorum appellatione in materia odiosa, qualis est causa privationis, præsertim quoad filios innocentes non comprehenduntur pensiones, ut docent Baldus in *c. ad audientiam 2. de rescript.* Geminianus *in c. quamvis de præbend. in 6.* Ananias *in c. non satis col. 2. de simon.* Verùm nomine beneficiorum in hac materia comprehendi etiam pensiones, affirmavit Rota in eadem Conchensi pensionis 6. Martij 1598. coram Peregrino apud Garciam *de benefic. c. 10. n. 79.* & docent Gigas *de pensionib. q. 94. n. 1. & 10.* Abbas *in c. ad audientiam 2. n. 2. V. dicerem tamen de rescript.* Garcia *de benefic. loc. cit. c. 10. n. 77.* Unde probabilius putârim, filios hæreticorum privari etiam ecclesiasticis pensionibus, quia in hac materia beneficium latè sumitur, ut comprehendat etiam pensiones, ut notat Glossa in *c. quicunque §. hæreticis V. beneficium de hæret. in 6.* ratio est, quia causa finalis, quæ habet locum in beneficijs propriè sumptis, habet etiam locum in pensionibus: eatenus puniuntur filij hæreticorum quoad beneficia, ut parentes ex eo, quòd videant proprios filios spoliatos omnibus bonis, graviùs, & ipsi torqueantur in pœnis filiorum, ut liquet *ex c. vergentis 10. h. t.* atqui lex recipit mensuram, & extensionem à causa finali, quæ cùm locum habeat etiam quoad pensiones, debet sumi beneficium cum eadem amplitudine, quam habet causa finalis; quæ cum locum habeat tam in beneficio, quàm in pensionibus; ideo dispositiones, quæ procedunt de beneficijs, locum habent comprehensivè, si non extensivè in pensionibus *l. illud. C. de SS. eccles. l. item veniunt. §. ait Senatus. ff. de petit. hæred.* & docent Panormitanus *in c. fin. n. 10. de rescript.* Imola in *l. si vero. §. de viro. n. 14. ff. solut. matrim.* Gonzales *ad regul. 8. Cancellar. §. 7. proœm. n. 105.* Tiraquel. *in l. si unquam V. libertis n. 44. de revocand. donat.*

Neque urget, quòd lex, cùm sit odiosa, restringenda sit ad sola beneficia, cùm hæc tantùm exprimantur in jure; & non debeat ampliari ad pensiones non expressas. Nam respondetur, id verum esse de simplici extensione; non verò de extensione comprehensiva, quia hæc ex mensura causæ finalis locum habet etiam in lege pœnali, ut docent Abbas *in c. fin. n. 10. de rescript.* Imola *in c. 1. de temp. ordin. in 6.* Gomez *lib. 1. variar c. 5. n. 11.* Suarez *lib. 6. de legib. c. 4. n. 2.* ratio est, quia eatenus lex extenditur comprehensivè etiam in pœnalibus, eo quia etiam intentio extenditur: atqui hæc extenditur juxta mensuram extensionis causæ finalis, quæ cùm extendatur etiam ad pensiones, sequitur, quòd lex pœnalis comprehensivè extendatur etiam ad pensiones. 4

Quòd causa finalis habeat talem extensionem, liquet, quia eatenus puniuntur filij hæreticorum privatione beneficiorum, ut parentes videntes proprios filios destitutos talibus bonis graviùs puniantur: hæc autem causa finalis æquè locum habet in beneficijs, ac pensionibus; torquentur enim parentes graviùs, si videant proprios filios spoliatos beneficijs. Præterea leges punientes filios hæreticorum quamvis sint odiosæ respectu ipsorum, adhuc tamen respectu Ecclesiæ, & fidei catholicæ sunt favorabiles, quia ordinantur ad conservationem fidei, quatenus gravitas pœnarum retrahit homines à lapsu in hæresin, & hic favor est etiam publicus, qui præferendus est odio privato *l. jubemus C. de SS. Eccles.* & *c. pœnæ de postulat.* 5

Hinc ad fundamentum oppositæ sententiæ posset responderi; appellatione beneficij in materia odiosa non comprehendi pensionem, quando ex identitate rationis non comprehenditur sub dispositione: secus autem quando ex identitate rationis comprehenditur. Ratio est, quia tunc dispositio tanquam informata in sua ratione trahit ad se etiam pensionem, quatenus disponit de beneficio, ut habet aliquid commune cum pensione, nempe ut parentes hæretici graviùs torqueantur, eò quia proprios filios videant spoliatos non solùm beneficijs, sed etiam pensionibus ecclesiasticis. Nihilominus contraria sententia est etiam probabilis, quia licèt causa finalis extendatur etiam ad privationes pensionum; attamen cùm jura hanc comprehensivam extensionem non exprimant, nec debemus nos eam asserere, præsertim contra filios innocentes. Quòd si parentes hæretici resipiscant, non privantur filij hæreticorum hæreditate paterna, ut desumitur *ex cap. statutum 15. h. t. in 6.* tunc enim saltem ex misericordia bona illa restituuntur, ut etiam si eorum parentes non fuerunt convicti, vel confessi; sed tantùm fuerunt suspecti de hæresi. Demum juvat observare cum Farinacio *tractat. de hæres. q. 191. n. 41.* quòd licèt filijs ob patris hæresin puniantur, non tamen è converso propter hæresin filij punitur pater. 6

Rur-

7 **Rursus non solùm filij hæreticorum, sed etiam eorundem Fautorum, Defensorum, ac Receptorum incurrunt irregularitatem;** adeò ut ad sacros ordines promoveri non possint filij, & nepotes eorum, neque descendentes per lineam paternam; sed tantùm filij per lineam maternam, ut desumitur *ex d. c. statutum 15. h. t. in 6.* ubi Bonifacius VIII. statuit, ut filij hæreticorum, credentium, vel faventium ex paterna linea usque ad secundum gradum, & ex materna usque ad primum, non possint habere beneficia, vel officia: nomine autem officiorum publicorum veniunt etiam officia ecclesiastica, inter quæ etiam computantur officia Ordinum, quia hæc publica sunt. Verùm id probabiliùs tantùm restringitur ad filios natos, postquam eorum parentes lapsi sunt in hæresin, adeò ut qui antea nati fuerunt, possint ad Ordines promoveri, quia cùm non proveniant à radice infecta, & habeant jus ad Ordines jam acquisitum, non videntur illo privari. Ab hac autem irregularitate solus Papa dispensat; quia fuit jure Pontificio inducta, & nullibi in jure habetur; quòd Episcopus possit dispensare. Limitatur tamen id quoad filios hæreticorum pœnitentium, ac redeuntium ad fidem, tunc enim non privantur beneficijs jam obtentis, neque redduntur inhabiles ad alia officia, & beneficia obtinenda, quia cessat tunc causa finalis, ob quam jura infligunt filijs hæreticorum hanc pœnam; erat enim crimen parentum, ut hi acriùs punirentur in filijs, & cùm resipuerint, cessat causa eos puniendi in filijs.

8 Hoc tamen interest discriminis inter parentes hæreticos, & eorum filios, quia illi, quamvis ecclesiæ reconciliati adhuc manent irregulares, & inhabiles ad Ordines, & beneficia, donec cum ijsdem dispensetur: secus eorum filij non indigent dispensatione, sed sufficit sola parentum reconciliatio cum ecclesia. Filij verò, & nepotes hæreticorum relapsorum, quamvis hi pœnitentes decesserint, & resipuerint adhuc remanent privati beneficijs, & fiunt inhabiles ad alia obtinenda. Ut enim filij hæreticorum evadant pœnas privationis, & inhabilitatis ad beneficia, duo requiruntur, ut habetur *in d. c. statutum 15. h. t. in 6.* scilicet, ut eorum parentes sint emendati; & rursus reconciliati Ecclesiæ: relapsi autem licèt per pœnitentiam resipiscant, non tamen habentur pro reconciliatis, quia sine audientia traduntur Curiæ sæculari puniendi, ut habetur *in c. super eo 4. h. t. in 6.* ubi Alexander IV. rescribit, quòd relapsi, qui abjurârunt errorem, vel se purgârunt in examinatione proprij Antistitis, & iterum reincidunt in abjuratam hæresim, sine audientia relinquantur judicio sæculari, quamvis convertantur. Verùm si in eis appareant signa manifesta pœnitentiæ, non denegantur eis petita Sacramenta Pœnitentiæ, & Eucharistiæ, quia Ecclesia non claudit suum gremium redeunti.

9 Rursus filij hæreticorum non sunt ipso jure privati; immo nec per sententiam privandi sunt beneficijs jam obtentis ante lapsum parentum eorum in hæresin, sed tantùm obtentis post lapsum parentum, ut probabilius docent plures, inter quos Julius Clarus *lib. 5. sent. §. heresis. n. 16.* Farinacius *tractat. de heres. q. 191. n. 58.* Ratio est, quia in jure filij hæreticorum redduntur solùm inhabiles ad officia, & beneficia publica obtinenda, hoc est, quæ post lapsum parentum in hæresin possent obtinere; non verò ad jam obtenta ante lapsum parentum. Excipitur tamen, nisi filij hæreticorum scienter ad preces patris hæretici obtinuerint beneficia. Immo privantur solùm ijs beneficijs, quæ post condemnationem parentum hæreticorum fuerunt assecuti, quia ante talem condemnationem filij nondum contraxerant inhabilitatem ad beneficia obtinenda, unde cum talia beneficia supponantur legitimè acquisita, non sunt filij jisdem privandi. Hinc quando jura statuunt parentes hæreticos, & eorum filios esse beneficijs privandos, id intelligitur de beneficijs acquisitis post lapsum parentum in hæresin. Sunt etiam, qui putant, filios parentum hæreticorum subire etiam jacturam famæ, & illis quoque beneficijs excidere, quæ ante lapsum parentum receperunt. Sed istis possemus occinere illud vulgatum; *erubescimus sine lege loqui.*

Ut autem breviter dicamus de credentibus hæreticis, eorúmque Fautoribus, Receptoribus, ac Defensoribus: dupliciter sumuntur credentes hæreticis. Primò pro ijs, qui credunt ipsi personæ hæretici, quatenus bonam de tali persona habent existimationem; ac propterea familiaritatem illi exhibent, non tamen ejus erroribus assentiuntur. Secundò pro ijs, qui etiam eorum erroribus credunt, vel explicitè assentiendo in particulari erroribus ab hæretico propositis, & publicatis; & hi potiùs hæretici dicuntur, quàm credentes, vel quatenus tantùm implicitè, & confusè assentiuntur eorum erroribus; adeò ut licèt in particulari, & specialiter nil credant contra fidem; verbis tamen, vel factis profitentur se credere, quæ credunt hæretici, & hi dicuntur propriè credentes, ut si quis verbo, vel facto declaret, se credere, quod Lutherani, & Calvinistæ credunt quamvis explicitè, & in particulari ignoret, quænam sint hæc, quæ Lutherani credunt, & hi dicuntur propriè credentes qui propterea, ut hæretici puniuntur; ut desumitur *ex c. excommunicamus 15. h. t. in fin.* ibi *credentes autem eorum erroribus hæreticos similiter judicamus*, dicuntur enim credentes quatenus nihil distinctè, & explicitè contra fidem credunt, sed tantùm implicitè, confusè, & in communi; alioquin non dicerentur credentes hæreticis, sed hæretici. 10

Is etiam dicitur credere hæretico, qui in infirmitate consolationem per manûs impositionem ab hæretico petit, & desumitur *ex c. filij 3. h. t. in 6.* ubi Alexander IV. rescribit, quòd quando parentes decumbentes in lecto, vocant hæreticos, ut ab ijsdem consolationem accipiant, si sic moriantur; mortuorum filij, & 11

& hæredes non admittuntur ad probandum, quòd eorum parentes non erant tunc sanæ mentis, quando petierunt talem consolationem, si dum viverent, erant diffamati de hæresi, vel legitimè constiterit, quòd quando petierunt hæreticos, erant sanæ mentis: si secus admittuntur, ut valeant præmissa probare, non tamen per uxores, filios, familiares, sed per alios testes fide dignos, ac fidei zelatores.

12 Receptores hæreticorum in jure canonico hi dicuntur, qui recipiunt alicubi hæreticos, ne in manus judicum veniant, sive frequenter, sive semel tantùm: qui enim recipiunt hæreticos, sive id agant, ne deveniant in manus judicum, dicuntur eorum Receptores, quia licèt vox *Receptor* videatur iterationem significare, hoc est bis, vel ter recipere; nihilominus quoad effectum puniendi sufficit, si quis semel tantùm receperit, idque egerit, ne deveniant in manus judicum; dummodo Receptor sciverit eum fuisse hæreticum, ut notat Farinacius *tractat. de hæres. q. 182. n. 152.* sive qui recipitur sit consanguineus, vel amicus; quia licèt eum reciperet, non ut hæreticum, sed ut amicum; adhuc in foro externo habetur ut Receptor, licèt in foro interno excusetur, ac proinde mitiùs esset puniendus, ut etiam quando parentes eodem modo filios recipiunt hæreticos, & vice versa, & conjux conjugem; non quia hæreticum, sed ex sola affectione sanguinis: hi omnes in foro externo judicantur, ut Receptores hæreticorum, licèt mitiùs puniantur, ut notat Farinac. *loc. cit. n. 143.*

13 Defensores hæreticorum dicuntur primò, qui eorum errores defendunt; & argumenta in contrarium nituntur solvere laudantes verbis, & scriptis sententias hæreticorum, idque sive interiùs assentiantur talibus erroribus, vel non; & hi tanquam hæretici damnantur, quia in foro externo præsumuntur assentiri erroribus hæreticorum, ut notat Farinacius *loc. cit. q. 182. n. 62.* Dicuntur etiam defensores, qui non errores, sed personam hæretici defendunt propter hæresin, ne in manus judicis deveniat, & ne denuntietur, vel ad judicem deferatur, idque ob hæresin; quia si ob aliam causam defenderetur, ne scilicèt à privato injustè lædatur, tunc Defensor non judicatur hæreticus, ut nec etiam Advocatus, qui in causa civili, vel criminali extra hæresin suscipit patrocinium hæretici, quia tunc Advocatus propriè non defendit hæreticum, sed proximum, & defensio est justa. Secus si quis defenderet hæreticum, ut Amicum, vel consanguineum, in foro externo puniretur ut hæreticus, licèt non in foro conscientiæ.

14 Fautores hæreticorum dicuntur, qui hæreticis, quà talibus favorem præstant, sive deinde favor sit positivus, ut si quis hæreticos commendet, consilio instruat, visitet, occultet: sive favor sit negativus, ut si in officio constitutus omittat fungi tali officio, ad quod vi muneris alioquin tenetur, idque in favorem hæretici.

Pœnæ in jure constitutæ contra Fautores hæreticorum sunt in duplici genere: quædam sunt Fautoribus omnibus communes, & aliæ Episcopis, Principibus, & Magistratibus propriæ. Communes sunt, quòd anathemate percutiantur, quòd si per annum in excommunicatione perstiterint infamiâ sordescentes, priventur officijs publicis. Quòd reddantur intestabiles, ac omnis hæreditariæ successionis incapaces. Quòd repellantur à testimonio dicendo, ab omni actu legitimo. Quòd priventur sepulturâ, ac demum, tanquam hæretici condemnentur *c. contra Christianos 13. §. credentes h. t.* & *c. ut Inquisitores 18. eod. tit. in 6.* Pœnæ propriæ sunt ut Episcopus, si in castigandis, & extirpandis hæreticis fuerit negligens, deponatur à sua dignitate *c. excommunicamus 13. h. t.* Civitas negligentiæ convicta privatur dignitate Episcopali. Rectores Civitatum Rei similis negligentiæ anathemate percutiuntur, & deijciuntur honoris gradu, ac ad dignitates obtinendas fiunt inhabiles *c. statutum 9. h. t.* & *c. contra Christianos eod. tit. in 6.* ubi juvat adnotare, quòd Ecclesia, vel Prælatus ecclesiasticus potest punire laicos pœnâ infamiæ, eósque suspendere ab officijs suis sæcularibus, ratione criminis ecclesiastici. 15

16 Cæterum præcipua pœna, quæ Fautoribus hæreticorum infligitur, est excommunicatio, in qua si per annum insordescant, fiunt ipso jure infames, nec ad publica officia admittuntur, & ijs privantur, immo si perstiterint in excommunicatione, reputantur hæretici, & ut tales condemnantur *c. ut qui Inquisitores 18. h. t. in 6.*

§. VII.

De judice competente, Déque Inquisitoribus Hæreticæ pravitatis.

1 SUpremus hujus tribunalis Judex est summus Pontifex, à quo jurisdictio spiritualis in alios dimanat; adeò ut omnis alia jurisdictio ecclesiastica, & spiritualis descendat à summo Pontifice, & ab illo dependeat, ut notat Farinacius *tractat. de hæres. q. 186. §. 1. n. 1.* ubi etiam addit ad solum summum Pontificem pertinere judicium ferre de propositione aliqua, an sit hæretica, nec ne. Post Pontificem in crimine hæresis, est etiam Legatus à latere, seu Cardinalis, quamvis de jure communi sit etiam judex competens, & possit cognoscere de causa hæresis: quia Legatus à latere gerit plenas vices summi Pontificis: nihilominus moris est, ut Legatus à latere non se immisceat, nisi ex speciali commissione Papæ in hoc judicio. Rursus Episcopus est etiam Ordinarius Judex ratione officij, quoad omnes hæreticos suæ diœcesis, sive isti clerici sint, sive laici, quia ad Episcopum pertinet oves suas pascere, & lupos arcere, ne ipsis noceant. Quinimò id etiam extenditur ad exemptos à jurisdictione Episcopi, quia quoad illos potest etiam cognoscere de crimine hæresis, non qui-

quidem ut Judex Ordinarius, sed ut Delegatus Papæ, ut habetur *in c. ad abolendam 9. §. fin.* Quia verò hæc delegatio jurisdictionis facta jure communi Episcopis non ratione personæ, sed ratione dignitatis Episcopalis etiam successoribus in illa est facta, ideo æquiparatur jurisdictioni ordinariæ, quâ ratione potiùs censetur ordinaria, quàm delegata, tametsi naturam sequatur jurisdictionis delegatæ, quia à sententia Episcopi lata in causa hæresis in exemptos non fit appellatio ad Archiepiscopum, sed ad Papam.

2 Cæterum non potest Episcopus solus sine consilio Capituli cognoscere causam hæresis, ut desumitur *ex d. c. ad abolendam 9. h. t.* quamvis non teneatur Episcopus sequi consilium sui Cathedralis Capituli. Imò consuetudo invaluit, ut hodie Episcopus, nec consilium exigat à suo capitulo in causa hæresis. Vicarius tamen Generalis Episcopi in crimine hæresis non est judex competens, nisi ad id specialiter sit ab Episcopo deputatus, quia ob gravitatem criminis requiritur specialis commissio, ut liquet ex Concilio Tridentino *sess. 24. c. 6. de refor.* Potest tamen Capitulum Sede vacante cognoscere de crimine hæresis, ut desumitur *ex d. c. ad abolendam 9. h. t.* ubi Lucius III. rescribit, sede vacante, qui judicatur à clericis hæreticus, est excommunicatus: ratio est, quia vacante Ecclesia cathedrali jurisdictio manet penes Capitulum, ut docent communiter, & hoc procedit sive Sedes Episcopalis vacet propriè per mortem Episcopi, sive per ejus captivitatem; vel quia propter litteras confirmationis non expeditas Episcopus electus administrare non potest, ut notat Farinacius *tract. de hæres. q. 186. §. 1. n. 117.*

3 Verùm non potest Capitulum Sede vacante exercere jurisdictionem in hæreticos per se, sed tantùm per Delegatum, seu Vicarium ad id specialiter deputatum, ut desumitur *ex Clement. c. multorum h. t.* ubi Clemens V. rescribit, quòd in Sede vacante Capitulum sine Officiali Delegato non possit judicare in causa hæresis, neque punire hæreticos, neque tradere carceri arcto, qui magis sit ad pœnam, quàm ad custodiam; & si quid secus præsumptum fuerit, ipso jure est irritum. Rursus Capitulum Sede vacante non habet jurisdictionem in clericos exemptos, si in hæresin lapsi sint: quia Capitulum non succedit Episcopo, nisi in ijs, quæ illi competunt jure Ordinario, non verò quæ illi conferuntur jure delegato, aut speciali, ut notat Farinacius *loc. cit.* Vicarius itidem Generalis Sede vacante non est judex competens hæreticorum; nisi ad id specialiter fuerit à Capitulo delegatus.

4 Præter prærecensitos judices ecclesiasticos in crimine hæresis, sunt etiam alij, quibus à Sede Apostolica est speciatim commissum officium inquirendi, & animadvertendi in hæreticos, & ab officio, quo funguntur, vocantur Sedis Apostolicæ *Inquisitores*, quorum munus in Italia præsertim exercent Religiosi, in Germania verò Episcopi, ut etiam in Gallia, & Polonia. Sunt autem hujusmodi Inquisitores judices competentes in crimine hæresis, ut habetur *in clement. 1. c. multorum h. t. §. propter quod.* quia cognoscere possunt non solùm de hæresi, verùm etiam de articulis eidem annexis, & ab illa dependentibus, & omnibus incidentibus: ratio est, quia cui committitur jurisdictio ad cognoscendam causam principalem, censetur etiam commissa jurisdictio in ordine ad cognoscenda connexa eidem causæ principali. Sunt etiam Inquisitores judices non Ordinarij, sed delegati, ut colligitur *ex c. ne aliqui 10. h. t. in 6.* ubi Clemens IV. ait; officium Inquisitoris hæreticæ pravitatis ab Apostolica sede comissum esse. Ratio itidem est, quia Judex Ordinarius constituitur ad universitatem causarum, & Inquisitores non constituuntur ad omnes causas cognoscendas, & judicandas; sed solùm ad illas, quæ pertinent ad crimen hæresis.

Nihilominus jurisdictio Inquisitorum hæreticæ pravitatis multa habet, quæ propria sunt jurisdictionis ordinariæ, eò quia sub causa fidei plures diversæ contineantur causæ. Possunt etiam Inquisitores ut gaudentes jurisdictione ordinaria vices suas alijs committere. Tum quia jurisdictio eorum non finitur per mortem Papæ, qui eos deputavit, ut rescribit Clemens IV. *in c. ne aliqui 10. h. t. in 6.* ubi ait: Officium Inquisitoris non expirare morte concedentis, seu Papæ, nec quoad negotia, quæ nondum erant cœpta, vel orta. 5

Id tamen procedit de Inquisitore simplici, quia si erat cum clausula usque ad beneplacitum voluntatis, tunc proceditur cum distinctione, ut habetur *in c. gratiosè 5. de rescript. in 6.* ubi dicitur, quòd si gratia facta sit ad beneplacitum Papæ, expirat ejus morte; non ita si ad beneplacitum Sedis Apostolicæ, quia Sedes Apostolica non moritur. Jurisdictio autem Inquisitorum licèt concessa sit cum clausula *ad beneplacitum*, non tamen expirat ob mortem concedentis, quia conceditur ad beneplacitum Sedis Apostolicæ, & quidem cumulativè quoad Episcopos, ut notat Farinacius *de hæres. q. 186. n. 38.* adeò ut illis non præjudicet, sicut nec præjudicat Capitulo Sede vacante, quia Episcopus est Ordinarius judex in causa hæresis, ut patet *ex d. c. ad abolendam.* Imò id procedit, non solùm quando sedes vacat absolutè, verùm etiam quando Episcopus est captivus, vel non haberet expeditas litteras, ut docet Decianus *in tractat. crimin. lib. 5. c. 21. n. 13.* Quoad verò Ministros Inquisitorum Hispaniæ jurisdictio ipsis Inquisitoribus convenit privativè etiam quoad Episcopos, idque exemptione Apostolica additis regijs litteris jubentibus eam observari, ut notat Portucarrero *in allegat. de jurisdict. Inquisit. n. 49.* Imò in inquisitione Hispaniæ id consuetudo obtinuit, ut in causa hæresis soli Inquisitores cognoscant, Episcopis, aut per se, aut per Vicarios assistentibus, adeò ut Episcopi non possint separatim ab Inquisitoribus cognoscere, sed debeant denuntiationes sibi factas ad Inqui- 6

quisitores transmittere, ad quos solos pertinet processum formare, & custodire Reos in suis carceribus, ut notat Sanctarellus *tractat. de haeres. c. 40. dub. 2. n. 15.* Inquisitores autem generatim non solùm possunt exercere, quæ sibi competunt de jure, sed etiam ex consuetudine, ut notat Portucarrero *allegat. de jurisdict. inquisit. n. 24.* quia consuetudo, sicut & privilegium dat jurisdictionem. Tum quia teste eodem Portucarrero adsunt litteræ Philippi II. & Philippi III. Hispaniarum Regum confirmantes hanc consuetudinem.

7 Quod ad ætatem Inquisitorum attinet, de jure communi requiritur in ipsis ætas annorum 40. ut habetur *in clementin. volentes 2. h. t.* ubi Pontifex mandat, officium inquisitionis non committi nisi attingenti 40. annum, unde si minores eligerentur, electio nulla foret, ut notat Zabarella *in d. clement. nolentes n. 3. h. t.* Hodie quia Inquisitores Italiæ creantur à Cardinalibus Romanæ inquisitionis de scientia summi Pontificis, non multum curatur de ætate, quia Pontifex dispensat. Qui verò creantur à Generali Inquisitore Hispaniæ, sufficit, si attingant annum 30. idque ex privilegio summi Pontificis, quo derogatur juri communi, ut notat Zanardus *p. 1. c. 9. q. 12.* Imò hæc ætas etiam sufficit in eorum Commissarijs, ut notat Molina *tom. 5. tractat. 5. disp. 28. n. 23.*

8 An verò Inquisitores eligendi sint magis Theologi, quàm Jurisperiti? Censerem, Inquisitores debere peritos esse in Theologia, cùm debeant de propositionibus hæreticalibus judicium ferre; & etiam in jure canonico, quia plura occurrunt in sacra inquisitione, quæ magis ad Jurisperitum pertinent, quàm ad Theologum. Prohibentur Inquisitores extorquere pecuniam prætextu officij inquisitionis. Immo ut docet Suarez *de censur. disp. 23. sect. 5. n. 24.* incurrunt excommunicationem, si pecuniam extorqueant, quamvis Sanctarellus *de hæres. c. 40. dub. 5. n. 26.* notet, aliquos contrarium docere, & nitatur probare *in clement. nolentes. h. t.* Inquisitores extorquentes pecuniam prætextu officij inquisitionis non percuti anathemate.

9 Sed contraria sententia est communior, & tantùm limitatur, si accipiant pecuniam spontè oblatam; vel illam extorqueant prætextu mutui dati, & crediti. In Hispania verò referente Scaccia *de judic. lib. 1. c. 87. n. 12.* Inquisitores, & alij Sancti Officij Ministri non solùm prohibentur pecuniam extorquere; verùm etiam accipere esculenta, & poculenta; idque sub pœna excommunicationis, privationis officij, & restitutionis dupli, imò sub ijsdem pœnis tenetur Minister revelare, si sciat alium Ministrum eam accepisse. Generatim omnes Inquisitores anathemate feriuntur juxta *clement. nolentes §. verum h. t.* si omittant procedere contra hæreticos, odij, rancoris, vel lucri causâ, nec possunt extra mortis articulum absolvi, nisi à solo Romano Pontifice. Secus tamen, si omittant procedere ob timorem incussum, vel ad evitanda scandala, ut notat Locatus *in privil. V. inquisitio. n. 19.*

An verò Inquisitores incurrant irregularitatem, si Reos familiares remittant Judici laico in casu, quo non gaudeant privilegio fori, negat Vanshel *in c. si judex laicus de sent. excommun. in 6.* quia tunc Inquisitores non damnant Reos, nec jurisdictionem committunt laicis, sed tantùm remittunt causam ad judicem competentem laicum, ut notat Suarez *de censuris. disp. 47. sect. 1. n. 10.* quia licèt Judices ecclesiastici, & Inquisitores tradentes degradatum brachio sæculari, vel de hæresi convictum, non fiant irregulares *ex c. novimus, & c. si Judex de V. S.* ut etiam ex Bulla Gregorij XIV. in qua Pontifex cum Judicibus tradentibus Reos in casibus exceptis brachio sæculari non dispensat, sed tantùm declarat, ipsos non incurrere irregularitatem. Consultius tamen semper est, ut Inquisitores non eos remittant brachio sæculari inconsulto supremo Inquisitore, sed tantùm ex ejus consilio. 10

Non solùm Inquisitores cognoscunt in causa hæresis; verùm etiam de sacrilegijs, quæ manifestè non sapiunt hæresin, idque per Bullam Sixti V. sed cumulativè quoad Episcopos, ut notat Leone *lib. de sortileg. c. 8.* ubi addit, Episcopos posse cognoscere in causa superstitionum, incantantionum, beneficiorum, & blasphemiarum, nisi sapiant manifestè hæresin; & absque Inquisitorum interventu easdem causas etiam decidere, & sic censuisse sacram Congregationem Generalem Romanæ inquisitionis die 21. Decemb. 1602. refert Diana *p. 4. tractat. 8. resol.* 107. In causis verò lamiarum inquisitio Hispanica procedit simul cum Episcopo juxta *textus c. per hoc. 17. h. t. in 6.* & *Extravag. ex eo 1. h. t.* ubi Benedictus II. declarat *in d. c. per hoc. h. t. in 6.* quòd Ordinarius. & Inquisitores debeant processus communicare. Sin verò in hac causa soli procedant, factum tenet ex constitutione Alexandri VI. ad Angelum de Verona Inquisitorem. Sin verò Reus, vel suspectus de hæresi citetur eodem tempore ab Episcopo, & Inquisitore, potest tunc, quem voluerit adire, ut docet Molina *tractat. 5. disp. 20. n. 17.* 11

Alij tamen censent, teneri Reum adire Inquisitorem, eò quia jurisdictio Inquisitoris ut delegata à summo Pontifice est major Ordinaria, quæ convenit Episcopo. In Hispania verò soli Inquisitores Reos citant, & hi tenentur eos accedere, non verò Episcopos. Non tamen debent Inquisitores adigere suspectum vehementer de hæresi ad abjurandum sine Episcopo: si tamen id præstarent, abjuratio teneret, & Reus maneret subjectus pœnæ relapsi, eò quia non sit aliud in jure expressè sancitum, & id etiam procedit de Episcopo, si sine Inquisitore cogeret talem suspectum de hæresi ad abjurandum. 12

Verùm id potiùs videtur dependere ex insolita locorum consuetudine; siquidem in plerisque locis constat, Inquisitores adigere Reos ad abjurandam hæresin sine Episcopo. An 13

verò

verò possint Inquisitores sine Episcopo Reos absolvere, negat Simanca *cath. instit. tit. 3. n. 9.* affirmat verò Molina *disp. 28. n. 15.* veriùs tamen distinguit Zanardus *p. 2. c. 6. q. 15.* si enim Reus non sit convictus, nec confessus, nec sufficienter indicatus ad torturam, possunt Inquisitores sine Episcopo eum absolvere, ut etiam Episcopus seorsim ab Inquisitoribus. Sin verò fuerit confessus, vel sit ita indicatus, ut debeat torqueri, tunc non possunt Inquisitores sine Episcopo Reum absolvere; ratio est, quia tortura non potest infligi nisi ab utroque simul, & negotium grave exigit ex se cognosci à pluribus. Verùm id etiam videtur dependere ex locorum consuetudine, siquidem constat, in aliquibus Provincijs consuetudinem vigere, ut Inquisitores sine Episcopo sententiam proferant absolutoriam, quam consuetudinem approbat Diana *p. 4. tractat. 8. resol. 50.* cum Sanctarello *de hæresi c. 40. dub. 2. num. 13.*

14 Quoad verò pœnas infligendas, si Inquisitores, & Ordinarij discrepent, tenentur Romanum Pontificem consulere, ut desumitur *ex c. per hoc. 17. h. t. in 6.* Idque tamen procedit in inquisitione Romana, quia in Hispanica ex privilegio Sedis Apostolicæ, & præsertim Clementis VIII. non recurritur ad Papam, sed ad Senatum supremæ inquisitionis. Id interest discriminis inter utramque inquisitionem Romanam, & Hispanicam, quia in illa, ubi Inquisitor simul cum Episcopo pœnam injunxit delinquenti, potest cum eodem illam mitigare; quod ad solum supremum Inquisitorem in Hispania pertinet, ut notat Pegna *direct. p. 3. comm. 108.* In Romana etiam id solùm commulativè fieri potest ex mandato Urbani VIII. apud Pariolam *V. pœna* §. *15.* ubi autem sunt plures Inquisitores, unus sine altero potest leviora exercere; non ita procedere ad capturam Reorum, nec ad indicendam purgationem, nec ad publicationem testium, nec ad copiam actorum Reo dandam, nisi alter illorum absit, ut docet Simanca *tit. 34. n. 27.* ubi addit, hanc esse instructionem Toletanam, unde debent Inquisitores in pœnis injungendis consilium petere *ex c. fin. h. t. in 6.*

15 An verò in tali casu vota consultorum sint decisiva, adeò ut Inquisitores teneantur ea sequi, affirmant Sousa *lib. 1. c. 1. n. 14.* & Zanardus *p. 2. pr. c. 6. q. 42.* ubi addit, Inquisitores à votis Consultorum in tribus præsertim casibus non debere discordare. Primò quando cum Consultoribus consentit Episcopus. Secundò quando omnes Consultores sunt ejusdem voti. Tertiò quando major pars consentit in innocentiam inquisiti. Quòd si Inquisitores neglectâ Consultorum advocatione sententiam proferrent, aliqui censent, eam fore tunc invalidam ea innixi ratione, quia Peritorum consilium concurrat ut forma, sine qua actus non subsistit, idque desumitur ex *c. dilecto de rescript. & ex c. cum in veteri de elect.* ubi Pontifex annullat electionem ob omissum consilium.

Alij tamen censent, peritorum consilium, non concurrere ut formam, sed ut rectè procedatur: quia quando habenti jam potestatem, mandatur peti consilium, censetur id mandari, ut actus rectè procedat, non verò ut validè, ita docet Sylvester *V. consilium 1. q. 3.* atqui Inquisitores ab Urbano IV. & Clemente IV. alijsque Pontificibus jam obtinuerant potestatem ferendi sententiam absolutam contra hæreticos: & postea à Bonifacio VIII. injunctum ipsis fuit, ut in sententijs ferendis peritorum consilia adhiberent, ut liquet *ex c. fin.* §. *sed major. h. t.*

Possunt Inquisitores Reos capere etiam in alieno territorio etiam sine litteris subsidialibus Dominorum temporalium, quia hæresis est crimen fori ecclesiastici, & non pertinet ad Judices laicos, unde Inquisitor potest citare per proprium Nuntium in quovis loco Reos, quia omnia loca subsunt Imperio, & jurisdictioni spirituali summi Pontificis, cujus Inquisitores, & Episcopi sunt Delegati. Debent tamen Inquisitores alijs Inquisitoribus, & Episcopis litteras mittere requisitorias, ut notat Scaccia *de judic. lib. 1. c. 23. n. 4.* Rursus Inquisitores possunt habere familiam armatam, ut notat Pegna *p. 3. q. 56. comm. 130.* ubi addit, posse Inquisitores licentiam dare deferendi arma, non solùm Officialibus destinatis ad denuntiandos, vel capiendos hæreticos, & comitandos Inquisitores; verùm etiam cæteris Ministris, qui ex quavis alia causa inserviunt S. officio, cujusmodi sunt Advocati, Notarij, Consultores. 16

In causis verò criminalibus suorum familiarium Inquisitores Hispaniæ habent jurisdictionem exceptis certis criminibus. Imò etiam in causis civilibus, ut notat Ferdinandus de Castro *tom. 1. tractat. 4. disp. 8. punct. 12.* §. *2. n. 9.* & hæc jurisdictio Inquisitorum in suos familiares est ecclesiastica, & sæcularis, quia Joannes XXII. illis concessit familiam armatam, cujus nomine, ut notat Zanardus *p. 2. pr. 1. c. 6. q. 31.* comprehenduntur Notarij, Advocati, Consultores, Fiscales, alijque familiares. 17

Non tamen possunt Inquisitores legere, vel concedere alijs licentiam legendi libros hæreticorum, vel alios prohibitos. Neque eximuntur à residentia parochiali, ut notat Sanctarellus *p. 1. q. 11. n. 4.* habentur nihilominus ut præsentes in ordine ad percipiendos fructus suarum præbendarum, & etiam quotidianas distributiones ex speciali privilegio Pauli III. & Pij V. ijsdem concesso in favorem fidei; & habetur etiam declaratio Cardinalium apud Garziam *de benefic. tom. 1. p. 3. c. 2.* Possunt tamen Inquisitores sub pœna excommunicationis præcipere, ut Clerus, & populus eorum sermonibus assistant, ut desumitur *ex c. ut commissi 12. h. t. in 6.* ubi Bonifacius VIII. ait *convocando etiam clerum, & populum*, ut notat Simanca *tit. 34. n. 24.* Imò Avila *de censur. p. 2. c. 5. disp. 1. dub. 3.* addit, præceptum hoc Inquisitorum injungens omnibus sub 18

sub pœna excommunicationis convenire in templum ad audienda edicta fidei, obligare sub mortali, eò quia id fiat in conservationem fidei, ut nimirum fideles sciant, quid ipsis Inquisitores denuntient.

20 A sententia definitiva Inquisitorum lata contra hæreticos, eorúmque Fautores non datur appellatio nisi ab interlocutoria, ut habetur *in c. ut inquisitonis 18. h. t. in 6.* Potest tamen quis appellare à decreto torturæ *ex l. 2. C. de appell. recip. & l. penult. C. quorum appell. non recipiunt.* nisi appellatio esset frivola, & calumniosa; quia non obstante appellatione possent tunc Inquisitores ad ulteriora procedere, ad cognoscendam verò appellationem frivolam remittitur arbitrio prudentum. Farinacius verò *q. 36. n. 27.* censet tunc esse frivolam, si in processu appareant legitima indicia torturæ, quæ purgata non sint in termino defensionis. Verùm si appellatio calumniæ non sit clara, & dubium sit tam facti, quàm juris, tunc debent Inquisitores supersedere à tortura, donec judex appellationis pronuntiet, ut notat Diana *p. 4. tractat. 6, resolut. 20.* Imò tenentur etiam supersedere à processu criminis recèns delati contra Reum, qui jam appellavit in alia causa, & etiam expectare responsum superioris, nisi fortassis causa fuerit una ex gravissimis, quia tunc non obstante appellatione possunt Inquisitores procedere, ut notat Diana *loc. cit.* Inquisitores Regulares, si delinquant in suo officio, non sunt puniendi à suis Prælatis, sed extra Hispaniam à Cardinalibus Romanæ Inquisitionis, & in Hispania à Generali Inquisitore, quia Inquisitores quoad officium inquisitionis sunt exempti à suis Prælatis regularibus.

21 Quinimò etiam, si delinquant extra officium inquisitionis, non possunt puniri, ut pœna retardet officium inquisitionis: sed tunc superiores Regulares possunt informationes sumere, easque transmittere ad supremum tribunal inquisitionis. Imò supremus Inquisitor generalis non videtur posse ad libitum removere Inquisitores, eósque à loco ad locum transferre, nisi interveniat justa causa, quæ potest esse triplex, quarum prima est, si non haberent debitas conditiones. Secunda si supervenienti infirmitate fierent ad officium inhabiles. Tertia si in exercendo officio dolosè deliquerint. Ex triplici itidem causa possunt transferri de loco in locum. Prima si Inquisitor aptior esset pro uno, vel altero loco. Secunda, si contra ipsum suscitatæ essent rixæ, & odia capitalia, eò quia processerit contra nobiles. Tertia, si non benè se habeat cum Principibus: & in duobus postremis casibus debet Inquisitor transmitti ad locum meliorem, ne videatur puniri, ex eo, quòd rectè fuerit functus suo officio, ut notat Zanardus *p. 2. c. 6. q. 9.* Cæterum Inquisitores in remittendis pœnis majorem habent potestatem, quàm alij Judices, ut desumitur *ex c. commissi 12. h. t. in 6.* Immo Cartharius *in pract. interrog. Reos. lib. 2. c. 1, n. 27.* docet, posse Inquisitores licitè promittere impunitatem Reo, dummodo veritatem fateatur. Non tamen possunt promittere, ut laici in causa fidei cum ipsis assistant. Ex permissione tamen Pontificis possunt laicos admittere, non tamen ut habeant votum decisivum, sed tantùm ut videant, quòd rectè procedatur contra hæreticum: & hoc pacto procedere Venetijs consuetudinem introductam, ut cum Inquisitore assistat unus ex Senatoribus, censet Thuanus *lib. 4. histor.* anno 1548.

Non possunt Inquisitores suam exercere jurisdictionem nisi in solos baptizatos ex Tridentino *sess. 14. c. 2.* sive hæresin intendant punire, sive Judaismum, vel Paganismum, quinimò Sanctarellus *de haret. c. 1. dub. 2. n. 6.* & alij in ea sunt opinione, ut censeant invalidè baptizatum ex defectu formæ, vel materiæ, aut intentionis non subjacere jurisdictioni Inquisitorum, eò quia non sit membrum Ecclesiæ, & debeat rebaptizari, ut fiat tale membrum. Alij verò, inter quos Simanca *tit. 31. n. 5.* & alij procedunt cum distinctione: vel enim talis se existimat baptizatum, & tunc subijcitur jurisdictioni Inquisitorum, eò quia revera sit baptizatus baptismo flamminis, vel non se putat baptizatum, & tunc non subjacet tali jurisdictioni. In dubio autem, an quis revera susceperit baptismum, etiam solet procedi cum distinctione; vel enim Reus natus, & conversatus est inter infideles, & tunc dicunt non præsumi baptizatum. Quòd si natus quis esset inter Christianos, & postea conversatus cum infidelibus, eò quia ab ijsdem captus fuerit, tunc si captus fuit infans nondum septennis, licèt præsumatur baptizatus, non tamen potest ab Inquisitoribus puniri: benè tamen, si captus fuisset post annum discretionis, ut notat Diana *p. 4. tractat. 8. resol. 113.* 22

Quòd si Papa in hæresin laberetur, tametsi sit baptizatus, non tamen possent Inquisitores Romani, nec alij contra illum procedere, quia prima sedes à nemine judicatur; quinimò neque possunt Inquisitores procedere contra Nuntios, & Officiales Sedis Apostolicæ, seu contra illos, qui nomine Sedis Apostolicæ delegantur ad negotium, quod pertinet ad eandem sedem, ut notat Diana *p. 4. tractat. 8. resol. 24.* immo neque possunt procedere contra Episcopos, nec eos ex quavis causa anathemate percutere: sicut nec Episcopi possunt procedere contra Inquisitores, ut putat Megala *p. 3. lib. 1. c. 3. q. 2. n. 43.* Sin verò Episcopus de hæresi suspectus; itidem esset suspectus de fuga, vel aliquid moliretur in manifestum fidei detrimentum, capi tunc posset ab Inquisitoribus, & custodiri, donec summus Pontifex consuleretur, ut notat Zanardus *loc. cit. q. 22.* Imò in alijs casibus possunt etiam Inquisitores recipere dicta testium, & processum mittere cum cautelis ad summum Pontificem, ut docet Suarez *de fide. disp. 20. sect. 4. n. 25.* & hoc idem vice versa possunt Episcopi contra Inquisitores suspectos de hæresi. 23

Non

Non tamen unus Inquisitor potest procedere contra alium Inquisitorem, quia par in parem non habet jurisdictionem, ut notat Zecchius *tom. 1. tit. de heref. c. 11. n. 13.* Contra alios verò possunt Inquisitores procedere, quamvis sint Religiosi exempti, & non obstante limitatione Pij V. in sua constitutione, cui initium *Pastoris aeterni*, ubi dicitur, dummodo à à suis superioribus præventi non fuerint, quia hodiè contrarium observatur ob posteriorem constitutionem Pauli V. in qua interdicit Prælatis Regularibus cognoscere de causis hæreticalibus suorum subditorum.

§. VIII.

De Criminibus, ad quæ se extendit Inquisitorum jurisdictio.

1 CErtum est, delicta ad tribunal sacræ inquisitionis pertinentia plura esse, & eorum præcipuum esse ipsam hæresin, ut desumitur *ex c. accusatus 8. §. sanè h. t. in 6.* ubi Alexander IV. rescribit, Inquisitores hæreticæ pestis deputatos à Sede Apostolica debere diligenter inquirere de ipsa hæresi, & etiam de annexis eidem, & quæ sapiunt hæresin; quia semel, quòd tenentur cognoscere in causa hæresis, debent etiam posse cognoscere de annexis, & incidentibus: & ratio desumitur ex *l. nulli C. de judic.* cui enim conceditur causa principalis, conceduntur quoque connexa incidentia, & emergentia ex eadem causa, ut notat Menoch. *de arbit. lib. 1. q. 45. n. 9.*

2 Rursus nomine hæresis non solùm intelliguntur propositiones hæreticæ. Verùm etiam erroneæ, temerariæ, scandalosæ, offensivæ piarum aurium, & aliæ id genus, quia Ecclesia omnes has propositiones consuevit semper damnare, quarum plures damnavit Concilium Constantiense in Wicleffo. Pius V. & Gregorius XIII. in Michaële Bajo, Innocentius XI. in Michaële Molinos: unde Inquisitores possunt procedere contra proferentes, ac propugnantes tales propositiones, ut si quis cum Soto *in 4. dist. 19. q. 3. art. 2.* doceret, animas in purgatorio non detineri ultra decem, aut viginti annos, eò quia sit opinio temeraria, utpote contra consuetudinem Ecclesiæ celebrantis anniversalia, & missas ultra viginti annos. Si Confessarius itidem detrectaret absolutionem impertiri pœnitenti, nisi revelaret complicem, docet Medina *in summa lib. 2. c. 4. §. 5.* quòd esset denuntiandus ut hæreticus, & ut talis puniendus ab Inquisitore.

3 Verùm contraria sententia est communior, quia tametsi sit hæresis dicere licitum esse proximo honorem detrahere, eúmque infamare, dubium tamen est, an revelare complicem in confessione sit illum infamare, ut rectè notat Diana *p. 4. tractat. 8. resolut. 97.* Juvat observare, quòd tametsi Concilium Tridentinum frequenter dicat, Episcopos contra propositiones temerarias, & cæteras ejusdem surfuris debere procedere; non tamen per hoc Concilium derogat potestati Inquisitorum, quia potestas delegata immediatè à summo Pontifice est major ordinariâ. Alij etiam explicant, Concilium esse intelligendum de Inquisitore, qui unà cum Episcopo procedit in causis fidei, & pertinentibus ad fidem.

Putat tamen Decianus *lib. 5. c. 23. n. 13.* 4
non posse Inquisitores cognoscere de emergentibus, & dependentibus ab hæresi, si immediatè ad ipsos non pertineant, eò quia eorum jurisdictio sit limitata.

Crimina, quæ dicuntur hæresin sapere, 5
& de quibus possunt Inquisitores cognoscere, plura sunt. Primò Apostasia adeò ut possint Inquisitores procedere contra Apostatas, qui à fide catholica defecerunt, & in alias sectas transierunt, quia licèt in *c. contra Christianos 13. h. t. in 6.* Bonifacius VIII. tantùm loquatur de Christianis transeuntibus, vel redeuntibus ad judaismum, id tamen intelligitur communiter de transeuntibus ad ritus Saracenorum, & Paganorum: quia in favorem fidei extensio fit etiam in pœnalibus, quia quæ sunt odiosa particularibus, favorabilia sunt ecclesiæ, quæ præferenda est particularibus. Apostatæ verò à religionibus claustralibus non puniuntur à S. officio; nisi fortassis apostasiæ addant quid aliud, quod hæresin sapiat, ut si Religiosus deposito habitu suæ religionis transiret ad partes hæreticorum. Si habitum ipsum religiosum depositum laceraret, pedibus conculcaret, & blasphemias evomeret in religiones; Si uxorem duceret, celebraret cum excommunicatione, vel quid aliud ab Ecclesia prohibitum efficeret, ut etiam si ultra annum sordesceret in excommunicatione.

Secundò possunt Inquisitores etiam proce- 6
dere contra proferentes blasphemias hæreticales etiam in iracundia, vel etiam sub conditione, ut si quis diceret, *non credo DEUM esse, nisi id faciam*, quia in hac blasphemia includitur pura affirmatio, & quamvis blasphemus sub conditione censeatur id asserere, nihilominus quia paratus est, & habet voluntatem id faciendi, ideo censetur credere Deum non esse. Non tamen censerem blasphemum ex iracundia esse statim puniendum ut hæreticum, quia cessante iracundia ipsum pœnitet prolatæ blasphemiæ: tum quia iracundia mentem perturbat, minuitque voluntarium. Non tamen blasphemia hæreticalis censenda est mixti fori, & in ea dari locum præventioni tam quoad judicem ecclesiasticum, quàm quoad laicum, quia blasphemia hæreticalis est crimen ecclesiasticum, & pertinet ad solos judices ecclesiasticos de illa cognoscere, ut rectè notat Lorca *in 2. 2. q. 13. art. 2. disp. 57.* immo Sanctarellus *de blasphemia c. 8. dub. 1. n. 1.* ex Bulla Julij III. censet, ad Inquisitores pertinere cognoscere de quacunque blasphemia etiam non hæreticali. Est autem blasphemia hæreticalis, quæ falsum contra fidem formaliter, vel virtualiter exprimit, & ad illam pertinent nomina convicij Deo attributa, ut si quis Deum diceret injustum: licèt id expressè non affirmetur enuntiando

tiando; sed simpliciter nominando; nihilominus virtualiter affirmatur esse injustus, propterea blasphemia saltem virtualiter est hæreticalis. Blasphemia non hæreticalis dicitur, quæ nec formaliter, nec eminenter continet falsitatem contra fidem, cujusmodi sunt blasphemiæ, quæ proferuntur per modum optandi, imperandi, aut imprecandi, ut etiam, quæ fiunt nominando aliquid, quod Deo inest, sed per modum contumeliæ, vel irrisionis, & possunt Inquisitores tales blasphemos punire juxta Floranum *de cas. reser. p. 2. c. 3. n. 8.* Blasphemiæ verò, quæ non sunt hæreticales, cùm sint mixti fori, possunt sufficienter puniri etiam à Judice laico: nihilominus ob suspicionem hæresis possunt iterum blasphemi examinari ab Inquisitoribus, ut notat Sousa Aphor. *lib. 1. c. 19. n. 24.*

7 Tertiò procedunt etiam Inquisitores contra conspurcantes, & percutientes sacras imagines etiam ex iracundia, quia id olet Lutheranam hæresin de explodendis imaginibus, ut notat Diana *p. 4. tractat. 7. resol. 9.*

8 Quartò procedunt etiam contra Schismaticos.

9 Quintò etiam contra Sortilegos, Divinatores, Magos, & alios ejusdem furfuris homines, quia quamvis de jure antiquo solùm potuerint cognoscere, quando dicta crimina saperent manifestam hæresin.

10 Hodie tamen jure novo ex constitutione Sixti V. Inquisitores cognoscunt, ac procedunt contra Sortilegos, Maleficos, & facientes brevia cum characteribus, seu litteris ignotis, vel recitantes quasdam orationes, pro sanandis infirmis, vel fabricantes imagines cereas, ac ferreo stylo puncturis eas vulnerantes ad amorem, vel infirmitatem inducendam, vel maleficia facientes capillis, ferramentis, clavis, lapidibus, & alijs similibus ab ore maleficiatorum evomendis. Ut etiam in aspicientes speculum, vel cribrum, aut phialam cum candela, & aqua benedicta, recitantes aliqua verba pro furtis inveniendis, vel ad cognoscenda secreta. Hi enim omnes jure novo subijciuntur jurisdictioni Inquisitorum, qui contra ipsos procedere possunt, ut notat Riccius *tom. 1. resol. 423.* non tamen privativè, sed cumulativè quoad Episcopos. Ratio est, quia correctio juris vitari debet, quantum potest, & quia constitutio Sixti est odiosa Ordinarijs, restringi debet. Verùm an constitutio Sixti V. sit ubique recepta dubitat Maura *opusc. 1. sect. 3. c. 1. n. 9* & suspicatur, an in Lusitania recepta sit: hinc Freytas *q. 5. n. 35.* censet, sortilegia dummodo hæresin non sapiant posse à laicis judicibus cognosci, si hi prævenerint ecclesiasticos. Sapit verò Sortilegium manifestè hæresin, si in illo sacramenta adhibeantur, ut censent plures, ut etiam si adhibeatur hostia non consecrata, supra quam tamen sit missa celebrata, ut notat Scaccia *de judic. lib. 1. c. 12. n. 34.* Item si adhibeantur sacramentalia, aut verba sacra, ut evangelium, symbolum, pater noster, Ave Maria, Psalmus aliquis, aut verba sacræ scripturæ, vel orationes Ecclesiæ, vel cerei agni DEI, aut vestes sacerdotales, vel res aliæ sacræ: ratio est, quia adhibentes in sortilegijs res supra dictas significant se credere illas ad maleficiorum effectus vim habere, proinde abutuntur rebus sacris, & præsertim si addantur Sanctorum Reliquiæ.

Rursus quælibet Dœmonis invocatio sapit hæresin manifestam, tametsi nulla rerum, aut verborum interveniat mixtura, idque procedit, sive invocatio fiat verbis imperativis, sive deprecativis, ut notat Spina *Apol. 4.* contra Ponzinibium. Verùm non videtur rationi consonum, quòd homo imperet Dœmoni, cui nulla terrena potestas potest comparari; unde veriùs, & communiùs dicunt alij, hanc invocationem ut effectum habeat, supponere pactum cum dœmone, cujus commercium nobis omninò interdictum est. Hinc Sortilegi dicuntur hæresin sapere, quando præsentia, aut præterita occulta revelant, ut furta, quia hæc non possunt aliter scire, quàm dœmone suggerente, ut etiam si quis à dœmone petat, ut thesaurum revelet, ut rem aliquam de loco ad locum transferat, ut ventos excitet, tempestates in aëre cieat; impediat, ne plumbeus globus ex sclopeto explosus hominem lædat; hæc enim, & alia plura id generis semper supponunt pactum cum dœmone initum, & invocationem dœmonis, quæ cùm sapiat hæresin manifestam, contra tales procedunt Inquisitores. Imò huc etiam spectat causa Lamiarum, & Strigarum, sed cumulativè quoad Episcopos. Ut etiam spectat huc causa Ensalmatorum, siquidem ad Inquisitores pertinet Ensalmos cognoscere, & Ensalmatores punire saltem cumulativè ex constitutione Sixti V. Immo id procedit tametsi Ensalmatores non sapiant manifestam hæresin, ut notat Leamas *3. p. metod. c. 3. tit. incant. §. ad secundum*, ubi fusè ostendit, quinam Ensalmi hæresin sapiant manifestam, & quinam hodie subdantur Inquisitoribus. Rursus cognoscunt etiam Inquisitores super mulierculαrum revelationibus, ut notat Torres *in 2. 2. tom. 3. q. 95. art. 2. disp. 3.* ubi etiam doctè tradit regulas ad cognoscendum, quando revelationes sunt à Deo, vel à Dœmone. Cognoscunt etiam, & procedunt Inquisitores contra Astrologos judiciarios ex constitutione Sixti V. eò quia eorum modus revelandi sit valde periculosus Reipublicæ, pluribúsque superstitionibus expositus.

Neque obstat, si dicant, se eventus futuros non certè affirmare; quia id potius censentur dicere ad vitandas pœnas statutas in Astrologos judiciarios. Huc etiam spectat cognitio illarum mulierculαrum, quæ dicuntur Ægyptianæ vagantes, ac divinantes bonam, vel malam fortunam quæstûs causâ: possunt enim Inquisitores contra illas procedere, quia comprehenduntur sub specie Divinatorum. 12

Sextò procedunt etiam Inquisitores contra legentes, aut retinentes libros hæreticorum, Necromanticorum pentacula, idque jure novo ex constitutione Urbani VIII, ut etiam contra 13

tra

tra legentes libros astrologiæ judiciariæ, librósque ab ipsis Inquisitoribus prohibitos.

14 Septimò, procedunt etiam contra laicos, & ecclesiasticos non sacerdotes, si ausu temerario missam celebrent, vel confessiones excipiant, idque jure novo ex constitutionibus Pauli IV. Gregorij XIII. Sixti V. & Clementis VIII. quas refert, & explicat Scorcia *in Bull. epit.* 162. *theor.* 403. ut etiam contra sacerdotem non consecrantem hostiam, & vinum appositum, eò quia sit in peccato mortali, & elevantem hostiam non consecratam, quia eam exponit adorandam à fidelibus, quæ non potest adorari.

15 Octavò, procedunt etiam contra solicitantes pœnitentes in confessione, vel prætextu confessionis, idque jure novo ob constitutiones Clementis VIII. & Gregorij XV. immo Sanctarellus *de hæres. c.* 44. *dub. unic. num.* 2. vult hanc cognitionem convenire Inquisitoribus etiam de jure communi, eò quia tales Confessarij sint suspecti de hæresi. Verùm quicquid sit de jure communi, certum est, hodiè Inquisitores cognoscere de hac re cumulativè quoad Episcopos: & etiam convenit ijsdem cognoscere contra Confessarios revelantes confessiones cum errore putantes id sibi licere, vel aliter malè de sacramentis Ecclesiæ sentientes, ut notat Molfesius *tom.* 1. *tract.* 7. *c.* 23. *n.* 68.

16 Nonò, etiam contra clericos constitutos in sacris, & Religiosos professos matrimonium contrahentes, ut etiam contra conjugatum, qui in religione profitetur sine licentia propriæ uxoris manentis in sæculo, vel Ordines sacros suscipit, ut notat Diana *p.* 4. *tractat.* 7. *resol.* 4. Ut etiam contra binas nuptias contrahentes simul. Hoc autem crimen est mixti fori, adeò ut detur locus præventionis, ut notat Genuensis *in prax.* 68. *c.* 13. ubi ait, quòd si curia sæcularis Reum præveniat, debeat ad Inquisitorem remittere, à quo torqueatur super intentione; & ut abjurare eum faciat: deinde remittat ad curiam sæcularem puniendum pro Bigamia. Secus si Inquisitor Reum prævenerit, punitur in totum ab ipso, adeo ut curia sæcularis non possit se ampliùs eidem crimini immiscere, idque ex litteris Congregationis sancti officij, quæ asservantur in curia, ut notat Diana *p.* 4. *tractat.* 7. *resolut.* 4.

17 Decimò, contra spretores campanarum, eò quia contemptus campanarum sit unus ex Turcarum erroribus, ut notat Riccius *tom.* 1. *resol.* 423.

18 Undecimò, contra lacerantes cedulones, inquibus exprimuntur nomina Excommunicatorum, quia tales censentur suspecti de hæresi, ut notat Homobonus *p.* 4. *respons.* 16. *vol.* 1.

19 Duodecimò, contra insordescentes in excommunicatione ultra annum, quia tales etiam habentur suspecti de hæresi, ut docet Tridentinum *sess.* 25. *c.* 3. Debuit tamen excommunicatio processisse ex causa fidei, ut tenuit Rota Romana apud Gonzales *in regul.* 8. *Cancell. Glossa* 5. *n.* 106.

Tertiodecimò, contra comedentes carnes diebus prohibitis, & non recipientes sacramenta pœnitentiæ, & Eucharistiæ semel in anno; quia hi censentur etiam valdè suspecti de hæresi, ut notat Zecchius *tom.* 1. *de fide c.* 11. *n.* 5. Verùm quia id potest fieri ex mentis errore, ad Inquisitores pertinet diligenter circumstantias examinare. Contra tamen non communicantes in paschate solent Episcopi procedere. 20

Quartodecimò, contra sumentes in communione plures hostias, vel particulas consecratas, ea intentione, ut plus gratiæ inde recipiant, ut notat Diana *p.* 4. *tract.* 8. *resolut.* 96. 21

Quintodecimo contra Fautores, Defensores, & Receptores hæreticorum, ut fusè probat Duardus in Bulla Cœnæ *can.* 1. *q.* 33. *n.* 4. 22

Immo procedere etiam possunt contra Magistratus, si aliquid statuant, quod eorum jurisdictionem impediat cogendo eos censuris ad revocanda talia decreta, quæ ipso jure sunt irrita, ut desumitur *ex c. statutum* 9. *h. t. in* 6. ubi Urbanus IV. rescribit, statuta loci, quæ directè, vel indirectè impediunt, vel retardant Inquisitores, non procedere, nec valere; & Rectores compellendos esse censuris, ut statutum deferant Inquisitori, ut si quid tale reperiatur, revocetur, ne quoquo modo impediatur, vel retardetur processus inquisitionis. Ut etiam si negligant præstare auxilium, & favorem pro capiendis hæreticis. Vel si latam contra hæreticos sententiam nolint exequi non obstante prætextu, quòd sententia sit injusta, quia Magistratus sæculares non debent se immiscere in causis hæreticalibus, ut etiam si Ministros inquisitionis, Denuntiatores, & testes minis perterrefaciant, ne sua obeant munia; vel si illos offendant, retineant, reijciant, ut officium inquisitionis impediant, idque ex constitutione Pij V. in Bulla, cui initium est, *si de protegendis* edita anno 1579. quam Bullam postea renovavit Urbanus VIII. & hæc à fortiori procedunt etiam de quovis alio laico, qui prædictos Officiales S. Inquisitionis lædat, vel impediat; item procedunt Inquisitores contra transferentes arma, & equos in terras infidelium, verùm contra hos tantùm procedit inquisitio Hispanica, ut notat Diana *p.* 4. *tractat.* 7. *resol.* 19. 23

Rursus procedunt Inquisitores contra falsos testes deponentes in causa hæresis, & eorum corruptores, ut notat Sanctarellus *de hæret. c.* 39. *dub.* 3. *n.* 17. Immo ex Bulla Gregorij XIII. edita anno 1581. procedunt etiam contra Judæos negantes, quæ habent cum Christianis communia circa fidem, ut Deum esse unum, æternum, Omnipotentem, omnium Creatorem, & id etiam privatim insinuantes. Item invocantes Dœmones, consulentes, eisque immolantes thus, & alias fumigationes offerentes verbo, facto, exemplo: vel docentes, 24

tes, Christum esse purum hominem, aut peccatorem, DEI Matrem non esse Virginem, & similes alias blasphemias hæreticales evomentes, auxilio, consilio, & opere Christianos solicitantes à fide deficere, & ad impias sectas transire. Ut etiam contra hæreticos, & Apostatas scienter receptantes, alentes, commeatu juvantes, associantes, deducentes. Hi omnes jurisdictioni subijciuntur Inquisitorum, ut etiam alij, de quibus agit Diana in suo *tract. 7. de inquisit.*

25 Negantes propositionem aliquam theologicam, quæ evidenter inferatur ex propositione de fide, non possunt puniri tanquam hæretici, eò quia revera non sint hæretici; licèt præsumantur tales, nisi tamen in illa negatione perstiterint, quia tunc essent puniendi ut hæretici negantes principium revelatum. Possunt tamen Inquisitores infideles in casibus recensitis punire pœnâ arbitraria majori, vel minori pro qualitate delicti, seu pœnâ privationis conversationis cum Christianis, pœnâ pecuniariâ, carceris, verberum, triremium etiam in perpetuum: imò possunt Inquisitores eos etiam tradere Curiæ sæculari puniendos ultimo supplicio ex constitutione Gregorij XIII. quia quoties pœna remittitur arbitrio judicantis, extendi potest usque ad mortem, ut notat Diana *p. 4. tractat. 7. resolut. 2. §. sed deveniendo.*

26 Possunt etiam Inquisitores pœnâ arbitrariâ punire Apostatas. Contemnentes tamen, & conspurcantes sacras imagines acriùs puniuntur, ut Gregorius X. statuit in Concilio Lugdunensi: interdum etiam pœnitentiâ publicâ, vel jejunijs, eleemosynis, & orationibus, vel mulctâ pecuniariâ. Sin verò comprehendantur errore intellectûs id præstitisse, plectendi sunt instar hæreticorum, aut suspectorum de hæresi, hoc est primò torturâ, postea abjuratione, & demum per traditionem ad curiam sæcularem. Imò addit Sousa *lib. 1. c. 42. n. 16.* quòd si hoc delictum publicum sit, sive animum hæreticalem quis fateatur, sive non, tradi debeat Curiæ sæculari puniendus juxta facti qualitatem. Blasphemi verò hæreticales si sint homines divites juxta Salzedum *in addit. ad Diaz. c. 110. litt. A.* flagellis cæduntur cum publica pœnitentia, & in publico spectaculo linguâ ferro, vel ligno comprehensâ ad triremes mittuntur.

27 Sin verò sint Nobiles mulctantur pœnâ pecuniariâ, & ad tempus detruduntur in carcerem, non ita arctum, vel recluduntur in Monasterium. Retinentes, & legentes libros hæreticorum puniuntur saltem ut suspecti de hæresi leviter, vel graviter juxta personarum, & librorum qualitatem, & Pegna *p. 2. com. 3.* ait, se vidisse talibus imponi jejunia, orationes, & peregrinationes. Judæi verò, & alij infideles commorantes in terris Christianorum, & libros Thalmudicos, Cabalisticos, & alios nefarios audentes apud se retinere, legere, rescribere, advertere, donare, commutare, & alio quoquo modo distrahere, puniuntur ad Inquisitorum arbitrium, & amittunt præfatos libros, ut notat Sousa *lib. 1. c. 21. num. 52.* ex constitutione Clementis VIII. in qua habetur, id etiam procedere de typographis, & bibliopolis. Non revelantes hæreticos teste Deciano *lib. 5. c. 51. n. 25.* perinde puniuntur, ac Fautores hæreticorum.

Alij verò communiùs dicunt, esse puniendos arbitrio Inquisitorum tanquam inobedientes eorum mandatis; adeò ut non habeantur suspecti de hæresi. 28

Schismaticos puniri posse pœnâ pecuniariâ, carcere, & triremibus docet Palaus *tom. 1. tractat. 6. disp. 4. punct. 6. n. 20.* ubi addit, quòd si pertinaces sint, possint etiam tradi Curiæ sæculari. Puniuntur etiam pœnâ amissionis jurisdictionis, pœnâ excommunicationis latæ sententiæ, inhabilitatis ad beneficia ecclesiastica acquirenda, etiam post schismatis pœnitentiâ, & privationis ipso jure beneficiorum ante schisma adeptorum, aliisque pœnis plectuntur, quæ recensentur in constitutione Pauli IV. edita anno 1559. non tamen incurrunt irregularitatem, quia in jure tantùm fiunt inhabiles ad beneficia, ut notat Suarez *de censf. disp. 43. sect. 2. n. 7.* Si tamen crimen esset notorium, forent irregulares irregularitate generali, essentque digni depositione, quæ tamen depositio cessat ablata infamia per contrariam sententiam. Sortilegi, & Magi, hodie si sint homines infimæ notæ, ut plurimùm traduntur triremibus, ut notat Genuensis *in prax. Archiepisc. Neapol. c. 68. n. 8.* Sin verò sint Nobiles detruduntur in carcerem, vel clauduntur in Monasterijs. Adest tamen constitutio Gregorij XV. edita 20. Martij 1623. quâ injungit, ut constituto, quòd aliqui pactum injerint cum Diabolo, & à fide apostatando maleficijs, seu sortilegijs plura commiserint homicidia, debeant etiam pro primo lapsu tradi curiæ sæculari puniendi debitis pœnis. Sin verò ex tali pacto infirmitatem, divortia, impotentiam generandi, & notabile damnum intulerint animalibus, frugibus, vel alijs fructibus, detruduntur in carcerem. 29

Laici, & Ecclesiastici non sacerdotes, qui ausi sunt confessiones sacramentales excipere, quamvis verè sint pœnitentes, adhuc ex constitutionibus Pauli IV. Gregorij XIII. Sixti V. & Clementis VIII. traduntur Curiæ sæculari. Immo adest etiam Bulla Urbani VIII. in qua id extenditur etiam ad minores 25. annis. Verùm si accesserint circumstantiæ minuente non proceditur cum tanto rigore. Immo in supra dictis constitutionibus Pontificijs non comprehenditur simplex sacerdos, nec approbatus, sed suspensus ab audiendis confessionibus, si confessionem audiat, & absolutionem impendat. Fugiens ex carcere, in quo pro hæresi detinebatur, non habetur pro convicto, nec damnatur ut hæreticus, eò quia præsumitur fugisse ex tædio carceris, metúque falsorum testium, vel etiam ex timore tormentorum, ut notat Rojas *de hæres. p. 2. assert. 25.* Oritur tamen contra talem fugientem indicium 30

tum ad torturam, si non compareat, & ex tali judicio cum alijs adjuncto potest etiam citari ad comparendum, & si compareat, potest puniri pœnâ arbitrariâ. Falsi testes in causa hæresis puniendos esse pœnâ talionis, desumitur ex constitutione Leonis X. ratio est, quia in hoc crimine urget major ratio, quàm in alijs, ut pœna talionis imponatur; quia nomina testium non publicantur; proinde datur major occasio ferendi falsum testimonium. In praxi tamen regulariter id non servatur, quia decretum Leonis X. non fuit promulgatum, ut lex universalis, neque ubique receptum.

31 TandemReus, qui confessionem in tormentis factam revocat, & non docet de errore, nec de causa, ob quam erravit, traditur Curiæ sæculari, eò quia præsumatur malitia, & dolus ad pœnas debitas fugiendas juxta Rojas *de haret. p. 2. assert. 15. n. 265.* Generatim tamen revocans confessionem etiam contra se factam statim, & in præsentia Judicis, quamvis non probet errorem, non est relaxandus; quia præsumitur revocâsse propter errorem per lapsum linguæ. Qui verò confessionem de hæresi factam revocat post impletam pœnitentiam puniendus est tanquam temerarius ad arbitrium Inquisitorum.

§. IX.

De Processu judiciario in causa hæresis.

1 IN causa hæresis procedi solet summariè, simpliciter, & de plano, sine strepitu judicij, vel figura, ut habetur *in c. statuta 20. h. t.* consequenter non requiritur oblatio in libellis facta, nec litis contestatio, & judicium; potest etiam agitari tempore feriarum. Amputantur etiam omnes dilationes, excluduntur appellationes frustratoriæ, non admittuntur exceptiones: neque in accusatione hæresis sunt necessariæ solemnitates *l. libellorum ff. de accusat.* unde in accusatione porrecta contra hæreticum per Procuratorem fiscalem, non est necesse, apponantur circumstantiæ loci, & temporis præcisi commissi criminis, sed sufficit, si manifestetur pagus, vel civitas, mensis, vel annus. Non tamen omittitur citatio; & probationes, ac defensiones necessariæ etiam admittuntur: generatim loquendo omitti possunt solæ solemnitates juris civilis, & positivi; non item solemnitates juris naturalis, & gentium; quia sine istis, nec justè, nec validè causæ tractantur, ut notat Farinacius *tractat. de haeres. q. 285. §. n. 14.* quinimmo tametsi in causa hæresis possit summariè procedi, & sine strepitu judicij, non tamen ad id tenentur Episcopi, & Inquisitores.

2 Ad accusandum an admitti possit inimicus capitalis, negant plures, & videtur desumi *ex c. testes 2. q. 7.* ubi repulsus à testimonio repellitur ab accusatione. Verùm putàrim probabile, posse admitti, dummodo cautè id fiat, & habeatur, ut suspectus: ratio est, quia inimicus admittitur ad accusandum, ut suam, vel aliorum persequatur injuriam: atqui in accusatione hæresis quisque Catholicus suam dicitur injuriam persequi; siquidem ex *l. Manichaos C. de haret.* quæ in religionem divinam committuntur, omnium respiciunt injuriam. Imò ad denuntiandum, possunt etiam admitti absentes, dummodo proprio nomine, & juramento denuntiationem firment, ut notat Diana *p. 4. tractat. 8. resol. 41.* Posse etiam admitti denuntiationem in scriptis sine nomine Denuntiatoris, & testes in tali denuntiatione nominatos vocari ad examen fatetur Paramus *de orig. inquisit. lib. 3. q. 6. n. 92.* Sed praxis hodierna est in contrarium. Ut autem procedatur contra aliquem, qui interrogari possit de hæresi, requiritur, ut talis sit suspectus, vel propter publicam infamiam, vel propter semiplenam probationem, vel propter gravia indicia, ut notat Velentia *tom. 2. disp. 6. q. 13. punct. 4. §. 1.* Royas verò *de haret. p. 2. n. 20.* censet, sufficere modicam, & levem suspicionem, ut Inquisitores in causa hæresis possint procedere contra aliquem.

Alij verò procedunt cum distinctione, & ajunt, primam opinionem veram esse, quando levis suspicio de hæresi oritur ex jure, aut consuetudine, ut in contrahentibus binas nuptias: & secundam procedere, quando levis suspicio oritur ex delicto, cui adnexa est suspicio, non verò quando oritur à lege. Julius Clarus *lib. 5. §. final. q. 6. n. 7.* tametsi concedat in hoc crimine ex levi suspicione procedi posse, vult tamen requiri denuntiationem, vel querelam; eò quia nimis laxæ darentur Inquisitoribus habenæ. 3

Verùm communior sententia docet, stante suspicione etiam levi comparativè ad vehementem, dummodo judicis arbitrio sit in se notabilis, procedi posse, ut fusè probat Albertinus *de agnoscend. verit. q. 34. n. 4.* & non solùm per viam accusationis, verùm etiam per viam inquisitionis generalis non præcedente infamia, & desumitur ex *c. accusatus 8. h. t. in 6.* Ratio itidem esse potest, quia alioquin sequeretur, quòd si quis deprehenderetur ab Inquisitore generaliter inquirente in facto aliquo hæreticali, non posset contra eum procedere defectu denuntiationis, & accusationis, quod est absurdum. 4

Ad capturam tamen Reorum non solet procedi, nisi adsint sufficientia indicia ad torturam; & in praxi id servari, testatur Genuensis *in prax. c. 68. num.* 1. ubi addit, quòd si persona denuntiata sit nobilis, & gravis soleat Inquisitor injungere alicui ex suis Consultoribus, ut inquirat ab ejus Parocho secretò de ejus vita, & moribus, eò quia sola carceratio in causa hæresis plurimùm honorem lædat, hinc Palaus *tom. 1. tractat. 4. disp. 8. punct.* 13. §. 1. *n.* 5. testatur, moris esse in Hispania, ut secluso periculo fugæ nullus Inquisitor particularis capiat Nobilem, & Religiosum, nisi ex consensu expresso supremi Senatûs missis ad ipsum probationibus, & indicijs contra denuntiatum. Rursus in causa duplicis matrimonij ante- 5

antequam ad capturam procedatur, debet plena probatio præcedere; adeò ut clarè constet, Reum eodem tempore duas habuisse uxores; quòd probandum est etiam per testes legitimos, vel ex authentica assertione Parochi desumpta ex libro, in quo notari solent, quæ contrahuntur matrimonia. Testes autem, sufficit, si dicant, mulierem pro uxore Rei communiter haberi, & Reum eam tractâsse ut uxorem in eadem domo.

6 Sin verò denuntiatus sit absens, & delictum plenè probabile videatur, tunc per edictum citari potest ad allegandum, & firmandum processum; omnésque illius actus infra terminum dierum 30. de decem in decem, & in tres terminos dividendum. Citatio autem debet continere causam, nimirum ut citatus compareat ex causa fidei, ut notat Decianus *lib. 5. c. 32. n. 8.* & in singulis citationibus si Reus sit convictus, fiscalis edit libellum accusatoris, & elapso tempore præfixo proceditur ad publicam sententiam, & ejus statua comburitur in publico foro. Sin autem denuntiatus sit tantùm leviter suspectus, & citatus sub pœnâ excommunicationis non compareat, tunc Fiscalis petit libellos aggravatorios, quibus ejus contumacia denuntiatur, & si post annum non compareat, declaratur hæreticus, ut notat Sousa *c. 49. n. 2.* Sin verò post annum compareat, adhuc audiri debet, ut notat Scaccia *de judic. lib. 1. c. 98. n. 34.* ubi fatetur, id servari Romæ in tribunali generalis inquisitionis.

7 Quod verò ad examen Rei pertinet, interrogandus est primò de suo genere, de parentibus, consanguineis, educatione, disciplina, bonitate, pravitate, societate, amicitia, déque moribus, & verbis, & an sciat, ob quam causam captus sit, an aliquos habeat suspectos, quos, & qua de causa, postea intra duos dies capturæ benignè admonetur, ut sincerè veritatem dicat, & permittitur ipsi humile scamnum, ut sedens quietum animum habeat, possitque ad interrogata sine perturbatione respondere. Interrogatur autem de consuetis articulis Catholicæ Religionis, quas preces ipse recitet, quando, & cui confessus sit, quando, & in qua Ecclesia communicaverit, quas soleat Ecclesias frequentare, & alia id genus, quæ communia sunt Christianis, ut notat Zanardus *p. 3. c. 87.* & licèt Reus non teneatur respondere, nec veritatem dicere antequam eidem processus constet, & quod Judex legitimè interroget, ut docet Cajetanus *in 2. 2. q. 69. art. 2.* nihilominus hæc sententia non procedit in causa hæresis, proinde Inquisitores non tenentur manifestare infamiam, indicia contra Reos, & alia id genus, eò quia hæresis sit crimen exceptum, perinde ac crimen læsæ majestatis, vel proditio civitatis, in quibus criminibus proceditur de plano, simpliciter, & sine figura judicij, ut habetur *in c. statuta 20. & ult. b. t. in 6.* ubi Bonifacius VIII. statuit, ut in negotio hæreticorum procedi possit simpliciter, & de plano sine strepitu judicij, vel figura, quia quamvis ordo judiciarius plura requirat, quorum aliqua sunt de substantia *canonic. de litis contestat.* non tamen in causa hæresis id servatur; quia quando dicitur, procedi posse sine strepitu judicij, & figura; perinde est, ut procedi possit nullo servato ordine juris, id enim importat illa particula *sine figura*; & ut notat Simanca *tit. 44. n. 32.* causæ hæreticorum expediri debent magna celeritate; adeò ut non debeant differri spe futurarũ probationum, ne Rei interim aggraventur. Verba autem dubia, ut etiam dubiæ testium depositiones debent ab Inquisitoribus in sensu catholico interpretari, nisi fortassis Reus, qui verba protulit ambigua, sinistram habeat contra se præsumptionem, præsertim ex qualitate personæ, vel si ipse Reus contrarium fateatur, unde eius intentio diligenter exploranda est, ut notat Albertinus *de agnoscend. verit. q. 34. n. 48.* Sin verò Reus neget, & indicia urserint, censent aliqui, posse tunc Reum torqueri, ut notat Simancha *tit. 54. n. 21.* Sin autem propositiones sint dubiæ examinandæ sunt à Qualificatoribus Theologis, quibus fides adhibenda est, immo Delrius *lib. 5. sess. 15. ex comm. 1.* censet, Inquisitores, quamvis Theologi sint, non posse cognoscere, an factum, vel dictum hæresin sapiat, sed tantùm quando certum omnino est, quod hæresin sapiat: nihilominus in praxi semper solent Qualificatores vocari.

Hæresis probari solet per testes, ut notat Julius Clarus *§. hæresis. n. 20.* ubi addit, in causa hæresis sufficere minores probationes, quàm in alijs etiam ad faciendam plenam probationem: Id tamen limitari solet, quando duo testes sufficiunt ad convincendum Reum, hoc est, dummodo illi duo testes sint omni exceptione majores. Dicuntur autem testes omni exceptione majores secundùm Glossam *V. majores c. 1. de affinit. consanguin.* qui nulla exceptione repelli possunt; seu nullam prorsus maculam contraxerunt: conditiones requisitæ ad testem omni exceptione majorem, sunt conditio, fortuna, fides, discretio, sexus, ætas, & bonum nomen, seu probitas vitæ, mores laudati, & dignitas personæ. Dicuntur testes à testando, seu sententiam exponendo, quòd ea, quæ de re gesta sentiunt in judicio sincerè proferunt juxta Isidorum *lib. 5. etymolog. c. 23.* 8

Cæterum quia hæresis est crimen Reipublicæ christianæ perniciosissimum in ejus detestationem admittuntur testes, aliàs in jure inhabiles ad ferendum testimoniũ; siquidem admittuntur testes excommunicati participes, & socij criminis, ut etiam criminosi, & infames, ut colligitur *ex c. in fidei favorem 5. b. t. in 6.* ubi Alexander IV. rescribit, quòd contra hæreticos, credentes, Fautores, Receptores, & Defensores eorum in negotio inquisitionis, admittuntur ad testificandum etiam excommunicati, participes, & socij criminis, si præsumantur non falsa dicere: & Pontifex addit, hanc præsumptionem desumendam esse ex con- 9

conjecturis verisimilibus ex numero, & qualitate personarum, aliísque circumstantijs. Imò testes excommunicati infames criminosi, & aliàs inhabiles admittuntur in crimine hæresis; etiam si habeatur copia probationum, ut desumitur *ex d. c. in fidei favorem* si tamen procedatur per viam inquisitionis; quia quando proceditur per viam accusationis, vel exceptionis non admittuntur, eò quia standum sit juri antiquo, quando non est correctum.

10 Verùm contraria sententia est etiam probabilis, quia utrinque tam in accusatione, quàm in inquisitione urget eadem ratio de favore fidei, & odio hæresis, unde regula illa generalis, quòd inhabiles personæ non debeant admitti ad testimonium ferendum in causa hæresis, videtur pati exceptionem, ut notat Mascardus *de probat. conclus. 87. n. 31.* An verò possint etiam admitti inimici capitales ad testificandum in causa hæresis, negat Simancha *tit. 64. n. 80.* immo Royas *p. 2. n. 231.* addit inimico capitali nunquam esse credendum, neque in mortis articulo, neque in tortura, tametsi fuerit recens reconciliatus. Quæ verò sint inimicitiæ capitales, explicat fusè Cuiazzius *discept. crimin. discept. 34. c. 1. n. 1.* Quòd si inimicitia non fuerit capitalis, potest inimicus admitti in testem licèt diminutum ut notat Parisius *lib. 4. consil. n. 46.* Sunt etiam, qui censent, non solùm inimicum capitalem esse excludendum à testimonio dicendo, sed etiam ejus inimicum strictum, vel consanguineum.

11 Verùm contraria sententia deducitur ad praxin, quando adsunt probabiles conjecturæ, quòd tales ex zelo fidei non ex odio moventur ad testificandum, ut docet Sousa *lib. 2. Aphor. c. 19. n. 8.* quapropter hisce testibus non solet fides adhiberi, nisi legitimo adjuventur adminiculo, quamvis excommunicati, criminosi, infames, & Socij criminum admittantur; imò etiam perjurus, & Judæus contra christianum Apostatantem, & etiam hæreticus, domestici, familiares, consanguinei, mulieres, & minorennes, ut notat Diana *p. 4. tractat. 8. resolut. 57.* Idque procedit, tam si procedatur viâ inquisitionis, quàm viâ accusationis, quicquid in contrarium dicat Barbosa *tom. 3. lib. 5. tit. 2. c. 5. n. 8. §. dico secundò.* Non verò admittuntur in favorem hæretici, si ab ipso adducantur, licèt admitti possint familiares, domestici, & consanguinei, si probatæ fuerint vitæ, & tunc tantùm admittuntur, ut testes diminuti, ut notat Pegna *p. 3. comm. 119.* immo contra patrem hæreticum admittitur etiam filius, qui tamen ut notat Genuensis *in praxi c. 18. n. 9.* non est cogendus, si alij suppetant, quia filius est ex privilegiatis, qui non possunt cogi nisi in subsidium.

12 Ratio cur domestici admittantur in testes, generatim ea est; quia isti sunt magis informati de his, quæ domi fiunt: & consanguinei regulariter sunt alieni à suspicione, quòd falsum deponant contra sibi conjunctos, ut notat Farinacius *de hæres. q. 188. §. 8. num. 143. & seq.* Non tamen isti admittuntur testes in favorem Rei. Immo in causa hæresis etiam ipsæ mulieres admittuntur in testimonium; ratio est, quia si admittuntur infames à fortiori etiam mulieres, quia major est exceptio infamiæ, quàm sexûs, ut notat Farinacius *loc. cit. n. 676.* immo admittuntur in testes etiam minores 25. annis, dummodo sint pubertati proximi, dolique capaces, perinde ac in crimine læsæ majestatis: imò etiam admittuntur laici in testes contra clericum hæreticum, ut etiam testes de solo auditu deponentes, ut notat Farinacius *loc. cit. n. 77. & 15.*

An verò crimen hæresis sufficienter probetur per testes singulares, non videtur ita exploratum. Dicuntur testes singulares, qui in re aliqua testificanda sunt soli, & alij dicuntur testes singulares singularitate obstetiva, quando dictum unius repugnat dicto alterius: & isti in judicio etiam in causa hæresis nil probant. Alij dicuntur testes singulares singularitate adminiculativa, hoc est, quando dictum unius favet dicto alterius; ut si unus testetur de visu, & alius de auditu; & tunc videntur aliquid probare, quia quoad rei substantiam sunt contestes, & tantùm sunt testes singulares quoad visum, & auditum. Alij denique sunt testes singulares singularitate diversificativa, quando scilicet ex diversis testium dictis diversus actus in substantia colligitur, ut si unus deponat pro tali loco, & tempore, & alius pro alio loco, & tempore. 13

Difficultas est, an testes singulares utraque singularitate adminiculativa, & diversificativa probent in causa hæresis; quia hoc forum gaudet specialibus privilegijs, ita exigente bono communi ob periculum infectionis; adeò ut hæretici denuntiandi sint sine ulla prævia fraterna correctione. Putarim probabile, quòd testes singulares circa substantiam facti, vel dicti sufficienter non probent, etiam in causa hæresis; eò quia in cæteris causis nunquam probent, nisi sint contestes; adeò ut si inductio fiat, semper quoties admittuntur, reperiantur contestes super eo, de quo formatur processus: hæc autem regula fundatur in jure, à quo testes singulares excluduntur, ut *in c. licet causam de probat.* ubi repelluntur testes expressè ratione singularitatis, & *in c. nihilominus 3. q. 9.* quamvis sermo sit de testibus, qui falsa deposuerunt, fuerunt tamen exclusi ratione singularitatis. Tum quia *in c. licèt universis de testib.* expressè dicitur: *nulla est causa, quæ unius testimonio legitimè terminetur*, unde textus supponit, requiri ad terminandam quamcunque causam, contestationem, quia id textus probat ex illo Matth. 18. *in ore duorum, vel trium testium stat omne verbum:* unde quamvis aliquando tres, vel quatuor, vel etiam plures requirantur testes, nunquam tamen minus, quàm duo, qui proinde debent esse contestes, alioquin si sint singulares circa substantiam facti, vel dicti, non sunt plures, sed unus; & ex omnibus prærecensitis textibus Doctores inferunt regulam universalem, quòd testes singulares non probent sufficienter. 14

15 Quamobrem neque in causa hæresis sufficiunt testes singulares, quia ratione singularitatis non possunt sufficienter movere animum judicis ad ipsis affirmantibus potiùs, quàm Reo neganti credendum: in ordine enim ad modum probationis, si tale, vel tale crimen materialiter se habet, id non auget, vel minuit certitudinem probationis. Præterea quia in causa hæresis procedendum est cum magna cautela; ne innocens damnetur, quapropter *in c. ut officium 11. h. t. in 6.* habetur: *In tam gravi crimine cum multa oportet cautela procedi (ut in Reos sine nullo proferatur errore dura, & dira severitas ultionis) volumus.* Proinde rigorosæ potiùs probationes sunt exquirendæ in crimine hæresis, quàm admittendæ minus sufficientes.

16 Neque urget, si dicas, id tantùm procedere, quando crimen majus potest æquè facilè probari, ac minus; non ita quando crimen est occultum, & difficilis probationis cujusmodi est crimen hæresis. Nam contra est, quia textus *in d. c. ut officium* specialiter loquitur de hæresi, in qua Pontifex injungit, adhibendam esse cautelam. Secundò quia neque in alijs criminibus, quæ difficilis sunt probationis testes admittuntur singulares. Tertiò quia testes singulares nunquam præponderant dicto Rei negantis, nec possunt magis movere animum Judicis ad credendum potiùs uni, quàm alteri. Quartò quia quamvis ratione difficilis probationis admittantur aliqua, quæ non ita certò probant, non tamen potest admitti probatio ex genere suo insufficiens, quia cùm hæc nunquam sit in illo genere certitudinis, quæ requiritur ad probandum, nunquam est sufficiens. Quintò quia hæresis non subjacet foro externo, nisi ut manifestata per signa externa, proinde ut talis non est delictum difficilioris probationis magis, quàm furtum, quamvis in abscondito manifestetur, & tamen in furto testis singularis non sufficit.

17 Quòd si dicas, in favorem fidei admitti testes singulares. Contra est, quia quæ injusta sunt, nunquam admittuntur etiam in fidei favorem, quia fides exigit conservari juxta suam propriam naturam, & cùm sit virtus, exigit conservari virtuoso modo consono æquitati, ac justitiæ: & est contra æquitatem, quòd acceptetur probatio ut convincens, quæ revera in se non est talis. Tum quia favor id tantùm operatur, ut quæ ex se jam subsistunt, amplientur, quantum fieri potest, non autem ut in alia transmutentur; unde favor fidei non operatur, ut quod adversatur in se æquitati, fiat eidem consonum.

18 Præterea testes singulares ita se habent, ac si omnino tantùm essent unus testis, ut notat Farinacius *q. 64. de testib. n. 34.* quia cùm non conveniant in eo, quod deponunt, unus tantùm est, qui deponit, & testis unicus non computatur, & perinde se habet, ac si non esset in ordine ad sententiam *c. in omni negotio c. veniens ad nos de testib. l. jurisjurandi. C. de jurejur.* ut notat Farinacius *q. 63. de testib. n. 10* unde habetur vulgatum effatum *dictum unius, dictum nullius*, quia illi contra ponitur negatio Rei, idque procedit de crimine hæresis, in quo probationes debent esse luce meridianâ clariores *c. sciant cuncti 2. q. ult.* quia agitur de maximo præjudicio Rei, qui non debet condemnari, nisi certò constet de crimine. Immo licèt dictum unius testis singularis adjuvaret dictum alterius; adhuc non sufficerent testes singulares, quia non faciunt probationem luce meridianâ clariorem, quia non se adjuvarent, ut contestes; proinde adhuc remanerent testes singulares singularitate adminiculativa; & licèt ratione adminiculi probatio aliquo modo crescat, non tamen fit plena, & sufficiens; ut notat Farinacius *q. 64. de testib. n. 113.*

Generatim unus testis non sufficit ad condemnandum aliquem de hæresi; sicut nec de aliquo alio crimine, eò quia unus testis non faciat plenam probationem: proinde neque sufficiunt multi testes singulares, eò quia singuli non faciunt nisi imperfectam probationem; & ex probationibus pluribus imperfectis non fit una perfecta, quando non possunt conjungi in contestationem: siquidem ex regula juris, *quæ non possunt singula, nec multa juvant. l. sancimus §. si quis autem C. de donat. & l. usura C. de usur.* ut notat Farinacius *in pract. crim. q. 86. n. 72.* Neque obstat alia regula juris, *singula, quæ non possunt, multa collecta juvant l. instrumenta C. de probat.* quia hæc regula, ut notat Tuschus litt. *S. conclus. 276.* intelligitur de ijs, quorũ singula in suo genere perfecta sunt, ut docet Menoch *lib. 1. de præsumpt. q. 39. num. 6.* & quia testes singulares sunt singuli in suo genere imperfecti, eò quia singuli nonnisi imperfectè probent, ideo non possunt conjungi in ordine ad constituendam unam probationem perfectam. Tunc probationes imperfectæ possunt conjungi, ut notat Menochius *loc. cit. n. 3.* quando sunt ejusdem rationis, qualitatis, & substantiæ: & ut tales sint, debent tendere ad idem probandum, alioquin si tendant ad diversum, sunt diversæ substantiæ, quia substantia probationis est id, quod probatur; consequenter sunt etiam diversæ rationis, quia sunt diversæ probationis, cùm probent aliquid diversum, proinde non possunt conjungi in ordine ad constituendam unam perfectam probationem. 19

Quòd si plures testes deponant de eadem specie hæresis contra aliquem, tametsi singulares sint quoad locum, & tempus, imò etiam quoad factum, seu propositionem ipsam hæreticam; si tamen propositiones pertineant ad eandem speciem hæresis, tunc testes non sunt ampliùs singulares, sed contestes, & sufficienter probant in ordine ad condemnationem; ratio est, quia tempus, locus; imò & propositiones diversæ non tollunt, quin sit eadem hæresis, quia hæc potest manifestari per diversos actus exteriores, ut si quis dicat, *Christum non redemisse humanum genus*: & adderet hanc 20

hanc aliam propositionem, *Christus non fuit incarnatus, nec passus pro humano genere*, & unus testis primam propositionem, & alius secundam deferret Inquisitoribus, quamvis testes essent singulares quoad tempus, locũ, & factũ, seu quoad ipsas propositiones; adhuc tamen essent contestes, quia convenirent in substantia, & specie hæresis, ratione cujus essent contestes, & sufficienter probarent in ordine ad condemnationem: ratio est, quia id, in quo sunt diversi, non est id, quod est probandum, sed tantùm est ratio dicti ipsorum testium.

21 Cæterum ideo unus deponit, talem esse hæreticum, quia audivit ipsum proferentem propositionem hæreticam: & quia alius hoc idem deponit, & hæresis sit eadem specificè, quamvis per diversas propositiones exterius manifestata, sequitur, quòd tales testes singulares quoad tempus, locum, & propositionem verbalem, sint contestes quoad hæresin specialiter, & specificè sumptam, quia ut sint contestes, sufficit, si conveniant in re testificata, nec necesse est, ut conveniant in ratione dicti; quia ratio dicti est extra rem testificatam; proinde quamvis sit diversa, non propterea tollit concordiam testium in re testificata. Neque obstat, quòd propositiones prolatæ ab hæretico sint diversæ, quia nonnisi materialiter ratione verborum sunt diversæ, non verò formaliter: illæ autem propositiones sunt tantùm conditiones, sine quibus exteriùs non manifestaretur hæresis: id verò, quod exteriùs manifestatur, est ipsa hæresis, quæ non consistit in actu ullo externo, sed tantùm in interna opinione, quæ est una, ac eadem manifestata exteriùs per duas propositiones verbaliter diversas: unde testes singulares quamvis sint singulares singularitate temporis, loci, & facti, seu propositionis, sunt tamen contestes respectu hæresis formaliter, & specificè sumptæ: unde singularitas non tollit fidem testibus, quia tempus, locus, & verba, quibus profertur hæresis, non sunt de substantia illius. Tunc diversitas in loco, & tempore, & verbis facit, quòd testes censeantur singulares, quando tempus, & locus sunt de ejus substantia: atqui tempus, & locus non sunt de substantia hæresis, cùm hæc præcisè consistat in opinione interna, & tantùm exigat externam manifestationem ut conditionem; quâ exteriùs manifestetur.

22 Hinc per testes discordantes in verbis propositionis hæreticalis sufficienter probatur hæresis, ut docent Mascardus *lib. 1. de probat. conclus. 856. n. 18.* Farinacius *q. 64. de testibus n. 212.* Diana *p. 4. tractat. 8. resolut. 57.* & desumitur ex *c. nihil obstat de V. S.* ubi dicitur: *nihil obstat narrandi diversitas, ubi eadem dicuntur:* & tunc idem dicitur, quando verba licèt diversa, sunt nihilominus æquipollentia *l. qui sententiam C. de pœnis. l. quicunque C. de hæret.* Glossa in *c. dudum de convers. conjug.* Ratio est, quia in testimonio principali, quod attenditur, est substantia rei, de qua articulatur processus, quia hanc intendit Judex producere in claro, & sufficienter probatam, quia est id, circa quod debet suam sententiam ferre; proinde sufficit, si testes sint concordes in hac rei substantia, quamvis discordent in verbis propositionis hæreticalis; siquidem substantia rei est, quæ sola probatur ex intentione fori.

Neque urget, si dicas, testes varios in circumstantijs saltem ingenerare suspicionem, quòd falsum deponant; proinde tanquam suspectos non esse audiendos. 23

Nam contra est, quia testes, quando deponunt, id tantùm attendunt, quod pertinet ad substantiam, & supra quo vocati sunt ad examen: ad alias circumstantias non respiciunt, ut ad illas, quæ non variant rem, de qua interrogantur, unde eo ipso, quòd sunt concordes circa substantiam rei, non redduntur suspecti; quamvis varient in verbis; ut si unus testis deponeret, Petrum esse mortuum, eò quia viderit illum è domo in feretro deferri: & alius testis deponeret esse mortuum, eò quia tali hora viderit eum sepeliri, certè ambo testes, licèt essent singulares quoad locum, tempus, & verba; non tamen quoad substantiam rei, quia uterque diceret, Petrum esse mortuum. Quando igitur verba licèt diversa idem asserunt quoad substantiam, de qua inquiritur, tunc verba illa sunt æquipollentia: & parum refert, quòd aliquid fiat ex æquipollentibus *l. si Mater C. de instit. & substit.* unde sufficit, si testificationes fiant per verba æquipollentia, dummodo testes quoad substantiam rei sint concordes: ratio est, quia diversitas in verbis æquipollentibus non ponit diversitatem in re significata, sed tantùm in modo significandi ex parte loquentis; unde neque facit, ut testes non sint concordes, cùm attendatur concordia in ordine ad id, quod dicunt; non verò in ordine ad modum, quo explicant. 24

Quamobrem testes singulares singularitate obstativa, quando dictum unius repugnat dicto alterius, nihil probant: singulares verò singularitate adminiculativa, quando dictum unius favet dicto alterius, augent quidem probationem, sed non faciunt plenam probationem, nec sufficiunt ad pœnam ordinariam infligendam, ut docet Mascardus *de probation. lib. 2. conclus. 856. num. 12.* Ex duabus verò probationibus semiplenis non oritur una probatio plena, & integra, quia sunt in suo ordine diversæ; consequenter inunibiles, nisi forsitassis convenirent, ac tenderent in eundem finem; etsi adessent alia indicia, & adminicula, ut censent aliqui præsertim Royas *singul. 188. num. 16.* 25

§. X.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selecta quæstiones.

Quæritur primò, an dubius in fide dicendus sit hæreticus? Respondetur cum distinctione, si dubitet positivè de aliquo 1

quo articulo fidei, quem certò scit ab Ecclesia catholica fuisse de fide definitum; & nihilominus positivè, ac pertinaciter judicat, ac affirmat, dubium esse, an talis articulus sit de fide, tunc non excusatur ab hæresi, ut notat Molfesius *in sum. tom. 1. tractat. 8. art. 8. n. 44.* Lorca *in 2. 2. q. 11. art. 3. disp. 42. n. 5.* Coninck *de actib. supernat. disp. 18. dub. 9. n. 102.* quia est de fide, omnes articulos definitos ab Ecclesia de fide, non solùm esse veros, sed etiam certos, & omnino indubitatos: & qui positivè judicat, & cum pertinacia affirmat, illos articulos esse dubios, & incertos, non credit esse certos, & indubitatos, proinde habet judicium erroneum circa fidem, consequenter est hæreticus. Sin verò quis tantùm negativè dubitet de articulo fidei, quatenus suspendit omne judicium, adeò ut neque assentiatur objecto proposito, neque etiam dissentiat, eò quia neque judicet certum, neque positivè judicet esse incertum, tunc ita dubitans negativè, non est propriè hæreticus; quia de ratione hæresis est electio erroris contra fidem, & qui negativè dubitat, nondum aliquid eligit, sed hæret anceps, & suspendit judicium. Tum quia hæresis est error fidei contrarius, seu est assensus contra fidem: & dubitans nullum producit assensum contra finem, alioquin dubitaret positivè, non negativè, proinde cum nullum habeat assensum, nullum potest habere errorem contra fidem, consequenter non est hæreticus.

2 Quæritur secundò, an licitum sit etiam laicis disputare de fide cum hæreticis? Respondetur, laicis esse interdictum disputare de fide catholica sub pœna excommunicationis, ut desumitur *ex c. quicumque 2. h. t. in 6.* ubi Alexander III. expresè prohibet, ne liceat cuique laico publicè, vel privatim disputare de fide catholica, & qui contrafecerint, anathemate percutiuntur. Imò id etiam extenditur ad laicos doctos, quia leges non de ijs, quæ rarò, sed quæ frequenter, & communiter contingunt, feruntur, *l. nam ad ea 14. ff. de legib.* & quia laici ut plurimum sunt indocti, ac imperiti in rebus fidei, ideo lex prohibet generatim omnibus laicis sub pœna anathematis disputare de fide cum hæreticis. Quòd si quæratur, quinam in jure nomine laici comprehendantur, siquidem potest contingere, ut laicus sit juris Pontificij peritissimus, imò Doctor utriusque juris, & econtra clericus sit rudis, & imperitus: ob hoc discrimen censet Glossa *in d. c. quicunque §. inhibemus 2. h. t. in 6.* nomine laici in jure comprehendi solos illiteratos: sed communior, & verior sententia est, nomine laici comprehendi omnes illos sive doctos, sive indoctos, qui nullo sunt ordine ecclesiastico initiati, quia ut diximus, leges humanæ de ijs feruntur, quæ frequenter contingunt, non autem rarò; & frequentius est, laicos esse indoctos, & imperitos: unde licèt laicus sit doctus, adhuc non potest cum hæretico disputare de fide. Neque obstat, quòd plerúmque clerici sint rudiores laicis, quia licèt id verum sit, quia tamen jure canonico constitutum fuit, ut clerici litterarum notitiam, & scientiam haberent, non est ipsis prohibitum de fide catholica disputare, quia lex respicit, quod frequentiùs contingit: quòd si clericus esset rudis, & indoctus, tametsi jure canonico non prohibeatur disputare de fide, prohibetur tamen jure naturali, & divino, ne qui jura nescit, & decreta fidei, de iis disputet, quia nescius disputando in plures impingit errores, proinde si disputet, peccat, eò quia se exponit pluribus periculis errandi: immo neque licitum est clericis doctis disputare de fide cum hæreticis coram simplicioribus, idque ob periculum, ne simplices auditis hæreticorum argumentis incipiant in fide dubitare. Excipitur tamen, nisi clericus esset vir perquam doctus; & notissimæ famæ, quique ita perspicuè proponeret argumentorum resolutiones, ut etiam rudes, & simplices possent facilè eas intelligere, quod tamen rarò contingit; non tamen est prohibitum doctis Theologis inter se ipsos, vel etiam coram sapientibus, firmisque in fide disputare de controversijs fidei, dummodo id fiat ad majorem hæreticorum confusionem, vel exercitij causâ.

Imò laicus doctus urgente necessitate posset etiam disputare cum hæretico, ut si is perverteret fideles in loco, ubi nullus esset ecclesiasticus, vel Religiosus, qui posset ei resistere; tunc enim licitum esset tali laico docto respondere argumentis hæretici, & disputare contra ipsum ad impediendam perversionem fidelium, imò ad id etiam teneretur ex lege charitatis; imò in Germania, in illis præsertim locis, ubi catholici, & hæretici simul promiscuè vivunt, non peccant catholici laici, nec excommunicationem incurrunt, si docti sint, & disputent contra hæreticos, idque ex consuetudine, & quia hæretici facilè semper proponunt similia argumenta catholis, unde constitutio Alexandri IV. *in c. quicunque 2. h. t. in 6.* per dissuetudinem videtur abrogata. Tum quia excommunicatio imposita *in d. constitut. §. inhibemus* contra laicos disputantes de fide non est latæ, sed ferendæ sententiæ, adeò ut non incurratur ipso facto, seu jure, sed necesse sit, ut præcedat monitio, & sententia judicis, quia in textu habentur hæc formalia verba, *qui id fecerit, excommunicationis laqueo innodetur*, & quia verbum *innodetur*, est futuri temporis, ideo significat sententiam ferendam per judicem: alioquin si excommunicatio esset latæ sententiæ, Pontifex dixisset in tempore præsenti, *sit innodatus.* Quòd si petatur, quid nomine fidei in dicta constitutione intelligatur. Respondetur, intelligi, quidquid est in Ecclesia propositum tanquam fide credendum, ut sunt articuli fidei, & omnia ea, quæ sacræ divinæ litteræ tradiderunt, vel quæ generalis Ecclesiæ consensus definivit, & quæ ex ijs necessaria, & evidenti consecutione deducuntur. 3

Quæritur tertiò, an laicis interdictum sit etiam prædicare publicè, vel occultè res fidei? 4

Re-

Respondetur affirmativè, & id desumi *ex c. cum injuncto 12. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, reprehendendos esse laicos, qui celebrant occulta conventicula, qui officium prædicationis Christi sibi usurpant, qui eludunt simplicitatem sacerdotum aspernantes eorum consortium. Ratio est, quia Christus, cùm sit lux, odit tenebras, & jussit prædicari omni creaturæ in lumine, & super tecta: adeò ut ordo doctorum sit quasi præcipuus in Ecclesia; unde non debet quisquam sibi prædicationis officium usurpare: aliud enim est fratrem delinquentem corripere, quod est secundùm evangelium; & aliud est manifestè reprehendere, quod nulli licèt secundùm evangelium; hinc laici quamvis idonei, non possunt prædicationis officium sibi usurpare, ut nec etiam clerici nisi ex officio eis id competat, ut sunt Curati, & ab ijsdem substituti, & Religiosi, qui à Papa potestatem accipiunt prædicandi: imò non solùm Papa, sed etiam Episcopus, & alij inferiores Prælati possunt potestatem prædicandi alijs idoneis concedere in suis ecclesijs; sed generalem licentiam prædicandi per totam diœcesin nonnisi solus Ordinarius, & Episcopus dare potest: unde facultas, quam habent Religiosi mendicantes, est limitata juxta *clement. dudum 2. de sepultur.*

5 Quæritur quartò, an & quando clericus ob hæresin sit degradandus? Respondetur, Clericos manifestè deprehensos in hæresi, antequàm tradantur Curiæ, seu potestati sæculari esse priùs degradandos, seu ab ordine, beneficio, & officio deponendos, ut colligitur *ex c. ad abolendam 9. h. t.* ubi Lucius III. statuit, ut clericus, qui manifestè in hæresi est deprehensus, nisi statim cognito errore spontè recurrat ad unitatem fidei catholicæ, suúmque errorem ad arbitrium Episcopi Regionis publicè censuerit abjurare, & congruam satisfactionem exhibere, degradetur, seu spolietur prærogativa clericatûs cum omni officio, & beneficio ecclesiastico, & detur potestati sæculari debitè puniendus, sicut & laicus punitur, nisi statim abjuraverit, idq; pro qualitate criminis. Est degradatio pœna ecclesiastica, per quam clericus ab omni officio, & beneficio ecclesiastico depositus, omnibus insuper ordinibus ecclesiasticis, & clericorum privilegijs etiam fori, & canonis per sententiam in perpetuum, & sine spe restitutionis privatur; ut notant Farinacius *tractat. de hæres. q. 189. §. 2. n. 11.*

6 Hæcque degradatio duplex est verbalis una, alia realis, ut desumitur *ex c. 2. de pœnis in 6.* illa est, cùm quis per sententiam non solùm deponitur, verùm etiam privatur in perpetuum privilegijs clericalibus, & dicitur etiam præparatoria ad degrationem actualem, seu realem, ad quam ordinatur: degradatio realis est, per quam Reus degradatur cum solemni cæremonia, seu privatur privilegijs clericalibus, & traditur brachio sæculari, ut notat Farinacius *in prax. crimin. p. 1. lib. 1. tit. 1. q. 8. n. 72.* Ut autem clericus ob hæresin degradetur, & tradatur potestati sæculari puniendus, requiritur, ut deprehensus sit manifestè in hæresi, sive per evidentiam facti, eò quia publicè prædicaverit hæresin; sive per legitimam probationem, seu per testes convictus fuerit, vel etiam ex propria confessione in judicio, ut desumitur *ex d. c. ad abolendam*, ut notat Glossa *V. deprehensi.*

Juvat tamen observare, quòd quamvis regulariter per pœnitentiam non tollatur pœna delicti *l. qui ex mente 6. ff. de furt.* nihilominus si hæreticus statim, ac sponte ad fidem convertatur, pœnam saltem mortis evadit. Omnes tamen hæretici resipiscentes, & revertentes ad fidem tenentur abjurare hæresin, non tantùm eam, in quam ipsi lapsi sunt, sed etiam damnare omnes alias quascunque, alioquin resipiscentes non essent recipiendi, ut notat Farinacius *tractat. de hæres. 9. q. 194. n. 4.* Et debet hæc abjuratio coram populo fieri, si fuerit manifestus hæreticus, ac hæresin publicè professus: siquidem pro manifestis criminibus manifesta injungenda est pœnitentia; quia scandalum non tollitur per abjurationem privatam. 7

Rursus debet abjuratio fieri per scripturam scriptam propriâ manu abjurantis; vel per publicum Notarium confectam, & ab eodem abjurante conscriptam, quæ contineat juramentum de non revertendo imposterum ad pristinos errores; & quòd semper velit firmiter tenere, & confiteri catholicam veritatem, quòd si abjurans nesciat scribere, sufficit, si Notarius se subscribat in præsentia testium audientium abjurationem factam ore proprio Rei, ut notat Farinacius *loc. cit. q. 197. num. 15.* 8

Quòd si quis detrectet hæresin abjurare ad arbitrium Archiepiscopi, & Inquisitorum, ut pertinax traditur puniendus judici sæculari, dummodo confessus, vel convictus fuerit de hæresi, vel in ea deprehensus; alioquin priùs esset anathemate percutiendus, & si per annum in excommunicatione sordesceret, tanquam hæreticus esset condemnandus: quia etiam suspectus de hæresi est obnoxius excommunicationi, nisi ad arbitrium Episcopi juxta suspicionis, & personæ qualitatem innocentiam suam congruè purgaverit, ut dicitur *in d. c. ad abolendam 9. h. t.* ubi Lucius III. expressè ajt, qui inveniuntur notati aliqua sola suspicione, nisi ad arbitrium Episcopi juxta considerationem suspicionis, & qualitatem personæ congruè se purgaverint, subjaceant eidem sententiæ. Addit etiam Pontifex, ut qui post abjurationem erroris, vel postquam se purgaverint in examine proprij Episcopi, si deprehendantur incidisse in abjuratam hæresin, relinquantur sæculari judicio sine ulla penitus audientia. 9

Quæritur quintò, quánam formâ degradandus sit clericus hæreticus, antequam tradatur curiæ sæculari? Respondetur, hanc formam 10

mam tradi *in c. quoniam 1. h. t. in 6.* ubi Gregorius IX. rescribit, quòd clericus in sacris, quando pro crimine hæresis est tradendus brachio sæculari, vel in perpetuum carcerem detrudendus, sufficit solus ejus Episcopus ad eum degradandum convocatis Abbatibus, aliisque Prælatis, & Religiosis, ac personis litteratis suæ Ecclesiæ, si ita expedire judicaverit; ubi notat Glossa, quòd pro degradatione Presbyteri in alijs casibus debeant sex esse Episcopi, & tres pro degradatione Diaconi *c. si quis sumendus 15. q. 5.* & idem videtur in degradatione Subdiaconi *argu. 2. miramur 6. de serv. non ordin.* Si tamen clericus in hæresin lapsus resipiscat, & revertatur ad fidem, non est tradendus curiæ sæculari, sed trudendus in perpetuum carcerem, & si sit in sacris, priùs degradari debet; hoc etiam procedit, si ad dies vitæ damnatus sit ad triremes, ut notat Farinacius *tractat. de hæres. q. 199. §. 2. n. 13.* Unde hoc est discrimen inter hæresin, & aliud crimen, quia damnatus ob hæresin ad perpetuum carcerem priùs est degradandus; non verò damnatus ob alia crimina. Rursus quamvis de jure communi hæc clericorum degradatio ob crimen hæresis debeat esse actualis, si degradati debeant subire pœnam perpetui carceris, vel triremium: nihilominus ex consuetudine Romanæ inquisitionis, tales ordinariè tantùm verbabiliter degradantur.

11 Quæritur sextò, an in aliquo casu possit quis exteriùs proferre propositionem hæreticam, & non incidere in excommunicationem? Respondetur affirmativè, & quidem in pluribus casibus. Primò si quis illam manifestet tantùm ad petendum consilium, vel ad eam aperiendam Confessario. Secundò si quis illam scriberet inter sua peccata in ordine ad eam manifestandam Confessario, quia hoc non est formaliter se manifestare hæreticum, sed tantùm quærere medicinam criminis omnino mentalis. Tertiò cùm quis omnino indeliberatè, & absque ulla advertentia exteriùs proferret hæresin; quia talis actus non censetur humanus, propterea nulla est illi ratio habendi in ordine ad incurrendam pœnam: tum quia excommunicatio, cùm sit pœna, supponit culpam gravem; & actus indeliberatus, & sine advertentia elicitus non imputatur culpæ eum elicienti, consequenter ob illum non incurritur excommunicatio. Quartò si quis tantùm per jocum, & non assertivè propositionem hæreticam proferret, & aliàs quin esset vir pius, & bonus catholicus, de quo non possit hæresis præsumi, ut notat Simancha *de cathol. instit. tit. 42. n. 10.* Quintò est etiam probabile secundùm aliquos, non incurri excommunicationem ab hæretico mentali, qui efficeret aliquod signum externum, ex quo nullus alius, si adesset, posset probabiliter conijcere eum esse hæreticum, tametsi proferens signum illud haberet animum exteriùs profitendi talem hæresin, ut notat Castro *de justa hæret. punit. c. 18.* ubi ait, eos solos hæreticos esse obnoxios excommunicationi, qui ita hæresin mente conceptam manifestant, ut si quis esset tunc præsens, posset inferre, eum lapsum esse in talem hæresin. Bannez itidem censet, non incurri excommunicationem ab eo, qui tantùm exterius signum edit ex se, & circumstantijs insufficiens ad explicandum errorem: eò quia Ecclesia non puniat hæresin purè mentalem, quando non potest ab ullo alio cognosci, præter quam ab habente illam: atqui quando signum externum nec probabiliter potest alteri manifestare internam hæresin; tunc qui signum illud externum edit, perinde se habet, ac si ipsi soli innotescat hæresis sua mentalis. Immo censent plures, nec eum hæreticum mentalem incurrere excommunicationem, qui solùm recitativè profert suam hæresin, ut si dicat, recordor me olim habuisse in mente hanc propositionem hæreticam: id tamen limitandum est, dummodo inde colligi non possit, eum adhuc in tali errore permanere. Generatim hæreticus, si sit purè mentalis, non incurrit excommunicationem, quia ut communior fert sententia, Ecclesia non habet jurisdictionem in actus, qui nullo modo possunt esse exteriùs cogniti, quia regimen Ecclesiæ est visibile, nec judicat nisi de ijs, quæ sub sensus cadunt exteriores.

Quæritur septimò, an in hæresi detur parvitas materiæ? Affirmat Sayrus *in clavi regia lib. 12. c. 2. n. 19.* ubi nititur probare, etiam in materia fidei posse dari peccatum veniale, quia potest verbum esse levissimum, adeò ut hæresis non esset nisi peccatum veniale. Verùm communior, & verior sententia est, in materia hæresis non dari parvitatem materiæ, ut docent Molfesius *in sum. tom. 1. tract. 8. c. 8. n. 66.* Diana *tractat. 8 de hæres. resol. 8. num. 2.* Palaus *tom. 1. tractat. 2. disp. 2. punct. 7.* Siquidem in materia hæresis, in quacunque quantitate fit, semper reperitur integra ratio malitiæ sufficiens ad mortale, perinde ac in peccato infidelitatis, odij DEI, & contemptus ipsius: quia ratio objecti per se primò in actu infidelitatis, & hæresis est, ut fides negetur Deo revelanti; & quia hæc fides semper negatur ipsi DEO in quacunque mateira hæresis; ideo non potest dari parvitas materiæ, nec culpa levis in hac materia hæresis, quia sive materia sit gravis, sive modica semper negatur fides ipsi DEO revelanti, quod est gravissimum peccatum; proinde in hac materia omnis culpa semper est gravis, quamvis res in se ipsa sit minima: unde falsum est, quod ait Sayrus, dari parvitatem materiæ in genere hæresis, & posse in eodem genere peccari tantùm venialiter, quia non datur hæresis, nisi negetur fides DEO revelanti: & eo ipso, quòd negatur hæc fides ipsi DEO, peccatum est gravissimum. Sicut etiam peccatum magiæ ex genere suo est mortale, quia semper continet tacitam vel expressam dæmonis invocationem, & sicut ratione levitatis materiæ præcisè non potest sortilegium, vel magia esse unquam peccatum veniale: eò quia quòd in re parva, & ludrica dæmon invocetur, per se est semper cri-

crimen grave; unde à fortiori est semper crimen gravissimum, si fides DEO revelanti negetur, sive sit in materia gravi, sive parva, quia in simili materia non consideratur quantitas materiæ, sed ratio objecti. Sicut etiam in blasphemijs contra Deum non datur parvitas materiæ juxta communem sententiam, eò quia quælibet blasphemia notabiliter adversatur virtuti religionis, & charitatis erga Deum; quo fit, ut omnis blasphemia sit peccatū lethale, eò quia per quamlibet blasphemiam semper vel tribuatur DEO, quod illi non convenit, vel negetur de DEO, quod illi convenit; & quia DEO revelanti, vel maximè convenit, ut illi credatur, & hæresis id non præstet, ideò quælibet hæresis semper est peccatum lethale: unde ratione materiæ hæresis nunquam potest esse peccatum veniale.

13 Quæritur Octavò, an si fidelis inter infideles, vel hæreticos ex metu mortis, vel alio quocunque casu, sive vi, sive dolo fidem exteriùs neget; corde tamen eam retineat; possit postea reversus ad Catholicos absolvi à quocunque Confessario approbato? Respondent plures, eum inter infideles peccare quidem gravissimè, si etiam ex metu imminentis mortis fidem neget exteriùs, quam corde retinet; sed non incurrere excommunicationem, consequenter reversum ad catholicos posse absolvi à quocunque Confessario ordinario, ac approbato, ut docet Suarez *tom. 5. in 3. p. disp. 4. sect. 2. n. 22.* ratio est, quia talis revera non est infidelis, neque hæreticus, eò quia in intellectu non habeat errorem contra fidem, & cùm excommunicatio sit annexa hæresi formaliter sumptæ, ideo licèt per talem externam fidei negationem graviter peccaverit, cum tamen non factus fuerit formaliter hæreticus, non potuit excommunicationem incurrere, & peccatum hæresis ratione solius excommunicationis reservatur. Neque obstat, posse talem hominem ob negatam exteriùs fidem puniri in foro externo ut hæreticum: quia exinde non sequitur, incidisse in hæresin formalem, tametsi præsumatur in illam incidisse, quia forum externum non judicat de internis actibus, nisi ex verbis, & alijs signis externis sensibilibus, quia verba fuerunt instituta ad significandos internos animi conceptus: quâ ratione, qui exteriùs per verba, vel alia signa sensibilia fidem negat, præsumitur in intellectu dissentiri à fide; quapropter rectè punitur, ut hæreticus in foro externo: at in foro interno conscientiæ Confessarius tenetur judicare juxta id, quòd asserit pœnitens, qui si fateatur, se nunquam habuisse errorem in fide, sed tantùm ex metu ad declinandam imminentem mortem protulisse verba illa, vel dedisse signa alia externa, quibus videretur fidem negâsse, non fuit hæreticus in foro conscientiæ. Hinc Sylvius *ad 2. 2.* D. Thomæ *q. 11. art. 3. conclus. 2.* docet, hæreticum solo actu externo graviter quidem peccare, non tamen incurrere excommunicationem, nec alias pœnas ecclesiasticas jure in hæreticos latas, consequenter posse à quolibet Confessario absolvi, tametsi in foro externo præsumatur hæreticus; & teneatur, qui ita fidem negavit, se gerere ac si esset excomunicatus apud eos, qui noverunt peccatum externum. Additque Sylvius, eos, qui apud hæreticos, vel infideles metu compulsi, vel spe lucri adducti, vel etiam irâ, aut alia quacunque passione commoti Sanctorum imaginibus illuserunt, Machometo cultum, & reverentiam exhibuerunt, & pristinam fidem catholicam mente retinuerunt, formaliter non esse hæreticos, neque excommunicatione lata in hæreticos innodatos, quia censuræ, & reliquæ pœnæ inflictæ propter delictum aliquod non contrahuntur, nisi ob delictum verum, & quod formaliter sit tale, ac totaliter consummatum: unde cùm tales tantùm in foro externo præsumantur hæretici ob illa signa exteriora, & interiùs nunquam defecerint à fide, neque fuerint veri, & formales hæretici, sequitur, non contraxisse pœnas latas in jure contra hæreticos; proinde possunt à quovis Confessario approbato, si ad catholicos revertantur, absolvi; eò quia in foro conscientiæ procedatur secundùm ea, quæ sunt in mente, & voluntate; hinc si pœnitens asserat, se nunquam erràsse interiùs in fide, non est præsumendus in foro conscientiæ formaliter hæreticus, consequenter potest absolvi.

Quæritur nonò, an hæretici sint denuntiandi Inquisitoribus ante præviam correptionem? Respondent plures cum distinctione, si spes fundata affulgeat, lapsum in hæresin beneficio privatæ admonitionis emendatum iri, tunc posse non denuntiari Inquisitoribus, eò quia sit juxta charitatem consulere honori, & famæ proximi, quando nil mali inde timetur, sed bonum, seu emendatio peccatoris speratur: quia modus correctionis fraternæ, ideo tenendus est; quia servanda est incolumis bona hominis fama, quamdiu speramus, eum admonitum conversum iri. Sin verò non affulgeat spes, quòd debeat per talem monitionem præviam resipiscere, vel timeatur grave aliquod damnum, tunc modus correctionis fraternæ non est tenendus, nec hæreticus monendus, sed statim denuntiandus Inquisitoribus. Verùm hæc sententia cum sua distinctione, quam docent Duval *in 2. 2. de correct. q. 9. art. 5.* Sotus, & alij, quamvis possit procedere spectata sola lege, & præcepto charitatis; non tamen ex vi præcepti ecclesiastici, quia hoc statuit medium denuntiationis omissâ fraterna correctione, proinde lapsus in hæresin, quamvis ex prævia monitione spes affulgeat resipiscentiæ, denuntiari debet statim Inquisitoribus. Ratio est, quia periculum detrimenti communis est majus, quàm damnum, quod lapso in hæresin potest obtingere, ex eo quòd statim denuntietur Inquisitoribus sine prævia monitione: sicut enim bonum publicum præferri debet privato, ita ad declinandum malum publicum, potest damnum privatum poni: hæresis autem cùm sit crimen, quod facilè irrepit, est valde periculosum, & nocet 14

in re, vel maximè necessaria, seu in fide, quæ est primum fundamentum vitæ spiritualis. Tum quia lapsus in hæresin facilè potest purgari apud Inquisitores, quibus fuit denuntiatus. Tum quia in peccato hæresis minor adest spes emendationis per admonitionem, ob intrinsecam contumaciam; proinde qui deliberatè, & ex animo Ecclesiam contemnit; & à fide deficit, minùs audiet privatam personam, ad cujus monitionem statim velit resipiscere.

15 Hæcque ratio, cur scriptura præcipiat, ut crimen hæresis quamvis occultum reveletur: siquidem *Deuter.* 13. de eo, qui persuadet recessum à fide, & à cultu DEI: dicitur: *Non parcat ei oculus tuus, nec miserearis, ut occultes eum.* Hinc etiam D. Leo Papa *serm. 4. de jejun.* & *serm. 5. de jejun. mensis 7.* hortatur, ut nullus occultet hæreticum, quapropter Ecclesia rectè præcipit, ut statim lapsus in hæresin absque ulla prævia monitione denuntietur Inquisitoribus; cui præcepto procul dubio parendum est à quocunque fideli; adeò ut si daretur hæreticus scienter in fide errans, quamvis hæresiarcha non esset, & ab uno tantùm lapsus in hæresin sciretur, teneretur iste illum denuntiare etiam ante omnem monitionem, ut habetur in edicto, quod à fidei Inquisitoribus singulis annis promulgatur, quia in delictis tendentibus contra bonum commune, inter quæ est hæresis, omittenda est prævia monitio, sed delinquens statim denuntiandus est superioribus, ne ex malitia unius tota Respublica detrimentum patiatur. Tum quia denuntiatio alia est evangelica; alia judicialis; ante evangelicam præmittenda est correctio, quia fit ad emendationem fratris; non ita ante judicialem, quia hæc tendit ad punitionem, & exemplum, & denuntiatio in edictis præcepta est judicialis, ut docet Diana *p. 1. tractat. 4. resolut. 2.*

16 Quæritur decimò, an puniri possit ut hæreticus is, contra quem testes singulares deponunt diversos specie actus hæresis, ut si unus testis deponat, se audivisse Petrum dicentem, Christum non redemisse humanum genus; & alius deponat, se audivisse eundem Petrum dicentem, baptismum in Ecclesia non esse sacramentum; & alius, eum audivisse dicentem, Pontificem non esse in Ecclesia Christi Vicarium: omnes hi testes sunt singulares respectu propositionis hæreticæ, eò quia unus non denuntiat eandem propositionem alterius, sed diversam, & supponuntur etiam singulares quoad circumstantiam temporis, & loci, unde quæritur; an ob depositionem horum testium singularium Petrus puniri possit ut hæreticus? Respondetur, duas esse sententias, quarum prima est negativa, quam defendunt Mascardus *lib. 2. de probat. conclus. 856. n. 10.* Farinacius *q. 64. de testib. n. 1207.* Salicetus *l. testium C. de testib. n. 16.* & alij, qui nituntur. Primò quia per præfatos testes singulares ad summum Petrus convincitur hæreticus in genere: atqui non potest intelligi, quid sit, aliquem esse hæreticum in genere, quia per hoc nullum certum individuum ostenditur, unde esset puniendus hæreticus tantùm in genere, non verò hic, vel ille homo.

Secundò quia Petrus de nulla hæresi plenè convincitur, quia uni hæresi unus tantùm respondet testis singularis, qui non facit plenam probationem, qui enim duobus saltem testibus non convincitur de hæresi, non potest condemnari, quia in hoc crimine, cùm agatur de pœna gravissima, requiruntur uberiores probationes; præsertim cùm defensionis ordo sit quasi truncatus. 17

Tertiò, quia quod non est in specie verum, neque dici potest verum in genere; proinde si Petrus in specie non plenè convincitur hæreticus, eò quia in specie nonnisi testes singulares deponant; sequitur, quòd nec in genere sit simpliciter hæreticus, ac proinde non possit ut talis puniri. Hæc sententia quamvis probabilis sit: contraria tamen mihi videtur probabilior; eíque adhærendum puto cum Mysingero, *observat. 76. centur. 3. V. hanc Doctorum repugnantiam.* Baldo *in l. actor. C. de probat.* Gravetta *consil. 78. lib. 1.* & alijs; quia revera præfati testes deponentes contra Petrum non sunt singulares, sed concordes, eò quia conveniant quoad principale, de quo formatur processus; & est, quòd Petrus defecerit à fide catholica, omnes enim in hoc conveniunt, & concordant, & solùm sunt singulares in ratione diversarum propositionum, quibus à fide defecit, potest enim quis testari suam mentem pluribus propositionibus etiam diversis materialiter, seu verbaliter; ita tamen ut omnes in eundem collimentfinem, & manifestent exteriùs mentem eas proferentis: quamobrem cùm omnes præfatæ propositiones in hoc conveniant, ut manifestent Petrum defecisse à fide catholica: ideo testes, qui singulares sunt respectu propositionum materialiter sumptarum, & circumstantiarum temporis, & loci; sunt contestes in ordine ad ipsam defectionem, quâ Petrus defecit à fide catholica, quapropter potest tunc Petrus puniri, ut desertor à fide. 18

Tum quia Judex potest formare processum contra Petrum, eò quia hic à fide catholica defecerit sistendo tantùm in hoc puncto, non enim opus est, ut deficiens à fide incidat in omnes hæreses, sed sufficit, si in unam delabatur, quia tunc totam fidem amittit, eò quia non ampliùs credat purè ex divino testimonio. Præterea quia ut docet Baldus *l. de quibus n. 38. ff. de legib.* cui adhæret Farinacius *q. 74. de testib. n. 322.* Omnis interpretatio facienda est, ut testes dicantur contestes, & non testes singulares: & in hoc casu possunt depositiones testium ita regulari, ut etiam sine interpretatione possint dici contestes respectu scilicet defectionis, quâ Petrus defecit à fide, quod est punctum principale, & in quod conveniunt omnes testes deponentes contra ipsum. 19

Neque obstat, quòd testes non possint depo- 20

ponere de hæresi interna, nisi manifestetur per actus externos, qui cùm sint singulares, & diversi non possunt, nisi diversam hæresin internam exteriùs manifestare. Nam contra est, quia tametsi quævis propositio exteriùs prolata diversam significet internam hæresin materialem, seu diversam opinionem à revelatis; adhuc tamen omnes in hoc conveniunt, quòd significent internam à fide defectionem, adeò ut possit quilibet testis de hac defectione testari, ut de ratione sui dicti; ac propterea sunt contestes.

21 Firmari etiam ex eo potest, quia testes singulares convincunt irregularitatem, quamvis deponant de diversis actibus in diverso tempore, ut docent Glossa *in c. nihilominus V. simul vers. vel si aliqui.* Caccialupus *l. admonendi n. 84. in fin. V. si verò volo probare ff. de jurejur.* Farinacius *q. 64. de testibus n. 284.* Ratio est, quia irregularitas est una, & eadem, quæ per diversos actus manifestatur: atqui etiam defectio à fide est etiam una tantùm, quæ per plures actus hæresis diversi generis manifestatur. Præterea ad probandum vitium aliquod habituale, ut aliquem esse adulterum sufficiunt ad plenè probandum, & ordinariam pœnam infligendam testes deponentes diversos actus adulterij: idque non ob aliam rationem nisi quia habitus manifestetur in illis actibus, quibus testes utuntur, ut ratione sui dicti, ut docent communiter utriusque Juris Doctores Abbas *consil. 25. num. 1.* Natta *consil. 478.* Ubaldus *consil. 44. n. 45.* Mascardus *lib. 2. de probat. conclus. 1063. n. 37.* Farinacius *q. 64. de testib. n. 223.* Atqui Petrum defecisse à fide est aliquid habituale, quod perseverat in Petro, & manifestatur exteriùs per plures propositiones, proinde testes singulares respectu propositionum, sunt contestes, respectu habitus, seu ipsius defectionis à fide, proinde sufficiunt, ut Petrus puniatur ut hæreticus. Hinc ad primum fundamentum oppositæ sententiæ respondetur, ex eo, quòd testes probent, aliquem esse hæreticum tantùm in genere, non intelligi, quòd aliquis probetur in genere hæreticus, fit enim transitus de hæresi, quæ est forma, ad personam, quæ est subjectum talis formæ, crimen enim, cum semper probetur de aliqua certa ac determinata persona, semper indicat esse in illa persona, quamvis nonnisi in genere probari possit.

22 Tum quia in casu nosto non probatur solum delictum in genere, sed tale delictum in specie, seu defectio à fide in tali determinata persona, & quia hæc defectio est crimen certum, & individuum, afficit personam certam, & individuam, & non tantùm in genere, ut malè supponebatur. Ad secundum respondetur, Petrum convinci de omnibus hæresibus, eò quia per defectionem à fide ab eadem apostataverit, & omnes hæreses continentur in apostasia saltem virtualiter, & inchoativè, & in hoc omnes testes concordant; propterea sunt contestes. Ad tertium respondetur, posse aliquid verum esse in aliquo genere virtuali, quod verum etiam sit in aliqua specie, eò quia in ipsa tale genus virtuale contineatur: & quia defectio à fide catholica, quæ plenè convincitur, est species determinata criminis, quæ virtualiter continet omnes hæreses, ideo hæresis, quæ non convincitur in specie, convincitur in suo genere virtuali, seu in ipsa defectione à fide.

Quæritur undecimò, an baptizatus baptismo invalido, si postea recedat à fide, sit propriè hæreticus; Respondetur, baptizatum baptismo invalido ex defectu materiæ, formæ, vel Ministri intentionis essentialis, si à fide postea recedat, esse verè ac propriè hæreticum, idque desumi ex Concilijs, & sanctis Patribus asserentibus, aliquos hæreticos, si convertantur ad fidem catholicam esse baptizandos, adeò ut significent, hujusmodi hæreticos fuisse quidem priùs baptizatos, sed baptismo invalido defectu materiæ, vel formæ, aut Ministri intentionis essentialis. Tum quia taliter baptizati vocantur hæretici in Concilio Nicæno *c. 19.* ubi definitur, esse rebaptizandos, qui ex hæresi Pauli Samosateni redeunt ad fidem catholicam, cujus canonis meminit S. Augustinus *hæresi 45.* ubi asserit, Paulinianos istos esse baptizandos in ecclesia catholica, eò quia invalidè fuerint baptizati, & ita baptizati vocantur pariter hæretici à D. Augustino *lib. de unico baptismo contra Donatistas c. 3. & lib. de hæres. init. hæres. 44.* An verò hujusmodi hæretici baptizati baptismo invalido possint ab ecclesia puniri pœnis injunctis hæreticis: probabiliùs videtur, non posse puniri, quia ecclesia nequit eos punire, in quos non habet jurisdictionem *c. gaudemus de divort.* & habetur etiam in Concilio Tridentino *sess. 14. c. 8.* quia ut ait Apostolus *1. ad Corinth. c. 5.* de his, qui foris sunt nihil ad nos: hæretici autem baptizati baptismo invalido non subijciuntur jurisdictioni ecclesiæ, quia hæc non acquirit jurisdictionem in homines nisi per baptismum, & characterem baptismalem; baptismus autem invalidus non est baptismus, nec per ipsum imprimitur character, proinde per talem baptismum homines non subijciuntur jurisdictioni ecclesiæ. Tum quia ecclesia non suscipit in sua membra, seu homines non fiunt membra corporis mystici, quod est ecclesia, nisi per signum sensibile à Christo institutum, quod signum est baptismus: atqui invalidè baptizati hoc signum sensibile non receperunt, quia tale signum fuit invalidum, & nullum, & perinde se habet, ac si nunquam fuisset positum, consequenter invalidè baptizati non fuerunt ab ecclesia suscepti ut membra sui corporis mystici, consequenter cum non subijciantur jurisdictioni ecclesiæ non possunt ab hac puniri. 23

Quæritur duodecimò, an possit quis propriè esse hæreticus, tametsi nunquam fuerit fidelis? Respondetur affirmativè, quia nonnunquam contingit, aliquos baptizari ab infantia, & ab hæreticis educari, & nunquam verum baptismum, nec habitum fidei infusum 24

 ob

ob defectum materiæ, vel formæ, Ministri intentionis essentialis suscepisse: & isti tametsi Christum profiteantur, credunt fide tamen humana, non divina, & non sunt Pagani, nec Judæi: ergo hæretici, tametsi nunquam fuerint fideles. Hinc D. Augustinus de *civit. lib. 18. c. 51.* ait, hæreticos esse illos, qui sub nomine christiano à vera fide recedunt. Unde cum multi baptizentur in infantia, vivántque inter hæreticos, quorum errores sequuntur, & propriè nunquam fuerunt fideles, nec per habitum fidei infusæ articulum aliquem nostræ fidei crediderunt: si ijsdem fides Catholica postea sufficienter proponatur, & eam nolint amplecti, incipiunt esse hæretici, tametsi nunquam fuerint fideles, quia taliter baptizati, & educati revera sunt infideles, cum supponantur invalidè baptizati ex defectu materiæ, vel formæ, aut ministri intentionis essentialis: & quia ex alio capite Christum profitentur, & credunt, quamvis fide humana, non divina, ex defectu habitus fidei supernaturalis non sunt Pagani, nec Judæi, proinde dicendi sunt hæretici, tametsi nunquam fuerint fideles; quia, ut quis sit hæreticus, sufficit, si credat, vel crediderit in Christum: & si postea ipsi sufficienter proponatur aliquis articulus fidei, de quo ante notitiam non habuerit, tenetur illum credere, & quem propterea, si non credat, fit propriè hæreticus, quia cum non sit infidelis, nec Paganus, nec Judæus, propriè dicitur esse hæreticus, quia is propriè dicitur hæreticus, ut ait D. Augustinus *lib. 18. de civit. c. 51.* qui sub nomine christiano à vera fide recedit.

25 Quæritur tertiodecimò, an qui credit totum id, quod fide catholica est credendum, sit dicendus hæreticus, si non credat, postea aliquam specialem revelationem sibimetipsi factam, & quam certò, ac firmiter, imò & evidenter in attestante judicat, & cognoscit esse divinam? Respondetur, plures in ea esse sententia, ut censeant, talem committere quidem peccatum infidelitatis, non verò peccatum hæresis, proinde non esse propriè hæreticum. Sed verior sententia est, talem propriè esse hæreticum: ratio id suadens est, quia tenetur credere fide divina supernaturali, ac theologica talem specialem revelationem, perinde ac alias res fidei revelatas: siquidem tenemur hujusmodi revelationes divinas speciales, seu particulares credere eadem fide divina, ac theologicâ, quâ credimus quidquid à Deo fuit revelatum, tametsi non proponatur toti ecclesiæ credendum, quia divinas revelationes credimus ob DEI revelantis authoritatem, quæ æqualis est in qualibet re, quam DEUS revelat, & sive eam revelet toti ecclesiæ universali, sive alicui tantùm personæ particulari: siquidem prima veritas est semper æquè infallibilis in qualibet revelatione, sive illa fuerit universalis, sive particularis: ergo qui non credit, specialem revelationem sibi factam, & quam certò, & firmiter judicat, vel evidenter in attestante cognoscit esse divinam, propriè est hæreticus, perinde ac qui non credit alias revelationes divinas ab ecclesia sufficienter propositas: quia talis dissensus opponitur fidei supernaturali, éstque in homine christiano, consequenter est propriè hæresis, & constituit propriè hæreticum dissentientem. Tum quia talis dissensus excludit ab homine christiano fidem, proinde est propriè hæresis.

Firmari ex eo potest, quia non credens talem revelationem sibi factam, quam certò, & firmiter judicat, ac evidenter in attestante cognoscit esse divinam, non credit in universum primam veritatem revelantem; & censetur sentire, quòd non semper, nec in omnibus credenda sit prima veritas aliquid revelans, quod propriè est hæreticum, quia cum ex una parte sciat, & credat aliquam specialem revelationem sibi factam, quam etiam certò, & firmiter judicat, vel evidenter in attestante cognoscit esse divinam, si eam non credit, censetur sentire, posse DEUM mentiri, quando in particulari aliquid revelat, quod procul dubio est hæresis constituens ita sentientem hæreticum. 26

Tum quia tenetur homo tales speciales revelationes sibi factas cum evidentia in attestante, ac certitudine, quòd sint divinæ, credere fide theologica, ut colligitur ex Concil. Trident. *sess. 6. c. 12.* ubi in *canone 16.* definit: *si quis magnum illud usque in finem perseverantiæ donum se certò habiturum absolutè, & infallibili certitudine dixerit, nisi hoc speciali revelatione didicerit, anathema sit*, ubi Concilium apertè ostendit, quòd si DEUS alicui personæ particulari aliquid in particulari revelet, debeat illud credere certitudine infallibili, ac fide theologica, quia Concilium non dicit, talem specialem revelationem esse credendam alia fide diversa ab illa, quâ creduntur res fidei, quas ecclesia omnibus Fidelibus proponit credendas. 27

Videtur tamen in contrarium obstare textus in *c. cum ex injuncto 12. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit non esse fidem habendam alicui revelationi particulari, nisi hæc per miracula confirmentur. Sed contra, quia Pontifex ibi loquitur in ordine ad eos, qui revelationes particulares audiunt ex alijs; non verò in ordine ad eos, qui habent revelationes particulares in seipsis, & quas certò, & firmiter judicant, vel evidenter in attestante cognoscunt esse divinas, ut plures explicant cum Abulensi in *c. 1. Matth. q. 120.* 28

Cæterum si non haberet evidentiam in attestante, nec certè, ac firmiter judicaret esse divinam talem specialem revelationem, sed dubitaret, non esset tunc hæreticus, quia non negaret primam veritatem revelantem, cum nesciret: an talis specialis revelatio revera esset à DEO, unde quæstio procedit, tantùm de eo, qui credit, aliquam specialem revelationem sibi factam, & quàm certò, & firmiter judicat, vel evidenter in attestante cognoscit esse divinam. 29

Quæritur quartodecimò, quæ nam requirantur ad pertinaciam, ut sit quis formaliter hæ- 30

hæreticus. Certum est, ad hoc, ut sit quis propriè, & formaliter hæreticus requiri, ut sit etiam propriè pertinax contra fidem: consistit verò hæc pertinacia in eo, quòd voluntariè quis resistat doctrinæ, quæ ut credenda de fide divina ab ecclesia proponitur, adeò ut nolit suum judicium authoritati ecclesiæ subijcere, ut docet D. Thomas 2. 2. q. 11. art. 2. & desumitur *ex cap. ad abolendam in princ. de hæret.* & *extravag. Joannis XXII. cum inter de V. S.* idque expressè etiam docet D. Augustinus *epist. 168. & lib. 4. de baptismo contra Donatistas c. 16.* ubi ait: *Constituamus aliquem id sentire de Christo, quod Photinus opinatus est, existimantem scilicet Photini ipsam esse catholicam fidem; nondum illum hæreticum dico, nisi manifestata sibi doctrina catholica fidei resistere maluerit, & illud, quod tenebat, elegerit.*

31 Ratio ex eo etiam petitur, quia qui vult judicium suum judicio ecclesiæ subijcere, non est hæreticus, proinde ut sit quis hæreticus formalis, necessè est, ut sit pertinax pertinacia in eo sita, ut pertinaciter nolit judicium suum subijcere judicio ecclesiæ. Tum quia sicut fides in eo consistit, ut quis captivet intellectum suum in obsequium DEI proponentis ordinariè per ecclesiam, quod est fide divina credendum, ita è contra hæresis in eo est sita, ut nolit quis captivare intellectum suum in obsequium DEI, quotiéscunque per ecclesiam proponit, quæ sunt de fide divina credenda: in eo enim, quòd nolit tunc credere formaliter, & intrinsecè consistit pertinacia: idque ex eo firmari potest, quia paratus obedire ecclesiæ arbitratur ecclesiam in proponendis rebus fidei non posse errare, proinde eidem proponenti res fidei de facto subijcitur, proinde ut sit quis hæreticus, debet esse pertinax pertinacia, quæ in materia fidei consistat in eo, ut homo nolit obedire ecclesiæ proponenti res fidei, ac docenti doctrinam catholicam.

32 Hinc respondetur ad quæsitum, ad pertinaciam constituentem hæresin propriè requiri, ut quis sciens aliquid esse de fide deliberatè illud non credat, seu si sciens suam opinionem esse contra sensum ecclesiæ catholicæ, nihili faciens authoritatem ecclesiæ velit in sua propria opinione persistere. Ratio est, quia ut possit quis habere actum fidei, requiritur, & sufficit, ut ipsi proponatur, quod est de fide credendum, & ut ipsius intellectus ei assentiatur: ergò è converso ad habendum actum hæresis, requiritur, & sufficit, ut eidem proponatur id, quod est fide divina credendum, & ut ejus intellectus nolit eidem assentiri, sed contradicere. Hinc potest quis in instanti absque ulla temporis mora prolabi in hæresin, quia sicut in instanti potest elici actus assensus, seu fidei, ita etiam in instanti poterit elici actus dissensus, seu hæresis: sicut enim proposito objecto quod de fide credendum sit, potest intellectus in instanti eidem assentiri; ita etiam dissentiri: siquidem hæresis in eo est sita, ut nolit quis credere fidei catholicæ, nec suum judicium subijcere judicio ecclesiæ, qui actus potest in instanti elici.

Rursus ad hæresin, & pertinaciam sufficit, si quis contra id, quod ecclesia proponit credendum fide divina, velit sentire, sive id præstet ex directa intentione contradicendi ecclesiæ, sive ex vana gloria, sive ex lucro, sive ex aliqua alia causa, quia ex quocunque titulo contradicat ecclesiæ, semper anteponit judicium suum privatum judicio ecclesiæ, & arbitratur, judicium ecclesiæ non sufficere, ut homines rebus fidei infallibiliter assentiantur, quod est hæreticum; ut notat Beccanus *de fide, c. 24. q. 2. n. 19.* Quamobrem pertinacia, quæ requiritur ad formalem hæresin, non sumitur pro obduratione, aut obstinata malitia, prout contradistinguitur ab infirmitate, seu passione, sed sumitur pro ipso deliberato dissensu, quo non vult quis assentiri rebus, quæ ab ecclesia proponuntur, ut credendæ fide divinâ, sive is ex infirmitate, sive ex passione contradicat authoritati ecclesiæ, ut docet Cajetanus *2. 2. q. 11. art. 2. notab. 1.* 33

Quæritur quintodecimò, an ignorantia vincibilis excuset ab hæresi? Respondet Sotus in *4. dist. 22. q. 2. art. 3.* ignorantiam vincibilem non excusare ab hæresi, eò quia non excuset in furto, homicidio, & alijs delictis, sive hæc adversentur justitiæ, sive charitati, sive honestati, ex quo infert, neque excusare à peccato hæresis: idque ex eo firmat, quia qui vincibiliter, & culpabiliter ignorat, peccat contra fidem, consequenter peccat, vel paganismo, vel judaismo, vel hæresi, non enim dantur aliæ species infidelitatis. Firmat ulteriùs, quia ejusdem speciei est peccatum ex ignorantia, ac ex malitia, quia species peccati hauritur ex objecto, non verò ex modo: & error contra fidem ex malitia, cùm sit peccatum hæresis; sequitur, quòd etiam error contra fidem ex ignorantia culpabili sit peccatum hæresis. 34

Verùm hæc ratio non videtur firma, siquidem concesso antecedente potest negari consequentia ob discrimen: siquidem in materia justitiæ, charitatis, & honestatis, eatenus ignorantia vincibilis non excusat à peccato contra easdem virtutes, quia ignorantia non mutat objectum peccati, sed modum agendi magis, vel minus voluntarium: secus in materia fidei ignorantia mutat objectum, ut etiam scientia: & quia objectum fidei est divina revelatio proposita ab ecclesia: & hæc revelatio ob ignorantiam etiam vincibilem non innotescit, non potest tunc error commissus contradicere huic revelationi ignoratæ, quæ proinde non potest habere oppositionem cum fide, cùm non habeat oppositionem cum illius objecto. Quamobrem talis error proveniens ex ignorantia vincibili non videtur esse peccatum directè contra fidem, sed contra obligationem sciendi, quæ sunt credenda de fide divina: malitia enim talis erro- 35

erroris non tam consistit in positivo, quàm in defectu hujus obligationis, ex quo error oritur.

37 Hinc patet solutio ad confirmationes. Putârim igitur, ignorantiam vincibilem excusare ab hæresi, ut probabiliùs docent Suarez *disput. 19. sect. 3. n. 9.* Azorius *tom. 1. lib. 1. c. 14. q. 9.* Farinacius *de hæresi q. 179. n. 29. & sequent.* quia repugnat, aliquem voluntariè contradicere authoritati ecclesiæ (in quo consistit pertinacia necessariò requisita ad formalem hæresin) nisi cognoscat ecclesiam sibi contrariam esse, atqui hanc cognitionem excludit ignorantia vincibilis, quæ est causa erroris, proinde excludit pertinaciam necessariò requisitam ad hæresin formalem, & sine qua hæc non habetur.

38 Idque ex eo firmari etiam potest, quia si quis voluntatem habeat mutandi propriam opinionem, si illi innotuerit, hanc contradicere definitioni ecclesiæ, nullo pacto dicitur pertinax in suo errore, eò quia paratus sit se emendare: atqui cum ignorantia vincibili potest esse hæc voluntas: quia potest quis nolle adhibere diligentiam in ordine ad cognoscendas res fidei, & simul nolle contradicere ijs, quæ ab ecclesia proponuntur, ut credenda fide divina.

39 Quæritur tertiodecimò, an cum ignorantia crassa, & affectata possit formalis hæresis cohærere? Respondetur, duas esse Doctorum sententias. Primam affirmativam, quam docent Petrus Navarra *de restit. c. 4. dub. 9. n. 89.* Torres de *Trinit. q. 32. art. 4.* Sanchez *lib. 2. moral. c. 7. n. 23.* Canus *lib. 12. c. 9.* & alij asserentes cum ignorantia crassa, & affectata cohærere hæresin formalem, & nituntur, quia sic affectans ignorare res fidei affectat errare; sed qui affectat errare circa res fidei affectat ecclesiæ contradicere, proinde se illi pertinaciter opponit, adeóque est formaliter hæreticus, idque vel maximè, quia ignorantia affectata dicitur peccatum aggravare, non minuere, & in omni materia æquivalere scientiæ. Secunda sententia est nihilominus probabilior, quam docent Bannez *2. 2. q. 11 art. 2.* Coninck *disput. 18. dub. 7. conclus. 4.* Suarez *disput. 19. sect. 3. n. 10. & seq.* & alij asserentes quamlibet ignorantiam, etiam affectatam, dummodo non sit causa erroris excusare ab hæresi formali.

40 Ratio est, quia quæcunque ignorantia excludit cognitionem rerum credendarum fide divina, alioquin non haberetur ignorantia, sed scientia de iisdem: atqui cum exclusione cognitionis non stat hæresis formalis, quia hæc supponit necessariò, & essentialiter, pertinaciam, quæ haberi non potest sine cognitione illius, quod ab ecclesia proponitur credendum fide divina: requiritur enim ad pertinaciam, ut saltem pertinax sciat aliquid esse de fide, & nihilominus nolit deliberatè illud credere, sufficit enim ad hæresin, & pertinaciam, ut quis contra id, quod ecclesia proponit ad credendum, & ipsi innotescit, velit credere, adeò ut pertinacia essentialiter, & necessariò præsupponat cognitionem rei, quæ ab ecclesia proponitur credenda fide divina, & pertinax deliberatè nolit eam credere: atqui ignorantia quæcunque illa sit sive vincibilis, sive crassa, vel affectata semper excludit hanc cognitionem, proinde etiam pertinaciam, sine qua non habetur hæresis formalis. Tum quia cum ignorantia etiam crassa, & affectata potest quis nolle contradicere definitioni ecclesiæ, si illi innotuerit. Siquidem potest quis affectare nescire quod ecclesia docet, ne cogatur eidem assentiri: proinde affectare ignorantiam excludentem pertinaciam, & includentem potiùs voluntatem obediendi ecclesiæ proponenti clarè res fidei.

Hinc ad fundamentum primæ sententiæ respondetur, affectantem ignorare tantùm indirectè, non verò directè affectare errare, quatenus error tunc sequitur ex omissione obligationis sciendi, quæ sunt ab ecclesia proposita, ex tali enim affectu erroris indirectè non sequitur, ut formaliter affectet contradicere ecclesiæ, sed tantùm materialiter: hæresis autem formaliter consistit in sola formali contradictione, quâ quis formaliter contradicit ecclesiæ proponenti aliquid credendum fide divina. Ad aliud, quod addebatur, respondetur, ignorantiam affectatam non minuere peccati gravitatem in sua specie, sed potiùs augere: sed non transferre peccatum ad aliam speciem hæresis, quia ignorantia affectata in nostro casu relinquit peccatum in sua specie erroris contrarij obligationi sciendi, quæ ab ecclesia proponuntur credenda fide divina. 41

Cæterum si quis affectaret ignorantiam, eò quia flocci faceret authoritatem ecclesiæ, incurreret quidem formalem hæresin, non tamen ex errore procedente ab ipsa ignorantia affectata, sed ex voluntaria malitia procedente ex scientia, qua contemnit, & nihili facit authoritatem ecclesiæ, etenim hic contemptus præcisè sumptus est formaliter hæresis, quia est negatio infallibilis authoritatis ecclesiæ. Cæterum in foro externo, si errans in fide allegaret, se errare ex ignorantia, non esset eidem credendum, si error esset de ijs, quæ passim, & communiter omnes ejusdem qualitatis homines optimè norunt, ut notat Decianus *tractat. crimin. lib. 5. c. 37. n. 15.* Menochius *consil. 82. n. 175.* Farinacius *de hæresi q. 179. n. 27.* quia tunc error præsumitur oriri ex pura malitia, non ex ignorantia. 42

Quæritur decimoseptimò, quænam pertinacia requiratur, ut quis sit formaliter hæreticus in foro exteriori. Cùm nulla sit hæresis absque pertinacia *c. dixit Apostolus 24. q. 8. clement. unic. de sum. Trinit. & fide cathol.* & docent communiter Canonistæ, & Theologi cum D. Thoma *2. 2. q. 11. art. 2. ad 3.* rectè quæritur, an ea pertinacia, quæ requiritur in foro interiori, sit etiam necessaria in foro externo, ut in hoc quis condemnetur ut formaliter hæreticus? Respondetur, duas esse sententias, primam asserere, sufficere in utroque foro, 43

foro, ut quis sciens, & advertens opinionem suam esse contra fidem, seu definitionem ecclesiæ, adhuc neglectâ authoritate ecclesiæ persistat in sua opinione, & ita docent Suarez *de fide disput. 19. sect. 3. n. 8.* Layman *lib. 2. tractat. 1. c. 13. n. 2.* Cajetanus *2. 2. q. 11. art. 2.* & alij communiter. Secundam verò docere, id non sufficere in utroque foro, sed ulteriùs requiri prævia admonitionem, & quòd admonitus eâ spretâ persistat in sua opinione contra definitionem ecclesiæ, nititur hæc sententia, quia pertinacia est, quæ hominem hæreticum facit, proinde si quis de Trinitate minus rectè sentiat, non est hæreticus, nisi priùs admonitus velit spretâ admonitione persistere in sua priori opinione, & ita docet Menochius *consil. 149. n. 49. volum. 2.* ubi ait ad hoc, ut quis dicatur hæreticus pertinax debere constare, quòd fuerit admonitus, & quod admonitione spreta in eadem sua opinione maluerit persistere. Idque videtur etiam desumi ex D. Augustino *de civit. DEI lib. 8. c. 51.* ibi: *Qui in ecclesia DEI morbidum aliquid, pravúmque sapiunt, si correcti, ut sanum, rectúmque sapiant, resistunt contumaciter, suáque pestifera dogmata emendare nolunt, sed defendere persistunt, hæretici sunt.* Imò videtur etiam desumi ex *clement. unic. de sum. Trinit.* ubi definitur, eum esse censendum hæreticum, qui defendere pertinaciter præsumpserit, quòd anima rationalis non sit forma corporis humani. Plures ut has dissentientes concilient sententias volunt, primam procedere quoad forum internum, & secundam in foro exteriori, ita videntur sentire Tannerus *disp. 1. q. 8. dub. 5. de fide.* Aragonius in *2. 2. q. 11. art. 1. conclus. 2.*

44 Verùm huic responsioni non videtur adhærendum, quia inde sequeretur, quòd perpauci in tribunali inquisitionis punirentur hæretici, quod in maximum cederet fidei detrimentum: possent enim quotquot accusarentur de hæresi se defendere, ac asserere, eos non fuisse priùs monitos, si enim monitio præcessisset, destitissent statim à tali propositione hæretica.

45 Quamobrem meliùs respondetur, primam opinionem procedere in utroque foro interno, & externo, & ita servari in praxi asserit Paramus *de orig. inquisit. lib. 1. tit. 1. c. 4. n. 5.* ubi addit praxin ecclesiæ esse, ut is hæreticus censeatur, qui errore ab ecclesia damnato imbutus fuerit, tametsi nulla eum monitio præjerit. Ratio etiam videtur id suadere, quia per se, & ex natura rei ut quis sit hæreticus pertinax etiam in foro exteriori, non est necessaria ulla specialis admonitio, quia errans in ijs, quæ manifesta sunt, procul dubio errat ex electione, & deliberatione, quamvis specialiter à nullo fuerit præmonitus: cum enim manifestum sit, Christum instituisse baptismum, qui absque prævia ulla monitione id negaret, utique erraret ex electione, & deliberatione, cum id sit manifestum apud omnes, qui legem sequuntur Christi, proinde esset hæreticus pertinax, tametsi nulla ipsum præiret monitio, quia hæc abundè suppletur per ipsam rei notorietatem: perinde ac in excommunicationibus à lege latis, lex ipsa utpote promulgata dicitur sufficienter admonere, ut quis in foro exteriori subsit contumaciæ requisitæ ad contrahendam excommunicationem: hinc liquet etiam in foro externo posse aliquem esse pertinacem, & hæreticum, tametsi nulla eum præjerit monitio.

Tum quia ipsa definitio ecclesiæ, & authoritas sacræ scripturæ majorem habet efficaciam ad veritatem persuadendam, quàm unius, vel alterius hominis admonitio. Imò plus quàm prohibitiones legis humanæ, proinde sicut agens contra legitimas hominum admonitiones etiam in foro externo habetur ut pertinax, ut etiam qui operatur contra prohibitiones ligis humanæ, idque etiam in foro externo, adeò ut authoritas solius legis humanæ constituat in foro externo pertinacem eum, qui legem humanam transgreditur, à fortiori authoritas sacræ scripturæ, & ecclesiæ definientis res fidei constituit pertinaces contrarium sentientes etiam absque alia prævia monitione. 46

Quæritur decimo octavò, an ignorantia culpabilis possit cum hæresi cohærere? Ea dicitur ignorantia culpabilis, quæ facilè potest vinci, & excludi, & urget obligatio eam vincendi, & est duplex affectata una, quæ tunc habetur, quando quis ex industria, seu proposito vult aliquid ignorare, quo pacto dicitur affectare ignorantiam, quam facilè potest, & tenetur vincere: altera crassa, & supina, quando quis non ex industria, ac proposito, sed ex pura negligentia ignorat ea, de quibus saltem dubitat, & quæ tenetur scire; adeò ut ignorantia affectata per hoc differat à crassa, & supina, quia illa habetur ex industria, & proposito, quo quis malitiosè vult aliquid ignorare: hæc tantùm ex quadam pura negligentia, quapropter prior est voluntaria directè, & formaliter, posterior tantùm indirectè, & virtualiter. 47

Respondent ad quæsitum Felinus *in c. 1. de hæret. n. 2.* Ancharanus *ibidem n. 5.* Joannes Andreas *n. 2.* & alij, ignorantiam culpabilem sive hæc affectata sit, sive crassa, & supina non excusare ab hæresi, eò quia non excuset ab alijs peccatis, etenim homicidium, furtum semper est peccatum, sive committatur ex ignorantia culpabili, sive ex scientia, proinde etiam error circa fidem semper est hæresis, sive contingat scienter, sive ignoranter, dummodo ignorantia nõ fuerit invincibilis, sed culpabilis. Verùm hæc ratio non evincit: est enim discrimen inter hæresin, & alia peccata, siquidem de ratione hæresis est pertinacia, & nemo in rebus fidei habetur pertinax, nisi sciat, & advertat, se errare contra definitionem ecclesiæ, unde qui id ignorat propriè, & formaliter non est pertinax, proinde nec formaliter hæreticus: secus pertinacia non est de ratione constitutiva aliorum peccatorum, sicut est de essentia 48

tia hæresis: quo fit, ut quando committuntur alia peccata, non requiratur in peccatore, ut sciat, & advertat, se delinquere contra legem DEI, sed sufficit, si saltem dubitet, & possit, ac debeat advertere.

49 Hinc putârim ab hæresi formali ignorantiam culpabilem, seu affectatam excusare, dummodo non sit affectata ex falsa opinione, quam quis habet contra ecclesiam, eò quia censeat parvi esse momenti, quæ ecclesia definit credenda, quia tunc esset verè, & propriè hæreticus, quia ex falsa illa opinione, quam habet contra ecclesiam affectat ignorantiam eorum, quæ fideles tenentur credere fide divina. Tum quia flocci facere ecclesiam proponentem res fidei, & habere contemptui ecclesiam proponentem fidelibus, quæ credenda sunt fide divina, est error contra fidem, quia tunc credit authoritatem ecclesiæ definientis res fidei non esse certam, & posse fallere, quod est hæreticum, cum sit ecclesia asserente Apostolo *columna veritatis*, & quæ ob promissam à DEO assistentiam Spiritûs Sancti non potest errare in proponendis fidelibus ijs, quæ fide divina credenda sunt.

50 Quòd si ignorantia affectata non proveniret ex falsa illa opinione contra ecclesiam, sed tantùm ex quodam tædio, vel negligentia in ordine ad ea addiscenda, quæ proponuntur ab ecclesia credenda fide divina; & quis velit ea ignorare, non quia flocci faciat authoritatem ecclesiæ, sed quia ipsum tædeat addiscere ea, quæ proponuntur ab ecclesia. Tunc error in rebus fidei non videtur esse propriè, & formaliter hæresis, cum errans non contemnat, neque offendat authoritatem ecclesiæ, ut pertinax, & incredulus contra ecclesiam; quamvis DEUM graviter offendat, eò quia culpabiliter ignoret, quæ scire tenetur, & quæ ut credenda proponuntur ab ecclesia fidelibus, adeò ut licèt talis error ex defectu pertinaciæ non sit formaliter hæresis, est tamen peccatum gravissimum, quod potest reduci etiam ad hæresin.

51 Cæterum qui in foro externo errat in fide, tametsi alleget, se ex sola ignorantia errâsse, ei non creditur, si error sit de ijs, quæ errans tenetur ex officio scire: vel de ijs, quæ passim, & communiter homines ejusdem gradûs, ordinis, & qualitatis sciunt: hinc Simancha *tit. 38. n. 13.* asserit, Christianum non posse excusari prætextu ignorantiæ, si erraverit in articulis fidei, vel præceptis Decalogi, cùm hæc sint satis, & apertè divulgata, & quilibet Christianus teneatur ea scire, quod verum est, si intelligatur implicitè, quia quilibet Christianus saltem implicitè tenetur credere, & scire, omnia quæ sunt fide divina credenda, adeò ut paratus sit ea credere explicitè, si ab ecclesia eidem proponantur explicitè: sunt enim plures rustici, & rudes, qui explicitè nonnisi paucos sciunt fidei articulos, qui tamen parati sunt credere explicitè, quidquid credunt cæteri fideles.

52 Quæritur decimo nonò, an si Rusticus errans in rebus fidei moneatur à suo Parocho, aliisque viris doctis, ut desistat à tali errore; censendus sit pertinax, & hæreticus formalis, si perseveret in suo errore, eò quia credat, non esse contra ecclesiæ definitionem? Respondetur, rusticum sic præmonitum, & persistentem in suo errore esse pertinacem, ac propriè hæreticum in utroque foro interno, & externo, ut docent Rebuffus in *alleg. in materia hæresis.* Duardus in *Bulla Cœnæ lib. 2. can. 1. q. 25. n. 4.* Farinacius *de hæret. q. 169. n. 10.* Ratio id suadens est, quia non potest excusari à pertinacia, qui proprio insistens judicio contemnit authoritatem ecclesiæ eidem declaratam per proprium Parochum, & alios viros doctos: quia declaratio hæc solemnis, & publica, qua Parochus, & alij viri docti, & graves testantur, Rusticum esse in errore, & contrarium tali errori esse definitum ab ecclesia de fide, inducit evidentiam moralem, quâ Rusticus tenetur credere contrarium suo errori, alioquin contradicit cum evidentia morali authoritati ecclesiæ, proinde est verè, & propriè pertinax, & hæreticus, si non desistat à suo errore. Neque obstat, quod mysterium illud credendum non proponatur ab ecclesia Rustico, sed tantùm à suo Parocho, & alijs viris doctis: siquidem ecclesia nonnisi rarò proponit immediatè, & per se omnibus, & singulis fidelibus, quæ sunt credenda fide divina, sed tantùm mediatè, seu mediantibus Episcopis, & viris doctis: proinde si Mysterijs ita propositis Rusticus non credat, est pertinax, & hæreticus. Tum quia in foro externo is judicatur pertinax, & hæreticus, qui, quæ ab Episcopis, Inquisitoribus, aliisque viris doctis proponuntur, & declarantur credenda fide divina, non vult credere, ut docent Bartolus in *l. Tutor. §. Tutores ff. de suspect. tutor.* Rebuffus in *Bulla Cœna excommun. 1. art. 1. v. hæresi.* Suarez *de fide disput. 19. sect. 8. n. 21.* siquidem ad omne judicium cujusvis causæ in materia fidei, non semper debet tota ecclesia congregari, sed sufficit, si per particulares Judices, ut per Parochos, Episcopos, Inquisitores causa declaretur, & proponatur credenda, quia præsumuntur isti scire explicitè, quæ sunt credenda, & ut talia proposita ab ecclesia fidelibus.

Quòd si dicas, solam ecclesiam esse regulam veritatis, & illi soli fuisse à DEO promissam assistentiam Spiritûs Sancti, ne erraret in declarandis, & proponendis rebus fidei: proinde Parochos, Episcopos, Inquisitores, aliósque viros doctos posse fallere, & falli, proinde non credere, quæ ab ipsis proponuntur ut credenda de fide, non esse hæreticum. Contra est, quia licèt sola ecclesia sit regula, & columna veritatis, & illi soli promissa sit assistentia Spiritûs Sancti, ne falleret in proponendis fidelibus rebus fidei, non tamen sequitur rudem, & rusticum non teneri credere, quæ illi proponuntur à suo Paroho, aliisque viris doctis: quia licèt non teneatur ea credere, ut proposita principaliter, & primariò ab ipsis, tenetur tamen ea credere, ut proposita ab ecclesia 53

clesia mediantibus viris doctis, & proprio Pastore, quos ecclesia, ut suos Ministros, & Procuratores assumit: unde rusticus tenetur credere tunc viris doctis, & proprio Pastori, quatenus dicunt, tale Mysterium, seu fidei articulum proponi ab ecclesia catholica omnibus fidelibus, ut credendum fide divina: tunc enim rusticus tenetur credere ecclesiæ sibi proponenti articulum illum mediante proprio pastore, aliisque viris doctis, adeò ut hi sint tantùm quædam media, quibus rusticus credit ecclesiæ catholicæ proponenti omnibus, & singulis fidelibus talem articulum, ut credendum fide divina.

53 Quæritur vigesimò, an protestatio fidei excuset, ne sit quis formaliter hæreticus? Respondetur cum distinctione, vel enim Author, qui suo tractatui præfigit fidei protestationem, inserit suo operi verba dubia, & materia circa quam erratur, est perquàm obscura, & cujus non præsumebatur notitia, & tunc protestatio excusat Authorem, ne sit hæreticus, quia cum protestetur, se nolle dissentire ab ecclesia catholica, præsumitur, velle ea, quæ tractat, intelligere in eo sensu, quo ea intelligit ecclesia catholica, quia cum sint obscura, non præsumitur in illo notitia contraria sensui catholico. Idque desumitur *ex c. dixit Apostolica* 24. *q.* 3. ibi: *Sed si qui sententiam suam, quamvis falsam, atque perversam nulla pertinaci animositate defendunt, quærunt autem cautâ solicitudine veritatem, corripi parati, cum eam invenerint, nequaquam sunt inter hæreticos reputandi*, Glossa *ibid. v. pertinaci*, ait: eundem non esse censendum hæreticum, qui ita credit aliquid contra fidem, ut paratus sit se corrigere. Vel quæ continentur in illo tractatu, vel libro, sunt expresè contra fidem in sensu statim obvio, & tunc protestatio est contra factum, proinde non excusat ab hæresi, quia cum tales propositiones sint clarè, & in sensu obvio contra fidem, præsumitur Author scivisse, tales propositiones esse contrarias fidei, proinde non excusatur ab hæresi ex eo, quòd præfixerit suo operi protestationem illam. Tunc tantùm protestatio excusat, quando propositio non est clarè contra fidem, eò quia in sensu obvio sit valdè obscura, tunc enim protestatio præfixa libro, in quo continetur propositio hæretica, excusat protestantem, quo pacto in *c. damnamus de sum. Trinitat.* scripta Abbatis Joachimi fuerunt damnata, ut hæretica, non ita ipse Author Abbas Joachim, eò quia in ijsdem scriptis fuerit protestatus, se in omnibus, & per omnia velle semper sentire cum ecclesia catholica. Hinc tunc protestatio tantùm excusat, quando materia circa quam erratur, est dubia, & obscura, & ejus vera notitia non præsumebatur: secus si materia circa quam erratur, non sit dubia, & obscura, & ejus notitia præsumebatur, ut si quis sciat, aliquid esse contra fidem, & nihilominus illud credat, ac inserat suo libro: quamvis protestetur se velle credere, quod credit ecclesia catholica, non excusatur ab hæresi, alioquin etiam ipsi hæretici in suis libris possent præfigere talem protestationem, nimirum se nolle quidquam proferre, vel docere, quod sit contra veram fidem, tunc enim protestatio est contra factum, & non excusat, quia author id facit, quod est contrarium illi, de quo protestatur. Hinc neq; protestatio eum excusat, qui de hæresi est convictus, tametsi asserat, se nolle credere, & nunquam credidisse, nisi cum ecclesia catholica, tunc enim non obstante hac protestatione censetur hæreticus, & punitur pœnis latis contra hæreticos, ut notat Cantera *in qq. crimin. in rubric. de haret. c.* 1. *n.* 17. quia tunc protestatio censetur fieri ad declinandas pœnas contra hæreticos.

Quæritur vigesimo primò, an qui profert verba hæreticalia sine mala intentione, & potiùs ex joco excusandus sit ab hæresi? Respondetur affirmativè cum Archidiacono in *c. inter schisma* 24. *q.* 3. *n.* 1. & ratio desumitur ex eo, quia hæresis est essentialiter error in intellectu: atqui hunc errorem non habet, qui sine mala intentione, & tantùm ex joco profert verba hæreticalia: ergò is propriè non est hæreticus, quia cum verbis ab ipso prolatis non est conjunctus talis error, qui constituit hæresin. Videtur tamen in oppositum posse objici; quia D. Hieronymus asserit, ex verbis inordinatè prolatis incurri hæresin, ut referunt Magister in 4. *dist.* 13. *circa fin.* & D. Thomas 2. 2. *q.* 11. *art.* 2. sed respondetur, plures cum Cano *de locis theolog. lib.* 12. *c.* 9. *ad* 3. negare tale dictum esse Sancti Hieronymi, eò quia in *epist.* 17. *ad Damas. de nomine Hypostasis* contrarium potiùs docet, scilicet hæresin non esse ex puris verbis, sed ex sensu judicandam. Verùm dato etiam, quòd D. Hieronymus dixerit ex verbis inordinatè prolatis incurri hæresin, non tamen id debet ita intelligi, ut proferens talia verba absque mala intentione, & per solum jocum incurrat hæresin, quia ut notat S. Hilarius *lib. 8. de Trinit.* sola prolatio verborum sine assensu interno non est hæresis: sed sensus est, ut ex verbis inordinatè prolatis incurratur hæresis ab audientibus imperitis, eò quia proferens talia verba etiam sine mala intentione, & ex solo joco det alijs occasionem malè sentiendi de fide, ac propterea labendi in hæresin. 54

Alij explicant D. Hieronymum, ut ex verbis inordinatè prolatis incurratur hæresis etiam à proferente, si nimirum pertinaciter contra sensum ecclesiæ velit talem modum loquendi defendere, vel si putet, ecclesiam non posse determinare modum loquendi circa res fidei. Posset etiam D. Hieronymus intelligi, quòd verbis inordinatè prolatis incurratur hæresis dispositivè; eò quia proferens talia verba se disponat ad hæresin, & etiam audientes constituat in periculo labendi in hæresin: siquidem ut ait *Ecclesiast.* 19. *qui spernit, modica paulatim decidet*: unde ex verbis inordinatè prolatis incurritur hæresis non quidem formaliter, sed dispositivè. Posset etiam D. Hieronymus intelligi de præsumptione, & suspicione in foro externo, quatenus qui sic inordinatè, & temerè loquitur in materia fidei, præsumi- 55

sumitur hæreticus, éstque suspectus de hæresi in foro externo; tametsi in foro interno ex carentia malæ intentionis non sit hæreticus.

56 Quæritur vigesimo secundò, an qui voluntariè dubitat de aliquo fidei articulo sit hæreticus? Dubium aliud est voluntarium, quod oritur ex eo, quia dubitans velit dubitare; & aliud est involuntarium, eò quia persæpe contra voluntatem insurgat, & hoc non destruit fidem, sed potiùs occasionem exhibet eam augendi: signum autem cognoscendi, an dubium sit involuntarium, est ipsa displicentia, quâ dubitans nollet ita dubitare, & non vult tali dubio consentire, quapropter eidem resistit, & non respondet. Difficultas est de dubio voluntario circa mysterium fidei sufficienter propositum, an voluntariè ita dubitans circa mysterium fidei sit hæreticus. Respondetur, qui voluntariè, seu deliberatè, ac peccaminosè dubitat de rebus fidei sufficienter propositis esse semper hæreticum, & ita docent Farinacius in *prax. crimin. p. 5. q. 124. n. 114.* Barbosa de *potest. Episcop. allegat. 40. n. 16.* Glossa in *c. 1. de hæret. v. dubius.* Suarez *de fide disput. 19. sess. 4. n. 10.* S. Antoninus *2. p. tit. 22. c. 5. n. 10.* Cajetanus *2. 2. q. 11. art. 2. notab. 1.* & ita videtur etiam docere D. Thomas *1. p. q. 32. art. 4.* & desumitur etiam ex *c. 1. de hæret.* ubi dubius in fide dicitur esse infidelis, & habetur etiam in epistola decretali Sixti I. & in epist. 2. Julij I. ad Orientales *c. 11.*

57 Quòd si qui dubitat in fide, est infidelis, necessariò sequitur, quòd si Christianus dubitet sit hæreticus, proinde non possit textus explicari de infidelitate negativa, quia hæc solùm illi inest, qui fidem non recipit: qui verò baptizatus fuit, non potest dici infidelis tantùm negativè, sed positivè, quia non potest fides amitti nisi per actum contrarium fidei, & cum talis actus sit positivus, sequitur baptizatum non posse fieri infidelem, nisi positivè. Idque desumitur etiam ex Concilio Viennensi relato in *clement. de sum. Trinit. & fide cathol. §. porro.* ut etiam ex Concilio Lateranensi sub Leone X. *sess. 8.* ubi cum quæstio esset, an dubitans de anima rationali, an sit forma corporis humani, & in tali dubio pertinaciter hærens sit censendus hæreticus. Concilium respondit, ita dubitantem esse hæreticum, & talem doctrinam contrariam religioni catholicæ: neque hæc Concilia loquuntur de sola præsumptione fori externi, cùm non loquantur tantùm de dubitante, sed etiam de ipsa doctrina, quam dicunt contrariam esse fidei catholicæ; in doctrina autem non potest admitti præsumptio, sed veritas. Hinc Augustinus *lib. 8. de Trinit. c. 5. loquens*, de virgine Maria ait, *Salva veritate dici potest fortassè virgo talem faciem habuit: non tamen salva fide catholica dici potest, fortè Christus de virgine natus est*, idque non ob aliam rationem, nisi quia illud adverbium *fortè* dubitationem involvit, & fidei adversatur, quapropter idem Augustinus in *Enchirid. c. 17. & 19.* expressè ait: *Is qui de fide dubitat; habet errorem positivum circa fidem*, cui adhærens S. Bernardus *lib. 5. de considerat.* ait: *fides ambiguum non habet, & si habet, fides non est.*

Hoc idem etiam ratione ostenditur, quia quando quis deliberatè, & peccaminosè dubitat de rebus fidei, judicat res fidei non esse dignas, ut certò, & infallibiliter credantur: 58
atqui deliberatè judicare res fidei sufficienter propositas non esse dignas, ut certò, & infallibiliter credantur, est hæresis, quia hæc propositio res fidei sunt infallibiliter veræ, & debent infallibiliter credi, ut veræ, est de fide, & qui contradicit huic propositioni, contradicit fidei, & est hæreticus: qui autem deliberatè, & peccaminosè dubitat de rebus, & propositionibus fidei, non asserit res, & propositiones fidei esse infallibiliter veras, consequenter contradicit rebus, & propositionibus fidei.

Neque ad dubitationem peccaminosam sufficit suspensio; sed ulterius requiritur judicium, quo dubitans positivè judicet objectum illud esse dubium, & incertum, ac proinde indignum, ut certè, & infallibiliter credatur. 59
Quando enim quis solùm perpendit rationes utriúsque partis in materia fidei nullum inde judicium formans, non dicitur dubitare de rebus fidei, sed tantùm suspendere actum circa articulos fidei: quando enim quis suspendit actum utriúsque partis, non dubitat de veritate, quia ad neutram partem deliberatè se determinat: potest enim quilibet suspendere suum actum circa fidem, non quia de illa dubitet, sed quia interim velit intellectum ad alia objecta divertere, & de alijs rebus cogitare, non enim fidelis semper tenetur elicere actum fidei, quia cum præceptum fidei sit affirmativum, obligat quidem semper, sed non pro semper: ex quo liquet, non omnem suspensionem actus fidei esse dubitationem de rebus fidei, quia is propriè dicitur dubitare de rebus fidei, qui putat, motiva, quæ ecclesia proponit ad credendum, non esse sufficientia, qui verò suspendit actum fidei, id non putat, consequenter nec propriè dubitat.

Tum quia qui suspendit actum fidei, non assentitur parti, quæ adversatur articulis fidei 60
neq; judicat articulos fidei esse incertos, nec ullum format judicium, alioquin non suspenderet actum circa articulos fidei: dubitare autem de fide est judicare articulos fidei esse incertos, ac illis posse subesse falsum: quapropter suspendere actum fidei, & dubitare de fidei articulis, sunt duo vel maximè distincta, quia primum dicit carentiam actus, quem dubitatio ponit. Tum quia dubitans habet errorem positivum circa id, quod est certum, quia per dubitationem judicat esse incertum, & judicare incertum, quod est certum, est error in intellectu: qui autem dubitat de rebus fidei, judicat res fidei esse incertas, cum in se sint vel maximè certæ, ac infallibiles, proinde habet errorem circa fidem, & est hæreticus.

Pos-

61 Possset tamen in contrarium objici, quia is est hæreticus, qui eligit opinionem contrariam fidei, eique adhæret, sed qui dubitat, quam partem eligat, vel cui parti assentiatur, non potest dici, ut eligat opinionem fidei contrariam, proinde non potest esse hæreticus. Tum quia dubitans, an assentiatur Mysterijs fidei, est potiùs indifferens ad assentiendum, vel dissentiendum ijsdem, proinde non magis dici potest contrariari fidei, quàm eidem adhærere. Tum quia sicut fides importat positivum assensum, ita etiam hæresis fidei contraria positivum dissensum, atqui dubium non excludit assensum, neque dissensum, proinde non est hæresis.

62 Sed contra, quia dubium, eo ipso, quod est deliberatum, & peccaminosum includit actum positivum, quo dubitans judicat res fidei non esse dignas, ut certò, & infallibiliter credantur, & non potest quis ita judicare, quin dissentiat omnimodæ infallibilitati fidei: aliud enim est se habere negativè, ac suspensivè circa res fidei, & aliud de ijsdem voluntariè, determinatè, ac peccaminosè dubitare; quia hoc secundum non stat sine actu positivo, quo dubitans judicat res fidei non esse dignas, ut certò, & infallibiliter credantur: quando verò quis dubitat negativè, seu suspendit actum, ut perpendat rationes utriusque partis in materia fidei, non est hæreticus, quia tunc nullum format judicium, sed hæret suspensus, quod non est dubitare de rebus fidei, sed tantùm suspendere actum circa res fidei: & hinc patet solutio ad alia, quæ objiciebantur, non enim dubitans est indifferens ad assensum, vel dissensum, sed positivè dissentitur infallibili certitudini rerum fidei, ex quo liquet, dubium includere positivum dissensum.

63 Quæritur vigesimo tertiò, an hæresis purè mentalis, quæ consummatur in corde, sufficiat ad contrahendas pœnas ab ecclesia injunctas hæreticis? Respondetur, probabiliùs ob hæresin purè mentalem non incurri has pœnas, quia eo ipso, quòd est purè mentalis, non cadit sub ullum ex sensibus exterioribus, nec est sensibilis, proinde non subijcitur ecclesiæ visibili, quia hæc non potest de actu purè interno judicare, nisi nectatur cum aliquo externo, quo mediante fiat sensibilis, quapropter non potest ecclesia hæresin purè mentalem, & in corde consummatam punire, eò quia non potest de illa judiciũ ferre ex defectu medij sensibilis, quo deveniat in cognitionem illius: alioquin si hæresis interior quoquo modo prodiret in actum exteriorem, tametsi occultissimum, nullique alteri à committente cognitum, ecclesiæ tunc subijceretur jurisdictioni, & talis hæreticus ejus pœnas incurreret, quia tunc actus ille per se esset sensibilis, proinde cognoscibilis ab ecclesia, & tantùm per accidens non cognosceretur ex defectu testis, & accusatoris, ut notat Barbosa *de potest. Episc. alleg. 40. n. 6.* Suarez de fide *disput. 21. sect. 2. n. 6.* Signa autem externa, & sensibilia, quæ manifestant internam hæresin sunt, quæ à se, vel ex circumstantijs, adjunctis, vel ex qualitate personæ proferentis satis exprimunt internam hæresin, cum qua dicunt correlationem, eámque significant, ut docet Suarez *disp. 21. sect. 2. n. 8.* hæc tamen signa externa expressiva internæ hæresis sunt peccatum lethale, quia hoc tantùm ab ecclesia punitur excommunicatione, & alijs pœnis.

Hinc si facta, vel verba exteriora non significent, neque nectantur cum hæresi interna, sed sint indifferentia, ex quibus propterea præcisè sumptis non possit inferri hæresis interna, non est ponens talia signa puniendus ut hæreticus, quia signa illa præcisè sumpta non denotant sufficienter hæresin illam mentalem. Sin verò verbis ambiguis aliquis interiorem hæresin pronuntiaret, ut dolosè suam occultaret malitiam, fieret hæreticus exterior, ac incurreret pœnas ab ecclesia injunctas contra hæreticos, quia tunc signa externa sufficienter per se manifestant hæresin, & ambiguitas tantùm deservit ut quædam dissimulatio, quæ peccatum non minuit, sed potiùs aggravat. Verùm id procedit, quando verba ambigua communiter accipiuntur in malam partem: alioquin si possent æquè in bonum, & malum sensum accipi, qui illa proferret, non esset hæreticus exterior, nisi ex alijs adminiculis, ut ex qualitate personæ proferentis, vel ex alijs circumstantijs determinarentur ad malum sensum, tunc enim eorum prolatio constitueret hæresin externam, ut notat Farinacius *de hæres. q. 187. n. 11.* 64

An verò esset hæreticus exterior, qui internam suam hæresin manifestaret confessario, vel alicui viro docto petendi consilij causâ, & in ordine ad emendandum suum errorem. Respondetur, talem non fore hæreticum exteriorem, quia talis manifestatio non est peccaminosa, sed laude digna. Sin verò ex complacentia in hæresin, eam quis manifestaret, tunc respondetur cum distinctione, vel enim ex illa manifestatione, & complacentia denotaret se in præsenti dissentire alicui articulo fidei, & tunc fieret hæreticus exterior: vel tantùm manifestaret absque complacentia, se aliquando dissensisse, & tunc non fit hæreticus exterior, quia talis manifestatio non est professio hæresis, sed simplex narratio hæresis jam habitæ, quo pacto conversi ad fidem non fiunt iterum hæretici, si narrent errores, in quibus ante conversionem versabantur. 65

TITULUS VIII.

De Schismaticis, & ordinatis ab eis.

NOn incongruè præsens titulus præcedenti adnectitur, eò quia Schismatici licèt formaliter hæretici non sint, sunt tamen hæreticis valdè proximi, quia ut ajt D. Hieronymus in *can. inter 24. q. 3.* ferè nullum Schisma est, quod non hæresin aliquam confingat, ideóque titulo præcedenti summus Pontifex præsentem addit, eò quia Schismatici frequenter in hæreticos degenerent: & quia solent etiam sibi constituere sacerdotes, aliósque clericos, & dignitates, eísque beneficia conferre, ideo præsens Rubrica simul nectit Schismaticos, & ordinatos ab ijsdem. Extat etiam hic titulus in Sexto *c. ad succidendos* & etiam in extravag. communibus, & in multis alijs in decreto Gratiani.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Omnium Capitum, quæ in hoc Titulo continentur.

C. *QUOD à PRÆDECESSORE 1. h. t. Ex Concilio Lateranensi declarantur irrita ordinationes facta à Schismaticis, & ab Ordinatis ab illis, adeò ut qui acceperunt ab ijsdem dignitates ecclesiasticas, vel beneficia careant impetratis. Rursus declarantur invalida alienationes facta de rebus ecclesia per Schismaticos, vel laicos, adeò ut res sine omni onere debeant ad ecclesias reverti: & contra facientes declarantur excommunicati. Rursus qui spontè jurârunt de tenendo schismate, sunt suspensi à sacris Ordinibus, & dignitatibus. Notandum tamen est cum Glossa, ordinationes factas à Schismatico non esse irritas, quantum ad ordines, dummodo facta sint juxta formam ecclesia, sed tantùm esse irritas, quantum ad executionem, nisi cum illis dispensetur, vel nisi ordinatus probet, se ignoranter à Schismatico accepisse Ordines* c. si quis à Simoniacis 9. q. 1.

C. *FRATERNITATI 2. h. t. Innocentius III. declarat, ordinatum à Schismatico esse statim repellendum ab officio, nisi legitimè probet, secum fuisse dispensatum ab habente legitimam authoritatem. Verùm ut notat Glossa, asserens secum fuisse dispensatum, tenetur probare dispensationem, qua probari possit per testes. Ratio verò, cur ordinatus à Schismatico sit repellendus est, quia Schismatici, & Ordinati ab illis incurrunt irregularitatem, & privationem beneficiorum. Quòd si peccatum sit occultum, Ordinatus debet secretè confiteri Episcopo, & petere dispensationem, ut super hac obtineat litteras: sin verò sit publicum, & publicè fuerit dispensatum, non potest postea accusari* c. ex tua de fil. Presbyt.

IN SEXTO.

C. *AD SUCCIDENDOS 1. h. t. Bonifatius VIII. deponit à Cardinalatu Jacobum, & Petrum columnenses, & imponit alias pœnas; & filios etiam Joannis, qui fuit frater Petri de Columna, inhabilitat ad Cardinalatum, & dignitates in ecclesia Romana: alibi verò usque ad quartam generationem: & declarat excommunicatos, eos qui habuerint pro Cardinalibus Petrum, & Jacobum. Verùm hac decretalis fuit revocata à Benedicto XI. Clemente V. & Joanne XXII.*

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS.

C. *DUDUM unic. h. t. Benedictus XI. revocat constitutionem à Bonifacio VIII editam in* c. ad succidendos *contra Columnenses paucis exceptis.*

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quid sit Schisma, & quomodo ab hæresi differat.

1 SChisma verbum est græcum, quod latinè significat Scissuram, seu divisionem unitatis, ut habetur *in c. Schisma 34. 24. q. 1.* in quo sensu Joan. 9. dicitur *Schisma erat inter eos*, & Apostol. *1. ad Corinth. 1. Non sint in vobis schismata*, & *c. 2. V. 18. Audio Scissuras esse inter vos.* Hinc quævis disruptio societatis, vel

vel communionis, sive societas bona sit, sive mala, schisma dicitur; quapropter de Judæis contendentibus inter se de miraculo Christi facto in persona cæci nati, dicitur, quòd schisma erat inter eos, scilicet diversa de tali miraculo sententia. Interdum etiam publici peccatores schismatici vocantur, eò quia per peccatum lethale à charitate separentur juxta illud Isaiæ *c. 59. Iniquitates vestræ diviserunt inter vos, & DEUM vestrum*, in quo sensu etiam sumitur schisma, *in c. audivi 11. q. 3. c. dixit 24. q. 3.* Interdum Schismaticus dicitur, qui excommunicationis sententiâ damnatur, eò quia tunc separetur à participatione sacramentorum, & communione fidelium, in quo sensu sumitur *c. sacerdotes 1. q. 1. c. Apostolica 24. q. 4. c. cum excommunicato 11. q. 3.*

2 Schisma juxta præsens institutum sumitur pro ea divisione, quâ quis se ab Ecclesia separat, quatenus Ecclesia est corpus quoddam mysticum coalescens ex fidelibus diversarum conditionum, tanquam ex membris inter se connexis, & præsertim cum capite, seu summo Pontifice, qui est Christi Vicarius in Ecclesia militante: hæc enim separatio unius, vel plurium hominum ab Ecclesia, & summo Pontifice propriè dicitur schisma, quia tunc scinditur Ecclesiæ unitas, quatenus fideles, qui sunt ejus membra, separantur ab invicem, quia ut rectè notat S. Cyprianus *lib. de unitat. Eccles.* Christi indumentum, seu gratiam significatam, per tunicam inconsutilem Christi, quæ non fuit à militibus divisa, non potest possideri ab illo, qui ab Ecclesia Christi separatur: ait enim Cyprianus: *possidere non potest indumentum Christi* (scilicet gratiam, quæ nobis confertur per merita JESU Christi) *qui scindit, & dividit Ecclesiam Christi. Hoc unitatis sacramentum, hoc vinculum concordiæ inseparabiliter cohærentis ostenditur, quando in evangelio tunica Domini JESU Christi non dividitur omninò, nec scinditur, sed à sortientibus ut quis potiùs eam indueret integra vestis accipitur, & incorrupta, atque individua tunica possidetur.*

3 Ut autem percipiatur, quomodo schisma in Ecclesia contingat, juvat observare, ecclesiam propriam habere unitatem sitam in apto quodam ordine membrorum omnium hujus corporis mystici, quod est Ecclesia; & quidem juxta conditionem uniuscujusque particularis membri, ut nimirum in actionibus spiritualibus pertinentibus ad hoc spirituale, ac mysticum corpus, ut in doctrina fidei, in cultu, in virtutum exercitijs, & spirituali regimine, caput seu summus Pontifex Principatum habeat in reliqua membra, quæ propterea dependeant ab hoc capite cum debita subordinatione, ac mutua communicatione: quo pacto caput, seu summus Pontifex nectitur cum cæteris membris, quæ sunt fideles diversarum conditionum, quatenus omnes profitentur legem Christi mediante baptismo, qui est janua, per quam homines ingrediuntur in Ecclesiam, & fiunt participes cæterorum sacramentorum, ac constituuntur membra ejusdem Ecclesiæ sub capite ejusdem, seu summo Pontifice, cui propterea subjiciuntur, & nectuntur in ordine ad constituendum corpus mysticum Ecclesiæ, quod est unum tantùm unitate perfecti ordinis, ac mutuæ relationis: hanc unitatem corporis mystici Ecclesiæ significat Apostolus *ad Rom.* 12. inquiens: *Sicut in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi unum corpus sumus in Christo singuli autem alter alterius membra*, & 1. *ad Corinth.* 13. *Sicut enim corpus unum est, & membra habet multa; omnia autem membra corporis, cùm sint multa, unum tamen corpus sunt, ita & Christus:* scilicet in suo mystico corpore Ecclesiæ.

Rursus nonnullis interjectis loquens de eodem corpore mystico Ecclesiæ subdit, *non potest oculus dicere manui opera tua non indigeo: aut iterum caput pedibus non estis mihi necessarij*, loquitur Apostolus de visibili capite, quod in Ecclesia vices gerit Christi, & per quod tanquam per Christi Vicarium totum Ecclesiæ corpus conjungitur cum Christo, qui est caput principale hujus mystici corporis: hinc ad *Ephes.* 4. scribit: *Crescamus in illo per omnia, caput est Christus, ex quo totum corpus compactum, & connexum per omnem juncturam subministrationis secundùm operationem in mensuram uniuscujusque membri augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate.* 4

Explicata hoc pacto unitate corporis mystici Ecclesiæ facilè cognoscitur, quid sit per schisma separari ab Ecclesia: perinde enim est, ac nolle se gerere ut membrum hujus corporis mystici in aliqua spirituali actione pertinente ad idem corpus; ac nolle subesse visibili capiti hujus corporis, seu nolle obedire summo Pontifici legitimo Christi Vicario in Ecclesia militante: sed velle seorsim agere ab hoc capite; id enim propriè est scindere unitatem hujus mystici corporis, quatenus hoc corpus constabat etiam ex tali membro, quod se separat ab obedientia summi Pontificis; tametsi Pontifex, & corpus Ecclesiæ quoad cæteros fideles suam conservet unitatem: unde Schismatici dicuntur hi omnes, qui quamvis omnia credant, quæ in divinis scripturis continentur, & per Apostolorum traditiones habentur; & Christi legem, ac doctrinam profiteantur in reliquis omnibus, quæ ad fidem pertinent: nihilominus saparantur à capite visibili Ecclesiæ, quatenus nolunt subesse, nec obedire summo Pontifici Romano legitimè electo, & vero Christi Vicario in militante Ecclesia: unde schisma juxta præsens institutum sumitur pro scissione, vel divisione ab Ecclesia, & ejus capite: cùm enim Ecclesia sit una, ac proinde indivisa constans ex fidelibus tanquam membris, & ex Christo, & ejus Vicario ut capite, ideo qui se ab hujusmodi membris, vel capite separat, schismaticus est: ex quibus constat, omnes hæreticos esse simul schismaticos; non ita schismaticos semper esse hæreticos, quia dari potest schisma, tametsi una colatur religio, 5

ligio; ac eadem habeantur sacramenta, nec ullum falsum dogma doceatur, sed tantùm præcisè, quia nolunt aliqui obedire Pontifici, à quo separantur; quam separationem Augustinus *lib. 1. de baptismo contra Donatistas* vocat odium fraternum, eò quia oriatur inter Christianos, & cultores ejusdem fidei catholicæ, ut olim contigit inter Discipulos Apostolorum, ut refert D. Paulus *1. ad Corinth. 1. Ego sum Pauli, Ego Cephæ, Ego Apollo, Ego Christi*: orta enim fuit hæc scissura ob causam creandorum Episcoporum, cùm antea Ecclesiæ Presbyterorum arbitrio regerentur, ut refert D. Hieronymus in *epist. D. Pauli ad Tit. c. 1.*

6 Definitur igitur schisma à D. Thoma *2. 2. q. 39. art. 1.* & communiter: divisio per quam quis se ab unitate Ecclesiæ separat, in quantùm ecclesia est corpus mysticum, ex universis fidelibus ut membris, & Romano Pontifice tanquam capite constans. Hinc dupliciter potest contingere schisma. Primò si quis velit se à capite Ecclesiæ, cæterisque membris separare. Secundò si à solo capite, vel à solis membris se separet. Tunc dicitur quis separari à capite, quando detrectat subesse, & parere summo Pontifici, ut capiti Ecclesiæ: & tunc ab alijs Ecclesiæ membris dicitur separari, quando quis spirituales Ecclesiæ actiones vult exercere, ut orare, sacramenta suscipere, non ut pars Ecclesiæ catholicæ, sed seorsim ab illa, quasi per se velit esse quoddam totum. Potest autem quis tripliciter nolle summo Pontifici obedire. Primò ex parte rei præceptæ, ut si Papæ præcipienti alicui Principi deponere arma, vel alienum restituere, hic nolit obedire, nec arma deponere, nec alienum restituere; licèt fateatur, summum Pontificem esse caput totius Ecclesiæ catholicæ, & tunc Princeps per hanc inobedientiam propriè non est Schismaticus, alioquin quilibet transgrediens præceptum aliquod Ecclesiæ foret schismaticus.

7 Secundò ex parte personæ præcipientis, ut si Princeps nollet Papæ obedire, eò quia ejus persona sit sibi suspecta, vel odiosa; & neque iste propriè est Schismaticus, quia adhuc recognoscit, summum Pontificem esse caput totius Ecclesiæ, & verum Christi Vicarium. Tertiò ratione officij ipsius Papæ; ut si quis detrectet ipsi subesse, ac obedire, quatenus vices in terris gerit Christi, éstque caput Ecclesiæ, & tunc inobediens esset propriè schismaticus, perinde ac ille, qui detrectat sese Ecclesiæ membris copulare, quatenus sunt membra Ecclesiæ, ut notat Sylvester *V. Schisma post initium.* Quamobrem si difficultas oriretur circa electionem Pontificis, an fuerit legitima, & Pontifex legitimè electus, qui non obediret tali Pontifici, eò quia, censeret non fuisse legitimè electum, non esset schismaticus, quia tantùm renueret parere huic personæ, eò quia eam non haberet pro legitimo Pontifice.

8 Differt igitur schisma ab hæresi, quia tametsi omnis hæreticus sit etiam schismaticus, eò quia à Romana Ecclesia per aliquod falsum dogma se separaverit *c. loquitur. c. alienus 24. q. 1.* non tamen omnis schismaticus est etiam hæreticus, quia potest esse schismaticus, quin ullum perversum dogma contra fidem asserat, quia potest præcisè adversari unitati Ecclesiæ, & credere quicquid cæteri fideles credunt. Secundò quia hæresis primò, & per se opponitur fidei; Schisma verò soli unitati ecclesiasticæ, quam charitas operatur *c. Schisma 24. q. 1. c Novatianus 7. q. 1.* Tertiò differunt sicut genus, & species, ut docet Glossa *in c. inter hæresin 26. causa 24. q. 3. V. & schisma*, quia schisma convenit cum hæresi, quia utrúmque crimen unitatem, & communionem Ecclesiæ catholicæ violat; schisma charitate corruptâ, & hæresis fide læsâ, unde quamvis sub diversis rationibus idem sit simul hæreticus, & schismaticus, scilicet hæreticus quatenus credit falsum dogma contra fidem; & schismaticus quatenus recedit ab unitate ecclesiæ, à qua se separat per erroneam doctrinam; non tamen schismaticus fidem lædit, sed tantùm charitatem corrumpit, quapropter non omnis schismaticus est hæreticus, quia potest quis credere omnes fidei articulos, & & etiam supremam potestatem in Pontifice, eúmque credere verum Christi Vicarium in militante Ecclesia, & nihilominus ex pura malitia nolle eidem parere, nec ejus obedientiæ se subijcere: est enim schisma peccatum contra obedientiam, non verò contra fidem, ut docet D. Thomas *2. 2. q. 39. art. 1.* & per hoc differt ab hæresi, ut probat D. Augustinus *lib. 2. contra Crescenium c. 3.* & *de fide c. 10.* contra Faustum *lib. 20. c. 3.*

Nihilominus nullum est schisma præcipuè diuturnum, quod aliqua non se inficiat hæresi, ut saltem nitatur ostendere rectè ab ecclesia recessisse, ut dicitur *in c. inter 24. q. 3.* & habetur exemplum in schismate Donatistarum *l. 4. C. Theodos. ne sanctum baptisma.* Exemplum etiam extat in Græcis, qui tametsi ab Ecclesia Romana ab initio simpliciter discesserint, séque separaverint, nihilominus suæ opinioni postea pertinaciter inhærentes hæreticis accensentur; hinc rectè Suarez *lib. 1. in defens. fidei c. 22.* ostendit schisma inchoativè esse hæresin, eò quia ferè semper degeneret in hæresin; quâ ratione D. Clemens *lib. 6. constit. c. 4.* & D. Augustinus *epist. 164.* Schismaticos hæreticos vocant, ut etiam Patres Concilij Constantinopolitani Generalis II. *can. 6.* postquam enim de hæreticis egissent, subjungunt: *Ad hæc autem, & eos, qui sanam quidem fidem confiteri præseferunt, abscissi sunt autem, & albi quàm cum canonicis nostris Episcopis conventus celebrant*, quem canonem fusè explicat Petrus de Marca *lib. 4. concord. sacerd. & imper. c. 8.* 9

Quamobrem licèt speculativè possit esse schisma sine errore in fide, proindè possit contingere, ut detur schismaticus, qui non sit hæreticus: moraliter tamen, & in praxi vix contingit ut schismaticus, non sit etiam hæreticus: 10

ticus:

ticus: ratio est, quia schismaticus credens omnia, quæ de fide credenda sunt, se separat ab Ecclesia, ac communione cæterorum fidelium, eò quia præcisè nolit Romano Pontifici parere, aut cum eo communicare, eò quia dicat, eum malè esse electum; nisi probaretur in hoc casu mala electio, vix ab hæresi excusaretur, quia non supposito defectu in electione, de fide est, hunc numero Pontificem Innocentium XII. esse verum S. Petri successorem. Unde qui sine sufficienti fundamento prætenderet defectum in electione, negaret eum esse verum Pontificem, proinde esset hæreticus.

11 Quòd si schismaticus velit se ab Ecclesia separare, eò quia censeat, eam pollutam esse per idololatriam; etiam in hoc casu non salvatur schisma sine hæresi, quia vel judicat totam ecclesiam esse pollutam idololatriâ, & sic errat in fide, quia certum est de fide, totam Ecclesiam nunquam defecturam à fide: quia cùm ex Apostolo *sit Ecclesia columna veritatis*, non potest tota errare: vel judicat, Ecclesiam peccare agendo cum Idololatris, quasi id sit illicitum, & hoc est pariter hæreticum, quia de fide est, nos posse licitè agere cum Idololatris; alioquin non possemus eorum conversionem procurare. Tum quia Apostoli egerunt cum Idololatris, quos ad veram fidem perduxerunt. Vel tandem schismaticus se separat tantùm ab una particulari ecclesia communicante cum alijs, & tunc si talis adhuc remaneat unitus alijs ecclesijs, & obediat summo Pontifici, propriè non est schismaticus, ut si quis se separet à quolibet Episcopo, & detrectet subesse authoritati Episcopali, nonnisi largè, & impropriè diceretur schismaticus, ut liquet *ex c. scire 7. causa 7. q. 1. c. loquitur 18. causa 24. q. 1.* ratio est, quia schisma propriè dictum importat separationem ab Ecclesia catholica, seu universali, ejúsque capite.

12 Qui verò hodie de facto dicuntur Schismatici, sunt etiam hæretici, eò quia in pluribus articulis pertinentibus ad fidem dissideant ab Ecclesia Romana. Primò enim negant, Romanum Pontificem esse caput totius Ecclesiæ catholicæ; cùm tamen sit articulus fidei. Secundò, quia Schismatici græci hodie adhærent hæresi Nestorij, súntque Nestoriani. Tertiò, quia negant processionem Spiritûs Sancti à Filio, & plura alia circa Sacramenta; unde potiùs vocandi essent absolutè hæretici, quàm Schismatici: & fortassis dicuntur Schismatici, quia habent unum aliud caput, quasi Christi Vicarium, & constituunt aliam Congregationem, quam vocant Ecclesiam, habéntque Episcopos validè consecratos, quamvis non licitè; ob quas rationes fortassis vocantur potius schismatici, quàm hæretici, quia ordinariè, qui hæretici dicuntur, sunt veluti scopæ dissolutæ sine ordine, sine unione, sine connexione inter se, & sine ullo certo capite communi omnibus ejusdem sectæ; adeò ut quilibet pro sua libidine proprios defendat errores; proinde absolutè dicuntur hæretici, quod nomen est pejus illo schismaticorum. Regulariter schismatici, ob ipsam perseverantiam in schismate non solùm peccant, quamvis hæreses palam non profiteantur; verùm etiam quia recedunt ab obedientia summi Pontificis, qui est caput totius Ecclesiæ catholicæ, neque damnati resipiscunt, neque ad Ecclesiam revertuntur, hæretici judicantur; quia ipsa pertinacia satis apertè ostendit Ecclesiæ capiti non esse obediendum, & extra Ecclesiæ unitatem posse aliquem salutem consequi, quod sine hæresi dici nequit, ut habetur *in extravag. unam sanctam de majorat. & obed.* & docet D. Thomas *2. 2. q. 39. art. 1. & 2.*

§. II.

An Ordinationes, quæ fiunt à Schismaticis, validæ sint, & quæ eorum pœna.

13 CUm Schismatici sint baptizati, & supponantur ritè promoti ante schisma ad Ordines sacros sacerdotij, & Episcopatûs, oritur dubium, an Ordinationes, aliíque actus, seu gesta Schismaticorum sint valida, & quámnam pœnam juris incurrant, qui à Schismaticis ordines Ecclesiasticos recipiunt. Respondetur, Ordinationes factas à Schismaticis esse irritas, quoad exercitium gradûs collati, nisi dispensatum sit cum ipsis ordinatis à schismatico, ídque desumitur *ex c. quod à prædecessore 1. h. t.* ex Concilio Lateranensi, ubi ordinationes ab Octaviano, & Guidone hæresiarchis, & ab ordinatis ab eis factas Pontifex irritas esse censet, & eos qui dignitates ecclesiasticas, sive beneficia per dictos schismaticos acceperunt, vult ijsdem carere; sicut & alienationes de rebus ecclesiasticis per eosdem, aut laicos factas esse irritas, & contra facientes anathemate percutit; & demum eos, qui juramentum de schismate tenendo præstiterunt ab Ordinibus, & dignitatibus suspendit. Fuerunt Octavianus, & Guido duo Cardinales, qui schisma excitârunt contra Alexandrum III. uterque enim creatus fuit Antipapa, Octavianus Victoris nomen suscepit, & Guido Paschalis, Authore, & Defensore Friderico Barbarossa circa annum 1159. Hinc ordinationes ab ijsdem factæ fuerunt irritæ habitæ, quod tamen communiter intelligitur quoad executionem Ordinum, nisi cum eis fuerit dispensatum ab habente potestatem; vel nisi ordinatus probaret se nescivisse illum fuisse schismaticum, à quo ordines suscepit, ut habetur *in c. ordinationes 4. q. 1.* unde collationes Ordinum, & beneficiorum à schismaticis factæ sunt solùm irritæ quoad executionem, & functionem; non verò quoad substantiam, & valorem Ordinis: quia reverà imprimunt characterem, & conferunt potestatem Ordinis, quamvis suspensam, & impeditam propter schisma, ut desumitur *ex c. fraternitati 2. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, ordinatos à schismatico esse statim repellendos ab officio, nisi legitimè probent, secum fuisse dispensatum ab habente auctoritatem,

tem, & tunc qui asserit secum fuisse dispensatum, tenetur dispensationem probare, adeò ut non sufficiat ad probandam dispensationem, quòd ordinatio facta fuerit ab eo, quem sciebat esse indignum, & quòd secum poterat dispensare, *c. diversis fallacijs de cler. conjug. c. quicunque dist. 11.* ubi deponitur concubinarius ab eo ordinatus, qui secum poterat dispensare, quia requiritur, ut intendat dispensare, ad quod expressa causa præsumitur *c. clerico jacente. dist. 50.*

2 Potest tamen dispensatio probari per testes: Quòd si peccatum sit occultum, potest confiteri secretò Episcopo, & petere dispensationem, ac obtinere litteras super hoc: sin verò sit publicum, & cum ipso fuerit publicè dispensatum, non poterit postea accusari *c. ex tua de filijs Presbyt.* & *c. de ijs de accusat.* Sin verò dispensatio sit occulta, potest accusari etiam post pœnitentiam *c. admonere 33. q. 2.* Rursus schismaticus Episcopus reversus ad suam Ecclesiam, receptúsque in suo Ordine non potest dispensare cum ordinato à se, sicut nec simoniacus cum ordinato à se *c. præsentium 1. q. 5.* Solus enim Papa dispensat cum scienter ordinato à schismatico *c. quia diligenter de elect.*

3 Ratio, cur ordinationes factæ à schismaticis sint irritæ quoad exercitium gradûs collati, nisi dispensatum sit cum taliter ordinatis, ex eo desumitur, quia cum schismatici amittant gratiam Spiritûs Sancti, omníque priventur potestate in rebus ecclesiasticis, eò quia se per schisma separaverint ab Ecclesia, ut habetur in *c. didicimus 31. 24. q. 1.* ideo non possunt schismatici alijs conferre, quod in se non habent: quomodo enim possunt alijs conferre Spiritûs Sancti dona, qui Spiritum Sanctum non habent? Schismatici enim utpote separati ab ecclesia non possunt justè, & licitè uti jurisdictione ecclesiastica, neque conferre Ordines, præsertim cum per sacram ordinationem promoti ad Ordines accipiant spiritualem, & eminentiorem in Ecclesia DEI gradum, ad quem contra Ecclesiæ dispositionem velle promoveri, perinde est ac contra Ecclesiam rebellare: velle enim ad gradus ecclesiasticos promoveri ab ijs, qui per schisma se ab ipsa Ecclesia separârunt, perinde est, ac altare contra altare erigere, & contra ecclesiam pugnare, & fraudulenter gradum ecclesiasticum furari; qua ratione ordinati ab hæreticis, & schismaticis ab Innocentio I. *epist. 22.* dicuntur *Rei dignitatis usurpatæ*; eò quia conficiendorum sacramentorum sibi authoritatem vindicaverint, quæ ijs nulla ratione concessa fuit, unde Cyprianus *epist. 27.* ad Stephanum scribit: *Non debere eos revertentes apud nos ordinationis, & honoris arma retinere, quibus contra nos rebellârunt*, quapropter rectè *in d. c. quod à prædecessore 1. h. t.* irritantur quoad exercitium gradus collati, ordinationes factæ à schismaticis, nisi dispensatum sit cum ita ordinatis; adeò ut ordinati à schismaticis suspensi sint ab ordinis suscepti executione; ad quod etiam requiritur, ut sint schismatici denuntiati, & non tolerati ab Ecclesia; alioquin cùm retineant facultatem conferendi Ordines in favorem fidelium, recipientes tales ordines ab illis, utuntur suo jure, & non incurrunt suspensionem, ut docet Suarez *de censur. disp. 31. sect. 1. num. 64.*

Cæterum hæc suspensio ab ijs etiam incurritur, qui ignoranter à schismaticis ordines ecclesiasticos susceperunt, adeò ut nequeant in susceptis ordinibus ministrare, nisi cum eis dispensatum fuerit ab habente potestatem, seu ab Episcopo, qui potest dispensare cum ignoranter ordinatis à schismaticis, ut possint ministrare in susceptis ordinibus; alioquin cum scienter ordinatis à Schismaticis, nonnisi summus Pontifex dispensat, ut notat Barbosa de *potest. Episcop. allegat. 43. per tot.* 4

Hinc ordinatus ab Episcopo schismatico potest statim repelli ab officio, nisi legitimè probet fuisse cum ipso dispensatum ab habente potestatem dispensandi, ut liquet *ex c. fraternitati 2. & ult. h. t.* ubi tamen nomine schismatici intelligitur, qui propriè est schismaticus, seu separatus à toto corpore Ecclesiæ, quia ordinatus à schismatico laxè sumpto, seu ab eo, qui non obedit Papæ aliquid præcipienti, non est repellendus ab officio, & executione ordinis, ut notat Abbas *in d. c. fraternitati 2. n. 1. h. t.* Rursus quando *in d. c.* dicitur, quòd Ordinatus à schismatico possit ab officio repelli, illud *possit*, suppletur per verbum, *debet*, adeò ut sensus sit, ut debeat ab officio repelli: eò quia ordinatio sit irrita, quoad executionem, seu exercitium Ordinis, ut habetur *in c. quod à prædecessore 1. h. t.* Alij tamen explicant verbum illud, *possit*, ut sensus sit, quòd possit repelli ab officio, nisi Archiepiscopus voluerit cum ipso dispensare. Quòd si quis ex crassa, & supina ignorantia ordinatus sit ab Episcopo schismatico, non potest alius cum ipso dispensare, nisi solus Papa *argu. c. quia diligentia 5. de elect.* Secus qui ex ignorantia inculpabili ordines suscepit, eò quia probabiliter nescierit ordinantem fuisse schismaticum, potest ab Episcopo dispensari. 5

Cæterum quamvis acta à Prælato schismatico in præjudicium Ecclesiæ non valeant, eò quia Ecclesia habens Prælatum schismaticum, censeatur vacare *c. 1. de præscript.* Nihilominus quod talis Prælatus etiam schismaticus acquisivit in commodum Ecclesiæ, id sortitur suum valorem, quia quod favore alicujus introductum est, non convenit in ejus læsionem retorqueri *l. quod favore 6. de legib.* Glossa fin. in *c. quod à Prædecessore 1. h. t.* 6

Contra id, quod dicitur, ordinationes factas à schismaticis esse nullas tantùm quoad exercitium gradûs collati; adeò ut Ordo validè sit susceptus non licitè, posset objici. Primò, quia sacramenta ab ijs, qui sunt extra Ecclesiam, non conferuntur, eò quia extra unitatem Ecclesiæ non datur Spiritus Sanctus *c. loquitur 18. 24. q. 1.* sacramenta enim non ministrantur nisi intra Ecclesiam, & ab ijs, qui 7

sunt

sunt de corpore Ecclesiæ: ergo extra Ecclesiam à schismaticis non solùm licitè, sed nec etiam validè possunt ordines conferri; quia schismatici revera sunt extra Ecclesiam, à qua per schisma se separârunt. Firmari ex eo potest, quia sacramentum Pœnitentiæ à schismatico collatum nullius est valoris, nullámque habet efficaciam: ergò nec sacramentum Ordinis collatum à schismatico præsertim cùm sit sacramentum præstantius. Sed contra, quia licèt Episcopus schismaticus non possit validè exercere actus jurisdictionis, potest tamen validè exercere potestatem sacramentalem Ordinis.

8 Duplex in Episcopo consideratur potestas, Ordinis una, quæ & sacramentalis dicitur, & alia jurisdictionis: illa est potestas characteris sita in conficiendo corpore Christi, ac in conferendis cæteris sacramentis: potestas jurisdictionis est, quæ confertur per hominis injunctionem, ut est facultas excommunicandi, absolvendi, & concedendi indulgentias. Rursus potestas Ordinis confertur à DEO per impressionem characteris indelebilis, adeò ut sive Episcopus fiat schismaticus, sive hæreticus, maneat semper in ipso character Episcopalis, posśitque Episcopus etiam degradatus, & qui renuntiavit Episcopatui validè, & cum effectu ordines conferre ob characterem, quem habet indelebilem.

9 Hinc Episcopus schismaticus validè Eucharistiam consecrat, veræ confirmationis sacramentum confert, validè ad ordines sacros promovet, dummodo in forma Ecclesiæ hæc omnia conferat: tunc enim confirmati, & ordinati ab Episcopo schismatico characterem recipiunt, non tamen usum, seu executionem Ordinis: quia cum schismaticus destituatur hac executione, non potest hanc alteri dare, non enim potest quis alteri dare, quod in se non habet. Hinc ipso jure ordinati ab Episcopo schismatico sunt suspensi, nec possunt ministrare in ordine sibi collato. Pari pacto potest Episcopus schismaticus validè consecrare templa, altaria, ac vasa ad usum divinum deputata, adeò ut consecratio repeti non debeat: quia hi actus propriè sunt Ordinis, licèt Episcopus schismaticus hos licitè non exerceat, eò quia sit ipso jure ab exercitio hujus potestatis suspensus. Secus potestatem jurisdictionis spiritualis, quia hæc est ab homine; nec validè, nec licitè possunt Episcopi schismatici exercere, quo pacto non possunt absolvere à peccatis, nec excommunicare, nec leges ferre, nec alienare res ecclesiæ, nec indulgentias concedere, nec beneficia conferre, neque ad dignitates eligere, si sint nominatim denuntiati.

10 Hinc patet solutio ad confirmationem, in qua dicebatur, quod Episcopus schismaticus non possit validè sacramentum Pœnitentiæ conferre, proinde neque sacramentum Ordinis: ratio discriminis est, quia absolvere à peccatis est actus jurisdictionis provenientis ab homine, & qua Episcopus schismaticus privatur ab Ecclesia, quæ sicut dat jurisdictionem, ita potest eam auferre: secus conferre Ordines, non est actus jurisdictionis, sed ipsius Ordinis Episcopalis, & characteris, qui datur à Deo, & est indelebilis, quapropter cum in schismatico non habeatur jurisdictio, quâ privatur, ab ecclesia; sed in illo perseveret Ordo, & character Episcopalis, sequitur quòd possit validè ordines conferre, non ita à peccatis absolvere.

Pœna schismaticorum est excommunicatio reservata in Bulla Cœnæ *cas. 1.* quam tamen aliqui putant, non extendi ad Fautores, & Receptores schismaticorum, eò quia id Bulla Cœnæ circa Schismaticos non exprimat sicut circa hæreticos; in pœnalibus autem extensio non est facienda, ut desumitur *ex c. odia de regul. jur. in 6.* Verùm putârim id tantùm procedere de excommunicatione reservata: siquidem Fautores, Receptores, & Auxiliatores schismaticorum incurrere excommunicationem videtur desumi ex *c. ad succedendos unic. h. t. in 6.* ubi Bonifacius VIII. anathemate percutit Fautores, & Auxiliatores Jacobi, & Petri Coloniensium: imò etiam inhabilitat ad Cardinalatum, & dignitates; descendentes ex familia Coloniensi usque ad quartam generationem. Clerici schismatici licèt pro tempore, quo sordescunt in schismate, sint excommunicati, proinde suspensi ab executione Ordinum, immo si parati non sint resipiscere, possit etiam contra ipsos pœna proferri depositionis *argu. c. qui contra caus. 24. q. 1.* 11

Nihilominus post peractam pœnitentiam, & abjuratum schisma, eos excusari ab irregularitate docent plures cum Barbosa in *c. quod à Prædecessore 1. n. 5. h. t.* eò quia irregularitas non contrahatur absque jure expresso *c. is qui de sent. excommun. in 6.* Id tamen procedit, nisi Clerici in schismate celebraverint, quia celebrans in schismate, & post suspensionem fit irregularis *c. 1. §. ult. de sent. & re judic. in 6.* Præterea quia schisma plerúmque habet adjunctam hæresin, proinde quæ de pœnis hæreticorum in superiori titulo diximus, huc referri possunt, & accommodari. 12

§. III.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selectæ quæstiones.

Quæritur primò, an schisma ex genere suo sit peccatum lethale? Respondetur affirmativè, idque colligi ex Apostolo *1. ad Corinth. 1.* ubi ait: *Obsecro autem vos fratres per Nomen Domini Nostri JESU Christi, ut id ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata.* Ratio itidem est, quia recedere ab eo, quod est homini necessarium ad salutem, procul dubio est peccatum mortale, atqui per schisma recedit homo ab eo, quod est illi necessarium ad salutem, siquidem nemo potest salutem consequi extra communionem Eccle-

Ecclesiæ, hinc S. Cyprian in *lib. de unit. Ecclesiæ* ait: *stare tu, & vivere putas, posse de Ecclesia credentem? Sedes sibi alias, & diversa domicilia sibi condentem? cum dictum sit ad Rahab, in qua præformabatur Ecclesia: Patrem tuum, & matrem tuam, & fratres tuos, & totam domum patris tui colliges ad te ipsam, in domum tuam, & omnis, qui exierit ostium tuum foras, Reus sibi erit. Cum sacramentum pasche nihil aliud contineat, quàm ut agnus, qui in figura Christi accipitur, in domo una edatur:* unde schisma, cùm separet hominem ab Ecclesia, in qua tantùm potest quis salutem consequi, procul dubio est peccatum lethale.

2 Quæritur secundò, cuinam virtuti speciali opponatur peccatum schismatis? Respondetur opponi virtuti charitatis, idque desumi ex scripturis, in quibus habemus, illam unitatem corporis mystici Ecclesiæ, quæ per schisma discinditur, consistere per mutuam ejusdem Ecclesiæ membrorum charitatem, & pacem: sicut enim charitas unit membra Ecclesiæ, ita schisma ea separat; proinde specialiter opponitur charitati, cùm dissolvat, quod illa unit, unde Apostolus *1. ad Corinth. 12. non sit schisma in corpore, sed id ipsum pro invicem solicita sint membra, & si quid patitur unum membrum: compatiuntur omnia membra, sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra:* scilicet per charitatem, de qua Apostolus ait, *quod non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati*, & ad *Ephes. 4.* ait, *supportantes invicem in charitate, soliciti servare unitatem Spiritus in vinculo pacis; unum corpus, & unus Spiritus:* unde si charitas vinculo pacis unit membra sub uno capite, efficitque corpus mysticum Ecclesiæ; schisma scindens hanc unitatem, & separans membra hujus corporis, procul dubio opponitur charitati, & paci, quatenus hæc est actus charitatis: hinc Augustinus *lib. de fide, & symb. c. 10.* ait: Schismatici discissionibus iniquis à fraterna charitate dissiliunt, & *lib. 2. de bapt.* contra Donatum *c. 6.* alloquens schismaticos ait: *Vos ergo quare separatione sacrilega pacis vinculum dirupistis?* Ratio itidem est assignatu facilis, quia quilibet fidelis tenetur sibi, & proximo ex charitate velle bonum illud communionis, & unitatis in eodem corpore mystico Ecclesiæ; tenetúrque cum alijs membris servare pacem, & consensionem: atqui privare se illo bono unitatis, & communionis est contra charitatem, quia sicut est juxta charitatem velle sibi, & alijs bonum; ita est contra ipsam respuere tale bonum: & sicut charitatis proprium est uniri, & concordari in bono, ita contra charitatem est sejungi à bono unitatis, & communionis Ecclesiæ: & quia hæc separatio fit per schisma, est procul dubio peccatum charitati oppositum.

3 Quæritur tertiò, quanta sit gravitas peccati schismatis? Respondetur, esse peccatum gravissimum inter ea, quæ committuntur contra proximum. Ratio est, quia schisma lædit bonum commune præstantissimum, ipsam scilicet unitatem Ecclesiæ, quâ omnia membra, omnésque fideles simul consentiunt, & communicant: sed per schisma hoc bonum situm in tali unitate, & communione destruitur, consequenter est peccatum gravissimum inter ea, quæ contra proximum committuntur, quapropter SS. Patres acriùs invehunt contra schisma, veluti contra scelus nequissimum, eò quia per schisma dilaceretur unitas Ecclesiæ, unde Irenæus *lib. 4. c. 34.* ait, qui scindunt, & separant unitatem Ecclesiæ, eandem, quam Jeroboam pœnam percipiunt à DEO.

Quæritur quartò, an peccatum schismatis gravius sit peccato hæresis? Respondetur cum D. Thoma *2. 2. q. 39. art. 2.* peccatum schismatis ex objecto non esse gravius peccato hæresis, & infidelitatis. Ratio est, quia hæresis adversatur divinæ veritati, cui hæreticus non credit, proinde opponitur ipsi DEO in se: secus schisma tantùm opponitur bono divino; non in se; sed ut participato in bono creato unitatis; quâ membra mystici corporis Ecclesiæ invicem consentiunt sub uno capite, quod est summus Pontifex. Quamobrem licèt schisma adversetur virtuti excellentiori, seu charitati, quia tamen ei non opponitur immediatè secundùm ejus objectum formale, seu bonum divinum in se, sicut eidem adversatur odium DEI; sequitur: quòd schisma non sit peccatum tam grave, sicut hæresis, & infidelitas, cùm hæ opponantur virtuti fidei immediatè secundùm ejus formale objectum, quod est veritas divina. Notat tamen D. Thomas *loc. cit.* posse schisma ratione circumstantiarum, damnique illati esse gravius peccatum, quàm sit hæresis, quia per discissionem ecclesiasticæ unitatis pejora subinde oriuntur damna, quàm ex hæresi. In praxi tamen schisma semper conjungitur hæresi, proinde ex hoc capite est etiam gravius peccatum. 4

Quæritur quintò, an schisma possit ex parte materiæ esse peccatum veniale? Respondetur negativè, adeò ut in schismate non detur parvitas materiæ. Ratio est, quia id, in quo formaliter schisma consistit, est divulsio ab unitate ecclesiæ; proinde semper est aliquod grave, in quacunque materia exerceatur: unde ratione materiæ non videtur posse esse peccatum tantùm veniale, sed solùm fortassis ex imperfecta advertentia intellectûs, & indeliberatione voluntatis. Sicut perjurium, quamvis in quacunque materia committatur, semper est peccatum grave, eò quia ratio formalis perjurij sit DEUS, qui adhibetur ut testis falsi, quod per se semper est aliquid grave; ita quia schisma semper dilacerat unitatem, & communionem corporis mystici Ecclesiæ, versatur circa aliquid grave, proinde ex parte materiæ semper est peccatum grave. 5

Quæritur sextò, an Schismatici non solùm per excommunicationem, quam incurrunt, si sint Prælati inferiores Pontifice, verùm etiam ex vi ipsius peccati schismatis amittant ipso facto potestatem jurisdictionis, adeò ut 6

ut etiam ipse Pontifex, si schismaticus fieret, excideret ipso facto Pontificia potestate? Respondent plures, per peccatum schismatis, & hæresis, sive illud manifestum sit, sive occultum amitti ipso facto potestatem jurisdictionis, & Papalem; adeò ut per sententiam Ecclesiæ non propriâ potestate deponatur Papa hæreticus, vel schismaticus, sed tantùm declaretur, eum jam fuisse à DEO depositum.

7 Ratio, quâ hæc sententia nititur, est, quia qui non est membrum Ecclesiæ, nequit in Ecclesia habere potestatem jurisdictionis præsertim Papalem, ratione cujus est Papa caput Ecclesiæ: siquidem non potest esse caput alicujus corporis, qui non est membrum ejusdem; & cùm hæreticus, & schismaticus ipso facto desinat esse membrum Ecclesiæ; ideò amittit ipso facto potestatem jurisdictionis: hinc Cœlestinus Papa I. *in epist.* ad Clerum Constantinopol. scribit, *Nestorium, & suos Asseclas postquam suas hæreses prædicare cœperunt, non potuisse ullum excommunicare, aut suo loco movere, quia potestatem ad id ampliùs non habuerint.*

8 Verùm hæc sententia in eo patitur difficultatem, quia asserit, etiam per peccatum occultum hæresis, vel schismatis amitti ipso facto potestatem jurisdictionis etiam Papalem: etenim si actiones Schismaticorum, & hæreticorum occultorum essent ipso facto invalidæ, plura sequerentur incommoda: si quis enim bona fide ordinaretur ab hæretico occulto, qui communi omnium fidelium opinione censeretur legitimus Minister, eò quia exteriùs non constaret de illius hæresi; si postea talis Ordinatus promoveretur ad Episcopatum, & consecraretur; hæc secunda actio non esset valida, eò quia promotus ad Episcopatum non fuisset validè ordinatus sacerdos à tali hæretico. Verùm D. Thomas *in 4. dist. 24.* respondet, DEUM in hoc casu per se suppleturum defectum in prærecensitis actionibus.

9 Quamvis hac responsione salventur incommoda; nihilominus putârim esse distinguendum inter Schismaticum, & hæreticum manifestum, & occultum; eò quia manifestus ipso facto potestatem amittit jurisdictionis, non ita occultus, donec menifestus fiat, vel per sententiam Ecclesiæ declaretur schismaticus, & ita sentiunt, qui censent, non omninò desinere membra esse Ecclesiæ eos, qui externa saltem professione fidei, & sacramentorum communicant cum alijs fidelibus: in hac sententia faciliùs vitantur incommoda, quæ sequuntur ex præcedenti, & illi adhærent Waldensis *tom. 1. lib. 2. c. 5.* Joannes Driedo *lib. 4. de script. & dogmat. ecclesiast. c. 2. sentent. 2.* ubi docet, eos tantùm ab Ecclesia separari, qui vel eijciuntur ut excommunicati, vel per se discedunt, & oppugnant Ecclesiam, ut sunt schismatici, & hæretici.

10 Quæritur septimò, an Pontifex possit fieri Schismaticus, si se separet à toto corpore Ecclesiæ; nolitque cum ea communicare, sed velit sibi aliquem novum cœtum congregare? Plures in ea sunt opinione, ut censeant, tunc Pontificem futurum Schismaticum, eò quia scinderet unitatem Ecclesiæ, quam non solùm membra servare tenentur cum capite; sed etiam ipsum caput cum membris totius corporis mystici. Verùm licèt speculativè in data hypothesi, Pontifex futurus esset Schismaticus ex suppositione, quod omnia crederet, quæ de fide credenda sunt; nihilominus tamen moraliter, & in praxi videtur impossibile, posse Pontificem, ita se separare à tota Ecclesia sine hæresi; quia non apparet, qualem novum cœtum posset sibi congregare: etenim si novus hic cœtus constaret ex hominibus non baptizatis, jam eo ipso foret hæreticus; quia solus baptismus est janua, per quam homines ingrediuntur in Ecclesiam, quapropter ait Apostolus: eos qui foris sunt, seu carent baptismo non spectare ad Ecclesiam catholicam. Sin verò Pontifex vellet cœtum illum congregare ex hominibus quidem baptizatis, sed hæreticis approbando eorum errorem, tunc etiam ipse Pontifex esset manifestè hæreticus; quapropter casus videtur moraliter, & in praxi impossibilis.

Quæritur octavò, an Schismaticus generatim sit à nobis vitandus, præsertim in sacramentis recipiendis, & divinis ministerijs exercendis? Respondetur cum distinctione, vel enim quæstio procedit de Schismaticis vitandis, quatenus sunt vinculo excommunicationis obstricti: vel quatenus sunt tantùm purè schismatici, adeò ut nulla excommunicationis sententiâ ipso jure teneantur. Si sermo sit de Schismaticis vitandis, & vinculo excommunicationis obstrictis, certum est, hos in universum esse vitandos, ac proinde teneri nos à consortio eorundem abstinere, nec posse nos sacramenta ab ijsdem suscipere juxta *c. ordinationes 9. q. 1.* Sin autem Schismatici non teneantur sententiâ excommunicationis, quamvis omnes Schismatici sint ipso jure excommunicatione affecti; non tamen sunt à nobis vitandi, ut præcisè excommunicati; quia ob constitutionem Martini V. editam in Concilio Constantiensi usu receptum est, ut duo tantùm excommunicatorum genera teneamur vitare, eos scilicet qui nominatim, & expresse sunt denuntiati: & notorij Clericorum percussores: unde Schismatici, nisi nominatim denuntiati sint, non sunt vitandi in communi convictu civili. 11

Quæritur nonò, an Græci, Armeni, cæterique Orientales, similésque Christiani, qui Romani Pontificis imperium recusant; sint purè Schismatici, vel etiam hæretici? Respondetur, Græcos, & Armenos non convenire inter se, plures enim sunt, qui aliquid contra Romanæ Ecclesiæ sensum profitentur, & credunt; quatenus sentiunt Spiritum S. ex Patre solùm, non verò ex filio procedere; Romanum Pontificem non esse totius Ecclesiæ generalem Pastorem, nec habere jus, & potestatem in universam Ecclesiam. Purgatorium ignem, quo animæ corporibus solutæ ante ingressum 12

gressum in cœlum expiantur à peccatorum reliquijs, non extare. Justorum animas ante generalis judicij diem clarè DEI faciem non intueri. Et hos non solùm esse Schismaticos, verùm etiam hæreticos nulli est dubium; cùm plures profiteantur hæreses. Alios verò esse, qui à Romani Pontificis jurisdictione, & potestate se subtraxerunt, & aliàs in omnibus fidei articulis conveniunt cum Ecclesia latina, & isti sunt purè Shismatici, præsertim cùm separatio à Pontifice non sit totalis, eum enim recognoscunt, ut supremum pastorem totius catholicæ Ecclesiæ; quamvis eidem non obediant in omnibus. Alios esse, qui non solùm non dissentiunt in fidei articulis ab Ecclesia catholica Romana, sed nec etiam à Romano Pontifice, cui se subijciunt, obediunt, & tantùm ritu græco ministrant sacramenta, & conficiunt res sacras; adeò ut non disconveniant à latinis, nisi quoad ritum; & isti propriè non sunt Schismatici, sed tantùm ex ritu græco; & catholici possunt in partibus Orientalibus, eorum sacris interesse, quo pacto classis maritima Venetorum consuevit diebus festis sacris interesse horum græcorum: quamobrem distinguuntur Græci, Armeni, & cæteri Orientales Christiani in tres classes, quarum prima, cùm sit hæresi infecta, comprehendit simul Schismaticos, & hæreticos, qui proinde vitandi sunt à Catholicis. Græci secundæ classis sunt, qui in articulis fidei conveniunt cum latinis, quia non diffitentur Romanum Pontificem esse in Ecclesia Petri Successorem, ac primatum in Ecclesia accepisse à Christo Domino, sed tamen detrectant in omnibus Romano Pontifici parêre, quorum aliqui etiam censent, totam Ecclesiam in generali Synodo coactam majorem habere potestatem in rebus fidei, & in cæteris, quæ ad generalem Ecclesiæ statum pertinent definiendis; quæ fuit opinio Gersonis, & Theologorum Parisiensium. Græci tertiæ classis non sunt schismatici, quia obediunt Romano Pontifici, ut Christi Vicario in omnibus.

Quæritur decimò, quam juris pœnam incurrant, qui ad Ordines ecclesiasticos, & beneficia à Schismaticis promoventur? Respondetur, eos anathemate percuti, & beneficijs obtentis privari, si scienter, & spontè ab eis ordines, & beneficia receperint, quia ordinationes ab hæresiarchis factæ sunt irritæ, ut liquet *ex c. quod à prædecessore 1. h. t.* Quòd verò ordinati à Schismaticis sint etiam privandi beneficijs, & officijs statuit Innocentius III. *in c. fraternitati 2. h. t.* Putant tamen aliqui Schismaticos olim ipso jure non fuisse excommunicatos, sed tantùm excommunicandos, & ordinatos ab ijsdem non fuisse tunc excommunicatos, sed tantùm suspensos ab usu, & functione Ordinis. An verò valeant, quæ publicè à Schismaticis fiunt. Respondetur, si sint circa collationes ordinum, beneficiorum, & alienationes rerum ecclesiasticarum, vel circa alia pertinentia ad jurisdictionem ecclesiasticam, hæc omnia esse irrita, ut habetur *in d. c. 1. h. t.* 13

14 Quæ verò fiunt circa collationem Ordinum, si Schismatici adhibeant omnia substantialia illius sacramenti, quibus utitur Ecclesia catholica, tunc collatio Ordinum est valida, sed ordinatus incurrit irregularitatem, & non habet executionem sine dispensatione, nisi ignoranter fuisset à Schismatico ordinatus, in quo casu potest Episcopus dispensare, ut notat Glossa *in c. fraternitati 2. h. t.* Sin verò deficiant substantialia, tunc sacramentum Ordinis etiam deficit, & ita dicendum de alijs sacramentis, ut à Schismaticis in ecclesia catholica priùs ritè ordinatis validè conferantur, si formam Ecclesiæ observent, & omnia substantiala uno tamen excepto sacramento Pœnitentiæ, quod extra articulum mortis à schismaticis validè non confertur defectu jurisdictionis, à qua Schismaticus ob excommunicationem suspensus est.

TITULUS IX.

De Apostatis, & reiterantibus Baptismum.

Quia Hæretici, & Schismatici incidunt in apostasiam, ideo Pontifex non incongruè præcedentibus titulis de hæreticis, & Schismaticis attexere voluit hunc de Apostatis, cui junguntur etiam iterantes baptismum, eò quia etiam ipsi videantur apostatare: videntur enim quodammodo recedere à priori Baptismo, quasi insufficiente. Cæterum apostasia est gravissimum crimen in ipsum DEUM principaliter tendens. Quinimmo Apostatæ in eo deteriores sunt hæreticis, quia fidem semel in Baptismo susceptam, non in parte ut hæretici, sed in totum deserunt.

SUM-

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Sex capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. PRÆTEREA 1. h. t. Alexander III. statuit ut Clerici, qui relicto habitu suo, & ordine Clericali tanquam laici conversantur in Apostasia, si in crimine comprehensi fuerint, non liberentur per censuram ecclesiasticam. Ex quo textu videntur Judices sæculares, qui manus injiciunt in ejusmodi Apostatas à clericatu, immunes pronunciari à censura excommunicationis. Contra quod tamen objicit Glossa c. si verò aliquis de sent. excommun. sed respondet eadem Glossa, id intelligi de illis, qui licèt tonsuram, aut habitum aliquando non portent, alias tamen clericaliter se habent. Alij etiam censent, præsentem decretalem procedere de illis, qui tanquam laici per omnia se habent, vel si post trinam præviam monitionem non se correxerint, tunc nullo privilegio ecclesiastico gaudent, c. in audientiam c. si contingit de sent. excommun. secus capientes illos incurrunt excommunicationem, sed ecclesia non præcipit eos liberari.

C. EX LITTERARUM 2. h. t. Idem Pont. rescribit, quòd si aliquis Acolythus in minori ætate ministravit sacerdoti rebaptizanti, si peccatum sit occultum, possit promoveri ad superiores Ordines, dummodo agat pœnitentiam de peccato: sin verò peccatum sit publicum, non possit promoveri, nisi fiat Religiosus, & in favorem Religionis cum ipso dispensetur. Hinc notat Glossa, minorem ætatem non excusare in totum, sed ut mitiùs quis puniatur. c. pueris de delict. pueror. Rursus irregularitatem, quæ consurgit ex proprio delicto, non tolli per ingressum Religionis, sed cum eo debere dispensari in favorem Religionis c. 1. de eo qui fur. ord. recip. Verùm ea irregularitas, quæ non oritur ex delicto proprio, tunc tollitur, & sine dispensatione potest ordinari, sed non ad dignitatem c. 1. de fil. Presbyt. Ex quo liquet, per ingressum Religionis, non tolli irregularitatem ortam ex proprio delicto; sed eam tantùm tolli, quæ oritur ex culpa aliena.

C. TUÆ FRATERNITATI 3. h. t. Rescribit Innocentius III. Clericos de apostasia infamatos ob clericalem habitum dimissum, vel objectum esse coërcendos, donec, si alia probatio deficiat, ad infamiam abolendam, purgationem canonicam exhibuerint. Unde clerici, qui habitum clericalem dimiserint, non sunt relinquendi in habitu sæculari, sed censuris coërcendi, ut si defecerint probatione, canonicè se purgent. Ibi notat Glossa, hunc textum esse intelligendum de clerico in sacris constituto, vel Religioso, qui in Religione approbata emisit solemnia vota c. penult. de Regul. siquidem Clerici in minoribus tantùm constituti, possunt etiam in totum renunciare Ordini clericali, & si velint etiam nubere c. ult. de vita, & honest. cler. c. 10. de clerico conjug. proinde si habitum clericalem dimittat, non est cogendus censuris ecclesiasticis ad reassumendum habitum, & se purgandum. Religiosus itidem antequam solemnem emittat professionem, quamdiu est Novitius, potest è Religione egredi, & habitum dimittere, quia tantùm est in Religione ad probandum institutum absque ulla obligatione profitendi.

C. QUIDAM SICUT 4. h. t. Ex Concilio Generali statuitur, ut qui voluntariè sunt Baptizati, si deinde ad priores ritus, & superstitiones revertantur, sint per Prælatos ecclesiasticos coërcendi. Innocentius III. statuit, ut per Prælatos ecclesiarum coërceantur recens voluntariè baptizati ut omninò abstineant à ritibus antiquis, quibus Christianæ religionis decorem confundunt. Cùm enim maledictus sit homo, qui terram duabus vijs ingreditur, & indui veste non debeat lino, lanâque contexta districtè præcipit, ut involuntariè baptizatus omninò compescatur observantia veteris ritus; ut quos Christianæ Religionis liberæ voluntatis arbitrium obtulit, salutiferæ coactionis necessitas in ejus observatione conservet.

C. A NOBIS 5. h. t. Declarat Honorius III. posse si congruum visum fuerit, Apostatas, qui dimisso habitu detinentur in carcere, & nec minis, nec blanditijs adduci possint, ut habitum reassumant sub graviori, & arctiori custodia reserari, ut miseram vitam ducant, donec à suæ præsumptionis nequitia resipiscant. Ubi notat Glossa, hunc etiam textum esse intelligendum de professis, & de Clericis in sacris. Cæterum ex hoc textu colligitur, Apostatas posse in carcere detineri, donec resipiscant, si enim eos pœnituerit, exercetur cum ijsdem misericordia.

C. CONSULTATIONI 6. h. t. Consultus idem Pont. quid agendum cum Monacho, qui sacrum Ordinem in apostasia recipit, respondet Pontifex, Monachum in Apostasia ordinatum, quamvis deinde fuerit Abbati reconciliatus, & pœnitentiam egerit, non tamen posse ministrare in illo ordine suscepto in apostasia sine dispensatione summi Pontificis. Ex quo textu colligitur, dispensare, ut Monachus ordinatus in apostasia ministret in tali ordine suscepto esse reservatum Papæ c. excommunicamus de hæret. Notandum tamen est Apostasiam non convenire Novitijs, quia hic potest exire è novitiatu absque ullo peccato, nisi ex prava aliqua intentione exeat. Immo sunt, qui censeant, nec professum esse propriè apostatam, si deserto monasterio procul, & diu evagetur, nisi animum redeundi ad religionem omninò deposuerit, & id factis demonstret. Cæterum talis Religiosus professus, ut fugi-

fugitivus è suo monasterio sine licentia sui Abbatis puniri potest. Rursus qui in subversionem fidei ordinantur ab hæreticis, non possunt in iisdem ordinibus susceptis ministrare c. convenientibus 1. q. 7. *Sin verò Regularis transiret ad aliam religionem, & ibi ordinaretur, posset sine dispensatione ministrare in ordine suscepto* c. ex parte de tempor. Ordin. *quia tunc non fuit ordinatus in Apostasia.*

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

De Apostasia quid, & quotuplex sit, & quæ pœna eidem infligendæ.

1 Postasia vox est græca, quæ latinè idem significat, ac desertionem, adeò ut Apostata idem sit, ac desertor, vel transfuga *l. desertorem ff. de re milit.* is enim, qui à suo Duce ad hostes transfugit, desertor dicitur; ita etiam qui à Christianis ad Ethnicos, Judæos, & Saracenos se confert: unde vox hæc Apostata græca est, idémque sonat, quod apud latinos desertor, ut notat S. Augustinus *lib. 20. de civit. DEI c. 19.* ubi Apostatam vocat *Refugam.* Hebræi Apostatam etiam vocant *Belial*, ut notat Raymundus *tractat. de apostasia c. 1. per tot.* & Suarez *de fide disp. 16. sect. 5.* Species Apostasiæ tres sunt juxta præsens institutum. Prima dicitur apostasia perfidiæ, éstque desertio fidei catholicæ, & de hac specie agitur *in c. quidquam 4. h. t.* Secunda species dicitur apostasia inobedientiæ, & tunc habetur, quando quis præceptis suorum Prælatorum parêre penitus detrectat, & à religioso statu semel inito per professionem, aut substantialia religionis vota deficit; ut etiam si quis DEI præceptis, & sacris Ecclesiæ canonibus ex superbia, & contemptu nolit obedire *c. 1. causa 3. q. 4. c. 2. de majorit. & obedient.* ut notat Farinacius *tractat. de hæres. q. 183. §. 5. num. 54.* Tertia species habetur per defectionem à clericali statu per matrimonium, militiam, vel dimissionem habitûs clericalis. De hisce apostasiæ speciebus fusè agit Ricciulus *lib. 7. de jure person. per tot.*

2 Apostasia à fide species est infidelitatis, & tunc contingit, cùm quis à fide christiana omninò deficiens transit ad judaismum, vel paganismum, ut desumitur *ex c. non potest 2. q. 7. c. contra de hæret. lib. 6.* ubi Apostatæ dicuntur, qui à fide catholica ad ritus judaicos, vel sacrificia transeunt Paganorum, & hi dicuntur violatæ religionis Rei *l. 3. C. Theodor. de Apostat.* ut notat Farinacius *de hæres. q. 183. §. 2. n. 13.* Ad apostasiam à fide duo requiruntur. Primò omnimodus à fide recessus, quia si vir catholicus recedat ab uno, vel pluribus fidei articulis; si in reliquis fidem retineat, propriè non dicitur Apostata, sed hæreticus, ut notat Royas *de hæret. p. 1. n. 486.* hoc enim est discrimen inter Apostatam, & hæreticum, quia ille totus recedit à fide, hic verò nonnisi in parte. Unde licèt omnis Apostata sit etiam hæreticus, non ita, qui in hæresin labitur propriè Apostata dicitur. Hinc hæreticus *Joan. 10.* dicitur fur, & latro, eò quia è verbo Domini aliquid intercipit, quia non credit in omnibus verbis Domini; sed tantùm in aliquibus: Apostata verò dicitur plus quàm fur, eò quia totum surripiat. Secundò ad apostasiam requiritur, ut recessus sit à fide catholica, qui enim ab improba aliqua secta ad aliam approbatam se transferret, veluti è paganismo ad judaismum, Machometismum, Apostata non diceretur, ut notat Julius Clarus *in praxi crimin. §. fin. q. 7. n. 4.* quia cum talis nunquam per baptismum fuerit Ecclesiam ingressus, neque christianæ militiæ nomen dederit, nulla suppetit ratio; cur desertor fidei dici debeat *argu. l. 4. §. idémque l. manumissiones ff. de justit. & jur. l. decem ff. de V. O.*

Verùm si quis sit recèns baptizatus, sed non sub debita forma, tunc si ipse ignorans defectum baptismi à fide recedat, & solùm post recessum nullitas baptismi detegatur, tunc Apostata esset dicendus, & ut talis etiam puniendus, ut notat Ricciulus *de jur. person. lib. 6. c. 3.* Ratio est, quia tametsi hic baptizatus non esset, baptismo fluminis, erat nihilominus baptizatus baptismo flaminis, & si decessisset statim post susceptum talem baptismum sub forma indebita, adhuc fuisset æternam consecutus salutem, ut habetur *in c. fin. V. nullus de pœnit. dist. 7. c. debitum de baptismo c. 2. de Presbyter. non baptizat.* unde quoad effectum baptismi nil differt ab eo, qui juxta Ecclesiæ ritum baptismum accepit. Vel sciebat se baptizatum non esse, nec curavit baptizari, & nihilominus voluit ab omnibus haberi pro baptizato, & tunc quamvis in foro poli, seu conscientiæ Apostata non esset; talis tamen in foro fori, seu exteriori judicandus esset; ac pœnis plectendus, quibus Apostatæ puniuntur: ratio est, quia cùm exteriùs se ut Christianum gesserit, & ut talis voluerit à cæteris haberi, ideo in foro exteriori judicandus esset ex illa exteriori apparentia, proinde habendus ut Apostata, ut rectè notat Ricciulus *l. 6. c. 3. n. 5.* quilibet enim judicandus est juxta habitum, quem defert *l. item 15. §. si quis virginem ff. de injuriis c. in audientia de sentent.* 3

ex-

excommun. c. si quis eod. tit. in 6. Tum quia qui juxta habitum vult haberi ut Christianus, tenetur christianorum legibus subijci *arg. l. Judai C. de Judæis.*

4 Tum quia qui vult commodum Christiani nominis experiri, tenetur etiam incommoda subire, quibus obnoxij sunt, qui à Christiano nomine deficiunt; juxta enim vulgatum effatum sentiens commodum, debet, & incommodum sentire *l. secundum ff. de R. J. c. charitatem 12. q. 5.* Tum quia hæreticus reputatur, non solùm, qui cum verè esset Catholicus, postea desciscit à fide catholica: verùm etiam, qui tanquam catholicus vult haberi, si ab eadem fide deficiat *argu. l. 1. C. si minor se majorem*, ut notat Simancha *de cathol. tit. 31. n. 5.* ratio est, quia in hac parte plus dicitur operari opinio, & hominum æstimatio, quàm ipsa veritas *c. fin. de Presbyter. non baptizat.*

5 Quòd si Catholicus transiret ad judaismum, adhuc diceretur Apostata, ut notat Farinacius *de hæres. q. 178. n. 136.* tametsi ritus tantùm observaret judaicos, quia non verbis tantùm; sed etiam factis DEUS negatur *c. existimant. 14. 11. q. 1.* quinimmo facta potentiora sunt ad explicandum animum, quàm ipsa verba *l. si. tamen 48. §. ei qui ff. de ædilit. edict.* ut notat Castillo *lib. 3. controverf. c. 117. num. 17.* Hinc convictus de ritibus judaicis procul dubio damnandus esset ut Apostata; tametsi negaret, se intentionem habuisse judaizandi *c. filij. c. contra de hæret. in 6.* ut notat Farinacius *de hæret. q. 178. n. 139.* Verùm in tali casu consultiùs foret, ut censet, Simancha *de fid. cathol. tit. 65. n. 56.* Reum subijcere torturæ super sua intentione, præsertim si cæremoniæ à Reo factæ dubiæ sint, cujusmodi sunt jejunia: secus si cæremoniæ essent apertè ex natura sua reprobatæ, ut circumcisio, celebratio paschæ Judæorum, & alia id genus, quæ nunc ità mala sunt, ut non possint interpretari in bonam partem; tunc enim puniendus esset ut Apostata, quia in quolibet facto attenditur ejus natura *l. si unus 27. §. pact. ff. de pact.* hinc Lactantius Firmianus *lib. 3. de divin instit. c. 15.* rectè ait: *Nihil interest, quo animo facias, quod fecisse vitiosum est, quia facta cernuntur, animus non videtur.*

6 Verùm id quod asseritur, Apostatas esse puniendos videtur difficultatem pati, quia Patres Concilij Lateranensis in *c. quidam 4. h. t.* tantùm statuunt, Apostatas à fide catholica cogendos esse ritus alterius religionis deserere, & fidem catholicam servare, & custodire; nec ullam ibi Patres pœnam sanciunt contra fideles lapsos in apostasiam; proinde non videntur Apostatæ puniendi, sed tantùm cogendi ad observantiam catholicæ religionis. Sed contra quia tametsi Patres Concilij Lateranensis nullam *in d. c. quidam 4. h. t.* injungant pœnam fidei catholicæ desertoribus, & ritus judaicos, seu paganicos sectantibus; non propterea negârunt, eos debitis pœnis jure statutis puniendos esse, non enim ex eo, quòd quis aliquid reticet, censendus est illud idem negare. Tum quia Patres eo ipso, quòd sanxerunt, tales Apostatas cogendos esse per judices ecclesiasticos ritus abjurare judaicos, satis clarè supponunt, debitis pœnis per sacros canones veteres, & novos statutis esse plectendos, & adigendos ad catholicam religionem, quam semel professi fuerunt, custodire. Quamobrem licitum nunquam est fidelibus christianis postquam à judaica perfidia ad fidem catholicam perveniunt, veteres ritus colere, nec ad pristinam superstitionem redire.

Quid verò dicendum de illo, qui coactè, 7
& per vim fidem catholicam abnegavit; vel invitus Idolis sacrificavit, animo tamen fidem retinuit. Respondetur, quòd si coactio est absoluta, adeò ut Christianus omnino renuens, & inuitus ligatis manibus, & pedibus circumcidatur, vel adhibitâ violentiâ ejus genua flectantur coram idolis, tunc nullo modo censendus est Apostata, nec ut talis puniendus *c. Presbyteros 31. 50. dist. c. constat. q. 1.* ut notat Simancha *tit. 27. n. 19.* Ratio est, quia tunc ob sibi impositam violentiam pati potiùs, quàm agere videtur *c. sacris de his, quæ vi*, & hæc ratio est, cur pœnam non mereatur *l. fœdissimam C. ad leg. Jul. de adult.* Quòd si vis illata non fuerit absoluta, sed tantùm conditionalis, tametsi gravis fuerit, tunc nec censendus est Apostata, si revera animo non ita sentiat, & immunis sit à pertinaci errore, quo posset separari à communione fidelium *c. non solum 85. 11. q. 3.* ut notat Ricciulus *lib. 6. c. fin.* non tamen excusatur à peccato lethali, cùm teneatur potiùs mortem subire, quàm fidem exteriùs abnegare. Tum quia quamvis coactè neget fidem, revera tamen eam negat, cùm voluntas licèt coacta, revera voluntas sit *c. majores. §. final de baptis. l. si. patri. ff. de ritu. nupt.*

Tum quia licèt nolit, corde Christum negare, revera tamen in opere, & exteriùs eligit 8
illum potiùs negare, quàm pœnam subire: & quia Ecclesia non judicat de ijs, quæ quis animo meditatur, sed de ijs, quæ exteriùs, & sensibiliter quis operatur; ideò puniendus esset in foro exteriori: hinc *in can. 2. Apostol.* habetur, *si Clericus ob metum Judæi, græci, vel hæretici negaverit nomen Christi, ejciatur; si nomen clerici deponatur, sed post pœnitentiam ut laicus suscipiatur.* Et in Concilio Ancyrano *can. 4.* habetur. *De his, qui per vim imolârunt, & cœnam sumpserunt cum Idolis, quicunque habitu meliore profecti sunt, & veste pretiosiore accubuerunt, annum audiant, triennium subijciantur, biennio tamen oratione tantùm communicent, postea in integrum restituantur.* Hinc S. Basilius ad Amphylochium *c. 80.* ait: *Qui in Barbarorum incursione fidem in Christum violârunt factis sacramentis Gentilibus, & quibusdam nefarijs, quæ Idolis magicis oblata sunt, ab eis gustatis, ij secundùm leges à Patribus jam editas, & canones dispensentur.*

Apostasia igitur à fide dupliciter conside- 9
rari potest, nimirum in ordine ad terminum *à quo*, quatenus est discessus à vera fide, & sic dis-

differt ab hæresi non essentialiter, sed ut majus à minore: quia Apostata dicitur, qui Christum, fidémque christianam, quam susceperit omninò, & totaliter abnegat; hæreticus verò, qui unum tantùm, vel plures, non verò omnes fidei articulos abnegat, eò quia adhuc plures fidei articulos teneat; quapropter minus recedit à fide catholica hæreticus, quàm Apostata. Secundò potest apostasia considerari in ordine ad terminum *ad quem*, & tunc spectat, vel ad judaismum, vel ad Paganismum, vel Atheismum, quæ sunt differentes species infidelitatis, & tunc apostasia à fide licèt sit etiam species infidelitatis; non tamen essentialiter distincta ab hæresi, sed solùm accidentaliter secundùm magis, & minus: siquidem Apostata revera est etiam hæreticus, à quo tantùm distinguitur, quia hæreticus tantùm ex parte deficit à fide catholica, quatenus unum, vel aliquos; non verò omnes negat fidei articulos. Apostata verò in totum recedit à fide, quam totaliter deserit, major autem, vel minor recessus à fide, quam quis semel est professus, speciem non mutat: neque obstat, quòd Apostata fiat Paganus, vel Judæus, quia inde non cessat esse hæreticus, cum contradicat fidei catholicæ, quam antea confessus fuerat; & in hoc etiam differt à Pagano, vel gentili, quia hic negat fidem Christianam, quam antea nullo modo susceperat; à Judæo verò differt, quia Judæus contradicit fidei christianæ, quam in typis, umbris, & figuris antea receperat, ac tenuerat, non verò re ipsa, hinc D. Thomas 2. 2. *q. 10. art. 5.* docet, tres tantùm esse species infidelitatis, paganismum, judaismum, & hæresin, eò quia omnis Apostata à fide re ipsa est etiam hæreticus, licèt non omnis hæreticus sit Apostata propriè, quia Apostata propriè dicitur, qui christianam fidem, quam antea susceperat, omnino abnegat: hæreticus verò, qui non omnino, sed solùm quoad unum, vel alterum, aut alios articulos à fide recedit.

10 Quod verò ad pœnas attinet in Apostatas jure decretas. Certum est, ea execratione tales Desertores primis Ecclesiæ sæculis habitos fuisse, ut D. Basilius ad Amphylochium *c.* 1. asseruerit: baptizatos ab Apostatis esse iterum baptizandos, quinimò illis etiam in mortis articulo venia negabatur, ut refertur *in l. 3. C. de Apostatis.* Verùm Nicena Synodus concessit postea Apostatis pœnitentiam, & Syricius Papa *epist.* 1. ad Himer. Teraconensem Episcopum *c. 3.* nullum Apostatis pœnitentiæ tempus præscripsit, sed toto vitæ decursu posse pœnitentiam agere; & voluit arceri à sacra communione, præterquàm in articulo mortis. Puniuntur autem Apostatæ pœnis hæreticorum *c. contra de hæreticis in 6.* & quia pœna capitis in hæreticos sancita fuit *l. Manichæos l. Ariani C. de hæret.* eadem pœna etiam statuitur in Apostatas *l. 5. C. de Apostat.* Ut etiam bonorum præscriptio, seu confiscatio à die commissi criminis *c. cum secundum de hæret. in 6.* ut notat Sylvester *V. hæresis* 1. *n.* 1.

Rursus Apostatæ incurrunt excommunicationem majorem reservatam in Bulla cœnæ, ut habetur *in c. ad abolendam de hæret. in 6.* & notat Sanchez *lib. 2. moral. c. 9.* Incurrunt etiam Apostatæ irregularitatem *ex c. saluberrimum. c. convenientibus 1. q. 7.* ut etiam infamiam juris, quæ etiam extenditur ad eorum filios usque ad secundam generationem ex linea paterna, & usque ad primam ex materna *c. statutum* 15. *de hæret. in 6.* Hinc spoliantur etiam omni dignitate *l. 1. C. de Apostatis,* ut etiam utraque factione testamenti *l. 1. & 2. C. theod. eod. tit.* Immo contra Apostatas in tribunalibus S. inquisitionis eodem modo proceditur, ac contra hæreticos, concessâ eis pœnitentiâ revertentibus ad fidem catholicam; & injunctâ pœnitentiâ: datur vel tempus congrui in carcere cum habitu *c. excommunicamus §. 1. de hæret.* quòd si relabantur in Apostasiam, traduntur puniendi brachio sæculari. 11

§. II.

De Apostasia ab Ordine clericali, & religione, ejúsque pœnis.

Apostasia à clericatu est, cùm quis à statu clericali, seu sacro Ordine, quem ab Episcopo susceperat, & in ejus manu votum continentiæ ediderat, ad statum transit conjugis, vel laicalis conversationis dimisso propria authoritate, & temeritate habitu clericali, ut desumitur ex *c. ult. de vit. & honest. Cleric.* & notant Sylvester *V. Apostasia q. 2. n. 5.* Hostiensis *in c. quidam 4. n. 2. h. t.* & *c. præterea r. h. t.* ubi Alexander III. statuit, ut clerici, qui relicto habitu, & ordine clericali tanquam laici in apostasia conversantur, si in crimine sint deprehensi, non liberentur per censuram ecclesiasticam: ubi notat Glossa, quòd si prædicti Apostatæ fuerint ter admoniti, & non se corrrexerint, nullo gaudeant privilegio ecclesiastico juxta *c. in audientiam, c. si contingit de sent. excommun.* Clerici omnes tam in sacris, quàm in minoribus Ordinibus constituti, dummodo perseverent in clericali statu plenè, & integrè gaudent privilegio fori, nisi ob patrata crimina illo priventur, ut habetur in *c. 2. de for. compet.* quia omnes clerici speciali titulo sunt DEO mancipati, ac de illius familia ob divinum cultum, cui sunt addicti. Tametsi inter ipsos clericos adsit discrimen quoad consecrationem majorem, vel minorem, seu majus, vel minus sacrum ministerium; id tamen non sufficit, ut inde evincatur, quosdam magis exemptos fuisse ex vi juris divini, & quosdam minus; quia magis, & minus speciem non variant, & omnes sunt divino cultui addicti; dummodo perseverent in statu clericali. 1

Hinc etiam initiati prima tonsura ad collegium pertinent ecclesiasticum, & à fortiori initiati quatuor minoribus ordinibus: neque obstat, quòd prima tonsura non sit propriè ordo, sed tantùm dispositio ad ordines, & quæ- 2

dam

dum inchoatio, quia licèt id verum sit, nihilominus in favorabilibus initiati prima tonsura comprehenduntur nomine clericorum, & gaudent integrè privilegio fori, idque intuitu status clericalis; dummodo in illo perseverent, ut dignoscatur discrimen inter clericos initiatos majoribus, vel minoribus ordinibus: quia tametsi in omnibus clericis commune sit, ut indelebilem accipiant characterem, attamen quoad perseverantiam in statu clericali, initiati ordinibus sacris stabilitatem inducunt, & non possunt ab eodem statu retrocedere; sed adiguntur in eodem manere; adeò ut si statum illum deserant, compellantur habitum reassumere, ut habetur *in c. tuæ fraternitati 3. h. t.* ubi Innocentius III. statuit, ut clerici infamati de Apostasia propter abjectum habitum clericalem sint coërcendi, donec si alia probatio deficiat, ad infamiam abolendam purgationem canonicam adhibeant.

3 Secus clerici minoribus tantùm Ordinibus initiati liberè possunt statui clericali renuntiare; séque negotijs sæcularibus immiscere, vel etiam matrimonium contrahere, idque etiam propria authoritate; si tamen clericus sit omni beneficio destitutus, quia liberam habet ad nuptias, vel statum sæcularem transeundi facultatem, & potest renuntiare statui clericali ipso facto abijciendo habitum, & tonsuram; neque potest Clericus minoribus tantùm initiatus ordinibus compelli ad reassumendum habitum clericalem, ut desumitur ex *c. Joannes 7. de cleric. conjug.* Secus si obtinuerit beneficium ecclesiasticum, & eo retento uxorem ducat, vel ad statum laicorum se conferat propria authoritate dimisso habitu clericali, Apostata esset censendus: quia ratione beneficij tenetur clericus etiam minoribus tantùm ordinibus initiatus habitum, & tonsuram ferre, & ad id potest etiam adigi.

4 Hinc clerici minoribus ordinibus initiati tamdiu clericali privilegio gaudent, quamdiu ecclesiasticis ministerijs sunt addicti, seu perseverant in statu clericali, cujus perseverantiæ duos modos distinguit Concilium Tridentinum *sess. 23. de reform. c. 6.* quorum primum est, si clericus in minoribus initiatus beneficium habeat ecclesiasticum, quia tunc clericus præsumitur velle perseverare in statu clericali, ut justè beneficium retinere possit, & ejus fructus percipere, ut habetur *in c. commissa 35. §. cæterum de elect. in 6.* siquidem beneficium suaptè natura perpetuitatem denotat *c. Sanctorum 70. dist. c. unic. de capell. monach. lib. 6.* Non tamen nomine beneficij pensio clericalis comprehenditur, ut declaravit sacra Congregatio Cardinalium, cui declarationi esse in praxi standum, notat Garzia *de benefic.* quamvis in puncto juris non immeritò de veritate hujus sententiæ dubitet Suarez contra Regem Angliæ *c. 27. n. 11.* Secundus modus est, si clericus minoribus initiatus tonsuram, & habitum clericalem deferat, & ad inserviendum alicui ecclesiæ sit per Episcopum destinatus, vel ex ejus licentia disponatur ad servitium clericale.

Cùm igitur privilegium fori competat clericis primâ tonsurâ, vel etiam ordinibus minoribus initiatis, si perseverent in statu clericali, quæ perseverantia dignoscitur præsertim ex delatione tonsuræ, & habitus clericalis, ideo, qui dimisso habitu, & abjecto statu clericali uxorem ducit, vel ut laicus inter laicos conversatur, indignum se constituit talis privilegij fori, quia ut notat Pontifex in *c. in audientia de sentent. excommun.* frustra ab ecclesia privilegium fori petit, qui contra ecclesiam peccat, contemnitque statum clericalem contra sacros canones prohibentes clericis induere vestes laicales. Quia in jure non reperitur certus, & determinatus habitus, quem ipsi clerici de necessitate teneantur induere, & deferre; ideo illæ vestes dicuntur clericis congruere, quæ à communi usu, & consuetudine Provinciæ non abhorrent, ut notat Glossa *in c. penult. V. deaurat. de vit. & honest. cleric.* & Covarruvias *pract. c. 31. n. 7.* siquidem circa vestium usum religionis consuetudo, vel maximè attendenda est, ita tamen ut vestis clericalis modestiam prodat, & religiosam compositionem, qualis clericum decet, abhorreátque à luxu, & vanitate. 5

Quòd si dicas, exemptionem clericorum à jurisdictione sæculari provenire à jure divino, & tale privilegium fori concessum esse in favorem totius status clericalis; proinde non posse à clericis eidem renuntiari; quamvis ipse clericus expressè consentiat in judicem sæcularem, ut ab eo judicetur, & puniatur; consequenter, neque posse judicem sæcularem condemnare clericum dimittentem habitum, & primam tonsuram; quia si non potest expressè in eum consentire, multò minus poterit ejus jurisdictionem prorogare, dimittendo facto ipso habitum clericalem. 6

Contra est, quia exemptio clericorum à jurisdictione sæculari quoad causas criminales, & civiles temporales est juris positivi, proinde in certis casibus per sacros canones denegatur clericis privilegium fori, ut clerico assassinio *c. 1. de homicid. lib. 6.* Clerico joculatori post trinam monitionem *c. 1. de vit. & honest. cleric. lib. 6.* unde rectè clericus non deferens habitum clericalem, nec primam tonsuram privatur privilegio fori; proinde judex sæcularis est tunc capax in eum sententiam ferre. Ad id, quod dicebatur privilegium fori esse concessum in favorem totius status clericalis, & non posse clericum eidem renuntiare, id verum est, dummodo Clericus perseveret in statu clericali, cui persona particularis non potest derogare; non ita si dimittat habitum, & renuntiet statui clericali, quia tunc non punitur à Judice sæculari ut clericus, sed ut laicus. Eo ipso quòd Clericus dimittit habitum clericalem, & tonsuram transit de statu clericali ad laicalem, & Judex sæcularis non cognoscit de ejus causis criminalibus virtute proroga- 7

rogationis tacitæ, vel expressæ, quæ nulla hoc in casu datur: sed quia in pœnam desertionis status clericalis privatur privilegio fori, quod ratione status clericalis illi competeret.

8 Pœnæ jure sancitæ in Apostatas ab Ordine clericali sunt. Primò ipsa excommunicatio non quidem lata, sed ferenda, ut notat Abbas in *c. præterea 1. n. 3. h. t.* Secunda pœna est infamia, quam ipso facto incurrit durante apostasia, & ratione hujus pœnæ arcetur ab accusando, vel testimonio ferendo; neque admitti potest ad dignitatem, vel officium, ut notat Menoch. *de arbit. judic. casu 14. n. 48.* Tertiò, si Clericus Apostata dimisso habitu clericali, tametsi tonsuram deferat, si habitum non ressumat, perdit privilegium Ordinis clericalis, adeò ut ipsum percutiens non incidat in canonem, *si quis suadente 29. causa 17. q. 4.* non ita privilegium fori, ut desumitur *ex d. c. præterea 1. h. t.* quia cùm ecclesiam contempserit, æquum est, ut ab Ecclesia etiam contemnetur, adeò ut si captus fuerit, Ecclesia, eum non liberet per ecclesiasticam censuram jure latam in capientes, & percutientes clericos, ut notat Abbas *in d. c. præterea 1. n. 5. h. t.* Sin verò Clerici Apostatæ deposito habito clericali post monitionem ab Episcopo ipsis factam redire noluerint ad statum clericalem; tunc nullo ampliùs gaudent clericali privilegio, ut desumitur *ex c. in audientia 25. de sent. excommun.* ut notat Farinacius *tractat. de hæres. q. 183. §. 9.* Non tamen desunt, qui putent, id tantùm procedere de clerico in sacris constituto; si enim hic à statu clericali recedat, & monitus ab Episcopo perseveret in Apostasia, habeatúrque incorrigibilis, destituitur omni privilegio clericali, etiam fori, ut notat Hostiensis *in d. c. præterea 1. col. 1. §. Tertij dicunt h. t.* ubi etiam addit, hoc procedere de clerico deprehenso in delictis enormibus. Hinc contra Clericos infamatos de apostasia ita procedi debet, ut priùs coërcendi sint, donec se purgaverint; non quòd debeant compelli ad reassumendum habitum, donec se purgaverint, quia inde notarentur quadam infamia, si deberent reassumere habitum, quem postea secutâ purgatione deberent iterum deponere; sed quia compelli debent ad reassumendum habitum clericalem, vel ad se purgandum de infamia, & deficiente probatione, statuitur eis terminus ad se purgandum; quòd si purgationem hanc non præstiterint, habentur pro convictis, & compelluntur reassumere habitum: quod procedit de initiatis sacris Ordinibus, quia istis ad sæculum non patet ampliùs aditus.

9 Quòd si Apostatæ, qui dimisso habitu detinentur in carcere, nec minis, nec blanditijs adduci possint, ut habitum reassumant, quem abjecerunt, si ita consultius visum fuerit sub graviori custodia, ac duriore carcere puniri possunt, ut desumitur ex *c. à nobis 5. h. t.* ubi Honorius Papa consultus ab Archiepiscopo Turonensi, quid agendum cum Apostatis in custodia retentis, si nec minis, nec blanditijs induci possint ad abjectum habitum assumendum; rescripsit Pontifex, quòd possit illos sub gravi custodia carcerare: ex quo textu deducitur Judici ecclesiastico inesse potestatem injungendi pœnam carceris; tametsi carcer deputatus potiùs sit ad custodiam, quàm ad pœnam *l. aut damnum 8. §. solent. ff. de pœn.* nihilominus jure canonico carcer servire etiam potest non solùm ad custodiam, verùm etiam ad pœnam, ut habetur in *c. quamvis 3. de pœn. in 6.* & etiam notat Abbas *in d. c. à nobis 5. n. 2. h. t.* Hinc potest Clericus in pœnam suæ pertinaciæ detrudi in arctiorem carcerem, ut in illo pane doloris, & angustiæ, & potu lachrymarum sustentetur, ut habetur in *c. novimus 27. in fin. de V. S.* Non tamen debet carcer ita esse durus, ut Clericus in illo detentus ob miserias, quas patitur, mortis incurrat periculum, alioquin judex ecclesiasticus fieret irregularis.

Apostasia à religione est criminosa, & mortifera recessio à religiosi Ordinis instituto sine proposito revertendi: adeò ut Apostata non sit, qui de licentia sui Prælati egreditur, vel ab Ordinis observantiis liberatur, neque qui secundùm canones ad Episcopalem dignitatem transfertur. Hinc ad Apostasiam à religione duo requiruntur. Primò, ut quis absque licentia sui Prælati à suo religioso Ordine, quem professus est, discesserit. Secundò, ut ab omni religioso instituto, seu Ordine propria authoritate, & temeritate recesserit: qui enim ab uno ordine religioso, in quo solemnem emisit professionem sine Prælati licentia, ac propterea illicitè ad alium transiret ordinem religiosum, quantumvis laicorum; non proinde esset Apostata, eò quia non desereret omnem ordinem religiosum, sed tantùm unum mutaret in alium: ad apostasiam à religione requiritur, ut Apostata religionem, quam professus est, omninò deserat, absque animo transeundi ad alium religiosum ordinem, & cum proposito non ampliùs revertendi ad religiosum Ordinem: alioquin si quis tantùm ad tempus, & solùm vagandi causa suam religionem desereret sine licentia sui Prælati, cum animo tamen post unum, vel alterum mensem redeundi, is propriè Apostata non esset, sed tantùm fugitivus. 10

Id enim interest discriminis inter Apostatam, & fugitivum, quia licèt uterque sine licentia superioris deserat Ordinem suum religiosum; Apostata tamen discedit cum proposito nunquam ampliùs ad statum religiosum redeundi, fugitivus verò discedit cum intentione redeundi ad suum religiosum Ordinem non post multum temporis. 11

Cæterum sive qui sine licentia sui Prælati religionem deserit cum proposito nunquam ad illam redeundi, habitum religiosum retineat, sive illum omninò abijciat, adhuc verus Apostata censendus est, quia habitus non facit Monachum, & apostasia quoad substantiam consistit in temerario, & illicito recessu à regula Ordinis, seu à religioso instituto, quod pro- 12

professus fuerat, & cum animo ampliùs non revertendi, quòd postea habitum religiosum abijciat, vel non; id non pertinet ad substantiam religionis, nec apostasiæ; sed per accidens se habet, unde ad crimen apostasiæ nil refert, utrum quis habitum religiosum abijciat, nec ne; quia cùm habitus Monachum non faciat, non est necesse, ut Apostata habitum suum religiosum exuat, & abijciat, ut notant Cajetanus *2. 2. q. 12. art. 1.* Valentia *tom. 3. disp. 1. q. 12. p. 1.* Sylvius *2. 2. q. 12. art. 1. q. 2. conclus. 2.* Episcopus tamen regularis, si renuntiet Episcopatui, & maneat in sæculo, nec velit ad pristinum suum ordinem religiosum redire, non est Apostata; ratio est, quia per assumptionem ad Episcopatum fuit exemptus ex dispensatione Papæ à jugo religionis; quæ dispensatio non cessat, tametsi postea renuntiet Episcopatui: ratio est, quia dispensatio est annexa dignitati, seu characteri Episcopali, qui cùm sit indelebilis, perseverat etiam post renuntiationem.

13 Quòd si Episcopus Regularis propter culpam deponeretur ab Episcopatu, sententia perquam probabilis est, quòd teneretur tunc redire ad statum suum religiosum, quia tunc per depositionem redditur indignus privilegio suæ dignitatis, ut notant Sylvester *V. Religio 4. in fin.* Lezana *tom. 3. V. Apostata n. 7.* quamvis Sanchez *lib. 6. moral. c. 6. n. 29.* contrariæ sententiæ adhæreat. Quòd si crimen ab Episcopo commissum esset ita enorme, ut mereretur degradari, tunc per talem degradationem privaretur omnibus privilegijs concessis Episcopo ratione dignitatis, proinde etiam privilegio exemptionis, & teneretur redire ad ordinem suum religiosum. Quòd verò ad pœnas attinet jure statutas contra Apostatas à religone, de illis fusè tractant Miranda in *manual. Prælat. tom. 1. q. 11. cap. 2.* Menochius *de arbit. jud. cas. 546. n. 30.*

14 Prima igitur pœna, quâ punitur Religiosus Apostata, qui temerè habitum relinquit, & dimittit, tametsi sine animo apostatandi, est excommunicatio, ut desumitur ex *c. ut periculosa ne Clerici, vel Monach. in 6.* & docet Suarez *de censur. disp. 23. sect. 4.* Temeraria autem dimissio habitus religiosi dicitur, quando fit sine rationabili causa, & ex contemptu regulæ, seu Ordinis religiosi non obstante prohibitione cognita; sive dimissio hæc temeraria fiat in perpetuum, sive ad tempus ad finem liberiùs vagandi. Putat Navarrus *c. 27. n. 131.* & cum ipso Rodriquez *tom. 2. quæstionum regularium. q. 77. art. 6.* habitûs dimissionem propriè esse, quando mutatio fit in alium habitum ad se occultandum, vel incedendum tali modo; adeò ut non afficiatur excommunicatione, qui se vestibus spoliat, ut dormiat, vel eas resarciat, vel ut studeat, aut ludat, quia tunc Religiosus non dicitur habitum dimittere ad se occultandum, præsertim si id faciat per breve tempus, ut per spatium unius, vel alterius horæ, ut notant Sanchez *lib. 6. moral. c. 8. num. 55.* & Diana *p. 5. tract. 5. resolut. 61.*

Quòd si Religiosus per unam, vel alteram horam habitum religiosum dimitteret, ut incognitus posset liberiùs divagari ad committendum peccatum aliquod, tunc ratione brevitatis temporis non excusaretur ab incurrenda excommunicatione, quia gravitas hujus delicti non tam pensatur ex temporis duratione, quàm ex fine, præsertim cùm ipsa dimissio habitûs sit per se gravis, & sufficiens ad peccatum mortale. Tum quia professi Religiosi temerè dimittentes habitum suæ Religionis excommunicantur.

An verò, si Apostata à religione habitum religiosum non dimiserit, incurrat excommunicationem? respondent plures negativè, quia hanc excommunicationem tantùm incurrunt, qui temerè habitum abijciunt etiam sine animo apostatandi, seu sine intentione deserendi omninò religionem; ex quo conijcitur, quòd apostasia impertinens sit ad hanc excommunicationem incurrendam: & in jure nullibi reperitur excommunicatio lata in Apostatas non dimittentes habitum, quod sanè argumento est ob solam apostasiam non incurri excommunicationem. 15

Quòd si dicas, finem excommunicationis esse subtrahere occasionem vagandi Religiosis. Respondetur, id non obstare, quia finis illius excommunicationis non est quælibet occasio vagandi, sed illa, quæ oritur ex habitûs dimissione: hæc autem occasio cessat, quando habitus religiosus retinetur, quia tunc Apostatæ ex ipso habitu possunt facilè cognosci, & capi, ut ad suum religiosum ordinem revertantur. Cæterum Apostatæ excommunicantur per specialia privilegia concessa aliquibus religiosis Ordinibus, adeò ut religiosus Apostata, quamvis habitum suum religiosum retineat, adhuc incurrat excommunicationem; ut etiam is, qui illum recipit, occultat, aut defendit, idque ex privilegijs Regularium; quia in corpore juris communis licèt talis religiosus possit, & debeat apprehensione corporali, vel alijs medijs deficientibus per censuras ecclesiasticas cogi redire ad religionem, ut habetur in *c. quando de offic. Ordinar. & c. ult. de regul.* nihilominus ipso facto ante sententiam Judicis, si habitum religiosum retineat, non incurrit Apostata excommunicationem, nec ejus Fautores, cùm id in jure expressè non habeatur: & quia particularia privilegia concessa aliquibus ordinibus religiosis paucis sunt nota; sequitur, quòd plerumque ignorantia excuset à tali excommunicatione *argu. c. 1. & 2. constit. in 6.* in jure enim tantùm habetur, quòd Religiosi temerè dimittentes habitum suæ religionis ipso facto incurrant sententiam excommunicationis, quæ tamen non est de reservatis. 16

Rursus quamvis in Concilio Tridentino *sess. 25. de Regular. c. 9. in fin.* prohibeatur, ne alicui Regulari detur licentia occultè ferendi habitum suæ religionis, & id extendatur etiam ad eum casum, quo Religiosus vellet habitum suæ religionis cooperire habitu clericali *clement* 17

ment. 2. de vit. & honest. cleric. c. 2. nihilominus cùm hæc lex sit tantùm humana, non obligat cùm gravi vitæ discrimine, & corporis periculo: proinde condemnandi non videntur Religiosi, qui pertranseuntes loca hæreticorum, vel infidelium, ubi ipsis periculum imminet vitæ, occultè ferunt habitum suæ religionis, vel etiam omninò deponunt necessitate coacti.

18 Alia pœna contra Apóstatas in jure statuta est, ut Monachus in Apostasia ordinatus, quamvis postea fuerit suo Prælato reconciliatus, & pœnitentiam egerit, non tamen possit ministrare in illo ordine suscepto sine dispensatione summi Pontificis, ut habetur *in c. consultationi 6. & fin. h. t.* ubi Honorius III. consultus de Monacho, qui sacrum ordinem in apostasia receperat, rescripsit, quòd licèt suo fuerit reconciliatus Abbati, & receperit pœnitentiam; absque dispensatione Romani Pontificis non possit in suscepto Ordine ministrare, quia dispensare, ut ordinatus in apostasia ministret in suscepto Ordine, est reservatum tantùm Papæ *c. excommunicamus de hæret. c. penult. & ult. de filijs Presbyteror.*

19 Sunt tamen qui censent, eum, qui durante apostasia nonnisi minores Ordines suscepit, etiam incurrere hanc suspensionem, quâ prohibentur ministrare in susceptis Ordinibus; licèt doceant posse Episcopos dispensare in eorum usu, eò quia Papa non sibi reservet dispensationem, nisi quoad Ordines sacros. Sed alij probabiliùs docent, Apostatam non incurrentem aliam censuram, & posse promoveri ad minores Ordines, & eorundem etiam recipere executionem, eò quia in jure tantùm prohibeatur Apostatis recipientibus sacros ordines, usus, & exercitium eorundem, & dispensatio reservatur Papæ: unde sine textu, & efficaci ratione non debet id extendi ad suscipientes in apostasia ordines minores. Quòd si Apostata aliam incurrisset censuram, ut excommunicationem ob regularem habitum temerè dimissum; tunc si in excommunicatione minores ordines scienter suscepisset, suspensus esset ab exercitio Ordinis suscepti, ut habetur in *c. cum illorum 32. de sent. excommun.*

§. III.

De Reiterantibus Baptismum, eórumque pœnis.

1 Pertinet textus ad secundam partem præsentis Rubricæ, quæ est de Iterantibus Baptismum. Sunt enim quidam hæretici, qui Anabaptistæ dicuntur: hi hominem semel in infantia baptizatum, in provectiore ætate, ubi possit ipse fidem profiteri, iterum rebaptizant, quod grave est sacrilegium, & crimen: quia Ecclesia sæpiùs definivit, baptismum semel ritè collatum non esse reiterandum; & ratio est, quia cùm baptismus characterem imprimat suaptè natura indelebilem, si semel baptismus ritè collatus sit, imprimit tunc characterem indelebilem, proinde non potest baptismus ampliùs iterari, ut definivit Concilium Tridentinum *sess. 7. can. 9. de Sacrament. in genere*, & *can. 11. de baptismo.* Hinc variæ statutæ sunt pœnæ tam in jure civili, quàm canonico contra reiterantes baptismum. Jure civili Episcopi rebaptizantes deponuntur, & tam hi, quàm qui scienter rebaptizari se patiuntur, privantur testamenti factione, & amittunt jus donandi, & exilio cum mulcta decem librarum auri, vel capite puniuntur *l. 1. 2. & 3. C. ne sanctum baptisma*, ut notat Gothofridus *ad tit. C. Theodos. ne sanctum baptisma.* Jure autem canonico non solùm qui ex hæretica pravitate id faciunt ijsdem, & alijs hæreticorum pœnis subjiciuntur, verùm etiam rebaptizatis communio denegatur *c. eos. de consecrat. dist. 4.* Hinc Syricius in Synodo Romana *epist. 4. c. 8.* ait: *Venientes à Novatianis, vel Montensibus per manûs impositionem suscipiantur præter eos, quos rebaptizant.*

Pœnæ igitur in jure statutæ contra reiterantes baptismum sunt. Primò ut fiant irregulares, adeò ut ad superiores saltem ordines promoveri non possint; hinc qui alterum sciens, vel per ignorantiam crassam, & mortaliter culpabilem iterum baptizat, absolutè fit irregularis, ut habetur *in c. final. 51. dist. c. Aphros. 96. dist. c. confirmandum 64. 50. dist.* ubi dicitur: *Presbyter, vel Diaconus depositus ob crimen non revertetur ad clerum, ut nec rebaptizatus:* & *in can. 27. C. Ecclesiæ Afric.* dicitur, *ut rebaptizati ad clericatûs gradus non promoveantur*, & Felix Pontifex in Romana Synodo anno 487. cujus acta extant *tom. 2. Concilior.* ait: *Communis dolor, & generalis est gemitus, quòd intra Africam rebaptizatos etiam Episcopos, Presbyteros, Diaconósque cognovimus.* Non tamen hæc irregularitas incurritur nisi præcedente delicto, adeò ut excusetur quis ab incurrenda hac irregularitate, si ob ignorantiam excusetur à culpa, ut docet Suarez *disp. 42. de censur. sect. 1.* 2

Quòd si aliquis permitteret se exteriùs iterum baptizari, ita tamen ut intentionem suscipiendi baptismum non haberet, non incurreret irregularitatem, quia illa non dicitur formalis reiteratio baptismi ex parte suscipientis, & cùm irregularitas hoc in loco sit pœna, restringi debet ad formalem rebaptizationem: qua ratione nec infans rebaptizatus incurrit irregularitatem *c. placuit 1. q. 4.* quia infantes carent omni voluntatis judicio. 3

Neque oppositum docuit Felix III. *in epist. 6.* quam refert Ivo Carnotensis *p. 1. decreti c. 293.* ibi: *Nequaquam qui in qualibet ætate, alibi, quàm in Ecclesia catholica baptizati sunt, aut rebaptizati ad ecclesiasticam militiam prorsus permittantur accedere.* Ex eo enim, quòd Pontifex dicat in qualibet ætate, censent aliqui comprehendi etiam infantes. Sed contra, quia Felix tantùm fuit locutus de illis, qui doli erant capaces, & hos prohibuit promoveri ad ordines ecclesiasticos, seu militiam ecclesia-

clesiasticam, si baptizari se, vel rebaptizari permiserint ab hæreticis, ut docuerunt Glossa *in c. in qualibet 1. q. 7.* & Gaballinus *in d. c. 5.* idque ex eo etiam suadetur, quia Felix III. epistolam illam ad Africanos Episcopos scripsit in causa eorum, qui in persecutione Hunnerici Regis lapsi ab Arrianis rebaptizati fuerant, & postea restituta Ecclesia pristinæ tranquillitati à Gundebundo in catholicam communionem recipi postulabant anno 487. cùm jam Africani Episcopi ob similem causam rebaptizatorum à Donatistis in Concilio Carthaginensi disputâssent anno Christi 397. & in alia Syndodo Carthaginensi coacta ab Aurelio ejusdem Urbis Episcopo anno 400. statuerint, ut parvuli apud Donatistas baptizati, nondum scire valentes erroris eorum interitum, minimè impedirentur, quo minus possent ad sacros ordines promoveri, ut notat Emanuel Gonzales *lib. 5. de præt. tit. 9. c. 2.* quamobtem non videtur vero simile prædictum Papam contrarium postea ipsis Episcopis præscripsisse, præsertim cùm in sua epistola non intendat jus ullum novum condere, sed tantùm antiquum confirmare, quapropter iteratio baptismi irregularitatem inducit: licèt enim secundus baptismus, ob cujus susceptionem quis efficitur irregularis, non sit sacramentum, quia tamen per ipsum injuria fit priori baptismo, quasi esset insufficiens, & fidei; ideo secundo baptismo annexa est à jure irregularitas.

5 Hæc autem irregularitas, ut incurratur, non solùm debet delictum supponere, sed etiam delictum publicum, & notorium, ut docet Layman *lib. 1. tract. 5. p. 5. c. 2. n. 1.* tametsi non desint, qui censeant ad incurrendam hanc irregularitatem sufficere delictum occultum; verùm id nullo jure probatur, quia in *c. ex litterarum 2. h. t.* id expressum est de ministrante rebaptizanti, proinde procedit etiam de rebaptizante, quia usus, & consuetudo hanc pœnam etiam intelligit de rebaptizante: et in *d. c. ex litterarum* habetur, quòd cùm quidam illiu ager sortilegarum mulierum suasu pro sanitate recuperanda reiterasset baptismum, eique Acolythus quidam adstitisset, consultus Alexander III. rescripsit, quòd quando aliquis Acolythus in minore ætate ministravit sacerdoti rebaptizanti, si peccatum sit occultum, potest promoveri ad superiores Ordines, dummodo agat pœnitentiam de peccato; sin autem peccatum sit publicum, non potest promoveri, nisi fiat Religiosus, & in favorem Religionis cum illo dispensetur, ubi notat Glossa, minorem ætatem non excusare in totum, sed ut delinquens minus puniatur *c. pueris de delict. puer.*

6 Rursus ex *d. textu* colligitur, irregularitatem consurgentem ex proprio delicto non tolli per ingressum Religionis, sed tantùm cum delinquente dispensari in favorem Religionis: & illam, quæ non oritur ex delicto proprio, tunc tolli, adeò ut sine dispensatione possit ordinari, sed non ad dignitatem, ut habetur in *c. ex quibusdam de pœn. & c. 1. de filijs Presby-* *teror.* Quòd si quis alium rebaptizet non absolutè, sed sub conditione, si non est baptizatus, quamvis non præmissa inquisitione, an baptizatus fuerit, non contrahit hanc irregularitatem: ratio est, quia conditio de præsenti, vel præterito apposita, si subsit, impedit actum rebaptizandi, ne de facto secundus baptismus sequatur.

Tum quia rebaptizans sub conditione, 7
non habet intentionem iterandi baptismum, sed tantùm ponendi primum baptismum ex suppositione, si non fuerat antea positus: actus autem agentium liberorum non operatur ultra eorum intentionem, proinde cùm rebaptizans non intendat efficere secundum baptismum, sed tantùm primum, si non sit positus, non ponit secundum baptismum, consequenter non incurrit irregularitatem, quæ cum in præsenti titulo imponatur ut pœna adnexa secundo baptismo; ubi non ponitur secundus baptismus, nec ibi ponenda est irregularitas, quia leges pœnales non aliter intelliguntur, quàm cum effectu, adeò ut si alicui delicto injuncta sit pœna aliqua, hæc non contrahatur, nisi delictum sit consummatum cum toto suo effectu. Immo probabilius est, neque hanc irregularitem contrahi ab ignorante se jam fuisse baptizatum, dummodo non sit ignorantia crassa, & culpabilis, sed justa, & probabilis, ut notat Covarruvias *in clement. si furiosus in relect. 1. p. n. 7.* quia hujusmodi irregularitas, ut dixi, imponitur ut pœna, & propter delictum, consequenter ubi nullum est delictum, seu culpa, nulla est irregularitas. Præterea quia quod nescitur esse factum, non potest censeri esse iteratum: quia iterari est bis fieri, & qui nescit, an primò factum sit, non potest sciri, an secundò fiat, quia scientia in ordine ad secundum regulatur juxta scientiam in ordine ad primum. Demum quia irregularitas, cùm sit pœna, non incurritur nisi propter peccatum, & ubi est ignorantia justa, & probabilis, ibi non est peccatum, consequenter ignorans nequit irregularitatem contrahere.

Non solùm rebaptizantes, sed etiam mi- 8
nistrantes rebaptizantibus irregularitatem contrahunt, sive sint Acolythi, sive Diaconi, sive Subdiaconi proprio fungentes munere, adeò ut ob contractam irregularitatem prohibeantur ad ordines superiores ascendere, ut Alexander III. rescripsit ex *c. litterarum 2. h. t.* Debet tamen hoc delictum esse publicum, & notorium, quia si sit occultum, non impedit, quo minus possit quis etiam sine dispensatione promoveri ad Ordines superiores. Rursus irregularitas, quæ incurritur à ministrante rebaptizanti, non est totalis, sed tantùm partialis, ut ad superiores ordines promoveri non possit; quinimmo ad hanc partialem irregularitatem contrahendam requiritur etiam, ut quis per dolum, vel latam culpam, hoc est scienter, vel saltem per crassam ignorantiam ministraverit rebaptizanti, quia cum irregularitas hic sit pœna, debet culpam supponere.

ponere. An verò ignoranter rebaptizatus, si postea scienter ratum habeat secundum baptismum, fiat irregularis? Respondent communiter negativè, quia quamvis ratihabitio comparetur mandato quoad culpam, non ita quoad pœnam juris, nisi exprimatur. Cæterum in hac irregularitate orta ex rebaptismo solus Romanus Pontifex dispensat.

9 Quòd si quis persæpe rebaptizaretur totidem irregularitatem incurreret, quot vicibus baptismum iteraret. Ratio est, quia quoties multiplicatur culpa, ob quam imponitur pœna, toties similis pœna incurritur. Hinc si quis post semel iteratum baptismum pœnitentiam ageret, & dispensationem ab hac irregularitate obtineret; si postea baptismum iteraret, adhuc iterum incurreret irregularitatem; quia rebaptizatio non solùm dicitur secunda reiteratio baptismi, sed tertia, & quarta, & aliæ sequentes ad ipsas *argu. l. 1. ff. de vulgar.* E converso si quis per errorem rebaptizatus, eò quia crediderit, se antea fuisse baptizatum, cùm revera nondum susceperit verum baptismum, eò quia primus baptismus non fuerit validus, irregularitatem non incurreret: quia tametsi putaret se secundum baptismum suscipere, in re tamen non suscipit secundum baptismum, eò quia primus fuerit nullus, nihil enim refert, quòd habuerit animum se rebaptizandi, si verè, & realiter non fuerit rebaptizatus, quia irregularitas à jure non imponitur nisi reiterantibus secundum baptismum cum suo effectu.

§. VI.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selecta quæstiones.

1 Quæritur primò, quot modis possit esse Apostasia? Respondetur, tribus modis posse apostasiam contingere. Primò mentaliter cùm quis sola mente recedit à fide catholica, & is non contrahit pœnas juris, quia Ecclesia non punit ob delictum purè internum, non enim hoc pertinet ad forum fori, sed tantùm ad forum poli, seu conscientiæ. Secundò, quando quis exteriùs verbis, & factis fidem catholicam quidem deserit, sed non coram pluribus, & tunc procedendum est cum distinctione; vel enim tale crimen apostasiæ est penitus occultum, adeò ut nemo illud noverit nisi fortassis unus, vel alter; vel est manifestus, seu pluribus notum; quidquid dicant alij, putàrim utroque modo semper Apostatam incurrere excommunicationem: ratio est, quia semel quòd delictum externè verbis, vel factis proditur, per se est manifestum, eò quia suapte natura, ratione verborum, vel factis, est quid sensibile: quòd verò non innotescat alijs, id tantùm per accidens se habet, quia suapte natura id delictum habet, ut possit innotescere, & Ecclesia cuilibet delicto suapte natura manifesto potest pœnam injungere, adeò ut pœna incurratur, eo ipso quòd tale delictum committitur exteriùs, tametsi nullus alius sit præsens, cui innotescat, quia ecclesia non considerat ea, quæ per accidens se habent, sed quæ per se, & ex natura sua sunt talia. Tertiò, potest quis esse Apostata tam internè, quàm externè, adeò ut desciscat à fide catholica non solùm mente, sed etiam facto, & is nulli est dubium, quin incurrat pœnas juris.

Quæritur secundò, an Apostata tantùm exterior excommunicationem incurrat, si metu pœnarum, vel mortis imminentis à fide deficiat facto externo, non verò animo, & mente? Respondent aliqui, talem contrahere excommunicationem à jure Apostatis, & hæreticis irrogatam. Primò, quia Ecclesia eum tanquam Apostatam punire consuevit. Secundò, quia Ecclesia pœnas instituit ob exteriora crimina, eò quia jus habeat cognoscendi, & vindicandi externa delicta. Tertiò, quia si Ecclesia excommunicationem ferret in fures, & adulteros, satis esset ad illam contrahendam opus exteriùs scienter factum. Nihilominus communior, & verior sententia est, eum in foro conscientiæ non contrahere excommunicationem, quam incurrunt hæretici, & Apostatæ, licèt in foro exteriori damnandus esset ut Apostata, & ut talis puniendus: ratio primæ partis est, quia nemo est Apostata nisi scienter, & spontè, seu liberè animo, & voluntate à fide, & religione catholica discedat. Ratio secundæ partis etiam est probatu facilis, quia ecclesia judicat non juxta ea, quæ quis mente volvit, sed quæ factis, vel verbis exteriùs prodit: quia cùm præsumatur quis ea exteriùs prodere, quæ interiùs habet in mente, ideò probabiliter credit Ecclesia, eum mente, & animo à fide recessisse. Hac ratione vindicat etiam delicta exteriora; vel quia sunt peccata, quæ opere, & facto externo complentur; cujusmodi sunt homicidium, sacrilegium, apostasia: vel quia probabiliter judicat, voluntate, & animo delinquere eos, qui scienter exteriùs aliquid admittunt contra fidem catholicam. 2

3 Quæritur tertiò, an Apostata rediens ad fidem, & religionem catholicam ex animo, recipi debeat, vel potiùs puniri capitis amputatione? Sunt qui cum Arrelatano in *tractat. de hæret. not. 44.* putant, Apostatam non esse indulgendum, sed eum esse morte mulctandum, eò quia id sit juxta jus civile, cui non adversatur jus canonicum. Sed contra, quia quod ad pœnas attinet Apostatæ, jus canonicum non convenit cum civili; siquidem in jure civili *in l. Hi qui sanctam C. de Apostat.* statutum est ab Imperatoribus Theodosio, Valentiniano, & Arcadio, ne unquam statui pristino Apostatæ restituantur, nec eorum flagitium pœnitentiâ unquam oblitteretur. Secus jus canonicum quoslibet Apostatas, si verè resipiscant, eósque commissi peccati pœniteant, benignè redeuntes ad ecclesiam recipit: siquidem Concilium Elibertinum *can. 46. de Apostat.* ait: *si quis fidelis Apostata per infinita tempora*

ad

ad Ecclesiam non accesserit, si tamen aliquando redierit, nec fuerit Idololatra, post decem annos placuit eum ad communionem admittere. Cùm verò apostasia sit crimen ecclesiasticum, debemus de eo judicare potiùs juxta canones, & decreta Ecclesiæ, quàm ex præscripto juris civilis. Secundò jus civile *l. eos, qui C. Apostat.* constituit, Clericos, & Monachos, qui relicto orthodoxæ religionis cultu sunt in hæresin lapsi, repellendos omnino esse extra Romani Imperij ditionem. Secus jus canonicum jubet in clericos, & Monachos, imò etiam in laicos hæreticos solos judices ecclesiasticos inquirere *c. ut inquisitioni de haret. in 6.* quamobrem liquet, Apostatas ad fidem, & religionem catholicam ex animo redeuntes esse suscipiendos.

4 Quæritur quartò, an Religiosus Clericus Apostata incurrat dupliciter pœnas juris? Respondetur affirmativè, quia cùm deserat religionem, & clericatum est bis, seu dupliciter Apostata, nimirùm ratione desertionis religionis, & clericatus, proinde incurrere pœnas apostasiæ à religione, & apostasiæ à clericatu, quæ pœnæ designantur in Concilio Tridentino, & jure canonico. Quòd si solam religionem desereret, & non clericatum, ut si ex religioso fieret Clericus sæcularis, tunc tantùm incurreret pœnas apostasiæ à religione, non à clericatu, ut notat Lezana *tom. 3. sum. V. Apostata. n. 24.* Religiosus autem Apostata non gaudet privilegijs suæ religionis, si habitum dimittat prætendens irritam esse professionem; siquidem æquum non est, ut privilegijs gaudeat illius status, quem deserit, & à quo abhorret. Idque procedit non de quibuscunque Apostatis, sed de ijs tantùm, qui recedunt à religione abijcientes habitum, & prætendentes professionem esse nullam: ratio est, quia cùm hujusmodi decretum sit pœnale, non debet extendi ad alios Apostatas, in quibus hujusmodi conditiones non concurrunt. Rursus quia cum Concilium Tridentinum *sess. 25. c. 19. de Regularibus.* loquatur per verbum futuri temporis, requiritur sententia judicis, ut pœna incurratur.

5 Quæritur quintò, an Apostata fugitivus à religione possit à suo superiore ubique capi? Respondetur affirmativè etiam extra Monasterium, & territorium: ratio est, quia possessor alicujus rei potest eam sibi vindicare, ubicunque eam invenerit: sed Religiosus est sub potestate, & possessione sui superioris; siquidem per solemnem professionem se ipsum ei tradidit: hinc Carmelitis concessa sunt privilegia, ut suos Apostatas capere possint etiam in urbe Romana; proinde superiores religionum hac in re consulere possunt privilegia, vel directè concessa suæ religioni, vel indirectè per communicationem, & participationem, ut notat Sanchez *lib. 6. moral. c. 8. n. 33.* & Navarrus *comment. 3 de Regul. n. 50.* Immo id etiam procedit, quando Religiosi Apostatæ, & fugitivi ab Episcopis detinentur ob constitutionem Pij V. quæ incipit, *& si mendicantium:* siquidem qui debent alijs perpetuam obedientiam, possunt de manibus quorumcunque capi, immo id etiam procedit, non solùm quando Religiosus exiit è Monasterio, ac fugit sine licentia, sed etiam quando exivit cum licentia sui superioris per certum terminum, quem postea est transgressus, ut notat Lezana *in sum. tom. 1. c. 16. n. 16.*

6 Quæritur sextò, an Apostatæ, vel fugitivo à religione debeantur alimenta? Respondetur negativè, quia Apostata, vel fugitivus eo ipso, quòd aufugit à suo ordine religioso, privatur jure alimentorum, quæ religio ei suppeditâsset. Ratio est, quia frangenti fidem, non est fides servanda: atqui Apostata, vel fugitivus fidem frangit, quâ obedientiam, & obsequium fuerat religioni pollicitus, proinde non tenetur religio, & Monasterium eidem fidem servare, quâ se ad ipsum alendum, & sustentandum obstrinxerat. Hinc Monasterium non tenetur solvere debita Apostatarum, vel fugitivorum; quia Monachus in jure quæsito potest Monasterio prodesse, non verò obesse: quapropter Monasterium non tenetur solvere debita sui Religiosi Apostatæ, vel fugitivi, nec succedit in obligationibus passivis, sed tantùm in activis, & in juribus utilibus. Non tamen Monasterium constituitur ad solvenda debita ab ipsis Monachis contracta; quia jus resistit obligationibus ab ijsdem initis; licèt non resistat acquisitioni dominij, quod per ipsos monasterio potest obtingere. Verùm si id, ob quod debitum contractum fuit à Monacho, conversum sit in utilitatem ipsius Monasterij, possunt tunc creditores exigere à Monasterio, quæ sibi à suis Apostatis debentur; æquum siquidem est, ut qui commodum sentit, debeat etiam sentire incommodum, ut rectè notat Rodriquez *tom. 1. quæstionum regul. q. 39. art. 11.* ubi addit, id etiam procedere de Minoribus regularis observantiæ, si ad ordinem reversi aliqua bona secum detulerint, ex his enim debet Synodus horum Religiosorum debita redeuntis Apostatæ extinguere, & satisfacere creditoribus, quia non est vero simile, velle sedem Apostolicam sibi arrogare dominium horum bonorum.

7 Quæritur septimò, ad quem pertineant bona Apostatæ, vel fugitivi decedentis in sæculo? Respondetur, jure antiquo hujusmodi bona pertinuisse ad Monasterium *c. Abbates 18. q. 2.* idque procedebat, quamvis Apostata decessisset in partibus remotioribus, quia ratione illius distantiæ non debuit jus monasterij detrimentum pati. Hodie autem, & jure novo ob constitutionem Gregorij XIII. quæ incipit: *Officij nostri* hujusmodi bona acquiruntur Cameræ Apostolicæ, sive debeantur tali Religioso Apostatæ ab intestato, sive donatione, sive alia ratione. Quòd si Religiosus non decedat in sæculo, sed transeat ad aliam religionem, tunc acquisita post professionem emissam in secunda religione pertinent ad hanc secundam, ad quam transivit, quia factus fuit subditus illius religionis ex suppositione,

tione, quòd legitimè ad illam transierit. Sin verò illegitimè transivit, bona ipsius (ijs exceptis, quæ intuitu secundi Monasterij acquisivit) ad priorem pertinent religionem; quamvis fortassis secunda religio bona fide Apostatam, vel fugitivum receperit: ratio est, quia prima religio nunquam amisit jus in præfatum religiosum, ut notat Sylvester *V. religio 4. q. 10.* Molina *tom. 1. de instit. dist. 144.* De rigore tamen juris Sedes Apostolica non succedit in obligationibus, & debitis Apostatæ, sed tantùm de æquitate, ut notat Navarrus *lib. 3. consil. de Regul. consil. 73. n. 3.* & ita videtur definiri in *c. Abbates 18. q. 2.*

8 Quæritur Octavò, an Apostata possit redire ad Religionem petendo admitti ut sæcularis in Provincia ejusdem Religionis, ubi tamen non est notus? Respondetur, Religiosum non posse transire ad aliam religionem nisi obtentâ licentiâ à suis superioribus; unde tametsi transeat ad strictiorem, adhuc tenetur petere licentiam, tunc enim licèt illam non obtineat, potest transire, quia id ei de jure conceditur, ut notant Glossa *in c. 2. V. Monachus 19. q. 3.* & *in c. intelleximus in fin. de stat. & æqualit.* Innocentius ibidem *n. 2.* Hostiensis *n. 5.* & in *c. licet n. 9. & 15.* Et habetur etiam *in c. licèt de regularibus* ibi: *Debet transeundi licentiam postulare, ne bonum obedientia contemnere videatur*, loquitur ibi Pontifex de Religioso, qui à laxiore ad strictiorem cupit transire religionem. Ratio est, quia professio religiosa est quidam contractus spiritualis inducens mutuam obligationem *c. porrectum, c. ad Apostolicam de Regular.* ut notat Glossa in *d. c. porrectum V. non faciat*, ut etiam Abbas ibid. *n. 16.* quapropter nequit Religiosus sine licentia se subtrahere ab obligatione assumpta inserviendi religioni, in qua solemnè emisit professionem. Supposita igitur hac licentia respondetur, posse Religiosum validè profiteri in religione alterius Provinciæ, séque obligare religioni, perinde ac erat antea obligatus in alia Provincia: ratio est, quia sicut validè emitteret professionem, si susciperetur ut transiens de alia ad illam religionem cum licentia superiorum, eò quia hujusmodi transitus de jure communi permissus sit, ut notat Sylvester *V. religio 4. q. 1. not. 2.* ita etiam in præsenti casu, quia tametsi suscipiatur ut sæcularis, & liber, cùm revera sit Religiosus; quia tamen obtinuit à suis superioribus requisitam à jure licentiam, perinde consideratur, ac si liber omninò esset, ídque virtute obtentæ licentiæ.

8 Quòd si dicas, talem esse Apostatam, & excommunicatum. Respondetur, fuisse tantùm Apostatam ante obtentam licentiam, non verò post; eo enim ipso, quòd obtinuit licentiam à suis superioribus transeundi ad aliam religionem, cessavit apostasia, & excommunicatio; siquidem in tali actu petendi licentiam, & eam obtinendi intervenit virtualis restitutio, quâ se restituit religioni, & postea per concessam licentiam transeundi ad aliam ab ipsa dimittitur. Hinc cessante contumacia absolvitur etiam ab excommunicatione, ut docent Sayrus *lib. 2. de censur. c. 9. n. 19.* Sanchez *lib. 5. sum. c. 5. n. 36.* Pasqualigus *quæst. moral. q. 295. n. 5.* Bordonus *de profess. regul. o. 2. q. 36.* 9

Si dicas, talem transitum non oriri ex bono zelo, qui requiritur, ut transitus sit permissus per *c. licet de Regul.*

Contra est, quia defectus hujus conditionis non irritat professionem; siquidem hæc conditio non est necessaria pro valido transitu, sed ut Prælatus teneatur concedere licentiam, alioquin intelligitur concessa à jure, ut desumitur ex *c. licet de Regul.* 10

Quòd si dicas, validitati professionis obstare ignorantiam recipientium, qui si scivissent, petentem admitti esse Religiosum Apostatam, eum non recepissent, vel saltem difficiliùs; quapropter admissio defectu intentionis videtur subreptitia, & irrita juxta *c. postulâsti de rescript.* 11

Contra est, quia id tantùm procedit quoad summum Pontificem, eò quia jus ita statuat, & etiam servatur de stylo Curiæ. Quod autem respicit summum Pontificem, id non debet extendi ad inferiores Prælatos. Prætereà cùm Religiosus Apostata supponatur esse ejusdem religionis, & tantùm petat admitti in alia Provincia ejusdem religionis, ubi non est notus tanquam sæcularis, quamvis sit Apostata, adhuc si id innotesceret faciliùs à Religiosis alterius monasterij susciperetur, nimirùm ut religio ovem deperditam recuperaret. Cæterum pro hoc transitu requiritur licentia Prælati religionis, quia de jure ad ipsum pertinet, hujusmodi licentiam concedere *c. licet de Regul.* Tum quia Concilium Tridentinum *sess. 25. c. 19. de Regul.* solùm prohibet, ut nullus Regularis cujusvis facultatis vigore transferatur ad laxiorem religionem. Quamobrem Prælati Regulares possunt concedere licentiam suis Religiosis transeundi ad aliud monasteriũ æqualis observantiæ ex justa causa, & de consensu, ac licentia Capituli, ut notat Glossa *in c. cùm singula §. prohibemus V. canonic. de prabend. in 6.* Cum enim obligatio Religiosi sit erga Prælatos religionis, & in transitu ad aliud monasterium non solvatur obligatio religiosa transeuntis, sed mutetur respectu unius superioris ad alium, & remaneat æqualis obligatio in utroque monasterio, cùm ambo supponantur ejusdem religionis; ideò poterit Prælatus unius Monasttrij cedere juri suo, & suum professum Religiosum concedere alteri Monasterio. 12

Quinimò si justa subsit causa, non desunt, qui censeant, posse Prælatum Religiosum licentiam impertiri transeundi ad aliam laxiorem religionem. Neque obstat constitutio Pij V. cui initium est: *Quacunque sacrarum*, in qua Pontifex prohibet superioribus Regularibus recipere ad religionem alios regulares, jubétque receptos restitui suis superioribus. Quia Pontifex tantùm disponit de receptione, 13

quæ

quæ fit virtute privilegiorum, quæ in sua constitutione revocat: non verò disponit de receptione, quæ fit secundùm jus commune, quia in dicta constitutione Pij V. dicitur *vigore hujusmodi privilegiorum tantùm, ac præter juris communis dispositionem*: atqui receptio, de qua est quæstio, procedit secundùm dispositionem juris communis ex justa causa, & ea cognita.

15 Quæritur nonò, an retinentes Apostatas, ne redeant ad suam religionem, incurrant excommunicationem? Respondetur ex constitutione edita à Paulo IV. quæ incipit: *Postquam divina bonitas*, omnes, & singulos, qui Apostatas retinent, & auxilium præstant, ne ad sua revertantur monasteria, incurrere excommunicationem, si postquam ab Ordinario loci, in quo degunt, admoniti non desistant retinere Apostatas. Non tamen hujusmodi excommunicatio est reservata. Quinimò etiam alij Religiosi retinentes in suis monasterijs Apostatas Ordinis Prædicatorum ex constitione Bonifacij, sunt excommunicati.

Rursus Prælati Religionum tenentur per se loquendo fugitivos, & Apostatas, ut etiam 16
ejectos data occasione, & opportunitate revocare, si spes affulgeat emendationis; siquidem ex officio, quo funguntur, subditorum saluti tenentur consulere, ut desumitur ex *c. ne Religiosi de Regular.* qui textus fuit etiam innovatus à sacra Congregatione ex speciali mandato Urbani VIII. qui innovavit decretum revocandi singulis annis fugitivos, & ejectos. Pœna autem injuncta transgressoribus hujus decreti est privatio ab omnib[9] officijs, quæ tunc obtinebant, & à voce activa, & passiva cum perpetua inhabilitate, & hæc pœna est reservata Sedi Apostolicæ. Interdicta etiam fuit potestas superioribus, etiam Generalibus, & Protectoribus eam moderandi, seu relaxandi, & statuitur irritum quidquid secus factum fuerit ex declaratione sacræ Congregationis anno 1624 die 21. Septemb. apud Bonacinam *de clausura q. 2. punct. 11. §. 2.*

TITULUS X.

De his, qui filios occiderunt.

CUm in præcedentibus titulis Pontifex de ijs egisset criminibus, quæ principaliter in DEUM committuntur, ut consequenter procedat, incipit nunc agere de illis delictis, quæ principaliter tendunt ad lædendum proximum, quibus corpus, vel vita, aut pudicitia, vel torus offenditur, vel bona mobilia, vel immobilia surripiuntur. Delicta primi generis sunt varia homicidia, quæ in filios, seu descendentes, vel in parentes, seu ascendentes committuntur, & generali nomine dicuntur parricidia.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Trium Capitum, quæ in hoc Titulo continentur.

C. *VENIENS 1. h. t. Alexander III. declarat, mulierem, quæ spontè, licèt ex iracundia filium occidit esse inducendam, ut in Monasterio agat perpetuam pœnitentiam: & si nolit ad id induci, & timeatur de incontinentia, concedit Pontifex, ut possit nubere petita priùs licentia ab Ordinario. Ex quo textu colligitur interfectionem filij esse impedimentum matrimonij non quidem dirimens, sed impediens, adeò ut sine dispensatione contrahi non possit, quia Pontifex mandat, ut Episcopus priùs suadeat tali mulieri, ut monasterium ingrediatur: quòd si nolit, & timeatur incontinentia, possit cum ipsa dispensare, ut nubat, eò quia meliùs sit nubere honestè uni soli, quàm inhonestè multos admittere. Sin verò non esset præsumptio de incontinentia, non datur facultas nubendi propter suum crimen in adolescentia 23. q. 2.*

C. *INTELLEXIMUS 2. h. t. Lucius III. rescribit Episcopo Parisiensi mulierem, quæ occidit filios non esse separandam à suo viro, ut possit gubernare alios filios, sed teneri agere aliam pœnitentiam, & ita se gerere, ut consulatur alijs filijs, etiam si jurâsset separationem à viro, quia ut notat Glossa, est illicitum juramentum* c. tua nos de jurejur. *quia vinculum matrimonij est indissolubile, & quos DEUS conjunxit, homo separare non debet* c. 2. 33. q. 2. *Hinc hæresis, & infidelitas separant conjuges à cohabitatione, non à matrimonio.*

C. *DE INFANTIBUS 3. h. t. rescribit idem Pont. quòd si reperiantur infantes mortui*

tui in lecto, & nesciatur, an à patre, vel matre fuerint oppressi, vel etiam naturaliter mortui, parentes non debeant esse omninò tuti, sed debeant agere aliquam pœnitentiam ad arbitrium Superioris. Sin verò sint certi, quòd ipsi eos suffocaverint, graviter deliquerunt, & debent agere pœniteatiam secundùm aliquos trium annorum, quorum unum in pane, & aqua. Unde hujusmodi parentes debent conscientiam suam consulere, si enim debitam cautelam adhibuerunt, ne infantes opprimerent in lecto, culpâ vacant, nec pœnam merentur nisi ad cautelam in foro externo ad evitandam causam scandali. Cæterum quòd in fine textus addatur, ex quorundam sententia pœnam debere esse trium annorum, & unum ex illis peragendum in pane, & aqua, de illis intelligendum est, qui culpabiliter infantes suos secum cubantes opprimunt. Verùm usus hujus pœna videtur hodie abolitus.

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quid sit Parricidium.

1 N hoc titulo tria tantùm continentur capitula, in quorum primo Alexander III. cùm mulier veniens ad ipsum confessa esset, quòd filium ex quodam susceptum, qui ipsi improperabat filium suum non esse, ex iracundia interfecerit, jussit Pontifex, ut Episcopus eam induceret ad ingressum Monasterij, ut in illo perpetuam pœnitentiam ageret, quòd si ad id nollet induci, & timeretur de incontinentia, mandat, ut eidem concedat licentiam nubendi, eò quia tutiùs sit, ut in Domino nubat uni soli, quàm inhonestè multos admittat. Ex quo textu colligitur, interfectionem filij esse impedimentum matrimonij non quidem dirimens, sed impediens, ut sine dispensatione licitè non possit contrahi, ut notat Farinacius *p. 5. prax. crim. q. 120. num. 19.* proinde Pontifex mandat, ut Episcopus interfectionem priùs inducat ad ingressum Monasterij, & si nolit ingredi, tunc primùm dispenset. Rursus calorem iracundiæ non excusare à culpa, & pœna, nisi superveniat furor impediens rationem liberi, & non percipiens quid agat, ut notat Barbosa *in collectan. n. 2.*

2 Hæc tamen constitutio Alexandri III. tantùm procedit in foro poli, seu conscientiæ, in quo imponitur pœnitentia occidenti filium, ut satisfaciat DEO læso: siquidem in foro fori, seu exteriori, licèt occidentes filios non puniantur secundùm canones pœnâ mortis; eò quia DEUS nolit mortem peccatoris, sed ut convertatur, & vivat *argumento cap. Agnovimus 13. caus. 26. q. 6.* nihilominus Judex ecclesiasticus Laicum Parricidam, qui temporali jurisdictioni ecclesiæ subijcitur, remittit ad judicem sæcularem puniendum juxta leges civiles. Sin verò parricida sit clericus deponitur, & degradatur, postea traditur magistratui sæculari; quia pro tali crimine qualificato gravior pœna imponi debet, quàm pro simplici homicidio, ob quod deponitur clericus, & detruditur in monasterium *c. cum non ab homine 10. de Judicijs.*

Rursus *in c. Intelleximus 2. h. t.* cum quædam mulier acta in furorem popriam filiam jugulâsset, & Dominus terræ compulisset maritum eam sub juramento abdicare. Lucius III. mandat Episcopo Parisiensi, mulieri suadere, ut eam sui pœniteat criminis, ac ejus saluti, ac filiorum consulat; & non obstante juramento, quod à viro Dominus extorserat, eidem viro eam restituat, ut filios suos possit liberè gubernare. Ex quo textu liquet, vinculum matrimonij esse indissolubile, adeò ut nequeat homo separare, quos DEUS conjunxit. Minùs tamen peccâsse maritum, quia Dominus vi ab ipso juramentum extorserat. Præterea licèt mulier ob occisionem filij non sit separanda à suo marito, curandum tamen est, ut pœnam sui sceleris luat in foro conscientiæ, de quo etiam procedit præsens textus; quia in foro fori, seu contentioso, & exteriori mulier occidens filium traditur curiæ sæculari puniendа juxta leges civiles pœna statuta gravitati delicti. 3

5 Demum *in c. De Infantibus 3. & final. h. t.* Pontifex rescribit, quòd quando reperiuntur infantes mortui in lecto, & nescitur, an à Patre, vel matre sint oppressi, vel naturaliter mortui, parentes non debeant esse omnino tuti, sed debeant aliquam agere pœnitentiam ad arbitrium superioris. Quòd si certi sint, quòd ipsi filios suffocaverint, declarat Pontifex, graviter eos deliquisse, ac debere pœnitentiam agere trium annorum, quorum unum in pane, & aqua. Ex quo textu colligitur, teneri parentes propriam consulere conscientiam: si enim debitam adhibuerint cautelam detinentes secum infantes in lecto, tunc culpâ vacant, nec pœnam merentur; nisi ad cautelam in foro externo aliquam debeant pœnam subire causâ scandali vitandi. Rursus in *c. consuluisti 20 causa 2. q. 5.* habetur monendos esse, & protestandos parentes, ne tenellos infantes secum in lecto collocent, ne qualibet negligentia superveniente suffocentur, vel opprimantur, ne ipsi Rei inveniantur homicidij. In fine autem *d. c. de infantib. 3. h. t.* dicitur talis parentum cubatio cum infante in lecto, si culpâ careat,

taceat, cessat poena. Si verò culpabilis sit, punitur poenitentia trium annorum, quorum unus peragendus sit in pane, & frigidâ. Verùm hodie hujus poenæ usus jam prorsus exolevit.

5 Quamobrem in toto hoc titulo poena canonica præscribitur contra eos, qui filios occiderunt, ut poenitentiam agant delicto congruentem solemni ijsdem indicto jejunio. Præterea cavetur de his, qui per injuriam infantes oppresserunt, quod constitutum est *l. 7. capitul. Caroli Magni c. 297.* Sed remissiùs ex solita benignitate procedit jus canonicum reijciens jus gladij; siquidem Imperium ecclesiasticum, ut ait Gregorius Nazianzenus in quadam epist. ad Africanum est *Imperium incruentum.* Jure autem civili, si pater, vel mater filiorum fata properavit, poena statuta est ex *l. pompeja de parricid. l. 5. §. fin. ff. de leg. pomp. de parricid. l. unic. quod de his, qui lib. occid.* Olim parricida, non is tantùm dicebatur, qui parentem occidisset, sed qui qualemcunque hominem. Unde extat lex Numæ Pompilij; *si qui liberum hominem morti sciens dat, parricida esto.* Parricida siquidem æquè à pari, quàm à patre deduci potest teste Prisciano, quasi parentem, seu parem occidens. Hinc & parricidij quæstores appellabantur, eò quia crearentur causâ rerum capitalium quærendarum, ut notat Gudæus *in l. postb. de orig. jur.*

6 Hinc parricidium apud antiquos dicebatur quodlibet homicidium, & parricida quilibet homo, qui alium hominem occidisset, scilicet par parem; sed tunc quando crudelitas erat, & summa sævities bovem occidisse, canem interemisse, aut gallum gallinaceum. Postea cum vulgare esse cœperit, ut humanus sanguis funderetur, & homo hominem occideret, vox parricidij cœpit à voce distingui homicidij, & vox parricidij ad summæ impietatis significationem deflexa est; adeò ut hodie illi tantùm parricidæ dicantur, qui proprios occidunt parentes; adeò ut propriè delictum parricidij non committatur, nisi inter parentes, & liberos, & impropriè, vel minùs propriè inter collaterales, & affines; ut inter fratres, sorores, patrueles, consobrinos, conjuges, Virum, Nurum, Generum, Vitricum, Privignum. Nulla tamen in præsenti titulo fit mentio, nec ulla habetur constitutio de filijs parricidis impias manus violenter in proprios parentes inijcientibus; ac eorum fata properantibus. Forsan quia Ecclesiæ Patribus visum fuit de parentum cæde tacenda, veluti de scelere incredibili, & ultra audaciam longè posito, ne si vindicaretur, committi posse ostenderent.

7 Cum verò hoc delictum insolitum esset, & filij manus cœpissent parentum sanguine fœdare, varijs cœpit poenis puniri in legibus Cornelia de Sicarijs, & Pompeia de parricidijs, de quibus erudite Joannes Ramos *in opusc. ad leg. Pomp. de parricidijs.* Hinc jure civili statutum fuit, ut qui parentem, vel filium occidisset virgis sanguineis verberatus, scilicet usque ad sanguinis effusionem culeo, & sacco coriaceo insueretur simul cum cane, gallo gallinaceo, vipera, & simiâ, postea culeus clausus in profundum maris, vel in proximum flumen projiceretur; vel bestijs lacerandus objiceretur *l. pen. in princ. ff. ad leg. Pomp. de parricid. & l. unic. C. de his, qui parent. vel fil. occid.* ubi in fine etiam additur, ut omni alimentorum usu parricida vivus carere incipiat. Hæc autem poena non procedebat, nisi quando parricidium committebatur in patrem, matrem, avum, & aviam, qui enim alios laterales consanguineos, vel affines occidissent, poena capitis, seu ultimi supplicij etiam nunc plectuntur, vel etiam alio genere poenæ ad judicis arbitrium juxta consuetudinem Regionis, ut notat Farinacius *in prax. crim. p. 5. q. 120. sect. 1. n. 12.* & Julius Clarus *lib. 5. sentent. §. parricidium n. 5.*

Jure autem canonico, qui patrem, vel matrem occidit, arcetur per annum ab ingressu Ecclesiæ, & per tres annos debet à susceptione sacramentorum abstinere, & jejunare solo pane, & aqua exceptis diebus festis, & dominicis, & à pascha usque ad pentecostes, & singulis hebdomadis ter debet jejunare usq; ad vesperam, & si domo exeat, non debet rhedâ trahi, sed pedester incedere, inermis, ut decrevit Nicolaus Papa in *c. laborem 15. causa 33. q. 2.* Verùm potest Episcopus cognitâ causâ relaxare poenitentiam à Pontifice injunctam, ut notat Glossa ibid. *V. conversationem.* 8

Ab his, qui filios occidunt, non multum scelere differunt mulieres, quæ proprijs visceribus vim inferendo spem extingunt liberorum: siquidem homicida etiam is dicitur, qui poculum dat, quo generatio, vel conceptio impeditur, ut habetur *in c. 5. de homicid.* ubi additur etiam poena. Jure tamen civili fæminæ, quæ partum abigunt, & execant, mittuntur in exilium *l. si mulierem ff. ad leg. Cornel. de Sicar.* Quia verò frequenter fœminæ ex delicto prægnantes ad occultandum scelus, aut per medicinas aborsum procurant, aut partum in utero, vel clam editum supprimunt, suffocant, vel in aquas projiciunt; ideò earum poena capitalis nunc est, si vel partus vivus fuit occisus; vel aborsus eo tempore procuratus, quo fœtus in utero existens jam animatus erat *l. si quis. 38. §. 5. ff. de poen.* 9

In Jure tamen canonico hæc poena est arbitraria, & delictum punitur juxta ejus atrocitatem: rursus si Clericus etiam ex joco, & levi culpa apprehendat mulierem prægnantem, & det causam abortui, fit irregularis, ut habetur in *c. sicut 20. de homicidio.* Qui tamen solùm impediret generationem, aut conceptionem, non contraheret irregularitatem, quia hæc exigit actuale homicidium, quod non contingit nisi in fœtu jam animato. 10

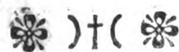

§. II.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selecta quæstiones.

1 QUæritur primò, an licitum sit dare pharmacum fœminæ prægnanti ad procurandum abörsum, si fœtus nondum sit animatus, quando id necessarium creditur ad curationem matris gravi morbo laborantis, ac periclitantis? Respondent aliqui cum distinctione, si fœtus nondum sit animatus, dicunt, id esse licitum, & assignant rationem, quia tunc fœtus in matris utero est aggressor, perinde ac pravus humor inficiens naturam; in cujus solamen sicut possunt è corpore vitiato humores expelli, ita etiam fœtus nondum animatus, ut docent Sanchez *de matrim. lib. 9. disp. 20. n. 9.* Layman *lib. 3. sect. 5. tract. 3. p. 3. c. 4. n. 4.* Sà *V. homicidium init.* Henriquez *lib. 11. c. 16. n. 8.* Sin verò fœtus sit animatus, non est licitum dare fœminæ prægnanti pharmacum ad procurandum aborsum, quia qui procurat aborsum fœtûs animati revera homicida est, fitque irregularis. Mihi tamen probabilior videtur contraria sententia asserens nullo modo licitum esse porrigere pharmacum fœminæ prægnanti ad faciendum aborsum, tametsi fœtus nondum sit animatus, & id putetur necessarium ad curationem matris periclitantis: ratio est, quia procurare aborsum propter sanitatem est illicitum, perinde ac procurare pollutionem ob eundem finem, quia utrúmque est contra naturam generationis. Tum quia fœtus licèt nondum sit animatus, supponitur tamen proximè animandus, adeò ut inchoativè sit verus homo, & dici possit, quòd talis fœtus habeat jus à natura ad animationem; eò quia ad talem finem institutus sit; proinde sicut non licet tale pharmacum porrigere fœminæ prægnanti ad procurandum aborsum, si fœtus sit animatus, ita nec erit licitum aborsum procurare, quamvis nondum sit animatus fœtus, quia inchoativè est homo, & proximè est animandus. Tum quia non sunt facienda mala, ut eveniant bona, & aborsus nullo bono fine honestari potest, cùm impediat vitam hominis, & privet fœtum jure, quod à natura habet ad proximam animationem, ut docent Lessius *lib. 2. de justit. c. 9. n. 61. & sequent.* Covarruvias in *element. si furiosus p. 2. §. 3.* Tannerus *2. 2. d. 4. q. 8. dub. 4. n. 58.*

2 Sin autem fœmina prægnans etiam post fœtûs animationem in periculosum morbum incidat, nec aliud adsit remedium pro recuperanda sanitate. Tunc possunt illa adhiberi medicamenta non ad procurandum aborsum; sed quæ directè tendunt in ejus curationem, ut sunt sectio venæ, pharmaca purgativa, balnea, idque quamvis per accidens sequatur aborsus: quia mater habet jus ad servandam vitam talibus remedijs tendentibus directè ad ejus curationem; quia tunc aborsus nonnisi indirectè, secundariò, & præter intentionem sequitur: tum quia aborsus tunc censetur tantùm permissus ex eo, quòd mater utatur jure suo, non verò procuratus.

Quæritur secundò, an si medicamenta æquè tendant ad salutem matris, & mortem fœtûs, ubi salus fœminæ prægnantis est omnino desperata, & fœtus unà cum matre deberet omnino perire, licitum saltem tunc sit dare matri pharmacum ad procurandum aborsum? Respondent, Sanchez *de matrim. lib. 9. disp. 20. n. 19.* Diana *p. 7. tractat. 5. resolut. 36.* & alij; licitum tunc esse, talia pharmaca etiam ad procurandum aborsum sumere, eò quia in tali eventu meliùs sit anceps auxilium experiri, quàm omni prorsus spe destitui, ac sinere fœminam prægnantem perire: cùm ex una parte nulla supponatur affulgere spes sanitatis recuperandæ: & ex alia possit aliqua spes haberi, ut per aborsum possit mater sanitati restitui, ex duobus malis videtur minus eligendum, ut etiam quando duo debent simul perire, & non possint ambo salvari, recta ratio dictat, quòd si spes adsit, omnia adhibeantur media, ut saltem unus salvetur. 3

Verùm communior sententia est, nunquam licitum esse prægnanti fœminæ aborsum procurare ad vitandum periculum vitæ, eò quia non sint mala facienda, ut inde oriantur bona, cùm enim per procurationem aborsûs directè extinguatur vita fœtûs, quod est intrinsecè malum, pro nullo eventu fieri licitè potest: aliud est sumere pharmaca ad directè procurandam salutem matris, & aliud sumere pharmaca, quæ directè tendant ad faciendum aborsum. Primum est licitum, quia aborsus nonnisi indirectè per accidens secundariò, & præter intentionem sequitur, siquidem fœmina per tale pharmacum directè, & primariò intendit conservare propriam vitam, ad quam habet jus: secundum est directè privare fœtum vitâ, quod nunquam est licitum. Hinc nunquam est licitum aborsum fœtûs etiam nondum animati procurare, ad evitandum periculum vitæ, quod ex partu fœmina olim pluries experta est sibi imminere; ut nec etiam ad evitandam jacturam vitæ, & famæ, in quam probabiliter incurreret, si pareret, ac fœtum in lucem ederet, quidquid in contrarium sentiant Torreblanca *de magia lib. 2. c. 43. n. 16* Leo Zambellus, Lezana, Trullench. & alij apud Dianam *p. 7. tractat. 4. res. 32.* ubi asserit, hanc sententiam fuisse damnatam in Congregatione S. officij. 4

Quæritur tertiò, an qui malitiosè impedit, ne fœtus humanus concipiatur, aut conceptus animetur, incurrat irregularitatem? Respondetur negativè, quia qui solùm impedit generationem, aut conceptionem, non est propriè homicida, cùm fœtus nondum supponatur conceptus, proinde non incurrit irregularitatem, quia hæc exigit actuale homicidium, quod non contingit nisi in fœtu. Hinc impediens generationem, vel conceptionem fœtûs, nonnisi impropriè est Reus homicidij, quatenus impedit vitam prolis suscipiendæ, proinde mor- 5

mortaliter peccat, quia ut notant Navarrus *in manual. c. 16. n. 33.* Layman *lib. 3. tractat. 3. p. 3. c. 3.* sumptio pharmaci, quo conceptioni prolis obstatur, nullo bono fine honestari potest. Hinc illicitum omnino est procurare in uxoratis sterilitatem ex quacunque causa: ratio est, quia impedire generationem, quæ ex sua natura sequitur ex usu matrimonij, est contra naturam; proinde intrinsecè malum, & nunquam honestabile; quapropter prohibetur hæc sterilitas inducenda in uxoratis in Bulla Sixti V. de aborsu §. 5. ut etiam *in c. si aliquis de homicid.* ut notat Turrianus *tom. 2. disp. 26. dub. 2. n. 45.*

7 Quæritur quartò, an incurrat irregularitatem, qui fecit aborsum, si dubitet de fœtûs animatione? Respondetur, communiorem, & probabiliorem sententiam esse affirmativam, quia tunc qui causam dedit aborsûs, est dubius, an sit homicida, proinde censendus est irregularis, ut docent Sayrus *lib. 6. c. 15. n. 6.* Sotus *in 4. dist. 25. q. 1. art. 3. conf. 4.* Sanchez *lib. 1. moral. c. 10. n. 43.* Contraria tamen sententia videtur etiam probabilis, quia cum tali dubio non est homicida, qui aborsum procuravit in ordine ad incurrendam irregularitatem, quia hæc cùm sit pœna: quæ infligitur homicidis, supponit homicidium perfectum, & consummatum, ac certum, pœnæ siquidem restringendæ sunt, non ampliandæ ad casus incertos, proinde dubitans, an fœtus fuerit animatus, cùm non sit certus, an commiserit homicidium perfectum, & consummatum, videtur non incurrere hanc pœnam irregularitatis. Tum quia dubium cadit supra conditionem subjecti, an viveret, nec ne, & jura non imponunt pœnas nisi ob delicta certa, nisi contrarium in jure exprimatur, & in præsenti casu non constat, an irregularitas jure illata sit, proinde non incurritur. Tum quia in dubio fœtus præsumitur inanimatus, nisi contrarium probetur.

8 Cæterum si velimus adhærere primæ, & communiori sententiæ asserenti, hanc irregularitatem incurri etiam ab eo, qui dubitat de fœtûs animatione, adhuc hæc irregularitas restringitur solùm quoad suscipiendos ordines, & in illis jam susceptis ministrandum: hæ siquidem privationes intrinsecè includuntur in irregularitate: non ita extenditur ad alias pœnas, quæ solent à Judice imponi pro contracta irregularitate, ut est privatio beneficiorum, & aliorum: ratio est, quia pœna ordinaria statuta pro delicto certo non est imponenda pro delicto dubio, sed huic injungitur tantùm pœna extraordinaria judicis arbitrio imponenda pro dubij qualitate, ut notat Sanchez *lib. 1. moral. c. 10. n. 45.*

9 Quæritur quintò, quales pœnas incurrant procurantes per se, vel per alios aborsum potationibus, medicamentis, percussionibus, venenis, laboribus, vel oneribus impositis fœminæ prægnanti? Respondetur, plures incurrere pœnas, quæ exprimuntur in Bulla Sixti V. quæ incipit *Effrænatam*, edita anno 1588. in qua decrevit primò ut procurans aborsum, incurrat pœnas, quæ per leges civiles, & canonicas imponuntur homicidæ *l. penult. C. ad leg. Cornel. de Sicar.* idque sive aborsus sit fœtûs animati, sive inanimati, ut notat Quaranta in Bulla Sixti V. *V. abortus.*

Secundò, si procurantes aborsum sint Clerici, ultra prædictas pœnas privantur etiam ipso facto omni officio, & beneficio, & dignitatibus ecclesiasticis obtentis, fiuntque inhabiles ad prædicta imposterum obtinenda. Si verò sint sæculares, redduntur inhabiles ad ordines sacros obtinendos. 10

Tertiò, easdem pœnas etiam extendit ad omnes quoquo modo procurantes, vel consulentes, ut fœminæ detur potio, vel remedium ad inducendam sterilitatem, seu ad non concipiendum. 11

Quartò, committit cuivis Judici sæculari, vel ecclesiastico, ut possit causam prævenire, & contra præfatos procedere, eos puniendo prædictis pœnis. 12

Quintò, addit etiam dictis pœnis excommunicationem, à qua per nullum privilegium etiam Regularium, neque per Jubilæum possit quis absolvere. 13

Sextò addit, quòd nec possit quisquam dispensare cum prædictis super irregularitate inde contracta etiam virtute, & vigore cujusvis privilegij, & vult id etiam procedere, quando crimen est occultum, & tantùm in foro conscientiæ. 14

Verùm hanc Sixti V. Bullam Gregorius XIV. in duobus præcipuè restrinxit. Primò quòd quilibet sacerdos ab Ordinario approbatus, & ad id specialiter deputatus possit absolvere à peccato aborsûs, & ab excommunicatione eidem imposita. Secundò restringit eandem Bullam Sixti V. & statuit, quòd si fœtus non fuerit animatus, vel solùm datum pharmacum, vel remedium ad non concipiendum, & ad sterilitatem inducendam non incurrantur pœnæ statutæ in Bulla Sixti, & mandat tunc regulari delictum per jus commune canonicum, vel decreta Concilij Tridentini. Declarat postea Gregorius XIV. suam intentionem esse, ut reliqua contenta in Bulla Sixti maneant, in suo robore, & vigore. Ex eo autem, quòd Pontifex exigat, ut Confessarius sit specialiter deputatus ad præfatam absolutionem impertiendam, censent aliqui, Confessarios ab Episcopo approbatos, & habentes generalem potestatem absolvendi à casibus, & censuris Episcopo reservatis, non posse talem absolutionem impertiri, quia Confessarius debet ad hanc impertiendam specialiter esse deputatus juxta Bullam Gregorij XIV. hæc sententia verior est, & tutior, quamvis Bonacina *tom. 3. de censur. disp. 2. q. 2. p. 10. n. 17.* asserat, confessarios habentes privilegium absolvendi ab omnibus censuris Episcopo reservatis, posse etiam absolvere à præfata censura, eò quia sic usu receptum sit. 15

TITU-

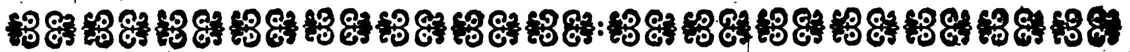

TITULUS XI.

De Infantibus, & languidis expositis.

APpositè superiori titulo Pontifex præsentem adjungit, quia necare filios ij etiam dicuntur, qui eos abijciunt, qui alimonia ijsdem denegant, & qui publicis locis misericordiæ causâ, quâ ipsi carent, exponunt, ut rectè notat Paulus Juris Consultus *in l.* 4. *ff. de lib. agn.* unde parentes, qui infantes, ac liberos suos exponunt omni inhumanitati, & crudelitati, censentur homicidæ, & tanto deteriores homicidæ, quanto calamitosioribus id inferunt, ut ait Justinus *novel.* 153. *in fin.* Quamobrem postquam Pontifex in præcedenti titulo egisset de his, qui filios occiderunt; rectè prosequitur contra parentes, qui infantes suos exponunt; quia necare videtur non tantùm is, qui partum præfocat; sed etiam is, qui eum abijcit, vel alimenta eidem denegat.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Unici Capitis in hoc titulo contenti.

C. SI à PATRE unic. h. t. declarat Gregorius IX. infantem expositum à patre, vel ipso sciente, vel ratum habente fieri liberum à patria potestate: & id procedere etiam de Liberto, Servo, vel languido, si exponatur: immo etiam de filijs, si illis denegentur alimenta. Rursus declarat Pontifex, eos, qui hos suscipiunt, non acquirere jus in eorum personis. Ex quo textu colligitur, quòd si infans exponatur ab ipsis parentibus, liberatur ab eorum potestate, ut etiam pari ratione, si servus, aut libertus exponatur, vel ipsis infirmis alimenta denegentur, tunc enim consequuntur ingenuitatem, ac libertatem, quia habentur pro derelictis, non tamen fiunt primò occupantis, quia homines donantur naturali libertate, & natura sua sunt liberi. Cæterum infantibus expositis, quorum parentes ignorantur, præstari solet ab ecclesia subsidium: sin autem illa non habeat sufficientes reditus, & ubi non sunt publica hospitalia; consueverunt communitates curam eorum in se recipere, & nutricibus lactandos tradere publicis sumptibus. Quamvis expositi sint capaces successionum, Ordinum, officiorum, ac dignitatum, non tamen sunt capaces officiorum sanctæ inquisitionis, neque dignitatum ecclesiarum Cathedralium, collegiorum, & dignitatum majorum, quia talis expositio, quamvis possit contingere ex eo, quia parentes non habeant modum alendi prolem; inurit nihilominus semper aliquam maculam, ob quam ad majora non solent admitti. Rursus quamvis parentes expositorum sint ignoti, fiunt tamen expositi cives illius civitatis, vel loci, ubi exponuntur, proinde consequuntur privilegia aliorum civium. Notat Glossa in hoc textu ratihabitionem in maleficijs retrotrahi, & comparari mandato c. cum ad sedem de restit. spol.

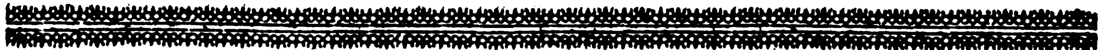

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quinam dicantur liberos suos exponere, vel languidos, seu infirmos ab alijs nutriendos, & curandos, & quas incurrant pœnas.

1 VNicum præsens titulus capitulum continet, in quo si à patre, vel alio sciente, vel ratum habente infans expositus sit; respondet Gregorius IX. *in c. si à patre unic. h. t.* expositum eo ipso à patria potestate esse liberatum, & libertum ingenuitatem, servum libertatem in hoc casu consequi. Hoc idem etiam asserit de cujuscunque ætatis languidis, si expositi fuerint, vel ijsdem alimenta impiè denegentur. Demum concludit, neque eos, qui infantes expositos, vel languidos suscipiunt ullum jus in eorum possessores posse sibi vendi-

vendicare; ubi notat Glossa, quòd ratihabitio tunc, sicuti in maleficijs retrotrahitur, & mandato comparatur *c. cum ad sedem de restit. spoliat.* Nomine tamen infantis is intelligitur, qui nondum est septennis, vel saltem nondum septimum ætatis explevit annum *cap. litteras 4. de spons. impub.* Si igitur infans infra septennium à proprio patre exponatur, vel ab alio, ipso tamen sciente, & non contradicente, vel etiam ratum postea habente, tunc filius expositus efficitur sui juris, liberatúrque à patria potestate, adeò ut patre infantem illum expositum non possit ampliùs dicere suum, eò quia liberatus sit à patria potestate. Eadem ratione si servus, aut libertus exponatur, ut etiam si languidis, & infirmis alimenta impiè denegentur, ingenuitatem, seu libertatem consequuntur, quia tunc hebentur pro derelictis *ff. pro derelict. tit. ult.* Deberet enim pater, aut Dominus, filium, vel servum, quem non potest alere ad Xenodochium mittere, vel aliter adjuvare. Sin verò infans, aut servus expositus sit ab alio, quàm à parentibus, & ipsis inscijs, aut invitis; tunc expositio infantis, vel servi non nocet patri, vel Domino, quia in *c. si à patre unic. h. t.* Pontifex expresè dicit *sciente, aut ratumhabente*, unde si parens, nec sciat, nec ratumhabeat, nil ipsi præjudicat proprij infantis expositio.

2 Quod verò ad languidos attinet, de quibus fit mentio in hoc textu, hi languidi dicuntur, qui perpetuo morbo detinentur, vel qui cuique rei gerendæ inepti sunt *l. morbus de V. S.* ut notat Rebuffus; unde si tali morbo quis afficiatur, sive filius sit, sive servus, etiam provectioris ætatis, & exponatur, seu deseratur omni prorsus ope destitutus, liberatur patria potestate, si filius sit; vel donatur libertate si servus; & qui ex misericordia eisdem opitulantur, tametsi laudabile exerceant charitatis opus, nihil tamen juris in illos acquirunt, ne scilicet filij, vel servi innocentes luere debeant iniquitatem patris. Cæterum infantibus expositis, quorum parentes ignorantur, moris est, ut pia mater Ecclesia necessaria suppeditet subsidia; quòd si Ecclesia non habeat sufficientes reditus, & nulla in loco illo sint publica hospitalia, tunc pertinet ad communitates curam expositorum in se recipere, & nutricibus publico sumptu dare lactandos, ut notat Barbosa in *c. si à patre n. 4. unic. h. t.*

3 Certum est, parentes, qui filios exponunt, graviter peccare, & explorati est juris, præsertim si filios nutrire, & alere commodè possint, quapropter *in l. necare, ff. de liber. agnos.* dicitur, necare videtur non tantùm is, qui partum præfocat; sed etiam is, qui eum abjicit, & alimoniam denegat; & is, qui publicis locis misericordiæ causâ exponit. & *in c. si expositus dist. 87.* etiam videtur significari, eum ut homicidam esse plectendum, qui post certum tempus expositum infantem non agnoscit, & *in l. 2. de infant. exposit.* dicitur, quòd pater non possit suum dicere filium, quem pereuntem contempsit, & hæc procedunt, de parentibus, qui per se, vel per alios enutrire liberos commodè possunt, & tamen eos exponunt. Quòd si præ inopia filios non possent alere, vel saltem sine dedecore, & ignominia, tunc tenentur curare saltem, ut illi in hospitali aliqua domo ad pietatis officium fundata nutriantur, & educentur, ut de servo statuitur *in l. 1. C. de latina libert. tollen.* §. *sed dicimus* ubi dicitur, quòd si Dominus servum suum ægritudine periclitantem habeat, quem neque ipse curare possit, neque alteri commendare, teneatur eum in Xenodochium mittere. Quòd si infans à patre expositus ab alio alatur, & educetur, tunc si alimenta data sint ab Ecclesia, vel Episcopo, non possunt ampliùs repeti, quia pietatis causâ data sunt ab eo, qui debuit illa suppeditare, ut habetur in *c. sacrorum 15. causa 12. q. 2.*

Sin verò infans nutritus fuit in aliquo loco publico misericordiæ, vel pietatis causâ extructo, tunc nec repeti possunt expensæ, nisi domus fortassis fundata sit ad eos tantùm alendos, qui indigent; quia tunc si parentes infantium expositorum non indigerent, tenerentur compensare expensas factas ab illo loco pio pro educatione infantis expositi. Sin autem alimenta ministrata sint infanti exposito ab aliquo eidem sanguine juncto; etiam verisimiliter præsumitur pietatis causâ fuisse alimenta illa data infanti exposito, adeò ut non possit illa repetere; nisi ab initio protestatus fuerit se illa repetiturum. Sin autem alius extraneus subministravit talia alimenta infanti exposito, tunc extraneus potest ea repetere, si ab initio protestatus sit, se velle ea sibi restitui; alioquin si aliàs esset vir pius, si divitijs afflueret, si soleret similia charitatis opera exercere, ex conjecturis præsumi posset, pietatis causâ alimenta illa suppeditasse, & nolle ea sibi restitui. Excipitur tamen in *l. patrem 16. C. de nuptijs* is, qui filiam à patre expositam nutrivit, si velit eidem nubere, vel filio suo in uxorem dare, & ejus pater nolit; tunc pater tenetur alimenta præstita solvere, ut notat Abbas in *d. c. si à parte n. 3. unic. h. t.* 4

Juvat tamen observare, quòd cum in dicto textu dicitur, quòd si pater alimenta filijs deneget, amittat patriam potestatem, id non sit intelligendum generatim de filijs etiam valentibus, & sanis; sed tantùm de languentibus, seu infirmis, cujuscunque sint ætatis, quia pœnæ sunt restringendæ, non ampliandæ; & graviùs peccat, qui alimenta denegat languentibus, & infirmis, quàm qui sanis, proinde graviori pœna plectendus est. Præterea textus procedit de filijs legitimis, quia pater illegitimus non dicitur habere in patria potestate §. *ult. instit. de patria potestat.* ut notat Abbas *in d. c. si à patre unic. h. t. not. 3.* Quòd si ignoretur, quinam sit pater filij expositi; Ecclesia ex charitate alimenta ei suppeditat. 5

Pœnæ igitur, quæ incurruntur à parentibus, qui filios exponunt ab alijs nutriendos, sunt 6

 prim-

principaliùs amittere jus patriæ potestatis, ut probant textus tam in jure canonico, quàm civili in illo *in c. si à patre unic. h. t.* in jure civili in *l. 2. 3. & 4. C. h. t. l. nemini 20. C. de Episc.* quia cùm in cunctis animantibus à natura indita sit propensio ad proprios fœtus educandos, ut refert Tullius *de natura Deorum*, quam propensionem Justinianus *in l. unic. §. sileat. C. de rei uxor. action.* stimulum vocat; ideo qui contra hanc naturalem propensionem filios exponunt, patriam amittunt potestatem, quia filium suum dicere non possunt eum, quem deserverunt, & pro filio habere noluerunt: imò neque collectores, neque educatores jus ullum dominij in eos acquirunt, non dominium, quia quamvis pro servo expositum habuerint, non tamen assertio ei denegatur, qui ex tali causa in libertatem vindicatur.

7 Tum quia libertas non benè redimitur alimentorum pretio, ut rescripsit Trajanus Plinio: extat enim Trajani rescriptum, quo ad ejusdem Plinij consultationem, qui tunc temporis proconsulatum in Bithynia obtinuerat, rescribit, quòd licèt infantes expositi in servitute fuissent educati; in pristinum, quo nati erant, libertatis statum sint asserendi; eò quia æquum non sit, libertatem, quæ inæstimabilis est, pretio alimentorum redimi. Verùm hoc rescriptum ad solam pertinuit Bithyniam, quia aliæ Provinciæ alio jure utebantur ex constitutionibus Anteriorum Principum: nam apud hebræos mos invaluit, ut infantes etiam exponerentur juxta propriam legem *Exod. c. 22.* & etiam ex Philone *lib. 2. de vit. Moysis* ubi de Moyse exposito agitur: & de Ezechiele Propheta refert Clemens Alexandrinus *lib. 1. stromat.* ibi: *Mater, quæ me peperit, abscondit me tres menses, ut dixi: cùm autem latere non possem, exposuit:* apud Ethnicos exponebantur etiam in rupibus, & sub arboribus, & qui relictos inveniebant, aut credebant, aut fingebant ex silice excussos, aut sub arborum corticibus conceptos, ad quod allusit *Virg. lib. 4. aneid.* ibi: *Sed duris genuit te cautibus horrens caucasus.* Notavit etiam Petavius in not. *ad oration. 16. Themist.* Trajanum in monte Celio amplissimum ædificâsse locum expositis nutriendis; quod etiam refert Sabellinus in vita Trajani, ubi addit, fuisse ibi etiam columnam lacteream in foro olitorio ad exponendos infantes. Constantinus *in l. 1. C. Theodos. de exposit.* statuit cujusque conditionis esset is, qui expositus fuisset, dominio ejus cedere, qui sustulisset, & ejusdem arbitratu, vel tanquam ingenuum, vel tanquam servum posse retinere; dummodo Episcopalis subscriptio subsecuta fuerit, seu si hac de re contestatio habita esset Episcopo, & Clericis subscribentibus, idque confirmat. *can. ult. 87. dist.* in Ecclesijs autem, quibus Episcopi non præerant, talis contestatio facienda erat coram Matricularijs Ecclesiæ, ut docet formula collecti, & distracti infantis edita à Jurisconsulto Cujacio *in tit. 1. lib. 5. sent.* Justinianus tamen ab hoc jure recessit, constituitque infantes, qui sic collecti erant in libertatem vindicari, tametsi servi nati essent, nec in his jus ullum Educatoribus quæri, ne quasi mercimonio contracto viderentur pietatis officium gessisse *l. 25. nemini C. de Episc. aud. & ult. C. de infant. expos.* & hoc jus à Justiniano inductum servatur, etiam in jure canonico *in d. c. si à parte unic. h. t.* ubi Gregorius IX. statuit, ut infans à patre expositus ipso sciente, vel ratum habente liberetur à patria potestate; quod etiam extendit ad servos, qui cum adversa valetudine laborarent à Dominis neglecti, à domo exclusi sunt: unde constat ex utroque jure, civili, & canonico filios expositos donari libertate.

Videtur tamen in contrarium posse objici, 8 quia inter præcipuos patriæ potestatis effectus ille recensetur, ut pater consensum præbeat nuptijs filiorum *l. Paulus ff. de statu hominum §. 1. instit. de nupt.* atqui in nuptijs filiæ expositæ desideratur consensus patris exponentis *l. patrem 16. de nuptijs.* ex quo infertur, parentes filios exponentes non amittere in expositos patriam potestatem. Tum quia patres jure communi ex *l. Romuli* in duodecim tabulis scripto jus habent vendendi, & oppignorandi filios *l. final. C. de patria potest. l. 1. C. de patribus, qui filios distraxerunt.* quinimò si patres eò sint miseriarum deducti, ut aliter vivere non possint; etiam filiorum carnibus vesci possunt, hinc D. Hieronymus *lib. 3. super Amos* ait: *nihil enim fame duriùs, quæ sæpè compellit obsessos humanis vesci carnibus; & in suam sævire naturam; ita ut nec parentes parvulis liberis parcant, & maritalis affectus uxoris dudum amata membra dilaceret.* unde si pater filium vendere, imò & illius vesci carnibus impunè potest, à fortiori erit eidem licitum filium exponere.

Sed contra, quia ex constitutione Justiniani 9 *l. ult. h. t. novel. 153.* parentes omne jus amittunt in filios expositos; adeò ut isti à patria potestate omninò liberentur, quæ constitutio accepta etiam fuit in jure canonico: unde si quæ extant leges in contrarium, abrogatæ fuerunt per constitutionem Justiniani, & jus canonicum. Tum quia si tutor, qui per mendacium negat pupillo alimenta, deducitur ad Præfectum urbis puniendus *l. 3. C. sed si non latites. ff. de suspecto tutor.* à fortiori puniendi sunt parentes, qui filios exponunt. Immo non solùm parentes amittunt jus in filios expositos; sed etiam varijs pœnis puniuntur: si enim infans expositus inde moriatur, pater punitur ut homicida juxta sententiam Ulpiani *in l. 15. ff. ad l. Corneliam de Sicar.* ibi: *Nihil interest, occidat quis, an mortis causam præbeat;* hoc idem etiam procedit, si parentes filios in solitudine exponant, ut fame moriantur, vel ferarum laniatu pereant, quamvis mors non contingat, quia quantum in se fuit, nihil defuit operi: hinc Lactantius *lib. 7. de divin. institut. c. 20. non possunt innocentes existimari, qui viscera in prædam canibus objiciunt, & quantum in ipsis est, crudeliùs necant,* quàm

quàm si strangulâssent, & nonnullis interjectis subdit, *tam nefarium est exponere, quàm necare:* quia exponere est morti tradere, ac dimittere. Eadem pœna capitis etiam puniuntur parentes, qui infantes in olla exponunt, eò quia facilè intercludi possit spiritus tenellus.

10 Alius casus habetur, quando fœmina, quæ viri libidini obsecuta, metu ignominiæ adacta editum fœtum exponit causa pudoris servandi, & tunc mitiùs puniuntur matres, eò quia talis metus cadit etiam in viros constantes *l. isti 8. §. penult. ff. de eo, quod metus causa:* quòd si, quæ peperit, & infantem exposuit, fuerat puella, tunc etiam mitiùs punitur, ut docent Julius Clarus *lib. 5. sent. §. final. q. 83.* & Menoch. *de arbit. cas. 396. n. 7.* Sunt etiam alii casus, in quibus parentes, qui filios exponunt, mitiùs puniuntur.

§. II.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selecta quæstiones.

1 Quæritur primò, an infantes expositi censendi sint spurij? Respondetur, Covarruviam in *element. si furiosus p. 1. in princ. n. 9.* Majolum *c. 1. de irregularit.* & alios docere, infantes expositos habendos esse ut spurios, eò quia filij legitimi moris non sit, ut exponantur. Tum quia expositi vulgò æquiparantur quæsitis. Nihilominus communior, & verior sententia, cui adhærendum omninò puto, est, liberos expositos esse censendos legitimos, si eorum parentes ignorentur. Moris enim antiquitus fuit, ut expositi legitimi haberentur, ut contigisse Moysi, Cyro, Paridi, Oetippo, Semiramidi babyloniorum Reginæ historiæ memorant. Ratio itidem est, quia sicut quivis præsumitur bonus, donec probetur malus, ita præsumi etiam debet legitimus, donec probetur illegitimus: siquidem legitimitas cùm sit quoddam bonũ morale, ita illegitimitas est malum morale, quod præsumi non debet, nisi probetur. Tum quia non solus pudor, sed etiam metus infamiæ potest causa esse expositionis, ut etiam necessitas aliqua, vel extrema egestas, vel imminens periculum: unde cùm plures possint causæ esse talis expositionis, ea potiùs sumenda est, quæ favet conditioni expositorum: ita enim charitas exigit, & ratio naturalis suadet, hæc enim sententia conformior est pietati.

2 Neque verum est, solùm illegitimos, aut solos vulgò quæsitos exponi, quia experientia constat, plerúmque ob paupertatem, & liberorum multitudinem etiam legitimos à parentibus exponi. Ex eo autem, quòd Expositi habendi sint ut legitimi, nisi contrarium probetur, sequitur, eos capaces esse Successionum, Ordinum, & quorundam officiorum, seu dignitatum, & tantùm esse incapaces officiorum, seu dignitatum sacræ inquisitionis, Ecclesiarum Cathedralium, collegiorum, & dignitatum majorum, ut notat Barbosa in *collect. & tom. 6. in collect. in præsent. Rubric.* quia tametsi in dubio expositi præsumantur boni; hæc tamen præsumptio nil operatur, nisi probetur, quando certa qualitas ab statuto requiritur: quia non sufficit, si qualitas adsit præsumptivè, sed probari debet. Tum quia hujusmodi expositio quandam inurit maculam, ob quam ad majora admitti non solent.

Quæritur secundò, an constitutio Gregorij IX. in *c. si à patre unic. h. t.* in qua pater privatur patriâ potestate, si filium exponat; vel ipso sciente, & ratum habente ab alio ejus filius exponatur; procedat de filijs tantùm languentibus, vel etiam se extendat ad benevalentes? Goffredus referente Abbate censuit, Gregorianam constitutionem locum habere in filijs, non solùm languentibus, sed etiam benè valentibus, eò quia constitutio sit generalis, & nullam adhibeat distinctionem. Nihilominus Innocentius, Hostiensis, Abbas, & communiter alij Canonistæ *in d. c. si à parte unic. h. t.* probabiliùs censent, Gregorianam constitutionem esse tantùm intelligendam de filijs languidis, non verò de benè valentibus, & huic sententiæ adhærendum puto; quia pœnam injunctam à lege debemus mitiùs interpretari, adeò ut restringi debeat, non ampliari ad casus explicitè non expressos: & quia si Gregoriana constitutio intelligatur de filijs languidis, quibus pater alimenta denegat exclusivè ad benevalentes, pœna mitiùs interpretatur, & restringitur ad solos filios languidos, quibus à patre denegantur alimenta, sequitur esse hanc pœnam restringendam ad solos filios languidos, cum nulla in jure fiat mentio de filijs benevalentibus. 3

Idque ex eo firmari potest, quia quando pater filium exponit, dupliciter delinquit contra pietatem paternam in filios: Primò, quia pater denegat filio exposito alimenta, quæ alioquin eidem debentur: Secundò, quia sive sit languidus, sive benevaleat, denegat eidem debita alimenta, quod est detestabiliùs, & quia majus est crimen, negare alimenta filio languenti, quàm benevalenti, ideo pœna restringi debet ad crimen detestabilius, quod est denegare debita alimenta proprio infanti languenti, cùm id sit proximiùs eum occidere. Nomine autem infantis intelligitur omnis ille infans, qui nondum est septennis, quia infantilis ætas dicitur usque ad septennium: immo donec septimum ætatis annum puer excesserit, in jure præsumitur infans. 4

Quæritur tertiò, quas impensas possit repetere, qui infantem expositum enutrivit? Respondet Glossa in *c. ult. dist. 87.* eas tantùm, qui curam infantis expositi habuit, posse jure expensas repetere, quæ factæ sunt in eo erudiendo, & docendo, non verò eas, quæ factæ sunt in eo alendo, quia alimenta pietatis præsumuntur gratis data, quæ enim gratia pietatis dantur, censentur gratis dari, qua ratione, quæ pietatis causâ in aliquem erogantur, non repetuntur *c. sacrorum 12. q. 2. l. alimenta* 5

C. de negot. gest. Verùm huic sententiæ videtur obstare textus *in l. si invito C. de infant. expos.* ibi: *si invito, vel ignorante te, partus ancillæ, vel adscriptitiæ tuæ expositus sit, restitutio ejus ita fiat, ut si in alendo eo, vel fortè ad discendum artificium justa consumpta fuerint, restituas.* Et licèt lex expressè loquatur tantùm de servo, vel liberto exposito; procedit nihilominus etiam de filio.

6 Quamobrem putârim procedendum cum distinctione, ut notat Abbas *in d. c. si à patre xvic. h. t.* vel enim alimenta data sunt ab eo, qui tenebatur ea dare, & tunc ab ipso non possunt jure ampliùs repeti, sive protestatus fuerit se ea repetiturum, sive non. Hinc si Episcopus aluerit infantem expositum, ut etiam si infans nutritus fuerit, ut pauper ex communibus alicujus Ecclesiæ bonis, vel alicujus loci publici exstructi causâ communis misericordiæ, & pietatis, non potest Episcopus, nec locus pius postea repetere expensas; quia locus pius ad eum finem fuit fundatus, ut hujusmodi infantes expositos aleret; quòd si locus pius esset tantùm fundatus ad alendos eos solos, qui indigent; & parentes filii expositi non indigerent, tunc tenerentur isti expensas factas à loco pio eidem restituere, idque desumitur ex *c. sacrorum 12. q. 2.* & ex *l. alimenta C. de negotijs gestis.* Sin verò alimenta data sint filio exposito ab alio consanguineo ejusdem filij; tunc etiam præsumuntur alimenta data pietatis gratiâ; proinde qui dedit, ex jure non potest repetere sumptus factos, nisi fortassis fuerit antea protestatus, velle eosdem esse sibi restituendos, ut habetur in *l. Nesenius ff. de negot. gest.*

7 Quæritur quartò, ad quem pertineant bona filij expositi, vel languidi, si post mortem ea reliquerit? Respondetur, talia bona non pertinere ad parentes, & consanguineos deserti, quia cùm parentes, & consanguinei deseruerint filium, cui negârunt alimenta debita, indigni sunt, ut in ejus bonis succedant *novel. 115. c. 3.* unde si expositus fuit nutritus in aliquo loco pio ad talem locum pertinent omnia bona, quæ post mortem relinquit. Quòd si nutritus fuerit ab aliquo extraneo, ipsi etiam debentur hujusmodi bona, quia cum habuerit expensas in eo nutriendo, æquum est, ut si quæ sunt bona ab illo relicta, post mortem ad illum pertineant excluso fisco, & consanguineis: siquidem beneficia beneficijs debent compensari, & infans nullum habuit sibi proximiorem quoad charitatem, eò quia alimenta illi præbuit.

8 Quæritur quintò, an famulo ægrotanti teneatur Dominus, quæ necessaria sunt ad recuperandam sanitatem suppeditare? Respondent communiter Jurisperiti cum Bartol. in *l. si. dotem. §. si autem. ff. soluto matrimo.* non teneri Herum ex lege justitiæ ad ingentes, & extraordinarias expensas faciendas in medicos, & pharmaca pro famulo ægrotante, sed tantùm teneri ad tenues, & mediocres expensas juxta conditionem famuli, & ad alimenta quotidiana, adeò ut si herus pro famulo ægrotante majores habeat sumptus; & protestatus fuerit velle eos sibi esse restituendos, teneatur servus pristinæ incolumitati restitutus satisfacere Hero saltem obsequijs eidem præstandis: quòd si Herus divitijs affluat, & pro famulo majores fecerit expensas, nec in contrarium fuit protestatus; censetur tunc intuitu pietatis id fecisse, adeò ut non liceat postea ab ipso expensas repetere *argu. l. 1. & l. si alimenta C. de negot. gest.* An verò etiam eo tempore, quo famulus ægrotat, debeatur ipsi merces? Respondetur affirmativè *l. qui operas ff. locati.* Verùm ne hujusmodi obligatio ad plures excrescat annos, communiter solet limitari, ut procedat quoad illum annum tantùm, quo famulus servire incœpit *argu. l. post duos 15. §. 1. C. de Advocatis divers. judic.*

Quæritur sextò, quomodo infantibus debita sint alimenta? Respondetur, filijs à parentibus deberi legitimam portionem propriorum bonorum: est legitima portio certa hæreditatis pars lege aliquibus decreta, ac debita; seu est illa pars hæreditatis, quam filij essent accepturi, si ab intestato succederent: etenim cùm Testator nec omnia bona hæreditario jure in alterum possit transmittere, nec denegare; ideo lex statuit, ut certa, ac definita hæreditatis portio in legitimos hæredes testamento transiret, quapropter dicitur legitima, eò quia secundùm leges subrogetur loco alimentorum *instit. de inoffic. testam. §. igitur quartam.* Hæc igitur portio legitima jure debita filijs in jure triplex est, prima communi nomine *legitima* simpliciter dicitur: secunda *falcidia*, eò quia de ea Falcidius tribunus plebis legem tulerit: tertia dicitur *Trebellianica*, eò quia senatus Romanus Trebellio Maximo, & Annæo Seneca Coss. eam legem instituerit. Portio igitur legitima debetur filijs, qui sine causa excludi ab hæreditate non possunt, & ijs mortuis debetur etiam nepotibus ex ijsdem legitimè natis; adeò ut legitima portio, nec per legata, nec per fideicommissa adimi possit; & detrahitur ex bonis parentum deducto alieno ære, & impensa funeris *l. Papinianus §. 4. ff. de inoffic. test.* Falcidia autem debetur hæredi jure institutionis, & est quarta pars totius hæreditatis, quam hæres institutus detrahit, sibique retinet ex singulis legatis, nisi ad pias causas relicta sint, *authent. similiter C. ad leg. falcid.* Portio Trebellianica est quarta pars totius hæreditatis, quam sibi retinet hæres institutus ea conditione, ut si decedat sine liberis, alteri eam restituat hæreditatem *instit. de fideicommiss. hære. §. sed quia.* 9

Portio autem hæreditatis, quam parentes communi lege tenentur dare filijs olim apud Romanos in lege duodecim tabularum fuit tantùm quarta pars: sed postea legibus statutum fuit, ut amplior, & major filijs legitima deberetur, adeò ut si quatuor, vel pauciores sint filij, ijsdem debeatur tanquam legitima portio *triens*, seu tertia pars hæreditatis, & quidem ex æquo in filios dividenda: sin verò 10

sint

sint quinque, vel etiam plures filij eis debent parentes *Semissem*, seu dimidiam partem bonorum inter ipsos ex æquo dividendam *l. novissima l. si pater C. de inoffic. testam. authent. de triente, & semisse. §. nec nos. collat. 3. constit. 5.* & hæc lex hodie communi jure servatur, & tantùm pro varietate Provinciarum, & locorum, ac Principum major, vel minor legitima decernitur, quæ filijs debeatur.

11 Quæritur septimò, quale jus habeat filius in legitimam portionem? Respondetur vivente patre filijs competere tantùm jus ad rem, non in re: quia quamdiu pater vivit, plenum habet suorum bonorum dominium, nec compelli potest dare legitimam filio, nisi in morte: quapropter parentibus adhuc vivis legitima, quæ debetur filijs, incrementum potest, & decrementum subire, quatenus parentes possunt propria bona augere per lucra, vel minuere per jacturas: unde in eorum obitu pro majore vel minore hæreditate relicta à patre legitima filiorum portio major est, vel minor deducto ære alieno, & impensâ funeris, servísque libertate donatis *l. Papinianus §. quarta. ff. de inoff. testam.* mortuo verò patre filij habent jus in re, possúntque adire hæreditatem quoad legitimam portionem, quæ jure naturali debetur filijs: quia pertinet ad necessaria vitæ alimenta, quæ parentes tenentur jure naturali filijs suppeditare: exceptis autem alimentis parentes non tenentur filijs dare legitimam portionem jure naturæ, sed tantùm jure scripto, quod ex æquo, pietate, & charitate parentum jubet hæreditatem ad filios descendere.

Quæritur octavò, an filia simul cum filio instituenda sit in legitima portione hæres? 12 Covarruvias *de testam. in c. Raynutius in summa n. 22.* improbat priscas leges, eò quia fœminas ab hæreditate excluserint, & tantùm mares ad illam admiserint, quod iniquum esse ait, & naturæ inconveniens. Verùm tripliciter persæpe fœminæ à successione æquè, & justè excluduntur, nimirum pacto, statuto, & privilegio. Pacto repelluntur à successione, eò quia qui filias in matrimonium collocant, soleant cum ipsis pacisci, & convenire, ut successioni renuntient hæreditatis; & licèt tale pactum jure civili improbetur: si tamen jurejurando confirmetur, jure canonico subsistit *c. quamvis de pactis in 6.* Statuto, quia pluribus in locis statutum est, ut existentibus masculis, fœminæ commodè dotatæ à parentibus successione excludantur; & hoc statutum approbat Covarruvias *loc. cit.* & viget præsertim apud Gallos ex lege salica, quâ fœminæ à Regni successione excluduntur. Demum privilegio, quando Princeps aliquibus familijs concedit, ut tantùm mares jus habeant in bonis succedendi: hæc autem statuta ab aliquibus, vel maximè approbantur, dummodo fœminæ congruenter dotentur, ut possint honestè nubere juxta proprium statum: ratio est, quia per fœminas tantùm abest, quòd familia conservetur, ut potiùs extinguatur *l. pronuntiatio ff. familia.* Tum quia fœminæ filij non pertinent ad familiam, ex qua originem traxit fœmina, sed ad familiam mariti, hinc rectè dixit Euripides *filij masculi columna sunt familiarum.*

TITULUS XII.

De Homicidio voluntario, & casuali.

Rectè Pontifex, cùm in præcedentibus titulis egisset de aliquibus homicidij speciebus, nunc pergit agere de homicidio in genere, quia tametsi, si attendamus ordinem doctrinæ ab universalibus incipiendum sit, & inde descendendum ad particularia, ac proinde priùs de genere, quàm de specie egerit Aristoteles: interdum tamen ex aliqua speciali causa priùs agitur de specie, quàm de genere, quæ ratio fuit, ut Pontifex hic præmiserit speciem generi; ratio autem præmittendi speciem est ipsa criminis attrocitas. Quia verò homicidium potest esse voluntarium, & casuale, ideo in præsenti Rubrica rectè etiam separatur causa homicidij voluntarij, & casualis, quia voluntas, & propositum delinquentis distinguit maleficia, ut ait Paulus J. C. *in l. 53. qui injuria ff. de* furt. & *in lib. 5. sentent. tit. 23.* ubi ajt: consilium uniuscujusque, non factum puniendum est.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Omnium Capitum, quæ in hoc Titulo continentur.

C. *SI QUIS* 1. *h. t. Statuitur illud Exodi, ut qui per insidias, & industriam occidit proximum, sit deponendus, ut moriatur, seu evellatur ab altari. Ex quo textu colligitur, eum, qui per insidias hominem occidit, non gaudere immunitate ecclesiastica. Neque obstat, quod in* c. inter alia de immunit. eccles. *duo tantùm dicantur extrahi ab ecclesia, scilicet publicus latro, & nocturnus agrorum depopulator: quia qui per insidias hominem occidit, proditoriè id facit, proinde tale homicidium revocatur ad furtum publicum, & homicida ad publicum latronem: siquidem hujusmodi homicidæ sunt æquè noxii bono publico, quàm si publicè latrocinentur. Rursus qui spe immunitatis in ecclesia, vel cœmeterio delinquunt, ut inde liberentur, non defenduntur* c. ult. de immunit. eccles. *& hoc est, quod dicitur in textu esse hujusmodi delinquentes evellendos ab altari.*

C. *INTERFECISTI* 2. *h. t. Ex Pœnitentiali Romano statuitur, ut, qui potuit aliter se defendere, & liberare, & nihilominus furem, vel latronem occidit, imponenda sint eidem pœnitentia per* 40. *dies, quo tempore arcetur ab ingressu ecclesiæ, & indicitur illi abstinentia à cibis, thoro, gladio, & equitatu. Rursus ut tertia, quarta, & sexta feria jejunet. Sin verò non potuit, aliter se liberare, & sine odio occidit latronem, vel injustum aggressorem non imponitur ei pœnitentia, sed si vult, potest jejunare, & eleemosynas elargiri, Sin verò sit Presbyter, non deponitur, sed tamen quamdiu vixerit, debet pœnitentiam agere. Ideo non deponitur, ut notat Glossa, quia non est formaliter homicida, fit tamen irregularis, quia potiùs debuit dimittere sua, quàm illum occidere* c. suscepimus h. t. *verùm cùm illo dispensatur ex misericordia, ut habeat beneficium sine executione Ordinis. Cæterum textus loquitur de occisione furis, vel latronis, qui poterat repelli sine occisione; & pœnas statuit contra illos, quia in propria defensione non servârunt moderamen inculpatæ tutelæ.*

C. *SI PERFODIENS* 3. *h. t. Ex D. Augustino statuitur, quòd si quis occidat furem nocturnum, non imputatur ei homicidium, secus si diurnum, eò quia in die poterat cognoscere, quòd venerat ad furandum, non ad occidendum, proinde non debebat occidi. Unde in legibus sæcularibus impunè occiditur nocturnus fur, non verò diurnus nisi armis se defendendo, quia licitum est vim vi repellere* c. incontinenti c. sine intervallo. c. si verò de sent. excommun. *Sed post vim illatam non potest quis ampliùs percutere, quia percussio non esset in propriam defensionem ad coërcendam vim, quæ sibi infertur. Sunt tamen, qui censeant, posse aliquem prævenire alium, qui vult eum interficere. Cæterum leges sæculares, quæ in hoc textu ex D. Augustino allegantur,* habentur l. itaque §. lex. ff. ad leg. Aquil. & l. furem ff. eod. ad leg. Cornel. de Siccar. *Leges verò Romanæ sunt posteriores legibus Moysis. Quòd verò leges civiles dicant, licitum esse nocturnum furem, quoquo modo occidere, id debet intelligi juxta canones cum moderamine inculpatæ tutelæ.*

C. *CUM JURAMENTO* 4. *h. t. Ex D. Hieronymo super* Matth. c. 14. *declaratur, quòd si quis promittat, & juret se facturum aliquid in genere non sit id intelligendum, si sit illicitum, ut homicidium: hinc si saltatrix ab Herode postulâsset patris, vel matris interitum, Herodes id facturus non fuisset: quod enim repudiaturus fuit in suis, contemnere debuit in Propheta. Hinc si quis absolutè, & generatim promittit aliquid, non tenetur illud implere, si petatur aliquid illicitum, quia Herodes non credidisset, neque duxisset se teneri, si saltatrix postulâsset sibi afferri in disco capita parentum ipsius.*

C. *SI ALIQUIS* 5. *h. t. Ex Concilio Guarmaicensi statuitur, ut qui ex libidine, vel odio homini, vel mulieri aliquid fecit, ut non possit generare, vel concipere, vel nasci soboles, teneatur ut homicida, quia impediens per remedia, vel venena, ne generetur, vel nascatur proles, est causa, cur non nascatur, & vivat homo, qui alias nasceretur, & viveret, unde reus est homicidii quantum ad pœnam legalem, immo etiam quantum ad spiritualem, seu peccatum, peccat enim lethaliter, qui impedit generationem prolis ex actione, ex qua debet oriri. Non tamen fit irregularis, quia irregularitas non contrahitur nisi per actuale homicidium, quod non contingit nisi in fœtu jam animato, quia illud occiditur, quod vivebat, & erat animatum, cùm enim irregularitas sit pœna, & contrahatur propter homicidium, debet contrahi ob homicidium propriè sumptum, non verò extendi ad homicidium improprium, pœnalia enim sunt odiosa, & restringi debent, non ampliari.*

C. *SICUT DIGNUM* 6. *h. t. rescribit Alexander III. Episcopo Oxoniensi. Primò in excessibus singulorum debere discretum Judicem pro pœnitentia injungenda considerare omnes circumstantias in qualitate pœnitentiæ imponendæ, in quantitate, qualitate delicti; in ætate, scientia, sexu, conditione delinquentis. Rursus mandat Pontifex, ut considerentur etiam circumstantiæ loci, & temporis, in quo fuit delictum perpetratum. Agitur in hoc textu de his, qui cooperati sunt in morte Sancti Thomæ Cantuariensis, & Ponti-*

Pontifex rescribit variè esse puniendos, illos qui animo occidendi, feriendi venerunt, & manus violentas injecerunt in sanctum Antistitem. Et illos, qui venerunt, non ut ferirent, sed ut percussoribus opem ferrent, si impedirentur, & hos vult minori pœna esse mulctandos. Rursus alios, qui dicunt se Regem inflammâsse, ac incitâsse ad odium, & hos vult non ita severè esse puniendos, nisi Regem ad illud homicidium suis suggestionibus incitâssent. Rursus declarat nec eos à culpa, & pœna esse liberos, tametsi fuerint ignari machinationis, qui Sicarijs scienter in sarcinis custodiendis ministerium præbuerunt. Rursus eos esse immunes à pœna mortis, qui sancti viri, & suorum spolia tantùm occupârunt, sed teneri occupata restituere illis, quorum interest, & vult esse mulctandos mitiori pœna. Demum vult Clericos, qui tanto facinori armati interfuerunt. & consilium dederunt, ut Sanctus caperetur, non solùm ab altaris ministerio deponendos esse, sed ulterius, non posse in ecclesijs unquam lectiones legere, aut responsoria, sed debere solos psalmos cantare, & mandat esse claudendos in claustro Monachorum, vel Canonicorum Regularium, si fieri possit, & per septennium, vel quinquennium etiam arcendos ab ingressu ecclesiæ. Ex hoc textu colligitur, homicidium committi non solùm facto, sed etiam consilio, & præcepto c. significâsti h. t. *si enim homicidium sit voluntarium, fit, vel facto, vel præcepto, vel consilio*, c. si quis viduam dist. 50. *vel lingua, & exhortatione* c. quod in dubijs de pœnis, *& in his casibus semper homicida est irregularis, nec debet promoveri, sed in perpetuum deponi, ut in hoc textu, ubi Alexander III. decernit pœnas super scelestissima occicisione S. Thomæ Archiepiscopi Cantuariensis, & Martyris, quæ contigit anno reparatæ salutis 1171. sub Rege Angliæ Henrico III.*

C. *PRESBYTERUM 7. h. t. Idem Pont. declarat, esse deponendum ab officio sacerdotali, & perpetuo removendum à ministerio altaris Presbyterum, qui intuitu disciplinæ percutit puerum in capite, vel alia parte corporis, ita tamen ut post paucos dies moriatur puer ex ipsa percussione, vel ex causa ipsius contrahat infirmitatem, ex qua moriatur. Ratio hujus textus potest assignari, quia quamvis correctio pueri fuerit ex genere suo licita, fuit nihilominus illicita quoad modum. eò quia fuit immoderata: hinc qui in castigando etiam licitè excedit limites disciplinæ, ut committatur homicidium, non solùm Presbyter percussor declaratur irregularis, sed etiam jubetur deponi: licèt Presbyter nunquam putâsset se tali percussione puerum occisurum, ac propterea sit innocens quoad gratiam, & non peccaverit percutiendo*, c. si quis non iratus 15. q. 1. *Præterea qui dat causam infirmitati, ex qua quis moritur, fit irregularis* c. de cætero 9. h. t. *Immo si post infirmitatem puer convalescat, & postea ex recidiva moriatur, adhuc fit irregularis, quia sola causa mortis sufficit ad incurrendam irregularitatem* c. ad audientiam 12. h. t.

C. *CONTINEBATUR 8. h. t. rescribit idem Pont. quòd si Clericus ludens aliquo ludo secularium, vel cum sæculari casu aliquem occidit, non possit ordinari sine dispensatione Papæ, nec ministrare in Diaconatu in aliquo tempore; possit tamen dispensari, ut ministret in Subdiaconatu: Ubi notat Glossa, hunc Diaconum ideo ex morte laici incurrisse irregularitatem, quia dedit operam rei illicitæ ludendo cum laico, quod non est licitum Clerico. Verùm non videtur per se prohibitum Clericis ludere simpliciter cum laicis, sed tantùm per accidens, hoc est, si ludus aliquis dedeceat statum clericalem. Quamobrem vera ratio, cur Diaconus incurrerit irregularitatem, est, quæ assignatur à Glossa, quia non adhibuit sufficientem diligentiam, & cautelam, quam debuisset, cùm enim sciret loci consuetudinem, debuisset priùs falcem removere, erat enim Diaconus ille falce cinctus, quia redibat ex messe, & tali ludo lusisset, quo victores insidebant victis, quibus pro equis utebantur, unde debuisset Diaconus ille omninò falcem illam abjicere, ne, si quis ipsum ascenderet, feriretur.*

C. *LATOR 9. h. t. declarat idem Pont. homicidium purè casuale sine causa non impedire, quin aliquis ordinetur: cum enim Clericus in hoc textu cum alio clerico luderet, & ab illo projectus in terram in cultrum, quem ad latus habebat, incidisset, ac fortuito casu occubuisset, ex vulnere sibi inflicto, non impeditur alius Clericus liberè promoveri ad sacros Ordines. Ratio, cur Clericus iste non contraxerit irregularitatem, assignatur à Glossa, quia non solùm non lusit ludo illicito: verũ nec potuit à suo cultro tale periculum timere, sicut à falce Diaconi in præcedente textu; unde cùm ludus fuerit licitus, & cum clerico, & solùm fuerit passus, nihilque fecerit, quod non contigit in* præced. cap. *ideo non fit irregularis.*

C. *SUSCEPIMUS 10. h. t. Idem Pont. rescribit, quòd qui ad sua defendendum ligant latrones, & alter ligantium, ne deinde interimeretur, latrones occidit, simul peccant, fiuntque irregulares, eò quia pro conservandis rebus transitorijs, non debent homines interfici, id enim adversatur mansuetudini ecclesiasticæ. Ubi notat Glossa, textum loqui de Clericis, qui licèt possint latrones capere, ut res suas recuperent* c. 1. de depos. c. si res 14. q. 6. *non tamen sua defendendo debent armis resistere: secus enim est dicendum de laicis, qui possunt res suas armis tueri.*

C. *DE CÆTERO 11. h. t. rescribit idem Pont. Diaconum, qui videtur homicidio causam dedisse non esse promovendum ad sacerdotium: ubi Glossa notat, id esse intelligendum de causa propinqua, non verò de remota* c. exhibita 22. h. t. *Verùm quia ex textu non apparet, an Diaconus, de quo loquitur Pontifex, homicidio causam dederit, vel saltem*

id

id non sit prorsus certum, & nihilominus Pontifex judicat, Diaconum illum contraxisse irregularitatem, infertur, hanc contrahi in dubio facti, an scilicet factum aliquod fuerit causa mortis, eo enim ipso, quòd Diaconus, vel Sacerdos est causa facti, & dubitat, an ex eo, quòd fuerit causa facti, fuerit etiam causa mortis, contrahit irregularitatem.

C. AD AUDIENTIAM 12. h. t. Clemens III. rescribit de quodam Clerico, qui corrigens suum famulum, cúmq; verberans cum cingulo, quo cinctus erat, & casu ex vagina egressus cultelus cingulo alligatus verberatum vulneraverit, & cum aliquando vixisset, & convaluisset à vulnere, & postea alia graviori infirmitate correptus decesserit, si constet, quòd ex alia infirmitate sit mortuus, quàm ex vulnere, Presbyter est, & potest celebrare: sin verò dubitetur, an ex vulnere fuerit mortuus, tunc Presbyter non debet in sacris ministrare, sed agere salutarem pœnitentiam: posset tamen ei concedi, ut in minoribus ordinibus ministret, & Pontifex nititur ea ratione, quia in dubio tutior sententia est eligenda, quod tamen intelligendum est de dubio facti homicidij, quando constat, irregularitatem in tali casu esse statutam, & dubium sit, an tale factum causaverit homicidium, ut in præsenti textu, an vulnus à cultro inflictum mortem intulerit: in hoc enim dubio facti, qui factum commisit in utroque foro est irregularis: non ita in dubio juris, quando non dubitatur, an hoc, vel illud factum sit, sed utrum ob tale factum talis pœna in jure reperiatur imposita. An verò id procedat de quolibet dubio facti, plures affirmant: sed probabilior sententia negat, quia textus loquitur tantùm de dubio homicidij, & cùm materia sit odiosa, non debet ampliari ad casus non expressos. Rursus hæc irregularitas solùm incurritur in ordine ad suscipiendos ordines, non autem quoad privationem beneficiorum, quia pœna ordinaria non est imponenda delicto dubio, sed extraordinaria pro dubij qualitate.

C. DILECTUS 13. h. t. Innocentius III. declarat, quòd si clericus licitè, & ob licitam causam equitat, & equus sine causa Sessoris excusso, vel fracto freno currit, & puerum interficit, non fiat irregularis, & possit propterea celebrare, quia non dedit operam rei illicitæ, nec voluntate commisit homicidium, hinc notat Glossa, dantem operam rei licitæ, si casu homicidium committatur sine prævia culpa, non fieri irregularem. Quòd si de levi credebat posse frangi frænum, esset in culpa c. significâsti 16. h. t. ut etiam si propter suam imperitiam, equus taliter lascivisset. Cæterum solus actus homicidij non sufficit ad incurrendam irregularitatem, nisi adsit voluntas, vel culpa, est autem homicidium voluntarium duplex, unum directè, & expressè volitum, & dicitur homicidium ex proposito: aliud indirectè in causa valdè propinqua, ex qua solet talis effectus sequi, ut si quis alterum ... ictu ... pite, quia inflicta hæc vulnera solent lethalia esse. Ita homicidium casuale aliud est, quod nec directè, nec indirectè, seu nec in se, nec in causa est volitum, & ideo mero casui imputatur, Alterum quòd licèt præter intentionem accidat, & propterea sit casuale, videtur tamen volitum in causa, & per accidens, quia homicidium inde sequitur: prius homicidium casuale caret omni culpa, proinde etiam pœna, quia cum nullo modo sit voluntarium, non est peccatum. Posterius si effectus non fit in causa prævisus, aut si prævisus sit, sufficiens cautela adhibeatur, ne sequatur homicidium, & actus propter periculum homicidij non sit specialiter prohibitus, non incurritur irregularitas, & in hoc sensu Pontifex declaravit immunem ab irregularitate in hoc textu clericum, quia non prævidit fœminam cum infante futuram sibi obviam in tali loco, nec equum potuisse frænum fregisse; unde quia Clericus non dedit tunc operam rei illicitæ, non contraxit irregularitatem: unde à sensu contrario, si dedisset operam rei illicitæ, incurrisset irregularitatem. Plures tamen valdè probabiliter censent, propter homicidium non prævisum, nec intentum, & post adhibitam debitam cautelam, ne sequatur, ex opere illicito propter speciale periculum homicidij non prohibito, non incurri irregularitatem, ut docent Covarruvias in clement. furiosus p. 2. n. 9. Vallens. h. t. n. 7. Cesius ibid. n. 69.

C. EX LITTERIS 14. h. t. rescribit idem Pont. eum, qui dat operam rei licitæ, & adhibita diligentia aliquis casu interficitur præter omnem intentionem non fieri irregularem; nisi contra eum grave scandalum oriatur, vel tanta laboret infamia, ut sit ei indicenda canonica purgatio, ut si Presbyter deponens de curru fœnum eijciat perticam factâ priùs diligenti circumspectione, si puer quis inveniatur mortuus, non fit irregularis, nisi adsit scandalum, quia hoc sufficit ad reddendum hominem irregularem, tametsi res aliter se habeat, sicque propter scandalum punitur etiam innocens c. tua de cleric. ægrot. ut etiam ob infamiam, si tanta sit, sed hæc purgatur c. tua de cohabit. cler. Cæterum ex hoc textu etiam colligitur, dantem operam rei licitæ, & præmissa omnî diligentia, ne sequatur homicidium; si hoc sequitur, non fit irregularis; ut in præsenti textu.

C. EX LITTERIS TUÆ FRATERNITATIS 15. h. t. Cum Monachus volens campanam deponere de campanili, & lignum quoddam decidens puerum oppressisset, & occidisset, mandat Pontifex, quòd si Monachus rem necessariam tunc egit, & utilem, & neminem credebat transire, aut solebat transire, posse illum præsertim in monasterio ad altiores Ordines promoveri, quia Monachus iste non potuit periculum homicidij prævidere in loco illo, ubi nullus consueverat esse hominum transitus, & opus, quod exercuit, fuit licitum, pro... ...tatem.

C. SI...

C. SIGNIFICASTI 16. *Cum Clericus quidam equitaret, & equus se in aquam projecisset, & eum calcaribus stimulâsset, ut surgeret, & equus sessore invito raptus in cursum obviam mulierem calcibus interfecisset, rescribit idem Pontifex, quòd si clericus nesciebat equum tale vitium habere, debeat illi ad cautelam competens pœnitentia injungi, quâ peractâ possit ministrare in susceptis ordinibus, & etiam promoveri ad majores. Ex quo à sensu contrario infertur cum Glossa, quòd si Clericus sessor scivisset vitium equi, non fuisset sine culpa. Ex quo sequitur, etiam ex levissima culpa incurri irregularitatem.*

C. PETRUS. 17. *h. t. rescribit idem Pont. quòd si Clericus prohibeat fieri homicidium, & nullo modo dat causam homicidij, si ejus consanguinei Clericum, seu Abbatem interfecerint, eò quia eum spoliaverit beneficio, non fiat irregularis, possitque officium ministrare, & promoveri ad superiores ordines, si tamen esset infamatus, teneretur se purgare. Ratio, cur non contraxerit irregularitatem est, quia homicidium tali clerico nullo modo fuit voluntarium, immo directè involuntarium cum ipso repugnante, & contradicente fuerit commissum, proinde cum non possit, nec directè, nec indirectè ei imputari homicidium, nullo modo peccavit, proinde non contraxit irregularitatem, quia hæc est pœna, quæ supponit culpam. Si tamen esset infamatus, non posset promoveri, nisi se purgaret* c. ex tua de purgat.

C. SIGNIFICASTI 18. *h. t. declarat idem Pont. quòd si Clericus percutiat sacrilegum asportantem ab ecclesia Eucharistiam, & ornamenta, & alij sæculares hoc idem videntes percutiant etiam eundem sacrilegum, & occidant, & ignoretur, an percussio facta fuerit à clerico ad mortem; ita debeat judicari: sin autem possit constare, quòd percussio facta à clerico non fuit lethalis, ex qua propterea sola sine alijs non fuisset sacrilegus ille mortuus; si tunc percussor Clericus non habuit voluntatem occidendi, neque ex ipsius consilio, & mandato alij vulnerârunt sacrilegum, non sit judicandus irregularis, sed post pœnitentiam injunctam ad cautelam ministret in officio, dummodo possit celebrare officium sacerdotale sine scandalo. Quòd si res sit dubia, ut discerni non possit, à quo vulnere percussus interierit sacrilegus, in hoc dubio facti Clericus percussor incurrit irregularitatem. Rursus si sacerdos fuit priùs percussus à sacrilego, & postea eum percussit cum ligone in capite, fit etiam irregularis tum ratione instrumenti, quod cum grave sit, non solet vulnus leve infligere, tum ratione partis percussæ, seu capitis, quod tunc lethaliter læditur. Neque obstat, leges omnes permittere vim vi repellere, quia id debet fieri cum moderamine inculpatæ tutelæ non ad propulsandam injuriam, nec ad sumendam vindictam. Ubi notat Glossa, solam voluntatem imputari in homicidio, licèt ex vulnere percussus non fuisset mortuus* c.

quia Prælatus. *Rursus in dubio sacerdotem esse censendum homicidam, & tutiùs esse à sacerdotali officio abstinere: canones enim id statuerunt de dubio facti in materia homicidij, ut tantò magis à delicto homicidij abstinerent: præsertim cum ex crimine homicidij oriatur specialis indecentia ad sacros Ordines suscipiendos, & exercendos. Cæterum quando unus vulnerat, & alter occidit, Primus secundùm leges non tenetur nisi de vulnerato; & secundus de occiso, secus tamen contingit juxta canones* c. ult. 25. q. ult.

C. TUA NOS 19. *h. t. declarat idem Pont. quòd si Religiosus peritus Chirurgus exerceat chirurgiam cum omni diligentia, & gratiâ pietatis, non quæstûs causâ, si ex ea mors sequatur fiat irregularis, eò quia deliquerit usurpando alienum officium, quòd illi non conveniebat. Verùm post actam pœnitentiam potest cum ipso dispensari, ut celebret. Rursus declarat Pontifex, quòd si Clericus tradat Judici sæculari insignia relicta à fure, à quo fuit vulneratus, ut pugionem, calceos, pileum, licèt fur ille à Judice interficiatur, non fiat Clericus ille irregularis, & possit promoveri ad Ordines. Notandum est, Pontificem in hoc textu loqui hypotheticè,* si tamen causa pietatis *omnem, quam debuit diligentiam, adhibuit: Utrum autem adhibuerit, relinquit in dubio, & cum non videatur pro certo posse deprehendi; meritò in dubio facti homicidij casualis secundùm rigorem juris Monachus iste declaratur irregularis, eò quia dederit operam rei, quæ minimè erat Monacho licita: siquidem usurpavit officium alienum, quod illi non congruebat.*

C. SICUT 20. *h. t. rescribit Pontifex, eum, qui facit mulierem prægnantem abortiri, si fœtus erat animatus fieri irregularem, secus si non erat animatus. Ubi notandum est, fœtum masculum ordinariè intra 40. dies animari, fœminam verò intra 80. interdum tamen ob calidiorem, & frigidiorem naturam matris tardiùs, vel citiùs.*

C. POSTULASTI 21. *h. t. Idem Pont. declarat, quòd si Clericus civiliter petat justitiam simpliciter à Judice sæculari contra laicum, non fiat irregularis, si Judex illum puniat pœnâ mortis: ratio est, quam assignat Glossa, quia tunc, quòd puniatur pœna mortis, est præter intentionem Clerici, proinde non potest Clerico imputari ad irregularitatem, si contra suos Malefactores querimoniam apud Judices sæculares deponat. Hodie tamen tenentur Clerici deponentes hujusmodi querimonias priùs protestari expressè, quòd non intendant, nec velint vindictam, seu pœnam sanguinis, ut habetur in* c. Prælatis 2 h. t. in 6 *alioquin si Clerici non auderent conqueri coram Judice, aperiretur pluribus via ad eos insultandos, & trucidandos.*

C. EXHIBITA 22. *h. t. Honorius III. declarat, quòd si puer ludens cum alio puero fugiente ad terrorem lapidem projiciat, nec tangat, sed puer fugiens incidens in alium lapi-*

lapidem cadat, & vulneretur, ex quo vulnere deinde per imperitiam medici, & incuriam patris moriatur, si insequens veniam petat à patre defuncti, & pater affirmet, ac juret, eum nihil commisisse in morte sui filij, possit puer ille insequens ordinari, & non fit irregularis. Ratio est, quia talis casus fuit plenè fortuitus, & non potuit prævideri, nec caveri. Rursus puer dabat operam rei licitæ, quia licitum est pueris simul hoc modo ludere, nec projectio lapidis fuit causa, ut ad alium lapidem alter impingeret, quia ad illum fortassis impegisset, tametsi alius nullum projecisset lapidem.

C. *JOANNES 23. h. t. rescribit idem Pont. quòd si sacerdos det operam rei licitæ, ut pulsando campanam ad congregandum populum ad divina, si ex casu omnino fortuito, & sine sua culpa cadens tintinnabulum prætereuntem interficiat, non fit irregularis, quia homicidium prorsùs fortuitum, cùm culpa vacet, caret pœna, proinde ob illud non incurritur irregularitas.*

C. *PETITIO 24. h. t. rescribit idem Pontifex, Clericum, qui contra inimicos Christianorum ut Saracenos, pugnat cum alijs, & hinc inde multi occiduntur, si dubitet, an aliquem interfecerit, ex eo, quòd aliquos percusserit, debere in tali dubio abstinere ut irregularem. Ubi notat Glossa, posse Clericos in bello justo hortari quidem milites contra hostes ad pugnam* c. igitur 23. q. ult. *non tamen posse propria manu pugnare* c. ex mult. de vot.

C. *QUIDAM 25. h. t. rescribit Gregorius IX. quòd si Presbyter dans operam rei licitæ adhibeat totam illam diligentiam, quam debet, si postea sequatur mors alicujus, non fiat irregularis quoad officium, nec quoad beneficium, quia non tenetur prævidere omnes casus fortuitos, sed sufficit, si tempestivè alta voce præmonuerit circumstantes, quibus periculum imminebat. Ex quo textu notandum est, per impedimentum beneficij, vel officij in jure canonico significari irregularitatem, quæ non incurritur ob casum merè fortuitum, quia ut notat Glossa casus fortuiti, non imputantur alicui, nisi præcesserit culpa, mora, vel pactum* c. bona fides de depos.

IN SEXTO.

C. *PRO HUMANI 1. h. t. Innocentius IV. unà cum Concilio Lugdunensi statuit, ut qui per Assassinos fecerit interfici aliquem Christianum, vel mandaverit, quamvis mors non sequatur: vel eos receperit, defenderit, vel occultaverit, incurrat ipso facto excommunicationem, & depositionem à dignitate, honore Ordine, officio, & beneficio; adeò ut hæc omnia possint ab eo, ad quem pertinet collatio, conferri alijs, imò declaratur etiam perpetuò diffidatus à toto Christiano populo cum suis mundanis bonis, & postquam probabiliter constiterit, aliquem hujus sceleris reum esse, alia excommunicationis, seu diffidationis sententia, contra ipsum non requiratur. Est textus iste, ut notat Glossa localis, pro illis, qui Romam proficiscentes interficiebant, & loquitur de Assassinis, qui sunt sub Dominio alicujus Principis. Assassinus is dicitur, qui aliquem Christianum mandat alteri pretio occidi, vel etiam ipse interficit, ut notat Cardinalis Tuschus* V. Assassinium, *nec refert, si homicidium fiat solutâ actù pecuniâ, vel tantùm promissâ, ut notat Tuschus* loco cit. *ubi etiam n. 3. addit, hoc nomen assassinij non esse locale, sed generaliter comprehendere omnes, qui pecuniâ solutâ, vel promissâ Christianum interficit, vel mandat interfici. Quòd verò in textu dicatur* perpetuò diffidatus, *notandum est diffidare, idem esse, ac feidam, ac bellum indicere, & hostem declarare. Est etiam diffidatus idem, ac Bannitus, ac proscriptus: hinc assassini sunt perpetuò diffidati, seu Banniti.*

C. *PRÆLATIS 2. h. t. Bonifacius VIII. rescribit, quòd Prælati, & Clerici de suis malefactoribus possint querelam deponere coram Judice seculari, & petere emendam sibi fieri, & provideri, ne contra eos de cætero talia fieri præsumant, tametsi in tali casu debeat Judex pœnam sanguinis irrogare, dummodo Clerici priùs expressè protestentur, quòd nolint pœnam sanguinis irrogari contra accusatum: unde licèt non obstante hac protestatione procedat secundùm jura, & mortem inferat, non fiunt Prælati, & Clerici irregulares. Ex quo textu liquet, ecclesiam semper abhorrere etiam in suis Ministris ab humani sanguinis effusione, & ad illam impediendam induxisse etiam irregularitatem, quæ contrahitur ex defectu lenitatis ab omnibus publicæ justitiæ Ministris; sive sint præsides, sive Cooperatores, sive Executores, dummodo aliquo modo sint causa mortis, vel mutilationis* c. ex litteris de excessibus Prælatorum c. quæsitum 23. q. 4. *Est autem hæc irregularitas ex defectu lenitatis ab ecclesia introducta. Primò quia par est, ut Ministri Ecclesiæ Christum imitentur, qui neminem læsit. Secundò quia lex evangelica, cujus Clerici sunt Ministri, neminem pœna mortis, vel mutilationis judicat puniri. Tertiò, quia sacrificium altaris, ad quod Ordines referuntur, est sacrificium vitæ, & redemptionis.*

C. *IS QUI ult. h. t. rescribit idem Pont. eum, qui mandat aliquem verberari, licèt expressè prohibeat, ne occidatur, vel mutiletur, fieri nihilominus irregularem, si mors, vel mutilatio sequatur, eò quia mandando fuit in culpa, & debuisset cogitâsse, quòd mors ex verberibus evenire potuit, quatenus verberans potuit excedere fines mandati. Ratio est, quia tale mandatum censetur ex se esse expositum periculo, idque ex speciali juris dispositione in hoc casu speciali: quia extra hanc materiam non semper culpa mandatarij excedentis fines mandantis imputari debet, nec potest mandanti. Cæterum notat Glossa, quòd si quis det operam rei illicitæ, omnia, quæ inde sequuntur, illi imputantur. Notandum*

ta-

tamen ad incurrendam irregularitatem requiri mutilationem membri, & non sufficere debilitationem, quâ etiam redditur inutile. Rursus digitum non esse membrum, sed officium membri, proinde ob ejus amputationem non incurri irregularitatem. Rursus notandum est, regulariter solum Papam dispensare super irregularitate, & ratio est, quia irregularitas non imponitur nisi per jus canonicum, quod cum totam suam authoritatem habeat à solis Pontificibus, vel ab ipsis, & Conciliis, nemo inferior Pontifice potest irregularitatem tollere; non enim inferior potest quidquam circa jura, & leges Superioris secluso privilegio. Et licèt potestas dispensandi censeatur tacitè concessa Episcopis in omnibus, quæ Papa sibi expressè non reservavit, id tantum procedit, nisi ex communi usu, & praxi Papam dispensationem aliquam sibi reservâsse colligatur: dispensatio autem in irregularitate ex communi usu, & praxi Curiæ censetur reservata Papæ, præsertim si oriatur ex delicto publico, quia Episcopi possunt dispensare in ijs irregularitatibus, quæ proveniunt ex delicto occulto juxta Tridentinum sess. 24. c. 6. excepto homicidio voluntario, aliisque deductis ad forum contentiosum.

IN SEPTIMO.

C. AD RETINENDOS 1. h. t. Pius III. declarat pœnas contra homicidas, & eorum fautores, cùm enim crimen homicidii sit perniciosum Reipublicæ, ac detestabile, statuit, ut juxta canonicas sanctiones gravi animadversione puniatur, ut tantò severiùs extirpetur, quantò manifestiùs ex illo plura sequuntur scandala. Primò statuit, ut homicidis non detur salvus conductus repetendi patriam, tametsi injurijs, & damnis partium satisfecerit. Secundò, ut non sit locus appellationi Bannitis ob homicidium. Et ut exilij fines 50. milliaribus à loco delicti extendantur. Tertiò, ut homicidij notorij rei, vel de homicidio infamati, seu condemnati non obstante quacunque remissione, cessatione, vel annullatione sententiæ, non possint habere officia, vel dignitates in quibuscunque locis civitatibus, & terris, à quibus Banniti fuerint, in quibus domicilium eorum, & originem habuerint, seu aliam moram traxerint, vel resederint, tametsi fuerint absoluti, & rebanniti.

C. DEO 2. h. t. Sixtus IV. contra homicidas DEO, & hominibus exosos innovat, & confirmat constitutionem Pij II. ac ad ferociorem petulantiam coërcendam adijcit alias pœnas, & ut contra illos procedatur, tametsi haberent salvum conductum, & licentiam securè manendi in loco patrati criminis. Quòd si contingeret, Romanum Pontificem pro tempore existentem ad remissiones, sive salvum conductum hujusmodi procedere, talis remissio censeatur processisse per præoccupationem, ut nemini prodesse possit, nisi in illa verè præsentium litterarum tenor de verbo ad verbum, non autem per clausulas idem importantes insertus foret, & specifica, ac determinata causa exprimeretur, quæ Pontificem induceret ad derogandum præsentibus.

C. DUDUM 3. h. t. Julius II. renovat, & confirmat constitutionem Pij II. contra homicidas, & declarat homicidij Reos, & exules ob quodcunque capitale scelus bannitos recipientes, tuentes, faventes esse obnoxios pœnis canonicis, & à jure statutis.

C. CUM NOS 4. h. t. Pius IV. statuit, ut Reus homicidij in carcere constitutus audiatur, nec priùs ad locum cadis remittatur, quin juri hæredum occisi satisfecerit.

C. LICET ALIAS 5. h. t. Sixtus V. statuit, ut Rei pro cujuscunque flagitij culpa ad capitalem pœnam damnati etiam per contumaciam non audiantur, nisi in carceribus constituti, & hæredibus eorum, ad quos actio pertinet citatis.

C. PIÆ MEMORIÆ 6. h. t. Idem Pont. declarat, & confirmat constitutiones à suis prædecessoribus editas, & sanctiones piè, ac justè emanatas contra homicidas, & mandat omnibus communitatibus, & universitatibus, ut in virtute sanctæ obedientiæ, & sub pœna majoris excommunicationis, aliisque injungendis à Romano Pontifice pro tempore existente debeant eosdem Sicarios, & bannitos in eorum civitatibus, castris, terris, & locis commorantes, seu per eas, & ea transeuntes capere, & ad populum convocandum, & coadjuvandum, campanas pulsare debeant, eosque sicarios ad carceres conducere, aut Curiæ temporali consignare.

C. HOC NOSTRI ult. h. t. Idem Pontifex contra sicarios, bannitos, latrones, homicidas renovat, & confirmat omnes, & singulas constitutiones editas à Pio II. Paulo II. Sixto IV. Julio II. Leone X. Clemente VII. Julio III. Pio IV. Pio V. & Gregorio XIII. cum omnibus, & singulis in eis contentis excepta sententia excommunicationis per easdem constitutiones in ipsos contravenientes promulgata, quam ne animarum perniciem potiùs, quàm salutem adferat, consultò ducit tollendam, & submovendam.

IN CLEMENTINIS.

C. SI FURIOSUS unic. h. t. Clemens V. declarat, quòd si Furiosus, vel infans, seu dormiens hominem mutilet, & occidat, non fiat irregularis, nec ille, qui mortem aliter vitare non valens occidit, vel mutilat suum invasorem, quod tamen intelligendum est cum moderamine inculpatæ tutelæ, & si aliter non potest mortis periculum evadere: quia etiam honesta persona, ut notat Glossa, cui est dedecus fuga, si cùm possit fugere, interficit suum invasorem, fit irregularis.

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quid sit Homicidium, quotuplex, & quæ requirantur ad ipsum.

1 Omicidium dicitur, cùm homo cæditur, seu occiditur; adeò ut à cæde suam homicidium trahat nomenclationem *c. si homicidium 41. caus. 23. q. 5.* & *l. ita vulneratus in princ.* Clariùs tamen definitur à Wesenbec. *in paratit. ff. ad leg. Cornel. de Sicar.* *Exanimatio humani corporis violenter facta ab homine, vi cujus anima separatur à corpore:* dicitur. *Exanimatio humani corporis*, quia per homicidium corpus humanum privatur vitâ, & exanime remanet, putredini expositum. Dicitur *ab homine facta*, quia homicidium est cædes facta ab homine in alium hominem: quando enim homo occiditur à fera, propriè non est homicidium, nec fera propriè dicitur commisisse homicidium, sed tantùm trucidâsse hominem; cujus nomine hîc comprehenditur quilibet homo cujuscunque sit ætatis, sexûs, vel conditionis *l. 1. §. & qui hominem ff. de homicid.* Reus homicidij olim adeò erat abominandus, ut arceretur à sacris, & in foro quoad judicium damnatus esset; sed hodie ob immunitatem ecclesiasticam sacrorum ædes ijs patent, quos constat esse in reatu cædis: habentur enim templa, & sacræ aræ loco asyli.

2 In jure canonico homicidium quantum ad pœnas contrahendas duplex est, voluntarium unum, alterum casuale: illud dicitur, quod est per se intentum, seu procuratum, & contingit dupliciter. Primò, cùm quis studio, & expressa intentione, & animo aliquid agit, ut inde mors alterius sequatur. Secundò cùm quis opus aliquod facit, quod suapte natura ordinatur ad mortem alicujus, licèt ex intentione operantis non dirigatur ad talem necem inferendam: ut si quis lethale venenum porrigat sine animo occidendi, vel vulnus infligat mortale sine intentione occidendi. Et hoc homicidium dicitur indirectè voluntarium. Est igitur homicidium voluntarium, quod deliberatè committitur, vel ex directa intentione occidendi, & hoc propriissimè dicitur homicidium directè, eò quia ex directa intentione patretur, & distinguitur ab homicidio indirectè voluntario, eò quia hoc tunc contingat, cùm quis id facit ex quo per se, non per accidens sequitur mors alterius, licèt hanc non intendat. Subdividitur autem homicidium tam directè, quàm indirectè voluntarium in illicitum, & licitum: illud est injuriosum, & repugnat legi divinæ, & naturali, ut etiam juri civili: alterum potest esse licitum, ut cùm fit ad sui necessariam defensionem cum moderamine inculpatæ tutelæ, & tunc vacat culpâ, & pœnâ: quia propria defensio cum moderamine inculpatæ tutelæ est de jure naturæ.

Hinc homicidium voluntarium potest esse illicitum, vel licitum: & priori modo potest esse vel directè voluntarium, seu per se intentum, eò quia fiat deliberato animo occidendi hominem: vel tantùm indirectè in causa, adeò tamen propinqua, ut moraliter certum sit, homicidium secuturum, tametsi in se non intendatur formaliter, & explicitè; ut si quis poculum veneno infectum alteri præbeat cum mortali periculo, ut ex tali haustu mori debeat: tametsi expressè non habeat animum illum occidendi, committit tamen indirectè homicidium voluntarium, eò quia directè intendat dare poculum venenatum alteri. Homicidium voluntarium, sed licitum, quod & necessarium dici solet, est defensivum, vel punitivum; illud contingit, cùm quis ab injusto aggressore cum moderamine inculpatæ tutelæ se defendit eum occidendo, eò quia aliter non potuisset ipse mortem fugere. Punitivum est, quod fit publica auctoritate Magistratûs ad punienda delicta, ne scilicèt scelera grassentur, nec Reipublicæ tranquillitas turbetur. 3

Homicidium casuale dicitur, quod contingit casu, & præter intentionem agentis, vel omittentis opus aliquod, unde alterius mors consequitur; adeò ut homicidium casuale sit, quod nec in se, nec in sua causa sit volitum, ut si quis solitus inter dormiendum ambulare pugionem arripiat, & alium occidat *c. Presbyterum. Cap. dilectus h. t.* Tunc homicidium dicitur contingere præter intentionem occidentis, proinde dicitur casu contigisse, quatenus casus est causa agens præter intentionem, ut notat Covarruvias *in clement. si furiosus.* Rursus homicidium aliud dicitur simplex, & aliud qualificatum. Simplex est, cùm quis alium hominem nulla speciali qualitate spectabilem occidit: qualificatum est, si filius occidat patrem, vel aliquem sibi sanguine junctum, & virum Religiosum, vel Episcopum, aut sacerdotem, hæ siquidem omnes personæ sunt qualitate insignitæ respectu occisoris, proinde homicidium non est simplex, sed qualificatum; ut etiam, si quis ex insidijs alium occidat, quia injustè id facit; vel proditoriè, quando quis nulla præcedente inimicitia, vel rixa sub specie amicitiæ alium à tergo occidit, vel si per assassinium occidatur homo, adeò ut occisor ad assassinium committendum sit ab alio pe- 4

pecuniis conductus; ut notat Julius Clarus *lib. 5. sent. §. homicidium. n. 8.*

Ut autem homicidium voluntarium sit injustum,
5 requiritur, ut commissum sit per directam, vel indirectam, & expressam voluntatem occidendi, adeò ut voluntariè, & expressè ponatur talis actio, ad quam mors ipsa sequatur, vel mediatè in sua causa proxima, seu in tali actione, ex qua soleat semper certè, & inevitabiliter mors sequi, adeò ut posita tali actione moraliter non sit possibile, quin mors sequatur. Homicidium enim voluntarium potest esse, vel directè, & expressè volitum, & dicitur ex proposito: vel indirectè in causa valdè tamen propinqua, & ex qua sit moraliter impossibile, ut non sequatur talis effectus, & tunc tale homicidium censetur etiam absolutè, & simpliciter voluntarium; ut si quis etiam sine expressa voluntate occidendi, absolutè tamen velit illum punctim gladio ferire in pectore, & corde, vel cæsim in capite; tunc enim, quia ex tali vulnere cordi inflicto sequitur semper homicidium, censetur hoc simpliciter, & perfectè voluntarium saltem mediatè, seu mediante causa proxima, ad quam infallibiliter sequitur mors, cujusmodi est vulnus cordi inflictum; hæc enim est causa proxima, quia habet infallibiliter annexum homicidium; ideò qui vult talem causam moraliter, & in causa censetur etiam velle ipsum homicidium saltem implicitè in sua causa, tametsi explicitè illud tunc non intendat.

Juvat observare, aliud esse ponere causam,
6 ad quam per se sequitur homicidium, & aliud ponere causam, cum qua nonnisi per accidens homicidium nectitur: in primo casu propter necessariam connexionem, qui vult explicitè causam, censetur saltem implicitè, & in actu primo velle etiam effectum; non ita quando hic tantùm per accidens nectitur cum tali causa; tunc enim potest quis intendere causam explicitè, & non intendere effectum, nec implicitè, nec explicitè. Hinc si quis gradio tantùm intendat leviter alium vulnerare in parte corporis minus nobili, & periculosa, adeò ut voluntas vulnerantis non sit lethale vulnus infligere, nec alium occidere; sed tantùm leviter eum vulnerare; tunc enim si ex vulnere inflicto manui, vel brachio mors sequatur, censetur sequi præter intentionem vulnerantis, & tantùm per accidens, eò quia ad tale vulnus moraliter non soleat mors sequi.

Homicidium directè voluntarium, & per
7 insidias commissum semper est illicitum, & peccatum gravissimum puniendum morte Occisoris, idque desumitur *ex c. si quis per industriam 1. h. t.* ubi habetur: si quis per industriam occiderit proximum suum, vel per insidias, deponendus est, ut moriatur, seu evellatur ab altari; adeò ut occidens hominem per insidias non gaudeat immunitate ecclesiastica: & quamvis plures, præsertim Saepus *de jure asylor.* Sanchez *tom. 2. consil. lib. 6. c. 1. dub. 9.* Gutieres *lib. 1. pract. qq. quæst. 2. n. 4.* cum Panormitano intelligant hunc textum de clericis, qui ob homicidium voluntarium evellendi sunt ab altari, cui peculiariter sunt mancipati, ut pœnam luant ultimi supplicij pro patrato ex insidijs homicidio: nihilominus communior sententia, quam docent Thomas Delbene *de immunit. eccles. c. 16 dub. 2. sect* 1. Marquez *in sua guber. c. 22. §. unic.* & alij, quos plena manu congerit Barbosa *in d. c. si quis* 1. *h. t.* asserit, textum generatim, & indistinctè comprehendere omnia homicidia voluntaria, & per industrias patrata: unde nulla suppetit ratio limitandi verba generalia hujus textûs ad solos Clericos; præsertim cùm isti tametsi attrociora etiam perpetrent scelera, non priùs tradantur Curiæ sæculari, quàm fuerint degradati. Tum quia Clerici, si committant homicidium voluntarium etiam per insidias perpetratum, non possunt per judices sæculares ab Ecclesia, in quam confugerunt, extrahi, ut communior docet sententia cum Covarruvio *lib. 2. variar. c. 20. n. 7* & Aldrete *de relig. disciplin. lib. 2. c. 26.* Quamobrem textus *si quis* 1. *h. t.* veriùs intelligitur de homicidijs proditorijs per insidias commissis, quæ non gaudent immunitate ecclesiastica; proditorius autem homicida is dicitur, qui cùm nulla præcesserit causa rixæ, vel discordiæ sub specie amicitiæ securè à tergo occidit innocentem, nil tale suspicantem *l. propter insidias 14. C. qui accusare l. final. C. de aleator. c. si cupis 16. q. 1.* & Thomas Delbene *de immunitat. Eccles. c. 16. dub. 20. sect. 1.* Fachinæus *lib. 9. controvers. c. 95.*

Cæterum homini privato nec licitum est 8
occidere propria authoritate maleficum, & facinorosum, quia non licet interficere peccatores nisi ob bonum publicum; perinde ac non est licitum amputare brachium, vel pedem nisi ob salutem corporis: procuratio autem boni publici pertinet ad publicam potestatem, quæ est in Principe, vel Magistratu, proinde ad solum Principem pertinet malefactores abradere è Republica, ut fusè ostendit D. Augustinus *lib. 1. de civit. c. 17. 21. & 29.* Quod si nonnunquam permittitur, ut possit quivis publicos occidere hostes Reipublicæ, & proscriptos, tunc non privata, sed publica authoritate occisor hostem Reipublicæ, vel proscriptum occidit: sicut enim Respublica, & Princeps potest hanc facultatem dare carnifici; ita etiam cuilibet alteri; & tunc quilibet occisor authoritate publica, & non privata hostes Reipublicæ proscriptos occidit.

Solet Princeps hanc authoritatem nonnun- 9
quam concedere omnibus; adeò ut unicuique licitum sit, talem facinorosum occidere, quando crimen, quod commisit, est attrocissimum, & alia ratione non potest delinquens puniri, & tamen expedit, ut puniatur ad terrorem cæterorum, vel ne plura ampliùs scelera perpetret. Habet enim respublica facultatem occidendi homines delinquentes, idq; ratio naturalis etiam suadet, quia pars est propter totum, & sicut ob conservationem totius corporis po-

test brachium abscindi; ita etiam ob bonum reipublicæ, & ne scelera impunè grassentur, potest Magistratus subditos delinquentes, ut membra putrida exscindere, & morte delere.

10 Neque obstat, si dicas, non quosvis peccatores posse à potestate publica occidi, sed eos tantùm, quos DEUS in veteri testamento expressit: quia DEUS *Exod. 20.* & *Matth. 5.* absolutè prohibet hominis occisionem, unde videtur non esse licitum, hominem quantumvis facinorosum occidere, nisi DEUS dispenset in suo præcepto, & DEUS non dispensavit, nisi in quosdam, qui excipiuntur *Exod. 22.* Nam contra est, quia si illos solos liceret occidere, quos DEUS excepit *Exod. 22.* scilicet Maleficos, blasphemos, adulteros, violatores sabbathi, & alios paucos, in novo testamento nunquam licitum esset quemquam quantumvis malefactorem occidere: ratio est, quia leges, quibus in veteri testamento prærecensiti malefactores occidebantur, erant judiciales, & accommodatæ statui illius populi, quæ proinde unà cum lege cessârunt, & in novo testamento nil de his, vel alijs occidendis habemus.

11 Quamobrem generatim Respublica habet authoritatem puniendi malefactores juxta gravitatem delictorum; proinde etiam ultimo supplicio; quia ob incolumitatem totius corporis æquum est, ut membrorum unum, vel alterum putridum exscindatur, ne totum corpus corrumpatur, & pereat. Hinc Apostolus ad *Rom.* 13. loquens de Principe ait: *Non sine causa gladium portat, DEI enim Minister est, vindex in iram illi, qui malè agit.* Cæterum præceptum illud Decalogi *non occides*, intelligitur de innocentibus, & qui nihil mali egerunt, quo mori mereantur juxta illud: *Justum innocentem non interficies.* Rursus communiter etiam explicant præceptum illud non occidendi de occisione, quæ fiat privata authoritate, & non servato ordine juris.

§. II.

De Homicidio inculpabili.

1 Quia culpa supponit libertatem, & rationem voluntarij, ideo si dari possit homicidium, quod careat voluntario, & non procedat ex principio libero, procul dubio tale homicidium erit inculpabile, tale est, quod committitur à viro furioso, qui non sit sui compos; vel ab infante nondum utente ratione, vel à dormiente, ut desumitur ex *clement. 5.* in Concilio Viennensi *c. si furiosus clement. h. t.* ubi habetur, si furiosus, vel infans, seu dormiens hominem mutilet, vel occidat, non fit irregularis, ut nec ille, qui mortem aliter vitare non valens occidit, vel mutilat suum invasorem.

2 Hinc durante furiâ, quæ tamen talis sit, ut furiosum prorsus alienet ab usu rationis, si hominem occidat, immunis est ab omni culpa, consequenter etiam à pœna, cùm hæc non nisi propter culpam infligatur *l. sed etsi 5. §. 2. ff. ad leg. Aquil.* unde furiosus dicitur posse quidem injuriam pati, sed non facere *l. illud 3. in princ. ff. de injur.* eo enim ipso, quòd furiosus usu careat rationis, non potest in suis actionibus liberè operari, proinde quod tunc durante furore agit, nec ad culpam, nec ad meritum ei imputatur, defectu libertatis, & advertentiæ, quo pacto, si quis in somno arrepto pugione alium occideret, non diceretur homicidium illud culpabile, eò quia dormiens non agat liberè. Sin verò furiosus lucida haberet intervalla, & tunc hominem occideret, procul dubio homicidium tunc fieret culpabile, & ipse in foro civili esset puniendus; & etiam irregularitatem incurreret, ut notat Covarruvias *in d. clement. si furiosus*, quia ob lucida intervalla censeretur liberè, & cum usu rationis committere homicidium illud.

3 An verò incurrat irregularitatem, si furiosus ex gravi sua culpa in furorem incidat: communior sententia est negativa, quia tametsi tunc peccaverit ponens causam furoris inducendi; superveniente postea furore ampliùs non peccat, nisi fortassis prævideris, se in furore esse ita operaturum, quia tunc homicidium esset ipsi voluntarium in causa, perinde ac qui prævidens in ebrietate se commissurum adulterium vult se inebriare; tunc enim adulterium datur illi culpæ in causa.

4 Sin verò dubitetur, an furiosus commiserit homicidium tempore, quo habuit dilucida intervalla, vel tempore furoris: stante tali dubio præsumitur occidisse tempore furoris ad excludendum delictum, & ejus pœnam, nisi contrarium evincatur, ut notat Menochius *lib. 6. de præsumpt. 45. n. 63.* Ratio est, quia innocentia semper præsumitur in homine, nisi probetur nocens: homo enim semper præsumitur bonus, donec probetur malus.

5 Defectu usus rationis, si infans nondum septennis hominem, vel alium infantem occidat, est immunis à pœna, eò quia tale homicidium non datur eidem culpæ, defectu perfecti usus rationis; siquidem sine usu rationis non potest, discernere id quod agit malum esse, proinde tale homicidium est inculpabile, & non est obnoxium pœnæ legali ipsius homicidij. Sin verò puer nondum septennis nactus fuisset plenum rationis usum, & malitia superaret ætatem, tunc si alium occideret, probabiliùs irregularitatem non incurreret, quamvis homicidium ob plenum usum rationis ei esset imputandum culpæ: quia irregularitas non incurritur nisi in casibus à jure expressis; & in jure non est expressum, quòd infans nondum septennis, si plenum habeat rationis usum, atque capax doli, hominémque occidat, incurrat irregularitatem: siquidem *in d. clement. si furiosus unic. h. t.* dicitur, quòd infans si mutilet, vel occidat hominem, non fiat irregularis: & cum id concedatur in favorem teneræ ætatis, & ex causa miserationis

in

in infantes, non est restringendum, sed amplè intelligendum, ut notat Covarruvias *in d. clement. unic. p. 3. in princ. n. 1.*

6 Neque obstat, quòd in infante malitia superaverit ætatem, & plenus rationis usus septennium prævenerit: quia inde tantùm sequitur, quòd homicidium tunc à tali infante commissum sit voluntarium, & culpabile; non verò quòd tali culpæ annexa sit irregularitas; non enim hæc annexa est simplici, & præciso homicidio, sed tali homicidio scilicet perpetrato post septennium, quia tunc tantùm lex præsumit in pueris usum rationis, quòd enim hic in uno, vel altero præveniat septennium, id rarò contingit, súntque casus peculiares, & lex sancitur propter ea, quæ frequentiùs, & communiùs solent contingere: unde quamvis cesset tunc ratio voluntarij ob usum rationis prævenientem septennium, non tamen cessat ratio ætatis requisitæ à jure, ut homicidio sit annexa irregularitas. Quòd si è contra puer esset major septennio, & adhuc nactus non esset plenum rationis usum, neque tunc ob commissum homicidium fieret irregularis: ratio est, quia ex defectu usus rationis excusaretur à culpa; proinde etiam à pœna irregularitatis, sicut amens, vel furiosus ex eodem defectu usus rationis; ubi enim non est culpa, ibi nec dari potest pœna: imò in dubio, si major septennio nactus esset plenum usum rationis, adhuc non esset censendus irregularis; quia in dubijs jura favent pupillari ætati: & si dubitetur, an actus, seu delictum sit commissum tempore licito, vel illicito, præsumitur pro tempore licito, ut delictum excusetur, & tunc onus probandi pro illicito incumbit actori, ut docet Bartol. in *l. non solùm 8. §. sed ut probari. n. 3. ff. de nov. oper. nunt.* quia impuberes non puniuntur pœnâ ordinariâ delicti, nisi sint doli capaces, & pubertati proximi: & tunc nec puniuntur ultimo supplicio, sed mitiori pœnâ carceris, vel fustigationis, quia in supplicijs impubes non censetur doli capax.

7 Est etiam inculpabile homicidium, quod in pœnam delinquentium fit à Magistratu authoritate publica, quia licitum est hominibus maleficis juridicè priùs, & legitimè convictis publica authoritate mortem inferre, ut habetur *Exod. 21. & 22.* & præsertim *vers. 18.* ibi: *Maleficos non patieris vivere*, ubi etiam plura supplicia pro viris maleficis recensentur; cùm enim hominum societas sit quoddam corpus mysticum, necessè est ex illo putrida membra exscindere, ne reliqua inficiantur. Quòd si Magistratus, vel Princeps non servato ordine juris tirannidem in subditos exerceret, eósque innocentes occideret absque dubio graviter delinqueret; Reúsque esset homicidij, & quidem Princeps coram DEO, & Magistratus coram DEO, & Principe, à quo privandus esset jurisdictione.

8 An verò quando à Magistratu libera cuilibet conceditur potestas occidendi proscriptum aliquem, tunc possit quilibet etiam in conscientia eum licitè occidere: Communior sententia est affirmativa, quia cùm Magistratus potestatem habeat Malefactores occidendi per suos ministros inferiores, præsertim per carnifices; tunc utitur occisore ut ministro, qui exequitur sententiam judicis juxta leges, & mandatum Magistratûs: lex autem legitimi superioris, & mandatum justum non solùm in foro externo, sed etiam in foro interno justum esse censetur; dummodo concurrant aliquot conditiones, quarum prima est ut talis occisio, fiat ex puro zelo justitiæ, non ex privata vindicta. Secundò, ne fiat pendente appellatione, seu eo tempore, quo Reus prosequitur coram superiore appellationem à sententia suæ proscriptionis. Tertiò, ne occisio committatur extra territorium proscribentis *argu. l. ult. ff. de jurisd. omn. judic.* Quartò dummodo proscriptus non sit parens, filius, frater, cui jure naturæ debentur alimenta: quòd enim filius occidat patrem, vel pater filium, est contra pietatem, quæ naturaliter debet esse in filio erga patrem; vel in patre erga filium: unde natura ipsa abhorret à tali occisione, & naturalia jura non possunt per civilia immutari.

Nihilominus ut notat Molina *de justit & jur. tract. 3. disp. 7.* nonnisi rarò, & ob graviorem causam debet Magistratus hanc publicam potestatem Reum occidendi cuilibet dare, quia tunc subditi lucri causâ Reum quàm diligentissimè quærunt, si Magistratus præmium promiserit occisori, & Reus sacramentis destitutus miserè interficitur non sine periculo, ut corpore simul, & anima pereat, quod christianæ adversatur pietati. 9

Inculpabile est itidem homicidium, quo quis injustum aggressorem cum moderamine inculpatæ tutelæ occidit. Dicitur injustus aggressor, qui sine causa sufficiente alium aggreditur, quem occidat: tunc enim potest quis in sui defensionem aggressorem offendere cum moderamine tamen inculpatæ tutelæ, quia própria defensio est de jure naturæ: animantia enim solo instinctu naturæ vim vi repellunt; hinc omnes leges, & jura id etiam permittunt hominibus *c. significâsti 18. h. t.* ubi dicitur, quòd jura omnia, & leges permittant vim vi repellere, dummodo id fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, hoc est non ad sumendam vindictam, sed ad injuriam propulsandam. Dicitur defensio fieri cum moderamine inculpatæ tutelæ, quando media, quæ adhibentur, non excedunt limina defensionis, & adhibentur ad vim arcendam, quando alia evadendi via non suppetit. 10

Hinc non licet diurnum furem occidere, si se telo non defendat: nocturnum verò impunè occidi permissum est, ut habetur in *c. si perfodiens 3. h. t.* & est desumptum ex Augustino super *Exod. c. 22.* ibi: *Non pertinet quis ad homicidium, si fur nocturnus occidatur: sin autem diurnus fuerit ad homicidium pertinebit:* hoc enim est, quod dicitur *Exod. 22. si orîatur sol super eum Reus, erit occisi:* & additur etiam ratio, 11

ratio; quia potest de die discerni, quòd ad furandum, non ad occidendum venerit, & ideo non debet occidi. Hoc enim in legibus sæcularibus antiquis (quibus ista *Exod.* est antiquior) invenitur, nimirùm impunè occidi nocturnum furem, non ita diurnum, nisi armis se defendat. Leges sæculares, quas adfert S Augustinus, habentur *l. itáque* §. *lex. ff. ad leg. Aquil. & l. furem. ff. ead. ad leg. Cornel. de Sicar.*

12 Verùm quia hujusmodi leges fuerunt à Romanis sancitæ nulli dubium, quin sint posteriores legibus Moysis. Cæterum licèt leges dicant, licitum esse furem nocturnum quoquomodo interficere, id tamen semper intelligendum est cum moderamine inculpatæ tutelæ, adeò ut qui se defendit, non excedat limites defensionis, nec ad vindictam furem occidat, sed solùm ad propulsandam injuriam, vímque arcendam, quando alia evadendi via non suppetit. Alioquin ut habetur in *c. interfecisti 2. h. t.* qui potuit se aliter liberare, & tamen furem, vel latronem occidit, imponuntur ei pœnitentiæ per 40 dies, quibus arcetur ab ingressu Ecclesiæ, & jubetur abstinere à cibis, toro, gladio, & equitatu; eíque tertiâ quoque, quartâ, & sextâ feriâ injungitur jejunium.

13 Sin verò non potuit se aliter liberare, & sine odio occidit, non imponitur ei pœnitentia, suadet tamen Pontifex, ut tunc jejunet, & eleemosynas faciat, quòd si occisor fuerit Presbyter, non deponitur, sed quamdiu vivit, debet pœnitentiam agere, ut enim notat Glossa *in d. c. interfecisti 2. h. t.* non deponitur Presbyter, quia tunc non est formaliter homicida: incurrit tamen irregularitatem, quia debuit potiùs sua dimittere, quàm illum occidere, cum eo tamen dispensatur ex misericordia, ut habeat beneficium sine executione Ordinis: loquitur textus de occisione furis, aut latronis, qui sine occisione poterat repelli; proinde jus canonicum pœnas statuit in eos, qui in propria defensione modum excedunt inculpatæ tutelæ. Cæterum licitum est occidere injustum invasorem cum moderamine inculpatæ tutelæ, adeò ut si quis sacerdotem invadaret divina in altari agentem, possit sacerdos officium intermittere, & se defendere; immo ut cum Diana *tractat. 5. de homicid. resolut. 1.* docent plures, quos ipse congerit, si sacerdos tunc se defendens cum moderamine justo injustum invasorem occideret, posset sacrum perficere, eò quia tunc sacerdos cum tali moderamine occidens injustum invasorem non peccat. Molina autem *tom. 4. tract. 3. disp. 11. n. 5.* ait, tunc aliquem cum moderamine inculpatæ tutelæ dici se defendere ab injusto invasore, quando aggressus videt, vel rationabiliter timet, non posse mortem declinare, nisi priùs aggressorem interficiat, & nihil tunc ei occurreret ad declinandum periculum.

14 Posset tamen in contrarium objici, quia nulli licet cujusvis causæ prætextu se vindicare, nec jus in propria causa dicere *l. nullus 14. C. de judic.* immo nec licitum est, rem propriam authoritate propria occupare *l. extat. 13. §. quod metûs causâ* imò qui eam occupat, lege Julia de vi tenetur *l. 12. §. ult. ff. eod. tit.* hinc Cassiodorus *lib. 4. variar. c. 10.* eleganter ait, *legum reperta est via, & sacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio agatur impulsu*: unde nec furem nocturnum, nec invasorem licitum est privata authoritate occidere. Tum quia si licitum esset nocturnum furem occidere, posset etiam quis diurnum licitè interficere, cùm non minùs iste, quàm ille auferat bona. Tum quia non minùs damni videtur quis pati ex omissione bonorum, vel pecuniæ, quàm ex vitæ privatione, cùm pecunia secundus sanguis, & altera vita dicatur, & Salomon fateatur: *meliùs esse mori, quàm egere*, & ut notat Tiraquel. *de nobilit. c. 25.* major est pœna privatio bonorum, quàm mors ipsa, proinde si licet occidere nocturnum furem ob defensionem vitæ; licitum quoque erit occidere furem diurnum ob bonorum defensionem.

Sed contra, quia quando agitur de defensione propriæ vitæ tunc servato moderamine inculpatæ tutelæ licitum est, aggressorem occidere, quia tunc occisio aggressoris non est vindicatio, sed mera defensio, eò quia aliud non suppetat medium ad mortem declinandam. Ad id, quod addebatur licitum quoque esse aggressorem occidere ad servanda propria bona, respondent plures, id non esse licitum ad servanda propria bona, & colligitur *ex c. interfecisti 2. h. t.* ubi Pontifex loquitur de occisore, qui non potuit aliter se liberare ab aggressore, nec mortem declinare nisi eum occidendo. Unde *in c. si perfodiens. 3. h. t.* dicitur, quòd fur diurnus non aliter occidi possit, quàm si se telo defendat: unde Pontifex supponit, quòd tantùm pro defensione propriæ vitæ, non verò pro servandis proprijs bonis temporalibus occidi possit Invasor; ídque etiam clarè deducitur *ex c. suscepimus 10. h. t.* ibi: *satius fuisse post pallium relinquere tunicam, & temporalium jacturam pati, quàm pro vilibus exardescere*, unde putàrim non esse licitum furem occidere causâ rerum tantùm defendendarũ, nisi fortassis omnia bona fur surriperet, ut teneretur quis emendicare, quia bona temporalia quodammodo vitæ æquiparantur, cum ad eandem conservandam sint summè necessaria, ut habetur in *l. Advocati in fin. C. de Advoc. divers. judic.* & notat Tiraquel. *in l. si unquam V. bona. n. 1. C. de revocan. donat.* quam sententiam docent Covarruvias *in clement. si furiosus 3. p. §. unic. n. 6. h. t.* Diana *4. p. tract. resol. 4.* Sotus *de justit. & jur. lib. 5. art. 8.* Lessius *lib. 2. de justit. c. 9. dub. 11.* Panormitanus in *c. interfecisti 2. h. t.* & hoc pacto conciliantur textus contrarij adducti. 15

Quòd si defensio sit mixta rei, & personæ, tunc si consideratis circumstantijs loci, temporis, & personarum, periculum immineat, ne fur non solùm in bona, sed etiam in personam ausus sit aliquid moliri, conveni- 16

unt

veniunt Doctores; licitum esse in propriam defensionem Invasorem occidere: qua ratione *in c. interfecisti 2. h. t.* dicitur, licitum esse, furem nocturnum impunè occidere, si sine periculo capi, aut expelli non possit: cùm enim nox homines faciat temerarios, difficulter cognosci potest, an ad furandum, vel occidendum venerit: secus non licet, furem diurnum occidere, nisi se armis defendat, ut habetur *in c. si perfodiens 3. h. t.* quia de die cognosci potest, quòd veniat ad furandum tantùm, non ad occidendum: ex his duobus textibus desumptis ex *c. 2. & 3. h. t.* claret ad mixtam defensionem rei, & personæ simul, licitum esse cum moderamine inculpatæ tutelæ invasorem occidere: debet tamen moderamen tale esse, ut invasus arbitrio boni viri consideratis circumstantijs loci, temporis, & personarum, non potuisset faciliori modo invasori parcere.

17 Quid verò dicendum, si nullum personæ periculum immineat, & fur cum bonis sublatis aufugiat, an tunc licitum sit illum insequi, & si bona non possint aliter recuperari, an liceat sclopeto, vel telo fugientem furem vulnerare, vel occidere. Respondetur, quòd si fur totam substantiam, & omnia bona non fuisset furatus, sed tantùm partem aliquam, quâ deficiente insequens furem adhuc posset commodè vivere, tunc non est licitum, fugientem furem occidere, quia non benè compensatur bonum illud temporale furto sublatum cum amissione vitæ, & forsan etiam animæ ipsius furis, idque videtur desumi ex *c. interfecisti 2. h. t.* ubi illud homicidium tantùm impune dicitur, quod aliquis committit, ut se, & sua defendat, adeò ut utrumque simul requiratur, scilicet defensio rei, & personæ, quæ opinio tutior est in conscientia, eámque approbat Fachinæus *lib. 1. controversf. c. 31.*

18 Nihilominus censent alij cum Sylvestro *V. bellum §. 2. q. 3.* Lessio *de justit. & jur. lib. 2. c. 9. dub. 11.* licitum esse, furem fugientem cum bonis furto sublatis occidere, si alia via non possit quis sua bona recuperare; præsertim si ex tali furto notabile deberet pati incommodum. Nituntur quia res necessariæ sunt ad vitæ conservationem: unde sicut licitum est vitam defendere, ita etiam propria bona. Firmant ex eo, quia pro recuperatione rerum suarum Principes licitè bellum instituunt; tametsi in ijsdem plura hominum millia debeant perire. Tum quia daretur occasio furibus incognitis tantò audaciùs delinquendi, quantò tutiùs de vita possent aliena surripere. Idque etiam firmant ex *c. delicto*, ubi Pontifex supponit pro defensione rerum suarum licitum esse uti gladio temporali: Demum quia in *l. 1. C. unde vi* conceditur potestas legitimè possidenti suam possessionem vi eam defendendi contra alium vim inferentem. Nihilominus prior sententia est tutior, eique adhærendum puto, quia vita hominis est pluris facienda, præsertim si detrimentum immineat salutis æternæ; quàm incommodum, quod alicui obtingit ex eo, quòd aliqua bona temporalia fuerint ipsi furto sublata.

An verò sicut ob defensionem proprij corporis, ita ad tutandum proprium honorem licitum sit invasorem occidere. In hac quæstione procedi solet cum distinctione. Si defensio proprij honoris sit respectu personæ magni momenti, tunc censent plures, præsertim Molina *tom. 4. tractat. 3. disp. 17.* Azorius *tom. 3. lib. 2. c. 1. q. 14.* Escobar *1. p. de nobilit. proband. q. 1. §. 8. n. 13.* Turrianus *2. 2. tom. 2. disp. 28. dub. 3. n. 1.* Tannerus *tom. 3. disp. 4. q. 8. dub. 4. n. 74.* licitum esse pro defensione honoris, qui alicujus sit momenti habita ratione personarum, ac circumstantiarum concurrentium Invasorem occidere, si aliter honor conservari non possit: hinc Sotus *de justit. q. 1. art. 8.* asserit, quòd si homo sit ingenuus, cui magno dedecori vertatur fuga, quando alius ipsum aggreditur, licèt mediante fuga, posset tunc vitam propriam defendere, & illam aggressoris conservare, adhuc non teneatur fugere, sed possit se defendere, & etiam suum honorem, interficiendo injustum aggressorem, si non possit utrumque alio modo defendere. 19

Authores huic adhærentes sententiæ nituntur; eò quia licitum sit pro defensione bonorum externorum invasorem occidere: & subdunt honorem esse pluris faciendum, quàm bona externa: hinc concludunt, pro defensione honoris, posse virum ingenuum, cui fuga magno dedecori verteretur, injustum aggressorem licitè interficere. 20

Notandum est, hos Authores id concedere, quando defensio proprij honoris notabilis est momenti, nec aliter potest defendi, idque habita ratione personarum, & circumstantiarum concurrentium: alioquin si fuga non censeatur personæ dedecori, ut quia hæc sit ecclesiastica, vel religiosa, cui potiùs dedecus est arma sumere, & districto gladio pugnare; tunc tenetur beneficio fugæ conservare vitam propriam, & proximi, ut etiam si invasus sit persona vilis, & ex infima plebe, cui fuga non vertatur dedecori; hic enim tenetur etiam fugere ad propriam, & proximi vitam conservandam: ratio est, quia tunc cum nullo, vel modico detrimento, potest quis mortem propriam, & proximi declinare; proinde ad id tenetur. 21

Hinc Clerici, & Religiosi, quibus fuga non vertitur ignominiæ, nec dedecori, si possint fugere, tenentur vitam propriam, & proximi mediante fuga servare, quia hujusmodi homines divino cultui addicti à populo non habentur ut bellatores, sed ut humilitatis Professores, quapropter si pugnando se defenderent, non essent censendi proprium tueri honorem; quia viro ecclesiastico non vertitur dedecori fuga ad declinandum periculum vitæ, nec datur honori pugnare, quando potest fugiendo pugnam declinare. Hinc Abbas *in cap. significâsti 18. de homicid.* licèt asserat, de rigore juris neminem teneri fugere, cujuscunque 22

que sit conditionis, eò quia omni jure permissum sit vim vi repellere, & ipsa natura, & æquitas cuicunque contra quoscunque defensionem concedant: nihilominus in foro conscientiæ censet, habendam esse rationem personarum, adeò ut Religiosi, & Clerici, si possint teneantur fugere ad conservandam propriam, & proximi vitam.

23 Major difficultas est de viro milite, & alio honestioris conditionis, an teneatur fugere, si ab alio impetatur, & beneficio fugæ possit propriam, & proximi vitam conservare. Communior sententia est; inter milites quamvis invasus esset vir infimæ notæ, humilisque loco natus, & invadens vir ingenuus, ut non teneatur fugere, eò quia viro militi fuga maximo vertitur dedecori habita ratione status, & militaris disciplinæ, quam profitetur. Idque à fortiori procedit, si miles invasus sit vir ingenuus, & nobilis, & officium in bello exerceat, quo alijs præsit, ut si sit signifer, dux, strategus, quia fuga summo dedecori hujusmodi viris militiam profitentib⁹ vertitur, quia si fugerent, forsan excluderentur à militia. Tum quia viri ingenui, qui castra sequuntur, pluris faciunt honorem, quàm ipsam vitam; & in morali cæterorum æstimatione in ipsis honor præfertur vitæ, quapropter si ad conservandam propriam vitam possunt cum moderamine inculpatæ tutelæ invasorem occidere; ita etiam ad defendendum proprium honorem. Tum quia si vir ingenuus ab alio injustè impetatur, cùm hic alius nullum habeat jus eum de via depellendi, rectè in ea persistere potest, & vim vi repellere, ut ex communi sententia docet Panormitanus in *c. olim 12. de restitut. spoliat. n. 17.* & desumitur etiam ex constitutionibus pœnalibus Caroli V. *c. 140.* ubi etiam dicitur, non teneri invasum expectare primum ictum, si ex indicijs præcedentibus satis certus sit de percussione alterius, quia melius est intacta jura servare, quàm post vulneratam causam remedium quærere.

24 Verùm ex eo, quòd apponatur distinctio inter viros nobiles, & plebeos, ecclesiasticos, & milites, videtur sequi, defensionem proprij honoris cum occisione invasoris non esse juris naturalis, neque ex eo descendere, sicut est defensio propriæ vitæ: ratio mihi videtur clara, quia ex eo, quòd defensio propriæ vitæ etiam cum occisione injusti aggressoris sit de jure naturæ, licitum est unicuique absque ulla personarum distinctione sive sit ingenuus, sive rusticus, sive miles, sive religiosus, in quolibet etiam loco, quamvis sacro se defendere, etiam cum occisione injusti invasoris, si aliter non possit propriam vitam tueri: siquidem quæ sunt juris naturalis, conveniunt toti speciei, & non tantùm aliquibus individuis intra eandem speciem, & non alijs: hinc quia est juris naturalis vim vi repellere; id inditum est omnibus individuis intra quascunque species animantium, adeò ut omnia animalia cujuscunque sint speciei, si lædantur, nitantur instinctu naturæ vi se defendere; ac vim vi toto nisu repellere: quia hæc defensio est ab ipsa natura, quæ prohiberi non potest ab ullo Imperatore, nec Pontifice: ex eo autem quòd tantùm viri ingenui, & nobiles, & alij, qui militiam profitentur, possint licitè pro defensione honoris alium occidere; non verò id licitum sit viris ecclesiasticis, & plebeis, satis perspicuum est, talem defensionem proprij honoris cum occisione licita injusti invasoris non convenire omnibus individuis speciei humanæ, proinde talem defensionem honoris non esse de jure naturæ.

Hinc putârim, non esse licitum ad tuendum honorem, invasorem fugientem post impactam alapam insequi, & illum occidere, quia talis insecutio tunc videtur potiùs in vindictam institui, quàm ad defendendam propriam vitam. Id enim interest discriminis inter vindictam, & defensionem, quia vindicta propriè est reddere malum pro malo; quod nunquam est licitum personæ privatæ: defensio verò est aggressorem compescere, & cum moderamine inculpatæ tutelæ impedire damnum, quod jam imminet: atqui post impactam alapam insequi invasorem, & illum occidere, non est illum compescere, nec impedire, ne vim inferat, & corpus lædat, cùm jam se fugæ dederit, unde illa insecutio potiùs est ad vindicandam impactam alapam, quàm ad se defendendum; consequenter non videtur licitum, ad honorem tuendum invasorem post impactam alapam insequi, & occidere, quia id potiùs fit ratione vindictæ, & odij. Tum quia fugiens posset insequenti resistere, & cum ipso pugnare, & insequens occidi. Demum quia eo ipso, quòd invasor cessat ab injuria, sive per fugam, sive quovis alio modo non ampliùs vim infert; consequenter repercutiens vim vi non repellit, sed potiùs vindictam sumit de de injuria sibi illata; nec honorem ampliùs suum defendit, cùm jam per injuriam amissus sit: Tum quia eò ipso, quòd post impactam alapam invasor fugit, signum est, quòd timeat invasum, qui alapam impegit, proinde per talem fugam declarat se illi cedere, & hoc pacto ei restituit proprium honorem. 25

Quòd si dicas, posse aliquem persequi furem, & illatâ vi etiam mortis illius furtim rapta recuperare: proinde à fortiori licitum esse infamatorem, & eum qui honorem rapuit per impactam alapam insequi, eúmque occidere ad raptum sibi honorem ab eodem extorquendum. 26

Contra est, quidquid sit de antecedente, negatur illatum, & paritas; ratio discriminis est, quia in sententia asserentium, licitum esse, furem insequi, & eum etiam occidere, si aliâ viâ non possit quis sua bona recuperare, ideò id licet, quia res furto sublata adhuc extat apud furem, & insequens, cui fuit furto ablata, non amisit dominium in illam, proinde potest eam recuperare eo meliori modo, quo potest: atqui contumelia illata per impactam alapam jam cessavit, & quod ampliùs non existit, non recuperatur; quapropter illa in- 27

se-

secutio, & occisio invasoris fugientis, non est defensio, sed potiùs aggressio, & vindicta.

28 Sunt tamen, qui contrariæ sententiæ adhærent; quia insequens invasorem post impactam alapam tantùm intendit illatum sibi damnum resarcire, & sublatum sibi honorem recuperare: si enim res furto sublatæ possunt à vero Domino etiam cum damno furis recuperari, ita etiam honor, qui in hominum consistit existimatione: ex eò enim, quòd insequens invasorem post impactam alapam illum graviter percutiat in hominum existimatione, dicitur recuperâsse proprium honorem: quòd si dicas, impactam alapam non ampliùs existere, proinde neque honorem amissum; respondent, quòd quamvis res non extârent apud furem, eò quia illas abjecisset in fluvium, adhuc posset damnum passus furem insequi, & cogere, ut tantumdem restitueret: ita etiam quia per hoc, quòd invasus post impactam sibi alapam si insequatur fugientem percussorem, & ipsum etiam percutiat, in hominum existimatione censetur suum recuperare honorem: asseruat, posse eum insequi, non quidem ut malum referat pro malo, sed ut illatum sibi malum curet resarcire, cùm ad id nulla alia ei competat via, nisi insequendo fugientem percussorem.

29 Verùm licèt hæc opinio sub hac formalitate resarciendi proprium honorem simpliciter, & præcisè videatur speculativè probabilis, non tamen in praxi talem censerem; siquidem qui post impactam sibi alapam invasorem fugientem insequitur, in odium potiùs, & vindictam, & ad referendum potiùs malum pro malo videtur illum insequi; proinde ratione potiùs injuriæ vindicandæ, quàm defendendæ: vix enim est, qui post impactam sibi alapam non irascatur contra invasorem, & non intendat injuriam sibi illatam vindicare, si illum insequatur fugientem: non enim tunc percussus cogitat de honore amisso, & de illo recuperando, nec distinguit inter vindictam, & defensionem.

30 Dubitari posset, an sicut ad defensionem propriæ vitæ licitum est injustum invasorem occidere; ita etiam id licitum sit ad defensionem proximi? Respondetur affirmativè, quia ex divino præcepto tenemur proximum diligere sicut nos ipsos, proinde non tantùm licet, verùm etiam quilibet Christianus tenetur, si commodè possit, proximum suum ab interitu liberare; etenim ut habetur *in c. sicut dignum 6. h. t. §. illi etiam: scriptum enim est, qui potuit hominem liberare à morte, & non liberavit, eum occidit.* Hæc autem obligatio nonnunquam est tantùm ex charitate, quâ quis tenetur proximum suum diligere, sicut se ipsum: aliquando est etiam ex justitia rigorosè, etiam cum discrimine vitæ, ut quando ex officio alicui incumbit alios ab injurijs, & damnis defendere, ut Principibus respectu subditorum, vel etiam ex pacto, & obligatione, ut vasallis respectu Dominorum, à quibus feuda ea conditione acceperunt, ut in defensionem Principis teneantur bellum adire. Filij quoque ex naturali pietate, & gratitudine tenentur subvenire parentibus, & si detrectent id præstare, redduntur incapaces hæreditatis eorum, *novell. 115. c. 3. §. 13.* Famuli verò nisi tacitè, vel expressè ad id sint conducti, non tenentur Dominos defendere in periculis ex justitia commutativa; sed tantùm ex præcepto charitatis. Discrimen inter utrámque obligationem ex justitia, & charitate est; quia ex charitate non tenetur quis cum magno suo periculo alium defendere; benè tamen quando obligatio oritur ex justitia. Tum quia quando obligatio oritur ex justitia, debet damnum resarciri, si omittatur, quod ex justitia erat faciendum: obligatio verò, quando oritur ex charitate, non adigit ad ullam restitutionem; quia ex omissione talis obligationis tantùm oritur peccatum, vel etiam pœna, si actus charitatis intermittatur, non verò obligatio restituendi.

Dubitârunt aliqui, an licitè possint homines animantia, & plantas interimere, id enim negârunt Manichæi censentes animantia, & plantas quasdam esse DEI particulas, ut refert D. Augustinus *lib. 1. de civit. c. 1.* Sed respondendum est de fide esse, posse homines licitè animantia, & plantas interimere, & id desumi ex Genes. 1. *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, ut sit vobis in escam* & ex *Genes. 6.* ubi post diluvium conceduntur hominibus in cibum omnia animantia, & viventia, hinc Apostolus *1. ad Corinth. 10.* ait: *quidquid venit in macellum manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.* Tum quia Christus Dominus in ultima cœna cum discipulis suis manducavit agnum paschalem, quem antea oportuit occidere. 31

Ratio etiam id suadet, quia homo naturaliter habet dominium in omnes plantas, & animantia, résq; omnes inferiores Genes. 1. *Dominamini piscibus maris, & volatilibus Cæli, & universis bestijs terræ*, proinde possunt omnes hæc omnia in proprios usus, & cibum convertere. Tum quia cùm non possit homo ali simplicibus elementis, ut terra, igne, aëre, & aqua, necesse est, nutriatur animalibus, & plantis, quæ sine anima statim corrumpuntur, adeò ut anima sit ipsis instar salis præservantis à putredine, ut homo possit illis uti, prout opus habuerit. Abstinendum tamen est à crudelitate exercenda in animantia, hinc Salomon *proverb. 12.* ait: *novit justus jumentorum suorum animas, viscera autem impiorum crudelia*, & Exodi 23. dicitur *DEUS præcepit diem sabbathi etiam propter quietem jumentorum.* Deuter. 22. *Non arabis simul cum bove, & asino, ne scilicet totum jugum in asinum decidat, cum sit minor bove.* 32

❋)†(❋

§. III.

De Pœnis homicidij injusti directè voluntarij, & obligatione compensandi damnum illatum.

1 Homicidium injustum directè voluntarium est, quod per directam, expressam, ac spontaneam voluntatem occidendi perpetratur, & ad quam voluntatem mors ipsa sequitur. Quæritur, quænam pœna sit huic homicidio jure inflicta. Respondetur, de jure civili homicidium directè voluntarium, & ex vindicta commissum puniri diversimodè juxta personarum diversitatem, & modos varios, quibus committitur: si enim ex ira, & vindicta commissum sit, capitis amputatione punitur: sin autem per insidias, aut latrocinium rota etiam adhibetur ad ultimum suplicium infligendum, & crurifragium *l. 3. §. penul. ff. ad leg. Cornel. de Sicarijs* ubi tamen excipiuntur nobiles, & altioris conditionis homines, qui pœna deportationis ad Insulam, & publicationis bonorum puniuntur: de jure tamen novo hodie moris est saltem in pluribus regionibus, ut si per dolum facta sit cædes, seu homicidium, sive nobilis sit homicida, sive plebeus, pœnâ mortis puniatur; nobilis quidem capitis amputatione, & plebeus juxta varias Provinciarum consuetudines suspendio, ut notat Julius Clarus §. *homicidium n. 8.*

2 Jure tamen canonico, si homicida sit laicus per sententiam judicis ecclesiastici anathemate percutitur, ut notat Panormitanus *in c. si quis 1. n. 2. h. t.* & desumitur etiam ex *c. itaque 20. caus. 24. q. 3.* & licèt in *c. omnes 4. dist. 5.* dicatur, homicidam esse capite plectendum, non tamen id intelligitur de morte naturali, & separatione capitis à reliquo corpore physico, sed de morte morali, & civili, ac de separatione homicidæ à reliquo corpore mystico ecclesiæ, quæ separatio fit per excommunicationem, quâ anathemate percussus separatur à communione suffragiorum Ecclesiæ, ac reliquorũ fidelium juxta *c. per venerabilem 13. prope fin. qui filij sint legitimi* ubi flocci facientes, ac contemnentes sententiam Apostolicæ Sedis, præcipiuntur mori per sententiam excommunicationis: dicitur excommunicatus in jure canonico mortuus, eò quia tanquam mortuus separatur à communione fidelium.

3 Hoc est notandum, quòd cùm jus canonicum non puniat gladio physico, quoties in ipso reperitur imposita pœna mortis, debet intelligi de sententia excommunicationis, quia hæc dicitur mors civilis, per quam anima ratione delicti, & peccati perpetrati, & cui est annexa excomunicatio, separatur à gratia DEI, quæ est vera vita animæ: licèt excomunicatio formaliter, & per se hanc mortem non inferat, cùm possit etiam existens in gratia, incurrere excommunicationem; ut si quis mandaverit famulo clericum occidere, & postea ante executionem mandati ipsum pœniteat, & non possit ampliùs mandatum revocare, eò quia famulus jam discesserit ad inquirendum clericum; si eliciat verum actum contritionis, utique restituitur gratiæ: & nihilominus si post elicitum talem actum contritionis famulus clericum occidat, incurrit excommunicationem, quamvis sit in statu gratiæ, quia præcedens mandatum per subsequentem pœnitentiam non revocatur: & cùm excommunicatio non incurratur ante elicitum actum contritionis ex defectu executionis mandati, ideò tunc tantùm contrahitur, cùm primùm famulus mandatum exequitur; quo pacto etiam dormientes possunt in somno excommunicationem incurrere, ut si herus mandet famulo, ut clericum graviter percutiat, & interim Dominus eat dormitum, quamvis sit somno sopitus, quando servus Clericum percutit, adhuc dormiens incurrit excommunicationem, unde excommunicatio dicitur mors civilis in sua causa; scilicet in ipso peccato mortali, cui est annexa, & ad quod veluti effectus consequitur; adeò ut quod proprium est causæ, seu peccati lethalis, tribuatur effectui, seu excommunicationi majori, quæ propterea dicitur inferre animæ mortem, quia excommunicatio minor non habet in se adjunctum talem effectum.

Quòd si qui homicidium injustum, & directè voluntarium commisit, sit clericus, is deponendus est ab Ordine, & officio, sed non privatur communione fidelium, seu anathemate non percutitur *c. Presbyter 12. dist. 81. c. cum non ab homine 10. de judic.* & etiam ex *c. sicut dignum 6. h. t.* Quòd si clericus depositus adhuc sit pertinax, & incorrigibilis, nec resipiscat, tunc detruditur etiam in arctum Monasterium ad agendam pænitentiam *c. tua 6. de pæn.* quòd si non resipuerit, anathematizatur, seu solemni ritu excommunicatur ab Episcopo circumstantibus Presbyteris manu candelas accensas tenentibus, quas deinde in terram projiciunt, pedibúsque conculcant juxta modum præscriptum in rituali, & in *c. debent caus. 11. q. 3.* Demum crescente contumacia etiam degradatur, & judicio traditur sæculari puniendus secundùm leges *c. cum non ab homine de judic.* idque desumitur ex *lib. Exod. c. 21.* & habetur in *c. si quis 1. h. t.* ubi dicitur: *si quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias; ab altari meo avelles eum, ut moriatur.* ubi verbum illud *moriatur*, Canonistæ præsertim Andreas *in d. c. si quis n. 1.* & Abbas *n. 2.* exponunt, ut idem significet, ac *deponatur*, eò quia depositio sit mors quædam civilis: unde juxta hanc expositionem clericus, qui injustè, & voluntariè occidit hominem, est deponendus ab altaris ministerio. Alij verò illud verbum *moriatur*, intelligunt non de civili, sed de morte naturali, in casu, quo clericus committat voluntariè injustum homicidium qualificatum; eò quia aliquem proditoriè occiderit, tunc enim non solùm deponi-

ponitur, sed depositus degradatur, & traditur curiæ sæculari ultimo supplicio puniendus.

5 Videtur tamen in contrarium obstare, quia præfatus textus videtur sine sufficienti fundamento restringi ad solos clericos, quia *in d. c. si quis 1. h. t.* dicitur absolutè, & generatim *si quis occiderit*. Unde non videtur textus restringendus ad solos clericos. Tum quia incertum est, an Clericus absque alia speciali enormitate, aut incorrigibilitate propter simplex homicidium voluntarium possit statim degradari, ac tradi potestati sæculari *c. cùm non ab homine 10. de judic.* Tum quia plures præfatum textum intelligunt de laico homicida, quòd debeat avelli ab altari, seu ab Ecclesia, & communione fidelium per excommunicationem, quæ expositio ex eo corroboratur, quia quando in jure canonico fit mentio de morte, intelligitur de morte civili, seu de excommunicatione: jura enim canonum ex sola benignitate remissiùs procedunt, quàm jura civilia, & non progrediuntur ad mortem naturalem, cùm jus gladij non habeant; & imperium Ecclesiæ, ut ait Gregorius Nazianzenus *in epist. ad Afric. sit imperium incruentum.*

6 Quamobrem textus *in d. c. si quis* veriùs intelligitur de eo, qui per industriam, seu ex proposito, vel per insidias, seu proditoriè aggrediendo à tergo alium occidit, & in ecclesiam aufugit, sive homicida clericus sit, sive laicus; eò quia homicidium proditoriè perpetratum non gaudet immunitate Ecclesiastica, & potest etiam à suo judice violenter extrahi ab altari, seu Ecclesia, idque desumitur ex *Exod. c. 21.* ubi dicitur, quòd *qui occidit per insidias in templo, defendi non possit;* significans pro tali homicida nullum suppetere asylum, hinc Gregorius IX. qui ex illo textu Exodi legem canonicam sancivit, in sensu proprio, & litterali censendus est usurpâsse textum illum, ut notat Suarez *tom. 1. de relig. lib. 3. c. 11. n. 20.* Nonnunquam etiam pro qualitate delicti pœna magis exasperatur; adeò ut clericus homicida ad arctiores, diuturniores, imò & perpetuos carceres detrudatur. Jure novo in Concilio Tridentino *sess. 14. de refor. c. 7.* statuitur, ut homicida voluntarius licèt occultus, nec in judicio convictus nullo unquam tempore capax sit Ordinum, & beneficiorum ecclesiasticorum. Homicidium verò indirectè voluntarium, seu latâ culpâ tantùm commissum, ut si tormentũ bellicum in loco exploserit, ubi solent homines pertransire, & aliquem occidederit, punitur pœna utroque jure extraordinaria, nimirum pro qualitate culpæ, & juxta consuetudinem loci pro arbitrio judicis: aliquando enim pœna huic homicidio injuncta est deportatio ad insulam; aliquando mulcta pecuniaria, vel etiam detrusio in carcerem: & licèt in contractibus lata culpa dol æquiparetur *l. quod nerva 32. ff. depositi:* non ita in delictis, quia in istis ad pœnam ordinariam infligendam, non sufficit lata culpa, sed requiritur directa voluntas occidendi *l. 7. ff. ad leg. Cornel. de Sicar.* quinimò non dolo, sed sine culpa, & sine animo occidendi præsumitur homicidium; si quis instrumento ad occidendum ordinariè inusitato alterum occiderit; ut si, pugno, lapide, baculo, calceo in rixa alterum percusserit, & ex tali percussione fuerit mors secuta, ut notat Farinacius *oper. crimin. p. 5. de homicid conclus. 126. n. 127.* Id tamen procedit, quando aliunde de animo occidendi non potest constare.

Quid verò dicendum, quando plures in occisione alicujus intervenerint, & non possit probari, ex cujus percussione fuerit homo ille interemptus. Tunc si constet ex proposito, omnes simul convenisse ad illum occidendum; tunc omnes ordinaria homicidij pœna plectuntur, tametsi ex illis unus tantùm hominem occiderit, idque fuit statutum *in constit. Carolin. a. 148. c. sicut dignum. §. illi, h. t.* sin verò ex subita rixa casu excitata plures districtis gladijs adfuerint, & unus tantùm lethale vulnus inflixit, & non possit constare per tormenta, nec per alias probationes, quisnam lethale vulnus inflixerit, tunc communior sententia est, ob incertitudinem delinquentis nullum ex ipsis, qui districtis gladijs fuerunt rixati, esse capite plectendum, sed omnes puniendos pœna extraordinariâ; eò quia omnes propter rixam fuerint aliquo pacto Rei talis homicidij, vel propter auxilium præstitum, vel quia mortem illam, ne sequeretur, non impedierint, ut notat Julius Clarus *lib. 5. sent. 5. homicidium n. 38.* Quòd si vulneratus per aliquid temporis vixerit; & dubium sit, an mors secuta fuerit ex inflicto vulnere, vel ex imperitia potiùs medicorum, aut alio morbo superveniente, tunc incumbit judici maturè per se, vel per delegatum adhibitis peritis medicis, & chyrurgis saltem duobus, si haberi possint, inquirere, an mors secuta sit ex tali vulnere; & debent etiam Medici, & Chyrurgi juramentum præstare, quòd erunt dicturi sincerè suam opinionem: auditis posteaMedicorum depositionibus, & consideratis alijs circumstantijs tenetur judex suam sententiam ijsdem conformare. Julius Clarus *loc. cit.* ait, quòd si vulneratus post vulnus sibi inflictum ambulavit per triduum, vel vixit in lecto decumbens ultra quadraginta dies, non sit præsumendus ex tali vulnere decessisse, sed ex alijs accidentibus.

Quòd si aliquis alium in ebrietate occiderit, tunc si ebrietas tanta fuit, ut omni usu rationis vino madidum privaverit, homicidium non imputatur ebrio, eò quia non potuit deliberationem, & propositum habere; & non magis, quàm amenti, ei imputandum est delictum, ut desumitur *ex clement. si furiosus unic. h. t.* immo id nonnulli probabiliter extendunt etiam ad eum casum, quo quis se voluntariè inebriaverit sine tamen intentione homicidij, quia licèt tunc deliquerit se inebriando, non tamen deliquit in ebrietate occidendo *argu. c. inebriaverunt c. sine causa 15. q. 1.* Quòd si prævidisset se in ebrietate occisurum 8

alium

alium, tunc non excusaretur ipsum homicidium à culpa, quia esset volitum in sua causa, seu in ebrietate. Hinc vulgare illud effatum, quo *causa causa* dicitur esse *causa causati* intelligitur de causa directa, ex qua solet per se sequi malus effectus: ad ebrietatem autem non semper per se sequitur homicidium: unde nisi hoc intendatur in ipsa ebrietate, seu in sua causa, non imputatur Ebrio culpæ, sin autem quis se inebriaret, ut ad homicidium audacior fieret, & in ebrietate postea alium occideret; tunc nullam haberet excusationem, sed censendus esset homicida voluntarius. Neque esset immunis à pœna ordinaria, qui levi tantùm ebrietate madidus alium occideret, quia tunc non præsumeretur omninò dejectus ab usu rationis, ut docet Menochius *de arbitrar. cas. 326. n. 7.* Quòd si ebrietas notabilis esset, & majori ex parte usum rationis interverteret, vel dubium esset, num talis ebrius, quando homicidium commisit, fuerit omninò destitutus usu rationis; tum mitiori pœnâ esset homicida ebrius puniendus *arg. l. omne delictum §. 7. V. per vinum. ff. de re milit.* Cæterum qui solitus est in ebrietate rixari, & alios vulnerare, tenetur ab haustu abstinere, & ebrietate, ad declinandam occasionem alios vulnerandi; alioquin si stante hac consuetudine aliquem in ebrietate occideret, censeretur voluisse ipsum homicidium in sua causa; seu in ipsa ebrietate, & esset homicidium saltem indirectè, seu in causa voluntarium, & culpabile: proinde tunc homicida puniendus esset pœnâ extraordinariâ, seu arbitrariâ, non verò ordinariâ; quia quando homicidium commisit, ebrietas plenum saltem rationis usum impedivit, & antecedenter, qui se inebriavit deliberatam, & directam voluntatem occidendi non habuit.

9 Quòd si quæratur, quánam pœnâ puniendus sit, qui non servato moderamine inculpatæ tutelæ alium occidit, cui fortassis potuisset vitam servare, ut etiam sibi ipsi. Respondent plures cum Baldo *in l. 11. C. de emendat. server.* talem puniendum esse pœnâ ordinariâ: & ea nituntur ratione, quia generatim habens animum occidendi sit pœna ordinaria puniendus *l. 1. §. Divus. ff. ad leg. Cornel. de Sicar.* & qui non servato moderamine inculpatæ tutelæ alium occidit, præsumitur habuisse animum occidendi.

10 Communior tamen, & verior sententia mitiùs procedit; asseritque, talem non esse pœnâ ordinariâ puniendum, sed mitiori, seu extraordinaria statuenda à judice, eò quia aggressor debet sibi imputare damnum, quod sibi contigit; quia per aggressionem ipsum quasi quæsivit; cùm eum non latuerit, alium toto nisu se defensurum: unde ignoscendum aliquo modo est invaso, & provocato, si statim iram non temperaverit *argu. text. in l. si adulterium §. Imperatores ff. de adulter.* ibi *difficillimum est justum dolorem temperare, & ideo pœna est mitiganda*, & docet Fachin. *lib. 1. controvers. c. 32.*

Alia pœna homicidii directè voluntarii, & injusti, si homicida clericus fuerit, est, ut privetur omnibus beneficiis ecclesiasticis obtentis, & fiat inhabilis ad illa obtinenda, ut notat Clarus §. *homicidium n. 21.* communiter tamen id ita intelligitur, ut clericus homicida sit quidem inhabilis ad beneficia obtinenda, non verò ipso jure privetur beneficiis priùs obtentis, sed privandus sit per sententiam judicis; adeò ut si clericus animo deliberato aliquem injustè occidat, privetur quidem omnibus beneficiis ecclesiasticis obtentis; non tamen ipso jure, seu facto, sed tantùm per sententiam judicis sit privandus; ut docet Covarruvias in clement. *c. si furiosus unic. h. t. p. 2. §. 3. n. 6.* Ratio generatim ex eo desumitur, quia nullum crimen infert ipso jure privationem alicujus boni, nisi id expressè in jure exprimatur, ut notat Farinacius *q. 119. n. 93.* & in jure non exprimitur, quòd ipso facto privetur omnibus beneficiis; imò jus potiùs exigit, ut patratum delictum juridicè cognoscatur, & Reus per judicem condemnetur. Hæc autem pœna privationis ampliatur etiam, ut clericus homicida voluntarius fiat etiam inhabilis ad alia beneficia obtinenda absque dispensatione; & hoc nec ita intelligitur, ut sit ipso jure incapax obtinendi nova beneficia; adeò ut collatio sit ipso jure irrita, sed solùm quòd sit prohibita, ut desumitur ex Concilio Tridentino *sess. 14. c. 7.* ubi Concilium tantùm dicit, quòd Clerico homicidæ non liceat conferre beneficia ecclesiastica; tametsi curam non habeant animarum. Alia itidem pœna est, ut homicida voluntarius privetur successione illius, quem interfecit, sive ex testamento, sive ab intestato tota hæreditas, vel pars illius eidem obtingat; quia tunc in pœnam commissi delicti devolvitur ad fiscum, ut notat Clarus §. *homicidium n. 22.* & desumitur *ex l. cum ratio 7. §. fin. ff. de bon. damnat.* Demum homicida jure canonico fit etiam irregularis, tametsi homicidium occultum sit, adeò ut non possit ad ordines ecclesiasticos promoveri, nec in illis ministrare etiam post peractam pœnitentiam *c. inquisitionis 21.* & ibi Glossa *V. si homicidium de accusat.* 11

In hisce tamen pœnis imponendis debet judex esse discretus, & maturè procedere considerando circumstantias, quæ augere, vel minuere possunt delictum, ut habetur in *c. sicut dignum 6. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, in causa eorum, qui cooperati fuerunt in morte S. Thomæ Cantuariensis, ut in qualitate pœnitentiæ imponendæ judex maturè procedat, sitque discretus, & primò ut in excessibus singulorum pro pœnitentia injungenda consideret omnes circumstantias. Secundò mandat eos, qui animo occidendi, feriendi, aut capiendi Cantuariensem Archiepiscopum citra manuum injectionem se fatentur venisse, pari pœna esse puniendos. Tertiò, qui venerant, non ut occiderent, sed ut percussores aliquo modo juvarent, paulò minori pœna esse mulctandos. Quartò eos, qui fatentur, se Regem 12

gem excitâsse ad odium contra Archiepiscopum, non esse ita severè puniendos nisi Regem ad tale homicidium suis suggestionibus provocâssent. Quintò eos à culpa, & pœna non esse immunes, qui tametsi fuerint machinationis ignari, sicarijs tamen scienter in sarcinis custodiendis suum præbuerunt ministerium. Sextò eos, qui sancti Archiepiscopi, & suorum spolia solùm occupârunt, ab ultimo supplicio esse quidem immunes, sed teneri restituere clericis Ecclesiæ omnia, quæ occupârunt injunctâ ijsdem salutari pœnitentiâ, & licèt aliqui jam pauperibus ablata clericis erogaverint; Pontifex declarat, non debuisse aliena dare pauperibus, sed ijs restituere, ad quos sublata pertinebant. Septimò illis, qui sola Excommunicatorum participatione peccârunt consideratâ temporis morâ, & utrum timore, vel affectione, scienter, vel ignoranter id effecerint pœnitentiam congruam, & salutarem esse injungendam. Octavò mandat Pontifex, ut clerici, qui armati interfuerunt tanto facinori, & & consilium dederunt, ut S. Thomas Cantuariensis caperetur, non solùm ab altaris ministerio deponantur, sed ulteriùs, ut in Ecclesijs nunquam lectiones legant, aut responsoria, sed solùm psalmos cantare debeant. Et demum ut in claustro Monachorum, vel canonicorum Regularium recludantur, & usque ad septennium, vel quinquennium ab Ecclesiæ ingressu arceantur. Hæ sunt pœnæ, quæ *in d. c. 6. h. t.* Alexander III. decernit super scelerata occisione S. Thomæ Archiepiscopi Cantuariensis, quæ contigit anno reparatæ salutis 1171, regnante Henrico III. Rege Angliæ. Ex quo textu colligitur homicidium comitti non solùm facto, sed etiam consilio, & præcepto.

13 Si enim homicidium committatur voluntate, id casu, vel necessitate, vel omninò liberè; si liberè, & voluntariè fit, vel facto, vel præcepto, vel consilio *c. si quis viduam*, & id procedit, quamvis interficiat Paganum, & homicidium sit occultum *c. ult. de temp. ordin.* Si homicidium committatur casu, ut si aliquis cùm daret operam rei licitæ, & adhibuit diligentiam, quam moraliter potuit, & debuit; homicidium ei non imputatur *c. ex litteris c. significâsti 16. h. t.* ubi Innocentius III. cùm Clericus equitans stimulaverit equum calcaribus se proijcientem in aquam, & præter intentionem mulierem interfecit, mandat, quòd si clericus nesciebat talem equum vitium illud habere, sit illi ad cautelam competens pœnitentia injungenda, quâ peractâ possit ministrare in susceptis ordinibus, & promoveri ad majores: unde quando homicidium omnino casu contingit, & sine culpa in nullo imputatur, nisi fortassis esset grave scandalum, & tantâ quis laboraret infamiâ, ut esset eidem purgatio indicenda *c. ex litteris 14. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd qui dat operam rei licitæ, & adhibitâ diligentiâ aliquis interficitur, non est irregularis, nisi contra eum grave scandalum oriatur, vel tantâ laboret infamiâ, ut sit ei indicenda canonica purgatio; ut si Presbyter deponens de plaustro fœnum, ejicit perticam factâ priùs diligenti circumspectione, si puer quis inveniatur mortuus, non est irregularis, nisi adsit infamiâ, vel scandalum, quia ut notat Glossa *in d. c. ex litteris* scandalum reddit hominem irregularem, etiam si res aliter se habeat; sicque punitur innocens propter scandalum *c. tua de clerico egrotan. c. cùm teneatur de præbend.*

Sin verò non adhibuit diligentiam, quam 14
debuit; tunc imputatur ei culpæ, quia negligentia ipsa est culpa; proinde fit irregularis, & non potest promoveri ad ordines, nec ministrare in ordine suscepto, *c. Presbyterum 7. h. t.* & *c. ad audientiam 12. h. t.* nisi Papa dispenset, *c. tua nos 19. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd post peractam pœnitentiam possit cum eo dispensari, ut celebret. Sin verò dabat operam rei illicitæ, sive adhibuerit diligentiam, sive non, semper ei imputatur culpæ *c. clerico dist. 50.* Si demum ex necessitate, seu causa defensionis propriæ; si homicidium potuit evitari, imputatur culpæ, & ad ordines superiores clericus homicida non promovetur, sed in susceptis toleratur *c. de his. dist. 50.* Si erat inevitabilis sine omni dispensatione, potest in susceptis ordinibus ministrare *c. quia te dist. 50.*

Si petatur, quamnam incurrat pœnam ille, 15
qui se ipsum interficit, aut mutilat. Respondetur de jure canonico privari ecclesiastica sepultura, dummodo probari possit, quòd interfectus fuerit sanæ mentis, & deliberatè se ipsum interfecerit, consequenter in statu peccati decesserit. De jure autem civili bona illius, qui se ipsum interimit, applicantur fisco, si tamen duo concurrant, quorum primum est, si id fecerit metu pœnæ promeritæ, non verò ex impatientia carceris, ex tristitia, vel alia causâ. Secundum quòd priùs tale crimen commiserit, quod habeat annexam pœnam confiscationis bonorum, ut sunt crimina hæresis, & læsæ majestatis *l. ult. §. idem rescripsit. ff. de bonis eorum*, ut tradit Fachinæus *q. 128. n. 77.* Sin autem quis tantùm se ipsum vulneraverit, non verò occiderit, licèt alicubi videatur præter infamiam etiam incurrere pœnam capitis, si ex mera malitia se vulneravit, non ex impatientia doloris, vel aliâ causâ *l. si quis 38. §. ult. ff. de pœn.* & *l. omne delictum §. qui se vulneraverit. ff. de re milit.* nihilominus ut notat Farinacius *oper crimin. p. 5. de homicid. conclus. 126. n. 34.* in praxi hodie servatur, ut qui se ipsum vulnerat, puniatur pœnâ extraordinaria arbitrio judicis, perinde ac punitur, qui alium districto gladio ferit. Qui autem alium vulnerat, vel occidit, tenetur damnum illatum resarcire; & in æstimationem illati damni veniunt impensæ in Medicos, & Chyrurgos, & generatim in curatione vulneris facti *c. 1. de injur. l. coactione. ff. ad leg. Aquil.*

Quòd si vulneratus talis sit conditionis, ut 16
quotidiano labore lucrum, & victum sibi consueverit quærere, & pro vulnere sibi inflicto lucro illo privetur; etiam hoc damnum lucri

cessantis compensandum est *l. ult. ff. de his, qui dejecerunt.* deductis tamen expensis, quas vulneratus quærendo lucrum fecisset; ut si pingendo tabulam debuisset emere colores, telam, & alia materialia; quia lucrum non computatur nisi deductis impensis. Pro labore autem corporis, & molestia, ut communior fert opinio, nil deducendum est, quia operarius libenter subit pro victu necessario, & lucro talem laborem, qui cum sæpe correspondeat mercedi, & lucro, si deduceretur, plerúmque nil restitueretur. Præterea vulnerator, qui suo facto vulneratum impedivit à labore divino, tenetur integrè lucrum illius diei resarcire, nulla parte detracta ratione laboris non obiti ob sibi inflictum vulnus; quia vulneratus cupiebat talem laborem subire, eúmque subijsset, si vulnus non fuisset sibi inflictum. Quòd si homicida, qui damnum intulit, decedat post perpetratum homicidium, tenentur ejus hæredes resarcire damna illata ab occisore ex ejus bonis: quia hæredes succedunt in locum defuncti, & in omnia ejus bona, & jura; consequenter etiam in omnes ejus obligationes; quibus ex justitia erat alijs debitor.

17 Posset tamen in contrarium objici textus *in l. ex Judiciorum de accusationibus* ibi: *Pœna pecuniarum, quæ descendit à delicto, non transit ad hæredes lite non contestata.* Verùm hic textus nullum facessit negotium; quia intelligitur de pœna propriè dicta, quâ puniendus erat per sententiam is, qui delictum commiserat; quam pœnam non tenetur delinquens subire ante Judicis sententiam, ut notat Covarruvias *lib. 2. variar. resol. c. 10.* Alij censent, præfatam legem tantùm negare hæredibus occisi actionem de damno in foro externo in hæredes occisoris; nisi ante ejus mortem lis contestata fuerit, ut docet Gomez *tom 3. c. 3. n. 37.* non tamen eos liberare in foro conscientiæ: quia coram DEO nil refert, an lis contestata fuerit, vel non.

18 Rursus tenetur homicida resarcire damnum etiam illis, qui ex tali homicidio per se, & directè læduntur, seu omnibus illis, quibus defunctus ad alimenta, vel rem aliam præstandam tenebatur ex justitia; & nunc ob mortem occisi compelluntur carere, cujusmodi sunt liberi, uxor, & parentes defuncti, quibus competebat jus petendi alimenta à defuncto. Immo probabiliter putant aliqui, teneri occisorem etiam resarcire damna creditorum, qui defraudantur pecunijs mutuò datis occiso. Docet hanc sententiam præ cæteris Molina de justitia *tract. 3. disp. 83. n. 8.* ubi assignat rationem, quia occisus majori obligatione justitiæ tenebatur erga creditores, quàm erga parentes, uxorem, & filios; & ideo his alimenta, & hæreditas non præstantur, nisi solutis priùs creditoribus; proinde si homicida tenetur damnum resarcire, quod accidit uxori, liberis, parentibus occisi ex homicidio; à fortiori erit damnum resarciendum creditoribus, si ob tale homicidium suo fuerant debito privati.

Putàrim tamen contrariam sententiam probabiliorem, quam docent Lessius *lib. 2. c. 9. dub. 26.* Sotus *de justit. lib. 4. q. 6. a. 3.* Becanus *de justit. & jure q. 14. de restit. conclus.* & alij, quos citat, & sequitur Diana *tract. 5. resol. 74.* Ratio est, quia creditor non habet jus in debitorem, nisi juxta mensuram bonorum, quæ actu possidet, vel veri similiter erit habiturus; atqui hæc eadem bona, si quæ passa sunt detrimentum, homicida restituit hæredibus, ad quos transeunt jura defuncti, & transfertur obligatio, quam defunctus putabatur habuisse; proinde homicida nullam facit injuriam creditoribus occisi, quia possunt isti ab hæredibus exigere, ut sibi satisfiat ex bonis creditoris defuncti. 19

Tum quia creditor non est ita conjunctus debitori ut damnum, quod fit debitori, censendum sit fieri creditori: siquidem nonnisi per accidens, & civiliter debitor creditori cohæret, quâ ratione possunt sexcenti, & plures hoc pacto conjungi cum debitore: & videtur absurdum, omnes istos habere jus justitiæ in ipsius inimicum, ne hic eum occidat. Quamobrem quia damnum, quod patitur debitor occisus per accidens obvenit creditoribus, eò quia illa actio homicidij ex sua natura non sit illis damnosa, cùm possit contingere, ut nullum illis inferat damnum; ideo non infert ijsdem injuriam, nec tenetur occisor damnum illatum creditoribus ob mortem occisi resarcire. Hinc patet solutio ad rationem, quâ nititur Molina, falsum enim est, quòd damnum illa occisio inferat creditoribus, quia cùm occisor teneatur restituere damnum illatum hæredibus occisi, ad quos transferuntur jura occisi, & obligationes ejusdem; debent creditores ab ijsdem, non ab occisore exigere restitutionem. Præterea occisor eatenus tenetur filijs occisi restituere damnum illatum, quia isti videntur una persona cum patre, ac propterea censentur damnum passi in proprijs bonis, quæ per parentem possidebant: creditores autem non censentur una persona cum debitore, proinde tenetur homicida filijs restituere damnum illatum; non verò creditoribus, qui debent à filijs succedentibus debitori in juribus, & obligationibus satisfactionem exigere. 20

Si dicas, eum qui hypothecam perimit teneri creditori de damno, consequenter etiam eum, qui debitorem interficit, quia ratione obligationis personalis est instar hypothecæ. Contra est, quia perimens hypothecam satisfacit, si det æquivalens illi hypothecæ, vel si det æstimationem, compenset fructus pro tempore, quo illos impedivit, si enim hypotheca erat domus, satisfacit ædificando similem domum. Præterea falsum est, debitorem obligari secundùm se, quia tantùm oritur obligatio ratione bonorum, quæ actu habet, vel habiturus erat, proinde hæc tantùm compensantur ab homicida, & restituuntur ejus hæredibus. 21

Hinc

22 Hinc nec tenetur occisor resarcire, ac restituere damnum per accidens illatum familiaribus, & amicis occisi: ratio est, quia occisus non tenebatur ex justitia familiaribus illis, & amicis beneficia impendere, vel eleemosynas elargiri, sed tantùm ex mera liberalitate id præstitit, unde illis tale beneficium non erat debitum; neque jus ullum ad illud acquisiverunt: atqui occisor tantùm tenetur ex justitia compensare damnum illatum ortum ex obligationibus occisi; consequenter non tenetur ex justitia resarcire damnum, quod per accidens familiaribus, & amicis occisi ex ejus morte sequitur. Idque procedit, si occisor homicidium commisit absque intentione inferendi damnum familiaribus illis, & amicis occisi: si enim mors non fuit interfecto illata animo privandi tales homines emolumento, quod ex occiso accipiebant, & sperabant accipere in futurum, tunc damnum illis tantùm per accidens obtingit, & præter interfectoris intentionem.

23 Contrarium tamen docet Vasquez *opusc. de restit. c. 2. §. 3. dub. 2. n. 24.* ea innixus ratione, quia sicut qui per vim, vel fraudem impedit aliquem à consecutione boni alicujus legati, quod probabiliter consequeretur, avocans animum illius, qui conferre decreverat legatum, vel aliud beneficium; tenetur ad restitutionem illius; & prout spes illa æstimaretur arbitrio prudentis viri, quamvis sperans legatum non haberet ad illud jus ullum: ita à pari infert Vasquez: ergò qui occidit alium, qui amicis decreverat aliquod beneficium conferre impedit illud commodum, quod alij erant consecuturi ex defuncto, proinde tenetur occisor ad restitutionem. Verùm hæc ratio non mihi videtur tanti momenti, ut non sit adhærendum contrariæ sententiæ communiori: quia aliud est per vim, vel fraudem impedire aliquem à consecutione alicujus beneficij, & aliud præter intentionem tantùm esse causam, ut aliqui non percipiant beneficium, quod aliàs essent percepturi: impediens enim per vim, vel per fraudem, directè, & primariò intendit privare alium tali beneficio: secus qui absque intentione nocendi Paulo occidit Joannem, non intendit per se damnum ullum inferre Paulo; proinde damnum, quod illi obtingit, est omninò per accidens.

24 Præterea qui per vim, vel fraudem impedit aliquem à consecutione alicujus beneficij, si sperans beneficium habuit jus ad illud, utique impediens tenetur resarcire damnum, quod ipsi infertur: secus si nullum habuit jus, nec ullam connexionem cum tali beneficio; quia ubi non læditur jus tertij, non violatur justitia: & quia familiares, & amici occisi, quæ ab ipso erant percepturi, connexionem non habent cum ejus vita in ratione debiti, & mors non obvenit ex intentione privandi tales homines ullo jure; adeò ut homicida non intenderit impedire beneficium, quod ex liberalitate ab occiso præstabatur ejus familiaribus, & amicis, sed tantùm per accidens obtigerit tale impedimentum, perinde ac si mors ex alia causa contigisset; ideo non tenetur homicida restituere talia emolumenta, quæ ex homicidio per accidens impedivit.

Tum quia homicida non tenetur restituere amicis interfecti, quæ sperabant ab illo ex liberalitate sibi conferri, eò quia consueverit eos ad prandium invitare, & etiam munera illis elargiri, aut faciliùs concedere, quod ab eo petebant: idque non ob aliam rationem nisi, quia hæc beneficia illis non debebantur ex justitia, neq; occisus ullam contraxerat obligationem, hæc beneficia ijsdem præstandi: ita etiam in casu nostro non tenetur homicida restituere damnum, quod per accidens familiaribus, & occisi amicis obtingit ex ejus morte. 25

An verò, si occisus habens filios, adhuc omnia interfectori remittat, teneatur nihilominus interfector restituere damnum illatum filijs occisi. Respondetur cum Soto *de justit. lib. 4. q. 6. art. 3. ad 5.* & Lessio *lib. 2. c. 9. dub. 26.* probabiliùs interfectorem non teneri restituere filijs damnum illatum, quia filijs non fit injuria illata per homicidam in bonis fortunæ, nisi prout læduntur in parente contra ejus voluntatem; alioquin sicut pater potest disponere de bonis, quæ possidet, ea exaugendo, vel minuendo: ita potest damnum, quod per homicidium infertur suis bonis condonare sine injuria filiorum: quia sicut pater citra injuriam filiorum potest sua bona, quæ possidet, diminuere; ita potest etiam damnum, quod ijsdem bonis obtingit ob homicidium remittere occisori, & tunc nullum jus acquirunt filij ad resarcitionem ejusdem damni: quia sicut filij per patrem jus acquirunt in talia bona; ita etiam illud amittunt, si à patre talia bona minuantur. Non tamen laudabiliter se gereret pater, si habens filios pauperes, & indigentes, vellet occisori condonare omnem restitutionem; quia licèt tunc in conscientia talis condonatio valeret, nisi fortassis per legem aliquam positivam ei promitteretur sola dispositio alicujus certæ portionis bonorum, ut certæ quartæ, vel quintæ partis: quia tunc remissio non valeret nisi juxta hanc moderationem à lege præscriptam. Verùm quia viri pietati addicti, & timoratæ conscientiæ solent juxta consilium Christi etiam inimicis benefacere, & bonum pro malo reddere; ideo censerem, posse occisum remittere occisori omne debitum, eique condonare omnem restitutionem, etiam cum aliquo detrimento filiorum; quia est actus perfectior ex charitate ipsis inimicis benefacere, & perfectè condonare omne damnum illatum. Tum quia tale bonum resarciendum ab interfectore non videtur censeri inter bona creditoris, de quibus loquuntur leges, quando præscribunt legitimam portionem, & nemo compellitur actiones ex delicto nascentes recensere in suo censu. 26

Quòd si occisus careat filijs, alijsque cognatis intra tertium gradum; an teneatur tunc occisor ad aliquam restitutionem. Respondetur probabiliter negativè cum Soto *lib. 4. de justit.* 27

q. 6. art. 3. ad 3. ubi addit, nec fratribus teneri occisorem restituere in foro conscientiæ, quidquid sit in foro judiciali: verùm id est dubium, quia si fratres hæredes sint, cum jura, & obligationes occisi ad ipsos devolvantur; tenetur ijsdem damnum resarcire, quod illatum est per tale homicidium: ratio igitur est, quia interficiens hominem non habentem filios, nec fratres hæredes, immo nec alios conjunctos intra tertium gradum non tenetur alijs restituere ratione dicti homicidij, quia circa extraneos hęredes in conscientia vix consideratur damnum, vi cujus teneatur homicida ad aliquam restitutionem, siquidem defunctus, si adhuc viveret; non teneretur ijsdem alimenta præstare, & posset liberè instituere hæredem, quem mallet: proinde non tenetur occisor compensare damnum cognatis occisi ultra tertium gradum. Occisor enim solùm videtur obligari parentibus occisi, filijs, & uxori, & non alteri, quamvis sit frater in sententia probabili nonnullorum, eò quia frater non sit necessarius hæres, nec censeatur una persona cum occiso: imò censet Lessius *lib. 2. de just. c. 9. dub. 26. n. 157.* probabile, non teneri homicidam restituere uxori, si ex interfectione mariti nullum acceperit notabile detrimentum, & aliàs possit æquè commodè nubere alteri, quia tunc non censetur in rebus pecuniâ æstimabilibus læsa; immo addit, neque teneri occisorem restituere parenti occisi, nisi fortassis sit hæres, vel alimenta consueverit accipere à filio occiso, nec aliunde sit illi prospectum. Hinc Tannerus *tom. 3. disp. 4. q. 6. dub. 4. n. 122.* putat perquàm probabile, quòd si occisus de pretio non convenerit, dùm viveret, & ejus parentes, ac uxor non indigeant alimentis, ut nec filij necessariis ad vitam; non teneatur homicida ante judicis sententiam quidquam restituere. Verùm contraria sententia est communior, eique adhærendum; adeò ut occisor teneatur restituere parentibus, filijs, & uxori occisi, si ex homicidio damnum aliquod passi sunt.

28 Difficultas esse potest, an cùm quis prævidet ex suo homicido secuturum damnum tertij, teneatur tunc ad restitutionem: ut Petrus sciens, Paulum esse Joanni inimicum, & hanc inimicitiam esse publicam, notámque omnibus, interficit ipsum Joannem prævidens homicidium fore imputandum Paulo, qui post patratum homicidium revera capitur, & ultimo supplicio damnatur: dubitatur, an Petrus verus homicida teneatur ad restitutionem hæredibus Pauli damnati ad ultimum supplicium. Respondetur, quòd si Petrus, qui Joannem occidit, nullam habuerit intentionem, ut Paulo præsumpto homicidæ inde damnum eveniret, neque prævidit eventurum, non censetur causa per se illius damnationis; proinde non tenetur ad restitutionem; alioquin quoties unus occideret alium, & tertius condemnaretur, quia in judicio præsumeretur homicida; occisor teneretur restituere damnum ejus hæredibus; tametsi illos nunquam novisset. Sin verò occisor prævidet damnum secuturum Paulo, quia Petrus adhuc non peccaret peccato injuriæ in ipsum Paulum, ideo censent plures, non teneri ad restitutionem; quia quando ex aliqua actione sequitur damnum tertio non ex natura actionis, sed ex malitia, vel ignorantia aliorum se immiscentium, non censetur illa actio injuriosa tertio, si damnum sequatur ex opere quidem, sed non ex natura operis; sed tantùm per accidens; tunc enim non tenetur quis ex justitia cavere, ne sequatur damnum tertio, sed solùm ex charitate: proinde non tenetur ad restitutionem, quia tale damnum non provenit tertio, ut plurimum ex hujusmodi actione; sed rarò; proinde non provenit ex natura talis actionis; ergo qui illam posuit, non tenebatur advertere ex justitia damnum illud secuturum, & cum non adverterit, non tenetur ad restitutionem, quia nihil omisit cavere, quod teneretur.

Quòd si adverterit damnum secuturum, & nihilominus ponit illam actionem; adhuc non tenetur ad restitutionem, quia talis actio per se, & ex natura sua non est injuriosa tertio. Si dicas, eum, qui advertit ex opere suo secuturum damnum tertio, teneri debitam cautionem adhibere, ne sequatur. Respondetur id verum esse, quando damnum sequitur ex natura ipsius operis, non verò quando tantùm per accidens; quia tunc non tenetur ex justitia cavere, ne sequatur; sed tantùm ex charitate; adeò ut si non caveat, ne sequatur, peccet tantùm contra charitatem, non contra justitiam; ut si quis vendat arma militi, quibus malè usurum putat, non propterea venditor censetur author illorum malorum, tametsi peccet contra charitatem. 29

Quòd si ponens talem actionem intenderet damnum tertij, adhuc si actio exterior talis sit ex se, suísque circumstantijs, ut ex ea non sequatur damnum ut plurimum, seu ex conditione actionis, sed tantùm aliunde; nec videtur esse peccatum injustitiæ: tum quia sola intentio non facit opus injustum, nisi aliàs ex natura sua, & concurrentibus circumstantijs sit tale: unde cùm actio, ut supponitur, non sit ex natura sua injusta respectu tertij, non sit injusta ex intentione; quia intentio desumit suam specificationem ab objecto, quod si non sit injustum respectu intendentis, nec intentio injusta erit, sed tantùm contra charitatem 30

Dubitari potest, an ex occisione facta in duello oriatur obligatio restitutionis. Respondetur cum distinctione, si provocatus ad duellum provocantem occidit, non videtur teneri ad ullam restitutionem, eò quia involuntarius, seu provocatus censeatur descendisse ad singulare certamen, ne scilicet apud alios vilis haberetur. Tum quia provocans invitavit provocatum ad sui occisionem, unde scienti, & volenti non fit injuria: sin verò provocans provocatum in duello occideret, non esset à restitutione excusandus, eò quia nullum jus habuerit ad inferendum provocato damnum illud. Sin verò ambo se ad duellum pro- 31

provocârunt; tunc neuter alteri ad restitutionem tenetur, quia tunc præsumitur pactum implicitum, ut nihil occiso occisor inde debeat, ut docent Rebellius *de obligat. justit. p. 1. lib. 3. q. 12. n. 8.* Layman *lib. 3. sect. 3. tractat. 3. c. 6. lib. 3.* Stroversdorff *de justit. & jure in 2. 2.* D. Thomæ *q. 67. disp. unic. memb. 2. conclus. 3.*

32 Juvat observare; quòd inter nobiles ex homicidio regulariter nulla videtur oriri obligatio restitutionis, ut notat Sanchez *in opusc. tom. 1. lib. 1. c. 4. dub. 11. n. 6.* eò quia nobiles, & ingenui viri, ut etiam divites ex communi usu videntur renunciâsse tali juri, proinde censentur semper tacitè remittere obligationem restituendi; ut notat Sotus *lib. 4. de justit. q. 6. art. 3. ad 3.* Hinc inter illustres viros hæc restitutio non petitur, quia viri nobiles damna sibi illata condonant, solámque injuriam memoriâ tenent. Inter viros autem infimæ notæ homicida tenetur ad impensas in curatione vulneris, & morbi, & ad damna omnia ex homicidio secuta; ad lucrum cessans: non tamen tenetur ad integrum lucrum restituendum: ratio est, quia lucrum in spe cum possit pluribus modis impediri, non æstimatur tanti, quanti lucrum in re: quapropter in taxando hoc lucro attendi debent circumstantiæ personæ, loci, temporis, ut si occisus adhuc erat in florente ætate, firmæ valetudinis, si erat excellens artifex, suóque labori assiduus, ut docet D. Thomas *2. 2. q. 62. art. 2. ad 1.* Sotus *de justit. lib. 4. q. 6. art. 3. ad 3.*

33 Alij tamen censent, hanc æstimationem faciendam esse juxta dispositionem juris civilis, quæ habetur *in l. computationi ff. ad leg. falcid.* ut si quis sit annorum 30. vel infra is putetur adhuc victurus 30. annos, si sit 35. putetur victurus 25. si sit 40. adhuc 20. si 50. adhuc decem semper diminuendo usque ad sexagesimum. Verùm ex hac opinione sequeretur, eum ad nullam teneri restitutionem, qui virum sexagenarium occideret; quod tamen non est concedendum, cùm adhuc possit ulterius per plures annos vivere, & suo labore etiam aliquid lucrari. Præterea quando læsus remanet cum membri abscissione, vel perpetua debilitate; non videtur locum habere hæc annorum vitæ computatio, sed potiùs solvendum est illi annuatim aliquid pro illo lucro, quod habiturus esset, si membrum illud non perdidisset. Cæterùm cum perdifficile sit ratione circumstantiarum restituere, cuique ex damnificatis, quod ei ex justitia debetur; consultiùs est uti compensatione cum his, quibus est facienda restitutio, adeò ut isti sibi mutuò remittant, si quid minùs, vel plus debeatur.

34 An verò homicida ex justitia teneatur pro anima defuncti missas offerre ac preces fundere, affirmant Scotus in *4. dist. 15. q. 3.* Julius Clarus in *prax. crimin. lib. 5. §. homicidium V. tenetur.* Molina *tom. 4. tractat. 3. disp. 84. n. 11.* ratio, quâ hæc sententia nititur, est, quia satisfactio injuriæ personalis fieri potest per suffragia pro occiso, & ad hoc homicidam non solùm teneri ex charitate, sed etiam ex justitia. Verùm putârim probabilius tantùm teneri ex charitate, ut docet Layman *in theol. moral. lib. 3. sect. 5. tract. 3. p. 3. c. 6. n. 11.* quia nemo tenetur damnum resarcire ex bonis diversi generis, ac ordinis, si in eodem non possit; siquidem solùm bona ejusdem generis, ac ordinis inter se possunt commensurari juxta proportionem dati, ac accepti, quæ commensuratio requiritur ad restitutionem damni per justitiam commutativam: unde ex charitate homicida tenetur preces fundere, & sacrificia offerre pro anima occisi.

Quid verò dicendum, si homicida ex restitutione constitueretur in gravi necessitate: 35
plures cum Ledesma *in 2. p. 4. q. 18. dub. 2. a. 2.* docent, adhuc homicidam compellendum esse ad restitutionem, dummodo ex hac non constituatur in extrema necessitate. Verùm putârim, id tantùm procedere, si hæredes occisi essent itidem constituti in gravi necessitate; alioquin homicida non tenetur cum tanto dispendio restituere damnum illatum, ut debeat se in extrema necessitate constituere. An verò hæredes homicidæ teneantur restituere damnum illatum, si homicida fuerit capite diminutus. Affirmant Sanchez *in opusc. tom. 1. lib. 1. c. 4. dub. 1. n. 2.* Malderus *de justit. & jur. tract. 3. c. 3. dub. 5.* Navarrus *de restit. lib. 4. c. 1. n. 91.* Covarruvias *lib. 2. var. c. 10. n. 7.* ratio, quâ nituntur, est, quia pœna infligitur à judice, non ut damnum illatum parti læsæ compensetur, sed ut injuria Reipublicæ illata vindicetur, aliísque terror incutiatur. Verùm si hæc sententia vera esset, hoc onus etiam transiret ad fiscum; licèt Julius Clarus *in praxi lib. 5. §. homicidium n. 25.* fateatur, id malè in praxi servari. Unde alij forsan probabiliùs docent, hæredes homicidæ excusari à restitutione, si ille fuerit capite plexus, ut docet Bannez *de justit. & jur. q. 62. art. 2.* Gabriel *in 4. dist. 50. q. 3. art. 2.* Lessius *lib. 2. c. 9. dub. 22.* quia revera capitis sententia compensat omnem injuriam, damnúmque homicidij; quinimò huic sententiæ, vel maximè adhærendum est, si hæres occisi nihil tunc pro satisfactione damnorum exigat. Rursus nonnulli adhærentes primæ sententiæ censent, eam procedere, quando bona damnati ad mortem pervenerunt ad hæredes non successione hæreditaria, sed libera legatione.

§. IV.

De Irregularitate, quæ contrahitur ob homicidium voluntariè, & injustè patratum.

Est irregularitas juxta præsens institutum quædam inhabilitas, seu impedimentum ad ordines ecclesiasticos suscipiendos, vel ministrandum in jam susceptis: dicitur irregularitas quasi exceptio à regula; etenim cùm possint regulariter omnes homines ad sa- 1

cros ordines promoveri, ideo qui specialiter excipiuntur, vel prohibentur ad eosdem promoveri dicuntur irregulares. Non tamen irregularitas orta ex homicidio, vel mutilatione est tantùm pura pœna delicti; sed ulterius etiam defectus mansuetudinis, & lenitatis, non enim videtur decere, eum Christi mitissimi, qui pro nobis sanguinem suum fudit, personam in in altari repræsentare, & hostiam imaculatam, & incruentam offerre DEO patri, qui ausus est humanum sanguinem fundere, ac suum interficere proximum

2 Ob hanc rationem hæc irregularitas non solùm ex homicidio, dolo, vel lata culpa; verùm etiam ex levi, imò interdum etiam licitè commisso contrahitur. Suam hæc irregularitas originem trahit ex jure divino veteris testamenti, in quo legimus, Deum noluisse acceptare ædificationem templi à Rege David de, eò quia in bello multum sanguinis effuderit, sed tantùm ab ejus filio Salomone pacifico ut habetur in *lib. 1. paralip. c. 22.* quia tamen cæremoniæ veteris legis veluti umbræ ad accessum Christi veri justitiæ solis evanuerunt, ideo hæc irregularitas per Pontifices in Ecclesia introducta, & recepta fuit; adeò ut non sit ampliùs de jure divino; sed tantùm Ecclesiastico: & sicut in alijs legibus ecclesiasticis potest Pontifex declarare, & relaxare, ita etiam in irregularitate, quæ tamen non incurritur, nisi prout in jure canonico exprimitur *c. is qui 18. de sentent. excommun. in 6.* quia cùm injungatur ut pœna in odium patrati delicti, non debet ampliari ad casus non expressos.

3 Qui igitur aliquem voluntariè, & injustè per se ipsum immediatè interficit, incurrit hanc irregularitatem, ut etiam is, qui dat causam propinquam efficacem mortis, licèt ea nonnisi post longum tempus sequatur; ut si quis miscenit haustui venenum, quod post unum tantùm, vel alterum mensem interimit: quia qui dat causam damni, videtur damnum dedisse *l. qui occidit 30. §. penult.* & desumitur etiam *ex c. de cætero 11. h. t.* ubi Alexander III. Episcopo Lucensi rescribit, Diaconum qui homicidio causam dedisse videtur, non videri ad sacerdotium promovendum ob irregularitatem, in quam incidit: ex eo autem, quòd Pontifex dicat, non videri ad sacerdotium promovendum, colligitur dubium fuisse, an revera Diaconus ille causam dederit homicidio: & nihilominus Pontifex judicavit, eum contraxisse illam irregularitatem, quæ contrahitur in dubio facti, an scilicet factum aliquod fuerit causa mortis.

4 Idque firmat etiam Clemens III. *in c. ad audientiam 12. h. t.* ubi Clericus corrigens suum famulum, & verberans cum cingulo, quo cinctus erat, & casu ex vagina egressus cultellus verberatum vulneravit, cúmque aliquandiu vixisset, & convaluisset ex vulnere, postea alia graviori infirmitate vexatus decessisset, judicat Pontifex, quòd si constet, quòd ex alia infirmitate sit famulus ille mortuus, quàm ex vulnere, Clericus sit liber, & possit celebrare; sin verò dubium sit, an ex vulnere occubuerit, prohibet Clerico ministrare in sacris, eíque injungit salutarem pœnitentiam; unde in dubio facti, quando scilicet constatt irregularitatem in tali casu esse statutam, & dubium est, quis homicidium perpetraverit, vel causa illius fuerit, ut in præsenti textu, utrum vulnus à cultello inflictum mortem intulerit? In tali dubio, qui factum commisit in utroque foro, est irregularis: non ita in dubio juris, quando non dubitatur, an hoc, vel illud factum sit; sed ambigitur, an tali facto talis pœna in jure sit imposita, ut notant Barbosa *in d. c. ad audientiam n. 2.* & alij ab ipso allegati: hinc plures censent, id procedere in quolibet dubio facti; quia Pontifex generatim nititur ea ratione, quòd in dubijs tutior pars sit eligenda. Verùm contraria sententia videtur probabilior, quia præfati textus loquuntur speciatim de dubio homicidij, cúmque sint in materia odiosa, non debent extendi ad alios casus non expressos.

Quòd verò Pontifex dicat *in c. ad audientiam 12. h. t.* in dubio eligendam esse partem tutiorem, id intelligitur tantùm de dubio facti in hac materia irregularitatis, & homicidij, non de dubio juris. Rursus hæc irregularitas solùm incurritur in ordine ad Ordines suscipiendos; non verò quoad privationem beneficiorum; ratio est, quia pœna ordinaria non est imponenda delicto dubio, sed extraordinaria pro qualitate dubij, ut notat Barbosa *loc. cit. n. 3.* Hinc irregularitatem incurrit, qui fœminæ prægnanti procuravit abortum, idque desumitur *ex c. sicut 20. h. t.* ubi cùm quidam Presbyter mulierem prægnantem, cum qua consuetudinem inhonestam contraxit per zonam arripuisset, quasi ludens; & mulier dixisset se ea occasione abortum fecisse. Innocentius III. respondet, hunc Presbyterum, si nondum conceptus fœtus erat vivificatus, posse ministrare, non ita si jam fuerit animatus: ex communi autem medicorum sententia fœtus in matris utero, si masculus est, ordinariè intra 40. dies, animatur; si fœmina intra 80. licèt nonnunquam ob calidiorem, vel frigidiorem matris naturam tardiùs, vel citiùs animetur, ut notant plures apud Barbosam *in d. c. sicut 20. n. 6. h. t.* 5

Ratio verò, cur talis Presbyter incurrerit irregularitatem, fuit, quia arreptio per zonam, quasi ludendo fuerit causa propinqua; & moraliter sufficiens ad inducendum abortum, cùm mulier ex illa se lædi senserit, & paulò post abortum fecerit, quapropter lusus ille non solùm fuit illicitus; sed etiam noxius, cùm causaverit abortum, ut notat Covarruvias in *in clement. unic. p. 2. §. 4. n. 4. & 10.* juxta tamen jus civile dans causam abortui post animationem fœtûs afficitur ultimo supplicio *l. si quis 28. §. qui abortionis ff. de pœn.* siquidem ex quovis homicidio quomodocunque contingente incurritur irregularitas, præsertim si rei illicitæ data sit opera, ut in dicto casu illius Presbyteri, qui arreptâ zonâ mulieris prægnantis 6

tis per lusum causavit aborsum, tametsi hic obtigerit præter intentionem, quia juxta commune effatum danti operam rei illicitæ, quæ sequuntur, eidem imputantur, quamvis adhibuerit diligentiam in præcavendo damno, & præsertim, si actus ille illicitus ex sua natura sit periculosus, vel ordinetur ad gravem læsionem alterius, & ex eo si non semper, saltem frequenter soleat homicidium sequi; alioquin si actus ex alio fine fuerit illicitus, non tamen per se, & ex sua natura; tunc non inducitur irregularitas, si per accidens, & casualiter contingat homicidium (nisi alio modo agens fuerit in culpa saltem levi) unde non est irregularis, qui gladium furto sublatum restituit vero Domino bono animo, & ea tantùm intentione, ut non retineat rem alienam, si Dominus postea accepto gladio aliquem statim occidat; qui gladium restituit, non incurrit irregularitatem, quia talis restitutio est licita, imò ex justitia, & homicidium evenit præter intentionem restituentis gladium: cùm enim tunc homicidium contigerit sine culpa restituentis gladium; non est, cur debeat incurrere irregularitatem, cùm in jure id non sit expressum, & pœnæ, ac odia non sint extendenda ultra casus in jure expressos. Quòd si actio ex se licita exerceatur ab alio, qui non deberet illam exercere, si inde ex illa sequatur homicidium, incurritur irregularitas, idque desumitur ex *c. tua nos 19. h. t.* ubi Innocentius III. declarat, quòd Religiosus peritus chyrurgus exercens chyrurgiam cum omni diligentia, & causâ pietatis, si ex ea mors sequatur, fit irregularis, eò quia delinquat usurpando alienum officium, quod ei non congruebat: sed post actam pœnitentiam, potest cum eo dispensari, ut celebret: tamen si secus, sine diligentia, vel non causâ pietatis chyrurgiam exerceat, ei interdicitur executio Ordinis.

7 Mirum sanè videri potest; quòd Monachus quamvis omnem adhibuerit diligentiam aperiendo apostema in gutture mulieris, à Pontifice declaretur irregularis, ibi enim Pontifex dicit, in rigore esse illi interdicendam Ordinis sacerdotalis executionem: in rigore autem intelligitur ex vi juris; & tamen præcedentes canones solùm statuunt irregularitatem in defectu non adhibitæ diligentiæ debitæ, ex quibus videtur colligi, quòd si hæc adhibeatur, irregularitas non incurritur.

8 Ob hanc difficultatem Canonistæ variè explicant præfatum textum apud Barbosam *in d. c. tua nos. n. 4. h. t.* Putârim tamen, posse dici, dubium tunc fuisse, an Religiosus ille adhibuerit convenientem diligentiam; quia Pontifex in dicto textu loquitur hypotheticè, *si tamen causâ pietatis* exercuerit debitam diligentiam, seu omnem, quam debuit, adhibuit; utrum autem illam adhibuerit, relinquit in dubio, neque videtur posse certò deprehendi: hinc in dubio facti homicidij casualis Pontifex declarat irregularem clericum in sacris constitutum secundùm rigorem juris, eò quia dubium sit, an mors mulieris contigerit, eò quia Religiosus ille non adhibuerit omnem majorem diligentiam, quam potuit.

Quid verò dicendum de eo, qui alium mutilavit, vel etiam lethaliter vulneravit, sed alius postea eum occidit, num etiam, qui tantùm vulneravit, sive lethaliter, sive non, incurrat irregularitatem, eò quia vulneratus ab alio fuerit interfectus. Respondetur, in dubio, quòd vulneratus fuisset mortuus ex vulnere priùs sibi inflicto, qui tale vulnus inflixit, irregularitatem incurrit, tametsi in re forsassis ex solo illo vulnere mors non contigisset, idque desumitur ex *c. significâsti 18. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd si clericus percussit sacrilegum asportantem ab Ecclesia Eucharistiam, & sacramenta; & alij sæculares hoc videntes percusserunt eundem sacrilegum, & occiderunt, ignoretúrque, an percussio facta fuerit à Clerico ad mortem; ita sit judicandum, si potest constare, quòd percussio facta à clerico non fuit lethalis, ex qua sola sine alijs non fuisset mortuus, ut si percussio appareat, fuisse tam modica, tamque levis, & in ea parte corporis, in qua judicio peritorum non solet esse ad mortem; & si percussor non habuit voluntatem occidendi, neque ipsius studio, consilio, vel mandato alij vulnerârunt; de quibus est ipsi credendum, quando non accusatus, neque denuntiatus, sed spontè, & ex ipso petit consilium salutare; non est judicandus tunc irregularis; sed post peractam pœnitentiam sibi injunctam ad cautelam potest in officio ministrare, dummodo possit celebrare, & officium sacerdotale exercere sine scandalo. 9

Quòd si res dubia sit, nec discerni possit, ex quo vulnere interjerit sacrilegus ille, an ex primo inflicto à sacerdote, vel ex alio; tunc in dubio sacerdos habetur irregularis, & homicida: & quamvis in re talis non esset; adhuc declarat Pontifex, tutiùs esse cessare à celebratione. 10

Ex quo textu colligitur, eum esse irregularem, qui alium lethaliter percussit, & dubium est, an percussus ex tali vulnere interjerit, quia in dubio tutius est abstinere ab officio sacerdotali, quam temerè celebrare: quia tametsi non constet, ex quo vulnere percussus interjerit, adhuc percutientes incurrunt irregularitatem, tametsi non omnes lethaliter percusserint. Quòd si primus percussor non lethaliter percusserit, sed tamen constet, quòd ob illam percussionem non potuerit percussus fugere, adeóque fuerit postea ab alio occisus, tunc ille prior percussor, quamvis non incurrat pœnam ordinariam homicidij, fit tamen irregularis; eò quia dederit occasionem homicidio postea secuto. 11

Quòd si constet, primam percussionem non fuisse lethalem, & primum percussorem non habuisse animum occidendi, imò potiùs justam causam percutiendi, ob defensionem scilicet rerum ecclesiasticarum, tunc is non incurrit irregularitatem, ut declarat Pontifex in *d. c significâsti 18. h. t.* ratio est, quia cùm clericus dederit operam rei licitæ, mors ab alio postea illata 12

illata non debet ei imputari, & cùm quoad homicidium non sit culpabilis, non est, cur debeat abstinere à divinis.

13 Est in homicidio peculiare, ut dubitans, an fuerit causa illius, debeat se habere pro irregulari, ut statuitur *in c. ad audientiam 12. & in c. significâsti 16. h. t.* adeò ut id procedat non solùm quoad judices, verùm etiam quoad vulnerantes, qui propterea tenentur se gerere, ut irregulares, non solùm in foro externo, verùm etiam in foro conscientiæ, quia tametsi pœna imponi non possit pro delicto dubio; & in dubio favendum potiùs sit reo ex *c. cum jura de reg. jur. in 6.* Nihilominus in hoc casu voluerunt Pontifices, quòd etiam in dubio homicidij pœna locum haberet, idque lege sanxêrunt moti ex convenientia; quòd in materia homicidij in dubio sit tutior pars eligenda: siquidem censuerunt, vel maximè inconveniens, quòd etiam dubiè pollutus sanguine humano ministret in altari, & conficiat corpus, & sanguinem Christi. Quamobrem cum in præfatis canonibus dicitur, quòd in dubijs eligenda sit pars tutior, id tamen non ponitur ut regula universalis, sed tantùm assignatur ratio convenientiæ ita statuendi in materia homicidij.

14 Sin verò præsumatur, vulneratum non esse mortuum ex vulnere, sed potiùs ex negligentia curationis, aut ex alia causa, tunc oritur dubium, an vulnerans adhuc debeat se gerere ut irregularem. Quòd Judex in dubio, an mors secuta sit ex vulnere, vel ex alia causa superveniente, debeat pronuntiare non esse secutam ex vulnere, docent Baldus *consil 338. in fin. lib. 2.* Menoch. *de arbit. cas. 175. n. 13.* quòd si judex pronuntiaverit, non esse mortem secutam ex vulnere, non videtur vulnerans habendus pro irregulari, quia post sententiam judicis non sumus ampliùs in dubio; sed in certis, quia sententia judicis, cum transierit in rem judicatam, habetur pro veritate *l. 1. ff. de re jud. & c. 1. de re judic.* ut notat Innocentius *in c. super litteris de rescript.* & ita censuit Rota Romana *in Astensi juris pascendi 24. Januarij 1614. coram Verospio.*

15 Idque etiam procedit, si judex pronuntiet, mortem non fuisse secutam ex vulnere; sed etiam si puniat vulnerantem solùm ut vulnerantem, non verò ut homicidam: quia irregularitas non incurritur nisi propter homicidium; & judex tunc tacitè declarat vulnerantem non fuisse homicidam, cùm illum non puniat, ut homicidam: siquidem ex qualitate pœnæ, qualitas dignoscitur delicti *c. homo dist. 40. & clement. 1. §. quæ omnia de pœn.* ut notat Felinus in *c. 1. init. de calum.* Et cum vulnerans non fuerit condemnatus de homicidio, habetur pro absoluto juxta doctrinam Scacciæ *de appellat. q. 17. limit. 6. n. 7.* & absolutus declaratur non commisisse delictum. Quinimò si dubitetur, an vulneratus sit mortuus ex vulnere, vel ex alia causa, & medici, ac periti judicent, non esse mortuum ex vulnere, tunc vulnerans non incurrit irregularitatem, quia judicium peritorum declarat, inflictum vulnus non fuisse lethale, nec mortem ex ipso secutam fuisse; ut tradunt Baldus *consil. 328. V. tertiò dixi lib. 2.* Menochius *de arbit. c. 275. n. 11. lib. 2.* ubi addit, hoc judicium peritorum esse veram probationem; & tali judicio standum esse, liquet ex *l. 3. C. fin. regul.* & notant Gomez *variar. resol. c. 3. n. 8. V. unde in hoc casu tom. 3.* Rota Romana coram Ludovisio *decis. 161. n. 8.* & coram Merlino *decis. 52. n. 1.* idque non solùm quoad forum internum, verùm etiam quoad externum, adeò ut in utroque foro sit immunis ab irregularitate, eò quia non simus in dubio post judicium peritorum, sed habetur pro certo, quòd mors non fuerit secuta ex tali vulnere.

Cæterum procedi solet cum distinctione, si vulneratus mortuus fuerit, non quidem immediatè ex vulnere, sed vel ex imperitia medicorum, vel morbo, aut alio casu superveniente, tunc si vulnus dedit occasionem tali morbo supervenienti, adeò ut causa fuerit febris, vel inflammationis, quam imperiti medici non potuerunt curare; tunc vulnerans fit irregularis; quia danti operam rei illicitæ imputantur, quæ sequuntur *cap. de cætero & c. ad audientiam h. t.* Sin verò mors contigerit omnino à causa extrinseca; adeò ut vulnus fuerit levissimum, & nullo modo periculosum ex communi Peritorum sententia, tunc quamvis medicus, vel etiam ipse æger noxium adhibuerit medicamentum, tunc vulnerans non incurrit irregularitatem, ut habetur in *c. ad audientiam 12. in fin. h. t.* 16

Quia verò passim in jure homicidio accensetur mutilatio, ut *in c. 1. de clericis pugnant. c. ult. h. t. in 6. & clement. unic. eod. tit.* declarandum est, quid nomine mutilationis in ordine ad incurrendam irregularitatem intelligatur: pro quo juvat observare, illud verbum *mutilare* in materia pœnali esse strictè sumendum; ut significet totalem amputationem alicujus membri, ut habetur in *c. clericis ne cleric. vel Monach. c. in Archiepiscopatu de Raptor.* quo fit, ut non sufficiat ad incurrendam irregularitatem, si quis tantùm alterum vulneráverit, vel etiam membrum inutile reddiderit; quia cùm non habeatur totalis membri amputatio, non habetur propriè mutilatio, cui in jure annexa est irregularitas. Rursus notat Covarruvias *in relect. clement. si furiosus h. t. p. 3. in princ. n. 8.* nomine membri intelligi totum organum, seu partem aliquam principalem, & peculiarem functionem obtinentem in corpore humano, ut est brachium, manus, pes, oculus, adeò ut, qui alteri unum tantùm digitum absciinderet, vel partem auriculæ, non incurreret irregularitatem. Notat tamen Sylvester *V. homicidium §. 10. n. 4.* per vulnerationem, debilitationem, aut digiti abscissionem, tunc quasi jure talionis aliquem fieri irregularem, si alter inhabilis reddatur ad ordines, ut quia notabiliter deformatus sit, vel policem, aut indicem amiserit. Verùm id videtur dici sine fundamento, cùm in jure nullibi similis pœna talionis reperiatur. 17

An

18 An verò si cùm populus furens irruit in damnum clerici armata manu, inimicus sumpta occasione occidat clericum, contrahant tunc omnes irruentes in clericum irregularitatem, videtur dubium: quia irregularitas ex homicidio non contrahitur nisi ex effectu secuto, & solùm ab ijs, qui causa sunt homicidij, vel physica, vel moralis, sive directa, sive indirecta; & cum nullus ex illo populo irruente fuerit causa physica homicidij, cùm nihil egerit, ex quo physicè mors contigerit, cùm nemo de populo illo vulneraverit, nec percusserit, aut alio modo læserit clericum; ideo videtur populus ille excusandus ab irregularitate; tametsi fortassis animum habuerit occidendi Clericum; ratio est, quia ad contrahendam irregularitatem non sufficit solus animus occidendi, sed requiritur ipsa occisio, quia in hac materia odiosa non attenditur animus, sed effectus subsecutus, ut notat Sayrus *lib. 7. thesaur. c. 16. n. 5. in fin.* Quia irregularitas non imponitur pro animo occidendi, sed pro homicidio subsecuto. Tum quia irregularitas non incurritur nisi in casibus à jure determinatis *c. is qui de sent. excommun. in 6.* & est communis regula: & in jure non statuitur, ut per solam intentionem occidendi incurratur hæc irregularitas, effectu externo non sequuto.

19 Difficultas igitur est, an omnes illi tunc irruentes in Clericum fuerint causa moralis, ut Clericus à suo inimico occideretur, proinde ex hoc capite incurrant omnes irregularitatem. Respondetur, quòd si non incitaverint, nec auxilium occisori dederint, irregularitatem non contrahunt, ut docent ferè communiter in *c. significâsti 16. h. t.* Covarruvias *in clement. si furiosus p. 2. §. 2. n. 3.* & alij asserentes, quòd quando quis ex rixa lethaliter vulneratus est unico vulnere, si constet, quis vulnus infixerit, cæteri qui intervenerunt, non sint irregulares; quamvis habuerint animum occidendi. Rursus firmari potest ex doctrina asserentium, quòd quando simul plures concurrunt, non tamen se mutuò incitant, nec juvant, quamvis primus percutiat, sed leviter, & alius occidat; solus secundus est irregularis, ut habetur *in d. c. significâsti 16. h. t.* & docet Panormitanus *ibid.* Sayrus *lib. 7. thesaur. c. 4. n. 15.* & alij, qui id etiam extendunt, quando primus lethaliter percussit, & secundus ita percussit, ut statim vulneratus objerit, ut docet Coninck *de censur. disp. 18. dub. 8. n. 70.*

20 Immo desumi etiam potest ex doctrina docentium, non esse irregularem eum, qui aliquem vulneravit, quem postea ruens domus interfecit, ut docet Molina *tom. 4. de justit. & jur. disp. 33. memb. 7. n. 4.* Bonacina *de censur. disp. 7. de irregularit. q. 4. punct. 8. n. 33.* Covarruvias *in clement. si furiosus p. 2. §. 2. n. 4.* In his enim, & similibus casibus non incurritur irregularitas; quia quamvis quis interveniat occisioni, vel etiam percutiat; si tamen non sit causa homicidij, nec physicè mortem inferat, nec in aliquo genere causæ ad occisionem ab alio perpetratam concurrat, non dicitur causa homicidij, quia quando quis concurrentibus pluribus ad aliquem offendendum aliqui solùm leviter, & non lethaliter percutiunt; & aliquis lethaliter percutit, & occidit, tunc cum iste non occidat studio, consilio, aut mandato aliorum, solus iste, qui est occisor, contrahit irregularitatem, non verò alij, ut habetur *in d. c. significâsti 16. h. t.* & quia populus irruens in domum Clerici eum non percussit, nec fuit causa physica homicidij, imò nec moralis, cùm nec studio, nec consilio, aut mandato, vel quovis alio modo occisorem movit; sed iste ex privata inimicitia usus occasione Clericum inimicum suum occidit, solus iste occisor irregularitatem contrahit, non verò cæteri de populo, qui non fuerunt causa physica, nec moralis talis homicidij.

Neq; obstat, quòd populus irruens armatus in domum Clerici incitaverit inimicum ad eum occidendum, ex quo videtur colligendum, omnes fuisse causam moralem talis occisionis. 21

Contra est, quia quamvis populus irruerit etiam districtis gladijs in domum Clerici, non tamen incitavit inimicum Clerici ad illum occidendum, sed tantùm illi exhibuit occasionem, quâ posset eum occidere: & quia hujusmodi occasio nonnisi per accidens, & præter intentionem data fuit, eò quia nemo ex illo populo habuerit animum inducendi inimicum Clerici ad illum occidendum, nec ipsi præbuerit commoditatem, immo neque occasionem ex intentione directa; ideo non videtur populus fuisse causa moralis illius occisionis. 22

Cæterum qui mandat alium occidi, fit irregularis, si mors sequatur, & punitur pœnâ ordinariâ homicidij, quia mandans actum aliquem fieri est causa moralis, & quidem principalis ipsius actus, qui verò exequitur, est causa solùm minus principalis, & velut instrumentalis in genere moris; unde qui mandat alium occidi, verè intendit homicidium, & est causa proxima mortis: siquidem ex *regula jur. 72.* quando quis per alium facit, perinde est, ac si per se ipsum faciat. Imò non solùm qui directè, & expresè mandat aliquem occidi, irregularitatem incurrit; verùm etiam is, qui mandat aliquem verberari, quamvis expressè intendat, ne verberandum occidat, neque ejus membra mutilet, fit irregularis, si mandatarius fines excedens mandati mutilet, & occidat, ut desumitur *ex cap. is qui 3 & ult. h. t. in 6.* ubi habetur, eum, qui mandat, aliquem verberari, licèt expressè inhibeat, ne occidatur, vel membro aliquo mutiletur, fieri irregularem; si mandatarius fines excedens sui mandati mutilet, vel occidat, & additur etiam ratio: quia mandando fuit in culpa, & debuisset cogitâsse, mutilationem, vel occisionem posse contingere; ut etiam quòd excedantur fines mandati; unde quia mandando fuit in culpa, ut homicidium contingeret, quamvis hoc non fuerit directè voluntarium ipsi Mandanti, eò quia illud non intenderit in se, fuit nihilominus voluntarium indirectè, quatenus mandans operam dederit rei illicitæ, ex qua secutum fuit 23

fuit homicidium, qui enim dat operam rei illicitæ, omnia, quæ inde sequuntur, illi imputantur; quia potuit, & debuit cogitâsse ex tali re illicita, seu verberatione sequi potuisse mortem, vel mutilationem, qui enim mandat illicitum, censetur etiam ea mandare saltem indirectè, quæ veri similiter possunt concomitari rem illam illicitam. Juvat observare, hunc casum esse specialiter in dicto textu expressum, & à jure definitum, scilicet ut mandans alterum verberari, si mors, vel mutilatio sequatur, fiat irregularis; eò quia hujusmodi mandatum censeatur ex se periculo expositum esse, ne verberans mandati fines excedat; idque ex speciali juris dispositione; quia extra hanc materiam culpa Mandatarij excedentis fines mandantis non semper imputari potest, nec debet mandanti.

24 Rursus procedit textus *in d. c. is qui* de percussione illicita, non ita de licita: si enim pater mandaret verberari filium, vel Dominus servum ad correctionem, si Mandatarius mandatum excedens illum mutilaret, vel occideret, mandans non fieret irregularis: ratio est, quia tunc illa verberatio præcepta à patre in filium, & à Domino in servum caret culpâ, quia fuit præcepta, & intenta ad simplicem correctionem, consequenter debet etiam carere pœnâ, quia ubi non est culpa, ibi pœna non debet poni. Cæterum irregularitas incurritur, non solùm quando mandans expressè mandat illicitè verberari alium; sed etiam quando tacitè, licèt præmissa fuerit protestatio de non occidendo, vel non mutilando: quia tametsi sit præter intentionem mandantis, si mandatarius mutilet, vel occidat, non tamen est præter prævisionem, eò quia mandans tam periculoso casui exponat mandatarium; hinc si pater ob injuriam sibi à Cajo illatam mandet filio ad vindicandam talem injuriam, ita tamen ut filius non occidat, nec mutilet Cajum, si tamen dicat filio, quòd non revertatur domum, donec aliquid novi audjerit de Cajo, tunc si filius irruens in Cajum eum mutilet, vel occidat, ejus pater fit irregularis, quia licèt homicidium potuerit esse præter ejus intentionem, non tamen præter prævisionem, cùm tam periculoso casui filium exposuerit, ut notat Barbosa *in d. c. is qui ult. h. t. in 6.*

25 Imò fit etiam mandans irregularis, si mandatarius ab alio, quem intendebat percutere, occidatur; quia tametsi tale homicidium non sit directè à mandante intentum, nec voluntarium; est tamen indirectè intentum ob periculum, cui exposuit mandatarium, ut occideretur ipse ab alio; proinde tale homicidium vertitur indirectè culpæ ipsi mandanti: qui enim temerè, & injustè se inijcit in proximum periculum mortis, censetur homicida sui ipsius; proinde qui mandat, ut se inijciat in tale periculum, moraliter est causa mortis ipsius, consequenter fit irregularis. Secus si mandans mandaret mandatario occidere alium, si homicidium non sequeretur, tametsi fuisset à Mandatario attentatum, mandans non fieret irregularis: ratio est, quia pœnæ non incurruntur nisi propter actum perfectum, & consummatum, cui illæ sunt annexæ: pœnæ enim, & odia restringuntur, non ampliantur; hinc generaliter quando in jure alicui actui prohibito imponitur pœna, hæc non incurritur, nisi actus ponatur, & perfectè consummetur, nisi aliter in jure fuerit expressum, ut notat Barbosa *in d. c. is qui ult. n. 7. h. t. in 6.*

Hinc jure canonico pœnæ statutæ in mandantem committi homicidium, aliquando incurruntur, tametsi homicidium non contigerit, ut habetur in *c. pro humani 1. h. t. in 6.* ubi Innocentius IV. in Concilio Generali Lugdunensi statuit, ut quicunque Princeps, Prælatus, sive quævis alia ecclesiastica persona, vel sæcularis quempiam Christianorum per assassinos fecerit interfici, vel etiam mandaverit (quamvis mors fortassis ex hoc non sequatur) aut eos receptaverit, vel defenderit, sive occultaverit, excommunicationis, vel depositionis à dignitate, honore, Ordine, officio, & beneficio incurrat sententiam ipso facto, & illa liberè alijs per illos, ad quos collatio spectat, conferantur; immo ut etiam cum suis mundanis bonis perpetuò diffidatur à Christiano populo; & postquam probabiliter constiterit, aliquem hujus generis Reum esse; alia excommunicationis, sive diffidationis adversus eum sententia non requiratur. Assassinium tunc committi dicitur, cùm quis aliquem Christianum occidit pretio, vel mandat alteri, sive homicidium fiat pecuniâ actu jam solutâ, sive tantùm promissâ, ut notat Tuschus *V. assassinium* ubi *n. 3.* ajt, hoc nomen assassinij non esse locale, sed generaliter comprehendere omnes, qui pecuniâ, veluti pretio Christianos occidunt, vel mandant interfici, adeò ut per assassinos communiter non solùm mandatarij, sed etiam mandantes intelliguntur. 26

Quòd si Christianus infidelem pretio conduceret ad occidendum alium Christianum; tunc non ipse mandatarius, seu homicida, sed solus mandans pœnas incurreret jure latas *in d. c. pro humani*: quia ipse interfector, cùm esset infidelis, non posset puniri pœnis ecclesiasticis, eò quia non subjiciatur jurisdictioni Ecclesiæ: benè tamen has incurreret mandatarius fidelis. Rursus ut putant plures, excommunicatio, & aliæ pœnæ statutæ *in d. c. pro humani 1. h. t. in 6.* incurruntur propter solum mandatum occidendi Christianum opera infidelium assassinorum, quamvis mors non sit secuta; idque propter attrocitatem mandati cedentis in gravissimam infamiam nominis Christiani: & quia præfata constitutio est pœnalis, non extenditur à mandante ad mandatarios, quamvis sit utrinque par ratio, ut notat Covarruvias *lib. 2. resol. c. 20. n. 10.* Immo sunt, qui censent, Clericos committentes hoc crimen assassinij ipso facto incurrere pœnam depositionis etiam ab Ordine, & amittere omne privilegium clericale, adeò ut capi, & puniri possint per judicem sæcularem; tametsi non præcesserit degradatio realis, quia ob criminis enormita- 27

mitatem ipso jure degradantur, ut notat Covarruvias *lib. 2. resol. c. 20. §. 6* Julius Clarus *§. fin. q. 36. n. 30. & sequent.* ubi tamen censet requiri, ut praecedat sententia declaratoria criminis per judicem ecclesiasticum.

28 Verùm probabiliùs est, tales Clericos non amittere ipso jure privilegium clericale ante actualem, & realem degradationem, ratione cujus tradantur curiæ sæculari: ratio est, quia, cùm simus in odiosis, & pœnalibus talis depositio, non est asserenda nisi in casibus jure expressis, inter quos non habetur crimen assassinij: siquidem *in d. c. pro humani 1. h. t.* dicitur quidem, quòd depositio à lege ipso facto sit imposita, sed ad ipsam requiritur degradatio actualis, priusquam clericus à judice sæculari puniatur, ut notat Barbosa *in d. c. 1. n. 13. h. t. in 6.*

29 Demum qui mandat, operâ infidelium assassinorum Christianum interfici, perpetuò est diffidatus à populo Christiano; hoc est declaratus inimicus Christianæ religionis; adeò ut à quovis privato impunè possit occidi, cedántque bona illius primo occupanti: est *diffidare*, faidam, seu bellum indicere, hostem declarare, bannire, proscribere, unde diffidatio vulgò dicitur denuntiatio hostibus facta, antequam committatur bellum, quæ non minus, quàm trium dierum spatio compleri debeat, ut notat Cujacius in suo lexico juridico. *Faida* enim idem est, ac bellum, unde diffidare perinde est, ac hostem declarare: hæc autem pœna constituta est in ordine ad sæculares, ut desumitur *ex d. c. pro humani 1. h. t. in 6.* ubi ponuntur illa verba *cum suis bonis mandamus omnibus*, unde supponit textus perpetuò diffidatos esse mundanos. Id etiam habet speciale crimen assassinij, quia ad ejus probationem admittuntur etiam argumenta probabilia, ut desumitur ex *d. c. pro humani in fin.* ibi: *Ita ut quando constiterit probabilibus argumentis, aliquem tale scelus commisisse, non requiratur alia excommunicationis, vel depositionis, vel diffidationis sententia.* Notat tamen Glossa ibid. *V. excommunicationis* ab hac excommunicatione posse Ordinarium absolvere, eò quia non sit reservata Papæ.

30 An verò etiam consentiens in homicidium injustum, vel illud approbans, ratúmque habens incurrat irregularitatem, vel alias pœnas homicidij. Respondetur cum distinctione, si quis consentiat in homicidium, postquam illud intellexit esse commissum, adeò ut absque ulla sua cooperatione, nec suo nomine patratum fuerit, non incurrit irregularitatem, nec alias pœnas latas in homicidas; quia tunc nullo modo fuit causa influens in homicidium; secus si antequam committatur, consentiat in illud, in quod aliquo modo influat, adeo ut consentiat, ut ab alio fiat, vel etiam suo nomine, tunc incurrit irregularitatem, & alias pœnas latas in homicidas, quia tunc est vera causa moralis: ut etiam si consensum præbeat in homicidium, quod fit ab alio in suo nomine, vel ad vindicandum ipsum consentientem; eò quia homicida putet, id ei placiturum; tunc etiam fit consentiens irregularis, quia moraliter censetur cooperari ipsi homicidio: secus tamen esset, si exteriùs contradiceret, ac ostenderet sibi displicere tale homicidium, tametsi in animo contrarium sentiret, non fieret tunc irregularis, quia tunc homicidium tantùm esset mentale, quod non punitur irregularitate, quia de purè internis Ecclesia non judicat.

Tum quia quævis pœna jure lata non incurritur, nisi ob delictum exteriùs consummatum: & generatim non censetur consummari, nisi ponatur actus perfectus quoad effectum, nec consummatur nisi ab illo, qui influit ut causa, vel physica, vel moralis: postquam autem homicidium est commissum, non dicitur quis ampliùs in ipsum influere physicè, nec moraliter, licèt illud ratumhabeat, adeò ut per talem ratihabitionem non fiat irregularis, quia irregularitas non incurritur nisi in casibus jure expressis, & nullibi reperitur, quòd ratihabitio inducat irregularitatem post commissum homicidium, & lex pœnalis non debet extendi ad casus jure non expressos. 31

Quòd si dicas *ex reg. jur. 10. in 6.* ratihabitionem retrotrahi, & æquiparari mandato, proinde si mandans homicidium fit irregularis, etiam qui illud ratum habet. 32

Contra est, quia ratihabitio propriè non est mandatum, quia non influit in actum ratificatum sicut mandatum, quo fit, ut lex lata contra mandantem non comprehendat ipsum ratumhabentem. Tum quia cùm sit lex pœnalis, non est extendenda ultra verborum proprietatem ad ea, quæ solùm per quandam analogiam, vel similitudinem cum alijs comparantur, ut docet Suarez *de censur. disp 44. sect. 3. n. 26.* quamobrem ratihabitio non comparatur mandato nisi in casibus in jure expressis. 33

Tum quia ratihabitio tantùm comparatur mandato quoad culpam, antequam hæc committatur, eò quia aliquo modo influat in delictum morali influxu, non verò post commissum delictum in ordine ad contrahendas pœnas juris, nisi id exprimatur; quia tunc non censetur ampliùs in delictum influere. Hinc si post commissum homicidium Petrus, qui nullo modo in ipsum influit, recipiat, occultet homicidam, non fit irregularis, quia hi, & alij actus, tunc ponuntur post homicidium jam patratum; consequenter non possunt in ipsum ampliùs influere. 34

Secus consulens homicidium injustum antequam committatur, fit irregularis, & incurrit alias pœnas jure latas in homicidas, dummodo tale homicidium, vel mutilatio sequatur, quia cum homicidium committatur ex vi dati consilij, consulens influit in homicidium, éstque causa moralis illius, ut habetur in *can. perniciosè 23 dist. 1. de pœnit.* ubi habetur, quòd non solùm homicidæ sint, qui hominem proprijs manibus occidunt, sed etiam qui dant consilium, & alios hortantur ad committendum homicidium, idque expressiùs etiam 35

etiam habetur in *can. si quis 8. dist. 50. c. sicut dignum 6. h. t.* ubi Alexander III. anathemate etiam percutit eos Clericos, qui dederunt consilium, & auxilium, ut S. Thomas Archiepiscopus Cantuariensis occideretur, siquidem dans consilium est vera causa moralis influens in effectum, hinc regulariter consulens delictum fit Reus talis delicti, & incurrit pœnas jure latas pro eodem delicto *c. nuper 29. de sent. excommun.* dummodo delictum sequatur; alioquin qui consilium dedit, licèt peccaverit, non tamen dicitur illud commisisse. Quòd si homicidium sequatur, quamvis homicida fuisset paratus ad illud committendum, etiam sine consilio alterius, adhuc, qui consilium dedit, incurrit irregularitatem, si voluntatem auxit, vel animum excitavit, ut tanto promptiùs, vel citiùs illud committeret: quia tunc consulens verè influit in homicidium augendo, vel incitando voluntatem occisoris, ut desumitur ex *c. sicut dignum 6. h. t.* ubi Alexander III. expressè rescribit, eos esse puniendos, qui incitârunt alios ad occidendum S. Thomam Cantuariensem, licèt non ita severè puniendi sint.

36 Quòd si consulens homicidium suum revocet consilium ante executionem ejusdem, non tamen statim liber est ab irregularitate, si mors illius, contra quem consilium fuit datum, sequatur: ratio est, quia consilium quamvis revocetur, adhuc potest influere in homicidium; cùm intellectus humanus semel imbutus aliqua opinione haud facilè ab illa dimoveatur: unde ad declinandam irregularitatem debet, qui consilium dedit, omnem adhibere conatum, ut non sequatur homicidium, & deponere omnes rationes, quibus consilium dedit, tunc enim cùm fecerit, quantum in se fuit, non censetur influere in ipsum homicidium, cùm potiùs adhibuerit omnem conatum ad illud impediendum.

37 Non solùm qui mandat, & consulit homicidium, fit irregularis, sed etiam qui eidem cooperatur, si qui fert auxilium, fit causa proxima homicidij, sive directè ad illud cooperando, percutiendo, vel infligendo vulnera; sive indirectè detinendo eum, qui est occidendus, ne fugiat, possitque mortem declinare: vel animando, & comitando occisorem, quia tunc physicè, vel moraliter cooperatur neci alterius, ut habetur *in d. c. sicut dignum 6. h. t.* Hinc quando plures simul concurrunt ad occidendum aliquem, & præfatis modis opem ferunt, cooperanturque ad tale homicidium, incurrunt irregularitatem sive ex condicto, & proposito aggrediantur aliquem ad eum occidendum, sive ex subita rixa plures in aliquem insurrexerint, quem vulneraverint, vel occiderint; quia tunc omnes concurrunt, veluti una causa moralis, idque desumitur ex *d. c. sicut dignum 6. h. t.* ubi Alexander III. mandat, variè puniri, qui occidit, & qui est associatus animo occidendi, non tamen occidit; & qui incitavit ad homicidium in communi, quia tunc talis associatio auget animum occidentis, proinde omnes associantes moraliter influunt in tale homicidium.

38 An verò non impediens homicidium fiat irregularis, respondetur cum distinctione; si tantùm ex charitate tenebatur illud impedire, nec potuit absque suo periculo illud impedire, non fit irregularis: ratio est, quia homicidium propriè est delictum contra justitiam, proinde qui non peccat contra justitiam, non potest dici cooperari ad homicidium, proindè non fit irregularis. Neque obstat, quòd canones dicant, homicidam esse eum, qui cùm possit, non subvenit proximo in periculo mortis constituto: siquidem canones tunc loquuntur de homicidio laxè sumpto, ut etiam vocant culpam omne id, ratione cujus non conservatur vita proximi contra legem charitatis: irregularitas autem in jure lata contra homicidas non incurritur, nisi ob homicidium propriè sumptum, & quod fit contra justitiam, quia cùm talis irregularitas sit ibi injuncta ut pœna, non incurritur nisi ob homicidium propriè tale, & quòd fit contra justitiam; quia leges pœnales sunt stricti juris, & non intelliguntur nisi de actu proprio, & perfecto.

39 Quòd si dicas in *c. quanta 47. de sent. excommun.* eum excommunicari, qui cùm possit impedire percutionem Clerici, illam non impedit. Contra est, quia irregularitas, cùm sit pœna, non contrahitur nisi in casibus jure expressis, & nullibi habetur, quòd non impediens homicidium, ad quod tenetur tantùm ex charitate, incurrat irregularitatem. Quòd si dicas in *c. sicut dignum 6. h. t.* Alexandrum III. rescribere, eum, qui potuit hominem liberare à morte, & non liberavit, illum occidisse, proinde fieri irregularem. Respondetur, ibi Pontificem loqui de auxiliantibus, & non de illis, qui non impediunt, ut liquet ex textu.

40 Alij tamen respondent, non impedientes homicidium, cùm possint in foro externo censeri irregulares, eò quia præsumantur cum occisore occultam invisisse societatem, non ita in foro conscientiæ, si reverà tantùm intervenerit omissio contra charitatem. Cæterum si ex justitia teneatur quis impedire homicidium, possitque illud citra periculum vitæ impedire, & nihilominus voluntariè illud non impediat, vel ex odio interno, & desiderio mortis proximi, vel ex alia causa, fit irregularis, si mors alterius sequatur; quia tunc peccat contra justitiam, & est causa moralis talis homicidij.

§. V.

An ex homicidio necessario contrahatur irregularitas.

1 SUmitur hîc necessarium, non prout opponitur libero; sed quia fit coactè, & non spontè, licèt voluntariè, & liberè; adeò ut non intendatur per se, sed tantùm ex necessitate justæ defensionis contra injustum aggressorem. Ob homicidium necessarium ad tuendam

endam propriam vitam servato moderamine inculpatæ tutelæ non incurri irregularitatem, certum est, quidquid in contrarium asserant Acurtius, & Glossa in *l. vim vi. ff. de justit. & jur.* Joannes Gerson in *tract. de Eucharist.* quia jure naturæ permissum est, vim, atque injuriam propulsare, & corporis sui tutelam suscipere contra injustum invasorem, ut desumitur ex scripturis *Exod. c. 22.* & ex jure canonico *clement. si furiosus unic. h. t. in fin.* ubi expressè dicitur eum irregularitatem non incurrere, qui aliter vitare mortem non potens suum occidit invasorem ex jure civili in *l. 1. C de vi, & vi armata l. scientiam §. qui cum aliter ff. ad leg. Aquil. l. vim si. ff. de justit. & jur.*

2 Hinc invasus ab altero, cui imminet vitæ periculum, si se defendat servato moderamine inculpatæ tutelæ, seu si severiùs cum adversario non agit, quàm necessitas exigat ad propriam vitam tuendam, injustum aggressorem occidat, non incurrit irregularitatem: quapropter si quis sacerdotem sacra agentem in altari injustè invadat; potest sacerdos intermisso sacro se defendere cum justo moderamine, & si non possit aliter mortem declinare nisi occidendo injustum invasorem, potest illum occidere, & postea sacrum perficere; quia tunc sacerdos nullum committeret peccatum, nec ullam incurreret irregularitatem, ut communiter docent. Notat Molina *tom 4 tract. 3. disp. 11 n. 5.* tunc invasum dici invasorem occidisse cum moderamine inculpatæ tutelæ, quando rationabiliter timet, sibi inferri posse mortem, nisi injustum aggressorem interficiat; & nihil ei tunc occurreret, nec facilè, si voluisset, potuit occurrere, stante animi perturbatione in illo conflictu, & consideratis circumstantijs occurrentibus, quod efficeret, ut se ipsum à periculo sine aggressoris morte liberaret: tunc enim ait Molina, talis occideret cum moderamine inculpatæ tutelæ injustum aggressorem, nec irregularitatem incurreret, eò quia tale homicidium non potuerit evitari, quin invasus interficeretur.

3 Quòd si dicas, incurri tunc irregularitatem ob defectum lenitatis. Contra est, quia talis defectus non intervenit, quando homicidium committitur necessariò cum moderamine inculpatæ tutelæ, ne ab injusto aggressore invasus occidatur, idque non solùm de jure novo, sed etiam antiquo, quia nec olim, qui se defendendo alium occidisset, irregularitatem incurrebat, sive laicus fuerit, sive Clericus, nisi quando homicidium vitari potuit, quia tunc defensio non fuit cum moderamine inculpatæ tutelæ, in quo sensu intelliguntur textus, in quibus dicitur quòd qui in propria defensione, alium occidit, incurrit irregularitatem, eò quia defensio non fuit facta cum justo moderamine, & si voluisset, potuisset occisor propriam, & proximi vitam servare; hinc etiam quando Concilium Tridentinum *sess. 14. c 2. de reform.* loquens de homicido, quod vim vi repellendo in propria defensione commissum fuit, ejus dispensationem committit loci Ordinario; intelligitur de eo casu, quo quis excessit moderamen inculpatæ tutelæ, eò quia poterat propriam, & proximi vitam servare juxta declarationem Cardinalium Congregationis Concil. apud Joannem Gallemart. in *dict. sess. 14. n. 3.* Imò nec fieret irregularis, si quis injustum aggressorem præveniret, dummodo aliud medium evadendi mortem ei non suppeteret; quia nemo tenetur expectare, donec ab hoste, & injusto evasore volente eũ occidere, præveniatur, ut enim docet D Thomas *2. 2. q. 64. art. 7. in corp.* major obligatio est ex ordine charitatis consulere propriæ saluti, & vitæ, quàm alienæ.

Hinc nec incurrit irregularitatem, qui ob sui necessariam defensionem occidit innocentem invasorem, amentem, vel furiosum, si aliter non posset mortem declinare, quia tunc, quòd invasor sit innocens, tantùm per accidens contingit, quia attenditur illa invasio violenta, & injusta, quæ non posset declinari sine cæde invadentis: tunc enim, qui se defendit cum moderamine inculpatæ tutelæ, non intendit innocentem occidere, sed tantùm propriam vitam tueri, & tollere illa impedimenta, quibus non posset propriam vitam servare. Imò tunc neque fieret irregularis, si impotens ad se ipsum defendendum alios advocaret, ut ipsum defenderent ab injusto invasore; quamvis isti supervenientes invasorem illum occiderent; quia quod potest quis per se ipsum facere sine irregularitate, potest illud idem præstare etiam per alium sine irregularitate. 4

Neque fit irregularis, qui cum moderamine inculpatæ tutelæ injustum invasorem occidit, tametsi tunc concipiat odium in eundem: ratio est, quia irregularitas non incurritur ob actum internum, & aliàs actus externus supponitur licitus, & inculpabilis. 5

Quinimò potest interdum contingere, ut homicidium sit ita necessarium, ut invasus etiam citra periculum incurrendi irregularitatem teneatur injustum aggressorem se defendendo cum moderamine inculpatæ tutelæ occidere, ut docent Sotus *de justit. lib. 5 q. 1. art. 8.* Sylvius *in 2 2. q. 64 n. 7. quæritur 1.* Molina *de justit. tom 4. tract. 3. disp. 14. num 1.* Diana *tract. de homicid. resol. 16.* eò quia possit contingere, ut etiam sub culpa gravi teneatur invasus se defendere; ut si Princeps, vel alius Reipublicæ perquàm necessarius ab impio aliquo, & scelesto viro impetatur: tunc enim ob damnum, quod immineret toti Reipublicæ, si invasus non se defenderet, cùm posset; teneretur, si aliter non posset propriam vitam tueri; injustum aggressorem cum moderamine inculpatæ tutelæ occidere, ne toti Reipublicæ gravissimum damnum immineret. 6

Tum quia invasus prodigus esset propriæ vitæ, si se injuria lacessitum non defenderet, præsertim cùm agatur de communi maximo bono, in cujus præjudicium non potest sine culpâ lethali non conservare propriam vitam eo medio, quo potest cum moderamine inculpatæ tutelæ: quia ipse non habet dominium in 7

in propriam vitam, sed quantum potest, tenetur eam conservare. Imò sunt, qui id extendunt, si ex morte injustè invasi sequeretur maximum detrimentum familiæ, ut uxori, & filijs, quos alere teneretur, quia tametsi possit cedere jure suo permittendo se ab injusto aggressore interfici ad eum finem, ne aggressor incurrat damnum mortis temporalis, & æternæ; non tamen potest cedere jure Reipublicæ, & suæ familiæ, quibus ejus vita est necessaria. Neque obstat, quòd in scripturis hortemur ad ponendam vitam etiam pro inimicis, quia id intelligitur ex charitate, & quoad labores subeundos ad promovendam salutem omnium; non verò ita intelligitur, ut teneamur permittere, ut injustus aggressor nos occidat, eò quia sit noster inimicus, quia propria defensio etiam habetur in scripturis *Exod. c. 22.* & natura ipsa eam nos docet teste Tullio in oratione in Milonem.

8 Qui tamen ob defensionem proprij honoris occiderit injustum invasorem, fieret irregularis, ut docent Navarrus *lib. 5. cons. 6. n. 4. h. t.* Layman *lib. 3. tract. 3. p. 3. c. 9.* & id etiam videtur desumi *ex clement. unic. h. t.* ibi *qui mortem aliter vitare non valens suum occidit invasorem, non fit irregularis*, hinc à contrario sensu, si mortem evadere possit, & occidat, fit irregularis: qui autem ob solum honorem defendendum alium occidit, potuit mortem propriam vitare, ut supponitur, & honor læsus potuit alijs competentibus medijs reparari, proinde qui ad tutandum proprium honorem alium occidit, incurrit irregularitatem, ut etiam, qui potens fugere ad mortem propriam, & proximi vitandam, non fugit, quia tametsi regulariter non teneatur quis fugere, eò quia habeat jus standi in loco, ubi reperitur, adeòque non peccet, si non fugiat, ut patet in viro nobili, & milite, cui fuga verteretur probro; ut etiam si non se defenderet: nihilominus quamvis se defendendo ab injusto aggressore, si illum occidat cum moderamine inculpatæ tutelæ, non peccet lethaliter, nec propterea incurrat irregularitatem ex delicto; eam tamen incurrit ex defectu perfectæ lenitatis, si non fugiat, cùm possit, eò quia sit christianæ charitati, & mansuetudini magis consonum tolerare, & sustinere injuriam, quàm ob defensionem sui honoris alium occidere. Excipitur tamen, nisi fugiens rationabiliter timeret, ne à tergo ab insequente aggressore cursu velociore occideretur, tunc enim non teneretur se inijcere in tale periculum, & posset se defendere, & licitè cum justo moderamine occidere injustum invasorem citra periculum incurrendi irregularitatem.

9 Alij tamen cum Suarez *de censur. disp. 46. sect. 1. n. 5. & sequent.* procedunt cum distinctione, qui enim sine dedecore, & infamia possunt fugere, ut Clerici, Religiosi, & homines infimæ notæ, qui militiam non profitentur, & præsertim ubi non sunt noti, tenentur fugere ad servandam propriam, & proximi vitam; & si non fugiant, ex homicidio incurrunt irregularitatem, eò quia sine morali necessitate interficiunt occisorem. Alij verò, quibus fuga vertitur probro, & ignominiæ, ut viris ingenuis, nobilibus, & militibus, si non fugiant, & cum justo moderamine invasorem occidant, putant, tunc non incurrere irregularitatem: & nituntur ea ratione, quia quod non potest vitari sine magna infamia, moraliter est inevitabile. Tum quia tale homicidium cum justo moderamine in propriam defensionem non imputatur occisori culpæ, eò quia sit illi moraliter necessarium ad sui defensionem; non enim potest aliquid magis esse necessarium moraliter ad sui defensionem, quàm vitare gravem infamiam, vel jacturam honoris, cùm honor æquiparetur vitæ, & viro ingenuo majus malum sit amissio honoris, quàm vitæ, *l. isti 8. §. penult. ff. quod metus causa.*

Verùm ex hac sententia tantùm videtur sequi, occisorem cum justo moderamine in sui defensionem non incurrere irregularitatem ex delicto; quia se defendenti defensio, & consequenter occisio injusti invasoris cum justo moderamine non vertitur culpæ, & ubi non habetur culpa, non incurritur pœna propter culpam: non tamen sequitur, quòd non incurratur irregularitas ex defectu perfectæ lenitatis, si Christianus non fugiat, cùm possit ad servandam propriam, & proximi vitam, hęc enim fuga maximè congruit charitati Christianæ, & mansuetudini; consequenter putatim incurri irregularitatem à tali occisore nolente fugere, si non ex delicto, saltem ex defectu perfectæ lenitatis. 10

An verò irregularitatem incurrat, qui ad defendenda propria bona furem occidit, non conveniunt Doctores. Plures præsertim recentiores cum Covarruvia *in clement. unic h. t. p. 3. §. unic. n. 6. in fin.* censent, irregularitatem non incurrere eum, qui ad defensionem suorum bonorum furem occidit: ratio, quâ nituntur, est, quia tale homicidium caret omni culpâ, nec est omnino voluntarium, nec per se intentum, quia tunc intenditur sola defensio, & conservatio suorum bonorum, & homicidium tantùm per accidens, quatenus sine ipso non posset occisor sua bona conservare; adeò ut ad servanda propria bona moraliter adigatur ad occidendum furem, qua propter occisio illa est potiùs necessaria defensio, cui non est annexa culpa, nec irregularitas. 11

Tum quia bona temporalia æquiparantur vitæ, ad cujus conservationem sunt necessaria *l. Advocati 14. in fin. C. de advocat. divers. judic.* atqui licitum est occidere ad defendendam propriam vitam injustum invasorem; proinde licitum etiam erit ad defendenda propria bona temporalia, & per quorum amissionem quis constituitur in extrema, vel gravi necessitate, furem occidere.

Hæc sententia tametsi aliquibus censeatur probabilis, contraria est probabilior, ac tutior, proinde eidem adhærendum, nimirum eum incurrere irregularitatem, qui ob defensionem bo- 12

bonorum temporalium, quæ possidet, alium occidit, est enim hæc sententia certa de jure antiquo ob textum in *c. suscepimus*, *& in c. significasti 18. c. petitio h. t.* & in *clement. unic. eod tit.* ubi ille tantùm excipitur, qui mortem aliter vitare non valens suum occidit adversarium: unde videtur hîc locum habere vulgatum axioma, *quòd exceptio firmet regulam in casibus non exceptis*, proinde eum esse irregularem, qui cùm possit fugâ, vel omissione propriorum bonorum declinare mortem propriam, & proximi, non fugit, nec omittit res proprias, ut notat Glossa *ibid.* Hinc Layman *tract. de injust. læsione corporis c. 9. n. 3.* asserit, hanc sententiam esse hodie tutiorem, & ex Navarro *in manual. c. 15. n. 4.* ubi addit, hanc sententiam esse conformem stylo curiæ Romanæ, qui cùm sit interpres voluntatis legislatoris, facit jus *c. quam gravi 6. de crimine fals.*

14 Quòd autem sit etiam hæc sententia conformior juri, videtur desumi ex eo, quia jus canonicum *in d. c. clement unic h. t.* tantùm excipit ab incurrenda irregularitate defensionem propriæ vitæ ob summam necessitatem naturalem, quapropter minor necessitas non videtur sufficere ad excusandum ab irregularitate, quia quamvis necessitas defendendi bona temporalia sit gravis; nunquam tamen est tanta, quanta est necessitas defendendi propriam vitam, & cùm jus excipiat solam defensionem propriæ vitæ, sequitur, quòd necessitas defendendi bona temporalia non excuset ab incurrenda irregularitate, si defendens propria bona furem occidat. Tum quia in *c. interfecisti 2. h. t.* ei qui potuit aliter se liberare, & tamen furem, vel latronem occidit, injunguntur pœnitentiæ per 40. dies. Sin verò non potuit aliter se liberare, & sine odio occidit, non imponitur ei pœnitentia: sed si vult, jejunet, & eleemosynas elargiatur pauperibus: sin verò sit Presbyter, non deponitur, agit tamen pœnitentiam, dum vixerit, ubi notat Glossa, non deponitur, quia non est formaliter homicida; fit tamen irregularis, quia debuit potiùs dimittere sua, quàm furem occidere.

15 Idque firmatur etiam *ex c. suscepimus 10. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, quòd qui ad defendenda sua bona ligant latrones, & alter ligantium, ne deinde interimeretur, latrones occidit, simul peccant, & fiunt irregulares, & additur etiam in eodem textu ratio: quia pro conservandis rebus transitorijs non sunt homines interficiendi; & irregularitas præsertim incurritur, eò quia sit contra mansuetudinem ecclesiasticam occidere homines pro conservandis rebus transitorijs, cùm istæ potiùs essent dimittendæ, ne homo occideretur: ex quo textu infertur, licitum non esse præsertim Clerico, & Religioso ob conservandas res temporales occidere latronem, seu furem, quamvis res aliter conservari non possint, sed potiùs teneantur Clerici, & Monachi jacturam sustinere rerum temporalium, ut habetur in *d. c. suscepimus 10. h. t.* ubi cùm duo Monachi domum quandam custodirent, noctu ingressi latrones eos turpiter obligare, & vestibus nudare præsumpserint; & fratres resumptis viribus illos ligaverint, & unus abiens, ut Abbati nuntiaret, in custodia alterius ligatos reliquerit, qui cùm se solvere niterentur, frater ne ab ipsis occideretur, eos occidit. Consultus hac super re Alexander III. rescripsit, debuisse illos potiùs post tunicam relinquere pallium, quàm pro vilibus rebus tam acriter in illos exardescere, ideóque jubet, illum, qui Abbati nuntiaverat, ab altaris ministerio totaliter abstinere, & utrumque peccatum suum ad arbitrium Abbatis expiare: eò quia contra dictos latrones deliquerint contra mansuetudinem ecclesiasticam. Hinc notat Glossa, Monachos limites excessisse licitæ defensionis, quia cùm latrones non plus intenderint, quàm vestes auferre, non erant ob hujusmodi vestes ligandi, nec exacerbandi, ut periculum esset necis ab ipsis inferendæ.

Hinc ad fundamentum, quo nititur contraria sententia, respondetur, homicidium sine culpa commissum excusare quidem ab incurrenda irregularitate orta ex delicto, quia cùm tale homicidium ob defensionem rerum suarum nonnunquam sit licitum, & inculpabile, eò quia occisor tantùm intendat primariò, & directè propria bona conservare, & necem occisi tantùm per accidens; eò quia non suppetat aliud medium ad conservanda propria bona, quæ cùm sint omninò necessaria ad vitam conservandam, solent etiam æquiparari ipsi vitæ. Non tamen inde sequitur, quòd occisor excusetur ab irregularitate, quæ incurritur ex defectu perfectæ lenitatis: quamvis enim necessitas defendendi bona temporalia excuset à culpa, non tamen excusat à defectu lenitatis, cùm homo velit potiùs occidere proximum suum, quàm res temporales amittere. 16

Præterea ad incurrendam irregularitatem non semper requiritur culpa; judices enim, & Minister justitiæ, qui reos ultimo supplicio damnant, irregularitatem incurrunt, quamvis in ferenda sententia non peccent, nec ullam committant culpam; quia tunc irregularitas incurritur ab ipsis defectu lenitatis. Præterea posset responderi, tantùm homicidium casuale, quod est sine culpa, & præter intentionem excusare ab irregularitate; non autem homicidium quamvis licitum ex intentione commissum, sicut in judice ferente sententiam mortis. 17

Quamvis ad irregularitatem ex mutilatione, vel homicidio incurrendam requiratur, ut plurimum culpa, non tamen hæc semper est necessaria, quia tametsi homicidium licitum sit, proinde inculpabile, si tamen fiat ex intentione occidendi proximum, incurritur irregularitas non ex delicto, sed ex defectu perfectæ lenitatis: quia judicavit ecclesia, eum, qui voluntariè, & extra necessitatem adigentem, alium quamvis justè, & sine culpa, occidit, vel mutilat, non satis repræsentare posse Christi lenitatem, & mansuetudinem; ideo arce- 18

tur ab omnibus Ordinibus, suscipiendis, vel susceptis excercendis, eò quia omnes referantur ad sacramentum Eucharistiæ, & sacrificium altaris, in quo immolatur mitissimus agnus Christus, qui pro nobis suum proprium sanguinem fudit in ara crucis; quo fit, ut irregularitas contracta ex defectu perfectæ lenitatis sit potiùs quædam macula moralis, ob quam non deceat, qui eam contraxit, offerre in altari DEO patri mitissimum agnum Christum, ut liquet *ex c. suscepimus 10. h. t.*

19 Hinc hæc irregularitas cùm sit pœna Ecclesiastica, non incurritur, nisi ab hominibus baptizatis: quia si Turca, vel alius infidelis voluntariè, & justè occideret alium, sive fidelem, sive infidelem, non incurreret hanc irregularitatem, neque ex delicto, neque ex defectu perfectæ lenitatis, eò quia infidelis non est membrum Christi, nec subijcitur jurisdictioni Ecclesiæ. Fidelis verò, sive Clericus sit, sive laicus, si ut judex ferat sententiam mortis, & eam exequatur, vel etiam solam mutilationem, fit irregularis ex defectu perfectæ lenitatis, ut desumitur ex *c. 1. dist. 57. c. ex litteris 10. de excess. Prælator.* & alijs pluribus canonibus, qui tametsi ut plurimùm loquantur de Clericis, nihilominus adhuc procedunt de judice laico, in quo reperitur defectus perfectæ lenitatis, ut liquet ex *c. 1. dist. 57.* Imò non solùm judices (infra summum Pontificem) qui a hic cùm careat in Ecclesia superiore, nequit ab alio puniri, nec judicari; sed etiam omnes Assessores, Consultores, Exhortatores, & alij omnes, qui concurrunt cum judice ad ferendam sententiam mortis, vel mutilationis, vel influunt in ejus executionem, incurrunt hanc irregularitatem ex defectu perfectæ lenitatis; ut etiam torquentes Reum, ut fateatur crimen, ob quod postea condemnatur ad mortem, ut etiam scribentes sententiam sanguinis, & eam signantes, vel proprio sigillo reddentes authenticam, ut etiam eam legentes, ac publicantes: & multò magis ministri justitiæ, Satellites, Executores sententiæ, & alij ducentes ad ultimum supplicium Reum custodiæ causâ, ne fugiat, morte secuta incurrunt omnes irregularitatem ex defectu perfectæ lenitatis. Non ita si judex tantùm ferat sententiam, quâ Reus debeat solis flagellis cædi sine mutilatione, & abscissione alicujus membri contrahit irregularitatem, tametsi Reus flagellis cæsus valdè fuerit debilitatus, & sanguinem effuderit: ratio est, quia sine mutilatione, & morte simplex sanguinis effusio non sufficit ad hanc contrahendam irregularitatem.

20 Rursus Judex prolatâ mortis sententiâ si Reus non occidatur, eò quia vita ei condonetur, non contrahit irregularitatem, quia pœnæ ecclesiasticæ non incurruntur, nisi secuto effectu, si in jure aliter speciatim non exprimatur: atqui in jure nulla irregularitas statuta est in occidentes, vel mutilantes nisi effectu secuto: hinc etiam per mandatum injustum non incurritur irregularitas nisi effectu secuto. Nomine sententiæ intelligitur quodvis præceptum judicis, quo punitur Reus, ut si judex jubet, Reum detrudi in arctum, & rigidum carcerem, in quo non possit diutiùs vivere, si ibi moriatur judex ob datam sententiam, vel mandatum fit irregularis ex defectu perfectæ lenitatis.

Possunt tamen Prælati ecclesiastici, quibus temporalis jurisdictio competit, delegare jurisdictionem criminalem alijs citra periculum incurrendæ irregularitatis etiam ad cognoscendas causas sanguinis, imò & in particulari ad cognoscendum speciale factum homicidii; dummodo determinatè non delegent talem jurisdictionem ad inferendam alicui pœnam mortis, vel mutilationis, nec mandent, Reum ultimo supplicio affici, sed tantùm præcipiant generatim, ut cognoscant, & decernant juxta regulas justitiæ, idque omnino in generali, quia quò commissio est generalior, eò est remotior ab omni influxu in pœnam mortis. Et quamvis delegans jurisdictionem criminalem videatur esse causa principalis homicidij facti à delegato; à quo sine delegatione non fuisset factum, non tamen sequitur, delegantem incurrere irregularitatem pefectæ lenitatis, quia voluntas delegantis non tendit ad homicidium, sed tantùm directè, & per se ad justum regimen juxta leges; quapropter homicidium tantùm per accidens, & remotè sequitur non ex voluntate delegantis, sed ex ipsa exigentia justitiæ; ut notat Covarruvias *in d. clement. unic. h. t. p. 2. §. 5. n. 8.* 21

Immo tametsi delegatus per injustam sententiam aliquem condemnet ad mortem; adhuc delegans non incurrit irregularitatem, licèt delegatus excesserit terminos mandati contra voluntatem delegantis, quia delegatio fuit justa, & ad illam non sequitur per se, imò nec per accidens injusta sententia, quæ tantùm sequitur ex malitia, vel odio, aut ignorantia judicis. Quinimò si Prælatus ecclesiasticus sententiam mortis latam ab inferiore judice ordinario, vel delegato minueret; adeò ut Reus damnatus ad rotam ex mandato Prælati capite plecteretur, probabile est, nec in isto casu incurrere irregularitatem; ratio est, quia ipse non est causa mortis, sed tantùm diminutionis pœnæ, hæc autem diminutio non est actus severitatis, sed potiùs pietatis. 22

Non tamen sunt irregulares Concionatores publicè monentes Ministros, & Judices, ut servent leges, justitiam exerceant, vitia non dimittant impunita, Rempublicam noxijs hominibus purgent, quia isti tantùm in generali suadent Ministros servare leges, & exercere justitiam, nec descendunt ad casum ullum particularem, proinde non influunt in mortem ullius; ut nec etiam incurrunt irregularitatem opifices cudentes gladios, vel conficientes instrumenta, quibus Carnifices Reos occidunt, quia isti conficiunt hæc instrumenta indifferenter, ut inservire possint pluribus rebus. Immo neque qui patibulum construit, fit irregularis, quia hic non est causa proxima homicidij, sed tantùm remota, & per accidens 23

cidens, quia per se ipse non intendit, ut ullus suspendatur; sed tantùm per se intendit conficere tale instrumentum, ut inde possit aliquid lucrari; sicut ex alijs suis opificijs. Secus applicantes scalam ad suspendendum Reum, vel parantes ligna ad illum comburendum, vel exhibentes laqueum ad illum præfocandum, quia isti sunt causæ proximæ homicidij, incurrunt irregularitatem. Neque Confessarius fit irregularis, si absolutionem sacramentalem nolit impertiri Judici detrectanti condemnare Reum ad mortem, quem ex officio tenetur; quia Confessarius per se, & directè non intendit mortem delinquentis; sed tantùm mederi animæ pœnitentis; fungitur enim Confessarius suo munere, neque Ecclesia intendit, ut tunc irregularitatem incurrat, quam neque incurrunt Inquisitores, & alij Judices ecclesiastici, si tradant Reos Clericos convictos de crimine curiæ sæculari, à qua postea mortis supplicio afficiuntur: quia Judices ecclesiastici tradentes Reos Clericos convictos de crimine curiæ sæculari, à qua postea mortis supplicio afficiuntur, obsequuntur mandatis ecclesiæ præcipientis, ut Clerici delinquentes puniantur juxta leges, ne delicta maneant impunita: nec Clerici directè influunt in pœnam mortis, quia non dant illis jurisdictionem, neq; dictant sententiam mortis, nec influunt in illam, sed tantùm declarant delictũ, & per degradationem privant Clericum privilegio clericali, quem etiam excludunt à jurisdictione ecclesiastica, ratione cujus exclusionis incipit subjici Curiæ sæculari, à qua judicari potest, & condemnari independenter à Judice ecclesiastico, qui tantùm per accidens, ut removens prohibens dici potest, quòd concurrat, ut habetur in *c. ad abolendam 9. de haret.*

24 Moris est, ut Ecclesia, vel Judex Ecclesiasticus, si Reum tradat sive Clericum, sive laicum potestati sæculari efficaciter pro eo intercedat, ut citra mortis periculum sententia contra ipsum mitigetur, idque studio evitandæ irregularitatis, ut habetur in *c. novimus 27. de V. S.* Solet etiam præmitti protestatio, quâ ecclesia, vel judex ecclesiasticus declarat suam intentionem non esse, ut Reus morte puniatur, sed potiùs ut liberetur ab extremo supplicio ad ostendendam mansuetudinem ecclesiæ; & ejus lenitatem, quâ Judex ecclesiasticus pronior est ad Reum absolvendum, quàm puniendum: hæc autem protestatio, & intercessio semper præmittitur, ut tollatur omnis scrupulus, ac periculum incurrendæ irregularitatis: siquidem jus commune id præscribit, & consuetudo semper approbavit, tametsi fortassis non sit absolutè necessaria talis protestatio, & intercessio, ut docet Suarez *de censur. disp. 47. sect. 1. n. 12.* An verò, qui Reum accusat de crimine morte digno, fiat irregularis, procedendum est cum distinctione; si accusat Reum criminaliter ad publicam vindictam, & non ad privatum interesse, & ex ejus accusatione sequatur mors accusati, tunc accusator fit irregularis, tametsi protestaretur, se non petere, ut accusatus ultimo puniatur supplicio, quia non pertinet ad accusantem determinare, quâ pœnâ sit accusatus puniendus; quia pœna infligi debet, prout à Jure statuta est, vel juxta arbitrium Judicis, si in jure non exprimatur: ratio, cur fiat irregularis, est, quia per hoc, quòd accuset Reum criminaliter, est causa, cur Reus capiatur, & ultimo supplicio puniatur, quod est cooperari morti Rei accusati, & irregularitas non solùm incurritur ab eo, qui physicè alium occidit; verùm etiam à quocunque alio moraliter concurrente, & cooperante neci alterius.

Sin verò quis accuset Reum tantùm civiliter, petendo duntaxat recompensationem illati sibi damni, non incurrit irregularitatem; tametsi judex contra Reum procederet usque ad sententiam mortis: imò id etiam procedit, quamvis accusans sit Clericus, & prævideret mortem accusati à Judice infligendam ob delictum, dummodo expressè, & exteriùs fuerit in ipso judicio protestatus, quòd nolit contra reum criminaliter procedere, nec petere vindictam criminis; sed tantùm civiliter, ut sibi compensetur damnum illatum: hæc enim protestatio hodie præmittenda est, quia eâ præmissâ, est præter intentionem Clerici, quòd Reus morte puniatur, idque desumitur ex *c. postulâsti 21.* ubi Innocentius III. Episcopo quærenti, an contra quosdam contemptâ excommunicatione Ecclesiæ decimas subtrahentes Regem liceat implorare, cùm vix absque effusione sanguinis possint coarctari, rescribit Pontifex, si Episcopo hujusmodi querimoniam simpliciter deponente Rex in eosdem Rebelles sibi traditam exerceat potestatem; eorum esse duritiæ, & malitiæ imputandum. 25

Ex quo inferunt communiter Canonistæ, non imputari Clericis ad irregularitatem, si contra suos malefactores querimoniam apud Judices sæculares deponant; tametsi in tali casu debeat pœna sanguinis irrogari, & ea ex sententia Judicis postea sequatur. Ratio itidem potest assignari, quia si Clerici non possent, ita conqueri ob timorem irregularitatis incurrendæ, ansa aperiretur plerisque eos trucidandi, eorúmque bona liberè deprædandi: hinc Bonifacius VIII. *in c. Prælatis 2. h. t. in 6.* statuit, quòd Prælati, & Clerici possint de suis malefactoribus deponere querelam coram judice sæculari, & petere emendam sibi fieri, & provideri; ne contra eos de cætero talia fieri præsumant; quamvis in tali casu pœna sanguinis irrogetur à Judice, qui mortem inferat secundùm jura; dummodo expressè Clerici protestentur se non intendere vindictam, nec pœnam sanguinis; tunc enim non fiunt irregulares: alioqui si non auderent conqueri, daretur occasio alijs ipsos trucidandi, & ipsorum bona deprædandi; éstque ratio, quam adducit Bonifacius *in d. c. Prælatis.* Immo nec fiunt irregulares, si post pœnam illatam reo, complacentiam de illa concipiant, dummodo præmiserint præfatam protestationem; 26

quia

quia talis complacentia est actus purè internus, cui non est annexa irregularitas.

27 Hinc possunt Clerici reum laicum detinere, Judici tradere, locum ubi lateat, indicare, ut damnum sibi illatum compensetur; quia cùm accusatio præmissa tali protestatione sit licita; erunt etiam licita talia media ad hunc finem necessaria, ut desumitur ex *c. tua nos 19. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, Clericum, qui Judici sæculari tradit insignia relicta à fure, à quo fuit vulneratus, ut cultrum, calceos; licèt ille fur à judice interficiatur, non fieri irregularem; & posse promoveri ad Ordines superiores, & licèt Pontifex loquatur de Clericis, quòd non fiant irregulares, si civiliter tantùm ad reparanda propria damna reum accusent, tametsi judex accusato mortem postea inferat per sententiam justam.

28 Rectè tamen alij hanc constitutionem etiam ad laicos extendunt, si civiliter tantùm ad jus suum prosequendum alium laicum accusent, qui postea à Judice morte puniatur: dummodo laici perinde ac Clerici protestentur se nolle criminaliter agere contra Reum, nec ad vindictam sanguinis, sed solùm civiliter, ut damna sibi illata reparentur. Quòd si quis alium accusaret de damno non sibi, sed alteri illato, non excusaretur ab irregularitate incurrenda, quia jura expressè dicunt, accusantem excusari ab irregularitate, si præmissa præfatâ protestatione accusent suos malefactores de damno sibi illato, non verò de damno illato alteri: ratio est, quia defensio proprij juris est maximè naturalis, proinde faciliùs à jure conceditur.

29 Solent etiam plures dari casus, in quibus protestatio non est necessariò præmittenda. Primò si accusatio sit necessaria ad impediendum imminens reipublicæ periculum.

30 Secundò si quis accuset alium de crimine levi, ex quo Judex sumat occasionem accusatum damnandi mortis sententiâ ob alia crimina, quæ postea deteguntur: ratio est, quia id sequitur præter intentionem primi accusantis de crimine levi.

31 Tertiò si Judex excedat limites justitiæ punitivæ ex propria malitia, puniàtque morte accusatum, qui tantùm ad mulctam pecuniariam damnandus fuisset.

32 Quartò si accusatus damnetur postea per quid aliud, quod accusans non potuit prævidere.

33 Quintò si accusatio instituatur coram Judice ecclesiastico, quia cùm in hoc tribunali non procedatur ad sententiam sanguinis, protestatio supervacanea foret.

34 Testes itidem fiunt irregulares, si in causa criminali criminaliter acta contra accusatum testimonium dixerint, & mors fuerit inde secuta; sive testes Clerici sint, sive laici, & sive protestati fuerint, vel non; idque desumitur *ex c. de his 6. c. si quis 8. dist. 50.* ubi illi dicuntur fieri irregulares, qui verbo, vel facto ad homicidium cooperantur; & testes, qui verbo concurrunt, nullibi in jure reperiuntur excepti; consequenter fiunt irregulares: ratio itidem est, quia testes deponentes de crimine movent Judicem ad ferendam sententiam mortis; proinde sunt causa moralis moraliter influens in necem Rei: quin immo testes cæteris efficaciùs in judicio sanguinis cooperantur, cum ex ijsdem eliciatur veritas criminis, & ad eorum attestationem firmetur Judicis sententia: neque protestatio in contrarium illis prodest, quia testes non prosequuntur propriam causam, ut compensentur damna sibi illata, sed prosequuntur alienam: & hac ratione in jure excipitur accusator, ne fiat irregularis, si præmiserit talem protestationem, non verò excipitur testis.

Advocatus itidem in causa sanguinis fit irregularis, si contra accusatum patrocinetur pro accusatore, & postea mors accusati contigerit; tametsi præmiserit protestationem, quòd non intendat mortem accusati: ratio est, quia Advocatus, qui patroncinatur pro accusatore contra accusatum, efficaciter influit in mortem Rei, docendo, vel movendo Judices suis argumentis ad sententiam ferendam; proinde protestatio illa est contra factum; cùm de facto influat in necem Rei, ut notat Suarez *de censur. disp. 47. sect. 4. n. 3.* Sin verò Advocatus patrocinetur in favorem Rei producendo argumenta, quibus liberari debeat ab ultimo supplicio, quamvis Reus postea morte damnetur, advocatus non fit irregularis, quia ex ejus patrocinio tantùm abest, ut sequatur mors; ut potiùs sequi debuerat absolutio Rei; unde cùm Advocatus tunc non influat in sententiam à Judice latam, fit immunis ab irregularitate. 34

§. IV.

An & quomodo ex homicidio casuali contrahatur irregularitas.

Casuale dicitur, quod fotuitò homini accidit, in quo sensu *l. 38. §. sacram, ff de V. S.* dicitur, *quòd casum, adversámque fortunam hominis liberi spectare, nec civile sit, nec naturale*, & Ulpianus *l. 2. §. si tempore ff. de adminis. rer.* definit casum fortuitum, quem nullum consilium humanum prævidere potest, & cui humana infirmitate resisti non potest *l. 1. §. his quoque. ff. de oblig. & act.* hinc homicidium casuale dicitur quod per se, & directè non est in se volitum, sed tantùm indirectè, & in sua causa. Casus autem contingentes præter intentionem operantis, tametsi ab eo prævisi non sint, imputantur nihilominus ad culpam saltem in foro externo, si ex opere illo per se, & necessariò sequantur, vel etiam ut plurimum; quia tunc censentur indirectè voluntarij, ut notat Covarruvias *in clement. unic. h. t. p. 2. §. 4. n. 9.* 1

Potest autem dupliciter contingere, ut homicidium casuale ad culpam alicui imputetur. Primò si diligentiam quantum sufficiens erat ad 2

ad præcavendum homicidium, non adhibuit, quamvis dederit operam rei licitæ.

3 Secundò si dedit operam rei illicitæ. Quia si quis dans operam rei licitæ omnem sufficientem adhibuerit diligentiam ad impediendum mortis periculum; tametsi ex tali opere licito homicidium sequatur, non fit irregularis, nec ullam aliam incurrit pœnam homicidij; & desumitur *ex c. dilectus 13. h. t.* ubi Innocentius III. cùm Capellanus infirmitatis causâ equum, qui successor erat, ascendisset, & calcaribus stimulâsset, isque fræno fracto, sine culpa sessoris infantem, quem mulier gestabat, interfecisset, consultus Pontifex respondit, si ita est, cùm Capellanus, nec voluntate, nec actu homicidium perpetraverit, neque dederit operam rei illicitæ, posse divina celebrare: ubi Pontifex assignat etiam rationem, quia Capellanus non dederit operam rei illicitæ, nec actu, nec voluntate commiserit homicidium: unde ratio, quam Pontifex assignat, est, quia Capellanus dederit operam rei licitæ, eò quia per se non sit illicitum equo successore uti, dummodo eidem regendo se parem putet; quamvis eventus insperatus rupti fræni tunc Capellanum fefellerit. Hinc Canonistæ à sensu contrario inferunt, si ex opere illicito homicidium sequatur, quantacunque adhibita diligentiâ ad illud vitandum incurrit irregularitatem.

4 Verùm contraria sententia videtur probabilior, eique adhærendum, quia si homicidium in ratione homicidij, nec prævisum fuit, nec intentum, & rursus fuerit tota sufficiens diligentia adhibita, ne sequeretur: ex opere illicito cùm non incurratur irregularitas, neque hæc incurritur ob homicidium, quod non imputatur culpæ, cùm non fuerit, nec directè, nec indirectè prævisum, ut docent Covarruvias *in clement. si furiosus p. 2. n. 9.* Zœsius *h. t. n. 69.* Sotus *lib. 5. de justit. q. 1. art. 9.* Suarez *de censur. disp. 5. sect. 6. n. 9.* & desumitur ex D. Thoma *1. 2. q. 72. art. 8.* ibi propter negligentiam considerandi, imputantur homini ad pœnam nocumenta, quæ sequuntur, si dabat operam rei illicitæ: ratio hujus imputationis potest ex eo desumi, quia homines non solent illicitè agere, nisi ducti prava cupiditate, quæ facilè hominem obcæcat, ne attendat ad damna, vel pericula, quæ inde sequi possunt, hinc oritur præsumptio; agentem illicita non adhibuisse sufficientem diligentiam, & cautelam; hinc si sequatur homicidiũ onus probandi fuisse adhibitam omnem sufficientem diligentiam, incumbit danti operam rei illicitæ, quòd si probaverit, se omnem sufficientem adhibuisse diligentiam, fit immunis ab irregularitate: hac distinctione adhibitâ possunt pugnantes sententiæ reconciliari. Prima sententia potest intelligi procedere, ut dicat; homicidium ex opere illicito secuto præsumi ex defectu sufficientis cautelæ: proinde dans operam rei illicitæ, si ex illa sequatur homicidium fit irregularis. Secunda verò sententia procedit ex eo, quòd dans operam rei illicitæ probaverit se adhibuisse omnem diligentiam possibilem ad præcavendum homicidium, quòd cùm nec directè, nec indirectè fuerit ipsi voluntarium, non potest eidem verti culpæ; consequenter non debet fieri irregularis, cùm irregularitas sit ob homicidium pœna, quæ non incurritur nisi ob culpam.

Tum quia irregularitas non incurritur nisi in casibus jure expressis: & quòd incurratur irregularitas per homicidium ex opere illicito secutum, si debita fuerit adhibita cautela, & sufficiens, ne sequeretur, nullibi in jure reperitur expressum: & licèt à contrario sensu posset deduci; nihilominus in odiosis, & pœnalibus deductio à contrario sensu non admittitur, quia pœna sine lege expressa, aut sententia Judicis non infertur, ut notat Navarrus *c. 27. manu. n. 221.* ubi ait, homicidium debere saltem in causa esse voluntarium, ut ex illa incurratur irregularitas. 5

Generatim quoties sufficiens præmittitur diligentia ad vitandum quodvis periculum mortis, si homicidium inde postea contingat, nec directè, nec indirectè est voluntarium; proinde non potest imputari ad culpam danti operam etiam rei illicitæ; quòd enim nullo pacto est voluntarium, est immune à culpa, nec per illud potest contrahi irregularitas, cùm hæc non contrahatur nisi propter culpam, est enim pœna à jure injuncta ob culpam: quòd si negligentia aliqua intervenisset vitandi periculum mortis, tunc contrahitur irregularitas, eò quia homicidium præsumitur aliquo pacto voluntarium: quia tametsi opus secundùm se, & ex suo objecto sit licitum, non tamen fit licitè propter annexum homicidij periculum, & non adhibitam sufficientem diligentiam. 6

Hinc si mors contingat ex ferocitate equi recalcitrantis præter voluntatem, & culpam Sessoris non imputatur ipsi ad culpam; neque ob homicidium, quod contingit, fit irregularis: sin verò equitans sit in culpa, eò quia ipsum non lateret equi vitium, vel frænum fuisse nimis tenue ad eum coërcendum, & compescendum à cursu; tunc ob annexum periculum sessor incurrit irregularitatem. Imò quamvis det quis operam rei illicitæ irregularitatem non incurrit, si post adhibitam omnem diligentiam ad evitandum homicidium, hoc casu sequatur; quia tametsi opus sit illicitum ratione finis, ut fornicationis; non tamen fornicatio parat viam ad homicidium, nec est opus periculosum ratione homicidij. 7

Quòd si actus sint specialiter prohibiti propter periculum homicidij, & non propter aliam causam, ut religionem, decentiam status religiosi, tunc incurritur irregularitas, quia periculum homicidij præsumitur annexum tali actui, qua ratione Clericis, & Monachis prohibetur ars chirurgiæ *c. tua nos 19 h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd si Religiosus peritus chirurgus exercens chirurgiam cum omni diligentia, & causâ pietatis, si ex ea mors sequitur, fit irregularis, & Pontifex assignat etiam rationem; eò quia deliquerit usur- 8

usurpando alienum officium, quod ei non congruebat. Juvat tamen adnotare, quòd jura solùm loquuntur de sacerdotibus Diaconis, & Subdiaconis. Quòd si in homicidio casuali committatur solùm peccatum veniale ob levem negligentiam, tunc in foro conscientiæ non incurritur irregularitas; ratio est, quia hæc est pœna gravis, quæ in jure non infligitur ob culpam levem; alioquin pœna non commensuraretur culpæ, & juxta excessum esset injusta.

9 Cæterum non solùm ob homicidium, sed etiam ob grave scandalum potest incurri irregularitas, ac puniri innocens, ut cessare debeat à divinis, idque desumitur *ex cap. ex litteris 14. h. t.* ubi cùm Presbyter fœnum de curru deponens, perticam superiùs alligatam projecisset in terram, & quidam puer juxta currum repertus esset semivivus. Innocentius III. dictum Presbyterum interrogavit, si priusquam jaceret perticam, circumspexisset sollicitè, num esset aliquis circa currum, eóque affirmante eundem remisit ad Episcopum, mandans, quòd si res ita se habeat, & nisi exortum esset scandalum, aut tanta infamia, ut oporteat eidem canonicam purgationem indici; ipsum liberè permittat, exequi officium sacerdotis. Ex quo textu colligitur ob grave scandalum etiam incurri irregularitatem, quia Pontifex licèt illum declaret immunem ab irregularitate propter adhibitam sufficientem diligentiam, excipit tamen, nisi scandalum, aut infamia purgationem requirat canonicam. Similis casus etiam habetur in *c. ex litteris 15. h. t.* ubi Monachus inserviens ad deponendam campanam de turri, quia ipso movente lignum campanæ corruit, & occidit puerum; rescribit Innocentius III. hac super re consultus, quòd si Monachus tunc rem necessariam, & utilem agebat, & neminem credebat ibi transire, aut transire solere, possit ad altiores ordines promoveri, præsertim cùm illuc de consuetudine nemo veniret, quando lignum movit.

10 Similes casus fortuiti habentur in pluribus alijs hujus tituli capitulis, præsertim in *c. continebatur 8. h. t.* ubi cum quidam laicus in certo ludo, quo victores insiliebant in victos, illisque pro equis utebantur, in Diaconum falce cinctum (redibat enim ex messe) velut victor equitaturus incautè insiluisset, & à falce lethale vulnus accepisset, ex quo post octiduum occubuit. Rescribit Alexander III. ne sine licentia Papæ Diaconus ille ad superiorem gradum ascendat, nec in Diaconatûs officio unquam ministret, & tantùm permittatur in subdiaconatus officio dispensativè ministrare. Ubi notat Glossa, hunc Diaconum incurrisse irregularitatem ob mortem, quæ obtigit huic laico, eò quia dederit operam rei illicitæ ludendo cum laico, quod minimè licitum erat Clerico. Verùm videtur hæc ratio non subsistere, quia nullibi est per se prohibitum Clericis, ne ludant cum laicis, nisi per accidens ludus statum dedeceat clericalem, qualis non videtur præsens fuisse.

Ratio igitur est, quia Diaconus ille non adhibuit sufficientem diligentiam, & cautelam, quam debuisset; quia cum illi innotuerit loci consuetudo, debuisset priùs falcem removisse: etenim sive det quis operam rei licitæ, vel illicitæ, si non adhibeat debitam diligentiam, fit irregularis, si ex ipsius facto sequatur mors alterius: cùm enim Clericus sciret naturam ludi, quòd victor portaretur humeris victi, debuisset falcem abjecisse, ne si quis ipsum ascenderet, feriretur, ut defacto contigit. Ex quo textu colligitur, Clericum ludentem aliquo ludo proprio sæcularium cum sæculari, si casu aliquis occidatur, non potest ordinari sine dispensatione Papæ, nec ministrare in Diaconatu, sed tantùm potest dispensari, ut ministret in subdiaconatu. 11

Similis casus etiam refertur *in c. lator. 9. h. t.* ubi cùm quidam Clericus casu luderet cum aliquo Clerico, & ab illo projectus in terram incidisset in cultellum quem ad latus habebat, & fortuitò ex sibi inflicto vulnere occubuisset, mandat Pontifex, quòd si ita res se habeat, & alia justa causa non impediat, prædictus Clericus liberè possit ad socros ordines promoveri. Ratio verò, cur Clericus in hoc textu non incurrat irregularitatem; & Diaconus, qui in præcedenti capite continebatur, fuerit factus irregularis, assignatur à Glossa; quia Clericus in præsenti *cap. lator.* non solùm non lusit ludo illicito, verùm etiam nec poterat à cultello tale periculum timere: secus Diaconus in præcedenti *cap. continebatur*, quia sciebat naturam ludi, quòd victor portaretur humeris victi, debuisset abijcere falcem, ne si quis ipsum ascenderet, feriretur, & quia non adhibuit eam diligentiam, quam debuisset, ideo fuit irregularis. Ludus alius est noxius, & periculosus, ut in umbratili pugna, hastiludio, jactû lapidum, & ludo, qui calcibus, vel pugnis exercetur, & tunc si ex tali ludo sequatur homicidium incurritur irregularitas. Alius verò est ludus non noxius, & carens periculo, ut ludere conis, pilâ, saltationibus, luctâ sine armis, & solis brachijs, & ex hujusmodi ludis non incurritur irregularitas, dummodo ludens debitam priús adhibuerit diligentiam, ne sequeretur homicidium, alioquin si fuerit negligens, non excusatur ab irregularitate. 12

Quanta verò debeat esse negligentia ad incurrendam irregularitatem ortam ex homicidio casuali facto ab eo, qui dedit operam rei licitæ? Respondetur, negligentiam includentem latam culpam sufficere ad incurrendam irregularitatem: ratio est, quia tunc homicidium est voluntarium in causa, quatenus omittitur illa diligentia in cavendo homicidio, quam homines mediocriter prudentes solent semper adhibere. Quinimò ex levi negligentia etiam incurri irregularitatem, videtur inferri *ex c. continebatur 8. h. t.* sed ibi negligentia necti- 13

nectitur cum ludo illicito, & fortassis negligentia illius Diaconi non fuit ita levis, cùm ipsum non latuerit natura ludi, quô victor portaretur humeris victi, unde debuisset falcem abjecisse, ne si quis ipsum ascenderet, feriretur. Ob culpam tamen levissimam, qui dat operam rei licitæ, non contrahit irregularitatem, quia nulla est lex divina, vel humana, quæ obliget ad adhibendam illam exactissimam diligentiam, quam homines etiam diligentissimi nonnunquam non adhibent.

14 Sunt tamen qui procedentes cum distinctione dicunt, tunc ob culpam levissimam non contrahi irregularitatem, quando culpa est in omittendo, seu non impediendo homicidium: non ita si sit in committendo, quando non adhibetur debita diligentia in cavendo periculo homicidij proveniente ex propria, & positiva actione, ut notat Covarruvias *in clement. si furiosus unic. h. t.* adeò ut in hac sententia ob culpam levissimam procedentem omissivè, non incurratur irregularitas; benè tamen si procedat commissivè. Verùm putârim ob culpam levissimam se habentem omissivè, vel commissivè, non incurri irregularitatem, quia cùm hæc sit pœna gravis impediens, ne quis possit promoveri ad ordines ecclesiasticos, debet supponere culpam ipsi proportionatam, qualis non est culpa levissima, sive sumatur commissivè, sive omissivè, idque probari potest ex *d. c. lator. 9. h. t.* ubi Alexander III. declarat, Clericum non esse irregularem, tametsi alium projecerit in terram, quem etiam proprio cultello lethaliter casu vulneravit: siquidem Clericus ille non videtur posse excusari à culpa levissima, quia ut sine omni prorsus periculo luctaretur cùm alio, debuisset cultellum priùs deposuisse; præsertim cum res ex natura sua non careat omni periculo.

15 Hinc ad incurrendam irregularitatem ex hoc textu putârim non sufficere culpam levissimam, sive hæc sumatur omissivè, sive commissivè. Imò sunt, qui putant, nec sufficere culpam levem, sed requiri culpam latam, quando quis operam dedit rei per se licitæ, & non adhibuit debitam diligentiam, ne mors contingeret, idque videtur etiam desumi ex *c. quæsitum de pœnitentia*, ubi Pontifex consultus de sacerdotibus Græcis, qui filios in lecto oppresserunt, rescribit, quòd si ipsis procurantibus, vel studiosè negligentibus filij extincti reperiantur in lectis, ab officio altaris debeant abstinere; ubi Glossa *V. negligentibus* notat, studiosam negligentiam non carere omni dolo, ac propterea secum trahere culpam latam, & non levem.

16 Verùm ut rectè notat Pirhing *lib. 5. tit. 12. sect. 2. §. 3.* in foro conscientiæ hæc irregularitas non incurritur ob solam culpam juridicam, sed ob culpam veram theologicam: ratio est, quia cùm irregularitas accenseatur pœnis spiritualibus, debet supponere verum peccatum: quia licèt irregularitas possit incurri sine ullo peccato ex homicidio publica auctoritate facto: non tamen incurritur irregularitas sine ulla culpa ex homicidio facto à privato: ratio est, quia tale homicidium debet aliquo modo esse voluntarium saltem indirectè, & in causa, alioquin si foret omninò involuntarium, careret omni culpa, nec secum traheret irregularitatem, ut notat Covarruvias in *clement. unic. h. t. p. 2. §. ex his n. 9.* Imò probabiliùs forsan videtur ad incurrendam irregularitatem non sufficere culpam venialem; sed requiri culpam gravem, & negligentiam inducentem peccatum lethale, adeò ut ex tali negligentia deliberata contingat homicidium casuale, quia cùm irregularitas sit pœna valdè gravis, non videtur vero simile, hanc imponi propter culpam tantùm venialem, nisi in jure aliter exprimatur. Ex hac doctrina solvuntur plures casus, qui exhibentur in varijs hujus tituli capitulis, quos omnes recensere nimis prolixum foret.

An verò occidens baculo aggredientem solis calcibus, vel pugnis, seu manu clausâ, & in condylos contractâ contrahat irregularitatem, non videtur carere difficultate, quia baculus solùm ordinatur ad percutiendum, non ad occidendum; siquidem baculus non est aptus per se uno ictu mortem inferre, nisi fortassis aliquam specialem corporis partem percutiat, ex qua præter intentionem ex aliquo accidente mors sequatur; qui enim intendit alium occidere, non utitur baculo, sed gladio, vel sclopeto; unde mors, quæ sequitur ad percussionem baculi, præsumitur casualis, proinde si quis se defendens aggressorem baculo percutiat, eúmque occidat, oritur difficultas, an contrahat ex tali homicidio irregularitatem. Videtur respondendum affirmativè; quia defensio non præsumitur facta cum moderamine inculpatæ tutelæ: fuit enim occisor aggressus solis calcibus, & pugnis, & poterat se itidem pugnis, & calcibus defendere, & non uti baculo: non enim si Petrus Paulum baculo aggrederetur, diceretur Paulus se defendere justo moderamine, si gladio aggressorem vulneraret: quia gladius est instrumentum, quod regulariter assumitur ad infligendum lethale vulnus, & mortem inferendam, non ita baculus; excessus enim instrumentorum, quæ pro defensione adhibentur, quando offensa non tendit ad mortem inferendam refundit excessum in defensionem, quam propterea non relinquit inculpatam: siquidem baculus ordinatur ad majorem percussionem, quàm ordinetur pugnus, vel ictus calcis; consequenter, qui se baculo defendit contra aggredientem solis pugnis, non videtur dicendus se defendere cum moderamine inculpatæ tutelæ. 17

Nihilominus est sententia asserentium irregularitatem non incurri, nisi homicidium casuale sit conjunctum cum peccato lethali, ut docent Suarez *de pœnit. disp. 31. sect. 6. dub. 7.* Valentia *tom. 4. disp. 7. q. 19. punct. 3.* Conink *de censur. disp. 18. dub. 2. n. 12.* Sotus *lib. 5. de justit. & jur. q. 1. art. 9. in fin.* Navarrus *c. 27. manu. n. 252.* & alij quos refert, & sequitur Pasqualig. *qq. moral. jurid. q. 21. n. 3.* ea 18

ea innxi ratione, quia irregularitas, cùm sit pœna gravissima, non imponitur à jure nisi ob peccatum grave: quæ ratio est, cur ex homicidio casuali non incurratur irregularitas, nisi adsit culpa gravis. Si tamen invasus sit viribus valentior aggressore, cùm facilè posset sine baculo se defendere; si baculo percutiat aggressorem, non servat justum moderamen in sui defensionem, quæ propterea transit in vindictam, ut contingit, quoties invasus non servat debitum modum ad se defendendum, & plus ponit, quàm necessitas exigat ad propulsandam injuriam; ut notant Julius Clarus in *prax.* §. *homicidium V. si est tamen. n.* 2. Abbas in *c. significâsti n. 9. h. t.*

19 Id tamen limitat Pasqualigus, nisi invasus improvisâ aggressione turbatus statim arrepto baculo invasorem percuteret, quia tunc illa percussio videtur procedere sine sufficienti deliberatione necessaria ad peccatum grave. Quòd si invasus viribus, & animo sit imbecillior injusto aggressore; adeò ut pugnis non possit se sufficienter defendere, nec propulsare injuriam sibi illatam, tunc baculo percutiens pugnis aggredientem, non videretur mortaliter peccare, nec consequenter contrahere irregularitatem, quia licitum est vim vi propulsare *l. scientiam* §. *qui cum plures ff. ad leg. Aquil. c. significâsti h. t.*

20 Id tamen procedit, dummodo invasus, qui baculo utitur contra aggredientem pugnis, non intendat eum percutere in capite, vel alia parte, in qua lethale vulnus posset infligi, sed tantùm in brachijs, vel humeris ad debilitandum aggressorem: alioquin non præsumeretur se defendere cum moderamine inculpatæ tutelæ. Sin verò invasus, & injustus aggressor viribus, & animo sint æquè fortes, tunc non liceret invaso uti baculo, alioquin in sui defensione non observaret maderamen inculpatæ tutelæ, quia baculus longè graviùs percutit, quàm pugnus: quòd si invasus haberet præ manibus baculum, & illo uteretur tantùm ad propulsandam vim sibi illatam percutiendo manus, & brachia aggressoris, tunc servaret moderamen inculpatæ tutelæ, quia non plus intenderet, quàm propulsare injuriam sibi illatam, quòd verò id præstet pugnis, vel baculo, materialiter se habet, quia tunc defensio non transit ad vindictam; & modus defensionis attenditur in eo, quod fit ob defensionem; non verò in eo, quo fit, seu instrumento defensionis *l. ut vim ff. de justit. & jure.* ibi *quòd quisque ob tutelam corporis sui fecerit, hoc jure fecisse existimatur.* Hinc Georgius Obrechtus *de necessaria defensione c. 10. n. 6.* & alij censent, ad justum moderamen inculpatæ defensionis non requiri, quòd invasus paribus armis propulset injustum aggressorem.

21 An verò si aggressor cùm solo animo tantùm insultandi, non verò occidendi, nec vulnerandi alium invadat; si invasus postea ita se defendat, ut aggressor constituatur in necessitate ob sui defensionem, alium, quem invaserat occidendi, incurrat irregularitatem, videtur etiam non ita exploratum. Communior sententia, & tutior est, aggressorem incurrere irregularitatem, quia tametsi homicidium fit ob propriam defensionem, necessitas tamen talis defensionis oritur ex culpa occidentis, & ideò cùm occidat culpabiliter, incurrit irregularitatem. Tum quia dedit operam rei illicitæ aggrediendo alium, & danti operam rei illicitæ imputatur homicidium, si ex tali opere sequatur, ut desumitur *ex c. dilectus 13. h. t.* à contrario sensu, ibi enim Innocentius III. rescribit, eum, qui non dedit operam rei illicitæ nec actu, nec voluntate commisit homicidium, non incurrere irregularitatem, ex quo inferunt Canonistæ: ergo qui dedit operam rei illicitæ, si inde sequatur homicidium, fit irregularis: desumitur etiam *ex c. continebatur 8. h. t.* ubi Clericus, qui lusit ludo sibi non licito, in quo casu alium occidit, fuit irregularis.

Alij tamen putant, aggressorem in tali casu non incurrere irregularitatem, ut docent Sotus *lib. 5. de justit. & jure q. 1. art. 9.* Sayrus *lib. 6. de censur. c. 17. n. 19.* Pasqualigus *quæst. moral. jurid. q. 19. n. 3.* Covarruvias *in clement. si furiosus p. 3. §. 4. n. 9.* & hanc sententiam probabilem censet Suarez *de censur. disp. 46. sect. 1. n. 11.* Ratio, quâ hæc sententia nititur, est, quia irregularitas orta ex homicidio contrahitur, vel quia homicidium fit directè voluntarium: vel quia licèt tantùm per accidens fiat, nihilominùs saltem indirectè est volitum, eò quia occisor dedit operam rei illicitæ, séque injecit in necessitatem occidendi invasum: atqui irregularitas in præsenti casu non contrahitur ob homicidium directè voluntarium, quia si homicidium est directè voluntarium, est etiam necessarium ad propriam defensionem, & committitur inculpabiliter; quia voluntas tendit directè in propriam defensionem: atqui homicidium necessarium ob propriam defensionem non inducit irregularitatem, ut habetur *in clement. si furiosus unic. h. t.* quia cùm irregularitas sit ex delicto, præsupponit culpam in occisore. 22

Neque obstat, quòd occisor priùs attentaverit inferre injuriam, quia licèt id verum sit, non propterea amisit jus ad se defendendum, cùm omnia jura id concedant, & natura hoc idem suadeat. Tum quia invasus non acquisivit jus occidendi invasorem, sed tantùm se defendendi justo moderamine inculpatæ tutelæ in ordine ad propulsandam injuriam, quam commodè potuisset propulsare absque intentione homicidij. Neque videtur contraxisse irregularitatem, eò quia dedit operam rei illicitæ, ut fuit injusta aggressio, quâ ex propria culpa se injecit in necessitatem alium occidendi, quia tunc homicidium casuale ex actu illicito inducit irregularitatem, quando est saltem indirectè voluntarium; adeò ut opus illicitum sit aliquo pacto inductivum homicidij, vel saltem sit opus in jure specialiter 23

pro-

prohibitum ob periculum homicidij, ut docent Covarruvias in *clement. si furiosus p. 2. §. 2. c. 10.* Navarrus *in manual. c. 27. n. 221. V. 3.* Sotus *lib. 5. de justit. & jure. q. 1. art. 9.* siquidem irregularitas, cùm sit pœna gravis, non contrahitur, nisi ob culpam itidem gravem, adeò ut supponat homicidium saltem indirectè voluntarium, & tunc contingit, quando actio est prohibita ob periculum homicidij, tunc enim qui vult talem actionem directè; præsumitur indirectè velle periculum illud, quod ex tali actione sequitur: atqui in præsenti licèt invasor operam dederit rei illicitæ, non tamen invasio illa erat ex se inductiva homicidij, neque connexa cum ejus periculo, neque specialiter est in jure prohibita ob periculum homicidij, cùm potiùs adfuerit voluntas directa non occidendi: neque invasus habuit jus invasorem occidendi, sed tantùm se defendendi justo moderamine; unde cùm invadens non intenderit occidere, immo nec vulnerare invasum; non potuit hic adigere aggressorem ad homicidium committendum in defensionem propriæ vitæ.

24 Hæc sententia videtur probabilis, imò & in praxi tuta, quia tametsi aggressor peccet per illam injustam invasionem, quia tamen hæc non influit in homicidium, cùm invadens non intendat directè, nec indirectè ipsum homicidium; ideò hoc non imputatur se defendenti culpæ, & illa injusta aggressio tantùm est occasio quædam, & quidem remota homicidij; quatenus occisus inde sumpsit occasionem invadendi aggressorem ultra limites justi moderaminis: ex eo autem quòd quis excedat terminos justæ defensionis, oritur in alio necessitas tuendi propriam vitam; unde homicidium tunc non oritur ex illa invasione injusta; sed ex excessu defensionis ultra moderamen inculpatæ tutelæ. Neque obstat, quòd occisor priùs alium invaserit, quia licèt id verum sit; mutata tamen postea fuit aggressio in defensionem, & qui priùs erat invasor, factus fuit invasus ob non servatum moderamen inculpatæ tutelæ in defensione.

25 Aliud est dare operam actioni illicitæ, quæ tamen ex se non inducat proximum periculum homicidij: & aliud dare operam rei illicitæ, quæ suaptè natura apta sit ad inferendam mortem, ac propterea sit specialiter prohibita ob periculum annexum homicidij; qui dat operam rei illicitæ, quæ ex se non inducit propinquum periculum homicidij, non fit irregularis, si hoc sequatur, dummodo debitam diligentiam adhibuerit ad illud vitandum: ratio est, quia tunc homicidium nec directè, nec indirectè est voluntarium, sed tantùm merè casuale, non enim est voluntarium in se, & directè ut supponitur: nec virtualiter indirectè, & in causa, seu ipso opere ratione ipsius negligentiæ, quia supponitur, quòd omnis diligentia sufficiens fuerit adhibita, quapropter etiam præsumitur homicidium ex illo opere secutum fuisse invincibiliter ignoratum, ex quo sequitur, quòd fuerit omninò involuntarium, quia ignorantia invincibilis tollit voluntarium.

Secus dans operam rei illicitæ, quæ suaptè natura potest mortem inferre, ac propterea est specialiter prohibita ob periculum homicidij, si hoc sequatur, fit irregularis: ratio est, quia quando in jure aliqua actio est specialiter prohibita, eò quia inducat propinquum periculum homicidij, quod ex illa frequenter consequitur; tunc homicidium, si sequatur, supponitur voluntarium in illa actione illicita, ad quam frequenter sequitur: qui enim vult talem actionem lege prohibitam ob periculum homicidij ex ejusdem legis interpretatione censetur velle ipsum homicidium, quod sequitur ex tali actione: & jus præsumit, talem nunquam adhibuisse debitam, & sufficientem diligentiam in præcavendo homicidio, ne sequeretur. 26

Neque obstat, quòd propter homicidium casuale ex opere illicito secutum irregularitas non incurratur, nisi in casibus jure expressis: quia sufficit, si ipsa actio sit specialiter prohibita propter periculum homicidij, tunc enim censetur in jure prohiberi homicidium in sua causa, seu in tali actione, & casus censetur sufficienter expressus, & potest etiam jus punire actionem illam tali pœna, si ad illam sequatur homicidium. 27

Cæterum plures in jure recensentur casus speciales, in quibus ob homicidium, quod contingit ex opere illicito, & periculoso contrahitur irregularitas; tametsi sufficiens, & debita diligentia præcesserit; & habentur in *c. tua nos 19. b. t.* ubi cùm quidam Monachus chirurgiç peritus voluerit mulierem à quodam tumore gutturis sanare; cùmque ferro aperuisset; fæminæque præcepisset, ne se vento exponeret, & ea neglecto præcepto ex plurimo sanguine per guttur effusso obijsset, consultus Innocentius III. utrum Monacho, qui erat sacerdos, liceret sacerdotale officium exercere; rescripsit Pontifex, quòd tametsi Monachus multum deliquerit alienum officium exercendo; si tamen chirurgiæ peritus solius pietatis causâ id egerit, debitámque adhibuerit diligentiam, non sit adeò reprobandus ob id, quod culpâ mulieris contigit, ut post satisfactionem condignam non possit misericorditer cum illo agi, ut divina valeat celebrare, alioquin interdicenda esset illi sacerdotalis ordinis executio in rigore. 28

Ad alteram quæstionem de quodam studioso vulnerato à latrone, quem alij studiosi inventum Magistratui tradiderunt, ad quem cum latronis cultrum, quem ipsi latroni abstulerat, & subtulares ab eodem in ipsius domo dimissos, quos abstraxerat, ne pedum strepitus audiretur scholaris ille vulneratus misisset, nihil ulteriùs se intromittens; Apparitores verò latronem sibi traditum ita perversè tractâssent, ut præ ira, & dolore nec potum sumens, neć cibum occubuerit. Rescribit Pontifex præfatum studiosum, si dignis meritis adjuvetur ob talem eventum à sacris ordi- 28

ordinibus non esse arcendum. Ex hoc textu constat, Monachum illum, qui actum chirurgiæ exercuit, irregularitatem incurrisse, tametsi absque omni ejus culpa mulier, cui tumorem in gutture aperuerat, occubuerit; idque quia Monachus operam dederit rei illicitæ, sibíque specialiter prohibitæ ob periculum homicidij, quapropter homicidium, quod contigit, fuit ipsi imputatum sufficiens ad contrahendam irregularitatem, tametsi sufficientem diligentiam in præcavendo homicido adhibuerit. Quamvis in hoc textu sermo sit de Monacho, procedit tamen de quolibet alio Clerico etiam sæculari in sacris constituto, cui similiter interdictum est exercitium chirurgiæ, quæ fit per adustionem, vel incisionem *c. penult. ne clerici, vel Monach.* quia qui dat operam rei illicitæ, seu periculosæ, quæ est proxima occasio mortis, censetur indirectè, & in causa velle ipsum homicidium, quia tenebatur abstinere à re illa illicita ad evitandum homicidium; quod ex illa poterat contingere, & hoc procedit, quamvis sufficientem priùs adhibuerit diligentiam, ne homicidium contingeret.

30 Secus si chirurgus, vel Medicus sit laicus, quamvis ipsi prohibitum sit exercere artem in pœnam alicujus criminis, vel etiam ob aliam causam extrinsecam non propterea fit irregularis, si peritus sit, debitámque in curando adhibeat diligentiam, si postea mors contingat, quia exercitium chirurgiæ laicis non prohibetur ratione periculi homicidij, sed tantùm Clericis, ut notat Covarruvias *in clement. unic. h. t. p. 2. §. 4.* Sin verò ob imperitiam, vel negligentiam culpabilem Chirurgi, vel Medici mors contingat, tunc homicidium ijsdem imputatur, fiúntque propterea irregulares, quia imperitia accensetur culpæ in ijs, qui ut periti operam suam promittunt *l. si domum. 9. §. Celsus ff. locati.* & tunc hæc irregularitas non contrahitur ex defectu lenitatis, sed oritur ex delicto, & pertinet ad homicidium potiùs casuale, quàm voluntarium.

31 Rursus etiam Infirmarij, sive laici sint, sive Clerici gerentes curam infirmorum non incurrunt irregularitatem, si debitam adhibeant diligentiam: secus si ob culpabilem negligentiam mors infirmis notabiliter acceleraretur, si periculum potuerit prævideri, ut docet Suarez *disp. 47. de censur. sect. 7. n. 3. & sequent.* unde si Infirmarius inserviens ægroto illum charitatis causâ in lecto moveat, ut commodiùs jaceat, non fit irregularis, tametsi talis motus videatur acceleràsse infirmo mortem: nisi fortassis culpa lata interveniret, alioquin si tantùm ex pura charitate, & adhibita debita diligentia Infirmarius moveat in lecto ægrotum, ut commodiùs cubet, quamvis hic statim moriatur, Infirmarius non fit irregularis.

§. VII.

De Irregularitate, quæ contrahitur ob homicidium in bello commissum.

Bellum à bellua propriam trahens nomenclationem, eò quia nil magis belluinum, quàm hominem homini lupum esse, vitámque crudeli bellorum sævitia eripere; dupliciter sumi solet: primò pro ipso conflictu, quo, nudatis, districtisque gladijs castra castris conseruntur, curvantúrque modò in cornu lunatæ militum turmæ, modò fastigiantur in obeliscos, modò dividuntur in forpicem, modò acuuntur in cuneum; modò confusa, ac promiscua militum turba, se feriunt homines cæsim, punctim, eminus, cominus, & utrinque funditur sanguis, cadúntque plures enecti: secundò sumitur pro tempore, quo in militia sumus *l. bello ff. de captiv. & postlim.* Definitur autem bellum *legitima defensio adversus offensionem imminentem, vel procedentem ex publica, vel privata causa:* quia ubi nulla est læsio injusta, ibi nulla potest defensio censeri, quæ bellum justificet. Hinc bellum ex natura sua non est illicitum, adeò ut subinde licitum sit, bellum gerere, si adsint conditiones, quibus constituitur justum; súntque *authoritas legitima, causa justa, intentio recta.* Posse bellum esse licitum, & honestum, ex eo liquet, quia DEUS in scripturis nonnunquam bella imperavit; & certum est, DEUM non posse malum jubere, nec esse authorem peccati. Quòd verò imperaverit bella liquet *Judic. 3.* ubi habetur. *Hæ sunt gentes, quas Dominus dereliquit, ut erudiret in ijs Israëlem, & omnes, qui moverant bella Cananæorum. & postea discerent filij eorum certare cum hostibus, & habere consuetudinem præliandi:* quæ verba non simplicem promissionem, sed absolutam DEI voluntatem significant. 1. Reg, 15. *Hæc dicit Dominus exercituum: recensui quæcunque fecit Amalech Israëli, quomodo restitit ei in via, cùm ascenderet de Ægypto. Nunc ergò vade, & percute Amalech, & demolire universa ejus, non parcas ei:* ubi DEUS non solùm permisit, sed etiam imperavit bellum: & cum DEUS non possit imperare nisi licita, & honesta, sequitur, bellum posse honestum, ac licitum esse. Tum quia DEUS non solùm bella imperavit, sed etiam speciale auxilium contulit præliantibus; quinimò & pro ipsis etiam aliquando pugnavit Exod. 17. *Cùm levâsset Moyses manus, vincebat Israël.* Deut. 1. *Nolite metuere, neque timeatis eos, Dominus DEUS, qui ductor est vester pro nobis, ipse pugnabit.* Si igitur DEUS opus fert præliantibus; si prælium docet; si pugnat ipse pro hominibus, sequitur manifestè, prælium non esse ex natura sua illicitum. 1

Potest igitur bellum esse licitum, vel illicitum: illud est, quod ex edicto geritur de rebus suis repetundis, aut hostium propulsandorum causâ: vel quod propter defensionem suam, vel suorum, quatenus exigit hostium teme- 2

temeritas, suscipitur, *l. ut cùm ff. de justit. & jure.* Bellum injustum est, quod geritur sine justa causa; & quinque modis potest contingere: primò ratione rei, ut si non sit de repetendis rebus, nec pro defensione patriæ *c. 1. 13. q. 2.* Secundò ratione causæ, ut si voluntariè non ex necessitate geratur. Tertiò ex animo, ut si inferatur ad vindictam. Quartò si non fiat authoritate Principis. Quintò ratione personæ, ut si sit ecclesiastica, cui non licet sanguinem fundere Ias. *l. ex hoc jure ff. de just. & jur.* Hostiensis *in Rubric. de Treug. & pace.* Rursus bellum aliud est aggressivum, seu offensivum; & aliud defensivum: illud est, quo alius impetitur: defensivum verò, quo quis ab impetente se tuetur vim vi repellens; & hæc armata insurrectio, ad tutelam, & propriam defensionem pertinet; non ad aggressionem.

3 Præterea in bello varia possunt opera considerari: scilicet ipsa actio bellandi, quæ Clericis omninò prohibetur, & omnes functiones, quæ per Clericos, vel Religiosos possunt in bello obiri, ut comitari exercitum ad causas militares de jure tractandas; ad annonam ministrandam, sumptúsque bellicos suppeditandos, vel ad consilium circa bellica negotia pro ecclesiæ utilitate præbendum *c. ex multa de voto. c. quòd hortatur 13. quæst. 8.*

4 Item possunt Clerici comitari exercitum ad missarum solemnia peragenda, & sacramenta militibus administranda; vel etiam ad reliquias Sanctorum gestandas: solemne siquidem erat olim apud Gallos in bello deferre cappam S. Martini, ait Walfridus Strabo *De rebus Ecclesiast. c. ult.* ibi: *Dicti sunt primitùs Capellani à cappa B. Martini, quam Reges Francorum ob adjutorium victoriæ in prælijs solebant secum afferre, quam ferentes, & custodientes cum cæteris Sanctorum reliquijs, Clerici Capellani cœperunt vocari*, scilicet à cappa S. Martini. Licitum itidem est Clericis, & Religiosis assistere bello aggressivo, sine tamen pugna: hinc plures Episcopi sub Crucis vexillo nomina dederunt militiæ in varias expeditiones cruciatas contra Sarracenos, & Hæreticos, ut refert Grethserus *tom. 1. de Cruce, & lib. 2. in Apologet. pro expeditionibus cruciatis.* neque Clerici assistentes, imò & hortantes milites ad strenuè pugnandum absque tamen specifica sanguinis effusione ullam contrahunt irregularitatem *c. Maximianus 23. quæst. 3.*

5 Certum est, pugnantes in bello injusto, vel ijsdem cooperantes, ferentésque qualecunque auxilium, sive arma suppeditantes, sive eorum sarcinas custodientes, sive hortantes ad pugnam, vel quovis alio modo adjuvantes, & incitantes, tametsi ipsi suis neminem manibus occidant incurrere irregularitatem, sive Clerici sint, sive Laici. *c. sicut dignum 6. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, puniendos esse non eos solùm, qui occiderunt, sed etiam qui fuerunt associati animo occidendi, licèt non occiderint; vel animo solùm defendendi occisorem; & illos etiam, qui incitârunt ad homicidium in communi, vel ad hoc in particulari, & qui custodierunt sarcinas occidentium, occupârunt bona occisi, communicârunt in executione homicidij, consilium dederunt, vel auxilium.

Ratio est, quia quotiês plures communi auxilio, vel consilio concurrunt ad aliquod homicidium omnes suadentes, auxiliantes, cooperantes, consulentes constituunt veluti unam causam moralem; quia omnes influunt in homicidium, quod committitur, ut notat Glossa *in d. c. sicut dignum* non solùm gladio, & facto, sed etiam consilio, præcepto, suasione, auxilio: hinc hæc irregularitas non contrahitur ex defectu perfectæ lenitatis; sed ex delicto, seu homicidio injusto: dummodo aliquo pacto influant in homicidium injustum, quia sine influxu saltem morali non habetur ratio causæ in actu secundo; quapropter assistentes in bello injusto ad componendos animos, promovendam pacem, & adjuvantes milites in spiritualibus non fiunt irregulares. Quòd si in bello injusto, nulla fieret hominis occisio, nec mutilatio, milites, qui tali bello nomina dederant, non fierent irregulares; quia ad contrahendam irregularitatem non sufficit sola intentio occidendi, aut mutilandi; sed requiritur actus externus completus; adeò ut neque inchoatus sit sufficiens, nisi exprimatur in jure: quia pœnæ jure impositæ propter delictum non incurruntur, nisi delictum consummetur. 6

Videtur tamen in contrarium obstare *c. Clerici 5. caus. 23. q. 8.* éstque textus desumptus ex Concilio Tridentino *sess. 14. c. 7.* ibi: *Clerici, qui in quacunque seditione arma volentes sumpserint, reperti, amisso ordinis gradu in monasterio pœnitentiæ causâ trudantur.* Sed hic textus nullum facessit negotium, quia pœna ibi imposita non est propriè irregularitas, sed potiùs suspensio, non ipso jure lata; sed per Judicem imponenda; idque infertur ex illo verbo *trudantur*: quia Clerici per sententiam debent suspendi ab executione ordinis ob grave scandalum datum, cum arma sumpserint in in publica seditione, tametsi nullum commiserint homicidium. Hinc prohibentur Clerici in bello munera obire Ducis, Strategi, Præfecti militum, quamvis bellum sit justum; & ipsi Clerici nullius sanguinem fundant, neminem occidant, vel mutilent, quia non decet Clericum bellicam exercere artem, ut desumitur ex *can. Apostol. Concil. Chalcedon. can. 7.* ubi expressè dicitur: *Eos, qui semel in clero cooptati sunt, & monasticam vitam expetiverunt, statuimus nec ad malitiam, nec ad sæcularem dignitatem venire; aut hoc audentes, nec pœnitentiam agentes, ut ad id revertantur, quod propter DEUM priùs elegerant, anathematizari.* In Concilio Andagavensi 4. coacto anno 453. *can. 5.* hoc idem etiam statuitur, ibi: *Si qui clericorum tradendis, vel capiendis civitatibus fuerint interfuisse detecti; non solùm à communione habeantur alieni; sed ne conviviorum quidem admittantur esse participes.* 7

Ratio

8 Ratio desumi potest ex aversione, quam habet Ecclesia ad humani sanguinis effusioné, adeò ut nulli Ecclesiæ Ministro licitum sit humanum sanguinem fundere, consequenter neque arma tractare, nec deferre, qua ratione Ecclesia jam primis temporibus prohibuit Clericis dare nomen militiæ, ut habetur in *can. 83. Apostol.* ibi: *Episcopus, vel Presbyter, vel Diaconus, qui militiæ vacaverit, & simul utrúmq; retinere voluerit tam officium romanum, quàm functionem sacerdotalem, deponitur; quæ enim Cæsaris sunt, Cæsari dentur; quæ Dei, DEO.* Hinc etiam Ethnici suos sacerdotes à bellis omnino arcebant, ut notat Lipsius *lib. 1. de milit. roman. dialog. 4.* Immo jure civili Flamini Diali classem præcinctam extra Pomerium, seu exercitum armatum, ne videre quidem fas fuit, referente Gellio *lib. 10. noctium attic. c. 15.* ubi addit hac ratione flamines rarò consules creari, eò quia bella consulibus mandarentur: immo è bello reduces non aliter sacra contingere poterant, quàm præmissa purgatione. Idque ex eo firmari etiam potest, quia si sanctitas loci sacri DEO dicati ut Ecclesiæ, templi, Basilicæ, tanta est, ut in eo homicidium quantumvis justum perpetrare, vel noxium sanguinem effundere sacrilegium sit, inducátque templi pollutionem, quantumvis tale homicidium nonnunquam ex parte occisi sit DEO gratissimum, eò quia inde Martyr cœleste ingrediatur capitolium: multò magis dedecet sacerdotem militiam sequi, humanum sanguinem fundere, & homines occidere; siquidem intimiùs, & arctiùs nectitur persona sacerdotis cum sacrificio, & Christi corpore, quàm nectatur templum, cùm hoc sit mera circumstantia extrinseca inanimata, quæ nihil influit in sacrificium; cujus sacerdos est causa efficiens ministerialiter, vel cooperans; quapropter majus est piaculum pollui sacerdotem humano sanguine, quàm templum: quòd si templum polluitur, nec in ipso possunt sacra peragi, si sanguine humano pollutum sit, seu in eo homicidium committatur: multò magis debet sacerdos arceri à sacris peragendis in altari, si in bello se humano sanguine fœdaverit.

9 Tum quia si in diebus festis ob sanctitatem temporis non est licitum belligerare, quamvis bellum justum sit, ne scilicet effusione humani sanguinis diei sanctitas quodammodo polluatur, ut desumitur *ex c. 1. de treug. & pace.* multò magis debet quocunque tempore effusio humani sanguinis abhorrere à sacerdote, seu persona sacra, cum intimiùs sacerdos nectatur cum tali effusione sanguinis, quàm ipse dies festus, qui nonnisi extrinsecè adjacet actioni: & sacerdos est vera ejus causa efficiens: quapropter si non licèt die festo belligerare, ne humani sanguinis effusione temporis sanctitas fœdetur; multò magis prohibitum erit, sacerdotes pugnare, homines mutilare, occidere; quapropter incurrunt irregularitatem, quantumvis bellum justum sit; quinimò privantur etiam privilegio canonis; adeò ut eos percutientes non incurrant excommunicationem, ut desumitur *ex cap. contingit c. in audientia de sent. excommun.* ut notat Sayrus *lib. 3. thesaur. c. 27. n. 8.* quinimò si Clerici pugnantes in bello decesserint, non juvantur Suffragijs Ecclesiæ, ut habetur in Concilio Triburensi relato *in c. quicunque 24. q. 8.* ubi habetur: *quicunque Clericus, aut in bello, aut in rixa, aut in gentilium ludis mortuus fuerit; nec in oblatione, neque in oratione pro eo postulatur: sed in manus incidat Judicis, sepulturâ tamen non privetur.* Hæc autem concessio sepulturæ admittitur ex suppositione, quòd ante obitum eos pœnituerit, ac piè objerint. Hactenus tamen dicta procedunt de Clericis pugnantibus in bello justo tantùm aggressivo, & offensivo.

Cæterum in bello defensivo, justo, & necessario, & inevitabili, si Clerici, vel etiam Religiosi pugnent servato tamen moderamine inculpatæ tutelæ, tametsi sanguinem fundant, immo & occidant, non incurrunt irregularitatem, quia licitum est cuilibet necessitate adactus vim vi repellere: hac ratione pro defensione patriæ adigi possunt Clerici ad peragendas vigilias in muris; immo licèt juxta sacros canones Ecclesia non possit incastellari, seu converti in propugnaculum, vel arcem contra hostem *c. sanctorum 10. q. 2.* ut communiter docent *in c. cum Ecclesia de immunit. Eccles.* nihilominus in bello defensivo licitum est, uti Ecclesia pro arce, ut docent Suarez *tom. 2 de relig. lib. 3 c. 4. a. 17.* Layman *lib. 4. sum. c. 7. tractat. 10. n. 8.* Si igitur bellum sit justum, & defensivum tantùm, non aggresivum, & rursus necessarium, & inevitabile, & non adsint laici, qui patriam possint defendere contra injustum aggressorem, qui ferro, & igne intendat omnes delere: in isto casu, si Clerici, & Religiosi se defendant, nolíntque patriæ excidium, & propriam mortem expectare, non incurrunt irregularitatem, si pugnantes cum moderamine inculpatæ tutelæ hostes mutilent, & etiam occidant, quia jure naturæ licitum est vim vi repellere, & propriam tueri vitam, ac omnia illa adhibere media, quæ necessaria sunt ad conservationem vitæ: supponuntur enim tunc Clerici, vel Religiosi non posse fugere, & ex duobus unum esse ijsdem necessarium, vel mori cum patriæ excidio, vel pugnando se defendere; quia tunc urget necessitas omninò inevitabilis, & desunt laici, qui possint patriam contra hostes defendere, vímque illatam propulsare; cum omnibus prærecensitis circumstantijs possunt Clerici, & Religiosi pugnare sine metu irregularitatis, tametsi proprijs manibus hostes occidant: ratio est, quia talia homicidia sunt tunc necessaria ad defensionem propriæ vitæ, & aliud non suppetit eis medium declinandi mortem, cùm fugere non possint, ut notat Abbas in *c. petitio 24. h. t.* & communiter Canonistæ apud Fagnanum ibid. *n. 2. & sequent.* 10

Quòd si Clerici, & Religiosi possint abstinere à pugna, eò quia sint laici, qui possint 11

pug-

pugnare, tunc si Clerici pugnantes alios mutilarent, vel occiderent, fierent irregulares; & deciditur *in d. c. petitio 24. h. t.* ubi Honorius III. rescribit: Clericus, qui contra inimicos Christianorum, ut Sarracenos pugnat cum alijs, & hinc inde multi interficiuntur, si dubitet, aliquem interfecisse, ex eo quòd aliquos percusserit, in tali dubio abstineat, ut irregularis: ratio est, quia quamvis Clerici possint alios hortari ad pugnam in bello justo contra hostes *c. ut prædam 17. causa 23. q. ult. c. Adrianus. 22. dist. 63.* non tamen in propria persona possint pugnare, quia officium Clericatûs eos reddit inhabiles ad pugnandum *c. ex multa 9. §. fin. de voto.*

12 Hinc Clerici in bello justo defensivo evitabili tamen quoad ipsos, & non necessario, eò quia non desint laici, qui possunt hostes propulsare; si pugnent, alios mutilent, & occidant, non solùm peccant, sed etiam incurrunt irregularitatem, quia licèt possint Clerici alios hortari ad pugnam in bello justo defensivo contra hostes, non tamen licitum est illis, proprijs manibus pugnare, si ad id necessitas omninò inevitabilis eos non adegerit. Ut enim Clerici sine metu irregularitatis possint pugnare, debet intervenire necessitas, non qualiscunque, sed summa, & inevitabilis: quia in bello licèt defensivo canones non approbant ultroneum Clericorum concursum ad bellandum: quia pugna abhorret à statu clericali, & est graviter mala, nisi necessitate inevitabili excusetur, & desint alij, qui possint militaria munia obire, & vim aggressoris propulsare: siquidem extra hanc inevitabilem necessitatem peccant lethaliter Clerici, & fiunt irregulares, si bellicis negotijs se implicent; quia canones arcentes clericos à bello non minùs vigent in bello defensivo, quàm offensivo: & ratio deducitur ex natura statûs clericalis abhorrentis ab effusione humani sanguinis.

13 Omnes verò, qui in bello justo offensivo, seu aggressivo per se homines occidunt, vel mutilant, incurrunt irregularitatem, non ita si proprijs manibus humanum sanguinem non effundant, nec mutilent, nec occidant, quamvis alij id præstent, & desumitur ex *c. si quis 4.* juncta Glossa *V. militaverit. dist. 51.* Neque urget, si dicas, in bello justo pugnantes non peccare, proinde non incurrere irregularitatem, cùm hæc sit pœna, quæ debet delictum supponere. Nam contra est, quia tametsi mutilantes, & occidentes in bello justo, etiam aggressivo non peccent, adhuc tamen fiunt irregulares, quia irregularitas tunc non incurritur ex delicto, sed ex defectu perfectæ lenitatis, à qua justitiæ causa non excusat, si cædes, & homicidia contigerint. Quòd si pugnantes in bello justo aggressivo non mutilent, nec occidant, nec humanum sanguinem effundant, non fiunt irregulares, tametsi alij id præstent, quia in bello offensivo justo milites licitè, & justè pugnant; unde si per se non occidant, nec mutilent ex nullo capite incurrunt irregularitatem: non defectu perfectæ lenitatis, quia ipsi proprijs manibus non supponuntur sanguinem fundere: neque ratione delicti, quia pugnare in bello justo non est peccatum, & qui non fundunt sanguinem, non sunt causa proxima homicidiorum, & mutilationum, quæ ab alijs fiunt; sed tantùm adjuvant, quatenus componunt cum alijs unum corpus, seu exercitum.

Nec obstat, quòd cùm alijs constituant unam totalem causam moralem, quia licèt id verum sit, quia tamen dant operam rei licitæ, ideò jus canonicum noluit ut pugnantes in bello justo, fierent irregulares; nisi propria manu mutilent, & occidant: alioquin nimis multi fierent inhabiles ad ordines, qui propterea retraherentur à bellis justis, ut notat Avila *disp. 6. sect. 3. n. 2. resp. ad 1.* Hinc Præfecti exercitus, Strategi, bellique Duces incitantes in bello justo milites ad fortiter pugnandum, si directè, ac determinatè non provocent ad occidendum, non fiunt irregulares, quia simplex incitatio ad pugnam est actio justa, & indifferens: hinc nec Clerici fiunt irregulares, si in bello justo hortentur milites ad strenuè pugnandum; quia directè non provocant ad cædes, sed tantùm ad fortiter pugnandum, quod est licitum, & justum in bello justo, quapropter nonnisi remotè, & per accidens concurrunt ad homicidium; nisi incitent ad hunc, vel illum hominem in particulari occidendum. 14

Major difficultas inter Canonistas est, an in casu dubio debeat quis irregularis judicari, vel non. In dubio neminem esse censendum irregularem, docent Innocentius *in c. ad audientiam 12. h. t.* Covarruvias *in clement. si furiosus h. t. 1. p. init.* Navarrus *in c. si quis autem de pœnit. dist. 7.* Garcia *de benefic. p. 7. c. 1. n. 10.* Ugolinus *tractat. de censur. c. 4. §. 2. n. 3.* Alij censent, tantùm in foro interiori in casu dubio esse aliquem censendum irregularem, eò quia probi hominis sit ibi culpam timere, ubi sola est culpæ suspicio *c. fin. 5. dist. c. 2. de obser. jejun.* non ita in foro externo, quia in casu dubio possessio stat pro possidente, ut notat Joannes Andreas in *c. ad audientiam 12. h. t.* 15

Alij distinguunt inter irregularitatem provenientem ex homicidio, & alijs causis; & dicunt, quòd si proveniat ex homicidio, tunc dubitantem teneri se gerere ut irregularem, & id desumunt *ex d. c. ad audientiam 12. h. t.* ubi Clemens III. de quodam Clerico, qui casu vulneraverat famulum, rescribit, quòd si Clericus sit dubius, an famulus ex vulnere occubuerit, non debeat ministrare in sacris, eò quia in dubio tutior sententia sit eligenda: sin autem irregularitas sequatur ex alijs causis, tunc dicunt, dubitantem non esse censendum irregularem, ita docent Diana *p. 4. tract. 4. resol. 93.* Layman *p. 2. moral. lib. 1. c. 5. §. 4. n. 39.* Bonacina *de censur. disp. 7. q. 1. punct. 5.* Barbosa *in d. c. ad audientiam n. 3.* Hoc enim est speciale in hac irregularitate, ut etiam in dubio locum habeat, si irregularitas oriatur 16

tur ex homicidio, eò quia canones *in d. c. ad audientiam 12. h. t.* & in alijs locis hanc irregularitatem imponunt etiam pro homicidio dubio; eò quia in dubio supponitur, Clericum non adhibuisse omnem diligentiam ad evitandum homicidium; ac proinde fuisse in culpa, ut alius occubuerit.

17 Alij meliùs distinguunt in dubio facti, & juris; an scilicet irregularitas sit juris, seu inflicta pro certo delicto; vel sit dubium tantùm facti, & tunc contingit, quando dubitatur de facto, propter quod irregularitas imponitur, an commissum sit: & dicunt, in dubio facti, quando scilicet certum est, irregularitatem in aliquo casu esse jure inductam; & dubium est, an hic, vel ille homicidium commiserit, vel fuerit causa illius, tunc in utroque foro interno, & externo esse censendum irregularem, ut notat Covarruvias in *clement. si furiosus h. t. in princ. p. 1. n. 3.* & alij Canonistæ communiter *in c. ad audientiam 12. h. t.* ratio est, quia in dubio facti tenetur quis se gerere ut irregularem in utroque foro interno, & externo, quia Clemens III. in *c. ad audientiam* rescribit, Clericum dubitantem, an ex vulnere, quo casualiter suum famulum vulneraverat, si is occubuerit, teneri se abstinere à sacris peragendis, & addit etiam rationem, quia in dubio tutior sententia sit eligenda, & loquitur Pontifex de utroque foro interno, & externo, cùm prohibeat Presbyterum illum ministrare in sacris: tum quia quod in foro interno est licitum, vel illicitum; tale etiam censetur in foro externo, quia ubi non proceditur ex sola præsumptione, forum internum non discrepat ab externo; & in dubio facti forum externum non fundatur in præsumptione: sed eodem modo supponitur res esse dubia, sicut supponit forum conscientiæ, proinde qui judicatur irregularis in foro conscientiæ, debet etiam in foro externo talis judicari. Præterea quia illa communis regula: quòd in dubijs tutior pars sit eligenda, vera est, & procedit in utroque foro ob periculum incurrendi peccatum: tum quia quòd Clericus dubius de homicidio à se commisso abstineat à sacris peragendis, nullum incurrit peccandi periculum contra prohibitionem legis: sin verò dubius ministret in sacris ordinibus, se exponit tali periculo violandi irregularitatem; proinde ut tutiùs procedat, tenetur se abstinere à tali ministerio.

18 Sin verò dubium non sit facti, sed juris, hoc est, si quis certus sit de tali actione à se commissa, dubitet tamen, an eidem actioni sit irregularitas à jure imposita, tunc in neutro foro dubitans censetur irregularis; idque desumitur *ex c. is qui 18. de sent. excommun. in 6.* ubi dicitur, quòd irregularitas non incurritur, nisi id sit in jure expressum: proinde non incurritur, quando dubitatur, an jure statuta sit irregularitas, siquidem quod censetur dubium, non creditur expressum. Præterea, quia canones inducentes irregularitatem, quando dubitatur de homicidio sunt præsertim tres *in c. ad audientiam 12. c. significasti 18. c. petitio 24. h. t.* hi autem canones loquuntur de dubio commissi homicidij, proinde de dubio facti; & quia irregularitas imposita per tales canones est pœna, non debet extendi ad dubium juris, sed restringi ad solum dubium facti. Tum quia licèt irregularitas procedat ex facto, ut ex radice, vel occasione: per se tamen oritur ex jure, à quo illa statuitur, & sine quo non habetur; unde si jus sit dubium, vel incertum, non potest irregularitatem inducere: at licèt factum sit dubium, adhuc potest jus esse certum, quod statuat in tali dubio facti irregularitatem: hinc liquet, quomodo ex dubio facti incurratur irregularitas orta ex homicidio, non ita in dubio juris; quia quando jus non est certum, sed tantùm dubium, nulla fit illi injuria, tametsi contrarium fiat, nec ullum subest morale periculum violandi legem: quod tamen periculum habetur, quando jus est certum, & factum tantùm dubium.

Cæterum hæc regula, quòd in dubio sit tutior pars eligenda, an censendus sit irregularis, qui dubitat de homicidio à se commisso, si certus sit de jure esse homicidio impositam irregularitatem, procedit specialiter in irregularitate homicidij, non verò in alijs irregularitatibus, in quibus nec in dubio juris, nec in dubio facti necessè est, ut quis partem tutiorem sequatur, ut censent plures cum Suarez *disp. 40. de censur. sect. 6. n. 8.* quia in dubijs Reus est absolvendus, & ex *reg. 125. §. de reg. jur.* favorabiliores habendi sunt Rei, quàm Actores, & si Actor nil probet, Reus absolvendus est *c. unic. ut Eccles. benefic. sine diminut. confer.* Quando verò dubitatur de ipso facto, delictum non est probatum, proinde Reus debet absolvi, quamvis altera pars etiam sit dubia: materia autem irregularitatis cùm sit odiosa, non debet extendi ultra casus in jure expressos sine evidenti necessitate; neque ob similitudinem rationis: ratio est, quia lex in pœnis injungendis non solùm dependet à ratione, sed etiam à voluntate Legislatoris imponentis talem pœnam. 19

20 Immo non desunt, qui censeant, dubium de homicidio à se commisso non incurrere irregularitatem nisi ob dubium practicum, quo stante, eligendum est, in quo nullum timetur peccatum; non verò de dubio speculativo excludente omnem assensum: stante enim dubio tantùm speculativo, potest quis perquàm probabiliter judicare ob rationes sibi valdè probabiles se non incurrisse irregularitatem, quia innixus ijsdem rationibus probabilibus potest deponere dubium, & nullum incurrere animæ periculum.

21 Superest difficultas orta ex *c. petitio tua penult. h. t.* ubi Honorius III. declarat, sacerdotem, qui exivit è castro contra aggressores illius, & ob plurium occisionem quærebat, num esset irregularis, rescripsit Pontifex; non esse irregularem, si eum non remordeat conscientia de aliquo homicidio, unde Pontifex vide-

tur

tur declarare, sacerdotem illum in dubio facti non esse irregularem: eò quia ut respondent plures cum Govarruvia in *clement. si furiosus p. 2. §. 3. n. 2. h. t.* sacerdos exjerit è castro contra Saracenos in propriam defensionem. Verùm hæc ratio non satisfacit, quia ut occisio ob defensionem non inducat irregularitatem, requiritur, ut servetur moderamen inculpatæ tutelæ, ut habetur in *d. clement. si furiosus h. t.* atqui id non videtur procedere in bello defensivo, in quo milites toto conatu irruunt in hostes, & procurant illis inferre totum illud majus damnum, quod possunt.

22 Respondetur igitur, Honorium III. in *d. c. petitio penult. h. t.* tantùm rescripsisse, sacerdotem illum non esse irregularem, si sua ipsum conscientia non remorderet de homicidio commisso in tali conflictu: ait Pontifex: *Mandamus quatenus si de interfectione cujusquam in illo conflictu tua conscientia te remordeat, ministerio altaris abstineas reverenter, cùm sit consultiùs in hoc dubio abstinere, quàm temerè celebrare:* hinc colligitur, non debuisse Presbyterum illum se reputare irregularem, nisi eum conscientia remorderet de interfectione alicujus, proinde nisi esset dubius, eò quia in dubijs tutior pars eligenda sit: communiter enim Canonistæ explicantes præfatum textum explicant illa verba, *nisi tua conscientia te remordeat*, idem significare, ac si dixisset, nisi dubites de homicidio à te commisso: quæ tamen explicatio posset difficultatem pati, quia cùm Pontifex dixerit, sacerdotem illum non debuisse se reputare irregularem, nisi eum conscientia remorderet de interfectione alicujus, non videtur Pontifex intellexisse, nisi sacerdos ille dubitaret de homicidio à se commisso: quia in dubijs conscientia non remordet, sed solùm in certis, aut quasi certis, quia remorsus conscientiæ in eo consistit, quòd conscientia redarguat de malefactis, & hæc redargutio supponit malefactum: hinc D. Chrysostomus *homil. 20. in c. 4 Genes.* ait: *quis enim istam dic obsecro talem ad confessionem adegit? certè nullus alius, quàm conscientia, & incorruptus ille Judex. Nam simul, ac in peccatum declinaverat, & opere perfecerat malum conatum, statim surrexit conscientia, inclamànsque, & ostendens peccatorum magnitudinem.*

23 In dubio autem hæc non procedunt, quia non adest, quod redarguatur, proinde tunc conscientia non remordet. Tum quia Pontifex *in d. c. petitio tua* non dicit esse irregularem, si eum conscientia remordeat de excessu defensionis; adeò ut non sit observatum moderamen inculpatæ tutelæ, sed absolutè dicit, si eum conscientia non remordeat de alicujus interfectione: ratio etiam est, quia in bello etiam defensivo non potest habere locum moderamen inculpatæ tutelæ; non enim potest discerni quousque pertingere debeat necessaria defensio, nec habetur ad hanc ulla ratio, cum toto conatu impetantur hostes. Tum quia cùm Clericus *in d. c.* fuerit è castro egressus cum alijs, non videbatur talis pugna ampliùs defensiva, sed offensiva; nec talis Presbyter potuit servare moderamen inculpatæ tutelæ, cùm potuerit in castro manere, & pugnam declinare.

Quòd si objicias textum desumptum *ex cap. ad audientiam 12. h. t.* ubi Clemens III. disponit, Clericum dubium de homicidio à se commisso debere, se ut irregularem gerere, & non ministrare in sacris. Respondent, Pontificem disponere de homicio propriè dicto; & nomine talis homicidij intelligi occisionem criminosam, ut notant Zerola *p. 1. prax. V. irregularitas §. 8.* Sayrus *lib. 6. de censur. c. 19. n. 16.* Navarrus *in manual. c. 27. n. 240. V. nota* quamobrem cum occisio in bello justo non sit criminosa, sed justa, & licita, non continetur sub dispositione, quâ dubius de homicidio debeat se irregularem censere. 24

Si objicias alium textum desumptum *ex c. petitio penult. h. t.* ubi Honorius III. expresse declarat, dubium de homicidio à se commisso teneri abstinere, ut irregularem à sacris peragendis. Respondent, Pontificem ibi non loqui de dubio absoluto, sed de tali speciali dubio, ait enim Pontifex, *cùm sit consultiùs in hujusmodi dubio abstinere, quàm temerè celebrare:* ex quo inferunt, Pontificem non loqui absolutè de eo, qui dubitat, an in bello defensivo occiderit: sed de dubio sibi in illo speciali casu proposito, in quo dubitabatur; an qui egressus è castro pugnaverat contra aggressores, quorum plures occisi ceciderant, deberet se ut irregularem gerere: & Pontifex respondet, in hujusmodi dubio consultiùs esse se abstinere à celebratione sacrorum, non quidem absolutè, sed si eum conscientia remorderet de alicujus occisione. Rectè dixit Pontifex consultiùs esse se abstinere, cùm in foro externo non constiterit, an revera aliquem occiderit, & ideo relinquitur suæ conscientiæ, & consulitur, quòd abstineat, si sua ipsum conscientia remordeat de aliquo homicidio. Ex quo colligitur militem, qui in bello justo nunquam cum globulo explosit, non contraxisse irregularitatem; tametsi plures enecti ceciderint, quia cùm explosio sui sclopi globulo vacui neminem potuerit occidere, & gladio neminem mutilaverit; nec occiderit, certus est, neminem à se fuisse occisum, proinde non potest conscientia eum remordere de alicujus occisione, nec tenetur se gerere, ut irregularem. 25

§. VIII.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selecta quæstiones.

Quæritur primò, cur irregularitas jure imposita sit pro occisione, quæ fit in bello defensivo, & non pro occisione, quæ fit in propria privata defensione? Respondetur, quia in bello etiam defensivo hostes occiduntur authoritate publica, proinde intenditur à militibus eorundem occisio; & ad hunc finem pugnam ineunt, ut illos tanquam 1

quam nocentes communitati deleant: quæ ratio est, ut licitum sit eos interficere, quia ut docet D. Thomas *2. 2. q. 64. art. 2. in corp. & ad 3.* licitum est homini privato authoritate publica interficere malefactores, eò quia tunc exerceat officium Ministri Reipublicæ; quapropter est etiam licitum cuique militi intendere hostium interfectionem: hinc occisio in bello tanquam intentata, & authoritate publica facta inducit irregularitatem ex defectu lenitatis, quia eo ipso, quòd quis homicidium intendit; & hoc contingit, incurrit irregularitatem. Secus in occisione ob privatam defensionem, quia Occisor non intendit injustum aggressorem occidere saltem primariò, & directè; sed tantùm propriam vitam tueri; séque defendere cum moderamine inculpatæ tutelæ, ideò si non possit aliter conservare propriam vitam, nisi occidendo aggressorem; hæc occisio cùm non fuerit intenta primariò, & directè, sed contigerit præter intentionem, non habet annexam irregularitatem.

2 Quæritur secundò, an qui manifestat alteri adventum sui hostis, quem intendit occidere, contrahat irregularitatem, si nuntiato adventu contingat homicidium? Respondetur, esse procedendum cum distinctione; vel enim, qui manifestavit alteri adventum sui inimici, sciebat suam intentionem eum occidendi, vel non. Si primum contrahit irregularitatem, eò quia ex eo, quòd manifestaverit adventum inimici, fuit cooperatus ejus homicidio, ut docent Felinus *in c. sicut dignum 20. h. t.* Suarez *de censur. disp. 43. sect. 2. n. 1* & desumitur ex *c. suscepimus 10. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, quòd qui ad defendendum sua, ligant latrones, & alter ligantium, ne deinde interimeretur, latrones occidit, simul peccant, & fiunt irregulares: & ratio est, quia cùm sciret intentionem sibi committentis talem denuntiationem; denuntiando dedit operam rei illicitæ, & graviter peccavit, quia fuit causa, & cooperator talis homicidij; siquidem talis denuntiatio fuit causa, cur citiùs iret ad inimicum, eúmque occideret, quod inducit irregularitatem, quia ut rescribit Alexander III. in *c. de cætero 11. h. t.* qui dat causam homicidio, non potest promoveri ob irregularitatem, quam incurrit.

3 Sin verò monens adventum inimici nesciebat intentionem occidendi; adhuc est distinguendum, vel sciebat inimicitiam, & non voluntatem occidendi, & tunc etiam fit irregularis, quia tametsi nescierit intentionem occidendi, sciebat nihilominùs inimicitiam, & quia homicidium contigit; ideò per suam denuntiationem in causa, & culpa fuit talis homicidij, quia fuit causa ut Nuntiatarius fieret ad occidendum paratior, & debuisset id conjicere ex inimicitia: unde cùm dederit causam homicidio, subintrat dispositio *in c. de cætero 11. h. t.* per quam statuitur irregularitas contra dantem causam homicidio: vel qui nuntiavit adventum, nescivit intentionem nuntiatarij, & tunc non fit irregularis: quia homicidium tunc respectu nuntiantis sequitur omninò per accidens, & præter intentionem: siquidem nuntiare simpliciter adventum alicujus non est per se illicitum, sed licitum; proinde non habet adnexam irregularitatem, idque etiam desumitur ex *c. lator. 11. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, homicidium purè casuale sine culpa non impedire, quin aliquis ordinetur. Et *cap. ex litteris 14. h. t.* ubi Innocentius III. declarat, dantem operam rei licitæ, si adhibitâ diligentiâ aliquis interficitur, non fieri irregularem, nisi contra eum grave scandalum oriatur, ex quibus, & alijs textibus homicidium non imputatur ei, qui non fuit in culpa, nec dedit operam rei illicitæ, consequenter hic non fit irregularis, si per accidens sequatur homicidium; qui autem nescit malam intentionem jubentis nuntiare adventum alterius, nec scit inimicitiam; ex eo, quòd præcisè, & simpliciter nuntiet illi ejus adventum, non est causa homicidij; quia nuntiatio præcisè, & simpliciter sumpta non est ma a, nec inductiva ad occidendum; nec ullam habet connexionem per se cum ipsa occisione.

Quæritur tertiò, an licitum sit occidere invasorem, si ex ejus morte sequatur notabile damnum Reipublicæ, eò quia sit persona valdè necessaria? Respondetur, communiorem, & probabiliorem sententiam docere, non esse tunc licitum occidere talem invasorem, quando ex ejus morte respublica grave pateretur detrimentum: ratio est, quia bonum publicum præferendum est bono privato, unde tunc teneretur invasus mortem potiùs subire, quàm occidere invasorem cum tanto damno boni communis: hoc enim, vel ipsa natura nos docet, cùm ne detur vacuum, quod esset maximum damnum universi, elementa ipsa, quasi propriæ oblita naturæ è suis sedibus contra innatam sibi propensionem moveantur, ut gravia sursum, levia deorsum. 4

Censet tamen Bannez *de justit. q. 64. art. 7. conclus. 2.* occidere invasorem ad propriam tuendam vitam cum moderamine inculpatæ tutelæ non esse peccatum contra justitiam commutativam per comparationem ad inimicum occisum: sed tantùm esse peccatum contra charitatem, & pietatem contra patriam, & contra justitiam commutativam per comparationem ad Rempublicam, cui maximum infertur tunc damnum. 5

Alij tamen cum Wisfeldio de injuriis, & damno dato *c. 1. q. 5. conclus. 6.* censent, neminem obligari ad permittendum potiùs se occidi, quàm interficere invasorem, eò quia ejus mors detrimentum inferret Reipublicæ; quia lex naturalis dictat esse vim vi repellendam: & jura non distinguunt: & ubi leges non distinguunt, nec nos debemus distinguere *l. pretio §. de publ. in rem action.* & hæc sententia mihi videtur valdè consona rationi: quia cùm propria defensio sit juris naturalis, convenit unicuique ubique, & semper, & contra quemcunque, quia natura homines æquales fecit: jus autem naturæ est fortius jure positivo humano, 6

no, quapropter licèt persona sit publica, & reipublicæ necessaria, si hæc injustè aliquem invadat, quem nitatur occidere; si invasus non possit aliter mortem declinare, quàm invasorem occidendo, putàrim posse in tali casu servato moderamine inculpatæ tutelæ injustum invasorem occidere ad propriam vitam defendendam, si alius modus non subsit elabendi è periculo: neque tunc læditur charitas, quia cùm hæc ordinata sit, incipit à se ipso. Si tamen posset invasus invasorem debilitare, vel leviter ferire, ut non posset nocere, teneretur abstinere ab illius occisione; alioquin excederet justum moderamen, & grave damnum Reipublicæ inferret.

7 Quæritur quartò, an invasus se defendere possit cum periculo mortis alicujus innocentis? Respondetur cum distinctione, si invasus possit, licèt cum periculo, & incommodo, tunc se tueri; adeò ut possit simul propriam, & innocentis vitam servare, tenetur id præstare, quia innocens est justus possessor suæ vitæ: unde si invasus ad se tuendum fugeret, & per viam esset ad tales adactus angustias, ut deberet, vel prosequendo fugam occidere jacentem in via puerum; vel sistendo pugnare cum invasore cum aliquo suo periculo, teneretur servare vitam innocentis, quia puer jacens in via, vel dormiens est justus possessor suæ vitæ, & viæ, seu loci communis, in quo jacet, sicut ille fugiens. Sin verò invasus non posset aliter mortem evadere, quàm occidendo innocentem, tunc posset innocentem occidere, quia invasus habet jus ad fugam per viam publicam; quo jure non potest privari in tanto discrimine ratione innocentis: sicuti si fugienti amens quispiam obviaret, eúmque detineret, & interim ejus inimicus veniret, ut illum occideret, posset tunc amentem detinentem occidere ad tuendam propriam vitam, si aliud ei medium non suppeteret conservandi propriam vitam: quisque enim tuendo propriam vitam utitur jure suo, dummodo id justo moderamine præstet.

8 Quæritur quintò, an licitum sit occidere contumeliosum, quando aliter non potest ea injuria arceri? Plures affirmant cum Petro Navarra *de restitutione lib. 2. c. 3. n. 346.* Gaspare Hurtado *de justit. & jure disp. 11.* ubi ait, licitum esse læso, eum occidere, qui contumelijs gravibus illum afficit, sive verbis, sive signis, quando non potest aliter honor defendi, cui sententiæ adhæret Layman *lib. 3. tractat. 3. p. 3. c. 3. n. 3.* Ratio, quâ hæc sententia nititur, quia ratio naturalis dictat, licitam esse eam defensionem, quæ necessaria est ad contumeliam depellendam, & comprimendam; alioquin daretur ansa hominibus improbis viros probos contumelijs vexandi; quæ tamen plerúmque acerbiùs torquent, quàm affligant damna rei familiaris.

9 Putàrim tamen cum communiori sententia nunquam licitum esse, contumeliosum ob sola convicia occidere, ut docent Diana *tractat. 5. de homicidio resol. 12.* Lessius *lib. 2. c. 9. dub. 12. n. 78.* Molsesius *in sum. tom. 1. tractat. 11. c. 19. n. 74.* ratio est, quia convicia possunt propulsari alijs convicijs: sicut enim, qui alium pugnis tantùm invaderet, si invasus gladio se defenderet, id minimè ipsi licitum esset, quia excederet in moderamine inculpatæ tutelæ, quia pugnus non est ad inducendam mortem, sicut gladius: ita qui morte convicia vindicaret: unde sicut vis, quæ fit gladio, propulsatur gladio, ita quæ fit verbis, debet solis verbis repelli. Tum quia leges tantùm loquuntur de defensione necessaria in vita, & corpore: & quando proferuntur convicia, nulla infertur vis corpori, neque vita periclitatur; proinde propter sola verba non potest invasus contumeliosum occidere.

Neque esset tunc invasus prodigus propriæ famæ, quàm negligeret tueri: nam ad tuendam propriam famam non est necesse tunc contumeliosum occidere, sed sufficit publicè ostendere falsa esse, quæ contra ipsum contumeliosus evulgavit, tunc enim consulit propriæ famæ, & simul servat vitam invasoris. 10

Neque obstat, si dicas, honorem, & vitam paribus incedere passibus, & æquiparari *l. justitia 9. ff. de manumiss. vind. l. isti quidem 8. §. penult. ff. quod metus causa infam. 8. C. de Decur.* Nam falsum est, honorem æquiparari vitæ quoad convicia, & contumelias; siquidem vita semel ablata nunquam reparatur: honor verò revera non aufertur per convicia illa saltem apud homines probos, & prudentes: & si lædatur, adhuc potest resarciri: & non desunt remedia, quibus honor noster ab alio læsus possit reparari, præsertim per actionem ad recantationem: quamobrem quando jura dicunt, honorem, & vitam paribus ambulare passibus, id intelligitur, quatenus utriusque accurata, ac diligens habenda sit ratio; eò quia utriusque jactura gravis sit; ac proinde ab utroque periculum imminens avertendum sit; diversimodè tamen, quia vitæ possumus consulere vim vi repellendo, & si non possit invasus aliter propriam tueri vitam, quàm occidendo invasorem; dummodo id præstet cum justo moderamine, est illi licitum: secus famæ, & honori consulimus litem, seu actionem intendentes apud Judicem *instit. de injur.* non enim quisque debet sibi ipsi jus dicere, sed tenetur legitimis remedijs jus suum prosequi; hoc est per viam actionis apud Judicem *l. extat 13. ff. quod metus causa l. creditores 7. ff. ad leg. Jul. de vit. privat.* 11

Hinc Religiosi non possunt suum honorem defendere occidendo calumniatorem, & crimina gravia de sua religione, vel de se ipsis spargentem, & id declaravit sacra Congregatio Indicis, in qua Cardinales post multa discussa, & audita censuerunt, sententiam Amici docentis, licitum esse Religiosis aliquando occidere calumniatorem spargentem gravia crimina de sua religione expungendam esse *ex tom. 5. de justit. disp. 36. sect. 7. n. 118.* 12

Rationes plures videntur esse. Primò quia occidere calumniatorem spargentem gravia cri- 13

crimina de sua religione non est defensio cum justo moderamine, quia calumniator offendit verbo, & Religiosus se defendit gladio, vel veneno.

14 Secundò, quia non est licitum statim occidere eum, qui minatur damnum aliquod etiam grave inferre, consequenter nec erit licitum occidere eum, qui minatur infamare.

15 Tertiò quia non licet eum occidere, qui paratus est falsum testimonium contra aliquem dicere, vel illum falsò apud Judicem accusare, quamvis alio modo obviare non possit accusationi falsæ, ut communiter docent cum Diana *3. p. tractat. 5. resol. 97.* unde multò minùs erit licitum viris religiosis occidere calumniatorem gravia crimina de sua religione spargentem, cùm non desint alia media consulendi proprio honori, accusando calumniatorem apud Judicem, ut adigatur honorem restituere: hinc talis occisio non esset defensio cum moderamine inculpatæ tutelæ, cùm plures alij modi suppetant ad evitandam infamiam præter occisionem calumniatoris.

16 Quartò quia viri graves, & prudentes non solent fidem præstare detractoribus, præsertim si personis religiosis honorem detrahant; judicant enim, eos ex passione, vel ex alia causa injusta calumnias illas spargere; vel res ipsas exaggerare, & ex musca prægrandem elephantem fingere.

17 Quintò quia tametsi viri prudentes, & graves talia saltem ex parte crederent, adhuc non esset licitũ viris religiosis calumniatorem occidere, cùm supersint plura alia media ad tollendam hanc ignominiam.

18 Sextò, quia quæ sunt ex se, & ab intrinseco prohibita, ut vulnera infligere, homines occidere, non possunt esse licita nisi urgente inevitabili necessitate tuendi propriam vitam: at quando injuria illata consistit in solis verbis, potest etiam per sola verba propulsari, vel etiam per litem, & actionem coram Judice. Tum quia verba contumeliosa lædunt tantùm extrinsecum honorem; homicida autem intrinsecè tollit vitam, quæ semel amissa non potest ampliùs resarciri.

19 Quæritur sextò, an pro defensione pudicitiæ licitum sit occidere invasorem? Respondetur, communiorem sententiam id affirmare, eò quia si licitum sit vim vi repellere in re magni momenti; & cum pudicitia secundùm se magni æstimetur, imò pluris, quàm divitiæ; ideò licitum erit ad tuendum proprium honorem, & pudicitiam violentum invasorem occidere. Tum quia in violatione pudicitiæ magnum potest esse peccati periculum, cùm facilè sit tunc assentiri peccato. Verùm putârim probabiliùs non esse licitum, invasorem occidere, eò quia talis defensio non sit cum justo moderamine; potest enim puella invasa alio modo se defendere, vel fugere, & quamvis non posset fugere, adhuc posset non assentiri peccato, unde beata Lucia ad impium Tyrannum affirmantem se eam ad lupanar ducturum, ut ibi à juvenibus stupraretur: *non inquinatur*, inquit, *corpus, nisi de consensu mentis, violentia tua mihi duplicabitur ad coronam*.

Ratio est, quia pudicitia est virtus animi, 20
habetque comitem fortitudinem: unde cum virtus sit animi, consistit in animi consensu; quapropter si in impudicitiam non consentitur, non amittitur pudicitia; & cùm comitem habeat fortitudinem, debet potiùs quis ex fortitudine quælibet mala citra culpam, & mortem tolerare: quàm hominem interimere ad vitanda mala. Hinc neque licitum est, se ipsum interimere ad defendendam propriam pudicitiam, quia sine divina authoritate non est licitum se ipsum directè, seu ex intentione perimere, est enim contra illud præceptum *Exod. 20. non occides*, ubi prohibetur occisio cujusvis hominis sine legitima authoritate: & homo non habet authoritatem in se ipsum, cùm non sit se ipso superior.

Secundò quia adversatur etiam illi præcepto: *diliges proximum tuum sicut te ipsum*; ubi 21
dilectio nostri constituitur mensura dilectionis proximi: & sicut non licèt occidere proximum sine authoritate publica; ita nec se ipsum.

Tertiò quia se ipsum occidens injuriam facit Reipublicæ; quia illâ invitâ, veluti quoddam ipsius membrum abscindit, & quamvis Respublica non habeat dominium in suos cives, sicut Dominus in servum; habet tamen jus quoddam illis utendi in rebus necessarijs. 22

Quartò quia se interimens injuriam quandam DEO facit, quatenus rem, quæ soli DEO subjicitur, absque legitima authoritate destruit, siquidem solus DEUS, ut dicitur *Sapientiæ 16.* vitæ, & necis potestatem habet: Ordo autem naturalis rerum exigit, ut sicut ea, quæ sunt homine inferiora, ipsius potestati subjiciantur; ita quæ non sunt illi inferiora, ut est propria vita, quæ nonnisi DEO subjicitur, non potest homo ijsdem uti ea destruendo, prout ipsi magis libuerit. 23

Neque obstat, quòd Ecclesia colat S. Apoloniam, quæ se ipsam in rogum injecit, & 24
plures alios Martyres, qui directè se ipsos occiderunt, ut fœminæ illæ, quæ cùm ad Tyrannum essent adducendæ, se in flumen præcipitaverunt, ne pudicitiam amitterent, de quibus scribit Eusebius *lib. 8. c. 12. & 17.* Palladius etiam *c. 150. historiæ Lausiacæ* aliam quandam fœminam laudat, quæ cùm accerseretur à Tyranno, se ipsam interfecit ad tuendam propriam pudicitiam.

Nam respondetur dupliciter posse excusari. Primò quia id fecerint ex divina inspi- 25
ratione, ut notat D. Augustinus *lib. 1. de civitate c. 26.* & hac ratione excusat etiam Samsonem *c. 21.* hinc S. Apollonia, & aliæ fœminæ, quæ pro defensione Pudicitiæ se occiderunt, & coluntur, ut Martyres, divino instinctu id egerunt.

Secundò possunt fortassis fœminæ faciliùs 26
excusari per ignorantiam inculpabilem: siquidem se occidere ob patriæ salutem, vel ad tuendam

tuendam propriam pudicitiam non est ita evidens, quòd sit ita intrinsecè malum, ut non possit inculpatè ignorari, & putari licitum, cùm non solùm Ethnici, sed etiam plures Christiani ad tuendam propriam pudicitiam se ipsos interfecerint, ut Bernardinus Schardeonius de antiquitate Urbis Patavij *lib. 2. class. 14.* refert de quadam Isabella Bavignana puella agresti, quæ cùm Maximilianus Augustus agrum Patavinum excursionibus devastaret, puella cùm non posset aliter manus militum effugere, propriámque tueri pudicitiam se se de ponte Corvo in adjacentem fluvium præcipiti saltu dimisit, & pudicitiam suam DEO commisit: & dum propositi sui tenax à militibus, qui aderant adjuvari recusaret, maluit absorpta à fluvio suffocari, quàm à militibus cum detrimento pudicitiæ liberari. Hæ & aliæ, quæ se ipsas ad tuendam propriam pudicitiam interemerunt, excusari possunt per ignorantiam inculpatam.

27 Cæterum nunquam licitum esse videtur, se ipsam, vel invasorem occidere ob tuendam pudicitiam, cùm huic non consentienti nullum inferatur damnum culpæ. Quòd si periculum adesset consentiendi peccato; tunc potiùs mors esset eligenda invasoris, quàm peccatum: quinimò sunt, qui censeant, posse fœminam, quæ vi opprimitur, ab alio juvari; & ipsius adjutorem non peccaturum, etiamsi occideret invasorem, servato tamen justo moderamine; eò quia jure naturæ licitum sit juvare innocentem vim, & injuriam patientem. Verùm huic sententiæ non adhærerem, quia invasori non solùm per occisionem vita temporalis eriperetur, verùm etiam excluderetur à vita æterna, quia in peccato occisus esset æternùm damnandus; & posset alio modo innocentem liberare, vulnerando tantùm non occidendo invasorem.

28 Quæritur septimò, an dari possit casus, ut licitum sit innocentem interficere. Certum est, simpliciter, & præcisè nunquam esse licitum innocentem occidere, quia homo non habet dominium in vitam alterius, adeò ut homo non possit hominem interficere, nisi ob necessariam sui defensionem cum moderamine inculpatæ tutelæ, vel publica authoritate ob criminum punitionem, ne vitia grassentur impunita cum reipublicæ detrimento: hinc D. Augustinus *lib. 1. de civit. c. 17.* asserit, gravius esse delictum innocentem occidere, quàm peccatorem, & DEUS *Exod. 23.* præcepit, innocentem non occidi, inquiens: *insontem, & justum non occides; quia aversor impium*: unde impietas est, simpliciter, & præcisè innocentem occidere.

28 Quòd si dicas, posse rempublicam exponere vitam suorum civium ob communem salutem, proinde etiam cives aliquos quamvis innocentes pro publica salute interficere.

29 Contra est, quia tantùm ad publicam defensionem potest respublica vitam exponere suorum civium, qui jure naturæ tenentur patriam defendere; ex hoc autem non sequitur, posse rempublicam innocentes occidere ob patriæ salutem: quia id perinde esset, ac directè velle mortem innocentis, quod est per se malum, nec fit licitum ex eo, quia referatur ad salutem patriæ: alioquin licitum etiam foret sacramenta profanare ad talem finem, si Tyrannus id præciperet, & aliàs minaretur publicum excidium. Aliud est directè intendere mortem innocentis, & aliud tantùm indirectè, & præter intentionem eum interficere: qui in bello justo urbem obsidione vallatam expugnant, possunt tormentis bellicis turrim demoliri, tametsi certò sciant in illa detineri pueros, & puellas innocentes, quia tunc explodentes tormenta bellica directè tantùm intendunt turrim illam demoliri; quòd verò ex tali explosione, & demolitione turris interficiantur plures innocentes, id sequitur indirectè, & præter intentionem: alioquin si id non esset licitum, nunquam possent urbes expugnari, quia possent cives pueros, puellas, & reliquam imbellem turbam collocare super muros, & propugnacula, quæ expugnantur, si enim obsidentes non possent, nec indirectè innocentes illos occidere, nec possent explodere tormenta contra muros illos, vel propugnacula, cùm certi essent, quòd ex tali explosione plures occiderent innocentes.

Si dicas *4. Reg. c. 10.* viros Samariæ occidisse 70. filios Achab ob timorem belli, quod 30
Jehu illis minabatur: & illam occisionem Deo placuisse. Respondent plures interpretes, Jehu significâsse viris illis Samariæ, voluntatem DEI esse, ut progeniem Achab delerent: unde cùm obedierint DEI præcepto per Jehu ipsis manifestato, non peccârunt, quia DEUS est vitæ, necísque omnium Dominus. Hæcque expositio firmari etiam posset, quia *paralip. c. 22.* habetur, quòd DEUS unxerit Jehu, ut deleret domum Achab. Cæterum si tota Respublica ultimum deberet excidium pati, nisi aliquis innocens occideretur, adeò ut Tyrannus minaretur ferro, & igne totam urbem delere, nec ulli parcere, nisi aliquis innocens interficeretur, valdè probabile putârim; posse tunc Rempublicam talem innocentem tradere Tyranno; quia respublica ad quodvis debitum, sibíque necessarium virtutis officium potest subditum civem tradere alteri.

Quinimò teneretur innocens se ipsum tra- 31
dere Tyranno pro salute patriæ, si hæc alia ratione non posset salva esse: quia non solùm tenetur quis pro comuni suæ Reipublicæ salute mortem oppetere; verùm etiam quia tunc civis ille quantumvis innocens in se, incipit tamen esse valdè noxius toti Reipublicæ, quia ob ejus causam debet tota Respublica perire, ultimúmque pati excidium, ideóque censetur esse causa moralis communis excidij: & quia Respublica habet jus declinandi periculum ultimi excidij, & se defendendi, si aliud medium ei non suppetat ad tale excidium declinandum, quàm tradere Tyranno innocentem; potest in propriam defensionem tradere Tyranno innocentem civem etiam invitum, quia tunc Res-

Respublica directè tantùm intendit servare propriam salutem, ad quam habet jus: quòd postea sequatur mors innocentis, eò quia tradatur Tyranno eum petenti, id per accidens se habet, & mors innocentis indirectè, & præter intentionem Reipublicæ sequitur. Immo Tannerus *tom. 3. disp. 4. q. 8. dub. 4. n. 54.* addit, posse tunc Rempublicam innocentem illum occidere, si contumaciter detrectet adire Tyrannum, à quo petitur, quia tunc non est ampliùs innocens, sed vel maximè nocens toti Reipublicæ, eò quia sit causa moralis ejus ultimi excidij.

33 Quæritur octavò, an Clericus scribens processum in causa sanguinis excusetur ab irregularitate? Certum est, non pertinere ad Clericum scribere acta in causa sanguinis, quia scribere ejusmodi acta est cooperari, & influere in mortem alterius, quod perinde est, ac incurrere irregularitatem: quo pacto etiam Notarius, qui acta conficit, & scribit dicta testium, incurrit irregularitatem ex defectu lenitatis, ut notat Glossa *in c. 1. V. ad sacerdotium dist. 57.* Respondetur igitur cum distinctione; si Clericus scribat hujusmodi acta, ut substitutus Notarij publici, & mors sequatur, incurrit irregularitatem, quia tunc agit personam ipsius Notarij, qui cooperatur ad sententiam sanguinis tanquam persona publica, quæ dat vim ipsis actis, quæ influunt in sententiam sanguinis, ut desumitur ex *epist. 24.* Innocentij III. & refertur in *c. 1. dist. 51.*

34 Quòd si objicias textum *in cap. sententiam ne Clerici, vel Monachi*, ubi prohibentur Clerici, solùm dictare, aut proferre sententiam sanguinis, non verò scribere acta; siquidem dicitur expressè, *sententiam sanguinis nullus Clericus dictet, aut proferat*, & pœnalia non esse extendenda, sed potiùs restringenda, proinde Clericum tantùm scribentem processum in causa sanguinis non incurrere irregularitatem.

35 Contra est, quia nomine sententiæ intelliguntur etiam ipsa acta, cùm ex eorundem visceribus trahatur, & in ijsdem contineatur, adeò ut scribere acta in causa sanguinis perinde sit, ac scribere sententiam, cùm hæc in illis contineatur saltem virtualiter; quapropter notat Glossa ibid. *V. sententiam*, quòd prohibeantur etiam omnia ea, ex quibus sequitur, vel potest sequi sanguinis effusio, vel amissio. Quinimò *in d. c. sententiam* non solùm prohibentur Clerici dictare, & proferre, sed etiam scribere in causa sanguinis, dicitur enim, *nec quisquam Clericus litteras dictet, aut scribat pro vindicta sanguinis destinata*, sed cùm in causa sanguinis Clericus scribit processum; scribit procul dubio aliquid destinatum pro vindicta sanguinis. Quòd si sanguis non effunderetur, eò quia Reus fugâ se subtraheret, tunc probabilior sententia est, Clericum illum non incurrere irregularitatem, eò quia hæc non incurritur, quando res, cui est annexa, suum non sortitur effectum, ut docent communiter Canonistæ in *c. sententiam sanguinis ne Clerici, vel Monachi*, & in *c. ad audientiam de homicid.* & ratio desumitur ex eo, quia fundamentum irregularitatis sit ipsum homicidium, quod quamvis justum; adhuc habet annexam irregularitatem ob defectum perfectæ lenitatis: hinc deficiente fundamento, seu homicidio, vel effusione sanguinis non incurritur irregularitas, est enim communis sententia, non incurri irregularitatem, nisi sequatur effectus, quamvis aliàs homicidiū fuerit attentatum, & per attentantem non steterit, quin sequeretur.

Quæritur nonò, an abscindens alicui aures, vel nasum, fiat irregularis: Certum est, ob solam membrorum mutilationem incurri irregularitatem, ut desumitur ex *c. Clericis 5. ne Clerici, vel Monachi*; & mutilationem propriè esse amputationem alicujus membri humani corporis, adeò ut ad mutilationem non sufficiat sola vulneratio, neque si pars aliqua carnis abscindatur; quia caro propriè non dicitur membrum humani corporis: est membrum propriè sumptum, quod peculiarem functionem, & distinctum officium habet à cæteris corporis partibus, ut oculus ad videndum, auris ad audiendum, nasus ad olfaciendum: idque colligitur ex *l. idem 10. in princ. ff. de ædilit. edict.* ubi digitus dicitur pars membri, & non totum membrum: hinc Apostolus *1. ad Corinth. 12.* scribit: *Omnia membra corporis non eundem actum habent*, ex quo colligitur, illa propriè esse membra, quæ distinctis funguntur officijs in humano corpore, & diversas exercent operationes: & cùm præsens materia irregularitatis sit pœnalis, & odiosa restringi debet ad membrum propriè, & strictè sumptum, adeò ut pro mutilatione, cui est adnexa irregularitas, intelligatur amputatio alicujus membri propriè, & strictè talis, ut docent Covarruvias *in clement. si furiosus unic. h. t. p. 3. in princ. n. 8.* Navarrus *in manual. c. 27. n. 206.* & juxta hanc sententiam posset responderi, eum non fieri irregularem, qui alteri aures amputavit, vel nasum, eò quia pars illa aurium, vel nasi abscissa sit tantùm quædam cartilago ejusdem membri, non verò totum membrum, adeò ut, cui abscissæ sunt aures quoad partes externas, adhuc possit audire. 36

Tum quia partes illæ externæ, quæ sunt cartilagines talis membri, tantùm spectant ad ornatum, & custodiam ejusdem membri, auris scilicet, vel nasi, adeò ut per illam cartilaginem abscissam non deleatur sensorium, imò non est ipsa cartilago amputata, quæ sensationem exercet; proinde cùm non habeatur mutilatio propriè dicta; non incurritur irregularitas: ut nec etiam fieret irregularis, qui digitum abscinderet alterius; quia digitus non est membrum, sed tantùm pars membri, & non habet peculiarem operationem distinctam ab operatione manus, cui loco instrumenti deservit in operando. 37

Nihilominùs alij cum Layman *lib. 3. tract. 3. p. 5. c. 11.* contrarium asserunt, quia tametsi physicè, & juxta leges civiles pœnales nomine membri intelligatur membrum integrum; 38

rum; dicunt tamen juxta canones in ordine ad incurrendam irregularitatem, non requiri mutilationem integri membri, sed sufficere abscissionem partis ejusdem, eò quia tunc talis abscissio dicatur absolutè mutilatio, idque desumitur etiam ex *clement. si furiosus unic. h. t.* ubi mutilans invasorem, seu minuens notabiliter principale aliquod membrum fit irregularis, tametsi totum membrum non amputetur. Tum quia *in c. 1. de Clericis pugnantibus in duello* liquet, ad mutilationem in ordine ad incurrendam irregularitatem sufficere diminutionem gravem alicujus membri, & in hac sententia fit irregularis, qui cartilaginem auris, vel nasi abscindit, quia multum præstat ad organum auditûs, & odoratûs: ut etiam si quis tres majores digitos manus abscinderet, non excusaretur ab irregularitate, eò quia per talem abscissionem integritas corporis humani in principali parte organica, seu membro notabiliter diminuatur: Verùm licèt hæc secunda sententia sit tutior: prima tamen est valdè probabilis.

39 Quæritur decimò, an incurrat irregularitatem, qui mandat alteri amputare membrum alicujus sui inimici? Respondetur affirmativè, quia ut desumitur *ex clement. si furiosus unic. h. t.* si quis per se, & directè, vel indirectè mutilet, sive per alium, incurrit irregularitatem, sive mutilatio licita fuerit, sive illicita, & sive quis tantùm mandaverit, vel consuluerit, aut suaserit alteri mutilationem; quia semper cooperatur saltem moraliter ad talem mutilationem, cui annexa est irregularitas ob defectum perfectæ lenitatis.

40 Juvat observare, quòd licèt hæc irregularitas orta ex mutilatione jungatur cum illa, quæ oritur ex homicidio ob similitudinem culpæ; differt tamen ab illa homicidij, ut quid imperfectum à perfecto; adeò ut, qui alium percutit, vel vulnerat animo tantùm mutilandi, & non occidendi, fiat quidem irregularis, non tamen titulo homicidij, sed simpliciter, & præcisè ratione mutilationis, si hæc actu contigerit: unde sicut sunt duæ distinctæ irregularitates, ita non omnia, quæ jure statuta sunt circa irregularitatem homicidij voluntarij, extendi debent ad irregularitatem ortam ex sola mutilatione. Hinc Suarez *disp. 47. de censuris sect. 5. n. 4.* docet, regulam servandam in materia irregularitatis, ut quæ jure statuuntur circa irregularitatem homicidij, si pœnam diminuant, extendenda sint ad irregularitatē mutilationis; non ita si pœnam augeant: è contra si jus disponit aliquid circa irregularitatem mutilationis, quod rigorem contineat, id extendi debet ad homicidium: non quidem ob argumentum desumptum à simili, vel à minore ad majus: sed ob argumentum deductum à parte ad totum; eò quia mutilatio, vel formaliter, vel eminenter semper contineatur in homicidio tanquam pars in toto, vel inchoatio in consummatione: sin verò irregularitas orta ex mutilatione favorem contineat, non extenditur ad illam homicidij, & ratio est perspicua, quia cùm delictum minus mitiori pœna puniatur, non sequitur, quod eâdem pœnâ debeat etiam puniri delictum gravius: alioquin pœna non proportionaretur delicto: hinc favor annexus irregularitati ortæ ex mutilatione non extenditur ad illam, quæ oritur ex homicidio.

Quæritur undecimò, an se ipsum mutilans fiat irregularis? Respondetur affirmativè, quia sicut, qui alium mutilat, fit irregularis, ita etiam qui se ipsum: quinimò mutilatio, quæ facta in alio non sufficeret ad incurrendam irregularitatem, eadem sufficit, quæ fit in seipso: ut si quis digitum policem sibi abscinderet absque necessitate, fieret irregularis: non ita si alteri eundem amputaret in sententia probabili plurium: quia major atrocitas conjicitur in eo, qui membrum, vel partem membri sibi ipsi proscindit, quàm alteri *c. qui partem. dist. 25.* & docet Suarez *de censur. disp. 44. sect. 2. n. 10.* ubi duplicem distinguit mutilationem activam unam, passivam alteram, ratione cujus fit quis inhabilis ad congruum exercitium ordinis ecclesiastici ob defectum corporis, adeò ut sine scandalo non possit missam celebrare, sive à se, sive ab alio fuerit deformatus. Hinc potest quis alium reddere irregularem eum percutiendo, vel vulnerando, tametsi non fiat ipse irregularis, eò quia possit alterum inhabilem reddere ad ministerium altaris peragendum sine mutilatione: rursus potest ècontra contingere, ut irregularis fiat mutilans, non autem mutilatus, ut si quis invitus fiat ab alio Eunuchus: qui verò ita membrum læderet, vel debilitaret, ut inutile prorsus fieret ad operandum, si illud non mutilaret, nec abscinderet, non fieret irregularis: quia aliud est mutilare, & aliud debilitare, seu reddere inutile ad operandum: mutilatio enim dicit ipsius membri abscissionem, debilitatio autem non importat amputationem, sed tantùm virium destitutionem: ita tamen ut membrum debilitatum adhuc maneat vivum: & quia canones imponunt irregularitatem tantùm homicidio, & mutilationi; & debilitatio non comprehenditur nomine mutilationis, sequitur, quòd per talem debilitatem membri non fiat quis irregularis: quia irregularitas non incurritur, nisi jure sit expressa. Tum quia ob solam debilitationem membrum non deperdit suam rationem membri, quamvis fiat inhabile ad operandum. 41

Quòd si dicas, paria esse, non esse, & inutile esse: respondetur, hanc paritatem tantùm valere quoad operationem, quia neutrum operatur; non autem quoad effectum irregularitatis contrahendæ. Quòd si ita quis membrum aliquod debilitaret, ut totaliter aresceret, & vitam amitteret, tametsi illud à reliquo corpore non abscinderet, adhuc censendus esset irregularis, quia esset causa homicidij. 42

Quæritur duodecimò, quis possit in hac irregularitate dispensare? Respondetur ordinariè dispensationem in jure competere soli sum- 43

summo Pontifici, quia ille solus est super jus *clement. ne Romani in princ. de elect.* & quia omnis irregularitas in lege evangelica inducta est jure ecclesiastico, ideò potest Pontifex dispensare in omni irregularitate orta quomodocunque à quovis homicidio sive publico, sive occulto, sive voluntario, sive involuntario: ex Concilio tamen Tridentino *sess. 24. de refor. c. 6.* & jure novo conceditur Episcopis facultas dispensandi in omnibus irregularitatibus ortis ex delicto occulto, excepto homicidio voluntario occulto, & alijs deductis ad forum contentiosum, de quibus in judicio lis jam est inchoata. Hinc si irregularitas oriatur non ex homicidio, sed ex sola mutilatione tametsi voluntaria; vel etiam ex homicidio culpabili non tamen voluntario potest Episcopus super tali irregularitate dispensare, dummodo factum non sit deductum ad forum contentiosum: & tunc dicitur factum adhuc occultum, quod non est propalatum, nec adest periculum, ut manifestetur; tametsi unus, vel alter illud sciat, ut notat Barbosa *in collect. ad d. c. 6.* Concilij Tridentini.

44 Quæritur tertiodecimò, an Episcopus possit dispensare super irregularitate orta ex mutilatione voluntaria illicita, & occulta? Ratio dubitandi est, quia cùm non possit dispensare in homicidio occulto directè voluntario; ita videtur, nec posse dispensare in mutilatione. Verùm valdè probabile est, posse Episcopum dispensare in irregularitate ex sola mutilatione illicita, & occulta, ut docent Suarez *disp. 44. de censur. sect. 2. n. 4.* Layman *lib. 3. tractat. 3. p. 3. c. 12. asser. 2.* quia Concilium non excipit irregularitatem ex mutilatione, sed tantùm ex homicidio voluntario: atqui mutilatio non est homicidium, quia potest esse mutilatio sine homicidio: & mutilatio est delictum levius homicidio, proinde exceptio homicidij firmat regulam in alijs exceptis.

45 Præterea quia facultas dispensandi in omni irregularitate ex delicto occulto conceditur Episcopis ut facultas ordinaria, unde reservatio, & restrictio illius, cùm sit quid odiosum, & derogans potestati Episcoporum, non debet extendi ultra proprietatem verborum: & quamvis homicidium, & mutilatio in jure æquiparentur in ordine ad incurrendam irregularitatem, non tamen quoad gravitatem culpæ, nec quoad dispensationem: & ita declarâsse sacram Congregationem, refert Gallemart. in dict. Concil. Trident. *c. 6. n. 3.* hinc censent plures, posse Episcopum etiam dispensare cum homicida occulto, qui non ex proposito, & directè intenderat hominem occidere, sed tantùm indirectè, & in causa, ut docent Suarez *de censur. disp. 44. sect. 1. n. 4.* Layman *lib. 3. tractat. 3. p. 3. c. 12. n. 2.* quia tametsi tale homicidium non sit merè casuale, non tamen est simpliciter, & perfectè voluntarium, eò quia non fiat ex proposito directè, & formaliter, sed solùm sit voluntarium indirectè in sua causa secundùm quid: unde probabile est, quòd à Concilio Tridentino non fuerit comprehensum sub exceptione homicidij voluntarij, ut si quis mulierem prægnantem incautè percusserit, & causavit abortum: si quis tegulam è tecto improvidè projecit, & hominem transeuntem per plateam occidit: hi, & alij similes committunt homicidium merè casuale, quod non est in se directè, & formaliter voluntarium, sed tantùm secundùm quid indirectè, & in sua causa, adeò ut dicatur homicidium mixtum ex voluntario casuali, & ut docet D. Thomas *2. 2. q. 64. art. 8.* probabile est, Episcopum posse super hac irregularitate orta ex homicidio occulto, & casuali dispensare ad sacros ordines suscipiendos, vel susceptos exercendos.

Quæritur quartodecimò, an Episcopus possit dispensare in irregularitate orta ex homicidio occulto facto quidem defensionis causâ, sed cum excessu moderaminis inculpatæ tutelæ? Respondetur cum Layman *lib. 3. tract. 3. p. 3. c. 12. n. 2. asser. 3.* Navarro *lib. 5. consil. 36. h. t.* affirmativè; ratio est, quia Concilium Tridentinum *sess. 14. c. 7. de refor.* concedit Episcopis facultatem dispensandi in irregularitatibus provenientibus ex delicto occulto, & solùm excipitur homicidium directè, & simpliciter voluntarium, ac illicitum: atqui homicidium quod fit causa propriæ defensionis, tametsi cum aliquo excessu inculpatæ tutelæ; quamvis sit illicitum ratione talis excessus, non tamen est simpliciter voluntarium; quia supponitur coactè commissum ob necessariam defensionem, in qua occisor tantùm peccavit quoad modum: & cum pœnalia, & odiosa sint restringenda, non debet extendi ad homicidium occultum coactè commissum ob necessariam sui defensionem: debet tamen hujusmodi homicidium esse occultum, alioquin si esset publicum, non posset Episcopus in illo dispensare: quia Concilium tantùm dat facultatem dispensandi in omni irregularitate proveniente ex delicto occulto. 46

Quòd si Clericus contra canones in bello justo pugnaret, & propria manu aliquem occideret, probabile est, posse Episcopum dispensare, quia quamvis tale homicidium sit illicitum contra prohibitionem juris canonici ob indecentiam statûs, est tamen justum, & supponitur occultum, eò quia in illa confusione pugnæ, nemo attendit, quid alius agat: & sub exceptione homicidij voluntarij in decreto Concilij Tridentini excipitur solum homicidium injustum: quia homicidium justum propriè, & in rigore loquendo non est homicidium, quia non est crimen, sed tantùm physica hominis occisio. 47

Quæritur quintodecimò, an Episcopus possit dispensare in irregularitate ortâ ex defectu perfectæ lenitatis, ut cum Judice condemnante Reum ad mortem, Accusatore, Teste? Respondent plures affirmativè, præsertim Covarruvias *in clement. si furiosus unic. h. t. p. 1. §. 3. n. 7. in fin.* Navarrus in *manual. c. 27. n. 240. ver. 4.* Barbosa *de potest. Episc. alleg. 39. n. 47.* & alij plures, quos citat, & e- 48

quitur

quitur Diana *part. 3. tractat. 1. resol. 26.* Nititur, eò quia Concilium Tridentinum *sess. 24. c. 6. de reform.* tantùm excludat homicidium voluntarium, atqui nomine homicidij voluntarij intelligitur tantùm homicidium injustum contra quintum præceptum decalogi: ergò Episcopus potest dispensare in irregularitate orta ex defectu lenitatis. Verùm probabiliùs putârim, non posse Episcopum dispensare, quia in Concilio non datur facultas dispensandi Episcopis nisi in irregularitate proveniente ex delicto occulto: irregularitas autem orta ex defectu perfectæ lenitatis in Judice, Accusatore, & teste non descendit ex delicto, neque hujusmodi irregularitas est occulta, consequenter facultas concessa Episcopis à Concilio non se extendit ad irregularitatem ortam ex defectu perfectæ lenitatis: siquidem dispositio Concilij clarè, & expressè restringitur ad irregularitates ortas ex solo delicto occulto, à quibus etiam excipit irregularitatem ex homicidio voluntario, ait enim Concilium Tridentinum *sess. 24. c. 6. de refor. Liceat Episcopis in irregularitatibus omnibus, & suspensionibus ex delicto occulto provenientibus excepta ea, quæ oritur ex homicidio voluntario, & exceptis alijs deductis ad forum contentiosum, dispensare.* Ex quo textu constat, irregularitatibus, pro quibus conceditur facultas dispensandi, adjici qualitatem originis, seu quòd irregularitas oriatur ex delicto occulto, quo fit, ut dispositio restringatur ad hoc tantùm genus irregularitatum; siquidem qualitas adjecta dispositioni, cùm sit veluti forma quædam determinans, quod venit in tali dispositione, illam restringit, adeò ut ex vi ipsius excludatur, quidquid caret tali qualitate, ut notant Bartol. *in l. 4. §. prætor ait. n. 26. ff. de damno infect.* Felin. *consil. 24. n. 23.* Surdus *consil. 224. n. 23.* hinc qualitas adjecta declarat, quid veniat in dispositione, ut tradunt Bartol. in *l. 4. §. quoties. ff. de damno infect.* Baldus in *l. proculus. ff. de usufruct.* Alexander *consil. 150. init. vol. 7.*

49 Hinc cùm Concilium adjecerit, ex delicto occulto, declaravit, de quibus expressè irregularitatibus intellexerit, scilicet de ortis ex delicto occulto voluntario. Hinc ad fundamentum primæ sententiæ, respondetur, nomine homicidij voluntarij intelligi quidem homicidium injustum, non tamen utcunque, sed ut occultum; & hoc excipitur in dispositione Concilij, quia accipiendo homicidium voluntarium pro solo injusto, exceptio irregularitatis ex tali homicidio facit, ut sub regula comprehendatur quidquid per exceptionem non excluditur: atqui regula in dispositione Concilij est, Episcopos posse dispensare in omnibus irregularitatibus ex delicto occulto, proinde est de certo genere irregularitatum, quæ scilicet oriuntur ex delicto occulto, ex quo genere Concilium per exceptionem excludit irregularitatem ortam ex homicidio voluntario, quamvis occulto: quapropter regula non est, posse Episcopos simpliciter dispensare in omnibus irregularitatibus, sed tantùm in ijs, quæ oriuntur ex delicto occulto excepta illa, quæ oritur ex homicidio occulto voluntario, & alijs deductis ad forum contentiosum.

Quæritur sextodecimò, an dubius de homicidio à se commisso sit irregularis? Respondetur in dubio facti circa homicidium, vel concursum ad illud, eum, qui dubitat, esse censendum irregularem, & desumitur ex *c. ult. h. t.* & ex *c. ad audientiam 12. eod. tit.* quæ jura innituntur illi principio naturali, quòd in dubio tutior pars sit eligenda, ex quo sequitur, quòd in dubio facti circa homicidium, dubitans sit censendus irregularis, & quidem in utroque foro, & desumitur in *d. c. ad audientiam*, ubi Pontifex loquitur de dubio facti, & ait, ita dubitantem præsumi irregularem in foro externo, cum enim Pontifex utatur verbis illis, *ad Audientiam Apostolatûs nostri pervenit*, loquitur Pontifex de homicidio dubio, & declarat in tali dubio, præsumi in foro externo irregularem eum, qui dubitat, à se commissum fuisse homicidium, idque etiam colligitur ex sequentibus verbis in eodem textu, ait enim Pontifex: *Poteris concedere* (scilicet in dubio facti) *quòd minoribus ordinibus sit contentus.* In dubio verò juris non videtur censendus irregularis, quia jura ex solo dubio facti circa mutilationem imposuerunt irregularitatem, & cùm simus in pœnalibus, pœna non est extendenda ad dubium de mutilatione. Tum quia mutilatio propriè non est homicidium, sed tantùm secundùm quid, unde hæc irregularitas statuta in dubio facti circa homicidium non extenditur ad mutilationem, quia pœna non est amplianda, sed strictè accipienda. Extra tamen specialem casum homicidij tam in dubio juris, quàm in dubio facti, nemo est censendus irregularis, si post diligentem inquisitionem hæret anceps, & dubius: etenim de dubio juris non constat ex ullo jure statutam esse irregularitatem in tali dubio, imò in *c. is qui de sententia excommun. in 6.* habetur non incurri irregularitatem, nisi hæc sit expressa in jure, proinde ubi est dubium juris, non procedit irregularitas, & integrum est dubitanti se potiùs absolvere, quàm damnare, quoties jus est dubium. De dubio autem facti sunt, qui censent, dubitantem teneri se gerere irregularem, eò quia in dubijs sit tutior pars eligenda, *c. Petitio 24. h. t.* 50

Communior tamen sententia, quæ probabilior est, censet, in tali dubio facti non esse tutiorem partem eligendam extra specialem casum homicidij, sed meliorem esse conditionem possidentis suam libertatem, quando dubitat, an aliquid egerit, cui est annexa irregularitas, quod etiam procedit de dubitante, an voverit, juraverit, promiserit aliquid, tuta enim conscientia, si verè hæsitet, ut non possit judicare, se vovisse, jurâsse, aut promisisse, potest uti sua libertate, ut docent Sotus *lib. 7. de justit. q. 3. art. 2* Suarez *tom. 5. disput. 40. sect. 6. n. 8.* & alij asserentes in utro- 51

utroque foro in dubijs esse quidem tutius eligendum ex vi præcepti, seu in casibus à jure expressis: non ita in alijs non expressis, quia extra expressos in jure non est præceptum, sed tantùm consilium, ut in dubijs tutiorem partem quis eligat. Cùm igitur non extent jura, quæ definiant universalem regulam, in omni dubio facti esse necessè ex præcepto sequi, quod est tutius; non tenetur, qui dubitat dubio facti se condemnare, sed potest stare pro possessione suæ libertatis, séque absolvere, quia nemo tenetur se spoliare suâ possessione, ac libertate quamdiu dubitat, nisi postquam constiterit eam perdidisse, ut docet Bellam. *disp. 34. dub. 10. n. 85. & sequent.*

52 Quæritur decimoseptimò, an qui occidit furem, à quo potuit aliter se liberare, incurrat pœnas homicidij? Respondetur affirmativè, & desumitur ex *c. interfecisti 2. h. t.* ubi habetur, quòd si quis interfecerit furem, aut latronem, qui comprehendi poterat absque occisione per quadraginta dies privetur ingressu in ecclesiam, & abstineat à cibis, thoro, gladio, & equitatu, ac jejunet tertiâ, quartâ, & sextâ feriâ. Ratio ex eo petitur, quia tametsi licitum sit cuilibet vim vi repellere, id tamen fieri debet cum moderamine inculpatæ tutelæ *c. jus naturale dist. 1. l. ut vim. ff. de just. & jur.* qui verò furem, aut latronem interfecit, quem poterat sine occisione comprehendere, occidendo excessit fines moderatæ tutelæ, proinde cum non excusetur à culpa, incurrit pœnas juris. Quòd si non potuit aliter se liberare, & sine odio eum occidit, non imponitur ei pœnitentia, sed Pontifex suadet, ut jejunet, & eleemosynas elargiatur. Sin verò fuerit Presbyter, qui furem occidit, à quo non potuit se liberare, quamvis non deponatur, agit tamen pœnitentiam, quamdiu vixerit: Non deponitur autem, ut notat Glossa, quia non est formaliter homicida: fit tamen irregularis, quia debuit potiùs dimittere sua, quàm illum occidere *c. suscepimus 10. h. t.* verùm cum illo dispensatur ex misericordia, ut habeat beneficium sine executione Ordinis, si potuit se liberare: textus enim loquitur de occisione furis, qui poterat repelli sine occisione, & pœnas statuit contra occidentem, quia excedit modum inculpatæ tutelæ.

53 Quæritur decimo octavò, cur occidenti furem nocturnum non imputetur homicidium, benè tamen occidenti furem diurnum, ut habetur in *c. si perfodiens 3. h. t.* ubi Augustinus in *c. 22. Exod.* ait, non pertinet quis ad homicidium, si fur nocturnus occidatur: secus, si diurnus fuerit, ad homicidium pertinebit, hoc enim est, quod dicitur *Exod. 22. si oriatur sol super eum, reus erit occisi*, & addit rationem, quia interdiu potest discerni, quòd ad furandum, non ad occidendum venerit, proinde non debet occidi. Secus in nocturno fure hoc discerni non potest: hinc patet discrimen, quia si occidatur fur diurnus, exceduntur fines licitæ defensionis, non ita, si occidatur fur nocturnus *c. suscepimus 10. h. t. l. furem. ff. ad leg. Cornel. de sicar.* Hoc idem etiam statutum fuit in antiquioribus legibus, impunè scilicèt occidi nocturnum furem quoquo modo, & diurnum nonnisi in casu, quo se telo defenderit, quia tunc plus est, quàm fur, ut dicitur *in d. c. si perfodiens 3. h. t.* & in *l. itaque ff. ad leg. Aquil.*

Quæritur decimo nonò, an quando quis jurat, se in genere facturum aliquid, intelligatur etiam de homicidio? Respondetur negativè, & desumitur ex *cap. cum juramento 4. h. t.* ubi S. Hieronymus in *c. 14. Matth.* ait, quòd si saltatrix ab Herode patris, vel matris interitum postulâsset; Herodes id facturus non fuisset, ex quo concludit, debuisse recusare in Propheta, quod in suis non egisset: unde si quis absolutè, & generatim promittat aliquid, non tenetur illud implere, si petatur aliquid illicitum; neque ipse Herodes credidisset, neque existimâsset, se teneri, si saltatrix postulâsset, sibi offerri in disco capita parentum ipsius; unde quod noluisset fieri in suis parentibus, non debuit egisse in capite S. Joannis Baptistæ. In generali enim sermone, seu promissione plura excipiuntur *l. sicut. ff. de servit.* & ea præsertim, quæ promittens generaliter non esset specialiter concessurus *l. obligatione ff. de pignor.* non enim juramentum promissorium debet esse vinculum iniquitatis *c. quemadmodum de jurejur.* Tum quia nemo præsumitur velle promittere illicitum, ne suæ salutis sit immemor *c. sancimus 1. q. 7.* & nemo privatus potest impedire, quin leges procedant in suis proprijs dispositionibus *l. 1. ff. de leg.* Proinde licèt Herodes promiserit saltatrici, se ei concessurum quidquid petierit, non tamen ob jusjurandum debuisset petitum caput S. Joannis Baptistæ eidem concessisse, cùm id fuerit omninò illicitum. 54

Quæritur vigesimo, an sit homicida, qui venena sterilitatis dat puellæ, quam corrumpit? Respondetur affirmativè, & desumitur ex *c. si aliquis 5. h. t.* ubi ex Concilio Guarmaciensi habetur, quòd qui ex libidine, vel odio homini, vel mulieri aliquid dederit, ut non possit generare, aut concipere, vel nasci soboles, habeatur ut homicida. Ratio est, quia vel fœmina jam generavit, & fœtus est animatus, & tunc fœtus est verus homo, & qui ipsum occidit veneno, vel alio modo, separat animam rationalem à corpore, in qua separatione violenta consistit homicidium *c. Moyses 32. q. 2.* Si verò fœtus nondum est animatus, adhuc est reus homicidij, quia impedit vitam proli suscipiendæ. Verùm tunc minùs propriè dicitur homicida, cùm non separaverit animam à corpore, sed tantùm impediverit, ne corpus informaretur ab anima, & propter hoc impedimentum dicitur committere homicidium, si non formaliter, saltem in causa, quod sub gravissima pœna coërcetur *l. si quis §. qui abortionis ff. de pœnis c. de pœnit. dist. 5.* Non tamen qui impedit generationem, vel conceptionem, aut abortum fœtûs nondum animati irregularitatem contrahit, quia 55

ad

ad hanc incurrendam requiritur actuale homicidium, quòd non contingit propriè, & formaliter nisi in fœtu jam animato: habetur tamen contra procurantes abortum, vel impedientes generationem constitutio Sixti V. cui initium est *Effrænatam*, quæ tamen ad moderationem deducta fuit per aliam constitutionem Gregorij XIV. cui initium est *Sedes*.

56 Quæritur vigesimo primò, an in pœnitentia injungenda homicidæ attendendæ sint circumstantiæ, ex quibus augetur, vel minuitur delictum? Respondetur affirmativè ex *c. sicut dignum 6. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, quòd in qualitate pœnitentiæ imponendæ discretus Judex debet considerare quantitatem, & qualitatem delicti, ut etiam ætatem, scienentiam, sexum, conditionem delinquentis, imò etiam locum, & tempus, in quo quis deliquit, & Pontifex etiam agit de iis, qui cooperati sunt in morte S. Thomæ Cantuariensis. Ratio est, quia pœnarum varietas requiritur secundùm qualitatem delictorum, ne Judex imitetur imperitum medicum, qui uno eodem collyrio omnium oculos vult curare *c. necesse dist. 29.* Quamobrem pro mensura peccati debet esse & plagarum modus *Deuter. c. 25.* Tum quia cum plures concurrant circumstantiæ aggravantes, vel minuentes delictum *c. 1. de pœnit dist. 5.* sequitur quòd in excessibus singulorum attendendæ sint omnes circumstantiæ, quoad quantitatem, qualitatem, ætatem, sexum, conditionem delinquentis, & etiam secundùm locum, & tempus, quo delictum fuit commissum, adeò ut pœnitentia injungatur major, vel minor juxta majorem, vel minorem excessum, & varias circumstantias, quibus interdum idem excessus magis in uno, quàm in alio punitur *c. qui viderit 32. q. 5.* adeò ut pœnitentia sit regulariter arbitraria, nec possit dari certa regula, quia juxta varietatem animorum, & circumstantiarum major, vel minor pœnitentia est injungenda, & ob hanc rationem etiam in pœnitentiis jure taxatis, potest sacerdos recedere, & aliam pœnitentiam arbitrari *c. Deus qui, de pœnit. & remiss.* Præterea in *d. c. sicut* habetur, quòd concomitans homicidam animo occidendi, quamvis non apponat manum, si tamen ex sua causa mors fuerit secuta, teneatur verè tali pœna cum homicida: ratio est, quia non solùm, qui occidunt censentur rei, sed etiam qui occidentibus consentiunt *c. omnes 17. q. 4.* verùm quia consummatio operis aliquid addit *c. super trib. de pœnit dist. 2.* qui tantùm opem præstitit ad delictum, ex quo non fuit Principalis, videtur aliquantulum minori pœnâ puniendus ut habetur in textu, & etiam in *c. si cui de pœnit. dist. 1.*

57 Quinimò qui homicidam concomitatur tantùm animo prohibendi, ne impediatur, minori etiam pœnâ punitur; quia cum non habuerit ipse animum occidendi minùs deliquit, quàm ipse homicida, qui venit animo occidendi. Verùm cum ex charitate proximi teneatur quisque hominem à morte liberare si possit, & si non liberet dicatur illum occidere *proverb. c. 24.* ideo non est à reatu homicidij immunis, qui occisori contra alios opem præstat *c. si quatuor 23. q. 8.* proinde qui concomitantur occisorem, non ut vulnera infligant, sed ut vulneranti opem ferant, si fortè impediretur ab alijs, sunt & ipsi puniendi licèt pœna paulò minori eâ, qua punitur occisor *c. qui potest 23. q. 3.*

Præterea incitans alium ad homicidium mitiùs etiam punitur, quàm homicida; secus tamen si incitavit ad certum homicidium, quia eo secuto perinde tenetur ac homicida, quia quò quis est causa proximior alicujus delicti, eò plus est in culpa, ut notat Felinus in *d. c. sicut 6. n. 2. h. t.* & qui aliquem incitat ad certum homicidium est causa magis proxima homicidij, quàm qui tantùm in genere incitavit ad homicidium, ut notat Glossa in *clement. 1. v. defensaverit de pœn.* Hinc qui alium excitavit ad odium, inflamavit ad vindictam, unde homicidium fuit secutum, debet quidem durè, & asperè, sed non ita severè puniri sicut ipse homicida nisi fortassis ipsum homicidam suis suggestionibus provocâsset ad homicidium perpetrandum, ut habetur in textu *d. c. sicut 6. h. t.* & *l. 15. qui opem* & ibi Bartolus *ff. de furt.* quinimò etiam servantes sarcinas, & vestimenta occidentium, scientes eos esse siccarios non sunt immunes à pœna homicidij: ratio est quia assistens malefactori, eûmque juvans, ut faciliùs vel promptiùs delictum committat, tenetur ut præstans opem, & consensum ad idem delictum: qui autem servat vestimenta malefactoris in ipso actu, quo delictum committit censetur id præstare, ut malefactor expeditiùs, ac faciliùs suum committat delictum, ut notat Bartolus in *l. in furti. ff. de furt.* Hoc idem in *Act. Apostol. c. 7.* legimus, præstitisse Saulum in lapidatione S. Stephani. 58

Occupans tamen bona occisi per hoc non tenetur de homicidio, quia ex diversis non fit illatio *l. Papia ff. de minor.* furtum autem, & homicidium sunt diversa delicta *Levit. c. 19.* & ratū quis habere non potest, quod ipsius nomine non est factum *c. Ratum de regul. jur. in 6.* proinde qui post necem alicujus ejus occupat spolia per hoc præcisè non censetur reus talis homicidij nisi in illud antecedenter influxerit. Non tamen qui spolia occupavit occisi, potest ea in eleemosynam elargiri pauperibus, sed tenetur ea restituere illis, quorum interest, non enim remittitur debitum, si uni solvatur, quod alteri ex debito est solvendum *c. Ea te de jurejur.* Neque de re aliena potest quis elargiri eleemosynam tametsi is, ad quem pertinent res illæ, esset peccator, & vir nequam, *c. tua nobis de decim.* res enim ablata restituenda est Domino *c. cum de usur.* hinc qui res aliquas occupavit tenetur in integrum restituere eis, ad quos pertinent, si habeat in facultatibus, unde possit ea restituere. 59

Rursus etiam participantes cū interfectoribus 60

bus in excommunicatione diversimodè puniuntur juxta modum participationis: siquidem in participatione cum excommunicato debent considerari plures circumstantiæ minuentes, vel augentes delictum *c. inter alias de sent. excommun.* & pœna debet commensurari delicto c. disciplina *dist. 45.* proinde qui tantùm participârunt, ac fuerunt conversati cum excommunicatis considerata temporis mora, qua in eadem nequitia perdurârunt, & affectu, qua scienter cum ipso communicârunt scienter, vel ignoranter est pœnitentia levior eis injungenda.

61 Quæritur vigesimo secundò an homicidium casuale, quod contigit præter intentionem occidentis, sit ei imputandum, si non adhibuit eam diligentiam, quam debuit? Respondetur affirmativè, & desumitur ex *c. Presbyterum 7. h. t.* ubi cum quidam Presbyter puerum intuitu disciplinæ percussisset in capite, & is ex tali percussione post paucos dies mortuus fuisset, rescribit Alexander III. Presbyterum illum percussorem esse removendum perpetuò tam ab omni altaris ministerio, quàm deponendũ ab officio sacerdotali, si puer ex ipsa percussione intereat, vel etiam aliam infirmitatem contrahat, de qua tamen moriatur. Ratio est, quia quilibet in suo officio tenetur esse diligens, & non negligens *l. D. ff. de offic. præsid.* siquidem negligentia si fuerit nimia imputatur culpæ *l. praeceptoris ff. ad leg. Aquil.* proinde cum Presbyter, qui intuitu disciplinæ puerum percusserat in capite, & percussus post paucos dies expirâsset, removetur in perpetuũ percussor, qui tam ab omni alteris ministerio, quàm ab officio deponitur sacerdotali, quia tametsi correctio pueri intuitu disciplinæ ex suo genere sit licita, potest tamen esse illicita ex modo, eò quia in illa excedatur, proindè si ex tali excessu puer moriatur; Presbyter non solùm declaratur irregularis, sed etiam jubetur deponi. Verùm ad cognoscendum, an percussus interierit ex tali percussione judicium petendum est à Chyrurgis, ac medicis, qui debent examinare, an vulnus inflictum fuerit in parte periculosa, ut in capite; tunc enim præsumptio causatæ mortis est, si percussus post paucos dies ex tali percussione decedat. Plura de hac præsumptione habent Farinacius in *prax. criminal. p. 5. q. 126. n. 196.* Menochius *de arbit. n. 44.* Julius Clarus §. *homicid. 44.*

Quæritur vigesimo tertiò, an homicidium casuale imputetur ei, qui non fuit in culpa? 62
Respondetur negativè, & desumitur ex *c. Lator. 9. h. t.* Ratio est, quia homicidium, quod omnino contingit casu, & præter intentionem, non imputatur alicui culpæ, nec propriè est homicidium, sed simplex occisio: dicitur autem casu contingere, quando nec in se, nec in sua causa est voluntarium, ut si causa non fuerit efficax, adeo ut ex ea non soleat ut plurimum talis effectus sequi, sed aliunde ex eo, quod per accidens supervenit: ut si alicui quis vulnus infligat non lethale; & mors postea sequatur, vel ex malitia Medici, qui noxia apposuit, vel ex incuria ejusdem, vel temeritate læsi, qui remedia opportuna noluit adhibere: tunc mors censetur omnino casualiter, & fortuitò contigisse respectu illius, qui vulnus illud inflixit. Idque evincitur etiam ex *c. significâsti 2. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit quòd *si percussio medicorum judicio lethalis non fuit, percussor post pœnitentiam ad cautelam injunctam poterit in officio sacerdotali ministrare,* quia vulnus licèt tunc sit aliqua occasio, non tamen est causa mortis.

TITULUS XIII.

De Torneamentis.

EGit Pontifex in præcedentibus titulis de homicidio tam in specie, quàm genere, nunc pergit agere de quibusdam actibus, qui interdum dant causam homicidio, quâ ratione cùm respiciant homicidium, quod nonnunquam causant, Pontifex in præsenti, & sequentibus duobus titulis agit de hisce actibus, & primò de ludis equestribus, seu hastiludijs, vulgò torneamantis.

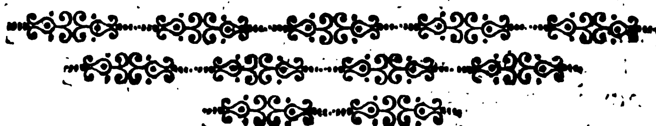

SUM-

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Trium capitum, quæ in hoc Titulo continentur.

C. *FELICIS 1. h. t. Ex Concilio Lateranensi districtè prohibentur torneamenta ad ostentationem virium, & audaciæ instituta, unde mortes proveniunt. Quinimò, si quis in his moriatur caret ecclesiastica sepultura: licèt petenti non sit deneganda pœnitentia. Ubi notat Glossa, quòd tametsi petenti concedatur pœnitentia, & Eucharistia; negatur nihilominus sepultura.*

C. *AD AUDIENTIAM 2. h. t. Alexander III. declarat, eum, qui accessit ad locum torneamenti non animo pugnandi, sed ex alia causa, ut exigendi debita, si casu moriatur, esse sepeliendum in loco sacro. Hinc liquet, quòd tametsi contra pugnantes in torneamentis statuatur privatio sepulturæ, non tamen hanc pœnam incurrit, qui casu intervenit, non animo pugnandi, vel ludendi; sed quid alìud agendi, ut dicitur in textu de eo, qui accessit ad locum torneamentorum, ut posset exigere debitum à debitore suo, quem sciebat interesse.*

C. *QUIA unic. h. t.* In Extravagantibus Joannis XXII. *Revocatur Constitutio Clementis inhibentis in quibusdam regnis torneamenta sub pœnis excommunicationis, & interdicti, & illi, qui hujus occasione sententias incurrerant, absolvuntur, & permittuntur torneamenta, & hastiludia. Notandum est hanc Clementis V. constitutionem haberi quidem in Concilio Viennensi non tamen extare in corpore juris, & Joannes XXII. hìc illam solam revocat, non verò constitutiones Alexandri III. in Concilio Lateranensi, & aliam ad Episcopum Anatensem, in quibus privantur sepultura, qui in torneamentis moriuntur, quæ tamen pœna non fertur in eos, qui causâ exercitij & experiendæ virtutis, nec non cum debita cautela, ne quisquam occidatur torneamenta instituunt & exercent: unde prohibitio tantùm procedit contra eos, qui temerè congrediuntur, ubi autẽ non est temeritas, & periculum, de jure canonico casus contingens non imputatur, immo nec de jure civili* l. qua actione §. si quis ff. ad leg. Aquil.

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quid sint torneamenta, & cur in jure canonico prohibita.

1 TOrneamentum teste Sylvestro *V. torneamentum* suam desumit nomenclationem à circuitu, & regressione pugilum: sunt enim torneamenta hastiludia, seu ludicra equestris pugna, & quoddam veluti ad bellum choragium; unde dicitur torneamentum à verbo *circumeo*, ut notat Covarruvias in thesaur. *V. Torneo*: alijs tamen placet à ludo Trojano torneamentum deducere, quasi *Trojamentum*, eò quia equestri pugna solerent juvenes Trojanum excidium repræsentare, de quo ludo agunt Tacitus *lib. 6. annal.* & Virgil. lib. 5 Aeneid. ubi hanc equestrem pugnam vocat Trojanum agmen, & Tacitus *lib. 11.* ait *sedente Claudio circensibus ludis cùm pueri nobiles equis ludicrum Troiæ inirent.* & Suetonius in Julio *c. 36.* ibi *Trojanum lusit turma duplex majorum, minorúmqun puerorum.* Nec torneamentum solum significavit pugnam umbratilem, seu fictum prælium, sed etiam cruentum: in quo etiam viri decertabant non aperto capite, sed casside tecto. Fiebant hæc hastiludia dupliciter. Primò ad ostentationem virium, & tunc temerè homines lanceis acutas cuspides habentibus congrediebantur. Verùm hæc spectacula gladiatoria sublata postea fuerunt nova constitutione Constant. Imperatoris in *l. unic. C. de gladiator. lib. 12.*

2 Secundò fiebant hastiludia tantùm virtutis & exercitij causâ, & in iis nobiles lanceis sine cuspide simul congrediebantur, & ensibus hebetibus, & vallo in medio curriculi in directum ducto, ut equi utrinque ex adverso positi currentes obviare sibi non possent: & hæc hastiludia laicis etiam nunc permittuntur; clericis verò prohibentur, ut liquet ex Concilio Herbipol. tempore Honorij IV. coacto *can. 4.* ibi *hastiludia, & torneamenta Clerici, qui sunt in dignitatibus, personatibus, seu in sacris ordinibus constituti, hoc edicto perpetuo sibi noverint interdicta,* & probat Julius Clarus *lib. 5. sent. §. ludus n. 4.* & Cælestinus III. in epist. ad Episcopos Angliæ, quam refert Rogerius *in annal.* prohibuit, ne in terra sancta, ubi steterunt pedes Domini torneamenta Tyronum exercerentur virtutis causâ.

Com-

3 Complectitur præsens titulus tria tantùm capitula, in quorum primo desumpto ex Concilio Lateranensi sub Alexandro III statuitur, ne torneamenta ad ostentationem virium, & audaciæ, unde mortes proveniunt, permittantur. Vocantur ibi hæc torneamenta induciæ quædam, vel nundinæ, ac feriæ, in quibus milites ex condicto vel conducto convenientes ad ostentationem virium suarum, & audaciæ temerè congrediuntur: & hæ detestabiles nundinæ, seu feriæ prohibentur, quòd si non obstante prohibitione instituantur, & aliquis in ijsdem decedat, privatur ecclesiasticâ sepulturâ, licèt petenti non denegetur pœnitentia. Hinc quamvis torneamenta dicta à circumeundo, in quibus pugiles dum inter se exercentur unus alium occidit non injuriæ, sed gloriæ, & virtutis causâ videantur jure civili esse permissa, vel saltem relinqui impunita *l. coactione 7. §. si quis in colluctatione. ff. ad leg. Aquil.* prohibentur tamen jure canonico ob hominum cædes, quæ inde provenire solerent; idque sub pœna privationis ecclesiasticæ sepulturæ.

4 Ratio est, quia ludus debet esse omninò inculpatus, & innoxius *l. nam 10. ff. ad leg. Aquil. l. in furti 50. §. final. ff. de furt.* & quia ex hisce torneamentis plerumque hominum cædes contingebant, ut infaustè obtigit Henrico II. Galliæ Regi: is enim in torneamentis, quæ ad pacem cum Philippo II. Hispaniarum Rege recèns initam, nuptiásque ejus & Elisabethæ filiæ cognomento pacificæ celebrandas edidit, postquam plures hastas feliciter ruperit, cum ad ultimam manus adijceret, cum Comite de Montgomery satellitum suorum duce congrediens; adversarij lanceæ loricâ percussâ ictu vehementi fragmen scissum cassidis prospectû intravit, & in oculo dextro læsus, intra decem dies infeliciter occubuit non sine totius Christiani orbis mœrore.

5 Hinc Ecclesia repetitis legibus prohibuit hujusmodi torneamenta, ceu detestabiles nundinas sub pœna privationis ecclesiasticæ sepulturæ. Quia percreverat in Italia consuetudo, ut non solùm privati privatos, sed etiam populi populos ad controversias dirimendas torneamentis uterentur, & illa pars causâ caderet, quæ in torneamentis vinceretur: ideo Innocentius III. scripsit ad Antistites Lombardiæ ut hujusmodi torneamenta omnino delerent per interdictionem sacrorum, ut refert Spondanus ad annum Christi 1198. n. 12. Rursus instar torneamentorum prohibita etiam fuit taurorum agitatio intra circum per constitutiones Pij V. anno 1567. Gregorij XIII. anno 1575. Sixti V. anno 1586. Clementis VIII. anno 1595. idque ob periculum homicidij, cùm in taurorum agitatione frequenter homines occiderentur ab impetentibus tauris.

6 Quòd si dicas, certamina gladiatoria esse quidem jure prohibita *l. unic. de gladiator. l. 12.* non ita illa certamina, quæ exercendæ virtutis causâ fiunt, sic enim jactus hastæ, pilæ, lucta, cursus, saltus, & pugilatus permittuntur *l. solent. ff. de aleator. l. 1. c. eod. tit.* ergo non rectè videntur torneamenta prohiberi præsertim cùm iisdem populus in otio ferox fiat & effrænis, in pace permissis hisce voluptatibus detineatur, ne ruat ad illicita: qua ratione Principes studiosi pacis eorundem constitutionibus hujusmodi torneamenta permiserunt, unde Theodoricus apud Cassiodorum *lib. 1. variar. c. 10.* loquens de hisce spectaculis ait: *ubicunque præstare possumus dignum nostris sensibus æstimamus; præsertim cùm beatitudo sit temporum lætitia populorum, tum gratiâ ostendendæ virtutis, tum causâ experiendarum virium* & *l. 1. §. item senatus ff. de postul.* hoc idem etiam permittitur, tametsi nonnunquam in ijsdem spectaculis peragendis aliquis decedat, quia non moritur injuriæ causâ, sed virtutis ostendendæ gratiâ. Quamobrem non rectè in præsenti titulo videntur torneamenta prohiberi, quæ inter aptiores ad pugnam instituuntur. Tum quia quoties finis, ad quem actus dirigitur, est bonus, etiam ipse actus cohonestatur *l. in Insulam 124. ff. de V. O. l. rem non novam 14. C. de judic.* atqui torneamenta facta ad virium ostentationem respiciunt finem honestum, ad quem diriguntur scilicet ad exercitia militaria: siquidem ut notat Vegetius *lib. 1. de re milit. c. 1.* in quovis prælio non tam multitudo, & virtus indocta, quàm ars, & exercitium victoriam pariunt: unde non rectè videntur prohiberi in præsenti torneamenta.

Sed contra, quia tametsi jure civili pleraque permitterentur ludorum genera, de quibus eleganter tractant Petrus Faber *in agonit.* Pantoja *de Aleatoribus*, Bulengerus *in opusc de circu.* nihilominus torneamenta, tametsi virtutis exercendæ gratiâ instituantur, adhuc prohibentur, non quia simpliciter sint populo oblectamento; nec quia fiant ad exercendam virtutem: sed quia sunt plena periculis; proinde quatenus sunt ludi noxij jure merito prohibentur in jure canonico, eò quia se exponere mortis periculo nentiquam licitum sit. 7

Quòd si dicas, esto prohibeantur ratione periculi, non tamen qui in ijsdem occumbunt privandi videntur ecclesiastica sepulturâ, præsertim cùm ijsdem concedatur pœnitentia; siquidem quibus communicamus vivis, debemus etiam defunctis communicare, ut desumitur ex *c. quæsitum 13. q. 2.* quapropter si occumbentibus in torneamentis conceditur pœnitentia, non videtur ijsdem justè denegari ecclesiastica sepultura. 8

Contra est, quia temetsi regulariter verum sit, quòd quoties conceditur pœnitentia alicui, concedatur etiam eidem ecclesiastica sepultura: nihilomnius in aliquibus casibus ad terrorem cæterorum, & ut homines abstineant ab aliquo specialiter prohibito, denegatur transgressoribus ecclesiastica sepultura, quamvis concedatur pœnitentia, ut colligitur *ex cap. super eo de raptoribus.* 9

Quòd si torneamenta ita instituantur, ut 10

care-

careant omni periculo mortis, tunc permittuntur etiam jure canonico, quapropter Joannes XXII. in sua *Extravag. unic. h. t.* revocat constitutionem Clementis V. cui initium erat *Passiones*, in qua torneamenta, in quibusdam regnis prohibebantur sub pœna excommunicationis in personas; & interdicti in terras eorum lata, & non solùm in exercentes torneamenta, vel hastiludia, sed etiam in ferentes eis opem, consiliũ, vel favorẽ, vel in recipientes eos in locis, vel domibus suis, vel etiam commercium quomodolibet cum ijsdem exercentes: etenim *in extravag.* Joannis XXII. absolvuntur, qui sententias excommunicationis, & interdicti incurrerunt occasione torneamentorum, ut etiam ab irregularitate; ratio, cur Clementis V. constitutio revocata fuit, hæc dicitur esse, quia plures inde retraherentur à subsidio terræ sanctæ, ne præfatas incurrerent censuras, ut habetur in *d. extravag.* Joannis XXII. *h. t.*

11 Prohibentur igitur à jure canonico ludi equestres, quando periculosi sunt, & cædibus obnoxij, non verò quando in iisdem cessat omne periculum, & ita instituuntur, ut citra cædis periculum virtus bellica exerceatur: alij verò ludi, in quibus probabiliter imminet mortis periculum prohibentur ratione homicidij. Cæterum Alexander III. *in c. ad audientiam 2. & ult. h. t.* etiam statuerat, ut qui ad locum torneamenti non animo pugnandi, sed alia causa accederent, ut ratione exigendi debita; si casu decederent, essent sepeliendi in loco sacro.

§. II.

Proponuntur & diluuntur aliquot selectæ quæstiones.

1 QUæritur primò, an licitum sit animi relaxandi causâ torneamenta instituere diebus festis? Respondetur, plures censere cum Richardo *in 4. dist. 37. art. 3 q. 4.* & alijs, id non esse licitum, & nituntur ea ratione, eò quia torneamentum sit valde laboriosum, & proinde opus servile. Alij tamen communiùs, & probabiliùs cum Cajetano *2. 2. q. 168. art. 3. dub. 3.* asserunt, labores ludicros non esse serviles, sed liberales. Verùm hæc ratio videtur difficultatem pati, quia labor de se servilis, ex eo, quòd fiat ludicrè non evadit liberalis, quia finis extrinsecus, qualis est fieri ludicrè est finis solius operantis, non ipsius operis, proinde non immutat naturam ipsius; unde si opus est ex se servile, non evadit liberale ex eo præcisè, quòd ludicrè fiat. Respondetur nihilominus, non esse illicitum torneamenta die festo exercere laxandi animi causa: ratio est, quia ludi ex sua natura instituti, ut deserviant ad relaxandos animos non prohibentur die festo, quo pacto licitum est ludere pila, folli lusorio inflato, conis, seu piramidibus, tametsi laborem exigant: atqui torneamenta, in quibus cessat omne periculum cædis ex sua natura, & intrinseco fine ordinantur ad relaxandos animos; siquidem cùm causent delectationem, faciunt animum quiescere, ac refocilari; perinde ac corpus per corporalem quietem restauratur, ut docet D. Thomas *2. 2. q. 168. art. 2. in corp.* Tum quia in torneamentis, alijsque similibus ludis exercetur virtus Eutrapeliæ, quapropter non sunt operationes serviles cum proximus effectus talium operationum sit præcicè animum relaxare.

Quòd si dicas, esse opus servile ob extraordinarium, & violentum laborem totius corporis. Respondetur, inde non sequi, fieri opus servile, quia labor corporalis ex se est indifferens ad esse, & non esse opus servile, & determinatur à fine intrinseco ipsius operationis; si enim hic sit lucrum, tunc operatio est mercenaria, & servilis, sive majorem, sive minorem exigat laborem: sin verò opus ex natura sua ordinetur ad solam animi relaxationem, est opus liberale; quamvis majorem exigat laborem, quàm opus aliquod servile: hinc qui se exercent in hujusmodi ludis, quamvis plurimum defatigentur in corpore, relaxantur tamen in animo, & sublevantur. Non tamen inde sequitur, ut putat Sylvester *in summa V. ludus q. 2.* quòd siquis per jocũ araret die festo, vel aliquid simile perageret, non imputaretur eidem peccato. Nam contra est, quia arare terram ex natura sua, & per se est opus servile, & prohibitum; unde sicut peccaret, qui per jocum Deum blasphemaret, eò quia exerceret opus ex se prohibitum; ita etiam dicendum de eo, qui opera servilia per jocum diebus festis exerceret, nisi fortassis parvitate materiæ excusaretur.

Quæritur secundò, an licitum sit torneamenta exercere in adventu, & quadragesima? 2
Plures censent, esse peccatum lethale torneamenta instituere, & exercere tempore pœnitentiæ, & devotionis; scilicet ab adventu usque ad Epiphaniam, & à Septuagesima usque ad pascha, nisi fortassis aliter exigeret rationabilis causa, ut esset nativitas alicujus Principis, adventus, & ingressus in urbem alicujus Regis partâ victoriâ. Corduba verò *in summa q. 42.* censet, torneamenta exercere in Adventu non esse peccatum lethale, benè tamen in Quadragesima: & addit, in dubio esse censendum mortale.

Nihilominus respondendum est, secluso 4
scandalo, & omni irreverentiâ torneamenta instituere, & exercere recreationis causâ duntaxat in adventu, & quadragesima non esse peccatum grave; quia non est opus servile, sed liberale ex naturâ sua, & ex fine intrinseco ordinatum ad laxandum animum. Si tamen exercerentur torneamenta in hebdomada sancta, vel in die parasceve, tunc ob grave scandalum ea exercentes non excusarentur à culpa lethalis qui tamẽ talibus ludis interessent possent excusari à lethali, quia ad privatos non pertinet discernere, an causa instituendi hujusmodi ludos sit sufficiens, nec ne: neque dicerentur consentire peccato aliorum, ut docet Sanches *lib. 5. consil. c. 2. dub. 17.*

Quæritur tertiò, an licitum sit m'' itibus 5
pugnare die festo? Certum est, urg nte neces-

sitate licitum esse militibus præliari etiam die festo, ut etiam munera militaria exercere, quia si bellum est defensivum, hoc ordinatur ad propriam defensionem, quæ ex naturâ suâ est licita. Sin verò sit aggressivum, necessitas urget acquirendi victoriam, quando opportunitas occurrit; quæ si omitteretur, grave inde sequeretur damnum: quamobrem ratione necessitatis præliari semper est licitum *l. omnes Judices C. de feriis*, & *l. Duces ff. de feriis*.

6 Quòd si nulla urgeat necessitas, Doctores non conveniunt, plures censent, tunc præliari non esse licitum, eò quia bellum sit opus servile, & actio merè corporalis, & laboriosa, usúsque artis mechanicæ, ita censent Palaus *p. 2. tractat. 3. de obser. fest. disp. 2. punct. 5. n. 11.* Fagundez *lib. 1. in præcept. Eccles. c. 11. n. 2.* Putârim tamen valde probabile cum alijs præsertim Suarez *de virtut. theolog. disp. 13. de bell. sect. 7. n. 24.* Cajetano *2. 2. q. 40. art. 4. §. ad 2.* Valentia *disp. 6. q. 16. punct. 5.* Layman *lib. 4. tract. 7. c. 2. n. 4.* esse licitum, eò quia exercitium militiæ non sit opus servile, cùm apud Romanos non fuerit concessum servis, sed tantùm liberis: tum quia bellum esse exercitium dignum viro ingenuo, ac propterea liberale, conjicitur ex plurimis privilegiis, quibus gaudent milites.

7 Hinc etiam hodie viri nobiles non dedignantur, perinde ac gregales milites prima militiæ rudimenta addiscere: ut autem aliquod opus non dicatur servile, satis est, si possit absque nota à viris nobilibus exerceri, quia quoties sine detrimento nobilitatis militia exercetur, hæc in morali æstimatione virorum prudentum non censetur opus servile, quia hoc derogat nobilitati. Neque obstat, quòd plures rustici ratione mercedis, quam accipiunt, inserviant militiæ: quia inde non sequitur, esse exercitium servile, quia sive sint rustici, sive nobiles, qui aliquod opus exercent, per id non variatur natura intrinseca talis operis; quia exercentes opus sunt quid extrinsecum eidem. Quòd verò militia ex sua natura non sit opus servile, ex eo etiam deduci potest, quia exercitium militiæ est quædam administratio reipublicæ: siquidem est agere causam communem reipublicæ: atqui nemo dicet, quòd sustentare partes reipublicæ sit opus servile, quia est quædam participatio in administratione reipublicæ: siquidem milites exequuntur ipsam administrationem reipublicæ, prout hæc à Ducibus dirigitur. Hinc patet solutio ad fundamentum oppositæ sententiæ; quia pugnare, revera non est opus servile, nec actio purè corporalis, sed pars quædam administrationis reipublicæ, proinde non est exercitium artis mechanicæ, quamvis utatur artibus mechanicis; sed est pars quædam politiæ, eò quia ea milites exequuntur, quæ bonum reipublicæ præscribit pro communi salute.

Quæritur quartò, an spectacula, quibus tauri intra circum agitantur sint ex natura sua illicita? Communior sententia est affirmativa, eò quia frequenter ex illis soleat mors hominis sequi, vel vulnus aliquod lethale: cùm igitur noxia sint, habeántque adnexum periculum, censenda sunt illicita, quamvis non desint, qui censeant, esse indifferentia, immo & licita. Verùm quicquid sit, an licita sint, vel non; certum est, hujusmodi spectacula ut saltem noxia, & periculosa potuisse prohiberi à summis Pontificibus, & defacto fuisse prohibita à Pio V. qui in sua constitutione declarat irritas omnes obligationes, juramenta, vota, à quibusvis personis, universitatibus, vel collegijs de taurorum agitatione in honorem sanctorum, vel Ecclesiarum solemnitates facta, vel facienda imposterum: & licèt Gregorius XIII. in sua constitutione tollat excommunicationem, aliásque censuras à Pio V. latas contra laicos permittentes hanc supradictam taurorum agitationem in suis terris, urbibus, provincijs, locisque fieri; ut etiam contra laicos, qui cum tauris in supradictis spectaculis pedestres, vel equestres congrediuntur, in reliquis tamen confirmat Bullam Pij V. 8

TITULUS XIV.

De Clericis pugnantibus in duello.

Quia homicidia, cædésque hominum frequentiùs nascuntur ex duellis, quàm ex torneamentis, ideo Pontifices severiùs duella prohibuerunt. Torneamenta solius virtutis naturalis probandæ instituebantur: duella verò ad controversiarum decisionem, & in defectum probationis ab aliquibus offerebantur, & ab alijs suscipiebantur, ut hac ratione Victor probâsse intelligeretur, & victus censeretur defecisse in probatione.

SUM-

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Omnium capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. PORRO 1. *h. t. Declarat Alexander III. Clericum esse deponendum, si sponte alicui duellum obtulit, vel oblatum acceptavit. Verùm si mors non contingit; vel mutilatio, potest cum ipso Episcopus dispensare. Ubi notandum est, per depositionem hìc intelligi suspensionem, quæ tamen non de facto incurritur, sed per sententiam, quia in textu dicitur quòd sit deponendus: qui autem est deponendus nondum dici potest depositus. Rursus quòd non intelligatur de depositione propriè dicta ex eo liquet, quia cum semel deposito Episcopus nunquam dispensat. Hodie ex concilio Tridentino* seſſ. 25. de refor. c. 19. *offerentes, & acceptantes duellum incurrunt excommunicationem, à qua solus Papa absolvit, vel dispensat, tametsi duellum non sequatur.*

C. HENRICUS 2. *h. t. Cœlestinus III. declarat, esse irregularem Clericum, qui secundum consuetudinem patriæ in aliqua lite deficiente probatione introducit pugilem, qui in duello pugnet, cum litigante, si quis interficiatur: & ratio est, quia homicidium committitur non solùm facto, sed etiam præcepto, consilio, & defensione. Verùm potest Episcopus cum eo dispensare circa beneficium. Quando verò dispenset, habetur in Concilio Tridentino* seſſ. 25. de refor. c. 19. *Notandum est, fuisse antiquitùs moris, ut deficientibus probationibus reus compelleretur innocentiam suam duello probare, in quo si vincebat, absolvebatur. & hanc consuetudinem damnat in hoc textu Pontifex; & declarat irregularem Presbyterum, qui militem quendam in laicum furti à se accusatum immisit, & coactum cum illo duellare per eundem pugilem interfecit. Rursus quia irregularis amittit usum beneficij, proinde perdit beneficium, quia non potest exercere officium propter quod datur beneficium; in hoc tamen Pontifex potestatem dispensandi relinquit Episcopo, ne Presbyter privetur necessaria sustentatione.*

IN SEPTIMO.

C. REGIS PACIFICI Julius II. declarat excommunicatos pugnantes in duello, immo etiam permittentes duellum ex quacunque causa etiam jure probata, eósque etiam privat ecclesiastica sepulturâ. & vult pugnantes notari infamiâ, ac diversis alijs pœnis puniri, & mandat, duellantes ubique impunè capi posse, ac puniri pro homicidio, vel vulnere inflicto juxta juris communis dispositionem nullâ eis consuetudine suffragante.

C. QUAM DEO 2. *& ult. h. t. Leo X. statuit, ut Duelli authores proscriptione bonorũ, & spectatores excommunicatione, & etiam mulcta pecuniaria puniantur, immò qui ad cruenta hac spectacula videnda conveniunt, si sint nobiles quingentorum, si mediocris fortunæ centum, si verò ignobiles 25. ducatorum pœna plectuntur, & etiam excommunicationis sententiam, ac perpetuæ maledictionis pœnam incurrunt: & locus in quo commissum fuit duellum, ecclesiastico interdicto subjacet.*

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quid, & quotuplex sit Duellum, cur prohibitum, & quæ pœnæ statutæ contra duellantes.

1 DUellum spectata nominis ethimologia est bellum duorum: veteres consuevêre nomina contrahere, sicque pugnam inter duos initam maluerunt vocare *duellum*, quàm *duorum bellum*: ait Cicero de orat. *Antiqui nomina contrahebant, quô essent aptiora, ut duellum*, quô à duabus partibus de victoria contendentibus dimicatur: Græcis Monomachia est, quasi pugna unius tantùm cum altero *can. Monomachiam 2. q.5.* Licèt etiam veteres duellum dixerint, quod nos bellum; unde & perduelles hostes, quos nos hostes dicimus, ipsi simpliciter perduelles appellârunt, ut fatetur Cajus *in l. quos nos hostes 234. ff. de V.S.*

Definitur Duellum: *Pugna duorum ex condicto, ab utroque suscepta ad certum locum, & tempus, cum periculo occisionis.* Dicitur *pugna cum periculo occisionis*, ut distinguatur à pugna ludicra, & umbratili, ceu hastiludio, & ab aliis pugnis inter paucos sine armis, & absque periculo occisionis: hinc fœminæ inter se altercantes pugnis, unguibus, & capillorum avulsione non dicuntur duellum committere, eò quia sint pugnæ ex se non ordinatæ ad occisionem. Duellum enim debet fieri instrumentis, vel armis institutis ad vulnera infligenda, mutilationem inducendam, necémque inferendam. 2

Adducuntur reliqua verba: *ab utroque suscepta ad certum locum, & tempus*, quia ut duellum distinguatur à rixa requiritur loci, & temporis designatio ex consilio; propterea dicitur *pugna ex condicto*, quia debet designari locus, in quo sit pugna ineunda; & tempus fixum, ac certum, quô sit pugnandum; adeout inter provocationem, & pugnam intercedat tempus, quo contendentes pugnare possint sufficienter, & maturè considerare, quid acturi sint. Hinc sine designatione temporis, & loci non potest pugna esse duellica, quia hæc exigit tempus interjectum inter pactum, & pugnam: qui enim ad pugnam se provocantes nullo loco, nullóque tempore designato illicò districtis gladiis dimicant, non est hæc pugna duellum, sed simplex rixa.

3 Dividitur duellum juxta varios, ob quos initur fines: olim plerunque suscipiebatur ad veritatem eruendam, ac dicebatur purgativum: vel ad vires corporis ostentandas, & gloriam inde captandam, si quis vinceret: vel ad dirimendam controversiam, litémque civilem. Hodie verò ut plurimum initur duellum ad tuendum proprium honorem, vindicandam injuriam, declinandam ignominiam. Certum est, duellum esse prohibitum lege divina, quamvis sit purgativum, seu susceptum ad eruendam veritatem. Permittebatur olim hæc duellica pugna, quoties negotij notitia, & delicti probatio obscura esset: si enim fuisset quis accusatus coram Judice de gravi aliquo delicto, & accusator non exhibuisset plenam probationem; neque accusatus rationes sufficientes, quibus propriam evinceret innocentiam, Judex permittebat eis duellũ, ut qui victor evaderet censeretur sufficientem adduxisse sui dicti rationem: tanta erat antiquis illis hujus certaminis æquitas, ut putaretur Deus ei victoriã adjudicare, à cujus partibus justitia staret: hæcque causa fuit, cur in dubiis controversiis non aliunde quæreretur purgatio, quàm à Monomachia.

4 Hoc purgativum duellum esse lege divina prohibitum liquet ex scripturis Deut. 6. *Non tentabis Dominum Deum tuum* Matth. 4. Christus suadenti diabolo ruinam ait: *scriptum est, non tentabis Dominum Deum tuum*. Quòd si jure divino prohibitum est, Deum tentare: erit procul dubio etiam prohibitum duellum purgativum. Tum quia eatenus permittebatur hoc duellum, ut per ejus eventum veritas innotesceret; & justitia alterius partis, quando aliter constare non poterat: sed duellum non est ex se medium aptum ad assecutionem hujus finis, cum plerumque contingat, eum in duellis succumbere, qui justam habet causam, *c. significasti extr. de purgat. vulg.* quapropter *c. cum suscepti eod. tit.* damnantur hujusmodi duella inita manifestandæ veritatis causa, tanquam vana, & superstitiosa sortilegia. Cum igitur per hujusmodi duellum purgativum tentetur, & adigatur Deus ad favendum potiùs uni, quàm alteri parti, est omnino illicitum, ac prohibitum jure divino. Tum quia id esset petere miraculum ad ostendendam veritatem, quod illicitum est.

Illicitum est etiam, ac jure divino prohibitum duellum quod initur ad corporis vires ostentandas, & gloriam inde captandam: quia 5
Exodi 22. inter cætera præcepta, quæ servanda Deus tradidit suo populo, habetur illud: *Non occides;* quod præceptum etiam confirmavit Christus *Matth. 5.* ubi expressè prohibemur, inferre damnum proximo, & eidem injurias irrogare: ergo multo magis prohibemur proximum occidere. Tum quia quando prohibetur unum, eadem lege prohibetur id per quod pervenitur ad illud *c. prætereà de offic. deleg. Leg. orã. ff. de sponsalibus*: sed convicia, odia, iræ, verba contumeliosa prohibetur à Christo, quia damnum inferunt proximo: & possunt esse causa remota homicidij; ergo multo magis prohibetur duellũ, quod est causa proxima ejusdẽ homicidij; adeout per se tendat ad inferendã mortem proximo: & si jure divino homicidium est prohibitum, erit etiam eodem jure prohibitum duellum, cum sit causa proxima homicidij, ad quod per se directè tendit. Rursus duellum susceptum authoritate personæ privatæ est itidem prohibitum jure naturali, & gentium. Quia duellum adversatur naturali æquitati: siquidem æquum est, & naturæ consentaneum, vitam servare quantum possumus; ad id enim obligamur naturali lege: sed per duellum vita exponitur mortis discrimini: proinde per duellũ læditur æquitas naturalis; estque jure naturæ prohibitum.

Tum quia ipsa natura abhorret à vulneribus, membrorum mutilationibus, ac hominum cædibus, quæ mala cum oriantur à duello; sequiritur, hoc naturæ jure prohibitum esse. Quòd verò etiam jure gentium prohibitum sit fusè, & erudité probat Gallesius *tract. contra usum duelli*, ubi ostendit, gentes omnes, quæ politica gubernantur ratione, duella prohibuisse, ac gravissimis pœnis subditos ab iisdem absterruisse. Id enim præstiterunt Græci, Romani, Carthaginenses, Persæ, Hebræi, Arabes, Itali, Galli, Hispani, & Germani, qui omnes capitali pœnâ duella prohibuerunt; utpote naturali dissona æquitati, ac publico Reipublicæ Bono: hinc Plutarchus in vita Antonij refert, Augustum respondisse Antonio provocanti ad duellum: *Si Antonium vita sua tædet, satis multa ad interitum causa patent: ego autem in cives nunquam arma sumpsi.* 6

Quia verò hæc duellica pugna Clericis potissimum interdicta est, ideo præsens titulus inscribitur de Clericis pugnantibus in duello, & jure canonico prohibentur omnia duella, ut patet ex textu in *c. Monomachiam 2. q. 4. caus. 2.* ubi Nicolaus Pontifex monomachiam prohibet & *c. porro. 1. h. t.* ubi Allexander III. statuit, quòd si Clericus alicui sponte duellum obtulerit, vel oblatum susceperit, sive victus fuerit, de rigore juris sit deponendus: sed si non est secuta mors, vel mutilatio, possit cum eo Episcopus dispensare: extant etiam plures constitutiones Pontificum, quibus severissimè duella prohibentur, ut liquet ex constitutionibus Julij III. Leonis X. Clementis VII. Julij III. 7

III. Pij IV. Gregorij XIII. quas refert Quaranta *V. duellum.* Quòd verò per Pontificias constitutiones prohibeantur tum viris, tum fœminis, laicis, & ecclesiasticis, sæcularibus, & regularibus, Principibus, Regibus, & Imperatoribus, Episcopis, & Cardinalibus, & quidem ubique locorum etiam extra Italiam ex eo evincitur; quia lex prohibens duella est generalis, nec restringitur ad certa loca, vel personas; siquidem qui omne dicit, nihil excludit, & ubi nihil excluditur, nihil excipitur: sed præfatæ constitutiones summorum Pontificum, & decretum Concilij Tridentini sunt leges generaliter in omnes latæ; consequenter comprehendunt omnes Christianos cujuscunque sexus, & conditionis: etenim in constitutione Clementis VIII. expresse habentur hæc verba: *Excommunicamus, & execramus omnes quosque:* ubi nullus excipitur, sed æquè omnes includuntur.

8 Rursus in constitutione Pij IV. habetur: *Etiam si prædicta, seu cujuscunque alterius dignitatis, nobilitatis, status, gradus, & ordinis, tam ecclesiastica, quàm mundana existant, etiam ad hoc, ut ipsi ultra pœnas prædictas excommunicationis majoris lata sententia pœnam, à qua nonnisi à nobis, seu à Romano Pontifice pro tempore existente, absolvi possunt, eo ipso incurrunt.* Neque urget, quòd ait Layman, in Germania sive ex ignorantia Pontificiarum Bullarum, sive quia receptæ non sint, non infligi eas pœnas in duellantes privatim; adeò ut nobiles, qui in partibus Germaniæ privata suscipiunt duella, non incurrant pœnas in Pontificiis constitutionibus statutas. Contra est, quia Tannerus, & Valentia, qui post Concilium Tridentinum scripserunt in Germania, fuéruntque publici Professores Theologiæ Ingolstadij, absolutè supponunt Pontificias constitutiones vim etiam habere per totam Germaniam. Tum quia constitutio Clementis VIII. expresse comprehendit partes omnes septentrionales, ait enim: *Verùm quia cum magna animi nostri molestia intellexerimus, adhuc in quibusdam præsertim Transalpinis, ac remotis regionibus, ac potissimum ubi bella vigent &c. nos nefaria Diaboli arma &c.* paucisque interjectis subjungit. *Insuper authoritate, & tenore præmissis decernimus, & declaramus, easdem constitutiones decretorum locum habere ubique gentium, & terrarum inter quascunque personas etiam armatas, & in castris, seu propugnaculis militantes; etiam ubi nostrorum, & S. Romanæ Ecclesiæ, aut fidei catholicæ hostium furor impunè grassatur, vel in Dominijs per eos occupatis, & detentis:* hæc Bulla Clementis VIII. fuit ita promulgata, ut obliget omnes fideles ubique locorum, adeò ut non possit ostendi eam non fuisse admissam à Germanis magis, quàm ab Italis, aut Gallis, vel Hispanis.

9 Tum quia omnes Christiani oves sunt Dominici gregis, proinde tenentur audire voces summi Pastoris, seu Romani Pontificis leges pertinentes ad animarum salutem; cùm enim spirituale regimen summi Pontificis extendatur ad omnes, & singulas orbis Christiani partes, ubique locorum tenentur Christiani Pontificias leges pertinentes ad salutem animarum servare, ac parere summo Pontifici: siquidem Christus dixit sancto Petro, & ejus Successoribus indistinctè *pasce oves meas*, quòd si omnes Christi fideles ubique locorum sunt oves dominici gregis, & pascuntur spirituali pabulo à summo pastore, seu Romano Pontifice, procul dubio tenentur omnes fideles cujusvis sexûs & conditionis, & in quocunque loco parêre Pontifici in iis, quæ ad promovendam animarum salutem pertinent, quia id est pascere oves Christi.

Pœnæ jure statutæ in eos, qui ad singulare certamen descendunt, habentur in Concilio Tridentino *sess. 25. c. 19. de refor.* ubi Primò anathemate percutiuntur Imperatores, Reges, Duces, Principes, Comites, & alij quicunque Domini temporales concedentes locum ad monomachiam in suis terris. 10

Secundò privantur etiam jurisdictione, & dominio civitatis, castri, vel loci, in quo permiserunt duellicam pugnam fieri, si illud ab Ecclesia obtineant: sin verò feudum, id statim deperditur, & redit ad Dominum directum. 11

Tertiò pugnantes, & eorum patrini excommunicationis, & omnium bonorum proscriptionis, nec non perpetuæ infamiæ pœnam incurrunt; adeò ut perinde, ac homicidæ juxta sacros canones puniantur. 12

Quartò si in ipso conflictu decesserint perpetuâ carent sepulturâ. Quintò dantes consilium ad duellum, ut etiam Spectatores excommunicationis vinculo irretiuntur, non obstante quocunque privilegio, aut prava consuetudine etiam immemoriali. Juvat etiam observare, quod ex his pœnis sola excomunicatio incurritur ipso facto, cæteræ verò per sententiam Judicis. 13

Rursus has pœnas impositas à Concilio Gregorius XIII. in sua Bulla, cui initium est *ad tollendam* extendit etiam ad duella privata, quæ ex condicto, statuto tempore, & in loco convento fiunt, etiam sine patrinis, & socijs ad id vocatis, & sine alijs solemnitatibus. Ut etiam Clemens VIII. in sua Bulla, quæ incipit, *illius vices* extendit decretum Concilij Tridentini, ut etiam alias Apostolicas constitutiones, quas confirmat, ad pugnantes in duello publicè, vel privatim, & ad alios fautores, reservavítque absolutionem à prædictis pœnis Sedi Apostolicæ. 14

Pœnæ jure canonico statutæ contra Clericos pugnantes in duello sunt ipsa depositio à beneficio, ut desumitur ex *c. porro. 1. h. t.* ubi Alexander III. quæsitus quomodo puniri debeat clericus, qui alicui sponte duellum obtulit; vel oblatum suscepit, rescripsit Pontifex, quòd talis clericus sive victor, sive victus fuerit, sit deponendus; sed si mors non est secuta, vel mutilatio possit cum ipso Episcopus dispensare. 15

Observandum est, hanc pœnam depositionis non esse intelligendam rigorosè, & propriè, sed tantùm laxè, adeò ut intelligatur de suspensione; quia in depositione strictè, & propriè sumpta Episcopus nunquam potest dispensa-

spensare, immo & Papa nonnisi rarò solet dispensare. Quinimò censent plures, hujusmodi clericum ipso jure non esse suspensum ab officio, & beneficio, sed esse suspendendum per sententiam Judicis; ratio est, quia Pontifex *in d. c. porrò 1. h. t.* dicit, Clericum de rigore juris meritò esse deponendum, seu suspendendum: unde cùm non dicat, quòd de facto sit suspensus ante sententiam Judicis, non est suspensus; & Episcopus potest cum ipso dispensare. Cæterum sive clericus provocaverit, sive fuerit provocatus ad duellum, si illud ineat, incurrit hanc pœnam, quia prohibentur Clerici sponte duellum offerre, vel oblatum acceptare *c. quomodo monomachiam 22. caus. 2. q. 5.* quia duellantes habentur ut homicidæ. Quòd si Clerici provocantes, vel provocati ad duellum illud acceptaverint, & postea non pugnaverint non incurrunt hanc pœnã; quia pœnæ à jure impositæ non incurruntur nisi effectu secuto, nisi aliter sit in jure expressum: & *in d c. porro* Pontifex supponit pugnam secutam cùm dicat *sive victor, sive victus fuerit.*

17 Rursus si Clericus non spontè, sed sola necessitate adactus ad pugnam, & quam declinare non potest, pugnet cum alio non incurrit pœnam suspensionis; quia quando necessitate adigitur ad se defendendum, pugna est licita, dummodo fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ: quia propria defensio est de jure naturæ; adeò ut si injustò moderamine aggressorem occideret, pœnam non incurreret: secus tamen si posset pugnam evitare per fugam, vel medium aliud, & præsertim si pugnaret ob recuperationem bonorum, quæ aliter recuperare poterat, quia tunc incurreret pœnam non impositam à jure, sed ab arbitrio Judicis: ratio, cur non incurreret pœnam juris, est, quia quamvis possit Clericus absolutè declinare pugnam, quia tamen ad illam ab alio adigitur, ideo necessitas quamvis absolutè evitabilis, non minuit culpam, quæ major esset, si nulla necessitate cogeretur: atqui necessitas, eò ipso quòd minuit culpam, minuit etiam pœnam. Quamobrem Clericus, qui pugnaret ex necessitate absolutè evitabili, non esset suspendendus, quia ad hanc pœnam statutam *in d. c. porro.* incurrendam, requiritur ut duellum spontè, & non coactè acceptetur, & ineatur, qua propter Clericus tunc mitius esset puniendus à Judice ecclesiastico, immò potest Episcopus in tali pœna dispensare dummodo ex duello non fuerit mors, vel mutilatio ulla secuta, ut habetur in *d. c. porro* non ita si mors, vel mutilatio sit secuta; quia tunc incurritur irregularitas, in qua solus Papa dispensat.

18 Quòd si dicas, Episcopo concedi dispensationem, proinde Clericum pugnantem incurrere de facto, & ipso jure suspensionem, & non per sententiam judicis, Contra est, quia Episcopus dicitur posse dispensare cum tali Clerico post incursam suspensionem: & quia Clericus hanc non incurrit, nisi post sententiam Judicis: ideò Episcopus tunc tantùm potest absolvere post sententiam Judicis cum tunc tantùm incipiat Clericus esse suspensus, non antea. Per depositionem igitur, de qua loquitur Pontifex *in d. c. porro,* intelligitur depositio, quæ tamen de facto non incurritur, sed tantùm per sententiam, cùm Pontifex dicat, quòd sit deponendus: qui enim est deponendus, nondum potest dici depositus; & Episcopus non dispensat, nisi post incursam depositionem, seu suspensionem. Infertur tamen, Episcopum non posse dispensare nisi in casibus eidem à jure concessis; quia si posset in omnibus casibus sibi non prohibitis dispensare, supervacaneum hîc foret exprimere, quòd possit dispensare cum clerico pugnante in duello.

Alia pœna, quæ incurritur à Clerico pugnante in duello est irregularitas, ut desumitur *ex c. Henricus 2. h. t.* ubi cùm Henricus Presbyter laicum quendam apud sæcularem Judicem super furto accusâsset, & testibus deficientibus, pugilem secundùm pravam terræ consuetudinem induxisset, qui adeò illum vulneravit, ut moreretur. Consultus Cœlestinus III. respondit, tales pugiles veros esse homicidas, neque prædictum sacerdotem, licèt alius pro eo in duello pugnaverit, debere in sacris ordinibus ministrare juxta canonum instituta. Homicidium autem tam facto, quàm præcepto, sivè consilio, aut defensione, non est dubium perpetrari: postea concludit Pontifex, quòd possit Episcopus cum eo misericorditer circa beneficium dispensare. 19

Ex quo textu liquet, irregularem fieri non illum solum, qui per se immediatè alium interficit in duello, sed etiam eum qui mediante alio pugili ab ipso constituto adversarium occidit. Moris olim fuit, ut deficientibus probationibus adigeretur Reus innocentiam suam duello probare, in quo si vinceret, absolveretur; quam consuetudinem Cœlestinus III. *in d. c. Henricus 2. h. t.* damnat, & Presbiterum illum, qui pugilem constituit, declarat irregularem, eò quia per eundem pugilem interfecerit laicum furti à se accusatum. Quamvis autem irregularis postquam amisit usum officii, perdat etiam beneficium; eò quia non possit exercere officium, propter quod datur beneficium: in hoc tamen, potestatem dispensandi Papa relinquit Episcopo, ne Presbyter ille privetur sustentatione necessaria, unde jure canonico antiquo Episcopus poterat cum voluntario homicida dispensare quoad beneficium simplex obtinendum, ne cogeretur cum opprobrio status clericalis mendicare, ut liquet *ex d. c. Henricus 2. & ult. h. t.* Jure tamen novo ex Concilio Tridentino *sess. 25. c. 19.* Clericus pugnans in duello est etiam ipso jure, & facto excommunicatus, consequenter etiam suspensus ipso jure ab officio, & beneficio. 20

❋)†(❋

§. II.

§. II.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selecta quæstiones.

1 Quæritur primò, an Princeps Christianus possit duellum permittere ineundum inter christianum, & infidelem; Respondetur negativè, quia Concilium Tridentinum absolutè prohibet Principibus concedere in propriis ditionibus locum pro monomachia, eò quia nullo pacto vult Ecclesia, hunc detestabilem duelli usum à Christianis exerceri: & cùm perniciosissimus hic usus sit singulis Christianis interdictus; non potest princeps Christianus locum concedere in suis ditionibus, ut christianus monomachiam exerceat cum infideli. Tum quia mens concilii fuit prohibere effusionem Christiani sanguinis ab alio Christiano, proinde à fortiori censendum est prohibuisse, ne sanguis christianus effundatur in duello ab infideli. Tum quia Clemens VIII. prohibuit Christianis militibus ob privatas inimicitias descendere ad singulare certamen cum alio milite contrarij exercitus, sive fidelis sit, sive infidelis. Quòd si Princeps Christianus concederet locum monomachiæ in sua ditione duobus infidelibus Turcis, vel Judæis, non incurreret excommunicationem, eò quia infidelibus non fit prohibitum duellare sub pœna excommunicationis, cujus non sunt capaces, eò quia non comprehendantur in corpore Ecclesiæ, nec ejus subijciantur jurisdictioni *c. gaudemus de divort. c. de Judæis dist. 45.*

2 Quæritur secundò, an per Pontificum constitutiones prohibeantur Judæi duellare? Quæstio non procedit de prohibitione sub pœna excommunicationis, quia cùm Judæi non comprehendantur in corpore Ecclesiæ, eò quia careant baptismo; ideo non sunt capaces ecclesiasticæ censuræ, quæ non infligitur nisi in subditos Ecclesiæ: unde quæstio procedit tantùm de alijs pœnis, quas summi Pontifices statuerunt contra duellantes? Respondetur, quòd si Judæi commorentur in statu ecclesiastico, sit ipsis prohibitum jure Pontificio, & ex decreto Tridentini duellum. Ratio est, quia commorantes in statu ecclesiastico in temporalibus subijciuntur summo Pontifici, ut principi temporali illius status, consequenter tenentur Judæi servare leges talis Principis: & quia Princeps habet jus in suis Provincijs condendi leges, ut serventur ab omnibus in ijsdem commorantibus, tenentur Judæi degentes in statu ecclesiastico leges Pontificias pertinentes ad temporale regimen servare. Præterea cùm sit duellum jure naturæ prohibitum, Judæi duellantes tanquam transgressores legis naturalis possunt à summo Pontifice puniri tanquam ab eorum Principe. Sin verò Judæi commorantes extra statum ecclesiasticum duella committant, pertinet tunc ad Principes eorum statuum, quorum dominio subduntur, eos punire juxta leges ipsas civiles cujuscunque Provinciæ, & statuta municipalia.

Neque obstat, si dicas, finem, ob quem infliguntur pœnæ committentibus duellum esse, ut evitentur animarum discrimina: sed Judæi cùm sint extra corpus Ecclesiæ, careántque baptismo, jam ex se sunt in statu perditionis; proinde cessat finis, ob quem fuerunt duella prohibita, & propterea non videntur comprehendi Judæi sub pœnis duellatoribus infligendis.

Contra est, quia causa finalis adæquata, cur fuerint duella prohibita, non est solùm impedire, ne animæ miserè pereant: sed etiam ne homines occidantur, pereántque quoad corpora, ut satis perspicuè deprehenditur ex omnibus Pontificijs constitutionibus, & decreto Tridentino: quapropter licèt in Judæis cesset periculum animarum, quia adhuc remanet periculum corporale, ideò remanet etiam causa finalis inadæquata, & sufficiens, ut Judæi comprehendantur sub pœnis infligendis duellatoribus. Præterea quamvis Judæi sint in statu perditionis; adhuc quamdiu vivunt, possumus sperare eorum conversionem ad fidem catholicam, proinde eorundem salutem: quia potest DEUS ex vasis iniquitatis facere vasa electionis, & de lapidibus suscitare filios Abrahæ. Præterea quia Judæi duellantes committunt novum crimen. 3

Quæritur tertiò quænam duellicæ actiones sint sub pœna excommunicationis prohibitæ? Respondetur ex constitutione Pij IV. prohiberi duellum publicum, & solemne, quod fit præmissis testibus, schèda promulgatoria affixa in locis publicis, patrinis, qui debeant assistere duellatoribus, & alijs circumstantijs, quibus constituitur duellum publicum. Hæc autem prohibitio extenditur ad Principes concedentes locum duellantibus, ut etiam ad assistentes, comitantes, consulentes, adhærentes, Fautores, subscribentes chartas duelli, & eas affigentes, ac publicantes. Rursus ex constitutione Gregorij XIII. prohibetur etiam duellum privatum sine patrinis, & socijs, & sine præcedentibus litteris provocatorijs commissum; & extenditur prohibitio ad omnes socios, & duelli spectatores *ex composito*, quamvis qui ad locum pugnaturi accesserunt, ob aliquod impedimentum pugnam non commiserint, dummodo per socios, & spectatores non steterit, quo minus pugnarent. Includuntur etiam in eadem prohibitione locorum Domini, qui tale duellum permittunt, vel non impediunt, cùm possint: ex constitutione verò Clementis VIII. confirmantur omnes prædictæ constitutiones, & declaratur, habere locum in toto christiano orbe, & etiam inter quascunque personas etiam militantes in castris, & in terris hæreticorum. 4

Unde sub clementina prohibitione comprehenduntur, Primò milites etiam in bello justo, qui ob privatas inimicitias provocant ad singu- 5

singulare certamen milites contrarij exercitus; quamvis id à Ducibus permittatur.

7 Secundò paciscentes de dirimendo certamine, statim ac alteruter vulneratus fuerit, aut certus utrinque illatus sit ictuum numerus.

8 Tertiò etiam qui bini, vel terni hinc inde pugnant.

9 Quartò Domini Magistratus, Officiales, qui duellum permittunt, vel non impediunt cùm possint; vel post commissum duellum concedunt impunitatem, & veniam duellatoribus.

10 Quintò componentes, dictantes, scribentes, mittentes, referentes, divulgantes, affigentes, subscribentes, intimantes, denuntiantes, attestantes, & etiam imprimentes typis suo, vel alieno nomine manifesta provocatoria ad duellum.

11 Sextò comprehenduntur etiam ij omnes, qui consilium, favorem, opem præstant ad duellum ineundum, vel quoquo modo se immiscent, ut descendatur ad singulare certamen, tametsi Pugna, & accessus ad duellum peractum fuerit dummodo per ipsos non steterit, quò minus duellatores pugnarent.

12 Septimò enumerantur etiam præparatoria ad duellum cuiusmodi sunt manifesta, vel per modum epistolæ, vel publicæ attestationis, vel arguendo mendacij eum, qui contradixerit, vel quærendo, quo sensu verba prolata fuerint ex militari consuetudine; & etiam denuntiationes factæ in locis publicis, ubi hominum frequentia solet interesse. Hi omnes ex Pontificijs constitutionibus subijciuntur pœnæ excommunicationis.

13 Quæritur quartò, quid per pœnam privationis ecclesiasticæ sepulturæ intelligatur. Respondetur, privationem ecclesiasticæ sepulturæ dupliciter posse intelligi: primò pro privatione eorum omnium, quorum mortui sunt capaces; perinde ac excommunicati privantur iis omnibus rebus sacris, quas cum cæteris fidelibus possent participare: in hoc sensu privatio ecclesiasticæ sepulturæ non solùm negat, cadavera humari in loco sacro, verùm etiam negat defunctis suffragia, missas, officia, & alia bona spiritualia, quæ solet ecclesia fidelibus defunctis applicare: imò negat etiam exequias, apparatus lugubres, & alia id genus pertinentia ad defunctos, & iis privantur, qui decedunt excommunicati; quia juxta SS. canones statutum est, ut quibus non communicamus vivis, neque communicemus mortuis, ut habetur *in c. sacris de sepult.*

14 Secundò pœna privationis ecclesiasticæ sepulturæ intelligitur minus rigorosè, ut cadaver sepeliatur in loco non sacro absque funebri apparatu, sine pompa, sine exequiis. Quando Concilium Tridentinum, & Pontificiæ constitutiones privant duellatores ecclesiastica sepultura intelligitur privatio in hoc secundo sensu: ratio est, quia cum privatio sit pœna, & odiosa, debet strictè sumi, ut sonat in verbis: est enim regula communis, odiosa non esse extendenda ad alias pœnas non expressas in decretis.

Hinc duellatores decedentes in conflictu, si in articulo mortis absolvantur ab excommunicatione, & peccatis, privantur quidem ecclesiasticâ sepulturâ, sed possunt pro iisdem offerri suffragia omnia, quæ pro iis offeruntur, qui sine excommunicatione decedunt. 15

Posset tamen in contrarium objici, quia Concilium Tridentinum eatenus prohibet decedentes in duello sepeliri in loco sacro, quia supponit eos mortuos in peccato lethali, qua ratione eos judicat indignos loco sacro: ergo si in mortis articulo absolvantur ab excommunicatione, & peccatis, non sunt privandi ecclesiastica sepulturâ. 16

Sed contra quia Concilium non privat decedentes in duello ecclesiasticâ sepulturâ ob illam rationem, quia supponat eos mortuos in lethali; sed ratio Concilij fuit, ut per eam pœnam infligendam decedentibus in duello, alij absterreantur à duellica pugna, idque ex eo firmatur, quia Concilium privat etiam Dominos dantes locum duellis dominio loci illius; adeò ut illis non prosit, si postea resipiscant: quia Concilium eam pœnam statuit, non propter peccatum, sed ad rescindendas occasiones pugnandi in duellis: unde licèt Domini resipiscant, non tamen eisdem restituitur dominium loci illius: Præterea vult Concilium, superviventes à duello esse perpetuò infames; quamvis non neget, eos posse per confessionem pœnitentiam agere, quæ licèt apud Deum utilis sit; non tamen prodest ad evitandas pœnas à Concilio inflictas contra duellatores: unde ratio, cur Concilium Tridentinum privet decedentes in duello ecclesiastica sepulturâ, non est, quia supponat eos mortuos in peccato; sed in detestationem monomachiæ, & ut alij ab eadem absterreantur. 17

Cæterum privatio ecclesiasticæ sepulturæ non indicat, eos qui tali pœna afficiuntur esse damnatos, quia sepeliri extra locum sacrum non est ex natura rei malum; plures enim sunt, qui decedentes in gratia non sepeliuntur in loco sacro, ut sunt, qui morientes in navibus, projiciuntur in mare, non enim est ulla obligatio servandi cadavera, ut cùm primum naves ad portum appulerint, sepeliantur in loco sacro: quòd si sepeliri extra locum sacrum esset ex natura rei malum, utique cadavera servanda essent in navibus. 18

Præterea post Rituale Romanum editum jussu Pauli V. nulla potest difficultas superesse; siquidem expressè in titulo de exequiis prohibentur Parochi eos sepelire in loco sacro, qui obierint in duello, quamvis dederint signa pœnitentiæ, & absoluti fuerint à censuris; & Pontifex allusit ad censuras inflictas à Concilio Tridentino, & alijs antecessoribus Pontificibus, quia Paulus in illo Rituali nullas de novo imponit censuras, sed tantùm dirigit Rubricas juxta mandata suorum Prædecessorum: 19

& quia

& quia Romanus Pontifex est optimus, ac legitimus interpres legum ecclesiasticarum, sequitur, mentem Pontificum, & Concilij fuisse privare ecclesiasticâ sepulturâ decedentes in duello, quamvis signa dederint pœnitentiæ, & absoluti fuerint ab excommunicatione, & peccatis.

20 Tum quia *in c. felicis 1. de torneamentis.* prohibentur sepeliri in loco sacro, qui in iisdem occiduntur, tametsi sacramentum Pœnitentiæ iisdem petentibus denegandum non sit: unde multò magis debent ecclesiasticâ sepulturâ privari decedentes in duello: & licèt in odiosis ob paritatem rationis non videatur argumentum procedere ab uno ad alium casum: nihilominus inde evidenter probatur pœnâ privationis ecclesiasticæ sepulturæ posse eos etiam puniri, qui signa dederunt pœnitentiæ, immo obtinuerunt absolutionem ab excommunicatione, & peccatis, & decesserunt in gratia. Neque obstat, quòd casus de torneamentis sit diversus, quia moraliter consideratus plurimum habet affinitatis cum duello; siquidem includit duellum malitiam quasi specificam, quæ est in torneamentis, quia homines congrediuntur inter se in loco, & tempore condicto cum vitæ periculo.

21 Quæritur quintò, an vulnerati in duello, si uno, vel altero die post completum duellum supervixerint, sint etiam privandi ecclesiastica sepulturâ ex suppositione, quòd moriantur in propria domo, sacramentaliter confessi, & absoluti à censuris, & peccatis? Respondetur, tales esse sepeliendos in loco sacro; ratio est, quia Concilium, & Pontifices tantùm statuerunt pœnam privationis ecclesiasticæ sepulturæ, pro iis, qui decesserunt in ipso duello: quando autem duellatores superviventes uno, vel altero die moriuntur in propria domo sacramentaliter confessi, & absoluti à censura, & peccatis, non dicuntur mortui in ipso conflictu, neque in loco pugnæ; consequenter non verificatur de ipsis illa clausula apposita in decreto Concilij Tridentini *si in ipso conflictu decesserint*, odia enim, & pœnalia amplianda non sunt, sed restringenda, proinde pœna privationis ecclesiasticæ sepulturæ ad eos tantùm restringi debet, qui in ipso conflictu decedunt statim, vel post breve tempus, non verò extendi ad illos, qui post conflictum contriti, & confessi supervixerunt uno, vel altero die, & decesserunt in propria domo.

22 Quæritur sextò, an provocantes, & provocati ad duellicam pugnam, si accedentes ad locum duelli cum animo simul congrediendi, & pugnandi; postea non pugnent, vel quia nolint, vel quia ab amicis impediantur, incurrant excommunicationem, ex vi Gregorianæ constitutionis? Respondetur negativè, quia ex vi constitutionis Gregorianæ ij tantùm excommunicantur, qui se provocantes ad duellum, & de facto se conferentes ad locum statutum simul congrediuntur, & pugnant, siquidem habentur expresè hæc verba: *Qui monomachiam commiserunt*, sed se provocantes ad duellum, & accedentes ad locum pugnæ cum animo simul congrediendi; si postea simul non congrediantur ex quacunque causa, & non pugnent, monomachiam non committunt, proinde ex vi Gregorianæ constitutionis non incurrunt excommunicationem: lex enim pœnalis, quando propter actum injungit pœnam, requirit actum consummatum, ut talis pœna incurratur; & præfata Bulla Gregoriana quoad ipsos pugnantes requirit actum consummatum, seu ipsum effectum pugnæ, quia ij excommunicantur, qui monomachiam committunt: excommunicatio enim quæ imponitur propter aliquem effectum, non incurritur, nisi secuto effectu. Tum quia cùm simus in pœnalibus, & odiosis, quæ non sunt extendenda, sed potius restringenda; verba præfatæ Bullæ non debent ad eos extendi, qui de facto non committunt duellum.

Neque obstat, quòd in constitutione Gregoriana incurrant excommunicationem, consulentes, auxiliantes, suadentes duellum, tametsi postea duellica pugna non sequatur. Nam contra est, quia in pœnalibus non valet argumentum à majori ad minus, sed verba Bullæ intelligenda sunt ut formaliter sonant, & pœna excommunicationis non incurritur nisi formaliter exprimatur in jure: in præfata autem constitutione tantùm excommunicantur principales, qui monomachiam committunt: unde si non pugnent, non incurrunt excommunicationem ex vi talis constitutionis; tametsi præcesserint provocatio, & accessus ad locum statuto tempore, & aliæ circumstantiæ, quia hæc omnia se habent antecedenter ad monomachiam, quam tamen formaliter non constituunt. Secus in Gregoriana constitutione expresè excommmunicantur socij, fautores, auxiliantes, & alij, qui se immiscent duellicis actionibus, quamvis principales non pugnent. 23

Neque sequitur absurdum, ut magis dicantur puniri, qui minus delinquunt: quia ad duellum magis videntur delinquere suadentes, & fautores, quàm ipsi principales, qui ex injuriis sibi illatis se ad duellum provocant, quia in istis ob iræ calorem, passionisque efferuescentiam, & alias circumstantias impellentes ad pugnam, minuitur ratio liberi; non ita in socijs consulentibus, & opem præstantibus, ut ineatur duellum, quia isti cùm nullam acceperint injuriam, nec læsi fuerint, non ducuntur passione, sed malitia, quæ eo crescit major, quo ratio liberi est expeditior: & hæc est ratio, cur in constitutione Gregoriana incurrant excommunicationem, consulentes, auxiliantes, suadentes duellum, quamvis principales postea non pugnent; licèt isti, si pugna non sequatur, non incurrant excommunicationem. 24

Quæritur septimò, quo tempore cooperantes duello incurrant pœnam excommunicationis: cum enim, qui cooperantur duello, non excommunicentur absolutè, sed tantùm conditionatè, si per ipsos non steterit, quo minus pugna duellica committeretur, oritur difficultas, quando hæc conditio censeatur adimpleri 25

pleri, & proinde quo tempore cooperantes duello incurrant excommunicationem? Respondetur, eam incurrere cùm primùm Principales duellatores incipiunt districtis gladijs pugnam, vel minores sclopos explodere: quòd si duellum non sequatur, & per ipsos cooperatores non steterit, quo minus sequeretur, tunc incurrunt excommunicationem eo statuto tempore, quo pugna ex condicto erat committenda. Quòd si tempus ad duellum præscriptum non esset, sed tantùm locus designatus, & condictus, tunc censuras contraherent, quando duellatores ad condictum locum accederent, nec per ipsos cooperatores staret, quo minus pugna iniretur, ut docet Carafa *tractat. 2. de duello sect. 3. quas. 54.* Immo si Principales duellatores non pugnarent, eò quia impedirentur ab alijs, non tamen ab ipsis cooperatoribus, adhuc isti incurrerent excommunicationem; quia Pontifex non imponit Cooperatoribus pœnam excommunicationis, eò quia simpliciter possint duellum impedire, antequam committatur; sed quia cùm possint, non impediunt, nec per ipsos stat, quo minus duellum committatur.

26 Quæritur octavò, an suadentes, vel consilium dantes in ordine ad ineundum duellum, si postea consilium revocent, suadeantque duellatoribus, ut omittant duellicam pugnam; & nihilominus isti pugnent, an tunc suadentes incurrant censuras ecclesiasticas? Respondetur negativè: quia tametsi suadentes duellum ab initio fuerint causa moralis illius; nihilominus si conentur postea avertere duellatores à duello, ac impedire omni conatu ne duellicam pugnam ineant, tunc ipsi postea non ampliùs influunt physicè, vel moraliter in duellum, quia revocare consilium, & impedire duellum non est peccatum, immo opus bonum, proinde per talem actionem non possunt excommunicationem incurrere, quæ cùm sit pœna gravis, supponit culpam gravem: neque obstat, quòd antea duellum persuaserint: quia tale consilium fuit postea revocatum, nec ampliùs mansit, proinde non potuit influere in duellum, siquidem ex *c. 1. extra de regul. jur.* res qualibet per easdem causas dissolvitur, per quas nascitur, sed culpa contracta fuit ex dato consilio, consequenter ex eodem revocato, & dissoluto dissolvitur culpa: Tum quia Pontifex anathemate percutit dantes consilium ad duellum etiam non secuto effectu, non tamen simpliciter, & absolutè eos excommunicat, sed conditionatè, si per ipsos non steterit, quò minus duellum committeretur: sin autem post primam suasionem supponantur postea adhibuisse omnem conatum ad avertendos duellatores à pugna; ipsi tunc impediverunt duellicam pugnam, consequenter non incurrunt excommunicationem.

27 Quæritur nonò, an provocatus ad duellum, si armatus se conferat ad locum pugnæ ea intentione, ut tantùm se defendat, ac proprium tueatur honorem, incurrat excommunicationem, si pugna sequatur? Respondetur affirmativè, quia eo ipso, quòd armis instructus accedit ad locum pugnæ, illuc se confert animo pugnandi quod prohibetur sub pœna excomunicationis, quam procul dubio incurrit, si pugnet: siquidem ex eo, quòd compareat ad locum pugnæ armis instructus, censetur annuisse, ac respondisse provocanti; quod verò dicatur illuc accessisse animo tantùm se defendendi; ac tuendi proprium honorem, illi non suffragatur, quia eo ipso, quòd vult armis se defendere in loco statuto, & tali tempore, vult formaliter duellum committere, quod sub excommunicatione prohibetur; tunc tantùm diceretur se defendere, quando fortuitò, & casu illi obvians adversarius ensem evaginaret, ut illum percuteret, tunc enim si ipse provocatus nudaret gladium, & pugnaret, ne ab aggressore vulneraretur, rectè diceretur se defendere.

Quæritur decimò, an duellum ita sit malum, ut pro nullo eventu possit esse licitum? 28
Respondetur quòd tametsi duellica pugna suscepta authoritate privata semper sit illicita, potest tamen cohonestari, si ineatur authoritate publica ad evitandum majus malum. Ratio primæ partis est, quia descendere ad singulare certamen privata authoritate adversatur legi naturæ, quæ dictat, non debere quemquam voluntariè, & liberè vitæ discrimini se exponere. Tum quia est contra præceptum legis divinæ, quâ prohibetur homicidium; qua propter descendentes ad singulare certamen incurrunt gravissimas pœnas inflictas ab utroque jure canonico, & civili. Tum quia non urgente gravissima necessitate pro reparatione majoris mali imminentis, non licèt hominem occidere; cùm id adversetur divino præcepto: sed per duella, quæ suscipiuntur privata authoritate regulariter tantùm intenditur damnum adversarij, & non reparatio gravioris mali, quod immineat toti reipublicæ, proinde hujusmodi duella, cùm non possint cohonestari, sunt pro omni eventu illicita, ac prohibita.

Quinimò quamvis publica etiam inirentur authoritate, & de consensu Principis, adhuc essent illicita; nisi ex tali singulari certamine impediretur gravissimum damnum, quod reipublicæ immineret: ratio est, quia si præscindamus à majori malo imminenti toti reipublicæ, & duellum instituatur inter duas personas privatas ad ostentationem virium, vel ad resarciendum tantùm proprium honorem, publica authoritas non posset duellum à crimine eximere, perinde ac sine justa, & legitima causa non potest hominem innocentem occidere. Ratio secundæ partis, nimirum posse aliquē licitè duellicam pugnam inire ex publica authoritate, & ad evitandum majus malum imminens ex eo liquet, quia pro evitando majori malo legimus, viros alioquin sanctos descendisse ad singulare certamen, ut S. Wenceslaus Bohemiæ Rex, qui collectis contra vicinum Principem justis armis eò quia suos fines cum Wenceslai injuria transgressus regredi renueret; miseratus tunc pientissimus Rex, tot in- 29

no-

nocentes utrinque casuros, si plenis exercitibus pugna iniretur, provocavit ad singulare certamen supremum Præfectum adversarij exercitus; ut expositione sui tantùm in discrimen, sanguini parceret totius multitudinis, & fertur, ut narrat Aeneas Sylvius per miraculum fuisse à periculo ereptum, ac victoriam reportâsse demonstrante Deo Principis justitiam sibi esse cordi, ac terrente per Angelos ejus inimicos. Constat etiam *1. Reg.* 17. Davidem cum Goliatho singulari certamine honestissimè decertâsse: quòd minimè contigisset, si duellica pugna pro nullo eventu posset cohonestari.

30 Neque obstat, quod respondet Gomitolus *l. 6 q. 16. n. 10.* duellum illud fuisse à Davide susceptum ex divino instinctu, & impulsu: quia si ita est: ergo non omne duellum est ex natura sua illicitum, & impium, si enim duellum esset ab intrinseco malum, ut mendacium, & odium Dei, non jussisset Deus, Davidem inire hoc singulare certamen, cùm repugnet, Deum jubere, quod est intrinsecè malum; sicut non potest præcipere mendacium, & odium Dei, eò quia hæc sint intrinsecè mala, ita nec præcepisset Davidi hanc duellicam pugnam, si esset intrinsecè mala. Firmari ex eo potest, quia si supponantur duo milites ob patrata scelera à bellico consilio damnati ad mortem, si Princeps vellet tantùm ut unus moreretur, & alter vitâ donaretur, qui socium in duello occideret: tunc duo illi milites jam damnati ad mortem possent licitè descendere ad singulare certamen ad propriam vitam tutandam; quia cùm jam actum sit de ipsis, & saltem mediante singulari certamine affulgeat iisdem spes aliqua mortis declinandæ, scilicet si victor evadat in illa duellica pugna, tunc est minus malum se exponere periculo vitæ cum spe aliqua evadendi mortem, quàm certissimè mortem subire: & cùm teneatur quisque juxta rectæ rationis dictamina, & legem naturæ tutari, & conservare, quantum potest, propriam vitam, certò in hoc casu si milites illi damnati ad mortem consentiant duellicæ pugnæ licitè, & honestè agunt juxta dictamina rectæ rationis; cum possint tali via mortem, certissimè aliàs subeundam, declinare.

31 Similiter si à Magistratu duo Rei ad mortem damnati ita constituantur, ut simul debeant pugnare, vita ei, qui vicerit condonata, licitum esset Reis jam damnatis, tale certamen suscipere, quia cùm uterque jam sit Reus mortis, unus constituitur minister justitiæ contra alterum, ut sententiam mortis in alium exequatur. Nihilominus, quia id ob adjunctas circumstantias non careret periculo scandali, ideo ex hoc capite hujusmodi singularia certamina non videntur licita; tametsi ipsi Rei possint, talem facultatem sibi à Principe, vel Magistratu factam licitè acceptare, licèt non ex odio, sed ex zelo publicæ justitiæ, & causa tuendæ propriæ vitæ. Dantur igitur plures casus, in quibus duellica pugna potest cohonestari.

32 Tum quia si possunt pugnare licitè ex justa causa duo exercitus, non video, cur non possit pugna restringi ad pauciores utrinque milites, adeò ut causa belli committatur decidenda tribus, vel etiam duobus selectis ex utroque exercitu, imò etiam uni ex utraque parte, & qui vicerit, causam pro sua parte, à qua fuit selectus obtineat: est enim minus malum, quòd unus tantùm, vel alter occumbat in duellica pugna, quàm quòd plura millia cadant in pleno utriusque exercitus conflictu.

TITULUS XV.

De Sagittariis.

Cum in præcedentibus titulis Pontifices prohibuerint torneamenta, & duella, eò quia habeant adnexum mortis periculum: ita in præsenti prohibent artem Sagittariorum, & Ballistariorum, eò quia hæc ars sit etiam pluribus obnoxia periculis, & dederit causam pluribus homicidijs, quæ contigerunt; non secus ac conflictus illi hastiles, qui torneamenta vulgariter dicuntur, & duella: unde ob eandem causam, qua Pontifices prohibuerunt hastiludia, seu torneamenta, & duella, prohibent etiam in præsenti titulo artem Sagittariorum, seu Ballistariorum.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Unici Capitis, in hoc Titulo contenti.

C. ARTEM UNIC. h. t. Innocentius III. declarat, esse excommunicandos, qui exercent mortiferam, & odibilem artem Ballistariorum, & Sagittariorum contra Christianos, & catholicos. Textus autem ut notat Glossa procedit contra exercentes hanc artem in bello injusto. Cæterum quando Pontifex ait, præcipimus sub pœna, vel sub interminatione excommunicationis, vel sub excommunicatione, non est quis excommunicatus, sed excommunicandus, adeo ut excommunicatio sub conditione, ut excommunico, quicunque furtivè ad ordines accedit, tunc accedens ad ordines furtivè est ipso facto excommunicatus c. 1, de eo qui fur. ordin. recip. *Cæterum notat Barbosa nomine Sagittariorum, & ballistariorum hic eos intelligi, qui fœdere cum Dæmone inito ei animum, & corpus addixerunt, ut eminus trajicere, ac ferire possint, quos voluerint; adeò ut nomine Sagittariorum non intelligantur illi, qui artem sagittandi legitimè exercent.*

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quid sint Sagittarij, & Ballistarij, & quæ pœna jure canonico imponantur Sagittariis.

1 Agittarij juxta præsens institutum ij dicuntur, qui jacula, seu sagittas emittunt ex arcu: & Ballistarij, qui ballista utuntur. Sunt Ballistarij, qui ballistas conficiunt: sunt autem Ballistæ, Catapultæ, seu machinæ quædam, quibus in hostes vibrantur, & emittuntur gravioris ponderis lapides ad eos contundendos, de quibus loquens Synesius *epist. 133.* ait: *Non mihi otium alienæ arti mentem applicanti: accingor enim, ut ex turribus jacula emittamus valida, lapidibus gravia.* Unde ballistæ, seu catapultæ sunt instrumenta ad jaciendos lapides, seu machinæ emittentes prægrandia saxa: imò & ferreæ trabes ejusmodi instrumentis maximo impetu in mediam hostium aciem contorquebantur. Nunc hoc nomine comprehenduntur etiam tormenta bellica ad muros diruendos, aut concutiendos, ut notat Lipsius *lib. 21.* Ejusdem generis fuerunt etiam arietes, de quibus Cicero *lib. 1. de offic.* ait, *qui positis armis ad Imperatorum fidem confugiunt, quamvis aries murum percusserit, sunt recipiendi.* Fuit aries machina quædam bellica ad muros destruendos compacta, de qua Xenophon *lib. 6.* Oportet, machinas construere ad hostium muros subvertendos. Refert Plutarchus, Demetrium suopte ingenio sibi ejusmodi instrumenta bellica fabricâsse, & machinas obsidionales vocâsse, ac propterea fuisse Demetrium ipsum per antonomasiam dictum urbium expugnatorem. Ballistis accedunt etiam arcus, è quibus sagittæ eminùs jaciuntur; quapropter appositè in præsenti titulo Sagittarij Ballistarijs conjunguntur: & in hanc rem fortassis comparatæ sunt minores ballistæ; siquidem moris fuisse, ut in bello milites uterentur majoribus, & minoribus ballistis refert Livius *lib. 26.* ubi agit de apparatu belli, qui Carthagini urbe captâ inuentus est: ex quâ autem materia ballistæ conficerentur, refert Constantinus Cæsar *libell. de administ. imper. ad Romanum filium c. fin. in pittacio quodam donationis,* ubi ait; præterea præbemus vobis juxta unumquemque morem nervos, & arcus, ferrum, & oleum ad præparationem ballistarum vestrarum.

In primævo hominum statu arma tantùm fuerunt manus, ungues, & dentes, *& lapides, item sylvarum fragmina, rami,* ut notat Lucretius *lib. 5. de rerum natur.* & habetur in *l. armorum 41. ff. de V. S.* Crescente postea hominum malitia, dominandique cupiditate, cùm bella crebra essent, furor arma severiora invenit, & ministravit, & quia inter armorum genera nullum fuit sævius illo sagittarum, & ballistarum, eò quia sagittæ essent veneno illitæ, ut refert Aelianus *lib. 9. histor. animal. c. 15.* ideò Innocentius III. *in c. artem unic. h. t.* artem hanc mortiferam, & odibilem ballistariorum, & Sagittariorum adversus Christianos, & Catholicos prohibet exerceri, & quidem sub pœna excommunicationis. 2

Sunt tamen, qui censent Innocentium III. *in d. c. artem unic. h. t.* prohibere artem ballista 3

listariorum, & sagittariorum; seu ballistis, & sagittis uti in bello injusto contra Christianos, non verò in bello justo; in quo utrum aperta pugna, an insidijs vincatur, nihil ad justitiam interest: hinc censet, artem hanc ballistariorum, & sagittariorum non prohiberi in hoc titulo in bellis justis, sed tantùm injustis; quia in justis sicuti licitum est uti alijs armis, ita etiam illis mortiferis. Sed hæc sententia non videtur veritati, & textui consona, quia Pontifex in *in d. c. Artem unic. h. t.* improbat hanc artem ballistariorum, & sagittariorum in bellis contra Christianos susceptis.

4 Tum quia in bello injusto alia potiore ratione viderentur prohiberi ballistæ, & sagittæ, scilicet ratione injustitiæ, quia in bello injusto non est licitum sagittis, nec alijs armis uti, non solum contra Christianos, sed nec etiam contra Paganos. Hinc Barbosa in præsenti *c. artem unic. h. t.* censet, sagittarios, & Ballistarios, de quibus fit mentio in hoc textu esse homines fœderatos cum dœmone, qui illis vicissim pollicetur se adfuturum, ut quem longissimè dissitum malverint, ineluctabili ictu traijciant, & ait Barbosa, hanc artem nefariam improbâsse, & damnâsse Innocentium in præsenti titulo. Verùm etiam hæc explicatio videtur captu difficilis: quia si ars hæc malefica esset, & ex pacto cum dœmone inito procederet, sequeretur, quòd non solùm contra Christianos, sed nec etiam contra hæreticos, & paganos liceret illâ uti, & tamen Pontifex tantùm prohibet artem hanc sagittariorum adversus Christianos, & Catholicos exerceri sub excommunicatione: cum enim nunquam licitum sit pactum inire cum Dœmone, talem artem prohibuisset procul dubio Pontifex contra quemcunque etiam Paganum.

5 Hinc alij censent, in hoc titulo non fuisse prohibitas sagittas, & ballistas, sed tantùm quoddam militum genus his utentium, qui impij, & crudeles admodum erant, & Ruptarij dicebantur. Verùm cùm Innocentius expressè loquatur de Ballistarijs, & Sagittarijs non est textus intelligendus de Ruptarijs.

6 Quamobrem probabilius est in præsenti titulo non damnari omnino artem Ballistariorum, & sagittariorum, sed tantùm caveri, ne ulli Christiano licitum sit, hanc artem exercere contra alios Christianos, & Catholicos, & id prohiberi sub pœna excommunicationis: imò non solùm prohibetur usus hujus artis contra Christianos, sed etiam prohibentur sagittæ fieri à Christianis, & deferri ad infideles, ut illis utantur contra Christianos, idque etiam vetant Imperatores in *l. 2. C. quæ res expor.*

§. II.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selecta quæstiones.

Quæritur primò, an licitum sit bellum indicere infidelibus? Respondetur, potestatem belli indicendi infidelibus ob solam infidelitatem non esse penes Reges sæculares, sed tantùm penes summum Pontificem. Ratio est, quia Reges sæculares nullibi habent jus directè, vel indirectè in aliorum Regna, si non adsint sufficientes rationes, quibus unus Rex habeat jus in bona alterius: Reges autem Christiani nullum habent jus supra Provincias infidelium propter solam infidelitatem, quæ cùm sit tantùm personalis, non infert injuriam cæteris, nec dat ijsdem jus ad bellum inferendum; unde ex simplici infidelitate non possunt Reges Christiani bella indicere directè Regibus infidelibus, si eorum Regna olim non pertinuerint ad Reges Christianos, nec fuerint injustè ab infidelibus usurpata: siquidem Imperator, & alij Principes Christiani possunt semper bellum Turcæ indicere ad recuperandas Provincias pertinentes ad Christianos, & quas Turca injustè armorum violentia sibi usurpavit. Cæteroquin Principes Christiani, nec jus indirectum habent in ordine ad bellum indicendum Regibus infidelibus; quia jus indirectum oritur ex jure directo prædicandi evangelium, & hoc jus non pertinet ad Regem sæcularem, sed ad solum summum Pontificem: unde Rex Christianus ob solam infidelitatem non potest bellum indicere infidelibus, nec illos privare dominio suarum Provinciarum, ut docet Molina *tom. 1. de justit. disp. 105.* 1

Quamobrem solus summus Pontifex potest prædicatores mittere ad promulgandum evangelium; quòd si postea ab infidelibus impedirentur, posset tunc Pontifex facultatem concedere Principibus fidelibus, ut armis Principes infideles invaderent; quia licèt infideles, nec mediatè, nec immediatè cogi possint, ut fidem & baptismum suscipiant; possunt tamen adigi, ut ipsam fidem à prædicatoribus Catholicis enuntiandam, & promulgandam attentis audiant auribus, & seriò de ea recipienda, vel respuenda deliberent; & prædicatores Christianos hoc tam utile, & salutare officium erga illos volentes exercere tuto, fidóque hospitio recipiant, liberúmque transitum per suas Provincias concedant, in quibus evangelium enuntiare, ac fidem catholicam propagare desiderant, adeò ut ad id cogere Principes infideles licitum sit, possitque jure optimo iisdem detrectantibus bellum inferri. Verùm antequam ad id deveniatur omnia alia adhibenda sunt media, quæ ad munus apostolicum pacificè obeundum concurrere possunt. 2

3 Quæritur secundò, an prædicatores Christiani possint incedere per infidelium Provincias cum militibus armatis, & cogere infideles ad audiendum evangelium? Respondetur, id non videri licitum, quia evangelium non alia ratione promulgari debet, quàm à Christo præceptum fuerit: modus autem prædicandi cum exercitu, & vi cogere infideles ad audiendum, est contra rationem à Christo præceptam: siquidem *Matth. 1.* Christus mittens Apostolos ad prædicandum, eos misit sine militibus, sine armis, quinimò agnorum more inter lupos, quorum ungues essent pluries experturi. Suarez tamen *de charitate disp. 18. sect. 1. n. 8.* censet, Principes Christianos ad convertendos Barbaros posse Prædicatores mittere cum sufficienti exercitu, non ut bellum inferant, sed ut Prædicatores defendant, qua ratione censet, posse etiam arces munitas in confiniis Provinciarum infidelium construere, ut facilior, ac tutior aditus, & exitus fidelibus pateat; dummodo tamen infideles fuerint priùs pacificè moniti ad audiendam, & recipiendam prædicationem: quapropter infideles possunt justo jure compelli, ne ullo modo Christi fidem impediant, quia id non est compellere ad recipiendam fidem, sed defendere Prædicatores volentes exercere jus, quod habent ad annuntiandum, & prædicandum evangelium gentibus omnibus ex Christi mandato.

4 Quæritur tertiò, an in aliquibus casibus licitum sit inferre bellum infidelibus, non quidem ob solam infidelitatem, sed ob aliquam aliam circumstantiam eidem adnexam? Respondetur cum Reginaldo *tom. 2. lib. 21. c. 8. n. 49.* dari aliquot casus, in quibus licitum est Principibus Christianis bellum inferre infidelibus. Primus est, si infideles defacto Provincias occupent, quæ olim pertinebant ad Christianos, hac ratione Principes Christiani possunt licitè semper movere bellum contra Turcas, eò quia isti Regna, & Provincias occupent, quæ olim erant Christianorum.

5 Secundus est si infideles injurias fidelibus inferant.

6 Tertius, si suadeant Christianis à vera desciscere religione.

7 Quartus, si infideles impediant liberam prædicationem evangelij, tunc enim possunt Principes Christiani illis bellum indicere authoritate Ecclesiæ, quæ cùm acceperit potestatem à Christo prædicandi evangelium per totum mundum *Matth. ult.* infideles impedientes hanc prædicationem inferunt Ecclesiæ injuriam, quam propterea potest Ecclesia licitè armis propulsare, & facultatem concedere Principibus Christianis bellum indicendi talibus infidelibus impedientibus jus, quod habet Ecclesia promulgandi evangelium per totum mundum.

8 Quintus, si infideles, qui subsunt Principi Christiano leges ipsis ab eo præscriptas, & consentaneas legi naturæ detrectent observare.

Sextus, si Princeps infidelis nulli fideli subditus peccata committit non solùm contra Deum, verùm etiam contra proximum, adeo ut si in infidelibus non solùm reperiatur idololatria, verùm etiam effrænata Tyrannis, humanæ carnis ingluvies, cruenta, & execranda innocentium sacrificia, tunc ob has injurias, & oppressiones tollendas possunt Christiani Principes infideles debellare, tametsi ijsdem non subjiciantur, sed degentes in remotissimis mundi partibus velint ita vivere sua sorte contenti; hinc Hispani occupârunt novum orbem, cujus Incolæ non homines, sed bruta animalia potiùs videbantur, cùm Reges suos passim per tyrannidem occiderent, dijs immolarent, innocentes opprimerent, humanis carnibus vescerentur: hinc Alexander VI. amplas illas Indiarum Occidentalium Regiones catholicis Regibus Ferdinando, & Isabellæ, eorúmque successoribus concessit in dominium perpetuum: quia Pontifex potest dono dare Principibus Christianis ea infidelium Regna, quæ Christianorum nunquam fuerunt, ad Christianæ fidei, & evangelij propagationem; atque idololatriæ extirpationem: quia summus Pontifex ut Christi Vicarius habet jus propagandi evangelium in universum terrarum orbem, & ubique locorum extirpandi Idololatriam, accepit enim Ecclesia hanc potestatem à Christo *Matth. ult.* & *Marc. ult.* quapropter si infideles retusent verum Dei cultum, potest Pontifex Christianis Principibus facultatem concedere, ut Provincias illas occupent, verúmque in ijsdem introducant Dei cultum, ut in ipsis floreat Christiana religio. 9

Quæritur quartò an licitum sit etiam hæreticis bellum indicere ob solam hæresin? Respondent plures justam causam inferendi bellum hæreticis esse solam, & præcisam hæresin, eò quia olim Deus *Deuter. 13.* præceperit filijs Israel, ut civitatem, quæ in tale crimen incurrisset armis aggrederentur, ac delerent: hinc filij Israel volverunt bellum movere contra filios Rubem, & Gad; eò quia existimaverint ipsos recessisse à fide, ut habetur *Josue c. 22.* Ratio itidem est, quia hæresis gravissima damna toti infert reipublicæ: proinde ad hujusmodi damna impedienda possunt hæretici bello cogi ad desistendum à suis erroribus: quilibet enim potest impedire damna, quæ sibi inferuntur ab alijs. Verùm servandus tunc est ordo juris, quia non possunt Catholici bellum indicere hæreticis, nisi priùs ab Ecclesia fuerint declarati hæretici *c. cum secundum leges de haret. in 6.* post declarationem autem potest quivis Princeps catholicus suis subditis pro jurisdictione, quam in eos habet, bellum inferre; & si nolint à suis erroribus desistere, potest etiam eorum bona occupare. 10

Putârim tamen esse procedendum cum distinctione; si quidem dupliciter potest hæresis 11

sis considerari. Primò ut simpliciter est peccatum: secundò ut est tale peccatum, quòd scilicet turbat pacem Ecclesiæ, & plurima adfert Reipublicæ incommoda, & seducit fideles; & sub hac secunda consideratione tantùm putârim, hæresin esse sufficientem causam, ut catholici possint hæreticis bellum indicere. Quamobrem si subditi alicujus Regis, vel Principis deficiant à fide catholica, & alios fideles trahant secum ad eosdem errores, & hac ratione Regnum turbent, dissidia excitent, rebellionem foveant, & alia adferant incommoda, potest tunc Rex catholicus eos bello coërcere, si alio modo non possit eos ad unitatem fidei catholicæ trahere: id enim præstitit Moyses, cùm pars populi incidit in idololatriam exhibendo cultum vitulo ex auro conflato; fuit enim eos bello aggressus, & triginta tria millia ex ipsis interfecit. Præterea si Rex, vel subditi unius Regni desciscant à fide catholica, & nitantur subditos vicini Regni in eandem pertrahere defectionem, potest vicinus Rex illis bellum indicere, & injuriam sibi illatam armis vindicare.

12 Quæritur quintò, an quando justa suppetit causa bellum indicendi, non solùm tunc possint illi licitè bellum suscipere, quorum interest; verùm etiam possint adjuvari ac promoveri ab alijs, qui velint socij esse justi belli? Respondetur affirmativè, quia *Genes. 14.* Abraham justè pugnavit contra quatuor Reges in gratiam fratris sui Loth, eò quia eum captivum ducerent. Rursus *4. Reg. 3.* Josaphat pugnavit contra Mesam Regem Moab pro Joram. Ratio est, quia charitas in proximum unit homines affectivè, adeò ut socij justi belli reputentur pro uno, & eodem. Præterea opus est charitatis juvare innocentem, ne opprimatur ab injusto aggressore, & sicut exercere opus charitatis, est exercere opus ex natura sua bonum; ideo licitum est, alios in subsidium justi belli accersere, immo etiam infideles, dummodo scandalum cesset, & periculum fidei absit: etenim Machabæi in suis justis bellis auxilium petierunt à Romanis; licèt tunc temporis infideles fuerint: ratio est, quia quod alij possunt spontè sua rectè facere, potest etiam licitè ab eis peti.

13 Quæritur sextò, an ad justum bellum ineundum sufficiat titulus puniendi culpam in aliquem commissam? Responderi solet cum distinctione, si, qui pœnam pro culpa subire detrectant, sint subditi alicujus Principis, tunc potest Princeps, ut superior eos vi, & armis coërcere ad subeundam pœnam; quia Princeps ut superior habet jus puniendi suos subditos detrectantes acquiescere juri Principis: tunc enim habentur ut rebelles, possúntque armis coërceri. Sin verò, qui pœnam pro culpa subire nolunt, sint subditi alterius Principis: vel sit unus Rex, qui nolit pœnam subire ob culpam commissam in alium Regem; tunc non potest unus Rex ex sola ratione puniendi culpam bellum indicere alteri Regi post damna omnia sarta; ratio est, quia tunc ambo Reges sunt independentes, & unus ob commissam culpam præcisè non subijcitur alteri, & cum ex alio capite supponantur damna omnia sarta, non videtur, quo jure possit unus Rex alium bello aggredi: etenim ex natura rei non videtur hoc licitum ob plurima, & gravissima, quæ inde sequerentur inconvenientia: siquidem cum homo facilè exardescat irâ, & injuriam sibi illatam longè graviorem existimet, quàm re ipsa sit; ita conveniens non erat, ut ex natura rei ipse læsus esset Judex alterius, ex eo præcisè capite, quòd esset ab altero læsus: hac ratione statutum est jure civili, ut Reus non debeat comparere apud Judicem Actoris, sed debeat ad forum Rei causa deduci; quia timetur, ne ex conjunctione Judicis Actoris cum Actore gravius, quàm par sit, Reus puniatur, cùm potiùs jura Reis faveant.

Unde eo ipso, quòd satisfactum est omnibus damnis tam famæ, quàm honoris, non potest unus Rex inferre bellum alteri sibi non subdito, ea tantùm ratione, ut puniatur delictum. Quòd si objicias exemplum Davidis, qui ob hanc solam causam bellum intulit Ammonitis, eò quia raserint barbam suis Legatis: & exemplum filiorum Israel, qui Benjamitas profligârunt armis, eò quia noluerint exhibere viros, qui uxorem Levitæ occiderant. Contra est, quia David bellum indixit Amonitis non præcisè, ut eos puniret ob rasuram barbæ; sed ad compensandum honorem læsum per injuriam sibi illatam ab Amonitis. Ad id, quod addebatur de Benjamitis, respondetur, id non esse ad rem, quia isti fuerunt subjecti toti communitati Judæorum, adeò ut tenerentur parêre Judæis; & quia noluerunt obsequi, ideo fuerunt puniti tanquam subditi rebelles. Alij censent, Israelitas nonnisi consulto Deo delevisse armis Beniamitas. Potuit enim Deus hanc specialem facultatem concedere Israelitis, ut armis Beniamitas delerent. 14

Quæritur septimò, an ad justum bellum indicendum sufficiat qualiscunque persuasio de justa ejus causa. Respondetur negativè, quia ad justum bellum ineundum requiritur certa, vel saltem probabilis ratio in eo, qui bellum infert; adeò ut res debeat maturè per se considerari, & per alios, alioquin nonnisi temerè, ac injustè bellum iniretur. Quòd si post maturam inquisitionem res adhuc dubia sit, tunc procedendum est cum distinctione, vel enim res est in possessione alterius, & tunc non est licitum ei bellum indicere; quia in dubijs melior est conditio possidentis, ut docet Sotus *lib. 4. de just. & jur. art. 1.* Sin verò res in neutrius partis sit possessione; tunc in dubio neutra pars potest alteram oppugnare pro re tota habenda; sed tantùm pro illa parte æquali, vel inæquali obtinenda, prout dubium est utrinque æquale, vel inæquale. 15

Non tamen milites tenentur examinare, an bellum indictum à Principe justum sit, necne; quia hoc examen pertinet ad Principem, & ejus 16

& ejus Consiliarios. Milites tamen, qui Principi subijciuntur, vel sunt ejus stipendiarij debent scire, quòd bellum non sit evidenter injustum; quòd si dubitent, adhuc tenentur obedire suo Principi. Sin verò milites non subijciantur Principi moventi bellum, nec sint ejus stipendiarij, sed sponte, & voluntariè ad bellum accedant, tunc communior sententia est; non posse milites adscribi militiæ, si dubitent de justitia belli: quia cùm liberi sint, nulla adiguntur necessitate parendi Principi bellum moventi: debent enim tunc sibi persuadere bellum esse justum, ad quod sufficit, si credant Principem justum esse, & communem opinionem esse, bellum illud justè institui; quia milites non tenentur acutissimè omnes belli causas examinare, id enim pertinet ad Principem, & ejus Consiliaros.

17 Quæritur octavò, an damnum sine culpa illatum sit sufficiens causa belli movendi? Respondetur cum distinctione, si qui damnum intulit inculpabiliter, non sit inde factus ditior, ad nihil tenetur: quia neque ratione culpæ, nec ratione injustæ detentionis, quæ sunt duo capita obligantia ad restitutionem, potest qui damnũ sine culpa intulit obligari ad resarciendum: cùm enim non sit ditior factus, nil actu retinet, quod debeat restituere? rursus cùm non peccaverit, nec tenetur resarcire; secus si ditior factus sit, tenetur restituere, quidquid ipsi inde accrescit, sive habeat de facto rem illam, sive dum illam consumpsit, suis pepercerit: hinc si Rex aliquis non sit ditior factus; ac propterea nolit restituere, non potest armis impeti, quia ad nihil tenetur: sin verò factus sit ditior, & nolit restituere, tunc potest armis cogi.

Sin verò Rex retinendo rem alienam invincibiliter, reputaret esse suam, vel monitus ab alio nollet eam restituere, eò quia nolit credere monentibus, vel quia rationes, quæ ipsi adferuntur, non convincant, an tunc possit in eum justum bellum moveri, ut armis adigatur ad restituendum. Respondetur, quòd si tales rationes allatæ sint moraliter efficaces, & hisce non obstantibus nolit alter Rex restituere, tunc communior sententia est, posse Regem, ad quem res illa pertinet, eum bello invadere, quia hebetudo alterius, vel ignorantia non debet ei suffragari in damnum tertij. Verùm tunc non plus damni debet inferri, quàm simpliciter necessarium sit ad repetendam rem propriam. 18

Sin verò rationes allatæ non sint moraliter efficaces, non potest bello cogi ad restituendum, quia ex sola privatâ scientia alterius Regis repetentis rem illam, non potest ferri publica sententia: alioquin in tali casu daretur bellum ex utraque parte per se justum, & non solùm quasi ex ignorantia justum, sed quia revera quilibet haberet verum jus ad illud inferendum: bellum autem ex utraque parte per se justum non datur, quamvis dari possit bellum, quod respectu unius partis sit per se justum, & respectu alterius tantùm per accidens. 19

TITULUS XVI.

De Adulterijs, & Stupro.

Cum Pontifex egisset in præcedentibus titulis de homicidio, & quibusdam actibus, ad quos homicidium nonnunquam sequitur; & quibus propterea corpus, & vita proximi læditur; nunc ordine decalogi agit de adulterio, & stupro, quæ sequuntur ad præceptum non occidendi: dicitur enim in decalogo *non occides, non mœchaberis*; homicidium enim pertinet ad quintum, & adulterium ad sextum decalogi præceptum. Quamobrem in præsenti Pontifex agit de delictis carnis, quibus læditur pudicitia, & Doctores etiam de cæteris illiciti concubitûs generibus.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Omnium capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. SI SEDUXERIT h. t. *Statuitur sicut in exodo, eum qui seducit virginem non desponsatam & dormit cum illa teneri eam dotare, & habere in uxorem: quòd si pater virginis nolit eam dare declarat Pontifex, teneri tunc eam dotare juxta consuetudinem Regionis. Hæc olim servabantur in Exodo, nunc verò quia lex Moysis Christianos in Cæremonialibus & judicialibus non obligat, videretur aliter statuendum, & nihilominus à Pon-*

à Pontificibus lex illa Moysis recipitur inter decretales. Verùm de obligatione solvendi dotem plura habet Barbosa hic, ubi alios allegat. Cæterum qui virginem stupraverit sinè seductione, eò quia puella se spontè obtulerit, nec fuit à stupratore persuasa, non subjacet pœnæ hujus textus, quia loquitur de eo, qui seduxit virginem, & cùm lex sit pœnalis non est extendenda ultra casus expressos.

C. PERVENIT 2. h. t. Gregorius rescribit Episcopo Sipontino, ut qui virginem decepit, & stupravit, teneatur eidem nubere, & si nolit eam ducere, castigetur corporaliter, anathemate percutiatur, & postea detrudatur in monasterium, in quo agat pœnitentiam, & à quo non egrediatur sine licentia. Ubi notat Glossa teneri stupratorem nubere puellæ à se stupratæ, si ipsa & ejus pater voluerint. Ceterum pœna legis civilis, quam Pontifex in hoc textu significat, est, vt stupratores virginum relegentur, vel si viles sint personæ, verberentur, instit. de pub. Jud. §. 2. Sin autem per vim hoc fecerint capite plectuntur ibid. §. sin autem: sed Pontifex hanc pœnam civilem mutat in canonicam, & verberationi addit excommunicationem, ac detrusionem in monasterium ad perpetuam pœnitentiam ibi agendam: hæc autem pœna aliquibus videbatur durior pœnâ relegationis, vel etiam supplicij capitalis. Verùm hodie non est amplius in usu, & tantùm stuprator virginis tenetur, vel illam ducere, vel congruam dotem tradere.

C. SI VIR 3. h. t. Ex Concilio Arelatensi statuitur, quòd si maritus sciens suam uxorem deliquisse, nec egisse pœnitentiam, cùm adhuc in fornicatione permaneat, si cum illa vixerit, sit Reus, & particeps delicti: sin verò mulier dimissa egerit pœnitentiam, & volverit ad virum reverti, debeat, sed non frequenter recipere peccatricem. Ex quo textu liquet, maritum fieri participem turpitudinis uxoris, si ejus adulterium non denunciet ad pœnitentiam, adeo ut teneatur vir sub gravi peccato adulteram ad pœnitentiam, & emendationem denunciare c. si peccaverit 2. q. 1. & si perseveret in adulterio tenetur eam dimittere, & à copula abstinere, ut notat Cavarruvias p. 2. de sponsal. c. 7. §. 2. n. 4. Cæterum licèt possit vir uxorem suam adulteram redeuntem ad ipsum recipere, non tamen frequenter: quia id esset dare illi occasionem crebriùs peccandi, aut in peccato persistendi. Tenetur enim maritus ignoscere uxori peccanti, & illi remittere injuriam in animo, non verò pœnam in foro externo debitam: potest enim fieri, ut quis remittat injuriam ex corde illi, quem propter bonum, & periculum publicum nihilominus teneatur accusare.

C. MARITIS 4. h. t. Ex Concilio Parisiensi statuitur, ut maritus ex suspicione possit accusare uxorem de adulterio, & ut in accusando præferatur alijs, ut etiam in defendendo. Notandum tamen est, non sufficere quamcunque suspicionem, sed debere esse violentam, & sufficientem ad condemnandum c. litteris de præsumpt. unde maritus tantùm ex suspicione violenta, non ex temeraria potest uxorem accusare de adulterio. Ratio verò cur maritus ex tali suspicione violenta possit uxorem accusare de adulterio, est quia agitur res ipsius, est enim ipse, qui injuriam patitur, si ejus uxor non sit illi fidelis.

C. SIGNIFICASTI 5. h. t. Alexander III. statuit, vt si mulier publicè fateatur se intra ecclesiam peccàsse cum sacerdote, sit ei imponenda condigna pœnitentia, & ecclesia sit reconcilianda aspersione aquæ benedictæ. Sin verò sacerdos neget crimen, vt indicatur illi canonica ad arbitrium purgatio coram quinque Presbyteris; & si se purgare possit, permittatur ministrare in suo officio, si non possit, tunc suspendatur ob officio: & id fiat, etiam si Presbyter, qui nunc negat, confessus fuerit coram alio sacerdote, qui hoc idem affirmet; quia vt notat Glossa confessio unius super eodem crimine alteri non nocet, sed tantùm indicitur ei purgatio, si sit infamatus. Ad dictum tamen unius, si alter neget, ecclesia est purganda. Dicta tamen paucorum non infamant, sed indicitur purgatio.

C. INTELLEXIMUS 6. h. t. Innocentius III. declarat, quòd si conjux separata à viro petat sibi virum restitui, vir compellendus sit ad suam recipiendam uxorem: sin verò constet per evidentiam rei, vel legitimam confessionem mulieris sponte fuisse hanc adulteratam, tunc non sit cogendus vir illam assumere nisi per legitimos testes, qui non possint à viro reprobari, constet, etiam virum fuisse adulteratum, tunc enim compellendus est assumere uxorem affectu maritali: & ratio etiam assignatur à Pontifice, quia cùm jus matrimonij in utroque sit læsum, tunc paria delicta mutua compensatione tolluntur. Hinc uxor accusata à marito de adulterio potest excipere de adulterio ipsius mariti, quando agitur ad thori separationem, vel ad dotis, vel donationis propter nuptias assignationem; quamvis enim uxor accusata, & convicta de adulterio amittat dotem, & donationem propter nuptias; potest tamen de eodem adulterio contra maritum excipere, sicque unum cum altero compensare. Sin verò maritus contra uxorem agat criminaliter ad pœnam publicam, non potest mulier excipere contra maritum de adulterio ad eum repellendum ab accusatione. Secus si mulier recesserit de domo viri sui, si volens redire non admittatur à viro, intelligitur spoliata, & est audienda. Præterea vir non potest uxori adulterium objcere, si ipse sit etiam adulteratus; vel uxorem alteri tradiderit adulterandam c. dispensare de eo qui cognoscit cons. uxor.

C. TUA FRATERNITAS 7. h. t. Idem Pont. declarat, eum, qui conjugi in adulterio deprehensæ denegavit debitum conjugale, si deinde ipse manifestè adulteretur cum alia, debere conjugem affectu maritali tractare, eò quia paria crimina mutua compensatione de-

ficantur. Ubi notat Glossa, quòd si unus ex conjugibus publicè fornicetur, potest alter ei debitum denegare; & si alter publicè fornicetur, Primus recuperat suam potestatem. Notandum est, hanc compensationem delictorum admitti quocunque tempore, adeò ut si facta separatione alter conjux etiam fornicetur, tunc matrimonium reintegretur, & datur locus compensationi per Judicem ex officio, ut notat Panormitanus hic n. 5. immo competit etiam conjugi dimisso actio super repetitione alterius.

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quid sit adulterium, quomodo accusandum, & probandum.

1 Ametsi adulterium laxè sumptum extendatur ad significandum omnem carnalem copulam illicitam *can. nemo blandiatur §. tolerabilior. 32. q.* & lex Julia de adulteriis promiscuè stuprum, & adulterium usurpet, *l. inter liberas. 6. ff. eod.* & *l. inter stuprum ff. de V. S.* nihilominus specialiter, & propriè sumptum adulterium est alieni tori violatio *can. non machaberis 22. q. 5.* & quasi accessio ad alterius torum: hinc de jure civili adulterium non committitur, nisi in nuptam; & stuprum in virginem, & viduam, solétque definiri alienæ matris familias corruptio: quapropter adulterium in eam, quæ nupta est, committitur, stuprum verò in virginem, vel viduam *l. 6. §. 1. ff. ad leg. Jul. de adult.*

2 Quamobrem adulterium propriè sumptum duplicem in se continet deformitatem, seu malitiam; unam luxuriæ, eò quia sit concubitus viri cum fœmina extra conjugium; alteram injustitiæ, eò quia utitur corpore fœminæ, in quod solus ejus maritus habet jus, quod est lædere jus alienum, quatenus adulter sibi usurpat injustè usum corporis fœminæ, qui usus pertinet ad solum maritum ejusdem fœminæ, neque hæc malitia injustitiæ tollitur ex eo, quòd maritus adulteræ consentiat in adulterium uxoris, quia tametsi volenti, & consentienti non fiat injuria, infertur tamen hæc Deo authori naturæ, qui tam arctè, & indissolubiliter utrumque conjugem sibi invicem adstrinxit, ut nolit eos seperari, nec etiam quoad usum corporis; adeo ut hic non possit nisi ad solos vinculo matrimoniali junctos pertinere exclusivè à quocunque alio: hinc quamvis maritus consentiens in adulterium uxoris non possit actionem contra illam instituere super illata sibi injuria, eò quia scienti, & consentienti non fiat injuria *ex regul. jur. 27. in 6.* fit tamen injuria Deo Authori naturæ.

3 Tripliciter committi potest adulterium. Primò si vir conjugatus cognoscat carnaliter solutam; tunc enim habetur adulterium simplex ex parte viri conjugati. Secundò si solutus è contrario cognoscat carnaliter fœminam conjugatam, & est etiam tunc adulterium simplex ex parte ipsius fœminæ conjugatæ. Tertiò si conjugatus fœminam conjugatam carnaliter cognoscat, & tunc habetur duplex adulterium ex parte scilicet viri, & fœminæ. Hinc liquet adulterium esse gravius peccatum fornicatione; quia continet totam malitiam fornicationis, & ulterius injustitiam contra jus alterius conjugis: hanc tamen malitiam non habet delectatio morosa circa conjugatam, quamvis talis delectatio sit in specie adulterij, quod exactiùs posset definiri *concubitus mentalis, vel realis, per quem alterius torus violatur,* quæ definitio constat genere, & differentia, dicitur enim *concubitus mentalis, vel realis* locô generis, in quo convenit cum simplici fornicatione, stupro, & incestu: dicitur *mentalis,* quia quoad forum internum conscientiæ concubitus mentalis cum persona ligata est intra speciem adulterij: dicitur *vel realis,* quia si exteriùs realiter consummetur opus, est adulterium etiam in foro externo, & punitur tunc pœnis jure statuis contra adulteros. Adjiciuntur reliquæ particulæ *per quem alterius torus violatur* loco differentiæ.

Quia in simplici fornicatione, stupro, & incestu alterius torus non violatur. Est tamen 4
discrimen inter jus civile, & canonicum; quia si vir conjugatus concumbat cum soluta jure civili talis concubitus non censetur adulterium, nec ex parte viri, nec ex parte mulieris: neque pœnæ jure statutæ in adulteros procedunt, quia licèt ex parte viri jure canonico habeatur adulterium, eò quia violet alienum torum, licèt ipse sit solutus: nihilominus jus civile exigit in adulterio, ut vir conjugatus, vel solutus concumbat cum conjungata: quòd si vir conjugatus concumbat cum soluta, tunc de jure civili nec ex parte viri, nec ex parte mulieris censetur adulterium, quia in *l. fugitivus 225 ff. de V. S.* adulter vocatur, *qui alienam matremfamilias corrupit;* quo fit, ut in jure civili si conjugatus cognoscat mulierem solutam non sit adulter, eò quia non violet alterius torum, ac propterea non possit de adulterio accusari ab uxore, tam civiliter, quàm criminaliter *l. 1. C. de adult. l. 1. C. Theo-*

Theodos. de repud. & docent Tiraquel ad leges connub. *in l. 7. n. 42.* Covarruvias in *4. p. 2. c. 7. §. 6.*

5 Ratio, cur jure civili illud tantùm censeatur adulterium, quo vir sive solutus sit, sive conjugatus cognoscit carnaliter mulierem conjugatam; non verò si vir conjugatus cognoscat mulierem solutam, hæc assignatur, quia quando vir cognoscit fœminam conjugatam, confunditur semen adulterinum cum maritali, & ex eo nascitur proles incerta cùm ipsa mulier nesciat, an ex marito, vel adultero conceperit. Secus jure divino, & canonico, si vir torum, & fidem conjugalem violet, accedendo ad aliam etiam solutam, ut ad propriam conjugem, adulter efficitur, non minus ac mulier conjugata si rem habeat cum alio viro etiam soluto, quàm proprio marito: ratio est, quia Deus creavit marem, & fœminam, non fœminas in plurali; *Genes, c. 1. v. 27.* disrumpit autem, & violat fidem conjugalem, qui ad aliam mulierem accedit, id enim expresè docetur jure canonico *c. nemo 32. q. 4. c. non mœchaberis 32. q. 6. c. ille 14. 32. q. 5. c. transmissæ de eo qui cognovit consanguineam.*

6 Hinc nullum potest detestabilius probrum, nullum peccatum fœdius adulterio patrari, nec ullum contra jus gentium injuriosius facinus committi, unde *Genes. c. 26.* dicitur *potuit coire quisquam de populo cum uxore tua, & induxeras super nos grande peccatum.* Dicitur etiam adulterium esse nuptiarum sacrilegium *l. quamvis ff. h. t.* huc pertinet, quod dixerat Nicostratus *in l. de nupt.* *Quanta turpitudo, nequitia, injustitia sit in adulterio, quantum utrique sexui ignominiæ inurat,* & Clemens Alexandrinus *lib. 3. Pedagog. c. 2.* inter attrociora, & immaniora scelera recenset adulterium, quod committitur etiam, quando vir cognoscit carnaliter alienam sponsam de præsenti ductam, tametsi nondum à viro suo cognita fuerit, quia sponsalia per verba de præsenti contracta sunt verum matrimonium, quod per consensum, non per concubitum efficitur. Hinc si post contractum matrimonium mulier priùs cognoscatur ab alio viro, quàm à proprio marito, cui nupsit, adulterium committit; secus si esset tantùm sponsa de futuro, eò quia adulterium propriè in solam nuptam committitur *l. inter 6. §. 1.* & *l. stuprum 34. in fin. ff. eod. tit.* quapropter concubitus soluti cum aliena sponsa de futuro non est adulterium, eò quia sponsus antequam contrahatur matrimonium de præsenti; non habet ius accedendi ad sponsam.

7 Contra adulterium agitur civiliter, vel criminaliter; priori modo agit maritus contra uxorem adulteram, & vice versa uxor contra maritum adulterum ad divortium perpetuum, dotisque amissionem, vel donorum propter nuptias. Rursus hæc civilis obligatio etiam in foro conscientiæ incumbit adultero, si ex assertione adulteræ, & alijs sufficientibus argumentis possit sibi persuadere prolem ex se genitam esse, ut restitutionem faciat marito, qui cùm se patrem crediderit proli adulterinæ alimenta ministravit, vel eam dotavit, immo debet etiam compensare damnum illatum reliquis liberis, qui propter successionem spurij læsi sunt: siquidem adulter fuit causa talis læsionis, consequenter cum læserit contra justitiam liberos legitimos, tenetur resarcire damnum illatum.

Rursus non solùm adulter, verùm etiam mater adultera, ut simultanea causa dictæ læsionis obligatur, vel ad manifestandam prolem marito, vel alijs liberis; vel ad aliam compensationem de proprijs bonis faciendam ad resarciendum damnum illatum legitimæ proli. 8

Plures tamen dantur casus, in quibus excusantur adulteri ab hac obligatione, & restitutione. Primò, si ipsis desint media ad resarciendum damnum illatum; ratione enim inopiæ, ac paupertatis excusantur à restitutione *l. nam is nullam ff. dolo, & malo,* quia ad impossibile nemo tenetur. 9

Secundò, si adulter certus sit, damnum illatum sufficienter compensatum iri ab adultera. 10

Tertiò, si adulterium sit occultum, & compensatio tacita, vel expressa, vel manifestatio adulterij fieri non possit sine magno periculo vitæ, vel famæ; quia cum tanto detrimento non tenetur quis se prodere, ut docent communiter in *c. officij 9. de pœnit. & remiss.* 11

Quartò, si adultera ex eo quòd suum adulterium revelaret suo marito, nihil efficeret, eò quia sufficiens probatio ei non suppeteret; non enim tenetur filius spurius credere, se esse adulterinum; nec jura talem præsumunt, quamvis mater fateatur se illum concepisse ex adulterio, quia sicut bonus semper supponitur talis, donec probetur malus; ita filius præsumitur legitimus, donec probetur adulterinus? *c. per tuas. de probat. l. filium 6. ff. de his qui sunt sui, vel alien. jur.* 12

Quintò, si adulter, vel adultera verè dubitent, an fœtus ex adulterio, vel ex marito conceptus sit. Tunc censent plures, & quidem probabiliter, tale dubium excusare à restitutione, quia in dubijs pronior quis debet esse ad absolvendũ, quam ad obligandum *l. Arianus de oblig. & action.* & cùm adulteri hactenus fuerint reputati liberi ab omni obligatione, utique sunt in possessione suæ libertatis, & in dubio conditio possidentis censetur melior *l. in pari ff. de regul. jur.* 13

Criminaliter ex adulterio dicitur agi, quando proceditur ad pœnam, & vindictam publicam adulteris imponendam. Tunc verò debet præcedere criminis accusatio, ad quam accusationem ante omnes admittitur maritus *l. 2. §. si simul. ff. ad leg. Jul. de adult.* ubi dicitur, quòd maritus sit præferendus in hac accusatione patri mulieris adulteræ, eò quia propensiore irâ, & dolore correptus credendum sit, eum accusationem esse producturum: & id eti- 14

am procedit, quamvis pater prævenerit in accusando, dummodo maritus non neglexerit accusationem instituere: vel nisi pater maritum infamem argueret; tunc enim pater præferendus esset marito. Post maritum ad accusandum admittitur pater mulieris adulteræ *l. 2. §. si simul. & l. seq. ff. ad leg. Jul. de adult.* Post patrem admittuntur reliqui consanguinei adulteræ, ut frater, patruus, avunculus, aliique, quos verus dolor ad accusandum adulteram impellit *l. quamvis 30. c. ad leg. Jul. de adulter.* Post consanguineos admittuntur etiam extranei, ut possint accusare, quamdiu personæ propinquæ, & necessariæ extant, & accusare detrectant.

15 Cæterum cum adulterium accenseatur criminibus publicis *l. 1. ff. de public. judic. §. item lex Julia instit. eod. tit.* quilibet de populo potest accusare, dummodo mas sit, & major annis 25. quia minor annis 25. non habetur in jure idoneus accusator defectu robustæ ætatis. Rursus licèt maritus possit uxorem adulteram accusare, non ita hæc maritum criminaliter spectato jure civili, quod procedit sive maritus accesserit ad solutam, sive conjugatam, ut notat Farinacius *in prax. crimin. p. 5. q. 141. n. 104.* quia uxor majorem debet marito reverentiam, quàm hic uxori, cùm mulier subjiciatur viro. Præterea quia adulterium ex parte uxoris est longè gravius ob prolis incertitudinem, & damnum, quod infertur reliquæ legitimæ proli, si filius spurius admittatur ad successionem hæreditatis. Ob has, & alias rationes jura admittunt, ut vir criminaliter accuset uxorem adulteram, non hæc virum adulterum.

16 Potest solùm uxor contra maritum adulterum agere civiliter ad instituendum divortium, & repetendam dotem. Hoc autem discrimen inter maritum adulterum, & uxorem adulteram in ordine ad accusationem criminaliter non procedit spectato jure cononico, quia secundùm canones adulterium consideratur eodem modo in utroque conjuge, proinde potest in judicio ecclesiastico uxor accusare criminaliter maritum suum adulterum in ordine ad pœnam legalem infligendam, quamvis etiam in hoc jure mulieres non ita frequenter soleant maritos adulteros criminaliter accusare ob reverentiam, quam debet majorem mulier marito, quàm hic mulieri.

17 Hæc autem accusatio, si fiat criminaliter ad pœnam sanguinis, vel mortis imponendam, fieri debet coram Judice sæculari, quia Judex ecclesiasticus prohibetur eam pœnam infligere; mitiùs enim agit judicium ecclesiasticum, quàm laicale, illud enim abstinet à sanguine, & mutilatione, ut notat Abbas in *c. tua 5. de procurat. n. 6.* Quòd si præscindamus à pœna sanguinis adulterium accensetur iis criminibus, quæ dicuntur mixti fori, seu pertinent ad utrumque Judicem ecclesiasticum, & sæcularem, ac propterea datur inter eos locus præventioni, ut habetur in *c. 1. de offic. judic. ordin.* ubi expresè habetur, quòd Episcopi in suis diœcesibus habeant liberam potestatem inquirendi super adulteria, eáque ulciscendi.

Quòd verò in causa adulterij possit etiam Judex sæcularis cognoscere ad legitimam pœnam infligendam desumitur ex *c. tua 5. de procurat.* & de utroque Judice ecclesiastico, & sæculari in *c. cùm sit 8. de foro compet.* ubi dicitur, quòd malefactores, sacrilegi ecclesiarum coram utroque Judice, ecclesiastico scilicet & sæculari possint conveniri; & adulterium in jure habetur, ut quoddam quasi sacrilegium *l. quamvis 30. in fin. C. h. t.* ubi adulteri sacrilegi vocantur, ut etiam notat Cavarruvias *in 4. decret. p. 2. c. 7. §. 7. n. 20.* & Julius Clarus in *pract. crimin q. 37. n. 3.* siquidem per adulterium infertur injuria sacramento matromonij, quæ causa est, ut non minus ad Judicem ecclesiasticum, quàm sæcularem pertineat cognoscere super adulterio: quoties enim fit injuria alicui sacramento, quoddam committitur sacrilegium, seu delictum contra rem sacram. 18

Sin verò de adulterio agatur civiliter in ordine ad divortium, tunc solus Judex ecclesiasticus, & non sæcularis de illo cognoscit, quia sicut sacramentum matrimonij pertinet ad Ecclesiam, & judicare de illius valore ad Judicem ecclesiasticum; ita etiam quando agitur de matrimonio dissolvendo, ut cùm agitur de adulterio in ordine ad instituendum divortium coram Judice ecclesiastico: quinimò accessoriè judicat ecclesiasticus Judex in causa amissionis dotis allatæ; quia accessorium sequitur suum principale, proinde qui cognoscit super principali, debet etiam de accessorio cognoscere. 19

Quòd verò ad tempus adulterium accusandi pertinet, marito jure speciali permittitur, ut possit uxorem adulteram accusare intra sexaginta dies utiles, computandos à tempore soluti matrimonij per divortium *l. non solùm 3.* ibi Glossa *V. ex dissolutione* illud tempus etiam conceditur patri, cui tamen non currit, dum maritus accusat: quòd si uterque tam maritus, quàm pater differat accusare, tempus utrique currit *l. si maritus 4. in princ. ff. h. t.* Post 60. dies elapsos admittuntur ad accusandum etiam extranei, & inter hos etiam maritus, & pater, si intra 60. dies iisdem in jure concessos neglexerint accusare, sed tunc non ampliùs admittuntur jure mariti, vel patris, sed tantùm jure extranei; & quidem intra quatuor menses utiles. 20

Accusare verò de adulterio possunt tam adulter, quàm adultera, dummodo adulterium sit dolosè commissum, seu vir sciverit mulierem, quam cognovit, fuisse uxorem alterius, alioquin licèt ignorantia hæc non excusaret à peccato fornicationis, excusaret tamen à ratione adulterij: qui enim cognoscit mulierem, quam putat liberam esse, tale peccatum non imputatur ipsi adulterio, sed tantùm fornicationi, eò quia nescierit, mulierem illam fuisse ligatam: hinc *l. penul. ff. h. t.* adulterium non dicitur committi sine dolo malo. Mulier tamen 21

men

men conjugata quamvis quæstûs causâ copiam sui corporis cuique faciat, sitque publica meretrix, adhuc potest accusari ut adultera, & puniri, ut talis, *l. si uxor. 13. §. sed & si ea ff. h. t.* quia quamdiu ejus maritus vivit est matrimonio ligata, & si rem habeat cum alio, committit adulterium: non enim ob meretricium minus deberet puniri, quàm alia mulier simpliciter adultera, & quæ tantùm occultè cum alio rem habuit; quod esset absurdum: quia culpa minor in hac muliere graviùs puniretur, quàm culpa gravior in muliere conjugata meretricium exercente, sic pœna non esset delicto proportionata. An verò si vir conjugatus accedat ad talem mulierem conjugatam exercentem publicum meretricium possit accusari, vel puniri tanquam Reus adulterij: respondetur cum Wensenbech. *in paratit. ff. h. t. n. 14.* negativè: quia conjugatus accedens ad publicam meretricem quamvis conjugatam non censetur violare torum alienum: siquidem ubi nullus est tori pudor, sed promiscua marito connivente turpitudo, non fit injuria marito scienti, & consentienti: & Farinacius *q. 141. n. 85,* ait in praxi hoc idem hodie servari. Rursus non solùm accusari possunt personæ conjugatæ, quæ mœchantur; verùm etiam, quæ quæstum ex adulterio faciunt, cujusmodi sunt exercentes lenocinium, & prostituentes suas uxores, vel qui dant domum, ut scelus committatur adulterij *l. qui domum 8. l. mariti 29. §. qui quæstum, ff. h. t.*

22 Quod verò ad probandũ adulterium attinet, res est difficilior, cùm soleat adulterium committi omnino occultè, sine teste, absque arbitris, adeò ut vix directè probari possit per testes; vel per documenta, aut instrumenta: ideo fit, quòd nonnisi per præsumptiones, conjecturas, ac indicia ex defectu directæ probationis possit judicari, ut notant Mascardus *de probationibus conclus. 57. n. 3.* Menochius *lib. 1. de præsumpt. 58. n. 3.* quapropter *in c. maritis 4. h. t.* statuitur, ut maritus ex suspicione possit accusare uxorem de adulterio, & in accusando debeat alijs præferri, ut etiam in defendendo. Non tamen quævis suspicio sufficit ad accusandam uxorem de adulterio, alioquin ex suspicione temeraria detraheretur uxori; debet igitur suspicio esse violenta, quæ sufficiat ad condemnandum juxta *c. afferte 2. c. litteris de præsumpt.* Immo sunt, qui censent, talem suspicionem non sufficere ad petendum divortium, sed solùm ad investigandum adulterium, quod tamen videtur improbabile, quia ad probanda crimina, quæ sine arbitris fiunt, & nonnisi in occulto, præter præsumptiones violentas, vix alia probatio haberi potest: præsumptio autem violenta ea censetur esse; si nudus cum nuda in eodem lecto reperiatur jacere locis secretis, tunc enim posse promulgari sententiam divortij, asserit Pontifex *c. litteris de præsumpt.*

23 Cæterum præsumptiones violentæ plures recensentur à Mascardo *de probat. conclus. 59.* quarum prima desumitur ex ipsa natura rei, si absente marito per annum, vel ampliùs, is postea reversus uxorem gravidam reperiat: hæc enim habetur præsumptio violenta sufficiens ad illam accusandam, & condemnandam ad pœnam ordinariam adulterij, ut notat Menochius *de præsumpt. lib. 5. præsumpt. 41. n. 5.*

Secunda, si accusati de adulterio, & post factam excusationem, ac defensionem, quòd essent sanguine juncti; matrimonium postea contraxerunt; tunc enim est præsumptio violenta, quòd ante matrimonium adulterium commiserint, de quo accusati fuerant *l. si qui 34. C. ad leg. Jul. de adult.* 24

Tertia, si maritus ter, vel quater alicui injunxerit in scriptis, vel præsentibus tribus testibus, ne solus cum sua uxore, vel alio occulto loco moraretur, & nihilominus deprehendatur cum illa esse: tunc haberetur etiam præsumptio juris, & de jure sufficiens ad pœnam adulterij infligendam, ut notat Menochius *lib. 5. de præsumpt. præsumpt. 44. n. 9.* 25

Quarta, si vir nudus deprehendatur jacere in eodem lecto cum uxore nuda *c. litteris 12. de præsumpt.* 26

Quinta, si domus mulieris juvenis præter consuetudinem frequentetur à juvenibus, & mulier pauper sit, & indiga, ut notat idem Menochius *n. 21.* 27

Sexta, si mulier inscio, & invito viro extra domum pernoctavit, nisi honestæ personæ testentur, uxorem illam pernoctâsse apud ipsas, ut notat Menochius *loc. cit. n. 24.* 28

Septima, si repertæ sint litteræ amatoriæ mulieris, in quibus fateatur adulterium præteritum, vel promittat futurum, ut ait idem Menochius *loc. cit. n. 39.* Sed hæc confessio cum sit extrajudicialis non probat plenè adulterium, nec aliud delictum proprium, sed tantùm inducit sufficiens indicium ad torturam. Cæterum confessio conjugis, si fiat in judicio plenè probat adulterium contra ipsam, idque desumitur ex *c. intelleximus 6. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd si constet per evidentiam rei, vel legitimam confessionem mulieris sponte fuisse adulteram, non sit cogendus vir illam assumere, nisi per legitimos testes, qui non possint à viro reprobari constet, virum etiam fuisse adulteratum, quia tunc vir adigitur accipere uxorem affectu maritali: & assignatur etiam ratio, quia cùm jus matrimonij in utroque læsum fuerit, tunc paria delicta mutua tolluntur compensatione. Non tamen confessio uxoris facta in judicio probat plenè contra maritum, ut ex illa condemnari possit de adulterio; ratio est, quia confessio unius super aliquo crimine non nocet alteri etiam socio criminis; etenim ut habetur *in c. nesciens 10. de testib. c. 1. de confess.* nulli de se confesso adversus alium in eodem crimine est credendum. Cæterum ad probandum adulterium vix dari potest regula certa, cùm res tota dependeat ex conjecturis, & circumstantijs; 29

proinde relinquitur prudentiæ judicis judicare, quæ signa, & conjecturæ sufficiant ad probandum adulterium.

30 Vir autem si sciat, uxorem suam adulterium commisisse, & in eodem adhuc persistere, tenetur eam deserere; sin autem postea resipiscat, eámque pœniteat sui facti, debet illam iterum recipere affectu maritali, idque colligitur *ex c. si vir 3. h. t.* & desumitur ex Concilio Arelatensi, ubi dicitur: si vir sciens uxorem suam deliquisse, & permanere in fornicatione, vixerit cum illa, Reus erit, & ejus peccati particeps. Quòd si mulier dimissa egerit pœnitentiam, & volverit ad virum suum reverti, debet, sed non sæpe, peccatricem recipere. Ex quo textu colligitur, maritum censeri participem ejusdem turpitudinis, si uxoris celet adulterium, ut etiam si in illo deprehensam, adhuc domi eam detineat; tunc enim lenocinij reus tenetur: quia vir tenetur uxorem in adulterio deprehensam, & perseverantem etiam sub gravi culpa dimittere; ita tamen ut obligatio separandi se ab uxore adultera, quamdiu non resipuerit, non oriatur præcisè ex adulterio; cùm Christus *Matth. 5.* permiserit tantùm divortium ab uxore ob causam fornicationis, non verò illud præceperit: & ratio itidem est, quia cùm divortium sit pœna adulterij, æquum non est, ut conjux innocens adigatur talem pœnam subire, unde maritus potest, si velit, cedere jure suo, & illatam sibi injuriam condonare uxori.

31 Immo neque hujusmodi obligatio dimittendi uxorem oritur ex præcepto fraternæ correctionis; quia huic præcepto sufficienter posset vir satisfacere, si uxorem adulteram moneret, ut desisteret ab adulterio, & resipisceret. Tum quia præceptum charitatis potiùs suadet marito non dimittere suam uxorem, ne liberiùs libidini vacet, turpiúsque coinquinetur. Quamobrem hæc obligatio dimittendi uxorem adulteram, & persistentem in adulterio publico potiùs oritur ex præcepto vitandi scandalum, ut rectè notat Pirhinch *lib. 5. tit. 16. sect. 1. §. 4. n. 16.* ratio est, quia nisi vir dimitteret uxorem suam persistentem in publico adulterio, præberet ansam suspicandi ex consensu mariti uxorem in adulterio persistere, eo enim ipso, quòd maritus eam non dimitteret, censeretur connivere, & patrocinari adulterio suæ uxoris, qua ratione etiam fieret particeps ipsius criminis *c. quemadmodum §. 1. de jurejur.* qua ratione Domitianus Imperator romanum equitem ob reductam in matrimonium uxorem, cui dimissæ adulterij crimen intenderat, delevit è judicum albo, ut narrat Suetonius in Domitiano *c. 6.* Habetur etiam Solonis lex, quâ maritus ob uxorem adulteram infamiâ notatur, ut Demosthenes narrat in oratione contra Nicetam. Jure civili etiam lex Julia eum coërcet, qui statim post adulterium uxorem suam non dimittit; ut etiam eum, qui in adulterio deprehensam uxorem suam retinet *l. mariti 29. ff. ad leg. Jul. de adulter.* siquidem id habetur loco lenocinij *l. 2. C. eod. tit.* S enim tanta sit mariti lenitas, ut uxori matrimonium per adulterium violanti non irascatur, delictúmque non coërceat, lenocinij crimine redarguitur, & jura eum vel lenonem esse dicunt, vel ferreum, aut lapideum, cùm sine dolore, & ira tantam valeat injuriam pati. Quapropter rectè *in d. c. si vir. 3. h. t.* docetur, maritum teneri uxorem adulteram dimittere ad vitandum scandalum. Ex quo infertur, quòd si adulterium, ita occultum fuerit, ut probari non possit, non teneatur maritus uxorem dimittere, quamvis adulteram: quia tunc cessat ratio scandali, ut notat Turrecremata in *c. Apostolus 32. q. 7. art. 2.* Eodem pacto neque uxor tenetur dimittere maritum adulterum pertinacem, & publicum: quia scandalum in uxore non dimittente virum adulterum prorsus cessat, neque uxores tam ægrè ferunt, ut viri alijs commisceantur. Immo nec tenetur maritus dimittere uxorem adulteram si scandalum, quod inde oritur, alijs remedijs tolli possit.

Quòd verò si uxor adultera resipiscat, 31 petátque ad virum reverti, teneatur maritus eam recipere, ut habetur *in d. c. si vir. 3. h. t. in fin.* id intelligitur, quòd post actam pœnitentiam debeat maritus eam recipere debito honestatis, & non necessitatis: siquidem adhuc posset eam accusare de adulterio. Hinc jure civili maritus uxorem adulteram, & dimissam iterum recipere non posset *l. castitati C. ad leg. Jul. de adult.* & tantùm ad eam poterat reverti post criminis abolitionem *l. generali. 34. §. ream. ff. de ritu nupt.* aut si maritus ab accusatione destitisset *l. sine 27. de adult.* Verùm quia per pœnitentiam delicta abolentur, rectè jure canonico statutum est, ut maritus uxorem adulteram post peractam pœnitentiam recipiat, & quamvis ad id non teneatur ex justitia, tenetur tamen ex charitate, de qua obligatione intelliguntur textus *in c. quod autem 32. q. 1. c. de benedicto. c. ego dixi 35. q. 1.*

Alij verò censent *in d. c. si vir 3. h. t.* tan- 32 tùm contineri consilium non verò præceptum, eò quia nunquam teneatur innocens nocentem recipere; quòd si velit innocens nocentem recipere, tenetur nocens eum sequi: ratio est, quia sententia divortij prolata est, in favorem innocentis, cui prodesse debet non obesse.

Sunt tamen casus aliquot, in quibus in- 33 nocens omnino cogitur recipere uxorem adulteram post peractam pœnitentiam. Primò si suspectus sit de propria incontinentia.

Secundò, si maritus ante, vel post senten- 34 tiam divortij etiam adulterium commisit, quia tunc paria delicta mutua compensatione tolluntur *l. viro ff. soluto matrim.*

Neque obstat, sententiam divortij jam fu- 35 isse prolatam, quia cum talis sententia respiciat statum præsentem, juxta quem prolata fuit, non tollit jus compensationis si alter conjux adulterium committat.

§. II.

§. II.

De Pœnis adulterio impoſitis, déque cauſis ab ijsdem excuſantibus.

1 Adeo natura à turpitudine abhorret adulterii, ut ubique locorum, gentes tantum ſcelus ſeverioribus pœnis multaverint. Apud Ægyptios in adulterio deprehenſos cæſos ad mille plagas fuiſſe, & mulierem naſo mutilatam refert Diodorus Siculus *lib. 2. Biblioth. c. 3.* Parthos nulla delicta ſeverius adulterio vindicâſſe teſtis eſt Juſtinus *lib. 41.* Et Elianus *lib. 17. hiſt. c. 12.* refert moris fuiſſe apud Lydios, ut fœminæ adulteræ abſque ulla miſericordia, & venia graviùs punirentur. Et apud Danos referente Saxone *lib. 5. de rebus Danicis* parte corporis ſpoliatæ necarentur. De Wandalis ait Salvianus *l. 7. de providentia. Addiderunt quoque ad libidinem comprimendam ſeveras pudicitiæ ſanctiones, gladio impudicitiam coërcentes, ut puritatem ſcilicet utriusque ſexûs, & domi connubio reſervaret affectus, & in publico metus legum; ut ſic in duplici præſidio caſtimonia niteretur, cùm & intus eſſet, quod amaretur, & foris, quod timeretur.* Lege divina, & Moſaica fuiſſe adulterium pœna mortis multatum liquet ex ſcripturis. *Genes. c. 38.* adultera flammis comburenda tradebatur; & in lege Moyſis, adeò fuit adulterium prohibitum, ut quicunque mœchatus fuiſſet cum uxore proximi ſui ultimo afficeretur ſupplicio: quapropter apud Hebræos moris fuit, ut adulteri lapidibus obruerentur, ne mœcharentur *Levit. c. 2. Exod. c. 27. Danielis c. 23. Joan. c. 8. Marci c. 10. 1. ad Corinth. c. 6.* Hinc jure civili Cæſareo decreta poſtea fuit adulteris utriusque ſexus pœna gladij, ſeu amputatio capitis *l. quamvis 30. in fin. C. ad leg. Jul. de adult. §. item. lex Julia inſtit. de public. judic.*

2 Verùm pœna hæc amputationis capitis in fœminis adulteris fuit poſtea cum alia mitiori commutata, ut fœminæ adulteræ flagellis cæſæ in monaſterium poſtea detruderentur ea conditione, ut licitum eſſet viro intra biennium ſuam repetere uxorem; biennio verò tranſacto, vel viro mortuo priusquam uxorem ſuam adulteram repeteret; hæc tonſa capite, & monaſtico habitu ſuſcepto reliquum vitæ adigebatur in monaſterio agere *authent. c. ſed hodie C. eod.*

3 Sin verò nullum adeſſet Monaſterium quod vellet adulteram recipere Judex tunc pœnam carceris in Monaſterio in illam commutabat exilij, & fiſco adjudicabatur pars illa bonorum, quæ Monaſterio debuiſſet applicari, ut notat Farinacius *in prax. crimin. p. 5. q. 40. tit. 16. n. 19.* Licèt olim adulteri ultimo plecterentur ſupplicio; nunc rarò ex particularibus ſingularium Provinciarum ſtatutis adulteri maximè pro prima vice capitis obtruncatione plectuntur, ſed potiùs pœna pecuniaria multantur, vel pœna fuſtigationis, carceris, relegationis vel alterius, adeò ut pœna adulterij ſit hodie juxta diverſas Provinciarum conſuetudines arbitraria, ut notat Farinacius *de delict. carn. tit. 16. q. 141. n. 72.*

4 In partibus Germaniæ præſertim hîc Monachij adulteri, & adulteræ in pœnam patrati flagitij tribus diebus feſtis adiguntur genu flexi ſtare ad januam majoris Eccleſiæ, quando frequentior populus ſolet ſacra adire, & quidem cùm accenſa candela, quæ eſt ſignum commiſſi adulterij. Cæterum gravioris peccati arguuntur Judices, qui in puniendis adulterijs mitiùs, quàm par ſit procedunt, cum ex conniventia Judicum, & remiſſione pœnarum multiplicentur adulteria, augeantur ſcandala, diſſidia, & cædes excitentur, ut notat Julius Clarus *§. adulterium n. 7.*

5 Gravius etiam punitur illud adulterium, quod ſub ſpecie matrimonij perpetratur, & polygamia dicitur; ſiquidem major per tale delictum irreverentia ſacramento irrogatur matrimonij; cùm priore adhuc ſtante matrimonio, ac vivente conjuge, ſcienter ſimul, & voluntariè cum alia perſona ſecundum initur matrimonium. Adeo eſt atrox hoc delictum, ut Carolus V. in ſuis *conſtitut. pœnal. a. 121.* videatur, pœnam capitis ſtatuiſſe contra taliter delinquentes. Verùm Carolina conſtitutio ita intelligitur, ut non ſufficiat, ſolùm contraxiſſe ſecundum matrimonium, ſed requiratur etiam, quòd fuerit conſummatum, quia ut ait Imperator polygami non ita puniuntur niſi quatenus ſunt adulteri; & adulterium non committitur niſi per ipſam conſummationem ſecundi matrimonii. Quinimò cum Imperator pœnam capitis ſtatuat viro, vel fœminæ jam priori matrimonio ligatis, ſequitur, hanc pœnam non eſſe extendendam ad perſonam ſolutam; tametſi hæc ſcienter cum polygamo matrimonium contrahat, quia pœnalia non extenduntur ultra caſus expreſſos in lege, & cùm Carolus V. dicat eos viros, vel fœminas incurrere pœnam capitis, qui primo matrimonio jam ligati ineunt ſecundum matrimonium, & fiunt adulteri, ſupponit tam marem, quàm fœminam in ſtatu maritali, & hoc non obſtante inire ſecundum matrimonium. Idque ex eo etiam firmatur, quia in jure civili, ſi ſoluta rem habeat cum ligato, non cenſetur adultera, cùm jure civili non committatur adulterium niſi cum conjugata.

6 Jure canonico priſcis Eccleſiæ canonibus adulteria publicâ pœnitentiâ multabantur, adeò ut adulteris pœnitentia publica imponeretur, ut inde anſam ſumerent magis erubeſcendi, & impoſterum abſtinendi à ſimili delicto *c. ſi. quid 33. q. 2.* immò nonnunquam etiam communio adulteris negabatur. Immo approbata etiam fuit jure canonico pœna à Juſtiniano ſtatuta *in novel. 134. c. 10.* quæ erat detruſio in Monaſterium *c. intelleximus 6. h. t. & c. gaudemus de convers. conjug.* Facultas autem occidendi adulterum, vel adulteram omni-

omnino denegata fuerat *c. si quid 33. q. 2.* Quòd si maritus invenisset Clericum jacentem in lecto cum sua uxore, eúmque graviter percussisset, non propterea adigebatur Sedem Apostolicam adire pro absolutione obtinenda, ut notat Covarruvias *2. p. de matrim. c. 2. §. 7.* eò quia censeretur maritus ex justo dolore commotus, irâ accensus, & perturbatus inconsideratè clericum illum percussisse.

7 Jure novo canonico adulteri sive mares, sive fæminæ si in adulterio perseverent, gladio feriuntur excommunicationis *c. intelliximus 6. h. t.* ubi Diœcesanus loci adulterum, & adulteram excommunicavit. Verùm pœna hæc excommunicationis vix nunc videtur esse in usu.

8 Secundò, uxor adultera amittit dotem, quæ propter adulterium post sententiam Judicis adjudicatur marito, qui eam de adulterio accusavit *c. plerumque de donat. inter virum, & uxorem*, ubi uxor adultera amittit etiam arrhas, & munera, quæ occasione nuptiarum, seu sponsaliorum, & propter nuptias fuerant ipsi dono data. Non tamen uxor adultera dotem amittit statim post commissum adulterium, & accusationem factam à marito, sed solùm post sententiam Judicis; quia non sufficit accusare delictum, nisi juridicè probetur.

9 Tertiò, si maritus postea rem habeat cum alia fœmina potest ejus uxor contra illum agere, eúmque adigere ad dotis, & munerum restitutionem, ut etiam ad tori consortium. Quinimò quamvis maritus nullum committat adulterium, si reconcilietur suæ uxori adulteræ, hæc beneficio reconciliationis omnia iterum recuperat, eò quia censetur maritus ei condonare injuriam sibi illatam, ut notat Covarruvias *p. 2. c. 7. §. 6. n. 6.*

10 Quartò, uxor adultera post mariti obitum non potest accusari ab hæredibus mariti ad amissionem dotis, si adulterium innotuerit marito, & hic neglexit eam accusare, quia præsumitur condonâsse uxori injuriam sibi illatam. Secus si adulterium marito non innotuerit jus accusandi fœminam adulteram transit ad hæredes, à quibus potest propterea accusari ad amissionem dotis.

11 Quintò, adulter, vel adultera ob adulterium amittit jus petendi debitum conjugale, adeò ut ei petenti non teneatur alter conjux non adulter ei reddere, eò quia per commissum adulterium amisit jus in corpus alterius conjugis: & tantùm alteri petenti tenetur reddere, quia innocens per delictum nocentis, non amittit jus: alioquin puniretur per delictum à se non commissum.

12 Sextò, adulter per sententiam Judicis potest privari cohabitatione cum altero conjuge, & hæc pœna propriè dicitur divortium, non quòd matrimonium solvatur, sed quia fiat separatio à toro, ut habetur in *c. ex litteris de divort.*

13 Septimò, mulier adultera in Monasterium detruditur, & si maritus nolit eam recipere, adigitur ibi perpetuò manere *c. gaudeamus 19. de convers. conjug.*

Octavò Clericus adulter notorius deponitur ab officio, & in Monasterium toto vitæ tempore detruditur, fitque infamis: immo & irregularis; quia omne crimen depositione dignum, si sit notorium inducit irregularitatem *c. si quis clericus dist. 81. c. fin. de tempor. ordin.* dicitur autem adulterium notorium, vel quia adulter in judicio fuerit suum delictum confessus, vel quia de illo in eodem judicio fuerit convictus, vel quia est adeò manifestum, ut nulla tergiversatione celari possit, ut si adulter habeat eam publicè in mensa, in lecto, & publicè nutriat filios ex ea susceptos, ut notat Sylvester *V. adulterium q. 7.* 14

Hinc clericus ut puniatur tanquam adulter non sufficit, si sit suspectus, & infamatus de adulterio, sed debet esse omnino convictus; quia sola infamia non sufficit ad infligendam Clerico pœnam ordinariam adulterij: sed si sit infamatus, & suspectus, est tantùm eidem purgatio indicenda, in qua si defecerit, suspendendus est ab officio, & ad certam pœnam subeundam adigendus, ut desumitur ex *c. significasti 5. h. t.* ubi Alexander III. cùm quidam Presbyter cum alterius conjuge intra Ecclesiam dormivisset, & mulier confessa hoc cuidam sacerdoti publicè detexerit, & ipse sacerdos nomen adulteri celans, in præsentia Episcopi dixisset, adulterium in Ecclesia commissum: rescripsit Pontifex hoc super facto consultus, Ecclesiam debere aquæ benedictæ aspersione reconciliari imposita adulteræ pœnitentia: sacerdoti autem coram quinque Presbyteris juxta arbitrium Episcopi purgationem indici, qui si purgare se poterit, ministrare permittatur in suo officio; secus, sit ab illo suspendendus. 15

Juvat in hoc textu observare Quòd sacerdos, qui confessionem audivit mulieris adulteræ, nonnisi de illius licentia, & consensu manifestâvit Episcopo delictum in Ecclesia commissum, alioquin videretur violâsse sigillum confessionis. Verùm mihi magis placet sententia quorundam asserentium, sacerdotem non manifestâsse Episcopo delictum commissum intra Ecclesiam eò quia illud audierat in confessione, sed extra sacramentum confessionis, & ex alia occasione occurrente, adeò ut mulier, & sacerdos extra sacramentum manifestaverint tali episcopo adulterium in Ecclesia patratum, ad id stimulatus sacerdos, quia putaverit, Ecclesiam per tale adulterium fuisse pollutam, & non potuisse reconciliari, nisi delictum Episcopo manifestaretur. 16

Cæterum ob solam confessionem mulieris adulteræ non poterat sacerdos puniri, quia uni soli testi, quamvis idoneo non adhibetur fides *c. licèt 23. de testib.* Tum quia testis tunc erat mulier, quæ in criminibus non potest testis esse *c. thorus 10. de V. S.* Tum quia cùm fuerit particeps delicti, propriúmque confessa delictum non poterat admitti in præjudicium socij 17

cij, *c. 1. de confess. c. veniens 10. de testib.* Hinc rescripsit Papa, Ecclesiam per aspersionem aquæ benedictæ esse reconciliandam, eò quia mulier manifestaverat adulterium à se, & sacerdote commissum fuisse, alioquin si mansisset omnino occultum, non fuisset necessaria reconciliatio Ecclesiæ, quamvis ad cautelam fieri potuisset; sed occultè, ut notat Hostiensis hic *V. reconciliare*.

18 Si conjux separata à viro petat sibi virum restitui, vir est cogendus accipere mulierem: sed si constet per evidentiam rei, vel legitimam confessionem mulieris fuisse hanc sponte adulteratam, non debet vir adigi ad eam reassumendam; nisi per legitimos testes, qui non possint à viro reprobari constet, virum etiam fuisse adulteratum; quia tunc vir cogitur accipere uxorem affectu maritali, quia cùm jus matrimonij in utroque fuerit læsum, paria delicta tolluntur mutua compensatione, ut desumitur ex *c. intelleximus 6. h. t.* ubi Innocentius III. cùm quidem laicus uxorem suam à toro suo repulisset, & Episcopus audiens eam cum quodam adultero fornicari, utrumque excommunicâsset, & mulier adulterum abjurans præfatum maritum sibi restitui postularet, & hic objiciens, quòd sponte recessisset de sua domo, & postea adulterium commisisset, recusaret eam recipere; & mulier negans adulterium replicaret in ipsum, quòd fuerit fornicatus: Pontifex rescribit Episcopo Turonensi, ut adulterij viri probatione cessante teneatur suam recipere uxorem; immo etiam ad id compellatur nisi constiterit, vel per evidentiam rei, vel legitimam confessionem mulieris, quòd adulterium voluntariè commiserit. Ex quo textu infertur, quòd tametsi mulier sponte recedat à domo viri sui, si volens redire non fuerit admissa, intelligatur spoliata, ac proinde audienda sit, quia sola recessio à domo viri non est causa sufficiens divortij quoad torum, nisi accedat adulterium, & mulier de illo convincatur. Mulier verò accusata à marito de adulterio potest etiam excipere de adulterio ipsius mariti; quando agitur de tori separatione, vel de amissione dotis, vel donationis propter nuptias: quamvis enim uxor accusata, & convicta de adulterio dotem, & munera illi dono data ob matrimonium ammittat; potest adhuc de eodem adulterio contra maritum excipere, sicque unum cum altero compensare.

19 Mulier enim si probet adulterium à suo marito commissum recuperat dotem, & omnia ratione adulterij amissa, quia adulterium unius conjugis compensatur cum adulterio alterius; non enim compensatio tunc fit solùm quoad divortium; sed etiam quoad amissionem dotis, & bonorum uxoris adulteræ, & donationis ob nuptias viri adulteri, adeò ut neque vir adulter lucretur dotem, vel alia bona adulteræ; nec uxor adultera donationem propter nuptias sibi factam à viro, sed mutua fiat delictorum compensatio, ut desumitur ex *l. viro 39. ff. solut. matrim.* ubi habetur, quòd si vir, & uxor se invicem accusent de adulterio, & uterque dederit causam repudij, uterque pœnam subeat: eò quia paria delicta mutua compensatione dissolvuntur.

Unde si agatur civiliter ad separationem tori, & ad privatam utilitatem, tunc paria delicta mutua compensatione tolluntur. Secus si maritus contra uxorem agat criminaliter ad pœnam publicam, non potest mulier excipere contra maritum accusatorem de adulterio, ut eum repellat ab accusatione. Tenet tamen Henriquez *lib. 11. c. 17. n. 3.* quòd si accusatio sit ad mortem non possit adultera ad mortem damnari, si vir quoque sit adulter, & desumitur *ex l. si uxor §. Judex. ff. de adult.* Rursus *ex d. c. intelleximus 6. h. t.* colligitur, non esse admittendam probationem per testes, si maritus crimen adulterij objectum uxori velit probare, ut notat Panormitanus *in d. c. intelleximus §. 4.* sed ad id requiritur, vel rei evidentia, eò quia mulier fuerit publicè fornicata; vel confessio uxoris, ut notat Panormitanus *in d. c. intelleximus n. 6.* & etiam Ananias *n. 10.* qui ita explicant publicum adulterium, quòd non sit ita intelligendum, ut mulier omnibus videntibus fuerit publicè prostituta; sed quia deserto viro adhæserit publicè concubinario, quem in mensa, & lecto secum habuit; vel passim recepit viros infames ad adulterandum; vel filium tanto tempore absens à marito genuerit; ut ex illo concipere non potuerit. 20

Cæterum sufficit marito ad probandum adulterium uxoris ejus propria confessio, dummodo hæc sit judicialis. Ad materiam verò quod attinet adulterij, puniendum est etiam adulterium, quamvis uterque conjux deliquerit: siquidem non debent delicta manere impunita, adeò ut regula illa, quâ delicta paria mutua compensatione dicuntur tolli, tantùm procedat in actione civili; si maritus, qui adulterium commisit, vellet contra uxorem adulteram ad divortium agere; non autem si agatur criminaliter ad pœnam infligendam authoritate Magistratûs. 21

Cæterum si post latam divortij sententiam conjux innocens adulterium committat, potest conjux dimissus non obstante sententia divortij jam lata jure actionis petere, ut admittatur ad consortium conjugis dimittentis, & hæc est prima causa excusans à pœnis adulterij incurrendis. Quia quando fertur sententia separationis quoad torum ob adulterium conjugis, subintelligitur semper sententia lata sub conditione, si vir continentiam servaverit: alioquin adulterium unius conjugis compensatur cum adulterio alterius, si civiliter agatur ad privatam utilitatem; tunc enim paria delicta mutua compensatione tolluntur. Tum quia cum post sententiam divortij alter conjux, qui erat innocens etiam peccaverit contra legem conjugii, non potest uti beneficio sententiæ, cùm hæc fundetur in violatione conjugij *argum. c. ult. de immunit. Eccles.* Tum quia quando causa sententiæ venit ad non causam, seu ces- 22

cessat esse causa, ob quam lata fuit sententia, tunc non potest agi, non obstante exceptione rei judicatæ, ut docet Bartol. in *l. 21. ff. de condit. sine causa. n. 1.* & quando lata est sententia divortij ob adulterium uxoris, si vir postea fit adulter, cessat causa, ob quam lata est sententia separationis, quæ propterea reducitur ad non causam, proinde potest uxor dimissa etiam post latam divortij sententiam jure actionis repetere virum, & dotem, quæ sententia est communior.

23 Hinc si post sententiam divortij ob adulterium conjugis alter conjux, qui antea erat innocens, fiat nocens, eò quia & ipse in adulterium labatur, debet Judex ecclesiasticus ex officio suo matrimonium reintegrare, eósque inter se reconciliare ; ut iterum cohabitent: quia tunc adulteria inter se compensantur, & delictum superveniens ex parte illius, qui erat innocens ante latam sententiam, præjudicat postea rei judicatæ ob animæ periculum: quapropter Judex ecclesiasticus tenetur omne studium adhibere, ut conjuges reconcilientur, simúlque cohabitent, ut periculo consulatur fornicationis, & impediantur peccata, quæ facilè sequerentur. Procedit hæc compensatio inter conjuges etiam quando unus conjugum posteriùs alio, immo & post latam divortij sententiam in adulterium labitur: quia jura tantùm considerant æquale crimen utriusque conjugis quoad violationem matrimonij nulla habita ratione ad tempus, ut notat Farinacius in *prax. crimin. q. 143. n. 33.* Immo procedit etiam quando unus conjugum plura commisit adulteria, & alter unicum tantùm: quia jura non ponderant numerum delictorum, sed solam rationem violatæ fidei conjugalis.

24 Si tamen ambo conjuges adulterium commiserint, & reconciliati postea fuerint, si post reconciliationem alteruter iterum in adulterium relabatur, potest alter divortium petere; quia per reconciliationem matrimonium restituitur pristino statui, ac si nullum unquam factum fuisset divortium. Quinimo, si unus conjugum tantùm sit adulter, & alter conjux innocens injuriam sibi illatam ei condonet, si postea hic, qui injuriam condonavit, adulterium committat, non potest postea illud compensare cum adulterio priùs condonato alteri, cui petenti divortium non potest objicere adulterium, quod antea ei remiserat: quia remittentibus proprias actiones non datur regressus *l. quæritur 4. §. si venditio. ff. de ædilit. edict.* ratio est, quam paulò superiùs innuimus, quia per reconciliationem matrimonium ita restituitur pristino statui, ut nullum ampliùs præsumatur adulterium commissum.

25 Immo hæc compensatio non solùm procedit, quando alter conjux, qui ante sententiam divortij erat innocens, labitur postea in adulterium formaliter sumptum, sed etiam in sodomiam, & bestialitatem, quia in ordine ad divortium instituendum hæc crimina reputantur æqualia, quamvis in ordine ad matrimonium gravior injuria fiat alteri conjugi per adulterium. Ratio verò, cur in ordine ad divortium præfata crimina censeantur æqualia, est, quia per ipsa fit divisio contra fidem in matrimonio datam: hæc enim divisio reperitur in omni concubitu extra propriam uxorem: hinc Christus *Matth. 5. & 19.* asseruit, licitum esse divortium ex causa fornicationis.

Vt autem compensatio adulterij cum adulterio inter conjuges procedat, debet adulterium ; pro quo compensatio petitur esse certum, & notorium, ut desumitur *ex l. ult. C. de compensat.* ubi expressè habetur, compensationem non posse fieri, nisi ex causa omnino liquida. In foro tamen conscientiæ adulterium occultum compensari potest cum adulterio publico alterius conjugis, quia in foro interno non requiruntur testes, sed sufficit, si constet, conjuges fuisse revera in adulterium lapsos. Juvat observare, quòd si agatur criminaliter, exceptio compensationis debet opponi ante contestationem litis ; si verò civiliter tantùm, & in ordine ad separationem tori, vel amissionem dotis, potest semper opponi, sive ante, sive post litis contestationem usque ad sententiam: siquidem est tunc exceptio peremptoria, & excludit alterum conjugem ab actione petendi divortium: secus in causa criminali non extinguit delictum, sed tantùm excludit virum ab accusando, proinde exceptio tantùm est dilatoria, quæ debet opponi ante litis contestationem, ut notat Farinacius in *prax. crimin. p. 5. q. 142. n. 41.* 26

An verò excusanda esset uxor à pœna adulterij incurrenda, si propter extremam necessitatem famis, vel propter summam paupertatem adulterium committeret. Respondetur negativè, quia turpitudo adulterij est tanta, ut nullo humano consensu, nulláque circumstantia extrinsecùs adveniente extingui possit, nec ipso consensu mariti lenonis ; imò neque ob imminens vitæ periculum: ratio est, quia omnis fornicatio extra matrimonium est intrinsecè illicita sive vi, metúve extorqueatur, idque independenter ab omni extrinseca circumstantia: quia si licitum esset fæminæ extra matrimonium mœchari cum uno viro, licitum etiam esset cum alio, & alio; cùm non sit major ratio de uno, quàm de alio: & ex eo, quòd carnaliter commisceretur pluribus viris, contraheret sterilitatem; qua ratione meretrices non concipiunt, nec pariunt: & quia concubitus maris cum fœmina à natura ordinatur ad generationem prolis, ideo esset contra naturam ejusdem concubitus, qui propterea est intrinsecè malus, & pro nullo eventu honestabilis, unde tenetur quis potiùs millies mori, quàm in adulterium assentiri. 27

Neque obstat, si dicas in extrema necessitate licitum esse furari quantum sufficit pro sustentatione vitæ unius, vel alterius diei. Nam est discrimen, quia urgente extrema necessitate nulla infertur injuria Domino rei sublatæ; quia tunc non potest esse rationabiliter invitus, cùm teneatur ex præcepto saltem charitatis succurrere proximo constituto in illa extre- 28

extrema necessitate, ne fame pereat. Tum quia ipsa lex naturæ etiam præcipit, ut Domini rerum sua bona temporalia tunc communicent proximo extremè indigenti, ne fame pereat, proinde tunc cessat malitia furti, cùm nulla inferatur Domino injuria. Secus per adulterium semper fit injuria alteri conjugi: & violatur lex naturæ, quæ instituit talem concubitum ad generationem prolis. Tum quia adulterium non est medium per se ordinatum ad vitæ sustentationem, sicut est acceptio rei alienæ in summa necessitate: hinc sicut conjux adulter non excusatur à culpa gravi; ita neque à pœna contrahenda.

30 Sunt tamen plures aliæ causæ excusantes à pœnis adulterij, quarum prima est, si uxor fuerit violenter oppressa, quia tunc cessante culpa debet etiam pœna cessare, quia hæc non incurritur nisi propter culpam *l. si uxor 13. §. si quis.* Quòd si mulier tantùm ratione gravis metus incussi sineret se carnaliter cognosci ab alio viro, tunc non excusaretur ab omni culpa quoad Deum, proinde neque à pœna contrahenda; quamvis mitiùs esset tunc punienda ob gravem metum eidem incussum; unde non esset punienda pœna legali, & ordinaria adulterij; consequenter neque privanda dote, neque cohabitatione cum marito, quia sine malo dolo non committitur adulterium *l. penult. ff. h. t.* ut notat Sylvester *V. adulterium.*

31 Secundò si maritus conscius adulterij commissi à sua uxore eam non accuset, & interim moriatur maritus, tunc enim hæredes, non possunt ampliùs viduam de adulterio accusare, nec dotem repetere *l. rei judicatæ 15. ff. soluto matrimonio.* Secus si maritus decessisset inscius de adulterio uxoris: quia tunc jus accusandi transit ad hæredes in ordine ad repetendam dotem.

32 Tertiò si maritus uxorem in adulterio deprehensam occidat, non lucratur dotem: ratio est, quia nemo potest propria authoritate jus sibi dicere, & qui id præstat indignum se constituit commodo, & favore causæ, & tunc hæredes uxoris occisæ à marito possunt dotem repetere *l. si ab hostibus 10. §. si vir. ff. soluto matrimonio.* similiter si uxor occideret virum adulterum non lucraretur donationem ob nuptias factam.

33 Quartò nec adulter incurrit pœnas adulterij, quando intra tempus à lege præfixum non contigerit accusatio, extenditur autem hoc tempus ad quinquennium durante matrimonio, & computandum est à die patrati adulterij *l. mariti 29. §. hoc quinquennium,* ut notat Julius Clarus *§. adulterium n. 20.* Quintò si maritus uxorem adulteram post adulterium retinuit, vel eam sibi reconciliavit *argu. c. quemadmodum 25. de jurejur.*

34 Sextò si uxor ex viri consensu adulterium, commisit, eò quia maritus eam prostituerit lucri, vel alicujus commodi causâ *l. cum mulier 47. ff. soluto matrimonio,* tunc enim vir non potest ampliùs opponere uxori adulterium, quia volenti, & consentienti non fit injuria.

Dubitari tamen solet, an quandò maritus consentit in adulterium suæ uxoris, fitque leno ipsius, an revera uxor à viro prostituta committat adulterium, & respondetur affirmativè: & ratio desumitur ex ipsa definitione adulterij, est enim accessus ad alienum torum, neque obstat, quòd scienti, & consentienti non fiat injuria, ut habetur *in regul. jur in 6.* quia illud axioma intelligendum est de rebus, quarum homo voluntate sua, & libero arbitrio est Dominus, non verò de alijs: ex vinculo autem matrimonij, in quo traduntur corpora conjugum, naturaliter oritur obligatio servandi fidem ad invicem, & hanc obligationem neuter conjugum potest ulla ratione, vel consensu à se abijcere, eò quia sit obligatio matrimonio connaturalis. Tum quia per adulterium fit contra jus matrimonij, cui non potest alter conjugum efficaciter cedere, cùm ipsi non competat in ordine ad privatum bonum, sed tantùm ratione status matrimonalis, qui est communis omnibus conjugatis: quamobrem licèt vir consentiat in adulterium suæ uxoris quæstûs causâ, adhuc semper fit injuria ipsi matrimonio, & committitur adulterium. 35

§. III.

De Stupro, ejúsque pœnis.

STuprum interdum in jure sumitur laxè prout comprehendit omnem copulam carnalem cum vidua honesta, immo etiam adulterium, ut desumitur *ex l. inter liberas §. lex Julia, & l. stuprum ff. ad leg. Jul. de adulter.* Juxta tamen præsens institutum sumitum præsisè, & propriè, & definitur à Gratiano *36. q. 1. c. lex,* quod sit *illicita virginis defloratio sine præcedente conjugali pactione.* Rursus duplex est stuprum, violentum unum, aliud voluntarium; illud est, quô per vim corrumpitur virgo, cui adimitur sui corporis virginitas, & hoc propriè, & strictè est stuprum, prout in præsenti sumitur: voluntarium est, quando puella virgo assentitur, ut carnaliter cognoscatur ab aliquo viro, & corrumpatur; adeò ut puella virgo consentiat in sui violationem, sive id contingat plenè liberè, sivè per aliquam fraudem ad id inducatur, sive etiam per metum incussum extorqueatur ejus consensus. An verò stuprum strictè sumptum contineat malitiam specie distinctam à fornicatione, & propterea, quæ sit necessariò aperienda in confessione. Respondetur stuprum violenter illatum virgini continere malitiam specie distinctam à simplici fornicatione, scilicet injuriam per vim illatam. 1

An verò etiam stuprum voluntarium, & spontaneum malitiam contineat distinctam; censent aliqui, & quidem probabiliter deflorationem virginis consentientis esse distinctam speci- 2

speciem luxuriæ aperiendam necessariò in confessione sacramentali: hæc autem sententia admittit speciem stupri sine raptu, eò quia per stuprum puella virgo inferat injuriam suo patri, cui concredita est cura corporis suæ filiæ; unde sive hæc consenserit, sive non, semper ob injuriam patri illatam committit peccatum includens malitiam distinctam à simplici fornicatione. Probabilior tamen sententia docet, non dari speciem stupri sine raptu, & violentia, adeò violatio virginis sponte consentientis, tametsi sit sub paterna cura, non differat à simplici fornicatione: ratio qua hæc sententia nititur, est, quia tunc solùm habetur species stupri, quando adest injustitia, quâ virgo invita violatur, sive hæc sit sub cura parentum, sive non: quia non reperitur in stupro specialis malitia, nisi adsit specialis injuria: & quando puella virgo consentit in sui deflorationem, non fit illi specialis injuria, quia volenti, & consentienti non fit injuria, ut docet Layman. *lib. 3. tract. 3. c. 13. n. 1.* Tum quia fornicatio cum virgine consentiente in violationem suæ virginitatis est intra genus intemperantiæ, seu luxuriæ, proinde non videtur habere aliam speciem malitiæ, quàm simplicis fornicationis, quia ex eo, quòd fiat extra statum matrimonij, solùm repugnat castitati, si virgo consentiat in sui deflorationem.

3 Quòd verò hujusmodi stuprum non contineat specialem malitiam injustitiæ ex eo etiam liquet, quia cùm virgo consentiat in sui deflorationem, non fit illi injuria *l. 1. §. neque adeo ff. de injuriis.* Quòd nec parentibus inferatur injuria, sub quorum cura puella virgo vivit, ex eo etiam videtur evinci, quia puella habet liberum usum sui corporis, adeò ut liberum sit illi servare, vel non servare castitatem, prout est in se: & quamvis tunc extra statum matrimonij peccet contra temperantiam, seu castitatem, si consentiat in sui deflorationem, nulli tamen facit injuriam, nec ejus pater habet majus jus in corpus filiæ corruptæ, quàm incorruptæ. Sin verò puella virgo vi rapiatur, vel invita defloretur, tunc fit ipsi injuria, ratione cujus stuprum contrahit specialem malitiam, ut etiam si invito patre abducatur filia etiam volens è sua domo; quia tunc violatur ius patriæ potestatis, & infertur injuria patri.

4 Quòd si dicas, stuprum continere injustitiam ob damnum proli inde illatum, quia licèt puella virgo consentiat in sui violationem, & concipiat, ac fœtum enitatur, semper proles est illegitima; proinde fit illi injustitia. Sed contra quia simplex fornicatio adversatur quidem bonæ educationi prolis, quatenus facit eam esse iniquam, ac repugnantem juri naturæ contra castitatem, non tamen facit, ut sit contra justitiam, quia proles, cùm nondum extiterit, non potuit esse capax injustitiæ, nec juris alicujus, ex cujus violatione oriatur injustitia.

5 Ex jure Cæsareo pœna huic crimini statuta est publicatio dimidiæ partis bonorum, si stuprator honestus sit; alioquin si humilis coërcetur in corpore cum relegatione §. *idem lex instit. de public. judic.* Neque obstat, quòd Paulus Jurisconsultus *in l. 1. §. ult. ff. de extraordin. crimin.* doceat, non solùm eum, qui puero; verùm & qui mulieri, puellæve stuprum fecerit perfecto flagitio capite esse puniendum; imperfecto autem in Insulam deportandum: nam ut respondet Alciatus *lib. 5. paradox.* stupri pœna regulariter non est capitalis, sed tantùm quando ejus improbitas est major, ut cùm quis puellas valde honestas, & pudicas pravis persuasionum illecebris circumvenit, ut probat Duarenus *ad tit. ff. de adult. c. 5.* vel etiam cùm quis puellam virginem immaturam, & nondum decennem corrumpit, tunc enim si corruptor honestior sit in Insulam relegatur; sin verò stuprator sit humilior damnatur ad metalla *l. si quis aliquid 38. §. qui nondum. ff. de pæn.* Alia de stuprante immaturam virginem congerunt Julius Clarus *§. stuprum n. 9.* Menochius *de arbit. cas. 295.* Molina Jurista *ad leg. Aquil. lib. 2. c. 3. sect. 5.* Harprecht. *in §. item lex instit. de public. judic. n. 59.* Quòd si tutor virginem pupillam corruperit, tunc pœna imponitur major *l. unic. C. si qui eam cujus tutor fuerit.*

Sin verò servus corrumpat suam Dominam, corruptor subijcitur flammis *l. unic. C. de mulier. quæ se propriis servis.* Quòd si vis adhibeatur, pœna magis exasperatur, fitque major *l. 3. §. præterea ff. ad leg. Jul. de vi public.* Rursus damnati ob stuprum habentur infames, perinde ac alij, qui in reliquis judicijs damnantur *l. infamis 7. ff. de public. judic.* nec possunt esse testes *l. 3. §. lege. l. ex eo 12. ff. de testibus.* Viduæ itidem intra annum luctûs stupro cognitæ in pœnam commissi flagitij incurrunt privationem omnium illarum rerum, quas amittunt transeuntes ad secundas nuptias, ut habetur *in novel. 29. inst. c. 2. §. ult.* ut explicat Menochius *de arbit. cas. 288. n. 28.* ut autem hæ pœnæ procedant, debet stuprator accusari intra quinquennium à die admissi criminis *l. mariti 29. §. hoc quinquennium.* Quòd si stuprum admissum sit cum vidua potest accusari intra sex menses utiles, ut habetur *in d. l. mariti 29. §. sex mensium.* Quòd si stuprum fuerit violentum potest accusari etiam intra annum vigesimum *l. 21. §. ult. l. querela 12. C. ad leg. Corn. de falsis.* 6

Ex jure canonico stuprator tenetur virginem stupratam, vel in uxorem ducere, vel dotare, & desumitur *ex c. si seduxerit 1. h. t.* ibi *si seduxerit quis virginem nondum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam, & habebit uxorem; si verò pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam, quam virgines accipere consueverunt.* Et quamvis ex hoc textu nonnulli Canonistæ censuerint, copulativè imponi traditionem dotis, & matrimonium cum virgine constuprata; adeo ut stuprator adigatur ad dotandam, simúlque ducendam in uxorem virginem stupratam: nihilominus communior, & probabilior sententia est, ut deflorator non copulativè, sed disiunctivè adigendus sit, vel ad ducendam in uxorem virginem stupratam, vel 7

ad

ad eam dotandam: in alternativis autem debitoris est electio, proinde sufficit alterum impleri *c. in alternativis 7. de regul. jur. in 6. l. plerumque in fin. de jure dotium.*

8 Idque etiam desumitur ex *c. pervenit. 2. h. t.* ubi cùm Felix quandam virginem stuprâsset, rescribit Gregorius Sipontino Episcopo, quòd quamvis esset de lege puniendus, se pœnam tamen hoc modo mollire, ut quam stupravit, uxorem habeat, vel si renuat, corporaliter castigatus, & excommunicatus in Monasterio agat pœnitentiam, è quo non liceat egredi, donec jubeatur. Pœna autem legis civilis, quam Pontifex in hoc textu intelligit contra stupratores virginum est, ut relegentur, vel si viles personæ sint, verberentur *instit. de public. judic.* §. 2. Quòd si per vim hoc fecerint capite plectantur: & hanc pœnam juris civilis Pontifex mutat in canonicam, & verberationi addit excommunicationem, & detrusionem in monasterium ad pœnitentiam perpetuò agendam: quæ tamen pœna plerisque visa fuit durior pœnâ relegationis.

9 Cæterum qui virginem seduxit, & corrupit, tenetur ad eam dotandam juxta qualitatem suæ personæ; adeò ut stuprator tantum ex bonis suis illi assignet in dotem, quantum virgines ejusdem qualitatis solent in dotem accipere; tametsi virgo corrupta aliàs habeat ex proprio. Imò tenetur etiam stuprator hanc dotem tradere, quamvis pater puellæ stupratæ nolit illam in uxorem dare stupratori, ut etiam quamvis puella ipsa recuset ipsi nubere, ut habetur *in d. c. si seduxerit 1. h. t. in fin.*

10 Sin verò stuprator non possit puellam constupratam ducere in uxorem, eò quia sit sacris initiatus ordinibus, vel quia sit conjugatus; vel quia ipsa mulier sit disparis, ac inferioris conditionis, ita tamen ut per mulierem stupratam non stet, quo minus stupratori nubat, tunc tenetur stuprator dare tantam dotem, quanta est puellæ stupratæ necessaria, ut æquè commodè nubat, ac si corrupta non esset; siquidem debet illi compensari, quòd stuprator eam non ducat in uxorem: ratio est, quia cùm ob amissam virginitatem non possit puella constuprata facilè maritum invenire, debet stuprator, à quo damnum est passa, eam in uxorem ducere, vel legitimè dotare, ut pecunia suppleat defectum virginitatis; & cujus beneficio maritum possit invenire sibi æqualem; & quali potuisset nubere, si constuprata non fuisset.

11 Posset tamen in contrarium objici, quia matrimonia debent omnino libera esse, adeò ut nemo compellatur nubere *c. cum locum c. veniens c. ad id c. gemma de sponsal.* unde non videtur compellendus stuprator ad nubendum puellæ constupratæ: quòd si compellatur ad tale matrimonium contrahendum cum puella vitiata, videtur matrimonium irritum esse, quia hoc omnino liberè iniri debet.

12 Sed contra, respondetur cum Innocentio *in d. c. si seduxerit 1. h. t.* constupratorem non ducere invitum puellam à se constupratam, quia præsumitur consensisse tacitè, tunc quando puellam virginem constupravit; adeò ut post commissum stuprum necessitas nubendi constupratæ sit tantùm consequens, quæ non tollit libertatem, quam præsupponit in ipso delicto à se liberè perpetrato; ratio est, quia cum lex tali delicto injungat matrimonium cum ipsa constuprata; ideo qui vult liberè stuprum, tacitè vult etiam matrimonium cum stupro, ad quod se habet accessoriè, & qui consentit liberè in principale, tacitè etiam consentit in accessorium connexum cum principali. Hinc falsum est, matrimonium, quo stuprator compellitur puellæ nubere à se constupratæ, non esse liberum; & initum esse irritum defectu libertatis: sicuti si quis contrahat sponsalia de futuro cum aliqua puella, quam corrumpat spe futuri matrimonij, tametsi ipsum postea pœniteat talium sponsaliorum, & quòd puellam illam corruperit spe futuri matrimonij, quod tamen nollet contrahere, adhuc adigitur ad illud contrahendum, & matrimonium est validum ob consensum antecedentem datum tempore sponsaliorum, & tunc etiam quando constupravit puellam spe futuri matrimonij.

Quòd si dicas, tunc saltem ratione metûs matrimonium non sortiri suum valorem. 13
Contra est, quia talis metus cùm sit justè incussus, non irritat contractum. Id interest discriminis inter metum justum, & injustum; quia metus injustè illatus tollit rationem liberi, & vitiat matrimonium; non ita metus justè incussus ejus valorem impedit. Quòd si dicas in *c. pervenit 2. h. t.* stupratorem affici etiam corporali pœna, si detrectet puellæ à se constupratæ nubere. Contra est: quia hæc pœna non statuitur in pœnam contracti matrimonij, sed tantùm in pœnam illati stupri, ne aliás delictum cum tanto seductæ puellæ incommodo maneret impunitum: unde non quia duxit, sed quia seduxit, pœna imponitur.

Posset tamen adhuc quis objicere, quia 14
qui damnum infert pluribus, tenetur omnibus illatum damnum resarcire *c. final. de injuriis:* ergo qui puellam virginem constupravit, non solùm tenetur puellam vitiatam ducere, sed etiam ejus parentibus illatum damnum resarcire. Tum quia ex lege divina in veteri testamento *Exodi 22.* deflorator virginis tenebatur copulativè simul ducere, & dotare puellam à se defloratam: habetur enim *Exodi 22. dotabit eam, & uxorem habebit.* Sed contra, quia cùm principaliter injuria inferatur virgini, illi soli satisfaciendum est, eam ducendo, vel dotando, unde non est necessè, quòd debeat etiam compensare parentibus, quia ipsis sufficienter satisfit, eò quia eorum filiam dotet, vel nubat stupratori. Ad id, quod addebatur ex *c. 22. Exodi.* respondent varij variè: alij enim dicunt, interdum conjunctivam particulam apponi pro disjunctiva *l. sæpe 53. ff. de V. S.* Alij tamen, & veriùs censent, ex lege veteri

teri, stupratori fuisse injunctum ducere constupratam, & eandem dotare, eo tamen modo, quo viri dotem constituebant uxoribus, hoc est in dotis augmentum aliquid assignando, non verò dotem omnino constituendo.

15 Alij respondent, legem illam *Exod.* 22. non esse moralem, sed judicialem, & leges judiciales per Christi adventum expirâsse, adeò ut in novo testamento transumptæ obligent tantùm ex jure humano: hinc hodie non est dos uxoris à marito assignanda, eò quia usu ita receptum sit, ut stuprator teneatur tantùm virgini seductæ nubere, non verò donationem propter nuptias in eam conferre: unde rectè potuit usus disjungere, quæ lex judicialis in veteri testamento conjunxerat: quia Deus non simpliciter jubet utrumque fieri; sed ita jubet, si non dissentiat pater. Quòd si patri permittitur conjuncta separare, multò magis ex usu talis disjunctio admitti potuit. Quòd si cum stupro simul contingat raptus, & vis illata in puellam, tunc tenetur stuprator, & Raptor eam ducere, & dotare ex Concilio Tridentino *sess.* 24. *c.* 6. *de reform.* Quòd si stuprator puellam non rapuit, sed tantùm blanditijs, suasionibus, vel etiam precibus importunis, aut muneribus eam induxit, ut consentiret in stuprum absque alia fraude, tunc censent plures, stupratorem non incurrere obligationem eam ducendi, nec dotandi, quæ sententia est valde probabilis, quia blanditiæ, preces, & munera non inferunt vim, nec tollunt rationem voluntarij, sicut metus injustè incussus; sed solùm blandè alliciunt, & facilè repelli possunt, si fæmina seriò velit.

16 Excipitur tamen nisi puella precibus Principis, vel sui superioris fuisset inducta ad consensum, quia cum puella non audeat dissentire voluntati Principis, vel sui superioris, aut Domini, hujusmodi preces causant metum reverentialem, minuúntque libertatem consensûs, & specialem continent injuriam; ratione cujus stuprator tenetur, fœminam ducere, vel dotare; idque etiam procedit si fæmina præ verecundia non fuerit ausa dissentire, quia tunc præsumitur coactè consensisse, ut notat Molina *tract.* 3. *disp.* 208. *conclus.* 1. *in fin.*

17 Cæterum qui importunis precibus, vel donis allicit puellam, ut consentiat in stuprum, probabile, est quòd contrahat etiam obligationem eam ducendi, hæc enim sententia est puellis favorabilior. Ratio est, quia importunæ preces vim quandam videntur inferre, quæ minuit voluntarium.

18 Potest tamen puella, quæ per vim, metum, vel fraudem consensit in stuprum, quamvis sub patria potestate adhuc constituta, remittere obligationem satisfaciendi stupratori, adeout hic ad nihilum teneatur in conscientia ante Judicis condemnationem, quia potest puella cedere juri quod habet ad detrimenta nuptiarum resarcienda: est enim ipsi liberum abstinere, si velit à nuptiis; idque procedit etiam post damnum sibi illatum, & sine consensu peremptum; Ratio est, quia hoc debitum non est per se, ac immediatè pecuniarum; sed est debitum, quo tenetur stuprator ducere fœminam constupratam, si ipsa velit, quia hæc non potest adigi ad matrimonium ineundum; unde cum possit velle non nubere; ita potest debitum remittere stupratori; ut ei non nubat, etiam post damnum sibi illatum independenter à consensu Patris.

Oritur hîc dubium, an ut puellæ violenter oppressæ stuprum non imputetur ad culpam, teneatur clamare, & facere quantum potest ad violentiam repellendam? Respondetur cum distinctione, si periculum immineat puellæ consentiendi, certum est, imputari illi ad culpam, si non fecerit quantum potuit ad repellendam violentiam clamando, & omnia ea præstanda, quæ sibi possibilia tunc sunt. Ratio est, quia tametsi puella non consentiret in stuprum; voluntariè tamen ea omitteret, quibus posset illud impedire; quapropter stuprum illi esset indirectè voluntarium, ut docet Cajetanus 2. 2. *q.* 154. *art.* 4. §. *ad hujus dubij evidentiam.* Tum quia consensus in stuprum prohibetur præcepto negativo, quod semper, & pro quovis tempore obligat, adeò ut semper urgeat obligatio ea omnia præstandi, quæ possibilia sunt ad impediendum stuprum, tametsi deberet puella gravissima sustinere damna etiam mortis, quia tenetur mori potius, quàm Deum graviter offendere: tunc concurrunt Deus, & creatura, cui debet Deus præferri, proinde ejus offensa vitari debet omni medio possibili, nulla habita ratione ad creaturam, alioquin Deus non præferretur creaturis, nec amaretur supra creaturas. 19

Sin verò non adsit periculum consensus in stuprum, & puellæ, quæ violentiam patitur damnum aliquod grave in corpore, fama, aut bonis immineat, si resistat stupratori, tunc censent nonnulli, non teneri puellam illam actu exteriori resistere, sed sufficere, si eam tantùm adhibeat resistentiam, quam commodè potest: nituntur eò quia exterior illa resistentia non sit necessaria ad evitandum consensum, cum possit puella sine exteriori illa resistentia, animo, & voluntate non consentire: sed illa resistentia videtur tantùm requiri in defensionem proprij corporis, ne illi per stuprum inferatur injuria: atqui præceptum defendendi proprium corpus à tali injuria non obligat, cum tantò discrimine: siquidem est præceptum affirmativum, quod non obligat, nisi quando sine gravi incommodo servari potest. 20

Quòd si illis objicias, eum, qui adigitur Idolis sacrificare, teneri actu externo tale sacrificium non offerre, tametsi certus esset, quòd animo, & voluntate in illud non consentiret: proinde teneri puellam impedire omni medio possibili, & per omnem exteriorem resistentiam stuprum, quo Deus offenditur ab stupratore, quamvis ipsa non consentiat in peccatum, Respondent negando consequentiam, & assignant 21

gnant rationem discriminis, quia actus ipse exterior sacrificandi prohibetur præcepto negativo, ut oppositus virtuti confessionis exterioris fidei: secus resistere exteriori actu stupratori adhibenti violentiam oritur ex præcepto positivo, quod non obligat pro semper, & cum gravi incommodo. Posset etiam responderi, esse disparem rationem, quia actus exterior sacrificandi se habet per modum actionis voluntariæ, quapropter & ipse actus exterior sacrificandi præsumitur tunc voluntarius; si enim non sit totaliter violentus, debet oriri ab aliquo actu voluntatis: è converso non resistentia non se habet per modum actionis, sed potiùs omissionis; & tunc tantùm intervenit violentia stupratoris vim facientis in puellam, quæ propterea se habet merè passivè, non positivè, & cùm non consentiat stupro, illa passiva violentia non imputatur eidem ad culpam.

22 Nihilominus si puella posset etiam cum aliquo suo gravi incommodo impedire stuprum per exteriorem resistentiam clamando, vel quid aliud præstando, putârim ad id teneri, ne stuprum ei imputaretur culpæ: ratio est, quia cum posset impedire stuprum, & omitteret id præstare, censeretur non habere voluntatem efficacem contrariam stupro: hæc enim voluntas efficax requiritur, ut illi stuprum non vertatur vitio: atqui de ratione voluntatis efficacis est, ponere omnem resistentiam possibilem ad impediendum stuprum, quòd si omitteret aliquod medium, quod posset ponere, & non poneret, & quo posito impediret stuprum, tunc non censeretur facere, quantum potest, nec ponere omnimodam resistentiam ad impediendum stuprum, quod propterea non esset illi omnino involuntarium. Immo esset ei voluntarium, & involuntarium ex suppositione, quòd illud non impediret, cum posset: siquidem inter voluntarium, & involuntarium non datur medium. Neque obstat si dicas, esse tantùm voluntarium permissivè. Nam contra est quia puella tenetur non permittere stupratori, ut eam constupret, & violet, unde adhuc stuprum ei imputaretur culpæ.

§. IV.

De Reliquis luxuriæ speciebus.

1 Luxuria suam à luxu nomenclationem trahit, & sumitur laxè, & generatim pro quovis excessu non solùm in re venerea, verùm etiam in vestitu, epulis, alijsque delicijs. Juxta tamen præsens institutum coarctatur ad significandum solum excessum in re venerea, unde luxuriosus, ut notat D. Thomas *22. q. 159.* dicitur quasi laxatus, seu solutus in voluptates carnis, eò quia venereæ voluptates maximè hominis dissolvunt animum; & in hoc sensu luxuria opponitur castitati, estque peccatum ex genere suo mortiferum, ut colligitur ex Apostolo Paulo scribente *ad Galat. 5.* ubi luxuria ponitur inter opera carnis, de quibus ait Apostolus: *Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria*: postea subdit, *quoniam qui talia agunt, Regnum Dei non consequentur:* & ad Ephes. scribit. *scitote, quòd omnis fornicator, aut immundus non habet hæreditatem in regno Christi, & Dei:* unde si luxuria excludit à regno DEI, procul dubio est peccatum lethale, cùm per solum veniale non excludatur quis à regno DEI. Gravitatem hujus peccati etiam ratio ipsa naturalis suadet, quia usus rei venereæ ex natura sua est opus necessarium ad propagandam, perennandámque speciem humanam in suis individuis; perinde ac est necessarius usus ciborum ad conservandum individuum, ut notavit D. Augustinus de *bono conjugali c. 6.* ubi ait: quod est cibus ad salutem hominis, hoc concubitus ad salutem generis: unde usus rei venereæ, in ordine ad propagandam, & perennandam speciem humanam in suis individuis est res omnino gravis, & maximi momenti in rebus humanis, consequenter inordinatio talis usus, seu ordinatio illius ad alium finem, quàm ad propagandam, & perennandam naturam est inordinatio in re gravissima proinde ex genere suo mortifera: quia quo bonum est excellentius, eò pluris æstimatur opus, ex quo provenit; & majus peccatum, quod per tale opus opponitur bono illi, & propagatio naturæ humanæ, ejúsque conservatio in suis individuis est bonum valde excellens, proinde inordinatio, quæ committitur circa opus illud est omnino gravis, & inducit gravem culpam, quia luxuria eo ipso, quòd non tendit ad propagandam naturam humanam deordinatur à suo fine intrinseco; proinde est ab intrinseco gravis deordinatio, & peccatum lethale.

Hinc in rebus venereis, neque admittitur parvitas materiæ, eò quia quævis voluntaria actio in hoc genere sit inchoatio ad hanc gravissimam deordinationem, & ut notavit Galenus, omnis actus venereus est initium pollutionis trahentis hanc gravissimam deordinationem, & quamvis pollutio non sequatur, id per accidens se habet, quia actus ille ex se, & ex natura sua ad illam ordinatur; unde si actus sit voluntarius, non excusatur ob materiæ parvitatem à culpa gravi. 2

Est autem luxuria vitium capitale, ut docet D. Gregorius *lib. 31. moral. c. 31.* quia ex illa velati ex putidissimo fonte plura alia scaturiunt vitia. Hinc filiæ luxuriæ octo recensentur à D. Gregorio scilicet *cæcitas mentis, præcipitatio, inconsideratio, inconstantia, amor sui, odium DEI, affectus præsentis sæculi, & horror futuri*: ex hisce vitijs quatuor priora ad intellectum pertinent, quia in hoc sunt quatuor operationes, quarum prima est simplex consideratio boni scilicet spiritualis, & per hanc dicitur homo benè apprehendere, & intelligere, quàm bonum sit castè vivere, & DEO inservire: secunda est consultatio de medijs ad id exequendum. Tertia examen de modis, & medijs occurrentibus. Quarta imperium, quô ratio imperat alijs potentiis, ut id exequantur: hæ autem quatuor operationes intel- 3

tellectus, ut rectè docet D. Thomas *2.2.q.159. art.5.* turbantur, & impediuntur per luxuriam, quia voluptas hæc ob suam vehementiam impedit considerationem spiritualium. eò quia totam animam, omnésque ejusvires ad se violenter rapiat. Tum quia voluptas venerea cùm sit intima, & secundùm infimum sensum, ac propterea communis cùm brutis, maximè mentem deprimit, & in brutalem deformat indolem; ut igitur hæc voluptas impedit considerationem spiritualium, generat cæcitatem mentis; & intellectus immersus rebus carnalibus fit ineptus ad consultandum non solùm de modo rectè vivendi, verùm etiam de alijs rebus,& ut illum reddit ineptum ad rectè judicandum,non solùm generat præcipitationem in consultando de medijs ad salutem necessarijs,sed etiam inconsiderationem, quæ oritur ex defectu judicij. Ut autem homo per luxuriam fit mollis, & debilis in ordine ad superandas difficultates exequendi, quæ sunt necessaria ad assecutionem æternæ salutis,generat etiam inconstantiam, quia ut notat D. Augustinus *lib. 8. confess. c. 5. & 11.* quamvis homo luxuriosus aliquid boni persæpe sibi proponat, quando tamen animus debet imperare executionem; statim luxuriosus retrocedit perterritus specie asperitatis; quæ ipsi tunc repræsentatur.

4 Quatuor posteriores luxuriæ filiæ pertinent ad voluntatem, quia in hac duæ sunt operationes scilicet intentio finis; & electio mediorum. Primam operationem luxuria pervertit ex eo, quòd voluntatem trahat ad delectationes carnis, & ingeneret amorem sui, quatenus homo vult proprio sensui indulgere, sibique satisfacere: hinc oritur etiam odium DEI graviter prohibentis, ac punientis hujusmodi voluptates. Præterea pervertit etiam electionem mediorum ad finem, quatenus ingenerat amorem hujus sæculi, seu præsentis vitæ, rerúmque oblectantium sensus: ex quo etiam oritur horror & desperatio futuri sæculi: quia luxuriosi cùm nolint se talibus privare voluptatibus, & sciant eos manere gravissimas pœnas in futuro sæculo, hoc exhorrent; quia nollent pœnas illas subire. Ab Isidoro etiam adduntur aliæ quatuor luxuriæ filiæ, súntque externæ; nimirum turpiloquium, quia ex abundantia cordis os loquitur. Secundò,scurrilia,quæ sunt verba, vel facta parùm honesta, & quæ risum movent. Tertiò ludicra, quatenus luxuriosi ex varijs libris; quæ turpia sunt colligunt, ad ludicras narrationes, & ut in promptu semper habeant in consortio aliorum. Quartò stultiloquium, quod sequitur ex mentis cæcitate, quia mens libidine cæca nonnisi stulta effutit, & scurrilia.

5 Species luxuriæ à Gratiano *26. q. c. 1.* septem assignantur, scilicet *simplex fornicatio, adulterium, stuprum, sacrilegium, incestus, raptus, & peccatum contra naturam.* Ratio harum specierum ex eo desumitur, quia cùm luxuria sit deordinatus concubitus, vel actus sensitivus per se ad illum ordinatus; vel hujusmodi inordinatio est circa actum principalem, qui ita fiat, ut ex illo impediatur generatio, & sic est peccatum contra naturam; vel quia ita fit, ut non possit sequi commoda institutio, & promanatio prolis usque ad statum perfectum, & est simplex fornicatio soluti cum soluta: vel quia fit cum persona incongrua, idque, vel quia sit nimis propinqua, & est incestus,vel quia alteri conjuncta, & est adulterium; vel quia sub potestate parentis, & est stuprum; vel quia fœmina non consentit, & est raptus: vel quia persona est Deo dicata, & est sacrilegium, quod D. Thomas non distinguit ab adulterio, eò quia personæ sacræ, sint connubio quodam spirituali Deo conjunctæ.

Fornicationem,seu concubitum soluti cum soluta esse peccatum mortale, liquet ex scripturis *1. ad Corinth. 6.* ubi Apostolus scribit. *An nescitis, quia iniqui Regnum Dei non possidebunt? nolite errare, neque fornicarij, neque molles regnum DEI possidebunt.* Quòd si fornicarij excluduntur à regno Dei, sequitur, fornicationem esse peccatum mortiferum, quia hoc solùm excludit à regno DEI. Tum quia per fornicationem impeditur generatio prolis: siquidem si hæc licita esset fœmina soluta non minus cum uno, quàm altero, & pluribus viris solutis posset conjungi: ex hac autem multitudine virorum impeditur finis humanæ generationis, qui est proles perfecta: meretrices enim ob plures, quos admittunt viros quæstûs causâ sunt steriles, nec concipiunt fœtum: quo fit, ut simplex fornicatio fit ab intrinseco mala, & peccatum mortiferum; eò quia impediat finem humanæ generationis; adeò ut proles perfecta, quæ est talis finis, non habeatur nisi per matrimonium unius viri cùm una fœmina. Neque obstat, simplicem fornicationem in plerisque locis permitti impunitam: quia inde non sequitur, non esse peccatum, vel approbari ut licitam; sed tantùm dissimulari pœnam ad evitanda graviora delicta, eò quia homines in locis illis in adulteria proruerent, vel peccata contra naturam. Quando enim concurrunt duo mala, quorum utrumque vitari nón potest, quod est minus à viris probis dissimulanter toleratur, ut docemur in scripturis *Genes. 9. judic. 19.* 6

Quòd si dicas,Deum præcepisse Oseæ Prophetæ accedere ad mulierem fornicariam *Oseæ 1. sume tibi uxorem fornicationum, & fac filios fornicationum.* 7

Contra est, quia ut respondet S. Thomas *2. 2. q. 154. art. 2. ad 2.* inde tantùm sequitur, fornicationem interdum ex divina dispensatione posse fieri licitam ob plenissimum dominium, quod habet Deus in omnes creaturas, & eorum corpora; & ratione cujus potest unam creaturam alteri subijcere. Contra secundò, quia communior, & verior responsio est, Deum tantùm præcepisse Oseæ, ut sumeret meretricem, seu mulierem, quæ valde dedita erat fornicationi, uxorem; ut colligitur ex illo hebraismo, dicitur uxor fornicationum, 8

onum, & dicuntur filij fornicationum, qui suis nominibus, & ordine nascendi repræsentaturi erant filios Israel (qui ob multiplicem idololatriam dicebantur filij fornicationum, quatenus fornicabant à DEO) quapropter hîc non agitur de actu carnali fornicationis permittendæ. Tertiò respondetur etiam, posse textum illum ita explicari, ut Propheta nuberet mulieri, quæ antea erat fornicaria, & ex illa per licitum usum matrimonij filios generaret, qui eatenus dicuntur filij fornicationum, quia erant repræsentaturi filios Israël, qui ob idololatriam dicebantur filij fornicationum.

9 Pœna simplicis fornicationis licèt de jure civili nulla constituta sit, ut liquet *l. si uxor 13. §. 2. ff. ad leg. Jul. de adult. l. 1. C. de concubinis.* Hodie tamen simplex fornicatio plerisque in locis punitur à Magistratu pœna arbitraria juxta locorum consuetudines, ut notat Menochius *de arbit. cas. 288. n. 12.* Non tamen simplex fornicator adigitur ad contrahendum matrimonium cum fœmina, quam carnaliter cognovit; sed tantùm tenetur prolem ex illa susceptam alere *c. 5. de eo qui duxit*, neque illi suffragatur si neget, se esse patrem, quia si semel convictus fuerit de copula cum tali fœmina, præsumitur in jure pater prolis ab eadem fœmina enixæ; nisi alium demonstret, qui rem habuit cum eadem fœmina, & probet, ex illo concepisse: quando plures eandem mulierem cognoscunt, tunc ad probandum, ad quem proles, pertineat, fit recursus ad circumstantias, & cui tempus partûs, vel physionomia prolis magis correspondeat, & eidem adscribitur proles: quinimò interdum favore prolis, ne careat necessarijs alimentis creditur juramento mulieris. Quamvis pœna simplicis fornicationis à laico commissæ de jure canonico sit arbitraria, ut notat Julius Clarus *§. fornicatio n. 3.* Clericus tamen in sacris constitutus punitur, si sit fornicarius, pœna suspensionis ab officio, ut notat idem Clarus *loc. cit n. 4.*

10 Sin verò Clericus sit notorius fornicator scandalosus, & incorrigibilis, tunc omnino deponitur ab officio, & beneficio, imò est ipso jure suspensus, ut notat Menochius *de arbit. judic. cas. 289. n. 10.* & desumitur *ex c. præter 6. dist. 32. c. ult.* ubi dicitur, quòd si Clericus fuerit publicus, seu notorius concubinarius ipso jure est suspensus ab officio, & beneficio, quamdiu in tali vitio perseverat; quòd si in tali statu celebret, vel actum Ordinis exerceat, fit irregularis, & cum eo solus Papa potest dispensare: non ita si sit concubinarius occultus, ut notat Sylvester *V. concubinarius q. 4.* Est concubinatus, cùm quis cum certa aliqua fœmina sive soluta, sive ligata matrimonio, sive intra, sive extra domum assiduam exercet libidinem; & desumitur *ex tit. §. de concubinis* ut habet Farinacius *in prax p. 5. q. 138. n. 9.* Hodie non tantùm in foro ecclesiastico, sed etiam in civili concubinatus acriùs punitur, quàm simplex fornicatio: quia concubinatus simplici fornicationi addit perseverantiam in tali delicto, ideo ratione frequentiæ, & perseverantiæ aggravatur peccatum, quod tantò fit gravius, quantò diutius durat, ut habetur *in c. ult. de consuetud.*, diuturnitas enim temporis in eodem peccato tantùm abest, quod illud minuat, ut potiùs augeat *c. cùm haberet de eo qui duxit.*

Ad extirpandum verò peccatum concubinatûs Concilium Tridentinum *sess. 24. de reform. c. 8.* specialiter statuit, ut concubinarij sive soluti fuerint, sive uxorati, & cujuscunque status, dignitatis, & conditionis sint, si postquam ab Episcopo, seu Ordinario etiam ex officio ter moniti hac de re fuerint, & concubinas non eiecerint, séque ab earundem consuetudine non separaverint, anathemate percutiantur; neque sunt ab excommunicatione absolvendi, donec re ipsa parverint admonitioni factæ. Rursus idem Concilium Tridentinum *loc. cit.* decrevit, ut mulieres concubinæ, sive solutæ sint, sive ligatæ ab Ordinario loci ex officio graviter pro modo culpæ puniantur, & extra oppidum, vel diœcesim eijciantur invocato etiam ad id, si opus fuerit, brachio sæculari. Huic constitutioni Concilij etiam in foro sæculari parendum est, quia in materia peccati lex civilis corrigitur à canonica, cui paret *argu. c. ult. de præscript.* 11

Juvat observare, quòd quamvis Christianus rem habeat cum fœmina soluta Judæa, vel vice versâ Judæus cum fœmina Christiana, quamvis peccatum specie non sit distinctum à simplici fornicatione, quæ est inter solutum, & solutam; est nihilominus gravius peccatum propter irreverentiam, & injuriam, quæ infertur legi, & religioni Christianæ, proinde tunc delictum, graviùs etiam punitur: non tamen pœna mortis, sed aliâ mitiore, & extraordinaria arbitrio Judicis: quia in jure nulla certa pœna in hoc casu statuta est, ut notat Julius Clarus *§. fornicatio n. 6.* 12

De secunda, & tertia specie luxuriæ, seu de adulterio, & stupro abundè in præcedentibus diximus. Quarta species est sacrilegium, quod in genere est omnis violatio rei sacræ, seu indigna tractatio: strictiùs verò, & secundùm præsens institutum est illa species luxuriæ, quâ violatur corpus personæ Deo consecratæ per votum perpetuæ continentiæ; adeò ut sacrilegium sit sacrilegus concubitus cum persona Deo dicata, ut notat Farinacius *p. 5. q. 146. §. sacrilegium n. 2.* unde sacrilegium committitur non solùm si persona violata, sed etiam si violans adstricta sit voto castitatis, est propterea hæc circumstantia voti necessariò aperienda in confessione, quia mutat speciem peccati, quia non solùm est fornicatio, sed etiam talis fornicatio sacrilega, ac in specie sacrilegij. Licèt fornicatio Clerici tam regularis, quàm sæcularis in sacris constituti cum soluta sit verum sacrilegium ratione voti castitatis annexi ordinibus sacris, nihilominus in foro externo non punitur ut sacrilegium, sed ut simplex fornicatio, ut notat Julius Cla- 13

tus §. *fornicatio n. 18.* Sacrilegium quod severius in utroque jure civili, & canonico punitur, est stuprum commissum à Clerico, vel laico cum Moniali, ut notat Farinacius *loc. cit. q. 146. n. 5.* siquidem hoc crimen jure civili punitur pœna mortis *c. si quis 30. caus. 27. q. 1.*

14 Jure canonico stuprator sacrilegus, si laicus sit excommunicatur, sin verò Clericus non solùm privatur beneficijs, sed etiam deponitur ab ordine, & detruditur in Monasterium, ut perpetuam ibi pœnitentiam agat *c. si quis Episcopus 6.* Monialis autem quæ se carnaliter cognosci passa est, detruditur in Monasterium strictioris observantiæ, ut ibi orationibus, & jejunijs vacet, ac perpetuò suum defleat peccatum, pœnitentiam agendo *c. si qua Monacharum 28. in fin. caus. 27. q. 1. c. si quis rapuerit 30. caus. 27. q. 1.* Rursus bona illius, qui Monialem violavit Ecclesiæ, vel Monasterio, in quo erat Monialis violata, applicantur *l. unic. C. de rapt. virg. juncta novel. 103. c. 43.* & *d. c. si quis rapuerit. 30. caus. 27. q. 1.* His sacrilegis Monialium Violatoribus Farinacius. *q. 145. n. 32.* eos etiam annumerat, qui delictum carnis in Ecclesia consummant, si ex inde Ecclesia polluatur, & indigeat reconciliatione. Sed de violatoribus Ecclesiarum in sequenti titulo dicemus.

15 Quinta species luxuriæ est incestus, qui definitur concubitus illicitus cum consanguineis, vel affinibus in gradu prohibito, adeò ut incestus sit abusus consanguineorum, vel affinium, ut dicitur in *c. lex illa 2. §. cum ergo causa 36. q. 1.* Illi tamen solùm dicuntur juxta præsens institutum consanguinei, & affines, cum quibus prohibitum est matrimonium inire, scilicet jure divino inter ascendentes, & descendentes per lineam rectam in infinitum, ut inter patrem, & filiam; avum, & neptem; aviam, & nepotem, & sic de reliquis: jure autem humano inter cognatos, & affines in linea laterali, seu transversali usque ad quartum gradum inclusivè excepto primo gradu inter fratrem, & sororem, inter quos juxta probabiliorem sententiam jure naturæ prohibitum est matrimonium inire. Quamvis affinitas, si oriatur ex copula illicita, censeant tunc aliqui de jure civili non committi incestum, sed tantùm simplicem fornicationem, eò quià affinitas de jure civili nonnisi ex matrimonio oriatur non verò ex copula illicita *argu. l. non facitis §. sciendum ff. de gradid. affin.* nihilominus de jure canonico etiam ex copula illicita vera contrahitur affinitas, consequenter committitur incestus ab illo, qui carnaliter duas sorores, vel consanguineas cognoscit *c. discretionem de eo qui cognovit consanguineam uxoris,* ubi notat Farinacius *q. 149. n. 102.* id etiam procedere de jure civili quoad pœnam incestûs imponendam. Observandum tamen est, quòd de jure novo cùm Concilium Tridentinum *sess. 24. de refor. matrim. c. 4.* restrinxerit impedimentum affinitatis ortæ ex copula illicita ad secundùm gradum, ideo probabilis est multorum sententia, quæ docet, non committi incestum ab eo, qui carnaliter cognoscit consanguineam in tertio, vel quarto gradu illius, cum qua carnaliter peccavit, ut notat Barbosa *in d. c. 4.* Concilij Tridentini *n. 12.*

Quòd si quis peccaret cum consanguinea suæ sponsæ de præsenti, cum qua tamen nondum matrimonium consummâsset, non diceretur propriè incestum committere, quia sola sponsalia de præsenti ante consummationem matrimonij non inducunt propriam affinitatem, sed tantùm quasi affinitatem, & impedimentum publicæ honestatis, ut notat Covaruvias *de matrim. p. 2. c. 1. §. 8. n. 4.* Hoc etiam procedit de cognatione legali, seu adoptione; vel spirituali, quæ oritur per baptismum, vel confirmationem: cùm enim talis concubitus propriè non sit incestus, ideo mitiore pœnâ punitur. Committitur autem incestus dupliciter, scilicet vel sub prætextu matrimonij, vel absque tali prætextu: pœna incestûs sine matrimonio de jure canonico est, ut laicus incestuosus anathemate percutiatur: Clericus verò omnino deponatur, & quidem perpetuò ab ordine, officio, & beneficio *argu. c. non debet 10. caus. 30. q. 1.* hic tamen textus tantùm loquitur de Clerico cognoscente carnaliter filiam spiritualem, quæ ipsi sua peccata confessa fuit, ut notat Julius Clarus §. *incestus n. 2.* 16

Immo si Clericus primò fornicatus sit cum aliqua muliere, & postea cum ejus consanguinea intra quartum gradum est deponendus, maximè si cum matre, & filia, vel duabus sororibus fornicatus fuerit, & crimen publicatum. De jure autem civili in foro sæculari pœna hujus criminis erat gladius *l. cum vir nubit. C. ad leg. Jul. de adult. §. item lex Julia* Immo ex constitutionibus pœnalibus Caroli V. *art. 116.* Rei hujus delicti traduntur flammis comburendi. 17

Verùm cùm hodie adulterium non amplius puniatur pœnâ capitis, sed alia arbitraria pro consuetudine locorum, ut docet Farinacius *loc. cit.* ita pœna incestûs est etiam arbitraria, nisi committatur incestus cum illis consanguineis, cum quibus jure divino, & naturali prohibitum est matrimonium, ut cum liberis, & collateralibus primi gradus; quia tunc incestus punitur pœna mortis, ut si pater propriam filiam carnaliter cognoscat, vel frater suam sororem, quia jure divino, & naturali non potest inter ipsos matrimonium contrahi; sin verò incestus committatur sub prætextu matrimonij, plures etiam jure canonico statuuntur pœnæ: nam, qui scienter in gradibus consanguinitatis, vel affinitatis jure canonico interdictis matrimonium ineunt, sunt ipso jure, seu facto excommunicati *clement. unic. de consanguin. & affin.* hanc tamen pœnam non incurrunt ignoranter contrahentes etiam ex lata culpa: ratio est, quia quando dolus expressè requiritur ad pœnam, lata culpa non sufficit. Verùm quoad ignorantiam juris contrarium docet Glossa *in d. clement. V. scienter.* 18

Rur-

Rursus debent, qui matrimonium contraxerunt in gradu prohibito invicem separari, ut liquet *ex d. clement. unic. de consang. & affin.* Præterea prohibentur incestuosi matrimonium cum alijs contrahere, nisi fortassis ignoranter contraxerint in gradu illo prohibito, ut desumitur *ex c. qui propinquam 4. causa 35. q. 2.*

19 Sexta species luxuriæ est raptus, qui committitur, quando Virgo, vel etiam alia fœmina, sive vidua, sive ligata, aut soluta dummodo ingenua sit, honesta, &, libera libidinis explendæ causâ per vim abducitur: unde raptus, est vis illata mulieri abductæ, vel ejus parentibus, vel alijs, in quorum potestate, & cura constituta erat. Hinc differt raptus à stupro. Primò quia raptus interdum etiam fit consentiente puella, vel muliere, quæ rapitur, sed reluctantibus ejus parentibus, vel tutoribus: secus stuprum propriè sumptum, semper excludit consensum saltem plenum, & includit absolutam violentiam, quæ fit puellæ stuprandæ; adeò ut hæc saltem non omnino liberè, sed coactè consentiat. Secundò quia in raptu præter injuriam illatam fœminæ, & ejus parentibus, aut tutoribus requiritur, ut rapta per vim traducatur de loco in locum: secus hæc traductio non requiritur in stupro, sed tantùm quòd vis inferatur puellæ virgini. Tertiò, quia raptus plerumque fit ea intentione, ut Raptor puellæ raptæ possit nubere. Stuprum verò non fit propter talem finem.

20 Pœnam hujus delicti statuit Justinianus Imperator in *l. unic. C. de rapt. virg.* nimirum ut Raptores quarumcunque mulierum honestarum, sive sibi, sive alijs desponsatarum capitali supplicio plectantur, & bona eorum omnia raptis mulieribus applicentur, & prohibentur raptores ducere uxores mulieres raptas. Rursus declarat Imperator, non esse procedendum cum distinctione, an fœmina volens, vel invita rapta fuerit; quia semper præsumitur fœmina dolo raptoris inducta ad consensum. Immo declarat Imperator, hanc eandem pœnam etiam extendi ad omnes alios, qui raptoribus auxilium, vel favorem, quomodocunque præbuerint. Quòd autem Iustinianus in sua *l. unic. C. de raptu virgin.* statuerat, ut Raptor nunquam possit nubere fœminæ raptæ, jure novo id tantùm procedit, quamdiu rapta in potestate raptoris manserit, ut statuit Concilium Tridentinum *sess 24. de refor. matrim. c. 6.* alioquin si rapta à raptore separetur, & mulier in loco tuto, & libero constituta adhuc velit liberè raptori nubere, id illi permittitur ex Concilio Tridentino *loc. cit.* quod tamen ad detestationem raptûs addit, ut ipse raptor, & omnes illi, qui consilium, auxilium, vel favorem quomodocunque ad raptum dederunt, sint ipso jure, & facto excommunicati, ac perpetuò infames, omniúmque dignitatum incapaces. Sin verò raptor fuerit Clericus, hic in pœnam sui delicti decidit de proprio gradu, & si non sit in sacris, tenetur mulierem raptam sive eam duxerit in uxorem, sive non, decenter dotare arbitrio Judicis.

Quòd si rapta sit Monialis, vel alia mulier, quæ ducat vitam religiosam, ejus bona applicanda sunt Ecclesiæ, vel Monasterio, in quo rapta habitabat *c. si quis rapuerit 30. causa 27. q. 1.* ubi etiam additur quòd rapta detrudenda sit in arctiori Monasterio; ita tamen ut quantum ad usum fructuum ex bonis suis, vel à raptore ei acquisitis sustentetur, donec vixerit; & post ejus mortem talia bona restituantur Monasterio, vel Ecclesiæ, in qua mulier DEO dicata erat. Verùm ut hæ pœnæ incurrantur, plures requiruntur conditiones; quarum prima est, ut raptus fiat cum violentia illata, vel fœminæ raptæ, vel ejus parentibus, aut tutoribus: & defectu hujus conditionis, si puella rapta sit sui juris, & sub nullius potestate constituta, & volens sine vi abducatur, propriè non dicitur rapi, nec Raptor incurrit pœnas juris, quia rapere dicit essentialiter vim, & impetum, quo aliquid rapitur invito altero *l. quo naufragium 3. §. aliud autem.* Quòd si puella adhuc sit sub cura parentum, & volens abducatur, si ejus parentes non consentiant committitur raptus, quia per talem raptum gravis injuria infertur parentibus, quam filia non potest remittere. Quòd si parentes, & filia consentiant, & puella postea repugnet cognosci, non habetur raptus, quia non fuit violenta abductio *l. Divus 14. §. ad leg. sicar.* ubi expressè dicitur, quòd *in maleficijs voluntas spectatur non exitus*: secus si fœmina ab initio invita, & violenter abducatur, tametsi postea liberè consentiat, ut cognoscatur à raptore, tunc hic verè est raptor, & incurrit pœnas juris, eò quia ab initio violenter puellam abduxerit. Quòd si sola puella dissentiat raptui, tametsi ejus parentes in illum consentirent, adhuc propriè esset raptus, ut notat Hostiensis *in sum. h. t. n. 2.* ratio est, quia parentes non habent dominium in corpus, proinde si sint in causa, ut puella rapiatur, injuriam ipsi inferunt, & peccant contra justitiam.

Secunda conditio est, ut raptus fiat causâ explendæ libidinis, alioquin si fieret ex alia causa non esset species luxuriæ. Quòd si raptor postea non cognovit carnaliter raptam, eò quia non potuit, adhuc remanet obnoxius pœnis ordinarijs raptûs; non ita si illam non cognovit, eò quia ipsum pœnituerit sui facti, ac propterea pœnitentia ductus noluerit illam cognoscere, tunc enim non punitur pœna juris, sed aliâ mitiori & arbitraria propter infamiam illatam puellæ raptæ, cujus pudicitia creditur violata. Quòd si rapta fuerit Monialis, tametsi raptor eam non cognoverit ductus pœnitentia, adhuc incurrit pœnam juris; quia raptus Monalis est longè gravius crimen, quàm raptus simplicis virginis. Præsumitur autem mulier rapta luxuriæ explendæ causâ, si sit juvenis, formosa; secus si senio confecta, & in quam non cadit suspicio libidinis, ut notat Farinacius *5. p. q. 143. n. 78.*

23 Tertiò requiritur, ut mulier rapta traducatur de loco in locum; defectu hujus conditionis si quis per vim extorqueret copulam à puella, vel vidua, eam non traducendo de loco in locum committeret tantùm stuprum, non verò raptum. proinde foret tantùm obnoxius pœnis stupri *l. mariti 29. §. fin. ff. ad leg. Jul. de adult.* Rursus debet fœmina rapta traduci de una domo in aliam, animo eam abducendi de loco ubi morabatur, ut notat Clarus §. *raptus n. 1.* & hæc procedunt, quoad forum externum; quia in foro conscientiæ ad raptum non requiritur violenta abductio mulieris de loco ad locum, sed satis est, si fœminæ quoquo modo vis inferatur in ordine ad explendam libidinem, quia tunc habetur duplex malitia specie distincta, una fornicationis contra castitatem, & altera violentiæ contra justitiam, quæ infertur ipsi puellæ raptæ, vel ejus parentibus.

24 Quarta conditio est, ut mulier rapta sit honestæ vitæ, quia si quis raperet publicam meretricem non incurreret pœnas juris: non enim scorta comprehenduntur nomine honestarum mulierum, ut notat Glossa *in d. l. unic. V. Virginum* unde raptor tantùm puniretur pœna arbitraria Judicis, ut notat Clarus §. *raptus q. 5.* ratio est, quia meretrix non præsumitur vim pati ab eo, qui eam rapit, nisi probetur: & quia raptus non fit sine violentia, ideo raptor tantùm punitur ratione hujus violentiæ.

25 Limitatur tamen nisi mulier, quæ erat meretrix, pœnitentia ducta incœperit emendare vitam, & honestè vivere: si enim id probetur raptor fit obnoxius pœnis raptûs: non ita si meretrix non honestè vivat, quamvis desierit esse meretrix, & facta fuerit alicujus concubina.

26 Septima, & ultima species luxuriæ est peccatum contra naturam, seu concubitus inter duos non servato sexu, ut inter marem marem; fœminam, & fœminam, ut docet D. Thomas *2. 2 q. 154. art. 1. in corpore,* & propter hoc vitium ignis de cœlo perpluit, & quinque civitates combussit. Est enim hoc vitium turpissimum, & omninò infame, homine Christiano indignum; & generatim sumptum significat omnem libidinem contra naturam, seu aliter peractam, quàm rectus naturæ ordo ad liberorum procreationem instituerit: sive talis actus exerceatur cum bestijs, sive cum maribus, aut fœminis: & dividitur in sodomiam, bestialitatem, & mollitiem, de quibus vitijs agunt Casuistæ.

27 De jure canonico pœna sodomiæ est, ut laici excommunicentur, Ecclesiastici verò suis priventur beneficijs, ac deponantur à suis officijs *c. ut Clericorum 13. de vita, & honest. Clericor.* quin imò hodie jure novo ex constitutione Pij V. edita anno 1568. Ecclesiastici qui hoc turpissimo vitio coinquinantur omni privilegio clericali privantur, ut etiam omni beneficio, dignitate, & officio, authoritate ecclesiastica, adeò ut degradati per Judicem ecclesiasticum brachio traddantur sæculari, ut debitis puniantur supplicijs. De jure verò civili olim in foro sæculari pœna hujus criminis erat gladius *l. cum vir nubit. C. ad leg. Jul. de adulter. §. item lex Julia 4. instit. de public. judic.* immo ex constitutionibus pœnalibus Caroli V. *art. 116.* rei hujus criminis traduntur flammis cumburendi, præsertim ob crimina bestialitatis, & sodomiæ. Mollities enim punitur pœna extraordinaria juxta qualitatem, & frequentiam delicti pro arbitrio Judicis.

Verùm ut Clericus incurrat pœnas statutas in Bulla Pij V. & præsertim pœnam degradationis requiritur, ut nefandum delictum sit reiteratum pluribus actibus, idque colligitur ex illo *V. exercentes,* quo Pius V. utitur in sua Bulla: non enim is dicitur aliquid exercere, si semel tantùm, vel iterum id faciat, sed requiritur, ut pluries hoc idem frequentet, & quasi ex consuetudine, ut notat Quaranta in *d. Bulla limitat. 4.* Rursus requiritur, ut peccatum sit totaliter consummatum, ut docent Suarez *disp. 31. de censur. sect. 4.* Quaranta in *Bull. V. sodomia in addit. limitat. 5.* Ratio est, quia in jure, quando pœnæ imponuntur alicui actui, supponunt talem actum in sua ratione omnino consummatum, & perfectum; adeò ut pœnalia non extendantur ultra tales actus totaliter consummatos, sed ad illos tantùm restringantur. Tertiò requiritur ut Sodomita sit notorius, quia si fuerit occultus non incurrit tales pœnas. Quartò ut sit Clericus, quia in Bulla Pij V. non comprehenduntur laici. Quintò Clericus non incurrit pœnam degradationis ante sententiam Judicis ecclesiastici, adeò ut pœna degradationis saltem in sententia probabili non incurratur ipso facto, sed tantùm post sententiam condemnatoriam Judicis, vel saltem declaratoriam criminis. Verùm sententia retrotrahitur postea ad diem commissi delicti, quia ut notat Quaranta *in summa Bull. V. sodomia in addit. limit. 5.* nemo tenetur exequi pœnas in se ipsum: immo addit, constitutionem Pij V. quoad forum internum conscientiæ in praxim receptam non esse, sed tantùm in foro externo. 28

§. V.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selecta quæstiones.

Quæritur primò, an, si mulier libidinis explendæ causâ juvenem raperet, pœnas incurreret juris? Respondetur cum communiori sententia, fœminas raptrices non esse puniendas pœna ordinaria raptûs, sed alia extraordinaria arbitrio Judicis, ut notat Julius Clarus §. *raptus n. 6.* ratio est, quia in *l. unic. C. de raptu Virginis.* fit tantùm mentio de solo viro rapiente, non verò de fœmina: 1

& quia

& quia pœnalia non sunt extendenda ultra ea, quæ exprimuntur in lege, ideo pœna hæc non est extendenda ad fœminas, sed restringenda ad solos mares. Tum quia in odiosis sexus fœmineus non comprehenditur sub masculino *l. 1. §. quare. ff. de ventre in posses. mittent.* Tum quia leges non feruntur de ijs, quæ nonnisi rarissimè contingunt, sed tantùm de illis, quæ frequenter accidunt: quòd verò fœmina marem rapiat explendæ libidinis causa rarissimum est, & ferè nunquam contingit, proinde lex illa pœnalis non videtur sancita propter fœminas raptrices, sed tantùm propter mares raptores. Tum quia in fœmina rapiente virum non militat eadem ratio, quæ in viro rapiente fœminam, quia ex priori raptu non oriuntur tam gravia scandala, & damna, sicut ex posteriore: est enim gravius delictum, si fœmina rapiatur à viro, quàm si fœmina juvenem rapiat.

2 Tum quia fœminæ raptæ major injuria infertur, quàm viro rapto: non enim si mas rapiatur à fœmina censetur tantam infamiam pati, sicut quando fœmina à viro rapitur: hinc cùm delictum non sit utrinque æquale, æquitas non exigit, ut æqualiter puniatur, sed ut mitiùs fœmina raptrix in foro externo: quia in foro conscientiæ uterque raptus continet eandem malitiam ob violentiam injustè illatam, tametsi major sit injuria, cùm vir fœminam rapit.

3 Quæritur secundò, an matrimonium initum inter Raptorem, & raptam sit illicitum, & irritum? Respondetur de jure civili tale matrimonium non solùm esse illicitum, verùm etiam irritum, & desumitur *ex authent. de raptis mulieribus* §. *unico.* ubi dicitur *tale stare matrimonium, & si rapta voluerit, prohibuimus*: illud autem verbum *stare* idem significat, ac consistere, seu validum esse, quod semel initum fuerat. De jure autem canonico tametsi olim tale matrimonium inter raptorem & raptam fuerit prohibitum *ex c. de puellis 4. in fin. c. si autem 10. & c. sequent. causa 36. q. 2.* nihilominus id postea fuit correctum, & statutum, ut matrimonium inter raptorem, & raptam licitè, & validè iniretur, dummodo rapta liberè consentiat *c. tria 8. c. sequent. c. accedens 7. & ult. de Raptorib.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd rapta cum raptore possit matrimonium contrahere, si ambo consentiant, licèt priùs dissenserint, dummodo sint legitimæ personæ; ex quo infertur, per consensum consequentem tolli vitium præcedens, qua ratione si quis per metum promisit dare aliquid, quod postea sublato metu solvat, tollitur per solutionem posteriorem vitium metûs præcedentis *l. 2. C. de his quæ vi, metúsve causa:* ita pari pacto *in d. c. accedens* per posteriorem liberum consensum tollitur violentia raptûs præcedentis.

4 Verùm licèt de jure antiquo canonico, matrimonium fuerit validum, quamvis initum cum adhuc rapta detinebatur à raptore, dummodo liberè consentiret, Jure tamen novo ex constitutione Concilij Tridentini *sess. 24. c. 6. de Refor. matrim.* ad valorem matrimonij requiritur ut rapta tunc liberè consentiat, quando est omnino libera à potestate raptoris, & ab ipso separata. Raptor tamen, & omnes eidem consilium auxilium, & favorem præbentes sunt ipso jure excommunicati, ac perpetuò infames, omniúmque dignitatum incapaces; quòd si sint clerici, decidunt de proprio gradu. Rursus ex eodem Concilio Trident. tenetur raptor mulierem raptam sive eam duxerit, sive non, dotare arbitrio judicis. Ex quo liquet, hodie de jure novo, raptum esse impedimentum dirimens matrimonium, non tamen perpetuum; sed temporale; donec rapta libertati suæ restituatur, separetur à raptore, & cesset omnis violentia.

Quæritur tertiò, an pœnæ à Concilio Tridentino impositæ raptoribus incurrantur ipso jure, & de facto. Sunt hujusmodi pœnæ excommunicatio, quam incurrunt etiam qui consilium, auxilium, favorem præbent raptui; nota infamiæ; incapacitas ad dignitates quascunque: & si sint clerici, dejectio de proprio gradu; & demum dotatio fœminæ raptæ arbitrio judicis. Respondetur, excommunicationem incurri ipso jure, & facto. Non tamen ejus absolutio est Papæ reservata, quia in constitutione Concilij Tridentini nulla fit mentio de hac reservatione: & quando Conditor canonis obsolutionem excommunicationis ab ipso injunctæ sibi specialiter, & expressè non reservat, censetur hanc facultatem absolvendi concessisse alijs; est enim hæc regula valde communis, & habetur *in c. nuper 29 de sent. excommun.* Aliæ pœnæ à Concilio impositæ non incurruntur à raptoribus, nisi post sententiam Judicis; adeò ut raptor non incurrat perpetuam infamiam, nec inhabilitatem ad omnes dignitates, quæ proximè sequitur ad infamiam, nisi post sententim Judicis saltem declaratoriam criminis: ab hac autem pœna infamiæ non liberatur raptor, quamvis raptæ nubat, quia Concilium expressè ait, quòd non obstante matrimonio inito inter raptorem, & raptam, adhuc raptor incurrat pœnas excommunicationis, infamiæ, & inhabilitatis ad omnes dignitates: neque ideo compellitur puella rapta nubere raptori, & infami; ad id enim non adigitur, sed relinquitur rapta in plena sua libertate, ut nubat liberata à potestate raptoris, cui ipsi magis libuerit. 5

Neque id repugnat favori matrimonij: siquidem ea pœna imponitur raptori non ob contractum matrimonium cum rapta, sed ob delictum raptûs. Tum quia declaratur, quòd raptor non liberetur à tali pœna, tametsi nubat raptæ, ex quo liquet, pœnam non infligi in odium matrimonij, sed ad puniendum delictum raptûs. Ad pœnam verò depositionis à gradu impositam Clericis raptoribus quod attinet, etiam ut hæc pœna incurratur, requiritur sententia Judicis, adeò ut Clerici raptores non sint ipso jure, & de facto depositi, sed tantùm sint deponendi per ministerium Judicis, 6

saltem per sententiam declaratoriam criminis. Quoad ultimam pœnam, quâ raptor tenetur raptam dotare; neque ista obligatio contrahitur à raptore ante sententiam Judicis: quia Concilium Tridentinum expressè ait, *Raptorem teneri decenter dotare raptam arbitrio Judicis*: quòd si arbitrio Judicis: ergo debet expectare judicium, & sententiam Judicis, quæ declaret raptorem teneri dotare raptam spectata qualitate, & conditione raptoris, & raptæ, quia pro circumstantijs utriusque personæ major, vel minor infertur injuria, cujus pœna est dotatio raptæ.

7 Hinc colligitur, raptorem Clericum, vel laicum ex vi Concilij Tridentini non incurrere irregularitatem directè, sed tantùm infamiam; quæ est causa irregularitatis; unde ratione infamiæ tantùm incurrit indirectè irregularitatem: & quia infamia non incurritur ante sententiam Judicis, neque irregularitas contrahitur ante eandem sententiam, per quam deponatur ab ordine, si sit Clericus; vel reus criminis declaretur infamis, quod procedit etiam de consulentibus, & præbentibus auxilium quomodocunque. Parochus verò assistens matrimonio, quod raptor, & rapta simul contrahunt, etiam quando rapta est sub potestate raptoris, non incurrit pœnas inflictas à Concilio Tridentino, quia tunc Parochus non favet delicto raptûs, cùm hoc crimen jam fuerit commissum, & consummatum: unde Parochus tantùm favet ipsi matrimonio: nisi fortassis ante raptum promisisset raptori, se illum copulaturum raptæ, ac proinde animâsset ex tali promissione ad committendum delictum raptûs, tunc enim incurreret, & ipse pœnas Concilij.

8 Quæritur quartò, an qui fœminam rapuit solius libidinis explendæ causâ sine animo eidem nubendi pœnas incurrat à Concilio Tridentino inflictas? Respondetur, non incurrere pœnas raptûs à Tridentino decretas, benè tamen aliam pro modo culpæ: hinc saltem in foro conscientiæ validum foret matrimonium inter raptorem sine animo nubendi raptæ, si postea, quando raptam habet in propria potestate velit cum ipsa matrimonium contrahere, & rapta liberè consentiat, quamvis non constituta extra potestatem raptoris: ratio est, quia Concilium Tridentinum *loc. cit.* tantùm loquitur de matrimonio contrahendo inter raptorem, & raptam, & postea subijcit pœnas transgressoribus, idque sanè argumento est, Concilium tantùm loqui de illo raptu, qui fit causa matrimonij ineundi. Idque ex eo etiam firmari potest, quia cum tale decretum ponatur sub rubrica de reformatione matrimonij: ideo pœnæ ibi statutæ sunt in ordine ad matrimonium, & imponuntur raptoribus ad eum finem, ut matrimonium omnino liberè contrahatur, & quia in rapta saltem ab initio intervenit coactio; ideò Concilium exigit, ut rapta priùs restituatur pristinæ libertati, ac totaliter liberetur à potestate raptoris: & cùm hæc ratio cesset in eo, qui solius libidinis explendæ causâ fœminam rapit, ideò nil videtur is contra matrimonium, & ejus libertatem agere, cum supponatur sine animo nubendi fœminæ raptæ.

Neque obstat quòd id in Concilio Tridentino non reperiatur expressum: siquidem sufficit, si ex ejus decreto cum sufficienti fundamento deducatur. Tum quia neque contrarium exprimitur; adeò ut textus saltem quoad hoc dubius sit: atqui in dubijs pœnalia non extenduntur ultra casus speciatim expressos, sed ad illos tantùm restringuntur. Immo raptores ob aliam causam, quàm matrimonij ineundi non comprehendi à Concilio Tridentino liquet ob identitatem, vel etiam majoritatem rationis: neque decretum Concilij ad illos extendi, fuisse à sacra Congregatione Concilij declaratum die 23. Januarij anno 1586. refert Joannes Gallemart. *in d. decret. Concil.* 9

Quæritur quintò, an dentur casus, quibus raptor non incurrat pœnas inflictas à Concilio Tridentino? Respondetur affirmativè, & plures esse hujusmodi casus. Primò si fœmina rapta non sit abducta à domo propria, vel paterna ad alium locum, in quo sub plena potestate raptoris constituatur, ut notat Navarrus *lib. 5. consil. 1. n. 1.* quia quamdiu rapta non est sub potestate raptoris, raptus non est totaliter consummatus: & in jure pœnæ non infliguntur nisi ob actum consummatum, nisi aliter in jure expressum sit. 10

Secundò si fœmina annuat raptui, & conveniat cum raptore de tali raptu, adeò ut velit ab illo se rapi, tametsi postea mutata voluntate resistat raptui: non ita si ab initio invita abducatur, & postea consentiat; ratio est, quia in maleficijs attenditur initium. 11

Tertiò si fœmina solis importunis precibus, vel etiam muneribus consensit in sui abductionem, quia tunc non censetur invita, seu reluctans rapi, nisi fortassis precibus fuerint minæ adhibitæ, vel metus reverentialis; quia hæc æquiparantur violentiæ. 12

Quartò si puella dolo circumventa patiatur se abduci causa matrimonij ineundi, quia tunc puella non patitur violentiam, cùm matrimonij ineundi causâ consentiat in raptum, suíque abductionem. Neque obstat, quòd dolus sufficiat ad incurrendas pœnas *l. unic. C. de raptu Virginis*: quia licèt id verum sit, quando in jure exprimitur; nihilominus quia Concilium præfatas pœnas non imponit nisi solis raptoribus, & ille raptor non sit, qui puellam consentientem in sui abductionem causâ matrimonij ineundi rapuit; ideo propriè non est raptor, quia hic debet violentiam adhibere contra fœminam reluctantem sui ipsius abductioni. Neque obstat, quòd dolus adversetur libertati matrimonij, & tollat voluntarium, quia non omnis dolus tollit voluntarium; sed tantum, qui versatur circa errorem, personam, vel conditionem illius: tunc enim dolus licèt auferat libertatem, reddátque 13

matri-

matrimonium invalidum non tamen infert violentiam, quæ tamen requiritur necessariò ad raptum, quo raptor sit obnoxius pœnis impositis à Tridentino.

14 Quintò, si puella consentiens è domo parentum ipsis ignorantibus abducatur, quia tunc non habetur propriè raptus. Secus si ipsis invitis matrimonij causâ rapiatur puella etiam consentiens in sui abductionem, quia tunc est verè, & propriè raptûs; quia ut puella dicatur propriè rapta sufficit, ut contra voluntatem patris è sua domo sit abducta, sive puella consentiat, sive non. Verùm in ordine ad incurrendas pœnas non videtur id ita certum, & putârim probabile, pœnas non incurri à raptore, si puella consentiat in sui abductionem etiam invitis parentibus, quia tunc non læditur libertas matrimonij, proinde ob solum discensum parentum, non videntur incurri præfatæ pœnæ, quia consensus parentum tantùm requiritur ad honestatem matrimonij, ut licitè, & decenter ineatur, non verò ad valorem ejusdem, quia ut matrimonium validum sit, sufficit, si ambo contrahentes liberè contrahant, hinc Concilium exigit, quòd si puella violenter rapta sit, debet restitui pristinæ libertati, & collocari in aliquo tuto loco separata à totali raptoris potestate, adeò ut sit cum plena sua libertate, tunc enim si fœmina consentiat in matrimonium potest validè nubere raptori: unde sicut voluntas parentum non est necessaria ad validitatem matrimonij, ita licèt puella consentiens rapiatur invitis ejus parentibus, non videtur raptor incurrere pœnas inflictas à Concilio.

15 Sextò si sponsa de futuro consentiens abducatur à sponso causâ ineundi matrimonij, quamvis parentes contradicant, quia tunc cum sponsa consentiat, non habetur raptus ut desumitur *ex cap. cum causam 6. de raptor.* ubi Lucius III. rescribit, non esse raptum, quando mulier consentit, & si fiat matrimonium, tenet; quòd si consummetur, non potest ingredi religionem, nec continentiam ampliùs profiteri sine consensu viri. Secus si sponsa invita, & reclamans à sponso abducatur sivè parentes consentiant, sive non; quia tunc læditur libertas matrimonij: non enim potest sponsa compelli ad servandam fidem sponsaliorum; potest enim ex justa causa non stare promissis, præsertim si velit religionem ingredi.

16 Quæritur sextò, ad quem Judicem pertineat cognoscere in causâ raptûs? Respondetur, Judicem ecclesiasticum posse cognoscere, & punire in causa raptûs, id enim desumitur *ex c. in Archiepiscopatu 4. h. t.* ubi cum in Archiepiscopatu Panormitano nonnunquam Saraceni Christianas mulieres, & pueros raperent, eisque abuterentur, & quosdam etiam occiderent, & Rex Siciliæ hujusmodi excessus Archiepiscopo Panormitano, & alijs Episcopis Siciliæ puniendos commisisset, consultus Alexander III. rescribit Archiepiscopo; tales posse ab illo pecuniariâ pœnâ mulctari, & etiam flagellis cædi, dummodo non transeant in vindictam sanguinis; quòd si excessus, mortem, vel detruncationem membrorum mereatur, vult Pontifex, vindictam reservandam esse Regiæ potestati. Quòd verò in hoc textu Archiepiscopi dicantur posse punire delinquentes propter crimen raptûs id intelligi debet, quatenus raptores existebant sub jurisdictione spirituali Archiepiscopi, & Episcoporum Siciliæ, proinde poterant Episcopi Saracenos existentes in eorum diœcesibus jure proprio puniré pœna etiam corporali, & virtute propriæ jurisdictionis spiritualis, & ordinariæ, & non solùm ex delegata à Rege Siciliæ: ratio est, quia Ecclesia habet jurisdictionem etiam in infideles, si isti peccent contra legem naturæ, quia Deus tales criminosos punivit *Genes. 19.* unde Christi in terris Vicarius, seu Papa, alijque Prælati ecclesiastici, id etiam possunt, adeò ut Judex ecclesiasticus, & sæcularis possit cognoscere de tali crimine, quod propterea est mixti fori, & datur locus præventioni. Non tamen Judex ecclesiasticus potest punire pœna capitis, nec mutilationis membri, sed solùm pœnâ pecuniariâ, vel ut delinquentes verberentur flagellis, quia Pontifex prohibet pœnam transire in vindictam sanguinis, & mandat, quòd si excessus mereatur mortem, vel detruncationem membrorum vindicta reservetur Regiæ potestati. Infertur tamen ex dicto textu, posse causas criminales laicorum delegari ecclesiasticis usque ad pœnam sanguinis.

17 Notat tamen Barbosa *in d. c. in Archiepiscopatu 4. n. 4. h. t.* hanc delegationem non dici à Pontifice legitimè fieri à Rege Siciliæ, licèt Pontifex eam permittat: ratio est, quia Princeps sæcularis nullam habet jurisdictionem in ecclesiasticos, ut tali delegatione eos gravet absque ecclesiæ concessione: idque ex eo liquet, quia Pontifex in dicto textu restringit punitionem citra pœnam sanguinis.

18 Quamvis prohibeantur Clerici recipere delegationes causarum forensium, seu civilium sæcularium, *cap. te quidem 29. caus. 11. q. 1.* ubi prohibetur Episcopo, ne sit judex in causis negotiorum sæcularium, id tamen Glossa *in fin. ibidem* limitat, eò quia Episcopi, & alij ecclesiastici possint agere de illis negotiis temporalibus, quæ ad Ecclesiam spectant, imò asserit, posse Ecclesiasticos licitè delegari ad unam, vel alteram causam particularem sæcularium tractandam, dummodo non constituantur Officiales, aut generales delegati, ut notat Abbas in *d. c. in Archiepiscopatu 4. h. t. litt. E.* Quòd si delegatio facta Clericis à Principe laico fiat in favorem, & commodum totiùs religionis Christianæ, & utilitatem ecclesiarum, seu animarum salutem; possunt Clerici generaliter delegari ad plures causas civiles, vel criminales tractandas, ut fuerunt à Rege Siciliæ in *d. c. in Archiepiscopatu 4. h. t.* delegati ad cognoscenda, & punienda crimina Saracenorum, quæ in detrimentum salutis animarum, opprobriúmque christiani nominis dietim glisce-

ſcebant: unde poſſunt Clerici delegari ad cognoſcendas cauſas criminales etiam pertinentes ad merum imperium, quia hos Saracenos criminoſos punire pertinebat ad merum imperium, ut habetur in *l. 3. in princ. ff. de jurisdic. om. judic.* Verùm delegatio propriè non fit à Principe ſæculari, cujus juriſdictioni neutiquam Clerici ſubjiciuntur, ſed authoritate Summi Pontificis.

19 Quæritur ſeptimò, an ſtuprum ſit crimen mixti fori? Reſpondetur, certum eſſe de ſtupro commiſſo à Clerico cognoſcere Judicem Eccleſiaſticum; & de ſtupro commiſſo à laico Judicem ſæcularem, proinde pertinere ad Judicem eccleſiaſticum arbitrari, quantam dotem teneatur ſtuprator clericus dare fœminæ ſtupratæ, ut notat Farinacius *p. 5. q. 147. n. 53.* Reſpondetur tamen, ſtuprum etiam à laico commiſſum eſſe crimen mixti fori, adeò ut poſſit etiam à Judice eccleſiaſtico cognoſci, & puniri pœnâ carceris, idque deſumitur ex *c. pervenit 2. h. t.* quia pœnæ ibi ſtatutæ, à Judice eccleſiaſtico ſunt infligendæ, ut notat Fagnanus *ibid. n. 8.* eſt enim *in d. c. pervenit* ſermo de laico, qui virginem ſeduxerat, & ad ſtuprum induxerat; & Gregorius Papa præcipit, ut non ſolùm excommunicetur, ſed etiam corporaliter caſtigetur, ac in Monaſterium detrudatur, ſi detrectaverit ſtupratæ nubere: atqui certum eſt, ſæcularem tunc non potuiſſe excommunicare, neque in monaſterium detrudere: unde has pœnas infligere tantùm potuit Judex eccleſiaſticus, ex quo clarè conſtat, ſtuprum etiam à laico commiſſum eſſe crimen mixti fori; & de ipſo poſſe etiam Judicem eccleſiaſticum cognoſcere.

20 Tum quia Concilium Tridentinum *ſeſſ. 25. c. 3. de reform. matrim.* aſſerit, Prælatum eccleſiaſticum poſſe laicos punire mulctâ pecuniariâ, etiam in delictis mixti fori. Hinc Fagnanus *in d. c. pervenit n. 10. h. t.* infert in terris, quæ ſubjiciuntur temporaliter Romanæ Eccleſiæ, immo etiam in terris Imperij in foro, ſeu tribunali eccleſiaſtico ob ſtuprum à laico commiſſum poſſe infligi pœnas in jure canonico ſtatutas: & in terris Imperij in foro civili pœnas ſtatutas jure civili.

21 Quæritur octavò, ad quid teneatur ſtuprator, ſi conjugium non promiſit ſtupratæ? Reſpondetur cum diſtinctione, ſi fœmina ſtuprata liberè conſentit in ſtuprum, ſententia communis eſt, ſtupratorem tunc nullam contrahere obligationem, eò quia volenti, & conſentienti non fiat injuria; & docent Doctores tunc propriè non haberi ſtuprum, ut notat Sotus *lib. 4. q. 7. a. 1. ad 1.* ratio eſt, quia nulla fit tunc injuria fœminæ conſtupratæ niſi fortaſſis quatenus lædi cenſetur honor familiæ; alioquin fœmina eſt domina ſui corporis. Sin verò vir fraude, vel vi adhibita puellæ conſtupratæ extorſit corporis uſum; tametſi ſine promiſſione conjugij, tenetur tamen adhuc eidem nubere, vel damnum eidem illatum reſarcire, quia ratione violentiæ adhibitæ, vel fraudis, per injuriam eſt puellæ damnum illatum: quòd propterea debet eidem reſarciri per matrimonium, vel aliam compenſationem proportionatam damno illato.

Hoc autem procedit, ſi ſtuprator ſine promiſſione conjugij puellam virginem corrupit, quia ſi ei promiſerit conjugium, tenetur ſtare promiſſo, & eidem nubere. Quòd ſi ejus parentes nolint admittere tale matrimonium, ut etiam ipſa puella nolit eidem nubere; ſiquidem ſi vi deflorata fuit, habet jus recuſandi eidem matrimonium: tunc poteſt exigere totam dotem, ut alteri liberè pro ſua conditione poſſit nubere. Id etiam procedit, ſi fœmina fallaciter inducta fuit, ut conſentiret in ſtuprum, eò quia vir finxerit ſe nobilem, & divitem, ut illam deciperet, quia fingens aliquid, ob quod fœmina conſentit in ſtuprum, & ſine quo non conſenſiſſet, injuriam ei irrogat, conſequenter tenetur de damno ipſi illato. Covarruvias *p. 2. de ſponſal. c. 6. §. 8. n. 19.* cenſet, fœminam conſtupratam tunc teneri admittere matrimonium ſi viri conditio ei correſpondeat. Communior tamen ſententia eſt, non teneri fœminam nubere tali viro ex rigore juſtitiæ, eò quia decepta fuerit per injuriam, ut exiſtimaret eſſe alterius conditionis quoad nobilitatem, & divitias, quæ deceptio fuit cauſa damni, cujus compenſationem poteſt fœmina decepta, & conſtuprata exigere. 22

23 Quæritur nonò, ad quid teneatur ſtuprator ſi puellam ſtupratam decepit promiſſione conjugij? Reſpondetur ſtante tali promiſſione ſive vera, ſive ficta, teneri eam in uxorem ducere, eò quia talis promiſſio facta ſit per modum contractûs; quem cum puella ex parte ſua compleverit; æquitas exigit, ut etiam vir teneatur ex parte ſua eundem contractum complere, prout exteriùs ex prolatis verbis promiſſio facta ſonat judicio prudentum: non enim in foro externo aliter judicatur de promiſſione facta, quàm ex verbis, quibus ſenſibiliter fuit promiſſio facta: alioquin ſi ſtandum eſſet promiſſori dicenti ſe tantùm fictè promiſiſſe, infinitis propemodum fraudibus humana commercia paterent. Præterea quia puella ideò conſenſit, quia ſe credebat certam de matrimonio futuro, adeò ut ex vi promiſſionis ſibi factæ acquiſierit jus ad matrimonium contrahendum cum ſtupratore, qui non poteſt tali juri ſatisfacere niſi conſentiendo in matrimonium: hinc quia puella jus acquiſivit in ipſum matrimonium, non ſufficit, ſi ſtuprator, velit eam dotare, & profuſis donationibus illatum damnum reſarcire, ſi puella corrupta nolit acquieſcere niſi cum ipſo matrimonio.

24 Hoc etiam procedit, ſi animo ficto cum ea per verba de præſenti contraxit eo tantùm fine, ut uſuram extorqueret ſui corporis, ut docet Sotus *in 4. diſt. 29. q. 1. a. 3.* quia tametſi in tali caſu matrimonium ſit nullum, quia clandeſtinum; manet tamen in viro obligatio nubendi puellæ, ſi hæc velit, ratione injuriæ ſibi illatæ. Excipiuntur tamen aliquot

quot casus. Primò si vir sit longè nobilior, & ditior, & puella infimæ notæ, tunc si id sciverit: quia facilè potuit conijcere, ac suspicari, promissionem illam nuptiarum esse tantùm simulatam ad extorquendam usuram sui corporis.

25 Quòd si puella conditionem ignoravit viri, nec ullam exteriùs causam habuit suspicandi de fraude, tenetur tunc constuprator nubere puellæ stupratæ, quia tenetur ex parte sua complere contractum, sicut puella eum complevit ex sua parte; unde ne hæc damnum patiatur, tenetur vir eidem nubere, & tunc divitiæ, & nobilitas non nisi per accidens se habent ad contractum.

26 Non tamen desunt, qui censeant, posse tunc pecuniâ à viro compensari damnum illatum puellæ arbitrio prudentum: quia si quis in contractu aliquid fictè promittat, quod est longè pretiosius non tenetur illud dare, sed sufficit, si det quid aliud judicio prudentum æquale, quia tunc contractus reducitur ad æqualitatem.

27 Secundò si puella ex conjecturis potuit facilè deprehendere, quòd vir non sincerè promitteret, præsertim si verbis ambiguis fuerit usus, vel inconstanter locutus, vel nimis exageraverit, quia tunc puella potest facilè conijcere, & suspicari, virum non seriò promittere.

28 Tertiò si aliquod interveniat legitimum impedimentum, ut si fiat ejus affinis, vel si aliam ducat per verba de præsenti, vel sacris initietur ordinibus, vel tandem si aliquod grave scandalum, vel damnum ex tali matrimonio oriretur, quia tunc sufficeret, si vir puellæ damnum illatum resarciret.

29 Quartò si puella stuprata postea cum alio viro fornicaretur, quia in promissione sponsalium tacitè subintelligitur conditio, dummodo cum alio non fornicetur, immo tunc non tenetur stuprator ei compensare damnum illatum, nisi antea conventum fuerit: ratio est, quia ex vi promissionis tantùm tenetur eidem nubere, & quia hæc obligatio cessat, postquam puella constuprata fornicata est cum alio, ideo stuprator non videtur ad quid aliud teneri.

30 Quintò si puella se dixerat virginem eo fine, ut matrimonium iniret; & vir, qui promisit ei nuptias, eam postea non deprehendat virginem, quia tunc fraus fraude compensatur, sicut enim fœmina decepit virum; ita vir fœminam.

31 Sextò, si illam non deprehenderit virginem, & putaverit esse virginem, ut docet Corduba *lib. 1. q. 13.* ubi vult teneri tantùm compensare pecuniâ, quia tunc fæmina pro usura sui corporis nimium exigeret exigendo matrimonium, cùm talis usura tanti non æstimetur, ut matrimonio debeat compensari.

32 Quæritur decimò, an qui vovit religionem ingredi, si postea puellam corrumpat sub promissione etiam ficta matrimonij, teneatur eidem nubere? Respondetur cum distinctione, si puellæ notum erat tale votum religionis ingrediendæ non tenetur vovens ei nubere, quia tunc præsumitur puella consensisse, tametsi vir non esset eam ducturus in conjugem, cum crediderit, voventem teneri semper implere suum votum, unde cum puella sciverit ipsum non potuisse tales nuptias promittere ratione voti religionis, ideo non bona fide contraxit: immo vovens nec tenetur tunc pecuniâ compensare damnum illatum, quia non fuit puella ab ipso decepta, cum sciverit promissionem non potuisse licitè adimpleri à stupratore. Immo nec in tali casu necesse est procurare dispensationem à voto nisi fortassis vellet eidem nubere: alioquin nunquam posset debitum petere, sed tantùm reddere.

Quòd si puella ignoraverit votum religionis, tunc tenetur stuprator ei nubere: ratio est, quia ingressus religionis jam factus est illi illicitus, cùm non posset fieri Religiosus nisi gravem injuriam inferendo puellæ à se constupratæ; siquidem hæc bona fide ex parte sua complevit contractum cum damno propriæ pudicitiæ, consequenter tenetur etiam vir ex parte sua eundem complere contractum: immo non tenetur puella admittere aliam compensationem, eò quia pudicitia non sit pecunia æstimabilis, & semel amissa nullo fiat ampliùs pretio venalis. Demum quia non tenetur puella infamiam subire amissæ virginitatis, ut ille fiat Religiosus. 33

Quæritur undecimò, an licitum sit uxorem, & adulterum in ipso adulterio deprehensos propria authoritate occidere? Respondent aliqui cum Castillo *lib. 8. taur. n. 6.* fas esse parenti filiam in adulterio deprehensam cum ipso adultero simul occidere, dummodo concurrant aliquot conditiones, quarum prima est, ut filia sit juncta matrimonio. Secunda ut sit in patris potestate. Tertia ut eodem prorsus impetu occidat filiam, & adulterum. Quarta ut id faciat in domo patris, vel generi. Quinta ut eos deprehenderit actu in opere turpi. Dicunt etiam posse maritum tuta conscientia uxorem deprehensam in adulterio interficere, eò quia in *l. meritò ff. de adulter. & in l. Gracchus eod. tit.* maritus instituitur minister justitiæ, eique datur facultas occidendi etiam uxorem deprehensam in adulterio, ita enim sentit Julius Clarus *lib. 5. sent. §. homicidium n. 48.* Tum quia leges permittentes tale uxoricidium redactæ sunt in Codicem Justiniani Principis Christiani; & à juris consultis Christianis acceptæ fuerunt, quod non contigisset, nisi licitæ fuissent. Tum quia leges civiles de facto possunt dare facultatem occidendi bannitos ob grave aliquod crimen, immo etiam transfugas, qui ad hostes fugiunt *l. 3. §. transfugas ad leg. Cornel. de sicar.* ergo possunt etiam dare facultatem occidendi uxorem deprehensam in adulterio. Verùm in hac quæstione distinguendum est jus civile à canonico: quia jure cæsareo, & civili fas est patri adulterum cum filia deprehensa in adulterio impunè 34

punè occidere, si illam habeat in potestate *l. patri 20. l. quod ait. 23. §. ad leg. Jul. de adult.* Non tamen jure cæsareo, & civili licitum est marito interficere uxorem deprehensam in adulterio *l. nec. in ea 22. §. fin. ff. eod.* ubi etiam assignatur ratio discriminis, cur patri id licitum sit respectu filiæ, non marito respectu uxoris, quia plerumque pietas paterni amoris consilium pro liberis capit, ut notat Glossa ibid. *V. capit.* secus mariti calor, & impetus facilè decernentis coërcendus fuit: eodem tamen jure Cæsareo licitum est marito, adulteros deprehensos cum sua uxore interficere, non tamen quoscunque, sed tantùm si viles, vel infames fuerint *l. marito 24. ff. h. t.* ut etiam si maritus eum, quem suspectum de sua uxore habet, ter in scriptis admonuit præsentibus tribus testibus fide dignis, ut se abstineat à frequentia suæ conjugis, si postea ipsum solum cum sua conjuge domi inveniat, impunè potest occidere *authent. si quis C. dicto tit.* ut notat Covaruvias *in 4. decret. p. 2. §. 7. n. 1. & 2.*

36 Plures tamen cum Fortunato *in tractatu de ultimo fine dilat. 11.* has leges censent injustas. Sed quidquid sit de jure cæsareo, certum omnino est, de jure canonico, & in foro conscientiæ, nunquam licitum esse patri filiam deprehensam in adulterio occidere, nec id fas esse marito respectu uxoris, & adulteri cujuscunque conditionis sit, etiam infimæ notæ, adeò ut licitum nunquam sit patri, vel marito adulteros cum filia, vel uxore deprehensos privata authoritate occidere, quia id est semper gravissimum peccatum homicidij, ut notat Covarruvias *loc. cit. n. 8.* unde leges civiles quoad hoc improbatæ sunt per sacros canones: nam in *causa. 33. q. 2. c. inter hæc* Nicolaus Papa consultus, an marito liceat occidere uxorem ob adulterium, quod patravit, respondit Pontifex: *Sancta Dei Ecclesia mundanis nunquam constringitur legibus: gladium non habet nisi spiritualem, quo non occidit, sed vivificat*: ubi Pontifex insinuat Ecclesiam improbare leges illas civiles: unde D. Augustinus *lib. 2. de adulterinis conjugiis c. 15.* ait: *Postremò quæro abs te, an marito Christiano liceat, vel secundùm veterem Dei legem, vel leges Romanas adulterum occidere?* & paucis interjectis subdit: *Si quod verius dicitur non licet homini christiano conjugem adulteram occidere, sed tantùm dimittere: quis dicat tibi, fac quod non licet, ut tibi liceat, quod non licet? cum enim utrumque secundùm legem Christi illicitum sit, sive adulteram occidere, sive illa vivente alteram ducere, ab utroque abstinendum est*: unde maritus propter adulterium potest uxorem dimittere, non verò occidere: ratio est, quia alioquin salus animæ eorum, qui deprehensi in adulterio, si licitè interficerentur, exponeretur manifesto discrimini, & quidem absque ulla necessitate, cum adulteri possint capi, & accusari, & per sententiam Judicis puniri, unde non est par ratio de bannitis, qui non possunt capi.

Quæritur duodecimo, an in dubio si proles sit adulterina, teneatur adulter ad aliquam restitutionem, si probabiles adsint rationes dubitandi, quòd mulier non conceperit ex adultero, eò quia soleret etiam tunc temporis cum proprio marito dormire? Respondetur in foro externo non teneri ad ullam restitutionem, quia natus ex conjugata in foro externo præsumitur filius mariti *l. filium definimus. ff. de his qui sunt sui. l. miles §. defuncto. ff. ad l. Jul. de adulter. l. si vicinis C. de nuptijs*, ut notat Alciatus *l. 3. præsumpt. 37. n. 1.* id etiam procedit, quamvis tempore conceptionis probetur probabiliter intervenisse commercium inter adulterum, & adulteram *d. l. miles. §. defuncto ff. ad leg. Jul. de adulter.* & notat Menochius *cas. 89. n. 20. de arbitrar.* ratio est, quia possessio stat pro matrimonio; quo stante præsumitur ex legitimo concubitu; matrimonium enim dat titulum legitimæ nativitatis, & hæc possessio non cessat, nisi probetur oppositum, quod tamen probari non potest, si eodem tempore maritus habuit accessum ad uxorem. Quinimò licèt filius adultero assimilaretur, adhuc præsumendus esset legitimus, & conceptus ex legitimo concubitu, ut censuit Rota Romana *decis. 146. n. 7. p. 2. recent.* quia assimilatio non est signum filiationis. 37

38 Tum quia hujusmodi assimilatio respectu adulteri potuit provenire ex fixa imaginatione mulieris tempore conceptionis; est enim hujusmodi imaginatio sufficiens ad inducendam talem similitudinem. Tum quia licèt mulier rem non habuerit cum alio viro, potuit tamen illum prædiligere præ marito, & de ipso tempore conceptionis cogitare, ac imprimere fœtui ejus similitudinem.

39 Quod verò ad forum pertinet conscientiæ, nec tenetur adulter in dubio, an proles sit adulterina, ad ullam restitutionem, si probabiles adsint rationes dubitandi; quia possessio stat pro matrimonio, & leges præsumunt, filium esse legitimum, adeò ut hæc præsumptio sit saltem juris, ut censuit Rota coram Achille de Grassis *decis 1. qui filij sint legitimi*. & licèt hæc præsumptio admittat probationem in contrarium, quamdiu tamen non constat de opposito habet vim probationis, ut docent Menochius *præsumpt. 56. de præsumpt. n. 1.* Mascardus *de probat conclus. 1222. n. 2.* adeò ut juxta hanc præsumptionem judicandum sit in materia justitiæ; & ita in praxi servari solet, & quia materia justitiæ inducit obligationem secundùm conscientiam; sequitur, quòd secundùm conscientiam procedendum itidem sit secundùm talem præsumptionem: quia quacunque diligentia adhibita, eo ipso, quòd maritus habuit semper accessum ad suam conjugem; remanet semper dubium, an filius ex adultero, vel marito genitus fuerit: unde cùm adulter sit in possessione non subministrandi alimenta, nec resarciendi alia damna, ad nihil tenetur, quia conditio possidentis est melior *c. in pari. de reg. jur in 6.* & notat Covar-

varruvias ex communi sententia *in regul. possessor p. 2. §. 7. n. 3.*

40 Quæritur tertiodecimò, an si duo adulteri cognoverint eandem fœminam conjugatam tempore, quo ejus maritus abfuit, & mulier concepit, ac peperit, teneatur uterque suppeditare alimenta necessaria proli? Respondetur cum Molina *tom. 4. de justit. tractat. 3. disp. 113.* & Vasquez *1. 2. disp. 66. c. 8. n. 48.* affirmativè, adeò ut uterque adulter teneatur ad alimenta prolis, & restituere damna pro sua parte, & altero nolente teneatur alter in integrum. Hoc etiam procedit, quoties duo cognoscunt eandem solutam, ex qua proles generatur, & dubium est, cujusnam sit. Ratio est quia sicut in dubio, an res pertineat ad hunc, vel illum, priusquam unus eorum illam possideat, debet res illa æqualiter dividi, ut nulli inferatur injustitia, nec tollatur jus ad rem illam: ita dicendum est de debito, quando dubitatur, ad quem pertineat, æquè enim dividendum est, cùm sit utrinque par ratio, quapropter quando duo adulteri cognoverunt eandem fœminam conjugatam, quæ tempore, quo maritus abfuit, concepit; tenetur uterque ad alimenta prolis, & damna restituere pro sua parte.

41 Verùm contrariam sententiam docet Lugo *de justit. tom. 1. disp. 13. sect. 2.* quia quoties saltem per præsumptiones, & indicia probabilia non constat filium esse Petri, non tenetur Petrus illi alimenta suppeditare: etenim si aliquis inveniatur occisus, & dubitetur, an occisus sit à Petro, vel Paulo, iniquum est, utrumque punire, eò quia certum sit, alterum eorum esse innocentem; unde si uterque puniretur, innocens etiam puniretur contra justitiam: ita à pari argumentatur Lugo, quia licèt restitutio, vel solutio propriè non sit pœna, est tamen quasi pœna, quia sicut ex furto oritur debitum pœnæ; etiam sic oritur debitum reparandi damnum datum, quod ex furto consequitur: quamobrem sicut ob delictum incertum non est aliquis afficiendus pœnâ certâ, ita nec obligandus ad certam solutionem, & restitutionem, quamdiu non constat de debito.

42 Verùm non putârim adhærendum sententiæ Lugonis, est enim discrimen de prole nata ex adulterio; & homicidio, & est argumentum à pari, quo nititur Lugo, quia homicidium in hac suppositione dicitur tantùm commissum ab uno ex illis duobus licèt ignoretur à quónam commissum fuerit; proinde si ambo punirentur, utique innocens contra justitiam puniretur: at si duo adulteri cognoverunt eandem fœminam conjugatam, quæ tunc temporis concepit, quo maritus abfuit, uterque est nocens, quia adulter fuit & rem habuit cum tali fœmina conjugata, proindè ratione adulterij, & copulæ, censetur uterque concurrisse ad generationem prolis, tametsi revera ab uno tantùm eorum mulier concepegit, quia fortassis tantùm per accidens se habuit, quòd ab alio non conceperit, cùm per ipsum non steterit: in foro autem externo ex copula consummata, si fœmina concipiat eidem tribuitur, unde cum uterque eam consummaverit, uterque contrahit debitum.

Quòd si constaret, duos simul percussisse alium in argumento Lugonis, & utrumque lethalia vulnera inflixisse, licèt postea non constaret, ex quo vulnere percussus decesserit, adhuc uterque puniretur ut homicida: ita à pari, quando duo adulteri cognoscunt eandem fœminam conjugatam, tenetur uterque ad alimenta prolis, ac restituere damna pro sua parte: videtur enim hæc sententia magis consona æquitati, ut in pari causa uterque delinquens eandem contrahat obligationem.

Quæritur quartodecimò, an adulter teneatur ad aliquam restitutionem faciendam marito adulteræ præcisè ratione adulterij, si mulier ex adulterio non concepit? Respondetur cum Molina *tom. 4. de justit. tract. 3 disp. 100.* & Sylvio *2. 2. q. 66 art. 2. q. 7. conclus. 1.* negativè, quia injuriæ ab omni damno separatæ non debetur ex justitia, nisi satisfactio per signa doloris, & petitionem veniæ, non verò debetur ulla restitutio pecuniaria, adeò ut si maritus adulteræ hanc exigat, non teneatur adulter illam præstare præsertim, cùm hæc transactio pro injuria adulterij prohibeatur *l. transigere 18. C. de transaction.* Quòd si maritus occultè transigeret cum adultero citra omne scandalum post commissum adulterium, non videretur teneri ad restitutionem, si aliquid acciperet ab adultero quia præfata lex *transigere.* magis pertinet ad Judices, ne concedatur actio in pœnam præsumpti lenocinij, quàm ad mores privatos. Quòd si adulter nihil promisit adulteræ pro actu turpi, tunc ad nihil tenetur, quia usus corporis secluso contractu, & promissione non est pretio æstimabilis; unde ut oriatur obligatio requiritur aliqua prævia ratio contractus. 43

Cæterum si adulter aliquid dedit adulteræ, tunc tenetur hæc illud impendere in commodum mariti, quamvis eidem nihil dicat; quia quæ adultera acquirit, marito acquirit: non enim uxor habet potestatem in suum corpus sicut soluta, sed solus maritus habet talem potestatem in corpus uxoris; proinde quæ acquirit uxor per concessionem usus sui corporis factam alteri, marito acquirit. Non tamen tenetur adultera si honestæ sit conditionis revelare marito prolem esse illegitimam, si adsit periculum vitæ, vel famæ, vel honoris, præsertim si proles communiter censeatur legitima. 44

Ratio est, quia vita nullo pretio est æstimabilis; unde propter rei pecuniariæ restitutionem non tenetur mulier eam prodigere, neque exponere discrimini. Immo neque si immineat periculum famæ, seu honoris: ratio est, quia honor est etiam res ordinis superioris, quæ nunquam exponi debet pro rebus inferioris conditionis saltem necessariò. Non 45

enim fama solet apud homines pecunia æstimari, unde Salomon *Proverb. 22.* ait: *Melius est nomen bonum, quàm divitiæ multæ.* Cæterum in tali casu tenetur adultera, quantum fieri potest absque periculo famæ, & vitæ procurare, ne legitimi hæredes ratione illegitimæ prolis detrimentum patiantur: hinc si mulier habeat bona paraphernalia, tenetur ea relinquere legitimis filijs in compensationem, ut etiam si quid ex propria industria, & labore accipit lucri: quòd si his modis non potest satisfacere, tenetur quantum potest filio spurio suadere, ut aliquem ingrediatur ordinem Religiosorum: quòd si id non possit obtinere, nec ullo modo compensare damnum, non tenetur prodere suum adulterium marito cum periculo famæ, vel vitæ.

47 Quæritur quintodecimò, an filius teneatur se gerere ut irregularem, si mater ei dicat, quòd natus sit ex adulterio? Procedit quæstio ex suppositione, quòd quando fœmina concepit ex adulterio, ejus maritus accessum habuerit ad illam: alioquin si maritus abfuisset, tunc esset moraliter certum, prolem pertinere ad adulterum, proinde esse illegitimam, & irregularem: ratio est, quia absentia mariti elidit præsumptionem, quòd uxor ex illo conceperit *l. filium ff. de his qui sunt sui, vel alterius juris,* ut notat Covarruvias *de sponsal. p. 2. c. 8. §. 3. n. 8.* Gozadinus *consil. 13. n. 45.* & ita etiam censuit Rota Romana coram Achille de Grassis *decis 1. de probat. & decis. 164. n. 2. p. 3.* Ex suppositione igitur, quòd tunc maritus habuerit accessum ad suam conjugem respondetur; filium non teneri se gerere ut illegitimum, & irregularem, ex eo quòd ejus mater illi dicat, fuisse natum ex adulterio, quia filius nec in foro externo, nec in foro conscientiæ tenetur credere matri dicenti ipsum esse spurium, tametsi id afferat cum juramento, & etiam in articulo mortis; quia filius est in possessione legitimæ nativitatis, à qua non potest deijci per dictum matris, quia dictum unius non sufficit ad deijciendum aliquem à possessione: non enim confessio, & juramentum matris in hoc casu admittitur, ut notat Glossa *in l. si posthumus §. fin. ff. de lib. & posth.* Abbas *in c. accedens 4. de purgat. canon.* & ratio est, quia allegans suam turpitudinem præsumitur non moveri secundùm rectam rationem, quia hæc non movet ad detegendam propriam turpitudinem, nisi fortassis necessarium sit pro salute animæ: unde talis manifestatio turpitudinis censetur potiùs oriri ex aliqua inordinata passione, quæ propterea potest esse causa falsæ confessionis, vel etiam quòd mater sibi persuadeat verum, quod revera non sit tale.

48 Hinc licèt mater juraret filio, se illum concepisse ex adulterio, non teneretur in conscientia illi credere, quia non haberet majorem vim, quàm unus testis juratus, qui si deponat de facto proprio, non probat, ut docent Cinnus *in l. si quis decurio oppos. 4. C. de fals.* Soccin. *consil. 62. n. 6. vol.* Innocentius *in c. dilectus de accusat.* Prætereà quia cùm filius fuerit natus, & educatus in domo legitimè conjugatorum, favor matrimonij prævalet, ut præsumatur ex legitimo matrimonio natus. Tum quia nunquam potest mater de certa scientia deponere, filium esse spurium, quia cùm tunc maritus habuerit accessum ad illam, potest aliter res se habere.

Quæritur sextodecimò, an adulterium sit mixti fori, adeò ut pro eo puniendo possit procedere uterque Judex tam sæcularis, quàm ecclesiasticus? Respondetur, Doctores non convenire, plures enim censent, adulterium esse crimen ex se totaliter sæculare tam ratione materiæ, quàm personarum; & ita præ cæteris censent Innocentius in *c. tua de Procurator.* Alciatus in *c. de officio Ordin.* ubi asserunt, cognoscere de adulterio in ordine ad punitionem pertinere ad judicem sæcularem. Communior tamen, & verior sententia est, adulterium esse mixti fori, dummodo sit publicum; proinde in eo dari locum præventioni. Ratio est, quia adulterium, ut ait Imperator in *l. quamvis C. de adult.* continet in se sacrilegium, & Imperator vocat adulteros sacrilegos nuptiarum, ut notat Julius Clarus in *praxi §. fin. q. 37. V. quæro nunquid.* Hinc Episcopus propter adulterium potest etiam punire laicos, & illos anathemate percutere, vel in monasterium etiam detrudere, ut notat Abbas in *c. Intelleximus n. 1. h. t.* & ita censent ferè communiter Canonistæ in *c. gaudemus de conversione conjugatorum.* Imò si agatur de adulterio civiliter in ordine ad separationem thori, & amissionem dotis, solus Judex ecclesiasticus de illo cognoscit, quia tunc agitur de adulterio, ut ratione illius celebretur divortium, cùm enim agatur de juribus matrimonij dissolvendis, & matrimonium sit sacramentum, cognoscere tunc de tali causa ad solum pertinet Judicem ecclesiasticum, ut docent communiter in *c. 1. de offic. Ordin.* & docet Covarruvias *de sponsal. 2. p. c. 7. §. 6. n. 8.* quapropter non est adhærendum Decio asserenti *cons. 212. n. 2.* sæcularem esse Judicem competentem si agatur simul de divortio, & amissione dotis, putat enim tunc, causam esse mixti fori ecclesiastici, quinimo quamvis agatur de sola separatione ad tempus ob morbum contagiosum solus Judex ecclesiasticus debet de tali causa cognoscere, & desumitur etiam ex Concilio Tridentino *sess. 24. de refor. c. 8.* ubi præscribit ordinem Episcopis procedendi contra reos adulterij.

Quamobrem quando agitur de divortio coram Judice ecclesiastico, etiam quæstio dotis amittendæ, ut quid accessorium sequens suum principale pertinet ad Judicem ecclesiasticum. Quando verò agitur de adulterio ad pœnam sanguinis, tunc solus Judex sæcularis procedit; quia ecclesiasticus ad hanc pœnam infligendam nihil potest, ut notat Abbas in *c. tua n. 2. de Procuratorib.* quoad alias verò pœnas hoc delictum est mixti fori, & datur locus præventioni: & de jure canonico injungitur pœna 50

detru-

detrusionis in monasterium, de qua agitur in *c. gaudemus de conversione conjugatorum*, & in *c. fraternitatis dist. 34.* Imò hodie hæc pœna etiam injungitur de jure civili *authent. sed hodie C. de adult. §. si verò* adeo ut uterque Judex possit concurrere ad hanc pœnam imponendam, ac detur locus præventioni: sed si semel pœna imponatur à laico, ejus executio postea pertinet ad ecclesiasticum, eò quia Monasteria sint sub jurisdictione ecclesiæ *l. inter pœnas C. de interdic. & releg.*

51 Quæritur decimoseptimò, an etiam adulterium commissum à Clerico cum conjugata sit mixti fori? Respondetur affirmativè, adeo ut possit Episcopus punire mulierem laicam non obstante ejus statu *argum. c. quidam dist. 81.* ubi Judex ecclesiasticus punit mulierem solutam, eò quia rem veneream habuerit cum Clerico, proinde à fortiori potest etiam punire conjugatam, ut notat Glossa in *c. placuit in v. melius 37. q. 6.* Sin verò Judex laicus præveniat in punienda fœmina, tunc Clericus, qui cum ipsa deliquit, remittitur ad Judicem ecclesiasticum, à quo deponitur ab officio, & detruditur in monasterium *argum. c. si quis clericus dist. 81.* & docent communiter Canonistæ cum Diaz in *prax. crimin. c. 79. in v. adulterij.*

52 Quæritur decimooctavò, an si vir accuset uxorem adulteram criminaliter in judicio sæculari, possit tali judicio finito accusare civiliter, ad dotis, & reliquorum bonorum amissionem? Respondetur cum sententiâ communiori negativè, quia eo ipso, quòd vir incepit à jure civili, non potest transire ad criminale, quia utrumque judicium tam criminale, quam civile rapitur ad eundem finem, seu ad pœnam adulterij imponendam, ut docent Sotus in *4. dist. 37. q. unic. art. 8.* Abbas in *c. tua de Procurat. n. 5.* Verùm id procedit, quando utrumque judicium tendit ad eundem finem, quia si feratur ad diversos fines, ut ad satisfactionem unum, & alterum ad vindictam, tunc finito uno judicio potest aliud intentari, tametsi oriatur ex eadem causa, & in hoc sensu intelligitur *lex unica C. quando civilis actio criminali præjudicet:* & tunc unum judicium intentatum non tollitur per aliud, eò quia finis utriusque sit diversus.

Verùm si quis intentet principaliter judicium criminale, & judicium civile, non possunt hæc duo remedia in eodem libello simul sustineri, quia causa criminalis est major civili, & quando una causa est major alterâ non possunt simul duæ actiones intentari, ut habetur in *l. edita C. de edendo.* benè tamen potest intentari principaliter judicium criminale, & postea incidenter civile, adeò ut qui criminaliter, & principaliter accusat de furto, possit deinde incidenter petere, ut sibi restituatur, quod fuerat sibi furto sublatum, ut notat Bartolus in *l. interdum §. qui furem n. 5. ff. de furt.* Ratio est, quia licèt de eodem crimine non possit simul agi eodem tempore criminaliter & civiliter *l. interdum ff. de publ. judic.* benè tamen potest criminaliter causa principaliter tractari, & incidenter cumulari civiliter judicium. 53

Quæritur decimonono quis sit Judex competens, quando in terris Principis Christiani conjuges Judæi ibi commorantes agunt de divortio? Respondetur Judicem competentem tunc esse sæcularem: ratio est, quia matrimonium initum inter infideles est contractus merè sæcularis, cui nullum est annexum sacramentum, quando uterque conjux est infidelis; proinde sicut contractus est purè sæcularis, ita etiam Judex debet esse sæcularis, quia infideles non subsunt jurisdictioni ecclesiasticæ. Quòd si alter conjux converteretur ad fidem, tunc Actor deberet sequi forum Rei, adeò ut si infidelis petat divortium, debeat convenire fidelem apud Judicem ecclesiasticum, quia hic in causa matrimoniali est Judex competens fidelium: secus si conjux fidelis sit Actor, tunc debet infidelis conveniri coram Judice sæculari, cùm is sit Judex competens infidelium, siquidem ex vulgari regula Actor sequitur forum Rei *c. cum sit generale de for. compet.* Cæterum standum est consuetudini locorum. Pragæ enim in Bohemia Judæi causas suas matrimoniales deferunt cognoscendas ad consistorium ecclesiasticum: licèt Judex laicus esset Judex competens earundem, malunt tamen Judæi stare judicio illius consistorij. 54

TITULUS XVII.

De Raptoribus, incendiarijs, & violatoribus Ecclesiarum.

Uia in Decalogo post homicidium, & adulterium sequitur præceptum *non furandi*, ideo Pontifex cùm in præcedentibus titulis egisset de homicidio, & adulterio, pergit agere de furto, & quia rapina est quid medium inter adulterium, & furtum, dicatúrque rapina improbum furtum, ideo in præsenti titulo agit de Raptori-

ptoribus, Incendiarijs, & Violatoribus Ecclesiarum; qui titulus est generalis de his, qui bona Ecclesiæ, vel clericorum, vel etiam virgines rapiunt, ut etiam est de his, qui quoquo modo Ecclesias incendunt, aut violant, quique agros obambulant diripiendi causâ; naves expugnant, vel ex naufragio lucrum sibi quærunt. Quia verò de raptu mulieris abundè jam diximus in præcedenti titulo; ideo hîc de rapina, & Raptoribus agendum erit.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Omnium capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. *DE ILLIS* 1. *h. t. ex Concilio Meldensi Statuitur, ut depradantes, vel rapientes in aliena diæcesi debeant excommunicari à Prælatis ejusdem diæcesis, à qua non possint exire, donec plenè satisfaciant, quòd si excommunicentur in aliqua Parochia à Prælato ejusdem; debeat excommunicationis lata sententia significari proprio Episcopo, ne eos recipiant, donec restituant in loco furti. Ex hoc textu liquet, ratione delicti fieri delinquentem de foro loci illius, in quo deliquit* c. ult. de foro compet. *Hinc delinquens remitti debet ad locum delicti, ut ibi puniatur ad aliorum exemplum, & ad compensandam reipublicæ læsionem, quamvis delinquens sit vagabundus; quod vel maximè procedit si pars læsa remissionem petat ad locum delicti* Covar. c. 11. pract. n. 2. *Quinimo si delinquens pro delicto alibi commisso captus sit per judicem sui domicilij, vel originis, & is procedat ex officio, & non ad petitionem partis, remitti tunc debet ad judicem loci, in quo deliquit, si Judex loci petat sibi remitti.*

C. *SUPER EO* 2. *h. t. Statuit Eugenius III. ut violentus raptor, & etiam deprehensus manifestè violare ecclesiam non possit beneficiũ pœnitentiæ recipere, nisi prius ablata restituat, si possit; & si non possit nisi det priùs firmam, & plenam securitatem emendationis: quòd si usque ad obitum manserit contumax, privandus sit ecclesiastica sepultura; quæ illi conceditur si humiliter petat remedium pœnitentiæ; & firmiter proponat emendationem, præstetque securitatem illius, quod si presbyteri, vel clerici tentaverint prædictis contumacibus sive in vita, sive in morte dare pœnitentiam, vel interesse sepulturæ, vel acceptare eorum eleemosynas, vel esse participes de rapinis, deponuntur ab ordine, & beneficio. Contrito tamen viaticum non denegatur. Nota ex eo quòd Clerici huic decretali contravenientes dicuntur irrecuperabiliter pati damnum sui ordinis; inde sequi indigere dispensatione Papæ.*

C. *EXCOMMUNICATIONI* 3. *h. t. Ex concilio Lateranensi declarantur excommunicati præsumentes capere, vel spoliare Christianos navigantes; vel surripere res spectantes ad naufragum passos nisi ablata restituant. Nota spoliantes eos, qui mare trajiciunt, vel naufragium sunt passi non esse ipso facto excommunicatos, sed esse excommunicandos; adeo ut non sit executio latæ sententiæ, sed ferendæ. Rursus textum procedere contra eos, qui Christianos navigantes adoriuntur, non verò infideles, quamvis & ipsi delinquant, si innocentibus damnum inferant.*

C. *IN ARCHIEPISCOPATU* 4. *h. t. Alexander III. declarat, Episcopos, si eis delegetur à Principe, posse de criminibus judicare, imò etiam punire in pecunia, vel fustibus, exceptâ vindictâ sanguinis: quod si crimen mereatur mortem, vel mutilationem, mandat Pontifex, ut Episcopi tunc remittant Reum ad Principem. Ubi notat Glossa, hodie posse omnia committi Judici ecclesiastico præter mortem, & mutilationem. Sin verò Episcopus habet temporalem potestatem infligendi pœnam mortis, vel mutilationis, debet alteri hanc demandare. Ex hoc textu liquet, causas criminales etiam laicorum posse delegari Ecclesiasticis usque ad pœnam sanguinis. An verò id legitimè fiat à Principe sæculari Pontifex non explicat; sed tantùm videtur permittere. Cæterum Princeps sæcularis nil habet juris in ecclesiasticos, ut hac delegatione illos aggravet absque Ecclesiæ licentia, & permissu: idque etiam deducitur ex ipso textu, in quo Pontifex hanc punitionem restringit usque ad pœnam sanguinis.*

C. *IN LITTERIS* 5. *h. t. Idem Pontifex rescribit, Incendiarium Ecclesiæ si in morte ipsum pœniteat delicti, posse absolvi, ac sepeliri in loco sacro: ejus tamen hæredes teneri tunc illata Damna resarcire. De bonis hæreditatis. Ubi notat Glossa, incendiarios, & ecclesiarum fractores esse ipso jure excommunicatos* c. conquest. de sent. excommu. *Imò si ab Ecclesia sunt publicati nequeunt ab alio absolvi. Cæterum ex hoc textu colligitur, hæredes defuncti criminosi etiam in mortis articulo à sacerdote absoluti esse compellendos etiam ecclesiasticis censuris ad satisfaciendum pro defuncto.*

C. *CUM CAUSAM* 6. *h. t. Lucius III. declarat, non esse raptum, quando mulier consentit, & si contrahatur matrimonium valet; & si consummetur, non potest ingredi religionem, nec continentiam profiteri absque consensu viri: declarat etiam matrimonium fuisse contra-*

tractum ex probationibus viri, vel ex confessione mulieris. Ex quo textu colligitur, ad dissolutionem conjugij spiritualis in favorem matrimonij carnalis credi confessioni conjugum; quia nemo præsumitur immemor suæ salutis: non ita ad dissolutionem matrimonij carnalis. Ratio cur si mulier consentiat, non sit raptus est, quia ad raptum requiritur violentia. Præterea non est raptus si fiat ex alia causa, quàm libidinis: quia raptus est species luxuriæ.

C. *ACCEDENS 7. h. t. Declarat Innocentius III. raptam cum raptore posse matrimonium inire si ambo consentiant; quamvis priùs dissenserint; dummodum ad contrahendum habeantur legitimæ personæ. Concilium Tridentinum* sess. 24. de matrim. c. 6. *pœnas raptoribus decernit.*

IN SEPTIMO.

C. *ETSI SOLERTEM 1. h. t. Clemens VI. præter pœnas excommunicationis, & interdicti latas contra occupantes, & detinentes bona ecclesiæ, addit etiam, ut tales violenti occupatores priventur beneficijs ecclesiasticis, & privilegiis.*

C. *STATUIMUS 2. h. t. Leo X. in Concilio Lateranensi anathemate percutit principes occupantes bona ecclesiastica, & detrahentes eorum libertati; tametsi principes sint Imperatores, Reges, Respublicæ, & id præstiterint per suos officiales, seu judices, etiam ecclesiasticos; vel quascunque alias personas publicas, vel privatas. Et confirmat hac super re constitutiones Bonifacij VIII. & Clementis V.*

C. *QUACUNQUE 3. h. t. Paulus IV. declarat, occupatores bonorum, ac redituum Ecclesiasticorum teneri sub pœna excommunicationis restituere singula ablata, & detenta. Verùm hæc pœna excommunicationis non est lata, sed ferendæ sententiæ. adeout non incurratur, nisi per sententiam Judicis, à quo declaretur violenta occupatio bonorum ecclesiasticorum.*

C. *PASTORALIS 4. h. t. Pius IV. decernit pœnas incurrendas ab illis, qui detinent bona Romanæ ecclesiæ, & Palatij Apostolici. Cum tempore infirmitatis, ac mortis summorum Pontificum quamplurima etiam pretiosa jocalia, ornamenta, picturas, gemmas, vasa aurea vel argentea spectantia ad cameram Apostolicam ex dicto Palatio surriperentur à domesticis, vel extraneis, non sine ejusdem Palatij ignominia, sedis Apostolicæ damno, & Pontificiæ authoritatis injuria. Ideo præcipit Pontifex, ut omnia, & singula, jocalia, ornamenta, aurum, argentum, margaritæ, gemmæ, lapides pretiosi, pecuniæ, vestes, panni, imagines, & alia supellectilia cujusvis generis mobilia, vel se moventia restituantur, ac consignentur Præfecto Cameræ Apostolicæ sub pœna incurrendæ excommunicationis, alijsque statutis ab alijs summis Pontificibus, quorum constitutiones hac super re innovat, & confirmat. Rursus vult, ut excommunicatio ipso facto incurratur, & ejusdem absolutionis beneficium excepto mortis articulo non possit ab alio obtineri, quàm à Romano Pontifice.*

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quid sit Rapina, quomodo accusetur, & puniatur.

1 RApina laxè dicitur illicita usurpatio rei temporalis alienæ, quomodocunque fiat, in quo sensu sumitur *in cap. si quis 10. caus. 14. q. 4.* & in *c. 6. caus. 14. q. 5.* in quibus rapere dicitur, qui usuram accipit, aut inventum retinet. Pressè, & ut ad præsens pertinet institutum definitur rapina *violenta ablatio rei alienæ mobilis facta dolo malo, & animo lucri faciendi.* Dicitur *violenta ablatio rei alienæ,* quia per hoc differt rapina à furto, quia tametsi furtum sit ablatio rei alienæ, non tamen est ablatio violenta, quia furtum fit Domino ignorante, qui propterea violentiam non patitur ob ignorantiam continentem involuntarium: rapina verò fit Domino sciente, ac propterea vim patiente: ex eo etiam, quòd sit ablatio rei alienæ includit injustitiam, quia si quis rem alienam justè tamen, licèt per vim auferat, ut contingit in bello justo talis ablatio non dicitur propriè rapina, quia hæc includit violentiam, & injustitiam: si quis verò rem alienam injustè, sed non per vim sive occultè, sive manifestè auferat, furtum quidem committit, sed non rapinam, quia hæc sine vi non committitur; est autem hæc vis duplex, publica una, quæ fit medijs armis; & alia privata, quæ committitur sine armis. Hinc patet discrimen inter furtum, & rapinam, quòd licèt omnis rapina sit etiam furtum; non è contra omne furtum est rapina; unde omnis Raptor est etiam fur, sed non vice versa omnis fur est Raptor. Additur *rei alienæ* quia si quis rem suam propriam tollat ab eo, qui illam abstulit, non est raptor, nec punitur pœnâ jure impositâ Raptoribus; sed alia mitiore ob vim privata authoritate illatam; debuisset enim eam repetere in judicio, & publica authoritate. Dicitur *rei alienæ mobilis,* quia objectum rapinæ est res aliena mobilis:

bilis: res enim immobilis, cùm non sit objectum furti, nec potest constituere objectum rapinæ, cum ferri, nec auferri possit *l. 1. C. de vi bonor. raptor.* unde qui rem alienam immobilem vi occupat non dicitur raptor, sed invasor; neque actione vi bonorum raptorum, sed interdicto *unde vi*, vel condictione triticaria, vel judicio publico legis Juliæ concutitur *l. 1. ff. de vi & vi armat. l. 2. ff. de condict. triticar. l. 3. §. ult. ff. ad leg. Jul. de vi public. l. 5. ff. de vi privat.* Quòd si in ipsa dejectione etiam res mobiles ereptæ fuerint, illarum nomine, non solùm interdictum, sed etiam actio de bonis vi raptis moveri potest *l. 1. ff. de vi & vi armat.*

2 Neque refert, an res magna, vel parva direpta fuerit, quia ob rem minimam competit etiam actio vi bonorum raptorum *princ. instit. h. t.* alioquin si modica violentia impunita foret, facilè succrescerent delicta, & vires proterviæ incrementum sumerent. Additur *facta dolo malo*, quia tametsi vis generaliter dolum includat *l. 2. §. doli ff. de vi bonor. raptor.* aliquando tamen datur vis sine dolo, ut in vi justè illata à Magistratu *l. 3. §. 1. ff. de eo quod metus*: ideo in definitione rapinæ *violentia* additur *dolus malus*, & quidem signanter, quia plerumque res aufertur vi, sed sine dolo malo, ut si Publicanus Petri pecus abducat, fortè quia putat legem vectigalis fuisse à Petro circumventam, ut etiam si Dominus repetat rem suam, vique illam occupet, eò quia existimat, sibi licere eam propria authoritate per vim occupare; tunc enim Publicanus non tenetur actione de bonis vi raptis, quia dolo caret *l. 2. §. 10. ff. h. t.* nec Dominus, qui vi occupat rem suam, putans sibi licere quovis modo eam eripere tenetur judicio de bonis vi raptis, quia excusatur ignorantiâ juris; unde si actione hac de facto pulsetur; ratio juris exigit, ut absolvatur, *princ. instit. h. t.* Adduntur postremæ particulæ *animo lucri faciendi*, quia cum diripiat rem alienam, ad quam nullum habet jus, non alia ratione vim illam adhibet in sibi usurpanda re aliena, nisi ut commodum aliquod, ac lucrum inde habeat.

3 Quia verò exemplo grave est, neglecto juris ordine jus sibi dicere, & Dominum propria authoritate rem suam violenter occupare; ideo cautum fuit constitutione Theodosij, & Arcadij; ut si Dominus rem suam propria authoritate violenter occupet, pœnâ aliâ coërceatur, & excidat jure suo, & si non fuerit Dominus non solùm compellatur restituere rem illam violenter occupatam, sed etiam ejus æstimationem, *l. si quis tantam 7. C. unde vi* quæ constitutio summa nititur æquitate, quia consulitur publicæ quieti: si enim civibus licitum foret authoritate privata jus sibi dicere, utique innumera propemodum orirentur inter cives jurgia, & violentas manus etiam inter se inijcerent; & plura committerentur homicidia.

Severiùs etiam jura procedunt cum creditore: is enim si res pignori obligatas neglecto juris ordine temerè occupet, non jus crediti tantùm amittit, sed etiam tenetur actione de bonis vi raptis, & judicio publico legis Juliæ *l. 3. C. h. t. l. ult. ff. ad leg. Jul. de vi privat.* Ratio, cur severiùs procedatur cum creditore, quàm cum Domino est, quia Dominus cùm putet sibi licitum occupare etiam violenter rem suam; ideo aliquo modo excusatur per ignorantiam juris: creditor autem scit, rem esse alienam, proinde non potest se tueri prætextu ignorantiæ, quæ ejus non suffragatur temeritati,

Hinc Marcus Imperator constituerat, ut si creditor debitori vim fecisset debiti extorquendi gratiâ, amitteret jus crediti *l. penult. ff. ad leg. Jul. de vi privat.* An verò incidat creditor in decretum Marci Imperatoris, & edictum Prætoris de bonis vi raptis, si vi conventionis fundum sibi obligatum propria authoritate occupet? Respondetur cum distinctione, si debitor conniveat creditori apprehendenti possessionem, tunc creditor non incidit in decretum Marci, neque in edictum Prætoris; ratio est, quia tunc ratione conniventiæ in debitore, creditor non infert illi violentiam, quia scienti, & consentienti non fit injuria, unde cum vim non videatur inferre *l. 3. C. de pignor.* non incidit in decretum Marci, nec in edictum Prætoris de bonis vi raptis. Sin verò debitor refragetur, & reclamet; tunc creditor incidit in decretum Marci, & edictum Prætoris *argu. l. 3. C. h. t.* ratio est, quia invitum, & reluctantem cogere ad illum tantùm pertinet, penes quem est jurisdictio, & imperium, hoc est ad Magistratum, non ad privatum hominem; quia sicut privata conventio non tribuit uni jurisdictionem, aut imperium in alterum, ita neque efficit, ut creditor possit suo debitori invito vim inferre. 4

Si petas, an rapina sit specie distincta à furto; respondetur, rapinam esse delictum specie tam theologica, quàm juridica à simplici furto distinctam, distinguitur enim à furto specie theologica ratione violentiæ, quâ injuria infertur non solùm rebus, sed etiam personæ: specie verò juridica, quia ex rapina oritur actio propria, & distincta. Verùm posset objici, quia qui vi rapit rem alienam, tenetur etiam actione furti *princ. instit. h. t.* proinde rapina non videtur species à furto distincta, alioquin non posset explicari, quomodo Raptor teneretur etiam furti: quia si furtum, & rapina sunt diversa delicta, non potest furti argui, qui furatus non est; & Raptor tantùm rapuit, non verò furatus est, si rapina distinguitur à furto; proinde raptor non est arguendus furti. 5

Quòd si dicas, Raptorem esse etiam furem, sed improbiorem. Respondetur, id concedi; sed inde adhuc sequitur, Raptorem non esse simplicem furem, consequenter neque teneri actione furti simplicis, quia effectus debet prodire à sua causa propria. 6

Verùm hæc objectio non multum facessit negotij; quia hodie violentiæ actio furti à 7

Præ-

Prætore latiùs producitur, & ad raptores extenditur: non enim est novum in jure, ut actio latiùs pateat, quàm nomen præseferat. Prætere nil vetat, quin vocabulum furti possit nonnihil latiùs accipi, adeò ut furtum simplex etiam ad rapinam extendatur: ratio enim furti est generica, quæ prædicatur tam de furto simplici, quàm de rapina, & sub hoc genere militant ambæ species furti simplicis, & rapinæ: hinc ex rapina oritur actio propria ob violentiam, quæ adhibetur in rapina, & injuriam, quæ infertur Domino rei raptæ; quæ violentia non reperitur in furto, quod definitur delictum, quo lucri gratiâ invito Domino aliquid contrectatur. Vis quæ alteri infertur, alia est perfecta, alia imperfecta: illa est quæ respicit rem quamlibet sive mobilem, sive immobilem, vel mobilem tantùm, aut immobilem tantùm: imperfecta est, quâ quis turbatur in sua possessione, & hæc dicitur vis compulsiva, & vindicatur actione, quòd metus causâ. Vis perfecta dicitur expulsiva, & punitur tum interdicto *unde vi*, tum legibus Julijs *de vi publica, & vi privata*, ut etiam pœna constitutionum *§. 6. instit. de interdict.* Alia etiam dicitur vis ablativa, & hæc constituit delictum rapinæ, quæ tamen non est necessè, ut sit vis actualis, sed sufficit habitualis, adeò ut non solùm sit raptor qui illatâ violentiâ rem alienam rapuit, sed etiam, qui eo animo conclave alienum ingressus est, ut obvia quæque vi raperet, quamvis nullum repagulum suæ obstiterit protervíæ *l. 52. § fin. ff. de furt.*

9 Hinc effectus rapinæ est duplex proximus, & remotus, ille est obligatio, hic actio tam civilis, quàm criminalis. Actio civilis adhuc bipartitur in communem, & propriam, illa est actio furti, quia omnis raptor, ut diximus est etiam fur; nullus enim magis rem alienam invito Domino contrectat, quàm qui eandem vi adhibita à reluctante extorquet *princ. instit. h.t.* & hac ratione raptor dicitur improbior fure simplici, eò quia delictum suum non conatur celare, ut fur simplex; sed fronte aperta, & deperdita, excusóque pudore in scelus ruit *l. 2. §. 10. & 24. ff. h. t.* Quòd si Raptor fuerit in delicto deprehensus, tunc fur censetur manifestus; non ita si non sit in delicto deprehensus. Vlpianus *in l. 52. §. ult. ff. de furto* ait cum quis ex domo, in qua nemo erat rapuit, non teneri furti manifesti, si nemo tollentem deprehenderit: secus si quis eum tollentem deprehendat, tenetur furti manifesti.

10 Rursus actio civilis propria est actio personalis, quâ quis petit, ut quadruplum rei violenter ablatæ præstetur, & dicitur hæc actio prætoria, personalis, & mixta; seu partim rei persecutoria, partim pœnalis; quoad triplum annalis, quoad simplum perpetua famosa *l. 1. l. 2. princ. ff. h.t.*

11 Causa efficiens proxima hujus actionis est obligatio, remota est delictum, seu violenta contrectatio rei alienæ: subjectum hujus actionis aliud est activum, & aliud passivum; activum est is, cui datur; siquidem non solùm Domino & bonæ fidei possessori datur hæc actio; sed etiam convictori, commodatario, & generatim omnibus, ad quos pertinet emolumentum rei, vel periculum *§. fin. instit. h. t.* Vnde etiam Depositario competit hæc actio, si periculum rei sustineat, forsan quòd deposito se obtulerit, aut honorarium acceperit.

Subjectum passivum est is, contra quem datur actio, hæc autem datur contra eum, qui rem rapuit, vel rapinæ dolo malo causam dedit *l. 80. §. 4. ff. de furt.* Si noverca rem Petri abstulit, & surreptam vendidit, in arbitrio Petri est, si velit hac actione experiri in quadruplum; an venditione justa pretium actione negotiorum gestorum repetere. In hæredes tamen Raptoris hæc actio non datur, benè tamen actiones mixtæ dari in eos solent, si ex delicto defuncti aliquid ad eos pervenerit *l. 16. §. 2. l. 17. & 19. ff. quod metus causa.* 12

Actioni civili succedit criminalis, quâ raptores bonorum puniuntur, sicut enim si agatur civiliter, in jure civili punitur Raptor infra annum utilem in quadruplum; post annum verò in simplum; ita tamen ut in illo quadruplo insit rei persecutio, sive ipsa res ablata computetur, & pœna sit triplum tantùm, & post annum simplum, scilicet res tantùm, vel ejus æstimatio præstanda. Ita si agatur criminaliter tunc vel rapina facta est armis, & tunc Raptor punitur pœna legis Juliæ de vi publica, quæ est ut damnato aqua & igne interdicatur *l. qui dolo 10. § fin. ff. ad leg. Jul. de vi public.* quæ pœna tamen fuit postea commutata in pœnam deportationis: verùm hodie loco pœnæ deportationis infligitur pœna banni, ut notat Mynsing. *in §. item lex Julia de vi publio. instit. de publio judic. n. 3.* Quòd si rapina facta sit sine armis, tunc punitur Raptor pœna legis Juliæ de vi privata, & est amissio tertiæ partis bonorum *dic. §. item lex Julia de vi*, & amissio omnis dignitatis, seu honoris; imò & ipsa infamia *l. 1. in princ. ff. ad leg. Jul.* 13

Rursus jure civili aliter puniuntur Expilatores, qui noctu, & prima facie obvios corripiunt, & aliter Grassatores: siquidem Expilatores opere publico puniuntur, & si honestiores sunt ab ordine ad tempus moventur, aut jubentur patriæ fines excedere *l. 1. §. 1. ff. de expil.* Grassatores verò, qui prædæ causâ cum ferro aggrediuntur, & spoliant obvios, puniuntur capite, si sæpius in publicis itineribus in tale crimen lapsi fuerint: alioquin ad metalla damnantur, vel relegantur in Insulam *l. 28. §. 10. ff. de pœn.* 14

Verùm ut quis jure civili censeatur Grassator, ut possit pœna capitis plecti, quatuor requiruntur. Primò ut Grassator armata manu alium aggrediatur, alioquin si quis sub vesperam non nudato gladio pallium, & vestes detrahat alteri pertranseunti, & statim se in fugam 15

fugam conjiciat, non punitur pœna gladij, eo quia pedibus magis, quàm armis fiderit.

16 Secundò ut prædæ causâ quis alium aggrediatur, alioquin si quis res Petri extorqueret, eò quia putaret ad se pertinere; vel quia loco pignoris eas retineret, non esset puniendus pœnâ capitis.

17 Tertiò, ut in itineribus, & quidem cum armis alium aggrediatur, & spoliet, alioquin si domi alium spoliaret grassator non esset.

18 Quartò, ut hoc delictum frequenter admiserit: quia si prima vice tantùm fuerit quis grassatus, non gladio, sed relegatione, & opere publico punitur *d. l. 28. §. 10. ff. de pœn.*

19 Hodie tamen Expilator, & grassator puniuntur juxta circumstantias concurrentes, & quibus in fures proceditur. Is verò qui semel grassatus est, plecti non potest gladio jure communi, nec qui in villis, aut ædibus rapinam exercuit, quia Grassator est, qui in itineribus prædatur, quorum securitati voluit jus prospicere.

20 Jure canonico Raptores multipliciter puniuntur, ut desumitur ex pluribus capitulis hujus tituli: etenim *in c. de illis 1. h. t.* Concilium Meldense statuit, ut qui deprædantur, vel rapiunt in alia Diœcesi excommunicentur à Prælatis illius loci, nec exeant à parochia, donec plenè satisfecerint; & excommunicatio est significanda proprio Episcopo, ne eos recipiat, donec restituant in loco furti. Ex quo textu satis apertè constat, Raptores esse obnoxios pœnæ excommunicationis. Verùm hæc non incurritur à jure, & ipso facto, sed tantùm per sententiam Judicis: & quia sententia excommunicationis ab homine ferri non potest, nisi ob contumaciam consurgentem ex delicto, sequitur, esse priùs Reum monendum, ut satisfaciat, antequam excommunicetur; quòd si nolit satisfacere, tunc anathemate percutitur *c. sacro 48. de sentent. excommun.* Quando enim excommunicatio fertur à jure, tunc incurritur sine contumacia, & prævia monitione, quia ipsum jus tunc sufficienter monet, ne quis contra legem delinquat sub tali pœna.

21 Rursus excommunicatus in uno loco est vitandus in omni alio loco; si tamen fuerit nominatim denuntiatus, & ratione delicti commissi in alieno territorio subjicitur delinquens Judici loci illius, in quo delictum commisit; non solùm quoad pœnas temporales, verùm etiam quoad spirituales, seu censuras incurrendas, adeò ut si subditus Episcopi Frisingensis delinquat in Diœcesi Episcopi Augustani possit ab hoc excommunicari, quòd procedit in foro externo, & contentioso; quia in foro interno conscientiæ, & pœnitentiæ ratione delicti præcisè commissi non subjicitur delinquens Episcopo, vel superiori ecclesiastico illius loci, in quo deliquit, adeò ut in foro conscientiæ debeat ab ipso absolvi.

22 Id enim interest discriminis inter forum externum, & conscientiæ; quia in foro contentioso eatenus pœna imponitur delinquenti, ut per talem punitionem satisfiat reipublicæ læsæ ob scandalum eidem datum, proinde pœna infligenda est reo, in eo loco, in quo deliquit. Secus in foro interno pœnitentia injungitur, ut Reus satisfaciat Deo, cui per peccatum injuriam intulit, proinde à proprio sacerdote, qui vicem gerat DEI est Reus absolvendus, & debet pœnitentiam ab eodem sibi injunctam implere.

Præterea *in c. super eo 2. h. t.* Eugenius III. statuit, ut violentus raptor, sive in Ecclesiarum violatione manifestè deprehensus, nisi ablata restituat, si potuerit; aut emendationis plenam securitatem fecerit, pœnitentiæ beneficium ei penitus denegetur. Sin verò usque ad obitum contumax maneat, & in mortis articulo pœnitentiæ remedium humiliter postulet, emendatione, vel emendationis securitate præstita ei pœnitentia, & sepultura concedatur. Quòd si sanus sit pertinax, nec ipsum sui pœniteat delicti, nec se emendaverit, & in morte securitatem præstare non potuerit ei solemnitas pœnitentiæ parum proderit; sed mandat Pontifex ut contrito viaticum concedatur, sed nullus Clericus ejus intersit sepulturæ, nec ejus accipiat eleemosynam. Demum in fine prædicti capitis: ut si qui Presbyterorum, vel Clericorum contravenire attentaverint, ordinis sui damnum irrecuperabiliter patiantur; & ecclesiastico careant beneficio. 23

In hoc textu quatuor ponuntur casus, quorum primus est, ut qui in vita, & in morte noluit pro rapina satisfacere, huic denegetur pœnitentia, eò quia constet decessisse in peccato lethali. 24

Secundus qui in vita noluit satisfacere, cum posset, sed constitutus in vitæ extremis postea satisfacit, huic concedenda sit pœnitentia, & ecclesiastica sepultura, eò quia resipuerit, ipsúmque pœnituerit sui criminis. 25

Tertius cùm quis in vita noluit resipiscere, nec restituere raptum, sed perseveraverit in sua contumacia; & in morte postea ipsum quidem pœnituit, & satisfacere volvit, sed non potuit; immo nec securitatem præstare, & in hoc casu mandat Pontifex, ut occultè absolvatur, & tantùm denegetur publica, & solemnis reconciliatio in opprobrium hæredum, ut isti satisfaciant; proinde injungit etiam Clericis, ne ejus intersint sepulturæ, eò quia cum viveret, fuerit contumax, hoc est sæpe admonitus, ut restituerit, cùm posset, & commodum ipsi esset, & semper recusaverit. 26

Quartus habetur à sensu contrario, hoc est, si raptor non fuerit obstinatus, imò in vita voluisset libenter restituere, sed non potuit ob paupertatem; & tunc non est huic deneganda publica, & solemnis absolutio, nec sepultura ecclesiastica, cui Clerici possunt interesse, ut etiam ejus eleemosynam recipere. 27

Juvat tamen observare, hæc procedere tantùm de publicis, & manifestis raptoribus, 28

qui

qui possunt judicialiter convinci, non verò de occultis, ut notat Hostiensis *in d. c. super eo 2. h. t.* & Sylvester *V. rapina q. 1. not. 1.* ubi etiam addit, quòd tametsi raptor sit manifestus, si tamen nunquam monitus fuit, dummodo paratus sit restituere, possit recipi ad pœnitentiam, & desumitur etiam *ex d. c. super eo.* Raptor manifestus is propriè dicitur, quem Dominus agnoscit, & deprehendit sua rapientem, & appetentem; quia tunc Dominus potest contra ipsum judicialiter procedere: quòd si Raptor cautè vim inferat, ut si absente Domino fores infringat, & intus grassetur, non dicitur manifestus *l. si quis uxori §. ult. ff. de furt.*

29 Cæterum raptor sive manifestus, sive non manifestus is semper intelligitur, qui vi, & dolo malo, coactisque hominibus armatis deprædatur *l. 2. de vi bonor. raptor.* unde Raptor manifestus censetur, qui conveniri potest ex lege Julia, ac puniri in quadruplum actione privata manifesti furti. Sin verò collectis hominibus armatis, ita callidè, & dolosè versatus est, ut non fuerit deprehensus, tunc non punitur furti pœnâ, sed alia vi bonorum raptorum, quem ordinem juris civilis secutus est Eugenius *in d. c. super eo.* innuens gravius agendum esse cum raptore manifestè deprehenso.

30 Quòd si petas, cur Raptores *ex d. c. super eo 2. h. t.* non sint absolvendi quamvis regulariter absolvatur à peccato, qui non potest, cùm velit satisfacere. Respondetur, id specialiter fuisse statutum in odium rapinæ; ut tametsi in mortis articulo raptorem pœniteat, si tamen non satisfaciat, quamvis non possit; adhuc sit puniendus, ut desumitur *ex d. c. super eo 2. h. t.* ubi Clerici prohibentur interesse sepulturæ raptoris, tametsi antequam decederet, ipsum pœnituerit, eò quia non potuerit satisfacere; hæcque est ratio, cur ita puniantur raptores, non ita Usurarij, qui regulariter si non possint satisfacere, absolvuntur à peccatis, nec ulla mulctantur pœna *c. cum tu 5. de usur.* quia in jure hæc pœna speciatim est imposita Raptoribus, & nulla fit mentio de usurarijs: pœnalia autem ad alios casus, & delicta extendi non debent.

31 Rursus raptoribus, tametsi eos pœnituerint in morte commissi delicti, quia satisfacere non potuerunt, denegatur tantùm sepultura in Ecclesia, non verò in alio loco sacro, quia adhuc possunt sepeliri in cœmetrio, dummodo Clerici non intersint tali sepulturæ, immo prohibentur etiam Clerici recipere eleemosynas à Raptoribus, seu violatoribus, Ecclesiarum, dum non satisfaciunt, idque non solùm in pœnam, & odium delicti, verùm etiam, quia bona Raptorum ad eos pertinent, quibus per vim fuerunt ablata, & ex re aliena non potest eleemosyna fieri, nec recipi; siquidem raptor bonorum aliorum non solùm tenetur de peccato commisso pœnitentiam agere, & DEO satisfacere; sed etiam resarcire damna illata proximo, & restituere bona ablata *c. cum tu de usur.* Hinc Eugenius raptorem etiam pœnitentiam petentem vult cogendum esse ad restitutionem, eò quia non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum *ex reg. peccatum de reg. jur. in 6.* quòd si cùm potuerit, noluit restituere, & postea in extremo vitæ, cùm amplius restituere non possit pœnitentiam petat, vult Pontifex non esse ei denegandam reconciliationem, sed privandum esse ecclesiastica sepultura, ut alij terreantur & restituant ablata, cum possint.

§. II.

De Incendiarijs, & violatoribus Ecclesiarum.

Quia peculiaris rapinæ species est, si quis occasione incendij, vel ruinæ bona aliena rapiat, ideo in secunda parte hujus Rubricæ Pontifex agit de Incendiariis, & Violatoribus ecclesiarum. Is dicitur Incendiarius, qui datâ operâ, & scienter apposito igne prædium, domum, oppidum, vel civitatem incendit, idque studiò, sive dolo malo ex odio, aut vindicta; ut etiam omnes, qui quoquo modo fuerunt causa talis incendij, illud suadentes, mandantes: quia dantes auxilium, & consilium, ut committatur aliquòd crimen influunt in illud, suntque causa moralis ejusdem *c. si quis domum 6. de injurijs.* Unde non dicitur Incendiarius, qui propriam domum, vel segetem flammis comburit, quamvis peccet, eò quia abutatur re propria, quâ potuisset proximo prodesse. Neque in bello dicuntur Incendiarij illi milites, qui authoritate Principis, vel supremi Præfecti exercitûs, & ex ejus mandato suburbia, oppida, domus incendunt, si bellum sit justum. 1

Neque dicuntur Incendiarij, qui casu, vel etiam ex negligentia, & incuria, domum aliquam incendunt, quamvis isti teneantur resarcire damnum illatum *c. ult. de injuriis:* non enim negligentia unius debet ei prodesse, ut liberetur à damno, quàm alteri intulit: unde negligens quamvis non sit obnoxius pœnis incendiarij, tenetur tamen resarcire damnum illatum ob suam negligentiam; immo si lata culpa, & dolo proximam domum incenderit, tenetur etiam pœnâ incendiarij, ut desumitur *ex l. pœn. ff. de incend.* & docet Hostiensis *in summa h. t. de incendiar. n. 1.* Quia verò grave nimis, ac calamitosum est per incendia hominibus nocere; ideò jura contra incendiarios pœnas graviùs exasperârunt, qui igitur studiò, & data opera alienas ædes incendit, si sit vir infimæ notæ bestijs subijcitur: sin verò in aliquo constitutus gradu capite plectitur, vel in Insulam deportatur *l. ult. in fin. ff. de incendio.* immo ut ibi notat Glossa etiam traditur igni cumburendus, adeò ut qui ob inimicitias, vel rapinam alienas ædes incenderint, de jure civili jubeantur bestijs objici, vel vivi exuri, & solùm dignitas personæ, vel parvitas 2

vitas damni illati ex incendio præsertim, si hoc contigerit extra civitatem pœnam minuunt in illam decapitationis, vel deportationis ad Insulam, ut habetur in *l. capitalium* §. *Incendiarii. ff. de pœn. l. ult. ff. de incendio:* quinimò si quis acervum frumenti juxta domum positum comburat datâ operâ, & scienter, ad damnum alteri inferendum si sit humilis conditionis, vinctus, & verberatus jubetur tradi flammis:

3 Quòd si ex negligentia sua incendium contigerit, jubetur damnum resarcire, & si non habeat in bonis, leviùs punitur, qui enim non potest satisfacere in ære, debet luere in pelle.

4 De Jure Imperij Carolus V. in suis constitutionibus *art. 125.* generaliter contra Incendiarios statuit pœnam ignis; adeò ut de jure novo non sit distinguendum qualis sint Incendiarij conditionis, nec quantum damni dederint; sed omnes traduntur flammis comburendi. Quia verò inter Christianos nonnisi rarissimè devenitur ad cumbustionem hominis vivi ob desperationis periculum, & nonnisi ob atrocissima delicta; ideo constitutio Carolina solet mitiùs interpretari juxta priores leges civiles. Quinimò moris hodie inter Christianos est, ut qui damnantur ad flammas cremandi, priùs occidantur, & postea eorum corpora proijciantur in ignem cumburenda ad terrorem adstantium, ut abstineant ab hujusmodi delictis: neque hac pœna plectuntur incendiarij nisi ex dolo, & malitia ædes, vel segetes alienas incenderint: alioquin si ex culpa, vel negligentia alicujus contigerit incendium, tunc contra ipsum datur tantùm actio civilis ad compensationem, & interdum etiam pro qualitate culpæ pœna extraordinaria, non tamen capitalis infligitur *l. capitalium.* §. *incendiarij vers. nam fortuita. ff. de pœn.*

5 De jure canonico Incendiarij Ecclesiarum, vel locorum piorum, aliorúmque iisdem contiguorum intra triginta passus *c. definivit 35. caus. 17. q. 4.* sunt ipso jure, seu facto excommunicati, ut habetur *in c. canonica 107. caus. 11. q. 3.* ubi extenditur hujusmodi excommunicationis pœna ad omnes Violatores Ecclesiarum, & sacrilegos: imò in *c. omnes Ecclesia 5. caus. 17. q. 4.* hoc idem etiam procedit contra Raptores rerum ecclesiasticarum, & sacrilegos. Rursus Incendiarij, si sint notorij, & publicati per sententiam Judicis ecclesiastici, & nominatim denuntiati, non possunt absolvi ab excommunicatione, quam ipso jure contraxerunt; nisi à solo Papa, ut habetur *in c. tuâ nos 19. de sent. excommun.* Incendiarij verò aliorum ædificiorum, quæ non sunt sacra, etiam sunt excommunicati, & non solùm qui physicè ignem apposuerunt alienæ segeti, vel domui; verùm etiam qui auxilium, vel consilium, vel quoquo modo scienter fuerint causa talis incendij, omnes enim incurrunt excommunicationem, ut habetur *in c. si quis 31. caus. 23. q. 8.* Nec possunt, si incendiarij fuerunt nominatim denuntiati, ab alio absolvi, quàm à solo Papa, ut notat Sylvester *V. Incendiarius n. 2.* ex approbata consuetudine omnes incendiarios ædificiorum etiam profanorum haberi ipso jure pro excommunicatis; quamvis denuntiati non sint, etiam tradit Hostensis *in summa rubric. de Incendiar. h. t. n. 9.* Rursus qui scienter, & voluntariè alienas ædes, vel segetes incenderunt, tenentur ad resarcienda damna omnia illata *l. penult. ff. de incend.* immo tenentur etiam compensare res deperditas causâ incendij *argu. c. fin. de injurijs.*

Quòd si incendium contigerit ex culpa levi, vel levissima alicujus, adhuc in foro externo tenetur ad restitutionem damni illati; si ex hujusmodi culpis tenebatur restituere: alioquin si absque ulla culpa Petri incendium contigerit, ad nullam tenetur Petrus compensationem, nec ulli est pœnæ obnoxius. Juvat tamen observare, quòd si Incendium contingat in aliqua domo, in qua plures habitant, tunc præsumitur incendium traxisse orginem à culpa inhabitantium, eò quia plerumque hujusmodi incendia eorum culpâ fiunt, *l. 3. ff. de offic. Prætor.* 6

Rursus de jure canonico Incendiarij non solùm sunt excommunicati; sed etiam privantur sepulturâ ecclesiasticâ, nisi ante mortem ipsos pœnituerit delicti commissi, & absoluti fuerint: quæ tamen absolutio non debet ipsis impertiri, antequam per se, vel suos hæredes satisfecerint, quibus damnum intulerunt per incendium, ut habetur in *c. pessimam caus. 23. q. 8.* & licèt de jure civili hæredes ex delicto defuncti non possint conveniri, nisi ex tali delicto facti sint locupletiores, vel lis cum defuncto fuerit antea contestata *l. unic. C. ex delicto defuncti, quemadmodum hæredes:* nihilominus de jure canonico in beneficium defuncti, qui jure naturali tenebatur læsis damnum compensare; etiam hæredes pro viribus hæreditarijs tenentur læsis satisfacere; idque desumitur *ex c. in litteris 5. h. t.* ubi Alexander III. cùm quidam pluribus irretitus criminibus incendia Ecclesiarum commisisset, & in ægritudine constitutus petierit absolutionem, & Capellanus acceptâ pecuniâ pro damnis resarciendis, eum ab anathemate absolvisset, sed morienti postea Ecclesiastica sepultura negaretur; rescripsit Pontifex, ejus corpus cessante appellatione esse sepeliendum in cœmeterio, & compellendos hæredes, ut iis, quibus ille per incendium, vel alio modo damnum intulerat, juxta facultates suas condignè satisfaciant; ut sic à peccato valeat liberari: ubi hæc postrema verba, quæ sunt in dicto textu *ut à peccato valeat liberari* diversimodè leguntur, ut notat Panormitanus in *d. c. in litteris n. 4.* plures enim legunt in singulari *valeat*, quod refertur ad defunctum, ut scilicet ille liberetur à peccato; & sumitur hîc peccatum per metonymiam sumendo causam pro effectu; seu peccatum pro pœna, quæ est effectus peccati. 7

Alij verò legunt in plurali scilicet *ut valeant liberari*, quòd refertur ad hæredes, quatenus isti graviter delinquunt, si conscientiam defuncti non exonerent satisfaciendo læsis, & sint in causa, ut diutius detineatur in purgatorio. 8

Ex

Ex his duobus modis legendi ultima verba præfati textus, prior quamvis sit probabilis; putârim tamen secundum probabiliorem, quia ut docet D. Thomas *quodlib. 6. art. 13.* solutio debiti parum prodest defuncto, nisi accidentaliter, quatenus juvatur per preces creditorum, & Religiosorum, vel aliorum pauperum; quibus aliquid pro animæ suæ levamine legavit; proinde verba illa veriùs videntur referri ad hæredes non satisfacientes testatori, ac impedientes, ne legatarij gratos se exhibeant defuncto per preces, & suffragia, quod præstarent, si hæredes legata solverent: & si id non præstent, non excusantur à peccato: proinde Pontifex in *d. c. in litteris 5. h. t.* ait esse compellendos, ut à peccato liberentur.

9 Sin verò defunctus decederet cum vera contritione sufficiente ad omnem pœnam delendam; vel virtute alicujus Jubilæi, aut plenariæ indulgentiæ in articulo mortis absolutus fuisset ob omni reatu culpæ, & pœnæ, adeò ut statim post mortem ad cœlestem patriam evolâsset, ubi ampliùs non indigeret precibus, & suffragiis, adhuc hæredes tenerentur legata solvere, quia ipsi debent satisfacere propriæ obligationi, nec bona illa legata ad ipsos pertinent, sed ad Legatarios. Hinc cum dicitur, quòd non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, id intelligitur de peccato propriè sumpto, seu ipsa culpa; quæ non remittitur, nisi seriò ipsum pœniteat, & proponat restituere id, quod abstulit, & de facto restituat, si possit, non verò intelligitur de pœna debita pro peccato. Quia verò præsens materia pertinet ad conscientiam, & favorem animarum, ideo jus civile corrigitur per canonicum.

10 Notandum est, pœnas in jure impositas Incendiarijs tantùm comprehendere laicos; quia Clericis jure canonico nulla reperitur pœna statuta: idque fortassis contigit, quia Conditores canonum non potuerunt cogitare, quòd tantùm scelus possit à Clerico divino cultui addicto sine ulla prorsus utilitate, absque ullo commodo proprio, vel voluptate, sed tantùm cum ingenti jactura cæterorum perpetrari: proinde quoad Clericos Incendiarios pœna relinquenda est arbitrio Judicis ecclesiastici, quæ determinanda est juxta varias circumstantias, quæ possunt occurrere, damnorúmque qualitatem, & quantitatem. Urgente extrema necessitate, seu in mortis articulo, quilibet sacerdos potest Incendiarios absolvere ab excommunicatione, tametsi soli Papæ reservata; quia Pontifex semper intendit consulere alterius saluti, nec solet sibi reservare absolutionem ab excommunicatione etiam in articulo mortis, sed tantùm, quamdiu excommunicatus vivit, ut ipsemet Romam proficiscatur pro absolutione: urgente enim extrema necessitate, & in mortis articulo Pontifex concedit facultatem cuilibet sacerdoti absolvendi à tali excommunicatione, idque desumitur *ex c. litteris 5. h. t.* ubi Capellanus incendiarium in mortis articulo constitutum absolvit à censura excommunicationis, à qua extra tale periculum mortis illum absolvere non potuisset, sed solus Papa: quia nimirum in mortis articulo nulla habetur reservatio casuum, ut declaravit Concilium Tridentinum *sess. 14. c. 7. de sacrament. Pœnit.* Rursus *ex eod. cap. in litteris* etiam habetur, quòd incendiario constituto in mortis articulo, si ipsum pœniteat anteactæ vitæ conceditur sepultura licèt, raptori etiam in morte pœnitenti denegetur, ut habetur *in c. super eo 2. h. t.* ratio discriminis solet hæc assignari, quia *in c. super eo* raptor ille erat manifestus, proinde erat illi deneganda sepultura ad terrorem cæterorum: in *c. verò in litteris* Incendiarius erat occultus, & volebat satisfacere læsis.

In tertia parte hujus rubricæ agitur de Violatoribus Ecclesiarum. Sumitur hic Violator Ecclesiarum pro eo, qui Ecclesijs, vel rebus sacris injuriam infert, ac propterea committit sacrilegium, vel lædendo immunitatem ecclesiasticam, vel diripendo res Ecclesiæ, vel sacra indignè, ac irreverenter tractando. Hæcque causa est, cur rapina, vel furtum rei sacræ aliam induat malitiæ speciem, & sacrilegium rapina, vel furtum censeatur, quia nimirum res Ecclesiæ utpote divino cultui destinatæ sunt sacræ, proinde eas furari est rem sacram violare, & furtum dicitur sacrilegium: quinimò si res non sacra depositetur in Ecclesia securitatis causâ, si surripiatur in eadem Ecclesia, etiam committitur sacrilegium, eò quia licèt tunc non violetur res sacra; violatur tamen locus sacer, seu Ecclesia, in qua committitur furtum. 11

Quòd si res sacra, ut calix de loco sacro transferatur ad locum non sacrum, si quis calicem illum furaretur, adhuc sacrilegium committeret, non ratione loci, sed rei sacræ furto ablatæ, quod verum est de jure canonico: licèt plures dubitent de jure civili circa duos postremos casus scilicet de re non sacra sublata in loco sacro, & de re sacra furto sublata in loco non sacro. Verùm si sacrilegium est violatio rei sacræ, irreverentia hæc tam infertur loco sacro si in ipso surripiatur res non sacra; quàm rei sacræ si surripiatur in loco non sacro. Neque obstat, quòd pro re in Ecclesia deposita, & furto sublata *in l. Divus, & l. sacrilegium* detur tantùm actio furti. Respondetur enim, id procedere, si agatur civiliter, adeò ut accusatio tantùm instituatur pro restitutione; alioquin si agatur criminaliter, & accusatio instituatur ad vindictam publicam, tunc tale furtum punitur, non pœna simplicis furti, sed sacrilegij. 12

Pœna furti sacrilegi pro qualitate, & quantitate rei, modóque rapiendi olim de jure civili fuit damnatio ad bestias, vel ad metallum, vel deportatio in Insulam *l. sacrilegij 6. ff. ad leg. Jul. peculatus*: immo etiam pœna capitis *l. si quis hoc genus, & authent. de novo jure C. de Episcop. & Cler.* & præsertim contra eos, qui in Ecclesiam irruentes sacra ministeria turbaverant, vel celebrari prohibuerant. Hodie tamen ex constitutione Caroli V. *art. 127.* si quis vasa sive ex loco sacro, sive profano surripiat, & etiam si intentione furandi januas Ecclesiæ, vel sacristiæ, vel alterius loci, ubi oblationes repo- 13

nuntur effregerit, vel aperuerit illicitis instrumentis morte punitur; mitigato tamen, vel exasperato ultimi suplicij genere pro qualitate, & gravitate delicti, & circumstantiarum. Si quis enim res non ita sacras cujusmodi sunt cerei, linteamina, candelabra in Ecclesia surripiat, is ex eadem constitutione Carolina *art. 147.* gravius etiam punitur, quàm si simplex furtum commisisset.

14 Verùm in tali furto sacrilego attenditur gravitas rei ablatæ, famis necessitas, ætas, & imprudentia delinquentis, qui pro diversitate circumstantiarum acerbiùs, vel mitiùs punitur. De jure canonico per Bullam cœnæ *art. 18.* qui furantur in Ecclesijs, incurrunt excommunicationem reservatam ipso facto, ut etiam qui territorium, bona, aut jura immediatè spectantia ad Romanam Ecclesiam invadunt. Rursus ex Concilio Tridentino *sess. 22. c. 12.* excommunicationem reservatam incurrunt (à qua non absolvuntur nisi priùs integrè satisfecerint, ac restituerint) qui jura, fructus, & quascunque obventiones Ecclesiarum, beneficiorum sæcularium, vel regularium, vel piorum locorum, quovis quæsito colore, vel modo sibi usurpant, vel impediunt per se, vel per alios, ne deveniant in usum Ministrorum Ecclesiæ; vel pauperum, quibus debentur.

15 Quinimò si Patroni Ecclesiæ id fecerint, etiam jus patronatus amittunt, & Clerici hæc eadem perpetrantes suis privantur beneficijs, & contrahunt inhabilitatem ad alia obtinenda. Generatim omnes sacrilegè invadentes, violantes, vel deprædantes loca sacra, & Ecclesias anathemate percutiuntur, quinimò si deprædatio fiat cum violenta invasione, & effractione, invasor non tantùm ipso facto incurrit excommunicationem; verùm etiam tenetur pro absolutione adire summum Pontificem, vel Prælatum ecclesiasticum habentem privilegium absolvendi à casibus reservatis *c. conquesti 22. de sent. excom.*

16 Quòd si quis sine adhibita violentia, & clangulò res sacras surripiat, probabile est, talem ipso facto non incurrere excommunicationem; sed tantùm esse excommunicandum per sententiam Judicis, ut notat Barbosa *in d. c. conquesti 22. n. 2.* Qui verò pixidem cum Eucharistia surripit, vel indignè tractat ex constitutione Carolina *art. 172.* traditur flammis comburendus: sin verò fuerit hæreticus pro prima vice non punitur tam acerbo supplicio, dummodo monitus ipsum pœniteat facti, & velit hæresin abjurare, quia Ecclesia non claudit gremium volenti ad ipsam redire. Quòd si abusus sit sacramento Eucharistiæ etiam pro prima vice ultimo supplicio afficitur ex constitutione Pauli IV, ut notat Farinacius *de hæresi q. 193. n. 39.* Quòd si sacrilegus fuerit Clericus, degradatur, & curiæ sæculari traditur puniendus ex Pio V. *in sua constit.* immo Menochius *de arbitrar. cas. 39. n. 3.* ait, eos etiam mortis supplicio esse plectendos, qui sacras imagines, & Crucifixum irreverenter, & contumeliosè tractant. Et demum *in l. si quis hoc genus C. de Episcop. & Cleric.* generatim pro injuria Ecclesiis illata capitalis pœna statuitur.

Rursus aliæ rapinæ etiam specialiter puniuntur: etenim si quis occasione incendij, ruinæ, naufragij, navis expugnatæ rapiat; contra ipsum edicto prætorio peculiaris instituitur actio, eò quia publico intersit in præfatis casibus nihil rapi, cùm ipsum naufragium, ruina, incendium, videantur ad rapinam invitare; siquidem afflictis non est addenda afflictio; nec calamitati associenda calamitas; id enim omni humanitati refragatur *l. 1. §. 1. ff. h. t.* Hæc autem actio edicto prætorio instituta definitur esse actio personalis, quâ quis petit, ut quadruplum rei in naufragio, ruina, vel incendio ereptæ sibi præstetur. Hujus actionis causa proxima efficiens est obligatio: remota ipsa rapina, vel damnum illatum occasione incendij, ruinæ, vel naufragij. Subjectum activum est illa persona, cui datur hæc actio, estque quæ occasione incendij, ruinæ, vel naufragij damnum est passa, vel etiam ejus hæres; potest enim hanc instituere actionem contra eum, qui damnum intulit, qui etiam dicitur subjectum passivum ejusdem actionis *l. 4. §. fin. ff. h. t. & l. 3. §. ff. h. t.* 17

Immò non solùm subjectum passivum est, qui occasione incendij, ruinæ, naufragij rapuit, vel alio modo damnum intulit; sed etiam, qui Raptorem recepit; siquidem fautores, & receptores non minus censentur delinquere, quàm aggressores *ex d. l. 3. §. 3.* Imò hac eadem actione conveniuntur etiam piscatores, qui nocte ostenso lumine navigantes fallunt, quasi in portum illos delaturi, & revera in scopulos, vel periculum naves deducunt, ut sibi ex alieno naufragio parent prædam, ut habetur in *l. 10. ff. h. t.* Vt autem hæc actio deducatur in judicium, probandum est, Primò quòd occasione incendij, ruinæ, vel naufragij rapina sit commissa, & damnum illatum. Ex incendio autem non solùm rapere videtur, qui ex ipso igne, vel loco, quo flamma grassatur aliquid surripit, sed etiam qui propter incendium, seu ob tumultum, vel trepidationem incendij rapit *l. 1. §. 2. ff. h. t.* 18

Ex ruina rapere dicuntur non solùm qui ex iis, quæ ruerunt aliquid surripiunt, sed etiam ex adiacentibus *l. 1. §. 3.* Ex naufragio etiam illi censentur rapere, qui eo tempore, & loco, quo fuit naufragium, in trepidatione illa aliquid abstulit *l. 1. §. fin. l. 4. princ. ff. h. t.* Idque procedit etiam de iis, qui post naufragium res in litore jacentes surripiunt, parùm enim interest, sive in mare, sive in litore res navis naufragium passæ surripiantur *l. 5. ff. h. t.* 19

Secundò probari debet dolo malo fuisse res raptas, & damnum illatum *l. 3. §. 3.* unde si accenso incendio in aliqua domo Petrus ad defendendas suas ædes vicinas alias dissipet ædes, cessat contra ipsum edictum, quia dolo caret, cùm intenderit tantùm suas ædes tueri, nec potuerit id alio modo præstare, quàm dissipando vicinas ædes *l. 3. §. 7 ff. h. t. & l. 49. §. ult. ff. ad* 20

ff. ad leg. Aquil. Actione hac ritè in judicium deducta, & probata, qui occasione incendij, ruinæ, vel naufragij aliquid surripuit intra annum jubetur præstare quadruplum, & post annum simplum *l. 1. princ. ff. h. t.*

§. III.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selecta quæstiones.

1 Quæritur primò, an omnis rapina commissa in loco sacro sit peccatum grave? Respondetur, certum esse, sacrilegium esse ex natura sua peccatum lethale, quando procedit ex contemptu rei sacræ, vel cultûs, ad quem refertur, cujusmodi sunt sacrilegia hæreticorum, quando in Ecclesiis vasa sacra surripiunt, & sacramenta, altaria, imagines sanctorum, Reliquias violant, proterunt, profanant; vel etiam quando sacerdotes, vel Religiosos, aut alios ecclesiasticos ut tales contumelijs afficiunt, ac damnum ipsis inferunt; quia tunc directè intendunt profanare sanctitatem in talibus personis ecclesiasticis. Rursus est etiam peccatum lethale, si fiat aliquid voluntariè in materia gravi, quod peculiarem habet repugnantiam cum rei sanctitate, ut si qui votum emisit castitatis fornicetur. Sin verò materia sit parva, nec habeat repugnantiam peculiarem cum sanctitate rei, sed solùm generalem, eò quia omnia peccata quæcunque sint, repugnant sanctitati loci, temporis, & personæ, ut si quis die festo, vel loco sacro detrahat suo proximo, vel malum alteri imprecetur: tunc enim malitia sacrilegij per se ratione circumstantiæ loci, vel temporis est tantùm venialis, tametsi peccatum, cui adnectitur sit per se mortiferum. Excusat etiam à peccato gravi ipsa ignorantia, quâ rei sacræ fit notabilis injuria, ut si in peccato mortali, vel in irregularitate, aut alia censura quis ordinetur, tunc enim si ignorantia est inculpata excusat totaliter à culpa.

2 Quæritur secundò, an omnes sacrilegi incurrant pœnam excommunicationis latæ sententiæ ipso facto? Respondetur, talem excommunicationem non contrahere nisi percussores Clericorum *c. 27. si quis suadente 17. q. 4.* & incendiarios, qui Ecclesias, vel alia loca sacra incendunt, expilant, vastant, *c. tua nos 19. de sent. excommun.* ut communiter docent Canonistæ. Cajetanus tamen *V. excommunicatio c. 22.* censet, præfatum canonem non probare efficaciter intentum, eò quia ut notat Navarrus *c. 27. n. 94.* in præfato canone tantùm dicitur: *etiam Incendiarios, ex quo sunt per Ecclesia sententiam publicati pro absolutionis beneficio mittendos ad sedem Apostolicam*: unde Glossa putat, esse primò excommunicandos per Episcopum juxta hunc canonem, & postea publicandos. Verùm in contrarium saltem videtur esse consuetudo à Prælatis approbata, ut ipso facto incurrant excommunicationem. Præterea *in c. conquasti. 22. de sent. excom.* anathemate percutiuntur, qui effringunt, & spoliant Ecclesias, ut etiam qui eas incendunt, quia tunc illas effringunt, cùm omnino destruant, imò etiam dicuntur eas spoliare, quia hoc nomine significatur quævis damnificatio rebus Ecclesiæ illata; quæ sententia utpote in favorem Ecclesiæ est ad praxim deducenda.

Quæritur tertiò, an defuncto absoluto ab excommunicatione, qui non potuit satisfacere, compellendi sint hæredes ad resarcienda damna illata? Respondetur affirmativè, adeò ut defuncto absoluto ab excommunicatione, si non potuit satisfacere pro damnis injustè illatis alijs, eò quia morte fuerit præventus, compellendi sint à Judice ecclesiastico ejus hæredes ad satisfaciendum pro viribus hæreditatis defuncti; idque desumitur ex *c. in litteris 5. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, quòd hæredes succedunt in jura defuncti, proinde contrahunt easdem obligationes; & quia defunctus si supervixisset, utique debuisset ex obligatione resarcire damna alijs injustè illata; ita ad id etiam tenentur hæredes sive defunctus pœnitens, sive impœnitens objerit; quia omnes obligationes defuncti saltem non merè pœnales, sed rei persecutoriæ, inter quas est restitutio, & compensatio damni alijs à defuncto illati, transeunt ad hæredes activè, & passivè, & præsertim ad hæredes raptoris, & incendiarij, ut notat Covarruvias *lib. 3. resolut. c. 3. n. 7.* & id procedit sive defunctus fuerit incendiarius Ecclesiarum, sive ædium sæcularium, vel alienæ segetis. 3

Quòd si hæredes negligant resarcire, damna injustè à defuncto illata non propterea dicitur defunctus tamdiu detineri in purgatorio, quamdiu ejus hæredes non satisfecerint, adeò ut non possit liberari à pœnis purgatorij, nisi per restitutionem: id enim non est veritati consonum, quia restitutio non fit in purgatorio, sed in hac vita mortali, adeò ut non aliter fiat, quàm vel ab ipso debitore vivente, vel ab ejus hæredibus ex mandato defuncti; unde in purgatorio non satisfit nisi pro pœnis peccatorum: alioquin sequeretur, defunctum nunquam liberari ab igne purgatorio, si ejus hæredes nunquam restituerent, quod est absurdum; siquidem subiret pœnam illam in purgatorio pro culpa, quæ non esset in libera potestate detrusi in purgatorio. 4

Quamobrem si defunctus priusquam è vita decederet, suis præcepit hæredibus, ut debita solverent, & illata à se damna alijs resarcirent; tunc si hæredes nollent restituere, nec damna resarcire, ipsis verteretur id culpæ, non defuncto, qui adhuc liberaretur è purgatorio, nec ulteriùs in eo detineretur, quàm pro pœna debita pro alijs peccatis. Sin verò debitor culpabiliter, & scienter nullam imposuit suis hæredibus obligationem restituendi, & resarciendi damna illata à se, & haberet, unde solveret; tunc decederet in statu peccati lethalis, nec posset liberari à pœnis interni, ad quas damnaretur ob omissam restitutionem, ut docent communiter Theologi, & Canonistæ præsertim 5

Tertim Barbosa in *collect. in d. c. in litteris 5. n. 4. h. t.*

6 Quæritur quartò, an bona naufragorum, si post aliquot annos reperiantur in mari, & ignorentur Domini, fiant primò occupantis? Solent Vrinatores non sine periculo quærere, ubi naves fuerant naufragium passæ, ut inde aliquid pretiosi extrahant. Quæritur, an possint hujusmodi res pretiosas apud se retinere? Respondetur, quòd si ex signis, sigillis, quibus vectores utuntur possit certa, & morali probabilitate sciri, quis fuerit Dominus earundem rerum, & quòd is non fuerit hostis, nec pirata; sunt illi, vel ejus hæredibus res illæ restituendæ, quia ex natura sua ad ipsos pertinent, ut liquet ex jure communi. Ratio est, quia propter naufragij casum, non debet quis spoliari rebus suis; non enim afflicto addenda est afflictio, & iniquum est, ac injustum privare verum Dominum rebus suis, eò quia naufragium fecerit. Quamobrem tunc Vrinatores detractis expensis, & mercede debita pro labore, & periculo suscepto tenentur veris Dominis res in mari inventas restituere.

7 Quòd si ex nullo signo possit conijci, ad quem res illæ pertineant, tunc videtur major difficultas, an res illæ fiant primò occupantis. Certum est, rerum pretiosarum, quæ ob naufragium in mare decidunt, possessionem amitti, eò quia earum Domini non habeant facultatem, ac facilitatem eas ampliùs retinendi, cùm non possint eas habere, tametsi velint; non tamen amitti dominium cùm ejus retentio non dependeat à facultate retinendi rem, sed à jure *l. Pomponius 13. in princ. de acquir. poss.* quo fit, ut quamdiu Dominus inveniri possit, sint illi res illæ restituendæ, nec possint Vrinatores, vel alij eas sibi retinere.

8 Quando verò de Domino prorsus ignoratur, tunc non conveniunt Doctores; plures cum Soto *lib. 5. de justit. q. 3. art. 3. ad 2.* censent bona illa non esse comparanda bonis adespotis, quæ dominos amiserunt, sed illis, quæ communia sunt per naturam, & quæ nunquam Dominos habuerunt, quæque cedunt primò occupanti. Nititur hæc sententia, quia flumina, & maria funguntur vice censitorum, adeò ut quæ occupant, faciant publica, & quæ deserunt privata: quia omnis res induit eam qualitatem, quam habet mare, vel flumen, quod illam occupavit *l. aristo penult. de rer. divis. l. ergo. §. alluvio 3. de acquir rer. domin.* unde cum mare ex natura sua sit commune; erit etiam commune quidquid mare occupaverit postquam privatum dominum amisit. Tum quia talia bona, si post sedulam inquisitionem & tempus ad id sufficiens, adhuc non potest sciri ad quem dominum pertineant, censentur esse destituta Domino particulari, proinde esse bona communia, quæ jure naturæ fiunt primò occupantis, sicut res aliæ, quæ nullius sunt Domini. Dicunt tamen esse tacitam quandam obligationem illis annexam, ut si Dominus compareat, debeant eidem restitui. Verùm licèt hæc sententia probabilis sit; adhuc tamen præstàrim adhærendum esse contrariæ asserenti, res illas non esse primò occupantis, sed esse pauperibus, vel alijs piis operibus impendendas, ut docet D. Thomas *q. 62. art. 5. ad 3.* & ferè omnes Canonistæ, quia id magis consonum est pietati, & consulitur alienæ miseriæ, quapropter moris est apud homines pios, ut res ita inventæ piis operibus impendantur; hæc enim consuetudo videtur vim legis habere.

Tum quia talis videtur etiam esse Domini voluntas, ut si non possit res suas recuperare, saltem impendantur ad pias causas, & in solatium pauperum, quia sic prosunt veris Dominis: quilibet enim semper intendit eam majorem utilitatem percipere ex rebus suis, quam potest. Tum quia id est magis consentaneum juri communi; siquidem in *authent. omnes peregrini C. communia de success.* statuitur: *si peregrinus intestatus decesserit, ad hospitem nihil perveniet, sed bona ipsius per manus Episcopi loci si fieri potest hæredibus tradantur, vel in causas pias erogentur.* 9

Quæritur quintò, an raptor continuò peccet, donec restituat? Respondetur, peccare toto illo tempore, quo cùm possit non restituit. Ratio est, quia ex eo, quòd non restituat infert damnum proximo detinendo rem alienam invito Domino, quem propterea impedit à possessione, & usu rei suæ: hæc autem læsio, quò diutius durat, eò censetur gravior: & quia hæc læsio semper dependet, vel à libera voluntate non restituendi, vel à libera omissione voluntatis; ideo semper est culpabilis, & vertitur culpæ non restituendi, consequenter est peccatum actuale, quod tamdiu durat, quamdiu protrahitur restitutio. Tum quia raptor qui rem alienam invito Domino detinet, nec restituit, cùm possit, utique voluntariè eam retinet; sed detentio rei alienæ, quamvis propriè non sit actio, se tamen habet instar actionis, perinde ac possessio: quò fit, ut quamdiu hæc exterior detentio liberè dependet à voluntate, sit actuale peccatum, quo actualiter damnum infertur proximo, quatenus hic impeditur à possessione, & usu rei suæ. Idque ex eo etiam firmari potest, quia si quis conijceret innocentem in vincula, in quibus injustè per multum temporis relinqueret, utique censeretur continuò peccare, quia continuò noceret innocenti: ergo à pari, qui per multum temporis rem alienam cum incommodo veri Domini detinet, tamdiu peccat, quamdiu eam non restituit. 10

Quòd si dicas, inde sequeretur, eum, qui alteri vulnus inflixit continuò peccaturum, donec vulnus esset perfectè pristinæ sanitati restitutum. 11

Contra est, negatur sequela, quia qui vulnus inflixit, propriè non dicitur continuò lædere, sed semel læsisse, & tunc tantùm peccâsse, quando illud inflixit; omne nocumentum postea, quod ex inflicto vulnere sequitur emanat naturaliter ab eodem vulnere, adeo ut non dependeat ampliùs à voluntate illius, qui vulnus in- 12

inflixit, quem tametsi pœniteat vulneris inflicti, non tamen potest ampliùs impedire, ne nocumentum ex tali vulnere sequatur. Quòd si esset in ipsius potestate tollere molestias illas, quæ ex inflicto vulnere naturaliter sequuntur, & eas non tolleret, utique continuò peccaret, quia continuò noceret proximo: & quia raptor quamdiu detinet rem alienam invito Domino ei nocet, & cùm possit eam restituere, nihilominus non restituit; ideo voluntate præsenti semper nocet proximo, consequēter semper peccat.

13 Si dicas, inde secuturum, quòd singulis momentis peccaret, donec restitueret. Respondetur, id esse verum in hoc sensu, ut dicatur singulis momentis peccare, non quia addat novum peccatum distinctum, sed quia continuet prius peccatum, quod incrementum subit ex ipsa continuatione: sicut si quis habeat turpem cogitationem, cui adhæreat per integrum diem, est quidem unum peccatum continuum, sed cæteris paribus gravius illo, quo quis tantùm per mediam horam adhæret turpi cogitationi: pari pacto detentio rei alienæ tametsi sit unum peccatum, quia tamen durat toto eo tempore, quo non fit restitutio, quæ posset fieri, ideo singulis momentis dicitur incrementum subire, ac fieri gravius peccatum non solùm ratione majoris liberæ durationis, verùm etiam ratione majoris nocumenti, quod infertur vero Domino, qui impeditur à possessione, & usu rei suæ: ex eo igitur, quòd singulis momentis peccatum incrementum subeat, dici-

14 tur raptor continuò peccare, & quidem singulis momentis, donec rem alienam restituat.

Si urgeas, inde secuturum quòd raptor etiam dormiens peccaret, eò quia non fieret tunc restitutio. Contra est, quia si propriè loquamur, quando raptor dormit, non peccat vero, & formali peccato cùm somnus non dependeat à voluntate dormientis, ut actio, quæ asiduè liberè fiat, sed tantùm ut effectus præcedentis voluntatis, à qua ita dependet, ut si semel incæperit, non sit amplius in potestate dormientis, somnum continuare, vél abrumpere, quapropter peccatum non crescit, quamvis somnus diutiùs producatur.

Hinc peccatum detentionis rei alienæ propriè, & formaliter in somno non dicitur continuari, sed tantùm effectivè; quatenus ejus effectus antea prævisus, & volitus continuatur: hic autem effectus cùm sit executio malæ voluntatis dicitur peccatum, & continuatio executionis antea inchoatæ per pravam voluntatem. Ratio, cur non dicatur in somno formaliter crescere, est, quia ut peccatum formaliter continuetur, requiritur, ut dependeat semper & continuò à libertate hominis, qui possit quovis momento illud tollere, & nolit, saltem virtualiter, adeò ut frequenter advertat se detinere rem alienam invito domino, & posse eam restituere, & nihilominus liberè omittat talem restitutionem, tunc enim censetur habere actualiter voluntatem interpretativam, & continuam detinendi rem alienam invito Domino, seu 15
nocendi proximo eum impediendo à possessione, & usu rei suæ, ac sibi debitæ.

Quæritur sextò, quomodo rapina differat ab injuria, quæ per iniquum contractum infertur proximo? Respondetur, differre rapinam à tali injuria, eò quia per rapinam Dominus rei raptæ patiatur damnum involuntariè per vim sibi illatam: & per iniquum contractum patiatur damnū involuntariè mixtū, si sciat iniquitatem contractûs, hoc est partim voluntariè, & partim involuntariè, quatenus eligit potiùs pati injustè tale damnum, quàm recedere à tali contractu. Quòd si ignoret iniquitatē contractûs, tunc si contrahat cum alio iniquè contrahente, habetur furtum ratione ignorantiæ; non verò rapina, quia hæc includit violentiam, quæ fit Domino scienti, & renitenti, quam furtum excludit: ratio enim communis furto, & rapinæ est injusta ablatio rei alienæ absolutè involuntaria; & ratio differentiæ, quòd rapina includat violentiam, eò quia fiat Domino scienti, quam furtum excludit, eò quia fiat Domino ignoranti.

TITULUS XVIII.

De Furtis.

SUperior titulus fuit de furibus improbioribus, qui palam, & vi illatâ aliena abripiunt, hîc verò Pontifex agit de his qui clangulum aliena surripiunt, quod est peccatum contra septimum præceptum decalogi, quo prohibetur iniqua rei alienæ usurpatio, sive fiat palam per vim illatam, sive clam inscio vero Domino., & si sumatur laxè est omnis acceptio injusta rei alienæ, in quo sensu *Exod.* 20. prohibetur furtum, seu omnis iniqua acceptio rei alienæ, ut docet D. Augustinus *lib.* 2. *q.* 71. *in Exod.* & in hoc sensu tripartitur furtum in fraudulentum, occultum, & violentum. In hoc autem titulo Pontifex agit de furto, prout distinguitur à rapina, & usuris, alijsque injustis acceptionibus per iniquos contractus,

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Omnium capitum, quae in hoc titulo continentur.

C. *QUI FURATUR* 1. *h. t. Ex c. 21. Exodi statuitur, ut qui furatur hominem, & eum vendiderit, convictus noxa, morte moriatur. Ubi notat Glossa, textum esse intelligendum de furto hominis liberi, non servi; siquidem qui furatur servum hac pœna non tenetur* l. ult. ff. ad legem Flaviam de plagio. *Mirum tamen videri meritò potest, quòd hac pœna mortis recipiatur à sacris Canonibus, qui ita abhorrent ab effusione humani sanguinis, ut pœnam mortis nunquam infligant* c. inter hæc 33. q. 2. *Imò etiam irregularitatem ex defectu lenitatis in eos inducant, qui licèt ex justitia officio, alijs mortem inferunt, vel mutilationem. Pro intelligentia hujus textûs, notandum est cum Panormitano per mortem in jure canonico, pro ut est pœna ab eodem inflicta intelligi excommunicationem juxta* c. Per venerabilem *ubi Pontifex juxta analogiam legis Mosayca per mortem intelligit excommunicationem.*

C. *FURES* 2. *h. t. Ex Concilio Triburiensi declaratur, non esse orandum pro furibus, & latronibus, qui in peccato occiduntur. Sed si comprehensi, aut vulnerati fuerint confessi suo presbytero statuit Concilium, ut illis detur communio. Imò ut notat Glossa etiam sepultura, quia jam confessi sunt. Præterea textus est intelligendus de furibus qui notoriè decedunt in peccato mortali: quia decedens in delicto manifesto habetur pro impœnitente: & pro tali non solet ecclesia preces ad Deum fundere. Cæterum homini quantumvis scelerato dummodo in extremis vitæ ipsum pœniteat suorum scelerum ab Ecclesia non denegantur sacramenta. Verùm quòd in textu dicatur, si Presbytero vel diacono confessi fuerint communio illis non denegatur; intelligitur non de confessione sacramentali, sed de contestatione facta coram sacerdote, vel diacono: & per communionem non intelligitur Eucharistia, sed communio fidelium, cujus beneficio oratur pro mortuis. Cæterum diaconus non potest sacramentaliter absolvere à peccatis eitam in mortis articulo ex defectu jurisdictionis; quidquid in contrarium sentiat hîc Panormitanus.*

C. *SI QUIS* 3. *h. t. Ex Pœnitentiali Theodori statuitur, ut si quis propter necessitatem famis, vel nuditatis furetur, non sit ei gravis pœnitentia injungenda; sed compellendus sit sublatâ necessitate ad restituendum. Ubi notat Glossa textum esse intelligendum de modica necessitate: quia si est necessitas extrema, & urgens non teneretur restituere, quia licitè potest tunc accipere ex rebus alienis, quantum necessarium est ad vitam conservandam. Unde textus intelligitur de necessitate modica, in qua si quis furatus fuisset juxta canones antiquos debuit subire pœnitentiam trium hebdomadarum.*

C. *QUI CUM FURE* 4. *h. t. Ex D. Hieronymo super parabolas declaratur, eum qui cum fure partitur, occidere animam suam: quia non solùm fur, sed ille etiam reus habetur furti, qui furti conscius furem non indicat quærenti possessori. Unde ex hoc textu liquet eum esse furti reum, qui ejusdem conscius illud non revelat: estque propterea particeps culpæ non solùm jure divino juxta doctrinam Christianam de peccatis alienis: verùm etiam jure civili tenetur de furto* §. si verò ope Instit. de oblig. quæ nasc. ex delicto: *quamobrem qui participat de furto, vel occultat furem tenetur restituere.*

C. *EX LITERIS* 5. *h. t. Alexander III. declarat, furem occultum, seu de quo non est nota, vel infamia manifesta, factâ satisfactione, vel saltem aliqua parte pœnitentiæ sibi injunctæ posse ordinari, si aliud non obstat. Ex quo textu liquet, ecclesiam mitiùs agere cum sponte confessis, quàm cum convictis. Imò si aliter non possit fur satisfacere, sufficit si exequatur pœnitentiam sibi injunctam. Rursus colligitur, infamiam nascentem ex facto notorio esse impedimento promotioni; non ita delictum occultum.*

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS.

C. *INFIDELIS UNIC. h. t. Joannes XXII. anathemate percutit aliquos fures, qui furati fuerant bona Ecclesiæ Perusinæ, & transtulerunt in Lucanam urbem: & textus continet prolixam publicationem excommunicationis latam in eos qui deprædantur res pretiosas ecclesiæ: & eiam praxim monendi malefactores, ut intra certum tempus satisfaciant, ne incurrant excommunicationem. Cum res in hoc textu sit meri facti, ulteriori explicatione non indiget.*

COM-

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quid sit Furtum, & quotuplex.

1 Urtum Labeo censet dici à *furvo*, seu *nigro*, eò quia furtum plerumque clam, & obscurè, seu nocte committatur. Sabinus verò censet, furtum *à fraude* suam sortiri nomenclationem. Alij à verbo *fero l. 1. princ. 6. h. t.* & hæc ultima nomenclatio videtur cæteris præferenda, eò quia fur semper rem alienam invito Domino secum ferat, adeò ut dicatur *fur à ferendo*, ut notat Gellius *lib. 1. noctium Atticar. c. 18.* Sumi potest furtum laxè, & pressè; priori modo complectitur omnem injustitiam, quæ circa bona aliena committitur, adeo ut furtum, in hoc sensu complectatur omnem injustam actionem, quâ infertur damnum in re aliena: & in hoc sensu sumitur in septimo præcepto decalogi. Si pressè sumatur significat illam speciem particularis injustitiæ, quâ lucri gratiâ invito Domino citra vim aliquid contrectatur; in quo sensu à Jurisperitis communiter definitur furtum: *contrectatio rei alienæ fraudulosa invito Domino lucri gratiâ faciendi, vel ipsius rei, vel etiam usus ejus, vel possessionis ff. de furtis l. 2. & instit. de oblig. quæ ex delicto nascuntur. §. furtum.*

2 Dicitur *contrectatio* quia sola voluntas furandi, vel cogitatio non facit furtum, nec furem: quapropter si quis animo surripendi rem alienam ingrediatur ædes sui vicini, si nihil rapuerit, tametsi habuerit animum furandi, non dicitur fur, nec fit obnoxius pœnis jure impositis contra fures: dicitur etiam *contrectatio*, quia movens rem mobilem de loco in locum dicitur, illam contrectare *l. possideri §. si rem apud te. ff. de acquir. possess.* & quia fures rem furto sublatam movent de loco, in quô erat, & transferunt in alium, ideo dicuntur eam contrectare, & actio furandi dicitur contrectatio.

3 Additur *rei alienæ*, quia si quis de loco in locum moveat rem propriam, non dicitur eam furari, nisi fortâssis in illa alius haberet etiam aliquod jus, scilicet usum, vel usumfructum, vel possessionem, aut custodiam, aut jus pignoris. Præterea neque committitur furtum, si quis rem derelictam de loco moveat, & secum deferat, quia furtum rei supponit essentialiter Dominum ejusdem rei; nec committitur furtum nisi sit cui damnum inferatur. Quòd si quis furaretur rem propriam, quatenus putaret esse alienam; tunc in foro contentioso adhuc non esset fur, quia revera non surriperet rem alienam, sed in conscientia committeret peccatum furti, quatenus intenderet rem alienam invito Domino surripere.

Additur *fraudulosa* quia ut furtum committatur debet fieri animo surripiendi rem alienam, alioquin si quis deceptus bona fide utatur re aliena putans, illam esse suam, non committeret furtum.

Subjungitur *invito Domino*, quia si bona fide quis crederet Dominum id permissurum non esset furtum *c. de furtis l. si is qui.* In dubio tamen Dominus præsumitur invitus *ff. de furtis l. qui fas §. quod si vers. vetare* Imò tametsi Dominus videret rem suam auferri, & ex metu non contradiceret, adhuc censeretur invitus *ff. de furtis l. penult.* quòd si secluso omni metu posset facilè contradicere, & non contradiceret, tunc præsumeretur consentire. 5

Subjunguntur aliæ particulæ [illegible] faciendi gratiâ, quia si quis non lucri gratiâ, sed injuriæ causâ rem alienam surripiat, punitur in jure, non ut Reus furti, sed ut Reus injuriæ alteri illatæ *ff. de furtis l. qui injuria* eadem ratione si quis fructus immaturos decerpat, arbores frugiferas excindat, non habetur in jure furti, sed damni reus; ut etiam siquis destruat ædes alienas, vel equum occidat, vel res proijciat in mare; in his enim, ut reus damni illati compellitur resarcire. 6

Adduntur ultimæ particulæ *vel ipsius rei usus, vel possessionis*, quia in jure furtum committitur, si creditor utatur pignore, vel depositarius re deposita, vel si commodatarius utatur aliter re, quàm fuerit ipsi concessa. Ut etiam debitor, si subtrahat creditori rem pignori datam, quia distrahit ejus possessionem. Colonus etiam, qui fundum conduxit per ejus venditionem fraudat Dominum possessione, in his enim omnibus semper habetur fraudulosa contrectatio rei alienæ invito Domino lucri faciendi gratiâ 7

Solet tamen contra præexpensam definitionem furti objici. Primò quia quando conjux conjugi, vel liberi parentibus aliquid surripiunt, dicuntur contrectare rem alienam invito Domino, & nihilominus non committunt furtum, quia non tenentur actione furti *l. 1. l. 2. ff. de act. rerum. amot. l. 16. §. h. t.* unde furtum non videtur rectè definiri *contrectatio fraudulosa rei alienæ invito Domino.* 8

Secundò quia quando ex hæreditate jacente aliquid aufertur, revera contrectatur res aliena invito Domino, & nihilominus non committitur furtum *l. 68. ff h. t. l. 2. §. 1. ff. expil. hæred.* 9

Tertiò quia Israëlitæ spoliârunt Ægyptios invitos vasis suis aureis, & argenteis, & nihilominus non fuerunt rei furti, quapropter sine vitio furti potest res aliena invito Domino contrectari. 10

11 Quartò quia furtum ex natura sua non est probrosum, quia quæ sunt intrinsecè mala, semper sunt prohibita, & pro nullo eventu possunt cohonestari, & furtum tantùm cœpit esse prohibitum, quando homines cœperunt res inter se dividere.

12 Quintò quia surripiens rem alienam Domino vidente, eam non accipit occultè, & tamen committit furtum.

13 Sextò quia detentio rei alienæ habet rationem furti, quod propterea non videtur consistere tantùm in contrectatione, seu acceptione.

14 Sed contra ad primum respondetur ex eo, quòd conjugi, vel liberis denegetur actio furti, inde non sequi, eos non committere verum furtum, quia ut ait Imperator *in §. 12. instit. de oblig. quæ ex delict. nasc.* furtum interdum committitur, quin detur actio furti: unde possunt liberi surripientes parentibus aliquid, committere verum furtum, tametsi non teneantur actione furti; ratio est, quia non magis cum his, quos in potestate habemus, quàm nobiscum ipsi agere possumus; proinde actio furti non datur *l. 16. §. h. t.* Conjux itidem si alteri conjugi res surripiat, verum committit furtum, nisi parvitas materiæ excuset, vel res sublata impendatur beneficio familiæ, & tamen propter honorem matrimonij non tenetur actione furti.

15 Ad secundum, qui ex hæreditate jacente quid surripit, ideo non tenetur actione furti, eò quia subtili jure non datur possessor, cui furtum fiat: siquidem hæreditas jacens defuncti vices quoad possessorem non sustinet.

16 Ad tertium Israëlitas surripuisse vasa Ægyptiorum jussu DEI, qui transtulit dominium ex Ægyptijs ad Israëlitas, est enim DEUS absolutus dispoticus, & supremus Dominus bonorum omnium, de quibus potest prout ipsi magis libuerit, disponere. Tum quia vasa illa non fuerunt ablata tanquam spolium, & per modum expilationis; sed jure compensationis pro laboribus exantlatis, & ob servitutem præstitam Ægyptijs.

17 Ad quartum respondetur, aliud esse aliquid omni tempore esse prohibitum, & aliud omni tempore committi posse. Furtum fuit semper prohibitum, eo ipso quòd fuerit furtum, quia nunquam fuit licitum, rem alienam invito Domino lucri causâ contrectare: sed ex defectu materiæ non potuit semper committi: hoc autem non impedit quò minus sit ex natura sua prohibitum: alioquin sequeretur, quòd neque parricidium, neque incestus essent delicta ex natura sua prohibita, quia antequam liberi Adæ, & Evæ nascerentur committi non poterant. Præterea etiam ante rerum divisiones potuisset furtum committi, si aliquis nimirum sibi usurpâsset rem, quæ potuisset communitati inservire, quia tunc verè surripuisset rem, etiam spectantem ad alios, & quidem illis invitis.

Ad quintum respondetur, quòd si fur sciat Dominum videre, & id non curet, sed violenter adhuc rem alienam contrectet, tunc potiùs rapinam committit, quàm furtum; sin autem ignoret, Dominum id videre, committit furtum, eò quia intendat contrectare rem alienam nesciente, & invito Domino. 18

Ad sextum detentionem rei alienæ se habere instar acceptionis, quia acceptio, & accepti detentio moraliter censetur eadem actio.

Cæterum clariùs, & breviùs definitur furtum à D. Thoma *occulta acceptio rei alienæ invito Domino*: ubi per *rem* intelligitur non solùm res ipsa, sed etiam ejus, vel ususfructus, vel possessio, vel quodcunque aliud jus in re. Et per *Dominum rei* intelligitur tam qui habet dominium, & proprietatem rei, quàm qui habet usum, & possessionem civilem, aut aliud jus in re. Additur *occulta*, ut furtum distinguatur à rapina, quæ committitur sciente, & invito Domino. 19

Quòd si dicas, crimen non desumere suam speciem ex eo, quòd sit occultum, proinde rationem occulti non facere ad rationem furti. 20

Contra est, quia cùm quis in ferenda alteri injuria utitur modo occulto, ut medio ad exequendum suum opus, utique facit speciem distinctam ab opere & modo manifesto, quia tunc occultum, & manifestum continent diversas injurias; & hæc est ratio, cur furtum specie differat à rapina, ut etiam dolosa invasio à manifesta, & contumelia à detractione. 21

Quòd si quis utatur modo occulto tantùm ex verecundia, vel ad vitandum scandalum; tunc est circumstantia generalis, vel modus peccati: at furtum hoc modo non dicitur occultum; sed quia verus Dominus illud ignoret, & tunc occultum est causa peccati, & potest constituere rationem peccati, & D. Thomas in hoc sensu rationem occulti ponit in definitione peccati: eatenus furtum habet rationem injustitiæ, quia in ipsa surripitur res aliena ignorante, & invito Domino; tunc enim dicitur quis injuriam pati, quando aliquid patitur non volens. Si quis autem surripiat violenter hominem liberum, vel uxorem, aut prolem alicujus, in jure non dicitur propriè fur, nec committere furtum, quia homo liber non habet Dominum, à quo possideatur: unde qui rapit uxorem alienam, vel hominem liberum dicitur tantùm committere plagium, seu crimē plagiatûs, si fiat ad vendendum, vel retinendum in mancipium: vel si fiat, ut surripiens fruatur conjuge, vel filia alterius dicitur raptus. Secus si quis furetur mancipium alterius, ut illud vendat, committit verum furtum, quia mancipium habet verum Dominum. Si quis verò furetur ancillam alterius, non ut illam vendat, sed ut illa ad tempus abutatur, non dicitur furtum, quia tunc illa ancilla secundùm illum actum non subijcitur dominio alterius, nec qui illam surripuit, quærit in ancilla, quod per- 22

pertinet ad Dominum, sed tantùm quod est ipsius ancillæ.

24 Hinc furtum ex parte rei, quæ surripitur, solet multipliciter dividi, si enim sit res sacra dicitur *sacrilegium*; si sint bona reipublicæ dicitur *peculatus*; si sint pecora dispersa à toto grege dicitur *abigeus*; si homo liber *plagiarius*; si mancipium *fur*. Sacrilegium in jure canonico subdividitur tripliciter. Primò cùm res sacra surripitur ex loco sacro. Secundò quando ex loco non sacro surripitur res sacra. Tertiò quando res non sacra ex loco sacro surripitur *c. quisquis 17. q. 4.* quia tametsi res non sit in se sacra si surripiatur in loco sacro delinquitur contra immunitatem, & sanctitatem, quæ tali loco est debita: quando verò est sacra, ubicunque surripiatur semper committitur peccatum contra immunitatem, & sanctitatem debitam tali rei. Jure tamen civili non censetur sacrilegium, nisi quando res sacra aufertur ex loco sacro *l. si quis in hoc C. de Episcop. & Cleric.* Jure autem civili dividitur furtum in manifestum, & non manifestum, illud est cum fur deprehenditur in flagranti, vel saltem antequam ad locum perveniret, in quo delictum committeret *l. 4. & 5. princ. ff. h. t. §. 3. instit. de oblig. quæ ex delict. nasc.* Fur manifestus censetur, qui in ipso facto deprehenditur, vel in loco commissi furti, vel extra domum in loco publico, vel privato, sed cum re furtiva; antequam eam pertulisset, quò distinaverat *l. 3. 4. & 5. ff. h. t.*

25 An verò sola visio sufficiat ad furtum manifestum, vel ulterius requiratur clamatio, & insecutio, communior sententia est, solam, & simplicem visionem non sufficere ad furtum manifestum, & desumitur *ex l. 7. §. 1. ff. h. t.* ubi negatur, furtum manifestum esse, si Dominus cùm videret furtum sibi fieri, se abscondit ne occideretur, unde sola visio non reddit furem manifestum. Furtum non manifestum dicitur, quando fur rem furtivam pertulit, quò destinavit absque eo, quòd deprehenderetur in flagranti, vel cum re furto sublata *l. 5. §. & l. 6. ff. h. t.*

26 Secundò dividitur furtum in simplex, & periculosum, illud dicitur, cui nulla circumstantia aggravans adhæret; periculosum verò, cui adhæret, sunt autem in jure hujusmodi circumstantiæ, ascensio, effractio, violentia, & alia id genus.

27 Tertiò in furtum parvum, & magnum, illud est, cujus æstimatio infra quinque solidos consistit; hoc quod illos excedit, vel æquat: sed nomine solidi in jure Cæsareo intelligitur aureus Hungaricus, ut fusè deducit Henricus Bocerus *tract. de furt. c. 1. n. 44.*

28 Quartò in furtum primum, & iteratum; illud dicitur, quod non habet aliud prius se; iteratum, quod supponit aliud furtum priùs commissum fuisse: æstimatur autem iteratio furti non ex numero rerum ablatarum, sed ex tempore, adeò ut plura furta censeantur, quæ commissa sunt diverso tempore *argu. l. 14. §. ff. h. t.* unde si quis tria, vel quatuor millia aureorum simul rapiat, & semel æstimatur primũ furtum: sin verò per partes, adeò ut mille surripiat hodie, & alia mille post duos menses, & sic de alijs, dicitur furtum iteratum: quòd si fur non posset simul omnes illos aureos deferre ad alium locum, sed tantùm per partes; adeò ut sæpe iret, & rediret eodem tamen tempore continuato, unicum tantùm diceretur furtum committere.

Quòd si dicas, ex rerum in conventionem deductarum numero stipulationes multiplicari; adeò ut quot sunt res, tot censeantur esse stipulationes distinctæ *l. 1. §. penult. l. 29.* Respondetur, esse disparem rationem, quia stipulationes æstimantur ex numero rerum deductarum in conventionem, quæ propterea si multiplicentur, debent etiam stipulationes multiplicari: at furtum non multiplicatur ex numero aureorum, qui simul surripiuntur, alioquin qui simul furaretur mille aureos, mille committeret furta, quod non conceditur, unde desumitur numerus in furto ex ipsa actione furandi, quæ cùm possit durare sine interruptione per mediam, vel etiam horam eundo, & redeundo, & surripiendo per partes rem, quam quis furatur, ideo dicitur eadem actio moraliter perseverare, ac esse unicum tantùm furtum. 29

Si dicas, convicia, si pluries dicantur contra aliquem multiplicare injurias alteri illatas, adeò ut tot sint injuriæ, quæ inferuntur, quot convicia, quæ proferuntur *l. 7. §. penult. ff. de injur.* ergo etiam furta multiplicanda sunt ex numero rerum surreptarum. 30

Contra est, ratio enim discriminis in eo est sita, quia eatenus in convicijs jura attendunt pluralitatem, & numerum, ut inde colligant, an non incorrigibilis sit censendus, qui toties convicijs alium lacessivit. Secus incorrigibilis non dicitur, qui eodem tempore res plures abstulit. 31

Quintò dividitur fur, & furtum in diurnum, & nocturnum; fur diurnus dicitur, qui res alienas invito Domino surripit in tanta solis luce, ut agnosci, & deprehendi facilè possit. Nocturnus fur dicitur, qui nocte furatur. Aliqui tamen id ponunt discriminis inter furem diurnum, & nocturnum, ut illum occidere aliter non liceat, quàm si telo se defendat: hunc verò licitum sit semper interficere, si tamen cædem Dominus cum clamore testetur. Ratio quæ assignatur, est, quia tempore diurno potest quis facilè discernere, num fur sit, an sicarius, qui domum ingreditur, non ita nocte; proinde Dominus potest suspicari esse sicarium, *l. 9. §. ad leg. Cornel. de sicar.* ubi etiam de fure nocturno dicitur, quod ita possit impunè occidi, si Dominus ei parcere sine periculo non potuit. 32

Demum dividitur furtum in domesticum, & non domesticum. Illud dicitur, quod à personis de familia, & quidem in eadem domo committitur. Istud verò quòd à personis extraneis. Ad furta domestica pertinent. Primò furtum, quo uxor constante matrimonio 33

rem mariti, vel è contra maritus rem uxoris intervertit: neuter tamen tenetur actione furti, licèt uterque teneatur rem furtivam reddere: quia indecens videtur honorem matrimonij actione furti in foro contentioso labefactare. Quamobrem loco actionis furti introducta est actio non famosa de rebus amotis in simplum *l. 52. §. 1. & 2. ff. h. t.* sed locum tantùm habet post divortium. Secundò ad furtum domesticum pertinet furtum à servis, vel liberis commissum, quamdiu sunt sub potestate patris, & tunc licèt res, quæ surripiuntur, contrahant vitium furti, & effugiant usum capionem; non tamen liberi sub patria potestate tenentur actione furti *l. 36. §. 1. ff. h. t.* quia pater in filios habet jus privatæ animadversionis, ut etiam Dominus in servum *l. 17. princ. ff. h. t.* Quòd si filij habeant peculium castrense defendi possunt actione utili, quia habent, unde possunt satisfacere *l. 52. §. 5. ff. h. t.* ut etiam è converso si pater peculium castrense filio subtrahat, furtum committit, & tenetur actione utili, non verò furti, & famosa, quia reverentia parentibus debita non patitur, ut actio famosa moveatur contra ipsos *l. 5. ff. de obsequiis parent. præst.* Pertinet etiam huc furtum à liberis, clientibus, & Mercenarijs admissum, eò quia sint personæ domesticæ, quæ nec etiam tenentur actione furti *l. 89. ff. h. t.* quia in istos potest etiam paterfamilias licitè animadvertere; unde cum habeat jus privatæ emendationis, non debet judicio cum iisdem contendere *argu. l. 17. ff. h. t.*

34 Verùm licèt recensitæ hactenus personæ domesticæ non teneantur actione furti, benè tamen tenerentur exteri consulentes, suadentes, juvantes, & auxilium quoquo modo præstantes actione furti *l. 52. ff. h. t. & §. 12. instit. de oblig. quæ ex delict. nasc.* An verò furta domestica immunia sint à publica vindicta? Respondetur, plurimum interesse à quónam hujusmodi furta commissa sint, an à conjuge, vel à liberis, aut servis, libertis, aut mercenarijs; non enim conjux in judicio, nec extra ordinem potest criminaliter accusari: siquidem judicium criminale est gravius civili, unde si jura ob honorem matrimonij non ferunt talem accusationem civilem, nec ferunt criminalem *argu. l. 5. ff. expil. hæred.* Quamobrem furta, quæ inter conjuges committuntur; hodie vix puniuntur, sive enim conjux vivo altero conjuge, sive eo mortuo quædam domi amoverit, non propterea judicio criminali percellitur.

35 Sin verò furtum commissum sit à liberis, libertis, clientibus, aut mercenarijs proceditur cum distinctione, si enim res furto sublata sit levis, & parvi momenti, non subjacet publicæ vindictæ *l. 11. §. 1. ff. de pœn.* secus si res furto sublata sit magni pretij subjacet publicæ vindictæ *l. 11. §. 1. l. 5. C. de patria potestate.*

36 Verùm censent plures, in filium neque ob furtum grave posse publicè animadverti, eò quia distinctio inter furtum leve, & grave *in d. l. 11. §. 1.* tantùm adhibeatur pro solis servis, libertis, & mercenarijs, non verò pro liberis, de quibus nulla ibi fit mentio, quia filij ob vinculum arctioris necessitudinis gaudent majori prærogativa, proinde non utuntur eodem jure sicut servi, & mercenarij, quæ sententia est valde probabilis; & consona æquitati.

§. II.

De causa efficiente, & objecto furti.

Causa efficiens furti alia est physica, moralis alia. Hæc dicitur, quæ tantùm per influxum moralem est causa furti, ut qui consilio furem instruit, modumque, & viam aperit, quâ possit furari, ut etiam qui alteri furtum suadet, eúmque quoquo modo juvat, ut furari possit; dicitur is causa moralis efficiens furti, eò quia in illud moraliter influat. Hinc consilium per se, & separatim incidit in crimen furti, & operatur actionem furti, si eventus sequatur, seu revera alius furetur *l. 36. in fin. princ. l. 50. §. 3. l. 52. §. 19. ff. h. t. l. 53. §. 1. ff. de V. S.* Hinc tenetur etiam actione furti, qui mandat furtum fieri, & hoc sequatur; ut etiam dans consilium ad furtum faciendum, vel ad illud præstans ministerium, opem, vel auxilium *§. interdum quoque instit. h. t. l. in furti 50. §. consilium.* Id tamen procedit, dummodo furtum sequatur, tunc enim consulens, vel opem ferens tenetur eadem actione furti, ac ipse fur, ut notat Tuschus *V. furtum conclus. 562. n. 1.* 1

Quòd si furtum non sequatur, qui consilium, vel opem ad furtum præstitit, non tenetur actione furti *l. 53. §. 1. ff. de V. S. & l. si quis uxori 52. §. neque verbo ff. h. t.* ubi habetur, quòd tunc tantùm noceat opem tulisse, vel consilium dedisse quando furtum est commissum; rursus notat Farinacius *q. 168. n. 39.* ob solum consilium furi datum, teneri consulentem actione furti; si aliàs fur non fuisset furtum commissurus; quia tunc, qui dedit consilium fuit vera causa, cur alius furaretur: quòd si fur independenter à consilio adhuc furtum commisisset, tunc consulens non punitur eadem pœna, quâ fur, saltem ordinaria, sed solùm extraordinaria, ut notat Farinacius *in d. q. 168. n. 41.* unde mandantes, consulentes, auxilium dantes, opem ferentes, & alij hujusmodi influentes in furtum, sunt causa moralis ejusdem; & eventu secuto tenentur actione furti, non ita si furtum non committitur. 2

Causa efficiens physica furti est ipse fur, qui realiter, & physicè surripit rem alienam invito Domino; est enim causa principalis: instrumentalis verò est illud medium, quo quis rem alienam surripit, hinc contrectatio physica rei alienæ operatur actionem furti, sive quis contrectet rem alienam, ut causa principalis, sive ut instrumentalis; hinc si quis furi surripienti rem 3

ti rem alienam maligno, & fraudulento proposito opem ferat, tenetur actione furti, tametsi illum consilio non juverit *l. 54. §. penult. ff. h. t.* Neque urget textus *in l. 53. §. 1. ff. de V. S.* ubi dicitur, quòd opem tulisse is non videatur, qui consilium malignum non habuit. Nam respondent Canonistæ, vocem consilij esse homonymam, & interdum sumi pro adhortatione, suasione, & instructione; & aliquando pro maligno proposito, unde si sumatur in priori sensu tenetur actione furti, qui opem tulit, tametsi nullum ejus consilium intervenerit: in sensu posteriori, verum est, quod dicitur *in l. 53. §. 1. ff. de V. S.* nimirum non videri opem tulisse, qui malignum consilium non habuit.

4 Immo non solùm qui rem alienam invito Domino surripit sibi acquirendi causâ, tenetur actione furti; sed etiam qui illam contra voluntatem Domini contrectat, vel eâ utitur, uterque enim dicitur furtum committere *§. furtum autem fit instit. de. oblig. qua ex delict.* Vnde creditor si utatur re sibi pignori data, vel apud se deposita, dummodo depositum signatum sit, tenetur actione furti si inscio, & invito Domino Depositarius utatur re sibi deposita *l. si sacculum 29. ff. depositi.*

5 Commodatarius etiam si utatur re commodata ad alium usum inscio, & invito Domino rei commodatæ, tenetur actione furti, ut si quis uteretur alieno equo ad iter decem dierum, si Dominus tantùm illi commodaverit equum per iter unius tantùm, vel alterius diei *l. qui inventa 40. ff. h. t.* ut etiam si rem sibi commodatam inscio, & invito domino alteri commodaverit *l. qui pignore. §. 1. ff. h. t.*

6 Rursus qui rem alienam jacentem reperit in via publica, vel loco privato, & lucri causâ eam surripit, animo illam retinendi sive sciverit Dominum ad quem pertinet, sive ignoraverit, tenetur etiam actione furti, siquidem ad furtum minuendum nil facit, quòd fur ignoret Dominum rei illius: verùm si habeat animum eam restituendi vero Domino non tenetur actione furti *d. l. falsus. §. proinde.*

7 Neque tenetur actione furti si quis contrectet rem ab alio derelictam, quia cùm nullius tunc sit Domini, non habetur contrectatio rei alienæ invito Domino. Filiusfamilias verè etiam committit furtum, si res paternas surripiat, eò quia sit diversa persona à patre, ac propterea contrectet rem alienam, cujus ipse non est Dominus; tametsi in probabiliori sententia non teneatur filiusfamilias actione furti, ut superiùs diximus. Qui beneficia ecclesiastica absque legitima institutione occupant, vel si vacent ipso jure sibi retinent, ex jure canonico habentur ut fures, & raptores *c. non furem 10. caus. 7. q. 1. c. dudum 54. de elect. c. sæpe 17. de restitut. spoliat.* ratio est, quia jura pro eodem reputant auferre, & injustè detinere: hinc malæ fidei possessor, qui fructus beneficij, vel alterius rei injustè percipit, verè, & propriæ dicitur furtum committere.

Immo non solùm fur, sed etiam furti conscius si furem non manifestet reus est furti, & tenetur actione furti, idque desumitur *ex c. qui cum fure 4. h. t.* ubi dicitur *qui cum fure partitur* (nimirum accipiendo partem furti) *occidit animam suam non fur solùm, sed ille reus etiam tenetur, qui furti conscius quærente possessore non indicat.* priora verba hujus textus desumpta sunt *ex proverb. c. 29.* alia verò, quæ sequuntur de furti conscio, sunt D. Hieronymi *in. d. c. 29. proverb.* Est enim furti conscius, illúdque celans, furti particeps, non solùm jure divino, verùm etiam jure civili, & tenetur actione furti *§. si verò ope instit. de oblig. qua nasc. ex delict.* Quamvis furti conscius, si illud non revelet Domino rei furto ablatæ fiat particeps quoad culpam, eò quia ex præcepto charitatis teneatur quilibet proximum suum ab injuria defendere, si possit id commodè præstare ut habetur *in c. dilecto, & c. quanta 47. de sent. excom.* non tamen obligatur ad restitutionem, si furem non manifestet, nisi ex justitia ratione publici officij ad id teneatur.

Quamobrem etiam privatus tenetur saltem ex charitate furem indicare, si aliter à Domino non possit recuperari res furto sublata, ut etiam tenetur indicare locum, in quo res furto sublata posita fuit, ex charitate, quâ tenemur impedire damnum proximi. Hinc Magistratus per generalem inquisitionem potest subditos compellere ad indicandum furem: siquidem ad Magistratum pertinet omnibus modis licitis improbos homines arcere à republica. Immo etiam Prælati ecclesiastici ut Episcopi, & eorum Vicarij possunt ad instantiam partis publicare monitorias generales sub pœna excommunicationis latæ sententiæ contra eos, qui res alienas injustè detinent, nisi eas intra certum tempus restituerint, ut etiam contra eos, qui non revelaverint illos, quos sciunt detinere injustè res alienas, ut notat Barbosa *in d. c. qui cum fure 4. n. 3. h. t.* limitatur tamen nisi justo titulo quis rem ab alio sublatam retineat, quia tunc non fit illi injuria, si qui illam retinet, habeat titulum compensationis, vel alium justum. 8

Tenetur etiam actione furti, qui ob necessitatem famis, vel paupertatis rem alienam aufert, & desumitur *ex c. si quis 3. h. t.* ubi dicitur: *si quis propter necessitatem famis, vel nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus, pœniteat hebdomadas tres; & si reddiderit, non amplius cogatur jejunare:* ex quo textu colligitur ei qui ob necessitatem famis, vel nuditatis furatur, imponendam quidem esse pœnitentiam, sed non admodum gravem; sed eum teneri ad restitutionem. 9

Juvat tamen oservare cum Canonistis communiter, hunc textum non intelligi de necessitate urgente, aut extrema; quia in extrema necessitate constitutus, ob quam illi imminet mortis periculum, vel gravis, & periculosa infirmitas potest licitè res alienas sibi necessarias, præsertim cibaria usurpare *argu. c. discipulos 26.* & ibi Glossa *V. fame dist. 5. ex con-* 10

se.

sec. quia necessitas legem non habet, & urgente extrema necessitate, ob quam immineat mortis periculum, omnia sunt communia *c. non satis 14. c. pasce. 21. dist. 86.* Immo probabile est etiam, in valde gravi necessitate, tametsi extrema non sit, dummodo urgeat necessitas gravis morbi, videri licitum clam surripere à divitibus quantum eidem sufficit, ut pro tunc sibi consulat: verùm id tantùm procedit, si aliter non possit sibi necessaria comparare, ac propriæ indigentiæ succurrere, quia tunc tenetur eleemosynas à fidelibus petere, vel saltem exponere gravem suam necessitatem alicui diviti, quia tunc tenetur hic ex præcepto charitatis eidem opitulari. Quamobrem textus *in d. c. si quis 3. h. t.* solùm intelligitur de difficultate etiam notabili se sustentandi, dummodo non sit extrema, nec multum urgeat; quia tunc ut docet D. Thomas *2. 2. q. 66. art. 7. ad 1.* qui rem alienam invito Domino surripit non excusatur ex toto à culpa, & pœna, quamvis sit mitiùs puniendus, quia nec levissima culpa in delictis est omnis pœnæ prorsus expers *l. in lege. 44. ff. ad leg. Aquil.*

12 Quinimò tenetur etiam, qui ita rem alienam surripit, statim sine mora, vero Domino restituere quapropter in dicto *cap. si quis 3. h. t.* imponitur illi pœnitentia, quæ tamen ei remittitur cum primùm restituit, quod invito Domino surripuit. Quinimò licèt urgente extrema necessitate possit in illa constitutus aliena surripere, ut propriæ consulat necessitati, non tamen licitum est luxuriari, seu plus surripere, quàm hìc, & nunc possit opus habere: ratio est, quia extrema necessitas, & furtum sunt tantùm remedia, quæ per se referuntur ad vitæ sustentationem, unde non debent excedere suos terminos.

13 Objectum furti est res aliena mobilis, & duæ requiruntur conditiones, ut res aliena constituatur objectum furti, prima est ut sit mobilis: siquidem explosa est sententia eorum, qui putârunt etiam fundi, vel loci posse furtum fieri; siquidem furtum dicitur à ferendo, & cùm res immobiles efferri, & surripi non possint, ita non sunt obnoxiæ furto. Secunda conditio est, ut res sit aliena, non enim quis dicitur committere furtum, si rem propriam contrectet *l. 59. ff. h. t.* Verùm id ita debet intelligi, ut res tota sit propria, alioquin si secundùm partem aliena foret, vel usus ejusdem, aut possessio ad alium pertineret, tunc procul dubio furto subjaceret; quapropter furtum committit debitor, si rem pignori traditam auferat creditori, quia tunc contrectat possessionem pertinentem ad alium *l. 12. §. 2. l. 19. §. penult. l. 79. l. 89. ff. h. t.* Pari pacto si quis rem nuda conventione obligatam distrahat, furti actione tenetur: ratio est, quia jus, quod creditor in re illa habet, nititur intervertere *l. 19. §. ult. l. 66. princ. ff. h. t.*

14 Immo etiam ipsum pignus videtur furto obnoxium *ex l. 6. c. de usucap. pro Emptore*, ubi res pignori obligata, & à debitore distracta tanquam furtiva negatur posse usucapi. Verùm in contrarium videntur obstare textus in *l. 4. §. 21. ff. de usucap. & l. 5. ff. pro Emptor.* siquidem in locis istis perspicuè dicitur, quòd res pignoris tradita, & à debitore surrepta possit usucapi. Ad conciliandos hos textus solet distinctio adhiberi; vel enim debitor creditori rem pignori traditam aufert, & tunc dicunt esse locum usucapioni *ex l. 4. §. 21. ff. de usucap.* vel debitor aufert creditori rem nuda conventione pignori obligatam, & tunc negant procedere usucapionem juxta *l. 6. C. de usucap. pro Emptore.*

Verùm videtur magis procedere usucapio, quando debitor hypothecam, quàm cùm pignus distrahit: quia quando distrahit pignus, possessionem contrectat; non ita quando hypothecam. Unde melius videntur textus præfati conciliari, si distinguatur pignus sumptum *specificativè*, & *reduplicativè*: siquidem priori modo specificativè, seu materialiter, si res pignori obligata spectetur, furtiva non efficitur, si à debitore distrahatur, quia rei propriæ furtum non committitur, & res pignori obligata pertinet ad ipsum debitorem specificativè, & materialiter: qui enim indiget viginti aureis, & oppignorat gemmam, cujus valor excedeat 50. aureos, certè gemma hæc oppignorata pertinet specificativè, & materialiter ad oppignorantem, seu debitorem, qui accepit 20. illos aureos: unde si hic accipit, ac distrahit suam gemmam etiam invito creditore propriè non dicitur furari rem alienam, cùm gemma illa ad ipsum surripientem pertineat, rei enim propriæ furtum non committitur *l. 4. §. 21. l. ult. ff. de usucap.* Verùm si consideretur res pignori obligata *reduplicativè*, seu ut est affecta jure pignoris, efficitur procul dubio furtiva; quia ratione juris pignoris censetur aliena, & sic procedit textus in *l. 6. C. de usucap. pro Emptore.* 15

In re quavis furto obnoxia tria possunt considerari, proprietas, usus, & possessio. 16
Tunc contrectatur proprietas, cùm quis sibi usurpat rem propriam alterius, sibíque facit propriam. Usus dupliciter potest contrectari. Primò si quis re utatur, qui usum ejus non habeat, ut si Depositarius utatur re apud se deposita, & creditor re oppignorata. Secundò si quis utatur re ultra modum præscriptum; vel in usum alium rem illam transferat inscio, & invito Domino, ut si quis equum contra fidem datam longiùs pro itinere ducat *l. 5. §. 8. ff. commod.* Ille etiam actione furti tenetur, qui quod in proprium commodum ab alio accepit, alteri commodavit; quia videtur species furti ex alieno largiri, & debitorem beneficij sibi acquirere *l. 54. §. 1. ff. h. t.* Quod verò ad rei possessionem attinet, contrectatur possessio, si pignus à debitore creditori auferatur, quia tunc non aliud contrectatur à debitore, quàm rei possessio, quæ erat apud creditorem *§. 10. instit. de oblig. quæ ex delict. nasc.*

Rursus contrectatur possessio etiam quan- 17

do

do proprietas aufertur, quia una cum proprietate rei tollitur etiam possessio. An verò si quis ex acervo tritici unum tantùm, vel alterum modium surripiat, censendus sit totius acervi fur. Aliqui putant cum Ovilio esse totius acervi furem, eò quia videatur totum contrectâsse, perinde, ac qui aurem hominis tetigit, totum tetigisse hominem dicitur *l. 21. princ. ff. h. t.* Verùm communior, & verior sententia est, furem non teneri ad totum acervum restituendum, sed tantùm ad illam quantitatem, quam abstulit, ut notat Ulpianus *l. 21. princ. ff. h. t.* ubi ait: *si quis de horreo pleno aliquid frumenti; de cisterna parum aqua, de nave vinaria nonnihil vini abstulerit, durum fore, si fur totius fuisse dicatur.* Hoc idem etiam tradit *in §. 6. cit. leg. 21. ff. h. t.* inquiens: Si quis ex apotheca amphoram sustulerit, vel ex horreo mercis aliquid, ejus quod abstulit, fur est, non totius.

18 Quòd si pugnantes textus conciliare velimus, potest distinctio adhiberi considerando furtum moraliter, & philosophicè: in genere moris certum est, furem totius non esse censendum, qui partem tantùm abstulit: siquidem videtur æquitati adversari, eum teneri actione furti earum rerum, quas minimè contrectavit; philosophicè verò potest dici fur totius, qui nonnisi partem sustulit; ratio est, quia qui partem tametsi minimam aufert, non ampliùs manet idem totum quod antea, proinde qui partem etiam minimam contrectat philosophicè dicitur totum contrectare, eò quia non manet ampliùs ipsum totum, quod erat antea; quod tamen non debet ita intelligi, ut non maneat totum etiam quoad singulas ejus partes, cum plures ejusdem maneant materialiter, & distributivè sumptæ, si enim totum coalescat ex decem partibus, & fur duas tantùm contrectet, adhuc materialiter manent aliæ octo partes distributivè: unde cùm dicitur eum qui partem contrectat, totum contrectare, id intelligendum est formaliter, & metaphysicè in ratione præcisa illius totius, quod erat antea, & coalescebat ex decem partibus: sublatis enim duabus non manet ampliùs idem totum, quod constituebatur ex decem partibus, sed habetur aliud totum distinctum, quod tantùm constat ex octo partibus: unde inducitur aliud totum numero à priore diversum.

19 Hinc si quis contrectet partem aliquam alicujus totius in sensu morali non tenetur actione furti totius, alioquin teneretur actione furti earum rerum, quas minimè contrectavit, proinde non potest conveniri secundùm valorem totius actione furti in duplum, vel quadruplum *l. 21. princ. §. 5. & 6.* juncta *l. 22. §. 1. ff. h. t.* Philosophicè verò potest dici contrectâsse totum, eò quia non maneat ampliùs idem numero totum, quod erat antea, quia cessante constitutivo necessè est, cesset & constitutum, & constitutivum primi totius erant decem partes, & constitutivum secundi sunt tantùm octo, proinde non manet ampliùs idem constitutum.

An verò res incorporales furti objecto possint accenseri, videtur difficultas. Primò quia res incorporales tangi non possunt *princ. instit. de rebus corpor. & incorpor:* proinde nec possunt contrectari, & cùm furtum sit contrectatio fraudulosa rei alienæ invito Domino non videntur res incorporales posse constituere objectum furti. Secundò, quia ut committatur furtum, necessariò requiritur res aliqua corporea, quæ animo furandi contrectetur: etenim solum corporeum potest contrectari *l. 25. §. h. t.* unde cum res incorporales, nec corpore constent, nec contrectari possint; videtur dicendum, non posse objectum furti constituere. Nihilominus dicendum est, res incorporales posse itidem objectum furti constituere: etenim si quis usum rei, vel possessionem intervertat, utique tenetur actione furti, tametsi non intervertat, nec contrectet rem corporalem; eò quia usus, & possessio rei ex numero sint rerum incorporalium, ex quo liquet, etiam in rebus incorporalibus posse furtum admitti. Præterea si quis rem nuda conventione pignori obligatam invito creditore distrahit, tenetur actione furti: & nihilominus non contrectat rem corporalem, quia illa oppigneratio præcisè sumpta non est res corporea, & distinguitur formaliter à re oppignerata, quia potest tota res existere sine oppigneratione, quæ propterea est quid adscititium, & distinctum à tota corporeitate, & materialitate rei, quæ pignori nectitur.

Neque argumenta in oppositum allata magni sunt momenti. Ad primum quod attinet, tametsi res incorporales tangi non possint, nihilominus interverti, & minui possunt cum præjudicio alieno, quod sufficit ad furtum, non enim est semper necessè quod objectum furti contrectetur per se primò directè, & immediatè; sed sufficit si contrectetur indirectè mediatè, & subjectivè, seu in illo subjecto, seu re corporea, quæ contrectatur. 20

Hinc ad secundum respondetur, quòd tametsi res incorporales per se primò, & directè sine interventu rei corporalis contrectari non possint; non tamen inde sequitur, non esse furto obnoxias, quia ad id sufficit, si adminiculo rei corporalis possint interverti. Immò potest etiam res incorporalis occasione rei corporalis interverti, quin corpus ipsum efficiatur furtivum; etenim si quis rem pignori obligatam invito creditore distrahat, tenetur actione furtiva ob interversum jus pignoratitium, tametsi res ipsa pignori adnexa non efficiatur furtiva.

An verò etiam homo liber possit constituere objectum furti, affirmare videtur Imperator *in §. 9. instit. de obligat. quæ ex delict. nasc.* ubi perspicuè asserit, interdum etiam liberos homines esse furto obnoxios, quam sententiam videntur etiam confirmare textus in *l. 14. §. 13. l. 38. §. 1. ff. h. t.* etenim in hisce textibus pater dicitur habere actionem furti, si filius familias aliquid domi surripuit. Nihilominus dicendum absolutè est, hominem liberum non posse 21

posse constituere objectum furti: ratio est perspicua, quia objectum furti est res aliena furto sublata invito Domino, adeò ut debeat essentialiter subijcere dominio alterius, atqui liber homo, eo ipso quòd est liber non subijcitur dominio alterius, consequenter non potest esse objectum furti.

22 Tum quia illæ tantùm res possunt objectum furti constituere, quæ æstimationem recipiunt, & duplicari, vel quadruplicari possunt: sed liber homo æstimationem non recipit, nec duplicari potest, aut quadruplicari *l. 3. §. si quadrupl. l. 1. §. 9. ff. de his qui deiec.* Præterea ut actio furti locum habeat, necesse est, quòd bonis fortunæ damnum aliquod inferatur, vel patrimonium imminuatur: sed liber homo non pertinet ad bona fortunæ, nec censetur esse pars patrimonij, consequenter non videtur posse constituere objectum furti. Nihilominus, si velimus pugnantes textus conciliare, potest distinctio adhiberi: vel enim consideratur liber homo in se præcisè quatenus est liber homo, & sub hac consideratione non potest objectum furti constituere, quia non recipit æstimationem, nec pertinet ad bona fortunæ. Vel consideratur liber homo, non præcisè ut est liber; sed sub hac alia formalitate, quatenus subijcitur patriæ potestati, & sub hac formalitate potest constituere objectum furti, etenim qui surripit filiumfamilias, quantum est in se, molitur intervertere jus, quod competit patri in filium, proinde tenetur respectu patris actione furti, eò quia tunc lædit jus, quod habet pater in suum filium, privat enim patrem injustè pluribus commodis, quæ ex filio possent in ipsum derivari.

§. III.

De Actione civili, & condictione furti.

1 EXpendimus in præcedenti §. causam efficientem furti, ejúsque objectum, superest nunc explicandus effectus, qui est vel proximus, vel remotus: ille est obligatio reddendi rem furto sublatam, & solvendi, ac sustinendi pœnam tali delicto à jure præstitutam. Remotus est actio tam civilis, quàm criminalis; illa est vel pœnalis, vel rei persecutoria: ratione pœnæ competit actio furti, quæ difinitur: *actio personalis, quâ duplum, vel quadruplum rei ablatæ quis persequitur:* est hæc actio civilis, si descendat ex furto non manifesto; est verò prætoria, si descendat ex furto manifesto: & rursus tripartitur hæc actio in personalem, pœnalem, & perpetuam; cujus causa efficiens est proxima, vel remota; illa est obligatio; hæc delictum, seu ipsum furtum: subjectum ejusdem actionis est etiam duplex, activum, & passivum; activum dicitur illa persona, cui talis actio competit, & ei dicitur competere, cujus interest, rem ablatam non esse *§. 14. instit. de oblig. quæ ex delict. nasc.*

Verùm id ut clariùs explicetur distinctione indiget; etenim vel Petrus habet jus reale in re sublata; vel personale; si reale utique ipsius interest rem ablatam non esse, neque eam possideri à tertio: unde si creditori res pignori tradita surrepta fuerit, habet actionem furti, tametsi nulla ejus culpa intervenerit, quia præstat pignori incumbere, quàm in personam agere *§. 14. instit. de oblig. quæ ex delict. nasc.* Sin verò tertius rem Petri possideat actione furti, non aliter juvatur, quàm si aut ille solvendo non existat, aut citra culpam ejus furtum contigerit, *l. 12. princ. l. 14. §. 6. ff. h. t.* unde si Petrus suas vestes, vel indusia fulloni polienda dederit, & surrepta fuerint, habet Petrus actionem furti in fullonem; tametsi sine ejus culpa surreptæ fuerint. Si jus personale Petrus habeat in re sublata, eò quia fortâssis conductor sit, vel commodatarius. Interest, an periculum res sustineat, nec ne. Si primum & culpâ suâ furtum contigerit, habet actionem furti, quia ipsius interest, furtum commissum non esse propter æstimationem, quam tenetur Domino solvere *l. 14. §. 12. & 16. ff. h. t.* 2

Quòd si periculum rei non sustinet, non habet actionem furti, quia ad nihil tenetur Domino *l. 14. §. 3. ff. h. t.* hinc surrepta re deposita Depositarius non habet actionem furti, quia ipsius non interest, rem depositam interversam non esse, solùm enim Depositarius tenetur ad fidelitatem. 3

An verò Depositarius habeat, actionem furti tunc saltem, quando ad culpam levem cum pacto se adstrinxit, aut deposito se obtulit, vel honorarium accepit; videtur esse dubium, quia tunc depositarius periculum rei sustinet, & ille juvatur actione furti, qui tale periculum sustinet *l. 14. §. 16. ff. h. t.* & quando Depositarius ad culpam levem se obstrinxit, aut deposito se obtulit, vel honorarium accepit, periculum rei sustinet, proinde videtur juvari actione furti. Nihilominus contrarium habetur in *l. 2. §. 24. ff. de vi bon. rapt.* ubi actio furti dicitur cessare quamvis culpa remissa, aut honorarium acceptum fuerit. An verò Depositarius habeat actionem furti, si ipsius culpâ latâ res sublata fuerit, aliqui respondent negativè, quia depositarius non habet actionem furti, si dolo ipsius res ablata fuerit, consequenter neque si culpa lata: quia hæc in contractibus æquiparatur dolo *l. 1. §. 5. ff. de O. & A. l. 1. 2. 3. ff. si his, qui testam.* 4

Verùm non putârim huic sententiæ adhærendum, quis enim dicat, quòd culpa lata æquiparetur dolo in favorem, & utilitatem furis? qui cum dolo peccaverit, utique majore odio dignus est, quàm Depositarius, qui culpa lata; ut consultius sit huic actionem furti concedere, quàm illum relinquere impunitum? Quamobrem si Dominus furti agere tunc velit, verior sententia est, quòd sit audiendus, unde Domino potius actio furti datur, quàm Depositario. 5

rio. Quòd si ille actionem depositi elegerit, ratio exigit, ut huic concedatur actio furti, quia absurdum esset magis furi, quàm Depositario favere.

6 Subjectum passivum hujus actionis est is, contra quem instituitur, & quia hæc actio datur adversus illum, qui rem physicè, vel moraliter contrectavit, ideo is dicitur subjectum passivum hujus actionis *l. 53. §. 1. ff. de V. S.* Contra hæredem hæc actio non datur, quia pœnam persequitur nisi fortassis lis cum defuncto contestata fuerit *l. 139.* & *l. 164. ff. de regul. jur.* Quòd si plures rem eandem surripuerint animo furandi, tametsi non idem omnium robur fuerit, sed dispari actione rem illam sustulerint, adhuc tamen singuli tenentur actione furti in solidum; adeò ut pœna ab uno præstita reliquos non liberet *l. 51. in fin. ff. ad leg. Aquil.* hujus objectum actionis est quod eadem actione quis persequitur, scilicet duplum, vel quadruplum ejus, quod ablatum est. Hinc refert, an res ipsa in furti crimen ceciderit, vel ejus usus, aut possessio; priori casu geminatur pretium ipsius rei; posteriore autem duplicatur, vel quadruplicatur id, quod interest: hinc si Domino res erepta sit, duplicatur pretium totius rei, eò quia tota privetur *l. 74. ff. h. t.* Pari pacto, si conductori, vel commodatario res ablata sit, duplicatur pretium totius rei, quia conventi actione locati, vel commodati solidam æstimationem tenentur præstare. Secus si fructuario, vel possessori bonæ fidei furtum sit factum, non geminatur nisi pretium possessionis, aut fructuum, quia proprietas obesse iisdem non censetur *l. 46. §. 1. l. 74. ff. h. t.*

7 Quamobrem pœnæ civiles furti jure communi cæsareo decretæ sunt, ut si furtum fuerit manifestum præter rem furto ablatam solvatur quadruplum: & si furtum non fuerit manifestum, tantùm duplum *§. pœna. ff. ult. instit. de oblig. quæ ex delict. nasc.* & ad hoc datur actio furti, quæ est merè pœnalis, ac pertinet ad solam persecutionem pœnæ *d. §. ult.* & *l. qui vas. 48. in princ. ff. h. t.* hoc tamen ità procedit, ut in hac pœna verùm pretium rei ablatæ multiplicetur, non verò id, quod interest: & rursus ipsa rei æstimatio fieri debet tempore, quo furtum commissum est *l. in furti 50. in princ. ff. h. t.*

8 Quòd si petas, cur furtum manifestum graviùs puniatur, quàm non manifestum: ratio est, quia delicta, quæ apertè fiunt, sunt cæteris scandalo, malóque exemplo, ideóque censentur graviora, quàm quæ fiunt occultè. Præterea furtum manifestè commissum majorem arguit impudentiam in fure, qui non erubescit publicè delinquere, proinde cùm graviùs peccaverit, duriùs etiam punitur. Hæc autem actio pœnalis furti solùm competit ei, cui interest furtum factum non esse, seu domino *l. dum is 11. ff. h. t.* & hæc actio datur contra illum, qui furtum commisit, quamvis res ablata jam perierit *l. inter omnes 46. in princ. ff. h. t.*

Imò etiam contra impuberem, & doli capacem *l. impuberem 23. ff. h. t.* non ita in hæredem furis; quia est actio pœnalis, ut superiùs diximus. Quinimò datur etiam contra eos, qui opem vel consilium dederunt, vel receperunt rem furtivam *l. eos qui 14. h. t.* non tamen datur contra personas domesticas, ut contra filiumfamilias, & servum; immo nec contra uxorem mariti constante matrimonio, idque in honorem matrimonij. Forma hujus actionis consistit in modo eam deducendi in judicium, ut enim rectè deducatur, duo sunt probanda. Primò furtum ab adversario commissum fuisse. Secundò nostra interesse rem interversam non esse. Effectus verò hujus actionis ritè in judicium deductæ est, quòd jubeatur alteri duplum, vel quadruplum rei furto ablatæ præstare; duplum quidem si commiserit furtum non manifestum; quadruplum si manifestum *§. 5. instit. de oblig. quæ ex delict. nascunt.*

Condictio furtiva definitur actio personalis, 9
quâ rem furto ablatam Dominus ejusdem eam à fure, ejúsque hærede repetit, & bipartitur in condictionem certi, & incerti; illà experitur Dominus rei ipsius nomine *l. 1. l. 11. ff h. t.* Condictione incerti agit creditor surrepto pignore, quia non solùm ipsam rem, sed etiam ejus possessionem, vel interesse persequitur *l. 12. §. fin. ff. h. t. l. 22. ff. de pign. act.* Condictione incerti juvantur etiam ij, quorum ob jus personale interest, rem surreptam non esse, ut commodatarius, & conductor *l. ult. §. 3. C. de furt.*

Sunt tamen qui censent conductori & 10
commodatario non competere condictionem certi, neque incerti, eò quia per textum in *l. 14. §. 16. ff. de furt.* condictio furtiva ei tantùm competere dicitur, qui dominium habet. Verùm in hoc textu est tantùm sermo de condictione certi, alioquin nec creditor juvari posset condictione incerti, quod est falsum.

Impugnat tamen Antonius Faber *decad. 81. error. 3.* hanc divisionem, & negat dari 11
condictionem furtivam incerti per textum in *l. 9. §. 1. ff. de R. C.* ubi ex causa furtiva dicitur condictio certi competere. Verùm exinde non sequitur, non dari etiam condictionem furtivam incerti, quia inclusio unius non est exclusio alterius. Tum quia in *l. 40. §. 1. ff. de condict. indeb.* qui domum, quam suis sumptibus refecit, impensis non deductis tradiderat, condictione incerti juvari dicitur: quâ sanè condictione non aliud repetitur, quàm ipsa possessio, unde liquet, dari condictionem incerti quoad possessionem.

Hujus condictionis causa efficiens est 12
duplex proxima, & remota, illa est obligatio, hæc delictum; seu furtum: quia sicut ex alijs delictis duplex descendit actio una rei persecutoria, & altera pœnalis; ita ex furto, duplex oritur actio, una rei persecutoria, ut condictio furtiva, altera pœnalis, seu actio furti.

Subjectum hujus condictionis est duplex 13
acti-

activum, & passivum; illud est ea persona, cui datur? ubi condictio certi secernenda est à condictione incerti: siquidem condictio certi datur primò Domino, cui res naturaliter, vel civiliter surrepta est *l. 11. l. 12. princ. ff. h. t.* unde sequitur condictione hac non iuvari legatarium, quia quamvis sit Dominus rei legatæ possessionem tamen ante traditionem non habet, proinde res ipsi non censetur surrepta *l. 11. ff. h. t.* Immo neque condictio ei prodest, cui dominium rei legatæ postea supervenit, quia hâc tantùm ille juvatur, qui tempore furti dominium rei habuit *l. 14. §. 16. ff. h. t.* Multò minus convenit illi hæc condictio, à quo dominium rei furtivæ postea recessit; eò quia fortâssis eam alienaverit, quia cum detur tantùm Domino, non dedet intentari post amissum dominium, cùm tunc non habeatur ampliùs Dominus, siquidem sine dominio nullus dicitur Dominus *l. 10. §. 2. ff. h. t.* Tum quia condicere in usu juris nil aliud significat, quàm petere, ut aliquid detur, seu ut Dominium transferatur *§. 14. instit. de act.* & ille non potest dominium transferre, qui illud non habet, sicut non potest dominium, quod jam habet, iterum accipere.

15 Quòd si exinde inferas, dominum non posse repetere condictione dominium rei surreptæ. Contra est, quia tametsi dominium rei surreptæ verè non transierit in furem, sed manserit semper apud verum Dominum: nihilominus quia jura fingunt, tale dominium rei per furtum transivisse in furem, ideo juris fictione putatur dominium translatum, & datur condictio vero Domino ad repetendum dominium rei suæ. Rursus datur condictio furtiva certi non solùm Domino, cui res surrepta est, sed etiam ejus hæredi *l. 11. ff. h. t.* Imò datur etiam possessori bonæ fidei, quia hic se habet instar Domini.

16 Condictio verò furtiva incerti datur primò creditori, cui pignus ereptum est; siquidem non ad hoc agit, ut rem ipsam, sed ut ejus possessionem, vel interesse recuperet, proinde dicitur agere condictione furtiva incerti, eò quia non agat in rem ipsam, sed in rationem aliquam ipsi adjacentem *l. 22. princ. ff. de pignor. act.*

17 Secundò datur fructuario, si fructus maturos fur abstulerit *argu. l. 12. §. 2. de usufruct.* Fructuarius non juvatur condictione certi, sed tantùm incerti, quia non aliter efficitur Dominus fructuum, quàm si aut ipse, vel alius nomine ipsius eos perciperet *l. 12. § fin. ff. h. t.* & ideo ei competit condictio incerti, quia illius interest fructus surreptos non esse *argu. l. ult. §. 3. C. de furt.* Imò competit etiam conductori, & commodatario, si res conducta, aut commodata surrepta fuerit; non verò ipsis competit condictio certi, quia hanc nemo habet, nisi qui dominium obtinet *l. 14. §. 16. ff. de furt.* unde juvantur tantùm condictione incerti, eò quia eorum intersit rem surreptam non esse.

Subjectum passivum hujus condictionis est ille, contra quem datur. Primò datur contra eum, qui rem alienam, ut causa physica principaliter contrectavit, sive ut fur manifestus, sive ut non manifestus, sive tanquam fur in specie, sive prædo *l. 10. princ. §. 1. ff. h. t.* Quòd si plures rem eandem contrectaverint, singuli tenentur in solidum, ita tamen ut solutione unius reliqui liberentur *l. 1. C. h. t.* non tamen si unus ex furibus pœnam præstiterit, cæteri liberantur: ratio discriminis est, quia condictio furtiva est rei persecutoria, proinde consummitur, si totum quod Domino fuerit ablatum, unus restituat. Secus actio furti est pœnalis, & singulos onerat, qui per delictum facti sunt obnoxij pœnæ. Secundò datur contra illum, cujus ope, consilio, vel alio modo physico furtum fuit commissum *l. 53. §. 1. ff. de V. S.* 18

19 Verùm procedendum est cum distinctione: siquidem qui solum consilium dedit non tenetur condictione furtiva, sive furtum sit commissum, sive non *l. 53. §. 1. ff. de V. S.* Qui verò opem tulit, quandóque tenetur, & interdum non: tunc tenetur si rem alienam tanquam causa physica instrumentaliter contrectaverit, fortâssis quia onus raptoris humeris injecerit, ut commodius asportaretur: vel nummos tertio excusserit, ut socius auferret, vel pecus è pascuis abegit, ut alter raperet *l. 53. §. 1. ff. de V. S.* Non tenetur verò si concursus, quo in furtum influxit, fuit tantùm moralis, ut quod scalam furi commodaverit, quâ ædes conscenderet, vel excubias egerit, ut tutius fur rem alienam raperet *l. 6. ff. h. t.* Rursus datur etiam contra successorem furis, seu ejus hæredem, non verò adversus successorem singularem; quia hic non tenetur hac condictione, ut desumitur *ex l. 5. §. h. t.* ubi hæc condictio dicitur dari tantùm contra furem, & ejus hæredem. Tum quia hæc condictio est ex numero actionum personalium, quæ suapte natura semper dantur contra eundem, & non transeunt in alias personas *l. 25. princ. ff. de O. & A.*

An verò detur condictio furtiva contra hæredes furis in solidum, quamvis nihil ad eos pervenerit, solet acriter controverti, plures negant, & nominatim Cujacius *lib. 7. obser. c. 37.* Vulteus *ad §. 14. inst. de act.* Nititur hæc sententia. Primò quia in textu *l. 9. §. fin.* & *l. 15. ff. de tut. & ration. distrah.* postquam dictum esset, actionem furti, Aquilianam, & condictionem dari adversus tutorem, postea subjungitur: *morte tutoris eas interire.* 20

Secundò quia actio rerum amotarum in hæredes datur tantùm in id, quod ad eos perveniret *l. ult. C. rerum amotarum* proinde etiam condictio furtiva, cujus, actio de rebus amotis est species *argu. l. 6. §. 4. & l. 21. §. 26. ff. de act. rer. amot.* 21

Tertiò quia condictio furtiva non datur in patrem, vel dominum nisi in quantum peculium ex furto subit incrementum, & effe- 22

ctum

ctum est locupletius *l. 3. §. penult. ff. de pecul.* ergo neque in hæredem dari debet, nisi quatenus hæreditas ex furto effecta est locupletior, quod non contingit, quando ex furto nil ad hæredes pervenit.

23 Quartò quia in *l. 2. §. ult. ff. de bon. rapt.* eatenus actio de bonis vi raptis negatur dari in hæredes in id, quod ad eos pervenit, eò quia Prætor existimaverit, condictionem sufficere: ergo condictio furtiva non datur in hæredes raptoris, nisi in quantum furtum ad eos pervenit.

24 Quintò, quia actiones ex delicto rei persecutoriæ non dantur in hæredes, nisi in id, quod ad eos pervenit *l. 9. §. ult. l. 10. ff. de tributor. act.* Sed condictio furtiva est actio ex delicto rei persecutoria; proinde non datur in hæredes nisi in id, quod ad eos pervenit.

25 Nihilominus communior, & verior sententia est, dari condictionem furtivam contra hæredes furis in solidum; tametsi nihil ad eos pervenerit, & huic sententiæ adhærendum puto: quia in *l. 9. ff. h. t.* clarè dicitur in condictione furtiva, hæredes teneri non solùm pro parte, quæ pervenit, sed etiam in solidum. Neque obstat, quòd aliqui interpretentur, textum esse intelligendum de casu, quo lis cum defuncto contestata fuit: etenim si condictio in solidum datur contra hæredes in casu, quo lis cum defuncto contestata fuit, nullum inter condictionem, & actiones pœnales posset discrimen assignari, cùm istæ lite contestata etiam transeant ad hæredes in solidum. Tum quia quando hæredes in solidum non tenentur, id jura expressè adijciunt, vel negant teneri *l. 23. §. 8. ff. ad leg. Aquil. l. 13. princ. ff. de ser. corrupt.* atqui nullibi reperitur in jure, quòd hæredes furis non teneantur in solidum, si nihil ad eos pervenerit, quinimò jura absolutè, & indistinctè asserunt, dari condictionem furtivam contra hæredes furis in solidum.

26 Ratio etiam suffragatur, quia sicut omnia jura defuncti transeunt ad hæredes; ita etiam omnes obligationes ejusdem, quia hæ sunt annexæ, & accessoriæ ipsi hæreditati, quæ propterea simul cum hæreditate transeunt ad hæredes, quia accessorium sequitur suum principale: atqui condictio furtiva in solidum, datur contra furem, adeò ut fur ex suo delicto contraxerit hanc obligationem restituendi in solidum, & quòd detur contra ipsum condictio furtiva in solidum; proinde transit etiam ad hæredes, qui cum sentiant commodum hæreditatis, æquum est, ut etiam sint participes incommodorum, quæ eidem sunt adnexa.

27 Tum quia condictiones aliæ, quibus dare, vel facere in adversarium intendimus, dantur in solidum contra hæredes *l. 157. §. fin. ff. de reg. jur.* ergo datur etiam condictio furtiva in solidum adversus hæredes. Tum quia licèt aliæ actiones interitu rei perimantur, non tamen perimitur condictio furtiva, quia ut dicitur in *citat. legib.* fur in continua mora censetur esse, cujus ea vis, & potestas est, ut actionem efficiat perpetuam *l. 91. §. 3. ff. de V. O.* unde condictio furtiva interitu rei non perimitur, nec interitu personæ, cùm fur in perpetua mora esse censeatur, cujus est ea vis, ut actori rem efficiat perpetuam.

Demum quia si velimus stare in jure naturæ, hæredes furis tenentur in solidum, quia tenentur satisfacere obligationibus defuncti: ergo etiam stando in jure positivo, quia hoc nec latum unguem recedit à jure naturali, cui potiùs in omnibus se conformat: Hinc quando jus naturæ est certum, & jus positivum dubium, tunc standum est juri naturali certo; quia jus certum semper prævalet juri dubio. Vnde si inspecto jure naturæ est certum, quòd hæredes furis teneantur condictione furtiva in solidum, quamvis jure positivo id esset dubium, adhuc hæredes furis tenerentur in solidum condictione furtiva, quia tunc standum est juri naturali certo. 28

Neque argumenta, quibus nititur opposita sententia ullum facessunt negotium. Primum enim videtur nimis probare, quia si morte tutoris condictio furtiva interiret sequeretur, quòd hæredes non tenerentur condictione furtiva in solidum; tametsi res furto sublata ad eos pervenerit; quia cum supponatur fur mortuus interiret talis actio, & tamen omnes etiã adversarij tenentur fateri, dari condictionẽ furtivam in solidum contra hæredes furis, si res furto sublata ad eos pervenerit. Quamobrem quando in *l. 9. § fin.* & *l. 10. ff. de tut. & ration. distrab.* dicitur, eas actiones ibi recẽsitas morte tutoris interire, verba illa *morte tutoris eas interire* referuntur ad actionem Aquilianam, ac si Jurisconsultus dixisset, aliquas, & plerasque ex memoratis actionibus morte tutoris interire. 29

Ad secundum respondetur, actionem rerum amotarum non esse propriè speciem condictionis furtivæ, vel saltem non mereri, ut tam prolixo odio prosequatur, sicut condictio furtiva. Et licèt actio rerum amotarum comparetur condictioni furtivæ: non tamen simpliciter; sed duntaxat secundùm quid, & per certum respectum, quia sicut condictio furtiva est rei persecutoria, ita etiam actio de rebus amotis; & sicut illa, ita etiam hæc datur contra hæredes. Cæterum actio rerum amotarum differt à condictione furtiva, quia hæc in hæredes datur in solidum: & actio de rebus amotis tantùm in id, quod pervenit. Potest etiam ratio hujus discriminis assignari, quia sicut ob honorem matrimonij, & memoriam anteactæ vitæ jura non ferunt, ut conjux perstringatur actione furti, ac propterea mitiùs procedunt cum conjuge, qui aliquid amovit, quàm cum alio fure: ita etiam separant hæredes conjugis ab hæredibus furis alterius, & illos in id, quod ad eos pervenit; & hos in solidum volunt teneri. 30

Ad tertium negatur, condictionem furtivam dari in patrem, vel Dominum, quatenus peculium ex furto incrementum subijt: quia condictio furtiva cùm oriatur ex delicto, non datur in patrem *argu. l. 5. §. 2. l. 44. ff. de pecul.* Cæterum quia iniquum est, patrem ex de- 31

delicto filij reddi locupletiorem, ideo eatenus, tenetur pater actione de peculio, quatenus peculium effectum est locupletius: unde pater non tenetur condictione furtiva, sed tantùm actione de peculio aucto.

32 Ad Quartum respondetur, sensum illius textûs esse, quòd actio de bonis vi raptis non detur in hæredes in id, quod ad eos pervenit, eò quia actio pinguior locum habeat, nimirum condictio furtiva, quâ licitum est exigere solidum.

33 Ad quintum respondetur, generi in jure semper derogari per speciem, quapropter licèt actiones ex delicto rei persecutoriæ suâptè natura non dentur in hæredes, nisi in id, quod ad eos pervenit; est tamen discrimen de condictione furtiva, quia hæc odio furum deflectit in hoc à communibus regulis juris, ut fures arcerentur à surripiendis rebus alienis invito Domino, cùm debeant etiam hæredes in solidum restituere.

34 Si petas, quódnam sit objectum condictionis furtivæ. Respondetur esse duplex, principale unum, & aliud minus principale; & illud esse rem ipsam furto ablatam, quæ si adhuc extet, ipsa repetitur, tametsi in formam aliam mutata fuerit *l. 8. princ. l. 13. ff. h. t.* ut si quis furatus sit catenulam auream, ex qua confecit annulos, Dominus catenulæ potest condictione furtiva repetere annulos, & totam illam materiam, & quantitatem auri, quâ catenula constabat: hinc si ex lana furtiva, quis confecerit sibi vestem, potest hæc condictione furtiva repeti, quia vestis censetur furtiva, cùm fuerit compacta ex lana furtiva *l. 4. §. 20. ff. de usucap.*

35 Hoc autem non procedit, si ex pecunia furtiva fur rem alienam emerit, tunc enim non potest actione furtiva repeti res empta, cùm non censeatur furtiva; sed empta: sicut nec pretium ex re furtiva redactum censetur furtivum *l. 48. §. fin. ff. de furt.* ratio est, quia regulariter pretium non succedit in locum rei, neque hæc in locum pretij, unde quamvis pretium vitio furti affectum fuerit, res tamen ex illò empta non contrahit vitium furti: secus vestis compacta ex lana furtiva, ideo censetur furtiva, quia tametsi materia ex mutatione formæ videatur ampliùs non esse: nihilominus odio furum jura considerant eandem materiam induisse aliam formam, & quia materia illa perseverat in veste, tametsi sub alia forma, censent vestem furtivam sicut materiam, ex qua fuit confecta.

36 Objectum minus principale condictionis furtivæ dicuntur fructus, accessiones, & omne, quod interest *l. 3. l. 8. §. fin. ff. h. t.* siquidem in condictionem furtivam non tantùm venit res ipsa furto surrepta, sed etiam interesse, & omne genus fructuum sive percepti sint, sive percipi potuerint, sive extent, sivè consumpti sint *l. 8. §. ult. ff. h. t. l. 2. C. de fruct.* Ut autem condictio furtiva rectè deducatur in judicium tria requiruntur, nimirum duo ex parte actoris, & unum ex parte conventi: ex parte actoris probandum est, quòd actor sit Dominus rei surreptæ, si agatur condictione certi: vel quòd intersit ejus rem surreptam non esse si condictione incerti *l. 1. l. 12. §. fin. ff. h. t. l. ult. §. 3. C. de furt.*

Non tamen necesse est, ut tam exactè probetur dominium, ut probari deberet, si moveretur rei vindicatio: siquidem iniquum foret, & absurdum, actorem injecta quæstione dominij à fure posse repelli. Unde videtur sufficere si actor se Dominum asserat, suámque assertionem uno, vel altero indicio muniat. Secundum quòd Dominus fuerit tunc temporis, quando res surrepta fuit; si postea primùm rem illam acquisierit condictione hac non juvatur *l. 11. ff. h. t.* Ex parte verò Rei conventi probandum est, quòd ipse rem illam tanquam causa physica principaliter, vel instrumentaliter contrectaverit *l. 53. §. 1. ff. de V. S.* Effectus furtivæ condictionis ritè deductæ in judicium est, ut fur, vel ejus hæres jubeatur restituere rem furto sublatam, si adhuc extet; quòd si non ampliùs extet, ejus æstimationem cum fructibus, accessionibus, & omni eo, quod interest *l. 3. l. 8. §. 1. & ult. ff. h. t.* 37

§. IV.

De pœnis criminalibus furti, déque varijs circumstantiis eas minuentibus.

EGimus in præcedentibus, quomodo ex furto agatur civiliter, superest ut expendamus, quomodo procedatur criminaliter ad pœnas. Iure civili antiquo fur accusabatur extra ordinem, ac pœna arbitraria coërcebatur *l. ult. ff. h. t.* neque referebat, rem modicam, an magnæ quantitatis quis abstulerit; utroque enim casu poterat fur ad Præfectum Urbis deduci, ut habetur *in l. ult. ff. h. t.* ubi furtum modicum non secernitur à gravi. In constitutione tamen Caroli V. majore asperitate contra fures proceditur, siquidem Nemesis Carolina carceres, virgas, funes, ensem, & alias pœnas minatur juxta gravitatem delicti. Est enim furtum, simplex, vel periculosum; illud est parvum, vel magnum. Furtum parvum vel est primum, vel iteratum; si primum, vel est manifestum, vel non manifestum. Furti simplicis parvi primi, & non manifesti delictum punitur alia pœna, si fur solvendo existat: siquidem in priori casu præter redditionem rei surreptæ tenetur fur duplum solvere. Posteriori casu cùm non possit solvere in ære, luit in pelle; & punitur carcere temporali, jubetúrque Domino rei surreptæ satisfacere, & cautionem præstare de carcere non ulciscendo, ut habetur in Carolina constitutione *art. 157.* 1

Furti simplicis parvi primi, & manifesti delictum punitur diversa pœna, si enim fur sit por- 2

persona vilis publicè exponitur numellis, cæditur virgis, & territorio exterminatur; sin verò fur sit persona honesta, & de qua sit spes emendationis condemnatur in quadruplum; vel si solvendo non existat, punitur carcere, jubetúrque Domino rei ablatæ nomine satisfacere, & cautionem præstare de carcere non ulciscendo, ut habetur in dicta Carolina constitutione *art. 158.*

3 Furti simplicis primi, sed magni pœna est arbitraria, quam Judex adhibito prudentum consilio pro modo admissi delicti exasperat, vel mitigat; non tamen facilè pœnam capitalem imponit, nisi concurrant aliquot circumstantiæ, nimirum quòd res ablatæ quantitas exorbitet: quòd res furto sublata fuerit sacra, & magni valoris, quòd fur fuerit deprehensus in delicto, & fuerit persona vilis: & quod notabile damnum fuerit Domino illatum, ut habet Nemesis Carolina in *dict. constit. art. 160.*

4 Furtum secundum etiam diversimodè punitur, si utriusque summa non excedat quinque solidos, tunc enim fur numellis exponitur, ac territorio exterminatur, vel jubetur manere in loco, in quo deliquit æternùm. Sin verò utriusque furti summa excesserit quinque solidos, seu aureos Hungaricos ut plures explicant, pœna tunc est arbitraria, quam Judex consultis prudentibus juxta modum patrati delicti exasperat *art. 161.* ejusdem Carolinæ const. Tertium furtum punitur pœna capitali, mas laqueo perimitur, & fœmina in aqua suffocatur *art. 162.*

5 Rursus furtum periculosum sive parvum sit, sive magnum; sive primum, sive iteratum, sive manifestum, sive non manifestum plectitur pœna afflictiva corporis, & quidem capitali, vel si circumstantiæ suadeant, aliâ non capitali, ut habetur *in ead. carol. const. art. 159.* Quamobrem hodie vel ex novis constitutionibus, vel ex consuetudine apud plerosque populos pœna capitalis infligitur propter furtum, si magnum sit, & sæpius iteratum, ut notat Menochius *de arbit. judic. cas. 295. n. 9.* & habetur etiam constitutio Friderici Imperatoris *lib. 2. feudor. tit. 27. §. fin.* ut si quis quinque solidos valens, vel plus fuerit furatus, laqueo suspendatur: si minus scopis, vel forcipe excorietur, & tondatur: & notat Wesenbech. *in paratit. ff. h. t. n. 15.* solidum, cujus meminit Fridericus, æquivalere uno aureo Hungarico.

6 Videtur tamen non carere difficultate, an pœna capitis præstituta furto simplici *in constit. Carolina*, vel etiam ex consuetudine justa sit. Etenim pœna furti capitalis videtur adversari juri divino *Exod. 21.* ubi furibus pœna pecuniaria imponitur tantùm in quadruplum, quintuplum: ergo pœna capitis videtur injusta, eò quia vita pluris æstimatur, quàm pœna pecuniaria. Secundò quia pœna si sit improportionata delicto est injusta, hujusmodi est pœna furti, quia nulla est proportio inter furtum decem, vel mille aureorum, & pœnam capitis: quia vita hominis utique est ordinis longè eminentioris, quàm sint bona omnia fortunæ: ergo pœna furti non est delicto proportionata, consequenter videtur injusta.

Verùm communior sententia asserit, pœnam capitis furto simplici præstitutam esse justam, ut docent Molina *tract. 2. de justit. & jur. disp. 695. n. 1. & 7.* Layman *tract. 3. p. 1. c. 1. n. ult.* Wesenbech. *ff. h. t. n. ult.* Zœsius *ff. h. t. n. 31.* Ratio potissima est, quia potestas à Deo Reipublicæ concessa in ordine ad punienda delicta pœnâ condignâ non est restricta ad certum pœnarum genus; sed est data illimitata, prout magis expedire videbitur utilitati reipublicæ; & bonum commune exegerit: hinc si Magistratus advertat subditos pœnis levioribus à delicto valde frequenti sufficienter non absterreri; potest delictis, prout consultiùs visum fuerit, graviores pœnas præstituere, sive pœna sit pecuniaria, sive corporis afflictiva: quo pacto etiam leges civiles plerisque in locis hodie pœnam pecuniariam converterunt in corporis afflictivam, & hanc si sit minus sufficiens etiam in capitalem: idque ut consuleretur bono communi, quieti civium, & bono regimini reipublicæ: siquidem experientia deprehensum est, opes, & fortunas civium in lubrico positas esse, nec ullam domum satis tutam, nec munitam contra dolos, & machinationes furum; nisi acerbiora supplicia contra ipsos adhiberentur: unde ob bonum commune, rectúmque reipublicæ regimen possunt Magistratus pœnam capitalem præfigere furibus: ratio est, quia omnis illa potestas concedenda est humano Legislatori, quæ necessaria esse censetur ad bonum Reipublicæ regimen, & ad promovendum bonum commune; alioquin non posset Legislator rectè fungi suo officio. 7

Neque argumenta in contrarium adducta videntur magni momenti; ad primum petitum ex illo *Exod. 22.* respondent communiter, jus illud fuisse judiciale, seu ex numero jurium divinorum forensium, quæ Christianos non obligant, & cessârunt cum morte Christi, perinde ac cætera præcepta judicialia, & cæremonialia, quia hæc accommodata fuerunt ad genium populi judaici, & lata simpliciter pro republica Hebræorum, cum qua fuerunt simul extincta. 8

Ad secundum, in quo dicebatur, quòd pœna improportionata delicto sit injusta, & inter furtum centum, vel mille aureorum, & pœnam capitis non esse proportionem, eò quia vita hominis pluris sit æstimanda, respondetur, non dari proportionem præcisè, & materialiter, quia vita præcisè considerata secundùm se est certè pluris æstimanda, quacunque auri quantitate: formaliter tamen datur proportio, inter delictum furti, & pœnam capitis: in æstimanda autem proportione delictum inter, & pœnam, non est attendenda sola materia culpæ, & comparanda cum materia pœnæ, seu cum bono, quo pœna reum privat; sed pensanda est sceleris gravitas, quæ ex varijs desumi- 9

sumitur circumstantijs, & interdum tale subit incrementum, ut ad servandam indemnem rempublicam, ac tuendum bonum commune, consultiùs sit pœnâ capitali punire ea delicta, quæ aliàs possent pœnâ mitiori puniri, si inde alij non sumerent ansam delinquendi.

10 Hinc etiam Deus mortem corporis, & animæ minatus fuit Adamo, & ejus posteris, si pomum vetitum comederent, tametsi nulla videatur esse proportio inter morsum pomi, & infinitas propemodum miserias, quas morsus ille in mundum invexit. Vnde si bono communi sit necessarium, potest delicto, quod aliàs mitiori pœnâ puniri posset, pœna capitis præfigi.

11 An verò tertium furtum puniendum sit semper laqueo. Plures affirmant; eò quia in constitutione Carolina *art. 162.* furto tertio absolutè imponatur pœna capitis, idque ob eam fortâssis rationem, quia repetitio tam frequens cùm arguat incorrigibilitatem furis; ideo tertio furto præstituitur pœna laquei, sive æstimatio rerum surreptarum excedat quinque solidos; sive deprimatur infra eorum valorem; quia Imperator in *art. 160.* de furto primo quærit, an quantitas rerum surreptarum superet quinque solidos, vel non; & hoc idem etiam diligenter distinguit *in art. 161.* ergo cùm circa furtum tertium Imperator non distinguat, sed illi præstituat pœnam laquei apertè indicat, quòd velit tertium furtum puniri laqueo, eò quia tam frequens repetitio in idem delictum arguit incorrigibilitatem.

12 Verùm putârim, Carolinam Nemesin temperandam, si dicamus Imperatorem imposuisse tertio furto pœnam laquei ex suppositione, quod æstimatio rerum surreptarum tametsi infra quinque solidos, non tamen multum ab eorundem valore deflecteret, si enim rerum surreptarum æstimatio attingat quatuor solidos, & medium pro furto primo, & etiam pro secundo; tunc si tertium furtum excedat valorem quinque solidorum imperator absolutè sive excessus sit parvus, sive magnus statuit, tertium furtum puniri laqueo: alioquin durum nimis foret, si quis unum, vel alterum florenum diversis vicibus surriperet, vel etiam tres florenos tertia vice, adeò ut æstimatio rerum surreptarum in tribus furtis, non excederet valorem quinque florenorum esset fur laqueo puniendus; id enim parum blandiretur humanitati, parúmque commendaret clementiam Principis, unde putârim, habendam esse rationem præsertim ad quantitatem, & priora furta. Quòd si Carolina constitutio quoad pœnam præstitutam tertio furto, patitur difficultatem, adeò ut Doctores dubitent de mente Legislatoris: in dubio eligenda est pars mitior *l. 56. l. 155. §. fin. l. 192. §. fin. ff. de regul. jur.*

13 Quòd si reus ob furtum primum, & secundum jam pœna aliqua affectus fuerit, quamvis ex vi Carolinæ constitutionis videatur dicendum tertio furto esse præstitutam pœnam laquei, eò quia absolutè talem pœnam tertio furto imponat; adhuc tamen videtur esse mitiùs procedendum, quia tametsi iteratio tam frequens arguat incorrigibilitatem furis, nihilominus cùm hic pro primo, & secundo, iam debitas sibi pœnas subierit, videtur Carolinæ Nemesi satisfecisse; unde pro tertio furto esset quidem fur puniendus; sed mitiùs, quàm si pro primo, & secundo furto nullam subivisset pœnam: alioquin æquè puniretur, qui nullam pœnam subivit, nec ullo pacto satisfecit, ac ille, qui pro primo, & secundo furto satisfecit justitiæ parti: hæc sententia est magis consentanea humanitati, & æquitati: quamvis communior sit: quòd si reus ob furtum primum, & secundum fuerit pœna aliqua affectus, adhuc pro tertio furto sit laqueo puniendus, eò quia tertio furto ideo sit pœna laquei præstituta, quia iteratio tam frequens arguat incorrigibilitatem, & tunc spes emendationis videatur conclamata, si pœnam bis inflictam reus contempsit argumento *l. 28. §. 3. ff. de pœnis.*

Quòd si reus ob furtum primum, & secundum fuerit affectus pœna justa, & condigna, an tunc etiam possit ob tertium furtum laqueo perimi: si mitiùs velimus loqui, & humanitati eblandiri, videtur tertium furtum non esse puniendum laqueo, eò quia per redditionem pœnæ justæ, & condignæ furta priora fuerunt extincta, proinde per illa non videtur aggravari furtum tertium, quod perinde se habet, ac si esset primum, si quis enim sit debitor centum, & illa solvat, extinguit per solutionem centum omnino, & totaliter suum debitum, ac si non fuisset: ita si reus ob furtum primum, & secundum justa, & condigna pœna affectus fuit, solvit totaliter pro suo debito, quod propterea non potest aggravari debitum subsequens; quod perinde postea se habet, ac si esset primum; & quia primo furto, non est præstituta pœna laquei, ita neque tertio ex suppositione, quòd reus ob furtum primum, & secundum pæna justa, & condigna affectus fuerit, ac totaliter satisfecerit. 14

Nihilominus communis sententia est, adhuc furtum tertium esse puniendum laqueo, non quia per furta priora gravetur, sed quia arguat incorrigibilitatem furis. Vnde quamvis furta priora per redditionem pœnæ extincta sint effectu illo, ut puniri deinceps non possint: non propterea censentur omnino extincta, quia superveniente tertio furto resumunt veluti spiritum, & redarguunt incorrigibilitatem furis, & quidem tantò vehementiùs, quantò improbior est, qui post geminatam pœnam sibi inflictam ex bina commissione ejusdem delicti; adhuc propriam non emendavit proterviam. 15

Quòd si Princeps priora duo furta reo indulserit, ac totaliter remiserit, adhuc in communiori sententia, si fur tertium committit, punitur laqueo, tametsi indulgentia Principis priora furta deleverit: quia vel maximè incorrigibilis videtur, quem clementia Principis ad 16

san

saniora non reduxit, nec metus inflictæ pœnæ à propria revocavit pravitate: ideo enim punitur laqueo tertium furtum, quia hoc arguit delinquentis incorrigibilitatem, qui si impunitus dimitteretur, alia scelera sceleribus acervaret cum detrimento civium, & boni communis: unde licet indulgentia Principis reatum abstulerit duorum præcedentium furtorum; quia tamen reus ad Principis clementiam proterviam non fregit, nec ad meliorem frugem se convertit; ideo quia adhuc pravam delinquendi consuetudinem non exuit, tantùm abest, quòd Principis clementia furto tertio patrocinetur, ut potius ei resistat: ille enim non meretur Principis clementiam, qui ad peccandi licentiam eadem abutitur.

17 Interdum tamen nonnullæ occurrunt circumstantiæ, ob quas pœna mitior furibus decerni solet. Prima est, si impubes furtum admisit, tunc illi ob immaturum animi judicium pœna mitior ordinariâ in jure statuta injungitur, ut habetur *in Carol. constit. art. 164.* Verùm procedendum est cum distinctione, quia impubes infantiæ proximus, si quid surripiat, vix ulli fit pœnæ obnoxius, quia consilij innocentiâ defenditur *l. 22. princ. ff. ad leg. Cornel. de fals. l. 3. §. 1. ff. de sepulch. viol.* Sin verò impubes sit proximus pubertati, quia tunc est doli capax, & scit malum esse furari, tunc non defenditur consilij innocentiâ *l. 23. ff. de furt. l. 8. ff. de reg. jur. §. penult. instit. de oblig. quæ ex delict. nasc.* Nihilominus quia judicium nondum ante pubertatem censetur totaliter firmatum, ideo impubes, quamvis pubertati proximus pœnâ ordinaria regulariter non percellitur, nisi fortassis ab anno 14. seu ab ipsa pubertate non multum distet; & furtum ab ipso commissum sit gravissimum, & periculosum: & malitia ætatem supleat, quia si hæc tria concurrerent non solùm pœna corporali, sed etiam capitali posset impubes puniri, ut habetur *in d. constit. carol. art. 164.*

18 Sin verò unum, vel alterum ex prærecensitis requisitis desit, tunc impubes non punitur pœnâ ordinariâ, sed fustibus cæditur; vel in carcere virgis severè excipitur; etiam adhibitâ comminatione gravioris pœnæ, nisi à tali imposterum delicto destiterit.

19 Juvat observare, pubertatem aliter æstimari jure Romano, & aliter Nemesi Carolina in sua constitutione, quia hæc tam in maribus, quàm fœminis initium pubertatis computat ab anno 14, completo. ut habetur in *art. 154.* jus verò Romanum separat mares à fœminis, & in illis pubertatem incipit æstimare ab anno ætatis 14. in istis verò à duodecimo, hujus discriminis ratio ex eo petitur; quia anni pubertatis jure romano definiuntur maximè propter nuptias: & cum vis generandi citiùs in fœminis perficiatur, quàm viris, ideo in fœminis statuitur, ut pubertas suum ducat initium ab anno duodecimo ætatis, & in viris à quartodecimo. Secus Carolus V. in sua constitutione non consideravit nuptias, sed capacitatem doli, & vires ingenij, & quia judicium fœminarum non citiùs firmatur, quàm illud marium, ideo utrique pubertatem uno eodem tempore præscripsit. Cæterum ætas minor à pœna laquei eximitur regulariter, nisi tria prærecensita requisita concurrant,

Secundò si conjux conjugi, vel filiusfamilias suo patri rem surripiat, pœna mitiori punitur furtum: immo hodie vix pœnæ ulli publicæ subjacent conjuges, & liberi, quia vivente patre jura permittunt, ut ab ipso corrigantur, & puniantur filii. Neque ob honorem matrimonij punitur furtum, quo conjux res alterius conjugis surripit. 20

Tertiò, si fur sit nobilis, & honestate vitæ aliàs conspicuus, talis enim non facilè laqueo plectitur, quia in constitutione Carolina *art. 160.* expressè jubetur Judex examinare statum personæ, quæ furtum commisit. Tum quia *in l. 1. §. 3. ff. de abigeis l. 3. §. penult. l. pœn. ff. ad leg. Cornel. de sicar.* habetur, personas illustres, & vitæ honestate conspicuas coërcendas esse propter delicta patrata mitiori pœnâ, quàm puniantur aliæ infimæ notæ. Tum quia videtur indignum in sublime tolli, ac luci patibulariæ exponere, quem ipsi natales supra conditionem humilium hominum, & supra obscurum vulgus jam evexerant. 21

Quartò, si quis ad furandum fuerit tantùm alterum hortatus, & furtum non promoverit, eò quia alter jam animo decreverit furari: tunc hortator pœnâ ordinariâ juris non est coërcendus, eò quia propriè non censeatur causa furti. 22

Quintò si quis principaliter rem ipsam furto surreptam non contrectavit, sed tantùm opem furi præstitit. Hic etiam pœnâ coërceretur mitiore servata tamen differentia inter auxilium præstitum ante actum, in actu, & post actum; quia ante actum infligitur pœna mitior, si non obstante tali auxilio adhuc furtum fuisset commissum, quia tunc non censetur causa furti, qui opem tulit: in ipso actu coërcetur pœnâ ordinaria, quia tunc concurrit tanquam socius ad furtum, propterea plectendus pœnâ furti; post actum, & citra prævium tractatum, pœna etiam coërceretur mitiore, quia post factum non est ampliùs socius facti. 23

Sextò, qui post furtum commissum de re furtiva participat mitiùs punitur extra ordinem sive furtum ipsi innotuerit, sive non; nunquam tamen pœnâ ordinaria coërcetur, quia nec physicè, nec moraliter censetur causa furti. Punitur verò pœna arbitraria. quia ex eo, quòd participet de furto, videtur ratum habere ipsum furtum, & est causa cur fur difficiliùs postea rem furto sublatam suo Domino restituat. 24

Septimò, qui rem ab alio surreptam scienter emit, dummodo nec consilium, nec auxilium dederit furi ad rem illam surripiendam. Is enim plectitur pœna arbitraria relegationis, vel carceris: habenda tamen est ratio ad pretium, quo res empta fuit vili, an honesto; si vili 25

vili emptor ad tempus potest relegari, eò quia se participem constituit rei furtivæ, & videtur ratum habuisse ipsum furtum. Si pretio honesto illam emit, tunc perstringitur pœnâ carceris, vel pecuniariâ, si non constet, fuisse conscium rei furtivæ; quod ex circumstantijs solet conjici.

26 Octavò si quis res furto ablatas, ut etiam ipsum furem scienter receptaverit, dummodo non fuerit socius sceleris, nec societatem lucri cum fure contraxerit, is enim non punitur laqueo, sed coërcetur mulctâ pecuniariâ, vel etiam ad tempus patriâ exterminatur, vel etiam pœnâ corporis afflictivâ Judicis arbitrio coërcetur *argu. l. 1. in fin. C. de his qui latron.* Alioquin si societatem lucri cum fure contraxerit, eâdem coërcetur pœnâ, sicut fur *argu. l. 1. ff. de receptator. l. penult. C. ad leg. Jul. de vi public. 9.*

27 Nonò qui furtum attentavit, sed illud non consummavit; adeò ut furandi animo sit alienam domum ingressus, sed nihil in ea surripuit, mitiùs punitur, quia nondum censetur fur, unde pœnâ arbitrariâ tantùm castigatur, eò quia hodie furtum numero accenseatur criminum attrociorum, in quibus non solùm scelus punitur, sed etiam conatus sceleris pœnâ coërcetur, saltem arbitrariâ.

28 Decimò, si quis non rem ipsam, sed usum tantùm, vel possessionem intervertit, ut si Depositarius re deposita sit usus, vel commodatarius rem in usum certum acceptam in alium usum transtulit; is non plectitur pœna ordinaria, quia parvitas materiæ non fert tantùm rigorem.

29 Vndecimò si Depositarius rem apud se depositam, vel etiam, quam ex prævio contractu tenetur Domino restituere in proprios convertit usus, & quidem lucri causâ, is neque afficitur pœnâ ordinariâ, si solvendo existat, quia Domino jam sufficienter consulitur per actionem ex contractu, potest enim per hanc actionem exigere rem suam.

30 Duodecimò qui pecunias, quas ex officio administrat in proprios usus convertit, sive officium sit publicum, sive privatum non afficitur pœnâ ordinariâ, quia jus tractandi res alienas, & ipsa administratio videntur delictum minuere *argu. l. 55. §. 1. ff. de administrat. & peric. tutor.*

31 Decimotertiò qui rem inventam Domino non reddit, non fit obnoxius pœnæ ordinariæ, quia sic invenientes res alienas se putant fortunatos, & hæc communis persuasio malitiam minuit delicti. Qui verò rem inventam illicitè retinet, & scienter, adeò ut ipsi constet rem illam pertinere ad talem Dominum, & nihilominus simulatè se gerit, notitiam suam studiosè occultat, ut rem inventam in usus proprios convertat, tunc ad tempus coërcetur relegatione. Sin verò notitiam suam non solùm dissimulat, verùm etiam perfractè neget, rem amissam apud se existere, tunc quia improbitate non caret, nec suspicione delicti, graviore punitur supplicio, & vel fustibus cæditur, vel in perpetuum relegatur. Si verò ignoret, ad quem pertineat res illa inventa, & moralem non adhibeat diligentiam veniendi in notitiam Domini, tunc coërcetur pœna pecuniaria, aut carceris.

Decimoquartò, qui in necessitate constitutus furtum commisit, non fit pœnæ ordinariæ obnoxius; tametsi rem abstulerit magni pretij, ut desumitur ex Carolina constitutione *art. 166.* Verùm attendendum est, an necessitas sit gravis, vel extrema: is dicitur in gravi necessitate constitutus, qui ita indiget, ut vitam miseram, ac notabiliter molestam ducat; & ille in necessitate communi, qui [illegible]t in necessarijs ad vitam, & statum incommodum sustineat, non tamen, ut vitam miseram, & prorsus molestam agat. Is verò dicitur constitutus in necessitate extrema, qui ita indiget, ut in proximo verfetur vitæ discrimine, & hic si non plus surripuit, quàm indiguit in illa extrema necessitate immunis est ab omni pœna, quia non censetur furtum commisisse, cùm in extrema illa necessitate bona extorra fiant communia. Sin verò plus surripiat, quàm opus sit ad declinandam extremam illam necessitatem, culpâ non caret, & puniri potest; non tamen pœnâ ordinariâ, quia ipsa necessitas illi patrocinatur; & id etiam procedit de constituto in gravi necessitate, quia gravitas necessitatis etiam ipsi patrocinatur, dummodo non plus surripiat diviti, quàm requiratur ad illam indigentiam sublevandam. 32

Verùm ut tale furtum non fiat pœnæ obnoxium aliquot requiruntur conditiones, ut quòd constitutus in gravi necessitate, sit ineptus ad laborandum, & quærendum, ut nihil in bonis habeat, quibus possit se ab illa necessitate eripere. Vt mendicare erubescat, ac ejus dedeceat statum. Ut non possit per modos occultos à viris piis, & divitibus aliquid titulo eleemosynæ exigere. Ut certò sciat, eum, cui furatur, divitijs difluere, ac bona naturæ habere statui suo superflua. Ut sciat, eum non habere consanguineos pauperes, quibus potiore jure teneatur oppitulari. Vt quantitas, quam surripit careat omni excessu, & tantùm præsenti respondeat necessitati. Ut evidenter sciat non suppetere pauperes alios paris, vel supparis necessitatis. 33

Decimoquintò, si res furto ablata absque notabili damno ad suum pervenerit Dominum, tunc etiam pœna ordinaria convertitur in mitiorem, & fur non perimitur laqueo, sed cæditur virgis, & relegatur ex Carolina *constit. art. 160.* Et licèt ex eo, quòd res furtiva reversa sit sine notabili damno ad suum Dominum, delictum non minuitur: nihilominus tunc pœna laquei videtur nimis gravis, & Imperator monet, ut Judex expendat gravitatem damni, & pœnam ordinariam convertat in arbitrariam mitiorem, dummodo res surrepta absque notabili damno ad Dominum pervenerit. Neque refert, si rem surreptam alius, vel fur ipse pœ- 34

pœnitentia ductus Domino restituerit, quia utroque modo cessat pœna ordinaria, quia cessat gravitas damni, ut desumitur *ex Carolin. constit. art. 160.*

35 Cæterum pœnitentia & restitutio rei ablatæ à peccato commisso, & pœna civili, & pecuniaria non liberat *l. 65. ff. d. furt.* sed tantùm liberat à pœna mortis, & sanguinis, quia cùm Dominus receperit rem suam totam, grave dãnum non patitur. Sin verò fur non restituerit rem totam integram, sed pars residua quinque solidos superet, vel æquet; tunc si reddidit rem non integram antequam comprehenderetur ac in vincula conijceretur, pœna mitiore coërcetur; eò quia se ipsum emendaverit; non ita pœnam declinat, si rem non integram tantùm restituit postquam fuit comprehensus, & in vincula conjectus.

36 Decimosextò si fur cum parte offensâ de damno transegit, tunc pœna mitiore, & arbitraria coërcetur, quia pactio privata coërcitionem publicam non tollit, neque transactione ita perimitur crimen, ut repeti reus à Magistratu non possit *l. 2. C. de abolition. l. 7. §. 14. ff. de act.*

37 Decimoseptimò, si de corpore delicti sufficienter non constet, tunc fur non plectitur pœna ordinaria, quia in delictis, quæ vestigia post se relinquunt, requiritur, ut crimen appareat: ratio est, quia homines interdum expavescentes vim tormentorum, & ut statim capite plectantur absque alijs prævijs cruciatibus fingunt se commisisse, quæ non commiserunt, proinde cavendum Judici, ne supplicium præcipitet, antequam de corpore delicti sufficienter constet argu. *l. 1. §. 24.*

§. V.

De Pœnis jure Canonico impositis furto.

1 Jure canonico plures contra fures statuuntur pœnæ, quarum prima est depositio ab ordine, & officio clericali, idque desumitur *ex cap. Presbyter 12. dist. 81.* ubi dicitur quòd Presbyter, vel Diaconus, aut quivis alius clericus, qui in furto captus, seu deprehensus, ac convictus sit, debeat deponi, non tamen excommunicari; sed tantùm tunc debeat privari cõmunione, si Clericus ob furtum depositus, sit postea incorrigibilis, imò crescente contumacia etiam anathemate feriri, seu solemniori ritu ad majorem terrorem excommunicari: quod si non obstante anathemate adhuc contumax fuerit, tunc traditur brachio sæculari puniendus cum protestatione tamen, ne ultimo supplicio damnetur, sed ei inferatur exilium, vel alia legitima pœna, ut notat Gregorius Tolosanus *syntag. jur. univers. p. 3. lib. 7. c. 2. n. 23.* Non tamen hæc pœna depositionis imponenda est clerico, si quod furatus est, non est magni pretij; non enim ex eo, quòd Clericus furto alteri surriperet rem, cujus pretium non excederet valorem unius, vel alterius aurei esset statim deponendus, præsertim si rem sublatam vero Domino restitueret.

Clericus tamen convictus, & condemnatus de furto incurrit infamiam, non secus ac laicus condemnatus in foro sæculari: siquidem qui secundùm leges civiles est infamis, fit etiam infamis secundùm leges canonicas, dummodo oppositum in jure non sit expressum *cap. Euphemium 7. §. hinc colligitur caus. 2. q. 3.* Notant tamen communiter Canonistæ, cùm Diaz *in d. c. 94. n. 2.* Clericum condemnatum duntaxat ad restituendam rem furto sublatam non incurrere infamiam, eò quia possit tunc intelligi, quòd fuerit actum condictione furtiva, quæ per se non infamat, non verò actione furti quâ incurritur infamia. 2

Quia verò, qui publicâ sunt furti infamiâ notati, non possunt ad ordines ecclesiasticos promoveri sinè dispensatione, sequitur, Clericum convictum, & condemnatum de furto in judicio non posse sine dispensatione ad ordines promoveri; & ratio est perspicua, quia sicut pœna furti est depositio ab ordine, ab officio clericali *c. Presbyter 12. dist. 81.* à fortiori, si nondum sit promotus, prohibendus est, ne promoveatur. Verùm id procedit, quando furti delictum est notorium, quod etiam procedit de alijs criminibus notorijs: quia cum Clericus incurrat has pœnas ante sententiam Judicis, debet crimen deferri in judicium, & per sententiam Judicis publicari, quia post talem sententiam solùm incurruntur pœnæ depositionis; & infamiæ *c. fin. de temp. ordin.* 3

Hinc si fur fuerit occultus, quamvis sit sacrilegus, si restituat, & pœnitentiam agat, non prohibetur promoveri ad ordines ecclesiasticos, ut desumitur ex *c. ex litteris 5. & fin. h. t.* ubi cùm quidam Clericus calicem in Ecclesia minus cautè dimissum rapuisset, ac die detinuisset, rescribit Alexander III. Episcopo Cremonensi, quòd si spontè confessus Ecclesiæ calicem restituerit, nec super hoc fuerit manifestâ infamiâ aspersus post peractam congruam pœnitentiam (dummodo aliàs idoneus sit) ad sacros ordines si promovendus. Quia Ecclesia mitiùs procedit cum sponte confessis, quàm cum convictis. 4

Hinc constat, infamiam nascentem ex facto notorio impedire promotionem ad ordines ecclesiasticos: non ita furtum occultum quale in præsenti textu videtur fuisse furtum hujus calicis. Ex hoc enim textu communiter deducitur, furem occultum post pœnitentiam, & satisfactionem posse promoveri ad sacros ordines. 5

Posset tamen in contrarium quis objicere, siquidem qui furtum perpetravit, eo ipso juris infamia notatur, quia quocunque genere furti notorij, vel occulti quis damnetur semper incurrit infamiam, ut notat Paulus Ictus *l. 2. sent. tit. 31. §. 14.* sed infamia notatus removetur ab officijs, & dignitatibus ecclesiasticis *c. inter 11. de excessibus Prælat. c. querela de jurejur. regula infamibus de reg. jur. lib. 6.* unde qui 6

qui furtum commisit etiam post pœnitentiam, & satisfactionem non potest promoveri ad Ordines sacros.

7 Sed non videtur id ullum facessere negotium, quia infamis infamiâ juris est irregularis, adeo ut non possit promoveri ad sacros ordines, neque in susceptis ministrare *c. qui in aliquo c. fin. 51. dist. c. Euphemius.* §. *hinc q. 3. c. ipsi Apostoli 2. q. 7.* idque procedit, quamvis infamia statuta sit à jure civili, quia qui secundùm jus civile infamis fit, habetur etiam talis secundùm sacros canones *c. 6. q. 1.* ubi Pontifex ait, *omnes eos infames esse dicimus, quos leges saculi infames appellant.* Infamis autem infamiâ facti, ut est, cujus opinio ex facto, vel delicto apud probos, & graves viros onerata est, ut habetur in *cap. omnipotens de accusat. c. infames 3. q. 2. l. 2. ff. de obsequiis, & l. ea quæ C. ex quibus caus. infamia;* irregularis habetur quantum ad suscipiendos sacros ordines, qua ratione accusatores, qui pendente accusatione notantur infamiâ facti, prohibentur promoveri ad sacros ordines.

8 Duplex assignari solet discrimen inter infamiam juris, & facti. Primò quia in infamia juris solus summus Pontifex potest dispensare *argu. text. in c. cum te de sent. & re judic.* secus in infamia facti potest Episcopus dispensare, ut scilicet eâ notatus possit in sacris ordinibus ministrare. Secundò quia irregularitas orta ex infamia juris, non tollitur per pœnitentiam, ut desumitur *ex cap. Euphemium 2. q. 3.* ubi Pontifex ait, *quòd quamvis animas per pœnitentiam salvare possimus infamiam abolere non possumus:* secus infamia orta ex facto, & irregularitas, quæ contrahitur ex ipsa purgatur per emendationem vitæ, & tollitur per pœnitentiam, ut notat Glosa *in c. ille qui 6. q. 1.* & etiam Abbas *in c. ex diligenti de simonia* ubi etiam addit rationem hujus discriminis: quia tunc infamia facti tollitur per actum contrarium, seu per vitæ emendationem; siquidem per quascunque causas res nascitur, per easdem dissolvitur, ut habetur *in c. 1. de regul. jur.*

Neque obstat textus *in c. at si Clerici 2. de*
9 *adulter. de judic.* ubi statuitur, quòd post peractam pœnitentiam, adhuc cum clerico infamia facti notato debeat dispensari, ut deleatur infamia facti. Nam contra est, quia textus ille non procedit in infamia facti, sed juris; ut docent Imola *in d. c. at si Clerici n. 6.* & Felinus *e. 16.*

Idque etiam colligitur ex generalitate e-
10 jusdem textus, quia ibi dicitur, quòd clericus convictus, vel confessus deponendus sit ab Episcopo: qua propter, quòd Alexander III. subjungit *in* §. *adult.* debet intelligi post sententiam, adeò ut sensus illius textus sit, quòd Clericus convictus de crimine sit suspendendus, vel deponendus perpetuò, nisi Episcopus cum ipso dispensaverit, quòd potest præstare in adulterijs, alijsque minoribus delictis. Neque id repugnat doctrinæ, quâ Canonistæ docent in irregularitate orta ex infamia juris tantùm Romanum Pontificem dispensare, quia intelligitur de immediata dispensatione ab irregularitate, non verò de mediata, & indirecta, à qua potest Episcopus dispensare indirectè: siquidem eò ipso, quòd directè dispensat à delicto, cui est annexa irregularitas; indirectè etiam dispensat ab ipsa irregularitate, adeò ut sublato principali, seu delicto accessoriè tollatur infamia orta ex eodem delicto.

Hinc Clericus, de quo loquitur Alexander 11
III. *in d. c. ex litteris ult. h. t.* potuit ad sacros ordines promoveri, quia tale furtum fuit occultum, & fur non fuit infamis infamiâ juris: & rursus ipsum pœnituit sui delicti, egitque pœnitentiam, ac satisfecit pro calice surrepto; unde cum positæ fuerint omnes hæ circumstantiæ, mandavit Alexander III. ut posset ad sacros ordines promoveri, dummodo idoneus esset, quia tunc cessavit irregularitas.

Quòd si dicas, furem *in d. c. ex litteris* fu- 12
isse confessum suum furtum, quòd propterea fuit etiam factum notorium per talem confessionem, & ex delicto notorio incurri infamiam juris, quæ per pœnitentiam non purgatur.

Contra est, quia fur tantùm fuit *in d. c.* 13
ex litteris. confessus suum delictum in foro pœnitentiæ; non verò in foro contentioso, & in judicio: ut autem delictum sit notorium, non sufficit quæcunque confessio, sed requiritur, quod reus suum confiteatur delictum in judicio publico, seu foro contentioso, tunc enim hujus notoreitatis incurritur infamia: & quia fur *in d. c. ex litteris* non fuit in judicio furtum suum confessus, sed tantùm in foro pœnitentiæ, ideo nullâ fuit infamiâ juris notatus.

Hinc ut possit fur promoveri ad ordines, 14
quinque requiruntur conditiones, quarum prima est, ut spontè fuerit confessus suum delictum; quia mitiùs agitur cum sponte confesso, quàm cum convicto *c. Presbyterum 3. dist. 50.* Secunda ut integrè satisfaciat parti læsæ, alioquin ipsum non pœniteret sui delicti, neque purgaretur, cùm non remittatur peccatum, nisi restituatur ablatum, si hoc possit restitui. Tertia ut fur non sit publicè infamatus de furto, nec per consequens fuerit notatus infamia juris. Quarta ut debitam egerit pœnitentiam, quia tametsi quis satisfecerit parti læsæ restituendo rem sublatam: nihilominus adhuc eidem injungenda est pœnitentia, quâ satisfiat Deo *cap. apud misericordem 10. caus. 32. q. 1.* Quinta ut sit idoneus; quia si non esset idoneus, non posset promoveri, tametsi nullum commisisset furtum. Rursus ex eo, quòd Clericus ille potuit promoveri ad ordines sacros, infertur non incurri ipso jure, & facto excommunicationem, ex eo, quòd quis rem aliquam surripiat in Ecclesia; alioquin Clericus, qui calicem minus cautè relictum surripuit in Ecclesia, non potuisset ad ordines promoveri; cùm excommunicatio impediat hanc promotionem *c. cùm illorum 34. de sent. excommun.* Quòd Clericus ille non incurrat excommunicationem, ex eo etiam liquet, quia Pontifex non mandavit eum absolvi ab excommunicatione, tametsi

tametsi foret fur sacrilegus, qui est excommunicandus, ut etiam spoliator rerum Ecclesiæ *c. conquæstus 16. de for. compet.* Juvat tamen observare, quòd Clericus ille nullam adhibuerit violentiam, alioquin si fores Ecclesiæ effregisset; ipso jure, & facto fuisset excommunicatus *c. conquæsti 22. de sent. excommun.* Potest igitur committi furtum sacrilegum, quin incurratur ipso jure, & facto excommunicatio,

15 Furto sacrilego jure canonico variæ etiam imponuntur pœnæ, quarum prima est pecuniaria *c. quisquis 21. in princ. caus. 17. q. 4.* ubi dicitur, quòd reus furti sacrilegi triginta libras argenti debeat præstare Episcopis, vel Abbatibus, vel alijs personis, ad quas querimonia sacrilegij justè pertinet. Secunda est ut perpetuâ damnetur infamiâ, si furtum sacrilegum sit notorium; adeò ut non incurratur hæc pœna, nisi post sententiam condemnatoriam, ut notat Farinacius in *prax. crimin. p. 7. q. 172. n. 22.* Tertia ut fur sacrilegus tradatur carceri, vel relegetur in perpetuum exilium, ut desumitur ex *can. attendendum 13. caus. 17. q. 4.* Quarta jubentur etiam sacrilegi res ecclesiarum injustè surreptas restituere, & si eas non restituant, & citò se correxerint anathemate feriri, & excommunicari *c. indignè 21. caus. 12. q. 2.*

16 Tripliciter potest sacrilegium in ratione furti committi. Primò si surripiatur res sacra de loco sacro. Secundò si res sacra de loco non sacro: tertiò si res non sacra de loco sacro *c. quisquis 21. §. similiter caus. 17. q. 5.* Probabile tamen videtur aliquibus furtum rei non sacræ in loco sacro non esse sacrilegium.

17 Verùm putârim procedendum cum distinctione, si enim res non sacra surrepta in loco sacro non sit deputata ad usum Ecclesiæ, tunc verum est, tale furtum non esse sacrilegium, neque locum addere malitiam specie distinctam à furto: ratio est, quia tunc res in loco sacro surrepta non habet specialem relationem cum sanctitate loci sacri, sed tantùm quandam generalem irreverentiam: ut si die dominica rusticus cum pullis ingrediatur ecclesiam, ut sacro intersit, si alius in Ecclesia pullos illos surriperet, quos rusticus, intendebat, vel in foro vendere, vel deferrè ad suum Dominum tale furtum, licèt in Ecclesia commissum non contraheret malitiam sacrilegij; ut nec etiam si quis in Ecclesia alteri clam surriperet sex, vel septem aureos, quos deferebat in crumena, quia hujusmodi res non habent specialem relationem, cum sanctitate loci, sed tantùm generalem quandam irreverentiam; unde probabile videtur, hujusmodi fures non incurrere pœnas in fures sacrilegos jure statutas: sin verò res non sacra sit deputata ad usus ecclesiasticos, cujusmodi sunt candelabra argentea, anathemata parietibus appensa, ornamenta altarium, & alia id genus, ut etiam, quæ custodiæ, & securitatis causâ deponuntur in Ecclesia, si hæc surripiantur in loco sacro, quamvis non sint res sacræ, nec benedictæ furtum contrahit specialem malitiam sacrilegij ob deputationem, vel relationem earundem ad usus ecclesiasticos.

Quamobrem *in c. quisquis 21. §. similiter caus. 17. q. 5.* licèt Joannes VIII. inter sacrilegia enumeret etiam furtum rei non sacræ in loco sacro, id intelligitur de re non sacra in loco sacro, quæ tamen ad Ecclesiam aliquo modo pertineat; vel quoad usum, ornatum, vel custodiam. 18

Cæterum furtum sacrilegum est mixti fori, & datur locus præventioni, adeò ut etiam laicus, qui in Ecclesia furatus est, possit à jure ecclesiastico puniri, ut notat Farinacius in *prax. crimin. p. 7. q. 172. n. 3.* Notat tamen Julius Clarus §. *sacrilegium n. 3.* plerisque in locis usum invaluisse, ut solus Judex sæcularis de sacrilegio cognosat, eò quia ob circumstantiam loci, & rei furto ablatæ, quæ sacra est, mereatur fur puniri pœnâ sanguinis, vel capitis amputatione, à qua pœna abstinet Ecclesia. Dantur etiam aliæ pœnæ, quæ desumuntur ex pœnitentiali Romano, & habentur in *c. si quis 17. caus. 17. q. 4.* Sed quia hujusmodi canones pœnitentiales non sunt ampliùs in usu, ideo non est, cur in ijsdem expendendis hæreamus. 19

§. VI.

De varijs furtorum generibus in utroque jure.

Hactenus diximus de furtis in genere, superest nunc descendere ad particularia, de quibus cursim aliqua expendemus. Prima species est furtum tigni, ex quo nascitur actio de tigno juncto, & definitur actio personalis, quâ quis alienum tignum ædibus suis junxit, convenitur, ut duplum ejus præstet *l. 1. ff. h. t.* Causa efficiens hujus actionis proxima est obligatio præstandi duplum; remota est multiplex, quia si tignum furtivum mala fide fuit junctum ædibus, tunc actio oritur ex delicto: sin verò bona fide, nascitur ex naturali æquitate, quam jus civile ad agendum efficacem reddidit. Siquidem cùm tignum ædibus jam injunctum vindicari ampliùs non possit, æquum erat, ut remedio alio indemnitati Domini consuleretur; hujus actioni ansam dedit *lex 12. tabul.* quæ tignum alienum ædibus junctum non vindicari tantùm, sed etiam solvi prohibuit; unde nec actionem ad exhibendum eo nomine concessit *l. 1. ff. h. l.* & hujus prohibitionis duplex solet ratio assignari, quarum prima est, ne ædificia jam constructa rescindantur *l. 1. ff. h. t.* Altera ne urbis aspectus ruinis deturpetur *l. 2. §. 17. l. ult. ff. ne quid in loco publico.* Subjectum hujus actionis activum est is, cui datur, seu est Dominus, cujus tignum alienis ædibus junctum 1

ctum fuit: non enim qui Dominus erat materiæ desinit esse Dominus, sed tantùm stante ædificio prohibetur vindicare tignum. Non enim qui ex aliena materia in suo fundo ædificat; quamvis ædificator sit dominus ædificij, non ita tamen fit Dominus materiæ, ex qua ædificium construxit, quia verus Dominus materiæ non spoliatur jure, & dominio in talem materiam, ex eo, quòd alius eo inscio,& invito eam surripuerit.

2 Quamobrem in tali casu uterque secundùm diversam rationem videtur Dominus materiæ illius, ex qua fuit domus constructa: qui domum ædificavit in suo fundo, fit Dominus talis materiæ, eò quia eam suo connexuit ædificio; is verò, ex cujus materia constructum fuit ædificium, est etiam Dominus talis materiæ, si hæc consideretur in se, & sine respectu ad ædificium, proinde conceditur ei actio, in duplum sibi præstandi *l. 1. ff. h. t.*

3 Subjectum passivum est is, contra quem instituitur hæc actio, seu est is, qui alienum tignum suis ædibus junxit; vel ex aliena materia propriam domum in suo fundo construxit. An verò hæc actio etiam detur contra eum, qui tignum non furtivum bona fide suis junxit ædibus? Duarenus, & Zœsius *ff. h. t.* negant.

4 Sententia affirmativa probabilior est, & verior, & colligitur ex *l. 23. §. 6. ff. de R. V.* ubi actio hæc dicitur in eum dari, contra quem nec in rem, nec ad exhibendum agi potest, ex quo doctores inferunt, dari etiam contra possessorem bonæ fidei eò quia contra hunc nec in rem, nec ad exhibendum agi possit. Tum quia in *l. 23. §. 6.* opponitur actio ad exhibendum actioni de tigno juncto in eo quia non detur nisi in illum, qui alienum tignum suis ædibus junxit: hæc autem oppositio nulla foret, si possessor bonæ fidei actione de tigno conveniri non posset.

5 Verùm tamen est eximi ab hac actione eum, qui sciente, & patiente Domino ædificavit; quia tunc præsumitur consensus veri Domini, qui non censetur læsus, eò quia scienti, & non contradicenti non fiat injuria.

6 Cæterum hæc actio de tigno juncto, ideo fuit in jure introducta, quia cùm tignum alienum alienis ædibus jam junctum vindicari ampliùs non possit idem numero; æquum erat, ut indemnitati veri domini alio remedio consuleretur, & cum tignum bona fide junctum fuerit, tenetur etiam possessor bonæ fidei actione de tigno juncto,

7 An verò hæc actio detur contra fabrum lignarium, qui tignum junxit, quamvis ædes non possideat, respondetur probabiliùs negativè; quia si Dominus ædificij tenetur hac actione non suppetit ratio, quâ debeat eâdem teneri etiam faber lignarius, cùm hic construxerit operâ alienâ tale ædificium: unde hæc actio datur tantùm contra ipsum dominum; siquidem, qui ædes construunt operâ plerumque utuntur alienâ: & quod quis per alium facit per se ipsum facere censetur *c. 72. de regul. jur. in 6.*

An verò si qui tignum junxit, ædes alteri vendiderit, possit Emptor hac actione conveniri. Aliqui affirmant, quia hæc actio imitatur rei vindicationem, in cujus locum fuit introducta, unde sicut emptor tigni posset conveniri rei vindicatione; ita etiam actione de tigno juncto: verior tamen sententia est negativa, quia ex lege *12. tabular.* hæc actio de tigno juncto tantùm datur contra eum, qui convictus fuit, tignum junxisse *l. 1. prin. ff. h. t.* proinde Emptor ædificij hac actione non tenetur, cùm nec per se, nec per alium tignum junxerit. Præterea actio de tigno juncto accensetur numero actionum personalium, quæ suapte natura non dantur in successorem singularem. 8

Rursus qui tignum alienum suis junxit ædibus etiam post alienationem adhuc subjacet actioni de tigno juncto, non enim est in potestate debitoris invito creditore nexum deponere obligationis semel contractæ: ergo cùm venditor possit hac actione conveniri; eâdem non potest Emptor. Neque obstat, quòd hæc actio de tigno juncto imitetur rei vindicationem, quia adhuc directè est in personam; proinde non datur in successorem singularem. 9

Objectum hujus actionis est id, quod quis persequitur scilicet duplum tigni juncti; neque refert bona, an mala fide alius tignum junxerit, quia utroque casu tenetur is duplum solvere *l. 1. princ. ff. h. t.* ubi qui tignum alienum ædibus suis junxit, indistinctè jubetur solvere duplum, nec ullum ponitur discrimen inter possessorem bonæ, vel malæ fidei. Neque obstat textus in *l. 63 ff. de donat. inter vir. & uxor.* quia ibi tantùm dicitur, quòd non teneatur solvere duplum, qui sciente, & tacente Domino tignum alienum suis junxit ædibus, quia tunc præsumitur consensus veri Domini. 10

Si dicas, eum, qui bona fide tignum junxit tantùm teneri pretium solvere *l. 98. §. fin. ff. de solut.* proinde non teneri ad duplum. Contra est quia is qui bona fide tignum junxit tenetur pretium solvere non nudum, sed cum eo, quod jure interest; proinde tenetur duplum solvere, cùm id jure statuatur. 11

Si dicas, possessorem bonæ fidei non deliquisse, consequenter non teneri solvere duplum, cùm iniquum sit eum puniri, qui non deliquit. Contra est, quia possessor bonæ fidei non dicitur teneri solvere duplum, ut pœnam, sed tantùm dicitur teneri solvere pretium tigni alieni, non nudè, sed simul cum eo, quod interest. 12

Ratio est, quia cum Dominus tigni nequeat illud ampliùs vindicare, eò quia jam connexum sit alienis ædibus, cogitur invitus illo carere, hæc autem injuria compensanda est commodo aliquo saltem pecuniario. Hinc 13

cùm

cùm duplum persequitur, id Dominus tigni non persequitur ut pœnam, sed ut pretium sui tigni, & injuriæ sibi illatæ juxta legis determinationem. Vt autem actio hæc tigni juncti deducatur in judicium duo sunt probanda. Primò quòd tignum junctum ædibus Petri pertinuerit ad Paulum. Secundò quòd ædificium etiamnum existat; quia dissoluto ædificio cessat actio de tigno juncto; & rei vindicatio, vel actio ad exhibendum locum habet §. 29. *instit. de R. D.* Differt tamen possessor bonæ fidei à possessore malæ fidei, quia ille existente ædificio non potest conveniri actione ad exhibendum; benè tamen possessor malæ fidei. Hinc effectus hujus actionis ritè in judicium deductæ, est, ut qui alienum tignum per se, vel per alium suis junxit ædibus jubeatur duplum solvere.

14 An verò qui egit de tigno juncto, & duplum obtinuit, diruto ædificio possit adhuc tignum vindicare. Respondetur cum distinctione, si qui solvit duplum fuit possessor bonæ fidei, diruto ædificio contra hunc tigni nomine non potest institui rei vindicatio, eò quia præstatione dupli tignum veluti emit §. 29. *instit. de R. D.* Sin verò sit possessor malæ fidei potest contra hunc institui rei vindicatio, & colligitur ex *l. ult. ff. h. t.* ubi mota actione de tigno juncto dicitur superesse rei vindicatio.

15 Ubi juvat observare, quòd actio de tigno juncto prout datur contra possessorem malæ fidei est merè pœnalis, nec officit actioni vindictoriæ, quia est regula juris: actione pœnali non consummi rei persecutionem.

16 Secunda furti species est plagium: dicitur plagium furtum hominis liberi, qui sit sui juris, si enim surripiatur, vel abducatur animo eum celandi; tametsi in rigore talis surreptio non sit furtum, eò quia hoc sit contrectatio rei alienæ invito Domino, & homo liber sub nullius sit dominio, est nihilominus quasi furtum, & ideo constituit distinctam speciem, & dicitur propriè plagium; & plagiarius in jure vocatur, qui furatur, vel abducit hominem liberum, ut eum vendat, tanquam servum: & hoc crimine tenetur etiam, qui scienter, & dolo liberum hominem invitum emit, vel detinet invitum; vel etiam servum alienum dolo malo abducit, celat, vel retinet *l. 1. & sequent. ff. ad leg. Fabian. de plagiar*: & nomine venditionis comprehenduntur omnes contractus, per quos dominium transfertur, sive sint contractus donationis, sive permutationis. Hinc si non homines liberi, sed qui sub potestate detinentur aliena abducantur, & surripiantur, tunc non committitur plagium, sed furtum *§. interdum instit. de obligat. quæ ex delict.*

17 Pœna plagij de jure antiquo civili fuit pecuniaria *l. in fuga 6. juncta Glossa litt. B. C. ad leg. Fabian. de plagiar.* Sed postea pœna pecuniaria commutata fuit in graviorem pro modo, & circumstantijs delicti, adeò ut ad metallum damnetur, si nobilis sit; sin verò ignobilis, & ingenuus plectitur gladio, sin verò servus, libertus traditur bestijs *l. 5. fin.* & ibi Glossa *ff. ad leg. fabian. de plagiar.* Permissum tamen est Judici mitiori pœnâ plagiarium punire pro modo delicti, & personarum, ut notat Wesenbech *in. c. fin. c. eodem n. 5.* Olim tamen in veteri lege, qui sciens liberum hominem venderet morte puniebatur, ut liquet *ex lib. Exod. c. 21.* ubi habetur: *qui furatus fuerit hominem, & vendiderit eum, convictus noxæ morte moriatur.*

Quia tamen præceptum illud fuerat judiciale, expiravit cum morte Christi, adeò ut in lege evangelica non ampliùs obliget. Vnde in foro ecclesiastico plagiarij puniuntur quidem graviter, sed citra mortem, quia Ecclesia pœnam sanguinis non infligit *c. in Archiepiscopatu 4. de raptorib.* Tum quia quod in jure civili est mors, seu separatio animæ à corpore; hoc in jure canonico est excommunicatio, quâ reus separatur à communione fidelium *c. per venerabilem 13. prope fin. qui filij sint legitimi*, & hac pœna potest Judex ecclesiasticus coërcere furantes homines liberos, quia quoad hoc crimen, etiam si fures sint laici, adhuc subijciuntur jurisdictioni Judicis ecclesiastici, eò quia per tale crimen detrahatur religioni christianæ. 18

Non tamen desunt, qui per mortem censeant esse intelligendam depositionem ab ordine, & officio, eò quia hujusmodi depositio sit etiam quædam mors civilis: & nituntur ea ratione, quia excommunicatio non potest infligi, nisi quis sit contumax, & incorrigibilis *c. nemo 41.* & plerumque surripiens hominem liberum non est contumax. Verùm licèt excommunicatio præsupponat contumaciam, nihilominus ob enormitatem delicti Judex ecclesiasticus, potest hominem plagiarium tradere puniendum potestati sæculari adjuncta protestatione, ne pœna mortis, vel mutilationis ei inferatur *argu. c. 2. de homicid. in 6.* 19

Tertia species est de furto commisso in navi, caupona, vel stabulo: si enim ab ijs, quorum operâ navis, caupona, vel stabulum, exercetur, furtum sit factum; tunc Exercitor navis, cauponæ, vel stabuli actione in furtum tenetur in duplum *l. unic. princ. §. 2. ff. h. t.* Hinc difinitur hæc actio, quòd sit personalis, quâ ob furtum in navi, caupona, vel stabulo à famulis, vel ijs, qui ibi habitant admissum, Exercitor convenitur, ut duplum ejus, quod sublatum est præstet §. 2. *ff. h. t.* Vnde hæc actio dicitur prætoria, personalis, pœnalis, perpetua: ejus causa efficiens proxima est obligatio, remota quasi delictum consistens in culpa quadam præsumpta, quæ illi imputatur, qui operâ hominum minus fidelium utitur, vel certè domesticos, aut minus idoneos non excludit à tali servitio *l. unic. §. fin. ff. h. t.* 20

Subjectum activum hujus actionis est is, cui datur talis actio, suntque vectores, & viatores, quibus furtum in navi, caupona, vel stabulo factum est, imò etiam eorum hæredes; sub- 21

subjectum passivum est, contra quem datur talis actio, & est ipse Exercitor, in cujus navi, caupona, vel stabulo furtum admissum fuit; exclusivè tamen ad ejus hæredem; quia pœna ad hæredem non transit *l. ult. §. fin. ff. nautæ, caup. stab.* quòd si plures sint Exercitores, tunc in unum quemque hæc actio dirigitur pro ea parte, quâ navem exercet *l. ult. §. 5. ff. nauta. caup. stab.*

22 Sin verò sit ipse exercitor, qui furtum commisit actione hac non tenetur tanquam fur, sed arbitrio permittitur illius, cui res surrepta fuit, an malit cum exercitore jure honorario, vel cum fure jure civili experiri *l. unic. §. 3. ff. h. t.* Objectum hujus actionis est id, quòd quis eadem actione persequitur; seu duplum ejus, quod furto surreptum est *l. unic. §. 2. ff. h. t.* Deducitur verò in judicium hæc actio, si probetur, res furto sublatas in navem, cauponam, vel stabulum illatas fuisse: & quidem ab ijs, qui exercendæ cauponæ gratiâ adhibentur, & surreptas esse ab ijs, qui habitandi causâ, ibi sunt *l. unic. 6. ff. h. t.* Effectus hujus actionis ritè in judicium deductæ est, quòd exercitor navis, cauponæ, vel stabuli teneatur duplum præstare eorum, quæ surrepta sunt *l. unic. princ. §. 2. ff. h. t.* est tamen in potestate illius, cui res sublatæ sunt, malit ne cum exercitore actione hac honoraria; an cum fure actione furti agere *l. unic. §. 3. ff. h. t.*

23 Quarta est furtum à familia factum, ex quo nascitur actio prætoria, quæ definitur actio personalis, quâ Dominus, quo ignorante furtum à familia factum est convenitur, ut vel omnes servos noxæ dedat, vel æstimationem rei ablatæ, & duplum pœnæ nomine persolvat *l. 1. princ. l. 2. ff. h. t.* proxima hujus actionis causa efficiens est obligatio; remota principalis est Prætor, qui actionem hanc introduxit, eò quia videretur durum ob familiæ maleficium totum Domini patrimonium everti. Instrumentalis est ipsum furtum à familia factum. Subjectum hujus actionis activum est is, cui datur, seu cui furtum à familia est factum, & ejus hæredibus *l. 4. h. t.* Passivum is est, in quem datur: datur autem in Dominum à cujus familia furtum factum est: non tamen transit hæc actio ad hæredes, quia oritur ex delicto, & pœnam persequitur *argu. leg. 1. ff. de privat. delict.* Quòd si communis familia furtum commiserit, & unus sciverit, alter verò ignoraverit, is qui scivit, tenetur omnium nomine; & conventus, alterum quoque liberat, neque à socio quidquam repetit, eò quia sui facti pœnam promeruerit *l. 9. ff. de noxal. action.* Sin verò, qui ignoravit, duplum præstitit, simplum à socio recuperat, *d. l. 9. ff. de noxal. action.* Immo etiam ille, qui scivit, sed prohibere non potuit, simplum à socio repetit, si hac actione conventus duplum præstiterit *l. pœn. ff. h. t.* Objectum hujus actionis est, quod eâdem petitur. Forma consistit in modo deducendi talem actionem in judicium: ut autem rectè deducatur duo probanda sunt. Primò quod furtum à familia seu servis ad minimum tribus factum sit; siquidem familia est nomen collectivum, quo corpus quoddam servorum designatur; adeò ut unus servus, imò nec duo sufficiant ad constituendam familiam *l. 40. §. fin. ff. de V. S.*

Secundò probari debet, quod furtum ignorante Domino factum sit; quia si sciverit, proprio, & servorum singulorum nomine conveniri potest *l. 1. §. ff. h. t.* Effectus hujus actionis jam ritè in judicium deductæ est, quòd Dominus jubeatur, vel servos omnes noxæ dedere, vel æstimationem rei ablatæ, & duplum pœnæ nomine persolvere *l. 2. ff. h. t.* Dominus igitur si ipso ignorante furtum à servis pluribus admissum sit, liberatur, si aut omnes dedat; vel tantùm præstat, quantum unus liber soluturus erat: quòd si familiæ injuriam fecerit, tunc Dominus non liberatur à præstatione illius, quod solvendum erat, si homo liber deliquisset, sed in solidum servorum singulorum nomine tenetur *l. 34. ff. de injur.* quia in effectu non interest, an patrimonium ab uno dissipetur, vel à pluribus; cùm non magis admittatur, quòd plures, quàm quod unus abstulit. Secus plurimum refert, an ab uno inferatur injuria, vel à pluribus, quia pro numero personarum inferentium injuriam contumeliæ multiplicantur *l. 34. ff. de injurijs.* 24

Rursus si plures famuli damnum intulerint, interest, an conjunctis viribus, & animis id præstiterint, & tunc quia ex factis omnium coalescit unum delictum, liberatur dominus, si tantum præstet, quantum unus liber erat soluturus: id enim in furto observatur, eò quia durum videbatur ob unum delictum totam familiam profligare: unde meritò id in damno à familia dato receptum fuit *l. 32. ff. ad leg. Aquil.* Sin verò unus sine alio integrum damnum animo destinavit, adeò ut singuli damnum integrum voluerint, tunc quia servi singuli sunt totalis damni; ideo intelliguntur plura furta commisisse; nec liberatur Dominus, si tantùm præstet, quantum unus liber dedisset, sed tenetur pro quolibet servo pœnam solvere *l. 9. ff. de jurisdict.* 25

Quinta est peculatus, seu furtum pecuniæ publicæ *l. sacrilegi 9. §. labeo ff. ad leg. Jul. pecul.* Nomine autem peculatûs ut comprehenditûr hîc, nôn intelligitur sola pecunia, sed etiam res omnes ad ærarium reipublicæ, vel fiscum Principis pertinentes *l. lege 4. §. fin. ff. eod.* imò sub crimine peculatûs comprehenditur etiam furtum pecuniæ sacræ, & religiosæ *l. 4. in princ. ff. ad leg. Jul. pecul.* Pœna hujus delicti in privatis regulariter est deportatio *l. 3. ff. ad leg. Jul. pecul. §. item lex Jula pecul. instit. de public. judic.* 26

Verùm quia hodie pœna deportationis non est ampliùs in usu, in ejus locum pœna successit arbitraria, ut notat Farinac. *in prax. p. 7. q. 171. n. 5.* Judices verò seu Magistratus, qui tempore administrationis publicas pecunias subtraxerunt, vel qui ministerium eis 27

ad

ad hoc exhibuerunt, vel subtractas pecunias ab eis scienter acceperunt, ultimo supplicio afficiuntur §. *item lex Julia peculat.* Hoc crimen etiam committunt Presbyteri, vel Clerici bona ecclesiastica sibi attribuentes, vel alienantes; & hi jure canonico excommunicantur, nisi res surreptas, quàm primùm possunt, restituant *c. si. quis 6. de reb. ecclesiast. non alien.* Quòd si restituere non possunt, plectuntur pœna depositionis *c. Diaconi 25. caus.* 12. *q.* 2. ut notat Farinac. *in prax. crimin. q.* 171. *n.* 10.

28 Sexta est abigeatus, quo furto tenentur, qui pecus ex pascuis, armentis, aut gregibus abducunt, & deprædantur, & fures dicuntur abigei *l. 1.* §. 1. *ff. de abigeis.* Quòd si quis boves errantes, aut equos in solitudine relictos abegerit, tunc non est abigeus, sed fur, nisi frequenter abegerit unum solum, vel alterum pecus *l. 1.* §. 1. *& l. fin.* §. *penult. ff. de abigeis.* Pœna in jure imposita huic delicto est, ut abigei si sæpius pecora ex pascuis, armentis, aut gregibus abduxerint, ac fuerint deprædati, damnentur ad gladium; quia frequentia delicti solet pœnam augere, præsertim si in abigendis pecoribus fuerit vis adhibita *l. 1. in princ. & l. 2. ff. de abigeis.* In honestioribus tamen viris solet puniri pœna temporali. Hi enim relegantur, vel ordine privantur, nisi gladio, & armis abegerint pecora, quia tunc puniuntur ut grassatores *l. 1.* §. *quamquam.* severiùs etiam puniuntur, qui pecus è stabulo abigunt, quàm qui è grege, pascuis, aut sylva *l. ult.* §. *1. ff. eod.* quia tunc committunt abigeatum cum effractione stabuli: hæc enim violentia crimen auget, & graviùs punitur, ut notat Harbrecht. §. *pœna n. 108. instit de oblig. quæ. ex delicto.* Jure canonico, quamvis nulla videatur pœna in abigeos statuta, nihilominus quia canones pœnas infligunt juxta quantitatem, & qualitatem culpæ, & abigeus sit fur improbior, ideo majore etiam punitur pœna, quàm ob furtum simplex, proinde Clerico imponitur pœna depositionis, ut notat Farinacius *in prax. crimin. p. 7. q. 167. n. 109.*

29 Septima, est furtum arborum furtim cæsarum, seu clandestina arborum succisio, ex qua oritur actio arborum furtim cæsarum; & est actio personalis, quâ qui alienam arborem clam succidit, convenitur, ut duplum præstet, ejus quod interest arborem cæsam non fuisse *l. 7. §. fin. l. 6. ff. h. t.* unde hæc actio est civilis, personalis, & mixta, seu partim rei persecutoria, & partim pœnalis, ut etiam perpetua *l. 7.* §. *penult. & ult. ff. h. t.* ejus causa efficiens proxima est obligatio, remota delictum, seu ipsa clandestina arborum succisio *l. 7. princ. ff. h. t.* Quamobrem hæc actio non oritur ex lucro, quia locum habet, tametsi ex alio fine, quàm ex lucro cædantur furtim arbores, vel tantùm clandestinè *l. 7. §. 1. ff. h. t.* hinc subjectum hujus actionis activum est is, cui datur, distinguitur tamen actio directa ab utili, quia directa datur Domino non solùm pleno *l. 7. princ. ff. h. t.* sed etiam Domino minus pleno, & emphyteutæ *l. 5.* §. *fin. ff. h. t.* Immo etiam eorum hæredibus *l. 7.* §. *penult. ff. h. t.*

Quòd si plures simul convenerint ad arbores furtim cædendas universi pœnâ unicâ plectuntur *l. 6.* §. *1. ff. h. t.* actione utili iuvatur fructuarius *l. 11.* §. *ult. ff. ad leg. Aquil.* Subjectum passivum hujus actionis est is, contra quem datur; nimirum is, qui arborem alienam furtim succidit, sive manu propria eam succiderit, sive mediante famulo, sive præceperit alteri, ut arborem illam cæderet *l. 7.* §. 4. *ff. h. t.* non tamen hæc actio datur in hæredes, eò quia nascatur ex delicto infœcundo; siquidem ex eo, quòd pater succiderit arborem alienam, inde augetur patrimonium filij *l. 7. §. 6.* & quamvis in foro conscientiæ teneantur hæredes satisfacere læso; adeò ut filij etiam teneantur resarcire damnum ab eorum patre illatum tertio; non tamen tenentur in foro externo quoad clandestinam succisionem arborum: quia actio arborum furtim cæsarum respectu ipsius delinquentis est merè pœnalis: atqui actiones pœnales suapte natura ante litem contestatam non transeunt in hæredes *l.* 1. *ff. de privat. delict. l. 3.* §. *1. ff. de reg. jur.* 30

Si tamen plures easdem arbores cæciderint, singuli tenentur in solidum *l. 6. ff. h. t.* sin verò unus tantùm eam cæciderit, tenetur ad duplum, & in ordine ad simplum omnes liberantur. Objectum hujus actionis est id, quod per eandem quis persequitur, seu duplum illius, quod ejus interest, si arbor non esset excisa; deducitur tamen æstimatio lignorum, si quam utilitatem domino afferant *l. 8. princ. ff. h. t.* Hinc si arbor antequam succideretur, constiterit viginti florenis, & ex lignis quinque florenos extraxerit, tunc viginti illi floreni residui duplicantur. Ut autem hæc actio rectè deducatur in judicium duo probanda sunt. Primò arborem succisam fuisse: quid verò nomine arboris comprehendatur; plures existimârunt etiam vites nomine arboris comprehendi *l. 3. princ. ff. h. t.* immo etiam hederas, arundines, & salices *d. l. 3.* §. *1. &* 2. *ff. h. t.* 31

Si quis verò surculos præcidaneos, seu virgas ex salicibus succisas ripæ delabentis fluvij fixerit, ut radices agerent; & alius surculos hosce avelleret, priusquam revera radices agerent, non posset conveniri hac actione arborum furtim cæsarum, ut docent communiter cum Pomponio: ratio est, quia surculi deprompti ex arboribus, & terræ infixi non sunt arbores, antequam radices agant. Excipiuntur tamen surculi olivæ, cujus stirpes, si in terram defixæ fuerint, licèt radices nondum egerint; numero tamen ex privilegio accensentur arborum; adeò ut qui eas præcidit actione teneatur arborum furtim cæsarum *l. 3.* §. 7. *ff. h. t.* Immo si quis ex seminario, in quo novellæ plantæ surculis insititijs adolescunt, arbo- 32

arbores transferret quamvis fibris non firmiter in terram deductis, adhuc hac actione teneretur, quia avulsa est vera arbor, quamvis adhuc infans, & tenella; sicut dicitur homicidium committere, qui infantem nondum trimulum interficeret.

33 Secundò probandum est, arborem clam fuisse succisam inscio, & invito Domino *l. 8. §. fin. ff. h. t.* Effectus hujus actionis ritè in judicium deductæ est, ut qui arborem succidit, jubeatur duplum solvere, ejus quod interest non fuisse cæsam *l. 7. §. fin. ff. h. t.* Huc etiam pertinet furtum frugum, & fructuum. Differunt fruges, & fructus, quia nomine frugum intelliguntur frumenta, ut triticum, hordeum, avena, siliga; & legumina, ut faba, cicer, fasolus.

34 Nomine autem fructuum propriè intelliguntur omnes plantarum fructus; immo etiam vindemiæ, sylvæ cæduæ, cretæ fodinæ, lapicidinæ, & id genus alia *argu. l. 7. §. 12. & 13. ff. solut. matrim.* Imò nomen frugum latius etiam se extendit, ut complectatur reditum omnem, non solùm, qui ex frumento, & leguminibus, sed etiam qui ex vineis, lapicidinis, sylvisque cæduis percipitur *l. 77. ff. de V. S.* & nomine fructuum intelliguntur etiam omnes reliquæ utilitates, quæ appellatione frugum non veniunt *argu. l. 45. ff. de usur. & fruct.* Vel igitur fruges, aut fructus deserviunt esui, vel alijs usibus. Si esui, vel decerpuntur eo animo, ut statim absumantur, vel ut inde aliquod percipiatur lucrum, eò quia exhibeantur vænum. Si primum & fruges, aut fructus sint in modica quantitate vix judicio civili, vel criminali perstringitur, qui fructus illos furtim surripuit, *argu. §. fin. 2. feud. 27.* Sin verò immoderatiùs quis tales fructus, vel fruges surriperet, ut ventri pleniùs indulgeret, suæque gulæ imtemperiei satisfaceret, non dimitteretur omnino impunè, sed verberibus exciperetur, ut ingluviem postea dedisceret. Sin verò fructus, & fruges decerpantur ex alieno fundo lucri causâ, & præsertim tempore nocturno, tunc decerptor ex Carolina constitutione incurrit pœnas furtis præstitutas, ut habetur *in d. constit. Art. 167.* quia nocturno tempore invadens fructus alienos colorem non potest producere, quo propriam malitiam oblinire possit; quia vel ipsæ tenebræ, & nox intemperie eum redarguunt improbitatis.

35 Sin verò diurno tempore fruges, & fructus decerpsit in magna quantitate, ut damnum notabile Domino fundi intulerit, non liberatur à pœnis furibus præstitutis, ut habetur in *Carolina constit. art. 167.* Sin verò in parva quantitate, ut damnum illatum non fuerit notabile, non fit tunc obnoxius judicio criminali, sed punitur civiliter; jubetúrque duplum, vel quadruplum solvere; quòd si tantùm non habet in ære, luit in pelle; seu in carcerem detruditur *art. 167.* Sin verò fruges non deserviant esui, sed usui alteri, tunc qui abstulit segetes, avenam, gramen incurrit pœnas furtis præstitutas *art. 166. ex Carol. constit.*

Octava est fericidium, seu illicita captura animalium, quæ in crimen furti interdum incidit, & aliquando non. Ex animalibus quædam suapte natura sunt mansueta, ut oves, boves, equi, gallinæ, anates domesticæ; alia sylvestria, & feræ, ex quibus quædam usu sunt mansuefacta, ut cuniculi, cervi, quos domi nutrimus, item pauones, columbæ domesticæ: alia retinent sylvestrem indolem. Certum est, animalia naturali indole mansueta & domestica, tametsi dominorum potestatem longiùs evaserint, non esse licitum capere inscio, & invitò Domino §. *Gallinarum instit. de rer. divis.* ubi dicitur, eum furtum committere, qui hæc animalia, cum effugerint, detinet; quia licèt fugerint, non tamen recuperant libertatem cum naturali sua indole sint domestica, proinde manent sub jure prioris domini, & ubicunque reperiantur errare, suis sunt Dominis restituenda. Hoc idem etiam procedit de animalibus suaptè natura sylvestribus, quæ tamen usu masuefacta consuetudinem habent ex libera vagatione redeundi in potestatem Domini; cujusmodi sunt columbæ: qui enim in suo columbario appositis illecebris aliorum columbas eò trahunt, ut sibi usurpent, tenentur ad restitutionem: sin autem absque ulla fraude cæterorum columbæ ad suum veniant columbarium, ibique nidificent, eò quia commodiorem inveniant stationem, & lautiùs alantur, tunc non tenentur ad restitutionem, quia sponte veniunt. 36

Cæterum si hujusmodi animalia mansuefacta amittant consuetudinem redeundi, tunc iterum fiunt sylvestria, súntque primò occupantis: censentur enim tunc fuisse naturalem enacta libertatem, consequenter non ampliùs esse sub jure prioris domini. Dicuntur autem consuetudinem redeundi deservisse, si bis, vel ter non redeant, quod verum est, præsertim de columbis, quæ si se aggregaverint columbis alterius columbarij, & consuetudinem redeundi ad proprium deserverunt, fiunt alterius: non tamen id procedit de cervis, alijsque similibus animalibus, quæ interdum vagantur juxta domum, & sponte non redeunt, facilè tamen patiuntur se reduci. Quod verò ad animalia fera, & sylvestria attinet, hæc sunt etiam duplicis generis, quædam enim sunt custodia hominis coërcita, adeò ut non possint fugere è loco, seu sylva, in qua coërcentur; & alia sunt relicta in sua naturali libertate. Si capiantur animalia prioris generis procul dubio committitur furtum, quia jure dominij pertinent ad eum, cujus custodiâ coërcentur, ut habetur *instit. de rer. divis. §. 12. l. 3.* Animalia verò posterioris generis, si capiantur, furtum non committitur, quia nullius sunt Domini, & naturali jure cedunt primò occupanti. Difficultas est, an Principes possint justè prohibere venationem, piscationem, & aucupium in locis publici juris, adeò ut si quis 37

non

non obstante tali prohibitione occidat cervos, vel alias feras naturali libertate aberrantes furtum committat, ob quod possit à Principe justè puniri.

38 Dicendum est, posse Principes jus venandi licitè adimere suis subditis, seu prohibere venationem, seu captionem animalium in locis publici juris, non solùm ex consensu populi, cùm possit hic cedere jure suo; sed etiam, si id necessarium visum fuerit ad reipublicæ onera sustinenda; adeò ut possint Principes etiam exquisitis supplicijs fericidium compescere: siquidem est principium juris: ubi pondus circumstantiarum rigorem exigit, posse Principes, qui Rempublicam moderantur, sub gravi pœna actum prohibere. Ratio est, quia jus naturæ non videtur velle absolutè, & simpliciter venationem licitam esse, sed pro certo saltem rerum statu, & sub conditione, si humana potestas ex justa causa eam non prohibeat; unde potuit humana potestas venationem edicto prohibitorio illicitam reddere, quatenus causæ eam prohibendi justæ esse possunt; tametsi jus civile non possit præcipere, quod jus naturæ prohibet, nec prohibere, quod præcipit; potest nihilominus libertatem naturalem circumscribere, & id prohibere, quod antea naturaliter licitum erat; consequenter potuit lex civilis ex justa, & concurrentibus certis circumstantijs illicitam reddere venationem, præsertim si venatio valde abstrahat à laboribus, & functionibus ad usum humanæ vitæ necessarijs subditos: si venatio det ansam subditis instruendi se in armorum exercitijs, & expeditiores constituendi se ad quodvis facinus: si occasionem ijsdem præbeat, conventicula perniciosa constituendi: si ad prædas alliciat, & latrocinia: si cives armis instructi faciliùs dissidia excitent inter se, & in partes divisi Rempublicam turbent: ob has, & alias similes rationes potest Princeps moveri ad prohibendam subditis venationem.

39 Tum quia venatio magis videtur ad Principem pertinere, quàm subditos, quia cum Princeps gravioribus semper sit negotijs occupatus plus cæteris indiget animi relaxatione, præsertim in venatione, quæ innocens est exercitium dignum viro Principe: æquum enim est, ut qui curas publicas sustinet, recreationem habeat convenientem, quâ easdem soletur. Tum quia Princeps venationis exercitio assuescit duris, & arduis, & ad labores bellicos subeundos fit aptior: unde has ob rationes potest etiam Princeps venationem, & aucupium etiam in locis publici juris sibi reservare, ut etiam ad reipublicæ onera sustinenda; & ut ærarium Principis inde augeatur, quo pacto Covarruvias *ad regul. peccatum p. 2. §. 8.* asserit, apud Hispanos jus piscandi thymnos esse reservatum. Quòd verò etiam ob solam recreationem possint Principes sine consensu populi jus venandi etiam in locis publici juris sibi reservare, docet idem Covarruvias, quia Princeps cùm laboret pro Republica, potest aliqua loca communia suæ recreationi reservare. Tum quia id etiam pertinet ad dignitatem Principis.

Rursus possunt Principes jus venandi alijs titulis enancisci, præsertim per consuetudinem, eò quia jus venandi antecedenter ad prohibitionem pertinuerit ad Principem, vel quia consuetudo à tempore immemorabili semper fuit, ut solus Princeps in locis illis etiam publici juris venationem, & aucupium exerceret. Vel quia loca illa facta sunt sub jure Principis bellica occupatione, vel spontanea subditorum cessione, vel præscriptione; sunt enim omnes tituli, sufficientes ad acquirendam venationem. Immo ita possunt Principes venationem prohibere, ut ne quidem dominium feræ occupantibus acquiratur; siquidem possunt Principes extinguere in subditis dominium acquisitum, quia per legem usucapionis, illud de facto extinguunt; proinde possunt etiam à fortiore impedire dominium acquirendum: siquidem plus est adimere jus quæsitum, quàm impedire acquirendum. 40

Tum quia possunt Principes voluntatem subditorum ita inhabilitare, ut fiat inepta ad dominium transferendum: de facto enim inhabilitârunt voluntatem pupillorum, minorennum, & aliarum id genus personarum: proinde possunt etiam voluntatem subditorum ita inhabilitare, ut fiat inepta ad acquirendum dominium: & quia occupatio non tribuit dominium feræ captæ, nisi prout substat voluntati occupantis, sequitur, quòd si Princeps voluntatem subditorum potest ineptam reddere ad dominium transferendum; possit etiam ad acquirendum. 41

Sin verò Princeps venationem simpliciter prohibeat, tunc non videtur impedire acquisitionem feræ, & effectum dominij; ratio est, quia quando Principes venationem simpliciter prohibent, non constat, an ipsi velint acquisitionem feræ impedire, & etiam effectum dominij: ergo non censentur de facto effectum dominij impedire: ratio est, quia contra illos, qui legem dicere potuerunt apertiùs facienda est interpretatio *c. 58. de regul. jur. in 6.* & quando Principes tantùm simpliciter venationem prohibent, est saltem dubium, an velint effectum dominij impedire: proinde non censentur tunc effectum illum impedire, quia in dubijs, & obscuris pars benignior præferenda est *l. 9. l. 56. l. 192. §. fin. ff. de reg. jur.* Tum quia feræ, si naturali gaudeant libertate jure gentium fiunt primò occupantis, quia sunt nullius Domini: ergo non obstante simplici prohibitione Principis fiunt etiam primò occupantis, quoad effectum dominij, quia Princeps in dubio non est censendus ita velle venationem deprimere, ut ne quidem effectum à natura sibi congenitum operetur. 42

Quando verò Principes prohibent venationem verbis conjunctivè mixtis, ut cùm dicunt: *Nemo deinceps venetur; qui venatus fuerit duodecim aureis mulctabitur*, peccant subditi contra obedientiam debitam Principi, si ejus præ- 43

præceptum transgrediantur, quia lex pœnalis conjunctivè mixta obligat in conscientia ad ipsum actum à lege intentum: & Legislator potest in conscientia obligare ad actum primariò intentum; & quoties utitur verbis præceptivis, vel prohibitorijs, declarat, se hoc modo velle obligare, Tum quia si Princeps uteretur verbis merè prohibitorijs non subnexa mentione pœnæ, induceretur obligatio in conscientia, quia verba prohibitoria hanc obligationem indicant: ergo eandem etiam inducunt; quamvis Princeps mentionem pœnæ subnectat prohibitioni, quia hæc non apponitur, ut legis obligatio mitigetur, sed ut magis exasperetur.

44 An verò subditi peccent contra justitiam quando Princeps ex motivo publicæ utilitatis venationem prohibet, si interdictum transgrediantur. Respondetur negativè, quia tunc delictum subditorum transgredientium interdictum, consistit in nuda transgressione legis, quæ ex se non est contra justitiam. Tum quia ut transgressio inducatur contra justitiam debet violari jus alienum strictè sumptum, & quando subditi transgrediuntur interdictum, quo Princeps tanquam merus legislator venationem prohibuit, non læditur jus alienum strictè sumptum; quia jus, quo Princeps tanquam merus legislator venationem prohibet, non læditur; quia tale jus, quo Princeps subditos tenet obligatos, ne leges à se latas violent, non est jus strictè sumptum: quia non habet pro mensura bonum obligantis, sed ipsorum subditorum; quo fit, ut subditi transgredientes interdictum, quo Princeps tanquam merus legislator venationem prohibet, non peccent contra justitiam, quia tunc non læditur jus alienum propriè sumptum.

45 Benè tamen peccarent subditi contra justitiam si jus venandi antecedenter ad prohibitionem ex justo titulo fuisset jam Principi quæsitum, quia tunc jus venandi; & feræ, quæ venatione capiuntur sunt sub jure solius Principis, unde qui feras capit, lædit jus alienum strictè sumptum: siquidem jus venandi censetur esse in patrimonio Principis. Tum quia si quis habeat jus venandi ex justo titulo quæsitum; peccant alij contra justitiam si feras capiant in tali loco, quia tunc lædunt jus alienum strictè sumptum: ergo etiam lædunt subditi jus Principis, cùm hic antecedenter ad prohibitionem jus venandi ex justo titulo quæsitum habeat: unde ejus prohibitio non operatur, ut obligationem justitiæ, quam parit jus illud antecedens, tollat; sed ut eandem nova obligatione firmiorem constituat, & duplici vinculo subditos abducat à venatione.

46 Hinc subditi tenentur ad restitutionem si in locis feras capiant, in quibus jus venandi ad solum Principem pertinet, quia ex injusta læsione juris alieni oritur obligatio restituendi; eo ipso quòd solus Princeps jus venandi ex justo titulo habet, obligat subditos, ne venentur: & si venantur, resultat in Principe jus ad aliquid æquivalens, seu ad obtinendum tantùm, quantum interest, venationem fuisse omissam, & cùm jus activum non possit dari sine passivo, resultat etiam in subditis obligatio restituendi tantùm, quantum intererat venationem fuisse omissam.

Sunt tamen, qui putant, injustos venatores non teneri ad restitutionem, eò quia Principes hanc non urgeant, neque curent contenti pœna præstituta fericidio. Verùm licèt unus, vel alter Princeps hanc restitutionem non urgeat, sitque contentus pœna fericidio præfinita, non tamen inde sequitur, quòd cæteri restitutionem non urgeant, quia ex motivo publicæ utilitatis venationem prohibent, & tunc subditi non peccant contra justitiam, nec tenentur ad restitutionem. 47

Principes tamen, qui jus venandi sibi reservant obligantur ad cavenda damna, quæ feræ multiplicatæ possent agris vicinorum inferre, & si inferant, tenetur ipse Princeps compensare damna illata, ut notat Covarruvias *p. 2. §. 8. n. 10.* quia per reservationem hujus juris, quo prohibentur feræ ab alijs occidi, dat Princeps causam, quòd feræ multiplicentur, & damnum inferant: & qui est causa damni illati, ipsi imputatur damnum illud, quod propterea tenetur resarcire. Tum quia debent Principes cavere, quantum opus est, ne damna inferantur; nec sufficit, si dicant se velle compensare damna, quæ inferuntur; quia aliud est inferre damnum, & aliud velle compensare illatum damnum, si enim parati sint totum damnum absque mora compensare, tunc non mortiferè peccârent, quia non inferrent notabilem injuriam. Cæterum si sint in causa, ut multiplicatæ feræ alienos agros devastent, tenentur ipsi illata damna resarcire. 48

Nona species furti est illicita piscatio. Pisces alij continentur in piscina, vel stagno, alij vagantur in flumine, quod potest esse privatum, vel publicum. Qui pisces capit in piscina, vel stagno incurrit pœnas jure impositas furibus, quia pisces illi pertinent ad Dominum, cujus est piscina: qui pisces capit in flumine privato punitur pœna arbitraria: qui verò eos capit in flumine publico nulla coërcetur pœna. Hinc qui in aliena piscina pisces capit, tenetur actione furti, quia pisces in piscina conjecti subijciuntur juri illius, cujus est piscina *l. 3. §. 14. ff. de acquir. & amitten. possess.* proinde extrahi ab aliena piscina non possunt pisces; & si lucrandi animo extrahantur committitur formale furtum, & incurruntur pœnæ furibus præstitutæ. Tum quia perinde greges squamigeri coërcentur piscinis, ac feræ vivarijs *l. 3. 14. ff. de acquir. & admitt. possess.* sed feræ vivarijs inclusæ non possunt auferri sine crimine furti, quia amiserunt naturalem libertatem: ergo nec pisces conjecti in piscina possunt sine crimine furti extrahi, & surripi, quia amiserunt libertatem naturalem. 49

Qui verò pisces in flumine privato capit, tametsi non teneatur actione furti, incurrit tamen pœnam arbitrariam, & pro modo circumstantiarum potest coërceri pœnâ pecuni: vel afflictivâ corporis; etenim qui pisces 50

mine privato capit, jure civili non tenetur furti, quia non occupat rem alienam; pisces enim in tali flumine non censentur amisisse naturalem libertatem: hinc qui in flumine privato pisces capit, non tenetur determinatè illos restituere: quia tamen id jure prohibetur, ideo incurrit pœnam arbitrariam, & obligatur saltem, ut tantùm præstet, quanti refert ejus, cujus est flumen, pisces captos non esse.

51 Immo etiam ille pœnam incurrit arbitrariam, qui pisces capit in flumine publico, si alius ex justa causa jus piscandi quæsitum habeat: quia sicut qui pisces capit in flumine privato incurrit pœnam arbitrariam, ut habetur in constitutione Caroli V. *art. 169.* ita etiam eandem pœnam arbitrariam incurrit, qui pisces capit in flumine publico, in quo alius jus piscandi ex causa justa quæsitum habet: eatenus enim, qui pisces capit in flumine privato, pœnam meretur arbitrariam, quia iniquè violat jus alienum: atqui qui pisces capit in flumine publico, in quo jus piscandi alius ex justa causa quæsitum habet, iniquè lædit etiam jus alienum, proinde æquè meretur pœnam arbitrariam.

52 Cæterum qui piscatur etiam frequenter in flumine, sive publico, sive privato, vix pœna mortis plectitur, sed alia mitiore: quia piscatio periculosum armorum apparatum non exigit, ut venatio, sed contenta est inermi hamo, innoxio rete, vacua sagena; neque quærit abditos sylvarum recessus, ut venatio; sed candore ingenuo aquis innavigat. Quòd si quis aquas inficeret veneno, unde contingeret magnam vim piscium mori, vel alio modo grave damnum inferret, utique teneretur ad restitutionem Reipublicæ habenti jus piscandi, quia censeretur jus illud graviter læsisse, & spem lucri, ac oblationis eripuisse.

§. VII.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selectæ quæstiones.

1 Quæritur primò, an qui in alieno fundo, vel sylva invito Domino occidit feras, teneatur ad restitutionem; Respondetur negativè, quia feræ illæ non erant sub jure Domini illius fundi, vel sylvæ; proinde transeunt in dominium primò occupantis; non enim feræ huc, illùcque discurrentes per sylvas varias sunt veluti fructus agrorum, vel sylvarum, aut fluviorum, sicuti sunt arbores, quæ fixæ hærent solo, in quo radices egerunt: feræ enim incertum habent domicilium, & modò fundum unius, modò sylvam alterius pertranseunt; & ex illis aliæ procreantur: unde licèt fundus pertineat ad particularem aliquem Dominum; non tamen feræ illuc discurrentes sunt sub jure Domini fundi, quia gaudent naturali libertate, proinde fiunt primò occupantis; quòd si Dominus fundi haberet jus sibi soli quæsitum venandi in suo fundo, tunc ipsa venatio esset quidem prohibita alteri in tali fundo; non tamen fera ibi capta ab alio esset restituenda Domino fundi, quia cùm supponatur gaudere naturali libertate, & discurrat per varias sylvas pertinentes ad varios Dominos, ideo fera est nullius particularis domini, proinde fit primò occupantis.

Peccaret nihilominus, qui in alieno fundo, in quo jus quæsitum venationis ex justo titulo pertinet ad solum Dominum ejusdem fundi, apros venaretur, & ceruos caperet; quia tunc venator exterus invito Domino venaretur in suo fundo, proinde injuriam ei inferret: siquidem Dominus habet jus quæsitum venandi in illo §. *feræ instit. de rer. divis. & l. item si fundi. 9. §. aucupiorum de usufruct.* ubi habetur, *Reditus aucupiorum, sicut & venationum ad fructum agri pertinere, nec esse rationabile in agro alieno quemquam nolente Domino aucupari.* Hinc si venator exterus damnum aliquod inferat in fundo alieno, ut si segetes conterat, si sepimenta disrumpat, si tenellas plantas dissipet, tenetur ad restitutionem, ut etiam si jus venandi Dominus fundi alteri elocaverit, & venator exterus crebra venatione effecerit, ut parvi æstimetur: tenetur etiam in hoc casu: ut etiam in quovis alio illatum damnum resarcire. Sin verò nullum sit damnum illatum, non tenetur venator ad ullam restitutionem; tametsi invito Domino venatus sit, cùm notabile damnum non intulerit. Tum quia illa prohibitio videtur parum rationi consentanea, quando Dominus fundi non vult ipso jure venandi uti. Idque procedit etiam de extraneo venante in loco publico, & de cive venante in loco privato alterius invito Domino; tametsi neuter teneatur restituere feras, uterque tamen tenetur resarcire damnum, si quod sit illatum. 2

Quæritur secundò, an, si fera incidat in casses, vel laqueum Petri, & Paulus eam laqueo eximat, & auferat, pertineat ad Petrum, cujus sunt casses, & laqueus; vel ad Paulum. Respondent plures cùm Covarruvia *ad regul. peccat. p. 2. §. 8. n. 13.* talem feram esse adjudicandam eximenti nisi contraria vigeat consuetudo in aliquo particulari loco, & nituntur *l. in laqueum 55. ff. de acquir. rer. domin.* ubi significatur, pertinere ad eum, qui illam exemit laqueo. Tum quia dominium feræ non acquiritur nisi per apprehensionem: & qui casses, vel laqueum posuit, nondum feram apprehenderat. Verùm licèt hæc sententia nitatur probabilitate; est nihilominus opposita probabilior, magisque consentanea rationi naturali, siquidem qui eam apprehendit, & occupavit per suas casses, vel laqueum ademit feræ libertatem naturalem; proinde videtur esse sub illius dominio; nil enim refert, an apprehendatur immediatè manu; vel tantùm mediatè, seu mediante aliquo instrumento; utraque apprehensio sufficit, ut fera fiat apprehendentis, quia utraque apprehensione privatur fera sua naturali libertate, & ita detinetur, ut non 3

non possit aufugere, sitque propterea in potestate illius, qui casses, vel laqueum posuit. Tum quia in *d. l. in laqueum de acquir. domin.* ponitur idem casus, & respondetur, feram esse illius, in cujus potestatem devenit: & cum devenerit in potestatem Petri per suas casses, vel laqueum, ideo ad Petrum pertinet, non ad Paulum, qui illam laqueo exemit.

4 Hinc patet solutio ad fundamentum oppositæ sententiæ, quia lex illa *in laqueum 55.* nostræ favet sententiæ; siquidē eo ipso, quòd fera incidit in casses alicujus est sub potestate illius, proinde non potest alter eam capere, quin injuriam inferat ei, qui casses posuit. Ad secundam rationem respondetur, eum, qui casses posuit, apprehendisse feram, quam privavit naturali libertate mediatè, seu mediante suo instrumento, quod sufficit. Quòd si fera, adeo sit viribus valens, ut ex illis cassibus facilè possit se extricare, & alius superveniens eam explosione, vel jaculo feriat, & occidat, tunc quia nondum præsumitur carere naturali libertate probabile est, fieri occupantis, cùm nondum pervenerit in potestatem illius; qui casses posuit.

5 Verùm tunc æquius videtur, si fera dividatur inter occupantem, & eum, qui casses posuit, quia uterque sua instrumenta posuit ad capiendam feram. Quid verò dicendum sit si fera ab uno vulnerata postea ab alio capiatur, sit ne vulnerantis, vel capientis. Communior sententia docet, esse capientis cum Covaruvia *p. 2. §. 8. n. 13.* & videtur desumi ex *§. illud quæsitum instit. de rer. divis.* Verùm id intelligi debet dummodo inflictum vulnus non fuerit lethale, & fera à vulnerante fuerit jam derelicta: alioquin si fuerit lethaliter vulnerata, & percussor eam insequens fuisset illam capturus, tunc ad vulnerantem pertinet, non capientem: quapropter ut fiat capientis debet fera non ampliùs à percussore prætendi; adeò ut hic eam non ampliùs insequatur, quia tunc habetur pro derelicta, & fit primi occupantis.

6 Vt autem fiat vulnerantis, tres requiruntur conditiones, quarum prima est, ut eam læserit, quantum sufficit ad illam capiendam. Secundò ut percussor eam adhuc insequatur læsam. Tertiò, ut moraliter certum sit, esse eam apprehensurus; quia tunc habet illam quodammodo in sua potestate, & censetur quasi capta, proinde non potest alius illam præuertere. Quòd si dubium sit, an fera sit evasura; tunc censent plures, fieri occupantis, eò quia adhuc videatur habere suam naturalem libertatem, & videtur desumi ex *l. naturalem 5. instit. de acquir. rerum domin*: ubi dicitur, *feram recepisse naturalem libertatem, quando difficilis est ejus persecutio.* Sed in tali dubio æquius videtur feram dividere, quia vulnerans, & capiens mutuò concurrunt, ut fera capiatur, proinde effectus capturæ utrique causæ tribuendus est.

Quæritur tertiò, an venæ metallicæ auri, 7
& argenti, etiam lapilli pretiosi, gemmæ, corallium & alia id genus, quæ in littore maris, vel promontorijs, aut fluminibus inveniuntur, sint primò occupantis, perinde ac feræ naturali libertate donatæ? Respondetur hæc omnia fieri primò occupantis, si reperiantur in locis communibus, quæ ad nullum specialem dominum pertinent. De venis metallicis, auri, & argenti docet Sotus *l. 5. q. 3. art. 3.* Ratio est, quia Principes passim sibi vendicant jus effodiendi hujusmodi metalla, & concedunt etiam privatis hominibus jus ea acquirendi ubilibet etiam in alieno agro, & etiam sibi reservandi pinguem eorundem partem compensato tantùm damno, quod infertur loco: hoc autem non justè fieret, si hujusmodi venæ metallicæ ad eum pertinerent, cujus est ager; hinc qui eruit aurum, & argentum in fundo alieno etiam invito Domino, non tenetur ad restitutionem auri Domino fundi, sed tantùm ad compensandum damnum illatum, in quo tamen æstimari debet spes illa, qua Dominus fundi poterat facilè ijsdem metallicis venis potiri. Quod verò ad lapillos, gemmas, & alia id genus pertinet, hæc fieri primò occupantis, habetur expresse in *§. per fera, & §. lapillorum. inst. de rerum divis.*

Verùm quoad hæc standum est consuetudini locorum, & legibus Principum: alioquin seclusa omni consuetudine, & lege, si jus 8
effodiendi tantùm competat Domino fundi, ad ipsum potiùs videtur pertinere quidquid eruitur ex suo fundo, sive locus sit hominis privati, sive reipublicæ; quia metalla sunt fundo permixta, & inhærentia. Hinc Indi Occidentales antequam subijcerentur Hispanico Imperio, potuerunt prohibere, ne Hispani metallicas venas in suis regionibus occuparent, ut notat Sotus *lib. 5. q. 3. a. 3. ad 2.* quia quilibet potest prohibere extraneum, ne effodiat in suo fundo.

Quæritur quartò, an furtum committat 9
creditor, si debitori rem auferat? Respondetur cum distinctione, vel enim Creditor aufert ipsam rem, quæ est in obligatione, & tunc si Debitor injustam habet detinendi causam rem illam, creditor eam contrectans non committit furtum, quia accipit rem suam: sin verò debitor habet justam causam rem illam detinendi, eò quia ad ipsum pertineat usus fructus illius rei, tunc creditor, qui illam surripit non excusatur à furto, quia fructuarij interest rem non dividi *l. 15. §. 1. ff. h. t.* Pari pacto, si creditor rem aufert, in quam commodatarius impensas fecit, tenetur actione furti, quia tunc commodatarius habet justam causam detentionis *l. 15. §. fin.* aliud esset, si creditor commendatario nudum usum interverteret; tunc enim non tenetur furti, quia illius non interest, rem salvam esse, cùm non possit actione commodati conveniri *l. 15. §. fin.* Rursus si Emptor rem sibi venditam contrectat, adeò ut

ut pretium non solvat, tenetur furti, quia venditoris interest, rem suam ab alio sine solutione pretij surripi. Rursus si Dominus rem auferat, quam ex donatione tertij alter habet, si ipsius intersit, possessionem non perdit, eò quia ægrum curaverit, vel quid aliud egerit, actionem furti habet; secus non habet talem actionem *l. 53. §. fin. ff. h. t.*

10 Quòd si creditor non quod sibi debetur surripit, sed rem alienam æquivalentem, excusatur à furto, dummodo aliquot concurrant conditiones, quarum prima est, ut debitum difficulter creditor potuisset aliâ viâ obtinere; vel quia debitor potentiâ valet; vel quia sine magnis expensis, vel periculo gravis inimicitiæ conveniri non possit. Secunda ut debitum sit liquidum, justum, & moraliter certum. Tertia ut id, quod creditor accipit, pertineat ad ipsum debitorem, non verò ad aliam tertiam personam. Quarta ut quod debetur in specie, vel in genere obtineri non possit. Quinta ut jure suo cedat, & etiam renuntiet solutioni secundæ. Hæ conditiones si concurrant, si Creditor moroso debitori rem æquivalentem surripiat, excusatur à furto, quia tunc debitor in talibus circumstantijs non nisi imprudenter potest esse invitus, nec creditor lucrum quærit, sed tantùm, quod suum est. Sin verò una, vel altera ex præfatis conditionibus desit, creditor non excusaretur à furto, quia tunc debitor prudenter esset invitus; & creditor non solùm suæ indemnitati studeret, sed etiam lucro injusto, eò quia ex motivo commodi privati adigeret debitorem invitum ad rem suam cum alia permutandam, ut docet Molina *tract. 2. de just. & jur. disp. 69.*

11 Quæritur quintò, quænam quantitas requiratur, ut furtum sit peccatum grave? Certum est, peccatum furti, & injuriæ esse ex genere suo mortale, nisi vel inconsideratio, vel parvitas materiæ excuset. Quòd enim detur parvitas materiæ, ex eo conijcitur, quia nemo sibi persuaderet, eum æternam pœnam ex natura rei mereri, qui alteri non indigenti unum, vel alterum crucigerum, aut obolum surriperet, si nullum aliud damnum per accidens sequatur, nec lucrum impediatur, ut contingeret, siquis sutori non habenti nisi unicam subulam, sine qua non posset lucrari, quod cum illa lucraturus fuisset, eam surriperet; tunc enim quamvis subula secundùm se considerata sit res levis, juncta tamen cum damno subsecuto est quid grave inferens sutori notabile damnum, ex suppositione quòd aliunde non possit sibi lucrari necessaria pro vitæ sustentatione. Hinc præter materiam levem, potest etiam in furto assignari materia, quæ omnium judicio sit gravis, cujusmodi sunt centum aurei; & alia quæ sit ex se levis, ut unus obolus.

12 Difficultas est, quænam sint utriusque materiæ gravis, & levis confinia, seu quænam sit illa quantitas, quæ ita sit gravis, & lethalis; ut vel minima parte dempta non sit ampliùs lethalis; & quænam sit ita levis, ut fiat lethalis per aliam minimam partem superadditam: dari utriusque materiæ gravis, & levis terminum ultimum est certum, verùm qualis sit, videtur adhuc nobis prorsus ignotum, præsertim in ordine ad praxim ob varias Doctorum sententias, & diversas circumstantias præsertim personarum, & temporis, quæ occurrunt: neque hujusmodi ignorantia censenda est humano obesse generi, cùm potiùs eidem videatur prodesse, quia in dubio, an materia sit gravis, vel levis tenetur quis sub mortali abstinere, ne in periculum se injiciat peccandi; quo fit ut saltem à viris timoratis multa furta prætermittantur, quæ aliàs committerentur, si adesset scientia.

Vix igitur potest universim teneri ultimus hic terminus, quo habito constituatur materia gravis, & quo dempto materia fiat levis. 13
Solùm in genere dici potest ad constituendam materiam gravem requiri quantitatem notabilem juxta arbitrium prudentis viri pro varia tum locorum, tum personarum conditione; quia quod respectu unius censetur notabile, & grave, respectu alterius, qui divitijs affluit, est exiguum, & parvi momenti. Nihilominus res furto sublata dupliciter potest considerari. Primò in ordine ad se ipsam; secundò respectu illius, cui surripitur: priori modo considerata potest una, ac eadem quantitas ex natura rei esse sufficiens ad mortale pro quacunque hominum conditione, nisi per accidens contingat, ut minor quantitas sit læsio gravis.

Quæ verò sit hæc quantitas, quæ respectu omnium sit gravis, hoc opus, hic labor; aliqui recentiores censent, hanc quantitatem consistere in ipsa damnificatione, quæ si sufficiens sit ad dissolvendam amicitiam inter homines, sit materia gravis, eò quia grave inferat damnum. Verùm adhuc superest assignanda quantitas illa, quæ præcisè secundùm se sit dissolutiva amicitiæ inter homines, etenim si uni amico ab altero surripiatur unicus aureus, non propterea dissolvit amicitiam, neque tam parvi amicitiam æstimat, ut amissione unius aurei velit eam solvere: sin verò alteri amico ab alio surripiatur medius tantùm aureus, statim adeò irascitur, ut nolit ampliùs eum amicum habere, unde hæc damnificatio dissolutiva amicitiæ inter homines adhuc non explicat gravitatem furti, quæ sit omnibus communis. 14

Tum quia licèt aliqua certa damnificatio sit dissolutiva amicitiæ inter homines, adhuc non rectè infertur, quòd sit etiam dissolutiva inter hominem, & DEUM, & sufficiens ad peccatum lethale, etenim mendacium sæpe repetitum, infidelitas in servandis promissis, ingratitudo, solet inter homines communiter causare abalienationem, & dissolutionem amicitiæ, & tamen non sufficiunt ad dissolvendam amicitiam cum DEO, eò quia sint peccata ex genere suo tantùm venialia, unde à dissolu- 15

solutione amicitiæ inter homines, non rectè infertur dissolutio amicitiæ inter hominem, & DEUM, proinde neque rectè infertur gravitas sufficiens in furto ad peccatum lethale: potest enim læsio aliqua esse dissolutiva amicitiæ inter homines, quæ non sit dissolutiva amicitiæ inter DEUM, & hominem, cum amicitia inter homines longè faciliùs dissolvatur, quàm inter DEUM, & hominem.

16 Alij dicunt, hanc gravitatem constitui per effectum aliquem experimentalem physicum, & dicunt, hunc effectum, à quo homines solent damnum vocare grave, & notabile, non videri commodiorem esse alium, quàm tristitiam, seu animi dolorem, aut molestiam imperio voluntatis moraliter inimpedibilem, seu non cohibendam per se loquendo, spectata communi hominum complexione, & constitutione. Verùm in praxi assignare, quanta sit hæc gravitas in furto adhuc difficulter concludi potest, quia si uni surripiatur aureus vix tristatur; sin verò alteri decima pars aurei, vel maximè tristatur: & sicut complexiones, & constitutiones hominum variæ sunt, ita tot essent assignandæ quantitates diversæ, quot variæ sunt hominum complexiones magis, vel minus pronæ ad tristitiam, ob res in parva, vel magna quantitate ipsis sublatas.

17 Quamobrem ut rem ad praxin deducamus putârim cum Molina *de justit. & jur. tom. 3. disp. 685.* tantùm pecuniæ valorem, qui in unoquoque loco sufficit ad conducendas operas unius diei fossoris terræ, videri materiam sufficientem ad furtum lethale in eos, qui non sunt valde divites: & generatim, quoad omnes secluso omni alio damno extrinseco summam trium Juliorum in se esse materiam notabilem, & sufficientem ad peccatum lethale. Unde summa trium Juliorum cùm sit ex se materia notabilis præscindendo à persona, & statu, vel dignitate illius, cui talis summa surripitur est semper peccatum grave, adeò ut sive quis talem summam surripiat viro Principi, sive equestri, sive Mercatori, vel alteri inferiori personæ, semper sit materia notabilis, & peccatum grave, licèt etiam summa duorum Juliorum, vel etiam unius Julij possit esse materia gravis sufficiens ad peccatum lethale, non quidem in ordine ad se, sed ad pauperem, qui mendicatò vivit, nec habet nisi Iulium, quo possit sibi consulere de necessarijs pro vita sustentanda.

18 Quamobrem putârim, materiam per se notab[illegible] respectu omnium esse summam trium J[illegible]m, & in ordine ad personas, quibus res propriæ surripiuntur posse etiam minorem summam esse materiam notabilem; hinc si quis surripiat Principi unum tantùm Julium non peccat lethaliter, benè tamen si illum surripiat pauperi non habenti quid aliud, non quod summa sit ex se notabilis; sed tantùm respectu pauperis, cui infertur notabile damnum, summa verò per se notabilis sunt tres Julij, adeò ut qui invito Domino [illegible] summam surripit sive Principi, sive viro equestri, sive Mercatori, sive cuilibet alteri peccet mortaliter. Quamobrem non putârim adhærendum sententiæ eorum, qui censent illam esse notabilem quantitatem, quæ excedit duos aureos, ut putat Rodriquez *in sum. tom. 5. c. 118. n. 27.* quam sententiam in ordine ad divites docent Sotus *lib. 5. de justit. q. 3. art. 3. ad 3.* Vasquez *opusc. de restit. c. 5.* §. *1.* & alij.

Quæritur sextò, an possit dari casus, in 19
quo ultima acceptio rei ablatæ comprehendens materiam notabilem [illegible] non sit peccatum lethale? Respondetur cu[illegible]ranado *p. 2. controvers. 6. tractat. 2. disp. 2. sect. 3. n. 51.* & alijs affirmativè, quia potest casus contingere, ut aliquis jam surripuerit Petro 29. baioccos, & si surripiat trigesimum, peccet mortaliter, eò quia summam trium Juliorum surripiat, quæ est materia notabilis. Potest etiam contingere, ut habeat animum quàm primùm restituendi trigesimum illum bajoccū, vel quid aliud; tunc enim cùm nolit sibi retinere notabile quantitatem, & statim velit ultimum baioccum restituere, quo completur materia notabilis, in hoc casu, non videtur per surreptionē trigesimi oboli lethaliter peccare, quia tunc acceptio rei alienæ non est mortalis, quando fit animo illam restituendi, & ratione dilationis non infertur Domino damnum gravis momenti. Pari pacto si homo furetur ultimum obolum, & jam consumpserit omnes, quos priùs surripuerat, adeò ut non habeat, unde solvat, non peccat mortaliter, si animum habeat solvendi illam quantitatem, cùm primùm pervenerit ad pinguiorem fortunam: ratio est, quia in hoc ultimo furto tantùm potest fur mortaliter peccare, quia invito Domino vult retinere saltem per longum tempus notabilem quantitatem: id autem non contingit in ultimo furto, quia fur intendit statim obolum restituere, & potest simul dolere de furtis præcedentibus cum animo obolos omnes à se sublatos restituendi cùm primùm ad pinguiorem venerit fortunam: in hoc casu ultima acceptio rei ablatæ, tametsi compleat materiam notabilem, non constituit peccatum mortale.

Quæritur septimò, an fur, vel quivis alius 20.
iniquus possessor rei alienæ teneatur restituere majorem summam, ad quam excrevit res furto sublata tempore iniquæ detentionis, si fur illam vendidit in illo optimo statu; ut si res furto ablata tempore furti valuit decem aureis, & postea antequam restituatur, excreverit pretium ad viginti aureos, an tunc fur teneatur restituere tantùm decem, vel viginti aureos? Ad hanc quæstionem solet responderi cum distinctione, an mutatio valoris sit intrinseca, vel extrinseca; tunc est intrinseca, quando res in se crescit, vel decrescit, ut si res furto sublata fuit agnus, qui postea excrevit in ovem: mutatio extrinseca est, quando res secundùm se physicè invariata manet semper in

co-

eodem statu, & tantum mutatur ob aliquas extrinsecas circumstantias valor ipsius, ut si modius tritici, qui hodie valet quinque florenis, post octiduum valeat septem, vel octo florenis, tunc valor tritici dicitur extrinsecè auctus.

21 Ut satisfiat quæsito respondetur juxta probabiliorem sententiam esse restituendam domino rem ipsam furto ablatam, vel ejus summum valorem pro tempore, quo fuit detenta, ut si quis surripuit agnum, quem non restituit, donec excreverit in ovem, vel ita excrevisset, si non fuisset agnus occisus, tenetur fur Domino restituere valorem ovis; adeò ut non sufficiat, si valor restituatur agni; ratio est, quia fit Domino injuria eum privare sua re eo tempore, quo cariori pretio potuisset illam vendere, & cum furtum alterius fuerit causa illius damni, tenetur fur illud resarcire; siquidem injuriæ illatæ Domino non satisfit, si illi restituatur, quantum res valebat ante furtum: sed si pretium crevit post furtum, cùm Dominus potuisset rem suam vendere, & lucrum sibi acquirere; fur fuit in causa, cur Dominus tale fuerit damnum passus, & propterea tenetur illud resarcire: quod si dicas, Dominum fortassis non fuisse vendi[turum] rem illam pro illo tempore, quo carior erat: id non suffragatur furi, quia sufficit, si Dominus potuerit rem suam vendere in illo cariori pretio, & quod fur id impediverit.

22 Quæritur octavò, an, qui furatur in Ecclesia, gaudeat ejusdem Ecclesiæ immunitate. Ratio dubitandi est, quia delictum furti, quamvis tendat contra Ecclesiam, non est tamen de exceptis in Bulla Gregorij XIV. de immunitate Ecclesiarum: etenim cum Rei gaudeant immunitate non obstante quocunque delicto, non excepto in Gregoriana constitutione à privilegio immunitatis; eadem etiam debet gaudere, qui furatur res Ecclesiæ. Tum quia si quis furetur in una Ecclesia, & ad aliam confugiat, videtur gaudere immunitate, quia tametsi furatus sit res Ecclesiæ, & commiserit sacrilegium contra Ecclesiam, adhuc gaudet immunitate.

23 Nihilominus probabilius videtur dicendum, non gaudere, quia tam in jure communi, quàm in Gregoriana constitutione conceditur immunitas extra delicta ibi excepta confugientibus ad Ecclesiam, ut liquet *ex §. 3. ejusd. constitut.* ibi. *Vt laicis ad Ecclesias locaque sacra, & religiosa prædicta confugientibus*, unde in constitutione Gregoriana tantum disponitur de confugientibus ad loca, quæ gaudent immunitate: & sub tenore eorundem verborum disponitur in jure communi; adeò ut solis confugientibus concedatur immunitas; sed confugientes hi tantum dicuntur, qui ad Ecclesiam recurrunt implorantes auxilium, & protectionem: siquidem confugere perindè est, ac auxilij causâ, & præsidij ad aliquem recurrere: qui autem accedit ad Ecclesiam, ut furetur res ipsius, non accedit ad implorandum ejus auxilium, & pr[æ]stationem; sed potiùs ad inferendam illi injuriam: unde cùm de ipso non verificentur verba dispositionis, neque potest locum habere dispositio *l. 4. §. toties. ff. de damno infect. l. quod constitutum. ff. de milit. testam. c. indemnitatibus §. sed cum eas de elect. in 6.* & notat Tiraquel in *l. si. unquam. V. libertis n. 2. C. de revocand. donat.*

Præterea ex causa finali hoc idem conjicitur, quia finis concedendi immunitatem confugientibus ad Ecclesiam est misereri delinquentibus, eósque ut pœnitentes protegere, non autem fovere eorum delicta: hinc quando fures confugiunt ad Ecclesiã, hæc accipere solet rem furtivam, quam Domino restituit, ne videatur Ecclesia delicta furum protegere, ut notat Suarez *de relig. tom. 1. tractat. 2. de immunit. lib. 3. c. 12. n. 3.* cùm enim Ecclesia sit justitiæ cultrix, debet quidem delinquentes pœnitentes protegere, non verò eorum delicta fovere: unde causa finalis immunitatis in furibus, qui in ecclesia furantur, cessat contrariè, alioquin Ecclesia foveret injuriam sibi illatam: ideo debet etiam cessare ipsa concessio immunitatis *l. Titio §. usuras ff. [de] leg. 2. l. adigere §. quamvis ff. de jure patron.* & notat Tiraquel *tractat. cessante causa [limit.] n. 11.* Rota coram Mantica *decis. 131. n. 4.* 24

Excipitur tamen, si fur post ablatum furtum illud restitueret eidem Ecclesiæ, quia tunc, ut pœnitens esset protegendus, nec Ecclesia foveret ampliùs delictum, nec injuriam sibi illatam, sed hominem resipiscentem, qui propterea gauderet immunitate; quia ratio finalis privilegij immunitatis est protegere reum pœnitentem, & eo ipso, quòd furtum restituit, pœnitentiam ostendit; proinde locum habet dispositio *l. bis solis §. etiam cautè C. de revocand. donat. & l. illud C. de S S. Eccles.* ut notat Glossa. Hinc patet solutio ad rationem dubitandi initio positam. 25

Quæritur nonò, ad quid teneatur, qui furatus est in Ecclesia reliquiam alicujus sancti, quam non potest restituere, eò quia non sit amplius in potestate furis? Respondetur teneri tunc furem compensare furtum re alia spirituali æquivalente, quæ tantæ sit æstimationis, quantæ erat reliquia furto sublata: unde tunc tenetur aliam parem reliquiam eidem Ecclesiæ dono dare, quia ut docet D. Thomas *2. 2. q. 68. a. 2.* restitutio necessaria est ad salutem, quia necessarium est servare justitiam, proindè æqualitatem, quæ est objectum justitiæ; & cùm per furtum insurgat inæqualitas, debet hæc tolli, & poni æqualitas per restitutionem; unde quando non potest fieri restitutio ejusdem rei numero, debet fieri in æquivalente, ut quantum possibile est, inducatur æqualitas, & servetur justitia. Quòd si non possit hoc modo compensari, tenetur saltem compensare injuriam ei, qui possedit reliquiam: siquidem in furto consideratur res quæ aufertur; & injuria, quæ infertur; hæc consistit in eo, quòd Dominus privetur possessione suæ rei, & licet reli- 26

reliquiæ sanctorum non sint pretio compensabiles, injuria tamen illata possessori ejusdem est pretio æstimabilis, consistit autem hæc injuria in quadam violentia, & passione injusta illata ei, cui alter surripuit rem suam: unde sicut fur tenetur restituere tam ratione rei acceptæ, quàm ratione injustæ acceptionis, ideo debet compensare injuriam illatam possessori reliquiarum, adeò ut compensatio sit talis, quæ sufficiat ad tollendam inæqualitatem, & quia hæc non potest tolli, nisi Ecclesia, & ejus rectores de minus habentibus, fiant æquè habentes, ideo ea compensatio est facienda, quæ secundùm regulas rectæ rationis de minus habentibus fiant æquè habentes.

27 An verò in hoc furto Reliquiarum dari possit parvitas materiæ, quæ excuset à mortali. Respondetur affirmativè, verùm hæc parvitas materiæ spectanda est non solùm penes rei materiam, sed etiam pensanda est ejus dignitas, æstimatio, & raritas, unde si quis parvum frustulum ex corpore alicujus S. Martyris auferret, esset hæc materia parva insufficiens ad peccatum lethale, quia parum damni etiam inferretur Ecclesiæ, quæ adhuc retineret reliquum corpus ejusdem Martyris. Sin verò surriperet frustulum S. crucis, quod in tali Ecclesia esset in maxima veneratione, tunc licèt materia quoad se esset absolutè in parva quantitate: nihilominus quia ejus dignitas, æstimatio, & raritas est maxima; non excusaretur fur à peccato gravissimo, & furtum illud esset sacrilegium.

28 Quæritur decimò, an si res furtiva pereat; teneatur fur ad restitutionem? Respondetur, quòd si res iniquè parta casu pereat, tenetur is, qui illam sustulit ad restitutionẽ pretij, si tamen non putetur peritura fuisse etiam apud Dominum, ut notat Covarruvias *ad regul. peccat.* [illegible] §. *6. n. 1.* ratio est, quia is, qui illam injustè sustulit non solùm obligatur ratione rei acceptæ; verùm etiam ratione injustæ acceptionis: unde sive res adhuc existat, sive non, semper, qui illam surripuit, tenetur damnum [illegible] illatum resarcire: quia per injustam surreptionem fit causa, cur res illa pereat, eò quia præsumatur non perijsse, si apud suum Dominum mansisset. Tum quia injustè detinens rem alienam semper est in mora, cui propterea imputatur casus fortuitus *c. 68. 10. 16. q. 1.* nisi fortàssis moram purgâsset offerens rem Domino, & is noluisset eam acceptare, sed illi custodiendam commisisset: siquidem in hoc casu non teneretur ex casu fortuito, quia non supponeretur ampliùs in mora. Sin verò res æquè periisset apud verum dominum, ac apud iniquum possessorem; ut si hic eam abstulerit è domo sui vicini, & transtulerit in propriam, & paulò post ex incendio utraque domus cumbusta fuerit. Plures cum Paludano *in 4. dist. 15. q. 2. art. 1. conclus. 5.* docent etiam in hoc casu iniquum detentorem rei alienæ teneri ad restitutionem pretij, eò quia semper fuerit in mora, quæ trahit ad se periculum, ut statuunt jura.

Nihilominus alij probabiliter censent, iniquum possessorem non teneri pretium restituere, si res casu, vel justa hostium incursione erat certò peritura etiam apud Dominum: quia si res erat certò peritura apud Dominum, adeò ut nihil juris, vel commodi, potuisset verus Dominus ex re illa suscipere; nihil novi detrimenti fuit illi illatum ex eo, quòd perierit in domo sui vicini, cùm æquè debuisset certè perire in propria domo: unde quod perierit in hoc, vel illo loco per accidens se habet si præsumatur, quod absolutè debuisset perire, etiam in domo legitimi possessoris: siquidem detrimentum, quod patitur dominus jam erat præparatum in causa, nec poterat impediri à Domino, proinde in morali æstimatione censebatur damnum illud jam illatum: unde fur non censetur illud intulisse, cùm jam fuerit præparatum in suis causis; proinde non videtur iniquus possessor, apud quem res illa periit, teneri ad restitutionem pretij. 29

Tum quia iniquus possessor non est causa damni ratione interitûs rei, quia ad hunc non fuit cooperatus: neque est causa damni ratione iniquæ acceptionis, cum res perinde interitura fuisset apud suum Dominum, si non fuisset surrepta: non enim Dominus potest conqueri de damno illato per acceptionem, cùm res furto ablata fuisset peritura etiam apud legitimum suum Dominum. Tum quia iniqua surreptio rei alienæ non inducit obligationem restituendi, nisi quatenus infert efficaciter alteri damnum, & in casu nostro surreptio rei alienæ non infert tale damnum, cum res furto surrepta æquè perijsset in domo legitimi, ac iniqui possessoris. 30

Quæritur undecimò, an, qui sibi proposuit aliquid furari, si per plures vices surripiat Domino semper aliquid, committat multiplex furtum; an verò unum tantùm. Vt si fur sibi proposuit furari alteri viginti aureos per decem vices, surripiendo binos aureos singulis vicibus plura committat furta? Certum est, quòd si furtum unius partis discontinuetur à furto alterius, cum aliqua voluntatis retractatione esset tunc multiplex furtum, quia ratione retractationis voluntas furandi unam partem, non est voluntas furandi alteram; nec unum furtum nectitur cum alio: quinimo illa retractatio inducit quandam pœnitentiam prioris furti; proinde superveniente novo proposito committitur novum peccatum, & novum furtum, quia tunc non solùm multiplicantur actus voluntatis, sed etiam proposita furandi, proinde tot multiplicantur furta, quot sunt actus furandi. 31

Sin verò nulla interveniat voluntatis retractatio; sed tantùm quædam interruptio, adeò ut prima nocte fur surripiat binos aureos, totidem secunda, & sic successivè donec compleat integrum numerum viginti aureorum, quos proposuit furari: in hoc casu putârim adhuc multiplicari furta, ut docent Navarrus *in eo consider. n. 49. de pœnit. dist. 5. c. 6. manual.* 32

nual. n. 16. Suarez *disp. 22. de pœnit. sect. 5.* quia tunc adhuc concurrunt principia sufficientia distinctiva peccati: siquidem multiplicantur actus interni habentes objectum peccaminosum, & objectum externum: unde cessante primo furto, censetur moraliter fur cessasse à furto: & dum secunda nocte iterum furatur, in communi æstimatione censetur novum furtum committere, quia revera sunt actus distincti realiter, & interrupti per moram unius integri diei: tametsi in fure perseveraverit idem propositũ furandi donec compleat numerum viginti aureorum; siquidem pro unitate peccati non sufficit unitas propositi, quando executio infert distinctos actus externos: quia tunc propositum tantùm se habet ut imperans actus illos internos, & externos: & quia actus interni imperati versantur circa objecta illicita, etiam actus externi multiplicantur, cum in ipsis nova semper malitia consummetur. Idque vel maximè procedit, quando actus sunt contra præcepta negativa, quia tunc singulæ vices sunt transgressiones per se prohibitæ; adeò ut tot sint actus illiciti distincti, quot transgressiones.

Quòd si plura furta ratione continuatio-
33 nis se habeant per modum unius, ut si fur sibi proponeret surripere inscio, & invito Domino decem mensuras frumenti, & quia non posset totam illam quantitatem simul deferre in propriam domum, prima vice unicam tantùm mensuram surriperet, & evacuato sacco, iterum rediret immediatè pro secunda mensura, & sic successivè iret, & rediret, donec decem mensuras, quas sibi proposuerat surripere, compleret; tunc esset unicum furtum continuatum, tametsi interrumperetur aliqua morulâ, dummodo, talis non esset, ut moraliter interrumperet actionem furandi. Ratio, cur nonnisi unicum tum committatur furtum, est, quia ex parte propositi, seu intentionis, ut etiam ex parte objecti, seu materiæ furtum non est nisi unicum, quia fur unico tantùm proposito sibi proponit surripere certam illam quantitatem tritici, & licèt constet decem mensuris, hæc tamen sunt unicum tantùm objectum, & unica materia furti: unde cum principia constitutiva furti sint singularia; furtum quoque erit singulare, tum quia si fur simul surripuisset, & transtulisset in propriam domum totam illam quantitatem decem mensurarum, vel modiorum unicum tantùm commisisset furtum ratione propositi surripiendi totam illam quantitatem: sed propositum est idem, quamvis non simul, & semel, sed tantùm per partes eandem tritici quantitatem surripiat, ac deferat in propriam domum; licèt enim multiplicentur vices, non propterea multiplicatur furtum, quia hoc pertinet ad executionem operis, quæ est effectus voluntatis peccaminosæ, proinde conformatur voluntati, ut docet D. Thomas *1. 2. q 20. art. 1. ad 1.* unde cùm furtum consummetur in voluntate, illæ deportationes successivæ ratione unius propositi, sunt unica executio completa, & correspondens proposito.

Tum quia bonitas, & malitia actus ex- 34
terioris, & interioris est una, & eadem, quatenus bonitas actus exterioris, quæ habetur ex objecto, & circumstantijs refunditur in actum interiorem; & bonitas actus interioris, quæ habetur ex fine, redundat etiam in exteriorem, ut docet D. Thomas, *1. 2. q. 20. art. 3.* siquidem bonitas, & malitia moralis sequitur actum humanum, quà talis est, seu prout exercetur libero modo: & actus externus non est talis, nisi quatenus libero modo exercetur: unde ratione actus externi non multiplicatur peccatum, neque furtum, nisi etiam multiplicetur actus malus internus: hic autem non dicitur multiplicari, quando qui ex unico tantùm proposito furandi decem modios tritici, eos surripit successivè per partes, quia tum moraliter continuatur idem propositum furandi, & idem furtum.

Quæritur duodecimò, an malæ fidei pos- 35
sessor teneatur restituere fructus perceptos, & qui percipi poterant. Is dicitur possessor malæ fidei, qui scit, vel putat, se non legitimè detinere rem aliquam, eò quia dominium illius ad alium pertineat: sicut è contra ille dicitur possessor bonæ fidei, qui putat, rem, quam detinet, ad se pertinere. Fructus autem quidam dicuntur rei, eò quia ab ipsa proveniant, tametsi humana intercedat industria; cujusmodi sunt fructus agrorum, arborum, ædium, & rerum illarum, quæ habent usum locabilem. Alij sunt fructus industriales, qui oriuntur ex sola industria, ut quæstus, qui percipitur negotiatione, eò quia quis vili emat, & carò vendat, ratione temporis, & loci. Nudum pretium rei non dicitur fructus ejusdem rei, quia succedit in locum rei tanquam res altera; Respondetur, possessorem malæ fidei, non solùm teneri restituere rem alienam, verùm etiam fructus ex eadem perceptos, non verò fructus simplicis industriæ; ratio est, quia fructus rei cùm oriantur ex ipsa re, se habent accessoriè ad illam; proinde cedunt in dominium illius, qui jus habet in rem illam; accessorium enim sequitur suum principale: unde perinde sunt fructus restituendi vero Domino, ac res ipsa deductis tantùm expensis, quas Dominus fecisset ad fructus illos percipiendos; quod procedit non solùm de impensis necessarijs, sed etiam utilibus, quibus res effecta est fructuosior, ut si fur agrum alterius excoluit, ac melioravit.

Videtur tamen in contrarium posse obiji- 36
ci, quia si expensæ sunt deducendæ, id sanè ratione damni, quod fur incurrit, agrum alienum excolendo, & meliorando: sed Dominus non tenetur damnum illud æstimare, sed fur debet id sibi imputare, quòd agrum non suum excoluerit. Sed contra, quia expensæ non deducuntur præcisè ratione damni furis, sed quia agrum alienum suo sumptu, & labore meliorem effecit. De alijs verò impensis, quæ tantùm ad ornatum, vel captandam voluptatem pertinent, procedendum est cum disting-

ſtinctione, ſi Dominus eosdem ornatus velit retinere ſunt etiam ſumptus deducendi; ſecus ſi nolit detinere: unde ſi quis invito Domino alienas ædes occupavit, quas pluribus excellentibus picturis ornavit, ſi Dominus ædium velit picturas illas habere, deducendæ tunc ſunt expenſæ factæ in iiſdem emendis, vel delineandis.

37 Quòd ſi picturæ ſint parietibus appictæ, tunc arbitrio prudentis, & periti viri ſunt æſtimandæ. Fructus autem puræ, ac nudæ induſtriæ non ſunt reſtituendi: etenim ſi fur ſurripuit alteri mille aureos, quibus eſt negotiatus, ſi ex ſuo negotio lucratus ſit 200. aureos, non tenetur lucrum dare, ſed tantùm reſtituere ſurreptos mille aureos, & compenſato tantùm damno emergente; ſi quod ratione raritatis pecuniæ interceſſiſſet. Qui tamen torquem auream furto ſurreptam pretio locavit, tenetur non ſolùm torquem reſtituere, ſed etiam pretium locationis, tametſi Dominus torquem illum non conſueviſſet locare, quia tale lucrum non pertinet ad fructum induſtriæ, ſed ad pretium locationis, & uſum torquis aurei: eſt enim talis uſus inſtar fructus rei, cujus utilitas ad Dominum pertinet.

38 Hoc idem etiam procedit de equis, mulis, aliiſque ſimilibus ſurreptis, & elocatis, tametſi verus Dominus non conſueverit hæc animalia locare: quia lucrum locationis eſt fructus rei, & pertinet ad Dominum ejuſdem rei. Quinimmo non ſolùm fructus percepti debent reſtitui, ſed etiam non percepti, ſi Dominus ſingulari ſua diligentia conſueverit eos percipere. Quia tunc per ſuam iniquam detentionem fur fuit cauſa illius lucri ceſſantis, tenetur enim poſſeſſor malæ fidei ad totum lucrum ceſſans, & damnum emergens, quod Dominus ratione iniquæ detentionis patitur, compenſare. Imò tenetur etiam reſtituere fructus rei, quos ipſe ſuâ ſingulari induſtriâ percepit deductis expenſis; quamvis Dominus eos non fuiſſet percepturus, quia omnes fructus rei cedunt in dominium illius, ad quem pertinet res illa, ſi hæc exiſtat, ut habetur *in §. ſi Titius de rerum divis.*

39 Tum quia fructus in probabiliori ſententia eo ipſo, quòd extant, ſive ſpontè, ſive caſu oriantur, Domino cedunt, ad quem pertinet res, ex qua proveniunt, proinde ſunt reſtituendi Domino, non ſecus, ac res ipſa, unde ſi fur eos conſummeret, damnum inferret Domino rei: imò cùm teneatur fur eos ſtatim reſtituere, ſi negligat eorum reſtitutionem, & ſit in mora; ſi poſtea fortuitò apud ipſum pereant tenetur ad reſtitutionem, non ita ſi pereant fortuitò, vel ex culpa levi priuſquam commodè potuiſſet eos reſtituere, quia tum non cenſetur fuiſſe in mora.

40 Quæritur tertiodecimò, qualem pœnam incurrat, qui furatus eſt hominem, eúmque vendidit? Reſpondetur, talem fúrem incurrere pœnam mortis, & deſumitur ex *c. qui furatur 1. h. t.* ubi ex *c. 21. Exod.* ſtatuitur, ut qui furatus fuerit hominem, eúmque vendiderit, convictus, ſit ultimo ſupplicio puniendus, & hæc lex Moſaica à jure civili etiam ſervatur, debet tamen textus intelligi de homine libero, ſiquidem qui furatur ſervum, non tenetur hâc pœnâ *l. ult. ff. ad legem Flaviam de plagio.* Ratio verò, cur lex iſta recipiatur inter canones, cum hi nunquam, pœnam mortis imponant, videtur difficilis aſſignatu, comunior tamẽ & verior ſententia, quã docet Panormitanus hîc *num. 4.* aſſerit, canones recepiſſe hanc legem, non quia pœnam mortis corporalis imponãt, ſed quia privant influxu ſpirituali, & vitali, qui habetur ex comunione fideliũ, adeò ut per mortem de jure canonico intelligatur excommunicatio juxta *c. per venerabilem,* ubi Pontifex juxta analogiam legis Moſaicæ *Deut. 17.* cum aliquid fuerit difficile, vel ambiguum, dicit, eſſe recurrendum ad judicium ſedis Apoſtolicæ, cujus ſententiam, qui ſuperbiens contempſerit obſervare, mori præcipitur, quatenus per ſententiam excommunicationis tanquam mortuus ſeparatur à communione cæterorum fidelium.

Quæritur quartodecimò, quomodo furtum, & rapina differant inter ſe? Reſpondetur cum D. Thoma, differre ſpecificè, eò quia rapina includat violentiam, quæ fit Domino ſcienti res ſuas ab alio uſurpari, nec potenti eidem obſiſtere. Furtum verò excludit violentiam, quapropter rapina includit novam rationem injuriæ, quia continet novam rationem involuntarii: ſiquidem aliud eſt involuntarium, quo quis ignoranter patitur res ſuas ab aliis occupari: & aliud, quo ſciens videt, & cognoſcit res ſuas violenter ab aliis abripi, quibus non poteſt reſiſtere, tametſi utrumque ſit abſolutè involuntarium, unum tamen eſt magis involuntarium propter violentiam, quàm aliud, quod excludit talem violentiam, & includit ignorantiam: hinc cæteris paribus rapina eſt gravius peccatum, quàm furtum, ut docet D. Thomas *2. 2. q. 66. art. 9.* Differunt etiam furtum, & rapina ab injuria, quæ fit per iniquos contractus: ſiquidem per furtum, & rapinam Dominus omnino involuntariè patitur damnum, quatenus ipſo invito ejus res ſurripiuntur per ignorantiam, vel per vim: ſecus in contractibus patitur damnum ex involuntario mixto, quatenus, ſi ſciret iniquitatem contractûs, eum non iniret: dicitur autem hoc involuntarium mixtum, quia voluntariè init talem contractum, qui propterea eſt partim voluntarius, & partim involuntarius. 41

Quæritur quintodecimò, an ſi fures, & latrones occidantur in ipſo actu furandi ſit pro ipſis orandum? Reſpondetur negativè, & deſumitur ex *c. fures 2. h. t.* ubi ex Concilio Triburicenſi habetur, quòd ſi fures, & latrones deprehendantur in ipſo actu furandi, & occidantur, non ſit pro eis orandum: bene tamen ſi comprehenſi, aut vulnerati Presbytero, vel Diacono confeſſi fuerint, quia tunc communio non eſt eis deneganda. Ratio cur 42

fu-

furibus, & latronibus in peccato obeuntibus sint deneganda ecclesiastica sacramenta, ea est, quia tunc in peccato lethali decedunt *exod. c. 20.* & docet D. Thomas 2. 2. *q. 66. art. 6.* existentes autem in peccato lethali tanquam indigni excluduntur à sacramentis ecclesiasticis *c. placuit. 23. q. 5.* quo fit, ut fures, & latrones si occidantur in ipso actu, quo furantur, non sit orandum pro ipsis. Hinc notat Glossa, non esse orandum pro decedentibus notoriè in peccato lethali, quia ut notat Panormitanus in *d. c. fures* qui moritur in scelere manifesto habetur pro impœnitente, & pro impœnitentibus, & decedentibus in peccato lethali, non solet ecclesia orare *c. pro obeuntibus q. 2. c. placuit. q. 5.* Hinc à contrario sensu infertur ab ecclesia non negari sacramenta homini quantumvis scelerato si ipsum in extremis pœniteat peccatorum, ut etiam habetur in *d. c. fures,* quia per pœnitentiam renuntiatur improbitati, & adsciscitur virtus, quia eo ipso, quòd excluditur malitia, accedit probitas *c. cum renuntiatur 32. q. 1.* quia verò ecclesia non claudit ostium redeunti *c. super eo 2. 2. de pœnit. dist. 7.* ideo eo ipso, quòd peccatores quantumvis scelerati resipiscunt, ecclesia suo benignè eos excipit in gremio.

43 Observandum tamen est, quòd cum in *d. c. fures 2. h. t.* dicitur, si Presbytero, vel Diacono confessi fuerint, non sit eis communio deneganda, id non debet intelligi de ipsa confessione sacramentali, sed tantùm de confessione, vel contestatione coram ijsdem facta per signa pœnitentiæ; adeò ut Presbyter, vel Diaconus possit testificari, delinquentem dedisse talia signa pœnitentiæ, ex quibus seriò conijci potest, quòd resipuerit: neque per communionem intelligitur Eucharistia, sed communio fidelium, juxta quam oratur pro mortuis, & offertur sacrificium. Ratio, cur textus, non intelligatur de confessione sacramentali, est, quia Diaconus non habet potestatem clavium, nec absolvendi à peccatis: hinc errant, qui censent, textum ita esse intelligendum, ut in casu necessitatis possit quis confiteri Diacono, quamvis ab illo non possit absolvi, eò quia non habet potestatem clavium: unde neque adhærendum est Panormitano asserenti in *d. c. fures* teneri peccatorē in extremis confiteri Diacono, vel alteri non Presbytero, quamvis neuter possit eum absolvere; quia nullibi reperitur hæc obligatio confitendi sacramentaliter non sacerdoti, unde cum nec Christus, nec ecclesia id præcipiat, sufficit tunc in tali extremo elicere quantum quis potest, actum contritionis.

44 Quæritur sextodecimò, an qui non indicat furem propter lucrum, quod ab eo sperat, reus sit peccati? Respondetur affimativè, & desumitur ex *c. qui cum. fure,* ubi habetur quòd non solùm fur, sed furti conscius, qui quærenti possessori furem non indicat, reus sit furti. Ratio est, quia non indicans furem ob lucrum est particeps ejusdem furti, quod cùm possit impedire absque ullo suo damno, illud non impedit, sed potiùs ex ipso lucrum, consequitur, quod tamen turpiter accipit, & tenetur restituere vero Domino *l. 4. ff. de condit. ob turp. caus.* proinde qui cum fure partitur occidit animam suam *proverb. c. 29.* & non solùm fur, verùm etiam is reus est, qui furti conscius quærenti possessori furem non indicat, ut habetur in *d. c. cum fure.* & ex D. Hieronymo in *c. 29. proverb.*

An verò etiam famuli teneantur ad restitutionem, si non manifestent Domino alios famulos, qui res suas sæpius furantur. Respondetur, quòd si uni ex famulis injuncta sit cura custodiendi res illas sui Heri, tunc is cui talis cura est demandata, ex justitia tenetur monere famulum furem, ut restituat, & si nolit, tenetur eum Hero manifestare, alioquin obligatur ipse ad restitutionem: sin verò non sit ei demandata cura custodiendi res illas, tenetur tunc ex sola lege charitatis furtum illud impedire, si facilè, & commodè possit. Quòd si fures essent extranei, qui domum ingrederentur, tunc quilibet famulus etiam ex justitia teneretur, vel furta impedire, vel fures manifestare vero Domino, quia non solùm ij, quibus specialiter cura custodiendi res Domini demandata est, sed etiam alij famuli tenentur impedire, ne res Domini eo invito ab exteris surripiantur, quia hæc est procul dubio voluntas Domini, ut ejus famuli invigilent, ne ipsi ab exteris damnum ullum inferatur. Famulus tamen, cui non est demandata cura specialis custodiendi res sui Domini videtur non teneri ad restitutionem, si videat furtum fieri ab alio famulo domestico, quia tunc non ex justitia, sed tantùm ex lege charitatis tenetur furtum illud impedire, ut docent Molina *disput. 735. n. 2.* Rebellus *1. p. de obligat. justit. lib. 2. q. 14. sect. 8.* 45

Generatim tamen omnes, qui ex officio tenentur impedire damna aliorum si ex culpa gravi id negligant, obligantur ad restitutionem, & reparationem damnorum. Hinc etiam Principes, Magistratus, Prætores, Duces belli tenentur ad restitutionem, si omittant impedire latrocinia injusta, monopolia, & alia id genus mala, quando ea impedire in eorūdem est potestate: ratio est; quia ex officio tenentur ex justitia ad illa impedienda, quia ad id sunt assumpti, vel conducti. Hoc idem etiam extenditur ad eos, qui per modum contractûs ad custodiā aliquarum rerum se se obligârunt, accipientes ob id mercedem; tunc enim lege justitiæ ob contractum initum tenentur res illas custodire, & si id negligant, tenentur de damno illato sive ab hominibus, sive ab animalibus sylvestribus, quæ coërcere, & abigere debuissent. Hinc etiam tutores, & curatores tenentur ad restitutionem, si negligant impedire damna pupillorum, aut Minorum, quia ex justitia ad id obligantur: quia licèt stipendia non recipiant, lege tamen justi- 46

 sti-

ſtitiæ tenentur impedire, ne damna pupillis, & Minoribus inferantur: hæc enim obligatio eſt ipſis injuncta à publica poteſtate.

47 Quæritur decimo ſeptimò, an qui commodè poteſt impedire damnum alterius teneatur ad reſtitutionem, ſi illud non impediat? Reſpondetur, quòd ſi ex officio teneatur illud impedire, tunc oritur in ipſo obligatio reſarciendi damnum illud. Sin verò ex officio non tenebatur, tunc putârim nec teneri ad reſtitutionem: ſiquidem ad id non obligatur ex juſtitia, quia non tenetur ex officio, neque ex contractu: ſed ad ſummum ex charitate, vel potiùs ex Miſericordia erga proximum, proinde non tenetur ad reſtitutionem damni illati; quia obligatio reſtituendi damnum orta ex delicto; ex ſola violatione juſtitiæ oritur; non verò ex violatione charitatis, aut alterius virtutis. Quamobrem ij tantùm, qui ex juſtitia ratione officij, vel contractûs tenentur damna impedire in favorem damnificati, & id negligunt culpabiliter culpâ latâ, ac theologicâ tenentur ad reſtitutionem damni, quod poterant, & tenebantur impedire: hinc etiam debitor tenetur reſtituere ſuo creditori damnum, quod ei obtingit ex eo, quòd culpabiliter omittit ei ſolvere.

48 Quæritur decimooctavò, an licitum ſit Chriſtiano bona poſſeſſa à Turcis ſibi uſurpare? Reſpondetur, hanc quæſtionem fuiſſe Romæ propoſitam, in ſacra congregatione de propaganda fide, & theologos ſuper eadem conſultos ſeptimo Aprilis 1629. reſpondiſſe, licitum eſſe chriſtianis captivis bona ſurripere, non ſolùm Principis Saraceni ex tacita voluntate Principum fidelium, verùm etiam dominorum particularium, ſub quorum violenta ſervitute detinentur, idque jure compenſationis pro injuria captivæ libertatis; pro mercede debita laboribus, quos captivi tenentur ſubire; pro lucro ceſſante, & damno emergente in ſuis negotiationibus, ac bonis ob abſentiam à patria. Rurſus cum eadem quæſtio fuiſſet iterum diſcuſſa in congregatione ſancti officij die 13. Auguſti anno 1630. referente Laurentio Peyrino in *privilegijs Minimorum tom. 3. c. 4. n. 29. & 43.* reſponderunt theologi, chriſtianos captivos injuſtè detentos ab infidelibus poſſe à ſuis Dominis etiam particularibus accipere ſine injuſtitia, quantum ſufficit ad congruam compenſationem, etiam pro ſufficientia redemptionis faciendæ illis, vel alijs, qui ſunt partes Reipublicæ, ſive illi Judei ſint, ſive Turcæ: communiter etiam alij Theologi docent, fas eſſe chriſtiano captivo apud Turcas ſurripere Domino ſuo ea, quæ ſunt ei neceſſaria ad fugam, & iter faciendum, ut revertatur ad ſuos; eò quia Chriſtianus iniquè detineatur captivus à Turca. Tum quia poteſt jure operas, quas præſtitit, & labores, quos ſubivit pro ſervitio Turcæ ſibi compenſare alijs rebus.

TITULUS XIX.

De Vſuris.

1 Itulus de uſuris jure merito à Pontifice ſubnectitur titulo de furtis, quia ferè pari conditione cenſentur, qui uſuras exigunt, & qui furantur: hinc furtum, rapina, & uſura cognata ſunt crimina, eſt enim uſura ſpecies quædam rapinæ, ut habetur in *can. ſi quis uſuram* 14. *q.* 2. Imò non minus crudelis dicitur, qui pauperes exacto fænore torquet, quàm qui ſubtrahit aliquid, vel eripit diviti *can. quid dicam.* 14. *q.* 4. Furtum, rapina, & uſura veluti putidiſſimi rivuli ab eodem dimanant fonte, ſeu ex avaritia. Cùm igitur in ſeptimo decalogi præcepto ſub furti nomine prohibeatur omnis rei alienæ injuſta acceptio, uſurpatio, & invaſio; ideo huc pertinet etiam uſura, quæ injuriam magnam infert ei, qui in neceſſitate conſtitutus adigitur mutuum petere, & accipere ſub uſura, quæ propterea propria eſt avaritiæ filia, cùm furtum, & rapina non rarò neceſſitatem potiùs, quàm cupiditatem pecuniæ præſeferant. Quamobrem cùm in præcedentibus expenderimus, quæ ad furtum, & rapinam pertinent, congruo ordine agendum hîc eſt de uſuris.

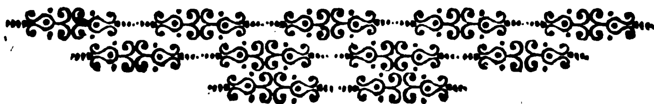

SUM-

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Omnium capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. PLURES 1. h. t. *Alexander III. in Concilio Turonensi declarat, eum qui datâ pecuniâ possessiones in pignus accipit, teneri fructus pignoris in sortem principalem computare deductis expensis: & sorte expleta teneri restituere pignus liberè, & si sors non sit expleta, & solvatur id, quod superest, debere pignus restituere: alioquin committitur usura. Rursus declarat, clericum usurarium esse deponendum ab officio ecclesiastico. Rursus quòd si laicus detineat injustè possessionem ecclesiæ datam in beneficium clerico, possit clericus eam in pignus recipere non computatis fructibus in sortem principalem: quia cum possessio sit ei data in beneficium, debentur eidem fructus possessionis, quos propterea potest citra suspicionem usuræ pro se retinere. Tum quia ex eo, quòd clericus recipiat in pignus talem possessionem eam reddit ecclesiæ. Et hoc, ut notat Glossa, etiam procedit de feudo ecclesiæ, si aliter recuperari non posset* c. conquestus 8. h. t. *sed ecclesia interim non debet servitia exigere à laico vasallo, ut statuitur* in c. 1. de feud. *Pari pacto potest etiam laicus suam sibi redimere possessionem de manu injusti detentoris, non tamen posset possessionem non suam eodem modo redimere, quia eum fructus non sint sui, esset usura. Imò in primo casu expensæ, quæ sunt deducendæ, debent esse necessariæ, & tunc posset quis rem detinere, donec expensas deducat.*

C. QUONIAM 2. h. t. *Idem Pont. statuit idem ac in præcedente cap. nisi quòd decretum extendat etiam ad usurarios laicos, adeò ut in hoc capite tam loquatur de clericis, quàm laicis: & addit esse compellendos ad restituenda pignora districtione ecclesiastica, quando deductis expensis receperunt ex fructibus sortem principalem. Quamobrem decretum, quod in primo cap. hujus tituli erat contra ecclesiasticos usurarios; hîc etiā statuitur contra quosvis alios, etiam laicos, qui æquè ac clerici tenentur fructus pignoris computare in sortem.*

C. QUIA IN OMNIBUS 3. h. t. *Idem Pont. quia crimen usurarum ita invaluit, ut plures quasi licitè eas exercuerint licèt ab utroque testamento condemnatas constituit cum Concilio Lateranensi ad eradicandum penitus hoc crimen, ut usurarij manifesti, nec ad communionem altaris admittantur, immo neque christianam habeant sepulturam, si in hoc peccato decesserint, & prohibentur etiam clerici eorum oblationes accipere, & contravenientes compelluntur accepta restituere, imò etiam suspenduntur ab officio, donec ad arbitrium Episcopi satisfecerint. Ubi notandum est, eos dici usurarios manifestos, qui vel facto, vel jure tales sunt, & infamibus etiam accensentur jure civili* l. improbum 20. C. ex quibus causis infamia irrogetur. *& jure canonico in* c. infames q. 2. in fin. *Qui autem palam, & coram omnibus non erubescit usuras exercere, & exigere, adeò ut nulla tergiversatione possit negare à se usuras exerceri, is tunc dicitur manifestus usurarius ipso facto, quia factum usurarium est omnibus manifestum. Ille verò dicitur in jure manifestus usurarius, qui hoc crimen in jure confessus est, hoc est in judicio, adeò ut per sententiam Judicis sit quis condemnatus de usura* c. fin. de cohabit. Cleric. *Quòd verò in textu dicatur decedentes in hoc crimine esse privandos ecclesiastica sepultura, id ut notat Glossa hic, est commune omnibus, de quibus constat decedere in peccato mortali,* c. Monachi de statu Regul.

C. SUPER EO 4. h. t. *Idem Pont. rescribit, non posse aliquem accipere usuram, seu involvi crimine usurario ad eum finem, ut ex accepta usura possit captivos redimere, eò quia usura in utroque testamento prohibetur, & non potest in illa dari dispensatio: unde si est prohibitum mentiri etiam ad salvandam vitam alterius, multò magis usuras accipere, quia licèt finis sit ex se bonus, non tamen licitum est pro assecutionem ejusdem finis facere quod ex se est malum, & peccatum; neque in hoc potest dispensari.*

C. CUM TU 5. h. t. *Idem Pont. rescribit Archiepiscopo Salernitano, Usurarios esse cogendos pœna, ut restituant ijs, à quibus acceperunt usuras, vel eorum hæredibus: qui si non supersint, debeant acceptas usuras pauperibus distribuere, quòd si non habeant unde possint restituere, tunc non debent pœna affici; quia excusantur paupertate; si tamen habeant prædia empta ex usuris debent illa vendere, & restituere. Ubi notat Glossa, hanc constitutionem contra usurarios extendi tam ad illos, qui post eam editam, quàm ad alios, qui ante illam usuras exercuerunt, exegerunt; adeò ut constitutio hæc retrotrahatur. Rursus tenetur usurarius mittere usuras Domino absenti expensis ipsius Domini, si sumptus itineris excedat summam rei: si tamen ignorat, ubi moretur Dominus, non tenetur vagari, sed tantùm inquirere, ubi sit, & si post diligentem inquisitionem adhuc nesciat, ubi sit, non tamen potest usuras sibi retinere, sed tenetur eas pauperibus distribuere, adeò ut usurarius semper teneatur restituere secundùm jus divinum & naturale: oritur enim hac obligatio, quia peccatum usuræ est directè contra justitiam: detinet enim usurarius rem alienam, quam sui juris non potest facere: non enim qui usuras solvit, intendit eas donare; neque plus dare, quàm ex justitia teneatur, tametsi necessitate compulsus det plus in-*

invitus. Quoties deest voluntas dandi aliter, quàm justitia exigit, non transit dominium usuræ in accipientem usuram, talis enim contractus est nullus utpote iniquus. Rursus in hoc textu declarat Pontifex, usuras sive ante, sive post decretum Concilij Lateranensis esse restituendas, quia cùm hæc obligatio restituendi rem alienam fundetur in jure divino naturali, non dependet per se à constitutione humana nisi declarativa, quatenus constitutio canonica declarat accipere, & retinere usuras esse contra jus divinum, & naturale: proinde constitutio declaratoria retrotrahitur ad tempus acceptæ usuræ, quæ propterea restituenda est. Quòd si res ipsa usuræ nomine accepta non amplius existat, restitui tunc debet æquivalens juxta prudentum æstimationem ratione lucri cessantis, vel damni emergentis.

C. *IN CIVITATE 6. h. t. Idem Pont. rescribit Archiepiscopo Genuensi, quòd licèt vendens merces, quæ tempore venditionis non valent nisi quinque, & ex eo, quòd vendat ad tempus spectatâ pecuniâ vendat sex, adeò ut exigat unum supra consuetum pretium, quamvis in foro exteriori forma contractûs non videatur usuraria, eò quia non excedat dimidium justi pretij: nihilominus vendens peccat contra justitiam, nisi dubium fuerit, quòd merces tempore solutionis sint valituræ sex, vel plus, minúsve. Demum concludit Pontifex in hoc textu tutiùs semper esse à tali contractu cessare, quia DEUS intuetur cor. Ex hoc textu notat Glossa, in jure civili licitum esse contrahentibus se decipere infra dimidium pretij* c. cum delicti de empt. & vendit. *Verùm jure divino, & in lege DEI hæc deceptio non est licita, & tantùm dubium, an tempore solutionis res sit plus valitura, excusat à peccato usurarum.*

C. *PRÆTEREA 7. h. t. Rescribit idem Pont. quòd si Parochianus usurarius admonitus ab Episcopo non desistat ab exercendis usuris, si sit Clericus, debeat suspendi ab officio, & beneficio: si laicus debeat excommunicari, donec satisfaciat, ubi notat Glossa, quòd si Clerici usurarij sunt suspendendi ab officio, & beneficio, à fortiori sunt etiam repellendi ab ijsdem obtinendis, adeò ut nec Episcopus super illis possit dispensare: siquidem usurarij manifesti infamibus accensentur. Putat tamen Barbosa hic* n. 4. *posse Episcopum dispensare in suspensione circa beneficia obtenta. Verùm id intelligendum est post datam satisfactionem, quia id non prohibetur.*

C *CONQUESTUS 8. h. t. declarat idem Pont. fructus pignoris esse computandos in sortem, & hac expleta esse pignus restituendum, nisi pignus sit terra de feudo monasterij. Ratio est, quia de jure canonico prohibetur contractus antichreseos, quo absolutè fructus pignoris conceduntur creditori, etiam postquam sortem æquaverint, vel etiam excesserint. Excipitur tamen res feudalis, si Domino directo detur in pignus. Cæterum in casu feudi non debet recipere servitium à vasallo* c. 1. de feud.

C. *ILLA NOS 9. h. t. rescribit idem Pont. filios, & extraneos heredes usurariorum esse cogendos ijsdem pœnis ad restituendas usuras, quibus cogerentur defuncti usurarij, si viverent. Ratio est, quia filij, & hæredes etiam extranei repræsentant personam defuncti, proinde contrahunt easdem obligationes: & hæreditas ad eos transit cum suis oneribus. Tum quia cum defunctus dominium in acceptas usuras nunquam acquisierit, neque hæredes illud acquirunt, proinde tenentur usuras illas restituere: idque procedit de jure canonico, sive defunctus decesserit pœnitens, sive impœnitens, quia textus loquitur indistinctè. Notat tamen Glossa hic, non teneri hæredes restituere ultra vires hæreditatis, sed tantùm pro quanto valet hæreditas. Hinc à contrario sensu potest etiam filius defuncti repetere usuras extortas à patre* c. Michael 17. h. t.

C. *CONSULUIT 10. h. t. Urbanus III. declarat, usurarium mentalem, seu illum qui sine conventione, sed eo animo mutuat, ut aliquid plus ultra sortem accipiat, & aliàs non mutuaret, teneri in conscientia restituere, ut etiam eum, qui ut vulgò dicitur non aliter parabolam juramenti concedit, donec, quamvis sine exactione, aliquid inde percipiat, vel commodum aliquod assequatur. Immò etiam eum qui ob dilationem solutionis plus accipit, quàm sit pretium ordinarium, adeò ut negotiator eadem pœna sit condemnandus si merces suas longè majori pretio distrahat, si ad solutionem majus tempus prorogetur, quàm si statim pretium solveretur. In his enim casibus tenentur prærecensiti in hoc textu restituere ex Evangelio, ut notat Pontifex, ubi dicitur:* date mutuum nihil inde sperantes. *Quamobrem præfati homines pro intentione lucri, quam in se habent judicantur malè agere, & adiguntur ad restituenda accepta. Procedit autem textus de usura purè mentali, quæ nulla externa conventione manifestatur, sed consistit in sola intentione, aliter non dandi, nisi sciret, vel speraret, se ultra sortem aliquid recepturum, tunc enim contractus est usurarius, & inducit obligationem ad restitutionem per textum* l. 4. §. 2. ff. de cond. ob turpem causam. *Ubi dicitur, quod turpiter, & sine titulo acceptum possit repeti, quamvis non sit turpiter datum. Ubi tamen notat Glossa id procedere ex causa mutui, & spe lucri principaliter, quia secundariò liceret, immò debitor naturaraliter est illi obligatus ad antidora.*

C. *QUAM PERNICIOSUM 11. h. t. Innocentius III. rescribit, quòd si manifestus usurarius conveniatur de usura, & appellet ad subterfugiendam solutionem non sit appellatio admittenda, maximè si usuris publicè renuntiavit, adeò ut manifestus usurarius conventus nullo possit appellationis subterfugio se tueri,*

ri. Ubi notandum est, textum procedere de manifesto vsurario, cujus appellatio non recipitur, quia etiam in alijs notorijs delictis sive civilibus, sive criminalibus non admittitur appellatio, & potest Judex statim procedere ad executionem sententiæ c. cum sit Romana de appellat. Idque procedit, quando non exprimitur justa causa appellandi: quia si injustè quis gravaretur, & ex justa causa appellaret, utique ejus appellatio esset admittenda c. cum inter de except.

C. MISERABILEM 12. h. t. rescribit idem Pont. Judæos per Principes sæculares esse compellendos ad remittendas vsuras Christianis; & donec eis remiserint, Pontifex eis denegat omnimodam communionem per sententiam excommunicationis latam contra fideles communicantes in mercimonijs, & alijs, adeò ut sub pœna excommunicationis teneantur Christiani abstinere à commercijs, & omnimoda communione cùm Judæis, donec remittant vsuras. Ex quo textu liquet, Judæos posse coërceri ab ecclesia censuris ecclesiasticis non quidem directè; quia cùm non sint membra ecclesiæ, non possunt directè ligari censuris ecclesiasticis, sed indirectè; quatenus ecclesia potest sub pœna excommunicationis præcipere fidelibus, ne communicent cum Judæis; tunc enim Judæi indirectè privantur ab ecclesia communione cum fidelibus. Cæterum ex eo, quòd Pontifex in hoc textu præcipiat, ut Judæi per Principes, & potestates sæculares compellantur ad remittendas vsuras Christianis, colligitur, crimen vsurarum esse mixti fori, & posse puniri tam in foro ecclesiastico, quàm sæculari. Rursus licèt ecclesia vsuras prohibeat, non tamen prohibet, ne Judex sæcularis de illis cognoscat.

C. TUAS DUDUM 13. h. t. rescribit idem Pont. non obstante juramento, quod exigunt vsurarij ab ijs, à quibus extorquent usuras, teneri Judicem eos compellere vsuras restituere, vel non extorquere, etiam, per censuras ecclesiasticas exclusâ appellatione. Cùm enim quidam dantes pecunias ad vsuram, cogerent recipientes juramentum præstare de vsuris non repetendis, declarat Pontifex, hujusmodi vsurarios monitione præmissa per censuras ecclesiasticas seclusa appellatione esse compellendos, ut ante solutionem vsurarum, desistant ab earundem exactione, & solutas restituant, ne de fraude commodum reportent. Consistit enim fraus in eo, quia vsurarij existiment, mutuatarios religione juramenti posse adstringi ad solvendas vsuras, vel ad illas non repetendas in judicio: unde hæc fraus non debet vsurarijs patrocinari, nec ex illa commodum reportare. Hinc notat Glossa, hanc relaxationem posse etiam petere eum, qui juravit, quia non renunciavit huic petitioni c. cum inter de renunci. c. ad audientiam quod metûs causa. Quinimo tametsi juraverit non petere absolutionem, adhuc potest vsurarium denuntiare c. quemadmodum de jurejur. quamvis ob privatum commodum denunctet.

C. QUIA FRUSTRA 14. h. t. rescribit idem Pont. quòd si vsurarius impetret litteras Apostolicas super restituendis vsuris, vel fructibus computandis in sortem, non sit audiendus, nisi priùs ipse restituerit usuras, quas ab alijs accepit, quia peccans contra legem, frustra invocat legis auxilium: quod tamen intelligitur, ut notat Glossa, quando contra eandem legem numero peccavit; secus enim si contra aliam. Rursus vt audiatur vsurarius non sufficit cautionem dare de restituendo si possit restituere, sed de facto tenetur priùs restituere: secus tamen si non possit, vel pars remittat. Cæterùm licèt non sit moris ut quis condemnetur, & propter diversum crimen patiatur præjudicium in gratia sibi concessa, est tamen hic casus specialis: in quo ratione doli fit compensatio circa diversa: siquidem isti petunt sibi remitti vsuras, quas alijs persolverunt, vel fructus in sortem computari; dolose reticentes, quòd ipsi usuras ab alijs extorqueant, proinde privantur beneficio litterarum Apostolicarum, nisi priùs usuras restituerint: verùm id fallit in clerico repetente vsuras à se solutas nomine ecclesiæ; auditur enim in favorem ecclesiæ, quamvis ipse sit usurarius.

C. CUM IN DIOECESI 15. h. t. Idem Pont. declarat, contra vsurarios manifestos posse Ordinarium procedere cum pœnis quamvis contra eos nullus appareat accusator: si tamen alijs argumentis constiterit, eos esse vsurarios manifestos, præsertim ipso facto, eò quia in aliorum oculis usuras exerceant: non tamen tunc censentur infames ipso jure idque defectu accusatoris, quia infamia juris non contrahitur nisi in judicio per sententiam condemnatoriam, quæ semper præsupponit accusatorem.

C. SALUBRITER 16. h. t. Idem Pont. declarat, quòd si socer det genero in pignus possessionem pro dote numerata obligata; gener non teneatur computare fructus pignoris in sortem principalem, cum frequenter fructus dotis non sufficiant ad ferenda onera matrimonij. Ubi notandum est, in hoc textu haberi aliam exceptionem à communi regula in c. 1. & 2. h. t. quia sicut regula de restituendis fructibus pignoris, deductis expensis non procedit in feudo, seu beneficio ecclesiastico, ita neque in re pignori per socerum obligata. Notat tamen Zœsius in textu non esse legendum pro numerata, sed pro numeranda dote; idque evincit clarè quia ipsa dos numerata cùm sit in manibus Generi non recipit assecurationem pignoris, cùm Gener illam habeat, & ejus fructus liberè accipiat. Cæterum de jure civili dos est debita marito pro ferendis oneribus matrimonij c. de jure dotis idque videtur etiam Pontifex in hoc textu innuere, cùm dicat, frequen-

quenter dotis fructus non sufficere ad onera matrimonij supportanda; hinc fructus prædij dotalis dati in pignus, pertinent ad maritum absque nota vsuræ, à qua excusatur, non ob favorem dotis, ut putant plures, sed ob interesse damni emergentis ex oneribus matrimonij sustinendis, quod damnum redundat in maritum ex dote non soluta, proinde meritò in compensationem talis damni conceduntur ipsi fructus pignoris salva sorte ipsius dotis integræ solvendæ, quia cùm interim supportet onera matrimonij, ob quæ illi deberentur fructus dotis, locò horum fructuum percipit fructus pignoris sibi à socro dati.

C. *MICHAEL 17. h. t. rescribit idem Pont. eum, qui repetit sibi restitui vsuras à se, vel suo patre extortas, non esse audiendum, si ipse non restituat vsuras, quas ipse, vel suus pater fecit, & ipse sit hæres. Ubi notandum est, id speciale esse in crimine vsuræ, ut vsurario non concedatur super vsuris actio, nisi restitutis vsuris, quas ipse, vel suus pater ab alijs extorserunt. Immo notat Glossa, per hunc textum etiam teneri filium ex delicto paterno vsurarum, si tamen sit ejus hæres: secus si non sit hæres* c. tua nos 9. h. t.

C. *QUANTO 18. h. t. statuit idem Pont. decreto synodali, ut si Judæi graves, & immoderatas vsuras extorserint à Christianis, debeat ijsdem subtrahi participium Christianorum, donec de immoderato gravamine competenter satisfecerint. Immo præcipit Pontifex, ut si opus fuerit, debeant Christiani compelli censuris ecclesiasticis postpositâ appellatione, ut abstineant ab eorum commercijs; & ut ijsdem pœnis compellantur Judæi satisfacere pro decimis, & oblationibus debitis, quas solvebant domus, & possessiones eorum, quæ priùs ad Christianos pertinebant. Verùm jure novo per extravag. Pauli III. & Pij V. Judæi hodie non possunt possidere bona immobilia in terris christianorum. Rursus quòd in textu dicantur Judæi puniri per censuras ecclesiasticas, id intelligendum est indirectè, quatenus prohibentur Christiani, ne commercia, & communionem habeant cum Judæis. Rursus ex eo, quòd in textu prohibeantur graves usuræ non sequitur à contrario sensu concedi moderatas: graves autem vsuræ dicuntur, quæ excedunt ligitimum modum à lege statutum* l. eos c. de vsur.

C. *NAVIGANTI 19. h. t. Gregorius IX. declarat, eum, qui mutuat naviganti, vel eunti ad nundinas pecunias, & suscipit in se periculum pecuniarum, si ex hoc accipiat aliquid ultra sortem, esse vsurarium. Item qui dat decem aureos ut tempore messis ei reddantur totidem mensuræ grani, vel olei, aut vini, quamvis quando dantur pecuniæ, plus valeant mensuræ, si tamen dubitetur verisimiliter, an tempore solutionis sint valituræ plus, vel minus, tunc declarat Pontifex, non esse talem judicandum vsurarium. Rursus ratione hujus dubij etiam excusari eum, qui pannos, granum, vinum, oleum, vel alias merces vendit, ut plus quàm tunc valeant in certo termino recipiat pro ijsdem, si tamen tempore contractus ea non erat venditurus, dummodo vendens dubitet, an tempore solutionis sit eorum pretium incrementum, vel decrementum subiturum: alioquin ut notat Glossa, si vendens certus esset quòd pro tempore solutionis merces illæ essent plus valituræ, non excusaretur ab vsura: quando enim est dubium tunc ex dilatione solutionis tam emptor, quàm venditor expectat commodum, séque exponit periculo, eo quia tempore solutionis possint merces illæ plus, vel minus valere. Hinc sola mora solutionis nisi damnum inde emergat, vel lucrum cesset, aut aliquod incommodum inde oriatur, non est pretio æstimabilis: proinde censetur vsurarius qui simplici titulo solius moræ aliquid exigit ultra sortem: secus quando est verisimile tempore solutionis merces plus valituras, habetur tunc titulus aliquis exigendi, quia creditor plus perciperet, si usque ad id tempus merces suas retineret; si tamen tempore contractus easdem merces erat venditurus, tunc non posset cariùs vendere, tametsi sciret pluris postea valituras: quia majus illud lucrum, quod in futurum prævidebat, mercibus jam distractis, aut statim distrahendis ampliùs nec sperare, nec habere poterit. Cæterum tutius semper est ab hujusmodi contractibus abstinere.*

IN SEXTO.

C. *USURARUM 1. h. t. Gregorius X. in hac decretali statuit, ut nulla universitas, vel singularis persona permittat alienigenas vsurarios, volentes vsuras exercere in terris suis, domos conducere, vel conductas habere, vel aliàs habitare: & rursus mandat, hujusmodi vsurarios manifestos intrà trimestre expelli de terris suis, & non admitti alios, prohibetque ne ullus illis domum locet, vel sub alio titulo concedat ad fœnus exercendum, & contrafacientes si sint ecclesiastici etiam Patriarchæ, & Archiepiscopi vult incurrere suspensionem; si minores personæ singulares excommunicationem; si collegium, vel vniversitas interdictum ipso facto, & si per mensem sint obstinati, vult eorum terras esse interdictas, quamdiu ibi degunt vsurarij. Sin verò fuerint laici, jubet esse compellendos per censuram ecclesiasticam ab Ordinario, ne vsuras exigant cessante etiam omni privilegio. Verùm hujusmodi pœnæ non videntur hodie ampliùs esse in usu, eò quia fortassis usuræ à Christianis rariùs saltem publicè exerceantur.*

C. *Quamquam ult. h. t. rescribit idem Pont. manifestis vsurarijs decedentibus, tametsi testentur ut restituantur vsuræ ab ipsis acceptæ, sive explicent quantitatem, sive non, non esse dandam*

dam ecclesiasticam sepulturam donec de vsuris ipsis secundùm facultates fuerit plenariè satisfactum, vel de Ordinarij mandato idoneè de restitutione sit cautum, in qua cautione debeant omnes singillatim vsuræ manifestè exprimi. Rursus declarat Pontifex Religiosos, & alios qui manifestos vsurarios ad ecclesiasticam sepulturam admittunt pœnis subjacere in Concilio Lateranensi contra vsurarios promulgatis. Rursus prohibet, ne ullus intersit manifestorum vsurariorum condendis testamentis, & ne ullus sacerdos eos absolvat, nisi priùs satisfecerint, vel idoneam præstiterint cautionem. Demum declarat, testamenta manifestorum usurariorum aliter facta non valere, ac esse ipso jure irrita. Notat tamen Covarruvias lib. 3. va iar. c. 3. n. 9. legata pia in talibus testamentis suum sortiri valorem, dummodo non excedant vires hæreditatis, & tantum supersit, ut possint plenè satisfieri vsuræ acceptæ, quia tunc legata pia non fiunt ex rebus alienis: alioquin, si essent ex acceptis vsuris, non valerent, quia eleemosyna non debet fieri ex rebus alienis. Hinc neque Codicilli vsurariorum valent; alioquin frustranea esset lex, quæ prohiberet testamentum, si liciti essent Codicilli. Cæterum neque mortis causâ licitum est usurario donare, quia tunc talis donatio æquivalet legato. Ut enim donatio possit ab vsurario fieri, debet hic priùs planè satisfacere, vel dare idoneam cautionem.

IN CLEMENTINIS.

C. EX GRAVI unic. h. t. Clemens V. in Concilio Viennensi declarat, excommunicatos officiales Communitatum, qui faciunt, scribunt, dictant statuta, ut solvantur usuræ, vel non restituantur solutæ, quando repetuntur, vel si ita judicant, idque cum præsumptione. Ut etiam si dicta statuta intra tres menses non delent, si possint, à libris Communitatum: vel etiam si prædicta statuta, vel consuetudines observare præsumpserint. Rursus præcipit Pontifex, ut Fœneratores, quando agitur de causa vsuraria cogantur censura ecclesiastica producere suos libros rationum. Demum declarat hæreticum, qui pertinaciter præsumit affirmare, non esse peccatum vsuram exercere, & si sint diffamati, vel suspecti de tali errore præcipit, ut Ordinarij, & Inquisitores procedant contra eos tanquam suspectos de hæresi. Quæ omnia juri divino & naturali sunt conformia.

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

1 Sura si nominis spectemus etymologiam græcè dicitur partus, seu fructus pecuniæ; hæbraicè morsus, eò quia sit veluti quidam morsus in bonis alterius. Latinè verò dicitur ab usu, seu lucro, quod ex mutuo acquiritur, unde vsura significat vsum rei alicujus, in quo sensu Cicero in oratione pro Papirio dixit, vsuram lucis, & vitæ, & transfertur etiam ad significandum lucrum, quod percipitur ex usu alicujus rei, hinc Cicero lib. de senect. ait: terra nunquam sine vsura reddit, quod accipit. Ut autem ad præsens pertinet institutum vsura significat lucrum, seu illam accessionem, quæ ex vsu pecuniæ numeratæ oritur juxta jus civile l. si is, qui §. 1. ff. de pignor. SS. Canones etiam quamlibet accessionem lucri supra sortem vsuram vocant c. consulvit. 10. h. t. c. qui frustra 14. eod. tit. Dicitur etiam fœnus, eò quia sit veluti quidam pecuniæ fœtus, vel dicitur fœnus quasi fœtura, seu fructus pecuniæ parientis, & accrescentis, ut notat Varro apud Gellium l. 16. c. 12.

2 Hinc vsura latissimè sumpta aliquando significat cuiusvis rei usum, quo pacto dicimus lucis, & vitæ vsuram: nonnunquam sumitur pro fructu proveniente ex usu rerum ultra rem ipsam, ut sunt fructus, qui percipiuntur ex seminibus mandatis terræ ultra ipsa semina, & dicitur vsura, seu fructus seminis. Nonnunquam significat quæstum, seu lucrum, quod ex mutuo recipitur, & in hoc sensu sumitur in utroque jure canonico, & civili: & hoc pacto sumpta vsura adhuc dupliciter in jure sumitur.

Primò laxè pro lucro, quod ex mutuo ultra sortem nobis accrescit; non tamen ex ipsa vi mutui, sed aliunde scilicet ex ratione lucri cessantis, vel damni emergentis; vel ratione periculi, cui mutuum exponitur; vel ratione laboris, vel sumptuum, qui probabiliter timentur futuri in recuperando mutuo, vel ratione alterius contractus admixti ipsi mutuo. 3

Secundò sumitur pressiùs, & magis propriè ut ad præsens pertinet institutum pro ipso lucro, quod exigitur ex mutuo ex vi ejusdem mutui, & non aliunde. Sicut enim furtum interdum sumitur pro ipsa re aliena invito Domino furto sublata, & nonnunquam pro actione, quâ res aliena surripitur: ita vsura aliquando sumitur pro lucro ex mutuo acquisito ex vi cuiusdam mutui, & dicitur lucrum vsurarium, ac turpe: & aliquando sumitur pro ipsa actio- 4

actione, quâ ex mutuo lucrum acquiritur, & dicitur peccatum vsuræ. Unde vsura propriè est lucrum immediatè ex mutuo proveniens: & nomine lucri intelligitur illa acquisitio rei supra sortem pecuniâ æstimabilis, & aliàs indebita; nam quicquid sorti accrescit dicitur vsura, sive illud sit pecunia, sive oleum, frumentum, aut vinum, aut quodvis aliud temporale, si exigatur supra sortem; seu ampliùs, quàm quod mutuo datum est *c. 1. & seq. caus. 14. q. 3.*

5 Sicut vsura dupliciter sumi solet scilicet pro conventione, seu contractu vsurario, & pro ipso lucro, quod ex contractu acquiritur supra sortem, ideo priori modo solet vsura definiri cum Covarruvia *l. 3. variar. resolut. c. 1. n. 2. §. vsura*: actus voluntatis interior: vel exterior conventio dandi, vel accipiendi lucrum aliquod temporale vltra sortem principaliter ex vi, & causa mutui.

6 Hinc ad rationem vsuræ quatuor ad minimum requiruntur. Primum est *mutuum*, cujus communissima materia est res vsu consumptibilis; siquidem plures cum Sylvestro *V. mutuum* Navarro *c. 17. n. 206.* Soto *lib. 6. q. 1. art. 1.* & alijs censent, mutuum non habere locum in rebus usu non consumptibilibus: sed jura materiam mutui generaliter extendunt ad res illas omnes, quæ consistunt in numero, ut pecunia; in pondere, ut aurum, argentum, & quodlibet aliud metalli genus; & in mensura ut sunt vinum, oleum, frumentum.

7 Secundum est *lucrum ultra sortem*, seu ultra summam capitalem; ita scilicet ut mutuans ultra summam, quam mutuavit, quod antea suum non erat, exigat, & accipiat.

8 Tertium, *ut lucrum sit res pretio æstimabilis*. Hinc si quis mutuat cum pacto ut ultra sortem restituendam mutuatarius oret, vel sacrum faciat, non esset vsura, sed potiùs simonia, quia nihil temporale accipitur supra sortem, quia licèt mutuò detur aliquid temporale, quod tamen accipitur in compensationem est res spiritualis: si quis etiam mutuo daret, ut ultra sortem consequeretur beneficium ecclesiasticum, talis contractus vsurarius non esset, sed simoniacus; si quis verò mutuo det, ut ultra sortem, amicitiam, & benevolentiam consequatur mutuatarij, nec talis contractus est vsurarius, quia amicitia, & benevolentia non censentur rebus, quæ pretio æstimantur, si non ex obligatione justitiæ, sed gratis, & voluntariè exhibeantur. Quòd si pecunia esset mutuò data cùm pacto, ut mutuatarius obligetur ad obsequia, vel externum honorem præstandum mutuatori, ut mutuatarius illum commendent, laudet apud Principem, vel alios, tunc contractus foret vsurarius, quia munus ab obsequio, & à lingua accensetur rebus pretio æstimabilibus; suntque propterea materia vsuræ, si deducantur, eò quia ultra sortem præstari debeant. Neque obstat, quòd honor, & obsequium ex se non sit quid pecuniâ æstimabile; quia licèt id verum esset, adhuc onus, & obligatio, quæ imponitur ultra sortem mutuatario ad præstanda obsequia est aliquid pretio æstimabile: ideo ratione hujus obsequia ipsa etiam censentur pretio æstimabilia, ac fieri materiam vsuræ. Hinc etiam foret contractus vsurarius, si quis mutuò daret alicui pecunias cum pacto, ut sibi remitteret obligationem restituendi famam mutuatori priùs injustè ab ipso læsam: siquidem talis remissio est etiam pretio æstimabilis; eò quia sit onerosa, & molesta ipsi mutuanti, qui famam læsit.

Quartum requisitum est, ut *lucrum proveniat ex vi mutui* seu ratione mutuationis, 9
quia si ex alia causa proveniat, ut ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, contractus non esset vsurarius, quia lucrum principaliter debet intendi ex lucro. Verùm sive ex primaria, sive ex secundaria intentione speretur lucrum, semper contractus est vsurarius, ut communior, ac verior docet sententia, si lucrum speretur ex mutuo, ut ex titulo justitiæ.

Vsura secundo modo sumpta pro lucro, quòd ex contractu vsurario acquiritur, defini- 10
tur esse *lucrum immediatè proveniens ex mutuo tanquam debitum*: seu est incrementum, quod vi mutui intenditur, & accipitur supra id, quod mutuò datum est.: & hoc mutuum propriè est objectum contractus vsurarij, ut si pro mille aureis mutuò datis exigantur supra sortem, seu totam summam, centum alij aurei, in hoc contractu mille aurei mutuò dati dicuntur sors, seu capitale; centum aurei, qui exiguntur supra numerum millenarium sunt vsura, seu fœnus, seu lucrum supra sortem.

Debet hoc lucrum immediatè proveni-
re ex mutuo, quia debet provenire ex vi 11
pacti; si enim immediatè proveniret ex amicitia, vel gratitudine, vel ex spe alliciendi mutuantem ad continuandum mutuum, non esset vsura. Rursus debet ex mutuo provenire, quia si quis venderet suum equum supra justum pretium, utique aliquid lucraretur, sed hoc lucrum non esset vsura, quia non proveniret ex vi mutui, sed ex iniqua venditione. Juvat observare duobus modis posse intendi lucrum ex mutuo. Primò, quasi debitum ratione justitiæ, & ut pretium mutui, seu immediatè ex mutuo. Secundò tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum, eò quia mutuatarius ex naturali honestate teneatur ad remunerandum mutuantem, tanquam suum benefactorem, ut notat Navarrus *c. 17. n. 209.* Sed nec principaliter, nec minus principaliter licitum est sperare lucrum, quod detur ex obligatione justitiæ propter mutuum, quia qui dat mutuum nullum acquirit jus ad lucrum, nec ille obligationem justitiæ contrahit ad illud dandum, proinde iniquum est illud desiderare, ut ex obligatione justitiæ inducta per mutuum. 12

Non tamen videtur iniquum principaliter sperare lucrum ex mutuo mediante amicitia

ctia, vel gratitudine: quia accipere lucrum sic datum non est iniquum, neque vsura; cùm non accipiatur invito Domino, sed sine ulla injecta prævia obligatione omnino liberè detur: unde si accipere ab alio, quod spontè offertur, & omnino liberè non est vsura; neque iniqua erit intentio illud acceptandi: iniquitas enim vsuræ fundatur in natura mutui legitimi, est enim mutuum res ex suo vsu consumptibilis, cujus proprietas transfertur in alium ipso petente necessitatis, aut commodi causâ; ut tantundem, seu idem, non quidem numero, sed valore, vel specie postea restituatur per rem autem hìc intelligitur ipsa pecunia, quia quæ vsu non consumuntur, ut ager, domus, & alia id genus sub mutuum propriè non cadunt, sed dicuntur commodari, & locari *l. 2. ff. si cert. petat.* Dicitur autem *mutuum* quasi *ex meo tuum*, quia mutuans res suas transfert in mutuatarium, & rem suam facit propriam mutuatarij.

13 Dividitur vsura in mentalem, & realem, imò & conventionalem; adeo ut perinde dividatur ac simonia, quæ dividitur in mentalem, realem, & conventionalem *c. de simonia tit. de simon.* Mentalis est, cùm quis ea intentione mutuat, ut ex mutuo lucrum enancilcatur, tanquam ex justitia debitum in compensationem ipsius mutui, tametsi nullum interveniat pactum expressum, vel tacitum de lucro: quamobrem non sumitur vsura mentalis pro sola voluntate, seu interno peccato vsuræ in sola mente consummato; sed sumitur pro actu externo, quo mutuum datur cum spe accipiendi lucrum ex vi, & causa talis mutui, quamvis nullum intercedat pactum. Vsura realis est, cùm quis mutuat cum pacto expresso, vel tacito accipiendi aliquid ultra sortem, seu lucrum ex mutuo, & hoc pactum potest esse explicitum, vel implicitum, ut si mutuans dicat mutuatario: do tibi mutuas has pecunias, quia scis, qualis sit consuetudo recognoscendi mutuantem: unde spero pecuniam mutuò à me tibi datam non reversuram vacuam, tunc enim contractus est vsura realis implicitè.

14 Vsura conventionalis est, quando non solùm adest internum propositum obligandi, sed etiam proceditur ad externam conventionem sine tamen executione saltem utrinque facta, & hæc conventio fit verbis expressis, & directis, vel obliquis, & obscuris, vel nutibus. Ex his tribus speciebus vsuræ, mentalis non committitur ab eo, qui pecuniam mutuò dat alteri indigenti, sperans illum gratum fore, ac liberalem; quamvis mutuans non mutuâsset, nisi mutuatarium, gratum fore sperâsset. Quinimo quamvis mutuans si excitet mutuatarium ad aliquid sibi tradendum in remunerationem mutui sit acriter reprehendendus ob vsuræ periculum; re tamen ipsa non censetur committere vsuram, neque teneri ad restitutionem, ut notat Molina *tract. 2. de justit. & jur. disp. 305.* si tamen solùm intendat excitare mutuatarium ad aliquid sibi tradendum, ex liberalitate, & gratitudine, non verò ex justitia. Vsurarius mentaliter propriè est, qui dat mutuò pecuniam Principi sperans lucrum ex mutuo tanquam pretium, & in recompensationem non gratuitam, nec liberalem, sed ex vi mutui dati.

Ad dignoscendum animum vsurarium aliquæ solent à Doctoribus regulæ assignari, Prima est, si mutuator speraverit, acceperit lucrum ex liberalitate, & gratitudine mutuatarij tantummodò, sibique persuaserit eo animo mutuatarium dedisse, tunc mutuator non est vsurarius. Secunda, si mutuator intenderit, vel acceperit aliquid supra sortem tanquam pretium pro mutuo dato est censendus vsurarius. Tertia si mutuator dubitans de animo mutuatarij, an dederit aliquid supra sortem ex liberalitate, vel ex obligatione tanquam pretium, tunc non excusatur ab vsura, eò quia se saltem injecerit in periculum vsuram exercendi. Quarta est quòd si non constet de animo dantis, tunc regula desumitur ex qualitate animus tradentis, si enim tradens sponte sua tradat absque prævio pacto, & alioquin sit munificus, liberalis, ac gratus, tunc præsumitur ex liberalitate dedisse. 15

Rursus dividitur usura in expressam, seu formalem, & virtualem, seu palliatam: expressa, seu formalis, quæ etiam manifesta dicitur, tunc contingit, quando expressè pretium exigitur pro mutuo, ut si Petrus det mutuos Paulo mille aureos hoc pacto, ut Paulus teneatur reddere singulis annis quinque pro centum supra sortem restituendam postea integrè. Vsura virtualis, seu palliata est cùm res venditur cariùs, vel viliùs ob anticipatam, vel dilatam solutionem. Jurisconsulti dividunt etiam vsuras tripliciter: alias enim vocant compensatorias, quæ exiguntur pro mutuo ratione justi interesse, seu damni emergentis, & lucri cessantis, & etiam ratione periculi, vel laboris, aut expensarum *l. si. commissa ff. de ratihab.* Alias vocant punitorias, & sunt, quæ in pactum deducuntur, ac solvuntur, non ratione lucri puniendi, sed ratione vindicandi tarditatem solutionis, & hæ vsuræ jure civili vocantur etiam conventionales *ff. de pactis & l. legem C. eod.* dicuntur enim hujusmodi vsuræ punitoriæ, eò quia in ipsis ineatur pactum de subeunda pœna aliqua ultra sortem si mutuatarius in mora fuerit non reddendi mutuum tempore statuto, Alias vocant lucratorias, & sunt, quæ ratione solius mutui lucrum exigunt, & de hisce postremis vsuris lucratorijs propriè agitur in præsenti titulo: tunc committitur hæc vsura lucratoria, quando initur pactum, quo mutuatarius se obligat ad præstandum aliquod lucrum temporale ultra sortem nomine mutui. 16

Vsuras hujus postremi generis, seu lucratorias esse jure divino prohibitas est certū, siquidem in *psal. 14.* is dicitur habitaturus in tabernaculo, & monte sancto Domini, qui pecuniam suam 17

suam non dedit ad vsuram : unde à contrario sensu, qui pecuniam suam dederit ad vsuram, non habitabit in tabernaculo DEI, seu excludetur à Regno Cœlorum. Rursus *Deuter. c. 23.* dicitur *non fœnerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam*, unde DEUS expressè prohibet vsuram, & *Ezech. c. 18. qui ad vsuram non commodaverit, & ampliùs non acceperit: vitâ vivet;* ergo à contrario sensu, qui ad vsuram commodaverit morietur. Verùm licèt in veteri lege prohibita fuerit vsura Judæis exercenda inter ipsos, videtur tamen quòd fuerit permissa, dummodo cum gentibus exerceretur: omnes conveniunt, fuisse Judæis interdictum accipere vsuram à suis fratribus, seu Judæis: omnes enim Judæi in veteri testamento vocantur fratres, eò quia originem duxerint ab eodem capite, qua ratione Judæi vocant gentes alienigenas, seu alterius generis, & originis: hinc quando *Deuter. 23.* dicitur *fratri tuo non fœnerabis* interdicitur Judæis accipere vsuram ab alio Judæo. An verò authoritate DEI licitum esset Judæis vsuras universim accipere à gentibus: an verò id tantùm ipsis permitteretur impunè, est difficultas: quòd enim fuerit permissum Judæis accipere vsuram ab alienigenis, seu gentibus, desumitur ex dicto textu *Deuter. 25.* cùm enim DEUS dixisset *non fœnerabis fratri tuo pecuniam ad vsuram* statim subjungit, *sed alieno.*

18 Hinc oritur tota difficultas, an fuerit ipsis permissa vsura, ut licita, sed tantùm ut minus malum impunè factum; eo pacto, quo in pluribus locis permittuntur meretrices impunè quæstum facere ex proprio corpore, idque ad evitandum alia longè majora, & longè plura mala. Plures censent, vsuram fuisse permissam Judæis authoritate DEI tribuentis eis dominium lucri per vsuram accepti, ita docent Major *in 4. dist. 15. q. 29. §. 3.* Gabriel *in 4. dist. 15. q. 11. art. 1.* Covarruvias *lib. 3. variar. resol. c. 1. n. 7.*

19 Verùm impugnatur hæc sententia à Soto *lib. 6. de justit. q. 1. art. 1.* Primò quia non potuit Judæis licitum esse vsuras accipere ex gentibus ob scandalum quod ijsdem dabatur. Secundò quia alibi in scriptura reprehenduntur generatim ij, qui mutuant cum vsuris, & lucrantur, ut liquet ex citatis textibus. Tertiò quia alioquin gentes averterentur à cultu veri DEI. Quartò quia Judæis vsura non erat licita ex aliqua DEI dispensatione. Nihilominus hæc opinio est perquam probabilis, quàm docet expressè D. Ambrosius *lib. de Tobia c. 15.* & refertur *c. 14. q. 4. c. fin.* ubi etiam D. Ambrosius addit rationem: quia si jure belli possunt milites accedente publica Principis authoritate bona temporalia auferre ab alijs; DEUS, qui est omnium bonorum supremus Dominus, adeò ut res omnes sint sub plenissimo DEI domino, potuit sine dubio lucrum à gentibus per vsuras acceptum transferre in dominium Judæorum: perinde ac transtulit ad Israëlitas dominium, quod Ægyptij habuerunt in vasa sua aurea, & argentea; & quæ Israëlitæ aufugientes surripuerunt.

20 Hinc ad primum argumentum Soti posset responderi, non innotuisse gentibus, quòd Judæi vsuras ab ipsis acciperent tanquam licitè ex lege eis concessas; sed tantùm ut impunè in lege permissas, quod non fuit scandalum dare, ex eo, quia ad impedienda plura graviora mala lex impunè permittat meretrices.

21 Ad secundum respondent communiter, in alijs veteris testamenti locis reprehendi Judæos ob vsuras, eò quia eas acceperint non solùm à gentibus, quod erat ipsis permissum, sed etiam à Judæis, seu fratribus, quod in lege eis prohibebatur.

22 Ad tertium respondetur, gentes inde non potuisse occasionem sumere se scandalizandi, cùm scirent vsuras tantùm permissas esse Judæis impunè, perinde ac permittuntur aliqua mala ad impedienda majora.

23 Ad quartum respondetur, DEUM non dispensasse, ut Judæi vsuras acciperent vi mutui; id enim erat intrinsecè per se malum: in his enim, quæ sunt natura sua mala, non potest cadere divina dispensatio, non enim potest DEUS dispensare, ut mendacium sit licitum, vel blasphemia honesta: unde DEUS ut supremus Dominus tantùm concedebat Judæis dominium illius lucri, quod per vsuras accipiebant à gentibus, perinde ac transtulit in Israëlitas dominium, quod Ægyptij habebant in vasa sua aurea, & argentea. Unde permissæ tantùm fuerunt vsuræ Judæis impunè ad vitandum majus malum, ne scilicet Judæi à se invicem vsuras extorquerent, & acciperent ob avaritiam, cui dediti erant, ut docet D. Thomas *q. 78. art. 1. ad 2.* Alij etiam respondent, DEUM permisisse Judæis, ut vsuras acciperent à gentilibus, tanquam ab hostibus, quos licet in bello justo spoliare, adeò ut Judæi lucrum illud non acceperint ex vi mutui; sed tantùm ex occasione mutui, eò quia aliunde tale lucrum debitum esset Judæis.

24 In novo testamento etiam prohibitam esse vsuram liquet ex verbis illis *Luc. 6. mutuum date nihil inde sperantes,* quæ verba communiter intelliguntur de vsura à Christo Domino prohibita, adeò ut illis verbis partim consilium contineatur, eò quia dicatur *mutuum date,* & partim præceptum, cùm subdantur alia verba *nihil inde sperantes.* Præterea vsuræ etiam juri naturali adversantur; siquidem naturali lumini repugnat, ut idem bis seu duplicato pretio solvatur, vel vendatur, quod non ampliùs est venditoris, sed emptoris: qui autem vsuras accipit, vel pro ipsa sorte, vel summa mutui exigit, duplex accipit pretium, scilicet summam mutui, & rursus vsuram: vel exigit vsuras pro vsu sortis, & sic vendit alteri vsum rei non suæ, sed ipsius Mutuatarij, in quem per contr[illegible] mu-

tui

tui ttansfert dominium pecuniæ mutuatæ, consequenter etiam vsum.

25 Ratio itidem, quæ communiter solet assignari ad ostendendas vsuras illicitas, desumitur exeo, quòd pecunia non sit ex se frugifera, sed solùm per operationem, seu industriam utentis; unde nihil est in mutuo, ob quod possit lucrum exigi vltra sortem principalem: siquidem vsus mutui non distinguitur ab ejus substantia, cùm consistat in alienatione, vel consumptione rei mutuatæ: ergo nec pro vsu rei mutuo datæ, nec pro substantia ejusdem potest aliquid exigi supra sortem. Præterea prohibentur etiam vsuræ principaliter ob gravamen indigentium, qui spe recipiendæ pecuniæ cum proprio detrimento, quælibet pacta facilè ineunt, ut sibi de præsenti consulant: est enim gravamen indigentium, si certò sciant non posse aliter obtinere pecunias, nec proprijs opitulari indigentijs, quàm pecunias accipiendo mutuas cum vsura solvenda ultra sortem: ad hos enim contractus iniquos necessitas ipsa adigit.

26 An verò jure civili vsura sit prohibita, videtur esse aliqua difficultas, quia leges civiles approbant vsuras, ut liquet ex *titulo ff. & C. de vsur.* atqui non videtur verisimile, has leges sancitas à viris sapientissimis iniquas esse. Sed contra quia jus civile licet interdum permittat vsuras, non tamen tanquam licitas, sed perinde ac in Republica permittuntur minora mala, ad impedienda majora. Verùm meliùs respondetur, si dicamus, jure civile communi permitti non tanquam malas, sed ut licitas vsuras, dummodo istæ immodicæ non sint, ut docet Covarruvias *lib. 3. variar. resol. c. 1.* Siquidem *in l. placuit. l. etiam l. quod in stipulatione ff. de vsur.* & *in l. lecta ff. de reb. credit.* videntur expresse vsuræ approbari ut licitæ. Quinimò etiam in *l. eos* & duabus sequentibus *C. de usur* apertè conceditur actio ad exigendas vsuras *l. consuetas*, & negatur repetitio vsurarum jam solutarum, imò compelluntur, qui contraxerunt, vsuras solvere; unde jure civili nullum dubium, quin vsuræ sint licitæ.

27 Juvat tamen observare in præfatis legibus permitti vsuram centesimam, ut notat Covarruvias *lib. 3. variar. resolut. c. 2.* quâ singulis mensibus solvebatur unum pro centum mutuatis, adeò ut singulis annis duodecim solverentur pro centum: quia verò hujusmodi vsura videbatur nimis gravis, ideo non permittebatur nisi in pecunia trajectitia, ut cùm quis mutuabat Mercatori trajecturo eam pecuniam per mare: siquidem pecunia trajectitia dicebatur, eò quia trans mare veheretur cum periculo creditoris, si navis periret *l. trajectitia ff. de vsur. l. C. de nautico fœnor.* Aliæ etiam dicebantur in jure civili vsuræ besses, & erant, quibus solvebantur duæ partes ex tribus partibus centesimæ, seu octo pro centum quot annis. Aliæ erant semisses, quibus solvebantur tria pro centum.

Aliæ quadrantes quibus quatuor. Aliæ quincunces quibus quinque pro centum solvebantur. 28 Vsuræ verò vsurarum fuerunt semper prohibitæ: sic lege civili si centum, & lucrum duodecim non solverentur ad annum statutum, prohibitum erat, ne anno secundo creditor ex illis duodecim ultra sortem quicquam exigeret: sed tantùm ex centum sicut primo anno, & sic successivè, adeò ut vsuræ vsurarum fuerint semper prohibitæ, ut desumitur *ex l. ut nullo de usur.* Cæterum omnes istæ leges civiles permittentes, & approbantes vsuras contra jus divinum, & naturale abrogatæ sunt per jus canonicum, ut liquet *ex clementina unic.* cui initium est *ex gravi h. t.* & huic juri omnes Principes, & Magistratus Christiani tenentur parère; etenim summus Pontifex plenam habet potestatem super laicos omnes in ijs, quæ ad salutem pertinent animarum, ut notat Covarruvias *l. 3. var. resol. c. 1.*

Videntur tamen vsuræ ex eo capite licitæ 29
esse, quia volenti, & consentienti non fiat injuria, neque dolus *l. in donationis 34. C. de transact.* & quando ex pacto promittuntur vsuræ, id fit à volente, & consentiente, quia pactum est duorum, vel plurium in idem placitum, seu consensus *l. 1. ff. de pact.* quo pacto contractus dicuntur ab initio esse voluntatis, scilicet consentientis: ergo mutuator, qui vsuras recipit à mutuatario nullam ei injuriam facit, cùm voluerit vsuras solvere, & consenserit pacto inito. Verùm inde non probantur vsuræ licitæ, quia tunc non fieret injuria mutuatario, si hic omnino gratuitè, & ex mera liberalitate aliquid daret ultra sortem mutuatori pro beneficio accepto: quia tunc verum esset, quòd volenti, & consentienti nulla fieret injuria: non ita si mutuatarius ex obligatione, & pacto teneatur vsuras solvere, quia tunc licet mutuatarius liberè contraxerit cum mutuatore, non tamen libertate plena, quia ob indigentiam coactus quodammodo fuit ad pecunias illas mutuas accipiendas cum onere solvendi vsuras, eò quia non potuerit alio modo pecunias acquirere, & propriæ succurrere indigentiæ: unde dans vsuras non dicitur simpliciter volens, sed potiùs necessitate adactus eas solvit, eò quia mutuator sine vsura pecunias illas non dedisset: quapropter est voluntas mixta involuntario; proinde præsumitur mutuatarius invitus vsuras solvere.

Præterea sunt etiam hujusmodi vsuræ illicitæ ratione transgressionis legis divinæ, & 30
naturalis, quæ prohibet vsuras: unde promissio solvendi vsuras cùm sit contra legem est prohibita, & nulla *l. non dubium 5. c. de legib.* Tum quia vel mutuator accipit lucrum ex mutuo pro ipsa sorte, vel pro vsu sortis, sed pro sorte non potest lucrum exigere, quia justitia commutativa servanda in contractibus exigit æqualitatem, nec permittit, ut pars contrahens plus reddat, quàm acceperit: nec pro vsu sortis potest lucrum exigi, quia vsus, vel utili-

tilitas rei pertinet ad Dominum; & mutuatarius fit Dominus rei sibi mutuatæ: mutuum enim suam desumit nomenclationem, ex eo quia aliquid ex meo tuum fiat *l. 2. §. si cert. petat.* proinde usus ad mutuatarium pertinet, non ad mutuantem. Tum quia mutuum cùm tantùm consistat in pecunia, vino, frumento, oleo, alijsque similibus, quæ usu consummuntur non potest usus separari à dominio *l. hoc Senatusconsulto in fin. ff. de usufruct. earum rerum quæ usu consum.* & hæc est ratio, cur in contractu locationis si alteri per annum Petrus locet suas ædes, vel agrum possit aliquid magis quàm in mutuo petere ultra restitutionem domûs, vel agri; quia scilicet in hoc contractu locator manet Dominus, proinde utilitas ex re sua à conductore præcepta debet ad ipsum respicere. Tum quia locatio est semper rerum, quæ manent, & usum adferunt, ac utilitatem: pecunia autem ex natura sua est sterilis, & ejus usus potiùs consistit in abusu, quod etiam novit solo naturali lumine instructus Aristoteles *1. politic. c. 7.* inquiens: *Maximè præter naturam esse hunc acquirendi modum, ut in fœnore nummus nummum pariat.*

31 Quòd si dicas, licitum esse pro usu vasorum aureorum, & argenteorum aliquod accipere lucrum ex eorumdem usu, cum vasa hæc locari possint; proinde posse etiam ex pecunia mutuata aliquid supra sortem accipi. Contra est, siquidem est discrimen inter pecuniam signatam mutuatam, & vasa; quia pecunia usu consumitur, non enim potest quis uti pecuniâ, quin eam transferat in dominum alterius, vel solvendo debitum, vel emendo aliquid, proinde pecunia non restituitur eadem numero: secus vasa per usum non consumuntur, sed remanent eadem, & restituuntur etiam eadem in individuo, unde est discrimen de vasis, & pecunia, quia in pecuniam non cadit singularis affectio, neque debet in eadem specie, aut individuo reddi, sed tantùm in eadem quantitate, secus vasa restituuntur eadem numero, & eorum usus, qui conceditur, est separatus à dominio rei, quia dominium vasorum semper remanet apud Dominum, ad quem pertinent vasa: usus autem transfertur in eum, cui mutuantur vasa, proinde potest pro tali usu aliquid accipi.

32 An verò ob favorem causæ piæ possint licitè usuræ exigi? Respondetur negativè, & desumitur *ex c. super eo 4. h. t.* ubi Alexander III. rescribit Archiepiscopo Panormitano, quòd cùm usurarum crimen utriusque testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam non posse fieri, quia cum scriptura prohibeat pro alteriùs vita mentiri; multò magis prohibendus est quis, ne etiam pro redimenda vita captivi, usurarum crimine involvatur: unde Pontifex expresse declarat, non posse aliquem usuram accipere etiam ad eum finem, ut vitam redimat captivorum, eò quia nulla dispensatio fieri possit in eo, quod utroque testamento antiquo, & novo prohibetur, quia lex humana non potest dispensare in divina, cum inferior potestatem non habeat in superiorem. Tum quia non sunt mala facienda, ut inde bona eveniant, ut ait Apostolus *ad Roman. 3.* & sicut non potest quis furari, ut det eleemosynam, ita neque potest exigere fœnus, & usuram, ut opus pium valeat exercere *c. non est putanda 27. caus. 1. q. 1.* Tum quia non est licitum etiam pro vita alterius servanda mentiri *c. ne quis 14. c. si quis 17. caus. 22. q. 2.* unde à fortiori nec licitum erit, usuras exigere in favorem proximi, cùm multo gravius sit peccatum, quàm mendacium, ut notat Thomassanus *l. 2. de usur. c. 8. n. 16.* Hinc non potest Princeps etiam supremus per leges civiles facere, ut usuræ licitæ sint, possintque sine peccato, exigi, quia Princeps sæcularis non habet jus immutandi leges divinas, nec canonicas, seu Pontificias maximè in ijs, quæ peccatum respiciunt *c. inferior 4. de majorit. & obedient.* Nihilominus usuræ si sint in ea quantitate, in qua tolerantur secundùm leges civiles, non puniuntur propter ipsas usurarij: quia potest Imperator, vel alius Princeps usuras ut minus malum permittere, & pœnam remittere; non tamen potest eas præcipere, nec facere ut usuræ sint licitæ, imò nec summus Pontifex dispensando potest usuras licitas facere, ut desumitur ex *d. c. super eo 4. h. t.* non enim potest Pontifex dispensare contra prohibitionem juris divini, & naturalis in his, quæ secundùm se, & ex objecto mala sunt.

Hinc Principes Christiani non excusarentur à gravi peccato, si præciperent, ut eorum subditi Christiani, qui mutuas à Judæis pecunias acceperunt suæ jurisdictioni subjectis usuras solvant: ut etiam si leges conderent, & statuta, quibus imponerent solvi usuras, quas Christiani se soluturos Judæis promiserunt, adeò ut non obstante pacto, & promissione de solvendis usuris non possit Princeps subditos suos Christianos adigere ad solvendas usuras Judæis, quia cùm sint usuræ jure naturali, & divino prohibitæ, non solùm graviter peccant, qui usuras exigunt; sed etiam qui consentiunt, ut exigantur, vel authoritativè approbant usuras, aut alio modo cooperantur, ut usuræ exigantur. 33

Ad summum possunt Principes Christiani permittere usuras impunè à Judæis exerceri, ut etiam alijs infidelibus; imò & fidelibus; adeò ut possint non punire exigentes usuras, idque ad cavenda majora mala, & scandala, quæ sequerentur si Princeps non permitteret usuras, cujusmodi essent furta, homicidia, ad quæ necessitas non raro compelleret: permittere igitur usuras hoc modo ad impediendum majus malum, non est directè consentire in peccatū usuræ, nec illud approbare, sed tantùm permittere tale peccatū impunitum ad vitanda majora mala, perinde ac permittuntur meretrices in Republica, & etiam spectacula, in- 34

in quibus peccata quædam committi solent. Immo non possunt Principes facultatem Judæis concedere exercendi vsuras cum onere, & obligatione solvendi majora tributa, quia id esset assentiri in peccatum.

§. II.

De Pactis, quæ contractui mutui licitè, vel illicitè adijciuntur.

1 Solent tres assignari regulæ, quibus cognosci possit, quæ pacta sint usuraria; quarum prima est, ut pacta, & obligationes, quas mutuans exigit pro assecuratione rei mutuatæ, si non contineant lucrum aliquod supra sortem licita sint, possintque iniri absque peccato: siquidem mutuans alteri mille florenos potest licitè suæ consulere indemnitati, ne sors principalis pereat: & pro hac assecuratione potest mutuator pacisci cum mutuatario: vel etiam pignus ab ipso accipere restituendum tamen, cùm primum mutuatarius acceptam pecuniam erit restituturus.

2 Secunda regula est, quod ubicunque sunt tria hæc, mutuum, lucrum ex illo, & pactum, habeatur usura formalis, quia omne pactum, vi cujus præter sortem exigitur quid aliud, vel imponitur mutuatario aliquod gravamen, id quod ultra sortem exigitur, est contra justitiam commutativam, quæ in contractibus observatur, & desiderat æqualitatem, nec permittit, ut pars contrahens plus reddere teneatur, quàm accepit; unde in permutatione, vel emptione pro equo valente in summo pretio centum florenis, non potest accipi alius equus, vel quantitas pecuniaria centum, & viginti quinque florenorum: ita eadem justitia commutativa desiderat, ut in mutuo pro centum florenis mutuatis non accipiantur plus quàm centum floreni, quia in hoc consistit æqualitas dati, & accepti: quando enim mutuatarius tantundem reddit, quantum à mutuante acceperat, tunc totum id, quod mutuans dedit, compensatur ad æqualitatem: proinde quidquid plus, seu ultra sortem exigitur, injustè exigitur, seu contra justitiam commutativam.

3 Tertia regula est, ut omnis pactio, & conventio, per quam imponitur mutuatario aliquod onus, vel obligatio, quasi ex justitia, ad quam mutuatarius aliàs non tenebatur, usuram redoleat: siquidem tale onus injunctum supra sortem est pretio æstimabile, consequenter exigitur contra justitiam commutativam: potest autem hoc onus multipliciter injungi, ut si mutuatarius teneatur præstare munus à lingua, ab obsequio, à manu. Tunc dicitur quis præstare munus à lingua, si obligationem contrahat loquendi in favorem alicujus, & præsertim mutuantis, ut Princeps eum promoveat ad dignitatem aliquam; si quis enim daret mutuas pecunias Petro cum tali pacto, ut Petrus teneatur in favorem mutuantis alloqui Principem, & postea restituere totam illam quantitatem pecuniæ, quam mutuò dedit, talis contractus non excusaretur abusura.

Munus ab obsequio est onus, quod alteri imponitur, ut præstet sua servitia in favorem mutuantis, ut si hic mutuatarium obligaret ad sua peragenda negotia, vel ad aliud præstandum servitium filijs, uxori, & domui. Munus à manu est agrum excolere, domum conducere, aliquid elargiri sive sit pecunia, sive quid aliud; hinc si Petrus hac conditione mutuò daret rustico centum florenos, ut hic obligaretur ad excolendum agrum Petri, vel ad dandas tot mensuras frumenti, vel vini ultra sortem; talis contractus neque excusaretur ab vsura, quia cultura agri, vel illæ mensuræ tritici, aut vini exiguntur ex justitia vi contractus initi; cùm tamen non debeantur, sintque contra ipsa justitiam commutativam. 4

An verò esset vsurarius si pro obligatione non repetendi suas pecunias mutuò datas ante quinquennium aliquid exigeret supra sortem, & de eo pacisceretur, communior sententia est affirmativa, quam docet Molina *tractat. de justit. & jur. disp. 308. n. 10.* Layman *lib. 3. theolog. moral. tractat. 4. c. 16. n. 8.* Ratio est, quia obligatio carendi pecuniâ, & non repetendi mutuum ante quinquennium ex suppositione, quòd mutuans det mutuo illas pecunias pro toto illo tempore, est intrinseca, & essentialis mutuo: & sicut non potest sine vsura aliquid accipi pro mutuo, quod debet esse omnino gratuitum; ita neque pro obligatione ad illud non repetendum, sive detur ad quinquennium, sive ad decennium, quia est de natura mutui afferre secum obligationem illud non repetendi per totum illud tempus, quo mutuò datur: alioquin non esset mutuum, sed potius precarium, quamobrem sicut mutuo ad annum dato intrinseca est obligatio, non repetendi intra annum mutuum: ita etiam mutuo dato ad quinquennium, vel decennium, vel etiam longius tempus est intrinseca obligatio, illud non repetendi intra tale tempus: non enim mutuum eò quia detur ad quinquennium, vel decennium immutat naturam mutui, sed tantùm illud idem mutuum, quod daretur ad octiduum prorogaretur ad quinquennium, vel etiam decennium; adeò ut supra mutuum non addatur nisi quædam extensio gratuiti beneficij ad longius tempus: unde sicut non potest ex mutuo aliquid accipi ultra sortem, ita neque pro obligatione non repetendi mutuum ante quinquennium, vel decennium. 5

Tum quia mutuum sive ad brevius, sive ad longius tempus concedatur, semper sufficienter compensatur ad æqualitatem, si restituantur tot nummi ejusdem valoris, quot fuerunt accepti, seu mutuò dati, si enim mutuans dedit centum florenos; si alios centum accipiat florenos sive post annum, sive post quinquen- 6

quennium, vel longius tempus semper accipit æquale, & utrinque juxta exigentiam justitiæ commutativæ servandæ in contractibus ponitur æqualitas, quia una pars tantundem restituit, quantum altera dederat. Et licèt, qui dat mutuos centum florenos alteri, possit semper illos repetere etiam post unum, vel alterum diem, proinde ex eo, quòd se obliget ad eos non repetendos nisi post elapsum quinquennium videatur talis obligatio, valde onerosa, ac pretio æstimabilis; nihilominus non potest pro eadem obligatione quidquam supra sortem accipi: ratio est, quia qui dat mutuum ad quinquennium determinatum, non imponit sibi ullam obligationem, sed solùm ex sua liberalitate extendit beneficium mutui ad quinquennium, cùm potuerit illud coarctare ad solum octiduum; unde sicut obligatio est beneficium meræ liberalitatis; intuitu ejusdem non potest ex justitia quidquam exigi ultra sortem: etenim etiam qui suum horologium donat alteri, nullam in se contrahit obligationem, eò quia ex pura liberalitate velit alteri suum dare horologium; sed solùm se abdicat potestate eo imposterum utendi: ita nec mutuans ex eo, quòd det mutuum per integrum quinquennium, ullam in se contrahit obligationem, quia omnino liberè vult per totum quinquennium se abdicare vsu talis pecuniæ mutuò datæ: quamobrem ut eidem ex justitia integrè satisfiat, sufficit, si mutuatarius dilapso quinquennio eandem quantitatem pecuniæ restituat mutuatori, quam ab eodem acceperat, tunc enim si mutuatarius restituat pecuniam ejusdem quantitatis, bonitatis, & valoris cum libera facultate ea utendi pro libito in perpetuum, satisfacit ad æqualitatem: unde si pretium aliquod ex justitia supra sortem exigatur, est manifesta vsura.

7 Præterea quando dantur mutuò pecuniæ, transfertur earum dominium in mutuatarium, adeò ut mutuans se abdicet dominio, & potestate utendi ijsdem pecunijs pro toto eo tempore, quo alteri eas mutuò concessit: unde post peractum contractum mutui nulla oritur obligatio ex parte mutuantis, sed solùm ex parte mutuatarij, quia hic contrahit obligationem restituendi eandem quantitatem pecuniæ post tale tempus.

8 Est etiam mutuans vsurarius, si mutuet alteri cum pacto, ut mutuatarius sibi mutuatori quantumvis digno tribuat aliquod officium, vel det privilegium, vel exemptionem à tributis, aut aliquo alio onere; ad quod aliàs mutuans teneretur. Hoc idem etiam procedit de eo, qui mutuat cum pacto, ut sibi, vel alteri beneficium conferatur; committitur enim vsura simoniaca; quia initur pactum rei temporalis pro spirituali. Unde officium temporale, vel beneficium ecclesiasticum, quod mutuator obtinuit à mutuatario ratione, & ex vi mutui, restituendum est mutuatario, quia injustè acceptum est cum damno mutuatarij, qui nonnisi voluntariè mixtè præsumitur contraxisse. Sunt tamen qui censent, mutuantem Principi cum pacto, ut sibi officium conferat, non teneri officium resignare, eò quia collatio facta fuerit ex contractu oneroso, & non fuit data omnino gratuitè, proinde fuit collatio valida.

Rursus est etiam vsura in mutuante, si det mutuò oleum, vel pecuniam alteri ea conditione, ut mutuatarius sibi mutuum restituat in re diversæ rationis, vel vendat vinum, aut triticum tempore messis pretio communi; ratio est, quia tunc imponit mutuatario obligationem pretio æstimabilem vendendi res suas tali tempore, quo viliori pretio vendi solent. Hinc est etiam vsurarius, qui mutuat alteri pecuniam cum hoc pacto: *mutuo tibi centum florenos solvendos in tritico tempore messis pretio communi:* si mutuator intendat inire contractum mutui & obligare ex justitia mutuatarium, quia tunc illi imponit obligationem restituendi triticum tali tempore, quo viliori pretio venditur locò pecuniæ. Sin verò intendat tantùm contractum emptionis quasi tradendo anticipatè pecuniam, ut pretium tritici taxandi juxta communem æstimationem futuri temporis, tunc contractus non esset vsurarius, nec illicitus. Ad dignoscendum autem, an in tali contractu sit mutuum, vel emptio, hæc solet regula tradi. Si tradens pecuniam eam tradidit revocabiliter, ita ut possit illam repetere, tunc censetur celebrâsse contractum mutui: sin verò eam tradidit irrevocabiliter, censetur, contractum emptionis anticipata solutione inijsse. 9

Vsura est etiam si quis alicui eo pacto, & obligatione pecuniam mutuet, ut mutuatarius vicissim ex justitia teneatur mutuò dare; quia tunc supra sortem suo tempore restituendam imponitur mutuatario onus, seu gravamen pretio æstimabile, quod est vsurarium. Licet enim pactum de remutuando, vel emendo justo pretio in officina mutuantis excusetur ab vsura, si tantùm inducatur obligatio gratitudinis, eò quia tunc nulla major imponatur obligatio, quàm quæ oritur ex ipsa natura beneficij; si tamen addatur major obligatio, nempe civilis non excusatur tale pactum ab vsura, quia talis obligatio civilis est pretio æstimabilis, proinde mutuans ex vi mutui lucraretur aliquid supra sortem. Hinc est etiam vsura mutuare alteri cum pacto, ut veniat ad suum molendinum, vel emat in sua apotheca, vel frequentet suas tabernas; vel ut non possit repetere mutuum, donec mutuatarius frequentaverit suum molendinum, vel cum pacto, ut mutuatarius non teneatur solvere toto tempore, quo venerit ad molendinum, apothecam, vel tabernas suas frequentaverit: ratio est, quia tunc mutuans semper ultra sortem imponit obligationem frequentandi molendinum, apothecam, & tabernas, concessâ propter hoc dilatione ad solvendum. In hoc autem casu mutuator ad aliud non tenetur, quàm ad relaxandam obligationem impositam 10

tam mutuatario per pacta illa vsuraria; adeò ut liberum ei sit, solùm ex pura gratitudine, & si ipsi magis placuerit, molendinum, apothecam, & tabernas illas frequentare.

11 Quòd si gravamen mutuatario impositum jam fuerit præstitum, tenetur mutuator ipsi mutuatario restituere, quantum ejus interest, seu quanti prudentis viri arbitrio gravamen illud æstimari poterat, nisi mutuatarius omnino liberè talem restitutionem remittat; non tamen tenetur mutuator ad restitutionem lucri, quod inde accepit ex eo, quia mutuatarius ejus molendinum, apothecas, vel tabernas frequentaverit: dummodo non adsit ullus excessus supra justum pretium, neque supra justam mercedem pro ipsa molitione. An verò committat crimen vsuræ, qui mutuat fœminæ cum pacto, ut in pretium mutui vsuram sui corporis ei faciat. Respondetur, tale pactum esse vsurarium, quia supra sortem imponit onus ex obligatione justitiæ, & quidem gravissimum, si fœmina illa sit honesta: mutuator enim ab ipsa ex justitia commutativa nequit quid aliud exigere præter ipsam summam pecuniæ ei mutuò datam. Pari pacto, qui mutuat medico, vel Chirurgo cum pacto, ut teneatur mutuantem curare, & mederi: ut etiam qui mutuat Advocato, ut teneatur mutuantem defendere: ut etiam qui mutuat rustico; ut teneatur suum excolere agrum, committit vsuram; tametsi justum pretium aliunde illi constituat: ratio est, quia obligatio illa adjecta est aliquid ultra sortem, quo mutuatarius gravatur: proinde ex justitia non potest à mutuante exigi; cum justitia commutativa, quæ in contractibus observatur, exigat æqualitatem, & non permittat ut pars contrahens plus teneatur reddere, quàm accepit: eo autem ipso, quòd mutuatarius adimplet obligationes illas sibi impositas à mutuante dat aliquid ultra sortem, quod est contra justitiam commutativam.

12 Si quis verò mutuet alteri pecunias, ut vicissim hic alius mutuet illi triticum, vel oleum tunc non videtur vsura, quia illud pactum tantùm se habet per modum meræ conditionis, ut si Cajus dicat Titio, si tu vis à me mutuas obtinere pecunias, debes tu mihi mutuum dare triticum, aut oleum, alioquin nolo tibi meas pecunias mutuò dare: quia tunc neganti beneficium negat etiam beneficium; & concedenti concedit: qui enim desiderat mutuum accipere, & cùm possit, nolit vicissim mutuum dare, ostendit se ingratum esse, & indignum tali beneficio.

13 Non tamen est licitum exigere obligationem mutui in futurum, ut detur mutuum in præsenti, quia tunc exigitur obligatio civilis ad vicissim mutuandum, quæ cùm sit pretio æstimabilis, utique exigitur aliquid ultra sortem, quod adversatur justitiæ commutativæ. Secus quando pro mutuo aliud mutuum in præsenti petitur tanquam conditio, nulla intervenit obligatio, quæ sit pretio æstimabilis, vel aliquid ultra sortem: sed sicut Titius dat mutuum Caio, si exigat etiam à Caió mutuum æquale, licèt rei alienæ, non petit aliquid à Caio supra sortem, quia tunc mutuum compensatur per mutuum, perinde ac sors per sortem; dummodo utrinque æquivalenter servetur æqualitas, & nullus adsit excessus. Pactum itidem in mutuo, ut restituatur in eadem mensura, etiam si pretium creverit, dummodo sit utrinque dubium, an res tempore solutionis sit plus, vel minus valitura, & utrinque sit æquale periculum, ut pretium incrementum subeat, vel decrementum, non est vsurarium, quia tunc mutuator non exigit quidquam supra sortem, sed tantùm rem suam in eadem quantitate, & mensura.

Quinimò si probabilius sit, rem minoris valituram tempore restitutionis, quàm valeat tempore mutui, potest tunc mutuator vendere mutuatori suum triticum, vel oleum eo pretio tunc currente: quòd si tempore messis mutuator velit exigere suas pecunias juxta pretium quod tunc currebat, cum dedit mutuum suum triticum, potest eas exigere; quamvis triticum tempore messis viliori pretio vendatur; quòd si mutuatarius velit non numerata pecunia satisfacere mutuatori, sed per solutionem tritici, debet tantum tritici dare, quod respondeat pecuniæ, quam tenetur dare mutuatori: ratio est, quia tunc contractus non fuit mutui; sed venditionis, & emptionis, & venditor indulsit Emptori, ut pecuniam solvendam posset differre ad tempus messis. 14

Quòd si è contra probabilius sit, quòd res tempore restitutionis sit pluris valitura, quàm modò valeat, non potest ad parem mutuator mensuram reddendam obligare mutuatarium. Sed tantùm ad parem mensuram reddendam, quæ tunc temporis adæquabit pretium rei traditæ, quia non potest quis pacisci, ut aliquid reddatur sibi ultra id, quod æquivalet rei suæ. Molina tamen *de justit. & jur. disp. 311.* autumat, non esse contra justitiam; quamvis Titius exigat à Caio eandem mensuram, dummodo illum non obliget, ut differat solutionem usque ad illud tempus; sed solùm illum obliget, ut solvat, quando mutuans eam repetit. Hæc autem sententia rectè posset procedere, si Titius certus non esset de incremento pretij. 15

An verò sit vsura mutuare cum pacto, ut mutuatarius condonet injuriam sibi à mutuante illatam. Respondetur, tale pactum esse vsurarium, ut si Titius gravem intulit Cajo injuriam, & hic velit Titium accusare, ut sibi compensetur damnũ illatum, si Titius Cajo indigenti det mutuò pecunias cum pacto, ut illi condonet illatã à se injuriã, hoc pactum est vsurarium, non solùm si talis condonatio injuriæ exigatur vi mutui ex justitia; sed etiam si exigatur ut pretium pro mutuo, ut scilicèt remittatur injuria illata mutuatario in honore, fama, corpore, vel bonis fortunæ: quia tunc mutuans ex vi pacti initi semper exigit aliquid supra sortem, quod est iniquum, & contra justitiam commutativam, quæ in contra- 16

ctibus exigit, ut servetur utrinque æqualitas, si enim mutuans deberet compensare injuriam illatam mutuatario, vel damna, quæ est passus in bonis fortunæ, utique obligaretur ad dandum aliquid mutuatario, quod non comprehenderetur in sorte mutuò data: hoc autem mutuatarius ex vi pacti initi teneretur dare mutuanti, ratione mutui ab ipso accepti, proinde mutuans ex vi mutui aliquid acciperet supra sortem, quod est iniquum, & contra justitiam commutativam exigentem servari æqualitatem in contractibus; adeò ut una pars contrahens non plus teneatur reddere, quàm accepit ab alia pariter contrahente.

17 Immo tale pactum est etiam usurarium quamvis exigatur condonatio injuriæ, tanquam pretium pro mutuo; quia malitia usuræ in eo est sita, ut injustè, & sine titulo obligetur mutuatarius ad aliquid, ad quod ex præcisa vi mutui non tenetur, sive illud sit aliquid spirituale, sive temporale, sive pecunia, sive honor, aut fama, quia licèt pœna ante sententiam Judicis non sit debita illatæ injuriæ; nihilominus jus ad illam exigendam competit injuriam passo etiam ante sententiam Judicis, & tale jus in eo, qui fuit injuriam passus, est aliquid pretio æstimabile, quod adigeretur dare, seu remittere ex vi mutui accepti ab eo, qui injuriam intulit; propterea mutuans, etiam ante sententiam Judicis, aliquid acciperet à mutuatario supra sortem ex vi mutui, quod iniquum est, & contra iustitiam commutativam in contractibus servandam.

18 Neque obstat, si mutuatarius fuerit tantùm læsus in honore, & fama, nòn verò in bonis fortunæ: quia licèt honor, & fama non sint bona pretio æstimabilia, sicut ipsa bona fortunæ; sunt tamen quid sublimius, quod longè superat, omne bonum pecuniarium: & mutuatarius injustè, & sine titulo privaretur jure, quod habet ad exigendam pœnam pro injuria sibi illata; jus enim ad exigendam hanc pœnam est aliquid pretio æstimabile; consequenter etiam ejus remissio, unde si exigatur ut pretium mutui, vel in compensationem injuriæ illatæ tanquam ex justitia, non excusatur ab usura.

19 An verò sit etiam usura mutuare cum pacto, ut mutuatarius obligetur ad fidejubendum pro mutuatore. Respondetur affirmativè ob eandem rationem, quia imponitur mutuatario novum onus supra sortem, & mutuans supra id, quod mutuò dat mutuatori exigit quid aliud à mutuatore, scilicet ipsam obligationem ad fidejubendum pro mutuante, quod est iniquum, & contra justitiam commutativam exigentem servare in contractibus æqualitatem, ut una pars contrahens non teneatur plus reddere, quàm accepit: & in hoc casu mutuatarius ultra sortem, quam accepit à mutuante, teneretur etiam dare ipsam obligationem ad fidejubendum pro mutuante, quod est aliquid supra sortem: id autem procedit, ut notat Molina *de justitia & jur. disp.* 319. dummodo obligatio fidejubendi petatur ratione mutui ex justitia, vel ut pretium mutui: non verò si petatur sine ulla obligatione, & tantùm ut conditio, quia non tenetur quis alteri mutuò dare suas pecunias.

Hinc nec esset usura si quis simpliciter sibi assumeret obligationem ad fidejubendum pro debitore hac conditione, ut debitor det ipsi aliquid pro tali obligatione, quam in se assumit; quia tunc non intervenit ullum pactum mutui, sed potiùs contractus: *facio, ut des*: hoc est facio talem obligationem pro assecuratione creditoris; ut tu debitor mihi des hoc, vel illud; in hoc enim contractu pretium non datur pro mutuo, sed pro obligatione solvendi pro debitore: est enim hujusmodi obligatio omnino diversa ab illa, quæ oritur ex mutuo. Quinimò quamvis nullum omnino adesset periculum solvendi pro debitore, eò quia debitor divitijs affluat, & aliàs sit vir timoratæ conscientiæ; nec multum sit alieno ære gravatus, adhuc accipere pretium pro ipsa obligatione ad fidejubendum non esset usura, quia neque in hoc casu pretium illud accipitur pro mutuo; nihilominus tale pretium redoleret injustitiam, proinde putârim esse restituendum ei, pro quo facta est fidejussio, quia quando hæc nulli prorsus subest periculo, nullo censenda est pretio æstimabilis: siquidem fidejussio eatenus est pretio æstimabilis, quatenus secum trahit aliquod periculum, ratione cujus tantùm potest aliquid justè exigi plus, minùsve, si periculum majus, vel minus fuerit. 20

Cæterum in contractu mutui sicut etiam in alijs contractibus, ut in cambio, censu, alijsque solutio semper facienda est juxta valorem rerum, quem tunc res habuerunt, quando fuit contractus initus, & res mutuò data, sive pretium rei postea incrementum subeat, vel decrementum; quia hoc pacto servatur æqualitas inter datum, & acceptum; hoc autem procedit, dummodo aliud non deducatur in pactum, quia si contrahentes conveniant de eadem quantitate restituenda, tunc fieri debet restitutio secundùm eandem quantitatem habita tamen ratione periculi, augmenti, vel decrementi, ne contractus injustitiam contineat. In mutuo verò si non exprimatur sub qua materia sit pecunia restituenda; potest reddi in quacunque placuerit debitori, dummodo sit idem valor; si quis enim accepit centum aureos mutuos, potest restituere in eodem auro, vel argento, dummodo valor sit æquivalens. Quòd si manente eadem materiæ bonitate, & pondere extrinsecus valor incrementum subeat, vel decrementum post mutuum, tunc hæc mutatio prodest, vel obest mutuatario etiam ante moram, non verò creditori, ut notat Bonacina *de usur. q. 5.* 21

Potest tamen tunc mutuatarius restituere eandem specie pecuniam, si enim accepit à mutuante centum aureos, & tempore mutui valor aurei Hungarici non excedebat tres florenos, & medium, si postea crevit ad quatuor flo- 22

florenos, sufficit si mutuatarius restituat mutuanti centum aureos Hungaricos, quia tunc compensat ad æqualitatem. Cæterum pactum de reddendo mutuo in alia materia ab ea, quam mutuatarius accepit, est vsurarium, quia est contra naturam mutui, & quid onerosum; propterea pretio æstimabile, ad quod mutuatarius non tenebatur, non ita est vsurarius contractus, ut reddantur totidem nummi sive majoris sive minoris sint valoris futuri, dummodo æquè dubium sit de incremento, & decremento. Quando verò authoritate Principis variantur mensuræ, tunc solvenda est res mutuata in eadem mensura, quâ fuit accepta, quia sic servatur æqualitas, quam exigit justitia commutativa in quovis contractu.

§. III.

An ratione damni emergentis, & lucri cessantis possit aliquid exigi supra sortem in mutuo.

1 Damnum emergens tunc contingit, quando quis ratione mutui, locationis, patitur damnum aliquod in rebus suis, quas habet, vel quæ sibi debentur, ut cùm quis ratione mutui alteri dati adigitur ipse pecuniam fœnori accipere, & vsuram solvere, aut res suas viliori vendere, ut si domus Titij ob vitia, quæ contraxit, ruinas minetur, & ad quam fulciendam paratam habeat pecuniam, quam tamen dat mutuò Caio, eam enixim petendo. Rursus egebat quis frumento ad suæ familiæ vsum, pecuniam jam paraverat ad emendum, quam tamen accedente amico eam petenti dat mutuò; rursus volebat Petrus paratis jam pecunijs censum redimere, æs alienum solvere, & debitum extinguere, rogatus Petrus à Paulo dat eidem mutuò pecunias illas, & ratione hujus mutui remanet Petrus gravatus ære alieno, & tenetur vsuras solvere suo creditori: quo pacto ex mutuo dato Paulo oritur damnum in Petro, quod dicitur propriè damnum emergens ex mutuo, quia si pecunias mutuò non dedisset, domus non fuisset diruta; familia defectu panis non fuisset detrimentum passa; æs alienum fuisset solutum, & non ampliùs teneretur Petrus suo creditori vsuras solvere, nec ampliùs esset ære alieno gravatus.

2 Hoc autem damnum emergens est duplex intrinsecum unum, quod quis patitur in ipsa re mutuò data, ut si quis mutuò det tempore verno frumentum, quandò plus valet; restituendum in autummo, quando viliori pretio venditur: aliud est extrinsecum, seu aliunde proveniens, ut cum pater familias pecuniam, quam destinaverat ad emendum frumentum, quo indigebat ad vsum totius familiæ, & tunc vili pretio potuisset emere; & nihilominus totam paratam illam pecuniam mutuò dedit alteri roganti & postea mutuans adactus fuit cariori pretio triticum emere.

3 Certum est, licitum esse mutuatori in principio contractûs pacisci cum mutuatario de pecunia aliqua ultra sortem reddenda, vel ratione periculi, vel damni ex mutuatione impendentis etiam ante terminum, & moram mutuatarij: vel etiam ratione ipsius damni, si quod evenerit, ita docent communiter cum D. Thoma *2. 2. q. 78. art. 2. ad 1.* quia tunc tale damnum emergens est procul dubio pecuniâ æstimabile; & æquitati minimè consentaneum est, ut quis ob beneficium mutui, quo se in gratiam alterius privat ad tempus vsu suæ pecuniæ, damnum reportet, cùm facilè potuisset mediante pecunia illa alteri mutuò data impedire, ne damnum illud emergeret: unde mutuatarius, qui enixim rogavit ut mutuator sibi mutuò daret pecunias jam paratas ad resarciendas ædes ruinam minantes; vel ad solvendum æs alienum; & se liberandi ab onere solvendi vsuras; vel ad emendum frumentum vili pretio, ut propriæ consuleret familiæ, cum postea debuerit cariori emere; hujus damni emergentis causa quodammodo fuit ipse mutuatarius, qui enixim rogavit mutuantem, ut sibi daret pecuniam mutuò; qui autem est causa damni, tenetur illud resarcire, consequenter potest mutuator ratione damni emergentis aliquid exigere supra sortem.

Tum quia potest quisque se indemnem servare, nec tenetur alteri subvenire cum damno notabili proprio, proinde potest aliquid exigere ratione talis damni, quod aliàs non subiret. Quòd si mutuatarius fuit in mora solvendi, eò quia tempore præfixo mutuum non restituit, sicut debuisset, & potuisset, & inde mutuator damnum aliquod est passus, ratione moræ in solvendo, tenetur tunc mutuatarius ad compensationem, si mutuator implicitè, vel explicitè desideravit suas pecunias mutuò datas; non enim est necesse, ut mutuator interpellet mutuatarium de solutione, quia tempus ipsum præfixum sufficienter interpellat pro mutuatore ex vi pacti ab initio initi; unde propriè is dicitur esse in mora in solvendo, quando elapso jam termino, non solvit, cùm possit, advertens implicitè, vel explicitè velle creditorem sibi talem pecuniam solvi. 4

Ratio, cur quando mutuatarius est in mora teneatur compensare damnum inde secutum ex eo desumitur; quia per omissionem solutionis est causa damni illius, quod evenit, & quia talis mora, seu omissio solutionis tempore præfixo est causa damni illius contra justitiam, quod evenit mutuatori, ideo tenetur ad compensationem. Tum quia quando in contractibus constituitur terminus solutionis initur pactum tacitum, ut solvens teneatur ad interesse defectu solutionis obveniens; quia paciscens intendit, ut sibi compensetur damnum, si quid contigerit ex eo, 5

quòd sibi non restituantur tempore præfixo tales pecuniæ.

6 Id tamen procedit, nisi mutuatarius absque omni sua culpa factus fuerit impotens ad solvendas pecunias illas tempore præfixo, ut si tempore intermedio ejus ædes fuerint incendio absumptæ, vel grando ejus segetes protriverit, vel fuerit ipse in captivitatem abreptus, vel tandem ex casu furtuito ad eam devenerit paupertatem, ut non possit solvere, quin se, suàmque familiam in extremam conjiciat necessitatem: in his enim casibus non videtur tacitum pactum ad hos casus se extendere; nimis enim durum foret, & præter humanam consuetudinem, non compati in similibus casibus proximo; non enim afflicto addenda est afflictio: unde quamvis postea ad pinguiorum deveniat fortunam, non tenetur interesse solvere, dummodo non fit ampliùs in mora; sed sufficit si integram restituat sortem. Quòd si tempore præfixo non obstante aliquo infortunio potest solvere, etiam cum aliquo detrimento rei familiaris, tenetur satisfacere suo creditori, quia non potest quis rem alienam invito Domino retinere.

7 Ut autem mutuans possit ratione damni emergentis aliquid vltra sortem exigere à mutuatario tres requiruntur conditiones, quarum prima est, ut revera mutuum fuerit in causa, quòd damnum contigerit mutuatori, adeo ut si pecunias non dedisset alteri mutuas damnum illud non contigisset, ut si domus Titij ob contractum vitium ruinam minetur, & Titius habeat paratã pecuniã ad illam reparandam; & paratus sit eam reparare, & interim veniat Cajus ad ipsum enixè rogans, ut velit sibi mutuò pecunias illas dare; tunc tale mutuum si domus ruat, dicitur causa damni emersi, seu domus dirutæ; proinde potest tunc Titius licitè exigere à Cajo ratione damni emergentis, aliquid ultra sortem. Non ita tamen si Titius haberet alias pecunias, quibus commodè posset domum suam reparare; quia tunc mutuum non præsumitur ampliùs causa domus dirutæ, sed hic effectus tribuitur negligentiæ Titij; qui cùm haberet sufficientes pecunias non obstante mutuo ad suas ædes reparandas noluit, vel neglexit eas restaurare. Ut mutuum dicatur causa damni, debet constituere mutuantem impotentem ad impediendum damnum illud, quod sequitur post mutuum: & quando adhuc supersunt Titio pecuniæ pro domo reparanda mutuum non constituit illum impotentẽ ad impediendum, ne domus diruat. Secunda est, ut mutuans præmoneat mutuatarium de damno emergente, quia fortâssis mutuatarius cum tali onere nollet mutuum accipere. Censent tamen aliqui, non esse necessè, ut mutuans expressè de damno illo emergente admoneat mutuatarium, sed sufficit pacisci de excessu aliquo pecuniæ dandæ ultra sortem, quamvis non exprimatur eam peti ob damnum emergens; quia tametsi mutuatarius ignoret causam exigendi, pecuniam ultra sortem, non tamen mutuator eam injustè accipit, cum illi subsit justa causa exigendi pecuniam illam ultra sortem.

Verùm tutius semper est, si initio contractûs moneatur mutuatarius de damno emergente; & ratione cujus si evenerit, velit aliquid ultra sortem exigere; tunc enim mutuator si ratione mutui damnum postea patiatur, habet justum titulum exigendi aliquid supra sortem, & mutuatarius, si consentiat, non post conqueri de mutuatore. Tertia est, quòd quamvis mutuatarius ex contractu mutui sit tacitè obligatus ad compensandum damnum, quod emergit, sive obtingat mutuanti ob moram mutuatarij in solvendo tempore præfixo; nihilominus si damnum aliquod obtingat ante terminum præfixum solutioni, tunc mutuatarius non tenetur ad resarciendum, nisi id in pactum deductum fuerit. 8

Quòd si mutuator nec damnum, nec periculum damni deduxit in pactum, non tenetur tunc mutuatarius quidquam pro eo solvere, tametsi postea damnum eveniat, dummodo ipse non fuerit in mora solvendi, quia tunc mutuatarius non tenetur ad compensandum damnum emergens ratione pacti, cùm id non supponatur in pactum deductum, nec ratione culpæ, cum hæc non supponatur in mutuatario: aliud est, si damnum emergat, eò quia mutuatarius sit in mora solvendi, & aliud, quando damnum emergit, antequam mutuatarius sit in mora solvendi; in primo enim casu tenetur damnum compensare, quia illa mora solvendi fuit in causa damni, quod emersit, non ita in posteriori casu. 9

Generatim quando damnum emergit sine culpa debitoris morosi, & ante præfixum terminum solutionis faciendæ, non tenetur debitor damnum emergens compensare, si non præcesserit pactum de solvendo interesse procedente etiam ex mora inculpabili, quia non potest debitor, vel mutuatarius obligari nisi ex culpa, vel pacto, quorum neutrum tunc intervenit: hinc in regulis juris ille dicitur non esse in mora, qui potest exceptione legitima se tueri: & omissio inevitabilis nullam habet rationem acceptionis, nec retentionis injustæ, quæ constituatur radix obligationis ad restitutionem. Quòd si aliquid detur mutuò ad certum tempus, & debitor elapso tempore non solvit, cùm possit, tunc tenetur ad compensandum damnum emergens post elapsum terminum; quia eo ipso, quòd terminus solutioni mutui præfigitur; tacitè, & virtualiter censetur intervenire pactum, quòd mutuatarius teneatur ad interesse, quo mutuans defectu solutionis in eo termino privatur; quia cùm possit solvere, mora vertitur mutuatario culpæ. Quinimo putat Molina *de just. tom. 1. disp. 315. n. 2.* teneri mutuatarium tametsi inculpabiliter sit morosus, eò quia talis obligatio oriatur ex contractu; unde licèt absque culpa, etiam juridica mutuatoris solutio sit 10

sit omissa, censet Molina, adhuc mutuatarium teneri ad interesse nullâ expectatâ sententiâ, Molinæ videntur adhærere Reginaldus *tom. 2. lib. 27. c. 7. n. 77.* Zecchius *tom. 2. tract. de usur. c. 16.* Emanuel Sà *V. mora n. 2.* ubi in fine etiam addit, hanc opinionem videri vsu mercatorum receptam.

11 Alij etiam censent ex mora inculpabili oriri obligationem tantùm ad interesse intrinsecum, quod ex re mutuata profluxit, ut Petrus mutuavit Paulo Triticum, quod à tempore moræ posset vendere decem florenis, & nunc tantùm sex; dicunt, teneri Paulum mutuatarium ad illius interesse: non verò oriri obligationem ad interesse extrinsecum, quod procedit ab alio, quàm à mutuo non soluto, quamvis omissio solutionis dederit illi occasionem: cui tamen sententiæ non putârim adhærendum; quia nimis durum esset, debitorem adigere sine mora inculpabili ad solvendum interesse; cùm ad impossibile nemo teneatur *ex regul. 6. de reg. jur. in 6.* Cæterum debitor ex delicto, vel quasi delicto tenetur sub mortali statim restituere, cum primum commodè potest; alioquin censetur esse in mora *l. in re furtiva ff. de condict. furt.* Debitor autem ex contractu, vel quasi contractu, tenetur restituere statim ac elapsus est terminus solutioni constitutus; tametsi non admoneatur, quia dies definita sufficienter interpellat pro Domino *c. fin. de locat. & conduct.* Quòd si terminus ad solvendum non fuit constitutus, non videtur tunc esse in mora, nec graviter peccare, si non restituat, antequam admoneatur: quia creditor sciens, & potens petere, si non petat, videtur dilationem concedere: sin verò non petat ob timorem, vel impotentiam, aut oblivionem, tunc debitor dicitur tenere rem alienam invito Domino, & censetur esse in mora, si illam non restituat, ut notant Covarruvias *in regul. ad peccat. p. 1. §. 1. n. 1.* Navarr. *l. 4. c. 3. n. 12.*

12 Quòd si ex dato mutuo emersit damnum notabile mutuatori, antequam mutuatarius fuisset in mora solvendi, putant aliqui mutuatarium teneri aliquid pro illo damno solvere; ita docent Major *in 4. dist. 15. q. 23. ad confirmat. 1. argument.* Pitigianus *in 4. sent. tom. 2. dist. 15. q. 1. art. 3.* ubi ait, teneri mutuatarium solvere expensas, & omnia damna creditori, ratione mutui illata; ut si corruat domus, vel alia id genus infortunia ei obtingant, potest mutuator exigere totum damnum, quia non amittit, quod erat habiturus, sed quod actu habebat: unde potest recompensationem bonorum, quæ ratione mutui amittit exigere, non obstante, quòd mutuator nullum adjecerit pactum de tali damno emergente, ac proinde non possit contra mutuatarium instituere actionem in foro exteriori, quia in foro conscientiæ, tenetur debitor ultra sortem ad interesse.

13 Huic tamen sententiæ adhærendum non puto, quia mutuatarius cum tali onere forsan mutuum non accepisset, præsertim cùm moris non sit, ut mutuatarius debeat compensare damnum, quod emergit mutuatori ante præfixum terminum solutionis faciendæ. Præterea cùm mutuatarius non teneatur in foro externo compensare damnum emersum, antequam mutuatarius fuisset in mora solvendi: neque tenetur in foro conscientiæ: siquidem quod in foro interno ex justitia est restituendum; est etiam restituendum in foro externo, nisi sufficiens probatio actori desit. Hinc si non intersit pactum ante moram, non tenetur mutuatarius quidquam solvere pro damno emerso mutuatori. Post moram autem tenetur ad damnum intrinsecum non ad extrinsecum, si mora fuit culpabilis. Sin autem adjiciatur pactum potest mutuatarius teneri ad omne damnum intrinsecum, & extrinsecum ante, & post moram juxta pactum initum: siquidem qui mutuat potest cavere omni suæ indemnitati.

Non solùm ex damno emergente, sed etiam ex lucro cessante, potest mutuatarius obligari ad compensandum damnum. Lucrum cessans illud dicitur, quod quis non percipit, eò quia mutuum dederit alteri, ut si quis per vim, vel metum, aut dolum compellatur injustè ad mutuandum, & ex tali mutuo alteri dato lucrum aliquod ei cesset, eò quia amittat occasionem domum, vel agrum frugiferum emendi, vel negotiatione licita aliud lucrum quærendi, & quod habuisset, si suas pecunias paratas servâsset, & non dedisset alteri mutuo; tunc hoc lucrum dicitur cessare ratione mutui. Posse mutuatorem ratione hujus lucri cessantis aliquid ultra sortem exigere à mutuatario, est communis sententia; adeò ut dans mutuum alteri possit licitè pacisci ab initio cum mutuatario, quia lucrum cessans, & ex mutuo consurgens non est pretio minus æstimabile, quàm damnum emergens, & mutuator cum suo detrimento non tenetur mutuare, quia potiùs quisque propriæ studet indemnitati. 14

Tum quia omissio rei speratæ computatur inter damna, quod enim spe possidemus, aliquo modo censemus habere; idque procedit quamvis mutuator voluntariè, vel involuntariè per vim, vel fraudem, vel per præceptum superioris adigatur mutuare, ut notat Covarruvias *variar. resol. c. 4.* 15

Vt autem pactio de lucro cessante in mutuo sit licita tres desiderantur conditiones; quarum prima est, ut ipsa mutuatio sit causa, cur lucrum cesset, quod habebatur in spe certa, vel saltem probabili, ut accidit, quando mutuator statuerat pecuniam, quam mutuò tradidit, in negotijs impendere, vel quando pecuniam negotiationis subtraxit; quia tunc mutuatio est causa, cur cesset mutuatori lucrum, quod ex negotiatione sperabatur. Verùm id procedit, quando mutuans non potest damnum illud impedire per aliam pecuniam; alioquin si aliam pecuniam habeat otiosam, quam possit commodè substituere sine periculo locò 16

pecu-

pecuniæ mutuatæ, non potest à mutuatario tunc pro lucro cessante quidquam exigere ultra sortem: ratio est, quia mutuator, tunc non patitur damnum, seu non cessat illi lucrum ratione mutui, sed ex propria negligentia, & injuria, ut notat Navarrus *c. 17. n. 212.* Pari pacto, qui non decreverat pecuniam pro negotiatione, non potest quidquam exigere pro lucro cessante, quia tunc ex tali pecunia mutuator nullum sperabat lucrum. Quòd si probabiliter fuisset illam destinaturus negotiationi, tunc potest aliquid ad ratam probabilitatis initio pacisci; quia tunc mutuator ratione mutui amittit lucrum; quinimmo mutuatarius, ut notat Filiucjus *c. 4. tractat. 35. n. 74.* non solùm tenetur ad solvendum interesse immediatum, sed etiam mediatum, si mutuator jacturam ob mutuum realiter patiatur in utroque interesse.

17 Secunda conditio est, ut non exigatur tantum, quantum censetur esse lucrum, quod speratur, sed minus, nimirum quantum valet illa spes lucri deductis expensis, quæ facta fuissent in negotiatione, & æstimatione laboris, qui in illa ponendus erat; adeò ut si spes lucri valeat centum aureis, & labor, & expensæ æstimentur 40. aurei, non possint exigi pro lucro cessante nisi sexaginta: quamobrem tantum detrahi potest de lucro sperato ratione incertitudinis, quantum ipse mutuator daret alteri, si ipsum redderet securum de lucro sperato detractis simul expensis: ratione verò laboris, & molestiarum, quas mutuator subijsset negotiando, si pecuniam alteri non mutuâsset, tantum detrahendum est quantum mutuator impendisset pro laboribus, & molestijs redimendis, lucrum enim dicitur, quod superest detractis expensis, & æstimatione laboris, & periculi, ut notat Lessius *lib. 2. de just. & jur c. 20. dub. 11. n. 96.* ubi asserit, dupliciter hoc lucrum posse in pactum deduci. Primò indeterminatè, ut mutuatarius teneatur tantum solvere pro interesse, quantum eventus declaraverit, lucrum fuisse futurum, adeo ut si postea ex eventu deprehensum fuerit mutuo non dato, lucrum fuisse centum florenorum, teneatur pro eo centum solvere deductis deducendis. Sin verò ex eventu deprehensum fuerit mutuo non dato, lucrum futurum fuisse tantùm decem florenorum, teneatur tantùm ad hos decem solvendos: etsi deprehensum fuerit, nullum fuisse futurum lucrum, ad nihil teneatur. Secundò determinatè stipulando ab initio à mutuatario, ut aliquid determinati promittat pro spe lucri, quo se mutuans privat per mutuum, & tunc potest mutuans hoc determinatum exigere; tametsi eventus postea declaret, nullum lucrum tunc fuisse futurum; quia spes illa revera est pretio æstimabilis, & mutuans potest illam vendere.

18 Tertia conditio lucri cessantis est, ut compensatio non exigatur statim post datum mutuum, sed post conveniens intervallum: hinc si ex mutuo centum florenorum debeantur mutuanti decem floreni, ratione lucri cessantis non possit mutuator pacisci, ut decem illi floreni statim ei dentur à mutuatario, quia mutuatarius non tenetur ad restitutionem damni antequam mutuator illud patiatur; & mutuator non patitur damnum statim initio contractûs, unde mutuatarius non tenetur statim solvere.

Licitum etiam est sine coactione, sed omnino sponte statim ab initio pacisci cum mutuatario, ut ultra sortem aliquid solvat ratione lucri cessantis, quantum id arbitrio prudentis viri æstimari poterit: quia non minus lucrum ratione mutui cessans est pretio æstimabile, quàm damnum emergens ex mutuo: si quis enim paratam habeat pecuniam, quâ beneficio negotiationis possit aliquid lucrari intra annum illa spes est ipsi pretio æstimabilis, quâ propter non vult gratis se illâ privare, sed potest illam vendere, perinde ac res alias, quæ sunt pretio æstimabiles: proinde licitum est sponte sine coactione, vel præcepto superioris ab initio pacisci cum mutuatario, ut ultra sortem aliquid solvat ratione hujus spei, seu lucri cessantis. Tum quia venditor tunc potest supra justum pretium aliquid exigere, quando res vendita ipsi plus valet ob peculiare commodum, quod illi afferebat: sed pecunia, quam mercator destinaverat ad negotiationem plus valet mutuanti, non quidem in se, sed quatenus subest industriæ mercatoris, & ob lucrum, quod ex illa sperat mediante negotiatione; quàm valeat alteri non mercatori, qui pecuniam illam in suis cistis otiosam servaret: tunc potest mercator aliquid ultra sortem exigere propter lucrum cessans. Tum quia si petat quis ab operario, ut hodie à labore cesset, eumque deducat ad aliquem locum, potest licitè Operarius pretium exigere ratione lucri cessantis, eò quia Operarius omittat, quod ex suo labore, & suâ industria fuisset lucratus: unde etiam negotiator, si in gratiam alterius cesset à sua negotiatione, in qua fuisset aliquid lucratus, potest exigere aliquid ratione cessationis à negotio, est enim par ratio, at de Operario cessante gratiâ alterius à suo labore. 19

Demum piscator potest licitè vendere pisces, quos ex jactu retis sperat se capturum, ut habetur in *l. si jactum 12. ff. de act. empt.* quia spes illa capiendi pisces ex jactis retibus est pretio æstimabilis; tametsi pisces nondum sint capti: ita etiam mercator poterit licitè vendere mutuatario interesse quod sperat ex pecunia negotijs destinata se lucraturum: sicut enim Piscator ex jactu retis sperat aliquos saltem pisces capere, alioquin rete suum non jaceret, nec subiret talem laborem; ita etiam mercator ex suis negotijs sperat aliquid lucri obtinere, alioquin non subiret labores negotiorum: & sicut piscator potest licitè vendere pisces, quos se capturum sperat, ita etiam mercator lucrum, quod sperat ex suis negotijs assecuturum: est hujusmodi contractus unus ex innominatis, sicut enim potest quis facere aliquid 20

liquid, ut alius det, & est contractus innominatus: *facio ut des*; ita potest quis desistere à sua negotiatione in gratiam, & commodum alterius, si hic alter sit ei aliquid daturus, & est contractus iste: *desisto ab opere in tui gratiam, ut des.*

21 Posset tamen quis in contrarium objicere. Primò quia ut docet D. Thomas *q. 78. art. 2.* compensatio damni, quod consideratur in hoc, quòd de pecunia non lucretur, non potest in pactū deduci, quia non potest quis vendere, quod nondum habet, à quo potest multipliciter impediri. Secundò quia mutuum debet dari gratis, proinde quando quis non tenetur mutuare, non potest quidquam accipere ultram sortem. Tertiò quia quòd lucrum cesset mercatori, perinde est, ac mercatorem impedire à tali lucro: atqui mutuatarius non impedit violenter mercatorem à tali lucro obtinendo, quia preces mutuatarij non compellunt mutuatorem; qui propterea non videtur posse ratione lucri cessantis aliquid accipere supra sortem: & id vel maximè procedit, quando mutuator se offert sponte ad dandas mutuò suas pecunias.

22 Sed contra, ad primum respondetur, D. Thomam tantùm loqui de lucro remoto, & quando pecunia nondum erat negotiationi destinata; quia tunc cùm cesset spes lucri, quæ oritur ex tali destinatione cessat etiam ratio exigendi compensationem pro lucro cessante. Alij respondent, non posse tunc tantùm exigi quantum erat lucrum possibile, & dicunt, hanc fuisse mentem D. Thomæ in illa *q. 78. art. 2.* non verò D. Thomam negare, spem illam lucri, quæ minoris valet, quàm ipsa res sperata, posse in pactum deduci, ut docet Cajetanus *q. 78. art. 2. ad 1.* prior tamen responsio videtur conformior doctrinæ D. Thomæ, quia cessante spe lucri non potest quidquam exigi ex mutuo ratione lucri cessantis; & talis spes cessat, quando pecunia, quæ mutuò datur, non erat destinata negotiationi, sed servabatur otiosa in cistis.

23 Ad secundum mutuum debere quidem gratis fieri, quia pro ipso mutuo præcisè, & simpliciter spectato non potest quidquam exigi ultra sortem: sed inde non sequitur, nunquam esse licitum pro mutuo non præcisè spectato, sed quando ratione illius cessat spes lucri, aliquid exigere supra sortem, quia tunc cùm spes lucri sit pretio æstimabilis, potest vendi, & sicut ratione damni emergentis, potest quis licitè aliquid ultra sortem exigere, ita etiam ratione lucri cessantis: mutuum igitur dupliciter consideratur, primò ut præcisè, & simpliciter est mutuum, & sub hac consideratione debet gratis dari, nec potest exigi quidquam ultra sortem, quia pecunia est ex genere sterilium, & non parit pecuniam, quam mutuator debet exigere. Secundò spectatur quatenus pecunia jam erat destinata negotiationi, & illi erat annexa spes lucri, quæ cum sit pretio æstimabilis, & mutuator se illâ privet in gratiam mutuatarij potest pro tali spe aliquid exigere ultra sortem; quia potest spem illam vendere.

Ad tertium respondetur lucrum non tantùm dici cessare alicui, quando invitus privatur, vel impeditur. Verùm etiam, quando ipse in gratiam alterius se sponte privat spe illa lucrandi; cùm enim sit hæc spes aliquid pretio æstimabile, potest vendi, & aliquid accipi: si enim Petrus rogaret Paulum, ut ipsi commodaret instrumenta suæ artis, quibus duos ad minimum singulis diebus lucrabatur florenos, posset Paulus commodans Petro sua instrumenta cum illo pacisci de tali lucro cessante; quia Paulus non tenetur se privare suo emolumento gratis: ita etiam dicendum de mercatore, cui pecuniæ sunt instrumenta negotiandi, & lucrandi, potest enim ratione lucri cessantis aliquid ultra sortem exigere. 24

§. IV.

An ratione periculi sortis, vel difficultatum, aut expensarum, quæ in illa recuperanda metuuntur licitum sit aliquid ultra sortem exigere.

Sensus quæstionis est, an si res ipsa mutuata subjaceat periculis, ut non ampliùs restituatur mutuatori, possit hic ratione hujus periculi aliquid exigere ultra sortem ab ipso mutuatario, & Canonistæ communiter affirmant in *c. naviganti 19. h. t.* & docet Covarruvias *lib. 3. variar. resolut. c. 2. n. 5.* Ratio est, quia quando res mutuata est exposita periculo, licitum est ratione talis periculi aliquid ultra sortem exigere à mutuatario, dummodo res ipsa mutuata subjaceat periculis, ut contingit, quando viri nobiles pecunias mutuant mercatori per mare eas transvecturo; siquidem in mari solent plura oriri pericula, eò quia piratæ possint navim expilare, vel tempestates eam absorbere. Tunc enim duo distincti concurrunt, & fiunt actus, unus est contractus mutui, vi cujus mutuans nil exigit supra sortem; quia cùm dominium rei mutuatæ, eâ traditâ statim transeat in mutuatarium, ideo hic obligatus est ad restituendam totam sortem, quamvis res mutuata pereat: siquidem res domino suo perit, proinde mutuatario, in quem fuit translatum dominium rei mutuatæ; non verò perit mutuanti.

Secundus actus est contractus assecurationis, in quo mutuatarius timens, ne in itinere sit pecuniam sibi mutuatam perditurus, ideo paciscitur, & convenit cum mutuante, ut pro tempore itineris eam assecuret & pro tali assecuratione vicissim promittit se ipsi justum pretium soluturum ultra sortem ob periculum rei alienæ, quod in se suscipit, & est pretio æstimabile. Cùm hujusmodi contractus assecurationis

quis possit licitè fieri cum aliquo tertio, nil videtur obstare; quin possit etiam iniri cum ipso mutuante, cum is non sit ampliùs Dominus rei mutuatæ, & ideo periculum rei mutuatæ ad ipsum non spectat, nisi speciatim fuerit in pactum deductum.

2 Quòd si periculum oriatur ex parte ipsius mutuatarij, qui facilè possit ad inopiam devenire, & impotentiam restituendi sibi mutuò datam pecuniam, vel quia soleat esse fraudulentus, vel malæ fidei debitor; an possit tunc etiam in pactum deduci, ut ratione talis periculi teneatur mutuatarius aliquid ultra sortem solvere mutuanti, videtur esse difficilius. Sotus *l. 6. de justit. q. 4. art. 1. ad 1.* & cum ipso plures alij censent, non posse tale periculum oriens ex parte mutuatarij in pactum deduci: ratio quâ nituntur, est, quia tunc mutuator cùm sciat, mutuatarium posse facilè ad inopiam devenire, & fieri impotentem ad restituendam pecuniam sibi mutuò datam, & esse itidem fraudulentum, & debitorem malæ fidei, si non obstante hac notitia dat illi mutuò suas pecunias, sciens, & volens subit hoc periculum; proinde sibi tantùm debet imputare totum periculum, in quod se voluntariè injecit: unde nulla fuit ipsi injuria illata, nec læsio facta; quia sciens, & volens non præsumitur lædi.

3 Nihilominus communior, & probabilior sententia docet, ratione periculi etiam orti ex parte mutuatarij posse pro periculo sortis amittendæ aliquid exigi ultra sortem solvendum; non quidem simpliciter, sed mediante alio contractu assecurationis; dummodo id exigatur non in pretium mutui, sed tanquam conditio, sine qua non vult mutuator suas pecunias exponere periculo; & mutuatarius sua spontè velit contractum illum assecurationis inire, seque liberè obligare ad aliquid ultra sortē, quod est pretio æstimabile, ut si mutuet homini non satis noto, aut decoctori, aut nullius fidei; unde potest ad se conservandum indemnem contrahere pro assecuratione sortis, ut docent communiter Molina *de just. & jur. tractat. 2. disp. 318. n. 4.* Angelus *usura 1. n. 38.* Sylvester *V. usura 1. q. 35.* Joannes Medina *C. de restitut. q. 38. §. ad tertiam causam* Læssius *lib. 2. c. 20. dub. 13. n. 111.* Petrus Navarra *lib. 3. c. 2. n. 343.* eo enim ipso, quòd suscipere in se tale periculum est pretio æstimabile, potest deduci in contractum assecurationis, & pro eo aliquid exigi.

4 Tum quia potest quis aliquid exigere ultra sortem ob timorem, ne adigatur expensas facere in mutuo recuperando, tametsi mutuum postea illi restituatur sine expensis, ut docent plures, eò quia talis timor, sit etiam aliquid pretio æstimabile, ergo multò magis propter periculum ipsius sortis poterit iniri contractus assecurationis; & aliquid exigi ultra sortem. Nec obstat, quòd res mutuata restituatur postea eadem, & absque ulla diminutione, quia id non obstat, quin minus possit iniri contractus assecurationis ratione periculi: etenim etiam qui locat equum alicui potest propter periculum, ne equus surripiatur ab hostibus in vicinijs, aliquid exigere ultra pretium locationis, tametsi equus surreptus non fuerit ab hostibus. Tum quia debita periculosa possunt minori pretio ab alio emi, ut si debitor sit dubiæ fidei, proinde hoc idem erit etiam licitum in mutuo, si mutuatarius sit malæ fidei, & decoctor. 5

Videntur tamen urgere in contrarium aliquot textus, quorum primus desumitur ex *c. in civitate 6. h. t.* ubi Alexander III. videtur contrarium determinâsse, & declarâsse similia pericula non venire in considerationem. Secundus habetur *in c. naviganti 19. h. t.* ubi Gregorius IX. declaravit, naviganti, vel eunti ad nundinas si quis mutuet certam pecuniæ quantitatem ut pro eo, quòd in se suscipit periculum, recepturus aliquid sit ultra sortem, censetur usurarius. Verùm hi textus non obsunt, ad illum enim desumptum *ex c. in civitate 6. h. t.* respondetur, in illo capite nihil aliud definiri ab Alexandro III. quàm quòd ratione solutionis dilatæ non sit licitum merces pluris vendere, quèm valeant tempore venditionis; nisi dubium sit, illas plus, minusvè tempore solutionis valituras, unde Pontifex non damnat eum, qui ratione periculi non vult dare mutuò suas pecunias, nec prohibet contractum assecurationis ratione periculi, de hoc enim nulla fit mentio, & omnes concedunt, talem contractum esse licitum, si mutuatarius sua sponte, quamvis ad invitationem mutuantis talem ineat contractum; quia suscipere in se tale periculum perdendi sortem est aliquid pretio æstimabile; proinde potest aliquid exigi.

Tum quia Pontifex in *d. c. in civitate 6. h. t.* expresè ait, posse venditorem aliquid exigere supra pretium ordinarium si dubitet, merces tempore solutionis esse valituras sex, vel septem, cùm tempore venditionis non valuerint nisi quinque: unde in dubio licitum est quod valet quinque, vendere sex dilata solutione, si dubitetur, quòd tempore solutionis sint merces plus, minúsve quàm sex valituræ: ex quo inferri potest, licitum itidem esse aliquid exigere supra rei præsentem æstimationem ratione periculi totius sortis. 6

Ad secundum textum desumptum ex *c. naviganti 19. h. t.* respondetur, Canonistas diversimodè exponere textum illum: siquidem Gregorius IX. declarat, ut, qui mutuat naviganti, & eunti ad nundinas, & suscipit in se periculum pecuniarum, si ex hoc accipiat aliquid ultra sortem censendus sit usurarius: quem textum ita aliqui explicant, ut censeant, locum tantùm habere in eo casu, quando pretium ob periculum, quod in se suscipit creditor, vel mutuans, est injustum, vel excedit æquitatem, quia tunc accipitur ultra sortem quod excedit justum pretium ratione mutui, quod est usura: non ita si pretium periculi 7

riculi sit justum, & judicio prudentis viri non excedens æstimationem periculi.

8 Verùm hæc interpretatio, non videtur conformis textui, quia Pontifex expresſè dicit, eum esse usurarium, qui ex eo, quòd mutuet naviganti, & eunti ad nundinas pecunias, & in se suscipit periculum pecuniarum, aliquid accipit ultra sortem: unde Pontifex absolutè declarat, eum committere usuram, qui tunc aliquid licèt modicum exigit ultra sortem; siquidem illa dictio *aliquid* verificatur de qualibet re minima, etenim quæcunque sit, & quantumvis minima, cùm non sit nihil, est necessariò aliquid, quod propterea in tali contractu non potest exigi.

9 Alij volunt textu illo Pontificem solùm damnare vsuras centesimas sortis pro singulis mensibus, quæ jure civili permittebantur in pecunia, quæ per mare traiiciebatur. Verùm licèt hæc expositio, cui adhæret Lessius *loc. cit. n. 116.* posset defendi, imò vera esset, si Pontifex in *d. c. naviganti 19. h. t.* fuisset solùm locutus de navigantibus; non tamen videtur posse sustineri, quia Pontifex non solùm loquitur de navigantibus, sed etiam de euntibus ad nundinas.

10 Alij asserunt, Gregorium IX. in dicto textu fuisse locutum de periculo proveennite ex parte mutuatarij impotentis ad solvendum, vel quia sit infidelis, vel quia non stet promissis, & declarâsse, quòd pro illo periculo nihil possit accipi supra sortem. Verùm neque ista explicatio satisfacit, quia in præfato textu mutuans non suscepit in se periculum mutui, seu sortis sibi solvendæ, sed exegit aliquid ultra sortem ob periculum pecuniæ mutuatæ.

11 Hinc alij censent, hunc textum procedere in eo casu, in quo probabiliter nullum subesset periculum amittendi sortem, & tantùm prætenditur à creditore, seu mutuante, ut sub tali prætextu lucretur pretium supra sortem conventum. Verùm nec ista expositio congruit textui, in quo tantùm est sermo de mutuante pecuniam naviganti, vel eunti ad nundinas; & navigantibus plura imminent pericula ob piratas, seu latrunculos maritimos naves onerarias expugnantes: vel ob exortas procellas, quibus navis ad naufragia adigitur: vel ob pericula impingendi in scopulos inter trajiciendum mare, unde *in d. c. 19. h. t.* talia pericula non sunt ficta, sed facta.

12 Probabilior est expositio Prosperi Fagnani in *d. c. naviganti 19. n. 21. & 22. h. t.* ubi asserit, Pontificem tantùm declarâsse Vsurarium contractum assecurationis, in quo mutuans suscipit in se periculum rei mutuatæ in foro externo, quatenus apud publicum Ecclesiæ judicium talis contractus assecurationis præsumitur vsurarius: cùm ut plurimum creditores, seu mutuatores suscipiant in se periculum rei mutuatæ, ut aliquid accipiant pro eo ultra sortem ad palliandam pravam, & vsurariam intentionem, quam gerunt lucrandi ex pecunia mutuâta, & quia jura statuuntur ex ijs, quæ frequentiùs, & utplurimùm solent contingere *l. nam ad ea 14. ff. de legibus:* ideo Pontifex se conformans juri, pronuntiavit, talem contractum esse censendum vsurarium, proinde ab Ecclesia in foro externo reputari vsurarium: nec esse audiendum, si mutuator dicat, se non recipere lucrum ex vi mutui, sed ratione periculi, nisi aliunde de contrario constet. Vnde tametsi talis contractus assecurationis initus cum prærecensitis conditionibus revera in foro conscientiæ, & ex natura rei non sit vsurarius; ut talis tamen judicatur in foro externo, eò quia ut plurimum soleant hujusmodi contractus palliari, ne appareat vsura.

Vt enim talis contractus assecurationis sortis ratione periculi sit licitus necesse est. Primò ut mutuans nolit suas pecunias mutuare cum tali periculo. Secundò ut mutuatarius sua sponte, quamvis ad invitationem mutuantis velit contractum illum assecurationis inire. Tertiò ut periculum sortis in pactum expresſè, vel tacitè deducatur, adeò ut fiat contractus innominatus, & dicat in tuam gratiam subijciam me periculo sortis, dummodo tu des mihi octo pro centum, & si navis vel à piratis capta fuerit, aut expilata, vel naufragium passa non exigam à te quidquam de ipsa sorte, quæ tota mihi erit amissa; hic enim contractus est ex sua natura justus, & est contractus innominatus *faciam, ut des*, seu desistam exigere sortem, si navis capta fuerit, vel naufragium passa, dummodo tu des mihi octo pro centum.

Hinc est etiam licitus contractus, quo quis contrahit cum mercatore navigante apud Indos, & dat illi mille aureos cum pacto, quòd 13 si navis pereat, nil ampliùs debeat restituere de illis mille aureis: sin verò salva in patriam fuerit reversa, teneatur dare mille & trecentos aureos mutuatori, seu trecentos aureos supra sortem, quia tunc lucrum illud accipitur ratione periculi, quod in se mutuans sucipit, non verò ratione mutui. Tum quia mutuatarius traijciens Oceanum usque ad Indos potest negotiari, & plus suâ industriâ lucrari beneficio illorum mille aureorum, quàm sit daturus mutuanti, proinde cùm nullum ipsi inferatur damnum, imò potiùs mutuatarius lucrum ex tali contractu reportet, & nulli subjaceat periculo restituendi sortem, si navis pereat, est contractus justus.

Quamobrem ratione periculi sortis, vel 14 etiam difficultatum, aut expensarum, quæ impenduntur pro recuperanda sorte licitum est aliquid exigere, ut docent communiter præsertim Molina *de just. & jur disp. 356.* Diana 1. *p. resol. 37. & 57.* Filiucius *tract. 24. n. 97.* & alij ea nitentes ratione, quia hujusmodi pericula sint pretio æstimabilia, & mutuator non tenetur ea gratis subire, consequenter potest aliquid accipi, dummodo tria concurrant. Primò ut mutuator non roget mutuatarium, ut se exhibeat loco Fidejussoris; sed liberum ei faci-

faciat pignore, vel fidejussore carere. Secundò ut non plus mutuans exigat ratione hujus periculi, quàm ipse alteri vellet dare pro ejusdem periculi redemptione. Tertiò ut revera sit periculum amittendi sortem, & difficultas eandem recuperandi. Rursus si ex carentia pecuniæ simul etiam cesset mutuanti aliquod lucrum, vel subeat aliquod damnum, vel timeat aliquod periculum; tunc ratione lucri cessantis, & damni emergentis simul conjuncti cum illa carentia pecuniæ potest aliquid accipi pro quantitate damni emergentis, & lucri cessantis. Quòd si ex carentia pecuniæ nullum cesset lucrum, nullum emergat damnum, nullum immineat periculum; tunc non potest quidquam accipi supra sortem; tametsi mutuans contraxerit, se non repetiturum sortem, nisi post quinquennium; ratio est, quia simplex carentia pecuniæ, & obligatio non repetendi mutuum ante hoc, vel illud tempus est quid intrinsecum, & essentiale contractui mutui, per quod differt à precario; quia istud semper potest repeti; mutuum verò non debet statim repeti, sed tantùm post præfixum terminum.

16 An verò ratione incommodi, & gravaminis, quod oritur ex tali carentia mutuatori, possit ab hoc aliquid exigi supra sortem. Quidam censent posse ratione translationis dominij, carentiæ pecuniæ, & commodi, quod ex illa præsente posset statim haberi in rebus viliori pretio emendis, aliquid supra sortem à mutuatore exigi. Probari solet hæc sententia, quia si id, quod est ultra sortem, exigatur, tantùm intuitu translationis dominij, & privationis ejusdem non autem intuitu mutui, non videtur illicitum, quia omne dominium rei utilis, ut est dominium pecuniæ præsentis, quæ subest potestati alicujus, est pretio æstimabile, sicut etiam privatio ejusdem rei utilis: sicut enim est pecuniâ æstimabile, quod artifex in gratiam alterius privet se instrumentis suæ artis, idque non alia ratione, nisi quia privat se aliquo, quo utitur in ordine ad aliquam propriam utilitatem: ita est etiam pretio æstimabile, quod aliquis privet se pecuniâ, quâ posset uti in omnem suam utilitatem: sunt enim pecuniæ instrumenta mercatorem, quibus propriam exercent artem, proinde si dent illam mutuò, privant se facultate, & potentia convertendi pecunias mutuatas in obvios vsus lucrativos, cujusmodi sunt cambium, mercatura, emptio rei frugiferæ; unde cessante mutuatori hac potestate utendi proprijs pecuniis in obvios vsus lucrativos, potest pro tali carentia, quæ est pretio æstimabilis, aliquid accipi. Cum igitur translatio dominij, & carentia pecuniæ sint res pretio æstimabiles, ac pecunia per se utilis, & primò per se veniant hæc omnia in considerationem, mutant rationem contractus, & faciunt, ut quod alioquin fuisset mutuum, fiat contractus venditionis ad certum tempus, quo elapso res vendita ad pristinum Dominum devolvatur: unde cùm non interveniat ampliùs mutuum, ideo translatio dominij, & carentia pecuniæ non sunt quid ampliùs intrinsecum mutuo; sed per se fiunt quid venale: hoc pacto in fundatione censûs excluditur vsura non alia ratione, nisi quia mutuatio pecuniæ reducitur ad emptionem, & venditionem, & ideo census fuerunt in Republica introducti, ut eorum beneficio posset quisque ex propria pecunia aliquod percipere lucrum.

Si dicas, translationem dominij pecuniæ, & ejusdem carentiam cum obligatione non repetendi nisi post terminum præfixum esse prædicata ita mutuò intrinseca, ut nullo pacto possint ab eodem separari, proinde si mutuum sit gratis, non possit quidquam accipi pro hac translatione dominij, carentia pecuniæ, & obligatione non repetendi pecuniam mutuatam, nisi post terminum præfixum; ratio est, quia hæc prædicata constituunt ipsum mutuum: atqui pro mutuo non potest quidquam accipi; consequenter neque pro suis prædicatis intrinsecis, quibus constituitur. 17

Posset responderi, hoc totum tantùm sequi, quando pecunia traditur sub ratione mutui, tunc enim translatio dominij, carentia pecuniæ & obligatio eam non repetendi nisi post præfixum terminum, se habent consecutivè ad rationem mutui, & ideo sequuntur naturam mutui, perinde ac accessorium sequitur naturam sui principalis: & hoc pacto sub ratione mutui non potest quidquam accipi ob translationem dominij pecuniæ, ejus carentiam, & obligationem illam non repetendi nisi post certum tempus: quia hæc prædicata stant sub determinatione mutui, pro quo non potest quidquam accipi; cum suapte natura exigat dari gratis. Sin verò principaliter considerentur translatio dominij pecuniæ, ejus carentia, & obligatio eam non repetendi nisi post certum tempus; cùm hæc sint aliquid pretio æstimabile, & ipsa pecunia sit utilis, & per se primò veniat in considerationem; ideo talis contractus non induit naturam mutui, sed venditionis, & emptionis, quia qui pecuniam possidet, sentit illud commodum, quod possit semper pro suo libitu ea uti cum sua utilitate emendo res, quæ venales possunt occurrere viliori pretio; & cum privare se tali potentia convertendi suam pecuniam in obvios vsus lucrativos, fit illi incommodum; ideo hæc translatio dominij, pecuniæ carentia, & obligatio non repetendi usque ad certum tempus est quid pretio æstimabile cadens in contractum venditionis, & emptionis absque suspicione vsuræ. 18

Cæterum sententia transferens contractum mutui in contractum venditionis, & emptionis speculativè est perquam probabilis, & eam docent Medina *c. de restit. q. 32. §. inde* Pasqualigus. *in suis decis. moral. decis. 184.* quia possumus distinguere pecuniam, & potestatem utendi pecunia, eamque convertendi in obvios usus lucra- 19

lucrativos; tametsi pecunia per se præcisè considerata sit de genere sterilium, nec possit pro ipsa præcisè sumpta quidquam ultra sortem exigi, eò quia pecunia pecuniam non pariat; nihilominus ipsa potestas utendi pecuniâ præsente, prout possidenti eam magis libuerit, eamque convertendi in obvios usus lucrativos juxta majus ejus commodum est aliquid pretio æstimabile, unde tametsi mutuans nil exigat pro ipsa pecunia; nihilominus potest contractum venditionis, & emptionis inire cum ipso Mutuatario circa talem potestatem utendi pecuniâ præsente, prout ipsi magis libet juxta proprium commodum, & convertendi eam in obvios usus lucrativos, prout id est ipsi magis utile, & illam vendere; quia cum sit quid pretio æstimabile vendi potest, & exigi pretium, & Mutuarius potest illam emere, & solvere pretium pro tali emptione, hic enim contractus non est mutui, sed venditionis, & emptionis, & quidem rei pretio æstimabilis.

20 Neque obstat, si dicas, hanc potestatem utendi tali pecunia in obvios usus lucrativos non distingui ab ipsa pecunia, eò quia in rebus consumptibilibus usus non distinguatur à Dominio, quod transfertur in mutuo simul cum pecunia. Nam contra est, quia etiam in rebus usu consumptibilibus usus distinguitur à Dominio, ut docent Lessius *lib. 2. de just. & jur. c. 3. n. 32.* Pasqualigus *in decis. moral. decis. 184. n. 17.* Molfesius *tom. 2. sum. tractat. 12. c. 1. n. 65.* Sotus *lib. 4. de justit. & jur. q. 1. Act. 1.* Navarrus *comment. 2. de regul. n. 3.* & id declaravit etiam Nicolaus III. *extravag. exiit qui seminat de V. S. in 6.* & Clemens V. *in clement. Exivit de Paradiso eod. tit.* ratio est, quia usus consumptibilium potest separari ab ipsis rebus consumptibilibus, consequenter ab earum Dominio, etenim Regulares ob votum paupertatis non habent Dominium in pecunias, & tamen ipsis conceditur usus, adeo ut Religiosus ex licentia sui superioris, licèt non habeat Dominium in pecunias, possit tamen illis uti expendere in rebus licitis, & utilibus sibi, vel religioni: unde sicut datur potestas utendi pecuniis sine dominio, ut in Regularibus, ita distinguitur potentia, seu potestas convertendi pecuniam in obvios usus lucrativos ab ipsa pecunia, & ejus dominio. Et potest illa potestas utpote aliquid pretio æstimabile vendi, & pretium exigi perinde ac ex qualibet alia re pretio æstimabili, & quæ datur venum. Hoc pacto non exigitur quidquam ratione mutui ultra sortem, quod esset iniquum, & injustum, sed tantùm exigitur pretium rei vendibilis, & pretio æstimabilis: per mutuum transfertur dominium rei mutuatæ, proinde si mutuatarius aliquid solveret ratione mutui, utique solveret ut uteretur eo, quod suum est: sed si vendatur illa potestas convertendi pecuniam in obvios usus lucrativos, tunc mutuatarius non solvit, ut utatur eo, quod suum non est, fiat suum, seu potestas convertendi talem pecuniam, prout ipsi magis libuerit in usus obvios lucrativos.

In praxi tamen non adhærerem huic sententiæ, quia eo ipso quòd transfertur dominium, transfertur etiam potestas utendi pecuniâ, prout ipsi magis libuerit, dominium enim dicit hanc potestatem: quòd si dominium non transferatur cum pecunia, jam contractus non est mutui, sed precarij, quia mutuatarius posset semper repetere suas pecunias ut ratione dominij, quod apud se retinet suis uteretur pecunijs in obvios usus lucrativos; distinguitur enim mutuum à precario, quia ratione mutui non potest mutuator exigere pecuniam mutuatam nisi post certum tempus determinatum in contractu, secus in precario, potest semper quod suum est exigere, & illo uti. 21

Quamobrem in praxi non est recedendum à communi sententia, quia si licitum esset hoc modo distinguere & separare unum prædicatum ab alio, sicut præscindimus unam formalitatem metaphysicam, & distinguimus ab alia formaliter; nullus contractus esset re ipsa usurarius, sed tantùm per accidens ob ignorantiam contrahentium, eò quia isti nesciant distinguere in mutuo rationem pecuniæ à ratione dominij, & potestatis ea utendi in obvios usus lucrativos, prout magis libet possidenti eas pecunias: nam re ipsa sive id, quod exigitur supra sortem exigatur ut pretium potestatis utendi pecunia, sive ratione gravaminis, quod oritur in mutuatore ex carentia suæ pecuniæ, revera semper propter mutuum exigitur lucrum, quod est prohibitum: alioquin illud idem lucrum, quod ob mutuum illicitè exigitur, posset semper licitè exigi, non propter ipsum mutuum sub formalitate mutui, sed sub alia formalitate, vel propter obligationem novam superadditam non repetendi mutuum intra tale tempus: vel propter venditionem potestatis utendi pecunia, vel ob aliquam aliam formalitatem: unde inutiles essent omnes leges in hac materia prohibentes usuras, quia beneficio diversarum formalitatum, quæ distinguuntur, nullus esset contractus mutui, qui non posset licitè iniri lucri causâ: quapropter tota controversia de usuris reduceretur ad quæstionem inutilem de puro nomine. 22

Pro fidejussione tamen potest aliquid accipi, quia illa obligatio, qua aliquis tertius fidejubet pro mutuatario, ut mutuans sit securus, est aliquid pretio æstimabile, est enim gravamen, quòd fidejussor in se suscipit solvendi mutuanti, casu, quo mutuator non posset, vel nollet restituere: unde quo majus est periculum solvendi, eo etiam pluris debet æstimari pretium fidejussionis: quòd si nullum timeretur periculum, adhuc posset fidejussor aliquid licet tenue exigere ratione solius obligationis: quia nemo tenetur hanc obligationem, & gravamen in se suscipere in gratiam alterius. 23

Esset tamen usura si mutuans remitteret mutuatario obligationem dandi fidejussorem 24

sub ea conditione, & pacto, ut sibi mutuans solvat id, quod dedisset Fidejussori: ratio discriminis est, quia eatenus fidejussor licitè accipit aliquid pro fidejussione, quia revera recipit in se gravamen, & onus, quod est pretio æstimabile: secus mutuans remittendo fidejussorem mutuatario nullum recipit onus, nec gravamen ex se, cum possit mutuatarius esse persona secura, & quæ fideliter sit restitutura suo tempore acceptum mutuum. Quòd si mutuator ex eo, quòd non exigat fidejussorem exponat se periculo probabili amittendi sortem, tunc non ratione fidejussoris, sed ratione periculi potest aliquid supra sortem exigere.

§. V.

An Pactum Antichriseos licitè procedat in mutuo, vel sit usurarium.

1 PLura possunt contractibus mutui adjici pacta, quorum primum dici solet pactum antichriseos, de quo dubitatur an citra usuram fieri possit. Est antichrisis pactum inter creditorem, & debitorem, ut creditor tamdiu pignore uti, & fructus ejus lucrari possit, donec sibi pecunia mutuo data à debitore restituatur. Dicitur hic contractus antichriseos; quia antichrisis græcè idem significat, ac contrarium, seu mutuum usum rei in pignus concessæ pro usu pecuniæ mutuò datæ *l. si pecuniam 33. ff. de pignorat. act. l. si is quis 11. §. 1. ff. de pignor.* De hoc contractu antichriseos controvertitur, an sit usurarius. Plures Jurisperiti eum liberant ab omni usura præsertim Alciatus *lib. 2. dist. c. 3.* & alij apud Mynsingerum *centur. 6. observat. 71.* & Andream Gaillum *lib. 2. observ. 3.* Nituntur primò, quia pactum antichriseos disertè approbatur in *l. si pecuniam l. si is qui. l. si ea 17. c. de usur.*

2 Secundò quia *in c. 1. de feud.* Dominus dicitur lucrari fructus ex re feudali sibi à Vassallo oppignorato.

3 Tertiò quia in *c. salubriter 16. h. t.* Urbanus III. decidit, quòd maritus pro dote uxoris sibi debita accipiens à socero pignus, lucretur fructus ejusdem pignoris, & non teneatur ob fructus interim ex pignore perceptos minorem dotem accipere.

4 Quartò quia non videtur esse illicitum, si creditor ex fructibus pignoris lucrum accipiat propter culturam, & curam, quam in illis ferendis, & colligendis impendit *argu. §. si quis a non Domino 35. instit. de rer. divis.* ubi dicitur, quòd possessor bonæ fidei ex re aliena lucretur fructus saltem consumptos propter culturam, & curam, quam rei alienæ adhibuit.

5 Quintò quia potest creditor pignus emere pro illa eadem summa pecuniæ, quam mutuare intendit mutuatario ea conditione, ut pro eodem pretio licitum sit debitori, quandocunque placuerit pignus redimere; & quamvis creditor tunc percipiat fructus pignoris pro toto eo tempore, quo debitor illud non redimit eâdem summâ pecuniæ sibi mutuatæ; nihilominus contractus non est usurarius, sed licitus; adeò ut mutuator faciat suos omnes fructus pignoris, donec redimatur à mutuatario *l. 2. c. de part. inter Empt. & vendit.* unde si licitum est creditori per pactum emptionis fructus pignoris percipere toto eo tempore, quo debitor illud non redimit: erit etiam licitum per pactum antichriseos eosdem pignoris fructus percipere; quia vel uterque contractus est licitus, vel neuter, quia utriusque est idem effectus, neque unâ viâ permitti debet, quod aliâ prohibetur juxta *regul. 84. jur. in 6.*

Nihilominus communis, & vera sententia est, pactum antichriseos olere usuram, & esse illicitum, ut docent Canisius *de usur. c. 5. n. 15.* Cavarruvias *variar. resolut. lib. 3. c. 1. n. 3.* & desumitur *ex c. plures 1. h. t.* ubi Alexander III. expressè declarat, eum, qui data pecunia possessiones in pignus accipit, teneri fructus pignoris deductis expensis in sortem principalem computare, quâ expletâ reddendum est pignus liberè, & si non est expleta, si solvatur id, quod superest, restituendum est pignus, alioquin est usura. Hoc idem etiam statuitur *in c. quoniam 2. h. t.* ubi Alexander III. explicans, quod statuerat *in c. plures 1. eod. tit.* ait, id procedere tam de clericis, quàm de sæcularibus, & addit esse compellendos mutuantes ad restituenda pignora districtione ecclesiastica; quando deductis expensis receperunt ex fructibus sortem principalem. Ratio, cur pactum antichriseos sit usurarium eruitur ex ipsa natura, & definitione usuræ: est enim usura quidquid causa mutui pretio æstimabile creditor lucratur supra sortem sive in fructibus, vino, tritico, oleo, sive in numerata pecunia: sed si fructus percepti ex pignore non computentur in sortis exonerationem, sed cedant lucro mutuatoris, percipit hic aliquid ultra sortem mutuatam, seu ipsos fructus ex pignore perceptos, quia cùm hi sint revera pretio æstimabiles augent pretium sortis, & totum hoc augmentum percipitur à mutuante ultra sortem, quod propriè, & formaliter est usura. 6

Quamobrem mutuator tenetur fructus perceptos ex re oppignorata deductis expensis in eosdem factis in sortem computare ad exonerandam, & extenuandam, immo etiam extinguendam sortem principalem, si fructus ei æquentur, vel restituere fructus ex pignore perceptos mutuatario; ad quem pertinet res oppignorata, & si hic solvat mutuum, tenetur etiam eidem restituere suum pignus: alioquin si faciat suos fructus rei oppignoratæ non excusatur ab usura, quia sibi arrogat ex mutuo lucrum supra sortem, quod ipsi non debetur. Tum quia sicut omne incommodum, quod rei oppignoratæ potest fortuitò contingere est debitoris, eò quia sit hic verus Dominus rei oppignoratæ: ita æquitas exigit, ut omne commodum ejusdem rei oppignoratæ ad eundem pertineat, qui est verus possessor, & Dominus ejusdem *l. si inter 21. §. quidquid ff. de pignor.* quando enim mutuatarius pro assecuratione mutui dat pignus mutuatori; domi- 7

nium,

nium, & possessio pignoris adhuc pertinet ad mutuatarium, ideóque etiam ipsi perit *l. pignus 9. c. de pignorat. act.* sicut igitur incommoda, quæ obtingunt rei oppignoratæ tribuuntur, & pertinent ad mutuatarium, qui est Dominus rei oppignoratæ, ita etiam commoda ejusdem rei oppignoratæ, debent ad eundem mutuatarium, ut Dominum pertinere, commoda enim cujusque rei debent eum sequi, quem sequuntur incomoda ex *regula jur. 10. & regul. 55. in 6.*

8 Quamobrem in contractu antichriseos fructus rei oppignoratæ non possunt cedere mero lucro creditoris, nisi fortassis hic velit sibi retinere partem aliquam horum fructuum jure compensationis, seu ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, vel suscepti periculi, vel titulo expensarum, quæ fiunt ad custodiendum pignus, vel ad colligendos fructus, quia non dicuntur fructus pignoris, nisi qui supersunt ex deductis expensis *l. fructus 7. ff. solut. matrim.*

9 Quamobrem non solùm est usura si aliquid annuatim ratione mutui accipiatur ultra sortem; verùm etiam si ex pacto creditor lucretur fructus rei oppignoratæ: ratio est, quia fructus sunt aliquid pretio æstimabile, & superveniunt sorti ex pacto præcedente, perinde percipere fructus rei oppignoratæ est propriè, & formaliter usura; quia est percipere lucrum supra sortem ex vi mutui; dicitur enim lucrum quidquid est pretio æstimabile, & percipitur ultra sortem, sivè sit pecunia numerata, sivè vinum, oleum, triticum, & alia id genus; quapropter tenetur mutuator fructus, quos ex pignore percipit computare in sortem principalem ad eam exonerandam, & extenuandam. Juvat tamen observare discrimen inter pignus, quod consistit in re mobili, & in re immobili, quia si pignus sit res mobilis, & mutuator inscio, & invito mutuatario illa utatur, committit furtum *l. si pignore 54. in princ. ff. de furt.* ratio est, quia mutuatarius nonnisi securitatis causa dat mutuatori rem suam mobilem, quæ cùm æquivaleat mutuo dato, redditur mutuator securus de non amittendo mutuò dato, & quia mutuator ob puram securitatem dat solùm in pignus rem, & non usum rei, sequitur quòd mutuator furtum committat, si inscio, & invito Domino sibi usurpet usum rei.

10 Quando verò rei oppignorata est immobilis, ut ager, domus, campus, tunc si mutuator sibi usurpat usum rei oppignoratæ non committit furtum *§. quod autem ad eas res instit. de usucap.* unde potest creditor, seu mutuator rem immobilem sibi obligatam pignoris causa alteri locare *l. creditor 23. ff. de pignor.* vel potest, si velit ea uti, quia jura eatenus id permittunt, quia prædia per culturam fiunt meliora, sicut sterilescunt, nisi colantur *l. 3. §. divi fratres ff. de jure fisc.* domus etiam per inhabitationem magis conservantur, sicut vitium contrahunt si vacuæ maneant: sed tunc quidquid fructus & lucri percipitur ex re oppignorata computari debet ad extenuationem, & extinctionem sortis principalis: vel si mutuatarius restituat totum mutuum acceptum, tenetur mutuator etiam restituere non solùm rem sibi pignoris causâ obligatam, sed etiam omnes, quos ex ipsa percepit fructus.

Quòd si fructus rei oppignoratæ sint tales, 11
qui servando servari non possint, sed sint corruptioni statim obnoxij, tunc potest mutuator licitè eos percipere, & perceptos consummere, vel distrahere potius, quàm permittere, ut corrumpantur *l. fin. §. ult. c. de administ. tut.* Sed tunc pretium perceptum ex ijsdem fructibus computari debet in sortem debiti principalis ad illud exonerandum, & minuendum, imò etiam extinguendum, si adæquent quantitatem sortis, seu summæ capitalis. Dicuntur autem fructus consumpti, venditi, compensari cum sorte, non per se, sed ratione æstimationis fructuum *l. si convenerit 18. in princ. ff. de pignorat. act. l. si constat. 4. c. de compensat.*

Secus fructus à creditore percepti, si adhuc extent, non computantur in sortem, sed 12
jure pignoris manent apud creditorem, donec debitum solutum sit, tunc enim sunt restituendi debitori, vel mutuatario. Immo non solùm fructus percepti à creditore, sed etiam percipiendi, seu qui percipi potuerunt, & non fuerunt percepti computandi sunt in sortem principalis debiti: Adeò ut si Mutuatarius in pignus accepti mutui dedit domum, vel prædium, quod locari semper consueverat; si non locetur, & aderant conductores, tunc tenetur mutuator, seu creditor perinde restituere fructus percipiendos, ac perceptos: quia ex propria injuria & negligentia obtigit, quod pignus locatum non fuerit *l. 2. c. de pact. pignor. c. gravis 11. de restit. spoliat.* Cæterum si mutuator ipsemet excolat prædium sibi in pignus datum, tenetur quidem fructus restituere, sed deductis omnibus expensis, quia nomine fructuum hîc tantùm veniunt fructus illi, qui deductis omnibus expensis supersunt.

Ad primum argumentum, quo nititur con- 13
traria sententia, respondetur, præfatos textus desumptos ex lege civili nil relevare, quia leges civiles permittentes usuras, & contractus usurarios fuerunt correctæ, & abrogatæ per sacros canones, & præsertim *in clement. unic. h. t.* ubi Pontifex anathemate percutit Officiales communitatum, qui faciunt, scribunt, dictant statuta, ut usuræ solvantur, vel solutæ non restituantur, quando repetuntur.

Ad secundum, in quo dicitur Dominus lu- 14
crari fructus ex re feudali sibi à vasallo oppignorata, respondetur, speciale esse in feudo, ut Dominus ex eo sibi à vasallo oppignorato fructus lucretur *c. 1. de feud. & c. conquæstus h. t.* quod etiam de emphyteusi asserunt Doctores, qui tamen procedunt cum hac limitatione: dummodo interea vasallo servitia, quæ ex feudo tenebatur præstare remittantur, ut etiam Emphyteutæ canon: ratio assignatur à Panormitano *in d. c. 1. de feud.* eò quia hæc sit natura feudi,

ra feudi, & emphyteusis, quam habet ex prima sua institutione, conventione, & consuetudine: siquidem cum in feudo, & emphyteusi dominium directum maneat penes Dominum, & tantùm dominium utile transeat in vasallum, & Emphyteutam; per oppignorationem autem res tota revertatur ad Dominum directum, videtur convenientius, ut res oppignorata Domino potiùs, quàm alteri fructificet: secus cum in mutuo dominium rei oppignoratæ pro assecuratione mutui maneat apud mutuatarium; sequitur, quòd debeat fructificare ipsi mutuatario, qui est Dominus rei oppignoratæ non verò ipsi mutuatori.

15 Ad tertium in quo ex *c. salubriter 16. h. t.* Pontifex decidit quòd maritus pro dote uxoris sibi debita accipiens à socero pignus lucretur ejus fructus, & non teneatur ob fructus interim ex pignore perceptos minorem dotem accipere, respondetur, id contingere ratione lucri cessantis: etenim si maritus dotem haberet; ex fructibus, quos ex ipsa perciperet, onera matrimonij sustineret, ideo ob cõpensationẽ hujus lucri cessantis licitè, & rectè facit suos fructus, quos percipit ex re sibi oppignorata locò dotis: siquidem maritus, cui dos promissa non solvitur, non tenetur sustinere onera matrimonij, & pater uxoris, vel etiam alius extraneus, qui dotem promisit, tenetur compensare marito fructus dotis *l. si is quem res. §. 1. ff. de jure dot.* Cæterum si ab initio cùm de dotis constitutione ageretur, conventum sit inter maritum, & dotem constituentem, ut dos intra mensem, vel annum solvatur pignoribus datis, quamvis maritus interim sustineret onera matrimonij, non tamen posset fructus pignoris lucrari, aut usuras dotis petere, nisi pactum intercessisset ab initio. Ratio igitur, cur maritus possit fructus pignoris percipere, nec teneatur eos in dotem computare, hæc est: quia fructus dotis non percipit ratione mutui, nec dilatæ solutionis; sed tantùm ex ea causa, quia uxorem aluit, & alia omnia matrimonij onera sustinuit sine dote, quæ sustinere debebat socer: hinc apparet, cur possit licitè gener ex rebus soceri, vel ex fructibus pignorum onera matrimonij sustinere; quia ad id tenebatur pater uxoris, & hæc est vera ratio, cur maritus non teneatur fructus pignorum imputare in sortem principalem, quia maritus ex talibus fructibus debet sustinere onera matrimonij.

16 Ad quartum respondet Canisius *c. 5. n. 25.* debere creditorem sibi imputare, qui culturam, & curam ex contractu illicito in rem alienam impendit, quapropter non fuit creditor comparandus bonæ fidei possessori, sed potiùs malæ fidei, qui ob culturam, & curam nullos prorsus fructus lucratur; sed tenetur universos restituere *l. certum 22. c. de rei vindicat.* Et quamvis fortàssis creditor fuerit in errore juris, & putaverit, fructus pignoris posse ex pacto suo lucro acquiri, non propterea error censetur prodesse volenti acquirere, & lucrari *l. juris 7. ff. de jur. & facti ignorantia.*

Ad quintum respondetur, esse discrimen inter emptionem pignoris cum pacto redimendi, & inter pactum antichriseos: siquidem, si creditor pignus emat, deponit qualitatem creditoris mutui, & pignoris, & talis contractus non est mutui, sed venditionis, & emptionis quo unus vendit, & alter emit; proinde emptor tunc non titulo mutui, sed jure dominij lucratur fructus ex re sua. Tum quia res semel empta si casu fortuito pereat, non potest amplius repeti ejus pretium, quia res perit suo Domino, ut habetur *in tit. ff. de peric. & commodo rei vendita.* Secus in pacto antichriseos mutuator non acquirit dominium pignoris, sed tantùm illud apud se retinet pro simplici assecuratione mutui dati: & quia fructus rei acquiruntur Domino ejusdem rei; ideo cùm dominium rei oppignoratæ maneat apud mutuatarium, non verò apud mutuatorem; non potest hic suos facere fructus rei oppignoratæ; sed hi debentur mutuatario, ad quem pertinet dominium rei oppignoratæ, quia quælibet res fructificat suo Domino. 17

Quando igitur mutuator emit pignus ea conditione, ut mutuatarius possit illud redimere, mutuator per veram emptionem acquirit dominium in pignus à se venditũ, cujus fructus propterea potest licitè percipere: sed in contractu antichriseos mutuator non emit pignus, nec ullum acquirit dominium in illud, sed tantùm illud apud se retinet pro assecuratione mutui dati: & quia res quælibet fructificat suo Domino, sequitur in pacto antichriseos fructus pignoris pertinere ad mutuatarium. 18

Juvat tamen observare, quòd tametsi emptio cum pacto redimendi jure ordinario permittatur *l. 2. c. de part. inter emptor. & venditor.* & propterea antichrisis possit cohonestari, ut notat Layman *in Theol. moral. lib. 3. tract. 4. c. 16. n. 17.* id tamen procedit, dummodo singula bona fide agantur, nimirum ut res justo pretio vendatur; & creditor non consueverit usuras exercere, neque cogat debitorem pecuniæ indignè ad talem contractum, quem aliàs non iniret: alioquin ex modicitate pretij, consuetudine fœnerandi, & si rem intra certum tempus non licuerit venditori redimere, potest emptio cum tali pacto redimendi esse contractus usurarius, ut notat Fachineus *lib. 2. controvers.* 19

Sunt tamen in jure canonico aliquæ speciales causæ, ob quas citra usuram possunt fructus rei oppignoratæ licitè percipi à creditore, quamvis hic eos in sortem non computet. Prima desumitur *ex c. plures 1. h. t.* ubi cùm Alexander III. decrevisset, ne quisquam clericorũ aliquod usuræ genus exerceat, postea subdit, *nisi fortè Ecclesiæ beneficium fuerit, quod redimendum ei hoc modo de manu laici videatur.* Hinc si laicus injustè detineat possessionem aliquam, seu prædium, quod fuerat clerico in beneficium assignatum si postea illud pro mutuo obliget, vel det in pignus, potest Clericus 20

ctus fructus ex tali prædio licitè percipere, & retinere; adeò ut non teneatur eos conferre in diminutionem sortis: ratio est, quia tunc Clericus non committit usuram, cùm percipiat, quod suum est, & per viam occultæ compensationis redimat, quod ad se legitimè spectabat, & fortassis alio modo non poterat recuperari. Quòd si Clericus prædium, vel rem spectantem ad Ecclesiam, & quæ ipsi in beneficium nunquam fuit assignata pro mutuo, seu debito in pignus acciperet, non posset fructus ex re illa perceptos retinere, sed teneretur eos in sortem computare, nisi fortâssis ex concessione Ecclesiæ id ageret: ut quis licitè percipiat ex mutuo aliquid ultra sortem debet res illa, ex qua fructus percipit, sibi deberi, alioquin non posset licitè ejus fructus percipere, & sibi retinere; quia res quælibet, suo tantùm Domino fructificat.

21 Idque non solùm verum est de Clerico, sed etiam de laico: si enim Petrus dat mutuos Paulo mille aureos, & Paulus pro assecuratione mutui dat Petro in pignus prædium, quod aliàs pertinet ad ipsum Petrum, & cujus Paulus tantùm erat iniquus possessor, tunc Petrus habet justum titulum percipiendi fructus talis prædij; adeo ut non teneatur eos computare in diminutionem sortis principalis, quia cum supponatur dominium prædij pertinere ad ipsum Petrum, hic percipit fructus ex re sua.

22 Secundus titulus, seu causa est, quando creditori datur in pignus, seu hypothecam res, in qua creditor habet dominium directum, & debitor tantùm utile: ut si vasallus dat domino directo feudum in pignus pro mutuo, seu debito, tum enim fructus percepti ex re oppignorata non computantur in sortem, sed fiunt creditoris *c. 1. de feud. c. conquæstus 8. h.t.* & hoc etiam procedit de re emphyteutica, quam si Emphyteuta det in pignus Domino proprietatis, non tenetur hic fructus ex illa perceptos in diminutionem sortis computare; quia natura, & conditio contractus feudalis, & emphyteutici ex primæva sua institutione est, ut in quibusdam casibus jure expressis dominium utile redeat ad Dominum directum: & in jure est etiam ille casus: si res feudalis, vel emphyteutica à vasallo, vel Emphyteuta detur in pignus pro debito Domino directo, vel proprietario: quia tunc dominium utile conjungitur cum directo, & consolidatur pro tempore, quo pignus soluto debito non redimitur: proinde potest Dominus directus fructus ex re feudali, vel emphyteutica percipere non diminuta sorte, quia tunc Dominus directus percipit fructus ex re sua.

23 Ut autem hoc procedat tres requiruntur conditiones. Prima est, ut interim Dominus directus non exigat pro bono feudali obsequium, quod à vasallo ei aliàs debebatur, neque pensionem ab Emphyteuta: alioquin si à vasallo adhuc exigeret Ordinaria obsequia, & ab Emphyteuta pensionem, & canonem, teneretur fructus ex pignore perceptos computare in diminutionem sortis. Quòd si vasallus ex se vellet debitum obsequium, & servitium præstare, potest Dominus directus non acceptare tale obsequium, & percipere fructus ex re feudali sibi oppignorata.

Secunda conditio est, ut Dominus directus non percipiat ex re feudali, vel emphyteutica oppignorata fructus provenientes ex meliorationibus factis per industriam vasalli, vel Emphyteutæ; quia tunc quoad excessum pertinent fructus illi ad vasallum, vel Emphyteutam, & si Dominus directus eos percipiat, tenetur illos computare in sortem, & restituere vasallo, quia tales fructus non censentur ex parte excessus esse ex re feudali, vel emphyteutica. 24

Tertia conditio est, ut feudum oppignoratum non fuerit pretio emptum à Vasallo, quod etiam procedit de re emphyteutica, nec datum in compensationem præcedentium meritorum; quia tunc fructus essent etiam computandi in diminutionem sortis. 25

Tertius titulus, seu causa, ob quam fructus pignoris non computantur in sortem est, si maritus pro dote uxoris sibi promissa locò pignoris accipiat prædium, vel domum, ex qua fructus percipiat, donec promissam sibi dotem accipiat; tunc maritus facit fructus etiam suos ob compensationem lucri cessantis: quia si haberet dotem, ex ea fructus omnes lucraretur propter onera matrimonij, quæ tenetur subire *l. dotis fructum 7. §. de jure dotium.* & cùm non percipiat justum lucrum fructuum dotalium ob dotem nondum solutam, meritò maritus compensationem facit ex fructibus rei pro dote debita oppignoratæ. 26

§. VI.

An lucrum, quod ex mutuo percipitur in montibus, qui dicuntur pietatis sit immune ab omni labe usuræ.

Mons pietatis est summa quædam pecuniæ, vel alterius rei mutuabilis deputatæ ad subveniendum per mutuum necessitatibus pauperum, & solet hujusmodi mons pietatis erigi à Principe, vel Domino loci, vel à communitate ex publico ærario, aut ex eleemosynis, vel largitionibus privatorum civium, vel ex alia pecunia donata inter vivos, aut relicta per ultimam voluntatem cuidam loco, civitati, vel oppido ad eum finem, ut semper sit in promptu pecunia, quæ possit dari mutuo, immo, & debeat ad succurendas indigentias pauperum, ne aliàs adigantur indigentes usuras solvere usurarijs, si ab ijsdem mutuò accipiant pecunias: non tamen è montibus pietatis mutuò accipiuntur pecuniæ in quacunque quantitate, sed determinata ad certum numerum, & ea conditione, ut mutuatarij aliquod certum pignus consignent iisdem montibus, & aliquod exiguum lucrum solvant singulis mensibus pro ratione quantitatis mutui. 1

2 Horum montium hæ potissimum sunt leges; quarum prima est, ut mutuum usque ad certam summam, seu quantitatem detur solis pauperibus, & indigentibus præcipuè loci illius, & non divitibus, nec exteris.

3 Secunda, ut mutuum non detur nisi ad certum tempus, ut ad annum, vel ad summum ad duos annos.

4 Tertia, ut Mutuatarij dent sufficiens, & certum pignus pro assecuratione montis, qui alioquin facilè exhauriretur; si plures ob indigentiam postea acceptum mutuum non solverent, nec restituerent.

5 Quarta, ut mutuatarij singulis mensibus exiguum aliquod ultra sortem solvant pro sumptibus necessarijs ad conservandum montem, ut pro alimentis, & stipendiis Ministrorum, qui pignora, & montem custodiunt, & administrant; sempérque parati esse debent ad mutuandum, ut etiam pro rationibus reddendis, & scribendis, pro conductione domûs, & cæteris necessarijs expensis, quæ si ex ipsa coacervata montis peccunia desumerentur, mons brevi exhauriretur; si semper deberet solvere pro Ministris.

6 Quinta demum lex est, ut si debito tempore mutuum non restituatur pignus pro assecuratione montis positum vendatur, & ex pretio pignoris pecunia debita monti solvatur, & reliquum, quod superest Domino pignoris restituatur. Difficultas est, an illa pecunia, quæ à monte exigitur ultra sortem pro ministris & expensis necessariis ad conservationem montis, possit exigi sine omni labe usuræ.

Sotus *lib. 6. de justit. & jur. q. 1. art. 6.* as-
7 serit, tale lucrum, quod à montibus pietatis exigitur ultra sortem à mutuatarijs, mediante pignore dato assecurantibus montem, non esse immunem ab usura, idque probat: primò, quia si quis divitijs affluens statueret mutuare cuique petenti suscepto pignore usque ad certum tempus, perinde ac fit à monte pietatis, non posset ultra sortem aliquid recipere, eò quia non recipiat pignus in utilitatem mutuatarij, sed in propriam, ut certam sibi faciat solutionem, ergo neque mons potest exigere tale lucrum ultra sortem. Secundò quia de natura mutui est, ut gratis conferatur, adeo ut mutuans teneatur omnino gratis onera mutui suscipere, & servare pignus, illúdque postea restituere mutuatario solventi eandem quantitatem pecuniæ, quam acceperat: ergo etiam mons tenetur gratis dare mutuò pecunias, & onera suscipere, quæ sunt mutuationi annexa, ut scribere mutuum, accipere, servare pignora, & alia id genus. Immo addit Sotus, quòd si pignus sit custoditu difficile, teneatur mutuans protestari, quòd si pereat, non sibi, sed mutuatario pereat, qui si voluerit pignus tutius custodire, suppeditet ipse expensas. Tertiò quia non omnia pignora exigunt curari, sed tantùm aliqua, cujusmodi sunt vestes, quæ tineis roduntur: quamobrem per accidens est, quòd aliqua pignora indigeant expensis: & quod contingit per accidens non debet in legem deduci, ut omnes mutuatarii debeant solvere pro expensis, alioquin ij etiam solverent, quorum intuitu nullæ fierent expensæ. Videtur huic opinioni Cajetanus adhæsisse *tom. 2. opusc. 6.* & Sylvester V. *usura 5. q. 4.* ait rem esse dubiam.

Communis tamen, & vera sententia docet, 8
montes pietatis cum supra dictis legibus, & conditionibus esse liberos, & immunes ab omni labe usuræ. Innititur hæc sententia definitione Concilij Lateranensis sub Leone X. *sess. 10.* ubi Pontifex in sua Bulla id declarat his verbis. *Sacro approbante Concilio declaramus, & definimus, montes pietatis ante dictos, & authoritate Sedis Apostolicæ hactenus approbatos, & confirmatos; in quibus pro eorum impensis, & indemnitate aliquid moderatum ad solas Ministrorum impensas, & aliarum rerum ad earum conservationem (ut præfertur) pertinentium pro earum indemnitate duntaxat, ultra sortem absque lucro eorundem montium præcipitur, neque speciem mali præseferre, neque peccandi incentivum præstare; neque ullo pacto improbari: quinimò meritorium esse.* Et postea in eadem Bulla Pontifex anathemate percutit docentes oppositum. Approbantur itidem montes pietatis cum præpositis legibus à Paulo II, Sixto IV, Innocentio VIII, Alexandro VI, & Julio II. in suis Bullis, ut notat Navarrus *c. 17. n. 217.*

Respondet tamen Sotus primò, hos mon- 9
tes fuisse approbatos, ex qua tantùm parte justitiæ, & SS. canonibus non repugnant. Verùm id gratis asseritur, quia revera approbantur cum illa conditione, ob quam Sotus censet repugnare justitiæ, & sacris canonibus, & est, quòd aliquid exigatur à mutuatarijs ultra sortem pro impensis Ministrorum.

Respondet secundò Sotus, Bullas illas 10
Pontificias, & Concilium Lateranense non recipi in his, quæ statuunt circa hujusmodi montes.

Sed contra, quia definitio Pontificis in 11
Conlio Lateranensi non est lex, quæ debeat dependere à receptione subditorum; sed est declaratio veritatis facta à Pontifice auctoritativè in Concilio, hoc est cum assistentia Spiritus S. cui propterea tenentur fideles omnes acquiescere, eámq; necessariò recipere, nisi velint se à corpore Ecclesiæ, & ejus capite separare.

Addit Sotus non pertinere ad Concilium 12
definire hujusmodi quæstiones, eò quia dependeant potius ex Philosophia, quàm ex sacris litteris.

Sed contra, quia definitio harum quæstio- 13
num pertinet ad bonum regimen Ecclesiæ, & ad mores fidelium, consequenter pertinet ad Pontificem statuere, quid opportunius visum fuerit pro regimine Christi ovilis; siquidem Christus dixit Petro, & ejus successori pro tempore *pasce oves meas*; scilicet ipabulo doctrinæ, & instructionis ducentis ad vitam æternam: proinde pertinet ad Pontificem declara-

tio

re, quæ licita sint, & quæ illicita, ut ab istis abstineant fideles, & illa amplectantur; & licet non possit id semper explicitè, & immediatè definiri ex sacris litteris, potest tamen implicitè, & immediatè. Addit Sotus, excommunicationem latam in Concilio tantùm fuisse ad coërcendas disputationes. Sed contra, quia non solùm fuit excommunicatio lata, verùm etiam definitum authoritativè à Pontificè, hujusmodi montes pietatis cum præfatis legibus esse licitos, proinde anathemate feriuntur docentes contrarium.

13 Subjungit Sotus, hunc articulum in Concilio Lateranensi non fuisse definitum de fide. Sed contra, quia tametsi non fuisset definitum de fide, adhuc fuit declaratum, montes pietatis cum præpositis legibus esse licitos: & quia Pontifex, præsertim in Concilio, quando docet ex cathedra non potest errare in ordine ad instruendos mores fidelium ob specialem assistentiam Spiritus S. ideo declaratio Pontificis non potest falsitati esse obnoxia.

14 Ratione etiam evincitur honestas horum montium, quia nihil exigitur, aut solvitur à mutuatariis ultra sortem ratione mutuationis; sed solùm ratione expensarum, quæ necessariò fieri debent pro conservatione, & administratione eorum montium: licitum autem est, & omnino æquum aliquid exigere, & accipere pro illis expensis, quæ fiunt ad conservationem, & administrationem talium montium: siquidem hujusmodi expensæ fiunt, non in commodum eorundem montium, cùm nihil lucri illis accrescat; sed in gratiam, & commodum eorum, qui mutuum petunt, ne majus damnum incurrant, si aliàs adigerentur ab usurarijs mutuum accipere sub vsuris longè majoribus: Unde cùm id, quod supra sortem solvitur, cedat in commodum Mutuatarij non montis mutuantis, justè, & licitè exigitur à Mutuatario illud exiguum ultra sortem, non ratione mutuationis, sed ratione expensarum, quæ necessariò debent fieri pro conservandis, & administrandis montibus.

15 Tum quia cum mons det mutuo pecunias indigentibus cum hac conditione, ut Mutuatarij pro rata solvant expensas, quæ fiunt in ordine ad mutuandum dum accipiunt mutuum à monte, paciscuntur tacitè cum ipso monte de solvendis expensis, ut scilicet mons servetur indemnis: quapropter Mutuatarij non solvunt ratione mutui, sed ratione pacti servandæ indemnitatis: potèst autem quisque licitè ita pacisci, quia potest quisque exigere suam indemnitatem ab eo, cujus intuitu damnum patitur, non enim mutuans tenetur mutuare cum suo damno? cum enim mutuum fiat in favorem Mutuatarij, æquum est, ut Mutuator servetur indemnis: hinc omnes Canonistæ, & Theologi cum D. Thoma *22. q. 78. art. 2. ad 1.* docent, posse ex mutuo ratione damni emergentis, vel lucri cessantis recipi lucrum aliquod.

Quamobrem montes pietatis justè, & licitè, ut serventur indemnes, possunt exigere illud exiguum lucrum ultra sortem: quia illud non exiguunt ratione mutuationis, neque ut aliquid lucri ipsis accrescat; sed in commodum ipsius Mutuatarij, adeò ut tale mutuum sit opus charitatis ordinatum ad succurrendam indigentiam pauperum: qua propter in Concilio Tridentino *sess. 22. c. 8. de reformat.* inter alia pia opera recensentur etiam montes pietatis. 16

Neque argumenta, quibus nititur Sotus, ullum facessunt negotium. Ad primum respondetur etiam privatam personam posse aliquid exigere à Mutuatariis si mutuando patiatur aliquod damnum, vel faciat expensas: neque obstat, quòd pro securitate sortis principalis recipiat pignus: quia illud recipit ut conservet, proinde suscipit onus illud conservandi in commodum Mutuatarij, proinde si sint necessariæ expensæ in eo conservando possunt licitè exigi à Mutuatario, ut Mutuator servetur indemnis: æquum enim non esset, quòd Mutuator non solùm se privaret pecunia, quam mutuò dat alteri, sed etiam deberet inde subire damnum, & habere expensas; sufficit enim si ratione mutui, non habeat lucrum. 17

Ad secundum, verum esse, mutuum esse gratis conferendum; sed inde non sequitur, quòd gratis debeant etiam suscipi onera annexa mutuationi: alioquin neque ratione damni emergentis, & lucri cessantis posset aliquid recipi; cùm hæc onera sint extra mutuationem, & pretio æstimabilia, utique possunt pretio compensari. 18

Ad tertium respondetur, id quod exigitur à Mutuatarijs, non esse intuitu tantùm conservandi pignora, sed pro conservatione montis, & expensis, quas facit in commodum, & beneficium mutuatarij. Non enim posset mons dare mutuò pecunias, nisi haberet Ministros, qui ipsi inservirent, proinde æquitas exigit, ut mons servetur indemnis ab expensis, quas facit pro Ministris, ut semper sint parati ad inserviendum, & ad quos etiam pertinet curare pignora, si indigeant; non enim illud exiguum lucrum datur pro sola curatione pignorum, sed etiam pro reliquis expensis, quæ necessariò fiunt à monte. 19

Oritur tamen dubium, an si aliquid singulis annis supersit ex lucris, quæ ultra sortem solvunt Mutuatarij, possit accrescere in bonum ipsius montis: ut si Mutuatarij ultra sortem solvant tria pro quolibet centenario; & pro expensis, & stipendiis Ministrorum montis tantùm sufficiunt duo, adeò ut in fine anni supersit unum dubitatur, an hoc accrescat monti: quia si asseratur, certè id cedit in bonum etiam ipsorum pauperum, quia si mons fiat pinguior possunt plures mutuò accipere. Nihilominus dicendum absolutè est, hoc unum quod superest, non posse monti accrescere: & ratio est evidens, quia ultra 20

 sortem

sortem nôn potest mutuans ex vi mutui, quidquam exigere à Mutuatario: atqui hoc unum, quod superest detractis expensis, stipendiis Ministrorum, exigeretur à monte ratione mutui, quia nullus alius suppeteret titulus illud exigendi, consequenter esset usura, quia esset exigere aliquid ultra sortem ex præcisa vi mutui: tametsi possit mons ex hujusmodi lucris se indemnem servare, non tamen potest se locupletare. Quamobrem illud unum, quod superest, restituendum est mutuatarijs, à quibus acceptum fuerat, eò quia solverint ultra id, quod tenebantur solvere? Quòd si Mutuatarij sint ita multi, ut non possit sciri ad quos pertineat hoc unum, eò quia plures sint absentes, nonnulli mortui, & alij ignoti; tunc restitutio facienda est juxta regulas communes: quando enim creditor est ignotus, vel incertus restitutio fit pauperibus, vel in pios usus. Hinc quia si Mutuatarij sint ignoti, & incerti, quod superest debet restitui pauperibus, vel impendi in pios vsus, potest licitè, applicari eidem monti; cùm sit hæc applicatio in beneficium pauperum, proinde opus pietatis, quo egentes adjuvantur.

21 Cæterum si experientia constet, sufficere duo pro quolibet centenario ad solvendas expensas, & stipendia ministrorum montis, non possunt imposterum ampliùs exigi tria à mutuatarijs; sed tantùm duo, ut etiam è converso, quando deprehenditur non sufficere duo, possunt tria exigi, ut mons servetur indemnis, semper enim tot possunt exigi quot sunt necessaria pro expensis Ministrorum, & ut mons ipse servetur indemnis. Cæterum constituto semel monte pietatis potest cumulus augeri ex bonis privatorum hominum mutuantium ipsi monti, dummodo Mutuatores nullum lucrum inde percipiant ex vi mutui nisi ratione lucri cessantis, vel damni emergentis: quo pacto Mutuatarij, quibus aliquid ex monte mutuatur, non tenentur ad expensas necessarias monti.

22 Non tamen licitum est, montem pietatis dare quatuor pro quolibet centenario deponentibus pecuniam apud ipsum, sive ratione depositi, vel mutui; nisi fortàssis deponentes illam pecuniam recipiant illa quatuor à monte ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, & tunc in hoc casu non potest mons obligare eos, quibus ipse mutuat, ut solvant sex pro centenario, scilicet quatuor pro deponentibus, & duo pro expensis Ministrorum, & tantùm possunt hujusmodi montes excusari si dentur quatuor deponentibus ratione lucri cessantis, & damni emergentis, & duo ipsis Ministris montis pro officio, & alijs expensis; tunc enim illa sex solvuntur ratione damni, sive in deponentibus, sive in ministris montis.

23 Dantur etiam montes vacabiles, vel non vacabiles, quorum praxis est ista. Principes, vel civitates habentes certos annnos reditus ex vectigalibus, gabellis, vel alijs impositionibus antiquis, aut novis, sive fructibus, aut juribus, quia hujusmodi reditus nonnisi minutatim solvuntur Principi, vel civitati; ideo solent Principes, vel civitates certam aliquam summam, & pensionem constituere tanquam veros eorum redituum fructus, quæ pensio singulis annis ab ipsis percipitur; & interdum illam etiam vendunt; & quia tota summa horum redituum excrescit ad magnam quantitatem, ut unus particularis, non possit illam integrè emere; inde fit, ut habitâ proportione totius illius pensionis ad omnes reditus, eam dividant in multas æquales partes in decem, viginti, triginta, & ultra: quæ singulæ sunt partes illius magnæ pensionis debitæ Principi, & coalescit ex fructibus, quos minutatim, & annuatim recipit ex vectigalibus, gabellis, impositionibus, fructibus, aut juribus: hæ autem partes hujus totius pensionis, quæ etiam dicuntur pensiones partiales emuntur à multis, quorum quisque contribuit suam partem; & ita pro quantitate pecuniæ, quam dat, emit partes illorum redituum plures, vel pauciores: imò nonnunquam ab homine privato perquam opulento, & divite emitur tota summa, qua æstimantur annui reditus, seu emuntur omnes illæ partes, seu pensiones partiales, in quas divisa fuerat tota pensio debita Principi.

Hæc igitur summa redituum annuorum dicitur mons, ut etiam ipsi reditus annui dicuntur montes, qui nonnunquam ex nomine rerum, ex quibus percipiuntur, denominantur, mons farinæ, mons vini, mons carnium, mons olei, eò quia reditus desumantur à farina, vino, carne, oleo. Interdum denominantur à causa, ob quam sunt, seu à fine, ob quem instituuntur hujusmodi montes, ut si fiant pro bello instituendo in publicam defensionem dicitur mons belli, mons fœderis, mons redemptionis captivorum; si pro fide propaganda, dicitur mons fidei. Nonnunquam etiam denominatur ab Authore, à quo fuerunt tales montes instituti, quo pacto dicitur mons Pius, mons Julius, eò quia à Papa Pio, vel Julio fuerit institutus. Portiones singulæ, seu illæ partes in quas dividuntur omnes illæ pensiones, quæ debentur Principi, dicuntur loca montis; & habent jus exigendi portiones, quas suis pecunijs emerunt. 24

Rursus hujusmodi montes nonnunquam sunt perpetui, interdum temporales, & aliquando vacabiles, vel non vacabiles: dicuntur vacabiles, eò quia per obitum Emptoris vacent, & redeant ad Principem, qui propterea potest eos iterum vendere: non vacabiles dicuntur, qui obitu Emptoris non vacant, sed ad ejus transeunt hæredes. Aliquando sunt etiam redimibiles, quatenus Princeps, qui montem constituit, potest restituere pecuniam capitalem iis, qui eam dederunt, ut emerent loca montis, seu portiones præfatas, quo pacto dicitur Princeps liberare se ab onere solvendi: 25

inter-

interdum sunt irredimibiles, adeò ut à Principe non possint redimi, & tunc emuntur sub ea conditione, ut Princeps non possit ampliùs loca illa redimere. Qui verò suis pecuniis emunt portiones, seu loca montium pietatis authoritate Principis habent jus transferendi portiones, seu loca, quæ habent, in suos hæredes, ut etiam ea loca resignandi, seu renuntiandi alijs sive vendendi, & solent vendi interdum pluris, & aliquando minoris, quàm ipsi emerint, idque absque suspicione vsuræ, quia tunc non initur contractus mutui exigentis, ut gratis mutuum detur, sed contractus emptionis, & venditionis, quo res nunc pluris, modò minoris venduntur.

26 Ut autem hujusmodi montes, seu loca, quæ vulgò dicuntur montium debitam servent justitiam aliquæ requiruntur conditiones, quarum prima est, ut reditus super quos fundantur loca montium, seu portiones, quæ venduntur, revera existant; quia res non existens non venditur nisi in spe, non verò in re.

27 Secunda, ut loca quæ venduntur, contineantur in ipso monte: alioquin si venderentur pensiones, seu loca quæ non continerentur in monte contractus emptionis, & venditionis esset vsurarius, & acciperetur pretium rei vendibilis pro re non vendibili.

28 Tertia, ut si mons in totum vel ex parte pereat, pereant etiam pro rata ipsa loca, seu portiones, quia pereunte fundamento, necesse est pereat & res fundata; pereunte re, perit quoque jus constitutum in eadem: quod tamen procedit, dummodo mons non pereat ex Domini culpa, nec Dominus montis se obligaverit pro capitali, & pro reditu locorum, seu portionum in casu, quo mons perierit, vel damnum subierit, ac decreverit.

29 Quarta, ut montes sive pensiones, sive loca dentur tunc, quando montes sunt vacabiles, quia tunc sunt perpetui: ratio est, quia quando montes non sunt vacabiles, seu temporales habent multa, & non modica incommoda ex parte eorum, qui loca æquè vacabilia habent in montibus, quo fit ut montes isti vacabiles non constituantur sine gravi, & urgente causa ob incommoda, quæ inde sequuntur. Hinc quando loca sunt vacabilia solent portiones vacabiles emi ad rationem octo, vel decem, vel etiam duodecim pro quolibet centenario & quando loca sunt perpetua pensiones solent emi ad rationem quinque, & ad summum quinque cum dimidio pro quolibet centenario.

30 Solet etiam Princeps, vel Respublica, si pecunijs indigeat nonnunquam compellere cives mercatores opulentiores, & etiam alios divitijs affluentes ad mutuandum ea lege, ut donec acceptam pecuniam restituat, solvat illis annuatim aliquam pecuniæ summam; scilicèt quinque, vel sex pro quolibet centenario: hæcque pecuniarum centenaria alicubi vocantur montes, alibi loca, vel mutua: & illi cives, qui pecunias mutuò dederunt Principi, solent creditores montis vocari; quibus conceditur facultas, ut reditus seu fructus, quos suis datis pecunijs accipiunt vendere possint, & alienare eadem conditione, ut & ipsi emptores non possint suas pecunias repetere, sed teneantur tantùm quinque, vel sex pro quolibet centenario quot annis accipere: & è contra Princeps, vel civitas possint, prout ipsis magis libuerit pecunias creditoribus restituere, seque liberare ab onere solvendi quinque, vel sex pro quolibet centenario.

An verò hujusmodi montes liciti sint, vel vsuram redoleant. Respondetur, posse licitos esse, dummodo aliquot concurrant conditiones, quarum prima est, ut hujusmodi montes fundentur in veris Principis, civitatis, aut reipublicæ fructibus, juribus, vel reditibus antiquis, vel per novam aliquam impositionem recèns institutis: alioquin pretium, quod exigeretur vsurarium foret, quia nihil extaret, quòd per illud emeretur. 31

Secunda est, quòd cùm Princeps, Respublica, vel civitas quinque, vel sex pro quolibet centenario annuatim solvat, cives pecunias, quas dederunt, non mutuaverint Principi Reipublicæ, vel civitati, sed eas dederint, ut pretium quo in contractu venditionis, & emptionis emerint jus percipiendi quinque, vel sex quot annis pro quolibet centenario, adeo ut consideretur jus illud percipiendi quinque, vel sex annuatim: est enim hoc jus vendibile, & pretio æstimabile pro cujus pretio datur tota illa quantitas pecuniæ, pro qua percipiuntur quinque vel sex quot annis; hinc hi montes differunt à precedentibus, quia in istis cives, & mercatores adiguntur authoritate Principis, reipublicæ, vel civitatis emere has portiones fructuum suorum. 32

Unde Tertia conditio est, ut hujusmodi montes non fiant sine gravi, & urgente necessitate; quia si præscindamus ab hac urgente necessitate, nemo potest cogi ad aliquid emendum: sin verò necessitas urgeat præsertim pro bono publico, possunt cives, qui divitijs affluunt, compelli ad emendos præfatos fructus: perinde ac solent etiam Principes, Respublicæ, vel civitates urgente necessitate subditos nonnunquam adigere ad vendendum triticum, vel emendum, ad charitatem arcendam, quæ probabiliter timebatur, & illud emerant; & reposuerant in horreis; qui nisi cogerentur vendere, triticum putrefieret. 33

Quarta est, ut mercatores, vel cives pecunias dent Principi, Reipublicæ, vel Civitati tanquam pretium portionum, seu locorum, quæ emunt: alioquin, si mutuò darent pecuniam illam, & ex illa perciperent quot annis quinque, vel sex pro quolibet centenario, tunc non possent excusari ab vsura, à qua tantùm liberantur, si per verum, & realem contractum venditionis, & emptionis dent pecuniam illam, ut pretium, quo intendant emere fructus illos Principis, qui consistunt in illis quinque, vel sex, quæ percipiunt quot annis ex fructibus, 34

juribus, reditibus antiquis, vel novis pertinentibus ad Principem, qui sicut habet jus verum, & reale fructus illos percipiendi; ita potest tale jus cùm sit pretio æstimabile alijs vendere, qui propterea possint quot annis percipere quinque, vel sex pro quolibet centenario.

35 Major difficultas videtur esse de aliquibus montibus pietatis, in quibus solent depositari pecuniæ, quibus mons utitur ad sublevandam inopiam Pauperum, certam summam mutuando ipsis indigentibus, à quibus etiam accipit pignus, quod postea restituit, nihil accipiendo ultra sortem: sed illis qui pecunias depositant in monte solent solvi quot annis quatuor, vel etiam quinque pro quolibet centenario. Difficultas est, an depositantes pecuniam possint ultra sortem illa quatuor, vel quinque quot annis recipere licitè, & sine usura: & respondetur, quod ratione lucri cessantis, vel damni emergentis possint illa quatuor, vel quinque licitè recipere: ratio est illa communis, quia æquum est, ut mutuantes serventur indemnes: an verò secluso hoc lucro cessante, & damno emergente possint etiam depositantes recipere illa quatuor, vel quinque ultra sortem, communior sententia est negativa, quia ubi intervenit solùm mutuum, non potest quidquam exsolvi ultra sortem: & inter montem, & tradentes pecunias eidem monti, non potest alius intervenire contractus, quàm depositi, seu mutui: siquidem qui deponit pecuniam dat facultatem Depositario, ut illa utatur; proinde censetur eam mutuare *l. certi conditio* §. *fin. & l. sequent. ff. de reb. credit.* atqui ratione mutui non potest aliquid recipi, quia videtur esse contra præceptum naturale, & divinum *c. consuluit de usuris* ut docet D. Thomas *2. 2. q. 78. a. 1. ad 4.*

36 Quamobrem non videtur licitum esse sive ratione depositi, sive ratione mutui aliquid recipere ultra sortem, nisi deponentes recipiant ea quatuor, vel quinque, ratione lucri cessantis, vel damni emergentis: & tunc non potest in hoc casu mons obligare eos, quibus ipse mutuat, ut solvant sex pro centenario scilicèt quatuor pro deponentibus pecunias in monte, & duo pro expensis, quæ fiunt in conservatione, & Ministris ejusdem montis, ut notat Navarrus *lib. 5. de usur. cons. 17.* & solùm montes possunt excusari, si dentur quatuor deponentibus ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, & duo ipsis ministris montis pro officio, & servitio, quod præstant.

37 Nihilominus non desunt, qui censeant, licitum esse recipere illa quatuor, vel quinque quot annis pro quolibet centenario, eò quia civitas possit suos compellere cives, ut contribuant ad montem, ad finem subveniendi indigentiis pauperum, & ita docent Geminianus *tract. de usur. com. 3. §. 3. n. 54.* Alexander *l. item quia § 1. n. 2. ff. de pact.* Abbas *in c. in civitate de usur. circa fin.* Lappus *alleg. 137. n. 1.* Non tamen quia cives compelluntur mutuare ipsi monti, sequitur, quòd ratione coactionis possint quatuor vel quinque recipere supra sortem: quia cives tunc coguntur ita exigente bono communitatis: & cives tenentur consulere bono communi: tum quia coactio non tollit, quin sit mutuum: unde ratione coactionis tale lucrum ex mutuo non fit licitum: imò nec lucrum illud fit licitum, eò quia civitas habeat reditus, & censeatur virtualiter constituere censum, quia cùm adsit contractus formalis mutui, non potest hic mutari in aliam speciem ex interpretativa voluntate: siquidem sola interpretativa voluntas censetur insufficiens ad contractum.

Respondet tamen Abbas, illa quatuor, vel 38
quinque posse quot annis recipi pro quolibet centenario, eò quia mutuantes suas pecunias monti non possint eas repetere.

Sed hæc ratio non satisfacit, quia eatenus 39
non possunt eas repetere, quia compelluntur ad contribuendum pro bono communitatis, & ratione urgentis necessitatis. Tum quia licèt ipsi mutuantes non possint pecunias mutuatas repetere; civitas tamen vel Princeps sibi reservavit determinare tempus restituendi tales pecunias, quando scilicet contributio non erit ampliùs communitati necessaria: alioquin quamdiu est necessaria, non possunt cives eam repetere, ratione obligationis consulendi bono communi; perinde ac mutuans ei, qui constitutus est in gravi necessitate, non potest à mutuatario mutuum repetere, quamdiu durat illa gravis necessitas: quia mutuans ex præcepto charitatis tenetur tunc oppitulari suo proximo indigenti: quamobrem ex eo præcisè quod adigantur cives ad contribuendum, seu ad mutuandum monti, non possunt licitè lucrum ex tali mutuo supra sortem recipere. Ratio igitur, cur videantur posse recipi quatuor, vel quinque pro quolibet centenario ultra sortem est, quia Paulus III. indulsit in favorem montis pietatis Ferrariensis ut deponentes pecunias apud montes pietatis possint quatuor, vel quinque pro quolibet centenario ultra sortem recipere, ut habet in sua Bulla, cujus initium est *charitatis opera* & hæc Bulla data fuit Romæ apud S. Marcum sub annulo piscatoris die 10. Julij 1549. Pontificatus sui anno 15.

Neque dici potest, indultum Pontificis 40
tantùm extendi ad illos, qui aliàs sunt capaces percipiendi tale interesse, eò quia in ipsis tunc cesset lucrum, vel emergat damnum. Nam contra est, quia concessio est juxta mensuram narrativæ, quæ id operatur, ut omnia, quæ sunt narrata, censeatur concessa, quamvis in concessione non exprimantur, ut docent Bartolus *l. ff. ad leg. Jul.* Butrius *consil. 11.* Felin. *in c. super litteris n. 9. vers. tertia regula de rescript.* Præterea quia concessio, & privilegium ita accipi debent, ut non sint omnino inutilia *l. si quando ff. de legibus c. si Papa 1. de privileg.* & docent Decius *in c. pastoralis n. 1. de appellat.* Imo-

Imola *consil. 33. n. 38*: præfata autem concessio inutilis foret, si ad illos tantùm extenderetur, qui aliàs interesse possent recipere ob lucrum cessans, & damnum emergens, quia tunc privilegium nihil operaretur: siquidem etiam sine illo potest lucrum percipi supra sortem ratione lucri cessantis, & damni emergentis.

41 Præterea, quia narratio, & procemium demonstrant causam finalem *l. 1. ff. ad Marcel. & l. regula §. & licet ff. de jur. & fact. ignor. l. fin. ff. de hæred. instit.* ut notat Parisius *consil. 96. n. 45.* cùm igitur concessio in privilegijs, & obligatio in legibus mensuretur secundùm finem *c. fin. de præbend.* & *l. in aqua ff. de acquiren. rerum domin.* sequitur ea debere intelligi concessa, quæ finem respiciunt & ea respiciunt; fine, quæ narrantur, ut conducentia ad eundem finem. Unde stante indulto Pontificio non dubitârim, licitum esse percipere quatuor, vel quinque pro quolibet centenario ex pecunijs, quæ montibus dantur pietatis: quia summi Pontifices possunt declarare tum legem divinam, tum naturalem, quòd in aliquo speciali casu non sit contra finem legis, ut docent communiter Canonistæ Covarruvias *in 4. p. 2. c. 6. §. 9.* Abbas *in c. A. nobis n. 4. de decimis.* & *in c. cum tanto n. 3. de consult.* Felin. *in c. quæ Eccles. n. 26. de constit.* Glossa *in c. á nobis de decimis V. exemptus*, & Glossa *l. manumissiones V. nascerentur*, adhærent etiam huic opinioni Sotus *6. de just. & jur. q. 7. a. 3. ad 3.* Cajetanus *2. 2. q. 120. art. 1.* Suarez *lib. 2. de legib. c. 16.* ubi concedit interpretationem doctrinalem. Hi autem procedunt de lege naturali, ejúsque declaratione, quam aliqui etiam vocant dispensationem.

42 Rursus de lege divina docent Panormitanus *c. proposuit. n. 20. de concess. præbend.* Felinus *in c. quæ in Eccles. n. 19. & 20. de constitut.* Decianus *consil. 112. n. 3. in fin.* ut etiam alij plures tum Juristæ, tum Canonistæ, qui licèt utantur nomine dispensationis, non tamen aliud intelligunt, quàm declarationem. Tunc enim interpretatio legis procedit, quando ejus observantia est impeditiva majoris boni: est enim de ratione legis respicere bonum communitatis, quo fit, ut debeat esse juxta mensuram, & exigentiam boni communis, quapropter non obligat nisi secundùm mensuram, & exigentiam ipsius boni communis: unde non censetur obligare, quando ejus observantia est directè contra bonum communitatis, vel etiam privatæ personæ, quia tunc non obligat respectu illius personæ: vel quando impedit majus bonum, licèt causet minus bonum; quia tunc minus bonum in comparatione majoris boni non est dignum electione: hac ratione Pontifex dispensat in voto, & juramento, declarans hîc, & nunc legem non obligare: ergo si Pontifex declaret legem prohibentem lucrum ex depositione pecuniæ supra montem pietatis non obligare, eò quia ejus observantia sit impeditiva majoris boni, & pertineat ad bonum communitatis, quòd subleventur pauperes per montes pietatis, quod bonum cessaret, si pecuniæ non depositarentur supra montem pietatis; & nisi depositantes perciperent aliquod lucrum nollent suas pecunias depositare: ideo ex eo, quòd permittatur tale lucrum, promovetur bonum commune, & maximè necessarium, quo indigentijs consulitur pauperum: & sub hac ratione hæc sententia videtur probabilis, præsertim supposito indulto Pontificis: alioquin nullo modo putârim recedendum esse à sententia communi, quæ verior, & tutior est, proinde ipsi adhærendum, quia si præscindamus à lucro cessante, damno emergente pro simplici depositione, vel mutuatione pecuniæ non potest quidquam recipi ultra sortem, quia id est manifesta vsura.

§. VII.

De Vsuris in contractibus censualibus Venditionis, & emptionis.

Census variè sumitur, ut notat Covarruvias *lib. 3. var. resol. c. 7.* juxta tamen præsens institutum definitur census, esse 1
jus percipiendi annuam pensionem ex re utili & fructifera, certa, & designata alterius. Quamvis enim nonnunquam pensio ipsa vocetur census; si propriè tamen loquamur census non est pensio ipsa, quæ solvitur, sed est ipsum jus, quod quis habet exigendi, & percipiendi talem pensionem: hinc Petrus si se obliget Paulo ad conferendam ei certam partem fructuum propriæ vineæ quot annis, jus quod habet Paulus percipiendi talem pensionem propriè dicitur census; & Petrus, qui se obligat ad solvendam pensionem dicitur *Censuarius:* Paulus verò, qui jus habet percipiendi talem pensionem dicitur *Censualista.*

Unde dicitur jus, quia census non est res 2
illa, quæ percipitur, sed jus eam percipiendi: ut etiam in re civili hæreditas non est pecunia, nec res, quæ continentur in hæreditate, sed jus succendi in bonis alterius: usus itidem, & usus fructus est vsus utendi, vel etiam fruendi re; & in jure canonico beneficium est jus percipiendi reditus annuos ex bonis ecclesiæ: pensio itidem ecclesiastica est jus percipiendi certam partem fructuum ex beneficio ecclesiastico alicujus: unde etiam census dicitur *jus.*

Additur *percipiendi annuam pensionem,* 3
seu annuum reditum, qui sive fructuarius sit, sive pecuniarius, quot annis solvitur: *ex re alterius:* quia nemo ex re sua propria dicitur censum percipere, quamvis fructum accipiat emphytensis, vel locationis.

Adduntur aliæ particulæ *ex re utili fructifera,* quia si res sterilis foret, ita ut censum 4
ferre non posset, censui minimè subjceretur.

Adduntur postremæ particulæ *ex re certa, & designata alterius,* quia eo ipso, quòd census

sus est jus percipiendi quot annis pensionem certam, necesse est, fundetur in re itidem certa: si enim jus est certum, debet etiam pensio esse certa, quia hæc duo sunt correlativa. Tum quia census vendi, & emi potest, ut etiam permutari, donari, extingui, redimi, & transferri, consequenter debet esse de re certa.

6 Dividitur census in reservativum, & consignativum; ille est, cum quis dominium etiam directum rei suæ transfert in alium, reservata sibi aliqua pensione, sive in pecunia, sive in fructibus, sive in alia re æquivalente; & ex re illa annuatim præstanda, & solvenda *l. ultima de rer. permut.* Hic autem census reservativus quandam habet cum emphytheusi cognationem, à qua etiam differt, quia in censu non tantùm dominiũ utile, sed etiam directum transfertur, adeo ut si dans in censum non solvat pensiones debitas, non perdat dominium feudi, sed solùm adigatur ad solvendas omnes pensiones debitas: secus Emphytheuta, si non solvat pensiones perdit dominium rei emphytheuticæ, quia in emphytheusi dominium directum manet apud dominum rei emphytheuticæ: qui enim rem suam alteri dat in emphytheusin retinet apud se directum dominium ipsius rei: & tantùm dat alteri dominium utile ejusdem rei; & ideo qui rem in emphytheusin accipit, si per aliquot annos negligit pensionem solvere, amittit dominium utile rei acceptæ, quod propterea unà cum re redit ad suum Dominum, qui directum dominium sibi retinuit. Secus qui dat fundum, vel agrum alteri in censum, transfert in eum totum dominium fundi; proinde quamvis per plures annos cesset, qui rem accepit, à pensione solvenda, non perdit jus, nec dominium fundi, sed solùm potest adigi in judicio ad omnes omissas pensiones solvendas, idque desumitur *ex c. constitutus*, ubi quidam Abbas qui pensionem per multos retrò annos non solverat, condemnatur, non ut jus, & dominium prædij amittat, ex quo tenebatur pensionem solvere, sed ut pensiones omissas omnes persolvat: quòd si prædium fuisset in emphytheusin acceptum, illud fuisset amissum *l. 2. C. de jure emphytheut.*

7 Census consignativus est, cùm quis ita apud se retinet domum, fundum, vel agrum suum, ut in eo tamen constituat aliquam pensionem, quam quot annis solvat alteri: & hic census est valde usitatus, & frequens apud omnes. Dividitur autem census consignativus in realem, & personalem; ille est, qui constituitur in re aliqua certa, & fructifera, ut est ager, vinea, domus locanda, & comitatur rem illam ad quemcunque possessorem, illa perveniat, ut notat Layman *lib. 3. tract. 4. c. 18. n. 1.* Personalis est, qui constituitur in certa aliqua persona, ex qua ratione artis, industriæ, aut operæ potest commodum aliquod percipi; & in hac sola persona obligatur ad pensionem annuam solvendam sine ordine ad certam aliquam rem: & quia quandoque census constituitur partim super re, & partim super persona immediatè, adeò ut si res pereat, adhuc maneat persona obligata, ideo hic ultimus census dicitur mixtus, eò quia sit quid mixtum ex re, & persona.

8 Quando verò contractus sit censualis, vel emphyteuticus conijci potest ex verbis prolatis, vel scriptis, quæ adhibentur; si enim Titius dicat Cajo: do tibi hunc meum agrum, & transfero in te quidquid juris habeo in illo, ut tu quot annis solvas mihi septem scaphas frumenti, vel ejus valorem, hic contractus propriè est censualis, quia per illa verba *transfero in te quidquid juris habeo in agro* satis expressè significat Titius, se transferre in Caium totum illud dominium, quod habet in agro illo, & quia Titius non tantùm habet dominium utile, sed etiam directum in agrum, ideo utrunque dominiũ transfert in Caiũ, cui ager propterea datur in censũ. Sin verò Titius dicat Caio: do tibi hunc meum agrum usque ad quartam generationem, ut des mihi quot annis septem scaphas frumenti, vel ejus valorem, tunc Titius sibi reservat dominium directum quod habet in illum agrum, & tantùm transfert dominium utile ad tempus, seu usque ad quartam generationem pro annua pensione, propterea tunc ager propriè datur in emphytheusin, & non in censum, cùm non transferatur dominium directum; sed tantùm utile ad tempus. Sin verò Titius dicat Caio: do tibi meum agrum in emphytheusin, & transfero in te quidquid in illo juris habeo, tunc ager supponitur datum tantùm in emphyteusin, quia tunc illa verba *quidquid juris habeo* intelliguntur de jure, seu de dominio utili, non verò de directo, quia verbum emphyteusis coarctat jus ad solum dominium utile, quia in emphyteusi hoc solùm transfertur.

9 Rursus census ratione pensionis etiam dividitur: siquidem vel pensio est pecunia, & dicitur census pecuniarius; vel est, fructus, qui percipitur ex re censui obnoxia, & dicitur census fructuarius, qui interdum talis est, ut certa fructuum pars solvi debeat, ut duæ scaphæ frumenti, vel hordei: aliquando pars fructuum est incerta, ut est tertia pars, vel quarta fructuum: quanta enim sit hæc tertia pars, non potest certò sciri, sed dependet à majori, vel minori copia fructuum, quos producit ager hoc anno, quæ quantitas cùm sit incerta, & dependeat ex varijs circumstantijs aëris, pluviarum, tempestatum, ideo illa tertia pars fructuum dicitur incerta, perinde ac est incerta tota quantitas. Ratione temporis, quo pensio solvi debet, dividitur census in perpetuum, & temporalem: ille est, qui semper durat, & transit ad hæredes, neque extinguitur per obitum venditoris, vel Emptoris, aut alterius, cujuspiam, quapropter obligatio solvendi pensionem transfertur ad hæredes venditoris, ut etiam jus eam exigendi ad hæredes Emptoris. Temporalis dicitur, quando pensio ex obligatione tantùm solvitur ad tempus: & hic census

sus temporalis adhuc bipartitur ad tempus certum, & incertum; si enim pensio debeat solvi ad decennium, census temporalis est certus pro toto illo tempore: sin verò census tantùm solvi debeat usque ad mortem emptoris, census temporalis est incertus, perinde ac mors emptoris, quæ potest contingere intra paucos dies, vel post plures annos.

10 Dividitur etiam census ratione pacti, quia subinde ex pacto census est redimibilis, & interdum irredimibilis, ut si venditor sibi reservet facultatem restituendi totum pretium acceptum, & redimendi censum: nonnunquam etiam ita initur pactum, ut census non possit redimi, nisi prout libuerit emptori; priori modo pactum est in favorem venditoris; posteriori modo in favorem emptoris: quòd si Venditor, & Emptor ita paciscantur, ut census non possit ampliùs redimi, tunc est irredimibilis: sin verò paciscantur, ut census non possit redimi nisi intra certum tempus, quo elapso extingui ampliùs non possit, tunc census tantùm est redimibilis usque ad statutum tempus, & postea fit irredimibilis.

11 Contractus censualis realis, sive perpetuus, sive temporalis, sive vitalitius, sive redimibilis, si constituatur per emptionem, & venditionem justus est, & licitus, nec ullam redolet vsuram, si debitæ concurrant conditiones, quarum prima est, ut adsit intentio emendi & vendendi, quia tota vis, & obligatio contractuum dependet ab intentione, & voluntate contrahentium.

12 Secunda, ut pretium venditionis, & emptionis sit justum, seu tale, quod lex, vel communis hominum æstimatio, seu judicium prudentum præfixit, habita ratione aliarum circumstantiarum.

13 Tertia, ut constituens censum super re aliqua liberam habeat illius rei disponendæ facultatem: quia super re aliena absque consensu veri Domini; in fundo dotali absque uxoris consensu; super beneficio, & super re accepta in feudum, vel emphyteusin non potest census constitui.

14 Quarta, ut census fundetur in re frugifera ut super prædium, agrum, hortum, domum, quia hæc & alia id genus quot annis solent aliquid Domino fructificare: non ita fundari potest super tritico, vino, oleo, quia hæc, & alia id genus non fructificant, sed usu consumuntur.

15 Quinta, ut si res censui obnoxia pereat, vel si ager fiat sterilis vel domus corruat, aut incendio absumatur sine culpa censuarij, cesset etiam census ad ratam, quia res domino pereunt: & Censualista sive recipens pensionem est Dominus juris, quod habet ad pensionem ex re censuali percipiendam, quod jus pereunte re, in qua est constitutus census simul perit cum re, cui inhæret; unde res perit Censualistæ, seu Emptori censûs juxta ratam detrimenti, quod res patitur extra culpam Censuarij, seu solventis censum: si enim prædium ad mediam tantùm partem occupetur à flumine, census etiam perit ad mediam partem: sin verò totum prædium occupetur à flumine, perit etiam totus census. Sin verò res censualis solùm ad tempus, seu uno, vel altero anno nullos fructus ferat, tunc adhuc tota annua pensio à Censuario, seu Domino fundi solvi debet, dummodo reliquis annis fructus ferat, adeo ut damnum sterilitatis compensetur alio anno, quia ex consuetudine census constitutus ex agris, quot annis integer solvitur; tametsi agri secundo quoque anno quiescant, nec ullum fructum ferant defectu culturæ.

Sexta, ut si aliquod onus imponatur venditori, ad quod venditor ex natura contractus non teneatur, debita mercede compensetur, quia onera pretio æstimabilia compensanda sunt debita mercede. 16

Jure canonico, ut contractus censualis sit justus, aliquot etiam desiderantur conditiones, quæ desumuntur *ex Extravangatibus Martini V. & Calixti III. inter communes de empt. & vendit.* quarum prima est, ut certa res immobilis, & fructifera designetur, super quam fundetur census. Secunda ut illa sola maneat obligata pro solutione census, non verò persona, vel res alia. Tertia, ut pretium justum solvatur juxta temporis qualitatem. Quarta ut pretium statim solvatur pecunia præsenti. Quinta ut venditori facultas relinquatur redimendi censum eodem pretio, quo illum emit, adeò ut si velit illum, vel in totum, vel in partem redimere, sit ipsi liberum. Sexta ut venditor ad redimendum censum non adigatur. Septima ut si res, super qua fundatus est census, pereat, ipse quoque census extinguatur. Octava ut pensiones non recedant æstimationem fructuum rei, in qua census est constitutus. De hisce conditionibus agunt Covarruvias *lib. 3. resol. c. 7. n. 5. & sequent.* Tanner. *disp. 4. q. 7. dub. 4. n. 123.* 17

Immo Pius V. in sua Bulla, quam edidit anno 1568, 14. calend. Februarij, quam refert Navarrus *in manual. Prælat. c. 17. n. 234.* plures alias exigit conditiones, ut necessarias, ut venditio, & emptio census sine vsura fiat. Prima est ut census non constituatur nisi super re immobili ex natura sua frugifera, certisque finibus designata. 18

Secunda, ut pretium census statim numeretur coram Notario, & Testibus. 19

Tertia, ut solutiones pensionum non fiant anticipatè, nec deducantur in pactum; adeò ut venditor non compellatur solvere pensionem nisi rata temporis elapsi, quæ conditio jure naturæ est etiam necessaria, nisi tale onus alia ratione compensaretur. 20

Quarta ne directè, vel indirectè adigatur Censuarius, seu venditor censûs ad præstandos casus fortuitos, ad quos ex natura contractûs non tenetur, proinde nec ad ipsos debet obligari: hinc Pontifex prohibet omne pactum assecurationis, quamvis jure naturæ licitum; 21

adeò ut nulli suadendum sit tale pactum, sed tolerandum sit, nisi lex humana obstet, & non habeatur intentio vsuraria.

22 Quinta, ut libera maneat facultas Censuario alienandi rem censui subjectam; neque venditor compellatur solvere Emptori census laudemium, seu quinquagesimam, vel trigesimam partem pretij illius rei alienatæ.

23 Sexta, ut Dominus rei censualis si velit eam vendere, priùs teneatur significare Domino censûs pretium, & conditiones, quibus res vendi potest.

24 Septima, ut non fiat pactum quo venditor census, si in mora fuerit solvendi pensionem obligetur ad aliquam pœnam; tametsi jure naturali teneatur compensare damna, quæ ex dilatione solutionis emptori, seu Domino censûs obvenerint: sed id non potest priùs in pactum deduci ob suspicionem vsuræ, tametsi compensatio possit postea tanquam debita exigi.

27 Octava est, ne census jam constitutus augeatur, nec novus fundetur super eadem re ex pensionibus nondum solutis, vel imposterum solvendis; secus ex pensionibus jam solutis potest census augeri; sicut ex additione novæ pecuniæ numeratæ, ut notat Navarrus *in com. de vsur. n. 49.*

28 Nona, ne Emptor, & Venditor paciscantur, ut solutio onerum pertineat ad venditorem si ex natura contractus ad ipsum talis solutio non pertinebat.

29 Decima, ut si res censualis, vel in totum vel ex parte pereat, vel infructuosa reddatur: census quoque ex toto, vel ex parte pereat.

30 Vndecima ut census semper eodem pretio, quo ab initio fuit emptus, possit à venditore redimi, nec fiant ulla pacta, vi quorum directè, aut indirectè talis facultas adimatur.

31 Duodecima, ut si venditor velit censum redimere, ante bimestre teatur emptorem præmonere; & post denuntiationem intra annum possit compelli censuarius ad redimendum.

32 Decimatertia, ut emptor non possit ab invito venditore pretium repetere, seu illum compellere ad redimendum censum: quo fit, ut omnes census sint perpetui, ac irredimibiles ex parte ementis; licèt ex parte vendentis semper possit census redimi, nisi census fuerit emptus ut irredimibilis, & quidem justo pretio.

33 Decimaquarta, & ultima conditio est, ut pretium census semel constitutum non possit augeri ob quodcunque accidens in gravamen vendentis, adeò ut hic semper possit eodem pretio, quo censum emit, illum redimere.

34 Quòd census realis sive perpetuus, sive temporalis, sive redimibilis, sive irredimibilis justus, & licitus sit, si præfatæ adsint conditiones, quæ habentur in Bulla Pij V. ex eo liquet, quia sicut potest quis licitè emere totum prædium, totúmque jus percipiendi ex eo omnes fructus, ita nil vetat, quin possit quis emere jus percipiendi solam partem fructuum ex prædio alieno: si enim datur potestas emendi totum, à fortiori etiam datur potestas emendi partem totius, cùm hæc in toto includatur: atqui id contingit in contractu reali censuali fructuario; siquidem in hoc habetur vera emptio, & venditio, quia res, quæ venditur, & emitur, est jus percipiendi fructus, vel partem eorum; & obligatio præstandi annuum censum ex tali prædio: unde in hoc contractu res, quæ venditur, & emitur est jus percipiendi tales fructus ex tali prædio certo, & frugifero: pretium, quo tale jus emitur est illa certa quantitas pecuniæ, quam ex conventione vendentis emptor eidem solvit pro eodem jure, adeò ut contractus iste censualis realis sit verus contractus emptionis, & venditionis, qui ex natura sua est licitus: perinde ac vendi, & emi possunt res omnes pretio æstimabiles, ita etiam hoc jus percipiendi tantam quantitatem fructuum quot annis ex tali prædio frugifero cum sit pretio æstimabile.

Præterea in *Extravagantibus Martini V. & Calixti III.* approbantur census pecuniarij, proinde etiam fructuarij, quia emptio census fructuarij in prædio aliquo frugifero pro justo pretio est licita, & justa. 34
Immo id procedit licèt emptio, & venditio sit census realis perpetuus, & irredimibilis, quia sicut emptio irredimibilis, totius alicujus prædij est licita, dummodo fiat justo pretio, siquidem Dominus prædij ob plenum, quod habet in illud dominium, potest illud vendere; & totum illud dominium, quod habet in illud tam directum, quàm utile transferre in perpetuum in alium, sive per modum donationis, sive per modum venditionis; id enim est de ratione pleni dominij uti re, prout Domino magis placuerit: ergo si potest totum jus, & dominium directum, & utile alienare, donare, vel vendere, potest etiam partem ejusdem juris, seu dominij directi, & utilis vendere: etenim quod juris est de toto quoad totum, est etiam de parte quoad partem *l. quæ de toto 76. ff. de rei vindic.* atqui census realis est pars quædam usus fructus, seu jus percipiendi partem fructuum: ergo sicut Dominus prædij potest in perpetuum vendere totum prædium, & totum jus, quod habet ad illud cum hac conditione, ut non possit postea adigere emptorem ad retrovendendum; ita potest vendere partem juris, seu jus percipiendi tantam duntaxat, vel tantam partem fructuum ea conditione, ut emptor non possit adigi ad illud retrovendendum. Tum quia licèt ex eo, quod census non possit amplius redimi à venditore, sit eidem gravamini; potest tamen hoc onus compensari per augmentum pretij in contractu venditionis, & emptionis, adeò ut emptor non solùm det pretium justum pro jure percipiendi tantam fructuum quantitatem

tatem annuatim; verùm etiam addat quid aliud pro illo gravamine, quo venditor non potest ampliùs jus illud partiale redimere.

35 Hinc emptio, & venditio census realis, & temporalis sive ad tempus certum, sive incertum ad vitam ementis est etiam justa, & licita: quia pro tali emptione, & venditione datur etiam justum pretium, perinde ac in quolibet alio contractu justo, quo res pretio æstimabilis justo pretio venditur, & emitur.

36 Neque obstat, quòd pretium, quo emitur talis census sit minoris valoris, quàm omnes pensiones percipiendæ simul sumptæ; quia quod emitur, non sunt ipsæ pensiones, seu annui reditus, nec collectivè sumpti, sed est jus exigendi pensiones illas, quod in hominum æstimatione, & judicio longè minoris est valoris; proinde si solvatur pretium juxta mensuram valoris, quo æstimatur tale jus, contractus censualis realis temporalis, sive ad tempus certum, sive incertum semper est justus, & licitus; quia tametsi tempus sit incertum, ut quando venditur census ad tempus vitæ; considerantur tunc omnes circumstantiæ personæ ementis, & juxta prudentum judicium æstimatur jus ad exigendas pensiones toto vitæ tempore, & juxta talem æstimationem solvitur pretium; proinde talis contractus venditionis, & emptionis est licitus. Persona enim quo citiùs, vel tardiùs creditur moritura pluris, vel minoris ejus vita æstimatur, & pretium juris, quod venditur augetur, vel minuitur. Cæterum per se nisi quid aliud ex accidenti contingat, vita cujusque hominis æstimari solet ac si crederetur vivere ad septem, vel decem, vel ut plurimum ad quindecim annos; ex quo conijcitur valor ipsius juris, quando census realis est ad certum tempus, seu ad dies vitæ.

37 Est etiam licita non solùm emptio, & venditio census realis redimibilis ex parte Venditoris; sed etiam ex parte Emptoris, adeò ut contractus censualis realis utrinque redimibilis adjecto etiam pacto assecurationis in perpetuum possit probabiliter tolerari; scilicet ut si res censui obnoxia casu fortuito pereat, id non emptoris, sed venditoris damno contingat & qui nihilominus obligatus sit censum redimere, vel super alia re frugifera eum constituere; dummodo hoc onus venditori impositum prudentis viri arbitrio ipsi debitè compensetur per incrementum pretij census, vel per diminutionem ipsius pensionis quot annis solvendæ.

38 Ratio primæ partis, est, quia in alijs emptionibus agrorum, in quibus emitur totum rei dominium, potest pactum apponi ad arbitrium utriusque; ut docent plures, proinde etiam in emptione census, quâ emitur jus percipiendi partem fructuum. Tum quia potest venditor censum vendere cum pacto redimendi pro ut ipsi magis placuerit: ergo etiam Emptor poterit censum emere cum pacto eum revendendi, seu restituendi venditori ea conditione, ut hic teneatur idem pretium, quod acceperat, restituere: quia hoc onus, quod imponitur venditori, ut teneatur censum redimere, prout magis placuerit emptori, potest compensari in pretio; ut etiam onus quod imponitur Emptori revendendi censum ad libitum venditoris, quia tunc potest venditor minus pretij exigere, & compensare onus, quod imponit Emptori.

Hinc ratio secundæ partis etiam liquet, 39 quia utrinque potest onus, compensari per augmentum, vel diminutionem pretij. Tum quia pactum assecurationis potest addi alijs contractibus ut commodato, deposito, & mutuo, dummodo periculum rei pertineat ad commodatarium, Depositarium, ut probabiliter docent plures cum Lessio de *justit. & jur. lib. 2. c. 22. dub. 11. n. 66.* ubi docet, tale pactum non esse iniquum, si justo pretio compensetur, & addit, justum pretium esse, quanti illa obligatio conditionalis judicio probi viri considerato periculo eventûs æstimabitur.

An verò etiam licitus sit census personalis 40 perpetuus tam irredimibilis, quàm redimibilis ex parte solius venditoris; videtur esse major difficultas. Census personalis est quo obligatur ipsa persona ad solvendam quot annis pensionem, ex pecuniis, quas propria industria, & labore, vel arte acquirit. Ratio, quæ difficultatem movet, est, quia in constitutione Pij V. cui initium est: *cum onus Apostolicæ.* Prima conditio est, ut census constituatur in re immobili, vel quæ habeatur pro immobili. Rursus hæc eadem conditio etiam continetur in constitutionibus Martini V. & Callixti III. *tit. de empt. & vendit. inter Extravagantes communes*, in quibus Pontifices expressè injungunt, ut venditor census pretium certum assignet, vel domum, vel possessionem, vel alia certa bona stabilia, in quibus fundetur census.

Quæstio igitur procedit, an jure naturali, 41 & divino, emptio, & venditio census personalis prohibeatur, ut si Titius contrahat cum Caio: ego me tibi obligo ad solvendum quot annis octo ex pecunia, quam meâ industriâ, labore, & arte ero lucraturus, eò quia tu dedisti mihi centum florenos. Certum est, hunc contractum censualem personalem jure canonico esse prohibitum, eò quia Pius V. in sua constitutione expressè prohibeat, ne census constituatur aliter, quàm in re immobili, aut quæ pro immobili habeatur; adeo ut census aliter institutos, ut fœneratitios, iniquos, & usurarios reprobet, & condemnet: unde difficultas procedit; an jure naturali, & divino emptio, & census personalis prohibeatur. Plures censent, jure naturali & divino talem emptionem census personalis permitti, dummodo personæ opera sit commoda, utilis, ac pecuniâ æstimabilis, ut docent Covarruvias *lib. 3. variar. resolut. c. 7. n. 5.* Sotus *lib. 6. de just. q. 5. art. 1. post. conclus. 3.* Nituntur eò quia census possit constitui in persona servi, cujus indu-

industria ars, & opera cùm sit commoda, & utilis, potest locari, ac proinde vendi. Tum quia Innocentius, Abbas, & alij Canonistæ docuerunt in personam servi posse censum annuum constitui, & tantùm videntur id negare in persona libera, eò quia jura scripta civilia, & canonica id prohibeant, nolintque personam liberam posse vendi. Cæterum jure naturali, & divino non prohibetur, ne liber homo vendi possit: potest enim quis se ipsum vendere ad triremes per quinquennium, vel etiam decennium ut experimento liquet; & ego in triremibus Pontificiis vidi hominem natione siculum, qui bis se in iisdem vendiderat. Tum quia potest quisque suam operam alteri locare. Tum quia in *c. pastoralis*, & *c. ad Apostolicæ de decimis* liquet, olim Ecclesiam percepisse decimas personales, quas quisque tenebatur solvere ex decimis, & fructibus lucrisque suæ industriæ, operæ, & laboris: proinde si opera hominis potest vendi, & locari, eò quia sit pretio æstimabilis, potest jure naturali, & divino institui super persona libera census personalis solvendus ex illa pecunia, quam persona propriâ industriâ, arte, & labore lucratur. Tum quia potest aliquis se tributarium, & vectigalem alteri constituere; adeò ut teneatur ex pecunia proprio labore parta certam quantitatem singulis annis dare suo Domino: proinde etiam emptori censûs, à quo accepit centum aureos pro pretio censûs.

41 Quòd si dicas *in c. 8. pignor.* haberi, personam liberam pignori non posse dari. Respondetur id esse verum, sed non esse ad rem, quia id tantùm prohibetur jure canonico scripto, & Pontificio; non verò probatur esse prohibitum jure naturali, & divino, ne liber homo pro debito pecuniario locò pignoris detur creditori. Etiam nos dicimus, censum personalem tam redimibilem, quàm irredimibilem esse prohibitum jure canonico; sed difficultas procedit de jure naturali, & divino.

42 Si objicias textum in *l. 1. C. de pericul. commun. rei venditæ* ubi statuitur pertinere ad Emptorem, periculum, & commodum rei venditæ. Respondetur, censum personalem extingui cum obitu personæ, in qua est constitutus: siquidem pereunte re subjecta censui, perit quoque census, est enim contra naturam emptionis, ut res empta venditori pereat, non emptori: hinc emptio censûs personalis repugnaret juri naturæ, & divino, si emptor peteret, ut obeunte persona, in qua est census constitutus sibi adhuc quot annis solveretur annua pensio, vel sibi restitueretur pretium, quod dedit.

43 An etiam possit census constitui in re mobili, ut in vino, oleo, frumento. Respondetur, jure canonico scripro, & Pontificio id esse itidem prohibitum; ut liquet in constitutionibus Martini V. Callixti III. & Pij V. unde quæstio etiam procedit de jure naturali, & divino. Covarruvias *lib. 3. variar. resol. c. 7. n. 5.* cum alijs censet, censum constitutum in re mobili, vino, oleo, frumento, animalibus, non repugnare rei naturæ, nec proinde esse contra jus naturæ, & divinum, ut constituantur census in rebus mobilibus, vel se moventibus, & quibus utimur salvâ earum substantiâ, eò quia sint res pecuniâ æstimabiles, quæ vendi, commodari, locari, ac permutari possunt.

Verùm communior, ac vera sententia est, non posse censum constitui in rebus mobilibus, ut sunt vinum, oleum, triticum & alia id genus, quæ primo statim usu absumuntur, quia in ipsis dominium non separatur ab usu, nec potest in ijsdem ususfructus constitui, ut habetur in *instit. de usufruct.* §. *constituitur.* Ratio itidem solet assignari, quia prædictorum mobilium pretia singulis annis variantur, unde cum non possit certò statui pro ipsis pretium, ita nequit certa annua pensio in ijsdem rebus institui. Tum quia cum præfatæ res mobiles primo usu consumantur; vinum enim consumitur, si illo utamur ad potum, ut etiam panis, si eo utamur ad esum; consequenter cùm non sint fructuosæ, nec servata earundem substantia, non potest census in ijsdem fundari. In rebus verò se moventibus, cujusmodi sunt animalia; & in alijs rebus mobilibus, quæ utiles sunt, nec pereunt, quando primò illis utimur, posse ex natura rei institui censum, docent Gabriel *in 4. dist. 15. q. 12. art. 2.* Covarruvias *lib. 3. variar. resol. c. 3.* Conradus *de contractib. q. 72. in suppos. 4. conclus. 1.* & alij. 44

Cæterum etiam in contractibus venditionis, & emptionis aliarum rerum, in quibus census non constituitur, committi potest usura. Si enim quis pluris rem suam vendat, quàm revera valeat, eò quia solutio pretij differatur, est usura spectata rei natura, nisi venditor dubitet, an tempore solutionis pretium rei sit incrementum, vel decrementum subiturum: unde vendere rem pluris, quàm valeat in foro conscientiæ est usura. Ratio est, quia tametsi talis venditio non sit formalis contractus usurarius, cùm non sit contractus mutui: implicitè tamen virtualiter, & interpretativè est contractus mutui redolens usuram; si ex eo, quòd emptor differat solutionem pretij, venditor illud augeat: siquidem in effectu perinde res se habet, ac si pretium ab Emptore esset solutum; proinde venditor supra justum pretium non potest quidquam exigere, quia pecunia illa, quæ debetur venditori pro pretio rei venditæ, conceditur à venditore mutuò emptori; adeò ut vendere rem suam, & assentiri, ut emptor differat solutionem pretij perinde sit; ac venditorem mutuò concedere, ac dare emptori totam illam quantitatem pecuniæ sibi debitæ locò pretij; & sicut pro mutuo non potest quidquam exigi ultra sortem; ita neque potest venditor quidquam exigere ab emptore ultra justum pretium ex eo, quòd emptor differat solutionem pretij. 45

Ve-

46 Verùm in foro externo, & contentioso si venditor ob dilatam solutionem pretij vendat rem pluris, quàm valeat, non potest conveniri tanquam vsurarius; id enim colligitur *ex c. in civitate 6. h. t.* ubi Alexander III. cum Genuæ cives piper, seu cinnamomum, seu alias merces compararent, quæ cum ultra quinque libras non valerent, & promitterent mercatoribus se illis statuto termino sex libras soluturos rescribit Pontifex, quòd licèt talis contractus ex tali forma non possit censeri vsurarius, incurrunt nihilominus venditores peccatum, nisi dubium sit, an non merces illæ tempore solutionis, sint pluris valituræ, & subjungit; cives saluti suæ benè consulturos, si à tali contractu cessent, ex quo textu deducitur; quòd qui vendit merces, quæ tempore venditionis non valent nisi quinque; sed quia vendit ad tempus spectata pecunia vendit sex; quamvis in foro exteriori forma contractus non judicetur vsuraria, eò quia non excedat dimidium justi pretij; nihilominus venditor peccat contra justitiam, nisi dubium sit, quòd merces tempore solutionis sint valituræ sex plus, minùsve: hinc quamvis in jure civili permissum sit contrahentibus se decipere infra dimidium pretij *l. cum dilecti de empt. & vendit.* non tamen id procedit in lege divina, quamvis dubium excuset à peccato vsuræ: vendere enim rem cariùs ob dilatam solutionem pretij, si venditor probabiliter dubitet, quod tempore solutionis sit res pluris, vel minoris valitura, excusatur à peccato vsuræ: & ratio est, quia tunc commodum, & incommodum æqualiter respicit venditorem, ac emptorem, & dubius eventus incrementi, vel decrementi pretij, potest utrique emolumento esse, vel damno: hæcque ratio est, cur talis venditio in foro conscientiæ licita sit.

47 Verùm ultra dubium requiritur etiam ut venditor, non esset aliàs tempore contractus venditurus suas merces, sed eas servaturus usque ad tempus solutionis, ut desumitur *ex c. navigantibus h. t. in fin.* Ubi Gregorius IX. rescribit, eum qui pannum, granum, vinum, vel alias merces vendit, ut certo tempore plus accipiat, quàm tempore contractus valeant; si eas tempore contractus non erat venditurus, & dubitatur an tempore solutionis sint pluris, vel minoris valituræ non esse vsurarium propter tale dubium, quod excusat à peccato vsuræ. Verùm hujusmodi venditiones non carent periculis, ideo Pontifex in *d. c. in civitate* consulvit abstinendum esse ab ijsdem venditionibus. Cæterum sicut venditor, qui cariùs res vendit ob dilatam solutionem pretij non excusatur ab vsura in foro conscientiæ; ita emptor, qui rem minoris emit, quàm nunc valeat, eò quia hic, & nunc emat à venditore numerata pecunia est vsurarius ob eandem rationem, ob quam venditor cariùs vendit, eò quia differatur solutio.

§. VIII.

De obligatione restituendi usuras.

Quemadmodum quilibet rei alienæ iniquus possessor tenetur ad restitutionem, nec absolvitur peccatum, nisi restituatur ablatum *c. si quis vsuram 14. q. 4.* perinde lucrum per vsuram acquisitum est instar rei furto ablatæ, adeóque vsurarij in utroquo foro interno, & externo adigendi sunt ad restitutionem: & quidem in foro externo non aliter est condemnandus ad restitutionem, & subeundas pœnas vsurariorum, quàm si fuerit vsurarius manifestus, seu per rei evidentiam, confessionem judicialem, & aliàs legitimas probationes convictus fuerit: Ecclesia enim, & alij externi judices non judicant de occultis, ne innocentes pro nocentibus puniantur *c. cum tu 5. h. t. l. ult. C. de probat.* secus in foro interno non est necessaria probatio, quia sufficienter sua quemque conscientia arguit. 1

Quamobrem non solùm realis vsura, & quæ aperto contractu vsurario commissa est, sed etiam mentalis in foro conscientiæ obligat ad restitutionem, ut communiter docent Canonistæ *in c. consulvit. h. t.* Vsura mentalis tunc committitur; quando quis exteriùs dat mutuum, & lucrum accipit ultra sortem cum animo, seu intentione interna accipiendi lucrum ultra sortem, seu mutuum datum, & dicitur vsura mentalis, quia hæc voluntas, seu interna intentio accipiendi tale lucrum ultra sortem non manifestatur exteriùs, sed tantùm retinetur interiùs in mente illius, qui dat mutuò pecunias cum tali voluntate. Non tamen est illicitum, nec vsurarium sperare ex mutuò lucrum aliquod, vel commodum, quod ei accrescat ex sola benevolentia, gratitudine, ac liberalitate mutuatarij; tametsi tale lucrum intẽdatur, ut principalis finis, ob quem datur mutuum; adeò ut mutuator si tale commodum, seu lucrum non speraret à mutuatario ex gratitudine & benevolentia, minimè illi daret mutuò suas pecunias, ut docet Molina *tract. 2. disp. 305. n. 3.* 2

Ratio est, quia iniquitas usuræ non consistit in eo, quod accipiatur aliquid ultra sortem ex liberalitate Mutuatarii, quia nemo potest compellere eum, qui beneficium recipit, ut non se ostendat gratum ei, à quo beneficium accepit, neque potest prohiberi illi, qui beneficium contulit, ne accipiat, quod illi datur ex liberalitate, vel gratitudine: unde iniquum non est, nec usurarium accipere ultra sortem mutui, quod ita datur: quinimò ex morali quadam honestate, qui beneficium accepit, tenetur se gratum præbere ei, à quo beneficium recepit: quamobrem cum talis spes, & intentio accipiendi aliquod lucrum, aut commodum ex mutuo habeat pro objecto, quod est debitum ex honestate, ex 3

eo, quòd illud sibi oblatum accipiat, non committit usuram. Tum quia licitum est Aulicis ex obsequiis, quæ præstant Principi sperare ab ipso aliquid saltem titulo gratitudinis: sic etiam licitum est beneficiis sibi con-
3 ciliare gratiam alterius, ejúsque benevolentiam, ut is vicissim se gratum, & liberalem exhibeat: unde eadem ratione erit itidem licitum sperare, & intendere ratione mutui dati aliquod commodum à mutuatario; potest etiam quis mutuare Principi magnam pecuniæ summam ea spe, & intentione, ut à Principe promoveatur ad tale officium, tametsi adhuc intendat totam suam sortem datam Principi recuperare.

4 Neque obstat, quod finis principalis Mutuatoris sit lucrum, seu commodum speratum, sine quo non mutuaret alteri suas pecunias; quia hìc non distinguitur inter motivum principale, & minus principale, sed tantùm quæritur, an licitum sit sperare aliquid ex mera gratitudine, & liberalitate à Mutuatario ob mutui beneficium ei præstitum; & hoc licitum est: quia mutuans non contrahit pro illo lucro, vel commodo quid ultra sortem, sed tantùm illud intra se intendit: neque ex justitia illud exigit; sed tantùm illud sperat ex pura gratitudine, & liberalitate Mutuatarij; cui propterea nulla infertur injuria, quia si nolit quidquam ultra sortem dare ex gratitudine, mutuator non potest illud exigere: & si detur nulla committitur injustitia, nec injuria, quia quod datur, & accipitur ex mera gratitudine, & mera liberalitate datur omnino volutariè sine ulla admixtione involuntarij, proinde non datur neque accipitur cum injuria Mutuatarij, nec consequenter cum usura.

5 Hinc illud Christi *Luc. 6. mutuum date, nihil inde sperantes* intelligitur de spe data ex justitia, non verò ex simplici gratitudine, & mera liberalitate. Unde Christus voluit, ut mutuantes ex mutuo nil sperarent, ut sibi debitum ex obligatione justitiæ, tanquam pretium mutui: quia tunc per talem spem, & intentionem mutuans fit usurarius mentalis; sive principaliter lucrum illud, aut commodum intendat, sive minus principaliter: quia usura in eo est sita, ut exigatur lucrum ex mutuo quasi in pretium, & compensationem mutui, & ex obligatione justitiæ: unde si mutuans id intendat principaliter, semper intendit objectum ex se, & ab intrinseco malum, proinde etiam ipsa intentio mutuantis est mala, cum actus morales desumant suam speciem in genere moris ab objecto: & licèt intentio minus principalis sit causa, cur peccatum sit minus, non tamen impedit, quin sit peccatum.

6 Usurarij igitur sive mentales, sive reales tenentur restituere, si quid ultra sortem acceperunt, ut desumitur ex *c. cum s. h. t.* ubi Alexander III. cum Archiepiscopus Salernitanus manifestos usurarios juxta decretum in concilio Generali editum (*& relatum in c. 3.*) communione, & sepultura ecclesiastica præcepisset privari, donec restituerent mala recepta; & illi obtenderent eas duntaxat usuras restituendas, quæ sunt post interdictum receptæ. Rescribit Pontifex, quòd sive ante, sive post eas acceperint, teneantur illas restituere sub pœna in Concilio statuta eis, à quibus eas extorserunt, vel eorum hæredibus, vel his non superstitibus pauperibus, si facultates suppetant: quia juxta S. Augustinum: non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum; qui autem non habent, unde restituant non debent alia pœna multari, cùm eos paupertas sufficienter excuset.

Possessiones verò usuris comparatæ debent 7
vendi, & earum pretia his, à quibus extortæ sunt, restitui; ut non solùm à pœna, sed etiam à peccato usurarum possint liberari. Ex hoc textu clarè deducitur, eos omnes, qui recipiunt usuras, teneri ad restitutionem, adeò ut restitutio debeat fieri illis, à quibus fuerunt extortæ, quòd si non ampliùs vivant, vel inveniri non possint; debet restitutio fieri eorum hæredibus, sive ab intestato sint successores; & quamvis illi non extent; adhuc usuræ erogari debent pauperibus, vel Ecclesijs, aut alijs locis piis, ut desumitur *ex c. nemo caus. 14. q. 5.* ita tamen ut nunquam usuræ dandæ sint pauperibus si restitui possint ei, à quo fuerunt extortæ.

Oritur enim hæc obligatio, ex eo quia pec- 8
catum usuræ est contra justitiam: siquidem usurarius accipit, ac detinet rem alienam, quam suam facere non potest, qui enim usuras solvit, non intendit illas donare, nec intendit plus dare, quàm ex justitia teneatur; tametsi necessitate, vel commodo suo adactus plus det invitus, seu quidquid est ultra sortem: cùm enim deficiat voluntas in Mutuatario dandi aliter, quàm justitia exigat, nunquam transit dominium usuræ per ejus traditionem in usurarium accipientem: cùm revera contractus ille sit nullus, ac proinde restitutioni obnoxius. Hinc cum justitia exigat, ut suum cuique reddatur, restituendæ sunt usuræ ei, à quo fuerunt extortæ, quòd si iste longè absit, adhuc tenetur usurarius illas ad eum mittere, & quidem propriis sumptibus, si usurarius discessit à loco, ubi usuras extorsit; alioquin expensis absentium, si illi, à quibus usuræ sunt extortæ, à loco illo recesserunt. Quòd si sumptus itineris summam excederent usuræ, deberent tunc dari pauperibus, ut notat Glossa *in d. c. cùm tu v. non superstitibus.* Alij tamen contrarium sentiunt, quia si sumptus majores sint, quàm valeat res restituenda, id sibi imputare debet usurarius, quia ex sua culpa damnum sentit.

Rursus à Pontifice *in d. c. cum tu.* declara- 9
tur, usuras etiam ante decretum Concilij Lateranensis perceptas restituendas esse; quia hæc obligatio fundatur in jure divino, & naturali, adeò ut non dupendeat per se à constitutione

tione humana, quamvis canonica, & ecclesiastica. Tum quia declaratio alicujus legis retrotrahitur ad tempus factæ dispensationis, & lex declaratoria retrotrahitur ad præterita, ut docet Barbosa hic *n. 2. & sequent*: hinc constitutio antiqui juris declaratoria *in d. c. cum tu 5. h. t.* etiam extenditur ad præterita: siquidem usuræ erant prohibitæ ante constitutionem Concilij Lateranensis, ut habetur in *c. quia in omnibus 3. h. t.* ubi usurarij manifesti non admittebantur ad communionem altaris; & ita decedentes sepeliebantur in loco non sacro, & eorum oblationes à clericis non recipiebantur: hinc si quid ab eis accipiebant, tenebantur restituere, & erant suspensi donec satisfacerent ad arbitrium Episcopi.

10 Quamobrem usuræ erant prohibitæ ante constitutionem Concilij Lateranensis jure divino, & ideo Alexander III. *in d. c. cum 3. h. t.* non inducit novum jus, sed declarat antiquum. Neque inducit novam pœnam usuras exercentibus, sed apponit modum per pœnam compellendi usurarios ad restituendas usuras iis, à quibus illas extorserunt. Quinimò non solùm res ipsa, quam usus, vel usuræ nomine usurarius accepit, restitui debet, sed etiam æstimatio ratione lucri cessantis, & damni emergentis, quod causavit; non minus, ac fur tenetur ad omne damnum, & interesse illi, cui furatus est.

11 Neque obstat, si dicas, ad hujusmodi damnum compensandum eum non teneri, qui in pactum id non deduxit *l. si sterilis 21. ff. §. cum per venditionem ff. de action. empt.* Nam contra est, quia est discrimen inter contractus licitos, & illicitos, quibus est annexum delictum; in contractu illicito ratione delicti censetur statim, & continuo delinquens esse in mora, qui proinde contrahit obligationem restituendi omnia damna, quorum fuit ipse causa, eò quia illicitè contraxerit: generatim quando obligatio debitoris est in mora ex culpa gravi, qualis est usura, tunc obligatio perpetuatur *l. quod te 5. ff. de reb. credit.* proinde ex tali obligatione oritur, ut delinquens morosus teneatur ad damna resarcienda, quæ ob talem moram obtigerunt. Immo tenetur etiam usurarius ad restitutionem, tametsi Mutuatarius juraverit se soluturum usuras, quia juramentum non confirmat pactum, quando hoc est iniquum, & eidem annexum est delictum; unde non obstante juramento mutuatarij tenetur mutuator usuras restituere.

12 Juvat observare, quòd bona Usurarij, quamvis empta ex pecunia usuraria, & sive titulo oneroso, sive lucrativo pervenerint ad tertium: non propterea sunt ipso jure, & tacitè hypothecata, seu realiter obligata Mutuatario, eò quia debeant eidem solvi usuræ: siquidem hæc hypotheca nullibi in jure tam canonico, quàm civili reperitur constituta, ut notat Covarruvias *lib. 3. resol. c. 3. n. 6.* neque sequitur ex natura rei; proinde hujusmodi bona Usurarij, quæ pervenerunt ad tertium non sunt tacitè hypothecata Mutuatario pro usuris solvendis: alioquin si essent hypothecata, nemo auderet contractus inire cum Usurariis: siquidem quæcunque ab iisdem acciperentur, sive titulo oneroso, sive lucrativo essent statim realiter obligata Mutuatariis pro solvendis usuris; proinde qui talia bona emerent ab usurariis, non essent tuti in conscientia, quia tenerentur ipsi ratione talium bonorum ab Usurariis emptorum solvere usuras Mutuatarijs. Hinc si bona usurarij transeant ad alium tertium nullum contrahunt onus reale, vi cujus debeant usuræ solvi: ratio est, quia obligatio solvendi usuras est personalis, & obligat Usurarium: obligatio autem personalis non transit ad aliam personam nisi hæc fuerit hæres, quia hæc repræsentat personam defuncti in omnibus ejus juribus, & obligationibus personalibus, quibus succedit.

Hinc usurarius tenetur usuras solvere ex bonis, quæ adhuc in ejus sunt potestate: alioquin semper manet in statu peccati, & ex bonis alienatis non potest ampliùs tales usuras solvere, nec propterea à peccato suo liberari. Neque bona, quæ usurarius acquisivit, vel emit pecuniâ usurariâ, & quæ transtulit ad tertiam personam, sive per venditionem, sive per quemcunque alium titulum possunt vindicari ab illo, cui sunt usuræ restituendæ, quia eo ipso, quòd sub titulo oneroso transeunt in tertiam personam non subiiciuntur titulo hypothecæ; neque secum trahunt obligationem Usurarij in ordine ad solvendas usuras, quia hæc obligatio, cùm sit personalis, afficit solam personam. Quòd si bona illa ab usurario dono darentur alteri, vel titulo lucrativo, transferrentur in alium: tunc ex quadam æquitate posset Judex si deficerent alia bona usurarij ea vendere, & solvere usuras Mutuatariis. 13

An verò usurarius gaudeat beneficio cessionis bonorum, sicut alij debitores, adeò ut non possit conveniri post cessionem in solidum; sed tantùm si ad pinguiorem fortunam devenerit. Respondent aliqui, teneri usurarium usuras restituere, & tantùm duntaxat sibi retinere, quantum ipsi sufficiat pro necessariis alimentis, ut non cogatur mendicare *l. is qui 4. ff. de cess. bonor.* Alij verò censent, hoc beneficium cessionis dari tantùm iis, qui ex casu fortuitò ad inopiam redacti sunt; non verò iis, qui ex delicto condemnantur ad restitutionem; nemo enim debet beneficium consequi, ex quo pœnam meretur *l. ne ex dolo 12. ff. de dolo l. non fraudantur 134. §. nemo ff. de reg. jur.* 14

Alij putant, in foro externo contentioso usurarium facta bonorum cessione non teneri restituere, nisi quatenus facere potest sicut alius, qui bonis suis cessit: eò quia canones non contradicant, sed potiùs videantur id confirmare ob charitatem in proximum exercendam, ne hic fame pereat: addunt tamen 15

men in foro conscientiæ teneri ad totam restitutionem, tametsi debeat mendicatò vivere. Alij censent, nec in foro conscientiæ posse usuras ab usurario integrè repeti, nisi deducto necessario pro victu, & vestitu; adeò ut non egeat, si bonis omnibus cedat, eò quia tale beneficium cessionis bonorum concessum sit lege civili fundata non in præsumptione, sed in veritate, proinde ejus dispositio servari etiam debet in foro conscientiæ.

16 Verùm ex his sententiis prima videtur mitior, quia nimis durum foret, & contra charitatem proximi ob debitum privare usurarium necessarijs alimentis; unde sufficit, si teneatur restituere, & possit conveniri cùm primum ad pinguiorem fortunam devenerit.

17 Cæterum usurarius non solùm tenetur restituere quidquid per usuram accepit, sed etiam omnes fructus perceptos à re fructifera; immo etiam ipsos, quos usurarius ex negligentia, vel culpa sua desiit percipere; quia per hanc negligentiam eum læsit, à quo rem fructificam per usuram accepit; & sibi imputare debet, si neglexerit, tales fructus percipere, quos potuisset percepisse; & Dominus rei percepisset. Immo tenetur etiam restituere fructus, quos ipse percepit, & quos fortâssis Dominus rei non fuisset percepturus: quia eo ipso, quòd sunt fructus rei, debentur Domino rei, sicut enim res illa non pertinet ad usurarium, sed ad Mutuatarium; ita etiam fructus ejusdem rei, qui cùm sint accessorij, sequuntur suum principale. Non tamen tenetur restituere fructus, quos neglexit percipere, si Dominus rei etiam ob suam negligentiam, vel ex alia causa non percepisset, quia non tenetur ratione rei alienæ: cùm nihil perceperit; nec quidquam apud ipsum extet: neque tenetur ratione injustæ acceptionis: quia nullos defacto fructus percepit; neque ut supponitur Dominus rei fuisset eos percepturus.

18 Quòd si usurarius aliquos percepisset fructus, quos fortâssis Dominus rei neglexisset percipere; adhuc tenetur eos restituere, ut etiam omne damnum emergens, si mutuatarius rem suam viliùs vendiderit, vel si debuerit aliam domum conducere. Quòd si usurarij decesserint; obligatio restituendi transit ad eorum hæredes, sive clerici sint, sive laici, adeò ut si usurarij in vita non restituerint usuras, teneantur eorum hæredes, sive filij sint, sive extranei, eas restituere Mutuatarijs, vel eorum hæredibus; ut desumitur ex *c. tua nos 9. h. t.* ubi consultus Pontifex, quid sit de usurariorum filiis observandũ, aut de extraneis, ad quos bona usurariorum devolvuntur, rescribit Alexander III. filios cogendos esse ad restituendas usuras eâ districtione, quâ parentes, si viverent, cogendi essent; & addit, id ipsum etiam esse exercendum contra hæredes extraneos; ex quo textu liquet, filios, & extraneos hæredes usurariorum esse iisdem pœnis cogendos ad restituendas usuras, quibus cogerentur defuncti usurarij, si viverent: siquidem hæredes defuncti usurarii succedunt in omnibus juribus, & obligationibus defunctorum; adeò ut contrahant obligationem ad compensandum pro quolibet debito defuncti, & damno ab eodem alteri injustè illato in rebus temporalibus, ut habetur *in c. ult. de sepult.* quia actiones defuncti sicut si sint activæ transeunt ad hæredes: ita etiam si sint passivæ; hoc est, sicut hæredes possunt agere ad compensationem damni, quod defunctus in suis bonis injustè passus est ab aliis; ita vicissim possunt hæredes conveniri ob damnum, quod ipse defunctus aliis intulit. Juvat tamen observare, quòd non possint hæredes conveniri actione merè pœnali, quam incurrerat defunctus ob delictum ab ipso patratum, quia actiones pœnales non transeunt ad hæredes, & pœna est personalis, quæ afficit solam personam delinquentis, & expirat cum morte defuncti, ut notat Covarruvias *lib. 3. resol. 3. n. 7.*

An verò quando plures sunt hæredes usu- 19
rarij teneantur singuli restituere in solidum, Respondetur, singulos hæredes non teneri usuras in solidum solvere, nec unum pro altero, tametsi solvere non possit, vel nolit; sed singuli tantùm tenentur solvere juxta proprias portiones, quas acceperunt ex hæreditate: adeò ut si sint quatuor hæredes ex partibus æqualibus, in quas divisa fuit tota hæreditas; si defunctus ex usura tenebatur centum restituere, singuli hæredes non teneantur nisi ad viginti quinque, quia si singuli solvant, completur numerus centenarius; & satisfit Mutuatario: sin verò unus, vel alter nolit, vel non possit illa viginti quinque solvere, reliqui, qui solvunt, non tenentur ad plus, quàm ad illa viginti quinque, quia sicut bona defuncti dividuntur inter hæredes pro rata, seu portione hæreditatis, ita etiam ejus obligationes personales, & debita dividi debent; quia tam commoda, quàm incommoda æqualiter inter hæredes debent dividi; qui enim sentit commodum, æquum est, ut etiam fiat particeps incommodi.

Tum quia licèt singuli hæredes seorsim re- 20
præsentent defunctum non tamen singuli adæquatè repræsentant. Excipitur tamen, nisi res aliqua per vsuram acquisita adhuc in specie extaret apud Vsurarium; quia tunc res illa, quia aliena, esset integrè restituenda, tametsi uni tantùm ex hæredibus obtigisset: & huic compensandum esset ex bonis aliorum hæredum, quia tenentur omnes concurrere ad satisfaciendum pro defuncto: restituitur enim tunc res illa, quæ in specie extat, nomine defuncti; proinde ad talem solutionem tenentur omnes hæredes proportionaliter concurrere. Excipitur etiam, si post divisionem hæreditatis, & priusquam cuilibet hæredum sua assignaretur portio ex eorundem culpa contigerit, quo minus vsuræ solveren-
tur-

tunc singulis hæredes in defectum cohæredum tenentur in solidum solvere: ratio est, quia tunc ex proprio delicto ad id tenentur.

21 Sin verò solutis legatis, & deducta legitima, vel quarta falcidiæ hæredibus debita; adhuc ex hæreditate supersint bona ad solvendas vsuras, & alia debita defuncti: tunc Legatarij non tenentur vsuras solvere in defectum hæredum, quamvis postea hi efficiantur impotentes ex quacunque causa ad solvendum: ratio est, quia debita personalia defuncti tantùm transeunt ad eos, qui repræsentant personam defuncti, cujusmodi sunt hæredes succedentes in jura, & obligationes defuncti; Legatarij autem, & Donatarij mortis causâ, non repræsentant personam defuncti, proinde onera personalia ad ipsos non transeunt. Aliud tamen esset, si bona, quæ supersunt ex solutis legatis, & ex deductâ legitimâ, seu quartâ falicidiæ non sufficiant ad vsuras solvendas, quia tunc debet tantum ex legatis detrahi, ut etiam ex donationibus, & alijs servatâ proportione, quantum sufficit ad solvendas vsuras: ratio est, quia ante omnia legata, & donationes, debent deduci debita, & illis solutis etiam quarta falcidiæ; & quod superest dandum est legatarijs.

22 Tenentur etiam Judæi vsuras restituere, & ad id compelli possunt à Principibus Christianis, quia sunt iniqui possessores rei alienæ; vel restitutioni obnoxiæ: neque enim Judæi melioris debent conditionis esse, quàm Christiani *l. servius 4. ff. quod vi, aut clam* & desumitur *ex c. post miserabilem 12. h. t.* ubi Innocentius III. præcipit, Judæos ad remittendas Christianis vsuras compelli per Principes, & potestates sæculares, donec eis remiserint, & à fidelibus tam in mercimonijs, quàm in alijs per excommunicationis sententiam communionem omnimodam denegari: ex quo textu colligitur, Judæos posse coërceri ab Ecclesia non quidem directè, cum non sint membra Ecclesiæ; sed indirectè, quatenus potest præcipere Principibus Christianis, ut compellant Judæos remittere vsuras Christianis, & Christi fidelibus sub pœna excommunicationis, ut abstineant à commercijs, & omnimoda communicatione cum Judæis, donec remiserint extortas vsuras: ex quo itidem deducitur, crimen vsurarum esse mixti fori cum ab Ecclesia jubeantur Vsurarij Judæi coërceri per Principes, & potestates sæculares.

23 Cum vsuræ crimen sapiant furti, & rapinæ *c. si quis usuram 14. q. 4.* pertinent perinde ac furtum ad tribunal sæculare; quia verò habent admixtam spiritualitatem, pertinent etiam ad forum ecclesiasticum. Neque obstat, quòd Ecclesia vsuras prohibeat, quia licèt id verum sit; nullibi tamen prohibet, ne Judices sæculares de illis cognoscant: & quamvis Vsurarij dicantur puniendi per Judicem ecclesiasticum; in pluribus tamen juribus dicuntur etiam puniendi per Principes sæculares, ut liquet *ex d. c. post miserabilem 12. h. t.*

24 Immo licèt Judæi non possint ab Ecclesia directè excommunicari, eò quia non sint membra ipsius, nec ejus subijciantur jurisdictioni, potest tamen Ecclesia etiam directè compellere Judæos ad vsuras restituendas, quatenus hoc crimen est etiam ecclesiasticum, & Judæi peccant contra legem suam, & legem naturæ, si usuras exerceant; adeò ut ratione delicti conveniri etiam possint coram Judice ecclesiastico. Hinc etiam Innocentius III. in Concilio Generali Lateranensi, quod refertur *in c. quanto 18. h. t.* statuit, ut si de cætero, quocunque prætextu Judæi à Christianis graves & immoderatas vsuras extorserint Christianorum eis participium, seu communio subtrahatur, usque ad competentem satisfactionem; & Christiani per sententiam excommunicationis quavis appellatione postposita compellantur ab eorum commercijs abstinere.

Rursus Principibus Christianis præcipit, 25 ut propter hoc non sint Christianis infesti, sed potiùs à tanto gravamine cohibeant Judæos. Simulque decernit, ut compellantur satisfacere Ecclesijs pro decimis, & oblationibus, quas à Christianis de domibus, & possessionibus percipiebant, antequam ad Judæos pervenissent; neque ex eo, quòd per hunc textum Judæi dicantur compelli ad restituendas vsuras graves, & immoderatas inferri debet à sensu contrario posse ab ijsdem usuras moderatas exigi: siquidem argumentum à sensu contrario cessat, quoties contrarium in jure statuitur: & quia *c. post miserabilem 12. h. t.* Urbanus III expresse præcipit, ut Judæi compellantur ad vsuras omnes restituendas, tametsi graves, & immoderatæ non fuerint; ideo illatio argumenti à contrario est etiam in jure prohibita, adeo ut omnes usuræ etiam quæ non sunt graves, nec immoderatæ, debeant restitui: siquidem quidquid ultra sortem exigitur usura est; proinde injustè exigitur hoc tantùm discrimine, quòd si immodicum sit, quod ultra sortem exigitur, usura sit etiam immodica; & si modicum sit, quod accipitur ultra sortem sit etiam usura modica, & parva, possitque esse solùm peccatum veniale, si non graviter lædat bona mutuatarij.

Non solùm Judæi, verùm etiam alij usurarij infideles eodem modo possunt adigi ad 26 restituendas vsuras, immo etiam cooperantes ad usuras exigendas, si se teneant ex parte usurarij mutuantis, sintque causa efficax, cur usuræ exigantur, quæ aliàs non solverentur, & mutuum potiùs daretur gratis; quia sic cooperantes peccant, & sunt causa vsurarum, consequenter tenentur & ipsi usuras solvere, seu resarcire damnum illatum mutuatario ob exactas vsuras; si non primariò, & principaliter saltem secundariò, si usurarius nolit ipse usuras restituere, vel non possit. Sin verò cooperatores se teneant ex parte mutuatarij petentis mutuum, non tenentur ad restitutionem, tametsi peccent; quia ex consensu, & voluntate ipsius mutuatarij cooperantur; proinde nil agunt contra justitiam; scienti enim, & volenti non fit injuria.

27 Quamobrem tantùm cooperantes ad usuram, & qui se tenent ex parte mutuantis tenentur ad restitutionem, ut si Titius consulat, vel suadeat Caio inire contractum usurarium, vel ut mutuet cum usuris, tenetur Titius in solidum ad restitutionem saltem in casu, quo non possit Cajus usuras restituere, vel nolit; quia tunc consilium est causa damni. Quòd si Cajus iniret ex se contractum usurarium, vel mutuaret cum usuris; & deinde consuleret illi Titius, ut usuras sibi ex pacto promissas reciperet; tunc censent plures, non teneri Titium ad restituendas usuras, eò quia ante ejus consilium Cajus jam contraxerat iniquè, & damnum jam erat illatum: & licèt Titius potuerit impedire receptionem usurarum, non tamen tenetur ex officio, sed solùm ex lege charitatis.

28 Verùm putârim procedendum cùm distinctione si revera consilium Titij tantùm sit post absolutum contractum usurarium, adeò ut nihil præstiterit ad usuras acquirendas; tunc verum est, non oriri in ipso obligationem restituendi: secus, si aliquid præstitit ut usuræ acquirerentur, tunc contrahit obligationem restituendi, saltem in casu quo mutuator nolit eas restituere, quia per tale consilium fuit causa, cur mutuatarius damnum pateretur in suis bonis.

29 Hinc etiam Judices, Domini temporales, & Principes, qui lege, vel statuto, vel quovis alio modo decernunt solvi usuras, & per præceptum, vel sententiam adigunt subditos debitores ad solvendas promissas usuras, ut etiam si prohibeant, vel impediant, ne usuræ jam solutæ repetantur, & restituantur, tenentur & ipsi ad restitutionem in solidum, si Usurarius non possit, vel nolit restituere; ut habetur in *clement. ex gravi unic. h. t.* ubi anathemate percutiuntur officiales communitatum, qui faciunt, scribunt, dictant, statuta, ut usuræ solvantur, vel solutæ non restituantur, cùm repetuntur; vel si ita judicant, & hæc cum præsumptione. Similiter si dicta statuta intra tres menses non deleant à libris communitatum, si possint; vel si prædicta statuta, vel consuetudines observare præsumpserint excommunicantur. Fœneratores itidem, quando agitur de causa usuraria coguntur per censuras ecclesiasticas producere suos libros rationum.

30 Hoc tamen limitatur, si Domini temporales permittant usuras exerceri impunè ad declinanda majora incommoda, & impedienda graviora mala; dummodo illis nullum auxilium præbeant, nec in peccato participent, quia tunc non censentur esse causa efficax usurarum. Immo Lugo *de justit. disp. 25. sect. 11. n. 219.* Navarrus *lib. 5. consil. 33. h. t. n. 3.* ait moris esse in statu ecclesiastico, & etiam Romæ, ut Christiani compellantur solvere usuras Judæis promissas, & Judæos non adigi ad solvendas eas Christianis; quia tametsi id sit intrinsecè malum, & jure naturæ prohibitum, non tamen est intrinsecè malum, si subditi debitores cogantur illas solvere, non ut debitas, sed ob alias justas, & publicas causas exigentes, congruere bono publico, ut tales usuræ solvantur. Lugo etiam addit rationem, quia licèt mutuans peccet contra justitiam, si exigat usuras, ut etiam eum adjuvantes invito mutuatario; non tamen peccat ipse mutuatarius contra justitiam, nec contra charitatem, si justam causam habeat petendi mutuum, quod non possit aliter obtinere, nisi se obliget ad solvendas usuras; quo fit, ut post acceptum mutuum, possit licitè promissas usuras solvere: & præsertim si sub juramento promisit, se usuras soluturum, tunc enim non solùm licitè potest illas solvere, sed etiam ad id tenetur; nisi petat absolutionem à juramento; quamvis mutuans non obstante quòd mutuatarius juraverit se soluturum usuras, non possit eas licitè exigire: tenetur tamen mutuatarius stare suo promisso jurato: ratio est, quia non est peccatum dare usuras si quis mutuum necessitate adactus accepit, quamvis peccatum sit usuras accipere; & ideo ex parte mutuatarij jurantis, se soluturum usuras, cum possit juramentum impleri absque dispendio salutis æternæ, tenetur illud servare *c. 2. de pact. in 6.*

Secus mutuans non obstante juramento mutuatarij non potest sine peccato usuras exigere; consequenter tenetur, vel usuras remittere antequam solvantur, & mutuatarium absolvere à juramento: vel si eas jam exegit, tenetur eas restituere mutuatario, ne ex injustitia lucrum reportet, ut habetur *in c. tuas dudum 13. h. t.* ubi cùm quidam Usurarij, eos, quibus mutuas dabant pecunias cogerent ad præstandum juramentum de usuris solvendis, & de solutis non repetendis. Rescribit Urbanus III. & mandat, Usurarios monitione præmissa per censuram ecclesiasticam appellatione remota compelli, ut ante Usurarum solutionem ab earum exactione desistant, vel solutas restituant, ne de dolo, & fraude commodum reportent. Dolus autem & fraus in hoc textu consistunt in eo, quia hujusmodi Usurarij putarent, mutuatarios religione juramenti posse compelli ad usuras solvendas. Unde Pontifex non obstante juramento, quod exigunt Usurarij ab iis, à quibus usuras exigunt mandat restitui usuras, si sint solutæ, vel remitti, si nondum sint solutæ. 31

Cæterum si mutuatarius iuraverit, se non repetiturum solutas usuras, adhuc potest petere absolutionem juramenti *argu. c. si verò 8. de jurejur.* sicut etiam petere à Judice coram quo convenitur, ut ex vi sui officij cogat Usurarium sibi juramentum remittere, & etiam desistere ab actione usurarum nondum solutarum, ut desumitur *ex d. c. tuas dudum 13. h. t.* Immo potest etiam, qui juravit, non repetere usuras, id denunciare Ecclesiæ, ut liberetur à juramento; nullum enim juramentum potest obligare, quin possit quis denuntiare ecclesiæ criminosum *c. quemadmodum 25. in fin.* 32

fin. de jurejur. neque id adversatur charitati, quin potiùs mutuatarius, qui juravit non repetiturum solutas usuras, intendit potiùs impedire peccatum mutuatoris, quod est in favorem ejusdem, non in damnum. Cæterum Judex potest ex officio Vsurarium compellere ad juramentum relaxandum, & ad restituendas exactas usuras.

33 Sin verò mutuatarius, qui juravit, se non repetiturum usuras, intendat eas repetere, debet tunc priùs petere absolutionem, seu relaxationem juramenti, ut notat Glossa *in d. c. tuas 13. V. desistere h. t.* Quòd si non petat relaxationem juramenti, & Judex ex officio procedat, cogátque Vsurarium ad restituendas usuras; tunc non est necesse, ut mutuatarius absolvatur à juramento, quia ipse nil tunc agit contra juramentum: quia ipse tantùm juravit se non repetiturum usuras; non verò, se non recepturum, si ei restituantur.

34 An verò is etiam teneatur usuras restituere, qui suas pecunias deposuit apud Vsurarium, quem novit esse Fœneratorem. Respondetur cum D. Thoma *2. 2. q. 78. art. 4.* non peccare, si aliàs Fœnerator proprias habeat pecunias, quas consueverit mutuare, & ex illis usuras exigere, quia tunc pecuniæ, quæ apud ipsum deponuntur, non dantur fœnori, sed tantùm in depositum; & Fœnerator eas tantùm fideliter custodit, nec dat alijs; ut ex ipsis usuras exigat. Peccaret verò qui suas pecunias deponeret apud fœneratorem, si is nullas alias haberet pecunias, eò quia tunc daret illi ansam exigendi usuras ex tali pecunia: non tamen hoc peccatum esset contra justitiam, sed solùm contra charitatem; quia qui pecunias deponit, non tenetur ex officio impedire Fœneratorem, ne fœneretur, & usuras exigat: neque obstat quòd det illi occasionem fœnerandi deponendo apud ipsũ suas pecunias; quia ipse non deponit apud Fœneratorem pecunias suas, ut fœneretur, & usuras ex illis exigat; immo si id sciret non deponeret apud ipsum suas pecunias, quas intendit tantùm dare in depositum, nimirum ut eas fideliter custodiat, & conservet; non verò ut illis utatur ad exigendas usuras: unde qui deponit apud Fœneratorem suas pecunias, utitur jure suo, quia habet jus deponendi suas pecunias apud alium.

35 Putârim tamen esse procedendum cum distinctione, si deponens pecunias eas ob necessitatem aliquam, vel utilitatem deponat; tunc ad nihil tenetur, quia potest quisque licitè uti jure suo: sin verò absque ulla necessitate, aut utilitate eas deponat apud Fœneratorem, quem novit esse talem, tunc vix excusatur à peccato, saltem ob periculum, quòd fœnerator non mutuet statim alteri pecunias, & ex ipsis usuras exigat, non tamen peccat contra justitiam, quia non tenetur ex officio usuras impedire, sed tantùm ex lege charitatis. Quid verò dicendum sit de Confessario, qui si audiat confessionem usurarij, eum non monet, quòd teneatur usuras restituere, an tunc ipse confessarius teneatur ad restitutionem in solidum Sylvester V. *restitutio 3. q. 7.* asserit, teneri Confessarium ad restitutionem in solidum si ex denegatione admonitionis sequatur, ut non fiat restitutio. Sed melius respondent alij, quòd si Confessarius, sive interrogatus, sive non interrogatus verbis suis sit in causa, ut restitutio non fiat, tunc teneatur ad restitutionem in solidum, eò quia se habeat, ut consulens, vel inducens alium ad non restituendas usuras: cùm enim sit causa, cur non restituantur usuræ, est etiam causa damni illati Mutuatario ob extortas usuras à Mutuatore. Sin verò Confessarius solùm desinat admonere pœnitentem de usuris restituendis. Communior sententia est, non teneri tunc Confessarium ad restitutionem in solidum, eò quia non teneatur ex officio consulere bono tertij; sed tantùm bono pœnitentis, & quidem ex sola lege charitatis.

An verò Notarij scribentes instrumentum, in quo continentur usuræ, teneantur restituere? Respondetur cum distinctione, si instrumentum contineat usuram, quæ in ipso non exprimitur, eò quia in instrumento dicatur, Petrum debere centum Paulo, cùm tamen tantùm debeat 95. vel Paulum mutuâsse Petro centum, cùm tamen solùm mutuaverit 95. tunc Notarij obligantur ad restitutionem, quia ex vi confecti instrumenti exigitur postea, & solvitur usura, quòd si instrumentum apertè contineat usuram, quæ in illo exprimatur, tunc Notarij non obligantur ad restitutionem, quia vi hujusmodi instrumenti Mutuatarius non potest cogi in judicio ad restituendas usuras, nisi loci consuetudo, vel lex sit in contrarium, ut docent Hostiensis *in summa tit. de usur. §. in alijs autem casibus. §. 17. n. 2. 15.* Geminianus *de usur. conclus. 3. §. 2. n. 25.* 36

Quòd si notarius instrumentum quidem faciat, non tamen in gratiam usurarij mutuantis, sed in gratiam Mutuatarij petentis mutuas pecunias, tunc respondet Navarrus *c. 17. n. 276.* eum peccare quidem mortaliter, non tamen teneri ad restitutionem, eò quia ad petitionem mutuatarij, & in gratiam illius instrumentum confecit. Quòd verò peccet mortaliter, ex eo evincitur, quia est perjurus: siquidem Notarij cùm primùm creantur jurant se non facturos hujusmodi instrumenta continentia usuras. Alij verò excusant tunc Notarium à peccato mortali, si non juraverit se facturum hujusmodi instrumenta, & si post initum contractum usurarium vocatus, & rogatus à mutuatario instrumentum in ejus gratiam conficiat; quia tunc Notarius tantùm testificatur id, quod jam est factum, non enim ipse contractum conficit, sed supponit jam factum, & tantùm scribit, & testificatur, quod alij fecerunt. Tum quia in Bulla Julij III. cui initium est *cùm sicut accepimus* dicitur; quòd Notarij Christiani possint instrumẽta conficere in omnibus contractibus celebratis inter Christianos, 37

ſtianos, & Judæos juxta formulam Capitulorum ipſorum toleratis, & permiſſis.

38 Verùm vix videtur poſſe excuſari Notarius ille à peccato gravi, ut notat Sylveſter V. *uſura 7. q. 7.* quia revera tale inſtrumentum non eſt pura, & ſimplex teſtificatio quomodocunque, ſed eſt tale, ut ejus vi exigantur poſtea, & ſolvantur uſuræ; ex eo enim, quòd Mutuator oſtendat tale inſtrumentum, non poteſt Mutuatarius negare, ſe ita contraxiſſe, & ex vi talis inſtrumenti ſolvit uſuras.

39 Neque obſtat Bulla Julij III. quia in ea ſolùm generaliter dicitur, quòd notarij poſſint inſtrumenta conficere in contractibus celebratis cum Judæis toleratis, & permiſſis: tales autem non ſunt contractus uſurarij, qui præſertim inter Chriſtianos non tolerantur, nec permittuntur. Cæterum etiam in terris ubi uſuræ coguntur à Chriſtianis ſolvi Judæis, vel ex Principis ſtatuto, vel ex inolita conſuetudine, in tali caſu non videtur Notarius peccare; quia ejus inſtrumentum eſt tantùm teſtimonium veritatis, perinde ac ſi teſtis aliquis diceret ſuum teſtimonium coram Judice, ſcilicet uſurarium contractum fuiſſe initum tali anno, tali loco, inter talem Chriſtianum, & talem Judæum. Quòd ſi lex nulla, nec conſuetudo obligaret ad ſolvendas uſuras, tunc Notarius teneretur in ſolidum.

40 De famulis autem, & Miniſtris Fœneratorum vedetur etiam poſſe dubitari, an teneantur ad reſtituendas uſuras. Reſpondetur, quòd ſi ipſi nomine Fœneratorum, quorum ſunt famuli, uſurarium contractum ineant; utique tenentur in ſolidum ad reſtitutionem, non quidem primariò, & principaliter, ſed ſecundariò, ſi ipſi fœneratores non poſſint, vel nolint, uſuras reſtituere: quia cùm tunc famuli miniſtri fuerint cooperati ad contractum uſurarium ineundum, fuerunt etiam cauſa damni tertij, quod propterea tenentur reſarcire in defectu principalis. Quòd ſi famuli non fuerint cooperati in contractu uſurario ineundo, ſed ſolùm ſervierunt poſt factum contractum uſurarium ſcribendo mutuum, vel pignora, vel recipientes tantùm uſuras, quas ſolvit Mutuatarius; vel tantùm petunt à Mutuatario ſolutionem uſuræ, vel ſervant, aut numerant pecuniam in dando, & accipiendo mutuum, tunc eos non peccare, nec teneri ad reſtitutienem docent Lupus, Geminianus *de uſur. conclus. 3. n. 34.* Sylveſter *V. uſura 7. q. 4.* Sotus *lib. 6. de juſtit. q. 1. art. 4.* eò quia hujuſmodi famuli nihil tunc cooperentur in contractu uſurario; quæ ſententia eſt valde probabilis; licèt Navarrus *c. 17. n. 267.* aſſerat, famulos illos peccare, & teneri ad reſtitutionem, tametſi nihil ex uſuris ad ipſos pervenerit; eò quia noverint, pecuniam illam eſſe uſurariam.

41 De tutoribus, Curatoribus, & Adminiſtratoribus poſſet etiam dubitari, an & ipſi teneantur ad reſtitutionem. Communis ſententia eſt, quòd ſi in nomine proprio extorqueant uſuras inſciis, & inconſultis iis, quorum bona adminiſtrant, teneantur ad reſtitutionem in ſolidum, & quidem primariò & principaliter: quia illi quorum bona adminiſtrant non tenentur niſi quatenus aliquid ex uſuris converſum eſt in bonum ipſorum. Sin verò Tutores, Curatores, & Adminiſtratores uſuras exerceant ex conſenſu eorum, quorum bona adminiſtrant; tunc utrique tenentur ad reſtitutionem in ſolidum, ſed principaliter ij, quorum nomine uſuræ ſunt acceptæ, alij verò ſecundariò, & minus principaliter, hoc eſt, ſi primi nolint, vel non poſſint reſtituere, ut docent Innocentius *in c. Michael 17. h. t.* ubi Urbanus III. cùm Michael laicus quereretur, quòd quidam alij Bononienſes cives multa ab eo extorſerint, & à patre ſuo, cujus hæres extitit, nomine uſurarum, prohibet Pontifex ne nomine ſuo procedat Epiſcopus, niſi dictus conquerens reſtituerit, vel adhuc reſtituat, ſi quas aliquando ipſe, vel pater ejus extorſerit uſuras. Speciale eſt enim in hoc crimine, ut uſurario non concedatur ſuper uſuris actio, nec fiat gratia, niſi priùs reſtitutis uſuris, quas ipſe vel pater ipſius ab aliis extorſerint; ubi notat Gloſſa etiam per hunc textum teneri filium ex delicto paterno uſurarum.

§. IX.

De Foro competente criminis uſuræ, & pœnis jure ſtatutis contra uſurarios.

Tametſi non deſint, qui cenſeant, crimen uſuræ eſſe merè eccleſiaſticum, & de ipſo cognoſcere ad ſolum pertinere eccleſiaſticum Judicem; eò quia in *clementin. 2. de judic.* cauſa uſurarum recenſeatur inter eccleſiaſticas; & uſurarii anathemate feriantur à Judice eccleſiaſtico; nihilominus alij procedunt cum diſtinctione, & aſſerunt, hoc crimen in quæſtione juris pertinere quidem ad Judicem eccleſiaſticum, non ita in quæſtione facti, quia tunc dicunt eſſe mixti fori. Id intereſt diſcriminis inter quæſtionem juris, & facti; quia tunc habetur quæſtio juris, quando quæritur, an contractus qui initur, ſit uſurarius, vel non, & tunc cognoſcere de hac quæſtione dicunt pertinere ad ſolum judicē eccleſiaſticū; eò quia tunc agatur de peccato, de quo ſolus Judex eccleſiaſticus cognoſcit: queſtio verò facti; tunc habetur, quando poſtquam conſtiterit, contractū eſſe uſurarium, poſtea agitur tantùm de repetitione uſurarum; quomodo, & quando ſint hæ reſtituendæ, ac inhibendæ, & de hac quæſtione volunt utrumque Judicem eccleſiaſticum, ac laicum poſſe cognoſcere, illum inter laicos, hunc inter clericos, ut notat Julius Clarus §. *uſura n. 8.* 1

Communior tamen ſententia, cui adhærendum puto, aſſerit, crimen uſuræ eſſe mixti fori, & poſſe de ipſo cognoſcere utrumque Judicem eccleſiaſticum, & ſæcularem in quæ- 2

ſtione

stione tam juris, quàm facti, ut docent Pirhing *lib. 5. tit. 19. sect. 6. §. 1. n. 142.* Covarruvias *lib. 3. resolut. c. 3. n. 1.* Farinacius *q. 8. n. 140. conclus. 4.* Ratio est, quia nullibi in jure canonico prohibentur seculares Judices cognoscere de crimine usuræ inter laicos, quinimò *in c. post miserabilem 12. h. t.* & *in c. quamquam ult. h. t. in 6.* permittitur laicis, ut possint cognoscere de usuris. Neque obstat, hoc crimen usuræ esse prohibitum lege divina, naturali, & canonica; quia etiam homicidium, furtum, adulterium, & alia id genus delicta prohibentur jure divino naturali, canonico; & nihilominus de ipsis possunt judices laici cognoscere: cùm igitur crimen usuræ non plus contineat spiritualitatis, quàm homicidium, aut furtum, ideo de ipso poterit etiam Judex laicus judicare juxta regulas juris canonici, non verò secundùm leges civiles; quia istæ quoad crimen usuræ fuerunt abrogatæ à jure canonico. Et licèt usurarii laici juxta leges canonicas ecclesiasticis censuris, & aliis canonicis pœnis coerceantur; non inde sequitur, hoc crimen non esse mixti fori; sed tantùm quòd laici possint etiam conveniri coram Judice ecclesiastico, & ab eodem puniri, si contumaces fuerint, & ecclesiæ parêre detrectaverint, etiam per censuras ecclesiasticas.

3 Cæterum debet Judex eccl siasticus in crimine usurarum procedere in ordine judiciario de plano, simpliciter absque strepitu, & figura judicij, ut statuitur in *clement 2. de judic.* Sin verò usuræ repetantur in foro sæculari contra laicum, potest Judex sæcularis in suo foro procedere juxta proprium ordinem judiciarium, quia Pontifex hunc ordinem non abrogat, sed tantùm indicat, quomodo procedendum sit in foro ecclesiastico,

4 Ut autem quis puniatur, ut usurarius, debet priùs hoc crimen probari in judicio; varijs autem modis potest aliquis probari, quòd sit usurarius manifestus. Primò ex evidentia facti, hoc est si publicè in foro omnibus videntibus contractus celebraverit usurarios, & sub usuris pecunias alijs mutuaverit; & quidem frequenter, quia frequentia actuum sufficit ad convincendum usurarium manifestum, ut notat Mascardus *de Probat. vol. 3. conclus. 1418. n. 3.* addit tamen id procedere tantùm quoad sententiam Judicis declaratoriam; non verò quoad condemnatoriam. Ille dicitur usurarius manifestus, qui talis est manifestè facto, vel jure, scilicet vel per notorietatem, seu evidentiam facti; adeò ut constet, ipsum palam, & coram populo exercuisse usuras, & plures id ita testentur, ut usurarius nulla tergiversatione suum possit crimen occultare: & quando crimen est notorium hac notorietate facti, non requiruntur plures actus, sed unus sufficit ad constituendum usurarium manifestum, dummodo publicè illum exercuerit coram frequentia populi, ut notat Menochius *de arbit. jud. cas. 235. n. 6.*

Verùm frequentia actuum licèt non sit necessaria in actu secundo, requiritur tamen in actu primo; adeò ut usurarius manifestus paratus sit omnibus mutuum fœnori dare. Is verò dicitur jure esse usurarius manifestus, qui per Judicis sententiam de crimine usuræ est condemnatus. Secundò usurarius manifestus probatur etiam per propriam confessionem in judicio; adeò ut usurarius fateatur dedisse mutuò sub usuris pecunias publicè sæpius, vel domi frequenter; immo etiam probatur per confessionem factam extra judicium coram sacerdote, vel Notario, vel etiam coram testibus; adeo ut notitia ad plures pervenerit, ut docent Covarruvias *lib. 3. resol c. 3. n. 4. §. 3.* Mascardus *de probat. volum 3. conclus. 1418. n. 3.* Hinc tertiò probatur per idoneos testes duos saltem, vel tres, qui testentur vidisse frequenter, eum sub usuris mutuâsse pecunias alijs. Quartò etiam per publicam famam, communem opinionem, adeò ut testes deponant se audivisse, eum esse publicum usurarium, & quidem à majore parte populi. 5

Verùm debent, tunc concurrere etiam alia adminicula, quia sola fama non sufficit ad plenam probationem, ut probat Mascardus *conclus. 1417. n. 28.* & id etiam desumitur *ex c. cum in diœcesi 15. h. t.* ubi cum in Diœcesi Altissiodorensi plures essent usurarij manifesti, contra quos propter timorem potentum, qui iisdem patrocinabantur, nullus accusator appareret, nec iidem per sententiam essent condemnati. Rescribit Urbanus III. quòd licèt contra illos non appareat Accusator, si tamen aliis argumentis constiterit, eos esse usurarios manifestos, posse in eos liberè exerceri pœnam à Concilio Lateranensi impositam contra usurarios: ex quo textu claret, solam famam de usuris exactis non facere aliquem usurarium manifestum, etiam quoad pœnas juris incurrendas; sed ultra famam requiriri etiam alia argumenta urgentia, manifesta, ut quis condamnetur tanquam usurarius. 6

Quòd si nullus adesset Accusator, adhuc deberet Judex ex suo officio per inquisitionem procedere contra usurarios, si notorij, & manifesti essent; quia tunc si adsint alia argumenta, & indicia efficacia possunt condemnari, ut usurarij. Desumuntur verò hæc argumenta ex eo, quòd merces vendiderint cariore pretio ob dilatam solutionem, vel quia res emebant cum pacto retrovendendi cariori pretio; vel quia plura apud ipsum reperiantur contractus scripti usurarij, Tunc Judex ex officio contra illos procedit liberè, pœnásque eis infligit jure statutas, etiam non obstante appellatione, ut notat Joannes Andreas *in d. c. cum in Diœcesi V. liber. & V. exercere.* 7

Immo solent etiam usurarij manifesti convinci ex libris rationum; quia tametsi hi libri non probent in favorem scribentis *l. rationes 6. C. de probat.* probant tamen contra ipsum scribentem, ut notat Mascardu *de probat. vol. 5. conclus. 1418.* Et etiam desumitur *ex clement.* 8

ment. unic. h. t. ubi fœneratores quando agitur de causa usuraria coguntur producere suos libros rationum: idque etiam procedit de hæredibus usurariorum, cum & isti teneantur usuras defunctorum, quorum sunt hæredes restituere. Quòd si usurarij, vel etiam eorum hæredes negent, se habere rationes, vel dicant se illas amisisse, non est ipsis credendum, tametsi id asserant cum juramento, nisi probent, se illas amisisse casu fortuito, vel periisse incendio. Cæterum possunt usurarij, & eorum hæredes non solùm compelli per censuras ecclesiasticas ad libros edendos rationum; sed etiam possunt Ministri justitiæ vio-
9 lenter eorum domus ingredi, & cistas, vel armaria infringere.

Pœnæ autem jure canonico impositæ contra usurarios, plures sunt. Prima est, ut usurarij sint ipso jure tam civili, quàm canonico infames *l. improbus fœnus C. ex quib. caus. infamia irrogetur c. infamis 3. q. 7. §. porro.* adeò ut Clericus usurarius sit ipso jure infamis, ut notat Abbas in *c. inter dilectos de excessu Prælatorum*: & quia infames ab honoribus, & dignitatibus excluduntur, immo etiam à gerendis negotiis, quæ prohibentur infamibus, ut à postulando, seu patrocinio *l. 1. ff. de postul. à testimonio*, ideo etiam usurarij, eo ipso, quòd infamiam incurrunt, excluduntur ab omnibus prærecensitis. Hinc clericus usurarius repellitur ab officio obtinendo, ut notat Glossa *in c. præterea de usur.* Verùm Episcopo permittitur, ut hanc possit infamiam tollere pro ecclesiastico beneficio obtinendo, dummodo priùs clericus resipuerit, & pœnitentiam egerit; hinc est etiam ab officio, & beneficio suspendendus per sententiam Judicis, ut desumitur *ex c. præterea ex h. t.* ubi Alexander III, mandat Episcopo, ad quem scribit, ut Parochianis suis interdicat usuras recipere; qui si parêre contempserint, & clerici sint, jubet, eos ab officio, & beneficio suspendi; sin verò laici usque ad condignam satisfactionem ipsos vinculo excommunicationis adstringi: ex quo textu notat Glossa, Clericos usurarios esse suspendendos ab officio, & multò fortiùs eos repelli ab illis obtinendis, cùm nec Episcopus possit super illis di-
10 pensare, eòquia usurarij manifesti sint infames.

Communior tamen sententia est, posse Episcopum dispensare in suspensione circa beneficia obtenta, ut notat Barbosa in *d. c. præterea. 7. n. 4. h. t.* quod tamen intelligitur post pœnitentiam, & satisfactionem datam; quia quoad beneficia jam obtenta Clericus usurarius ob infamiam etiam juris non est ipso facto eo privatus: unde infamia juris solùm reddit clericum usurarium ob infamiam inhabilem quoad beneficium obtinendum sine Papæ dispensatione, ut notat Cavarruvias *lib. 3. resol. c. 3. n. 3.* Cæterum Clericus usurarius non est statim deponendus ab ordine, officio, & beneficio; sed priùs monendus est, ut desistat ab usuris exercendis, et si monitus nolit desistere, suspendendus est ab officio, & beneficio ut habetur *in c. præterea 7. h. t.* Quòd si adhuc perseveret in sua contumacia, deponendus est, ac verbaliter degradandus, ut habetur *in c. 1. dist. 47.*

Secunda pœna est, ut laici usurarij mani- 11
festi anathemate feriantur, idque desumitur *ex d. c. Præterea 7. h. t.* ubi Alexander III. mandat, laicos usurarios manifestos excommunicari, donec satisfecerint. Hinc usurarij non admittuntur ad communionem altaris, ut statuitur in Concilio Lateranensi sub Alexandro III. & refertur *in c. quia 3. h. t.* ubi cùm crimen usurarum ita invalesceret, ut multi quasi licitè eas exercerent, tametsi utriusque testamenti paginâ condemnatas; ideo constituit Pontifex cum Concilio, ut usurarij manifesti nec ad communionem admittantur altaris; nec Christianam, si in hoc peccato decesserint, accipiant sepulturam: sed nec oblationes eorum quisquam accipiat: contraveniens autem, quæ acceperit reddere compellitur, & donec ad arbitrium Episcopi satisfaciat, ab officio manet suspensus: Ex quo textu plures colliguntur pœnæ inflictæ contra usurarios manifestos, quarum una est, ut non admittantur ad communionem altaris, seu ad perceptionem sacræ Eucharistiæ, ut communiter notant cum Hostiensi *in d. c. quia 3. h. t.*

Tertia quæ desumitur *ex d. c. quia* est, ne 12
oblationes usurariorum recipiantur ab Ecclesia, eò quia dona illorum, qui pauperes oppresserunt recipi minimè debent à sacerdotibus, nec ab Ecclesia *c. miror. 8. caus. 17. q. 4. c. de viro 10. & 7. caus. 12. q. 2.* ratio itidem est, quia oblationes, & eleemosinæ fieri debent de propriis bonis, non verò de alienis: & usurarii si ex extortis usuris oblationes faciant, eas non ex proprio, sed ex alieno, seu ex bonis illorum, ad quos pertinent usuræ, id præstant: possunt tamen, ut notat Abbas *in d. c. quia 3. h. t. n. 6.* eleemosynas facere, & pauperes possunt eas itidem recipere: ratio discriminis, cur licitæ sint eleemosynæ, non oblationes, est, quia eleemosynæ per se secretè, & occultè fiunt, & ideo Ecclesia eas permittit; dummodo non fiant ex extortis usuris, quia per hoc non liberantur ab onere eas solvendi iis, ad quos pertinent. Oblationes verò, quia fiunt publicè, ecclesia eas non recipit, si à pu-
blicis usurariis proveniant. 13

Quarta pœna, quæ etiam desumitur *ex d. c. quia 3. h. t.* est, quòd si publici, & manifesti usurarij decesserint in suo peccato priventur ecclesiastica sepultura, & in Concilio Lugdunensi relato in *clement. 1. de sepult.* statuitur, eos esse anathemate percutiendos, qui usurarios manifestos scienter sepelire præsumunt; & hæc excommunicatio incurritur ipso facto, à qua non absolvitur, qui eam contrahit, nisi priùs ad arbitrium Diœcesani Epis-
copi competentem exhibuerit satisfactionem. 14

Immo notat Abbas *in d. c. quia 3. b. t.* usurarium defunctum privandum esse ecclesiastica sepultura; tametsi ejus hæres vellet extortas ab eo usuras restituere; aut de iis resti-

tuendis

tuendis cavere, sed requiritur, ut usurarius per se antequam decesserit, injunxerit hæredi eas restitui: adeò ut usurarij manifesti non admittantur ad ecclesiasticam sepulturam, nisi antequam decesserint, usuras pro modo, & possibilitate facultatum suarum restituerint; vel saltem cautionem de restituendo præstiterint præsentibus illis, quibus usuræ debentur; vel in istorum absentia coram loci ordinario proprio, vel notario; idque desumitur *ex c. quamquam 2. h.t. in 6.* ubi Gregorius X. statuit, ut usurariis manifestis morientibus si testentur, ut restituantur usuræ extortæ, sive explicent quantitatem, sive non, non detur sepultura ecclesiastica, donec satisfecerint prout patiuntur facultates eorum, vel nisi dent cautionem de restitutione facienda ipsismet Dominis, vel aliis, qui Dominis possint eam acquirere; vel his absentibus Ordinario, vel ejus vices gerenti, vel Parocho suæ Parochiæ, coram aliquibus fide dignis: quia sic per hos acquiritur actio Dominis, vel Notario publico de mandato Ordinarij: & si quantitas est certa, est exprimenda; si minus arbitraria, cum obligatione restituendi residuum. Rursus *in d. c. quamquam* confirmantur pœnæ, quæ injunguntur *in c. quia 3. h. t.* adeo ut qui sepelit in Ecclesia usurarium manifestum prædictas incurrat pœnas suspensionis, & excommunicationis.

15 Quamobrem *ex d. c. quamquam 2. h. t. in 6.* infertur, quòd si usurarius manifestus in testamento, vel alia ultima voluntate mandet restitutionem usurarum in certa, vel incerta quantitate, adhuc non sit in loco sacro sepeliendus, donec fiat restitutio ipsis damnificatis, vel eorum hæredibus, & in defectum eorum Ordinario loci, vel ejus vicario, aut Parocho adhibitis ad id testibus, aut detur illis idonea cautio, ut actio acquiratur illis, à quibus fuerunt usuræ extortæ: ratio verò cur tot requirantur cautiones, est; quia persæpe ultimæ voluntates ab hæredibus non implentur: unde jura exigunt, ut tales dentur cautiones, quibus actio acquiratur iis, à quibus fuerunt usuræ extortæ. Hæc autem constitutio Gregoriana solùm procedit de usurariis notoriis, non verò de occultis: quia istis non denegatur ecclesiastica sepultura, si ipsam publicè petant, tametsi in foro conscientiæ absolvi non debeant, quin priùs satisfecerint; vel saltem parati sint satisfacere eo meliori modo, quo possunt, ut dicitur etiam de furtis occultis. Cautio verò ab iisdem præstanda est, quæ fit per pignora, vel fideiussores *l. si mandato 59. §. fin. ff. mandati.* Quamvis Mutuatarij actionem habeant ad repetendas usuras, quas mutuatores ex iisdem extorserunt; voluit tamen Papa etiam providere per remedium cautionis, ut mutuatarij tutiores fierent per fideiussores, vel pignora. Quòd si usurarius ad eam fuerit deductus inopiam, ut nec pignora, nec fideiussores dare possit, tenetur tunc jurare, se non posse de præsenti satisfacere, sed quantum in se erit satisfacturum. Rursus cautio, quæ fit ordinario, vel ejus Vicario, & Parocho, debet fieri coram aliquibus fide dignis de ipsa Parochia, quia magis creditur indigenis notis, quàm ignotis extraneis; non tamen est de essentia, ut testes illi sint de parochia, sed id tantùm requiritur ad meliùs esse; cæterum satis est, si sint idonei.

Quinta pœna est, ut nullus intersit testamentis usurariorum manifestorum conficiendis, nec ullus eos ad confessionem admittat, vel absolvat, etiam ab aliis peccatis, antequam restituerint usuras, vel præstiterint cautionem idoneam, quod pro viribus suis erunt satisfacturi, & desumitur *ex d. c. quamquam 2. §. nullus h. t. in 6.* quia usurarij æquiparantur furibus, qui non absolvuntur, nisi restituerint ablatum. Si tamen usurarius morte imminente paratus sit restituere; vel saltem cautionem idoneam de restituendo præstare, & neutrum possit; absolvi tunc à quovis Confessario debet, dummodo, si tempus supersit, juret se ex prædictis præstiturum, quæ poterit. 16

Sexta pœna est, ut testamenta, & ultimæ voluntates usurariorum non valeant, nisi ante mortem usuras restituerint, vel de restituendo idoneam cautionem dederint, ut desumitur *ex d. c. quamquam 2. h. t. in 6.* Idque procedit etiam de aliis ultimis voluntatibus, quæ propterea sunt ipso jure irritæ, si manifestus usurarius usuras non restituerit, vel non caverit idoneè de iisdem restituendis: unde sive codicillus, sive donatio mortis causa facta fuerit, sive legatum in testamento relictum, hæ omnes ultimæ voluntates sunt ipso jure irritæ, quia si suum sortirentur valorem, fieret fraus legi; quæ propterea facilè posset eludi: quin imò neque legata ad pias causas relicta in testamento ab usurario notorio valent, quia eo ipso quòd decesserit impœnitens testamentum est ipso jure irritum. Quòd si signa dederit valent, idque ex æquitate, & favore piæ causæ, ut censent Cavarruvias *lib. 3. resol. c. 3. in fin.* Sylvester V. *usura 9. p. 7.* 17

Verùm contraria sententia communior est, & verior, quia textus *in d. c. quamquam 2. h. t. in 6.* irritat omnes ultimas voluntates, & testamenta facta ab usurariis manifestis, si priùs non restituerint, vel idoneam non præstiterint cautionem. Testamentum verò conditum ab usurario, qui ante mortem non erat notorius usurarius, si post mortem probetur sufficienter, eum manifestè exercuisse usuras, ob eandem rationem condemnatur, & illius hæredes jubentur usuras restituere; adeò ut si crimen per sententiam Judicis fiat notorium, adhuc probabile esse videatur, tale testamentum suum sortiri valorem: ratio est, quia testamentum morte testatoris confirmatur, & quidem eo tempore, quo usurarius nondum erat notorius, ac proinde nullum fuit impedimentum, quo minus testamentum illud suum sortiretur 18

tiretur valorem; proinde etiam post mortem est validum. Tum quia testamenta sunt favorabilia, proinde in dubiis sustinenda.

19 Quòd si usurarius notorius testamentum conderet non solutis usuris, quas extorserat, neque idonea cautione data, si postea ante mortem restituat, vel cautionem idoneam præstet, tunc testamentum, quod ab initio jure fuit irritum, postea convalescit, ut notat Covarruvias *lib. 3. resol. c. 3. n. 9. §. 12.* quia quando causa confirmans supervenit, confirmatur quod ab initio fuit nullum, ex jure superveniente: hinc alienatio rerum Minorennis facta invalidè, eò quia defuit decretum Judicis, confirmatur, si superveniente ætate ratum habeat, quod in minoritate egit *l. 2 c. si major factus.*

20 Præterea quia Testamentum non tam dependet à tempore, quo fit, quàm à tempore mortis testantis, quapropter testamentum dicitur confirmari morte Testatoris *c. cum Martha 6. §. cæterum de celeb. miss.* Tum quia causa testamenti cum sit favorabilis, resolvenda est in ejus favorem. Neque obstat regula juris, *quod ab initio vitiosū est, tractu temporis non convalescit*, quia hæc regula tantùm procedit in contractibus, & actibus inter vivos, qui statim debent valere, & suspendi non possunt; non verò in testamentis, & ultimis voluntatibus, quæ suspenduntur, & effectus dependet à futuro tempore.

21 Tum quia alii ad illam regulam respondent cum distinctione; nam vel causa impediens durat, vel non: si primum regula est vera simpliciter; nimirum non convalescere tractu temporis, quod ab initio non valet: sin verò causa impediens non duret, & alia superveniat causa confirmans, tunc quod ab initio non valuit, tractu temporis convalescit.

§. X.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selectæ quæstiones.

1 Quæritur primò, quomodo generatim, qui mutuò dant suas pecunias, licitè possint exigere quot annis quinque pro quolibet centenario, tametsi nullum adsit lucrum cessans, vel damnum emergens, cùm exigere aliquid supra sortem sit expressa, & manifesta usura. Respondetur etiam independenter à lucro cessante, & damno emergente mutuantes Mercatoribus pecunias posse licitè ab iisdem exigere quot annis quinque pro quolibet centenario, dummodo celebrent tres contractus, societatis unum, alterum assecurationis capitalis, & tertium venditionis lucri incerti pro certo, vel assecurationis lucri certi pro majore incerto; ut Titius dat mille aureos Cajo Mercatori ad negotiandum titulo societatis, ex qua negotiatione Cajus sperat se lucraturum viginti quinque pro quolibet centenario, & quòd Titius sit singulis annis accepturus saltem duodecim pro centenario. Sed Titius pro assecuratione sortis init alium contractum cum Cajo, & ut ab ipso servetur indemnis in capitali ex illis duodecim detrahit quinque, & ex vi hujus secundi contractus Cajus tantùm tenetur dare Titio septem pro quolibet centenario, & simul postea restituere totam sortem. Rursus Titius assecurata sorte dat Cajo aliquid etiam pro assecuratione lucri certi; cùm enim Titius speraret se lucraturum pro quolibet centenario septem, & quia hic numerus adhuc est incertus contrahit cum Cajo, ut det illi tantùm quot annis quinque pro quolibet centenario sive Cajus ex tali contractu; & negotiatione sit plus, vel minus lucraturus. Hoc pacto possunt licitè dari mutuò pecuniæ, & simul exigi quinque pro quolibet centenario, quia tunc ut servetur utrinque æqualitas, onera Mercatori imposita compensantur justo pretio: quòd si hujusmodi contractus sunt liciti, si seorsim celebrentur, & cum diversis personis; erunt etiam liciti, si simul, & cum eadem persona eodem tempore ineantur, & si possunt licitè iniri cum Mercatoribus etiam cum aliis id erit licitum; cùm ex pecunia mutuò accepta propriam accipiant utilitatem; ita docent. Sotus *de just. l. 6. q. 6. a. 2.* Diana *tract 3. de contract. resol. 49* Megala *in mor. lib. 2. c. 17. q. 2. n. 25.* Natta *p. 2. cont. 403. n. 3.* Narbona *in 3. p. recopil. lib. 5. tit. 18. l. 15. Glossa 2. n. 8.* Malderus *22. tract 5 c 2 dub. 9.* Neque obstat, quod homines rudes, & indocti, qui ex sua pecunia lucrum, & pensiones annuas accipiunt, non facilè intelligere possint hos prærecensitos contractus, quos prorsus ignorant; adeò ut nesciant, quo jure, vel titulo liceat sibi lucrum supra sortem ex mutuo accipere. Nam homines rudes, & indocti censendi sunt in bona fide, quatenus proborum virorum imitantes exempla intendunt contrahere, & dare mutuum eo modo, & ratione, qua viri docti, & probi licitè mutuant aliis suas pecunias, ut quot annis accipiant quinque pro quolibet centenario. Unde sufficit, si tacitè, & intentione implicita mutuent eo pacto, quo viri docti, & probi licitè ex mutuata pecunia accipiunt quinque pro quolibet centenario.

Neque urget, si dicas, viros illos indoctos, & rudes in suis contractibus uti verbo mutui: quia non intentio verbis, sed verba intentioni deservire debent *c. secundò requiris de appellat.* cùm enim intendant contrahere omni meliori modo, quo de jure fieri potest, ut licitè possint accipere quot annis quinque pro quolibet centenario, ideo tales contractus in effectu sunt implicitè contractus societatis, assecurationis, & venditionis, eo pacto, quo explicuimus. Quòd si id verum non esset, innumeri propemodum laici condemnandi forent, immo etiam ecclesiastici, qui nomine mutui ultra sortem exigunt quot annis quinque pro centenario, nil cogitantes de lucro cessante, 2

cessante, vel damno emergente, & solùm quærentes lucrum, ne pecunia otiosa maneat. Rursus plures contractus excusari possunt, in quibus aliquid potest licitè accipi ultra sortem, si fiant præsertim cum illis, qui ex mutuò accepta pecunia negotiantur,& honestum lucrum quærunt, ut mutuatario partem lucri tribuant, ut in explicito contractu societatis, in quo unus pecuniam,& alter industriam confert.

3 Quæritur secundò,an qui bona fide inivit contractum usurarium, aut aliàs iniquum, quem si contrahens scivisset, fuisse iniquum, alium inivisset contractum justum, possit licitè, ratione lucri cessantis, comperta veritate tantùm sibi retinere, quantum contractu illo justo fuisset lucraturus. Aliqui inter quos Emanuel Sà *V. usura n. 8.* Respondent affirmativè, eò quia qui bona fide celebrat contractum usurarium implicitè intendit justum titulum, & ita celebrat talem contractum, ut si sciret, titulum esse injustum, nollet contrahere, sed alium iniret contractum licitum.

4 Verùm quidquid sit de probabilitate hujus sententiæ; communior, & verior, cui adhærendum est, negat, eum, qui bona fide inivit contractum vsurarium posse tantum sibi retinere, quantum contractu illo justo fuisset lucraturus, quia quæ acquiruntur contractu injusto, non possunt retineri; nec bona fides excusat, quia si quis vendat bona fide aliquid supra justum pretium, tenetur restituere excessum, non enim bona fides unius debet damno esse alteri:ut etiam si Petrus emat rem minoris justo pretio bona fide,intellecta postea veritate tenetur pretium complere, adeò ut non possit recursum habere ad alium contractum,quem cum alio inivisset, & quò plus fuisset lucratus; quia venditor non consensit in talem titulum, nec mens ejus fuit rem suam minoris justo pretio vendere:unde sicut in contractibus emptionis, & venditionis, non potest etiam qui bona fide contraxit, sibi retinere excessum, vel defectum supra, vel infra justum pretium; ita neque in contractu mutui : alioquin si uterque contrahentium consentiat in eodem titulo, adeò ut is, cum quo Titius contrahit, intendat dare Titio lucrum omni eo titulo, quo Titius illud intendit accipere, tunc in quatuor casibus posset Titius licitè excessum supra sortem licitè accipere: primò si cùm alteri dat mutuò centum, intendat expresè omni titulo, quo potest, lucrari quinque eò quia, sciat omnes alios pro quolibet centenario etiam lucrari quinque.

5 Id tamen procedit, dummodo lucrum cessans deductis deducendis tanti æstimetur, quamvis de hoc nil cogitaverit. Secundò si implicitè, vel virtualiter intendat aliquem justum titulum, ut si illum intendat eo modo, quo moris est, ut alij accipiant quinque pro quolibet centenario: Tertiò si mutuans intendat justum titulum ex vi præcedentis propositi, quo statuit in hoc contractu exigere lucrum omni eo titulo, quo potest; & se se postea applicet ad hunc contractum ineundum, quia tunc licèt actualiter id non cogitet; implicitè tamen censetur ita velle. Quartò potest etiam quis implicitè intendere justum titulum, si tantùm intendat justo modo lucrari, & non aliter, hic enim tunc formaliter intendit justum titulum; quia ita est affectus, ut si sciret, titulum hujus contractus non esse justum, nollet contrahere,sed alium iniret ex justo titulo: unde videtur iste virtualiter intendere titulum omnem justum, quem potest; neque se alligare ad hanc formam contractus mutui: ita enim est animo dispositus & affectus tunc mutuans, ut si rogaretur,quo titulo velit ex pecunia mutuò data alteri lucrari quinque pro quolibet centenario, non responderet ex vi contractûs mutui, sed eo meliori modo, quo potest, & sub eo titulo, quo viri probi, & timoratæ conscientiæ licitè exigunt illa quinque pro quolibet centenario : cùm hac intentione solent viri justi, & timorati contrahere quando res ipsis non adeò clarè innotescit: hoc pacto possunt excusari, qui pecunias pupillares deponunt apud homines industrios, & mercatores, quia non intendunt nisi licito modo hoc lucrum percipere, & si interrogarentur, hoc idem responderent: nemo est, qui si dat alteri suas pecunias mutuas non intendat auctarium ultra sortem accipere, eo modo licito, quo potest; & mutuatarius,eo ipso, quòd promittit, quot annis dare quinque pro quolibet centenario; implicitè assentitur intentioni mutuantis.

Quæritur tertiò , an licitum sit initio 6
mutui exigere à mutuatario lucrum occasione mutui. Aliqui præciso scandalo censent,id esse licitum, inter quos Baunius *Theolog. moral. tom. 3. lib. 2. q. 22.* & nititur Primò quia tempus est aliquid omnino extrinsecum ipsi naturæ mutui; unde ab ipso non potest solutio lucri cessantis contrahere vitium usuræ. Secundò quia eo ipso quòd aliquid est creditori debitum, illud solvere non est malum: atqui mutuanti cùm cesset lucrum, eo ipso, quòd dat mutuatario mutuò suas pecunias, est debitum lucrum illud, proinde potest statim solvi, quia mutuans exigit, quod suum est, & mutuatarius solvit id, ad quod mutuans habet jus.

Verùm hæc sententia communiter reijcitur, quia lucrum cessans,non debet statim tra- 7
di, cum mutuum recipitur; alioquin mutuanti ex suo mutuo non cessaret lucrum cum illud statim acciperet, & posset ex illo etiam negotiari, hinc qui mutuat mille, & occasione lucri cessantis exigit quinquaginta non potest illa quinquaginta statim accipere, nisi illa detrahat de lucro : alioquin illi non cessaret lucrum ex mille. Ratio igitur,cur compensatio lucri cessantis non possit exigi statim post datum mutuum, sed post conveniens temporis intervallum,est ; quia si compensatio lucri cessantis ex mutuo centum ducatorum sint

decem ducati; mutuans, qui statim eadecem exigeret, revera non mutuaret centum, sed tantùm nonaginta: ponamus enim Titium dare mutuò Caio centum aureos ea conditione, ut pro lucro cessante dot decem aureos quot annis, si Titius eadem die, quâ dat Caio centum illos aureos exigeret ab eodem Caio decem, revera non mutuaret ipsi centum, sed tantùm nonaginta; exigere autem tantum pro nonaginta quantum pro centum est iniquum; quia exigitur aliquid ex decem aureis, quos Cajus non accepit ad usum: ex quo liquet, non posse mutuantem statim compensationem mutui exigere.

8 Quinimò, ut lucrum cessans licitum sit, praeter conditionem, ut non statim, cum mutuo datur capitale, exigatur lucrum cessans, adhuc desiderantur duæ aliæ conditiones; quarum prima est, ut lucrum cesset ex mutuo, quod contingit, quando quis mutuat pecuniam, quam jam in promptu, & paratam habebat ad negotiandum; tunc enim si mutuator non habeat aliam pecuniam, quâ possit negotiari, docent omnes, posse pacisci de interesse lucri cessantis, illúdque exigere. Rursus requiritur, ut mutuans non exigat totum, & integrum lucrum, quod ipse sperâsset, si imediatè pecunias per se impendisset negotijs, quia hoc lucrum est tantùm in potentia, & pluribus modis potest impediri; proinde non potest exigi totum, & ex æquo, quia quod est in potentia minus valet; quàm quod est in actu: quamobrem non potest mutuator exigere integrum lucrum, quod probabiliter sperat, sed quanti spes illius æstimatur datracto periculo in assecutione ejusdem lucri, & deductis expensis.

9 Quod si quæratur, quantum revera possit mutuator exigere, solet hæc regula assignari, ut qui mutuat, tantum remittat de lucro sperato mutuatario, quantum ipse daret alteri ob contractum assecurationis; seu quantum daret illi, qui ipsum securum redderet de toto illo lucro sperato, si totum periculum in se susciperet. Id tamen procedit, quando lucrum ita deducitur in pactum, ut pro eo aliquid determinatum accipiendum sit: si enim conventio sit, ut mutuatarius teneatur solvere pro interesse, quantum eventus declaraverit lucrum esse futurum, spectato eventu aliorum negotiorum eodem tempore, & loco, totum lucrum deductis deducendis potest mutuans exigere.

10 An verò ex lucro certo, vel probabiliter sperato teneatur mutuans deducere laborem, quem in eo comparando impendisset. Respondetur probabilius, talem laborem non esse deducendum, quia si quis petat à Mechanico, ut sibi commodet sua instrumenta, potest Mechanicus cum illo pacisci de toto lucro resarciendo, quod pro tali tempore debet amittere; nec Mechanicus tenetur laboris sui æstimationem deducere, unde si per diem est lucraturus unum florenum, potest pacisci cum eo, qui petit sua instrumenta, ut compenset florenum illum, quem esset lucraturus, non deducendo æstimationem laboris, quem debuisset impendere: unde nec mercator tenetur æstimationem laboris, & molestiarum, quas subit in negotijs peragendis detrahere. Neque obstat, quòd cessatio laboris sit pretio æstimabilis; quia id tantùm est verum, quando labor fit venalis, non ita quando nascitur ex mutuo; quia tunc libenter labor suscipitur: hac ratione compellens ad mutuandum, vel mutuum non solvens præfixo termino, tenetur etiam solvere lucrum cessans non compensato labore, qui in eo comparando suscipitur. Tum quia si labor iste esset compensandus, cum plerumque æquivaleat lucro acquirendo, ut in agricolis, & mercatoribus; rarissimè titulo lucri cessantis posset aliquid supra sortem exigi. Hinc si Titius mutuavit centum Caio, non potest cum eo pacisci, ut sibi statim dentur quinque ratione lucri cessantis, quia quòd pro interesse solvitur, eidem subrogatur, & ab illo, quod nondum extitit, non potest quidquam tanquam ejus fructus exigi.

Quæritur quartò, an testamenta Judæorum, qui sunt notorij vsurarij, valida sint? 11
Respondetur probabiliùs, esse nullius valoris, si sine præstita cautione de restituendis usuris facta fuerint. Ratio est, quia tametsi Judæi quoad pœnas spirituales non subijciantur Ecclesiæ, ut nec etiam alij infideles, siquidem jurisdictio ecclesiæ non se extendit, nisi ad eos, qui sunt intra Ecclesiam, suntque ejus membra: & membra Ecclesiæ non fiunt, nisi baptizati, quia per solum Baptismum homines ingrediuntur Ecclesiam; hinc cùm Judæi, & alij infideles non sint baptizati, non sunt membra Ecclesiæ, nec illi subijciuntur in spiritualibus; proinde non subjacent pœnis impositis ab Ecclesia contra usurarios notorios, quarum una est, ut eorum testamenta sint nulla, si priùs non restituerint usuras, vel idoneam dederint cautionem de illis restituendis. Nihilominus quia hæc pœna est temporalis Judæi eidem subijciuntur, licèt non alijs, quæ sunt spirituales, ut sunt excommunicatio, suspensio: cùm igitur Judæi, & alij infideles quoad pœnas temporales & civiles contractus subijciantur jurisdictioni Principum, in quorum terris degunt, ideo cum Principes sæculares Christiani in materia usurarum se conforment legibus ecclesiasticis, & canonicis, & Judæi in temporalibus subijciantur jurisdictioni Principum, in quorum Provincijs, & terris degunt, sequitur, quòd si fuerint notorij usurarij, eorum testamenta edita sine cautione de vsuris restituendis nullum sortiantur valorem; perinde ac testamentum Christiani notorij usurarij sine præstita cautione de usuris restituendis, ut notat Covarruvias *lib. 3. resol. c. 3. n. 9. §. 9.*

Quæritur quintò, an Pontifex possit aliquo modo condonare usuras Judæis, qui volunt converti ad fidem catholicam? Respondetur, usuras esse in duplici genere, aliæ enim resti- 12

restituendæ sunt certis personis, à quibus Judæi eas extorserant: alias esse incertas, eò quia non constet Vsurario, à quibus illas acceperit; & istæ restituendæ sunt, vel pauperibus mediante eleemosyna, vel locis pijs, ac impendendæ pijs operibus. Quod attinet ad vsuras incertas adest constitutio Pauli III. quæ est 32. in qua in §. 1. disponit, quòd bona acquisita à Judæis, qui convertuntur ad fidem ex usuris incertis remaneant apud ipsos: unde virtute Paulinæ constitutionis habetur virtualis restitutio, quia præsumuntur Judæi venientes ad fidem eas offerre summo Pontifici, ut ab eodem impendantur in opus pium, & Pontifex eas applicat ad conversionem Judæorum, scilicet ad tollenda impedimenta, quæ essent obstaculo, quò minus Judæi converterentur: removere autem obstacula conversioni Judæorum est procul dubio opus pium, quo fit, ut Pontifex remittendo usuras incertas Judæis venientibus ad fidem, eas impendat in opus pium, & Judæi conversi ad fidem possint eas sibi licitè retinere. Quòd verò attinet ad usuras certas, decernit Paulus III. in dicta sua *constit. 32.* ut istæ restituantur illis personis, ad quas pertinent.

13 De iis autem usuris certis est difficultas, an possit Pontifex aliquo modo eas condonare Judæis. Ratio dubitandi est, quia Pontifex non potest dispensare super Paulinam constitutionem, quia disponit juxta jus naturæ: justitia enim naturalis exigit, quòd bona restituantur ijs, quibus debentur, proinde acquisita ex usuris restitui debent suis Dominis: non enim Pontifex dispensat, in jure naturali, ut rectè notat Suarez *lib. 1. de legib. c. 14. n. 5.* Tum quia Vsurarius nunquam acquirit dominium vsurarum, ut notat Covarruvias *l. 3. variar. c. 3 n. 6.* & desumitur ex *l. traditio. ff. de acquir. rer. Domin.* ubi ad translationem dominij requiritur causa idonea, & non sufficit sola voluntas; & solutio vsuræ non est causa idonea, cùm non sit donatio liberalis. Tum quia mutuatarius semper retinet jus ad rem, seu ad repetendas solutas vsuras, & summus Pontifex non videtur posse illum privare suo jure; præsertim cùm ex necessitate, mutuatarij accipiant mutuas pecunias cum onere solvendi quot annis quinque pro quolibet centenario, & libentiùs illas acciperent sine tali onere; unde cùm mutuatarij non peccent accipiendo pecunias cum tali onere, non videtur posse Pontifex, eos privare jure, quod habent ad repetendas solutas vsuras.

14 Nihilominus mihi videtur probabile, posse Pontificem indulgere Judæis, qui convertuntur ad fidem, ut possint licitè partem aliquam vsurarum, quæ certis personis sunt restituendæ, sibi retinere. quia potest Pontifex crimen vsurarum, quod esset tantùm toleratum, condonare Judæis venientibus ad fidem catholicam, & facere, ut contractus, qui ab initio fuit vsurarius reducatur ad terminos legitimos; adeò ut inducat obligationem in mutuatario solvendi, quod justum est ratione lucri cessantis, vel damni emergentis: qua ratione possunt Judæi venientes ad nostram fidem ex indulto Pontificis sibi retinere totum id, quod ex damno emergente, & lucro cessante ipsis obtigisset, si contractus ab initio fuisset validus. Neque indultum Pontificis esset sine justa causa; quia sufficienter justificatur per hoc, quod Judæi faciliùs convertantur. Tum quia agitur de favore fidei *c. fin. de conversat. infidel. c. significasti de homicid.* Tum quia pecunia apud Judæos est semper exposita negotiationi, nec ipsis desunt occasiones negotiandi, & lucrandi; adeò ut possit semper subintrare lucrum cessans, ut docet Castrensis *in l. 3. §. ratione ff. de eo. quod certo loco.*

Rursus posse Pontificem concedere gratiam restitutionis in integrum fingendo stante æquitate non factum, quod est factum, liquet *ex clement. unic. de immunit. eccles.* & docet Baldus *in l. non dubium. C. de legibus.* hinc Ancharanus *consil. 225. n. 2.* ait, fictiones auferre quæsita uni, & dare alteri, ut constat *ex ff. C. de captivit postlim. revert.* Qua ratione potest etiam Princeps in præjudicium hæredum revalidare donationem excedentem quingentos aureos non insinuatam, & facere ut perinde se habeat, ac si fuisset insinuata, & valida, ut observant Abbas consil *84. n. 6. p. 1.* Castrensis *Consil. 178.* Quamobrem etiam summus Pontifex potest convalidare contractum vsurarium, eúmque reducere ad debitos terminos, & facere, ut perinde se habeat, ac si ab initio fuisset legitimus. Tum quia etiam legitimatio retrotrahitur ad tempus nativitatis *ff. de nat. restit. & §. illud & §. nulla authent quibus. mod. natur. effic.* ut tradit Bartolus *in l. 2. n. 10. ff. de vulg. & pupill. substit.* 15

Neque obstat, quòd filij legitimi sint minus suscepturi de paterna hæreditate; quia eo ipso, quòd filius declaratur legitimus debetur ipsi pars hæreditatis sicut alijs legitimis. Quamobrem poterit etiam Pontifex legitimare contractus Judæorum, qui convertuntur ad fidem, & tunc legitimatio contractus retrotrahitur ad tempus, quo fuit initus. 16

Quæritur sextò, quænam ab Vsurarijs accepta titulo gratuito, vel oneroso restitui debeant? Respondetur, quòd si Vsurarius non sit solvendo, debeant ab ipso restitui Creditoribus, donec integrè solvantur usuræ acceptæ ab illo per ultimam voluntatem, testamentum, codicillum, legatum, vel donationem mortis causa *l. quod autem 6. §. penult. ff. quæ in fraudem credit* & docet Molina *tract. 2. disp. 329. n. 7.* siquidem debitor post mortem non potest aliquid lucrari, nec acquirere alia bona, ex quibus solvantur debita; proinde non potest alienare etiam in illud tempus aliquid in fraudem creditorum. Hinc si quis titulo lucrativo, ut per donationem; vel oneroso ut per emptionem, & venditionem accepit, & acquisivit ab usurario rem aliquam sive vsu consumptibilem, sive non, quamdiu extat in specie, ut gemma, catena aurea, & alia id genus restitui debet 17

debet ubicunque sit, & apud quemcunque possessorem; tametsi per talem alienationem Vsurarius non fieret impotentior ad solvendum suis creditoribus: quia cùm Vsurarij non acquirant dominium in res, quas per vsuras acquisiverunt, non possunt illas quocunque titulo in alium transferre; adeo ut eas accipientes teneantur ad restitutionem.

18 Res tamen proprias potest vsurarius alienare, dummodo illi supersint alia sufficientia bona, quibus possit vsuras solvere, quia in rebus proprijs habet dominium, & potest eas alienare, pro ut ipsi magis placuerit; quia id non cedit in damnum creditorum, cum isti possint satisfieri de alijs bonis, quæ supersunt ipsis Vsurarijs. Præterea si quis quocunque titulo accipiat res ab Vsurario, & probabiliter ignoravit per talem alienationem Vsurarium non fieri impotentem ad restituendas vsuras, non tenetur eas restituere; quia tunc contractus est validus, & ipse Vsurarius alienans res suas nulla lege fit inhabilis ad transferendum tunc dominium illarum rerum in alios.

19 Quòd si Vsurarius potuerit probabiliter scire, se per alienationem talium rerum constituere impotentem ad eas restituendas; & nihilomninus res illas titulo lucrativo alienat; tunc tenetur, qui res illas accepit tam in foro conscientiæ interno, quàm externo eas restituere; si adhuc extent; vel si bona fide eas consumpsit; quatenus ex ipsis factus est locupletior, quia tunc præsumitur mala fide eas consumpsisse. Quòd si accipiens non inducat Vsurarium ad donandum, vel alienandum, sed ipse sponte donavit, tunc non tenetur ad restitutionem in foro conscientiæ, tametsi sciat, Vsurarium per talem donationem fieri impotentem ad restituendas vsuras, quia tunc non est causa, cur alter velit donare.

20 Quæritur septimò, an olla fortunæ contineat vsuram: Olla fortunæ est, quâ quis pro certa parva quantitate pecuniæ extrahit ab urna schedam signatam; & is, qui præest ollæ, debet ipsi dare rem valentem etiam centum florenis si eam extraxerit. Propriè enim olla fortunæ dicitur quando plures conferunt certam pecuniam, & conjectis schedulis singulorum nomine inscriptis in communem ollam, vel aliud vas, quod quisque sorte extraxerit ex olla, cedat ejus lucro, sive res magni, vel exigii fuerit pretij. Respondetur, ollam fortunæ posse ab vsura defendi, quia ibi non intervenit contractus mutui, in quo solo propriè vsura committitur: siquidem olla fortunæ ad contractum emptionis, & venditionis revocari potest, in quo datur pecunia pro pretio, & spes rei extrahendæ ex olla in signata schedula accipienda pro merce, & desumitur *ex l. nec emptio 8. §. aliquando. ff. de contrah. empt.* hinc ait Juris Consultus *aliquando sine re emptio intelligitur, veluti cum quasi alea* (seu eventus dubius, aut spes ex casu) *emitur, cùm captus piscium, avium, vel missilium emitur: etenim emptio contrahitur, etsi nihil inciderit, quia spei emptio est*; hinc qui à piscatoribus pro aureo emit omnes pisces, quotquot per diem integrum est capturus, tenetur pretium solvere, quamvis nihil captum sit; ut etiam è converso tenetur Piscator omnes pisces tradere, quos cepit, tametsi pluris æstimentur: sicut igitur in tali contractu cum piscatore, vel Aucupe pecuniæ pretio emitur spes; ita etiam in olla fortunæ pecuniæ pretio emitur spes extrahendi aliquid magni, vel parvi pretij.

Neque talis contractus est injustus ob inæqualitatem inter pecuniam collatam, & lucrum, ut inter unum, vel alterum Julium, & scyphum aureum, quia in hoc contractu non confertur pecunia, quæ data fuit cum lucro; sed tantùm cum ipsa spe lucri, quia non emitur ipsum lucrum, sed tantùm spes lucri, quæ cùm sit omnino dubia, & incerta; nulli dubium, quin longè minoris sit valoris, quàm ipsum lucrum: unde sicut licita est emptio spei lucrosæ in jactu retis cum Piscatore pro captura piscium, vel cum Aucupe pro captura aviculantum, ita emptio spei, seu lucri incerti in olla fortunæ est emptio licita præsertim cum adsint omnia requisita ad perficiendum contractum emptionis; pretium scilicet, seu pecunia, quæ confertur; & merx, seu spes fortunati eventus: est enim spes, quæ venditur tali pretio, & in talem contractum emptionis, & venditionis liberè conveniunt venditor, & emptor. 21

Nihilominus quamvis contractus hic in olla fortunæ in se cæteris paribus non sit Vsurarius, neque iniquus: nihilominus, quia non longè abest à lusu alearum, qui prohibetur *in tot. tit. de Aleatoribus* ideo consultius videtur si hujusmodi ollæ fortunæ non tolerentur, præsertim cùm multæ circa eam possint fraudes fieri, & curiosi pecunias prodigant, & qui similes ollas erigunt, pecunias evehant extra Provinciam. 22

Quæritur octavò, an lucrum, quod habetur ex cambio, licitum sit, ac liberum ab omni vsura? Est cambium unius pecuniæ cum alia commutatio: nam pecunia habet in se tria. Primò est omnium rerum, seu mercium pretium. Secundò constat ex hac, vel illa materia aurea, vel argentea, aut ærea. Tertiò insignita est, & notata figura alicujus Principis & impressa authoritate publica. Rursus vsus pecuniæ est duplex principalis, seu primarius unus, & est quòd sit pretium rerum omnium venalium. Alter est secundarius, seu minus principalis, quatenus est res quædam per se, quæ instar aliarum rerum vendi potest, locari, permutari, & commodari: siquidem pecunia possumus uti ad sustentationem, ad ornatum, voluptatem, & ad alium quemcunque faciliorem, & commodiorem nostrum vsum: rursus quia facilius, & commodius una pecunia, quàm alia ex uno ad alium 23

alium locum transfertur, ideo duplex est pecuniæ vsus, sicut & calcei ut exemplificat Aristotel. *l. 1. polit c. 6.* ubi ait: Calcei duos esse vsus; unum primarium, quo pedes induimus: alterum secundarium, quo calceo utimur ad vendendum: ita etiam pecuniæ duo sunt vsus, primarius unus, quo utimur pecuniâ ad emendas res vendibiles; alius secundarius, quo utimur pecuniâ ad illam permutandam cum alia pecunia, vel ad illam vendendam, vel emendam.

24 Hinc cambium nil aliud est, quàm permutatio pecuniæ pro pecunia, in qua qui rogatur, ut pecuniam permutet, campsor dicitur: qui verò rogat, & in cujus gratiam pecunia commutatur, camsparius vocatur: siquidem prisco vocabulo cambire, vel campsare idem significabat, ac permutare, ut ex Prisciano notat Covarruvias *de collat. veterum numismat. c. 7. n. 4.* & quamvis etiam in mutuo detur pecunia pro pecunia, id tamen non fit causa permutationis: neque statim tempore contractûs in mutuo, sicut in cambio pecunia unius datur pro pecunia alterius; sed in mutuo solus creditor pecuniam numerat, ut in futurum, vel eandem, vel aliam ejusdem generis, & bonitatis recipiat: quamobrem cum cambium differat à mutuo, bene sequi potest, quòd lucrum ex cambio quæsitum nomine vsurarum censeri non debeat, nec subjacere pœnis vsurariorum.

25 Dividitur cambium in manuale, quod & minutum dicitur, & in locale. Cambium minutum contingit, quoties pecunia unius formæ, aut materiæ permutatur cum pecunia alterius formæ, aut pecuniæ, ut cum moneta aurea Germanica permutatur cum argentea Romana, & dicitur cambium minutum, eò quia plerumque minor moneta mutetur pro majore: dicitur etiam tale cambium manuale, quia statim in eodem loco, & tempore pecunia vicissim numeratur de manu ad manum; ut si quis existens Monachij vellet in Italiam proficisci, & ut haberet pecuniam Italicam numeraret hic alicui mercatori aureos Bavaricos, ut ab eodem statim acciperet pecunias argenteas, quales in Italia sunt in vsu. Cambium locale tunc contingit, quando pecunia præsens commutatur cum pecunia distante in alio loco: & tale cambium ordinariè fit per litteras, per quas Campsor mandat suo correspondenti, ut Campsario certam pecuniæ quantitatem, quam ipse campsor hic Monachij accepit, numeret Venetijs, vel Romæ; & hoc cambium dici etiam solet cambium per litteras.

26 Contrahitur præsertim hoc cambium locale, seu per litteras ad majus commodum itinerantium, ne cogantur pecunias cum periculo, & incommodo secum semper deferre. In cambijs minutis, quo aurei pro Julijs commutantur, vel etiam alia minore pecunia, solent nonnunquam Campsores aliquid loco Auctarij exigere. Causæ verò hujus exactionis solent plures nominari.

Prima est locatio operæ, & obsequij; siquidem Campsor, cùm debeat semper paratas haberè pecunias diversi generis, & quemlibet ad cambium in suam domum intromittere, & tali cambio se, & famulos negotij expertos alere, inde est, quòd Campsores aliquid exigant locò auctarij, præsertim cum Campsores pro publica hominum utilitate, nonnunquam etiam à Magistratu designentur. 27

Secunda est lucrum cessans, & damnum emergens, ut si Campsor proposuerat nummos aureos aliò deferre, ubi pluris valent, & alibi merces emere, ubi alia pecuniâ cariùs emuntur. 28

Tertia causa etiam assignatur puritas materiæ, quatenus una moneta est aliâ purior, seu minus continet cupri, vel alterius metalli: & licèt æstimatio materiæ non sit in potestate subditorum, sed Principis cudentis monetam; nihilominus nummi aliter æstimantur à Principe, & aliter à subditis: siquidem à Principe considerantur formaliter, ut sunt nummi, & mensura rerum venalium: à subditis verò in commutatione considerantur materialiter, ut res, quæ in se meliores, vel deteriores sunt. 29

Quarta est commoditas faciliùs monetam conservandi, numerandi, vel deferendi de loco ad locum. 30

Quinta est, quia una pecunia sit magis in usu, quàm alia, & faciliùs expendatur, ut si in aliquo loco commutentur nummi, qui possunt ibi expendi cum aliis, qui expendi non possunt; hinc cum isti non habeant ibi pretium, nec valorem, minoris æstimantur. 31

In cambio verò locali campsores aliquod exigunt lucrum, ut si Campsarius hic Monachij numeravit centum aureos Hungaricos campsori, ut Romæ tantùm accipiat nonaginta quinque, adeò ut quinque cedant lucro campsoris. Hunc contractum non esse iniquum, dummodo lucrum non excedat, ex eo conjici solet, quia campsores pro itinerantium utilitate solent ad hoc operas suas locare, famulos, & scribas alere, eisque stipendia assignare, libros rationum tenere, domum locare, & alios sumptus facere: cùm hæc omnia Campsores faciant in gratiam Campsariorum, & in eorundem commodum æquitas exigit, ut aliquid accipiant à Campsariis ad compensandos labores, & sumptus. Tum quia Campsor virtualiter transfert pecuniam de loco ad locum, & liberat Campsarium à periculis, onere, & solicitudinibus, aliisque curis, quas ipse in transferendo pecuniam de loco ad locum teneretur subire: hoc autem totum est aliquid pretio æstimabile, pro quo potest Campsor aliquid exigere. 32

Quæritur nonò, an sit usura mutuare cum conditione, quòd pro mutuo Mutuatarius det aliquid ex gratitudine? Respondetur, quòd si id fiat cum pacto rigoroso, talis contra- 33

ctus eſt uſurarius, & iniquus; quia pactum rigoroſum inducit ſimoniam, vel uſuram: nam obligatio civilis, & ſtricta aufert naturalem libertatem. Sin verò pactum non ſit rigoroſum, ſed tantum laxè ſumptum, & potius ex quadam fidelitate ad oſtendendam gratitudinem, tunc non videtur olere uſuram; quia Mutuatarius adhuc remanet in ſua libertate, ſi velit, vel nolit aliquid dare: unde licèt pactum juſtitiæ rigoroſè ſumptum inducat uſuram, non ita pactum laxè ſumptum, qui dicitur amicitiæ, ſeu gratitudinis.

34 Ratio itidem poteſt eſſe, quia uſura eſt ſpecies furti, & opponitur juſtitiæ, de cujus natura eſt, ut lucrum exigat civiliter, & ex æquitate ratione mutui debitum: ſed quæ traduntur ex gratitudine, non offeruntur coactè, ſed ita liberè, ut ſint in poteſtate largitoris; quod tamen non contingit in debitis ex juſtitia, quæ ſi non ſolvantur, læditur juſtitia.

35 Verùm in hac materia eſt cautè procedendum, quia plerumque, quod videtur exigi ex gratitudine, extorquetur coactè. Cæterum ſi quis nollet mutuare ſuum vinum Cajo, niſi hic ei mutuaret pro præſenti ſuum triticum; & Cajus, qui vino indiget quaſi compellatur ad mutuandum triticum, quod eſt conditio ſine qua non poſſet vinum habere; non putârim talem contractum eſſe uſurarium, dummodo utrinque ſervetur æqualitas quoad pretium, & non quæratur mutuatio alterius pro prœmio, ſed tanquam pura conditio, ſine qua non mutuaretur vinum: quia cùm non petatur mutuum alterius pro prœmio, neque obligetur alter ratione mutui, ſed tantum ineatur contractus conditionatus ejuſdem oneris ex utraque parte, & ſit in libertate alterius, ſi velit, vel nolit conditionem adimplere, ideo contractus iſte non videtur olere uſuram.

36 Quæritur decimò, an contractus, quo quis vendit ſuum fundum, vel prædium cum conditione reſervandi ſibi fructus annuales, donec ipſi ſolvatur pretium, ſit uſurarius? Ratio dubitandi eſt, quia per contractum venditionis transfertur dominium in emptorem; adeò ut concluſo contractu prædium venditum non ſit ampliùs venditoris, ſed emptoris; cum ex vi contractus dominium prædij de emptore ſupponatur tranſlatum in emptorem: & quia res quælibet debet fructificare ſuo domino, cujus periculo ſubſtat, ideo fructus prædii venditi non poſſunt pertinere ad venditorem, donec ipſi ſolvatur pretium ejusdem prædii venditi.

Verùm contraria ſententia eſt valde probabilis, quam docet Covarruvias *lib. 3. variar. c. 4.* ubi refert plures, qui eandem docent. Ratio eſt, quia quando initur contractus tali conditione, ut venditor faciat fructus prædij proprios, donec ipſi ſolvatur pretiũ, non transfertur dominiũ actualiter, ſeu in actu; ſed tantùm in potentia; tranſlatio enim actualis tunc tantùm fit, quando emptor adimplet ſuam conditionem, ſeu ſolvit pretium; unde ſi venditor percipiat toto illo tempore, quo ipſi non ſolvitur pretium prædii, fructus; nullam committit uſuram, quia accipit rem ſuam propriam, quæ deducitur ex æquitate juſtitiæ commutativæ ſitæ in æqualitate, ſeu in eo, quòd quando unus ex contrahentibus implet conditionem contractui appoſitam, teneatur alter viciſſim eam implere, ne ſequatur inæqualitas inter commutantes res proprias, quia ſi emptor fructus perciperet prædii empti nondum ſoluto pretio, æquitas exigeret, ut etiam impleret conditionem ex parte ſua, & ſolveret ſtatim pretium. Quamobrem licitum eſt vendere ſub tali conditione prædium, vel domum, & reſervare ſibi fructus, vel reditus, donec ſolvatur pretium prædii, vel domûs, quia tunc dominium non transfertur niſi cum primum ſolvitur pretium, & res fructificat ſuo Domino.

TITULUS XX.

De Crimine Falſi.

Cum in præcedentibus titulis compilator decretalium egiſſet de iis delictis, quæ prohibentur in ſeptimo præcepto decalogi, ut ſunt furta, uſuræ, & aliæ iniquæ rei alienæ uſurpationes; nunc ordo expoſcebat, ut de crimine falſi ageret; cum hoc delictum prohibeatur in octavo præcepto decalogi: inter præcepta legis divinæ habentur *Non occides, non mœchaberis, non furtum facies, non falſum teſtimonium dices.* Tum quia hoc crimine, vel maximè in bonis, rebúſque exterioribus proximus læditur; unde titulis de furto, & Uſuris rectè adjicitur præſens de crimine falſi.

SUM-

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Omnium capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. FALSIDICUS 1. h. t. Ex D. Augustino declaratur, testem falsum tribus esse personis obnoxium scilicet Deo, Judici, & innocenti; Deo quia ejus præsentiam contemnit, & per falsum testimonium offendit: Judici quia mentiendo ipsum fallit: & innocenti quia falso testimonio eum lædit: uterque enim reus est, & qui veritatem occultat, & qui mendacium profert, quia sicut ille prodesse non vult, ita iste nocere desiderat. Cæterum testi falso, quia tres offendit, triplex datur pœna. Primò quia Deum offendit, statuuntur eidem septem anni pœnitentiæ c. quicunque 6. q. 1. *Quia Judicem delusit, incurrit infamiam, vel extraordinariè punitur. Demum quia proximo damnum intulit, punitur etiam juxta mensuram læsionis factæ* c. nihilominus 3 q. 9.

C. SUPER EO 2. h. t. Lucius III. declarat, sententiam latam authoritate litterarum falsarum non esse mandandam executioni. Rursus Ordinarium, si cognoscat, rescriptum Papæ esse redarguendum falsitatis, non debere eidem fidem dare; neque observare, quod per illud mandatur; sed potiùs debere capere, & retinere eum, qui ausus est rescriptum præsentare. Hinc notat Glossa, suspectum de falsitate posse capi, & detineri in custodia, donec constet de veritate rescripti, ut etiam notat Panormitanus hic n. 3. *ubi etiam observat cum Glossa, sententiam latam per falsas litteras delegatorias posse retractari quandocunque, & idem etiam procedere in sententia delegata, si falsus procurator agat causam* c. in nostra de procur. *secus tamen quando Iudex Ordinarius circumvenitur falsis litteris, aut probationibus, tunc enim habetur certum præfinitum tempus ad agendum de falsitate, ut notat Ioannes Andreas in* c. venerabilis de except.

C. AUDIENTIAM 3. h. t. declarat Urbanus III. Clericum falsantem sigillum Principis non esse puniendum pœna sanguinis, sed esse degradandum, ac eidem imprimendū signum, quo ab aliis discernatur, & demum esse extra Provinciam mittendum in exilium. Ubi notat Panormitanus hanc degradationem esse verbalem, seu solam depositionem, quia si esset realis, reus deberet tradi Iudici sæculari c. degradatio de pœnis in 6. *Cæterum quod in textu dicitur de impressione signi, ut hoc pacto magis absterreantur Clerici, & falsarij cum tam turpiter ab alijs discernantur, censent plures, hoc signum, seu characterem fuisse primam litteram illius diœcesis, in qua peccaverunt &, volunt, hanc pœnam non esse ordinariam, sed specialem in odium criminis. Rursus ex hoc textu liquet, Episcopos habere potestatem compellendi clericos ad abjurandam suam Diœcesim, quod utique est quædam species exilii. Non tamen possunt Episcopi pœnas infligere cum periculo mortis: alioquin incurrerent irregularitatem. Clerici tamen falsantes litteras Apostolicas post degradationem statim traduntur Curiæ sæculari puniendi* c. ad falsariorum 7. h. t. *non ita falsantes litteras Principis sæcularis.*

C. DURA SÆPE. 4. h. t. Statuit Innocentius III. ut existens in Curia non accipiat litteras Apostolicas nisi de manu Papæ, vel ejus officialium ad id deputatorum, quòd si persona sit tanta authoritatis, ut ita deceat, mittat nuntium ad Cancellarium Papæ, vel ad Papam, qui præfato modo illas accipiat. Contrafacientes si sint laici, vult esse excommunicandos, sin verò sint Clerici esse suspendendos ab Officio ab Ordinario, à quo non possint absolvi. Rursus jubet Pontifex generalem sententiam excommunicationis promulgari, & in singulis parœchijs sæpius innovari, ut siquis falsas litteras se habere cognoverit infra 20. dies, eas vel destruat, vel resignet, ne fiat obnoxius sententiæ excommunicationis, quam Pontifex excepto in mortis articulo sibi reservat. Notat tamen Glossa, textum procedere de commorantibus in Curia, quia existentibus extra curiam sufficit, si mittant Nuntium idoneum ad Concellarium, vel Papam, qui inde litteras recipiat. Immo hodie usus etiam Romæ invaluit, ut existentes in Curia etiam per Nuntium accipiant litteras præsertim si sint personæ authoritatis, vel aliqua illustri dignitate insignita, Papa enim, id scit, & tamen tolerat: excipitur tamen excommunicatus, vel nisi litteræ ita essent recipiendæ de manu Papæ, vel Bullatoris tantum: alioquin essent falsæ.

C. LICET 5. h. t. declarat idem Pont. novem modos, quibus facilè cognosci possit falsitas in litteris Apostolicis. Primò si falsa Bulla falsis litteris apponatur. Secundò si filum de vera Bulla extrahatur ex toto, & per aliud filum immissum falsis litteris inseratur. Tertiò si filum ab ea parte, in qua charta plicatur, incisum cum vera Bulla falsis litteris immittatur sub eadem plicatura cum filo similis canapis restauratum. Quartò si à Superiore parte Bullæ altera pars fili sub plumbo rescindatur, & per idem filum litteris falsis inserta reducitur infra plumbum. Quintò si litteris Bullatis, vel redditis aliquid in eis per tenuem rasuram cognoscatur immutatum. Sextò, si charta artificio dealbetur, & iterum inscribatur. Septimò si charta abolita, & obrasa alia subtilissima charta conglutiæ

glutinetur. Octavò si non recipiantur litteræ de manu Papæ, vel Bullatoris. Nonò si falsæ litteræ sub Bulla vera projiciantur. Sunt etiam alij modi, quos recenset Glossa hic, quibus falsitas dignosci potest.

C. *QUAM GRAVI 6. h. t. Idem Pont. declarat, esse falsas litteras Apostolicas, in quibus Papa vocat Episcopum dilectum filium, & non fratrem, vel cum loquitur uni, ponit in plurali vestras, ex quo textu colligitur falsitatem litterarum cognosci non solùm in Bulla, filo, & charta, sed etiam in stylo.*

Ad *FALSARIORUM 7. h. t. declarat idem Pont. esse excomunicatos omnes Falsarios litterarum Apostolicarum per se, vel per alios exercentes vitium falsitatis: quòd si sint Clerici, eos declarat perpetuò privatos omni officio, & beneficio ecclesiastico; & vult esse tradendos Curiæ seculari puniendos. Rursus utentes falsis litteris tanquã Apostolicis, si sint Clerici declarat, esse spoliandos officio, & beneficio: sin verò sint laici tamdiu esse excommunicatos, quamdiu non satisfecerint & in utrisque vult gravius puniendam esse malitiam, quàm negligentiam: rursus teneri diligenter priùs examinare litteras, quibus utuntur, quia ignorantia non excusat: & vult hoc idem esse observandum contra eos qui, falsas litteras impetrant. Verùm notandum est, quod licèt Pontifex in hoc textu videatur excludere excusationem ignorantiæ, non tamen debet id intelligi de illa ignorantia, quæ nititur rationibus probabilibus: alioquin puniretur sine culpa: sed de illa, quæ dolum continet, ut notat Panormitanus hic n. 7. ubi etiam addit, Clericum falsantem litteras Apostolicas esse tradendum Iudici sæculari morte puniendum, quod sanè speciale est in hac falsitatis specie, quia ordinariè crimin falsi non punitur tam severè.*

C. *ACCEDENS 8. h. t. declarat Pontifex, quòd si quis impetraverit litteras Apostolicas, habentes formam de simplici justitia, & deprehenditur in eis falsitas; si impetrans, ex eo, quòd cognoscens illas esse falsas, illis non utitur, non sit puniendus; nec privandus officio, vel beneficio, quia non præsumitur eas falsificâsse cùm illis noluerit uti, & tales litteræ facilè obtineantur. Ubi notat Glossa, unam præsumptionem elidi ab alia circa idem factum* c. litteras de præsumpt. *Rursus in iis, quæ facilè possunt obtineri non præsumi dolum, & in re modica posse probari ignorantiam per juramentum* c. si verò de sent. excommun. *ob quam est illis usus. Secus qui utitur falsis litteris, quæ facilè non possunt impetrari non excusatur per ignorantiam, quia præsumptio stat contra ipsum. Cæterum quia in hoc textu fit mentio de litteris Apostolicis habentibus formam de simplici justitia, nomine litterarum de simplici justitia intelliguntur, quæ dantur ad lites seu commissiones pro illis: hæ siquidem litteræ facilè conceduntur circa præsertim modica, & in ipsis non præsumitur dolus: immo ut notat Panormitanus hic, quamvis re ipsa subesset dolus non tamen præsumeretur falsum de re tam modica: secus tamen si essent litteræ de notabili gratia.*

C. *EX CONSCIENTIA 9. h. t. declarat Idem Pont. rasuram paucarum litterarum, quæ animum sapientis non debet movere ad dubitandum præsertim in loco non suspecto, non probare litteras esse falsas. Quòd si adversarius se obligaverit sub periculo causæ probare litteras esse falsas, si tantùm ostendat hanc rasuram, non probat, & causa cadit: ex quo textu liquet, rasuram paucarum litterarum non inducere probationem falsitatis, nisi inde sequeretur ambiguitas, aut æquivocatio nominis, de quo dubitatur, vel esset in loco suspecto.*

IN SEPTIMO.

C. *CUM SICUT 1. h. t. Innocentius VIII. declarat, ut mentientes personæ qualitatem, vel conditionem ad eum finem, ut faciliùs beneficium aliquod consequantur, debeant eo carere, & vult, ut omnes & singuli cujuscunque status, gradus, & conditionis fuerint teneantur in litteris exprimere personarum qualitates & privilegia, præsertim si sint nepotes, germani, & familiares sub pœna excommunicationis, à qua non possint absolvi excepto mortis articulo, nisi à Romano Romano Pontifice, & declarat nullius valoris concessiones, & gratias cum tali reticentia expeditas, vel expidiendas.*

C. *INTER CÆTERAS 2. h. t. Paulus IV. declarat excommunicatos esse, qui personis interpositis provisionem beneficiorum venantur, vel se ipsos in canonico examine offerunt, quo alterius ignorantiæ, & imperitiæ fucum præbeant, & falsum tueantur, adeò ut talia beneficia enanciscantur animo, & intentione, immo & interdum pacto expresse firmato de eis postmodum in favorem aliorum, qui minus idonei sunt, minusque benè meriti resignandis, cum pensione, aut alio commodo.*

C. *INHÆRENDO 3. h. t. Leo X. declarat subreptitias litteras, quæ fuerunt extortæ, & impetratæ per falsam rei narrationem, & extorquentes tales litteras esse innodatos excommunicatione, & invalidas, ac nullas esse gratias in iisdem contentas.*

C. *EXCOMMUNICAMUS ult. h. t. Sixtus V. in Bulla cœnæ Domini anathemate percutit adulterantes, & falsificantes litteras Apostolicas, & confirmat, ac innovat constitutionem Innocentii III. quæ incipit* Ad falsariorum *cum omnibus pœnis in ea contentis, quas vult extendi ad falsificantes, seu mutantes supplicationes. Hæc excommunicatio Sixti V. habetur in Bulla Cœnæ Domini.*

IN EXTRAVAGANTIBUS Joannis XXII.

C. *PRODIENS unic. h. t. declarat Pontifex excommunicatum excommunicatione reservata Papæ*

Papa falsificantem monetam in ære, vel figura, vel pondere, vel etiam introducentem falsas scienter in regnum Galliæ. Ubi notandum est, hoc crimen falsandi monetam non solùm prohiberi hic jure canonico sub pœna excomunicationis, verùm etiam jure civili tam communi, quàm municipali singularum Provinciarum, & interdici sub gravissimis pœnis l. 2. c. de fals. monet. *Immo hujusmodi falsarii solent hodie supplicio puniri capitali. Ignorantia tamen, & bona fides excusant utentes adulterina pecunia: verùm cognita falsitate monetæ tenentur ad restitutionem, à qua ignorantia non excusat. Hinc licèt quis bona fide monetam adulterinam acceperit ab alio non excusatur, si cognoscens ejus falsitatem, eam exponat ut legitimam, & det alteri ut talem; quia fallit alterum dando monetam pro vera, quam scit falsam esse: licèt ipse fuerit deceptus non tamen debet alios decipere, quia error unius non debet alteri nocere. Rursus si aliquis privatus sine authoritate Principis cuderet monetam in debita materia, & pondere, adhuc esset falsarius, & esset puniendus pœna falsi, quia ad justam monetam non sufficit bonitas materiæ, & similitudo figuræ, sed ulterius requiritur potestas cudendi monetam, & authoritas imprimendi figuram, vel signum in tali moneta. Hinc Bartol.* l. qui falsam. ff. h. t. *falsam monetam dicit eam esse, quæ cuditur ab eo qui non habet authoritatem cudendi.*

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS.

C. SPONDENT unic. h. t. Ioannes XXII. prohibet studium Alchimiæ, & imponit pœnas in illos, qui hanc artem non sinè dolo exercent. Quia tametsi Physici doceant communiter posse verum aurum confici ex alijs metallis, tamen fraudes, & deceptiones interveniunt, ut meritò studium Alchimiæ prohibeatur.

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quid sit crimen falsi, & quibus modis falsentur Rescripta.

1 Empto primo capite, quod est de testibus, qui vel tacendi fraude testimonium detrectant; vel mentiuntur falsa producendo, totus præsens titulus est de concinnatoribus falsarum literarum, sive Rescriptorum; & qua ratione fraus possit falsariorum detegi, & quibus debeat pœnis vindicari. Rescripta, quæ nomen summi Pontificis ementiuntur; vel aliqua est suspicio, non esse ab ipso profecta mandari nequeunt executioni. Falsum vel falsitas in genere nihil aliud est, quàm veritatis imitatio, vel potiùs immutatio *Novel. 13. Iustin. t. 1.* unde multipliciter committitur falsitas tam circa personas, quàm circa res. Falsitas circa personas tunc contingit, quando partus supponitur *l. qui falsum 19. §. 1. ff. ad l. Cornel. de falsis*: & ex senatusconsulto Claudiano cautum fuit de ea persona, quæ subjicitur *l. 1. ff. de liber. agnoscen.* & Obstetrix, quæ partum alienum attulit, ut supponi possit, ultimo supplicio afficitur. Pœna enim suppositi partus est capitalis *l. 1. c. de falsis.* neque accusatio hujus criminis ordinaria præscriptione tollitur *l. qui falsam 19. §. 1. ff. ad l. Cornel. de fals.* nisi vicennij præscriptio sit, ut notat Cujacius *lib. 4. observ. cap. 14.* Crimen falsi circa personas committit etiam libertus si pro ingenuo se gerat *l. unic. c. ad leg. Vicellar.* Ut etiam qui falsum nomen assumit alterius decipiendi causâ *l. falsi 13. ff. ad l. Cornel. de falsis.* vel judicis amicitia, vel familiaritate mentitus, eventum ejus sententiæ vendidit; quod veteres dicebant fumum vendere, ut explicat Duarenus *l. 1. animadv. c. 25.* 2

Crimen falsi circa res committitur præsertim circa monetas, mensuras, & scripturam, & de hac falsitate pricipaliter sermo est in hoc titulo. Committitur hoc crimen circa scripturam, quando cassis litteris aliud in locum illius, quod antea scriptum non erat, scribitur *c. olim 25. de rescript. c. licèt §. 6. h. t.* Id tamen procedit si rasura fiat in loco suspecto *c. ex consequentia 9. h. t. c. cum olim* de privilegiis *c. inter de fide instrument. c. cum Venerabilis de religios. domib.* Non solùm rasurâ committitur hoc crimen, sed etiam aliis modis, si forma scripturæ, vel stylus immutetur *c. licet 5. cum sequent. h. t.*

Est igitur crimen falsi juxta præsens institutum veritatis immutatio cum dolo, quapropter Falsarius est, qui in perversione veritatis cum dolo, & alterius jactura crimen falsi committit. Tria autem ad hoc crimen, requiruntur. Primò veritatis immutatio: secundò dolus operantis, adeò ut hic animo corrumpendæ veritatis in alterius fraudem veritatem immutet. Tertiò ut alteri inde damnum grave proveniat, adeò ut hoc crimen alteri noceat, vel nocere possit: si aliquod ex his tribus requisitis desit, hoc crimen non est punibile, ut notat Mascardus *de probat. conclus. 739. n. 12.* 3

Rursus falsitas quadrupliciter committitur. Primò verbo prolato, ut si testis falsum deponat in judicio, vel Judex iniquam sententiam ferat. Secundò scripturâ, ut si quis falsas litteras conficiat. Tertiò re, ut si quis nummos adulterinos cudat, vel falsas men-

mensuras, aut pondera in rebus vendendis adhibeat. Quartò usu, vel potiùs abusu, ut si quis utatur falsis probationibus, ut notat Farinacius *in prax. crimin. p. 6. lib. 5. tit. 16. de falsit. q. 150. n. 6.* crimen autem falsi recensetur inter graviora *l. 3. §. 1. ff. de Decur.* & fuit olim capitale: & ex indulgentia ejus pœna erat deportatio ad Insulam, nisi aliud exigeret magnitudo falsi commissi, ut ait Constantinus *in l. 22. eod. tit.* vel nisi qui illud commisisset, humilioris fuisset conditionis, tunc enim pœna capitis loco deportationis imponebatur. Tabellariis civitatum, quorum fraude fieret, ut quis immunitatem sibi assereret, ultimum supplicium irrogabatur *l. 1. C. de immunit. nemin. conced.* Apud varias gentes falsariorum pœna fuit, ut eis manus dextera amputaretur.

5 Nunc verò committentes crimen falsi puniuntur mitiùs, vel severiùs pro modo criminis *l. falsi 13. §. immo. l. qui duobus 32. §. 1. ff. de fals.* unde pœna est arbitraria, & pro modo negotij considerata qualitate causæ, vel alia pœna imponitur. Est etiam crimen publicum, adeò ut quilibet de populo possit de illo accusari, tametsi sui non intersit §. *Item lex Cornelia de falsis instit. de publici. judic.* Ut notat Clarus *§. falsum n. 1.* immo est etiam crimen exceptum, adeò ut non comprehendatur in generali remissione, ac dispositione, ut notat Menoch. *de arbit. Iud. cas. 306. n. 11.*

6 Immo qui committit crimen falsi, causâ cadit in judicio, sive falsitas commissa sit in electione Prælati, vel causa beneficiali, sive in causa merè civili, seu in causa contra Fiscum, vel contra privatum, ut notat Clarus §. *falsum 13.*. Id tamen ab aliquibus limitatur, ut solùm procedat, quando falsitas committitur circa actum ipsius causæ; non verò circa instrumenta, vel Testes extra acta, ut notat Farinac. *in prax. crimin. p. 6. lib. 5. tit. 16. de falsit. q. 150. n. 37.* Juvat observare in crimine falsi posse dupliciter agi; primò criminaliter ad pœnam legalem. Secundò civiliter ad compensationem damni illati ob crimen falsi, adeò ut detur optio Actori agendi criminaliter, vel civiliter, ut notat Farinac. *loc. cit.*

7 Circa Testes, de quibus agitur *in c. falsidicus 1. h. t.* committitur crimen falsi, si testis falsum testimonium sciens, & dolo malo in judicio deponat, & hoc crimen est ita grave, ut *in d. c. 1. h. t.* Falsidicus testis tribus dicatur obnoxius. Primò Deo, qui cùm præsens sit omnibus actibus humanis ejus præsentiam contemnit: unde ob hoc peccatum ita commissum illi pœnitentia injungitur *l. ult. in fin. tit. 12. p. 3.* Secundò Judici, quem mentiendo fallit, unde potest lite pendente extraordinariè puniri *l. nullum c. de testib.* Causa verò finita ad instantiam Accusatoris; etsi aliàs sit incompetens, eò quia testis falsus deliquerit coram eo falsum deponendo, fit competens: secus verò si sit incapax, vel laicus respectu Clerici, quia tunc illum punire non potest, ut notat Barbosa *in d. c. Falsidicus 3. h. t.* Tertiò innocenti, quem falsis testimoniis lædit. Hinc testis falsidicus tenetur parti læsæ omnia damna resarcire. Ut etiam si juridicè interrogatus veritatem reticuit, tenetur ad restitutionem damni, quod patitur alter ex veri occultatione, ut docet Diana *p. 3. tract. 5. resol. 54.* Cæterum taceri veritas impunè potest, & citra metum si ex alia causa, quàm testimonii id fiat. Secus autem si rogatus & accitus testis verum suppresserit, ut proceditur in præsenti *cap. Falsidicus 1. h. t.*

Quòd si dicas, eos, qui ob non dicendum testimonium pecuniam acceperunt, tantùm incidisse in legem Corneliam *de falsis, 1. §. sed & si quis ff. ad leg. Cornel. de fals.* unde qui nullam pecuniam accipiunt, tametsi verum testimonium supprimant, non fiunt obnoxii pœnis injunctis crimini falsi. 8

Contra est, quia id non ritè deducitur, quia in dicto textu dicitur, eum in legem Corneliam incidere, qui ob dicendum testimonium pecuniam accepit: ex quo non sequitur, eum, qui pecuniam non accepit, si falsum testimonium dicat, à crimine falsi immunem esse: siquidem oppositio, quam lex illa admittit, est hæc, si quis ob dicendum testimonium pecuniam accepit in legem Corneliam incidit: ergo qui nullam accepit, si surgere recuset causâ testimonij dicendi, non incidit in legem Corneliam: & ratio est satis perspicua, quia non potest videri falsum commisisse, vel dixisse eum, qui omnino testimoniũ dicere noluit: qui verò vocatus fuit testimonii dicendi causâ, & verũ suppressit, immunis non censetur à crimine falsi, seu à falso testimonio, quia testis, qui ut talis insurrexit occultando veritatem, est falsarius, & tenetur de falso, quando interrogatus à Judice super certis articulis respondet, se nihil scire; quia tunc tenetur respondere, & aperire Judici id, quod scit: unde est discrimen inter eum, qui recusat adire Judicem testimonii perhibendi causâ; & illum, qui Judicem adit, & ab eo interrogatus veritatem reticet: primus enim, quia omnino testimonium dicere noluit, falsum non commisit: secundus verò quia surrexit testimonii dicendi causâ, & verum suppressit, non fit immunis à falso testimonio, præsertim si juraverit, se dicturum puram, & meram veritatem, quam tacendo suppressit. 9

Quòd si tantùm juravit, se simpliciter ad interrogata responsurum, si à Judice non interrogetur, & ille taceat, non tenetur de crimine falsi *argu. c. cùm dilecti 18. de accusat.* quia tunc tenetur tantùm respondere ad interrogata: unde si Judex non interroget, non tenetur respondere, quia ipse suum adimplet officium, si ad sola interrogata respondeat, ut notat Farinacius *in prax. crimin. p. 2. tractat. de testib. q. 67. n. 230.* Cæterum tenetur etiam crimine falsi, qui numeratâ pecuniâ donis, vel promissis testem corrumpit, quem inducit ad dicendum falsum testimonium, ut etiam qui 10

scienter

ſcienter producit in judicio falſum teſtem, vel
dicto utitur falſi teſtis, ut notat Clarus *in d.*
§. falſum n. 2. Ut etiam qui in ſua depoſitio-
ne aſſerit, ſe non recordari de eo, de
quo revera recordatur; vel ſaltem veriſi-
militer poteſt recordari: non verò ſi probabi-
liter non recordetur, quia probabilis oblivio
excuſat teſtem à falſo; immo etiam teſtis ver-
ſutè, & doloſè deponens ita obſcurè, ut ejus
depoſitio non poſſit producenti prodeſſe, fit
obnoxius crimini falſi, ut notat Farinacius *in*
prax. crimin. q. 2. tract. de teſtib. q. 67. n. 225.
ubi plura alia circa falſos teſtes reſolvit.

11 Quod verò ad pœnam attinet, quam Fal-
ſarii incurrunt. Reſpondetur, Falſarios lit-
terarum Apoſtolicarum, ſi laici ſint, infamiâ
notari, & excommunicationem incurrere, ſin
verò Clerici deponi ab officio, & beneficio,
& ſi circa ſigillum Principis falſum admiſe-
runt, ſtigmate notari in exilium mittuntur,
& deſumitur ex *c. ſi Epiſcopus 50. diſt. c. ſi quis*
conſtitutus 22. q. 5. c. olim 23. de reſcript. c. tam
ex litteris 23. de Teſtibus. c. novimus 27. in fin.
de V. S. & c. 6. Bullæ cœnæ Domini ut notat Mar-
tha *de juriſdict. p. 2. c. 28.* Duardus in Bul-
lam Cœnæ *in d. can. 6.* Ratio eſt quia crimen
falſi præſertim circa litteras Apoſtolicas, vel
regias commiſſum, adeo eſt grave, ut inter ma-
jora crimina numeretur *l. 3. §. 1. de Decur.*
proinde meritò pluribus illis pœnis in præ-
ſenti crimen falſi vindicatur, ſcilicèt excommu-
nicatione, quam laici ipſo jure incurrunt; &
à qua, nonniſi in articulo mortis, per alium,
quàm pontificem abſolvi poſſunt, ut expreſsè
cavetur *in can. 6. Bullæ Cœnæ*: ut etiam, qui hoc
crimen commiſit, punitur depoſitione, & exi-
lio, vel detruſione in perpetuum carcerem,
ſi ſit Clericus.

12 Id tamen ſolet limitari. Primò ut hæc
pœna ordinaria falſi teſtis ſolùm infligatur,
quando Clericus de hoc crimine directè eſt ac-
cuſatus, & convictus, vel in jure confeſſus:
non ita ſit tantùm incidenter de eo conſtet,
ut ſi contra clericum productum in teſtem op-
ponatur exceptio falſitatis, & probetur: tunc
enim Clericus non deponitur, nec incurrit in-
famiam, ſed tantùm excluditur à teſtimonio.

13 Secundò ſi falſitas non ſit commiſſa circa
ſubſtantialia cauſæ, ſed tantùm circa acciden-
talia, & extrinſeca, quia tunc ſolùm puni-
tur extraordinariè ad arbitrium Judicis, ut
notat Julius Clarus *lib. 5. ſent. §. falſum. n. 9.*

14 Tertiò ſi falſitas damnum non inferat ter-
tio; tunc etiam punitur tantùm pœna arbi-
traria, ut notat idem Clarus *loc. cit. n. 35.*

15 Quartò ſi Clericus per errorem, vel igno-
rantiam falſum dixerit ſine malitia, & dolo,
tunc nec etiam punitur: quia ignorantia ex-
cuſat, & ſine dolo hoc crimen non comittitur.

Quintò neque incurrit hanc pœnam, quan-
16 do per inquiſitionem proceditur, quia tunc Fal-
ſarii plectuntur pœna extraordinaria ad arbi-
trium Judicis, non verò ordinariâ.

Sextò alii addunt, Clericum non fieri ob-
noxium pœnæ ordinariæ, ſi nullo prævio in-
terpoſito juramento de veritate dicenda fal-
ſum teſtatus eſt. Verùm communior ſententia
aſſerit, poſſe tunc etiam puniri pœna falſi, per-
inde ac ſi juramentum præmiſiſſet.

Non tamen, ſi Clericus falſum dicat co-
ram Judice ſæculari, poteſt ab illo puniri ul-
lo modo: ratio eſt perſpicua, quia punitio ju- 17
ridica eſt actus juriſdictionis, qui non poteſt
exerceri niſi in eos, ad quos ſe extendit Judi-
cis juriſdictio: atqui juriſdictio Judicis ſæcu-
laris non ſe extendit ad clericos, quia iſti
non ſubjiciuntur laicali juriſdictioni, conſe-
quenter nullo modo puniri poſſunt à Judice
ſæculari, quamvis coram ipſo falſum depo-
ſuerint teſtimonium. Econtra ſi laicus falſum
teſtimonium protulit coram Judice eccleſiaſti-
co, poteſt ab illo puniri, quia hoc crimen eſt
mixti fori, & datur locus præventioni. Cen-
ſent aliqui, Judicem laicum poſſe in cauſa
civili cognoſcere de falſitate, quam Clericus
coram ipſo depoſuit, idque tantùm ad expe-
diendam cauſam coram ipſo inchoatam, non
verò ad puniendum ipſum Clericum.

Modi, quibus crimen falſi committi pô-
teſt, recenſentur *in c. licèt 5. h. t.* ubi Innocen-
tius III. novem recenſet modos cognoſcendi 18
falſitatem in reſcriptis Apoſtolicis. Eſt re-
ſcriptum in genere ſecundùm Rebuffum *tract.*
reſcript. n. 5. conceſſio Principis per litteras au-
thenticas legitimè facta, ſive ſit ſecundùm jus,
ſive contra jus, quod tamen ita eſt intelligen-
dum, ſi in ipſo reſcripto juri communi expreſ-
sè derogetur, ut ſi jubeatur iterum audiri,
qui jam per ſententiam eſt condemnatus,
quia niſi id exprimatur, ex communi regula
reſcriptum contra jus non valet, quia præſu-
mitur fraus interveniſſe in impetrando reſcrip-
to: & ratio eſt, quia mens Principis ſemper
præſumitur talis eſſe qualis de jure eſſe debet
argu. l. ex facto ff. de vulg. & pupill. ſubſtit.

Rurſus conceduntur reſcripta ſub hac con-
ditione, *ſi preces veritate nitantur*, & tunc di-
cuntur veritate niti, quando nec ſuppreſſione 19
veri, nec expreſſione falſi vitiantur: quo-
cunque horum interveniente reſcriptum eſt
nullum ex defectu conſenſus: & quidem ſi ob
ſuppreſſionem veri dicitur provenire ab igno-
rantia concedentis, & reſcriptum dicitur *ſub-*
reptitium, ſeu ſubreptitiè obtentum: ſin ve-
rò ob expreſſionem falſi, dicitur provenire ab
errore, & reſcriptum dicitur *obreptitium*,
ſeu obreptitiè obtentum. Hinc modi, qui
quibus falſitas cognoſcitur in reſcriptis Ponti-
ficiis, ſeu litteris Apoſtolicis, ſunt. Primò
ut falſa Bulla falſis litteris apponatur. Se-
cundò, ut filum de vera Bulla extrahatur ex
toto, & per aliud filum immiſſum falſis lit-
teris inſeratur. Tertiò quando filum ab ea
parte, in qua charta plicatur inciſum, cum
vera Bulla falſis litteris immittitur ſub eadem
plicatura cum filo ſimilis cannabis reſtaura-
tum. Quartò cum à ſuperiore parte Bullæ al-
tera pars fili ſub plumbo reſcinditur, &
per idem filum litteris falſis inſerta redu-

ducitur infra plumbum. Quintò cum litteris Bullatis, & redditis in eis aliquid per rasuram tenuem immutatur. Sextò cum charta artificiis dealbatur, & iterum inscribitur. Septimò cum chartæ abolitæ, & abrasæ alia subtilissima charta tenacissimè conglutinatur. Octavò quando scienter non recipiunt litteras de manu Papæ, vel Bullatoris. Nonò quando accedentes ad Bullam falsas litteras cautè projiciunt sub vera Bulla, ut cum aliis sigillentur.

21 Hæ autem duæ species falsitatis non possunt facilè deprehendi, nisi vel ex modo dictaminis, seu ex stylo dictandi, vel ex forma scripturæ, vel qualitate chartæ falsitas deprehendatur, & habetur *in d. c. licet. 5. h. t.* In aliis verò modis falsitas faciliùs deprehendi potest, ut in adjunctione filorum, vel in collatione Bullæ, vel motione, vel obtusione, præsertim si Bulla non sit æqualis, sed alibi magis tumida, alibi magis depressa.

22 Rursus præter hos novem modos, sunt etiam alii septem, quibus litteræ Apostolicæ falsificantur. Primò ex dicto, vel tacito litteræ sunt falsæ *c. super litteris de rescript.* Secundò charta est falsa, quando dicitur in ea, *omnes canonici fuerunt;* in ea tamen non erant omnes *c. quando de his quæ fiunt à Prel. sine consens. capit.* Tertiò sit charta appareat mutata, vel rasa in loco suspecto *c. olim de privileg. c. inter dilectos de fide instrum.* Quartò rescriptum præsumitur falsum, quamvis tale non sit, si vitium contineat latinitatis *c. ad audientiam de rescript.* Quintò si instrumentum suspectum inducitur, tunc producens censetur Falsarius *c. jubemus de probat.* Sextò si Episcopus appellatur filius, vel si Papam uni loquitur in plurali *c. 6. eod. tit.* Septimò si rescriptum est impetratum sine mandato, dicitur falsum *c. nonnulli de rescript.* Item si litteræ Apostolicæ sint clausæ in quocunque loco sit rasura non nocet, quia non est præsumptio contra impetrantem.

23 Regula verò cognoscendi, an aliquæ chartæ sint rasæ, etiam si subtilissimè, est illas ponere inter oculos, & solem, statim enim videtur rasura. Cæterum modi principales falsificandi litteras Apostolicas continentur his versibus.

Forma, stylus, filum, membrana, litura, sigillum:
Ex falsatis dant scripta valere pusillum.

24 Qui verò litteras ab alio recipiunt, quàm à Papa, vel ejus Officialibus, si non existant apud Sedem Apostolicam, non incurrunt pœnam hîc præscriptam: & Sedes Apostolica tunc tantùm dicitur esse, ubi est Papa, & ejus Curia, sive sit Romæ, sive alibi. Sin autem existat in curia, & litteras recipiat ab alio, incurrit hanc pœnam, sive eas impetret pro se, sive pro alio, quia ut notat Abbas in *c. dura 4. b. t.* olim sæpe litteræ Apostolicæ fallabantur in Curia, & ibi Innocentius III. *in d. c. dura. 4.* statuit, ut existens in curia non accipiat litteras Apostolicas, nisi de manu Papæ, vel ejus Officialium, ad id deputatorum: quòd si persona est tantæ authoritatis, ut ita deceat, debet mittere Nuntium ad Cancellarium Papæ, vel ad Papam. Secus facientes si sint laici, sunt excommunicandi; sin autem Clerici suspendendi ab officio, & beneficio, & ab Ordinario, à quo non possunt absolvi. Rursus si habens litteras falsas Apostolicas eas intra viginti dies non resignat, vel destruit, est excommunicatus, & à solo papa potest absolvi. Hodie tamen primus casus non est in praxi, nec servatur, quia existentes in curia per nuntium litteras accipiunt, & quamvis Papa sciat, id tamen tolerat; quod tamen limitatur, nisi esset quis excommunicatus, vel nisi litteræ essent recipiendæ tantùm de manu Papæ, vel Bullatoris; alioquin præsumerentur falsæ, ut habetur *in c. licet 5. h. t.* Sunt tamen, qui censeant, excommunicationem *in d. c. dura 4. h. t.* inflictam contra recipientes litteras Apostolicas ab alio, quàm à Papa, vel ejus Officialibus incurri ipso facto, & jure, & suspensionem per sententiam ferendam à Judice, ut notat Abbas *in d. c. dura 4. n. 8. h. t.*

Verùm, ut dixi, hæc constitutio non videtur ampliùs esse in usu, cùm quilibet in curia existens, quamvis parvæ authoritatis mittat ad Bullatorem, à quo litteras recipit Apostolicas. Rursus si rasura quantumvis tenuis, & paucarum litterarum in rescriptis Apostolicis facta sit in loco suspecto, ut in narratione juris, in propriis nominibus Judicum, in annotatione datæ, vel indictionis ut *in c. inter dilectos de fide instrum.* tunc tales litteræ papales præsumuntur falsæ: sed rasura hæc debet esse in loco suspecto, ut notat Glossa *in c. licèt 5. V. tenuem h. t.* immò si per mutationem etiam unius litterulæ, vel syllabæ in litteris Apostolicis immutetur sensus à Papa intentus: quia ex mutatione facta aliquid in eis asseritur, vel negatur, quod ipse non intendebat, vel tacetur, aut omittitur, quod ipse proferre intendebat; tunc enim gravis contrahitur culpa; proinde etiam pœna decreta in Falsarios; ratio est, quia gravitas hujus peccati non consistit in litteris, aut apicibus, sed in sensu. 25

Quòd si rasura modica paucarum litterarum in rescriptis Pontificiis fiat in loco non suspecto, tunc hujusmodi rescripta non præsumuntur falsa, ut habetur *in c. ex conscientia 9. & ult. h. t.* ubi Innocentius III. declarat, rasuram paucarum litterarum, quæ animum sapientis non debet movere ad dubitandum, in loco non suspecto, non probare, litteras esse falsas, quamvis pars contraria se obligaverit sub periculo causæ, probare litteras esse falsas: ubi notat Glossa, rasuram in narratione nullam generare suspicionem, & desumitur etiam ex *cap. inter dilectos de fide instrum.* Notat tamen Prosper Fagnanus *in d.c. ex conscientia ult. h t.* tres casus esse distinguendos, quorum primus est, si constet, rasuram esse factam in 26

in litteris Apostolicis à Cancellario, vel alio ex officialibus Curiæ: & tunc non inducitur falsitas, quamvis rasura facta esset in loco suspecto, ut notat Fagnanus in *d. c. ex conscientia ult. n. 6. h. t.* quia possunt litteræ Bullatæ radi, & corrigi ab Officialibus Curiæ, quando non concordant cum supplicatione, seu matrice: vel quando minus rectè sunt expeditæ.

27 Secundò, si constet, rasuram esse factam ab ipso impetrante, aut utente litteris Apostolicis: & tunc radens est Falsarius, quamvis rasura sit modica, & unius tantùm litteræ, vel syllabæ, præsertim si facta sit in loco suspecto.

28 Tertiò, si dubitetur, à quo rasio facta sit, & tunc rasura paucarum litterarum facta in loco non suspecto, ut in narratione facti, & si per illam non sit inducta ambiguitas nominis, seu dictionis, non reddit litteras falsas; secus tamen esset, si rasura esset in loco suspecto, quia tunc in dubio præsumitur facta ab ipso impetrante, seu utente; proinde talibus litteris non est fides præstanda: secus si rasura facta sit in loco non suspecto, tunc præsumitur facta ab Officiali Papæ. Præterea si rasura facta sit diversa, seu aliena manu ab eo, cui hoc committitur, rescriptum præsumitur falsum, tametsi rasura sit modica, & in loco non suspecto: secus tamen si eadem manu illius, qui litteras scripsit, vel cui hoc ministerium commissum fuit, tunc non obstat rasura, in quocunque loco fuerit facta, sed tunc in margine eadem manu, & charactere signari solet rasura facta, ut notat Abbas *in d. c. ex conscientia ult. n. 4. h. t.*

29 In dubio verò, an rasura reperiatur facta in loco suspecto præsumitur scripta diversa manu, proinde reddit litteras falsas. Cæterum suspectus de falsitate potest capi, & detineri in custodia, donec reperta sit veritas, ut desumitur *ex c. super eo 2. h. t.* ubi Lucius III. mandat Episcopo Vigoriensi, ut quoties aliqua scripta sub nomine suo viderit redarguenda falsitatis, nullam eis fidem adhibeat, neque quod per ipsa mandatum est, observet: sed eum, qui præsentavit, retineri faciat diligenter. Hinc sententia à Judice lata authoritate falsarum litterrarum Papalium est invalida, proinde non est mandanda executioni, adeò ut sententia lata ab eo, qui per litteras falsas jurisdictionem accepit, sit ipso jure nulla, idque ob defectum jurisctionis, quam falsæ litteræ non possunt dare, ut desumitur *ex c. ad probandum 24. de sent. & re judic.*

30 Hinc solutum per errorem ratione talis sententiæ repeti potest *l. 1. & 2. c. si ex fals. instrum.* secus si Judex aliàs habet jurisdictionem, & falsitas concernat tantùm merita causæ, eò quia sententia lata sit per falsos testes, vel falsa instrumenta; quia tunc sententia regulariter tenet, sed rescindenda est per restitutionem in integrum, ut notat Hostiensis *in d. c. super eo 2. h. t.* Rursus merus Executor potest admittere exceptionem, si objiciatur, sententiam esse nullam, eò quia lata fuerit per falsas litteras, & differre executionem, donec referatur superiori.

Deprehenduntur etiam rescripta Apostolica falsa, si in ipsis non servetur stylus Curiæ, nec adhibeantur tituli, quos solet summus Pontifex servare pro diversitate personarum: etenim si Episcopis, Archiepiscopis, vel fratribus rescripta mittat eos *fratres* vocat *c. per venit 84. dist. c. fratres 86. dist. c. dilectus de offic. deleg. c. cum dilectus de cleric. non resid.* Vocantur autem Episcopi etiam *fratres*, eò quia habeantur successores Apostolorum pari consortio cum D. Petro, & ejus successoribus, & honorem, ac potestatem accipientes *c. in novo 21. dist.* eò quia vocati sint in partem solicitudinis *c. fundamenta §. debet. de elect. in 6.* ut notat Duarenus *lib. 2. de sacris c. 6.* Quòd si Pontifex Episcopis tantùm electis, & nondum confirmatis rescribat, eos filios vocat *c. sanè de renunt. c. nosti. de elect.* Cardinales etiam Ecclesiæ Romanæ nonnisi filios vocat *c. licet 49. de testib. c. coram. de offic. delegat.* limitatur tamen nisi fuerint simul Episcopi, vel Pontifex cum illis, & Episcopis simul loquatur, ut *in cap. in Genesi 49. de elect. prope finem extravag. Conditorum:* imò etiam Episcopus quando loquitur cum proprijs Canonicis eos fratres vocat, ut notat Ciconius *ad tit. de his quæ fiunt à Prælatis.* Pontifex tamen quando scribit Capitulo utitur hac formula *vobis filijs capituli c. constitutus 11. de concess. præbend. c. 3. de testam. in 3. collect.* Pontifex Episcopis, utitur hac formula *fraternitati vestræ per Apostolica scripta* mandamus *c. ad audientiam* &, passim *de rescript.* quando verò scribit Cardinalibus utitur hac alia formula: *Discretioni vestræ c. ad decorum de institut. in 3. collect. c. quia diversitatem de concess. præbend. c. dilectus de excessibus Prælator.*

32 Quando autem Episcopi sunt tantùm consecrati eos filios vocat *c. nosti de elect.* Principes verò sæculares semper *filios illustres* appellat, vel *charissimos*, vel gloriosos, ut in *c. de arbitris in 1. compil.* immo Concilia etiam Provincialia Principes sæculares non nisi filios appellat, ut habetur in Concilio Bracharensi *1. in proœmio*, & notat Duarenus *lib. 2. de sac. Eccles. c. 6.* Pancirolla *l. 1. variar. c. 1.* Barbosa *de potestate Episcop. p. 1. tit. 1. c. 1.* Nec mirum si Pontifex Episcopos, & Archiepiscopos fratres appellet, quia isti censentur successores Apostolorum, & eundem honorem cum istis accipere *c. in novo 21. dist.* & sicuti Apostoli dicebantur fratres D. Petri, ita etiam Episcopi, & Archiepiscopi dicuntur fratres summi Pontificis.

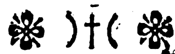

§. II.

De Pœnis jure statutis in eos, qui litteras Apostolicas falsificant.

1 Pœna falsi, vel quasi falsi, seu illius, quod ex Senatusconsulto, vel prudentum interpretatione pro falso habetur ex jure civili in servis est ultimum supplicium, & in liberis hominibus deportatio, immo olim etiam omnium bonorum publicatio *l. 2. in fin. & l. fin. ff. h. t.* siquidem deportatio fuit, quæ successit in locum pœnæ, quâ olim falsarius aqua, & igne interdicebatur. Jure tamen novo hæc bonorum publicatio generatim exceptis certis casibus videtur omnino sublata. Quinimò crimen falsi pro delicti qualitate solet etiam remissiùs puniri, ut relegatione ad tempus *l. falsi 13. l. qui duobus 21. l. penult. & similibus ff. eod.* interdum etiam severiùs, immo & pœna capitali, ut in crimine falsæ monetæ *l. quicunque 8. ff. eod.* ut etiam in crimine partûs suppositi *l. 1. C. eod.* Jure tamen civili hæc pœna falsi quæcunque illa sit non extenditur ad hæredes; adeò ut si Reus ante crimen illatum, vel sententiam dictam, vitâ decesserit ejus hæredes non sint puniendi nisi lucrum ad illos pervenerit, quia turpia lucra etiam successoribus auferuntur *l. 5. ff. de calumniatorib. & l. 9. ff. de jure fisci.* siquidem scelere quæsitum auferendum est ab hæredibus illius *l. cum falsi 12. ff. eod.* Fusè hâc de re agit Julius Clarus *l. 5. sent. §. falsum* qui plura desiderat ipsum consulat.

2 Quod verò ad pœnas jure canonico injunctas contra falsantes litteras Apostolicas attinet, certum est, si quis per se, vel per alios falsum admittat circa litteras Apostolicas, sive laicus sit, sive Clericus eum incurrere excommunicationem cum suis Fautoribus ex *constit.* Sixti V. cui initium est: *Excommunicamus.* Quinimò Clericus privatur officijs, & beneficijs ecclesiasticis: deinde degradatur, & traditur sæculari potestati, à qua perinde ac laicus de falsitate convictus punitur pœnâ ordinariâ, si tamen per se immediatè tale crimen commiserit *c. ad Falsariorum 7. h. t.* ubi Innocentius III. declarat, quòd omnes Falsarij litterarum Apostolicarum, qui per se, vel per alios vitium exercent falsitatis, sunt excommunicati: & si Clerici sint, perpetuò privantur omni beneficio, & officio ecclesiastico, & traduntur Curiæ sæculari puniendi; perinde ac laici Falsarij. Rursus qui falsis litteris utuntur tanquam Apostolicis, si sint Clerici sunt spoliandi beneficio, & officio: sin verò laici tamdiu sunt excommunicati, donec satisfecerint, & in utrisque graviùs punitur malitia, quàm negligentia: debent enim priùs diligenter examinare litteras, quibus utuntur, quia ignorantia eos non excusat: & Pontifex mandat hoc idem servandum circa eos, qui falsas litteras impetrant.

Hinc qui litteris volunt Apostolicis uti, debent priùs eas diligenter examinare, utrum veræ sint, aut falsæ, vel suspectæ, & si veras eas deprehenderint, possunt illis uti; non ita si falsas esse noverint, aut suspectas, quia tunc tenentur abstinere ab illarum usu *c. inter dilectos 11. §. verum de excess. Prælat.* Quòd si postea certi fiant, eas esse veras, possunt illis uti: alioquin nisi hanc adhibuerint diligentiam præsumuntur esse in dolo, proinde falsum committere; hoc enim semper præsupponit dolum *l. nec exemptum 20. C. h. t.* vel saltem censentur ignorantiam affectare, quæ crassa, & supina habetur, quæ minimè excusat *c. penult. de cleric. excommun.* 3

Neque obstat, quòd in delictis præsumatur ignorantia, & dolus probari debeat *l. quoties 18. §. qui dolo ff. de probat.* quia id non procedit quando diligens inquisitio debet præcedere, ut in præsenti, ubi ignorantia non excusat, quia volentes uti litteris Apostolicis tenentur priùs eas diligenter examinare, an veræ sint, vel falsæ, aut suspectæ. Rursus pœnæ inflictæ *in d. c. ad Falsariorum 7. h. t.* non incurruntur à Clericis falsantibus litteras Imperatoris, vel alterius sæcularis, quia *in d. c.* Pontifex non loquitur nisi de clericis falsantibus litteras Apostolicas, seu rescripta Pontificum: & cùm simus in pœnalibus, constitutio non est extendenda ad casus, qui in eadem non exprimuntur: & verba sunt intelligenda, ut simpliciter sonant. Tum quia *ex regul. jur. 49. in 6.* in pœnis benignior pars est eligenda. 4

Ratio, cur clerici incurrant præfatas pœnas, si falsificent rescripta Pontificum, & non si litteras Imperatoris falsent, hæc etiam assignatur, quia Clerici graviùs delinquunt, si falsent litteras Apostolicas, quàm si falsent litteras cujusvis alterius Principis sæcularis, etiam Imperatoris; idque ob eminentiam dignitatis Pontificiæ *argu. c. solitæ 6. de majorit. & obed. §. attrox. instit. de instit. de injurys.* Præterea quia clericus non subjicitur Imperatori, nec ulli jurisdictioni laicali, sed Papæ: & longè gravius crimen est, si committatur contra personam Principis, cui delinquens subjicitur, quàm in extraneum *l. omnes 6. §. 1. ff. de re militari*, ut notat Farinacius *in prax. crimin. p. 6. q. 151. n. 22.* quapropter asserit, clericum falsificantem litteras Imperatoris, Regis, vel alterius Principis sæcularis non esse tradendum Curiæ sæculari. 5

Quid verò dicendum sit de clericis falsantibus litteras Episcopi, Archiepiscopi, vel Nuntij Sedis Apostolicæ, vel etiam sacræ Pœnitentiariæ, respondetur, non incurrere pœnas inflictas contra Clericos *in d. c. ad Falsariorum 7. h. t.* quia ibi Pontifex tantùm loquitur de clericis falsantibus litteras Apostolicas, & qui per se, vel per alios exercent vitium falsitatis: atqui litteræ Episcopi, Archiepiscopi, Nuntij sedis Apostolicæ, & sacræ Pœnitentiariæ non sunt litteræ Apostolicæ, quia istæ 6

istæ tantùm sunt illæ, quæ dantur à Papa, & quia in pœnalibus interpretatio debet mitiùs fieri, ut pœnalia non extendantur ultra casus in jure expressos, sequitur, quòd pœnæ inflictæ in *d. c. ad Falsariorum* non incurrantur nisi à Clericis falsarijs litterarum Apostolicarum, unde si litteræ Episcopi, Archiepiscopi, & Nuntij sedis Apostolicæ non sint litteræ Apostolicæ, nec rescripta Pontificum, rectè sequitur, Clericos falsantes præfatas litteras Episcopi, Archiepiscopi, & Nuntij non incurrere pœnas in *c. ad Falsariorum.* Tum quia licèt ab aliquibus dubitetur, an litteræ sacræ Pœnitentiariæ dicendæ sint Apostolicæ, adhuc tamen in dubijs pœnalibus benignior pars est eligenda *ex regula juris 49. in 6.*

7 Quamvis pœna generalis inflicta contra omnes falsantes litteras Apostolicas per se, vel per alios, ut etiam contra eorum Fautores, & Defensores sit, ut ipso jure, & facto sint excommunicati, eò quia Pontifex *in d. c. ad falsariorum 7. h. t.* utatur verbis illis: *Anathematis vinculo decernimus innodatos;* quæ verba, ut communiter docent Canoistæ latam sententiam significant; & rursus *in d. c. Pontifex* generaliter anathemate feriat omnes falsarios litterarum Apostolicarum, sive Clerici sint, sive laici, & sit absolutio à tali vinculo reservata sedi Apostolicæ: nihilominus specialis pœna infligitur Clericis falsantibus litteras Apostolicas; quia isti etiam privantur ipso jure, & in perpetuum officijs, & beneficijs ecclesiasticis; adeo ut statim possint tanquam vacantia alijs conferri, ut notat Rebuffus in *prax. benefic. tit. de modis amittend. benefic. n. 48.* laici enim falsarij litterarum Apostolicarum non incurrunt hanc pœnam privationis beneficiorum, & dignitatum, quia Innocentius III. in *d. c. falsariorum* duas infligit pœnas, unam generalem, quæ afficit omnes Falsarios sive laicos, sive Clericos; & aliam specialem, quæ solos comprehendit Clericos: prima est excommunicatio; hæc privatio ab omni officio, & beneficio ecclesiastico; unde non est hæc pœna extendenda ad laicos, cùm in jure tantùm exprimatur contra Clericos, qui si convicti sint de crimine falsi post degradationem factam per Judicem ecclesiasticum traduntur Curiæ sæculari puniendi juxta constitutiones legales.

8 Hanc tamen pœnam degradationis Curiæ sæcularis, non incurrit Clericus, qui falsificat litteras Apostolicas per alium, & non per se, quia Pontifex in *d. c. ad Falsariorum 7. h. t.* utitur his verbis: *Qui per se falsitatis vitium exercuerint*: unde cùm Pontifex tantùm eos comprehendat Clericos, qui per se litteras Apostolicas falsant, non est pœna canonis extendenda ad eos, qui per se falsitatis vitium non exercent, quamvis per alium illud exerceant; constitutio enim pœnalis est intelligenda ad litteram, ut sonat adeò ut pœnæ non sint extendendæ de casu ad casum non expressum. Quòd si Clerici scienter utantur litteris Apostolicis falsis, quamvis eas non falsaverint, privantur omni officio, & beneficio ecclesiastico; non tamen ipso jure, seu de facto, sed per sententiam Judicis, ut desumitur *ex d. c. ad Falsariorum §. qui verò h. t.* ut ibidem notat Innocentius V. *spolientur.*

Quòd si qui scienter utuntur falsis litteris Apostolicis sint laici, ipso facto sunt excommunicati; donec competenter satisfaciant, ut etiam si habentes has falsas litteras, infra viginti dies eas non lacerant, vel restituant. Hinc differunt falsantes litteras Apostolicas à scienter utentibus ijsdem, quia falsantes per se immediatè sunt ipso jure, seu de facto excommunicati, sive Clerici sint, sive laici: utentes verò scienter falsis litteris, si sint laici sunt excommunicati ipso facto, in quo omnes conveniunt. Sin verò sint Clerici non sunt excommunicati, sed loco excommunicationis privantur officijs, & beneficijs: alioquin Clerici duplici pœnâ coërcerentur, unâ communi cum laicis, & altera propria Clericorum, quod tamen non procedit, ut habetur *in c. At si Clerici 4. §. fin. de judic.* nisi contrarium sit jure expressum. Tum quia in pœnis interpretatio est semper mitiús facienda juxta *reg. jur. 49. in 6.* Rursus falsantes litteras Apostolicas, si Clerici sint ipso jure privantur officijs, & beneficijs; non ita utentes falsis litteris, quia isti non privantur beneficio, & officio ecclesiastico ipso jure, sed tantùm per sententiam Judicis. Præterea falsantes, si sint Clerici degradantur à Judice ecclesiastico, & postea traduntur Curiæ sæculari; non ita scienter utentes litteris falsis, quia istis nullo jure est hæc pœna injuncta. 9

Cæterum Falsarij litterarum Apostolicarum, tametsi occulti sint, adhuc incurrunt pœnas ipso jure inflictas, seu pœnam excommunicationis, & privationis ab omni officio, & beneficio; & id procedit, eo ipso, quòd crimen commissum est, sive actum fuerit criminaliter, sive civiliter. Secus pœnas per Judicem infligendas, cujusmodi est pœna degradationis, & traditionis Curiæ sæculari, Falsarij occulti non incurrunt, si agatur civiliter, bene tamen sit criminaliter sint convicti; & tunc absque discrimine eas incurrrunt, sive actum sit per viam accusationis, sive per viam inquisitionis, ut notat Prosper Fagnanus *in d. c. ad falsariorum 7. n. 62. h. t.* Juvat tamen observare, quòd pœnæ inflictæ *in d. c. ad falsariorum* non incurruntur ab Episcopis falsantibus litteras Apostolicas: ratio est, quia in pœnalibus Episcopi, & alij ecclesiastici Prælati eminentioris dignitatis non comprehenduntur nisi de ipsis fiat expressa mentio *c. quia periculum 4. de sent. excommun. in 6.* & *in d. c. ad falsariorum* tantùm fit mentio de Clericis non verò de Episcopis, qui propterea non comprehenduntur in tali textu. Idque vel maximè ex eo infertur; quia non possunt Episcopi privari dignitate Episcopali, nec deponi 10

ni sine speciali mandato Papæ *c. dudum 9. caus. 3. q. 6.*

11 In Bulla Cœnæ Domini Falsarij litterarum Apostolicarum etiam anathemate percutiuntur; etenim in sexta excommunicatione, ejusdem Bullæ habentur hæc verba, *Excommunicamus & anathematizamus omnes Falsarios litterarum Apostolicarum etiam in forma brevis, ac supplicationum, gratiam, vel justitiam concernentium per Romanum Pontificem, vel S. R. Ecclesiæ Vice Cancellarium, seu gerentis vices eorum, aut de mandato ejusdem Romani Pontificis signatarum: nec non falsò fabricantes litteras Apostolicas etiam in forma brevis, & etiam falsò signantes supplicationes hujusmodi sub nomine Romani Pontificis, vel vice Cancellarij, aut gerentium vices prædictorum.* Hæc autem excommunicatio generaliter fertur in omnes Falsarios litterarum Apostolicarum; tametsi Episcopi sint, vel alij Prælati ecclesiastici dignitate superiores, ut notat Fagnanus *in d. c. ad falsariorum 7. n. 57. h. t.* & rursus prohibentur, & puniuntur duæ actiones circa litteras Apostolicas, quarum prima est falsatio Apostolicarum litterarum; quæ tamen actio jam antea fuerat prohibita sub pœna excommunicationis *in d. c. ad falsariorum 7. h. t.* sed sine addita reservatione ab ejus absolutione, ut notat Navarius *in manual. c. 27. n. 62.*

12 Secunda actio, quæ prohibetur, & anathemate percutitur in Bulla Cœnæ, est fabricatio, & confectio litterarum falsarum, quæ actio includit gravius crimen, quàm prima.

Cæterum juvat observare discrimen in-
13 ter excommunicationem inflictam *in d. c. ad falsariorum 7. h. t.* & illam, quæ infligitur in Bulla Cœnæ Domini. Primò quia in *c. ad falsariorum* non tantùm anathemate feriuntur omnes Falsarij litterarum Apostolicarum, verùm etiam ipsi laici utentes falsis litteris: secus in Bulla Cœnæ Domini excomunicantur tantùm ipsi falsarij litterarum Apostolicarum, vel falsificantes, vel supplicationes falsò signantes: cæterum de utentibus falsis litteris, falsò fabricatis, aut signatis nulla fit ibi mentio: & quia falsare litteras, & uti litteris jam falsatis, sunt duo distincta realiter, quorum unum potest haberi sine alio, & in Bulla fiat tantùm mentio de falsantibus, & non de utentibus, sequitur, utentes falsatis litteris non incurrere pœnam inflictam in Bulla Cœnæ Domini, quia in pœnalibus non debet fieri extensio à casibus expressis ad casus non expressos, cùm pœnalia restringenda sint non amplianda. Tum quia *ex regul. jur.*
14 *49. in 6.* in pœnis benignior pars semper est aligenda.

Secundò quia *in d. c. ad falsariorum* incurrunt excommunicationem, etiam illi, qui favent falsarijs litterarum Apostolicarum, vel eos defendunt, aut alio modo opem ferunt, quia Fautores, & Defensores, eorundem ibi exprimuntur. Secus in Bulla Cœnæ nulla fit mentio de Fautoribus, ac Defensoribus, nec distinguntur falsantes litteras per se, vel per alios; sed solùm exprimuntur falsarij, & falsò fabricantes, qui propriè sunt tantùm illi, qui per se immediatè litteras Apostolicas falsificant, vel falsas conficiunt; proinde quia falsantes per alios non exprimuntur in Bulla cœnæ, non incurrunt excommunicationem, quæ ibi infligitur. Putârim tamen cum Fagnano *in d. c. ad Falsariorum 7. n. 34. h. t.* quòd tametsi Bulla Cœnæ Domini simpliciter tantùm loquatur de Falsarijs, & non adhibeat illam distinctionem per se, vel per alios, Bulla tamen intelligi debet tam de Falsarijs per se immediatè, quàm mediatè per alios, quia *ex reg. jur. 72. in 6.* qui facit per alium, perinde est, ac si id per se ipsum faciat: quod vel maximè procedit in delictis, & desumitur etiam *ex c. ad mulieres 6. de sent. excom. mun.* ubi qui mandavit Clericum percuti, declaratur incidisse in excommunicationem. 15

Tertiò quia *in d. c. ad Falsariorum 7. h. t.* tantùm puniuntur falsantes litteras Apostolicas: in Bulla autem Cœnæ etiam puniuntur falsantes supplicationes à Papa signatas. Fagnanus tamen *in c. licet 5. n. 21. h. t.* fusè probat, falsare signaturam supplicationis Papalis, seu illas supplicationes, in quibus Papa scribit manu propria *fiat*, vel aliquid æquivalens, perinde esse, ac falsare litteras Apostolicas, & rationem adducit Fagnanus: quia si litteræ, per quas fit expeditio discrepent à supplicatione, tunc standum est supplicationi signatæ à Papa tanquam matrici, & non litteris, quæ corrigendæ sunt juxta orginalem supplicationem.

Crimine falsi etiam tenentur adulterato- 16
res monetæ *l. 1. & 2. C. de falsa moneta*, ut notat Covarruvias *de vict. numis. collat. c. 8.* Qui igitur sine legitima authoritate monetam cudit crimen falsi committit, quia illa confectio monetæ falsationem continet, dolum, & jacturam Principis. Hoc autem crimen pluribus potest modis committi quoad monetam.

Primò, incurrit hoc crimen, qui si- 17
ne legitima authoritate monetam cudit.

Secundò, qui monetam cudit, vel ponde- 18
re iniquo vel materia adulterina.

Tertiò, qui de justo pondere monetæ 19
detrahit abscindendo, vel radendo: si tamen aliquid detrahatur monetis excedentibus justum pondus, & id fiat publica authoritate à Monetarijs, nullum contrahitur crimen: sin verò fiat à privato; communior sententia censet talem ut fraudatorem, & falsarium posse puniri; eò quia monetæ publicæ privata authoritate detrahit in damnum communitatis.

Quartò, qui ex materia adulterina num- 20
mos conflat, ut stanneos, plumbeos, ferreos, cupreos, eosque tingit colore aureo, vel argenteo ad decipendos simplices, colore, & tinnitu.

Quintò,

21 Quintò, qui nummos falsos stanneos, vel plumbeos, aut cupreos pro argenteis scienter expendit, sive ipse fuerit antea ab alijs ita deceptus, sive non: immo quamvis bona fide, seu ignoranter quis expendat hujusmodi falsos nummos, tenetur resarcire damnum illatum ei, qui læsus fuit, cui debet fieri compensatio, ut notat Covarruvias *de collat. veter. numismat. c. 8. n. 3. & sequent.* quinimò peccat, & potest etiam puniri qui nummum adulterinum alteri scienti, ac consentienti donat, si probabiliter sciat, eum tali nummo falso esse alium decepturum, quia cooperatur ad multas falsationes inde secuturas, ut notat Molina *tom. 3. tractat. 2. disput. 701. & sequent.*

22 Sextò, qui monetas aureas, vel argenteas cudunt pœnam incurrunt ultimi supplicij ex constitutione tertia Pij V. cui initium est, *cùm nihil magis* edita 8. Kalendas Novemb. 1570. quam constitutionem confirmavit, & innovavit Urbanus VIII. in sua constit. 75. quæ incipit: *In suprema* Idibus Novemb. 1627. & ad omnes, & singulas personas ecclesiasticas etiam quomodolibet exemptas, cujusvis Ordinis, societatis, instituti, nec non militiarum quarumcunque etiam Hospitalis S. Joannis Hierosolymitani, Regulares in omnibus, & singulis Provincijs, Regnis, Civitatibus, Terris, Oppidis Castris, & Locis intra Italiam duntaxat existentibus, qui aureas, vel argenteas monetas tondere, fabricare, colorare, vel aliàs adulterare, seu etiam quomodolibet adulteratas scienter erogare, aut exponere præsumpserint, extendit, & ampliat, ac vult, ut si culpabiles in præmissis reperti fuerint prævia degradatione Curiæ sæculari tradantur puniendi.

23 Pœnæ autem jure statutæ in Falsarios monetæ jure civili plures sunt. Prima est, ut cudens falsam monetam in flammas comburendus inijciatur, sed priùs strangulatur, & ut omnes ejus facultates fisco addicantur *c. 2. C. de falsa moneta.* Et quamvis aliqui cum Glossa ibidem *V. nummos* id intelligant de aureis nummis, communior tamen sententia docet, hanc pœnam jure infligi contra quoscunque falsarios monetæ, eò quia lex loquatur in genere de nummis falsis. Hanc pœnam etiam incurrunt socij eorum, qui falsam cudunt monetam, eisque opem ferunt, & scienter auxilium dant, consilium, & favorem, vel illis concedunt domum, vel prædium, in quo illam cudant, ut notat Molina *tract. 2. disp. 707. n. 2.*

24 Secunda, ut tondentes, vel radentes monetam, vel eam tingentes, ut appareat aurea, vel argentea si sit homo liber bestijs subijciatur: si verò mancipium ultimo supplicio afficiatur *l. quicunque 8. ff. ad leg. Cornel. de fals.*

25 Tertia, ut eâdem pœnâ plectetur qui propria authoritate monetam cudit, quamvis justi ponderis, ac materiæ, eò quia sibi usurpet authoritatem Principis, cui injuriam simul, & damnum infert, ut notat Farinacius *q. 115. n. 20.*

Quarta ut qui mŏnetam falsam sciens expendit incidat in pœnam ordinariam legis Corneliæ de falsis, quæ habetur *in l. 1. §. fin. ff. eod.* quod procedit, si moneta sit plumbea, aut stannea: non ita si sit alterius metalli, ærea, argentea, vel aurea. Rursus si non appareat, quòd sint nummi plumbei, vel stannei, punitur hoc crimen pœna extraordinaria arbitrio Judicis, ut notat Julius Clarus §. *falsum n. 38.* 26

Jure tamen canonico *in Extravag. Joannis XXII.* quæ incipit *prodiens* falsificans monetas in ære, vel figura, vel pondere, vel falsas introducens in Regnum Franciæ scienter, & alia circumvicina loca excommunicatur, & non potest absolvi nisi à solo Papa. Rursus idem Joannes XXII. *in Extravag. Commun. cap. spondent. h. t.* statuit, ut qui faciunt alchimiam, aurum, vel argentum, & qui fieri mandat secuto facto, & qui ministrat scienter, & qui utuntur illo dando, tantundem de bona moneta solvant pauperibus, & sint perpetuò infames, & si non habeant in bonis, solvant in persona arbitrio Judicis, quòd si sint Clerici privantur etiam beneficijs, & fiunt inhabiles. 27

Ratio, cur infligantur hæ pœnæ, affertur à D. Thoma *2. 2. q. 77. art. 2. ad 1.* quia si aurum, vel argentum factum ab exercentibus Chimiam veram speciem non habet auri, vel argenti, est injusta, & fraudulenta venditio: præsertim cùm sint plures utilitates, & proprietates auri, & argenti veri secundùm naturalem operationem ipsorum, quæ minimè conveniunt auro sophistico per chimiam artem facto. Tum quia verum, & probatum aurum plures habet proprietates contra morbos, quibus caret aurum fucatum, vel sophisticum. Præterea hæc ars conficiendi aurum ex eo etiam prohiberi, ac puniri solet, quia sive viliora metalla transmutentur in pretiosiora, sive non; tamen transmutatio est adeò difficilis, ut censeatur moraliter impossibilis: & qui hac detinentur arte, & exercitio alias non vident pecunias, nec alia pretiosa metalla, quàm quæ ipsi sine ullo fructu, sine utilitate consumunt. 28

Crimen falsi committitur etiam in alijs rebus præsertim in instrumentis, & testamentis: qui enim testamentum, codicillum aliúdve instrumentum, vel scripturam immutat, vel supprimit committit crimen falsi *l. quid sit ff. eod.* Hinc Notarius conficiens falsum instrumentum puniendus est ut Falsarius, ut etiam qui producit falsum instrumentum scienter, eoque utitur; licèt mitiùs puniatur, qui utitur, quàm qui condit, ut notat Clarus *§. falsum n. 16. & sequent.* Est etiam falsarius Notarius, si instrumento aliquid apponat, quod verum non sit, & tunc etiam incidit in ejus pœnam, quod etiam procedit, 29

cedit, si omittat solemnitates requisitas in instrumento, vel conficiat instrumentum super re illicita extra casus jure permissos, ut notat Idem Clarus *loc. cit. n. 22.* Qui etiam testamentum, codicillum, vel quodvis aliud instrumentum, ut etiam litteras publicas, aut privatas pertinentes ad alium immutat, lacerat, cumburit, oblitterat, dolosè celat, aut supprimit, ne veritas appareat, incidit in crimen falsi, & puniendus est ut Falsarius *l. 1. ff. qui in rationibus*, ut notat Sylvester *V. Falsarius q. 3. n. 4.* Incidit etiam in hoc crimen, qui alienum chirographum imitatur *l. quid sit 23. ff. de lege Cornel. de fals.* ut etiam qui sigillo adulterino, & falso alienas litteras signavit *l. lege Cornelia 30. ff. eod.* ut etiam qui publica edicta dolo malo corrumpit *l. penult. ff. eod.* ut etiam si pater suum filium, aut alium in ipsius potestate constitutum, vel etiam se ipsum in alterius testamento scribit hæredem, aut Legatarium; tunc enim testamentum est irritum, & ipse punitur tanquam Falsarius; ut notat Julius Clarus §. *falsum n. 27.* Qui alienas litteras dolosè aperit, ac legit cum alterius injuria, vel damno injusto incurrit hanc pœnam, non ita tamen si interveniat justa causâ eas aperiendi, ut si fiat jure belli, vel causa justæ defensionis contra inimicum molientem insidias, vel si, qui litteras aperit, sit Prælatus, vel pater illius, ad quem litteræ mittuntur.

30 Rursus qui litteras aperit alienas, ut eas ostendat adversario mittentis: ex quo fit, ut etiam Procuratores, & Advocati ostendentes adversario jura partis, possint pœnâ falsi puniri, ut etiam qui sunt à secretis, & scriptores, ac Collegæ Prælatorum, qui in visitationibus ostendunt depositiones iis contra quos sunt factæ, & notificant nomina deponentium. Qui tamen litteras alterius clausas aperit, ut incurrat pœnam falsi, requiritur, ut dolosè se gerat, adeò ut eas aperiat cum alterius damno, & injuria; & tunc nec etiam punitur pœnâ ordinariâ falsi, sed alia mitiori, & arbitraria pro qualitate delicti; ratio est, quia propriè non est Falsarius, qui etiam dolosè aperit clausas litteras cum damno, & injuria alterius; crimen enim falsi perversionem continet veritatis, quam non pervertit, qui simpliciter litteras aperit, ut eas legat, ut notat Sylvester *V. Falsarius q. 1.* Hinc speciale est in eo, qui aperit testamentum clausum, ut incidat in pœnam falsi. Rursus venditor, qui falsis ponderibus, vel mensuris utitur, vel adulterinam materiam minus utilem mercibus admiscet pœnam incurrit Falsarij *l. penult. ff. ad leg. Cornel. de fals.* ut etiam qui falsum profert testimonium, vel falsum testem in judicium producit *l. 13. ff. eod.* vel qui Judicem corrumpit, vel falsis legibus, aut constitutionibus utitur *l. ult. ff. eod.*

§. III.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selectæ quæstiones.

Quæritur primò, an in dubio præsumatur falsitas commissa in litteris impetratis à Sede Apostolica? Respondetur negativè, si litteræ Apostolicæ formā habeant de simplici justitia, & deprehendatur in illis falsitas, dummodo si impetrans eò, quòd cognoscat illas esse falsas, ijsdem non utatur, idque desumitur *ex c. accedens 8. h. t.* ubi Innocentius III. mandat, quòd si litteræ Apostolicæ falsæ deprehensæ de simplici justitia formam habeant (cùm præsumi non debeat, quòd pro talibus litteris, quæ facilè possunt obtineri, fraudem quis commiserit falsitatis) nec impetrans iis usus est, postquam eas falsas esse cognovit, ei officium, & beneficium sit restituendum, nec ulterius sit molestandum. Ex quo textu claret, eum, qui impetravit litteras Apostolicas habentes formam de simplici justitia non esse puniendum, si deprehendatur in eis falsitas, si impetrans eò quia cognoverit, eas esse falsas, iis non fuit usus. 1

Litteræ de simplici justitia illæ dicuntur, quæ dantur ad lites, seu commissiones pro illis; hæ enim facilè conceduntur etiam circa modica, proinde non præsumitur in illis dolus, ut notat Panormitanus *in d. c. accedens 8. h. t.* & in *c. 1. de præsumpt.* Tum quia quamvis re ipsa subesset dolus, adhuc non præsumeretur falsum de re tam modica: secus tamen contingeret, si litteræ essent de magna gratia: alioquin cùm litteræ in forma simplicis justitiæ sint, in quibus petitur tantùm, ut justitia sibi administretur, & Papa rescribit, ut Judex delegetur ad cognoscendum secundùm justitiam; non est probabile, quod impetrans similia rescripta velit illa falsare, cùm facilè possit semper similia obtinere, cum Pontifex velit, ut justitia exerceatur, detúrque cuique suum: quia verò alia dicuntur rescripta gratiæ, quæ impetrantur ad obtinendam aliquam gratiam, seu beneficium, ideo si in hisce subesset dolus, posset falsum præsumi. Non tamen præsumitur quis falsum commisisse, nisi convincatur, quòd scienter id fecerit quod procedit præsertim de his, quæ de jure alicui competunt, & facilè obtineri possunt, quia tunc non præsumendum est, falsum committi. Quod verum est in litteris justitiæ, in quibus non præsumitur falsum esse commissum scienter, seu dolosè; sed tantùm ex ignorantia, nisi contrarium probetur: proinde impetrans ob ignorantiam semper excusatur, dummodo statim desistat uti litteris impetratis, postquam scivit, eas esse falsas. In litteris verò gratiæ impetratis à Papa, si deprehendatur falsitas, attendenda est qualitas personæ impetrantis, & quantitas gratiæ impetratæ; secun- 2

cundùm enim has circumstantias præsumitur crimen falsi in iisdem commissum, ut notat Hostiensis *in d. c. accedens 8. §, si verò h. t.*

3 Quæritur secundò, quomodo litteræ Apostolicæ sint nullæ ex taciturnitate veri? Respondetur, rescriptum gratiæ subreptitiè obtentum esse ipso jure nullum: dicitur subreptitiè obtentũ, eò quia in illo fuit verum suppressum, proinde rescriptum est nullum ex defectu, consensûs Papæ illud concedentis: concedit enim Papa rescripta semper sub hac conditione, *si preces veritate nitantur*: & ob suppressionem veri preces non nituntur veritate, & rescriptum dicitur provenire ab ignorantia concedentis, dicitúrque subreptitium, ac subreptitiè impetratum. Rescriptum verò justitiæ est irritandum ope exceptionis, quia non est tanti præjudicij, quanti rescriptum gratiæ. Ut autem cognoscatur, cujúsnam veritatis taciturnitas, & expressio falsitatis rescriptum vitiet, solet tradi regula generalis, quâ ea dicuntur exprimenda, quæ à jure præscribuntur exprimenda: nomine tamen juris non solùm intelligitur jus scriptum, sed etiam stylus Curiæ, imò & ipsa consuetudo, cùm hæc obtineat vim legis. Ex iis autem, quæ jure præscribuntur exprimenda, aliqua sunt, quæ dant causam concessioni, quia aliàs rescriptum non concederetur.

4 Idque potest in pluribus casibus contingere. Primò si quis in eadem materia duo rescripta, vel privilegia impetret, in quorum primo fiat restrictio, & in secundo ampliatio in præjudicium tertii, tunc in secundo rescripto, ejúsque petitione debet mentio fieri primi, & casus habetur in *c. penult. de rescript.* ubi Innocentius III. declaravit secundum rescriptum esse subreptitium, & irritum quantum ad hoc, quia limites prioris privilegij excederet, & in secundo nulla facta fuit mentio primi.

5 Secundò, si Titius adversarius Caij sive solus, sive communi consensu impetravit à Papa rescriptum delegans causam Judicibus determinatis, & expressis, & postea, Cajus petat ab eodem Pontifice rescriptum delegans eandem causam alijs judicibus, tenetur Cajus prioris rescripti ab adversario impetrati mentionem facere: alioquin secundum rescriptum nullum sortiretur valorem; & ope exceptionis posset elidi manente priore rescripto in suo valore, ut rescripsit Alexander III. in *c. cæterum de rescript.* secus tamen si primum rescriptum ex negligentia intra annum non fuisset Judicibus præsentatum, ut habetur in *c. plerumque eod. tit.* sin verò sine culpa non fuit præsentatum, tunc competit exceptio contra secundum rescriptum *c. si autem eod. tit.*

6 Tertiò, si habens beneficium quantumvis modicum, velit impetrare rescriptum ad beneficium aliud sibi providendum, debet mentionem facere de priori beneficio, quamvis modico; alioquin secundum rescriptum censetur subreptitium, utpote impetratum suppressa veritate, quæ si Papæ innotuisset, probabiliter non ita rescripsisset: quia hujusmodi litteræ emanant pro Clericis pauperibus nullum habentibus beneficium, ut rescripsit Innocentius III. in *c. postulâsti de rescript.*

Quartò, est etiam in petitione secundi rescripti mentio facienda de rescripto ad provisionem beneficij impetrato, tametsi priori rescripto renuntiatum sit: alioquin secundum rescriptum est ipso jure irritum; & rescindendum, quidquid ejus prætextu actum fuit, ut declaravit Honorius III. in *c. ad audientiam de rescript.* 7

Quintò, receptus in Canonicum alicujus Ecclesiæ, si præbendam nondum sit consecutus, adeo ut ipsi tantùm competat jus ad rem, non jus in re, si velit impetrare rescriptum ad aliud beneficium in alia Ecclesia, debet mentionem facere admissionis in Canonicum, ut rescribit Gregorius IX. in *c. in nostra de rescript.* Aliud tamen esset, si Canonicatus, ut etiam aliud beneficium fuisset tantùm oblatum, & nondum acceptum. 8

Sextò, si consuetudo, vel statutum alicujus Ecclesiæ resistat collationi alicujus beneficij. tunc qui impetrat rescriptum, ut non sit subreptitium in petitione debet mentionem facere hujus consuetudinis, vel statuti, & desumitur ex *c. constitutus de rescrip.* 9

Septimò, exprimendum est etiam in supplicatione pro impetratione beneficij, quod impetrans sit Clericus, ut habetur *in c. cum adeo de rescript.* siquidem laicus est incapax beneficij ecclesiastici. 10

Octavò, in impetratione rescripti mandantis restitutionem contra Judicem, à quo quis spoliatus est, exprimi etiam debet causa spoliationis, quæ sit in rescripto etiam expressa; alioquin hoc censetur subreptitium, quia præsumptio semper stat pro Judice. 11

Quæritur tertiò, quomodo rescriptum irritetur ex defectu causæ motivæ, finalis, aut impulsivæ? Respondetur, rescriptum non solùm irritari, eò quia in ipso taceatur verum, & dicitur rescriptum *subreptitium*; verùm etiam quia in supplicatione narretur falsum, quod det causam concessioni, & vocatur rescriptum *obreptitium*, scilicet ob expressionem falsi, & dicitur provenire ab errore: & solet procedi cum distinctione, an litteræ cum suppressione veri, aut suggestione falsi impetratæ fuerint per malitiam, aut dolum impetrantis; an verò per simplicitatem, & ignorantiam, priori modo in pœnam delinquentis litteræ censentur irritæ, adeò ut postquam Judici dolus innotuerit, teneatur is supersedere à causæ cognitione. 12

In secundo casu attenditur, an Papa nihilominus litteras illas dedisset, tametsi veritas aperta fuisset, & falsitas intermissa, saltem juxta formam juris communis; si dedisset, tunc Judex procedit ad cognitionem causæ secundùm ordinem juris communis; si non dedisset, non potest Judex procedere, & id valet tam 13

pro rescriptis justitiæ, quàm pro illis gratiæ servata tamen proportione. Alij aliter distingunt, & dicunt, quòd si litteræ dolo impetratæ contineant plura capita separata, & dolus solùm sit commissus quoad unum, non quoad alterum, non vitiatur rescriptum, nisi quoad illud caput, in quo dolus commissus est, ita respondent plures cum Zœsio, Vallensis tamen in suis paratit. & Fagnanus volunt, tunc rescriptum vitiatum in totum ob verba illa textûs: *In sua perversitatis pœnam nullum ex illis litteris commodum consequatur.* Verùm hæc verba communiter solent explicari quatenus vi litterarum, ne quidem in forma juris communis procedi possit, sicut potest procedi, quando simplicitas, aut ignorantia fuit causa subreptionis: unde contraria sententia est valde probabilis, præsertim cum *ex regula juris 37. in 6. Utile per inutile non debeat vitiari.*

14 Exemplum subreptionis provenientis ex simplicitate, vel ignorantia, & vitiantis rescriptum, affert Fagnanus *n. 65.* ut si impetretur à Papa rescriptum super re feudali nulla facta mentione, quòd sit feudalis, quia tunc Papa verisimiliter non se intromisisset in re feudali, nisi fortassis in defectum non administratæ justitiæ.

15 Exemplum nullitatis litterarum non omnimodè ex narratione falsi per errorem, habetur, quando quis in precibus errore deceptus narraret in sua Provincia moris esse, ut tales causæ summariè, & de plano sine figura, & strepitu judicis expediantur, tunc quamvis rescriptum non valeret in ordine ad instituendum summarium processum; valeret tamen ad instituendum processum secundùm formam juris communis, nisi fortassis pars contraria ultrò consentiret in processum summarium.

16 Hinc ex defectu causæ finalis simpliciter motivæ vitiatur rescriptum, quia tunc deficit consensus Principis. Ex defectu causæ purè impulsivæ, quâ absente fuissent quidem litteræ in eadem forma concessæ, sed non ita facilè promptæ, & expeditæ, communior sententia est, rescriptum etiam vitiari, ac fieri subreptitium, non minus ac cessante causa finali.

17 Alij verò præsertim Theologi negant, ex defectu causæ purè impulsivæ rescriptum vitiari. Et potest hæc sententia probari *ex l. cum tale 72. §. 6. ff. de condit. & demonst.* ubi falsa causa, quâ movebatur legans, tunc tantùm facit inutile legatum, si testator sciens causam esse falsam non fuisset legaturus; ratio etiam à priori esse potest, quia eatenus rescripta per subreptionem vitiantur, quatenus deficit consensus Principis: ob falsitatem autem causæ merè impulsivæ consensus Principis non deficit, quia quod quis difficulter vult, adhuc dicitur velle. Tum quia donatio non obstante falsitate causæ merè impulsivæ adhuc valida est.

Quæritur quartò, undénam cognosci possit, quæ sit causa finalis, & quæ merè impulsiva? Respondetur, quòd si causa in supplicatione allata est tantum unica, & indivisibilis, ut periculum incontinentiæ pro dispensatione in voto castitatis, tunc talis causa est finalis: & sine illa in precibus expressa non censetur Princeps velle gratiam facere, nisi dicat, se illam facere motu proprio. Quòd si plures causæ præter periculum incontinentiæ concurrant, præsertim necessitas propagandi familiam illustrem: tunc illa præ cæteris habetur pro causa finali, saltem partiali, quæ in prudentum judicio præfertur alijs, & si cæteræ essent omittendæ excepta una, hæc sola retineretur, & cæteræ omitterentur; hæc tunc, quæ reservatur, & pluris fit, quàm cæteræ, censetur ex natura sua esse apta ad fortiùs movendum. Sin verò causa talis sit, ut in supplicatione soleat quandóque afferri pro causa unica, & adæquata, tunc hæc habet rationem causæ finalis, & alia, quæ eidem adnectitur, est causa purè impulsiva; tametsi talis esset, quæ si sola poneretur, adhuc posset habere rationem causæ finalis. Sin verò ex stylo Curiæ, aut alijs rescriptorum formulis colligi non possit, quænam ex duabus causis in supplicatione allatis prævaleat, tunc ambæ censentur habere rationem causæ finalis, cùm non sit major ratio de una, quàm de altera. 18

Quæritur quintò, an qui reticet in supplicatione defectum ætatis requisitæ ad capacitatem gratiæ, quam petit, ut ad [illegible] dum beneficium curatum, si post [illegible] rescriptum ante ejus executionem acquirat debitam ætatem prævisio facta sit valida, vel potiùs ob rescripti subreptionem, nulla. Respondetur, rescriptum esse subreptitium [illegible] provisionem esse invalidam: ratio est, quia cum litteræ tempore impetrationis fuerint subreptitiæ ob taciturnitatem defectus ætatis, qui si innotuisset Pontifici, non concessisset rescriptum: ideo ab initio fuit rescriptum nullum, consequenter tractu temporis non potest convalescere juxta *regul. jur. quod ab initio est irritum tractu temporis non convalescit.* Secus tamen esset, si rescriptum [illegible] abscinderet à beneficio curato, & non curato, & si tempore datæ, seu rescripti impetrans fuisset incapax beneficij curati; & si proximè vacans beneficium esset curatum, posset vigore rescripti conferri impetranti, quia tunc rescriptum ab initio non fuit vitiosum, non enim opus fuit exprimere in eo defectum ætatis ad beneficium curatum, cum illud determinatè non fuerit petitum. 19

Quæritur sextò, quomodo rescriptum vitietur ex falsa adjectione qualitatis [illegible] supponendũ est, qualitates, quæ solent in rescriptis adjici, esse dupliciis generis; aliæ enim solent adjici ad demonstrandum subjectum, seu personam, vel rem aliam. Aliæ quibus rei alioquin indeterminatæ fit determinatio ad unum V. C. si testa- 20

testator volens legare certam pecuniam Cajo, dicat: lego Cajo totam illam pecuniam, quæ continetur in tali scrinio, arca, vel armario? Respondetur, quòd quando error commissus est circa qualitatem primi generis, tunc rescriptum Principis per talem errorem, non fit obreptitium, si aliunde constet de re, quam Princeps volebat demonstrare, & de intentione dandi rescriptum etiam secluso errore, idque desumitur ex §. *29. instit. de legat.* ubi dicitur, quòd si in nomine, cognomine, prænomine, agnomine legatarij legans erraverit, si de persona constet, valeat nihilominus legatum. Sin verò error sit circa qualitatem secundi generis, per cujus adjectionem fit determinatio ad unum; tunc error constituit rescriptum obreptitium, & nullum: si enim duo clerici impetrârunt litteras pro beneficio vacante, si unus in supplicatione dixerit, tale beneficium vacare per mortem, quod est falsum; & alter per resignationem, quod est verum, tunc rescriptum primi clerici est obreptitium, & beneficium vacans per resignationem adjectam rescripto, est conferendum secundo: ratio est, quia falsitas determinationis ostendit aliam esse Principis mentem.

21 Quæritur septimò quomodo crimen falsi committatur circas Testes? Respondetur, testem qui scienter, & dolo malo in judicio dat falsum testimonium, committere crimen falsi; id enim desumitur ex *c. falsidicus 1. h. t.* ubi dicitur, quod testis falsus sit obnoxius tribus personis, Deo, Judici, & Innocenti; eò quia Deum offendit, Judicem deludit, & Innocenti damnum infert; & quatenus Deum offendit, septem anni pœnitentiæ illi injunguntur, *c. quicunque 6. q. 1.* Prout delusit Judicem, incurrit infamiam *c. quisquis convictus 12. q. 5.* & tunc verberibus punitur *c. illi, qui 5. q. 5.* vel extraordinariè ad arbitrium Judicis. Quatenus proximum læsit, punitur juxta modum, & mensuram læsionis *c. nihilominus 3. q. 9.* Cæterum testis occultans veritatem est etiam Falsarius, & tenetur de crimine falsi, si interrogatus à Judice super certo articulo dicit se nihil scire, vel quando juravit dicturum se puram veritatem, & illam tacendo suppressit: secus si juravit solùm simpliciter se responsurum ad interrogata, quia tunc si non interrogatus taceat veritatem, non tenetur de falso *argu. c. cùm dilecti 18. de accusat.* quia sufficit, si respondeat ad interrogata.

22 Quæritur octavò, an damnatus per sententiam Judicis, eò quia falsum condiderit testamentum, séque gesserit ut Notarium, fiat irregularis? Respondetur affirmativè, quia omne crimen tametsi mediocre, si punitum sit sententia Judicis, inducit infamiam juris, consequenter etiam irregularitatem *c. palam. ff. de ritu nupt. l. infamem ff. de public. judic. c. infames §. porro 3. q. 7.* & notant Tusellus *V. infamia conclus. 107. n. 3.* Felinus in *c. testamentum. n. 15. de testib.* Ratio est, quia Ordo ecclesiasticus est dignitas *l. jubemus §. servus in fin. C. de Episc. & serv. c. cùm de tua de corpore vitiat.* ergo quocunque modo quis laboret infamiâ, fit inhabilis, ut promoveatur ad ordinem clericalem *l. 2. C. de dignit. c. inter dilectos de excess. Prælat.* Siquidem infamis tanquam indignus repellendus est à dignitate, & cùm ordo ecclesiasticus sit dignitas, qui laborat infamiâ excludendus est ab ordine clericali; & qui per sententiam Judicis punitur, eo ipso incurrit infamiam juris, consequenter irregularitatem.

An verò persolutâ pœnâ inflictâ per sententiam, adhuc perseveret infamia, proinde 23 etiam irregularitas; communior sententia est affirmativa, adeò ut semel damnatus per sensentiam Judicis indigeat dispensatione, ut possit promoveri ad ordines ecclesiasticos. Docent comuniter, irregularitatem facti, quia non est propriè irregularitas tolli per pœnitentiam, & resipiscentiâ ipsius irregularis: secus irregularitatem juris non tolli nisi per dispensationẽ, eò quia hæc sit propriè irregularitas, ut docent Navarrus *c. 27. manual. num. 204.* Layman *lib. 1. theol. moral tractat. 5. p 5. c. 4. n. 9.* Sayrus *lib. 7. de censur. c. 2. n. 14.* Julius Clarus *lib. 5. sent. 5. ult.* Cùm igitur hæc infamia non sit ex solo proprio facto, sed originem traxerit etiam à sententia Judicis condemnatoria, ideo non potest ex solo proprio facto tolli, sed ad id requiritur etiam authoritas Judicis: siquidem *ex regulis juris. Per quas causas aliquid nascitur, per easdem dissolvitur.* Verùm quia hæc irregularitas non est ex jure annexa delicto, sed tantùm oritur ex delicto unito per sententiam judicis, ideo potuit Episcopus in ipso dispensare, ut notat Panormitanus *in c. fin. de temp. ordin.* Siquidem hujusmodi infamia, & irregularitas, quæ ex illa sequitur non est directè posita à jure canonico, sed tantùm indirectè, eò quia oriatur ex sententia Judicis condemnantis de delicto, ex quo sequitur infamia; proinde tolli potest ab eo, qui potuit condemnare. Tum quia hæc irregularitas non est reservata: si enim condemnando potuit ponere impedimentum, potest etiam illud tollere, quia ad eandem jurisdictionem pertinet ligare, & solvere.

Quæritur nonò, an licitum sit Notario 24 fingere aliquam scripturam tanquam authenticè factam in tempore antecedente, si nulli sit præjudicio? Videtur respondentum affirmativè, quia eo ipso, quòd scriptura nulli est præjudicio; nec ullum infert damnum, non potest fundare crimen falsi, pro quo requiritur, ut immutatio veritatis sit cum præjudicio alterius, ut docent Mysingerus *§. item lex Cornelia de fals. instit. de public. judic.* Farinacius *in pract. quæst. 150. de falsit. & simul. p. 1. n 3.* & desumitur etiam ex *l. 1. init.* & *l. quid sit falsum ff. ad leg. Cornel. de fals. & novel. 75. init.* quia ea est natura doli, ut sit ad decipiendum, & circumveniendum aliquem *l. 1. §. est autem. ff. de dolo.*

Verùm contraria sententia commmunior est, ac verior, cui adhærendum omnino putò,

to, quia propriè tunc committitur crimen falsi, quando immutatur veritas: atqui in casu nostro, cùm Notarius fingat, scripturam authenticè factam pro tempore, quo non erat authenticè facta, habetur procul dubio mutatio veritatis, quia cùm non sit facta scriptura aliqua publica & authentica in certo aliquo tempore, fingitur esse facta, consequenter inducitur scriptura falsa pro vera.

26 Neque ex eo, quòd nullum sequatur damnum tertio talis Notarius declinat crimen falsi: siquidem, quod ex mutatione veritatis sequatur damnum tertij, vel non, id per accidens se habet, quia ad essentiam criminis falsi sufficit, si habeatur immutatio veritatis, ex qua possit præjudicium sequi: quævis autem scriptura falsa, vel ficta pro authentica, cùm de facto non sit talis, ex natura sua potens est damnum inferre: quòd verò non inferat, id per accidens se habet, ut notat Julius Clarus *lib 5. sent. §. falsum V. item excusatur.*

27 Hinc in sententia communi Notarius si in instrumento ponat, pecuniam fuisse numeratam; & de facto nulla fuerit pecunia numerata, committit crimen falsi; tametsi exinde nulli inferatur damnum. Tum quia non est necesse, ut alteri inferatur damnum ad hoc, ut incurratur crimen falsi; sed id tantùm requiritur, ut Falsarius puniri possit pœna ordinaria jure inflicta contra falsarios, ut desumitur *ex l. si quis in pignore § fin ff. de pignor. act.* ut notat Julius Clarus *lib. 5. sent. §. falsum n. 35.* alioquin Falsarius semper puniri debet pœna extraordinaria si ex sua falsatione nulli fiat præjudicium, ut notat Gaillus *lib. 1. observat. pract. obser. 100. n. 7.* Quamobrem tametsi falsitas nulli sit damno, adhuc tamen committitur crimen falsi; & Falsarius punitur pœna extraordinaria, ut docent Decius *consil. 175.* Marsil. *l. 1. §. præterea. n. 63. ff. ad leg. Cornel. de sicar.* ubi asserit, esse sententiam communem, cui adhæret etiam Menochius *lib. 2. de arbit. cas. 306. n. 106.*

Præterea in casu nostro Notarius grave infert præjudicium officio suo publico cùm violet fidem publicam, quam in conficiendis scripturis tenetur servare, unde notabile infert communitati præjudicium, cui ex officio tenetur fidem servare: unde cùm violatio fidei contineat grave præjudicium, ut notant Tiraquel *in l. 13. connub. n. 42.* Menochius *consil. 156. n. 22.* procul dubio Notarius ille incurrit crimen falsi, præsertim cùm violatio fidei sit publica in ordine ad actus publicos, in quibus servari debet sinceritas & fidelitas, ut indemnis servetur publica utilitas, quæ graviter læditur, si à publico Notario fides publica violetur. Tum quia cùm Notarij jurent se servaturos fidelitatem quoad scripturas publicas, utique si fingant factam aliquam scripturam, quę revera facta non fuit, agunt contra juramentū, adeóque peccant lethaliter ob grave præjudiciū, quod infertur fidei publicæ, quæ propterea in re gravi violatur, etenim fides publica etiam ipsis inimicis servanda est *l. conventionum. ff. de pact. c. noli 23. q. 1.* 28

TITULUS XXI.

De Sortilegijs.

Um Compilator in præcedenti titulo egisset de crimine falsi, & sortilegia falsitatem etiam in se contineant, eò quia sortilegi per sortes homines fallant; siquidem solius Dei est futura nosse; ideo agit hic de crimine sortilegij ob affinitatem, quam habet cum crimine falsi. Agitur in jure canonico de sortilegijs 26. *q.* 1. *& sequent.* & in præsenti titulo de sortilegijs.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Trium capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. *IN TALIBUS* 1. *h. t. Ex Pœnitentiali Romano statuitur, ut qui præsumit inquirere furta sortilegiis, vel observare aliquas divinationes, debeat pœnitere 40. dies. In hoc textu prohibentur sortes divinatoriæ, quibus futura, vel occulta, præsertim furta, quorum authores ignorantur, solent à plebe indagari: ut si plures cartulæ conjiciantur in urnam, quarum uni sit inscriptum nomen Petri, quam si Conjector extrahat, dicat furtum fuisse à Petro commissum, eò quia ejus nomen eduxerit ex urna. Cæterum nonnunquam permittitur aliquid fieri per sortem, quia sors de natura sua non est mala, immo potest ex pia intentione per sortem explorari divina voluntas, ut D. Antonius, qui veluti sortiturus vitæ statum ex evangelij lectione templum ingressus cum audiisset* vade, vende omnia quæ habes & da pauperibus, *credidit se forte quasi divinitus missa vocari ad mundi contem-*

temptum, & ad studia consiliorum evangelicorum.

C. *EX TUARUM 2. h. t. Alexander III. declarat Presbyterum qui per inspectionem astrolabij furta investigat, tametsi sint bona ecclesiæ, & ex bono zelo, & simplicitate id faciat, esse nihilominus suspendendum ab altaris ministerio per annum, si ita visum fuerit Episcopo. Ubi notat Glossa, pœnam esse arbitrariam supra annum, non tamen infra. Cæterum qui utitur sortilegiis, si sit laicus privatur communione: sin verò Clericus potest privari officio, & beneficio* c. non oportet 26. q. 5.

C. *ECCLESIA ULT. h. t. Honorius III. rescribit capitulo Lucano, Episcopum non esse eligendum per sortem; & damnat electionem per sortem, immo etiam prohibet, ne compromissarius eligatur per sortem. Cæterum quamvis sors nihil mali in se contineat & homines utantur sortibus in controversiis, & litibus dirimendis, in hæreditatibus, possessionibus & lucris dividendis, in officiis, & honoribus, ac dignitatibus distribuendis: nihilominus consultius est, ut electiones ad dignitates ecclesiasticas non fiant per sortes, tametsi ante hanc decretalem potuerint in ecclesia fieri ad sedanda gravia dissidia, vel ex alia gravi causa non tamen sine urgente necessitate permittuntur electiones fieri per sortes. Cæterum hæc prohibitio non extenditur ultra electiones propriè dictas: si enim dubium sit quis ex pluribus præsentari debeat ad beneficium non electivum potest id per sortes explorari. Notat Glossa in hoc textu, quòd si detur facultas tribus eligendi Episcopum, non possint eligere unum ex ipsis tribus, eò quia omnes tres simul habeant potestatem eligendi, adeò ut duo sine tertio non possint eligere, nec factum valere, & neminem posse se ipsum eligere constat ex* c. cum ad nostram de instit. *Sin verò potestas fuit data eligendi unum, vel ex se, vel ex aliis, tunc duo possunt eligere tertium.*

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quid sint sortilegia, & num licita.

1 SOrtilegi ait Isidorus *in can. 1. 26. q. 1.* dicuntur, qui sub nomine fictę religionis per quasdam sortes divinationis scientiam profitentur: vel quarumcunque scripturarum inspectione futura promittunt, hinc Sortilegi sunt, qui per sortes futura contingentia, fortuita, vel etiam præsentia omnino occulta, ut etiam præterita, quæ prorsus ignorantur, denuntiant, & manifestant. In jure canonico sortilegium interdum laxè sumitur, ita ut quamlibet etiam magicam superstitionem significet. Et interdum strictiùs. Et tripartitur in sortes divisorias, consultorias, & divinatorias. Sortes divisoriæ tunc habentur, quando indicio sortium quæritur quid, cui tribuendum sit, sive illud sit res possessa, sive honor, sive pœna, sive functio aliqua. Unde sortibus divisoriis utuntur homines in controversiis, & litibus dirimendis, in hæreditatibus, possessionibus, lucris, & aliis bonis communibus dividendis; in honoribus, dignitatibus, publicis administrationibus distribuendis, in Magistratibus eligendis, & aliis rebus discernendis, ut si duo proponantur æquè idonei, & digni, aut æquè indigentes, & eorum alterutri sit jus, vel emolumentum, aut commodum conferendum, solet lis tunc, & controversia sorte dirimi.

2 Certum est sortes divisorias, in quibus eventus rei subjicitur fortunæ, non esse illicitas, dummodo non excludatur divina providentia, quæ sortes dirigat, aut permittat & si fiant ob necessitatem, & utilitatem, vel ex justa causa *c. 1. caus. 26. q. 2.* ubi expressè dicitur, quòd sors non sit aliquid mali, scilicet ex natura sua, nisi ob circumstantiam aliquam accidentariam deturpetur, fiatque illicita. Ratio est, quia per se nullam continet superstitionem, nec divinationem, neque injustitiam cùm fiat ex contractu, & conventione voluntaria inter eos, qui ad rem aliquam jus æquale habent, tunc enim possunt licitè habentes tale jus uti sortibus divisoriis, ut res sit illius, cui sorte obtigerit: unde sortes divisoriæ non sunt illicitæ, immo etiam plurimum nonnunquam præseferunt utilitatis in litibus dirimendis. Hinc D. Augustinus *lib. de doctrina christ. c. 18.* ait, *si cui abundaret aliquid quod oporteret dari eis, qui non haberent, nec duobus dari potuisset: si tibi occurrant duo, quorum neuter alium, vel indigentia, vel urgente aliqua necessitate superaret, nihil justiùs faceres, quàm ut sorte eligeres, cui dandum esset, quod dari utrique non posset.* Hinc in rebus externis, & aliis, quæ aliter commodè distribui non possunt, licitè possumus uti sortibus divisoriis, qua ratione hæreditates, & alia bona communia frequenter sorte dividuntur.

Inter milites usus sortium divisoriarum est etiam frequens, si enim aliquod propugnaculum per assultum sit invadendum, sorte inter milites diversarum nationum decidi solet, quæ natio debeat prior propugnaculum aggredi: rursus si plures milites graviter deliquerint, ut morte sint plectendi, ne omnes moriantur, quod cederet in damnum exercitûs, 3

tûs, solent Præfecti exercitûs permittere sortes, ut illi à morte liberentur, quibus sors faverit: quando enim non expedit, omnes puniri sorte, tunc definitur, quinam ex illis sint ultimô suppliciô puniendi, dummodo æqualis sit sortientium culpa, quâ omnes fuerint mortem promeriti; quia tunc in tali sortitione nemini fit injuria, immo potiùs favor singulis, quatenus omnibus spes offertur evadendi mortem. Hinc D. Augustinus *epist. 180.* scribit: sorte eligendum esse sacerdotem, qui tempore pestis, & persecutionis maneat in Oppido, ut fidelibus sacramenta administret.

4 Quamvis tamen sortes divisoriæ per se loquendo, & suaptè natura licitæ sint, per accidens tamen potest contingere, ut sint illicitæ, scilicet ob aliquam circumstantiam eas depravantem. Primò ex parte intentionis, ut si quis intenderet sortem ab astris feliciter eventuram, eámque speraret: ratio est, quia Astra nullum habent influxum in sortem sine expressa, vel tacita dœmonis invocatione.

5 Secundò si explicitè, vel implicitè dœmonis auxilium invocetur, vel expectetur ad sortes extrahendas. Verùm id ad magiam potiùs, quam ad divinationem per sortes pertinet.

6 Tertiò ex parte materiæ, si duo sortiantur super re, de qua disponere non possunt, quia hoc esset surripere rem alienam invito Domino, & esset injustitia.

7 Quartò ex parte Officiorum, si hæc non dentur aptioribus, sed sorte dividantur, quia tunc violatur justitia distributiva, fitque injuria dignis, vel dignioribus, quibus sors non favet, & istis præferuntur indigni, quibus sors contigit.

8 Quintò ex parte modi, si quis in sortitione utatur fraudibus, quod est contra justitiam.

9 Sextò sunt etiam illicitæ sortes divisoriæ, si in ipsis, quis utatur rebus sacris, quia tunc violatur religio ob irreverentiam rebus sacris illatam, præsertim si sortes extrahantur de rebus temporalibus, & merè profanis.

10 Sortes consultoriæ, quibus divinum consilium inquiritur, ut in negotio obscuro quid agendum sit innotescat, regulariter sunt illicitæ, nisi quando humanum consilium non suppetit, vel nisi Deus inspiret, ut illis utamur: ratio est, quia sine ulla urgente necessitate velle ut Deus suam voluntatem peculiari modo nobis manifestet, seu per sortes, pertinet ad Dei tentationem: velle enim ut Deus per sortes, quibus utimur, nobis manifestet, suam voluntatem, est Deum tentare, eúmque quodammodo adigere ad voluntatem suam manifestandam, ut docet D. Thomas 2. 2. q. 95. art. 8. in corp. Tum quia Deus nullibi promisit se has sortes temperaturum; proinde sine ullo fundamento ex tali sortitione dicitur voluntas Dei cognosci, quia sortes per se non habent connexionem cum divina voluntate, quam propterea non possunt indicare; nec Deus suam voluntatem alligavit hujusmodi sortibus, cum nullibi revelaverit, esse suam voluntatem, quòd sortes ita contingant. Quinimmo id non vacat periculo, quia dœmon facilè potest se sortibus hisce immiscere ad decipiendos homines. Quamobrem usus sortium consultoriarum reprehenditur à D. Augustino *epist. 119. c. 20.*

Quòd si humanum consilium non suppetat, 11
licitum tunc est hisce sortibus uti, ac sperare, fore, ut à Deo singulari providentiâ sortes dirigantur, ac temperentur, unde *prover. 16.* dicitur: *Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur*; verùm id nonnisi cum magna reverentia, & præmissis precibus, ut Deus velit eas regere agendum est; ut in deligendis sacerdotibus, qui tempore pestis debeant ministrare infirmis sacramenta, quia tunc eo fine sortes jaciantur, ut Deus permittat, quod melius est pro salute fidelium. Nonnunquam etiam sortes divina inspiratione mittuntur, quo pacto *1. Reg. 10.* Saul divina inspiratione dicitur electus per usum sortium, cui electioni præerat Samuel, qui eum jussu Dei antea unxerat: quapropter etiam sortes ita certissimè erant à Deo dirigendæ, ut ipsum essent confirmaturæ. Mathias etiam divino instinctu, & inspiratione fuit sorte electus Apostolus, ut conjici potest ex pia illa, & ferventissima D. Petri exhortatione, quæ tota erat à Spiritu Sancto, ut etiam ex communi omnium oratione, quâ fideles enixim petebant, ut Deus ostenderet, quem elegisset.

Sortes divinatoriæ, per quas inquiritur de 12
futuris eventibus, sunt omnino illicitæ, idque desumitur *ex cap. in talibus 1. h. t.* ubi ex Pœnitentiali Romano dicitur, quòd in talibus vel codicibus, aut aliis sorte futura non sunt inquirenda, neque divinationes aliquæ in aliquibus rebus observandæ, & qui præsumit inquirere furta sortilegiis, vel observare aliquas divinationes, eidem injungitur, ut per 40. dies pœnitentiam agat. Prohibentur in hoc textu sortes divinatoriæ, per quas vel futura inquiruntur, vel occulta ut furta, libelli infames, quorum Author ignoratur, & indagatur, ut si chartulæ plures in urnam conjiciantur, quarum uni inscriptum sit nomen Titij, quam si conjector educat, asseveret rem ablatam esse apud Titium. Ut etiam si quis librum eo fine aperiat, ut aliquid ei occurrat, quod læta, vel tristia, ut aliquid salutare contineat; & videtur esse casus positus in text. *c. in talibus 1. h. t.* ubi codicum observatio prohibetur; unde hoc genus sortium jure canonico apparet esse prohibitum.

Ratio est, quia vel sortium moderatio à 13
Deo expectatur, vel ab Astris, vel à casu, vel à dœmone: atqui à Deo non videtur expectanda, quia nullibi Deus promisit se moderaturum, ac temperaturum sortes illas, ut eventus sequatur juxta ejus voluntatem, vel juxta rei occultæ veritatem, cujus manifestatio desideratur: quinimmo persæpe contrarium

rium

rium obtingit, quia per hujusmodi sortes divinatorias furtum imputatur ei, qui nunquam fuit fur, & res dicitur apud illum esse, qui illam nunquam vidit. Tum quia non est probabile, Deum sortes illas temperaturum ad præsignanda futura, vel aperienda occulta: quamobrem nonnisi temere Deus dicitur moderator illarum sortium in ordine ad præsignanda futura, vel aperienda occulta. Neque expectanda est ab Astris, quia id perinde esset, ac actiones humanas ab Astris omnino dependentes constituere, & Fato subjicere: non enim possunt sortes futuris accommodari vi Astrorum, nisi hæc influant in tales eventus futuros: sicque cùm influxus Astrorum sint naturales, & necessarij, humanæ actiones etiam necessariæ forent. Neque hæc moderatio sortium expectanda est à casu, quia ex eo, quòd sortes casu hoc, vel illo modo cadant, est omnino casuale, & nihil præsignari potest. Si demum hæc moderatio expectetur à dæmone jam ipsi tribuitur futurorum prænotio, & ipse tacito quodam pacto tunc invocatur, ut sortes regat, præsignatúmque effectum procuret.

14 Nihilominus non semper in his sortibus graviter peccatur, si non expresè petatur, vel expectetur revelatio futurorum, aut occultorum à dœmone, vel à fato quodam sydereo, vel casu. Fiunt enim persæpe ex quadam vanitate, & potiùs levitate, & cum protestatione in contrarium, quod sortientes nullum intendant pactum explicitum, nec implicitum cum dœmone: quin potiùs si interrogentur, respondent, nullam à se fidem adhiberi hisce sortibus, & fatentur omnia à divina providentia oriri: unde tunc nonnisi leviter censentur delinquere. Cæterum licèt ex levitate, & curiositate homines nonnunquam sortibus hisce utantur divinatorijs, id tamen approbari non debet. Unde D. Augustinus *epist. 219.* ait: *Hi, qui de paginis evangelicis sortes legunt & si optandam sit, ut id potiùs faciant, quàm ut ad dæmonia consulenda concurrant: mihi tamen displicet hæc consuetudo ad negotia sæcularia, & ad vitæ hujus voluptates velle divina oracula convertere:* ex quo liquet, D. Augustinum expresè solùm damnare sortes divinatorias ex apertione divinorum librorum si ad finem temporalem vanum, & curiosum dirigantur.

15 Cæterum posse ex pia intentione hac ratione explorari divinam voluntatem, videtur ipse exemplum dedisse *lib. 8. confess. c. 12.* ubi Deo suggerente per vocem illam *tolle lege. tolle lege* credidit secura sortitione sibi id faciendum, quod in primo apertæ scripturæ capitulo legendum invenisset; & videtur secutus D. Antonium, qui veluti sortiturus vitæ statum ex evangelij lectione templum ingressus cùm audiuisset illud Christi Matth. 19. *Vade, vende omnia, quæ habes:* credidit se sorte veluti divinitus missâ vocari ad evangelica consilia, & mundi contemptum.

Jure canonico usus sortium in electione ad Prælaturas, & ad alia beneficia ecclesiastica prohibetur, & desumitur *ex c. ecclesia ult. h. t.* ubi Honorius III. cùm Capitulum Lucanum vacante sede Episcopali unum ex suis elegisset per sortem, qui tres eligeret, per quos vice omnium Lucanensi provideretur Ecclesiæ de Pastore, quorum duo tertium Magistrum Ropertum elegerunt, eò quia exp e-se id esset ipsi licitum secundùm potestatem à Capitulo ipsis traditam: Pontifex examinato processu licèt nota, & reprehensione non careret ob sortem in talibus intervenientem, electionem celebratam quidem confirmavit, sed sortis usum in electionibus perpetua prohibitione damnavit. Unde ex hoc textu liquet, Episcopum non esse eligendum per sortem, immo neque Compromissarium; nec ulla alia officia, & beneficia ecclesiastica, quia indistinctè Honorius III. prohibet usum sortis in electionibus, proinde non solùm ad beneficia, sed etiam ad officia, & ecclesiasticas administrationes. Et ratio ex eo petitur, quia alioquin sors facilè posset indignis favere, qui propterea præferendi essent dignis, & dignioribus in officiis, & beneficiis ecclesiasticis, quod in summum cederet ecclesiastici regiminis detrimentum. Tum quia per electionem sorte factam Deus videtur tentari, ut per miraculum revelet, quis ex pluribus sit eligendus. Hinc jure canonico electiones per sortes ad officia, & beneficia ecclesiastica omnino prohibentur, & in *c. quia propter 42. de elect.* ponitur triplex electionum forma, & excluditur electio per sortes. 16

Hinc si duo pari numero suffragiorum ad officium, vel beneficium aliquod eligantur, non potest per sortes terminari, ut electio sit illius, cui sors contigerit; quia *in d. c. Ecclesia ult. h. t.* absque ulla limitatione prohibetur electio per sortes: sed si quando duo pari numero suffragiorum sunt electi ad beneficium, electio ad unum terminaretur per sortes, utique electio ad tale beneficium fieret tunc per sortes, cùm neuter majorem suffragiorum partem habuerit, ut requiritur ad veram electionem per secreta suffragia. Tum quia non censetur judicium totius Capituli nisi major pars eligentium in unum collimet, & in eum qui sorte eligeretur major pars eligentium non consentiret, consequenter electio nulla foret. Quamobrem in pari suffragiorum numero res non est dirimenda per sortes, sed vel per Compromissarios electio terminari deberet, vel adeundus esset superior, qui Electores posset compellere ad concordandum, ut etiam posset iisdem præscribere certum terminum ad eligendum, quo elapso potestas eligendi ad ipsum devolvatur superiorem. 17

Non tamen jure naturali, & civili, immò nec alio positivo sortes divisoriæ sunt illicitæ in electionibus ad officia civilia sæcularia, ac temporalia sive electi sint Clerici, sive laici: siqui- 18

siquidem nullibi id reperitur prohibitum: & licèt *in c. Ecclesiâ ult. h. t.* indistinctè prohibeantur sortes in electionibus, id tamen communiter intelligitur juxta subjectam materiam de electionibus ecclesiasticis, de quibus tantùm jus canonicum disponit, ut notat Abbas *in d. c. Ecclesia ult. n. 3. h. t.* addit tamen consultiùs semper esse abstinere ab usu sortium, etiam in electionibus ad dignitates, & officia civilia: quia in hujusmodi electionibus, potest etiam graviter peccari contra justitiam distributivam, si promiscuè ponantur digni, & indigni, & sortes faveant indignis, quia id cedit in grave detrimentum rectæ administrationis Reipublicæ, cujus communi bono plurimum detrahit. Quamobrem si electiones, dignitates, vel officia civilia, & sæcularia fiant per sortes, tunc promovendi debent esse æquè digni in ordine ad publicum regimen administrandum: quia tunc non adest ampliùs periculum, ut sors cadat super indignum, cùm omnes promovendi supponantur æquè digni in ordine ad tale officium civile obeundum.

19 Quamobrem jure naturæ neque electio per sortes ad officia ecclesiastica est prohibita si promovendi supponantur æquè digni ad tale officium obeundum: sed tantùm jure canonico, & ecclesiastico id prohibetur, quia revera in praxi difficulter possunt haberi plures promovendi, qui sint æquè digni, & cognoscantur ut tales: quapropter jure canonico absolutè, & indistinctè prohibentur sortes in electionibus ad beneficia ecclesiastica.

20 Sunt tamen, qui censent probabiliter electionem factam per sortes ad beneficia ecclesiastica non esse ipso jure irritam ex vi textus *in c. Ecclesia ult. h. t.* sed posse irritari: ratio, quâ nituntur, est, quia tametsi ibi prohibeatur electio per sortes, dicatúrque esse reprehensibilis, non tamen dicitur, quòd sit irrita, & nullius valoris: siquidem in dicto textu Honorius III. non dicit, quòd irritet talem electionem; sed quòd illam prohibeat, nullum enim in dicto textu habetur verbum irritans, sed tantùm prohibens: immo quòd electio quæ ponitur facta in *d. c. Ecclesia* fuerit valida, ex eo conjici potest, quia Pontifex eam confirmavit: actus verò qui confirmatur, supponitur validè factus: unde electio per sortes potiùs irritatur per *c. quia propter 42. de elect.* ubi præscribuntur formæ eligendi, & excluditur electio per sortes. Verùm posset etiam responderi in *c. quia propter* tantùm præscribi formas eligendi Episcopos, & alios Prælatos ecclesiasticos obtinentes jurisdictionem quasi Episcopalem, & per quorum mortem, dicitur Ecclesia suo viduata Pastore, non verò agi de electione aliorum Prælatorum inferiorum, qui elegi possunt, quamvis non servetur forma in *c. quia propter* præscripta, ut notat Suarez *tom. 1. de relig. lib. 2. de superstit. c. 12. n. 9. & sequent.*

§. II.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selectæ quæstiones.

Quæritur primò, quis sit Judex competens criminis sortilegij? Respondetur, 1
cognoscere de hoc crimine, & illud punire posse, ad Judicem ecclesiasticum, & Episcopum pertinere: non tantùm si sortilegi sint Clerici, sed etiam laici, idque desumitur ex *c. contra Idolorum 10. caus. 26. q. 5. c. 1. h. t.* Ratio est, quia id redundat in Dei offensam, & in injuriam divinæ Majestatis, cùm attribuatur creaturæ scire omnino occulta, & prædicere futura, quod proprium est solius Creatoris, ut notat Abbas in *c. talibus 1. n 2. h. t.* Quamobrem cognoscere de crimine sortilegii potest pertinere ad Judicem ecclesiasticum, & laicum; adeò ut hoc crimen sit mixti fori, ac detur locus præventioni inter utrumque Judicem, quia hoc crimen damnatum est tam jure canonico, quàm civili, & acerrimè etiam per jus civile punitur. Non tamen potest Judex laicus cognoscere super crimine clerici, quia Clericus non subjicitur jurisdictioni laicali, & jurisdictio non potest exerceri nisi in subditos.

Quæritur secundò, quænam sint pœnæ in 2
utroque jure canonico, & civili statutæ contra sortilegos, & divinatores? Respondetur, ex jure canonico sortilegos, si Clerici sint, esse deponendos ab officio, & beneficio, & detrudendos in monasterium ad agendam ibi perpetuò pœnitentiam *c. non oportet 4. & sequent. caus. 26 q. 5.* Hinc cùm in *canone admoneant 15. caus. 26. q 7.* dicitur, quòd Sortilegus, vel qui magicas artes exercet, si sit Clericus, debeat degradari, id intelligi debet de verbali degradatione, non verò de reali, quia cùm sit materia odiosa, & pœnalis, debet interpretatio strictè fieri, & non amplè: unde cum Clericus Sortilegus dicitur esse degradandus, debet intelligi de degradatione verbali, seu de ipsa depositione ab officio, & beneficio non verò de reali, quâ tradendus sit curiæ sæculari. Idque etiam colligitur *ex cap. ex tuarum 2. h. t.* ubi Alexander III. cùm quidam Presbyter Vitus nomine ex inspectione astrolabij furtum cuidam Ecclesiæ factum ex bono zelo sine intentione invocandi dæmonem indagare studuisset, rescripsit, Presbyterum illum non modicam peccati maculam inde contraxisse; & mandat Episcopo, ut eum pro pœnitentia per annum, & ampliùs, si sibi visum fuerit, ab altaris ministerio suspendat. Ex quo textu claret, quod etiam ob furtum in Ecclesia perpetratum nunquam licitum sit consulere sortilegos, tametsi id fiat sine dœmonum invocatione: & ratio est, quia solus Deus, quæ occulta sunt, novit, ut dicitur in *c. erubescant 11. dist. 32.*

Cæte-

3 Cæterum pœna contenta *in d. c. ex tuarum* non est ordinaria sortilegis, sed minor, quia Presbyter ille Vitus non ex malitia, aut proposito, sed ex bono zelo, & simplicitate deliquerat, aliàs gravior pœna ei debuisset imponi juxta qualitatem, & gravitatem delicti: siquidem Sortilegis injungitur gravior, vel levior pœna juxta gravitatem, & levitatem delicti spectato semper animo delinquentis, num ex malitia, & dolo; vel solùm ex simplicitate, vel ignorantia deliquerit. Rursus *ex d. c. ex tuarum 2. h. t.* infertur, posse Episcopum cum sortilego dispensare, ut non puniatur pœna ordinaria, seu jure statuta, sed alia arbitraria, quia illi in hoc casu non est prohibitum cum dispenset etiam in majoribus. Laici verò, qui crimen sortilegii committunt, & divinatores, in foro canonico si viles, & servi sunt, verberibus excipiuntur, & cruciatibus torquentur.

4 Sin verò liberi perpetuo carceri mancipantur, ut desumitur ex *cap. contra Idolorum 10. caus. 26. q. 5.* Immo potest Episcopus sortilegos ex propria ejicere Diœcesi *c. Episcopi 17. in princ. causa 26. q. 5.* Immo sunt sortilegi, & divinatores etiam infames, qui propterea arcentur à testimonio ferendo *c. constituimus 9. caus. 3. q. 5.* Immo si sortilegia talia sint, ut hæresin oleant, ut si dæmon invocetur per preces, hostias, tunc crimen incurritur idololatriæ, vel si à dæmone aliqua petantur, quæ ipse scire non potest, ut secreta cordis, & futura libera, quæ dependent à solo libero hominis arbitrio, & quæ soli Deo nota sunt, puniuntur iisdem pœnis, quæ jure statuuntur contra hæreticos, ut notat Farinac. *tract. de hæres. q. 181. n. 67.* Juxta verò leges civiles sortilegi, & divinatores gravius plectuntur, nimirum supplicio capitis *l. nemo, 5. c. de malefic.* Immo nonnunquam etiam cremantur igne *l. nullus 3.* & ibi Gothofred. *litt. I. c. eod.* Pœna verò communis sortilegorum est bonorum publicatio, & capitis supplicium.

5 Quæritur tertiò, an futura prædicere ex Astris licitum sit? Respondetur, non omnem prædictionem ex astris per se illicitam esse, sed eorum tantùm eventuum, quorum astra non possunt esse causa, cujusmodi sunt, quæ pendent ex libero arbitrio, ut totali; vel partiali principio. Cæterum effectus futuri dependentes ex astris, ut ex causis totalibus prædici licitè possunt, cujusmodi sunt planetarum ortus, occasus, conjunctiones, oppositiones, varij tum inter se, tum ad stellas fixas aspectus: item ex colore, scintillatione potest quis naturaliter conjectare de futuris elementorum affectionibus, ut de aëris serenitate, pluvijs, ventis, æstu, frigore. Verùm quamvis hæc non sint prohibita, sunt tamen utplurimum erroribus obnoxia, adeò ut astrologiam profitentes ex astris errantibus nonnisi errores edileant, quos simplices edocent: quia sciri non potest, an talis effectus proveniat à sydere Mercurij, vel Jovis, aut Veneris. Tum quia nunquam hactenus idem aspectus syderum restitutus est ob motum proprium octavæ sphæræ: unde nulla inde certa experientia haberi potest. Tum quia aër ex pluribus aliis causis potest immutari, & præsertim à ventis, vaporibus, æstu, frigore: & varia affectio medij potis est ad causarum immutandas actiones.

Quæ verò dependent à causis liberis nullo modo ex Astris cognosci possunt, quapropter damnatur astrologia judiciaria, quæ aspectu syderum observato judicat de conditione vitæ, de matrimoniis, honoribus, opibus, infortuniis, inimicitiis, aliisque humanis casibus, ut etiam de præteritis ex præsenti constellatione, ut docet Origenes apud Eusebium *lib. 6. de præparat. evangel. c. 9.* ut quis furtum, vel homicidium commiserit, vel proximo famam detraxerit: & usus hujus astrologiæ est per se malus, & grave peccatum; hinc *Deut. 18.* habetur: *Gentes istæ quarum possidebis terram augures, & divinos consulunt; tu autem à Domino Deo tuo institutus es.* Per augures autem intelliguntur Astrologi, hinc Isaiæ 47. *stent, & salvent te Augures Cœli* (seu ut explicant 70. Interpretes Astrologi cœli) *qui contemplabantur sydera, & supputabant menses, ut tibi vera prædicerent*, ubi Propheta significat ex Astris non posse calamitates bellorum, nec eversiones Regnorum prædici; unde Jerem. 10. *A signis cœli nolite metuere, quæ timent gentes: quia leges populorum vanæ sunt.* Hinc jure civili *l. nemo & l. etsi C. de malefic. & Mathematicis* jubentur puniri Astrologi judiciarii; perinde ac Necromantici: quia hujusmodi divinatio actiones humanas supponit ab Astris pendere, & inducit etiam fatum, tollitque liberum arbitrium, Deúmque facit authorem peccati, ut ex Origene probat Eusebius *lib. 6. præparat. evangel. c. 9.* qua ratione veteres Astrologi posuerunt *Fatum* quòd dicebant esse immutabilem dispositionem omnium eventuum ab Astris dependentem, ut explicat D. Augustinus *lib. 5. de civit. c. 1.* Tum quia per usum hujus artis dœmon allicitur ad ea procuranda, quæ prædicuntur, ut notat D. Augustinus *lib. 2. de doctrina christ. c. 24.* cum enim dæmon sciat, hæc credi, toto nisu studet, ut contingant, vel videantur contigisse, ut homines confirmet in hac perversa opinione.

Quæritur quartò, an ex motu, volatu, garritu animalium licitum sit aliquid prædicere? Respondetur, præfata signa non posse inspici, nec considerari, nec haberi, ut causas eventuum futurorum; posse tamen provenire, vel ex peculiari directione divina, vel procuratione dæmonis, vel etiam ex sola causa naturali: & quando à sola naturali causa proveniunt, tunc licitum est ex talibus signis prædicere omnes eventus, qui per illa, ut à causa naturali proveniunt, quia tunc habetur connexio inter causam naturalem, & effectum, qui ex illa sequitur: quo pacto ex volatu,

volatu talium avium solent pluviæ, vel tempestates prædici, quia mutatio aëris afficit corpuscula avium, vel cerebrum, aut spiritus animales; quam affectionem statim, phantasia apprehendit, ut sibi convenientem, vel disconvenientem, idque exteriùs volatu, vel voce significat: homines verò hæc non præsentiunt, quia phantasia est pluribus aliis occupata, & gubernatur à ratione liberi arbitrij.

8 Quando verò probabile est, hujusmodi signa provenire à DEO, vel dirigi ex singulari ejus providentia ad aliquid præsignandum, tunc non censetur esse illicitum aliquid etiam de eventibus liberis prædicere: quo pacto columba deferens ramum olivæ virentibus foliis signum erat, placatum fuisse Deum, & aquas diluvij cessâsse *Genes. 8.* Sic narratio somnij de pane subcinericio *Judic. 7.* erat signum Gedeoni hostium cædendorum. Verba illa Philisthæorum *1. Reg. 14. Ascendite ad nos* erant signum Jonatæ, Philisthæos fore cædendos, quia tunc Deus hæc, & alia id genus signa ita dirigebat, ut illa significarent, quæ volebat homines edocere, & occulta inspiratione iis indicabat, qui inde omen caperent. Quòd si probabile non sit, hujusmodi signa ex peculiari Dei providentia ad præsignandum certum eventum liberum non prædestinari; tunc omnino illicitum est ex signis illis divinationem capere; adeò ut superstitiosum sit ex volatu, garritu, situ, numero avium, aut aliorum animalium, ut etiam ex lineamentis manuum, vel aliarum partium corporis humani secundùm regulas augurum, & chiromanticorum de futuris à causa libera dependentibus pronuntiare. Quia signa hæc non significant eventus illos naturali modo, cùm neque sint illorum causæ, neque eorum effectus, neque cum illis ab aliqua communi causa dependeant: neque ex directione peculiari divinæ providentiæ: unde cùm effectus futuri nullam habeant cum signis illis connexionem, superstitiosum est ex signis illis tales eventus pronuntiare.

9 Tum quia hæc signa sunt omnino fallacia, & si aliquando eventus contigerit, id fuit omnino per accidens, vel ex directione, & institutione dæmonis, qui hujusmodi signa instituit; & eventum, quem præsignari voluit, interdùm procurat, ut mentes hominum superstitione, & curiositate implicitas, quocunque lubet, impellat. Unde qui ex signis illis futuros divinant eventus, disciplinæ se subjiciunt dæmonis, & utuntur regulis ab ipso traditis, tacitúmque cum illo habent commercium, tribuúntque dæmoni futurorum liberorum prænotionem, quæ soli Deo est propria, proinde tacitè illum invocant, ut procuret, ut vera sint, quæ fuerunt prædicta, ne ars fallere videatur.

10 Quòd si objicias illud Job. 37. *qui in manu omnium hominum signat, ut singuli noverint opera sua*, ubi videtur commendari chiromantia, & *Genes. 34.* ubi Joseph dicit fatribus suis, *an ignoratis, quod non sit similis mei in augurandi scientia?* ex quo plures inferunt, Josephum fuisse Augurem, ac propterea artem divinatoriam esse licitam.

11 Contra est, ad primum Job respondet D. Thomas, id intelligi, quatenus Deus imprimit varias inclinationes ad varia opera in potentia operativa, vel in phantasia cujusque, ut singuli norint, quid sibi congruat; quo fit, ut alij inclinationem habeant ad musicam, alii ad poësin, ad oratoriam, & alij ad Physicam, vel Metaphysicam. Sunt etiam qui textum illum Job ita explicant: *qui in manu omnium signat*; scilicet, qui per tempestates, nives, imbres, manus omnium hominum claudit, & otiosas reddit, impediens ab operibus agriculturæ: fundamentum hujus explicationis ex eo, desumitur, quia more Hebræo pro signare, claudere manum indicatur. *Ut singuli sciant opera sua*, hoc est, ut singuli sibi prospiciant, quid quovis tempore agere debeant, vel ut singuli sciant, opera sua pendere à Deo: hinc 70. Interpretes vertunt, *ut singuli norint infirmitatem suam.* Ad aliud desumptum *ex 14 Genes.* respondetur cum D. Thoma *art. 7. ad 1. & D.* Augustino *in quæstionib. in Genes. c. 145.* id à Josepho per jocum dictum fuisse: vel ex vulgi opinione, quâ summus augur habebatur. Tum quia nomen augurandi est genericum, & extenditur ad omnem divinationem, etiam ex signis à Deo directis: & hoc pacto Joseph fuit Augur, eò quia spiritu Dei divinaret.

12 Quæritur quintò, an divinatio ex somniis licita sit? Respondetur somnia ex quinque posse causis oriri. Primò è singulari Dei providentia. Secundò ex constitutione cœli, vel aëris. Tertiò ex affectione corporis humani. Quartò ex præviis cogitationibus. Quintò tandem ex dæmonis procuratione. Si probabiliter constet, somnium fuisse ex peculiari Dei providentia immissum, tunc licitum est ex eo capere futurorum prænotionem, Deus enim somnia non immittit nisi ad aliquid significandum, quod hominem moveat, & instruat. Quod duobus modis potest fieri, vel per apprehensionem verborum, quando Deus per Angelum facit, ut phantasia, vel sensus communis concipiat per modum auditûs, ac veluti alio loquente verba quædam, quibus significetur, quid fieri debeat, simúlque mentem reddat certam: vel interna illustratione, vel occulto quodam gestu, & experimento non subesse fraudem, cujusmodi fuit somnium S. Joseph de fuga in Ægyptum, déque reditu ex Ægypto *Matth. 1. & 2* & somnium Magorum de non redeundo ad Herodem: hoc pacto sæpe Deus in somniis loquebatur hinc *numer. 12.* dicitur *si fuerit Propheta inter vos, per somnium loquar ad eum*, & hoc somnii genus oraculum dicitur. Secundò per apprehensionem nonnullarum rerum similium rebus eventuris, vel aliquam saltem analogiam cum iisdem habentium. Et hoc somnium si perspicuè rem exhibeat, quæ futura est, dicitur visio; sin autem obscurè vocatur somnium.

Quo-

13 Quomodo verò cognosci possit, an somnium sit à Deo, vel à dæmone. Respondetur id partim dignosci ex eo, ad quod homo per somnium impellitur, ut si incitetur ad dolorem peccatorum, ad inserviendum ferventiùs Deo, partim ex affectu, qui relinquitur; ut si inde remanet quædam illustratio mentis, consolatio sancta, promptitudo ad obsequium Dei; partim ex intimo quodam gustu. Quando somnia sunt supernaturalia & immissa à Deo, sapiunt, plerumque aliquid divinum, & supernaturale, adeò ut si homo maturè consideret, facilè possit conjicere, tale somnium à Deo provenire. Nonnunquam somnia sunt obscura, & tunc opus est consilio sapientum, ne fraude dæmonis quis circumveniatur.

14 Quando verò probabile non est, somnium esse à Deo, tunc non est licitum ex eo prænotionem capere de eventu libero futuro, quia tunc somnia non possunt ex natura sua talia futura præsignare, nec ut proveniunt à causis naturalibus; proinde, si futura præsignant, debent id præstare, vel ex directione Dei, vel malignorum spirituum; unde quando probabile non est, esse à Deo, si qui ex illis divinet, subiicit se disciplinæ dæmonis, cui propterea tribuit futurorum prænotionem, ac tacitè illum allicit, ut procuret, quod ipse præsignatum putat, in quo sensu Levit. 21. dicitur: *Non augurabimini, neque observabitis somnia.* Quòd si somnia putentur esse ex causa naturali, licitum tunc est, ex illis conjecturare de iis, quæ à tali causa oriri solent, ut de corporis temperamento; de humorum redundantia; de morbis; déque mutationibus aëris: Cœlum enim, & aër impressionem aliquam faciunt in corpus humanum, ratione cujus per sympathiam phantasia consentanea visa apprehendit, maximè per quie-
15 tem, dum sensuum externorum operationi non detrahitur.

Persæpe certiùs ex somniis capiuntur conjecturæ de affectionibus corporis, quàm de mutationibus cœli, quia immediatè ex corporis dispositione oriuntur; hinc qui incendia somniant, dicuntur infestari flava bili: qui verò caligines, tenebras, funera, & alia id genus tristia, & tetra dicuntur atra bile abundare. Sin verò quis somniet pluvias, nives, grandines, lacus, flumina; dicuntur, in ipsis prævalere humores frigidi, cujusmodi sunt pituita, & phlegma: sin verò quis somniet se vo-
16 lare, vel velocissimè currere, signum tunc est levis, & temperatæ complexionis.

Hùc etiam pertinet somnium illud, quo spectrum videtur irruere, & hominem dormientem opprimere. Id enim provenit ex crasso, tetróque vapore in cerebrum irruente, visque spirituum animalium intercipiente, ut docet Galenus *l. 3. de locis malè affectis c. 4.* & tunc signum est, prævalere in corpore crassum & melancholicum sanguinem, cruditatésque, ac periculum imminere epilepsiæ, si quis passim hujusmodi somnia patiatur. Demum si somnia oriantur ex præviis curis, vel cogitationibus nihil tunc de futuris significant, & hæc propriè dicuntur insomnia, quæ tantùm significant propriam causam. 17

Quæritur sextò, quid sit superstitio, & quomodo prohibita? Respondetur, superstitionem esse vitium oppositum religioni, & significare cultum Dei falsum. Hæc autem falsitas duobus potest modis contingere: primò ex parte objecti si adoretur falsus Deus, vel creatura pro Deo, quod est peccatum gravissimum Idololatriæ: secundò ex parte modi: si nimirum verus Deus colatur, sed alio modo, quàm ab Ecclesia approbato, aut tali, qui ad ejus honorem, vel spiritus devotionem non faciat, sed potiùs inanis sit, & vanus, ut cùm quis ritibus, & cœremoniis judaicis Deum colit. Tum enim significatio cultus discordat à re significata: erant enim cœremoniæ veteris testamenti præfiguratio Christi adventuri, & expirârunt cum Christi nece, & tantùm aliquæ ex certa, & rationabili causa etiam in novo testamento à summis Pontificibus præceptæ sunt, ut habetur *in c. unic. de purificatione post partum.*

Rursus si quis in oratione, aut missa certum numerum adhibeat candellarum, easque in peculiari quodam loco collocet, & in tali, vel tali distantia pro certo alio effectu obtinendo, quod reprobatur in Concilio Tridentino *sess. 22. in decreto de observandis in missa*: hæc enim, & alia similia omnino prohibenda sunt, ut superstitiosa, ut etiam quòd alicubi in pagis apud rusticos videtur esse in usu, ut hi certis diebus imagines Crucifixi, vel B. Virginis butyro diliniant ad obtinendam aliquam gratiam, est enim id prorsus superstitiosum, quia Deus precibus in nostra flectitur vota, non verò coloribus, tabellis, candellis, butyro, & alijs, quæ solent adhiberi. 18

Quæritur septimò, quomodo divinatio, & vana observatio differant? Respondetur, divinationem dici quasi divinitatis æmulationem; adeò ut divini appellarentur, qui divinitate se plenos esse simularent, & astuta quadam vafritie, & fraudulentia hominibus futura conjectarent, ut docet D. Augustinus, & citatur *in c. 1. caus. 26. q. 3.* unde divinatio est occultorum significatio ex pacto cum dœmone; est autem hoc pactum aliquando expressum, quando homo per expressam, seu explicitam voluntatem aliquid à dœmone scire desiderat: aliquando est implicitum, quando pro cognitione rerum occultarum signum aliquod vanum adhibetur, vel inspicitur: cùm enim hoc signum ex se non habeat potestatem à Deo, vel natura, significandi id, quod desideratur: neque boni Angeli aliquid hominibus revelent absque Dei voluntate, & jussu, sequitur, quòd talis significatio non possit esse ab alio principio, quàm à dœmone, & tunc supponitur pactum implicitum, si talis divinatio petatur. 19

Vana observatio est, cùm ex aliquo casuali eventu, ut ex offensione pedis; sternutatione, casu lapidis, vel tabellæ conjectura sumitur 20

mitur de futuro contingenti; hinc vanæ observationes dicuntur quoties aliqua fiunt, vel adhibentur ad aliquem effectum, ad quem nec à Deo, nec à natura vim ullam habent, ut etiam cum ex consideratione alicujus eventûs fortuiti conjicit quis aliquid prosperi, vel adversi.

21 Distinguuntur vanæ observationes in tres species, quarum prima est ars notoria, seu quædam ratio consequendi scientiam infusam, per quædam jejunia, inspectiones figurarum, & similia adminicula vana, & inefficacia: & hæc vana observatio omnino illicita est, & peccatum grave, quia saltem implicitè, & tacitè invocatur dæmon, cui tribuitur potestas infundendi animæ illicò habitus scientiarum, quod solius Dei proprium est, ut docet D. Augustinus *l.* 10. *de civit. n.* 9. quia cùm tales cæremoniæ, quæ adhibentur non habeant illam vim à DEO (siquidem si illam haberent, Ecclesia id non ignoraret) neque à natura rerum, quæ adhibentur, nec ab Astris; sequitur talem effectum non posse ab alio esse principio, quàm à dæmone, cui propterea tribuitur potestas infundendi habitus scientiarum in intellectu hominis; cum enim id non possit ulli alteri principio tribui, sequitur, quod tribuatur dæmoni, cum quo præsumitur pactum saltem implicitè.

22 Secunda species est observatio sanitatum; & contingit, quando adhibentur aliqua verba, vel signa, aut inanes cæremoniæ ad hominum, vel aliorum animalium curandos morbos, præsertim ad sistendum sanguinem, mitigandos dolores, tuendam valetudinem, constituendum aliquem immunem contra læsiones hostium, vel casus fortuitos. Ut etiam quando aliquibus naturalibus medicamentis aliqua adjiciuntur [illegible], ut etiam quando [illegible] perjammata, brevia, involucra, verba sacra, preces descriptæ, quæ gestantur à quibusdam, ne lædi possint, vel ne sanguis effluat, aut ob alios similes fines: siquidem circumstantia quævis inutilis, si tanquam necessaria adhibeatur, opus constituit superstitiosum, quia tunc circumstantia non concurrit in effectum ut causa; proinde non potest aliter adhiberi, nisi ut quoddam signum, quod cum non sit à DEO, sequitur pertinere ad pacta occulta cum dæmone: quia tunc effectus non potest expectari à vi naturali illius rei; nec à Deo, qui talia nec per se, nec per Ecclesiam instituit: proinde expectatur à malignis spiritibus.

23 Huc etiam pertinent imagines astronomicæ sub certa constellatione factæ; ut si quis sub signo leonis sculpat in auro figuram leonis, quam dicunt valere contra phantasmata, vel melancholiam, Idropem, pestem, febres, & alia, de quibus scribit Cornelius Agrippa *lib.* 2. *de occult. Philosophia c.* 35. *& sequent.* cùm enim figura illa leonis arte impressa non constituat metallum magis idoneum ad influendum; nec ipsa impressio signi Zodiaci in auro ullum habeat influxum non magis, quàm figura canis, vel bovis; ideo figura illa ex defectu connexionis cum effectu sanitatis ad occulta pacta cum dæmone pertinet, qui viso tali charactere, tali modo, & cæremonia insculpto allicitur ex pacto ad ea præstanda, ad quæ ex ipsius disciplina, & regula sibi homines persuadent, posse valere.

Huc etiam spectat, si quis schedulas sacris verbis, vel signo crucis signatas gestit, vel etiam Sanctorum reliquias cum certa suasione, se propterea non posse lædi ad hostibus: quia tametsi res illæ sacræ nihil contineant superstitiosi, admiscetur tamen exteriùs animus, qui illis superstitiosè utitur ad effectum, ad quem neque ex natura sua, neque à Deo ordinantur, scilicet ad certam salutem animi, vel corporis. 24

Tertia species est observantia eventuum, cúm quis ex eo, quòd aliquid fortuitò occurrat, vel accidat homini, sibi vel alteri aliquid adversi vel læti conjectat, & inde proprias moderatur actiones; ut si quis summo mane domo egressus canem offendat, vel felem, funus, sepulchrum, aut crucem videat, sibi persuadeat eo die sic, vel aliter cuncta eventura: vana enim est hujusmodi divinatio ex inani, & superstitiosa observatione ducta. Alij venatum ituri, si summo mane pedem in limine offendant, vel eorum vestis cadat; vel pileus è capite flatu venti detrahatur, aut lacinia valvis adhæserit; putant nil sibi prosperè & feliciter eo die eventurum. Alij si cùm primùm domum exierint, sternutaverint, si corrigiam abruperint, si in portam capite offenderint, si corruerint, infausti ominis esse arbitrantur. Alij ex certorum animalium occursu prosperos, vel infelices etiam præsignant even[illegible] 25

Alij certos hebdomadæ dies sibi faustos, & alios infaustos constituunt, quæ omnia ex vana Ethnicorum observatione initium traxerunt: Sic Neroni profecturo in Alexandrinam expeditionem lacinia surgenti adhæsit, Tiberius Gracchus quo die civili seditione oppressus fuit domo egrediens, ita pede in limen offendit, ut non parva vis sanguinis effluxerit, ut narrat Plutarchus in Tiberio Graccho, Annibali ex Italia in Africam reduci sepulchrum dirutum in via omen ingessit infaustum. Bruto, & Cassio prodituris in aciem obvius Æthiops calamitatem præsagivit. Plura id genus exempla referunt D. Augustinus *lib.* 2. *de doctrina christ. c.* 20. & D. Joannes Chrysostomus *homil.* 21. *ad populum Antiochenum.* Hic autem modus superstitionis est perquam affinis divinationi, à qua tamen differt in duobus. Primò quia in divinatione homo de industria signa quærit, unde divinet: & in hac observantia eventuum signa non quæruntur, sed conjectura capitur ex iis, quæ fortuitò incidunt. Secundò quia in divinatione quæritur principaliter notitia, & in observantia eventuum directio operationum: & hæc 26

& hæc observatio ex genere suo est peccatum grave nisi ex simplicitate, & ignorantia, vel bona fide quis excusetur, homines enim præsertim simplices id potiùs apprehendunt ex alienis dictis.

27 Quæritur octavò, an magia differat à divinatione, & quomodo prohibeatur. Est magia quarta species superstitionis, per quam mira quædam, & insolita ab hominibus fiunt dœmonum operâ: sicut per divinationem petitur à dœmone rei occultæ cognitio; ita per magiam petitur effectio alicujus operis: adeò ut divinatio, & magia eandem fermè malitiam, & deformitatem videantur habere, scilicet societatem expressam, vel tacitam cum dœmone. Dupliciter possunt dœmones invocari, expresse; vel occultè, & tacitè; seu explicitè, vel implicitè; expresse, seu explicitè invocantur, cùm quis pacto cum illis inito petit, ut sibi futura prænuntient, & aperiant occulta; implicitè verò, seu occultè, & tacitè invocantur, quoties aliquid fit, in quo latet pactum cum dœmone contractum; vel cùm quis utitur ministerio, & operâ hominis habentis societatem cum dœmone.

28 Duplex tamen solet distingui magia; naturalis una, alia superstitiosa. Naturalis est ratio quædam operandi mira per causas naturales sine ope dœmonis: de hac naturali magia agunt Cardanus *de varietat. rer.* Schotus *in sua magia naturali*, Baptista à Porta: & quamvis magia naturalis per se mala non sit; est tamen periculis obnoxia, & solet homines occupare in rebus curiosis, & inutilibus. Tum quia sub specie occultæ operationis naturæ facilè se dœmon admiscet; & ita occultæ virtuti causæ naturalis tribuitur, quod ipsius præstigijs agitur; adeo ut D. Augustinus *l. 8. de civit. c. 19.* dixerit: omnia miracula Magorum doctrinis fieri, & operibus Dœmonum.

29 Magia superstitiosa est quædam ratio operandi mira per signa ope Dœmonum. Sicut enim magia naturalis causis utitur naturalibus, ita superstitiosa utitur signis, quæ causæ sunt morales: talibus enim signis ex pacto inito allicitur dœmon, ut id faciat, quod magus petit; adeò ut videantur signa sensibilia mira illa facere, quæ revera non nisi à dœmone fiunt: hinc D. Augustinus *lib. 21. de civit. c. 6.* ait: *Alliciuntur Dœmones per creaturas, quas non ipsi, sed Deus creavit, ut non animalia cibis, sed ut spiritus signis, quæ cujusque delectationi congerunt per varia genera herbarum, lapidum, lignorum, animalium, carminum, ritnum,* & hæc signa, ut notat ibidem Augustinus non ab alio instituta sunt, quàm ab ipso dœmone, qui tametsi non delectetur signis per se spectatis, sibi tamen in illis complacet, eò quia hæc ab eorum dependeant instituto, proinde hæc magia superstitiosa semper gravissimum est peccatum.

30 Quæritur nonò, quomodo cognoscatur, an aliqua operatio pertineat ad magiam superstitiosam. Respondetur, tribus modis cognosci posse. Primò ex conditione causarum, quæ adhibentur, ut si expresse invocetur diabolus, si preces adhibeantur, quibus falsa permixta sint, ut Christum habuisse spasmum: si verba exotica annectantur: si characteres, imagines, sigilla, specula, unctiones, & similia præter morem Ecclesiæ adhibeantur: quia cum effectus, ad quem diriguntur, non possit expectari ex virtute talium causarum, nec etiam à Deo; cùm talia signa, nec ab ipso, nec ab Ecclesia, quæ spiritu Dei regitur, sint instituta, imò ab ipsa Ecclesia reprobentur; superest, ut talis effectus non possit ab alio expectari, quàm à malignis spiritibus, qui hujusmodi rebus tanquam signis alliciuntur ad id præstandum, ad quod ipsi ea instituerunt; unde hæc omnia sunt magicæ illecebræ, & tacitæ dœmonum invocationes. Et quamvis nonnunquam non adhibeantur nisi verba desumpta ex sacra scriptura; quia tamen hæc tunc non diriguntur ad Deum, nec eo sensu proferuntur, quem in scripturis significant, sed animo profano, & diriguntur ad eum effectum, ad quem à Deo, vel Ecclesia non instituuntur; ideo superstitiosus tunc est usus talium verborum, ut cùm ad sopiendos canes, quis utitur verbis illis *in camo, & freno maxillas eorum constringe:* vel ad curandas equorum luxationes adhibentur alia verba *consummatum est:* hæc enim verba implicitè diriguntur ad dœmonem, qui etiam in rebus sacris sua instituit signa, ut faciliùs homines dicipiat; cùm enim talia verba nec à Deo, nec ab Ecclesia instituta sint ad tales effectus, nec per se ullam cum ipsis connexionem habeant, ideo nonnisi ope dœmonis implicitè possunt ad tales effectus dirigi.

Secundò, dignoscitur etiam, quòd operatio pertineat ad magiam ex conditione operationis; ut si de repente curetur equus, sanetur homo absque divino miraculo, si brevissimo tempore plura milliaria quis conficiat: cùm operatio ad rem valde distantem se extendit, ut si ex eo, quòd, in uno loco pungatur imago cerea Titij, hic in alio perquam dissito doloribus torqueatur. Tertiò, ex conditione effectus, si hic humanam superet industriam. Sunt enim plura, quæ à Magis opera dœmonum possunt fieri tam circa elementa, quàm alia corpora præsertim hominum & animalium: vel etiam circa animas, & spiritus: etenim circa elementa possunt dœmones excitare tempestates, grandines, tonitrua, fulmina, ventos, & evertere arbores, segetes, ædificia, & alia id genus, ut habetur in *c. 1. Job.* Pari pacto possunt facere inundationes, terræ motus, ruinas ædium, repentina incendia, & similia, si Deus id illis permittat. 31

Circa corpora animalium, & hominum possunt etiam ea celerrimè transferre de loco ad locum, sunt enim & ipsi dœmones celerrimi, imò possunt etiam corpora hominum, & animalium transformare, non quidem intrinsecè mutando figuram, sed extrinsecè aliam ex vapo- 32

vaporibus congestis circumponendo: quo pacto D. Augustinus *lib. 18. de civit. c. 12.* asserit, socios Diomedis conversos fuisse in aves, & Iphigeniam in cervam. Tali etiam modo credibile est, virgas Magorum fuisse conversas in serpentes. Immo potest dœmon homine consopito formam bestiæ assumere, & varia ministeria subire, & interim per alium dœmonem efficere, ut ille homo dormiens videatur sibi in bestiam mutatus: hoc pacto D. Augustinus dicto *lib. 18. de civit. c. 18.* putat socios Ulyssis mutuatos fuisse à Circe venefica in porcos.

33 Possunt itidem dœmones irrogare morbos occultos, qui nulla arte medica possunt curari, siquidem facilè est dœmoni ignota venena instillare, & ea ita regere, ut lentè operentur; potest etiam infringere vim medicamentorum, ne operentur contra illatos morbos. Potest etiam dœmon curare morbos, qui remedijs naturalibus curari possunt. Potest etiam impedire sanguinis è vulnere effluxum, ut etiam impedire omnes læsiones, quæ gladio, igne, aliisque instrumentis inferri possunt humano corpori, si Deus id ipsi permittat. Facile enim est dœmoni ictum gladij, vel globi emissi à sclopo juxta corpus hominis excipere, impetum frangere, & efficere, ut non possit quis vulnerari. Verùm Deus non solet id permittere nisi rarissimè: alioquin milites facilè pactum inirent cum dœmone, ut in bello non possent lædi: sicut etiam rarissimè permittit Deus, ut dœmon eruat thesauros occultos, aut opes mari abditas, quia id maxima foret ad malum illecebra. Sunt etiam alia plura, quæ potest dœmon efficere, de quibus fusè Delrius *l. 5. de magia.*

34 Quæritur decimò, quæ remedia contra maleficia adhiberi possint? Respondetur remedia maleficij tripartiri, in naturalia, & supernaturalia, & moralia. Remedia naturalia parum videntur habere efficaciæ, quia facilè potest diabolus omnem illorum actionem eludere, si velit: nihilominus consultius semper est, hujusmodi remedia initio experiri ex præscripto Medicorum ea adhibendo, quæ ipsi ex symptomatibus congrua censebunt. Remedia supernaturalia, seu ecclesiastica optima sunt, & plura, ut fides magna, quæ nullo modo hæsitet, & vera fiducia in divina protectione, quia dœmon nil potest in eos, qui omnem spem in Deo collocant.

Secundò, susceptio baptismi, si maleficiatus non sit baptizatus; quia per baptismum baptizatus exuit veterem hominem, quem diabolus induxit; & induit Christum, cujus efficitur membrum. 35

Tertiò, expiatio conscientiæ, & confessio peccatorum; quia persæpe ob peccata, quibus aliquis irretitur, permittitur diabolo, posse in illum; hinc deletis peccatis maleficium pariter evanescit. 36

Quartò sumptio Eucharistiæ, quia nulla conventio lucis ad tenebras. 37

Quintò, Exorcismus Ecclesiæ, quia ecclesia fuit specialiter à Christo ordinata ad expellendos dœmones, eósque coërcendos per suas preces, & abjurationes. 38

Sextò, aqua benedicta, quæ ex precibus Ecclesiæ vim habet ad dœmonis infestationes avertendas. 39

Septimò, signum crucis, cujus vis maxima est contra omnes dœmonis molitiones, & machinamenta, quia continet tacitam invocationem SS. Trinitatis per meritum passionis Christi. Tum quia crux est illud instrumentū, quo Christus diabolum vicit, ejúsque potentiam fregit. 40

Octavò, jejunia orationi conjuncta, quia ut habetur *Matth. 17.* hoc genus dœmoniorum expellitur præcipuè in jejunio, & oratione. Remedia tandem moralia dicuntur, quæ pertinent ad pactum cum dœmone dissolvendum, quando ex pacto nocet, & fit per amotionem signorum magicorum, ad quorum præsentiam damnum infert, & nocumentum irrogat. 41

TITULUS XXII.

De Collusione detegenda.

Uia collusio quandam in se falsitatem continet, nonnihil habet affinitatis cum crimine falsi, de quo cum in præcedentibus Compilator egerit, rectè in præsenti titulo pergit ad aliam falsitatis speciem, quæ in collusione continetur. Hinc colludere dicuntur, qui quod ex animo facere videntur, id simulatè, & fictè agunt inter se, aliorum sensibus illudentes: quapropter collusio dicitur fictio in *l. 3. §. accusantur ff. ad Syllan.* & colludentes, dicuntur lusoriè agere *in l. si servus 50. §. 1. ff. de legat 1.* Hinc collusio etiam illusio dicitur *c. præterea 8. de censib. Clement. 1. de renunc.* Unde in præsenti de collusione agitur.

SUM-

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Trium capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. *SCRIPTA*, 1. *h. t. rescribit Gregorius Papa, quòd si accusator desistat ab accusatione, & conveniat cum accusato in amicitia, possit tunc Judex ex officio inquirere super illo crimine, ne amicitia sit ex pretio, vel præmio inita; & non ex charitate. Nota, collusionem esse inter actorem, & reum, latentem, ac fraudulentam conventionem. Hinc quando accusator desistit ab accusatione, debet Judex inquirere, an tunc sit aliqua collusio, cujus præsumptio est illa amicitia de repente inita inter accusatorem, & accusatum, præsertim si antea erant adversarii: est enim tunc præsumptio, quòd accusatus accusatorem corruperit pretio, vel prece, ut desistat ab accusatione gravis delicti. Pontifex tunc injungit Judici diligenter inquirere, an non subsit aliqua collusio, idque ne delicta maneant impunita, quod cederet in damnum publicum, & perniciem ecclesiasticæ disciplinæ in Clericis.*

C. *CRIMINA* 2. *h. t. statuit idem Pont. ut crimina semel audita in judicio, tametsi accusator postea desistat, & pacificetur cum accusato, debeant à Judice puniri. Ubi notandum est, crimina dupliciter in judicio intelligi audita. Primò quatenus jam sunt probata, sed nondum punita. Secundò eo quia tantùm sint delata ab accusatore, sed nondum probata, neque per sententiam Judicis damnata: crimina utroque modo semel audita indigent discussione: ea quæ sunt probata, quomodo sint punienda, & pœna iisdem infligenda: quæ verò sunt simpliciter delata, debent probari, ut judicentur: quia crimina semel ad Judicem delata non debent relinqui indiscussa, & injudicata.*

C. *AUDIVIMUS*, 3. *h. t. Alexander III. declarat, Clericos facientes collusionem in causa beneficiali esse privandos suis beneficiis, ut si Clericus beneficiarius patiatur, se molestari ab alio, & postea quasi transegerint, actor cedat liti, & reus det illi pensionem cum futura successione in beneficio, tunc enim habetur collusio, seu fraudulenta conventio inter actorem, & Reum. Pœna autem ordinaria hujus collusionis super beneficiis est, ut Clerici priventur beneficiis super quibus colluserunt. Ubi notat Glossa, pensiones super beneficio non posse dari præsertim ad vitam sine Episcopo* c. de cæterò de transact.

C. *IN TANTUM ult. h. t. Gregorius IX. declarat, quòd si per collusionem absolvantur crimina, possint ubi id constiterit de novo inquiri, & accusari. Hinc notat Glossa, quòd si reus pecuniâ corrupit testes, vel Judicem, & id constet, possit iterum de tali crimine inquiri. Hinc quamvis legitimè absolutus per viam inquisitionis non debeat ulterùs super semel inquisitis molestari, quamvis infamia non statim cesset, si tamen sententia sit lata per collusionem, non tollitur facultas iterum accusandi, & rursus inquirendi de prioribus criminibus. Perimitur tamen prior instantia, & nova instituitur, adeò ut novus processus inchoetur.*

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quid sit collusio, & quomodo detegenda.

1 Ollusio prout ad præsens pertinet institutum propriè est latens, & fraudulosa conventio inter Actorem, & Reum, quâ interveniente, delicta aliquando manent impunita, ut notat Glossa *in c. 3. h. t.* ut si duobus litigantibus Reus cognoscens se ab Actore superatum iri, promittit ei aliquid ut veras probationes simulet, & falsas defensiones admittat, ut hoc pacto pœnam sibi infligendam ob patratum delictum declinet: tunc enim propriè dicitur Reus colludere cum Actore, & hic cum Reo: & conventio, quâ Actor, & Reus simul conveniunt, in jure dicitur collusio, & committi potest in causis tam civilibus, quàm criminalibus; imò tam in temporalibus, quàm spiritualibus, & ecclesiasticis; tam per partes principales, seu Actorem, & Reum, quàm per Procuratores, & Advocatos; hinc collusio semper involvit quandam falsitatem, quâ falsæ defensiones admittuntur, & veræ probationes simulantur. Per hanc autem collusionem gesta rescindi, & infirmari, habetur *l. 1. & per tot. ff. h. t.* ubi libertus per collusionem cum Domino, vel Patrono factam fuit ingenuus pronuntiatus. 2

2 Absolutio de criminibus illatis per collusionem facta etiam præcedente partium transactione non impedit, Judicem punire delinquentes, & inquirere idem delictum, idque desumitur *ex c. scripta 1. h. t.* ubi Gregorius I. rescribit, quòd, quando accusator desistit ab accusatione, & convenit cum accusato in amicitia, Judex ex officio potest inquirere super illo crimine, ne concordia sit ex præmio facta, & non ex charitate. Ex quo textu colligitur, quòd si Accusator desistat ab accusatione, debeat Judex inquirere, an non subsit aliqua collusio, cujus præsumptio est, si repentè redierint in gratiam, qui antea erant adversarij; tunc enim repentina hæc amicitia collusionem aliquam indicat; in qua accusatus corruperit accusatores prece, vel pretio, ut desistant ab accusatione præsertim gravis sceleris, ut indicat Pontifex.

3 Ratio verò, cur absolutio de criminibus illatis per collusionem facta non impediat, quin à Judice possit inquiri de delicto, & puniri Reus, hæc est: quia cùm sententia per collusionem prolata nulla sit; ideo qui mediante collusione obtinuit sententiam absolutoriam à crimine, quod revera perpetraverat, potest iterum accusari, & Judex super eodem inquirere; eò quia talis absolutio fuerit fraudulenter obtenta *c. si quem pœniteret. 2. q. 3.* hinc Collusores pœnam merentur, quandoquidem nemini dolus suus patrocinari debet. Tum quia delicta si semel innotuerint punienda sunt *c. ecce 24. q. 3.* quia interest Reipublicæ, delicta nocentium non manere impunita *l. 5. ff. de pact. dot. l. Juris 7. §. si paciscat. ff. de pact. l. ita vulneratus 57. §. æstimatio ff. ad leg. Aquil.*

4 Manerent autem impunitata delicta, si facta collusione inter Accusatorem, & accusatum non liceret Judici super iisdem criminibus inquirere: unde non obstante compositione, seu transactione facta inter Accusatorem, & accusatum; adhuc Judex potest inquirere super eodem delicto. Tum quia licèt spectato jure communi conventione factâ inter Accusatorem, & accusatum non possit Judex pro publica vindicta pœnam ordinariam infligere *l. 22. tit. 1. partit. 7.* potest tamen extraordinariam imponere, ut docent Jurisconsulti; quapropter rectè in præsenti docet Gregorius I. ut collusione factâ inter Accusatorem, & accusatum, etiam præcedente transactione possit Judex super eo delicto inquirere.

5 Sin verò ex pura charitate accusatores destiterunt, potest id tollerari, ut Judex non procedat ad inquirendum de crimine, sed permittat charitatis exercitium; ut notat Hostiensis in *d. c. scripta 1. V. charitate h. t.* Secus si Accusatores ob acceptam pecuniam, & præmium destiterint, tunc Judex debet procedere ad inquirendum de delicto, quia tunc non habetur exercitium charitatis, sed læsio justitiæ.

Videtur tamen in contrarium posse objici textum *in l. ingenuum 25. ff. de statu hominum*, & *l. si cui 7. §. ijsdem ff. de accusat.* ubi dicitur, quòd sententia absolutoria Judicis ita crimen tollat, ut semper obstet, quo minus alius, possit eundem Reum repetere. Sed contra, quia textus illi tantùm procedunt, quando sententia Judicis est ritè, & legitimè prolata; & non per collusionem, simulata compositione inter Accusatorem, & accusatum: quia tunc sicut sententia lata nullius est valoris; ita Judicium perinde se habet, ac si factum non fuisset, proinde potest Judex iterum inquirere de delicto, & punire Reum, cujus absolutio nonnisi fraudulenter obtenta fuit. 6

7 Posset etiam objici textus *in l. 1. ff. de bonis eorum, qui ante sententiam*, ubi habetur, esse ei ignoscendum, qui sanguinem suum redemptum voluit: unde si accusatus compositione facta cum accusatore hoc pacto sanguinem suum redemit, accusari, & inquiri de eodem delicto ampliùs non debet. Tum quia per abolitionem sopitur crimen *l. 1. c. de generali abolitione*: ergo à fortiori per compositionem factam cum Accusatore, debet crimen extingui. Tum quia transactio non minorem habet Authoritatem, quàm res judicata *l. non minorem 20. C. de transact. l. 2. ff. de jurejur.* unde si per sententiam absolutoriam omnino tollitur crimen, etiam per transactionem tolli debet.

8 Sed contra, quia tametsi ignoscendum sit ei, qui sanguinem suum redemptum voluit, non tamen id procedit generatim de quocunque, sed tantum de illo, qui convinci de delicto non potuit; eò quia egregiè se defenderit. Alij explicant textum illum *ex l. 1. ff. de bonis eor.* ut procedat, ne ex Senatusconsulto pro convicto habeatur; non verò ut à pœna sit omnino immunis *l. ult. §. de prævaric.*

9 Ad id, quod addebatur ex exæquatione sententiæ, & transactionis, respondetur, quòd tametsi verum sit, in pluribus exæquari transactionem rei judicatæ, quia neutra temerè rescindi possit; non tamen in omnibus comparatur, quia de criminibus capitalibus judicari potest, non verò transigi, unde licèt sententia Judicis tollat crimen, non tamen transactio: quia hæc non comparatur in omnibus cum sententia Judicis, ut probat Antonius Matthæus *de crimin. ad tit. 48. ff. tit. 19. c. 7. n. 7.*

10 Cùm igitur de criminibus capitalibus judicari possit, non transigi, sequitur, quòd sententia Judicis possit crimen tollere, non ita transactio. Rursus licèt per abolitionem crimen sopiatur, non tamen perimitur: ita quamvis per transactionem sit crimen sopitum quoad transigentem, non tamen extinctum quoad alios; quapropter semper formari potest inquisitio à Judice. Adhuc tamen potest opponi textus in *l. adulter. 19. §. final.*

final. ff. ad leg. Jul. de adult. ubi dicitur, *Proinde per collusionem cum adultero constituerit, fueritque absolutus, dedit mulieri nuptæ adversus omnes securitatem*: ex quo textu infertur, quòd per sententiam absolutoriam per collusionem prolatam non sit licitum super eodem crimine ampliùs agere: unde non rectè videtur concludi, quòd post sententiam absolutoriam per collusionem prolatam, adhuc liceat Judici super eodem delicto inquirere. Sed contra quia textus ille specialiter procedit in adulterio, in quo cùm accusatio principaliter competat marito, ideo si adulter accusatus per collusionem sit absolutus, non potest adultera, dum nupta est, accusari.

§. II.

Proponuntur & diluuntur aliquot selectæ quæstiones.

1 QUæritur primò, an crimina semel audita, etiamsi deinde accusator desistat & pacificetur cum accusato, adhuc à Judice puniri debeat? Respondetur affirmativè, & desumitur ex *c. crimina 2. h. t.* ut rescripsit Gregorius II. vel ut alijs placet III. ubi Pontifex crimina semel audita indiscussa nullo modo mandat præteriri, tametsi accusatus cum accusatore in gratiam rediisset. Dupliciter tamen intelligi possunt crimina esse audita: primo ut ita fuerint in judicio audita, ut etiam fuerint probata, licèt nondum punita: secundò ut crimina fuerint quidē in judicio audita, seu delata, sed nondum probata; consequenter neque per sententiam damnata: & in utroque sensu statuit Pontifex, crimina in judicio semel audita non esse indiscussa prætermittenda; sed punienda, quæ fuerunt audita, & probata: & judicanda, quæ semel ad judicium fuerunt delata, adeò ut non debeant hæc indiscussa, & injudicata relinqui. Unde in utroque casu Judex potest procedere ad ulteriorem inquisitionem, nisi fortâssis intelligat per licitam transactionem recessum esse à judicio, ut notat Panormitanus *in d. c. crimina 2. n. 1. h. t.* ubi infertur, de jure canonico recessum à lite per gratiam, vel transactionem, non impedire, quo minus possit Judex ad inquisitionem procedere, quia crimina non debent impunita manere.

2 Quæritur secundò, an quando per collusionem absolvuntur crimina, possit Judex de novo de ipsis inquirere, ubi id constiterit? Respondetur, quòd si constet, Reum corrupisse testes, imò etiam Judices, & Inquisitores; adhuc posse de novo inquiri, & accusari Reum, si per collusionem constiterit fuisse crimina absoluta, id enim desumitur *ex c. in tantum ult. h. t.* ubi Gregorius IX. cum clamore, & infamia contra Acherontinum Archiepiscopum invalescente, inquisitionem excessuum ipsius commisisset; sed ipso cum Inquisitoribus, & Examinatoribus colludente, illisque, & testibus corruptis, dicti excessus non solùm mansissent incorrecti, verùm etiam pejora prioribus delicta commisisset; mandavit Pontifex, quòd si de collusione, ac corruptione constiterit, ex integro super præmissis, & alijs; alioquin super novis duntaxat, inquiratur, prout videbitur inquirendum: unde Pontifex mandat ex integro super præmissis, & alijs inquiri, quia quamvis legitimè absolutus per viam inquisitionis non debeat ampliùs super semel inquisitis impeti, tametsi infamia non statim cesset *c. de his 6.* & *c. licet 14. de accusat.* eò quia crimina semel dimissa, iterum in ultionem venire non debent *c. si illic. 29. caus. 23. q. 4. c. ult. dist. 4. de pœnit.* Nihilominus si sententia lata sit per collusionem, non tollitur facultas iterum accusandi, & inquirendi de prioribus criminibus: sed tunc perimitur prior instantia, & inchoatur nova, quod significat ex integro inquisitionem resumi, novúmque processum super prioribus institui.

3 Quæritur tertiò, quibúsnam pœnis jure canonico Clerici colludentes plectantur? Respondetur de hisce pœnis agi in *c. audivimus 3. h. t.* ubi Alexander III. statuit, ut Clerici, qui collusionem faciunt in causa beneficiali, debeant privari suis beneficijs; ut si beneficiarius patiatur se molestari ab alio, & postea quasi transegerit, Actor cedat liti, & Reus det illi pensionem cum futura successione: siquidem per talem collusionem Clericorum fit præjudicium Episcopo; cui præcluditur via super ordinatione, seu institutione suæ Ecclesiæ: unde ne dolus maneat impunitus, & ne malitia sit delinquenti lucrosa *l. 1. in princ. ff. de dolo* Clerici, qui per collusionem intenderunt beneficia transferre in alios modo illicito propter dolum, & fraudem perpetuò iisdem privantur: æquum, enim est, ut in eo puniantur, in quo deliquerunt.

4 Quamobrem colludens in causa beneficiali constituendo per collusionem beneficium censuale, seu illud pensioni subijciendo, privatur suo beneficio, & desistente accusatore potest Judex adhuc ex officio suo inquirere super crimine illato; neque absolutio à crimine per collusionem facta impedit facultatem iterum accusandi, & inquirendi de eodem. Potest etiam Episcopus super fructibus beneficij imponere annuam pensionem: quia *in d. c. audivimus 3. h. t.* hæc impositio pensionis non reprobatur, eò quia facta fuerit per collusionem: gesta autem per collusionem nullum sortiuntur valorem *C. cum non justo 3. ff. de collus. deteg.*

5 Non tamen pensio excederet vitam pensionarij, tametsi cesset collusio, quamvis authoritate Episcopi fuisset imposita: siquidem Episcopus nec pro bono pacis, neque ad lites extinguendas potest pensiones imponere, super beneficio, quæ transeant ad successores, ut notat Prosper Fagnanus *in d. c. audivimus 3. n. 7. h. t.*

TITULUS XXIII.

De Delictis Puerorum.

TAmetsi in pueris soleat crimen inultum relinqui, quod in alijs provectioris ætatis severiùs punitur: nihilominus, quia ætas puerilis plerumque plena est mendaciolis, perjurijs, & furtis, ideó post crimina, quæ in hominibus provectioris ætatis promiscuè notantur, ac severè puniuntur, opportunè Compilator hîc agit de delictis puerorum, an ij criminum Rei fiant pœnis obnoxij.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Duorum capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. PUERIS *1. h. t. rescribit Gregorius IX. pueris grandiusculis non solùm ab annis pubertatis, seu 14. ætatis posse attribui peccata carnis. Verùm etiam furta, mendacia, quibus plena est puerilis ætas, tametsi in illis non ita, ut in majoribus sint punienda Ex quo textu liquet, pueros grandiusculos, hoc est doli capaces esse puniendos pro commissis peccatis furti, mendacij, periurij &c. sed mitiùs, quàm puberes, quod est comperti juris: pueri enim semper sunt mitiùs puniendi, quia malitia in ipsis semper præsumitur minor* c. si de sent. ex commun. l. auxit. ff. de Minor.

C. REFERENTE *2. & ult. h. t. Alexander III. rescribit, mitiùs esse puniendum puerum, seu impuberem, quàm puberem, adeo ut si puer impubes, seu minor quatuordecim annis casu sagittâ alium interficiat, non obstante consuetudine loci non sit puniendus in pecunia; imò nec pater pro ipso. Ubi tamen notat Glossa, Pontificem non dicere non esse puniendum secundùm jura, cum esset impubes, & dederit operam rei illicitæ, sed ut non puniatur secundùm consuetudinem loci pœnâ pecuniariâ. Cæterum est puer puniendus aliqua semper pœnâ, licèt minore, quatenus tunc locum habet juris benignitas, ut pueri mitiùs pro delictis puniantur, & ut quò major est doli capacitas, & ætas, eò acrior sit pœna, quâ delinquentes puniuntur. Cæterum puer occidens alium semper fit irregularis, & punitur pœna spirituali, seu canonica licèt mitiùs propter ætatem.*

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quomodo delicta Puerorum puniantur.

1 AEtas hominis in plures dividitur partes, ut notat Glossa *V. perfectus in proœm. l. 6. decret.* & *V. septennarius in c. 1. de celeb. missar.* Communiter dividitur in infantiam, pueritiam, pubertatem, adolescentiam, juventutem, senectutem & ætatem decrepitam, Infantia à nativitate incipit, & usque ad septimum protenditur annum, adeò ut pueri nondum septennes propriè infantes in jure dicantur *l. 3. c. qui admitti ad honor. possint. l. 1. §. sufficit. ff. de adminis. tut. l. in sponsalibus ff. de sponsal.* & fusè probant Narbona *ann. 7. q. 1.* Pichardus *in lectufu ad tit. de acquiren. hared. c. 23.* hinc infans ex eo dicitur, quia fari nondum potest, ut notat D. Isidorus *lib. 10. originum c. 2.* & Marcus Varro *lib. 5. de lingua latinâ* ait, *Fatur is, qui primùm homo significabilem ore emittit vocem: ab eo antequam ita faciant pueri, dicuntur infantes.*

Causa igitur naturalis infantiæ est fandi impotentia, à qua, quotquot fari non possunt, infantes vocantur. Olim dubitabatur, quo tempore, & usque ad quod tempus infantia computanda esset: & Stoici civilibus præceptis studentes per hebdomadas annorum à septennio in septennium cœperunt ætates computare: quo pacto infantiam definierunt per primum septennium; pubertatem per secundum; & sic de reliquis, & hanc Stoicorum sententiam secutus est Arcutius in *l. certit 8. c. Theod.*

c. Theod. de bonis matern. unde secundùm juris definitionem infantia usque ad septimum protenditur ætatis annum: & illi dicuntur pubertati proximi, qui aliquem habent rationis usum *§. pupillus instit. de inutil. stipul.* unde illi dicuntur pubertati proximi, qui, quod agunt, intelligunt *l. 1. §. furiosum de O. & A. l. servum 6. rem pupill.* & hi propterea sunt doli capaces *l. hæredes 23. in fin. ff. de dolo l. 4. §. de dolo 26. ff. de doli except.*

3 Quo verò ætatis anno dicantur pubertati proximi, non conveniunt Jurisconsulti: alij enim asserunt, eos esse proximos pubertati, qui decimum, & dimidium ætatis annum agunt usque ad decimum quartum in maribus; & fœminas esse proximas pubertati ab anno nono cum dimidio usque ad duodecimum, adeò ut septem anni, qui inter infantiam, & pubertatem intersunt, dividantur in duas partes, quarum prima complectatur tres minores cum dimidio, & in hac ætate pueri dicuntur proximi infantiæ. Secunda in reliquos tres cum dimidio, & hæc pars proxima dicitur pubertati, ut notat Narbona de ætate *anno 10. & dimidio q. 1.* & desumitur hæc sententia ex *§. ult. instit. quibus ex causis manumittere l. & hoc 41. ff. de hæredibus instit.* Sunt tamen alij, qui censent, eos tantùm esse proximos pubertati, qui nonnisi tantùm per sex menses distant à pubertate *argum. l. non tantùm 17. in princ. ff. de accus. tut. l. sequuntur 14. ff. ad Silan.* Verùm rectiùs Menochius de arbitrar *lib. 2. cas. 57. n. 4.* ait: hoc totum Judicis arbitrio relinquendum esse, qui juxta conditionem, virésque personæ, & juxta morem Regionis hoc æstimet.

4 Infantes nondum septennes excusari à delictis, & eorum pœnis, ex eo probari solet, quia isti non sunt doli capaces, & ignorant, quid agant *l. sed & si 5. §. sed etsi infans, ff. ad leg. Aquil.* Hoc idem etiam procedit de iis, qui proximi sunt infantiæ, seu ætati septem annorum, vel non multum eos excedunt juxta arbitrium Judicis. Hi enim non tenentur ex homicidio *l. infans 12 ff. ad leg. Cornel. de Sicar.* Neque ex furto *l. impuberem 28. ff. de furtis*, neque ex lege Aquilia si damnum dederint *l. 5. §. ideo ff. ad leg. Aqui. leg. de falsis ex lege Cornelia. l. impuberum 22. ff. ad leg. Corn. de falsis. l. qui jurâsse 26. in princ. ff. de jurejur.* Neque ex injuria *l. 3. ff. de injur. c. 2. in princ.* Neque pœna Syllaniani *l. 1. §. impubes ff. ad Syllan.* Nec de falsa moneta *l. 1. C. de falsa moneta* quia cùm infans in tenella illa ætate quid agat, ignoret; ideo non est doli capax, nec crimini obnoxius: hinc in *l. infans 12. ff. ad leg. Cornel. de Sicar.* dicitur, quòd innocentia consilij infantiam tueatur, seu excuset à pœna.

5 Cæterum cùm primùm incipiunt uti ratione, licèt imperfectè, incipiunt etiam esse doli capaces: hinc impuberes seu mares à septimo anno usque ad quartum decimum completum; & fœminæ usque ad duodecimum ob delicta puniuntur quidem, sed pœnâ mitiore, idque desumitur *ex c. pueris 1. h. t.* ubi Gregorius IX. statuit, quòd pueri grandiusculi puniantur in commissis peccatis, ut in furto, mendacio, periurio, sed mitiùs, quàm puberes, eò quia pueris grandiusculis non solùm tribui possunt peccata carnis, verùm etiam furta, mendacia, quibus plena est puerilis ætas.

An verò detur infans doli capax, Panormitanus *in d. c. pueris 1. n. 4. h. t.* asserit per accidens posse dari infantes doli capaces; 6
quia sicut pubertas potest præveniri, & contingere ante annum quartum decimum; ita etiam possunt dari infantes doli capaces; præsertim his temporibus, in quibus solet malitia ætatem prævenire. Hinc S. Gregorius *l. 4. Dialogorum c. 19.* refert, infantem quinque annorum consuevisse jurare, & blasphemare, & è manibus parentum fuisse propterea à diabolo raptum.

Alij verò hanc Panormitani sententiam 8
reijciunt, & ad argumentum, quo nititur, respondent, esse discrimen de pubertate, quia pubertas dependet à corporis dispositione, quæ ex nimio calore, vel ex alia causa potest contingere ante annum quartum decimum, secus doli capacitas dependet ab animo, & haberi non potest ab eo, qui fari nondum potest *l. in sponsalibus 14. ff. de sponsal. l. 1. §. sufficit.* Ad exemplum relatum à D. Gregorio respondent; tale supplicium potiùs contigisse in odium patris; qui neglexerat filium corrigere, quàm in pœnam ipsius infantis: & id etiam infertur ex principio ipsius dialogi, quia infans ille ob defectum ætatis nondum erat doli capax. Præterea quæ Dei nutu aguntur, non cadunt sub lege *c. DEUS 19. q. 1.* Cæterum infans ob homicidium non contrahit irregularitatem, quia hæc pœna non contrahitur nisi in casibus à jure expressis *c. penult. de sent excom.*

Qui verò dicendi sint pueri grandiusculi, 9
de quibus loquitur Gregorius IX. *in d. c. pueris 1. h. t.* ubi ait, eos esse puniendos in commissis peccatis ut furto, mendacio, perjurio, sed mitiùs, quàm puberes; non conveniunt doctores Glossa *in d. c. pueris 1. h. t.* asserit, pueros grandiusculos hos esse intelligendos, qui sunt septennes, quia ut ait D. Augunus *in epist. ad Renatum.* relata à Glossa *in c. parvuli 74. de consec. dist. 4.* pueri septennes mentiri, & verum dicere, confiteri, & negare jam possunt; & ideo quando baptizantur, jam symbolum recitant, & ipsi per se ad interrogata respondent, hinc Hostiensis *in d. c. pueris 1. h. t.* asserit, pueros septennes esse capaces doli, posse peccare, & teneri ex delicto. Tum quia possunt sponsalia de futuro contrahere *l. in sponsalibus 14 ff. de sponsal. c. litteras de despons impub.* Tum quia septennio expleto regulariter dicitur incipere usus rationis: hinc quoad forum internũ, tam quoad vitia, quàm quoad virtutes, pueri septennes creduntur doli capaces, & ob-

obligatos præcepto; eò quia peccare possint.

10 Nihilominus communior & verior sententia asserit pueros grandiusculos, de quibus loquitur Gregorius IX. *in d. c. pueris 1. h. t.* esse intelligendos pueros à septimo expleto anno usque ad quartum decimum, quia illud nomen grandis ad talem ætatem veteres retulerunt. Neque obstat, quòd pueri septennes sint doli capaces, ut asserit Glossa, quia in illa tenella ætate revera non censentur saltem perfecti doli capaces, quia in illa ætate non sciunt perfectè, quid agant.

11 Cæterum quia in illa ætate pueri fari possunt, ideo benigniore interpretatione receptum est, ut sicut proximi pubertati, ita etiam proximi infantiæ possint in suam stipulare utilitatem, & ex eadem benigna interpretatione etiam conceditur, ut in illa ætate possint sponsalia de futuro contrahere, quia per stipulationem ea in propriam faciunt utilitatem, ut etiam possint hæreditatem acquirere, tutore auctore *l. pupillis 9. ff. de acquirend. hæredit.*

12 Cæterum inde non sequitur, infantes septennes esse doli capaces, quia dolus propriè est calliditas, seu machinatio ad circumveniendum, & decipiendum alium *l. 1. §. 2. dolo.* Potest tamen infans septennis in susceptione baptismi symbolum recitare, & ad interrogata respondere, quia id cedit in utilitatem baptizandi: non tamen tenetur infans septennis præcepto annualis confessionis, neque sacramentum Eucharistiæ sumere, sed tantùm tunc ad id tenentur infantes, quando incipiunt distinguere honestum à turpi, quod determinatam non habet ætatem: in quibusdam enim pueris citiùs, in alijs verò tardiùs id accidit, proinde arbitrio prudentis viri id potiùs videtur relinquendum, ut notat Barbosa *in c. omnis de pœnit. & remiss.*

13 Ratio verò, cur pueri grandiusculi proximi pubertati, & doli capaces ex delictis (excepto carnis peccato) teneantur, tametsi mitiùs sint puniendi, quàm majores, est, quia proximi pubertati præsumuntur habere animi judicium, & intelligere id, quod agunt *§. pupillus 9. instit. de inutil. l. 1. §. furiosum. ff. de O. & A.* & ideo cùm sint doli capaces *l. de dolo 26. V. Iulianus ff. de dol. except.* sequitur, quòd teneantur ex delictis à se commissis; ad quod tamen duo requiruntur, nimirum & quòd sint doli capaces, & proximi pubertati; quando verò censendi sint pueri proximi pubertati variæ sunt Doctorum sententiæ; sed rectiùs id relinquitur arbitrio prudentis Judicis, ut notavit Menochius *de arbit. lib. 1 centur. 1. cas. 59. n. 35.* Aliud tamen est, puerum esse proximum pubertati, & aliud esse proximum prætextæ: siquidem Romani pueri prætextam accipiebant tantùm anno ætatis sexto decimo, ut notat Petrus Crinitus *de honest. discip. lib. 6. c. 7.* & ideo prætextæ proximus dicebatur, qui ætatem pubertatis ingressus erat, eò quia ei ad prætextam adhuc duo deessent anni; unde esse proximum prætextæ non est idem, ac esse proximum pubertati, cùm qui ætatem puberem jam ingressus erat, pubes diceretur, & non pubertati proximus; licèt esset prætextæ proximus.

Quòd verò pueri grandiusculi in commissis peccatis sint mitiùs puniendi, ex eo probari etiam solet, quia in impuberibus doli machinatio non est ita gravis, ut in majoribus *l. 19. juncta l. quod enim* [illegible] *ff. de dolo.* & ita mitiùs sunt puniendi; idque procedit non solùm in furto, mendacio, & perjurio, sed etiam in alijs delictis *l. 2. ff. de termino moto l. fere 208. ff. de R. J.* immo non solùm in temporalibus, verùm etiam in spiritualibus *c. eos 108. in fin. de consec. dist. 4. c. ea vindicta 51. 23. q. 4.* & *c. ult. de sent. excom.* 14

Quòd si dicas, pupillum in contractibus non habere proprium velle, & nolle, & censeri incapacem contrahendi sine authoritate Tutoris, ut habetur *in l. pupillus 189. ff. de R. J.* proinde nec esse puniendum mitiùs ex delictis, Contra est, quia est discrimen inter contractus, & delicta, quia in contractibus; qui cùm alio ineuntur, præceptum est, ut pupillus in damnum proprium non habeat proprium velle, & nolle, sed hoc totum suppleri debeat authoritate Tutoris. Secus in delictis, quæ committuntur ex dolo, non desideratur authoritas Tutoris; sed sufficit, si puer sit doli capax *l. impuberem 13. ff de furtis l. 4. §. de dolo l. 26. §. denique ff. de dol. except.* Hinc pupillus doli capax efficaciter tenetur ex delictis. Sin verò impuberes non sint doli capaces, tunc non tenentur ex delicto, neque ex consilio, aut ope. Tenentur etiam impuberes si sint doli capaces ex perjurio, tametsi non adigantur in judicio jurare *l. jus jurandum 24. §. pupillo. ff. de jurejur.* Si tamen juraverint, ex juramento obligantur *l. ult. in fin. ff. de liber. caus.* Pueri verò doli non capaces, nec ad jurandum coguntur, neque ex juramento obligantur, tametsi, si jurent ex delatione partis ejus juramentum debeat observari *l. qui juràsse 26. ff. de jurejur.* 15

Posset tamen objici illud D. Augustini, quod refertur *in c. adhuc de pœnit. dist. 3.* his verbis. *Nec infans unius diei absque peccato super terram esse potest.* cujus etiam consonat illud D. Hieronymi *in c. si enim 40. de pœnit. dist. 1.* ibi *Nemo mundus à peccatis, nec infans si unius quidem diei fuerit vita ejus;* neque hi textus possunt intelligi de peccato orginali, cum hoc certum sit, quod contrahatur, statim post conceptionem fœtus in utero matris ante nativitatem: unde textus præcitati non possunt intelligi nisi de peccato actuali, ut docet Barbosa *tom. 6. in select.* unde non rectè pueri videntur dici doli capaces tunc solùm, quando proximi sunt pubertati, cùm post primum vitæ diem dicantur peccati capaces. 16

Respondetur nihilominus, præfatos textus esse intelligendos de peccato originali, quod 17

quod contrahitur, cùm primum fœtus informatur animâ: vel intelliguntur de ipsa pronitate ad peccandum, seu de potentia in actu primo, quantum ad naturam lapsam, in qua nascuntur homines cum fomite, & concupiscentia; quæ cùm sit effectus peccati orginalis, inest etiam pueris, in quibus pars inferior, est etiam superiori rebellis habitualiter, licèt nondum actualiter ex defectu usûs rationis: & in hoc sensu verum est, nec infantem unius diei posse esse absque peccato super terram, quia fomes peccati, qui ab Augustino dicitur peccatum, est etiam in infantibus tanquam effectus peccati originalis.

§. II.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selectæ quæstiones.

1 QUæritur primò, quomodo impuberes puniantur si delinquant? Respondetur, pueros grandiusculos puniri ob commissa delicta, non tamẽ ita graviter, ut puberes, idque desumitur *ex c. pueris 1. h. t.* ubi Gregorius IX. rescribit, pueros grandiusculos esse puniendos in commissis peccatis, ut in furto, mendacio, & periurio; mitiùs tamen quàm puberes. Ratio etiam ex eò petitur, quia peccantes ex malitia gravius delinquunt, quàm qui peccant ex sola passione, ut docet D. Thomas *1.2. q. 78. art. 4.* sed qui peccant ex habitu graviùs delinquunt, quàm qui peccant ex dispositione *c. fin. de consuetud.* & quia adulti magis peccant ex malitia, & habitu, quàm pueri, ut docet D. Thomas *p. 3. q. 43. art. 2. in addit.* sequitur, quòd impuberes ob eadem delicta sint mitiùs puniendi, quàm puberes, quia pœnæ inferuntur juxta mensuram malitiæ, qua fuit delictum patratum, & prout personæ, causæ, loca, & tempora exigunt *c. fin. de transact.* ex quibus liquet, delictum mitiùs puniri in puero, quàm in adulto, quia pœna debet commensurari delicto *c. disciplina dist. 45.* & idem delictum ob majorem malitiam est gravius in adulto, quàm in puero, qui proinde pro eodem delicto, non ita severè punitur, sicut adultus, ut habetur in *c. referente ult. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, mitiùs esse puniendum puerum, quàm majorem, adeò ut si puer minor quatuordecim annorum casu sagitta emissa alium interficiat non obstante consuetudine loci non sit puniendus in pecunia: ubi notat Glossa in textu non dici, quòd puer non sit puniendus secundùm jura, sed quòd non sit puniendus secundùm consuetudinem pœnâ pecuniaria, cæterum sit irregularis, & punitur pœnâ spirituali, seu canonica licèt mitiùs propter ætatem adhuc tenellam.

2 Quæritur secundò, an pater ex delicto filij impuberis teneatur, adeò ut sit illi pœna aliqua impendenda? Respondetur negativè, & desumitur *ex d. c. referente ult. h. t.* ubi Alexander III. expressè declarat, patrem non esse puniendum pro filio, qui deliquit. Ratio id etiam suadet, quia delicta suos debent authores tenere, id enim justitia exigit, ut is puniatur, qui Author fuit delicti: hinc si pœna delicti in jure sit pecuniaria, quam filius non potest solvere, non tenetur pater hanc pœnam subire, quia vivente patre non potest legitima separari à bonis patris *l. 1. §. si. impuber. ff. de collat. bon.* proinde delicto filij non tenetur pater, nec quoad personam, nec quoad bona, & pecuniam *C. ne fil. pro patr. l. 1.*

Quæritur tertiò, quâ pœnâ puniendi sint infantes delinquentes, si nondum habeant plenum judicium, cujusmodi sunt infantes usque ad septennium inclusivè? Plures censent infantes si sint doli capaces in delictis non esse excusandos in totum, sed esse puniendos pœnâ arbitrariâ, ita docent Marsilius in *l. infans n. 2.* ubi allegat Glossam in *c. fin. de sent. excommun.* eò quia delictum cadit etiam in puerum, si hic sit doli capax: & ad id confirmandum solet adferri, quod narrat D. Gregorius *c. 19. lib. 4. dialog.* de quodam infante quinquenni erepto à Dœmone è manibus parentis ob continuas, quas proferebat blasphemias. Hoc idem etiam docet Hostiensis *in c. pueris 1. h. t.* & *in c. parvuli de consecrat. dist. 3.* ubi refert D. Augustinum scripsisse ad Renatum Episcopum, puerum septennem mentiri, & negare, & confiteri posse. Verùm communior sententia asserit, infantes septennes quamvis aliquando comperti sint doli capaces, adhuc in totum esse excusandos, eò quia ut plurimum non sint doli capaces, ignorent quid agant, ut docent Joannes Andreas *in d. c. pueris 1. nost. n. 4. h. t.* Ananias *n. 2. in fin.* & desumitur etiam *ex l. sed etsi quemcunque § fin. ff. ad leg. Aquil.* & *ex l. infans ff. ad legem infans. ff. ad leg. cornel. de sicar.* Cum igitur infantes septennes, ut plurimum non sint doli capaces, & ignorent, quid agant, excusantur in totum ob innocentiam consilij ipso jure, neque textus *in c. pueris 1. h. t.* obest, quia ibi Pontifex loquitur de pueris grandiusculis, qui septennium jam diu excesserunt, suntque proinde doli capaces. 3

Quæritur quartò, an infantes ultra septennium si sint infantiæ proximi, puniantur ob delicta ab ijsdem patrata? Dicitur infans post septennium proximus infantiæ usque ad decimum annum cum dimidio, si sit masculus; sin verò fæmella usque ad nonum cum dimidio, ut notat Gomez *de delict. c. 1. n. 57. v. dicitur proximus infantiæ?* Respondetur, duas esse sententias, primam eorum, qui opinantur, infantes septennes doli capaces non excusari in totum delinquendo, hi enim à fortiori asserunt, non esse excusandos infantes proximos infantiæ licèt septennium excesserint, & hæc sententia est probabilis, quam docent Hostiensis in *c. pueris 1 h. t.* Abbas ibid. *n. 1. & 3. in 3. notab.* Zabarel *in clement. 1. n. 9. de homicid.* 4

micid. & alij volentes pueros infantiæ proximos, & doli capaces, si delinquant esse mitiùs puniendos. Nihilominus contraria sententia videtur probabilior, nimirum infantiæ proximos etiam si capaces sint doli esse in totum excusandos, nisi fuerint pubertati proximi, hoc est nisi excesserint annum ætatis decimum cum dimidio, quia in ætate illa tenella pueri licèt septennium excesserint, sintque doli capaces, non tamen plenè assequuntur quid agant: non enim ad effectum puniendi sufficit, si sint doli capaces, sed ulteriùs requiritur proximitas pubertati; adeò ut ante expletum annum decimum cum dimidio non consideretur in tenella illa ætate dolus, ut notat Gomez *de delict. c. 1. n. 57. ad fin. v. & in tantùm est verum.*

5 Quòd si obijcias textum in *c. pueris 1. h. t.* ubi Gregorius IX. rescribit, pueros grandiusculos esse puniendos in commissis peccatis, ut in furto, mendacio, periurio licèt mitiùs, quàm puberes, si sint doli capaces, ut notat Glossa.

6 Respondetur, Pontificem *in d. c. pueris 1.* loqui de pueris proximis pubertati, quia loquitur de pueris grandiusculis, tales enim intelliguntur, qui decimum ætatis annum cum dimidio expleverunt, proinde sunt proximi pubertati, non verò loquitur de infantibus infantiæ proximis, licèt sint doli capaces, ut notat Ancharanus *in d. c. pueris n. 4. v. doli capax h. t.* Ananias ibid. *n. 3. v. adverte, & n. 6. v. collige etiam.* Covarruvias *in epit. p. 2. c. 3. n. 5.* ubi redarguit Glossam asserentem, puerum septennem esse puniendum, quando est doli capax, & addit rationem, quia ad juridicam punitionem non sufficit sola capacitas doli, sed ulteriùs requiritur proximitas pubertati. Quòd si obijcias punitionem infantis quinquennis rapti à dæmone in pœnam blasphemiæ, cujus meminit D. Gregorius Papa, respondet Ananias *in d. c. pueris 1. n. 3. ad medium v. adverte,* infantem illum, potiùs fuisse ereptum in pœnam patris, qui neglexit puellum illum corripere, quia in illo infante ex defectu ætatis nulla erat doli capacitas, nisi fortassis malitia ætatem suppleverit, in quo casu non est id trahendum in consequentiam, cum nonnisi rarissimè id contingat. Gomez itidem in *d. c. pueris 1. n. 57. h. t.* ait casum illius pueri blasphemi contigisse ex Dei judicio; & ea quæ Dei nutu aguntur, non esse sub lege *c. Duæ 19. q. 2.*

7 Quæritur quintò, an minores infantiæ proximos, si homicidium committant, incurrant pro eo pœnam in jure injunctam? Respondetur, plures cum Molina censere minorem infantiæ proximum non incurrere talem pœnam: eò quia hujusmodi infantes non multum distent à furioso, nec possint bene discernere, quid agant *§. pupillus instit. de inutil. stipul.* Verùm quidquid sit de pœna juris incurrenda, eò quia excusentur ex defectu ætatis, seu proximitatis pubertati, nihilominus, quia pueri à septimo suæ ætatis anno sunt doli capaces, ideò usque ad decimum cum dimidio tenentur in foro conscientiæ damnum datum integrè restituere, præsertim si cum culpa theologica lethali damnum illud intulerunt: siquidem jure naturali ad id obligantur ob culpam theologicam: idque procedit, quamvis pro damno à pueris à septimo suæ ætatis anno usque ad decimum cum dimidio illato non concedatur actio legis Aquiliæ.

Quæritur sextò, an si infantes ante septennium polleant usu rationis, sintque doli capaces, fiant irregulares, si aliquem occidant. 8
Plures affirmant præsertim Hostiensis, & Panormitanus in *c. pueris 1. h. t.* sed communior, & verior sententia id negat, quia cùm irregularitas inventa sit jure humano, non incurritur nisi in casibus jure expressis *c. is. qui de sent excommun. lib. 6.* Archidiac. *in c. Apostolica dist. 56. in princ.* Felinus *in c. Ad audientiam in fin. de homicid.* unde nisi asserentes tales infantes incurrere irregularitatem adduxerint textum in jure canonico, quo id asseratur, judicandum est in favorem eorundem infantium, nimirum eos non incurrere irregularitatem; ratio itidem est, quia cum irregularitas sit pœna, debet potiùs restringi, quàm ampliari, proinde non debet excedere proprium casum, & cùm in jure nullibi reperiatur, quòd infans nondum septennis incurrat irregularitatem, concludendum est, hanc non contrahere in tenella illa ætate ante septennium, ut etiam notat Sayrus *de censur lib. 6. c. 17. n. 30.*

Quæritur septimò, an puer septennio major, si non habeat plenum rationis usum ad peccandum lethaliter, incurrat irregularitatem, si homicidium committat? Respondetur, communiorem sententiam esse, neque tunc contrahere irregularitatem, & ita docet Glossa in *clement. si furiosus.* Ratio est, quia quoties dubitatur, an puer habeat plenum rationis usum in tali dubio quoad votum, & ad alias obligationes judicatur in favorem pueri: ergo sicut excusatur à voto in dubio, an habuit usum rationis, quando vovit, ut docet Sotus *de justit. lib. 7. q. 3. art. 3.* & favet D. Thomas *2. 2. q. 189. art. 5. ad 3.* ita à fortiori puer septennio major, si non habeat plenum rationis usum ad peccandum lethaliter, erit excusandus ab irregularitate incurrenda ob homicidium, quod defectu usûs rationis fuit illi involuntarium, ac proinde commissum sine consensu, cum enim talis irregularitas tunc contrahatur propter homicidium non utcunque, sed ut voluntarium non contrahitur ab illo, qui caret pleno usu rationis. 9

Quæritur octavò, an infantes infantiæ proximi, si doli capaces sint, possint anathemate percuti? Respondetur affirmativè, & desumitur ex Concilio Tridentino *sess. 25. de Regul. c. 5.* ubi sub pœna excommunicationis ipso facto incurrendæ prohibet, nemini licitum 10

tum esse cujuscunque generis, aut conditionis, sexûs, vel ætatis fuerit, ingredi septa Monialium sine Episcopi, vel superioris licentia in scriptis obtenta, idque etiam confirmavit Gregorius XIII. cujus initium est *ubi gratia* edita Idibus Junij anno 1575. & quia tam Concilium, quàm constitutio Pontificis utuntur verbis *illis cujuscunque conditionis, sexûs, vel ætatis*, utique comprehendunt etiam pueros septennes, dummodo sint doli capaces, ut etiam asserit Emmanuel in expositione motûs proprij Pij V. Tum quia Doctores tantùm excludunt pueros nondum adeptos rationis usum, ut non comprehendantur in decreto Concilij: Cæterum pueri septennes maximè, qui usu utuntur rationis post expletum septennium comprehenduntur in decreto Concilij, & incurrunt excommunicationem, si Monialium Monasteria ingrediantur, nisi excusentur ignorantiâ, quia tunc sicut excusantur à culpa ratione ignorantiæ, ita etiam ab incurrenda excommunicatione.

11 Quæritur nonò, an pueri qui nondum quartumdecimum attigerunt ætatis annum possint ob patrata delicta puniri pœnâ capitis? Respondetur negativè ex comuniori sententia; & colligitur *ex cap. omnis utriusque sexus de pœnit. & remis.* Ubi habetur, omittentes annuam confessionem arcendos esse ab ingressu ecclesiæ, ac privandos ecclesiastica sepultura: atqui non sunt excomunicandi qui nondũ decimumquartum ætatis annum attigerunt, quia pueri infra talem ætatem non puniuntur pœnâ ordinariâ, sed alia mitiori arbitraria pensatis circumstantiis, ut notat *Tiraquel. de pœnis temperandis causa 7. n. 6.* & habetur etiam *in L. excipiuntur ff. ad Syllan.* ubi puer ob grave delictum fuit punitus pœna arbitraria, & assignatur ratio ibi. *Nam is puer non multum à pubertate aberat*, & docent Blanch. *in pract. §. imbecillitate n. 3. fol. 77.* Menochius *de recuper. remed. 7. num 41.* & alii ea nitentes ratione; quia adolescentia suapte natura est proprium incitamentum vitiorum, ac lubrica ad ipsa propensio; adeout delicta illius ætatis tribuenda potiùs sint naturali propensioni ætatis lubricæ ad vitia, quàm pertinaci malitiæ, ac improbitati: hinc Seneca ad arcendos iræ impetus *lib. 3. de ira* præ cæteris ait: ad iram propensiùs pueros accendi, quàm viros, ut etiam faciliùs fœminas: ait Seneca: *Puerum ætas excusat;* ratio itidem est: quia ut notat Aristoteles *lib. l. Polit. cap. ult.* adolescentia nondum habet plenum judicium, neque consilium, idque habetur etiam *in l. 1. ff. de minoribus:* hæcque etiam causa est, cur minoribus viginti quinque annis detur remedium restitutionis in integrum; tribuatúrque tutela curatoris.

12 Hinc non mirum si pubertati proximi graviter delinquentes puniendi sint arbitrio judicis pœna extraordinaria, quæque tenellæ illi correspondeat ætati, ut notat Farinacius *quæst. 92. de Pœnis temperandis nu. 171.* Tiraquel. *de Pœnis temper. causa 7. n. l. & 8.* Hinc neque pupillus est afficiendus pœna capitali, nec membri mutilatione, ut notat Julius Clarus *in praxi §. fin. quæst. 60. n. 3. vers. sed in omnem casum* Imò neque damnandi sunt ad triremes ob teneram ætatem, ut notat Tiraquel. *l. 1. n. 171.* bene tamen verberibus, etiam publicè cæduntur, ut alij ejusdem ætatis à similibus delictis avertantur. Regulariter tamen ob delicta carnis pueri si non sint pubertati proximi puniuntur ferulâ non publicè, nec per ministrum publicum justitiæ sed per consanguineos, vel ludimagistros.

Quæritur decimò, an quando minor, vel impubes deliquit in ætate tenella eum excusante à punitione, possit postea puniri cum primùm majorem ætatem attigerit? Respondetur negativè cum Julio Claro *in l. 1. c. 5 ad vers. delict. in crimin.* Tiraquel. *de Pœnis temper. causa 7. n. 8.* ratio est, quia attenditur tempus delicti non punitionis; habenda est enim ratio ætatis, in qua pro eo delicto non erat impubes puniendus pœna ordinaria, quâ puniuntur adulti. 13

Quæritur undecimò. An minores qui expleverunt annum ætatis decimumquartum si graviter delinquant usque ad annum vigesimum quintum puniendi sint pœna ordinariâ? Respondetur quoad crimina carnis, etiam adulteriis, minores semper esse mitiùs puniendos juxta plurium sententiam, quam docet, Gomez *tom. 3. c. l. de delict. n. 62 per. l. auxilium §. in delictis ff. de minoribus* ibi: *Nisi quatenus interdum miseratio ætatis ad mediocrem pœnam judicem perduxerit.* Verior tamen sententia docet, puberes quamvis minores sint si semel attigerint annum decimum septimum, & compleverint decimum sextum ætatis esse puniendos pœna ordinaria; & colligitur *ex lege si adulterium cum incestu ad fin. ff. de adult.* ubi habentur: *cum aliàs adulterij crimen, quod post pubertatem delinquitur, non excusetur ætate*, ex quo textu claret, adulterium etiam in minoribus, qui attigerunt pubertatem puniri pœna ordinaria. Idque firmatur *ex lege auxilium §. in delictis ff. de minoribus*: ubi postquam Jurisconsultus generaliter statuit in atrocioribus delictis, judicem propter ætatem immaturã posse ad misericordiam aliquando moveri, addit nullam deprecationem adulterij pœnæ esse. Sunt plurium regnorum leges, quibus minores sive mares sint, sive fœminæ si vigesimum ætatis annum excedant, puniuntur pœnâ totali patratis delictis correspondente, perinde ac si essent majorennes, seu annum explevissent ætatis vigesimum quintum. 14

Sin verò minores sint annorum septemdecim, tunc usque ad vigesimum puniuntur arbitrio judicis, vel pœna ordinaria, vel aliâ mitiore consideratis priùs circumstantiis, gravitate delicti, ac qualitate personæ delinquentis: hisce pensatis, si judici visum fuerit, potest minorem etiam septemdecim annorum punire pœna integra respondente delicto, quamvis sit pœna mortis; leges istæ vigent præter- 15

in Lusitania, aliisque provinciis per Germaniam. Imò etiam Romæ fuit ultimo supplicio punitus paucis abhinc annis minor septemdecim annorum, eò quia proditoriè suum occiderat herum, cui famulabatur. Sin verò minorennis decimum septimum ætatis annum deprehendatur nondum explevisse, tum ultimo supplicio non afficitur; sed pœnâ plectitur mitiore arbitrio judicis. De jure tamen communi minores in delictis carnis ob lubricum illius ætatis mitiùs puniuntur.

TITULUS XXIV.

De Clerico Venatore.

DElictis puerorum adnectit Pontifex quædam peculiaria Clericorum delicta, quæ vel non puniuntur in laicis; vel saltem graviùs plectuntur in Clericis: & inter hæc delicta recensetur venatio, quæ laxandi animi causa à clericis nonnunquam suscipitur: unde in præsenti titulo agitur de Clerico Venatore.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Duorum capitum, quæ in hoc Titulo continentur.

C. *EPISCOPUM 1. h. t. Ex Concilio Aurelianensi statuitur non esse licitum Episcopo, Presbytero, vel Diacono habere venaticos canes, accipitres, vel alia hujusmodi ad venandum. Et si quis in iis sæpe deprehendatur, is sit suspendendus scilicet Episcopus à communione tribus mensibus, Presbyter duobus, & Diaconus ab omni officio. Ubi notat Glossa, id non esse licitum ad voluptatem, & textum potius loqui de venatione clamosa, eò quia venatio ad laxandum animum non clamosa, & rara, hoc est non sæpius iterata, non videtur prohibita clerico* c. amputatis dist. 86. *est tamen semper prohibita Episcopis* c. 1. dist. 36. *Cæterum venatio oppressiva hominum est semper illicita* c. non est peccatum dist. 6. *Saltuosa, & clamosa quamvis licita sit laicis, non ita Clericis.*

C. *OMNIBUS 2. & ult. h. t. Ex eodem Concilio interdicuntur omnibus servis Dei venationes & Sylvatica vagationes cum canibus accipitribus, & falconibus. Ubi notandum est, in hoc secundo capite interdici præsertim venationes periculosas, clamosas & tumultuosas, ut sunt venationes caprarum, damarum Sylvestrium, cervorum. Cæterum si Clerici sint tantùm in minoribus constituti non prohibentur modestè, & sine periculo interdum venari ad laxandum animum, ut notat Barbosa hic n. 2. Nimia tamen venandi assiduitas est prohibita Clericis, quia hæc animum distrahit à divinis, & persæpe conjungitur cum neglectu divinorum officiorum, & etiam est obnoxia scandalis.*

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Cur Venatio sit Clericis interdicta, & quibus pœnis plectatur.

1 VEnatio est aucupatio animalium, quæ à natura sua fera sunt, unde venari, perinde est, ac feras indagare. Triplex est venationis species, una oppressiva, secunda arenaria, & tertia sylvatica. Venatio oppressiva dicitur, in qua quis est oppressor hominum, & de hac venatione dicitur *Genes. c. 10.* quod Nembroth erat robustus venator coram Domino *c. final. 6. dist.* & in hoc sensu etiam solet explicari textus David Ps. 60. *quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium.* Venatio arenaria est, quâ quis pugnat cum bestiis, & si gratiâ quæstûs id faciat, infamiam incurrit *l. 1. §. item Senatus ff. de postul.* hæc enim venatio ob evidens vitæ discrimen, quod venator adit, reprobatur, ac omnino damnatur. Plura

Plura de hac venatione congerit Mariana *in tractat. de spectacul.* & Lypsius *de amphitheat. c.3.* Venatio Sylvatica aucupatoria, saltuosa est, quâ venatores armis, & canibus feras, cervos, apros, damas in sylvis insequuntur, & occidunt, vel avium cantu alias alliciunt aviculas, quas aucupes retibus, vel aliis instrumentis aucupantur.

2 Venatio clamosa, seu saltuosa licita est omnibus laicis, & approbatur ut honesta à D. Hilario in *Matth. c. 10.* ubi ait: *non est criminis agere aucupium, ut arbitror,* quia juvenes inde animum innocenti exercitio laxant, & aptiores fiunt, ac præstantiores. Clericis verò hujusmodi clamosa, & saltuosa venatio prohibita est *in c. Episcopum 1. h. t.* ubi Concilium Aurelianense declarat, non esse licitum Episcopo, Presbytero, vel Diacono alere canes venaticos, accipitres, & alia hujusmodi animalia ad venandum. Quòd si quis in hisce detineatur ad voluptatem, Concilium mandat suspendi, & si sit Episcopus suspenditur à communione tribus mensibus, si Presbyter duobus, si Diaconus ab omni officio.

3 Non tamen omnis venatio est Clericis prohibita, sed tantùm ea, quæ instituitur cum tumultu, ingenti armorum strepitu, canúmque clamoribus, si frequenter fiat, & ad solam inde voluptatem captandam: unde si venatio sit quieta, & moderata cum retibus, vel laqueis, & raro fiat, non est prohibita clericis, sed licita, sive instituatur causa necessitatis ad capiendas feras noxias, & quæ plurimum inferunt damni campis, & vineis Clericorum, quia tunc clerici potius intendunt defendere res proprias, ne damnum patiantur: vel utilitatis causa, ut quia notabilem partem redituum percipiant ex venatione, eò quia captas feras, & earum pelles dent venum: sive etiam instituatur venatio corporalis exercitij causâ, ut docent Hostiensis, & Abbas hîc, ut etiam Sylvester *V. venatio.* Idque ex eo etiam ostendi potest, quia venatio ex natura sua est actus, ac res indifferens; quæ ratione circumstantiarum nimirum personæ, finis, temporis, & modi potest honestatem induere, vel turpitudinem.

4 Cæterum si venatio prohibita est Clericis, multò magis Monachis, & aliis Religiosis, ut habetur *in clement 1.c. porro de statu Monachor.* quia venatio viros Religiosos magis dedecet, quàm clericos, adeò ut nec remittendi animi causâ licitum sit Religiosis, & Monachis venationes instituere. Tum quia servis Dei venationes, & sylvaticæ vagationes cum canibus interdicuntur *in c. omnibus 2. h. t.* in quo omnibus servis Dei interdicuntur venationes, & sylvaticæ vagationes cum canibus, accipitribus, & falconibus: nomine autem servorum Dei præcipuè veniunt Monachi, & Religiosi, quinimò se etiam extendit hoc nomen ad ipsos clericos; cùm & ipsi sint servi Dei ratione statûs clericalis, quo Dei servitio sunt specialiter mancipati; imò ex eo, quòd *in d. c. 7. h. t.* generaliter, & indistinctè servis Dei omnibus venatio interdicatur, putant aliqui etiam laicis Christianis per textum illum venationem clamosam, & saltuosam cum armis, & canibus prohibitam esse.

Sed contra quia licèt Christiani ratione suscepti baptismi sint & ipsi servi Dei; nihilominus in illo textu sumitur servus Dei juxta suum speciale significatum, quatenus significat virum religiosum, Monachum, aut clericum, quia isti strictiùs, quàm laici Dei servitio sunt mancipati *c. clericos dis. 71. c. cum secundum de præbend.* & habebetur etiam textus dissertus *in c. sicut 2. q. 7.* ubi cùm Fabianus Pontifex prohiberet clericis, laicos accusare, hanc adjecit rationem: *quia servum Dei non oportet litigare.* Unde *in d. c. 2. h. t.* venatio clamosa cum armis, & canibus non solùm Monachis, & Religiosis, sed etiam clericis interdicitur: & ratio est, quia venatio est quoddam bellum, vel belli præludium, ut asserit Xenophon *lib. 1. de venat.* & quia Ecclesia est pacis, & quietis amantissima, rectè venationem Monachis, Religiosis, & Clericis interdixit, cùm velit eos studiis pacis detineri, orationi, ac lectioni sacræ scripturæ vacare.

Tum quia, qui venationum exercitiis occupantur, nimis distrahuntur, & vix sacræ lectioni, orationi, & recitationi breviarij dant operam: siquidem venatores summo mane incipiunt per sylvas vagari, ut feras inveniant, quas insequantur, & plerumque per totam diem huc, illúcque discurrunt; & nocte omnino defessi, vix ad recitationem breviarij animum adjiciunt, nec quid aliud loquuntur, quàm de modo, quo feram vulneraverunt, & fuerunt insecuti: hinc Clerici, qui specialiùs sunt Dei servitio mancipati, si venationibus licitè operam darent, valde distraherentur à Dei servitio, vixque possent pensum suæ servitutis solvere; nec quid aliud cogitarent, quàm de venationibus, locisque, ubi feræ morantur; unde certè ipsis prohibetur venatio, ne distrahantur à proprio ministerio. Hinc D. Hieronymus *in c. Esau 86. dist.* ait: *Nunquam legimus sanctum venatorem.* & Abulensis *in c. 6. Matth. q. 43. in fin.* ait: *Et propter hoc sancti viri non se dederunt huic occupationi, sicut piscationi; quia venatio vix sine nocumento proximi exercetur, ideo non legimus sanctos venatores, sed piscatores.* Hæcque fuit ratio, cur Nicolaus Papa scribens ad Alvinum *epist. 1.* exclamet *O miseram vitam hominum, & maximè sacerdotum: qui dum lucrandis fidelibus debent insistere, venandis feris incumbunt; & quos capere oportet homines, capiunt aves: qui dum mortibus student animalium, vitam suam perdunt. O infelicem vitam super omnem vitam: nam in quo quis magis carnalis apparet, quàm in tali vita? venator enim nihil præter carnes capit, nec alio magis delectatur, quam carnibus.*

Posset tamen in oppositum objici, quia venatio jure naturæ est omnibus concessa *l. 1 §. final* 9

§. *final l. sequent. ff. de acquirend. domin. l. 1. in princ. ff. de acquir. possess.* § *feræ instit. de rer. divis. c. 17. tit 20.* & fusè probant Cujacius *l. 4. observat. c. 2.* Covarruvias *in regul. peccat. 2. p.* §. 8. sed quæ sunt juris naturæ lege positiva non possunt prohiberi *l. eas 8. ff. de capit. dimin. l. abdicatio 6. c. de patria potest. c. sunt quidam. 25. q. 1.* unde contra dispositionem juris naturæ Ecclesia non videtur potuisse Clericis prohibere venationem, & aucupium. Idque ex eo firmari potest, quia Deus omnia animalia tam terrestria, quàm volatilia subjecit dominio hominum: siquidem gratia hominum, & ad eorundem usum, creavit Deus animalia tam terrestria, quàm volatilia, ut habetur *Genes. 1. §. in pecud. institut. de rer. divis.* unde Ecclesia non debet Clericis interdicere ferarum, aviúmque usus mediante venatione, & aucupio.

10 Sed contra quia tametsi venatio sit juris naturæ, & omnibus hominibus communis, si considerentur homines præcisè, ut tales; non tamen est illis communis ratione status, quem delegerunt, qui cum venationibus non potest cohærere, cùm enim Clerici se mancipaverint Dei servitio, à quo vel maximè distrahit venatio, ideo Ecclesia Clericis, non ut hominibus, sed ut Clericis addictis Dei servitio prohibuit venationem. Tum quia venatio est tantùm juris naturalis permissivi, non verò perceptivi; proinde potest ab Ecclesia prohiberi Clericis, ne distrahantur à suis officiis. Tum quia ex justis causis etiam Principes sæculares possunt venationes prohibere, & de facto plerisque in locis eas prohibent, & qui venari audent, severè puniuntur: unde à fortiori potest etiam Ecclesia eas Clericis prohibere; quia si Principes sæculares eas prohibent, vel ut animalia nutriantur, & multiplicentur; vel ut ipsi soli hac gaudeant animi remissione, vel ut bonum promoveant communitatis; ita Ecclesia potiori jure potuit Clericis venationem interdicere, ne distrahantur à divinis ministeriis.

11 Ad confirmationem respondetur, usum animalium, & avium clericis non prohiberi, dummodo licitè, & honestè utantur animalibus, & avibus, & ad id fuerunt hæc animalia creata, non verò ad improbum usum, seu per venationem Clericis interdictam.

12 Quòd si dicas, piscationem non esse clericis prohibitam, consequenter neque esse iisdem interdictam venationem, eò quia piscatio, & venatio in jure comparantur §. *feræ.* § *flumina instit. de rer. divisione:* quòd verò piscatio sit Clericis permissa, habetur in *c. Esau 86. dist. c. nunquam de consec. dist. 5.* ergo & venatio erit Clericis licita, præsertim cùm utilis sit ad relaxandum animum.

13 Sed contra, quia est discrimen inter piscationem, & venationem, illa enim exercetur sine armis, & clamore, nec infert campis damnum; nec ita distrahit animum: secus venatio sylvatica, & saltuosa cum armis, & canibus clamores, rumores, strepitus secum adfert, qui viros clericos dedecent. Tum quia venatio animos ad bellum instruit, efficitque efferatos, quibus volupe sit sanguinem fundere, unde D. Hieronymus rectè dixit, nunquam nos legere sanctos venatores, benè tamen plures Piscatores, præsertim Apostolos, qui etiam postquam Dominum secuti fuerunt, honestum illud piscandi exercitium minimè reliquerunt: quia ut ait D. Gregorius Papa *homil. 24. in Evangel. Joan. c. 21.* negotium, quod ante conversionem sine peccato extitit, hoc etiam post conversionem repetere culpa non fuit: unde piscatio, ideo permissa est clericis, quia in illa cessant rationes, ob quas venatio illis interdicitur. Tum quia piscatio exemplum habet Apostolorum, quos Christus piscantes ad se vocavit, jussitque retia laxare ad piscandum.

Pœnæ clericis venatoribus jure impositæ sunt, suspensio, præsertim ab officio, & aliæ arbitrariæ; si enim Episcopus frequenter venationes clamorosas exerceat, suspenditur per tres menses à communione, seu officio: Presbyter verò per duos: & Diaconus ab omni officio sine tamen præfinitione certi temporis; adeò ut Episcopus post aliquot dies, vel prout consultiùs ipsi visum fuerit, possit cum Diacono dispensare. Secus cum Episcopo, vel Presbytero ante trimestre cum illo, & bimestre cum isto dispensare non potest, ut notat Decius *in pract. canon. v. venatores c. 71. in addit.* Subdiaconus etiam si venationes frequentet, eadem afficitur pœnâ, quâ Diaconus *argum. c. penult. de servis non ordinat.* Demum Clerici initiati minoribus ordinibus si frequenter venationibus vacent, puniuntur arbitrio Judicis, quia in jure nulla certa pœna statuitur *argum. c. de causis 4. de offic. Judic. Deleg.* 14

Verùm id procedit de clericis initiatis minoribus Ordinibus, & habentibus beneficia ecclesiastica: quia si nondum beneficia obtinuerint, non incurrunt pœnas ex eo præcisè, quod venationibus vacent. Præterea, ut incurrant pœnam si beneficia habent requiritur, ut præcedat admonitio *argum. c. indigna 21. caus. 12. q. 2.* ubi habetur, quòd admonitio debeat vindictam præcedere. Alij verò contrarium sentiunt, & asserunt, monitionem hanc tantùm operari, ut si Clericus admonitus nolit se ab exercitio abstinere venationum, possit deponi, ac privari beneficio, non præcisè propter venationem; sed ob inobedientiam 15

Rigor tamen iste antiquorum canonum hodie videtur perquam remissus, cùm Clerici etiam Presbyteri impunè venationibus vacent: si enim non ita frequenter eas exerceant, à nemine puniuntur. Tum quia venatio suapte natura res est indifferens, & potest cohonestari ratione finis, si nimirum exerceatur causâ honestæ recreationis. Præterea exercere in propriis vivariis venationem, non videtur Clericis interdictum, ut colligitur *ex c. cum venerabilis de censib.* ubi Innocentius III. agit de Spal- 16

Spallis, & Frisingis, quas Prior S. Stephani quot annis Episcopo Faventino solvebat; est autem spalla armum, seu membrum ferarum, quod Abbas persolvebat Episcopo ex feris, ut ex apris, vel ceruis pro licentia venandi juxta eundem Innocentium III. *lib. 13. Regest. in epist.* ad Abbatem S. Mariæ Rotundæ: ubi dicitur: *Et quod ad Abbatis & partium instantiam sylvam bannierant Ravennates, & qui venabantur in ipsa, reddebant eidem singulis annis spallam porci*, ex quo textu dicitur, Abbatem, & Monachos S. Stephani venationem exercuisse in Faventina Diœcesi

17 Id verò intelligitur de venatione in nemoribus, & vivariis propriis. Verùm putârim, Abbatem, & Monachos non exercuisse talem venationem per se ipsos immediatè, sed tantùm per homines sæculares ad id deputatos, eò quia reditus, & proventus Monasterij potissimum in venatione consisterent. Venatio enim prohibita est Clericis ob præexpensas rationes; unde quoties in jure canonico Monachis permittitur venatio intelligitur de venatione exercenda per homines sæculares, non verò per se ipsos immediatè.

§. II.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selecta quæstiones.

EX eo, quòd venatio clamosa, & saltuosa sit omnibus laicis licita, nisi à proprio

1 Principe prohibeatur, adhuc supersunt quoad laicos aliquot difficultates expediendæ, Quæritur primò, an possit quis venari in prædio alieno? Respondetur servatis aliquibus conditionibus, licitum esse, nimirum si damnum non inferatur prædio: nec feræ sint ibi clausæ, & Dominus prædij sibi non reservaverit jus venandi in tali prædio, in quo ipse solus velit venari, quia quisquis potest jus venandi in suis prædijs sibi reservare & alijs prohibere, ne ibi venentur §. *feræ instit. de rerum divis.* Quòd si Dominus prædij nollet ipse venari in tali prædio, & feræ ibi multiplicatæ damnum inferrent, tunc nonnisi irrationabiliter prohiberentur alij venari in tali prædio. Quinimò Dominus prædij, si id prohiberet, teneretur ad restiuttionem damnorũ, quia ob suam prohibitionem esset in causa, cur multiplicatæ feræ damnum alijs inferrent, ut notat Covoarruvias *num. 11. ad regul. peccatum p. 2. § 8.*

2 Debent tamen venatores cautè procedere, ne transeuntes per aliena prædia damnum inferant, proterentes sata, sternentes segetes, excutientes grana, lædentes plantas, destruentes vineas, dissipantes sepes: alioquin tenerentur & ipsi ad resarciendum damnum illatum: siquidem vel venatio instituitur recreationis causa; vel ad proprium commodum, vel ad bonum commune, ne multiplicatæ feræ damnum inferant agris, pecoribus, & hominibus. Si venatio instituatur laxandi animi causâ, vel etiam in proprium commodum; certum est, non posse venationem exerceri cum damno alieno, tametsi venator esset persona publica, imò & Gubernator loci; quia in iis, quæ ipse agit in commodum proprium, comparatur ad subditos, ut privatus ad privatum, quapropter non minus tenetur de damno resarciendo, quàm si esset privatus.

Quòd si venatio instructa sit ad bonum publicum, adhuc æquum non est, ut damnum pro bono publico à paucis duntaxat hominibus sustineatur; id enim esset contra justitiam distributivam exigentem, ut pro bono publico omnes privati proportionaliter incommodum sentiant: sicut enim bonum, quod intenditur commune est; ita æquitas exigit, ut etiam damnum sit commune: quapropter paucis illis privatis, quibus damnum infertur, deberet hoc ipsis compensari ex bono publico, ut per remissionem tributorum: ut etiam quando ob bonum publicum occupatur ager alicujus, ut in illo erigatur propugnaculum, compensatio fieri debet ex publico, quia propugnaculum erectum in tali agro defendit causam communem. 3

Quæritur secundò, an præscriptio possit excusare à compensandis damnis illatis causâ venationis; quando tota venantium turba cùm equis, & canibus pro ut occasio tulerit per media sata irruit, dissipans sepes, proterens sata, sternens segetes, & alia id genus inferens damna; adeò ut ob præscriptionem non teneatur venator ad illata damna resarcienda? Respondetur, præscriptionem posse excusare, si nemo querelas apud Judicem deponat. Verùm tunc ut titulus præscriptionis subsistat, constare debet, de ipsa consuetudine, & usu, qui memoriam hominum antecedat: rursus quòd aliàs non fuerit facta compensatio, quando damna illata fuerunt gravia: & demum quòd damna passi suas apud Judices querelas non deposuerint; nec lites moverint contra eos, qui damna intulerunt; & quòd id non præstiterint ex desperatione obtinendi juris, aut metu majoris mali; sed prorsus omnino liberè, & animo condonandi: quia cùm præsumptio sit in contrarium, non præsumitur bona fides in venatoribus inferentibus damna illa: quo pacto nec Tyrannus potest usucapere jus imperij in populum liberum, si solo metu illum coërceat; quia tunc populus non præsumitur liberè consentire in jus illud: præscriptio enim in ijs, quæ præsumuntur, violenter usurpata non dat jus, nisi quatenus tanti temporis usus, & possessio præsumptionem parit liberi consensus eorum, ad quos pertinet. 4

Quæritur tertiò, an teneatur ad restitutionem, qui contra justam prohibitionem venatur. Certum est, venationem posse licitè prohiberi. Primò ratione status personæ, quo pacto prohibetur Clericis, & multò magis etiam Monachis, & Religiosis, si sermo sit de illa venatione, quæ fit magno strepitu canum, & armo- 5

armorum, ut expendimus *in c. Episcopum 1. h. t.* adeò ut frequentatio talium venationum vix in Clericis, & Religiosis excusari possit à culpa gravi: licèt, ut diximus *in d. c. 1. h. t.* quieta venatio cum retibus, laqueis uno tantùm vel altero cane venatico, dummodo rarò instituatur non censeatur ecclesiasticis prohibita, sive fiat necessitatis causa, sive moderatæ remissionis gratiâ, ut notat Panormitanus *in d. c. Episcopum 1. h. t.* secundò potest venatio prohiberi ratione temporis, quo pacto videtur prohibita diebus festis, & jejunij *in c. an putatis dist. 86.* Verùm putàrim venationem, & aucupium non esse opus servile; proinde textum illum esse intelligendum si ratione venationis deberent Venatores jejunium transgredi, vel sacrum omittere: nihilominus in quibusdam solemnioribus festis, ac jejuniis valde indecorum foret saltuosam, & clamosam instituere venationem, cùm ad illam plurimum requiratur laboris, corporis agitatio, & tota animi effusio. Tertiò etiam licitè prohibetur venatio ratione publicæ utilitatis, ne feræ omnino exhauriantur: quo pacto solent plerisque in locis venationes illis præsertim mensibus prohiberi, quibus feræ sunt gravidæ. Quartò etiam ratione loci possunt à Principe venationes prohiberi in aliquo particulari loco. Si venatio tantùm prohibeatur ratione status, ordinariè non est nisi peccatum veniale talem prohibitionem transgredi; dummodo non adsit scandalum, nec periculum mutilationis, vel occisionis, & tunc animal captum non debet necessariò restitui, quia conditio personæ, vel temporis non constituit actum illum injustum, nec rem obnoxiam restitutioni.

6 Hinc tametsi venatio prohibita sit ratione publicæ utilitatis, si modus venandi non sit notabiliter perniciosus commodo reipublicæ, nec videtur esse peccatum lethale, neque animalia capta in foro conscientiæ restituenda sunt, ut notat Covarruvias *ad regul. peccatum p. 2. §. 8.* quia tunc jura non prohibent ipsam ferarum acquisitionem, cum id non exprimant, sed tantum ipsum usum venationis: & uti simpliciter venatione contra prohibitionem legis non censetur notabilis injuria, vel læsio illata Reipublicæ; cùm jure gentium licitum sit occupare feras, quæ nullius sunt Domini: hinc venator non tenetur captas venatione feras restituere. Sin verò quis venaretur in alieno fundo invito Domino, neque teneretur restituere feram ibi captam, sed tantùm damnum illatum, si segetes protrivisset, vel alia damna intulisset, ut notat Covarruvias *loc. cit. §. 8. n. 4.* ratio est, quia fera tametsi capta in fundo alieno, non tamen erat sub dominio illius, proinde transit in dominium primò occupantis: non enim animantia sunt fructus agrorum, vel sylvarum, aut fluviorum, sicut arbores solo hærentes, & fructus ex ijsdem penduli, ut rectè docet Covarruvias *in d. reg. peccatum n. 12.*

Cæterum venator tenetur resarcire damna illata fundo alieno, quia qui venatur in alieno fundo invito Domino irrogat illi injuriam, quia quilibet habet jus, ut nemo ei damnum inferat in suo fundo, neque ut venationem instituat ipso nolente *l. item si fundi 9. §. aucupiorum ff. de usufruct.* ibi *redditus aucupiorum sicut & venationum ad fructum agri pertinere, nec esse rationabile in agro alieno quemquam nolente Domino aucupari.* Hinc si venator in fundo alieno damnum inferat, tenetur illud compensare, præsertim si segetes proterat, sepimenta dissipet, novellas plantas evellat: quòd si damnum sit notabile, ratione illius venator non excusatur à culpa gravi, non quidem ratione venationis simpliciter, sed damni illati; ad cujus propterea compensationem tenetur, licèt non ad restitutionem captæ feræ, quocunque modo eam occupaverit, quia modus capiendi ferã per se non operatur, ut captio sit contra justitiam; tametsi iste puniri possit, sicut qui intra sylvã clausã venatur. Nihilominus possunt feræ, quæ naturali libertate fruuntur per legem aliquam ita Principi addici, vel bono publico servari, ut non transeant in dominium capientis, dummodo legitima causa subsit; quia lex ob justam causam lata potest alios inhabiles reddere ad comparandum dominium certæ rei; sicut etiam actiones humanæ subsunt dispositioni legum, quæ possunt concedere jus ad aliquas actiones obeundas, & etiam impedimentum injicere, ne aliæ exerceantur. 7

Quæritur quartò, an fera à Titio venatore vulnerata, & à Caio rustico capta sit vulnerantis, vel capientis. Covarruvias *ad regul. peccatum p. 2. §. 8. n. 13.* & alij censent esse capientis, non vulnerantis, quæ sententia vera est, si venator, qui feram vulneravit, eam non fuit insecutus, quia tunc præsumitur cessisse jure suo; alioquin si vulnerans insequatur feram vulneratã, quam probabiliter fuisset capturus, tunc fera eidem adjudicatur. Quamobrem ut fera vulnerata sit vulnerantis, non capientis, tria requiruntur. Primò, ut inflictum vulnus fuerit lethale, sufficiens ad feram capiendam. Secundò, ut fugientem feram vulneratam insequatur, quia tunc ratione vulneris ei inflicti habet jus ad illam, si possit eam capere. Tertiò, ut moraliter certum sit, quòd sit eam apprehensurus, quia tunc præsumitur eam habere quodammodo in sua potestate, quia fera lethaliter vulnerata censetur quasi capta, quapropter non potest alius privare vulnerantem jure acquisito in feram vulneratam. Quòd si dubium erat, an fera esset evasura tunc censent plures fieri occupantis, eò quia non obstante vulnere ei inflicto, adhuc videtur frui sua naturali libertate: idque desumitur ex *l. naturalem 5. de acquirend. rer. domin.* ubi dicitur, quòd fera tunc præsumatur recepisse naturalem suam libertatem, si difficilis sit ejus persecutio. 8

Quæritur quintò, quandónam feræ etiam 9
vul-

vulneratæ censeantur haberi pro derelictis, fiantque primò occupantis? Respondetur, tunc haberi pro derelictis, quando qui eas vulneravit, mente illas abjecit, nec curaverit, eas insequi. Generatim quando Dominus aliquid mente abjecit, ut in numero rerum suarum esse noluerit, censetur ab eodem derelictũ ut desumitur *ex §. penult. instit. de rer. divis.* Hinc merces, quæ exortâ in mari procellâ proijciuntur levandæ navis causâ, non habentur pro derelictis, quia Domini earum eas proijciunt, non quasi nolint eas in numero rerum suarum habere, sed ad declinandum naufragium; alioquin nisi hoc immineret, libentissimè merces illas servarent: quapropter qui eas occupant, tenentur suis Dominis restituere, quia est magna in miseros crudelitas, afflictis addere afflictionem. Neque obstat, quòd res illæ abjectæ perijssent, nisi ab alijs fuissent captæ, quia ut habetur *in l. Pomponius 44. ff. de acquir. domin.* res nostræ quamvis periclitarentur, tamdiu manent nostræ, quamdiu non sunt consumptæ, si cupimus esse nostras: hinc si domus ab incendio liberetur, non tamen ejus dominium transit in eum, qui incendium extinxit, tametsi Dominus, ad quem pertinebat domus, non extinxisset incendium, sed dominium manet, apud quem erat, antequam incendium illud excitaretur. Habetur etiam pro derelicta fera vulnerata, si vulnerans eam non insequatur: eò quia nulla ei spes superfuit eam recuperandi, tunc enim fit primò occupantis.

10 Quæritur sextò, an si fera capta sit in laqueo Titij, & Cajus superveniens eam laqueo eximat sit Caij capientis, vel Titij laqueum parantis? Respondent plures cum Covarruvia ad *reg. peccatum p. 2. §. 8. n. 13* feram illam esse supervenientis, non laqueum parantis, nisi consuetudo localis contraria fuerit, quia *in l. in laqueum 55. ff. de acquirend. rer. domin.* significatur, esse eximentis: idque ex eo etiam probant, quia dominium feræ non acquiritur nisi per apprehensionem: & qui laqueum posuit, nondum feram apprehenderat. Verùm licèt hæc sententia probabilis sit, contraria tamen est probabilior, ac rationi naturali magis consona: quia is censetur feram occupâsse, qui eidem libertatem ademit; quoties enim fera naturalem deperdit libertatem censetur capta: atqui qui laqueum posuit, & in quem fera incidit abstulit feræ libertatem, proinde eam apprehendit per suum instrumentum, quod studiò ad id posuit, ut feram caperet: hæc autem apprehensio sufficit, ut fera dicatur esse illius, qui laqueum posuit: nil enim refert, manibus, vel instrumentis aliquid apprehendere, & in nostram venire potestatem: & quoties fera capitur laqueo, venit in potestatem illius, qui laqueum posuit, adeò ut citra injuriam ei inferendam, qui laqueum posuit, non possit capta fera tolli.

Tum quia laqueus, quo fera fuit capta 11
dat jus ad feram ei, qui laqueum posuit, consequenter non debet ab alio tali jure privari. Id tamen procedit, in casu quo fera ita capta erat, ut non potuerit se ex laqueo illo extricare; quia si fuisset se extricatura, vel quia laqueus erat nimis debilis, vel quia non satis firmus, tunc si superveniens eam caperet, foret capientis; quia tunc non pervenerat omnino in potestatem illius, qui laqueum posuit. Verùm in tali casu æquitas videretur potiùs exigere, ut fera divideretur inter occupantem, & eum, qui laqueum posuit, quia neuter sine alio feram occupâsset; unde cum uterque concurrerit ad feram occupandam æquum est, ut dividatur.

TITULUS XXV.

De Clerico Percussore.

SIcut Clericis interdicta est venatio, ita etiam percussio: delinquit enim Clericus si venationem frequentet; & quia si alium percutiat, etiam delinquit: eò quia dedeceat Clericum alios percutere, cùm potiùs verbo, & exemplo mansuetudinem deberet alios edocere; ideo cùm in præcedenti titulo Pontifex egisset de Clerici delicto ex venatione, subjicit in præsenti hunc alium titulum de delicto, quod oritur ex eo, quòd Clericus alium percutiat.

SUM-

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Omnium capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. SI QUIS 1. h. t. Ex Concilio Agathensi statuitur, ut Clericus in sacris, si sit percussor, corripiatur à crimine, & si non se corrigit, sit deponendus: ratio est, quia peccatum pluries iteratum, tametsi pluries fuerit punitum, fit gravius, adeò ut ultimum peccatum ex pluries iteratis mereatur puniri graviori pœna, ut colligitur ex hoc textu, in quo percussio à clerico facta post alias præcedentes punitur pœna suspensionis. Ubi notat Glossa, non quodlibet mortale sufficere ad damnandum si semel sit commissum; unde percussor, si corripitur, non deponitur, dummodo talis percussio non causet enormem læsionem: sin verò percussio pluries iteretur, fit semper gravior ex iteratione, ut mereatur puniri suspensione.

C. PRÆTEREA 2. h. t. rescribit Gregorius Papa, Episcopum jubentem crudeliter aliquem fustigari, tametsi ex hisce verberibus non moriatur, eò quia decedat post octo menses, esse nihilominus suspendendum per duos menses ab ordine. Ubi notat Glossa ex temporis prolixitate, seu fluxu octo mensium præsumi non mortuum ex illa fustigatione: unde à contrario sensu ex brevitate temporis esse præsumendum mortuum ex verberibus c. si qua fœmina dist. 50. *Qualis verò debeat esse hac brevitas temporis, aliqui censent, hanc brevitatem non excedere decem, vel duodecim dies. Verùm dicerem id potiùs esse relinquendum arbitrio Judicis consideratis omnibus circumstantiis.*

C. PRÆSENTIUM 3. h. t. Alexander III. declarat, Clericum præsentem in conflictu ex parte repellentium vim illatam, si ipse lapides jecit in adversarios, tametsi nullum percusserit, dummodo ab alijs ex sua parte fuerint aliqui interfecti ex adversarijs esse suspendendum per biennium à celebratione missarum. Immo notat Glossa, quòd si fuisset dubium, an interfecerit, esset omnino repellendus c. ult. de Cleric. pugnant. in duell. *Sin verò sit certus, neminem interfecisse, repellitur tunc per biennium saltem ad cautelam, ut Clerici à tali conflictu abstineant* c. significasti de homicid. *Ex quo textu colligitur, quod quamvis necessaria sit causa alterum defendendi, adhuc Clerico injungitur pœnitentia saltem ad cautelam: immo licèt non peccet propter legitimam alterius defensionem, fit tamen irregularis, si alium interfecit, ut notat Panormitanus hîc.*

C. CONTINENTIÆ. 4. & ult. h. t. declarat Cœlestinus III. Clericum, qui in justo conflictu ad resistendum prædonibus cum alijs arma sumpsit, & aliqui fuerunt interfecti, si ipse neque facto, neque consilio ullum interfecit, posse ulteriùs ordinari in Subdiaconatu tantum, & ministrare ex dispensatione, quia ut notat Glossa: quamvis tunc non sit culpabilis, punitur nihilominus ad cautelam, dicitur Clericus non peccâsse, quia assumpsit arma pro se, & alijs defendendis contra prædones, quod de jure communi licitè facere potuit.

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

An Prælatis Ecclesiasticis licitum sit alios percutere, & quæ pœna jure inflictæ sint contra Clericos Percussores.

1 Ertum est, Clericos dedecere sævire in alios, cùm Christus nos docuerit verbo, & exemplo mansuetudinem. Unde Prælati ecclesiastici non nisi correctionis causâ, & pro gravioribus delictis possunt clericos subditos delinquentes percutere, seu castigare verberibus, ut habetur in *c. cùm beatus 8. dist. 42.* ubi Prælatis ecclesiasticis permittitur, ut clericos subditos delinquentes in minoribus tantùm ordinibus constitutos etiam pro levibus culpis, verberibus possint corrigere: quòd si Clerici sint sacris initiati ordinibus, tunc nonnisi pro gravioribus criminibus verberibus excipiuntur. Non tamen id intelligendum est, ut licitum sit Episcopo proprijs manibus Clericos verberare, id enim ipsis est prohibitum *in c. non licèt 25. dist. 86.* sed procedit, ut Episcopus per alium clericum jubeat clericos delinquentes verberibus corrigi; quòd si Episcopus mandaret laico, Clericum verberare, tunc tam Episcopus mandans, quàm laicus verberans excommunicationem incurreret, tametsi justa causa verberandi suppeteret *c. universitatis 24. de sent. excommun.* Excipitur tamen

tamen nisi Clericus esset incorrigibilis, quia tunc etiam per laicum posset verberibus corrigi id mandante Episcopo *argum. c. ut fama 35. de sent. excommun.* secundùm Glossam in *c. summa dist. 45.* Verùm in hoc textu tantùm est sermo de captura facienda per laicum, & non de verberibus, quibus sit Clericus per laicum corrigendus.

2 Cæterum Prælati Episcopo inferiores etiam pro levibus culpis possunt suos subditos verberare causâ regularis disciplinæ, sive in propria persona, sive per alium Monachum. Non tamen debent tunc Prælati debitam correctionem in verberando excedere: alioquin incurrerent excommunicationem reservatam Papæ. Quòd si ex immoderata, & excedente percussione facta causâ regularis disciplinæ sequeretur mors, vel mutilatio, Prælatus ecclesiasticus contraheret irregularitatem *c. Presbyterum 7. de homicid.* quòd si non sequatur mors, nec mutilatio, sed adhuc percussio excedat supra meritum causæ, Prælatus percussor non solum incurrit excommunicationem, sed etiam mittitur in exilium, ut desumitur ex *d. c. cùm Beatus*, & notat Abbas in *c. universitatis 24. de sent. excommun. n. 9.* Juvat tamen observare, quòd statuta ob percussionem clericorum præsertim sæcularium jure novo, vel censentur abrogata, vel in desuetudinem abiisse.

3 Pœna verò Clerici illicitè percutientis alium etiam laicum est depositio, & desumitur *ex c. si quis 1. h. t.* quod desumptum est ex Concilio Agathensi, ubi dicitur, quòd si quis in aliquo gradu (sacro) percussor extiterit, corripiendus sit à crimine, & si se non emendaverit, etiam deponendus. Non tamen ut notat Glossa ibidem, quodlibet mortale sufficit ad damnandum clericum, si semel sit commissum: quia percussor, si corrigatur, non deponitur, dummodo talis percussio non fuerit enormis, nec graviter læserit percussum: unde requiritur ad incurrendam pœnam depositionis, ut delictum percussionis pluries iteretur, quia peccatum pluries iteratum, tametsi pluries fuerit punitum, adhuc aggravat peccatum ultimò commissum: quapropter in *d. c. si quis* percussio à Clerico postremò facta, quasi malitiam compleverit, meretur pœnam, non ita prima percussio, immo nec secunda, quia ob unam, vel alteram simplicem percussionem non debet Clericus deponi de statu Clericali, sed mitiùs puniri; sin verò consuetudinem contraxerit alios percutiendi, adeò ut irâ succensus sit pronus ad verberandum etiam pro uno, vel altero convitio, rebusque minimis; tunc quia consuetudo videtur transiisse in naturam; Clericus ita ferus, & à mansuetudine prorsus alienus, deijcitur de statu clericali, eò quia deceat Clericos Christi imitari mansuetudinem.

4 Immo si Clericus semel tantùm alium percussisset enormiter tamen, & lethaliter, esset deponendus etiam sine ulla prævia monitione, ut habetur in *c. ult. dist. 55.* Sin verò percussiones iteratæ non fuerint enormes, u nec ob inolitam consuetudinem Clericus etiam est deponendus, tametsi in alijs locis deliquisset, quia licèt non possit quis hîc puniri pro peccatis alibi commissis, si sit forensis: nihilominus furta alibi commissa aggravant furtum hîc perpetratum; quia videtur sibi assumpsisse consuetudinem furandi: unde potest hic suspendi, tametsi pro primo furto non esset suspendendus *argum. l. capitolium §. famosos ff. de pœnis.*

Episcopus autem si crudeliter jubeat alium fustigari, licèt ex hoc non moriatur, eò quia post octo menses tantùm decedat, suspenditur nihilominus duobus mensibus ab ordine, idque desumitur *ex c. preterea 2. h. t.* ubi cùm Episcopus Tarentinus mulierem propter delictum crudeliter fustigari jussisset; tametsi nonnisi post octo deinde menses mortua fuerit; nihilominus Gregorius I. licèt non existimaret exinde defunctam; propter tamen respectum Ordinis episcopalis neglectum, duobus mensibus Episcopum suspendit ab administratione missarum. Ubi notat Glossa ex prolixitate temporis octo mensium, mulierem illam præsumi non mortuam ex illa fustigatione: ex temporis enim prolixitate præsumitur, quòd vulneratus non fuerit mortuus ex vulnere ipsi inflicto: è contra verò ex temporis brevitate præsumitur mortuus ex percussione, *c. si qua fœmina dist. 50.* qualis verò propriè sit hæc brevitas temporis relinquendum est arbitrio prudentis Judicis. 5

Quòd si Episcopus dedisset occasionem morti, perpetuam incurrisset irregularitatem, ut habetur in *c. de cætero de homicid.* Clericus igitur, qui aliquem ceciderit, vel fustibus percusserit pro injuriæ qualitate, vel deponitur, vel certo temporis spatio ab altaris ministerio abstinere jubetur *c. 1. & 2. h. t.* Deponitur etiam is, qui operam in bello præstet qualicunque ratione *c. 5. inf. de pœnis*: quia ut rectè D. Ambrosius *in can. non pila tam convenior. 23. q. 8. Lacryma, & orationes arma sunt, & munimenta sacerdotis.* 6

An verò Prælati Regulares possint uti ministerio laicorum ad percutiendos, seu verberandos suos Religiosos correctionis causâ. Videtur negativè respondendum ob decretum Cœlestini III. in *c. Universitatis de sent. excom.* ubi expressè statuit, Prælatum Regularem debere per se verberare suum Religiosum causâ correctionis: & tantùm posse verberare per alium, vel Clericum, vel Monachum, si ipse non possit per se, & necessitas urgeat: alioquin incurrit excommunicationem, ut etiam laici verberantes ex mandato Prælati Regularis, ut docent Canonistæ *in d. c. Universitatis*, præsertim Abbas, Hostiensis, Panormitanus. Verùm quia nimis grave videbatur Prælatis teneri per se ipsos immediatè proprios verberare subditos causâ correctionis, & exercere munus tam vile, ac opprobriosum: ideo Ale- 7

xander VI. concessit Minoribus S. Francisci, ut Prælati in illo ordine possint per alium percutere, & verberare correctionis causâ suos subditos Religiosos, tametsi necessitas non urgeat.

8 Idem decretum postea confirmavit Leo X. qui etiam declaravit, ut ille cujus ministerio utitur Prælatus in verberando, debeat esse aliquis regularis subditus. Meminit horum privilegiorum Rodriquez *tom. 2. quæst. regul. q. 20. art. 8.* quæ privilegia participantur à cæteris Regularibus habentibus communicationem privilegiorum. An verò possint Prælati Regulares uti ministerio conversorum ad verberandos, & percutiendos subditos Religiosos correctionis causâ, negat Sylvester *V. excommunicatio 6. n. 6. circa fin.* quia potestas verberandi est odiosa, proinde paucioribus, quo fieri potest, est concedenda; idque ne conversi Clericos vili pendant.

9 Probabilius tamen putârim cum Suarez *de censur. disp. 22. sect. 1. n. 42.* posse Prælatos Regulares etiam uti ministerio suorum conversorum, imò & tertiariorum, qui sunt deputati ad servitium religionis, quia ipsi quoque utuntur habitu religionis, cujus servitijs sunt addicti, vivuntque sub regula religionis, & obedentia Prælati, & gaudent privilegio canonis; proinde etiam ipsi comprehenduntur nomine Religiosorum, præsertim cùm concessio Ministri sit in favorem Prælatorum, & favores ampliari debent, non restringi.

10 An verò Prælati Regulares urgente necessitate, eò quia non adsint subditi Religiosi, qui possint, aut velint, vel apti sint Religiosos delinquentes correctionis causâ verberare, uti ministerio laicorum. Negativè respondent Rodriquez *in compend. resol. 45. n. 8.* Navarrus *c. 27. manual. n. 86.* Verùm contraria sententia est perquàm probabilis, eámque docent Barbosa in *c. Universitatis de sent. excom.* Suarez *3. p. tom. 3. disput. 22. sect. 1. n. 43.* Coninck. *de censur. disp. 14. n. 190.* & ratio videtur esse, quia finis legis non est eximere Religiosum ab ipsa correctione, sed tantùm ut in exercenda correctione servetur debitus modus: unde si modus non possit servari, non propterea prætermittenda est correctio; sed tunc fieri debet eo modo, quo potest: magis enim interest pro regulari observantia bonóque communi, quòd subditi delinquentes corrigantur, quàm quòd modus ille adhibendus in correctione servetur; non enim quod concernit personam particularem præferendum est bono communi: quapropter concurrente delinquente cum communitate non debet delinquens communitati præferri. Tum quia correctio delinquentis arctiùs obligat, cùm sit secundùm jus divinum naturale, cui propterea debet cedere jus canonicum: quòd verò qui delinquit, sit corrigendus, est de præcepto divino, & naturali: quòd verò sit taliter corrigendus, & ab hac, vel illa persona est tantùm de præcepto ecclesiastico, & jure canonico, quod debet cedere juri divino, & naturali: unde quando urget necessitas corrigendi delinquentem, non debet correctio omitti, ex eo præcisè, quia non possit fieri juxta formam præscriptam jure canonico.

Præterea quia decretum Cœlestini III. in *c. Universitatis de sent. excommun.* per dissuetudinem videtur abrogatum, cùm in pluribus tribunalibus etiam in Italia, alijsque Provincijs consuetudo ita invalverit, ut hodie in Curiis etiam ecclesiasticis adhibeatur solùm ministerium laicorum ad verberandos Clericos correctionis causâ; unde etiam Regulares possunt hanc sequi consuetudinem, si necessitas urgeat: alioquin sine necessitate incurrerent excommunicationem tam Prælati mandantes, quàm ipsi laici verberantes. Quoad verò Clericos sæculares censetur hæc consuetudo jam approbata à supremo legislatore: & præsumitur inducta ipso approbante cùm exerceatur in ejus tribunalibus, cujusmodi sunt tribunalia inquisitionis, & tribunal Vicarij Pontificis in Urbe Roma: quoties autem consuetudo introducitur approbante supremo legislatore, simul etiam revocatur lex, quia approbatio consuetudinis est implicita legis revocatio, ut tradunt Bartol. in *l. omnes populi V. expeditus de contrarijs ff. de just. & jur.* Innocentius in *c. 1. V. item ubi populi de consuetudine.* Hanc autem consuetudinem esse rationabilem, ac propterea legitimè introductam ex eo liquet, quia pro tali à viris prudentibus habetur, & non est contra jus naturale, aut divinum; propterea non minus favet dignitati clericorum, quàm jus oppositum: cùm non sit minus decens, clericos non exercere hoc vile munus verberandi, quàm quòd clericus verberetur à laico correctionis causâ, imò videtur magis indecens, quod officium percussoris, & verberantis exerceatur à Clerico, quàm à laico. 11

§. II.

Proponuntur & diluuntur aliquot selectæ quæstiones.

Quæritur primò, an puniendus sit Clericus, qui stat in pugna, seu conflictu ex parte se defendentium, tametsi neminem percusserit? Respondetur, quòd tametsi non sit culpabilis, sit tamen ad cautelam puniendus; idque desumitur *ex cap. continentia 4. h. t.* ubi Cœlestinus III. cùm quidam Acolythus cum alijs contra prædones arma sumpsisset, & in illo conflictu tres fuissent lethaliter vulnerati, tametsi ipse Acolythus neminem nec facto, nec consilio interfecerit, mandat Pontifex, posse ulterius ordinari in subdiaconatu tantùm, & ministrare ex dispensatione. Tum quia licèt Acolythus ille non fuerit culpabilis assumendo arma pro se, & alijs contra prædones, cùm de jure communi id 1

id facere potuerit, nihilominus punitur ad cautelam, & fuit cum ipso dispensatum, ut posset promoveri ad subdiaconatum tantùm ob favorem religionis, quam fuit ingressus. Alij tamen probabiliùs, & veriùs asserunt, nullam fuisse necessariam dispensationem, & jure communi potuisse promoveri etiam ad Diaconatum, & Presbyteratum; quia Papa consultus de jure, respondit, quid juris sit, & generaliter dicit, quòd possit altaris ministerium exercere; proinde etiam in ordine Diaconatûs, & Presbyteratûs: siquidem Acolythus ille assumendo arma ad resistendum prædonibus nullam commisit culpam, sed dedit operam rei licitæ, adeò ut non fuerit Reus homicidij, nec factus irregularis, ut notat Hostiensis *in d. c. continentia ult h. t. V. promoveri.*

2 Quæritur secundò, an si Clericus adsit conflictui ex parte repellentium vim, sit puniendus, tametsi ipse neminem percutiat? Respondetur, Clericum illum esse puniendum, & suspendendum per biennium à celebratione missarum, idque desumitur *ex c. præsentium 3. h. t.* ubi cùm quidam Clericus assereret, se in conflictu aliquo fuisse præsentem ex parte illorum, qui vim repellebant, & lapides projecisse, sed neminem læsisse: nihilominus Alexander III. rescribit, eum à celebratione missarum per biennium debere abstinere, tametsi ab alijs fuerint aliqui interfecti: ubi notat Hostiensis, hunc clericum non peccâsse, quia juvit illos, qui vim repellebant *c. dilect. de sent. excommun. in 6.* ubi dicitur, non debere aliquem obviare injuriæ inferendæ proximo, & nulla ibi ponitur distinctio inter Clericum, & laicum, ut neque inter conflictum specialem, & generalem. Quod tamen procedit, si justa, & necessaria subsit causa alterum defendendi: quòd si clericus *in d. c. præsentium 3. h. t.* habuit hanc justam causam defendendi proximum ab injusto aggressore, fuit illi pœnitentia tantùm injuncta ad cautelam.

3 Quòd si fuisset dubium, an ipse etiam interfecisset aliquem, tunc fuisset omnino repellendus *c. ult. de cler. pugnant. in duello*: quia verò certus erat, quòd neminem interfecerit, repellitur tantùm per biennium ad cautelam, & ut alij clerici evitent talem conflictum *c. significâsti de homicid.* Unde licèt clericus ille non peccaverit, punitur tamen pœna suspensionis per biennium ad cautelam, & terrorem aliorum: ex quo colligitur, posse aliquem puniri ob factum, & culpam alterius. Alij etiam respondent, clericum illum fuisse punitum, eò quia tunc non urserit necessitas assistendi illis; quibus vis fuerat illata, eò quia per se erant sufficientes ad se defendendum; hinc cùm Clericus iste excesserit projiciendo lapides, & assumendo arma sine urgente necessitate propria, vel proximi, punitur, seu suspenditur per biennium à celebratione missarum: non tamen tenetur de homicidio, neque fit irregularis, licèt laici se defendentes aliquos, interfecerint aggressores, eò quia id juste præstiterint in propriam defensionem. Panormitanus tamen, & Hostiensis *in d. c. præsentium 3. h. t.* censent, pœnam suspensionis fuisse impositam Clerico isti ob scandalum datum, & quia graviter erat infamatus: imò Panormitanus censet, quòd, licèt non peccaverit ob legitimam alterius defensionem, fuerit tamen factus irregularis ob infamiam.

Quæritur tertiò, an Clerici in sacris constituti inconsulto summo Pontifice possint alicui præesse exercitui? Respondetur negativè, quia clerici in sacris ordinibus constituti, & etiã Monachi jure ecclesiastico prohibentur præesse exercitui, & pugnare: de Monachis constat *ex can. eos qui. 20. q. 3.* & de Clericis ex multis canonibus, & præsertim ex *can. clerici*, & *can. quicunque*, ubi privantur executione ordinum, & jubentur detrudi in monasterium: immo si decesserint in bello etiam privantur suffragijs orationum, & oblationum. Ratio est, quia cùm clerici, & Monachi sint divino addicti exercitio, non debent militiam sæcularem profiteri, cùm hæc multùm distrahat mentem à divinis contemplationibus. Præterea, quia clerici sunt Christi Ministri, & ipsum repræsentant, & quia Christus non alienum, sed proprium sanguinem pro aliorum salute effudit in Cruce; ideo non est licitum Clericis militiam exercere, & aliorum sanguinem fundere. 4

Quinimò nec possunt Clerici alios invitare ad pugnam ex specifica intentione, ut humanus sanguis effundatur, ut etiam si bellum fuerit justum, idque desumitur ex *cap. quod in dubiis extra de pæn.* ubi Innocentius III. declarat, enormiter peccare Clericum, qui alios incitat ad pugnam. Non tamen per prædictos canones prohibentur Clerici, quò minus possint Principes hortari ad suscipiendũ bellũ contra infideles de licentia expressa, vel tacita superioris. Quinimmo possunt etiam bello justo interesse ad deferenda subsidia spiritualia militibus, imò possunt etiam hortari in genere milites ad pugnandum sine tamen ulla specifica intentione, ut hic, vel ille de numero hostium occidatur, ut notat Gratianus in *can. quicunque ex Clero 23. q. 8.* 5

Quæritur quartò, an non solùm jure ecclesiastico, sed etiam jure naturali illicitum sit Clericis, & Monachis pugnare? Plures Canonistæ affirmant cum Gratiano, eò quia D. Paulus *2. ad Timoth. 2.* scribat: *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus*, ubi Apostolus significat, esse ex natura rei deforme, ac illicitum, personam speciali titulo Deo dicatam exercere negotia valde sæcularia, quæ mentem distrahunt à divinis: sed inter negotia sæcularia, bellica exercitia vel maximè distrahunt mentẽ à divinis contemplationibus: ex quo inferunt, militiam exercere, esse Clericis illicitum, non solùm jure ecclesiastico, sed etiam naturali: quia id censetur jure naturæ 6

turæ prohibitum, quod secundùm judicium rectæ rationis habet quandam deformitatem non congruentem homini ratione prædito, & consideratis omnibus circumstantiis pro uniuscujusque rei materia: sed si Clerici, & ecclesiastici Deo specialiter mancipati, ejusque servitio addicti incedant armati, irruant in hostes, districto gladio pugnent, mutilent, occidant homines promiscuè, apparet procul dubio magna deformitas secundùm judicium rectæ rationis minimè conveniens personis ecclesiasticis.

7 Nihilominus dicendum est, solo jure positivo, & ecclesiastico esse militiam Clericis, & ecclesiasticis interdictam, adeò ut mortaliter peccent ecclesiastici in sacris constituti, si militia mexerceant, milites ducant, aciem instruant, tormenta in hostes dirigant, vel dirigentibus præsint, si districto gladio in hostes irruant, & propria manu pugnent: quia id expresè habetur in pluribus juribus præsertim in *c. Clericor. c. de his clericis. c. eos qui 20. q. 3. c. ex multis de voto:* & hæc prohibitio in eo fundatur, quia personæ Deo specialiter dedicatæ, cùm sint Ministri Christi, debent mansuetudinem, & modestiam præseferre. Tum quia cùm Ecclesiastici consecrati sint ad sacrificium incruentum celebrandum in memoriam Christi innocentis mortui pro aliis nocentibus; non debent aliorum sanguinem fundere, nec alieno cruere proprias manus fœdare sive immediatè per se, sive mediatè consilio, hortatione, jussione, directione.

8 Quòd verò peccent mortaliter si id præstent, colligitur ex gravissimis pœnis, quæ clericis pugnantibus in præcitatis ecclesiasticis juribus imponuntur: cùm pœnæ sint gravissimæ, supponunt pœnam gravissimam, cùm non possit pœna infligi, nisi juxta gravitatem culpæ: debent enim pœna, & culpa commensurari; quia si pœna excederet grauitatem culpæ; esset contra justitiam. Hoc autem peccatum adversatur virtuti religionis, prout hæc comcomprehendit honorem debitum rei sacræ: facta enim fuit ab Ecclesia hæc prohibitio intuitu dignitatis personæ sacræ. Cæterum quòd non sit id illicitum jure naturali, ex eo deprehenditur, quia subinde Pontifices dispensârunt, & possunt dispensare, ut clerici militiam exerceant, milites ducant, aciem instruant, & etiam propria manu pugnent: hæc autem dispensatio non potest adversari legi naturali: alioquin esset irrita, quia contra legem naturalem non potest dari dispensatio; est enim lex naturalis nobis à DEO indita juxta regulas rectæ rationis: & sicut nunquam est licitum agere contra rectam rationem, ita talis dispensatio esset illicita: quamobrem bellum est Clericis illicitum tantùm ex jure ecclesiastico, in quo summus Pontifex utpote supremus legislator potest dispensare.

9 Tum quia bellum interdicitur Clericis non quia sit per se malum, quia bellum justum, & debitis cohonestatum conditionibus, & circumstantijs est licitum, & conforme regulis rectæ rationis: unde tantum est prohibitum Clericis, eò quia distrahit animam à divinis, & impedit, quò minus possint Clerici suo munere fungi. Hinc ad rationem, quâ nititur opposita sententia respondetur, militiam dedecere quidem personam Deo specialiter conconsecratam, non tamen inde sequi, esse prohibitam jure naturæ, quia non omnia, quæ dedecent aliquam personam, sunt illi illicita jure naturæ: negotiatio enim sæcularis Clericos dedecet in sacris constitutos, & tamen non est illis illicita jure naturæ, sed tantùm jure acclesiastico.

Quæritur quintò, an Clerici, & Monachi constituti in sacris ordinibus possint ex licentia summi Pontifici militiam exercere, milites ducere, tormenta bellica dirigere & suis manibus immediatè pugnare, mutilare, occidere hostes in casu urgentis necessitatis, si aliter deberet respublica perire. Respondetur affirmativè cum Covarruvia relect. in *clement. si furiosus p. 2. n. 2.* Ratio est, quia in prærecensitis casibus, quilibet tenetur ex lege naturali charitatis defendere, & promovere commune bonum Reipublicæ. Tum quia contra legem naturalem lex ecclesiastica non habet vim, adeo ut non prohibeat Clericis, & Monachis in præfatis casibus pugnam: quia sicut gratia non destruit, sed perficit naturam; ita nec ecclesiastica lex, cùm pertineat ad ordinem gratiæ, tollit obligationem naturalem, ut notat Cajetanus *2. 2. q. 93. art. 7.* Eo autem, quòd licitum est Clericis, & Monachis pugnare; est etiam iisdem licitum ducere exercitum, præesse iis, qui machinas, vel tormenta bellica dirigunt, excitare milites, ut irruant in hostes, pugnare suis manibus immediatè, mutilare, & occidere. 10

Quæritur sextò, an clerici, & Monachi pugnantes in bello, fiant irregulares? Respondet Cajetanus *2. 2. q. 40. art. 2.* affirmativè, quia irregularitas etiam sine peccato incurritur, ob solum defectum perfectæ lenitatis: & quando Clerici, vel Monachi in bello mutilant, & occidunt deficiunt in lenitate, consequenter incurrunt irregularitatem, Cajetano adhærent Navarrus in *Manual. c. 27. n. 213.* Bannez *2. 2. q. 40. art. 2. dubio 4.* ubi citat *cap. 9. & 13. extra de homicidio* ex quibus infert, secundùm jura antiqua solum homicidium omnino casuale non inducere irregularitatem; alia verò homicidia voluntaria, quæ fiunt in bello justo, irregularitatem inducere. 11

Nihilominus contraria sententia videtur probabilior, quam docent Covarruvias in *4. dist. 35. q. 1. art. 4.* Sylvester *V. bellum 3. q. 2.* ratio est, quia irregularitas non incurritur nisi in casibus jure expressis: atqui tantùm ratione homicidij fiunt expresè irregulares, qui vel illicitè occidunt, vel præstant auxilium rei illicitæ, ex qua sequitur homicidium: vel licitè occidunt tanquam publici justitiæ Mini- 12

Ministri, ut liquet ex sacris canonibus, quos citat Navarrus *in manual. c. 27.* sed juxta *regul. jur* odia sunt restringenda, non amplianda: proinde præfati Monachi, & Clerici videntur irregularitatem incurrere.

13 Tum quia in *clement. si furiosus* dicitur, non esse irregularis, qui ad defendendam propriam vitam occidit injustum aggressorem: & in *c. si verò de sent. excommun.* ille nec dicitur incurrere excommunicationem, qui ob simplicem defensionem proximi, & innocentis, clericum percutit. Et in *c. delicto de sent. excommun. in 6.* ex naturali illo principio vim vi repellere licet, infert summus Pontifex, licere etiam à proximo non minus, quàm à se ipso vim vi repellere: cùm igitur favores ex regula juris sint ampliandi, rectè concluditur, præfatos Monachos, & Clericos occidendo hostes, in prædictis casibus non incurrere irregularitatem. Tum quia non videtur probabile propter actum, ad quem quis tenetur ex jure naturæ incurri canonicum impedimentum licitè exercendi suum proprium munus, ad cujus executionem etiam tenetur jure naturæ: id autem sequeretur, si Monachi, & Clerici, in præfatis casibus, in quibus jure naturæ tenentur pugnare, irregularitatem incurrerent. Neque ratio, quâ nititur Cajetanus videtur obstare, quia absque culpa non incurritur irregularitas ob defectum perfectæ lenitatis, nisi à publicis justitiæ Ministris, quatenus isti non tenentur statum clericalem suscipere. Cæterum Clerici jam constituti in sacris Ordinibus, quia tenentur ad exercitium proprii officij in præfatis casibus non incurrunt irregularitatem.

14 Quæritur septimò, an sacerdotes possint castris interesse, ut sacra celebrent, & sacramentales confessiones militum audiant? Respondetur affirmativè, quia hoc pacto interesse bello est opus æquè utile, ac laudabile, & actus charitatis in proximum, ne milites sine sacramentis pereant. Hinc possunt hoc pacto interesse castris, & ministrare militibus sacramenta omnes clerici, qui non habent obligationem residentiæ; dummodo impetrent licentiam exercendi ibi jurisdictionem. Immo possunt etiam in bello justo contra infideles præsertim contra Turcas hortari milites ad strenuè pugnandum in genere. Quinimò si sacerdos sit in gravi propriæ vitæ discrimine, potest etiam ad propriam tuendam vitam vim vi repellere, & pugnare saltem cum moderamine inculpatæ tutelæ; quia si extra bellum potest sacerdos occidere injustum invasorem ad defendendam suam propriam vitam, si aliter non possit periculum evadere, id etiam ei licitum erit in bello ad se defendendum ab injusto invasore, in quo casu nullam incurrit irregularitatem. Possunt etiam Episcopi habentes dominium temporale in perfecta Republica, cujusmodi sunt plures Episcopi in Germania ex justis causis bellum indicere, quia tunc Episcopus non suscipit bellum, ut Episcopus, sed ut Princeps temporalis, quia non est deterioris conditionis, quàm sit alius Dominus temporalis, nec habet minus jus ad suam ditionem armis tuendam, quando necessitas id exigit.

15 Quæritur octavò, an Clericus ex ira graviter percutiens se ipsum incurrat excommunicationem canonis, *si quis suadente Diabolo &c?* Respondetur, communiorem sententiam esse affirmativam, quam docent Rebuffus in *repetit can. siquis suadente diabolo. n. 2.* Julius Clarus *in pract. §. fin. q. 76. n. 3.* Thesaur de *pœn. eccles. V. injuria c. a. ampliat. 3.* Archidiaconus in *c. si cum licet. n. 3 q. 5.* Felin. in *c contingit num. 1. de sent. excommunicat.* Ratio est, quia Clericus se ipsum percutiens revera percutit Clericum, & injuriam irrogat statui clericali, consequenter incurrit excommunicationem canonis *si quis suadente diabolo*, quia canon iste non tam favore personæ privatæ, quàm ordinis clericalis conditus fuit, ut liquet ex *c. contingit 1. de sent. excommun.*

16 Secundò quia nemo est Dominus suorum membrorum *l. liber homo ff. ad leg. Aquil.* unde si Clericus propria percutit membra infert iisdem violentiam, & irrogat injuriam, quia exercet jus contra illud, ad quod exercendum caret jure.

17 Tertiò, quia plus est, & gravius peccatum se ipsum occidere, quàm alterum *c. si non licet 23. q. 5.* & *l. qui res. §. sic. autem ff. de bonis eor. qui ante sententiam.* Ubi etiam assignatur ratio ibi: *Qui enim sibi non pepercit, multò minus aliis parcet*, unde Clericus se ipsum percutiens ex ira graviùs, delinquit injiciens manus violentas in propria membra, quàm si aliū percuteret.

18 Nihilominus contraria sententia videtur suam etiam præseferre probabilitatem, & illam docent Barbosa *in collect. in decretum in c. siquis suadente 17. q. 4 n 39.* Naldus V. *Clericus n. 19.* Diana *p. 3. tractat. 5. resolut. 81.* Turrianus *de censur. lib. 3. disp. 29. dub. 2.* Toletus *lib. 5. c. 8. n. 9.* Potest hæc sententia suaderi ex eo, quòd statutum censuræ tantum liget, quantum verba sonant, nec admittit extensionem ex similitudine, neque ex majoritate rationis, nisi contingeret, tale statutum fore frustraneum: quia in pœnalibus verba sunt strictè interpretanda *c. quidquid adstringenda ff. de verb. obligat.* & *c. pœna de pœnit. dist. 1.* & *c. odia de regul. jur. in 6.* & tunc vel maximè procedit, si ob extensionem verba sint improprianda, ut notant Bartol. *in l. 4. §. Prætor ait. ff. de damno infecto.* Panormitanus in *c. cùm dilectus de consuetud.* Duardus in Bullam cænæ *lib. 1. c. 3. q. 4.* hinc est, quòd excommunicatio lata contra Fautores, & defensores non includat dantes consilium, ut notant Cajetanus *in summa v. excommunicatio c. 47. not. 3.* Suarez *de censur. disp. 21. sect. 2. n. 15.* quo fit, ut excommunicatio canonis *si quis suadente diabolo* debeat tantùm accipi de propria injectione manuum violentarum: atqui quando quis seipsum percutit ex ira,

non injicit in se manus violentas, sed potiùs voluntarias, seu modo opposito ipsi violentiæ: idque adeo est verum, ut in percussione vluntaria Innocentius III. in *c. contingit 1. de sent. excommun.* non cognoscat violentiam, eò quia de ratione violenti sit, esse à principio extrinseco nil conferente passo, ut docet D. Thomas *1. 2. q. 6. art. 4. in corp.*

19 Tum quia quando quis ex ira se ipsum percutit, illa percussio non est à principio extrinseco, cùm sit à propria voluntate intrinseca: nec est in passo nil conferente, cùm tunc clericus se percutiens sit simul agens, & patiens: unde cùm in tali injectione manuum in seipsum non adsit ratio violentiæ, talis percussio non trahit secum excommunicationem canonis *si quis suadente diabolo*.

20 Quòd si dicas, talem manuum injectionem esse violentam statui clericali, & esse contra voluntatem capitis, seu summi Pontificis, quo reguntur omnes partes communitatis.

21 Respondetur, ex hoc tantùm sequi, talem injectionem esse injuriosam communitati, seu ordini clericali, non verò violentam: quia violentia infert passionem, & est tantùm respectu ipsius, in quo vis recipitur, neque ipsum excedit: proinde sicut percussio secundùm suam physicam actionem sistit in clerico ut privata persona: ita etiam in ipso sistit violentia, quæ non separatur ab ipsa physica actione.

22 Hinc ad primum argumentum oppositæ sententiæ posset responderi, quòd, licèt Clericus percutiens se ipsum, verè clericum percutiat, non tamen sibi injicit manus violentas: excommunicatio autem canonis *si quis suadente diabolo* non est posita pro quacunque percussione; sed tantùm pro illa, quæ fit cum violenta manuum injectione. Quòd si dicas, talem pecussionem esse contra privilegium concessum Ordini clericali, cui privata persona renunciare non potest, cùm sit privilegium status. Contra est, quia in prædicto canone *si quis suadente diabolo* non conceditur privilegium Ordini Clericali contra quemcunque percussorem, sed tantùm contra percussorem violentum, ut notat Barbosa in *collect. tom. 5. in c. si quis suadente 17. q. 4. n. 39.* Cæterū quia quævis injusta percussio est ex natura sua injuriosa ordini Clericali, ideo, si gravis fuerit, non est immunis à peccato lethali; quamvis non sit percussio violenta, quæ contrahat excommunicationem canonis *si quis suadente diabolo*, quia hic canon tantùm coarctatur ad violentam manuum injectionem, ut liquet ex *c. 1. de sent. excommun.* ubi dicitur, non esse eos ad Romanam sedem remittendos, qui Clericos percutiunt, quando non apparet violenta manuum injectio.

Ad secundum argumentum respondetur, 23
quòd tametsi percutiens se ipsum violet justitiam, & peccet contra ipsam ex defectu dominij in se ipsum, & in sua propria membra, non tamen inde sequitur, quòd inferat sibi violentiam: nam, licèt omnis violentia sit etiam injuria, non tamen è contra omnis injuria est etiam violentia, ut liquet ex *c. contingit 1. de sent. excom.*

Ad tertium verum est, quòd graviùs pec- 24
cet, qui seipsum interimit quoad animi perversitatem, non ita quoad pœnas impositas, quæ non sunt attendendæ secundùm majoritatem delicti; sed secundùm dispositionem juris: unde licèt Clericus, qui seipsum percutit, plus præseferat perversitatis, quàm si percuteret alium; non temen sequitur, incurrere excommunicationem *dicti can. si quis suadente diabolo*, quia hic canon non extenditur ad Clericum percutientem se ipsum, eò quia non injiciat manus violentas in se ipsum, quæ violentia requiritur ad incurrendam excommunicationem canonis *si quis suadente.*

TITULUS XXVI.

De Meledicis.

Post percussionem, quæ fit manu, agit Pontifex de alia percussione, quæ fit linguâ, & quæ non minus plerumque lædit, quàm quæ fit manu: siquidem percussione manu facta tantùm corpus læditur, & illâ, quæ fit linguâ honori, & famæ detrahitur alterius: illa corpus sauciat, hæc animum torquet, & honorem denigrat: & cùm animus sit pars hominis nobilior; injuria, quâ honor læditur, pluris fit eâ, quâ corpori damnum infertur: & quia linguâ non solùm injuria infertur hominibus, sed etiam Sanctis, & Deo, ideo præsens titulus duas continet partes, quarum prior est de his maledicis, qui honorem summi Pontificatus improbis, petulantibùsque convicijs minuunt. Posterior est de blasphemis in Deum, contra quos pœna canonica constituitur, ut tam grave delictum solemni jejunio, & pœnitentia diluant.

SUM-

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Omnium capitum, quæ in hoc Titulo continentur.

C. INNOTUIT 1. h. t. Clemens III. declarat eum qui profert verba contra officium vel beneficium Papæ esse puniendum, ne de cætero contra Romanam ecclesiam loquatur, ut pœna aliis terrorem incutiat. Ubi notandum est ex doctrina D. Thomæ 2. 2. q. 108. art. ult. quòd si injuria alicui illata redundet in Deum, vel ecclesiam, tunc licitum sit legitimis modis injuriam ulcisci infligendo pœnas justas: sed quando injuria illata soli personæ est damno, debet persona offensa, si expediat eam patienter tolerare. Cæterum ex hoc textu notat Barbosa n. 9. Papatum dici beneficium curatũ, eò quia Papæ incumbat cura totius mundi.

C. STATUIMUS 2. & ult. h. t. Gregorius X. contra præsumentes publicè blasphemare rescribit Episcopis se præcipere ut per septem dies dominicos publicè blasphemantes, existant præ foribus ecclesiæ in manifesto, dum fiunt missarum solemnia, & ultimâ die sine pallio, & calceis, & ligati corrigia circa collum, ac jejunent septem feriis præcedentibus in pane, & aqua, neque ingrediantur in ecclesiam; & si possint quolibet die ex istis reficiant tres vel duos, vel unum pauperem; quòd si non possint eos reficere, sit illis injungenda alia pœnitentia, quam si nolint adimplere sit illis interdicendus ingressus ecclesiæ, & denegenda in morte ecclesiastica sepultura. Rursus Princeps sæcularis debet etiam publicè blasphemantes punire, & si sint divites in 40. solidis: alioquin in 30. vel 20. vel saltem in quinque, idque sive blasphement Deum, sive sanctos, & multò magis Beatam Virginem: quòd si Judex sæcularis sit negligens, mandat Pontifex, ut Episcopus eum compellat, & demum jubet Pontifex hanc decretalem reponi inter alia communitatum statuta: & quamvis non constet, fuisse de facto hanc decretalem receptam inter statuta aliarum Communitatum, hoc tamen certum est, Principes, & Respublicas certas pœnas contra blasphemos statuisse.

In septimo.

C. IN MULTIS 1. h. t. Julius III. ad extirpandum execrandum blasphemiæ abusum contra Deum, Patrem omnipotentem, vel ejus Filium unigenitum, & Redemptorem nostrum Iesum Christum, seu Spiritum S. particulariter, & explicitè vel generaliter, & implicitè attribuendo divinæ Majestati, quæ illi minimè conveniunt, vel removendo, quæ eam decent, statuit, ut primò convicti si divites fuerint compellantur ad solvendum scuta auri 40. si verò pauperes decem, vel luant in corpore si non possunt in ære: secunda vice ut duplicetur pœna pecuniaria proportionaliter: & tertia vice itidem convictis triplicetur eadem pœna pecuniaria respectivè ut supra, & si ulterius convincantur, debeant privari beneficiis ecclesiasticis, & officiis quibuscunque ac fieri intestabiles activè, & passivè.

C. AD ABOLENDAM ult. h. t. Leo X. ex Concilio Lateranensi declarat alias pœnas contra blasphemantes, ut prima vice si munus publicum exerceant, emolumentum perdant trium mensium dicti officij, ut etiam si secunda vice convincantur. Si tertiò deliquerint sint privandi tali officio, & si sint Clerici, & convicti privantur fructibus beneficiorum pro prima vice, pro secunda privantur beneficijs, si tertiò convincantur, privantur etiam dignitatibus.

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

De Maledicis contra summum Pontificem, & Principes, déque pœnis contra ipsos jure positis.

1 Maledicus ut ad præsens pertinet institutum idem est, ac detractor, ut cùm quis detrahit famæ, gloriæ, honori, vel opinioni alicujus, quod perinde est, ac conviciis, & maledictis honorem, & æstimationem proximi lædere: sicut bendicere est bene precari, ita maledicere malè precari, unde maledictio est vitium linguæ, & quidem maximum, ut illud vocat D. Jacobus *epist. 3.* & Quintillianus *lib. 12. instit.* vocat caninam eam eloquentiam, quæ maledictis utitur: & ex Appij Claudij testimonio addit: vitium esse animi, quo maleficus à maledico non distat, nisi occasione, indicans conviciatori, & maledico ad malè faciendum, & nocendum adversario paratam semper esse voluntatem; dummodo detur tempus, & locus lædendi: & sicut maleficium perinde est, ac

ac malefactum in facto, ita maledictum consummatur in verbo; adeò ut maledicere prout refertur ad homines sit quoties malum aliquod de præsenti, vel de præterito dicitur, ut tradit Bartol. *in l. item apud Labionem 15. §. ait Prætor n. 4. ff. de injuriis:* sed magis propriè ad præsens institutum, maledicus dicitur, qui obloquitur de alio homine, & detrahit ejus famæ, & honori, ut notat Hostiensis in summa in *c. innotuit 1. n. 1. h. t.*

2 Tripliciter autem potest quis alterius honori, & famæ detrahere: primò annuntiativè, quatenus asserit perpetrasse delictum aliquod, quod minimè perpetravit. Secundò imperio quatenus irrogat alicui malum aliquod, quod perinde est, ac eum maledicere; sicut Judex dicitur, Reo meledicere, quando jubet illi pœnam infligi. Tertiò optativè quando imprecatur alicui malum: in præsenti verò maledictio sumitur priori modo, & maledicus potest quis esse in Deum, & homines superiores, ætate, nobilitate, moribus, ac scientia cæteris præstantiores. De Maledicis in Deum, seu de blasphemis agitur in secunda parte hujus tituli. In prima enim parte Pontifex agit de maledicis contra homines & Principes, etenim in *c. innotuit 1. h. t.* cùm quidam Clericus multis adstantibus verba quædam in depressionem officij, & beneficij papalis protulisset, mandat Clemens III. ipsum à sua temeritate ita coerceri, ut pœna aliis terrorē incutiat, ne imposterum audeant contra Romanam Ecclesiam, Papam & in talia verba prorumpere: ex quo textu colligitur, eos, qui proferunt verba contra officium, vel beneficium Papæ, esse puniendos, ne de cætero contra Ecclesiam Romanam obloquantur, sintque aliis terrori.

3 Hinc D. Thomas *2. 2. q. 108. art. 1.* docet, quòd si injuria alicui illata redundat in Deum, vel Ecclesiam, tunc liceat legitimis modis injuriam ulcisci infligendo justas pœnas. Idque etiam desumitur ex Concilio Aurelianensi V. sub Pelagio I. *can. 14. si quis Presbyter, aut Diaconus quolibet cothurno ordinem Episcopi sui despexerit, aut calliditate facientem ipsum injuriare, aut detrahere præsumpserit, tribus annis à communione suspensus, & in monasterium detrusus, aqua tantùm & pane diebus singulis sustentetur, nec comam, nec barbam facere præsumat, nec ad aram Domini penitus accedere permittatur.* Videtur etiam id desumi ex *c. 22. Exod.* ubi generaliter de supremis Principibus, & eorum Magistratibus ita constitutum est: *Diis non detrahes, & Principi populi tui non maledices.* Dij in hoc loco vocantur, qui Reipublicæ regimen tenent, & subditos gubernant, vel quamcunque ejus partem administrant, in quo sensu habetur illud aureum Pythagoræ effatum: *Inferos venerari dæmonas*, seu ut exponit Jerocles, potestates terrenas: hoc idem etiam habetur in *can. 84.* Apostolor. ibi: *Qui contumeliâ afficit Regem, vel Principem contra jus, pœnam luat, si Clericus suspenditur, si laicus segregetur.* Hinc apparet ratio, cur Clerici maledici in Ecclesiam, Pontificem, seu Episcopum puniendi sint, seu suspendendi juxta *c. innotuit 1. h. t.* quia nil tam sanctè in bene morata Republica cavendum est, quàm Principis contemptus, & abstinentia ab ijs rebus, quæ minuere ejus æstimationem possunt: alioquin si de Principe licitum esset, cuique impunè malè loqui, & ejusdem honori detrahere, nihili fieret Princeps à populo, qui propterea ejus sanctionibus obsequi detrectaret; si enim licitum foret convicia impunè contra Principem torquere, sequeretur in animo tam obloquentis, quàm audientis sensim ingenerari quandam malam de Principe opinionem, quem proinde minus inciperet populus eum revereri, ut fusè probat Gentilis *lib. 2. de conjurat. in orat. de maledic. in Principem.* Quòd si non licèt honori Principis detrahere, tantò magis non erit detrahendum honori Pontificis, & Episcopi, quibus major est reverentia impendenda, quàm Principibus sæcularibus. 4

Cæterum cùm in *c. innotuit 1. h. t.* Clemens III. mandat puniri eos, qui proferunt verba contra officium, vel beneficium Papæ, 5
nomine beneficij intelligitur dignitas Papalis, quia ibi Pontifex vocat beneficium papatum, ibi: *Officii, & beneficii nostri*, & dicitur beneficium, quia Papa ex officio suo habet potestatem generalem ac plenissimam conferendi beneficia, & dispensationes, ac gratias, ut etiam indulgentias, & privilegia in omnibus locis, ut notat Hostiensis in *d. c. innotuit V. Officii, & beneficii h. t.* Pontifex igitur, ut etiam quilibet alius supremus Princeps potest punire suos subditos ipsum convitiantes, ac detrahentes ipsius honori; proinde vindicare proprias injurias sibi illatas, quia non tenetur quis remittere satisfactionem injuriæ sibi illatæ *c. olim 7. de injur. c. gravis 11. de restitut. spoliat.*

Posset tamen in contrarium objici; quia 6
licentia loquendi videtur populo concessa, quia inde cupiditates, propensiones, affectiones, & consilia subditorum patefiunt, & Princeps potest melius sibi cavere: unde Tiberius dicere consueverat in civitate libera liberas linguas esse debere, & loquens cum Senatu intendente maledicos punire dixit: si hanc fenestram aperueritis, nil aliud efficietis, quàm ut hoc colore dignitatis Principum vindicandæ, unusquisque privatas suas inimicicias, velatum, ultúmque eat: & postea conclusit, si quis locutus aliter fuerit, dabo operam, ut rationem reddam dictorum, factorúmque meorum, si perseveraverit, itidem eum odero Hinc Theodosius cum Arcadio, & Honorio, filiis suis constitutionem edidit relatam *in l. ult. C. si quis Imperatori maledixerit*, ubi Imperator ait: Si quis modestiæ nescius, & pudoris ignarus improbo, petulantique maledicto nomina nostra crediderit lacessenda, ac temulentia turbulentus Obtrectate

ctator temporum nostrorum fuerit, eum pœnæ nolumus subjugari, nec durum aliquid, nec asperum volumus sustinere, quoniam si id ex levitate processerit, contemnendum est: si ex insania miseratione dignissimum, si ab injuria remittendum.

7 Sed contra quia pœna detractorum ex personis eorum pensari debet, ac judicandum, utrum consultius sit Detractori parcere, & flocci prolata convicia facere. Princeps enim ita debet clementiæ esse addictus, ut tamen justitiam non obliviscatur. Plura pensanda sunt circa maledicos puniendos, an scilicet ex dolore aliquo, vel temeritate honori detraxerint Principis, an verò tantùm ex sola detrahendi libidine: siquidem in prioribus casibus indulgendum est populo dolore correpto: in casu verò posteriori vindicandæ severiùs sunt illatæ contra Principem injuriæ, ut cæterorum coërceatur temeritas, quia ut ajebat Socrates, qui maledicta non vindicat, veterem remittendo injuriam, novam provocat.

8 Neque obstat, quòd in *l. unic. c. si quis Imperatori maledixerit*, dicatur, quòd maledicens Imperatori, si ex levitate id præstiterit, injuriam non esse puniendam, sed contemnendam, eò quia ex levitate processerit: quia ibi non dicitur simpliciter, & generaliter esse indulgendum Imperatori maledicenti, sed tunc tantùm si ex temulentia, levitate, vel insania maledixerit; non ita si per injuriam, & malo animo, quia tunc convicia in Principem illata sunt severiùs punienda, ut temeritas subditorum coërceatur: eodem pacto Clemens III. in *c. innotuit 1. h. t.* non præcipit generatim puniri omnes maledicentes Papæ, ejúsque honori detrahentes, si ex temulentia, levitate, & insania ei detraxerint: Pontifex enim in *d. c. constitutione* nullum facit verbum de temulentia, levitate, & insania, proinde textus est intelligendus de maledicentibus per injuriam, & malo animo juxta dispositionem juris civilis, ut notat Farinacius in *prax. crim. p. 3. q. 105. n. 399.*

9 Rursus quamvis Papa laudabiliter remittat injuriam illatam suæ propriæ personæ, non ita suæ dignitati, quia tunc detrahitur dignitati Pontificiæ, & fit injuria Ecclesiæ catholicæ, quæ injuria non est remittenda, sed gravissimè punienda. Demum Princeps non tenetur de jure remittere injurias illatas suæ propriæ personæ, sed tantùm ex benignitate, & clementia; unde si velit ex justitia procedere, adhuc potest eos punire.

Hinc clericus, qui honori, & gloriæ summi Pontificis detraxerit, Judicis arbitrio puniendus est, quia in jure nulla certa videtur pœna statuta: cùm enim verba, quæ maledici proferunt in detrimentum summi Pontificis, vel Sedis Apostolicæ, varia possint esse, majoris, & minoris gravitatis, & culpæ: ideo non potuit certa pœna statui, sed considerata qualitate personæ maledicentis, & etiam circumstantiis omnibus graviùs, vel leviùs puniendus est Clericus, qui honori detrahit summi Pontificis, & sicut culpa pensanda est ex variis, quæ tunc occurrunt, circumstantiis in persona, loco, adstantibus; ita ad arbitrium Judicis injungenda est pœna.

Immo non solùm qui honori detrahit Papæ, sed etiam sui specialis Superioris, ut Episcopi, est puniendus arbitrariè, ut notat Farinacius *in prax. crimin. p. 3. q. 105. n. 502.* quia detrahens suo superiori spirituali, eique maledicens injuriam verbis illi infert; & Episcopus, cui est injuria illata, potest maledicum punire, & etiam anathemate percutere, si tamen contingat, detraxisse honori suæ Ecclesiæ; quia Episcopus in causa suæ Ecclesiæ potest esse Judex competens *c. si quis erga. 16. in fin.* Quòd si injuria illata fuit specialiùs in personam ipsius Episcopi, tunc nec punire, nec excummunicare potest ipsum subditum, à quo fuit læsus, quia licèt Episcopus possit esse Judex competens in causa suæ Ecclesiæ, non ita in propria sua causa, quoad suam privatam personam, ut habetur in *c. inter querelas 27.* & ibi Glossa *V. propriè caus. 23. q. 4.* 10

Religiosi si honori detrahant sui Prælati per duos menses subjacere debent pœnis illis, quæ secundùm eorum regulam, vel statuta pro gravibus criminibus, seu culpis eis imponi consueverunt: neque absque urgente necessitate est cum Religiosis maledicis dispensandum, neque ipsis indulgendum, ut habetur in *clement. 1. quibus etiam de privileg.* immo convicia Religiosorum, quibus honori detrahunt superioris, eò severiùs sunt punienda, quò graviùs lædunt statum religiosum; non enim decet, virum Religiosum proprio detrahere superiori, nec illi maledicere, sed potius eidem humiliter obsequi. Qui verò honori detrahit Imperatoris vel alterius supremi Principis, plectendus est arbitrio ipsius Principis, juxta *l. unic. c. si quis Imperatori maledixerit*, est enim tali detractori pœna gravis injungenda, quia injuria eò fit gravior, quò in personam digniorem refertur; quòd si injuria illata homini privato est punienda, eò magis, & graviùs puniri debet injuria illata Principi, quia ratione personæ offensæ crescit gravitas delicti, cui correspondere debet pœna gravior. 11

§. II.

De blasphemijs in Deum, Sanctos, earúmque pœnis.

IN secunda parte hujus tituli, seu in *c. statuimus* Gregorius IX, pœnas imponit contra eos, qui præsumunt publicè blasphemare. Est blasphemia convitium, seu maledictum in aliquem dignitate, & excellentia conspicuum, prolatum, ut docet D. Augustinus in *lib de moribus Monachor. c. 11.* & à D. Thoma *22. q. 13. art. 1.* definitur *locutio falsa contra Deum, Sanctos, aut res sacras per modum contumeliæ* dicitur *locutio*, ut comprehendat blasphemiam mentalem, & vocalem, quia sicut in fide distinguuntur assentiri articulis fidei, & eos corde, vel ore pronuntiare; ita 1

in infidelitate distinguuntur dissentire veritati revelatæ, & dicere intus, vel foris contraria fidei; duo priora pertinent ad fidem, & fidei professionem; & duo posteriora ad infidelitatem, & blasphemiam.

2 Rursus hæc locutio est falsa, quia omnis blasphemia continet aliquid falsitatis, vel ex vi enuntiationis, vel ex intentione blasphemantis, vel ex modo locutionis: hinc blasphemia est, cùm de Deo aliquid negatur, quod ei convenit, ut cùm dicitur, quòd Deus non sit omnipotens, non habeat providentiam hominum, nec rerum humanarum: vel cùm aliquis de Deo asserit, quod illi non convenit, ut si Deus dicatur esse injustus, corporeus, obnoxius infirmitatibus. Et quamvis in oratione imperativa, vel optativa non possit esse falsitas, ut docent Philosophi: intentio tamen loquentis, & modus loquendi, possunt in actu exercito involvere aliquam falsitatem, ut si quis dicat, pœniteat Deum rem hanc fecisse: utinam Deus hoc ignoraret, sunt enim blasphemiæ involventes falsitatem, nimirum posse Deum sui operis pœnitere, & posse aliquid ignorare.

3 Adduntur aliæ particulæ *contra Sanctos, aut res sacras* quatenus scilicet istæ ad Deum referuntur, quia tunc blasphemia ultimò tendit in Deum, estque ejusdem speciei cum blasphemia immediata: hinc omnis maledictio, contumelia, & convicium prolatum contra Deum, vel sanctos est blasphemia, quia per illud derogatur divinæ majestati, & excellentiæ; & divinus honor diminuitur: maledictiones, & convicia, quæ contra Sanctos proferuntur saltem ex consequenti, & indirectè redundant in Deum, qui sicut in Sanctis suis laudatur, & honoratur, ita etiam in iisdem contemnitur, ut notat Covarruvias in *c. quamvis de pactis. p. 1. relect. §. 7. n. 8.* Quòd si maledicantur aliæ creaturæ, quatenus sunt Dei creaturæ, vel instrumentum, quo Deus punit, hæc convicia sunt blasphemiæ, non quatenus præcisè terminantur ad creaturas, sed quatenus redundant in Deum.

4 Blasphemia igitur est peccatum, quod formaliter adversatur virtuti religionis, quia est quædam contumelia verbalis in Deum, vel Sanctos, imò si pressiùs velimus usurpare nomen blasphemiæ pro nomine contumelioso continente, vel sapiente hæresim, blasphemia opponitur fidei juxta doctrinam D. Thomæ, ut cùm Calvinista dicit, Christum in Eucharistia non esse adorandum, quia hic actus est directè imperatus ab infidelitate, seu hæresi, & opponitur confessioni fidei. Rursus si quis diceret, B. Virginem non esse Virginem animo negandi fidem saltem exteriùs, tametsi interius ita non sentiret, adhuc talis actus esset imperatus ab infidelitate, quia significatio contraria fidei, quæ est in ipsa materia, seu verbis, est directè volita: siquidem eatenus quis profert illa verba, ut per illa significet, rem ita se habere.

5 Hinc sicut hæresis, ita & blasphemia in actu consistit intellectûs, quamvis exigat præviam affectionem formalem, vel virtualem voluntatis tanquam dispositionem: hic autem actus intellectûs, in quo consistit blasphemia hæreticalis, manifestatur per signa, aut verba exteriora, adeò ut si quis nutu, vel alio signo sensibili Deo contumeliam inferret dando alapam crucifixo, tale peccatum non esset à blasphemia essentialiter distinctum. Est igitur blasphemia duplex, hæreticalis una, alia simplex; illa est, quæ fidei articulis directè opponitur, seu quâ aliquid asseritur fidei contrarium, ut cùm quis corde, vel ore tribuit Deo aliquid, quod illi non convenit, vel negat de Deo aliquid, quod illi convenit.

Simplex blasphemia, seu non hæreticalis est, quæ neque formaliter, nec virtualiter continet falsitatem contra fidei veritatem; cujusmodi sunt blasphemiæ illæ, quæ per modum optandi, imprecandi, aut imperandi proferuntur, ut etiam illæ, quibus enuntiatur quidem aliquid de Deo, quod illi convenit, sed per modum contumeliæ, & irrisionis. Regulariter blasphemia est peccatum mortiferum, quia ex natura sua gravem injuriam Deo infert: immo est gravius peccatum idololatriâ, perjuratione, violatione voti, & sacrilegio, & tantùm ex indeliberatione, & inadvertentia potest esse peccatum veniale, ut cùm homo ira aliqua, vel alia passione motus non advertit ad verba blasphemiæ, quæ profert: quòd si homo esset ita assuetus blasphemiis proferendis, ut non curaret emendationem; tunc ob culpam præcedentem non excusaretur à peccato lethali, eò quia non abstulit occasionem peccandi, proinde indirectè, seu in causa talis blasphemia censeretur voluntaria. Ratione autem parvitatis materiæ blasphemia nunquam est peccatum veniale: quia in materia blasphemiæ non datur parvitas materiæ, quia omnis blasphemia semper gravem infert Deo injuriam, nisi fortàssis, ita per jocum proferatur, ut non reputetur Deo afferre irreverentiam. 6

Quod verò ad pœnas attinet, quæ contra Blasphemos jure infliguntur; certum est, pœnas has esse atrocissimas, sicut blasphemiæ crimen est cæteris detestabilius, adeo ut sacræ Litteræ de blasphemia sermonem instituentes benedictionis nomine utantur per antiphrasin significantes maledictionem *3. Reg.* 21. impia Jezabel de Naboth loquens calumniando dixit, *benedixit Deo, & Regi*. Job. 1. *ne fortè peccaverint filii mei, & benedixerint Deo in cordibus suis*. In veteri testamento Dei jussu constituta fuit pœna mortis in eos, qui se scelere blasphemiæ obstringerent, Deóque maledicerent: lapidibus enim à toto populo obruebantur: hinc *Levit.* 24. *Qui blasphemaverit nomen Domini morte moriatur: lapidibus obruet eum omnis multitudo populi, sive ille civis, sive peregrinus fuerit:* rursus *in Authentica, ut non luxurientur homines* costituit Pius Imperator legem, quâ præcipit, ut blasphemi ultimo supplicio puniantur; & in jure civili 7

ultimum

ultimum supplicium intelligitur pœna capitis, seu mortis *l. ult. ff. de pœn.* *Propter talia* ait Imperator, *delicta, & fames, & terræ motus, & pestes eveniunt.* Hodie tamen ex consuetudine recepta mortis pœna blasphemis per leges imperiales irrogata jam sublata est, ut notat Julius Clarus *lib. 5. sent. in pract. V. blasphemia n. 3.* immo notat Covarruvias in *c. quamvis pactum de pact. in 6. p. 1. §. 7.* olim blasphemos non fuisse pœnâ mortis punitos, sed eos tantùm, qui ex consuetudine, & absque emendationis, & correctionis spe Deo maledicerent. In his tantùm habere locum pœnam mortis constitutam jure Imperiali asserunt Baldus, Salicetus, Anania apud Covarruviam id *d. c. quamvis pactum de pact. in 6. p. 1. §. 7. n. 8. & sequent.* In constitutionibus tamen Caroli Magni *addit. 3. c. 59.* blasphemi ultimo supplicio puniebantur, & modernæ constitutiones Christianorum Galliæ Regum jubent, blasphemos pro blasphemiæ qualitate puniri, & pro criminis enormitate palo affigi; vel linguam, quæ infaustas voces edidit cultro transfigi, vel labia, quæ verbis sceleratis viam non obstruxerunt, ferro proscindi; & nonnunquam eos etiam ultimo supplicio affici, qui se blasphemiæ scelere obstrinxerunt: qua de re sunt plura decreta.

8 Jure canonico, & ut ad præsens pertinet institutum gravissimæ pœnæ in blasphemos sunt constitutæ in *c. statuimus 2. & ult. h. t.* ubi Gregorius IX. statuit, quòd si quis præsumat publicè blasphemare Episcopus præcipiat, ut per septem dies dominicos existat præ foribus Ecclesiæ in manifesto, dum fiunt missarum solemnia, & ultimo die sinè pallio, & calceis, & ligatus corrigiâ circa collum, & jejunet septem feriis præcedentibus in pane, & aqua; nec in Ecclesiam ingrediatur: & si potest quolibet die horum reficiat tres, vel duos, vel unum pauperem: & si non potest eos reficere, injungatur ei alia pœnitentia, quam si peragere detrectet, interdicatur ei ingressus Ecclesiæ, careat ecclesiastica sepultura.

9 Rursus Princeps sæcularis eos, qui se blasphemiæ scelere obstrinxerint, puniat, si sint divites in 40. solidos: alioquin in 30. vel 20. vel saltem in quinque, idque sive blasphement Deum, sive Sanctos, & multò magis B. Virginem: quòd si Judex sæcularis negligens sit; Episcopus illum cogat. Verùm pœna hæc publica injuncta in *d. c. statuimus 2. h. t.* non imponitur nisi publicè blasphemantibus Deum, vel Sanctos: quia delicta occulta publicè non vindicantur *c. ult. caus. 32. q. 5.* Is verò dicitur publicè blasphemare, qui coram pluribus adstantibus, & audientibus in blasphemias execrandas erumpit, quòd si delicta ad Episcopum deferantur; quamvis blasphemans coram Episcopo neget, se blasphemias illas protulisse, sufficit tamen, si per idoneos testes convincatur, ut notat Hostiensis in *d. c. statuimus V. publicè:* hinc publicum in hoc textu sumitur prout distinguitur à notorio juris, & facti, quia is dicitur publicè blasphemare, non solùm qui in judicio de blasphemia est convictus, & condemnatus, sed etiam, qui in publica platea, vel foro blasphemat, imò etiam in loco privato, & in domo; dummodo multi adsint, qui blasphemias audiant. Hinc etiam liquet, crimen blasphemiæ esse mixti fori, adeò ut tam per ecclesiasticum Judicem, quàm per sæcularem puniri possint, qui se blasphemiæ scelere obstringunt, & datur etiam locus præventionis. A pœna autem hac publica non potest quis absolvere nisi solus Episcopus, qui solet hanc publicam pœnam relaxare: ob blasphemiam verò occultam injungitur privata tantùm pœnitentia, eáque arbitraria, & potest à confessario injungi, & relaxari, tametsi non sit 10
Episcopus, ut notat Abbas in *d. c. statuimus 2. n. 1. h. t.*

Non tamen pœna hæc publica injungenda est Clerico publicè blasphemanti, quia Clerici non agunt publicam pœnitentiam; unde prohibentur promoveri ad sacros ordines *c. ex pœnitentibus 55. dist. 50. c. 1. de bigamis*: unde Clerici publicè blasphemantes puniuntur pœna arbitraria, ut notat Hostiensis *in summa in d. c. statuimus 2. n. 4. h. t.* in cujus textu blasphemus etiam privatur ingressu Ecclesiæ, donec injunctam sibi publicam pœnitentiam absolverit; & meritò, siquidem peccans in Deum peccat etiam in Ecclesiam, cujus propterea non meretur beneficium: hinc 11
privatur etiam sacrâ ecclesiasticâ sepulturâ, si nolit justam pœnitentiam peragere.

Rursus ex eo, quòd Gregorius IX. injungat Principi sæculari punire blasphemos divites in 40. solidis, vel 30. vel 20. aut saltem in quinque, deducitur hoc crimen blasphemiæ etiam puniri pœna pecuniaria, quæ ab aliquibus magis solet timeri, quàm pœna spiritualis, etiam excommunicationis: & hæc pœna pecuniaria imponi etiam potest Clerico publicè blasphemanti, ut notat Abbas in *d. c. statuimus 2 n. 9. h. t.* Laici verò publicè blasphemantes, si injunctam sibi præscriptam pœnitentiam peragere detrectent, possunt anathemate percuti: quia per hanc constitutionem non est sublata pœna excommunicationis olim injuncta *argum. c. nunquam 60. ff. de oblig.* & quia hoc crimen est mixti fori, & datur locus præventionis; si Judex sæcularis negligat justitiam administrare, potest adigi per Judicem ecclesiasticum, quia in crimi- 12
nibus mixti fori una jurisdictio per aliam adjuvari debet.

Demum hæc pœna publica non incurritur ab iis, qui in ebrietate, vel ex impetu iracundiæ publicè blasphemant: quia iracundus non censetur in illa caloris effervenția plenè advertere ad id, quod agit, proinde isti mitiùs puniuntur arbitrio Judicis: præfata enim pœna publicè posita in *d. c. statuimus 2. h. t.* eos tantùm afficit, qui omnino deliberatè, & ex proposito

 posito

posito blasphemant; ut notant Menochius de *arbit. Iudic. cas 375. n. 33.* Farinacius *in prax. crimin. lib. 1. tit. 3. q. 20. 47.* Verùm ut iracundia blasphemantem excuset à pœna in jure expressa, debet oriri ex justa, & gravi causa: alioquin si ex causa injusta, & levi, quis publicè blasphemet ex iracundia, hæc illum non excusat à pœna lata in jure contra blasphemos, ut si quis in lusu pecuniam perdens irâ percitus in blasphemias irrumpat; causa enim amissæ pecuniæ in ludo non est sufficiens ad excitandam iracundiam excusantem blasphemias à pœna jure imposita.

§. III.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selectæ quæstiones.

1 Quæritur primò, an blasphemus sit mitiùs puniendus, si absolvatur à Confessario? Respondetur, in pœnis infligendis esse attendendas circumstantias *c. aut facta §. sed hæc de pœnit. dist. 1. c. fin. de transact. c. quærenti de V. S.* unde si blasphemus confiteatur, & ipsum ex corde pœniteat prolatæ blasphemiæ, & prodat specialia signa pœnitentiæ, potest ex hoc capite mitiùs puniri: quia pœnæ sunt mitigandæ, quando delinquens resipiscit *v. interpretatione §. de pœnis c. pœna de pœnit. dist. 1.* Immo quæcunque causa sufficit pro pœnis mitigandis *l. mores §. fin. ff. de pœnit.* & pœnitentia, si procedat ex vero corde, est causa sufficiens ad mitigandas pœnas; quapropter etiam Deus pœnam æternam pœnitentis commutat in temporalem, & quo major est pœnitentia, eò plus minuitur pœna temporalis.

2 Quæritur secundò, an blasphemus possit pœnam juris evadere, si in loco, ubi puniendus est, vigeat statutum, quòd ille, qui pacem obtinuit ab offenso, mitiùs puniatur? Plures videntur affirmare, adeò ut, si blasphemus accedat ad confessarium, suum confiteatur peccatum, & absolutionem obtineat, non incurrat tunc pœnam juris, eo quia per absolutionem sacramentalem fuerit Deo reconciliatus, cui per blasphemias injuriam intulit: hinc dicunt, esse tunc puniendum mitiori pœna juxta statuta de pœna illorum, qui obtinuerunt pacem ab offenso, quia blasphemus, eò quia in sacramento pœnitentiæ fuerit absolutus, pacem obtinuit à Deo, quem offenderat. Videntur huic sententiæ adhærere Felinus in *c. de his. V. fallit. de accusat.* Bartolus *consil. 167.* Ancharanus in *c. fin. de malefic.* Decius *consil. 137. V. & cùm in isto delicto.* Verùm non puto, huic sententiæ adhærendum, quia jurisdictio non extenditur extra territorium *l. extra territorium. ff. de jurisdic. om. judic.* unde statuta unius territorij non obligant Incolas illius, quando sunt in alieno territorio, ut notant Covarruvias *lib. 4. variar. c. 20. n 8.* Cardinalis in *clement. 2. q. 5. de celebrat. miss.* Crottus in *c. ut animarum §. statuto de consuet. in 6.* Abbas *in c. à nobis 1. n. 11. de sentent. excommun.*

Hinc neque leges, & statuta extenduntur ultra territorium, neque ad ea, quæ concernunt territorium; neque pertinent ad forum territorij; quapropter statutum injungens mitiori pœna esse puniendum eum, qui pacem obtinuit ab offenso, non se extendit nisi ad illam reconciliationem, quæ pertinet ad forum territorij: at quæ aguntur in foro pœnitentiali sacramentali sunt omnino extra territorium civile, & non concernunt ejus forum, cùm peragantur tantùm inter pœnitentem, & Confessarium gerentem vices Christi, qui propterea absolvit nomine Christi, & Deo reconciliat: ex quo liquet, statutum disponens circa pœnam, quoad eos, qui obtinuerunt pacem ab offenso, non se extendere ad pacem obtentam à Deo in foro pœnitentiali, neque ad homines cum Deo beneficio sacramenti Pœnitentiæ reconciliatos. 3

Tum quia pax, quæ tunc obtinetur à Deo offenso, pertinet tantùm ad conscientiam; proinde solùm in foro ipsius procedit, non verò se extendit ad forum civile, cujus non est judicare de ijs, quæ secundùm conscientiam aguntur. Tum quia lex civilis non obligat nisi subditos, & quatenus sunt subditi; hinc Apostolus *ad Rom. 3. ait. Scimus quoniam quæcunque lex loquitur, iis loquitur, qui sub lege sunt:* homines autem non sunt sub lege civili nisi quoad civilia, non verò quoad spiritualia, & præsertim quoad regimen conscientiæ. Etenim, ut lex obliget, requiritur jurisdictio in legislatore, & subjectio in personis, quæ obligantur tali lege, quia lex non fertur nisi in subditos: sed lex civilis fundatur in sola civili, & temporali potestate, adeò ut ejus dispositio non se extendat ad spiritualia, neque ad eos, qui obtinent pacem à Deo offenso in sacramento Pœnitentiæ. Id etiam ex eo firmari posset, quia quamvis per Baptismum remittatur omnis pœna, tam æterna, quàm temporalis, non tamen hæc remittitur, quoad forum sæculare, sed tantùm in ordine ad Deum, quia in ordine ad forum sæculare, adhuc potest puniri ob delictum patratum ante susceptum baptismum, ut contigit Pragæ anteacto anno, ubi Judæus quidam infantem occiderat, & captus à Magistratu, ac in carcerem detrusus damnatus fuit ultimo supplicio, cumque sententia mortis eidem significaretur ex Dei speciali gratia, petiit baptizari, ut Christianus moreretur, idque obtinuit; non tamen pœnam mortis evasit: & ratio est, quia baptismus ordinatur ad animam, consequenter liberat à pœna solam animam, & in foro conscientiæ apud Deum; non verò in foro sæculari cum ad ipsum non pertineat: ex quo liquet, pacem obtentam à Deo offenso per Pœnitentiæ sacramentum non trahere ad se statutum de mitiore pœna quoad eos, qui obtinuerunt pacem ab offenso, eò quia hæc reconciliatio sit tantùm in foro conscientiæ, & non pertineat ad forum sæculare. 4

Quæ-

Quæritur tertiò, an Inquisitores hæreticæ pravitatis jus habeant, & auctoritatem inquirendi, & animadvertendi in blasphemos? Respondetur, blasphemias alias esse hæreticales, quæ hæresin sapiunt, quam manifestè continent; & de hisce posse Inquisitores cognoscere nulli est dubium, quia ad Inquisitores pertinet contra hæreticam pravitatem inquirere, & eos punire, qui hæreses proferunt: alias verò esse blasphemias simplices, quæ hæresin non continent, nec sapiunt, & in hujusmodi blasphemos Inquisitores non videntur habere auctoritatem ordinariam, nec cognoscere de illis, sicut neque ad ipsos pertinet cognoscere super omnia peccata.

5 Hinc blasphemia est crimen mixti fori, quia de omni blasphemia, quam in Deum, & Sanctos maledici proferunt, possunt cognoscere Judices, & Magistratus tam sæculares, quàm ecclesiastici, & datur locus præventionis, ut notat Covarruvias in *c. quamvis pactum de pact. in 6. p. 1. §. 7. n. 12.* Hinc Judex ecclesiasticus potest etiam punire laicum blasphemum, quamvis sibi non subditum in temporalibus; non verò Clericus puniri potest à Judice sæculari, eò quia sit extra ejus jurisdictionem & licèt detur locus præventionis, non tamen præventio debet impedire, ne alter possit suam pœnam imponere; adeò ut punitio unius Judicis non impediat, quin possit alter etiam punire, ut notat Farinacius *in prax. crimin. lib. 1. tit. 3. q. 20. n. 39.* immo si Judex sæcularis negligens sit in puniendis blasphemis, potest ad id compelli à Judice ecclesiastico, ut habetur in *c. statuimus ult. h. t.* Non tamen potest Judex ecclesiasticus punire Judæum blasphemum, nisi Judex sæcularis negligens sit, ut notat Clarus §. *blasphemia n. 5.* vel nisi Judæus sit sub temporali jurisdictione ecclesiastici Judicis, ut Romæ, & in statu ecclesiastico.

6 Quæritur quartò, an qui palam Deum, vel Sanctos cœli Habitatores meledictis incessunt, deferri ad Judices debeant? Respondetur ex concilio Lateranensi sub Leone X. teneri audientes blasphemias acriter abjurgare, & corripere blasphemum, & ejus crimen deferre ad Judicem ecclesiasticum, vel sæcularem intra triduum: quòd si plures blasphemantem simul audierint, tenentur singuli eum accusare, nisi fortàssis omnes convenerint, ut unus tantùm nomine cæterorum accuset blasphemum, ut habetur in dicto Concilio Lateranensi: & Julius III. in sua constitutione Pontificia, cui initium est: *In multis*, præcipit, ut scientes denuntient intra triduum eum, qui maledicit, idque sub pœna incurrendi easdem pœnas, quibus sunt ipsi maledici obnoxij. Rursus in *c. si quis per capillum 12. q. 1.* Pius I. constituerat, ut si quis talem hominem non accusaverit, eum divinâ condemnatione esse coërcendum: quæ omnia potuerunt jure sanciri, quia denuntiatio hujus criminis non solùm præcipitur ad emendationem blasphemi, sed etiam in pœnam tanti sceleris. Etenim cùm privatim priùs corrigi deberet, & correctus non esset ad Judicem deferendus, in pœnam tamen delicti præcipitur denuntiari; adeò ut accusari possit, etiam ante privatam admonitionem, ut etiam post secutam emendationem; quia denuntiatio judicialis non exigit privatam admonitionem; quia non refertur ad emendationem illius, qui deliquit, sed ad publica crimina debitis pœnis punienda, ut notat Covarruvias *lib. 2. variar. resol. c. 10. n. 3.*

Quæritur quintò, an qui simul plures blasphemias in Deum, & sanctos protulerit, unum tantùm crimen blasphemiæ committat, ac debeat una tantùm pœna puniri? Respondent aliqui, quòd si causa in judicio exteriori agatur, unum tantùm sit cenlendum peccatum, & unam maledicum pœnam contraxisse, idque probant in *l. inficiando §. infans. ff. de furtis* ubi dicitur *Infans apud furem adolevit, tum adolescentis furtum fecit ille, & unum tamen est furtum*, deinde subjicitur, *si surreptus furi foret, ac rursus à fure altero eum recuperâsset, non ampliùs quàm semel cum eo furti agi posset.* Rursus *l. si bis ff. de V. O.* habetur, *qui bis idem promittit ipso jure ampliùs non tenetur quàm semel.* 7

Quòd si causa agatur in foro conscientiæ, asserunt, eum, qui in uno sermone Deo ter maledicit, quaterve; tria, vel quatuor numero peccata committere, eò quia non minus nefariè, & impiè in secundo, tertio, & quarto verbo delinquit, quàm in primo: tametsi secundùm leges, & jura in foro exteriori unâ tantùm pœnâ mulctetur graviori. Nihilominus communior, & probabilior sententia est, unum tantùm committi peccatum, sed multò gravius, quàm si semel tantùm quis maledixisset, quia omnia maledicta sunt partes unius continuati sermonis, perinde ac si quis semel & iterum, & tertiò alterum pugno, vel calce percuteret, aut baculo verberaret sine temporis intervallo, quia tunc secunda, & tertia verberatio tantùm confirmant primam. 8

Quæritur sextò, an consuetudo blasphemandi possit excusare ab incurrenda pœna in blasphemos ipso jure statuta? Respondetur cum Covarruvia *in c. quamvis pactum. p. 1. §. 7. n. 12.* non excusare, quia consuetudo sicut non excusat à peccato, & delicto, ita neque liberat à pœna promerita ob patratum delictum. Hinc notat Covarruvias, quòd si in aliqua Provincia ob depravatam consuetudinem maledicendi, blasphemi non punirentur; non tamen id excusaret, quò minus essent blasphemi digni pœna, quia consuetudo depravata, cùm sit immane scelus, non meretur remissionem pœnæ. Quòd si quis ex subita ira vel alia animi perturbatione in blasphemias erumperet, tunc si perturbatio animi adeo magna esset, ut omnem rationis deliberationem everteret, tunc blasphemans, sicut peccatum non incurreret ex defectu deliberationis; 9

ita neque mereretur pœnam jure contra blasphemos inflictam: sin verò aliquantulum, uteretur ratione, & deliberatione, tunc sicut non excusaretur ab omni peccato, ita neque liberandus esset ab omni pœna.

10 Quæritur septimò, an, qui ex insolita, & depravata consuetudine maledicendi ferè semper blasphemant, sint absolvendi in sacramentali confessione. Sunt enim, qui in Deum, & Sanctos convincia passim dicunt ex prava, & inveterata consuetudine maledicendi. Dubitatur, quomodo qui eorum excipit confessiones, se se debeat adversus eos gerere, an illos absolvere, vel eos dimittere debeat, ut indignos absolutione? Respondetur cum distinctione, si enim ita sint assueti blasphemiis, ut passim ex prava consuetudine maledicta in Deum, & sanctos proferant; isti non sunt omnino arcendi à sacramentali absolutione; sed consultiùs est, ad tempus eos suspensos detinere, ut interim pravam, & perversam illam exuant consuetudinem. Sin verò certa, & manifesta dent signa doloris, & detestationis suorum peccatorum, nec commodè differri possit absolutio; tunc dommodo seriò promittant, se imposterum non prolaturos talia maledicta in Deum, & Sanctos absolvi sacramentaliter possunt.

11 Quæritur octavò, an maledicta, convicia, seu blasphemiæ, quæ in Deum dicuntur per se specie distinguantur à maledictis, convicijs, & blasphemijs, quæ dicuntur in Sanctos? Plures asserunt distingui specificè, eò quia honor, & cultus Deo debitus specie differat ab eo, qui debetur Sanctis; unde etiam maledicta, quibus quis Deum incessit, specie distinguuntur ab illis, quibus quis conviciis Sanctos insectatur. Tum quia blasphemiæ hæreticales differunt speciè ab imprecativis, & in sacramentali confessione sunt distinctè explicandæ: siquidem blasphemiæ hæreticales habent oppositionem cum fidei confessione.

Tum quia diversa sunt convicium, assertio rei turpis, & imprecatio. Tum quia per blasphemias in Deum violatur Religio; per 12
blasphemias in Sanctos Dulia, à qua hyperdulia aut specie differt, vel illâ est longè major intra eandem speciem. Hinc volunt, blasphemias in Beatam Virginem esse seorsim explicandas in confessione à blasphemiis in Sanctos, eò quia vel specie differant, vel sint peccata notabiliter graviora. Nihilominus communior, & probabilior sententia asserit, omnes blasphemias sive in Deum, sivè in Sanctos esse ejusdem speciei nisi hæresin contineant, vel à formali odio Dei procedant, ut docet Cajetanus *2. 2. q. 13. art. 3. ad 2. & 3.* Ubi docet, omnes blasphemias convenire specie, & tantùm differre ratione gravitatis, & levitatis in subjecta materia: siquidem maledictum, quo quis Deum incessit, & Sanctos, est peccatum, quod adversatur religioni: sed una tantùm est religio, quæ Deo debitum cultum tribuit, & etiam Sanctis propter Deum: unde sicut religio est specificè una tantùm, ita etiam crimen blasphemiæ, quo quis Deum, & Sanctos maledictis incessit, idque ex eo etiam firmari potest, quia jusjurandum specie non 13
differt, sive per Deum, sivè per Sanctos quis juret.

Quamobrem solùm blasphemiæ quæ continent hæresin, specie differunt ab iis, quæ nullam habent hæresin annexam: ratio est, quia blasphemiæ hæreticales ob hæresin, quam continent adversantur fidei: & blasphemiæ, quæ non habent adnexam hæresin, tantùm adversantur religioni; & sicut fides, & religio distinguuntur specie, ita etiam blasphemiæ hæreticales specie distinguuntur ab illis, quæ hæresin non continent.

TITULUS XXVII.

De Clerico excommunicato, deposito, vel interdicto ministrante.

Actenus Pontifex explicuit ea delicta, quæ Clericis sunt communia, & ratione quorum suspenduntur, vel deponuntur, aut anathemate percutiuntur. Nunc pergit agere de iis delictis, quæ versantur circa functionem ordinum ecclesiasticorum, eò quia hujusmodi Clerici suspensi, depositi, vel excommunicati interdum ausu temerario celebrent, & se divinis ingerant officijs, quo pacto aliud committunt de novo delictum, quod priori agglutinant: unde rectè Pontifex postquam egisset de delictis communibus omnibus Clericis, in præsenti titulo incipit agere de iis delictis, quæ sequuntur ad præexpensa: & docet hic titulus, quænam sit pœna Clericorum, qui ab officio depositi, & degradati, vel etiam ab altaris ministerio suspensi, nihilominus munus sibi antea concreditum attrectare, aut quoquo modo sacra ministeria celebrare ausi fuerint.

SUM-

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Omnium capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. *SI QUIS EPISCOPUS 1. h. t. Ex canone Apostolorum statuitur, ut Clericus depositus justè pro certo crimine, si ausus fuerit attractare ministerium sibi jam commissum, abscindatur ab ecclesia. Ubi notat Panormitanus depositionem ex ordine injustam non valere, tametsi secus sit in sententia excommunicationis* c. sacro de excommun. *abscindi autem ab ecclesia, ut dicitur in textu, est idem ac excommunicari, proinde tametsi injustè quis sit depositus, dummodo sententia non sit contra Ordinem juris* c. Episcopus 11. q. 3. *quia tunc sententia esset nulla* c. ei qui 2. q. 6. c. accedens. ut lite non contest. *semper incurrit excommunicationem.*

C. *SI QUIS PRESBYTER 2. h. t. Ex Concilio Antiocheno statuitur, ut degradatus, vel pro certo crimine ab officio depositus, si per contemptum, vel superbiam præsumptuosè ministret in aliquo ordine prohibito, & correctus ab Episcopo adhuc præsumptuosè perduret, omnino excommunicetur: & declarantur etiam excommunicati communicantes cum ipso, quod etiam procedit de aliis excommunicatis. Quòd si adhuc perseveret in eodem, & Episcopus non possit eum emendare, statuitur, ut tunc damnetur exilio judicio Regis per requisitionem ecclesiæ. Ubi notandum est, degradatum si celebret, conficere Eucharistiam, quia character est indelabilis. Non tamen degradatus est eo ipso excommunicatus, quia in* can. Apost. c. 1. *non dicitur abscissus, sed jubetur abscindi, adeò ut debeat excommunicari præmissa monitione. Cæterum suspensus ab officio, si missam celebret, non solùm incurrit irregularitatem, sed etiam si exerceat alios actus sacerdotis, vel proprios aliis ordinibus sacris. Verùm ad hanc irregularitatem incurrendam requiritur, ut ministerium quod à Clerico in censura exercetur, sit ita Ordini proprium, ut non possit ab alio carente tali ordine exerceri. Quod verò dicitur in textu de pœna exilij certum est, ecclesiam habere potestatem decernendi hanc pœnam, quam si exequi non potest, rectè petit auxilium brachij sæcularis, in quo sensu Episcopus dicitur remittere ad Regem, quem non potuit emendare.*

C. *CLERICI 3. h. t. Alexander III. declarat, Clericos excommunicatos, vel interdictos celebrantes divina officia ante absolutionem, si moniti non desistant esse perpetuò deponendos. Ubi notat Glossa, hanc pœnam depositionis esse imponendam per Iudicem; & aliam pœnam irregularitatis delinquentem incurrere ipso facto* c. 1. de re judic. *Cæterùm solus Papa dispensat in simpliciter depositis, in aliis verò Episcopus.*

C. *LATORES 4. h. t. declarat idem Pont. quòd si multi simul excommunicati, vel interdicti præsumant divina celebrare officia, si illi multi non excedant numerum quadragenarium sint omnes deponendi ab officio sacerdotali, & quidem in perpetuum: sin verò sint plures 40. & multitudo sit magna, tunc deponendi sint in perpetuum solùm illi, qui magis dederunt causam delicti; alij verò ad tempus: vult tamen Pontifex, ut omnibus injungatur pœnitentia ad arbitrium Ordinarij: Ex hoc textu colligitur cum Panormitano depositionem mereri omnes celebrantes divina in excommunicatione, aut interdicto, nec sit necessaria monitio, ne iterum, aut sæpius id faciant, quod verum videtur de rigore verborum: unde quod in cap. præced. expresè requiratur monitio, id oritur ex benignitate ecclesiæ. Alij tamen censent, casum in hoc textu esse specialem. Cæterum notat Glossa hîc, nec multitudini esse parcendum nisi quando timetur scandalum, & multorum strages, si servetur rigor juris, & ultra quadraginta dici multos* c. cum causam de test. *& licèt interdum etiam peccatores dicantur multi, hi sunt tales respectivè ad alios pauciores, quos numerò excedunt. Notandum est, depositum ob officio esse itidem depositum à beneficio, quia unum datur propter aliud. Rursus suspensus ab officio, vel beneficio debet saltem tutiùs ab utroque abstinere.*

C. *ILLUD DOMINUS 5. h. t. Innocentius III. rescribit in dubio, an quis sit excommunicatus, eò quia dubitet, an contra eum lata sit sententia, ut quia per solam famam audivit, teneri dubitantem tunc se gerere tanquam excommunicatum, adeò ut non debeat tractare Sacramenta: alioquin incidit in pœnas canonis contra excommunicatos celebrantes* c. si quis Episcopus II. q. 3. *immo cum eo solus Papa ex misericordia solet dispensare. Rursus declarat Pontifex, Excommunicatum debere multò magis alios vitare, quàm ab aliis vitari. Ex quo textu colligitur, habentem notitiam excommunicationis contra se latæ teneri se abstinere à communione fidelium, & sacramentorum, ne peccet, & incidat in irregularitatem, si divina audeat celebrare. Ubi etiam notat Glossa excommunicatum, vel suspensum, nec publicè, nec privatim debere celebrare, nec sacramenta aliis ministrare* c. Presbyterum dist. 28. *posset tamen alia officia præter missam occultè, & ut privatam personam exercere* c. quod in te de pœn. & remiss. *Rursus notat Glossa, propter famam teneri Clericum abstinere* c. cum desideres is de senten. excommun. *sed dicta paucorum non facere famam* c. inquisitionis de accusat.

C. *FRATERNITATI 6. h. t. rescribit idem Pont. Clericos excommunicatos præsumentes celebrare esse spoliandos omnibus beneficiis Ecclesiasticis, immo ut notat Glossa potest Episcopus eos in perpetuum deponere* c. latores 4. h. t. *licèt non possit cum eis dispensare* c. clerici 3. h. t. *sicut nec præses Provinciæ potest eum restituere, quem damnavit* l. 1, in fin. ff. de quæst.

C. *POSTULASTIS 7. h. t. idem Pont. rescribit, excommunicatis non posse conferri beneficia, & collationem non tenere, & scienter ea conferentem suspendi à collatione beneficiorum donec consequatur veniam. Rursus celebrantes divina officia in loco interdicto, si sint Clerici esse privandos beneficiis ecclesiasticis, si Regulares, vel Moniales esse in arctius monasterium detrudendos ad pœnitentiam peragendam. Ubi notat Glossa, celebrantes in loco interdicto esse suspensos, & irregulares* c. ult. de excess. Prælat.

C. *PROPOSUIT 8. h. t. idem Pont. declarat, quòd si aliquis fuit excommunicatus, & postea absolutus, si ei conferatur beneficium collatio tenet: ubi notat Glossa, esse considerandum, an tempore investituræ fuerit quis excommunicatus*, vel non c. cum bonæ de ætat. & qualit. *perinde ac in rescriptis impetratis consideratur, an tempore data fuerint excommunicati* c. dilectus de rescript. *quia si post datam quis excommunicetur, rescriptum non perditur, sed suspenditur* c. prudentiam de offic. deleg.

C. *APOSTOLICÆ 9. h. t. Gregorius IX. rescribit, quòd si suspensus celebret cum ignorantia probabili, non fiat irregularis, secus tamen si ignorantia fuit crassa, supina, vel erronea.*

C. *SI CELEBRAT 10. h. t. idem Pont declarat excommunicatum excommunicatione minore peccare si celebrat, sed non fieri irregularem, & posse eligere, & exercere ea, quæ sunt jurisdictionis. Rursus si talis excommunicatus sit scienter electus declarat, ejus electionem esse irritandā: rursus peccare, si conferat sacramenta, sed hæc collata valere, eò quia sit remotus à perceptione, non à collatione sacramentorum, dummodo id non faciat in contemptum Ecclesiæ; quia tunc esset excommunicatus majori excommunicatione, quâ quis privatur perceptione, & simul collatione sacramentorum.*

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quænam pœnâ plectantur Clerici depositi, si ministrent, & exerceant actum Ordinis, vel officii sibi prohibiti, & quæ pœna contra Clericos excommunicatos, suspensos, & interdictos sit jure imposita, si divina celebrent officia.

1 Eponere in jure multipliciter sumi solet, interdum idem significat, ac rem alicui custodiendam tradere *l. 1. ff. depositi*, qua ratione etiam testium dicta depositiones vocantur in *l. 3. c. si minor se majorem*, siquidem, qui testimonium profert, quodammodo veritatem sibi notam fidei Judicis committit: nonnunquam significat idem, ac auferre, seu derelinquere; quo pacto etiam dicimus deponere officium: hinc cum quis officio, vel dignitate privatur, deponi dicitur, & in hoc sensu sumitur in præsenti depositio, quapropter hæc pœna propria est clericorum, qui deponuntur à propriis officiis, & beneficiis ob patrata delicta *argum. c. 2. 50. dist. c. 2. de pœn. lib. 6.* licèt nonnunquam extendatur etiam ad Religiosos, tametsi clerici non sint; imò etiam ad Abbatissas, ut notat Suarez *de censur. disp. 30. sect. 1. n. 2.* eò quia licèt hæ non sint ex ordine clericali, sunt tamen ex ordine ecclesiastico, in quo sicut promoventur ad officia, & beneficia, ita ob delicta ab iisdem deponuntur.

Est autem hæc depositio duplex alia verbalis tantùm, & alia verbalis, & realis simul: illa est, cùm Clericus in perpetuum deponitur a[illegible] officio sine spe restitutionis *c. Tenguald[illegible] 3. c. Presbyter 81 dist. c. at si Clerici §. de adulteriis c. cum ab homine de judiciis.* Olim enim post hanc depositionem verbalem Clerici depositi detrudebantur in monasteriis pœnitentiæ peragendæ causâ *c. tua de pœn. c. [illegible]erdos 81. dist.* Verbalis, & realis depositio simul est, quâ non sistitur tantùm in verbis, sed realiter, & solemniter Clericus deponitur, eique auferuntur ornamenta, quæ in ipsa ordinatione acceperat. 2

Aliquando Ecclesia Clericos non deponit in perpetuum, sed ad tempus duntaxat *c. cum in cunctis §. 2. de elect. c. tam litteris 33. de testibus c. 2. de temp. ordin. lib 6.* nimirum donec destiterint ab aliquo opere, vel societate, vel donec satisfecerint, si sint Debitores, ut habetur in *Clement. 1. de decimis*: & hæc pœna propriè non est depositio, sed tantùm suspensio, quamvis aliquando etiam depositio vocetur *c. 3. h. t.* ut etiam è converso depositio suspensio dicitur *c. si quis Episcopus 83. dist.* 3

Cæte-

Cæterum hæc suspensio nonnunquam etiam pro levi causa imponitur *c. Presbyter 2. q. 3. c. inter de purgat. canon.* & interdum pro majori crimine *c. tam litt. 33. de testib. c. in loco 5. q. 4.*

Rursus depositio subinde fit à beneficio *c.*
4 *insinuatum 13. de simon.* nonnunquam ab officio *c. si quis 50. dist c. si quis Clericus 10. 17. dist.* Interdum ab officio, & beneficio simul *c. veritatis 8. de dolo, & contum.* Depositio à beneficio privat Clericum ipso beneficio, & per hoc differt à suspensione, quia hæc tantùm privat ipsa perceptione fructuum, non verò beneficio, quod manet in suspenso. Depositio ab officio, nunc fit ab ijs, quæ sunt ordinis tantùm *c. at si Clerici 4. de judic.* ut cùm quis deponitur ab officio sacerdotali *c. Teuguatdũ 11. q. 3. c. latores 4. h. t.* nunc à gradibus ecclesiasticis *c. 2. de pœnis lib. 6.* nunc ab aliis, quæ sunt etiam jurisdictionis, ut cùm quis deponitur ab Episcopali dignitate *c. quod ad translationem de renunt. c. ut Clericorum 13. §. si qui ita de vit. & honest. Clericor.* & quando quis deponitur à jurisdictione non solùm privatur ipsa jurisdictione; sed etiam ipso munere jurisdictionis, & per hoc differt depositio à suspensione, quia suspensus tantùm privatur usu jurisdictionis, non verò ipsa jurisdictione; secus per depositionem privatur utroque; usu scilicet, & jurisdictione; conveniunt tamen suspensio, & depositio, quia acta, & gesta tam per depositum, quàm per suspensum nullum sortiuntur valorem, quia sicut depositus caret dominio jurisdictionis; ita hic privatur etiam actuali usu.

5 Quando verò fit depositio ab ordine, tunc pepositus privatur tantùm usu ordinis; non verò ipso ordine *c. quòd quidam 97. 1. q. 1. c. ostenditur 32. de consecrat. dist. 4. c. 2. 32. q. 7.* ratio est, quia characterOrdinis est indelebilis, neque per ecclesiæ depositionem auferri potest, unde depositio ab ordine revera nil aliud est, quàm suspensio ab usu, & exercitio ejusdem ordinis. Hinc sacerdos depositus adhuc validè consecrat, sicut etiam suspensus, & degradatus, quia Clericus depositus verè confert ordines, & administrat sacramentum confirmationis validè; quamvis non licitè.

6 Pœna igitur jure inflicta est contra Clericum depositum, seu verbaliter degradatum, hoc est perpetuo remotum ab Ordinibus, & gradibus ecclesiasticis ob patratum crimen si ausu temerario celebret, vel exerceat actum Ordinis, aut officij, à quo est depositus, & in eo ministret, ut anathemate percutiatur, ut habetur in *c. si quis Episcopus 1. h. t.* ubi ex *can. Apostolor.* statuitur, quòd Clericus depositus justè pro certo crimine, si ausus fuerit attrectare ministerium sibi jam commissum, debeat ab Ecclesia abscindi, sive is Episcopus fuerit, sive Presbyter, aut Diaconus, quia nomen Clerici comprehendit omnes constitutos in ordine clericali. Abscindi autem ab Ecclesia perinde est, ac excommunicari, seu separari à communione fidelium, & participatione sacramentorum. Verùm, ut incurratur hæc pœna, debet prævia præcedere monitio, adeò ut Clericus depositus attrectans ministerium sibi jam commissum, non incurrat excommunicationem, nisi fuerit præmonitus, & perstiterit in sua contumacia *c. sacro 48. de sent. excommun.* Rursus quamvis in *d. c. si quis 1. h. t* hæc pœna excommunicationis injungatur soli Clerico justè deposito, nihilominus adhuc Clericus pœnam illam incurreret, quamvis fuisset injustè depositus, nisi priùs restitueretur, dummodo sententia nullum sortiretur valorem *c. ei qui 2. q. 6. c. accedens, ut lite non contest.*

Quamobrem Clericus depositus, vel degradatus actualiter, & solemniter, vel etiam suspensus ab officio perpetuo, si ministret in illo ordine, à quo est depositus, degradatus, vel suspensus debet moneri ab Episcopo, ut imposterum abstineat à talis Ordinis exercitio, quòd si Clericus flocci faciens monitionem Episcopi nolit desistere, sed velit in sua contumacia manere, tunc debet anatemate percuti, ut desumitur ex *c. si quis Presbyter 2. h. t.* ubi ex Concilio Antiocheno statuitur; quòd si degradatus, vel pro certo crimine ab officio depositus sive per contemptum, vel superbiã præsumptuosè ministrat in aliquo gradu prohibito; & correctus ab Episcopo, adhuc præsumptuosè perdurat, debeat omnimodè excommunicari; & is etiam excommunicationem incurrit, qui cum illo communicat, quòd si adhuc persistat in eadem contumacia, & Episcopus non possit eum emendare, tunc Concilium mandat, ut damnetur exilio, judicio Regis per requisitionem Ecclesiæ. Ubi juvat observare, quòd ex hoc textu degredatus non eo ipso sit excommunicatus, quia *can. Apostol. in c. si quis 1. h. t.* non dicit esse abscissum, sed jubet abscindi, quapropter debet excommunicari præmissa admonitione. Rursus si sacerdos etiam actualiter, & solemniter degradatus celebret, sacramentum conficit, & verè consecrat, quia character Ordinis est indelebilis, & tametsi degradatio privet usu Ordinis sacerdotalis, non tamen privat ipso charactere ordinis, consequenter neque ipso ordine, quò fit, ut si sacerdos etiam actualiter, & solemniter degradatus celebret, sacrificium conficiat, & verè consecret.

Rursus suspensus ab officio, si missam celebret, non solùm incurrit irregularitatem, verùm etiam, si exerceat alios actus sacerdotis, & etiam alios proprios aliis Ordinibus sacris; adeò ut non possit exercere officium Diaconi, quin incurrat irregularitatem. Imo sunt etiam, qui hoc idem extendunt ad ministeria ordinum minorum: sed communior, & verior sententia est in contrarium. Ad hanc enim irregularitatem incurrendam requiritur, ut ministerium, quod Clericus in censura exercet, sit ita Ordini proprium, ut ab alio, qui ordinem non habet, non possit exerceri: quò fit, ut contra Clericos in minoribus constitutos vix possit hæc pœna ex hac præcisè causa infligi. Quòd verò in textu

tu dicitur de pœna exilij, notat Panormitanus, Ecclesiam habere hanc potestatem decernendi; & si illam non possit exequi, debet recurrere etiam ad brachij sæcularis auxilium, quia hæc est mens Pontificis in *d. c. si quis Presbyter 2. h. t.*

9 Pœna verò, quæ jure infligitur, in Clericos excommunicatos, suspensos, & interdictos, si celebrent divina officia, est perpetua depositio ab officio, & beneficio, ut liquet ex *c. Clerici 3. h. t.* Ubi Alexander III. rescribit Episcopo Londonensi, quòd si Clerici à suis, vel etiam de mandato Romani Pontificis ab alienis Episcopis interdicti, vel excommunicati ante obtentam absolutionem divina officia celebraverint, nisi, moniti, sine dilatione destiterint, perpetuæ depositionis sententiam pro hac temeritate incurrant, ex quo colligitur, Clericos excommunicatos, si ante absolutionem celebrent divina officia, & moniti non desistant, esse perpetuò deponendos; quamobrem non statim ac celebrant divina officia, præsumuntur depositi ab officio, & beneficio, sed debent priùs moneri, & si non obstante prævia monitione adhuc sint contumaces, & iterum celebrent, debent incontinenti illicò deponi, tametsi parati sint se corrigere. Immo sunt, qui censent, ad depositionem hanc faciendam non esse necessè, ut monitio præcedat, eò quia hæc monitio dispensativè interveniat.

10 Cæterum Episcopus in hac pœna depositionis imponenda per judicem potest dispensare cum clerico, qui celebravit in censura, dummodo paratus sit resipiscere, séque totaliter corrigere: irregularitatem tamen quam ipso jure Clericus in censura celebrans incurrit, non potest Episcopus tollere, sed solus Papa, ut notat Abbas in *d. c. Cleric. 3. n. 2. h. t.* immo neque potest Episcopus restituere Clericum gradui, & Ordini Clericali, si justè præsumatur depositus ob patratum crimen, quia hæc restitutio est reservata soli Papæ: quòd si injustè fuisset depositus, scilicet per falsos testes, tunc potest Episcopus, ipsum restituere *c. Episcopus 65. caus. 11. q. 3.* Ubi dicitur, quòd si Clericus depositus innocens reperiatur, possit restitui gradui, & Ordini, à quo fuerat depositus, immo non desunt, qui apud Barbosam in collect. *in d. c. Clerici 3. n. 4. h. t.* censeant probabile, posse per Episcopum restitui etiam verbaliter depositum, licèt id negent de actualiter degradato, volentes, hunc tantùm posse à Papa restitui.

11 Quando autem plures simul excommunicati, vel interdicti præsumunt divina officia celebrare, si non excedant numerum quadragenarium, omnes deponuntur ab officio sacerdotali in perpetuum: ut si Pontifex interdiceret aliquem locum, & sacerdotes non obstante tali interdicto celebrarent, & non essent plures quadraginta, omnes deponerentur ab officio sacerdotali in perpetuum: sin verò numerum quadragenarium excederent, tunc hi tantùm deponuntur in perpetuum, qui plus cæteris dederunt causam interdicti: & alii tantùm ad tempus; sed sicut omnes deliquerunt, ita omnibus injungitur pœnitentia arbitrio Ordinarii, idque habetur expresè in *c. latores 4. h. t.* Ubi Alexander III. cùm plures interdicti, & excommunicati divina præsumpsissent officia celebrare rescribit Archiepiscopo Toletano, ut si sacerdotes illi non sint ultra quadraginta omnes in perpetuum ab officio sacerdotali deponat, quòd si multitudo major fuerit, eos, qui magis causa fuerunt delicti, itidem perpetuò deponat, & alios ab officio ad tempus suspendat, omnibúsque pœnitentiam injungat: quia ut notat Glossa in *d. c. latores* multitudini non parcitur, nisi quando scandalum timetur, multorúmque strages, si rigor servetur.

Cæterum notat Panormitanus, depositionem mereri omnem illum Clericum, qui in excommunicatione, aut interdicto divina celebrat, neque necessaria sit prævia monitio, ne iterum, aut sæpius id faciat. Nihilominus alii probabiliter docent, requiri adhuc expresè præviam monitionem ex benignitate Ecclesiæ, nisi casus sit specialis, adeò ut, quando Alexander III. in *d. cap. Latores*, dicit, quòd omnes deponantur ab officio, subaudiatur, nisi præmoniti destiterint, quæ sententia est communior, & magis consona benignitati, quam mater Ecclesia solet in suos filios exercere. Cæterum quando multitudo delinquit, tunc mitior pœna imponenda est, quia multitudini faciliùs parcitur ob scandalum, vel aliam publicam causam, & solùm principales delinquentes plectuntur pœnâ ordinariâ juris, justitia enim exigit, ut qui magis peccant, sint etiam magis puniendi, & ubi culpa est major, vindicta sit gravior. 12

Tum quia si plures sacerdotes essent in aliquo loco, & isti censura ligati, si omnes in perpetuum deponerentur, eò quia divina celebraverint officia, Ecclesia detrimentum pateretur ob penuriam sacerdotum cum damno spirituali populorum: unde quamvis numerus sacerdotum non excederet numerum quadragenarium, nihilominus adhuc habenda esset ratio, ne omnes in perpetuum deponerentur; alioquin si in tota diœcesi non essent nisi 39. sacerdotes & omnes isti deberent in perpetuum deponi, eò quia censura ligati, seu excommunicati, interdicti, vel suspensi divina celebraverint officia, magnum inferretur damnum illi diœcesi, in qua nullus amplius supponeretur sacerdos, qui posset licitè sacramenta ministrare: unde tunc res arbitrio prudentis viri judicanda est. 13

Cæterum pœna perpetuæ depositionis se etiam extendit ad ipsum beneficium, quia eo ipso, quòd sacerdos est suspensus ab officio non debet beneficium percipere, cum hoc sit propter officium *c. pastoralis 53. in fin. de appellat.* Quòd si suspensio ab officio non sit perpetua, sed tantùm temporalis; non semper suspensus ab officio est etiam suspensus à beneficio, nisi exprimatur; quia illa suspensio 14

ab

ab officio tantùm impedit officij exercitium ad determinatum tempus. In dubio tamen petenda est declaratio judicis, ut tutiùs procedatur

15 In dubio autem, an quis sit excommunicatus, eò quia per solam famam audierit, fuisse contra se ipsum latam sententiam excommunicationis, debet se gerere, ac si esset excommunicatus, idque desumitur ex *c. illud Dominus 5. b. t.* ubi Innocentius III. cum Episcopus Hildesemensis, nec petita quidem licentia Episcopatum Herbipolensem occupâsset, & Magdeburgensi Episcopo delegato Apostolico non paruisset, & excusans se ab eodem Episcopo non fuisse monitum, ideóque divina officia solemniter celebrâsse, eò quia de lata contra se ipsum sententia sibi non constiterit. Respondit Pontifex, in dubijs esse tutiorem viam eligendam, & si de lata in eum sententia dubitaret, debuisset tamen potiùs abstinere, quàm sacramenta ecclesiastica tractare; se tamen misericordiam, quam implorabat, cum eo facere, & nolle pœnam, quam canon minatur, ipsi infligere.

16 Ex quo textu liquet, Pontificem declarâsse, quòd in dubio, an quis sit excommunicatus, eò quia per solam famam audierit, latam fuisse contra ipsum sententiam excommunicationis, debeat se gerere ac si esset excommunicatus, & non tractare sacramenta: alioquin incidit in pœnas canonum contra excommunicatos celebrantes *cap. si quis Episcopus 11. q. 3.* Præcipuum verò, quod habetur in præfato textu, est, quòd habens notitiam excommunicationis contra se latæ debeat abstinere à communione fidelium, & sacramentorum: alioquin peccat, & incidit in irregularitatem celebrando divina: hinc Episcopus Hildesemensis, cùm cognovisset, excusationem suam fuisse minus justam, petivit misericordiam super hoc delicto. Cæterùm non solùm si excommunicatus per se divina celebret, graviter peccat, & est deponendus: verùm etiam, si coram se mandet alios celebrare, ut possit sacris interesse; quia tunc videtur etiam excommunicationem contemnere, sibique usurpare communionem fidelium sibi interdictam tam activè, quàm passivè, ut notat Hostiensis in *d. c. illud Dominus 5. b. t.*

17 Qui verò ex sola fama dubitat, an sit excommunicatus, tametsi debeat se gerere, ac si esset excommunicatus, & consequenter se abstinere à communione fidelium, & Sacramentorum participatione, séque gerere pro excommunicato, eò quia in dubio tutior via sit eligenda. Attamen qui per solam famam audivit, se esse excommunicatum, & nihilominus divinis se officijs immiscuit, puniendus non est pœnâ ordinariâ depositionis, sed aliâ remissiore, ut notat Barbosa in collect. in *d. c. illud Dominus 5. num. 5. b. t.* alioquin excommunicatus, vel suspensus nec publicè, nec privatim debet celebrare, nec administrare alijs sacramenta *c. Presbyteri dist. 28.* alia verò officia præter missam occultè, & ut privata persona potest recitare *c. quod in te de pœnit. & remiss.* & *c. 2. eod. tit.* Demùm licèt ob solam famam teneatur quis se gerere ac si esset excomunicatus: non tamen dicta duorum faciunt famam, quia hæc debet esse communis, adeò ut plures id asserant *c. inquisitionis de accusat.* si enim tantùm duo, vel tres assererent, fuisse sententiam excommunicationis latam contra Titium Sacerdotem, non teneretur Titius eis credere, *c. non solum 11. q. 3.*

Rursus præter prærecensitas pœnas, excommunicati, si præsumpserint celebrare, sunt etiam privandi omnibus beneficijs, & Episcopus potest eos in perpetuum deponere, & non potest cum eis dispensare, quia in *c. Clerici 3. b. t.* Clerici excommunicati, vel interdicti, si ante absolutionem celebrent divina officia, & moniti non desistant, sunt perpetuò deponendi, & solus Papa dispensat in simpliciter depositis, in alijs verò Episcopus. Hæc autem pœna privationis omnium Beneficiorum habetur expressè in *c. fraternitati 6 b. t.* ubi cum Archi-Episcopus Bisuntinus excommunicâsset quosdam Presbyteros, & Clericos ob quædam delicta ab ijsdem perpetrata, & excommunicati celebraverint divina officia, quæsivit Archi-Episcopus ab Innocentio III. an posset eos suis beneficijs spoliare, rescripsit Pontifex, quòd si pro suis excessibus fuerunt excommunicationis sententia canonicè innodati; & postea præsumpserunt, vel etiamnum præsumunt divina officia celebrare, poterit eos rationabiliter omnibus beneficijs Ecclesiasticis spoliare. Ex quo textu colligitur, pœnam celebrantium in excommunicatione esse, ut priventur omnibus suis beneficijs Ecclesiasticis. 18
Imo ex eo quòd possint deponi, possunt etiam spoliari omnibus beneficijs, quia hæc spoliatio est quædam partialis depositio. Tum quia Beneficium est propter officium, proinde eò ipso, quòd quis deponitur ab officio videtur etiam deponendus à beneficio ob connexionem cum officio. Episcopus tamen non potest in depositione dispensare, ut notat Glossa in *d. c. fraternitati.* ex quo etiam deducitur non solùm à jure, seu canone, sed etiam ab homine, seu Episcopo, posse excommunicationem ferri propter crimen; quod tamen ita intelligi debet, ut crimen sit sola causa mediata excommunicationis ferendæ ab homine, quia nemo per sententiam Judicis potest immediatè excommunicari ob crimen commissum, nisi sit contumax in non satisfaciendo pro crimine, ut notat Abbas in *d. c. fraternitati 6. num. 1. not. 2. b. t.* Deducitur etiam, posse Episcopum dispensare cum excommunicato celebrando divina officia circa pœnam ei imponendam ab homine, quia Innocentius III. in *d. c. fraternitati.* rescribit Archi-Episcopo Bisuntino, quòd possit excommunicatos rationabiliter spoliare suis beneficijs Ecclesiasticis: illud autem verbum *possit* non inducit necessitatem, siquidem non quidquid Judicis potestati

testati permittitur, id subjicitur juris necessitati *l. non quidquid 40. ff. de judic.* limitatur tamen nisi quis de delicto accusetur, & convincatur, quia tunc à Judice ex necessitate puniri debet, ut notat Abbas *loc. cit.* Cæterum Clerici celebrantes in excommunicatione divina officia, non solùm privantur beneficijs, sed etiam perpetuò ab ordine deponuntur, ut habetur in *c. latores 4. b.t.* & Episcopus quoad hanc pœnam non potest cum ipsis dispensare. Privatio verò Beneficiorum fieri potest per solum Episcopum.

19 Rursus clericis excommunicatis non possunt conferri beneficia Ecclesiastica, & si ipsis conferantur, collatio non tenet, & qui scienter illis confert, suspenditur à collatione beneficiorum, donec mereatur consequi veniam super tale delictum. Rursus qui celebrant divina officia in loco interdicto, si sint Clerici privantur beneficijs Ecclesiasticis; si Regulares, vel Moniales detruduntur in arctius Monasterium ad peragendam pœnitentiam; idque desumitur ex *c. postulâstis 3. b.t.* ubi Innocentius III. rescribit Decano, & priori Coloniensi, ut clericis excommunicatis non possint beneficia conferri, nec ab ijsdem retineri licitè sine dispensatione; & rursus declarat Pontifex, eos qui Clericis excommunicatis scienter beneficia conferunt, tamdiu à collatione esse suspensos, donec veniam impetraverint. Statuit etiam *in d. c.* Pontifex de clericis, Monachis, & Monialibus, qui in locis interdictis divina celebrant, ut præter excommunicationem, quam incurrunt, Clerici beneficijs spolientur; Monachi, & Moniales ad arctiora monasteria detrudantur.

20 Ratio est, quam superiùs innuimus, quia beneficia Ecclesiastica præcipuè dantur propter officia *c. ult. de rescript. in 6.* & quia excommunicatus à jure est suspensus ab executione sui officij, adeò ut si in excommunicatione exerceat suum officium, fiat irregularis, & deponatur. *c. si quis Presbyter 5. c. si quis Episcopus 6. & 7. 11. q. 3. c. illud §. ult cap. ad Apostolica 9. c. si celebrat. de cleric. excommun. c. veritatis 8 de dol. & contumacia*, ideo collatio beneficij facta ipsi excommunicato est ipso jure nulla, ut habetur *in d. c. postulâstis 7. h. t.* Ratio verò, cur Clericus interdictus, & excommunicatus, si celebret, sit deponendus, & fiat irregularis, oritur ex eo, quia cùm ligatus majori excommunicatione privatus sit perceptione Sacramentorum, & facultate ea conferendi se ingerendo divinis ministerijs, & celebrando sacra officia graviter peccat *argum. c. si celeb. 10. h. t.* siquidem in contemptum clavium Ecclesiæ temerè usurpat ministerium sacrum sibi interdictum, quapropter meritò in perpetuum deponitur, fitque irregularis, & est puniendus, in quo peccavit *cap. nullus de tempor. ordin. lib. 6.* nimirum quia peccaverit celebrando sacrum ministerium illi in perpetuum prohibitum, manet irregularis, ut illud ampliùs celebrare non possit. Rursus quòd irregularitas contrahatur à clerico excommunicato ministrante deducitur etiam ex *c. si celebret 10. h. t.* ubi deciditur quæstio satis agitata inter Canonistas, an qui minori excommunicatione tantùm ligatus missam celebravit, maneat irregularis: hæc autem quæstio supervacanea foret, & prorsus inutilis, si majori excommunicatione ligatus celebrans divina officia nullam incurreret irregularitatem: argumentum enim deductum ex *d. c. si celebret. 10. h. t.* non est à contrario sensu, sed à cessante ratione dubitandi.

Hinc excommunicatis non possunt beneficia conferri, sive excommunicatio sit à jure lata, sivè ab homine, quia semper est utrinque par ratio; ut etiam sive per sententiam generalem, sive per specialem, sive publicè, sive occultè sit excommunicatus; imò tametsi probabiliter, & invincibiliter ignoret, se esse excommunicatum; collatio enim beneficij semper est nulla: & ratio est, quia effectus inhabilitatis ad beneficia non dependet ex scientia, vel ignorantia excommunicationis, quia inhabilitas etiam contrahitur sine culpa, nec requiritur, ut ejus effectus sit voluntarius ipsi excommunicato: unde excommunicatus est inhabilis ad beneficia Ecclesiastica, tametsi ignoret suam inhabilitatem: quòd si ei conferantur, collatio est nulla, quamvis ignoret, se inhabilem esse ad talia beneficia. Pari pacto conferens beneficium tametsi ignoret, eum, cui confert, esse excommunicatum, re ipsa nihil efficit, quia operatur circa subjectum incapax: unde quamvis ignorantia excommunicationis excuset à culpa, ut etiam à pœnis jure statutis in excommunicatos, non tamen reddit validum actum, qui ipso jure est nullus, seu collationem beneficij factam excommunicato, ut notat Covarruvias *in c. Alma Mater de sent. excom. in 6. p. 1. §. 7. num. 3. not. 10.* 21

An verò valida sit collatio beneficij, si fiat, antequam excommunicatus sit denuntiatus. Respondetur negativè, quia Concilium Constantiense in constit. *ad evitanda* nullum favorem exhibet excommunicatis; & non ponit discrimen inter excommunicatum denuntiatum, & non denuntiatum quoad ea, quæ tendunt in favorem excommunicati, & concernunt privatam utilitatem ipsius excommunicati, & quia collatio beneficij est in favorem ipsius excommunicati, ideo si excommunicato nondum denuntiato conferatur Beneficium, ejus collatio est nulla. Id tamen procedit, dummodo excommunicatio sit valida, alioquin si esset injusta, & non ritè lata non incurreretur hæc inhabilitas, & collatio suum sortiretur valorem, ut notat Barbosa *in d. c. postulâstis 7. n. 4. h. t.* 22

Sin autem collatio fieret à Pontifice immediatè esset valida, non obstante excommunicatione, quia tum Pontifex, ne faciat actum invalidum præsumitur absolvere ab excommunicatione Clericum, cui beneficium confert, & tollere omne impedimentum, ac inhabilitatem 23

tem. Sin autem collatio fiat ab alio inferiori Prælato, est irrita, & excommunicatus, cui confertur Beneficium, non potest illud retinere etiam in foro conscientiæ, eò quia non sit canonicè in tali beneficio institutus ob inhabilitatem contractam ratione excommunicationis; quod enim non est suum, non potest in conscientia retinere. Imo hoc etiam procedit, quamvis postea absolveretur ab excommunicatione: ratio est, quia cùm collatio beneficij fuerit ab initio nulla, non potest convalescere per subsequentem absolutionem ab excommunicatione, nisi fiat nova collatio, vel legitima dispensatio, quæ illi æquivaleat *argum. c. non firmatur 19. de reg. jur. in 6.* unde Clericus, quos ex tali beneficio percepit fructus, tenetur restituere, nec potest in conscientia eos sibi retinere: sive beneficium ei collatum sit ex minoribus, ut notat Barbosa hîc *num. 11.* quia canones generatim constituunt excommunicatum inhabilem ad omnia officia Ecclesiastica, proinde tam ad majora, quàm minora, ut liquet ex *c. postulâstis 7. h. t.* ubi simpliciter nulla adhibita distinctione dicitur non posse conferri beneficia Clericis excommunicatis, & si conferantur, collationem esse nullam: quando propositio est indefinita, & absoluta, tunc æquivalet universali: idque vel maximè procedit, quia in *d. c. postulâstis* ponitur signum universale negativum, quod omnia destruit, & tollit.

24 Hinc sunt etiam irriti omnes alij actus, qui fiunt in favorem Clerici excommunicati cujusmodi sunt collationes, & electiones, postulationes, confirmationes, præsentationes, nominationes ad beneficia Ecclesiastica, officia, vel dignitates, tametsi ad tempus tantùm concedantur; cujusmodi sunt dignitates Vicarij Generalis Episcopi, vel Administratoris Episcopatus, vel Prælati ordinis. Ratio est, quia eatenus excommunicatis conferri non possunt beneficia Ecclesiastica; quia non est licitum cum ipsis communicare, ut habetur in *c. postulâstis 7. h. t.* atqui si Clericus assumatur ad munus, vel dignitatem Ecclesiasticam, quæcunque hæc sit, sive per electionem, postulationem, confirmationem, præsentationem, nominationem; vel quocunque alio modo ei conferatur Beneficium, vel dignitas, cui annexa sit jurisdictio, vel administratio Ecclesiastica, vel maximè communicare debet in rebus Ecclesiasticis cum alijs, proinde Excommunicatus prohibetur assumi, ac promoveri quocunque modo ad tale munus. Etenim cui interdicitur exercitium alicujus actus, censetur etiam eidem prohibitum omne id, per quod pervenitur ad talem actum, ut notat Abbas *in c. si celebrat. ult. n. 3. h. t.* unde cùm excommunicato prohibitum sit omne exercitium Ecclesiastici muneris, vel dignitatis, eò quia sit incapax omnis usus jurisdictionis, & Ordinis, sequitur esse itidem prohibitam omnem collationem beneficij, officij, vel dignitatis, sive fiat per electionem, postulationem, confirmationem, præsentationem, nominationem, & quocunque alio modo, quia hujusmodi promotiones, & collationes per tales actus ordinantur ad exercitium officij, beneficij, vel dignitatis Ecclesiasticæ; proinde hi omnes actus prohibentur excommunicato, cui prohibitum est exercitium officij cujusvis Ecclesiastici.

Quinimò neque excommunicato conferri potest pensio ex beneficio Ecclesiastico, præsertim si sit pensio merè spiritualis fundata in titulo spirituali, sive etiam detur ob Ministerium Spirituale Concionatori, Coadjutori Episcopi, vel cooperatori Parochi, quia tunc pensio datur propter spirituale officium, quod innodatus vinculo excommunicationis non potest exercere: unde sicut est incapax beneficij; ita etiam pensionis traditæ ob exercitium officij, & beneficij, ut tradit Garcias *1. p. de benefic. c. 5. num. 130.* De pensione verò temporali, seu Laicali, quæ datur propter temporale aliquod servitium personis etiam laicis, putant plures valde probabile, posse validè excommunicato conferri, eò quia habeat potiùs rationem stipendij temporalis: & quia non datur propter spirituale officium cessat prohibitio juris, ut notat Layman. *lib. 1. tract. 5. p. 2. §. 2. num. 7.* Alij verò è contra negant, posse excommunicato conferri ullam pensionem Ecclesiasticam: eò quia redditus pensionis sint fructus Ecclesiastici, quos excommunicatus non facit suos: verùm prior sententia est probabilior, quia tametsi tales redditus proveniant ex beneficio Ecclesiastico, non tamen propriè sunt fructus Ecclesiastici, eò quia non dentur propter spirituale officium. 25

Quòd verò prohibitum sit excommunicatis majore excommunicatione conferri beneficia, vel officia Ecclesiastica, adeò ut si conferantur collatio sit nullius valoris, id non procedit, quando excommunicatio non fuit validè lata, vel quia Judex non habuit jurisdictionem in eum, quem vinculo innodavit excommunicationis: vel quia post interpositam appellationem, eum anathemate percussit, vel quia sententia, ob quam lata fuit continet manifestum, ac intolerabilem errorem: tunc enim, cùm excommunicatio defectu valoris nullam habeat vim, non reddit excommunicatum incapacem beneficij, vel officij Ecclesiastici, ut notat Barbosa in collect. in *d. cap. postulâstis 7. num. 19. h. t.* Rursus non procedit, si Beneficium collatum fuit alicui absenti, antequam anathemate percuteretur; tametsi is post collatum sibi Beneficium excommunicetur, adhuc collatio facta sibi, antequam excommunicaretur, valida est, ut notat Garcias *p. 7. c. 13. num. 35.* quia tempore, quo fuit ipsi collatum beneficium, erat capax talis beneficii, proinde collatio nullum tunc habuit impedimentum ex parte subiecti, consequenter debuit suum effectum sortiri. Quinimò licèt collatio facta fuerit absenti, & inscio ante 26

excommunicationem, & solum post illam, seu tempore, quo fuit tali vinculo innudatus ipsi innotuit collatio beneficij sibi facta, eámque ratam habuit, & acceptavit; adhuc acceptatio hæc est valida, ut etiam ratihabitio, ut docet Pirhing. *lib 5. tit. 27. num. 21.* siquidem acceptare Beneficium non est quid juris; sed pertinet ad nudum factum, non enim est actus jurisdictionis nec collatio juris, sed tantùm declaratio proprij consensus, per quem non acquiritur novum jus, sed tantùm assentitur juri jàm acquisito, ut rectè probat Suarez *de censur. disp. 13. sect. 1. n. 17. & sequent.*

27 Hinc si quis excommunicetur post sibi collatum Beneficium, tametsi collatio nondum sit executioni mandata, adhuc est valida, & ita censuisse Romanam Rotam, tradit Barbosa in collect. in *d. c. postulâstis 7. n. 22. h. t.* Imo triennalis possessor alicujus beneficij ipsi collati tempore, quo erat innodatus vinculo excommunicationis non est privandus suo beneficio, quia tametsi talis excommunicatus careat titulo colorato quoad alios effectus juris communis; habet tamen sufficientem titulum quoad effectum regulæ de triennali possessore, ex qua regula tantùm excipiuntur simoniaci, & intrusi in beneficio, ut tradit Garcias *p. 7. c. 13. num. 7.* Imo si excommunicato post interpositam appellationem, & ea adhuc pendente conferatur Beneficium, collatio est valida, eo quia excommunicatio sit nulla, ut notat Covarruvias in *c. Alma Mater. §. 7. num. 5.* debet tamen appellatio esse valida: alioquin si esset invalida, & id sciretur, sicut non suspenderet jurisdictionem Judicis, à quo appellatum est, ita neque infringeret excommunicationem, quæ propterea redderet excommunicatum incapacem beneficij. Sin autem dubitaretur de validitate appellationis, tunc res dependet ex futuro eventu: si enim Judex, ad quem appellatum est, postea declaret, appellationem fuisse legitimam, tunc collatio beneficij est valida: secus si Judex declaret, appellationem fuisse illegitimam.

28 Pœna verò, quæ imponitur ijs, qui beneficia conferunt excommunicatis, est suspensio à collatione Beneficiorum, donec super hoc veniam fuerint consecuti à suo superiore, ut habetur *in d. c. postulâstis 7. h. t.* ubi etiam additur ratio, ut scilicet puniantur in eo, in quo delinquere præsumpserunt. Imò hæc pœna incurritur ante ullam præviam monitionem, quia hæc tunc tantùm est necessaria, quando indigni ob defectum in moribus, vel doctrina, & scientia promoventur ad beneficia. Ut autem hæc pœna incurratur necesse est, ut collator scienter contulerit beneficia excommunicato, quia Pontifex in *d. c. postulâstis 7. h. t.* dicit, quòd excommunicatis non possint beneficia conferri, & collatio non teneat, & qui *scienter* illis confert, suspenditur à collatione Beneficiorum, donec mereatur consequi veniam super hoc: unde si collator ignoret excommunicationem, non incurrit hanc suspensionem, tametsi collatio nulla sit, ut notat Pirhing. *lib. 5. tit. 17. n. 24.* quia verò Pontifex *in d. c. Postulâstis* ait, quòd scienter conferens beneficium excommunicato suspenditur à collatione Beneficiorum, hæc pœna non incurritur ipso jure, quia verbum *suspenditur*, denotat, quòd debeat suspendi ab homine, scilicet ab immediato superiore illius, qui scienter contulit beneficium excommunicato, adeo ut si is sit Prælatus inferior Episcopo possit suspendi per suum Episcopum, cui subjicitur, *argum. cap. siquis Abbas 15. caus. 18. q. 2.* Quòd si, qui contulit Beneficium excommunicato est Episcopus suspenditur per suum Archi-Episcopum: si collator sit Archi-Episcopus, suspenditur per suum Patriarcham, & sic gradatim *argum. c. grave de prœbend.* Excommunicatus verò, qui beneficium recipit tempore; quo innodatur vinculo excommunicationis nulli alteri pœnæ subjicitur, nisi quòd collatio in suum favorem facta sit nulla, ac proinde beneficium non obtineat: & licèt Glossa in *d. c. postulâstis 7. h. t. V. retinere* censeat, excommunicatos recipientes beneficia esse privandos non solùm beneficio sibi collato tempore excommunicationis, sed etiam alijs, quæ obtinuerant ante excommunicationem; id tamen nullibi reperitur in jure, nisi per annum insorduerint in excommunicatione, quia tunc ratione hujus negligentiæ non petendi absolutionem ab excommunicatione per triennium juxta probabilem sententiam plurium privantur alijs beneficijs, ut notat Abbas *in d. c. postulâstis 7. h. t.*

Cæterum licèt quis fuerit excommunicatus, si postea sit absolutus, & post absolutionem ei conferatur beneficium, collatio tenet, idque desumitur ex *cap. proposuit 8. h. t.* ubi cùm Episcopus Tusculanus esset legatus Papæ in partibus Lemovicensibus, & quidam Clerici legato Apostolico supplicâssent, ut reciperentur in canonicos; & ipse civitatem ingressus Canonicos Lemovicenses monuisset, ut eos reciperent in socios, & fratres canonici noluerint eos recipere, & Legatus de præbanda ipsos investivisset. Pontifex re ad se delata per testes quidem cognovit Clericos Lemovicenses, & præsertim Petrum nominatim ab Episcopo Burgensi fuisse excommunicatos, triennio tamen priùs fuisse absolutos, antequam Petrus investiretur, eundémque Episcopum cum ipso Petro postea in Ecclesia, & mensa communicâsse, neque tempore beneficij collati, & investituræ fuisse excomunicatum, & cum tamsuper absolutione, quàm communicatione Episcopi Pontifici fides facta fuisset; factum Legati per definitivam sententiam approbavit. 29

Ex quo textu infertur, esse considerandum, an tempore investituræ quis fuerit excommunicatus, vel non *c. cum bona de atat &* 30

qua-

qualitat. perinde ac in rescriptis impetratis consideratur, an tempore datæ, qui rescripta impetrârunt, fuerint vinculo excommunicationis innodati *c. dilectus de rescript.* quia si post obtentum rescriptum quis excommunicetur, non propterea in pœnam censuræ privatur suo rescripto, sed tantùm suspenditur ab ejus executione, cùm possit communicare cum cæteris fidelibus *c. prudentiam de offic. Delegat.* Sic tempore electionis consideratur, an tunc electus sit idoneus, & habeat omnia requisita ad legitimam, & canonicam electionem *c. dudum de elect.*

31 Quamobrem tametsi quis fuerit excommunicatus, & postea absolutus, & post absolutionem fuit ipsi beneficium collatum, collatio tenet: verùm sicut excommunicatio fuit publica, ita debet etiam constare publicè de absolutione, quia semel publicè excommunicatus semper præsumitur excommunicatus, nisi probetur absolutus: siquidem qualitas semel posita in subjecto, si solo lapsu temporis non tollatur semper præsumitur existere, nisi probetur sublata: hinc consultiùs semper est, ut absolutus ab excommunicatione, ad majorem cautelam petat litteras absolutionis, quarum beneficio possit evincere publicè seu juridicè, fuisse ab excommunicatione absolutum. Quando autem aliquis dicit, talem esse excommunicatum, & ille negat, in tali dubio utriusque testes admittuntur *c. per tuas de sent. excommun.* & *c. cum tu de testib. c. cum contingat. de offic. deleg.* Demum *ex d. c. proposuit 8. h. t.* infertur, quòd quando Episcopus communicat cum excommunicato, quamvis habeatur tunc quædam præsumptio pro absolutione, non tamen hæc sufficit ad probandum non esse excommunicatum *c. ut desideres de sent. excommun. 15.*

§. II.

Proponuntur & diluuntur aliquot selecta quæstiones.

1 QUæritur primò, an suspensi, vel excommunicati per ignorantiam celebrantes incurrant excommunicationem? Respondetur negativè, & desumitur ex *c. Apostolicæ 9. h. t.* ubi cùm Canonici Pragenses tempore suspensionis, ignari divina celebraverint rescripsit Gregorius IX. ignorantiam probabilem reddere illos excusatos. Cæterum si ignorantia crassa, & supina fuerit, indigeant gratiâ dispensationis, quam Pontifex ipsis de benignitate Apostolica indulget. Ex quo textu satis claret, suspensum celebrantem cum ignorantia probabili non fieri irregularem; bene tamen cum ignorantia crassa, supina, aut erronea, ut docent communiter Canonistæ. Covarruvias *in c. Alma Mater p. 1. §. 6.* Sayrus *in thesaur. lib. 7. cap. 9.* Ratio itidem est, quia irregularitas non contrahitur à suspenso nisi propter delictum, quod Clericus committit contemnendo ex superbia, & ausu temerario censuram Ecclesiæ *c. si quis Episcopus 6. q. 3. c. Salonitana 63. dist. c. 2. & 3. h. t.* Sed qui operatur ex probabili ignorantia non procedit ex contemptu *l. si ignorans 50. ff. locati* quia tunc non delinquit ex voluntate, neque ex consensu, ut notat Covarruvias *in cap. Alma Mater p. 1. §. 10. num. 12. in prin.* proinde si ignorantia excusat à culpa, debet etiam excusare à pœna, cùm hæc non incurratur, nisi propter delictum, unde meritò Canonici Pragenses *in d. c. Apostolicæ 9. h. t.* ex ignorantia celebrantes dicuntur irregularitatem non incurrisse, eò quia sicut ob ignorantiam fuerunt excusati à culpa, ita etiam à pœna, cùm hæc se habeat consecutivè ad culpam, ut docent Menochius *lib. 2. de arbit. cent. 6. casus 501.* Marescotus *lib. 1 variar. c. 127.*

Hinc non censuit rectè Costa *de facti scientia inspect. 85. num. 6.* ignorantiam probabilem excusare quidem à peccato, non verò ab irregularitate, eò quia hanc possit quis incurrere etiam ignorans, & præter intentionem ut in *c. sententiam ne Clerici, vel Monach.* Nam contra est, quia hic textus non procedit de ea irregularitate, quæ oritur ex delicto, qualis est ea, de qua in præsenti agimus, & quæ non incurritur cum probabili ignorantia. 2

Posset tamen in contrarium objici, quia ad irregularitatem contrahendam propter delictum non attenditur scientia, vel ignorantia, sed an factum sit secutum, ut habetur *in c. 1. & 2. de ordin. ab Episcop. qui renunt.* ubi dicitur, quòd necessaria sit dispensatio ad exercendos ordines, si quis ex probabili ignorantia suscipit sacros ordines ab Episcopo, qui simul renuntiavit loco, & dignitati, aut ab Episcopo excommunicato: & id etiam de ordinatis ex probabili ignorantia à simoniaco procedit, ut habetur *in c. si quis à simon. 108.* unde qui celebravit, verè suspensus aut excommunicatus, tametsi ignorans, irregularitatem incurrit. Idque ex eo etiam firmari potest, quia excommunicatio, quamvis sit gravis censura ab ignorante tamen incurritur *c. si quis Episcopus 6. & 7.* Unde debet incurri irregularitas ab eo, qui verè suspensus, & excommunicatus divina officia, quamvis per ignorantiam, celebravit. 3

Sed contra, quia non bene infertur suspensum celebrantem cum ignorantia probabili fieri irregularem, eò quia ordinatus ab Episcopo, qui renuntiavit loco, & dignitati non obstante ignorantia fiat irregularis: ratio discriminis est, quia ordinatus à tali Episcopo, quamvis characterem Ordinis recipiat, non ita executionem, seu exercitium ipsius Ordinis: quia quòd Episcopus non habet in se, non potest alteri conferre *c. Daibertum 24. 1. q. 7. c. quod autem 5. de jurepatron.* ignorantia autem probabilis in eo; qui promovetur 4

ad

ad Ordines Ecclesiasticos non potest dare exercitium Ordinis ei, qui non habet: hinc sicut Episcopus ut characterem sacerdotalem imprimat ei, qui ordinatur sacerdos, debet illo insigniri, & quidem cum suo exercitio, ut illum imprimat alijs etiam cum exercitio: sicut ex divina institutione, ut character imprimatur in promovendo ad Ordines, necesse est, ut idem character sit in Episcopo: ita ex institutione Ecclesiastica, ut Pontifex conferat characterem cum executione, seu ejus exercitio, oportet, ut illum Episcopus habeat cum exercitio: unde si Episcopus habeat tantùm characterem sine executione, potest tantùm characterem conferre ordinato, non verò executionem; quia nemo dat, quod non habet: & hæc est ratio, cur ordinatus à tali Episcopo, ut possit in gradu suscepto ministrare indigeat vera, & propria dispensatione. Qui ignoranter autem ita à tali Episcopo ordinatur, potest Episcopus dispensare, sed cum discretione; dummodo ex circumstantijs intelligat, quòd non crassa, & supina ignorantia intercesserit, sed justa, & probabilis, quæ qualis esse debeat arbitrio prudentis viri comittitur. Alia verò est ratio de suspenso celebrante cum ignorantia probabili, quia hic absque delicto, & peccato non potest pœnam incurrere irregularitatis, nec privari usu jam quæsito sui Ordinis, quia hæc irregularitas seu suspensio revera habet rationem pœnæ, quæ necessariò, & essentialiter debet culpam præsupponere, o æ t men nulla est in suspenso celebrante cum ignorantia probabili, quia cùm in illo non detur contemptus, cessat dolus *l. illud 7. §. si tamen ff. de tributaria l. miles 6. § si mulier ff. ad leg. Jul. de adulter.*

5 Discrimen igitur est, quia suspensus celebrans cum ignorantia probabili, cum non peccet, non est privandus usu sui Ordinis jam quæsito. Secus qui ordinatur ab Episcopo, qui renunciavit loco, & dignitati, accipit ab illo, quod ipsi confertur, & quia Episcopus habet tantùm characterem, non verò exercitium, quia renunciaverit Episcopatui, ideo non potest illud alteri communicare. Ad confirmationem respondetur, cum probabili ignorantia non incurri excommunicationem, quia hæc non fertur nisi contra contumacem, & quidem propter peccatum lethale *c nemo 41. causa 11. q 3.* quando autem adest ignorantia probabilis tunc cessat culpa gravis, proinde etiam excommunicatio *c. si verò 4. de sent. excom. c. 2. de constit. lib. 6.* & notat Covarruvias *in c. Alma Mater 1. p §. 10. n. 7.*

6 Quæritur secundò, an si actus Ordinis, quo violatur censura, sit invalidus ratione materiæ, vel subjecti, adhuc incurratur irregularitas? Respondetur affirmativè, adeò ut, si Clericus excommunicatus infantem baptizet non adhibita debita materia, ut etiam si Sacramentaliter absolvat hominem, qui revera carebat dolore necessario ad valorem Sacramenti, incurrat irregularitatem; quia tunc Clericus transgreditur censuram per exercitium Ordinis, proinde ob contemptum, quo flocci facit censuram delinquit, & incurrit pœnam jure impositam. Quòd si actus esset nullus tantùm ex defectu Ordinis, vel intentionis, tunc non incurreretur hæc irregularitas, quia non haberetur exercitium Ordinis, esset enim tale exercitium fictum, non verum, ut docet Suarez *de censur disp. 1. sect. 2. & 3. n 16.*

Quòd si exercitium Ordinis non prohibeatur quoad substantiam, sed tantùm quoad modum extrinsecum, & accidentalem, tunc 7
non incurritur irregularitas ab eo, qui eodem modo ordinem exercet, ut si Episcopus sit tantùm suspensus à Pontificalibus; si missam celebrat non incurrit irregularitatem; quia non est ipsi prohibitum missam celebrare, ut docent Laym. *lib. 1. tract. 5. c. 3. n* 4. Zerola *in prax. Episc. V. irregularitas 18.* Sin autē Clericus suspensus exerceat actum, qui sacer est ratione modi accidentalis, ut si Parochus benedicat solemniter nuptias, vel exerceat sacras baptismi cæremonias, quamvis non conferat baptismum, adhuc incurrit irregularitatem ob neglectam censuram, ut docet Suarez *de censur. disp. 11. sect. 3 num. 19.* Pari pacto irregulares fiunt Subdiaconi, & Diaconi si solemniter cantent Epistolam, vel Evangelium vestibus sacris sibi proprijs: secus si Subdiaconus non utatur manipulo, dum cantat Epistolam, nec Diaconus stolâ, dum Evangelium, tunc non incurrunt irregularitatem, eò quia illud munus non sit munus proprium Subdiaconi: Diaconus verò excommunicatus, suspensus, vel interdictus, si Eucharistiam dispenset solemniter, eam incurrit, quia tale munus est proprium Diaconi.

Quæritur tertiò, an, qui tempore excommunicationis obtinuit beneficium possit cum 8
illo postea absoluto ab eadem excommunicatione dispensari, ut possit beneficium sibi collatum retinere? Respondetur, quòd tametsi collatio illa fuerit nulla ob incapacitatem subjecti tempore excommunicationis, possit nihilominus cum ipso post obtentam absolutionem dispensari, ut illud retineat, & desumitur ex *c. postulâstis 7. h. t.* ubi Pontifex ait, *nisi cùm eis fuerit misericorditer dispensatum* neque ex eo, quòd collatio fuerit invalida ob incapacitatem subjecti tempore excommunicationis necesse est, ut beneficium iterum conferatur, quia talis dispensatio est virtualis beneficij collatio, habétque vim collationis, propterea sufficit, ut beneficium Canonicè conferatur, quia Pontifex cum *in d. c. postulâstis* dicat, excommunicatum non posse obtentum beneficium retinere, nisi cum eo fuerit dispensatum; à contrario sensu rectè infertur, quòd si fuerit cum ipso dispensatum possit beneficium illud retinere absque alia collatione.

Idque ex eo etiam evincitur, quia si necessaria esset post absolutionem ab excommu- 9
nicatione nova collatio, jam dispensatio esset superflua, ut rectè notat Suarez *disp. 13. sect. 1. num.*

num. 24. Quòd si petatur à quonam fieri debeat dispensatio. Respondetur, id in jure non exprimi, proinde hæc potestas videtur relicta Episcopis *c. nuper 29. de sent. excommun.* adeò ut post absolutionem excommunicati possit proprius Episcopus dispensare cum eo, ut retinere possit beneficium, quod in excommunicatione obtinuerat; dummodo dispensatio non fiat ab eodem Episcopo, qui scienter contulerat beneficium excommunicato, quia ipse non est dignus, ut ei concedatur hæc potestas. Suarez tamen *de censur. disp. 13. sect. 1. num. 36.* docet, Episcopum vel alium collatorem non esse ipso jure privatum potestate conferendi beneficium, tametsi illud scienter contulerit excommunicato, eò quia talis pœna nullo jure reperiatur imposita.

10 Quæritur quartò, quænam pœna sit in jure statuta contra celebrantes divina officia in loco interdicto? Respondetur, Clericos celebrantes in loco interdicto esse privandos suis beneficijs; Religiosos verò detrudendos in arctius Monasterium, idque desumi ex *c. postulâstis 7. h. t.* ubi habetur, quod celebrantes divina officia in loco interdicto, si Clerici sint, privari debeant suis beneficijs Ecclesiasticis: sin verò Regulares, vel Moniales detrudi debeant in arctius Monasterium ad agendam pœnitentiam. Ratio est, quia excommunicatio etiam injusta ligat quoad se *c. cùm contingat 36. de offic. judic. deleg.* unde contemnentes excommunicationem quamvis injustam ea ligantur etiam quoad Deum, ut habetur *in c. per tuas 40. de sent. excommun.* unde non suffragatur Reo, si postquam excommunicationem contempsit, allegat illam est injustam: quia per contemptũ jã deliquit, & tali culpæ est injuncta in jure hæc pœna. Imò celebrantes divina in loco interdicto etiã suspenduntur, & incurrunt irregularitatem, ut desumitur ex *c. ult. de excessu Prælat.* imò etiam deponi possunt, & degradari, ut habetur in *c. latores 4. h. t.* quia sacra facientes in loco interdicto vilipendunt, & contemnunt Ecclesiasticas censuras, quas violant; proinde Clerici contemnentes interdictum incurrunt excommunicationem, & ob delictum deponi etiam, & degradari possunt. Verùm summus Pontifex statuit pœnam faciliorem, & est privatio ab omnibus beneficijs: hæc enim pœna faciliùs infligi potest, & eam Clerici timent; cum fructibus priventur proprij beneficij.

11 Quæritur quintò, an collatio beneficij facta excommunicato, qui virtute Jubilæi, Bullæ cruciatæ, vel alterius privilegij Apostolici, quo datur Confessario facultas absolvendi pœnitentes à censuris, est absolutus ab excommunicatione in foro conscientiæ, sit valida? Respondetur, hunc non censeri absolutum in foro exteriori, seu contentioso; proinde collationem beneficij factam excommunicato absoluto tantùm in foro conscientiæ virtute Jubilæi, vel Bullæ cruciatæ, vel alterius privilegij Apostolici est irrita; & nullius valoris, quia cum collatio beneficij sit actus externus pertinet ad forum externum judicare de tali collatione, an valida sit, nec ne: & quia excommunicatus in foro externo, & contentioso non fuit absolutus, ideo in eodem foro præsumitur non absolutus in ordine ad capacitatem recipiendi beneficia, ut notat Covarruvias in *c. Alma Mater §. 11. num. 16.* & Prosper Fagnanus *in c. postulâstis 7. num. 14. h. t.* ait, esse sententiam communem decisam etiam à sacra Congregatione Concilij. Tum quia excommunicatus, quamvis fuerit absolutus in foro conscientiæ, adhuc caret executione officij, adeò ut non possit suum officium exercere, donec absolvatur in foro externo, & contentioso: ex eo autem, quòd non possit exercere suum officium, sequitur esse incapacem beneficij, donec absolvatur in foro contentioso, quia Beneficium datur propter officium, & ejus exercitium.

Præterea tametsi excommunicatus absolvatur in foro conscientiæ; adhuc non debet communicare cum fidelibus; adeò ut teneatur se gerere in publico, ac si esset excommunicatus, ex eo autem, quòd sit ipsi prohibitum communicare cum fidelibus, est etiam ipsi prohibitum recipere beneficia, quia collatio beneficij, & receptio ejusdem est communicatio cum fidelibus. Præterea, quia pœnitentia in foro Sacramentalis confessionis injuncta eò tendit ut Deo satisfiat: secus pœna, quæ imponitur in foro contentioso, & externo eò tendit, ut satisfiat Reipublicæ læsæ: & quia per absolutionem in sacramento pœnitentiæ non satisfit Reipublicæ læsæ; ideo adhuc absolutus ab excommunicatione in foro Sacramentalis confessionis remanet Reus in foro externo, & contentioso, proinde talis collatio est invalida in foro exteriori: verùm absolutus in foro conscientiæ potest retinere beneficium sibi collatum, quamdiu per sententiam Judicis in foro externo illo non privatur. Tum quia sicut excommunicatio occulta nil operatur in judicio externo, nec impedit assecutionem beneficij: ita neque absolutio occulta facta in foro sacramentalis confessionis debet operari, ut collatio beneficij sit valida in foro externo. Excipitur tamen, nisi in litteris privilegij Apostolici exprimatur, quòd absolutio data à confessario in foro conscientiæ etiam prosit in foro externo, quia tunc censetur absolutus in utroque foro, ut notat Fagnanus *in d. c. postulâstis 7. n. 25. h. t.* 12

Quæritur sextò, an Clericus ligatus censurâ incurrat irregularitatem, si in minoribus ordinibus ministret? Respondent communiter Canonistæ, Clericum initiatum minoribus ordinibus, & censura irretitum fieri irregularem, si in minoribus ordinibus ministret, ut docent Hostiensis *in c. si quis Presbyter 2. §. sed quidquid h. t.* Fagnanus *in d. c. num. 7.* & probari solet ex Rubrica hujus tituli; siquidem inscribitur generatim de Clerico excommunicato deposito, vel interdicto ministrante: nomine autem Clericorum significantur etiam 13

Clerici initiati minoribus Ordinibus: quando enim jus generaliter, & indistinctè loquitur, ita intelligendum est, nisi per aliud jus declaretur, & distinguatur, ut desumitur ex *c. quia circa 22. de privileg.* Hinc asserens, initiatum minoribus ordinibus, & censurâ irretitum non contrahere irregularitatem, si in susceptis ordinibus ministret, tenetur ostendere jus, quo Clerici minores eximantur ab incurrenda irregularitate: alioquin comprehenduntur sub Rubrica hujus tituli, & contrahunt irregularitatem, non secus ac Clerici in majoribus ordinibus constituti.

14 Nihilominus contraria sententia videtur etiam probabilis, quia in pœnalibus nomine Clericorum significantur tantùm ij, qui sunt sacris ordinibus initiati, ut Subdiaconi, Diaconi, sacerdotes, quia isti adeò sunt addicti statui Clericali, ut non sit ampliùs ipsis liberum ab illo recedere, unde propriè dicuntur Clerici, eò quia non possint ampliùs separari à statu Clericali: Acolythi verò, & alij inferiores Clerici, quia possunt statum claricalem deserere, censentur laici, ut desumitur ex *c. 1. & 2. de Clerico conjug.* Tum quia in illorum degradatione non adhibetur illa solemnitas, quæ fit in degradatione eorum, qui sunt in sacris Ordinibus constituti *c. felix. 4. caus. 15. q. 7.* proinde Clerici minores, si censurâ irretiti ministrent in proprijs ordinibus non videntur ipso facto incurrere irregularitatem, quia hæc non incurritur, nisi in casibus jure expressis, & in jure non exprimitur, quòd Clerici minores incurrant hanc irregularitatem, si censurâ irretiti in susceptis ordinibus ministrent.

15 Tum quia actus minorum Ordinum possunt etiam exerceri à puris Laicis, & ex generali consuetudine recepta, ministeria Ordinum minorum promiscuè exercentur, tam à Clericis, quàm à Laicis; ex quibus videtur inferri, Clericos minores censurâ irretitos non incurrere irregularitatem, si ministrent in susceptis ordinibus, Nihilominus putârim, Clericos minores censurâ irretitos solemniter incurrere irregularitatem, si ex proprio officio Ecclesiastica ministeria tanquam Ministri ad id deputati exerceant, tametsi rarò hæc irregularitas incurratur.

16 Ad id, quod addebatur de consuetudine respondetur, illam consuetudinem, quâ promiscuè ministeria Ordinum Minorum exercentur à Clericis, & Laicis esse abusum & corruptelam reprobatam à Concilio Tridentino *sess. 23. c. 17. de refor.* ubi statuitur, ut functiones sacrorum ordinũ à Diaconatu ad ostiariatum, cum fuerint antea intermissæ in usum revocentur, & exerceantur per constitutos in præfatis Ordinibus, adeò ut nec per fratres Laicos Religiosos, qui talibus ordinibus non sunt insigniti debeant exerceri, & id declarâsse sacram Congregationem Cardinalium Concil. notat Gallem. *in dicta sess. 23.* Concil. Trid. *n. 2.*

17 Quòd si Clericus excommunicatus suspensus, interdictus ex probabili, & excusabili ignorantia ministret in proprijus Ordinibus. Communior sententia est, non incurrere irregularitatem, adeò ut si Clericus invincibiliter ignoret, se esse excommunicatum, suspensum, vel interdictum; vel quòd jus prohibeat exercitium talium Ordinum Clerico irretito aliqua censurâ, non fiat irregularis, eò quia irregularitas imponitur ut pœna, quæ debet necessariò præsupponere culpam: & quia ingnorantia inculpabilis excusat à culpa; ita etiam à pœna incurrenda.

Quæritur septimò, an si irretitus Ecclesiastica censurâ ad evitandum grave scandalum, vel infamiam, quæ aliàs oriretur ex manifestatione delicti, incurrat irregularitatem si ministret? Respondetur negativè, quia ut cõmuniter docent, leges positivæ non obligant cum tam gravi incommodo, ut quis ne incurrat irregularitatem teneatur se diffamare. Pari pacto si sacerdos excommunicatus, suspensus, vel interdictus, tametsi non sit toleratus, si deficiente copia alterius Confessarij audiat Sacramentalem confessionem alicujus constituti in mortis articulo, eúmque absolvat à peccatis non incurrit irregularitatem: ratio est, quia in mortis articulo omnis Sacerdos etiam irretitus Ecclesiasticis censuris potest absolvere à quocunque peccato, & censura ex Concilio Tridentino *sess. 14. c. 7.* unde si desit copia alterius confessarij potest imminente mortis periculo absolvere. 18

Generatim quando intervenit causa sufficiens excusans à peccato mortali, potest actus proprius Ordinis exerceri ab irretito Ecclesiasticâ censurâ sine nota irregularitatis; ratio est, quia cùm hæc in jure imponatur ut pœna *c. si quis 6. c. lat. 4. h. t.* ubi non adest culpa gravis, ibi non incurritur irregularitas: quia pœna non incurritur nisi ob commissam culpam: unde ad hanc irregularitatem incurrendam requiritur culpa; quâ ratione ea ignorantia, quæ excusat à peccato, excusat etiam ab irregularitate, quæ est pœna peccati. 19

Neque irretitus Ecclesiasticis censuris incurrit irregularitatem, si post interpositam appellationem à sententia censuræ contra se lata etiã illegitimam, quam tamen censet esse validam, inquâ non incurrit irregularitatem, si ante absolutionem à censura, exerceat actum proprium Ordinis, à quo est suspensus, vel interdictus, vel etiam alium, si sit excommunicatus; si tamen censuris irretitus scire posset, ac deberet suam appellationem non esse justam; tunc saltem coram Deo non excusaretur à peccato. Quòd si sententia censuræ contra se latæ esset injusta, & nulla; tunc non fieret irregularis, quia non supponeretur culpa, ad quam tantùm sequitur pœna. Tum quia non debet is pœnam sustinere canonicam, in cujus damnationem canonica non fuit prolata sententia *c. non debet 64.* 20

Quæritur octavò, an excommunicatus minori tantùm excommunicatione si missæ sacri- 21

sacrificium celebret, fiat irregularis? Glossa 1. *in c. siquis Presbyter 5. 11. q. 1.* censuit etiam irretitos minore excommunicatione, si sacrificium Deo offerant, esse deponendos, & fieri irregulares, & verba textûs, *ab Episcopo suo correptus*, vult esse intelligenda de excommunicatis minori excommunicatione, quia cùm hæc excommunicatio sit etiam censura, eâ ligatus dicitur correptus *c. corripiantur 24. q. 3.* Tum quia si in præfato textu esset sermo de excommunicato majori excommunicatione frustra ei imponeretur anathema, quia jam erat majori excommunicatione irretitus: unde illa excommunicatio incurritur ab irretito minori excommunicatione. Tum quia sacerdos ligatus minori excommunicatione, si celebret graviter peccat, eò quia in materia gravi, & sacra, violat censuram Ecclesiasticam: hoc autem peccatum debet aliquâ pœnâ puniri, & nulla est pœna congruentior, quàm irregularitas.

22 Nihilominus communior, & verior sententia est, nullius irregularitatis notam incurrere eum, qui excommunicatione minori irretitus missam celebrat, idque desumitur ex *c. si celebrat ult. h. t.* ubi Gregorius IX. rescribit, quòd excommunicatus excommunicatione minori, si celebrat graviter quidem peccat, sed non fit irregularis, & potest eligere, & exercere ea, quæ sunt jurisdictionis. Ratio est, quia irregularitas non incurritur propter executionem, cujuslibet actûs sacri prohibiti per censuram, nisi actus ille pertineat ad ordinem; scilicet non incurritur propter susceptionem solam Sacramenti, sed ob indivisam ordinis administrationem, à qua per censuram est quis prohibitus. Hinc ut quis fiat irregularis, debet esse suspensus ab aliquo actu pertinente ad ordinem aliquem, ut desumitur ex *c. is qui 18. §. ult.* Sed irretitus minori excommunicatione, si celebret, non peccat propter administtationem Ordinis: siquidem minor excommunicatio non suspendit ab aliquo actu Ordinis Ecclesiastici: unde tantùm peccat ob solam susceptionem Sacramenti, quæ ad aliquem actum Ordinis non pertinet, unde sacerdos tunc perinde peccat, ac peccaret Laicus, si minore excommunicatione ligatus sacramenta reciperet: ex quo liquet, sacerdotem irretitum minori excommunicatione non incurrere irregularitatem, si celebret, sed tantùm graviter peccare, quod tamen non sufficit, ut incurratur irregularitas, quia cùm hæc proveniat à jure canonico, non debet quis judicari irregularis, nisi id expresè reperiatur in jure *cap. Is cui de sent. excom. in 6.* atqui nullibi in jure ob tale peccatum est statuta irregularitas, proinde qui tale peccatum committit celebrando non est puniendus irregularitate, sed arbitrio sui Prælati, cùm in jure hæc pœna irregularitatis nullibi sit statuta contra committentem tale peccatum *argum. text. in c. de causis 4. §. fin. de offic. deleg. cap. tempora 16. q. 7. l. 1. ff. de jure delib.*

Quòd si dicas, irretitum majore excommunicatione incurrere irregularitatem, si celebret. Respondetur, esse discrimen, quia major excommunicatio includit suspensionem Ordinum: quia tametsi excommunicatio formaliter sit censura distincta à suspensione; nihilominus quoad effectum suspendendi habet eandem efficaciam cum suspensione; quò fit, ut irretitus majori excommunicatione, si celebret, incurrat irregularitatem: secus quia minor excomunicatio tantùm privat passiva susceptione Sacramentorum, non est verè, & propriè suspensio, nec formaliter, nec effectivè: neque irretitus minori excommunicatione dici potest suspensus; quia vera suspensio non consistit in passiva privatione, sed in privatione functionum Ecclesiasticarum, quæ non possunt à suspenso exerceri: censura enim Ecclesiastica est pœna, & vinculum, quo minister Ecclesiæ impeditur, ne divina officia celebret, nec alia potestate Ecclesiastica utatur: hinc cùm irretitus minori excommunicatione propriè non sit suspensus, ideo si celebret, non fit irregularis: tum quia innodatus minori excommunicatione potest eligere; non ita is, qui propriè est suspensus; hic enim distinguitur ab irretito minore excommunicatione. 23

Quæritur nonò, an irretitus minore excommunicatione possit eligere, vel eligi? Respondetur, ligatum minore excommunicatione non prohiberi eligere ad beneficia Ecclesiastica, neque exercere ea, quæ ratione jurisdictionis illi competunt: ratio est, quia jurisdictio non pertinet ad perceptionem Sacramentorum, & minor excommunicatio tantùm privat hac passiva Sacramentorum perceptione: quapropter innodatus minori excommunicatione potest sacro interesse, & alia divina officia participare, quæ non sunt sacramenta; imò & in omnibus alijs actibus, seu negotijs sacris, & civilibus, ac profanis in judicio, vel extra illud potest cum alijs communicare, quia tantùm illi prohibetur passiva Sacramentorum participatio: unde cum alia ipsi non prohibeantur, sunt ei licita, idque etiam desumitur *ex d. c. si celebrat ult. h. t.* ubi Gregrorius IX. rescribit, quòd excommunicatus minori excommunicatione possit eligere, & exercere ea, quæ sunt jurisdictionis. Non tamen potest scienter eligi ad beneficia Ecclesiastica: ratio est, quia beneficium Ecclesiasticum ordinatur ad sacros ordines suscipiendos, à quibus tamen innodatus minori excommunicatione repellitur, quia cùm prohibeatur passiva susceptio Sacramentorum, non potest sacros Ordines suscipere, consequenter neque beneficium Ecclesiasticum, quia beneficium datur propter officium, & supponit sacros ordines, & eorum exercitium. Verùm ut rectè notat Layman *lib. 1. Theol. moral tractat. 5. p. 2. cap. 3. num. 5.* hæc ratio tantùm procedit quoad electionem ad ordines, & beneficia Ecclesiastica: hinc si quis innodatus minori excommunicatione eligatur ad temporalem dignitatem 24

nitatem, vel officium electio censetur valida, nec est irritanda, quia dignitas temporalis potest obtineri sine susceptione Ordinum. Cæterum sicut innodatus minore excommunicatione nequit licitè ad beneficia Ecclesiastica eligi, neque potest ad illa præsentari: quia hæc præsentatio etiam ordinatur ad susceptionem Ordinis Ecclesiastici, seu sacramenti, cujus passiva participatione privat minor excommunicatio.

25 Cæterum si irretitus minori excommunicatione eligatur ad beneficium Ecclesiasticum ejus electio juxta probabiliorem, & communiorem sententiam non est ipso jure irrita, sed irritanda per judicem, & id colligitur etiam ex *d. c. si celebrat ult. h. t.* ubi Gregorius IX. rescribit, quòd si excommunicatus minori excommunicatione fuerit scienter electus ad beneficium Ecclesiasticum, ejus electio, sit irritanda, unde Pontifex supponit non esse irritam ipso jure, sed quòd debeat irritari per sententiam Judicis: quoties enim in jure dicitur, aliquod esse irritandum, supponitur non esse ipso jure irritatum, tametsi non sit firmiter validum, cùm non nisi propter aliquem defectum debeat electio per sententiam Judicis irritari, ut docet Suarez *de censur. disp. 24. sect. 5. n. 2.* ubi addit, hoc idem procedere de quacunque electione beneficij. Neque placet, quod respondent nonnulli Canonistæ præsertim Covarruvias *in c. Alma Mater, p. 1. §. 8. num. 3.* Garcias *p. 7. de benef. cap. 13. num. 27.* Hostiensis *in d. c. si celebrat ult. V. irritanda h. t.* Abbas ibidem *n. 3. V. illud irritanda* verbum, quo utitur Gregorius IX. esse intelligendum, quòd talis electio sit irrita declaranda juxta subjectam materiam, adeò ut electio in se revera sit irrita, & solùm sit denuntianda talis. Nam hæc interpretatio non videtur in præsenti textu procedere, quia cùm materia sit odiosa, & pœnalis, restringenda est quoad rigorem, quia in pœnis debet interpretatio fieri in mitiorem partem juxta *regul. in pœnis 49. in 6.* Rursus *in d. cap. si celebrat* Pontifex ait, si talis excommunicatus fuerit *scienter* electus, quia qui scienter eligunt ligatum minori excommunicatione, pro illa vice sunt privati ipso jure, & facultate eligendi *cap. scriptum 40. in fin. de elect.* ubi qui scienter indignum eligunt, privantur pro illa vice jure eligendi, eò quia eligant indignum, proinde Electores incurrunt pœnas juris, quod tamen intelligendum est de eligentibus scienter ligatum verè, & propriè indignum, & inhabilem, quia eligentes scienter ligatum minore excommunicatione, quamvis graviter peccent, eò quia agant contra prohibitionem juris in materia gravi, sicut & ipse electus, si beneficium recipiat; non tamen incurrunt pœnam impositam eligentibus propriè indignum, quia hæc pœna non debet extendi ultra casus in jure expressos.

Quæritur decimò, quid dicendum, si innodatus minori excommunicatione ignoranter eligatur ad beneficium Ecclesiasticum, adeò ut Electores ignorent excommunicationem, ut etiam electus? Duæ sunt sententiæ; prima docet, talem electionem adhuc esse irritandam, ut docent Covarruvias *in cap. Alma Mater §. 8. num. 3.* Abbas *in d. cap. celebrat. ult. num 8. h. t.* nititur hæc sententia, quia electio excommunicati non reprobatur à jure, propter culpam eligentium, sed propter inhabilitatem ipsius electi: atqui sola ignorantia non potest habilem constituere eum, qui est in se inhabilis. Secunda sententia ait non esse irritandam & eamdem docent Barbosa *in collect. in d. cap. si celebrat ult. num. 3. h t.* Layman *lib. 1. Theol. moral. tract. 5. p. 2. cap. 3. num. 5.* Sylvester *V. excommunicatio 4. num. 4.* Hæc sententia, cui puto adhærendum esse, ex eo probatur, quia Gregorius IX. *in d. cap. si celebrat ult. h. t.* expressè ait: si talis excommunicatus fuerit *scienter* electus, illud autem *scienter* debet aliquid operari, alioquin superflueret, ac esset otiosum: at si id operaretur, ut electio talis excommunicati esset irritanda, cùm in contraria sententia esset etiam irritanda, si talis excommunicatus fuerit ignoranter electus; jam illa particula *scienter* nihil operaretur, quia adhuc sine illa electio esset irritanda, unde ut particula illa *scienter* non sit otiosè, & frustraneè posita, sequitur, quòd si existens in minore excommunicatione ignoranter eligatur ad beneficium Ecclesiasticum, electio non sit irritanda. Tum quia irritatio electionis est odiosa, & non debet extendi ultra casus in jure expressos, proinde cùm *in d. cap. si celebrat. ult. h. t.* Pontifex tantùm dicat, esse irritandam electionem factam de excommunicato minori excommunicatione, si fuerit scienter electus, non debet hæc pœna ampliari ad non scienter electos. 26

27 Hinc ad rationem, quâ nititur prior sententia, respondetur, electionem excommunicati minori excommunicatione non esse irritandam ob culpam eligentium, neque ob inhabilitatem electi, eò quia sit iste innodatus minori excommunicatione, & propterea inhabilis, ut eligatur: alioquin electio non esset irritanda per sententiam Judicis, sed ipso jure, & de facto esset irrita, quod tamen non concedunt, qui sententiam contrariam propugnant: siquidem electio inhabilis, & incapacis est ipso jure irrita ex defectu subjecti, perinde ac si eligeretur fœmina ad dignitatem Summi Pontificatûs: quamobrem *in d. cap. si celebrat ult h. t.* electio illa est irritanda in pœnam electi: quia cùm sciverit, se innodatum minori excommunicatione, acceptavit nihilominus electionem de se factam.

TITU-

TITULUS XXVIII.

De Clerico ministrante non ordinato.

IN præcedenti titulo egit Pontifex de delictis, quæ committuntur à Clericis excommunicatis, depositis, & interdictis, eò quia non obstante censurâ, quâ innodantur, adhuc audent in suis ordinibus susceptis ministrare. Quapropter in præsenti addit titulum de Clerico non ordinato ministrante: ex Clericis enim alij sunt ordinati, qui in suis ordinibus ministrant, tametsi sint Ecclesiasticâ censurâ innodati: alij verò, qui licèt non sint ordinati adhuc ministrant, ac si Clerici essent: unde Clericus non ordinatus est Clericus fictus in ordine ad ministerium illud, quod exercet, & cujus ordine caret, proinde gravissimè peccat, dum ejus ordinis, quem nondum suscepit, ministerium exercet.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Duorum capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. *SI QUIS 1. h. t. Hormista Papa statuit, ut qui temerè & sine Ordine baptizat, vel alia officia Ordinis exercet, debeat abjici ab Ecclesia, & nunquam ordinari. Ubi notandum est cum Glossa, textum esse intelligendum de eo, qui non ordinatus baptizat tanquam ordinatus, & ut ex officio, adeò ut textus sit intelligendus de actu Ordinis solemniter administrato: ut si non Diaconus in solemni officio cantet Evangelium. Cæterum absque solemnitate possunt non Diaconi canere Evangelium, ut etiam non Subdiaconi epistolam. Urgente autem necessitate non solùm Clericus sine ordine, sed etiam Laicus potest baptizare* cap. ad limina 30. q. 1. *infantes enim urgente necessitate baptizantur à quovis. Ex eo autem quòd in textu dicatur esse abjiciendus ab Ecclesia: per abjectionem communiter intelligitur excommunicatio, vel etiam depositio.*

C. *EX LITTERIS 2. h. t Urbanus III. declarat, quòd si Diaconus Missam celebret, non possit promoveri ad sacerdotium, & debeat manere suspensus per duos, vel tres annos ad arbitrium Ordinarij, & tantùm misericorditer possit ei concedi beneficium, ne cogatur ad negotia sæcularia reverti: interim tamen debet satagere, ut condignam faciat pœnitentiam: & addit Pontifex, optimè facturum, si ad vitam regularem transeat. Ubi notandum est cum Glossa, quòd ipsum si dignè pœniteat, possit Episcopus dispensare, ut possit in Diaconatu ministrare, ac suo beneficio frui. An verò detur etiam Episcopo facultas dispensandi cum tali Diacono, ut possit promoveri ad Ordinem Presbyteratus, plures affirmant cum Glossa post condignam pœnitentiam peractam: quia hic non prohibetur, quin possit promoveri ad sacerdotium præmissâ debita pœnitentia ex dispensatione Episcopi. Verùm communior sententia est, non posse Episcopum dispensare, ut promoveatur ad ordinem Presbyteratus, quia talis Diaconus non solùm abjicitur ab Ecclesia per excommunicationem: verùm etiam per depositionem, adeò ut nunquam sit ordinandus per dispensationem Episcopi.*

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quæ pœnæ jure sint iniunctæ Clericis non ordinatis ministrantibus.

1 NOn agitur hîc de non Clerico, qui nullum sit ordinem in Ecclesia assecutus, quia talis non esset Clericus, & perperam in Rubrica hujus tituli diceretur Clericus: unde nomine Clerici is intelligitur, qui in minoribus constitutus ordinibus exercet functionem, & ministerium Ordinis superioris, ad quem nondum fuit promotus, ut si Diaconus nondum Presbyter ordinatus ausu temerario sibi arrogaret functiones, quæ tantùm Presbyteris conceduntur, ac proinde missarum solemnia celebraret, vel si constitutus tantùm in minoribus ordinibus, ea sibi usurparet, quæ ad Diaconi ministerium tantùm

tùm pertinenti hic propriè juxta præsentem Rubricam dicitur Clericus non ordinatus ministrans.

2 Duo tantùm præsens titulus comprehendit capita, in quorum primo Hormista Papa rescribit, quòd si quis baptizaverit, aut aliquod divinum officium exercuerit non ordinatus, propter temeritatem debeat de Ecclesia abjici; & nunquam ordinari: ex quo claret, Clericos non ordinatos ministrantes esse omnino deponendos, & ab Eccelesia abjiciendos, nisi ex benignitate ijsdem indulgeatur, ut ordinibus, in quibus sunt jam constituti ministrare possint in Ecclesia: sed ad gradus majores non ascendunt. Hic autem titulus intelligitur de actu ordinis solemniter administrato, ut si non Diaconus, vel Subdiaconus in solemni officio cantet Evangelium, vel Epistolam, & Subdiaconus sibi usurpet manipulum, ac si esset Subdiaconus: alioquin sine solemnitate plerumque non Subdiaconi cantant Epistolam sine manipulo, sicut infantes urgente necessitate baptizantur à quovis. Cùm nemo se ipsum possit baptizare *cap. debitum 4. de baptismo*, sicut nec se ipsum absolvere à peccatis *cap. didicimus 24. q. 1.* nec ad beneficium præsentare *cap. final. instit.* eò quia debeat distinctio realis dari inter dantem, & accipientem *l. jus dandi §. Prætor, ff. de tutor. & curator.* ideo suscepturus baptismum indiget Ministro, qui illum sibi conferat. Sacerdos enim sibi tantùm ministrare potest Eucharistiam; imò moris fuisse antiquitùs, ut non solùm sacerdotes, & viri sæculares; verùm etiam ipsæ fœminæ suis manibus Sacramentum Eucharistiæ sumerent, desumitur ex Concilio Altisiodor. *can. 36.* ibi: *Non licet mulieri nuda manu*, unde id erat discriminis inter viros, & mulieres, quia illi nudis manibus in formam crucis appositis Eucharistiam acciperent, mulieres verò supposito linteo mundissimo.

3 Hujus moris meminit etiam sexta synodus Trullana ibi: *Si quis immaculati corporis in Synaxis tempore esse particeps voluerit, etiam antequam ejus fiat communio, manus in crucis formam figurans sic accedat, gratiâ communionem accipiat*; rationem huius consuetudinis assignat S. Basilius *Epist. 289.* quia temporibus illis, cùm persecutiones sævirent, adigebantur homines sacerdote, & ministro non præsente proprijs manibus percipere communionem. Rursus contrahentes matrimonium, sunt etiam simul Ministri, & susceptores Sacramenti matrimonij, adeò ut unusquisque sponsus sit partialis Minister, & uterque simul sit Minister totalis.

4 Nihilominus in sacramento Baptismi requiritur, ut Minister baptizans distinguatur à subjecto baptizando ob factum, & præceptum Christi, qui non à se ipso, sed à Joanne baptizari voluit in Jordane *cap. 3. Matth.* & etiam injunxit Apostolis ire per universum mundum, & baptizare omnes gentes, tunc enim satis clarè ostendit, baptizantem debere distingui à baptizato, adeò ut alius sit, qui baptizat, & alius qui baptizatur: ratio etiam potest assignari, quia baptismus se habet instar generationis corporalis *cap. regenerante, cap. regenerabuntur de consecr. dist. 4.* ut etiam habetur in Tridentino *sess. 24. de refor. cap. 2.* atqui in generatione alius est, qui generat, & alius, qui generatur: ergo etiam in Baptismo debet, qui baptizat, etiam distingui ab eo, qui baptizatur, ut asserit Pontifex *in c. debitum de baptismo.*

Cæterum in ordine ad ministrandum hoc Sacramentum Baptismi, de quo loquitur Pontifex *in cap. si quis baptizaverit 1. h. t.* duplex est ratio distinguenda, una circa Ministrum, qui validè possit Baptismum conferre, & alia circa illum, qui ratione officij, aut delegationis possit non solùm validè, sed etiam solemniter baptismum administrare. Quòd ad primum attinet, certum est, baptismum collatum sub legitima forma à quocunque sive baptizato, sive pagano, sive Judæo, hæretico, viro, vel fœmina, validum esse, ut fuit definitum *in cap. 1. §. una verò de summa Trinit.* & etiam in Concilio Florent. *in decret. fidei §. 1.* hinc D. Petrus tametsi nondum sacris fuisset ordinibus initiatus baptizavit nihilominus S. Andream, & filios Zæbedei: & ipsi, cùm adhuc laici essent, cæteros Apostolos baptizârunt referente Baronio *tom. 1. anno 31.* 5

Quòd si dicas, Christum in quolibet sacramento designâsse materiam, formam, & ministrum; & in institutione Baptismi tantùm designâsse Apostolos, & eorum successores Episcopos Ministros hujus Sacramenti, cùm dixit *Matth. ult. Euntes baptizate omnes gentes*, ex quo videtur inferri, alios, quàm Episcopos non posse hoc Sacramentum conferre. Tum quia si Laici possent esse ministri hujus sacramenti maximè ob urgentem necessitatem hujus Sacramenti: sed hæc ratio non videtur sufficiens, quia Sacramentum pœnitentiæ est æquè necessarium post peccatum actuale, ac baptismus ob peccatum originale, unde si urgente necessitate non potest Laicus à peccatis absolvere *cap. verbum de pœnit. dist. 1.* videtur sequi, quòd nec etiam possit baptismum conferre. 6

Sed contra, quia ex institutione Christi non habetur, solos Apostolos, & Episcopos eorum successores esse Ministros hujus sacramenti, quia non constat eo tempore, quo Christus jusserit Apostolos ire in universum mundum, & baptizare, fuisse tantùm præsentes Apostolos, & non alios: imò valdè probabile est, fuisse ibi plurimos viros etiam sæculares, & etiam mulieres. Tum quia Apostoli ipsi declarârunt præceptum Christi, associando alios ut Stephanum, & Philippum ad idem Ministerium prædicandi, & baptizandi, ex quo clarè deducitur, etiam ex præcepto Christi, non solùm Episcopos fuisse designatos Ministros hujus sacramenti; sed etiam alios in gradu Ecclesiastico constitutos. 7

Ad

Ad secundum respondetur, veram rationem, cur etiam Laici sint Ministri hujus Sacramenti, esse summam necessitatem baptismi, quia cùm hoc Sacramentum sit simpliciter necessarium ad salutem animæ, necessitas exigebat, ut ubique locorum præsens esset Minister, qui hoc Sacramentum conferret: neque est par ratio de sacramento Pœnitentiæ, quia hoc non est ita necessarium; si enim constituti in mortis articulo nondum sint septennes, nec usum habeant rationis, non est ipsis necessarium Sacramentum Pœnitentiæ, sed per solùm baptismum salvi fiunt: sin verò sint adulti, & utantur ratione possunt mediante divina gratia elicere actum contritionis, qui æquivalet sacramento Pœnitentiæ.

8 Licèt urgente necessitate possit quilibet homo sive mas, sive fœmina ritè, & validè Baptismum conferre, servandus tamen est ordo inter eos, qui hoc Sacramentum intendunt conferre; siquidem inferior debet cedere superiori; non baptizatus baptizato; excommunicatus non excommunicato; hæreticus Catholico; mulier viro; laicus Clerico; Clericus sacerdoti; & hic Parocho, ut etiam Parochus Episcopo, ut docet D. Thomas *3 p. q. 64. art. 4.* quòd tamen procedit, nisi ex justa causa, & alia urgente necessitate deberet hic ordo inverti: si enim præsentibus sacerdote, & laico non posset sacerdos ob ægritudinem, vel aliud impedimentum, vel propter excommunicationem, vel quia nollet Baptismum conferre sine pretio; tunc laicus esset præferendus, ut etiam si infans nondum esset editus plenè materna ab alvo, & periculum esset in mora, posset etiam tunc fœmina infantem illum baptizare in illa corporis parte, quæ est extra matrem, idque ob decentiam, ne vir fœminam illam parturientem videret: in hoc casu secluso contemptu, an laicus peccet, Respondetur cum distinctione, si necessitas urgeat conferendi baptismum, laicus excusatur à culpa, non ita si id præstet sine necessitate; quia Clericus, & sacerdos est semper præferendus Laico in ordine ad ministrandum hoc Sacramentum, & si sacerdos præsens nollet baptizare, adhuc laicus, si periculum non sit in mora, tenetur alium vocare sacerdotem.

9 Clericus igitur, si ministret in pertinentibus ad Ordinem, quem nondum percepit, ut si nulla instante necessitate solemniter baptizet, aut aliquod divinum officium exerceat, in pœnam sui delicti est deponendus, & ampliùs non ordinandus *cap. si quis 1. h. t.* ubi Hormisda Papa rescribit: qui temerè sine Ordine baptizat, vel alia officia Ordinis exercet, abjiciatur ab Ecclesia, & nunquam ordinetur: id tamen procedit, si baptizet sine ulla urgente necessitate, quia hac instante potest quilibet baptizare. Siquidem munus solemniter baptizandi competit Episcopo, qui propriè est Minister baptismi solemniter conferendi, illi enim ratione officij, seu jure ordinario competit solemniter ministrare baptismum *c. 1. de religios. domib. c. euntis 41. 16. q. 1.* Unde D. Clemens *lib. 3. constit. c. 10. & 11.* ait, sed nec reliquos baptizare permittimus veluti lectores, Cantores, Ostiarios, Ministros, sed solos Episcopos, & Presbyteros.

Imò solus Episcopus primis Ecclesiæ temporibus baptisteria signabat, ut refertur in Concilio Toletano VIII. *can 3.* & D. Paulinus de S. Ambrosio in ejus vita refert, fuisse tanta corporis, animique fortitudine præditum in Episcopalibus muneribus obeundis, ut quod ipse solus circa baptizandos cumulatissimè præstabat, postea quinque Episcopi post ejus obitum vix implere sufficerent. Neque obstat illud Apostoli *1. ad Corinth. 1. non misit me Christus baptizare, sed evangelizare*, ex quo aliqui videntur inferre, baptizare non esse munus proprium Episcopi, sed aliorum Ministrorum inferioris gradus. Nam contra est, quia D. Paulus ibi non asserit, sibi non licere baptizare, cùm *in d. c. vers. 14.* testetur, apud Corinthios, se baptizâsse Crispum, Cajum, & Stephani domum: quòd si baptizare non esset munus proprium Episcopi D. Paulus non baptizasset Crispum, Cajum, & familiam Stephani. Quamobrem cùm dicit, se missum non esse ad baptizandum, sed prædicandum, id intelligitur sicut *in. c. 9. act. Apostol.* quia vix supererat tempus utrumque præstandi; & quia baptismus per alios administrare poterat, non verò prædicatio: ideo ne omitteretur prædicatio, quæ necessaria erat pro conversione gentium, commisit munus baptizandi alteri, in quo sensu dixit, non fuisse missum à Christo, ut baptizaret, sed ut evangelizaret. 10

Cæterum secundarius Minister, cui ratione proprij officij jure ordinario competit baptizare, est proprius Parochus, idque desumitur *ex can. 50. Apostol.* ubi dicitur: *Si quis Episcopus, vel Presbyter non tria unius baptismatis mysteria perfecerit, deponatur.* Nomine autem Presbyteri intelligitur proprius Parochus: quia cum hic sit ab Ecclesia ordinatus ad Eucharistiam administrandam, æquum est, ut possit omnia illa sacramenta administrare, per quæ fideles disponuntur ad Eucharistiam ritè suscipiendam. 11

Posset tamen objici, quia Christus, quando instituit Ministrum baptismi, simul præcepit prædicare, & baptizare *Matth. ult.* sed munus prædicandi competit soli Episcopo, proinde etiam munus baptizandi; hinc Tertullianus *de baptismo c. 13.* ait: *Superest ad concludendam matricolam de observatione quoque dandi, & accipiendi baptismum, commonefacere: dandi quidem vim habet summus sacerdos, qui est Episcopus, deinde Presbyter, & Diaconus, non tamen sine Episcopi authoritate, propter Ecclesiæ honorem.* Ex quo conjicitur, Presbyteros nonnisi ex delegatione Episcopi posse solemniter baptismum conferre. 12

Sed contra quia Presbyter Parochus in propria parochia est Minister legitimus ratione officij Sacramenti baptismi, consequenter sine 13

speciali

speciali Episcopi licentia potest tale munus obire, imò ad id tenetur titulo proprij muneris parochialis, quod Parochus exequitur independenter ab Episcopo, ut notat Barbosa *de officio Parochi c. 18.*

14 Ad id, quod dicebatur de munere prædicandi juncto cum munere baptizandi, respondetur, quòd tametsi Christus simul injunxerit Apostolis utrumque munus prædicandi, & baptizandi, non tamen inde sequitur, quòd solis Apostolis hoc munus injunxerit, adeò ut alij non possint illud exercere; ita enim illud injunxit Apostolis, ut alios non excluderet. Munus enim prædicandi exercetur etiam ab ijs, qui Episcopi non sunt, proinde etiam munus baptizandi potest ab alio exerceri, qui non sit Episcopus.

15 Ad illud Tertulliani respondetur, id tantùm procedere de Presbyteris non Parochis, qui alicui Ecclesiæ Parochiali non præsunt: hi enim licèt ex vi suæ ordinationis habeant potestatem conferendi baptismum; ex defectu tamen subditorum non possunt illam potestatem licitè exercere absque delegatione proprij Parochi: hinc si sacerdos, qui non est Parochus proprius solemniter baptismum administret, peccat lethaliter, non tamen incurrit irregularitatem, quia in jure id non est expressum, ut notat Barbosa *loc. cit. c. 18.* Imò nequeParochus unius parochiæ potest solemniter in aliena parochia baptizare alienum parochianum, quia nemo debet alterius parochiæ subditos sibi usurpare, nec egredi terminos propriæ. *cap. placuit 7. q. 1. c. sicut 9. q. 2. c. 1. c. nullus cum sequent. 13. q. 1. c. nullus 3. de parochijs.*

16 Verùm ex data responsione oritur difficultas, quia si munus baptizandi est actus jurisdictionis, sequitur, baptismum collatum alieno Parochiano esse nullius valoris; perinde ac nulla est absolutio peccatorum facta alieno Parochiano: unde vel quilibet Presbyter, quamvis parochiam non habeat, est Minister ordinarius baptismi; vel baptismus ab eo collatus est nullus. Sed contra est enim discrimen inter baptismum, & absolutionem, quia absolutio est actus jurisdictionis in peccatorem, est enim vera sententia in foro pœnitentiæ; quò fit, ut sacerdos non habens jurisdictionem in pœnitentem non possit ipsum absolvere, quia sententia non datur sine jurisdictione, & desumitur ex Trid. *sess. 14. c. 7.* Secus baptizare non est propriè, ac determinatè actus jurisdictionis in ipsum baptizandum, cùm certum sit, Ministrum baptismi nullam habere jurisdictionem in Catechumenum, sed in reliquos fideles baptizatos, quorum numero accensetur, qui baptizatur: hinc baptismus validè confertur etiam in non subditum.

17 Cæterum simplices sacerdotes quamvis ratione proprij officij non possint solemniter ministrare baptismum, bene tamen beneficio delegationis, seu ex commissione Episcopi, vel Parochi: imò id munus etiam potest delegari Diacono; non ita Subdiacono, & alijs inferioribus Clericis *c. Diaconus c. præsente 93. dist. c. constat. de consec. dist. 4.* & docet Layman. *tom. 2. moral. tract. 2. de baptis. c. 6. num. 2.* hinc patet discrimen inter Diaconum, & Subdiaconum: quia Diaconus potest ex commissione Episcopi, vel Parochi solemniter baptizare, Subdiaconus verò & cæteri inferiores Clerici tantùm in casu necessitatis, ut etiam Laici. Religiosi etiam ex commissione Episcopi, vel Parochi possunt solemniter baptizare *cap. placuit 16. q. 1.* imò in partibus Indiarum ex concessione Pauli III. & Pij V. Religiosi missionarij solemniter baptismum conferunt etiam independenter ab Episcopis.

In *cap. ex litteris 2. & ult. h. t.* habetur, 18
quòd cùm quidam Diaconus antequam Episcopus ei manus imposuisset, se ipsum ordinâsset Presbyterum, & præsumpserit missam celebrare, consultus hoc super temerario ausu Urbanus III. rescribit, Diaconum illum non posse ad sacerdotium promoveri, & biennio, vel triennio à Diaconatu arbitrio Episcopi debere suspensum manere, & pœnitentiam agere; & optimè facturum si ad regularem vitam transeat. Ex quo textu habetur, quòd Diaconus, si missam celebret, non possit promoveri ad sacerdotium, & debeat per biennium, vel triennium arbitrio Ordinarij manere suspensum etiam ab exercitio Diaconatûs, & misericorditer ei conceditur beneficium, ne adigatur reverti ad negotia sæculi. Sin verò dignè pœniteat ipsum sui delicti Episcopus potest dispensare, ut promoveatur ad sacerdotium, quia id in *d. c. ex litteris* non prohibetur, & pœnæ non sunt extendendæ ad casus in jure non expressos.

Quamobrem Clericus ministrans in ordine, ad quem nondum fuit promotus, fit 19
irregularis, ut desumitur ex *c. si quis baptizaverit 2. h. t.* ubi duplex pœna imponitur tali usurpatori Ecclesiastici officij, quarum prima est excomunicatio non quidem ipso jure lata, sed ferenda per sententiam, ut colligitur ex illo verbo *abjiciatur ab Ecclesia*, quo utitur Pontifex: secunda est irregularitas, quæ desumitur ex illis verbis *Nunquam ordinetur*: unde Diaconus qui audet missam celebrare, utramque pœnam incurrit, siquidem excommunicatur per sententiam Judicis, & fit irregularis, adeò ut in perpetuum non possit promoveri ad Ordines superiores nondum susceptos, & præsertim ad ordinem Sacerdotij, in quo ministravit, nisi cum illo dispensetur: & post peractam dignam pœnitentiam potest Episcopus cum ipso dispensare, ut promoveatur ad sacerdotium.

Quod verò ad ordines inferiores jam susceptos attinet, tantùm manet suspensus ab exercitio Ordinis ultimò suscepti, & quidem per biennium, vel triennium ad arbitrium Episcopi: in alijs autem inferioribus ordinibus non prohibetur, posse ministrare: quia in *d. c. ex litteris 2. h. t.* Pontifex tantùm suspendi-

pendit Diaconum illum, per triennium ad arbitrium Episcopi: & quia in *d. cap.* nulla fit mentio de suspensione ab exercitio aliorum inferiorum ordinum jam susceptorum, non præsumitur Diaconus ille suspensus à tali exercitio aliorum inferiorum ordinum, quia pœnæ non sunt ampliandæ extra casus in jure expressos: coarctantur tantùm ad illos, qui exprimuntur. Hinc si sacerdos exerceat actus Ordinis Episcopalis, cùm non sit ipse Episcopus, & administret sacramenta Confirmationis, & ordinis, fit irregularis, adeò ut in perpetuum non possit promoveri ad Episcopatum; & nisi cum ipso dispensetur, manet suspensus ab exercitio Sacerdotij per biennium, vel triennium ad arbitrium Episcopi: alios tamen inferiores ordines Diaconatûs, & Subdiaconatûs potest exercere, quia id non est ipsi prohibitum.

§. II.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selectæ quæstiones.

1 Quæritur primò, an Diaconus ex vi proprij muneris possit solemniter baptizare? Ratio dubitandi est, quia Diaconi, quamvis non possint consecrare, valent tamen Eucharistiam administrare *c. Diaconus c. pervenit 93. dist.* unde ratione proprij ordinis videntur Diaconi posse solemniter ministrare Sacramentum baptismi. Secundò quia Diaconi possunt pœnitentiam conferre *cap. fures 2. de furtis*, ubi dicitur *confessi fuerint Presbytero, vel Diacono*, unde si possunt pœnitentiam conferre, à fortiori etiam baptismum. Tertiò quia Concilium Aurelianense II. coactum anno 511. *can. 12.* concedit Diacono criminoso, & pœnitenti posse baptismum conferre, proinde id multò magis licitum erit Diacono innocenti. Nihilominus respondetur, Diaconos non posse ex officio solemniter baptismum conferre, quia solemniter baptizare pertinet tantùm primariò ad Episcopum, & secundariò ad sacerdotem Parochum; idque ratione jurisdictionis, & quia alij sacerdotes simplices, ut etiam à fortiori Diaconi carent jurisdictione, non possunt solemniter baptizare, nisi ex delegatione, vel commissione Episcopi, vel Parochi, quia tunc vices gerunt Episcopi, vel Parochi, quorum jurisdictionem exercent baptizando solemni ritu suos parochianos. Hinc *in c. si quis 1. h. t.* Diaconus, qui sine delegatione sibi facta solemniter baptizat, incurrit irregularitatem, eò quia munus illud baptizandi solemniter ei non competat: si enim sacerdotes non possunt solemniter baptizare, nisi sint Parochi, vel de licentia Parochi; multò minus id poterunt Diaconi, qui ex vi suæ ordinationis non sunt idonei, ut in Pastores eligantur.

2 Hinc ad rationes in oppositum respondetur, quòd tametsi primis Ecclesiæ temporibus Diaconi Eucharistiam fidelibus laicis ministraverint, non tamen id vi propriæ Ordinationis, sed de mandato Episcoporum, vel parochorum delegatione in eorundem absentia: imò processu temporis fuit hæc facultas postea ipsis abrogata; tunc dicitur, quòd hæc consuetudo viguerit, quando fideles communicabant sub utraque specie; cùm enim in calice Eucharistia etiam ministraretur, Diaconi eam interdum ministrabant. Ad secundam respondetur nunquam fuisse in Ecclesia moris, ut Diaconi pœnitentiæ Sacramentum ministrarent; sed tantùm illis fuit concessum, ut ex delegatione Episcopi possent reconciliare eos, qui gradus solemnis pœnitentiæ expleverant, ut ostendit Mendoza *lib. 2. concil. Illiber. c. 55.* & illa reconciliatio non erat absolutio sacramentalis, proinde poterat à Diacono conferri. Ad tertiam petitam ex Concilio Aurelianensi respondent communiter Patres, tantùm fuisse locutos in casu, quo aderat necessitas, tunc licitum est Diaconis, imò etiam alijs inferioribus Ecclesiæ Ministris baptismum propria authoritate conferre sine ulla delegatione.

Quæritur secundò, an laicus sibi usurpans ministeria Clericorum incurrat irregularitatem, ut si præsumeret solemniter baptizare? 3
Communior responsio est, fieri irregularem adeò ut id evincatur ex *c. si quis 1. h. t.* ubi Pontifex loquitur generaliter, & absolutè de quocunque non ordinato, qui audet ministrare in ordine, quem non habet, ait enim Hormisda Papa absolutè, & generaliter, qui temerè sine ordine baptizat, vel alia officia ordinis exercet, abjici debet ab Ecclesia, & nunquam ordinari: laicus autem nullum habet Ecclesiasticum ordinem, proinde si ministrat in ordine clericali, incurrit irregularitatem.

Quòd si dicas, titulum præsentis Rubricæ esse de Clerico non ordinato ministrante, & laicum non esse Clericum. Rectè respondet Pirhing *lib. 5. tit. 28. num. 4.* non semper valere argumentum à rubro ad nigrum, seu ab eo, quod ponitur in titulo ad alia, quæ ponuntur in capitibus: quia nonnunquam fit, ut nigrum sit universalius rubro, seu quod in capitibus plus contineatur, quàm in tituli ipsa inscriptione, quæ dicitur rubrica. Nonnunquam etiam contingit, ut rubrum sit generalius nigro, ut notat Everhardus in *locis argum. loco à rubro, q. 2. num. 11.* Imò si Clericus ministrans in ordine, ad quem nondum fuit promotus incurrit irregularitatem usurpando ordinem, quem non habet; à fortiori videtur sequi, quòd debeat eam incurrere laicus, qui cùm nullum habeat ordinem Ecclesiasticum, magis distat ab illo ordine, quem usurpat, quàm Clericus, qui ratione Ordinis suscepti proximiùs accedit ad ordinem, quem usurpat. Nihilominus contraria sententia videtur esse probabilis, & eam docent plures cum Layman *lib. 5. tract. 5. c. 3. num. 3.* quia cùm 4

cùm hæc irregularitas non habeatur expressa in jure, non est extendenda ad laicum, quia pœnalia non extenduntur ad casus non expressos in jure.

5 Præterea quia ministrans in ordine, quem non habet est deponendus, ut habetur *in d. c. si quis 1. h. t.* & depositio convenit solis Clericis, non verò laicis. Cæterum Pontifex hanc pœnam ideo solis Clericis injungit, de quibus solis fit mentio; quia hæc usurpatio ordinis superioris frequentior est in Clericis, quàm Laicis. Neque obstat, quòd laicus magis distat à tali ordine, quàm Clericus: quia in materia irregularitatis argumentum deductum etiam à majoritate rationis non est efficax. Quamobrem laicus solemniter baptizans, aut missam celebrans; vel absolutionem sacramentalem conferens fingens se sacerdotem, juxta hanc sententiam non fit irregularis, quamvis sit gravissimis pœnis puniendus, & brachio sæculari tradendus. Adhærendum tamen puto primæ sententiæ utpote communiori, unde,

6 Quæritur tertiò, an irregularitas, quam incurrit laicus sibi usurpans ministeria Clericorum sit totalis; adeò ut nullum ordinem suscipere possit, an verò sit tantùm partialis, ut non possit promoveri ad illum tantùm ordinem, quem sibi usurpavit: ratio dubitandi est, quia Clericus non incurrit talem irregularitatem; sed tantùm quoad promotionem ad ad aliquos ordines, unde sicut Clericus non incurrit nisi partialem irregularitatem: ita videtur dicendum de Laico, quia si Clericus quoad usum illorum ordinum, quos non usurpavit, non manet irregularis, non videtur ratio adesse, cur laicus debeat quoad omnes ordines fieri irregularis.

7 Respondendum nihilominus est probabiliùs, laicum usurpantem quodcunque ministerium sacrorum ordinum excludi omnino à Clericatu, adeò ut nullum, vel minimum ordinem recipere possit, & desumitur ex *c. si quis 1. h. t.* ubi Papa Hormisda simpliciter dicit, quod *non ordinetur*, & quia hæc locutio est absolutè negativa, æquivalet universali, nec potest à nobis limitari, nisi fortè ex parte personæ, & juxta dispositionem alterius legis scilicet textûs, qui habetur in *c. ex litteris 2. h. t.* ubi juxta communiorem interpretationem is, qui sibi usurpat ministerium Ordinis, quo caret, non potest aliquem ordinem recipere, quem non habet, & cùm laicus nullum habeat, sequitur, quòd nullum possit recipere. Quòd si dicas, hanc pœnā fore majorem respectu laici, respondetur, id se habere per accidens, quia pœna ex se est universalis. Præterea nullum exinde sequitur inconveniens, si pœna dicatur major respectu laici, quia major est etiam temeritas laici, tùm audeat se se divinis ingerere ministerijs.

8 Quæritur quartò, an qui tantùm per jocum usurpat ministerium ordinis; quo caret, incurrat hanc irregularitatem, tametsi tota actio exterior sit ludrica ex defectu intentionis? Respondetur, eum graviter peccare, eò quia id cedat in gravem irreverentiam, & injuriam illius ordinis, vel Sacramenti, cujus ministerium per jocum, quis usurpat. Quòd verò ad irregularitatem attinet, censent aliqui, non fieri irregularem; eò quia cum non seriò, sed tantùm per jocum, & sine intentione usurpet ministerium ordinis, quo caret non ministrat verè, & realiter in tali ordine, quo caret, proinde non incurrit irregularitatem, quia hæc in jure tantùm infligitur verè ministrantibus in ordine quo quis caret; & quia lex est pœnalis non est amplianda; sed restringenda ad verum ministerium, de quo loquuntur jura, non verò ad fictum: unde cùm nullum jus reperiatur, per quod irregularitas incurratur, à quo tantùm per jocum, & sine intentione ministrat in ordine, quo caret; non est is dicendus irregularis.

Verùm id tantùm procedit in foro conscientiæ, & interiori, non verò in foro exteriori, quia in hoc non potest judicari, qua intentione, quis sibi usurpaverit ministerium Ordinis, quo caret, si ex circumstantijs non deprehendatur etiam exteriùs talem usurpationem ministerij esse fictam, ludicram, & tantùm per jocum: alioquin is fit irregularis in foro externo, qui quoad exteriorem actionem seriò exercet aliquem actum ordinis, quamvis sine interna intentione conficiendi Sacramentum, aut ministerium sacrum: ratio est, quia lex tantùm intendit punire usurpationem exterioris ministerij alicujus ordinis; proinde ad hanc incurrendam irregularitatem sufficit voluntas faciendi actus ordinis exteriùs, quamvis sine interna intentione conficiendi Sacramentum, vel aliud verum ministerium, quod non potest is, qui scit, se non esse ordinatum, verè intendere. Hinc si Diaconus solemniter, & veluti ex officio baptizet, vel missam celebret, vel absolvat à peccatis, vel etiam confessiones audiat, fit irregularis; licèt nullam internam habeat intentionem conficiendi Sacramentum. Tum quia si ob externum exercitium seriò usurpatum non incurreretur irregularitas, possent iniquissimi homines facilè hanc pœnam illudere dicentes, se non habuisse internam intentionem ministrandi in tali ordine, sed tantùm fictè, & per jocum. 9

Quæritur quintò, quæ requirantur ad hanc irregularitatem incurrendam ab eo, qui ministravit in ordine, quo caruit? Respondetur plura requiri: primò ut exerceat actum proprium ordinis, seu ministerium, quod ab alio, qui talem Ordinem non habet, non possit exerceri. 10

Secundò, ut ministret in ordine, quem non habet scienter, & non ex ignorantia: quia *in d. c. si quis 1. h. t.* dicitur, quod hæc irregularitas incurratur *propter temeritatem*: & temerarius non est, nisi, qui id agit, quod scit, non posse agere. Tū quia hæc irregularitas est pœna, 11

quæ

quæ sine culpa non incurritur, unde interveniente ignorantia etiam probabili, non incurritur irregularitas: imò cum sit valde gravis pœna, non incurritur nisi à sciente, & temerariè præsumente, sive per contemptum ministrante.

12 Tertiò requiritur, ut ministret scienter in ordine, quo caret, quoad substantiam, quia tunc illa ordinatio est nulla ob defectum substantialium, eò quia ministrat in ordine, quem defectu alicujus substantialis omissi non recepit; quapropter si quis sciat, se non recepisse sacerdotium ob omissum in ordinatione aliquod substantiale, quia talis ordinatio fuit nulla, ideo si ministret in odine sacerdotali, missam celebret, confessiones audiat, & absolvat, fit irregularis, eò quia sibi usurpat ministerium ordinis, quo caret: si in ordinatione omissum tantùm fuisset aliquod accidentale, quod certum est, non esse de substantia, tunc si ministret antequam suppleatur omissum, peccat quidem graviter, nisi fuisset omissa aliqua exigua cæremonia non necessariò supplenda: non tamen incurrit irregularitatem, quia tunc non caret ordine, cujus ministerium usurpat, & in nullo jure habetur, quod incurratur hæc irregularitas; sed tantùm promotus ad talem ordinem prohibetur in eodem ordine ministrare, donec defectus suppleatur.

13 Quartò requiritur, ut solemniter, & tanquam ex officio ad tale ministerium deputatus, & constitutus exerceat ordinem, quo caret, quia si sine solemnitate hoc ministerium usurpet, vel non tanquam ex officio, non fit irregularis, ut si quis non Diaconus cantet Evangelium etiam cum dalmatica, sed sine stola; vel si non Subdiaconus cantet Epistolam cum dalmatica, sed sine manipulo.

14 Quæritur sextò, an Clericus sibi usurpans jurisdictionem ordinis, quo caret, fiat irregularis? Respondetur propter solam usurpatam jurisdictionem non incurri hanc irregularitatem: ratio est, quia hæc irregularitas solùm lata est in eum, qui exercet actum ordinis, quem non habet. Hinc si Parochus solemniter baptizet non subditum, vel Sacramentum pœnitentiæ administret sine licentia Parochi, cui subjiciuntur hi, quibus sacramenta confert, non incurrit irregularitatem; quia tunc non exercet actum ordinis, quem non habet, sed solùm sibi usurpat jurisdictionem alterius: siquidem quilibet Parochus, perinde ac quilibet Episcopus habet jurisdictionem limitatam ad proprium territorium, nec potest se ingerere in territorio alterius in ordine ad ministranda sacramenta subditis alterius Parochi. Hinc si assistat etiam matrimonio alieni parochiani sine licentia Parochi proprij non incurrit irregularitatem, dummodo nuptias non benedicat, quia tunc tantùm sibi usurpat alienam jurisdictionem, non verò ministerium Ordinis, quo caret, & irregularitas tantùm in jure imponitur ijs, qui sibi usurpant ministerium ordinis, quo carent, non verò usurpatoribus alienæ jurisdictionis.

Quæritur septimò, an fœmina solemniter baptizans incurrat irregularitatem: ratio dubitandi est, quia baptizare solemniter est actus proprius Episcopi, vel Parochi, unde fœmina tunc videtur sibi usurpare ministerium ordinis, quo caret. Respondetur, fœminam solemniter baptizantem nullam incurrere irregularitatem, quia ad hanc incurrendam requiritur, ut qui ministrat in ordine, quo caret, sit capax irregularitatis incurrendæ: atqui fœmina non est capax irregularitatis, quia non est capax ordinis Ecclesiastici, quapropter si fœmina exerceat ea, quæ pertinent ad Ecclesiasticos ordines, non incurrit irregularitatē, est enim irregularitas privatio ordinis, vel usus illius. Hoc idem procedit de non baptizato, si ministret in ordine aliquo Ecclesiastico, neque iste est capax irregularitatis saltem illius, quæ ob delictum est lata: cùm enim non baptizatus sit extra forum Ecclesiæ, non subjicitur Ecclesiasticæ jurisdictioni, consequenter neque ligatur ejus legibus. Tum quia *in cap. si quis* 1. *h. t.* Hormisda Papa loquitur ad membra Ecclesiæ, siquidem omnis lex ad eos loquitur, qui sunt sub lege. 15

Quæritur octavò, an si Diaconus solemniter baptizet sine licentia Episcopi, vel Parochi, etiam urgente extrema necessitate fiat irregularis? Respondetur affirmativè, quia baptizare solemniter ex officio convenit soli sacerdoti, non verò Diacono, qui propterea tunc sibi usurpat ministerium Ordinis, quo caret, quod est illi prohibitum in *c. si quis* 1. *h. t.* & quidem sub pœna incurrendæ irregularitatis: neque extrema necessitas, ei suffragatur, quia quando urget talis necessitas sufficit, si baptizetur in illa constitutus sine solemnitate, tunc enim quilibet homo potest esse minister hujus sacramenti. Cæterum Diaconus cum licentia Episcopi, vel Parochi licitè baptizat etiam solemniter, non solùm urgente necessitate, sed etiam extra casum necessitatis, nec ullam tunc incurrit irregularitatem, quia exercet tale ministerium non nomine proprio, sed alterius, cujus vices tunc gerit. 16

Quæritur nonò, an baptizari possit constitutus in periculo mortis, si baptismus sit mortem acceleraturus? Certum est, quòd si non timeatur mors subventura, possit baptismus differri, si ejus collatio posset mortem accelerare: quòd si periculum incrementum subiret, tunc non esset ulterius differendus baptismus, eò quia pluris intersit providere saluti spirituali, quàm corporali: quando enim concurrunt simul salus spiritualis, & corporalis, debet illa præferri, ut excellentior, etiam cum jactura corporis: siquidem subeunda potius est mors corporalis, quàm salutem spiritualem amittere: quo pacto est potius eligenda mors, quàm lethaliter offendere Deum 17

Deinde docent communiter cum Thoma 2. 2. q. 26. art. 3. in corp. & D. Augustino *lib. 1. de doctrina Christi. cap. 2.2.* quinimò etiam propria vita exponenda est discrimini, & mortis periculo pro salute spirituali proximi, si necessitas urgeat, ut ex D. Augustino docet D. Thomas *2. 2. q. 26. art. 5. in corp.*

18 Hinc cùm infans non possit æternam consequi salutem sine baptismo, tametsi ex collatione baptismi ei acceleretur mors, adhuc debet baptizari, quia tunc simul concurrunt salus animæ, & corporis, & illa huic est præferenda: sicut enim tenetur quis profundere propriam vitam pro conservanda, vel obtinenda salute spirituali: ita etiam cæteri, debent præferre salutem spiritualem saluti corporali. Tum quia, si infans sit constitutus in articulo mortis, potest quisque ipsum baptizare, tametsi sciat, se exponere evidenti mortis periculo, & tunc baptizando exercet actum charitatis: ergo etiam poterit baptizare infantem, tametsi baptismus sit ei mortem acceleraturus, quia tunc baptizans non operatur contra justitiam, quia negotium infantis utiliter gerit, & præstat id, quod teneretur infans ipse præstare, si capax esset rationis; nec tunc baptizans operatur contra charitatem, quia hæc non obligat ad amandum plus proximum, quàm seipsum, ut docet D. Thomas *2. 2. q. 26. art. 4.* Imò tunc baptizans exequitur præceptum divinum, & naturale, quo obligamur anteponere saluti corporali, quæ concernunt salutem animæ. Demum quia ministratio baptismi per se ordinatur ad salutem spiritualem infantis, qui baptizatur; & tantùm per accidens habet annexum damnum corporale: atqui licitum est, procurare proprium commodum, quamvis inde per accidens sequatur damnum alterius, quia tunc tale damnum est præter intentionem *l. 1. §. denique Marcellus l. vicinus ff. de aqua pluvia arcen.* & quia quisque tenetur diligere proximum sicut se ipsum ex Dei præcepto *Matth. 22.* sequitur, quòd possit commodum proximi procurare, sicut proprium; unde sicut posset ipse velle baptizari urgente necessitate, non obstante acceleratione mortis: ita etiam poterit baptizare proximum constitutum in mortis periculo; siquidem ordo charitatis exigit, ut salus spiritualis proximi præferatur saluti corporali ejusdem, ut docet D. Thomas *2. 2. q. 26. art. 5.*

19 Quæritur decimò, an, qui baptizando mortem accelerat infanti fiat irregularis? Respondetur probabiliùs negativè, quia tunc non incurritur irregularitas ex delicto, neque ex defectu lenitatis: & omnis irregularitas, quæ contrahitur ex homicidio fundatur necessariò in altero ex his duobus capitibus. Quòd verò non incurratur irregularitas ex delicto, ex eo liquet, quia tunc nullum committitur peccatum, siquidem infans potest licitè baptizari, imò etiam debet, non obstante acceleratione mortis, eò quia salus animæ sit præferenda saluti corporis. Tum quia si aliquod tunc intervenit peccatum ad summum est tantùm veniale, ratione alicujus negligentiæ, quæ in abluendo subrepit: & hæc non sufficit ad incurrendam irregularitatem, ut desumitur *ex c quæsitum de pœnit.* ubi declaratur taxativè Clericos esse irregulares, si ipsis procurantibus, aut studiosè negligentibus filij fuerint oppressi: studiosè autem negligere importat negligentiam crassam, & voluntariam, proinde mortaliter culpabilem: tum quia irregularitas, quando injungitur ut pœna, habet rationem punitionis gravissimæ, cùm inhabilitet ad ordines, & beneficia, & privet ordinatos executione ordinis: pœna autem gravissima in jure canonico non infligitur nisi propter peccatum lethale, præsertim cùm talis pœna sit difficilis relaxationis.

Neque incurritur irregularitas ex defectu lenitatis: quia hæc non habet locum in homicidio privato, quod fit à persona privata, sed tantùm in homicidio ex auctoritate publica; adeò ut illam contrahant, qui tanquam ministri publici ad tale homicidium concurrunt, ut docet Covar. *in clement. si furiosus p. 2. §. 4. num. 9. V. ex his de homicid.* ubi distinguens homicidium privatum à publico docet, quòd in homicidio facto à privata persona nunquam locum habeat irregularitas, nisi habeat locum etiam culpa homicidij: quia hæc irregularitas ex defectu linitatis à jure tantùm imponitur personis publicis, quæ tanquam concernentes judicium concurrunt ad homicidium. Tametsi quis erroneè putaret, se malè facere baptizando, eò quia mortem acceleret per baptismum, licèt peccaret ratione conscientiæ erroneæ; non tamen afficeretur irregularitate, quia hæc tantùm imponitur pro delicto homicidij in re existente, & non pro existente in conscientia tantùm erronea. 20

21 Quæritur undecimò, an, si tantùm initiatus primâ tonsurâ ministerium sibi usurpet ordinis minoris Acolytatus, vel alterius etiam solemniter in superpelliceo, ac si esset ad tale officium deputatus fiat irregularis? Respondetur, communiorem sententiam asserere, exercentem ministerium ordinis minoris, quo caret, si solemniter, & tanquam ex officio illud exerceat non incurrere irregularitatem, ut notat Sylvester *V. irregularitas q. 12.* & probat, quia D. Thomas *in 4. dist 24. q. 2. art. 2. ad 9.* docet, actus minorum ordinum posse licitè fieri per laicos, tametsi isti non habeant ad id officium. Verùm huic sententiæ obstant verba, quæ habentur *in cap. si quis 1. h. t.* ubi Hormisda Papa dicit, *Si aliquod divinum officium exercuerit non ordinatus:* atqui etiam officia minorum ordinum pertinent ad divinum officium, proinde exercens solemniter, & tanquam ex officio minorem ordinem, quo caret, videtur incurrere irregularitatem. Tum quia Clericus excommunicatus, si ex officio ministret in minoribus ordinibus, fit irregularis. Hinc probabiliùs putârim, exercentem ministerium

rium alicujus ordinis minoris, quo caret tanquam ex officio, & ut Ministrum ad id deputatum fieri irregularem; non ita si tantùm ministerium illud exerceat eo modo, quo secundùm consuetudinem solet per laicos exerceri: unde nonnisi rarissimè potest contingere, ut usurpans ministerium ordinis alicujus minoris fiat irregularis, quia ordinariè tale ministerium non usurpatur nisi juxta consuetudinem, quâ etiam à laicis usurpari solet. Tùm quia ad incurrendam irregularitatem debet actio fieri cum peccato, & quidem gravi: quia cùm hæc irregularitas injuncta per modum punitionis sit pœna gravis, debet supponere culpam gravem: proinde interveniente etiam ignorantia probabili non incurritur hæc irregularitas.

22 Quæritur duodecimò, quisnam possit in hac irregularitate dispensare? Respondetur, in ordine ad ascendendum ad ulteriores ordines solùm Papam posse dispensare: secus in ordine ad ministrandum in ordinibus jam susceptis potest etiam Episcopus dispensare ex concessione facta Episcopis, ut desumitur ex *cap. in litteris 2. h. t.* Imo si delictum sit occultum, potest Episcopus etiam quoad ulteriores dispensare ex Concilio Tridentino *sess. 24. cap. 6. de refor.* Hodie tamen extat Bulla Clementis VIII. promulgata Romæ die 4. Decemb. anno 1601. quæ incipit, *& si alias*, & eam recitat Quaranta *in summa Bullar. V. ordo in fine*, ubi statuitur, ut quicunque non promotus ad sacrum Presbyteratûs ordinem repertus fuerit missam celebrare, vel Sacramentales confessiones audire, à Judicibus sacræ inquisitionis, vel locorum Ordinarijs tanquam Ecclesiæ misericordia indignus à foro Ecclesiastico abjiciatur; & ab ordinibus Ecclesiasticis, si quos habuerit, ritè degradatus statim curiæ sæculari tradatur plectendus per Judices sæculares debitis pænis.

TITULUS XXIX.

De Clerico per saltum promoto.

QUia Clerici non solùm delinquunt in exercendis ministeriis eorum ordinum, quibus carent: verùm etiam in ijsdem ordinibus suscipiendis, eò quia nonnunquam per saltum promoveantur ad ordinem superiorem relicto medio; ideo Pontifex postquam in præcedenti tutulo egerit de Clerico non ordinato ministrante; hîc pergens ad aliud delictum, quod nonnunquam committitur à Clerico, agit de Clerico per saltum promoto, præsertim cùm nulla sit differentia inter non ordinatum, & non ritè ordinatum *argum. l. quoties ff. qui satisdare cogantur.*

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Unici capitis in hoc titulo contenti.

C. *TUÆ LITTERÆ UNIC. h. t. Innocentius III. rescribit ei, qui ignoranter de Subdiacono fit Presbyter omisso Diaconatu, injungendam esse dignam pœnitentiam, eò quia ignorantia fuerit crassa, vel potius negligentia: peracta autem pœnitentia mandat Pontifex, ut possit ordinari Diaconus; quia non intelligitur iteratum, quod factum esse nescitur: & post promotionem ad Diaconatum permittit Pontifex misericorditer, ut possit ministrare in sacerdotio sumpto ante Diaconatum. Ubi notat Glossa discrimen inter Sacramentum matrimonij, & Ordinis, quia si quis ante ætatem pubertatis contrahat matrimonium hoc non valet, nisi malitia ætatem suppleat: secus qui ordinatur sacerdos ante ætatem, vel ante Diaconatum ordo tenet, sed ordinatus est suspensus ab executione. Verùm qui ordinatur infra annos discretionis, si antequam ordinaretur, contradixit, ut etiam tùm primum scivit, & cognovit se esse ordinatum: communior sententia est, non teneri tunc ad servandam continentiam, quinimò si simpliciter fuit coactus, non imprimitur character. Cæterum non solùm rigore hujus textûs, sed etiam Concilij Tridentini* sess. 23. c. 14. de refor. *potest Episcopus dispensare cum promotis per saltum, quod ab aliquibus intelligitur, sive scienter, sive ignoranter fuerint ita promoti sive omisso aliquo ordine ex majoribus, sive ex minoribus: quia Concilium non distinguit, sed loquitur simpliciter: quapropter à sensu contrario infertur, non posse Episcopum dispensare cum eo qui ministravit in tali ordine absque ulla distinctione: idque deducitur ex ratione, quam adfert Pontifex in textu, ubi*

ait, non præsumi iteratum, seu usurpatum illum ordinem ab illo Diacono, qui nesciebat, an eum susceperit: proinde concedit Pontifex facultatem dispensandi Episcopo, quam non concessisset, si præsumeretur illum ministrâsse, in tali enim casu solus Papa dispensat. Ceterum si quis nullo suscepto minore Ordine ordinaretur Sacerdos, verè reciperet Presbyteratum: non ita si non sacerdos ordinaretur Episcopus; quia ordo Episcopatus necessariò supponit sacerdotium argum. cap. ex litteris 10. de excess. Prælat. *Sin autem ordinaretur quis Episcopus prætermisso Diaconatu, vel Subdiaconatu, dummodo esset sacerdos fieret verus Episcopus non tamen tunc posset conferre illos ordines, quos non habet* argum. c. gratia. c. ventum 1. q. 1. c. quomodo de consec. dist. 4.

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quid sit ordinari per saltum, & quæ pœna iure iniuncta ita promotis.

1 Clericus hîc per saltum promotus dicitur, qui præproperè à minoribus ordinibus ad superiores ascendit medijs neglectis, ut si Subdiaconus promoveatur ad sacerdotium non antea suscepto ordine Diaconatûs. Cùm ad sæculares honores nonnisi per gradus ascendatur, eorúmque gerendorum promiscua facultas non sit; sed ordo adhibeatur, ut quis majorem Magistratum gerere non possit, nisi qui minorem priùs susceperit *l. 45. quæ utiliter ff. de negotijs gestis l. 11. l. 14. §. gerendorum ff. de muner. & honor.* ideo Ecclesia meritò prohibuit, ne possit quis Presbyterij, vel majoris dignitatis locum habere, quin aliquandiu in minoribus ordinibus manserit, & in his se probaverit *can. si officia 59. dist.* unde D. Hieronymus *in epist. Nepotiani.* ait. *Quid multa? fit Clericus, & per solitos gradus Presbyter ordinatur*: & D. Paulus ab Ecclesiæ dignitatibus Neophytum jussit removeri 1. *ad Timoth.* ne cæcus in foveam cadat, quia ut habetur *in can. 80. Apostol. iniquum est, eum, qui nunquam experimentum fecit, aliorum esse præceptorem*: & hac ratione Justinus Imper. *Novel. 122.* jubet, ut si quem ex plebe in Episcopum eligi oportuerit, priùs is, qui eligitur inter Clericos debeat tribus mensibus consistere.

2 Cùm igitur gradatim, & serie quadam, non verò per saltum, & ordine præpostero suscipiendi, & conferendi sint ordines Ecclesiastici *cap. solicitudo dist. 52. tota dist. 59. 60. & alijs*; ideo si quis prætermisso ordine inferiori superiorem suscipiat, ut si Subdiaconus Presbyteratum ante Diaconatum, collatio quidem est valida, & characterem imprimit, ut notat Abbas *in c. tua litteras 1. & ult. h. t.* sed per sententiam est illi executio ordinis interdicenda, ut putant aliqui: sed alij veriùs dicunt esse, ipso jure suspensum donec congruo tempore Diaconatus prætermissus suppleatur, & cum eo pœnitentia imposita dispensetur, ut in ordine suscepto ministret, imò id etiam procedit, quamvis intercesserit ignorantia, ut habetur *in cap. tua litteras 1. & ult. h. t.* ubi Innocentius III, cum Presbyter Diaconatus ordine prætermisso diceretur promotus in Presbyteratum, & ipse pro certo nesciret, an res taliter se haberet, sed crederet assertioni bonorum virorum, eò quòd, cùm acciperet ordines inferiores, infra annos discretionis erat constitutus; rescripsit Pontifex Episcopo Bononiensi, ut condigna injuncta, & peracta pœnitentia (quia non intelligitur iteratum, quod factum nescitur) ipsum de misericordia ordinaret in Diaconum & in ordine sacerdotis ministrare permitteret, ex quo textu colligitur, eum qui ignoranter de Subdiacono fit Presbyter omisso Diaconatu, teneri injunctam sibi dignam pœnitentiam subire, eò quia ignorantia fuit crassa, seu negligentia; quâ peracta ordinatur Diaconus, quia non intelligitur iteratum, quòd factum esse nescitur: permittitur etiam misericorditer ministrare in suscepto sacerdotio.

Pœna in jure inflicta ordinato per saltum, est suspensio, & ut gradus omissus ei conferatur, idque probant textus *in cap final. 51. dist. c. solicitudo 52. dist. c. si officia, & per totum 59. dist.* Hoc idem etiam habetur in synodo Romana sub Sylvestro Papa *can. 5.* ibi: *Sylvester præsente synodo constituit, ut nullus ex laica persona ab honore acolyti ad Episcopatum sublevaretur, nisi priùs fuisset Lector diebus triginta, deinde una die Exorcista, postea caperet onus acolyti, & faceret in eodem annos decem, ut acciperet onus Subdiaconi, & in Subdiaconatu esset annos quinque, deinde ad diaconatûs honorem pertingeret fixus, donec rogantibus triginta Presbyteris fieret examen, ut esset Diaconus Cardinalis.* Ex alijs in jure textibus etiam clarè habetur, ei qui prætermisso ordine inferiori superiorem suscipit, per sententiam, esse interdicendam executionem, donec congruò tempore prætermissus ordo suppleatur, & cum eo, pœnitentia imposita dispensetur, ut in ordine suscepto ministret, quæ dispensatio fieri potest per Episcopum, si nondum ministraverit in suscepto 3

cepto ordine, ut habetur in Concilio Tridentino *sess. 23. c. 14. de refor.*

4 Idque procedit non solùm si promotus fuerit per saltum omisso aliquo ex sacris ordinibus, ut si ex subdiaconatu promotus fuerit per saltum ad Presbyteratum omisso diaconatu: sed etiam omissis ordinibus minoribus, aut uno eorum, ut etiam omissa prima tonsura ex declaratione Congregationis Cardinalium Concilij Trident. Interpretum. Ratio, cur Ecclesia prohibuerit hujusmodi ordinationes per saltum, est, quia ordo, qui servatur in hominibus, ut in cœlesti hierarchia provehantur, idem servandus etiam est, ut in hierarchia militatis Ecclesiæ proficiant: unde Clemens Alexandrinus *lib. 6. stromat. pag. 667.* ait. *nam hic quoque progressiones Episcoporum, Presbyterorum, Diaconorum sunt, ut arbitror imitationes gloriæ angelicæ, & illius œconomiæ, ac dispensationis.* Cui consentit sanctus Bernardus *lib. 3. de consid. ad Eugen.* ubi ait, hoc ordine ad cælestem hierarchiam homines transferri, ut priùs inferiores ordines attingere debeant, quàm superiores: unde etiam in hierarchia Ecclesiastica, sacróque Clericorum ordine, ut quis proficiat, consentaneum est, ut inferiores ordines priùs decurrat, quàm ad superiores pervenire possit: siquidem etiam leges civiles natura duce, quæ solemni decursu à minimis semper incipit, & gradatim progreditur, statuerunt, ut ad majores gradus nonnisi per medios homines promoverentur *l. ut gradatim 11. l. honor. 14. §. gerendorum ff. de muner. & honor. l. 2. c. quemadmodum civil. munera l. quæ utiliter 47. in princ. de negot. gest.*

5 Hinc Romani non solùm in militia castrensi hunc ordinem servabant, ut notat Lypsius de *milit. Roman. lib. 2. dialog. 8.* verùm etiam in togata: siquidem Patritij, & plebei nobiles post exacta stipendia viam sibi parabant ad gubernandam rempublicam. Primò enim promovebantur ad quæsturam, quæ erat exordium ad honores teste Ulpiano *in l. 1. de offic. potest.* elapso triennio petebant ædilitatem: & post biennium Præturam, & eadem temporis intercapedine consulatum, & alias dignitates, in hoc autem ordine servando consistere Reipublicæ optimum regimen, & conservationem, docent communiter Jurisperiti, Petrus Gregorius *lib. 47. Syntag. c. 15.* Besoldus *differt. de magist. c. 1. num. 1.* Borellus *lib. 1. de magist. c. 16.* Gratianus *tom. 1. discept. cap. 154.* quapropter rectè Innocentius III. *in d. c. tua litteræ 1. & ult. h.t.* statuit, ut Clerici nonnisi gradatim ad sacros ordines promoverentur, aliàs Clericum per saltum promotum suspensionem incurrere.

6 An verò ordinatus per saltum incurrat etiam irregularitatem, adeò ut non possit ministrare in ordine suscepto, nec ordinem prætermissum recipere, nisi cum ipso dispensetur? Respondent aliqui, eum manere etiam irregularem, quoad talem ordinem suscipiendum; proinde manere etiam irregularem in ordine ad ascendendum ad superiores, ex quo inferunt, Subdiaconum, qui per saltum fuit promotus ad Presbyteratum esse perpetuò impeditum ab executione Diaconatûs, quia irregularitas privans subdiaconatu privat quantum est ex se diaconatu, ut est manifestum in Clerico in minoribus constituto ministrante solemniter in subdiaconatu, quem non habet, ille enim manet irregularis, nec potest ascendere ad Subdiaconatum, consequenter omnino privatur diaconatu; ergo quando tale impedimentum invenit diaconatum jam receptum, quod est accidentarium, & non potest ipsum characterem delere, saltem impedit perpetuò ejus usum.

Quòd si dicas, inde sequi majori pœna affici Diaconum ministrantem in Subdiaconatu, quem non habet, quàm in sacerdotio; eò quia propter illud delictum perpetuò privetur usu diaconatûs; & & per hoc solùm ad tempus. Tum quia propter illud excluditur à susceptione diaconatûs, & sacerdotis: & propter hoc tantùm privatur sacerdotio. Respondent, nullum sequi absurdum; quia in hac pœna attendendum potius est ad bonum, quo immediatè privat: hoc autem majus procul dubio est in privatione sacerdotij, quàm subdiaconatûs. Præterea licèt ex parte objecti majorem præseferat deformitatem sacrificare sine sacerdotio, quàm cantare solemniter epistolam sine subdiaconatu: nihilominus quando hoc posterius fit post ordinationem per saltum, & post novum impedimentum inde contractum, major tunc intervenit contumacia, ratione cujus delictum incrementum subit, ac fit dignum majori pœna in foro Ecclesiæ. 7

Verùm probabiliùs videtur in eo casu non incurri specialem illam pœnam suspensionis à Diaconatu latam *in c. ex litteris 2. de Clerico non ordinato*, quia hæc pœna est specialiter lata in eum, qui ministravit in ordine superiori, quem non habet, proinde non oportet eam extendere ad eum, qui solùm ministravit in inferiori ordine prætermisso: proinde minuitur illa pœna. 8

Verùm putârim, ordinatum per saltum non fieri irregularem, si non ministravit in ordine per saltum recepto, sed tantùm ipso jure, & facto esse suspensum ab executione ordinis per saltum suscepti, donec ordo inferior omissus suppleatur, & id desumitur ex *c. tua 1. & unic. h. t.* ubi Innocentius III. statuit, ut qui ignoranter de subdiaconatu fit Presbyter omisso diaconatu injungatur ei digna pœnitentia, quia ignorantia fuit crassa, quâ peractâ ordinatur Diaconus; quia non intelligitur iteratum, quod factum esse nescitur. Rursus suppleto ordine prætermisso permittit Pontifex misericorditer, ut ministret in sacerdotio per saltum suscepto: ex hoc textu apertè colligitur, suscipientem ordinem etiam sacrum per saltum non esse irregularem, quia tametsi ministrans in tali ordine quem non habet, fiat irregularis: in nullo tamen jure reperitur, quòd quis 9

fiat

fiat irregularis ex eo præcisè, quòd prætermisit ordinem inferiorem, si in suscepto per saltum non ministravit. Præterea quia *in d. c. tua unic. h. t.* non statuitur hæc irregularitas, quia Pontifex rescribit, ut post peractam pœnitentiam promoveatur ad prætermissum Diaconatum, & postea permittatur misericorditer ministrare in sacerdotio: quòd si post peractam pœnitentiam debet ordinari in prætermisso diaconatu, sequitur, quòd per se non sit impeditus, nec inhabilis ad suscipiendos ordines, quia saltem ex dispensatione Episcopi potest ordinem prætermissum recipere, cùm *in d. c. tua* permittatur, ut post suppletum ordinem prætermissum Episcopus cum illo dispenset, ut possit ministrare in ordine Presbyteratûs, ad quem fuit per saltum promotus: si enim esset irregularis, non posset Episcopus cum illo dispensare, quia in tali irregularitate solus Papa dispensat, ut notat Zœsius *in comment. h. t. n. 2.*

10 Quòd verò promotus per saltum ipso jure maneat suspensus ab ordine sic suscepto colligitur etiam *ex d. c. unic. h. t.* ubi cùm Subdiaconus prætermisso diaconatu factus esset sacerdos, præcipitur, ut Episcopus eum post pœnitentiam promoveat ad ordinem diaconatûs prætermissi, & postea permittat ex misericordia, ut ministret in ordine presbyteratus, ad quem fuerat per saltum promotus: quòd si ex misericordia permittitur ut ministret in ordine sacerdotij, sequitur evidenter, eum fuisse ipso jure suspensum ab executione ordinis Presbyteratus, ad quem per saltum fuerat promotus: alioquin si non esset suspensus, posset sine misericordia, & permissione statim post susceptum diaconatum ministrare in sacerdotio per saltum suscepto, quia nullum tunc adesset impedimentum: unde liquet, promotũ per saltum manere ipso jure suspensũ ab exercitio ordinis per saltũ suscepti. Idque etiam confirmatur ex Concilio Tridentino *sess. 23. c. 14. de refor.* ubi in fine Concilium statuit, quòd cùm promotis per saltum, si non ministraverint in tali ordine per saltum suscepto, Episcopus ex legitima causa possit dispensare: unde supponit Concilium promotos per saltum, quamvis non ministraverint in ordine suscepto, esse ipso facto suspensos in ordine ad exercendum ministerium talis ordinis per saltum suscepti, alioquin ministrando in ordine non contraherent novum impedimentum, seu irregularitatem, si non essent suspensi, sed tantùm suspendendi: quia suspensi, vel alia censura irretiti fiunt irregulares, si exerceant actum ordinis, à quo sunt suspensi.

11 Quòd si dicas, *in c. solicitudo unic. dist. 52.* præcipi, ut Episcopus prohibeat ab exercitio, & officio sacerdotali eum, qui per saltum susceperat Diaconatum, & Presbyteratum prætermisso subdiaconatu, idque donec recipiat subdiaconatum, ex quo videtur dicendum, promotum per saltum non esse ipso jure suspensum ab ordine suscepto, sed esse suspendendum per sententiam.

Contra est, quia verbum illud *prohibeat*, 12 non significat prohibere per censuram, vel suspensionem, adeò ut debeat Episcopus eum suspendere, sed ut Episcopus eum compellat ad observandam censuram, quâ jam ligatus erat. Tum quia licèt *in d. c. solicitudo* promotus non esset ipso facto suspensus ab ordine per saltum suscepto; sed tantùm esset suspendendus, per sententiam Judicis, nihilominus jure novo per *c. tua unic. h. t.* & Concilium Tridentinum *sess. 23. c. 14. de refor.* taliter promotus manet hodie ipso jure suspensus ab ordine per saltum suscepto.

§. II.

Proponuntur & diluuntur aliquot selectæ quæstiones.

Quæritur primò, an promotus per saltum, si ministraverit in ordine antequam per saltum ad illum promoveretur, fiat irregularis? Respondetur affirmativè, 1 quia tunc ministravit in ordine, quem non habebat, quod est prohibitum sub pœna irregularitatis incurrendæ, ut habetur in *cap. si quis 1. de Clerico non ordinato*, qui enim ministrat in ordine, quem nondum suscepit, fit irregularis: unde si promotus per saltum ministravit in ordine antequam ad illum promoveretur fit irregularis, eò quia ministravit in ordine, quem non habuit. Imò post illum susceptum, quia adhuc manet suspensus ab ordine per saltum suscepto, si ante legitimam dispensationem in illo ministret etiam fit irregularis; ratio est quia cum ille sit suspensus à receptione ordinis prætermissi, postquam illum sine dispensatione suscepit, adhuc manet suspensus ab ejus executione, proinde si in tali ordine ministret fit irregularis ob violatam censuram suspensionis, & tunc dispensare à tali irregularitate ad solum pertinet summum Pontificem: Episcopus enim tantùm potest dispensare ab ipsa suspensione, si promotus non ministraverit in ordine per saltum suscepto: si enim promotus per saltum non ministravit in ordine suscepto potest Episcopus cum illo dispensare, ut possit post peractam pœnitentiam, & susceptum ordinem prætermissum uti ordine per saltum suscepto, idque etiam procedit, quamvis delictum sit publicum, quia Concilium facultatem dispensandi non limitavit ad delictum occultum.

Quæritur secundò, an si sacerdos simplex 2 ministret in ordine Episcopali, quem non habet confirmando, ordinando, & exercendo alios actus proprios Episcopi incurrat irregularitatem? Respondetur affirmativè: quia tametsi Canonistæ, & Theologi non conveniant, an Episcopatus sit ordo, nec ne: attamen quoad hunc effectum omnes conveniunt, ita esse loquendum de functionibus consecrationis Episcopalis, sicut de ministerio cujuscunque Ordinis sacri: quia Episcopatus revera est ordo sacer, eò quia essentialiter imprimat characte-

characterem, qui si non distinguitur à charactere sacerdotali; nihilominus ex vi consecrationis Episcopalis extenditur, & elevatur ad functiones, quæ propriæ sint consecrationis Episcopalis, adeò ut illa extensio, & elevatio supra characterem simpliciter sacerdotalem sit revera character sacer, quo constituitur ordo Episcopalis: hinc si simplex sacerdos ministret in ordine Episcopali, quo caret, conferendo Sacramentum confirmationis, & promovendo ad ordines Ecclesiasticos, revera fit irregularis, quia ministrat in illo ordine, quo caret, ut desumitur ex *c. ex litteris de Clerico non ordinato ministrante*: quamobrem si simplex sacerdos ministret in ordine Episcopali manet irregularis, ne in Episcopum consecrari possit: in sacerdotio autem manet suspensus biennio, vel triennio ad arbitrium Episcopi, ut habetur *in d.c. ex litteris 2. de Clerico non ordin.* ubi dicitur, quòd si Diaconus missam celebret, non possit promoveri ad sacerdotium, & manet suspensus per duos, vel tres annos arbitrio ordinarij.

3 Quæritur tertiò, an Subdiaconus usurpans Pontificalia, vel sacerdotalia maneat irregularis quoad promotionem ad diaconatum, & sacerdotium? Respondetur, Subdiaconum esse tunc puniendum in eo, in quo deliquit, proinde debere carere illis ordinibus, quos usurpavit, unde in rigore solùm impeditur ascendere ad eum ordinem, cujus ministerium usurpavit, non verò videtur impediri, quò minus possit promoveri ad diaconatum, aut ministrare in ordinibus inferioribus: quia potest quis privari superiori ordine, quamvis non privetur inferiori. Quòd si dicas, usurpationem superioris ordinis esse virtualem quandam usurpationem ordinis intermedij. Respondetur, quòd tametsi unus ordo alium supponat, non tamen ordines se virtualiter includunt, præsertim in suis actionibus, & ministerijs. Tum quia hæc inclusio virtualis est potiùs speculativa, & insufficiens ad extendendam pœnam in lege non expressam: alioquin sequeretur, ministrantem in uno ordine, quem non habet, manere simpliciter irregularem quoad omnes inferiores ordines: ut si subdiaconus ministraret in ordine diaconatus, ad quem nondum fuit promotus, fieret irregularis etiam quoad ordines minores, quod communiter non conceditur. Quamobrem irregularitas tantùm incurritur ad non recipiendum ordinem, qui usurpatus est, si in illo non fuerit verè promotus: si enim Subdiaconus usurpet sacerdotalia, si non fiat tunc sacerdos, incurrit irregularitatem ad non recipiendum sacerdotium, cujus ministerium usurpavit, non verò circa intermedium diaconatum incurrit propriè irregularitatem, sed tantùm suspensionem temporalem.

4 Objici tamen potest, quia talis suspensio videtur potiùs rationem habere irregularitatis: siquidem irregularitas est, quæ per se impedit susceptionem alicujus ordinis: & suspensio per se primò respicit usum Ordinis suscepti.

5 Sed contra, quia illa prohibitio suscipientis ordinem prætermissum, ideo non est irregularitas, quia per se non inducitur; sed tantùm ut annexa priori suspensioni, non quidem propter connexionem in ordine ad usum talium ordinum, sed ex eo, quia irretitus censurâ, cujusmodi est præfata suspensio non potest licitè novum ordinem suscipere: unde illa inhabilitas, seu prohibitio ad suscipiendum Ordinem prætermissum solùm imponitur, ut annexa suspensioni ministrandi in ordine per saltum suscepto. Non enim imponuntur duæ pœnæ, quarum una sit suspensio ab Ordine per saltum suscepto; & altera irregularitas respectu ordinis intermedij prætermissi: sed est unica tantùm suspensio habens hos duos effectus inter se connexos, & ordinatos: quia eatenus prohibetur, suscipere ordinem prætermissum, quia prohibetur ministrare in ordine per saltum suscepto, donec cum illo dispensetur.

6 Quæritur quartò, an Subdiaconus per saltum promotus ad Presbyteratum omisso diaconatu, si ministret in omisso ordine Diaconatus, maneat tantùm suspensus quoad eundem ordinem prætermissum; vel fiat irregularis? Respondetur, ministrantem in prætermisso ordine Diaconatûs fieri irregularem quoad illum suscipiendum, idque desumitur *ex d. c. tuæ unic. h. t.* quò fit, ut etiam maneat irregularis ad ascendendum ad superiores ordines: unde est perpetuò impeditus ab executione Presbyteratus, quia irregularitas privans diaconatu, privat etiam, quantum est ex se, Presbyteratu, ut liquet in Clerico minoribus initiato ordinibus, & ministrante solemniter in subdiaconatu, quem non habet: ille enim manet irregularis, ne possit ascendere ad Subdiaconatum, proinde privatur etiam Diaconatu: in casu verò nostro, quia irregularitas incursa in ordine ad prætermissum Diaconatum, in quo promotus ad Presbyteratum ministravit, invenit Presbyteratum jam receptum, & non possit character semel impressus deleri, ideo saltem impedit perpetuò ejus usum.

7 Quòd si dicas, inde sequi minori pœnâ affici; qui ministrat in diaconatu, quem non habet, quàm in sacerdotio; eò quia ob usurpatum ministerium Diaconatûs per saltum promotus ad Presbyteratum privetur perpetuò usu sacerdotij.

8 Contra est, quia in hac pœna attendendum est ad bonum, quo immediatè privat. Tum quia ex eo, quòd promotus per saltum ad Presbyteratum ministret in diaconatu, quo caret, fit irregularis, & nunquam ordinatur, ut habetur *in cap. si quis 1. de Clerico non ordinato ministrante*; secus suscipiens per saltum ordinem superiorem tantùm incurrit suspensionem in ordine ad exercendum Presbyteratum susceptum per saltum.

9 Quæritur quintò, an promotus per saltum

tum incurrat suspensionem ipso facto, sed tantùm per sententiam ferendam; Respondetur, duas in hac quæstione esse sententias, prima asserit, hanc suspensionem tantùm incurri per sententiam ferendam, non verò ipso facto, ita docent Archidiaconus, & alij plures Canonistæ *in c. solicitudo 52. dist.* quos sequitur Turrecremata *in d. c. solicitudo art. 4.* qui tamen volunt promotum per saltum non posse in suscepto ordine licitè ministrare, donec ordinem, quem prætermisit, accipiat: quia sicut non potuit licitè superiorem ordinem suscipere sine inferiori prætermisso, ita non potest licitè in superiori suscepto ministrare, nisi priùs omnes inferiores ordines suscipiat: eò quia hæc sit dispositio prærequisita ad convenientem usum illius ministerij: à fortiori si initiatus minoribus ordinibus per saltum promoveatur ad diaconatum prætermisso subdiaconatu, sicut non potest licitè ministrare in diaconatu, quia donec promotus suscipiat prætermissum Subdiaconatum semper ulterior illa promotio est per saltum: ideo dicunt, utramque hanc prohibitionem non tam esse validam, quàm sequi ex natura rei supposita institutione divina de ordinibus Ecclesiasticis gradatim suscipiendis. Hinc præter hanc prohibitionem negant, esse ab Ecclesia impositam propriam suspensionis censuram ipso jure incurrendam, quia nullo jure lata reperitur.

10 Secunda verò sententia, quæ communior, & verior est, ac proinde eidem adhærendum, docet, hanc suspensionem incurri ipso facto, Hostiensis *in summa tit. de Clerico per saltum promoto* §. 1. Navarrus *in summa cap. 25. num. 71. & cap. 28. num. 342.* & alij. Ratio, cur adhærendum sit huic sententiæ, est. Primò quia ordinatus per saltum non potest sine dispensatione saltem Episcopi suscipere inferiorem ordinem prætermissum, ut desumitur ex *cap. tua unic. h. t.* idque sanè argumento est, præter prohibitionem quasi connaturalem ministrandi in ordine per saltum suscepto, adhuc promotum ab Ecclesia ipso facto suspendi, quia quòd ordinatus per saltum prohibeatur ministrare in suscepto ordine, ut etiam ascendere ad superiorem, solùm est ob carentiam ordinis prætermissi: sed ex hoc capite non prohibetur eundem prætermissum ordinem suscipere: ergo illa prohibitio tantùm potest provenire ex suspensione Ecclesiæ. Tum quia ordinatus per saltum post acceptum prætermissum ordinem, adhuc in sententia aliquorum videtur indigere dispensatione ad ministrandum in superiore per saltum priùs suscepto. Verùm quidquid sit de hac dispensatione post susceptum prætermissum ordinem, de qua in sequenti quæstione dicemus.

11 Secundò probatur ex Concilio Tridentino, quod antiquiora jura interpretatur, & resolvit, quid jure novo agendum sit, ait enim Concilium *sess. 23. cap. 14. de refor. Cùm promotis per saltum, si non ministraverint, Episcopus ex legitima causa possit dispensare*, etenim quæri potest, in quo possit Episcopus dispensare: certè non ut promotus per saltum ascendat ad superiores ordines, priusquam inferiorē accipiat: id enim repugnat divino juri, ac institutioni talium ordinum, adeò ut nec summus Pontifex possit dispensare in ijs, quæ sunt ex divina institutione.

Neque dici potest, quòd ex legitima causa possit dispensare, ut per saltum promotus ministret in ordine sic suscepto antequam prætermissum recipiat: quia id est per se malum, ac prohibitum quasi ex natura rei supposita institutione talium ordinum cum illa subordinatione, ut unus supponat alium: unde Concilium non videtur aliter posse intelligi, nisi concedendo, ut Episcopus ex legitima causa possit dispensare in hoc, quòd promotus per saltum possit prætermissum ordinem recipere, & sic in ordine suscepto ministrare, & ad superiorem ascendere: ex quo sequitur evidenter, Concilium supponere hoc esse ipso facto prohibitum ordinato per saltum, adeò ut sine dispensatione obtenta ab Episcopo non possit ad prætermissum ordinem promoveri, unde hæc suspensio incurritur ipso facto, & jure. 12

Tum quia promotus per saltum si ministret in Ordine sic suscepto, vel recipiat novum ordinem, sive inferiorem, sive superiorem fit irregularis: ergo quia fuit ipso facto suspensus, cùm primum fuit per saltum promotus: ratio est, quia non potest aliud genus irregularitatis excogitari, quod incurratur, nisi ob crimen ministrandi, vel suscipiendi ordinem cum dicta censura. Tum quia Concilium Tridentinum in dicta *sess. 23. cap. 14.* utitur illis verbis *si non ministraverit Episcopus ex legitima causa possit dispensare*, ubi Concilium asserit, ordinatum per saltum, si absque dispensatione ministret in ordine suscepto, ita manere impeditum ad suscipiendos ordines, qui illi desunt, & ad ministrandum in suscepto, ut solus Papa possit in hoc dispensare, quia Episcopus ex Concilio tantùm potest dispensare ex legitima causa, si non ministraverit: non ita si ministraverit in ordine per saltum suscepto, quia tunc incurrit irregularitatem, à qua non potest dispensare nisi solus Papa, non enim hæc specialis reservatio potest aliunde oriri, quàm ex incursa irregularitate. 13

Hoc igitur est discrimen inter promotum per saltum ministrantem in ordine sic suscepto, & non ministrantem: quia si non ministret, incurrit tantùm suspensionem, & Episcopus ex legitima causa, & post peractam pœnitentiam potest dispensare, ut suscipiat prætermissum ordinem, & ministret in ordine per saltum suscepto, qui verò ministrat in ordine per saltum suscepto incurrit irregularitatem, à qua non potest Episcopus dispensare, sed solus Summus Pontifex. 14

Quæritur sextò, an cùm primum dispensatur cum Clerico per saltum promoto ad Presbyteratum, ut suscipiat Diaconatum prætermissum liberetur à suspensione ministrandi 15

in

in ordine per saltum suscepto? Respondetur, dispensatum ad suscipiendum ordinem prætermissum manere ita liberum à tali suspensione, ut post susceptum prætermissum ordinem possit tam in illo, quàm in alio, quem per saltum susceperat ministrare *argum. cap. tuæ unic. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd post peractam pœnitentiam promotus per saltum possit suscipere Ordinem prætermissum; & in illo suscepto ministrare: & è converso, si cum illo dispensetur ad ministrandum in ordine suscepto; dispensatur etiam, ut recipiat ordinem prætermissum: & ratio est, quia talis dispensatio non potest aliter habere effectum, neque in alio sensu legitimè concedi. Hinc post susceptum prætermissum ordinem ex vi ejusdem dispensationis liberatur à suspensione, quâ impediebatur ministrare in Ordine per saltum suscepto, proinde ex vi talis dispensationis potest etiam ad superiores ordines ascendere: quia id non prohibetur per se; sed tantùm ratione suspensionis in ordine inferiori malè suscepto: quapropter sublata tali suspensione aufertur etiam illa prohibitio. Hoc tamen procedit ex vi juris, quia superior potest limitare dispensationem ad unum effectum tantùm, & non ad alterum: & tunc standum est verbis superioris.

16 Quæritur septimò, an qui per saltum promotus, si absque dispensatione recipiat ordinem prætermissum possit tunc ab Episcopo dispensari, ut ministret in ordinibus jam susceptis? Respondetur, Episcopum non posse cum illo dispensare non solùm ut ministret in susceptis ordinibus, verùm etiam, ne ad superiores ordines ascendat: quia licèt Concilium Tridentinum *in d. sess. 23. cap. 14.* tantùm prohibeat, ut Episcopus dispenset cum promotis per saltum, si in tali ordine ministraverint, ac proinde cessante hac conditione possit Episcopus dispensare; cum suscipere ordinem prætermissum non sit ministrare in Ordine per saltum suscepto: nihilominus si ordinatus per saltum recipiat sine prævia dispensatione ordinem prætermissum, incurrit novam censuram suspensionis, quia suscipit illum ordinem censurâ ligatus; proinde non potest Episcopus dispensare in hac suspensione: quia nullus præter Papam potest dispensare cum irretito aliqua censura, si scienter recipat ordines, ut notat Barb. *de offic. & potest. Episc. alleg. 47. num. 11.*

17 Quæritur octavò, an possit Episcopus dispensare cum promoto per saltum, ut ascendat ad superiores ordines, antequam inferiorem prætermissum recipiat? Respondetur, non posse Episcopum cum tali promoto dispensare, ut ascendat ad Ordines superiores, antequam inferiorem prætermissum recipiat, quia id repugnat primæ ordinum institutioni. Sunt enim septem ordines ita inter se subordinati, ut per minorem ad proximum superiorem ascendendum sit: quo pacto per saltum is promoveri dicitur, quando prætermisso inferiori Ordine promovetur ad superiorem, ut si quis ordinetur Lector priusquam Ostiarius, vel Diaconus, priusquam Subdiaconus: cùm enim ex Christi institutione ordines suscipiendi sint gradatim, & non per saltum, ideo non potest Episcopus dispensare, ut promotus per saltum ascendat ad superiores ordines antequam inferiorem ordinem prætermissum recipiat: Episcopus autem non potest dispensare, ut quis per saltum promoveatur ad Ordines, imò nec summus Pontifex potest dispensare in jure divino: unde supposito, quòd ex Christi institutione ordines Ecclesiastici sint gradatim suscipiendi nullo modo potest Episcopus dispensare, ut promotus per saltũ ascendat ad superiores ordines, antequam inferiorem ordinem prætermissum recipiat: imò nec potest Episcopus dispensare, ut promotus per saltum possit ministrare in ordine sic suscepto antequam prætermissum receperit, quia id est per se malum, ac prohibitum quasi ex natura rei supposita ipsâ institutione talium ordinum.

Cæterum cùm promoto per saltum potest Episcopus dispensare, ut post peractam pœnitentiam recipiat ordinem prætermissum, & deinde in eodem ministret, & ad superiorem ascendat, ut desumitur *ex cap. tuæ unic. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, qui ignoranter de Subdiacono fit Presbyter omisso Diaconatu, injungitur ei digna pœnitentia, quia ignorantia fuit crassa; qua peracta ordinetur Diaconus, & postea permittatur misericorditer ministrare in sacerdotio. Ex quo sequitur, esse ipso jure prohibitum ei, qui sic ordinatus est, suscipere sine prævia dispensatione, & peracta pœnitentia prætermissum ordinem: unde promotus per saltum ipso jure est suspensus, ut notat Barbosa *loc. cit de offic. & potest. Epis. alleg. 47. n. 12.* 18

Quæritur nonò, an Episcopus possit dispensare ex justa causa cum promoto per saltum, si non ministraverit in ordine suscepto, sive scienter, sive ignoranter fuerit per saltum promotus. Ratio dubitandi est, quia *in d. cap. tuæ unic. h. t.* Innocentius III rescribit, quòd Subdiacono ignoranter facto Presbytero omisso Diaconatu injungatur digna pænitentia, quâ peractâ possit ordinari Diaconus, unde Pontifex præsupponit ignorantiam. Concilium verò Tridentinum non distinguit, an scienter, vel ex ambitione, & malitia, aut ex negligentia sit quis promotus per saltum; sed simpliciter, & indistinctè dicit, posse Episcopum cum promoto per saltum dispensare, dummodo non ministraverit in ordine sic suscepto? Respondetur nihilominus cum Prospero Fagnano *in d. cap. tuæ unic. num. 24. & 25. h. t.* etiam post Concilium Tridentinum non posse Episcopum dispensare cum promoto per saltum, tametsi non ministraverit in Ordine sic suscepto, si scienter fuerit per saltum ordinatus: ratio est, quia jus commune antiquum distinguit inter promotum per saltum scienter, & igno- 19

& ignoranter, ut liquet *ex d. cap. tua unic. h. t.* ubi Innocentius III. loquitur de ordinato per saltum ignoranter, & ante annos discretionis.

20 Tum quia *in cap. solicitudo 52. dist.* sermo est de eo, qui ex negligentia, seu potiùs ignorantia, quàm ex superbia prætermisso subdiaconatu ascenderat ad Diaconatum, & Presbyteratum; proinde eodem modo debet decretum Concilij Tridentini distinguere: ratio est, quia quando lex nova disponit in materia antiqua, recipit omnes interpretationes, & limitationes, & quas materia illa ab antiquis legibus recipiebat: & hoc procedit, quamvis lex nova superveniens in materia, de qua disponunt veteres leges, generatim loquatur: tunc enim semper distinguendum est, eodem modo, quo distinguunt antiqua jura, ne videatur lex nova antiquam corrigere.

21 Quæritur decimò, an promotus ad Subdiaconatum, si dubitet, an susceperit primam tonsuram, & quatuor minores, debeat illos recipere? Respondetur, quòd si promotus ad Subdiaconatum ignoret, vel probabiliter dubitet, an ordines inferiores susceperit, teneatur eos sumere, idque desumitur ex *cap. tua unic. h. t.* ubi Innocentius III. etiam assignat rationem, quia scilicet non intelligitur iteratum, quod factum esse nescitur: unde licèt Sacramentum ordinis non sit iterabile, non tamen in tali casu dicitur ordo iterari, cùm nesciatur esse collatus. Tum quia in dubio, an quis omiserit aliquem ordinem, tenetur ad cautelam illum suscipere prolatâ formâ sub conditione, ut notat Fagnanus *in d. cap. tua unic. num. 9. h. t.* ubi etiam *num. 12.* addit, quòd si promotus per saltum, nolit ministrare in Ordine sic suscepto, nec in superioribus ordinibus ascendere; non sit cogendus suscipere ordinem prætermissum.

Cæterum id procedit non solùm quando quis per saltum promotus est ad aliquem sacrum ordinem; verùm etiam ad minorem, unde promotus ad majores ordines omissis minoribus, sive omnibus, sive uno tantùm, imo omissâ solâ primâ tonsurâ, tenetur hanc suscipere, quamvis fuerit per saltum promotus ad Subdiaconatum, & Episcopus potest cum illo dispensare, dummodo non ministraverit in Subdiaconatu, nec in alijs ordinibus inferioribus prætermissis: quia tunc, qui in illis ministraverit, factus est irregularis, cum quo solus Papa potest dispensare ex declaratione Congregationis Cardinalium supra Concilium, ut notat Barbosa *de offic. & potest. Episc. alleg. 47. num. 7.* 22

TITULUS XXX.

De eo, qui furtivè ordinem suscepit.

Aliud delictum, quod interdum à Clericis committitur in suscipiendis ordinibus Ecclesiasticis est, furtivè ad illos promoveri: ideo Pontifex, postquam in præcedenti titulo egisset de alio delicto, quod à Clericis committitur in ijsdem suscipiendis ordinibus per saltum, in præsenti pergit ad hoc aliud delictum in eo situm, quòd Clerici furtivè ordines interdum suscipiant.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Trium capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. *VENIENS 1. h. t. Alexander III. rescribit quòd si quis furtivè ordinem susceperit, si contra hoc facientes lata erat sententia excommunicationis, non possit Episcopus cum eo dispensare, ut ulterius ordinetur, & persuadet Pontifex, ut fiat regularis, quo pacto possit misericorditer cum eo dispensari Pontificia authoritate. Sin verò non erat lata sententia excommunicationis declarat Pontifex, posse Episcopum cum eo dispensare injunctâ tamen priùs condigna pœnitentia arbitraria. Notandum est, eum furtivè dici ordinari qui inscio suo Episcopo, & sine prævio examine ordinatur* c. extra conscientiam dist. 64. *Rursus ex hoc textu colligitur, episcopum non posse dispensare cum excommunicatis præsumentibus exercere divinum officium* c. ult. h. t. *Quòd si excommunicatio lata sit contra furtivè se ingerentes (vel non approbatos, quos hodie Episcopi solent in ordinationibus subjicere excommunicationi) non possunt tunc ministrare, nec ad superiores ordines ascendere sine dispensatione Papæ: unde sine excommunicatione dispensat Episcopus & cum excommunicatione solus Papa. Quòd si ordinans præmittat hæc verba: non intendimus ordinare non ex-*

com-

communicatos neque non approbatos, tunc qui se ingerit non suscipit ordinem defectu intentionis in ordinante, nec potest denuo ordinari nisi injuncta pœnitentia: quòd verò in textu dicatur, ut fiat Regularis ad hoc, ut misericorditer cum eo dispensetur authoritate Papæ, colligitur, ingressum religionis non tollere irregularitatem, quia regulariter adhuc indiget dispensatione Pontificia.

C. *CUM LATOR 2. h. t. Cælestinus III. declarat, quòd si quis acceptis minoribus ordinibus accipiat furtivè Subdiaconatum Episcopus possit permittere, ut in minoribus se exerceat: secus de majori nisi ingrediatur religionem; tunc enim factus Religiosus postquam diu honestè vixerit, potest Abbas dispensare in ordinibus sacris. Ex hoc textu liquet, etiam antiquitùs quatuor minores Ordines potuisse una die simul conferri, non tamen simul cum Subdiaconatu, quod reprobat in hoc textu Pontifex. Quòd si etiam ex consuetudine id alicubi inductum esset, etiam liceret unà cum minoribus suscipere Subdiaconatum, neque interstitia, quæ jubentur observari à Concilio Tridentino* sess. 23. de refor. c. 11. *excludunt contrariam consuetudinem, quia Concilium nullam facit mentionem contrariæ consuetudinis. Cæterum ordines suscipi debent per temporum interstitia, ut statuit Tridentinum* sess. 23. c. 11.

C. *INNOTUIT 3. & ult. h. t. rescribit idem Pont. quòd qui præcedente sententia excommunicationis, ne quis se ingerat ad duos Ordines sacros suscipiendos, eos suscipit, non debeat ministrare in susceptis: & tantùm si fiat Religiosus peracta debita pœnitentia de licentia Papæ possit cum eo dispensari. Ubi notandum est, pœnitentiam esse injungendam pro arbitrio Episcopi, & hunc posse dispensare cum furtivè ordinatis ex licentia sibi data à Pontifice, proinde non potestate ordinaria, sed delegata.*

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quis furtivè dicatur ordinem suscipere, & quæ pœnæ iure huic delicto injungantur.

1 Urtivè quis dicitur ordinem suscipere, quando clandestinè eum suscipit; & varijs modis id contingere potest, ut cùm quis ficto titulo, vel sine veris dimissoriis litteris ordinatur: de hac autem clandestina ordinum susceptione fusè diximus in suis propriis titulis. Unde juxta præsens institutum is dicitur furtivè ordinem suscipere, qui sine conscientia, & voluntate Episcopi ordinantis non admissus, nec vocatus sese ingerit cum alijs ordinandis, vel qui usurpato nomine alterius Clerici examinati; & approbati ad ordines, illius locum occupat, fingens se esse Clericum illum jam examinatum, & approbatum, : vel è converso, qui sub suo nomine facit examinari, & approbari, & postea ipse proprio nomine vocatus accedit ad Ordines. In his enim casibus propriè, & secundùm præsens institutum dicitur quis furtivè Ordines suscipere: ut etiam quando quis sine ordinatione, & consensu Episcopi, vel sine prævio examine in multitudinem irrepit ordinandorum *can. quando Episcopus dist. 24. can. extra conscientiam dist. 44.* Ut etiam quando admissus quis ad minores tantùm ordines uno, & eodem die etiam Subdiaconatum suscipit. Ut etiam cùm quis contra inhibitionem superioris eodem tempore ad duos sacros ordines suscipiendos sese ingerit: hi enim omnes dicuntur furtivè ordines suscipere. Imò Hostiensis *in summa in c. veniens 1. num. 1. h. t.* addit, eum, qui eodem die quatuor minores ordines suscepit, dici furtivè eos suscipere. Verùm id non admittitur, quia quatuor minores ordines solent etiam eadem die ministrari, unde si simul non suscipiatur Subdiaconatus, non dicitur, qui ordines minores simul eadem die suscepit, eos suscepisse furtivè.

2 Qui verò furtivè aliquo ex prærecensitis modis ordines suscipit, fit irregularis, idque desumitur *ex cap veniens 1. h. t.* ubi cùm quidam Clericus accessisset ad Papam Alexandrum III. & eidem exposuisset, se furtivè ordinem diaconatûs suscepisse, rescribit Pontifex, si non fuerit anathematis interminatione prohibitus, ut in promotione ipsius in sacerdotem Episcopus pro arbitrio dispenset. Sin verò excommunicatio super hoc emanaverit, ipsum moneat, ut habitum suscipiat regularem, in quo si aliquanto tempore fuerit laudabiliter conversatus, misericorditer cum illo poterit dispensari; alioquin nullatenus deberet ad sacerdotium promoveri: ex quo liquet, quòd si excomunicatio lata sit contra furtivè se ingerentes (aut non approbatos, quos hodie communiter Episcopi in ordinatione excommunicationi subjiciunt) non possunt tales ministrare, neque ad superiores ordines ascendere sine dispensatione Papæ: quòd si nulla obstaret excommunicatio posset Episcopus dispensare, ut censent aliqui, etsi ordinans præmittat hæc verba: *Non intendimus ordinare non examinatos*

natos, neque non approbatos, tunc qui se ingerit, non est ordinatus defectu intentionis, nec potest denuò ordinari nisi injuncta pœnitentia, ut notat Salzedo *in pract. c. 25.*

3 Hinc si quis furtivè ordinem suscipiat, non obstante lata sententia excommunicationis, fit irregularis, & non potest Episcopus cum eo dispensare, ut ulterius ordinetur, sed monendus est, ut fiat regularis, ut cum ipso misericorditer dispensetur authoritate Papæ. Cùm *in d. c. veniens 1. h. t.* expressè dicatur, eum, qui furtivè Diaconatum accepit, non posse ad sacerdotium ascendere absque dispensatione, evidenter sequitur, furtivè ordinatum contraxisse aliquod canonicum impedimentum, quod non potest aliud esse nisi irregularitas, quia tale impedimentum directè removet ab ordinis susceptione.

4 Neque obstat, quòd *in cap. ult. h. t.* dicatur furtivè ordinatos de juris rigore in susceptis ordinibus ministrare non posse, ubi hoc impedimentum videtur potiùs naturam induere suspensionis, quàm irregularitatis. Nam contra est quia conjungenda est hæc pœna cum illa, quæ ponitur in priori capite, ut intelligatur, quòd uterque effectus ex irregularitate proveniat: siquidem in casu ultimi capitis duo fuerunt delicta commissa; quorum unum fuit furtivè Ordines suscipere: aliud, duos ordines sacros eodem die accipere. Propter primum delictum incurritur irregularitas, & propter secundum propriè suspensio, & ideo Alexander III. fortassis usus est illis verbis, quæ utrique pœnæ possent accommodari: siquidem certum est, pœnas esse distinctas, & diversis indigere dispensationibus, vel una, quæ in utramque causam distinctè propositam cadat.

5 Rursus dispensatio hujus irregularitatis in eisdem juribus committitur Episcopo cum duplici conditione. Primò ut denuntiatum non fuerit ab Episcopo, vel Archidiacono, vel alio Ministro sub interminatione excommunicationis ipso facto incurrendæ, ne quis se furtivè ingerat: quia in eo casu, qui contempta excommunicatione furtivè ordines suscipit non potest ab Episcopo dispensari nisi sub secunda conditione, quæ est, ut Religionem ingrediatur, & condignam peragat pœnitentiam, ac laudabiliter per aliquid temporis vixerit.

6 Hodie tamen usus invaluit, ut Episcopi illam admonitionem sub pœna excommunicationis proferant, ut continetur in Pontificali: proinde prima conditio ampliùs locum non videtur habere. Cæterum pro generali regula statuitur, hanc irregularitatem esse Papæ reservatam, nisi qui illam incurrit, fiat religiosus: quia qui furtivè ordinem suscipit non obstante, quòd sub excommunicatione ei prohibeatur, non potest promoveri ad ordinem superiorem sine dispensatione Papæ: ex quo colligitur, eum incurrere irregularitatem, eò quia anathemate percussus, seu excommunicatus ordinem furtivè susceperit, ac propterea factus fuerit inhabilis ad ascendendum ad ordinem superiorem, ut docet Abbas *in d. c. veniens 1. n. 2. not. 4. h. t.*

7 Nihilominus alii forsan probabiliùs censent cum Covarruvia *in cap. Alma Mater p. 1. §. 6. num. 6.* furtivè suscipientem ordines non incurrere irregularitatem, sed tantùm suspensionem ab executione ordinis suscepti, adeò ut non possit in tali Ordine furtivè suscepto ministrare: quia juxta canones ille dicitur fieri irregularis, qui censura ligatus exercet actum alicujus ordinis, à quo est prohibitus, ut habetur *in cap. 1. de sent. & re judic. in 6. c. 1. de sent. excom. in 6.* sed qui furtivè suscipit aliquem ordinem, propriè non dicitur exercere actum talis ordinis, non enim Neomysta dicitur celebrare, sed tantùm concelebrare cum Episcopo, & cum pœnalia non sint amplianda, sed potiùs stringenda, sequitur non fieri irregularem eum, qui furtivè suscipit ordinem Ecclesiasticum, quia tunc propriè non dicitur exercere actum ordinis: quia exercitium ordinis præsupponit ipsum ordinem in exercente, & qui suscipit ordinem furtivè non præsumitur habere ordinem, sed illum tantùm suscipere, exercitium autem ordinis se habet consecutivè ad ordinem, non ita susceptio ordinis, quia hæc potiùs se habet passivè: unde qui suscipit furtivè ordinem, cùm non exerceat actum ordinis, nec se habeat activè, sed potiùs passivè, non fit irregularis ex eo capite, quòd censura ligatus exerceat aliquē actum ordinis. Cæterum incurrit suspensionem ab executione ordinis ita suscepti, ut deduci potest *ex cap. innotuit. 3. h. t.* ubi hoc impedimentum explicatur per privationem executionis Ordinis suscepti, ait enim Alexander III. *Ordinati in susceptis ordinibus ministrare non debent*, quibus verbis Pontifex non ponit inhabilitatem suscipiendi ordines superiores, sed tantùm prohibet, ne ordinatus ministret in ordine furtivè suscepto, & hoc pacto est etiam intelligendus textus *in c. veniens 1. h. t.* non enim Pontifex ponit inhabilitatem ad superiorem ordinem, sed ibi videtur etiam loqui de sola suspensione: siquidem hoc est discrimen inter irregularitatem, & suspensionem; quia quando in jure prohibetur receptio ordinum, habetur irregularitas prohibens suscipere ordines, ad quos etiam inhabilitat: quando verò prohibetur solum exercitium ordinum, tunc propriè habetur suspensio, quæ tollit solum usum.

8 Hinc qui contra prohibitionem factam ab Episcopo sub pœna excommunicationis furtivè suscipit ordinem Ecclesiasticum; in hac susceptione furtiva duas contrahit pœnas, quarum prima est excommunicatio: secunda est suspensio ab ordinibus omnibus etiam minoribus quoad eorum usum, & exercitium, quia *in cap. cùm illorum 32 de sent. excommun.* sermo est generatim, & simpliciter de ordinibus Ecclesiasticis, proinde etiam de minoribus. Tum

Tum quia ab excommunicato nullus debet Ecclesiasticus ordo exerceri. Non tamen hæc suspensio incurritur ob ignorantiam inculpabilem, quia eo ipso, quòd ignorantia excusat à culpa gravi, debet etiam excusare ab incurrenda censura suspensionis, quia cùm hæc sit pœna gravis, debet supponere culpam gravem, quia pœna non infligitur nisi propter culpam, unde si pœna est gravis, debet necessariò supponere etiam culpam gravem: unde quoties ignorantia excusat à culpa gravi, debet etiam excusare ab hac suspensione incurrenda.

9 Quòd si excommunicatio non sit lata ab Episcopo ordinante contra furtivè ordinatum, tunc Episcopus potest jure suo cum illo dispensare, ut possit ascendere ad Ordinem superiorem. Quòd si excommunicatio contra furtivè ordinatum lata sit, tunc potest etiam Episcopus utens proprio jure dispensare cum furtivè ordinato; hac tamen servata conditione, si religionem à Sede Apostolica approbatam fuerit ingressus: hac enim conditione non purificata, si furtivè ordinatus maneat in sæculo, solus Papa potest cum illo dispensare, ut promoveatur ad superiorem ordinem, ut desumitur *ex c. veniens 1. h. t.* Hinc quamvis ingressus in Religionem non tollat irregularitatem, facit tamen, ut eò faciliùs cum illo dispensetur in sententia docentium furtivè ordinatum incurrere irregularitatem.

10 Cæterum quia solent Episcopi ex insolita consuetudine prohibere, quando conferunt ordines sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, ne quis audeat se ingerere ordinandis, qui non fuerit approbatus; sententia communior, & verior est, quòd tunc talis ordinatus non possit in suscepto ordine ministrare, nec ad superiorem ascendere sine Papæ dispensatione: imò solent etiam Episcopi in conferendis ordinibus explicare suam intentionē per hæc verba: *Non intendimus ordinare non examinatos, & approbatos*, & tunc qui furtivè, hoc est sine prævio examine, & approbatione ordinem suscipit, revera non est ordinatus ex defectu intentionis in ordinante; sed debet iterum ordinari, & quidem præmissa executione pœnitentiæ sibi injunctæ, antequam ordinetur, quia cùm graviter deliquerit in eo, quòd præsumpserit furtivè ordinari, debet debitam exequi pœnitentiam, ut notat Rebuffus *in prax. benef. tit. de cleric. ad sacros ordines malè promotis.* Si tamen crimen fuerit occultum, & nondum deductum ad forum contentiosum potest Episcopus dipensare.

11 Quid verò dicendum sit de eo, qui simul eodem die plures ordines Ecclesiasticos suscipit? Respondetur, omnes minores ordines posse eodem die conferri juxta consuetudinem patriæ, & desumitur *ex cap. 1. de temp. ordin.* & Concililio Tridentino *sess. 23.* Qui verò simul cum minoribus ordinibus suscipit etiam furtivè Subdiaconatum, tunc Episcopus potest permittere, ut in minoribus ordinibus ministret, non verò in Subdiaconatu; nisi ingrediatur religionem, in qua, postquam honestè vixerit per aliquid temporis, Abbas potest dispensare, ut in suscepto furtivè Subdiaconatu ministret. Quamobrum licèt quatuor minores Ordines simul ex consuetudine eodē die conferri possint; non tamen simul cum illis etiam Subdiaconatus confertur.

Nihilominus si alicubi consuetudo invaluerit, ut etiam Subdiaconatus eodem die cum quatuor minoribus recipiatur, censent Navarrus *in manual. 25. num. 61.* Suarez *de censur. disp. 31. sect. 1. n. 41.* & alij valere; quibus si objicias, obstare interstitia ordinum, quæ Concilium Tridentinum *sess. 23. de refor. cap. 11.* jubet observari, respondent, Concilium non excludere consuetudinem contrariam, cujus nullam prorsus mentionem facit: imò neque, ibi jubere, ut nonnisi post annum à postremi ordinis minoris susceptione Ordines sacri conferantur. Hinc in plerisque diœcesibus per Germaniam consuetudo invaluit, ut simul cum quatuor minoribus ordinibus eodem die conferatur etiam Subdiaconatus. Unde ubi viget contraria consuetudo, potest cum quatuor minoribus etiam suscipi Subdiaconatus, quia jure communi id non prohibetur: & Concilium Tridentinum inducens jus novum nullam facit mentionem hujus contrariæ consuetudinis, quæ propterea non censetur abrogata. 12

Qui verò duos ordines sacros simul, & eodem die suscipit post prohibitionem factam ab Episcopo sub pœna excommunicationis suspensionem incurrit, ut non possit in susceptis ordinibus ministrare, nisi cum eo dispensetur, idque desumitur *ex cap. innotuit ult. h. t.* ubi cùm à Seguntinensi Episcopo sub excommunicatione inhibitum fuisset, ne se quis in ordinatione duos ordines suscipiendos ingereret, & Clericus quidam cum alijs duobus Subdiaconatus, & Diaconatus ordinem clandestinè suscepissent. Rescribit Pontifex: Ordinatos in susceptis ordinibus de rigore juris non debere ministrare. Sin autem ad religionem velint se transferre, & peracta pro abitrio Episcopi pœnitentia laudabiliter vixerint, posse cum processu temporis de sua licentia dispensare in executione ordinum. Ex quo deducitur, posse Episcopum dispensare cum furtivè ordinatis ex licentia sibi concessa à Pontifice, proinde non potestate ordinaria, sed delegata: & id etiam procedit quoties in jure in similibus casibus datur Episcopo facultas dispensandi: & est hæc facultas tantùm delegata, non verò ordinaria. 13

Rursus infertur, quòd tametsi non possint duo ordines sacri simul eodem die conferri, si tamen conferantur, collatio tenet, sed ordinati sunt suspensi ab executione, seu exercitio ordinum sic susceptorum. Rursus licèt, qui recipit simul duos ordines sacros debeat tantùm suspendi ab executione ultimi ordinis furtivè suscepti, ut habetur *in cap. litteras de temp. ordin.* nihilominus *in d. cap. innotuit ult. h. t.* suspen- 14

suspenditur ab executione omnium ordinum ob hanc aliam rationem, quia præcessit sententia excommunicationis lata ab Episcopo.

15 Quinimò nec potest Episcopus dispensare in ordinibus furtivè susceptis suo jure, sed tantùm ex licentia Papæ, tametsi ordinatus religionem ingrederetur: sed in priùs susceptis suo jure potest dispensare, ut desumitur ex *cap. innotuit ult. h. t.* ubi habetur, quòd qui præcedente sententia excommunicationis, ne quis se ingerat ad duos sacros ordines suscipiendos, eos nihilominus suscipit, non possit in susceptis ministrare: & si fiat Religiosus peracta debita pœnitentia potest de licentia Papæ cum ipso dispensare.

§. II.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selecta quæstiones.

1 Quæritur primò, an irregularis, qui sine dispensatione ordines suscipit, novam incurrat irregularitatem: duobus modis potest intelligi, tunc manere irregularem, ac impeditum ab executione ordinis sic suscepti. Primò ex vi prioris irregularitatis, cum qua ordines suscepit; & ratione hujus irregularitatis, manere irregularem, per se claret, quia illa irregularitas non fuit ablata per iniquam susceptionem ordinis, alioquin iniquus ex sua iniquitate commodum reportaret: hinc licèt illa irregularitas non potuerit impedire valorem ordinis, nec impressionem characteris, manet tamen ipsa irregularitas, & operatur quantum potest impediendo, ne licitè alij ordines suscipiantur, & suscepti exerceantur.

2 Secundò modo potest intelligi, quòd præter hanc irregularitatem nova incurratur, adeò ut dispensatio in priori non sufficiat ad usum talis ordinis: & hæc nova irregularitas non reperitur in jure lata, quia jura tantùm loquuntur de eo, qui ligatus est censura; si cùm illa ordinetur, incurrit irregularitatem: sed irregularitas non est censura, quâ ratione si irregularis celebret, vel ministret Sacramentum aliquod ex officio non incurrit novam irregularitatem, quia hæc est solùm lata pro his, qui cùm sint censurâ ligati adhuc audent sacramenta ministrare: & cùm jura loquantur eodem modo de suspensione eorum, qui recipiunt ordines censurâ ligati, sequitur, quòd ex vi talium jurium non incurratur novum impedimentum.

3 Quòd si dicas; qui ordinatur in aliquo superiori ordine censeri eo ipso ministrare in ordine inferiori, eò quia ordo superior non possit recipi nisi cum ministerio inferioris; proinde incurrere novam irregularitatem. Contra est, quia ordinari in aliquo superiori ordine propriè non est ministrare in ordine, quia qui ordinatur, recipit ordinem; proinde se habet potiùs passivè, quàm activè, & licèt adsit aliquis usus, est etiam hic magis passivus, quàm activus, proinde non sequitur, quòd ordinatus novam incurrat irregularitatem.

Præterea etiam irregularis, si ministret in ordine, quem habet, non incurrit novam irregularitatem, nec suspensionem. Quamobrem si laicus irregularis sine dispensatione recipiat ordinem cum prima tonsura, non incurrit novam irregularitatem; eò quia irregularitas non incurritur nisi sit in jure expressa, & nullibi in jure reperitur expressa hæc nova irregularitas, quæ incurratur ab irregulari suscipiente sine prævia dispensatione ordinem Ecclesiasticum. Hoc autem etiam procedit de quocunque Clerico irregulari suscipiente ordinem superiorem, quia neque de Clerico habetur in jure expressa hæc nova irregularitas: & non continetur in illa generali regula, qua administrans ordinem ligatus censurâ dicitur fieri irregularis, quia irregularitas propriè non est censura. 4

Quæritur secundò, an, si irregularis non solùm ordinetur, sed etiam in ordine sic suscepto ministret, incurrat novam irregularitatem? Respondetur, quòd tametsi irregularis absque prævia dispensatione ordinetur, & in ordine sic suscepto ministret, non incurrit novam irregularitatem: ratio est, quia irregularis sic ordinatus per talem ordinationem non incurrit novam censuram suspensionis; cùm hæc non reperiatur lata in jure: unde licèt in ordine sic suscepto ministret, non tamen ministrat ut excommunicatus, aut suspensus, sed tantùm ut irregularis: & propter peccatum, quo indignè suscipitur ordo, non est jure irregularitas imposita. Cæterum jure novo per motum proprium Sixti V. contra malè promotos, irregularis audens sine prævia dispensatione ordinem suscipere, quamvis immediatè non incurrat novam irregularitatem: incurrit nihilominus novam censuram perpetuæ suspensionis: & quidem reservatam Papæ, si ante absolutionem in suscepto Ordine ministret, ac proinde ratione hujus censuræ novam incurreret irregularitatem. Verùm communior sententia asserit, præfatum motum proprium Sixti V. fuisse postea revocatum. 5

Quæritur tertiò, an fiat irregularis, qui existens in peccato mortali publico, & manifesto ordines Ecclesiasticos suscipit. Nonnulli affirmant cum Majolo *lib. 5. cap. 1. num. 2.* ubi idem dicit de ipso ordinante eum, qui est in tali statu, & solet hæc sententia probari ex Concilio Niceno *c. 2.* & habetur *in c. 1. dist. 48.* in quo post sermonem de Neophytis, & eorum irregularitate dicitur: *si verò processu temporis aliquod delictum animæ circa personam reperiatur hujusmodi, & à duobus, vel tribus testibus arguatur à clero, talis abstineat*: seu ut explicat Gratianus cesset à clero, & non ordinetur, hæc enim verba videntur irregularitatem significare. Communior tamen sententia, 6

tia, & verior est, existentem in peccato etiam manifesto, non fieri irregularem, si ordines suscipiat: eò quia irregularitas non incurritur, nisi fuerit in jure expressa: & ex Concilio Niceno citato in *cap. 1. dist. 48.* liquet, non haberi hanc irregularitatem, quia inde non colligitur, irregularitatem induci ex tali ordinatione, sed supponi ad illam ratione peccati.

7 Præterea verba Concilij potiùs indicant depositionem, vel suspensionem non jure latam, sed per hominem ferendam, quia ut rectè notat Glossa *in cap. ult. dist. 24.* ideo requiritur probatio per testes, ut sententia feratur per Judicem juxta allegata, & probata; & pœna injungatur juxta mensuram delicti: unde ibi non imponitur irregularitas. Idque etiam probat translatio ejusdem Concilij ex Arabico, & habetur in *cap. 3.* ubi dicitur: *Quòd si Episcopus aliquem citò ordinaverit, in quo aliquod peccatum gravius postea reperiatur, & duo, aut tres testimonium dicant, uterque deponendus est, & ordinatus, & ordinator.*

8 Quæritur quartò, an ordinatus ab Episcopo irregulari fiat irregularis? Respondetur negativè, quia nullibi in jure reperitur, quòd ordinatus ab Episcopo irregulari fiat irregularis; & irregularitas non contrahitur nisi sit in jure expressa. Quamobrem ordinatus ab Episcopo irregulari tantùm privatur executione ordinis, adeò ut hæc privatio non sit propriè irregularitas, sed tantùm quædam suspensio. Neque obstat, quòd ex jure antiquo ille tantùm privetur executione ordinis, qui ordinatur ab Episcopo censurâ ligato: atqui ille qui est tantùm irregularis non est censurâ ligatus: ergo qui ab illo suscipit ordines, non incurrit hanc pœnam, vel impedimentum. Nam contra est, quia jura generaliter disponunt, ut qui non habet usum ordinis, non possit illum conferre, neque id limitatur ad unum, vel alium modum carentiæ, quia jura utuntur illa ratione generali, quòd nemo dat, quod non habet, sed Episcopus irregularis non habet usum ordinum, seu suæ consecrationis, consequenter, qui ab illo ordinatur, non potest ordinis executionem recipere, quia nemo potest plus dare, quàm ipse habeat. Id etiam procedit, quamvis sine culpa ordinetur: quia hoc impedimentum non tam contrahitur ex culpa ordinati, quàm ex defectu ordinantis.

9 Quæritur quintò, an qui ordinem recipit ante susceptum Sacramentum Confirmationis, fiat irregularis? Respondetur negativè, quia in jure nulla reperitur irregularitas, vel censura, quæ contrahatur ab eo, qui ante susceptum Sacramentum confirmationis promovetur ad ordines Ecclesiasticos: & quamvis jure novo Concilium Tridentinum *sess. 23. c. 4. de refor.* præcipiat, ut nullus ad primam tonsuram admittatur, qui Sacramentum confirmationis non suscepit, non tamen ullam imponit pœnam recipienti primam tonsuram ante sacramentum confirmationis.

An verò suscipere primam tonsuram ante sacramentum confirmationis sit peccatum lethale: probabilior sententia docet, non esse peccatum mortale, si quis sine sacramento confirmationis suscipiat ordines etiam sacros, & in iis ministret, eò quia ordines etiam sacri non necessariò prærequirunt, nec præsupponunt sacramentum confirmationis. Secus dicendum est de sacramento baptismi, quia sine illo nullus potest ordo in Ecclesia validè suscipi, quia ordines ecclesiastici non suscipiuntur validè nisi ab iis, qui sunt membra Ecclesiæ, & subjiciuntur jurisdictioni ecclesiasticæ: qui verò nondum sunt baptizati non sunt membra Ecclesiæ, nec subjiciuntur ejus jurisdictioni; consequenter non possunt validè suscipere Sacramenta, nec ordines Ecclesiasticos. 10

Quæritur sextò, an, qui ordinatur ab Episcopo non baptizato, vel non sacerdote, fiat irregularis? Respondetur, duobus modis posse intelligi sic ordinatum fieri irregularem. Primò quantum ad usum ordinis sic suscepti, & hoc repugnat, quia talis supponeretur verè ordinatus, & solùm privatus usu ordinis suscepti, quod falsum est, quia Episcopus non baptizatus, vel non consecratus non potest validè ordinare, & ordinatus nullum ab illo potest ordinem suscipere, cùm enim non habeat potentiam ad conferendos ordines, nec potest habere actum ejusdem potentiæ, quia repugnat actus potentiæ sine potentia, à qua dimanet. Quòd si nullum recipit ordinem, repugnat esse irregularem, quoad usum ejusdem ordinis, proinde ille non manet privatus usu, sed negatus; adeò ut hæc carentia non sit privatio, sed vera negatio: neque est pœna, sed defectus intrinsecus talis actionis. 11

Secundò potest intelligi hæc irregularitas respectu aliorum ordinum, qui ritè jam fuerunt suscepti, vel erunt suscipiendi, adeò ut ordinatus ab Episcopo non baptizato, vel non sacerdote contrahat impedimentum, quo non possit uti illis ordinibus, & in hoc sensu quamvis Majolus *lib. 4. cap. 27. & sequent.* affirmet, sic ordinatum sive scienter, sive ignoranter incurrere irregularitatem: nihilominus quia nullibi in jure exprimitur hæc irregularitas, quæ contrahatur in ordine ad alios ordines ritè susceptos, vel suscipiendos, non videtur hæc irregularitas adstruenda, quia sine jure non potest irregularitas probari, cùm ipsum jus nolit eam incurri, nisi ubi fuerit in jure expressa. 12

Præterea si interveniat probabilis ignorantia, & bona fides, tunc quia ordinatus nullam commisit colpam ex suppositione ignorantiæ inculpabilis; non potest irregularitatem incurrere, ut pœnam, quia hæc esset pœna gravissima, quæ deberet etiam culpam gravissimam præsupponere, pœna enim, quando 13

do imponitur propter delictum, debet proportionari eidem delicto; adeò ut pro delicto levi non possit pœna gravis injungi. Rursus neque incurritur hæc irregularitas ob aliquam significationem. Neque ob defectum ordinati cum in hoc non supponatur culpa: imò neque ob defectum ordinantis, qui cùm supponatur, non habere ordinem Episcopalem, non potest ordines conferre alijs: unde nihil confert, quia nihil habet. Hinc quamvis sic ignoranter ordinatus cum eadem bona fide exerceret ordinem, quem crederet recepisse, adhuc non fieret irregularis: ratio est, quia irregularitas ob usum ordinis non habiti non incurritur sine culpa. Cæterum qui scienter ordinaretur à tali Episcopo non baptizato, non sacerdote, gravissimè peccaret; & fortassis dignus esset irregularitate, quæ tamen, cùm in jure defacto non reperiatur lata; ideo non incurritur ex vi criminis: & sic ordinatus potest aliter puniri arbitrio Judicis. Quòd si crimen esset publicum, tunc ex vi infamiæ contraheret irregularitatem.

14 Hoc etiam videtur procedere de illo, qui dubitans, an Episcopus sit verè consecratus, ab illo nihilominus recipit ordines; quia tunc etiam graviter peccat ob periculum morale, in quod se conjicit nihil recipiendi: quod verò fiat irregularis, in jure non videtur statutum: quamdiu tamen hæret ita dubius, & anceps impeditur, ne possit licitè ordinem sic receptum exercere, alioquin semper operaretur cum eodem periculo; quinimmo *in cap. Presbyteris dist. 68.* statuitur, sic ordinatos, esse iterum ordinandos, hoc est sub conditione ratione dubij; si hoc aliter vinci non potest: & hoc pacto admittuntur ad ministrandum in ordinibus cum tali dubio susceptis: verùm hoc impedimentum propriè non est irregularitas; sed quia operari cum tali dubio est peccatum; est etiam intrinsecè malum cum hoc dubio ministrare in susceptis ordinibus.

15 Quæritur septimò, an fiat irregularis, si Clericus latinus consecretur ab Episcopo græco? Respondet Majolus affirmativè *lib. 4. c. 32.* si Episcopus græcus utatur suo vernaculo idiomate græco, idque probat *ex cap. cum secundum, & cap. ex parte de tempor. ordin.* Verùm hi textus non probant, Clericum latinum fieri irregularem: siquidem in priori licèt prohibeatur, ne quis tali modo ordinetur; nulla tamen pœna imponitur sic ordinato: ait enim Pontifex: *Nolumus de cætero commistiones, & consuetudines rituum in ordinibus observari*, unde cùm Pontifex nullam imponat pœnam, videtur concludendum; ex vi talis ordinationis non incurri ullam irregularitatem, nec suspensionem: Tum quia Pontifex *in d. cap. cum secundum* non prohibet commistionem ob diversitatem idiomatis, sed solùm propter diversos ritus græcorum, & latinorum, ut notat Abbas *in d. cap. cùm secundum.* Quòd verò attinet *ad c. ex parte* respondetur; ibi Pontificem non loqui de hac materia, & per argumentum à simili posset potiùs contrarium inferri: siquidem ibi tantùm dicitur, quòd Monachus, qui ex uno ordine ad alium transit, & ibi ordinatur, possit licitè susceptum ordinem exercere; dummodo aliud canonicum impedimentum ei non obsistat; quia propter illam ordinationem nulla suspensio jure lata est: unde simili modo potest in præsenti concludi de Clerico latino transeunti ad Ecclesiam græcam, in qua ordinatur; potest enim licitè susceptum ordinem exercere, si aliud canonicum impedimentum ei non obsistat.

Tum quia in *cap. quoniam de offic. ordin.* 16
præcipitur, ut in eis Episcopatibus, ubi sunt populi diversarum linguarum habentes sub una fide diversos ritus, & mores, constituantur Vicarij, qui singulis populis ministrent divina officia, & sacramenta juxta unius cujusque ritum, & non fiat permixtio: & contra transgressores hujus legis ponitur excommunicatio ipso facto, & si non resipuerint, dicuntur etiam deponendi: nullâ tamen factâ mentione irregularitatis, quæ propterea, cùm non sit in jure expressa, non contrahitur à Clerico latino, si ordinetur ab Episcopo græco idiomate græco.

Quæritur octavò, an ordinatus ab Epis- 17
copo omnino illiterato fiat irregularis? Respondent aliqui arffirmativè, eò quia illitteratus facilè errare possit in his, quæ sunt de substantia, & valore ordinationis, proinde ordinatus non est certus de sua ordinatione, consequenter manet suspensus ab ejus usu. Secundò, Episcopus illiteratus suspenditur ab executione sui ordinis, proinde qui ab illo ordinatur, manet etiam suspensus.

Verùm hæ rationes non videntur probare 18
intentum, & quamvis concederentur, adhuc non probarent irregularitatem, sed aliud impedimenti genus. Cæterùm ex eo, quòd minister ordinis sit illiteratus, adhuc potest Clerico, qui ab illo ordinatur, constare, an in collatione ordinis adhibuerit veram materiam, & formam necessariam ad valorem sacramenti; cùm enim Clericus ordinandus teneatur scire, quænam sit materia, & quæ forma illius ordinis, quem suscipit; & tam materia, quàm forma sint quid sensibile, & Episcopus sensibiliter illis utatur, facilè potest Clericus deprehendere, an Episcopus illiteratus adhibeat veram materiam, & formam: unde cessat vis primi argumenti desumpti ex eo, quòd ordinatus non esset certus de sua ordinatione; eo quia Episcopus illiteratus possit facilè errare in his, quæ sunt de substantia, & valore ordinationis.

Ad secundam respondetur, in illa assu- 19
mi falsum, quia nulla est suspensio, quæ ipso facto incurratur ob solam illiteraturam, ut constat *ex cap. ult. de ætate & qualit.* ubi Pontifex de quodam Episcopo ita illiterato, ut nec grammaticam sciret, non dicit eum esse suspensum, sed ait Pontifex: *A Pontificalis officij executione duximus amovendum.*

Hinc

20 Hinc Canonistæ inferunt, Episcopum sic ignorantem esse secundùm jus deponendum, non verò esse ipso jure depositum. Imò non fuisset expediens, talem censuram imponi ipso jure, eò quòd incertum valde sit, quæ ignorantia sit sufficiens causa talis depositionis: proinde consultius fuit, ut id declararetur à Judice, unde donec ab eodem declaretur talis causa, non imponitur pœna, nec incurritur. Idque vel maximè procedit de jure novo, ratione Concilij Constantiensis in ordine ad præsentem irregularitatem, quia tametsi illiteratus esset ipso jure suspensus, non propterea tenetur quis illum vitare, donec nominatim declaretur.

TITULUS XXXI.

De Excessibus Prælatorum, & subditorum.

Qui præcesserunt tituli speciales fuerunt de delictis nonnullis coercendis in Clericis. Modò compilator subjicit generalem titulum de variis excessibus, seu delictis pertinentibus tam ad Prælatos, quàm subditos; quatenus Prælati nonnunquam delinquunt in subditos exigentes ab iisdem, ultra quàm par sit; quæ exactiones propterea hîc excessus vocantur Prælatorum. Subditi etiam in Prælatos peccant iisdem denegantes, quæ jure ipsis debentur. Ut igitur ea, quæ contra jus fiunt canonicum emendationem consequantur, & ad regulas disciplinæ Ecclesiasticæ omnia ritè revocentur appositè ponitur præsens titulus, qui extat etiam in sexto, & Clementinis.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Omnium capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. *PERVENIT* 1. *h. t. Alexander III. mandat, ne Episcopi, aut alij Prælati Presbyteros irrationabiliter gravent, vel inhonestè tractent, nec præsumant tallias, aut exactiones indebitas ab ipsis extorquere; neque sine judicio eos suspendere, aut eorum Ecclesias interdicto subjicere, nec eos excommunicare sine ordine judiciario, nec permittant eos habere duas ecclesias si altera eorũ sufficiat sub pœna, quà cæteri timeant. Ex quo textu desumitur regula, quòd Episcopi non possint ullam exactionem imponere Clericis, nisi ut subsidium charitativum, vel ex consuetudine permissa sit* c. cognovimus 10. q. 3. *vel nisi fuerit in jure expressa.*

C. *AD HÆC* 2. *h. t. rescribit idem Pont. Archi-Episcopo Cantuariensi, non posse Episcopum privare Presbyteros suis ecclesiis, juribus, reditibus, consuetudinibus, nec ea minuere; quod tamen est intelligendum, ut notat Glossa hic sine causa, vel sine eorundem consensu* c. ad audientiam de eccles. ædif. *Verum licèt de jure communi Archidiaconis nulla debeantur servitia, possunt tamen consuetudine ab iisdem acquiri in ecclesiis sitis in Archidiaconatu, vel etiam alibi prout horum officiorum potestas se extendit, non tam ex ipsorum propria origine, quàm ex consuetudine, quæ tamen debet esse legitimè præscripta. Hodie tamen servandum est statutum in* c. dudum de rebus eccles. non alien.

C. *AD AURES* 3 *h. t. Idem Pont. declarat eum, qui potest beneficium conferre, vel etiam Ecclesiam providere, non posse privilegium illud sibi pro suo usu retinere, nec ecclesiam sibi conferre, quòd si eam sibi conferat, collatio non tenet & ecclesia est alteri danda, & ipse puniendus debita animadversione: ex quo textu desumitur regula, ut habens institutionem, aut præsentationem, vel collationem beneficij non possit illud in suos usus convertere, retinere, aut se ipsum præsentare, vel illud sibi conferre: hinc tametsi possit quis alios instituere, non tamen potest se ipsum instituere, quia inter dantem, & recipientem debet dari distinctio* c. ult. de inslit. *Cæterum si causâ custodia retineret ecclesiam, id esset licitum* cap. bonæ de appellat.

C. *CLERICI* 4. *h. t. Idem Pont. in Concilio Lateranensi statuit, ut quocunque in crimine incontinentiæ contra naturam, ratione cujus ignis absumpsit quinque civitates, deprehensi fuerint clerici debeant à clericatu dejici, vel ad pœnitentiam agendam in monasterium detrudi: sin verò laici debeant excommunicari, Imo notat glossa secundùm leges esse capite plectendos. Cæterum de hac materia extat Bulla Pij V. cui initium est* horrendum scelus

scelus *edita anno 1586. 3. Septemb. Ex hoc autem textu jubente excommunicari laicos deprehensos in hoc crimine, colligitur esse hoc crimen etiam fori ecclesiastici, vel saltem mixti.*

C. *SANE 5. h. t. Idem Pont. declarat, subditos non teneri obedire superiori in his, in quibus sunt liberi per privilegium Papa. adeo ut Abbas non teneatur obedire Episcopo, si agatur de libertate ordinis concessa à Papa: ex quo colligitur, posse Papam in prajudicium Episcoporum ecclesias, & Ordines religiosos privilegiis cumulare; & violatorem horum privilegiorum dici venire contra libertatem, seu exemptionem ecclesia : siquidem per hac privilegia à Pontifice concessa privilegiati liberantur à potestate Episcopi. Rursus qui venit contra privilegium, si est in possessione ejus quod petit, & privilegiatus; non potest propria authoritate illam spoliare, prasertim si sit superior; si non sit in possessione tunc potest à privilegiato possessio ipsi denegari authoritate quidem non propria, sed vigore hujus canonis, ut delegata, sicut notat Panorminitanus hic* n. 3.

C. *ILLUD 6. h. t. Idem Pont. declarat, non esse admittendum in eodem Episcopatu Vicarium ad executionem sui ordinis, si contra fidem & juramentum convictus, vel confessus fuerit falsò sibi assumpsisse personatum. Ubi notandum est, nomine personatus intelligi officium Parochi, vel curati, & declarat Pontifex, Vicarios, qui iisdem seu Parochiis juramento fidelitatis se obligârunt tanquam falsarios ac perjuros esse deponendos de officiis, si curam ecclesiarum falsis titulis sibi arrogârunt.*

C. *CUM AD QUORUNDAM 7. h. t. Cœlestinus III. declarat, sententiam latam excommunicationis contra aliquem privilegiatum, ex eo quia non obedierit in iis, quibus erat privilegiatus, nullius esse valoris, ut si Episcopus sententiam ferat excommunicationis contra non solventem procurationem, si is ex privilegio non teneatur eam solvere. Vel quia Episcopus in visitatione excesserit in numero evectionis, & personarum constituto in Concilio Lateranensi : si enim tunc Episcopus etiam pro illis exigat procurationem, possunt Diœcesani authoritate Apostolica ei denegare : quòd si Episcopus ob negatam procurationem sententiam promulget excommunicationis, declarat Pontifex, hanc esse nullam: verum post Concilium Lateranense, Concilium Tridentinum* sess. *24. c. 3. statuit, ut visitatores sint contenti modesto equitatu & visitationem quàm citò absolvant, ita tamen ut diligenter fungantur suo officio, simúlque caveant, ne inutilibus sumptibus cuiquam graves, & onerosi sint, neque exceptis moderatis victualibus quidquam accipiant, vel exigant, ne sint aliis gravamini.*

C. *UT SICUT 8. h. t. Cœlestinus III. rescribit, quòd sicut Episcopi non possunt unire Episcopatus sine consensu Papa; ita nec inferiores possint unire ecclesias sine consensu Episcopi, adeò ut non sufficiat solus consensus Metropolitani; quia Metropolitanus non debet quidquam tentare in ecclesia sui Suffraganei absque consensu ejusdem Suffraganei. Ex quo textu colligitur, potestatem uniendi ecclesias, & beneficia sua diœcesis competere Episcopis non verò ejus Vicario generali sine speciali mandato. Capitulum verò potest unire beneficia, qua non potest Episcopus, dummodo id non fiat in prajudicium juris Episcopalis : secus Archi Episcopus id non potest in Diœcesibus suorum Suffraganeorum, sed tantùm in sua propria. Concilium verò Tridentinum* sess. 21. de refor. c. 5. *concedit Episcopis, ut in his unionibus non solùm possint procedere potestate ordinaria, sed etiam delegata. Id tamen limitatur primò quia per hunc textum non impediebantur Episcopi beneficia sua Diœcesis unire cum beneficiis alterius Diœcesis consentiente ejusdem Episcopo, quod Concilium Trident.* sess. 14. de refor. c. 9. *non permittit. Secundò quia idem Concilium Trid.* sess. 24 c. 19. *omnino prohibet unionem ecclesiarum parochialium cum monasteriis, aut aliis beneficiis, qua tamen unio ex vi prasentis textus non erat prohibita: sunt tamen qui cum Gonzalez* ad regul. 8. cancell. glossa 5. §. 7. num. 4. *censeant exceptas esse uniones factas pro dotatione, augmento, conservatione Collegiorum, aut aliorum piorum locorum ad propagationem, vel defensionem prasertim fidei catholica. Caterum solus Papa ut notat glossa hic, sibi quadam reservavit, qua alii inferiores Pralati impunè non possunt : siquidem solus Papa restituit Episcopos depositos, & illos deponit, dividit Episcopatum in duos, vel duos unit in unum, eximit Episcopos, & Abbates, probat scripta aliorum, & Concilia confirmat, ac declarat fidei articulos; solvit dubia, qua circa tales articulos oriuntur, congregat synodum Generalem; transfert Sedem Apostolicam de loco ad locum, mutat Episcopos: & nemo potest ab ipso ad alium Judicem, neque ad Concilium generale appellare.*

C. *QUAM SIT GRAVE 9. h. t. Innocentius III. declarat, Clericum publicè se gloriantem de patrato crimine esse suspendendum à beneficio, & ab officio si scandalum sit secutum, seu si maritus dimisit uxorem cognitam à Clerico. Ubi notat glossa, quod tametsi confessio extra jus facta prajudicet, neminem tamen debere sine accusatore damnari. Quapropter Clericus de quo dicitur in textu non punitur ex illa sua confessione nisi occasionaliter, hoc est propter scandalum, & infamiam ortam ex dimissa muliere. Caterum ex hoc textu colligitur delictum pracedens aggravari ex subsequente gloriatione, prasertim si inde oriatur grave scandalum. Rursus de jure canonico per confessionem extrajudicialem de crimine non probari ipsum delictum quoad pœnam ordinariam: alioquin Clericus de quo loquitur textus fuisset graviùs puniendus. Sola igitur gloriatio de gra-*

gravi delicto meretur pœnã hujus suspensionis: quia per illam gloriationem reddit se suspectum illius delicti: unde Psalmista rectè ait quid gloriaris in malitia?

C. EX LITTERIS 10. h. t. prohibetur Episcopo indicere purgationem per ferrum candens: imò ut nec possit præstare authoritatem specialiter, nec personaliter interesse ut pœna corporalis alicui instigatur: alioquin si directè vel indirectè suo concilio vel authoritate sequatur homicidium, fit irregularis, & reputatur indignus ministerio altaris: & quia sine ministerio altaris non potest implere officium Pontificale: ideo est amovendus ab ecclesia, & alius idoneus eligendus ex quo textu liquet, per authoritatem exhibitam neci hominis malefactoris incurri irregularitatem ex defectu lenitatis. Verùm id intelligitur de præsentia authoritativa, qualis est illa Judicis, vel Principis, qui supplicio interest: quia ut notat Barbosa, tunc Episcopus de quo loquitur textus habuit hanc authoritatem, quia villa ubi hac acta fuerunt ad ejus pertinuit jurisdictionem. Rursus ex textu colligitur, purgationem candentis ferri esse prohibitam c. sententiam ne Clerici, vel Monachi.

C. INTER DILECTOS 11. h. t. rescribit idem Pont. personis indignis, & vilibus non esse dandas dignitates, ut etiam, si probetur aliquem esse publicum aleatorem, & manifestum usurarium, ut qui in ludo mutuat undedecim denarios pro duodecim non obstante consuetudine, quæ curuptela est: declarat Pontifex collationem dignitatis eidem factam esse irritandam: quo pacto improbantur ludi voluptuosi. Rursus si contra aliquem probetur, quòd in litteris ipsius fuit posita quædam clausula præter conscientiam Judicis, seu quam Judices, non adjecerunt, ac proinde ut falsarius esset repellendus: nihilominus si non probetur, quòd dictus accusatus clausulam illam adjecerit, nec quòd procuraverit, ut ab alio adderetur, nec quod scienter sit usus litteris falsificatis, non habetur, ut falsarius, præsertim si postquam fuit id illi objectum non fuit illis usus. Rursus si concessio beneficij facta priùs fuit alicui; deinde alteri, secunda concessio irritatur, tametsi primus sit postea repertus indignus. Qui verò prima concessione non probata, secundò concessit, ob hanc inconstantiam privatur pro illa vice potestate concedendi, adeò ut qui prima collatione nondum reprobata secundam facere attentaverit sit puniendus in eo, in quo deliquit, seu privandus potestate, pro illa vice conferendi beneficium. Ubi notandum est cum Glossa propter usuram repelli quidem Clericum ab obtinendo beneficio, sed de obtento quamvis jure posset deponi, nihilominus si se corrigat potest Episcopus ei gratiam facere cap. si quis oblitus. c. quoniam multi. 14. q. 4. Rursus ex textu liquet publicum aleatorem esse infamem tametsi ludat non lucri causa, sed voluptatis gratia, sed censent plures cum Glossa, non repellendum ab officio jam obtento, si velit se corrigere, & hoc etiam procedere de usurario cap. de Petro dist. 47. posse tamen excludi ab obtinendo. Rursus eodem textu colligitur prima electione cassata secundam non esse attentandam.

C. ACCEDENTIBUS 12. h. t declarat idem Pont. in Concilio Generali, cognoscere de causa matrimoniali, injungere publicas pœnitentias, concedere litteras indulgentiarum, & alia id genus esse munus Episcopi, & nullum inferiorem Prælatum, nec Abbatem sine speciali concessione posse hæc agere. Hinc quamvis non desint Theologi, qui censeant Generales, & Provinciales Religionum exemptarum habere potestatem concedendi indulgentias: verior tamen sententia est, non posse eas concedere nec suis subditis, ut notat Barbosa hîc, adeò ut post Papam regulariter concedere indulgentias competat solis Episcopis: & alij inferiores nonnisi per speciale privilegium possunt eas concedere. Rursus de jure communi cognoscere de causa matrimoniali pertinet ad solum Episcopum.

C. DILECTUS 13. h. t. Honorius III. declarat non posse, nec deberi cogi sacerdotem ad revellandum peccatum auditum in confessionne. Ratio itidem, quia quæ sacerdoti ut tali revelantur in confessione sacramentali, non revelantur illi ut homini simpliciter, sed ut ministro Christi, qui hæc obsignavit sigillo inviolabilis secreti, adeo ut non possit præcipi sacerdoti neque à Papa ut ea revelet, quæ audivit in confessione, quia hoc sigillum hujus secreti est de jure divino, in quo non potest Papa dispensare. Tum quia quæ sacerdos scit in confessione ea non scit ut homo, sed ut Deus c. omnis de pœna & remiss. proinde nulla vi cogi potest ad revelandum.

C. DILECTA 14. h. t. declarat idem Pont. non facientes unum corpus non esse unum collegium, consequenter non posse habere commune sigillum nisi à superiore concedatur. Ubi notat Glossa, eos qui non sunt de uno collegio nec de una societate, quamvis subsint uni tanquam capiti non facere unum corpus, neque Abbatissam quamvis sit caput multorum beneficiatorum facit unum corpus cum illis, ut nec etiam Episcopus cum clero diœcesis cap. requisisti de testament. sed tantùm facit unum corpus cum suo capitulo. Ex quo textu liquet, jus collegij, cujus præcipuum signum est sigillum posse consuetudine legitima præscribi. Cæterum quamvis plures beneficiati sint in ecclesia: non ideo dicuntur statim constituere collegium, seu capitulum, quia hæc constituuntur tantùm ab initio, seu in ipsa fundatione sub nomine ecclesiæ collegiatæ, vel Capitularis, vel obtinentur privilegio superioris, vel consuetudine legitimè præscripta, ut si longo tempore Clerici illi seu beneficiati vixerint collegialiter, fuerintque in quasi possessione juris colligialis Demum ex hoc textu colligitur, posse Abbatissam habere potestatem super clericos ex privilegio tamen seu jure speciali, quia Pontifex in textu

vocat Abbatissam ipsorum caput. Demum juvat observare, non probiberi per hunc textum quemlibet Rectorem posse habere pro se, vel cum suo collegio sigillum, sed tantùm non posse illud habere ut unum corpus ad expedienda negotia.

C. *GRAVEM 15. h. t. Idem Pont. mandat, ut si Archidiaconus contra juramentum neget Episcopum esse suum Dominum, vel in foro sæculari deponat quæstionem de re spirituali contra ipsum, vel det causam vel consilium in va oribus Episcopi, debeat perpetuò abscendi ab ecclesia, & ejus beneficia assignari alijs idoneis. Ubi tamen notat Glossa Archidiaconum tunc perdere beneficia non ipso jure, sed per sententiam ipsius Judicis; perinde ac qui trahit alium in vetitum examen perdit causam per sententiam non ipso jure, argum.* c. si diligenti de for. compet. *Cæterum ex hoc textu liquet, Episcopum esse dicendum Dominum subditorum; & negantes eum esse dominum dignos esse pœna: non tamen ex hoc præcisè pœna tam gravis sicut in hoc textu imponitur, quia hac pœna fuit injuncta etiam ob alia delicta graviora, ut propter accusationem in foro sæculari, vel invasionem, vel conspirationem contra ipsum. Cæterum si subditus non vocaret Episcopum Dominum, sed tantùm Prælatum non peccaret, quia eum vocaret, qualis reverà est. Hinc notat Innocentius, hunc textum procedere ratione præstiti juramenti fidelitatis, & obedientiæ, quod à beneficiatis præsertim capituli præstari solet Episcopo.*

C. *NIMIS INIQUA 16. h. t. Gregorius IX. præcipit Episcopis ne inferant gravamina Religiosis circa sacramenta, sepulturas, missas, eleemosynas, oblationes, & recensentur in textu viginti quinque gravamina, & mandat Pontifex universis Prælatis, ut à præfatis gravaminibus desistant, & suos subditos compescant.*

C. *NIMIS PRAVA 17. h. t. Idem Pont. præcipit Episcopis, ut desistant gravare Religiosos præsertim fratres Prædicatores, & Minores, qui cogebantur ad synodos venire, & ad processiones ex quavis levi causa trahebantur, etiam sub pœna excommunicationis prohibentes, ne in celebriores, & opportuniores civitates reciperentur, imò etiam exigentes de eorum hortis, & habitaculis sicut de Judæorum domibus tributa, seu talliam, & Pontifex in textu enumerat centum, & nonaginta duo gravamina, à quibus debent Episcopi omnino desistere, ne graventur Religiosi. Ubi notandum est, Pontificem has duas præcedentes decretales edidisse in simili causa pro ordinibus exemptis, & mendicantibus, eò quia Episcopi niterentur eos sibi subjicere, ac privilegiis suis spoliare.*

C. *TANTA EST 18. & ult. h. t. Idem Pont. rescribit Archi Episcopo Bracarensi, non servantem interdictum esse suspensum ab officio, & ab omni jurisdictione, & collationem beneficiorum ab eo factam post violationem esse irritam & intrusos suspendendos à beneficiis, & omnibus alijs, & excommunicationem, ac suspensionem ab eo latam esse nullam. Rursus declarat extendentem manus temerarias in Clericos esse compellendos Romam proficisci invocato si opus sit etiam ad id brachio sæculari. Ubi tamen notandum est per violationem interdicti non incurri privationem beneficiorum ipso jure, sed esse per sententiam inferendam violatori.*

IN SEXTO.

C. *EX EO UNIC. h. t. Bonifacius VIII. præcipit mendicantibus, & præsertim Prædicatoribus sancti Dominici, & Minoribus S. Francisci, aliisque mendicantibus quocunque privilegio munitis, ut non recipiant de novo domos, vel loca quæcunque, nec mutent recepta, nec alienent in alios sine licentia Papæ faciente mentionem de hac probibitione specialiter, & si secus fiat irritum sit, quod est factū. Per hanc tamen decretalem non prohibetur, ut qui de licentia suorum superiorum voluerit agere vitam Eremiticam, seu solitariam non possit eligere, seu mutare domos in eremo, ubi non habitant sæculares. Notandum est, occasionem huic decretali dedisse exortas turbas ex erectione novorum Monasteriorum mendicantium, & eorum mutationibus. Ubi notat Glossa vigore hujus decretalis non posse mendicantes mutare loca antiqua, quæ ante hanc constitutionem acquisiverunt: posse tamen mutare alia, quæ post illā nacti fuerunt in eodem monte, vel urbe, imò verior sententia est, per hanc decretalē non comprehendi Eremitas veros, qui verè sunt Religiosi, eò quia voto paupertatis sint obstricti, & alia obligatione cum licentia Episcopi solitudini addicti.*

IN CLEMENTINIS.

C. *FREQUENS UNIC. h. t. Enumerat Pontifex in hoc textu 30. gravamina quæ Prælati, seu Episcopi inferebant Religiosis, & districtè probibet Episcopis, ne imposterum inferant, quinimo ipsis præcipit, ut Regulares cum charitate foveant, & faveant iisdem, facientes ut eorum privilegia serventur.*

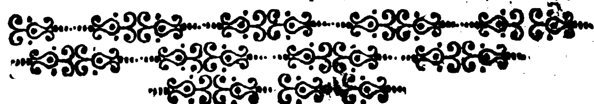

COM-

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quomodo Prælati Ecclesiastici excedant in subditos Clericos.

1 Piscopi, aliique Prælati ecclesiastici tunc dicuntur excedere in subditos, quando in exigendis juribus Episcopalibus sunt onerosi, ultraquàm par sit extorquentes contra sacros canones, & illud D. Petri *epist. I.* ubi monet, Prælatos ecclesiasticos, inquiens: *Parcite, qui in vobis est gregi Dei, providentes non coactè, sed spontaneè secundùm Deum, neque turpis lucri gratia, sed voluntariè, neque, ut dominantes in cleris, sed forma facti ex animo.* Unde excedere quamvis aliàs idem significet, quod antecellere, superare, excellere; juxta tamen præsens institutum idem est, ac transgredi limitem, seu terminum debitum; hæc enim transgressio, excessus hîc dicitur; & Prælati excedere dicuntur, quando Clericos subditos indebitis talliis, vel exactionibus aggravant; & detrectantes pecunias solvere ecclesiasticis censuris puniunt eis interdicentes divina officia; vel etiam eos anathemate percutientes, ac inhonestè tractantes, ut sint populo contemptui, ut habetur *in c. pervenit, 1. h. t.* ubi cum quidam Episcopi Presbyteris tallias, & exactiones imponerent sub gravi interminatione, Alexander III. hujusmodi gravamina prohibet, & mandat Episcopis, ne imposterum præsumant indebitas exactiones imponere, nec indebitè, aut inhonestè tractare clericos, nec sine judicio capituli illos suspendere, aut eorum ecclesias interdicto subjicere. Rescribit etiam, ut non permittant eos duas ecclesias habere, si una sufficiat; neque aliquem excommunicent sine ordine judiciario.

2 Ex hoc textu claret, non posse Episcopos, & Prælatos irrationabiliter gravare clericos subditos, nec inhonestè tractare: neque exactiones imponere, nisi sint vel jure expressæ, vel subsidium charitativum; vel consuetudine inolita permissæ *c. cognovimus 10. q. 3. c. servitium 18. quæst. 2. c. cum Apostolus 6. de censibus.* Rursus neque potest Episcopus excommunicare, nec suspendere Clericos, nec eorum ecclesias interdicere sine judicio, seu consensu capituli. Idque tamen procedit quando agitur de pœna imponenda pro re gravi: quia generatim Episcopus non debet negotia ardua expedire sine consensu; vel saltem consilio capituli, si res sint levioris momenti.

3 Consuetudo tamen hodie invaluit per legitimam præscriptionem, quâ Episcopus in inquirendis, ac puniendis delictis subditorum non teneatur requirere consensum sui capituli *c. non est 3. de consuet. in 6.* In ferenda tamen sententia excommunicationis, ut ordo judiciarius servetur, debet vera, & rationabilis causa subesse, quia pœna gravis non debet infligi, nisi ob culpam gravem: imò requiritur etiam contumacia post trinam præviam monitionem; ne pœna videatur infligi ex odio, sed ex charitate, & ut delinquens saltem timore pœnæ corrigatur. Hostiensis tamen *in d. c. pervenit. V. sine ordine judiciario* censet etiam non servato hoc ordine sententiam servari.

Alius Prælatorum excessus est, si alios 4
inferiores Presbyteros privent suis ecclesiis juribus, vel reditibus, consuetudinibus; vel minuant, ut desumitur *ex c. ad hæc 2. h. t.* ubi cum Episcopus suffraganeus Archi-Episcopi Cantuariensis plures ecclesias à potestate Archidiaconorum exemisset, ac earundem reditus diminuisset: rescribit Alexander III hoc emendari, & provideri, ut Archidiaconi suis restituantur juribus; ac debita iisdem reverentia exhibeatur. Quia tametsi de jure communi Archidiaconis nulla debeantur servitia; possunt tamen consuetudine legitimè præscripta hujusmodi servitia ab illis acquiri in ecclesiis sitis in propriis Archidiaconiis, vel etiam alibi: siquidem Archidiaconi potestas, non tam ex propria ipsius origine, quàm ex consuetudine metiri debet: dummodo hæc fuerit legitimè præscripta; quia per viam præscriptionis potest prælatus Episcopo inferior acquirere jurisdictionem in aliis ecclesiis etiam diœcesano Episcopo subjectis; & jura legitimè acquisita à prælatis inferioribus non possunt postea ab Episcopo minui, nec tolli sine consensu legitimi possessoris, & justâ causâ *c. ad audientiam sup. de Eccles. ædific.* Imò nec mortuo Rectore potest Episcopus cum capitulo præjudicare futuro Rectori, nec in ejus præjudicium concedere alteri privilegium *argument. cap. conquæstus 8. causa 9. quæst. 3.*

Tertius Prælatorum excessus est si cum 5
possint aliis conferre beneficium, vel Ecclesiam providere, illud sibi conferant, ac usurpent, ac retineant in proprium usum: tunc enim collatio sibi facta est irrita; & Prælatus est privandus tali beneficio, ac puniendus, ut habetur *in cap. ad aures 3. h. t.* ubi cum Alexander III. audivisset quosdam Archidiaconos se in ecclesias, sive Archidiaconatus vacantes intrudere, mandat illos per censuras compelli ad dimittendas hujusmodi ecclesias, eisque de aliis personis idoneis provideri; & præfatos Archi-

Archidiaconos promeritâ pœnâ puniri. Hinc habetur regula generalis : ut habens subjectionem, vel præsentationem, aut collationem beneficij, non possit illud in proprios usus convertere, nec retinere, nec se ipsum præsentare, vel illud sibi ipsi conferre. Unde licèt debeat ipse instituere; non tamen potest se instituere, sed alium; ut detur distinctio, sitque differentia inter dantem, & accipientem *c. ult. de instit.* Excipitur tamen nisi causa custodiæ beneficium retineret; quia id ex justa causa est licitum *c. bene de appellat.* Cæterum si Prælatus Episcopo inferior beneficium conferat indigno, tunc collatio est irrita, & potestas conferendi devoluitur ad Episcopum.

6 Hinc quartus Prælatorum excessus est si ecclesias, vel beneficia conferant indignis, & desumitur *ex c. inter dilectos II. h. t.* ubi cum B. & P. Canonici Pictavenses super succentoriâ Pictavensis ecclesiæ quæstione suborta, ambo assererent se illam à Cantore, qui erat collator, canonicè assecutos; & testes probarent P. esse publicum aleatorem, & usurarium manifestum, Innocentius III. collationem ipsi factam ob indignitatem, & vilitatem ipsius duxit irritandam; quia indignis portæ dignitatis non debent patere. B. autem præfatus cum usus esset litteris, quibus inserta erat clausula, quam judices non adiecerant, ac proinde videretur tanquam falsarius repellendus; quia tamen probatum non erat, clausulam ab ipso B. appositam, aut talibus literis eum scienter usum. Pontifex illum absolvit quidem à crimine falsarij; sed non à collatione ipsi priùs facta, quæ propter ejus indignitatem cassata fuit; & Pontifex mandavit, cantorem collatorem puniri in eo, quo deliquit; seu privari pro illa vice potestate conferendi; & succentoriam personæ idoneæ assignari. Ex hoc textu liquet, personas indignas, ac viles esse excludendas à dignitatibus; & si probetur, aliquem esse publicum aleatorem, vel manifestum usurarium, vel in ludo mutuantem undecim denarios pro duodecim, non esse hunc promovendum ad dignitates Ecclesiasticas, non obstante consuetudine, quæ corruptela est; quòd si promoveatur, collatio beneficij facta indigno est irritanda.

7 Rursus quando contra aliquem probatur, quod in litteris ipsius fuit apposita clausula præter conscientiam judicum; adeóque videatur falsarius, si tamen non probetur, quòd ipse accusatus clausulam illam apposuerit, vel procuraverit quòd ab alio poneretur; vel quòd scienter fuerit usus literis falsificatis non habetur falsarius; præsertim si postquam fuit id illi objectum, non fuit illis usus. Ex quo deducitur, eum qui utitur falso instrumento, seu falsis litteris in judicio, non posse puniri tanquam falsarium pœna ordinaria falsi, nisi probetur, quòd ipse eas falsaverit, vel procuraverit, ut ab alio falsarentur; vel scienter fuerit ipse illis usus: & præsumi ignorantiam, si postquam id fuit illi objectum destitit ab earundem usu.

Rursus si concessio beneficij priùs facta fuit alicui indigno; sed per ignorantiam; deinde facta fuit alteri; hæc secunda collatio, vel concessio irritatur, licèt primus fuerit postea repertus indignus: quia cum prima collatio facta fuerit indigno per ignorantiam, & non constiterit de nullitate collationis; non debuit collator secundam attentare collationem, nisi priùs cassatâ primâ; quamvis collator dubitaverit de validitate primæ: quia nondum deveniendum est ad secundam collationem nisi notoriè constet de nullitate primæ: & quia collator prima collatione non reprobata concessit secundam, ob hanc inconstantiam privatur pro illa vice potestate conferendi succentoriam: sicut præcentor, seu cantor olim is dictus fuit, qui in choro Antiphonas, & Psalmos inchoabat, & habetur *in c. cum olim 6. de consuet.* ita succentor is dicebatur, qui absente cantore, seu præcentore ejus vice fungebatur inchoando in choro Antiphonas, & Psalmos: unde succentoria est dignitas, cui annexum est hoc munus, & habet præeminentiam in processibus, aliisque conventibus inter reliquos canonicos celebrantes divina officia. 8

Ex hoc textu etiam infertur, ob usuram repelli clericum ab obtinendo beneficio; sed de obtento quamvis jure posset deponi, si tamen se corrigat, potest Episcopus ipsi beneficium gratiosè permittere *c. si quis oblitus c. quoniam multi 14. q. 4.* Præterea speciale est in litteris Papæ, quòd qui illis utitur falsis, non possit ampliùs prætendere excusationem *c. ad falsariorum de crim. falsi.* Secus in aliorum litteris post usum potest quis adhuc excusationem prætendere; quia dolus debet probari non ex præsumptionibus; sed ex perspicuis indiciis; adeo ut allegans dolum teneatur illum probare. Id etiam est speciale, quod falsans litteras Papæ illicò traditur curiæ sæculari; non ita alij. Demum Clericus aleator contrahit infamiam, quamvis ludat voluptatis causâ. Glossa tamen censet, non esse repellendum ab officio obtento si velit se corrigere; & Episcopum posse dispensare, si videat serium animum se corrigendi; licèt de jure possit deponi *c. si quis oblitus 14. quæst. 4.* 9

Quintus Prælatorum, & præsertim Episcoporum excessus est si impediant privilegia subditorum, quia tunc non tenentur parêre superioribus exigentibus, vel præcipientibus aliquid contra tenorem suorum privilegiorum, ut desumitur *ex c. sanè 5. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, quòd si Episcopi aliquid ab abbatibus præter debitam obedientiam contra libertatem ordinis à prædecessoribus nostris, & nobis indultam exigant; liberum sit Abbatibus authoritate Apostolica quod petitur denegare. Ex hoc textu liquet, subditos non teneri obedire superioribus in his, in quibus sunt liberi 10

per privilegium Papæ: qua ratione Abbas non debet obedire Episcopo quando agitur de libertate ordinis concessa à Papa; qui potest etiam in præjudicium Episcoporum ecclesias, & ordines Religiosorum privilegiare: hinc horum violator privilegiorum dicitur venire contra libertatem, seu exemptionem Ecclesiæ; quia per privilegia papalia Religiosi eximuntur, ac liberantur à potestate Episcopi. Quòd si superior veniens contra privilegium est in possessione illius, quod petit, tunc privilegiatus non potest propria authoritate illum spoliare, præsertim si sit superior: sin verò non sit in possessione potest tunc privilegiatus ei possessionem denegare; non quidem propria authoritate, sed quasi delegata, ex vigore hujus canonis, ut notat Panormitanus *hic n.3.*

11 Id tamen non procedit de plena, & totali exemptione à potestate, jurisdictione Episcopi, quia in textu fit exceptio verbis illis *præter debitam obedientiam*: sed de privilegio, per quod immunitas in certa re alicui ordini, vel monasterio à Papa conceditur: tunc contra privilegium Papæ Episcopus non potest quidquam; non enim inferior potest tollere, vel abrogare legem superioris: imò tenentur inferiores Prælati leges Pontificias servare illæsas *c. cum inferior 16. de majoris, & obed.* Hinc irrita est sententia lata ab Episcopo contra subditum, eò quia is non obediat in iis, quæ ab Episcopo exiguntur contra privilegium à Papa concessum: idque desumitur *ex c. ad quorundam 7. h. t.* ubi Clemens III. concedit, ut si Prælati numerum evectionis, & personarum in Concilio Lateranensi constitutum, in visitatione excedant, & pro illis procurationem exigant, liberè possint authoritate Apostolicâ denegari; & si propterea in ejusmodi ecclesias, vel clericos aliquam sententiam excommunicationis promulgârint, decernit Pontifex, eam non tenere; quia tunc clerici inferiores vigore privilegii Apostolici sunt quoad hoc exempti à jurisdictione superioris, à quo propterea non possunt censuris ligari contra privilegium, cujus vi Clerici non subjiciuntur jurisdictioni Episcopi, quoad contenta in privilegio. Tum quia temerarium est, quòd prælatus inferior propria authoritate velit præsumere contra id, quod alicui ab ecclesia Romana specialiter indulgetur *c. sanè 9. de Privil.*

12 Præterea Prælati superiores non possunt ultra tenorem Concilij Lateranensis licitè gravare Clericos inferiores etiam non habentes privilegium; adeo ut si Episcopus prædictum numerum equorum, & personarum excedat, possint subditi authoritate Concili Lateranensis ei non parêre. Si tamen tunc Episcopus eos excommunicaret, notat Abbas, validam fore excommunicationem; licèt Episcopus malè ageret, sed subditos posse contra Episcopum agere ad interesse, quia injustè eos excommunicaret. *c. sacro 48. de sent. excommun.*

13 Sextus excessus est si Episcopi causam præstent homicidio, directè, vel indirectè; hoc si sequatur fiunt irregulares, & privandi sunt officio Pontificali, & sacerdotali, & amovendi ab administratione Episcopatûs, ut habetur *in c. ex litteris h. t.* ubi cum Episcopus Albiganensis non solùm judicium ferri candentis cuidam furi permisisset offerri, verùm etiam in furis suspendio graviter deliquisset, non solùm authoritatem præstando, verùm etiam præsentiam exhibendo corporalem, Innocentius III. non solùm eum indignum reputat ministerio altaris, sed etiam rescribit, ut moneatur (cum Pontificale officium sine altaris ministerio non valeat adimpleri) ut Episcopatui cedat; & Ecclesiæ per electionem de alia persona idonea provideatur. Ex hoc textu infertur, esse prohibitum Episcopo indicere purgationem ferro candente; quia purgatio candentis ferri prohibetur *in c. sententiam ne Clerici vel Monachi.* Neque posse Episcopum authoritatem præstare specialiter, nec personaliter interesse, ut pœna corporis alicui infligatur. Quòd si directè, vel indirectè suo consilio, vel authoritate homicidium sequatur, fit irregularis, & reputatur indignus ministerio altaris; & quia sine ministerio non impletur officium pontificale, ideo amovendus est ab ecclesia, & alius idoneus eligendus.

Debet igitur Episcopus in locis suæ jurisdictionis constituere judices laicos, qui in causis criminalibus jus dicant; alioquin si intersit corporaliter pœnæ corporalis executioni, ob quam reus occiditur, vel mutilatur incurrit irregularitatem. Censet tamen Glossa *in c. tua de homic.* posse clericum principibus in criminalibus dare consilium in genere dicendo, fures taliter esse puniendos; non verò posse quidquam in particulari suggerere. Posse tamen de furibus ponere querelam civiliter. Quòd si Episcopus vel alius clericus non habeat jurisdictionem temporalem in loco, ubi pœnæ corporales etiam sanguinis infliguntur, tunc non fit irregularis si sit præsens, dummodo nullo pacto cooperetur, sed simpliciter assistat: non tamen excusatur à culpa gravi *cap. penult. Ne clerici, vel Monach.* Sin verò consilium daret de infligenda pœna sanguinis, mutilationis, vel mortis, incurreret irregularitatem: non enim refert, an quis facto, vel consilio, vel authoritate sua det causam homicidio *cap. si quis 8. dist. 50. Glossa hîc V. corporalem.* 14

Imò licèt Episcopus tantùm dicat, ut suspendatur fur; vel per verba æquivalentia id innuat, censetur neci furis auxilium præstare, ac propterea fit irregularis: quia cum sufficienter constet de mente illius, non est vis ponenda in verbis, ut notat Innocentius *in d. c. ex litteris 10. V. multitudine h. t.* Generatim ob authoritatem, vel causâ præbitam neci, seu occisioni hominis nocentis, ac malefactoris incurritur ab Episcopo, vel clerico irregularitas ex defectu lenitatis; ut autem præsentia dicatur esse causa necis, debet esse præsentia authoritativa qualis est illa judicis, vel Principis, 15

cipis, qui supplicio interest; non item aliorum, qui absque ulla authoritate super reum, simplices adsunt spectatores.

16 Septimus excessus est si Prælati compellant sacerdotes sibi subditos ad revelandum peccatorem, vel peccatum auditum in confessione Sacramentali, ut desumitur *ex c. dilectus 13. h. t.* ubi cum Rectores Fraternitatis urbis Joannem Presbyterum ad revelandum fures compellerent, & quòd super quodam furto sibi tanquam sacerdoti fuerat revelatum, vel ad satisfaciendum damnum passo arctare niterentur per sententiam interdicti: Honorius III. quia taliter credita revelare, ac cogi ad id, quod Presbyter non rapuit, exsolvendum, perniciosum esset; mandat dictis Rectoribus injungi, ut à memorati Presbyteri gravamine penitus conquiescant. Ex quo textu infertur non posse cogi sacerdotem ad revelandum peccatũ auditum in confessione sacramentali: quia cum sacerdos in illo tribunali vices gerat Dei, cujus est minister; scit peccata quæ subjiciuntur clavibus ecclesiæ non ut homo, sed ut Deus *c. omnis de pœnit, & remiss.* quapropter non potest sacerdos neque à Judice ecclesiastico adigi ad revelandum peccatorem sibi sacramentaliter confessum; neque ad manifestandum ipsum peccatum.

17 Quinimo neque per summum Pontificem potest sacerdos ad id adigi: quia ut notat Abbas *in d. c. dilectus 13. num. 4. h. t.* sacerdos in sacramentali confessione est spiritualis Dei Vicarius; & Papa generalis: specialis verò quoad causam sibi commissam major est Vicario generali *c. sanè 11. de offic. Judic. deleg.* Tum quia sigillum servari in sacramento pœnitentiæ est de jure divino. Hinc si producatur sacerdos in testem in judicio; non solùm potest dicere, se nihil scire; verùm etiam jurare se nihil scire de eo, quod interrogatur, subintelligendo tanquam homo, qui possit ita interrogari; quia sacerdos id scit ut minister Christi, qui ut talis non potest ita interrogari. Cæterum Judex potest alios compellere ad indicandum furem, furtúmque commissum: imò Judex ecclesiasticus potest etiam sententiam ferre censuræ contra non revelantes: quia id est speciale in sacramentali confessione.

18 Octavus excessus est, si Episcopi sine consensu Papæ plures Episcopatus simul uniant, ut reditus fiant pinguiores, ac proventus uberiores; idque desumitur *ex c. sicut 8. h. t.* ubi cum prior Gradensis monasterium suum de Accato subiecisset, sive univisset inconsulto Episcopo. Cœlestinus III. eidem concedit ut possit dictam unionem infirmare, non obstante assensu, & confirmatione Metropolitani, qui in Diœcesi sui suffraganei, absque ejusdem assensu contra constitutiones canonicas attentare nihil potest. Sicut Prælatus Episcopo inferior non potest sine consensu Episcopi ecclesias sibi subjectas unire: ita neque Episcopus plures Episcopatus sine consensu Papæ. Siquidem Cœlestinus III. *in d. c. sicut 8. h. t.* sicut unire Episcopatus, & potestati alienæ subjicere ad summum Pontificem pertinet. Ita ad Episcopum spectat Ecclesias suæ Diœcesis unire, & easdem aliis subjicere.

19 Ex hoc textu infertur, quòd sicut Episcopi non possunt unire Episcopatus sine consensu Papæ; ita neque Prælati inferiores possunt unire ecclesias sine consensu Episcopi; adeo ut non sufficiat consensus Metropolitani: quia Metropolitanus non debet quidquam intentare in Diœcesi sui suffraganei sine ejus consensu. Rursus Papa potest sibi quædam reservare, quæ alij impunè non possunt. Hinc solus Papa restituit depositos Episcopos, deponit eosdem, dividit Episcopatum in duos, & duos unit in unum: eximit Episcopos, & Abbates: probat scripta aliorum, & consilia confirmat; declarat articulos fidei; & cum dubitatur de aliquo articulo fidei ipse dubium solvit; congregat synodum generalem; transfert sedem Episcopalem de loco ad locum; mutat Episcopos; nullus appellat ab ejus sententia. Ratio est, quia cum summus Pontifex habeat plenam dispositionem in ecclesias universi orbis *c. decimas ad finem c. & temporis 16. q. 1. c. de præb. in 6. Clement. I. ut lite pendente* ideo potest Episcopatus, Diœceses, ecclesias omnes, ac beneficia unire: sicut & Imperator ex duabus provinciis potest unam facere; ut etiam diversa officia unire. *Novella 8. & 24. usque ad 29.*

20 Ex eo autem quòd Episcopus possit unire ecclesias suæ diœcesis privativè ad inferiores Prælatos, habeátque plenam dispositionem ecclesiarum suæ Diœcesis *c. sanctorum 70. dist. c. unaquæque 9. quæst. 3. c. regenda 10. quæst. 1.* non sequitur, quod Episcopus possit in sua Diœcesi quod Pontifex in tota Ecclesia: sed tantùm in hoc textu significatur quædam proportio inter potestatem Papæ in totam universalem ecclesiam, & Episcopi in suam Diœcesim, ut notat Fagnanus *in d. c. sicut. num. 2. h. t.* alioquin adhuc est discrimen inter potestatem Papæ uniendi Episcopatus, & alias dignitates in tota ecclesia; & potestatem Episcopi uniendi ecclesias intra propriam Diœcesim; quia Pontifex potest unire ecclesias etiam sine causa, & absque alicujus concilio, & consensu, argumento *c. cuncta 17. & ult. caus. 9. quæst. 3.* licèt soleat Papa negotia ardua non expedire nisi ex consilio Cardinalium; quia id videatur consultius, magisque expedire. Secus Episcopus nonnisi ex justa causa potest unire ecclesias suæ Diœcesis *c. 1. de his quæ à Prælato.* Imo requiritur etiam consensus capituli *Argumento cap. Pastoralis 1. in fine de donat.*

21 Neque potest ecclesias unire, si per talem unionem minuatur cultus divinus; & redditus, qui pluribus ecclesiis sufficerent ad unam tantùm reducantur. *c. final. de V. S.* quapropter in Concilio Tridentino *sess. 7. de reform c. 6.* statuitur, ut uniones perpetuæ à quadraginta annis factæ examinentur ab ordinariis tanquam à Sede Apostolica delegatis;

tis; & quæ per sub vel obreptionem factæ reperiuntur, irritæ declarentur; ideóque tales uniones semper odiosæ judicantur.

22 Posset nihilominus objici, quia tam Pontifex in ecclesia universali, quàm Episcopi in propriis Diœcesibus non sunt domini, quia non habent perfectum dispoticum dominium in ecclesias; sed sunt tantùm instar usufructuarii quatenus ex iisdem percipiunt fructus *c. 1. c. cum in officiis de testam.* sed usufructuarius circa rei formam nihil potest mutare *l. 1. ff. de usufructu*: sed re ipsa tantùm uti salvâ ejus substantiâ *§. 1. instit. de usufruct.* ergo non potest Pontifex ecclesias cathedrales, nec Episcopus ecclesias suæ diœcesis unire; quia per unionem mutatur earum forma *ex l. final. cod. de vend. rer. fiscal. lib. 10 l. 2. final. cod. de præbend. decur. lib. 10.* unde neque Pontifex ecclesias cathedrales; neque Episcopus ecclesias suæ diœcesis unire potest. Tum quia quælibet ecclesia debet habere suumRectorem *c. quia nonnulli 3. c. conquerente 6. de cleric. non residente. c præcipimus 53. 16. quæst. 1.* eo autem ipso quòd duæ ecclesiæ simul uniuntur altera earum necesse est careat pastore: unde hæc unio nequit fieri.

23 Sed contra quia tametsi Pontifex in tota ecclesia, & quilibet Episcopus in sua Diœcesi dicantur usufructuarij; ipsis tamen commissum est regimen ecclesiarum, in quas habent plenam jurisdictionem; ratione cujus Episcopi in suis diœcesibus ex justis causis, & prout consultiùs visum fuerit possunt ecclesias unire, præsertim si id conducat ad majus bonum populorum. Neque tunc altera ecclesia proprio caret pastore; quia ambæ ecclesiæ tunc coalescunt in unam, cui præest suus propriùs pastor. Cæterum id procedit de ecclesiis, quæ spectant ad liberam collationem Episcopi; non verò de illis, quæ sunt Jurispatronatus; quia tunc requiritur consensus ipsius patroni, sive jus patronatûs sit Ecclesiasticum, sive sæculare *Clement. unic. § ad hæc de statu Monachorum Concil. Trident. sess. 24. de reform. c. 15.* Quòd si unio fiat à Legato à latere, & jus patronatûs sit ecclesiasticum non desideratur consensus patroni *c. cum dilectus de jure patronatûs* ut probat Barbosa *de jur. Eccles. lib. 3. c. 16.* Abbates tamen, & alii Prælati inferiores non possunt sine consensu Episcopi ecclesias, vel monasteria unire; nisi ex legitima aliqua præscriptione, vel privilegio Pontificio hoc jus illis competat: quia jure communi hæc potestas reservata est solis Episcopis privativè ad inferiores Prælatos, ut desumitur *ex d. cap. sicut 8. h. t.*

24 Octavus excessus est si Episcopi gravamina inferant Religiosis, & desumitur *ex c. Nimis prava 17. h. t.* ubi cum plerique Episcopi cogerent Fratres Prædicatores, & Minores ad synodos venire, capitula item, & scrutinia, in locis ipsorum pro iis corrigendis instituere minarentur, à ministris, & custodibus juramentum fidelitatis exigerent; ad processiones eos ex levi causa traherent, excommunicationem comminantes, ac ferentes etiam in eos, qui in celebriores, ac opportuniores civitates ipsos recipiebant; exigendo etiam de hortis, & habitaculis fratrum, sicut de Judæorum domibus tributum, seu talliam; volentes etiam pro suo arbitrio illis ministros, ac custodes præficere, ut illos totaliter suæ subderent jurisdictioni: rescribit Gregorius IX. Episcopis aliisquePrælatis, ut desistant ab hujusmodi gravaminibus, & subditos quoque suos ab his compescant: & Pontifex *in dicto c. Nimis prava 17. h. t.* centum & nonaginta duo enumerat gravamina circa sacramenta, sepulturas, missas, Eleemosinas, oblationes, & alia id genus; ut etiam quinque supra viginti *in c. nimis iniqua 16. h. t.* Utérque enim textus emanavit in simili causa pro ordinibus exemptis, & mendicantibus, quos Episcopi sibi subjicere conabantur, suísque spoliare privilegiis. Nulla tamen in dictis capitulis additur pœna; quia Pontifex sperabat illos simplici mandato parituros; ad pœnas progressurus nisi statim parerent. Juvat observare: quòd *in c. Nimis prava 17. h. t.* dicuntur fratres Prædicatores, perinde ac Minores esse in statu arctissimæ paupertatis; quod ita debet intelligi, ut monasteria utriusque ordinis non possint habere bona immobilia neque in particulari, neque in certos, ac perpetuos reditus; hoc tamen discrimine quòd Minores sint incapaces omnium bonorum etiam in communi ex regula, & primævo suo instituto, ut habetur *in c. Exiit 3. de V. S. in 6. & Clement. eod. tit.*

Prædicatores verò ex Regula, quæ est S. Augustini sunt capaces bonorum in communi etiam quoad proprietatem; non verò ex constitutionibus postea ab ipsis conditis, & à Sede Apostolica approbatis: ex privilegio tamen sunt capaces annui reditûs, ut notat Fagnanus *in dict. c. Nimis 17. h. t. num. 12.* Jure tamen novo ex Concilio Tridentino *sess. 25. c. 3. de Regul.* conceditur omnibus monasteriis tam virorum, quàm mulierum etiam mendicantium exceptis domibus Fratrum S. Francisci Capucinorum, & eorum qui de observantia vocantur; etiam quibus ex constitutionibus erat prohibitum; vel ex privilegio Apostolico non erat concessum; ut bona immobilia possidere liceat. 25

Sunt alij plures excessus, qui à Prælatis committuntur, quia cum excessus dicantur quotiesPrælati aliquid contra leges comittunt; & possint contra leges singulas nonnunquam delinquere; qui omnes excessus vellet recensere, fere omnes materias præsertim subsequentium titulorum deberet huc revocare; unde ad evitandam hanc superfluam prolixitatem placuit eos tantùm hîc recensere excessus, qui in hoc titulo sunt notabiliores. 26

§. II.

De Excessibus Subditorum in suos Prælatos.

1 EXpensis excessibus Prælatorum delinquentium in subditos supersunt explicandi excessus, quibus subditi peccant in suos superiores; & ij præsertim, qui in hoc titulo continentur. Primò dicuntur subditi in suos superiores delinquere, si violent interdicta ab iisdem lata; idque desumitur *ex c. Tanta 18. & ult. h. t.* ubi cum Episcopus Colubriensis interdictum Apostolicum non solùm ipse temerè violasset, verùm etiam alios eò compulisset atrocibus injuriis, spoliando eos beneficiis, aliisque ea conferendo; & cogendo etiam eos ad subeundum exilium: hæcque omnia in præsentia Pontificis, & fratrum ipsius Cardinalium publicè recognovisset, & spontè Episcopatu cessisset: nolens Pontifex alios, qui interdictum temerè violârunt & beneficia innocentibus erepta receperant, canonicam ultionem effugere; omnes collationes, & sententias excommunicationis, atque interdicti in quoscunque hac occasione latas ab eo post violationem interdicti ejusdem decrevit irritas, ac nullius efficaciæ: illos verò qui in Innocentum beneficia, ac præbendas erant intrusi, ab his, & aliis beneficiis, si quæ obtinerent, jubet amoveri, ac suspendi, similiter, & alios interdicti violatores: illos tandem, qui in res, & personas innocentum Canonicorum, Prælatorum, vel Clericorum manus injecerant, ad suam præcipit compelli venire præsentiam, pro meritis recepturos sententiam; invocato ad hoc si opus fuerit etiam brachio sæculari.

2 Ex quo textu habetur, non servantes interdictum esse suspensos ab omni jurisdictione; & collationem beneficiorum factâ ab illis post violationem esse irritam; & intrusos esse suspendendos ab ipsis, & omnibus aliis. Cæperat ab initio Episcopus ille Colubriensis servare interdictum; sed postea mutato consilio, temerè illud violavit, deliquitque in Papam, qui interdictum tulerat, & in Ecclesiam; contemnendo, ut ait ibidem Gregorius IX. Petri claves, ac lædendo ecclesiasticam potestatem: nomine enim clavium hic intelligitur sacerdotalis potestas: dicuntur tamen claves in plurali, ut significentur duo actus, seu duæ facultates, hoc est clavis scientiæ, & clavis potentiæ, seu jurisdictionis, per quam sacerdos ligat, & solvit: sola tamen scientia non habet rationem clavis, quia potest quis habere, scientiam sine jurisdictione, seu potestate ligandi, & solvendi; unde ut rationem habeat clavis debet simul esse cum jurisdictione seu potestate ligandi, & solvendi. Rursus clavis scientiæ dicitur potestas interrogandi in confessione pœnitentem de suis peccatis; perinde ac Judex civilis, seu fori externi habet potestatem examinandi Reum: clavis potentiæ, seu jurisdictionis est facultas ligandi, vel absolvendi; ad quam præter potestatem ordinis requiritur etiam potestas jurisdictionis.

Constat etiam *ex d. c. Tanta ult. h. t.* ante 3
transgressionem ecclesiastici interdicti, vi illius neminem esse privandum vel suspendendum ab ecclesiastica jurisdictione: quia Pontifex tantùm annullavit sententias excommunicationis, & interdicti, & attentatas collationes beneficiorum tantùm post violatum interdictum; quæ enim fuerunt ante talem violationem sententiæ latæ suum fuerant valorem sortitæ. Ratio est quia interdictum impedit solum exercitium ordinis; non verò illud jurisdictionis: sed eo ipso, quòd Clericus violat interdictum incurrit ipso jure suspensionem ab officio, proinde remanet suspensus etiam ab exercitio jurisdictionis, cum hæc non nisi ratione officii competat: hinc sententiæ excommunicationis latæ post violatum interdictum à Gregorio IX declarantur irritæ defectu jurisdictionis in eas ferente.

Imò violator ecclesiastici interdicti con- 4
trahit etiam irregularitatem, à qua absolvi non potest nisi à solo Papa *c. 1. de senten. & re judic.* quia interdictus simpliciter, vel etiam, respectu certi loci est suspensus ab omni officio ac potestate clavium: unde si interdictus celebret divina officia, vel in loco interdicto fit irregularis *c. is cui 20. de sent. excommun. in. 6.* non tamen per violationem interdicti incurrit ipso jure privationem beneficiorum; sed privandus est per sententiam judicis, ut docet Abbas *in dic. c. Tantam. 2. h. t.*

Rursus ut violans interdictum incurrat 5
irregularitatem debet exercere actum proprium alicujus ordinis ecclesiastici tanquam ex officio ad id deputatus, à cujus exercitio est suspensus; ut si subdiaconus post violatum interdictum cantet in missa solemni Epistolam, vel diaconus evangelium; vel Presbyter missam celebret, quia hi actus sunt proprii ordinum: alioquin si violans interdictum exerceat actum non competentem alicui certo ordini; sed qui possit etiam exerceri saltem ex consuetudine per laicos, non fit irregularis, ut notat Covarruvias *in c. Alma Mater part. 2. §. 2. num. 3.* ut neque fit irregularis si exerceat actus jurisdictionis, si tantùm sit interdictus. Cæterum pœna inflicta violantibus interdictum exercendo actum proprium sui ordinis est privatio beneficiorum jam obtentorum, & inhabilitas ad nova beneficia obtinenda: idque desumitur *ex d. c. Tanta ult. h. t.* ubi notat Hostiensis *V. obtinent*, eos, qui voluntariè acceptârunt beneficia aliis ablata ab Episcopo privandos esse omnibus beneficiis quomodocunque obtentis: eos verò qui nonnisi coactè ea acceperunt, esse tantùm privandos iisdem beneficiis coactè acceptis; non verò aliis.

Secundus subditorum excessus est, si Præ- 6
latum, seu Episcopum suum negent esse eorum Dominum, ac habere in ipsos jurisdictionem: cumque

eúmque propterea trahunt ad Judicem sæcularem in causa spirituali; vel consilium dant adversario contra ipsum; ut desumitur *ex c. Gravem 15. h. t.* ubi Honorius III. rescribit, quòd si constiterit, Archidiaconum primò, & secundò contra fidem homagii præstitam, ac debitam reverentiam, Episcopum suum Dominum negâsse, vel in foro sæculari deposuisse contra eum super rebus spiritualibus quæstionem, aut etiam invasori Episcopi, & sociorum ejus, quod fratri ejus, complicibus suis causam, vel consilium præbuisse; ipsum tanquam membrum putridum ab Ecclesia Ambianensi penitus abscindi; & beneficia ipsius personis idoneis per illos, ad quos donatio pertinet, assignari. Ex quo textu liquet, Clericum, ac subditum ecclesiasticum, qui contra juramentum negat, Episcopum esse dominum suum; vel in foro sæculari deponit quæstionem de re spirituali contra eum, vel qui dat consilium, vel causam invasoribus Episcopi, & sociorum; perpetuò abscindi ab ecclesia, & ejus beneficia assignari aliis idoneis: ubi notat Glossa, eum perdere beneficia, non ipso jure; sed per sententiam judicis; sicut qui alium trahit in vetitum examen, perdit causā per sententiam, non ipso jure *argumento c. si diligenti sup. de for. compet.*

7 Rursus Episcopum posse, & debere dici dominum Clericorum, qui eidem subjiciuntur; adeo ut negantes ipsum esse dominum, sint pœnâ digni, licèt ex hoc solo, non tam gravi ut hic statuitur; quia in textu concurrunt aliæ culpæ graviores, ut accusatio in foro sæculari; conspiratio, & invasio contra Episcopum: alioquin licèt honestum sit, ac decens ut clerici subditi vocent proprium Episcopum dominum; non tamen id videtur absolutè necessarium *argumento c. cavendum 7. causa 10. q. 3.* unde non peccaret graviter clericus, si suum Episcopum non vocaret dominum, sed Prælatum, qualis revera est. Graviùs tamen *in d. c. Gravem 15. h. t.* punitur Archidiaconus ratione præstiti juramenti fidelitatis, ac obedientiæ; quòd à Præpositis, & Archidiaconis præstari solet quando instituuntur saltem plerisque in locis; quia tunc si quis neget eum esse suum, agit contra reverentiam, & obedientiam juramento promissam; proinde puniri potest, seu privari beneficiis, quæ amittit per sententiam judicis, etiamsi disjunctivè altero eorum deliquerit, quia verba ponuntur à Pontifice disjunctivè; & quia mandat *in d. c. Gravem 15. h. t.* Archidiaconum abscindi ab Ecclesia Ambianensi, non abscinditur à tota ecclesia, neque traditur curiæ sæculari; quia cum hæc constitutio sit pœnalis; non est amplianda ultra ea, quæ exprimuntur in ipsa.

8 Tertius subditorum excessus est si Clerici privati, & singulares sine consensu Prælati utantur communi signo collegii, idque desumitur *ex c. dilecta 14. h. t.* ubi cum Presbyteri, & Clerici Ecclesiæ Suessionensis non consueverint habere proprium sigillum; neque unum corpus, aut capitulum constituere; & nihilominus contra voluntatem Abbatissæ suæ Patronæ, sigillum habere contenderent: rescribit Honorius III. si ita sit, dictis presbyteris, & Clericis authoritate sua inhiberi expressè, ne vel de novo fabricent sigillum, vel noviter fabricato utantur. Ex quo textu liquet, eos clericos, qui non constituunt unum corpus, vel capitulum non posse habere commune sigillum, nisi à superiore concedatur; neque eos constituere unum corpus, qui non sunt de collegio, vel una societate, quamvis subsint uni tanquam capiti: neque Abbatissam, quæ est caput multorum beneficiatorum constituere cum iisdem unum corpus; ut neque Episcopum cum clero suæ Diœcesis *c. requisiti de testam. c. cum clericis de V. S.*

Bene tamen Episcopus cum suo capitulo constituit unum corpus: secus reliqui ex clero cum sint privati non constituunt collegium; nec illis debetur sigillum, ut uni corpori ad expedienda negotia; quia collegia, & societates privatorum reprobantur, regulariter saltem *l. 1. in princ. ff. quod uniusque univers. nom.* Ratio est quia ex privatis conventiculis timetur conspiratio, & conjuratio contra principem *l. 1. ff. de colleg. illicit.* nisi tamen jure gentium vel positivo approbatæ fuerint; vel ex inolita consuetudine, cujus beneficio potest jus collegii acquiri, cujus præcipuum signum est sigillum: hinc causa, cur *in d. c. dilecta* Abbatissa repugnaret, erat, quia non patrocinabatur illis consuetudo habendi sigillum, quæ si viguisset, fuisset sufficiens argumentum integri juris collegialis acquisiti vi consuetudinis, ut notat Innocentius *in c. Postulâsti de jure Patron.* 9

Rursus quamvis plures beneficiati sint in eadem ecclesia, non propterea ex hoc precisè dicuntur constituere collegium, vel capitulum; quia capitula constituuntur à principio in ipsa fundatione sub nomine ecclesiæ collegiatæ, vel Capituli: vel obtinentur privilegio superioris, vel consuetudine legitimè præscripta, ut notat Abbas *hic n. 1. not. 2.* & signa collegii sunt constituere syndicum, sive actorem, per quem in causis agant, vel respondeant habere arcam communem, vel sigillum commune, ut notat Hostiens. *h. t. num. 3.* Hinc quando plures privati Clerici intendunt facere commune sigillum, & quasi unum corpus, seu collegium, potest superior in cujus detrimentum id cedit se opponere; sicut *in d. c. dilecta 15. h. t.* se opponit Abbatissa, cui Clerici subjiciebantur. Cæterum non prohibentur privati propria habere insignia, & sigilla dummodo non fiat in præjudicium alterius. 10

Quartus subditorum excessus est, si Vicarij Ecclesiarum personatum ecclesiasticum sibi usurpent contra fidem, & juramentum præstitum, ut desumitur *ex c. illud 6. h. t.* ubi Alexander III. rescribit Episcopo Norvicensi. Quòd si Vicarij, personis (seu rectoribus Ecclesiarum) fide ex sacramento obligati, personatum sibi falsò assumant, & super hoc in jure confessi, 11

confessi, vel convicti fuerint, in eodem Episcopatu ad officii sui executionem nullatenus admittantur. Nomine personatuum linguâ Anglicana significantur Parochi, vel curati: unde Vicarij, qui his juramento fidelitatis se obligârunt, tanquam falsarij (quando curam ecclesiarum falsis titulis sibi arrogant) & tanquam perjurij de officiis deponi debent; quia falsarij, & perjurij habentur infames *l. si quis major. 41. C. de transact.* unde tanquam indigni privantur beneficiis, & dignitatibus ecclesiasticis *c. querelam 11. de rejur. c. inter 11. §. 1. h. t.* Quamobrem Vicarius qui contra fidem, & juramentum convictus, vel confessus fuerit falsò sibi assumpsisse Episcopatum, excluditur ab executione sui ordinis non solùm in eodem Episcopatu, sed etiam in alijs, eò quia tanquam infamis habetur indignus beneficijs ecclesiasticis acquisitis, vel acquirendis, ut notat Hostiensis *in d. c. illud etiam V. executionem.* ubi tamen textus maximè loquitur in eodem Episcopatu, sed *c. querelam de jurejur.* indicat perjuros, & infames esse deponendos simpliciter ab officiis, & dignitatibus ecclesiasticis.

12 Præter præfatos excessus, quos subditi in suos committunt Prælatos, adhuc in præsenti titulo duo alii Clericorum excessus, seu potiùs graviora delicta pœnis gravioribus puniuntur; quorum primum est Clericis, & laicis commune, & prohibetur *in c. Clerici 4. h. t.* & est desumptum ex Concilio Lateranensi sub Alexandro III. *c. 11. & 12.* ubi Concilium statuit, ut quicunque in crimine incontinentiæ contra naturam (propter quam ignis quinque civitates absumpsit) deprehensi fuerint, si Clerici fuerint à clero dejiciantur, vel ad pœnitentiam in monasterium detrudantur; si laici excommunicentur. Imò Clerici hoc pacto contra naturam incontinentes in monasteriis etiam detruduntur ad severiorem pœnitentiam agendam *c. afferebat c. adulterij c. flagitia c. usus 37. q. 7. c. ut Clericorum de vita & honestate Clericor. c. Solicitatore; §. qui verò de pœnit. dist. 1.* Cùm hoc crimen deterrimum sit, & horrendum eò quia præpostero naturæ ordine adversantibus pudicitiæ legibus perpetretur, dicatúrque propterea peccatum omnium pessimum *in c. 11. 35. q. 3.* & Tertullianus *lib. de pudicitia* meritò inter monstra illud referat inquiens *Reliquas autem libidinum furias impias in corpora, & in sexus ultra jura naturæ non modo limine, verùm omni Ecclesiæ tecto submovemus, quia non sunt delicta, sed monstra.* & D. Augustinus de bono conjugali, *c. 8.* ait, hanc deterrimam libidinis fœculentiam esse summitatem turpitudinum: alii SS. Patres etiam calamos acuunt, ut pessimum hoc vitium pungant, & expungant, & Salvianus de gubernatione Dei rectè notavit, Deum ultorem hujus delicti se vocare, tametsi in aliis delictis nomen ultoris admodum abhorruerit, eò quia legatur *Genes. c. 19. Dominus pluit super Sodomam*, adeò ut Deus ipse per se dicatur hoc crimen ulcisci. Et licèt legibus civilibus hoc crimen variis pœnis sanguinis plecteretur, & etiam pœna capitis, vel alia pœna mortis *Levit. c. 18. vers. 22. & cap. 20.* ubi utique hoc flagitio inquinatus jubetur morte puniri, & apud orientales referente Eusebio *libro 6. de præpar. evang. c. 8.* moris fuerit, ut qui pudorem masculi eriperet, si res in lucem veniret, magnitudine ignominiæ se ipsum interficere cogeretur: nihilominus Ecclesia, quæ admodum abhorreat sanguinis effusionem, ideo ad vindicandum hoc fœculentissimum vitium statuit tantùm pœnas spirituales, non verò pœnam capitis, ut sanxerunt sæculares legislatores.

Quòd si dicas, pœnas ecclesiasticas inflictas contra hoc vitium non esse conformes justitiæ, eò quia non respondent atrocitati delicti; siquidem quælibet Domini nostri actio debet esse nostra instructio, ut habetur *in c. significâsti 4. de elect. Clement. 1. de Magistris.* Sed Dominus noster contra perpetrantes hoc deterrimum crimen non solùm pœna spirituali usus est, sed etiam corporali; igne scilicet, qui de cœlo illabens quinque consumpsit civitates *Genes. c. 19. & Deuter. 29.* unde Ecclesia non videtur per solam depositionem, vel excommunicationem sufficienter hoc scelus punire; quia pœna metienda est juxta sceleris gravitatem *c. felicis §. cæterum de pœn. lib. 6. l. fin. C. de modo mult.* atqui pro stupro, & adulterio injungitur pœna corporalis, ut liquet *in c. 2. de adult.* ergo à fortiori pro hoc nefando crimine injungenda est pœna corporalis; præsertim cùm ejus gravitas adulterium superet *c. adulterij 32. q. 7.* 13

Contra est quia argumentum petitum à pœnis impositis pro alijs delictis non urget; quia in delictis puniendis pensantur variæ, quæ occurrunt circumstantiæ, præsertim loci, temporis, personarum, occasionum, facultatis peccandi, multitudinis peccantium: impediunt enim hujusmodi circumstantiæ, ne pœna imposita uni delicto alteri etiam graviori injungatur. 14

Ultimus excessus relatus in hoc titulo est proprius Clericorum, estque, ne gravibus criminibus publicè glorientur, & desumitur *ex cap. quam scit 9. h. t.* ubi cùm Clericus quidam non erubuisset publicè confiteri se mulierem carnaliter cognovisse, ac proinde vir, cui erat matrimonio copulata eam ad propria remisisset, mandat Pontifex appellatione cessante præfatum clericum ab officio, & beneficio suspendi, & virum compelli, ut dimissam uxorem iterum recipiat. Ex quo textu, liquet, Clericum, qui publicè gloriatur de crimine quod commisit, ut, quòd cognoverit fœminam, esse suspendendum à beneficio, & officio, si inde scandalum sit secutum, seu si maritus remisit uxorem cognitam à Clerico. 15

Juvat tamen observare cùm Glossa, quòd tametsi confessio extra jus facta præjudicet; 16
nemo

nemo tamen sine accusatore damnari debet. Quapropter Clericus iste non punitur ex illa sua confessione nisi occasionaliter, hoc est ratione scandali, & infamiæ ortæ contra mulierem ejectam. Præterea crimen hujus Clerici aggravatur ex subsequente gloriatione, cùm præsertim accesserit grave scandalum, quod nunquam deest in tali Clericorum gloriatione, quæ per se est grave peccatum: quapropter Psalmistia sic se gloriantem increpat, *quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate*. Cæterum sola gloriatio de gravi delicto meretur pœnam hujus suspensionis, quia facit se suspectum illius delicti, cui hæc pœna infligitur. Ob tamen solam confessionem gloriantis se uxorem alterius cognovisse, non potest vir suam uxorem repellere, nec dimittere, quia confessio etiam judicialis, non valet in præjudicium alterius *c. 1. de confess. cap. significasti 5. de adulter.* proinde multò minus valet confessio extrajudicialis, ut notat Abbas *in d. c. quam scit. 9. h. t.*

§. III.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selectæ quæstiones.

1 QUæritur primò, quinam actus spectantes ad Episcopalem jurisdictionem prohibeantur exhiberi à Prælatis inferioribus? Respondetur de hac quæstione extare statutum Concilij Generalis Lateranensis sub Innocentio III. *c. 60.* & refertur *in c. accedentibus 12. h. t.* ubi cùm undique querelæ Episcoporum super excessibus Abbatum venirent, quod manus ad Episcopalia extenderint, de causis matrimonialibus cognoscendo, publicas pœnitentias injungendo, concedendo indulgentias, & similia præsumendo: Pontifex volens Episcoporum dignitati, & Abbatum providere saluti, firmiter prohibet, ne quisquam Abbatum talia imposterium attentet sine speciali concessione, vel alia legitima causa. Ex quo textu liquet, cognoscere de causa matrimoniali, injungere publicas pœnitentias, concedere litteras indulgentiarum, & similia esse munus Episcopi, & nullum eo inferiorem, ut Abbatem, posse tales actus sibi usurpare, nisi de speciali concessione, vel alia legitima potestate, aut consuetudine legitimè præscripta; quia de jure communi cognoscere super causa matrimonij pertinet ad Episcopum, & alijs Prælatis inferioribus nonnisi ex speciali concessione, privilegio, vel consuetudine: siquidem quæ generaliter ad jurisdictionem pertinent Episcopalem, possunt etiam acquiri ab inferioribus Prælatis non solùm ex privilegio, sed etiam vi præscriptionis, aut consuetudinis: non ita possunt ab inferioribus Prælatis acquiri ea, quæ pertinent ad ordinem Episcopalem, hæc enim nulla consuetudine, aut præscriptione acquiri possunt à non habente ordinem Episcopalem, quia quæ sunt hujus ordinis essentialiter debent ordinem Episcopalem supponere, & quia hoc ordine carent inferiores Prælati, ideo non possunt ab iisdem ulla consuetudine, præscriptione etiam temporis immemorialis acquiri *cap. quanto 4. de consuetud. c. quamvis. 4. dist. 68.*

Jure novo itidem ex Concilio Tridentino *sess. 24. c. 20. §. ad hæc de reform.* causæ matrimoniales, & criminales reservantur tantùm examini, & jurisdictioni Episcopi non obstantibus quibuscunque privilegiis, & consuetudinibus, nisi fuerit consuetudo immemorialis, ut declaravit sacra Congregatio supra Concilium Tridentinum referente Fagnano *in d. c. accedentibus 12. num. 6. h. t.* Excipiuntur tamen Abbates, & alij Prælati exempti, qui cùm nullius sint Diœcesis habent jurisdictionem quasi Episcopalem, & ordinariam in Clerum; habentque etiam populum exclusis Episcopis: hi enim sicut ex privilegio Papæ possunt acquirere territorium exemptum, & jurisdictionem quasi Episcopalem privativè ad Episcopum; possunt etiam cognoscere super causis materialibus, & criminalibus: neque hujusmodi potestas est illis sublata per Concilium Tridentinum, quòd tantùm loquitur de Decanis, Archidiaconis, & aliis inferioribus non habentibus jurisdictionem ordinariam, sub quibus non comprehenduntur Prælati; quia quando in lege, vel canone recensentur personæ inferiores præsertim in odiosis non possunt sub generali clausula subsequente comprehendi majores, quia odiosa non ampliantur, sed restringuntur ad ea tantùm, quæ in lege, vel canone exprimuntur, & Prælati habentes proprium territorium, in quo exercent jurisdictionem quasi Episcopalem, majores procul dubio sunt Decanis, & Archidiaconis: proinde non comprehenduntur sub generali illa causula, quæ ponitur in Concil. Trid. aut *aliorum inferiorum*.

Neque obstat dictio illa taxativa *tantùm* quâ utitur Concilium: *sed Episcopi tantùm examini, & jurisdictioni relinquantur*: quia Abbates, & Prælati exempti quoad jurisdictionem in locis pleno jure sibi subjectis sunt similes Episcopis, qui propterea comprehenduntur etiam nomine diœcesani etiam in materia præjudiciali, ut notant communiter Canonistæ cum Glossa *in Clement. unic. §. volumus V. Diœcesanis de for. compet.* unde Abbates, & Prælati exempti cùm habeant proprium, & separatum territorium, quoad jurisdictionem comprehenduntur nomine Episcoporum, ut fusè probat Fagnanus *in d. c. accedentes n. 77. h. t.* 3

Verùm licèt Abbates, & Prælati exempti possint cognoscere super causis matrimonialibus; non tamen possunt publicas, & solemnes pœnitentias imponere, id enim ad solum Episcopum pertinet *c. in capite 64. dist. 50.* ubi dicitur quòd publica pœnitentia debeat imponi ab Episcopo, vel sacerdote ex ejus mandato. Imò neque Abbates, vel alij Prælati possunt de jure communi indulgentias concedere; 4

dere; quia hæc potestas pertinet præcisè ad dignitatem, & jurisdictionem Episcopalem; quia verò potestas concedendi indulgentias non est potestas ordinis Episcopalis, nec sacerdotalis, sed tantùm jurisdictionis, eò quia remissio, quæ fit per indulgentias non pertineat ad dispensationem Sacramentorum, sed tantùm bonorum communium Ecclesiæ, ideo etiam non Sacerdotes, & Episcopi non consecrati possunt indulgentias concedere, dummodo habeant jurisdictionem, ut etiam Prælati Religionum, quia hi habent potestatem ordinariam, & quasi Episcopalem cujusmodi sunt Generales, & Provinciales ordinum Regularium exemptorum, idque præsertim ex privilegio, & speciali concessione Papæ, ut etiam ex consuetudine legitimè præscripta, quia consuetudo tribuit jurisdictionem *argum. c. ult. de offic. Archidiac. c. cùm contingat. 13. de foro compet.*

5 Quæritur secundò, an jurisdictio Ordinariorum in Regulares possit extendi ad extensionem rationis? Respondetur, jurisdictionem ordinariorum contra regulares exemptos non esse extendendam; sed continendam intra terminos præscriptos à jure, & constitutionibus specialibus Pontificiis. Ratio est, quia cùm regulares generaliter exempti sint à jurisdictione ordinarii, & solùm in quibusdam casibus in jure expressis subjiciantur; non debet ordinariorum jurisdictio extendi ultra casus expressos in jure, alioquin exemptio Regularibus concessa à Papa foret inutilis. Tum quia casus non expressus habetur pro omisso *l. commodissimè. ff. de liber. & posth. & c. inter temporalia de translat. Epist. & c. cùm dilectus de offic. ordinar. cap. is qui de sent. excommun.* idque procedit etiam in omnibus dispositionibus, ut notat Ancharanus *consil. 245. num. 5.* ubi ait id valere, etiam si major ratio militet, ut docent Tiraquel *de jure primogenit.. q. 40. num. 194.* Oldrad. *consil. 224. num 14.* ex quo sequitur, ordinarium in casu in jure non expresso non habere jurisdictionem in Regulares stante eorundem generali exemptione: & quia casus exceptus firmat regulam in contrarium *l. nam quod liquidè §. fin. ff. de pœn. legat. c. 2. de conjug. lepros.* & in jure sint expressi casus, in quibus Regulares non sunt exempti, sequitur regula generalis, quòd in omnibus sint exempti, in quibus specialiter non subjiciuntur ordinariis: quorum propterea jurisdictio non debet extendi ultra casus in jure expressos.

6 Tum quia ubi requiritur expressum non sufficit tacitum, vel præsumptum *c. 2. de praebend. cap. fin. de procurat. in 6.* & cùm Regulares sint universaliter exempti à jurisdictione ordinariorum, & tantùm in aliquibus casibus expressis iisdem subjiciantur, non potest ordinariorum jurisdictio se extendere nisi ad illos casus, qui in jure exprimuntur, quia stante regula generali requiritur specialis expressio, ut habeatur exceptio, quæ propterea contra ipsam non debet admitti nisi de illa constet *l. ab ea parte. ff. d. probat. & l. illud C. de sacrosanct. Eccles. & c. 2. de conjug. lepros.* unde non debet admitti extensio jurisdictionis ordinarij in Regulares extra casus in jure exceptos, quia extra ipsos non constat de exceptione à regula universali exemptionis.

Tum quia regularibus concessa est absoluta exemptio à jurisdictione ordinarij, & in jurisdictione ordinarij, & in jure exprimuntur casus in specie, in quibus Pontifices volunt subesse ordinariis; adeo ut ad conservandam generalem exemptionem, ut plurimum constituant Episcopos pro illis casibus Sedis Apostolicæ delegatos; quapropter in Concilio Tridentino concessio jurisdictionis, pro iisdem casibus stat taxativè, quia inclusio unius est exclusio alterius *l. cum Prætor. ff. de judic. l. quamvis C. de pignor.* ideo expressio casuum, in quibus Regulares subjiciuntur Ordinariis excludit alios, qui non exprimuntur, ut docent Abbas *consil. 57. num. 2. V. 6. lib. 1.* Ancharanus *consil. 70. num. 8.* Geminian. *consil. 15. num. 18. ver. ad 6.* unde jurisdictio ordinariorum in Regulares non est capax extensionis de casu ad casum ex paritate rationis. Tum quia eo ipso, quòd Pontifex eximit Regulares à jurisdictione Ordinariorum illius interest, suos subditos ab alio non judicari, ut notant Felinus *in c. cum olim num. 3. de præscript.* Castrensis *consil. 432. num. 3. lib. 1.* Gaillus *lib. 1. observat. 40. num. 2.* proinde extensio jurisdictionis ordinariorum in Regulares exemptos esset contra interesse summi Pontificis, & læderet auctoritatem, & jurisdictonem ipsius; unde esset extensio in odiosis, in quibus non admittitur. Neque hìc sumus in exorbitantibus à jure, ut notat Cochier de jurisdictione Ordinariorum in exemptos *tom. 2. p. 2. q. 102.* sed in correctoriis, quia concessio jurisdictionis facta ordinarijs in Regulares corrigit in parte legem universalem de exemptione: & in correctoriis, veluti in odiosis non fit extensio, sed restrictio *argum. l. præcipimus C. de appellat. in fin. & l. sancimus C. de testam. c. cùm expediat. de elect. in 6.* 7

Quòd si dicas, correctionem conducere ad jus antiquum; proinde esse extendendam. Contra est, quia id tantùm procedit, quando jus antiquum non est totum abrogatum, ut odiosum, ut notat Tiraquel *in præfat. ad retract. num. 59.* atqui jus subjiciens Religiosos ordinario est abrogatum ut odiosum, ac præjudicans communi utilitati, & jurisdictioni summi Pontificis, ut liquet ex ejus approbationibus. 8

Hinc non est vera doctrina, quam tradunt Abbas in in *c. cum capella num. 5. de privileg.* Innocentius *in c. dudum de privilegiis* Flaminius *lib. 3. de resignat. q. 16. num. 6.* nimirum exemptionem à jurisdictione ordinarij, esse odiosam, & stricti juris, eò quia detrahat iisdem ordinariis: quia licèt ordinarijs sit odiosa; est tamen favorabilis summo Pontifici, ut 9

etiam

etiam ipsis Regularibus; proinde talis exemptio non est restringenda, sed amplianda, cùm favor prævaleat. Tum quia quando lex est mixta ex odio, & favore, censenda est favorabilis, si favor sit ex intentione legislatoris, ut docent Covarruvias *lib. 1. variar. c. 11. num. 5.* Tiraquel *de retract. in præfat. num. 96. & §. 10.* Menochius *de recuper. possess. remed. 1. num. 88.* quia intentio legislatoris est forma legis, & finis dat speciem actionibus humanis: sed finis, & intentio concedendi exemptionem Regularibus fuit favor ipsorum, ut desumitur *ex c. nimis iniqua 16. & c. nimis prava 17. h. t.* siquidem nimis regulares gravabantur ab ordinariis, ut notat Fuschus *V. exemptio. conclus. 566. num. 6.* Tum quia in dubiis privilegia debent interpretari in favorem Religiosorum, ut notat Rodriquez *resol. 90. n. 49.*

10 Quæritur tertiò, an ordinarius possit punire regulares abutentes suis privilegiis? Resp. negativè, quia vel privilegia concernunt exemptionem, vel non: si dicatur hoc secundum liquet, ordinarios non posse punire regulares ob abusum privilegiorum non concernentium exemptionem; quia non obstante tali abusu, adhuc regulares remanent exempti ob privilegiũ exemptionis, quod habet vim legis. Si dicatur primum, adhuc contra; quia non obstante tali abusu privilegium non amittitur ipso facto, sed tantùm est auferendum: siquidem jura, quæ ponunt omissionem privilegij propter abusum, ut *in c. ubi dist. 74. cap. privilegium. 11. q. 3 cap. licet de Regularibus*, & alia jura, tantùm significant, abutentem privilegio esse privandum, quia præfata jura utuntur illo verbo *meretur*, qui autem meretur pœnam aliquam, eandem non incurrit ipso jure, sed ex sententia judicis infligentis talem pœnam, unde qui abutitur privilegio exemptionis, non statim caret exemptione, consequenter non subjacet jurisdictioni Ordinarii.

11 Quinimò licet in aliquo privilegio concernente exemptionem ponatur pro abusu pœna amissionis ipso facto incurrenda, adhuc non potest ordinarius punire regularem, quia non incurritur pœna omissionis nisi præcedat sententia, quâ declaretur abusus, ut desumitur *ex l. ejus qui delatorem ff. de jure fisci c. cùm secundum de heret. in 6.* ubi requiritur sententia declaratoria hæresis, ut procedi possit ad bonorum confiscationem ipso facto impositam pro hæresi, ut notat Bartol. *in l. ejus qui delatorem ff. de jure fisci.* Tiraquel *in l. si unquam V. revertatur. num. 400. C. de revocan. donat.*

12 Idque vel maximè verum est de lege pœnali; quæ non sortitur suum effectum quoad pœnam, nisi præcedat sententia declaratoria criminis, ut docent Covarruv. *4. decret. p. 2. cap. 6. §. 8. num. 10.* Mysinger, *centur. 2. observ. 43.* Decius *in cap. 1. num. 73. in 1. lect. de constitut.* siquidem impositio pœnæ ipso facto incurrendæ habet vim sententiæ condemnatoriæ, quæ non potest locum habere nisi in judicio constet de crimine; adeò ut non possit sententia condemnatoria legis locum habere, nisi deducatur ad judicium, & declaretur. Tum quia non potest Ordinarius judicare regulares exemptos de abusu privilegiorum etiam per solam declarationem abusûs, quia cùm privilegia Regularium emanaverint à summo Pontifice, de iisdem judicare tantùm convenit Sedi Apostolicæ, ut notat Barbosa *in cap cùm venissent de judic. num. 2.* Innocentius *in cap. venerabilis de censibus* Panor. *ibid. num. 3. & 4.* Gaillus *lib. 1. obser 1. num. 7.* quia inferior non potest judicare superiorem, neque de rebus concernentibus ad ipsum: & privilegia concessa à Pontifice regularibus, si concernant exemptionem pertinent ad Sedem Apostolicam, à qua dimanârunt.

Quæritur quartò, an regulares mendicantes possint sine licentia Papæ novos conventus construere, vel constructos alienare? 13
Respondetur negativè, & desumitur *ex cap. cùm ex eo unic. h. t. in 6.* ubi Bonifacius VIII. perpetuo edicto prohibet, ne Prædicatores, & Minores, aliique mendicantes, quibuscunque privilegiis muniti in aliqua civitate, villa, castro, vel alio loco quocunque ad habitandum domos de novo recipere, seu hactenus receptas mutare, vel eas venditionis, permutationis, donationis aut cujusvis alienationis titulo quocunque, in alios transferre præsumant absque Sedis Apostolicæ licentia speciali, plenam, & expressam facientes de hujusmodi prohibitione mentionem; & si secus fecerint Pontifex irritat, totum, quod factum est: per hoc tamen non est interdictum iis, qui de licentia suorum superiorum eremiticam, & solitariam vitam eligunt, quin cellulas, mansiones, habitacula in eremo possint construere, dummodo ibi non habitent sæculares. Huic prohibitioni occasionem dederunt exortæ turbæ ex erectione novorum monasteriorum mendicantium, ac eorundem mutationibus.

Ducentibus tamen eremiticam vitam nihil prohibetur; quia alia obligatione cùm licentia Episcopi sunt solitudini addicti: & sicut eremitæ aliis privilegiis Clericorum gaudent, ita etiam concessione eligendi, & mutandi locum. Verùm id non extenditur ad illos eremitas, qui nec Religiosi sunt, nec cum licentia Episcopi solitudinem eligunt, quia isti non censentur gaudere privilegiis Clericorum, ut notat Layman *lib. 5. tract. 5. p. 2. c. 5. §. 2. secundò dubitatur.* Cæterum hæc constitutio non loquitur de omnibus religiosis, sed tantùm de Mendicantibus, de quibus solùm fit expressa mentio; & quia prohibitiones sunt odiosæ non debent ampliari ad alios Religiosos non mendicantes, quamvis in favorabilibus participent de privilegiis mendicantium, quia [illegible] ampliantur. 14

15 Rursus quamvis mendicantes ex vi hujus constitutionis non possint novas domos recipere sine speciali licentia summi Pontificis, non tamen illis prohibitum est antiquas domos, conven-

conventus, vel ecclesias, quas habent, reficere, reædificare, & etiam ampliare; quia tunc non construunt novas domos, neque nova acquirunt loca; is enim dicitur novum locum acquirere, in quo cum antea non extiterit, incipit de novo existere, & quia mendicantes jam existebant in illis domibus, vel ecclesiis, quas instaurant, vel ampliant ideo nondicuntur ea de novo acquirere & prohibitio utpote odiosa est restringenda, non amplianda.

16 Juvat tamen observare, quòd tametsi de jure communi non possint mendicantes novos conventus vel domos acquirere sine speciali licentia summi Pontificis, imò nec ecclesias, & domos ædificatas mutare, seu transferre de uno ad alium locum, ut habetur *in d. cap. unum ex eo unic. h. t. in 6.* nihilominus per privilegia à Sede Apostolica emanata post hanc constitutionem possunt utrumque facere, fuit enim tale privilegium à Sede Apostolica concessum Religiosis minimis ut notat Suarez *disp. 23. de censur. sect. 5. num. 34.* imo Gregorius XIII. die 30. Octob. anno 1576. speciale privilegium concessit Societati Jesu ædificandi, construendi, vel per se, vel per alios, ubicunque locorum, & inhabitandi domos, collegia, Ecclesias, oratoria, & alia cujuscunque structuræ ædificia sibi quomodolibet relicta, vel oblata recipere, emere, possidere, ac retinere.

17 Jure tamen novissimo post Concilium Trid. *sess. 25. cap. 3. de Regular.* non possunt Religiosi novas domos, vel conventus, aut Ecclesias erigere, nisi priùs obtenta licentia ab Episcopo, in diœcesi in qua sunt conventus erigendi. Hinc habentes speciale privilegium non sufficit si licentiam habeant Diœcesanorum, sed ulterius requitur, ut etiam obtineant specialem licentiam à summo Pontifice; quia Concilium Tridentinum non revocavit decretalem constitutionem Bonifacij VIII. vi cujus specialis requiritur licentia Papæ. Concilium enim tantùm adigit, ut ultra illam simul petatur, & obtineatur licentia ab ordinario loci; ita enim declarasse sacram Congregationem supra Concil. Trident. refert. Zerola *in prax. Episc. p. 1. V. Monachi.* §. 2. Id autem non procedit de iis Religiosis, qui habent speciale privilegium à Papa erigendi nova loca, seu domos, vel illa mutandi, aut transferendi; illi enim præter licentiam ordinarij non debent aliam inquirere: & hoc privilegium à Papa concessum Religiosis non est annullatum; adeo ut ex vi illius possint Religiosi obtenta sola licentia ordinarij novos conventus in ejus Diœcesi construere.

18 Quæritur quintò, an Capitulum generale Regularium possit novas provincias erigere, vel erectas dividere? Respondetur affirmativè, & desumitur ex concessione Clementis VIII. facta fratribus S. Mariæ de Mercede, & est constitutio ejusdem Pontificis 112. & habetur *in tomo 3. Bullarij* quapropter Religiosi habentes communicationem privilegiorum, possunt eadem uti. Tum quia erigere novas Provincias, & antiquas dividere non possunt Regulares nisi secundùm canones, & urgente aliqua necessitate; quia nimirum non possunt commodè visitari, vel quia ob diversitatem dominiorum sæcularium non potest servari pax inter subditos, vel ex aliis rationabilibus causis, ut habetur *in cap. pracipimus 16. q. 1. c. unic. §. sane de offic. deleg.* & in Trident. *sess. 21. c. 4.* & notant Barbosa *de potest. Episc. p. 1. allegat. 86. num. 1.* Rebuffus *in prax. benefic. tit. de erect. Eccles. in cathed. num. 2. p. 1.* unde urgentibus iisdem causis proportionaliter possunt etiam novæ Provinciæ erigi à Regularibus, vel dividi, quia ubi habet locum ratio legis, ibi etiam procedit dispositio legis *l. illud.* §. *ad leg. Aquil.* & *l. si postulaverit.* §. 2 *ff. ad leg. Jul. de adult.* Ratio etiam peti potest à priori, quia Capitulum generale habet potestatem legislativam, proinde etiam facultatem instituendi eam regulam, juxta quam tota religio dirigatur juxta ipsius exigentiam; consequenter habet etiam facultatem erigendi de novo, & dividendi Provincias: siquidem institutio Provinciarum est ordinis ipsius regiminis: & sicut summus Pontifex potest dividere, & instituere Diœceses, & Provincias, eò quia ad ipsum pertineat regimen universalis Ecclesiæ: ita etiam Capitulum generale hoc idem poterit circa Provincias suæ religionis, cùm ad tale Capitulum pertineat regimen universale religionis: quapropter ut fratres Minores non possent novas Provincias erigere necessaria fuit specialis prohibitio Nicolai IV. ut notat Miranda *tom. 2. manual. q. 7. art. 11.* licèt ipse contrariam sententiam propugnet, quam colligit ex diversis textibus, in quibus statuitur, ut erectiones, mutationes sedium Episcopalium, divisiones diœcesum non fiant absque licentia Sedis Apostolicæ, ut habetur *in c. felix. c. pretiosus 16. q. 1. c. temporis c. mutationes 7. q. 1. c sicut unire. 8. h. t.* ex quo infert, esse eandem rationem de capitulo generali regularium. Verùm hæc ratio non videtur urgere ob discrimen inter Episcopatus, & Provincias, quia Episcopi sunt perpetui, proinde si ab uno Episcopatu dividatur ampla Diœcesis pro erigendo alio Episcopatu, id cedit in præjudicium Episcopi.

Tum quia divisio Episcopatuum causaret tumultum in populis, qui ægrè ferrent talem divisionem. Tum quia Episcopi non instituuntur sine consensu Pontificis; proinde nec possunt Episcopatus dividi, nec uniri sine ejus consensu. Tum quia Episcopus habet in sua Diœcesi Sedem Episcopalem, quam non potest mutare sine consensu Sedis Apostolicæ *cap. mutationis c. temporis. 7. q. 1.* Tum quia sicut ad dissolvendum carnale matrimonium necessaria est aliqua justa causa, ut etiam auctoritas Prælati ecclesiastici, ita etiam imò à fortiori ad dissolvendum matrimonium spirituale; & licèt si divideretur Episcopatus primus 19

mus Episcopus non mutaret sedem; nihilominus adhuc sedes illa minueretur, quæ diminutio eidem præjudicaret. Hinc solus Pontifex potest unire, vel dividere Episcopatus, & Episcopi possunt solùm unire Ecclesias inferiores suæ Diœcesis, ut desumitur *ex cap. sicut unire 8. h. t.* quia cum Pontifex habeat plenam jurisdictionem, & dispositionem in Ecclesiis universi orbis *cap. decimas ad fin. c. temporis 16. q. 1. de prabend. in 6. clement. 1. ut. lite pendente.* ideo potest Pontifex omnes ecclesias, & beneficia unire, vel dividere, prout consultiùs visum fuerit; sicut etiam potest Imperator ex duabus Provinciis unam facere; ac diversa officia unire *novel. 8. & 24. usque ad 29.*

20 Quæritur sextò, quotuplex sit unio ecclesiarum, & ex quibus causis fieri debeat, quando Episcopi *juxta cap. sicut unire 18. h. t.* uniunt inferiores ecclesias in sua Diœcesi? Respondetur, unionem juxta præsens institutum esse duorum vel plurium beneficiorum, seu ecclesiarum ab Episcopo, vel alio superiore factam annexionem, ut notat Rebuffus *in prax. tit. de unione benef.* & Garzia *de benef. p. 11. c. 2. num. 13.* causæ verò hujus unionis plures sunt, quæ recidunt in utilitatem, vel necessitatem ecclesiæ *c. temporis 16. q. 1.* prima enim est, si ecclesia unius beneficij collapsa sit, nec facilè possit reparari *cap. constitutus de relig. domib. c. postquam. 16. q. 1.* Secunda si duæ ecclesiæ ita tenues sint, ut ad victum duorum Clericorum non sufficiant *cap. unic. 10. q. 3. c. postquam 16. q. 1. clement. ne in agro de statu Monach.* Tertia si duæ ecclesiæ vicinæ sint, & populi frequentia valde modica, adeò ut facilè ab uno Rectore possint ambæ regi *cap. temporis 16. q. 1.* Quarta si præbendis, vel collegiis uniantur. *c. exposuisti de prabend.*

21 Solet autem hæc unio tripliciter fieri. Primò quando duæ ecclesiæ in unum veluti corpus confunduntur, & coalescunt, adeò ut una ecclesia fiat ex duabus *cap. cùm dilectus de iis qua vi.* & tunc qui canonici sunt in una ecclesia, sunt quoque Canonici in alia; & privilegia concessa uni ecclesiæ competunt alteri.

22 Secundò quando ecclesiæ ita uniuntur, ut una sit superior, & principalis, altera inferior, & accessoria, tunc enim inferior amittit nomen, suppressum, & extinctum per unionem, & induit nomen illius, cui unitur; cujus propterea privilegiis etiam gaudet *c. recolentes de statu Monachor.* non tamen deperdit jura, quia hæc transeunt in Ecclesiam, cui unitur *cap. Monasterium de relig. domib.* fit enim hujusmodi subjectio per modum unionis, quia sola subjectio non facit unionem *c. pastoralis de donat.*

23 Tertiò quando utraque ecclesia manet æquè cathedralis, vel parochialis, & neutra subjicitur, & tunc unus utrique præficitur Rector, & quælibet ecclesia sua propria retinet jura, ac privilegia, nec una alterius privilegiis gaudet, ut notat Glossa *in de cap. & temporis 16. q. 1.* Rursus hujusmodi uniones sunt, vel perpetuæ; quando cautum est, ut perpetuò durent, ut si fiant uniones contemplatione alicujus ecclesiæ, vel dignitatis, aut Sedis Apostolicæ; quia ecclesia, & dignitas nunquam moritur *cap. si gratiose de rescript. lib. 6. c. quoniam 14. de off. deleg.* vel sunt uniones temporariæ, ut sunt quando in favorem tantùm certæ personæ fiunt, quia tunc extincta persona desinit unio, quæ propterea dicitur temporaria *c. 1. ne Sede vacante c. relatio c. illud. 21. q. 1.*

Quæritur septimò, qualis sit solemnitas adhibenda in unione ecclesiarum? Respondetur, esse vocandos eos omnes, quorum interest, unionem talem fieri, vel non, *c. si quis Presbyterium 30. de rebus Ecclesia c. veniens 3. c. super de re judic.* unde vocandus est Decanus Capituli, ut ipse Capitulum congreget *cap. circa vers. postea de jurepatronat. cap. cùm nos de his qua fiunt à Pralat. c. si qua de rebus 12. q. 2.* quòd si hi non voventur, quorum interest unio non sortitur suum valorem, ut notat Zypæus ad hunc titulum *consul. 3.* non tamen necessarius est consensus Rectoris, vel aliorum, qui beneficia possident eo tempore, quo fit unio, quia talis unio operatur effectum sine eorum præjudicio *Clement. 2. de rebus Eccles.* Rursus debent beneficia, quæ uniuntur, eandem habere qualitatem, non verò dissimilem, ut statuit Tridentinum *sess. 24. de refor. cap. 13.* Demum possunt uniones ritè factæ ex certis causis etiam revocari, ut si ratione unionis tollatur hospitalitas, vel fiat dissolutio religionis *c. nov. ne sede vacante*, ut etiam si cesset causa, ob quam unio facta fuit *c. cùm M. de constit.* ut etiam si incipiat damnum inferre alijs ecclesiis *argum. cap. suggestum de decimis.* Fusè de hisce unionibus agit Barbosa *de jure ecclesiastico lib. 3. cap. 16. & de potest. Episc. allegat. 66.* qui plura desiderat eum consulat. 24

Quæritur octavò, an Episcopus possit punire regulares, si sibi usurpent jura Episcopalia? Respondetur probabiliùs negativè, quia regulares certè, & sine dubio sunt exempti ex privilegio Pontificis, & nullum adest jus, quod tribuat Ordinariis potestatem puniendi regulares sibi usurpantes jura Episcopalia: sed ad summum habetur opinio Doctorum, quæ tantùm constituit sententiam probabilem: atqui quando certum concurrit cum probabili, debet, quod certum est, præferri, & secundùm illud judicari. Hinc quando jus dat ordinariis facultatem exercendi aliquam jurisdictionem in regulares hoc expressè declarat, ut passim habetur in Tridentino, quia stante exemptione concessa Regularibus requiritur specialis dispositio, ut possint Episcopi jurisdictionem exercere in exemptos. 25

Posset tamen in contrarium objici *cap. cùm plantare de privilegiis*, ubi expressè statuitur 26

tuitur, ut observetur ab alijs Religiosis, quod ibi statutum est, nimirum quòd Episcopi suam possint in Regulares exercere potestatem.

27 Sed contra quia *in d. cap.* non est sermo de Regularibus, sed tantùm de confratribus, seu de oblatis, qui verè non sunt Religiosi: habetur enim in textu *de confratribus hoc constituimus, ut si non se prædictis fratribus omnino reddiderint, sed in proprietatibus suis omnino duxerint remanendum;* nimirum statuitur de confratribus, quòd si non se tradiderint plenè suis fratribus non eximantur à sententia Episcopi, seu non gaudeant privilegio exemptionis, unde sermo est de solis oblatis, qui cùm verè non sint Religiosi non gaudent exemptione, sicut veri Religiosi. Quòd si dicas, Episcopum posse punire regulares exemptos si suam jurisdictionem perturbent, ut notat Innocentius *in cap. dilectus in fin. de pæn.* eò quia concessa jurisdictione conceduntur omnia, sine quibus non potest jurisdictio exerceri *l. 2. ff. de jurisdic. om. jud.* Respondetur, usurpationem jurium Episcopalium non esse perturbationem jurisdictionum, quia tunc tantùm perturbatur jurisdictio alicujus, quando impeditur, ne exerceatur, qui verò exercet jura Episcopalia, & ea sibi usurpat, non impedit, quin Episcopus eadem jura exerceat, proinde non sumus in casu.

TITULUS XXXII.

De novi operis Nunciatione.

CUm in præcedenti titulo Compilator decretalium egisset de excessibus, quibus solent Prælati in subditos; & isti in suos delinquere superiores: & aliquando excessus etiam committatur in ædificando, seu novo opere construendo; tametsi ædificia construantur divini cultûs causâ, ut cum construuntur ecclesiæ, vel alia loca pia in præjudicium vicinorum, vel aliarum ecclesiarum, aut piorum locorum; ideo appositè addit præsentem titulum de novi operis nunciatione, de quo etiam agitur in jure civili; ubi novi operis nunciatio dicitur fieri juris sui conservandi, vel damni depellendi gratiâ, ut si Ecclesia in territorio aliquo extruatur, quæ damnum inferat ecclesiæ Baptismali, vel si quis aliquo in loco ædificet, quem suum alius asserat: tunc enim opus novum nunciatur ædificanti, seu illi prohibetur *cap. 1. & penult.* Rursus si quid contra jus servitutis fiat *l. 17. inter ff. de servit. verb. præd. l. 7. et si §. ult. ff. si serv. vind.* Quoties igitur aliquis in præjudicium alterius novum opus ædificat, dicitur committere excessum ob damnum alteri illatum, & de hoc excessu agitur in præsenti titulo.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. INTELLEXIMUS 1. *h. t. Lucius III declarat, quòd post denunciationem novi operis si quid sive jure, sive injuria constituatur debeat secundùm leges demoliri. Rursus si ecclesia in præjudicium alterius constituatur, debeat itidem demoliri prout præcipiunt leges, & canones, eò quia leges non dedignantur imitari sacros canones, qui etiam corroborant leges Principum sæcularium. Ubi notat Glossa, eam esse vim denunciationis, ut post illam etiam injustam ante remissionem, vel satisdationem de opere demoliendo aliquid fiat etiam ab eo, qui jus habuit ædificandi, debeat demoliri. Verùm denunciatio facienda est de re præsenti, & in opere, & non tantùm Domino, ut postea totum opus demoliatur. Præterea notat, tot debere esse denunciationes ac remissiones, quot sunt loca, in quibus ædificatur. Cæterum ex hoc textu liquet leges civiles imitari canones instar exemplaris diviniori spiritu formati: unde leges civiles debent conformari sacris canonibus, vel juxta illos reformari. Verum etiam canones vicissim adjuvantur à legibus, à quibus etiam accipiunt aliquam directionem, vel quatenus Principes, & viri consulti eas derivârunt ex prin-*

principiis legis naturæ, qua ratione ait Panormitanus hîc, omnes leges Principum si non contradicant sacris canonibus esse approbatas ab ecclesia. In materia tamen spectante ad peccatum, vel interpretationem divini juris, vel conscientiam in utroque foro judicandum est juxta canones, quia in similibus summa potestas est in Pontifice, cui Principes laici subjiciuntur. Cæterum jura civilia non debent censeri præjudicialia sacris canonibus, quando possunt cadere in præjudicium ecclesiarum. Cæterum circa ecclesias, quando deficiunt canones debet secundùm leges judicari, adeò ut in causa ecclesiastica judicanda possit uti legibus.

C. *CUM EX INJUNCTO 2. h. t. Innocentius III. rescribit Archi-Episcopo Cantuariensi idem quòd in præcedenti decretali, nimirum post denunciationem novi operis quidquid fuerit ædificatum totum sit demoliendum, tametsi ædificatum fuerit absente Domino, imò etiam si prætendat de jure sibi competere ædificare, quia illi denegatur actio. Rursus scandala esse fugienda, & ea omittenda, quæ sine peccato mortali omitti possunt, etiam ea facienda, quæ sine peccato mortali fieri possunt, & non alia. Ubi notandum est, opus novum tunc fieri, quando quis ædificando, vel detrahendo pristinam operis faciem immutat, non verò si quis reficiat, vel restauret antiquum ædificium. Præterea notandum est cum Glossa, denunciantem novum opus teneri priùs jurare, quòd non causa calumniandi novum opus denunciet, & hoc juramentum authore Prætore esse exigendum antequam juret. Cæterum qui simplici verbo nunciat, hoc ipso constituit eum qui ædificat possessorem* l. 1. §. in operis *secus si per jactum lapidis; adeò ut melius sit nunciare per lapidem. Non tamen indistinctè ædificium omne post denunciationem est statim demoliendum, tametsi notorium sit denunciantem nihil habere, quia ut notat Panormitanus hic* n. 10. *jura nolunt figmenta, delicta, & deceptiones admittere* l. 1. & 2. ff. ne quis in jus voc. *In dubio tamen facta denunciatione debet ædificans desistere, aut demoliri quod exstruxit, sive causâ discussâ reperiatur ea justa, vel injusta, quia ut notat Glossa id simile est excommunicationi, quæ tenet sive justa, sive injusta* sit c. 1. q. 3. 31. *quod procedit saltem in foro externo. Rursus notat Panormitanus existenti in dignitate non fieri denunciationem, sed protestationem, quam finito Magistratu sequitur vera denunciatio, quæ tunc retrotrahitur ad diem factæ protestationis* l. 5. § si quis ipsi Prælati.

C. *SIGNIFICANTIBUS 3. h. t. Honorius III. rescribit eum qui denunciat novum opus posse vel ostendere de suo præjudicio, probando plateam ad se pertinere, & interim cessandum esse ab opere, vel recepta cautione de opere demoliendo, permittere, ut ædificetur: & Pontifex declarat irritum quidquid post appellationem tentatur. Ubi notandum est cum Glossa hanc nunciationem esse itidem remedium contra ædificationem recens factam demoliendam.*

C. *IS CUI 4. & ult h. t. Gregorius IX. declarat, quòd si is, qui denunciat, velit probare suum jus, aliùs qui ædificabat, tametsi offerat cautionem de opere destruendo teneatur expectare per tres menses & interim cessare ab ædificatione. Ex quo textu liquet, non obstante cautione præstita de opere demoliendo, si non appareat jure ædificatum, teneri tunc denunciatum differre constructionem sui ædificii, nisi denuncians ultro remittat, vel ut habetur in textu trimestre effluxerit, quia denunciatus non tenetur ultra cum suo gravi præjudicio expectare, proinde potest pergere in suo ædificio: sed denuncians si jus suum intra trimestre non plenè docuerit potest & ipse suam causam prosequi. Notat tamen Barbosa hîc* num. 5. *in servitutibus rusticis non competere nunciationem novi operis* l. qui viam ff. h. t. *quòd vel maximè procedit in servitute discontinua ut est aqueductus, ut in* d. l. qui viam n. 4 *Imò simile est, quod de operibus rusticanis asserit Panormitanus hic* n. 9. *ut si quis demeteret segetes, vel arborem succideret, vel in opere rusticano uvas colligeret, ne pereant, quia contra hæc non procedit nunciatio novi operis* l. 2. de furiis, *ut nec etiam procedit de operibus aliis, ex quorum mora vel dilatione oriretur periculum jacturæ, vel imminentis mali* l. de pupillo §. si quis rivos ff. eod. *Cæterum est in optione denuntiantis an velit statim docere de suo opere, vel usque ad tres menses: an verò statim recipere cautionem, ut ædificetur.*

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quid sit novi operis nunciatio, & quæ causa, & effectus.

1 Opus novum is construere dicitur, qui aut ædificando, vel detrahendo aliquid, pristinam faciem operis mutat *l. 1. §. opus novum 11. ff eod. tit.* unde nunciare juxta præsens institutum, perinde est ac prohibere, & ille dicitur nunciare opus novum, qui denunciat vicino, ne de novo ædificet; adeò ut opus novum nunciare, perinde sit ac prohibere ei, qui de novo in alterius præjudicium ædificat, ne tale opus construat, vel ne in eo cæpto pergat, donec de jure constet ædificationis. Hinc nunciatio novi operis est solemnis prohibitio facta vicino, ne pergat in novo opere jam cæpto; donec de jure ædificationis constiterit; vel præstita fuerit eo nomine satisdatio, ut notat Wesenb. *in paratit ff. de nov. oper. nunc. h. t. n. 6.* Zoesius *ff. eod. n. 2.* Dicitur autem in opere novo ædificando, quia novi operis nunciatio tantùm competit contra opera, quæ nondum facta sunt prohibendo, ne fiant: non verò contra ea, quæ jam ante nunciationem facta erant, quia tunc recurrendum est ad interdictum, quod vi, vel clam, vel aliud simile: ex quo liquet, nunciationem novi operis non fieri ad alium finem, nisi ad conservandum jus proprium, vel ad avertendum damnum, quod infertur alicui ex novi operis structura, vel ad publicum jus servandum *l. 1. §. nunc. videamus juncto §. nunciatio ff. eod.*

2 Hinc novi operis nunciatio, ut ait Hostiensis, est ædificanti noviter in alterius præjudicium prohibitio facta legaliter: & dicitur de novo ædificare non solùm, qui novum construit ædificium; verùm etiam qui instructi formam immutat; non verò qui tantùm incrementum addit, vel antiquum ædificium ob contractum vitium restaurat *l. 1. §. si quis ædificium.* quod tamen limitatur nisi ex toto fuisset destructum, ut habetur in *c. consulvit de Judæis.*

3 Causæ igitur, ob quas fit hæc nunciatio novi operis tres sunt, scilicet vel gratia tuendi proprij juris: vel defendendi causa publici juris: vel ad arcendum damnum, ne inferatur, ut desumitur *ex d. l. 1. §. nunc videmus,* & *§. nunciatio.* Hæcque novi operis nunciatio tantùm locum habet in rebus immobilibus solo fixis, seu in iis, quæ solo conjunguntur, vel fiunt, & in eodem solo permanent, ut si quis construat in tali loco ecclesiam, vel domum, vel quid aliud, quod eidem loco conjungitur, & in eodem perseverat: quo pacto nunciatio novi operis dicitur versari circa res immobiles, quæ à loco, cui semel sunt affixæ, non ampliùs moventur, nisi destruantur; hinc si quis segetes metat, vel arbores succidat, non dicitur pertinere ad hoc edictum *l. 1. §. hoc autem edicto 2.* juxta Glossam *V. in solo. ff. h. t.* neque ad idem edictum pertinet fulcire, vel reficere vetus ædificium ob contracta vitia, quia is non dicitur novum opus construere, sed tantùm vetus reficere, vel instaurare, ut habetur *in l. 1. §. si quis ædificium:* quod procedit, dummodo in reficiendo collabente vetere ædificio pristina forma servetur.

4 Quamobrem hoc edictum datur tantùm ad opera nova nondum incœpta impedienda, vel jam cœpta, ne perficiantur; non verò datur ad opera præterita, seu jam facta, ac completa, hæc enim ædificia jam absoluta destrui non possunt ex vi hujus interdicti: sed compensatio est petenda ex recursu ad interdictum, *quod vi, aut clam,* ut nimirum restituatur, quod illicitè factum est, vel compensetur damnum illatum. Hæcque nunciatio novi operis non solùm comprehendit domos, & ædificia sæcularia, sed etiam sacra, cujusmodi sunt ecclesiæ, sacella, nosocomia, & alia pia loca, ut desumitur *ex cap. intelleximus 1. h. t.* ubi cùm Lucius III. intellexisset, Clericos de Rodigio in præjudicium ecclesiæ baptismalis de Costa construxisse capellam, mandat Episcopo, ut perpendens, quòd sicut leges non dedignantur sacros canones imitari: ita & sacrorum statuta canonum non dedignantur constitutionibus Principum adjuvari; quodque post denunciationem novi operis sive jure, sive injuria aliquid construitur, debet legalibus constitutionibus demoliri: & quia nec ecclesia est in alterius præjudicium construenda, ideo negotium debeat Episcopus terminare juxta statutum legum, & canonum.

5 Ex quo textu colligitur per denunciationem novi operis, si quid sive jure, sive injuria constituatur, debere secundùm leges demoliri. Rursus ecclesiam in præjudicium alterius exstructam debere itidem demoliri prout præcipiunt leges, & canones; eò quia leges non dedignantur imitari sacros canones, ut nec etiam dedignantur canones adiuvari legibus Principum: quod tamen ita intelligendum est, ut canones imitentur leges tantùm instar exemplaris, quatenus accipiunt à legibus aliquam directionem, cujus beneficio dicuntur adjuvari, vel quatenus Principes, & juris consulti suas leges ex principiis legis naturalis

ralis derivârunt : hinc notat Panormitanus omnes leges Principum, quæ non contradicunt sacris canonibus esse approbatas per Ecclesiam, ut desumitur ex hoc textu, qui propterea passim allegatur : leges itidem civiles imitantur sacros canones instar exemplaris : sed quod diviniori spiritu sit formatum, ad quod lex civilis conformari, aut reformari debet.

6 Cæterum per constitutiones, & leges Principum intelliguntur etiam responsa, & sententiæ juris consultorum, quæ continentur in *ff.* & quæ responsa Imperatores in jus suum receperunt. Hæc enim responsa ecclesia non respuit, sed illa approbat, & sequitur ut conformia æquitati, & derivata ex principiis legis naturalis *cap. Apostolicæ de præbend. in 6.* In materia autem concernente peccatum, & interpretationem divini juris, vel spectante ad conscientiam, aut probabilitatem opinionum in utroque foro sacri canones præferendi sunt juri civili, quod regulari debet juxta ea quæ præscribuntur à sacris canonibus, quia in iis quæ pertinent ad spiritualia, & interpretationem divini juris summa potestas est tantùm in summo Pontifice, cui Principes sæculares subjiciuntur; est enim Pontifex supremus Pastor totius domicici gregis, ad quem pertinent omnes Principes Christiani. Imò etiam extra casum peccati, vel conscientiæ, si deficiat dispositio juris civilis, regulandæ sunt actiones humanæ juxta sacros canones : quòd si dispositio juris civilis non desit, sed canones contradicant legibus civilibus ex diversis rationibus, ita tamen ut utraque lex sit rationabilis, tunc utrique standum est in suo foro *c. 6. de arbit. in 6.*

7 Rursus notat Panormitanus *in d. cap. intelleximus num. 4. h. t.* jura civilia non esse censenda præjudiciaria, vel contraria sacris canonibus, quando possunt cedere in præjudicium, vel favorem ecclesiarum, adeò ut lex denunciationis novi operis possit se habere ad damnum, vel favorem ecclesiarum : quando enim impeditur ædificium unius ecclesiæ, cessurum in præjudicium alterius, ut in præsenti textu ædificium capellæ cedit in præjudicium ecclesiæ baptismalis de Costa, cedit tunc lex in commodum hujus ejusdem; quin imò interest ecclesiæ universalis, ut nullæ ecclesiæ particulares graventur propter alias particulares ecclesias. Præterea juvat observare, quòd tamet si in defectu sacrorum canonum nil statuentium de re aliqua, quæ controvertitur, sit hæc decidenda secundùm jus civile, eo quia leges civiles non contradicentes sacris canonibus sint approbatæ ab ecclesia; non tamen id intelligi debet de legibus civilibus extra corpus juris, licet sint communes, municipales, vel locales, quia in defectu sacrorum canonum recursus debet fieri ad jus commune Cæsareum, & ad leges, quæ continentur in corpore juris, ut notat Barbosa *in d. cap. intelleximus 1. num. 5. h. t.* ubi etiam refert decretum Cardinalium ad synodum Provincialem Braccarensem hac super re.

Hoc etiam procedit de legibus inferiorum, ut notat Panormitanus hîc. *num.* 8. ubi absolutè asserit, leges sæcularium inferiorum non esse servandas in foro Ecclesiastico, sive contradicant, sive non, & quamvis favorem afferant; & assignat rationem, eò quia procedant imperiosè, & disponant tanquam habentes jurisdictionem, ut habetur *in cap. Sanctæ Mariæ de constit.* Quòd si merum favorem adferrent, tunc possent ecclesiastici deficientibus sacris canonibus, illis conformari, quia nullum iisdem præjudicium inferretur, cùm tantùm favorem ex iisdem susciperent. 8

Præterea tanta est vis denunciationis, ut si post eam sive justam, sive injustam, ante remissionem, vel satisdationem de opere demoliendo aliquid fiat etiam ab eo, qui jus habet ædificandi, debeat itererum demoliri. Dicitur sive injuria aliquid construatur, quod est desumptum *ex l. prætor. ff. eod. §. ait prætor.* ubi Glossa ait, simile haberi in sententia excommunicationis, quæ valida est, sive justa, sive injusta sit *cap. 1. q. 3. 31.* quatenus saltem in foro externo potest procedere. Panormitanus etiam adfert exemplum appellationis, post quam nihil innovatur, vel attentatur, nisi quid aliud fiat contra ipsam appellationem, vel priusquam illa coram judice appellationis, vel ab illo terminetur : ait enim Panormitanus, denunciationem novi operis esse quandam appellationem, & provocationem extra judicialem, proinde non videri destruendum, quod jam ædificatum est, antequam denuncians jus suum probaverit. 9

Verùm respondet idem Panormitanus esse discrimen, quia in denunciatione agitur de modico præjudicio; proinde nisi denuncians intra tres menses probet jus suum, potest denunciatus pergere in suo ædificio jam inchoato : secus ad prosequendam appellationem conceditur annus, imò etiam ex causa biennium; proinde nimis durum forer, si jure suo appellatus deberet statim cedere ante absolutam causam appellationis. Præterea non indistinctè omne ædificium post denunciationem debet demoliri, quamvis notorium sit denunciantem nihil habere juris, quia, ut rectè notat Panormitanus *in d. cap. intelleximus. 1. n. 1. h. t.* jura nolunt dare locum figmentis, delictis, & deceptionibus *l. si* § 2 *ne quis in jus voc.* proinde asserit, hunc textum solùm procedere in casu dubij, seu cùm quis dubitat, an de jure possit ædificare; non verò quando notorium est, quòd non possit : tunc stante hoc dubio, & facta denunciatione debet ædificans desistere ab inchoato ædificio, vel demoliri, quod jam extruxerat, sive causa discussa reperiatur justa, aut injusta; ut etiam explicat Barbosa *in d. cap. intelleximus 1. num. ult. h. t.* 10

Cæterum nomine Ecclesiæ sibi subjectæ potest agere Rector, vel alius Clericus, proinde 11

inde potest etiam novum opus nunciare, quia ratione subjectionis sua interest, idque colligitur ex præsenti textu *in cap. intelleximus 1. h. t.* ubi prior cui ecclesia baptismalis erat subjecta denunciavit constructionem novæ capellæ in ejus præjudicium. Quinimò ecclesia in præjudicium alterius parochialis non debet erigi nisi ex justa causa *cap. ad audientiam 3. de eccles. ædif.* unde capella in præsenti textu de novo ædificata in præjudicium ecclesiæ baptismalis pertinentis ad illum priorem debuit demoliri, etiamsi denunciatio novi operis non præcessisset, ut notat Glossa *in d. c. intelleximus 1. in fin. h. t.*

12 Hinc jus nunciandi novum opus competit primò ei, cujus interest, ne construatur ob damnum quod ex illo ædificio eidem imminet, qua ratione Prior, cui ecclesia baptismalis subjecta erat, rectè nunciavit novum opus capellæ.

13 Secundò potest etiam nunciare, qui est verè dominus rei, imò etiam qui utile tantùm dominium habet, ut est Feudatarius, Emphyteuta, *l. 3. §. si quis* imò & creditor, cui præjudicium nomine hypothecæ subjicitur *l. creditori 9. ff. h. t.*

14 Tertiò potest etiam nunciare, qui servitutem habet realem in fundo, in quo construitur novum ædificium, ut desumitur *ex d. l. 3. §. si ego.* imò id procedit sive servitus urbana sit, sive rustica, ut notat Zœsius *ff. h. t. n. 6.* Secus habens servitutem merè personalem non potest nunciare suo nomine novum opus contra dominum, sive proprietarium prædii, si aliquid in illo incipiat ædificare, ut desumitur *ex l. 1. § fin. ff. h. t.* & ratio assignatu est etiam facilis, quia usufructuarius non habet nisi purum usumfructum in re, adeò ut proprietas, & dominium rei pertineat ad Dominum, qui propterea potest in suo fundo in quod habet jus novum opus, prout ipsi magis libuerit, construere; dummodo usufructuarius non defraudetur in perceptione fructuum.

15 Quartò habens servitutem personalem licèt non possit nomine proprio nunciare novum opus contra Dominum, potest tamen nomine proprietarii, & Domini adversus alium: quia tunc infertur damnum Domino fundi, & nunciatio fit nomine ipsius.

16 Hinc quintò potest etiam negotiorum gestor, seu procurator novum opus nunciare nomine Domini sui, si ad id speciale habeat mandatum. Imò sextò potest etiam pupillus nunciare opus novum, si construatur in fundo ad ipsum pertinente, dummodo nunciatio fiat cum auctoritate Tutoris, ut habetur *in l. de pupillo 5. in princ. ff. h. t.* Servus tamen non potest proprio nomine nunciare novum opus bene tamen nominè sui Domini in re privata.

17 Hæc autem denunciatio novi operis fieri debet in re præsenti, seu in loco, ubi struitur novum opus *l. de pupillo 5. §. h. t.* & non est necesse, ut denunciatio fiat immediatè ipsi Domino novi operis; sed satis est, si fiat ei, qui assistit operi novo, cujusmodi sunt fabri, & opifices, imò si structores novi operis essent pueri, vel mulieres, etiam ipsis fieri posset, ut habetur *in l. de pupillo. §. nunciari autem. ff. h. t.* quinimò etiam furioso potest hæc denunciatio fieri, vel infanti, dummodò adsint qui intelligant, possintque nunciationem factam testari *l. quilibet 11.* juncta Glossa *V. etsi furiosum ff. h. t.* & ratio est, quia hæc nunciatio non fit personæ, sed rei, & in rem ut notat Pirhing *h. t. num. 6.* & desumitur *ex l. operis 10. eod.* Potest autem hujusmodi nunciatio fieri vel denunciando, & prohibendo, ne tale opus fiat in proprium suum damnum, aut in publicum præjudicium; quod si jam cœptum fuerit, prohibendo, ne in illo pergatur. Vel fit denunciatio per jactum lapidis in locum, ubi novum opus construitur, sed tunc tali jactui addenda sunt verba, quibus denuntietur, ne opus fiat, vel ne ulterius in illo jam cœpto pergatur; ratio est, quia solus jactus lapidis se habet indifferenter, & exigit determinari per addita verba ad significandam nunciationem novi operis: alioquin quicunque lapidem iaceret, diceretur novum opus nunciare, quod absurdum est; licet Sylvester *V. de nunciat. nov. oper. q. 4.* velit lapidem ad significandam nunciationem novi operis esse ter projiciendum: quia trina proiectio nisi addantur verba, quibus determinetur ad significandam nunciationem novi operis, semper est indifferens.

Demum fieri potest hæc nunciatio per Prætorem, seu Judicem, quatenus potest is, in cuius fundo novum opus struitur adire iudicem, & ab eo petere, ut novum illud opus nunciet, seu prohibeat, ne construatur, quod iudex potest, id immediatè per se prohibere, vel mediatè seu per aliam personam. Qui verò puris verbis nunciat novum opus, si sit in possessione illius circa quod fit nunciatio, eam amittit, & adversarium, cui nunciat, possessorem facit *l. 5. §. meminisse. ff. h. t.* Secus est, si opus nunciet per iactum lapidis, vel per accessum ad prætorem, ut notat Sylvester *V. de nunciat. novi operis q. 4.* ubi ait, possessionem tunc retinere. 18

Quòd verò ad tempus pertinet, certum est, nunciationem novi operis posse fieri quovis die etiam feriato, ac festo, eò quia non sit necesse ut fiat in iudicio, nec procedat per cognitionem causæ sedente iudice pro tribunali, ut notat Zœsius *ff. h. t. num. 12.* quapropter etiam die Dominico, vel alio solemniori potest huiusmodi nunciatio novi operis ritè fieri etiam contra absentes, quorum nomine novum opus construitur licèt inviti sint, & ignorent hanc denunciationem, quia ut paulò ante diximus nunciatio fit in rem, non in personam. 19

Effectus primarius nunciationis novi operis est, ut demoliatur quidquid ædificatum est post factam nunciationem, & quidem expensis 20

pensis ipsius ædificantis., quòd procedit sive injustè id fuerit ædificatum, quod tantùm ex post facto debet apparere, seu post cognitam veritatem, ut desumitur *ex l. Prætor 20. §. 1.* & §. *ait. Prætor ff. eod.* & desumitur etiam ex *cap. cùm ex injuncto 2. h. t.* ubi cùm Archi-Episcopus Cantuariensis in præjudicium ecclesiæ Cantuariensis ædificâsset ecclesiam de Lamech: Innocentius III. rescribit Archi-Episcopo, ut quidquid ædificatum est in ecclesia de Lamech post novi operis nunciationem suis expensis penitus demoliatur; & cùm jure civili cautum sit, ut si is, cui novum opus nunciatum fuerit, ante remissionem ædificet; deinde agat super jure suo, & actio denegetur; revocat in irritum quidquid de instituendis ibi canonicis, & aliis ipse vel prædecessor ejus ordinavit; & redditibus in pristinum statum revocatis, canonicos à juramento quoque super præstito jubet absolvi. Postea objurgat etiam Archi-Episcopum, eò quia Canonicis Cantuariensibus viris alioquin bonis, ac religiosis de gravi ecclesiæ Cantuariensis præjudicio querentibus, ab his, quæ sine peccato mortali omitti possunt, & dimitti pro vitando scandalo non cessaverit.

21 Demum præcipit, ut huic causæ talis ab ipso finis imponatur, ut præteritæ contradictionis rebellio per virtutem sequentis obedientiæ possit expiari. Ex quo textu, qui parùm differt à præcedente in pluribus, colligitur, denunciationem novi operis ad ea tantùm pertinere, quæ immobilia sunt, ac solo conjuncta, & eum novum opus facere, qui ædificando, vel detrahendo imutat pristinam operis faciem; non ita eum, qui antiquum reficit ædificium. Rursus denuncians novum opus tenetur priùs jurare, quòd non causa calumniandi denunciet: & hoc juramentum actore Prætore exigitur antequam denuncians juret. Rursus ex eo, quod Pontifex in præfato textu dicat: *cùm cautum sit legitima sanctione* quæ habetur *l. 1. §. in oper. eod. tit.* sequitur, quòd in defectu canonum nihil de re, cujus est controversia, statuentium, debeant causæ ecclesiasticæ decidi secundùm jus civile, eò quia leges civiles, non contradicentes sacris canonibus, sint ab Ecclesia approbatæ. Quia verò textus dicit *actionem denegari* infert Panormitanus *in d. c. cùm ex injuncto 2. num. 2. h. t.* denunciatum, qui ante remissionem pergit ædificare non repelli ipso jure, sed opus esse exceptione, quæ debet opponi ante contestationem litis, quia post litem contestatam non potest ampliùs opponi, sed sententia fertur pro denunciato, si docuerit jus suum sine destructione operis: perinde ac in exceptione spoliationis, si actor docuerit de proprietate fertur sententia pro eo, & absorbetur possessorium à petitorio omissa restitutione spoliati, ut notat Glossa *in pœn. de reg. jur. in 6.*

22 Rursus ex dicto textu liquet, opus novum posse nunciari existenti in dignitate, sive hæc perpetua sit, ut in hoc textu est dignitas Archi-Episcopalis: non ita si dignitas sit temporalis; quia tunc ut notat Panormitanus *in d. cap. ex injuncto 2. num. 1. h. t.* existenti in dignitate non fit denunciatio, sed protestatio, quamvis cessante dignitate sequatur vera denunciatio, quæ retrotrahitur ad diem protestationis *l. 5. §. si quis ipsi Prætori.* Prætereà qui post denunciationem novi operis non cessavit ædificare tenetur suis sumptibus opus demoliri, quod procedit tametsi novum opus nunciatum fuerit antecessori ipsius ædificantis, ut notat Glossa *in d. cap. cùm ex injuncto. 2. V. expensis h. t.* imò debet, quod ædificatum est demoliri sumptibus successoris, si is ratum habuerit opus ædificatum post denunciationem novi operis, vel post denunciationem factam adhuc prosecutus sit opus à suo antecessore inceptum, si sciverit denunciationem factam fuisse.

Demum ex dicto textu Panormitanus hic *num. 7.* duas eruit regulas, quarum prima est, ut pro scandalo vitando non debeat quis committere, vel omittere, per quæ quis incidit in peccatum lethale. Secunda ut pro vitando scandalo debeat severitas juris remitti, vel ea, quæ possunt committi, aut omitti sine peccato mortali; cujusmodi fuit constructio novæ ecclesiæ collegiatæ de Lamech attentata cum gravi scandalo ab Archi-Episcopis Cantuariensibus in præjudicium ejusdem, alioquin peccat non obvians scandalo, cui potest sine peccato obviare. Hoc autem interdictum datur etiam hæredi, & contra hæredem, quando in vitium succedit, & sciverit nunciationem esse factam *l. Prætor. 20. §. hoc interdictum ff. h. t.* imò etiam transit in singularem successorem, ut in emptorem, quia ut diximus nunciatio novi operis non fit in personam, sed in rem. 23

Quòd si is, cui novum opus denunciatur, velit probare, sibi competere ius ædificandi non debet admitti ad id probandum, nisi priùs demoliatur, quod de novo opere post denunciationem sibi factam construxit; adeò ut teneatur priùs omnia reducere in pristinum statum, quia licèt ipso jure non repellatur ab agendo: nihilominus per exceptionem oppositam ante litem contestatam cùm sit exceptio dilatoria repelli potest, ut desumitur *ex d. cap. cùm ex injuncto 2. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quod debeat ipsi actio denegari, quo pacto neque spoliator, si velit probare jus proprietatis sibi convenire est audiendus, antequam restituat spoliatum possessioni suarum rerum, quod si exceptio non opponatur, & qui novum opus inchoavit, doceat de jure suo, sententia fertur in ejus favorem sine destructione novi operis. 24

Cæterum quòd denunciatus post novi operis denunciationem debeat ab inchoato ædificio cessare, & opus incæptum destruere id procedit non solùm si justè, & jure facta sit denunciatio, sed etiam si injustè; eò quia jus habeat ad ædificandum in tali loco, ac propterea nun- 25

nunciatio sit contra suum jus, & ex eo solet probari: quia si post novi operis nunciationem licitum esset ædificanti excipere, se habere jus ædificandi in tali loco, idque probare esse paratum, & denuncians id inficias iret, rixæ inde orirentur, & disidentes facilè venirent ad arma; proinde ad tuendam publicam pacem, & conservandam tranquillitatem in republica statutum fuit, ut quamvis ædificans denunciatus, habeat verum jus ædificandi in tali loco debeat nihilominus desistere ab inchoato opere post nunciationem justè, vel injustè factam. Quòd si in contemptum denunciationis pergat inchoatum opus ædificare, tunc totum opus quod post interpositam denunciationem ædificavit, tenetur suis propriis sumptibus demoliri in pœnam contumaciæ. Unde post denunciationem factam sive justè, sive injustè sistendum semper est ab opere jam inchoato *l. 1. in princ. l. de de pupill. 5. §. si quis forte vers quod id circo.* quia tatius est ante datum damnum occurrere, quàm post illatum damnum remedium quærere *l. final. C. in quibus causis in integ. restit.* unde consultiùs semper est post nunciationem legitimè factam cessare ab opere, quod si perficeretur, damnum vicino inferret: & si post denunciationem adhuc ædificatum sit opus, tunc ante omnia est destruendum, & totum restituendum in pristinum sumptu ædificantis in pœnam contemptus, & contumaciæ, quia noluit post denunciationem legitimè factam desistere. Tum quia hæc nunciatio legitimè facta se habet instar appellationis extrajudicialis, ut notat Lancelotus *de attentatis 2. p. cap 20. num. 27.* unde sicut innovata post appellationem extrajudicialem, ut attentata ante omnia revocantur, ita etiam ædificata post denunciationem legitimè factam veluti attentata sunt proprio sumptu ædificantis destruenda.

26 Videtur tamen difficile, quòd denunciatio sive justè, sive injustè facta debeat impedire ædificationem operis jam inchoati: siquidem iniquorum est, nunciationi notoriè injustæ parêre, siquidem jus non patitur quidquam injustum *l. 1. §. de instit. jur. l. quod si Ephesi. ff. de eo quod certo loco l. meminerunt. 6. C. unde vi*, proinde si nunciatio fuerit injusta, adeo ut denunciatus habeat jus ædificandi in tali fundo, non videtur, quomodo possit impedire ædificij constructionem, ut habetur *in l. Papinianus ff. de publicana*, unde nunciatus si pergat in suo inchoato ædificio impunè censetur contemnere nunciationem factam *l. tutor 49. ff. de minor. l. si minor. C. de rescind.* unde si injusta sit nunciatio operis non debet impediri prosecutio operis, præsertim sacri, ut est constructio ecclesiæ, quia reipublicæ interest ecclesias construi, & ædificari, ut populus in illis divina peragat officia, Deúmque ut par est, colat. Verùm hæc parvi sunt momenti, quia nunciatio operis sive justè facta sit; dummodo sit legitimè facta juxta interdictum Prætoris impedit progressum operis: ratio est, quia tunc potest semper dubitari de jure nunciationis, propterea supersedendum est, ac cessandum post talem nunciationem ab opere inchoato, donec compertum sit, an qui novum opus inchoavit habuerit jus illud inchoandi in tali fundo, vel non: per hoc enim, quòd cesset à tali opere non fit ipsi injuria, quia consultiùs est impedire, ne damnum alteri fiat, quàm post illud illatum, remedium quærere. Si enim qui novum opus inchoavit, habet jus illud ædificandi in tali loco; tunc impunè potest suum opus prosequi, & nunciatio nullum potest ulterius impedimentum ponere, & nunciatio ut inutilis remittitur à Prætore, ut notat Duarenus *l. 2. h. t.*

Quòd si nunciatio fieret apertè sine ullo jure tunc inutilis esset: sin verò nunciatio fiat sine jure, sed non apertè, sed dubiè, adeò, ut nuncians jus aliquod videatur habere, tunc nunciatio est utilis, ut notat Pichardus *in §. 1. de interdict. n. 340.* unde tunc denunciatus debet cessare ab opere inchoato, donec constet de suo jure in ordine ad ædificandum in tali loco Ad id, quod addebatur interesse Reipublicæ, Eccleas construi ad divina officia celebranda; respondetur, verum esse, dummodo inde præjudicium non sequatur tertio, ut *in d. cap. cùm ex injuncto 2. h. t.* & *in cap. intelleximus. 1 eod. tit.* constructio novæ ecclesiæ erat in præjudicium ecclesiæ Cantuariensis, tunc enim nova ecclesia no[illegible]bet cum præjudicio tertij construi. 27

§. II.

Proponuntur & diluuntur aliquot selecta quæstiones.

Quæritur primò, quot modis cesset nunciatio novi operis, adeò ut nullã vim habeat? Respondetur, in tribus potissimum casibus cessare nunciationẽ novi operis. Primò si denunciatus, offerat satisdationem, & nunciator eam recipiat, tunc enim juxta jus antiquum potest ædificium perfici non expectato spatio trium mensium. Si enim is, cui nunciatio novi operis facta est offerat satisdationem de opere demoliendo, & nuncians cautionem recipiat, potest incœptum ædificium prosequi. Sin verò constiterit ipsum nunciatum habere jus ædificandi, tunc non tenetur nuncians illam cautionem recipere; tametsi paratus sit, & velit intra tres menses id probare, idque desumitur *ex cap. significantibus 3. h. t.* ubi Honorius III. cùm quidam civis Parisiensis in platea sanctæ Oportunæ in ejusdem ecclesiæ præjudicium ædificaret, & Canonici super hoc deposuissent gravamen coram Officiali, & Archidiacono Parisiensi offerentes in continenti probationem juris sui, & postulantes, ut non obstante cautione à prædicto cive Parisiensi oblata, ædificium prohiberetur, officialis probationes admittendas 1

inter-

interlocutus est. Sed eodem cive ad Senonensem ecclesiam provocante, ejúsque officiali interlocutoriam Parisiensem revocante, Canonici ad Pontificem appellârunt, qui rescripsit in irritum revocari quidquid post appellationem hujusmodi inventum fuerit attentatum.

2 Ex quo textu infertur, quòd qui nunciat novum opus potest vel ostendere de suo præjudicio probando plateam ad se pertinere, & interim cessatur ab opere, vel recepta cautione de demoliendo opere, permittere statim ædificari: rursus quidquid post appellationem tentatur est irritum. Verùm si denuncians novum opus velit illud impedire, debet vel incontinenti, vel saltem intra tres menses probare, se jure prohibere structuram ædificii illius: alioquin post lapsum trium mensium potest nunciatus pergere in suo ædificio præstita cautione de opere novo demoliendo; quia si nuncians velit probare jus suum prohibendo ædificium debet admitti. Rursus appellatio à sententia lata super demoliendo opere post nunciationem novi operis constructo admittitur etiam quoad utrumque effectum suspensivum, & devolutivum, ut notat Barbosa in *c. significantibus 3. n. 4. h. t.*

3 Cæterum rectè communiter dicitur per remedium nunciationis novi operis, solùm dari remedium contra ædificium futurum, non verò de novo, super quo movetur controversia nunciationis: quia si contingeret denunciatum totum ædificium absolvere ante factam remissionem, vel probationẽ sui juris, teneretur æquè totum ædificium demoliri, quàm partem priùs extructam: unde hæc nunciatio esset etiam remedium adversus ædificationem recèns factam demoliendam, & non solùm contra faciendam.

4 Secundò cessat nunciatio novi operis, si nuncians remiserit nunciationem factam ædificanti novum opus, & desumitur ex *d. c. cùm ex injuncto 2. h. t.* & *l. non solùm 8. §. sciendum* ubi dicitur: *donec remissio nunciationis fiat.* hæc autem remissio fit, vel tacitè, vel expressè; tunc dicitur expressè fieri, si nunciatus jus ædificandi habeat, quia tunc rectè potest ædificare, quia utens jure suo non videtur alteri injuriam inferre: tunc verò tacitè censetur fieri remissio, si qui nunciavit decedat, quia tunc per mortem nunciantis extinguitur nunciatio *l. non solùm §. morte ejus* ut notat Glossa *in d. cap. cùm ex injuncto 2. V. remissionem h. t.* Id autem procedit, si nuncians decedat re adhuc integra antequam aliquid ædificatum sit: quia si re non integra decederet, seu postquam aliquid de novo opere est constructum, tunc interdictum nunciationis competit ejus hæredi, quo pacto intelligitur textus *in l. prætor 20. §. hoc interdictum 1. ff. h. t.* Secus morte illius, cui opus novum nunciatum est, non cessat nunciatio: ratio verò, cur hæc extinguatur tantùm morte nunciantis, non verò morte illius, cui opus nunciatum est, assignatur à Glossa *in l. non solùm §. ult. V. etiam hæredis*, quia scilicet nunciatio ex parte personæ nunciatæ est realis, eò quia fiat in rem *l. operis 10. ff. h. t.* proinde si persona denunciata decedat, non extinguitur ipsa nunciatio, sed transit ad ejus successorem quoad id, quod ad ipsum pervenit: vel si dolo ipsius factum sit, quo minùs pervenerit *l. prætor. 20. §. planè. ff. h. t.* secus ex parte personæ nunciantis, nunciatio non est realis, sed personalis, quæ propterea extinguitur per mortem nunciantis.

Tertiò cessat etiam nunciatio novi operis, si nunciator nolit satisdationem admittere, neque offerre se ad probationem alicujus juris, quòd possit operi inchoato esse impedimento: quia tunc is, cui nunciatum est opus novum potest pergere in suo ædificio, quia adversarius præsumitur dolosè, & causa vexandi nunciâsse; non verò quia jus aliquod habuerit nunciandi, quia alioquin probâsset suum jus. 5

Quartò si nunciator non admittens satisdationem vult tamen probare causam, quam sibi asserit competere ad novum illud opus impediendum, & tunc tenetur is, cui nunciatio facta est expectare nunciatorem per tres menses, & interim cessare ab ædificio si denuncians cautionem nolit recipere, idque desumitur *ex cap. is qui ult. h. t.* ubi Gregorius IX. rescribit is, cui opus novum te nunciâsse proponis non obstante cautione, quæ offertur ab ipso de opere destruendo, si non jure ædificatum existat, tenetur te per trium mensium spatium expectare juris tui præjudicium probare volentem. Ex quo textu colligitur, esse in optione denunciantis, an velit statim docere de suo jure, vel expectare ad tres menses, vel statim recipere cautionem, ut ædificetur: unde nunciatio novi operis non cessat per solam oblatam idoneam cautionem ab eo, cui facta est nunciatio: neque oblatio cautionis de opere destruendo dat denunciato facultatem prosequendi ædificium nisi vel denuncians consentiat, vel intra spatium trium mensium à tempore denunciationis, vel saltem à tempore oblatæ cautionis probet, habere justam causam denunciandi: quia is, cui facta est novi operis nunciatio non tenetur ultra tres menses cum gravi suo præjudicio expectare, unde post trimestre dilapsum potest impunè inchoatum opus prosequi. 6

Per hanc enim constitutionem utiliter provisum est utrique, scilicet denuncianti, & ei cui facta est denunciatio: quia persæpe, qui putat se habere jus ædificandi bona fide ædificat, cùm tamen tale jus ei minimè competat: quapropter si tunc posset licitè ædificare oblata cautione sequeretur, quòd non solùm posset perdere expensas factas in ædificando, sed etiam faciendas in destruendo opere, quod ædificatum est, unde utilius est illi expectare denunciantem per tres menses, quia tunc si hic doceat de jure suo, uterque servatur indemnis, quia is, cui facta fuit nunciatio, 7

ciatio, non ædificavit, proinde eximitur à sumptibus, ad quos aliàs teneretur in destructione operis quod post factam nunciationem ædificâsset, cum jure non posset illud ædificare.

8 Rursus est etiam utilius ipsi denuncianti; siquidem si jus ædificandi denunciato non competeret, & tamen posset impunè ædificare oblata cautione, non parùm interim damni posset inferri nuncianti, cùm nunciatus posset impunè ædificare ante domum nunciantis cum eius præjudicio, ut rectè notat Abbas in *d. cap. is cui in fin. ult. h t.* Cessat etiam nunciatio novi operis plerisque aliis in casibus, ut si is, qui nunciavit alteri novum opus nolit coram Judice jurare de calumnia; seu detrectet juramento affirmare, se revera arbitrari, quod justa nunciandi causa ei suppetat, & ratione cujus possit justè impedire eum, cui nunciatio facta est, ne ædificet in tali fundo: eo enim ipso, quòd nolit coram judice jurare de calumnia præsumitur malitiosè agere, & animo impediendi opus jam inchoatum. Non tamen qui nunciat novum opus tenetur hoc de calumnia juramentum præstare, si is, cui nunciatio facta est, illud non exigat: secus si illud exigat tenetur jurare, quòd si recuset, remittitur à lege nunciatio, quæ propterea habetur pro non facta *l. de pupillo 5. §. qui opus ff. h. t.* Rursus cessat uunciatio novi operis, si Prætor permissam denunciationem revocavit *l. si opus 16. ff. h. t.*

9 Quæritur secundò, an si certò, & notoriè constet, quòd incipiens novum opus reverà habeat jus illud ædificandi in tali fundo possit, tametsi alius ei nunciet novum opus, illud impunè prosequi? Respondetur, quòd si certè, & notoriè constet, jus ædificandi ei competere, cui nunciatur novum opus, quia tunc etiam certè, & notoriè debet constare, quòd nuncians omnino injustè novum opus alteri nunciet, ac prohibeat; ideo is, cui est novum opus denunciatum potest impunè nunciationem sibi factam contemnere, & suum opus prosequi, ut notat Gaillus *obser. 16. num. 4.* & ratio est, quia ut rectè animadvertit Abbas *in cap. intelleximus 1. num. 10. h. t.* non est vero simile, quòd jura velint favere figmentis, delictis, & deceptionibus cum gravi innocentium damno; jura enim potiùs injurias prohibent, & deceptiones, ac delicta inflictis pœnis coërcent: sin verò vellent jura, ut is, cui denunciatum est novum opus cessaret ædificare, jam manifestum esset, quòd nuncians nullum haberet jus prohibendi, & nunciatus cùm haberet jus ædificandi, ut supponitur utrumque certè, & notoriè constare; procul dubio jura in hoc casu injurias præciperent & delictis faverent, quo nil absurdius.

10 Præterea cum jus censeatur æquitatis amantissimum, non debet præsumi in ipso iniquitas, nec quod velit manifestè injustitiam, ut contingeret, si nuncians injustè novum opus illud prohiberet ei, de quo certè, & notoriè constat habere jus ædificandi in tali fundo, ac propterea nunciationem factam, esse certè, & notoriè injustam.

Neque obstat, jura velle, nunciationem, sive justè, sive injustè factam, habere vim prohibendi prosecutionem operis postquam legitimè facta est, ut habetur in *l. Prætor. 20 ff. h. t. l. 1. §. parvi. ff. quod vi aut clam.* quia hæc, & similia jura tantùm procedunt, ut superiùs innuimus de illa denunciatione, de qua aliquo pacto dubitatur, an justa sit, vel injusta: tunc enim tametsi censeatur esse injusta, nihilominus quia res non est adeò clara, ideo nunciatio suam sortitur efficaciam in ordine ad inhibendum, ne opus incœptum perficiatur; quia superest cognoscere de causa, & rei veritate: secus quando denunciatio est manifestè, certè, & notoriè injusta, & certè ac manifestè etiam constat, eum, cui fit nunciatio operis novi, habere jus ædificandi in tali fundo, non potest nunciatio impedire prosecutionem operis inchoati, quia jura non favent manifestis injuriis. 11

Quæritur tertiò, an si Petrus ædificet in fundo Pauli, possit hic opus à Petro inchoatum in suo fundo propria auctoritate privata destruere? Respondetur affirmativè, dummodo hæc destructio incontinenti fiat, & non ex intervallo, & desumitur *ex l. 3. §. cùm igitur ff. de vi, & vi armata.* Hinc si Petrus armata vi ædificet de die in fundo Pauli aliquod ædificium in præjudicium ejusdem Pauli, potest Paulus impunè de nocte ædificium inchoatum destruere: ratio est, quia sicut tunc Petrus ædificando in fundo Pauli infert eidem injuriam; ita Paulus potest se ab hac vi sibi illata defendere, & impedire, ne damnum illi obtingat, defensio enim cum moderamine inculpatæ tutelæ est de jure naturæ, & tunc Paulus vim sibi illatam repellit, quod est licitum: imò etiam vim vi repellere, ut notat Zœsius *ff. h. t. num. 16.* & Pirhing *lib. 5. tit. 23. n. 24.* 12

Quæritur quartò, an nunciatio novi operis obliget eum, cui fit, ad desistendum ab inchoato opere, si periculum sit in mora; adeò ut dilatio ædificii, sit probabiliter grave damnum allatura, ut si flumen sit arva ingressurum? Respondetur cum Gaillo *lib. 1. obser. 16. num. 8.* tunc nunciationem novi operis non posse nunciatum obligare ad desistendum ab opere inchoato cum tanto suo damno, & id ait Gaillus procedere generatim in omnibus operibus, quorum mora allatura est grave aliquod damnum: in his omnibus casibus contemnenda est novi operis nunciatio *l. de pupillo. §. præterea. ff. h. t.* ubi etiam assignatur ratio; eò quia consultiùs sit omittere novi operis nunciationem, quàm permittere ingens damnum, quod ex cessatione operis inchoati imminet alteri. Verùm Glossa *in d. l. de pupillo. V. periculum* vult, id tantùm procedere de periculo communi totius civitatis, vel pagi, aut viciniæ, quia tunc bonum commune est præferendum, 13

rendum: & propter hoc censet posse sperni nunciationem factam ei, qui inchoavit novum opus: non item si periculum immineat uni privatæ personæ.

14 Verùm alii censent, id procedere etiam quando periculum ingentis detrimenti imminet alicui privatæ personæ, dummodo hæc compenset damnum, si quod infertur, ex tali novo opere alteri. Ratio, quia quoties periculum est in mora, licitum est recedere à regulis juris communis, tunc enim remittitur juris dispositio etiam prohibitiva, ut notat Gaillus *loc. cit. num. 9.* & Pithing. *h. t. num. 24.*

15 Quæritur quintò, an, & in quibus casibus possit, qui in proprio fundo ædificat, nunciari de novo opere. Certum est, regulariter posse quemlibet in propria domo, & suo fundo ædificare, prout ipsi magis placuerit, nec propterea posse à vicino prohiberi; quia ut loquuntur Juristæ, si domus est mea, tunc est mea usque ad cœlum, & infernum, adeò ut possim ædificare in tota illa altitudine, prout mihi magis placuerit, ut etiam effodere in tota profunditate, si velim usque ad centrum terræ *argum. l. altiùs C. de servitut. & aqua* idque quamvis ex tali ædificio meus vicinus quamdam sentiat incommoditatem, ut quia ejus domus privetur solari luce, vel liberiori, ac ampliori prospectu? Respondetur nihilominus posse in tribus casibus eum, qui in proprio fundo ædificat nuntiari de novo opere. Primò si vicinus habeat in domo ædificantis servitutem urbanam ex pacto, testamento, vel præscriptione, cujusmodi est servitus *altiùs non tollendi, non officiendi luminibus; vel prospectui.*

16 Juvat tamen circa harum servitutum præscriptionem observare; quòd servitutes non censeantur præscriptæ, eo ipso, quòd vicinus longissimo tempore non ædificaverit quidquam in propria domo: ratio est, quia ædificare in propria domo est actus meræ facultatis, contra quem non inducitur præscriptio, nisi aliquando volenti ædificare, vicinus credens bona fide se jus habere, id prohibuerit, & ipse acquieverit huic prohibitioni, quia tunc vicinus prohibens quasi possessionem servitutis consecutus est in domo vicini: siquidem sine possessione non currit præscriptio ex *regula 3. in 6.*

17 Secundò potest ædificanti in proprio fundo nunciari de novo opere, si ex novo ædificio ædibus vicini non solùm quædam incommoditas, sed etiam periculum immineat ruinæ, vel gravissimi damni; tunc enim nunciatur justè novum opus ædificanti, & potest adigi ad præstandam cautionem damni injuncti, adeò ut possit compelli ad promittendum se compensaturum omne damnum, quod ex tali ædificio obtinget alteri *l. 1. §. nunciamus 17. ff. h. t. juncto tot. tit. ff.* de damno *infecto*, seu de damno, quod futurum timetur, ut habetur *in l. 2. ff. eod. tit.*

Tertiò potest etiam nunciari novum opus ædificanti in proprio fundo, si tantùm ad vicini æmulationem ejus ædes obscurare, vel novas fenestras contra domum, vel hortum ejus aperire velit, quia tunc præsumitur ædificare ad injuriam inferendam alteri, si ipsi ædificanti non sit ædificium utilitati; quia ut ait juris consultus in *l. in fundo 38. ff. de rei vindic. non est malitiis hominum indulgendum, qui nihil agunt, quàm ut noceant.* 18

Quæritur sextò, an omnes regulares gaudeant privilegio, quòd non possint de novo ædificare ecclesias, vel monasteria, nisi in distantia centum quadraginta cannarum à propriis domibus, vel conventibus. Cùm Clemens V. concesserit Carmelitis, quòd nulli alii Regulares possint erigere, & construere ecclesias, vel conventus, vel erectas de novo recipere propè eorundem ecclesias, & monasteria, nisi in distantia centum quadraginta cannarum. Et Sixtus IV. eandem concessionem extenderit ad omnes ecclesiasticos, ut refert Sorbus *in compendio privileg. V. ædific. num. 19.* rectè quæritur, an stante communicatione privilegiorum, quam ut plurimum habent omnes Religiones, hoc privilegium omnibus suffragetur religionibus. Plures id negant ea innixi ratione, quia in generali communicatione privilegiorum non communicantur, quæ sunt in præjudicium tertii, ut censuit Rota Romana in Wallisoletana quartæ funeralis 19. April. 1606. coram Justo apud Tamburinum de jure Abbatum *tom. 3. decis. 83. num.* 6. & quia hoc privilegium est in præjudicium tertii cum per illud prohibeantur alii ædificare monasteria, & ecclesias, ideo non est extendendum ad alias Religiones ultra illam Carmelitarum. 19

Sententia verò communior, ac verior est, tale privilegium suffragari etiam aliis Religionibus habentibus communicationem privilegiorum, ut rectè docet Barbosa *de jure eccles. lib. 2. cap. 12. num. 72. in fin.* ubi asserit, esse sententiam communem, & ex eo probari potest: quia per talem communicationem privilegia fiunt propria religionis, cui communicantur, ac si per se primò ipsi concederentur; siquidem communicatio est absoluta, & perfecta, adeo ut non redundet ex alio in ipsam, sicut redundant privilegia religionis in familiares, & privilegia mariti in uxores: sed religiones possunt uti talibus privilegiis tanquam si ipsis soli essent concessa, quia privilegia hoc pacto communicata se habent ut privilegia ad instar, quæ concedunt omnem favorem, & effectum, quem secum habet privilegium alteri concessum, ut docent Baldus in *l. omnia. C. de Episc. & cler.* Mendosa *de privileg. ad instar. q. 2. num. 9.* Corduba *in annotat. ad privileg. mendicantium V. privilegiorum communicat. in fin.* 20

Præterea quia Leo X. indulsit omnibus quatuor Ordinibus mendicantium scilicet Prædicatoribus, Minoribus, Carmelitis, & Eremitis 21

mitis S. Augustini, ut in privilegiis concessis, & concedendis essent æquales, & unus ordo participaret de omnibus privilegiis alterius, adeò ut motu proprio, & ex certa scientia statueris, ut imposterum privilegia concessa uni censeantur etiam concessa alteri, qua ratione instituit communem concessionem respicientem æqualiter hujusmodi ordines, ut habetur in Bulla XVIII. Leonis X. & quia hæc constitutio respicit bonum commune religionum mendicantium, & nititur eas reducere ad æqualitatem quoad participationem gratiarum Sedis Apostolicæ, ut liquet ex proœmio ejusdem constitutionis, non continet purum privilegium: sed concessio habet vim legis ordinatæ ad moderationem communitatis, & ad tollendam partialitatem affectus in Romanis Pontificibus erga hunc potiùs, quàm alium Religiosorum ordinem, & ad inducendam æqualitatem; quia sicut omnes religiones æqualiter insudant pro servitio ecclesiæ juxta proprias regulas; ita etiam æquum videbatur, ut æqualiter participarent concessiones Apostolicas. Quamobrem præfata constitutio locum habet quoad omnes religiones, in quibus militat ratio legis, ut communiter docent ex *l. illud. ff. ad leg. Aquil.* & *l. si postulaverit. §. 2. ff. ad leg. Jul. de adult.* quapropter eo ipso quòd aliqua religio declaratur esse ex mendicantibus, declaratur etiam contineri sub prædicta dispositione.

22 Tum quia religiones ut plurimum talem habent communicationem privilegiorum, ut non sit mera communicatio, sed habeat vim novæ concessionis singulorum privilegiorum in specie, qualis est illa concessio in favorem Clericorum Regularium vulgò Theatinorum emanata à Clemente VII. & est *in tom. 1. Bullar. constit. 30.* Hæc autem communicatio habet vim specialis concessionis ob clausulas continentes verba expressa, ut est illa clausula, *quæ omnia ac si de verbo ad verbum insererentur pro expressis*; habet enim clausula vim specialis, & individuæ expressionis, ut docent communiter Canonistæ Tuschus *littera C. conclus. 350. num. 1.* Felin. *in cap. nonnulli num. 6. de rescript.* Geminian. *consil. 65. n. 22.* & Rota in Comac. & Ferar. Propositura 15. Decemb. 1625. coram Rembol. unde stante tali clausula omnia habentur pro expressis, non secus ac si essent expressa de verbo ad verbum, ut censuit Rota Romana *decis. 47. num. 7. p. 1. recent.* & *decis. 607. num. 7. p. 1. apud Farinacium in posth.* Tum quia extensio facta cum clausula plenarii effectus debet sortiri eundem effectum, quem habuit prima concessio, quia plenarium illud dicitur, cui nulla additio fieri potest, ut notat Tuschus *litt. D. conclus. 330 num. 1.* non esset autem cum plenario effectu si haberet aliquid minus, quàm habeat in sua concessione.

23 Præterea hujusmodi constitutiones continent favorem, & simul declarant jus commune: sed de jure communi non potest una ecclesia fundari in loco ubi cæteris priùs fundatis præjudicat *cap. quæcunque cap. ecclesia 17. q. 1. cap. cùm dicant. de eccles. ædificand.* ut notant Cardinal. *consil. 8. num. 18.* & Rota Romana in Civitatensi constructionis Capellæ 1588. apud Lezanam in Mari magno Carmelit. *num. 434.* Quod etiam fuit innovatum à sacra Congregatione ex vivæ vocis oraculo Gregorii XV. die 27. Augusti. 1621. & ab Urbano VIII. die 28. Augusti. 1624. in sua constitutione, cui initium est *Romanus Pontifex*, unde cùm præfatum privilegium ad vitandum præjudicium velit, ne intra spatium centum quadraginta cannarum possint ecclesiæ de novo erigi, vel recipi à personis ecclesiasticis, procul dubio constituit media ad evitandum præjudicium quod de jure communi vitandum est, proinde Pontificiæ constitutiones sunt declarativæ juris communis: atqui declaratio sequitur naturam juris declarati, & ipsi inest *l. hæredes palam. §. si quid post ff. de testam. l. adeo §. cùm quis ff. de acquir. rerum domin.* & *Clement. 1. de jure patronat.* ergo tale privilegium tanquam declaratio juris communis locum habet in omnibus, in quibus locum habet jus commune: proinde favet omnibus Regularibus, perinde ac favet lex ipsa declarata, quapropter tale privilegium videtur sortiri naturam juris communis, cum ipsum contineat declarativè juxta doctrinam Baldi in *l. 1. V. unde quæritur C. de furtis.* & Menoch. *consil. 36. n. 28.*

TITULUS XXXIII.

De Privilegiis, & excessibus Privilegiatorum.

Gitur in hoc titulo de privilegiis in ordine ad excessus privilegiatorum: quia cùm in præcedentibus titulis Pontifex egisset de excessibus Prælatorum, & Subditorum, tam in communi, quàm in particulari privilegiatorum, siquidem privilegia Clericis, ac Religiosis concessa non debent violari, neque privilegiati debent suis privilegijs abuti. Ideo ne delicta Privilegiatorum maneant impunita, agitur hîc de pœnis quas

incurrunt privilegiati si limites excedant suorum privilegiorum, ac illis abutantur. Et licèt de omni privilegiorum genere videatur esse titulus iste, præcipuè tamen est de iis privilegiis, quæ Monachis, & eorum monasterijs competunt, ne quisquam Episcopus iis deroget nec Monachi privilegij occasione, quid præsumant, quo jurisdictionem Episcopi, & aliorum minuant: quapropter agitur de excessibus privilegiatorum, qui titulus est etiam in sexto, Clementinis, & Extravantibus Joannis XXII. & communibus.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Omnium capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. *EPISCOPALIA 1. h. t. Leo I. declarat, Episcopalem dignitatem non esse concedendam nisi civitatibus numerosis, & insignibus, adeò ut Episcopus non debeat nisi civitatibus insignibus præsidere, ne dignitas Episcopalis sui numerositate vilescat. Ex quo textu liquet esse insigne privilegium concessum civitatibus habere proprium Episcopum, qui in iisdem præsideat: vilibus enim & exiguis urbibus non conceditur Episcopus, ne hæc dignitas, si ita frequenter multiplicetur, vilescat.*

C. *SICUT IN JUDICIIS 2. h. t. Gregorius IX. declarat ecclesiam in judiciis nolle turbare laicorum privilegia; sed velle resistere laicis, si præjudicent ecclesiæ: & declarat, ecclesiam coercentem tunc tales laicos non agere contra legem, sed potiùs ferre subsidium legi. Ubi notandum est, per privilegia laicorum in hoc textu intelligi jus, quo cuncti debent coram judice suo conveniri: est enim commune id etiam laicis, ut non possint trahi ad alienos Judices, quapropter actor tenetur sequi forum Rei conventi. Alij tamen per privilegia laicorum intelligunt ea omnia quibus gaudent, adeò ut ecclesia non intendat ipsos turbare, nec causas ipsorum ad se trahere, nisi sint malefactores, quos tunc ecclesia potest, ac debet coercere ob violentiam illatam, vel delictum commissum præsertim sacrilegij, quod est mixti fori: quinimò Judex ecclesiasticus potest ad se trahere non solùm invasores rerum ecclesiasticarum, quando per vim eas occupant: verùm etiam in negotiis aliis cum ecclesia gestis, si eidem quoquo modo præjudicent per fraudem vel injustitiam, quod etiam procedit de rebus clericorum, ut notat Barbosa hic* num. *15. quia injuria, & præjudicium, quod infertur Clericis, cedit etiam in præjudicium, & injuriam ecclesiarum, quarum Ministri sunt clerici, licèt contrarium videatur sentire. Covarruvias* lib. pract. c. 6. n. 1.

C. *CUM 3. h. t. Probibet Alexander III. ne Religiosi decimas accipiant de manu laicorum sine consensu Episcopi, & ne excedant privilegia iisdem concessa agendo contra authoritatem Episcopalem cum scandalo. Secundò ne Religiosi etiam exempti admittant ad divina excommunicatos, & interdictos nominatim à quocunque. Tertiò ne in ecclesiis, quæ ad ipsos pleno jure non pertinent cum vacant Religiosi instituantur, sed præsentent instituendos Episcopo, & ei de cura spirituali respondeant, nec institutos inconsulto Episcopo amoveant, & Religiosis rationem reddant de temporalibus. Quartò ut Templarij, & Hospitalarii si ad ecclesiam venerint interdictam nonnisi semel in anno admittantur ad divina officia, nec tunc ibi sepeliantur corpora defunctorum. Quintò declarat confratres Religiosorum qui non omnino se eis dederant, & remanent in suis proprietatibus, subjici Episcopo. Sextò declarat prædicta esse intelligenda de omnibus Religiosis, & vult ab aliis etiam Religiosis Episcoporum jura percipientibus observari; quòd si contra hæc egerint, vult, ecclesias in quibus hæc præsumpserint, ecclesiastico interdicto subjacere, & irritum esse quod egerint. Notandum est nomine confratrum de quibus loquitur textus intelligi oblatos, qui se, & sua Religioni non planè tradiderunt; cùm enim maneant in suis proprietatibus, ideò textus dicit non esse exemptos ab ordinariis. Cæterum qui abutuntur suo privilegio merentur illo privari. Rursus privilegiati ut habetur in textu, tenentur etiam vitare excommunicatos nominatim, hoc est, si nominatim, & ex aliis circumstantiis describantur* c. nulli de sent. excommun. c. proposuit de cler. excommun.

C. *DILECTI FILIJ 4. h. t. rescribit idem Pont. eos qui non timent opponere se rescriptis authenticis ecclesiæ Romanæ, esse privandos suis privilegiis. Ubi notandum est, Prælatos teneri administrare privilegiatis justitiam juxta tenorem privilegiorum. & si negligant id facere, privandi sunt privilegijs sibi concessis, quæ pœna vigore hujus textus est ordinaria, quæ injungitur violantibus privilegia aliorum.*

C. *AD HÆC 5. h. t. rescribit Pont. privilegiatos non posse sepelire excommunicatos in cœmeterijs, & si eos sepeliant debere eos ejicere, & si nolint exhumare, teneatur Episcopus id exequi: quia ut notat Glossa, sicut non possumus communicare cum excommunicato vivo, sic nec cum mortuo* cap. sacris de sepult. *secus si in*

si in morte petierit absolvi, & per ipsum non steterit, quin absolveretur, quia tunc excommunicatus etiam post mortem est absolvendus c. à nobis de sent. excommun.

C. *SI DE TERRA* 6. *h. t. declarat idem Pont. contra privilegium ecclesiæ non præscribi nisi spatio 30. annorum, quia videtur in tanto tempore renunciare juri suo: verùm id procedit de jure veteri, quia jure novo tempus præscriptionis contra privilegium ecclesiæ extenditur ad 40. annos* cap. accedentibus 15. h. t. *Imò putârim veriùs cum pluribus in hoc textu spatium 30. annorum non assignari pro termino præscriptionis, sed pro signo tacitæ renunciationis, quæ non præsumitur fieri per quemvis actum voluntarium privilegio contrarium, sed per plures repetitos, & quidem continuatos juxta textum per annos 30 ut non possit dubium esse de renunciatione: quod tamen tempus non sufficit pro termino præscriptionis contra canones, vel ecclesias, sed debet esse tempus quadragenarium juxta* cap. accedentibus 15. h. t.

C. *PORRO* 7. *h. t. Idem Pont. rescribit Ambianensi Episcopo, quòd Templarii, & Hospitalarii multas habeant prærogativas: nec dubium sit eos aliam libertatem habere in locis, quæ ante, alii incolebant. Nihilominus ad cognoscendum, quantum eorum privilegia valeant, & quomodo sint servanda, esse id arguendum ex tenore eorundem privilegiorum, ultra quem non vult esse extendenda privilegia. Hinc colligitur, alleganti privilegium non esse credendum, nisi illud exhibeat, & ex ejus tenore conjiciatur, quantum valeat, & quomodo sit servandum: & ratio est, quia privilegia sunt strictioris juris: proinde sunt inspicienda neque debent ampliari ultra tenorem.*

C. *RECEPIMUS* 8. *h. t. Ex eo quòd aliquis solvat censū Romanæ ecclesiæ declarat Pontifex, inde non probari esse exemptum à jurisdictione Episcopi quia non omnes, qui annuum censum solvunt, servati sunt sub jurisdictione Romanæ ecclesiæ, sicut nec omnes, qui specia tim sunt sub jurisdictione ecclesiæ Romanæ solvunt censum. Quapropter inspici debent privilegia, ut eorum tenor diligenter servetur, & an sint exempti, ex eorundem tenore conjiciatur, ut etiam an ad indicium libertatis solvat quis censum, vel non, sed solum in signum perpetuæ protectionis: ex quo textu liquet per hoc quod ecclesia solvat Pontifici annuum censum non probari exemptionem nisi expressè solvatur in argumentum donatæ libertatis. Cæterum per hoc quod aliquis recipiatur in jus speciale S Petri, videtur aliquid plus eidem concedi, quàm reliquis clericis, ut notat Panormitanus hic* num. 3. *non tamen receptio simplex sub protectionem præjudicat juri aliorum, nisi recipiens sit illorum superior, ut Papa est superior Episcoporum.*

C. *SANE* 9. *h. t. rescribit idem Pont. temerarium esse, ac indignum aliquem sibi sua authoritate præsumere, quòd Romana ecclesia alicui certa ratione inspecta singularibus voluit beneficiis, vel privilegiis indulgere. Hinc liquet privilegia, quæ Papa concedit uni inspecta certa ratione non debere alium sibi præsumere: ratio etiam assignatur à Glossa hic, quia privilegia non transeunt in legem communem, sed semper sunt jus speciale, quod non est dandum nisi certa inspecta ratione, hinc deducuntur* regulæ juris in 6. *nimirum* quæ à jure communi exorbitant, non sunt in consequentiam trahenda: *privilegia autem à jure communi exorbitant. Alia regula est,* quod alicui gratiosè conceditur, non debet ab aliis in exemplum trahi. *unde rectè dicitur in textu temerarium esse, privilegia sibi præsumere, quæ Papa alteri concedit inspecta certa ratione. Tum quia cum privilegia sint contra, vel præter jus commune non debent temere concedi nec multiplicari, quia id præjudicat bono publico.*

C. *PATENTIBUS* 10. *h. t. Clemens III. declarat, neminem quamvis exemptum posse habere campanas in oratoriis, quæ habet domi, & exemptos esse coërcendos ab Episcopo per censuras; ut ita sint suo jure contenti, ut non impediant justitiam aliorum. Ex quo textu colligitur habere campanam publicè in loco, eamque publicè pulsare esse signum loci publici, & sacrati. Cæterum in Oratoriis privatis non prohibentur campanulæ privatæ, quæ pulsentur privatim, sed hujusmodi Oratoria non gaudent privilegiis ecclesiarum, & possunt destrui ad nutum Domini, quod sanè argumento est, non habere jus campanæ publicæ. Præterea colligitur ex textu, privilegiatos, si metas excedant, vel publicè delinquant esse coërcendos ab Episcopo* c. recolentes de statu Regul. *Demum Papam in concessione privilegiorum non intendere justitiam aliorum impedire, neque aliorum jus lædere* cap. ad audientiam de eccles. ædific. cap. ex tuarum de usu pallii.

C. *ILARUM* 11. *h. t. Innocentius III. statuit, quòd si fratres Hospitalarii S. Joannis mittant ad colligendas eleemosynas non Religiosos, sed alios falsò cruce signatos, sint privandi officio prædicationis, & si missi sint laici debeant excommunicari; si clerici suspendi ab officio, vel beneficio non obstante privilegio, vel appellatione. Item declarat Pontifex, celebrantem in ecclesia interdicta esse suspendendum, ut etiam si suspensus ab Ordinario celebret. Demum declarat, privilegiatos non posse alios privilegiare nec facere exemptos, & eos mereri amittere privilegia, qui illis abutuntur, quod habetur veluti regula ut liquet de studiosis otiosis, qui nec studiis vacant, nec scholas frequentant, hi enim amittunt privilegia studiosorum. Cæterum privilegium per abusum dicitur amitti, quando in occasionem vertitur peccandi, vel ultra tenorem extenditur, ut notat Layman* lib. 1. tractat. 4. cap. 26 n. 3. *Cæterum exempti si delinquant extra locum exemptum possunt puniri ab Ordinariis.*

Et

Et demum celebrantes in loco interdicto, quamvis de jure sint suspensi cap. ult. de excess. Prælat. *in hoc tamen textu suspenduntur de facto.*

C. *CUM OLIM* 12. *h. t. rescribit Innocentius III. quòd si privilegiatus instrumentum perdat, possit probare suum privilegium per testes, qui deponant de tenore instrumenti, & quod non erat falsificatū præsertim in Bulla*, carta & littera. *Rursus quòd si Papa scienter & re cognita admittat aliquem ad osculum, qui putatur excommunicatus, eò ipso sit censendus absolutus ab excommunicatione. Ubi notat Glossa, quod in hoc textu dicitur de instrumento Papæ amisso, intelligi etiam de litteris impetratis à Legato, & amissis. Rursus Legatum non posse pari ratione probare amissionem instrumenti suæ legationis* cap. cùm in jure de offic. deleg. *si tamen sit vir probus est ei fides præstanda. Cæterum non sufficit probare solam instrumenti amissionem, nisi in odium illius, qui furatus est instrumentum. Ad probandum autem privilegium si ejus scriptura fuerit amissa assumuntur testes, qui non solùm tenentur probare se illud vidisse; verùm etiam carvisse omni vitio in Bulla; carta & litteris, imò debent etiam testari de die, quo fuit scriptum, ut notat Covarruvias* in pract. c. 11. *ut etiam de eo, quod continebat, ac de omnibus substantialibus, non debent tamen singula verba referre, sed tantùm ea, quæ sufficiant ad finem, & effectum in privilegio intentum. Imò non est necessè ut singuli testes omnia simul recensita deponant, sed sufficit si unus de amissione, alter de tenore, hic de die, & consule, alius de aliis contentis; adeò ut ex dictis omnium simul compleatur una integra probatio, ut notat Molina Jurista* de primogen. lib. 2. c. 6. num. 34. *Cæterum si privilegium absoletum, vel amissum renovetur, debet id fieri cum prærecensitis qualitatibus, & vocatis etiam quorum interest habere eundem vigorem, & effectum, quem habebat antequam amitteretur, ut notat Barbosa hic* n. 7.

C. *EX PARTE* 13. *Idem Pont. declarat, quòd quando innovatur privilegium, non conceditur novum jus, sed tantùm jus antiquum conservatur: ex quo textu liquet, innovationem privilegiorum non tribuere novum jus, sed tantùm conservare antiquum. Notat etiam Glossa hìc, exceptionem latam contra privilegium Papæ, vel post appellationem non ligare. Rursus pendente lite non posse peti innovationē privilegii: secus si pars adversa contradicat.*

C. *CUM OLIM* 14. *h. t. Idem Pont. rescribit ecclesiam, quæ se defendit duobus privilegiis Episcopi & Papæ, si succumbat in privilegio Episcopi, posse se defendere cum altero Papæ; proinde sententiam latam à delegatis in partem infirmari, & in partem roborari. Hinc notat Barbosa hic* num. 20. *quod si postquam Judices prius delegati auditis utriusque partis argumentis, & probationibus causam instructam miserunt Romam, sint ad eam terminandam alii Judices delegati, pendente appellatione ad Pontificem non possint Judices inferiores ad definitivam procedere* l. 1. ff. nihil innov. appell. pend.

C. *ACCEDENTIBUS* 15. *h. t. declarat Idem Pont. quòd si aliquis locus ecclesiasticus per spatium 40. annorum semper pacificè solvit decimas alteri loco ecclesiastico intelligi præscriptum contra eius privilegium, si illud habebat, non solvendi decimas. Rursus declarat, quòd si una pars probet, altera teneatur solvere, & si non probet altera liberetur. Ex quo textu notat Glossa, ad præscribendum contra ecclesiam non sufficere 30. annos, sed requiri 40. adeò ut præscriptio contra ecclesiam debeat omnino esse quadragenaria, & quidem sine interruptione & lite. Rursus licèt præscribatur contra privilegium ecclesiæ particulare, & singulare concessum in favorem loci, vel personæ; non tamen præscribitur contra privilegium pertinens ad immunitatem, & libertatem ecclesiasticam, nec contra statuta generalia, quibus ecclesia regitur, quia his non potest quis renunciare* cap. diligenti de foro compet. c. contingit de sent. excommun. *hæc enim statuta generalia semper manent inviolata* 27. q. 2. cap. 1. *Præterea renunciatio, quæ fit per contraventionem sive negativam sive positivam non habet certum tempus præfixum, sed quovis actu, si voluntas totaliter renunciandi constet, amittitur, sive anno trigesimo, sive vigesimo, sive etiam ipsa die contraventionis.*

C. *CUM CAPELLA* 16. *h. t. Idem Pont. declarat, quòd si aliquis sit exemptus respectu unius loci, ut capellæ regiæ, non sit intelligendus exemptus respectu alterius, seu Parochiæ, quam ab Ordinario habet, adeo ut si delinquat in hoc secundo loco possit ab Ordinario puniri, eò quia in hoc secundo non sit privilegiatus, proinde potest excommunicari, vel suspendi. Ex hoc textu colligitur non semper exemptionem esse totalem, sed frequenter partialem, adeò ut exempti ab Episcopis in ministeriis capellæ, vel aulæ Principum; in aliis subjiciantur Episcopis: quo pacto etiam Regulares quamvis exempti, prout exercent curam animarum, personarum sæcularium in Concilio Tridentino* sess. 25. c. 11. de regul. *dicuntur esse sub jurisdictione Episcoporum. Hinc si Abbas obtineat privilegium ut Monasterium suum cum omnibus capellis sit exemptum, & progressu temporis acquirat alias capellas, quæ non sint prioribus accessoria, sed ab iisdem principaliter segregata, non dicuntur ista recèns acquisita, nec gaudere privilegiis Priorum.*

C. *EX ORE SEDENTIS* 17. *h. t. Idem Pont. declarat, quòd si concedatur exemptio capiti, ut monasterio, non propterea esse intelligenda etiam membra, ut sunt capellæ monasterii, adeò ut Abbas ratione membrorum non exemptorum debeat subesse Episcopo, eique exhibere debitam reverentiam, & venire ad synodum Episco-*

piscopalem. Rursus declarat Pontifex, quòd si Abbas locum habeat in synodo Episcopi teneatur ad illam accedere, & etiam ejus statuta servare.

C. *EX PARTE* 18. *h. t. declarat idem Pont. eos, qui recipiuntur sub protectione Papæ cum rebus suis, non intelligi exemptos ab Episcopo. Ubi notat Glossa, per verbum inductivum libertatis dari exemptionem non autem per verbum protectionis.*

C. *PASTORALIS* 19. *h t. declarat Pont. quòd si Papa concedat Religiosis privilegium convertendi in proprios usus ecclesias sibi subjectas; non possint Regulares propria authoritate accipere possessionem illarum, sed Episcopum debere eos introducere, quia Papa quoad tale privilegium non intendit derogare juri Episcopatus nisi aliud in eo explicetur. Ratio, cur Regulares tunc non possint propria authoritate accipere possessionem est, quam assignat Joannes Andreas: quia concessio Principis potest esse subreptitia, vel etiam damnosa Religioni* cap. ne sede Vacante, *proinde priùs exhibenda est Episcopo, ut examinet, an debeat executioni dari, vel iterum moneri Pontifiex. Rursus quòd in textu dicatur, non posse propria authoritate hanc possessionem accipere, id intelligitur, ut notat Glossa, de possessione, quā nunquam habuerunt, non de ea, quā habuerunt* c. cū ñ invenissent de restit. spoliat. *Cæterum privilegium utpote odiosum quia contra jus commune non debet extendi nisi quatenus in eo continetur, & intelligitur concessum sine præjudicio alterius. Demum notandum est in generali concessione non intelligi concessum, quod specialiter non fuisset concessum* c. ecclef. vestra de elect.

C. *PETISTIS* 20. *h. t. declarat idem Pont. quòd tametsi ij, ob quorum delictum fuit positum interdictum, illud non servant, debeant tamen alii illud servare, quòd si ij in quorum favorem fuit positum non servant interdictum, nec tenentur alii illud servare. Ex quo textu liquet, quòd si interdictum non servetur ab eo cujus causa est latum, neque alii ex licentia Papæ illud teneantur observare. Sin verò plures sint, quorum causâ fuit promulgatum; tunc requiritur, ut à majore parte illorum violetur, quia ut culpa imputetur multitudini, debet major pars ejusdem delinquere.*

C. *QUONIAM* 21. *h. t. Idem Pont. rescribit, quòd si concedatur privilegium monasterio, & ecclesiis eidem subjectis utroque jure, ut eorum Monachi non possint excommunicari; id debeat intelligi de Monachis manentibus, & destinatis in his locis tantùm. Ubi notandum est cum Glossa, ecclesiam tunc dici subjectam pleno jure, seu utroque jure quando est subjecta in spiritualibus, & temporalibus, quamvis Episcopus recipiat aliqua temporalia* c. cùm venerabilis de cens.

C. *QUIA CIRCA* 22. *h t. Idem Pont rescribit Archi Episcopo Londonensi, quòd si Episcopus remittat decimas indefinitè alicui ecclesiæ, id debeat intelligi non solùm de prædiis, quæ de præsenti possidet, sed etiam de possidendis in futurum; eò quia beneficia sint plenissimè interpretanda, præsertim si Episcopus potuit excipere contra tale privilegium, & nihil excepit, quia ut notat Glossa, verbum indefinitum æquipolet universali, & ampliatur ad futura. Cæterum juxta ecclesiasticas sanctiones dicitur aliquid donari, remitti, vel concedi in alienationibus ab Episcopo, quando fit cum authoritate, & consensu capituli, & etiam ex justa, & necessaria causa, ut notat Panormitanus hîc* num. 2 *Rursus notandum est, quòd si privilegium non sit aliis præjudiciale, sed soli concedenti, quamvis sit contra ipsius jurisdictionem, adhuc sit latissimè interpretandum contra ipsum concedentem* l. fin. ff. de const. Princ. *quia privilegium est beneficium Principis, cujus liberalitas est amplianda non restringenda nisi ipsemet expresiè restringat.*

C. *ANTIQUA* 23. *h. t. Idem Pont. statuit in Concilio Generali, ut post ecclesiam Romanam, quæ est mater, magistra, & Princeps omnium aliarum ecclesiarum primum locum habeat Constantinopolitana, secundum Alexandrina, tertium Antiochena, & quartum Hierosolymitana, quarum Patriarchæ debeant à Romano Pontifice recipere pallium, seu insigne plenitudinis pastoralis, cui jurant fidelitatem, & obedientiam Rursus ut iidem Patriarchæ possint dare pallium suis Suffraganeis recipientes canonicam professionem pro se, & pro Papa promissionem obedientiæ. Idem statuit, ut faciant deferri crucem ante se præter quam in urbe Roma, vel ubi est Papa, vel ejus Legatus utens insigniis suæ dignitatis. Demum declarat ut in omnibus Provinciis quæ iisdem subjiciuntur, possit appellari ad ipsos salva appellatione, quæ fit ad Papam, cui ab omnibus est humiliter deferendum. Textus est clarus nec alia indiget explicatione.*

C. *UT PRIVILEGIA* 24. *Idem Pont. in eodem Concilio declarat privilegium concessum Religiosis, ut possint sepelire suos confratres tempore interdicti esse intelligendum de iis, qui tametsi maneant in sæculo, obtulerunt tamen se Religioni mutato habitu: vel de illis, qui omnia bona sua dederunt Religioni irrevocabiliter reservato sibi tantùm usufructu; & non de aliis. Rursus declarat, privilegium concessum Regularibus, quòd si perveniant in loco interdicto, debeant eis aperiri ecclesiæ, ut celebrent divina officia exclusis excommunicatis, esse intelligendum de una tantùm ecclesia aperienda in civitate, & quidem semel in anno, quòd si secus fiat, mandat Pontifex eos puniri, quia tunc abutuntur potestate sibi concessa, ac proinde merentur perdere privilegium.*

C. *NONNULLIS* 25. *h. t. Idem Pont. in eodem Concilio concedit etiam Episcopis sicut fuit concessum Regularibus, ut tempore interdicti possint*

possint divina celebrare januis tamen clausis, & submissa voce non pulsatis campanis: & exclusis excommunicatis; ejectisque interdictis: dummodo Episcopi non dederint causam interdicto, nec quicquam doli, vel fraudis congesserint, & nisi id fuerit eis interdictum Demum concedit Pontifex, ut solùm quandoque celebrent, non verò semper ne inde oriatur scandalum. Ubi notat Glossa, canonicos non posse interesse principaliter ut celebrantes, sed tantùm ut alij extranei, si non sint excommunicati, Rursus qui est interdictus quamvis non deliquerit non solùm non est admittendus ad officia, & sacramenta in loco interdicto, sed nec etiam in aliis non interdictis.

C. QUANTO 26. h. t. Honorius III. rescribit, privilegia concessa alicui Religioni non esse violanda etiam indirectè: si enim ex privilegio religionis aliqui Religiosi non sint excommunicandi, non debent excommunicari, imò nec illi, qui cum ipsis tractant, ut qui molunt in molendinis, vel coquunt in eorum furnis, vel in aliis communicant, vendendo, emendo, & alia similia exercendo, quia si isti omnes excommunicarentur Religiosi privilegiati non possent cum iisdem communicare, consequenter etiam ipsi indirectè excommunicarentur contra eorum privilegium. Ubi notat Glossa in privilegiis, lege, & canone esse potiùs considerandam vim, & mentem Legislatoris, & Superioris, quàm verba cap. intellexistis de V. S. Sed quando res est dubia, tunc potiùs servanda sunt verba edicti. Cæterum cum dicitur in textu, quòd servari debeat tenor privilegii, id intelligitur, nisi constet aliter de mente concedentis, ut in textu constabat de mente Pontificis nolentis excmmunicari, vel interdici Monachos Cluniacenses directè, nec indirectè, quod attentabant Episcopi in fraudē privilegij, ut impedirentur communicare suis ministris. Hoc pacto dicuntur etiam Judæi excommunicari indirectè, quatenus possunt juberi Christiani, ut omnimodam communicationem illis denegent cap. post miserabilem de usur. Cæterum qui facit in fraudem legis, & canonis, vel privilegii, dicitur facere contra legem: hæc autem fraus quatuor modis potest contingere. Primò de persona ad personam, ut quando vir non potest dare uxori, supponit aliam personam, cui donet, & tunc donatio non valet. Secundò de re ad rem, ut si quis non possit mutuare pecuniam filiofamilias mutuet illi triticum, ut vendat, & inde habeat pecuniam. Tertiò de contractu ad contractum ut si mulier, non possit donare viro, eidem vendit, & hoc modo donat, quæ non posset. Quartò de contractu ad contractum alio modo: ut si mulier non possit fidejubere facit se debitricem alterius principalem. Omnibus hisce modis qui facit in fraudem legis, vel canonis, dicitur facere contra legem.

C. EX PARTE 27. h. t. Idem Pont. declarat, quòd si Clerici incedant sine tonsura, & habitu, & deprehendantur in maleficiis, si habebantur omnino tanquam laici, quamvis post delictum reassumant habitum, & tonsuram, non tamen gaudent privilegio, & possunt puniri à Judice laico citra pœnam excommunicationis: secus est, ut notat Glossa, si constet eos esse Clericos, quia tunc pertinet ad Judicem ecclesiasticum eos punire c. in audientia cap. verò de sent. excommun. Ex hoc textu liquet, eos, qui ordinariè nec habitum clericalem, nec tonsuram gestant; sed promiscuè illum assumunt, aut resumunt, ut pro clericis passim non habeantur, præsertim si delictum aliquod patrare velint, ut hac arte pœnas fori sæcularis evadant, permitti à Pontifice sæculari jurisdictioni.

C. SUPER SPECULA 28. h. t. statuit idem Pont. ut Parisiis, locisque vicinis non legantur leges civiles Cæsareæ; eò quia leges Imperatorum in Gallia non sint in usu. Tum etiam ut possint Clerici meliùs, ac exactiùs insistere studiis sacræ paginæ. Notandum est, occasionem hujus decretalis fuisse abusum, quo tempore Honorii III. ecclesiastici, & Clerici studio juris civilis abutebantur, & lucri causâ advocationem exercebant; adeout à divinis abstraherentur; nec suis ut par erat fungerentur officiis: hinc Pontifex ansam habuit prohibendi hac decretali immodicum legum civilium studium, in locis ubi ante usus non erat; alioquin ecclesia legum sæcularium non respicit famulatum; quinimo Principum sæcularium constitutiones statutis adjuvantur sacrorum canonum c. 1. de nov. oper. nunc. Cæterum non solùm Religiosi, verùm etiam Clerici habentes dignitates, & personatus prohibentur operam dare legibus sæcularibus, ne inde à divinis distrahantur.

C. QUIA INTENTIONIS 29. h. t. rescribit idem Pont innovationem privilegii non inducere novum jus; neque antiquum tollere; neque alicui præjudicium inferre. Ex hoc textu liquet, per innovationem privilegii nihil novi conferri; sed simpliciter antiquum privilegium innovari eodem prorsus tenore, quo extabat.

C. IN HIS 30. h. t. statuit idem Pont. ut habentes privilegium celebrandi in altari portatili possint illo uti sine consensu Episcopi; ut ex indulgentia Papæ aliquam gratiam reportent, dummodo non tangant, neque lædant ea, quæ sunt juris Parochialis: quia in his, quæ videntur spectare ad cultum divinum, est semper benigna interpretatio facienda. Ex hoc textu deducitur, privilegium debere operari aliquid ultra jus commune: & in hoc textu nihil operaretur, si celebratio in altari portatili haberetur pro præjudicio juris parochialis, quod hîc prohibetur. Tametsi intercedat aliquod præjudicium; illud tamen per privilegium Papæ ex suprema potestate compensatur justo fine per aliud bonum; præsertim cum alia jura parochialia non tangantur; neque lædantur. Nota, quòd licèt hoc privi-

privilegium concessum Prædicatoribus S. Dominici, & Minoribus S. Francisci videatur revocatum in jure per Concilum Tridentinum in Decreto de observ. & evit. in celebrat. Miss. *nihilominus post Concil. Trident. illud iterum fuisse concessum à Gregorio XIII. refert Emanuel Rodriquez* tom 1. Regul. q. 4 . art. 4. *Rursus certum est, hoc idem privilegium in amplissima forma fuisse concessum Societati JEsu à Paulo III. in constitutione qua incipit* licet debitum *edita anno 1549. & refertur in compendio privilegiorum ejusdem Societatis verbo* A tare. *Cæterum hodie Episcopi in casu necessitatis; vel etiam magnæ utilitatis habent potestatem concedendi licentiam celebrandi extra templa, & loca sacra. Imò censent aliqui, posse id etiam fieri sine consensu Episcopi, si commodè peti non possit: quia mens Concilii Tridentini in præfato decreto fuit tantùm tollere abusum, ut notat Navarrus in Manual.* c. 25. n. 81. *Rursus urgente necessitate concedunt omnes posse id fieri.*

C. *DUDUM 31. h. t. Gregorius IX. declarat, privilegium concessum de non solvendis decimis novalium, in quo nulla fit mentio de lite mota à parte contraria non extendi ad decimas, de quibus erat lis, vel quæ ex consuetudine solvebantur. Ex hoc textu colligitur, privilegium non solvendi decimas, si in i so non fiat mentio de possessione alterius, non præjudicare possessori; sed id procedit ut notat Panormitanus de solis decimis Novalium non solvendis. Si enim privilegium sit super decimis simpliciter impetratum, valet, etiam nulla facta mentione de possessione alterius: quia ut notat idem Panormitanus decimæ simpliciter sumptæ semper habent possessorem, qui eas singulis annis tempore messis percipit: non ita decimæ Novalium, quorum nomine intelliguntur tam agri recèns ad culturam redacti, qui annuatim solvunt decimas possessori, quàm proximè, vel aliquando redigendi, quorum decima cum nondum extent, nullos habent possessores, & ideo sicut non modici præjudicii est concedere alteri privilegium non dandi decimas simpliciter, vel de novalibus jam cultis, quæ ab alio jam possidentur: ita parvi præjudicii est concedere decimas aliquando exstituras, quæ tamen nunc possideri nondum possunt: siquidem possessio supponit existentiam, cujus proptcrea mentio fieri debet in privilegio generis posterioris ob grave præjudicium, quod alteri infertur: quod damnum Pontifex non præsumitur velle in concessione privilegii; quod propterea si obtineatur tacita veritate, non valet, & rescriptum est subreptitium* c. veniens de rescript.

C. *QUIDAM 32. h. t. declarat idem Pont. Confratres privilegiatorum, quamdiu in propriis domibus morantur, teneri ad jura Episcopalia; nisi se transferant in totum Ex quo textu colligitur cum Glossa, ad gaudendum privilegiis non sufficere solam receptionem, nisi translatio sit plena. Agitur in hoc textu de exemptione Episcopali, cui isti confratres statuuntur esse subjecti, nisi in domo privilegiatorum, non in sua habitent, & Innocentius hic vocat hos confratres non pleno jure oblatos. Nota eos dici pleno jure oblatos, qui se alicui religioni cum omnibus suis bonis obtulerunt, & in monasteriis habitant, gestantes habitum distinctum à sæcularibus. Diana verò cum aliis* p. 4 tract. Resol. 41. *censet, oblatos pleno jure eos dici, qui se, & sua dederunt Religioni profitendo tria vota, sed non assumpto habitu religionis.*

C. *CONSULTATIONI 33. h. t. rescribit idem Pont. terram, de qua non est memoria, quòd fuerit culta, si redigatur ad culturam per religiosos, esse perpetuò immunem à solvendis decimis. Ubi notandum est, textum procedere secundùm juris interpretationem ad effectum privilegii Religiosorum non solvendi decimas novalium; quas persæpe tenerentur solvere juxta propriam novalis significationem.*

IN SEXTO.

C. *VOLENTES 1. h. t. Innocentius IV in Concilio Lugdunensi statuit, ut exempti à jurisdictione Episcopi, & ex privilegio immediatè subjecti Papæ; si delinquant in Diœcesi Episcopi, in loco non exempto, quoad delictum subjiciantur Episcopo loci, qui propterea debet causam cognoscere, & punire delinquentem; & declarat Pontifex id etiam procedere de causa ratione contractus, vel rei in loco non exempto. Verùm si delictum, vel contractus, vel res sunt in loco exempto, tametsi qui convenitur habeat domicilium in Diœcesi Episcopi, non potest conveniri coram Episcopo ratione privilegii. Item si deliquit, vel contraxit, vel habet rem litigiosam in aliena Diœcesi, sed domicilium, in hac, vel alia, non potest cognosci causa ab Ordinario domicilii; nec illam ad se revocare. Hacque doctrina etiam valet, quando quis obtinuit privilegium, ut non possit conveniri, nec tenetur respondere, nisi sub uno determinato judice. Hinc si concurrant domicilium, & delictum, vel contractus, vel res in loco exempto; potest tunc quis conveniri coram judice domicilii, salvis aliis casibus; in quibus delinquentes de jure subjiciuntur Episcopo. Rursus habentes privilegium, ut non possint interdici, suspendi, vel excommunicari ab Ordinario, ut sunt plures Religiosi, in quorum privilegiis ponitur, ne suorum Monasteriorum Monachi excommunicentur: si præfati Monachi habitent in prioratibus subjectis Ordinario loci, ut ibi resideant vel regant, possunt excommunicari, suspendi, & interdici ab Ordinario, quamdiu ibi morantur. Ibi notat glossa, hæc procedere dummodò in privilegio non reperiatur aliqua clausula quæ hisce deroget. Rursus exempto monasterio, præsumuntur etiam exempta cæmeteria,* atria

atria, area, hortus, quia hæc sunt accessoria ad monasterium, & sequuntur naturam sui principalis. Notandum est, hanc decretalem fuisse innovatam à Concilio Tridentino sess. 7. de reform. cap. 14. *non solùm quòd exempti delinquentes extra locum exemptum, vel contrahentes subjiciantur ordinario loci; verùm etiam in civilibus causis mercedum, aut miserabilium personarum clerici sæculares, & Regulares extra monasterium degentes, quomodolibet exempti, nisi certum Judicem à Sede Apostolica deputatum habeant, coram loci Ordinario conveniuntur.*

C. *CUM DE DIVERSIS 2. h. t. statuit Innocentius IV. ut in Curia Romana vigeat studium juris civilis, & Canonici, & ibi studiosi gaudeant privilegiis locorum, in quibus est studium generale, ac recipiant integros suos proventus ecclesiasticos, ut illi. Ubi notat Glossa in cap. super specula hoc tit. Magistros, qui sunt in studiis cum licentia superiorum percipere fructus, sed non distributiones. Rursus notat, vigore hujus textus non requiri licentiam Episcopi, ut canonici absint causâ navandi operam studio Theologiæ, vel juri canonico; posse tamen Episcopum, vel Capitulum petere causam hanc absentiæ studiorum causâ sibi indicari ante discessum, ac testimonia de studiis sibi afferri, ac mitti; quæ videtur esse necessaria cautela, ut constet, ubi canonici morentur, & an privilegio non abutantur.*

C. *ABBATES 3. h. t. Alexander IV. declarat, Abbates habentes privilegium benedicendi populum, solùm posse solemniter populum benedicere in ecclesiis sibi pleno jure subjectis, quando in iisdem celebrant divina officia post solemnia missarum, & matutinum, laudes, ac vesperas; & non posse alibi publicè, per vias civitatis &c. populum benedicere, nisi id sit expressè in privilegio ipsis concessum. Rursus neque posse conferre primam tonsuram, nisi conversis in Monasterio, & in quibus habent quasi Episcopalem jurisdictionem; nisi aliter constet ex pleno indulto. Nota tunc Abbates dici habere ecclesias sibi pleno jure subjectas; quando iisdem competit utrumque jus temporale, & spirituale in easdem ecclesias; per hoc enim dicuntur habere in ipsas jurisdictionem; quasi episcopalem. Barbosa hîc* n. 2. *c. 8. notat Abbatibus exemptis, & habentibus* jus *baculi, & mitræ competere jus non solùm conferendi primam tonsuram, verùm etiam ordines minores, quamvis de ipsis nulla fiat in textu mentio. Hodie tamen jure novo ex Concilio Tridentino* sess. 23. cap. 10. *Abbatibus, aliisque quibuscunque exemptis non licet intra fines alicujus diœcesis consistentibus, quamvis nullius diœcesis, vel etiamsi exempti esse dicantur, cuiquam, qui Regularis subditus non sit tonsuram, vel minores ordines conferre. Imò concilium hanc potestatem conferendi tonsuram, & minores in Abbatibus restringit ad solos subditos religiosos. Cæterum Abbates etiam in ecclesiis sibi pleno jure subjectis, seu in quibus possunt sacerdotes instituere, ac omnes obventiones percipere, non possunt ea facere, quæ sunt purè Epicopalis ordinis, ut conficere chrisma, & conferre ordines majores.*

C. *AUCTORITATE 4. h. t. Idem Pont. prohibet, ne Exempti in locis non exemptis præsumant construere oratoria; vel capellas sine licentia ordinarii loci illius, neque in iisdem constructis celebrare, nec facere ut divina celebrentur, nec in tempore interdicti nisi in casibus à jure concessis; & jubet talia præsumentes esse compescendos ab ordinariis. Inhibet etiam, ne in locis exemptis id ipsi exempti faciant sine privilegio, vel licentia speciali Sedis Apostolicæ. Rursus prohibet, ne exempti accipiant suo nomine tanquam actores, vel defensores causas, lites suorum hominum liberorum, quamvis sint sui censuales, seu qui in possessionibus habeant dominium universale, & solvant census exemptis, ut dominis directis. Ex hoc textu liquet, non posse exemptos ædificare ecclesias sine licentia Episcopi, & ea non impetrata recidere in dominium, & jurisdictionem Episcopi; idque etiam procedere de Oratoriis, & capellis. Rursus non posse exemptos assumere causas suorum hominum liberorũ dummodo ad ipsos tantùm pertineant: alioquin si pertinerent ad commodum exemptorum, vel tangerent dominium directum, possent ab ipsis assumi* argumen. l. vim facit de vi *de furto tamen eis facto Dominus non agit, neque injuriarum, si illum non concernat, eò quia illius principaliter non intersit; neque sit procurator subditi, quamvis hic sit censualis; quia ob hoc non est servus, nec ejus causa ad dominum pertinet: possunt enim Domini lites servorum semper in se accipere. Imò possunt Domini agere, ne subditi ad ipsos pertinentes, impediantur à debitis servitiis, neque suis spolientur bonis: siquidem dominorum interest, ne illorum subditi sint pauperes.*

C. *NE ALIQUI 5. h. t. declarat Clemens IV. privilegium concessum cuicunque singulari ecclesiastico, vel sæculari in quacunque dignitate constituto, quòd non possit communicari, aut interdici à quocunque; & quòd ipsius terra vel ecclesia non possint interdicto supponi, non esse intelligendum de sententiis latis ab Ordinario; adeo ut possit Ordinarius illos excommunicare. Vult tamen Pontifex, ut excipiantur Reges, & Regina, & eorum filii; ut etiam Religiosi non solùm ratione personarum, sed etiam Ordinum, & locorum privilegiatorum. Ex hoc textu liquet, religiosos exemptos non posse interdici, nec suspendi, neque excommunicari ab Episcopo, vel Archi-Episcopo, idque ratione privilegii concessi toti Ordini. Secus enim est de privilegiis personalibus, quæ subinde etiam religiosis ratione*

personæ conceduntur: & præsens textus loquitur de hisce privilegiis concessis singulari personæ, & intuitu personæ.

C. UT APOSTOLICÆ 6. h. t. Idem Pont. declarat, Abbates, aliósque Prælatos inferiores, quibus à Sede Apostolica conceditur usus Mitræ, si sint exempti, quando intersunt Conciliis Provincialibus, synodis Episcopalibus, posse uti mitris aurificatis, dummodò non sint gemmalis illuminata, nec ornatâ laminis aureis, nec argenteis: sin verò non sint exempti, permittit Pontifex ut utantur simplicibus albis, & planis, seu non aurificatis: in aliis verò locis ut mitris utantur, prout indulta à Sede Apostolica concessa eis permittunt. Ubi notat Glossa, fuisse hanc decretalem editam, ne detraheretur honori, & authoritati Episcopali, quia populus simplex putat ex uberiori hoc ornatu conjici majorem authoritatem. Cæterum ornamenta Episcopalia cum quibus Episcopi celebrant sunt quatuor Mitra, Baculus pastoralis, Annulus, & Caliga Episcopales, seu sandalia. Putârim tamen quoad usum mitræ standum esse locorum consuetudini, ac præscriptionibus; quia observavi in Germania plures Abbates, qui mitris usi sunt phrygiatis, non solùm auro, argentove ornatis, sed etiam irradiatis multiplici gemmâ.

C. CUM PERSONÆ 7. h. t. Bonifacius VIII. statuit, ut asserentes se privilegio Apostolico exemptos, si requisiti fuerint à locorum ordinariis, teneantur exhibere integraliter legenda hujusmodi privilegia, seu concessiones in loco congruo, & tuto: vel aliis prudentibus viris citrà suspicionem deputatis ab ordinario; idque intra terminum competentem moderandum pro qualitate facti ab Ordinario, vel ejus delegato; cessante tamen justo impedimento: & teneantur tradere transcriptum de iis articulis, in quibus est controversia. Rursus, ut volentes defendere suam libertatem per solam præscriptionem canonicam fidem faciant de tali præscriptione ipsi Ordinario, vel ejus delegato prudenti, & non suspecto; & interim Episcopus utatur sua jurisdictione in eos, quia habet intentionem fundatam, donec plenè probetur præscriptio canonica. Præterea volentes defendere suam libertatem per privilegium, & præscriptionem simul; debeant privilegium exhibere legendum Episcopo ut dictum est; quòd si non plenè probet libertatem, tunc probanda est præscripto quadraginta annorum, quæ nunquam fuerit violenta, nec clandestina, nec precariò concessa. Sed interim non debeat Episcopus in eos exercere jurisdictionem. Ubi notat Glossa, locum, in quo est privilegium ostendendum deberè omnino securum esse à violentia, alioquin privilegiatus posset appellare cap. ex parte de appell. c. Accepimus de fide instru. quod verò in textu dicitur de privilegio non ad plenum probante, præstante tamen causam præscribendi, intelligendum est de privilegiis obscuris, vel ambiguis, quibus vir bonus credat se uti posse bona fide necessaria ad canonicam præscriptionem, quæ non fit nisi 40 Annis, & cum titulo cap. 1. de præscript. in 6. nec contra ecclesiam minor currit c. de quarta de præscript. Non tamen potest subditus præscribere obedientiam contra prælatum c. cum non liceat de præscript.

C. EPISCOPORUM 8. h. t. statuit idem Pont. ut privilegiati sive sæculares, sive regulares, qui scienter celebrant, vel faciunt celebrare in civitate, vel loco interdicto ab Ordinario, vel delegato, vel à Jure, nisi in casibus à jure concessis; vel præsumunt admittere ad divina officia publicè excommunicatos, aut interdictos, & iisdem ministrare sacramenta, vel dare ecclesiasticam sepulturam, præter alias pœnas juris interdicatur eis ingressus ecclesiæ, donec ad arbitrium illius, cujus sententiam contempserunt, competenter satisfaciant. Nota, celebrantem præsente publico excommunicato non fieri irregularem; sed ei tantùm interdici ecclesiæ ingressum: fieri tamen irregularem si celebret in loco interdicto cap. his, qui de sent Excom. in 6. Hodie verò est aggravata pœna in c. eos de sepult. & in cap. ex frequentibus de sent. excommun. Et licèt aliqui putent, hanc decretalem, & ejus pœnam tantùm procedere contra exemptos: communior tamen sententia, & verior asserit, comprehendere etiam non exemptos.

C. PER EXEMPTIONEM 9. h. t. declarat idem Pont. quòd si ecclesia sit exempta, intelligantur etiam exempti ejus Monachi, vel canonici, aut Clerici conversi, & perpetuò oblati, non tamen ejusdem ecclesiæ Parochus; nec Parochiani. Rursus, quando eximuntur canonici ecclesiæ, non intelligitur ipsa ecclesia exempta, vel alii ejus clerici. Sin verò eximuntur Clerici, intelliguntur exempti tam canonici, quàm Clerici, sed non ipsa ecclesia, nisi aliter in privilegio exemptionis exprimatur. Textus est clarus.

C. SI PAPA 10. h. t. declarat idem Pont quibus formis, modis, clausulis, verbis probetur exemptio in privilegiis. Ut si Papa in privilegio facto non principaliter super sententia exemptionis, narret aliquam ecclesiam ad jus, & proprietatem Romanæ Ecclesiæ vel similia verba, non ideo probatur exemptio, nisi de libertate aliter doceat. Sin verò super exemptione ecclesiæ sententiando, vel agendo negotium de exemptione exprimatur in privilegio, ecclesiam esse exemptam, vel juris divi Petri; vel specialiter, & sine medio pertinere ad Romanam ecclesiam, per hoc declarat Papa in hoc textu probari exemptionem: quia cum omnes Christiani orbis ecclesiæ pertineant ad Romanam ecclesiam, quæ mater est cæterarum; verba privilegii debent aliquid operari. Hoc etiam procedit si in privilegio dicatur Ecclesia sit libera: vel gaudeat libertate ecclesiæ Romanæ: vel solvat ecclesiæ Romanæ annuum censum ad judicium

dicium perceptæ libertatis: *hisce enim formis insertis privilegio probatur exemptio: vel quod ecclesia eximitur à potestate ordinarii; vel quòd in ea non exerceat Episcopus jurisdictionem. Rursus qui recipitur in proprium subjectum est exemptus: non ita si tantùm recipiatur in specialem filium Romanæ ecclesiæ. Præterea si privilegium sit ut non possit aliquis excommunicari, aut suspendi: vel quod in specialem filium Romanæ ecclesiæ sit assumptus; tametsi postea sequatur, quòd annuum censum solvat ecclesiæ Romanæ; non ideo dicitur exemptus; quamvis per prædicta non derogetur aliis modis, & effectibus exemptionum insertis literis ecclesiasticis. Ex hoc textu liquet, Papam per hoc præcisè quòd aliquem recipiat in filium, illum non eximere: quia rectè potest quis esse filius alicujus; & simul esse subditus alterius; vel etiam servus: filiatio denotat amorem; & privilegium exemptionem.*

C. LICET 11. *h. t. declarat idem Pont. privilegiatos tempore interdicti posse submissa voce divina celebrare, sed januis clausis excommunicatis, & interdictis; adeo ut non possint ad divina ullum admittere nisi fuerit itidem privilegiatus. Quòd si privilegium concessum sit particulari personæ; potest hac admittere suos familiares, domesticos, dummodo non sint familiares alicujus conventus, vel collegij, quia non admittuntur nisi sint, & ipsi privilegiati. Hac tamen concessione non gaudet is, cujus causa, culpa, dolo, vel fraude, fuit promulgata sententia interdicti: sicut nec is, qui ad perpetrandum delictum, ob quod fuit positum interdictum dedit consilium, auxilium; vel favorem. Notandum est discrimen inter familiares privilegiatorum, & conventuum, vel collegiorum; quia illi, non isti admittuntur ad divina: ratio est quam assignat Glossa, quia cum nobiles non soleant sine famulis incedere, potiùs mallent à divinis abesse, quàm sine famulitio iisdem interesse: quæ ratio cessat in conventibus, & collegiis. Verùm si unus tantùm existeret, posset celebrans tempore interdicti unum familiarem assumere, qui ipsi ministraret, vel assisteret.*

C. QUONIAM 12. & ult. *h. t. Idem Pont. declarat, Episcopos posse uti ubique altari portatili, ut in eo quotidie celebrent, vel faciant celebrare, ubi illis permittitur, dummodo servent interdictum: quia non decet absque rationabili causa eos transire ullum diem, quin sacrum faciant, vel eidem intersint. Nota hoc privilegium non esse sublatum per Concilium Tridentinum* in decret. de evit in Missæ celebr. *quia hoc decretum nihil detrahit Episcopis; sed tantùm illis mandat, ut invigilent abusibus aliorum corrigendis, & præcavendis in celebratione missarum: & non est abusus, Episcopos posse ubique uti altari portatili, cum vel maximè deceat, eos quotidie celebrare, vel saltem Missæ interesse, etiam quando ad ecclesiam commodè non possunt accedere.*

IN CLEMENTINIS.

C. RELIGIOSI 1. *h. t. Clemens V. in Concilio Viennensi declarat excommunicatum religiosum, qui sine speciali licentia Parochi præsumit ministrare Sacramentum extremæ unctionis, matrimonia solemnizare, & Eucharistiam sive Clericis sive laicis deferre: & Pontifex reservat sibi absolvere ab hac excommunicatione Religiosum illum. Rursus declarat excommunicatos Religiosos præsumentes absolvere excommunicatos à canone, vel à sententiis per statuta Provincialia, aut Synodalia promulgatis exceptis casibus in jure expressis, vel per privilegia Sedis Apostolicæ concessis, reservat etiam sibi ac Sedi Apostolicæ absolvere ab hac excommunicatione quam Ordinarius, postquam ei constiterit debet publicare ac denunciare publicè excommunicatum donec de absolutione facta sit fides, nullo supra hoc suffragante privilegio exemptionis, vel alio. Excipitur tamen, quando ecclesia Romana indulget, ut Religiosi suis familiaribus domesticis, vel etiam pauperibus in suo hospitali possint sacramenta ministrare, quia tunc nullum præjudicium fit Parochis. Rursus sub præcepto obedientiæ, inhibetur Religiosis, ne in suis sermonibus detrahant Prælatis ecclesiarum, nec laicos retrahant ab accessu, & frequentia suarum ecclesiarum, nec promulgent indulgentias indiscretas, & non concessas: nec quando testamentis condendis intersunt Testatores retrahant à debitis restitutionibus, vel legatis instituendis matricibus ecclesiis: nec legata, vel debita, vel ablata incerta sibi vel aliis singularibus sui Ordinis fratribus, vel conventibus in aliorum præjudicium fieri, seu erogari procurent: nec præsumant quemque absolvere à casibus Sedi Apostolicæ, vel locorum Ordinariis reservatis. Neq; præsumant indebitè vexare, aut ad plura loca præsertim remota convenire personas Ecclesiasticas præsertim coram judicibus delegatis à Papa suam contra ipsos justitiam prosequentes, qui verò contra prædicta præsumpserint attentare vult Pontifex eos subjacere pœnis illis per duos menses, quæ per eorum regulam, vel statuta consueverunt imponi pro gravibus criminibus, vel culpis super quibus non possit dispensari, absque manifesta necessitate. Demum si horum Religiosorum Prælati requisiti super his, quæ ad ipsos pervenerunt, non satisfecerint plenè infra mensem ecclesiis, vel personis ecclesiasticis damnificatis, vel læsis declarantur eo ipso suspensi, donec debitè satisfecerint non obstante, quocunque privilegio sub quocunque tenore concesso. Observandum est, circa prohibitam in hoc textu Sacramentorum administrationem, omnes Religiosos absque licentia Parochi, vel alterius, posse hodie Sacramentum Eucharistiæ in suis templis administrare*

nistrare per propria privilegia, vel etiam aliorum participata; præterquam in festo Paschatis, & in mortis articulo. Possunt tamen extremam unctionem ministrare familiaribus commorantibus in eorum Monasteriis: adeò ut præsens textus quoad extremam unctionem, & Eucharistiam sit hodie per privilegium Religiosorum restrictus. Rursus quòd in textu probibeantur Religiosi matrimonia solemnizare, id perinde est, ac non posse Religiosos matrimonium solemniter benedicere sine licentia Episcopi, vel Parochi. Cæterum potest Religiosus credere Parochiano dicenti, se habere talem licentiam à suo Parocho c. placuit de pœn. in 6. *secus tamen est dicendum de ordinatis à non suo Episcopo* cap. 1. & 2 de tempor. Ordin. in 6. *Cæterum si quis dicat, se absolutum, credendum est illi in foro conscientiæ, non ita in foro fori.*

C. *ARCHI-EPISCOPO 2.h.t. statuit idem Pont. ut Archi-Episcopus transiens, vel declinans ad loca exempta suæ Provinciæ posse liberè ante se portare crucem, benedicere populo, audire privatim, vel publicè divina officia etiam in Pontificalibus celebrare, vel facere in sua præsentia sine Pontificalibus celebrari non obstante quovis contrario privilegio Rursus ut Episcopus in locis exemptis suæ Diœcesis possit populo benedicere audire divina officia, & ea celebrare, vel in sua præsentia facere ut celebrentur: ita tamen ut per hoc in locis exemptis, vel privilegiatis nullam aliam exerceat jurisdictionem, nec personis exemptis molestiam, vel gravamen inferat, nec in alio præjudicetur exemptioni privilegiatorum, nec quomodolibet, acquirat jus. Ubi notandum est, hoc privilegium concedi Archi-Episcopis, & Episcopis ad magis commendandam eorum dignitatem, & reverentiam conciliandam Hinc Abbates ex privilegio, & Archi-Episcopus potest uti pallio in loco privilegiato, sed non extra suam Provinciam.*

IN EXTRAVAGANTIBUS Joannis XXII.

C. *AD NOSTRI unic. h. t. Annullat Pontifex, & revocat, omnia privilegia Principum, & & comunitatum in campania, & maritima ecclesiastica receptandi Bannitos impunè, & declarat irrita præfata privilegia, utpotè bono publico perniciosa.*

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS.

C. *INTER CUNCTAS 1. h. t. Concedit Benedictus IX. in hac decretali fratribus Minoribus, & Prædicatoribus, ut possint prædicare in ecclesiis, & in publicis plateis non petita licentia ab Ordinario dummodo id præstent in hora, in qua ipse Episcopus non concionatur, nec facit coram se concionari, nec in studiis generalibus, nec quando Episcopus urgente necessitate ad se convocat populum. Rursus mandat Pontifex, ut in parochialibus ecclesiis non prædicent invitis Parochis, nisi jussi ab eorum Superioribus. Rursus vult Pontifex, ut electi à suis superioribus præsententur, & liberè audiant confessiones sæcularium, non verò Religiosorum, qui suis Prælatis tenentur confiteri, nec excommunicatorum, nec criminosorum, quorum crimina indigent publica pœnitentia; & rursus illis injungit, ut non absolvant à casibus reservatis Episcopis. Indulget tamen Religiosis, ut possint sepelire mortuos, & de funeralibus, & quarta disponitur, & de quibus non solvitur falcidia, canonica portio. Verùm hæc decretalis hodie revocata est per* Clement. 2. de sepult. *non tamen in omnibus.*

C. *MERUIT 2. h. t. Clemens V. rescribit, quod Regi, & Regno Franciæ per definitionem, & declarationem Bonifacij VIII. quæ incipit* unam sanctam *nullum velit præjudicium inferre, adeo ut per illam non plus subjaceant ecclesiæ Romanæ quàm priùs. Ubi notandum est, quòd declarare Regem, & Regnum Franciæ* per hanc Extravag. *non amplius subjici Pontifici, quàm antea; non sit subjectionem ibi expressam abrogare; sed potiùs confirmare, non exigendo aliam, cui declarationi non se opposuit Rex Franciæ.*

C. *DIVINA 3. h. t. Eugenius IX. declarat, Ordinarios, vel alios superiores non debere procedere aut interdicere, vel privare officio, vel beneficio, vel aliam sententiam ferre contra Officiales pro tempore existentes in obsequiis Papæ, vel Sedis Apostolicæ, imò nec contra alios venientes ad Sedem Apostolicam pro suis, vel suorum causis prosequendis; neque contra morantes in Curia Romana quamdiu durat causarum præsentia, nec ab eo recedentes, & si qua attentant, sunt irrita. Imò sunt etiam ipsi excommunicati, suspensi, & interdicti.*

C. *EXHIBITA ult. h. t. declarat Joannes XXII. ut milites Hospitalarij S. Joannis, qui ex privilegio, consuetudine, vel statuto percipiunt fructus annales beneficiorum vacantium, vel plurium annorum, debeant etiam habere præbendam, quam Beneficiarius haberet, si resideret in illa ecclesia, vel quam haberet, si ex causa excusante non resideret, & quæ non accresceret Capitulo.*

COM-

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. II.

Quid sit privilegium, quæ requirantur ad eius substantiam, & quotuplex sit.

1 Uamvis privilegium, ut notat Baldus *l. fin. ff. de constit.* dici possit quælibet supremi Principis concessio, specialiùs tamen, & magis propriè prout ad præsens pertinet institutum concessio Principis dicitur privilegium, in quo aliquid contra jus commune conceditur, ut notat Sylvester *V. privilegium n. 1*, quia eius effectus est derogare juri communi; adeò ut Panormitanus *in c. olim de V. S. num. 7.* asserat, privilegium esse concessionem contra jus, & si aliquid, non contra, sed præter jus Princeps indulgeat, potiùs beneficium, quàm privilegium dici debeat. Hinc privilegium *in c. fin. 25. q. 1.* dicitur quasi privatum legium, eò quia constituat privatam legem, seu ut notat Rebuffus *in pract. ben. tit. de Pap. provis.* privilegium est privata lex, eò quia respiciat privatam utilitatem illius, cui conceditur, ob quod constituit privatam, & specialem legem differentem à communi lege, perinde ac genus à specie, ut censet Calderinus *cap. postulasti de pœnit. num. 62.* Quamobrem privilegia cùm sint privatæ leges, quæ alicui particulari personæ, vel etiam communitati, vel loco conceduntur, sunt beneficia à Principe inducta *l. quia tale ff. solut. matrim. l. sunt qui 16. ff. de re judic.* & *l. privilegia 196. ff. de regul. jur.* ubi beneficia dicuntur ea, quæ revera privilegia sunt, eò quia beneficia Principis indulgeantur propter privatum commodum, & favorem privilegii *cap. in his. 30. de privileg.* ubi Princeps utitur his verbis *duximus indulgendum*; quo fit ut privilegii, & beneficii voces promiscuè usurpentur à Cassiodoro *lib. 1. var. c. 28.* eò quia saltem in genere conveniant, ut ex indulgentia Principis proficiscantur, quia omne privilegium continet gratiam, beneficium, & indulgentiam Principis, & oritur ex ejus favore, adeo ut non possit dici debitum.

2 Cæterum non omne beneficium est privilegium, sicut nec omnis dispensatio, nec rescriptum gratiæ, quia in istis deest ratio propria privilegii in eo sita, ut ad omnem actum generis privilegii, immunitatem habeat is, cui datum est privilegium, quasi legis permissionem obtinuisset: atqui beneficia, rescripta gratiæ, & dispensationes indultæ, ad unum, vel alterum casum duntaxat vires suas producunt, nec obtinent leges rationem: quo fit, ut diversi ponantur in jure canonico tituli speciales de rescriptis, & privilegiis.

Cæterum privilegum quatenus est beneficium concessum à Principe sumi potest laxè, & pressè; priori modo est veluti lex privata concedens jus aliquod speciale, seu beneficium, vel favorem ut habetur *in cap. privilegia 3. dist. 3.* dicitur privilegium lex, non quòd propriè habeat rationem legis: siquidem lex nonnisi pro communitate sancitur, & privilegium concedi solet etiam privatæ personæ. Tum quia lex vim habet obligandi, & privilegium nullam continet obligationem respectu illius, cui conceditur, quia ut habetur in *regula jur. 70. in ff.* nemo cogitur uti suo beneficio, seu privilegio. Potest tamen privilegium dici habere rationem legis quoad alios, quibus præcipitur, ut illud faciant observari, vel prohibetur, ne illud impediant. Rursus dicitur lex privata, quia concedit jus speciale, & quidem privatis personis: siquidem de ratione privilegii est, ut concedat aliquid speciale, quod jure communi non conceditur: alioquin nullam privilegium præseferret utilitatem, neque esset lex privata; nisi aliquid specialiter indulgeret, seu concederet jus aliquod, vel beneficium, aut favorem alicui, vel aliquibus tantùm.

3 Privilegium pressè, ac magis propriè sumptum dicitur esse alicuius rei, vel juris specialis contra jus commune concessio ex benevolentia Principis. Verùm non censerem, requiri necessariò ad rationem privilegii aliquid concedere contra jus commune, sed solùm simpliciter concedere specialiter, sive contra, sive præter jus commune, ut sunt privilegia absolvendi, dispensandi, & alia id genus. Unde privilegium magis communiter definitur in laxiori significatione, lex privata speciale aliquid concedens, & distinguitur ab aliis legibus, quia istæ constituunt jus publicum; privilegium verò tantùm concedit jus privatum; quamvis hoc ultimatò referatur ad bonum, & jus commune, eò quia interest boni publici, aliquibus personis, aut communitatibus ob merita, vel alios fines bonum concernentes, specialia quædam concedi, præter, vel contra jus commune.

Imò posset etiam aliqua ratione privilegium, dici lex publica, quatenus omnibus est prohibitum, ne privilegiatum in possessione, aut usu specialis concessionis turbent, vel impediant: hæc enim specialitas est de essentia privilegii, & est quid favorabile, quia quod non est favorabile, non dicitur concedi, sed 4

imponi, & non privilegium, sed potius gravamen, quod non desideratur; cum è contra privilegia omnes expetant, & cum gaudio accipiant. Est etiam de ratione privilegii specialitatem aliquam continere, contra, vel præter jus commune: alioquin propriè non essent privilegia, sed tantum declarationes juris communis, seu speciales admonitiones, cujusmodi sunt plura, quæ conceduntur Regularibus, ut potestas jurandi in propriis causis, quando alia probatio deest *cap. etsi Christus 25. in fin. de jurejur.* licèt hæc & alia id genus interdum concedantur à summo Pontifice, quæ à jure communi concessa sunt; nihilominus conceduntur ad majorem confirmationem, & securitatem, eò quia concessio specialis pluris æstimetur, quàm generalis: propriè tamen hujusmodi concessiones, quæ habentur in jure communi, non sunt privilegia, sed solùm declarationes juris communis, vel naturalis, quæ solent dari ad removenda omnia dubia, & ad pacandas conscientias: negari tamen non potest, quin hujusmodi declarationes specialem contineant favorem, in quo sensu possunt etiam dici privilegia, ut notat Suarez *l. 8. de legib. c. 1. n. 7.*

6 Non tamen est de ratione privilegii, ut concedatur in scriptis, ut desumitur *ex cap. institutiones 7. caus. 25. q. 2.* & ibi Glossa *V. præsentia*, & notat Suarez *de legib. lib. I. c. 2. n. 2.* siquidem nullum jus positivum assignari potest, quòd ad valorem privilegii exigatur scriptura: & ex natura rei non est hæc necessaria, quia sufficit potestas, & voluntas Principis declarata ore tenus, & verbis: nonnunquam tamen requiritur scriptura, non ad valorem privilegii, sed ad eius probationem, & firmitatem, quia nisi privilegium ostenderetur scriptum; facilè posset negari præsertim in absentia Principis *c. porrò 7. b. t.* ubi Alexander III. asserit, quòd privilegia quantùm valeant, vel quomodo sint servanda cognosci debeant ex eorundem tenore, ultra quem non debeat quis egredi: & ratio est, quia privilegia sunt stricti juris, suntque inspicienda, neque alicui est credendum, si dicat se habere privilegium, nisi illud ostendat *cap. cùm immune de offic. deleg.* Convenit autem privilegium cum dispensatione, quia utrumque est gratia, quæ fit à Principe contra, vel præter jus commune: siquidem per dispensationem relaxatur jus commune.

7 Differt verò privilegium à dispensatione, quia ad hanc requiritur causa, quâ existente falsa, invalida est dispensatio; secus ad privilegium nulla requitur causa, ut tradit Rebuff. *in prax. benef. tract. de concordat. tit. forma mandati Apostolici V. dispensationum.* Sed ut notat Pirhing. *lib. 5. tit. 33. sect. 1. §. 1. num. 5.* id non est universaliter verum, quia etiam privilegium quod est contra jus, non potest concedi sine causa, unde ait: dispensationem esse quoddam privilegium, & tantùm differre à privilegio in communi, perinde ac species differt à genere; & à privilegio contra jus commune non differre; quod rectè procedit, si concedatur dispensatio per modum legis privatæ ad operandum ordinariè, & stabiliter contra jus commune: secus si dispensatio concedatur tantùm ad unum aliquem actum contra legem, & jus commune, & dispensatio non sit perpetua, tunc non dicitur propriè privilegium, quia non stabilitur per modum legis defectu juris permanentis non concessi: sed potiùs tunc dispensatio est quid facti, & transiens: unde sicut præceptum temporale ad unum duntaxat vel alterum actum non est lex defectu perpetuitatis, ita nec dispensatio, seu licentia data ad aliquid semel, vel iterum agendum contra legem.

Ex eo autem quòd privilegium sit quædam privata lex sequitur, ab eo tantùm posse privilegium concedi, qui potestatem habet condendi leges: etenim si privilegium sumatur strictè pro speciali concessione contra legem universalem non potest concedi nisi ab eo, qui potest dispensare in lege, & ille tantùm potest dispensare in lege, qui author est legis, ac propterea potestatem habet leges condendi: sin verò privilegium sumatur laxè pro gratia, & beneficio concesso præter, seu ultra legem, & jus commune; tunc etiam exigit ab eo concedi, qui est supra legem, & jus commune, & ad quem propterea pertinet laxare, vel restringere ipsum jus, vel præter illud operari: & is tantùm est supra jus, qui potest leges condere, vel abrogare, prout consultiùs visum fuerit in ordine ad promovendum bonum commune, ex quo liquet eum tantùm posse privilegium concedere, sive hoc sumatur strictè, sive laxè, qui potest legem condere; adeò ut qui ferre legem non potest, non possit privilegium concedere, ut rectè notat Sylvester *V. privilegium q. 2.* 8

Hinc publicæ potestates sive ecclesiasticæ sint, sive sæculares in iis tantùm rebus possunt privilegia concedere, de quibus possunt disponere, & legem ferre. Quamobrem summus Pontifex extra statum suum temporalem per se, ac directè, nonnisi in spiritualibus, vel iis, quæ annexa sunt spiritualibus, cujusmodi sunt contractus matrimoniales annexi sacramento matrimonii; decimæ, & alia id genus, potest privilegia concedere: Prælati etiam Papa inferiores possunt privilegia concedere, quæ eximunt à solis legibus à se, vel à suis prædecessoribus conditis, eò quia possunt in iisdem dispensare ut etiam in aliis ad se pertinentibus, & quæ non sunt contra jus commune; quia contra hoc non possunt inferiores Prælati privilegia concedere, cùm non possint per se dispensare in jure communi canonico, nisi in iis, quæ ipsis de jure, vel consuetudine conceduntur: concedere autem privilegia contra jus commune nullibi reperitur datum Prælatis Papâ inferioribus. Pari pacto supremi Principes sæculares tantùm in rebus temporalibus possunt privilegia concedere, eò quia possint 9

circa

circa res temporales leges condere. Alii verò Principes sæculares, qui non sunt supremi, sed subsunt aliis Principibus, non possunt concedere privilegia, nisi juxta facultatem sibi à suis superioribus concessam.

10 Cæterum privilegia non solùm concedi possunt iis, qui verè, & absolutè sunt subditi, sed etiam aliis non subditis, sive extraneis, dummodo respectivè saltem quoad rem circa quam privilegium confertur, sint inferiores, quia tametsi privilegium quòd est contra jus, & est dispensativum juris, nonnisi subditis dari possit, eò quia dispensatio à lege sit actus jurisdictionis voluntariæ, qui non potest exerceri nisi in subditos, cùm supponat in concedente potestatem ferendi legem, seu præceptum inducens obligationem; nihilominus privilegium, quod tantùm est præter jus, ac merè concessivũ gratiæ, cùm non exigat jurisdictionem in eum, cui conceditur, eò quia hæc concessio non sit actus jurisdictionis, sed merè liberalitatis, ideo potest à Principe concedi etiam non subditis, quia talis concessio non requirit vim ullam coactivam in privilegiatum, nec directivam: quia cùm sit privilegium merè gratiosum non obligat privilegiatum sub culpa; nec ad ullam pœnam. Ut autem licitè concedatur privilegium requiritur justa, & necessaria causa, quia cùm sit contra jus commune, requiritur justa causa, ut servetur justitia legalis, & distributiva exigens, ut nullus absque justa causa eximatur à lege communi. Sin verò privilegium sit merum beneficium Principis non derogans alicui tertio nec juri communi, tunc etiam requiritur justa causa, ne Princeps prodigalitatis arguatur, & ne sit acceptator personarum; alioquin præberet occasionem invidiæ in non privilegiatis. Quòd si Princeps absque ulla necessaria, & justa causa privilegium concederet, tametsi talis concessio non esset licita, valida tamen foret, quia sive privilegium concessum eximat à jure communi; sive sit merum beneficium, dependet à voluntate Principis illud concedentis, & sicut Princeps potest totam legem tollere, ita etiam potest ex parte minuere eius obligationem respectu privilegiatorum.

11 Quod verò ad divisionem pertinet privilegiorum solemnis est illa divisio, quâ dividitur primò privilegium in illud, quod est clausum in corpore juris, seu insertum eidem corpori, & in illud quod extravagatur, seu datum per speciale rescriptum Principis. Id interest discriminis inter utrumque privilegium; quia quod extravagatur, seu non est insertum corpori juris, manet semper in sua natura communi privilegii: quod verò inseritur corpori juris transit in ipsum jus commune, ut notat Hostiensis *in cap. super de sepultur.* Hinc infert Covarruvias *4. decret. p. 2. cap. 8.* privilegia inserta corpori juris non esse strictæ interpretationis, sed esse extendenda instar communis; adeo ut privilegium concessum uni ecclesiæ, & juri insertum debeat per extensionem communicari aliis etiam non nominatis, eò quia non sit ampliùs merum privilegium, sed jus commune, proinde omnibus communicandum. Alii tamen asserunt, quòd si privilegium habeat rationem specialem, non possit extendi instar juris, tametsi corpori juris insertum sit, sed tantùm si habeat rationem juris, quia tunc potest instar juris extendi. Decius etiam addit, quòd privilegia juri inserta extendenda sint instar juris, quando concessa sunt ad ipsius observantiam, seu quando continent aliquid, quod est secundùm jus commune, ut vult Beroius *in c. canonum de constit.* vel ut censent alii ob identitatem rationis, & tunc propriè non fit extensio, sed intensio sicut in pœnalibus.

Alii verò docent, privilegia inserta copori juris transire in jus commune ad distinctionem extravagantium in tribus casibus, in quibus dicunt, insertionem operari jus commune. Primò inter privilegiatos, quantum ad hoc, quòd privilegium insertum corpori juris non præjudicat adversario, nisi post duos menses à publicatione. Secundò insertio operatur, quòd sicut in privilegio non est opus mentionem facere juris communis contrarii, ita nec privilegii inserti, quando aliquid conceditur contra ipsum, ut docet Joannes And. *c. 1. de rescript.* Tertiò quia sicut tollitur jus primum per posterius, tametsi nulla de ipso fiat mentio *c. 1. de constit. in 6.* ita & privilegium ibi insertum, ut censet Felinus *c. 1. de rescript.* Alii verò quoad hunc tertium casum dissentiunt, quia nunquam censetur derogatum privilegio juri inserto per secundum, nisi in hoc secundo fiat expressa mentio primi, ut docent Baldus *l. non plus eod. de SS. eccles.* Barbosa *authent. qua in Provincia eod. ubi de crim. agi oport.* Secus privilegia extravagantia regulariter tolluntur per legem contrariam cum clausula *non obstantibus*, ut docet Stephanus Costa *in c. Alma Mater. de sent. excom. §. in festivitatibus.* Præterea aliud solet discrimen assignari inter privilegium, quod extravagatur, & quod inseritur corpori juris, quia insertum non potest retorqueri, bene tamen quod extravagatur. 12

Secunda divisio privilegii est in personale; & reale quod rei tribuitur, vel quasi affigitur; illud verò inhæret personæ: & hæc divisio est ita sufficiens ut ad illam possint aliæ divisiones revocari. Quamvis omnia privilegia ultimatè referantur ad hominis commodum usum, vel fructum; adeóque respectivè dici possint personalia; propriè tamen non sunt personalia, sed realia, si directè concedantur alicui rei, prædio, ædibus, muneri, vel officio Episcopi, Consulis, Doctoris, vel conditioni, seu qualitati, ut nobilitati, minorennitati, fœminarum imbecillitati, cultui religionis; hæc enim omnia privilegia propriè dicuntur realia ad differentiam personalium, quæ immediatè versantur circa personam ratione sui. Cæterum quia persona alia propriè est talis, ut quilibet homo in individuo; & alia tantùm fictè dicitur persona, ut est corpus mysticum, aut politi- 13

politicum ut civitas, universitas, collegium, Monasterium, Ordo Religiosorum, ideo si privilegium directè detur personæ fictæ, tunc quia membra talis corporis nunquam deficiunt, tale privilegium est reale perpetuum. Quòd si persona sit vera, & particularis, eique sub hac ratione detur privilegium, hoc dicitur propriè personale, eò quia illi tantùm personæ prosit, cum qua privilegium extinguitur. Interdum dantur privilegia personis veris quidem, sed certi generis, ut minoribus, mulieribus, filijs familias, & quia hæ personæ nunquam deficiunt, ex hac parte earum privilegia sunt similia realibus, eò quia sint perpetua, & magis concessa rei, seu conditioni personarum, quàm ipsis personis.

15 Tertia est in locale reale, & locale personale illud dicitur, quod loco alicui determinato conceditur, ut ecclesiæ, altari, civitati, & hoc subdividitur in locale commune, & proprium, seu ut alii loquuntur in locale reale; & personale illud est quod tribuitur primario ipsi loco pro dignitate, & reverentia ipsius: & secundariò tantùm, ac mediatè personis commorantibus in tali loco. Personale è contra est, quod primariò, & immediatè tribuitur personis sine respectu ad locum, adeò ut si is intercedat, id tantùm fiat accessoriè, & per modum causæ impulsivæ, motivæ. Hinc privilegium locale reale debet censeri affixum quasi ipsi loco, extra quem non extenditur, ut notat Panormitanus *in c. cùm capella 16. h. t.* & tunc privilegium semper perseverat cuicunque Domino contingat talem locum accrescere, uniri, vel subjici, & competit omnibus existentibus in tali loco, non verò aliis morantibus extra talem locum. Quòd si ex casu fortuito, vel ex grassante peste, vel irruente bello locus, cui est privilegium affixum distitueretur omnibus personis, adhuc retineret suum privilegium, & posset ad illud redire, si contingeret restaurari *argu. c. pastoralis. q. 1.* & *c. quæ semel. 19. q. 3.* ut docet Panormitanus *c. 2. de postulat. Prælat.* & *cap. Abbate de V. S.* Id tamen procedit, si locus casu, vel injuria destruatur, vel destituatur personis, alioquin si per viam juris, seu auctoritate superioris locus destrueretur non ampliùs remanerent eius privilegia, quia tunc non dicitur locus ampliùs desolatus, sed penitus extinctus; & cum extinctione loci intereunt etiam omnia eius privilegia *argu. cap. placuit. d. 1. de conf.* & *c. dicimus 16. q. 7.* Privilegium locale, & personale est, quod conceditur personis loci; adeò ut quæ non sunt de tali loco non gaudeant privilegio loci, licèt ad illum accesserint. Nonnunquam etiam contingit, privilegium esse mixtum, seu simul locale, & personale, ut si erigatur certum altare privilegiatum in Ecclesia pro solis Capellanis eiusdem Ecclesiæ, quia tunc soli capellani uti possunt tali privilegio in tali altari.

16 Quarta est ut privilegium personale dividatur in singulare, & collegiale, illud est, quod conceditur uni tantùm personæ, vel etiam pluribus, sed expressis earum nominibus tanquam singularibus, seu sub nomine proprio, & individuo cujusque, vel etiam sub nomine gentilitio familiæ, vel sub nomine collectivo personarum certæ conditionis, vel certæ artis, aut professionis, de quibus id statuitur juris; quòd hujusmodi privilegia non extenduntur de persona ad personam, nec de casu ad casum, nec quisquam de iisdem participat (etiam subsistente identitate rationis) nisi comprehendatur sub expresso nomine in tenore concessionis, ut docent communiter Canonistæ. Privilegium collegiale dicitur, quod alicui collegio, communitati, vel societati conceditur, quod dupliciter potest fieri. Primò sub nomine collectivo, & expresso ipsius collegij, & directè, ac immediatè illius corporis, ut universitati Lovaniensi, Sorbonæ: secundò personis, quæ sunt ex tali collegio, quod propterea componunt, ut si privilegium concedatur studiosis Universitatis Ingolstadiensis, vel Salisburgensis, & tunc id juris statuitur, quòd privilegium concessum priori modo revera censetur concessum collegio, quatenus civiliter constituit unum corpus politicum, non verò personis singularibus; ex quibus tale corpus coalescit: hoc est censetur privilegium concessum personis omnibus, ut simul sumptis; non verò ut seorsim, & singularibus, adeò ut non possit uti tali privilegio nisi quando civiliter conveniunt in unum corpus, & collegialiter repræsentant talem universitatem: non tamen est necessè, ut omnes & singuli adsint, sed sufficit si major pars, vel illi quorum interest collegium illud repræsentare: secus quando privilegium conceditur secundo modo, possunt illo uti omnes singulæ personæ, & quidem una independenter ab alia; dummodo personæ sint incorporatæ tali collegio. Sunt aliæ privilegiorum divisiones, quas recenset Suarez *lib. 8. de legib. c. 1. & sequent* quæ tamen facilè reducuntur ad hactenus expensas.

Quòd si dubium sit, an privilegium sit 17
personale, vel reale, tunc servanda est regula, quam tradit Suarez *lib. 8. de legib. cap. 1. n. 11.* nimirum si privilegium sit in solidum favorabile, vel purum beneficium, tunc censendum est reale, ac perpetuum juxta *regul. jur. in 6.* decet concessum à Principe beneficium esse mansurum. Sin verò privilegium sit quidem favorabile respectu illius, cui conceditur; sed odiosum respectu juris communis illi derogando, vel præjudicando alteri tertio, tunc potius censendum est personale, quàm reale, nimirum ut non perpetuò duret; sed extinguatur cum persona, & temporale tantùm inferat damnum, non perpetuum. Juvat tamen observare quòd quando privilegium in solidum favorabile dicitur esse judicandum reale, & perpetuum, id debet intelligi quoad vitam privilegiati, unde cùm extinguatur morte privilegiati dicitur etiam personale.

§. II.

§. II.

De Modis, quibus privilegia acquiruntur.

1 SEx præsertim à Canonistis recensentur modi, quibus privilegia acquiri solent. Primus est per viam concessionis, secundus per viam comunicationis, tertius extensionis, quartus relationis, quintus erroris, sextus præscriptionis,: Per viam concessionis acquiritur privilegium, quando ab illo obtinetur, qui potest legem condere, quia tunc legitimè conceditur circa eandem legem, & materiam, quam lex respicit, quia cum privilegia sint leges privatæ *c. privilegia dist. 3. &* §. *fin. 25. q. 1.* ideo concedi debent ab habente potestatem condendi leges, ut in præcedenti §. ostendimus. Rursus sicut privilegium perinde differt à lege, sicut species à genere; sequitur quòd remoto genere, seu exclusa potestate condendi leges, sit etiam removenda species, seu potestas concedendi privilegia *l. Aquilius ff. de dolo.* & *l. Fidejussor cod. qui satis.* Hinc sicut Princeps temporalis non potest sua lege ecclesiam ligare, ita neque suo privilegio eam includere, proinde licèt privilegium sit favorabile, nunquam tamen valet nisi ecclesia illud acceptet, ut notat Innocentius *in c. auditis de restitut. in integ.* cui additur etiam *c. bene quidem dist. 96.* ubi statutum Præsidis laici, quamvis ecclesiæ favorabile declaratur irritum.

2 Cæterum censetur privilegium emanatum à Principe temporali acceptari ab ecclesia eo ipso, quòd ab hac non reijcitur, & sit simpliciter favorabile, concessum per modum simplicis gratiæ, & hoc etiam procedit de omnibus Clericis, & religiosis, qui non subijciuntur jurisdictioni Principis concedentis tale privilegium. Quia verò diximus privilegia esse leges privatas discrepantes à jure communi, à quo sine causa non receditur *c. fin. dist. 14. c. necessaria 1. q. 7.* ideo ut saltem licitè concedatur privilegium, requiritur aliqua causa, quæ triplex esse potest, ut habetur in *c. valet 25. q. 1.* hoc est vel intuitu religionis, in favorem scilicet ipsius: vel propter necessitatem supervenientem: vel ob officia impensa: quoties enim aliqua ex his causis intervenit, tunc privilegium conceditur validè, & licitè. Quòd si privilegium ita concedatur, ut videatur esse contra substantiam actûs, ad quem conceditur, tunc censetur Princeps dispensâsse.

3 Per viam communicationis tunc acquiruntur privilegia, quando hæc primitùs concessa uni, iterum alteri conceduntur, & tunc necesse est, communicatio fiat non ab illo, cui sunt concessa, sed ab illo, qui talia privilegia concessit: siquidem communicatio privilegiorum nihil aliud est, quàm iterata eorundem concessio facta alijs personis, seu ampliatio, & extensio præcedentis concessionis ad alia subjecta, quibus antea non fuerant concessa; quia sicut privilegia in sua origine dependent à concedente; ita etiam in sua extensione. Tota autem vis communicationis in eo est sita, ut privilegium communicatum commune sit tam illi, cui fuit originariè concessum, quàm alteri, cui fuit postea communicatum; adeò ut quoad usum possit uterque independenter ab altero illo gaudere, & si is, cui fuit primò concessum fortâssis illud amittat, adhuc perseveret in alio, cui fuit communicatum, quia ex eo, quòd deperdatur à primo non extinguitur in secundo, qui propterea potest illo uti juxta originariam, & primariam concessionem, quâ emanavit à Principe, quia per communicationem fuit privilegium concessum secundo independenter à primo: ratio itidem est, quia illud propriè communicatur, quod præexistit, & fuit actualiter concessum: atqui privilegium existit in sola voluntate Principis concedentis, & non in voluntate illo utentium, & à Principe non fuit concessum sub modo speciali, sub quo fortâssis aliqui illo utuntur, vel abutuntur; sed juxta conceptum ipsius Principis; ex quo fit, ut communicatio privilegii fiat secundùm illum eundem conceptum, secundùm quem fuit à Principe originariè concessum, hoc est independenter ab alio, cui primariò concessum fuit: Ex quo sequitur, quòd privilegium non communicetur nisi secundùm quod præexistit in mente Principis: unde si privilegium fortè erat à Principe restrictum, antequam illud communicaret alteri, non censetur aliter communicatum nisi sub illa restrictione. Sin verò restrictio fiat uni post communicationem factam alteri, tunc is, cui communicatum fuit, non tenetur se conformare tali restrictioni, sed potest adhuc licitè uti privilegio juxta suam primariam concessionem, tametsi restrictio facta sit pro illo, cui originariè fuerat concessum: & quod dicitur de restrictione procedit etiam servata proportione, si privilegium tollatur totaliter alicui illo utentium.

Non tamen hæc communicatio, quæ præsertim censetur facta Ordinibus Religiosorum, 4
procedit in privilegiis, quæ sunt contra jus tertij, quia princeps nunquam præsumitur velle derogari juri alieno: quapropter licèt concedat communicationem privilegiorum non tamen censetur communicare ea privilegia, quæ lædunt jus tertij: Hinc licèt Minimi S. Francisci de Paula habeant Privilegia Dominicanorum, non tamen propterea sunt exempti à solutione quartæ funeralis ut Dominicani, eò quia id sit contra jus ecclesiarum parochialium, licèt contrarium sentiat Tamburinus *tom. 1. de jure Abbat. dist. 15. q. 17.* quia extant in favorem nostri asserti duæ declarationes Cardinalium, quas refert Barbosa *de offic. potest Episc. c. 25. n. 9.* & ita dicendum data proportione de decimis, oblationibus, aliisque id genus.

Rursus nec communicatio valet respectu

illorum

illorum privilegiorum, quæ repugnantiam habent cum statu alicuius Ordinis: tunc enim, quia Ordo censetur incapax talium privilegiorum, communicatio eorundem non comprehendit talem Ordinem: ratio est, quia Papa semper præsumitur suas gratias, & favores ita religiosis indulgere, ut tamen status cuiusque religiosi Ordinis servetur in suo esse illæsus: quia si Pontifex non intendit per communicationem talium privilegiorum lædere jus tertij, multò minùs præsumitur velle destruere statum illius religiosi Ordinis, cui fit communicatio. Hinc licet mendicantes habeant privilegia non mendicantium, non tamen possunt celebrare divina Pontificaliter, nec ordines conferre minores sicut Abbates Benedictini, quia hæc repugnant Ordini, & statui mendicantium. Rursus nec valet communicatio quoad illa privilegia; ex quorum communicatione sequeretur aliquod absurdum in rebus ecclesiasticis. Immò neque valet respectu illorum privilegiorum, quæ non sunt concessa intuitu, & in favorem religionis, vel Ordinis, sed tantùm ob singularem aliquam prærogativam alicuius loci, ecclesiæ, vel monasterij, præsertim si concedantur privilegia ob aliquam necessitatem, quæ in alijs non reperitur, qua ratione licèt in partibus infidelium possint simplices sacerdotes, & Regulares ministrare interdum Sacramentum confirmationis, vel etiam dispensare super impedimentis matrimonij; non tamen in Europa & locis præsertim catholicis possunt hoc idem præstare simplices Sacerdotes, & Regulares, quia in Europa non urget illa necessitas, ob quam tale privilegium concessum fuit simplicibus Sacerdotibus, & Regularibus in partibus infidelium.

6 Per viam extensionis acquiruntur privilegia tripliciter, scilicet vel per dispositionem juris, vel ob vocis significationem, vel propter connexionem materiæ rei, personæ, seu causæ. Per dispositionem juris acquiruntur in omnibus his casibus, pro quibus ita in jure cavetur, quo pacto ex dispositione juris privilegium fori, quo gaudent Clerici, extenditur ad eorundem domesticos, & familiam *can. Clericum 1. q. 1. c. eos. dist. 22. c. judicatum dist. 89.* & quamvis Panormitanus *in c. 2. de foro compet.* censeat illud tantùm procedere de solis domesticis perpetuis, & addictis perpetuo servitio Ecclesiæ: alij tamen magis communiter docent. hanc juris dispositionem habere locum, etiam in familiaribus non perpetuis, dummodo non serviant per annum tantùm, vel aliud simile tempus, nec sint dietim conducti, idque certum est saltem de domesticis Episcoporum *c. si ex ira. c. fin. de offic. Archidiac.* ut docet Felin. *c. 2. de foro compet.* Quinimò non desunt, qui censeant, hanc juris dispositionem non solùm habere locum in Domesticis Clericorum, sed etiam laicorum, docentes eorum privilegia pari ratione extendi ad ipsorum famulos.

Verùm putârim standum esse praxi legitimæ singulorum locorum. Propter significationem vocis etiam acquiruntur privilegia, quando quæ inveniuntur concessa sub certo expresso nomine trahuntur ad omnes personas, quæ analogicè, vel alio modo comprehenduntur sub tali nomine expresso, seu sub significatione vocis, seu ex communi usu loquendi, seu ex ipsa dispositione juris, qua ratione privilegia concessa nuptis, & nubentibus extenduntur ad virgines, & Christo nubentes, quia voce matrimonij æquo jure intelligitur tam spirituale, quàm carnale, ut notat Baldus *l. Imperialis C. de nuptiis*, & desumitur etiam ex *c. cum inter canonicos de elect. & c. fin. & penult. de translat. & authorit. nisi rogati C. ad Trebell.* 7

8 Hinc privilegia concessa Regularibus extenduntur ad eorundem Novitios, & oblatos, imò etiam ad eorum moniales, ut specialiter pro Cisterciensibus decrevit Urbanus IV. pro Cassinensibus Paulus IV., pro Augustinianis Leo X. pro Minoribus Sixtus IV., pro Carmelitis Gregorius XV., & vice versa Leo X. privilegia Clarissarum extendit ad Minores. Ratio itidem potest assignari, quia omnes illæ personæ comprehenduntur sub nomine religionum, quamvis aliæ magis, aliæ minus propriè. Propter connexionem materiæ, causæ, rei, personæ, acquiruntur privilegia quoties persona privilegiata non potest uti suo jure, vel privilegio, nisi fiat extensio ad alias personas, quibus privilegium expressè non est concessum, ut docent communiter Canonistæ cùm Sylvestro *V. privilegium n. 6.* ratio est, quia non est inconveniens, ut quis ex persona alterius consequatur, quod non habet ex sua propria, ut notat Glossa *in c. ex litteris de jure patron. c. querela de simon.* hinc privilegium concessum Reginæ ingrediendi monasterium extenditur ad totum Gynæceum, quia Regina non solet sola incedere, neque id eius decet dignitatem: unde privilegium concessum fæminæ Principi ingrediendi monasterium extenditur ad suos Ephebos, & puellas: quia vir equestris non solet sine famulo incedere, si tempore interdicti illi concedatur privilegium, ut possit divinis interesse, tale privilegium extenditur ad suum accessorium, seu adjunctum, sic privilegium hospitalis extenditur ad suos Ministros: privilegium Principalis, seu principaliter obligati ad Fidejussorem, ut notat Carot. *c. cùm quid de reg. jur. in 6. q. 4. n. 5.*

Limitatur tamen hæc doctrina. Primò quando privilegium conceditur expressè uni tantùm personæ, quia privilegium non extenditur è persona expressa, cui conceditur ad aliam non expressam; ut nec etiam ab uno casu, vel actu, extenditur ad alium, idque desumitur ex *c. sanè 9. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, quòd privilegia concessa à Papa alicui inspecta certa ratione, non debeat alius sibi præsumere: quòd procedit etiam in pari ratione 9

tione ut notat Glossa *ibid.* ratio est, quia quæ conceduntur per privilegium, non sunt trahenda ab aliis authoritate propria in exemplum. Sunt enim privilegia jura specialia, quæ non dantur nisi certa inspecta ratione, unde privilegium expresse concessum uni, non extenditur ad alios, nec privilegia singulorum possunt communem legem facere *c. non exemplo 4. caus. 26. q. 2.* cùm enim privilegium sit jus singulare, sequitur personam privilegiatam, cum qua extinguitur; adeò ut non transeat de una persona ad aliam *c. privilegium 7. de regul. jur. in 6.* hinc in privilegiis personalibus nomine filiorum non comprehenduntur nepotes sive in odiosis, sive in favorabilibus, quia non egrediuntur personas expressas, ad quas diriguntur; neque extenduntur ultra verborum proprietatem; nisi fuerit aliud verbis, aut jure expressum, & quamvis sæpe appellatione filiorum veniant etiam nepotes ex benigna juris interpretatione *l. justa. 201. ff. de V. S.* ordinariè tamen, & regulariter ex verborum proprietate nepotes non comprehenduntur nomine filiorum *l. quid si nepotes 6.* unde privilegia expresse concessa filiis non extenduntur ad nepotes nisi aliter constiterit de jure, vel de mente concedentis. Immò nec privilegium expresse concessum filio extenditur ad filias, quia in privilegiis masculinum non continet fœmininum, nec in stricta significatione nomine filii intelligitur filia; & privilegium cùm sit stricti juris debet strictè intelligi, ut notat Joan. Monach. *in c. authoritate 4. in addit. h. t. in 6.* Hinc generatim privilegium simpliciter personale, seu concessum expresse uni personæ non transit ad hæredes, quamvis filij sint, quia privilegium concessum patri expresse, & nominatim, ut tali personæ vivente patre non communicatur filijs, proinde nec post mortem patris transit ad filios, sed extinguitur cum persona patris.

10 Limitatur secundò quando agitur de damno tertii, quod ex tali extensione resultaret, tunc enim privilegium non extenditur, sed potius coarctatur ad impediendum damnum tertii, ut notat Panormitanus in *c. ex ore sedentis 17. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quod quando aliquis est exemptus respectu unius loci, vel capellæ non intelligitur exemptus respectu alterius loci, seu Parochiæ, quam ab Ordinario habet, adeò ut si delinquat in hoc secundo loco possit ab Ordinario puniri, eò quia quoad secundum hunc locum non sit privilegiatus. Hinc notat Glossa, quòd si Abbas obtinuit privilegium non ratione membrorum, neque Monasterii sed ratione sui tantùm, non intelliguntur eius Monachi exempti, nec quando monasterio conceditur privilegium intelliguntur exempta eius membra: sic Abbas ratione membrorum non exemptorum debet subesse Episcopo, & accedere ad Synodum Episcopi. Sic quando eximitur monasterium non potest exemptio extendi ad membra talis monasterij, ut sunt capellæ propter præjudicium jurisdictionis Episcopi.

Limitatur tertiò respectu futurorum, & posthumorum; quia privilegium rei principalis non extenditur ad ea, quæ post concessionem privilegii accesserunt tali rei, sed tantùm ad illa, quæ tempore concessionis comprobantur fuisse adjuncta, & desumitur ex *c. cum Capella 16. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd exemptus respectu unius loci non intelligatur exemptus respectu alterius, si hic non se habeat accessoriè ad primum. Hinc si Abbas obtinuit privilegium ut Monasterium suum cum omnibus membris, seu capellis sit exemptum, & postea processu temporis acquirat alias capellas, quæ non sint prioribus accessoriæ, sed sint ab illis principaliter segregatæ, istæ recens acquisitæ non participant de privilegio: quia quando privilegium conceditur monasterio, & eius capellis, seu ecclesiis intelligitur tantùm de præsentibus tempore concessionis, non verò de alijs postea acquirendis, vel ædificandis, qua ratione in *c. nuper Abbates de decimis* statuitur, quòd privilegium percipiendi decimas non extenditur ad novalia: ut etiam privilegium concessum Principi nominandi ad beneficia ecclesiastica intelligitur de existentibus intra limites sui Regni, prout circumscribebatur tempore factæ concessionis, non verò de iis, quæ postea fundantur, neque de existentibus in alijs Provinciis jure belli, vel quovis alio titulo acquisitis *argum. l. si ita ff. de aur.* ubi dicitur, quòd si testator vestem, vel argentum suum legat, id solùm nomine legati comprehendatur, quod aderat tempore testamenti conditi, non verò quod postea fuit acquisitum. 11

Per viam relationis dicuntur privilegia acquiri, quando privilegium, quod Petrus allegat contra Paulum, hic illud sibi vendicat, & contra Petrum vicaria relatione retorquet, ut docent Jur. *authent. quas actiones C. de SS. eccles. quæst. 2.* Burgius *in rubric. de rescript. n. 39.* Nicosan. *c. quoniam de prob. p. 2. n. 633.* & alij docentes id licitum esse ad servandam naturalem æquitatem exigentem, ut dum quis habet privilegium ad aliquid faciendum, vel ne alius aliquid ipsi inferat, etiam ipsi prohibeatur hoc inferre alteri; sic quia Actor, & Reus mutuam dicunt correlationem, & in omni materia æquiparantur per modum regulæ *c. in judiciis de regul. jur. in 6. l. non debet. ff. eod. & lib. fin. C. de fruct. & ex litteris,* sequitur, quòd nihil debeat licitum esse Actori, quod etiam Reo non permittatur, ut rectè notat Gomez *c. 1. de judic. in 6. n. 24.* unde si causæ datur privilegium, ne appelletur, debet etiam appellatio prohiberi in reconventione, ut docent Baldus *c. à nobis de except.* Ancharan. *c. 1. de const.* Soccinus *in rubric. ff. de acquir. possess.* cum Glossa in *clement. sæpe de V. S.* eadem ratione, si Actor producat instrumenta 12

ta minus authentica, & hæc admittantur, potest Reus iisdem uti contra Actorem, & etiam similia producere, quæ pari ratione debent admitti, ut notat Baldus *l. si quis testibus*. Fallit tamen hæc doctrina in causis piis, quia privilegia concessa in favorem causæ piæ non debent retorqueri. Secundò fallit etiam in privilegiis, quæ sunt inserta corpori juris, quia hæc privilegia reputantur concessa motu proprio, proinde debent retorqueri *l. penult. C. de sent.* Fallit tertiò in privilegiis Regularium, quia saltem eorum potior pars concessa fuit motu proprio.

13 Per viam erroris acquiruntur etiam privilegia, ut si quis per errorem acquirat privilegium, seu jus, cuius est incapax propter impedimentum occultum, quo laborat: vel incipit ex se ipso præscribere privilegium, vel jus, & illo uti, eò quia putet sibi competere cum defacto ei non competat: vel si Princeps ei concedat privilegium, cuius censeat capacem: & defacto sit incapax: si utatur tali privilegio, licèt illo non posset uti ob occultum impedimentum: nihilominus incipit illud præscribere, & post lapsum legitimum tempus illud sibi acquirit, licèt per viam erroris: in quo sensu intelligitur regula illa recepta, quòd error inducat jus, & tribuat jurisdictionem *c. 1. 3. q. 7. l. 1. c. de testament.* Hinc quod in consequentiam hujus erroris gestum est æquè valet, ac si error non intercessisset; quia tunc Princeps voluntate universali, quæ illi fictione juris tribuitur, censetur dispensare, cum eo, qui sic operatur, ac omnes defectus supplere, vel concurrere cum ipso in omnibus, quæ agit, ac valorem iisdem conferre. Cùm homines infinitis propemodum modis possint decipi in communicando, vel exercendo, & possidendo jurisdictionem, ideo ad impedienda plura inconvenientia tribuitur Principi per fictionem juris illa generalis voluntas ad evitanda gravissima incommoda, quæ passim orirentur, si quæ fiunt per errorem semper invalida, & irrita forent, ut notant Glossa *cap. 1. 3. q. 7. c. ad probandum de sent. & re judic. l. 3. ff. de suppl leg.* Mascardus de probat. *conclus. 649.* Suarez *de censur. disp. 2. sect. 4.* Hinc si sacerdos excommunicatus approbetur ad audiendas confessiones in loco, in quo eius censura ignoratur, validè ministrat Sacramentum, & absolvit.

14 Item Episcopus, cujus electio est invalida propter occultum defectum, validè ministrat sacramenta Ordinis, & Confirmationis. Verùm ut error jus tribuat, & per viam deceptionis, seu erroris acquiratur privilegium, aliqua desiderantur. Primò ut talis error sit communis, seu ita vulgaris ut saltem constituat rem probabilem instar opinionis communis, proinde ut error non sciatur à majore parte communitatis: alioquin si error tantùm sit paucorum non censetur tribuere jus, hinc ait Decius *cons. 407. num. 2.* errorem non tribuere jus respectu illorum, qui sunt eiusdem conscii.

Alii tamen contrarium sentiunt, quia ubi notitia publica etiam putativa validat actum, non potest valor eiusdem impediri à notitia, quamvis aliàs certa; per proportionem enim ad doctrinam communem tenetur etiam judex reum condemnare, si sit in judicio convictus, quamvis notitia privata sciat illum esse innocentem, ut docet D. Thomas, quia judex debet procedere juxta allegata, & probata. Secundò ut error tribuat jus, debet niti fundamento àliquo probabili, vel saltem apparente, ut invehat opinionem probabilem, alioquin non sufficeret, si error tantùm fundaretur in vana opinione, ut notat Cardin. *consil. 114.* Tertiò ut error versetur circa defectum, qui tantùm sit juris positivi: unde si sacerdos, qui communiter putatur Parochus, matrimonio assistat, tenet matrimonium: secus si qui non est sacerdos consecrat, tametsi ab omnibus putetur sacerdos non tamen verè consecrat. Quartò ut cùm errore simul concurrat aliquis titulus, quo res censeatur probabilis; vel expressa delegatio superioris, licèt fortassis non fuisset delegaturus, si res clariùs ei innotuisset: quo pacto sacerdos irretitus censura dicitur validè absolvere, si ab Episcopo inscio censuræ approbetur ad confessiones audiendas, licèt si censura ei innotuisset minimè illum approbâsset: secus tamen dicendum de illo, qui sine approbatione, & sine ullo probabili fundamento absolvit, licèt ab omnibus censeatur approbatus: ratio est, quia tunc propriè dicitur intrusus, cuius acta nunquam in jure validantur, ut notat Tuschus *V. error. conclus. 330.* ubi etiam addit requiri ad hoc ut error conferat jus, ut concurrat utilitas publica; vult enim, quod tunc tantùm censeatur error tribuere jus, quando id exigit bonum publicum, quod alias impediretur. Vult etiam Tuschus, ut error sit tantùm facti, non verò juris. 15

Alii verò communiùs censent, nil referre, sive error sit facti, sive juris, dummodo procedat ex justo titulo, & debita probabilitate: tunc enim quæ fiunt cum tali errore rectè procedunt, neque invalidantur, si postea error detegatur, immo nec opus est, ut repetantur, quia fuerunt validè facta. 16

Demum per viam præscriptionis acquiritur privilegium, quando quis exercet jus aliquod toto tempore à jure requisito, ad legitimam præscriptionem inducendam, quod jus contra privilegium Ecclesiæ non præscribitur nisi spatio quadraginta annorum, ut desumitur ex *c. accedentibus 15. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit. Quòd si aliquis locus ecclesiasticus spatio quadraginta annorum solvat pacificè decimas alteri loco ecclesiastico intelligitur præscriptum contra ipsius privilegium, si illud habeat non solvendi decimas. Per hunc textum corrigitur alius, qui habetur in *cap.* 17

c. si de terra 6. h. t. ubi dicitur, quod ad præscribendum contra privilegium Ecclesiæ sufficiat spacium triginta annorum, eò quia videatur in tanto tempore renuntiare juri suo. Hodie enim ob textum in *d. c. accedentibus* contra privilegium ecclesiæ non præscribitur, nisi spatio quadraginta annorum, adeò ut non possit una ecclesia contra privilegium alterius acquirere jus percipiendi decimas nisi post dilapsos 40. annos. Neque obstat, quòd privilegia ecclesiarum, & Monasteriorum dicantur inviolata manere cunctis temporibus, & nulla mutari novitate *c. 1. & 2. causa 25. q. 2.* quia id tantùm procedit de statutis generalibus, quibus ecclesia regitur, & de quibus in dicto textu est sermo, ut notat Glossa in *d. c. 1. V. temporibus.* vel procedit de privilegiis pertinentibus ad immunitatem, & libertatem ecclesiasticam, quibus non potest renuntiari, cuiusmodi sunt privilegia fori, quibus Clericus non potest conveniri coram judice laico *c. si diligenti 12.* ut etiam procedit de privilegio canonis *c. contingit. 36. de sent. excommun.* quia cum huiusmodi privilegia concessa sint in favorem totius Ordinis Clericalis, debent semper inviolata manere; nec potest unus, vel alter Clericus iisdem renuntiate. In præsenti verò sermo tantùm est, de particularibus, & singularibus privilegiis concessis favore certorum locorum, vel singularium personarum, quibus expresè, vel tacitè potest renuntiari, & contra quæ præscribi potest, & jus acquiri, ut dicitur in *c. accedentibus 15. h. t.* ubi statuitur, quòd si locus aliquis ecclesiasticus spatio quadraginta annorum solvit pacificè decimas alteri loco ecclesiastico, intelligatur præscriptum contra ipsius privilegium, si illud habeat non solvendi decimas, & alter locus ecclesiasticus ex vi talis præscriptionis acquirit jus easdem decimas imposterum exigendi.

18 Unde juvat observare quòd nómine privilegii duo possunt intelligi, scilicet vel concessio ipsius facultatis ad aliquid faciendum; vel jus ipsum faciendi concessum: & in præsenti hoc secundo modo sumitur privilegium, quando dicitur posse acquiri per præscriptionem. Siquidem si sumatur privilegium priori modo, ut est concessio ipsius facultatis ad aliquid faciendum, potiùs opponitur præscriptioni, ut quid contrarium, adeò ut non possint simul cohærere concessio facultatis ad aliquid faciendum, & præscriptio, ut rectè notat Glossa in *c. veniens de præscript.* unde Panormitanus ibid. docet impetrationem privilegii causare malam fidem respectu juris prius possessi per præscriptionem: quia tunc videtur impetrans agnoscere, se non habuisse jus, adeò ut si postea privilegium repudietur, non possit se præscriptione tueri; quia præscriptio in illa impetratione censetur cessâsse: & id verum est etiam independenter ab usu talis privilegii, quia sola impetratio sufficit ad inducendam præsumptionem præscriptionis renuntiatæ: qua ratione privilegium, & præscriptio non possunt simul concurrere respectu ejusdem juris quærendi, sed tantùm quæsiti; adeo ut si agatur de privilegio jam quæsito, & privilegium sit simpliciter confirmatorium juris priùs per præscriptionem quæsiti, vel concessi ad cautelam, vel per modum novi tituli, possit privilegium tunc concurrere cum præscriptione, ut notat Felinus in *d. c. veniens de præscript.* quia tametsi jus jam quæsitum non possit de novo quæri, potest nihilominus novo titulo retineri, ut rectè notat Joannes Andreas in *c. cum personæ 7. h. t. in 6.*

Ut autem privilegium, seu jus ad aliquid faciendum, vel exigendum acquiratur per præscriptionem plura requiruntur notatu digna. Primò ut id quod præscribitur sit sua natura tale, quod potuisset præscribenti concedi: hinc quia quæ sunt jurisdictionis Episcopalis concedi possunt; non verò illa, quæ pertinent ad ordinem Episcopalem, sequitur, quòd illa tantùm præscribi possint, non ista, ut notat Panormitanus *c. cùm non liceat c. olim de præscript.* tametsi possit quis in illis præscribere libertatem, ut non teneatur ea petere ab hoc, vel illo, sed à quo maluerit, ut notat idem Panormitanus in *d. c. veniens de præscript.* 19

Secundò ut præscriptio fiat juxta formam concessibilem, adeò ut præscribens utatur tali forma, sub qua res, quæ præscribitur fit, & conceditur: sic præscribens usum benedicendi ornamenta ecclesiæ, debet benedicere secundùm formam in Pontificali expressam: quia facultas benedicendi talia ornamenta non exercetur, neque conceditur, nisi sub tali forma. Tertiò ut præscriptio fiat à persona, quæ secundùm se capax sit illius juris, seu privilegij, quod præscribit: quo pacto licèt possit una ecclesia præscribere jus exigendi decimas ab alia ecclesia, non tamen tale jus potest à laico, vel fœmina præscribi, eò quia neuter sit capax juris spiritualis. 20

Tertiò ut concurrat titulus verus, vel saltem coloratus, vel loco tituli possessio, vel usus à tempore immemorabili, si præscriptio sit contra jus commune; non ita si præter, ut notat Panormit. *in c. de quarta c. ad aures de præscript.* ubi censet, titulum sufficientem esse opinionem fundatam in dicto viri alicuius gravis, & bonæ famæ, tametsi nullum fortassis reperiatur instrumentum; sufficit enim si vir magnæ authoritatis, & boni nominis asserat tempore belli, vel incendio perijsse *l. quod vulg. ff. quod empt.* 21

Quartò sufficit etiam ad continuandum usum privilegii communis opinio, & quasi traditio accepta à Senioribus, quòd talis persona habeat tale jus, & gaudeat tali privilegio, eo quia viderit suos antecessores eodem uti, & audierit constitutos in tali dignitate semper habuisse tale privilegium. Idque valet etiam pro defendendis pluribus usibus, & privilegiis antiquorum Episcopatuum, vel monasteriorum, quæ vix possent aliquo probari instrumento. 22

23 Quintò requiritur lapsus temporis à jure præfixi, adeò ut privilegiatus per illud totum tempus usus sit tali jure absque ulla contradictione, quod tempus est spatium quadraginta annorum.

§. III.

De Confirmatione, seu innovatione, & interpretatione privilegiorum.

1 CONfirmatio definitur esse *juris prius habiti corroboratio: cap. inter dilectos de fide inst.* & tunc propriè dicitur privilegium, seu jus confirmari, quando superior approbat factum inferioris, cui propterea præbet suam auctoritatem, ut possit validè subsistere. Inpræsenti verò non sumitur confirmatio tam strictè, sed paulò laxiùs, quatenus denotat quandam innovationem illius quod jam legitimè factum erat. Est enim discrimen inter confirmationem strictè, & lexè sumptam, quia illa fit tantùm à superiore approbante factum inferioris; hæc verò fit à pari, ut si Princeps confirmet factum sui antecessoris, est confirmatio laxè sumpta, quia non est illi superior, quapropter confirmatio juxta præsens institutum est potiùs nova concessio illius, quod priùs concessum fuerat. Est enim de ratione cujusvis confirmationis concessio illius, quod confirmatur. Si tamen de ipsa originaria concessione dubitaretur, tunc non sufficeret, simplicem confirmationem exhibere, sed exhibenda esset ipsa originalis concessio, de qua dubitatur; quamvis Gottofredus putet, id non esse necessè contra Speculatorem *in rubric. de instrum. cod.* §. 11. *lib.* 2.

2 Confirmatio, ut etiam innovatio solet expediri vel in forma communi, vel ex certa scientia; quando expeditur in forma communi non tribuit novum jus, sed solùm antiquum conservat, & illud præcisè, quod jam concessum erat, quod propterea relinquit in eodem statu, in quo reperitur, quando datur confirmatio absque ulla mutatione; unde nec privilegia revocata restituit, neque quomodocunque omissa restaurat, ut habetur *in c. ex parte 13. h. t.* ubi cùm Episcopus Meldensis Abbatissam, Ecclesiam, & populum Jotrensem ad Sedem Apostolicam immediatè spectantem cujusdam commissionis (in qua privilegiis nulla fiebat mentio) prætextu graviter molestaret, Abbatissam excommunicando, & clerum, ac populum interdicto supponendo, & illa ad Sedem Apostolicam appellâsset, Innocentius III. privilegio Apostolico exemptionis sibi exhibito, & nemine ex contraria parte comparente, nec respondente, dictum privilegium innovavit, ita tamen ut per innovationem non plus juris eidem Ecclesiæ accreverit, quàm per privilegia suorum prædecessorum obtinuerat, quia per hoc, novum jus concedere noluit, sed tantùm antiquum conservare in illo eodem robore, quo erat antea. Ex quo textu liquet, innovationem privilegiorum non tribuere jus novum, sed tantùm antiquum conservare, ut etiam colligitur ex pluribus aliis textibus, ut ex *cap. intentionis 29. h. t.* ubi etiam dicitur, quòd innovatio privilegij non inducat novum jus, nec antiquum tollat, nec alicui præjudicium inferat, & ex *c. dilecta 4. de confirm. util.* & notat Barbosa *in d. c. quia intentionis 29. num. 2. & 3. h. t.* imò hæc confirmatio non solùm nihil addit privilegio confirmato; sed etiam si illud fuit invalidum, invalida est etiam confirmatio, quæ propterea nullum confert valorem actui confirmato.

Quòd si confirmatio fiat secundo modo confert valorem, si fortassis privilegium erat invalidum propter aliquem defectum juris positivi; vel quia fortassis erat jam revocatum, tunc enim ex vi supervenientis confirmationis reviviscit, & ejus usus dicitur de novo incipere: ratio est quia quando in confirmatione ponuntur illæ clausulæ *ex certa scientia*, vel *motu proprio*, vel aliæ id genus efficaciores, debent tunc hujusmodi clausulæ aliquid operari, quòd si, quando privilegium est invalidum eidem non conferrent valorem nil prorsus operarentur, quod maximè abhorrent jura, ut notat Panormitanus in *cap. cùm propter de caus. prop. & poss.* Debet tamen privilegium esse invalidum ob defectum aliquem juris positivi, quia si privilegium foret invalidum propter defectum juris naturalis, non acquireret suum valorem per talem confirmationem: quia Pontifex, & Princeps non præsumitur derogare juri naturali per similes clausulas appositas. Imò neque privilegium validaretur, si defectus se teneret ex parte substantialium: quia à primordio tituli formatur eventus posterior *l. 1. C. de impon. lucr. descript. lib. 10.* ut notat Innocentius *c. inter dilectos de fid. instrum.* & cum ipso communiter Canonistæ. 3

Interdum innovatur etiam jus ipsum privilegii, & non tantùm instrumentum, in quo continetur. Pontifices enim post Concilium Tridentinum confirmârunt gratias, & privilegia Regularibus concessa à suis prædecessoribus: & tunc si gratia innovatur in forma communi confirmatio non confert novum jus, quia renovatio tantùm operatur, ne res, quæ innovatur vetustate pereat *cap. longinquitate 64. caus. 12. q. 2. cap. 1.* juncta Glossa *fin. de precariis.* Præterea quia nova privilegia non solent concedi sine cognitione causæ: innovatio verò in forma fit sine cognitione causæ: siquidem non fit ex certa scientia. Sin verò innovatio juris contenti in instrumento fiat ex certa scientia, hoc est cum perfecta notitia illius, ejusque tenoris, ac omnium circumstantiarum, tunc confert juri confirmato valorem; adeò ut jus etiam antiquatum reviviscat, & revocatum restituatur in pristinum statum, & innovatio facta ex certa scientia habeat vim novæ concessionis, quia continet favorem 4

vorem Principis ex certa scientia, proinde ex plenitudine potestatis, ratione cujus debet concessio latè interpretari tam ex parte personæ, quàm modi, ut notat Barbosa *in cap. ex parte 13. n. 2. & 3. h. t.*

5 Quòd si probanda essent instrumenta privilegiorum esse deperdita, & peteretur eorum innovatio, tunc probandum esset privilegium per testes, qui deponerent de tenore instrumenti, & quòd non erat fasificatum præsertim in Bulla, charta, & littera: & ad servandam æqualitatem potest etiam pars contraria producere suos testes; idque desumitur *ex c. cùm olim 12. h. t.* ubi cùm Episcopus Eugubinus Abbati S. Petri ibid. super privilegio exemptionis Lucij Papæ tanquam sibi præjudiciali litem movisset; Innocentius III. super amissione ac tenore privilegiorum iussit testes recipi tam ex parte Episcopi, quàm Abbatis; & Pontifex ex depositionibus decem testium, & quorundam Cardinalium assertione cognosceret, dictum Monasterium nullo mediante ad Romanam Ecclesiam pertinere, & attenderet dictum Abbatem à prædecessore Cœlestino (quamvis ab Episcopo Eugubino excommunicatus diceretur) tanquam non ligatum ad osculum fuisse admissum, utique id non facturo nisi notitiam habuisset exemptionis: decrevit privilegium Lucij Papæ, quod Innocentius Perusij antehac sibi ostensum sine vitio Bullæ, chartæ, & litteræ esse apparebat, illius fuisse tenoris, cujus per depositionem testium, & assertiones Cardinalium dicitur extitisse.

6 Ex quo textu claret, ei qui petit innovari sua privilegia, vel instrumenta, posse contrariam partem, cujus interest objicere in oppositum, ac impedire innovationem, si probet de jure suo; siquidem innovatio privilegii potest cedere in præjudicium partis adversæ, proinde non debet fieri nisi auditis, & citatis partibus: quamvis non sit certa persona, neque constet de loco ubi moretur, sufficit citatio cum clausula illa generali: *ut compareat, qui sua interesse putat* juxta *regul leg. 1. §. de nunc. ff. de vent. inspiciend.* Rursus ad probandum privilegium si ejus instrumentum deperditum sit testes adhiberi debent, qui testificentur, non solùm se instrumentum illud vidisse, sed etiam caruisse omni vitio Bullæ, chartæ, & litteræ, quinimmo debent etiam testari de die, & loco ut ex circumstantiis conjici possit de veritate, ut notat Covarruvias *in pract. c. 11.* Rursus debent etiã testari de consule, sub quo fuit instrumentum illud scriptum, & de eo, quod continebat, ut etiam de omnibus substantialibus, quamvis non sit necesse ut referant singula verba, sed tantùm illa, quæ ad finem in privilegio intentum sufficiunt, ut notat Farinacius *ex prax. p. 2. q. 64. num. 146.* ex *regula qui sententiam C. de pœn.* Imò nec est necesse ut singuli testes omnes, & singulas prærecensitas circumstantias enumerent, sed sufficit, ut aliqui aliquas, alii alias rencenseant, adeò ut ex dictis omnium simul perficiatur una integra probatio, ut notat Molina Jurista *de primogen. lib. 2. c. 5. n. 37.*

Quamobrem ad innovandum privilegium, quando eius instrumentum fuit deperditum, tria necessariò debent probari. Primò instrumentum illud revera fuisse amissum alioquin dolosè posset ejus amissio allegari. Secundò probandus est tenor instrumenti, seu id, quod in ipso continebatur, indicato etiam die, & loco, in quo factum fuit, & aliis prærecensitis circumstantiis. Tertiò quòd instrumentum caruerit omni vitio, ob quod posset redargui falsitatis. Cæterum non est necesse, ut iidem testes, qui deponunt de amissione, deponant etiam de tenore instrumenti; sed sufficit, si aliqui deponant aliquas qualitates, & alii alias, vel circumstantias, ut paulò superiùs diximus. Privilegium autem amissum, si renovetur cum prærecensitis qualitatibus, & iis vocatis, quorum interest, habet eundem vigorem, & effectum, quem habebat, antequam deperditum esset, ut notat Barb. *in d. c. cùm olim. 12. n. 7. h. t.* 7

Quod verò ad interpretationem attinet privilegiorum juvat observare, jura vel maximè refugere in omni actu, lege, privilegio, vel scriptura nullitatem, & verborum superfluitatem: quapropter volunt, ut semper fiat interpretatio ad evitanda hæc duo. Primò evitant jura nullitatem, quando ex tali interpretatione, actus, vel lex, scriptura, vel privilegium omnino frustraneum esset, & inutile, quia non præsumitur, quòd Princeps concesserit privilegium inutile, & supervacaneum, hinc habetur in jure regula generalis, quâ monemur, ita scripturã interpretari, ut potiùs valeat, quàm pereat *c. Abbate de V. S. c. licet. 11. h. t. in 6.* & docet Glossa *in c. inter dilectos de fide instrum. & l. quoties de V. O.* & communiter Canonistæ *in c. dilecti de for. compet.* 8

Secundò volunt jura, ita etiam fieri legis, & scripturæ, seu privilegij interpretationem, ut vitetur redundatio verborum, & superfluitas, quando aliàs non adhibita interpretatione talis superfluitas daretur in scriptura, vel privilegio, in quo propterea plura verba, vel etiam clausulæ nihil operarentur, nec disponerent, ut habetur *in c. Abbate de V. S.* Potest autem hæc interpretatio fieri, vel auctoritate Principis, vel alicujus Doctoris privati: certum est, posse Principem privilegium à se datum interpretari; ad illum enim pertinet legem interpretari, ad quem spectat eandem constituere *c. inter alia de sentent. excommun. l. in prætoriis ff. de præt. stipul.* & quando interpretatio fit à Principe, à quo datum est privilegium, eiusdem est auctoritatis cum ipsa scriptura, vel privilegio, ut notat Felin. *in rubric. de rescript.* tunc tamen nihil novi operatur, nec concedit *l. adeo ff. de acquir rerum dominio* ratio est, quia tunc interpretatio Principis dicitur potiùs eius declaratio, & explicatio, & qui declarat, nihil dat, vel ponit, 9

sed tantùm explicat jam datum, & ostendit, quod factum est *l. & si quæratur. ff. si servit. vindic. l. hæredes palam de testam.* Glossa *in c. per tuas de donat. & in clement. exivi de V. S.*

10 Quòd si Princeps in declaratione privilegii à se dati quidquam aliud adderet, quod non esset in scriptura, hæc posset rejici, non tamen tolleretur jus priùs quæsitum, quia jam non diceretur interpretatio, sed potius jus novum, & nova constitutio ratione additi à Principe in sua declaratione, ut notat Rebuff. *in pract. benef. p. 1. tit. de non toll. jus text.* quia quoties Princeps addit, jus novum efficit, *l. jus autem ff. de justit. & jur.* Quòd si interpretatio Principis talis esset, ut nullo modo responderet scripturæ, tunc præsumitur hæc per sub vel obreptionem ab ipso obtenta, ut notat Rebuffus *loc. cit.* Quando verò interpretatio fit privata auctoritate ab uno, vel pluribus Doctoribus, tunc interpretatio non habet aliam vim quàm opinionis probabilis. Cæterum interpretatio cujuscumque privilegii debet semper ita fieri, ut scriptura addat semper aliquid supra jus commune, ut notat Rebuff. *in pract. benef. tit. de Pap. provis. per c. fin. 25. q. 1.* Præterea si privilegium sit odiosum eius interpretatio debet esse stricta, adeò ut, quàm minus possit, deroget juri communi, vel tertii *c. fin. de trans. c. quod dilect. de consang.* ut notat Joannes Andreas *c. olim de V. S.*

11 Hoc tamen procedit, quando privilegium est contra jus commune, quia si tantùm sit contra statutum, vel consuetudinem particularem, tunc interpretatio fit laxè juxta communiorem sententiam: quamvis Rebuffus, & alij censeant privilegia esse semper strictè interpretanda, licèt sint contra statuta particularia. Alii autem procedunt media via, & beneficio distinctionis conciliant sententias inter se pugnantes, & dicunt, quòd si privilegium contrarium statuto, seu consuetudini particulari sit conforme juri communi, tunc debeat lexè interpretari: sin verò simpliciter adversetur consuetudini, seu statuto, & etiam juri communi, tunc debet strictè interpretari, quia Princeps non præsumitur velle derogare juri tertij; proinde quod concedit, intelligitur semper concessum salvo jure tertij, quia voluntas Principis semper præsumitur esse talis, qualis de jure esse debet juxta æquitatem, & ne ulli inferatur damnum, ut notat Baldus *in c. licèt in corrigendis de offic. Ordin.* hinc si Princeps alicui concederet privilegium, quo jus tertij læderetur, necessum esset in tenore concessionis exprimere læsionem, ut communiter docent Canonistæ cum Barbosa *de offic. & potest. Paroch. c. 25 num. 8.* imò si læsio esset enormis addenda esset clausula *ex certa scientia*, vel *motu proprio*, ut notat Panormitanus *c. cùm ad hoc de Clerico non resid.*

12 Id igitur interest discriminis inter privilegiorum interpretationes; quia si privilegia concedantur præter jus commune, sintque meræ gratiæ, nemini præjudicantes laxè interpretantur *ex reg. juris 15. in 6.* ibi: *Cum privilegia Principis sint interpretanda latissimè*, & *l. Beneficium 3. de Const. Princ.* ut est privilegium absolvendi ab omnibus irregularitatibus, & casibus occultis (exceptis homicidiis alioquin Papæ reservatis) concessum Episcopis, à Concilio Trident. *sess. 24. c. 6. de Refor.* quod privilegium laxè interpretatur; ut fiat extensio non solùm ad Episcopos confirmatos, & nondum consecratos; sed etiam ad Capitulum sede vacante, & ad alios Prælatos exemptos, habentes jurisdictionem quasi Episcopalem; quia licèt hæc facultas illis competat ex speciali quodam jure, illis tamen convenit perpetuò ratione dignitatis, proinde censenda est potestas potiùs ordinaria, ut notat Layman *lib. 1. tract. 4. c. 23. num. 5.* Sin verò privilegia derogent juri communi, tunc sunt strictè interpretanda, & restringenda *ex reg. 15. juris in 6.* ibi: *odia sunt restringenda.*

Neque obstat, quòd privilegia sint favorabilia privilegiato; quia licèt includant favorem prout referuntur ad privilegiatos; quatenus tamen exorbitant à jure communi, cui derogant, sunt odiosa; & sicut bonum commune præfertur privato, & particulari: ita jus comune juri particulari: & cum privilegium sit jus particulare debet cedere juri communi; unde si alterum ex hisce juribus sit restringendum, restringi potiùs debet privilegium, seu jus particulare, quàm jus commune. 13

Id tamen limitatur nisi privilegium derogans juri communi sit in favorem religionis, vel causæ piæ, aut boni communis, seu publici: hinc privilegium exemptionis Clericorum à jurisdictione Principum sæcularium; & Religiosorum à jurisdictione Episcoporum laxè interpretatur in favorem Religionis: privilegia militum quia cedunt in bonum commune, eiúsque defensionem, etiam laxè interpretantur. Limitatur etiam nisi privilegium sit insertum in corpore juris, quia tunc perinde est favorabile, ac ipsum jus commune, ac propterea debet laxè interpretari. 14

Limitatur etiam quando privilegium conceditur motu proprio Principis, quia tunc licèt deroget juri communi, censetur beneficium Principis datum ex certa scientia; ideo latam potiùs, quàm strictam meretur interpretationem *argument. si motu proprio 23. de præben. in 6.* Sin verò privilegium cedat in damnum tertiæ personæ, eiúsque juri acquisito deroget, strictè debet interpretari, ut est privilegium exemptionis à solvendis decimis; quia Princeps non præsumitur velle alterum privare jure suo; nisi id clarè exprimat: & hoc etiam procedit, quamvis privilegium concessum sit motu proprio: quia tametsi Princeps ex gravi causa, & ob urgentem necessitatem possit aliquem privare jure suo; non tamen facilè id præsumendum est; quia jus naturale exigit, ut cuique servetur jus suum illæsum; nisi publica necessitas aliud exigat; ut notat Layman *lib. 1. tract. 4. 23. n. 6.* 15

Circa

16 Circa verò hanc laxam, vel strictam privilegiorum interpretationem juvat observare; quòd si verba privilegii sint ambigua, vel obscura ad illum pertinet privilegium interpretari, ad quem spectat legem condere, & privilegium concedere : hinc in privilegiis concessis à Sede Apostolica solus Papa judicat de dubiis, si quæ iisdem oriuntur *c. cùm veniunt 12. de Judiciis.* Sin verò verba privilegii, clara sint, tunc interpretatio fieri debet juxta tenorem, & formam privilegii, quæ observanda est, ut statuitur *in c. Porro 7. h. t.* ubi Alexander III. circa privilegia concessa Templariis, & Hospitalariis rescribit : eorundem valorem esse dignoscendum ex illorum tenore, juxta quem vult esse servanda privilegia iisdem concessa. Ex quo textu liquet alleganti privilegium non esse credendum nisi illud exhibeat; quia Alexander III. rescribit inspicienda esse privilegia; & non possunt inspici nisi exhibeantur. Ratio est, quia cum privilegia sint facti, non præsumuntur, sed debent probari, ut notat Abbas *in d. c. Porrò 7. n. 1. not. 1. h. t.*

17 Excipiuntur tamen privilegia inserta corpori juris, quia horum scientia præsumitur *c. 1. de const. in 6.* unde sufficit si privilegia inserta corpori juris allegentur ut notat Barbosa *in d. c. Porro num. 5. & sequent.* semel autem quòd constat de privilegio, ejus tenor, seu forma servari diligenter debet; neque de illo judicandum est nisi juxta ejus tenorem; idque desumitur *ex c. Recepimus 8. h. t.* ubi cum ageretur de non exemptis à solvendis censibus ecclesiæ Romanæ, Alexander III. rescribit, inde non probari esse exemptos à jurisdictione Episcopi; quia non omnes, qui annuum censum solvunt, sunt servati sub jurisdictione ecclesiæ Romanæ: sicùt nec omnes, qui speciatim sunt sub jurisdictione ecclesiæ Romanæ, solvunt censum: unde Pontifex mandat, ut diligenter inspiciantur privilegia; & eorum tenor diligenter servetur.

18 In privilegiorum interpretatione præter recensitas, solent etiam aliquot aliæ tradi regulæ, quarum prima est, ut si privilegium sit simpliciter favorabile debeat interpretari largissimè quantum fieri potest in favorem utentis *c. cùm dilectus de donat. l. beneficia. ff. de const.* Panormitanus *c. quia circa 22. h. t.* & *c. olim de V. S.* debet tamen extensio fieri quantum patitur qualitas personæ, & verborum potestas, ut notat Butrius *c. majoribus de præb.* & Panormitanus *c. quanto de censibus.* Non tamen privilegium simpliciter favorabile uni personæ extendi debet ad aliam etiam militante eadem ratione, ut communiter docent Canonistæ *in c. sane 10. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, temerarium esse, & indignum, aliquem sibi præsumere, quòd Romana Ecclesia alicui certa ratione inspecta singularibus beneficiis voluit indulgere : ex quo textu claret, privilegia, quæ Papa alicui concedit inspecta certa ratione, non debere alium sibi usurpare, etiam in pari ratione; quia privilegia non transeunt in legem communem, sed sunt jus speciale, quod non est dandum nisi certa inspecta ratione : hinc ex præfato, & aliis similibus textibus deducuntur regulæ juris in 6. *quæ à jure communi exorbitant* (cujusmodi sunt privilegia) *non sunt in consequentia, trahenda:* & illa altera: *quod alicui gratiosè conceditur non debet aliis trahi in exemplum.* Imò nec privilegia simpliciter favorabilia extenduntur in præjudicium tertii, & multò minus Reipublicæ *l. jubemus C. de SS. Eccles.* contra quam si rescriptum contineret aliquid, esset ipso jure nullum, ut notat Sylvester *V. privilegium.*

Secunda est, ut in interpretatione privilegiorum, sive laxè, sive strictè fiat, attendi debeant præsertim sequentes circumstantiæ, ut juxta ipsas interpretatio temperetur. 19 Primò attendi debet tempus, in quo privilegium concessum fuit, & in quo ad usum debet adduci, ut notat Burgius *c. cùm accessissent de constit.* Secundò causa sive motiva, sive impulsiva tacita, vel expressa, ut notat idem Burgius *loc. cit.* Tertiò qualitas, seu conditio personæ, cui privilegium loquitur, & etiam personæ, quæ privilegium concessit, ut notat Baldus, & Bartolus in *l. ex militari. ff. de mil. test.* Quartò attendenda est etiam materia subjecta *l. si uno anno ff. locat.* Quintò attendenda est etiam observantia subsecuta, ut docet Barb. *in prax. exig. pens. q. 6. num. 57.* Sextò procemium scripturæ, quia in procemio solet tenor privilegii explicari, ut notat Baldus *l. fin. ff. de hæred. instit.* & Bartolus *l. cùm hi ff. de transact.* Septimò attendi debet communis usus loquendi, juxta quem debent verba privilegii intendi, ut notat Panormitanus *c. nonnulli de rescript.* Octavò attendi etiam debent postulata, ut notat Rebuffus *in pract. p. 2. tit. de forma sign.* ratio est, quia concedens privilegium præsumitur se conformare intentioni, seu menti supplicantis *c. inter dilectos de fid. inst.* Nonò ratio naturalis, quæ ex ipsis verbis deduci potest, ut notat Panormitanus *cap. suggestum de appell.* Decimò attendendæ sunt etiam conjecturæ, & veri similitudines ut notat Panormitanus in *c. secundo requiris de appell.* Undecimò attendendum est etiam, an unum privilegium possit per aliud explicari, unus articulus per alium, & sequentia per præcedentia, aut è contra *l. sciendum ff. qui satisd. cog.* Baldus *l. fin. de hæred. inst.* Duodecimò possumus itidem in privilegiorum interpretationibus uti opinione communi.

Tertia, ut si privilegium debeat strictè interpretari, non sit ita strictè interpretandum, 20 ut reddatur inutile, & inefficax, quantumvis aliàs videatur grave, & odiosum, nisi fortassis deprehendatur injustum, ut communiter docent Juristæ & Canonistæ : ratio est, quia voluntas Principis non est concedere privilegium, quod nullum sortiatur effectum, ac propterea sit inutile : sicut nec præsumitur ferre legem, quæ nulla sit sortitura efficaciam, idque desumitur ex *c. in his 30. h. t.* ubi cum privilegium Prædicatoribus, & Minoribus con-

concessum ubicunque fuerit, sine parochialis juris præjudicio cum altari portatili celebrandi, nimis strictè aliqui interpretarentur, quasi id præter assensum Prælatorum fieri non possit: Innocentius III. Interpretatione hac reprobata mandat dictis religiosis (dummodo ab aliis quæ jure parochiali proveniunt prorsus abstineant) sic licentiam celebrandi Apostolica auctoritate promulgari, ut dicti Religiosi aliquam inde in hoc videantur gratiam consecuti. Ratio itidem est, quia ne privilegium sit omnino frustraneum, & inutile debet aliquid operari ultra jus commune: & in dicto textu nil operaretur, si celebratio in altari portatili haberetur pro præjudicio juris parochialis, quia tametsi negari non possit aliquod præjudicium intercedere; illud tamen per privilegium Papæ ex suprema potestate alio bono, & justo fine compensatur. Tum quia nuda jura parochialia manent intacta. Verùm hoc privilegium concessum Prædicatoribus, & Minoribus videtur revocatum per Concilium Tridentinum *in decreto de obser. & evit. in celebr. miss.* ubi præcipitur Episcopis, ne quoscumque etiam Regulares permittant celebrare extra loca sacra. Nihilominus post Concilium Tridentinum fuit iterum concessum à Gregorio XIII. Societati Jesu, ut refert Emanuel Rodriq. *tom. 1. Regul. q. 43. art. 1.* & quidem in amplissima forma concessit hoc idem privilegium, ut etiam Paulus III in constit. quæ incipit *licèt debitum* anno 1549. & hoc privilegio gaudent etiam alii Ordines præsertim Theatini, qui ex speciali privilegio ipsis concesso à Clemente VII. in constitutione quæ incipit *Dudum pro parte vestra edita Romæ* die 3. Martii 1533. estque *in part. 2. Bullarii in Ordine 28.* & ex constitutione Pij V. quæ incipit *Ad immarcessibilem* data Romæ 7. Idus Februarii 1567. & præsertim ex privilegio ipsis concesso à Gregorio XIV. dato Romæ 5. April. 1591. vigore cujus privilegia cæteris omnibus Religionibus concessa, & concedenda, conceduntur specialiter æquè primò ipsis Theatinis, & eodem prorsus tenore, quo aliis conceduntur. Debet igitur privilegium Principis ita interpretari ut aliquid operetur, seu conferat, ultra, vel præter jus commune, alioquin foret privilegium illusorium, ut notat Abbas *in d. c. in his 30. num. 2. h. t.* ubi addit, hoc idem procedere etiam de statutis, quæ si loquantur in terminis juris communis, ita debent interpretari, ut aliquid operentur.

21 Quarta regula est, ut privilegium non restringatur ultra proprietatem verborum, sed hæc debeant accipi in propria significatione, ut sonant: quia etiam leges intelligendæ, & observandæ sunt juxta propriam verborum significationem: & cùm privilegia sint quædam leges privatæ imitantur leges communes, proinde debent interpretari, & observari secundùm propriam verborum significationem. Ratio itidem assignari potest, quia favores ampliari potiùs, quàm restringi debent, præsertim per impropriam acceptionem verborum, & sine necessitate: atqui privilegia semper continent favorem respectu privilegiatorum, alioquin nihil in illis firmum esset, quod non posset facilè eludi, proinde sunt privilegia perinde ac favores amplianda potiùs, quàm restringenda: quod tamen procedit de privilegiis præter jus commune, & quæ non inferant alteri damnum; quia privilegia, quæ juri communi, & etiam alieno juri derogant, vel damnum inferunt, ac præjudicium, non debent ampliari, sed restringi, quia sicut bonum commune prævalet particulari, ita jus commune juri privato. Tum quia Princeps non præsumitur per privilegium, quod dat uni, velle damnum inferre alteri, nisi id expresè significet, ut superiùs diximus: quamobrem quando privilegium juri communi, vel alieno derogat, ac est præjudiciale, tunc verba potiùs impropriè accipienda sunt, & explicanda, quàm ut jus tertii lædatur: nisi fortassis ex aliis conjecturis, possit verisimilius præsumi, quòd Princeps velit, verba privilegii sumi in propria significatione, id enim dependet à voluntate Principis concedentis privilegium.

Quinta, ut cum res omnes sint vel fori civilis, vel ecclesiastici, ideo omne privilegium interpretari debet conformiter ad forum concedentis, & eius leges, ut notat Baldus *in l. si quando 1. C. de bon. vacant. lib. 10.* unde si materia sit fori civilis, & privilegium concedatur à Principe sæculari, debet tunc privilegium interpretari juxta leges fori civilis. Sin verò privilegium versetur circa materiam fori ecclesiastici, debemus uti sacris canonibus, ac legibus ad illud explicandum, ut notat Panormitanus *in c. canonum de constit.* quòd si privilegium emanaret à Principe temporali circa materiam ecclesiasticam, tunc saltem directè privilegium non subsisteret, quia non potest quis concedere privilegium nisi super materia, super quam potest legem ferre: & Princeps sæcularis non potest leges ferrre super rebus ecclesiasticis. 22

Cæterum si Princeps sæcularis simile privilegium daret, & Ecclesia illud acceptaret tunc putârim fore explicandum secundùm canones; quia Ecclesia, eo ipso, quòd acceptat tale privilegium, facit illud suum, & irrevocabile; consequenter de illo est perinde judicandum, ac de aliis juribus ecclesiasticis, hoc idem etiam censent aliqui, procedere de jure concesso laicis, ac Ecclesiæ. Quòd verò ad privilegia Regularium pertinet Clemens VII. districtè prohibuit, quibusvis Ecclesiarum Prælatis, ne ullo modo interpretentur privilegia Minorum, & id reservavit Sedi Apostolicæ, ut refert Tamburinus *tom. 1. dist. 15. q. 6. de jure Abbatum.* 23

Rursus pro Dominicanis Provinciæ Hispaniæ Innocentius VIII. statuit, ut Generalis adjuncta sibi persona ecclesiastica cum duobus viris peritis possit simul sua privilegia interpretari, & jussit fratres teneri eorum interpretationi 24

tioni acquiescere, ut notat Rodriq. *tom. 1. Bull. in Orac. eiusdem Innocent.* Pro Cassinensibus Eugenius IV. Alexander VI. Julius II. Leo X. Clemens VII. & Paulus III. statuerunt, ut quidquid dubii emerserit circa privilegia eidem Congregationi concessa juxta bonam æquitatem in favorem animarum, & Monasteriorum, debeant explicari, non verò secundùm rigorem, aut apices juris: & quia prædicti Pontifices non explicant, à quo, & à quibus debeat fieri hæc explicatio: ideo relinquitur, ut quisque Monachus prædictæ Congregationis possit tali pacto favorabiliter interpretari sua privilegia.

§. IV.

De quibusdam clausulis, sub quibus solent privilegia concedi.

1 PLures sunt clausulæ sub quibus solent privilegia concedi, quarum præcipuè sunt sex. Prima est clausula *ad instar*. Secunda *motu proprio*. Tertia *ex certa scientia*, Quarta *ex plenitudine potestatis*. Quinta *supplentes omnem defectum*. Sexta *non obstantibus*, de quibus solet nonnunquam dubitari, quomodo intelligi debeant. Pro quo juvat observare, quòd, quando invenitur privilegium cum clausulis extra consuetudinem, seu contra solitum morem, vel stylum curiæ, aut rationem, hoc ipso habetur pro suspecto *c. causam* de testibus *c. ex parte de capell. Monach. c. quam gravi* de crimine falsi, adeò ut allegans clausulam insuetam, & non bene probatam possit puniri tanquam de falso. Sin verò nulla talis clausula exotica reperiatur, quæ instrumentum suspectum faciat, tunc procedendum est cum distinctione; quia vel in tenore scripturæ inveniuntur plura puncta sub eadem dispositione; & tunc ubicunque clausula fuerit apposita referri debet tantùm ad præsentia *c. inquisitioni de appell.* ita tamen ut extendatur ad omnia etiam in odiosis, si non repugnet aliquod speciale, nec constet aliter de mente disponentis *argum. l. 1. C. de lib. prat.* & *l. fin. ff. de reb. dub.* Vel scriptura unicum tantùm continet punctum, sed per plures articulos; & tunc si clausula apposita est in contextu unius, respicit illum solum, qui propterea censetur pars illius *l. 3. ff. de lib. & posth. §. filius*. Sin verò posita sit, sive in principio, sive in fine, & alii articuli habeant suas proprias determinationes, & clausulas, tunc apposita clausula non extenditur ad alios articulos, sed tantùm ad proximè positum *c. cùm dilecti de de dolo, l. si quis legata ff. de cond.* & *Inser.* Sin verò articuli suas non habeant determinationes, nec appareat ratio, cur clausula adjecta uni potius, quàm alteri tribui debeat, & nullum inde consurgat inconveniens, si omnibus tribuatur; tunc ad omnes debet applicari, de quo est casus, & desumitur ex *c. secundo requiris de appell.* Præterea si instrumentum unum tantùm contineat punctum sine ullis articulis disparatis; & clausula ponitur in principio, tunc refertur ad omnia, quæ in illo continentur, si eius natura id patiatur, nec aliter constet de mente disponentis *c. Apostolus 33. q. 6. l. si quis in principio. ff. de leg. 3.* Sin verò clausula ponatur in medio instrumenti, tunc non respicit præcedentia, immò neque sequentia, sed intelligenda est, juxta suum ordinem *c. causam, quæ de rescript.* Si demum clausula ponatur in fine tunc refertur ad omnia præcedentia, ut notat Panormit. *in c. secundo requiris de appellat.*

2 Prima igitur clausula, sub qua solet aliquando privilegium concedi, est *ad instar*, & supponit illud aliud, ad cujus instar datur, perinde ac exemplatum supponit exemplar: supponit enim hæc clausula quandam æquiparantiam, cum ex natura sua dicat relationem similitudinariam unius ad alterum ad instar cuius dicitur esse, vel fieri. Hinc rectè Panormitanus in *c. inter dilectos de fide instrum.* monet, quod quoties quis se fundat in privilegio dato cum clausula *ad instar*, teneatur docere de prima concessione, ac probare illud prius ad cuius instar asserit esse suum. Quod si in privilegio exprimeretur aliquis favor determinatus, quem Princeps diceret, se concedere *ad instar* u. c. *talis*, postea nullum inveniretur exemplar, adhuc concessio valida foret quoad expressa, quia error in demonstratione non vitiat dispositionem, quando aliàs constat de mente disponentis, seu concedentis privilegium. Vis autem clausulæ *ad instar*. in hoc vel maximè consistit, quòd in secundo privilegio censeantur concedi omnia, quæ continentur in primo sub eadem omnino extensione, vel restrictione respectivè, ut notat Innocentius *in c. inter dilectos de fide instrum.* & Baldus *l. omnia C. de Episc. & Cler.*

3 An verò si illud prius privilegium augeatur, vel minuatur, seu restringatur, vel revocetur; censeri etiam debeat auctum, vel diminutum, vel revocatum privilegium, quod est concessum *ad instar* alterius, vel eius, cui communicatur, & vice versa: respondendum est cum distinctione; vel enim communicatur privilegium alteri non per se, & principaliter, sed quasi dependenter ab eo, cui concessum primò, & principaliter fuit, quo pacto privilegia alicuius religionis interdum communicantur familiaribus religionum, non ratione sui, sed ratione solius religionis: & tunc aucto, vel restricto, aut revocato privilegio principali; necessariò augetur, vel restringitur, aut revocatur privilegium in persona eorum, quibus communicatum est, quod omnino dependet à priore, quoad usum illius; perinde ac accessorium à suo principali: & ratio est, quia accessoriũ sequitur suum principale, cui se accommodat, quoad incrementum, vel decrementum subeundum: non tamen è converso principale se accommodat accessorio, cùm hoc ab illo, non illud ab accessorio dependeat: unde perdito, vel revocato

cato privilegio quoad familiares, non perditur, nec revocatur, quoad religionem, quia privilegium datum religioni est principale, & independens à privilegio dato familiaribus, proinde ex eo, quòd istud revocetur non propterea dicitur revocatum privilegium concessum Religioni, ut notat Barbosa *in collect. in c. quod nonnullis 25. h. t. n. 4.* Vel privilegium conceditur alteri cum clausula *ad instar*, non dependenter, sed directè per se, & æqualiter, adeò ut is, cui conceditur privilegium cum clausula ad instar possit illo uti eodem prorsus modo, quo prior poterat, eò quia fiat proprium illius, non secus ac est proprium alterius, cui primo loco fuerat concessum, ut est privilegium concessum Congregationi Clericorum Regularium vulgò Theatinorum à Gregorio XIV. vi cuius communicantur iisdem Theatinis æquè primò per se directè, & æqualiter omnia privilegia concessa, & concedenda cæteris Religiosis Ordinibus: & tunc aucto, vel restricto, aut revocato privilegio principali, seu priùs dato alteri, non augetur, nec minuitur, seu restringitur, nec revocatur privilegium postea alteri communicatum: ratio est, quia utrumque privilegium, stat per se, adeò ut unum distinguatur ab alio realiter; & posterius licèt concessum sit *ad instar* prioris, non tamen quoad usum, vel non usum, dependet à priore, ut accessorium à suo principali: quia privilegium posterius concessum æquè principaliter, & independenter à priore fuit.

4 Hinc in communicatione privilegiorum, quâ privilegia concessa uni Ordini Religiosorum conceduntur etiam alijs religiosis Ordinibus, licèt detur jus, utendi iisdem privilegiis, non tamen communicatur usus, vel non usus; quia tametsi religio, cui primò concessa sunt, illis non utatur, & propter non usum illa amittat: adhuc tamen cæteri religiosi Ordines possunt iisdem uti, si independenter ab usu religionis, cui primò data sunt, fuerunt communicata. Sin verò contingat augeri exemplar, seu primum privilegium post concessionem secundi *ad instar*, hoc secundum in communiori sententia non subit hoc incrementum; ut nec etiam per proportionem, si restringatur privilegium prius concessum, non restringitur secundum cum clausula *ad instar*, & posteriùs concessum. Ratio est, quia Princeps concedens privilegium *ad instar* non dirigit suam mentem, nisi ad id, quod invenitur actu fuisse prius concessum, non verò quoad futura nisi id exprimatur in posteriori privilegio concesso *ad instar*.

5 Secunda clausula est *Motu proprio*: siquidem omnia Pontificia rescripta, & privilegia duabus tantùm viis expediuntur, scilicet vel *motu proprio* concedentis, vel ad petitionem, & instantiam partis: privilegia nunquam præsumuntur concessa priori modo, seu *motu proprio de præbend. in 6.* & notat Rebuffus *in Rom. ad concor. tit. de forman.* sed hæc clausula debet semper exprimi in instrumento privilegij: & tunc quando habetur expressa plura operatur. Primò quòd gratia reputatur magis spontanea, & ob id plenior, proinde privilegium est laxè interpretandum. Secundò quia beneficio hujus clausulæ expressæ in instrumento probantur vera, quæ in illo narrantur à Principe, in quo etiam præsumitur justa causa. Tertiò habet etiam vim specialis expressionis, proinde purgat vitium subreptionis *cap. si motu proprio de præbendis in 6.* Quartò operatur etiam idem quod clausula *ex certa scientia*, *& non obstantibus.* Quintò tollit etiam defectum personæ & desumitur ex *d. c. si motu proprio de præbend. in 6.* & notat Rebuffus *in pract. benef. tit. de non toll. jus tertij.* An verò clausula *motu proprio* habeat eandem vim, ac clausula *ex plenitudine potestatis*, plures affirmant: sed verior, & communior sententia id negat, quia sunt termini nimis disparati, quorum unus potest sine alio rectè subsistere. Secus clausula *motu proprio* non operatur in præjudicium tertij, ut notat Panormitanus *in c. causam de test. & c. 1. de sent. & re judic.* cum Baldo *c. ad aures de rescript.* Neque tollit qualitates intrinsecas, neque extenditur ad insolita, ut notat Rebuffus *loc. cit.* neque ultra intentionem concedentis, ut docet Panormitanus *d. c. causam de test.* neque inducit dispensationem, ut notat Cardinalis *cons. 96.* Demum neque quidquam operatur, ubi commissa est subreptio, seu error in expressione falsæ causæ, vel inhabilitate personæ. 6

Quòd si privilegium fuit concessum ad instantiam, tunc simpliciter debet explicari juxta petita. Sin verò adjiciatur motus proprius, adeò ut Princeps dicat: *Talis supplicavit nobis, cui motu proprio annuimus*, intelligitur tunc privilegium, ut concessum solo motu proprio, & præsumitur, quòd Princeps se moverit ad concedendam gratiam à se ipso absque ullo respectu ad rationes sibi propositas, siquidem clausula *motu proprio* significat, Principem fuisse motum à se ipso tantùm ad concedendam gratiam absque ullo respectu ad rationes sibi propositas in libello supplici. Quòd si prima concessio signetur *motu proprio*, & postea reformetur cum clausula *concessum, ut petitur*, vel simpliciter *in forma communi*; reformatio supponitur similiter facta motu proprio, quia relatio facienda est, & debet fieri ad primam concessionem, juxta quam secunda regulatur, ut notat Rebuffus *in pract. ben. tit. quæ cont. Bull. opp. poss. l. ait. Prætor. ff. de re judic.*

Tertia clausula est *ex certa scientia*, quæ duobus modis poni potest. Primò quando ita exprimitur in instrumento, cui apponuntur hæc formalia verba *ex certa scientia.* Secundò quando talia verba, vel clausulæ æquivalentes adjiciuntur instrumento, vel cum talibus circumstantiis expeditur; ut ex iisdem, veluti per necessariam consequentiam inferatur, Principem, qui in tali instrumento disposuit certum omnino fuisse, & optimè instructum de omni negotio, de quo disposuit, ut notant 7

Felin.

Felin. *cap. inter de except.* & Innocentius *c. statutum de rescript. in 6.* Conjecturæ verò inducentes præsumptionem certæ, tunc habentur, quando Princeps declarat, se disponere, cùm cognitione causæ, ut notat Romanus *cons. 327.* vel quando in confirmatione inseritur tenor rei confirmatæ, ut vult Panormitanus *in cùm venerabilis de constit.* vel cum super eadem re duplex conficitur rescriptum, ut censet Butrius *c. porrecta,* & *qua in ecclesiarum de constit.* vel cùm Princeps actum super eo facit, quod est juris, ut vult Alexander *cons. 133. vol. 5. c. 1.* & quamvis Glossa *in c. ex multiplici de decimis* asserat, clausulam ex certa scientia in instrumento privilegii non præsumi, id tamen non procedit, quando adsunt indicia violenta, cujusmodi sunt hactenus recensita; sed tantùm sententia Glossæ tunc vera est, quando concurrunt solùm levia indicia, ex quibus non præsumitur clausula *ex certa scientia* : an verò hæc probari possit per testes negant aliqui cùm Alexandro *cons. 11. lib 7.* Verùm non video cur, si testes sint omni exceptione majores, & deponant se fuisse præsentes Principi asserenti, se ex certa scientia ita disponere; non possit hæc scientia per hujumodi testes probari: quapropter opposita sententia tantùm concedi debet de testibus posthumis.

8 Effectus hujus clausulæ plures sunt. Primò ut æquivaleat clausulæ *non obstantibus*, & etiam clausulæ *de plenitudine potestatis* ut notat Panormitanus *in c. ad hac de rescript.* cum Innocentio *in c. innotuit. de elect.* contrarium tamen ab aliquibus censetur probabilius. Secundò quia per clausulam *ex certa scientia* Princeps supponitur derogare non solùm legi, verùm etiam consuetudini, ut censet Cassan. *in c. 5. cons. 24.* Tertiò quia præsumitur etiam contulisse gratiam ex causa, quæ in Principe semper præsumitur justa *l. relegati ff. de pæn.* Quartò excludit errorem, ignorantiam, & deceptionem, qua propter habet vim purgandi vitium subreptionis, nec sit ullus audiendus contra id, quod Princeps deponit ex certa scientia, ut notat Bald. *in extrav. Imperialis.* Quintò supplet defectum solemnitatum, non quidem essentialium, sed accidentalium, ut censuit Rota Romana *decis. 232. in nov.* Sextò id etiam operatur ut privilegia abrogata reviviscant, tametsi fuerint per Bullam revocata, neque opus est meminisse talis Bullæ, nec illi derogare: ratio, quia clausula ex certa scientia habet vim novæ concessionis, ut notat Glossa *in c. si grave. c. veniens de trans. cap. quia diversitas de conc. præb.* An verò si privilegium fuisset revocatum per jus commune, per Concilium generale etiam reviviscat virtute hujus clausulæ ex certa scientia, aliqui negant; sed alii fortassis probabiliùs affirmant, quia tunc habetur nova concessio independens ab abrogata.

9 Quarta clausula est *ex plenitudine potestatis,* quæ tribuitur omni Principi supremo non recognoscenti in suo statu alium superiorem, adeò ut hæc potestatis plenitudo vocari etiam soleat summum jus, vel absoluta potestas, eò quia libera sit & exempta ab omni legum obligatione, & à nullo dependens, ac propterea se extendens ad omne, quod non est intrinsecè malum, ut notat Panormitanus *c. cùm venissent de judic.* hinc per hanc supremam potestatem Princeps jura condit, leges interpretatur, & mutat, quod priùs disposuit, ut notat Felin. *in c. novit. de judic.* & Baldus *l. 2. ff. de servit. & aqua.*

Rursus per hanc plenitudinem potestatis jus suum uni aufert & alteri donat, si ita justa causa subsit, vel bonum commune exigat *l. item si verberatum ff. de rei vendic. quaris ff. de nat. restit.* Denique per eandem potestatem dispensat & concedit privilegia *c. praposuit de conc. præb.* & hanc plenitudinem potestatis nemo potest tollere à Principe, neque eam præscribere, ut notat Innocentius *c. bona 2. de postul. Prel.* & consentiunt omnes Legistæ *l. comperit ff. de prascript. 30.* quinimò nec Princeps potest illam à se abdicare. 10

Hinc notat Corrasa *in tractat. de privil.* quod quoties in instrumento privilegii habetur hæc clausula, ex plenitudine potestatis, semper designatur aliqua gratia singularis, & superlativa, & virtute eiusdem clausulæ censetur Princeps dispensare supra jus commue, si opus sit, adeò ut non possit tunc quidquam opponi ad impediendum effectum rescriptum, ut notat Baldus *l. 2. C. de servit. & aqua* & Barbosa *in tract. de clausul. 41.* quapropter tollit omnes defectus, ut censet Alexander *lib. 2. cons. 195.* & removet omnia contraria absque alia derogatione, quinimò etiam purgat vitium subreptionis. 11

Cæterum cùm hæc clausula operetur effectus valde extraordinarios, ideo non præsumitur, sed debet expressè contineri in instrumento privilegii : neque præsumitur, quòd Princeps velit uti absoluta potestate nisi in eo actu, qui de ordinario sustinetur, & qui fit ex certa scientia factus, ut docet Innocentius *in c. innotuit de elect.* idque vel maximè procedit, si privilegium inferret damnum tertio, quia Princeps nunquam præsumitur, velle jus alienum lædere, nisi id exprimat speciatim in instrumento beneficii, quin imò notat Panormitanus *in c. ad hac de rescript.* non posse Principem uti plenitudine potestatis sine causa. 12

Imò censet, non licere Principi uti hac plenitudine potestatis nisi quando per potestatem ordinariam nequit sufficienter suis providere subditis : alioquin ait; Principem iniquè agere, & teneri ad restitutionem illis, quorum jus sic agendo læsit. Unde quando dicitur posse Principem de plenitudine potestatis, seu de potestate obsoluta alicui rem suam tollere, intelligi debet ea tamen conditione, ut non obstante causa exigente talem læsionem teneatur resarcire damnum illatum in læsione juris 13

juris alterius, ut notant communiter cum Glossa *l. si locus ff. quem ad servit. amitt. c. unic. de allod. in usib. feud.* ut asserit Baldus *in c. 1. de pace tenenda* : alioquin nisi Princeps compenset damnum alteri illatum ob læsionem sui juris usus potestatis absolutæ est iniquus, ut notat Rebuffus *in prabend. p. 1. tit. de non toll. jur. quas. Gloss.* 8. *num.* 35. ubi hanc potestatem absolutam in Principe vocat diabolicam, & contra legem divinam, ut etiam contra legem naturalem civilem, & canonicam.

14 Quinta clausula est *supplentes omnem defectum*, quæ solet frequentiùs adhiberi, quoties jura & privilegia innovantur; & adhibetur per viam plenitudinis potestatis, quo fit, ut ambæ hæ clausulæ in rescriptis, & privilegiis Principum semper conjungantur. Simul autem ita nexæ validant privilegium; adeò ut is cui conceditur, possit illo uti non obstante, quòd aliàs non posset ob aliquem defectum, qui intervenit in prima illius concessione: quinimò id procedit qualiscunque fuerit defectus ille, dummodo sit tantùm juris positivi: omnes enim defectus juris positivi ex vi hujus causulæ, supplentes omnem defectum tolluntur, ut habetur *in Clement.* 7. *de V. S. V. cæterum defectus* : quinimo tolluntur etiam illi defectus, qui versantur circa substantialia actûs ut censet Alexander *cons.* 79. *vol.* 1. quapropter Panormitanus *in c. si qui de conf.* ait, hanc clausulam supplentes omnem defectum esse tantæ efficaciæ, ut faciat validum, quod antea erat invalidum, eò quia positâ tali clausulâ censeatur dispensatum, à quovis defectu etiam circa substantialia actûs. Secus dicendum est de defectibus juris divini, aut naturalis, quia contra legem divinam, & naturalem præfata clausula nil operatur *Clement. Pastoralis de re judic.* ut notat Tuschus *Tom.* 1. *conclus.* 342. unde si defectus substantiales procedant contra jus naturale, aut divinum, non supplentur per præfatam clausulam, quia Princeps non potest contra legem divinam, & naturalem. Imò neque dictam clausulam supplere defectus personæ supplicantis censent communiùs Canonistæ.

15 Cæterum ubi hæc clausula verè supplet, non operatur nisi in expressis, & specificis defectibus, ut notat Lancelotus *in temp. lib.* 1. *c.* 1. quapropter si excommunicatus bigamus, vel illegitimus, vel alius simili defectu notatus reticeatur in libello supplici, hujusmodi defectus non suppletur per hanc clausulam; nisi fortassis rescriptum conceptum, & concessum sit sub tali forma, ut evidenter appareat, Principem illum scivisse, ac voluisse in illo dispensare. Cæterum quoad illos defectus, qui beneficio hujus clausulæ tolluntur, non censentur tolli quoad omnia; sed tantùm per ordinem ad ipsum privilegium, cui clausula inseritur, idque ad eum finem, ut is, cui concessum est privilegium possit illo uti: quantum autem ad alios actus non censetur privilegiatus habilitatus beneficio hujus clausulæ, nec dispensatus in suis defectibus.

Sexta clausula est *non obstantibus*, quâ solet Princeps uti in ordine ad derogandum juri, vel legibus jam vigentibus: & tunc huic clausulæ duo tribuuntur generales effectus, quorum primus est tollere subreptionem *c. non potest de prabend. in* 6. Secundus ut possint beneficio hujus clausulæ obtineri quæcunque, ut notat Rebuffus *in forman. Apost.* §. *mandamus.* Pro quo juvat observare, quòd jura possunt tripliciter disponere. Primò statuendo, jubendo, vel prohibendo. Secundò irritando quidquid in contrarium factum fuit. Tertiò firmando id, quod jam statutum est, & decernendo, ne per aliam futuram dispositionem revocetur nisi facta expressa illius mentione, vel inserto ejus tenore de verbo ad verbum, vel servata alia forma. Quando igitur datur privilegium contra jus latum priori modo, concedunt omnes, tunc privilegium valere cum clausula illa generali *non obstantibus*. 16

An verò valeat ipsum privilegium etiam non adhibita clausula solet responderi cum distinctione, si privilegium sit contra jus scriptum asserunt valere privilegium, eò quia Princeps non præsumitur ignorare jus, sed potiùs leges omnes custodire, ac servare in scrinio sui pectoris *l. omnium C. de testam.* ut notat Glossa *in c. praterea dist.* 23. *c. veniens de rescript.* proinde quoties Princeps concedit privilegium contra tale jus, censetur voluisse eidem derogare, nec opus fuisse hac clausula *non obstantibus*. Quòd si privilegium detur contra statutum, tunc non valet omissa clausula *non obstantibus*: quia tunc Princeps præsumitur ignorare statutum illud, quia est quid facti, non verò quid juris; & in factis præsumitur ignorantia, vel saltem oblivio, & maximè in Principe, qui undique pluribus aliis obruitur negotiis *cap.* 1. *de const. cap. eam te de rescript.* 17

Rursus quoties datur privilegium contra jus secundo modo latum scilicet irritando quidquid in contrarium factum fuerit, non sortitur privilegium suum valorem, nisi adhibita clausula derogatoria, ut censet Panormitanus *in c. nonnulli de rescript.* vel saltem aliqua alia æquivalente, ut clausula *ex certa scientia*, *vel motu proprio*, quia Princeps non præsumitur velle aliquid concedere contra jus ita constitutum, ac sub illo rigore: quapropter si quid fortè contra illud concesserit reputatur concessisse per subreptonem, vel saltem propter importunitatem, ut notat Bartol. *l. fin. C. si contra jus vel ut pub.* & *in Extravag. ad reprimendam.* 18

Sin verò privilegium detur tertiò modo firmando scilicet quod jam statutum est, & contra jus latum, non sufficit clausula generalis non obstantibus, ut privilegium sortiatur suum volorem, & derogetur juri sic lato: ratio est, quia quoties traditur aliqua forma ser vanda 19

servanda ita obligat, ut quidquid gestum fuerit irritum habeatur, si forma illa omissa fuerit *c. sicut Romana 1.* & *c. cum Ordinem de rescript.* ut docent plures cum Tamburino *Tom. de jur. Abbat. dist. 18. q. 16.* quinimo Panormitanus *in c. ex conquestione de restit. spol.* vult, quòd quoties jus invenitur hoc tertio modo latum, fiat non solùm mentio ipsius in secundo, ut illi derogetur, ac subsistat tale jus recèns concessum, seu privilegium; sed etiam, ut fiat mentio de omni puncto notabili, quod continet, adeò ut in privilegio exprimantur similia: concedimus talem gratiam non obstante hac, vel illa lege, in qua id statuitur.

20 Alii tamen censent, quòd quamvis clausula generalis, derogatoria si sola sit, non sufficiat ad derogandum legi, vel juri habenti formam præscriptam, sub qua sola possit revocari, volunt tamen sufficere, si per aliam æquivalentem clausulam eidem derogetur, & dicunt id vel maximè locum habere in ordine ad statuta privata, & privilegia: quia cum Princeps præsumatur talia ignorare, inde sequeretur, eum non habere sufficientem potestatem in ordine ad regendos suos subditos, si iisdem non posset derogare per clausulas æquivalentes formæ præscriptæ, quando id videtur desiderari ad bonum subditorum regimen, præsertim cùm Princeps præsumatur formam illam ignorare. Tum quia ut loquuntur Juristæ, Princeps non potest ligare manus Successori, & successor præsumitur ignorare statuta privata, & privilegia concessa à suo Prædecessore, siquidem adæquatorum est eadem dispositio, & virtus *l. 1. ff. de legat. 1.* Cæterum sicut illa clausula generalis *non obstantibus* non est sufficiens ad tollendum jus, seu privilegium concessum, ut non revocetur, nisi servata certa forma; ita neque est sufficiens ad derogandum statuto, privilegio jurato, ut censet Glossa *c. cùm non deceat de privileg. in 6.* Neque sufficit ad extinguendum statutum insertum corpori juris, ut notat alia Glossa *l. 2. ff. de judic. & authent. qua in privil. C. ubi de crimin. agi oport.* ut nec etiam sufficit ad extinguendum privilegium concessum non subdito, vel piæ causæ.

§. V.

De usu, & effectu Privilegiorum.

1 CErtum est, neminem compelli, nec obligari, uti suo privilegio, ut desumitur *ex c. si de terra 6. h. t.* ubi dicitur: liberum esse, cuique renunciare suo juri, quia quilibet potest de re sua disponere prout ipsi magis placuerit, dummodo alteri non inferatur damnum: ratio etiam esse potest, quia, quod alicui conceditur in favorem, id non debet eidem cedere in gravamen *ex regul. jur. 61. in 6.* Magnum autem esset gravamen si adigeretur privilegiatus uti suo privilegio personali, quia tunc obligaretur ad ejus observantiam, quod esset ipsi novum præceptum injunctum proinde foret eidem gravamini. Limitatur tamen nisi privilegium concessum fuerit tali communitati, quia tunc non potest unus, vel alter particularis eidem cedere, tametsi velit; proinde tenetur illo uti, ne cedat, nisi aliunde per accidens super veniat alia obligatio non utendi tali privilegio: quo pacto habens privilegium audiendi missam tempore interdicti tenetur eam audire die festo, non solùm ex privilegio, verùm etiam ex præcepto Ecclesiæ, quia per privilegium fit licitum, quod antea non erat licitum: qua ratione præceptum Ecclesiæ obligat ad actum per privilegium concessum, ut docet Suarez *l. 8. de legib. c. 23. n. 7. & 8.*

Cæterum privilegium non solet regulariter ita concedi privilegiato, ut statim conferat suum effectum, sed ad id requiritur, ut ad notitiam priùs deveniat privilegiati, qui privilegium sibi concessum acceptet saltē per Procuratorem, vel Epistolam, ut notat Gl. *in c. 1. vim suam de conc. præb. in 6.* quia privilegia non habent vim nisi ad notitiam perveniant illorum, quibus conceduntur, ac proinde eorum efficacia tantùm tunc incipit, cùm primum in privilegiatis habetur scientia eorundem. Tum quia *in c. si tibi 17. de præb. in 6.* expressè habetur, quòd beneficium collatum non acquiratur absenti, donec sciat tale beneficium esse sibi collatum. Ratio etiam id videtur omnino suadere, quia ex parte dantis non sufficit voluntas dandi tale privilegium, sed ad valorem privilegii requiritur ulteriùs ex parte, cui datur, voluntas acceptandi: siquidem beneficium, quale est privilegium, non datur invito, sed tantùm volenti illud acceptare: & voluntas illud acceptandi debet necessariò præsupponere ejus scientiam, quia nil volitum, quin præcognitum: voluntas enim non fertur nisi in id, quod illi ostenditur ab intellectu, quapropter privilegiū non potest acquiri privilegiato, neque eidem prodesse, antequam sciat sibi concessum privilegium, & illud acceptet. Tum quia cùm sit privilegium species quædam donationis, non debet dari invito, sed tantùm consentienti, in quo differt à mandato, quod etiam nolentes obligat ad illud accipiendum, ut habetur *in c. pastoralis 11. de offic. Ordin.* 2

Solet autem id limitari. Primò si privilegium concedatur motu proprio, vel ad instantiam alterius, quàm privilegiati, tunc enim privilegium non prodest privilegiato priusquam ei innotescat. Sin autem petat quis privilegium per suum Procuratorem, vel nuncium, valet tunc privilegium, & suum sortitur effectum à tempore, quo concedens annuit, & voluntatem suam illud dandi significavit Procuratori, vel Nuncio, tametsi Principalis, qui postulavit, id ignoret: ratio est, quia dispensatio sicut etiam petitio, & concessio privilegii per se, & ex natura sua exigit sortiri suum effectum post mutuum petentis, & concedentis consensum ut notat Layman in 3

c. quoniam 14. *de offic. jud. deleg. num.* 5. Rursus limitatur, ut scientia privilegii requiratur tantùm respectu personæ privilegiatæ, non verò respectu alterius, cui præjudicium infert ut desumitur *ex c. 1. de concess. præb. in 6. §. præsertim.* ubi dicitur, quòd si alicui ita à Papa privilegium concessum sit, ut non possit excommunicari, non ligatur ejus sententia, tametsi Episcopus ignoret privilegium, quia privilegium directè conceditur propter favorem privilegiati, cui conceditur privilegium, & fit donatio, proinde sufficit, si ipsi intimetur, & ab eodem acceptetur.

4 Quod verò majorem ingerit difficultatem, est usus privilegiorum, quæ summi Pontifices sacris Religiosorum Ordinibus concesserunt, & dicuntur privilegia Regularium; quorum usus an hodie licitus sit non modicam videntur difficultatem movere, tum Bullæ variæ, multiplices, ac discrepantes summorum Pontificum; tum decreta juris, & Conciliorum; tum præsertim declarationes plurimæ Cardinalium, quibus privilegia Regularium fuerunt successivis temporibus revocata; tum Doctorum dissentientes opiniones circa licitum, validúmque eorum usum, eò quia fuerint deinde privilegia Regularium restituta, postea iterum restricta, ac modificata, ut etiam explicata, adeout difficillimum sit statuere quid hodie eligendum sit; & difficultatem etiam non modicè auget ipsa praxis notanda inter sacros Religiosorum Ordines minimè concordantes quoad usum privilegiorum; adeout videatur quisque pro suo ferè arbitrio jus dicere.

5 Quamobrem putârim in usu privilegiorum esse cautè procedendum, & tunc tantùm quando urgens aliqua necessitas id suadet, vel bonum aliquod ingens ex tali usu speratur, ut incrementum divinæ gloriæ, Dei cultus, vel tranquillitas conscientiæ in proximo, mentisque serenatio, vel quid aliud simile; quia cùm privilegia sint remedia extraordinaria contra vel præter jus commune, nonnisi rarò & cùm necessitas urget, uti debemus hisce privilegiis, quia extraordinariis non debemus uti nisi quando ordinaria non sufficiunt; alioquin ex nimio usu privilegia vilescerent, & facilè abrogarentur. Quia verò circa privilegia Regularium variæ sunt Doctorum opiniones, consultiùs semper est, eam sequi, quæ cæteris est probabilior, & quam viri docti, & pientissimi propugnant: omnes siquidem qui de privilegiis agunt variè, ac diversimodè scripserunt pro locorum, & temporum diversitate: quia verò privilegia fuerunt successu temporis mox aucta, mox revocata, & iterum restituta, & postea iterum restricta, & modificata per posteriores Bullas summorum Pontificum, ideo adhærendum est opinionibus Modernorum, cùm isti scripserint juxta tenorem recentium Bullarum, & præsertim Itali, qui Romæ scripserunt cum istis Bullæ Pontificiæ statim innotescant.

Quòd si dubium oriatur circa privilegium aliquod, consultiùs est fontem accedere, seu ad Bullarium recurrere, & legere ex integro tenorem concessionis, quia nonnunquam Doctores, qui talia privilegia referunt, solùm ex parte id præstant, & etiam aliquando mendosè, imò subinde etiam erroneis inscriptionibus falsata, verbisque detortis interpretata. In legendis verò Bullis Pontificiis attendenda principaliùs est substantia gratiæ, seu concessionis; adeò ut adhæreatur intentioni potiùs Principis concedentis privilegium, quàm verbis ejusdem: siquidem in quavis dispositione jura mandant id observari, ut verba intentioni, non intentio verbis deserviant *can. sedulo dist. 38. c. porrò c. recepimus h. t. c. in his de V. S.* 6

Secundò attendenda est forma, quam princeps voluit servari in usu talis privilegii; actus enim celebratus sine forma præscripta non tenet *l. 1. ff. de stip. l. cùm hi. ff. de translat. l. traditionibus C. de part.* Verùm tamen est, quòd tametsi acta, si careant forma debita, non sortiantur suum valorem; nihilominus in foro conscientiæ si habeatur finis juris à lege intentus acta tenent; tametsi solemnitas juris, & forma præscripta non servetur: quia in foro conscientiæ, qui ita operatur, se conformat intentioni juris, & legis, cujus propterea non est transgressor: licèt in foro externo hujusmodi acta nullius censeantur valoris, eò quia non subsistant iis omissis, quæ sunt de eorundem solemnitate, & forma. Hinc in usu privilegiorum saltem in foro conscientiæ validus censetur actus virtute alicujus factus, si serventur substantialiter requisita ex natura rei; tametsi alia subinde omittantur, quæ observanda erant tanquam de solemnitate, & forma præscripta. 7

Quinimò docet Suarez *tom. 4. de relig. lib. 9. c. 2.* posse Regulares uti suis privilegiis in utroque foro etiam extra Sacramentum confessionis. Verùm in hoc est cautè procedendum, ac prudenter, ut adhæreatur semper intentioni concedentis, & terminis concessionis absque ulla extensione, ut notat Panormitanus *c. ad aures de rescript. n. 7.* immo neque ex ratione simili, vel majori, debent privilegia ampliari, quia tametsi favorabilia sint juri privilegiatorum; sunt tamen odiosa juri communi, quod præferendum est juri particulari; perinde ac bonum commune præfertur particulari: & hæc est ratio cur in gratiis, & dispensationibus non arguatur ex paritate, vel majoritate rationis, ut desumitur ex *c. per venerabilem qui Fil. sint leg.* 8

Cæterum Principes sæculares; imò neque Episcopi possunt prohibere Regulares à legitimo usu, eorum privilegiorum. Ratio est, quia Regulares non subjiciuntur Principibus sæcularibus, neque Episcopis quoad privilegia, sed soli sumo Pontifici, proinde independenter à Principibus, & Episcopis possunt uti suis privilegiis, si tamen talis usus legitimus sit, alioquin si esset manifestus abusus, cùm justa defensio sit de 9

Jure naturæ, tunc possent Principes, & Episcopi impedire talem abusum.

10 An verò Regulares possint etiam independenter à suis superioribus uti privilegiis singularibus personis concessis à summo Pontifice, Respondetur cum distinctione, si concessio sit absoluta tunc possunt independenter à suis superioribus uti talibus privilegiis, quia cùm hæc concessa sint à summo Pontifice talibus Regularibus, isti acquirunt jus ad illorum usum immediatè à summo Pontifice, consequenter independenter à superioribus religionis, quia isti utpote inferiores non possunt se ingerere circa concessiones factas à summo Pontifice propriis subditis, ut habetur in *Clement. ne Romani de elect.* Sin verò concessio sit conditionata, & in ipsa expressè dicatur, si superior annuerit, tunc quia usus privilegii limitatur à summo Pontifice, non possunt Religiosi privilegiati illo uti, nisi cum tali limitatione. Quando verò Papa concedit privilegium uni Ordini Regulari sub conditione ut Religiosi talis Ordinis non utantur tali privilegio nisi ex licentia superiorum: tunc Religiosi aliorum Ordinum habentium beneficium communicationis, non indigent ejusmodi speciali licentia suorum superiorum, quia quoties communicatur privilegium, communicatur ipsa gratia in sua substantia, non verò modus utendi, quia talis modus, seu conditio non est privilegium ullum; nec pertinet ad gratiam: siquidem illa licentia superioris potiùs coarctat privilegium, & gratiam. Tum quia juxta vulgatum axioma, quidquid recipitur, seu communicatur ad modum recipientis, recipitur: sed modus, quo alij Ordines solent privilegia recipere non fert, ut illa recipiant cum tali dependentia, consequenter, quando aliquod privilegium iisdem communicatur, possunt liberè eodem uti absque alia speciali licentia ut docent Suarez *loc. cit.* Diana *tractat. 2. dub.*

11 *regul. resol. 81.* Miranda, & alij.

Sunt tamen qui hanc doctrinam limitant, nisi in Religione adsit aliqua specialis constitutio, quâ disponatur ut non possint Religiosi uti hujusmodi privilegiis sine consensu suorum Prælatorum: & nituntur ea ratione, quia Pontifex per generalem concessionem privilegiorum non præsumitur velle derogare specialibus constitutionibus religionis *c. si propter de rescript.* & docent Merolla *tom. 3. Theolog. moral. disp. 6. c. 3. dub. 11. n. 157.* Suarez *lib. 8. de Relig. c. 17. n. 3.* Mendosa *de privileg. ad instar. Glossa 8. n. 4.* Verùm hæc limitatio videtur pati difficultates, quia ex illa sequeretur, tales constitutiones ordinum Religiosorum esse directè contra jus summi Pontificis: siquidem impedirent, ne eius favores suum consequerentur effectum, nisi dependenter ab aliena voluntate. Tum quia inferiores judicarent de concessionibus factis à superiore: siquidem sunt superiores Regulares inferiores respectu summi Pontificis, & judicarent de privilegiis ab Apostolica Sede concessis; statuerent enim, ac judicarent, an hujusmodi privilegia essent executioni mandanda, nec ne à suis subditis contra textum *c. cum venissent de judic.*

Tum quia sicut superiores locales, immo & Provinciales non possunt impedire, ne subditi fruantur gratijs concessis à generali, vel capitulo generali, eò quia ut inferiores non possunt prævalere contra voluntatem superiorum: ita neque Prælati Regularium cùm sint inferiores summo Pontifice, possunt suis subditis prohibere, ne fruantur privilegiis, & gratiis ipsis à summo Pontifice concessis: non enim inferior habet potestatem in superiorem; proinde neque potest modificare, quæ fiunt à superiori, ut notant communiter jurisconsulti Oldradus *Consil. 159 n. 6. V. tamen ad jura.* Giurba *ad consuet. Messanen. c. 2. Glossa 1. n. 26.* Surdus *consil. 558. n. 3.* Tuschus *litt. I. conclus. 119. n. 10.* 12

Imò id etiam procedit, quamvis constitutiones Religiosorum Ordinum sint confirmatæ à summo Pontifice in generali, & illa conditio comprehendatur sub confirmatione generali: ratio est, quia talis confirmatio generalis est in forma communi, quæ nullum jus de novo confert, sed tantùm antiquum conservat, & fovet, nec invalidis tribuit valorem, sed relinquit in sua nullitate *c. quia diversitatem de concess. preb. c. ex parte h. t. c. cum delicto §. non igitur V. nolentes de confirm. util. & inutil. c. inter dilectos. §. cæterum de fide instrum. c. quia intentionis 29.* ubi dicitur, quod innovatio privilegii non inducat novum jus, nec tollat antiquum, nec alicui præjudicium faciat. 14

Quin imò id etiam procedit, quamvis constitutiones confirmatæ sint ex certa scientia, & in forma speciali: ratio est, quia quando ex certa scientia confirmantur simul plura statuta simul, tunc confirmatio refertur tantum ad valida, non verò ad invalida, ut habetur in *c. dudum §. nos igitur de decimis* ubi deciditur, quòd confirmatio Pontificis facta super donatione cuiusdam hospitalis cum decimis ad ipsum pertinentibus subsistat tantùm quoad donationem hospitalis; non verò quoad decimas, quia fuit nulla: & nihilominus Pontificia confirmatio fuit tunc ex certa scientia, & in specie; siquidem fuit super re una, & determinata, & expressa in ipsa confirmatione & ita sentiunt Tuschus *litt. c. conclus. 340. n. 42.* Surdus *consil. 47. n. 19.* Rota Romana *decis. 11. n. 3. p. 2. recent.* Quòd si talis constitutio in specie, & seorsim ab aliis esset confirmata, quia esset contra jus commune, haberet tunc rationem privilegii, quo summus Pontifex concederet tali Religioni, ne eius subditi privilegia Pontificia possint reducere ad praxin sine consensu superiorum. 15

Hinc Prælati locales, Provinciales, Generales, imò & capitula generalia non possunt suis Religiosis tollere, vel restringere usum alicujus privilegii, nisi ad id specialem habeant auctoritatem à Papa; quia privilegia induunt 16

 naturam

naturam legis, & sunt leges privatæ; atqui inferiores non possunt tollere legem positam à superiore: sicut enim nemo dat, quod non habet; ita neque potest auferre, quod non dedit: & cùm Prælati Regularium non dederint iisdem talia privilegia, ita non possunt ea illis tollere, nec restringere quoad usum. Quinimò si aliqua Religio etiam in comitiis generalibus aliquibus renuntiaret privilegiis Pontificiis, adhuc subditi possent iisdem uti, si privilegia fuissent à Pontifice concessa omnibus, & singulis; unde renuntiatio, tunc non subsisteret: ratio est, quia per Pontificiam concessionem omnes, & singuli subditi acquirunt jus ad usum talium privilegiorum: & tale jus acquisitum immediatè à Papa non subjicitur superioribus religionis, qui propterea non possunt privare suos subditos tali jure, quia non possunt agere contra voluntatem summi Pontificis.

16 Neque obstat, quòd possit quisque favori suo renuntiare, quia licèt id verum sit, non propterea renuntiatio suum sortitur valorem, nisi ab omnibus, & singulis fiat: quia agitur de eo, quod ad omnes, & singulos pertinet juxta regulam *c. quod omnes de regul. jur. in 6. l. si per fundum. ff. de servit. rust. præd.* & ratio est, quia ut dicitur *in l. id, quod nostrum ff. de re judic.* quod nostrum est sine facto nostro auferri non potest. Hinc cum dicitur, quòd Pontifex per generalem concessionem privilegiorum non præsumitur derogare specialibus constitutionibus Religionum. Respondetur, id procedere de illis constitutionibus, quæ concernunt bonum statum Religionis, & sunt rationabiles, ac validæ, proinde fundatæ in jurisdictione sufficienti: non verò intelligitur de iis constitutionibus, quæ nullæ sunt, & excedunt facultatem Religionis, præsertim, si tangant jus summi Pontificis, quia istæ tunc ex natura sua corruunt; proinde non possunt impedire effectum privilegij, quia per concessionem privilegii habentur, ut rejectæ à summo Pontifice.

17 Posset tamen adhuc opponi, quia non videtur præsumendum, quòd Pontifex ut Zelator regularis observantiæ velit, ut subditi utantur privilegiis contra voluntatem superiorum.

18 Sed contra, quia tametsi id non esset præsumendum simpliciter, & sine concessione privilegii: cessat tamen præsumptio posita concessione; quia tunc præsumptio cedit veritati *l. nuptura. ff. de jure dotium l. cum de indebito. ff. de probat.* Quando Pontifex concedit, tale privilegium tunc constat de illius voluntate, quòd subditi habeant proprium jus ad usum talium privilegiorum: quia omnibus, & singulis concedit personaliter talia privilegia, proinde non potest induci præsumpta voluntas contraria. Tum quia non est contra regularem observantiam, quòd subditus utatur privilegiis, & gratiis sibi concessis à suis superioribus majoribus independenter ab aliis inferioribus superioribus: sicut de facto Religiosi utuntur gratiis sibi concessis à generali totius Ordinis independenter, imò etiam contra voluntatem superiorum localium, quia subditi debent parere superioribus majoribus: atqui summus Pontifex est supremus ac primus superior omnium Religiosorum, adeò ut Capitulum generale, & ipse generalis totius Ordinis sint superiores inferiores respectu summi Pontificis, proinde possunt Religiosi independenter ab ipsis uti gratiis sibi à summo Pontifice concessis. Præsertim si usus privilegiorum non contineat abusum contra Regularem disciplinam.

§. VI.

De Excessibus privilegiatorum, de quibus speciatim agitur in præsenti titulo, & pœnis iisdem injunctis.

Excessus privilegiatorum tunc contingunt, quando privilegiati abutuntur gratiis, seu privilegiis sibi concessis, de quibus abusibus, seu excessibus speciatim agitur *in c. cùm plantare 3. h. t.* & est desumptum ex Concilio Lateranensi sub Alexandro III. ubi quinque recensentur excessus occasione sumpta ex eo, quod fratres templi, & hospitalis aliique Religiosi indulta sibi privilegia excedentes contra Episcopalem authoritatem prævaricabantur, quapropter quinque præsertim iisdem prohibentur excessus, quorum primus est, ne Ecclesias, & decimas de manu laicorum absque consensu Episcoporum recipiant, & ut receptas dimittant. Secundò Pontifex statuit evitandos esse excommunicatos, & nominatim interdictos tam ab illis, quàm ab aliis juxta Episcoporum sententiam. Tertiò ut in ecclesiis pleno jure non pertinentibus repræsentent Episcopis instituendos, nec illis inconsultis removeant. Quartò ut si Templarii, vel Hospitalarii ad Ecclesiam venerint interdictam, nonnisi semel in anno ad ecclesiasticum officium admittantur, nec defuncti ibi sepeliantur. Quintò de confratribus etiam statuit, ut si non se prædictis fratribus omnino reddiderint, sed in proprietatibus suis remanserint, ab Episcoporum sententia non eximantur, sed non minus, quàm alii parochiani ab iisdem corrigantur, & hæc vult Pontifex ab aliis quoque Religiosis observari, ut Episcoporum jura non lædantur. Demum contra transgressores infligit pœnam interdicti, & vult, Ecclesias, in quibus talia præsumpserint subjacere ecclesiastico interdicto; & irritum esse quod egerunt. Ex quo textu liquet, religiosos non posse accipere decimas de manu laicorum sine consensu Episcopi; neque posse excedere privilegia iisdem concessa agendo contra authoritatem Episcopalem cum scandalo. Neque Religiosi etiam exempti possunt ad divina admittere excommunicatos, & interdictos nomina-

minatim à quocunque. Religiosi in Ecclesiis quæ ad ipsos pleno jure non pertinent, quando vacant non possunt institui, sed instituendi debent præsentari Episcopo, cui de cura spirituali debent respondere: neque inconsulto Episcopo possunt institutos amovere. Rursus Templarios, & Hospitalarios in Ecclesia interdicta nonnisi semel in anno posse ad divina officia admitti, nec posse eorum corpora tunc ibi sepeliri. Demum colligitur, confratres Religiosorum, qui non omnino se eis dederunt, sed remanent cum suis proprietatibus subjici Episcopo; perinde ac ipsi subjiciuntur cæteri laici, & hæc omnia procedere de omnibus Religiosis; & Ecclesias transgressorum interdici, & irritum haberi, quidquid actum est.

2 Ex eo autem quòd Religiosi etiam exempti dicantur non posse Ecclesias, aut decimas recipere de manibus laicorum sine consensu Episcopi, sequitur à contrario sensu, id esse iisdem licitum si Episcopus consentiat. Verùm distinguendum est inter ecclesias, & decimas violenter, & injustè absque ullo titulo à laicis occupatas, quia has tenentur laici dimittere, & restituere illi, ad quem de jure pertinent, & Religiosi non possunt de manibus laicorum eas recipere, quia laici tametsi pij non habent facultatem disponendi de rebus Ecclesiæ, & pro non dato habetur, quod ab ipsis datur de rebus ecclesiasticis; quia laici non possunt de jure donare res ecclesiasticas *c. quod autem 5. de jure patron.* imò est etiam irrita donatio, quamvis fiat consentiente Episcopo, quia consensus Episcopi non potest quidquam novi dare; sed tantùm confirmare, quod datum est ab alio, qui dare potuit *c. inter dilectos 6. §. cæterum.* Vel Ecclesiæ, & decimæ ita injustè detinentur à laicis, ut tamen isti ex aliquo titulo ab inferioribis Prælatis habito saltem de facto Ecclesias, & decimas detineant: & tunc possunt Religiosi illas accipere de manu laicorum accedente consensu Episcopi, & desumitur *ex c. cùm Apostolica 7. de his quæ fiunt à Præl.* ratio est, quia quando malè detenta à laicis alteri Ecclesiæ, vel Religioso dantur, consulitur tunc utilitati Ecclesiæ, cujus propterea conditio melior fit, cùm ad usus ecclesiasticos revertantur ad proprios Ecclesiæ *c. 2. §. sanè de decimis in 6.* Vel demum ecclesiæ decimæ possidentur à laicis in proprietatem ex concessione Pontificis, ratione cujus reditus temporales Ecclesiæ, vel decimarum in perpetuum sunt separati ab Ecclesia, sive titulo spiritualis beneficii, sive ex applicatione facta laico, & tunc, ut notat Barbosa *in d. c. cùm plantare 3. num. 11. h. t.* sine auctoritate Episcopi possunt transferri in Religiosos, quia per talem separationem Ecclesiæ, & decimæ factæ fuerunt laicales: & bona laicalia etiam sine consensu Episcopi transferri possunt ad Religiosos.

3 Ex eo autem, quòd Pontifex statuat nominatim interdictos, & excommunitos juxta Episcoporum sententiam esse tam ab illis, quàm ab aliis omnibus vitandos, oritur difficultas quomodo sint ab omnibus vitandi, si sententia Judicis non potest ligare non subditos; neque extra proprium territorium *l. ult. ff. de jurisdic. om. jud. c. 2. de constit.* & *cap. à nobis 21. de sent. excommun.* ubi dicitur quòd sententia excommunicationis nonnisi proprios subditos obliget. Verùm respondetur, quòd tametsi Judex ecclesiasticus non possit obligare, nec censuris ligare extra proprium territorium, & non subditos, nihilominus quia hæc prohibitio vitandi excommunicatum ab uno Episcopo extra eius territorium ab omnibus obligat ex dispositione juris communis canonici, à cujus observantia non liberantur illi, qui non subjiciuntur jurisdictioni Episcopi excommunicati; ideo rectè statuit Alexander III. ut nominatim interdicti, & excommunicati vitentur ab omnibus etiam non subditis Episcopi: excommunicatus: & interdictus in una Ecclesia, vel Diœcesi vitandus est ab omnibus etiam extra Diœcesin de jure communi, quia censetur ubique interdictus & excommunicatus, proinde etiam à privilegiatis, & exemptis vitari debet, ut etiam constat ex *c. nulli 8. de sent. excommun.*

Tum quia privilegium generale exemptionis à potestate Ordinarij, quamvis prosit exemptis, ne possint ab Ordinariis excommunicari, à quorum jurisdictione sunt exempti; non tamen inde sequitur, quòd non teneantur vitare excommunicatos ab iisdem Ordinariis, cum obligatio eos vitandi non oriatur ex jurisdictione Ordinarii excommunicantis, sed ex dispositione juris communis obligantis etiam exemptos ab Ordinariis, ut notat Barbosa *in d. c. cum plantare 3. §. excommunicatos n. 14. h. t.* 4

Præterea ex eo quòd Pontifex *in d. c. cum plantare 3. h. t.* asserat in Ecclesiis pleno jure non pertinentibus ad exemptos, cujusmodi sunt Templarii, & Hospitalarii, posse instituendos Episcopis præsentari, non verò illis inconsultis removeri, sequitur, Religiosos in Ecclesiis ipsis pleno jure non subjectis habere tantùm jus præsentandi, & exigendi rationem generalem circa administrationem rerum temporalium; & institutionem, vel depositionem Clericorum spectare ad Episcopum, nec valere consuetudinem contrariam, ut habetur *in c. de capellis Monach. in 6.* Quòd si Ecclesiæ pleno jure subiiciantur ipsis Religiosis quoad temporalia, & spiritualia, tunc si populus sit illis etiam plenè subjectus; adeò ut Religiosi jurisdictionem in eum exerceant, quasi Episcopalem, tunc à contrario sensu habent plenam, ac liberam potestatem instituendi, & deponendi Clericos in iisdem ecclesiis absque consensu Episcopi: ut etiam quando ipsæ Ecclesiæ sunt exemptæ à jurisdictione Episcopi Diœcesani; quamvis populus sit exemptus, adhuc Religiosi exempti possunt 5

sunt instituere, vel deponere Clericos in iisdem Ecclesiis, sed debent tunc institutum præsentare Episcopo, ut ab ipso curam populi recipiat, quinimò de cura illa tenetur Rector reddere rationem Episcopo, qui propterea potest Ecclesiam illam visitare in Ordine ad ea, quæ pertinent ad curam populi tantùm: quia in aliis spiritualibus, & temporalibus extra curam populi talis Clericus, vel Rector subiicitur Religiosis, quibus tenetur rationem reddere.

6 Alii excessus etiam recensentur *in c. ad hac 5. h. t.* ubi Pontifex mandat, ut Hospitalarii si defunctos in excommunicatione sepelierint in cœmeteriis, debeant eos inde eiicere, & si noluerint, debeat Archiepiscopus id exequi. Ex quo textu colligitur, non posse privilegiatos sepelire excommunicatos in cœmeteriis, & si eos sepeliant, debere sepultos extrahi ab iisdem, quòd si detrectent eos eiicere debeat Episcopus id exequi. Ratio potest assignari, quia sicut non possumus communicare cum excommunicato vivo, ita neque cum mortuo; imò sepelientes hoc pacto excommunicatos in cœmeteriis, incurrunt ipsi excommunicationem *c. sacris de sepult.* non ita tamen si in mortis articulo petierunt absolvi, & per eos non steterit, quin absolverentur, quia tunc etiam post mortem sunt absoluendi, ut desumitur *ex c. à nobis de sent. excommun.* ac proinde sunt sepeliendi, sin verò nec in Mortis articulo petierunt absolvi, tunc non sunt sepeliendi; Imò exhumandi, si jam sint sepulti, dummodo eorum ossa possint ab aliis discerni, ut habetur *in c. sacris de sepulturis.* Excedunt etiam privilegiati præsertim Religiosi, si in suis privatis Oratoriis campanas habeant, quas publicè pulsent, ut habetur in *c. patentibus 10. h. t.* ubi requisitus Cœlestinus III. ut per patentes litteras certificet, an Templariis, Hospitalariis, aliisque oratoria domi habentibus liceat campanas in iisdem tenere, ac publicè pulsare; rescribit Pontifex, non licere proinde per censuras esse coërcendos, ne justitiam impediant aliorum: ex quo textu liquet, neminem licèt exemptum posse habere campanas in oratoriis domi erectis, & exemptos etiam per censuras esse ab Episcopo coërcendos, ut ita sint suo jure contenti, ut non impediant justitiam aliorum.

7 Ratio itidem est, quia habere campanam publicè in loco, eámque pulsare, signum est loci publicè sacrati, quale non est Oratorium privatum domi erectum, in quo tantùm potest teneri tintinnabulum privatum, & privatim illud pulsari, quia hujusmodi Oratoria privata non gaudent privilegiis ecclesiarum, sed possunt destrui ad nutum Domini ad quem domus ipsa pertinet: proinde non habent jus campanæ publicæ, quod ad solas Ecclesias pertinet.

8 Cæterum ut notat Panormitanus *in d. c. patentibus*, quando dubitatur, an hospitale erectum sit auctoritate Episcopi debet pro tali haberi. Posset tamen in contrarium objici textus in *c. nimis 16. de excessibus Prælatorum* ubi Pontifex redarguit Prælatos, eò quia non permiserint Religiosos, habere campanam in suis Ecclesiis, & Oratoriis, de quibus fit mentiò. Verùm hic textus non obstat, quia ut notat Innocentius *in 6. c. patentibus 10. h. t.* Religiosi illi, de quibus fit mentio *in c. nimis* de jure communi non potuerunt habere campanam in suis Oratoriis, bene tamen ex speciali privilegio contra quod Prælati illi impediebant, ne campanam haberent, & ideò Pontifex eos redarguit. Præterea, & forsan probabiliùs respondet Abbas in *c. patentibus 10. n. 2. h. t.* textum in *c. nimis 16. de excess. Prælat.* Loqui de ecclesiis, & oratoriis publicis, quæ eriguntur in Monasteriis Religiosorum, & textum *in c. patentibus 10 h. t.* loqui de oratoriis privatis, ac erectis in privatis domibus, in quibus non est licitum campanas habere, nec publicè eas pulsare ad convocandum populum. Ex hoc textu etiam colligitur, Papam ita concedere privilegia, ut non intendat lædere, nec impedire justitiam aliorum, nec ullum aliud grave præjudicium illis inferre.

Plures alii excessus privilegiatorum referuntur etiam *in c. tuarum 11. h. t.* ubi cum Hospitalarii S. Joannis laicos, & illiteratos mitterent pro eleemosynis colligendis, ac pluribus modis limites suorum privilegiorum transgrederentur, mandat Innocentius III. ut Archiepiscopus Lugdunensis tali cruce falsò signatos, si laici fuerint excommunicet; sin verò Clerici ab officio, & beneficio suspendat: illis verò qui ipsos miserunt prædicationis officium per totam Provinciam interdicat, omni privilegio, & appellatione exclusis, eò quia privilegium meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate. Eos verò, qui in prædicta Ecclesia post interdictum Archiepiscopale sacra fecerunt similiter suspendat; ut etiam illos fratres, qui Presbyteros ab Episcopo suspensos ad officia sua temerè restituerunt, aut in judicio secundùm legem terræ pro hac causa nolentes respondere excusant. Ex hoc textu claret, quòd si fratres Hierosolymitani S. Joannis mittant non Religiosos ad colligendas eleemosynas, sed alios falsò cruce talis religionis signatos; privandi sint officio prædicationis, & missi si sint laici sint excommunicandi; si clerici suspendendi ab officio, & beneficio non obstante privilegio, vel appellatione. 9

Rursus quòd privilegiati, vel exempti non possint alios privilegiare, nec facere exemptos, nimirum non respondendi in judicio. Rursus quòd celebrans in ecclesia polluta non sit suspensus ipso jure ab officio, & beneficio, sed tantùm sit suspendendus per sententiam Judicis: Nec incurrat irregularitatem, ut habetur *in c. is qui. 18. de sent. excom-* 10

excommuni. in 6. ut notat Abbas in d. c. tuarum 11. n. 5. h. t. Secus est ipso jure suspensus ab officio, & beneficio, qui celebrat in Ecclesia interdicta, ut habetur in c. ult. de excess. Prælat. ex quo patet discrimen inter Ecclesiam pollutam, & interdictam. Præterea non solùm ipsi Religiosi exempti, qui mittunt sæculares cruce falsò signatos, verùm etiam ipsi sæculares tali cruce falsò signati puniri possunt ab Episcopo loci, eò quia abutantur insignibus religionis, cui propterea inferunt injuriam: & ratione talis delicti commissi in res ecclesiasticas subiiciuntur foro ecclesiæ, & puniuntur ab Episcopo loci: puniuntur tamen laici diversimodè, ac Clerici, quia illi utpote incapaces suspensionis anathematè percutiuntur; isti verò suspenduntur, ab officio, & beneficio, non quidem defacto, sed per sententiam Judicis.

11 Alius excessus habetur in c. auctoritate 4. h. t. in 6. ubi Alexander IV. authoritate Apostolica statuit, tu Oratoria, vel Capellæ in locis non exemptis sine Episcoporum licentia ab exemptis non extruantur, neque in illis tempore interdicti celebrent, & talia præsumentes mandat esse coërcendos ab Ordinariis. Prohibet insuper Pontifex, ne in locis etiam exemptis hoc ipsi exempti faciant sine privilegio, & speciali licentia sedis Apostolicæ. Causas quoque, sive lites suorum liberorum hominum proprias mandat Pontifex, ut iidem exempti suo nomine, sive ut actores, sive ut defensores non assumant, tametsi sint ipsis censuales. Ex quo textu constat, exemptos in locis non exemptis non posse construere Oratoria, nec capellas sine licentia Ordinarii loci, neque posse in sic constructis celebrare, nec facere divina celebrare, nec in tempore interdicti nisi in casibus à jure concessis, & si secus fecerint esse compescendos ab Ordinario.

12 Rursus constat, exemptos etiam in locis exemptis non posse Oratoria, vel capellas construere sine licentia, & privilegio Papæ. Præterea non posse exemptos accipere suo nomine tanquam Actores, vel defensores causas, vel lites suorum hominum liberorum, quamvis isti sint sui censuales, qui in possessionibus habeant dominium universale, solvantque census exemptis, ut Dominis directis, dummodo causæ ad ipsos homines liberos tantùm pertineant. Ratio, cur exempti non possunt hujusmodi oratoria, & capellas construere sine licentia Episcopi in locis non exemptis; & in exemptis sine licentia Papæ, non possint oratoria illa construere, est, quia in generali prohibitione, ne aliquid fiat sine licentia superioris comprehenduntur etiam exempti, qui propterea non censentur exclusi prætextu exemptionis: & generaliter in c. nemo 9. dist. 1. de consec. prohibetur, nè quis ædificet novam ecclesiam, capellam, vel Oratorium sine licentia Episcopi Diœcesani: & quia sicut Episcopus est Diœcesanus in loco non exempto: ita & Papa, quia est Diœcesanus in omnibus locis tam non exemptis, quàm exemptis, & Judex Ordinarius exemptorum, ideo nec exempti in locis exemptis sine licentia Papæ possunt hujusmodi ecclesias, & oratoria construere: notat tamen Farinacius in d. c. auctoritate V. inhibemus n. 21. posse de licentia Legati de Latere hujusmodi ecclesias, capellas, & oratoria construi ab exemptis in locis exemptis: quia Legatus à Latere dicitur etiam Judex Ordinarius exemptorum.

Cæterum si exempti audeant ecclesias ædificare in loco non exempro sinè consensu Ordinarii, & celebrare in illis constructis, possunt puniri ab Ordinario, quia tunc ratione delicti illi subiiciuntur, ut notat Glossa in d. c. auctoritate 4. V. compescantur h. t. in 6. Rursus constat, non solùm non exemptos sed etiam exemptos non posse comparere in judicio, & agere pro suis subditis liberis hominibus, nec eos defendere in causis eorũ propriis; & dicuntur causæ propriæ, quando commodum, vel incommodum ad aliquos suo nomine pertinet: quia si isti exempti hujusmodi causas, in quibus non habent interesse proprium; nec sunt illorum hominum Procuratores, in se susciperent, ut Actores, vel Rei duriorem redderent causam Adversariorum: & ex alieno facto non debet causa alicujus deterior fieri l. 1. ff. de alien. judic. mut. caus. facto. 13

Præterea alii privilegiatorum excessus recensentur in c. Episcoporum 8. h. t. in 6. ubi Bonifacius VIII. statuit, ne quantumcunque exempti cujusvis Ordinis, status, conditionis scienter celebrent, vel celebrari faciant in civitatibus, vel aliis locis interdictis ab Ordinariis, vel Delegatis, vel à jure; neque excommunicatos publicè, aut interdictos ad divina officia, seu sacramenta admittant, vel ad ecclesiasticam sepulturam, & contravenientibus præter alias pænas à jure statutas interdicit etiam Ecclesiæ ingressum, donec illi satisfecerint, cujus sententiam contempserant. Ex quo textu habetur, quòd privilegiati, sive sæculares, sive Regulares, qui scienter celebrant, vel celebrare faciunt divina in civitate, vel loco interdicto ab Ordinario, vel delegato, vel à jure nisi in casibus à jure concessis; vel quòd publicè excommunicatos, vel interdictos ad divina officia, vel sacramenta, vel ad ecclesiasticam sepulturam admittere præsumunt, præter alias expressas pœnas juris, prohibentur ab ingressu Ecclesiæ, donec ad arbitrium illius, cujus sententiam contempserunt, competenter satisfaciant. 14

Quomodo verò, & quando licitum sit in loco interdicto celebrare statuitur in c. Alma Mater. de sent. excommun. in 6. scilicet submissa voce, & januis clausis. Rursus si quis celebret præsente publicè excommunicato, licèt non fiat irregularis interdicitur tamen illi ingressus Ecclesiæ: & si celebret in 15

loco interdicto fit etiam irregularis *c. 11. qui de sent. excommun. in 6.*

16 Jure tamen novo aggravatur pœna in *c. eos de sepultura*, & probabilius est, hanc decretalem & ejus pœnam etiam procedere in non exemptis, ut notat Glossa in *d. c. Episcoporum 8. v. ingressum in 6. h. t.* & videtur etiam colligi ex *c. quantumcunque exemptionis sedis Apostolicæ privilegijs sint communiti*: hæc enim verba non restringuntur ad exemptos, sed ampliantur etiam ad non exemptos, ut notat Barbosa *in d. c. Episcoporum 8 n. 3. h. t. in 6.* ubi vocat hanc sententiam in rigore juris veriorem. Verùm contraria sententia est benignior, quam docent Covarruvias *in c. Alma Mater p. 1. §6. n. 9. circa fin.* & alij, quia talis pœna in jure non reperitur expressa, proinde non debet extendi ad non exemptos.

17 Excessus Religiosorum in ordine ad sua privilegia recensentur *in Clement. Religiosi 1. h. t.* ubi Clemens V. in Concilio Viennensi statuit, quòd si Religiosus sine speciali licentia Parochi præsumat ministrare sacramentum Extremæ Unctionis, vel matrimonia solemnizare; vel Eucharistiam sive Clericis sive laicis deferre, vel etiam qui præsumit absolvere excommunicatos à canone, vel à sententijs per statuta Provincialia, aut synodalia promulgatis exceptis casibus in jure expressis, vel per privilegia sedis Apostolicæ concessis sit excommunicatus, & absolutio à tali excommunicatione reservata sedi Apostolicæ, & quòd Ordinarij (postquam eis hoc constiterit) faciant publicè nuntiari excommunicatos, donec de eorum absolutione fuerint certi, nullo super hoc privilegio eis suffragante. Excipitur tamen, quando Ecclesia Romana concessit, ut Religiosi suis familiaribus domesticis, vel pauperibus in suo hospitali possint ministrare sacramenta; quia tunc nullum eis præjudicium generatur.

18 Rursus sub præcepto obedientiæ inhibetur Religiosis, ne in suis sermonibus Ecclesiarum Prælatis detrahant, nec retrahant laicos ab accessu, & frequentia suarum Ecclesiarum; nec pronuntient indulgentias indiscretas, & non concessas, nec quando intersunt testamentis condendis retrahant testatores à debitis restitutionibus, vel legatis faciendis matricibus Ecclesiis: nec legata, vel debita, vel ablata incerta sibi, aut alijs singularibus sui Ordinis fratribus, vel conventibus in aliorum præjudicium fieri, seu erogari procurent: sicut nec præsumant quemquam absolvere à casibus sedi Apostolicæ reservatis, vel locorum Ordinarijs: neque præsumant vexare indebitè personas Ecclesiasticas præsertim coram Judicibus delegatis à Papa suam contra eos Justitiam prosequentes, nec eos convenire ad plura loca remota, quod esset ipsis gravissimum.

19 Rursus statuit Pontifex, ut secus facientes subjaceant illis pœnis per duos menses, quæ per eorum regulam, vel statuta consueverunt imponi pro gravibus criminibus; aut culpis: & mandat etiam Pontifex, ne super his dispensetur; imò nec possit dispensari sine urgente gravi necessitate. Demum eorum Prælati si requisiti super his, quæ ad ipsos pervenerunt, non satisfecerint plenè infra mensem Ecclesiis, vel personis ecclesiasticis, quibus est damnum illatum, sint eo ipso suspensi, donec debitè satisfaciant, non obstante, quocunque privilegio sub quocunque tenore. Quia verò in hac constitutione non includuntur Clerici sæculares, sed Religiosi, ideo includuntur etiam Religiosi, qui præsunt Ecclesiis parochialibus, quoad non suos Parochianos, ut censent aliqui, tametsi id dubium videatur.

Clerici verò sæculares tametsi sacramenta extremæ unctionis, vel Eucharistiæ administrent Clericis, vel Laicis, vel eorum matrimonia solemniter benedicant sine licentia proprii Parochi non incurrunt ipso facto excommunicationem sicut Religiosi, sive exempti sint, sive non; quia in dispositione pœnali sub appellatione religiosorum non comprehenduntur Clerici sæculares: tametsi in utrisque videatur militare eadem ratio dispositionis. 20

Rursus potest Parochus etiam non Sacerdos licentiam dare Parochiano, ut ab alieno Presbytero sacramenta recipiat, tametsi non possit Parochus non sacerdos illa ministrare: siquidem ministrare est actus Ordinis, quo caret Parochus non sacerdos: secus facultatem alteri concedere, est actus jurisdictionis, quam habet Parochus non sacerdos ut notat Abbas *in d. clement. 1. num. 8. h. t.* Hinc Parochiano asserenti se obtinuisse licentiam à proprio Parocho recipiendi sacramenta ab alio sacerdote est fides adhibenda, sive à Religioso, vel alio Clerico, quia non est præsumendus immemor suæ salutis *c. penult. caus. 1. q. 7.* idque procedit præsertim in sacramento pœnitentiæ, quia tunc dicenti se esse absolutum creditur: ut etiam in sacramento Eucharistiæ, aut extremæ unctionis, quia hæc sacramenta tantùm percipiuntur pro remedio animæ, & ut saluti spirituali consulatur, & pertinent ad forum internum conscientiæ. Secus in aliis sacramentis præsertim Ordinis, quod non confertur tantùm propter se, sed etiam propter alios, ut notat Abbas *in d. clement. 1. n. 5. h. t.* & etiam in sacramento matrimonii, quia hoc pertinet itidem ad forum externum, & externam Ecclesiæ gubernationem: hinc asserenti habere se licentiam ut Ordines recipiat ab alieno Episcopo: vel ut alienus sacerdos assistat, vel benedicat nuptias suas non est fides præstanda, nisi fortàssis esset persona pijssima, & valde fide digna, quia tunc præsumitur verum asserere; & nolle in re tanti momenti, cum detrimento propriæ salutis, mentiri. Aliis verò non ita timoratis non est fides præstanda, sed tenentur docere de facultate sibi concessa. 21

Cæterum

22 Cæterum in hac *clement.* 1. *h. t.* prohibentur Religiosi Eucharistiam ministrare tam sanis, & benevalentibus, quàm moribundis per modum viatici secluso speciali privilegio, ut notat Barbosa *in d. clement.* 1. *num.* 4. *h. t.* quia in hoc textu prohibetur generatim Religiosis, nec præsumant ministrare Eucharistiam. Rursus prohibentur etiam sub pœna excommunicationis ipso jure lata sacerdotes Regulares benedicere solemniter matrimonium sine licentia propriiParochi: & hæc pœna non est correcta, nec sublata per pœnam suspensionis, quæ in eosdem ipso jure statuta est in Concilio Tridentino *sess.* 24. *cap.* 1. *de refor. matrim.* sed utraque adhuc locum habet, ut notat Barbosa *in d. clement.* 1. *num.* 7. *h. t.* ratio est, quia leges priores non tolluntur per posteriores, nisi in istis expressè revocentur, vel sint iisdem contrariæ: & *in d. decret. Concil. Trident.* non tollitur expressè nec tacitè hæc pœna excommunicationis statuta *in Clemen.* 1. *h. t.* & quamvis nova pœna mitior lege nova statuta corrigat rigidiorem pœnam antiquæ legis, id tamen tantùm procedit de pœnis à Judice infligendis; non verò de iis, quæ ipso jure incurruntur, cujusmodi sunt excommunicatio, & suspensio. Imò id etiam procedit de Religioso translato ad Ecclesiam sæcularem, quia in his solent frequentiùsReligiosi delinquere.

23 Quamobrem tria præsertim Religiosis prohibentur ex vi hujus Clementinæ, nimirum ministrare Eucharistiam tam sanis, quàm moribundis secluso speciali privilegio; ministrare Sacramentum extremæ unctionis; & solemniter benedicere matrimonium sine licentia proprii Parochi: & ut Religiosus possit hæc sacramenta conferre Parochiano, requiritur ut expressa, seu specialis licentia à Presbytero proprio obtenta sit, non solùm de sacramentis conferendis, sed etiam de Religioso conferente, & Parochianis, qui sunt sacramenta illa percepturi. Imò præter licentiam Parochi, ut Religiosus hæc tria sacramenta conferat alienis subditis requiritur etiam licentia sui proprii Prælati *argum. cap.* 2. *de testam. in* 6. sin verò ea ministret sine licentia proprii Prælati non incurrit excommunicationem, quia hæc infligitur tantùm ob defectum licentiæ Parochi, & pœnæ non debent extendi ultra casum expressum in jure.

24 Cæterum si Religiosus ministret Sacramentum Baptismi, vel Pœnitentiæ alieno subdito sine licentia proprii Parochi non incurrit pœnam excommunicationis statutam in hac *Clement. Religiosi* 1. *h. t.* quia hæc pœna solùm hic imponitur administrantibus tria sacramenta Eucharistiæ, extremæ unctionis, & matrimonii, & pœna non debet extendi ultra casum expressum in jure, quamvis major videatur esse ratio prohibitionis in sacramento Pœnitentiæ; vel Babtismi, quàm in prærecensitis, quia in illis tribus fortàssis Religiosi frequentiùs excedebant.

Observandum tamen est circa hanc prohibitam administrationem sacramentorum, quòd hodie omnes Religiosi sine licentia Parochi, vel alterius possunt Sacramentum Eucharistiæ in suis templis per privilegia propria, vel aliorum participata ministrare omnibus sæcularibus, præterquam in festo paschatis, & in articulo mortis. Imò possunt Religiosi etiam extremam unctionem ministrare Familiaribus, qui in eorundem morantur obsequiis: quapropter præfatus textus *in Clement.* 1. *h. t.* quoad extremam unctionem, & Eucharistiam hodie per privilegia Religiosorum est restrictus, & correctus. Rursus *in cit. Clement.* 1. *h. t.* graviter puniuntur Religiosi Prædicatores, qui in suis concionibus detrahunt Prælatis Ecclesiasticis, quod tamen intelligendum est, si nominatim eos perstringant, vel per circumlocutionem, qua ipsos describant, ut innotescant aliis speciatim: aliòquin in genere non prohibentur Prædicatores Religiosi vitia Prælatorum redarguere, ut notat Abbas *in d. Clement.* 1. *num.* 23. *h. t.* Rursus si Concionatores in publicis suis concionibus detrahant prælatis, debent per duos menses pœnas illas subire, quæ secundùm regulam, vel statuta ob gravia delicta, vel culpas iisdem imponuntur. 25

Demum Prælati Religionum nisi satisfecerint partibus læsis, eò quia ad ipsos aliquid pervenit occasione excessuum commissorum à suis Religiosis, pœnam incurrunt suspensionis: ad quam tamen requiritur primò, ut Prælati aliquid acceperint sive pro Monasterio suo, sive pro privatis personis. Secundò ut id, quod accipitur, eis detur occasione excessuum, qui *in d. clement.* 1. *h. t.* prohibentur Religiosis Tertiò ut hujusmodi Prælati, ad quos hæc bona pervenerunt sint ab iis requisiti, quibus damnum fuit illatum. Quartò ut post hanc requisitionem per mensem sint in mora satisfaciendi, hoc enim elapso suspenduntur, donec debitè satisfecerint; & hæc suspensio cùm sit absolutè, & simpliciter lata, est suspensio ab omni administratione, & officio, & fertur tantùm contra Prælatos, qui prædicto modo delinquunt, non verò contra ipsos Religiosos in particulari; tametsi excessus illos commiserint, quia contra illos non pœna suspensionis, sed excommunicationis lata est. 26

§. VII.

De Privilegio exemptionis à iurisdictione Episcopi, vel Ordinarii.

1 QUia in pluribus hujus tituli Capitulis agitur de hoc privilegio exemptionis à jurisdictione Ordinarii, operæ pretium duxi, hîc speciatim de illo agere. Est exemptio quædam liberatio, seu est privilegium, quo persona, vel locus à jurisdictione Episcopi, vel Ordinarii subtrahitur, & soli summo Pontifici immediatè subjicitur; cujusmodi sunt hodie ferè omnes Religiosi, qui ratione suorum privilegiorum in pluribus subjiciuntur soli sommo Pontifici: dicitur non solùm persona exempta, sed etiam locus, adeò ut exemptio alia sit personalis concessa cuidam certæ personæ; & alia localis, quæ certæ ecclesiæ Monasterio, vel territorio conceditur: &, quia exemptio interdum conceditur personæ, & loco simùl, ideo hæc dicitur exemptio mista, eò quia sit quid mixtum participans de personali, & locali exemptione: hac mixta exemptione gaudent diversi Religiosorum Ordines, qui exempti sunt non solùm quoad sua Monasteria; sed etiam quoad suas personas, ubicunque existant *c. cùm capella 16. h. t.*

2 Rursus ex exemptis alii dicuntur esse nullius Diœcesis, & alii in Diœcesi quidem, sed non de Diœcesi; illi dicuntur, qui habent speciale territorium, ac populum exemptum, & exerceat jurisdictionem quasi Episcopalem suntque veluti Ordinarii, tametsi charactere Episcopali non sint insigniti, sed sint Abbates, vel Præpositi, vel alii similes Prælati. Exempti in Diœcesi, sed non de Diœcesi dicuntur qui quoad suas personas, vel particularem aliquem locum, vel Monasterium exempti sunt, sed populum non habent, nec territorium exemptum, quapropter existunt intra limites certæ Diœcesis, in qua propterea dicuntur exempti in diœcesi, sed non de diœcesi, eò quia careant populo, & territorio exempto.

3 Datur etiam alia exemptio, qua non solùm principalis locus, seu Monasterium, vel collegium exemptum est, sed etiam omnes capellæ beneficia, & Parochiæ, & alia loca annexa, de qua exemptione habetur *in c quam in membris.* Alia autem est exemptio in capite tantùm, & tunc habetur, quando tantùm ipse principalis locus est exemptus, non verò annexæ capellæ, vel Parochiæ, vel beneficia, ut habetur *in c. ex ore sedentis* ubi Innocentius III. statuit, quòd quando conceditur exemptio capiti, vel Monasterio, non intelliguntur exempta membra ut sunt capellæ: quapropter Abbas ratione membrorum non exemptorum debet Episcopo subesse, eique exhibere debitam reverentiam, ac venire ad synodum Episcopi, imò non solùm tenetur comparere ad synodum diœcesanam, sed etiam suscipere eius mandata: ita tamen ut in synodo diœcesana Abbates primum post Episcopum locum obtineant: hæc autem exemptio in capite, & membris regulariter tantùm à summo Pontifice conceditur, siquidem ipse solus potest derogare juri Episcoporum.

Interdum tamen ex justa causa, & accedente consensu capituli potest Episcopus aliquam Ecclesiam suæ propriæ Diœcesis eximere à sua jurisdictione, eámque unire loco exempto, & taliter ut eam exemptionem non possit ampliùs revocare, ut docet Barbosa de officio Episcopi *p. 3. allegat. 84.* Cæterum exemptio non solùm acquiritur privilegio; sed etiam præscriptione quadraginta annorum præsertim quoad membra non exempta, si caput sit exemptum, ut notat Panormitanus *in c. cùm non liceat circa fin. de præscript.* quòd si dicas in contrarium obstare textum *in c. cùm non liceat*, & *c. ex officio de præscript.* ubi dicitur, quod contra obedientiam, & visitationem non admittitur præscriptio, respondetur, id esse verum extinctivè, adeò ut non possit præscribi totaliter contra obedientiam, & ut hæc nulli debeatur; posse tamen præscribi contra obedientiam translativè, adeò ut alteri quàm Episcopo obedientia exhibeatur, scilicet summo Pontifici, ut notat Barbosa *de offic. Episcop. p. 3. alleg. 128. num 3.* quia verò Episcopus habet suam intentionem fundatam in jure contra omnes existentes in sua Diœcesi; ideo qui se exemptum dicit, tenetur hanc exemptionem coram viris prudentibus, & non suspectis ab Ordinario deputandis suam probare exemptionem, ut habetur *in cap. cùm persona 7. h. t. in 6.* ubi Bonifacius VIII. statuit, ut qui dicunt se exemptos per privilegium, vel indulgentiam Sedis Apostolicæ, si requirantur ab Ordinario loci debeant integraliter ostendere legenda prædicta privilegia, vel indulgentias ipsi Ordinario in loco congruo, & securo, vel aliis prudentibus viris sine suspicione deputatis ab Ordinario; idque intra terminum competentem moderandum pro qualitate facti ab Ordinario, vel eius Delegato, cessante tamen justo impedimento. Imò vult etiam Pontifex, ut teneantur tradere transcriptum de iis articulis, de quibus controvertitur. 4

Rursus injungit, ut qui volunt defendere suam libertatem per solam canonicam præscriptionem teneantur fidem facere de tali præscriptione ipsi Ordinario, vel eius delegato prudenti non suspecto, & ut interim Episcopus possit uti sua jurisdictione in illos ob fundatam jurisdictionem, quam habet, donec probetur plenè canonica præscriptio. Præterea statuit, Bonifacius VIII. in d. c. 5

d. cap. cùm personæ 7. h. t. ut qui volunt suam libertatem defendere per privilegium, & præscriptionem simul debeant exhibere privilegium, & si exhibitum non probet plenè libertatem, sed causam probet præscribendi, tunc probanda sit præscriptio 40. annorum, quòd non fuerit violenta, nec clandestina, nec precariò concessa.

6 Locus autem, in quo ostendendum est privilegium, debet esse securus ab omni violentia, alioquin posset appellari, ut habetur *in cap. accipimus de fide instrum.* & *in cap. accedens ut lite non contest. cap. ex parte de appell.* Præterea Reus nonnunquam adigitur edere instrumenta contra se, quamvis contrarium statuatur *in cap. 1. de probat.* Episcopus autem, donec qui se exemptum dicit, probaverit suam exemptionem, potest jurisdictionem in illum exercere, quia juxta communem regulam juris *pendente lite non debet quis privari commodo suæ possessionis.* Tum quia in dubio non censetur derogatum juri communi, quod multis vigiliis fuit promulgatum juxta textum *in l. si quando in princ. C. de inoffic. testam.*

7 Quibus verò modis, clausulis, vel verbis probetur exemptio à jurisdictione Ordinariorum declaratur *in cap. si Papa 10. h. t. in 6.* ubi Bonifacius VIII. declarat, quibus formis, modis, clausulis, vel verbis in privilegiis probetur exemptio: ut si Papa in privilegio vel scriptura facta non principaliter super sententia exemptionis narret aliquam Ecclesiam ad jus, & proprietatem Romanæ Ecclesiæ generatim pertinere, vel similia verba; non ideo probatur exemptio, nisi de libertate aliter doceatur, debet enim Papa in privilegio, vel scriptura facta principaliter narrare super datione, vel sententia exemptionis. Rursus si super ecclesiæ exemptione sententiando, vel agendo negotium de exemptione asserat, ipsam Ecclesiam esse exemptam, vel esse juris divi Petri, vel pertinere specialiter ad Romanam Ecclesiam, vel sine medio, vel simpliciter, tunc probatur exemptio: ratio est, quia cum omnes Ecclesiæ per totum orbem terrarum pertineant ad Romanam Ecclesiam debent hujusmodi verba aliquid operari, proinde probare privilegium.

8 Hoc idem etiam procedit, si in privilegio ponantur hujusmodi clausulæ. *Ecclesia sit libera. Potiatur libertate Ecclesia Romana. Solvat Ecclesia Romana annuum censum ad indicium libertatis:* per has enim, & alias similes clausulas probatur exemptio, quòd Ecclesia illa exempta sit ab ordinarii potestate: vel quòd in ea Episcopus non exerceat jurisdictionem. Præterea qui recipitur in proprium, & specialem subditum, est etiam exemptus; non ita si in specialem filium Romanæ Ecclesiæ, quia omnes fideles sunt speciales filii Ecclesiæ Romanæ. Demum si privilegium alicui ita concedatur circa aliqua, ut non possit excommunicari, suspendi, vel quòd in specialem filium Romanæ Ecclesiæ sit assumptus, tametsi postea sequatur, quod annuum censum solvat Ecclesiæ Romanæ, non dicitur exemptus quamvis per prædicta non deroget aliis modis exemptionum, qui continentur in litteris ecclesiæ. Verùm hodie verba narrativa in litteris papalibus, si sint de suo facto, & super his fundetur eius intentio rectè probant exemptionem, ut habetur *in clement. litteris de probat.* Ratio itidem, cur Papa ex eo quòd aliquem recipiat in filium, eum non eximat, est, quia potest quis rectè esse alicujus filius, & simul alteri subjici, seu esse subditus, vel servus alterius: filiatio enim amorem denotat: privilegium verò liberationem à speciali aliqua subjectione significat.

Ex solutione autem censûs facta Sedi Apostolicæ non probatur exemptio à potestate, seu jurisdictione Ordinariorum, nisi appareat censum fuisse solutum Sedi Apostolicæ in signum immediatæ subjectionis, & perceptæ libertatis, ut habetur *in c. recipimus 8. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, quòd sicut non omnes, qui specialiter Beati Petri juris existunt, annuatim Sedi Apostolicæ censum exsolvunt, ita neque omnes censuales ab Episcoporum subjectione sunt immunes. Unde quamvis tenor privilegiorum sit attendendus non tamen sufficit ad probandam exemptionem si Ecclesia censualis specialis specialiter existat juris B. Petri; sed ulterius requiritur ut ad indicium perceptæ libertatis censum conferat: quia si tantùm census solvatur ad indicium perceptæ protectionis, non ideo juri Episcopi subtrahitur. 9

Quamobrem inspicienda sunt privilegia, & eorum tenor diligenter considerandus, an sint exempti, & utrum censum solvatur ad indicium libertatis, vel non, sed tantùm in signum perpetuæ protectionis. Unde ex eo, quòd ecclesia solvat Pontifici annuum censum, non inde probatur exemptio, ut liquet ex hoc textu, nisi expresse solvatur in argumentum, & signum datæ libertatis; quòd fortassis rarum erit. Rursus ex eo præcisè, quòd aliquis recipiatur in jus speciale B. Petri videtur aliquid plus eidem concedi, quàm reliquis Clericis, qui omnes sunt sub jure ordinario sancti Petri. Receptio autem simplex sub protectione non præjudicat juri aliorum, nisi recipiens sit eorundem superior, quemadmodum Papa est superior Episcoporum, quòd si expressè id faciat, & in signum illius censum annuum aliquando percipit, probat talem receptionem in protectionem. 10

Quòd si quæratur, quid operetur receptio in protectionem sine exemptione. Respondet Glossa, parùm operari, nisi quòd major reverentia videatur deferri talibus, quàm aliis, & faciliùs moveatur Pontifex ad eorundem defensionem, & ad rescribendum in eorum favorem: unde receptio in protectionem non est omnino super- 11

supervacanea, & inutilis, quia saltem operatur hoc, ut si tali per violentiam sit aliquid ablatum, vel aliàs in persona aut rebus suis fuerit injustè gravatus tantò citiùs ei sedes Apostolica assistat, & injustum gravamen inferentem per censuram ecclesiasticam monitione præmissa compellat ad plenam restitutionem, & satisfactionem, quia etiam Domini sæculares eo ipso, quòd aliquos recipiunt sub protectione, tenentur eos defendare si injustè graventur, ut notat Hostiensis in *d. c. recepimus 8. prope fin. h. t.* Imò prodest etiam hæc receptio in protectionem, ut major reverentia debeatur sic receptis, quàm alijs *argum. c. per tuas 7. de maior. & obed.*

12. Locus exemptus extra Diœcesin judicandus est à pari, quia sicut Episcopus, vel quivis alius Judex non potest exercere contentiosam jurisdictionem extra suum territorium: neque ibi pro tribunali sedere (nisi fortàssis fuerit violenter expulsus à propria Diœcesi) ita neque in loco exempto, ut desumitur *ex c. cum Episcopus 7. de offic. Ordinarij in 6. clement 1. de foro competenti.* Nihilominus celebrare, vel injungere, ut coram se celebrerur in loco exempto est specialiter concessum Archiepiscopo, & Episcopo, ut habetur *in element. Archiepiscopo 2. h. t.* ubi dicitur, quod Archiepiscopus transiens, vel declinans ad loca exempta suæ Provinciæ possit liberè ante se crucem deferre, benedicere populo, audire privatim, vel publicè divina officia etiam in Pontificalibus celebrare, vel facere celebrare in sua præsentia, non obstante quovis contrario privilegio. Rursus Episcopus in locis exemptis suæ diœcesis potest populo benedicere, audire divina officia, & ea celebrare, vel in sua præsentia facere celebrare: per hoc tamen ut in locis exemptis, vel etiam privilegiatis nullam aliam exerceat jurisdictionem, nec personis exemptis molestiam, vel gravamen inferat, nec in alio præjudicetur exemptioni privilegiatorum, neque quovis alio modo acquirat in tali loco exempto novum jus, quod antea ei non competebat. Alios tamen actus ordinis Episcopalis, ut consecrationes, vel ordinationes facere in locis exemptis sine licentia superioris, seu Ordinarij loci illius, in cujus diœcesi existit locus exemptus, non videtur concessum Episcopis *argum. Concil. Trident. Sess. 6. de refor. c. 5.* ut notat Quaranta *in summa Bullar. V. Archiepiscopi authoritas n. 32.*

13. Habent tamen Episcopi plerisque in casibus in exemptos jurisdictionem nonnunquam delegatam, ut quando in canone, seu jure canonico dicitur, ut contra exemptos authoritate Apostolica, vel tanquam Sedis Apostolicæ delegatus procedat, & exempla passim occurrunt in Concil. Trident. nonnunquam etiam ordinariam; quando scilicet Episcopis simpliciter conceditur jurisdictio, vel additur illa clausula *non obstantibus privilegijs, & exemptionibus quibuscunque*; tunc enim remotò privilegio exemptionis Episcopus procedit tanquam Ordinarius: exemplum habetur *in c. volentes 1. h. t. in 6.* desumptum ex Concilio Lugdunensi, ubi dicitur, quòd exempti à jurisdictione Episcopi, & ex privilegio immediatè subjecti Papæ, si delinquant in Diœcesi Episcopi in loco non exempto Ordinarius loci cognoscit causam, & punit. Et id etiam procedit de causà ratione contractus, vel rei in loco non exempto: unde Episcopo datur simpliciter jurisdictio in exemptos si in sua diœcesi extra locum exemptum deliquerint, contravenerint, vel pro non re exempta conventi fuerint.

Notat tamen Cavarruvias *pract. quæst. c. 11. 4. 5.* id procedere si exemptio sit loco certo circumscripta: non verò si sit mixta, seu loco & personæ simul annexa, quæ interpretatio non solùm desumitur *ex c. cum capella 10. h. t.* Sed etiam ex Concilio Tridentino *sess. 6. c. 3.* ubi contra Regularem exemptum contra monasterium, extra monasterium delinquentem Episcopus non simpliciter, sed tanquam Apostolicæ sedis delegatus potest procedere, idque intelligitur de eo, qui Ordinariè, vel saltem per longius tempus solet exrra monasterium morari in loco non exempto: alioquin si delinquens extra monasterium soleat ordinariè in monasterio exempto vivere; primarius hujus delicti Judex est Abbas ejusdem monasterij, ut desumitur ex eodem Tridentino *sess. 25. de Regularibus, c. 14.* 14

Quòd si Episcopus procedat ut delegatus sedis Apostolicæ ab eo ad summum Pontificem tanquam delegantem appellandum erit, ut notat Barbosa *p. 3. alleg. 92.* Sin verò Episcopus procedat ut Ordinarius tunc ab ipso ad Metropolitanum fit appellatio. Cæterum quia summus Pontifex cum omnibus inferioribus judicibus concurrentem habet jurisdictionem, & quilibet omisso suo Ordinario potest immediatè apud sedem Apostolicam agere; ideo non videtur prohibitum exemptis indifferenter appellare ad sedem Apostolicam; imò interdum videtur hæc appellatio expedire pro cautela, ne scilicet inferiores judices succesivè majorem contra ipsos jurisdictionem sibi arrogent: idquè vel maximè procedit, quando dubitatur, an Episcopus ordinaria, vel delegata potestate procedat, ut quando in canone ponitur clausula, *ut etiam tanquam sedis Apostolica delegatus procedere possit.* Regulariter tamen jurisdictio in aliquo casu data Episcopis non comprehendit exemptos nisi specialis de ipsis mentio fiat. Cæterum consuetudo, & præscriprio contraria potest derogare jurisdictioni Episcoporum, ut etiam supplicatio apud sedem Apostolicam cum expositione gravaminum, ut notat Barbosa *de offic. Epist. p. 3. alleg. 92. & sequent.* 15

An verò privilegium concessum alicui monasterio, ut possit in proprios suos usus convertere fructus Ecclesiæ sibi subjectæ censenda sit hæc statim exempta à jurisdictione Episcopi, respondetur, hujusmodi ecclesiam 16

non

non eximi per hoc à jurisdictione Ordinarij, idque desumitur ex *c. pastoralis 19. h. t.* ubi cùm Religiosi impetraverint à sede Apostolica indultum, quo possent ecclesias sibi subjectas in proprios usus convertere decedentibus earundem personis: orta fuit postea difficultas, an liceat ijsdem authoritate propria earundem ecclesiarum possessionem accipere, an verò per Diœcesanum Episcopum deberent in talem induci possessionem: & Innocentius III. rescripsit, non esse licitum inconsultò Ordinario, seu Episcopo earundem ecclesiarum possessionem ingredi, eò quia per talem indulgentiam non censeatur derogari juri Episcopali; nisi fortâssis in indulgentia Pontificis id contineatur expressum, scilicet ut viri Religiosi, quibus à sede Apostolica est indultum, ecclesias suas in proprios usus, possint convertere, & suo Episcopo inconsulto in earundem possessionem ingredi. Ex hoc textu constat, quòd quando Papa concedit Religiosis privilegium convertendi in proprios usus ecclesias sibi subjectas, non possunt propter authoritatem ejusdem possessionem ingredi, sed debet Episcopus eos introducere, quia Papa non derogat juri Episcopatûs quoad tale privilegium, nisi aliud in eo explicetur. Quod tamen intelligendum est de possessione, quam Religiosi nunquam habuerunt, non verò de ea, quam habuerunt *c. cùm invenissent de rest. spol.* Tum quia privilegium cùm sit odiosum non debet extendi ultra id, quod in ipso continetur & intelligitur concessum absque alterius præjudicio. In generali autem concessione non intelligitur id concessum, quod specialiter non fuisset concessum *c. ecclesia vestra de elect.*

17 Ratio verò cur inconsulto Episcopo non debeant Religiosi possessionem talium ecclesiarum ingredi, est, quam adfert Joannes Andreas *in d. c. pastoralis 19. h. t.* quia gratia, seu concessio Principis potest esse subreptitia, & damnosa religioni *c. ne sede vacante*, proinde Episcopo priùs exhibenda est, ut illam examinet, dispiciátque, quid faciendum sit, an ad executionem procedi debeat, an potius iterum Pontifex consuli, ut docent Canonistæ in *c. quando de rescript.* & notat Covarruvias *pract. c. 35. n. 6.* De Beneficiario autem, qui canonico titulo beneficium obtinuit, vel fructus beneficij, an possit authoritate propria possessionem adire. Respondetur cum distinctione, si hæc ab aliquo antea fuit occupata, tunc non licet nisi præcognoscatur causa à Judice ecclesiastico, quia nemo privandus est possessione, in qua reperitur, nisi ex præcognitione causæ, & sententia Judicis. Sin verò à nemine fuerat antea occupata, tunc putârim, posse Beneficiarium canonico titulo obtento propria authoritate adire possessionem, quia quod meum est, & caret alio possessore possum apprehendere propria auctoritate cum omnibus, quæ ad legitimum titulum, & institutionem pertinent, cùm nemo sit, qui tunc possit conqueri; non enim fit ulli injuria. Idque vel maximè procedit, si Episcopus longè absit, & in mora sit præjudicium, vel gravamen.

Quòd si summus Pontifex alicui monasterio, vel loco pio concedat aliquam ecclesiam pleno jure, tunc censetur hæc eximi à jurisdictione Ordinarij: ratio est, quia quod subjicitur alicui pleno jure, subjicitur totaliter, & excludit, quamlibet aliam subjectionem, & dependentiam ab alio, proinde ecclesia, pleno jure alicui concessa illi subijcitur quoad legem diœcesanam, & legem jurisdictionis: adeò ut is cui pleno jure ecclesia conceditur acquirat jurisdictionem quasi Episcopalem, nec possit Episcopus ullum jus episcopale ibi exercere, sed præsentatio, institutio, vel restitutio Clericorum ad eum tantùm pertineat, qui pleno jure ecclesiam illam possidet. Iuvat tamen observare, quod per hujusmodi concessionem factam à Papa non possit donatarius, seu is cui facta est concessio perceptos fructus convertere in propriam utilitatem: ratio est, quia hujusmodi concessio est odiosa ecclesiæ concessæ, in cujus præjudicium cedit: proinde debet strictè interpretari, ut non extendatur ultra ea, quæ exprimuntur in Pontificio indulto, quo pacto Episcopus habens ecclesiam pleno jure sibi subjectam, & jurisdictionem in spiritualibus, & temporalibus non potest ejus fructus percipere, & convertere in propriam utilitatem. 18

19 Hinc privilegium concessum alicui monasterio convertendi ecclesias sibi subjectas in proprios usus intelligitur illi concessa administratio ejusdem ecclesiæ in rebus spiritualibus, & temporalibus, taliter tamen, ut ecclesia maneat in pristino statu, adeò ut si fuerit antea collegiata, debeat ibi servari collegium: sin autem in illa fuerat Rector institutus, debeat à monasterio Clericus præsentari Episcopo, à quo instituatur in perpetuum Vicarium illius ecclesiæ: reliquos autem fructus superfluos potest monasterium percipere, & in suos usus convertere deducta tamen certa portione congrua pro alimentis Vicarij: sicut etiam potest monasterium omnes fructus cedere Vicario, reservatâ sibi tantùm certa portione, ut desumitur *ex c. de Monach. 12. de prob.*

20 Non tamen per exemptionem concessam Monasterio censentur etiam exemptæ capellæ, seu aliæ ecclesiæ, quæ eidem monasterio subjiciuntur: sicut neque exempto capite intelliguntur exempta ejus membra, idquè desumitur ex *c. ex ore 17. h. t.* ubi cùm inter Cœnobium, & Episcopum Vigoriensem controversia esset super exemptione, & Procurator monasterij plurium Pontificum privilegia adduceret, quorum usum continuum à longis retrò temporibus per depositiones testium probaret, rescripsit Innocentius III, in privilegio Constantini contineri, ut Abbas proximum locum post Vigoriensem præsulem semper obtineret, non tamen in generali Concilio, nec in Provinciali ante alios Episcopos, sed in episcopali, seu in diœcesana, synodo tenetur

tur illam accedere, & servare. In privilegio autem Alexandri continetur, non debere Episcopum à fratribus loci quidquam injustè exigere, sed his contentum esse, quæ eorum Antecessores Episcopo Vigoriensi rationabiliter impenderunt: & cùm ex neutra parte probaretur præscriptio, definivit Pontifex monasterium liberum esse in capite, seu Abbate, qui subjicitur soli Romano Pontifici; advocaria tamen monasterij, seu tutela reservata Archiepiscopo Cantuariensi,

21 Membra autem monasterij, seu Monachos, cùm non probentur exempti, mandat Pontifex subiacere Episcopo, & propter ipsos teneri Abbatem synodum Episcopalem accedere, & proximè post Episcopum sedere, eique propter suos Monachos reverentiam, obsequium, & honorem etiam exhibere. Ex quo textu clarè infertur, quòd quando conceditur exemptio capiti, vel monasterio, non intelliguntur exempta membra ut sunt capellæ, vel ecclesiæ in locis dissitis à monasterio: & rursus quòd Abbas exemptus ratione membrorum non exemptorum debeat subesse Episcopo, eique exhibere debitam reverentiam; & venire ad ejus synodum, ac servare ejus statuta. Hinc potest monasterium aliquod habere Abbatem exemptum, & immediatè subjectum Pontifici, quamvis ejus Monachi non sint exempti, & propterea ratione illorum teneatur Abbas subesse Episcopo; ex quo textu etiam colligitur, quòd per exemptionem à Papa concessam monasterio non censentur exemptæ capellæ, seu ecclesiæ, quæ eidem monasterio subjiciuntur, quia cùm tale privilegium sit odiosum utpote derogans juri communi, non est extendendum ultra ea, quæ in eodem indulto exprimuntur; proinde Episcopus in hujusmodi capellis retinet omnia jura Episcopalia, quæ enumerantur in *c. conquerente 16. de offic. Jud. Ord.*

22 Quòd si dicas, de connexis esse idem judicium *c. 3. de constit.* Et membra perinde esse connexa capiti, sicut partes toti; proinde exemptionem capitis trahere exemptionem membrorum. Contra est, quia id tantùm procedit in favorabilibus, quæ extendenda sunt, non verò in odiosis, quæ restringuuntur ad illa tantùm, quæ sunt expressa in ipso indulto: unde regula de connexis, de quibus dicitur esse idem judicium non procedit in odiosis, & exorbitantibus, quæ non sunt necessariò, & inseparabiliter connexa, ut notat Barbosa in *d. c. ex ore 17. n. 6. h. t. in collect.* Sin verò Abbas delinquat in monasterio suo exempto non potest puniri ab Episcopo loci, neque coram illo conveniri: benè tamen ratione membrorum non exemptorum potest conveniri, & tenetur respondere coram Episcopo loci, perinde ac exemptus ratione rerum existentium extra locum exemptum potest conveniri coram Ordinario loci, ut habetur in *c. volentes 1. h. t. in 6.*

23 Quòd verò dicitur per exemptionem concessam monasterio non censeri exemptas capellas, quæ eidem subjiciuntur, id intelligendum est, si tantùm quoad temporalia, vel spiritualia, seu jura episcopalia eidem subjiciantur: alioquin si privilegium concessum sit monasterio, & ejus capellis pleno jure, tunc etiam ipsæ capellæ censentur exemptæ, ut desumitur ex *c. quoniam 21. h. t.* ubi cùm constaret, Episcopum Nepesinum jus Episcopale percipere ex ecclesia S. Blasij de Flageno, & tamen monasterio indultum esset, ut nullus Episcopus ecclesias utroque jure illi subjectas interdicere, aut Monachum, vel clericum ejusdem monasterij excommunicare præsumeret: censuit Innocentius III. posse non obstante privilegio ecclesiam illam interdicere, & Monachum, seu Clericum ad ejus regimen deputatum excommunicare: eò quia capitulum intelligi debeat de Monachis, aut Clericis permanentibus in ipso monasterio.

Ex quo textu colligitur, quòd quando conceditur privilegium monasterio, vel ecclesijs eidem subjectis utroque iure, seu pleno jure, ut earum Monachi non possint excommunicari, intelligitur de Monachis manentibus, & destinatis in his locis tantùm. Ecclesia subjecta pleno jure, seu utroque jure intelligitur, quando est subjecta in spiritualibus, & temporalibus, tametsi Episcopus aliqua spiritualia recipiat *c. venerabilis de censib.* Colligitur itidem ex dicto textu, privilegium concessum alicui personæ respectu certi loci non sequi personam extra talem locum, adeò ut si adeat alium locum, in quo moretur, non gaudeat tali privilegio, sed possit conveniri coram Ordinario loci, & etiam puniri, si ibi delinquat, ut notat Abbas in *d. c. quoniam 21. n. 2. h. t.* Rursus infertur, paria esse pleno jure, & utroque jure; scilicet in spiritualibus, & temporalibus, adeò ut is, cui pleno, seu utroque jure conceditur ecclesia, habeat potestatem instituendi in illa, & destituendi Clericos, & exercendi alia jurisdictionalia: & in temporalibus, ut habeat jus percipiendi redditus temporales, vel saltem exigendi rationes temporalium, perinde ac patronus ecclesiasticus. 24

An verò exemptâ ecclesiâ à jurisdictione Episcopi, censeantur etiam exempti ejus ministri, & Clerici; & è contra quando eximuntur Clerici ecclesiæ, & Ministri, censeatur etiam exempta ipsa ecclesia. Respondetur quoad primum affirmativè, adeò ut exemptâ ecclesiâ eximantur etiam ejus Clerici, & Ministri, licèt non ejusdem ecclesiæ Parochus quoad pertinentia ad parochiam, nec parochiani intelliguntur exempti. Quoad secundum verò respondetur negativè, adeò ut si eximantur canonici ecclesiæ, non intelligatur exempta ecclesia, nec sint exempti ejus Clerici: licèt è converso si eximantur Clerici, intelligantur exempti tam canonici, quàm Clerici, sed non ecclesia, nisi aliud in privilegio exemptionis exprimatur, idque desumitur ex *c. per exemptionem 9. h. t. in 6.* ubi habetur quòd per exemptionem 25

tionem ecclesiæ concessam, ipsa ecclesia, & ipsius Monachi, vel Canonici, immo etiam Clerici, ac conversi & perpetuò oblati intelligantur exempti; non verò ejusdem acclesiæ Presbyter, seu Parochus quoad ea, quæ ad curam parochianorum pertinent, nec ipsi parœciani.

36 Verùm si Canonici alicujus ecclesiæ eximantur ipsi soli intelliguntur exempti, non verò ecclesia, nec alij Clerici ejusdem. Quòd si Clerici ecclesiæ eximantur, tunc tam canonici, quàm Clerici intelliguntur exempti, non tamen ipsa ecclesia nisi in privilegio exemptionis exprimatur, ex quo infertur non solùm Monachos, & canonicos, & alios Clericos gaudere privilegio exemptionis concesso ecclesiæ, sed etiam conversos, & perpetuò oblatos, qui se, & sua dederunt ecclesiæ sive Regulari, sive sæculari, & licèt non utantur habitu conversorum, participant tamen de eorum privilegiis, gaudent enim privilegio canonis *si quis suadente 29. caus. 17. q. 5.* ut etiam privilegio fori *c. 2. de foro compet.*

37 Rursus quamvis ecclesia sit exempta non propterea eximitur populus, adeò ut Episcopus possit ordinariam potestatem exercere in parochianos: ratio verò cur eximantur Clerici non verò Parochiani laici est, quia Clerici sunt magis annexi ecclesiæ, quàm laici; adeò ut Clerici comprehendantur nomine ecclesiæ: quia verò hujusmodi privilegia sunt odiosa, eò quia derogent juri communi, præjudicent potestati ordinariæ Episcopi, restringi debent tantùm ad ea, quæ in indulto exprimuntur, non verò extendi ad laicos. Imò si in privilegio ponatur clausula: *Eximimus canonicos talis ecclesiæ à potestate Episcopi sui.* Tunc soli Canonici intelliguntur exempti, non verò alij Clerici, quia in Odiosis nomine canonicorum non veniunt alij Clerici: sin verò in privilegio dicatur; *Eximimus Clericos talis ecclesiæ à potestate Episcopi.* Tunc etiam Canonici intelliguntur exempti *argum. c. de persona 38. caus. 11. q. 1.* Quia per generalem appellationem Clericorum comprehenduntur etiam canonici, ut notat Kochier *de jurisd. in exempt. p. 4. q. 12. n. 7.*

28 Quòd si quæratur, an exempti à jurisdictione Episcopi possint aliquando coram eodem conveniri, & ab eodem puniri. Respondetur, de hac difficultate agi in *c. volentes 1. h. t. in 6.* ubi Innocentius IV. in Concilio Generali Lugdunensi statuit, ut quantumcunque exempti, nihilominus ratione delicti, sive contractûs, aut rei, de qua contra ipsos agitur, possint coram locorum Ordinarijs conveniri, & illi quoad hoc suam in eos exercere jurisdictionem. Vult tamen Pontifex, eos gaudere commodo libertatis, dummodo in loco exempto delictum sit commissum, vel contractus initus, vel res litigiosa; nec ubi domicilium habent; si alibi delinquant, vel contrahant, aut res ipsa consistat, conveniri possunt, aliquatenus super istis coram locorum Ordinarijs, neque ijdem prætextu domiciliorum remittendi sunt illuc, si ubi deliquerunt, vel contraxerunt, vel res ipsa consistit, exempti conveniantur.

Ex hoc textu constat, exemptos à jurisdictione Episcopi, & ex privilegio immediatè subjectos Papæ, si delinquant in Diœcesi Episcopi in loco non exempto, ab Ordinario loci posse eorum causam cognosci, & puniri: & hoc etiam procedere de causa ratione contractus, vel rei in loco non exempto. Sin verò delictum, vel contractus, vel res sunt in loco exempto, tametsi qui convenitur habeat domicilium in Diœcesi Episcopi, non tamen potest conveniri coram Episcopo ratione privilegij. Pari pacto, si deliquit, vel contraxit, aut habuit rem litigiosam in aliena Diœcesi, sed domicilium in hac, non potest cognosci ab Ordinario domicilij; nec potest hic ad se causam revocare. Idque etiam procedit, quando quis obtinuit privilegium, ut non possit conveniri, nec tenetur respondere nisi sub uno certo judice: quia si concurrant domicilium, & delictum, vel contractus, vel res in loco non exempto, potest convêniri coram Judice domicilij, salvis alijs casibus, in quibus de jure subijciuntur Episcopis etiam exempti. 29

Rursus Innocentius IV. in *d. c. volentes* statuit, ut qui habent privilegium, quòd non possint interdici, suspendi, vel excommunicari ab Ordinario, ut sunt multi Religiosi, in quorum privilegiis exprimitur, ne suorum monasteriorum Monachi excommunicentur; si prædicti Monachi habitent in Prioratibus subjectis Ordinario locorum, ut nimirum ibi regant, vel resideant, possint excommunicari, suspendi, & interdici ab Ordinariis, quamdiu ibi morantur. Hocquè procedit nisi in privilegio sit aliqua clausula derogans prædicto canoni: alioquin hic canon innovatus fuit à Concilio Tridentino *sess. 7. de refor. c. 14.* non solùm quòd exemptus extra locum exemptum delinquens, vel contrahens, aut si res alibi sita sit, verùm etiam cum auctario, quod in civilibus causis mercedum, vel miserabilium personarum Clerici sæculares, aut Regulares extra monasterium degentes quomodolibet exempti, tametsi certum Judicem à sede Apostolica deputatum in partibus habeant; in aliis verò, si certum Judicem non habeant coram Ordinariis tanquam sedis Apostolicæ delegatis conveniri, & jure medio ad solvendum cogi, & compelli possint 30

Pro clariori tamen explicatione hujus textus juvat recolere duplicem illam exemptionem, quam superiùs explicuimus; scilicet merè personalem, & realem, seu localem, & mixtam, per quam eximitur persona non simpliciter, & absolutè, sed tantum respectu certi loci, ut quando Canonici eximuntur respectu certæ ecclesiæ, & Monachi respectu monasterij. Si quis sit exemptus exemptione merè personali, seu ratione personæ simpliciter, & absolutè, tunc ubicunque persona delinquat 31

etiam extra locum exemptum nequit ab Ordinario loci puniri, ut nec etiam si ibidem contrahat, vel res sita sit, de qua est controversia, sortitur ibi forum, ratione contractus, vel rei sitæ in illo loco: alioquin privilegium exemptionis illusorium foret, & inutile *argu. l. quoties 3. C. ubi Senatores.* Eo enim ipso, quòd exemptio est merè personalis, adhæret personæ, quam sequitur in omni loco; ac propterea semper persona in quocumque loco est exempta, nec potest conveniri ab Ordinario loci.

32 Quòd si persona sit tantùm exempta non merè personaliter, sed respectu certi loci exempti, tunc si exemptus delinquat tantùm in loco exempto non potest ab Ordinario conveniri, & puniri, tametsi locus exemptus sit intra ipsius Diœcesim; imò neque potest conveniri coram Ordinario ratione contractûs initi in loco illo exempto; nec ratione rei ibi sitæ: ut habetur *in d. c. volentes 1. vers. nunquid ergo h. t. in 6.* excipitur tamen generale interdictum, quod observare tenentur etiam exempti non obstante contraria consuetudine, ne censura eludatur, ut habetur *in c. inter 5. de consuetud.* Rursus si delictum sit perfectè consummatum extra locum exemptum, tunc

31 ratione delicti, vel etiam ratione contractus initi extra locum exemptum, vel ratione rei ibi sitæ possent sic exempti conveniri coram Ordinario loci: nisi privilegium exemptionis sit specialiter concessum etiam ratione delicti commissi, contractus initi, & rei sitæ extra locum exemptum; quemadmodum exempti sunt Regulares: tunc enim ubicunque ita exempti delinquant, vel contrahant, vel res sita sit etiam extra locum exemptum coram Ordinario loci conveniri non possunt, ut notat Fagnanus *in c. tuarum 11. n. 9. h. t.*

33 Quamobrem exempti specialiter cum specifica expressione delicti commissi, vel contractus initi, vel rei litigiosæ constitutæ, si exemptio sit merè personalis non possunt ab Ordinario conveniri, nec puniri, & hæc exemptio concessa fuit à Sixto IV. Religiosis S. Dominici, & ab aliis Pontificibus etiam aliis Regularibus, ut notat Fagnanus *in d. c. tuarum num. 18. & sequent h. t.* & in privilegio exemptionis nominatim exprimuntur hi tres casus comprehendentes delictum, contractum, & rem litigiosam sitam; & ubi verba privilegii sunt clara, non indigent interpretatione, nec alia declaratione.

34 An verò etiam simpliciter generaliter, & indefinitè exempti subtrahantur ab omni potestate Ordinariorum, ut si in privilegio dicatur *Eximimus tales à jurisdictione, & potestate, vel etiam ab omni potestate Ordinariorum* censeantur exempti etiam in quovis loco, aliqui affirmant, quia privilegium exemptionis, eo ipso quòd est generale, & indefinitum, & sine ulla restrictione concessum, videtur etiam generaliter esse intelligendum *dist. 4. de consec.* & ibi Glossa *V. generali præcepto de conjug. Leprosor.* ubi docet, quod generaliter dictum, sit generaliter intelligendum, proinde etiam privilegium exemptionis, si sit generaliter concessum.

Verùm contraria sententia communior est, & probabilior, scilicet generaliter tantùm, & indefinitè exemptos non gaudere privilegio exemptionis in præcensitis tribus casibus extra locum exemptum, præsertim ratione delicti *c. postulâsti 14. c. fin. de foro compet.* tum quia ratione delicti amittitur privilegium *cap. privilegium 63. caus. 11. q. 3.* tum quia reatus omnem excludit honorem *l. 1. C. ubi Senatores* unde in quo quis loco deliquit, illic debet etiam juri subjacere omni privilegio cessante; non enim prætextus privilegii debet viam aperire, & sternere ad flagitia *l. 2. C. de privileg. Scholar. l. 12.* Quòd neque locum habeat privilegium indefinitè concessum ratione contractus initi in loco non exempto habetur *in c. 1. §. contrahentes* & *§. sec. de for. compet.* Rursus ratione rei litigiosæ aliàs non exemptæ habetur *in cap. tuarum 11. V. privilegii beneficio h. t.* 35

§. VIII.

De Aliis specialibus privilegiis, de quibus agitur in hoc titulo.

Certum est, summos Pontifices plura Regularibus præsertim concessisse privilegia, inter quæ illud celebrandi, vel audiendi divina officia tempore interdicti generalis, ut habetur *in c. ut privilegia 24. h. t.* ubi dicitur concessum privilegium quibusdam Regularibus, ut si quis eorum fratrum ab eis missi fuerint ad collectas recipiendas, vel eleemosynas, vel ad alia loca, fortâssis locus ille à divinis fuerit interdictus in eorum adventu semel in anno aperiantur ecclesiæ, & exclusis excommunicatis, & interdictis divina ibi officia celebrentur: illa autem verba *aperiantur Ecclesiæ* intelliguntur, ut una tantùm ecclesia eiusdem loci semel in anno aperiatur prædictis fratribus; quia si de omnibus ecclesiis generatim intelligerentur, adeò ut omnes, & singulæ essent aperiendæ, vilipenderetur interdicti sententia. Quando enim ex generali verborum intelligentia sequitur inconveniens, illa sic sunt intelligenda, ut non sequatur absurdum, & tunc pluralis locutio in singularem vertenda est. Imò privilegium concessum Religiosis *in d. c. ut privilegia 24. h. t.* ut possint sepelire suos confratres tempore interdicti intelligitur de iis, qui tametsi maneant in sæculo, obtulerunt tamen se religioni mutato habitu: ut etiam de illis, qui omnia sua bona dederunt religioni irrevocabiliter servato sibi usufructu, & non de aliis. Episcopi itidem tempore generalis interdicti possunt divina celebrare, idque illis indulgetur *in c. quod nonnullis 25. h. t.* ubi conceditur etiam Episcopis, perinde ac Regularibus concessum in præco-

præcedenti textu fuit, ut tempore interdicti possint divina celebrare januis clausis, suppressa voce, & sine campanarum pulsu, exclusis etiam excommunicatis, & interdictis.

2 Excipitur tamen dummodo Episcopi non dederint causam interdicto, nec quidquam doli, vel fraudis congesserint, vel nisi hoc idem fuerit ipsis interdictum. Et rursus conceditur ipsis, ut possint tempore interdicti divina celebrare, non tamen semper, sed quandoque tantùm, ne oriatur scandalum. Tametsi privilegium concessum Religiosis non debeat ex se extendi ad Episcopos, eò quia privilegium sit odiosum, quia derogat juri communi; nihilominus quia hoc privilegium celebrandi tempore interdicti ab ipso jure canonico conceditur Episcopis, ideo non est odiosum juri communi, nec abrogat jus commune cùm potiùs sit juxta illud, proinde rectè extenditur ad Episcopos non ex natura ipsius privilegii concessi Regularibus, sed virtute canonis: quapropter hæc extensio censetur facta juxta modum, & cum iisdem qualitatibus, quæ inerant primo, & principali privilegio. Præterea hæc extensio tantùm fit ad illos Episcopos, qui interdicto causam non dederunt, neque in ipso culpabiles fuerunt, nec auxilium præstiterunt iis, ob quos fuit interdictū latum: siquidem omnes illi propter quos lata fuit sententia interdicti personalis, vel localis etiam generalis, ut etiam ij, qui causam dederunt tali interdicto, censentur personaliter interdicti *argum. c. si sententia 16. de sent. excommun. in 6.* & personaliter interdicti etiam jure communi non possunt celebrare, nec interesse divinis durante interdicto *c. ult. § adjicimus de sent. excom. in 6.*

3 An verò privilegium hoc clam celebrandi tempore interdicti extendatur etiam ad familiares privilegiati. Respondetur affirmativè *ex c. licèt 11. h. t.* ubi dicitur, quòd privilegiati tempore interdicti januis clausis possint submissa voce divina celebrare exclusis excommunicatis, & interdictis; & quòd ad illa non possint quemquam recipere nisi privilegiatum. Quòd si privilegium concessum fuit particulari personæ, statuitur, ut hæc possit admittere suos familiares domesticos, dummodo non sint familiares alicujus conventus, vel collegii; quia non admittuntur, si non sint privilegiati. Præterea additur, hoc privilegio non gaudere illum, cujus causa, culpa, dolo, vel fraude prolata fuit sententia interdicti; sicut nec eum, qui ad perpetrandum delictum ob quod fuit latum interdictum, consilium dedit, auxilium, vel favorem, & hoc hodie servatur in interdicto, ut habetur *in c. Alma Mater de sent. excommun.*

4 Ex quo textu licèt videatur inferri, posse extraneos admitti, eò quia dicatur, quòd sint excludendi excommunicati, & interdicti, ex quo à contrario sensu videtur inferendum, quòd nec excommunicati, nec interdicti, & aliunde advenientes possint ad divina introduci: nihilominus argumentum à contrario sensu non procedit in privilegiis, quia privilegium uni concessum non potest alteri prodesse; & quia locus est interdictus censetur interdictus omnibus, qui non sunt privilegiati: interdictum enim afficiens locum excludit ab illo loco omnes, & solum admittit eos, qui sunt expressè privilegiati: ratio itidem est, quia hoc privilegium, quòd paucis conceditur est odiosum, cùm per ipsum dissolvatur nervus ecclesiasticæ disciplinæ jubentis interdicta servari: odiosa verò amplianda non sunt, sed restringenda ad ea tantùm, quæ in privilegio sunt expressa: & hæc est ratio, cur non valeat argumentum à contrario sensu; neque ex eo, quod textus dicat esse excludendos excommunicatos, & interdictos inferri possit, esse admittendos non excommunicatos, & non interdictos.

5 Rursus ex eodem textu sequitur, quòd si privilegium sit concessum personæ particulari, ut alicui principi, duci, vel comiti tunc tempore interdicti non solùm Princeps potest divinis interesse, sed etiam ejus Domestici, & familiares: ratio est, quia quando privilegium conceditur alicui personæ ei intelligitur concessum, eo pacto, quo juxta proprium statum, vel dignitatem potest illo uti: & quia Princeps non solet solus incedere, sed cum suis domesticis, & familiaribus intelligitur privilegium ita ipsi concessum, ut etiam cum suis domesticis, & familiaribus possit tempore interdicti divinis interesse: alioquin privilegium ei concessum inutile foret, non enim Princeps ecclesiam adiret, nec etiam vir equestris nisi de more famuli comitarentur eum: secus quando privilegium conceditur alicui conventui, vel collegio non intelligitur concessum familiaribus ejusdem conventus, vel collegii: ratio est, quia hujusmodi Universitates solent sine familiaribus, & domesticis divina celebrare, vel iisdem interesse. Non tamen familiares, & domestici privilegiati; qui tantùm ij dicuntur, qui de more solent herum comitari, possunt tempore interdicti interesse divinis sine Domino; sed tantùm unà cum ipso, & eo præsente, adeò ut si Dominus cum uno tantùm vel altero famulo sacro interfuerit, non possint postea alij Domino absente missæ interesse.

6 Cæterum quòd excludantur in hoc textu familiares conventus, vel collegii, id intelligitur de familiaribus temporaneis, & adscititiis, & qui ad tempus tantùm conducti sunt mercede; non verò id procedit de familiaribus perpetuis, & præsertim Religiosis: nec etiam procedit in casu necessitatis, si alii non sint in Conventu, ut si unus sit tantùm in Conventu, potest enim is familiarem assumere, qui ei celebranti ministret. Tum quia hodie virtute privilegiorum, quæ summi Pontifices concesserant sacris Religiosorum Ordinibus possunt Religiosi conventus tempore interdicti etiam suos

suos familiares admittere, ut sacris intersint, ut notat Barbosa *in d. cap. licèt* 11. *num.* 7. *h. t.*

7 Privilegia autem concessa Religiosis non sunt violanda, non solùm directè, sed nec etiam indirectè; quapropter qui ex privilegio Religionis non sunt excommunicandi, neque debent illi excommunicari, qui cum ipsis tractant, cujusmodi sunt, qui molunt in molendinis, qui coquunt in eorum furnis, vel in aliis communicant vendendo, emendo; alioquin si ipsi excommunicarentur, sequeretur, quòd indirectè Religiosi essent excommunicati, quia carerent eorum communicatione, quo pacto dicitur Pontifex indirectè etiam defunctos excommunicare quatenus prohibet viventibus fidelibus, ne orent pro ipsis, nec sacrificia offerant, quod est indirectè privare defunctos communione viventium: quapropter Religiosi illi indirectè essent veluti excommunicati, cùm non possent cum aliis communicare. Notat tamen Glossa, quòd in privilegiis, lege, & canone potiùs consideranda sit vis, & mens concedentis, & Legislatoris, quàm verba, quia hæc inserviunt intentioni, non intentio verbis *c. intelleximus de V. S.* idque servatur etiam in testamentis, & edictis. Quando verò res est dubia, tunc potiùs servanda sunt verba edicti. Rursus, qui agit in fraudem legis, canonis, vel privilegii, censetur contra legem agere.

8 Hæc autem fraus quatuor modis contingit. Primò de persona ad personam: ut cùm vir non possit dare uxori, nec è contra; ut illi det, supponit aliam tertiam personam, cui donet, ea conditione, ut iterum donet uxori, donatio tunc nullum sortitur valorem ob fraudem, quâ fuit lex violata. Secundò de re ad rem ut ex eo, quòd quis non possit mutuare pecuniam filiofamilias, mutuat ei triticum, ut possit illud divendere, & inde accipere pecuniam, prout desiderat. Tertiò de contractu ad contractum, ut mulier, quæ non potest donare viro, eidem vendit, & hoc pacto donat. Quartò de contractu ad contractum alio modo, ut si mulier non possit fidejubere, constituit se debitricem alterius, & quidem principalem, ut hac fraude alteri inserviat.

9 Dubitari solet, an ex vi privilegii concessi alicui Ecclesiæ de non solvendis decimis Episcopalibus censeantur remissæ non solùm decimæ præteritæ, verùm etiam futuræ. Respondetur quòd si Episcopus remittat decimas indefinitè alicui Ecclesiæ, intelligatur non solùm de prædiis, quæ tunc habet talis ecclesia privilegiata, sed etiam de habendis; quia hoc privilegium est potiùs beneficium, quod est plenissimè interpretandum, præsertim si Episcopus potuit excipere contra tale privilegium, & nihil excepit, idque desumitur *ex c. quia circa* 22. *h. t.* ubi Innocentius III. rescribit Londonensi Archi-Episcopo Sedis Apostolicæ Legato super privilegio retinendi Episcopales decimas à suo prædecessore Monasterio omnium Sanctorum concesso: quòd si prædecessor ille secundùm canones, & indefinitè Episcopales decimas remisit, nihilque exceperit, & potuerit excipere, sit privilegium intelligendum non solùm de decimis possessionum illius temporis, sed etiam futuri: & dat etiam rationem, quia in beneficiis sit plenissima interpretatio adhibenda, nec debeat una, & eadem substantia diverso jure censeri, ex quo textu juvat observare, quòd Episcopus secundùm Ecclesiasticas sanctiones possit simpliciter, ac indefinitè remittere decimas Episcopales, seu quartam canonicam, quæ ad onera Episcopatûs sustinenda jure communi debent Episcopis solvi ex omnibus decimis pertinentibus ad Ecclesias inferiores *cap. de quarta* 4. *de præscript. c. conquerente* 16. *de offic. Ordin.* & tunc præsumitur non solùm remittere præsentes, & præteritas; sed etiam futuras, adeò ut concessio immunitatis extendatur etiam ad præd. acquirenda dummodo remissio sit canonicè facta, & cùm debitis solemnitatibus.

10 Dicitur autem hæc remissio fieri canonicè seu secundùm Ecclesiasticas sanctiones, & cum requisitis solemnitatibus, quando fit cum authoritate, & consensu Capituli, & ex justa aut necessaria causa, quo pacto supponit Pontifex *in d. c. quia circa.* donatas, ac remissas esse huic Monasterio decimas Episcopales à prædecessore, ut notat Panormitanus *in d. c. num.* 2. An verò hæc remissio processerit per viam privilegii, vel tantùm per modum beneficii censet Barbosa *in d. c. num.* 3. pro- processisse per modum beneficii: sed alii contrarium sentiunt, putantes, Episcopum posse etiam per viam privilegii hanc remissionem concedere. Ratio verò, cur hæc remissio se extendat ad decimas etiam futuras ea est, quia dispositio indefinita, dicitur æquivalere universali, ut notat Glossa *in d. c. quia circa* 22. *V. indefinitè h. t.* & etiam habetur *in l. si servitus* 23. *ff. de servit. urb. præd.*

11 Quando verò verba generaliter, & indefinitè proferuntur ab eo, qui potuit aliquid excipere & non excepit, censetur omnia comprehendere, quæ inlata, & propria significatione verborum continentur, dummodo subjecta materia id patiatur, & cùm Episcopus potuisset restringere remissionem ad decimas tantùm præsentes, vel præteritas, & non adhibuerit hanc restrictionem, intelligitur remissio se extendere ad decimas etiam futuras.

12 Neque obstat, si dicas, Episcopum per viam privilegij concessisse talem remissionem, & privilegium cùm deroget juri communi esse strictè interpretandum, eò quia omnis recessus à jure communi sit odiosus, *c.* 2. *de filijs Presbyter. in* 6. Respondetur, id procedere quando privilegium præjudicat alteri à concedente privilegium: non ita quando solùm præjudicat ipsi concedenti, quia tunc potiùs censetur esse beneficium Principis, & Episcopum

pum per modum beneficij concedere talem remissionem, quæ propterea largissimè debet interpretari. Privilegium igitur quòd non est alijs præjudiciale, sed solùm concedenti, tametsi sit contra ipsius jurisdictionem, dummodo proficiscatur ex mera ejus liberalitate est latissimè interpretandum etiam contra ipsum concedentem, ut notat Panormitanus in *d. c. quia circa n. 2. & sequent.* & concordat *c. cum dilectus de consult. c. olim. de V. S.* quia censetur esse beneficium Principis, & Episcopi, cujus liberalitas non est restringenda, si ipse, qui restringere poterat, eam non restrinxit, nec quidquam excepit. Unde cùm dicitur privilegium contra jus esse odiosum, eò quia recedat à jure communi, proinde strictè interpretandum, id debet intelligi, nisi privilegium præjudicet soli concedenti: & in hoc textu tale privilegium decimarum Episcopalium non censetur odiosum, quia supponitur factum secundùm ecclesiasticas sanctiones; hoc est cùm authoritate capituli, & ex causa justa necessaria, & evidenter utili, proinde transit ad successores. Hoc autem non procederet, si Papa tale privilegium concederet absolutè, tunc enim restringendum esset, quia præjudicaret juri Ordinarij, ut rectè notat Abbas in *d. c. quia circa 22. n. 3. & sequent. h. t.* & Panormitanus *ibid. n. 5.* ubi concludit, quòd si dispositio indefinita sit de re, quæ alijs inferat præjudicium, & non soli concedenti, quòd tunc non extendatur ad futurum.

13 Verùm melius videtur procedendum cum distinctione, si enim dispositio indefinita concernit rem, quæ infert grave præjudicium, tunc non videtur extendi ad futura, quo pacto si Cajus leget indefinitè suam pecuniam Paulo, censetur tantùm legare totam illam pecuniam, quæ illi inerat tempore conditi legati, vel testamenti; adeò ut si Cajus in testamento dixerit relinquo totam meam pecuniam Titio, & tunc pecunia Caij non excedat summam 500. aureorum, hæc tantùm summa intelligatur legata Titio, adeò ut si Cajus postea convalescat, & augeat suam pecuniam ad duo vel tria millia aureorum non debeantur Titio post mortem Caii nisi 500. aurei: ratio est, quia illud pronomen *meam* designat tempus præsens, non verò futurum *l. si ita 7. ff. de auro legat.* Tum quia publicatis bonis alicujus censentur publicata tantùm bona præsentia, non futura *l. si mandavero 22. §. is cujus ff. mandati.* Nec rescriptum extenditur ad futuras lites, nec litteræ beneficiales extenduntur ad beneficia in futurum acquirenda, nisi id speciatim exprimatur *clement. ult. de rescript.*

14 Sin verò agatur de modico tantùm alterius præjudicio tunc remissio, vel concessio extenditur ad futura: quapropter si quis obliget bona sua non solùm præsentia, verùm etiam futura censetur obligare *l. fin. C. quæ res pign. oblig. poss.* quia tunc agitur de modico præjudicio: hac distinctione adhibita possunt facilè conciliari textus, qui videntur inter se pugnare; quia verba indefinitè prolata, & generalia, si materia ex se non repugnet, nec verborum propria significatio, non solùm comprehendunt præsentia, sed etiam futura.

Privilegium tamen concessum de non solvendis decimis novalium, in quo non fit mentio de lite mota à parte contraria, non extenditur ad decimas, de quibus erat lis, vel quæ solvi consueverant, idque desumitur *ex c. dudum 31. h. t.* ubi cùm inter Priorem, & conventum de Butele ex parte una, & Priorissam, ac Moniales de Campesse ex alia super decimis Novalium quæstio verteretur, eò quia Moniales ipsis Monachis ex quibusdam Novalibus decimas solvere denegarent ob quoddam privilegium iisdem Monialibus lite pendente concessum de non solvendis decimis Novalium; quamvis ipsi Monachi essent in pacifica possessione percipiendi hujusmodi decimas usque ad id tempus; nihilominus Gregorius IX. hac super controversia à judicibus delegatis consultus de consilio Cardinalium decrevit, juri Prioris, & Conventus super decimis Novalium, in quarum possessione erant tempore, quo privilegium Apostolicum à Monialibus impetratum fuit de non solvendis decimis Novalium, non debere per illud, si nullo fiat de lite mota mentio ullum præjudicium generari. Ex hoc textu rectè infert Panormitanus in *d. c. dudum.* Privilegium non solvendi decimas, si in ipso non fiat mentio de possessione alterius, non præjudicare possessori, esse intelligendum tantùm de decimis Novalium non solvendis: alioquin si privilegium fuisset impetratum super decimis simpliciter, tunc suum fuisset valorem sortitum, tametsi nulla fuisset mentio facta de possessione alterius. 15

Rationem discriminis etiam assignat Panormitanus; quia decimæ simpliciter sumptæ semper habent possessorem, qui eas annuatim tempore messis percipit: non ita decimæ novalium, quorum nomine intelliguntur tum agri de novo ad culturam redacti, qui quot annis possessori decimas reddunt; tum proximè aut aliquando redigendi, quarum decimæ cùm nondum extent, nullos habent possessores, proinde sicut magni præjudicij est concedere alteri privilegium non dandi decimas simpliciter, vel de novalibus jam cultis, quæ ab alio jam possidentur: ita modici est damni concedere decimas aliquando exstituras, quæ nunc possideri non possunt, cum enim possessio supponat existentiam, ideo debet illius mentio fieri in privilegio generis posterioris ab grave præjudicium quod inferretur alteri, & quod Pontifex non intendit *argum. c. super eo de offic. deleg.* & *§. si quis à Principe ff. ne quid in loco publico.* Quapropter privilegium illud impetratum à Monialibus lite pendente de non solvendis decimis novalium fuit subreptitium, eò quia in libello supplici Moniales tacuerunt veritatem, quæ si fuisset expressa Pontifex non concessisset tale privilegium, ne Monachis damnum inferret: hinc rescriptum, in quo 16

continebatur hoc privilegium fuit subreptitium; & invalidum, proinde etiam privilegium. Tum quia in supplicatione nulla fuit facta mentio de possessione decimarum, in qua erant Monachi, quæ possessio si fuisset expressa, Pontifex non indulsisset Monialibus tale privilegium, ne per concessionem illam derogaret juri Monachorum; cui Pontifex in suis privilegiis nunquam præsumitur derogare, nisi id exprimat speciatim in privilegio.

17 Cæterum si privilegium simpliciter concedatur de non solvendis decimis prædialibus, tunc non solùm eximuntur ij, quibus datur à solvendis decimis ex illis prædijs, quæ tempore impetrati privilegij possidebant; verùm etiam à decimis, & prædijs, quæ postea acquisiverunt: ratio est, quia hujusmodi privilegium est mixtum ex personali, & reali; proinde ejus beneficio non solùm personæ eximuntur à decimis solvendis, sed etiam omnia prædia, quæ ab ijsdem possidentur, vel imposterum erunt possidenda, quia ut notat Barbosa in *d. c. dudum. 31. n. 3. h. t.* ubi verba privilegij non distinguunt, nec non debemus distinguere.

18 Quin imò privilegium de non solvendie decimis novalium est perpetuum, censetúrque perpetuò durare, idque desumitur ex *c. consultationi 33. & ult. h. t.* ubi Gregorius IX. rescribit, quòd terra, de qua non est memoria, quòd fuerit culta, si redigatur ad culturam per Religiosos; perpetuò debeat quoad immunitatem non solvendi decimas novalium esse exempta; adeo ut sit semper immunis à decimis solvendis, alioquin contingere interdum posset, ut indulgentia de novalibus plus eis dispendij, quàm utilitatis afferret.

19 Juvat observare, textum non procedere secundùm propriam novalium significationem, de qua habetur in *c. 21. de V. S.* sed secundùm juris interpretationem ad effectum privilegij, quod conceditur Religiosis non solvendi decimas novalium: siquidem novale juxta leges civiles dicitur terra proscissa, quæ anno cessavit à fructibus producendis, eò quia non fuerit tunc culta *l. sylv. 30. §. novalis, ff. V. S.* Dicitur etiam novale juxta leges civiles sylva, quæ eradicatis arboribus ad culturam redigitur *l. ult. in fin, ff. de termino moto.* Juxta tamen jus commune & juxta præsens institutum nomine novalium intelliguntur terrarum illi tractus, qui antea inculti, & neglecti recèns proscinduntur aratro, vel ligone, & ad culturam rediguntur. Si enim de ipsis non extet memoria, quòd antea fuerint exculti, si recèns excolantur, dicuntur hi terrarum tractus, vel agri recèns exculti novalia *c quid per novale 21. de V. S.* Quòd si ecclesiâ titulo decimarum magnos antea percepisset proventus annuos ex sylva, eò quia arbores incisæ venderentur: tunc si Dominus sylvæ eam eradicaret, & fundum proscinderet, ac coleret, & privilegium de non solvendis decimis novalium impetraret, si in supplicatione reticeret utilitatem, quam antea percipiebat ecclesia de incisis arboribus tale privilegium non sortiretur suum valorem, quia foret subreptitium ob occultatam veritatem, qua infertur grave præjudicium ecclesiæ parochiali, cui Pontifex non præsumitur velle damnum inferre.

Cæterum quòd semel est novale semper censendum est tale in ordine ad solvendas decimas de tali terra novali; adeò ut etiam ultra 40. annos, & longissimum tempus aliàs sufficiens ad canonicam præscriptionem, terra novalis semper maneat novalis, & immunis à decimis solvendis, nec post diuturnum lapsum tempus censenda sit redire ad jus commune, sicut aliæ terræ, quæ semper fuerunt excultæ, & solutioni decimarum obnoxiæ: ratio est, quia res semel privilegiata semper supponitur privilegiata eò quia privilegia perpetua sint, nisi fortàssis amittantur *c. 2. caus. 25. q. 2.* Ratio verò cur privilegium de non solvendis decimis novalium semper duret ex eo etiam solet desumi, quia alioquin posset contingere, ut habentes privilegium de non solvendis decimis ex novalibus plus inde dispendij, & damni consequerentur, quàm utilitatis ob plures expensas in reducenda terra inculta od culturam frugiferam; privilegium autem non infert damnum, sed beneficium, ut notat Abbas in *d. c. consultationi in fin.* 20

Episcopi ubique possunt uti ex privilegio inserto juri communi altari portatili; & in illo quotidie celebrare, vel etiam facere, ut alius celebret, dummodo servent interdictum, idque desumitur ex *c. quoniam 17. h. t.* ubi habetur, quod cum Episcopus, eorúmque superiores ex diversis causis frequenter à suis ecclesijs, & Diœcesibus debeant abesse, nec possint ad ecclesias suas accedere pro missa celebranda in ipsis (sine qua eos transire non decet absque causa rationabili ullam diem) indulget Bonifacius VIII. illis, ut possint habere altare viaticum, & in eo celebrare, vel facere, ut alius celebret ubicunque sine interdicti transgressione: & ratio hujus concessionis etiam innuitur in ipso privilegio, & est, quia Episcopi frequenter debent abesse à suis ecclesijs, & diœcesibus ex diversis causis, nec semper possunt commodè in ecclesia celebrare, vel missam audire, & Episcopos decet singulis diebus celebrare, quapropter ipsis conceditur hujusmodi privilegium. 21

Tametsi regulariter missa celebranda semper sit, & audienda in ecclesia consecrata, vel benedicta *c. sicut 11. c. unicuique 33. dist. 1. de consecrat.* in casibus tamen jure expressis etiam extra ecclesiam possunt missæ celebrari, non tamen sine altari viatico, seu portatili. *Ex d. c. quoniam ult. h. t.* infertur, habentem privilegium celebrandi in quocunque loco non posse celebrare, si violet interdictum: ratio est quia quando privilegium generaliter loquitur limitationem suscipit à jure communi con- 22

condito circa illam materiam. Cæterum privilegium altaris viatici concessum Episcopis non fuit sublatum per decretum Concilij Tridentini *sess. 22. de observand. & vitand. in celeb. missar.* refert enim Fagnanus in *c. quod nonnullis 20. h. t.* ita censuisse sacram Congregationem Concilij, eò quia Concilium ibi directè non prohibeat celebrare missas in altari portatili, sed tantùm ne patiantur Episcopi in privatis domibus hoc sacrificium à sæcularibus; vel Regularibus peragi, quod intelligitur pro libito, & sine justa causa, quia si hæc interveniat potest Episcopus hanc facultatem alijs sacerdotibus, tum sæcularibus, tum Regularibus concedere *c. concedimus 30. dist. 1. de consecrat.* Et docet Navarrus *lib. 5. consil. 3. n. 2. h. t.* Immo possunt etiam Episcopi extra casum absentiæ ob rationabilem causam in in aliena civitate uti privilegio altaris viatici, etiam contradicente Episcopo Diœcesano, vel Parocho loci, ut notat Fagnanus in *dict. cap. quòd nonnullis 25. n. 8. & sequent. h. l.* ubi ait, sacram Congregationem Concilij sæpius respondisse, oratoria ad usum Episcopi etiam extra illius diœcesin constructa non comprehendi in dicto decreto Tridentini de non celebrando in privatis Oratorijs; adeò ut hoc privilegium competat Episcopis eodem prorsus modo, quo ante Concilium competebat ex decisione sacræ Congregationis juxta Fagnanum; & hoc privilegio gaudent non solùm Episcopi, sed etiam eorum superiores, ut sunt Archiepiscopi, Primates, Patriarchæ, imò etiam Cardinales non Episcopi, quia tametsi Ordo Cardinalatus sit minor Episcopatu; nihilominus officio, & dignitate est major, proinde favor privilegij extenditur etiam ad Cardinales non Episcopos. Tum quia in privilegiis ratio dignitatis est pluris facienda, quàm ratio Ordinis præsertim circa altare portatile, ut notat Fagnanus *in d. c. quod nonnullis n. 11.*

23 Quinimò hoc privilegium celebrandi in altari portatili concessum etiam fuit fratribus Prædicatoribus, & Minoribus à Papa Honorio III. ubi cùm privilegium Prædicatoribus & Minoribus concessum ubicunque fuerint sine præjudicio juris parœcialis celebrandi in altari viatico nimis strictè aliqui interpretarentur, quasi præter excessum Prælatorum id fieri non posset: Pontifex rejecta hac interpretatione rescribit dictis fratribus (dummodo ab alijs, quæ jure parœciali proveniunt, prorsus abstineant) hanc licentiam celebrandi authoritate Apostolica promulgari, ut dicti fratres aliquam inde in hoc videantur gratiam consecuti. Ratio itidem assignari potest, quia privilegium debet aliquid operari ultra jus commune: atqui nil operaretur in proposito, si ipsa celebratio in altari viatico haberetur pro præjudicio juris parochialis, quapropter licèt aliquod intercedat præjudicium; hoc tamen per privilegium Papæ ex suprema potestate alio modo, & justo fine compensatur.

Hinc habentes privilegium celebrandi in altari viatico, seu portatili possunt illo uti sine consensu Episcopi, ut ex indulgentia Papæ aliquam gratiam reportent; dummodo non tangant ea, quæ sunt juris parochialis,: siquidem in his, quæ cognoscuntur spectare ad cultum divinum semper interpretatio debet esse benigna. Hoc tamen privilegium concessum Prædicatoribus, & Minoribus celebrandi in altari viatico revocatum fuit per Concilium Tridentinum *sess. 22. in decreto de observand. & evitand. in celeb. miss.* ubi præcipitur, ne Episcopi permittant celebrari in privatis domibus, & extra Ecclesiam, vel oratoria ad cultum divinum destinata; proinde ne permittant, ut alij sacerdotes missas celebrent in altari viatico, sine quo extra loca consecrata non est licitum celebrare; & Concilium addit etiam clausulam generalem derogatoriam: *non obstantibus privilegijs, exemptionibus, appellationibus, ac consuetudinibus quibuscunque.* 24

Docent tamen plures vigore præfatæ clausulæ derogatoriæ tale privilegium non esse absolutè revocatum, sed restrictum, ut à solis Episcopis possit facultas hæc concedi, & tantùm ob urgentem necessitatem, & justam causam, ut notat Barbosa *de offic. Episc. alleg. 29. n. 8. & sequent.* Et alij apud ipsum, qui dant hanc rationem quia intentio Concilij fuit tantùm tollere abusus in celebratione missarum, non verò impedire casus licitos. Verùm post Concilium Tridentinum fuit hoc privilegium à Gregorio XIII. in amplissima forma concessum Societati JEsu, & refertur ab Emanuele Rodriq. *tom. 1. regul. q. 43. art. 4.* Hinc qui communicant in privilegiis, possunt uti altari portatili post Concilium Tridentinum juxta constitutionem Gregorij XIII. quæ incipit: *Decet*, & fuit edita anno 1575. die 3. Maij. 25

Cæterum probabile est, quòd etiam post Concilium Tridentinum possint hodie Episcopi concedere facultatem sacerdotibus celebrandi missæ sacrificium in altari portatili etiam in privatis domibus, sub dio, vel sub tentorijs in casu tamen necessitatis, vel magnæ utilitatis, ut docent Azorius *lib. 10. c. 26. q. 6.* Navarrus *c. 25. n. 82.* Neque id videtur sublatum per Concilium Tridentinum, quia Concilium loquitur tantùm de communi, & Ordinario modo celebrandi, non verò de casu necessitatis, & intentio Concilij tantùm fuit tollere abusus, qualis non est ob urgentem necessitatem, vel magnam utilitatem, aut aliam justam causam uti altari viatico. 26

27 Tum quia Concilium non privavit Episcopos facultate dispensandi in his casibus, cùm non omnes possint prævideri, & maximè in Provinciis remotioribus, in quibus non potest commodè haberi recursus ad Papam. Quinimo si gravis urgeret necessitas, vel ingens utilitas, & non posset recurri ad Episcopum, posset etiam id fieri sine consensu ejusdem Episcopi,

piscopi, quia non videtur in casu necessitatis à quoquam posse negari, ut notat Barbosa in *c. quoniam in 6. sub. fin.*

28 Quòd verò attinet ad alia privilegia in *c. cùm de diversis 2. h. t. in 6.* Innocentius IV. statuit ut in curia Romana vigeat studium juris civilis, & canonici, & ibi studiosi gaudeant privilegiis locorum, in quibus est studium generale, & recipiant integros suos proventus ecclesiasticos; tametsi causa studiorum absint à suis ecclesiis; adeò ut Cleici beneficiati in hoc studio percipiant fructus sui beneficij, seu corpus præbendæ *c. ult. de Magistris.* exceptis quotidianis distributionibus, quæ nonnisi iis dantur, qui resident, & intersunt divinis *c. licet 32. de preben.* Debent tamen Clerici, ut gaudeant hoc privilegio esse in studio cum licentia superiorum. Rursus privilegia Sedium Patriarchalium recensentur in *c. antiqua 23. h. t.* & est desumptum ex Concilio generali Lateranensi sub Innocentio III. & dicitur, quòd post ecclesiam Romanam, quæ est mater, magistra, & Princeps omnium, primum locum habet ecclesia Patriarchalis Constantinopolitana, secundum Alexandrina, tertium Antiochena, quartum Hierosolymitana: quarum Patriarchæ à Romano Pontifice debent Pallium recipere, cui etiam fidelitatem, & obedientiam jurare.

29 Possunt posteà ipsi Patriarchæ dare pallium suis suffraganeis recipientes pro se canonicam professionem, & pro Papa promissionem Obedientiæ. Rursus ubique faciunt deferri crucem ante se, præterquam in Urbe Romana, vel ubi est Papa, vel ejus Legatus utensignis propriæ dignitatis. Demum in omnibus Provincijs, quæ ipsis subijciuntur, potest ad eosdem appellari, salva appellatione, quæ fit ad Papam, quia Patriarchæ sunt Ordinarij Judices, Prælati Archiepiscoporum, sicut Archiepiscopi Episcoporum, & sicut Archiepiscopus habet jurisdictionem ordinariam in omnes suffraganeos Episcopos suæ provinciæ *c. pastoralis 11. de offic. Ordinar.* ita & Patriarchæ in omnes Archiepiscopos earum Provinciarum, in quibus habet jus patriarchale. Non tamen habet Patriarcha jurisdictionem in subditos Archiepiscoporum sicut nec Archiepiscopus in subditos suorum suffraganeorum, ut notat Abbas in *d. c. antiqua 23. n. 3. h. t.*

30 Privilegia Archiepiscoporum, Episcoporum, & aliorum Prælatorum inferiorum habentur *in clemens. Archiepiscopo 2. h. t.* ubi dicitur, quòd Archiepiscopus transiens, vel declinans ad loca exempta suæ Provinciæ potest liberè ante se crucem deferre, populo benedicere, audire privatim, vel publicè divina officia etiam in Pontificalibus celebrare, vel facere celebrare in sua præsentia sine Pontificalibus non obstante quovis contrario privilegio. Rursus Episcopus in locis exemptis suæ diœcesis potest populo benedicere, audire divina officia, & ea celebrare, vel in sua præsentia facere, ut celebreatur, dummodo per hoc in locis exemptis, vel privilegiatis nullam aliam jurisdictionem exerceat, nec personis exemptis molestiam, vel gravamen inferat, nec in alio præjudicetur exemptioni privilegiatorum, nec quocunque modo acquirat jus.

§. IX.

De amissione privilegiorum ex parte causæ.

Privilegia amitti possunt, vel ratione causæ, vel ratione effectus; priori modo, seu causaliter amittuntur, quando supervenit aliqua circunstantia, ob quam judicio prudentis viri judicatur illicitus, & injustus usus privilegij, quamvis interim adhuc toleretur; quo pacto privilegiatus non dicitur adhuc amisisse privilegium; sed se constituisse illo indignum, ac mereri illud amittere, & causam supervenisse, ob quam expediat eum tali privilegio spoliare. 1

Causæ verò, ob quas privilegium amittitur, possunt esse efficiens, finalis, materialis, & formalis, ad causam efficientem pertinet concedens privilegium; ad finalem ratio, ob quam conceditur privilegium; ad materialem subjectum, seu persona, vel res, cui privilegium conceditur, ad formalem verba formæ, qua concessum est privilegium; certum est privilegium absolutè, & sine limitatione concessum, si semel legitimè fuerit acquisitum non amitti per obitum concedentis; siquidem est regula generalis, quòd gratia semel ritè obtenta non cesset, nec finiatur per mortem concedentis *c. si super. 9. de offic. Iud. Delegat. in 6.* privilegium autem est quædam gratia, quia continet favorem illius, cui datur, & est quædam liberalis donatio, quæ semel facta non expirat per mortem donantis, proinde neque privilegium; unde quamvis concedens privilegium etiam re integra, seu antequam privilegiatus suo privilegio utatur, decesserit, non proptereа privilegium amittitur juxta receptum juris axioma, quod gratiæ etiam re integra morte concedentis non expirent; hinc si quis obtinuerit privilegium à Pontifice, vel Episcopo absolvendi à reservatis, vel dispensandi in certis casibus, potest uti suo privilegio etiam post mortem Pontificis, vel Episcopi. Immo id procedit non solum in privilegio merè favorabili, sed etiam in odioso, ratione cujus derogatur juri communi, vel præjudicatur juri alterius privati: ratio est, quia jura absolutè loquuntur de gratia, & non distinguunt, an alteri præjudicet, necne, & privilegium, quamvis odiosum, eò quia deroget juri communi, vel alterius, adhuc est absolutè gratia ei facta, cui privilegium est concessum.

Amittitur privilegium ratione causæ efficientis, quando qui privilegium concedit, illud non nisi limitatè, & ad tempus concedit; transacto enim tali tempore, qui privilegium con-

concessit, censetur, privilegiatum spoliare privilegio, quatenus hoc in ipso cessat: siquidem elapso tempore ad quod privilegium est concessum, labitur, & finitur privilegium *argum. c. de causis 4. de offic. Jud. deleg.* Hoc autem non procedit de privilegio perpetuo, sed tantùm de temporali, quod ad definitum, & certum tempus conceditur; adeò ut eo elapso finiatur, & cesset. Ex parte concedentis cessat etiam privilegium conditionatum cessante conditione: quia tale privilegium virtualiter in se continet tempus, non quidem certum, & determinatum, sed indeterminatum; ut tamdiu duret, quamdiu perseveravit conditio, quâ cessante amittitur privilegium, eò quia finitum sit tempus, pro quo fuit concessum.

3 Rursus quando privilegium concernit gratiam faciendam per Executores, quia tunc gratia per mortem concedentis re adhuc integra expirat, ut docet Glossa in *c. si cui de præbend. in 6.* ita etiam privilegium. Dicitur autem gratia facienda quando nihil directè à superiore datum, vel concessum est ei, in cujus favorem gratia tendit; sed tantùm Delegato directè mandatum est, ut talem gratiam ei conferat, nimirum ut cum ipso causa cognita dispenset, vel quid aliud in favorem concedat; & per hoc distinguitur gratia facienda à gratia facta, quia hæc directè conceditur à superiore alicui in proprium ipsius favorem; tametsi mera executio ab alia adhuc persona dependeat, ut docet Suarez. *lib. 8. de legis. c. 31. n. 18 & sequent.*

4 Non solùm ratione causæ efficientis physicæ, seu concedentis amitti potest privilegium: sed etiam ratione causæ efficientis moralis, & tunc contingit, quando supervenit aliqua circumstantia, ob quam judicio prudentis viri judicatur illicitus, & injustus usus talis privilegij, quapropter privilegiatus dicitur mereri amittere privilegium; & causam supervenisse, ob quam expediat, eum spoliare tali privilegio. Idque potest contingere. Primò propter abusum *c. ubi ista dist. 74. c. privilegium 11. q. 3. c. licet de Regul. & c. ut privilegium h. t.* Censetur autem quis suo abuti privilegio, quando illo non utitur, ut oportet, vel alio modo præter eum, quem intendit superior, qui privilegium concessit *l. 19. & 34. ff. de usu fruct.*

5 Verùm ut propter abusum judicetur quis dignus amittere suum privilegium, debet abusus esse in se notabilis, seu talis, & tam gravis, ut inde generetur scandalum, quia quoties in jure fit mentio abusûs non nominatur solitariè, sed semper cùm adjuncto designante gravitatem, & enormitatem in excessu; qui dicitur abusus, ut habetur in *c. sedes de rescript.* ubi quidam dicuntur *abuti nequiter*, & ex *cap. perniciosus de celeb. missar.* ubi talis abusus vocatur *perniciosus*, & ex *c. canonici de officio ordinarij in 6.* ubi dicitur abusus *detestabilis*, ex quibus juribus infertur non omnem excessum in usu privilegiorum esse statim vocandum abusum, sed tunc tantùm, quando est enormis, & generat scandalum ob admixtum aliud vitium.

6 Rursus ad notam abusûs, ut occasione illius dicatur quis dignus spoliari suo privilegio requiritur etiam aliqua frequentia, seu consuetudo ita excedendi, quia id significat ipsa vox abusus, est enim idem ac repetitus malus usus. Interdum tamen ex bino actu inducitur consuetudo secundùm leges *l. nemo deinceps C. Episc. aud.* excessus tamen, seu abusus debet talis esse, ut post ejus iterationem privilegiatus judicetur indignus privilegio, ut notat Innocentius *c. 1. de fide juss.* Farinac. *in pract. quæst. 20* Meretur etiam quis privilegium amittere ob delictum, ut si vitam inhonestam ducat, vel crimen committat, ratione cujus omni honore, & gratia constituatur indignus, quo pacto Civitas Syllana, eò quia bis suos Episcopos occiderit, Sede Episcopali privata fuit à Gelasio Papa, ut habetur in *c. ita nos. 25. q. 2.*

7 Deperditur etiam ob demeritum privilegium, si privilegiatus non vivat decenter ad illum statum, intuitu cujus fuit tale privilegium consecutus: quo pacto Clericus negotiator, vel qui non incedit in habitu, & tonsura privatur privilegiis clericalibus *c. ex litteris fin. de vita, & honestate Clericor.* ut etiam si alijs sua non servet *c. dilecti de privil* quia injuriam sibi facit, qui fratrum suorum jura perturbat *c. vero 25. q. 2.* hinc in *c. esto subjectus dist. 95* habetur illud Oratoris Domitij: *cur ergo te habeam ut Principem, cum tu me non habeas ut Senatorem.* Vel etiam si non contentus proprio privilegio alia non concessa sibi usurpat *c ubi dist 74. Sic decet 25. q. 2. & c. 2. de cler. non ordin. minist* ut etiam ob causam supervenientem *l. ex facto ff de vulg. & pupill.* nimirum si incipiat inferre alijs damnum *c. dilecti c. suggestum de decimis.*

8 Ratione causæ finalis etiam cessat privilegium, si nimirum cessat causa, ob quam superior privilegium concessit: unde non sufficit, si cesset causa finalis tantùm impulsiva, & quæ nonnisi secundariò movet; sed debet cessare causa finalis principalis, sine qua Princeps nullo modo privilegium concessisset, quia cum valor privilegii in fieri, & conservari dependeat à causa finali principali, hac cessante cessat etiam privilegium. Tum quia causa finalis principalis est, quæ reddit privilegium justum, & honestum, ut sine illa tale non esset: cùm igitur privilegium desumat suum valorem, & honestatem à causa finali principali, hac cessante debet etiam cessare privilegium, perinde ac cessante causa cessat effectus *c. cessante 60. de appell* & docet Suarez *lib. 8. de legib. c. 30. num. 1.* verùm id tantùm procedit de privilegio, quod derogat juri communi, vel alterius tertii: siquidem ad ejus conservationem requiritur causa: non verò de privilegio, quod continet meram gratiam, seu beneficium Principis; quia ad hoc sitè,

ritè, & licitè concedendum vel non requitur causa, vel si requiritur non ad conservationem privilegii, sed ut hoc honestè, & prudenter concedatur : quia postquam tale privilegium, quod est merum beneficium fuit ex justa causa concessum à Principe illud permanet; tametsi causa, ob quam concessum fuit, cessaverit: quia juxta *regul. juris 16. in 6.* decet, beneficium Principis esse mansurum; præsertim si sit merè favorabile, & absolutè sine conditione concessum. Præterea etiam privilegium derogans juri communi, vel alterius tertii non cessat cessante causa finali principali si datum sit per modum unius actionis, vel per modum potestatis ad unum tantùm actum, ut ad dispensandum in matrimonio, legitimandum, nobilitandum; quia si semel tale privilegium fuit sortitum suum effectum consummatum; non cessat postea, quamvis cesset ratio finalis principalis, ob quam fuit concessum : ratio est, quia privilegium tunc unà cum actu præsumitur transiisse, & non ampliùs existere : proinde non potest desinere cessante causa.

10 Tum quia tunc privilegium habet rationem cujusdam dispensationis, quæ postquam habuit effectum consummatum, non ampliùs retractatur, quamvis causa cesset, ut liquet in dispensatione voti, semel enim concessa dispensatione, votum non ampliùs obligat, quamvis causa mutetur, quia factum legitimè non retractatur, tametsi deveniat ad statum, in quo potuisset inchoari, ut desumitur *ex regul. juris 70. in 6.* Quamobrem privilegium solùm amittitur cessante ejus causa finali, quando habet tractum successivum, & datur per modum potestatis ad successivè operandum.

11 Præterea ut privilegium habens tractum successivum quoad actus futuros deperdatur, requiritur, ut eius causa finalis principalis non solùm cesset negativè, sed etiam contrariè : dicitur causa privilegii cessare negativè, quando ratio, quæ movet Principem ad concedendum privilegium non subsistit, & tunc usus eiusdem non est injustus, ut si Monasterium obtinuit privilegium non solvendi decimas, eò quia laboret paupertate, nec possit Monachos alere, si postea divitiis affluat, ac habeat abundantes reditus, licèt tunc cesset causa, propter quam privilegium illud fuit concessum; non propterea cessat privilegium, quia hoc non est factum iniquum, nec eius usus injustus, aut perniciosus, nec illicitus, ut supponitur; proinde privilegium non amittitur.

12 Contrariè tunc dicitur cessare causa finalis privilegii, quando eius usus ob mutationem materiæ, vel circumstantiarum factus est iniquus, ut incipiat damnum inferre alteri, vel cedere in detrimentum communitatis *c. suggestum 9 de decimis.* quia privilegium concessum de re illicita est irritum; proinde si eius usus fiat illicitus etiam ipsum privilegium est illicitum, quia est eadem ratio in conservatione, ac in inceptione, seu prima concessione, quia non potest dari potestas ad facienda illicita : quapropter ut privilegium habens tractum successivum cesset quoad actus futuros ratione eius causæ finalis, debet hæc cessare non solùm negativè, verùm etiam contrariè : illud privilegium dicitur habere tractum successivum, quod datur per modum potestatis in ordine ad successivè operandum, ut ad absolvendum à casibus reservatis; vel ad non solvendas decimas, respicit enim hoc privilegium actus futuros, ratione quorum dicitur habere tractum successivum.

Ratione causæ materialis, seu subjecti cessat privilegium cessante eo, cui est affixum, & in quo fundatur : & quia privilegium solet concedi personæ, vel rei; ideo si concedatur personæ extinguitur privilegium per obitum personæ privilegiatæ, adeò ut non transeat ad hæredes, vel successores illius, quia privilegium adhærens personæ eam sequitur, ac propterea extinguitur per interitum ejusdem *c. privilegium 7. de regul. jur. in 6.* Hoc autem privilegium non transiens ad hæredes, & successores dicitur etiam privilegium competentiæ, quod datur patri, patrono, marito, socio omnium bonorum, militi, donatori, ut solùm condemnari possint in id, quòd commodè possunt facere habita ratione, ne indigeant *l. sunt qui 16. & 2. sequent. ff. de re judic.* Quia verò subjectum privilegii non solùm est persona, sed plerumque etiam res, vel locus, cui privilegium conceditur, ideo etiam hoc privilegium, quod à subjecto denominatur reale per interitum rei, cui est affixum extinguitur, si sine spe refectionis res privilegiata, seu locus destruatur. 13

Cæterum privilegium reale, si concedatur ratione dignitatis, vel intuitu loci, tunc non desinit cùm persona; quia adhæret rei, non personæ, & ex eo, quòd ahæreat rei, non sequitur personam, sed rem; proinde transit ad eos omnes, ad quos res ipsa transmittitur. Hinc si alicui privilegium sit concessum ratione dignitatis, vel officii, quo fungitur, si deponatur à tali dignitate, vel officio, quamvis ad aliam postea dignitatem promoveatur, non potest uti tali privilegio; quia hoc adhæret dignitati, à quo fuit depositus. Hinc privilegium datum alicui intuitu dignitatis transit ad successorem in dignitate; quia tunc privilegium sequitur dignitatem, cui fuit concessum; proinde transit unà cum dignitate, ad quoscunque transit ipsa dignitas : non tamen transit ad Administratorem constitutum pro tempore Ecclesiæ vacantis; sed tantùm ad successorem in dignitate, sive res integra sit, seu nondum cœpta, sive non; quia sive res sit integra, sive jam cœpta semper militat eadem ratio, quia quæ conceduntur dignitati, non mutantur ob mutationem personæ *c. si gratiosè 5. de rescript. in 6.* Quòd si privilegium concedatur alicui loco, ut templo, vel domui; si per ruinam, bellum, vel alium casum locus ille 14

posiea

postea destruatur, adhuc conservantur eius privilegia, quæ revivìscunt, si denuò templum reficiatur, vel domus instauretur *l. & de sacra. ff. de contrah. exempt.* & notat Glossa *in cap. 7. V. privilegium personale de regular. jur. in 6.*

35 Ratione formæ deperditur privilegium, si verba privilegii non serventur, & privilegiatus agat contra ipsam formam privilegii; quia tunc non utitur privilegio, sed potiùs abutitur; & ratione delicti seu abusus meretur privari tali privilegio, si abusus sit in se notabilis, & tam gravis, ut inde sequatur scandalum, ut superiùs innuimus. Rursus ratione formæ verborum extinguitur etiam
4 privilegium per mortem concedentis ut si Princeps concedat privilegium, in quo dicat concedimus talem facultatem usque ad nostrum beneplacitum, tunc per obitum Principis extinguitur privilegium concessum cum tali clausula *argum. l. locatio. 4. ff. locati*: ratio est, quia per talia verba privilegium limitatur ad vitam concedentis, quia significant perseverantiam voluntatis in concedente, quæ voluntas cum vita concedentis extinguitur; proinde etiam privilegium. Secus esset, si
5 Princeps privilegio alteri concesso adjiceret hanc aliam clausulam *concedimus talem facultatem, donec eam revocaverimus*; tunc enim si decesserit sine revocatione privilegii concessi, hoc manet etiam post obitum concedentis, quia tunc intelligitur concessisse privilegium perpetuò, cùm nunquam illud revocaverit.

36 Cæterum moris nunc est, & usu recep-
2 tum ut privilegia à Principe concessa etiam ad beneplacitum suum per mortem concedentis non extinguantur: quia ut notat Layman in *cap. si gratiosè 5 in fin. de rescript. in 6.* illa clausula *concedimus ad beneplacitum nostrum.* potest benignè explicari, adeò ut Princeps solùm intendat cavere, & admonere, privilegium non transire in contractum, seu pactum, ut per talem concessionem nullam intendat sibi, vel suis successoribus imponere obligationem, sed possit semper liberè, quando ipsi placuerit privilegium revocare: hoc enim pacto interpretatur benignè voluntas Principis concedentis: & tametsi hæc interpretatio suaptè natura conveniat gratiis omnibus: expressa tamen cautio non potest obesse, sed potiùs prodesse ad tollendam omnem dubitationem, quia ut dicitur *in l. non solent 95. §. de regul. jur. abundans cautela non nocet.*

§. X.

De Amissione privilegiorum effectivè per revocationem.

1 NOn solùm causaliter, seu ratione causæ amittuntur privilegia, sed etiam effectivè, & in actu secundo, quando authoritate Superioris tollitur, vel aliâ viâ penitus extinguitur; adeò ut omnis illius usus non solùm sit illicitus, verùm etiam nullius roboris, & efficaciæ. Sicut sex viis possunt privilegia acquiri, ità etiam sex modis amitti; scilicet per revocationem, renunciationem, cessationem causæ, non usum, contrarium usum, & per præscriptionem. Quacumq; via ex his recensitis amittatur privilegiũ postquam semel amissum est, usus non est ampliùs licitus, proinde nefas est uti tali privilegio; qua ratione Joannes Andreas de Nigris *in Extravag. unic. de vita, & honest. Cleric.* comparat amissum privilegium virginitati, de qua cecinit ille: *Nulla reparabilis arte, lapsa pudicitia est*: nihilominus in dubio nullum privilegium censetur amissum, ut notant communiter Canonistæ cum Glossa *in summa 25. q. 2.* ratio est, quia eo ipso, quòd certo constat de concessione, & non constat certò de amissione; possessio stat pro existentia concessi privilegii.

Per revocationem duobus modis privilegium amittitur, scilicet expresè, vel tacitè: 2
tunc habetur expressa revocatio quando non solùm verbis expressis, verùm etiam in specie, vel etiam per clausulam illam generalem. *non obstantibus quibuscunque privilegiis* revocatur; quia hujusmodi clausula sufficit: quia comprehendit omnes species privilegiorum, perinde ac sub genere comprehenduntur species: unde hac via amittuntur privilegia, quando is, qui concessit, vel eius successor declarat, se nolle ampliùs, ut talia privilegia locum habeant, quia ut rectè notat Panormitanus in *c. atsi Cler. de judic.* nihil est tam naturale; quàm ut per quas causas res nascitur, per easdem destruatur. Tacita revocatio privilegii fit per actum Principis directè contrarium privilegio, & qui actus non posset subsistere, nec habere effectum intentum sine derogatione privilegii priùs concessi, dummodo possit præsumi eum recordari privilegii antea concessi; quia si præsumeretur ignorantia privilegii, in Principe, non supponeretur hæc virtualis voluntas illud revocandi: & ratio est clara, quia ignorantia causat involuntarium, cùm nil volitum sit quin præcognitum. Sin autem Princeps supponatur non ignorâsse privilegium priùs concessum; tunc si actus contrarius privilegio sit absolutè incompatibilis cum toto privilegio, censetur totum privilegiũ revocatum: sin verò tantùm ex parte illi deroget, nonnisi partialiter censetur derogari privilegio; quapropter si Princeps pro una vice tantùm præcipit exigi tributum à privilegiato, non censetur absolutè, & pro semper velle revocare privilegium exemptionis à tributis solvendis, sed tantùm pro illa vice; id enim dependet à voluntate Principis.

Quòd verò privilegia dicantur expresè 3
revocari, quando non solùm verbis expressis, sed etiam in specie, vel per clausulam illam generalē *Non obstantibus quibuscunque privilegiis*, id limitatur circa privilegia inserta corpori ju-

ris, quibus non derogatur per clausulam generalem derogatoriam privilegiorum in posteriore privilegio positam: quia privilegia, quæ continentur in corpore juris, habentur veluti leges publicæ, quibus non derogatur per clausulam generalem derogatoriam; sed necesse est, addatur speciatim clausula specificè derogatoria talis legis, seu canonis, ut notat Glossa *in authent. qua in Provincia cap. ubi de crimin. ag. oport. V. illic. in privilegio.* ratio est, quia correctio juris quantum fieri potest, semper vitari debet, nec facilè sit præsumenda; quæ ratio est, cur per jus speciale posterius non tollatur jus prius speciale, quando ob specialem aliquam rationem censetur exceptum. Imò nec procedit de privilegiis, quæ licèt inserta non sint corpori juris eo tamen tenore sunt expressa, ut revocari non possint, nisi de iisdem expressa, & specialio mentis fiat; & quidem de verbo ad verbum, vel alio simi-
3 li modo: docent tamen ferè communiter Canonistæ sufficere, si dicatur *non obstante tali, vel tali clausula*, imò etiam in genere, si dicatur *non obstantibus privilegiis sub quacunque forma concessis*, & id desumitur *ex clement. 1. de sepult.*

4 Rursus nec procedit de privilegiis, quæ conceduntur per modum contractûs in remunerationem meritorum: hæc enim non revocantur per clausulam generalem revocatoriam, sed tantùm per expressam, nisi fortassis in clausula generali revocatoria privilegiorum apponantur hæc verba, *quamvis per modum contractus fuerint concessa*: ratio est, quia hujusmodi privilegia concessa per modum contractûs ordinariè non possunt revocari nisi ex causa gravi pertinente ad bonum publicum: tum quia talis revocatio cedit in præjudicium tertii, cui aufert jus acquisitum, & voluntas revocandi in Principe non præsumitur, sed probari debet, consequentur exprimi in ipsa revocatione.

5 Imò neque procedit præfata clausula generalis *non obstantibus quibuscunque privilegiis* de iis privilegiis, quæ concessa sunt non subditis, cujusmodi sunt Clerici respectu Principis, si enim Princeps privilegia concesserit Clericis, & isti ea acceptaverint, adeò ut jus ipsis acquisitum sit; non potest postea Princeps etiam ex plenitudine potestatis, ex qua provenit clausula illa generalis, derogare privilegiis concessis ipsis Clericis.

6 Quod verò ad tacitam privilegiorum revocationem attinet, solent quatuor assignari regulæ, quarum prima est, ut per legem universalem, quæ non expresè abrogat privilegia censeantur tacitè revocata prilegia inserta corpori juris, non verò derogetur privilegiis extravagantibus, seu non contentis in corpore juris, nisi specialis fiat eorundem mentio: ratio, cur censeantur tacitè revocata privilegia inserta corpori juris est; quia privilegia, quæ in jure communi continentur, pertinent, ad universales leges, proinde Legislator non præsumitur illa ignorare, adeóque per legem posteriorem universalem contrariam revocatur privilegium, seu lex prior continens privilegium insertum corpori juris; tametsi in posteriori lege tale privilegium speciatim non exprimatur. Ratio verò, cur non abrogentur privilegia extravagantia, est, quia hæc continent jus privatum, & particulare factum, quod Legislator præsumitur nescire *cap. 1. de constit. in 6.* proinde non derogatur juri privato.

Secunda regula est, ut per particulare 7
rescriptum Principis contrarium privilegio prius concesso non censeatur hoc tacitè revocatum, nisi in illo addatur expressa clausula derogatoria privilegii, quia non præsumitur Princeps habere scientiam privilegii, quia si condendo legem publicam, & universalem non præsumitur scire privilegia particularia; multò minùs præsumitur illa scire, si tantùm concedat particulare rescriptum, quia Princeps majori deliberatione, & maturitate procedit ad condendam legem nniversalem, quàm ad concedendum privatum rescriptum, ut notat Glossa *in cap. fin. V. noscatur de constitut. in 6.*

Tertia regula est, ut privilegium priùs 8
concessum non tollatur, nec tacitè revocetur per privilegium posterius contrarium priori, nisi illius fiat specialis mentio, & desumitur *ex c. veniens 19. de rescript.* quia cùm privilegium sit jus privatum, præsumitur Princeps concessisse secundum privilegium ex ignorantia primi; si de illo nullam expressam habeat mentionem.

Quarta regula est, ut per latam senten- 9
tiam à Principe contra privilegium, qui potuit privilegium concedere, non revocetur privilegium, & desumitur *ex c. suborta 21. de sent. & re judic.* ubi dicitur, quòd si Princeps, qui potest privilegium revocare, sententiam ferat contra privilegium ad judicium delatum, censeatur tantùm illud approbare, ut subreptitium, vel ut ex alio capite irritum; non verò revocare privilegium priùs validum, & possessum; quia tunc non tollitur directè privilegium per sententiam Judicis: alioquin non tacitè, sed expresè per se, & directè revocatur privilegium in pœnam delicti: sed tantùm tollitur privilegium indirectè per sententiam, quâ Reus condemnatur non obstante privilegio, quia hoc supponitur illegitimè obtentum; adeò ut sententia supponat nullitatem, vel defectum in privilegio.

Cæterum circa hanc privilegiorum re- 10
vocationem plures sunt Doctorum sententiæ. Non desunt, qui censeant, privilegia absoluta quæcunque sint semel concessa non posse ampliùs revocari: & nituntur, quia revocatio essentialiter dicit mutationem voluntatis in revocante: atqui omnis mutatio dedecet non solùm Principem, verùm etiam quemvis alium virum gravem, unde Princeps ageret contra tra suam dignitatem, si privilegium aliquod

à se

à se concessum revocaret: unde *in c. decet de jurejur. in 6.* dicitur, quòd *beneficium Principis decet esse perpetuum*, quòd si decet, ut maneat; indecens est, ut tollatur: & quod in Principe est indecens judicatur moraliter impossibile. Verùm si hæc impossibilitas est tantùm moralis non videtur excedere limites congruentiæ, proinde adhuc potest Princeps privilegium à se concessum revocare; quia non tenetur semper ad id, quod est congruum.

11 Hinc alii astruunt quoad privilegiorum revocationem, attendendam esse causam, quæ talem suadet revocationem: quòd si subsit causa justa, docent posse à Principe privilegium limitari, vel posse Principem conditionem aliquam tunc adhibere, ut vult Molina Jurista *lib. 4. primogen. c. 3.* & cum ipso Peregrinus *lib. 1. de jur. fisci tit. 3.* immò alii volunt posse absolutè revocari, tolli, ut Menochius *lib. 2. de præsumptione præs. 10.* dummodo causa revocandi privilegium respiciat utilitatem publicam, ut censent Cravetta *cons. 276.* Surdus *cons 205.* qui tamen addunt, teneri tunc Principem compensare damnum, quod illi infertur, cui privilegium tollitur, ut notat Decius *l. id quod nostrum ff. de reg. jur.* Socinus *cons. 266 vol. 2.*

12 Quòd si nulla subsit causa justa, docent non posse privilegium revocari *argum. l. Titius ff de obseq. auth. de referen. col. 2. c. suggestum de decimis c licet c. postquam 25. q. 2.* ubi dicitur, quod pro necessitate corrigendorum vitiorum privilegia ecclesiarum, imminuuntur, vel penitus mutantur; ex quo sequitur in eorum sententia, quòd ubi non subest necessitas, seu causa justa, privilegia non possint minui, nec mutari. Idque firmant, quia privilegium participat de natura dispensationis, imò induit eius naturam juxta Innocentium *cap. in nostra de jur.* sed quando adest causa dispensandi peccat superior, si non dispensat, vel si dispensationem priùs datam tollit, ut docet Glossa *can. Domino dist. 50. & can. exigunti, q. 7.* Rebuf. *cap. postulâstis de Cleric. excommun.* & plures alii Canonistæ *in c. quanto 2. q. 5.* quos sequitur Barbat. *cons. 400. vol. 4.* hinc inferunt, simpliciter peccare superiorem, si privilegium revocet sine justa causa: ex eo autem quòd peccet revocando, sequitur, quòd non possit licitè privilegium revocare, nisi subsit aliqua justa causa. Hoc tamen argumentum non videtur magni momenti; quia tametsi privilegium, & dispensatio conveniant in aliquibus, non tamen in omnibus, proinde argumentum à dispensatione ad privilegium non valet. Præterea quamvis concederemus, peccare Principem, si absque justa causa privilegium revocet, non tamen inde sequitur, validam fore revocationem postquam semel facta est: siquidem plura facta tenent, quæ fieri prohibentur.

13 Hinc alii docent in revocatione privilegiorum attendendam esse causam finalem propter quam concessum fuit privilegium; & dicunt, privilegia concessa ad causam piam non posse revocari, vel saltem nonnisi ægre, ac difficulter, & per specialem expressionem *cap. si propter tua debita de rescript. in 6. l. liberis ult. ff de alim. & cib.* Alii volunt esse attendendam personam, ad cujus instantiam fuerat privilegium concessum; eò quia concessa ad instantiam Regis, vel Reginæ sortiuntur quandam excellentiam ab iisdem personis, ac precibus; unde inferunt, non solere talia privilegia sic concessa comprehendi sub ullis revocationibus ex statuto Adriani 6. *de cessionibus* Parisius *cons. 14. vol. 4.* Alii volunt in revocatione privilegiorum esse habendam rationem personarum, quibus privilegium fuit concessum, & docent, quòd privilegia concessa non subditis non possint revocari post acceptationem, eò quia ad illos transeunt, non ut leges sua natura revocabiles, sed ut contractus, vel quasi contractus, seu per modum donationis, quæ semel accepta, non potest ampliùs revocari ob jus quæsitum per acceptationem *l. præfecta C. de donat. quæ sub mod.* Innocentius *c. novit. de judic.* Hostiensis *in summa privileg §. qualiter.* Panormitanus *c super eo de appell. c. suggestum de decimis.* Quantum verò ad concessa propriis subditis procedunt cum distinctione, si enim privilegia concessa sint per modum simplicis gratiæ, dicunt posse revocari, quia conservatio gratiæ dependet à voluntate concedentis, & ita docet Innocentius *c in nostra de jur.*

Sin verò privilegia concessa fuerint per modum compensationis ob servitia, & obsequia præstita, proinde per modum remunerationis dicunt, hujusmodi privilegia semel concessa non posse ampliùs revocari, quia non retinent naturam simplicis gratiæ; sed transeunt in contractum, suntque jura quæsita, quæ non possunt tolli ab his, quibus sunt quæsita sine eorundem injuria *argum. c 2. de spons.* & *l. ab emptione ff. de pact.* & ita docent ferè communiter Canonistæ *in c. 1. de probat.* Panormitanus *in c. contra de jurejur.* Innocentius *cap. novit. de judic* Cignus *in l. digna vox C. de legib.* & *l. 2. cod. de servit. & aqua.* ubi dicitur, quòd licèt Deus subjecerit leges Principi non tamen contractus, & notant Baldus *l. qui se patris C. de revoc. don. unde libert.* Tiraquel *l. si unquam C. de revoc. donat.* ratio etiam id suadet, quia observatio eorum, quæ sunt juris naturæ, non debent à voluntate partium dependere: atqui privilegia, quæ conceduntur per modum contractus, vel quasi contractus talia sunt, ut eorum observatio sit juris naturæ; proinde semel concessa, non possunt ampliùs revocari, eò quia etiam Principes obligentur ex contractu *c 1. de prob.* & *l. Cæsar. ff de public* hinc Panormitanus *c. in nostra de jurejur.* ait, quòd si Princeps, vel civitas dedit privilegium, ut quicunque habitaverit in tali pago liber sit à solvendis tributis, non possit postea tale privilegium in eorum præjudicium revocare.

In hac opinionum varietate hoc certum est, 15

est, quòd privilegium concessum non subdito, si semel ab eodem fuerit acceptatum, non possit amplius revocari à concedente eius successore, ut docent communiter Canonistæ *in cap. novit. 13. de judic.* adeò ut privilegia, quæ Imperatores Reges, vel alii Principes sæculares semel concesserunt Ecclesiæ, & fuerunt ab hac acceptata non possint amplius revocari. Ratio est perspicua, quia hujusmodi privilegia postquam sunt acceptata transeunt in pactũ, beneficio cujus jus acquiritur privilegiato, & Princeps non potest jus quæsitũ non subdito auferre, quia non habet jurisdictionem in non subditum.

16 Solet tamen excipi nisi privilegium postea cedat in grave detrimentum Principis, qui illud concessit; adeò ut si Princeps tale damnum prævidisset, illud non concessisset; quia tunc successor potest privilegium illud revocare, imò & etiam ipse Princeps concedens, quia tale privilegium præsumitur implicitè conditionatum, seu continere ex natura rei conditionem hanc, si notabile damnum non fuerit allaturum concedenti, quia nemo intendit sibi damnum inferre, nec id præsumitur, nisi probetur, & expresse constet in privilegio, quia tunc potest Princeps cedere juri suo. Certum est etiam privilegium à Principe omnino gratis concessum subdito, & quo facultas datur aliquid agendi præter vel contra jus commune posse revocari validè à concedente etiam absque ulla causa, non tamen licitè, ac decenter, si nulla subsit justa, & honesta causa: ratio est, quia jus quæsitum per simile privilegium non transit in dominium subditi privilegiati, proinde semper dependet à mera voluntate Principis, à quo propterea potest revocari saltem validè, quamvis nulla subsit justa, & honesta causa: non tamen licitè & decenter, quia ut habetur *in c. decet de jurejur. in 6.* decet, beneficium Principis esse perpetuum.

17 Quòd si privilegium concedatur subdito per modum contractus onerosi, ut si Princeps pretio accepto privilegium concedat: vel etiam in præmium, & remunerationem meritorum, seu obsequiorum præstitorum, vel etiam per contractum lucrativum, vel per modum quasi contractus, & per absolutam donationem cum translatione dominii rei, vel juris, ut si Princeps det suo subdito castrum aliquod, tunc tale privilegium non potest à concedente, nec ab eius successore revocari: nisi ex gravi, & necessaria causa pertinente ad bonum publicum, & tunc tenetur Princeps compensare damnum illatum subdito per ablationem juris ab illo quæsiti, idque vel maximè procedit, si privilegium concessum sit per contractum onerosum: siquidem etiam Principes tenentur servare contractus cum suis subditis initos, proinde non possunt revocare privilegia concessa ex pactis, præsertim onerosis, quia tunc eorum obligatio oritur ex naturali justitia, quæ etiam Principes obligat: quamvis enim ob aliquam urgentem causam, vel publicam necessitatem possit Princeps justè privare subditum suum re sua, & rescindere contractum cum illo initum, non tamen sine compensatione; quia tunc tenetur resarcire damnum illatum, & compensare rem subdito sublatam, quia Princeps non est absolutus Dominus rerum subditi, nec subditus tenetur gratis remittere jus suum, si commodè possit ei compensatio fieri. Imò nec privilegium in remunerationem, potest revocari, quia semel datum in remunerationem præstitorum obsequiorum, & servitiorum non censetur gratis datum, præsertim si remuneratio debita sit ex justitia.

Quòd si privilegium sit tantùm concessum ex gratitudine, tunc est etiam irrevocabile, non tamen tam arctè, & fortiter sicut ex justitia, quia vinculum justitiæ est fortius vinculo gratitudinis, quæ tamen exigit, ut privilegium remuneratorium sit irrevocabile nisi remuneratio excesserit. Quin imò etiam privilegium datum subdito per modum contractus lucrativi, seu donationis sine justa causa revocari non potest, quia Princeps non potest suo subdito auferre rem suam sine justa causa si subditus dominium in rem illam acquisiverit, quia Principes sine nota injustitiæ non possunt rem alienam auferre invito Domino, nisi ex gravi, & publica causa: quando autem subdito per donationem conceditur privilegium, tunc jus per illud concessum transit in dominium subditi; postquam ab illo fuerit acceptum: siquidem donatio transfert dominium rei dono datæ in ipsum Donatarium: alioquin non esset donatio, sed commodatum, vel precaria concessio. 18

In omni revocatione quatuor observanda sunt. Primò ut exprimatur privilegium, seu pars illa privilegii, quæ revocatur; secundò causa, quæ Principem movet ad hanc revocationem faciendam. Tertiò ut adhibeantur clausulæ pro natura privilegii revocandi generales, aut magis speciales, & efficaciores, & præcipuè clausulæ; in quibus ponuntur verba illa: *Non obstantibus quibuscunque privilegiis.* Quartò ut revocatio intimetur: non tamen necesse est, ut revocatio intimetur, vel innotescat singulis privilegiatis, sed sufficit, si promulgatio legis revocatoriæ privilegiorum facta sit in Curia Principis, vel loco ad id constituto; facta autem in tali loco hac promulgatione non statim eodem die intelligitur privilegium revocatum; sed post tempus necessarium ad illius obligationem, quod regulariter est spatium duorum mensium: & juxta stylum Curiæ Romanæ tempus illud, quo commodè possit deveniri in publicam notitiam privilegiatorum, tunc enim revocatio tantùm censetur suum sortiri effectum; non antea: neque obstat, quòd aliqui in particulari post elapsum tempus adhuc invincibiliter ignorent revocationem privilegiorum, quia talis ignorantia ipsis non suffragatur, quia jura non disponunt quidquam 19

speciale

speciale circa legem revocantem privilegium, sed tantùm absolutè revocant privilegium; cujus revocatio incipit respectu omnium suum sortiri effectum post tale tempus. Tum quia privilegium concessum per legem post sufficientem promulgationem sortitur statim suum effectum non obstante ignorantia aliquorum particularium, quia validitas privilegii non dependet ab actuali notitia privilegiati.

10 Hoc idem etiam dicendum est de lege revocante, adeò ut ejus effectus non dependeat à notitia illorum particularium, qui nihil sciunt de tali revocatione, adeò ut postquam lex revocatoria est sufficienter promulgata, ac omnibus sufficienter proposita, cesset ejus usus. Præterea in legibus communibus attenditur tantùm ad id, quod per se, & communiter fieri solet, non verò ad ea, quæ rarò, & per accidens fiunt; qualis est in præsenti ignorantia invincibilis aliquorum particularium. Sin verò revocatio privilegii ab homine sit privatim facta, tunc non sortitur suum effectum, donec promulgatio specialiter intimetur tali particulari personæ privilegiatæ: ratio est, quia tunc privilegiatus non potest alio modo convenienter devenire in notitiam revocationis sui privilegii, nisi ut ipsi specialiter intimetur per Nuntium, vel epistolam. Agunt de hac intimatione revocationis privilegii, & de modo, quo fieri debeat Navarrus *not. 11. de indulg.* Suarez. *lib. 8. de legib. c. 4.* Reginaldus *in pract. lib. 13. n. 157.* qui putant nil referre, si tempus totum effluxerit, & teneri privilegiatum abstinere privilegio statim ac intelligit, esse revocatum, quomodocunque interim hæc cognitio ad ipsum deferatur. Rebuffus tamen in *pract. benef. tit. de for. Vicar. n. 212.* Cutillus in *addit. ad pract. 4. Mancineam dub. 32.* & alij censent, hanc intimationem esse faciendam per nuntium, vel epistolam ad id destinatam, imò Sotus *lib. de justit. & jur. q. 1. n. 4.* docet, non sufficere revocationem factam in Curia Principis, sed esse promulgandam in Diœcesi propria privilegiati: & si sint plures, qui privilegio utantur, non desunt qui censeant etiam in singulorum oppidis, & civitatibus esse promulgandam hanc revocationem.

11 Verùm communior, & vera sententia est, eam promulgationem revocationis sufficere pro privilegijs, quæ de jure communi sufficit pro legibus, ut dicantur obligare, & sicut lex statim obligat post sufficientem promulgationem, & statim cessat post sufficientem ejus revocationem; ita ut omnia in contrarium facta, sint deinceps irrita, tametsi facta sint ab ignorante revocationem; ita etiam dicendum de promulgatione revocationis cujusvis privilegii.

§. XI.

De alijs modis, quibus privilegia amittuntur.

PRivilegia effectivè non solùm amittuntur per revocationem, sed etiam renunciationem, seu resignationem, cessationem causæ, non usum, contrarium usum, & præscriptionem; & cùm hactenus egerimus de amissione privilegij per revocationem, superest, ut expendamus alios modos, quibus privilegium amittitur, quorum primus est per renunciationem, ut si privilegiatus spontè testetur, se non vel e ampliùs uti suo privilegio *c. licet de Regul. c. nuper de decimis:* siquidem iis, quæ pro se introducta sunt, conceditur omnibus, ut possint ea recusare, quemadmodum potest quisque juri suo cedere *c. statuimus de regul. l. si judex ff. de min. & l. si quis in conscribendo C. de Episc. & Cler.* Verùm ad id plura requiruntur. Primò ut is, qui renunciat suo privilegio, sit certus, se tale jus, vel privilegium habere, quia nemo præsumitur renunciare juri, quod ignorat *l. is qui ff. de acquis. hæred.* 1

Secundò ut per actum expressum tali privilegio renuntiet: alioquin si tacitè, & interpretativè renuntiat privilegio, tunc necessè est, habeat intentionem, ut valeat pro renuntiatione id, quod facit, & ratione cujus dicitur tacitè, vel interpretativè renuntiare privilegio, vel saltem ut sciat, talem actum habere vim expressi, & pro tali ab omnibus reputari: alioquin actus non extenduntur nisi ad cogitata, ut notat Barbosa *in collect. ad l. si de certa re C. de transact.* 2

Tertiò requiritur, ut omnes, quorum interest, consentiant tali renuntiationi, *c. ad hæc de offic. Archidiac. c. quod omnes de regul. jur. in 6.* 3

Quartò ut renuntiatio acceptetur à Principe. Per renuntiationem igitur expressam, quæ fit per pactum, vel per verba expressa, amittitur privilegium, quia quilibet potest favori pro se introducto renuntiare *c. penult. C. de pactis*, sed hoc procedit, si privilegium præcisè respiciat favorem personæ particularis, quia si concessum sit principaliter in favorem publicum, vel certi ordinis, aut communitatis, ut sunt privilegia fori, & canonis concessa Clericis in honorem totius ordinis Clericalis, non possunt aliqui particulares privilegiati iisdem renuntiare *c. si diligenti de foro competent. c. contingit 36. de sent. excommun.* 4

Hinc privati Religiosi unius Ordinis, vel Congregationis non possunt renuntiare privilegiis suæ congregationis, quia tametsi usus privilegiorum pertineat ad singulos in individuo, gratia tamen non est ipsis immediatè concessa, sed toti congregationi, seu corpori, & jura totius ordinis non sunt penes singulos, nec possunt singuli de iisdem disponere. 5

Imò

6 Imò quamvis aliquis privatus non pro toto ordine, sed pro se ipso solo renuntiaret privilegiis sui ordinis etiam cum juramento; renuntiatio esset invalida, quia quamdiu est ordinis non potest facere, quin ad se deriventur ea, quæ sunt ordinis: quo pacto non potest judex laicus cognoscere contra Clericum, etiamsi is renunciet privilegio fori, quia quamdiu est Clericus non potest huic privilegio renuntiare, hinc qui Clericum etiam volentem, & consentientem percutit, incurrit censuram excommunicationis, quia Clericus non potest renuntiare privilegio canonis, cùm hoc privilegium concessum sit toti ordini clericali: imò neque omnes Religiosi unius monasterij, vel congregationis possunt renuntiare alicui privilegio monasterij, vel Congregationis, si singillatim singuli suam renunciationem producant, quia licèt videantur omnes renuntiare, non tamen renuntiant nisi ut singuli, neque renuntiatio unius potest jungi cum renuntiatione alterius; adeò ut non possit dici, quòd adsit renuntiatio communis collegii, seu communitatis, sed tantùm, quòd habeantur singulares renunciationes privatæ singularium personarum; aliud enim est Religiosos agere, prout constituunt unum corpus communitatis, & propterea ut renuntiant collegialiter: & aliud agere prout sunt personæ privatæ.

Immo neque soli Prælati monasterij, vel
7 etiam Ordinis, aut Congregationis, possunt renuntiare privilegiis concessis à Papa toti Ordini, & Congregationi; ratio ex eo petitur, quia renuntiatio est quædam species alienationis, & Prælati monasterij vel Congregationis non possunt se ipsis solis alienare, quia illi non habent nisi solam administrationem *cau. si privatum* 12. q. 1, *cau. Episcopum* 14. q. 1. atqui concessa administratione etiam libera, non censetur concessa facultas alienandi *c. fraternitatem de donat l. filiusfamilias* §. *eod. l. contra ff. de part. l. prases C. de transsact.*

8 Neque obstat, quòd Generalis totius congregationis, Provinciales, & alij superiores Congregationis sint pars nobilior totius Ordinis, vel Congregationis; quia licèt id verum sit, non tamen inde sequitur, posse renuntiare privilegiis concessis toti congregationi; quia non sunt major pars totius congregationis, sed minor, imò & minima, cum numerus superiorum longè excedatur à numero subditorum: atqui jura omnia expresse asserunt, non posse partem minorem communitatis renuntiare juribus pertinentibus ad totam communitatem. Quamobrem hæc renuntiatio debet fieri à tota Congregatione, vel ordine in comitiis generalibus, seu Capitulo repræsentante totum Ordinem, seu Congregationem, tunc quia renuntiatio fieret, nomine omnium simul, & collegialiter sumptorum suum sortiretur valorem: & semel facta tali renuntiatione non possent ampliùs Religiosi talis Ordinis, monasterij, vel Provinciæ uti privilegiis, quibus renuntiârunt: semel enim quòd quis renuntiat juri suo, non potest ampliùs illo uti.

An verò possint saltem ad eadem privile- 9
gia redire per reassumptionem novi Capituli Generalis, novique Prælati. Respondendum est cum distinctione, si prima renuntiatio facta fuit per constitutionem aliquam confirmatam à Papa, tunc Religiosi non possunt ampliùs ad privilegia, quibus renuntiârunt redire. Sin verò renuntiatio facta sit per simplex statutum non confirmatum à Papa videtur esse major difficultas, quia eo ipso, quòd capitulum renuntiavit nomine communitatis, videtur abdicâsse à se privilegia illa, quibus renuntiavit, proinde non posse ad illa ampliùs redire *argum. can. hoc nequaquam* 7. *q.* 1. *c. ad supplicationem c. quidam de renuntiatione* eo enim ipso, quòd quis renuntiavit liberè juri suo, absurdum est ad illud redire *l. si quis jusjurandum C. de reb. credit.* Hinc quòd semel repudiatum est, non conceditur redintegrari *l. cum quidam cod. de condit. infert.*

Nihilominus putârim, Religiosos qui in 10
Capitulo generali per simplex statutum renuntiârunt aliquibus privilegiis posse in alio capitulo, per aliud simplex statutum ad eadem privilegia redire; ratio est, quia quoties renuntiatio non est confirmata à Papa, nec propterea acceptata, adhuc intelligitur durare in voluntate Papæ, proinde possunt Religiosi per aliud simplex statutum redire ad privilegia, quibus renuntiârunt, quia Papa adhuc illis concedit posse uti talibus privilegiis, quibus renuntiârunt, si velint; & unum Capitulum non potest manus ligare alteri, proinde cuilibet Capitulo Generali semper inest integra facultas redeundi ad eadem privilegia, quibus præcedens capitulum renuntiaverat. Hinc nil frequentius, quàm ut sancita in uno Capitulo Generali irritentur, & cassentur in alio, & cassata iterum redintegrentur, ut consultiùs visum fuerit variatis circumstantiis.

Ob cessationem causæ etiam amittuntur 11
privilegia, ut liquet *ex cau. generaliter.* 16. *q.* 1. *cau. fin.* 28. *q.* 2. *c. cum cessante de appellat. c. suggestum de decimis c. Abbate de V. S.* quia privilegium non durat, nisi secundùm intentionem concedentis, & non est credibile, Principem velle, ut privilegium duret, si causa cesset, propter quam illud concessit; & illud non concessisset sine tali causa: dicuntur enim paria non habuisse causam ab initio; aut jam finitam esse, quæ fuit, ut docet Glossa *in c. ita nos* 25. *q.* 2.

Procedendum tamen est, cum aliqua di- 12
stinctione, quia plures censent, vulgatum illud axioma, *cessante causa cessare privilegium*, esse intelligendum de privilegiis odiosis, non de favorabilibus. Præterea distinguendum est inter causam totalem, & partialem, quia si causa privilegij cessat tantùm ex parte, tunc privilegium non cessat nisi ex eadem parte, in qua cessat ejus causa; non verò ex alijs partibus. Rursus distinguendum est inter causam finalem

lem, Principalem, & tantùm impulsivam, quia si cesset sola causa impulsiva, non cessat privilegium, dummodo ejus causa finalis principalis perseveret. Hinc licèt aliqui Religiosi sint relaxati & malè vivant, non tamen amittunt sua privilegia, ut docet Roder. *tom. 1. qq. regul. q. 9. art. 10.* quia privilegia concessa sunt toti Ordini, & statui non verò formæ vitæ, seu modo vivendi; duæ enim concurrunt causæ finales principalis, & impulsiva, & illa perseverat hac cessante: causa enim finalis principalis est propter ordinem, & statum religiosum; & causa impulsiva propter talem formam vitæ.

13 Hæc tamen doctrina procedit in favorabilibus, non verò in odiosis, nec quando causa impulsiva imbibitur in finali, vel quando efficacissimè operatur, & movet; secus tamen quando tantùm leviter, seu potiùs concomitatur causam finalem, vel aliam impulsivam efficaciorem. Hinc si monasteriis, vel sacris Ordinibus concessa sunt privilegia in favorem observantiæ, & talis formæ vivendi, putârim monasteria, & ordines relaxatos amittere tunc talia privilegia, quia cessat causa saltem impulsiva efficax imbibita in finali, cum enim talis forma vivendi fuerit causa saltem efficacissimè impulsiva, & imbibita in finali, principali; ideo hac cessante videntur etiam privilegia cessare. Quòd verò privilegia monasteriis, & sacris ordinibus concedantur ex hac causa efficacissimè impulsiva conijci potest ex tenore, & præfatione litterarum Apostolicarum, in quibus summi Pontifices occasionem sumunt concedendi privilegia ex observantia, quæ viget in tali Ordine ex vita exemplari, bonis operibus, & servitiis, quæ præstant ecclesiæ, ut notat Rebuffus *l. p. de clauf. mandet.*

14 Præterea ut explicetur axioma illud, quo dicitur, cessante causa, cassare privilegium; adhuc distinguendum est in unione, & dependentia, quam habet privilegium cum tali causa, & ejus existentia sive ex natura rei, sive ex voluntate concedentis: etenim si Papa quando concessit privilegium tantùm consideravit solam existentiam de præsenti talis causæ; tunc nemo dicet, privilegium cessare ad cessationem causæ: hinc non cessat privilegium concessum monasterio pauperi percipiendi decimas, tametsi tale monasterium ad lautiorem veniat statum, ac divitijs incipiat affluere: pari pacto exemptio à solvendis tributis concessa Petro ob multitudinem prolis non cessat, quamvis postea proles diminuatur per mortem aliquot liberorum. Præterea vel causa cessat tantùm physicè, vel solùm moraliter, vel utroque modo, vel mutat naturam; adeò ut causa, quæ priùs fuit impulsiva, fiat postea finalis principalis: si cessat tantùm physicè, tunc non cessat privilegium cum illa; nec similiter si ex impulsiva fiat finalis; nec quando illâ cessante remanent reliquiæ, qua ratione privilegium concessum alicui dignitati, nonnunquam durat eadem dignitate abdicata in memoriam ipsius, eò quia moraliter censetur adhuc durare in persona *l. fin. ff. de decur.* ut notat Decius *l. in omnibus cod. de regul. juris.* Verùm quomodo cessante causa dicatur cessare privilegium, diximus abundè in præcedentibus.

Per non usum, & contrarium usum dicuntur etiam privilegia amitti: & talis non usus, vel contrarius usus dici etiam solet tacita renuntiatio privilegiorum. Ut autem explicetur quomodo per hanc tacitam renuntiationem, seu per non usum amittantur privilegia: juvat observare ex privilegijs alia esse affirmativa, & alia negativa, & rursus tam affirmativa, quàm negativa esse vel favorabilia, vel odiosa. Communis sententia est, privilegia affirmativa, quibus datur facultas aliquid agendi cum gravamine, & onere aliorum, ut est privilegium imponendi tributum, vel exigendi decimas extraordinario modo, vel visitandi monasteria exempta amitti per non usum privativum, seu voluntarium, & liberum oblata occasione utendi talibus privilegijs; & quidem partim per viam præscriptionis scilicet tempore decennij inter præsentes & 20. annorum inter absentes, jure autem ordinario, vel extraordinario per spatium triginta, vel quadraginta annorum; partim etiam amittuntur per viam tacitæ renuntiationis ex dispositione juris, & tunc non requiritur tantum temporis; quia quando quis non vult uti jure, quòd sibi competit, censetur tacitè renuntiare tali juri *l. 1. juncta Glossa V. tempore ff. de nundin.* Hoc enim pacto etiam aliæ obligationes, & servitutes tam reales, quàm personales amittuntur: hinc si dominus jus habet exigendi obsequia à vasallo, & per longum tempus ea non exigit, tametsi commodè possit, & occasio se offerat, amittit per tacitam renuntiationem, seu non usum tale jus exigendi hujusmodi obsequia. 15

Quòd si à longo tempore nulla se occasio obtulit utendi hisce privilegiis, vel etiam quia privilegiatus non potuit uti occasione sibi oblatâ ob aliquod impedimentum infirmitatis, vel ignorantiam inculpabilem, tunc per talem non usum non amittitur tale privilegium affirmativum: hinc habens privilegium à Principe juris gladij, tametsi per 50 annos, & ultra nulla se obtulerit occasio, quâ reus capitali supplicio fuisset plectendus; non propterea per hunc non usum privilegiatus amittit suum privilegium; quia tunc talis non usus non opponitur privilegio, proinde non potest illud tollere: etenim tunc non usus non est voluntarius, proinde non potest esse indicium voluntariæ renuntiationis sui juris. 16

Tum quia quoties non est liberum privilegiato uti suo privilegio etiam quando occasio se illi offert, tunc non usus non potest eidem verti culpæ, neque negligentiæ, proinde non debet spoliari suo privilegio; tametsi ultra hominum memoriam non fuerit illo usus, quia ubi non est culpa, non debet sequi pœna *l. unus 34. §. fin. & l. seq. de servit. præd. rustic.* 17

ubi dicitur, quòd servitus hauriendi aquam ex puteo, vel fundo alterius non deperditur, tametsi fons per 50, & ultra annos exarverit.

18 Privilegia verò affirmativa sita in mera facultate aliquid agendi, si non cedant in aliorum gravamen; sed sint merè, & absolutè gratiæ, cujusmodi sunt privilegium comedendi lacticinia in quadragesima, absolvendi à casibus reservatis, celebrandi missam ante auroram, & alia id genus. Per merum non usum quamvis longissimi temporis non amittuntur, quia tunc non censentur deperdi per viam præscriptionis, quia nemo contra hujusmodi privilegia non onerosa præscribit, cùm alios non respiciant: neque per tacitam renuntiationem, quia quilibet pro libitu potest uti, vel non uti jure suo; solus enim non usus non censetur sufficiens signum voluntatis renuntiandi privilegium, neque canones definiunt certum tempus circa hujusmodi privilegia, contra quæ ab alijs non præscribitur.

19 Excipitur tamen privilegium nundinarum, quod per non usum amittitur spatio decennii *l. 1. ff. de nundinis*, idque vel quia hoc privilegium recenseatur inter onerosa, vel quia id sit speciale huic privilegio concesso à Principe cum tali conditione, ut per non usum intra spatium decennij amittatur: alioquin per actus negativos liberæ voluntatis, seu per non usum facultatis ortæ ex privilegio non amittitur facultas agendi, nisi apertè constet, privilegiatum oblatâ sibi pluries occasione, noluisse liberè, & scienter uti suo privilegio. Privilegia verò negativa sita in non agendo, si aliis onerosa sint, & gravamen inferant, ut est privilegium immunitatis à solvendis decimis, vel tributis, amittuntur per actum directè contrarium privilegio, scilicet per solutionem decimarum, & tributorum, quod dupliciter fieri potest, scilicet per modum præscriptionis, & per tacitam renuntiationem: qui enim sciens, & volens & non coactus exercet actum contrarium privilegio, præsumitur in foro externo renuntiare juri suo, & privilegio.

20 Ut autem quis dicatur per non usum, vel etiam per actum contrarium amittere suum privilegium, requiritur primò ad omissionem per simplicem non usum, ut si privilegia sint odiosa juri communi amittantur spatio decem annorum inter præsentes, & 20. inter absentes.

21 Secundò ut privilegiatus intra id tempus pluries habuerit occasionem utendi suo privilegio, & illo non sit usus, ut notat Glossa *c. ut privilegia de privil. c. Abbate de V. S.* & docet Naldus *V. privilegium n. 4.* Quòd si non adfuit occasio utendi privilegio per non usum simplicem, tunc non amittitur; quia ille non usus cùm non imputetur culpæ, non meretur pœnam.

22 Tertiò ut privilegiatus scienter non sit usus suo privilegio: unde requiritur ut privilegiatus sciverit se habere tale jus, & adesse occasionem illo utendi, & nihilominus noluerit illo uti; adeò ut scientia non solùm sit de privilegio, sed etiam de occasione eo utendi, ut notat Naldus *V. privilegium num. 4.* & Barbosa *de offic. & potest. Episcopi p. 2. alleg. 26.*

Quartò ut voluntariè abstineat ab usu sui privilegii; alioquin si talis usus fuisset ipsi prohibitus, per non usum privilegium non amitteret; nomine autem prohibitionis non solùm intelligitur prohibitio physica, quæ fit per vim illatam; sed etiam moralis, quæ fit ob reverentiam, aut alium similem respectum, vel circumstantiam aliquam, ob quam privilegiatus judicat, sibi expedire, ut hic, & nunc abstineat ab usu sui privilegii. 23

Quintò ut privilegiatus non fuerit usus suo privilegio ex negligentia tali, ut inducat præsumptionem renuntiationis, ut notat Speculator *lib. 2. tit. de instrum. edit.* §. *11.* alioquin non usus resolveretur in simplicem nolleitatem. Hinc hi tantùm possunt amittere aliquod privilegium per non usum, qui possunt eidem renuntiare. Quinimò si privilegium ad plures pertineat, quorum aliqui illo utantur, & alij non; adhuc manet privilegium in suo vigore, & possunt, qui eo non sunt usi, ad illud redire. 24

Sextò per actum contrarium privilegio, ut inducatur tacita renuntiatio requiritur, ut actus fiat ab ipso privilegiato, quia si fieret ab alio, non posset talis actus dici contrarius privilegio, quia nemo operatur contra illud privilegium quod non habet. 25

Septimò ut hic actus contrarius privilegio voluntariè exerceatur animo illi simpliciter renuntiandi: quopropter si quis nesciat, se operari contra privilegium, vel si expresè protestetur, se per tale factum non intendere renuntiare privilegio; nec ei præjudicare per talem actum non amittitur privilegium *l. 1. C. de his qui sponte munera publica obeunt.* 26

Octavò ut actus sit directè contrarius toti privilegio quoad totam facultatem, seu substantiam privilegij, seu quoad ejus usum non solùm præsentem, sed etiam futurum: quia quædam privilegia habent tractum successivum, & actum iterabilem, ut est privilegium immunitatis à solvendis decimis, vel tributis, qui enim taliter privilegiatus semel, vel iterum solvit tributa, vel decimas; tametsi tunc exerceat actum contrarium suo privilegio; non tamen potest inde absolutè colligi, quòd simpliciter renuntiaverit suo privilegio, sed tantùm quoad illos paucos actus, quos posuit contrarios suo privilegio: ratio est, quia cum renuntiatio sit stricti juris non debet ulterius extendi *argum. l. emptor 47.* §. *Lucius ff. de pact.* hinc per unum vel alterum actum contrarium privilegio non intelligitur amissum totum privilegium quoad omnes actus futuros, nisi concurrant aliæ circumstantiæ, ex quibus appareat, se per hujusmodi actus contrarios voluisse. 27

voluisse simpliciter, & absolutè renuntiare toti privilegio etiam in futurum, vel nisi legitima præscriptio accesserit; siquidem per solam contraventionem, seu actionem contrariam privilegio non censetur quis eidem renuntiare, nisi in eo, in quo operatur contra privilegium; & per unum, aut alterum actum contrarium non operatur quis contra totum privilegium in se, & totam suam facultatem pro temporibus futuris, sed tantùm hic, & nunc quoad illos paucos actus contrarios. quos exercuit, ut docet Suarez *lib. 8. de legib. c. 35. n. 10.* hinc Salicettus *in summa* ait, quòd per unum actum contrarium non perdat quis suum privilegium in alijs, si privilegium habeat effectum reiterabilem, & successivum, & desu-
28 mitur etiam ex *l. 1. & 2. C. de his qui sponte munera publica susceperunt.*

Alij tamen censent, quòd si privilegiatus pluries exerceret actus contrarios suo privilegio, & sine ulla protestatione, quòd per tales actus contrarios non intelligat præjudicare suo privilegio, constitueretur per hoc alter, cui sit solutio decimarum, vel tributorum in possessione juris exigendi decimas, & collectas; adeò ut per lapsum temporis legitimi posset præscriptionem perficere: per actus igitur contrarios incipit, præscriptio currere, quæ
29 tandem si compleatur, privilegium extinguitur.

Alij etiam volunt, quòd ut privilegium amittatur per contrarium usum debeat actus esse illi contrarius directè, adeò ut non sufficiat, si tantùm indirectè sit illi contrarius, & Barbosa *de potest. Episc. p. 2. alleg. 26.* vult, talem actum exerceri non ex voluntate, sed ex obligatione, imò Diana *tract. 2. dub. regul. resol. 88.* asserit de Regularibus, quòd tametsi aliqui habuerint contrarium usum alicui privilegio, possint nihilominus adhuc ad illud redire illúdque ressumere, eò quia contrarius usus ordinariè introducatur per non usum, per quem non inducitur consuetudo; nec proinde amittitur privilegium, & hoc etiam declaravit Eugenius IV. pro Cassinensibus, & Nicolaus IV. pro Carthusianis, adeò ut non amittant privilegium, qui per unum, vel plures actus, ex ignorantia, vel negligentia controvenerint; & id procedit, non solùm de privilegiis favorabilibus, sed etiam de odiosis: ratio est, quam adfert Layman in *Theol. morali lib. 1. tract. 4. c. 23.* quia alioquin nisi procederet etiam de privilegiis odiosis, privilegium nil operaretur, quia de jure communi, & seclusa omni gratia, vel declaratione nunquam amittitur privilegium favorabile per contrarium usum: unde debet procedere de odiosis,

30 Per viam præscriptionis sicut privilegia acquiruntur; ita eadem per proportionem amittuntur, servatis scilicet ex parte præscribentis contra privilegiatum iis, quæ desiderantur ad complendam præscriptionem ex dispositione juris, ut habetur *in tot. tit. de præscript.* Tum quia privilegia cùm computentur inter bona, ideo potest contra ipsa jus acquiri; proinde possunt etiam tolli à privilegiato per viam præscriptionis perinde ac alia jura, & bona *c. placuit 16. q. 3. c. sanctorum c. quarta c. illud c. ad aures de præscript.* Hoc autem procedit de privilegiis privatorum, vel particularium ecclesiarum, non verò de concessis Cassinensibus, & habentibus beneficium communicationis cum ipsis; licèt enim præscriptio inter præsentes compleatur per decennium, & inter absentes per spatium 20. annorum, vel etiam 40. si agatur contra ecclesiam: nihilominus contra Congregationem Cassinensium, eiúsque monasteria nullo tempore completur præscriptio.

§. XII.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selecta quæstiones.

Quæritur primò, an privilegium propter similitudinem rationis debeat extendi ad alias personas, vel loca? Respon- 1
detur negativè, quia efficacia privilegii non consistit essentialiter in ratione; vel ejus paritate; sed in sola voluntate concedentis; quæ si non extenditur ad aliam personam, vel locum, aut casum similem, neque privilegium extendi debet, tametsi sit utrinque par ratio. Quòd si quæratur, quandónam censeatur voluntas concedentis extendi, Respondetur non extendi nisi id verbis exprimatur: & hæc est ratio, cur jura præcipiant observari tenorem privilegii, & ut salvetur verborum proprietas; quia licèt extensio possit licitè fieri, non tamen ultra proprietatem verborum; idque etiam procedit de privilegiis ad causas pias, cæteroquin privilegia concessa uni religioni extenderentur illicò ad aliam æqualem, vel etiam strictiorem ob solam paritatem rationis: siquidem quilibet sacer ordo Religiosorum est etiam causa pia: & nilominus certum est, privilegia Religiosorum non extendi de uno ad alterum Ordinem ob paritatem rationis, sed tantùm beneficio communicationis; adeò ut carentes hoc beneficio non participent privilegia alterius Ordinis. Tum quia *ex regula juris 7. in 6.* privilegia personalia non transcendunt personas, quibus conceduntur. Tum quia privilegium etiam concessum ad causam piam dependet à sola voluntate Principis, proinde non potest extendi nisi volente concedente.

Verùm licèt privilegium ab una persona 2
non se extendat ad aliam, nec ab uno casu ad alium ob solam similitudinem rationis; potest tamen privilegium ita interpretari, ut aliquid in eo comprehendatur, quamvis id verbis non sit clarè expressum, quo pacto sub facultate dispensandi in votis comprehenditur etiam facultas ea commutandi, quia majus est dispensare, quàm commutare: eadem ratione in privilegio testandi continetur etiam facultas conficiendi codicillos, & donandi causâ mortis;

quia qui concedit principale supponit concedere accessorium: & conficere codicillos, ac donare causa mortis se habent accessoriè ad privilegium conficiendi testamentum : tunc tamen extensio non fit de uno ad aliud ob similitudinem rationis, sed ob virtualem inclusionem unius in alio; talis enim facultas ad accessorium virtualiter continetur in verbis; quibus conceditur principale.

4 Cæterum interpretatio, seu extensio privilegii debet semper fieri in propria verborum significatione, nisi interpretatio sit necessaria ad hoc ut privilegium aliquid operetur: quia privilegium non debet esse inutile; sicut enim verba legis sunt accipienda in proprio sensu, & significatione, nisi necessitas aliter cogat; ita etiam privilegia debent interpretari, ut verba accipiantur in proprio sensu, & proprietate, quæ desumenda est ex usitata significatione, vel usu communi, vel ex jure, quod sit privilegio proportionatum; adeò ut si privilegium sit concessum à Principe sæculari, debeat interpretari secundùm jus civile; sin verò sit concessum à Papa, secundùm jus canonicum: & in hoc sensu intelliguntur regulæ illæ, quibus dicuntur, *quòd privilegia non plus operentur, quàm verbis exprimant* scilicet laxè, vel pressè acceptis juxta conditionem privilegii, & servata propria verborum significatione communi, vel juridicè, nisi specialis necessitas adigat ad aliam interpretationem, ne privilegium sit inutile. Quòd *privilegium merè favorabile extendendum sit salva verborum proprietate*, scilicet juxta materiam subjectam, & usum juridicum. Quòd *privilegium simpliciter odiosum restringendum sit, ut quam minimum operetur* scilicet respectu aliorum, non autem respectu concedentis.

5 Quæritur secundò an privilegium concessum aliquibus, quòd subditi non possint uti privilegiis Pontificiis absque licentia suorum superiorum, se extendat ad omnia privilegia? Resp. cum distinctione, si sermo sit de privilegiis jam concessis, certum est, privilegium se extendere ad omnia jam concessa: quia tametsi concessa sint omnibus, & singulis, adeò ut habeant singuli propriũ jus pro usu eorundem; nihilominus quia summus Pontifex, potest revocare dicta privilegia, potest etiam à fortiori modificare eorum usum, & injungere, quòd sit dependens à voluntate Prælatorum Regularium. Sin verò sit non de privilegiis concessis, sed de concedendis in futuro, videtur respondendum negativè, quia ut docet Suarez. *lib. 8. de legib. cap. 15. num. 3.* quando Pontifex, concedit communicationem privilegiatorum simpliciter, talis concessio tantùm comprehendit privilegia jam concessa, & non se extendit ad privilegia in futurum concedenda.

6 Ratio itidem est, quia ipsum privilegium continet modificationem, & restrictionem aliorum privilegiorum, quorum usum restringit, ne sit liber unicuique, sed dependeat ab aliena voluntate; sed modificatio, & restrictio referuntur ad id, quod jam existit; siquidem quod est potest restringi, & modificari, non verò quod nondum est, quia non entis nullæ sunt qualitates *l. Pomponius §. de acquir possess.* Hinc communis sententia docet, concessionem privilegiorum *ad instar* non se extendere ad futura, eò quia illud *ad instar* supponit existere id, ad cujus instar datur, Baldus *in l omnia C. de Episc. & Cler.* Panormitanus *in c. fin. n. 5. ne Clerici, vel Monach.*

Tum quia quando aliquid pro præsenti tempore disponitur, ex natura dispositionis fit restrictio ad tempus præsens; adeò ut comprehendat, quæ tantùm sunt de præsenti *l. si ita esset. ff. de auro, argent.* hinc si quis leget pecunias, quas habet, intelligitur de illa quantitate, quæ existit tunc, quando conditum fuit testamentum; non verò de augmento superveniente: pari pacto, quando conceditur ne quis utatur privilegiis absque licentia suorum superiorum, intelligitur de iis privilegiis, quæ de præsenti existunt; non verò de iis, quæ in futuro erunt concedenda. 7

Quæritur tertiò, an privilegium concessum *ad instar* alterius, incrementum subeat, & decrementum, si primum privilegium ad cujus instar augeatur, vel minuatur. Tunc privilegium dicitur concedi *ad instar*, quando conceditur instar privilegii jam antea concessi alteri, cui propterea plenè, & adæquatè commensuratur, tanquam exemplari, prout hoc se habet tempore concessi privilegii *ad instar*. Unde difficultas est, an si postmodum augeatur, vel minuatur privilegium primum; etiam incrementum, & decrementum subeat secundum concessum *ad instar* primi. Pro quo juvat observare, quòd si generalibus terminis detur privlegium ad instar alterius, seu primi, & hoc primum non existat, nec sciri possit, qualénam fuerit in specie, secundum privilegium concessum ad instar nil operatur, nec eius concessio: perinde ac in legato, si nulla omnino res, vel quantitas exprimatur, legatum est nullum *l. si sic legatum 75. §. si mihi ff. de legatis 1.* Quòd si species privilegii non minueretur, quamvis exemplar non existeret, imò nunquam extitisset, tunc secundum privilegium concessum ad instar suum sortiretur valorem, quia jam constaret de intentione legislatoris. Supposito igitur, quòd utrumque privilegium existat, difficultas est, an si postquam concessum est privilegium ad instar, aliud primum privilegium augeatur, vel minuatur, etiam secundum debeat tale incrementum, vel decrementum subire. 8

Respondetur cum distinctione, si enim secundum privilegum ad instar concedatur non per se, & principaliter, sicut conceduntur privilegia alicujus religionis familiaribus ejusdem, quæ privilegia non conceduntur ratione eorundem familiarium; sed tantùm ratione religionis, ad quam sicut familiares se habent accessoriè, ita privilegium instar illius, quod concessum est religioni, est accessorium 9

ad

ad privilegium Religionis; & tunc quia accessorium sequitur naturam sui principalis, ideo aucto, vel restricto, & vel etiam revocato privilegio principali necessariò augetur, restringitur, vel etiam revocatur privilegium *ad instar* concessum familiaribus, quia quoad usum omnino dependet à privilegio concesso Religioni, perinde ac accessorium dependet à suo principali: hinc è converso restricto, vel revocato, aut deperdito privilegio, quoad familiares, non minuitur, nec revocatur, aut deperditur quoad Religionem; ratio est, quia principale, non dependet ab accessorio, sicut hoc dependet à suo principali, ut notat Barbosa *in collect. in cap. quod nonnullis 25. num. 4. h. t.*

10 Sin verò privilegium concessum ad instar communicetur alteri æquè principaliter, & omnino independenter à primo; sed directè per se, & æqualiter; adeò ut is, cui communicatur possit eodem prorsus modo illo uti, sicut alius utitur eodem privilegio sibi priùs concesso; tunc aucto, vel restricto, vel etiam revocato privilegio principali priùs alteri concesso non augetur, nec minuitur, aut restringitur, nec revocatur privilegium secundum concessum ad instar primi, quia tunc privilegium concessum *ad instar* fit proprium illius, cui conceditur non minus, ac si illi fuisset primò concessum, adeò ut utrumque privilegium stet per se, nec ullum se habeat accessoriè ad aliud; quamvis enim posterius sit concessum ad instar prioris alteri antea concessi; non tamen quoad usum, vel non usum dependet à priore, tanquam accessorium à principali, quia supponitur concessum æquè principaliter, ac primum; proinde independenter ab illo.

11 Hinc in communicatione privilegiorum, quâ uni Religioni communicantur privilegia concessa aliis, licèt detur jus utendi iisdem privilegiis; non tamen communicatur usus, vel non usus, quapropter licèt Religio, cui primò concessa sunt, non utatur suis privilegiis, & propter non usum, ea amittat; adhuc tamen aliæ Religiones poterunt illis uti, quibus independenter ab usu Religionis, cui primò fuerunt concessa, communicantur, ut docet Suarez *lib. 8. de legib. c. 16. n. 15.*

12 Quæritur quartò, an privilegium conventionale possit esse non solùm reale, sed etiam personale? Privilegium conventionale dicitur, quod ex pacto conceditur: unde constat, non omne privilegium esse omnino gratiosum? Respondetur, privilegium conventionale posse esse tam reale, quàm personale; ita ut unà cùm persona extinguatur, quod immeritò iverunt inficias aliqui Juristæ, eo innixi principio juridico, quòd omne pactum debeat ex sua natura esse perpetuum, ut etiam obligatio ex illo orta, quæ propterea debet etiam ad hæredes transire.

13 Hoc tamen principium nudè sumptum fallit. Primò in matrimonio, & sponsalibus, quæ ad hæredes non transeunt. Secundò quia ususfructus potest in pactum venire, licèt non transeat ad hæredes illius, cui ususfructus conceditur. Tertiò non videtur sufficiens ratio suppetere, cur non possit privilegium ex pacto ad vitam concedi, cùm id dependeat à voluntate paciscentium, & concedentis privilegium. Quartò quia *ex tit. instit. de V.O. §. 4.* habetur, quòd utilis sit stipulatio, quâ quis sibi petit ab altero promitti decem aureos quoad vivet, qui stipulatur; & eo mortuo promissor hæredibus nihil debeat: quamobrem principium illud juridicum, quo omne pactum dicitur debere ex natura sua esse perpetuum rejicitur ex pluribus juribus.

Quamobrem illud principium juridicum 14
intelligendum est conditionatè; si ex intentione contrahentium aliud non colligatur, vel nisi materia, & natura contractus aliud exigat: quamobrem non est essentiale pacto ut sic, esse perpetuum: sed solùm non repugnare ex genere suo esse perpetuum.

An verò privilegia simpliciter conditio- 15
nata sint perpetua, si adjecta conditio variari possit, ut si Pontifex concedat privilegium Religioni, ut quamdiu in partibus infidelium Religiosos missionarios habuerit, duret tale privilegium: si casus postea contingat, quo pro aliquo tempore nullus exstat Missionarius privilegium cesset. Putàrim procedendum cum distinctione, vel conditio est talis, ut moraliter possit perpetuò durare, quamvis possit etiam cessare per accidens, & tunc tale privilegium est perpetuum non obstante conditione subintelligenda, quamdiu *Sedi Apostolicæ placuerit*, quia ut Suarez advertit, hæc conditio quamdiu placuerit Sedi Apostolicæ, vel Principi, subauditur in quovis privilegio, quia cùm sit gratia facta, potest revocari ex justa causa quando placuerit Principi, qui tale privilegium concesserat. Sin verò conditio talis sit, ut non possit moraliter perpetuò durare, tunc privilegium erit temporale: hinc si Pontifex, alicui Religioni concedat privilegium tempore grassantis pestis, quamdiu se impenderit in infectorum servitio; tunc cùm pestis non sit moraliter perpetuò duratura; privilegium quod respicit tempus grassantis pestis, est tantùm temporale.

Quæritur quintò, an privilegiatus de- 16
beat esse subditus privilegiantis? Respondetur, quòd tametsi ad recipiendum privilegium contra legem, à qua liberetur privilegiatus, requiratur, quòd recipiens sit subditus privilegiantis, eò quia non subditus non obligetur lege: nihilominus in aliquo sensu potest etiam non subditus frui tali privilegio, non quòd censeatur eximi à lege, quâ priùs absolutè obligatur, sed quia eximitur à lege, quâ alioquin non exemptus obligaretur, si in tali territorio moraretur, ubi usus privilegii est exercendus, ut si Rex Hispaniæ prohiberet efferri ex Hispania certas merces, quas tamen Rex Galliæ haberet facultatem extrahendi, uti-

utique hæc facultas esset privilegium, & tamen Rex Galliæ non esset subditus Regis Hispaniæ absolutè, sed ad summum tantùm respectivè, si in terris Hispaniarum morentur eius Ministri, quia hi tunc tenentur legibus territorii; quòd si contra agerent sine facultate, tunc ratione delicti subjicerentur foro Regis Hispaniæ. Quòd si sermo sit de privilegio præter, seu ultra jus commune, potest etiam non subdito concedi, quo pacto Imperator potest concedere Regi Galliæ, ut in terris Imperii milites conscribat contra infideles, vel ad recuperanda loca sacra.

16 Quæritur sextò, quibúsnam privilegium, seu beneficium competentiæ conveniat. Est beneficium competentiæ privilegium quorundam debitorum, ut conveniri non possint ultra id, quod commodè solvere possunt; seu ut non possint conveniri, quin illis relinquatur competens sustentatio? Respondetur, hoc privilegium convenire parentibus conventis à suis liberis, & è contra *l. 1. 16. & 17. ff. de re judic.* ratio est, quia filii jubentur à lege alere proprios parentes inopes, & è contra parentes filios indigentes *l. 5. §. 13. ff. de agnosc. & alen. liber. 2.* Secundò fratri germano respectu alterius fratris, eò quia sibi invicem alimenta debeant, ut docent communiter Juristæ. Tertiò socio adversus socium *l. 16. §. sed & si quis ff. de act.* imò etiam Patrono adversus libertum. Quartò illi, qui ex liberalitate, & donatione convenitur §. *sed et si l. 15.* Quintò etiam militi armatæ militiæ *l. 6. & 18. ff. de re judic.* Sextò marito adversus uxorem repetentem dotem *l. 17. §. item si de dote.* imò Juristæ id etiam extendunt ad socerum per *l. 15. fin. ff. eod.* An verò hoc privilegium conveniat etiam Doctoribus juris, Advocatis, Magistris, & Professoribus; videtur negativè respondendum ex *l. 6. ff. de re judic.* ubi in specie hoc privilegium conceditur militi armato, unde diversum videtur supponi de milite togato, cujus nulla fit mentio. Nihilominus contraria sententia videtur probabilis, & desumi ex *l. medicos 6. C. de Professor. & Medicis.* ubi Professoribus, Doctoribus juris, & Advocatis conceditur privilegium, ut propter civile debitum non possint ad judicium duci, nec incarcerari, unde videtur etiam ipsis concedi hoc beneficium, seu privilegium competentiæ: siquidem eo ipso, quòd immunes sunt à carcere, non possunt adigi cedere bonis, proinde non tenentur ad plus, quàm commodè præstare possunt.

17 Quòd si dicas, cum privilegio, ut non incarcerentur, posse cohærere, ut possint cogi, si non ad cedendum bonis, saltem ad peram excutiendam seu ad dandam totam pecuniam, ut nequidem necessaria ad honestè vivendum ipsis relinquantur.

18 Contra est, quia id non videtur admittendum, quia perinde videretur esse ac cedere bonis: neque id esset conforme favori privilegii. Neque obstat, quòd *in l. 6. §. de re judic.* hoc privilegium competentiæ concedatur in specie militi armato, ac proinde diversum videatur supponi de milite togato: quia *lex Medicos 6. C. de Professoribus, & Medicis* fuit postea sancita, proinde licèt *in l. 6. § de re judic.* privilegium competentiæ non extendatur ad milites togatos; ad illos tamen extenditur per *l. posteriorem Medicos 6. C. de Professorib. & Medic.*

An verò hoc privilegium competentiæ extendatur etiam ad Clericos in sacris constitutos, vel servientes ecclesiæ, & altari proprio ministerio: communior, & verior sententia affirmat, adeò ut etiam Clerici gaudeant tali privilegio, quia sunt milites cælestis militiæ, & per ipsos placatur ira Dei *l. inter claras C. de summa Trinit.* quapropter Clericis tribuuntur bona quasi Castrensia *l. sacro sanct. 22. C. de Episc. & cler.* Secundò quia id vel maximè decet statum clericalem, ne qui Deo sunt mancipati, & eius obsequiis addicti cogantur mendicare. Tertiò quia Clerici ob debitum civile prohibentur incarcerari, ut tradit Menochius *de arbitr. judic. lib. 1. q. 88. n. 8.* ex quo infertur, eos non posse compelli ad cedendum bonis: sed qui non possunt cogi ad cedendum bonis, ex generali regula gaudent beneficio competentiæ; proinde etiam Clerici. 19

20 Idque etiam firmari potest *ex cap. Odoardus de solutionib.* in quo Pontifex, non loquitur de cessione bonorum, sed solùm statuit, quòd si Clerici non sint solvendo, cavere debeant jurejurando, se ubi ad pinguiorem fortunam pervenerint satisfacturos suis creditoribus; unde Pontifex, videtur concedere Clericis illud idem privilegium, quod *novel. 135.* concedit depauperatis per infortunium: sed istis conceditur beneficium competentiæ: ergo etiam Clericis. Imò hoc privilegio gaudent etiam debitores laici, si sine propria culpa per temporum iniquitatem eò paupertatis redacti sint, ut non possint suis satisfacere creditoribus, quia licèt in jure hoc privilegiū illis non concedatur in formalibus terminis; iis tamen conceditur per verba æquivalentia, & talia, quæ aliū utilem sensum habere non possint, cujusmodi verba habentur in *novel. 135.* in qua hoc eorum beneficium continetur: ibi enim dicitur: *Ubi enim locorum justum, ut is, qui in universum ex accidenti, non supina negligentia res suas amisisse traditus esset, denuò per vim ad ignominiosam vitam transponatur, & ad quotidiani victus, nec non amictus corporis inopiam (ut licèt conjicere) adigatur.* Sin autem hic non haberet beneficium competentiæ, deberet bonis cedere, sicque ad talem transponi statum, seu ad vitam ignominiosam, qua careat quotidiano victu, eique desint necessaria ad vestitum.

Quæritur septimò, an habens duplex privilegium exemptionis Episcopi, & Papæ possit 21

possit utroque uti? Respondetur affirmativè, & desumitur ex *c. cum olim 14. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd ecclesia, quæ se defendit duobus privilegiis, Episcopi, & Papæ si succumbat in uno *u. c.* Episcopi, possit se defendere cum altero. Potest enim ecclesia uti duplici privilegio exemptionis sibi concessæ ab Episcopo, & privilegio libertatis sibi indulto à Sede Apostolica; adeò ut si ex uno succumbat, possit altero se defendere; ratio est, quia per impetrationem secundi privilegii exemptionis etiam ab alio superiore, impetrans non censetur renuntiare priori privilegio obtento super eadem re, sed potiùs præsumitur utrumque obtinere, ut possit validiùs se utroque defendere: non enim prohibetur quis pluribus defensionibus uti *ex regul. jur. 20. in 6.* Verùm *ex. d. c. cum olim* colligitur, Episcopum non posse sine consensu capituli unam ecclesiam eximere à jurisdictione sua, imò neque cum consensu capituli potest illam totaliter, & omnimodè eximere: alioquin si posset unam totaliter eximere, posset etiam aliam: cùm non sit major ratio de una ac de alia, sic omnes totaliter posset eximere, ac proinde totam curam, seu totum officium suum pastorale abdicare, ad quod non habet facultatem: unde potest tantùm in multis eximere ecclesias sibi subjectas, quibusdam tamen sibi reservatis, ut docent Canonistæ in *c. cum venerabili 7. de Religios. domib.*

22 Quæritur octavò, an, qui jure communi sunt exempti à jurisdictione Ordinarij, si citentur ab eodem ad exhibendum privilegium exemptionis, vel ad probandam exemptionem aliqua alia ratione, teneantur parère Episcopo citanti, & comparere? Respondetur ex communi sententia negativè; quia cùm jure communi sint exempti à jurisdictione Ordinarij, ac propterea eorum exemptio ex jure communi sit nota; non potest jurisdictio Ordinarij adversus illos de jure communi esse fundata: & hæc est ratio, cur tantùm illi, qui solùm ex privilegio, vel legitima præscriptione se dicunt exemptos, citari ab Ordinario, & adigi possint ad exhibendum privilegium, vel ad probandam exempitionem, ut statuit Bonifacius VIII. in *c. cum personæ c. 7. h. t. in 6.* ubi Pontifex ait, ut qui dicunt se exemptos per privilegium, vel indulgentiam Sedis Apostolicæ, si requirantur ab Ordinario, teneantur ostendere integraliter legenda prædicta privilegia, vel indulgentias ipsi Ordinario in loco congruo & securo, vel aliis prudentibus viris sine suspicione deputatis ab Ordinario; idque intra terminum competentem moderandum pro qualitate facti ab Ordinario, vel ejus Legato: hæc autem ratio cessat in illis, qui jure communi sunt exempti à jurisdictione Ordinarij; cujusmodi sunt Religiosi mendicantes, qui propterea citati ab Episcopo seu Ordinario loci ad allegandum privilegium exemptionis non tenentur comparere, ut docet Abbas *c. cum ordinem n. 7. de rescript.* ratio est, quia talis citatio ipso jure est irrita, quia facta à Judice non competente, & contra notorium privilegium.

Hinc quando Doctores asserunt, exemptos citatos super exemptione teneri comparere, & allegare privilegium exemptionis, etiam si illud notorium sit, saltem proponendo exceptionem declinatoriam fori, ut docet Felinus *d. c. cum Ordinem num. 8. & 9. de rescript.* id tantùm procedit de privilegio non inserto corpori juris, quia hoc non ita omnibus notum est: vel si dicatur notorium, id debet allegari, & de eo potest cognosci, quia potiùs consistit in facto, quàm in jure, quod propterea cognosci, & probari debet. Secus si privilegium sit insertum corpori juris, tunc petitio, ut allegetur est frustranea, quia est instar juris communis, quod omnibus notum esse debet, quoties enim privilegium exemptionis est insertum corpori juris, tunc nullum potest dubium esse an pertineat ad Ordinarium Judicem loci, proinde non potest ab ipso de eodem cognosci, ut docet Abbas *in d. c. cùm Ordinem n. 5. de rescript.* Secus si exempti solam allegarent præscriptionem sine privilegio, tunc Ordinarius loci posset uti sua jurisdictione in illos, donec plenè probetur præscriptio; quia hæc cùm sit merè odiosa pendente lite super præscriptione; potest Episcopus uti jurisdictione sua ordinaria, quamvis qui præscripsit, revera ipsi non subijciatur, idque ob favorem juris communis, & per hoc differt præscriptio à privilegio, quia hoc est favorabile, proinde extenditur, non ita præscriptio. 23

Cæterum qui allegat exemptionem potest se juvare duplici modo, scilicet privilegio, & jure communi, vel duplici titulo, privilegio, & præscriptione, ut desumitur *ex d. c. cum persona 7. h. t. in 6.* Et licet quod est meum ex una causa regulariter non possit dici meum ex alia, seu ex præscriptione, id tamen fallit. Primò si causa, ex qua quis dicit, rem esse suam, dubia sit, tunc enim ad cautelam potest res illa fieri sua ex secunda causa ut desumitur ex *c. post electionem 7. de concess. preb.* Secundò si per secundam causam efficacior probatio ei suppetat, quàm per primam, ac propterea fortiùs per secundam illi subveniatur, quàm per primam *l. 4. ff. ad leg. falcid.* 24

Quæritur nonò, an privilegia specialia, & exorbitantia censeantur communicata per generalem communicationem. Certum est plures Religiosorum Ordines gaudere privilegiis concessis alijs Ordinibus præsertim Congregationi Cassinensi, cui conceduntur privilegia per communicationem omnium aliorum Ordinum tum mendicantium, tum non mendicantium; adeò ut participantes de privilegiis Cassinensium, participent etiam de privilegiis concessis omnibus ordinibus tum mendicantibus, tum non mendicantibus. Difficultas est, an etiam per hanc generalem communicationem censeantur communicata privilegia specialia, & exorbitantia. 25

Communior & probabilior sententia est affir- 26

affirmativa. Ratio peti potest ex fine communicationis; quia Pontifices per hanc communicationem voluerunt æquare monasteria monasteriis, & sacros Ordines sacris ordinibus Religiosorum; & hoc pacto exscindere occasiones æmulationis, vel invidiæ inter Religiosos; idque colligitur ex ipso textu bullarum: sed si in communicatione aliqua privilegia exciperentur, non fieret adæquatio intenta à summis Pontificibus in communicatione privilegiorum: neque Pontifices assequerentur finem, quem intendunt, per hanc communicationem. Tum quia communicatio privilegiorum intelligi debet, ut eam intellexerunt summi Pontifices: sed isti extenderunt hanc communicationem etiam ad privilegia specialia, & exorbitantia: etenim privilegium celebrandi divina officia tempore interdicti januis apertis est proculdubio speciale, imò est ita exorbitans, ut ob hoc à nonnullis, notetur de subreptione; & nihilominus Leo X. in sua Bulla, cui initium est: *quamvis in privilegiis* ait illud concedere Minimis S. Francisci de Paula ratione communicationis privilegiorum, quam habent cum Minoribus.

27 Tum quia privilegium concessum Societati JEsu recipiendi ordines ecclesiasticos extra tempora, & tribus diebus festis continuatis est speciale, & exorbitans: & tamen plures cum Diana *Tom. 11. tract. 4. Resol. 6.* dicunt per generalem communicationem derivari ad alios Religiosorum ordines: si igitur hujusmodi privilegia, quæ certè sunt exorbitantia per generalem communicationem derivantur ad alios sacros ordines; sequitur, privilegia specialia, & exorbitantia per generalem communicationem derivari ad alios sacros ordines. Tum quia generalis concessio referens se ad privilegia concessa alteri omnia comprehendit, nec minus operatur, quàm si sigillatim omnia exprimeret, ut notat Felinus *in Tract. de Privileg. ad instar quæst. 4.* idque vel maximè procedit quando communicationi adiicitur clausula *quorum tenore*, quia hæc clausula habet vim specialis, ac individuæ derogationis, & expressionis cum omnibus suis qualitatibus, tollitquè *derogatorias derogatoriarum*, quod est derogare omnibus juribus, & constitutionibus derogantibus, & derogaturis privilegio concesso sub illa, vel impedientibus ne sortiatur effectum; ut etiam omni clausulæ eidem resistenti: ergo communicatio facta cum dicta clausula, se extendit ad privilegia specialia, & exorbitantia.

28 Tum quia quando unum excipitur, censentur quælibet alia concessa: sed in concessione, seu communicatione privilegiorum Papa non excipit exorbitantia, & specialia; sed tantùm quæ sunt contraria Concilio Tridentino: ergo præter hæc Papa censetur concessisse omnia alia privilegia, quamvis, specialia, & exorbitantia, dummodo non contrarientur Concilio Tridentino; siquidem exceptio firmat regulam. Præterea quando jus non distinguit, nec nos debemus distinguere; nec recedere à generali concessione, nisi aliter constet de voluntate concedentis; idque vel maximè verum est in materia favorabili, ut est hæc privilegiorum: sed Papa non distinguit; neque excipit privilegia specialia, & exorbitantia; proinde neque debemus nos illa excipere: quod tamen intelligendum est dummodo privilegia specialia, & exorbitantia non sint contraria statui alicujus Ordinis; vel enormiter non lædant jus tertii; quia Pontifex non præsumitur velle abrogare statum Ordinis Religiosorum, cui privilegium concedit, si id speciatim exprimat. 29

Quæritur decimò, an privilegium datum ad aliquid agendum finiatur per primum actum, ut si Pontifex concedat alicui prænobili fæminæ, ut possit ingredi cœnobium Sanctimonialium; privilegium hoc intelligatur expirare cùm primum semel fuit prænobilis illa fæmina monasterium ingressa. Agit fusè de hac quæstione Felinus in *c. 2. de treuga, & pace*, cum quo respondendum est cum distinctione; si enim agatur de odiosis, & pœnalibus, tunc intelligitur finiri privilegium per primum actum absolutum, quia in *l. dotis promissio ff. de jure dotium l. boves §. hoc sermone ff. di V. S.* dicitur, quòd sermo simpliciter prolatus censeatur finiri primo actu: & promissionem dotis tantùm de primis nuptiis esse intelligendam. Hinc quando datur facultas alicui, ut duo simul beneficia obtinere possit, privilegium tantùm se extendit ad illa duo prima, & non ad alia *c. non potest de prab. in 6.* Si detur facultas ut publicè proscriptus possit in urbem venire, id tantùm intelligitur pro una vice, adeò ut privilegium expiret, si semel venerit, ut notat Batt. *l. 1 ff. ad leg. Jul. de adult.*

Rursus potestas in compromisso concessa arbitro de prorogando termino compromissi desinit in prima prorogatione. Facultas data patrono laico, quâ possit, postquam unum Clericum nominavit, designavit vel obtulit instituendum alium nominare, designare, & offerre, finitur per primam nominationem *c. quòd autem 3. de jure patron.* facultas itidem concessa ingrediendi in cœnobium sanctimonialium finitur per primum ingressum: quia hæc & similia privilegia versantur circa odiosa. Secus privilegium, quod non continet odium, nec pœnam, nec onus, nec detrimentum non extinguitur per primum actum, quia cùm includat favorem extendendum est, ut si alicui detur facultas eligendi confessarium non extinguitur privilegium per primam electionem; facultas legendi libros interdictos non extinguitur per primam lectionem: ut nec facultas, edendi cibos prohibitos diebus jejuniorum per primam comestionem: nec privilegium celebrandi missam in domo privata per primum actum, seu primam celebrationem. 30

Præterea quando res ex natura sua exigit iterationem, ut si testator præcipiat hæredi ut 31

ut vestiat, aliâque viduam, intelligitur, donec permanserit vidua, adeò ut non sufficiat, si semel eam vestiat, quia victus, & vestitus ex natura sua postulant iterationem. Hinc si quis legavit alimenta uxori Caij simpliciter, quatenus est uxor Caij, intelligitur legâsse etiam secundæ, & tertiæ uxori, quia quælibet successivè est uxor Caij: secus si Cajus suæ uxori legaret alimenta intelligeretur legatum relictum tantùm illi uxori, quam tunc habuit, quando legatum condidit. Rursus si quis instituat posthumum, censetur instituisse plures, si fuerint. Rursus si facultas, vel privilegium detur ad certum tempus non finitur per primum actum intra illud tempus, sed durat donec fluxerit totum tempus intra quod possunt plures actus repeti: hac distinctione adhibita facilè respondetur ad alios casus, quos exhibet Felinus *loc. cit.*

TITULUS XXXIV.

De Purgatione Canonica.

ABsoluto tractatu de delictis & excessibus tam Prælatorum, quàm subiditorum congruè Pontifex hìc agit de purgatione canonica, quia plerumque contingit, ut crimina plenè probari non possint, nec consequenter puniri, ut par esset; cùm pœna infligi non possit, nisi crimen luce meridiana clariùs probetur *l. ult. C. de probat.* Est enim contra justitiam punire innocentem, & tamdiu censetur quis esse innocens, quamdiu non probatur nocens. Hinc deficientibus probationibus, ne crimina maneant impunita, quod valde perniciosum foret reipublicæ, introducta est purgatio quâ reus de objecto sibi crimine se purgat, vel excusat; adeò ut infamatus de delicto, de quo ob defectum accusationum, vel probationum conveniri non potest, adigendus sit ad se purgandum, & de hac purgatione est sermo in præsenti titulo.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Omnium capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. NOBILIS 1. *h. t.* *Ex Concilio Triburiensi statuitur, ut si vir nobilis, vel ingenuus, seu natus liber, (dicitur enim ingenuus, qui statim ut nascitur liber est* Instit. de ingenuis in princ.) *accusatus de crimine, neget; deficiente accusatore, si ipse est fide dignus, purget se cum duodecim aliis ingenuis viris. Sin verò priùs deprehensus fuerat in furto, vel perjurio, aut falso testimonio, non sit admittendus ad juramentum; sed ei tanquam ingenuo indicenda sit canonica purgatio. Nota, purgationem in genere esse remotionem sordium, & factâ translatione à corpore ad animum, sumitur pro remotione culparum; tum in ordine ad Deum, & fit per sacramentum Pœnitentiæ: tum in ordine ad hominem ab eo qui de aliquo crimine accusatus, nequit de eodem convinci. Hac purgatio est duplex una vulgaris diaboli instinctu à vulgo excogitata, & fieri consueverat per ferrum candens, vel aquam bullientem; & hac probibita est* 2. q. 5. *Altera est canonica inventa à iure canonico, & fit per juramentum aliquando solius infamati, nonnunquam etiam testium compurgantium. Si enim Reus propria confessione, vel testibus, aut facti evidentia convinci non possit, non statim est absolvendus; sed si laboret gravi infamia, vel prabeat occasionem scandali, indicitur illi canonica purgatio, quâ per juramentum suam testetur innocentiam, aliósque adducat compurgatores, qui juramento testentur se credere, ipsum verum dicere, ac esse innocentem; est autem numerus horum compurgatorum arbitrarius, seu ad arbitrium judicis; proinde non est necesse, ut sint duodecim. Non tamen cuilibet Reo indicitur canonica hac purgatio; sed solùm fide digno, quem, verisimile est, non peieraturum: unde qui ante deprehensus fuit perjurus, non admittitur ad hanc purgationem: qua hodie non videtur ampliùs esse in usu, nisi in causa haresis, ut notat Barbosa* hîc n. 2.

C. SI QUIS PRESBYTER 2. *h. t.* *Ex Concilio Agathensi statuitur, quod si presbyter malè vivat, ac infametur, debeat Episcopus cogere populum ad manifestandam infamiam Presbyteri; quòd si desint accusatores, debeat Episco-*

Episcopus primò admonere presbyterum separatim, & si non se corrigat; iterum coram duobus, vel tribus testibus; & si non se emendet, iterum debeat Episcopus publica increpatione illum admonere; & si nec se corrigit, tunc debeat eum suspendere ab officio usque ad dignam satisfactionem, ne sit populis scandalo. Ex hoc textu liquet, nemini indici purgationem canonicam; quia tantùm traditur modus admonendi sacerdotem infamatum, si accusetur à populo, & is sub juramento: & si accusatus infamiam fateatur, debet Episcopus eum semel ac iterum corrigere; imò & suspendere ab officio, si se non emendet: adeo ut licèt admonitio ab initio sit fraterna, attamen ob pertinaciam admoniti. transit in iudicialem, ac punitur congruâ pœnâ.

C. *MONIALES 3. h. t. ex Concilio Meldensi statuitur, quòd si moniales accusentur esse libidinosæ, & hoc probari non possit; compellantur probare suam famam canonicè secundùm regulam. Liquet ex hoc textu purgationem canonicam posse indici etiam religiosis non solùm viris, sed etiam fœminis; quamvis hodie non videatur id ampliùs esse in usu, ut notat Barbosa.* hîc n. 1.

C. *SI QUIS 4. h. t. Ex eodem concilio declaratur, quòd si probetur manifestè, ut quia est convictus, vel confessus manifestè, vel intervenisse in raptu sponsarum, repellitur clericus à proprio gradu: sin verò non probetur, sed sit verisimilis suspicio. tunc debet se canonicè purgare. Ex hoc textu colligitur, esse deponendum clericum convictum in judicio manifestis probationibus de hoc crimine; & tunc non esse locum canonica purgationi, quæ solùm admittitur in defectu probationum.*

C. *QUOTIES 5. h. t. Innocentius III. declarat, quòd si Episcopus accusatur de simonia, & accusatores id non probent, debeat accusatus se purgare cum tertia manu sui ordinis, & quarta Abbatum, & sacerdotum Religiosorum. Et præscribitur forma hæc purgationis servanda. Nimirum ut Episcopus juret super sancta Dei Evangelia, quòd pro ecclesia S. Petri præsbytero danda, nihil per se, nec per alium accepit; nec aliquis eo sciente accepit: & compurgatores etiam juvent super sancta Dei evangelia, quòd credant eum verum dicere. Ex hoc textu liquet, non esse necessarios duodecim compurgatores; cum Pontifex in hac decretali non nisi septem exigat, tres Episcopos, & quatuor Abbates, seu Religiosos: dicitur in textu* cum tertia manu sui Ordinis, & quarta Abbatum teneri se purgare *scilicet manu aliorum, quia in jurando manu utimur, illam vel elevando, vel pectori, aut evangelio imponendo.*

NOS INTER 6 h t. Alexander III. rescribit, Episcopum posse compellere suum Parochianum. laborantem infamia de aliquo crimine publico deficiente accusatore, & testibus, si non appellat: quia si appellet Judex appellationis judicat: ubi notat Glossa, non posse de quolibet crimine, sed de ecclesiastico, ut de hæresi, adulterio, incestu, vel nisi habeat jurisdictionem temporalem: rursus causa appellationis debet esse justa, ut si Episcopus excedat modum in purgatione, vel alio modo aggravet, alioquin appellatio si justa non sit, non admittitur.

C. *CUMP. MANCONELLA 7. h. t. Declarat idem Pont. purgatores debere honestos esse, & bonæ opinionis, ac conversationis, adeò ut sint fide digni, & credatur, quòd nolint peierare amore, odio, pecuniis, & cognoscant vitam, & conversationem illius, qui purgatur. Rursus declarat deficientem in purgatione esse privandum omni officio, & beneficio, Praterea recipientem purgationem non debere ostendere malevolentiam, vel indignationem, nec impedire, nec permittere impediri Compurgatores. Cæterum ut notat Glossa hic deficiens in purgatione habetur pro convicto, cujus pœna est privatio officij, & beneficij, quæ pœna videtur gravior, cum in* c. si quis 2. h. t. *tantum imponatur pœna suspensionis usque ad satisfactionem. Verùm respondet Panormitanus id esse intelligendum secundùm textum sub initio* capitis siquis 2. *quia ibi tantùm est sermo de Presbytero malè vivente & infamato. In hoc autem textu Manconella fuit accusatus de simonia, cuius criminis, si quis convictus sit deponendus est ab officio, & beneficio* c. de hoc c. insinuatum de simon. *Non igitur ob solum defectum purgationis, sed ob crimen simoniæ, si de eo convictus fuisset Manconella utique debuisset priuari officio, & beneficio. Cæterum in quovis casu purgationis deficientis infamatus incurrit pœnam illius criminis ordinariam, de qua censetur convictus, non aliam.*

C. *EX TUARUM 8. h. t. Lucius III. rescribit infamato qui se purgavit purgatione vulgari, seu judicio aquæ frigidæ, & liberatus fuit, posse de novo indici purgationem, tametsi idonei accusatores non appareant: nimirum ut cum septima, vel quinta manu sui Ordinis ostendat suam innocentiam: quòd si id præstiterit obsolvendus est à suspensione, & infamia non obstante contradictione unius, vel alterius: ubi notandum est cum Glossa ob enormitatem delicti posse clericum statim suspendi ab officio, & beneficio, ne oriatur scandalum; non ita ob delictum levius, quia de hoc infamatus non debet statim ab initio suspendi, sed tantùm post defectum purgationis, ut notat Panormitanus hîc n. 2. quia deficiens in purgatione habetur pro convicto. Rursus quia purgatio per aquam frigidam in jure canonico est inaudita, ideo fuit opus nova purgatione sufficiente, qua præstita canonicè non tenebatur Presbyter iterum se de novo purgare. Cæterum purgatio vulgaris, ut candentis ferri, duelli, panis, casei, est prohibita, & habetur pro non præstita. Rursus sicut purgatio prohibita non facit fidem, ita jurans aliter quàm debet, tenetur de novo iurare.*

CON-

C. CONSTITUTUS 9. h. t Idem Pontifex declarat sufficere, si compurgatores sint ab ecclesia tolerati, & bona famæ in suis ordinibus ministrantes, & in judicio non fuerint pro crimine condemnati; si isti juxta propriam conscientiam, & opinionem jurent se credere purgandum esse immunem à crimine non est inquirendum ampliùs de illis nec facienda alia indagatio sicut de ordinandis. Imò notat Glossa, non esse anxiè inquirendum de qualitatibus compurgatorum, sed sufficere, si tales sint, quales in hoc textu describuntur, ubi etiam videtur Episcopus ex quodam malo affectu examen accuratiùs instituisse, ac si essent ad ordines sacros promovendi: imò compurgatores non sunt strictè examinandi sicut alii testes, & standum est quoad eorum qualitates formæ in textu præscriptæ.

C. INTER SOLICITUDINES 10. h. t. Innocentius III. rescribit, quòd tametsi secundùm canones infamatus sit suspendendus ab officio, donec se purget, nihilominus ob criminis enormitatem, ut esset hæresis, possit suspendi ab officio, & beneficio, etiam nullo accusante: verùm ex sola fama potest Episcopus ex officio suo accipere testes contra ipsum, & tunc etiam augetur numerus purgantium, & post purgationem ab hæresi restituendum est beneficium; licèt suspendatur ab officio in pœnam donec cesset scandalum, & contrariè operetur ad hæresin. Sin verò deficiat in purgatione habetur tunc ut convictus, ac proinde deponitur ab officio, & beneficio, & detruditur in Monasterium ad agendam pœnitentiam; imò ut notat Glossa, hæreticus convictus traditur Curiæ sæculari, non ita si tantùm sit suspectus, præsumptivè se habeat. Quòd verò in textu post purgationem ab hæresi dicatur esse restituendum beneficium, sed purgatum suspendendum ab officio, id non intelligitur in pœnam delicti, quia cum ab illo Diaconus se purgâsset non debuisset puniri: sed ut rectè notat Panormitanus hîc, fuit Diaconus ille suspensus propter familiaritatem cum hæreticis, quæ erat cæteris scandalo; ad quod removendum fuit ipsi injuncta pœna suspensionis donec abstineret totaliter à tali familiaritate, & sic cessaret scandalum in aliis.

C. CUM DILECTUS 11. h. t. Idem Pont. rescribit compurgatores debere esse personas vicinas, & honestas. Ratio itidem est, quia vicini meliùs supponuntur scire conditionem, & qualitatem vicinorum c. quosdam c. quanto de præsumpt. Quòd si vicini desint sufficiunt alii. Cæterum compurgatores debent semper esse personæ toleratæ ab ecclesia, & non condemnatæ de crimine. Putârim tamen non posse cogi ad purgandum sicut testes in certis casibus, ut habetur in titulo de testibus cogendis, vel non, quia compurgatores debent esse voluntarii: alioquin si essent inviti facilè purgatio redderetur suspecta.

C. CUM IN JUVENTUTE 12 h. t declarat idem Pont quòd si infamia alicujus non sit notaex probabilibus conjecturis, non sit necessariò indicenda purgatio, & tantùm possit indici ad instantiam purgandi. Ubi notandum est infamiam Episcopi, de quo est sermo in hoc textu processisse ab eius æmulis, & inimicis, quæ causa fuit, ut nunquam Pontifex contra ipsum commoveretur, eò quia fortàssis ab homine maligno, qui litteras Pontificis dolo intercepit, & vulgavit, orta fuit, & ampliata: qua ratione dicitur in textu, quòd unius dictum facilè sequitur multitudo: unde ob hanc infamiam non est indicenda canonica purgatio, eò quia non est infamia ex probabilibus conjecturis, sed ex levibus, quæ non sufficiunt: potest tamen purgatio concedi ob vehementem instantiam petentis, ut Pontifex concessit Episcopo, de quo est sermo in hoc textu.

C. DE TESTIBUS 13. h. t. declarat idem Pont. sufficere si compurgatores jurent, hoc tantùm, quod credant, eum qui se purgat, dicere veritatem.

C. ACCEDENS 14. h. t. rescribit idem Pont. Episcopo Florentino, quòd si aliquis infametur publicè in defectu natalium, & non possit legitimè constare, recipienda sit eius purgatio, & non debeat ordinari: eò quia licèt non sit nota delicti, est tamen nota impedimenti Ordinum sacrorum. Ubi notat Glossa, aliquem non esse filium sacerdotis non posse probari directè, sed tantùm indirectè, eò quia probetur, quod sit filius talis laici, & eius uxoris, quam pro legitimâ habebat, & hoc erat publicum. Cæterum ex hoc textu colligitur, purgationem non solùm posse indici super delicto. Verùm etiam propter alium defectum, aut inhabilitatem ad sacros Ordines, vel officium, aut beneficium, ut in hoc textu fuit defectus natalium. Quando verò infamia oritur ab æmulis, & inimicis non est necessaria purgatio, ut liquet ex d. c. cùm in juventute 12. h. t.

C. CUM DILECTIS FILIIS 15. h. t. rescribit idem Pont. quòd si crimen ita sit notorium, ut celari non possit, non sit indicenda purgatio, sed condemnatio. Rursus pendente judicio coram Judicibus delegatis Papæ non debere Ordinarium purgationem indicere infamato: quòd si purgavit, declarat nullius valoris, & mandat esse purgandum à delegato Papæ, si contra infamatum non appareat accusator. Ubi notat Glossa, quòd quando juris Ordo est de substantia judicii, si non servetur, sententia est nulla: quando verò non est de substantia judicii sententia tenet, & sortitur suum valorem, nisi relevetur per appellationem. Cæterum ex textu colligitur purgationem indictam à non suo Judice valere. Rursus quando judicibus sunt notoria crimina, non debent allegare accusati purgationem canonicam, quia hæc non habet locum nisi quando factum est dubium, vel deficientibus accusatoribus, & testibus.

C. ACCEPIMUS 16. h. t. Idem Pont. rescribit, quòd

quòd si Prælatus, ut Archiepiscopus sit infamatus de criminibus, & velit se purgare debeat hoc modo, & forma jurare secundùm sanum intellectum: nimirum, ut juret se non commisisse postquam fuit factus Archiepiscopus, illa crimina, de quibus est infamatus scilicet se non commisisse simoniam, venditionem justitiæ, incontinentiam: & ut compurgatores jurent se credere eum verum jurâsse: & non sufficit, nec debet jurare, quòd sit immunis ab illis criminibus de quibus est infamatus, tametsi illa commisisset antequam esset Arbiepiscopus; quia non tenetur jurare de tota sua vita; nec quòd sit immunis intelligendo, quòd sint remissa per pœnitentiam jam factam, quia id temerarium esset. Ex hoc textu colligitur infamatum de crimine non teneri se purgare à die nativitatis suæ, sed tantùm à tempore promotionis si sit Prælatus ecclesiasticus, quia generatim nemo tenetur se ampliùs purgare quàm de illo tempore, à quo accusatur, aut infamatur. Rursus infertur per pœnitentiam non tolli pœnam, & accusationem in foro externo, quia utrumque forum diversos habet fines & effectus.

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quid, & quotuplex sit purgatio, quomodo, & quando inducenda.

1 Urgatio canonica ut ad præsens pertinet institutum est alicujus criminis, de quoquis diffamatus est, canonicè facta ostensio, seu demonstratio, & desumitur *ex cap. si quis Presbyter 2. c. Moniales 3. cap. si quis de gradu 4. h. t.* Hinc vocatur hæc purgatio canonica, eò quia sit à sacris canonibus inventa; imò dicitur etiam canonica, eò quia à sacris canonibus sit recepta, & indicitur ei, qui in alicujus criminis gravem suspicionem vocatus est (quando contra ipsum non habetur plena probatio, sed tantùm præsumptio non modica) ut existimationem suam ab omni infamia redimat *cap. 1. sub de consess. c. 8. de cohab. Cler.* hinc Synesius *Epist. 44.* ad quendam Joannem de gravi aliquo crimine suspectum scribit. *Tametsi fortè apud Deum innocens sis, & sceleris expers, quia execrandum hoc facinus, nec factis, nec consiliis admiseris, nondum te tamen apud nos homines innocentem videris, quamdiu purgatus non fueris.* obtinuit olim usus ait Ivo Carnotensis *Epist. 206.* ut fieret purgatio canonica eius tantùm juramento, qui pravæ alicujus suspicionis macula laboraret, idque probatur *l. ult. §. sicubi C. de iis ad eccles. confug.*

2 Nonnunquam hæc canonica purgatio fiebat per judicium crucis, cujus purgationis mentio fit *lib. 1. capitul. Carol. c. 108. lib. 3. cap. 46. lib. 4. cap. 126. in append. 2. ad lib. 4. cap. 33.* Quomodo autem hæc purgatio per judicium crucis fieret, non conveniunt interpretes; aliqui cum Turreblanca *de Magia lib. 5. cap. 23. num. 26.* censent, fuisse tale judicium quoddam armorum genus in crucis speciem conformatorum: sed hanc sententiam rejicit Raynaudus *de calumniis sect. 3. cap. 2. q. 1.* quia hæc purgatio æqualiter indicebatur viro, & uxori: absurdum autem est, asserere fœminam teneri armis pugnare.

Hinc Grethserus *lib. 2. de cruce cap. 25.* censet purgationem hanc per crucem comprehendisse olim sortes quasdam, quæ jaciebantur ad crucem juxta formam præscriptam in legibus Frisionum *tit. 14. §. 1.* parabantur enim duæ tesseræ, quarum una pura erat, altera signo crucis notata, linteóque super altari involutæ ponebantur, & post varias ad Deum fusas preces à Presbytero, vel puero extrahebantur ut si prima crucis tessera extraheretur innocentia illius, cujus fuerat, evinceretur, seu probata maneret: & tametsi hic ritus diu duraverit, tandem ut superstitiosus interdictus fuit, & sublatus. 3

Alii alium purgationis modum per crucem afferunt, ut juberetur Reus criminis stare ad crucem per quadraginta duas noctes, & si non posset, vel caderet nocens crederetur, aliàs maneret innocens. Communior tamen, & verior sententia est, purgationem per judicium crucis nil aliud fuisse, quàm juramentum per crucem præstitum, vel contactâ sanctâ cruce, & frequenter fuisse usurpatum refert Grethserus *lib. 2. de cruce c. 16.* Hocque juramentum refert etiam Nicetas Choniates in *Alexio Duca.* Nunc verò purgatio canonica juxta præsentem titulum fit per juramentum, quo quis se immunem esse sceleris sibi affícti, & impositi invocato Deo in testem affirmat, & hanc purgationem censet Cujacius *in cap. 8. de cohabit. Cler.* suam trahere originem à dispositione legali, de qua *in l. 4. §. sed si servus ff. de edend. l. 3 §. sicubi C. de his qui ad ecclesiam*, quia jure civili plerumque jurejurando controversiæ decidebantur *l. 1. ff. de jurejur.* Hinc suspectus usoræ, vel interpositæ per dolum 4

dolum personæ compellitur jurare *l. eos §. ult. C. de usur.* Plura hujus rei exempla habentur in pandectis, adeò ut Justinianus dixerit sacramenti timore contentiosam litigantium instantiam compesci *l. 1. C. de jurejur.* per calumniam.

5 Purgatio hæc canonica non potest indici nisi à judice competente; adeò ut Clericus non possit se purgare nisi coram Judice ecclesiastico, à quo fuerit ipsi purgatio indicta: quia si hæc purgatio indicatur à non Judice, vel à Judice non competente nullum sortitur valorem, & juramentum præstitum non probat innocentiam, quia perinde se habet, ac si nullum fuisset *argum. cap. licèt 5. de offic. leg.* Episcopus verò non solùm clericum, verùm etiam laicum subditum publicè infamatum de aliquo crimine potest compellere ad se purgandum, ut desumitur *ex cap. nos inter 6. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, quòd si Parochianus (seu subditus Episcopi) de aliquo crimine publica laboret infamia, accusatore, & testibus deficientibus ad purgationem per Episcopum esse compellendum, nisi ad superiorem appellet, cujus postea in judicio apparebit. Ex quo textu claret, Episcopum posse compellere suum Parochianum laborantem infamia de aliquo crimine publico deficiente accusatore, & testibus, si non appellat: quia si appellat Judex appellationis judicare debet. Unde postquam aliquis infamatus est publicè apud bonos, & graves viros compellendus est ad se purgandum *cap. si mala 16. causa 2. q. 5.* ut autem Episcopus possit indicere purgationem laico subdito, debent crimina, de quibus diffamatus est laicus spectare ad cognitionem ecclesiæ, cujusmodi sunt crimina hæresis, adulterii, & alia similia, quæ sunt, vel merè ecclesiastica, vel saltem mixti fori, ut habetur *in cap. cùm sit de foro compet.* vel in aliis ubi temporalem jurisdictionem habet Episcopus.

6 Ratio est, quam tradit Innocentius in *d. c. nos inter aliis* quia purgatio nunquã indicitur nisi in defectu probationum: unde si ad Episcopum non pertinet cognitio delicti contra laicum, nec coram ipso fiunt probationes, consequenter, neque potest Episcopus indicere purgationem de crimine ad ejus cognitionem non spectante.

7 Quamobrem non potest Episcopus de quolibet crimine hanc purgationem indicere laico, sed tantùm de crimine ecclesiastico ut de hæresi, adulterio, incestu, vel alio, quod saltem sit mixti fori.

8 Non tamen desunt, qui probabiliter censeant, posse Episcopum hanc purgationem indicere de quolibet crimine: quia textus in *d. cap. nos inter 6. h. t.* generaliter, & indistinctè loquitur de aliquo crimine, & Episcopus debet inquirere in diœcesi super crimina subditorum, etiam laicorum, & ea punire *c. 1. d. offic. jud. Ordin.* proinde etiam potest deficiente probatione purgationem indicere. Putârim tamen cum Abbate *in d. c. nos inter 6. num. 2. h. t.* procedendum esse cum distinctione, vel enim Episcopus vult indicere purgationem laico infamato ad pœnam temporalem in foro judiciali imponendam, & tunc non potest eam indicere nisi laicus infamatus sit de criminibus pertinentibus ad forum ecclesiasticum; vel de iis, quæ pertinent ad mixtum forum: vel vult laico infamato purgationem indicere ad pœnitentiam imponendam in foro animæ; & tunc potest infamato laico purgationem indicere, quia Episcopus potest quemlibet notorium criminosum adigere ad subeundam pœnitentiam, ne in peccato persistat *c. novit. 13. de judic.* quia ad Episcopum pertinet cognoscere de iis, quæ ad salutem pertinent animarum.

Hinc purgatio generatim est culparum remotio tum in ordine ad hominem, ab eo qui de aliqua noxa accusatus est, sed convinci de ea non potest: vel Episcopus vult infamato laico de crimine sæculari, & non pertinente ad forum ecclesiasticum purgationem indicere; & eius potestas ad id se non extendit, quia non est Judex competens in ordine ad cognoscendum de criminibus nullo modo spectantibus ad forum ecclesiasticum, si criminosus sit laicus. 9

Cæterum is, cui ab Episcopo indicta est purgatio criminis, de quo est publicè infamatus, potest appellare ad superiorem, dummodo justam causam habeat appellandi, ut quia dicit, se non esse infamatum, vel quia Episcopus nolit admittere testes, inter quos conversatus est, sed extraneos, & ignotos, vel inimicos suos, vel quia excedit modum in purgatione; vel alio modo illum gravat, quamvis aliàs appellatio à correctione non admittatur: unde causa appellationis debet esse justa, ut si Episcopus excedat modum in purgatione, vel aliàs eum gravet, aliter non admittitur appellatio. 10

Cæterum Episcopus non solùm Clericis sæcularibus, sed etiam Regularibus imò etiam Sanctimonialibus potest indicere canonicam purgationem, si publicè diffamentur de crimine, vel sint graviter suspecti, & testes ac aliæ probationes deficiant, idque desumitur *ex cap. moniales 3. h. t.* ubi dicitur, quòd si moniales libidinibus inservire accusentur, & manifestè detegi non valuerint, juxta regulam suæ religionis malam famam canonicè purgare cogantur. Si enim Moniales accusentur esse libidinosæ, & id non possit probari, tunc compellantur purgare suam famam canonicè secundùm regulam; ex quo textu colligitur, purgationem canonicam posse indici etiam Religiosis, non solùm viris, sed etiam fœminis, seu Sanctimonialibus. 11

Verùm notat Barbosa *in d. c. moniales 3. num. 1. h. t.* non esse ampliùs in usu ut viris Religiosis, & Sanctimonialibus suspectis de crimine indicatur canonica purgatio. Rursus publicè infamatus de natalium defectu non est pro- 12

promovendus ad ordines ecclesiasticos, nisi priùs se purgaverit, idque desumitur *ex cap. accedens 14. h. t.* ubi cùm Episcopus Florentinus Diaconum quendam asserentem, quòd à suis æmulis diceretur filius sacerdotis, & eum non promoveret ad sacerdotium, nec permitteret promoveri, rescribit Innocentius III. quòd si publicè fuerit de hoc notatus, sed legitimè id non constet, Episcopus purgatione ab ipso recepta ad sacerdotium illum promoveat, quia quamvis non sit nota delicti, est tamen nota defectus impedientis promotionem ad sacros ordines: ex quo liquet, canonicam purgationem posse indici non solùm super crimine, sed etiam super aliquo defectu, seu inhabilitate, & impedimento ad ordines suscipiendos, vel etiam ad officium aliquod, vel beneficium suscipiendum, ut est defectus natalium; & quamvis ubi infamia orta est ab æmulis non sit opus purgatione, *cap. cùm in juventute 12. h. t.* ut constabat ex litteris Papæ ab inimico subreptis ex æmulatione id ortum habuisse; hîc tamen id certum non erat, sed solus purgandus id asserebat. Quòd aliquis non sit filius sacerdotis non potest probari directè, sed tantùm indirectè quatenus potest probari, quòd sit filius talis laici, & eius uxoris, quã tunc habebat pro legitima, & hoc esse publicum, ac notorium: eo ipso quòd Titius probat se filium uxoris Caij, & quam Cajus tenet pro uxore, utique probat se filium Caij, quod est probare indirectè Titium non esse filium sacerdotis. Ex quo infertur, posse aliquem non solùm à crimine, verùm etiam ab irregularitate se purgare, ut desumitur ex *cap. nos inter 6. h. t. & cap. Moniales 3. eod.*

13 Nonnunquam indicitur etiam canonica purgatio cùm quis est publicè infamatus de crimine apud bonos, & graves viros, idque desumitur *ex c. cùm dilectis § fin. h. t.* ex quo habetur, eum non esse censendum infamatum, si à dictis paucorum duntaxat infametur, & eius opinio apud bonos, gravésque viros integra perseveret *cap. inquisitionis 21. §. ult. in fin. de accus.* Quamobrem ut ob infamiam indicatur alicui canonica purgutio requiritur, ut infamia ortum suum non traxerit à malevolis, vel inimicis eam procurantibus, alioquin canonica purgatio non posset à malevolis orta indici infamato, ut notat Sylvester *V. purgatio num. 2.* quia accusatio, vel infamatio proveniens à malevolo semper est suspecta, & quòd ex odio potiùs fiat; excipitur tamen nisi infamia orta à malevolis publicum populo ingeneret scandalum, quia tunc si hoc tolli potest per purgationem, hæc indicenda erit, ut notat Pirinhg. *lib. 5. h. t. §. 2. num. 7.* quia propter scandalum vitandum recedi solet à jure positivo *cap. si quis 2. cap. quoties 5. c. ex tuarum 8. h. t.*

14 Quòd si infamatus de crimine convinci possit, & per idoneos accusatores, aut testes, vel per alias legitimas probationes possit crimen plenè probari, tunc non est ei indicenda canonica purgatio, & desumitur ex *cap. si quis Presbyter 2. h. t.* ubi ex Concilio Agathensi statuitur, quòd si Presbyter malæ suspicioni causam dederit, & populus juramento ab Episcopo obstrictus infamiam eius patefecerit, debeat priùs ab Episcopo seorsim admoneri, postea sub duobus, vel tribus testibus; quòd si se non emendaverit, Episcopus publicè debeat eum increpare, & admonere, & si tali pacto non se correxerit, debeat ab officio suspendi usque ad condignam satisfactionem. Ex quo textu habetur, quòd si Presbyter malè vivat, & infametur, debeat Episcopus compellere populum manifestare infamiam Presbyteri: & si desint accusatores debeat Episcopus primò seorsim admonere Presbyterum, secundò sub duobus, vel tribus testibus; & si se non corrigat, debeat eum publica increpatione admonere, & si adhuc nolit corrigi, debeat suspendi ab officio usque ad dignam satisfactionem ad evitandum scandalum in populo. Unde *in hoc cap. si quis h. t.* non indicitur Presbytero canonica purgatio; sed tantùm traditur modus, quo sacerdos infamatus sit admonendus, quando accusatur à populo, qui sub juramento debet examinari ab Episcopo, & manifestari infamiam Presbyteri, & hic nisi se correxerit admonitus seorsim, debeat iterum corrigi ab Episcopo publicè sub duobus, vel tribus testibus, & si adhuc non se correxerit debeat suspendi ab officio. Hinc licèt hæc admonitio ab initio videatur paterna, vel fraterna; nihilominus propter pertinaciam admoniti transit in judicialem, & punitur pœna congrua. Cæterum quod Panormitanus *in d. cap si quis 2. num. 1. h. t.* absolutè dicat à parente accusatore non dedere indici purgationẽ non videtur cohærere cum textu *in cap. 1.* ubi in synodo supponitur non deesse accusatorem, sed accusatum nolle fateri crimen; super quo accusatur, & tunc debere ipsi indici purgationem, quæ propterea non est remedium subsidiarium solius infamiæ, sed etiam accusationis, si hæc non sit plena, aut convincens; alioquin si plena sit, & omnino convincat, non est opus purgatione, sed condemnatione.

Neque canonica purgatio indici debet, 15 nisi adsint verisimiles suspiciones, vel præsumptiones criminis, idque desumitur *ex cap. si quis de gradu* ubi statuitur, quòd si quis de gradu ecclesiastico raptoribus alienarum sponsarum se consensorem, aut interventorem, seu mediatorem manifestè prodiderit à proprio gradu repellatur, quòd si verisimilibus suspicionibus inde fuerit propulsatus canonicè se expurget. Unde si probetur manifestè, clericum consensisse; vel intervenisse in raptu sponsarum, eo quia convictus fuerit, vel confessus, repellitur à proprio gradu: sin verò non probetur sed adsit verisimilis suspicio debet se canonicè purgare: ex quo liquet ob verisimilem criminis suspicionem posse canonicam purgationem indici, dummodo hæc suspicio non levis

levis, sed vehemens juxta *cap. inter sollicitudines 10. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit Archiepiscopo Senonensi, quòd tametsi juxta sacros canones infamatus sit suspendendus ab officio, donec se purget; nihilominus propter enormitatem criminis, ut hæresis, potest suspendi ab officio, & beneficio etiam nullo accusante: sed ex sola fama potest Episcopus ex officio suo accipere testes contra ipsum, & augere numerum purgantium. Post verò purgationem ab hæresi restituitur illi beneficium, sed suspenditur ab officio, donec cesset scandalum, & contrariè ab hæreticis operetur. Sed si deficit in purgatione, habetur ut convictus, & deponitur ab officio, & beneficio, & detruditur in Monasterium ad agendam pœnitentiam.

14 Ex quo textu deducitur, quòd triplex possit canonica purgatio indici, scilicet propter infamiam vulgatam, grave scandalum, & vehementem suspicionem, ita tamen ut non sit violenta nec sufficiat ad sententiam condemnatoriam ferendam, quia tunc non esset præmittenda purgatio, sed ferenda esset statim sententia condemnatoria.

15 Videtur tamen textus in *cap. inter solicitudines 10. h. t.* adversari textui *in c. ex tuarum litterarum 8. h t.* ubi Lucius III. rescribit, quòd si quis per purgationem canonicam suam innocentiam ostenderit, debeat suspensio relaxari, & ipse absolvi; è contra *in hoc c. inter solicitudines 10.* Pontifex vult, Clericum infamatum manere suspensum quoad officium, quamvis præstiterit purgationem donec scandalum de mentibus catholicorum deleatur.

16 Respondent ad conciliandos hos textus plures Canonistæ, id esse speciale in crimine hæresis, vel alio gravi crimine: de quo agitur *in hoc cap. inter solicitudines 10.* non ita *in cap. ex tuarum 8.* ubi tantùm proceditur regulariter. Verùm videtur magis satisfacere, quod respondet Panormitanus *in d. c. inter solicitudines*, scilicet textum hujus capitis procedere ratione scandali, quod ex aliquibus delictis faciliùs oritur; tametsi alia delicta sint per se enormiora; scandalum verò ex hæresi ortum statim serpit, & diffunditur.

17 Hinc Clericus *in hoc cap. inter solicitudines* post purgationem non deberet manere suspensus propter enormitatem delicti; sed propter familiaritatem cum hæreticis. Rursus ex hoc textu infertur, quòd si quis sit vehementer suspectus soli Episcopo, vel alteri superiori suo possit eidem indici canonica purgatio *c. omnibus 19. caus. 2. q. 5.* non ita si sit suspectus aliis; tunc enim, si est suspicio probabilis, & tanta ut inducat scandalum publicum in populo, indicenda est canonica purgatio *c. tua 8. de cohabitat. Cleric. & mulier.* Secus si non inducat scandalum, ratio discriminis inter suspicionem superioris, & aliorum desumitur ex eo, quia contra Judicem, seu proprium superiorem non ita facilè præsumitur; sicut contra alios *c. ad audientiam 13. de præscript.*

Quòd si infamia non fuerit orta ex probabilibus suspicionibus, aut conjecturis non est illi tunc necessariò indicenda canonica purgatio, tametsi possit indici ad petitionem purgandi, ut habetur *in c. cùm in juventute 12. h. t.* ubi cùm Episcopus Quinqueecclesiensis in Hungaria etiam Regi propter familiaritatem cum quadam sua nepte esset suspectus, & Innocentius III. illum per litteras de hoc monuisset, quas inimicus homo subripiens apud Regem, & Magnates ad eum magis infamandum publicavit: nihilominus Pontifex sciens, quòd unius dictum facilè sequitur multitudo, nunquam contra ipsum potuit commoveri. Cùm verò ad Strigoniensem ecclesiam idem Episcopus postularetur, quidam Procurator illius de consilio, non secundùm scientiam, quorundam amicorum instanter petiit, ut Pontifex purgationem canonicam ei indiceret, qui compulsus denique non juris necessitate; sed petentis importunitate ei purgationem canonicam cum duobus Abbatibus jussit indici, protestando ex alia causa petitionem hanc improvidi fieri, quia Strigonienses suffraganei eius postulationi contradicentes eo tempore eiusdem purgationem vix essent suscepturi. Colocenses autem suffraganei neque ipsi id essent facturi; quia inter eum, & Colocensem Archiepiscopum de Strigoniensi Metropoli verteretur contentio: unde cùm non sint alii Pontifices in Hungaria, videbatur per Episcopos sui Regni non posse purgari super suspicione ei objecta. 18

Ex hoc textu liquet, infamiam hujus Episcopi processisse ab æmulis, & inimicis, quæ causa fuit, cur contra eum noluerit Pontifex procedere fortassis ob illam causam; quia ab homine maligno, qui litteras Pontificias dolo intercepit, & vulgavit, orta fuit, vel saltem ampliata; & ideo Pontifex censuit hîc verùm esse illud commune effatum, quod habetur in textu: *unius dictum facilè sequitur multitudo.* 19

Unde quando infamia procedit ab æmulis vel ab alia injusta causa non est de illa curandum, nec indicenda canonica purgatio, etiam ad instantiam aliorum; neque debere Judicem ex tali infamia procedere contra infamatum, nisi ob importunitatem petentis prout huic Episcopo Quinqueecclesiensi concessit Pontifex, quam tamen potuisset etiam negare, eò quia in Hungaria non essent tunc idonei compurgatores Episcopi: siquidem canonica purgatio communiter fieri solet per compurgatores eiusdem Ordinis; ideóque pro Episcopis Innocentius III. substituit duos Abbates. Ex quo etiam colligitur, numerum compurgatorum esse arbitrarium, ac relictum arbitrio Judicis secundùm qualitatem personæ criminis, & infamiæ. Nam hîc fuerunt deputati duo Abbates, & alibi plures, ut notat Abbas *in d. c. cùm in juventute 12. in not. h. t.* 20

Rursu.

Rursus quamvis purgari quis debeat per aliquos sui ordinis, ut Episcopus per alios Coepiscopos; si tamen hi æmuli sint ipsius purgandi, eique infensi, potest tunc purgatio fieri per alios inferiores, ut purgatio Episcopi Quinqueccelesiensis facta fuit per duos Abbates.

21 Neque debet purgatio canonica indici, quando delictum ita est manifestum, ut celari non possit, idque desumitur *ex c. cùm dilectis 15. h. t.* ubi dicitur, quòd quando crimen est notorium, ut celari non possit, non debeat indici canonica purgatio, sed sit condemnatio. Rursus quod judicio pendente coram judicibus delegatis Papæ, non debeat Ordinarius purgationem indicere infamato: & si se purgavit, purgatio non valet, sed est purgandus à Delegato Papæ, si contra infamatum non apparet accusator. Ex quo liquet, sententiam contra infamatum esse irritam, & nullius valoris, si juris Ordo, qui est de substantia judicii, non servetur: secus si talis ordo non sit de substantia judicii, sententia tenet, nisi relevetur per appellationem. Præterea infertur processum Judicum Delegatorum in casu hujus *cap. cùm dilectis 15 h. t.* fuisse nullius valoris, scilicet ob prætermissum ordinem juris, quia lis non fuerat contestata: & hæc contestatio est necessaria si inquisitio fiat ad petitionem alterius principaliter eam promoventis, quia tunc ille est loco accusatoris. Vel fortàssis talis processus fuit irritus, quia Presbyter non fuit citatus, nec legitimè convictus, fuit condemnatus, ac privatus beneficiis, & Judices judicârunt notorium, quod revera tale non erat.

22 Cæterum si crimen, de quo aliquis est publicè infamatus, revera sit notorium, non est illi indicenda canonica purgatio, quia tunc non est opus probatione *c. manifesta 15. caus. 2. q. 1.* imò nec purgatio requiritur, quia hæc non habet locum nisi quando factum est dubium, & accusatores, vel testes deficiunt; citatio tamen semper est necessaria etiam in notoriis *c. de illicita 6. caus. 24. q. 3.* nisi fortassis manifestè constet citatum nullam posse habere defensionem, vel excusationem, ut notat Barbosa *in collect. in d. c. cùm dilectis 15. num. 5. h. t.* Verùm plerumque etiam in notoriis recipiuntur probationes ex abundanti, & ad majorem cautelam *c. bona 22. §. licèt autem de elect.* Tum quia nihil ita est indubitatum, quod solicitam, quandóque non recipiat dubitationem. Demum ex eodem textu etiam claret, purgationem indictam à Judice non suo nullum sortiri valorem. Rursus infamatum de crimine, si deficiat in purgatione, esse deponendum, seu privandum omni officio, & beneficio.

23 Quòd si quis accusatus, & infamatus ita sit de delicto aliquo, ut legitimè, ac plenè non possit illud probari, tunc si infamatus objectum sibi delictum neget, debet per juramentum præstitum purgare delictum, & propriam innocentiam tueri juxta formam, quæ præscribitur *in c. quoties 5. h. t.* ubi cùm Episcopus Tridentinus impetitus de simonia fuisset, sed testes deficerent, rescripsit Innocentius III. & mandavit, ut Episcopus tertia manu sui ordinis, & quarta Abbatum, & Religiosorum sacerdotum se purget: & hunc modum purgationis etiam præscribit, nimirum, ut Episcopus juret primò super sancta Dei evangelia, quòd pro ecclesia S. Petri Presbytero danda nihil per se, vel per alium acceperit, nec aliquis eo sciente accepit: & rursus compurgatores super sancta Dei evangelica etiam jurent, quòd credant, infamatum verum dicere.

Unde modus quo fieri debet canonica purgatio est, ut in primis Reus, seu infamatus tactis sacrosanctis Evangeliis juret, se crimen objectum non perpetrâsse, nec per se, nec per submissam, vel tertiam personam: nec aliquem suo nomine se sciente objectum sibi crimen perpetrâsse, idque procedit, dummodo Reus sit fide dignus; siquidem hoc juramentum non debet temerè deferri, sed tantùm à fide dignis. Rursus adhibendi sunt etiam Compurgatores interdum duodecim, nonnunquam septem, vel etiam plures, vel pauciores juxta arbitrium Judicis, qui pro qualitate delicti, personæ, seu rei, numerum debet compurgatorum determinare *cap. 8. V. sicut expedire c. significâsti. V. juxta arbitrium tuum super de adult.* 24

Quinimò debent hi compurgatores esse vicini, probatæ, & honestæ vitæ *cap. cùm dilectus 11. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit; Compurgatores debere esse personas vicinas, & honestas, seu ut declarat Glossa, toleratas ab Ecclesia, nec condemnatas de crimine: debent esse personæ vicinæ, seu quæ reum familiariter noverint, & jurare tactis sacrosanctis Evangeliis se credere infamatum objectum crimen non commisisse, ac verum jurâsse; ex quo apparet juramentum hoc compurgatorium esse credulitatis, & juramentum infamati esse veritatis, ut habetur *in c. de testibus 13.* ubi dicitur, sufficere, si compurgatores jurent hoc solùm, nimirum se credere, infamatum jurâsse veritatem. Quandóq; si diffamatio levior fuerit, sufficit etiã absque juramento, si simpliciter neget, se tale crimen commisisse. Econtra *in canone qui Presbyterum 17. q. 4.* statuitur, ut qui Presbyterum occiderit si liber sit cum septuaginta duobus debeat jurare, qui numerus cùm videatur nimium excedere, alii fortàssis probabiliter putant, legendum esse duodecim loco septuaginta duobus, eò quia alii codices signent tantùm numerum duodecimum. Sin verò servus sit, super duodecim Vomeres ferventes debet se purgare. 25

Ratio verò, cur infamatus de delicto, quod planè probari non potest purgandus sit proprio juramento, & compurgatorum simul, ex eo petitur, quia satius est, infamatos purgatos esse, quàm suspectos, & quia ecclesia optat 26

optat in suis Ministris, & fidelibus catholicis crimina radicitùs abolere; adeò ut ne ipsam delictorum suspicionem valeat in iisdem sustinere, ideo meritò statuit, ut siquis laboret infamia alicujus delicti, quod probari non possit, teneatur se purgare ab ea suspicione non solùm proprio, sed etiam Compurgatorum juramento, adeò ut isti jurent, se credere, Reum verum jurare, ac immunem esse à crimine eidem objecto, Non tamen hæc purgatio facilè indicenda est, nec ex alia ferè ratione, quàm scandali tollendi causâ juxta Concilium Illertense *in cap. Presbyter 2. q. 4.* ubi expressè dicitur: *Ne populus fidelium scandalum patiatur.*

21 Quamobrem ubi scandalum, vel infamia non adest, talis purgatio non est indicenda, quia ut ait Cornelius Papa *in c. sacramentum 2. q. 4.* Sacramentum à summis sacerdotibus, vel reliquis non nisi pro recta fide exigitur. Sin verò diffamatus de crimine deficiat in purgatione, vel quia jurare nolit, vel quia compurgatores non inveniat, qui eum expurgare velint, tunc veluti convictus de crimine, & auctor sceleris puniendus est, ut habetur *in c. de hoc 11. c. insinuatum 13. de simon.* imò si crimen tale sit, ut mereatur depositionem, deponendus quoque erit ab officio, & beneficio; ut liquet ex præcitatis juribus, & præsertim *ex c. cum 7. h. t.* ubi Alexander III. statuit, ut qui deficit in purgatione sit privandus omni officio, & beneficio.

22 Verùm possent in contrarium objici aliquot jura, quæ videntur adversari præfatæ doctrinæ, quia quando purgatio canonica indicitur; vel accusator est legitimus, vel non; si primum, vel crimina objecta probavit, & tunc Reus non indiget purgatione, cùm sit convictus; vel objecta crimina non probavit, & tunc accusatore non probante Reus est absolvendus *l. 1. & 3. C. de edendo.* Si secundum scilicet si accusator non sit legitimus, tunc non est fatigandus accusatus *c. cum accusator 7. q. 1.* unde in neutro casu videtur injungenda, canonica purgatio: neque interest, quòd Reus postulatus infamiâ laboret; quia famæ & rumori populi non est temerè credendum, ut habetur *in c. 2. de cohabit. Cleric. c. 5. de eo qui cognovit consanguineam c. 6. de fide instrum.* Tum quia licèt in causis civilibus ob inopiam probationum possit Reus jurejurando propriam tueri innocentiam *l. admonendi ff. de jurejur. l. 3. C. de reb.* non tamen in causis criminalibus licitum est hoc juramentum deferre Reo laboranti inopia probationum. Tum quia videtur fallax valde esse hoc genus purgationis: quia testes compurgatores tantùm deponunt de credulitate: siquidem debent deponere in his, quæ perceperunt sensu corporeo *l. testium C. de testibus* & notat Fachineus *lib. 11. controvers. c. 69.* Sed testi deponenti de sola credulitate in facto alieno non est fides præstanda, ut docent communiter Juristæ, & notat Felinus *in c. quoties de testib.* unde non videtur rectè institui hæc canonica purgatio, nec eis indici, qui infamiâ laborant, si delictum probari non possit.

Sed contra quia licèt in causis civilibus regulariter auctore non probante sit Reus absolvendus: nihilominus ecclesia in criminalibus exigit, ut Reus suam probet innocentiam, si gravis infamia inde orta sit, vel scandalum populo datum. Tum quia etiam jure civili in gravioribus delictis læsæ Majestatis præsertim militiæ, vel peculatûs, non solùm accusator ea probat, quæ objicit, sed etiam Reus tenetur suam innocentiam tueri, seque ostendere innocentem, quamvis actor in probatione deficiat, eò quia purgatio ex parte Rei fit etiam necessaria *l. fallaciter in fin. C. de abolit.* unde sicut in causis civilibus dubijs actore non probante Reus non absolvitur, sed Judex defert jusjurandum Reo, vel actori *l. admonendi ff. de jureiur. l. 3. C. de rebus creditis novel. 124. Justin. Imper.* pari pacto in criminalibus, actore non probante, si causa dubia sit ob infamiam, & scandalum, purgatio per juramentum Reo rectè defertur. 23

Hinc ad id quod addebatur jusjurandum deferri non posse à Judice Reo in causis criminalibus. Respondetur, id esse valde controversum, an jusiurandum deferri possit Reo tam ab actore, quàm Iudice in causis criminalibus: communior, & verior sententia docet, Judicem nonnisi purgationis causa posse juramentum deferre, actorem verò in causis criminalibus civiliter tantùm intentatis, non verò criminaliter. 24

Ad aliud, quod addebatur, hoc genus probationis fallax esse, respondetur, testes tantùm deponere de ipsa credulitate, ut ipsi sentiunt, & perceperunt sensu; proinde non ita facilè possunt falli, & fallere. Tum quia quando compurgatores, qui debent esse vicini, & honesti deponunt se credere, Reum jurantem verum dicere; rationem depositionis reddunt, quia cùm sint vicini facilè ipsis innotuisset commissum à Reo delictum, si revera illud commisisset, unde testes deponentes se scire eò quia vicini sint, censentur plenam probationem facere, ut post Bartolum. *in l. 1. ff. de rebus credit.* probat Fachineus *lib. 11. controvers. c. 69.* 25

Verùm cùm dicitur, diffamato de crimine, vel vehementer suspecto esse deferendum juramentum purgationis, ut innocentiam suam tueatur, jurando se tale crimen non commisisse, limitari id debet. Primò dummodo persona nobilis sit, vel honesta; quia si persona sit vilis, vel infamis, non est hæc purgatio per juramentum ipsi injungenda, idque desumitur *ex c. nobilis 1. h. t.* ubi ex Concilio Triburiensi statuitur, ut vir nobilis, vel ingenuus, seu natus liber accusatus de crimine deficiente accusatore, si ipse sit dignus fide debeat se purgare cum duodecim ingenuis viris 26

sin verò fuerat prius deprehensus in furto, vel perjurio, vel testimonio falso non admittatur ad juramentum, quia damnatus furti, perjurij, vel testimonij falsi est infamis *l. Athletas 45. fin. ff. de his qui not. infam.* proinde ut persona vilis, & infamis non admittitur ad juramentum. Tum quia contra perjurum præsumitur, quòd iterum sit peieraturus *c. quicunque 18. causa 6. q. 1.* qui falsum etiam testimonium tulit habetur perjurus, ut notat Glossa *in d. c. nobilis 1. h. t. V. perjurio.* Sin verò infamatus de delicto sit persona nobilis, & honesta indicitur illi canonica purgatio per juramentum: sin verò infamatus sit servus, vel alia persona vilis suspecta de perjurio non est illi deferendum juramentum purgationis; sed ad arbitrium judicis debet aliter se purgare, imò non desunt; qui censent talem esse subjiciendum torturæ, ut per tormenta se purget, dummodo sufficientia præcedant indicia torturæ: alioquin nunquam est incipendum à tormentis *cap. cum in contemplatione 6. de reg. jur.*

§. II.

De Compurgatorum numero, qualitate, & de effectu canonicæ purgationis, ac pœna deficientium in illa.

1 Certum est, Compurgatores debere esse personas honestas, & probitate vitæ commendatas adeò ut mores habeant purgatos, & laude dignos, idque desumitur *ex cum P. Manconella* ubi Pontifex rescribit, quòd compurgatores debeant esse fide digni, & talis honestatis, ac vitæ probitatis, ut veri simile sit, eos nolle amore, vel odio, vel spe obtinendæ pecuniæ peierare; ut autem sint idonei debent tales esse, ut ejus, quem purgare debent, vitam, conversationem, morésque apprimè cognoscant. Præterea qui deficit in purgatione privandus est omni officio, & beneficio. Rursus in eodem textu additur, quòd recipiens purgationem non debeat ostendere malevolentiam, vel indignationem, nec impedire; nec permittere impediri compurgatores.

2 Verùm ex eo, quòd deficiens in purgatione debeat privari omni officio, & beneficio ecclesiastico, videtur pœna in gravitate excedere delictum: siquidem *in c. 2. si quis Presbyter h. t.* infamato imponitur pœna suspensionis usque ad satisfactionem: habetur enim, quòd si Presbyter infamatus & secundò admonitus sub duobus, vel tribus testibus non se corrigit, post publicam increpationem debeat suspendi ab officio usque ad dignam satisfactionem, ne in populo sit scandalum.

3 Tum quia *in c. significâsti de adulter.* de illo, qui propriè deficit in purgatione, dicitur; quòd debeat puniri per suspensionem: & quia in præsenti textu *c. nobilis. 1. h. t.* deficiens in probatione privatur omni officio, & beneficio ecclesiastico, videtur pœna gravior imponi, quàm ut ob hanc solam causam debeat imponi.

Verùm huic difficultati rectè occurrit Panormitanus hìc dicens id intelligendum esse juxta initium capitis, quia hìc Manconella *in c. 7. h. t.* accusatus fuit de simonia, ut deducitur ex illo textu, cujus criminis, si quis convictus fuerit, deponi ubique debet ab officio; & beneficio, *c. de hoc, c. insinuatum de simonia c. inquisitionem de accusatione,* unde Manconella in hoc textu deficiens in purgatione non privatur omni officio, & beneficio ecclesiastico ob solum purgationis defectum, sed ob crimen simoniæ, si de eo convincatur: sicut in quovis casu purgationis deficientis infamatus incurrit pœnam illius criminis ordinariam, de quo censetur convictus, & non aliam; tametsi interim ob infamiam & scandalum possit meritò suspendi ab officio, donec infamiæ satisfiat. In aliis verò citatis testibus non agitur de crimine simoniæ, proinde injungitur pœna mitior, quia delictum est minus grave. 4

Quòd si infamatus negligat se purgare, vel non veniat ultrò ad se purgandum, vel hoc remedium juris innocentiæ tuendæ concessum non petat (cui non magis negari potest, quàm quodvis aliud juris subsidium) non propterea habendus est statim pro convicto, tametsi talis possit suspendi, & excommunicari, ut docet Panormitanus *hic n. 3.* & desumitur *ex c. excommunicamus 1. §. qui autem de haret.* Hinc addit Panormitanus, remedium purgationis de infamato debere aliquando peti præsertim ad vitandum scandalum. Quòd si infamatus ultrò se offerat ad jurandum, sed non possit statim habere compurgatores, sperat autem se habiturum, tunc non est habendus pro convicto; suspendi tamen potest, donec reperiat compurgatores; qui si non juvent; vel non ita ut sufficianter testentur pro ipso, tunc infamatus habetur pro plenè convicto, & ut talis puniri debet, scilicet depositione, vel alia pœna à jure pro tali crimine statuto: idque Innocentius extendit ad eum, cui præfixus est terminus peremptorius ad se purgandum, & intra illum terminum id non implevit, ac desperat se posse purgare. 5

Quòd verò ad Compurgatores attinet, juvat observare discrimen inter testes deponentes super contractibus, & Compurgatores, quia testes, qui deponunt super contractibus, vel instrumentis non debent necessariò cognoscere vitam morésque eorum contra quos, vel pro quibus deponunt, nisi fortassis deponant de qualitate aliqua inhærente ipsis personis, ut habetur *in c. causam 37. de testibus.* secus compurgatores debent necessariò cognoscere vitam, & mores illius, quem purgare volunt: ratio est, quia cùm debeant deponere de credulitate super vita & moribus purgandi, 6

gandi, non possunt de ipso testificari nisi vita, & mores illius, pro quo deponunt illis innotescant; & hanc notitiam non tantùm habere debent pro tempore, quo deponunt, sed debuit etiam multò ante hæc notitia eis inesse, quia mores alicujus non cognoscuntur, si quis semel tantùm, vel iterum sermones misceat cum alio, sed tantùm ex diuturna consuetudine, & familiaritate: tunc enim qualis sit intus animus ex repetitis pluries externis actibus dignoscitur. Abbas tamen *in d. c. cum 7. h. t. in fin.* procedit, & quidem probabiliùs, cum distinctione: vel enim crimen, de quo purgandus est infamatus, iam pridem fuit perpetratum, & tunc non sufficit in compurgatoribus notitia purgandi pro præsenti tempore, sed requiritur ut eum noverint, quales fuerint tunc ejus vita, & mores tempore, quo purgandus, infamatur commisisse tale delictum, an tunc honestè vixerit. Vel delictum est commissum hoc tempore præsenti, & tunc sufficit notitia purgandi de præsenti.

7 Plures in compurgatoribus requiruntur conditiones. Primò ut non solùm sint personæ honestæ, sed etiam vicinæ, vel habeant conversationem cum eo, qui purgandus est, ut habetur *in c. cum dilectus 11. h. t.* ubi Innocentius III. exigit, ut ad purgationem canonicam admittantur tantùm personæ honestæ, & vicinæ: siquidem vicinæ præsumuntur exactiùs scire, & nosse conditionem, & qualitatem, proinde etiam vitam, & mores vicinorum, notat tamen Glossa *in d. c. cum dilectus 11. not. 1. h. t.* quòd si non possint haberi Compurgatores vicini, eò quia fortassis sint exosi purgando, possunt tunc assumi alij, qui tamen noverint vitam, & mores purgandi, vel habuerint cum ipso conversationem.

8 Secundò requiritur, ut ab Ecclesia tolerentur, seu sint insigniti illis qualitatibus, quas ecclesia exigit in compurgatoribus, quos approbat, & admittit.

9 Tertiò, ut non fuerint de eodem crimine accusati.

10 Quartò, ut jurent secundùm conscientiam suam de innocentia infamati, non tamen eorum iuramentum debet esse de veritate, sed sufficit, si sit de credulitate, ut habetur *in c. de testibus 13. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit Episcopo Turonensi, ut qui ad purgandam alicujus infamiam inducuntur, teneantur id solum juramento firmare, quòd veritatem credunt, eum dicere; & etiam desumitur *ex c. quoties 5. h. t.* ubi ex forma se purgandi, quam purgando, & Compurgatoribus præscrit Pontifex, colligitur, quòd juramentum purgantis sit de veritate, cujus ipse solus conscius est: si factum alienum occultum non norint, sufficit, si jurent, se credere; quòd se purgans verum juraverit, eò quia cùm diu fuerit ipsis notus, censeatur ab ijsdem ab omni tali suspicione alienus; quod est jurare de ipsa tantùm credulitate, & non de veritate: hinc tametsi res aliter se habeat, non propterea compurgatores sunt perjuri, quia non jurant de veritate, sed tantùm de ipsa credulitate; & cùm ipsi revera credant ipsum esse alienum à tali suspicione; ideò verum jurant, si veritas cadat supra credulitatem: alioquin si compurgatores jurarent non de sola credulitate, sed de veritate, periculum subirent perjurij, cùm non noverint factum alterius, sed tantùm mores, & vitam alterius.

Quintò licèt aliqui censeant cum Rodriq. *tom. 4. tit. 23. c. 3.* compurgatores esse assumendos de eodem Ordine: id tamen non videtur simpliciter necessarium; sed tunc tantùm quando commodè fieri potest. Quamvis enim de jure communi compurgatores debeant esse ejusdem ordinis cum ipso purgando; adeò ut si Episcopus purgandus sit, debeant Compurgatores esse Episcopi, ac Ordinis Episcopalis; ut etiam si purgandus sit Presbyter, debeant Compurgatores esse Presbyteri, ac ordinis sacerdotalis: nihilominus si, qui ejusdem sunt Ordinis, fuerint exosi purgando, tunc admittuntur alij etiam inferiores ad compurgandum, idque desumitur *ex c. cùm in juventute 12. h. t.* ubi Abbates admittuntur ad compurgandum Episcopum: imò si desint viri ad compurgandum idonei, admittuntur etiam fæminæ, ut notat Glossa *in c. Clericis 32. V. aliqui dist. 81.* Sin verò purgandus sit extraneus, & nullos possit notos habere, in loco ubi se debet purgare, tunc deficiente probatione criminis est fides adhibenda soli juramento ipsius extranei se purgantis ut notat Glossa *fin. in c. cum 10. de accusat.* 11

Forma autem juramenti in eo, qui se purgat, eò quia suspectus forsan fuerit de hæresi, solet hæc esse, ut imposita manu super evangelia, flexisque genibus dicat: *Ego N. N. juro super ista Dei quatuor evangelia sacrosancta, quod talem hæresin* (quam tenetur exprimere) *de qua sum infamatus, nunquam tenui, nec credidi, nec docui; neque teneo nunc, nec credo, & cum juramento nego id, de quo sum infamatus.* Similiter forma adhibenda à compurgatoribus est hæc: *Ego N. N. juro super ista Dei quatuor evangelia, quòd credo ipsum verum juràsse.* Quòd si Compurgatores sint in judicio condemnati de crimine, tunc repelluntur à testimonio ferendo tanquam criminosi *c. testimonium 54. de testib.* quinimmo licèt per modum tantùm exceptionis crimen obiiciatur compurgatoribus, & probetur; adhuc excludi compurgatores possunt, eò quia gravata sit eorum opinio ratione infamiæ secutæ ex repulsione: siquidem debent compurgatores esse bonæ famæ, & opinionis, ut habetur *in c. constitutus 9. h. t.* ubi Lucius III. statuit, ut compurgatores sint ab Ecclesia tolerati, & bonæ famæ in suis ordinibus ministrantes, nec in judicio pro crimine condemnati: quòd si secundùm propriam conscientiam, & opinionem jurent, se revera credere, purgandum esse immunem à crimine; non sit inquirendum, nec facienda indagatio de his, sicut de ordinandis. 12

dis. Ex quo textu colligitur, compurgatores non esse strictè examinandos; eò quia cùm sint testes voluntarij non possunt compelli ad purgandum aliquem, sicut adiguntur alij testes ad ferendum testimonium, ut liquet *ex tit. de testib. cogend.* 21. *l.* 2. *decret.* Tum quia compurgatores jurati cum deponat secundùm conscientiam, & opinionem suam timere possunt, ne incurrant periurium, proinde non possunt adigi, secus alij testes deponunt de his, quæ sunt acta ipsis præsentibus videntibus, vel audientibus, ut notat Abbas *in c. cum dilectus* 11. *in fin. b. t.* proinde possunt compelli ad testificandum quod viderint, vel audierint, quia id citra timorem perjurij possunt asserere,

13 Sin autem diffamatus sit aliquis Episcopus, qui propterea debeat, se purgare; tunc Episcopus diffamatus purgatur præstito juramento super corpus alicujus sancti *c. Mennam c. quanto* 2. *q.* 4. vel super dicta Dei evangelia adhibitis etiam compurgatoribus, de quibus dicitur *in c. quoties frater. ead. q.* 4. Sacerdotes cum septem sociis itidem Sacerdotibus; & Diaconi cum tribus ejusdem Ordinis purgantur *c. si legitima c. Presbyter ead. q.* 4. Quot verò sint compurgatores adhibendi Respondetur, Episcopum teneri se purgare adhibitis duodecim Episcopis *c. omnibus* 19. *in fin. caus.* 2. *q.* 5. Sacerdotem adhibitis septem, vel quinque sacerdotibus ad arbitrium Episcopi. Diaconum coram tribus alijs Diaconis, idque desumitur *ex c. omnibus c. si legitima: Presbyter caus* 2. *q.* 4. Quòd si publicè infamatus fuit apud populum, debet etiam coram illo se publicè purgare: ut etiam si infamatus sit coram solis clericis. Sufficit si tantùm se coram illis purget, ut notat Sylvester *V. purgatio q.* 4. Hodie autem Compurgatores adhibentur plures, vel pauciores secundùm arbitrium Judicis spectatâ qualitate personæ, ac gravitate criminis, & infamiæ *c. omnibus caus.*

14 2. *q.* 5.

Ceterùm quia canonica purgatio, admodum periculosa est, malisque pluribus obnoxia, consultiùs est, eam non nisi raro, & ex necessitate urgente inducere, & alia potiùs adhibere media. Hinc fortâssis ob hanc causam vix hæc canonica purgatio est hodie in usu, adeò ut dicat Spatharius *in metod. tract.* 3. *c.* 12. *de judic. regul.* hodie ab universo Christiano orbe abolitam esse canonicam purgationem, adeò ut nec ejus quidem nomen audiatur inter ipsos Religiosos: ratio itidem esse potest, quia infamia persæpe est fallax secundùm Panormitanum *in c. cum insuper de confess.* & interdum accidit, ut temerarij quidam homines ab omni pietate, & religione Christiana alieni ex levibus conjecturis, & indiciis gravia, & enormia scelera suspicentur, nec erubescant in vulgus ea spargere cum non modico animarum suarum, & aliorum detrimento.

§. III.

Proponuntur & diluuntur aliquot selecta quæstiones.

Quæritur primò, qualis debeat esse infamia, ut infamato indicatur canonica purgatio? Respondetur, hanc infamiam debere publicam esse, & quidem apud homines honestos, & morum gravitate commendatos, idque desumitur *ex c. cum dilectis* 15. *b. t.* adeò ut canonica purgatio non sit indicenda nisi ei, qui publicè est infamatus de crimine apud bonos, & graves viros; quapropter is non est censendus infamatus, quem dicta tantùm paucorum infamant, si ejus opinio adhuc apud homines vitæ honestate, & morum gravitate commendatos illæsa maneret, *cap. inquisitionis* 21. §. *ult. in fin. de accusat.* 1

Rursus non debet hæc infamia suam à malevolis, vel æmulis originem trahere, tunc enim non est indicenda infamato canonica purgatio, nisi fortassis ex infamia à malevolis orta publicum generaretur scandalum in populo; quia si illud tolli non possit; indicenda tunc est canonica purgatio, quia propter tollendum scandalum receditur à jure positivo *c.* 2. *de nov. oper. nunciat. c. teneamus* 6. *de preb.* Cæterum licèt ob infamiam ab æmulisortam non sit alicui indicenda purgatio, ut liquet *ex c. cum in juventute* 12. *b. t.* Si tamen constet, illam non solùm ab æmulis, verùm etiam ab aliis ortam esse, adeò ut sint etjam viri boni, & graves, qui asserant, infamatum revera commisisse tale delictum; tunc publicè infamatus tenetur canonicè se purgare, si hæc purgatio ei indicatur, ut notat Hostiensis *in c. accedens* 14. *b. t.* ratio est, quia non considerantur æmuli, sed potiùs vox communis in iisdem æmulis: neque qui judicem movent ad indicendam canonicam purgationem infamato sunt æmuli ejusdem, sed viri boni, & graves asserentes infamatum commisisse, tale crimen, alioquin si certò constaret infamiam ex probabilibus tantùm suspicionibus processisse ab æmulis, tunc non esset purgatio canonica ad instantiam æmulorum indicenda infamato, quia tunc locum habet vulgatum illud effatum, *vanæ voces populi non sunt audiendæ.* 2

Quæritur secundò, an indicenda sit canonica purgatio, quando crimen est ita notorium, ut celari non possit? Respondetur negativè, idque desumi *ex c. cum dilectis* 15. *b. t.* ubi Innocentius III, rescribit, quod quando crimen est ita notorium, ut celari non possit, non sit indicenda purgatio, sed comdemnatio; quia tunc propter notorietatem facti, Judex sine alia inquisitione potest procedere ad impositionem pœnæ; si tamen facti notorietas ita sit communis populo, ut omnes in tota vicinia hoc idem asserant, quia tunc hæc notorietas habetur pro sufficiente delicti probatione; 3

tione; proinde non debet à judice tunc indici canonica purgatio ipsi infamato, quia hæc non habet locum nisi quando factum est dubium, vel accusatores, ac testes deficiunt *c. de manifesta 17. c. penult. & ult. caus. 2. q. 1.* Citatio tamen etiam in notoriis facienda est, ut habetur *in c. de illicita 6. caus. 24. q. 3.* idque limitatur tamen nisi constet citatum nullam posse defensionem, vel excusationem habere, ut notat Barbosa *in d. c. cum dilectis 15, n. 5. h. t. in collect.* Immo nonnunquem in notoriis etiam recipiuntur probationes ex abundanti, & ad majorem cautelam *c. bona 23. §. licet autem de elect.*

4 Quæritur tertiò, quænam fuerit olim canonica purgatio per sumptionem Eucharistiæ? Respondetur, olim in casu furti fuisse Monachis permissam canonicam purgationem per sacræ Eucharistiæ sumptionem: sacerdos enim infamatus missam legendo, & non sacerdos, vel etiam laicus Eucharistiam sumendo hisce verbis se purgabat dicens, *Corpus Domini sit mihi in probationem hodie*: & hoc pacto ostendebant propriam innocentiam, séque purgabant *c. sæpe & c. fin. caus. 2. c. 4.* quinimò olim etiam ipsi sumi Pontifices apud Imperatores, si infamarentur visi sunt se purgâsse, non quidem ut Imperatores essent Judices Pontificis, cùm hic à nemine judicari possit, nec jurisdictioni subijciatur Imperatoris; cùm potiùs Imperator jurisdictioni spirituali Pontificis subjiciatur; sed tantùm ad tollendum scandalum, & ut apud populum statim appareret ejus innocentia, & quòd infamatio fuerit pura calumnia. Sic Gregorius VII. insimulatus simoniæ ab Henrico III. Imperatore missam publicè celebrando se purgavit ab illa infamatione, ut præ cæteris referunt Raynaudus *de calum. sect. 3. c. 2. q. 3.* Delrio *disquis magic. lib. 4. q. 3.* quæ probatio non ad extorquendum è Deo miraculum, sed in testimonium innocentiæ adhibebatur, eò quia qui conscius sceleris sibi esset, non auderet Christi corpus sumere in judicium, & condemnationem, ut notat Suarez *lib. de irreligios. c. 3. sub fin.* Huic probationi nonnunquam adijciebatur imprecatio, quâ quis sibi imprecabatur, ne Eucharistiam deglutire posset, vel eodem momento periret nisi verum diceret, ut liquet ex formula hujus probationis tradita à Trithemio *in Chronolog Hirsaugiensi*: quiâ verò hoc ritu quidem abutebantur, ut refert Balsamon *in can. 61. Sextæ Synodi*, ideo meritò prohibita postea fuit hæc purgatio, quo pacto fuerunt etiam improbata alia peregrina judicia *c. tribus de consec. dist. 2. cap. dilect. c. ex tuorum h. t.* hinc hodie hujusmodi purgatio per sumptionem Eucharistiæ non est amplius in usu, & quidem meritò, quia suspectis non est danda Eucharistia.

5 Quæritur quartò, quomodo Prælatus infamatus de aliquo delicto debeat se purgare? Respondetur, non sufficere, si quando se purgat, juret, se esse immunem à crimine ei objecto, sed teneri jurare, quòd post promotionem suam ad Prælaturam tale crimen non commiserit, idque desumitur *ex c. accepimus ult. h. t.* ubi cùm Archiepiscopus Bisuntinensis ex mandato Papæ ad indicendam purgationem à Delegatis citatus comparuisset, juramentum offerens sub hac forma; quòd nimirum immunis esset ab his criminibus, super quibus se purgare debeat, & ipse delegatis abnuentibus accedens Pontificem ei supplicaret, ut saltem non deberet asserere, quòd à nativitate sua nunquam passus fuerit lapsum carnis: Pontifex autem præsumeret, eum alia de causa voluisse sub hac forma jurare: scilicet quòd immunis erat ab illis criminibus, de quibus fuerat infamatus, tanquam dimissis per pœnitentiam, ac proinde jam esset immunis ab illis, quod jurare temeritatis esset; ideo Pontifex hac forma reprobata hanc præscripsit: nimirum ut illa crimina graviora, seu simoniam, venditionem iustitiæ, atque incontinentiam, de quibus infamaretur, juraret se minimè commisisse postquam ad Archiepiscopalem promotus fuerat dignitatem: & compurgatores debere itidem tali pacto jurare, quòd nimirum credant, eum verum jurâsse: ex quo textu liquet, Prælatum, vel etiam alium infamatũ de delicto non esse compellendum ad purgandum se per juramentum, quo juret à tempore nativitatis suæ nunquam commisisse tale crimen; sed tantùm à tempore Prælaturæ, & solùm de criminibus, de quibus infamatus extitit, & non de alijs occultis: & quia Prælatus ut talis non infamatur nisi de delictis, que commisit post promotionem ad suam Prælaturam; ideo non tenetur se purgare nisi de delictis commissis post suam ad Prælaturam assumptionem, quia de delictis priùs commissis non infamatur, ut Prælatus; & si de illis fuisset infamatus, non debuisset promoveri ad Prælaturam *c. omnipotens 4. de accusat.*

Tum quia illi: qui ad Prælaturam eum promoverunt præsumuntur tunc approbâsse ejus mores, proinde non posse postea eos reprobare, ut notat Glossa *in d. c. accepimus 18. V. de quibus h. t.* Rursus liquet, posse post suam ad Prælaturam assumptionem se purgare super iis peccatis, quæ post peractam pœnitentiam fuerunt ipsi condonata: ratio est, quia post actam de delictis pœnitentiam, non potest quis verè, & certè asserere se esse immunem à tali crimine, proinde nec ita jurare. Tum quia non potest asserere se non commisisse tale delictum post suam ad Prælaturam promotionem; proinde non potest jurare, quòd illud non commiserit. Tum quia non potest scire, an rectè egerit pœnitentiam. Tum quia etiam post peractam pœnitentiam adhuc remanet publica infamia: quæ per pœnitentiam non tollitur *c. Euphemium 7. §. hinc colligitur caus. 2. q. 3.* 6

Quæritur quintò, quinam sit effectus canonicæ purgationis? Respondetur, quòd si canonica purgatio fuerit legitimè facta, ejus effectus 7

fectus est absolutio: qui enim suam innocentiam legitimè demonstravit absolvendus est à crimine, de quo fuit infamatus, ut desumitur *ex c. ex tuarum 8. h. t.* ubi cùm quidam Presbyter ob infamiam homicidii ab officio suspensus se judicio aquæ frigidæ purgatum, & à priori Episcopo per litteras absolutum probâsset: Lucius III. hanc purgationem non sufficere existimans, mandat Episcopo, ut idoneis accusatoribus deficientibus dicto Presbytero purgationem canonicam cum septima, aut quinta manu indicat; quam si præstiterit, suspensionem relaxet, & ab infamia homicidii nullius appellatione obstante absolvat. Ex quo textu colligitur, infamatum de crimine gravi posse statim ab officio suspendi, ne scandalum oriatur in populo, tametsi infamatus de crimine non debeat statim ab initio suspendi ab officio, eò quia lite adhuc pendente non debeat quis turbari in possessione, nec illa privari: quia ad impediendum scandalum, ne oriatur in populo, si crimen sit valde grave, ac enorme infamatus potest statim ab initio suspendi, non solùm ab officio; sed etiam beneficio, donec se purgaverit: quia æquum est, ne scandalum sequatur in populo ut infamatus de crimine præsertim enormi se abstineat à ministerio divinorum, ut notat Glossa *in d. c. ex tuarum 8. V. suspendisses h. t.* secùs tamen est in delicto citra periculum scandali, tunc enim infamatus non debet statim ab initio suspendi, sed post defectum purgationis, ut notat Panormitanus *in d. c. ex tuarum 8. n. 2. h. t.* & tunc valet, quòd lite pendente non debeat quis turbari, nec privari sua possessione.

8 Rursus semel absolutus per legitimam purgationem canonicam non tenetur ampliùs se purgare vigore infamiæ, & inditiorum præcedentium, quia cùm per juramentum tam suum, quàm compurgatorum se ritè jam purgaverit non est opus, ut purgationem iteret, idque deducitur *ex d. c. ex tuarum 8.* à sensu contrario, ibi enim dicitur, purgatio per aquam frigidam non fuit sufficiens, eò quia extranea, ac ignota sit sacris canonibus; & ideo indicitur infamato nova purgatio, quæ sufficiens sit: unde si hæc semel ponatur canonicè, ac ritè, non est necessaria alia nova purgatio.

9 Quinimò præstita purgatione canonica, quæ sit sufficiens, debet infamatus de crimine statim omni disrupta mora absolvi à crimine, & declarari innocens, ac restitui in pristinum statum: hæc enim declaratio innocentiæ, & restitutio in pristinum statum sunt proprii effectus purgationis canonicæ: alioquin omnino infamiam facti removere solius est Dei, quia licèt Princeps possit infamiam juris per delictum contractam tollere totaliter, non ita potest totaliter removere infamiam facti; quia non potest tollere opinionem hominum de bonitate, & malitia alicujus, ut bonum judicent eum, quem in se credunt malum esse, quapropter hæc infamia, quæ dicitur facti nonnisi à solo Deo potest totaliter aboleri.

Quæritur sextò, an absolutus per sententiam Judicis ab aliquo crimine, de quo fuerat infamatus, eò quia se canonicè, ac ritè purgavit, possit iterum de eodem delicto accusari? Respondetur cum distinctione: si purgatione canonicè, ac ritè peracta nova infamia de eodem crimine orta fuerit distincta à præcedente, tunc semel purgatus potest iterum accusari, eique indici purgatio, non de eodem crimine, de quo antea jam se ritè purgaverat; sed de novo, de quo post purgationem orta fuit infamia. Sin verò non fuerit orta nova infamia, tunc subdistinguitur: vel enim præcessit accusatio, sed deficientibus testibus, seu probatione; & ratione infamiæ præcedentis ei fuit indicta purgatio, & tunc regulariter, si semel se purgaverit, non potest iterum accusari de eodem crimine: quia de delicto ejusdem hominis sæpius non quæritur *l. licèt 6. in fin. ff. nautæ caupones*: vel non præcessit accusatio, & tunc adhuc subdistinguitur, quia vel terminus fuit assignatus intra quem omnes, qui volunt accusare, possint, cum clausula tamen, quod elapso tempore, & transacto non ampliùs sint audiendi: & tunc si nullus accusator intra talem terminum accessit, non admittitur postea accusatio, & dimittitur infamatus *argum. c. ult. qui matrim. accus. poss.* Vel non fuit talis terminus assignatus volentibus accusare, sed purgatio, & absolutio facta est absente accusatore, non tamen per contumaciam; & tunc non obstante purgatione, & absolutione admittenda est accusatio, dummodo accusator, velit in se suscipere onus probandi: ratio est, quia sine accusatore illa absolutio facta fuit per probationes non integras, sed tantùm per semiplenas, quia testes jurârunt tantùm de credulitate: unde accusatio potest fieri ex plenis probationibus recèns accedentibus, ut habetur in *l. admonendi 31. ff. de jurejur.* & notat Abbas *in d. c. ex tuarum 8. n. ult. h. t.* 10

Verùm putârim cum Hostiensi in *summa num. 6. h. t.* post purgationem canonicè, & ritè semel præstitam non posse infamatum iterum accusari ratione infamiæ præcedentis, sive assignatus fuerit terminus ad accusandum, sive non, ut etiam sive accusator præcesserit, sive non; quia juramentum præstitum in purgatione canonicè peracta majoris est auctoritatis, quàm ipsa sententia Judicis, ut habetur *in l. 2. ff. de jurejur.* tum quia per juramentum idem quis consequitur, quod per sententiam *l. sed si 11. ff. eod.* Excipitur tamen nisi accusans prosequatur suam, vel suorum injuriam *l. si is cui §. iidem ff. de accus.* vel nisi probet accusatorem fuisse prævaricatum *l. 3. §. 1. ff. de prævaric.* vel nisi onus suscipiat probandi, quòd infamatus qui se purgavit, pejeraverit, quia cùm juramentum purgationis sit judiciale admit- 11

admittitur contra ipsum probatio *l. admonendi 31. ff. de jurejur.*

12 Quæritur septimò, quænam sit pœna illius, qui deficit in purgatione canonica? Respondetur, deficientem in hac purgatione haberi pro convicto, & puniri propterea eadem pœna, perinde ac convictus de crimine: hæc autem est pœna depositionis ab omni officio, & beneficio ecclesiastico, ut desumitur *ex c. cùm 7. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, deficientem in purgatione esse privandũ omni officio, & beneficio, id tamẽ procedit considerato modo agendi, & quando proceditur per modum accusationis *c. de hoc 11. de simonia.* alii etiam censent, id valere, quamvis procedatur etiam per modum inquisitionis: verùm hoc intelligendum est de crimine enormi, & excepto, ut de simonia, & hæresi, ut colligitur *ex c. inter solicitudines 10. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd licèt secundùm canones infamatus sit suspendendus ab officio, donec se purget, attamen propter enormitatem criminis, ut hæresis, potest suspendi ab officio, & beneficio etiam nullo accusante; quòd si præcessit inquisitio, vel denunciatio; tunc deficienti in purgatione injungitur pœna non ordinaria, sed arbitraria.

13 Ratio verò, cur qui deficiens in purgatione puniendus sit ut convictus, ea communiter assignatur, quia præsumptio probabilis, si oriatur ex infamia transit in violentam, quando Reus deficit in se purgando: & præsumptio violentiæ sufficit ad condemnationem, ut habetur *in c. 2. de præsumpt.* & licèt videatur nimis rigidum, quod deficiens in probatione habendus sit ut convictus de quo fuerat infamatus præsertim cùm violenta præsumptio non videatur sufficere ad imponendam pœnam ordinariã delicti; nihilominus ita fuit jure canonico statutum, ut nimirum Clerici non minus horrerent infamiam, & vehementem criminis suspicionem, quàm ipsum crimen, ut scilicet magis studeant esse populo bono exemplo.

Tum quia non est id nimis rigidum, quia ex eo, quòd Clericus deficiens in purgatione habeatur pro non convicto, & puniatur æquali pœna, ac si convictus fuisset; non tamen pœna ordinaria à canone inflicta deficienti in purgatione est pœna mortis, vel mutilationis; sed alia mitior, & ecclesiastica. 14

Quòd si Clericus deficiens in purgatione degradetur, ac detur curiæ sæculari, non tamen potest à judice sæculari puniri pœna ordinaria criminis, quâ laicus convictus puniretur de eodem delicto: ratio est, quia Clericus, qui tantùm defecit in purgatione non fuit verè, & realiter, sed tantùm interpretativè convictus de tali crimine; & interpretativè tantùm convicto jure civili non injungitur pœna ordinaria; quia hæc non imponitur nisi claris probationibus, vel propria confessione Reus fuerit convictus. 15

TITULUS XXXV.

De Purgatione Vulgari.

Quia purgatio alia est canonica, & alia vulgaris, & illam canones, hanc populi mores invenerint, & in præcedenti titulo compilator canonum egerit de purgatione canonica, ideo recta procedens methodo hic pergit agere de purgatione vulgari, in qua tamen quia Deus tentatur, ac multæ miscentur illicitæ observationes, ideo jam pridem ab Ecclesia proscripta fuit hæc purgatio vulgaris, adeo ut eius usus hodię non ampliùs reperiatur. Nihilominus ut præsentem titulum donemus explicatu, hic breviter producemus, quæ ad vulgarem pertinent purgationem.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Trium Capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. CURA 1. h. t. Cælestinus III. Consultus an super ecclesiarum possessionibus debeant duella sustineri, respondet, in nullo casu debere purgationem vulgarem tolerari, nec per duellum, quia ut notat Glossa, hujusmodi purgatio vulgaris inventa fuit instigante diabolo, quia est, tentare Deum ad patranda miracula, ideòque reprobatur, & tantùm excipitur aliquis instinctus spiritus sancti, quo excitatus David, descendit ad singulare certamen contra Goliatum.

C. SIGNIFICANTIBUS 2. h. t. cum quidam fra-

fratres fuissent accusati furti, & propterea cum accusatore coacti inire duellum, in quo ceciderunt: & furtum postea apud alios fuisset inventum, & ipsi fratres, qui ceciderunt deprehensi omnino innocentes Innocencius III. mandavit Spoletanis, ut bona universa, quibus illos spoliârunt restituerent, & declaravit sententiam latam ex tali purgatione fuisse nullam.

C. *DILECTI FILII 3. & ult. h. t. cum Templarii aliique temporales Domini compulissent Livones recèns baptizatos infamatos de aliquo crimine subire ferri candentis judicium; & secuta adustione civilem pœnam iisdem inflixissent: rescribit Honorius III. hoc judicium esse penitus interdictum: & jubet Templarios prorsus abstinere ab hoc recèns conversorum gravamine, & quidem per censuras mandat ad id esse compellendos etiam quavis appellatione remota. Hinc ex hisce tribus capitibus satis apertè colligitur purgationes vulgares esse probibitas, eò quia per illas tentetur Deus ut signo supernaturali manifestet, quæ nobis sunt occulta: & cum id Deus non instituerit: ideo dicitur, per has purgationes vulgares; quæ fallaces sunt, ut liquet* ex cap. significantibus h. t. *ubi furtum fuit inventum apud alios, qui purgationem non sustinuerunt nil probari.*

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quid sit purgatio vulgaris, & ex qua causa prohibita.

1 Urgatio vulgaris dicitur, eò quia superstitione potiùs potiùs populi, quàm sacris canonibus introducta fuerit *c. Monomachiam 2. q. 5.* hæcque purgatio fiebat, vel per duellum, vel aquam calidam, aut frigidam, vel per ignem, seu per ferrum candens, per prunas ignitas, rogum accensum, & alia similia, ut habetur *ex cap. tuarum 8. h. t. de purg. can.* & *c. 1. & 2. c. finium. 1. can. Monomachiam 2. q. 5.* si enim alter alterum patrati criminis accusâsset, & illud probare non posset, ac propterea provocaret ad duellum, ut uter ceciderit, haberetur Reus criminis, vel falsæ accusationis, ut habetur *in cap. cura suscepti 1. h. t.* ubi Cœlestinus III. consultus, an super Ecclesiarum possessionibus debeant duella sustineri, rescribit Pontifex, ut in eo casu, vel etiam in aliis, hoc Episcopus non debeat aliquatenus tolerare, quia ut notat Glossa *in d. c.* hæc purgatio, quæ inventa fuit fabricante diabolo, perinde erat ac Deum tentare. Hinc si quis diceret se falsò accusatum, & ferrum candens manu comprimeret, vel super ignitum ferrum nudis pedibus incederet absque adustione innocens habebatur., sin secus Reus, ut desumitur *ex cap. dilecti filii ult. h. t.* ubi Honorius III. cum Templarii, & alii temporales Domini Livones recenter baptizatos de aliquo crimine infamatos ferri candentis judicium subire compellerent, & secutâ adustione civilem pœnam iisdem infligerent, rescribit Pontifex, hujusmodi judicium esse penitus interdictum, & jubet dictos fratres, & alios, ut ab hoc conversorum gravamine desistant, imò vult etiam per censuras appellatione remota compelli.

2 Quamobrem olim vulgaris purgatio, de qua agitur in hoc titulo fiebat, vel per duellum, vel per ferrum candens, vel judicio aquæ frigidæ, vel ferventis; hæc enim fuerunt in usu. Magis tamen usitatum erat antiquum purgationis genus, quod fiebat per monomachiam, seu duellum, quale fuit illud apud Homerum Iliad. 3. Paradis & Menelai ad dirimendam Græcorum, & Trojanorum contentionem. Talis itidem fuit pugna trium Horatiorum cum tribus Curiatiis de Imperio Albanis, vel Romanis decernendo apud Livium *lib. 1.* imò tale itidẽ fuit inter Gigantem Philistæum, & Davidem initum *lib. 1. Reg. c. 17.* cujus ineundi proposita fuerat illa conditio: ut ibi Imperium foret, unde esset victoria. Verùm à publicis dissentionibus componendis ad privatas postea lites dirimendas hic usus, seu potiùs abusus deflexit: & sub ea tantùm conditione admittebatur, nimirum si quid ita anceps dubium, & obscurum esset, ut humano judicio, vel ob probationum inopiam, vel ob aliam rationem definiri non posset, quasi id Dei judicio committeretur, quod apud homines incertum erat. Hinc liquet quàm miserè contra juris humani, & divini certa ratione constitutas leges, non causâ veritatis exquirendæ, quæ plerumque certa erat; sed animo vindictæ inferendæ effræni, & immani cupiditate ad hujusmodi duella proruerent. Excipitur tamen aliquis instinctus spiritus S. ut fuit ille, quo David ad duellum provocavit Goliatum. Tum quia fuit etiam jure divino præcepta ea purgationis species, quando maritus suspectam adulterii uxorem habebat,

&

& quæ per aquas redargutionis, purgabatur c. 5. Numer.

3 Aliud etiam valdè in usu fuit purgationis genus per ignem, super rogum, vel ferrum candens, aut vomeres, ut notant Delrius *tom. 4. disquisit. magic. c. 4. sect. 3.* Camerarius *centur 2. horarum succis. c. 18.* in ea enim erant Ethnici opinione, ut censerent, expiationem faciendam esse igne, unde habetur illud Virgilij *6. Æneid. scelus exuritur igne* Heliodorus itidem *lib. 10.* narrat apud Æthiopes, sacrum extitisse forum, qui diceretur infallibile innocentium experimentum: quæ causa fuit, ut Festus Pompejus hoc genus purgationis subfictionem vocaret; & apud Romanos cum festa Palilia celebrarentur, quibus pueri, & puellæ accensos, & ardentes fœni acervos, ac stipularum saltu trajicerent; imò etiam homines adulti, & fœminæ, eò quia se puros, ac immunes remanere crederent, ut refert Varo *lib. 3. de re rustica.* & Ovidius *lib. 4. fastor.* describens hanc per saltus trajectionem stipularum ardentium ait.

Moxque per ardentes stipulæ crepitantes acervos,
Trajicias celeri strenua membra pede.

4 Simile est, quod de trajectione per ignem apud veteres Christianos apud Theodoretum relatum à Casaubono legimus, ait enim: *vidi in quibusdam civitatibus hujusmodi morem in plateis nempe compositos ignes, & hos transilire non solùm pueros, sed etiam viros, matrèsque infantes per flammas transmittere: sed & hoc quidem ipsis sibi videantur purgare, & Dei iram amovere.* Quem tamen morem Sexta synodus Trullana *can. 65.* damnavit ibi: *Quia in Noviluniis, à quibusdam ante suas officinas, & domos, accenduntur rogi, supra quos etiam antiqua quadam consuetudine salire ineptè, & desalire solent, jubemus deinceps cessare.* Deinde Synodus injungit pœnas transgressoribus subdens: *Quisquis ergo tale quid fecerit, si fuerit Clericus deponatur, sin autem laicus segregetur.* De ignibus autem quos Christiani solent accendere in nocte S. Joannis Baptistæ, eósque saltu trajicere agit Joannes Suarez *ad leg. Aquil. lib. 3. c. 6. sect. 3.*

5 Ritus quo olim ferrum candens præscriberetur ad purgationem refertur in formula sancti Dunstani, ubi hæc habentur: *In simplo unum pondus, in triplo tria ferrum aquiparet pondera, & in illa adjuratione non adsint nisi jejuni, & recitatis Litaniis sacerdos in loco ubi ferrum accenditur adjurationem initiando incboet: Deus Judex justus, qui auctor pacis es, & judicas aquitatem: te suppliciter rogamus, ut hoc ferrum ordinatum ad justam examinationem cujuslibet dubietatis faciendam, benedicere, & sanctificare digneris: ita ut si innocens hoc ignitum in manum acceperit, illæsus appareat; & si culpabilis, atque Reus justissima sit ad hoc virtus tua in eo cum virtute declarandum*, ut ex Aventino refert Camerarius *centur 2. horar. succis.* Alias hujus adjurationis formulas adfert Aloysius Novarinus *lib. 6. aqua nuptialis c. 8.* ibi: *& statim bis peractis aqua benedicta cunctis adstantibus detur ad degustandum, & aspergatur per totam domum, & ferrum proferatur, quod à culpato coram omnibus accipiatur, & per mensuram novem pedum portetur: manus sigilletur, sub sigillo servetur; & post tres noctes aperiatur & si mundus est, Deo gratuletur; sin autem insanus crudescens in vestigio ferri inveniatur, culpabilis, & immundus reputetur.* Non tamen hoc judicium quolibet tempore admittebatur, sed tantùm diebus festivis, & jeunii, sub quibus pax, & concordia inter Christianos vigerent, & omnis disceptatio componeretur.

Alia purgatio, quæ olim in usu fuit per aquam ferventem fieri consueverat, jubebatur enim infamatus manus, seu brachia in ferventem aquam mittere, quòd si combustus inde evasisset delicti Reus haberetur: innocens verò si nullam inde læsionem contraheret, ut habetur in *29. 35. 39. tit. 9. lib. 1. Longobar.* ut de Speculat Sax. *lib 1. art. 39. ferrum calidum ferant, vel in aquam bullientem brachium usque ad cubitum mittant.* Huic purgationi fuisse etiam adhibitas orationes, imò & exorcismos refert Delrio *lib. 4 magic. disq. cap. 4. q. 5. sect. 1. & sequent.* Alia purgatio fiebat per aquam frigidam, & ut notat Delrius *loc. cit. cap. 4.* idque dupliciter scilicet per immersionem personæ innoxiæ; vel per immissionem manûs in aquam frigidam, cui Deus vim adurendi perinde tribueret ac aquæ ferventi. Vero similius tamen est, quod alii asserunt, nimirum in hac purgatione consuevisse antiquos ligatis manibus, & pedibus corpus projicere in aquam consecratam certo ritu, de quo agit Pitheus *in Gloss. ad capit. V. Aqua judicium.* etsi corpus mergaretur credebatur Reus innoxius: sin verò superferretur aqua censebatur convictus, ut refert Dunstanus relatus à Novarino *lib. 6. aqua nupt. c. 8.* Censebantur autem convicti, qui aquis superferebantur, eò quia videretur aqua eos respuere. 6

Quamobrem prærecensitæ omnes vulgares purgationes in causis tam civilibus, quàm criminalibus prohibitæ sunt, & tantùm excipiuntur illæ purgationes, quæ instinctu spiritus Sancti fiunt. Hæc autem prohibitio habetur *in c. cura suscepti 1. b. t. in c. significantibus 2. b. t.* ubi etiam Innocentius III. addit, sententiam latam ex tali purgatione esse nullam, & non liberare nec condemnare: & *in c. dilecti filii 3. & ult. b. t.* ubi ab Honorio III. interdicitur sub censura purgatio vulgaris candentis ferri, quia id sit tentare Deum. Hinc Concilium Palentinum coactum anno 1322. ait, *Vulgaris purgationis abusum per canones interdictum, quo suspecti de criminibus ad se purgandum ferrum candens, aut aquas ferventes accipiunt, detestantes statuimus, ut mandantes talem purgationem fieri, tenentes, exhibentes,* 7

custodientes, accipientes, ad hoc, ferrum, vel aquam hujusmodi, cum his Deus tentari videatur, & innocentes in hujusmodi purgationibus sine demerito puniantur, in sententiam excommunicationis incidant ipso facto. Ratio prohibitionis ex eo desumitur: quia modus hujus purgationis alienus sit ab usu Patrum Ecclesiæ, & contineat Dei tentationem; siquidem postulatur à Deo in prærecensitis purgationibus miraculum absque ulla necessitate, cum plura alia suppetant media exquirendæ veritatis, & tuendæ innocentiæ: hinc Reus ille, quia Michaele Comneno compellebatur ad se purgandum per globum ignitum, id facere renuit subdens, se non esse præstigiatorem: & cum adhuc urgeretur à Metropolita, respondit ut ipsemet sacra indutus stola manus illi ignito ferro imponeret, ut refert Georgius Logotet. *in cron. Constantinop.* Tum quia in præfatis purgationibus vulgaribus contineri superstitionem docent communiter Theologii cum D. Thoma *2.2. q. 95 art.* 8. *ad 3.* quia tentatio est dictum, vel factum ad capiendum de aliquo experimentum, ut sciatur, quali sit potentiâ, scientiâ, bonitate, voluntate, ut cùm quis examinatur in aliqua scientia, vel cùm fit alteri contumelia, ut videatur quid facturus sit. Nec tantùm dicitur quis tentare, si id faciat, ut ipse sciat; verùm etiam quando aliorum causa: quo pacto in scripturis Deus dicitur tentâsse Abrahamum, Jobum, Tobiam, & alios sanctos, ut nimirum mundo illorum virtutem manifestaret, & proponeret in exemplum.

8 Aliquando sumitur tentare pro eo, quod est ad malum incitare: inde enim capitur experimentum virtutis, vel vitiositatis hominis. Tentatio verò Dei, de quâ in præsenti agitur est, qua quis absque justa causa aliquid dicit, vel facit ad capiendum experimentum divinæ potentiæ, sapientiæ, justitiæ, misericordiæ, voluntatis, vel alterius attributi: hæc autem tentatio facta absq; justa causa est, quæ prohibetur: alioquin si fiat ex justa causa, non est propriè tentatio, ut si fiat ex divino instinctu, vel ex eo, quòd habeat quis donum perpetrandi miracula, restituendi sanitatem, vel etiam si honor Dei, vel Religionis defensio expostulet opus, ad quod tale experimentum sit necessarium. Dicitur autem experimentum divinæ potentiæ, scientiæ, vel voluntatis quod libet opus extraordinarium, vel auxilium Dei supra communem rerum ordinem præstitum, & quo eius potentia, sapientia, vel justitia quasi experiendo cognoscitur: rursus debet id à Deo peti, vel expectari: alioquin non diceretur fieri ad capiendum experimentum, qua ratione non esset Dei tentatio, si quis se in ignē conjiceret, si non expectaret, ut à Deo, conservaretur illæsus. Hæc igitur tentatio in eo suam prodit deformitatem, quia per illam fit Deo irreverentia, à qua absque justa causa opus aliquod extraordinarium petitur, & expectatur, quasi Deus adigatur ad tale opus ponendum, quod petitur, cùm inde conjiciatur veritas. Deus enim vult servari naturæ ordinem, & adhiberi causas naturales jam institutas quantum fieri potest; adeò ut nolit, ut sine urgente necessitate hic ordo prætermittatur, nisi ipsi ob causas occultas aliter visum fuerit.

Contra tamen superiorem doctrinam videtur posse objici, quia apud omnes gentes, imò & in omni religione ethnica, Hebraica, imò etiam Catholica, hoc genus purgationis vulgaris, per quod innocentiam Deus sæpe monstravit videtur observatum fuisse, dictúmque judicium Dei: etenim apud Hebræos *c.* 5. *Numer.* Deus jussit, quòd si mulier accusata de adulterio id negaverit, nec potuerit probare, debeat offerre sacrificium Zelotypiæ super altare, & sacerdos aquas amarissimas in vase fictili execratas maledictione cum parvitate terræ effundat super eam, & dicat: si non dormierit vir tecum, & non es polluta, non tibi nocebunt aquæ istæ: sin autem declinâsti à viro tuo, & concubuisti cum altero, his maledictionibus subjacebis: de te Dominus in maledictionem, exemplorúmque cunctorum putrescere faciat fœmur tuum, & disrumpatur uterus tuus: & mulier respondet bis amen, amen, & si his factis mulieris uterus disrumpatur, est manifestum adulterium, & mulier erit in maledictionem, & exemplum omni populo: sin verò polluta non fuerit liberos poterit procreare. Idque tradit Stephanus Menochius *lib. 3. de Republic. Hebræor. c. 22.* Rursus examen per ignem fuisse etiam apud Ethnicos usitatum constat ex Sophocle in Antigono, ubi refertur quòd cum Creon Rex publico edicto, & mortis pœnâ indictâ prohibuisset corpus Pollinicis sepeliri, & Antigonus fratrem clam sepeliisset; custodes Regii se ipsos invicem cœperunt graviter incusare, & cùm ea de re non posset constare, Rex Creon voluit eorum innocentiam per ignem examinare. Romani itidem hoc examen per aquâ adhibuerunt, cum referat P. Varro Vestalem virginem ob falsam de stupro suspicionem periclitantem cribrum in testimonium suæ innocentiæ implesse aquâ de Tyberi, & ad suos Judices nulla eius parte stillante detulisse. Aliud simile exemplum de alia Vestali apud Romanos refert D. Hieronymus *lib. 1. adversus Jovinian.* inquiens *Claudia Virgo Vestalis cum in suspicionem venisset stupri, & simulacrum Matris Ideæ in vado Tyberis hæreret, ad comprobandam pudicitiam suam cingulo duxit novim, quam multa millia hominum trahere non poterant.* 9

Sed contra, ad primam enim quod attinet purgationem præscriptam *in cap. 5. Numer.* ad explorandum adulterium respondetur, quòd cùm talis purgatio fuisset tunc à Deo ipso indicta, non potuit non esse certa, idque per stabile, ac juge miraculum in tali eventu; atqui in usu purgationis, de qua in præsenti agitur nulla habetur divina institutio, neque approbatio Ecclesiæ, proinde est omnino re- 10

pro-

probanda, cùm sit tentatio Dei absque ulla necessitate. Tum quia præfata purgatio *in c. Numer.* fuit cæremonialis lata à Deo, qui populum illum voluit specialibus legibus gubernare; & præcepta cæremonialia antiquæ legis unà cum morte Christi cessârunt, adeò ut in lege evangelica non solùm non obligent, sed etiam non possint usurpari, ut habetur *in cap. translato de constit.* Ad exempla, quæ afferebantur etiam ex Ethnicis, respondetur. Deum in allatis exemplis fuisse patrocinatum innocentiæ, & tunc peculiari instinctu propulisse ad usurpationem talis medii, ut veritas eluceret, & calumnia revinceretur.

11 Causæ cur hæc purgatio reprobata, & prohibita fuit, tres præsertim recensentur; quarum prima, fuit quia per talem purgationem persæpe contingeret, eum condemnari, qui erat innocens, ac absolvendus; & reum absolvi, qui fuisset condemnandus *c. significantibus 2. h. t.* Secunda quia hujusmodi purgatio inventa fuit à Diabolo *can. Mennam. can. consuluisti 2. quæst. 5.* Tertia quia inde tentatur Deus *cap. Dilecti Filii ult. h. t.* Nihilominus si justa causa suppetat non est propriè Dei tentatio, neque purgatio illicita: est autem justa causa; primò divina inspiratio; qua ratione Abraham *Genes 15.* petit à Deo signum, unde sciret semen suum possessurum terram Chanaam, quam illi Dominus promittebat: & Gedeon *Judicum 6.* petiit bis signum in area, & vellere, unde cognosceret, an revera Deus per ipsum vellet populum liberare; sicut Angelus dixerat: huc etiam pertinet illud *Isaiæ 7.* ubi Dominus videtur præcipere Achaz, ut signum petat futuræ liberationis; sed veriùs dicitur Deus non præcipisse, sed tantùm obtulisse; & Achaz peccâsse recusando petere, quia ex infidelitate noluit petere. Secunda justa causa est necessitas; ut si infidelis, si alia ratio cognoscendæ veritatis non occurrit bona mente miraculum à Deo expostulet, ut exploratum sit, an revera talis doctrina sit à Deo: hac ratione sanctus Epiphanius *hæres. 30.* refert, Christum apparuisse Judæo cuidam, eique præcepisse, ut peteret miraculum, & sic crederet. De hac purgatione fusè tractat Tholosanus *Syntag. juris univers. lib. 48. cap.*

§. II.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selecta quæstiones.

1 Quæritur primò, an purgatio vulgaris fuerit aliquando in Ecclesia licita? Respondetur, usum purgationis vulgaris per duellum, vel per ignem olim apud varias Christianorum nationes fuisse receptum, & in aliquibus Conciliis provincialibus toleratum; in quo sensu explicantur plures textus præsertim *in can. 23.* Concil. Mogunt. sub Rabano, ut refert Burchardus *lib. 6. decret. cap. 7.* & Gratianus *in c. qui Presbyterum 17. q. 4.* & in hac collect. *in c. 2 de pœnit*, ubi citat verba cujusdam canonis, quæ sunt hæc: *Qui Presbyterum occiderit duodecim ei annorum pœnitentia secundùm canones imponatur: at si liber est cum septuaginta duobus juret: si servus super duodecim vomeres ferventes se expurget, convictus noxà usque ad ultimum vitæ tempus militiæ cingulo careat, & absque spe conjugii maneat*: ex hisce, & aliis textibus claret, purgationem per ignem fuisse olim sacris canonibus permissam usque fermè ad tempora Cœlestini III. Innocentii III. & Honorii itidem III. qui in præsenti titulo hoc purgationis judicium prohibuerunt, Cœlestinus enim in *c. cura suscepti. 1. h. t.* prohibuit in nullo casu debere tolerari purgationem vulgarem, eò quia id sit tentare Deum absque necessitate. Innocentius III. itidem *in cap. significantibus h. t.* non solùm prohibuit hujusmodi vulgarem, verùm etiam declaravit irritam sententiam ex tali purgatione latam. Honorius III. etiam *in cap. dilecti filii 3. h. t.* interdixit sub censura vulgarem purgationem candentis ferri ob eandem rationem, quia scilicet id sit tentare Deum sine ulla necessitate. Cæterum olim purgatio hæc ferri candentis plerumque injungebatur servis, & Monachis, eò quia isti ob conditionem; isti verò ob statum religiosum non poterant purgari per duellum.

Quæritur secundò, quænam purgationes vulgares hodie sint jure canonico prohibitæ? Respondetur, prohiberi in specie purgationem factam per monomachiam, idque desumitur *ex cap. monomachiam 22. caus. 2. q. 5.* & *cap. cura suscepti 1. h. t.* ubi Cœlestinus III. consultus an super ecclesiarum possessionibus debeant duella sustineri? Respondet, quòd nec in eo casu, nec in aliis debeat Episcopus purgationem illam factam per duellum tolerare. Secundò interdicitur etiam purgatio per judicium ferri candentis *cap. Mennam 7. §. ult. c. consuluisti 20.* ubi talis purgatio vocatur superstitiosa adinventio. Tertiò prohibita est etiam purgatio quæ fiebat per aquam frigidam *cap. ex tuarum 8. tit. de purg. can.* ut etiam prohibentur alia purgationum genera, ut fallacia, incerta, & superstitiosa, ut ait Gratianus *in c. consuluisti 20. §. hoc autem caus. 2. q. 5.* Hinc prohibetur etiam purgatio per fluxum sanguinis ex cadavere occisi præsente occisore: sagarum per aquam, in quam mulieres suspectæ de magia injiciebantur, & si submergerentur innocentes habebantur, secus si supernatarent, quasi aqua eas ob delictum respueret, ut notat Zœsius *in comm. in decret. h. t. num. 2. & sequent.* & ita dicendum de aliis signis, in quibus miraculosa divinæ virtutis ostensio expectatur, & petitur ad probationem occultæ veritatis, quia id revera est Deum tentare.

3 Quæritur tertiò, in quo propriè consistat deformitas, quæ oritur ex eo, quòd per vulgarem purgationem tentetur Deus? Respondetur hanc deformitatem in eo consistere, quia inde fit irreverentia Deo, qui sine ulla justa causâ quasi adigitur ad opus aliquod præstandum, vel auxilium extraordinarium impertiendum. Deus enim vult ordinem naturæ servari, ac adhiberi causas naturales jam institutas; adeò ut sine urgente gravi necessitate non debeat hic ordo prætermitti; nisi quando ipsi Deo ob causas occultas aliter visũ fuerit. Quamobrem quando nulla necessitas urget, nullúmque nobis indicium divinæ voluntatis suppetit, irreverenter agimus si extraordinariam opem ab eo petimus, & ut manifestetur veritas hominibus, Deum compellimus ad patranda miracula: nimia enim est hæc familiaritas, quâ homo cum Deo, perinde ac cum alio homine agit, non considerans illius majestatem, nec hominis indignitatem: sicut enim reverentia Dei in eo consistit, quòd homo considerata divina Majestate, & propria vilitate non audeat liberè rebus divinis se ingerere, nec divina inscrutari, nec cum Deo agere, sed ipsum humillimè metuere, revereri, & circumspicere: ita irreverentia oritur ex defectu huius considerationis, & consistit in nimia libertâte, & audacia tractandi divina, vel agendi cum Deo nulla habita ratione divinæ majestatis, & humanæ vilitatis: unde malitia hujus tentationis adversatur illi reverentiæ; quæ debita est divinæ Majestati; sicut enim si rusticus, vel alius vir infimæ notæ familiariter vellet cum Principe agere, hic procul dubio offenderetur, eò quia rusticus irreverenter ob nimiam familiaritatem cum ipso ageret; ita offenditur Deus, quando ab hominibus in purgationibus vulgaribus, quasi compellitur ad opus aliquod extraordinarium præstandum absque ulla urgente necessitate.

4 Quæritur quartò quotupliciter possit hæc Dei tentatio contingere? Respondetur dupliciter scilicet expressè, vel interpretativè. Tunc dicitur Dei tentatio expressè fieri, quando intentione directa capiendi talis experimenti aliquid fit, ut si Petrus miraculum à Deo peteret, ut posset inde conijcere ejus in aliquo negotio voluntatem, ut si se demitteret ex præalta turri ad experiendum, an Deus sinat ipsum lædi, ut ex simplicitate egit quidam Monachus referente Cassiano *collat. 2. Abbatis Moysis c. 5.* Quòd si Petrus peteret à Deo miraculum, ut sciret, an possit Deus illud facere, tunc tentatio eò esset gravior, quò conjunctam etiam haberet infidelitatem. Tentatio tunc fit interpretativè quando quis licèt non intendat tale experimentum sciendi causâ, facit nihilominus aliquid ob alium finem, quod ex se exigit auxilium Dei extraordinarium, quod propterea temerè à Deo expectat: ut si quis vellet abstinere omni cibo, & potu ea inductus persuasione, quòd Deus erit vires præbiturus: etenim nisi tale jejunium divino instinctu, & peculiari inspiratione in animum inducatur, est Deum interpretativè tentare ad præstandum aliquod extraordinarium; ut etiam si quis sine necessitate imminenti se periculo committeret, à quo sine extraordinaria Dei ope non posset eripi, confisus Deum esse præbiturum auxilium illud extraordinarium: sic purgationes illæ vulgares, quæ fieri consueverant ferro candenti, & aqua feruente, & in quibus expectabatur incolumitas per auxilium Dei extraordinarium, tentationem includebant interpretativè.

Quæritur quintò, qualénam sit peccatum hujusmodi tentatio? Respondetur esse mortiferum, præsertim si proveniat ex dubitatione earum rerum, quas tenetur homo scire, ut siquis dubitaret de divina potentia, sapientia, misericordia, justitia, aut providentia & vellet ob majorem certitudinem experimentum sumere. Vel si conjungatur cum aperto aliquo vitæ periculo, vel gravis læsionis, vel si quis in gravi morbo respuens remedia naturalia expectaret à Deo sanitatem sibi modo supernaturali impertiendam, tunc enim duplex intercedit malitia. Prima in eo sita, quia homo non satis reverenter agit cum Deo petendo, vel expectando ab illo sine justa causa opem extraordinariam; & altera, quæ se tenet ex parte materiæ, circa quam versatur opus, vel ex parte finis, qui intenditur, vel alterius circumstantiæ, Vel etiam quando est periculum scandali, ut si quis publicè absque necessitate offerat experimentum miraculorum in confirmationem alicujus articuli fidei, nisi fortassis sentiret se dono miraculorum præditum, vel peculiari Dei instinctu ad id moveri; vel si ex curiositate peteret quis miracula ad eum duntaxat finem, ut quæ vires excedunt naturæ, posset videre, quia fieret Deo magna irreverentia, ageret enim cum ipso quasi perinde, ac cum ludione aliquo. Cæterum ratione ignorantiæ non crassæ, aut inconsiderationis, vel ratione parvitatis materiæ potest hujusmodi tentatio esse tantùm peccatum veniale. 5

Quæritur sextò, an modus ille se purgandi per celebrationem missæ, vel sumptionem Eucharistiæ licitus sit? Respondent plures, hujusmodi purgationem esse per se malam, & illicitam, eò quia periculum adsit, ut ab indignis Eucharistia sumatur; & hæc sententia vera est, si talis purgatio revera cedat in irreverentiam sacramenti Eucharistiæ; secus si non subsit tale periculum, putârim modum hunc se purgandi non esse illicitum, quia non videtur includere intrinsecè Dei tentationem, quia non fit ad ostendendam divinam virtutem per miraculum; sed solùm quasi in testimonium, & probationem suæ innocentiæ: & hac ratione nullibi in jure canonico hujusmodi purgatio prohibetur, immo Concilium Wormaciense relatum *in c. sæpe 23. cauf. 2. q. 5.* statuit ut si furta fiant in monasteriis, & qui hæc committunt, ignorentur: missa ab Abbate celebretur; vel ab alio ejus jussu, qua absoluta 6

omnes

omnes fratres communicent, dicentes *Corpus Domini sit mihi ad probationem hodie.* Immò *in c. ult. caus. 2. q 5.* jubetur Episcopus, vel Presbyter cui maleficium, seu crimen fuit imputatum per missæ celebrationem se innocen e pro ere: sicut ad oste dendam propriam innocentiam potest quis etiam juramento deponere, se non fecisse id, de quo accusatur, si revera illud non fecit, nihil mali relucet, in hoc juramento: ita etiam ad probandam suam innocentiam potest quis licitè communicare, si revera sit innocens, quia tunc stante innocentia hic modus se purgandi per sumptionem Eucharistiæ non est periculosus, nec potest cedere in irre erentiam sacramenti Eucharistiæ; quòd si esset nocens non auderet communicare.

7 Quæritur septimò, an sententia lata ex vulgari purgatione, & jure reprobata, si ab ipsa non fuit appellatum, possit retractari? Respondetur affirmativè, & desumi ur *ex c. significantibus 2. h. t.* ubi cùm quidam fratres furti accusati cum accusatore coacti fuissent inire duellum, in quo ceciderunt, & furtum postea apud alios fuisset inventum, ipsique innocentes ostensi; Innocentius mandavit Spoletanis, ut bona, quibus illos spoliaverant, restituerent universa. Quamvis regulariter sententia, à qua non fuit appellatum, post elapsos decem dies transeat in rem judicatam, nec amplius retractetur; tametsi veritas aliter se habeat, eò quia vigore ipsius sententiæ jus inter litigantes jam factum sit, ut desumitur *ex c. cum inter 13. de sent. & re judic.* immo neque propter nova instrumenta postea inventa, cum non possit sententia lata retractari; nec propter errorem postea detectum *l. cùm putarem 36. ff famil. Hercis.* nihil ominus sententia lata *in d. c. significantibus 2. h. t.* retractatur, & Innocentius III. eam declarat nullam, adeò ut non liberet, nec condemnet, eò quia lata fuerit ex probationibus fallacibus, & reprobatis; siquidem purgatio illa facta fuerat per duellum, quæ probatio à jure reprobatur; & sententia lata per falsas probationes, si postea veritas deprehendatur debet retractari *c. cum venerabilis 6. §. intelleximus de except.* Præterea quia duellum fuit per judicem indictum juxta statutum, & consuetudinem loci, ut liquet *ex d. c. significantibus 2. h. t.* proinde senten ia la a fuit ex probatione non integra, seu non plena; & sicut sententia lata ex delatione juramenti per judicem facta parti, si comperiatur veritas potest retractari *l. admonendi 21. ff. de jurejur.* ita etiam hujusmodi sententia erat retractanda postquam constiterit de veritate, quia fuit injusta; & de injustitia postea constitit; proinde ipso jure fuit nulla *c. inter cæteras 9. de sent. & re judic.* tametsi sententia injusta tenea, eò quia præsumitur justa; si tamen hæc præsumptio cesset, & constet sententiam esse injustam tunc retractatur, quia sententia notoriè injusta nulla est.

TITULUS XXXVI.

De Injurijs, & damno dato.

QUia ad prosequendum, & terminandum judicium criminale non solùm de pœna ob crimen commissum luenda agendum est, verùm etiam de privata injuriarum, vel damni dati reparatione, eò quia deficiente accusatore Reus absolvi debet; & tenetur accusator quia defecerit in sua denuntiatione probanda resarcire accusato damnum ob injuriam eidem illatum; ideo rectè Pontifex post canonicam, & vulgarem purgationem ponit hunc titulum, Tum quia cum in præcedentibus titulis egisset, de variis excessibus, & criminibus, ex quibus persepe injuriæ, & damna proveniunt, appositè præsens titulus de injuriis & damno dato subnectitur præcedentibus.

SUMARIUM EXEGETICUM.

Omnium capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C SI RIXATI 1. h. t. Ex Exodo cap 21. & 22. statuitur, ut si homines rixati fuerint, & unus alterum percusserit lapide vel pugno, & percussus mortuus non fuerit sed jacuerit in lecto, percussiont tenentur solvere operas, & impensas in Medicos restituere. Ubi notat Glossa non esse habendam rationem de deformitate corporis, quia corpus liberum non petit æstimationem. Quòd si liber homo pereat, occisor est condemnandus ad 50. aureos solvendos

l. 1. §. sed cum liber homo. ff. de his qui dejec. vel effus.

C. *SI QUIS 2. h. t. Ex eodem libro Exodi statuitur, ut si quis aperiat, vel fodiat cisternam, quam relinquat apertam, si in eam cadat bos, vel asinus teneatur Dominus cisternæ dare pretium jumenti quod si mortuus sit, ipsius erit. Ubi notat Glossa, textum hunc procedere de fovea, vel cisterna in publico posita: non verò de illa, quæ in loco privato, ubi consueverunt fieri cisternæ, fuit aperta.*

C. *SI BOS ALIENUS 3. h. t. Ex eodem textu declaratur, quòd si bos alicuius cornupeta fuit heri & nudius tertius, adeò ut Dominus eum non custodierit, & alium bovem interfecerit, debeat reddere bovem pro bove, & cadaver integrum accipere. Ubi notat Glossa secus esse si bos occisus fuerit priùs aggressus occidentem: vel etiam si dubium sit, quis fuerit prior in aggrediendo.*

C. *SI LÆSERIT 4. h. t. Ex eodem textu declaratur, eum, qui dimisit suum jumentum ut depascatur in aliena vinea, vel âgro teneri solvere æstimationem damni illati.*

C. *SI EGRESSUS 5. h. t. Statuitur ex eodem libro ut si quis accendat suum campum, & egressus ignis comburat alienas segetes teneatur damnum solvere, si tamen ut notat Glossa fuit in culpa, eò quia non adhibuerit omnem diligentiam: vel campum incendit tempore, quo ventus excitatas flammas in alienum vicinum campum facilè potuisset deferre: alioquin si non fuit in culpa, non tenetur de damno.*

C. *SI QUIS 6. h. t Ex Pœnitentiali Romano statuitur, ut si quis domum alicujus incenderit, debeat solvere totum damnum, & pœnitentiam agere per tres annos. Notandum est, quòd tametsi lex vetus nullam habeat nunc vim obligandi Christianos, nihilominus jus canonicum recepit in præcedentibus capitibus aliqua judicia præfata veteris legis: quia potest observatio judicialium illius legis ab aliquo Principe, vel Magistratu habente potestatem legislativam induci in suum Principatum, & obligari populus ad illa, non quòd Princeps debeat obligare ad observantiam legis mosaicæ; sed quia ad imitationem illius potest legem condere, ut consonam legi naturali, & bono publico, ut docet D. Thomas* 1. 2. q. 104. art. 3.

C. *OLIM 7. h. t. Declarat Honorius III. sæcularem, potestatem, quæ clericum mittit in bannum esse condemnandam secundùm æstimationem injuriæ in expensis & damnis juxta gravitatem illatæ injuriæ, quia agit contra libertatem ecclesiasticam. Ex quo textu liquet, Judicem ecclesiasticum præsertim summum Pontificem, & Episcopum loci habere jurisdictionem contra Principes, & Dominos sæculares irrogantes injuriam Clericis, vel sibi usurpantes indebitè jurisdictionem in eosdem, hi enim committunt sacrilegium, & violant libertatem ecclesiasticam; idedque incurrunt infamiam c.* cum sit generale c. de foro compet. *Rursus Clericum ad compensationem damni, & injuriæ pecuniariam posse agere sibi applicandam.*

C. *IN NOSTRA 8. h. t. Gregorius IX. declarat statutum etiam juratum de non petenda, vel recipienda restauratione damnorum non extendi ad expensas: quia hæ non obstante juramento solvenda sunt ad arbitrium Judicis. Ratio potest assignari, quia statuta communitatum civitatum, immo & locorum particularium sunt strictissimè interpretanda, proinde appellatione damnorum non comprehendi expensas; tametsi expensæ inutiliter factæ damnum inferant, propriè tamen in jure nomine damni non venit diminutio Patrimonij* l. 3. ff. de damno infecto. *Eatenus expensæ non comprehenduntur sub nomine damni, quia vel fiunt sponte: vel si ab invitis, saltem sponte suscipiuntur, quia sponte appetitur sui, rerúmque suarum defensio, ad quam requiruntur expensæ. Tum quia ideo expensæ non comprehenduntur nomine damni, quia hoc infertur ab alio, & expensæ fiunt ab ipso expendente sive in lucrum, sive in damnum.*

C. *SI CULPA 9. h. t. Rescribit idem Pont. quòd si culpâ alicujus detur damnum, vel irrogetur injuria, vel auxilium detur irrogantibus injuriam, & hæc contigerint imperitia illius, vel negligentia, tenentur ille satisfacere: nec excuset ignorantia si scire debuit ex suo facto potuisse verisimiliter injuriam contigisse, aut jacturam. Rursus statuitur, quòd si mea animalia nocuerunt alicui, teneor ego satisfacere pro damno illato nisi velim dare animalia damnum passo. Sin verò animalia erant ferocia, & consueverant nocere, & ego non adhibui diligentiam, quam debebam, non me libero dando animalia, quæ damnum intulere. Præterea tametsi, qui dat causam damni videatur damnum ipsum dedisse: secus tamen est in eo, qui adhibuit omnem diligentiam, quam debebat ne contingeret. Hinc desumitur regula, ut quisquis causa, vel occasio damni fuit, vel damnificantes adjuvit, satisfaciat de damno, illúdque compenset. Verùm ut notat Glossa, ut aliquis teneatur resarcire damnum vel injuriam debet culpa aliqua intervenisse, alioquin non tenetur, quæ ratione infantes, amentes, & furiosi, si damnificent, non tenentur resarcire, quia damnum contigit absque eorum culpa: quòd si adesset levissima culpa tenerentur.*

IN SEXTO.

C. *ETSI unic. h. t. Gregorius X. in Concilio Lugdunensi declarat, quòd tametsi pignorationes, quæ vulgò represalia dicuntur, in quibus alius pro alio prægravatur jure civili sint probibita: ut tamen earum prohibitio in Clericis tantò plus timeatur, quantò specialius inhibentur; si tamen in legibus concedantur, declarat Pontifex, non extendi ad personas ecclesiasticas, neque ad earum bona non obstante contraria consuetudine, quæ potius est corruptela*

picta: quin imò qui hæc concedunt, vel extendunt contra ecclesiasticos si intra mensem non revocant, & sint personæ singulares excommunicantur; si universales interdicuntur.

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

De Injuriis, earúmque pœnis.

1 Njuria multipliciter sumi solet. Primò pro contumelia, vel damno alicui illato cum judicio patientis; secundò pro culpa cùm quis etiam sine prava animi destinatione damnum intulit alteri, eò quia eam diligentiam non adhibuerit, quam potuisset. Rursus sumitur injuria generaliter, vel specialiter priori modo dicitur omne id quod non jure fit, & ab hoc suam sortitur nomenclationem *l. 1. ff. de injuriis.* Posteriori modo seu specialiter tripliciter sumitur. Primò pro contumelia, quæ à contemnendo dicitur. Secundò pro culpa, seu damno, culpâ, & non jure dato, ut in lege Aquilia. Tertiò pro iniquitate, seu injustitia, ut quando Judex iniquè, & injustè judicat. Juxta tamen præsens institutum sumitur injuria pro contumelia, fitque duobus potissimum modis scilicet re, & verbis, dicitur contumelia fieri re, cùm quis alterum, vel baculo percutit, vel gladio vulnerat, vel pugnis pulsat: verbis fit contumelia dupliciter, primò cùm quis ad contumeliam alterius verba profert contumeliosa, & tunc hujusmodi verba quibus alter læditur, dicuntur convicia; est enim convicium injuria verbis facta, maximè si cum vociferatione, & coram hominum frequentia fiat; alioquin non dicitur propriè convicium, sed tantùm dictum, seu verbum prolatum causa infamandi alterum *l. item §. ait Prætor.*

2 Secundò fit litteris, seu scriptura; ut si quis librum ad infamiam alicujus pertinentem, vel carmen famosum scripsit, composuit, edidit, & malo dolo fecit, sive id proprio, sive alterius nomine præstiterit, ut notat Sylvester *in summa V. injuriam n. 2.* datur etiam quartus modus inferendi injuriam, scilicet gesto, ut si quis alteri ostendat medium digitum, vel cornua affigat portæ ejus domûs, ut notat idem Sylvester *loc. cit. n. 2.* Cæterum injuria sine dolo, & animo injuriandi non committitur *l. si non convicij 5. c. h. t.* quia injuria ex eo æstimatur, quòd cum malo affectu fiat: si quis enim jocosè tantùm, & per risum dicat alteri, tu es scurra, & nebulo, Sycophanta, non censetur injuriam ei facere, quia deest animus injuriandi; idque conijcitur ex modo, quo per jocum tantùm proferuntur talia verba.

3 Quòd si ex malo affectu quis alterum vocaret scurram, & nebulonem non excusaretur ab injuria alteri illata, quia injuria æstimatur ex affectu injuriantis, quapropter nemo dicitur facere injuriam, nisi sciat se injuriam facere, tametsi nesciat, cui faciat *l. 1. §. 2. & 3. ff. h. t.* Quòd si adsint facta, vel verba suaptè natura injuriosa præsumitur tunc animus injuriandi, adeò ut qui injuriam profert ad se purgandum, teneatur probare, se non habuisse animum conviciandi, quia contra ipsum stat præsumptio juris *l. si non convicij 5. Cod. h. t.* Quòd si verba non sint injuriosa, actoris est probare animum injuriandi, alioquin Reus absolvitur, argum. *l. qui in alterius 42. in fin ff. de reg. jur.* hæc autem probatio fit per conjecturas, ut notat Zoesius *h. t. n. 4.*

Patitur autem quis injuriam non solùm directè in se ipso, verùm etiam indirectè & per consequentiam in personis suæ Congregationis, cum quibus constituit unum corpus mysticum: vel etiam in iis personis, quæ sub nostra sunt potestate, vel nostræ subjiciuntur jurisdictioni: quo pacto injuria illata liberis redundat in parentes, illata uxori in maritum, & illata Clericis, vel Religiosis pertinet ad Prælatum *§ patitur, & ibi Doctores instit. h. t. cap. cum consideres in fin junctâ Glossâ de sent. excom.* Verùm ut pro injuria subdito, vel Religioso illata Domino, vel Prælato dicatur actio competere, necesse est, ut injuria fuerit subdito vel Religioso immediatè illata, & quidem aliquo modo in contemptum religionis, imò debet etiam redundare in contemptum dominicæ potestatis. Quamobrem si injuria ad Religiosum nonnisi indirectè pertineat, ut si ejus parentes, vel consanguinei in sæculo graviter offendantur; tunc ex communiori, & vera sententia non censetur jus agendi competere monasterio, ut rectè notat Lauretus de Franchis *in controvers. inter Episc. & Regul. p. 2. variar. quæst. q. 56.* 4

An verò injuria illata Novitio alicujus Religionis redundet in monasterium illius Religionis, adeo ut ei competat jus agendi, componendi, vel transigendi, & an hoc jus pertineat ad monasterium, vel ad Abbatem; negativè respondet Lauretus de Franchis *loc. cit. q. 52.* ea innixus ratione, quia monasterium nondum habet jus in Novitium. Verùm communior, & probabilior sententia est affirmativa, quam docet Pasqualigus in addit. ad Lauretum de Franchis *loc. cit. q. 52.* quia tametsi 5

etsi monasterium non habeat jus irrevocabile in Novitium, eò quia hic possit licitè ex religione egredi, & liber sit ad emittendam, vel non emittendam religiosam professionem; nihilominus, quandiu manet in novitiatu subijtur religioni, & est de jurisdictione ejusdem monasterij, adeò ut subijciatur Abbati, vel Præposito monasterij, ut notat Tamburinus *de jure Abbat. tom. 3. dist. 6. q. 28.* Idquè ex eo etiam firmari potest, quia injuria realis, ut injectio manûs violentæ in Novitium, censetur cedere in contemptum monasterij, & religionis, adeò ut percutiens Novitium incurrat excommunicationem *c. Religioso de sent excom, in 5.* eo autem ipso, quòd injuria Novitij redundat in religionem, & monasterium, jam per talem injuriam læditur etiam monasterium, & ejus Prælatus, cui propterea competit actio, & jus agendi in ordine ad vindicandam illatam sibi injuriam.

6 Potest autem hæc actio, quæ datur pro injuria vindicanda intentari civiliter, vel criminaliter: & quidem civiliter ut injuriâ affectus æstimet injuriam sibi irrogatam pro certa quantitete pecuniæ, quam petat sibi applicari: hæc autem pecuniæ æstimatio, ne ultra æquitatem excrescat, debet fieri pensatis circumstantiis personæ, & injuriæ juxta prudens judicium, ne pœna pecuniaria gravior sit culpâ, seu illatâ injuriâ. Criminaliter agitur, si injuriâ læsus petat, ut pecuniaria æstimatio applicetur fisco, vel alia pœna ad Judicis arbitrium inferatur irroganti injuriam; potest etiam alia actio intentari ex inolita consuetudine potiùs, ubi hæc invaluit, quàm ex jure scripto pro injuria verbali si hæc falsa fuerit deprehensa, & præsertim si injuria verbalis fuerit scripta in libello aliquo, qui in jure famosus dicitur, quando injuria ita scripta in plurium devenit notitiam auctore incognito; estquè hæc actio ad palinodiam, seu recantationem, dicitúrque propterea actio recantatoria, per quam petitur, ut qui injuriam irrogavit verbalem, & quidem falsam, eam publicè in judicio revocet, ac recantet: estque huiusmodi actio mera condictio, seu repetitio honoris ablati, adeò ut per illam non excludatur alia actio, & pœna injurjarum: sicut pro crimine furti datur actio furti ad pœnam quadrupli, & condictio furtiva ad restitutjonem rei ablatæ, nec una actio aliam extinguit.

7 Quòd si petatur, quomodo cesset, vel extinguatur huiusmodi actio injuriarum? Respondetur primò cessare lapsu temporis, quia pro injuria verbali datur actio tantum præterita annalis: pro iniuria reali præsertim in triplici casu, quo quis sit pulsatus, verberatus vel ejus domus vi aperta; si enim hæc actio sit civilis conceditur ad triginta annos juxta communem interpretum sententiam in §. *sed ex lex Cornel. instit. h. t.*

8 Secundò cessat hæc actio iniuriarum sive injuria sit verbalis sive realis, si iniuria læsus remittat, damnum sibi illatum, & plenè condonet irroganti iniuriam, quia potest quisque cedere juri suo, hæcque remissio iniuriæ non solùm est expressa, sed etiam tacita, quæ fit per dissimulationem, si scilicet læsus per incuriam ab initio statim iniuriam sibi irrogatam ad animum non revocaverit, vel postea cum adversario, à quo fuit per injuriam læsus sine necessitate loquatur, comedat, & alia familiaritatis signa cum ipso ostendat, tunc enim tacitè censetur ipsi remisisse iniuriam *c. ult. instit. h. t. l. non solùm §. 1. ff. eod.* Verùm qui sub aliena sunt potestate, cuiusmodi sunt filii. Religiosi non possunt iniuriam sibi irrogatam remittere invitis illis, sub quorum potestate sunt; quia cùm & ipsis competat actio iniuriarum, possunt non cedere juri suo, & exigere, ut compensetur damnum pro iniuria illata: è converso potest pater iniuriam illatam filio, ut etiam Prælatus iniuriam irrogatam Religioso sibi subdito condonare etiam eo reclamante *l. sed si unius 17. §. planè 17. ff. h. t.* quia voluntas patris censetur esse illa filii, non è contra, quia filius dependet à patre, non pater à filio.

9 Tertiò extinguitur etiam actio iniuriarum per mortem iniuriantis, vel illius, cui fuit iniuria irrogata, dummodo lis non fuerit contestata, quia cùm actio ex delicto sit pœnalis, non ampliatur ad hæredes nec contra hæredes datur, sed restringitur ad solam personam, quæ iniuriam intulit alteri, & ad eam, quæ per iniuriam sibi illatam læsa fuit *l. iniuriarum 13. ff. h. t. l. unic. C. ex delicto defuncti.* Id autem procedit si iniuriam passus contra hæredes illius, qui iniuriam irrogavit, velit pœnam prosequi; alioquin si per realem iniuriam grave quis accepit damnum in corpore vel, propriis bonis, potest tunc hæres nomine defuncti civiliter pro viribus hæreditatis convenire eum, qui iniuriam irrogavit, vel etiam iniuria læsus hæredem illius, qui intulit iniuriam *c. ult. de sepultur. c. in literis de raptorib.*

10 Quartò cessat iniuria per retorsionem, quando iniuria verbalis retorquetur per aliam iniuriam verbalem, quia tunc sunt pares, ambo enim iniuriam inferunt, & iniuriam patiuntur; debet tamen id procedere causa tuendi honoris per modum defensionis naturalis, & moderaminis inculpatæ tutelæ.

11 Neque obstat, quòd jus defensionis tantùm detur contra præsentem, vel futuram iniuriam, non verò contra præteritam, eò quia hæc judicanda sit, apud Judicem non privatum; quo pacto nec post lapsum temporis potest, qui fuit percussus, percutientem repercutere quia tum percussus non debet ex se vindictam sumere, sed tantùm potest apud Judicem percutiens conveniri.

12 Nam contra est, quia tametsi hæc procedant ordinariè de iniuria reali: iniuria tamen verbalis, licèt semel prolata quoad sonum verborum, & physicè cesset, non ita moraliter, & quoad apprehensionem; tamdiu durat, quamdiu ipsa apprehensio hominum perseverat, tunc enim

quia injuria tametsi physicè cessaverit, adhuc censetur moraliter perseverare, donec per retorsionem, vel acceptum judicium depellatur.

13 Hæcque procedunt quoad forum externum, quia in foro conscientiæ tenetur Christianus, tametsi injuriam fuerit passus, odium deponere, & illicitam vindictæ cupiditatem contra eum, qui iniuriam irrogavit; licèt non teneatur remittere actionem, vel alia adhibere media justa, quæ conceduntur ad tuendum proprium honorem: siquidem ex bona fama alicuius injustè læsa non solùm ipsi infamato plura imminent damna, verùm etiam aliis hominibus, quibus si iniuriæ dimittantur impunitæ; datur occasio similes iniurias in alios irrogandi, proinde via aperiretur scandalis, & peccatis, quapropter Augustinus *in c. nolo caus. 12. q. 1.* ait, duæ res sunt conscientia, & fama: illa necessaria est tibi; hæc proximo tuo, qui confidens conscientiæ suæ negligit famam suam, crudelis est. Sin verò iniuria non multum læserit eum, cui fuit irrogata, sanctiùs tunc, & consultiùs est, exemplo Christi patienter tolerare damnum sibi illatum, & libenter condonare irroganti iniuriam: Tum quia convicia si contemnantur, vires deperdunt, nihilquè inferunt damni.

14 In eo autem qui iniuriam alteri irrogavit oritur in foro conscientiæ obligatio, ut se cùm iniuriam passo reconciliet juxta Christi sententiam *Matth. 5 si frater tuus habet aliquid adversum te vade reconciliare fratri tuo*, unde tenetur ablatum ei honorem restituere per revocationem iniuriæ apud alios quantum potest, ut hac via resarciat damnum illatum, quod iniuriam passo intulit; unde tenetur iniurians conceptam de iniuriato malam opinionem quantum sine mendacio potest abolere; dicendo se ex impetu iræ, vel alia animi perturbatione malè fuisse locutum, & iniuriam intulisse, qui enim crimen occultum, tametsi verum injustè revelavit, maledixit, & iniuriam intulit, proinde tenetur læsum honorem resarcire. Cæterum cessat hæc obligatio si iniuriam passus damnum sibi illatum condonaverit: vel ipse quoque prius alia iniuria affecerit iniuriantem, & noluit postea famam restituere, ut censet Layman *in Theolog. moral. lib. 3. tractat. 3. p. 2. c. 7.* &

15 An verò iniuriam inferat, qui cùm alio contendens dicit: *Ego non sum fur, nec proditor*, plures censent cum Gomez *in comment. tit. de iniur. c. 6. tom. 3.* non inferre iniuriam & ratio, quâ hæc sententia nititur, est quia eo ipso quòd contendens cum alio dicit tantùm ego non sum fur, nec proditor, intendit solùm talem notam infamiæ à se removere absque relatione ad alium; proinde non videtur alium lædere: aliud est dicere ego non sum fur, & aliter Petrus est fur, prima enim propositio est negativa, secunda affirmativa, proinde, si per affirmativam læderet honorem Petri non posset per negativam ei detrahere bonam æstimationem.

Verùm probabilius est, per similem loquendi modum inferri iniuriam alteri, cum quo quis contendit, ut notant Parlador, *lib. 1. rerum quotidianar. c. 10. n. 17.* Boerius *consil. 4. n. 17.* id tamen procedit, dummodo similia verba prolata non fuerint ad repellendam iniuriam; nam si quis insimularetur furti, aut proditionis, & hic responderet, non sum fur, non sum proditor, tunc staret in terminis defensionis, & quidem cum moderamine inculpatæ tutelæ, proinde non inferret alteri iniuriam, sed tantùm eam in se propulsaret: hæc autem defensio cum sit de jure naturæ, licita est, & in his terminis propugnari potest prior sententia. 16

Ratio autem, cur huiusmodi loquendi modus iniuriam inferat, est, quia huiusmodi verba, quando non ordinantur ad propriam defensionem, tunc diriguntur ad segregandum proferentem ab eo, cum quo loquitur, adeò ut verba illa sic prolata ponant discrimen inter eum, qui dicit se non esse furem, nec proditorem; & alium cum quo contendit, proinde continent tacitam oppositorum comparationem, adeò ut cùm quis contendens cum alio dicit: *ego non sum fur*, tacitè, & virtualiter insimulet alium furti, proinde est virtualiter talibus verbis iniurius, ac propterea censenda sunt verba expressè iniuriosa, quia id pro expresso habetur, quod virtualiter inest, quia taciti, & expressi idem est judicium *l. cùm quid ff. si cert. pet. l. fin. ff. de legat. 2. l. item quia ff. de pact.* Tum quia qui verba proferens contumeliosa unum nominat, & alium tacitè perstringit, cui propterea iniuriam infert, si ex indiciis coniiciatur in ipsius quoque iniuriam fuisse verba illa prolata *l. lex Cornelia § si quis lib. ff. de injur.* ubi Bartolus *in l. item apud. §. cui. ff. de iniur.* atqui quando duo simul contendentes unus dicit alteri: *ego non sum fur, non sum proditor*, ipse modus loquendi clarè indicat præfata verba alium perstringere, ac tendere in contumeliam ipsius, cui propterea iniuriam inferunt. Tum quia ut verba dicantur contumeliosa, & iniuriam inferre, sufficit, si tacitè contra aliquem tendant, ut si nemine nominato impersonaliter proferantur dummodo ex indiciis coniiciatur, contra quem proferuntur, idque desumitur *ex d. l. lex Cornelia §. si quis lib. & l. quod Senatusconsultus ff. de iniuriis*, & quando contendens cum alio dicit *ego non sum fur non sum proditor*, & id non asserat ad iniuriam sibi illatam propulsandam, tunc prolata verba tacitè diriguntur ad tertium, & continent virtualiter iniuriam, quam propterea inferunt tertio. 17

Ex famoso autem libello gravissima oritur iniuria, quæ pœnâ punitur capitali *l. unic. C. de famosis libell.* quod tamen procedit, si criminaliter agatur: alioquin si civiliter condemnatus jubetur esse intestabilis *§. si quis librum.* Immo hæc pœna non solùm constituta est contra auctorem libelli, verùm etiam in eum, qui de via repertum non decerpserit, sed evulga- 18

evulgaverit, & in publicum projecerit, ut ab aliis legeretur. Quòd verò ad pœnas illatas pro aliis iniuriis attinet, sicut ex iniuriis, aliæ corpus lædunt, & aliæ honorem, vel famam ita pro diversitate injuriarum variè in jure constituuntur pœnæ *l.* 1. §. 2.

19 Rursus iniuriæ atroces utpote contumeliosiores, ac majores graviùs puniuntur habita ratione personæ, temporis, loci, & rei *l. aut. facta* §. 1. *ff. de pœn. l. Prætor edixit. ff. atrocem* & *C. sequent. ff. h. t.* §. *attrox inst. eod.* injuriæ leviores mitiùs puniuntur; adeò ut pro varietate injuriæ atrocis, vel levis crescat, vel minuatur æstimatio injuriæ, & jure civili ob injuriam agitur civiliter, vel criminaliter: priori modo ad æstimationem injuriæ, ut scilicet Judex tanti Reum condemnet, quanti æstimaverit injuriam passus, vel minoris §. *in summa, juncto* §. *pœna instit. eod.* Criminaliter agitur ad pœnam extraordinariam officio judicis irrogandam Reo: utroque modo agitur ex præscripto juris civilis, ubi juvat observare unam actionem tolli per aliam *l.* 6. 7. & *ult. ff eod.* quia utrumque judicium ad pœnam, & vindictam comparatum est, & delictum semel vindicatum uno judicio, non debet alio vindicari, *l. senatus* 14. *ff. de accusat.*

20 In Jure canonico tamen, si quis injuriam realem Clerico inferat injiciendo in eum manus violentas, incurrit ipso facto excommunicationem *can. si quis suadente* 18. *q.* 4. *cap.* 5. Qui verò percutit, vel hostiliter insequitur Cardinalem contra eum proceditur, perinde ac contra Reum læsæ Majestatis *cap. felicis de pœnis in* 6. Iisdem fermè pœnis etiam punitur, qui hostiliter Episcopum insequitur, eúmque percutit, ut habetur *in clement.* 1. *de pœnis cap. unic. eod. tit. in* 6. Rursus jure canonico, qui alterius famam publicè per verba contumeliosa, vel scripturam læsit, flagellis cæditur: qui verò libellum famosum invenit, & non laceravit quasi auctor eiusdem delicti utroque jure punitur *l. unic. C. eod. de famosis libell.*

§. II.

De damno injuriâ dato.

Altera pars Rubricæ præsentis tituli est de damno injuriâ dato, & definitur
1 esse delictum privatum, quo res aliena dolo, vel culpa diminuitur. Hìc tamen injuria non sumitur pro contumelia, sed pro eo, quod non jure, sed tantùm contra jus factum est, proinde damnum injuriâ datum est idem, ac culpâ vel dolo illatum etiam ab eo, qui nocere noluit *l. sed etsi* 5. §. 1. *ff. ad leg. Aquil.* Agitur de hoc damno injuria dato *in cap. si culpa ult. h. t.* ubi Gregorius IX. rescribit, si culpâ tuâ datum est damnum, vel injuria irrogata, vel aliis irrogantibus opem fortè tulisti, aut hæc imperitiâ tuâ sive negligentiâ evenerunt, jure super his, te satisfacere oportet. Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere, vel jacturam. Quòd si animalia tua nocuisse proponas, nihilominus ad satisfactionem teneris, nisi ea dando passo damnum velis liberare te ipsis: quod tamen ad deliberandum non proficit, si fera animalia, quæ consueverunt nocere, fuissent, & quam debueras, non curasti; diligentiam adhibere. Sanè qui occasionem damni dat, damnum dedisse videtur: secus tamen est de illo dicendum, qui ut non accideret de contingentibus nihil omisit. Ex quo textu claret, quòd quando culpâ alicujus datur damnum, vel irrogatur injuria, vel auxilium datur ipsis injuriam irrogantibus, si hæc obtigerunt imperitiâ eius, vel negligentia, tenetur ille satisfacere, nec excusat ignorantia, si scire debuit ex suo facto, posse verisimiliter injuriam contingere, & damnum inferre. Rursus si animalia Titii nocuerunt Cajo, tenetur Titius satisfacere, nisi det ipsa animalia damnum passo.

Quòd si animalia erant ferocia, & consueverunt nocere, & Titius non adhibuit diligentiam, quam debuit, & poterat; tunc non 2
se liberat dando animalia. Siquidem qui dat causam damni, videtur damnum dedisse: secus tamen est in eo, qui adhibuit omnem diligentiam, quam debebat, ne contingeret. Hinc ut quis teneatur damnum resarcire, vel injuriam, necesse est, ut intervenerit culpa: alioquin non tenetur: quo pacto infantes, & furiosi si alium damnificent non tenentur damnum resarcire ex defectu culpæ: sin autem ad esset culpa quamvis levissima, quam scilicet homo diligentissimus præcavere potuisset, teneretur ad satisfactionem illius damni illati, ut desumitur *ex d. cap. si culpa tua ult. h. t.* ubi indistinctè, & indefinitè sermo est de culpa, seu negligentia, proinde etiam generaliter, & indistinctè debet intelligi de qualibet culpa etiam levissima juxta *l. in lege* 44. *ff. ad leg. Aquil.* & hoc procedit in utroque jure canonico, & civili, adeò ut universim qui fuit causa, vel occasio damni, vel damnificantes adjuvit, teneatur de damno, quod propterea debet compensare, ut notat Abbas *in d. c. si culpa tua* §. *num.* 1. *not.* 1. *h. t.* ubi addit id etiam procedere in foro conscientiæ.

Verùm si secluso pacto, vel contractu damnum contigit ex culpa levissima imò etiam levi, dummodo damnum præter intentionem 1
contigerit, non teneri in foro conscientiæ, qui damnum intulit ad restitutionem ante sententiam Judicis docent plures cum Tannero *tom.* 3. *disp.* 4. *q.* 6. *dub.* 2. ubi censet, hanc sententiam esse practicè tutam, quia secluso peculiari pacto, vel contractu nemo tenetur majorem adhibere diligentiam ad cavendum damnum alterius, quàm soleant Ordinariè homines eiusdem conditionis præcavere damnum proprium, quia nemo censetur prudentior, & circumspectior in negotiis, quàm alii homines similis conditionis, quapropter damnum quod contigit ex omissione

hujus

hujus majoris diligentiæ, ad quam non tenetur, non debet ipsi imputari, dummodo adhibuerit diligentiam communem, ad quam tenetur: ex quo sequitur, quòd ex culpa levi, aut levissima secluso speciali pacto, & contractu non teneatur quis damnum alteri illatum præter intentionem resarcire in foro conscientiæ, & ante sententiam Judicis.

4 Cæterum jure civili damnum injuriâ datum vindicatur lege Aquilia, seu plebiscito, eò quia Aquilio Tribuno interrogante à plebe Romana latum fuerit: derogavit lex Aquilia legibus omnibus de damno injuriâ dato constitutis *l. 1. ff. h. t.* quod tamen prudenter accipiendum est, ut plures Juristæ censent, quia non videtur vero simile, legem Aquiliam derogasse etiam legi duodecim tabularum, quâ actio in illum datur, qui furtim arbores cæcidit, quamobrem plebiscitum Aquilianum derogavit tantùm aliis legibus, quæ de damno injuriâ dato simpliciter fuerant constitutæ, non verò derogavit illis, quibus cautum erat de damnis specialibus, ut notat Wesenbech. *dist. ad ff. 21.* Hoc autem damnum solus ille potest injuriâ dare, qui doli est capax: quapropter furiosi, & infantes nondum septennes, non tenentur lege Aquilia, si casu præter intentionem damnum dederint; quia ipsi non sunt capaces doli, nec possunt advertere damnum aliis inferendum.

5 Objectum hujus delicti juxta legem Aquiliam videtur esse multiplex: siquidem in primo capite agitur de servis alienis, & quadrupedibus, quæ pecudum numero accenseantur; & cavetur, ut si quis servum occiderit, præstet non quanti is fuerit, cum occideretur, sed quanti eo anno plurimi fuit *l. 2. l. 21. l. 23. §. 3. ff. h. t.* hinc Juristæ ansam acceperunt corripiendi Aquilium, ac dicendi ipsum oculos in occipitio habuisse, eò quia æstimationem servi non præsentem, sed præteritam respexerit. Rursus *in tertio capite* agitur in lege Aquilia de damnis reliquis præter homines, & pecudes occisas, & cavetur ut si quis servum, aut quadrupedem vulneraverit, vel rem aliam sive animatam, sive inanimatam corruperit, præstet quanti res ea plurimi fuit triginta diebus proximis *l. 27. §. 5. ff. h. t.* Quamobrem caput tertium legis Aquiliæ amplissimis deprehenditur finibus circumscriptum: siquidem ad illud caput pertinet damnum datum in rebus animatis; adeò ut siquis servum alienum, vel pecudem vulneravit, vel etiam liberos alterius occiderit, hæc omnia damna pertineant ad tertium caput legis Aquiliæ, ut etiam quodcumque damnum datum in rebus: animâ carentibus, & mobilibus, adeò ut si quis rem alienam combusserit, colliserit, damna hæc omnia tertio capite legis Aquiliæ vindicentur *l. 27. §. 5.*

6 Rursus pertinet etiam ad dictum caput tertium damnum quodcunque datum in rebus immobilibus, ut si quis alienas ædes incenderit, segetes in prædio alieno protriverit, plantas avulserit, arbores cæciderit, aquæ ductum corruperit, damna hæc omnia etiam pertinent ad dictum tertium cap. legis Aquiliæ & eadem vindicantur pœna *l. 27. §. 7. 8. 14. ff. h. t.* Secundum verò caput legis Aquiliæ apud Juristas in desuetudinem abiit *l. 27. §. 4. ff. h. t.* Sunt qui censent, cautum ibi fuisse de servo corrupto *argum. l. 5. §. 2. ff. de servo corrupto.* Putat tamen Cujacius caput secundum legis aquiliæ pertinuisse ad utilitates rei læsæ nobis interceptas, ut si constituta servitus ædificio extructo deterior sit reddita, si aqua aliena illicitè abducta.

Ut damnum injuriâ datum oriatur, duo præsertim requiruntur, primò corruptio, seu læsio rei alienæ *l. 27. §. 13. & 16. ff h. t.* defectu hujus corruptionis, si Titius segetem ad falcem maturam desecuerit, uvas itidem maturas decerpserit, vel olivas decusserit, non tenetur lege Aquilia, quia tunc nullam infert Domino injuriam, nec corrumpit rem alienam, quinimò vedetur potiùs ei prodesse; cùm præsumatur, impensas in collectionem fructuum factas, donâsse Domino fructuum *l. 27. §. 25. ff. h. t.* Secus si uvas immaturas decerpserit, olivas, & segetes nondum ad maturitatem deductas desecuerit, tenetur lege Aquilia, quia tunc rem alienam corrupit *l. 27. §. 27. ff. h. t.* Secundum requisitum est, ut interveniat dolus, vel culpa. Unde sua sponte sequitur, ut damna jure, & citra delictum inferentis data lege aquilia non vindicentur: hinc Magistratus non tenetur lege aquilia, si contra resistentem violentiùs quid egerit, quia tunc necessitate officij excusatur *l. 29. §. penult. ff. h. t.* nonnunquam tamen Magistratus hac lege tenetur ut si res animatas pignori ceperit, & fame necaverit; si res pignori captas, detritas, & corruptas restituerit, vel alio modo damnum injustè dederit *l. 29. §. penult. ff. h. t.* 7

Neque tenetur lege Aquilia, qui injustum aggressorem læserit, vel latronem insidiantem sibi cum eum apprehendere non posset; quia licitum est, vim vi repellere, cum moderamine tamen inculpatæ tutelæ, quapropter quod quis ad sui corporis defensionē fecit jure fecisse æstimatur, dummodo terminos justæ tutelæ non excesserit, *l. 1. §. 27. ff. de vi, & vi armat.* alioquin si quis egrederetur terminos inculpatæ tutelæ, teneretur lege Aquilia *l. 5. princ. ff. h. t. §. 2. inst. eod.* Nec tenetur lege aquilia, qui opus in suo fundo factum cum prædium alieno non serviret, manu propria reciderit, quia culpâ caret, qui illud destruit, quod non jure in suo prædio factum est *l. 29. §. 1. ff. h. t. l. ult. §. 2. ff. quod vi, aut clam.* quapropter si servitute non constituta Petrus aquæ ductum in domum Pauli trajecerit, vel tabulas ad ejus januas vi, aut clam fixerit, vel in eius fundo ædivificaverit, si aquæ ductum Paulus interciderit, tabulas priusquam Petro renunciaret refixerit, & ædificium fuerit domolitus, non tenetur lege aquilia. 9

Rursus in certamine publico, ut lucta, & pugilatu, si quis adversarium oppresserit non tenetur 10

tenetur lege aquilia, quia non injuriæ gratia, sed virtutis, & gloriæ causâ damnum censetur intulisse *l. 7. §. 4. ff. h. t.* Id tamen procedit, dummodo oppressor leges certaminis servaverit: alioquin si prætergressus sit, aut in pugna ob periculum vetita damnum dederit, tenetur lege Aquilia, quia ludus si noxius sit, etiam in culpa ponitur *l. 10. ff. h. t.* Id etiam procedit de gladiatoribus, quia in duas divisi factiones penatam, & martianam, aëriis ictibus congressui præludunt, ac instructi rudibus, longioribus hastilibus, mucronibus nodosis, bipennibus ligneis, macherisque retusis, ac flexilibus ad pugnam prosiliunt: hi si alternis ictibus mutua sibi vulnera infligant, non tenentur lege aquilia, eò quia non censeantur injuriæ inferendæ causâ, sed gloriæ reportandæ gratiâ decertâsse: id autem procedit dummodo leges conflictûs servaverint, quas alta voce solet promulgare ductor cohortis gladiatoriæ: alioquin si quis ictum prohibitum impegerit, ex lege aquilia potest conveniri. Præterea neque damna illa, quæ dicuntur fatalia, seu quæ hallucinantis malignitati fortunæ data sunt lege Aquilia non vindicantur; quia casus fortuitus à nemine præstatur *l. 23. ff. de regul. jur.* quod verum est, dummodo nulla accesserit culpa: alioquin si negligentia, vel etiam imperitia casum anteverterit, & causam damni dederit, tenetur lege Aquilia *§. 3. instit. h. t.*

10 Præterea Medicus si susceptam curationem cum decumbentis dispendio deserverit, vel Medicamentum sanitati exitiosum imperitè propinaverit tenetur lege Aquilia *l. 7. §. fin. 8. ff. h. t. §. 6. & 7. instit. eod.* Verùm hodie nonnisi rarissimè hujusmodi medicorum delicta in jus vocantur, vel quia ob nimiam frequentiam non expediat esse censuræ fori obnoxia, ne tribunalia non minus, quàm se pulchra videantur iisdem oppleri, vel fortâssis veriùs, quia indecens est, venia non impetrata, in jus eos vocari, quos jubemur honorare ob necessitatem: vel quia imperitia medicorum censeatur inemendabilis propter judiciū incertum, & experimentum periculosum. Licet non requiratur dolus, ut quis teneatur lege aquilia; requiritur tamen culpa saltem aliqua, sive ea lata, vel levis, aut levissima sit *l. 44. princ. ff. h. t.* Et per hoc differt damnum injuriâ datum ab aliis delictis, quæ sine dolo, seu animo delinquendi non committuntur *l. 1. c. si advers. delict. l. 1. §. 3. in fin. ff. ad leg. Cornel. de siccar.* damnum enim injuria dedisse videtur etiam, qui culpâ dedit: nec nomine culpæ negligentia crassa tantùm, & supina designatur, seu illa quæ propè ad fraudem accedit, verùm etiam imperitia, sævities, & infirmitas: adeò ut id etiam culpæ vertatur, si quis affectaverit, in quo intelligebat, aut intelligere debebat imperitiam, aut infirmitatem suam aliis periculosam fore *l. 5. §. 1. & ult.* quia ubi duo certant de damno vitando æquitas naturalis exigit, ut ille potiùs id ferat, cujus culpa accidit, quam sui, vel nihil, aut saltem non tantùm potest imputari: hinc tenetur lege aquilia, qui in propriam defensionem missurus lapidem in adversarium prætereuntem percusserit, quia non conceditur ei alium ferire, sed eum tantùm, qui vim molitur *l. 25. §. penult. ff. h. t.*

An verò ferarum capiendarum causa foveam qui facerit, vel laqueos posuerit, in quos homo, vel animal mansuetum inciderit, teneatur lege Aquilia; respondendum est cum distinctione: si foveam fecerit, vel laqueos posuerit in loco, in quo iter fieri solet, tunc tenetur lege aquilia, quia debuisset locum illum tali signo notâsse, ut singuli facilè intelligerent accedendum illuc non esse, ut sibi caverent, & quia neglexit, quod non debuerat, ideo redarguitur culpæ, & tenetur lege Aquilia. Sin verò foveam fecerit in loco prorsus impervio, tunc non censetur teneri lege aquilia *l. 28. l. 29. princ. ff. h. t.* Hinc si pila vehementiùs percussa, & in manus barbitonsoris dejecta, effecerit, ut gula assidenti præcideretur, si barbitonsor dexteram novaculæ applicaverit, ubi ex consuetudine luditur pila, tunc tenetur lege aquilia, si non sufficienter præcluserit aditum damno; quia debuisset illud prævidisse, & præcavisse. Sin verò in loco ad lusum pilæ inepto, ludicræ oblectationi quis indulserit, & pilam vehementiùs percussam in tonstrinam dejecerit damno secuto, tenetur ipse lege aquilia. 11

Effectus damni injuriâ dati duplex est proximus, & remotus; ille est obligatio reparandi damnum injuriâ datum; remotus est ipsa reparatio. Hoc autem damnum potest contingere, per culpam Theologicam, vel per merè juridicam: is dicitur culpam Theologicam generatim committere, qui mortaliter, vel venialiter peccat: juridica verò culpa dicitur, cùm quis diligentiam omittit, quam ex lege, vel conventione tenebatur adhibere: & hæc culpa juridica aliquando conjuncta est cum Theologica, & nonnunquam ab illa disjuncta: tunc dicitur adnexa theologicæ, cum quis diligentiam ex lege, vel conventione debitam omittit cum ea advertentia, quæ sufficit ad peccatum mortale, vel veniale: culpa juridica sola, & sejuncta à Theologica habetur, cùm quis inculpabiliter non advertens debitam à se diligentiam omitti, vel ex omissione sua, damnum sequitur. 12

Hinc id interest discriminis inter culpam Theologicam, & juridicam, quia illa prævíam supponit plenam advertentiam ad aliquem gradum malitiæ; quia peccatum semper præsupponit præcedens judicium evidens, & practicum, quòd hic, & nunc talis commissio, vel omissio mala sit, quo fit, ut omnis culpa theologica nectatur cum aliquo proposito. Secus culpa juridica non prærequirit præcedens judicium evidens practicum de commissione, vel omissione hîc, & nunc mala, proinde non est conjuncta cum aliquo proposito: potest enim 13

quis diligentiam omittere, quam ex dispositione jurium, aut conventione tenebatur adhibere, simul invincibiliter ignorare, ex tali amissione damnum sequi, hinc potest dari culpa juridica absque omni proposito: siquidem invincibiliter ignorans se alterum lædere non habet propositum alterum lædendi.

14 An verò ex lege aquilia oriatur obligatio in conscientia resarciendi damnum injuriâ datum Covarruvias *tom. 1. de matrim. p. 2. cap. 6. §. 8. num. 15.* censet induci hanc obligationem in conscientia ante sententiam Judicis; adeò ut si culpa merè juridica intervenerit, teneatur quis damnum injuriâ datum resarcire in conscientia ante sententiam judicis: Molina de verò *de instit. & jur. disp. 698. num. 6.* Layman *lib 3. Theol. Moral. tract. 3. p. 1. cap. 6. num. 2.* & alii docent, quòd si culpa theologica intercesserit obligatio in conscientia non inducitur ante sententiam judicis. Haunoldus *tract. 2. de justit. & jur. cap. 2. controversia 5. num. 178.* censet quòd si culpa theologica non intervenerit, non inducitur obligatio in conscientia, ante, nec post sententiam judicis: & quidem spectato jure naturæ putârim non dari hanc obligationem resarciendi damnum illatum ob defectum advertentiæ, & voluntarii absque omni culpa theologica, quia si daretur hæc obligatio, deberet oriri, vel ex re accepta, vel ex injusta læsione: neutrum dici potest, non primum, quia is qui damnum dedit ob defectum advertentiæ, & voluntarii supponitur nullum inde lucrum percepisse. Neque secundum, quia damnum illatum ob solum defectum advertentiæ sine omni culpa theologica est merè fortuitum; quia nullo modo voluntarium: proinde ex radice injustæ læsionis non videtur esse reparandum; non enim ille censetur injustè alterum lædere, qui omnino involuntariè eum lædit. Tum quia seclusa lege, & pacto, seu contractu nemo tenetur resarcire damnum, quod humano modo non intulit, & cujus propterea non est causa moralis: proinde seclusa lege, & conventione nemo tenetur reparare damnum quod ob defectum advertentiæ dedit sine omni culpa theologica, quia tunc damnum illud non dedit humano modo.

15 Idque ex eo firmatur, quia si furiosus, vel mente captus damnum innocenter inferat, non inde sequitur, quòd jure naturæ teneatur illud resarcire: proinde neque alius si absque omni culpa theologica damnum innocenter inferat, tenetur jure naturæ illud resarcire. Tum quia ut lex naturæ obliget, sitque efficax necesse, est sufficienter innotescat, ac promulgetur: alioquin non obligat; sed nullus est qui cognoscat obligationem resarciendi damnum illatum alteri ob defectum omnis voluntarii, omnisque advertentiæ, & proinde sine omni culpa theologica: proinde nullus qui tali pacto damnum intulit obligatur lege naturæ ad illud resarciendum, cùm lex naturæ, & eius obligatio illi non innotuerit.

Quòd si damnum datum fuerit ex culpa theologica tunc obligatio oritur solvendi æstimationem damni dati ante sententiam judicis: non tamen præstandi excessum pænalem, quia lex merè pœnalis non obligat in conscientia ante sententiam judicis: unde probatur de æstimatione damni, quia damnum injustè datum ante omnem sententiam judicis est resarciendum: siquidem injusta læsio ipso jure naturæ obligat ad restitutionem: erat enim hæc obligatio necessaria ad promovendam Reipublicæ tranquillitatem, ne homines sibi vicissim nocerent, ac damna inferrent: unde quando damnum datum oritur ex culpa theologica, quam præsupposuit; tunc ante omnem sententiam judicis nascitur obligatio solvendi ipsam æstimationem damni. Cæterum potest legislator humanus præcipere etiam ut damnum illatum culpâ merè juridicâ sine theologica compensetur læsionem passo ante sententiam Judicis, quia legislator humanus potest de bonis subditorum disponere juxta exigentiam boni communis, & hæc potest talis esse, ut ob Reipublice tranquillitatem postulet, ut damnum culpâ merè juridicâ illatum resarciatur, ac compensetur ante omnem sententiam judicis. Tum quia hæc lex arceret cives ab omni temeritate inconsulta, quod vel maximè conducit ad promovendam Reipublicæ felicitatem. 16

Tum quia si legislator humanus defacto hanc legem conderet, nemo posset prudenter conqueri; quia spes, & metus foret penitus æqualis, proinde lex hæc non posset à subditis argui injustitiæ, nec severitatis. Practicè verò ante sententiam Judicis ut communior fert sententia non oritur obligatio reparandi damnum sine omni culpa theologica illatum, quia ex jure naturæ non datur hæc obligatio nisi cognoscatur, & præcedat advertentia: & quando non intervenit culpa theologica, hæc obligatio reparandi damnum illatum non cognoscitur, neque advertitur: ergo neque hæc obligatio datur de jure positivo: quia quando jure naturæ aliquid est certum, & jure positivo dubium, standum est juri naturali certo; quia hoc semper prævalet juri dubio: & cum jure naturali certum sit, non dari obligationem reparandi damnum illatum sine omni culpa theologica, & jure positivo id sit dubium; standum est juri naturali. Tum quia lex aquilia clarè non explicat, quod velit obligare in conscientia etiam propter damnum culpâ merè juridicâ illatum, proinde non censetur velle obligare extra omnem culpam theologicam, quia interpretatio legis est semper facienda contra eum, qui legem dicere potuit apertiùs, & non dixit *cap. 57 de regul. jur. in 6.* præterea quia verba legis aquiliæ non sunt tam aperta, ut non prudenter dubitare 17

liceat,

liceat, an lex velit obligare in conscientia etiam propter damnum illatum ex culpâ merè juridicâ: proinde non censetur velle obligare, quia quando lex est dubia benignior interpretatio est semper præferenda *l. 102. §. fin. ff. de regulis jur.*

18 Demum quia possessio certa unius semper prævalet juri dubio alterius: atqui in damno citra omnem culpam theologicam illato, is qui dedit damnum, est in certa possessione libertatis, & qui damnum est passus non habet nisi jus dubium; cùm probabile sit, quòd jus nullum habeat, proinde possessio certa illius, qui damnum dedit prævalet juri dubio alterius, qui damnum est passus.

§. III.

De actione orta ex damno injuriâ dato.

1 Ex damno injuria dato oritur actio, quæ etiam est effectus remotus legis Aquiliæ, & definitur actio personalis, quâ ob damnum injuriâ datum is convenitur, qui damnum intulit, ut quanti res eo anno, vel triginta diebus proximis plurimi fuit, præstet; & est hæc actio civilis, personalis, pœnalis, perpetua, ut habetur *in § 9. instit. h. t.* Videtur tamen esse aliqua difficultas, quomodo hæc actio Aquiliana dicatur pœnalis, cùm frequenter non aliud quis per talem actionem persequatur, quàm quod sibi abest: etenim si tempore damni dati res plurimi fuerit, ultra damnum lis non æstimatur, proinde tunc dicitur quis merè per talem actionem persequi quod ipsi abest; proinde videtur hæc actio saltem persæpe esse merissimè rei persecutoria, & nullo modo pœnalis. Verùm licèt nonnunquam per hanc actionem quis non aliud consequatur, quàm quod illi abest, nihilominus quia lex aquilia jubet, ut ultra damnum lis æstimetur, ideo finis illius est pœnam præfigere inconsultæ temeritati: proinde licèt nonnunquam ultra damnum injuria datum lis non æstimetur; ex fine tamen legis actio Aquiliana suaptè natura est pœnalis, quia non eò tantùm pertinet, ut actor, quod suum est consequatur, verùm etiam ut temeritas rei coërceatur, & puniatur.

2 Tum quia ex actionibus, quæ dicuntur pœnales alia dicitur absolutè pœnalis; & alia certo tantùm respectu secundùm quid: illa dicitur absolutè pœnalis, quâ quis pœnam persequitur lege constitutam, seu qua id quis persequitur quod ipsi non abest, & adversario non abest: pœnalis secundùm quid, quâ quis id persequitur, quod ipsi abest, & adversario non adest: ratio est, quia tametsi hujusmodi actio quoad Actorem sit rei persecutoria: attamen respectu Rei censetur pœnalis, & in hoc sensu actio legis aquiliæ dicitur pœnalis: etenim qui rem alienam corrumpit, emolumentum non sentit; neque ex delicto redditur locupletior, proinde si conventus actione Aquiliana damnum resarciat id solvit, quod sibi non adest.

Hujus actionis causa efficiens proxima est ipsa obligatio orta ex damno injuriâ dato resarciendi rem alienam læsam: remota est delictum injuriâ datum. Eius subjectum activum est is, cui datur, siquidem datur illi, cujus interest, damnum non esse injuriâ datum, & ejus hæredibus; in quo tamen videtur procedendum cum distinctione, quia vel interest Petri ob jus in re damnum non esse datum, vel ob jus ad rem: si ob jus in re Petrus habet hanc actionem, qui propterea si Dominus sit, vel fructuarius potest agere ex lege aquilia ob dominium actione directa; & ob usumfructum actione utili *l. 11. §. 6. & ult. ff. h. t.* Sin verò propter usumfructum Petrus agat, non proprietas utpotè aliena, sed utilitas tunc æstimatur, quam hactenus percepit, & fuisset percepturus si res non fuisset perempta *l. 12. ff. eod.* Sin verò damnum sit datum in pignore, tunc actionem Aquilianam non habet creditor, sed Dominus: nisi fortàssis solvendo non existat, vel actio personalis tempore sit exclusa, quia tunc usque ad modum debiti juvatur creditor actione utili; & id, quod consequitur debitori prodest ad extenuandam, & minuendam quantitatem debiti, ut deinceps de superfluo tantùm teneatur *l. 30. §. 1. ff. h. t.* vel interest Petri ob jus ad rem damnum non esse datum, eò quia fortassis conductor fuerit, vel commodatarius; & tunc actione hac non juvatur *l. 11. §. 9 ff. h. t.*

Præter subjectum activum, & est is, cui datur actio Aquiliana; datur etiam subjectum passivum, & dicitur is contra quem datur, & quia datur contra illum, qui damnum injuriâ dedit, ideo qui damnum dedit, est subjectum passivum, & quia damnum est passus, est subjectum activum, quia illi convenit hæc actio Aquiliana contra alium, qui damnum injuriâ dedit, sive ipse per se immediatè damnum illud dederit, sive alius ex eius mandato *l. 37. ff. h. t.* siquidem Mandatarius interdum tenetur hac actione, & quandóque non. Siquidem, vel jus impetrandi alter habuit, vel non; si primum tunc agendum est contra mandantem; ratio est, quia in iis, quæ non continent atrocitatem facinoris, ignoscitur servo, qui jubenti domino obtemperavit; & filio, qui patri *l. 167. princ. h. t. & l. 169. princ. ff. de regul. jur.* Vel liber homo, cui Petrus imperare non poterat ex mandato Petri damnum intulit, & tunc actio Aquiliana competit contra eum, qui damnum injuriâ intulit *l. 37 ff. h. t.* verùm in tali casu probabilius videtur, esse in arbitrio illius, qui damnum est passus agere contra mandantem, vel mandatarium, prout ipsi magis libuerit *argum. 11. §. 3. ff. de injur.* 4

An

5 An verò hæc actio Aquiliana orta ex damno iniuriâ dato transeat ad hæredes, plures negant ea innixi ratione, quia actio Aquiliana sit pœnalis, quæ non est amplianda, & dilatanda ad hæredes, sed restringenda ad eum, qui damnum injuria dedit: & ita loquitur Imperator *in §. 9. instit. h. t.* cui adhærere videtur Vlpianus *in l. 23. §. 8, ff. eod.* Verùm licèt actio legis Aquiliæ pœnalis sit, & per illam heres illius, qui damnum iniuriâ dedit non possit conveniri, eò quia jure civili actiones pœnales non transeant ad hæredes, nisi lis cum defuncto fuerit contestata, vel hæres ex damno per defunctum dato locupletior sit effectus *§. is autem 9.* juncta *l. unic. C. ex delicto defunct.* nihilominus hac in parte potius æquitati naturali, & juri canonico insistendum est; æquum enim est, ut ad exonerandam conscientiam defuncti etiam hæredes compelli debeant, ut pro viribus hæreditatis resarciant damna à defuncto illata, cùm viveret *c. ult. de sepult. & c. literis de raptor.* Tum quia non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum *c. peccatum de reg. jur. in 6.* & procul dubio iniquum foret, si hæres cum omnia defuncti bona possideat non satisfaceret obligationibus defuncti, adeò ut damnificatus ab ipso nullam inde posse satisfactionem sperare. Tum quia hæreditas transit ad successores cum suis oneribus, proinde si defunctus tenebatur satisfacere damnificato hæc obligatio transit ad successorem, ne qui damnum est passus privetur suo jure. Idque procedit, si defunctus ex dolo malo damnum intulerit; adeò ut intervenerit culpa theologica, ut in præcedentibus explicuimus.

6 Cæterum ex lege Aquilia non tantùm is tenetur damnum iniuriâ datum alteri dolo malo compensare; sed etiam, qui ex culpa levi, vel levissima; licèt hæc obligatio, quæ non oritur ex culpa theologica, non videatur transire ad hæredes; eò quia non obliget in conscientia, & si sit actio pœnalis, quæ ad hæredes non transit, nisi lis cum defuncto fuerit contestata, vel hæres ex damno per defunctum dato sit locupletior effectus.

Is verò, qui etiam ex culpa levi, vel le-
7 vissima damnum dedit, tenetur resarcire damnum illatum, ut qui per incuriam neglexit domi lumen extinguere, & domum incendit: qui inconsideratè trabem, vel lapides deiiciendo in plateam transeuntem graviter læsit tenetur actione legis Aquiliæ. *C. in lege 44. ff. ad legem Aquiliam* non verò tenetur, qui damnum intulit, si priùs omnem diligentiam in præcavendo damno adhibuit: ut si in loco, ubi aliàs habetur consuetum jaculorum, & selopetorum exercitium jaculator vulneravit per talem locum incautè ambulantem, quem non prævidit. *§. 4. & 5. instit. de lege Aquil. c. ult. h. t.*

Præterea hi etiam immunes sunt à restitu-
8 tione damni dati, in quibus culpa ob defectum rationis cadere non potest, cujusmodi sunt furiosi, amentes *l. sed etsi 5. §. 2. ff. ad leg. Aquil.* Nec tenentur ad actionem legis Aquiliæ, qui in bello justo, vel necessariæ defensionis causa adversario damnum intulerunt, hi enim non tenentur compensare damnum illatum, dummodo non fuerint transgressi terminos justæ defensionis, & moderaminis inculpatæ tutelæ: ratio est, quia tale damnum non censetur iniuria datum, sed jure illatum, eò quia jura permittant vim vi repellere, ut ait Jurisconsultus *in l. scientia 44. §. qui cum aliter.*

An verò qui incendij arcendi causa ædes 9
vicini demoliuntur teneantur damnum resarcire actione legis Aquiliæ videtur respondendum nagativè *ex l. si quis 49. ff. ad leg. Aquil.* eò quia destructio ædium tunc est necessaria propter communem defensionem, nè incendium magis dilatetur, & ampliora inferat damna. Alij tamen censent cum Bartolo *in l. ff. ad leg. Rhod. de jactu*, quòd si incendio aliquorum ædes diruantur, ne ignis latiùs evagari possit, tunc æquum esset, ut tota vicinitas, quæ per destructionem talium ædium ab incendio præservata est, concurrat ad refusionem damni passi ab illis, quorum destructæ ædes erant: sicut in *l. Rhodia* constitutum est, ut si in periculo imminentis naufragij causâ navis levandæ quorumdam merces in mare deiiciuntur damnum resarciatur per omnium navigantium contributionem: quià cum merces illæ dejectæ fuerint in mare pro communi salute omnium existentium in tali navè, nè hæc mergeretur; æquitas postulat ut ad jacturam, & damnum compensandum concurrant omnes quotquot extiterunt in navi. Quòd si animalia alicuius alteri damnum dederint, eorum dominus ob minus cautam custodiam tenetur damnum illatum reparare: potest tamen liberari à tali onere, si animal, quod nocuit tradat damnificato, tametsi damnum ab animali illatum pluris æstimetur, quàm ipsum animal *c. ult. h. t. & princ. instit. si quadrupes pauper fuisse dicatur*, non tameu licitum est, animalia in aliena segete deprehensa interficere, vel damnum iisdem inferre; quia actio pro damno dato resarciendo competit contra Dominum eorundem animalium, quæ tantùm abigi debent sine damno, vel eorum Dominus admoneri, ut illa revocet *l. quintus 39.* & *l. quamvis ff. ad leg. Aquiliam.*

An verò si plures damnum dederint sin- 10
guli teneantur in solidum. Respondetur, quòd si plures damnum dederint partialiter partialitate se tenente tam ex parte effectus, quàm causæ; fortàssis quia nullus damnum integrum dederit, aut animo destinaverit: ut si plures citra tractatum prævium, vineam proximam sint ingressi, & quilibet paucos fructus decerpserit, non tamen ex animo ut tota vinea spoliaretur fructibus, tunc quisque de suo damno à se speciatim dato tenetur; quia sive physicè, sive moraliter res consideretur, nullus eorum censendus est dedisse integrum damnum, con-

se-

sequenter nullus eorum tenetur ad totum damnum resarciendum, sed tantùm ad illud partiale damnum à si datum. Sin verò plures dederint damnum totaliter totalitate se tenente, si non ex parte causæ, saltem effectûs, eò quia damnum illatum fuerit fortassis indivisibile, & plures conjunctis animis, & viribus illud intulerint; & tunc si consideretur actio legis Aquiliæ ut pœnalis, singuli ita teneantur in solidum, ut præstatione unius reliqui non liberentur: ratio est, quia pœna debet respondere delicto æquè in gravitate, ac numero; adeò ut tot pœnas esse conveniat, quot sunt delicta *l. 11. §. 2. in fin. & 4. ff. h. t.* Sin verò actio legis Aquiliæ consideretur ut rei persecutoria singuli quidem damni nomine tenentur in solidum: verùm si unus eorum integrum præstiterit, reliqui ab onere resarciendi liberantur, quia actoris desiit interesse, hic enim, postquam compensationem accepit totiùs damni sibi illati, non habet actionem rei persecutoriam ad quid, ultra totalem, & integram compensationem.

Hujus actionis objectum est id, quod
11 per eandem petitur, si enim quis petat, ut damnum sibi illatum in segete reparetur æstimatione in id tempus relata, quo res vel intra annum, vel triginta dies proximos plurimi fuit; objectum hujus actionis est damnum illatum in tali segete *princ. §. 9. & 11. inst. h. t.* Quòd si Reus neget damnum à se datum esse, tunc mendacii convictus duplum damni dati solvere tenetur *l. 2. §. 1. l. 23. §. 10. ff. h. t.*

12 In hac autem actione non solum corporis, sed etiam utilitatis interversæ habetur ratio, & causæ corpori cohærentes æstimantur *l. 21. §. ult. l. 22. ff. h. t.* quapropter si servus institutus hæres antequam jussu Domini habeat hæreditatem, occidatur; tunc non solùm damnum corporis, seu occisi servi, sed etiam amissæ hæreditatis æstimatur *l. 23. princ. ff. eod.* pari pacto si quis ex rheda, vel quadriga equum occiderit, non solùm æstimatur perempti equi damnum, sed etiam reliquorum, qui supersunt, quatenus minoris æstimantur ob diminutam æqualitatem in equo occiso.

13 An verò si damnum inferatur corpori habenda sit etiam ratio ad cicatrices, & deformitatem? in partem negativam, videtur propendere textus *in l. ult. §. de his qui deiecer. vel effud.* ubi Jurisconsultus perspicuè asserit cicatricum, & deformitatis æstimationem nullam esse faciendam: Verùm si speciosæ puellæ fuisset facies fœdata, ut vix nubere alteri posset, nisi promissa ampliori dote, tunc putârim habendam esse æstimationem cicatricis, & damni à puella passi ob deformitatem ex tali cicatrice ortam: licèt cicatrices; ex qua ratione afficiunt corpus liberum, æstimationem non recipiant, nihilominus si faciem puellæ devenustent, æstimari debet, non simpliciter deformitas sed ut connexa cum difficiliori matrimonio; quia tunc unà cum cicatricibus fuit etiam illatum damnum pecuniarium; cùm non possit puella illa nubere, nisi promittat ampliorem dotem.

Forma actionis legis Aquiliæ consistit in modo eam deducendi in judicium. Etenim ut 14 rectè deducatur in judicium, probandum est primò ab eo, cui damnum est injuria datum, quòd res sua fuerit læsa, & corrupta: & rursus quòd fuerit corrupta dolo, vel culpa illius, contra quem in judicio agit. Effectus postea hujus actionis in judicium ritè deductæ est, quod jubeatur adversarius damnum datum resarcire æstimatione ad id tempus reducta, quo res vel intra annum vel triginta dies proximos plurimi fuit. Attenditur annus, si servus sit occisus, vel quadrupes, qui pecudum numero continetur: triginta verò dies proximi attenduntur, si vulnus fuerit servo inflictum, vel in re aliena damnum datum *princ. §. 9. & 13. inst. h. t.* ex quo, liquet, lege Aquilia aliter cædem, & aliter vulnus vindicari. Cæterum concessa cæde percussor jubetur præstare quanti servus eo anno fuit plurimi: vulnere autem inflicto tantùm tenetur solvere, quanti plurimi fuit triginta diebus proximis.

An verò si Petrus servum lethaliter vulneraverit, & Paulus illum postea occiderit, 15 teneatur uterque de occiso, non conveniunt Juristæ. Julianus censet utrumque teneri de occiso *l. 51. princ. ff. h. t.* Econtra Celsus docet, priorem de vulnerato, posteriorem de occiso teneri *l. 11. §. 3. ff. eod.* Verùm exactiùs aliis procedunt cum distinctione: vel enim primum vulnus fuit simpliciter lethale, & tunc primus non tenetur de occiso, sed tantùm secundus, quia non potuit apparere, an servus fuerit moriturus ex primo vulnere sibi inflicto, ita censent Zoesius *ff. h. t. n. 22.* Wesenbech. *disp. ad §. 21.* & alii asserentes, Julianum fuisse locutum de vulnere eo lethali, ex quo certum erat, servum decessurum.

An verò si in suborta rixa plures servum 16 percusserint, ac vulneraverint, adeò ut servus decesserit, & non constet, quis eum occiderit, an tunc teneantur omnes de occiso. Respondetur, tunc interesse an agatur ex lege Aquilia ad pœnam pecuniariam; an verò ex lege Cornelia ad pœnam capitis: Si primum omnes qui occiderunt tenentur de occiso *l. 11. §. 2. l. 51. §. 1. ff. h. t.* Sin verò agatur ex lege Cornelia de Siccariis pœna capitis non videtur quòd omnes quotquot servum percusserunt plecti debeant; ratio est; quia in accusationibus criminalibus requiruntur probationes, quæ sint luce meridiana clariores *l. ult. C. de probat. l. 16. c. de pœn.* Et quando in suborta rixa 50. vel 60. simul irruunt in servum, quem percutiunt, & occidunt; nunquam luce meridiana clariùs probari potest, quis ex illa mulitudine sit homicidij Reus: quis enim tunc potest evidenter demonstrare, ex cujus vulnere servus ille decesserit? & quia pœnæ sunt potiùs benigna interpretatione molliendæ, quàm sæveriori intelligentia exasperandæ, non videntur ex lege Cornelia omnes quotquot irruerunt in servum, capite

pite plectendi. Tum quia satiùs est, ut impunitum relinquatur nocentis facinus, quàm ut innocens condemnetur *l. 5. princ. l. penult ff. de pœn.* quamobrem si non constet, quinam vulnus lethale inflixerit; ratio potiùs exigit, ut singuli extra ordinem mitiùs plectantur, quàm universi gladio perimantur.

17 Neque obstat textus *in C. ult. ff. ad leg. Cornel. de Sic.* ubi Jurisconsultus ait, quòd si homo percussus perierit, contemplari debeat ictus unius cujusque percutientis: nam id non intelligitur quasi unus quisque de occiso teneatur, sed ut genus armorum, & instrumenta singulorum diligenter inspiciantur & examinentur, & pœna gravior illis infligatur, quorum arma fuerunt atrociora, & ad cædem inferendam magis accommodata, ut notat Wesenbech. *disq. 21. thes. 12.*

18 Iuvat observare, ob damnum iniuria datum, tres dari actiones, scilicet directam legis Aquiliæ, actionem utilem, & subsidiariam in factum. Directa est, quæ descendit ex verbis legis, & datur Domino contra eum, qui corpore in corpus damnum dedit §. *ult. inst. h. t.* actio utilis dicitur, quæ descendit ex mente, & ratione legis; & hæc actio procedit primo, si alij quàm Domino ut fructuario, aut possessori bonæ fidei damnum sit datum *l. 11. §. fin. ff. h. t.* Secundò si in corpus quidem, sed non corpore damnum sit datum *d. §. ult.* Tertiò si liber homo damnum sit passus *l. 13. princ. ff. h. t.* Actio subsidiaria in factum dicitur, quæ nec ex verbis, neque mente legis descendit, sed à Prætore per ulteriorem interpretationem introducta est, & procedit, si damnum sit quidem injuriâ datum; non corpore tamen, neque in corpus, ut si Petrus tuum canem vinctum solvit, ut aufugeret; hujus damni nomine tenetur Petrus actione subsidiaria in factum; non tamen potest Petrus actione directa, vel utili legis Aquilia conveniri, quia canem non corrupit, aut læsit, proinde deficiunt tam verba legis, quàm mens ejusdem; & ratio: quia verò æquitas exigit, ut damnum iniuria datum reparetur, hinc prætor læso succurrit, & actionem in factum accommodat. Hæc autem actio in factum potest dupliciter sumi, laxè, & pressè: priori modo sumpta complectitur omnem actionem non directam, proinde etiam actionem utilem, *l. princ. & §. 2. l. 29. §. 5.*

19 Posteriori modo opponitur actioni utili, & illam designat, cui nec oratio, nec sententia legis convenit §. *ult. inst. h. t.* prior actio in factum dicitur civilis, secunda prætoria. Præterea inter actionem de damno lucroso furti, & actionem de damno injuriâ dato ex lege Aquilia, id interest discriminis, quia condemnatus de furto, rapina, vel usuris honorem amittit, & efficitur infamis, nec potest esse testis in testamento, vel judicio, nec assequi aliam dignitatem, vel ordinem ecclesiasticum: qui verò condemnatur de damno lucroso, honorem retinet, eò quia tunc abest ea facti turpitudo, quâ ex aliena jactura mediis illicitis proprium quæritur augmentum. Rursus conventus de furto; aut rapina tenetur pro diversitate casûs in duplum, vel quadruplum, si fuerit occultus in duplum, si manifestus in quadruplum §. 5. *inst. de oblig. quæ ex delict.* At in actione legis Aquiliæ regulariter tantùm restituitur simplex æstimatio damni, & quanti interest damnificati, damnum non fuisse ei datum *princ. instit & 3. 1. h. t. de leg. Aquit.*

Excipiuntur tamen tres casus, qui graviori pœna coërcentur, quorum primus est, si quis alterius arbores clam exciderit, tunc enim condemnatur in duplum ejus, quanti arbor virens prudentum hominum judicio valuit, deducta tamen ligni manentis apud Dominum æstimatione: siquidem cùm arbores tardius succrescant, & frugiferæ pluribus deserviant usibus, earum destructio graviùs punitur *l. furtim. 7. §. ult. & l. 5. quent. ff. arborum furtim cæsarum.* Is autem dicitur furtim arbores cædere, qui clam eas cædit, quamvis id non faciat furti causâ, tenetur enim semper eadem actione, & pœna furti *l. 7. §. 1. & l. 8. §. 1. eod.* 20

Secundus casus petitur à modo, quo damnum iniuriâ datur, nam qui per vim, & coactis hominibus dolo, sive ex proposito damnum aliquod intulerit civiliter convenitur in quadruplum *l. 2.* & ibi Gottofred. *V. judicium ff. de vi bonor. rapt.* criminaliter verò punitur aliquando publicatione bonorum, & deportatione, vel etiam relegatione punitur §. *ad leg. Jul. de vi public. & de vi privat.* 21

Tertius habetur ratione temporis; pœna enim tunc infligitur gavior ob damnum iniuriâ datum si tempore calamitoso u. c. cum incendium conflagraret in urbe, vel tumultus in illa fieret; tunc enim ratione temporis punitur in quadruplum intra annum *l. 1. in princ. l. 3. §. non solum ff. de incendio.* Poni etiam solet alius casus circa eijcientes, vel effundentes in plateam publicam, hi enim ob damnum inde secutum condemnantur in duplum: & quamvis regulariter actio legis Aquiliæ detur tantùm in simplum; habet nihilominus aliqualem pœnam adjectam, quòd æstimatio damni non fiat præcilsè secundùm id tempus, quo datum est, sed quanti plurimi res deperdita valuit antea intra annum, vel triginta dies; hoc est intra annum si ex primo capite legis Aquiliæ agatur, seu pro occisione servi, aut animalis; intra triginta dies si agatur ex tertio capite pro vulneratione servi, vel occisione animalis pecudum numero non contenti §. 13. *& sequent. instit. l. Aquil.* 22

§. IV.

De Repressaliis, seu pignorationibus.

AGitur de repressaliis *in c. ets unic. h. t. in 6.* ubi Gregorius X. in Concil. Gene- 1

rali Lugdunensi rescribit: etsi pignorationes vulgò repressaliæ dictæ, in quibus alius pro alio prægravatur, jure civili sint prohibitæ; ut tamen earum prohibitio in Clericis tantò ampliùs timeatur, quantò specialiùs inhibentur repræssaliæ contra dictas personas concedi, aut cujusvis generalis consuetudinis prætextu concessas, ad illas extendi præsenti decreto districtiùs Pontifex inhibet: & contra facientes nisi præsumptionem hujusmodi revocaverint intrà mensem; si personæ singulares fuerint, excommunicationem incurrant, sin verò universitas ecclesiastico subjaceat interdicto. Ex quo textu habetur, repressalias, quibus unus pro alio gravatur esse legibus, & juri naturæ contrarias, proinde prohibitas: & in legibus si concedantur, eas non extendi ad personas ecclesiasticas, nec ad bona ipsarum non obstante consuetudine contraria, quæ potius dicenda est corruptela. & qui has concedunt, vel extendunt contra prædictas personas, si intra mensem non revocant, & sint personæ singulares, anathemate percutiuntur, si universales censurâ irretiuntur interdicti.

2 Hinc quamvis repræssaliæ sint illicitæ, & contra naturalem æquitatem, eò quia æquum non sit, ob culpam, vel crimen alterius pœnam infligi innocenti; nihilominus in quibusdam casibus, & concurrentibus certis conditionibus contra certas personas, & universitates, quæ requisitæ justitiam non ministrant, iisque faventes sunt licitæ, non ita contra singulares personas, quæ non deliquerunt, ut notat Ancharanus *in d. c. etsi unic. not. 2. h. t. in 6.* Rursus constat, repressalias simpliciter, & necessariò concessas in aliqua Provincia non extendi ad Clericos, neque ad eorum bona, quia bona clericorum iisdem gaudent privilegiis, ac Clerici. Tum quia repressaliæ cum sint odiosæ restringi potiùs, quàm extendi, & ampliari debent; imò neque extenduntur ad studiosos juxta *authent habita C. ne filius pro patre*, & licèt loquatur de studiosis in jure civili; est nihilominus eadem ratio de studiosis in aliis facultatibus maximè in jure canonico.

3 Repressaliæ igitur, seu pignorationes suam videntur nomenclationem desumere à *re* & *prehendo*, seu capio, quasi repressaliæ dicantur iteratæ apprehensiones; & definiri solent, quòd sint: *potestas capiendi, & detinendi aliena, collata à Principe, vel civitate in recompensationem damni, vel injuriarum.* Licitum enim est spoliare innocentes Reipublicæ adversariæ, quando ab ejus civibus spoliati sunt cives alterius, cum qua geritur bellum, & Respubilca detrectat resarcire damna: quia tunc altera Respublica habet jus agendi similiter contra cives contrariæ Reipublicæ; quamvis innocentes sint; hac ratione docent communiter; posse Principes concedere literas repressalias, quibus datur facultas subditis spoliandi quoscunque cives alterius Reipublicæ adversariæ pro compensatione rerum sibi injustè ablatarum à civibus alterius. Hæ literæ dicuntur repressaliæ; quia vigore earundem, potest quis rursus reprehendere, quod sibi injustè ablatum est. Non tamen quilibet magistratus potest has literas repressalias concedere: sed is tantùm, qui superiorem non agnoscit, & cujus indubitata potestas est *l. hostis ff. de captivit. innocent. in c. olim 16. de restitut. 1. spoliat. cap. 2. de jure jur.* Hinc illæ civitates, quæ alicui domino subsunt nonnisi ex speciali indulto concedere repressalias possunt. Neque officiales, aut Præfecti à principe constituti possunt literas repressalias concedere; nisi specialiter id iisdem committatur, ut notat Tuschus *conclus. 191.* Quia verò repressaliæ sunt odiosæ, non debent extendi ultra literas; sed tantùm ad ea, quæ in literis repressaliis exprimuntur. Bald. *in l. si aliqua ff. de off. procon. Authent. omnino. C. ut uxor pro marit. in c. 1. de offic. ord.* Felin. *in cap. Rudulphus c. d. 7.*

Continent literæ represaliæ modum, præter, & extra judicium jus suum obtinendi, & quod pro injuria debetur extorquendi, hic autem modus tantùm in civilibus causis est usitatus: imò ut notat Hennjugius *cons. 35. num. 39.* is, cui repressaliæ conceduntur non potest sibi personas detinere, nec eas in carcerem detrudere, quia personæ sunt Judici præsentandæ. Mirum sane, quòd Bartolus, hunc modum obtinendi per literas repressalias præter & extra judicium, quod pro injuria debetur, vocet novum, cum constet antiquissimum esse, ac fundatum in legibus veterum Romanorum, ut notat Zasius *in l. 2. 2. ff. de orig.* cum Gaillo *lib. singulari de pignor. observ. 2.* ubi censet, primum Repressaliarum auctorem fuisse Numam Pompilium, à quo fæciales constituti etiam fuerunt, qui fœdifragis civitatibus, nisi parêre vellent, bellum denunciarent. Hunc pignorandi hostes morem antiquissimum esse notat etiam Budæus *ad l. Aut facta §. eventus ff. de pœnis.* Mynsing. *cent. 6. obser. 1.* Gregor. Tholos. *in Syntagm lib. 38. c. 8.* 4

Non tamen peti semper possunt repressaliæ à Magistratu; sed in quinque tantùm casibus, quorum primus est, cum Judex requisitus renuit, neque ad superiorem ipsius patet accessus. Innocent. *in cap. olim. de restitut. spoliatorum* Cynus *in Authent ne fil. pro patre.* 5

Secundus quando judex adversarij non vult Arbitros dare, nec delegatos Judices, extra locum ubi formidanda est ipsius potestas, ut notat Guido Papa *decis 32.* Tertius si adversarius nolit prorogare jurisdictioni judicis non suspecti. Quartus quando committitur injustitia à populo ut Tiranno, vel populo erigenti cervices, & non agnoscente superiorem aliquem. Quintus ob denegatam, vel dilatam justitiam; vel illatam ab aliquo judice injuriam, etiam possunt peti, & concedi repræssaliæ contra quemcunque civem, & subsidium ejusdem loci *l. Judices C. de Navicularis.* Notat quoque Mynsing. *centur 6. conservat.* eum qui repressaliis exercendis causam dedit sive communitas sit, sive privata persona teneri 6

ad

ad resarcienda omnia damna, quæ inde oriuntur, nisi constiterit, repressalias fuisse injustè petitas, & concessas, ut monet Guido Papa *cit. decis. 32.*

6 Verùm videtur in oppositum obstare *c. etsi oppignorationes de injur. & damno dato in 6.* ubi dicitur, quòd repressaliæ sint graves legigibus, & naturali æquitati prorsus contrariæ, quapropter Gaillus *lib. singulari de pignor. observ. 2.* censet, repressalias regulariter non valere nisi in quibusdam specialibus casibus exceptis nominatim à regula prohibitiva: quia nemo alterius odio prægravari debet. Hinc notat, regulariter omnia aresta ipso jure esse invalida, & nulla *§. 1. authent. ut non fiant pignorat.* ubi concludit, eum, qui allegat repressalias licitas esse, teneri casum exceptum probare. Verùm exinde non sequitur repressalias esse omnino illicitas, sed tantùm non esse usurpandas nisi gravis necessitas urserit. Præterea non est absolutè verum, niminem alterius odio gravari, sed tantùm esse verum, neminem esse gravandum absque justa causa: unde sicut bellum ex justa causa licitum est, licèt in ipso bonis, & malis noceatur *cap. Dominus noster 23. q. 2. l. ex hoc jure. ff. de justit. & iur.* ita à pari dicendum de repressaliis, quæ si ex justa causa, & cæteris conditionibus requisitis fiant licitæ sunt. Hinc Guido Papa *cit. decis. 23.* cùm dixisset, repressalias non permitti jure canonico, & civili: subdit postea jure divino permitti *d. c. Dominus noster 23. q. 2.* qui textus hodie remanet incorruptus, ut notat Glossa *in d. c. & si pignorationes*, & etiam Bartol. *in tract. de repressal.*

7 Conditiones autem, ut legitimè petantur, & concedantur repressaliæ, sunt. Primò ut concedantur authoritate superioris, seu Magistratûs, qui alium superiorem non agnoscit, & cujus indubitata est potestas *l. Hostis ff. de captivis*, ut notat Innocentius *in c. olim 16. de restit. spoliat.* Secundò ut manifestè constet, cives unius Reipublicæ damnum intulisse civibus alterius capiendo, & detinendo eorum bona, & detrectando satisfacere ex iustitia debita; & hæc injuria debet esse notabiliter gravis. Hinc tertiò ut causa petendi, & concedendi repressalias sit justa, qualis *in d. cap. Dominus noster* à S. Augustino allegatur, ulcisci injurias, si qua gens, vel civitas neglexerit vindicare, quod à suis improbè gestum est, vel reddere, quod per injurias ablatum est. Quartò ut superiores illius Reipublicæ, cujus cives injuriam intulerunt civibus alterius rogati ut exerceant justitiam, id recusent. Quintò ut manifestè constet, eos nolle culpabiliter justitiam exercere. Sextò ut adsit bona intentio illius, cui repressaliæ conceduntur: sine hac enim nulla est perfecta actio. Septimò ut supremus Princeps Reipublicæ læsæ habeatur, ut cognita causa, concedat litteras repressalias. Octavò ut non plus damni inferatur alteri Reipublicæ, quàm necesse sit ad plenam satisfactionem pro injuria, ac damnis acceptis. Nonò ut repressaliæ non permittantur in personis jure exceptis, cujusmodi sunt primò Clerici, quia secus facientes ipso facto incurrunt excommunicationem, nisi concedens revocaverit intra mensem litteras repressalias, & quod oblatum est restituatur *c. unic. de injur. & damno dato in 6.* Secundò confœderati, & subditi, qui ad satisfaciendum aliis mediis compelli possunt. Tertiò scholares, qui in Academia student juxta constitutionem Friderici Imperatoris apud Julium Pacium *c. 8.* dummodo verè dent operam studiis. Quartò Legati *l. fin. ff. de leg.* imò Sylvester id extendit etiam ad deferentes necessaria pro Legato, vel studioso, cujusmodi sunt equi, vestes, & similia. Quintò euntes ad nundinas, vel locum aliquem religionis causâ. Sextò trajicientes æquora, seu navigantes, qui fortè vi tempestatis locum, ubi repressaliæ exercentur ejecti sunt. Septimò illi, qui in jus vocari non possunt, ut electus in præsidem, vel Judicem. Octavò qui in dignitate constituti contradixerunt injuriæ, seu injustitiæ, cuius vindicandæ causâ repressaliæ fiunt. Nonò realiter citati, & Principum Consiliarii. Decimò mulieres, quas non convenit captivas abduci ob aliena debita, nec detineri à maritis separatas, dummodo honestæ sint, ut notat Franciscus Marcus *decis. 779.* Quòd si contra maritum, vel patrem permissa sit pignoratio, tunc uxor, & filii cogi possunt; nisi nati sint post contractum delictum, vel alibi jam pridem habitarent: quia jura loquuntur de filiis existentibus tempore delicti *l. in delictis §. si extraneus ff. de noxalibus l. Titius de Testam. militar.* Tuschus *conclus. 198.*

Servatis præfatis conditionibus litteræ repressaliæ licitè conceduntur, quia in bello justo bona innocentium licitè diripiuntur, quando id necessarium est ad obtinendam plenam satisfactionem. Neq; obstat, si dicas, innocentes non posse lædi in bonis externis per se directè etiam in bello justo, consequenter neque in repressaliis. Contra est, quia tametsi innocentes, qui non sunt pars Reipublicæ civilis cujusmodi sunt ecclesiastici lædi non possint in bonis externis per se, & directè, innocentes tamen, qui sunt pars Reipublicæ civilis possunt in bello justo per se etiam directè spoliari bonis, & libertate; præsertim quando aliter non potest obtineri debita satisfactio pro injuriis, & damnis acceptis. Ratio est, quia omnes cives Reipublicæ constituunt unum corpus, ac censetur quid unum, proinde quod Respublica facit, censentur omnes facere. Hinc illa peccante censentur omnes, & singuli cives peccare, qui propterea punibiles sunt in illis bonis, quæ censentur bona Reipublicæ, eiusque subsunt dominio; cujusmodi sunt omnia bona furtunæ non solùm communia, verùm etiam privata singulorum civium. Non tamen licitum est pro exiguo damno illato omnia bona adversariæ partis abripere; quia id neque ad obtinendam justam compensationem, 8

nem, neque ad puniendam injuriam secundùm proportionem culpæ, neque ad stabiliendam pacem esset medium aptum, quia excederet omnem mensuram rectæ rationis.

9 Imò neque repressaliæ regulariter fieri debent in personis, quia iniquum est, alium pro alio, seu pro culpa alterius, prægravari *cap. etsi pignerationes unic. h. t. in 6.* ubi Gregorius X. ait; repressalias, quibus unus pro alio aggravatur esse legibus, & juri naturali contrarias, & esse prohibitas: & in legibus, si concedantur, non extendi ad personas ecclesiasticas, vel bona ipsorum, non obstante contraria consuetudine, quæ potiùs corruptela est: neque debere fieri in personas innocentes, quæ nullam culpam damni contraxerunt: sed repressalias debere fieri in rebus, adeò ut in justis repressaliis indictis publica authoritate, & ex justa causa non sit licitum principali intentione innocentes occidere, & lædere, qui se, & sua defendunt, ut notat Covarruvias *regul. peccatum p. 2. §. hinc ni fallor.*

§. V.

Proponuntur & diluuntur aliquot selectæ quæstiones.

1 Quæritur primò, an teneatur injuriarum, qui defectum corporis, seu vitium naturæ, ut strumam colli, calvitiem capitis, gibum tergi, alteri exprobrat. Sunt, qui censent, non teneri, eò quia levior sit talis injuria, ut non mereatur animadversionem, & indignationem legum: ubi enim culpa est levis, videtur à pœna gravi excusanda. Tum quia injuriarum non tenetur, qui nocenti crimen impingit *l. 18. §. h. t.* ergo neque tenetur, qui calvitiem objicit nudo, vitium oculi lusco, tumorem tergi gibboso, quia tunc ipsis nihil detrahitur. Tum quia ut injuria verbis facta intelligatur debet probrosum aliquid objici contra mores civitatis: atqui calvum esse, luscum, gibbosum; vel claudum, non censetur probrosum moribus civitatis: ergo qui vitium naturæ, ut strumam colli, calvitiem capitis, gibbum tergi alteri exprobrat, non videtur teneri injuriarum.

2 Verùm contraria sententia communior, & verior est, adeò ut exprobans alteri vitium naturæ teneatur injuriarum: ratio est, quia contumeliam is censetur inferri alteri, qui tale vitium illi objicit, quod vel ad infamiam, vel invidiam ipsius pertinet *l. 15. §. 5. ff. h. t.* Sed qui naturæ deficientis vitia alteri exprobrat, ut strumam colli, calvitiem capitis, gibbum tergi certè nil aliud agit, quàm ut risus, vel contemptui, aut injuriæ eum exponat, proinde is tenetur injuriarum, qui naturæ errantis vitia alteri exprobrat, ut docet Julius Clarus *5. sent. §. injuria num. 13.* Wesenbech. *dist. ad ff. 30. th. 13. art. 3.* quamvis enim injuria tunc non sit adeò gravis, non tamen omnino impunè est, dimittenda.

Quæritur secundò, an ob injuriam fratri, aut cognato illatam, possit frater, aut cognatus alius agere? Plures respondet affirmativè, asserentes posse accusationem injuriæ separari ab eius æstimatione, ut docent Farinacius *q. 105. num. 288.* Gomez. *4. resol. 6. num. 6.* Verùm communior sententia asserit, non posse fratrem, vel cognatum agere ob injuriam illatam alteri cognato, vel fratri, quia leges civiles nonnisi certis personis actionem illam tribuunt: siquidem duæ tantùm assignantur radices, ob quas injuria alterius ad nos pertinere videtur, scilicet potestas, & affectus. Potestati autem dominicæ subjectus est servus, cui injuria infertur, vel quà tali sive citra respectum Domini, vel contemplatione eiusdem. Servo autem quà tali injuria si inferatur, tunc refert, sit ne hæc levis, vel atrox. Si levis hanc leges ob vilitatem personæ relinquunt inultam; hinc si quis pugnum impegerit servo, vel convicium eidem dixerit, conveneri à Domino non potest *l. 15. §. 44. ff h. t.* Sin verò injuria servo illata atrox fuerit, Prætor tunc ex æquitate eam vindicat, & permittit, ut nomine servi possit Dominus, eandem persequi *d. l. 15. §. 35.* quia cùm servus sit etiam homo, durum videretur ac inhumanum inultum facinus relinqui, si graviter in eum quis peccet. Quòd si injuria sit servo illata contemplatione Domini, tunc potest agere Dominus indistinctè *l. 15. §. 35.*

Servus dupliciter est sub potestate alterius seu Domini, vel simpliciter, vel respectivè, priori modo, vel est proprius, vel communis. Servo proprio si injuria inferatur, eius tota persecutio pertinet ad Dominum. Servo communi infertur injuria, vel contemplatione Dominorum, & tunc, quia tam servum, quàm ipsos Dominos contumelia respicit, conditio eorum, & status in considerationem venit, & ex diversitate dignitatis injuria aliter, & aliter æstimatur *§. 4. instit. h. t.* vel infertur injuria communi servo sine relatione ad Dominos, & tunc quia solo jure dominicæ potestatis actio injuriarum competit dominis, non spectatur eorum dignitas: sed pro parte dominica, quam quisque habet fit condemnatio *l. 16. ff. eod.* Quodam respectu servus censetur u. c. Petri, si vel bona fide ei serviat, vel ususfructus in eodem sit illi constitutus: & utroque casu refert, an sit in contumeliam Petri injuria affectus; vel an citra hunc respectum, si prius actione injuriarum Petrus agit *l. 15. §. penult.* si posterius agit proprietarius, vel ipse si liber homo sit *l. 15. §. 47.* Hinc si libero homini, qui mercede conductus Petro inservit, injuria sit illata, non aliter Petrus potest agere, quàm si ipsum contumelia respiceret *argum. l. 15. §. penult.* Rursus potestati Patriæ subjiciuntur filiifamilias, quibus si injuria inferatur, hæc redundat in Patrem, à quo tum nomine proprio, tum filii potest conveniri, qui injuriam intulit *l. 1. §. 5. ff. h. t.* id autem pre-

procedit dummodo, qui injuriam intulit, sciverit saltem in genere, filiumfamilias esse eum, cui injuriam intulit. Rursus si injuria realis sit filio illata ex lege Cornelia agit ipse filius: & pater habet actionem prætoriam *l. 5. §. 6. & 7. ff. h. t.* Affectui mariti subjicitur uxor, cui injuria si inferatur, & ipsa sit suæ potestatis, injuriam exequi potest, ut etiam eius maritus, *l. 1. §. fin. l. 11. §. 7 ff. h. t.*

5 Cæterum ob injuriam uxori illatam potest maritus agere, si qui iniuriam intulit, sciverit, eam esse nuptam: alioquin si credidit eam esse viduam, maritus non potest agere *l. 18. §. penult. & ult. ff. h. t.* non tamen è contra injuria marito illata redundat in uxorem, quia uxor dignitate mariti, non maritus dignitate uxoris coruscat, *§. 2 instit. h. t.* Excipitur tamen, nisi injuria illata marito uxorem etiam feriat, quia tunc etiam uxor potest agere *argum. l. 11. §. 8. ff. h. t.* atqui unus frater non est sub potestate alterius fratris, nec cognatus sub potestate alterius cognati: & affectus quo fratres, vel cognati se diligunt vicissim levior est, ac communior, quàm ut injuria uni illata præsumatur ad alterum pertinere.

6 Quæritur tertiò, an detrahens alicui excusetur, si protestetur, se non intendere eius famam lædere? Respondetur, hanc protestationem non excusare, proinde juxta gravitatem, vel levitatem materiæ eum peccare, qui alteri detrahit, tametsi protestetur, se non intendere eius famam lædere: ratio est, quia tunc protestatio, cùm sit contraria facto, non potest prodesse *l. in bello §. facti 2. ff. de capt. & postlim. revert. l. si quis extraneus ff. de acquir. hared. c. gratum de offic. deleg. c. solicitudinem de appellat. c. olim. causam de censib.* & notant Baldus *consil. 489. lib. 5.* Surdus *consil. 3. 71. num. 67.* Quando enim actio est contraria facto, sicut non removet factum, ita nec animum deliberatum, à quo factum oritur, proinde protestatio sicut nec ipsa removet factum habetur inefficax, & non consideratur ipsa, sed factum, quod declarat animum esse contrarium protestationi *l. si tamen §. ei qui ff. adilit. edict. c. dilecti filii 1. de appellat.* ut notat Romanus *consil. 291. n. 4.*

7 Neque dici potest, quòd protestatio removeat animum ab ipso facto, quia operatur, quòd verba non proferantur in detractionem; & proinde quod loquens non intendat alteri detrahere honorem.

8 Nam contra est, quia id tantùm procedit, quando potestatio est contraria facto non secundùm se, sed ratione alicujus, quod sit ab ipso separabile, quia tunc quamvis animus consentiat in factum, non tamen consentit in id, quod aliàs esset annexum facto, & cui protestatio contrariatur. Non ita procedit, quando factum secundùm se, & non per aliquid separabile est contrarium protestationi, ut in casu nostro: etenim detractio est inseparabilis à verbis detractoriis, & etiam læsio famæ aliena inseparabilis est ab ipsis verbis detractoriis, proinde proferens verba detractoria præsumitur velle detractionem; perinde ac vult proferre verba detractoria.

Tum quia si quis proferat in aliquem verba contumeliosa, tametsi utatur protestatione *salvo honore*, non propterea excusatur, sed censetur injuria perinde afficere alium, ac si nullam adhiberet protestationem; ut censent Bartolus *in l. si quis extraneis init. §. de acquir. hared.* Felin. *in cap. dilecti num. 10. de except.* Guido Papa *decis. 465. in fin.* Covarruvias 11. *variar. resol. num. 1. lib. 1.* Ratio est, quia protestatio non removet à verbis contumeliosis qualitatem injuriæ; proinde, quando proferuntur in aliquem, secundùm qualitatem, quam in se habent, illum afficiunt; hinc verba contumeliosa, & detractoria cùm per protestationem non priventur qualitate detractionis, cum hac eadem qualitate eum afficiunt, contra quem diriguntur. 9

Tum quia licet proferens verba detractoria contra alium protestetur, se non intendere eius famam lædere, quia tamen verba revera detrahunt proximo, & hæc detractio habeatur, ideo hæc attenditur, non verò protestatio; facta enim magis attenduntur, quàm verba *l. Paulus ff. rem rat. hab.* Tum quia per hanc protestationem videtur potiùs novam injuriam inferre, quia censetur etiam velle illudere injuriâ affecto, dum in effectu illum injuriâ afficit, & simul protestatur, se nolle illum injuriâ afficere: perinde ac si Petrus gladio Paulum vulneraret, & simul protestaretur, se non intendere quiddam damni illi inferre: esset enim protestatio contra factum. 10

Quæritur quartò, an qui injustè alterius honorem læsit, tantùm privatim teneatur, honorem læsum resarcire? Respondetur affirmativè, sive quis publicè, sive privatim coram illo solo eius honorem læserit contumeliis, irrisione sannis, aliisque similibus modis, ratio est, quia semper veram injuriam intulit alteri contra justitiam commutativam. Modi verò resarciendi honorem læsum per illatas injurias plures assignari solent. Primò dicitur restitui honor, si qui alium læsit amica, & honorifica salutatione, aut compellatione cum ipso agat, & hac ratione Prælati, & superiores censentur restituere subditis honorem læsum: secundò si qui alteri injuriam intulit eum ad mensam adhibeat, locúmque honorificum illi concedat, & eius sanitati propinet: & hæc restitutio honoris læsi videtur sufficere inter eos, qui paris sunt conditionis. Tertiò, si petatur venia, quo pacto solent inferiores honorem læsum restituere superioribus, vel etiam æqualis alteri æquali. Verùm si injuria sit gravior, tunc major etiam requiritur humiliatio? qui verò eam intulit, non tenetur eam præstare ante sententiam iudicis, ut docent plures cum Azorio *3. p. lib. 13 c. 5.* An verò qui aliquem vera contumelia occulta tamen, affecit, possit, ac teneatur dicere se fuisse mentitum ut 11

ut læso satisfaciat? Videtur respondendum affirmativè: ratio est, quia mentiri est propriè ire contra mentem, seu loqui aliter ac quis habet in mente: qui verò contumelia etiam occulta alium afficit; revera mentiur, quia loquitur cum discrepantia à proprio conceptu, in qua discrepantia consistit formaliter mendacium: siquidem tunc habet conceptum, quod non possit objici in contumelia aliquid occultum, & nihilominus illud objicit; proinde loquitur cum discrepantia à proprio conceptu, quem habet in mente, ac proinde mentitur.

12 Quæritur quintò, an omissio honoris, reverentiæ debitæ superioribus, vel æqualibus obliget ad restitutionem? Respondetur per se non obligare, eò quia non sit contra justitiam commutativam, sed contra virtutem observantiæ: siquidem aliud est non honorare, & aliud contumeliam inferre. Dicitur autem per se, quia nonnunquam oritur obligatio ad restituendum omissum honorem ratione alicujus contumeliæ, vel contemptus interpretativè connexi cum eadem omissione, maximè si quis talem contemptum intendat: ut si aliis honorantibus Prælatum, vel pastorem prætereuntem, Titius impudenter ipsum aspiciat, & quasi despiciat sine ullo honoris signo.

13 Quæritur sextò, an qui injuriâ afficitur, possit calore iracundiæ correptus dicere contumelioso *tu mentiris* absque eo quòd teneatur actione injuriarum, nec propterea possit tali actione conveniri? Respondetur ex communiore sententia affirmativè, ut docent Bartolus *in l. qua omnia §. 1. ff. de Procurat.* Menochius *consil. 41. num. 10.* Mynsing. *obser. 17. num. 3. centur. 5.* Fachineus *lib. 9. controvers. jur. cap. 12. p. 3.* ratio est, quia tunc verbum illud *mentiris*, quod retorquetur in contumeliosum ordinatur ad repellendam tantùm injuriam illatam, non verò ad inferendam; proinde continet meram defensionem necessariam: non verò offensam: est enim tantùm quædam declaratio, quòd inferens injuriam utatur medio illicito mendacii ad offendendum. Neque obstat, quòd contumeliosus inde patiatur aliquod detrimentum, quia id sibi tantùm debet imputare, eò quia prior alium offenderit: licèt enim, qui cum moderamine inculpatæ tutelæ se defendit, injustum aggressorum offendat, non propterea ei vertitur culpæ damnum illatum injusto aggressori, quia defensio propria cum dicto moderamine est licita. Tum quia non potest depelli injuria, nisi verba contumeliosa rejiciantur ut falsa, & ostendatur falsò nobis contumeliam irrogari: etenim cum verba illa contumeliosa sint necessariò, vel vera, vel falsa, nisi rejiciantur statim ut falsa, & ut falsò dicta, habentur ut vera, & afficimur contumeliâ, quia remanent ut veraciter dicta: secus si statim rejiciantur ut falsa, declaratur contumeliosus ut mendax: hinc quia necesse est ad depellendam contumeliam eum declarare mendacem, nec suppetat aliud medium ad tutandum proprium honorem, ideo non tenetur actione injuriarum, qui ad se defendendum dicit contumelioso, quòd *mentiatur*.

Tum quia contumeliosus per contumelias inurens honori alterius maculam, revera mentitur, quia dicit animo injusto adesse maculam illam in honore alterius, cùm revera non sit; proinde præsumitur loqui aliter, ac sentiat, quia loquitur contra communem sensum, cui in externo tenetur se conformare; proinde eo ipso, quòd vult se illi conformare, vult loqui aliter, ac cognoscit, se debere loqui, in quo consistit mendacium. Tum quia si quis per contumeliam vocet alium furem, & hic cognoscens revera, se nunquam fuisse furatum, si contumelioso dicat mentiris, verum dicit, si verba contumeliosa conferantur cum innocentia alterius, qui tali contumeliâ afficitur, quia cùm nunquam fuerit furatus, verba contumeliosa non sunt vera, proinde falsa, & mendacia respectu contumeliâ affecti: imò etiam respectu contumeliosi carentis fundamento formandi talem conceptum contra quem loquitur. Præterea quia verbum *mentiris*, quando adhibetur ad propulsandam injuriam est tantùm ex sua natura defensivum honoris, perinde ac ictus adhibitus ad retundendum ictum injusti aggressoris, qui per se non ordinatur ad occisionem, sed tantùm ad propriam defensionem.

Quòd si dicas, ad repellandam talem injuriam sufficere si injuriâ affectus dicat contumelioso, quòd fallatur, & falsum dicat, quia tunc satis declarat sibi non convenire talem contumeliam, & contumeliosum quoque non mentiri, sed tantùm decipi. Contra est; quia ad depellendam contumeliam non videtur sufficere si contumeliâ affectus, dicat contumelioso, quòd fallatur, quia contumelia, non solùm continet verba injuriosa, sed etiam provenit ex animo injuriandi alterum: per id autem, quod injuria affectus, dicat contumelioso, quòd fallatur, falsúmque dicat non depellitur completa injuria, quia non declaratur, quòd verba contumeliosa proveniant ex animo injurioso; quô fit, ut non possit esse injuria sine mendacio, ut docet Diana *p. 3. tract. 6. resol. 16.* 15

Hinc quamvis consultiùs semper sit maximè in personis privatis patienter verba contumeliosa læto, & quieto animo sustinere, imò etiam teneatur quisque paratus esse ad ferendas injurias, si id fuerit juxta divinam legem, & dictamen rectæ rationis: solent tamen aliqui casus assignari, in quibus privatæ personæ tenentur hujusmodi contumelias repellere, ut docet D. Thomas *2. 2. q. 72. art. 3.* Primus casus est, bonum illius, qui contumeliam intulit, cùm enim animadverterit quis, quòd ex eius resistentia insolentia coërceretur proferentis verba contumeliosa, tunc debet illi respondere blandè, & leniter exemplo Christi percussi 16

cussi *Joan. 18. cur me cadis* ? Secundus casus est, ob aliorum bonum, quorum profectus impediretur per hujusmodi contumelias nobis illatas, si nil responderemus, neque coërceremus contumeliosum. Tertius casus est, cùm quis verba contumeliosa audit contra fidei, & religionis honorem: tunc enim audiens huiusmodi verba tenetur ea proferentem acriter reprehendere.

17 Quæritur septimò, an ad tutandum proprium honorem licitum sit obiicere contumelioso, quòd *mentiatur*, *ut fur*? Respondetur negativè: ratio est, quia non est licitum dicere alicui tu mentiris nisi ad proprium tutandum honorem; adeò ut quantum quis excedit terminos defensionis, tantum accedat ad iniuriam: proinde eatenus est permissum obiicere tu mentiris, quatenus sistit intra terminos defensionis, quæ ut licita sit, debet esse cum moderamine inculpatæ tutelæ, adeò ut tantum tendat ad propulsandam iniuriam, non verò ad inferandam, nec ad vindictam *c. significasti 2. de homicid. l. ut vim vi ff. de iustit. & jur.* atqui illud verbum *fur* adiectum alteri verbo *mentiris* non est necessarium pro defensione, quia verbum *mentiris* sufficienter propulsat totam iniuriam, proinde verba quæ adjiciuntur excedunt moderamen inculpatæ tutelæ, proinde tendunt ad inferendam iniuriam, & ad vindictam. Tum quia totum quod agitur ipso verbo *mentiris*, est ex se aptum ad inferendam iniuriam: & quia non est necessarium ad illatam sibi iniuriam propulsandam; sequitur, quòd hoc additum excedat limites inculpatæ tutelæ, & sit iniuria, quæ infertur alteri; & propulsari iniuriam ultra moderamen inculpatæ tutelæ per aliam iniuriam nunquam est licitum, ut docent communiter Canonistæ Panormitanus *c. dilecti* 11-12. *n. de exceptio* Farinacius *in prax. q.* 105 *n.* 36. Mysing. *obser. 17. n. 3. centur. 5.* Gaillus *obser. 100. n. 9. lib. 2.* Harpprecht. *§. iniuria. n. 87.* & ratio est, quia iniuriæ illatio non est iniuriæ propulsatio, aliud enim est propulsare iniuriam, & aliud inferre iniuriam; primum tantùm dicit propriam defensionem, & non offensionem saltem per se, licèt sequatur per accidens, secundùm offensionem alterius proinde non est defensio permissa, sed vindicta illicita.

18 Verùm posset in contrarium obiici, quia quando verba tendunt ad eundem effectum non inferunt diversas iniurias ut notant Bartol. *in l. item §. ait Prætor n. 2. ff. de iniur.* Covarruvias *c. 10. n. 8. lib. 2. variar. resol.* sed illud verbum *fur* additum verbo *mentiris* tendit ad eundem effectum, seu ad exaggerandum mendacium, ac si esset mendacium furis: siquidem fures solent frequentiùs mentiri. Secundò quia illud verbum *fur* tantùm qualificat verbum *mentiris*; atqui verbum qualificativè additum non inducit novam iniuriam, ut notat Angel. *de malefic. V. verba injuriosa n.* 6. Tum quia illud superadditum verbum *fur* est accessorium ad verbum *mentiris*, proinde sequitur naturam sui principalis *c. accessorium ex regul. jur. in 6.* & *l. nihil dolo §. 1.* Tum quia illud verbum *fur* venit in consequentiam ad verbum *mentiris*: & quod attenditur est tantùm principale; non verò quod venit in consequentiam eiusdem *l. navis adversa ff. ad leg. Rhod. de jact. l. si is, qui §. quod si servus ff de acquir rerum domin.* Tum quia quando initium actûs est licitum, omnes itidem ejus sequelæ licitæ sunt, ut tradunt Bartolus *in l. quod ait lex §. quod autem ff. ad leg. Jul. de adult.* Baldus *in leg. si quis non dicam C. de Episcop. & cler.* illud autem verbum *fur* additum *mentiris*, est quædam sequela ejusdem.

Sed contra ad primum negatur minor, 19
quia illud verbum *fur* non tendit ad eundem effectum cum verbo *mentiris*: sed ad diversum, siquidem verbum *mentiris* tendit ad defensionem, & propulsationem iniuriæ, ad quam non est necessarium verbum superadditum *fur*, & cùm sit verbum injuriosum tendit ad inferendam iniuriam, quod non est licitum; siquidem defensio in eo, quòd excedat terminos inculpatæ tutelæ, est vindicta, & iniuria.

Ad secundum illud verbum *fur* additum verbo *mentiris* non se habere qualificativè, sed reverà inducere novam iniuriam in diversa specie, aliud enim est, aliquem esse mendacem, & aliud esse furem. Tunc verbum qualificativè adjectum non inducit novam iniuriam, si qualificatio, quam importat sit intra eandem speciem, quia tunc tantùm auget, vel minuit intra eandem speciem; non ita si fit in diversa specie, quia tunc tanquam circumstantia, addit novam speciem iniuriæ *c. Martha §. quæsivisti de celeb. miss.* ut notat Menoch. *de recuper. possess. remed. 6. n. 8.*

Ad tertium illud additum verbum *fur* 20
propriè non esse accessorium, quia ex natura sua nullo pacto conjungitur cum verbo *mentiris*, sed tantùm eidem additur ex voluntate proferentis: accessorium autem tunc dicitur sequi naturam sui principalis quando eidem unitur ex natura sua, & non ex voluntate alterius. Præterea ut accessorium sequatur naturam sui principalis necesse est, ut non sit diversa ratio in accessorio, ac in principali, ut notat Menochius *consil. 58. in fin.* in verbis autem illis *mentiris ut fur* militant diversæ rationes, quia verbum *mentiris* est intra terminos defensionis necessariæ, & verbum *fur* & extra talem defesionem: siquidem est excessus in defensione cum moderamine inculpatæ tutelæ, proinde est injuria non defensio.

Ad quartum respondetur, tunc attendi 21
principale, non quod venit in consequentiam; quando consequentia est naturalis, seu necessaria, non verò quando est voluntaria, quia tunc attenditur voluntas, à qua fit talis consequentia. Præterea quia verbum *fur* non venit in consequentiam ad verbum *mentiris* cùm aliud sit aliquem esse mendacem, & aliud esse furem, possitque esse mendax, & non fur, ut etiam

fur

fur, & non mentiri, ex quo liquet, unum non venire in consequentiam ad aliud.

32 Ad quintum respondetur, eam regulam, quâ dicitur, quòd quando initium actûs est licitum, omnes etiam ejus sequelæ licitæ sint, tantùm procedere de sequelis necessariis, non verò de aliis, quæ ponuntur merè voluntariè: quando sequela est necessaria, tunc sequitur ex natura antecedentis, & quia ex licito non potest sequi illicitum, ideò verbum *fur* non potest, ut sequela necessaria superaddi verbo *mentiris* prolato in propriam tantùm defensionem. Quando autem sequela est voluntaria, consequens non commensuratur antecedenti, sed retinet propriam naturam, secundùm quam judicatur.

33 Quæritur octavò, teneaturne injuriarum, qui verum crimen nocenti objecit? Plures negant innixi fundamento desumpto *ex l. 18. princ. ff. h. t.* ubi Paulus Jurisconsultus ait, æquum non esse, ut qui nocentem infamavit ob eam rem condemnetur: quoniam peccata nocentium nota esse, & oporteat, & expediat. Verùm putârim procedendum esse cum distinctione, vel enim crimen fuit objectum animô infamandi, vel alio consilio; si dicatur primum veritas convicij non excusat ab iniuria; si secundum adhuc subdistinguendum est: vel enim interest reipublicæ ut delictum, quod per convicium alicui obiicitur sciatur, & detegatur, ut puniatur nocens, & tunc qui verum crimen nocenti objecit non tenetur actione injuriarum, si tamen objectum crimen probet, aliàs teneretur tali actione, hinc si quis alicui obijcit, quòd sit fur, ut puniatur; vel contagiosus, ut ab hominum consortio removeatur, vel quod sit infamis, ut non promoveatur ad dignitatem; si quod obijcitur verum est, non tenetur, qui obijcit actione injuriarum *l. 18. ff. h. t in princ.* Vel non interest Reipublicæ scire crimen per convicium objectum, & tunc, qui illud obiicit, tenetur actione iniuriarum, tametsi verum dicat, ut notant Covarruvias *lib. 1, resol, c. 11, n. 6.* Mynsing. *centur. 4. obser. 4.* Fachin. *lib. 9. controvers. c. 10.* quia in actione iniuriarum non tam pensatur veritas convicij, quàm animus, seu voluntas iniuriandi: non debet autem quis absque causa detegere alterius infamiam, quia id est iniuriosum delinquenti, limitat tamen Covarruvias *loc. cit.* hoc idem, quando ex prava intentione, & animo iniuriandi huiusmodi convicium profertur, tunc enim non excusat, quia quamvis bonum sit, ac reipublicæ utile crimina nocentum manifestari: adhuc tamen pravus animus revelantis reum efficit revelationem iniquam.

34 Quæritur nonò, an si Reus, qui iniuriam alteri intulit, neget, se animum habuisse eum infamandi, onus id probandi ipsi incumbat? Respondetur affirmativè, & desumitur ex *l. 5 C h. t.* ubi is, qui homicidium alteri objecerat, ita absolvi tantùm jubetur, si docere possit, se revera non habuisse animum infamandi, ex quo à sensu contrario infertur, quòd si id non probet, præsumatur habuisse animum infamandi. Verùm Reus præsumptionem hanc posset aliis præsumptionibus elidere ostendendo; quòd animo corrigendi tantùm objecerit probrum adversario, vel quòd facetiæ causa convicium amico dixerit, vel quod ostendat, eum non esse suum adversarium, in quem propterea ex indignatione debuisset convicia jacere. Præterea posset etiam Reus purgare se juramento, si hoc ab adversario, vel Judice delatum esset *l. 5. §. 8. ff. h. t.* Verùm Judex non debet temerè neque aliter ad hanc percurrere delationem, quàm si præsumptio quædam Reo suffragetur, alioquin, nequissimus quisque faciliùs in contumelias erumperet, ac iniurias alteri inferret eâ fretus fiduciâ, fore, ut audacis periurii adminiculo omnem declinaret pœnam.

Quæritur decimò, an Reus coram Judice possit iniurias proferre contra testes, vel accusatoram: an verò possit vera crimina illis obijcere ad enervandam eorum fidem, est alia quæstio dependens ex eo, an id sistat intra terminos defensionis cum moderamine inculpatæ tutelæ. Quamobrem quæstio tantùm procedit, an reus stans coram testibus, & accusatore, & in præsentia Judicis possit contra testes, & accusatorem proferre verba iniuriosa, quin teneatur actione injuriarum? Respondetur negativè cum Covarruvia *c. 11. variar. resol. n. 6. V. ego quidem lib. 1.* Pasqualigo quæst. *moral. juridic. q. 237.* Menochio *consil. 41. n. 29.* & aliis, qui docent, quòd Reus si in judicio proferat convicia contra adversarium non mereatur excusationem, sed teneatur actione injuriarum: ratio est, quia tametsi possit Reus se defendere non tamen potest vindictam sumere de accusatore, aut testibus: vindicta enim privata est prohibita *c. significasti & l. extat, ff. quod metus causa.* Hinc si Reus in judicio proferat iniurias: aut convicia in accusatorem, aut testes, non se defendit; sed offendit: siquidem crimen illi obiectum non eliditur, Reo ex eo, quòd hic obijciat aliud crimen, sed ex eo, quod ostendat propriam innocentiam *l. is qui Reus ff. de pub. judic.* unde cùm ex eo, quòd iniurias proferat in accusatorem, & testes non se purget à crimine, de quo accusatur in judicio, sequitur, quòd per tales iniurias illatas non se defendat, sed tantum alios offendat; quibus infert iniurias, ac propterea tenetur actione iniuriarum, & est punibilis. Tum quia Reus tunc non servat modum, quo deberet reaccusare, sed cum per modum iniuriæ proferat verba illa contra testes, & accusatorem apertè ostendit, se ex odio, & malo animo verba illa proferre. Præterea, quia pendente causa, non potest reaccusare *c. q. 11* & *l. negenda C. qui accus. non poss.* 26

Hinc si Reus in judicio lædat partem contrariam per tales iniurias tenetur Judex speciatim illum punire, eò quia fiat iterum reus ratione iniuriarum, siquidem tenetur Judex unicuique petenti

petenti administrare justitiam, & cùm constet de læsione partis, & ipsa pro justitia instet; subintrat obligatio in Judice ad puniendum iniuriantem, & satisfaciendum parti læsæ. Tum quia cùm huiusmodi iniuriæ coram Judice prolatæ contra partem redundent etiam in offensã eiusdem Judicis, eò quia Reus coram ipso proferens iniurias illas videatur parvi pendere eius præsentiam, nec illi deferre reverentiam debitam, ideo potest Judex etiam ex hoc capite Reum punire: quia tametsi non possit quis sibi jus dicere in propria causa; non tamen in hoc casu censetur Judex judicare in propria causa, sed tantùm in causa dignitatis, per quam respublica in ipso repræsentatur, hæc enim per prolatas iniurias à Reo coram Judice læditur, ut desumitur *ex c. 1. de pœn. in 6.* ubi Glossa *V. punire l. unic. ff. si quis jus dicend. non obtemp.* & *l. illud. ff. de appellat.* ut docent Innocentius *in c. ex parte n. 1. de V. S.* Gaillus *observ. 39. lib. 1.* Menoch. *lib. 2. de arbit. cas. 263. n. 7.*

TITULUS XXXVII.

De Pœnis.

Um in præcedentibus titulis Compilator decretalium egisset de variis delictis, & criminibus, ob quæ pœnæ injunguntur delinquentibus, ne, si delicta maneant impunita, vitia grassentur cum pernicie, summóque Reipublicæ discrimine; ideo in præsenti post tractatum de delictis, & excessibus Prælatorum subijcit titulum de Pœnis: *est enim pœna*, ut ait Plato *lib. 1. de Legibus, omnis injustitiæ sequax*: unde generalis hic titulus adjectus est, qui ad omnes superiores pertinet, ut prout quisque deliquit, ita & puniatur, pœnáque irrogetur pro criminis modo, & qualitate. Extat etiam hic titulus in sexto, Clementininis, Extravagantibus Joannis XXII. & communibus, quia ad justitiam pertinet vindicativam, cujus tractatio est pernecessaria.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Omnium capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. *EA quæ 1. h. t. Ex Concilio Toletano statuitur, ut ea quæ frequenti prævaricatione iterantur debeant frequenti sententia condamnari. Ex quo liquet, delinquentem toties esse puniendum, quoties delictum reiterat, & ratio est clara: quia iteratio delicti novum est delictum, quod propterea novam ac iteratam pœnam meretur.*

C. *PRESBYTERI 2. h. t. Ex Concilio Triburiensi statuitur, ut qui interficit Presbyterum debeat se componere, & solvere Episcopo Presbyteri, qui tribuat dimidiam partem in utilitatem ecclesiæ, cui Presbyter præfuit; & alteram det in eleemosynam pro anima mortui. Nota in hoc textu agi de pœna pecuniaria propter cædem Presbyteri, super qua facienda est compositio cum Episcopo, & ejus media pars danda ecclesiæ, si occisus alicui præfuit, altera dimidia pars in ejus eleemosynam justè distribuenda. Hæc autem compositio per legem Lombardam fuit sexcentorum solidorum. Cæterum liquet ex hoc textu Episcopum non debere sibi accipere pœnas pecuniarias, sed teneri eas dare ecclesiæ, vel pauperibus: ex quo videtur concludendum non posse eas remittere.*

C. *LICET 3. h. t. Statuitur ab Alexandro III. ut Archidiaconi pro corrigendis excessibus & peccatis non debeant exigere pecuniam à clericis nec à laicis, neque pro annua exactione suspendere personas, vel interdicere ecclesias, nec exigere pecunias, ut in ecclesiis permittant Vicarios cantare, nec alia similia agant, quæ ex radice avaritiæ suam videntur originem traxisse, quòd si præsumpserint contrarium agere declarat Pontifex, esse excommunicandos cessante omni appellatione. Ubi notat Glossa, textum loqui de Archidiaconis, qui non possunt dispensare super crimina, nec pœnas commutare, ut etiam de aliis Prælatis, qui non possunt mutare pœnas juris. Hinc Concilium Tridentinum* Sess. 25. de refor. c. 3. *præcipit ut mulcta pecuniaria assignentur piis locis, & sacra congregatio Cardinalium referente Barbosa declaravit, non posse Episcopum hujusmodi pœnas pecuniarias non solùm*

in suos usus; sed nec quidem in fabricam ecclesiæ cathedralis, vel salarium Vicarij, aut aliorum Officialium convertere, nisi Episcopus quasi extremè indigeat, & paupertas Episcopatus sit manifesta.

C. CALUMNIAM 4. h. t. Ex Concilio Turonensi statuitur, ut in causis pecuniariis victus condemnetur in expensis victoris, quando sententia fertur pro præsenti: secus si pro absenti. Ubi notat Glossa, universim victum victori esse in expensas damnandum: & quidem non solùm in causis pecuniariis quæ exprimuntur non limitationis, sed subjectæ materiæ gratia, ut notat Barbosa n. 3. sed etiam in aliis. Notat tamen Barbosa hic n. 9. textum non procedere si victor causam obtinuerit per probationem tantùm semiplenam, vel delationem juramenti suppletorij; nisi is, cui delatum est juramentum, plus quàm semiplenè probaverit, & adversarius nihil. Quinimò victus, ut notat Glossa hic præter expensas punitur etiam de calumnia, quia efficitur infamis c. crimen de dolo, & cont.

C. IN DUBIIS 5. h. t. Rescribit Innocentius III. sacerdotes gubernantes naves ad pugnam, vel personaliter exercentes conflictum, vel alios incitantes ad pugnandum graviter peccare, & de rigore juris esse deponendos. Ubi tamen notat Glossa, textum procedere de sacerdotibus incitantibus in bello injusto; secus enim esset si in bello justo. Cæterum & hoc textu colligitur non solùm homicidam esse eum, qui interficit, sed etiam illum, qui incitat ad interficiendum.

C. TUÆ DISCRETIONIS 6. h. t. Rescribit idem Pont. Episcopo Londonensi, clericos deprehensos in magnis sceleribus, ut in latrociniis esse degradandos ab Ordine, & detrudendos in arctum monasterium ad agendam pœnitentiam, ubi Barbosa notat hic n. 6 cum aliquibus sufficere degradationem verbalem, Cæterum quod ad pœnam attinet detrusionis in monasterium videtur hodie hac non esse ampliùs in usu: quinimmo si clerici ob præfata enormia scelera degradantur tradi solent Magistratui sæculari afficiendi ultimo supplicio. Verùm non sufficit si sint deprehensi in præfatis delictis, ut notat Glossa hic, sed debent esse convicti: vel factum sit per evidentiam notorium, c. ult. de cohabit Cler. & mul. Deprehensio autem debet fieri authoritate Prælati c. cum non ab homine dejud.

C. CONSTITUTUS 7. h. t. Rescribit idem Pont. quòd si duo ineant contractum aliquem inter se, & apponant pœnam contra non observantem; si utraque pars non observat, utraque incurrat pœnam, sed fit compensatio pœnarum: quia Pontifex in hoc textu utramque partem ab ea pœna reddidit absolutam Hinc ex hoc textu liquet de jure canonico posse contractui apponi pœnam sed si uterque contrahens illum violet neuter tenetur ad contractum vel pœnam, quia cum utraque pars tunc eamdem pœnam incurrat, fit compensatio pœnæ cum pœna

C. SUPER HIS 8. h. t. Declarat idem Pont. testem, qui variat, vel vacillat etiam coram Papa, & ideo detruditur in carcerem, non illicò fieri infamem. Hinc notandum cum Panormitano n. 4. quòd si testis vacillans, aut varians detrudatur in carcerem, sive aliter puniatur, non ideo incurrit infamiam, & addit etiam rationem Panormitanus, quia non punitur tanquam reus criminis falsi, sed tanquam delicti levioris, quod potest varias habere excusationes & benigniores interpretationes: & ideo conijcitur in carcerem non ob delictum, sed quia Judicem offendit, & per suam variationem turbavit processum. Quòd si deprehenderetur dolosè, ac malignè, vacillâsse tunc ex lege Cornel. de fals posset ipsi infligi pœna ordinaria hujus criminis, & tunc deprehensus incurreret infamiam, quã solus carcer non pareret. Cæterum notat Glossa hic genus pœnæ non infamare, nisi præcesserit sententia.

C. SUAM AD NOS 9. h. t. Idem Pont. declarat, ut condemnatus ad solvendam certam summam pecuniæ certo loco, & termino sub pœna solvendi aliam summam paulò inferiorem: si in illo termino non solvit totam summam, sed tantùm aliquam ejus partem, non teneatur solvere totam pœnam, Sed ut notat Glossa, hic tantùm pro rata. Ubi notandum est, quòd tametsi de rigore juris, qui solvit partem, & non totum debitum committat in totum; nihilominus pœna in hoc textu temperatur, ubi declaratur; quòd obligatus ad certam quantitatem solvendam in certo termino, si partem illius intra certum terminum solvit, non teneri ad integram pœnam, sed solùm ad illam partem, quæ nec dum soluta integræ parti deest. Verùm huic textui videntur obstare leges civiles l. hæred. §. in illa ff. de famil. Hercis. l. si in execut. §. item si ibi l. stipulationum §. si sortem ff. de O. V. Ubi dicitur, quòd soluta parte sortis principalis debita propter aliam partem non solutam in totum pœnam committit, & teneri integrè persolvere creditori: & additur etiam ratio, quia solutio totius quantitatis fuit indivisibiliter inita. Verùm hæc quantitas inita spectata æquitate juris canonici est dividua, adeò ut si aliquid ante terminum fuerit solutum, non plus debeatur, quàm quod parte non soluta habuerit proportionem: unde Pontifex judicat secundùm æquitatem canonicam.

C. AD AURES 10. h. t. Idem Pont. declarat eos, qui occidunt Prælatum suum esse privandos beneficiis, & feudis, quæ habentur ab illa ecclesia, in qua erat Prælatus, ut nec ipsi, nec eorum hæredes, possint habere eadem beneficia, vel alia qualibet de novo: immo notat Glossa hic omnia eorum bona in pœnam patrati delicti esse tradenda eidem ecclesiæ, cui fuit iniuria irrogata c. si quis de incepto 17. q. 4. quòd si iterum aliqui interficiant suum Episcopum privantur Episcopo, seu locus ille privatur, dignitate Episcopali c. ita nos. 25

C. Di-

C. DILECTUS 11. h. t. Idem Pont. rescribit quòd si constiterit, litigatorem temerè præsumere contra assertionem Iudicis, sit puniendus arbitrio Superioris. Verùm textus procedit de iniuria notoria, tunc enim Iudex Ordinarius potest ipse punire iniuriantem, quia in causa notoria non fertur sententia cum solemnitate, quòd tamen Panormitanus limitat ad pœnam jure expressam: secus si suo arbitrio debeat Iudex pœnam illam imponere; quia tunc posset facilè modum excedere. Quòd si iniuria non sit notoria & tangat principaliter ipsum Iudicem non potest, tunc Iudex punire: alioquin esset Iudex in causa propria in damnum rei. Sin verò tangat principaliter suam dignitatem licèt possit tunc punire; adhuc tamen potest etiam ut suspectus removeri, & recusari. Cæterum Iudex delegatus si per illatam iniuriam impediatur, quo minus possit suam jurisdictionem exercere, tunc potest procedere contra impedientem: sin verò iurisdictio non impeditur, debet fieri per superiorem iniuriantis, ut habetur in hoc textu & etiam confirmatur argument. authent. de testib. §. si verò ignoti. Cæterum notat Glossa, hunc textum esse intelligendum si litigator ita temerè contradicat, ut misceat Iudicis contumelias c. quos contra falsam de prob. c. de causis de offic. deleg.

C. IN QUIBUSDAM 12. h. t. Probibet idem Pont. in Concilio generali, ne patroni, advocati, vice Domini super providendis ecclesiis, vel earum possessionibus, & bonis non plus sibi usurpent, quàm jure permissum sit: & si contrarium agant, vult esse compellendos per censuram ecclesiasticam. Rursus si per se vel per alios præsumpserint rectorem occidere, vel aliquem clericum ipsius ecclesiæ, statuit, ut amittant jus patronatûs, advocatiam, feudum vice dominatum, & beneficium; & de præmissis nil proveniat ad hæredes, & eorum posteri usque ad quartam generationem non admittantur in collegium Clericorum; nec in domibus Regularium assequantur honorem alicuius prælationis, nisi cum ipsis fuerit dispensatum. Notat tamen Glossa hic, hæredes exclusos debere descendere per lineam rectam usque ad quartũ gradum, & ingressum Religionis tollere irregularitatem c. 1. de fil. Presbyt. Cæterum ex hoc textu liquet, Patronos ecclesiarum, & alios in textu prærecensitos non posse sibi plus usurpare de bonis ecclesiarum, & juribus, quàm sit jure expressum.

C. GRAVEM 13. & ult. h. t. Honorius III. rescribit, eum qui contemnit, & sordescit in excomunicatione per biennium cum scrupulo hæresis esse suspectum de hæresi, sed si sit Comes tunc si propter ejus nobilitatem nolit parêre juri, absolvuntur ecclesiæ à jure eidem debito, & ejus subditi denunciantur absoluti à juramento fidelitatis, quandiu eorum Dominus sordescit pertinaciter in excommunicatione. ubi notat Glossa, eum, qui propter contumaciam excommunicatur sive per annum sive per plures steterit in excommunicatione, non haberi ut hæreticum; sed aliàs contra ipsum proceditur: qui verò excommunicatur propter suspicionem hæresis, si per annum steterit in excommunicatione postea habetur ut hæreticus c. excommunicavimus de hæret. c. eam quæ de stat. regul. Rursus ex textu infertur mitiùs puniri nobilem, quàm ignobilem; & in beneficiis magis esse providendum nobilitati c. satisfaciendi ob dist.

IN SEXTO.

C. ROMANA 1. h. t. declarat Innocentius V. Archiepiscopum, vel Metropolitanum posse punire percutientes, se, vel suos Nuntios, vel familiam suam inter visitandam Provinciam, vel cùm suos ad visitandum dirigit, vel dum Concilium convocat, vel jurisdictionẽ exercet, dummodo iniuria illata notoria sit, & manifesta, sive per has iniurias impediatur sua jurisdictio; adeò ut Metropolitani in suis Provinciis jurisdictionem exercentes possint punire manifestas, & notorias offensas sibi, vel suis illatas, sive per has impediatur eorum jurisdictio, sive non, quia Pontifex id extendit etiam ad iniurias non impedientes jurisdictionem. Ubi notandum est eandem facultatem tribuendam esse delegatis Apostolicis. Immo Archiepiscopus in Diœcesi sui suffraganei potest punire iniurias etiam occultas dummodo de illis constare possit. Injuria tamen debet tangere ecclesiam vel publicam utilitatem.

C. DEGRADATIO. 2. h. t. Bonifacius VIII. præscribit modum degradandi, seu ut fiat ab Episcopo existente cum Ordinibus Clericorum, & cum certo numero eorundem secundùm canones si degradandi sint in sacris. Sin verò tantùm in minoribus sufficit solus Ordinarius quando fit verbaliter. Sin verò fiat realiter, vel actualiter, tunc Clericus degradandus indutus vestibus sacris habens in manibus instrumentum sui Ordinis, sistitur coràm Episcopo, qui singulatim ab eo aufert vestes, & insignia incipiendo ab ultimo, quod habuit in ultimo Ordine usque ad vestem primæ tonsuræ, & ita tondetur, ut in eo non remaneat vestigium clericatus utendo verbis oppositis illius Ordinationis. Hodie tamen in degradandis Clericis servatur forma Concilij Tridentini sess. 19. c. 4. & c. 8. de hæret. in 6. & res magis pertinet ad ritus ecclesiasticos quàm ad jus: videatur Pontificale Romanum.

C. QUAMVIS 3. h. t. Idem Pont. declarat, quòd licèt carcer inventus sit specialiter ad custodiam; possit nihilominus convictis, & confessis de criminibus dari in pœnam in perpetuum, vel ad tempus ad arbitrium pensatis excessibus, personis, & circumstantiis. Nota hanc pœnam carceris desumptam esse ex jure civili l. 1. & ult. C de custod. reor. Ratio verò cur jus canonicum hanc etiam usurpaverit pœnam carceris ea est, quia Judex ecclesiasticus non potest punire pœnâ san

sanguinis, nec mortis: & quia semper tradere Clericos Curiæ sæculari, videbatur nimis durum; & minus congruum mansuetudini Christi, & Ecclesiæ; ideo hac utitur pœna carceris, rarò tamen perpetui, ne Clerici ad desperationem adigantur. Cæterum quilibet Judex ecclesiasticus habens merum imperium potest hanc injungere pœnam: sin verò exprimatur, an in perpetuum, vel ad tempus, standum est expresso: sin verò nihil exprimatur; sed simpliciter quis damnetur ad carcerem; intelliguntur in perpetuum.

C. *VBICUNQUE 4. h. t. Idem Pont. declarat, pœnam injunctam alicui, eiúsque, vel posteris usque ad certam generationem, non extendi ad descendentes ex linea fœminea; sed tantùm ex masculina; nisi aliud expressum sit in jure, vel sententia, sive à jure, sive ab homine. Quòd verò in hoc textu pœna posterorum delinquentis non comprehendant posteros lineæ fœmininæ, id non oritur ex natura materiæ pœnalis, in qua fit strictior interpretatio; sed ex peculiari dispositione juris. An verò qui filiæ nubit damnati usque ad gradum quartum etiam in linea fœminina; eius filii sint damnati. Respondent communiter, quòd si scienter nubit tali filiæ, sunt damnati; non ita si ignoranter, quia ignorantia facti excusat, non juris.*

C. *FELICIS RECORDATIONIS. h. t. In hoc prolixo textu Idem Pont. plures imponit pœnas. Primò punit insequentes, percutientes, aut capientes Cardinales, & eius criminis socios, eósque declarat reos læsæ Majestatis, & perpetuò infames. Secundò etiam eorum filios, & Nepotes. Tertiò ipsis injectatoribus pœnas addit. Quartò declarat, quam satisfactionem cum absolvuntur dare debeant, & quid per absolutionem consequantur. Quintò puniendi sunt simplices Consiliarii, & faventes huic crimini. Sextò permittit pœnas extendi ad collaterales. Septimò imponit etiam pœnas insequentibus clericos, & religiosos familiares Papæ, vel Cardinalium. Octavò statuit pœnas contra eos, qui Cardinales occidunt. Nonò declarat, potestates sæculares pœnis legalibus contra tales uti debere. Decimò declarat excommunicatos, qui intra mensem non faciunt hanc decretalem observari; & eorum civitates privatas Pontificalibus, ac in interdictas.*

IN CLEMENTINIS.

C. *SI QUIS 1. h. t. Clemens V. in Concilio Viennensi statuit ut percutiens, capiens, vel banniens Episcopum; vel id mandans, aut ratificans, ut etiam consiliarius, socius, fautor, defensor, cum suis posteris, ut etiam civitas in hoc delinquens, & eius officiales plures. ac varias incurrant pœnas ultra prærecensitas* in c. fœl. recor. in 6. *& declarat, ut in articulo mortis absolvantur ab excommunicatione cum reincidentia, nisi quàm cito commodè possunt, se præsensent Romano Pontifici.*

C. *MULTORUM 2. h. t. Idem Pont. declarat, ut procurantes capi viros ecclesiasticos, ut renuncient suis beneficiis vel ut citati non eant ad curiam, præter pœnam excommunicationis, quam per canones antiquos incurrunt, si sint Prælati à perceptione fructuum sint suspensi: & inferiores suis sint beneficiis privati. Rursus declarat, eandem pœnam incurrere ipsos privatos, qui se capi à laicis procurant, & resignationem beneficii ita factam non tenere; tametsi per Prælatos recepta fuerit, vel ratificata.*

C. *CUPIENTES 3. h. t. Idem Pont. excommunicat Religiosos mendicantes, & transgressores constitutionis Bonifacii VIII.* de Exces. Prælat. c. unic. in 6. *ut etiam omnes Religiosos, qui in sermonibus, vel alibi proferunt talia, ut retrahant populum à solutione decimarum; & vult ut certis diebus, & in confessionibus debeant eas populo suadere, sub certis pœnis, quas incurrunt; nisi tales sint, ut eorum Monasteriis, vel Ecclesiis competat percipere decimas. Rursus excommunicantur etiam violatores* c. 1. de sepult. in 6. *quas excommunicationes vult soli Papæ esse reservatas. Verùm hæc decretalis hodie videtur cessare; quia Religiosi tantùm abest ut populum retrahant à solvendis decimis, ut potiùs earundem solutionem enixim suadeant iisdem, nec ullam ampliùs in hoc faciant difficultatem.*

IN EXTRAVAGANTIBUS Joannis XXII.

C. *DIERUM unic. h. t. statuitur, ut qui offendunt Doctores, vel officiales Provinciæ Marchiæ à comitatu, sint excommunicati, & incurrant aliàs pœnas, quæ habentur* in cap. ad aures cap. in quibusdam c. felicis h. t. in 6. *juxta clement.* si quis suadente h. t.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS.

C. *DIVINIS unic. h. t. Joannes XXII. declarat Episcopum Caturcensem ob varios excessus ab ipso perpetratos, præsertim, quia nimis ambitiosè, & simoniacè fuerat ingressus in Pontificatum, fuit etiam in progressu injuriosus Sedi Apostolicæ, eò quia vilipendit verbo appellationes factas ad Sedem Apostolicam, & percepit etiam suis ut eas non curarent; sed appellantes caperent, & spoliarunt beneficiis, in quo fregit juramentum fidelitatis datum ecclesiæ: propterea Pontifex, eum declarat perpetuò depositum, & privatum Pontificali dignitate, & sacerdotali, ut etiam quolibet alio officio, eúmque condemnat ad perpetuum carcerem. Tum quia fuit etiam abusus litteris Apostolicis, & tanquam Tyrannus simoniacè intrusus, injuria, fraude & extorsionibus gravabat Subditos, ut etiam frequentibus, præ-*

curatio-

curationibus, aliisque quæstibus illicitis non curando de modo, & causa. Rursus non citatos nec convictos privabat suis beneficiis injustè: dictabat falsa instrumenta, & simoniacè conferebat beneficia in suis manibus resignata, quorum reditus sibi usurpabat, & rursus erat irregularis, & incontinens cum fœminis. Valet hæc decretalis ad cognoscendos excessus, ob quos Prælatus deponi possit cap. veritatis de dolo, & contum. in antiquis cap. ex litteris cap. tanta est clavis de excess. Prælat. *& jure novo etiam in Tridentino* sess. 24. de refor. c. 3.

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

De pœnis in genere, earúmque partitione.

1 POEna à pendendo dicta ut placet Varroni *4. de lingua latina*, est supplicium, quo quis ob patratum delictum punitur, & rectè à Cujacio in *paratit. ff. de pœnis* definitur, quòd sit delictorum, seu criminum coërcitio, vindicta inducta ad publicæ disciplinæ emendationem, vel satisfactionem impositam à lege, vel Ministro legis, nec pœna infligitur, nisi culpa præcesserit, cujus propterea dicitur esse pedisequa, & licèt nonnunquam inferatur pœna sine culpa puniti, non tamen sine causa juxta *regul. jur. 23. in 6.* ibi: *sine culpa non est aliquis puniendus*, seu ut notat Sylvester *V. pœna num. 1.* nisi subsit causa: quia interdum publica utilitas exigit, ut etiam qui culpam non commisit in propria persona, puniatur ob delictum commissum ab aliis: quo pacto in crimine læsæ Majestatis filii, quamvis innocentes puniuntur ob delictum patris *l. quisquis 5. §. 1. C. ad leg. Jul. Majest.* idque in detestationem tanti criminis, & ut parentes metuant in filiis exempla hæreditarii criminis, tunc licèt filii innocentes puniantur sine culpa propria, seu ab ipsis commissa, non tamen puniuntur sine justa causa.

2 Distinguitur pœna à mulcta, quia pœna est nomen genericum significans omnium delictorum coërcitionem: mulcta verò est pœna injuncta propter speciale peccatum, cujus animadversio hodie est pecuniaria. Tum quia pœna à lege imponitur; mulcta verò ex arbitrio eius, qui mulctam dicit; & ut plurimum indicitur, ubi nulla est à lege pœna imposita. Tum quia eis mulctam indicere potest, cui adjudicatio data est: pœnam verò irrogare potest quisque, cui criminis executio competit, quia pœna sequitur ad quodlibet delictum, quia est coërcitio, & vindicatio omnium delictorum: mulcta verò est specialis delicti coercitio, hæc inter utramque pœnam, & mulctam discrimina traduntur *in l. aliud fraus 131. ff. de V. S.* Judex autem quicunque ille sit tenetur pœnam injungere Reo ordinariam, seu lege præscriptam adeò ut non possit eam augere, nec minuere, ut docet D. Thomas 2. 2. q. 67. art. 84. & desumitur *ex cap. in istis 3. dist. 4.* ubi habetur, quòd non liceat Judici de legibus judicare, sed tantùm secundùm leges: ratio itidem id suadet, quia si lex est pœnalis imponit ipso facto pœnam pro tali delicto; proinde tenetur Judex secundùm veritatem sententiam proferre, & pœnam injunctam à lege exequi.

Vel lex imponit pœnam ferendam per sententiam condemnatoriam Judicis; & tunc etiam post condemnationem tenetur Judex illam ex officio exequi. Tum quia Judex inferior nequit pœnam lege præscriptam excedere; alioquin plus à Reo exigeret, quàm Reus de jure deberet: propterea secundùm excessum pœnæ inferretur injuria Reo, quod est contra justitiam. Hinc neque potest Judex inferior pœnam lege statutam relaxare, vel minuere, si cedat in utilitatem aliorum, cujusmodi est pœna pecuniaria, quæ solet applicari parti læsæ, cui jus est per legem latam, quod non potest Judex auferre, vel diminuere. Quòd si pœna contineat meram vindictam, neque potest à Judice remitti; quia id cederet in detrimentum, & damnum Reipublicæ, cujus interest, ne delicta maneant impunita, vel minus punita. 3

Cæterum ob circumstantias, & præsertim ratione ætatis, ut ob pueritiam, vel senectutem potest Judex inferior minuere pœnam legalem: ut etiam ob paupertatem pœnam pecuniariam. Princeps verò supremus sicut potest dispensare in lege, ita potest licitè totam Reo condonare. Quamobrem sicut Judex sæcularis tenetur judicare juxta leges civiles *instit. de offic. jud. in princ.* adeò ut non possit discedere à pœna jure præscripta *l. 1. §. 1. ff ad Senatconsult. Turgil.* ita Judex ecclesiasticus tenetur judicare, & pœnas injungere secundùm canones, nec potest à pœnis per ipsos statutis recedere *c. 1. de sent. & re judic.* nisi justa causa subsit, quia tunc permissum est, pœnam augere, vel minuere, immò nonnunquam etiam prorsus remittere *cap. fin. de transact. l. 3. & 4.* ex quibus causis irrogetur infamia; id præsertim 4

sertim pro varitate circumstantiarum causæ, personæ, loci, temporis, quantitatis, qualitatis, pensatur *l. aut facta* 18. *ff h. t.* etenim tenetur Judex antequam pœnam infligat diligenter attendere, & exactè examinare, an delictum sit voluntarium, an involuntarium: quia tunc graviùs maleficia puniuntur, quando ex corde committuntur, ut notat Glossa *in cap.* 1. *de convers. conjugat.* rursus attendere tenetur personarum statum, conditionem, gradum, & qualitatem *l.* 2. *&* 3. *ff. de termino moto.* immò etiam diversitatem temporis, quia hæc plurimum facit ad distinctionem criminum, & pœnarum *can. fin. dist.* 14. ut etiam locus attendendus est *can. ante terminum c. aliter. dist.* 30. *c. cùm olim de Cleric. conjug.* immò etiam diversitas quantitatis consideranda est à judice, quia in lege, qui ovem surripit, fur dicitur; & qui gregem, abigeus vocatur *l. aut facta* 18. *ff. h. t. l.* 1. *& fin ff de abigeis.* Sicut enim circumstantiæ augent, vel minuunt gravitatem delicti, ita etiam pœnam jure injunctam pro tali delicto. Judex verò Ecclesiasticus cavere debet, ne pœnam ingerat sanguinis *c penult. ne Clerici, vel Monachi.*

5 Immò cavere etiam debet, ne injungat pœnam pecuniariam, quando alia est à sacris canonibus statuta, idque desumitur *ex c. licèt* 3. *h. t.* ubi Alexander III. rescribit, ut Archidiaconi pro corrigendis excessibus, & peccatis non debent exigere pecuniam à Clericis, vel à laicis: unde Judex ecclesiasticus tenetur judicare secundùm canones. Quòd si nulla certa pœna sit à canonibus statuta, tunc relinquitur arbitrio Judicis, ut etiam pœnam pecuniariam infligat, idque desumitur *ex cap. Presbyteri* 2. *h. t.* ubi ex Concilio Triburiensi habetur, ut qui interficit Presbyterum, componatur, & solvat Episcopo Presbyteri, qui tribuat dimidiã partem in utilitatem Ecclesiæ, cui Presbyter præfuit, & alteram det in eleemosynam pro anima mortui. Ex quo textu liquet, Episcopum non debere sibi arrogare pœnas pecuniarias, sed debere eas dare ecclesiæ, vel pauperibus.

6 Agitur enim in textu de pœna pecuniaria propter cædem Presbyteri, super qua fieri debet compositio cum Episcopo, & ejus media pars tribuenda est ecclesiæ, cui occisus præfuit, & altera debet in eleemosynam justè distribui. Notat tamen Panormitanus in *d. cap. Presbyteri*, quòd si Episcopus sit pauper, & indigeat, possit sibi retinere eam partem dandam pauperibus, & simul preces fundere pro defuncto, ut Deus eum liberet ab igne purgatorio. Imò si occisus habuerit consanguineos pauperes, potest etiam pars illa iisdem distribui in eleemosynam.

7 Cæterum cavere debet Episcopus ab omni suspicione avaritiæ, proinde sine gravi necessitate non debet partem illam pecuniæ convertere in proprium usum.

8 Graviùs etiam puniuntur crimina ob majorem frequentiam, quàm aliàs puniri deberent *l. capitalium* § *solent. l. servos* 8. *vides autem C. ad leg. Jul. de vi public.* Ut etiam si ex uno crimine plures delicti species oriantur, totidem etiam pœnæ infliguntur *l.* 2. *ff. de privat. delict.* vel saltem altera imponenda augetur cum notabili incremento respondente pluralitati delictorum. Immò ob gravitatem criminum non solùm jure puniuntur hæredes delinquentium, ut paulò superius diximus in crimine læsæ Majestatis, sed etiam jure canonico; nam qui Episcopum suum occidit, non solum ipse omnia, quæ ab ecclesia obtinet amittit, sed etiam liberi usq; ad quartum gradũ, & ab ecclesia arcentur, ut etiam ab ecclesiasticis beneficiis, ut desumitur *ex cap aures* 10. *h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd qui occidunt Prælatum suum, debeant privari beneficiis, & feudis, quæ habentur ab illa ecclesia; in qua erat Prælatus; & nec ipsi, nec hæredes possunt habere eadem beneficia, vel alia quælibet de novo, imò ut notat Glossa etiam illorum omnia bona, traduntur ecclesiæ illi, cui est injuria irrogata *c. si quis de incepto* 17. *q.* 4. imò etiam excommunicantur *c. si quis suadente*: quòd si iterum aliqui interficiant suum Episcopum privantur Episcopo *cap. ita nos.* 25. *q.* 2.

Quòd verò pœna transeat ad hæredes usque ad quartum gradum desumitur *ex cap. in quibusdam* 12. *h. t* ubi Innocentius III. rescribit, quòd Patroni, advocati, vice Domini super providendis ecclesiis, vel earum possessionibus, & bonis non plus sibi debeant usurpare, quàm jure permissum sit: & si secus fecerint, debeant compelli per censuras ecclesiasticas. Rursus si per alios præsumpserint occidere Rectorem, vel aliquem Clericum ejusdem ecclesiæ amittant jus patronatûs, advocatiam, feudum, vice dominatum, beneficium: & de præmissis nil perveniat ad hæredes; & posteri talium usque ad quartam generationem non admittantur in collegium Clericorum, nec in domibus Regularium assequantur honorem alicujus Prælationis; nisi cum eis dispensatum fuerit. Notat tamen Glossa in *d. cap. in quibusdam* 12. *h. t.* quòd hæredes incurrentes pœnam suorum prædecessorum debeant descendere per lineam rectam usque ad quartum gradum. 9

Quemadmodum crimina varia sunt, ita ab iisdem pœnæ suas desumunt differentias. Alia enim est pœna positiva, per quam infligitur cruciatus, vel dolor aliquis; alia privativa, quã Reus privatur bono aliquo. Secundò alia dicitur legalis, & alia conventionalis; hæc ex consensu partium constituitur; illa verò arbitrio Judicis, vel legislatoris injungitur. Tertiò pœna in se spectata alia est spiritualis, corporalis alia, & alia pecuniaria: ad pœnam spiritualem pertinent increpationes, censuræ ecclesiasticæ, depositiones, & alia id genus: ad corporalem pertinent jejunia, flagellatio- 10

nes, servitutes, publicationes bonorum, exilium: hæcque juxta leges est etiam, vel capitalis. Rursus alia ordinaria, quæ à jure præscribitur; & alia extraordinaria, quæ ab arbitrio Judicis dependet. Pœna pecuniaria interdum injungitur pro injuria illata personæ, vel loco: nonnunquam pro satisfactione illati damni, aliquando in vindictam alicujus facinoris injuriosi, & hæc pœna dicitur mulcta.

11 Rursus si consideretur pœna ratione causæ efficientis, alia est pœna à jure canonico, vel civili constituta; & alia ab homine imposita: rursus alia est à consuetudine: alia mixta, quæ etiam dicitur pœna contumaciæ punitiva. Quæ est ab homine subdividitur in judicialem, arbitrariam, & conventionalem, ut notant Tolosanus *lib. 31. cap. 4.* Julius Clarus *q. 67.* Tuschus *V. pœna conclus. 220.* Quædam tamen pœnarum genera jure civili prohibita sunt, & Cujacius *lib. 14. cap. 34.* asserit esse tria, primùm inedia necari, seu permittere ut reus fame pereat: qua ratione etiam Tyranni, illis, quos ablegabant in specus, aut solitaria loca consueverant aliquid cibi apponere, ne fame perirent. Secundum carcere perpetuo contineri pro pœna. Tertium pœnæ loco tormentis subjici *l. penult. ff. de quæstion.* hoc enim pœnæ genus Tertullianus in apologet. Tyrannicum vocat, & incivile.

12 Romani olim lenitatis studiosi referente Patritio *l. 3. de instit. Reipublicæ*, octo tantùm consueverunt pœnarum genera exercere: & fuerunt damnum, exilium, vincula, verbera, talio, ignominia, servitus, & mors, ut notat Felinus *in cap. qualiter, & quando de accusat.* nunc verò secundùm jus civile septem sunt pœnarum genera in usu: tria capitalia, & quatuor non capitalia, pœnæ capitales sunt mors, damnatio ad metalla, & deportatio ad insulam; non capitales sunt relegatio, infamia, amissio dignitatis, & verbera ut notat Tuschus *V. capitalis causa conclus. 43.* Damnum vocabatur etiam mulcta, quæ in ovibus, & bobus æstimandis consistebat; eò quia illis abundaret Italia. Exilii nomine non utebatur Judex, sed aqua, & igne interdicebat, ad quod sequebatur exulatio; & moris fuit, ut exules civitatis jure nudarentur. Vinculorum nomine significantur compedes, pedicæ, manicæ, nervi, carcer. Verbera sunt, quæ virgis, & fustibus infliguntur, & verberatio antecedebat extremum mortis supplicium, fustigatio autem nonnisi in castris fuit in usu. Talio est similitudo vindictæ; nimirum ut taliter quis puniatur, ut oculum pro oculo det; & dentem pro dente. Ignominia fuit pœna infamiæ, quâ infamis privatur jure ad munera, & bona civilia. Servitus est, quâ libertas tollitur, ut etiam mors, quâ vita deperditur.

13 In jure Pontificio pœnæ canonicæ ad octo solent reduci genera, & sunt Mulcta, Excommunicatio, suspensio, depositio, Intrusio, Incarceratio, Interdictum, Degradatio *c. Ad Falsationem ff. de falsis, c. si Episcopus dist. 59. c. siquis viduam ibid. Glossa in c. Ad Imprimendam de offic. ordinarii.* Hisce pœnarum generibus addit Decianus prohibitionem matrimonii, servitium Curiæ, irregularitatem, & venditionem concubinarum: sed perperam, quia vel non sunt pœnæ, ut matrimonii prohibitio, & irregularitas, vel ab ecclesia non adhibentur; nec hodie sunt in usu. Addi potiùs possent, ut notat Zypœus *lib. 1. de jurisd. ecclesiast. c. 7.* Flagellatio, seu verberatio moderata *c. circumceliones 23. q. 3.* & levis tortura, per quam non incurritur irregularitas, ut habetur *in c. is qui de sent. excommun. in 6.* Ut etiam infamia, vel ignominia ut notat Piasecius *p. 2. cap. 4.* Verùm quod ad pœnas attinet temporales, ut sunt incarceratio, flagellatio, damnatio ad triremes, tametsi has possit infligere Judex ecclesiasticus, debet tamen prudenter, & moderatè procedere. Pœnam carceris non infligit ex levi causa, & frequenter; sed tantùm ob grave delictum, & ex prævia plena informatione, quia hæc pœna gravissimum infert præjudicium: etsi Judex injustè Clericum detruderet in carcerem, pœnam incurreret excommunicationis *c. si Clericos de sent. excom. in 6.*

Rursus carceres, in quos detruduntur Clerici ob graviora delicta, non debent esse squalidi, nec sordidi, sed decentes, & convenientes qualitati criminis, & personæ juxta Concilium Tridentinum *sess. 25. c. 6. de refor.* Rursus Clericus non debet puniri perpetuo carcere, nisi in casibus à jure expressis, ut desumitur *ex c. penult & ult. de hæret.* & quibus de jure civili infligenda esset pœna mortis, non quidem simplex, sed attrocior juxta enormitatem, & atrocitatem delicti, ut notat Piasecius *p. 2. c. 4. art. 14.* & tunc cavendum, est, ne defectu cibi inclusus in carcere moriatur; alioquin secuta ex fame tali morte Judex fieret irregularis, ut notat Abbas *in c. à nobis de Apostat.* Cæterum Clericus etiam custodiæ tantùm causâ detineri potest in carcere; tametsi civiliter agatur, si nimirum de fuga sit suspectus *cap. si Clericos 15. de sentent. excommun. in 6.* 14

Imò etiam laici in criminibus ecclesiasticis possunt à Judice ecclesiastico detrudi incarceres, & hac pœna puniri *Clement. 1. de hæret.* Imò potest etiam Judex ecclesiasticus uti licitè ministerio laicorum ad detrudendos Clericos in carcerem: nec tunc laici pœnam incurrunt excommunicationis si Clericos capiant, & violenter deducant ad carceres, imò etiam percutiant ad defensionem propriam cum moderamine inculpatæ tutelæ, & si aliter detineri non possint, ut notat Piasecius *p. 2. cap. 4. art. 14. num. 5.* quia tunc sæculares agunt, ut ministri fori ecclesiastici. Præter pœnam carceris usitata etiam est in jure canonico verberatio *cap. 1. de calumniat. can. fin. dist. 35.* & frequens fit mentio hujus verberationis à Gratiano, & præ- 15

præsertim *in can. nullus Clericus* 11. *q.* 1. *can. cum beatus dist.* 45. ubi ait Presbyteros, Abbates non esse verberibus subjiciendos, nisi ob graviora delicta, & quidem mortalia. Tunc verberatio infligenda est per Clericum *c. universitatis* 24. *de sentent. excommun.* ita tamen ut Episcopus neminem suis manibus percutiat *can. non liceat dist.* 86. non enim decet sacerdotem, alios percutere. Rursus verberatio talis esse debet, ut infligatur citra mortis, aut mutilationis periculum, ne in vindictam sanguinis transire videatur *cap. in Archiepiscopatu* 4. *de Raptorib.* si tamen per accidens, & post factū sanguinis effusio sequeretur non propterea incurreretur irregularitas, quia hæc non contrahitur nisi per mortem, vel membrorum mutilationem.

16 Verùm Judex ecclesiasticus debet ab hisce pœnis corporalibus infligendis quantum potest abstinere, nec illis uti nisi ad punienda atrociora delicta, & quidem faciliùs contra Clericos minores, & non in sacris constitutos, quàm contra sacerdotos; cæterum Clerici omnes, & præsertim sacerdotes verbis potiùs, quàm verberibus corripi debent: si enim leviter castigentur, reverentiam exhibent Judici punienti. Addit tamen Diaz in *in pract. crim. can. c.* 117. posse Clericum pro crimine torqueri, quamvis civiliter contra illum agatur, dummodo magna, & violenta ad id urgeant indicia probata per duos ad minimum testes; & Clericus jam fuerit infamatus de tali crimine: alioquin unus testis, qui fuit particeps criminis non sufficit ad torquendum Clericum, nisi alia suffragentur; immò tametsi testis sit bonæ famæ, si Reus pro se itidem habeat adminicula integræ conversationis. Et licèt confessio extra judicium facta regulariter sit insufficiens ad torturam in Clerico, ut notat Diaz *in pract. crimin. canon. c.* 117. contrarium tamen usu servari observant plures cum Piasecio *p.* 2. *c.* 4. *art.* 4. *num.* 7. ubi etiam addit, quòd tametsi tortura non debeat Clerico infligi per laicum, usum tamen obtinere, ut etiam per laicos tanquam per ministros Judicis ecclesiastici tortura infligatur Clerico. Damnatio, seu Relegatio ad triremes est etiam alia pœna jure canonico inflicta Clericis, & Romæ præsertim hodie est in usu. Quòd si Clerici ad totum vitæ tempus damnentur ad triremes, mos est ut priùs degradentur, sin verò ad quinquennium, vel ad aliud brevius tempus deponuntur tantùm verbaliter: & tunc si Ministri triremium eos verberibus pulsent, ut cæteros damnatos non incurrunt excommunicationem, quia censentur ministri tunc fori ecclesiastici.

17 Juvat observare discrimen inter jus canonicum, & civile in ordine ad pœnas infligendas: tres enim solent differentiæ assignari, quarum prima est, quia jus canonicum juri naturali, & divino fortiùs insistit, quàm civile, nec facilè patitur peccatum inultum. Secunda, quia jus canonicum magis rei veritatem, quàm externam speciem, & præsumptionem attendit. Tertia, quia pœnis utitur mitioribus ad salutem animæ magis accommodatis, & ad correctionem potiùs, quàm ad afflictionem, & dolorem, ut notat Lancelotus de comparatione juris canonici, & Cæsarei, ut etiam Canisius de differentiis utriusq; juris. Quòd verò jus canonicum fortiùs insistat juri naturali, quàm civile liquet. Primò, quia jure civili servus punitur, si propriam vitam præferat vitæ Domini, cui inservit §. *ad Syllan.* sed jure canonico non peccat, nec punitur. Secundò jure civili, si mulier vidua intra annum luctus nubat alteri viro, efficitur infamis *l.* 1 & *auth. iisdem pœnis C. de secundis nuptiis*, jure autem canonico nullam incurrit infamiam *c super illa de secundis nuptiis.* Tertiò jure civili actio injuriarum non transit ad hæredes, nec contra illos l. *si eum ff. si quis cautionibus.* secus jure canonico actio injuriarum transit etiam ad hæredes *cap. in litteris de raptorib.* Quartò, jure civili non est licitum transire per agrum alterius, & in illo decerpere fructus, eósque comedere *l. per agrum c. de servit. & aqua*, sed jure canonico id conceditur pro usu necessitatis *c.* 1. *dist.* 1. Quintò jure civilii hæres non tenetur ex delicto defuncti nisi post litem contestatam *l.* 1. *C. ex delictis defunctor.* sed jure canonico tenetur etiam ante litem contestatam, ut notant Hostiensis *in titulo de testam.* §. *tenetur autem hæres c. cùm dilectus de ordin. cognit.* Demum jure civili furtum tantùm dicitur contrectatio dolosa lucri faciendi causa *lib.* 1. *de furt.* sed jure canonico omnis contrectatio rei alienæ invito Domino est furtum *cap. dixit Dominus* 14. *q.* 5.

Quod etiam jus canonicum magis rei veritatem, & non externam speciem attendat, quàm jus civile ex eo liquet, quia jure canonico non solùm prohibentur actus in se illiciti, sed etiam, qui ansam alicui præbent; quod tamen jus civile non facit: etenim lusus, convivii causâ jure civili nòn prohibetur *l. quod in convivio. ff. de aleatorib.* sed jure canonico interdicitur *c. inter dilectos de excessib. Prælat.* Secundò jure civili, quædam sunt delicta, quorum accusatio, cuilibet permittitur, quæ propterea vocantur delicta publica: sed jure canonico omnium delictorum sine ullo discrimine permittitur accusatio, ut notat Glossa in *c. infames V. fures* 6. *q.* 1. Tertiò jure civili sors permittitur in pluribus casibus *l. cùm ambo ff. de judic.* secus jure canonico simpliciter prohibetur sors in quolibet casu *c. ult. de sortileg.* 18

Cæterum Julius Clarus §. *fin. q.* 85. *n.* 10. vult omnem pœnam à jure civili, vel canonico statutam hodie arbitrariam esse, eámque posse Judicem augere, vel minuere si causa subsit justa, & rationabilis, si tamen agatur de jure communi, ut notat idem Clarus. Non tamen cùm pœna dicitur esse arbitraria id intelligendum est respectu cujuslibet Judicis, sed illius tantùm, cujus suprema est potestas, & quidem in illis tantùm casibus, in quibus justa, & conveniens 19

venique causa movere potest Judicem ad augendam, vel minuendam pœnam: hæ autem causæ plures sunt, quas refert Bartolus *in l. quid ergo ff. de his. qui not. infam.* Suntque hujusmodi causæ præsertim senectus, juventus, ebrietas, furor, calor justus iracundiæ, excellentia in aliqua arte. Alij tamen excipiunt crimina atrociora, ut homicidium ex insidijs commissum, latrocinia, & alia id genus delicta, in quibus nullus Judex etiam parte consentiente potest relaxare pœnam, eò quòd tali indulgentiæ censeatur respublica reclamare ob detrimentum, quod inde pateretur si delicta hæc atrociora mitius punirentur.

§. II.

De pœnis speciatim sumptis præsertim de de pœna privationis, depositionis, & degradationis

1 POEna privationis est, quâ quis in pœnam commissi delicti privatur aliquo commodo, beneficio, vel officio, quæ tamen pœna non incurritur nisi in casibus jure expressis, præsertim quoad privationem beneficij, & officij: imò etiam in casibus, quibus quis ipso iure privatur, sententia requiritur Judicis declaratoria, adeò ut non teneatur ecclesiasticus dimittere beneficium priusquam à Judice per sententiam declaretur privatus tali officio, & beneficio: quinimò si Clericus à sententia privationis appellet, durante appellatione, non est privandus beneficio, & officio; quinimò si durante appellatione beneficium resignet, valida est resignatio, tametsi beneficium jam antea fuisset impetratum ob privationem: & hanc esse praxim curiæ Romanæ notant plures cum Piasecio *p. 2. c. 4. art. 14. n. 15.* Qui verò ob non residentiam, seu absentiam à beneficio, illo privatur, debet priùs moneri; & quidem per censuras primùm ecclesiasticas, & deinde per sequestrationem, & subtractionem fructuum compelli debet ad residentiam; adeò ut post quemlibet terminum pœnæ expectetur absens ad minimum per sex menses, ut habetur *in c. quoniam §. prrro ut lite non contestata.*

2 Quòd si non obstante prævia monitione per censuras ecclesiasticas, & per sequestrationem, & subtractionem fructuum non potest compelli ad residentiam, tunc ob pertinaciam privandus est beneficio, si se absentet juxta Concilium Tridentinum *sess. 23. c. 1. de refor.* Sin verò sit absens, citandus est personaliter, si tamen sciatur ubi sit; alioquin si id ignoretut, citatio fit in ecclesia sua parochiali, vel metropolitana ter successivè; adeò ut una citatio pro tribus non sufficiat, ut notat Felin. *in c. consuluit n. 13. de offic. delegat.* Rursus irrita foret sententia, quâ non residens privaretur suo beneficio non præmissa trina citatione, vel non servata forma Concilij Tridentini; adeò ut non residens, debeat priùs moneri, postea per censuras ecclesiasticas, imò etiam per sequestrationem, & subtractionem fructuum compelli debet, ut resideat, quòd si adhibitis hisce juris remedijs, adhuc est pertinax, vel se absentat, adhuc citatur ter successivè, & si perseveret in contumacia, privandus est beneficio: id fuisse decisum in Rota Romana post Genuensem refert Piasecius *p. 2. c. 4. art. 14. n. 18.* Et ne Judices in hisce sententijs ferendis sint propensiores, quàm æquitas exigat; sanxit Pius IV. constitutionem, cui initium est *Cupientes* relatam à Quaranta *V. de benefic. privat.* in qua Pontifex prohibet, ne Judices, nec eorum affines, aut familiares obtineant ea beneficia, quibus alij privantur.

Crimina, ob quæ Clerici suis privantur beneficiis, sunt in duplici differentia, alia enim sunt ob quæ ipso jure privantur non expectata sententia Judicis. Hæcque sunt. Primò crimen hæresis *c. cum secundum l. de haret. in 6. c. ad abolendam de haret.* Glossa ibid. Panormitanus, & Innocentius *c. inter dilectos de excess. Prælat.* Hanc pœnam etiam incurrit Christianæ fidei desertor, seu Apostata ut etiam Schismaticus, & receptores, defensores hæreticorum, quia iisdem pœnis puniuntur, ac ipsi hæretici *c. excommunicatus de haret.* Non tamen ob solam hæresin mente conceptam incurritur hæc pœna, quia ecclesia non punit occulta mentis peccata. 3

Secundum est crimen læsæ Maiestatis, ut communiter docent doctores *in c. cum secundum leges de haret. in 6.* 4

Tertium siquis Cardinalem sacræ Romanæ ecclesiæ hostiliter fuerit persecutus, vel percusserit, vel cœperit, aut se socium adiunxerit his, qui tale facinus perpetrant, vel auxilium, vel consilium, vel mandatum dant *c. felicius de pœn. in 6.* 5

Quartum si quis Episcopum per iniuriam, vel temerè percusserit, aut ceperit, vel proscripserit, seu publicè extra urbem eiecerit, vel opem ad id dederit, aut ratum habuerit *clement. 1. h. t.* 6

Quintum si quis falsificaverit per se, vel per alium litteras Apostolicas, vel ad id consilium, vel mandatum dederit *c. falsariorum de crimine falsi* textus enim ibidem intelligitur communiter de privatione ipso jure; tametsi textus id non exprimat, ut notat Petrus Rebuffus *de pacifio. poss. n. 265.* & *in prax. p. 3. tit. de modis amittendi benefic.* 7

Sextum qui compellit Clericum suum beneficium resignare, vel detinet citatum ad Apostolicam sedem, ne illuc se transferat; si enim is fuerit inferior privatur ipso jure beneficiis obtentis: sin verò fuerit Prælatus aut 8

alius superior, sit suspensus à perceptione fructuum suarum ecclesiarum ad trienium.

9 Septimum est alienatio bonorum ecclesiasticorum, ut habetur in constitutione Pauli II. quæ incipit *Ambitiosa*.

10 Octavum habetur *in c. 1. de homicid. in 6.* estque assassinium, cùm quis conductus pretio aliquem occidit.

11 Nonum est crimen simoniæ, prout habetur in constitutione, quæ incipit: *cum detestabile de simonia inter Extravag. communes*.

12 Decimum est violenta occupatio beneficij habentis adnexam curam animarum *c. eum qui de prabend. in 6.*

13 Undecimum si quis opponat aliquid contra electionem, postulationem, vel provisionem factam ad dignitates, & personatus, non probans, quod in formam, vel personam opponit, suspensus est triennio à beneficiis: quòd si intra id tempus se temerè in illa ingesserit ipso jure iisdem privatur perpetuò, idque habetur *in c. 1. de elect. in 6.*

14 Duodecimum est, si plura beneficia, quibus est annexa cura animarum conferantur eidem clerico, tunc enim cùm sint beneficia incompatibilia, qui illa obtinent, iisdem privantur ipso jure *c. Ordinarij de offic. Ordinarij in 6.* & habetur etiam in Tridentino *sess. 24. c. 17.*

15 Decimum tertium est, si quis obtineat beneficium per simoniam confidentialem, ut habetur in constitutione Pij V. cui initium est, *Intolerabilis*.

16 Decimum quartum est, dare aliquid, vel recipere, vel pactum inire de dando, vel recipiendo pro obtinenda gratia, vel justitia apud sedem Apostolicam, prout habetur in constitutione Gregorij XIII. cui initium est. *Ab ipso Pontificatus*.

17 Decimum quintum est si Clerici habentes beneficia non incedant habitu clericali, prout habetur in constitutione Sixti V. quæ incipit, *cùm sacrosanctam*.

18 Decimum sextum si Clericus fuerit malè promotus contra constitutionem Pij II. quæ incipit *cum sacrorum*.

19 Crimina, ob quæ Clerici non incurrunt privationem à beneficiis, & officiis ipso jure, sed tantùm post Judicis sententiam declaratoriam sunt etiam plura. Primò si beneficiarius absque justa, & legitima facultate absit ab Ecclesia, in qua tenetur assiduè commorari, & præsens esse jure communi, vel statuto, vel consuetudine: tunc enim Clericus si absit per multum temporis sine legitima facultate, & justa causa meretur privari suo beneficio, & officio *c. inter, & c. conquirente c. ex parte de Cler. non resid.* Secundò si beneficiarius sit homicida, licèt ipso jure non privetur suo beneficio est tamen illo privandus per sententiam Judicis *c. clericis ne clerici vel Monachi.* Innocentius *in c. cum nostris de concess. prab* Et licet Rebuffus *in praxi p. 3. tit. de modis amittendi beneficia n. 42.* censeat, beneficiarium ipso jure privari suo beneficio, si homicidium commiserit gravissimum, ut si patrem suum, vel matrem; clericum, vel Principem occiderit; Communior tamen sententia referente Diaz *in prax. crimin. canonic. c. 9. ad fin.* asserit, talem homicidam non esse ipso jure privatum suo beneficio, sed tantùm esse illo privandum per sententiam Judicis; quia in jure canonico nullus extat textus, ubi cujus dicatur talis homicida ipso jure privatus suo beneficio. Homicida verò ex concessione, & indulgentia Episcopi potest ad beneficium promoveri, imò etiam ad beneficium, quod antea habebat, potest reverti, si fuerit Episcopi sententiâ eo privatus; & beneficium fuerit simplex; non ita si eidem erat annexa cura animarum, vel dignitas, aut personatus: ita enim docent communiter, & videtur colligi *ex c. 11. de clericis pugnantibus in duello.* Ut notat Hostiensis.

Quòd si dicas, Clericum homicidam contrahere irregularitatem; proinde non esse capacem beneficiorum cùm irregularitas impediat, quo minus possit suo officio fungi, ex quo potius videtur inferendum esse ipso jure privatum beneficio. 20

Contra est, quia plura sunt, quæ impediunt, quo minus possit quis beneficium acquirere, quæ, tamen à beneficio jam acquisito non deijciunt clericum beneficiarium: etenim si Clerico irregulari, vel excommunicato concedatur beneficium irrita est concessio, & nihilominus Clericus lapsus in irregularitatem, vel excommunicationem ipso jure non est privatus beneficio, quod habebat: ita etiam si Clericus homicida ad beneficium eligatur absque justa superioris dispensatione electio est nulla, quia est irregularis, & nihilominus beneficio ante homicidium obtento non est ipso jure privatus. Tertium crimen ob quod Clericus meretur per sententiam Judicis privari beneficio, & officio, est si concubinam publicè alat, & monitus ab Episcopo eam non deserit; vel eâ dimissâ alteram accipit: olim enim jure communi talis clericus consueverat privari beneficijs. Jure tamen novò in Concilio Tridentino *sess. 25. c. 14. de reservat.* statuitur, ut Clericus concubinarius si à superiore monitus non resipuerit tertia parte fructuum, obventionum, ac proventuum, beneficiorum suorum quorumcunque, & pensionum ipso facto sit privatus, qui fructus pio loco arbitrio Episcopi debent applicari. 21

Quòd si in eodem delicto cum eadem, vel alia fœmina perseveraverit, & secundæ monitioni adhuc non paruerit, non solùm fructus omnes, ac proventus suorum beneficiorum, & pensiones eo ipso amittit, qui etiam locis piis applicantur; verùm etiam ab ipsorum administratione suspenditur: & si ita suspensus adhuc concubinam non dimiserit, tunc perpetuò privatur omnibus beneficiis, officiis, pensionibus ecclesiasticis, & fit indignus, 22

nus, quocunque honore, dignitate, beneficio, vel officio imposterum obtinendo, donec post manifestam vitæ emendationem fuerit cum ipso dispensatum, ut habet Tridentina Synodus. Quartum crimen est perjurium, siquidem Clericus perjurus, tametsi ipso jure non sit privatus beneficio, est tamen privandus per sententiam Judicis, ut notat Glossa in *c. querelam de jurejur.* & *in c. illud de excessib. Prælator.* & hanc sententiam Rebuffus *de pacifica possessione n. 118.* Decius *in c. 2. de rescript.* Covarruvias *in c. quamvis pactum de pact. in 6. p. 1. § 7. n. 3.* vocant communem. Non tamen hæc pœna in quemlibet periurum est constituta, sed tantùm in eum, qui in contractibus, pactis, conventionibus, negotijs, & judiciis peierat, ut docent communiter cum Glossa *in l. Lucius §. quæro ff. de his qui not. infam.* Quintum est, si ecclesiasticus maledictum in Deum, vel sanctos objiciat; olim enim jure communi beneficio ecclesiastico privabatur *c. si quis per capillum 22. q. 1.*

23 An verò omnes blasphemi universim hac pœnâ afficerentur, non erat una omnium opinio: alij enim docebant eâ pœnâ, eos tantùm multari, qui maledictis frequenter consueverant uti, & moniti ab iisdem non se abstinebant. Alij docebant, eam pœnam solùm in eos constitui, qui nefariis maledicti generibus uterentur. Alij censebant, pœnam hanc fuisse dissuetudine obrogatam, proinde in Concilio Lateranensi sub Leone X. constituitur, ut qui Deo publicè maledixerit, & contumeliosis ac obscœnis verbis Dominum Nostrum JEsum Christum, vel Virginem Matrem expresè blasphemaverit, si sacerdos, vel Clericus fuerit, eo ipso die quo de hujusmodi delicto fuerit convictus beneficiorum, quæcunque habuerit fructibus unius anni mulctetur pro prima vice; pro secunda verò si ita deliquerit, & convictus fuerit, & unum tantùm habuerit beneficium, eo privatur, si autem plura, privatur eo, quod Ordinarius maluerit: quòd si tertiò ejusdem delicti arguatur, & convincatur, dignitatibus, & beneficiis omnibus quæcunque habuerit eo ipso privatus existit, & fit inhabilis ad ea ulteriùs retinenda, vel impetranda, ut statuitur in Synodo Lateranensi sub Leone X. Sunt etiam alia dilicta, ob quæ beneficiarius non ipso jure, sed tantùm post sententiam declaratoriam Judicis privatur beneficio, quæ referuntur à Canonistis.

24 Generatim nullus Clericus sæcularis est suo beneficio privandus, nisi gravi crimine deliquerit *c. inventum 16. q. 7.* quia sicut os bovi trituranti alligare sacræ litteræ vetant, seu iis, qui altari deserviunt, alimenta subtrahere, ita ministri ecclesiæ non sunt suis privandi beneficiis nisi graviter delinquant, vel negotia sæcularia spiritualibus anteponant. Unde non est quis pro qualibet culpa deponendus à suo beneficio, & officio *c. 1. dist. 60.* nec quisquam est privandus suo beneficio sine gravi culpa *c. satis perversum dist. 56.* licèt Prælati Regulares etiam pro non tam gravibus culpis removeantur *c. per tuas de simonia:* est enim de beneficiis regularibus alia ratio, quia ex qualibet honestâ causâ conferuntur, & auferuntur. An verò privati beneficio propter crimen teneantur restituere fructus perceptos post commissum delictum respondet Julius Clarus *q. 73. n. 9.* quod tametsi Clericus committens delictum ob quod privari possit beneficio, habeat jus in re, donec illo privetur; nihilominus postquam eo privatus est, tenetur perceptos fructus restituere à die commissi delicti; imò etiam eos, quos potuit percipere sive consueti sint, sive effectus sit locupletior, sive non; & ait, hanc sententiam esse communem, cui adhæret Diaz *in pract. crim. canon. c. 123.*

Nihilominus contraria sententia defenditur à pluribus cum Cardinale *in clement. constitut. §. veterum in fin. de elect.* & Felino *in c. de quarta col. 10. de præscript.* Ubi probat, hanc secundam sententiam esse veriorem. 25
Alij etiam probabilius docent, quòd quando clericus ob crimen damnatur ad restitutionem fructuum, tenetur tantùm ex æquitate restituere fructus perceptos, non verò eos, qui percipi potuerunt, & non fuerunt percepti: satis enim est ecclesiæ, cui hujusmodi fructus applicantur, si clericus restituat fructus, quos percepit, quamvis illos consumpserit sine eo, quòd tam stricta fiat ab illo exactio. Quinimò mihi videtur valde probabile, quòd si Clericus post commissum delictum usque ad sententiam declaratoriam Judicis satisfecerit muneri suo, & suum in ecclesia obierit officium, ac insumpserit in usus necessarios, ea, quæ ratione beneficij sui percepit, tametsi privetur beneficio, adhuc potest perceptos fructus retinere, ut docet Suarez *de legib. disp. 40. sect. 2. n. 21.*

Pœna depositionis est, quâ quis ob commissum delictum privatur in perpetuum officio, & beneficio ecclesiastico, non tamen privilegio clericali, scilicet fori, canonis, & bonorum; cujus forma habetur *in c. veritatis in fin. de dolo, & contumac.* ut docent communiter Canonistæ *in c. at si Clerici de judic.* Menochius *de arbit. cas. 415. n. 6.* Laymann *lib. 1. tract. 5. p. 3. tit. de suspens. c. 6. n. 3.* Immo hæc pœna aliquando in jure canonico est latæ sententiæ. Non tamen ad hanc depositionem infligendam requiritur illa solemnitas, seu numerus, & consensus Prælatorum, prout requiritur ad degradationem verbalem, sed sufficit ipsa lex, vel sententia Episcopi etiam sine consensu capituli, ut habetur *in c. veritatis de dolo, & contumacia.* Immò etiam expresè id habet Pontificale Romanum *in tit. Ordo suspensionis §. circa depositionem.* Immo potest etiam hæc sententia depositionis ferri à vicario generali, ex commissione Episcopi, ut notat Barbosa *de potest. Episc. alleg. 110. n. 23.* Verùm nullus Ordinarius potest hanc de- 26

depositionis pœnam infligere nisi in casibus à jure expressis, ut notat Sayrus *lib. 5. de censur. c. 21. n. 5.* Ubi recenset casus istos, & etiam rectè observat *ibid. n.* 1. neque in omnibus casibus per antiquos canones expressis, hodie hanc sententiam posse proferri, eò quia ob humanam fragilitatem multum sit de antiquo rigore laxatum *Can. fraternitatis tuæ 34. dist.*

27 Agitur de hac pœna depositionis *in c. quod in dubiis 5. h. t.* Ubi consultus Innocentius III, quâ pœnâ esset plectendus Clericus operam dans bello, rescribit Pontifex; sacerdotes, vel Clericos, qui in classe maritima naves gubernant; vel in castris terrestribus exercitum ducunt ad pugnam; vel personaliter confligunt, vel alios invitant ad pugnam graviter peccare, & de rigore canonico esse deponendos ab officio, & beneficio. Id tamen solet limitari: dummodo bellum sit injustum; quia si bellum sit justum, & in propriam defensionem licitum est Clericis non solùm interesse ipso conflictui, verùm etiam alios invitare, & hortari ad egregiè pugnandum, & se defendendum, dummodo ipsi Clerici personaliter non pugnent, nisi ipsi ab injusto aggressore invaderentur, quia tunc propria defensio est etiam ipsis licita. Hinc ut notat Glossa *in d. c. quod in dubiis* Clerici, qui incitant alios ad pugnandum in bello injusto incurrunt hanc pœnam depositionis, non verò qui incitant in bello justo, quia tunc propria defensio est de jure naturæ licita.

28 Rursus hanc pœnam depositionis incurrunt Clerici ob magnum crimen ab iisdem commissum, ut statuitur *in c. tua discretionis 6. h. t.* ubi consultus Innocentius III, quomodo Clerici in latrociniis, vel aliis magnis sceleribus deprehensi & convicti (nisi delictum sit notorium per evidentiam facti, ut notat Glossa hic *V. deprehensi*) puniri debeant, respondet Pontifex, esse à suis ordinibus degradandos, ac detrudendos in arctis monasteriis ad pœnitentiam agendam; ex qua responsione liquet, Clericos deprehensos in magnis sceleribus, ut in latrociniis debere degradari ab ordine, & detrudi in arctum monasterium ad pœnitentiam agendam: non tamen sufficere, si sint deprehensi, sed ulterius requiritur, ut sint convicti, vel factum sit per evidentiam notorium *c. ult. de cohabit. cler. & mulier.* Debet autem hæc deprehensio fieri autoritate Prælati *c. cùm non ab homine de judic.* Rursus violentia non debet extendi ultra quod exigit defensio clericorum: alioquin incurritur excommunicatio *c. famæ de sent. excommun.*

29 Iuvat observare, quòd licèt in præsenti textu fiat mentio de degradatione, & non de depositione; pœna tamen quæ incurritur per præfatum textum est tantùm depositionis, quia Pontifex loquitur tantùm de degradatione verbali, quæ non privat omni privilegio clericali: tres enim dantur species depositionis. Prima est, quâ quis privatur in perpetuum officio, & beneficio ecclesiastico, non tamen privilegio clericali, scilicet fori, canonis, & bonorum: secunda est species depositionis verbalis, quæ etiam dicitur degradatio verbalis præparatoria ad degradationem actualem, & hæc privat etiam clericum omni officio, & beneficio ecclesiastico. Tertia est species depositionis actualis, & propriè est degradatio, de qua statim erit sermo. Cæterum hæc pœna depositionis non est imponenda propter simplicia furta, sed propter latrocinia, quæ fiunt de die, & quandóque cum violentia, ut notat Abbas *in d. c. tua 6. n. 1. nott. 2. h.* Circa tamen detrusionem in arctum monasterium hæc pœna hodie rarò auditur, adeo ut non sit ampliùs in usu, quia si clerici in huiusmodi gravibus sceleribus perseverent, nolintque se corrigere degradati traduntur potestati sæculari ultimo supplicio afficiendi.

30 Quod verò ad pœnam attinet degradationis, definitur degradatio à Sylvestro, ut sit privatio executionis legitimæ officiorum, & beneficiorum ecclesiasticorum simpliciter, & ex toto absque spe restitutionis cum certa solemnitate, & privatione privilegii clericalis. Hinc degradatio differt à depositione, quià licèt sit etiam privatio legitimæ executionis officiorum, & beneficiorum absque spe restitutionis, retinetur tamen privilegium clericale fori, & canonis, seu capitis *c. si quis suadente 17. q. 4.* Differt etiam degradatio à suspentione, quia hæc est privatio officiorum, & beneficiorum simpliciter, vel ad tempus cum spe dispensationis, licèt nonnunquam sumatur suspensio pro depositione, & vice versa *c. etsi clerici de judic.* ut notat Piasecius *p. 2. c. 4 n. 93.* Duplex autem est degradatio, verbalis una, altera actualis, illa quæ & sententialis dicitur, est, quæ aliquando vocatur etiam verbalis depositio, non tamen absoluta, sed respectiva, eò quia ordinata sit ad Reum degradandum cum solemni cœremonia. Degradatio actualis est quæ fit cum solemni cœremonia, quâ Clericus reus degradatur, & de hac degradatione agitur *in c. degradatio 2. h. t. in 6.* Ubi describitur modus degradandi, scilicet, ut degradatio fiat ab Episcopo existente cum omnibus ordinibus Clericorum cum certo numero Clericorum secundùm canones, si degradandi sint in sacris: sin verò in minoribus sufficit solus Ordinarius quando fit verbaliter.

31 Sin verò fiat realiter, seu actualiter, tunc clericus degradandus indutus vestibus sacris, & habens in manibus instrumentum sui ordinis sistitur coram Episcopo, qui singulatim ab eo aufert vestes, & insignia, incipiendo ab ultimo, quod habuit in ultimo Ordine usque ad vestem primæ tonsuræ. Imò taliter debent etiam capilli tonderi, ut in capite non remaneat vestigium clericatûs & utitur verbis oppositis illius ordinationis, & dicit; *auferimus tibi vestem sacerdotalem, & honore sacerdotali te privamus,*

vamus, & sic de aliis, mox ablatis omnibus insigniis clericalibus adjicit Episcopus hæc, vel similia verba: Authoritate Dei Omnipotentis Patris, filij & spiritus S. ac nostra auferimus tibi habitum clericalem, & deponimus, degradamus, spoliamus, & exvimus te omni ordine, beneficio, & privilegio clericali. Immo ad degradationem Episcopi cum Archiepiscopo conveniunt duodecim Episcopi, quorum major pars in sententiam degradationis consentiat. Rursus in degradatione Presbyteri accedit proprius Episcopus assistentibus sibi alijs sex Episcopis.

32 In condemnatione Diaconi, vel Subdiaconi tres tantùm assistunt Episcopi, ut assessores, & ut justitiam causæ cognoscant, ac sententiam pronuncient. Hodie tamen ex dispositione Concilij Tridentini *sess. 13. c. 2.* locò Episcoporum totidem adhibentur Abbates infulati, immo hisce impeditis etiam alij in dignitate ecclesiastica constituti: excluduntur tamen Prælati ordinum mendicantium, quia hi carent nomine dignitatis. Pro degradatione autem verbali Clerici in minoribus tantùm constituti sufficit auctoritas proprij Episcopi cum præsentia quorumdam clericorum, qui capitulum repræsentent, ut notat Glossa in *d. c. degradatio 2. V. præsentia h. t. in 6.*

33 Absoluta degratione verbali Episcopus potest procedere ad realem; tametsi non adsint alij Episcopi, vel Prælati, ut notat Abbas *in c. qualiter 2. de accus, n. 11.* & exuit Clericum. Reum per sententiam jam condamnatum, & privatum omni beneficio, & privilegio clericali, vestibus, & ornamentis clericalibus sub præfata verborum forma, scilicet si degradandus sit sacerdos: *Auferimus tibi vestem sacerdotalem, & te honore sacerdotali privamus*: & in remotione seu spoliatione reliquorum insignium similibus verbis utitur, ut superiùs diximus. Cæterùm debet Episcopus per se ipsum procedere ad realem hanc degradationem, quia hic actus ex institutione ecclesiæ ordini Episcopali annexus est; proinde non potest ab alio exerceri, quàm ab Episcopo consecrato; cum degradatio verbalis quia tantùm est depositio, committi possit Vicario Generali; quia depositio non exigit potestatem Ordinis, sed tantùm jurisdictionis, Cæterum Episcopus proprius Clerici degradandi potest alteri Episcopo committere realem degradationem, non verò alteri non consecrato Episcopo, ut notat Tuschus *conclus. 134.*

34 Præterea non ob quodlibet crimen est Clericus degradandus, sed ob grave, & nocivum, & præsertim propter hæc quatuor crimina quæ annotantur in jure. Primum est crimen hæresis notoriæ, & contumaciæ obduratæ *c. ad abolendam c. excommunicamus de hæret.* & *c. sup. eo eod. in 6.* quòd si pœnitentiam, & emendationem promittat, tunc potest ipsi pœna remitti, sed de rigore detruditur in perpetuum carcerem, ut notat Glossa *in c. 1. de hæret. in 6.* relapso autem in semel abjuratam hæresim non ampliùs remittitur pœna, sed est degradandus *c. ad abolendam §. illos autem de hæret.* & *c. super eo eod. in 6.* ubi habetur, qui deprehensi fuerint in abjuratam semel hæresin recidisse sine ulla penitus audientia relinquendi sunt in judicio sæculari. Secundum crimen est falsificatio litterarum Papalium *c. ad falsariorum de crimine falsi.* licèt nonnunquam hoc supplicium extremum capitis mutetur in perpetuum carcerem *c. novimus §. pro illo de V. S.* Tertium est sodomia juxta constitutionem Pij V. *vers. privilegio Clerical.* ubi omnes ecclesiastici exercentes tam dirum nefas omni privilegio clericali, omníque officio, dignitate, & beneficio ecclesiastico ejusdem canonis auctoritate privantur. Verùm ut hæc pœna infligatur, requiritur sententia Judicis. Quartum est calummia proprio Episcopo irrogata *c. si quis sacerdotem 11. q. 1. c. cùm non ab homine de judic.* & notat Sylvester *V. degradatio q. 2.*

Hisce delictis adduntur etiam alia ut crimen abortûs animati, solicitantes mulierem in confessione, non ordinati celebrantes, vel confessionem sacramentalem audientes, ut etiam ália crimina valde enormia, ut etiam Reipublicæ perquam perniciosa, ut homicidium qualificatum, ut notant Barbosa in collectaneis hìc *n. 6.* Clarus *lib. 5. §. fin. q. 36.* 35

Verùm ut Clericus ob patrata crimina pœnam incurrat degradationis requiritur incorrigibilitas, ut notat Iulius Clarus *q. 36 n. 37.* Quis verò clericus sit censendus incorrigibilis? Respondetur generatim eum censeri incorrigibilem, qui non vult agere pœnitentiam etiam non depositus. Attamen ad privandum Clericum privilegio fori per degradationem realem, requiritur depositio, quæ præcedat, adeò ut non sufficiat ad effectum traditionis ut à Judice sæculari tanquam incorrigibilis puniatur; nisi præcesserit depositio, & postea degradatio, quia depositus adhuc est sub jurisdictione ecclesiæ. Differt enim depositio à degradatione reali, quia illa fit per simplicem sententiam, quâ Clericus criminosus ab ordinibus clericalibus, seu potius ab ordinum ministerio, aut executione declaratur depositus, & per simplicem depositionem Clericus depositus non amittit privilegium fori, & canonis: secus per degradationem realem, seu actualem, non solùm depositus privatur ministerio, & executione ordinum clericalium, & spoliatur vestibus, & insignibus clericalibus solemni verborum formula; sed etiam privatur privilegio fori, & canonis. Rursus depositio per sententiam ab Episcopo nondum consecrato fieri potest per se, vel per alium, dummodo sit consecratus, proinde hic actus cùm sit jurisdictionis committi etiam potest Vicario Generali; secus degradatio actualis à solo Episcopo consecrato potest exerceri, quia est actus ex institutione ecclesiæ annexus ordini Episcopali. Quamobrem 36

post incorrigibilitatem, & depositionem præcedentem addenda est excommunicatio, & utriusque contemptus, ut Clericus habeatur incorrigibilis, ut notat Soccinus *regul. 56. num.* 10. Conrad. *tit. de inquisitionibus num. 8.*

37 In jure canonico is habetur incorrigibilis, qui se immiscet enormitatibus, in quibus perseverat, licèt non sit depositus, quia delictorum frequentia denotat qualitatem animi indurati; secundò Clericus censetur incorrigibilis, si post trinam præviam monitionem non incedit in habitu Clericali *c. contingit de sent. excommun.* Tertiò qui in via, peccatorum constanter ambulat perseverando in malè perpetratis, ut notat Sayrus *de censur. lib. 5. c. 21. num. 37.* Quartò qui sibi assignatum locum pro agenda pœnitentia deserit, fugitque in alium, ut notat Sanchez *lib. 6. Moral. c. 9. n. 4.*

38 In jure civili is habetur incorrigibilis, qui Judici non paret, seu eius sententiam non exequitur, & per hoc differt à contumace, quia hic non paret in principio, seu in ipsa citatione; eò quia citatus nolit comparere: incorrigibilis verò non paret in fine judicii, sententiæ à Judice contra ipsum prolatæ. Dicitur etiam incorrigibilis, qui condemnatus iterum labitur in idem crimen simile, vel pejus, nec facit sui præsentiam Judici: alioquin si eam faciat, ut Judex possit eam apprehendere, non est incorrigibilis, quia ecclesia adhuc habet, quod ampliùs faciat *c. nullum ab homine de judic.* & notat Diaz *in pract. crimin. canon. c. 142.* Riccius *decis. 87. p. 1.* Barbosa *in c. cùm non ab homine de judic.* Inter Religiosos autem ille censetur incorrigibilis, qui culpas non timet committere, & pœnam recusat ferre, vel ex earum sæpe repetita inflictione adhuc non se corrigit, sed in suis persistit culpis *constit. Ord. prædict. dist. 1. c. 19.* secundò qui ter convictus juridicè, & punitus de eodem gravi crimine, adhuc non fuit correctus. Tertiò qui convictus, & punitus de aliquibus gravibus criminibus etiam distinctis nunquam fuit emendatus. Hinc qui tres commisit Apostasias, ob quas fuit juridicè punitus, & nunquam emendatus potest ab Ordine ejici, ut notat Emanuel Roderiq. *tom. 1. q. 30. art. 14.* & Suarez *tom. 4. de relig. lib. 3. c. 4. n. 11.*

39 Cæterum si delictum tale sit, ut pœna mortis in laico puniatur, ut est homicidium, & aliud simile delictum, si Clericus hoc idem committit, & pœnis ecclesiæ consuetis non emendatur degradari potest etiam non expectata incorrigibilitate, ut colligitur ex *c. cùm non ab homine de judic.* & notat Julius Clarus *§. fin. q. 36 num. 4.* ubi tamen addit, quòd in hujusmodi casibus enormibus censeret in opinionum varietate relinquendum id esse arbitrio Judicis ecclesiastici degradantis, ut juxta qualitatem facti, & personarum decernat, an Clericus tradendus sit curiæ sæculari, vel non: & in dubio censet, traditionem hanc Clerici delinquentis non esse faciendam, nisi ipsa rei natura, & circumstantia criminis aliud suaderent. An verò Judex sæcularis, cui traditus est Clericus degradatus per Judicem ecclesiasticum, possit corporaliter sibi traditum Clericum punire; respondetur ex textu in *cap. cùm non ab homine* videri, non posse Clericum degradatum à Laico corporaliter puniri, quia Pontifex in dicto textu expressè dicit, quod Laicus non debeat punire clericum sibi traditum ad mortem; sed tantùm pœna exilii, vel alia legitima, verbum autem *alia* significat similem. Verùm praxis est in contrarium, quia de facto Judices sæculares Clericos degradatos per Judices ecclesiasticos, sibique ab iisdem traditos puniunt etiam pœnâ mortis, ut notat Prosper Farinacius *lib. 1. tit. 1. q. 8. n. 47.* ubi ait ubique locorum id servari.

Juvat observare, actualiter degradatum privari officiis, beneficiis fori, & canonis, non tamen charactere sacerdotali, adeò ut degradatio actualis non impediat, quò minus à degradato validè exerceantur actus Ordinis, quamvis eos exercendo graviter peccet: hinc si realiter degradatus missam celebraret, validè consecraret, ut etiam si sacramentales confessiones audiret in mortis articulo validè absolveret, eò quia perseveret in ipso character sacerdotalis, unde si debita materia, forma, & intentione utatur conficit sacramentum Eucharistiæ. Rursus degradatio non tollit obligationes, quæ à charactere sequuntur, adeò ut Clericus degradatus adhuc teneatur servare castitatem, horas canonicas recitare, & alia similia exercere, quæ ad characterem sequuntur sacerdotalem, ut notat Reginaldus *lib. 32. c. 23. num. 56.* Actualiter tamen degradatum nemo potest restituere nisi Papa, & per hoc differt etiam degradatio actualis à depositione, quia depositus potest etiam per Episcopum restitui, licèt non per alios inferiores, ut notat Sylvester V. degradatio. Quòd si sacerdos actualiter degradatus à Papa restitueretur, non deberet de novo ordinari, sed deberent ipsi restitui omnia sacerdotalia insignia, quæ in ipsa actuali degradatione fuerunt ipsi ablata: quia character impressus à Deo in anima manet, & est indelebilis, adeò ut semel impressus non possit ampliùs per hominem auferri. 40

§. III.

De Pœna conventionali confiscationis bonorum, & exilii.

1 POEna conventionalis ea dicitur, quæ pacto, vel contractui apponitur, & de qua agitur in *c. constitutus 7. h. t.* ubi cùm quidam Religiosi contraxissent cum Episcopo Lavitano sub certa pœna, quam pars contractum non servans solveret observanti, & utraque pars venisset contra illum, & ex confessione propria convinceretur. Pontifex utramque par-

partem ab ea pœna absolvit. Ex quo textu, liquet etiam de jure canonico, posse licitè pœnam contractui apponi, & exigi, & si uterque contrahens pactum violet, neutrum teneri sive ad contractum, sive ad pœnam, juxta illud *frangenti fidem fides frangatur eidem*: unde si utraque pars non servat contractum in effectu, tollitur, & pœna compensatur cum pœna. Hinc propter par delictum neuter incidit in pœnam *l. cum par 154. ff. de regul. jur.* quia in delictis fit mutua compensatio *c. penult. de adult. & l. si ambo 10. ff. de compens.* proinde etiam pœna compensatur cum alia pœna *cap. penult. adult. & l. si ambo. ff. de compensat.*

2 Quòd si obligatus ex vi contractus solvere certam quantitatem pecuniæ ad certum tempus ea conditione apposita contractui, ut si non solverit tempore designato, teneatur ad certam pœnam, tunc si solvat majorem partem debiti non tenetur integram pœnam solvere, sed tantùm pro parte debiti, quæ non est soluta in termino constituto, idque desumitur *ex c. suam ad nos. 9. h. t.* ubi cùm Clerici S Fortunati ab Episcopo Spoletano essent in 40. libris per quoddam arbitrium condemnati sub pœna 30. librarum, nisi eas solverent in termino constituto, & nonnisi triginta tres libras in termino dicto persolvissent. Episcopus verò occasione septem librarum, quæ supererant per litteras Apostolicas tacita veritate impetratas obtinuisset, præfatos Clericos in 30. libris sibi condemnari. Pontifex, qui fuit Innocentius III. re intellecta decrevit, non decere, ut Episcopus desideret cum aliena jactura ditari; jussitq; propterea, eum contentum esse septem residuarum librarum, nec imposterum molestari Clericos super pœna 30. librarum; ex quo textu colligitur, quòd obligatus ad certam quantitatem in certo termino solvendam, si partem illius intra terminum illum solvit, non teneatur postea ad pœnam integram, sed tantùm ad illam partem, quæ nondum soluta deest majori parti jam solutæ.

3 Verùm videtur in contrarium posse objici textus *in l. pro parte 85. §. item si ita 6. ff. de V. O.* ubi exhibetur casus obligationis pignoratitiæ, seu eius debiti, quod sub pignore debetur, cujus ea est natura, ut pignus non priùs liberetur, quàm pecunia debita sit soluta: unde si unus hæredum partem debiti solveret pro hæreditaria portione, pignus non potest liberare pro parte, non magis, quàm si debitor ipse partem debiti voluerit solvere: quia nec si volente creditore, solvisset, pignus liberâsset, nisi tota quantitate soluta *l. si necessarias 8. §. si unis 2. l. solventem 11. §. si creditori 4. ff. de pignorat.* & ratio est, quia id oritur ex voluntate ipsorum contrahentium: qui enim promisit tantam summam pecuniæ certo die dare, & nisi dederit, in pœnam, promittit totam summam dare, tunc hæc obligatio pœnalis est conditionalis, vel instar conditionalis in casu non dationis: sed verum est, totam summam datam non esse, tametsi major pars data fuerit: proinde nisi in totum principali obligationi satisfiat, non declinatur pœna: *argum. ex l. cui fundus 56. ff. de condit, & demonst.* idque procedit, quando pœna consideratur ut talis, seu quando est punitio moræ, & negligentiæ debitoris: quia nonnunquam pœna non in punitionem promittitur, sed ob majorem cautionem, & faciliorem expeditionem obligationis, & tunc pœna succedit loco interesse, ut notat Gomez, *lib 2. variar. cap. 10. num 23.* unde cùm in præcitato *cap. suam 9. t.* non fuisset integrè satisfactum Spoletano Episcopo, rectè pœnam sibi promissam à plebano, & Clericis petebat.

Huic difficultati, ut satisfacerent. Doctores varias excogitârunt solutiones. Bartolus *in l. 4. §. Cato. ff. de V. O.* respondet in hac parte non convenire jus civile cum canonico, eò quia jure civili pœna sit individua, & jure canonico partialis solutio pro parte eximat à pœna. Alii respondent, hanc pœnam conventionalem in jure canonico esse invalidè adjectam contractui, eò quia præsumitur in fraudem usurarum apposita, cui videtur favere textus *in l. Julianus 14. §. idem Papinianus ff. de act. empt.* & huic adhæret Alciatus *l. 4. §. lato.* 4

Verùm hæc solutio ab aliis rejicitur, quia Innocentius non utitur ea generali ratione prohibitionis, sed alia diversa. Secundò quia in rigore juris sententia illa, quâ pœna pecuniaria dicitur adjecta in fraudem usurarum à pluribus redarguitur falsitatis. Alii cum Fachinæo *lib. 5. controvers. c. 96. v. secundus casus* docent, in præsenti specie pœnam non deberi, quia pœna non committitur, quando quis deficit in minimo *l. Seja ff. de minor.* & cum *in c. suam* Clerici tantùm defecerint in minima parte; siquidem solutis triginta tribus libris, tantùm supererant septem solvendæ, proinde non debuerunt incurrere pœnam. Et hæc sententia videtur communior, quia quamvis jure civili pœna sit individua, attenta tamen æquitate juris canonici est dividua, adeò ut si aliquid ante terminum fuerit solutum, non plus debeatur, quàm quod supersit ex parte non soluta: & cùm *in c. suam 9. h. t.* jam fuerint solutæ ante præfixum terminum triginta tres libræ, & solùm superessent solvendæ septem, excedebat procul dubio omnem æquitatem, & proportionem, adhuc exigere integram pœnam appositam triginta librarum: unde Pontifex, ad removendam omnem speciem avaritiæ æquissimè judicavit, rem totam reduci debere ad illas septem residuas libras. 5

Hinc ut rectè notat Panormitanus, quando pœna non est integrè soluta, debet pro rata de jure canonico peti solutio partis deficientis. Præterea adhuc posset inquiri, an pœna illa conventionalis *in d. c. suam 9. h. t.* fuerit ritè, & licitè apposita, possitque propterea exigi à Clericis deficientibus in solutione. Rursus si supponatur legitimè adjecta, adhuc dubitari 6

bitari potest, an licitè exigatur, si debitores quasi totum debitum solverint excepta minima parte. Quoad primum non desunt, qui putent, Innocentium III. declarâsse inhonestam conventionalem illam pœnam adjectam contractui, eò quia videatur avaritiam redolere, quæ vel maximè Episcopum dedecet, qui debet Magister esse totius perfectionis, ut docet D. Thomas 2. 2. *q. 184. art. 2.* ac propterea debet abstinere ab iis, quæ licèt aliis sint licita, in ipso tamen habent speciem indecentiæ *c. Episcopus 14. q. 1.* Quamobrem licèt pœna adjecta obligationi dandi quantitatem committatur tanquam individua in totum; quamvis intra terminum soluta sit, nihilominus id respectu Episcopi non censetur honestum, eò quia arguit cupiditatem lucrandi pecunias illas cum damno Clericorum: unde quamvis simpliciter possit licitè apponi pœna contractui, respectu tamen Episcopi pœna illa conventionalis adjecta contractui *in c. suam 9. h. t.* videbatur indecens, propterea à Pontifice reprobata fuit, & ab eodem statutum, ut Clerici nonnisi pro rata solverent illas libras, quæ supererant solvendæ.

7 Pœna confiscationis bonorum est, quæ infligitur à fisco, qui dici solet socius regius, in quo congregantur bona Reorum maximè proscriptorum, unde fiscus propriè dicitur jus Principis capiendi bona damnatorum, & illis utendi in vindictam delictorum, ut notat Tolosanus *lib. 3. de rer. c. 9. num. 5.* & Gaillus *lib. 2. obser. 86.* Bona verò illata fisco, vel inferenda fiscalia dicuntur *ff. & C. de jure fisci* ad differentiam eorum bonorum, quæ Princeps, ut privatus possidet: siquidem bona fiscalia, quamvis ad Principem pertineant, non tamen sunt ita propria ipsius, sicut bona patrimonialia, in quæ nullum sibi jus comunitas vendicat. Acquiruntur autem bona fisco, vel ex causâ intestati, vel ex testamento, vel ex delicto; quatenus lex indictione mulctæ ea addit fisco, vel etiam ex inventione thesauri in publico. Jus autem confiscandi bona Reorum à Tolosano *l. 31. c. 31. num. 6.* vocatur regale, eò quia nulli præterquam Principi conveniat, vel aliis, quibus à Principe est concessum. Cæterum videtur hoc jus convenire omnibus, qui vel ordinariam, vel delegatam habent potestatem exercendi judicia, & decernendi supplicia. Unde neque Prælati ecclesiastici excludendi sunt, ut notat Glossa *in c. quia diversitatem de concess. prabend. clement. 2. de haret.* & Franciscus Marc. *decis. 339. num. 10.* Per confessionem autem non solum bona confiscantur, sed nonnunquam etiam corpus *l. 1. ff. de bon. l. bona fisco de jure fisci.*

8 Crimina, ob quæ ipso jure, & facto bona publicantur plura sunt. Primum incestuosæ nuptiæ §. 1. *authent. de incest. nupt.* dummodo desint liberi ex alio legitimo matrimonio nati. Secundum est crimen læsæ Majestatis *l. ex judiciorum ff. de accusat. penult. ff. ad Jul. Majest.* Tertium est crimen hæresis *l. 4. c. de haret. c. cùm secundum de haret.* de hoc autem criminali solus ecclesiasticus Judex cognoscit. Hæreticus ob hæresin gravius punitur; adeò ut etiam inopia, & egestate laborare debeat. Publicantur verò omnia eius bona mobilia, immobilia, jura, actiones, & quidquid ad ipsum pertinet nullo habito respectu ad filios; idque à die commissi criminis, & per totum tempus, quo insorduit in hæresi *c. cùm secundum de haret. in 6. l. ult. C. ad leg. Jul. Majest.* Quartum est crimen peculatûs, & de residuis *l. fin. ff. ad leg. Jul. pecul.* idque intrà quinquennium, à die commissi criminis *l. peculatus ff. sol.* Quintum est apostasia à fide: quicunque enim à vera fide defecerunt, accusari à quolibet possunt, & convicti bonis suis privantur in vita, post mortem verò, & intra quinquennium proximioribus ipsius catholicis tamen bona deferuntur, eisque etiam interdicitur alienatio bonorum, & redduntur intestabiles *l. 1. C. de Apostat. c. excommunicamus de haret.* Sextum est militiæ desertio *l. 4. cap. de re militar.* ubi Gordianus Imperator jubet, bona defunctorum in desertione confiscari. Septimum homicidium illius, in cujus bonis occisor successionem sperabat; fiscus enim ab illo, vel eius hærede bona aufert *l. Lucius ff. de jure fisci.* Sunt etiam plura alia crimina, ob quæ ipso jure, & facto bona delinquentium publicantur, & fisco addicuntur.

Sed de jure novo non videtur usu receptum, ut pro singulis recensitis, & aliis in jure expressis delictis bona delinquentium publicentur: siquidem hodie exceptis duobus criminibus, nimirum hæresis, & læsæ Majestatis ob nullum aliud crimen bona publicantur, & addicuntur fisco, nisi fortâssis ex statuto aliquo particulari id præcipiatur, ut notat Peregrinus *lib. 5. de jure fisci tit. 1. num. 8.* Quando verò bona publicantur, quæ sunt immobilia tribuuntur fisco illius, in cujus territorio sunt *l. quicunque §. viventi C. de haret.* ut notat Decianus *l. 4. c. 26. num. 18.* Bona verò mobilia alibi existentià addicuntur communitati Judicis condemnantis *c. 1. §. si major Judex de pac. jura fir. l. 2. feud.* Clerici verò bona illi ecclesiæ tribuuntur, à qua stipendium habuit, quòd si pluribus inservivit, fit partitio fisco ecclesiastico, ut notat Antonius Peregrin. *lib 4. de jure fisci p. 317.* bona autem Clerici non habentis beneficia tribuuntur Episcopo, à quo applicanda sunt in pios usus. 9

Non tamen omnia bona sunt sententiæ confiscationis obnoxia: siquidem eximuntur. Primò portiones liberis, & uxoribus assignatæ *lib. 1. § 1. l. cum ratio. ff. de bon. dam. l. fin. de bon. prascript.* Liberis autem ex clementia Principis relinquitur pars dimidia bonorum, quæ publicantur, ut notat Julius Clarus *p. 78. num 26.* immò nec confiscantur beneficia ecclesiastica jam obtenta, ut notat Covarruvias *lib. 2. variar. c. 8. n. 4.* 10

Secundò si uxor damnetur eius dos marito relinquitur excepto crimine læsæ Majestatis 11

de

de vi publica, parricidii, veneficii, assassinatûs, & aliis, in quibus tamen marito contra fiscum manent actiones salvæ *l. quinque legibus cum duab. sequent de bon. dam.* Rursus creditoribus relinquitur jus suum, ut ex bonis damnati possint satisfieri.

12 Tertiò neque obnoxia sunt sententiæ confiscationis latæ à Judice sæculari bona illa, quæ vel spiritualia sunt, vel spiritualibus adnexa, ut jus patronatus : hinc facta confiscatione per Judicem ecclesiasticum quamvis liberetur beneficium; non tamen jus patronatus addicitur fisco, quia id cederet in præjudicium ipsius ecclesiæ, unde tale jus transit ad illum, cui per legitimam successionem debetur.

13 Quartò excipiuntur etiam bona acquisita ab hæretico post eius condemnationem. Ut etiam eximuntur bona filiorum adventitia tam quoad proprietatem, quàm quoad usumfructum : hinc excipiuntur etiam peculia castrensia, majoratus, & similia, ut notat Barbosa *in c. vergentis de hereticis.* Bona itidem restitutioni obnoxia fisco non addicuntur, quia id cederet in præjudicium innocentis creditoris. De bonis autem mariti dubitatur, an uxor, si bona mariti publicentur, possit suam dotem repetere.

14 Probabilior sententia id affirmat cum Gaillo *lib. 2. obser. 86.* & colligitur ex *l. ob maritorum C. ne uxor pro marito l. res uxoris C. de donat. inter vir. & uxor.* quia uxor tacitam habet hypothecam in bonis mariti. Præterea quia bona cum suis oneribus ad fiscum devolvuntur *l. si debitori ff. de fidejuss* & licèt etiam fiscus tacitam dicatur habere hypothecam in bonis mariti; uxor tamen censetur magis privilegiata, & propterea præfertur fisco, uxores enim dotem suam semper exigunt, & retinent, tametsi bona mariti publicata sint ab Imperatore ob flagitium aliquod. Quin imò uxor non dotata ex bonis confiscatis mariti quadrantem capere potest *authent. præterea C unde vir & uxor :* siquidem illa quarta pars debetur illi ex provisione legis, ut notat Peregrinus *de jure fisci 5. tit. 1. num. 30.* Quod verò ad bona pertinet hæreticorum, notat Barbosa *in c. vergentis de heret.* quod eorum bona confiscata in terris ecclesiæ subjectis inferuntur fisco ecclesiæ : & in terris Principum sæcularium eorum fisco, nisi fortassis ob seriam conversionem misericorditer cum illis agatur.

15 Rursus quòd filii hæreticorum amittant hæreditatem propter hæresin parentis, quamvis filii catholici sint, ut etiam filiæ dotem, & hæc bona ipso jure censeantur confiscata à die quo quis in hæresin incidit *c. secundum leges de heret. in 6.* non tamen tenentur Rei bona propria fisco offerre ante sententiam Judicis, sed possunt ea sibi retinere, donec per sententiam Judicis declarentur hæretici : & tunc non solùm confiscantur eorum bona, sed etiam usufructus, imò & jura conditionata ex contractu orta, quamvis conditio nonnisi post confiscationem impleatur. Imò hæc bonorum confiscatio manet integra, quamvis hæreticus resipiscat, & pœnitentiam agat. Verùm conversis, & emendatis conveniens est, ut bona relinquantur, ut notat Barb. *in d. cap. vergentis de heret.*

Pœna exilii, seu Banni, ejectionem quandam significat, quâ Reus à patria, vel alio loco uno, vel pluribus annis abesse compellitur : hocque exilium triplex solet assignari, quatenus potest quis ejici non solùm ab uno, verùm etiam damnari, ut non possit vagari ultra aliqua determinata loca. Tertiò quia potest quis in unum tantùm certum locum relegari, ut in Insulam aliquam *l. exilium est C. de interdict. & relig.* Julius Clarus addit alia duo, scilicet condemnationem ad metallum, & in opus metalli, de quorum differentia habetur in textu *in l. aut. damna §. divi ff. de pœn.* Verùm omissis hisce divisionibus exactiùs exilium bipartitur in duo genera, scilicet in deportationem, & relegationem : dicitur deportatio quasi portatio de eo jure, quod quis habet in civitate ad exilium perpetuum assignatâ illi provinciâ, vel loco ubi manere debeat *l. inter pœnas ff. de interdict. & releg.* quia verò, ita deportatus libertatem retinebat, ideo capitis media diminutio censebatur. Relegatio verò habetur cum quis compellitur exire ex propria patria, hinc differt relegatio à deportatione, quia hæc est perpetua, relegatio verò temporanea. Quia deportatio civitatem adimit, non ita relegatio *l. relegator. ff. de interd. & releg.* An verò Prælati Regulares possint, suos etiam Religiosos in exilium damnare, seu illis assignare quoddam specialeMonasterium in pœnam patrati delicti, affirmant plures cum Emanuel. Roderiq. *2. q. 24. art. 1.* eò quia eadem potestas conveniat Prælatis Regularium cum proportione, quam habent Episcopi in suos Clericos : & sicut Episcopis canones permittunt, posse pœna exilii punire delinquentes *c. 1. de calum. c. penult de pœnit. cap si qui 3. q. 4. c. cùm beatus dist. 45.* ita etiam Prælati Regulares possunt hanc pœnam imponere Regularibus subditis. Tum quia id etiam suadet utilitas, tum Reorum, tum innocentium, inter quos deliquerunt : siquidem convenit inde corporaliter ejici, ubi quis illecebris vivit. Verùm putârim circa hanc pœnam injungendam subditis Regularibus procedendum esse juxta statuta Religionum.

Cæterum quod veteres exilium, & proscriptionem dixerunt, Recentiores bannum vocant, quæ tamen dictio barbara est, nec in Pandectis ullibi legitur, nihilominus canones mentionem hujus vocis faciunt *in c felicis de pœn. in 6.* & Banniti æquiparantur deportatis, & relegatis, ut notat Gaillus *lib. 1. de pac. public. c. 1. num. 19.* ubi ait bannum in Imperio esse censuram judicialem, quâ violatoribus pacis publicæ aqua, & igne interdicitur, adeò ut à nemine in clientelam, fidem, aut amicitiam recipi possint. Quamvis ad bannum sententia 17

tentia declaratoria communiter prærequiratur teste Gaillo *lib.* 2. *de pac. public. c.* 3. *n.* 1. in atrocioribus tamen, & notoriis criminibus non censetur necessaria, sed absque judiciali processu fieri potest ab Imperatore fœcialibus sub dio per clangorem tubæ denunciantibus, ac delicti qualitatem ex breviculo recitantibus: quo facto affiguntur edicta, ubique locorum, in quibus bannum continetur: hæcque juris declaratio est potiùs executio, quàm sententia. Ratio cur in atrocioribus, & notoriis criminibus, non sit necessaria sententia declaratoria est, quia, hæc procedit ex prævиis probationibus, quæ in notoriis censentur supervacaneæ, ut notat Felinus *in c. si diligenti n.* 3. *de foro compet.* ubi dicit in notorio crimine posse reum defensionibus suis renunciare, quod aliàs non liceret.

18 Circa verò exilij tempus hæc solent notari. Primò si tempus exilij certum ac præfixum sit, & reus illud non observat, sed diminuit; in pœnam duplicatur *l. aut damnum §. quisquis ff. de pœnis.* Secundò si tempus exilij sit continuum non potest à reo interrumpi *argum. text. in capite ff. de adult.* & in dubio, ut notat Glossa omne tempus censetur esse continuum. Tertiò, si tempus non sit determinatum intelligitur esse perpetuum *l. servus C. de pœn.* adeò ut si Judex dicat condemno Petrum pœna exilij intelligatur de pœna exilij perpetui. Quartò tempore exilij non potest Judex inferior exulem revocare *l. relegati ff. de pœn.* quia Judex semel prolata sententia defunctus est proprio officio circa talem Reum; in quem non potest aliam sententiam ferre nisi ex alia causa superveniente *l. Judex posteaquam ff. de re judic.* Quintò si Judex ad beneplacitum aliquem condemnaverit, & paulò post idem Judex decedat, vel removeatur ab officio; ipso jure censetur etiam desinere exilium: ratio est, quia cum mutatione personæ censetur etiam mutata ejus voluntas *l. 4. ff. locati*, ubi si quis locavit domum quoad voluerit, eo mortuo statim censetur revocata concessio, seu contractus. Non tamen desunt, qui censeant, manere exilium, & voluntatem defuncti cum potestate in successorem transire, ut notat Julius Clarus *q. 71. n. 13.* Verùm hæc sententia sicut est durior, ita habetur improbabilior.

§. IV.

De alijs pœnis particularibus, de quibus agitur in hoc titulo.

1 TAmetsi pœna pecuniaria à jure, vel statuto sit determinata, ut *in c. Presbyteri, 2 h. t.* ubi ex Concilio Triburiensi ob injuriam Clerico irrogatam dimidia eius pars danda est ecclesiæ, cujus ipse injuriam passus Rector fuit, eò quia nullus proximior sit Clerici interfecti hæres, quàm ipsa ecclesia, quæ illum Domino sociaverat: & altera dimidia pars pœnæ pecuniariæ distribuenda sit pauperibus pro anima Presbyteri interfecti, ut habetur *in d. c. Presbyteri 2. h. t.* Nihilominus Judex ecclesiasticus cum in omnibus debeat esse circumspectus, maximè cavere debet, ne quando alia à sacris canonibus statuta est pœna, ipse pecuniariam injungat: quia Judex tenetur judicare secundùm canonum dispositionem, non verò secundùm suam cupiditatem. Quòd si nonnunquam, quando certa pœna non est constituta, licitum sit imponere pœnam pecuniariam, id tamen ita debet fieri, ut in pios usus tota pecunia convertatur, ut *in c. Presbyteri 2. h. t.* & juxta decretum Concilj Tridentini *sess. 25. & c. 3.* adeò ut ne quidem officialibus loco mercedis tribui debeat pecunia, ad quam damnatur Reus, quia pœnæ fori ecclesiastici, ut pluries declaravit sacra Congregatio locis piis applicandæ sunt; adeò ut non valeat consuetudo contraria per quam pars pœnæ applicatur Vicario, vel cameræ Episcopali. Archidiaconi autem & alij Prælati, qui in criminibus non possunt dispensare, nec pœnas commutare, non possunt propter crimina pecunias exigere, imò nec causa correctionis pœnam pecuniariam imponere, si alia sit in jure statuta, idque desumitur *ex c. licet 3. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, quod Archidiaconi pro corrigendis excessibus, & peccatis non debeant exigere pecuniam à Clericis, vel à Laicis, item quòd nec pro annua exactione suspendant personas, nec ecclesias interdicant, nec exigant pecunias, ut in ecclesiis, Vicarios cantare permittant, nec similia agant, quæ ex radice avaritiæ prodeunt, quòd si præsumpserint contrafacere, anathemate percutiuntur cessante appellatione. Loquitur Pontifex de Archidiaconis, qui non possunt dispensare super crimine nec commutare pœnas, ut etiam de alijs Prælatis, qui non possunt mutare pœnas juris.

Cæterum ut notat Glossa *in d. c. licet 3. V. pœnam h. t.* potest Episcopus de crimine cognoscere, & de illo dispensare, & correctionis causa punire Clericos pœna pecuniaria, præsertim quando hæc magis timetur. Verùm tunc Episcopus non debet hanc pecuniam in proprium commodum convertere, sed eam erogare pauperibus, vel impendere in pios usus, quia tunc præsumitur correctio, & punitio facta non ex cupiditate avaritiæ, sed ex Zelo charitatis, ut notat Covarruvias *lib. 2. resol. c. 9. n. 8. & 9.* ubi etiam addit, quòd si Episcopus esset valde inops, posset pecuniam illam etiam in proprios necessarios usus convertere. Cæterum extra hunc casum necessitatis Concilium Tridentinum *sess. 25. c. 3. de refor.* præcipit, ut mulctæ pecuniariæ ab Episcopis taxatæ distribuantur pauperibus, vel impendantur in pios usus. 2

Quòd si jura statuant tantùm pœnam spiritualem, vel corporalem pro tali crimine, non 3

non potest Judex eam in aliam commutare, nisi possit in illo crimine dispensare; notat tamen Fagnanus *in d. c. licet 3. n. 13. h. t.* quòd Judex potens de causa cognoscere possit pœnam à jure statutam commutare in pecuniariam dommodo id faciat cognitâ causâ in prolatione sententiæ. Quòd si in jure pro tali speciali crimine nulla determinetur specialis pœna, tunc relinquitur arbitrio Judicis, prout consultiùs visum fuerit, ut eam injungat pœnam, quæ magis proficua erit delinquenti.

4 Rursus in causis pecuniariis victus condemnatur in expensis victoris, quando sententia fertur pro præsenti, non verò quando absenti, idque desumitur *ex c. calumniam 4. h. t.* pro quo notat Pirhing. *h. t. n. 9.* extare regulam juris utriusque, victum esse victori condemnandum in expensas, & id procedere non solùm si quis per calumniam, aut dolum litiget, verùm etiam si absque dolo, dummodo temerè, & inconsulto, & nullo adhibito consilio litigaverit *l. eum quem 79. ff. de judic.* Cavarruvias *pract. quæst. c. 27. n. 1.* imò id etiam procedit, quamvis victus ab initio litis juramentum calumniæ præstiterit, quia tametsi tale juramentum excuset à calumnia non tamen à temeritate, ut notat Abbas *in d. c. calumniam 4. n. 4. h. t.* Qui verò justam litigandi causam habuit, non debet in expensas litis condemnari *l. qui solid. §. etiam ff. de legat.*

5 Rursus Judex tantùm tenetur victum in expensas condemnare victori, si is id petierit, ut notat Barbosa *in collect. in d. c. calumniam 4. n. 3. h. t.* ubi tamen id limitat primò nisi actor in libello petierit sibi jus, & justitiam ministrari, tunc enim ex vi hujus clausulæ potest Judex victum condemnare in expensas quamvis victor id non petierit; quia Judex condemnando in expensas ministrat ei justitiam, quam petierat in libello. Secundò ut victus non condemnetur in expensas. Tertiò ut ob justam causam litigandi possit victus excusari à pœna expensarum, Quartò nec victus condemnatur in expensas si victor solum ex semiplena probatione ob delatum juramentum suppletorium causam obtinuit, nisi is cui juramentum delatum est plusquàm semipleně probaverit, & pars contraria nihil.

6 Alia pœna, de qua agitur in hoc titulo, est carceris, quæ habetur *in c. quamvis 3. h. t.* ubi Bonifacius VIII. rescribit, quòd tametsi carcer inventus sit specialiter ad custodiam; tamen convictis, vel confessis de criminibus potest imponi in pœnam, & quidem in perpetuum, vel ad tempus ad arbitrium pensatis excessibus, personis, & circumstantiis: ex quo textu juvat observare, quòd Pontifex dicens carcerem esse inventum specialiter ad custodiam non ad pœnam loquitur ex jure civili, seu *l. 1. & ult. C. de custod. Reor.* ubi Imperator de iis, quos carcer tenet inclusos, ait *Aperta definitione sancimus, ut aut convictos velut pœna subducat; aut liberandos custodia diuturna non comaceret.* Quamvis tamen carcer de jure civili constituatur ad custodiam: nihilominus de jure canonico etiam constituitur ad pœnam, ut habetur *in d. c. quamvis 3. h. t. in 6.* sive ad tempus, sive in perpetuum, & rationem adfert Glossa ibid. Quia cùm Judex ecclesiasticus non possit punire pœna sanguinis; & durum nimis foret semper tradere Clericos delinquentes Curiæ sæculari, meritò ecclesia constituit carcerem etiam ad pœnam, quâ utitur ad puniendos Clericos delinquentes.

Verùm quia carcer perpetuus desperationem suaderet, valde rarò debet Judex hac pœna uti. Non tamen Clerici hac pœnâ affecti incurrunt infamiam, quia incarceratio, seu pæna carceris per se non infamat, ut desumitur *in c. his 8. h. t.* ubi cùm quidam Clericus coram Pontifice in testimonio ferendo variâsset, jussit Innocentius III. per suum Delegatum eum capi, ac detineri in carcere, & cùm quæsitum postea fuisset, an clericus ille infamis fuisset effectus, respondit Papa; nullam incurrisse infamiam: & ratio est, quia iste non fuit detrusus in carcerem tanquam Reus criminis falsi, tunc enim potuisset, ei imponi pœna ordinaria hujus criminis *ex l. cornelia de falsis*, & fuisset infamiâ affectus, sed tantùm fuit detrusus in carcerem, eò quia in testimonio ferendo vacillaverit, ac variaverit, ex qua tamen variatione non potuit convinci de crimine falsi, eò quia variatio poterat benignius explicari. Quamobrem sive testis vacillans, aut varians detrudatur in carcerem, sive aliter puniatur, non propterea incurrit infamiam, quia non punitur tanquam reus criminis falsi; sed ob delictum levius, quod varias potest habere excusationes, & interpretationes benigniores: unde Clericus ille *in d. c. super his* non conijcitur in carcerem ob delictum falsi, sed quia Judicem offenderit, & processum aliquatenus turbaverit. 7

Hi verò graviùs puniuntur, qui proprium Episcopum: vel Rectorem, aut alium Clericum alicujus ecclesiæ percutiunt, vel occidunt, ut habetur *in c. ad aures 10. h. t.* ubi cum Episcopum Vicentinum quidam ejus diœcesani occidissent, & feudis, ac beneficijs ab illa Sede obtentis per sententiam privati essent; prohibet Innocentius III. ne ipsis aut hæredibus eorum prædicta restituantur; vel de novo alia beneficia ei conferantur; sed potius majori animadversione mandat esse plectendos; Ex quo textu constat eos, qui occidunt Prælatum suum privari beneficijs, & feudis, quæ habentur ab illa ecclesia, & nec ipsos, nec eorum hæredes posse eadem habere, immo nec alia quælibet de novo, & illorum omnia bona esse tradenda ecclesiæ illi, cui facta est injuria; ut notat Glossa *in d. c. ad aures 10.* & habetur *in c. quis de incepto 17. q. 4.* immo percutientes, & occidentes Prælatum ecclesiæ, vel alium Prælatum excommunicantur *c. si quis suadente;* immo qui interficiunt suum 8

Episcopum etiam privantur suo Episcopo *c. ita nos. 25. q. 2.*

9 Juvat observare, quòd *in d. c. ad aures 10. b. t.* nomina beneficiorum intelliguntur etiam feuda, & alia quæ temporalem utilitatem afferunt, quæ propterea prohibentur restitui, non solùm percussoribus; sed etiam eorum hæredibus in pœnam patrati sceleris. Cùm enim sacrilegium sit crimen ecclesiasticum, rectè potest Iudex ecclesiasticus ad illud puniendum imponere laicis pœnam temporalem. Quinimò *in clem. si quis 1. b. t.* aliæ graviores injunguntur pœnæ in persequentes, capientes, percutientes, occidentes Episcopos, ut etiam ratificantes, mandantes, consilium dantes, faventes vel aliam opem præstantes iis, qui Episcopum percutiunt, capiunt, banniunt: hi enim privantur omnibus juribus, & beneficijs, quæ in illa ecclesia obtinent, sive sint Patroni, Advocati, vel similes personæ habentes jus aliquod in ecclesia, & licèt sermo ibi sit de beneficio temporali, ut de feudo; loquitur tamen Pontifex etiam de beneficio ecclesiastico, quo privatur, qui Episcopum, vel Clericum percutit; an verò ipso jure, seu facto, sed tantùm post sententiam Judicis; variant Doctores, quia pœna non incurritur nisi post sententiam declaratoriam. Verùm hæc sententia videtur in jure posita scilicet *in c. in quibusdam 12. b. t.* ubi Pontifex dicit, quod patroni, advocati, vice Domini super providendis ecclesijs, vel earum possessionibus, & bonis non plus sibi usurpent, quàm jure permissum sit. Quòd si secus fecerint, debeant compelli per censuram ecclesiasticam.

10 Rursus si per se, vel per alios præsumpserint occidere rectorem, vel aliquem Clericum ipsius ecclesiæ, amittant prorsus jus patronatûs, advocatiam, feudum, vice dominatum, beneficium, & de præmissis nihil perveniat ad hæredes, & posteri talium usque ad quartam generationem non admittantur in collegium clericorum, nec in domibus Regularium assequantur honorem alicujus Prælationis, nisi cum eis fuerit dispensatum: & quia Innocentius III. non dicit simpliciter quòd amittant, sed quòd *prorsus amittant* illa dictio *prorsus* videtur importare idem, quòd ipso jure, ut notat Barbosa in *collect. in d. c. in quibusdam 12. n. 3. b. t.* & alij.

11 Præterea ex eodem textu liquet eos, qui occidunt, vel mutilant Prælatum, vel alium Clericum alicujus ecclesiæ per se, vel per alios; non solùm ipsos sed etiam hæredes seu posteros eorum, usque ad quartam generationem amittere quidquid habent ab Ecclesia, & non admitti ad statum clericalem. Cum his tamen potest Episcopus dispensare, ut notat Barbosa *hic n. 4.* quia hæc dispensatio non fuit specialiter reservata Papæ. Per posteros eidem usque ad quartam generationem, intelliguntur descendentes per lineam masculinam, non autem per fœmininam, nec per lineas collaterales, sed tantùm per lineam rectam; quia cùm hæc sit pœna, quæ ob delictum parentis descendit ad filios, & nepotes, debet interpretatio esse strictior, adeò ut restringatur ad solos filios, & nepotes descendentes per lineam rectam masculinam. Neque obstat quod *in c. uno § contra natos de schismat. in 6.* pœna posteris imposita afficiat descendentes per lineam tam masculinam, quàm fæmininam. Nam contra est, quia *in d. c. un. §. contra natos* expressè comprehenduntur etiam descendentes ex linea fœminina, quando autem pœna imposita à jure, vel ab homine comprehendit expressè etiam descendentes per lineam fœmininam, tunc jus explicat se ipsum, nec indiget alia interpretatione in ordine ad comprehendendos descendentes per lineam fœmininam, cùm ipsi sint in jure expressi: at in casu nostro descendentes per lineam fœmininam ut etiam per collateralem non exprimuntur, consequenter lex pœnalis non est ad illos extendenda.

Quomodo verò puniendus sit litigator 12 si temerè præsumat contra assertionem Judicis ei inferendo injuriam, respondetur de hac pœna agere Innocentium III. *in c. dilectus 11. b. t.* ubi Pontifex rescribit, quòd ne judicialis evanescat autoritas cum de litigatoris improbitate constiterit adversus assertionem judicis, temerè prorumpentis, juxta superioris arbitrium digna debeat animadversione puniri, scilicet ut notat Glossa quando contradicit miscendo judici contumelias *c. quos contra falsam de probat. v. de causis de offic. deleg.* ubi juvat observare quòd si injuria sit notoria tunc Judex Ordinarius potest ipse per se punire injuriantem: siquidem in notoria causa suspicionis non fertur sententia cum solemnitate, ut docet Innocentius *c. ex parte 1. de V. S.* quòd tamen Panormitanus limitat ad pœnam jure expressam: non ita ad pœnam suo arbitrio imponendam: & ratio est, quia cùm judex sit is, cui fuit injuria illata, posset facilè in modo injungendi pœnam excedere *c. cum venissent de judic.*

Quòd si injuria non sit notoria, & afficiat principaliter ipsum Judicem, tunc non 13 potest Judex injuriantem punire, ne scilicet sit Judex in causa propria *c. inter multiplices 23. q. 4.* Sin verò injuria lædat principaliter non personam Judicis, sed ejus dignitatem, seu judicis officium, tunc potest ipse punire: sed consultiùs foret, si tunc ipse Judex, ut suspectus removeretur. Judex autem delegatus si per illatam injuriam impediatur ejus jurisdictio; potest tunc procedere contra impedientē jurisdictionē ipsius: alioquin si non impediatur, debet puniri per superiorem injuriantis, ut habetur *in d. c. dilectus 11. b. t. argum. authent. de testib. §. si verò ignoti col. 7.*

An verò Metropolitanus possit punire 14 injurias sibi, vel suis illatas à subditis Comprovincialium Episcoporum. Respondetur hac super quæstione Innocentium IV. *in c. Romana 1. b. t. in. 6.* rescribere ad Archiepisco-

ſcopum Rhemenſem ut ſe, aut ſuorum aliquem in viſitatione Provinciæ injuriantes, ſi ſua per hoc juriſdictio impediatur, & injuria ſit notoria, poſſit propria authoritate punire, niſi ampliùs ei de conſuetudine competat. Rurſus concedit, ut Archiepiſcopus, & Metropolitanus poſſit punire percutientem ſe, vel ſuos Nuntios, vel familiam ſuam, dum viſitat Provinciam, vel ſuos ad viſitandum dirigit, vel dum Concilium convocat, vel juriſdictionem exercet dummodo injuria illata ſit notoria, & manifeſta, ſive per has injurias impediatur ſua juriſdictio. Unde quando crimina ſunt notoria poteſt Metropolitanus, ſeu Archiepiſcopus punire ſubditos ſuffraganeorum in tota Provincia *c. 1. §. notoria de cenſibus in 6.* Quod tamen limitatur, ut notat Quaranta *in ſum. Bullar. n. 24.* Si Epiſcopus fuerit negligens in puniendis delinquentibus, quia tunc negligentia inferioris ſuppletur per ſuperiorem.

15 Crimina autem notoria ea dicuntur, quæ ita ſunt manifeſta, ut nulla poſſint tergiverſatione celari, ac proinde nulla probatione ſit opus pro cauſæ cognitione, ut notat Barboſa *in collect. in c. Romana 1. n. 2. h. t. in 6.* Quòd ſi injuria fuerit eccleſiæ irrogata, tunc Prælatus licèt poſſit remittere injuriam ſibi illatam, quatenus ipſum tantùm afficit, non tamen poteſt remittere injuriam eccleſiæ irrogatam *l. 1. §. uſque adeo ff. de injuriis.* Rurſus quia nemo debet eſſe Judex in propria cauſa, nec ſibi, vel ſuis jus dicere *l. unic. C. ne quis in ſua cauſa* ideo ſi injuria Prælato illata ejus tantùm perſonam lædat, non debet propter talem injuriam propriæ perſonæ irrogatam delinquentem punire, ſed hic per alium Judicem puniendus eſt: quòd ſi injuria lædat eccleſiam tunc ejus Prælatus poteſt injuriantem punire tametſi indirectè id cedat in ejus commodum, ut notat Barboſa *in collect. in d. c. Romana 1. n. 4. h. t.*

16 Alia eſt pœna iis injuncta, qui pertinaciter inſordeſcunt in excommunicatione, qua perſiſtunt ultra annum. De hac enim pœna agitur *in c. gravem 13. & ult. h. t.* ubi Honorius III, cum Comes Regiſterenſis ob multas injurias capitulo Laudunenſi irrogatas per Judices à ſede Apoſtolica delegatos excommunicatus parêre detrectaret, tametſi hoc non careret ſcrupulo hæreticæ pravitatis, nihilominus Pontifex parcens ejus nobilitati, mandat, ſi ab his delegatis commonitus plenè non paruerit, eccleſias, in quibus jus habet, ab eius debito, & fideles ipſius quamdiu in excommunicatione perſtiterit, ab ejus fidelitatis juramento penitus abſolvi, Ex quo textu colligitur, quòd qui contemnit, & ſordeſcit in excommunicatione per duos annos, ſeu cum ſcrupulo hæreſis, eſt ſuſpectus de hæreſi, & ſi ſit Comes propter ejus nobilitatem ſi detrectet juri parêre, abſolvuntur eccleſiæ à jure illi debito, & ſubditi denuntiantur abſoluti à juramento fidelitatis, quamdiu perſiſtit in excommunicatione: ubi notat Gloſſa, eum qui propter contumaciam excommunicatur ſive per annum ſive per plures perſtiterit in excommunicatione non haberi ut hæreticum, ſed poſſe contra eum procedi.

Secus qui excommunicatur propter ſuſpicionem hæreſis ſi per annum ſteterit in excommunicatione, habetur poſtea tanquam hæreticus *c. excommunicavimus de hæret. c. eam quæ de ſtat. regul.* Quod verò laicus poſſit ob injurias illatas Clericis excommunicari, id intelligendum eſt, ſi commonitus ſuper injuriis nolit ſatisfacere, nec juri parêre, quia propter ſolùm delictum non poteſt quis ab homine excommunicari niſi accedat contumacia *c. ſacro 48. de ſent. excommun.* 17

Præterea licèt qui perſiſtit per annum, vel ultra in excommunicatione non ſit cenſendus hæreticus, ſit tamen ſuſpectus de hæreſi *c. excommunicamus 13. §. qui autem de hæret.* quia nimirum cenſetur contemnere poteſtatem eccleſiæ, cujus excommunicationem non curat, Cæterum nobiles viri mitiùs etiam puniuntur propter delictum, quàm ignobiles ut liquet *ex d. c. gravem ult. h. t.* ubi Papa potuiſſet graviùs Comitem illum punire indicta eidem purgatione de hæreſi, & eâ non præſtitâ illum anathemate percutere; ſed mitiùs egit Pontifex cum illo ad evitanda majora mala; quia ſi ſeveriùs à Judice eccleſiaſtico procedatur contra Principes, & potentes perſæpe graviora oriuntur ſcandala, immo & Schiſmata, quæ caveri debent. Poteſt tamen Judex eccleſiaſticus ob contemptam excommunicationem punire laicum inſordeſcentem in excommunicatione, privatione jurium, quæ obtinet ab eccleſia, præſertim privatione juris patronatûs, immo poteſt etiam declarare vaſallos, & ſubditos abſolutos ab obedientia, & obſequiis talis Domini, quamdiu perſtiterit in excommunicatione. 18

Pœna inſectantium, percutientium, capientium, vel occidentium ſacræ Romanæ eccleſiæ Cardinales habetur *in c felicis recordationis 5. & ult. h. t. in 6.* ubi ſtatuitur, quòd qui Cardinalem hoſtiliter inſequitur, percutit, capit, vel hæc facientis, vel fieri mandantis eſt ſocius, vel ratum habet, aut conſulit, aut favet poſtea recipit vel ſcienter defendit, ſit Reus læſæ Majeſtatis, perpetuâ infamiâ notatus, diffidatus, bannitus, privatus jure teſtandi, & etiam ſuccedendi ab inteſtato. Rurſus ejus ædificia demoliuntur, ſolóque æquantur nullo tempore reparanda. Item nullus illi tenetur debitum reddere, vel reſpondere in judicio; & ejus bona addicuntur fiſco: & ipſe ipſo facto privatur omni feudo, regimine, beneficio eccleſiaſtico, de quibus deinceps Rector eccleſiæ diſponit. Rurſus ejus deſcendentes per lineam etiam fœmininam privantur beneficiis ſine ſpe, ut promoveantur ad dignitates, regimina, & honores etiam mundanos; nec ſunt apti ad ordines, nec ad teſtificandum, nec ad actus alios legitimos, 19

20 Rursus anathemate percutitur, seu excommunicatione innodatur, & singulis diebus festis, talis publicatur, quamdiu est contumax, nec absolvitur nisi à Papa, & quidem præmissis fustigationibus in nudo tergo ad cautelam, & ultra mare relegatur ad triennium. Præterea qui fuit simpliciter consiliarius, vel fautor, Judex pro qualitate culpæ debet eum punire. Hæ pœnæ etiam possunt extendi ad collaterales nepotes per Papam. Rursus qui offendit familiares Papæ, vel Cardinales injungitur ei pœna, pro qualitate culpæ. Demum contra occidentes Cardinales, vel dantes causam mortis acriùs insurgitur etiam à laicis; & sæculares, qui negligunt horum observantiam intra mensem anathemate percutiuntur, & eorum civitas privatur Pontificalibus, estque interdicta.

21 Unde summa totius textus est, quòd Pontifex primò punit insequentes, percutientes, aut capientes Cardinales, & ejus criminis socios. Secundò eorum filios, & nepotes per lineam etiam fæmininam, quatenus eos, privat omni beneficio, etiamsi pontificalem dignitatem adepti sint, ipso jure sunt privati. Tertiò ipsis insectatoribus pœnas addit. Quartò cùm fuerint absolvendi cavere idoneè debent, ut æquo animo sustineant pœnam sibi imponendam, & cùm absolvuntur, declarat Pontifex, quam satisfactionem debeant facere, & quid per absolutionem consequantur. Quintò ut si quis nudo consilio, aut favore simplici fuerit in præmissis culpabilis eum Judex pro qualitate culpæ puniat. Sextò permittit, pœnas has extendi ad collaterales. Septimò ponit pœnas pro insequentibus clericos, vel Religiosos, familiares Papæ, vel Cardinalium. Octavò ponit pœnas de occidentibus Cardinales

22 Aliæ pœnæ habentur *in c. multorum 2. b. t.* ubi statuitur, quòd capientes, vel detinentes personas ecclesiasticas, ut resignent sua beneficia, vel ne citati accedant ad curiam; præter pœnam *canonis si quis suadente, 17. q. 4.* & aliorum canonum, si sint Prælati non possunt percipere fructus per triennium; si inferiores, sint privati beneficiis. Hanc pœnam etiam incurrunt, qui citati ad sedem Apostolicam non comparent, & procurant se capi à potestate sæculari. Rursus resignationes ita extortæ, tametsi receptæ sint, & ratæ habitæ à Prælato resignantium, adhuc declarantur irritæ, & nullius valoris. Demum Prælati, ubi sciverint aliquem incurrisse tales pœnas debent statim illum publicare, & omni studio curare, ut pœnæ mandentur executioni, prout ad ipsos pertinet. Rursus *in clement. cupientes 3. h. t.* Regulares mendicantes, qui domos, vel loca de novo accipiunt vel recepta mutant, vel ea alienant in alios ultra pœnas quas incurrunt *in cap. unic. de excess. Prælat. in 6.* Sunt etiam excommunicati ipso facto.

23 Rursus, qui præsumunt proferre aliqua in suis sermonibus, vel alibi, ut audientes retrahant à solvendis decimis excommunicatione innodantur; ut etiam si requisiti à Rectoribus ecclesiarum in certis diebus festis, quandò conciones habent ad populum, vel in confessionibus audiendis populum non instruunt; vel conscientiam non faciunt, ut non omittant solvere decimas, ultra peccatum mortale graviter debeant argui à suis superioribus, qui sub pœna peccati mortalis tenentur statuta pœnalia facere contra hujusmodi prædicantes, adeò ut pœna gravior, & sævior sit alijs in exemplum.

Rursus Religiosi, qui scienter postponunt conscientiam facere de solvendis decimis ipso facto tamdiu sunt suspensi ab officio prædicandi, donec si commodè facultatem dicendi habuerint, fecerint conscientiam pœnitentibus: quòd si præfatâ negligentiâ non purgatâ, adhuc præsumpserint prædicare, sunt ipso facto excommunicati. Præterea hæc constitutio non extenditur ad Religiosos monasteriorum, nec ad Rectores ecclesiarum percipientium decimas salva in suo robore constitutione Gregorij IX. super hoc edita, ut habetur *in c. 1. de decimis in 6.* Præterea excommunicantur Religiosi, & Clerici sæculares, qui ad vovendum, jurandum, promittendum inducunt homines, ut eligant sepulturam in eorum ecclesiis, vel electam non mutent *c. 2. de sepult. in 6.* & excommunicatio reservatur Papæ, & revocantur privilegia. De hac pœna excommunicationis plura habet Suarez *disp. 23. de censur. sect. 5. n. 33.* 24

Glossa tamen enumerat plures suspensiones cum suis iuribus, vult enim quòd alia sit suspensio à communione fratrum simpliciter, vel ad duos menses; vel ad fratres non suæ ecclesiæ, vel à communione ecclesiæ, donec ipsum pœniteat, ab oblatione altaris, ab acceptione sacramentorum, à consecratione Episcoporum simpliciter, vel per annum, à collatione omnium ordinum simpliciter, vel ad annum, vel ad triennium, vel certorum ordinum tantùm, vel primæ tonsuræ tantùm, ab executione ordinum simpliciter, vel certi ordinis tantùm, simpliciter, vel ad tempus à Pontificalibus tantùm; ab officio sacerdotali, vel non à toto, sed à celebratione missæ ad duos menses, vel annum, vel duos annos: ab ingressu ecclesiæ simpliciter, vel ad mensem, vel quousque satisfecerit, ab ingressu, & divinis per mensem, quid autem significet *ab ingressu* habetur *in c. is cui de sent. excommun. in 6.* Ab officio suspenditur vel ad annum, vel triennium, à voce Capituli donec quis ordinetur: à beneficio habito simpliciter ad sex menses, ad annum, ad triennium, ad incertum tempus, ut quamdiu placuerit: à beneficio obtinendo ad sex menses, annum, vel biennium: ab officio, & beneficio simpliciter ad tempus donec satisfecerint: à privilegio clericali in persona, vel in rebus, à collatione beneficiorum simpliciter ad annum, vel duos 25

annos

annos: à confirmatione Episcoporum simpliciter, vel ad annum: à confirmatione inferiorum: ab officio advocationis notoriæ: à collatione Magisterii, ab officio prædicandi. Hactenus Glossa, in enumeratione suspensionum.

§. V.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selecta quæstiones.

1 Quæritur primò, an pœna latæ sententiæ privationis beneficiorum & inhabilitatis ad illa obliget in conscientia ante sententiam declaratoriam? Respondent aliqui affirmativè quia cùm beneficia sint bona communia ecclesiastica, & juris publici, magisque pendeant à publica potestate ecclesiæ, potest lex ita privare, & obligare: ita docent Navarrus *c. 23. num 67.* Gracias *de benefic. p. 11. c. 10. num.* 18. Monchada *lib. 1. controv. c 7. num. 33.* Verùm communior, & probabilior sententia docet, hanc pœnam non obligare in conscientia ante sententiam declaratoriam; tametsi lex dicat, ut sit privatus ipso jure ante omnem declaratoriam; quia tunc adhuc retinet possessionem naturalem justam, vel etiam titulum utilem, ut docent Quaranta *V. alien. num. 49.* Sanchez *lib. 2. c. 26. in decal. num 9.* ubi plures allegat, Farinacius *q. 189. crimin.* §. 6. *num.* 80. idque ampliatur: primò quamvis statim à die commissi criminis Reus amiserit titulum directum beneficii, ita ut possit impetrari etiam eo non vocato, non tamen potest privari possessione non vocatus, seu inauditus, ut notat Garcias *de beneficijs p. 11. c. 10. n. 23.*

2 Ampliatur secundò, quod ante declaratoriam facit fructus suos, quamvis post declaratoriam compellatur eos restituere, in quo tamen casu potest retinere aliquid ad compensandos labores, & servitutes præstitas Ecclesiæ.

3 Ampliatur tertiò, quia interim ante declaratoriam potest beneficium resignare, quamvis post declaratoriam cassetur statim resignatio. Ampliatur quartò, quia non solùm non tenetur ante declaratoriam dimittere beneficium, sed neque ante executionem de mandato Judicis. Ampliatur quintò, ut id procedat, quamvis Rus delatus esset ad forum, & interrogatus à Judice negâsset, & absolutus esset ob eius inficiationem; vel si condemnatus appellâsset, vel à Judice secundæ instantiæ absolutus esset.

4 Verùm hæc sententia etiam limitatur primò, ut non procedat, quando est pœna privationis beneficii nondum absolutè quæsiti, sed sub certo modo aliquo, vel conditione resolutiva, ut notat Vega apud Garciam *p. 11. c. 10. n. 29.*

5 Limitatur secundò, ut non procedat, quando lex expresè privat beneficiis quæsitis, & statuit, ut Reus teneatur dimittere beneficium ante omnem sententiam declaratoriam in conscientia, seu ut antea absolvi non possit: siquidem canon potest sic obligare.

Limitatur tertiò, quia tametsi postea sequatur sententia declaratoria criminis, retrotrahitur illius effectus à die commissi criminis, adeò ut rescindantur ipso jure omnia acta ex jure dicti beneficij, ut emanata ex privata potestate, quia si emanarent ex publica, & ex actu jurisdictionis suum sortiretur valorem 6

Quod verò ad pœnam attinet inhabilitatis ad beneficia obtinenda, hæc obligat in in conscientia, ut etiam pœna inhabilitatis ad officia ecclesiastica; adeò ut soleat recursus fieri ad sacram Pœnitentiariam pro rehabilitatione ad beneficia; & interdum ab hac relinqui pœnitentem inhabilem ad alia beneficia, dispensando quoad illud obtentum solum. Hinc collatio facta inhabili est ipso jure nulla etiam in foro conscientiæ ante sententiam declaratoriam, adeò ut retineri non possit beneficium. Plures tamen censent, hanc pœnam non obligare ante declaratoriam, ita docent Lessius *lib. 2. c. 35. dub. 26.* Tannerus *tom. 3. disp. 5. q num. 97.* Navarrus *cons. 92. de simon.* Verùm si pœna inhabilitatis lata sit solùm quoad unum numerò beneficium, tunc obligat in conscientia ante omnem declaratoriam, ut etiam si inhabilitas oriatur ex censura, vel irregularitate. 7

Quæritur secundò, an & quomodo affectus, & conatus ad peccandum puniatur? Respondetur, affectum, & meram voluntatem peccandi latentem in mente nullâ plecti pœnâ: ratio est perspicua; quia de occultis nec curia, neque ecclesia judicat, quia judicium supponit cognitionem rei, de qua fertur judicium; & affectus occulti, quamdiu manent occulti, seu intra mentem non cognoscuntur, saltem secundùm se, & directè, proinde non potest de ipsis dari judicium: secùs conatus externus tametsi effectus non sequatur, punitur pluribus in casibus, perinde ac si consummatum opus fuerit. 8

Primò si non stet per conantem quo minus effectus sequatur, ut notat Gigas *de crimine læsa Majestatis q. 66.* hinc crimen raptûs punitur ob solum conatum externum *l. si quis non dicam rapere C. de Episc. & cler.* 9

Secundò crimen læsæ Majestatis, præsertim *ex primo cap. legis Juliæ* ubi eadem severitate jura affectum cum effectu puniri volunt *c. quisquis de pænit. dist. 1. clement. pastoralis. de re judic.* 10

Tertiò crimen parricidii, filius enim parricidii reus censetur, ex eo quòd venenum emerit, ut patri daret, licèt effectus non fuerit postea secutus *l. 1. ff. ad leg. Pomp. de parricid.* 11

Quartò crimen assassinatus: siquidem condemnatur, ut Siccarius, qui mandavit alicui per insidias alteri mortem inferre, quamvis postea 12

postea mandatum revocaverit *c. pro humani §. fin. de homicid.*

13 Quintò crimen infanticidii, qui enim tentavit infantem occidere est obnoxius capitali pœnæ, quamvis ipso opere infanticidium non compleverit *c. si quis de pœnit. dist. 1.*

14 Sextò crimen lenocinii, qui enim domi suæ permisit tractatum fieri de adulterio, tametsi hoc in eadem domo non fuerit postea patratum, adhuc tenetur crimine lenocinii *l. etsi ff. ad leg. Jul. de adult.* Generatim in omnibus delictis, quæ facilè in consequentiam, & exemplum trahi possunt, punitur affectus etiam sine effectu, licèt mitiori pœnâ, quàm effectus præsertim in materia statutaria: siquidem quòd delictum ex attentato æquiparetur perfecto operi, id non oritur ex rei veritate, sed ex jurisfictione. Statuta autem purè, & naturaliter debent explicari juxta boni Judicis arbitrium, ut notat Tuschus *conclus. 544.* Felin. *p. 3. in decretal. c. fin.* Gaillus *lib. de pace publ. cap.* Tiraquel: *tract. caus. 39.* Barbosa *in cap. adolescens de despons. impub.*

15 Cæterum non omnis conatus externus effectu non secuto pari pœna afficitur, sed tantùm ille, qui proximus est operi perfecto, & consummato, ut est conatus attentantis puellam constuprare, tametsi propter impedimenta extrinseca non potuerit opus perficere, adhuc censetur flagitii reus; perinde ac si plenè illud consummâsset, ut notat Menochius *cas. 360.* ubi addit, pœnâ extraordinariâ eos puniri, qui qualicunque externo actu mentis suæ malitiam produnt. Julius Clarus tamen *§. fin. q. 91.* ait, ex generali consuetudine non puniri affectum sine effectu, quamvis ad externum actum fuerit deductus, quod tamen pluribus indiget limitationibus, quia licèt hæresis purè mentalis non puniatur ab ecclesia, eò quia eam non cognoscat, si tamen hæresis mente concepta verbo, vel scripto manifestetur, punitur, ut notat Navarrus *in c. cognitionis de pœnit. dist. 11.*

16 Quæritur tertiò, an pro homicidio adulterio, & similibus delictis possit lege aliqua imponi pœna pecuniaria? Respondet Panormitanus *in cap. 2. de delictis pueror.* id non esse licitum, nec expedire; quia homines exponerentur venales ad delinquendum. Tum quia audaciores fierent ad perpetranda scelera, cùm plerique, ita sint affecti, ut malint pecunias dare, quàm permittere corpus torqueri *argum. l. in servorum, & l. aut facti ff. de pœnit.* Hinc communiter improbatur statutum Regni Poloniæ, quo vir nobilis pro occisione servi damnatur ad certam pecuniæ summam; cùm teneatur capite luere, si alium nobilem occidat. Censet tamen Clarus *§. homicidium* occidentem alium culpabiliter quidem, sed absque dolo, seu deliberato animo posse pœnâ pecuniariâ, vel exilio puniri, & addit homicidium deliberatum esse puniendum pœnâ capitis *l. 1. §. ff. de Siccariis* & notant Farinacius *q. 14. num. 6.* Gaillus *lib. 2. obser 110.* Menochius *cas. 329.* Mynsing. *centur. 6. obs. 97.*

Cæterum pœna pecuniaria, si quæ imponitur fisco adjicitur postquam satisfactum est parti, cujus interest *l. mulctar. C. de modo mulctar. l. 3. ff. de sepul. violat.* & notat Sylvester *V. pœna q. 25.* quia verò Episcopus propriè non habet fiscum, non potest attrahere mulctam pecuniariam, ut notat Barbosa *in cap. cùm sit de haret.* & *cap. licèt h. t.* nisi fortassis propter inopiam indigeat; tunc enim potest pœnam pecuniariam sibi, ut pauperi applicare, prout indiget: alioquin, ut notat Covarruvias *lib. 2. var. cap. 9.* quando à judice ecclesiastico imponitur pœna pecuniaria ob injuriam ecclesiæ illatam, dimidia pars distribuitur ecclesiæ læsæ, vel cujus Rector fuit injuriam passus, & altera pars distribuitur in utilitatem læsi. Verùm in hisce pœnis pecuniariis distribuendis non solùm attendi debet jus commune, sed vel maximè municipale, & standum est statutis locorum.

Quæritur quartò, an pœna verberum, & fustigationis Clericis licitè imponi possit? 17
Respondet Pialecius *p. 2. cap. 4. num. 91.* hanc pœnam usitatam esse etiam in Clericis *cap. 1. de calumniator. c. fin. dist. 35.* ita tamen, ut Clericus nonnisi per Clericum verberetur *cap. universitatis de sentent. excommun.* Episcopus verò nullum debet per se ipsum immediatè percutere *cap. non liceat dist. 86.* Cavendum itidem est, ne cùm verberatur Clericus ulla fiat membrorum læsio, vel sanguinis effusio. Hac pœna autem nonnisi rarissimè sunt sacerdotes afficiendi, nisi perpetraverint atrocissima delicta, cujusmodi sunt crimina læsæ Majestatis, magiæ, & alia, quæ recenset Zanger *tractat. de tortur. cap. 1. num. 64.* quia ob hujusmodi delicta atrocissima Clerici, & sacerdotes pari cum laicis plectuntur modo. Cæterum si Clericus sit suspectus de gravi crimine per semiplenam probationem, tametsi constitutus sit in sacris Ordinibus torqueri potest per alium; non verò per laicum nisi, fortâssis aliud consuetudo ferat, ut notat Piasecius *p. 2. cap. 4. num. 92.* non tamen tortura Clericorum pari severitate cum illa laicorum debet fieri: decet enim, Clericos mitiùs puniri, quàm laicos ob statum Clericalem.

Non tamen Clericus ex confessione facta 18
coram Judice laico potest torqueri, quia laicus non est Judex competens, nec contra clericum potest sententiam torturæ ferre. Imò censent plures, non esse torquendum Clericum ex eo, quòd in ferendo testimonio vacillaverit, eò quia debeat præcedere infamia cum aliis sufficientibus indiciis, quæ semiplenam efficiunt probationem, ut notant Tuschus *conclus. 251.* Clarus *q. 69. num. 2.* Clericorum itidem incarceratio nonnisi rarò facienda est, quia eius præjudicium est irretractabile. Quandóque tamen si Clericus detrudatur in carcerem debet hic non esse immundus nec squalidus, neque in illo debent laici simul detineri: alioquin Prælatos fieri irregulares, & homicidas,

si

si tetro in carcere Clericos detineant traddit Menochus *caſ. 305.* Cùm ſit finis carceris duplex. Primò ut ſit locus cuſtodiæ, quamdiu Rei cauſa agitatur: ſecundò, ut ſit pœna, & afflictio; juxta hunc ſecundum finem poteſt Clericus ob delictum in carcerem detrudi, ut hac pœnâ commiſſum crimen vindicetur. Ad carcerem autem perpetuum nonniſi in duobus caſibus poſſunt Clerici Rei damnari. Primò quando id in jure exprimitur *c. penult. & ult. de hæret.* Secundò in caſibus, in quibus propter atrocitatem delicti laico imponeretur pœna mortis cum aliqua qualitate atroci, cujusmodi eſt damnatio ad ignem, vel beſtias. Piaſecius, verò cenſet ad perpetuum carcerem non eſſe Reum damnandum niſi in caſibus jure expreſſis.

19 Quæritur quintò, an quis pro alio, cùm ſit ipſe innocens, puniri poſſit? Reſpondet Covarruvias *lib. 2. variar. c. 8. num. 1.* ex juſtis cauſis, & ob Reipublicæ utilitatem poſſe filios, & nepotes puniri pœna bonorum, & alia ſimili. Ceterùm D. Thomas 1. 2. *q. 87. art. 8.* docet: quòd ſi ſermo ſit de pœna pro peccato inflicta, & quatenus habet rationem pœnæ, debere hac affici ſolùm eum, qui peccavit, & addit rationem, quia actus peccati eſt aliquid perſonale, proinde trahit pœnam ad ipſam perſonam. Quòd ſi ſermo ſit de pœna habente rationem medicinæ, tunc poteſt innocens pro nocente, & peccato alterius puniri; quo pacto puniuntur filii, pro delictis parentum, & ſubditi pro criminibus ſuorum dominorum, quatenus filii ſunt aliquid patris; ut etiam ſubditi Dominorum. Quòd ſi filius ſit particeps culpæ, tunc pœnalis defectus habet rationem pœnæ quoad utrumque, nimirum quoad eum, qui punitur, & eum, pro quo punitur. Sin verò non ſit particeps culpæ habet tantùm rationem pœnæ quoad eum pro quo punitur; quo ad eum verò, qui punitur, habet tantùm rationem medicinæ, non verò pœnæ, niſi fortaſſis per accidens, quatenus alterius peccato conſentit. Cæterum in bonis animæ nemo patitur detrimentum abſque culpa propria; proinde hiſce pœnis unus non punitur pro alio, quia ut docet D. Thomas *loc. cit.* quoad animam filius non eſt pars patris, nec ſubditus Domini. Quòd ſi juſta, & rationabilis cauſa ſubſit, docet Julius Clarus *§. fin. q. 86. num. 5.* validum eſſe ſtatutum, ut qui innocens eſt, puniatur pro alio, quod tamen limitandum eſt, ut pœna non ſit corporalis, ſed vel pecuniaria, vel infamiæ, idque deſumitur *ex l. quisquis C. ad leg. Jul. Majeſt.* ubi filii eorum, qui Rei ſunt criminis læſæ Majeſtatis privantur amiſſione bonorum, & honore, & licèt id videatur duriſſimum, tolerari tamen debet ob ſceleris atrocitatem.

20 Addit etiam Julius Clarus *loc. cit.* valere ſtatutum, ut Dominus puniatur pro familia delinquente, quod tamen intelligendum eſt quoad pœnam pecuniariam. Cæterum crimina delinquentium eorundem morte extinguntur *cap. quorundam diſt. 24.* nec po eſt quis poſt mortem ampliùs accuſari *cap. 1. 24. q. 1.* hinc delicta ordinaria propriè dicta, & pœna pro iisdẽ inflicta non tranſeunt ad hæredes. Tenentur tamen iſti interdum pro defunctis compenſare damna illata ex bonis relictis: ratio eſt, quia nomine hæreditatis veniunt etiam credita, & debita *l. hæreditatis appellatio. ff. de V. S.* quia hæreditas tranſit ad ſucceſſores cum ſuis oneribus. Hinc hæredes tenentur etiam ad pœnam, quæ ſpecialiter legibus conſtituta eſt, ut in crimine hæreſis, & læſæ Majeſtatis *l. cum à Matre C. de rei vendic.* & notat Tuſchus *concluſ. 267.*

Quæritur ſextò, an bannitus poſſit aliquando in judicio ſuſtinere perſonam actoris? 21
Reſpondent communiter negativè, quia cùm ſit omni jure civium privatus, mortuis potiùs civiliter, quàm vivis accenſetur *l. is qui Reus ff. de publ. act.* Bartol. *in l. cum mulier. num 5. ff. ſolut. matrim.* & licèt non deſint, qui diſtinguant inter bannitos propter delictum, & bannitos propter contumaciam, hæc tamen diſtinctio non videtur hìc eſſe ad rem, quia *in l. is qui Reus ff. de publ. act.* omnium bannitorum actiones, pacta, & geſta irritantur. Idque etiam conſonat juri canonico *c. Felicis 5. de pœn. in 6.* Verùm licèt hæc procedant de jure communi, quo omnes omnino actiones, & jura ſimpliciter negantur bannito tanquam civiliter mortuo; Mynſingerus tamen *centur. 3. obſer. 30.* aſſerit, patri bannito concedi, ut pro filio poſſit in judicio agere.

Idque ſi verum eſt, procul dubio nititur 22
favore paternæ affectionis, & pietatis. Cæterum ſi bannitus ab alio vocetur in judicium, tenetur comparere, ut reus, quia judicium agitur in invitum *l. inter ſtipulantem §. ſi ſtichum §. de V O.* Gloſſa *in c. 1. V. interrogatus de judic.* Tum quia defenſio juris naturalis nemini eſt deneganda *clement. paſtoralis de ſent. & re judic. l. Divus ff. de adopt.* & bannitus quando citatur, accedit ob neceſſariam defenſionem: & tunc ei non tribuitur ullus favor, nec beneficium.

An verò bannitus poſſit vocari in judicium, ut teſtis? Reſpondetur cum diſtinctione, ſi ſit bannitus ex delicto, non poteſt admitti, ut teſtis propter infamiam, ut notat Maſcardus *concluſ. 1356.* & Farinac. *q. 56. num. 328.* Sin veró ſit bannitus ob ſolam contumaciam, tunc admitti poteſt ad ferendum teſtimonium, quia non cenſetur infamis, ut notat Baldus *in c. ſuper eo 4. de teſtib.* & tunc debet bannitus muniri ſalvo conducto, ut venire poſſit ad teſtimonium ferendum, ut notat Clarus *§. fin. q. 71. num. 6.* non tamen banniti ſunt integri teſtes, imò ſi alicubi ex lege municipali, ſtatuto, vel conſuetudine banniti notentur infamiâ; tunc non valet juris communis indulgentia, ſed à teſtimonio ferendo repelluntur. 23

Quæritur ſeptimò, quis diſpenſare poſſit, ſuper 24

super pœna privationis beneficiorum convalidando titulum amissum ob crimen ipso jure, vel super pœna inhabilitatis ad beneficia rehabilitando personam? Respondetur regulariter, hanc dispensationem super pœna privationis beneficiorum pertinere ad Papam; præsertim si hæc pœna incursa sit propter aliquod delictum valde enorme, & atrox: alioquin Episcopus seu Prælatus habens jurisdictionem Episcopalem potest dispensare super hac pœna incursa ex crimine non graviori adulterio, si nondum sit secuta actualis depositio, seu privatio: immò probabile est in multorum sententia, posse Episcopum vigore Concilii Tridentini *sess. 24. cap. 6. refor.* dispensare, seu revalidare contra hanc pœnam privationis beneficiorum, vel inhabilitatem in casibus occultis, ut docent Ugolinus *de simon. tabul. 4. c. 6. §. 7. num. 2.* Sanchez *in decalog. lib. 6. c. 15. n. 78.*

25 Verùm contraria sententia communior est, & verior præsertim quoad inhabilitatem illatam à canone quoad illud beneficium circa quod deliquit, & ita declarâsse sacram congregationem refert Gar. *de benef. p. 8. c. 1. n. 74.* Tum quia Episcopus in casibus in quibus potest revalidare, non potest titulum beneficii revalidare, etiam ante declaratoriam in præjudicium tertii, qui illud impetravit, ut vacans aliquo modo ex dicta privatione: ratio est, quia Episcopus non potest auferre jus quæsitum illi tertio, ut notat Geminian. *cons. 105. in fin.* Cæterum Episcopus, seu Ordinarius collator potest revalidare titulum beneficii alicujus, illud de novo conferendo in casu, quo provisio fuit nulla ob aliquod impedimentum, seu inhabilitatem, si tale impedimentum sit sublatum: ut ob censuram, vel irregularitatem, quando collatio ad ipsum tunc pertinebat, ut notat Garcias *p. 7 c. 13. num. 74. & 76.* ubi pro hac sententia plures citat. Secus est, si collatio facta fuit à Papa, & hoc etiam procedit de institutione facta à patrono præsentato; quia si non adfuit vitium in ipsa præsentatione, poterit institutio iterari sine nova præsentatione; secus verò si in præsentatione contigit vitium.

26 Quæritur octavò, an pœna carceris irroget infamiam, ac proinde efficiat irregularem? Aliqui cum Glossa *in cap. infames V. pœna 3. q. 7.* respondent negativè: quia sola pœna non infamat, & *citat. leg. nullam C. ex quibus causis infamia irrogetur.* Verùm hic textus non loquitur de pœna, quia hæc dicit punitionem, quæ necessariò supponit culpam; sed loquitur de pœnalitate torturæ, cujus est alia ratio; quia infligi potest ex diverso titulo, & non dicit ordinē ad culpam. Quin imò si ad honestum finem suscipiantur hujusmodi pœnalitates, honorem potiùs pariunt, hinc Glossa *in d. l. nullam V infamiam* ait, quòd tortura licèt non irroget infamiam juris, irrogat tamen infamiam facti *l. generaliter §. 1. & l. eos. ff. de Decur.* per hos enim textus hæc infamia, quæ est oneratio bonæ opinionis, facit repelli à dignitatibus, & solùm in subsidium ad illas admitti, quando alii non occurrunt: verùm probabile est, detrusionem in carcerem non per modum simplicis pœnæ, sed per modum custodiæ ob delictum patratum causare infamiam etiam in persona ecclesiastica præsertim si tempus carceris sit diuturnius, ut docent Glossa *l. 1. C. ex quib. caus. infamia irroget. V. vincula* ubi ait, quòd vincula non irrogant infamiam, quando dantur in puram pœnam, non verò quando ordinantur ad explorandum crimen. Ratio itidem est, quia tunc carcer est propter culpam explorandam proinde participat cum ipsa in dedecore opposito humanæ dignitati, in qua consistit bona fama. Tum quia carcer tunc participat in dedecore cum crimine, propter quod infligitur, & simul privat libertate propria humanæ conditionis, & quasi trahit ad conditionem belluarum, quæ inter vincula custodiuntur, proinde dejicit de statu dignitatis humanæ, moribus, & legibus comprobato, hoc autem est inducere infamiam.

Quæritur nonò, an Princeps supremus possit condonare pœnas debitas delictis? siquidem interest communitatis, quòd delicta puniantur *l ita vulneratus ff. ad leg. Aquil.* & notat D. Thomas 2. 2. *q. 67. art. 4. ad 3.* unde etiam *Deuter. 13.* dicitur, quòd delinquens debeat puniri, & adducens rationem subdit, *ut omnis Israël audiens timeat, & nequaquam faciat quidpiam hujus rei simile*: siquidem remissio pœnæ inducit licentiam peccandi, & nutrit delicta. E converso cùm Princeps sit supra jus positivum humanum, sitque author legum, quæ per eandem potestatem, quâ conduntur, possunt etiam dissolvi; videtur, quod supremus Princeps possit condonare pœnas debitas delictis saltem per ablationem juris positivi humani, & ita docent Canonistæ præsertim Innocentius, & Felinus in *cap. quæ in ecclesiarum de constitut. num. 9. & 55.* 27

Respondetur igitur, Principem posse remittere pœnas debitas delictis, si hæc remissio non redundet in speciale nocumentum publicæ utilitatis, ut docet D. Thomas 2. 2. *q. 67. art. 4. in corp.* quia cùm Princeps sit author legum per eandem potestatem, quâ potest leges ponere, potest etiam eas dissolvere, potest etiam auferre effectus eiusdem juris positivi humani. Conveniunt tamen Juristæ, non posse Principem remittere pœnam debitam delicto, nisi pars læsa remittat offensam *l. fin. C. de abdi. l. 2. C. de precib. Imperat. offerend.* quia si pœnam remitteret delicto debitam non remittente parte læsa offensam, remissio pœnæ esset in præjudicium partis læsæ, cui satisfit per pœnam inflictam delinquenti, qui læsit. Princeps autem nisi justa supperat causa non potest jus tertii tollere, *l. fin. C. si contra jus, vel util. public.* quod tamen procedit nisi concurrat aliqua causa, ob quam Princeps, ita exigente publica 28

publica utilitate poſſit, juri tertii derogare, tunc enim tametſi pars læſa non remittat offenſam, adhuc poteſt Princeps remittere pœnam debitam delicto: & ratio eſt, quia tunc publica utilitas præferri debet privatæ *l. fin. C. communia de legat. in authent.* & docet Panormitanus *in cap. 1. not. 1. de Paroch.* Verùm hæc pœna limitari etiam debet ad pœnas corporales, vel ad pecuniarias, quæ aliquo modo redundant in utilitatem partis læſæ, quia ſi pœna ſit pecuniaria applicanda fiſco, poteſt Princeps eam remittere, ut docent communiter doctores in *l. præſcripta C. de precib. offer. Imper.* quia pœna, quæ adjicitur fiſco, eſt ſub diſpoſitione Principis, & non pertinet ad partem læſam, proinde poteſt Princeps eam condonare, ſi velit, quia tunc duo concurrunt actus unus condemnationis, quo pœna pecuniaria adjudicatur fiſco, & alter donationis, quo Princeps pœnam adjudicatam donat reo, & per condonationem unus actus exprimitur, & alter ob vitandum circuitum reticetur *l. ſingularia ff. ſi cert. pet.*

29 Cæterum quando Princeps remittit pœnam debitam delicto, debet remiſſio reſpicere bonum publicum, cum ſit Princeps propter communem utilitatem, quam debet pro fine reſpicere *l. 2. §. noviſſime ff. de origine jur.* unde Princeps in adminiſtratione regiminis debet ſemper reſpicere ad publicam utilitatem, quapropter non poſſet Princeps pœnas jure humano infligendas condonare, ſi hæc condonatio læderet naturalem æquitatem: ratio eſt, quia licèt Princeps ſit ſupra jus humanum ſimpliciter, & nudè ſumptum, non ita eſt ſupra jus humanum, quando huic aſſiſtit jus naturale: quando enim ſubintrat jus naturale aſſiſtens juri humano, in quod propterea refundit naturalem æquitatem, tunc ceſſat poteſtas Principis, ut notat Abbas *in c. quæ in eccleſiarum de conſtit.* in *cap. per tuas de arbit.* & ratio eſt, quia lex naturalis, & dictamen rationis obligat omnes, quia lex naturæ poſita eſt ab Authore eiuſdem naturæ, ut notat Baldus *in c. 1. §. ad hæc de pace juram. fir.* Quamobrem ſi agatur de pœna debita ob transgreſſionem legis divinæ poſitivæ, aut naturalis, cùm de utraque ſit eadem ratio, eò quia utraque ſit poſita à Deo; non poteſt Princeps talem pœnam condonare, quia non eſt ſupra legem divinam, & naturalem, ſed ipſi ſubjicitur, proinde non poteſt diſponere circa ea, quæ per dictas leges ſtatuuntur *cap. cùm inferior de majorit. & obed.* Immò neque poteſt Princeps ſine rationabili cauſa relaxare pœnas, quia tenetur Princeps procurare publicam utilitatem, quam debet habere pro fine ſui regiminis.

Quæritur decimò, quænam ſint cauſæ, ob quas poſſit Princeps condonare pœnas debitas delictis? Reſpondet Suarez *lib. 5. de legib. cap. 11. num. 9.* has cauſas eſſe plures, adeò ut poſſit Princeps condonare in gratiam ſubditorum, ut ſe illis oſtendat benignum, & eorum animos erga ſe ipſum conciliet. Ut etiam in gratiam alicujus Magnatis, ſi ſupplicet Principi pro gratia. Rurſus etiam ob utilitatem perſonæ delinquentis, vel ob priora obſequia ab ipſo exhibita, & ob alias ſimiles cauſas, quia condonatio pœnæ in his caſibus redundat in bonum publicum. Sed adhibenda eſt diſtinctio, quia ſi delictum ſit contra legem naturalem, & divinam, vel aliquo modo ſubintret æquitas naturalis, tunc non poteſt Princeps ob præfatas cauſas condonare pœnam niſi fortàſſis concurrant tales circumſtantiæ, quæ faciant, quòd condonatio præponderet punitioni, vel ſaltem æquivaleat quoad utilitatem redundantem in communitatem. Sin verò delictum ſit contra legem humanam, tunc prædictæ cauſæ ſunt ſufficientes, quia tunc pœna eſt tantùm debita de jure humano, proinde eſt ſub diſpoſitione Principis, ſicut ipſum jus humanum, proinde poteſt Princeps ex quacunque rationabili cauſa condonare pœnam debitam delicto. 30

TITULUS XXXVIII.

De Pœnitentiis, & Remiſſionibus.

Uia præter pœnas, quæ imponuntur in foro externo, ſeu judiciali, dantur aliæ, quæ ſolent injungi in foro interno, ſeu pœnitentiali, & conſcientiæ; & cum in præcedentibus Pontifex egerit de Pœnitentiis fori externi; ideo in præſenti agit de pœnis fori interni, ſeu pœnitentiis, quæ injungi ſolent in ſacramentali Confeſſione, & in foro animæ. Quia verò hujuſmodi pœnæ, ſeu pœnitentiæ injunctæ in foro conſcientiæ interdum relaxantur per Remiſſiones, ſeu Indulgentias; ideo ſubjicit Pontifex ſecundam partem Rubricæ, quæ eſt de Remiſſionibus, ſeu Indulgentiis. De quibus cum fusè egerim in Tomo 8. meæ Theologiæ; & quidem de prima parte hujus Rubricæ à *diſput. 18. usque ad 26. incluſivè*, & de ſecunda Rubricæ parte *diſput. 28. & 29.* ideo in præſenti ea duntaxat attingam breviter, quæ in hoc titulo continentur.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Omnium capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. *MANIFESTA* 1. *h. t. Alexander Papa rescribit, manifesta peccata, non esse occulta correctione, purganda. Ubi notat Glossa, sola delicta publica tametsi levia sint, esse correctione purganda, ut nimirum vitetur scandalum. Notandum tamen pœnitentiam solemnem, vel publicam non esse imponendam Clerico, nisi deposito* c. confirm. eod.

C. *QUI PRESBYTERUM* 2. *h. t. Ex Concilio Moguntino statuitur, ut occidenti Presbyterum imponatur pœnitentia duodecim annorum; & si sit convictus, & miles careat cingulo militari per totum vitæ suæ tempus; & maneat sine spe conjugii. Ex hoc textu colligitur triplici pœna plecti occisorem sacerdotis. Primò pœnitentia duodecim annorum ob enormitatem patrati criminis: alioquin pro crimine mortali solùm imponitur pœnitentia septem annorum* c. admonere 2. q. 33. *Secundò plecti privatione cinguli militaris. Ubi notat Panormitanus, Judicem ecclesiasticum posse laicum privare etiam cingulo militiæ temporalis, immò etiam Doctoratu, & quolibet negotio seu, mercimonio sæculari, quod juxta Innocentium potest sacerdos injungere, ut delinquens agat pœnitentiam sibi impositam. Tertiò constat plecti, eò quia privetur etiam facultate nubendi, quo pacto adigitur, ut vivat solitarius, decedatque sine sobole. Cæterum crimina impedientia matrimonium contrahendum sunt sex scilicet incestus* c. 1. & 2. de eo qui cognovit consang. uxoris suæ *Raptor sponsæ alterius* c. statutum 27. q. 3. *Interfector uxoris suæ* c. admonere 33. q. 2. *Qui baptizat suum filium, ut separetur ab uxore* c. de eo 30. q. 1. *Qui monialem scienter in matrimonium accipit: & qui occidit Presbyterum, ut in præsenti textu. Verùm non obstantibus præfatis pœnitentiis, adhuc potest Judex sæcularis contra delinquentem procedere. Immò potest etiam Judex ecclesiasticus alias graviores pœnas imponere, ut notat hic Panormitanus.*

C. *SIGNIFICAVIT* 3. *h. t. rescribit Alexander III. Archi-Episcopo Mediolanensi, quòd si quis pro sua libertate se defendit, vel pro ecclesia pugnat, si multum excedat, peccet, debeatque propterea ei imponi pœnitentia arbitraria, & mitis, ne ob eius asperitatem ipse, & alii retrahantur à defendenda ecclesia. Ubi notat Hostiensis hic, quòd si peccator nequeat injunctam sibi pœnitentiam implere, dummodo contritus sit, debeat eum sacerdos absolvere cum levi pœnitentia, immò etiam sine pœnitentia, si ille diceret, se non posse pœnitentiam agere, quia tunc si non agit pœnitentiam in hac vita, luet peccata illa in purgatorio: siquidem pœnitentia quæ in hac vita adimpletur à peccatore, tollit per agendam in purgatorio; & proinde si hic non perficitur, perficietur in alia vita,* c. quid ergo 5. q. 33. *Verùm hæc sententia est contra communem asserentem pœnitentiam esse necessitate præcepti imponendam à Confessario exceptis paucis casibus. Cæterum non desunt, qui negent, pœnitentem de præcepto teneri acceptare pœnitentiam etiam justam asserentes, sufficere pœnitenti habere propositum satisfaciendi Deo hic, vel in purgatorio, quæ sententia est probabilis, præsertim cum plures doceant, præceptum satisfactionis non obligare extra confessionem in hac vita, sed posse differri in purgatorium.*

C. *QUOD AUTEM* 4. *h. t. Idem Pont. rescribit Archiepiscopo Cantuariensi, indulgentias concessas à Prælato in dedicatione ecclesiæ, vel conferentibus ad refectionem pontium tanquam ad opus pium, vel ad restaurandam aliam fabricam ecclesiasticam tantùm prodesse suis subditis. Ex quo textu colligitur, indulgentias à Cardinalibus, vel Episcopis alienis collatas piis locis, nonnisi cum proprii Diœcesani consensu, immò fortassis, & rogatu concessas valere. Hodie indulgentia concessa pro consecratione ecclesiæ non debet excedere annum: & in aliis casibus non debet protrahi ultra 40. dies* c. cum ex eo h. t.

C. *QUOD QUIDAM* 5. *h. t. Consultus idem Pont. an volentes confiteri, sed asserentes se non posse abstinere, debeant audiri, respondet, eorum confessionem esse recipiendam, eisque consilium exhibendum, quia tametsi non sit vera talis pœnitentia admittenda: nihilominus est eorum confessio, & crebris ac salubribus monitis pœnitentia indicenda. Ex quo textu liquet, confessionem eorum, qui volunt confiteri, sed nolunt abstinere, quamvis pœnitentia non sit vera, esse tamen accipiendam, & monendum peccatorem, ut juvetur. Loquitur Pontifex de illis qui non verè dolent de peccatis, nec propositum emendationis pertinens ad substantiam veræ pœnitentiæ habent. Sæpe enim assertio pœnitentis, quòd non possit abstinere, non significat defectum veri propositi, sed credulitatem, seu metum infirmitatis, eò qui experientia edoctus etiam post confessionem cadet, tametsi nunc velit se emendare, & ex animo peccata omnia declinare, in quo casu pœnitentia, & confessio est vera, & de hac Pontifex, non loquitur in præsenti textu.*

C. *LICET* 6. *h. t. Declarat idem Pont. eum, qui ex pœnitentia sibi injuncta tenetur jejunare in pane, & aqua per aliquot dies, si illi desit panis, posse vesci leguminibus, piscibus,*

alii-

aliisque cibis non ad delicias, sed ad necessariam sustentationem. Ratio est, quia pœnitentia non injungitur, ut aliquis se ipsum fame, & inedia interimat. Tum quia conservatio propriæ vitæ cadit sub præceptum naturæ.

C. *QUÆSITUM* 7. *h. t. Consultus Clemens III. An sacerdotibus Græcis legitimo matrimonio utentibus pœnitentia publica sit imponenda, si eam sibi postulent pro filiis oppressis injungi: respondet Pontifex, quod si ipsis procurantibus, vel studiosè negligentibus, filii in lecto reperiuntur oppressi, ab officio altaris debeant perpetuò abstinere, & eis gravior, quàm laicis debeat pœnitentia injungi, non tamen publica, nisi in publicum id veniat. Verùm si & incuria ipsorum inveniantur mortui in cunis, & id fuerit occultum, eis pœnitentia injungenda sit pro arbitrio pœnitentiarii, & ad terrorem aliorum; & ad tempus debeant abstinere à celebratione missarum. Nota studiosam negligentiam, de qua loquitur textus idem esse, ac latam culpam. Ex hoc textu liquet causâ minuendi scandali non esse imponendam sacerdotibus publicam, nec solemnem pœnitentiam, si delictum sit occultum; quia si sit publicum utraque imponi potest, ut notat Glossa hic* verb. nisi in publicum *nec quoad hoc est discrimen inter sacerdotes latinos, & Græcos. Cæterum Græci possunt uti matrimonio, quod contraxerunt in statu laicali, vel antequam ad ordines sacros promoverentur.* c. olim de Cleric. Conjug.

C. *DEUS QUI* 8. *h. t. declarat Innocentius III. pœnitentiam non tam secundùm quantitatem excessûs, quàm pœnitentis contritionem esse moderandam, pensatâ qualitate personarum super fornicatione, homicidio, adulterio, perjurio, aliisque criminibus diligenter consideratis omnibus circumstantiis, præsertim si persona sit recèns conversa ad fidem prout judicavit expedire saluti ipsius. Rursus rescribit Pontifex, ut recèns conversi sint instruendi paulatim in fide in forma confessionis, seu confiteor, in oratione Dominica, in Symbolo. Tandem injungit recèns baptizatis, ut communicent in festivitatibus conspectis, & mortis articulo, unde textus iste tradit regulam de moderandis pœnitentiis in sacramentali confessione.*

C. *OFFICII* 9. *h. t. declarat idem Pont. quòd sicut mulieri, quæ de adulterio concepit ignorante marito, & prolem suscepit, non debeat pœnitentia denegari, quamvis ex timore nolit id manifestare marito, ita nec deneganda est pœnitentia mulieri, quæ inscio viro supposuit sibi partum, ne hæreditas mariti transeat ad alios, præsertim alienos. Ubi notandum est rectè Pontificem argumentari à paritate criminis suppositi partus in prægnatione fictâ, & in prole suscepta ex adulterio, quia utrinque metus impedit, ne uxor id detegat marito: & utrinque fallitur maritus putans filium legitimum eum, qui est spurius, & quidem cum damno legitimorum, si adsint, quibus à spurio eripitur pars hæreditatis. Hinc stante gravi metu fœmina quamvis suum delictum nolit marito detegere debet absolvi, si præsertim timeat mortem sibi inferendam, vel in odio inextinguibili vivendum, imò non desunt qui censeant sufficere timorem, perdendi propriam famam, quia ut docet Cajetanus nemo tenetur restituere bona ordinis inferioris cum jactura bonorum altioris ordinis: atqui bona famæ sunt altioris Ordinis, quàm bona rei familiaris, quia ut dicitur* proverb. 22. *nomen bonum est melius, quàm divitiæ multæ. Quod verò in tali casu, ad damna resarcienda marito, & filiis legitimis attinet Theologi decidunt.*

C. *NOVA QUÆDAM* 10. *h. t. Idem Pont. declarat Abbatissam, non posse proprias Moniales benedicere, nec confessiones audire, nec publicè prædicare, quia B. Virgo quamvis dignior fuerit Apostolis, non tamen Virgini, sed Apostolis fuit id munus demandatum. Ubi notat Glossa Abbatissam, non posse legere evangelium publicè: licèt fortassis in matutinis id ei permitteretur, ut dicitur de Dia.* c. missa 27. q. 1. *Rursus nec potest mulier prædicare, immò nec docere, nec sacra vasa tangere, nec velare Moniales, nec absolvere, nec judicare nisi fortassis aliqua nobilis Abbatissa id habeat ex consuetudine: imò nec potest arbitrium in se suscipere nec procurare in judicio nisi fortassis pro patre, vel decrepito, vel morbis laborante: nec potest advocare in judicio, nec officium viri in hoc genere exercere.*

C. *QUOD IN TE* 11. *h. t. declarat idem Pont. tempore generalis interdicti esse concedendum viaticum, & pœnitentiam morientibus: & clericos qui servârunt interdictum generale, si decedant posse sepeliri in cœmeterio sine tamen pulsu campanarum, & solemnitatibus. Rursùs posse itidem in conventualibus ecclesiis binos, vel ternos, & quaternos legere submissa voce, non verò cantare horas canonicas januis clausis, & exclusis excommunicatis, & interdictis, eò quia simile privilegium à Sede Apostolica concessum sit aliquibus Regularibus. Notandum est cum Glossa, tempore interdicti semper excipi hæc tria sacramenta, scilicet baptismum, Pœnitentiam morientium, & viaticum: imò Pœnitentiam etiam concedi euntibus ad bellum justum ob periculum, quod imminet mortis in campestri conflictu.*

C. *OMNIS utriusque sexus* 12. *h. t. Innocentius III. in generali Concilio Lateranensi statuit, ut omnes fideles utriusque sexus cum ad annos pervenerint discretionis seu, cum primùm sunt doli capaces teneantur saltem semel in anno fideliter confiteri omnia sua peccata proprio sacerdoti, simúlque studeant, injunctam sibi pœnitentiam adimplere. Rursus, ut suscipiant reverenter ad minus in paschate sacramentum Eucharistiæ nisi fortassis de consilio* pro-

proprii sacerdotis ob rationabilem causam duxerint abstinendum ad tempus, alioquin mandat, ut vivus arceatur ab ingressu ecclesiæ, & mortuus careat Christiana sepultura, injungit Parochis, & Clericis, ut hoc statutum frequenter in ecclesiis publicetur, ne quis possit se excusare ob ignorantiam. Præterea statuit Pontifex, ut si quis ex justa causa velit confiteri alieno sacerdoti sua peccata, priùs petat, & obtineat licentiam à proprio sacerdote: alioquin illum non potest absolvere, vel ligare. Mandat etiam, ut sacerdos sit discretus, & cautus, & perinde ac Medicus peritus infundat vinum, & oleum vulneribus, inquirens diligenter circumstantias pœnitentis, & peccatorum, ut prudenter eligat, quale consilium, & remedium sit ad salvandum ægrotum. Rursus districtè prohibet ne sacerdos verbo, vel signo, vel alio quovis modo prodat peccatorem, quòd si prudentiori indigeat consilio, cautè inquirat sine expressione personæ: quia qui præsumpserit revelare peccatum, quod pœnitens aperuit in confessione est deponendus à sacerdotali officio, & detrudendus in arctum Monasterium ad perpetuam pœnitentiam agendam. Celeberrimus est hic textus, pro quo explicando Leonardus Duardus integrum scripsit volumen, est enim eius materia amplissima, quæ pluribus tractatibus viam sternit: si quis plura desiderat Theologos consulat, & præsertim Concilium Tridentinum sess. 14. c. 5. & can. 8. & 14. *ubi egregiè doctrinam de confessione ad mentem hujus textus explicat. Cæterum notat Glossa, quòd si quis de licentia petita & obtenta à Parocho velit alteri confiteri, debet sacerdotem eligere, qui habeat executionem Ordinis sacerdotalis, seu qui ab Episcopo sit approbatus ad audiendas confessiones. Qua ratione etiam Religiosi non habentes populum, sed privilegium absolvendi alienos Parochianos, non possunt absolvere sine licentia proprii sacerdotis Parochianorum, vel Episcopi. Imò hodie requiritur sola Episcopi licentia, hæc enim sola à Religiosis petitur, quia tametsi privilegium det Religiosis executionem Ordinis, & æquiparet eis, qui præficiuntur ab Episcopo, adhuc tamen requiritur licentia Episcopi, quæ est alia servitus* c. Ex tuarum de usu pallii c. pastoralis de privileg. *Nec Papa per tale privilegium intendit præjudicare Ordinariis locorum.*

C. *CUM infirmitas* 13. *h. t. statuit idem Pont. ut Medici corporales vocati ad ægrotum ante omnia moneant, & inducant ægrotum, ut confiteatur: quia persæpe peccatum ipsum est causa infirmitatis. Tum quia post sacramentalem confessionem & sanitatem animæ salubriùs curatur corpus. Rursus mandat Pontifex, quòd si Medicus transgrediatur hanc decretalem, tamdiu ab ingressu ecclesiæ arceatur, donec congruam dederit satisfactionem. Demum sub pœna excommunicationis iniungit Medico, ne suadeat ægroto aliquid, quod convertatur in periculum animæ pro salute corporali animæ, quia sicut anima est pars hominis nobilior, ita eius salus præferenda est saluti corporis. Nota hanc decretalem fuisse per motum proprium innovatam à Pio V. anno* 1566. *ut refert. Quaranta* V. Medicus in summa Bull. *& præcipit ulterius, ut Medicus ultra triduum non præsumat ægrotum invisere, nisi de facta sacramentali confessione confessarius scripto fidem faciat: vel quod ex justa causa adigatur eam differre. Rursus mandat, ut universitates, & collegia inter conferendum gradum Licentiatus, Doctoratus medicinæ exigant à promovendo juramentum hæc servandi. Verum Bulla Pij V. communiter intelligitur de morbis periculosis, in quibus imminet mortis periculum, ut notat Barbosa hic num* 4. *Verùm alii hanc constitutionem extendunt etiam ad morbos non proximè periculosos.*

C. *CUM EX EO* 14. *h. t. Idem Pont. in Concilio Generali Lateranensi declarat Quæstores eleemosynarum non esse admittendos nisi exhibeant veras litteras Apostolicas, vel Ordinarij loci: & tunc injungit, ut non permittantur aliud proponere populo præter id, quòd in litteris continetur: sed de hoc aliter statuitur in Tridentino* Sess. 5. de refor. c. 2. & Sess. 21. de refor. c. 9. *Rursus statuit Pontifex, ut qui destinantur ad quærendas eleemosynas sint modesti, & discreti non hospitentur in tabernis, vel locis incongruis, nec inutiles faciant expensas, nec gerant habitum falsæ religionis. Præterea statuit, ut in dedicatione Basilicæ non extendatur indulgentia ultra annum & in anniversario dedicationis non ultra 40. dies de injunctis, & sic vult etiam esse moderandum numerum dierum, quando Episcopus concedit in aliis casibus indulgentias, idque ne indulgentiis indiscretis & [illegible] concessis [illegible], & ut [illegible] satisfactionem pœnitentialem. Illud nota Glossa, quòd [illegible] non tenent* c. [illegible] *tamdiu valent pro termino præscripto in hac decretali. Cæterum circa Quæstores eleemosynarum, de quibus loquitur textus, non est multum laborandum, quia hodie sublatum est* Concilio Tridentino Sess. 21. de refor. c. 9. *ubi statuitur, ut eorum nomen atque usus penitus aboleatur, neque ad hoc officium exercendum ullatenus admittantur: &* Sess. 5. c. ult. in fin. *statuitur, ut ne per se neque per alium Quæstores prædicent, & jubet contrafacientes coërceri ab Episcopis. Cæterum in hoc textu limitatur potestas concedendi indulgentias, quam habent Episcopi ad unum annum in dedicatione, & ad 40. dies in anniversario.*

C. *NOSTRO* 15. *h. t. Rescribit Honorius III. Archiepiscopum posse concedere indulgentias in superiori capite taxatas in tota sua Provincia, ut etiam litteras remissionis.*

C. *NE PRO DILATIONE* 16. *h. t. Gregorius IX. declarat quòd ne pro dilatione pœnitentia*

nitentia periculum immineat animarum, Episcopi, & alij superiores, immo & minores Prælati exempti præter sui superioris licentiam possint sibi eligere confessarium providum & discretum. Hoc autem dicendum est etiam de Prælatis Religiosis exemptis, quia & ipsi verè sunt exempti, & quoad hoc pares aliis Prælatis, & plures censent huic juris communis privilegio non esse derogatum per Concilium Tridentinum Sess. 23. de refor. c. 5. *dummodo eligatur confessarius ab aliquo Episcopo approbatus. Cæterum ex hoc textu colligitur, neminem posse absolvi nisi à suo proprio Prælato, & quia periculosum erat Episcopis adire suos Superiores, ideo conceditur in hac decretali iisdem hæc facultas.*

IN SEXTO.

C. *ROMANA* 1. *h. t. Rescribit Pontifex, ut quæstoribus pro fabrica ecclesiæ non detur ab Ordinario facultas citandi alios, eò quia sufficiat, si charitativè admoneant, ut solvant. Rursus prohibet Pontifex, ne Archiepiscopus in concedendis indulgentiis excedat statutum Concilij generalis* c. cum ex eo h. t. *Excipitur tamen nisi eo privilegio possit concedere plures indulgentias. Cæterum in hoc textu non est immorandum, quia tales quæstores per Concilium Tridentinum* Sess. 21. de refor. c. 9. *sunt omnino sublati.*

C. *SI EPISCOPUS* 2. *h. t. Bonifacius VIII. statuit, quòd si Episcopus concedat suo subdito ut possit sibi eligere idoneum Confessarium, non possit electus absolvere à casibus specialiter reservatis Episcopo: eò quia in generali concessione non veniant ea, quæ verisimiliter in specie non esset quis concessurus. Præterea declarat, non posse dari consuetudinem, ut quis præter licentiam sui Superioris possit sibi eligere Confessarium, qui eum absolvat. Quia ut notat Glossa hîc, consuetudo contraria non tenet; neque absolutio est valida, quia est sententia à non suo Judice. Rursus post Concilium Tridentinum Confessarius debet esse approbatus ab Ordinario; adeo non possit simplex sacerdos eligi in confessarium, nisi ab Episcopo fuerit approbatus; & hic non potest absolvere à casibus Episcopo reservatis: suntque absolvere à majore excommunicatione* c. nuper de sent. excom. *Imponere pœnitentias blasphemantibus* c. 2. de Cler. malef. *Sortilegis* c. 2. de Sortil. *Commutatio votorum* de voto, & voti c. 1. *Dispositio malè ablatorum incertorum, quando non extant domini* c. cum sit de Judic. *Pœnitentia imponenda contrahentibus clandestinè: vel contra interdictum ecclesiæ* c. cum inhibitio de clandest. *Solent etiam Episcopi plures alios casus sibi reservare,*

C. *INDULGENTIÆ* 3. *h. t. Declarat idem Pont. indulgentias, quæ ab uno, vel pluribus Episcopis conceduntur in Dedicationibus ecclesiarum, vel quibuscunque aliis casibus non valere, si statutum Concilij Generalis excesserint. Nota, non valere tunc indulgentias quoad solum excessum, seu in eo, in quo excesserunt; quia in numero taxato, quem non excedunt, valent; quamvis non desint qui censeant non valere etiam in numero taxato.*

IN CLEMENTINIS.

C. *CUM SECUNDUM* 1. *h. t. Clemens V. in Concil. Viennensi statuit, ut damnatis ad mortem non sit deneganda pœnitentia, si eam petant, & Episcopi moneant, & si opus sit, cogantur censuris ecclesiasticis.*

C. *ABUSIONIBUS* 2. *h. t. Idem Pont. præcipit Episcopis, ut examinent litteras quæstorum eleemosynarum, & eorundem excessus, & si delinquant, vult esse puniendos ab iisdem Episcopis.*

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS.

C. *ANTIQUORUM* 1. *h. t. Bonifacius VIII. centesimo quoque anno instituit jubilæum, & visitantibus Basilicas Apostolorum Petri, & Pauli Romæ indulget plenissimam remissionem omnium peccatorum.*

C. *UNIGENITUS.* 2 *h. t. Clemens VI. restringit jubilæum ad quinquaginta annos, cum antea non nisi centesimo concederetur; ad similitudinem Legis Mosaycæ: & visitationibus addit Basilicam Lateranensem.*

C. *ETSI* 3. *h. t. Paulus II. ultra casus Bullæ cœnæ sibi reservat alios casus, quos explicat Laymanus.*

C. *QUEMADMODUM* 4. *h. t. Sixtus IV. confirmat jubilæum, & reducit ad annum vigesimum quintum, revocátque omnes indulgentias plenarias, & facultates commutandi vota, componendi. & dispensandi in malè ablatis.*

C. *ETSI DOMINICI* 1. *ult. h. t. Sixtus IV revocat indulgentias, quas ipsemet concesserat, & facultates absolvendi casus Bullæ Cœnæ; sibique reservat plures casus nominatim, qui continentur in Bulla Cœnæ.*

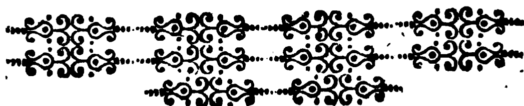

§. I.

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

De Pœnitentia, eiúsque variis significationibus

1 OEnitentia generaliter sumpta dicitur prioris sententiæ mutatio: siquidem pœnitere generaliter dicitur, qui nollet fecisse, vel omisisse, quod fecit, vel omisit, sive bonum sit, sive malum: quæ ratio est, ut pœnitentia dividatur in bonam, quæ habetur de actu malo, quatenus aliquem pœnitet perpetrâsse actum malum; & in malam, quæ habetur de actu bono: hæcque pœnitentia potest dupliciter contingere. Primò sine dolore ut in Beatis, quos sine dolore suorum pœnitet peccatorum, & in Deo qui *Genes. 6.* ait *pœnitet, me fecisse hominem*, non enim Deus est capax doloris. Secundò cum dolore, ut in Viatoribus, qui non solùm nolunt, se peccâsse, sed etiam dolent, quòd peccaverint, unde Augustinus *in can. pœnitentia 4. dist. 3. de pœnit.* ait, *pœnitentia est quadam dolentis vindicta puniens in se, quod dolet commisisse.*

Hinc pœnitentia transfertur ad signifi-
2 candam specialem virtutem, quâ quis dolet de commisso peccato, & ex D. Ambrosio *in can. ecce nunc tempus 39. in fin.* de *pœnit. dist. 1.* definitur à posteriori, & per effectum, quòd sit *plangere præterita, & plangenda iterum non committere*: & adhuc sumitur tripliciter. Primo ut est virtus specialis, quæ definitur à D. Thoma *3. p. q. 85. art. 2. & 3.* detestatio, seu dolor animi de peccato, quatenus est offensa, seu injuria Dei cum intentione eam compensandi. Secundò prout est sacramentum novæ legis à Christo institutum *Joan. 20.* & constat contritione, confessione & satisfactione. Tertiò pro ipsa satisfactione, quæ adhuc duplex est, publica, & privata; & huc pertinent canones pœnitentiales jussu Gregorij XIII. in fine decreti recussi, seu iterum editi, suntque regulæ directivæ ad pœnitentias imponendas delinquentibus; quæ tamen, cùm videantur nimis rigidæ, non sunt hodie amplius in usu, & in earum locum successerunt remissiones, & indulgentiæ.

Ut ad præsens pertinet institutum, su-
3 mitur pœnitentia pro ipsa satisfactione, quæ solet injungi pro patratis peccatis; estque duplex publica una, & alia privata: illa imponitur pro manifestis peccatis, ut desumitur ex *c. manifesta 1. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, manifesta peccata, non esse occulta correctione purganda, proinde publicâ pœnitentiâ compensanda, tametsi peccata levia sint, idque ad vitandum scandalum: qui enim publicè peccant debent etiam publicè puniri, ut alij terrore perculsi arceantur à similibus flagitiis perpetrandis *c. penult. juncta Glossa V. veteri dist. 45.* & consentit Concilium Trident' *Sess. 24. c. 8. de refor.* Verùm pœnitentia solemnis, & publica, non debet imponi Clerico, nisi deposito. Pœnitentia privata è contra injungitur pro peccatis secretis, & quæ subijciuntur clavibus ecclesiæ in sacramentali confessione, & ideo privatim peragitur, non enim occulta peccata sunt publicè punienda, ne quod occultum est, alijs innotescat cū detrimento famæ, & honoris ipsius pœnitentis *c. si peccaverit 19. caus. 2. q. 1.* Rursus pœnitentia publica bipartitur in solemnem, & non solemnem, illa præscribitur in Concilio Agathensi relato *in c. in capite 64. dist. 50.* estque, quam imponit Episcopus ob gravissima flagitia, & delicta publica initio quadragesimæ peragenda servatis solemnitatibus, quæ recensentur *in can. pœnitentes 63. & can. in capite dist. 50.* Hæcque, ne ecclesiæ authoritas vilescat, non nisi unica esse debet, perinde ac unum est tantùm baptisma, ut ait Ambrosius *can. si quis post remiss. dist. 50.*

Verùm id ex speciali duntaxat quarun- 4
dam ecclesiarum consuetudine; nam alibi iterare licet *cap. nihil prodest 21. §. ex persona de pœnit. dist. 3.* Hæc autem publica, & solemnis pœnitentia olim non injungebatur sacerdotibus, nisi priùs cœlestis militiæ cingulo exutis, seu depositis propter scandalum *argum. can. alienum, & can. confirmandum dist. 50. c. quæsitum 7. h. t.* siquidem hujusmodi pœnitentes habebantur infames, non ratione pœnitentiæ, sed criminis promulgati; & præsertim si per sententiam judicis hujusmodi solemnis pœnitentia imponeretur, quæ ratio fuit, ut publicè pœnitentes prohiberentur ad ordines sacros promoveri, ac ministrare in susceptis *c. illud. 66. dist. 59.* & notat Sylvester *V. pœnitentia q. 8.* imò prohibitum etiam fuit communicare cum hiscè pœnitentibus, nisi in mortis articulo.

Verùm hodie hujusmodi pœnitentia 5
publica solemnis non est ampliùs in usu; & per desuetudinem, est abolita. Publica pœnitentia non solemnis est, quæ publicè citra ullam juris solemnitatem injungitur peragenda: talis

talis est peregrinatio ad limina Apostolorum, vel ad alia loca sacra, cum pera, & baculo benedictis, quam non solùm Episcopus, sed etiam quilibet sacerdos potest injungere, & à fortiori Pœnitentiarius Episcopi: injungebatur hæc pœnitentia publica non solemnis, quia ut habetur *in c. manifesta* 1. *h. t.* peccata manifesta non sunt occulta correctione purganda. Quando autem hæc publica pœnitentia injungenda sit, habetur in Concilio Tridentino *Sess.* 24. *c.* 8. Clericis autem non solùm solemnis, sed nec publica pœnitentia est imponenda, nisi priùs fuerint depositi, ut notat Glossa *in d. c. manifesta* 1. *V. occulta h. t.*

6 An verò simplex Confessarius pro publicis peccatis, quæ pœnitens aperuit in sacramentali confessione possit pœnitentiam publicam injungere, negant plures cum Navarro *in c.* 2. *dist.* 6. *de pœnit. n.* 87. ratio est, quia si simplex confessarius pro publicis peccatis in in sacramentali confessione auditis injungeret publicam pœnitentiam; utique significaret, pœnitentem fuisse sibi talia peccata confessum, proinde saltem indirectè violaret sigillum, & revelaret confessionem, quod pro nullo eventu licitum est. Quamobrem cùm dicitur, quòd pro peccatis publicis, sit injungenda pœnitentia publica, eò quia peccata manifesta non sint occulta correctione purganda; id intelligendum est non de pœnitentia sacramentali, sed de illa tantùm, quæ in foro externo imponitur, ut non obscurè significat Concilium Tridentinum *Sess.* 24. *c.* 8.

7 Alij tamen cum Navarro *in c.* 2. *dist.* 6. *n.* 93. id limitant, nisi pœnitens expressè vel tacitè consenserit, ut ejus confessio manifestetur, ac permittat, peccatum à se commissum revelari ob rationem, quia sicut Deo, & populo fuit scandalo, ita Deo publicè satisfaciat, & populo sit ædificationi. Quamobrem quando peccata manifesta dicuntur non esse occulta correctione purganda, id debet intelligi in foro externo, quando à Judice in foro exteriori publicè, & juridicè injungitur pœnitentia; in foro interno intelligitur conditionatè tantùm, nimirum si pœnitens velit, vel sponte publicam pœnitentiam petat. Verùm rectè monet Covarruvias *lib.* 2 *var. resol. c.* 10. *n.* 3. cautè esse procedendum.

8 Privata pœnitentia, quæ & secreta dicitur, est, quæ nec solemnis, nec publica est, sed privatim suscipitur, ac injungitur, & etiam privatim peragitur, tametsi imposita sit pro gravioribus criminibus, sed occultis, ut desumitur *ex c. quæsitum* 7. *h. t.* ubi Cœlestinus III. rescribit, quòd sacerdotibus græcis quorum filij reperiuntur in lectis mortui oppressi, si ipsis procurantibus, vel negligentibus id contigit, injungatur ut perpetuò abstineant ab altari, & ut gravior ipsis pœnitentia, quàm laicis imponatur, non tamen publica, si delictum non fuit publicum. Hinc occulta peccata non sunt publicè punienda *can. si peccaverit* 2. *q.* 1. *can. fin.* 15. *q.* 5. Hæc autem pœnitentia privata, & secreta injungitur in sacramento pœnitentiæ, quod ex Tridentino *Sess.* 14. *c.* 1. non secus lapsis post baptismum est ad salutem necessarium, ac ipse baptismus nondum regeneratis: qua ratione in *can. secundo de pœnit. dist.* 1. Sacramentum pœnitentiæ vocatur secunda post naufragium tabula: quia sicut navis cum pelagus trajicit, si impingat in scopulum, & frangatur, unum vitæ servandæ refugium navigantibus superest, nimirum tabulam aliquam fractæ navis arripere, & imminentis mortis periculum evadere: ita stadium præsentis vitæ currentibus post innocentiam baptismi amissam, seu commissam culpam lethalem ad declinandum æternum gehennæ naufragium, unicum superest perfugium scilicet ad hanc pœnitentiæ tabulam confugere.

Definitur hæc pœnitentia quatenus est sacramentum novæ legis, esse sacramentum constans contritione, confessione, & satisfactione, & operans remissionem peccatorum. 9 Hinc materia remota hujus sacramenti sunt peccata non ut perpetranda, sed ut detestanda, & dicuntur etiam materia, circa quam versatur pœnitentia. Materia proxima sunt tres actus pœnitentis, contritio, confessio, & satisfactio, ut habetur in Concilio Tridentino *Sess.* 14. *de sacram. Pœnitentiæ c.* 3. *& seq.* qui actus dicuntur etiam partes integrales ejusdem, eò quia ex Christi institutione requiruntur in pœnitente ad integritatem sacramenti, & plenam peccatorum remissionem. Dicuntur autem à Tridentino hi actus quasi materia, non quia careant ratione veræ materiæ, sed quia non sint ejusmodi materia, quæ extrinsecus adhibetur in aliis sacramentis, ut aqua in baptismo, Chrisma in Confirmatione.

Est autem contritio animi dolor, seu detestatio de perpetrato peccato cum firmo proposito impòsterum non peccandi, ut habetur in Tridentino loco cit. ubi etiam addit, cum proposito simul confitendi, & satisfaciendi; 10 adeò ut ad contritionem requiratur odium, & detestatio peccati præteriti: ad quam detestationem, quam contritio essentialiter includit, consequitur in viatore necessariò dolor, tanquam immediatus ejus effectus, qua ratione contritio ab effectu dicitur esse animi dolor; cæterum formaliter, & propriè est odium, & detestatio peccati. Rursus ad contritionem requiritur propositum de cætero non peccandi Ezech. 18. *Projicite à vobis omnes iniquitates vestras, & facite vobis cor novum.* Rursus requiritur propositum confitendi, & satisfaciendi, adeò ut damnata fuerit opinio Petri Osmacensis docentis, per solam cordis contritionem remitti peccata mortifera sine ordine ad claves, seu sine animo ea confitendi in sacramentali confessione.

Rursus hæc contritio duplex est, perfecta una, alia imperfecta: illa quæ propriè 11 contritio dicitur, est dolor, detestatio peccati propter Deum summè dilectum ob ejus boni-

bonitatem ſupernaturalem, ſeu ut eſt Author gratiæ, & gloriæ, proinde hæc contritio ſemper eſt cum charitate, & voto ſacramenti, & reconciliat hominem Deo, etiam antequam actù ſacramentum ſuſcipiat, ut liquet ex Tridentino *loc. cit. c. 4.* imperfecta, quæ & attritio dicitur, eſt dolor, & deſtatio peccati ſuper omnia cum propoſito emendandi vitam, & voto ſacramenti ob metum gehennæ pœnarum, vel ob turpitudinem peccati. Hinc differt attritio à contritione, quia per contritionem pœnitens dolet propter Deum ſummè dilectum, & per attritionem propter metum gehennæ. Dicitur tamen attritus per ſacramentalem confeſſionem fieri contritus, non formaliter; ſed quoad effectum, quatenus beneficio ſacramenti remittuntur etiam attrito, & confeſſo ipſa peccata.

Cæterum ſicut amor Dei debet eſſe ſummus ſaltem appretiativè, ita dolor de peccatis, debet oriri ex amore Dei, & eſſe ſummus non quidem intenſivè, ſed appretiativè, ſeu affectivè, adeò ut pœnitens ſaltem virtualiter, & implicitè doleat de ſuo peccato ſuper omnia, velitque pro nulla re creata Deum utpote ſummè bonum offendiſſe, & imposterum non offendere. Non tamen eſt neceſſarius dolor ille ſenſûs, qui ſolet manifeſtari per ſingultus, planctus, lachrimas & alia id genus, quia iſte dolor eſt potius effectus contritionis, quàm ipſa contritio, quæ eſt in voluntate *argum. can. ſi propterea* 28. *can. ſi tui* 30. *de pœnit. diſt. 1.*

3 Non tamen dolor ille ſenſibilis, qui ſequitur ad contritionem eſt contemnendus, cùm ſit admodum utilis, ac bonus, exemplo Davidis pœnitentis, Petri illachrimantis ſuæ culpæ in Magiſtri abnegatione, Magdalenæ ſeceſſum ſolitudinis petentis in Maſſilienſi ſpecu, Ninivitarum in cinere, & cilicio plangentium ſua peccata. Immo perquam utile eſt, etiam de ſingulis peccatis mortalibus contritionem ſpecialem elicere, & ſingula deteſtari, ac de illis dolere, & illud *Iſaiæ* 38. repeterè. *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ*: abſolutè tamen id non eſt neceſſe, ſed ſufficit unico actu contritionis ſimul deteſtari omnia peccata, quæ poſt examen occurrunt, idq; ex eo evincitur, quia peccator poteſt in inſtanti juſtificari juxta illud Ezech. 33. *in quacunque hora converſus fuerit, & ingemuerit peccator*, quod refertur in *can. ponderet diſt. 5.*

4 Hæc autem contritio, ac dolor de peccatis anteactæ vitæ eſt neceſſaria neceſſitate præcepti ſimul, & medij, ut colligitur ex Concilio Tridentino *Seſſ. 6. c. 14 & Seſſ.* 14. *c. 4* ubi definit contritionem omni tempore fuiſſe neceſſariam peccatori ad juſtificationem & ex illo Luc. 13. *Niſi pœnitentiam habueritis, omnes ſimul peribitis.* Verùm licèt optimum ſit ſtatim poſt patratum peccatum lethale conteri, ac de illo perfectè dolere, non tamen adeſt obligatio eliciendi ſtatim actum contritionis, niſi fortaſſis immineat vitæ periculum: ratio eſt, quia præceptum contritionis, cum ſit affirmativum non obligat ſemper & pro ſemper, ſed tantùm pro determinato tempore, perinde ac alia præcepta affirmativa. Quo fit, ut peccator non obligetur ſub peccato mortali ſtatim poſt commiſſum peccatum elicere actum contritionis.

Putârim tamen, ejus dilationem ſine 5 cauſa eſſe circumſtantiam aggravantem ipſum peccatum commiſſum. Cæterum quoties imminet periculum vitæ, veluti in gravi infirmate, in partu periculoſo, in maris procella urgente, in cruento conflictu, ac navigatione longa & periculoſa inſtituenda urget præceptum contritionis ſub peccato mortali.

§. II.

De Præcepto Sacramentaliter confitendi; déque Sacramento Pœnitentiæ, ejúsque partibus.

Agitur de hoc præcepto *in c. omnis utriuſque ſexus 12. h. t.* ubi in Concilio Generali Lateranenſi ſtatuitur, quòd omnes fideles utriusque ſexus, cùm pervenerint ad annos diſcretionis, ſeu cùm primùm ſunt doli capaces teneantur ſaltem ſemel in anno fideliter confiteri omnia ſua peccata proprio ſacerdoti, ſimúlque ſtudere pro viribus adimplere injunctam ſibi pœnitentiam. Rurſus ut ſuſcipiant reverenter ad minus in paſchate ſacramentum Euchariſtiæ niſi fortè de conſilio proprii ſacerdotis ob rationabilem cauſam duxerint abſtinendum ad tempus, & adjicitur etiam pœna ut ſi quis ſecus fecerit, vivus arceatur ab ingreſſu eccleſiæ, & mortuus careat Chriſtiana ſepultura. Injungitur etiam, ut hoc ſtatutum frequenter in eccleſiis publicetur, ne quis poſſit ſe excuſare. Item ſtatuitur, ut ſi quis juſta de cauſa velit confiteri alieno ſacerdoti ſua peccata, debeat priùs petere, & obtinere licentiam à proprio ſacerdote, quia aliter illum non poteſt abſolvere, vel ligare; item ut ſacerdos ſit diſcretus, & cautus, & ſicut medicus peritus infundat vinum, & oleum vulneribus, diligenter inquirens circumſtantias peccatoris, & peccati, ut prudenter eligat, quale conſilium, & remedium debeat adhibere utendo diverſis experimentis ad ſalvandum ægrotum. Item ut ſacerdos omnio caveat, ne verbo, vel ſigno, vel alio quovis modo aliquatenus prodat peccatorem; ſed ſi prudentiori indigeat conſilio cautè inquirat ſine expreſſione perſonæ, quia qui præſumpſerit revelare peccatum in confeſſione ſibi detectum deponendus eſt à ſacerdotali officio, & detrudendus in arctum monaſterium ad perpetuam pœnitentiam agendam.

Hoc eſt celeberrimum illud caput, quod 2 paucis vix explicari poteſt, & fusè ejus materiam

riam quæ amplissima est, declarant Theologi Scholastici, & Morales, & nos etiam egimus in tomo octavo nostræ Theologiæ in tractatu de Sacramento Pœnitentiæ; unde hic tantùm ea erunt adjicienda, quæ ad captum præfati capitis sufficiunt, cui etiam consentit Concilium Tridentinum *Sess. 14. c. 5. & can. 8. de sacrament. pœnit.* Quamobrem pro brevi, & dilucidâ explicatione hujus celebris capitis *Omnis utriusque 12. h. t.* notandum est, sacramentalem Confessionem definiri *peccatorum suorum sacerdoti proprio factam declarationem ad eorum sacramentalem remissionem obtinendam.* Dicitur *peccatorum suorum*, quia in *d. c. omnis utriusque 12. h. t.* dicitur *omnia sua solius peccata*, hoc est, peccata tantùm a se commissa. Additur *sacerdoti*, quia ut definitum fuit in Conciliis Lateranensi, Florentino, & Trident. *can. 6. & 10.* solus sacerdos est minister hujus sacramenti: siquidem. *Matth. 16. & 18.* non omnibus sed soli Petro, & Apostolis promissæ sunt claves Regni Cœlorum.

4 Rursus non solùm dicitur *sacerdoti*, sed etiam additur *proprio* nimirum illi, qui habet absolvendi potestatem propriam, aut delegatam, quia in Ministro hujus sacramenti jure divino requiritur non solùm potestas ordinis, quæ ei confertur, cùm ordinatur sacerdos; verùm etiam potestas jurisdictionis, quæ tametsi illi etiam conferatur in sua ordinatione, quasi in habitu, & incompletè, non tamen quoad actum, adeò ut non possit sacerdos hanc quasi habitualem jurisdictionem exercere, nisi habeat subditos, in quos illam exerceat, quia jurisdictio non exercetur nisi in subditos: hos autem debet sacerdos accipere ab ecclesia, & tunc eos ab illa accipit, quando canonicè præficitur curæ animarum, vel beneficium obtinet curatum juxta Concilium Tridentinum *Sess. 23. c. 15. de refor.* & tunc jurisdictio in sacerdote dicitur compleri.

5 Hinc defectu potestatis ordinis confessio facta laico, vel Clerico non sacerdoti etiam urgente vitæ periculo non est sacramentalis, neque valet ad effectum absolutionis ex declaratione Concilii Trid. *Sess. 14. can. 10.* quippe de fide est, quòd solus sacerdos sit minister sacramenti pœnitentiæ, ut definivit Concilium Tridentinum *loc. cit.* proinde non potest quis alteri confiteri, quàm sacerdoti, quia confessio est in ordine ad sacramentalem absolutionem, quæ à solo sacerdote potest impertiri. Tum quia sacramentalis confessio est accusatio, quâ pœnitens se accusat coram audiente, séque constituit, tanquam reum implorantem misericordiam, & reconciliationem cum Deo mediante remissione peccatorum, quo fit, ut non possit institui nisi apud eum, qui potest esse judex in tribunali conscientiæ, & reconciliare Deo: hic autem est solus sacerdos, qui habet facultatem judicandi conscientias, ut declarat Concilium Tridentinum *Sess. 14. c. 5.*

6 An verò talis confessio licita sit non in ordine ad obtinendam absolutionem peccatorum, sed ad aliquem alium finem, non conveniunt Doctores. Suarez *disp. 24. de pœnit. sect. 1. n. 2.* Coninck de Sacram. *disp. 8. de minist. pœnit. dub. 6. n. 6.* & alij docent, talem confessionem licitam esse, si fiat alicui prudenti viro in ordine ad capiendum consilium; ut liberetur à peccato, & provideat circa ea, ad quæ tenetur ex conscientia: quæ sententia est valde probabilis, quia tunc confessio suam haurit honestatem à fine, qui id operatur, ut sit moraliter necessaria ad hoc, ut consulatur conscientiæ. Extra hunc casum docent communiter consultiùs semper esse soli Deo confiteri, Mihi tamen videtur procedendum cum distinctione, quia si sermo sit de confessione peccatorum, quæ sunt publica, hæc certè licita est, quia si fiat debito modo continet saltem exercitium humilitatis. Tum quia potest etiam publicè fieri in vindictam propriorum peccatorum, & in ædificationem ecclesiæ, ut declarat Tridentinum *Sess. 14. c. 5. de pœnit.* hinc etiam in primitiva ecclesia moris fuit, ut publicè confitentes peccata sua publicam agerent pœnitentiam. Sin verò sermo sit de peccatis secretis putârim probabiliùs ex objecto confessionem publicam non esse licitam, quia nisi interveniat aliqua causa rationabilis, quæ actionem cohonestet, variétque objectum; publicè confiteri peccata occulta perinde foret, ac propriam prodigere famam, cùm sapiens nos moneat, ut curam habeamus de bono nomine.

Quamobrem nonnisi cautè in hoc procedendum est, quia facilè posset contingere, ut existente etiam rationabili causa non esset licitum ita publicè confiteri, vel ob scandalum, quod inde orietur, vel quia periculum inde posset imminere, præsertim si peccatum alienum concerneret interesse. Hinc tollenda omnino est consuetudo illa navigantium, qui imminente naufragii periculo, si sacerdos deficiat, sibi invicem peccata confitentur, quia talis confessio non est sacramentalis, & ad nihil deservit, immo potest esse occasio alicujus mali, quia si navigantes naufragium evadant, quisque scit postea peccata alterius, & per talem scientiam prodigitur propria bona opinio, & possent plura inde oriri mala. 7

Neque obstat, quòd D. Iacobus *c. 5.* dicat. *confitemini alterutrum peccata vestra*, nam verba D. Jacobi intelligi debent in sensu accommodo, ut fiat confessio peccatorum inter vos, ita ut quisque propria peccata confiteatur alteri habenti potestatem absolvendi. Cæterum Apostolus usus est illa voce alterutrum, ut significaret, quòd etiam sacerdotes deputati ad audiendas confessiones debeant & ipsi alteri confiteri, eò quia obligatio confitendi sit universalis, séque extendat ad omnes etiam Ministros. 8

Neque obstat *can. quem pœnitet §. quare de pœnit. dist. 1.* ut nec etiam *can. qui vult confiteri ibid. dist. 6.* ubi Augustinus, vel Auctor libri 10

libri de vera, & falsa pœnitentia ait: *tanta vis confessionis est, ut si deest sacerdos confiteatur proximo, seu laico.* Nam contra est, quia id intelligi debet tantùm de consilio, & causa humilitatis exercendæ, vel consilij petendi, & accipiendi à proximo, non verò ad effectum sacramentalis confessionis, ut rectè notat Navarrus ad *can. 1. dist. 6.*

9 Defectu jurisdictionis non potest absolvere quilibet simplex sacerdos excepto mortis articulo, sed is tantùm, cui competit jurisdictio ordinaria, vel delegata in eum, qui sua peccata confitetur, ut liquet ex Concilio Tridentino *Sess. 14. c. 6. & 7.* hinc proprius sacerdos, cui tenetur quis *ex c. omnis utriusque sexus 12. h. t.* aperire in sacramentali confessione sua peccata, est is, qui habet jurisdictionem eum absolvendi, & in hoc sensu dicitur, quòd confessio peccatorum debeat fieri proprio sacerdoti, non alieno, nisi de licentia proprij, petitâ priùs, & obtentâ licentiâ. Hinc dicitur proprius sacerdos in primis is, cui cura parochialis ecclesiæ est concredita, sive Rector sit, sive Vicarius, ut etiam Episcopus Diœcesanus, qui est Ordinarius Pastor Diœcesis, ut etiam Papa, qui est generalis Pastor totius orbis Christiani, ut etiam Legatus Papæ; quemadmodum potest quisque proprio confiteri Parocho, vel de ipsius licentia etiam alteri sacerdoti; ita potest etiam quis confiteri suo Episcopo, vel ab eo delegato. Quòd si Pastor immediatus absque justa causa deneget licentiam suo parochiano adeundi alium sacerdotem, potest is alium adire, *argum. c. licet 18. de regul.* vel si non possit habere confessarium regularem privilegiatum, potest adire superiorem parochi, qui eum compellat ad dandam licentiam, ut notat Glossa in *d. c. omnis utriusque V. obtineat h. t.*

10 Juvat observare, quòd Religiosi mendicantes olim ex privilegio Papæ potuerunt confessiones audire omnium sæcularium, eósque absolvere à peccatis absque eo, quòd isti tenerentur iterum eadem peccata suo confiteri parocho, ut habetur in *Extravag. vas elect. de hæret.* Concil. Lateran. sub Leone X. *Sess. 2.* Verùm Bonifacius VIII. *in extravag. super cathedram de sepult.* statuit, ut mendicantes præsentent Episcopo idoneos, qui ab eodem accipiant potestatem prædicandi, & audiendi confessiones. Verùm Benedictus XI. in *extravag. inter cunctos* sustulit statutum Bonifacij, & concessit mendicantibus facultatem prædicandi, & audiendi confessiones, absque eo, quòd se Episcopis præsentarent; nihilominus statutum Bonifacij VIII. fuit iterum innovatum per *Clement. dudum de sepult.* ut etiam per Concilium Tridentinum, cui hodie omnino standum est, siquidem *Sess. 23. c. 18.* definit, neminem etiam Regularem posse confessiones sæcularium etiam Sacerdotum audire, nec ad id munus obeundum reputari idoneum, nisi vel parochiale habeat beneficium, vel ab Episcopis per examen, si illis videbitur necessarium, idoneus judicetur, & approbationem ab eis obtineat, non obstantibus privilegiis, & consuetudine quacunque etiam immemoriali.

Excipitur tamen mortis articulus, quia tunc quilibet sacerdos est sufficiens minister sacramenti Pœnitentiæ; est siquidem singulare privilegium eorum, qui sunt constituti in articulo mortis, ut possint sacramentaliter absolvi à peccatis etiam reservatis à quocunque sacerdote *c. si quis suadente 17. q. 4. c. ea noscitur de sentent. excommun. & c. eos qui de sentent. excommun. in 6.* & luculenter ex Concilio Tridentino *sess. 14. c. 7. de pœnit.* ubi habetur. *Verumtamen piè admodum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat, in eadem ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis, atque ideo omnes sacerdotes quoslibet pœnitentes à quibusvis peccatis, & censuris absolvere possint.* 11

Cæterum extra mortis articulum non omnis sacerdos est sufficiens minister sacramenti pœnitentiæ, ut definit Concilium Tridentinum *Sess. 14. c. 7. de pœnit.* quia cùm sacramentum pœnitentiæ fuerit à Christo institutum per modum judicij, in quo Confessarij sunt judices, necesse est, ut istis insit jurisdictio, sine qua non possent sententiam proferre in peccatores: proinde requiritur etiam, ut pœnitentes subjciantur tali sacerdoti, cui sua confitentur peccata, quia jurisdictio non potest exerceri in non subditum, neque qui subjicitur uni in ordine ad ea, quæ spectant ad salutem animæ, potest voluntariè se alteri subjicere, quia id cederet in præjudium proprij Pastoris. Hinc Concilium Tridentinum *dict. sess. 14. c. 7.* ait: quoniam igitur natura, & ratio judicij illud exposcit, ut sententia in subditos duntaxat feratur, persuasum semper in ecclesia Dei fuit, & verissimum esse, Synodus hæc confirmat, nullius momenti absolutionem eam esse debere, quam sacerdos in eum profert, in quem ordinariam, aut delegatam non habet jurisdictionem. 12

An verò de jure divino, vel tantùm ecclesiastico competat, cuilibet sacerdoti posse absolvere in mortis articulo; plures putant, ex jure divino hanc facultatem competere cuilibet sacerdoti, ita docent Sylvester *V. confessio 2. n. 2. Navarr. c. 27. manual. n. 170.* Canus *relect. de pœnit. p. 5. §. ad secundum argumentum.* Nititur hæc sententia, quia hujusmodi potestas est ex perpetua traditione ecclesiæ: hæc autem traditio perpetua in ecclesia est signum juris divini ex D. August. *lib. 4. de baptis. c. 24.* Nihilominus probabilior, & verior sententia, cui adhærendum puto, est, ut hæc facultas nonnisi de jure ecclesiastico competat cuilibet sacerdoti, ut docent D. Thomas *in 4. dist. 19. q. 1. art. 3.* D. Bonaventura *dist. 19. art. 3. q. 1.* Sotus *dist. 18. q. 4. art. 4.* D. Antoninus *3. p. tit. 17. c. 4. cas. 7.* Suarez. *disp. 26. de pœnit. sect. 4. n. 7.* Covarruvias *in c. Alma Mater p. 1. §. 6. n. 8.* & desumitur 13

etiam

etiam ex Concilio Tridentino *Sess. 14. c. 7. de pœnit.* ubi dicitur: *In ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis.* Quòd si fuit semper custoditum, certè fuit continua observantia, & ex vi ejusdem observantiæ, quæ facit jus ecclesiasticum adest hæc potestas pro mortis articulo in omnibus sacerdotibus.

14 Ratio etiam ex eo peti potest, quia simplex sacerdos non habet facultatem exercendi potestatem absolvendi à peccatis ratione alicujus officij, cui de jure divino annexa sit; nec ratione suæ ordinationis, quia tametsi in ordinatione potestatem accipiat absolvendi, non tamen ex vi illius habet subditos, in quos valeat hanc facultatem absolvendi modo jurisdictionali exercere: ex quo liquet, sacerdotes nonnisi ex jure ecclesiastico habere hanc facultatem absolvendi quemlibet in mortis articulo: siquidem ad exercendam facultatem absolvendi requiritur, ut is, in quem exercetur, sit subditus sacerdoti exercenti jurisdictionem ex Tridentino *sess. 14. c. 7. de pœnit.* & ex vi ordinationis sacerdos non acquirit aliquem in subditum. Ad fundamentum oppositæ sententiæ respondetur, D. Aug. *loc. cit.* solùm asserere, id, quod habetur ex perpetua traditione ecclesiæ provenire ab Apostolis: ait enim Augustinus: *Quod universa tenet ecclesia, nec Concilijs institutum, sed semper retentum est, non nisi authoritate Apostolica traditum rectissimè creditur.* Sed quod Apostolica authoritate est traditum non est de jure divino. Hinc facultas, quam habet quilibet sacerdos absolvendi in articulo mortis est delegata, ut notat Suarez *disp. 29. de pœnit. sect. 4. n. 8.* Siquidem non potest esse ordinaria quia non convenit ratione officij, seu curæ animarum. Tum quia non extenditur nisi ad illum unicum actum in mortis articulo.

15 Quòd si petas, à quo facta sit hæc delegatio respondetur, factam fuisse ab universali ecclesia, ut nimirum pia mater ecclesia in illo periculo amittendæ salutis æternæ faciliùs, & promptiùs omnibus opem ferret, ac afferret remedium absolutionis, quantum sacramenti institutio patitur. Hinc hujusmodi delegatio incepit ab initio ecclesiæ cum consensu Apostolorum, ut non obscurè indicat Concilium Tridentinum *Sess. 14. c. 7. de pœnit.* ubi ait, quòd *in ecclesia Dei custoditum semper fuit*, proinde etiam ab initio tempore Apostolorum.

16 An verò hæc delegatio possit à summo Pontifice revocari, putârim, negativè esse respondendum, nec de potentia absoluta: quia tametsi summus Pontifex habeat plenitudinem potestatis *c. ad honor. de usu pallij.* Hæc tamen plenitudo potestatis clauditur intra terminos rationis, extra quos non potest se extendere: siquidem omnis potestas non potest egredi sphæram rationis: alioquin non esset potestas rationabilis, nec justa, si enim rationabilis sit, necesse est contineatur intra sphæram rationis *l. 2. ff. de usufruct. earum rerum, quæ usu consummuntur cap. sunt quædam 25. q. 1.* quamobrem actus, qui non est juxta rationem, non est actus potestatis, consequenter defectu potestatis non se extendentis ad ipsum, est nullus: quin imò in ipso non exercetur plenitudo potestatis, sed tempestatis, ut loquitur Baldus *consil. 453.* atqui revocatio prædictæ delegationis non esset intra terminum rationis, quia auferre remedium salutis, non est juxta, sed contra rationem: imò esset itidem contra charitatem, quâ summus Pontifex tenetur proprias oves pascere, proinde revocatio talis delegationis non esset actus potestatis, quam habet pascendi dominicum gregem, consequenter talis revocatio irrita foret.

Tum quia potestas summi Pontificis est in ædificationem, non in destructionem *1. ad Corinth. 10.* hoc est ad pascendum, juvandúmque gregem, non verò ad eum perdendum, qua ratione Christus dixit D. Petro Joan. 17
21. *pasce oves meas*, & revocatio hujus delegationis esset in destructionem, quia esset contra munus obeundum à summo Pontifice, quod est perducere oves ad salutem æternam, & ad illius assecutionem iisdem viam sternere: & per talem revocationem potius Christi oves in mortis articulo impedirentur, ne æternam consequerentur salutem. Quòd dicitur de mortis articulo procedit etiam de periculo evidente, quia *in c. placuit de pœnit. dist. 6.* & in alijs juribus mortis articulus non videtur distingui ab evidente, & imminente periculo *c. eos qui de sent. excommun. in 6.* ubi Pontifex priùs loquitur expressè de mortis articulo, quem postea vocat periculum imminens. Tum quia cùm id cedat in favorem eorum, qui constituti sunt in mortis articulo ampliari debet, non restringi, quia favores ampliantur. Tum quia pia mater ecclesia præsumitur velle saluti consulere suorum filiorum, non solùm in mortis articulo, verùm etiam quoties imminet evidens mortis periculum, nec adest alius sacerdos magis idoneus.

Cæterum etiam extra mortis articulum plures sunt casus, qui soli summo Pontifici reservantur, & à quibus propterea nullus confessarius absque speciali licentia potest absolvere: tales sunt qui recensentur in Bulla cœnæ Domini, & plures alij desumpti ex corpore juris communis, ut etiam ex diversorum Pontificum constitutionibus. Permittit tamen Concilium Tridentinum *Sess. 24. c. 6.* Episcopis facultatem absolvendi in foro conscientiæ delinquentes quoscunque sibi subditos per se ipsos, aut Vicarium ad id specialiter deputatum in quibuscunque casibus occultis etiam sedi Apostolicæ reservatis, dummodo nondum deducti sint ad forum contentiosum: quinimò etiam in crimine hæresis occultæ, ita tamen ut soli Episcopi possint per se absolvere, & non per alios, quia in hoc crimine censetur 18

fetur electa industria personæ. Nihilominus decretum Concilij Tridentini non procedere quoad casus Bullæ Cœnæ Domini declaratum fuit à Gregorio XIV. & Clemente VIII, ut notat Piasecius *p. 2. c. 1. art. 3. n. 4.* ubi etiam citat declarationem Cardinalium, quoad causas hæresis: qua ratione Episcopi plures obtinent à sede Apostolica facultatem absolvendi ab hæresi etiam occulta.

19 Inferiores verò Episcopo tametsi approbati fuerint, non possunt absolvere à casibus Episcopo reservatis, nisi ad id specialem obtinuerint facultatem; non enim hæc facultas continetur in ipsa approbatione: neque in generali concessione comprehenduntur, quæ speciale exigunt mandatum *c. si Episcopus h.t. in 6.* Casus verò Episcopo reservati alij dicuntur de jure, ut levis percussio Clerici *c. pervenit de sentent. excommun.* alij de consuetudine, & alij, quos ipse Episcopus sibi reservavit, prout potest sibi reservare juxta Tridentinum *Sess. 14. c. 6.* & ab hisce neque Regulares possunt absolvere nisi ex speciali licentia ipsius Episcopi, ut notat Riccius *in praxi decis 562.* & Piasecius *p. 2. c. 1. art. 3. n. 3.* ubi adfert quandam declarationem sacræ Congregationis, ubi etiam addit *n. 4. & sequent.* Episcopum in reservandis hujusmodi casibus debere modum servare præscriptum in decreto sacræ congregationis relato à Riccio in *prax. decis. 562.* nimirum ut non reservet sibi casus contentos in Bulla cœnæ Domini, & alios reservatos Sedi Apostolicæ. Neque eos, quibus annexa est major excommunicatio à jure imposita: neque eos, in quibus absolutio non datur nisi facta restitutione: neque illos, qui sunt de rebus parvi momenti; immo neque peccata carnis nisi cum magna circumspectione.

20 Quod verò ad tempus attinet, quo præceptum confessionis obligat: certum est ex præcepto ecclesiæ, quæ jus divinum determinavit ad tale tempus, teneri omnes fideles utriusque sexus, ubi ad annos discretionis pervenerint, saltem semel in anno omnia peccata sua lethalia, quorum post diligentem sui discussionem scientiam habuerint, confiteri proprio sacerdoti, vel alteri approbato de illius licentia, ut desumitur *ex d. c. omnis utriusq; sexus 12. h. t.* Potest autem hæc confessio sacramentalis fieri, quocunque anni tempore, dummodo fiat semel in anno, adeò ut qui semel confessus est intra annum, non teneatur postea in paschate confiteri, quia per se jam adimplevit præceptum annuæ confessionis. Per accidens tamen potest contingere ex alio titulo, ut qui pluries confessus fuit intra annum; adhuc teneatur denuò confiteri in paschate; qui enim post confessionem factam initio quadragesimæ peccavit mortaliter, quia in paschate ex alio præcepto ecclesiæ tenetur communicare, ac suscipere Eucharistiam; ideò, ut dignè communicet, tenetur iterum confiteri, ut etiam si superimmineat mortis periculum

Cæterum hic annus computatur à paschate usque ad pascha, ut notat Barbosa *in d. c. omnis utriusque sexus num. 5. & 6. h. t.* & pœnitens tenetur injunctam sibi pœnitentiam implere, ut pariter dicitur in *eod. cap. omnis utriusque sexus 12. h. t.* consequenter tenetur etiam ipsam acceptare, si non sit nimis dura, & possit à pœnitente commodè impleri, ut notat Barbosa *in d. c. num. 3.* Cæterum Eucharistia ex prœcepto, non est sumenda à Laicis sæpius per annum, sed ex præcepti necessitate sufficit, si communicent ad minimum semel in paschate: olim verò tenebantur laici communicare ter in anno, scilicet in paschate, Pentecoste, & Natali Domini *c. & si 16. dist. 2. de consec.* Imò Eugenius IV. declaravit, fideles satisfacere huic præcepto ecclesiastico, si in hebdomada majori, seu sancta, vel intra octavam paschæ, usque ad dominicam in albis inclusivè Eucharistiam suscipiant; immo notat Fagnanus in *d. c. omnis utriusque sexus 12. n. 46. h. t.* posse ex justa causa hoc tempus communicandi ab Episcopo, vel Parocho prorogari, prout consultius visum fuerit. 21

Pueris etiam Eucharistia dari potest ante pubertatem, seu 14 ætatis annum, dummodo decimum, vel undecimum attigerint annum, sintque in iisdem signa discretionis, ac devotionis, in qua re standum est arbitrio prudentis viri. Quòd si puer decennis esset constitutus in mortis articulo, & in ipso apparerent signa devotionis, & discretionis, posset communio ei dari per modum viatici, quia tunc videretur urgere præceptum divinum obligans in mortis articulo quotquot annos discretionis attigerint. Pœna autem non communicantium in paschate sine justa causa est, ut arceantur ab ingressu Ecclesiæ, & priventur ecclesiastica sepultura: quin imò omittentes annuam confessionem, & sacram communionem habentur suspecti de hæresi, ut notat Barbosa in *d. c. omnis utriusque sexus 12. num. 11. h. t.* Pœna verò imposita sacerdoti revelanti confessionem est depositio ab omni officio sacerdotali, & detrusio in monasterium ad agendam ibi perpetuam pœnitentiam, ut dicitur in fine *d. c. omnis utriusque sexus 12. h. t.* Confessarius autem in pœnitentia injungenda pro peccatis, debet diligenter experiri vires pœnitentis, qualem possit pœnitentiam portare *c. alligant 26. q. ult.* adeò ut potiùs rationem reddat de misericordia, quàm de crudelitate *c. non satisfaciendi 86. dist.* 22

Rursus actualis confessio obligat in mortis articulo, seu evidenti periculo, cui mors certa, ut plurimum conjuncta est, ut est status agonizantium; gravi, & acuta febri laborantium, seu eorum, de quorum recuperanda sanitate desperant Medici, ut etiam sunt fœminæ, quibus imminet partus difficilis; navigantes, quibus naufragium; & milites; quibus campestris pugna, ut notat Abbas *in c. pastoralis §. 1. de offic. judic. ordin.* & *in cap. cum infirmitas 13. h. t.* ubi Innocentius III. injungit 23

jungit Medicis corporalibus sub pœna exclusionis ab ingressu ecclesiæ, ut vocati ad ægrotum ante omnia moneant, & inducant ægrotum, ut sacramentaliter confiteatur: sæpe enim peccatum est causa infirmitatis, sicque post confessionem salubriùs curatur corpus: hoc autem decretum non solùm innovavit Pius V. motu proprio in sua constitutione quæ incipit: *Supra gregem* 11. Martii edita anno 1566. verùm etiam jussit, ut imposterum Medici, dum creantur Doctores, promittant, ac jurent, se hanc constitutionem servaturos: & etiam prohibuit, ne medici ultra tres dies ægrotos visitent in lecto jacentes, nisi fuerint prius confessi.

24 Secundò obligat etiam præceptum confessionis quando quis existimat, se à peccato aliquo non posse abstinere, nec vincere gravem aliquam tentationem, nisi per sacramentalem confessionem expiaverit conscientiam, quia quisque jure divino tenetur ea adhibere remedia, quæ necessaria sibi videntur ad vincendam tentationem, & declinandum peccatum.

Tertiò quoties etiam quis communicat,
25 & adsit copia Confessarii, tunc enim si se noverit in statu peccati lethalis tenetur ante sumptionem Eucharistiæ præmittere sacramentalem confessionem ex Trident. *sess. 13. cap. 7. can. 11.* ubi etiam dicitur, quòd si necessitate urgente sacerdos sine prævia confessione celebraverit, quàm primum postea confiteatur, hoc etiam procedit de administrante sacramenta, ut desumitur ex *can. per Esaiam 1. q. 1.* ubi habetur: *Omnia sacramenta cum obsint indignè tractantibus, prosunt tamen per se dignè sumentibus.*

26 Quartò obligat etiam ratione juramenti, aut voti *argum. cap. magna de voto.* ut etiam ratione pœnitentiæ à Confessario injunctæ, vel ratione statuti, religionis, aut præcepti Superioris.

Quintò ratione conscientiæ, ut si quis
27 putet, se ad confessionem teneri, tametsi sufficiat talem conscientiam deponere *argu. c. inquisitioni de sent. excom.*

Sextò si quis probabiliter putet, se alio-
28 quin non habiturum eo anno copiam idonei confessarii, ut notat Navarrus in *manual. c. 20. num. 20.* quemadmodum si quis credat non adesse in pago nisi unicum sacrum, quod summo mane celebratur, tenetur eidem interesse, ut præcepto satisfaciat ecclesiæ.

§. III.

De reliquis, quæ ad sacramentalem confessionem requiruntur.

1 PRæter hactenus recensita pleraque alia requiruntur, ut sacramentalis confessio ritè fiat. Quæ continentur ad memoriam juvandam his versibus.

Sit simplex, humilis, confessio pura, fidelis,
Nuda, frequens, discreta, lubens, nec non verecunda.
Integra, secreta, & lachrymabilis, accelerata,
Fortis, & accusans, & sit parêre parata.

Non tamen omnes prærecensitæ conditiones sunt de necessitate sacramentalis confessionis: siquidem præter tres, cæteræ sunt tantùm de perfectione confessionis: quæ de necessitate, sunt: primò, ut sit lachrymabilis, seu cum contritione, vel saltem illa salutari attritione, quæ necessaria est, ut sacramentum ex attrito faciat contritum, seu conferat confitenti eum effectum, quem consequeretur, si esset contritus. Secunda conditio necessaria est, ut sit sincera, seu pura ab omni mendacio, & simulatione, sine excusatione, sine verbis superfluis, adeò ut pœnitens confiteatur sua peccata eo prorsus modo, quo ea cognoscit, ea non aggravando, nec imminuendo; proinde certa, ut certa, & dubia, ut dubia. Tertia, ut sit integra omnium scilicet, & singulorum peccatorum quoad numerum, & speciem, & quæ post diligens examen occurrunt memoriæ: imò, debet pœnitens etiam aperire circumstantias mutantes speciem peccati ex Tridentino *sess. 14. c. 5. & can. 7.* & ex Concilio Florentino in *instruct. Armen.* quia cùm sacerdos in hoc sacramento fuerit à Christo constitutus judex, non posset sententiam justam ferre, nec juxtam mensuram delicti infligere pœnam, seu satisfactiones injungere, quæ tamen necessariò requiruntur ex Tridentino *loc. cit.* siquidem juxta illud *Deuter. 25. debet juxta mensuram delicti esse plagarum modus.*

Quod verò ad circumstantias attinet peccatorum, sunt, quæ accidunt ipsis peccatis, & variæ sunt, ut habetur in *can. aut facta 19. de pœnit. dist. 1. c. sicut dignum de homicid.* & continentur illo versu. 2

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis cur, quomodo, quando.

Quis significat circumstantiam personæ, quæ peccat, vel cum qua peccat. *Quid* circumstantiam rei, circa quam peccat: sic ministrare sacramenta in peccato lethali est peccatum, & quidem eò majus, quò sacramentum est excellentius. *Ubi* denotat locum, qui enim furatur in loco sacro præter peccatum furti, committit etiam sacrilegium. *Quibus auxilijs* est circumstantia significans media, causas, vel occasiones peccandi. *Cur* denotat finem peccati, qui quandoque novam addit malitiam, ut cùm quis furatur, ut possit mæchari. *Quomodo* significat modum peccandi publicè, vel occultè, scienter, vel ignoranter. *Quando* significat circumstantiam temporis. Tametsi hæ circumstantiæ pertineant ad speciem peccati, sintque accidentia speciei, aliquando tamen mutant speciem. Cùm enim voluntas non sit ad unum tantùm determinata, sicut natura, positâ deformitate actûs ex objecto malo potest voluntas ulterius procedere, & aliam 3

liam malitiam intendere, ratione alicujus circumstantiæ, qua ratione idem actus, induit duplicem malitiam, estque in duplici specie morali juxta probabiliorem opinionem.

4 Regula verò dignoscendi, quando circumstantia speciem mutet: hæc est, si nimirum transferat peccatum ex materia unius virtutis ad materiam alterius, & per se operetur, ut actus non solùm opponatur uni, verùm etiam alteri virtuti: tunc circumstantia dicitur speciem mutare, novámque inducere malitiam. Quòd si circumstantia relinquat actum intra materiam ejusdem virtutis non mutat speciem, sed tantùm peccatum aggravat intra eandem speciem. Ex his circumstantiis certum est, mutantes speciem esse necessariò exprimendas in confessione, cùm addant novam malitiam moralem, qui enim furatur in Ecclesia candelabrum argenteum, non sufficit, si dicat, se fuisse furatum candelabrum argenteum, sed rursus debet addere circumstantiam loci, quia hæc addit novam malitiam sacrilegii, alioquin confessio non esset integra. An verò sint etiam exprimendæ circumstantiæ notabiliter aggravantes, vel minuentes peccatum, plures docet, hujusmodi circumstantias non esse necessariò aperiendas in confessione, adeo ut sufficiat si pœnitens dicat, se commisisse furtum in re notabili, ut confessarius possit cognoscere, pœnitentem commisisse peccatum mortale in materia furti, ita docent Vasquez, Durandus, Navarrus, Megala, Zerola, & alii, quos citat, & sequitur Diana *p. 1. tractat. 7. resol. 14.* ratio, quâ hæc sententia nititur, est, quia non habemus præceptum, quo teneamur has circumstantias aperire in confessione: quia de jure divino tantùm tenemur confiteri omnia, & singula peccata lethalia, & possumus sufficienter ea confiteri, tametsi non exprimamus circumstantias notabiliter aggravantes, vel minuentes peccatum, ut cùm quis dicit se commisisse furtum mortale decies, non explicando furti quantitatem. Tum quia inde sequeretur, quòd peccator deberet scire omnes circumstantias aggravantes, sicut tenetur scire omnia peccata lethalia.

5 Nihilóminus contraria sententia communior est, ac tutior, proinde eidem adhærendum: unde si quantitas culpæ mortalis est duorum aureorum, qui furatur quatuor vel quinque, tenetur hanc circumstantiam aggravantem explicare: siquidem hæc circumstantia superaddita in se sumpta est mortalis: qui tamen furatur tres aureos, vel tres, & dimidium non tenetur id explicare, quia tunc hæc circumstantia superaddita in se sumpta non pervenit ad mortale ex suppositione, quòd quantitas mortalis furti sit duorum aureorum. Et id etiam procedit de damno famæ, honoris, & personæ.

6 Sunt etiam exprimendæ omnes illæ circumstantiæ, quæ excommunicationem annexam, vel casum reservatum habent, ut percussio enormis Clerici, subreptio bonorum naufragantium: ratio est, quia confessarius, cùm sit judex, debet cognoscere statum pœnitentis, & an sit aliqua censurâ innodatus *can. excommunicatus can. rogo 11. q. 3.* Secundò sunt etiam exprimendæ circumstantiæ habentes casum aliquem reservatum, quia si casus est reservatus; confessarius simplex non habet facultatem ab illo absolvendi, proinde debet pœnitentem mittere ad alium confessarium habentem talem facultatem, vel saltem debet ipsum petere à superiore reservante, ut pro illa vice possit pœnitentem illum absolvere. Tertiò debent itidem exprimi circumstantiæ, quæ intra eandem speciem transferunt peccatum à veniali ad mortale, cujusmodi est magnitudo furti. Quartò sunt etiam aperiendæ circumstantiæ, quæ valdè notabiliter peccatum minuunt, ut si quis infirmus ex præscripto medici carnes comederit in quadragesima: quamvis contraria sententia de hisce circumstantiis notabiliter aggravantibus, vel minuentibus sit etiam probabilis. Circumstantia *cur* seu propter quid non solùm includit intentionem finis propter quem operamur, sed etiam electionem mediorum, ubi juvat observare, finem non esse propriè circumstantiam, nisi quando est extrinsecus; quia si sit intrinsecus est potius objectum: hinc est, quòd ad circumstantiam *cur* concurrant formaliter, vel virtualiter duo actus, nimirum intentio finis, & electio medii, respectu cujus finis dicitur esse circumstantia.

Idque tripliciter potest contingere. Pri- 7
mò quando tam finis, quàm medium sufficiunt ad constituendum peccatum mortale, ut si quis furetur, ut possit mæchari, tunc tenetur hanc circumstantiam finis explicare, quia habentur duo peccata specie diversa, unum furti contra justitiam, & alterum fornicationis contra temperantiam. Quòd si utraque malitia finis, & medii sit ejusdem speciei, & illi duo actus intentionis finis, & electionis medii componant unum in genere moris, tunc si explicetur ultimus actus, alius non est necessariò aperiendus; hinc si quis utatur tactibus impudicis, ut se excitet ad consummandum, tunc si affectus sequatur, & ille explicetur in confessione, non est necesse aperire prædictos tactus, quia cum consummatione actus constituunt unum peccatum in genere moris.

Secundò potest esse electio medii bona, vel 8
indifferens in se, & finis malus, ut si quis det eleemosynam puellæ, ut cùm illa fornicetur: quia tunc unum tantùm committitur peccatum fornicationis, non est opus explicare electionem medii assumpti ad extorquendum consensum puellæ, ut docet Suarez *in 3. p. disp. 22. sect. 3. n. 8.*

Tertiò potest etiam contingere, ut obje- 9
ctum electionis sit sufficiens ad peccatum mortale, non ita finis, ut si studiosus die festo omittat sacro interesse propter studium, tunc circumstantia malæ electionis medii est necessariò

sariò aperienda in confessione, non verò finis, non enim tenetur explicare, se sacrum omisisse, ut daret operam studio, quia tunc circumstantia finis non aggravat notabiliter peccatum, nec mutat speciem peccati, maximè si studiosus operetur ex sua libertate: secus enim esset, si operaretur ex vehementi, & inordinato affectu ad talem finem, adeò ut poneret ultimum suum finem in studio, quia tunc teneretur utrúmque aperire in confessione scilicet omissionem sacri die festo, & rationem finis ultimi, quem ponit in studio, ut notat Sanchez *lib.1. Moral.c.5.n.15.*

10 Potest etiam pluribus aliis modis actio referri ex arbitrio operantis ad finem extrinsecum, ut circumstantiam moraliter afficientem. Primò quia circumstantia finis boni novam speciem bonitatis addit actioni bonæ ex objecto, adeò ut duarum virtutum opus exerceat; pœnitentiæ scilicet, & misericordiæ, ut cùm quis dat eleemosynam ad eum finem ut Deo pro peccatis satisfaciat: quod intelligendum est, dummodo voluntas etiam ipsam bonitatem, seu honestatem objecti proximi per se eligat, quod contingit, quando illa secundùm se conducit ad honestatem finis principaliter intenti.

11 Secundò circumstantia finis mali omnino destruit, & efficit actum, qui ex objecto bonus esset, simpliciter malum, quia malum ex singulis defectibus, & bonum ex integra causa, & tunc finis non tam habet rationem circumstantiæ, quàm objecti tribuentis actui morali primam, & unicam malitiæ speciem, ut si quis det eleemosynam publicè propter vanam gloriam.

12 Tertiò circumstantia finis boni tribuit actui ex objecto indifferenti primam & unicam essentialem speciem bonitatis, & tunc in genere moris non habet rationem circumstantiæ, sed objecti: quia finis tunc se habet tanquam objectum formale proximum in genere moris; quamvis sit extrinsecus in genere naturæ, proinde dat primam, & essentialem speciem bonitatis: hinc ire ambulatum ad finem visitandi aliquam ecclesiam est actus religionis; licèt in genere naturæ semper maneat ejusdem speciei, ut notat Vasquez. *1. 2. disp. 53. c. 2. n. 9.*

Quartò citcumstantia mali finis confert
13 actui ex obiecto indifferenti primam, & unicam essentialem speciem malitiæ, proinde in genere moris amittit proprietatem circumstantiæ, & induit rationem objecti: ratio est, quia tunc finis malus est primum in genere moris, quod appetitur: objectum enim indifferens est extra genus moris; sic ire ambulatum ob fornicationem est peccatum intemperantiæ, ut docet D.Thomas *1. 2. q.18. art. 5. ad 4.*

Quintò circumstantia finis boni nil con-
14 fert actui ex objecto malo, sed relinquit simpliciter malum, ut si quis furetur, ut possit eleemosynam elargiri pauperi, tametsi circumstantia finis sit bona, actus tamen semper ex objecto manet malus quia actus malus non est capax ullius bonitatis moralis: quod enim habet aliquem defectum, seu privationem bonitatis debitæ, est simpliciter malum: quapropter D.Augustinus *lib. contra mendacium* asserit, ob nullam causam licitum esse mentiri, & Apostolus ad Rom. 3. scribit eorum damnationem esse justam, qui dicunt, faciamus mala, ut eveniant bona: quamobrem furtum ex fine dandi eleemosynam est actus malus contra iustitiam, non verò bonus sub genere misericordiæ: siquidem est species furti exercere liberalitatem ex re aliena, ut docet D.Thomas *1.2.q.18. art.4. ad 3.*

15 Sextò circumstantia mali finis confert actui ex objecto malo novam malitiam, eámque vel specie distinctam, si finis pravus habeat ordinem repugnantiæ cum recta ratione specificè diversum, ut cùm quis furatur, ut inde possit mœchari: vel solo numero distinctam, si pravitas finis sit ejusdem rationis cum pravo medio, ut contingit in eo, qui furatur instrumenta, quibus uti possit ad surripiendas alterius pecunias, tunc surripiens instrumenta, & pecunias, committit tantùm duo peccata contra justitiam solo numero distincta. Quòd si media ejusdem speciei malitiam contineant cum malo fine, & per se soleant ordinariè esse conjuncta; tunc una cùm fine eandem numero malitiam cotrahunt, ut liquet in actibus impudicis præcedentibus fornicationem, tunc enim explicato actu principali, seu ipsa fornicatione; alii actus accessorii per se subintelliguntur, ut docent plures cum Diana *p.1. tr. 7. resol.42.*

16 Quia verò una ex necessariis conditionibus est, ut confessio sit integra, adeò ut teneatur pœnitens per se omnia peccata mortalia cum prærecensitis circumstantiis explicare, oritur difficultas, an licitum sit dimidiare confessionem, seu uni sacerdoti confiteri aliqua peccata lethalia, & alteri alia itidem lethalia. Certum est ex intentione confitentis, & sine legitima, & urgente causa non posse confessionem dimidiari, ut desumitur *ex c. omnis utriusque sexus 12. h.t.* nihilominus si legitima subsit causa, potest dari casus, quòd possit licitè dimidiari, ut notat Navarrus in *can. consideret §. cautus, & can. non potest de pœn. dist 1.*

17 Primò ob nececessitatem pœnitentis si nimirum, post unum, vel alterum peccatum in confessione expressum privetur usu loquelæ, vel incidat in morbum, quo impediatur, ne possit confessionem prosequi, vel si immineat mortis periculum, tunc enim absolvendus est, & si evadat periculum potest alteri sacerdoti confiteri peccata, quæ in anteacta confessione non expressit.

18 Secundò ob necessitatem sacerdotis, ut si sacerdos postquam incepit audire confessionem corripiatur aliquo morbo, nec possit progredi, nec sit alius, qui pœnitentem audire possit, & immineat mortis periculum, tunc enim sacerdos potest illum absolvere.

19 Tertiò ob necessitatem sociorum, ut quando imminente naufragio non omnes in navi existentes audiri possunt, tunc sacerdos, ut subveniat omnium necessitati dictante id ratione, & exigente charitate, potest excipere aliqua eorum peccata, & eos absolvere, ut etiam in bello, si instet periculum pugnæ.

20 Quartò quando ex confessione alicujus peccati sequitur periculum vitæ corporalis, vel spiritualis, propriæ, vel alterius, tunc docent aliqui cum Navarro in *man. c.7. n.3.* licitum esse, tale peccatum non aperire tunc tali sacerdoti, sed alteri. Imo Navarrus *l.c. n.1.* censet, id etiam procedere, quando verisimiliter timetur magna diffamatio complicis, eò quia confessarius illum cognoscat, & non sit commoditas alteri confitendi. Verùm contraria sentententia verior est, & communior, quia pœnitens, exprimendo omnia sua peccata in confessione utitur jure suo.

21 Quintò quando sacerdos non potest aliter confiteri suum peccatum, nisi revelando alienum auditum in confessione, tunc enim potest licitè omittere tale peccatum, & dimidiare confessionem, quia fortior est obligatio servandi sigillum confessionis.

22 Cæterum potest multipliciter contingere, ut confessio sit nulla. Primò ex parte pœnitentis ob defectum intentionis, si non intendat suscipere sacramentum, vel si intendat illud suscipere ob finem tamen pravum, qui sit peccatum lethale, quia tunc ponit obicem absolutioni. Secundò ex defectu doloris, seu attritionis, vel contritionis; & huc etiam refertur defectus abstinendi à peccato, quia non remittitur peccatum nisi corrigatur *c. peccat. de reg. jur. in 6.* Tertiò ex defectu integritatis quando scienter, & sine legitima causa, vel ex crassa, & culpabili negligentia non confitetur quis omnia sua peccata mortalia cum circumstantiis necessariò exprimendis. Quartò ratione excommunicationis non ignoratæ, quia excommunicatus etiam minori excommunicatione excluditur à participatione sacramentorum *c. si celebrat de cleric. excommun. minist.* Quòd si excommunicatio ignoretur, & excommunicatus bona fide petat absolutionem, hæc sortitur suum effectum, quia nullo jure, vel ratione contrarium probatur. Tum quia res, quæ culpâ caret, in damnum vocari non convenit *c. fine culpa de regul. jur. in 6.* Quintò defectu sufficientis examinis, & diligentiæ adhibitæ, hæc enim tanta esse debet, quanta judicio prudentis, & boni viri adhiberi debet in re magni momenti, qualis est salus animæ.

Rursus ex parte confessarii potest esse nul-
23 la confessio Primò ex defectu intentionis, si non intendat absolvere, quia in ministro est necessaria intentio ut validè, & ritè sacramenta ministret. Secundò ex defectu potestatis, seu jurisdictionis, ut patet, quia carens jurisdictione non potest actum jurisdictionis, exercere. Tertiò si ejus jurisdictio impedita sit per excommunicationem, ut in hæretico *can. 1. §. laboret de pœnit. dist. 6.*

Verùm post Concilium Constantiense soli notarii clericorum percussores, aut nominatim excommunicati privantur jurisdictione. 24
Quartò si non proferat verba absolutionis, quia in hoc judicio debet sententia ferri voce sacerdotis, nec sufficit illam scribere, ut in aliis tribunalibus, in quibus potest per ministrum ferri, dummodo illa scripta sit à Judice, & approbata. Quintò ex defectu scientiæ in confessario requisitæ, ut si tanta laboraret Ignorantia, ut nesciret absolvere, & distinguere peccata mortalia contra præcepta decalogi. Neque Deus ordinariè hos defectus supplet, neque dat gratiam extra sacramentum nisi verè contritis, quia tunc charitas est, quæ operatur. Sigillum verò quod attinet confessionis, estque obligatio non revelandi, quæ audita sunt in sacramentali confessione, servari omninò debet, non solùm à confessario, sed etiam ab interprete & alio quocunque, sivè is vir sit, sive fœmina; laicus, vel clericus, & sive casu, vel ex industria directè, vel indirectè, mediatè, vel immediatè confessionem alterius audiverit: & ratio est, quia obligatio servandi sigillum non cadit in ipsum sacerdotem primariò, sed in ipsam confessionem, quæ pro nullo eventu potest revelari, quo fit, ut hæc, ad quemcunque transeat, semper secum ferat hoc onus, ut non possit revelari *c. ex litteris de pignorib.*

Dicitur autem hæc obligatio non revelandi confessionem auditam sigillum methaphoricè, quia sicut sigillum continet occultam rem obsignatam in charta, vel tabula *l. 1. § fin. l. si quis ex signatoribus ff. quemad. testam. aper.* ita hæc obligatio efficit, ut quæ fuerunt audita in confessione nullo modo possint manifestari & quidem ex triplici jure, naturali, divino positivo, & ecclesiastico. Jure naturali, quia lex naturæ docet, non esse alteri faciendum, quod nolemus nobis fieri: & nemo vellet secretum, quod alteri commisit manifestari aliis, & præsertim propria peccata, ex quorum manifestatione honor, & fama detrimentum patitur. Tum quia ex tali revelatione plurima possent gravissima mala sequi, proinde confessio redderetur gravissima, & odiosa, & ab illa fideles deterrerentur, & retraherentur. Est etiam hoc sigillum de jure divino positivo, quia Christus instituens hoc sacramentum etiam instituit hoc sigillum, sine quo sacramentum non posset consistere, nec commodè fieri, siquidem esset exosum, & multi ab illo retraherentur ex timore, ne eorum peccata aliis manifestarentur *argum. c. præterea de offic. deleg. & l. 2. c. jurisd omn. judic.* 25

Hinc nulla humana potestas potest præcipere alicui sub quantavis pœna revelationem sacramentalis confessionis; nec dispensare super ejus sigillo. Quòd etiam sit de jure ecclesiastico liquet ex *c. omnis utriusque sexus 12. b. t.* ubi dicitur, quòd qui præsumpserit revelare peccatum in confessione sibi detectum, sit deponendus à sacerdotali officio, & detruden- 27

dendus in arctum monasterium, ad agendam perpetuam pœnitentiam.

27 Neque obstat, quòd in præcitatis juribus fiat tantùm mentio sacerdotis, quia expressio unius est exclusio alterius *c. nemo de præsumpt.* Nam contra est, quia qui de uno dicit, negat quidem de alio dissimili, sed non de alio simili *can. qualis dist. 23. argum. c. si tibi absenti juncta Glossa de præbend. in 6.* & quamvis confessarius, & alii audientes peccata in confessione non sint quoad omnia similes, sunt tamen tales, quoad obligationem, seu onus non manifestandi peccata audita in confessione. Tum quia eatenus in prædictis juribus fit tantùm mentio sacerdotis, quia potentia revelandi frequentior, ac facilior inest sacerdotibus, quàm aliis, quibus nonnisi rarò confessio aperitur: sed quæ ratione frequentioris usus exprimuntur, non restringunt regulam.

28 Nec obstat *c. manif. 1. h. t* ubi dicitur, quòd manifesta peccata non sint occulta correctione purganda, ubi à contrario sensu videtur inferendum; pro manifestis peccatis imponendam esse publicam pœnitentiam. Nam præfatum *c. manifesta*, & alia hujusmodi jura intelligi debent de correctione exteriori, non verò de interiori, & sacramentali nisi in casu, quo pœnitens spontè suscipiat talem pœnitentiam, & sic expressè, vel tacitè consentiat in publicationem suæ confessionis ex justa aliqua causa, ut scilicet Deo satisfaciat, & hominibus, quibus fuit scandalo, hinc Navarrus in *can. sacerdos n. 100.* probat, canones pœnitentiales, quos in fine decreti Gratiani edidit Gregorius XIII. procedere de hac exteriori correctione.

29 Cæterum pœna revelantis confessionem in *d. c. sacerd.* est depositio, & perpetua peregrinatio: sed quia erat dedecori non solùm ipsi sacerdoti, sed etiam toti statui Clericorum *can. Diaconi dist. 23.* ideò consultiùs in *c. omnis utriusque sexus 12. h. t.* temperatur pœnitentia, & perpetua peregrinatio mutatur in perpetuam reclusionem in arctum monasterium; derogat enim lex nova veteri, si contrarium statuat, licèt mentionem veteris non faciat *c. 1. de const. in 6.* Hæc tamen pœna non procedit in laicis, qui cùm non sint in ordine constituti; non possunt ab ordine deponi, *argum. l. dec. ff. de V. O.*

Injungenda est etiam pœnitenti satisfactio,
30 quæ est tertia pars sacramenti pœnitentiæ, licèt enim possit interdum contritio tanta esse, ut ejus beneficio unà cum culpâ remittatur etiam tota pœna, perinde ac per baptismum, ac martyrium, ut constat de latrone pendente in cruce, cui Christus dixit, *hodie mecum eris in Paradiso,* quia tamen non semper per sacramentum pœnitentiæ unà cum culpa remittitur tota pœna, sed æterna mutatur in temporalem, ut definit Concilium Tridentinum *sess. 6. c. 14. & can 3. & sess. 14. c. 8. can. 12.* eò quia peccatum non solùm sit contra Dei amicitiam, sed etiam contra justitiam, inde fit, quòd in pœnitente recepto in Dei gratiam, & amicitiam, adhuc maneat debitum luendæ pœnæ temporalis locò perpetuæ; quam misericors Deus per sacramentalem absolutionem obliviscitur: hinc est quòd ad satisfaciendū justitiæ necessarium erat, ut pœnitenti injungeretur satisfactio, quam post confessionem poneret pro pœna illa temporali, in quam virtute absolutionis mutatur perpetua, quæ debebatur peccatis. Hinc satisfactio sacramentalis est debita ob injuriam Deo illatam consistens in operibus pœnalibus; & laboriosis taxatis à confessario: est hæc satisfactio pars tantùm integralis hujus sacramenti, quia satisfactio non ordinatur ad primarium effectum Sacramenti pœnitentiæ, qui est remissio culpæ; sed ad secundarium, qui est remissio pœnæ temporalis; proinde non debuit esse de necessitate simpliciter hujus sacramenti, quod propterea validum esset, quamvis sacerdos nullam injungeret satisfactionem (dummodo pœnitens malitiosè non concurreret ad omissionem pœnitentiæ sibi injungendæ) attamen sacerdos vix excusaretur à peccato, si absque rationabili causa pœnitentiam non injungeret.

Unde per se loquendo tenetur sacerdos
regulariter aliquam semper satisfactionem 31
pœnitenti injungere, quia tenetur curare salutem pœnitentis, ut medicus; servare æquitatem ut judex; ponere integritatem sacramenti, ut minister; quapropter hujusmodi obligatio ex genere suo est gravis, & obligat confessarium sub mortali. Immò probabilius videtur teneri confessarium hanc satisfactionem injungere per modum præcepti, quia sacerdos eam imponit tanquam judex, ut scilicet puniat pœnitentem pro patratis delictis, & judex non punit nisi per vim coërcitivam, quâ obligat reum ad pœnam sibi injunctam subeundam. Quinimo si pœnitentia non imponeretur sub obligatione, propriè non diceretur pœnitentia à sacerdote injuncta; proinde non esset ejus adimpletio satisfactio, quæ est pars hujus sacramenti.

Sunt tamen aliqui casus, in quibus sacer-
dos excusatur à pœnitentia injungenda. Pri- 32
mò si pœnitens sit impotens, & morti adeò proximus, ut nihil possit percipere. Secundò si confessarius ex signis conjiciat, pœnitentem ad hoc sacramentum cum tanto dolore accessisse, ut credat, ipsum integrè Deo satisfecisse. Verùm quia vix potest certè id sacerdoti constare, consultiùs semper est, satisfactionem aliquam injungere ante absolutionem, ut usus jam obtinuit. Tertiò quando absque satisfactione instat remedium perfectæ remissionis, ut martyrium subeundum. Quartò quando pœnitens ob suam fragilitatem putatur nullam accepturus pœnitentiam: subinde ad vitanda graviora mala; consultiùs est se accomodare imbecillitati pœnitentis.

Opera injungenda à confessario pœniten- 33
ti pœnalia esse debent, & ad tria reducuntur capita, quorum primum est oratio, ad quam reducuntur alia bona opera interna, ut contri-

tio, gratiarum actio, & alia hujusmodi. Secundum est jejunium, ad quod reducitur, quælibet maceratio carnis. Tertium est eleemosyna, ad quam reducuntur reliqua opera misericordiæ in proximum. Verùm quando confessarius injungit pro satisfactione jejunium, si nihil aliud exprimat, non censetur injungere opus aliàs debitum ex præcepto; unde pœnitens non satisfacit pœnitentiæ sibi injunctæ, si jejunet eo die, quo ex præcepto ecclesiæ tenetur jejunare, nisi fortè aliter constet de voluntate confessarii. An verò confessarius possit injungere pœnitentiam sub conditione, ut statim confiteatur, ac lapsus fuerit in hoc, vel illud peccatum, probabilior, & tutior sententia est negativa, quia pœnitentia debet injungi absolutè, & non sub conditione. Potest etiam pœnitens satisfacere per bona opera sibi non pœnalia, ut vir ditissimus, & liberalis per eleemosynam, in cujus elargitione nullam sentit pœnam, nec incommodum, aut tristitiam. Verùm quò magis sunt opera pœnalia, eò magis sunt satisfactoria.

34 Quod verò ad mensuram attinet satisfactionis imponendæ, tametsi lege ecclesiastica id non sit taxatum, & canones pœnitentiales tantùm continerent regulam quandam directivam; quam confessarii poterant sequi, quoties censerent, id expedire, vel potiùs pertinerent ad forum externum, & ædificationem ecclesiæ, quàm internum, & hodie tales canones non sint ampliùs in usu: nihilominus quia sacerdos est simul constitutus judex, & medicus, & illi datæ sunt claves ad solvendum, & ligandum, ideo curare debet, ut secundùm mensuram delicti, sit etiam plagarum modus, ut dicitur *Deuter.25.* quapropter debet diligenter perpendere quantitatem, & qualitatem, & alias circumstantias delicti, ut etiam contritionem, & ætatem pœnitentis *can. de his 26. q.7.* unde hoc negotium non est absolutè relictum in potestate voluntaria confessarii, sed consideratâ gravitate peccatorum, dispositione pœnitentis, aliisque circumstantiis personæ, temporis, debet injungi proportionata satisfactio: ita ex rationabili causa ob impotentiam; vel fragilitatem pœnitentis potest confessarius nonnunquam leviorem injungere pœnitentiam ut tempore jubilei vel indulgentiarum, quia per indulgentias tollitur debitum ad pœnam.

35 Usus etiam invaluit, ut confessarius ex justa, & rationabili causa possit in confessione diminuere, & commutare pœnitentiam à se, vel ab alio confessario injunctam pœnitenti, quia cùm hoc sacramentum institutum sit ad bonum animarum, cui interdum expedit talem pœnitentiam à se vel ab alio injunctam commutare, ideo potest confessarius ex justa causa, eam diminuere, vel commutare, & justa causa censetur esse notabilis utilitas, vel gravis difficultas pœnitentis in peragenda pœnitentia, ut etiam oblivio pœnitentiæ aliàs injunctæ. Non tamen hæc commutatio debet fieri extra confessionem, quia cùm satisfactio sit actus jurisdictionis clavium in foro sacramentali debet commutari à sacerdote exercente jurisdictionem clavium.

Sunt tamen qui sentiant cum Navarro *c. 26. num.22.* Valentia *tom.4. disp. 7. q.14. p.4.* non esse necessariam tunc confessionem peccatorum saltem in particulari, sed ad summum in specie pro quibus injuncta est. Verùm communior sententia est, quòd teneatur confessionem repetere ut sacerdos possit scire, qualem debeat pœnitentiam injungere, ut docet Suarez *disp.30. sect.10. n.8.* sunt tamen, qui censent, pœnitentem, qui oblitus est pœnitentiæ sibi injunctæ, non teneri iterum eadem peccata confiteri, ut aliam pœnitentiam pro iisdem recipiat, sed satis esse, si confiteatur tale peccatum, si ex sua culpa non recordetur ampliùs pœnitentiæ sibi injunctæ: ratio, quâ hæc sententia nititur, est, quia Deus non judicat bis in ipsum: & illa peccata, cùm fuerint semel à Deo judicata non debent iterum in judicio sacramentali judicari, unde dicunt tantùm teneri confiteri culpam oblivionis, si qua fuit, ita docent Sotus *in 4. dist.20. q. 2. art.2. ad 2.* Fernandez *p.3. c.7. §.6. n.14.* Navarrus *in manual. c.9. n. 6.* Cæterum pœnitens non potest propria auctoritate pœnitentiam commutare in aliam æqualem, vel etiam meliorem, quia commutare pœnitentiam est actus jurisdictionis, qui non potest exerceri nisi ab habente jurisdictionem sacramentalem, quâ pœnitens caret. 36

Sunt tamen, qui contrariam sententiam probabilem putent, ea innixi ratione, quia quoties quis abundantiorem solutionem offert pro debito, legem non solvit, sed abundantiùs implet: & dicunt, tunc pœnitentem propria authoritate non sibi imponere novam legem, nec exercere actum judicii & jurisdictionis; sed tantùm uberius implere legem à confessario sibi injunctam. Verùm prior sententia communior est, & illi adhærendum, pœnitens enim si velit abundantiorem solutionem offerre pro debito, potest id præstare exequendo priùs pœnitentiam sibi injunctam à confessario, & postea eidem addere alia opera pœnalia, vel eandem pœnitentiam sibi injunctam bis, vel ter repetere. 37

Sicut confessarius tenetur pœnitentiam injungere, ita pœnitens tenetur eam acceptare, si tolerabilis sit, & humanæ fragilitati accommodata, nisi legitimè commutetur, idque desumitur ex *c. omnis utriusque sexus 12. h.t.* & ratio peti potest ex Concilio Tridentino *sess.14. c.8. & can.13.* cùm enim ibi claves dicantur datæ sacerdoti non solùm ad solvendum; verùm etiam ad ligandum procul dubio poterit iisdem debitè utendo obligare pœnitentem ad rationabilem pœnitentiam pro culpa lethali sibi injunctam: ea autem pœnitentia dicitur rationabilis, quæ cujuscunque statui, & fragilitati congruit, tametsi condigna non sit. Rursus ex parte pœnitentis adest obligatio adimplendæ pœnitentiæ gravis; 38

adeo

adeo ut graviter peccet, si pœnitentiam gravem semel à se acceptam non adimpleat: secus qui non adimplet pœnitentiam levem, non peccat graviter, quia tunc parvitas materiæ excusat à peccato lethali.

39 Tenetur tamen pœnitens implere pœnitentiam, quàm primum commodè potest, si confessarius non determinet tempus, alioquin implenda est intra tempus à confessario præfixum. Quòd si pœnitens pœnitentiam sibi injunctam à confessario adimpleat in statu peccati mortalis, licèt satisfaciat præcepto confessarii, non tamen effectum, seu fructum satisfactionis consequitur: Ratio primæ partis est, quia is dicitur præceptum, & obligationem adimplere, qui facit, quod sibi præceptum est: & pœnitens adimplendo pœnitentiam in statu peccati mortalis revera facit, quod sibi præceptum est, proinde satisfacit præcepto confessarii. Tum quia adimplet substantiam operis sibi injuncti: modus autem operandi non solet sub præceptum cadere: unde quòd pœnitens adimpleat pœnitentiam sibi injunctam in hoc, vel illo statu non pertinet ad substantiam præcepti.

40 Ratio 2dæ partis est, quia peccatum lethale nondum remissum est obex ad remissionem pœnæ: siquidem indignus est, ut pœnæ obtineat remissionem, qui dignus est æternâ pœna. Alii tamen censent, talem pœnitentiam adimpletam in statu peccati mortalis, adhuc sortiri fructum satisfactionis: quia satisfactio sacramentalis non causat remissionem pœnæ temporalis mediante infusione gratiæ, nec per modum meriti de condigno, quibus status peccati lethalis est obex; sed impetrando illam à Deo, & huic impetrationi peccatum non obest; siquidem peccatores etiam in statu peccati lethalis plura à Deo impetrant de congruo, licèt non per modum meriti de condigno.

41 Cæterum probabile est, pœnitentiam impletam in statu peccati mortalis sortiri suum effectum, & prodesse ad remissionem pœnæ sublato obice, seu statu peccati lethalis: ratio est, quia cùm satisfactio sit pars integralis sacramenti, debet significare, & efficere aliquid ex opere operato, & quia non efficit gratiam, eò quia hæc conferatur in eo instanti, in quo perficitur absolutio, sequitur debere ex opere operato efficere remissionem peccatorum saltem recedente obice, seu statu peccati. Rursus quia satisfactio sacramentalis injuncta à confessario, est personalis, non potest per alium adimpleri, sed implenda est per ipsum pœnitentem: ex voluntate tamen confessarii potest hæc satisfactio per alium adimpleri præsertim si justa causa subsit, quia potest unus justus pro alio justo satisfacere, ut habetur in symbolo fidei, in quo confitemur communionem sanctorum, seu omnium bonorum totius ecclesiæ, hinc David *Psal. 18. Particeps ego sum omnium timentium te Domine, & custodientium mandata tua.* Tum quia *ad Ephesios 4. ad Corinth. 1.12. & ad Rom. 12.* Omnes fideles existentes in gratia dicuntur unum corpus in Christo: singuli autem alterius membra: membra autem viva unius corporis, & capitis se mutuò juvant. Hinc Apostolus *ad Galat. 6.* scribit: alter alterius onera portate, hoc est onera non solùm corporalia, sed etiam spiritualia.

§. IV.

Donantur explicatu quædam alia capitula, quæ continentur in hoc titulo circa pœnitentias injungendas.

Quæritur primò, quænam pœnitentia injungenda sit ei, qui Presbyterum occidit? Respondetur de hoc dubio agi in *c. qui Presb. 2. h. t.* ubi ex Concilio Moguntino statuitur, ut ei, qui Presbyterum occiderit pœnitentia duodecim annorum secundùm canones injungatur. Rursus convictus de hoc, si sit miles ut careat usque ad ultimum vitæ suæ tempus cingulo militiæ, maneátque absque spe conjugii. Ex quo textu liquet, occisorem sacerdotis triplici pœna plecti. Primò pœnitentia duodecim annorum ob enormitatem criminis cum alioquin pro crimine mortali solùm imponatur pœnitentia septem annorum *c. hoc ipsum c. admonere 2. q. 33.* Secundò punitur privatione cinguli militaris unde infert Parnormitanus hîc, posse judicem ecclesiasticum laicum privare, etiam cingulo militiæ temporalis, imò etiam doctoratu, & quolibet mercimonio sæculari. Tertiò privatur etiam facultate nubendi, ut vivat solitarius, ac decedat sine prole. Hæ autem pœnitentiæ non obstant, quò minus possit judex sæcularis contra occisorem Presbyteri procedere, quinimo potest etiam judex ecclesiasticus graviores pœnas imponere. Cæterum pœnitentia duodecim annorum, de qua loquitur textus consistit in jejuniis servandis certis diebus in hebdomada, vel in peregrinatione, aut alio opere pœnitentiæ exercendæ arbitrio prudentis confessarii. Præterea ex tertia pœna, seu carentia conjugii impeditur quidem matrimonium contrahendum, sed non dirimitur contractum, ut notat Glossa in *d. c. Presbyterum 2. h. t. V. absque spe conjugii.*

2 Quæritur secundò, quænam pœnitentia sit ei imponenda, qui pro libertate sua se defendit, vel pro ecclesia pugnat, si multum excedat, & peccet? Respondetur, ei esse imponendam pœnitentiam arbitrariam, & mitem, idque colligi ex *c. significavit 3. h. t.* ubi Alexander III. cùm vir nobilis opponendo se Imperatori, & castrum Vernicæ negando, in causa fuisset ut duo millia domorum ibi solo æquarentur, multíque homines occiderentur, ac proinde dictus vir nobilis cuperet reconciliari, mandavit Pontifex ei pœnitentiam misericorditer imponi, attento, quòd pro libertate

tate sua, & ecclesia id fecerit. Idque ne ex gravitate pœnitentiæ alii retraherentur à defensione ecclesiæ. Ex hoc textu infert Hostiensis *in summa* quòd si peccator non valeat exequi pœnitentiam sibi à sacerdote injunctam & tamen sit contritus de suo peccato, quòd tunc sacerdos debeat eum absolvere cum levi pœnitentia, immo etjam sine aliqua pœnitentia, si pœnitens diceret se non posse pœnitentiam agere: quia si non agit pœnitentiam in hac vita, luet in alia sua peccata: quia pœnitentia, quæ hìc peragitur, tollit pœnitentiam peragendam in purgatorio, & si hìc non perficitur, perficietur in flammis expiatoriis *c. quid ergo 5. q. 33.* Hinc pœnitentiæ dicuntur res arbitrariæ, ac relinquendæ arbitrio prudentis confessarii, qui eas augere potest, vel minuere consideratis circumstantiis. Ex eodem textu etiam liquet, confessarium debere talem injungere pœnitentiam, qualem prudenter putat posse pœnitentem peragere.

3 Quæritur tertiò, quænam pœnitentia injungenda sit pro delicto oppressionis filiorum? Respondetur, solutionem hujus dubii haberi in *c. quæsitum 7. h. t.* ubi Clemens III. rescribit, quòd sacerdotibus græcis, quorum filii reperiuntur in lectis mortui, & oppressi, si ipsis procurantibus, vel negligentibus contigit, debeat imponi, ut perpetuò abstineant ab altari, & gravior pœnitentia eis injungatur, quàm laicis, non tamen pœnitentia publica, si delictum fuit occultum. Sin verò ex eorum incuria filii inveniantur mortui in cunis, & hoc sit occultum, imponitur pœnitentia ad arbitrium Pœnitentiarii, & ad terrorem cæterorum abstinent ad tempus à celebratione missarum.

Ex quo textu liquet, quòd si crimen sit
4 grave, non tamen inde oriatur scandalum, & sit occultum, non imponitur pœnitentia solemnis, seu publica, sive delinquens sit clericus, sive laicus. Sin verò crimen sit grave, & publicum, adeóque etiam scandalosum civitati, vel loco; tunc imponitur pœnitentia solemnis. Sin verò sit quidem scandalosum, non tamen toti civitati, vel loco, imponitur pœnitentia publica ad sedandum scandalum, sed non solemnis, ut notat Fagnanus in *d. c. quæsitum 7. num. 3. & sequent h. t.* & habetur etiam jure novo ex Concilio Tridentino *c. 8. sess. 24.* ubi statuitur, quòd ob crimen commissum ab aliquo publicè, & in multorum conspectu condigna pœnitentia illi injungatur, & quidem publicè pro modo culpæ.

Rursus ex *d. c. quæsitum* colligitur, negli-
5 gentiam crassam, seu affectatam æquiparari scientiæ, ac dolo, quia in *d. c. quæsitum* opprimentes filios in lecto ex studiosa, seu affectata negligentia procedente ex lata culpa, quæ æquiparatur dolo quoad irregularitatem incurrendam si sint sacerdotes græci tenentur perpetuò abstinere ab altaris ministerio, quamvis crimen sit occultum: ad infligendam autem pœnam ordinariam homicidii, ad quam requiritur dolus, non sufficit lata culpa, ut notat Abbas in *d. c. quæsitum n. 2.* Cæterum si culpa sit levissima non contrahitur irregularitas, ut constat ex *d. c. quæsitum* in quo sacerdotes græci, ex quorum incuria, & sine tactu proprio, seu alia procuratione filii eorum reperiuntur mortui in cunis, debent abstinere tantùm ad tempus à celebratione missarum, non verò in perpetuum, eò quia non censeantur homicidæ, ut notat Fagnanus in *d. c. quæsitum n. 9.*

Quæritur quartò, an admittenda sit con- 6
fessio dicentium, se non posse abstinere à peccato? Respondetur affirmativè, idque colligi *ex c. quod quidam 5. h. t.* ubi Alexander III. consultus, an volentes confiteri, sed asserentes, se non posse abstinere à peccato sint audiendi, respondit; eorum confessionem esse recipiendam, eisque consilium exhibendum: quia tametsi non sit vera ejusmodi pœnitentia, admittenda nihilominus est eorum confessio, & frequentibus, ac salutaribus monitis pœnitentia indicenda. Loquitur Pontifex de iis, qui non dolent de peccatis, nec verum habeat emendationis propositum, quæ duo sunt aliàs de substantia veræ pœnitentiæ.

Cæterum assertio pœnitentis, quòd non 7
possit abstinere à peccato, persæpe non significat defectum veri propositi, & voluntatis imposterum, non peccandi, sed solùm credulitatem, seu metum infirmitatis, quod experientia doctus credat, se lapsurum in peccatum cùm tempore præcedente ceciderit; tametsi hìc, & nunc ex animo intendat se emendare, sibique firmissimè proponat omnia imposterum peccata mortalia declinaturum: & in hoc casu pœnitentia, & confessio esset vera, ut communiter docent Theologi, sed Pontifex in *d. c. quod quidam* non loquitur de hac confessione, sed de priori, quia non habentes verum dolorem de peccatis, nec firmissimum propositum cavendi imposterum omnia peccata lethalia non agunt veram pœnitentiam, quia ipsis desunt, quæ ad substantiam veræ pœnitentiæ requiruntur: & istis non potest absolutio sacramentalis impertiri ex defectu doloris, & propositi se emendandi, proinde eorum confessio nullius est valoris, & sic confitentes tenentur iterum confiteri cum dolore, & proposito.

Cæterum prodest talis confessio perinde 8
ac alia opera bona, quæ fiunt extra charitatem, & statum gratiæ ad obtinendum à Deo speciale gratiæ auxilium, ut peccator citius convertatur, & ad impetrandam remissionem pœnæ temporalis, vel alia bona temporalia, ut notat Covarruvias in *c. Alma Mater 1. p. relect. §. 4. n. 11.*

Quæritur quintò, quænam pœnitentia sit 9
injungenda mulieri, quæ partum alienum sibi supposuit, vel proprium ex adulterio suscepit? Respondetur, huic mulieri non esse denegandam pœnitentiam, idque colligi ex *c. officii 9. h. t.* ubi cùm mulier quædam fuisset

con-

confessa, quòd ex timore, ne bona sui viri devolvererentur ad alios, se gravidam quarundam herbarum succo fingens, partum etiam sibi supposuerit alienum, & mox nolit suum facinus marito detegere: Innocentius III. rescripsit, quòd sicut mulieri, quæ ignorante marito de adulterio prolem suscepit, quamvis ex timore nolit id viro manifestare, non est deneganda pœnitentia: ita neque huic mulieri, maximè si ad alienos timeat bona temporalia mariti devolvi, sed esse illi injungendam competentem satisfactionem per discretum sacerdotem. Argumentatur Pontifex in hoc textu à paritate criminis suppositi partûs in prægnatione ficta qualis fuit ista; & in prole suscepta ex prægnatione facta ex adulterio: utrinque enim metus impedit, ne uxor suum scelus marito detegat, & maritus utrobique fallitur existimans filium spurium esse suum legitimum, & quidem non sine damno legitimorum, quibus à spurio pars eripitur hæreditatis.

10 Ad quid verò teneatur mulier, quæ vel alienum partum sibi supposuit, vel proprium ex adulterio suscepit. Respondetur teneri quantum fieri potest sine famæ detrimento, & vitæ periculo procurare, ne legitimi hæredes ratione hujus illegitimæ prolis damnum capiant, quia mulier non potest damnum inferre filiis legitimis, vel legitimis successoribus: unde si habeat bona paraphernalia, tenetur in compensationem damni illati ea relinquere legitimis filiis, vel successoribus. Pari pacto quidquid ex labore acquirit lucri debet legitimis filiis, vel successoribus relinquere in compensationem detrimenti, quod capiunt, ex eo, quòd filius spurius partem obtineat hæreditatis, quæ illi non debetur: unde tenetur etiam mulier proprios sumptus minuere, ut resarciat damnum illum: quòd si non possit ullo ex his modis compensare, tenetur tunc filio supposito, vel ex adulterio suadere, quantum est in se, ut fiat religiosus, & renuntiet hæreditati, quia tenetur modis omnibus impedire, ne legitimi hæredes damnum patiantur.

11 Quòd si his modis plenè compenset damnum, non tenetur ad aliud, & potest permittere, ut filius illegitimus, vel suppositus succedat tanquam legitimus, quia nullum tunc legitimi hæredes damnum patiuntur. Nec obstat, quòd leges civiles arceant ab hæreditate, & successione filios illegitimos, quia jura civilia tantùm excludunt filios illegitimos, quando cognoscuntur ut tales in foro exteriori. Secundò excludunt filios illegitimos quando portio legitimis non compensatur: non verò quando compensatur, & res est omninò occulta, & nescitur, quòd talis filius sit illegitimus. Tertiò quia licèt proles sit illegitima, potest nihilominus permitti, ut succedat, ne mulier, & proles infamentur, præsertim si legitimi hæredes inde damnum non sentiant, eò quia mulier sufficientem donet illis compensationem.

Præterea quamvis mulier nullo ex prærecensitis modis posset damnum legitimis successoribus compensare; adhuc non teneretur manifestare marito, & proli suum peccatum, nisi fortassis esset moraliter certa damni avertendi, ut communiter docent Doctores: alioquin si dubitaret, an mediante tali manifestatione posset damnum avertere, adhuc non teneretur prodere suum adulterium marito, quia in dubio conditio possidentis est melior, proinde si prudenter dubitet, an proderit revelatio, non tenetur propriam famam & honorem prodigere manifestando suum adulterium: id enim illi maximæ verteretur imprudentiæ: siquidem redderet se infamem, & exosam apud maritum, & filium, & tunc conjiceret filium in magnos animorum æstus. Et raro potest contingere, ut adultera non habeat hanc justam rationem dubitandi, an revelatio sit profutura; siquidem filius matri dicenti ipsum esse spurium, non tenetur credere, quamvis sciat ipsam fuisse adulteram, idque desumitur ex *c.offic.9.h.t.* ubi Innocentius III. rescribit ut mulieri, quæ de adulterio concepit ignorante marito, & prolem habuit, non sit pœnitentia deneganda, quia ei non crederetur, si diceret, prolem suam esse spuriam: & ratio etiam est, quia aleganti suam turpitudinem nulla est fides præstanda, ut habetur in regulis juris, quod intelligitur cum alterius præjudicio, ut esset in casu nostro cum præjudicio filii, qui si declaretur spurius, plurimum patitur damni quoad honorem, & bona hæreditatis. Tum quia filius cum in propria, & communi opinione præsumatur legitimus, non tenetur cum tanto suo incommodo se putare illegitimum, nisi convincatur, quisque enim tamdiu præsumitur bonus, quamdiu non probatur malus. Quòd si filius omnino convinceretur, eò quia ejus mater per testes probaret, eum esse spurium, eò quia tunc temporis, quando ipsum concepit, ejus maritus abfuerit, tunc non posset filius adire hæreditatem. 12

Cæterum licèt certa spes affulgeret, quòd per revelationem criminis, vel adulterii, posset mulier impedire damna hæredum, adhuc non teneretur mulier crimen suum manifestare, si inde periculum vitæ, vel infamiæ censeret sibi impendere: quòd non teneatur sub periculo vitæ, docent communiter præsertim Covarruvias *regula peccatum 1.p.n.7.* Innocentius, Panormitanus, & alii Canonistæ in *d.c. officii 9. h.t.* ratio itidem est, quia vita nullo pretio est æstimabilis, consequenter ob rei pecuniariæ, restitutionem non tenetur quis propriam vitam periculo exponere; tum quia in periculo vitæ cessat distinctio dominiorum, adeò ut quisque possit licitè re aliena, tanquam sua uti, ut si irruente inimico, quis alienum equum conscendat, ut inde periculum vitæ fugiendo possit evadere. Quòd nec etiam ob periculum famæ teneatur mulier proprium crimen manifestare, desumitur ex *d.c.offic.9.h.t.* 13

ubi

ubi Innocentius III. consultus de quadam muliere, quæ partum sibi supposuerat, an esset absolvenda, eò quia timeret suum crimen marito detegere, respondet quòd debeat competens satisfactio ei injungi per discretum sacerdotem. Loquitur Pontifex in genere de muliere, quæ ob aliquam justam causam timet marito suum crimen detegere, ob periculum vitæ, vel famæ, vel perpetuæ offensionis. Tum quia fama apud homines non æstimatur pecuniâ, quòd si quis pluris faceret pecunias, quàm famam, easque ei præferret, utique contra rectam rationem faceret, unde Sapiens Prove b. 22. ait, *Melius est nomen bonum, quàm divitiæ multæ*: hinc renuntiare pecuniis pertinet etiam ad perfectionem vitæ; non ita renuntiare famæ, quia hæc pertinet ad ædificationem proximi, & rectam officii administrationem. Tum quia quod soli legitimi filii succedant ut hæredes, tantùm humanis legibus est introductum: hæ autem non obligant, quando agitur de periculo vitæ, vel famæ amittendæ: hæc autem procedunt de muliere honestæ conditionis, & quæ communiter censeatur honesta, quia tunc propriè dicitur mulier bonæ famæ: alioquin si foret aliqua muliercula vilis, & suspecta, cujus fama prudentum virorum judicio parvi fieret tunc ejus fama judicio prudentum posset componi cum æstimatione hæreditatis, ut docet Sotus *lib. 4. de just. q. 7. art. 2.*

14 Quæritur sextò, an Abbatissæ moniales possint confessiones in criminibus audire? Respondetur negativè, & id desumi clarè ex *c. nova quædam 10. h. t.* ubi cùm Abbatissæ moniales proprias benedicerent, & ipsarum quoque confessiones in criminibus audirent, & legentes evangelium præsumerent prædicare: mandavit Innocentius III. ne de cætero id fiat, firmiter inhiberi. Quia licèt Beatissima Virgo Maria, dignior, & excellentior fuerit Apostolis universis, non tamen B. Virgini, sed Apostolis Christus claves Regni cœlorum concredidit, ex quo textu claret, Abbatissam non posse proprias moniales benedicere, nec earum confessiones audire, ut nec etiam prædicare: & ratio est, quia licèt Abbatissa dicatur habere aliquam jurisdictionem spiritualem fori externi, non tamen illi potest convenire jurisdictio, quæ oritur ex potestate clavium, & ordinum, quorum mulier est omnino incapax, adeo ut ordinari non possit, neque characterem suscipere ordinis, proinde nec potest Abbatissa prædicare publicè, nec moniales docere, sed tantùm secretò eas monere, & privatim eas adhortari ad studia & culturam virtutum. Neque potest solemniter eas benedicere, immò neque publicè evangelium legere, quia hæc omnia procedunt ex potestate clavium, & ordinum, quorum mulieres sunt incapaces: hinc Abbatissæ nec possunt sacra vasa tangere, nec velare moniales, nec absolvere, nec prædicare.

15 Quæritur septimò, an damnatis ad mortem pœnitentiæ sacramentum sit concedendum, si illud petant? Respondetur affirmativè, idque desumi ex *Clement. cum secundum c. 1. h. t.* ubi Pontifex ex eo, quòd cùm secundùm canones ultimo deputandis supplicio si petant, non debeat Pœnitentiæ sacramentum denegari, damnat abusum contra hoc introductum, & eum volens aboleri, justitiarios, & Dominos temporales hortatur, ut ab hujusmodi desistant, & simul locorum ordinariis injungit, ut illos statim ac commodè poterunt, diligenter commoneant, & si necesse fuerit, etiam censurâ ecclesiasticâ compellant. Ex quo textu liquet damnatis ad mortem non esse denegandam pœnitentiam, si eam petant, nimiæ enim foret crudelitatis, damnatis ad mortem temporalem denegare media ad evadendum mortem æternam. Immo damnati ad mortem possunt absolvi etiam à simplici sacerdote, si approbatus haberi non possit, quia damnati ad mortem censentur constituti in articulo mortis, proinde possunt absolvi juxta dispositionem Concilii Tridentini *sess. 14. c. 7. de pœnit.* à quolibet simplici sacerdote. Quòd verò sint censendi in articulo mortis docent, fere communiter Covarruvias in *c. Alma Mater p. 1. §. 11. num. 8.* Sotus *in 4. dist. 17. q. 4. art. 4.* Valentia *tom. 4. disp. 7. q. 10. punct. 3.* ratio etiam id suadet, quia is censetur constitutus in mortis articulo, qui habet causas illativas mortis circa se ipsum determinatè applicatas; tunc enim fit, ut ejus mors sit in fieri: sed damnati ad mortem habent causas inductivas mortis circa se ipsos applicatas, scilicet sententiam judicis, & mandatum executionis; sunt enim hæ causæ efficaces mortis, adeò ut articulus mortis sit in ipsis magis certus, quàm in illis, qui naturali morbo intereunt. Tum quia lex concedens posse unumquemque sacerdotem absolvere constitutos in mortis articulo est favorabilis, & privilegiativa illorum, qui sunt in tali articulo mortis: unde quamvis contrarium esset in praxi, adhuc id non valeret, & esset abusus, ut habetur in *cit. Clement. cùm secundum 1. h. t.* quia quando privilegium est concessum à jure, cùm se habeat per modum legis ordinatæ ad bonum commune, non cessat per non usum, ut constat de privilegio comedendi carnes in feria sexta vel Sabbatho, quando in eis incidit festum Nativitatis Domini, ut in *c. fin. de obser. jejun.*

Immò damnatis ad mortem non jejunis potest ministrari Eucharistia, ut docent Navarrus *consil 40. in fin. h. t.* Suarez *disp. 66. de Eucharist sect. 5.* Tannerus *tom. 4. sum. disp. 5. q. 8. dub. 4. num. 84.* ratio est, quia præceptum de jejunio ante Eucharistiam non extenditur ad tempus, in quo impleri debet præceptum divinum de sumptione Eucharistiæ pro extremo vitæ tempore, quia tunc urget divinum præceptum, quod fortius est ecclesiastico: proinde debet hoc illi cedere: atqui jejunium ante Eucharistiam est tantùm de præcepto ecclesiastico, & sumere in ex- 16

tremo

tremo vitæ tempore Eucharistiam est de præcepto divino, quod necessariò servari debet, quamvis non impleatur præceptum ecclesiasticum. Tum quia Eucharistia est tunc maximè necessaria ad superandas tentationes, quæ speciali modo possunt damnatos urgere, unde ecclesia non intendit ponere aliquod impedimentum, in ordine ad sumptionem Eucharistiæ, & hoc impedimentum posset oriri stante præcepto jejunii, unde ex intentione ecclesiæ, non videtur hoc præceptum extendi ad tempus mortis, quia tunc habetur privilegium viatici, quod cùm possit ministrari non jejunis constitutis in mortis articulo, potest etiam ministrari damnatis ad mortem, licèt non jejunis.

17 Cæterum si damnati ad mortem sine notabili eorum incommodo possent ante Eucharistiam servare jejunium ob reverentiam, tenerentur illud servare: licèt contraria sententia, quam docet Dicastil. *de Sacrament. tract. 4. de Eucharist. disp 9. dub. 16.* videatur etiam probabilis, eò quia damnati ad mortem pervenerint ad extremum vitæ, & quidem cum majori certitudine, quàm laborantes acuta febri, & gravissimè decumbentes cum imminenti periculo mortis; proinde tenentur ex præcepto divino sumere Eucharistiam, cujus tunc vel maximè indigent: præceptum autem divinum non obligat, ut constituti in articulo mortis debeant jejuni communicare: nec præceptum Ecclesiæ de præmittendo jejunio, se extendit ad constitutos in mortis articulo. Tum quia causa finalis, ob quam ecclesia suum præceptum non extendit ad constitutos in articulo mortis, hæc est; quia vult, tunc adimpleri præceptum divinum de sumenda Eucharistia, quocunque modo impleri possit, & per Eucharistiam succurri moribundo. Quòd verò non possit servari regulariter jejunium ab infirmis nisi cum notabili incommodo est tantùm causa impulsiva, quâ cessante non cessat dispositio, siquidem ut casum comprehendat sufficit similiter eadem ratio, & causa finalis *l. illud c. de SS. Eccles. l. his solis. §. satis etiàm cautè c. de revoc. donat* & notat Alexander *in l. peregrè §. V. non obstat. ff. de acquir. possess.*

18 Non tamen damnatis ad mortem ministrari debet sacramentum extremæ unctionis, quia non laborant infirmitate corporis, & illi tantùm sunt capaces extremæ unctionis, qui ex corporis infirmitate sunt constituti in articulo mortis; non verò ex sententia judicis. Hinc iis, quibus periculum vitæ imminet ab extrinseco ut sunt, qui in bello sunt præliaturi, & in mari versantur in periculo naufragii, & per sententiam judicis sunt capite puniendi, non potest sacramentum extremæ unctionis ministrari, idque desumitur ex Concilio Florentino *in decreto fidei pro Armen.* ubi habetur, quòd hoc sacramentum non possit ministrari, nisi infirmis, de quorum morte timetur, & hæc declaratio fundatur in verbis Apostoli Jacobi dicentis *infirmatur quis in vobis*: ubi Apostolus solis infirmis proponit hoc sacramentum; consonat etiam Concilio Florentino Tridentinum *sess. 14. c. 3. de extrema unct.* ubi declaratur, quòd ex institutione Christi debeat hoc sacramentum ministrari infirmis: unde si per Apostolum Jacobum, & Concilia hoc sacramentum est ministrandum infirmis, non poterit ministrari sanis, quamvis sint morti proximi. Unde non potest alia ratio assignari, quam institutio Christi, quia quantum ex natura sacramenti non repugnaret illud ministrari omnibus morti proximis, si Christus ita instituisset. Et quia sacramenta habent totam vim ex Christi institutione, & secundùm mensuram ipsius; ideo si ministrentur præter institutionem sunt nulla.

Verùm ratio aliqua peti posset ex fine hujus sacramenti, quia Christus per extremam unctionem voluit consulere spirituali depressioni animæ in ordine ad se præparandum ad mortem, proinde voluit sacramentum hoc esse alleviativum animæ; adeò ut hæc sublevetur ob depressionem corporis ab illa ineptitudine, quam habet in ordine ad eliciendos actus supernaturales: & quia hic finis, non habet locum in sanis, quamvis morti proximis, quia sicut in ipsis non infirmantur corporis vires; ita neque vires animæ remanent debilitatæ ex consensu cum imbecillitate, & depressione corporis. 19

Neque obstat. quòd in sanis constitutis in mortis articulo possit extrema unctio suum sortiri effectum abstergendi reliquias peccatorum. Quia inde non sequitur esse capaces hujus sacramenti, quia effectus abstergendi has reliquias est tantùm secundarius, & conditionatus, ait enim Apostolus Jacobus *& si in peccatis sit. remittentur ei*, unde se habet consecutivè ad effectum primarium: atqui quando primarius non habet locum, nec etiam secundarius, & conditionatus, quia accessorium sequitur suum principale. Tum quia abstergere reliquias peccatorum convenit etiam aliis sacramentis, quæ tollunt venialia, & suppeditant auxilia contra graves tentationes, quapropter extrema unctio debet speciali modo abstergere, & tollere peccatorum reliquias, unde eas tollit alleviando spiritualiter infirmum, quatenus hic ob depressionem corporis languescit etiam Spiritu, ac impotens est ad se erigendum in Deum per actus supernaturales: & ad hanc ineptitudinem tollendam ministratur infirmis hoc sacramentum, quod est alleviativum animæ: in sanis autem ob depressionem corporis non languescit Spiritus, proinde ipsis non est hoc sacramentum ministrandum. 20

Hinc si damnati ad mortem essent simul infirmi, posset tunc extrema unctio ipsis ministrari, verùm infirmitas talis esse debet, ut quantum ex se inducat periculum, possitque ex ipsa probabiliter conjici imminens mortis periculum: ratio est, quia stante hac infirmitate 21

tate seclusa mortis sententia constituti in tali periculo essent capaces extremæ unctionis, quia illis non deesset qualitas requisita pro capacitate hujus sacramenti: hæc enim qualitas est gravis infirmitas, ex qua conjici possit imminens mortis periculum: proinde si damnati ad mortem ita infirmentur, sunt capaces extremæ unctionis: non enim sententia mortis lata à judice tollit ab ipsis hanc capacitatem, cùm non tollat qualitatem, seu infirmitatem periculosam, quæ inducit hanc capacitatem: neque sententia Judicis tollit jus, quod hujusmodi infirmi habent ad hoc sacramentum suscipiendum. Tum quia si judex vel Princeps condonaret huic infirmo pœnam mortis, & perseveraret eadem infirmitas, ex qua conjiceretur imminens mortis periculum, posset sic ægrotanti ministrari extrema unctio: ergo poterit etiam ministrari non obstante sententia mortis, quia hæc sententia est tantùm extrinseca, quæ non mutat intrinsecè subjectum, nec ponit in ipso capacitatem. Demum damnati ad mortem non sunt privandi ecclesiastica sepulturâ, idque desumitur *ex c. quæsitum 30 caus. 13. q. 2.* Verùm nonnisi addita licentia Judicis, vel Principis solent eorum cadavera speliri *l. 1. & 2. ff. de cadaver. damnat.* & notat Clarus *§. fin. q. 100. n. 1.*

22 Quæritur octavò, quænam pœnitentia tempore generalis interdicti concessa sit? Respondetur, morientibus tempore interdicti non esse negandam pœnitentiam; imò neque viaticum, seu sacramentum Eucharistiæ, idque desumitur ex *c. quod in te 11. h. t.* in quo Innocentius III. declarat, quòd tempore generalis interdicti pœnitentia non sit moribundis neganda, neque viaticum decedentibus: quamvis per generale interdictum tam unctio, quàm ecclesiastica sepultura denegetur: ex gratia tamen Clerici si servaverint interdictum in cæmeterio sine pulsu campanarum, & solemnitatibus possunt privatim, & in silentio speliri, sicut & horæ canonicæ in ecclesiis conventualibus recitari sine cantu à binis, & binis januis clausis, exclusis interdictis, & excommunicatis, ita tamen submissè, ut exteriùs non audiantur. Rursus declarat Pontifex, ut recipientibus signum crucis, vel postulantibus, non negetur pœnitentia, quæ aliis quoque peregrinis potest misericorditer indulgeri, seu ex gratia concedi. Ex quo textu colligitur, sacramentum Eucharistiæ quatenus est viaticum morientium tempore interdicti posse ministrari, adeò ut nonnisi per modum viatici possit morientibus conferri.

23 Quòd si dicas, in *c. quod in te 11. h. t.* concedi, ut tempore interdicti ministretur morientibus sacramentum pœnitentiæ, & in *c. vet. de sent. excommun. in 6.* hoc sacramentum pœnitentiæ non solùm morientibus, sed etiam sanis concedi, ex quo videtur inferendum etiam Eucharistiam non esse sanis denegandam tempore interdicti.

Contra est, quia in hoc *cap. quod in te 11. h. t.* non absolutè conceditur sacramentum Eucharistiæ iis, quibus conceditur sacramentum Pœnitentiæ, sed tantùm quoties confertur Eucharistia morientibus per modum viatici: & ratio est, quia imminente mortis periculo hæc duo sacramenta necessariam habent connexionem, non verò extra mortis articulum, ut notat Barbosa in *d. c. quod in te 11. h. t.* unde est discrimen inter sacramentum Eucharistiæ, & pœnitentiæ, quia quamvis tempore interdicti juxta textum *in c. quod in te 11. h. t.* sacramentum Pœnitentiæ concedatur tantùm morientibus, & infirmis, nihilominus juxta *c. in fin. de sentent. excommun. in 6.* seu jure noviore conceditur etiam sanis, & benevalentibus dummodo non sint excommunicati, nec interdicti, nec causam interdicti suâ culpâ dederint, nec auxilium, vel consilium, ut docent plures apud Barbosam *in collect.* hîc *n. 2.* secus Eucharistia tempore generalis interdicti non conceditur sanis, & benevalentibus, sed tantùm morientibus per modum viatici: ratio discriminis esse potest, quia sacramentum pœnitentiæ, est magis necessarium, ut quis recedat à statu peccati mortiferi: Eucharistia enim supponit eam sumentem in statu gratiæ; & pœnitentia ponit non supponit pœnitentem in eodem statu. 24

§. V.

De alterâ parte Rubricæ hujus tituli, nimirum de remissionibus, seu indulgentiis.

Quia remissio temporalis pœnæ debitæ ob peccata condonata quoad culpam beneficio sacramenti Pœnitentiæ dupliciter potest obtineri: primò per propriam satisfactionem, vel satispassionem ipsius peccatoris: secundò beneficio indulgentiæ ad id concessæ, ut fidelibus, qui eam lucrantur remittatur pœna hæc temporalis, adhuc debita ob peccata per claves ecclesiæ jam remissa: & Pontifex in prima parte Rubricæ hujus tituli egisset de remissione per propriam satisfactionem, vel satispassionem ipsius pœnitentis, cui variæ pro diversitate delictorum injunguntur pœnitentiæ, ideò in hac secunda parte Rubricæ hujus tituli agit de remissione, quæ fit beneficio indulgentiæ. Quamvis remissio in genere sit liberatio ab aliquo onere injuncto, vel injungendo juxta tamen præsens institutum sumitur remissio pro ipsa indulgentia, quæ vox licèt juxta proprietatem latini idiomatis usurpetur pro quadam laxa licentia facilique permissione impunè agendi contra jus; & sumatur interdum etiam in malam partem pro molli, & delicata quadam permissione, ac nimia licentia, ut apud Quintillianum *mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus nervos omnes, & mentis, & corporis frangit:* interdum tamen significat honestam, ac moderatam alicujus pœnæ, vel de- 1

debiti remissionem concessam ex sola vel libertate, & misericordia; hinc indulgentia ut jam usu invaluit, dici solet quælibet gratia, ac liberalis concessio, aut alicujus debiti remissio, ut hanc vocem usurpant Cyprianus *lib. de lapsis*, & Tertullianus *lib. de pudicitia* imó nonnunquam significat ipsum jus, si contineat benignam aliquam concessionem, seu moderationem, ut in *c. interfectores 33. q. 2.* immò *in c. dudum de privileg.* quodlibet Pontificum privilegium indulgentia vocatur.

2 Juxta tamen præsens institutum definitur indulgentia ex Clemente VI. *in Extravagant. commun. c. unigenitus 2. h. t. Remissio pœnæ temporalis debitæ Deo propter peccata actualia commissa post baptismum, & remissa quoad culpam, facta extra sacramentum per applicationem satisfactionis Christi, & Sanctorum.* Dicitur *remissio* non culpæ, sed pœnæ, quia remissio culpæ habetur per sacramentum pœnitentiæ in re, vel in voto susceptum, ut etiam remissio pœnæ æternæ juxta Concilium Tridentinum *sess. 6. c. 14.* & *sess. 7. cap. 4. de sacram. in gen.* unde per indulgentiam remittitur tantùm pœna temporalis. Certum est enim post remissam culpam per pœnitentiam sæpe manere reatum pœnæ temporalis, qui extinguitur vel per propriam satisfactionem peccatoris, vel per concessam eidem peccatori indulgentiam. Quòd dimissâ culpâ, & pœnâ æternâ beneficio sacramenti Pœnitentiæ adhuc persæpe remaneat pœna temporalis exolvenda in hac vita, liquet exemplo Adæ *Genes. 2. & 3.* Moysis, & Aaron ob peccatum diffidentiæ; tametsi remissum *Deut. 32.* & David *2. Reg. cap. 24.* dicitur *Debitor Deo ob peccata actualia post condonationem*: quia peccata quæ fuerunt perpetrata ante baptismum quoad culpam, & pœnam æternam, & temporalem remittuntur per ipsam susceptionem baptismi, quia tunc plenissimè communicatur Christi passio suscipienti baptismum. Additur *extra sacramentum facta* scilicet remissio talis pœnæ, quia per hoc indulgentia differt à pœnitentia, & satisfactione, quæ in sacramento pœnitentiæ injungitur. Subjungitur *per applicationem satisfactionis Christi, & Sanctorum*; quia tametsi Christus utpote universalis mundi Redemptor infinitè satisfecerit Deo Patri pro peccatis omnium hominum, tam mortalibus, quàm venialibus; nobisque promeruerit gratiam, & gloriam, ut ait Apostolus *ad Ephes. 2. & 3.* debent nihilominus hæc infinita merita, & satisfactiones Christi nobis applicari, vel per usum sacramentorum præsertim baptismi, & pœnitentiæ quoad remissionem culpæ, & pœnæ æternæ; ut etiam alicujus pœnæ temporalis: vel extra sacramentum per indulgentias, quarum beneficio nobis applicantur merita, & satisfactiones Christi, & Sanctorum in ordine ad remittendas pœnas temporales, quæ supersunt exsolvendæ post culpas remissas.

Hinc datur in ecclesia thesaurus indulgentiarum, in quo asservantur merita, satisfactiones Christi, & omnium Sanctorum. Etenim opus in charitate factum non solùm est meritorium gratiæ, & gloriæ, quatenus est informatum charitate; sed etiam est satisfactorium, quatenus pœnale ipsi operanti; & satisfactio Christi adeò fuit exuberans, ut non solùm pœnam omnem pro peccatis totius mundi debitam tollere possit, si debitè per baptismum, vel Pœnitentiæ sacramentum omnibus hominibus applicetur: verùm etiam ob conjunctionem humanitatis cum divinitate infinitè excedat omnem pœnam debitam pro peccatis totius mundi, ut habetur in *extravag. c. unigenitus 2. h. t.* Rursus quia etiam Sancti Martyres, Confessores, Virgines, Eremitæ, Monachi, multo plura passi sunt, quàm eorum peccata mererentur juxta illud Job. 6. *Utinam appenderentur peccata mea in statera, & calamitas, quam patior quasi arena maris multò gravior appareret.* Tum quia virgo Mater licèt nullo unquam peccato fuerit contaminata, adhuc plura passa fuit, & ejus animam doloris gladius pertransivit. Quamobrem hujusmodi redundantes satisfactiones Christi & Sanctorum, cùm non fuerint remuneratæ quoad satisfactionem, tametsi quoad meritum prœmium retulerint, remanere debent in divina acceptatione, & ex iisdem dicitur constitui thesaurus ecclesiæ, & indulgentiarum ad utilitatem fidelium, ut definit Clemens VI. *in Extravag. commun. c. unigenitus 2. h. t.* 3

Sicut in qualibet rectè constituta republica solet thesaurus, vel ærarium constitui ex bonis redundantibus pro publicis necessitatibus reipublicæ, & civium: & in lege veteri fuit etiam gazophylacium, in quo recondita erant necessaria pro pauperibus: ita in ecclesia constituitur thesaurus ex redundantibus satisfactionibus Christi, & Sanctorum, quæ non supersunt remunerandæ quoad satisfactionem: & Christus hunc thesaurum concredidit Beato Petro, & ejus successoribus, seu suis in terris Vicariis, ut illum dispensent salubriter, & ex justis, ac rationabilibus causis suis fidelibus. 4

Quamobrem inest ecclesiæ potestas concedendi indulgentias, per quas remittuntur fidelibus pœnæ debitæ apud Deum pro peccatis in sacramentali confessione condonatis, & hanc potestatem ecclesia accepit à Christo Domino, idque colligitur ex Tridentino *Sess. 21. cap. 9. de reformat.* ubi vocat indulgentias cœlestes thesauros, & anathemate etiam ferit audentes asserere indulgentias inutiles esse, ut etiam negantes inesse ecclesiæ hanc potestatem concedendi indulgentias: siquidem hæc potestas probatur ex illo scripturæ textu, quo Christus promisit D. Petro claves Regni cœlorum: siquidem declarans hanc potestatem clavium, vimque efficacem subdit *Matth. 16. & quodcunque solveris super terram erit solutum & in cœlis: & quodcunque liga-* 5

veris super terram, erit ligatum, & in cœlis; est enim textus hic intelligendus etiam de potestate remittendi pœnas temporales beneficio indulgentiarum, quia sunt verba generalia, per quæ Christus promittit D. Petro Primatum universalis ecclesiæ, & significant cœlestem quandam, ac supernaturalem, universaléṁque potestatem promissam Petro; quæ potestas inter alios actus complectitur etiam hunc concedendi indulgentias, seu remissionès pœnarum temporalium; quæ adhuc debentur ex peccatis in sacramentali confessione condonatis: alioquin si potestas tradita Petro non complecteretur hunc actum, non foret potestas universalis in ordine ad ecclesiæ regimen, ad quod etiam pertinet, ut ejus rector, seu superior possit subinde ex justis, & rationabilibus causis has pœnas temporales remittere. Quòd autem potestas à Christo Domino tradita Petro fuerit universalis liquet ex contextu: & quòd fuerit supernaturalis constat ex fine; siquidem fuit potestas aperiendi, & claudendi regnum cœlorum, qui actus significatur per verba ligandi, & solvendi.

6 Dispensat igitur summus Pontifex hunc ecclesiæ thesaurum, quando concedit indulgentias, seu quando merita satisfactoria Christi, & Sanctorum redundantia applicat in satisfactionem pro alienis peccatis; hoc est per talia merita ita applicata offertur æquivalens debito. Licèt enim Deus de potestate absoluta possit remittere omnem pœnam absque ulla compensatione; non tamen de lege ordinaria eam remittit, nec vult remittere, nisi propter merita passionis Christi applicata hominibus; adeò ut Deus ne quidem in baptismo, vel aliis sacramentis remittat pœnam sive temporalem, sive æternam absque merito passionis Christi. Hinc est, quòd Pontifex non possit absolvere à pœna Deo debita sine applicatione illius thesauri, quem semper intelligit applicare, quoties indulgentias concedit. Hinc intelligentia non solùm est condonatio, sed etiam solutio debiti sub diverso tamen respectu: etenim est condonatio respectu recipientium; & solutio in ordine ad Christum, & ecclesiam. Imò non solùm pro fidelibus viventibus; sed etiam pro mortuis purgatorio igne expiantibus potest Pontifex indulgentias concedere; quia licèt mortui non sint sub jurisdictione Pontificis, adhuc potest Pontifex tantùm ex meritis Christi, & Sanctorum solvere pro mortuo; quantum ipse debet: non enim ut quis solvat pro alio necesse est, ut hic alius sit subditus, & sub jurisdictione solventis: nil enim obstat, quo minus possit Rex Galliæ solvere, pro nobili Hispano quantum Madriti debet, licèt Hispanus non sit sub jurisdictione Regis Galliæ: ad hoc enim, ut unus pro alio satisfaciat, non est necesse, ut juridicè absolvatur; sed sufficit, si tantum solvatur pro eo, quantum debet: hinc Pascasius V. concessit indulgentias plenarias per modum suffragii animabus expirantibus in purgatorio; pro quibus quis celebraverit, vel curaverit celebrari quinque missas in sacello ecclesiæ S. Praxedis Romæ.

Verùm diversimode ab ecclesia conceduntur indulgentiæ, mortuis, & vivis: isti enim, quia quamdiu vivunt, subsunt tribunali ecclesiæ militantis, seu jurisdictioni Pontificis, & potestas concedendi indulgentias spectet ad claves jurisdictionis, ut declaratur in *c. quod autem h. t.* ideo Pontifex vivis concedit indulgentiam per juridicam absolutionem, seu directè absolvendo illos á pœnis debitis; tametsi ita absolvat, ut etiam solvat, & satisfaciat pro ipsis ex thesauro ecclesiæ, ut habetur *in extravag. commun. c. unigenitus 2. h. t.* hinc Pontifex concedendo indulgentias plenarias vivis, non illis dimittit gratis pœnas pro peccatis debitas, sed eas dimittit simul absolvendo, & solvendo pro ipsis ex thesauris ecclesiæ: secus pro mortuis, quia hi non subsunt ampliùs tribunali, seu jurisdictioni militantis ecclesiæ, ideo absque juridica absolutione, & per nudam, ac simplicem hujus ecclesiastici thesauri applicationem concedit indulgentias satisfaciendo scilicet & solvendo pro mortuis ex thesauro ecclesiæ; perinde ac vivi mortuis suffragantur missarum sacrificiis, precibus oblatis, eleemosynis datis, jejuniis susceptis, aliisque quibuscunque piis operibus nomine mortuorum factis: unde Pontifex quando pro vivis concedit indulgentiam illos juridicè absolvit, & etiam pro iisdem solvit: quando verè concedit indulgentias pro mortuis, eos juridicè non absolvit, sed tantùm pro iisdem solvit: & hæc est ratio, cur indulgentiæ dicantur concedi mortuis per modum suffragii, seu compensationis, & solutionis; quia nimirum Pontifex tunc satisfactiones Christi, & Sanctorum tanquam quoddam suffragium immediatè eis applicat absque ulla absolutione juridica. 7

Dividitur indulgentia ex parte effectûs in totalem, & partialem; illa quæ & plenaria dicitur, est, per quam simpliciter tota pœna in purgatorio pro peccatis luenda remittitur: partialis per quam tantùm aliqua pars pœnæ temporalis remittitur, cujusmodi sunt indulgentiæ quadraginta dierum; unius vel plurium annorum juxta *Extravag. commun. c. unigenitus 2. h.t.* Secundò dividitur ex parte eorum, pro quibus indulgentiæ conceduntur, qua ratione aliæ dicuntur concedi pro vivis, & per modum absolutionis, & aliæ pro defunctis per modum suffragii, seu solutionis; ut paulò superiùs explicuimus. Tertiò dividitur indulgentia in personalem, localem, ac realem; personalis est, quæ per se directè conceditur personis sine determinatione ad certum locum, vel rem materialem, & tunc indulgentia dicitur personam sequi: localis est, quæ conceditur alicui loco sacro, ut alicui ecclesiæ, quam qui visitaverint, & in ea oraverint, 8

rint, lucrentur indulgentiam: realis est, quæ certæ rei materiali affixa, ut numismati, vel globulis precariis. Quartò dividitur in perpetuam, quæ semper manet, donec revocetur, & in temporalem, quæ duntaxat ad certum tempus datur, quo elapso extinguitur indulgentia.

9 Certum est, summum Pontificem ex potestate à Christo suscepta posse has omnes indulgentias concedere omnibus fidelibus ex justa, & rationabili causa; ut desumitur *ex c. unigenitus 2. h.t. in Extravag. commun.* immò solus Papa potest indulgentias totales, seu plenarias concedere: & Episcopi jure communi canonico, & ordinario tantùm indulgentias partiales, non verò totales, & plenarias: ratio est, quia concedere indulgentias non est actus ordinis, sed jurisdictionis voluntariæ, ut desumitur ex *c. quod autem 4. h.t.* ubi dicitur, quòd concessio indulgentiarum sit actus absolvendi, & judicialis, proinde competit Episcopo jure ordinario, adeò ut Episcopus electus, & confirmatus, tamesi nondum consecratus possit indulgentias conferre.

10 Quinimo ex delegatione Papæ potest Episcopus concedere indulgentias etiam plenarias; quia id dependet à voluntate Papæ, quia hæc concessio est actus jurisdictionis voluntariæ, quæ potest restringi, & ampliari, quinimo ait Barbosa *de officio Episcop. alleg. 88. num. 9.* posse Episcopum hanc facultatem delegare suo Vicario Generali, imò etiam alteri Clerico, non tamen Laico, eò quia sit potestas spiritualis, quæ non potest exerceri nisi à Clerico. Archiepiscopis itidem conceditur hæc facultas in suis provinciis, dummodo statutum Concilii Generalis non excedant *c. nostro postulâsti 15. h.t.* scilicet dummodo in dedicatione Basilicæ ultra annum, & in anniversario dedicationis ultra quadraginta dies non concedant indulgentias *c. cum ex eo 14. h.t.* ubi Innocentius III. statuit, ut cùm dedicatur Basilica sive ab uno, sive à pluribus non extendatur indulgentia ultra annum, nec in anniversario dedicationis ultra quadraginta dies de injunctis: & hoc pacto etiam est coercendus numerus dierum, quando Episcopus in aliquo casu concedit indulgentias, ne excessivè, & indiscretè indulgentiæ concessæ à Prælatis enervent satisfactionem pœnitentiarum: quòd si excesserint, eas invalidas declarat Bonifacius VIII. in *c. indulgentiæ ult. h.t. in 6.* ubi Pontifex rescribit indulgentias, quæ ab uno, vel pluribus Episcopis in dedicationibus ecclesiarum, vel aliis casibus conceduntur, non habere vires, si excedant statutum Concilii Generalis; quod tamen intelligendum est, quòd non valeant in eo, in quo excesserunt; quia in numero taxato, & quo non excedunt, plures canonistæ censent, suum sortiri valorem; quia quoad eam partem, quam dare possunt, semper sunt validæ: &, ratio potest etiam desumi ex regula juris, quia utile per inutile non vitiatur *c. utile de regul. jur. in 6.*

Legatus summi Pontificis potest etiam speciales, & certas concedere indulgentias in provincia sibi concredita, ut docet Glossa *in cap. penult. h.t.* Abbates verò, & alii Prælati inferiores non habent hanc potestatem, nisi ex speciali privilegio, vel legitima consuetudine *c. accedentibus de excessib. Prælator.* Competit tamen hæc potestas concedendi indulgentias Concilio Generali, ut repræsentanti ecclesiam.

Ut autem indulgentiæ ritè concedantur, requiritur justa, & rationabilis causa; adeo ut ad validitatem indulgentiarum, non sufficiat sola potestas concedentis, nisi hæc fulciatur justa, & rationabili causa; & ratio est, quia Pontifex non est Dominus, sed tantùm fidelis dispensator thesauri ecclesiæ; proinde non nisi ex justa & rationabili causa debet indulgentias concedere: alioquin non esset dispensator, sed dissipator, quâ ratione in *c. cùm ex eo 14. h.t.* indulgentiæ discretæ, seu concessæ sine ulla causa damnantur, ac irritantur. Tum quia cùm reatus pœnæ relictus post culpæ remissionem sit jure divino Deo debitus; nequit Pontifex, si nulla subsit justa, & rationabilis causa quemquam eximere ab obligatione juris divini, ut liquet in injusta dispensatione à voto, & iuramento, quæ defectu justæ, & rationabilis causæ est nulla. Cæterum in iis, quæ à mero jure humano dependent, ut absolvere à censuris, à casibus reservatis, aliisque similibus, possunt absque justa causa fieri tametsi taliter concedens non excusetur à peccato. 11

Hinc quamvis indulgentia concessa sine justa causa non valeat ad tollendam obligationem pœnæ Deo debitæ, valet tamen ad tollendam obligationem pœnitentiæ agendæ injunctæ ex præcepto confessarii, quia hæc est tantùm juris humani, super quo potest summus Pontifex dispensare. Non tamen est necesse, ut causa sit æquivalens, alioquin indulgentia non esset remissio, sed potius commutatio unius in aliud æquivalens: quamobrem satis est, si causa sit sufficiens, quæ sufficientia commensuranda est secundùm quantitatem indulgentiarium; adeo ut major indulgentia majori indigeat causâ, ut habetur in *c. cum ex eo 14. h.t.* unde si causa indulgentiarum non sit totaliter, sed tantùm ex parte sufficiens, tunc indulgentiæ valent secundùm proportionem causæ; non verò quoad partem, quæ causam excedit, quia sicut indulgentia, si concedatur absque ulla justa causa, est tota nullius valoris: ita si concedatur ob causam non sufficientem, non est invalida ex toto, sed tantùm ex parte; juxta enim mensuram sufficientiæ causæ sortitur indulgentia suum valorem: sicut enim se habet totum ad totum, ita etiam pars ad partem, hinc indulgentiæ non semper tantùm valent, quantum sonant, sed juxta proportionem causæ, quæ spectatur ex duplici capite: primò ex opere quod Pontifex exigit pro indulgentia, cujus- 12

 modi

modi est jejunium, oratio, eleemosyna: secundò ratione finis intenti, qui debet esse bonum commune ecclesiæ, ut favor fidei, conservatio religionis, ejúsque ampliatio, conversio infidelium; & hic finis, quo est excellentior, magisque necessarius ecclesiæ, eò cæteris paribus major ratione illius potest indulgentia concedi, tametsi postea opus ob quod conceditur sit leve, quia sufficit, si conducat ad assecutionem finis intenti.

13 Non tamen indulgentiæ concedi possunt iis, qui non sunt de gremio ecclesiæ; quia hæc extraneis non distribuit suos thesauros *can. nihil sic debet 1. q. 3.* Tum quia indulgentiæ conceduntur ex potestate clavium, & earum concessio est actus jurisdictionis, quæ non exercetur nisi in subditos, & homines non subjiciuntur jurisdictioni ecclesiæ, nisi per susceptionem baptismi, cujus beneficio ingrediuntur ecclesiam, fiuntque ejus membra. Hinc catechumeni ante susceptionem baptismi non videntur esse participes indulgentiarum. Rursus fideles ut sibi concessas acquirant indulgentias, debent esse contriti, & confessi, idque desumitur ex *c. antiquorum 1. in Extravag. commun. h. t.* ubi Bonifacius VIII. cùm innovâsset, ac confirmâsset antiquas, & plenissimas indulgentias concessas visitantibus Basilicas SS. Petri, & Pauli centesimo quoque anno, qui est annus Jubilei; postea addit, qui verò ampliùs, & devotiùs easdem Basilicas frequentaverit plus merebitur, & efficaciùs indulgentias consequetur; quapropter volentes indulgentias lucrari, debent esse contriti, & confessi, qua ratione in Bullis quibus conceduntur indulgentiæ semper adduntur illa verba *verè pœnitentibus, & confessis.*

14 Verùm satis est, si confessio facta fuerit etiam ante quatuor, vel quinque dies; vel ultra; dummodo qui lucratur indulgentiam, perseveraverit semper in statu gratiæ usque ad tempus indulgentiarum, ut notat Turrecremata *in §. in Levitico n. 8. sub can. mensuram de pœnit. dist. 1.*

15 Præterea debent, qui intendunt indulgentias lucrari implere per se opera injuncta, & quæ præscribuntur ad finem lucrandi indulgentias: alioquin qui non omnia opera injuncta, sed tantùm eorum partem adimpleret, non lucraretur indulgentiam, nec partem ejusdem, quia illa pars, quæ impleretur, non esset illud opus, quod requireretur, ut quis lucretur indulgentiam. Tum quia concessio indulgentiarum est conditionata, adeò ut non possit quis indulgentiam lucrari, si totum opus injunctum non adimpleat.

16 Demum debet, qui lucratur indulgentiam esse in statu gratiæ, pro eo tempore, quo indulgentiam lucratur; quia corpus mortuum sicut non potest ullum influxum viventis corporis suscipere: ita nec existens in peccato lethali, est capax influxûs æternæ vitæ. Cæterum, si quis adimpleret aliquod opus injunctum in statu peccati mortalis; non propterea id esset illi impedimento, quo minus posset alio tempore lucrari indulgentiam, si tunc sit in statu gratiæ: ut si Pontifex concedat Jubileum per unam vel alteram hebdomadam visitantibus aliquam ecclesiam; & dantibus eleemosynam pauperibus, si quis die lunæ existens in peccato lethali pinguem daret pauperibus eleemosynam ex intentione lucrandi jubileum, & postea die veneris confiteretur, & die Sabbathi in statu gratiæ visitaret ecclesiam, adhuc indulgentiam lucraretur; ratio est, quia non est necesse, ut ipsum opus injunctum sit meritorium remissionis, seu indulgentiæ; sed sufficit, si sit actio moraliter bona, & utilis ad placandum Deum, & ad avertenda flagella temporalia.

Cæterum consultiùs semper est, & tutiùs, omnia opera injuncta implere in statu gratiæ, quia tunc non solùm sunt satisfactoria, sed ulterius etiam meritoria. Notat tamen Navarrus in *comment. de indulgent. not. 19.* ut quis acquirat alteri indulgentias, non esse opus, eum esse in gratia dummodo sit in gratia is, cui indulgentiæ acquiruntur, quia indulgentiæ non nituntur ullo opere facto à peccatore, sed tantùm thesauro ecclesiæ per Pontificem distributo, & hujus distributionis est capax, quicunque est in statu gratiæ, & indiget satisfactione. Peccatum verò veniale nisi vitiet opus præscriptum, non impedit fructum indulgentiarum. 17

Si indulgentiæ concedantur indeterminatè vel toties, quoties; potest semper illas consequi, qui facit opus præscriptum; dummodo iteratio non cedat in contemptum, vel derisum. Quòd si concedantur determinatè ut moris est à primis vesperis usque ad secundas; tunc semel tantùm potest quis eas indulgentias lucrari. Quia verò modus lucrandi indulgentias dependet à voluntate concedentis; ideo debent ea impleri, quæ injunguntur; adeo ut si Pontifex exigat plures actus, ut quis lucretur plures indulgentias, sint tunc hujusmodi actus multiplicandi. Cæterum sicut ex publico ærario non sunt illi succurrendi, qui alieno ære gravati cùm possint de suo proprio debitum solvere, nolunt; eò quia aperiretur occasio ad negligentias in solvendis debitis, imò etiam ad delicta contra justitiam in debitis non solvendis *c. ex parte de consuet. c. conveniri ff. de pacto, total.* ita ex thesauro ecclesiæ non debet solvi pro negligentibus, qui cùm possint, nolunt operibus pœnalibus propriis satisfacere debitis, nolúntque pœnam purgatorii redimere per propria opera; quia isti non merentur, ut iisdem succurratur ex thesauro ecclesiæ, ut liberentur à debitis, quæ per delicta contraxerunt. 18

Neque potest quis indulgentias lucrari, ut ipsi prosint pro futuris pœnis, quia solutio non fit ante debitum contractum, sed necessariò debet debitum supponere, quòd solvatur: unde si quis hîc & nunc non indigeat aliqua in- 19

indulgentia, eò quia nullo gravetur debito, seu reatu pœnæ non potest indulgentiam lucrari, ut ei prosit pro extinguendo reatu pœnæ futuro, & quem ob mortalem culpam postea patrandam erit contracturus; sed indulgentia, quam quis lucratur tempore, quo quis illâ non indiget, remanet in thesauro ecclesiæ.

§. VI.

De Effectu Indulgentiarum.

1 Certum est, effectum indulgentiarum non esse remissionem peccati lethalis per se, licèt concomitanter possit interdum aliud secum afferre, quod prosit ad remissionem lethalis culpæ: siquidem peccatum lethale non remittitur absque infusione gratiæ sanctificantis, quæ non infunditur per solam indulgentiam, seu remissionem factam extra sacramentum, quia Concilium Tridentinum *sess. 6. can. 4.* definit, sacramenta novæ legis ita esse ad salutem necessaria, ut sine illis, aut eorum voto nullus possit gratiam sanctificantem assequi; quod dicitur ratione Baptismi respectu infidelium, & ratione sacramenti Pœnitentiæ respectu baptizatorum, qui post susceptum baptismum fuerunt lapsi in culpas mortiferas: hinc idem Concilium *sess. 14. c. 3.* definit, sacramentum Pœnitentiæ esse ad salutem lapsis post baptismum necessarium: hinc non inest ecclesiæ potestas conferendi homini lapso post baptismum extra sacramentum Pœnitentiæ gratiam sanctificantem, vel remissionem peccati mortalis.

2 Si dicas, posse saltem indulgentiam extra sacramentum pœnitentiæ in re susceptum, cum voto tamen illius se extendere ad remissionem culpæ mortalis?

3 Contra est, quia vel tunc votum sacramenti habetur per veram contritionem, vel per solam attritionem, vel sine utraque, & per solum propositum subjiciendi clavibus ecclesiæ peccata: hoc ultimum adversatur principiis fidei, quia ex Tridentio *sess. 14. c. 1.* fideles lapsi in culpam lethalem non justificantur sine pœnitentia, quæ propterea fuit semper ad salutem necessaria; & vera pœnitentia includit semper actum doloris, vel contritionis. Secundum nec potest sustineri, quia sola attritio, ut definitur in Tridentino *loc. cit. c. 4.* sine sacramento pœnitentiæ nequit per se perducere peccatorem ad justificationem; quamobrem licèt attritio bona fide annexa alicui alteri sacramento in re suscepto, ut Eucharistiæ, vel extremæ unctioni, fortassis (ut probabile censent nonnulli) possit causare remissionem peccati mortalis in voto sacramenti pœnitentiæ: nullus tamen hactenus dixit, solam attritionem sine adminiculo alicujus sacramenti posse hominem perducere ad gratiam sanctificantem, & remissionem peccatorum.

Ratio est, quia instrumenta continentia gratiam Christi, eámque ex opere operato conferentia, sunt tantùm septem sacramenta à Christo instituta, adeò ut non possint ministri ecclesiæ aliter gratiam conferre ex opere operato nisi ministrando aliquod ex septem sacramentis: quamobrem cum attritio non possit hominem ad justificationem perducere, nisi ratione alicujus gratiæ collatæ ex opere operato; sequitur solam attritionem extra sacramentum in re susceptum, & cum solo voto illius non posse hominem perducere ad remissionem culpæ lethalis. 4

Quòd si votum pœnitentiæ adnexum indulgentiæ includat actum contritionis, tunc non est ipsa indulgentia, quæ operatur remissionem culpæ lethalis, sed est ipsa contritio, quæ supponitur ad ipsam indulgentiam: siquidem contritio ex se reconciliat hominem Deo, & de congruò semper causat gratiam sanctificantem independenter ab indulgentia, adeò ut si eliciens actum contritionis non lucraretur indulgentiam, adhuc contritio per se conferret remissionem culpæ lethalis. 5

Hæcque ratio est, cur formæ in ecclesia usitatæ in concedendis indulgentiis semper exigant, ut volentes indulgentiam lucrari sint contriti, & confessi, nec soleant indulgentiæ concedi nisi contritis, & confessis, & quidem ea ratione, quia effectus indulgentiæ debet præsupponere remissionem peccatorum, & infusionem gratiæ sanctificantis, ad quam per se indulgentia non extenditur. Hinc in *c. cum ex eo 14 h t.* significatur, per indulgentiam compensari satisfactionem, quæ est tertia pars pœnitentiæ, non verò contritionem, vel confessionem, aut remissionem peccatorum, quoad culpam, quia in *d. c. cum ex eo* per indulgentias indiscretas dicuntur satisfactiones pro peccatis condonatis enervari. 6

Quamobrem tantùm concomitanter potest interdum indulgentia dici, quòd remittat culpam, quatenus interdum aliquod secum adfert, quod prodest ad remissionem lethalis culpæ: siquidem nonnunquam cùm indulgentia datur facultas confessariis absolvendi à peccatis reservatis, vel censuris, vel etiam ad commutanda vota, vel alia debita, ut etiam ad restitutiones componendas; quæ omnia multum possunt prodesse ad faciliùs obtinendam absolutionem, & veniam culparum: verùm quia hæ facultates non sunt indulgentiæ, sed alia privilegia disponentia ad indulgentiam non per se, sed tantùm concomitanter ratione alterius adnexi, dicitur posse juvare ad obtinendam peccatorum remissionem. 7

Si dicas, inde tantùm sequi, indulgentias per se non valere ad remissionem culpæ lethalis immediatè; non tamen probari non posse mediatè juvare ad remissionem peccatorum honestum aliquem actum, quo disponatur sufficienter ad remissionem peccati mortalis: sed non repugnat indulgentiam se extendere ad hunc effectum: quia unus homo justus potest alteri 8

alteri mereri de congruo remissionem culpæ lethalis: neque repugnat ex parte thesauri ecclesiæ, quia merita Sanctorum possunt valere saltem de congruo ad impetrandam hanc peccatorem remissionem: neque ulla subest ratio, quâ debeamus negare ecclesiæ potestatem concedendi indulgentias juvantes mediatè ad remissionem peccatorum.

9 Contra est, quia tametsi fiat ab ecclesia hæc concessio ad impetrandam remissionem peccatorum; non tamen hæc remissio propriè est indulgentia, sed tantùm est remissio quædam pœnæ relictæ ob peccata condonata quoad culpam, & illa concessio facta ab ecclesia, cùm sit impetratio non est remissio, sed auxilium positivum diversæ rationis, unde patet hanc concessionem non pertinere ad potestatem ligandi, & solvendi, quæ est in ecclesia, quia non est propriè actus jurisdictionis, nec vinculi, nec solutionis; sed potius pertinet hoc genus beneficii ad intercessiones ecclesiæ, quæ sicut pro suis membris, seu pro fidelibus potest Deum rogare, ac publicas offerre orationes: ita etiam potest iisdem adjungere merita Sanctorum, ut faciliùs à Deo exaudiantur.

10 Quamobrem indulgentia, ut præcisè talis per se, & immediatè non habet ullum spiritualem effectum positivum in eo, cui conceditur; sed ejus effectus est tantùm privativus moraliter consistens in oblatione alicujus pœnæ debitæ pro peccatis condonatis, quia si indulgentia posset effectum positivum habere utique esset aliquod divinum auxilium per modum impetrationis, aut meriti de congruo: hic autem modus impetrandi, non est proprius indulgentiæ, neque ad ipsam pertinet, sed est modus proprius illius auxilii, quod impetrat contritionem, ad quam sequitur gratia sanctificans, & remissio peccatorum. Nihilominus quamvis indulgentia per se, & immediatè non habeat ullum effectum positivum, sed tantùm privativum situm in ablatione alicujus pœnæ debitæ pro peccatis jam condonatis: remotè tamen, & per accidens juvat ad plures alios spirituales effectus, ut ad interiorem pacem, & spirituale gaudium, quod solet indulgentia secum adferre.

11 Hinc quando in formula concessionis indulgentiæ significatur dari consequentibus indulgentias remissionem peccatorum quòad culpam, & pœnam, id intelligendum est secundùm diversos respectus, adeò ut detur remissio culpæ per contritionem, & confessionem à solo Deo, qui ut causa principalis remittit culpam juxta illud Isaiæ: *Ego solus deleo iniquitates tuas per memetipsum.* Vel tunc Pontifices per culpam intelligunt reatum culpæ, & sumunt causam pro ipso effectu: vel sumunt indulgentiam non per se solam, sed simul cum opere injuncto in concessione indulgentiæ, seu cum sacramentali confessione, & contritione, quæ ut prævia dispositio solet præscribi ad fructum indulgentiæ, etiam ut conditio necessaria, ut valeat quis lucrari indulgentiam. Pœnæ autem remittuntur formaliter per ipsas indulgentias, non quod remittatur quævis pœna; sed tantùm temporalis prout in formula concessionis exprimitur, quia indulgentiæ tantum valent, quantum sonant.

Ex eo autem, quòd indulgentia per se, 12
& immediatè non valeat ad remissionem culpæ lethalis, sequitur, quod non possit remittere pœnam æternam; adeò ut indulgentia semper supponat pœnam æternam commutatam in temporalem, quam tantùm remittit; ratio est, quia eo ipso, quòd per contritionem, & sacramentalem confessionem remittitur peccatum mortale, remittitur etiam pœna æterna ipsi adnexa, & cùm peccatum mortale non remittatur par indulgentiam, sed per contritionem, & Sacramentum Pœnitentiæ, ita & pœna æterna. Et licèt possit contingere ut peccator lucretur indulgentiam in eodem prorsus instanti, in quo justificatur, ut quando homini conceditur, ut per sacramentalem confessionem lucretur indulgentiam plenariam, vel ut simul absolvatur à culpa, & à pœna, non tamen tunc indulgentia propriè versatur circa pœnam æternam, sed tantùm circa temporalem, quia æterna remittitur per sacramentum pœnitentiæ, & temporalis per indulgentiam.

Quando per sacramentum Pœnitentiæ 13
quis lucratur plenariam indulgentiam duplex concurrit causa, & ratio moralis; ratione quarum duplex remissio in eodem instanti habetur: prima enim causa est sacramentum, vel contritio remittens culpam, consequenter etiam pœnam æternam, quam commutat, quantum est ex se in pœnam temporalem: alia causa est indulgentia, quæ applicatur in secundo signo naturæ, & hæc tantùm remittit pœnam temporalem relictam ex priori remissione, vel eam saltem minuit. Unde in dato casu contritio, vel sacramentum pœnitentiæ priùs natura remittit culpam, & pœnam æternam, quam commutat in temporalem: in secundo signo naturæ indulgentia tollit, vel minuit hanc pœnam temporalem: unde effectus indulgentiarum non est remissio mortalis culpæ, nec pœnæ æternæ.

Imò neque indulgentia per se valet ad 14
remissionem peccati venialis immediatè: quia hoc peccatum sive actuale, sive habituale semper est aliquid moraliter distinctum à reatu pœnæ temporalis, & indulgentia tantùm versatur circa hunc reatum pœnæ, quem vel minuit vel omnino tollit, adeò ut effectus indulgentiæ immediatus sit remittere, vel totaliter, vel partialiter hunc reatum pœnæ: quia verò peccatum veniale distinguitur ab hoc reatu pœnæ, sequitur, indulgentiam per se non valere ad remissionem culpæ venialis. Tum quia peccatum veniale de lege ordinaria non potest deleri sine actu hominis, quo prior voluntas aliquo pacto mutetur, & per hoc differt à remissione pœnæ temporalis,

quæ

quæ non exigit hanc voluntatis mutationem: per indulgentiam autem non datur homini hic actus destructivus peccati venialis.

15 Quòd si dicas, posse aliquam attritionem cum indulgentia sufficere ad tollendum peccatum veniale; proinde tunc indulgentiam illud delere, perinde ac sacramentum dicitur peccatum tollere, non quia sine ullo dolore illud tollat, sed quia cum aliqua attritione id præstat, quæ per se non sufficeret ad talem effectum. Contra est, quia quando remissio culpæ habetur absque dispositione per se sufficiente ad remissionem culpæ, tunc necesse est intercedat aliqua alia causa, quæ ex opere operato possit venialem culpam delere, & hæc causa solet esse sacramentum: siquidem indulgentia ex se non habet virtutem delendi peccatum sine sacramento, quia peccatum non tollitur nisi per gratiam, & hæc non infunditur per indulgentiam, sed per sacramentum: & quamvis ad remissionem peccati venialis per se loquendo fortassis non sit necessaria gratiæ infusio, hæc tamen requiritur, ut remissio peccatorum fiat ex opere operato; adeò ut censeant nonnulli nec de potentia absoluta posse peccata venialia deleri absque infusione alicujus gratiæ, quando tollitur absque actuali dispositione, quæ per se sufficeret ad remissionem peccati venialis.

16 Sed quidquid sit de hac potentia absoluta, saltem id certum est, de lege ordinaria; quia ad remissionem peccati venialis per se semper necessaria est aliqua dispositio actualis: unde quando Deus minore dispositione contentus remittit culpam venialem, id non præstat nisi supplendo imperfectionem actûs per aliud nobilius donum inhærens animæ, quod donum est ipsa gratia sanctificans, vel ejus augmentum: sicut enim remissio peccati venialis est aliqua hominis sanctificatio, quæ connaturaliter non fit nisi per dispositionem, seu formam inhærentem animæ, adeò ut secundùm legem ordinariam, & seclusis privilegiis legis, gratiæ non remittatur culpa venialis; sinè actuali dispositione sufficiente: ita non fit remissio venialis sine augmento gratiæ sanctificantis.

17 Proprius igitur effectus indulgentiæ per se est tantùm remittere pœnam temporalem relictam ex peccatis sive lethalibus, sive venialibus jam condonatis quoad culpam, vel per Sacramenta, vel per infusionem gratiæ. Dicitur indulgentia remittere tantùm pœnam temporalem, quia æterna debita pro mortali remittitur virtute sacramenti, vel in re, vel in voto, seu per actum contritionis, adeò ut si actus contritionis injungatur in concessione indulgentiæ, ut prævia dispositio, remissio pœnæ æternæ, ejúsque commutatio in temporalem, non sit tunc effectus indulgentiæ, sed ipsius contritionis, vel Sacramenti pœnitentiæ; adeò ut ante fructum indulgentiæ supponatur pœna æterna remissa, & commutata in temporalem, ad quam postea tollendam vel minuendam applicantur indulgentiæ. Hæc autem remissio pœnæ temporalis, quæ est proprius effectus indulgentiæ, non solùm fit in foro ecclesiæ, sed etiam in foro Dei, adeò ut Deus non ampliùs exigat talem pœnam debitam pro peccato: siquidem Ecclesiæ inest hæc potestas remittendi hanc pœnam in foro Dei, & verba quibus indulgentia conceditur hoc idem etiam significant, hinc Concilium Tridentinum *sess. 25. in decret. de indulgent.* definit, indulgentiarum usum populo Christiano plurimum adferre utilitatis, ac esse maximè salutarem; quia obligatio illa luendi pœnas relictas ex condonatis peccatis aufertur per subtractionem materiæ; quatenus Pontifex ex spirituali thesauro ecclesiæ, cujus habet claves, solvit, quantum sufficit ad compensandum debitum: posita enim tali solutione homo manet liber etiam coram Deo ab illo debito.

Non tamen omnes indulgentiæ tollunt in eadem mensura pœnam temporalem relictam ex condonatis peccatis: hinc solent indulgentiæ concedi sub triplici forma. Primò per dies, vel annos: secundò per dimidiam, tertiam, quartam, vel quintam partem remissionis peccatorum: tertiò sub forma plenariæ, plenioris, vel plenissimæ, ut habetur in *Extravag. commun. c. antiquorum 1. h.t.* & tunc datur remissio totiùs pœnæ debitæ: hodie tamen non est distinctio inter plenam, plenariam, pleniorem, & plenissimam indulgentiam: sicut nec ulla est differentia quoad relaxationem inter jubileum, & indulgentiam plenariam, nisi quòd in jubileo soleat dari facultas absolvendi à votis, & casibus reservatis, & eligendi confessarium, quæ facultas non datur per quamcunque plenariam indulgentiam. 18

Hinc si in forma concessionis habeantur hæc verba; *concedimus indulgentias viginti annorum, aut dierum de pœnis injunctis:* intelligitur de injunctis tantùm, nisi Pontifex aliud declaret; adeo ut indulgentia tunc tantùm remittat pœnam respondentem pœnitentiis à sacerdote in sacramentali confessione injunctis, & ratio petitur ex ipso indulgentiarum usu, qui potiori ex parte fuit introductus ob gravissimas pœnitentias, quæ juxta canones pœnitentiales injungebantur fidelibus pœnitentibus primitivæ ecclesiæ: siquidem pro singulis peccatis imponebantur tot dierum, vel annorum pœnitentiæ, quæ ingenti sanctóque fervore adimplebantur; quia verò decursu temporis cœpit fervor ille tepescere, ac deficere; cœperunt etiam paulatim Pontifices concedere indulgentias circa injunctas pœnitentias remittendo, vel annos, vel dies aliquot ex illis, qui pro pœnitentiæ injungebantur: quamobrem intentio superioris concedentis indulgentias fuit tunc minuere, vel moderari onus injunctum pœnitentibus, quod nonnisi difficulter ferre poterant: unde cùm 19

finis indulgentiæ concessæ fuerit diminuere pœnas injunctas pœnitentibus, quoties in forma concessionis ponuntur illa verba *de injunctis pœnitentiis*, non remittitur tunc alia pœna, quàm quæ continetur in pœnitentia injuncta à sacerdote in sacramentali confessione.

20 Quando verò in concessione indulgentiæ non adduntur illa verba *de injunctis pœnitentiis* tunc concessio est universalis, ac indifferens ad pœnam etiam pro aliis peccatis debitam, quia superior concedens indulgentiam habet facultatem solvendi de spirituali thesauro ecclesiæ pro compensatione omnis pœnæ debitæ etiam per aliis peccatis, & verba non limitant concessionem, unde tunc indulgentia extenditur ad remittendam omnem pœnam etiam pro aliis peccatis debitam, tum quia Bonifacius VIII. in *Extravag. commun. c. antiquorum 1. h. t.* ubi plenariam indulgentiam concedit visitantibus illo anno quindecim diebus Basilicas S. Petri, & Pauli, & voluit hanc indulgentiam adeo amplam esse, ut dixerit se intelligere eam concedere cum omni possibili amplitudine, & ægrè tulit, quòd Confessarii eo anno pœnitentias injungerent lucrantibus jubileum, ut habet Glossa *in d. Extravag.* cujus Author asserit se id à Pontifice audivisse.

22 Tum quia plerumque indulgentiæ conceduntur verbis illis generalissimis *quantum claves se extendunt*, & tunc remissio se extendit ad omnem pœnam relictam etiam ex aliis peccatis in quantum fieri potest, quia ubi nec jus, nec ratio restringit, nec nos restringere debemus, ut notat Glossa *in can. consuluisti 2. q. 5.* per varia jura, quæ ibidem allegat.

23 Tum quia moris hodie non est, ut Confessarii injungant pœnitentias plurium annorum, aut dierum absolutè sine restrictione ad injunctas, vel injungendas, quamvis nonnulli per centum annos, aut dies intelligant tot annos, aut dies purgatorii. Alii tamen probabiliùs censent, id intelligi de annis, & diebus, quibus aliquis in hac vita pœnitere deberet, si tamdiu viveret, ac proinde tantùm remitti de pœna purgatorii, quantum huic pœnitentiæ canonicæ respondet: siquidem hic modus concedendi indulgentias suam trahit originem ex antiquo usu concedendi indulgentias de injunctis, consequenter in hoc sensu semper videtur id intelligendum; quamvis non exprimatur: quo pacto intelligitur, quid sit concedere indulgentiam dimidiæ, vel tertiæ partis peccatorum. Verùm quia de indulgentiis fusè egi in tomo octavo meæ Theolog. *disp 28. à p. 427. usque ad 482.* ideo qui plura desiderat, hunc consulat tractatum, cum in præsenti titulo non agatur nisi de hactenus expensis.

§. VII.

De anno Jubileo.

AGitur de Jubileo in *Extrav. Antiquorum 1. h. t. inter communes*, in qua Bo- 1
nifacius VIII. centesimo quolibet anno, qui jubileus dicitur, concessit plenissimam suorum peccatorum veniam, scilicet pœnarum, quæ pro peccatis debebantur visitantibus Basilicas Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli, quæ remissio cum esset jam in ecclesia usitata à Bonifacio definita fuit anno sæculari, qui deinceps annus jubileus nominatus est, & tunc erat annus à reparata salute 1300. nomen enim jubilei generatim sumptum significat plenam debitorum remissionem, & liberalem in integrum restitutionem factam auctoritate legitima, & speciali quodam ritu ad id instituto: qua descriptione comprehenditur utrumque jubileum, tum legis Mosaicæ, tum Christianæ, quia sicut in lege Evangelica Jubileum liberat omnem Christianum ab omni reatu, & pœna relicta ex condonatis peccatis, quem propterea in integrum restituit pristino statui quoad debitum pœnæ; ita jubileum legis Mosaicæ liberabat ab omni debito temporali Judæos, quos propterea reddebat immunes ab omni debito contracto intra annum quinquagesimum in suis bonis temporalibus, eósque in integrum restituebat quoad bona stabilia, quæ antea legitimè possidebant, servis etiam libertate donatis. Hinc jubileum significans remissionem suam trahit nomenclationem, vel à verbo *jubilo*, seu *jubilando* quod significat lætitiam ingentem, quæque verbis exprimi nequeat, sed voce tantùm & tripudio manifestetur, vel à voce hebraica *Jobel*, quæ remissionem significat, ut notat Bottonus in *obser. circa jubileum c. 1.* fuit enim in lege Mosaica institutus annus jubileus, seu remissionis, singulis quinquaginta annis celebratus in memoriam liberationis populi judaici ex Ægyptiaca captivitate, ut habetur *Levit. cap. 25.* ait enim Deus: *Numerabis septem hebdomadas annorum, id est septies septem, quæ simul faciunt annos 49. & clanges buccina mense septimo, decima die mensis propitiationis tempore in universa terra vestra. Sanctificabisque annum quinquagesimum, & vocabis remissionem cunctis habitatoribus terræ, ipse est enim jubileus. Revertetur homo ad possessionem suam, & unusquisque rediet ad familiam pristinam, quia jubileus est & quinquagesimus annus.*

Observat Liranus, jubileum dictum fuis- 2
se annum quinquagesimum, vel quia computaretur ultimus annus præcedentis jubilei, adeò ut idem annus jubileus esset finis præcedentis, & simul initium subsequentis; vel quia suos effectus operari inceperit anno duntaxat subsequenti, adeò ut annus præcedens fuerit tantùm quædam præparatio ad subsequentem, quo complebatur quinquagesimus. Præterea annus jubileus certo quodam ritu cele-

celebratur à ministris legitimis, & præsertim à clangore buccinæ, à quo ut pluribus placet, jubileum, quod cornu, seu buccina significat suam traxit nomenclaturam.

Quemadmodum igitur in lege Mosaica jubileum remittebat debita antea contracta, & immunes reddebat ab omni debito intra annum quinquagesimum in suis bonis temporalibus contracto, servis libertate donatis, & bonis alienatis sine ullo pretio antiquis Dominis restitutis, ac propterea fuerit jubileum temporale, eò quia remissio fieret quoad temporalia: ita in lege evangelica fuit institutum jubileum spirituale, in quo fit remissio in homine spirituali; adeò ut sit christianum jubileum plenaria remissio totius pœnæ relictæ ex condonatis peccatis, quæ remissio habet annexas spirituales gratias, ac indulta ex plenitudine Apostolicæ potestatis, & quæ conceduntur fidelibus lucrantibus jubileum à summo Pontifice ex inexhausto thesauro satisfactionum Christi, & Sanctorum: quapropter jubileum Christianum convenit cum reliquis indulgentiis plenariis, cùm & ipsæ remittant totam pœnam, licèt non per modum jubilei, quod propterea differt ab aliis plenariis indulgentiis, non quoad plenariam remissionem totius pœnæ relictæ ex condonatis peccatis, sed ex aliis annexis jubileo, quæ non conceduntur simul cum aliis plenariis indulgentiis; siquidem jubileum habet semper annexa quædam indulta, cujusmodi sunt facultas eligendi sibi quemcunque confessarium ex approbatis ab ordinario, qui eligentem possit ab omnibus casibus, & censuris, etiam Sedi Apostolicæ reservatis absolvere, & ejus commutare vota, ac alia pleraque id genus, quæ non annectuntur plenariis indulgentiis.

4 Hæcque indulta conceduntur à summo Pontifice, cui soli inest potestas concedendi jubileum: non enim Concilium tametsi generale sine summo Pontifice habet hanc facultatem concedendi jubileum cum Christus non Concilio, sed soli Petro, & in ejus persona suis legitimis successoribus dixerit Joan. 21. *Pasce oves meas.* Imò nec Cardinales licèt in electione summi Pontificis universalem repræsentent ecclesiam tempore schismatis possunt jubileum promulgare ad implorandum divinum auxilium pro electione legitimi pastoris, quia facultas dispensandi satisfactiones Christi, & Sanctorum ex communi thesauro ecclesiæ soli Petro; ejúsque legitimo successori fuit à Christo collata, quia soli Petro Christus dixit Matth. 16. *Tibi dabo claves Regni Cælorum*, & Joan. 21. *Pasce oves meas.* Tum quia non possunt Cardinales sede vacante concedere leges universales, quibus obligent totam ecclesiam; proinde neque per jubileum possunt dispensare Christi satisfactiones, quia hic actus est supremus jurisdictionis, proinde proprius solius Christi Vicarii.

5 Cæterum Christianum jubileum est duplex unum, quod ex constitutione sedis Apostolicæ stato tempore fidelibus recurrit, & solet tunc durare per annum, qui dicitur annus sanctus remissionis, reconciliationis, pacis, & indulgentiæ, quia tunc solemni ritu aperitur Romæ porta sancta, & thesaurus meritorum, & satisfactionum Christi & Sanctorum munifica largitate Christi fidelibus dispensatur. Aliud est jubileum quod solent summi Pontifices initio sui Pontificatus concedere, promulgare ad implorandum divinum auxilium, ut dignè valeant ecclesiam gubernare, & ut simul dent signum toti Christianitati legitimæ electionis factæ. Imò hoc jubileum solet etiam interdum concedi ob urgentes ecclesiæ necessitates, præsertim ad impetrandam pacem à Deo inter dissidentes Principes Christianos, vel ad præcavenda, quæ imminent mala: utrumque enim jubileum propriè est plenissima indulgentia, quia quantum est ex se aptum est remittere pœnas omnes temporales relictas ex condonatis peccatis. Quamvis potestas concedendi jubileum fuerit semper in ecclesia implicitè concessa D. Petro, & ejus legitimis successoribus quando Christus *Joan. ult.* dixit Petro *pasce oves meas*, nihilominus primus, qui jubileum solemni ritu, certóque recurrente tempore celebrandum instituit, fuisse fertur Bonifacius VIII. anno 1300. & videtur desumi ex *c. antiquorum 1. in extravag. inter communes h.t.*

Alii verò solemnem institutionem Christiani jubilei ducunt à sancto Sylvestro Papa, 6
qui creatus fuit Pontifex anno 314. & nono Imperii Constantini, post constructam ab hoc Imperatore Basilicam Principis Apostolorum, ut fideles è singulis orbis partibus ad illam accederent, & inde solemnior fieret Principis Apostolorum cultus, & memoria celebrior.

Cæterum fuit ab initio jubileum institu- 7
tum pro quolibet recurrente anno 100. quia hic mos fuit apud Romanos, ut quovis centesimo anno populus ludos celebraret, qui à sæculi interstitio sæculares vocarentur: & ad quos per publicum Præconem superstites cives invitarentur vocibus illis: *Ad illud ludi genus, quales nec hactenus vidistis, nec amplius visuri estis vocamini cives.* Pontifices verò ex divino instinctu ritum illum in sacram postea sæcularem commutârunt indulgentiam: quapropter Bonifacius VIII. in *Extravag. Antiquorum 1. h.t. inter commun.* instituit, ut centesimo quoque anno solemni ritu celebraretur Jubileum, & annus ille jubileus diceretur, quamvis ex dict. *Extravag. antiquorum* potiùs inferatur, Bonifacium VIII. non primò instituisse hoc jubileum, sed potius innovâsse, quia ibi pontifex approbat, confirmat, & innovat auctoritate Apostolica laudabilem consuetudinem centesimo quoque anno accedendi ex singulis terræ partibus ad Basilicas SS. Petri, & Pauli de urbe ob peccatorum remissiones, & indulgentiarum consecutiones.

8 Verùm quia centesimus annus videbatur spatium nimis diuturnum, ideo consultiùs postea censuit Clemens VI. in quinquagesimum restringere, idque contigit anno 1342. ut constat in *Extravag. unigenitus 2. h. t. inter communes* ubi præter Basilicas Sanctorum Petri, & Pauli, addit etiam tertiam S. Ioannis Lateranensis ob memoriam Constantini Imperatoris, qui ob suscepta beneficia emendationis à lepra, & baptismi Basilicam illam construxit. Tum ob venerationem imaginis Salvatoris, qui in eadem visibiliter apparuit populo Romano. Imò cùm adhuc hoc quinquaginta annorum spatium videretur diuturnum Urbanus VI. illud restrinxit ad annos quos vixit Christus 33. Demum Paulus II. qui renunciatus fuit Pontifex anno 1464. adhuc restrinxit annum jubilei ad vigesimum quintum, ut constat in Bulla cui initium *Ineffabilis providentia*, sumpto initio à pervilgilio Nativitatis Christi proximè elapso usque ad idem pervigilium anni sequentis; & hunc ritum cum præfata restrictione auctoritate Apostolica confirmavit, & primus mandavit executioni Sixtus IV. anno 1471. ut liquet in *Extravag. quemadmodum 4. h.t. inter communes*, ubi Sixtus IV. confirmat jubileum publicatum & revocat omnes indulgentias plenarias, & facultates commutandi vota, componendi, & dispensandi in malè ablatis, vel per usuram, ut etiam facultates deputandi Confessarios cum potestate absolvendi etiam à casibus reservatis Sedi Apostolicæ, ut etiam facultates & indulta concessa monasteriis, hospitalibus, piis locis, universitatibus, confraternitatibus. Tam in perpetuum, quàm ad certum tempus in vita, & in articulo mortis, imò in eadem *Extravag. c. etsi dominici 5. h.t.* revocat etiam indulgentias, & facultates, quas ipse concesserat absolvendi casus Bullæ cœnæ Domini, & alias supra positas, & commutandi quinque vota, & anathemate percutit contrarium attentantes, & quidem excommunicatione reservata Papæ.

9 Quia verò præter jubileum añi sancti solent Pontifices aliis temporibus præsertim initio sui Pontificatûs, & quoties magnum aliquid imminet in Christiana Republica jubileum indicere ad Dei opem implorandam, ideo operæ pretium est, aliquid subjicere circa promulgationem hujus jubilei, cujus promulgatio duplex est, una quæ fit Romæ pro habitatoribus urbis simpliciter: altera, quæ fit extra urbem ab ordinariis locorum. Certum est, Jubileum non habere vim antequam sit promulgatum, tametsi Pontificis litteræ jam fuerint in curia confectæ, & expeditæ; ratio est, quia jubileum à Pontifice conceditur fidelibus per modum universalis legis se extendentis ad omnes: lex autem, ut vim obtineat, ac obliget, exigit sufficienter promulgari: proinde etiam jubileum, quod non acquirit vim ante promulgationem.

10 Hinc jubileum postquam in Romana curia est absolutum, per orbem postea publicatur, & in illis affigitur locis publicè, in quibus cæteræ leges: unde neque electio Confessarii, neque votorum commutatio ullum sortiuntur valorem ante promulgationem jubilei, quâ factâ suum jubileum obtinet vigorem, & fideles si ea adimpleant, quæ præscribuntur, illud lucrantur; non tamen factâ Romæ promulgatione possunt fideles in aliis locis jubileum lucrari antequam illis à proprio ordinario promulgetur: ratio est, quia Pontifex præter promulgationem pro commorantibus Romæ exigit pro cæteris fidelibus extra urbem promulgationem faciendam à locorum Ordinariis, à quibus propterea debent processiones fieri, & ecclesiæ designari, quibus opera injuncta pro obtinendo jubileo exerceantur. Quòd si Ordinarius loci negligeret jubilei promulgationem, tunc possent diœcesani jubileum lucrari, ubi primum ad eorum notitiam pervenerit, & opera à Pontifice injuncta adimpleverint: Quia Paulus V. in jubileo ab ipso concesso anno 1605. & primo sui Pontificatûs Confessario ab ipsis electo facultatem concessit, ut illis designaret ecclesias visitandas.

Cæterum nomine Ordinarii non intelliguntur soli Episcopi, & ejus Vicarii, sed etiam alii Prælati habentes quasi episcopalem jurisdictionem; id enim fuit declaratum à sacra congregatione Cardinalium supra Concilium Tridentinum *sess. 24. c. 18. de reform.* ratio est, quia tales Prælati quoad potestatem jurisdictionis sunt pares Episcopis, à quibus solùm differunt ordine, & dignitate, quæ ad hunc actum non est necessaria. Non tamen nomine ordinarii in Bullis privilegii intelliguntur Prælati Regulares, nisi aliunde habeant episcopalem quasi potestatem in subditos sæculares: quapropter litteræ pro jubileo diriguntur ad solos Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, & alios Prælatos habentes episcopalem jurisdictionem. Quòd si Prælati Regulares habeant Episcopalem quasi potestatem in subditos sæculares, tunc comprehenduntur nomine ordinarii loci, possuntque suis subditis sæcularibus, in quos plenam exercent ordinariam potestatem jubileum indicere, non verò suis Religiosis, cùm in ipsos non habeant talem jurisdictionem. 11

Quod verò ad effectum attinet jubilei, certum est, jubileum non remittere culpam lethalem; cùm hæc non deleatur sine infusione gratiæ, ut habetur in Concilio Tridentino *sess. 6. c. 7.* & indulgentia, quæ per jubileum acquiritur, non infundit gratiam sanctificantem, siquidem pro prima justificatione est necessarius baptismus saltem in voto, ut definitur in eodem Concilio Tridentino *sess. 7. can. 5. de Baptis.* & pro instauranda justificatione deperdita per peccatum lethale, est necessarium sacramentum pœnitentiæ, ut definitur in eodem Concilio *sess. 14. c. 4. & can. 1.* unde cùm hæc duo sacramenta fuerint instituta, ut necess- 12

cessaria pro remissione peccatorum, non possunt hæc remitti per indulgentiam jubilei. Quinimò neque remittuntur peccata venialia, quia indulgentia in jubileo concessa est tota per modum satisfactionis, quia per jubileum applicantur merita Christi ut satisfactoria, proinde jubileum non habet vim remittendi peccata venialia, quia cùm exhibeat pretium ex thesauro ecclesiæ per modum satisfactionis, tantùm extinguit debitum pœnæ. Tum quia cùm peccatum veniale contrahatur ab homine per proprium actum, non potest eidem condonari sine proprio actu: siquidem non potest ei remitti, nisi ordinetur id in eo, in quo fuerat deordinatum. Tum quia si posset jubileum peccatum veniale delere, posset etiam mortale; quia deleret veniale in virtute passionis Christi, quatenus applicaret ejus merita proinde tantum posset jubileum delere, quantum obtinere possent Christi merita, quæ cùm sint infinita, possent omnem culpam delere.

13 Quamobrem effectus jubilei est remissio integra, & totalis pœnæ debitæ, & relictæ ex condonatis peccatis, ut docent communiter Canonistæ. Ratio est, quia voluntas summorum Pontificum indicentium jubileum est mensura remissionis, quia ratione clavium, & potestatis pascendi dominium gregem possunt applicare de thesauro ecclesiæ tantam Christi satisfactionem, quæ sufficiat ad extinguenda totaliter, & adæquatè omnia debita contracta à peccatoribus, quia cùm hæc finita sint, & Christi satisfactio infinita, nulli est dubium, quin hæc possit semper applicari in compensationem omnium delictorum, quæ homines contraxerunt, contrahunt, & erunt contracturi; cum hæc debita semper sint finita; & Christi satisfactio utpote infinita nunquam exhauriatur: Sed summi Pontifices quoties concedunt jubileum applicant plenissimam, & totam illam Christi satisfactionem, quæ desideratur ad extinguenda omnia nostra debita in ordine ad luendas pœnas relictas ob condonata peccata: siquidem Pontifices in suis bullis, quibus jubileum indicunt, exprimunt remissionem integram, & totalem omnium peccatorum, non quidem quoad culpam, sed quoad reatum pœnæ debitæ peccatis: sumitur enim causa pro effectu, seu peccatum pro reatu pœnæ, ut Machab. c. 12. *Sancta ergo, &c. salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut à peccatis absolvantur*: hoc est à pœnis debitis ob peccata jam condonata: cùm igitur indulgentia Jubilei sit plenissima extinguit totaliter, & adæquatè omnia debita: alioquin si aliquid superesset solvendum indulgentia non esset plenissima, quia remissio non foret totalis *c. bene quidem dist. 96. c. Apostol. de præb. 6.*

14 Verùm hæc remissio integra, & totalis est solùm pro foro interno, & in ordine ad Deum: ratio est, quia hæc remissio fit à summo Pontifice, ut à Dispensatore thesauri ecclesiæ, & Pontifex ut fungitur munere talis dispensatoris non exercet jurisdictionem pro foro externo, proinde non potest in ipso ponere tunc ullum effectum jurisdictionis, qualis est remissio pœnæ, quæ propterea est tantùm pro foro interno & in ordine ad Deum. Tum quia thesaurus ecclesiæ non potest aliter dispensari nisi secundùm institutionem Christi, & à Christo fuit hic thesaurus institutus solùm pro satisfactione debitorum, quæ erga Deum contrahunt peccatores: unde non potest Pontifex virtute hujus thesauri remittere pœnas quoad forum externum. Rursus hæc remissio pœnæ, quæ fit beneficio suscepti jubilei, non solùm fit per modum solutionis, sed etiam absolutionis; quia hæc remissio fit vivis jurisdictionali modo quoad eos, quibus conceditur, & fit etiam in virtute clavium, ut liquet ex bulla Leonis X. ubi dicitur: *Potestate clavium quorum est aperire Regnum cœlorum tollendo illius in Christi fidelibus impedimenta culpam scilicet & pœnam pro actualibus peccatis debitam*: ubi Pontifex per potestatem clavium declarat, concedi indulgentias, & remitti culpam, & pœnam pro actualibus peccatis debitam; nimirum culpam concomitanter, quatenus indulgentia nonnisi solis confessis, & contritis conceditur: & potestas clavium est potestas jurisdictionis: sed quando remissio fit per potestatem jurisdictionis non fit tantùm per modum solutionis, sed etiam per modum absolutionis: quia si remissio esset per modum puræ solutionis non esset necessaria jurisdictio, neque remissio esset facienda jurisdictionali modo: de facto autem non aliter per indulgentias remittitur pœna, quàm modo jurisdictionali, quia indulgentiæ possunt tantùm concedi subditis eas concedentis: siquidem nemo potest ligari, vel absolvi nisi à suo superiore, ut desumitur *ex c. quod autem 4. h. t.* unde si is, cui conceditur indulgentia debeat esse subditus, jam concessio indulgentiæ est actus jurisdictionis, proinde remissio pœnæ, quæ fit in jubileo, non solùm est per modum solutionis; quatenus desumitur pretium ex thesauro ecclesiæ, & solvitur pro extinguendo debito pœnæ relictæ ex condonatis peccatis; sed etiam per modum absolutionis, quatenus superior habens jurisdictionem absolvit subditos. Hinc est, quod Martinus V. in fine Concilii Constantiensis in concessione indulgentiæ plenariæ pro omnibus, qui eidem concilio interfuerunt, utitur nomine *absolutionis*, quia nimirum potestas clavium exercetur circa fideles ut subditos quoad omnia, quæ pertinent ad salutem, & cùm a Christo fuerit ecclesiæ thesaurus institutus in ordine ad remittendam pœnam ex se impeditivam consecutionis gloriæ, donec solvatur; ideo potest Pontifex ut dispensator spiritualis thesauri solvere pro fidelibus quantum sufficit ad extinguendum debitum pœnæ, & jurisdictionali modo absolvere ab eodem debito.

Neque obstat, quòd absolutio jurisdictionalis præsupponat cognitionem causæ: quia 15

id est verùm quando absolutio jurisdictionalis procedit ex justitia; non verò quando ex gratia. Quando absolutio jurisdictionalis procedit ex justitia debet resultare ex actis, ex quibus cùm possit resultare tam condemnatio, quàm absolutio, ideo ut sententia rectè proferatur, est necessaria præcognitio causæ. Secus quando absolutio procedit ex gratia, quâ absolvens vult tantùm uti absolutione in favorem absoluti, tametsi absit meritum condemnationis, tunc non est necessaria cognitio causæ, ut quando ex occasione nuptiarum Principis, vel inaugurationis Regis liberantur, qui detinebantur in carcere, & absolvuntur ab eorum delictis absque prævia cognitione causæ.

16 Rursus hæc remissio pœnæ, quam confert jubileum, est infallibilis, nisi ponatur obex, quia ubi habetur sufficiens potestas, & capacitas subjecti, & materia; ibi infallibiliter ponitur actus, nisi impediatur ab aliquo obice: sed quando fideles lucrantur jubileum, adest sufficiens potestas in concedente, capacitas in suscipientibus, & in ecclesia thesaurus meritorum, & satisfactionum Christi, & Sanctorum ut habetur *1. Ioan.* 2. Christus est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantùm, sed etiam pro totius mundi: quia hic thesaurus est infinitus, & nunquam exhauriendus; sed hic thesaurus fuit à Christo institutus pro communitate ecclesiæ, ut posset applicari pro omnibus indigentibus; qua ratione Christus universaliter se obtulit in satisfactionem pro omnibus, proinde si non intersit obex, remissio pœnæ, quam confert jubileum, est infallibilis.

17 Tum quia quoties Pontifex operatur auctoritate Apostolica, & in virtute clavium operatur infallibiliter, quia tunc operatur per facultatem sibi à Christo datam in ordine ad illos speciales actus, proinde operatur per facultatem divinitùs institutam, & confirmatam pacto Christi, qui cùm non possit in sua promissione deficere, sequitur, talem potestatem sufficienter applicatam semper ponere suum effectum: ergo cùm Pontifex concedens jubileum operetur in virtute clavium, & utatur potestate sibi specialiter data à Christo ad dispensandum thesaurum ecclesiæ, sequitur, hanc remissionem pœnæ haberi infallibiliter.

§. VIII.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selecta quæstiones.

1 Quæritur primò, quomodo quæstores eleemosynarum sint admittendi? Respondetur de hoc dubio agi *in cap. cùm ex eo* 14. *h. t.* ubi Innocentius III. ex Concilio generali Lateranensi prohibet quæstores eleemosynarum admitti; nisi exhibeant veras litteras Apostolicas, vel Ordinarii, & quod tunc non permittantur aliud proponere populo præter id, quod in litteris continetur (& ibi ponitur forma litterarum) rursus mandat Pontifex, ut qui distinantur ad quærendas eleemosynas sint modesti, & discreti, non hospitentur in tabernis, vel locis incongruis, & non faciant inutiles, vel sumptuosas expensas. Hinc quæstores eleemosynarum non habent potestatem citandi subditos suorum suffraganeorum, idque desumitur *ex c. Rom. 1. h. t. in 6.* ubi quæstoribus pro fabrica ecclesiæ dicitur, quòd non detur ab Ordinario facultas citandi alios, sed sufficiat, si charitativè admoneant, ut solvant. Ratio est, quia citatio est actus jurisdictionis, & quæstores cùm tantùm sint deputati ad colligendas eleemosynas pro aliquo pio loco; ex eo præcisè quòd sint quæstores non habet jurisdictionem; consequenter non possunt citare subditos suffraganeorum, sed tantùm eos charitativè monere.

Rursus cùm *in cap. cum ex eo* 14. *h. t.* prohibeantur Quæstores eleemosynarum admitti, nisi litteras Apostolicas, vel Episcopi Diœcesani veras exhibuerint, id intelligendum est de quæstoribus, qui nomine alicujus loci pii, ecclesiæ, vel hospitalis, proinde alieno nomine eleemosynas quærunt: quia si ipsi sint pauperes, & proprio nomine pro se ipsis eleemosynas quærant, non est necesse, ut exhibeant litteras Apostolicas, quia pauperibus non prohibetur pro se ipsis eleemosynas quærere. 2

Præterea Concilium Tridentinum *sess.* 5. *cap.* 2. *de reform. in fin.* prohibet, ne quæstores eleemosynarii ullo modo per se, vel per alium præsumant prædicare, & mandat, ut contrarium facientes opportunis remediis omnino arceantur ab Episcopis, & Ordinariis locorum non obstantibus privilegiis quibuscunque. Immo quia hæc remedia non profuerunt idem Concilium *sess.* 21. *cap.* 9. *de reform.* statuit, ut imposterum in omnibus Christianæ religionis locis eorum nomen, & usus penitus aboleatur, neque ad hujusmodi officium exercendum ullatenus admittantur; non obstantibus quibuscunque privilegiis, ecclesiis, monasteriis, hospitalibus, aliisque locis piis, non tamen sub hoc decreto comprehenduntur fratres Ordinum mendicantium, quia ipsi non prohibentur eleemosynas per se ipsos quærere, sed tantùm prohibentur quærere per alios, quàm per sui Ordinis fratres, in diœcesibus, ubi habent conventus. Quòd si in locis alienis ubi non habent monasteria, quærere volunt; tenentur ordinario loci ostendere suorum superiorum licentiam, ut notat Barbosa *de offic. Episc. alleg.* 109. *num.* 8. Cæterum potest etiam Episcopus dare licentiam quærendi eleemosynas pro usu alicujus pii loci, in forma tamen, quæ solet præscribi à Sede Apostolica Episcopo ordinario. 3

Quæritur secundò, an sacerdos cum canonico impedimento detentus possit licitè ministrare sacramentum Pœnitentiæ in mortis articulo? Respondetur, sacerdotes canonico impedimento detentos esse diversi generis juxta 4

ta diversa impedimenta: siquidem possunt impediri ratione suspensionis, excommunicationis, hæresis, aut degradationis. Covarruvias *in cap. Alma Mater p. 2. §. 6. num. 8.* & alii censent, sacerdotem excommunicatum non toleratum non esse sufficientem Ministrum in articulo mortis, eò quia excommunicatio tollat jurisdictionem, quâ sublata non potest esse minister.

4 Verùm hæc ratio non videtur urgere, quia excommunicatio tollit jurisdictionem, & subditos in ordine ad sacramentum pœnitentiæ extra articulum mortis, non pro articulo mortis, si non adsit alius sacerdos, qui possit moribundum absolvere, quia tunc urget præceptum charitatis absolvendi moribundum; excommunicatio autem cùm sit pœnà rationabiliter inflicta, non debet egredi terminos rationis, justitiæ, & charitatis: esset autem contra rationem, & jus naturale charitatis tollere jurisdictionem etiam pro articulo mortis, si non adsit alius sacerdos, à quo possit moribundus absolvi; quia tunc moribundus si tantùm eliceret actum attritionis, & non veræ contritionis deberet perire, quod adversatur charitati exercendæ in proximum.

5 Alii censent, sacerdotem hæreticum non esse sufficientem Ministrum sacramenti pœnitentiæ pro articulo mortis, ea innixi ratione; quia hæreticus careat fide, quæ est fundamentum necessarium ad jurisdictionem spiritualem. Verùm nec hoc fundamentum est firmum; quia si fides esset fundamentum jurisdictionis spiritualis, inde sequeretur quòd hæreticus occultus nullam haberet jurisdictionem, & sacramenta dependerent à fide ministrorum, quod falsum est. Præterea licèt hæreticus defectu fidei non sit incorporatus corpori mystico ecclesiæ; adhuc tamen ratione charitatis baptismalis est in fundamento ordinis hierarchici, & si habeat characterem ordinis, adhuc est intra Hierarchiam ecclesiasticam, quia character est indelebilis, & est capax illius jurisdictionis, quam exigit character: hinc in sacerdote est capacitas jurisdictionis in ordine ad sacramentum pœnitentiæ, & post hæresin eadem jurisdictio perseverat, concessa omnibus sacerdotibus pro mortis articulo, si nullus alius adest sacerdos, à quo possit moribundus absolvi.

6 Respondetur igitur cum communiore sententia, quemlibet sacerdotem, sive excommunicatum, sive hæreticum, esse sufficientem ministrum sacramenti pœnitentiæ pro articulo mortis, si alius non adsit sacerdos, à quo possit moribundus absolvi, ita enim docent ferè communiter cum Glossa *in cap. non est de sponsalib.* Riccio *in decis. Curiæ Archiepis. Neapol. decis. 26. n. 4. p. 4.* & desumitur ex D. Thoma *in 4. dist. 19. q. 1. art. 2. quæstiunc. 1.* ubi docet, quemlibet sacerdotem posse uti clave absolvendi quemlibet, in articulo necessitatis. Ratio etiam id suadet, quia tunc concurrunt duo jura, canonicum, & naturale charitatis, illud impedit administrationem pœnitentiæ, & tollit jurisdictionem à sacerdote per subtractionem subditorum: jus verò naturale charitatis exigit, ut subveniatur constitutis in articulo mortis per administrationem sacramenti pœnitentiæ, & quilibet sacerdos tenetur ex præcepto charitatis moribundum absolvere: atqui quando concurrunt duo jura, quod est fortius debet prævalere: & in hoc casu jus naturale charitatis est fortius jure canonico tollente jurisdictionem à sacerdote per subtractionem subditorum, proinde servari debet jus naturale.

Tum quia jus canonicum positivum, ut sit justum non potest adversari juri naturali charitatis, alioquin foret injustum; cùm enim jus canonicum positivum subordinetur juri naturalis charitatis, debet eidem conformari, ut servet justitiam, proinde non debet tollere hanc obligationem charitatis, quam habent singuli sacerdotes; neque jus moribundi ad exigendam talem subventionem. 7

Præterea quia ecclesia potest restringere impedimenta canonica, ut non procedant in sacerdotibus pro ministrando sacramento pœnitentiæ in articulo mortis; siquidem omnia hæc impedimenta sunt ex dispositione juris canonici: sed ecclesia defacto restrinxit hujusmodi impedimenta in Concilio Tridentino *sess. 14. c. 7.* ubi dicitur, *verum tamen piè admonendum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat; in eadem ecclesia DEI custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis, atque ideo omnes sacerdotes, quoslibet pœnitentes à quibusvis peccatis, & censuris absolvere possunt,* declarat Concilium absque ulla limitatione, & universaliter posse omnes sacerdotes in articulo mortis absolvere pœnitentes, proinde hæc facultas absolvendi convenit etiam sacerdotibus excommunicatis, vel alio canonico impedimento detentis: siquidem sumus in dispositione favorabili, in qua agitur de favore animæ, proinde hic favor ampliari debet, non restringi. Tum quia ubi lex non distinguit, nec nos debemus distinguere *l. non distinguemus §. de recept. arbit. l. 1. §. generaliter. ff. de leg. præst.* ubi Glossa *V. in infinitum c. solita de major. & obed. c. quia circa de privileg.* 8

Tum quia si Concilium Tridentinum non intellexisset de omnibus sacerdotibus generatim, sed voluisset aliquos excipere, utique de facto excepisset *l. si servus §. Prætor ait. ff. de acquir. hæred. c. ad audientiam 2. de decim.* Præterea illa dictio *omnes*, qua utitur Concilium neminem excludit: siquidem ex vulgata regula, qui omne dicit, nihil excludit, *l. hoc articulo ff. de hæred. instit. l. fin. ff. penult. c. solita de major. & obed.* siquidem particula *omnes* propter suam generalitatem includit ea, quæ alias non includerentur, ut notat Bartolus *in l. generali §. uxori ff. de usufruct.* Mascardus *de probat. conclus. 148. n. 9 vol. 1.* Tum quia in legis interpretatione attendenda est natu- 9

naturalis significatio verborum, & eorundem proprietas *l. fin. C. de his, qui veniam ætat. cap. susceptum de rescript. in 6.* & notat Tiraquel. *in l. si unquam V. susceperit. num.* 17. *C. de revoc. donat p.* 1. *lib.* 5. *c.* 16. *q.* 9. atqui illud *omnis sacerdos* naturaliter significat omnes sacerdotes quocunque canonico impedimento detentos, sive excommunicati sint, sive hæretici, quia revera sunt propriè sacerdotes, tametsi habeant munus sacerdotale impeditum.

10 Quæritur tertiò, quinam habeant privilegium sibi eligendi confessarium? Respondetur de hoc agi *in cap. ne pro dilatione ult. h. t.* ubi Gregorius IX. rescribit, quòd Episcopi, & superiores, & Prælati minores exempti possunt eligere sibi discretum, & providum Confessarium præter licentiam sui superioris. Juvat observare, id procedere si periculum immineat animarum, & periculosum sit adire suos Superiores, quia de jure communi nullus Episcopus, vel alius Prælatus etiam superior Episcopo potest sibi eligere Confessarium, quia nemo potest absolvi, vel ligari nisi à suo proprio judice, seu Prælato habente in illum ordinariam jurisdictionem *cap. omnis* 12. *h. t.* adeò ut de jure communi Episcopus debeat confiteri Archiepiscopo, & hic Patriarchæ, & iste Papæ, vel de licentia illius alteri, ut notat Hostiensis *in sum. h. t. num.* 19. *& sequent.* Verùm per privilegium Papæ *in d. c. ne pro dilatione ult. h. t.* Episcopi etiam non exempti possunt sibi confessarium eligere sine licentia sui Archiepiscopi, ut notat Hostiensis hîc *V. Episcopi §. sed ne quid:* & nomine Episcoporum hîc intelliguntur Episcopi sive consecrati sint, sive non; immò etiam Episcopi titulares, & alii, qui renunciârunt Episcopatui, ut notat Barbosa in collect. *in d. c. ne pro dilatione num.* 1. Immo etiam alii Prælati Superiores ut Archi-Episcopi, Patriarchæ, Primates possunt sibi eligere Confessarium, quia *in d. c. ne pro dilatione* hæc facultas non solùm conceditur Episcopis, sed etiam aliis superioribus, immo etiam Cardinalibus, quia istis communicatur privilegium concessum Episcopis, & Prælatis exemptis. Rursus nomine Prælatorum minorum hîc intelliguntur etiam Prælati Episcopo inferiores, qui tamen ut gaudeant privilegio eligendi sibi confessarium, duo requiruntur. Primò, ut præsint aliis cum spirituali jurisdictione fori contentiosi, seu externi, ut sunt Abbates, & Præpositi. Secundò, ut sint exempti, seu ut subjiciantur immediatè Sedi Apostolicæ, ut docet Hostiensis hic *V. minoribus.*

11 Quin immo etiam alii Prælati inferiores Regulares, & locales exempti, qui non subjiciuntur Episcopo, possunt sibi Confessarium eligere, licèt alios habeant super se Superiores, ut Præpositum, Generalem, Provincialem, Abbatem, quia cùm constitutio *cap. ne pro dilatione ult. h. t.* contineat favorem, & gratiam, privilegium est favorabile, proinde ampliandum præsertim, cùm nulli sit detrimento. Verùm in hoc standum est privilegiis, & constitutionibus approbatis à Sede Apostolica unius cujusque Religionis specialis.

Quæritur quartò, an Confessarius electus possit absolvere à casibus specialiter reser- 12
vatis Episcopo, qui suo subdito concessit facultatem eligendi sibi Confessarium idoneum? Respondetur negativè, quia Confessarius, quem subditus elegit, nullam penitus habet potestatem in casibus, qui eidem Episcopo sunt specialiter reservati, idque desumitur, *ex c. si Episcopus* 2. *h. t.* ubi Bonifacius VIII. declarat, quòd quando Episcopus concedit suo subdito, ut sibi possit eligere, idoneum Confessarium, electus non possit absolvere, à casibus specialiter reservatis Episcopo: quia in generali concessione non comprehenduntur ea, quæ verisimiliter in specie non esset quis concessurus, ubi Glossa in *c. omnis utriusque sexus* 12. *h. t.* addit, contrariam consuetudinem non valere nec tenere absolutionem, eo quia sit sententia à non suo judice. Tum quia hæc consuetudo esset onerosa ecclesiis, per quam labefactaretur ecclesiastica disciplina, consequenter nullius censenda est valoris.

Tum quia subditus, ut talis non potest 13
præscribere contra obedientiam sui superioris *c. cum non liceat* 12. *de præscript.* quia tunc adesset mala fides, vel error, aut ignorantia notissimi juris, cùm quo non potest præscribi. Cæterum Episcopus cuilibet Diœcesano sibi subdito potest concedere licentiam eligendi sibi Confessarium, quem voluerit, qui idoneus sit, possitque absolvere, vel ligare, sitque propterea sacerdos curatus, approbatus tamen ad confessiones audiendas à suo Ordinario, idque jure novo juxta Concilium Tridentinum *sess.* 23. *c.* 15. Rursus quamvis parochianus non possit vi consuetudinis acquirere potestatem eligendi sibi confessarium sine licentia sui superioris, nec per consuetudinem temporis immemorialis, nec præscribere tale jus; nihilominus potest Prælatus, vel alius in dignitate constitutus, ut Archidiaconus præscribere, & per consuetudinem legitimè præscriptam acquirere curam animarum in parochianos alterius, ac fieri proprius sacerdos, & audire eorum confessiones, ut notat Sylvester V. *Confessor* 1. *n.* 8. *in fin.*

Quæritur quintò, an constitutus in vitæ 14
discrimine possit sibi eligere Confessarium excommunicatum, vel hæreticum? Respondetur, non posse moribundum petere ab hæretico, si periculum adsit subversionis, sacramentum pœnitentiæ, quia intuitu salutis æternæ, non potest quis se exponere periculo peccandi, & deficiendi à fide, quia id non esset salutem quærere, sed potiùs flocci facere: quapropter in eo casu tenetur constitutus in mortis articulo quantum potest elicere actum contritionis si periculum subversionis prudenter, & ex solido fundamento judicetur imminere. Præterea nec licitum est ab hæretico petere sacramentum pœnitentiæ, si id censeatur moralis

talis communicatio in hæresi; quia id non esset quærere remedium salutis, sed potius illius jacturam; quia per talem communicationem communicans peccaret, ac irritaret sacramentum pœnitentiæ, quapropter sanctus Hemenegildus in paschate noluit Eucharistiam ab Ariano Episcopo recipere, quia illa communio fuisset communicatio in hæresi cum eodem Episcopo *can. fin. 24. quæst. 1.* Extra tamen hos casus censent plures constitutum in articulo mortis posse sacramentum pœnitentiæ à sacerdote excommunicato petere, quia cùm ecclesia his sacerdotibus concedat jurisdictionem pro articulo mortis potest moribundus petere, quod in sui favorem concessum est ab ecclesia, & quia jurisdictio absolvendi in mortis articulo concessa est cuilibet sacerdoti ex Concilio Tridentino *sess. 14. c. 7.* ideo potest pœnitens se conformare intentioni ecclesiæ. Immo potest etiam petere sacramentum pœnitentiæ ab illis sacerdotibus, qui non sunt parati illud ministrare, ut docent Sylvester *V. confessio 3. n. 2.* Suarez *disp. 26. de pœnit. sect. 4. n. 5.* Paludanus *in 4. dist. 20. q. 1. artic. 3.* quia constitutus in vitæ discrimine habet jus stante concessione ecclesiæ, quod in sui favorem concessum est, sibique debetur ex charitate, unde cùm utatur proprio jure in ordine ad salutem animæ, non facit alteri injuriam: tum quia tunc induceret sacerdotem ad actionem ex se bonam, & quæ tantùm per accidens posset esse mala, eò quia malè forsan administraretur.

15 Tum quia minister sive excommunicatus, sive hæreticus posset tunc elicere actum contritionis; seque disponere ad dignè ministrandum: unde si peccaret, id esset tantùm ei imputandũ, non ipsi constituto in vitæ discrimine, quia periclitans de æterna salute tenetur adhibere omnia ea media, quæ potest, ut æternam consequatur salutem: & in mortis articulo urget præceptum divinum confitendi sacramentaliter sua peccata: unde tenetur hoc præceptum servare, adeò ut si non adsit nisi sacerdos excommunicatus, vel hæreticus, teneatur ab illo petere sacramentum pœnitentiæ, imò id etiam procedit, quamvis moribundus sit contritus, quia cùm non possit id certò scire, adhuc urget præceptum confessionis.

16 Quæritur sextò, an præsente proprio Parocho, vel ejus delegato possit quilibet alius sacerdos in mortis articulo absolvere? Respondetur, duas esse sententias, quarum prima est negativa, quia licèt Concilium Tridentinum *sess. 14. de pœnit. c. 7.* declaret, quòd omnes sacerdotes in articulo mortis possint absolvere quoslibet pœnitentes à quibusvis peccatis, & censuris, non tamen per hoc Concilium constituit novum jus, sed tantùm commendat consuetudinem ecclesiæ, quæ est, ut præsente Superiore, seu Parocho, non possit inferior sacerdos absolvere *c. Aurelius c. fin. 26. q. 6. c. Presbyteri eod. tit.* & desumitur *ex Extravag. 1. §. decernimus de sent. excommun.* ubi declaratur, quòd pœnitentes in certis casibus possint absolvi in mortis articulo, si non possunt tunc ad Episcopum, vel summum Pontificem recurrere, ex quo infertur, quòd si possint, vel sint præsentes, debeant ab iisdem absolvi. Tum quia in *c. eos, qui de sent. excomm. in 6.* absolutus ratione imminentis periculi à censura reservata cessante impedimento tenetur comparere coram Superiori, qui proinde si sit præsens tenetur subditus ab illo petere sacramentum pœnitentiæ. Tum quia in articulo mortis non potest inferior præsente proprio Prælato absolvere publicum excommunicatum quoad forum externum, proinde neque quoad forum internum.

Tum quia hæc facultas concessa cuilibet sacerdoti absolvendi in articulo mortis conceditur ad consulendum necessitati, ne scilicet ratione reservationis aliquis pereat, ut declarat Concilium Tridentinum *cit. sess. 14. c. 7.* unde cessante necessitate cessat etiam concessio, quia hæc non conceditur ultra exigentiam causæ finalis. Tum quia praxis fidelium ita interpretatur hanc concessionem factam omnibus sacerdotibus. Demum quia sicut excommunicatus non potest ministrare nisi in defectum aliorum sacerdotum, ita neque simplex sacerdos nisi in defectum proprii. Hæc sententia est communior, & probabilior, cui adhærendum puto, eámque docent Covarruvias in *c. Alma Mater p. 1. §. 11. n. 8.* Navarrus *c. 26. manual. n. 27.* Sotus in *4. dist. 18. q. 4. art. 4.* Suarez *disp. 26. de pœnit. sect. 4. num. 4.* Ugolinus *de censur. tabul. 1. c. 4. §. 5. n. 2.* 17

Nihilominus contraria sententia videtur etiam niti probabili fundamento, eámque docent Barbosa *de potest. Episc. alleg. 25. n. 79. V. posse in his.* Zerola in *praxi pœnit. c. 15. q. 4.* Diana *p. 1. tract. 5. de absolut. ab hæret. resol. 5.* & alii plures quos ipse citat, & sequitur *p. 4. tract. Miscellan. resol. 161.* Nititur hæc sententia, quia Concilium Tridentinum *ind. sess. 14. c. 7. de pœnit.* sive jus novum constituat, sive tantùm antiquum declaret, & commendet, certum est, Concilium asserere quòd omnes sacerdotes possint absolvere, quoscunque pœnitentes constitutos in mortis articulo; nec Concilium ullam adhibet limitationem, aut conditionem, cùm loquatur absolutè: unde sive ex jure novo, sive ex declaratione juris antiqui, quilibet sacerdos habet facultatem delegatam absolvendi quoscunque pœnitentes, sive præsente proprio parocho, sive non, quia cùm lex loquatur sine limitatione, & exceptione, debet ut talis accipi *l. de pretio ff. de pub. in rem act. l. in fraudem §. fin. ff. de testam. milit. c. solitæ §. fin. de major. & obed.* tum quia ubi lex non distinguit, nec nos debemus distinguere *c. circa de privileg.* Tum quia si simplex sacerdos non posset absolvere in præsentia Parochi, vel ejus delegati, non posset absolvere quoslibet pœnitentes; sed eos duntaxat, qui proprio carent sacerdote: unde concessio facta à Concilio omnibus sacerdotibus 18

tibus esset limitata ad certum genus pœnitentium: hæc autem limitatio non ponitur à Concilio cùm in *d. sess. 14. c. 7.* dicat expressè, omnes sacerdotes in mortis articulo posse absolvere quoslibet pœnitentes à quibusvis peccatis, & censuris. Tum quia dictio *quoslibet* neminem excipit, quia ob suam universalitatem omnes comprehendit, ut notat Glossa in *l. cum quid. V. quoslibet. ff. si cert. petit.* Menochius *consil. 33. n. 21.* Hinc licèt utraque sententia nitatur probabili fundamento, prima tamen præferenda est, quia communior, & tutior.

19 Quæritur septimò, an confessio publica possit aliquando obligare constitutum in vitæ discrimine? Respondetur publicam confessionem ex præcepto ecclesiæ nunquam obligare, quia ecclesia, dum tradit præceptum ita confitendi, & determinans divinum præceptum tantùm injungit confessionem secretam, & auricularem, ut habetur in *c. omnis utriusque sexus 12. h. t.* ibi *teneatur solus confiteri sua peccata proprio sacerdoti* illa autem vox *solus* excludit omnem alium, ut desumitur ex *c. quæ sint init. de V. S.* & notat Rota decis *449. n. 9. p. 1.* quinimò Concilium Tridentinum *sess. 14. c. 5.* ait, confessionem publicam non satis consultè aliqua lege præcipiendam esse.

20 Verùm difficultas est, an quando non potest quis secretò confiteri, teneatur publicè. Plures respondent teneri publicè confiteri; non quidem ex vi præcepti sacramenti pœnitentiæ; sed vi præcepti naturalis charitatis, quo quis tenetur procurare propriam salutem, quando dubitat de sufficientia suæ contritionis: ita enim docent Layman *lib. 5. tractat. 6. c. n. 5.* Suarez *disp. 36. de pœnit. sect. 6.* Mossesius *p. 1. tractat. 7. c. 11. n. 12.* Alii verò absolutè negant, adesse hanc obligationem publicè confitendi, ita Sotus *in 4. dist. 18. q. 2. artic. 6.* Cajetanus *V. confessio condit. 11.* Victoria in *summa tit. de pœnit. num. 137.* Et quidem hanc obligationem non adesse ex præcepto divino desumi potest ex Concilio Tridentino *sess. 14. c. 5.* ibi *cæterum quoad modum confitendi secretò apud solum sacerdotem, & si Christus non vetuerit, quin aliquis in vindictam suorum scelerum, & sui humiliationem, tum aliorum exemplum: tum ob ecclesiæ offensæ ædificationem delicta sua publicè confiteri possit: non est tamen hoc divino præcepto mandatum, nec satis consultè humana aliqua lege præciperetur, ut delicta præsertim secreta, publica essent confessione aperienda.* Cùm verba Concilii clara sint, non indigent ulteriori explicatione. Immò putârim neque ex præcepto naturali charitatis de procuranda propria salute teneri fidelem publicè confiteri, tametsi dubitaret de sufficientia propriæ contritionis, quia tunc sufficeret, si pœnitens confiteretur tantùm unum, vel alterum peccatum ex iis, quæ sunt minoris infamiæ.

21 Ratio est, quia charitas non obligat ad ea, quæ adversantur charitati: alioquin charitas sibi ipsi adversaretur, seque destrueret; atqui charitas esset sibi contraria, si ex naturali præcepto charitatis de procuranda propria salute obligaret ad publicam confessionem; siquidem publica confessio præsertim peccatorum, quæ sunt occulta, generat infamiam, consequenter pœnitens ea publicè confitendo læderet propriam famam, quapropter Concilium Tridentinum *d. sess. 14. c. 5.* ait *non satis consultè humana lege præciperetur, ut delicta secreta publica essent confessione aperienda*, quia id adversaretur bonæ opinioni hominum, proinde etiam charitati. Tum quia infamia, quæ potest incurri est sufficiens causa excusandi ab obligatione præcepti divini confitendi, quia cùm sit præceptum positivum obligans tantùm morali modo, non censetur obligare cùm tam gravi dispendio incurrendi infamiam: siquidem quodlibet peccatum lethale nisi aliàs sit notum generat infamiam, & maculat graviter honorem; & licèt in aliquibus peccatis id homines fortassis minus adprehendant; hoc tamen per accidens se habet, & oritur ex corrupto judicio: quia quodlibet peccatum, semper constituit hominem moraliter malum, Deo inimicum, & exosum, æternis deputatum pœnis, unde in quavis culpa lethali militat ratio excusans ab illa confessione.

22 Cæterum putârim tam ex naturali præcepto charitatis, quàm ex præcepto divino, constitutum in vitæ discrimine teneri sacramentaliter confiteri. Quòd teneatur ex naturali præcepto charitatis, ex eo liquet, quia tenetur quisque hoc præcepto procurare propriam salutem, proinde constitutus in vitæ discrimine, nisi sit moraliter certus de vera contritione, tenetur ad id, quod in qualibet confessione secreta præsumitur publicum; nimirum ad aperienda aliqua peccata venialia, & in genere ad se accusandum de omnibus, in quibus Deum quocunque modo offendit; hæc enim censentur publica in quavis confessione secreta: etenim eo ipso quòd quis confitetur sacramentaliter præsumitur, quòd se accuset saltem de aliquibus peccatis venialibus; alioquin non posset confici hoc sacramentum; unde si confiteatur publicè aliqua peccata venialia, & in genere se accuset, quòd Deum offenderit, nil ampliùs publicat, quàm manifestaret, si secretò confiteretur coram multis adstantibus.

23 Quòd verò modus iste confitendi sufficiens sit ad conficiendum sacramentum, liquet ex supra dictis, quia tunc habetur materia sufficiens & ex vi præcepti divini non tenetur tunc pœnitens publicè manifestare peccata sua mortalia in specie, proinde tenebitur tali modo confiteri ex præcepto naturali charitatis, quo tenetur adhibere sufficiens remedium ad assecutionem salutis, & confessio tali pacto instituta est sufficiens medium ad obtinendam remissionem peccatorum, proinde constitutus in vitæ discrimine, seu mortis articulo tene-

tur

tur ponere tale medium ex naturali præcepto charitatis, ut possit salutem consequi. Quòd verò etiam ex præcepto divino teneatur tale medium ponere ex eo evincitur, quia constitutus in mortis articulo tenetur præcepto divino confiteri; consequenter præceptum divinum obligat eo modo, quo potest quis tunc confiteri; proinde pœnitens tenetur tunc ita confiteri, quia talis confessio est illi possibilis citra ullum detrimentum famæ; quo stante tantùm posset excusari. Tum quia præceptum confessionis obligat in mortis articulo in ordine ad obtinendam remissionem peccatorum judiciali modo per potestatem clavium; proinde obligat ad illam confessionem, quæ est medium sufficiens pro tali remissione obtinenda: siquidem mensura obligationis præcepti est finis ejusdem, adeò ut tantùm præceptum obliget, quantum finis exigit: & imminente mortis periculo sacramentalis confessio est necessaria, & talis modus confitendi est sufficiens, proinde cadit sub obligationem.

24 Quæritur octavò, an hæretico negativo damnato ad mortem debeat pœnitentia ministrari? Hæreticus negativus dicitur, qui convictus de hæresi persistit in negatione, & negat se in talem hæresin fuisse prolapsum, aut illi adhærere; & quia ecclesia ex actis, & probatis habet certitudinem de ipsius crimine in foro externo, ideo negans delictum & affirmans animum catholicum præsumitur mentiri. Difficultas est, an stante tali præsumptione possit hæretico negativo ministrari sacramentum Pœnitentiæ censent nonnulli cum Suarez *disp. 23. de fide sect. 2. num. 5.* non posse ei ministrari Pœnitentiam, quia cùm non sit reconciliatus ecclesiæ, non est admittendus ad participationem sacramentorum.

25 Tum quia si revera fuit hæreticus tenetur tollere scandalum, & fateri crimen, & si illud non tollit, est verè impœnitens; consequenter non potest eidem ministrari sacramentum pœnitentiæ. Verùm putârim adhærendum esse contrariæ sententiæ, quia forum externum diverso modo procedit, ac forum internum, à quo differt: siquidem in foro externo civili, & ecclesiastico homines judicant, ut homines, seu auctoritate humana; secus in foro conscientiæ judicat homo, non ut homo, sed ut repræsentans Deum, & auctoritate divina, quâ remittuntur peccata, adeò ut Deus sit, qui peccata remittit, & sacerdos ministerium exercet *cap. verbum Dei de pœnit. dist. 1.* quo fit, ut diversimodè procedant: siquidem forum externum sequitur præsumptiones, & iis innititur in ferenda sententia, quæ fertur juxta probata, & allegata *l. fin. C. quod metus causa l. si extraneus ff. de condit.* forum verò conscientiæ oritur ex pura veritate *c. filius de testam.* & notat Baldus *in l. rogâsti §. se tibi num. 5. ff. si cert. petit.* hinc forum internum dicitur forum Dei & poli, ac tribunal veritatis, & æquitatis naturalis, ut notat Menoch. *lib. 1. de arbit. q. 80. num. 15.* & D. Thomas *1. 2. q. 96. art. 4. in 1. argum.* vocat forum internum judicium divinum: quamobrem præsumptiones non habent locum in foro conscientiæ, nec leges, quæ fundantur in præsumptione, ut notat Menochius *lib. 1. præsumpt. 80. num. 1.* Mantica *lib. 2. conject. 14. num. 14.* Quinimò cùm in foro conscientiæ confessio sit voluntaria statur ipsi pœnitenti, & creditur verum, quod ipse profert, perinde ac si esset notorium, ut notat Glossa *in c. significasti 2. V. credendum de homicid.* per textum *c. illud de Clerico excommunicato minist.*

Hinc respondetur ad quæsitum hæretico negativo damnato ad mortem esse ministrandum sacramentum pœnitentiæ, si aliàs sit congruè dispositus, quia forum externum præsertim ecclesiasticum, non debet impedire alienam salutem, sed potiùs eam procurare, quantum potest; proinde non potest pœnitenti denegare remedia necessaria ad salutem; quia quisque habet jus ad illa petenda, nec possunt illi denegari nisi injustè: unde cum forum externum diversimode procedat à foro conscientiæ, & contingere possit ut damnandus in uno sit absolvendus in altero; vel è contra, tenetur ecclesia permittere Reum subjici judicio sacramentali pœnitentiæ, si velit, ut in eodem judicetur, ac recipiat remedium salutis. Tum quia interdum potest contingere, quod non obstantibus probatis, & allegatis adhuc Reus sit innocens in foro interno; proinde ex allegatis, & probatis in foro externo non benè deducitur, quod non sit innocens in foro interno, & non possit confiteri, eò quia neget suum crimen. Tum quia juxta communiorem sententiam Reus, qui in judicio negavit delictum, pronunciatâ sententiâ, & completo judicio non tenetur ampliùs fateri veritatem, ut docent Sayrus *lib. 12. cap. 17. n. 15.* Segura Davalos *in direct. jud. p. 2. c. 14. num. 36.* Diana *p. 2. tract. 1.* Miscelan. *resol. 26.* & alii, quos sequitur Sanchez *lib. 3. in decal. c. 7. num. 11.* & ratio est, quia post latam sententiam judicium est completum, & judex in tali causa semel judicata, non est ampliùs judex *l. judex §. de re judic.* proinde cessat etiam in ipso jus ad exigendam manifestationem veritatis à Reo, ut etiam extinguitur obligatio in Reo ad illam manifestandam, quia talis obligatio est relativa ad ipsum jus judicis; unde cessante jure in judice cessat obligatio in Reo. Hinc confessarius, si velit, potest etiam hanc sententiam sequi, ut favorabilem pœnitenti, qui si dipositus sit, potest eidem sacramentum pœnitentiæ ministrare; tametsi publicè non fateatur crimen hæresis, ne apud alios infamiam incurrat.

Ad fundamentum oppositæ sententiæ respondetur non reconciliatos ecclesiæ non esse admittendos ad participationem sacramentorum si sint extra articulum mortis, quia tunc tenentur priùs reconciliari ecclesiæ; secus imminente mortis periculo admittendi sunt ad sacra 27

sacramentum pœnitentiæ, quia tunc reconciliatur ecclesiæ in foro interno, licèt eidem non reconcilientur in foro externo ob timorem incurrendæ infamiæ: reconciliatio autem interna potest fieri à quolibet sacerdote, dummodo reperiat pœnitentem dispositum.

28 Quæritur nonò, an judex teneatur concedere tempus damnato ad mortem, imò & illud prolungare, si intra debitum noluit sacramentum pœnitentiæ suscipere? Respondetur, judicem teneri concedere tempus damnatis ad mortem suscipiendi sacramentum pœnitentiæ, idque desumi *ex clement. c. cùm secundum* 1. *h. t.* ubi Pontifex declarat, damnatis ad mortem non esse denegandam pœnitentiam, si petant, & injungit locorum Ordinariis, ut judices moneant ad concedendum tempus, quo Rei possint commodè confiteri, & ut ad id etiam censuris ecclesiasticis officiales compellant, ubi Pontifex supponit adesse obligationem permittendi, ut damnati ad mortem possint recipere sacramentum pœnitentiæ. Ratio etiam id vel maximè suadet, quia tunc urget præceptum divinum suscipiendi hoc sacramentum, proinde non possunt judices, nec officiales impedire executionem hujus præcepti. Præsertim quia agitur de salute spirituali proximi, quam non possunt impedire: quin immo cùm damnatus ad mortem sit in gravissima necessitate spirituali, tenentur judices & officiales eum juvare, non solùm ratione charitatis, sed etiam officii: siquidem Reus damnatus est potestate judicis, & officialium; proinde ad ipsos pertinet procurare necessaria ad salutem spiritualem.

29 Quinimò si Reus intra tempus, quod solet à judice concedi damnatis ad mortem, nolit suscipere sacramentum pœnitentiæ, adhuc tenetur concedere aliquam dilationem; quia Reus tunc est in gravissima necessitate spirituali, & elicere verum actum contritionis est eidem moraliter impossibile: siquidem eo ipso, quòd nolit confiteri sua peccata, nec recipere sacramentum pœnitentiæ, non præsumitur dispositus ad pœnitentiam, adeò ut non possit sperari, quòd conteratur; proinde tenetur judex ex charitate eidem extremè indigenti opitulari, & concedere longius tempus ad experiendum, si fortè resipiscat: non tamen ad id tenetur ex justitia, nisi fortassis resipiscens petat confiteri sacramentaliter, quia tunc etiam ex officio teneretur ei succurrere, quia ex justitia tenetur procurare, quæ spectant ad eius salutem spiritualem.

30 Cæterum si post concessam congruentem dilationem ultra tempus consuetum, adhuc damnatus ad mortem nollet recipere sacramentum pœnitentiæ, non teneretur tunc judex eum à morte liberare; sed posset sententiam exequi, ut docet Sotus *lib.* 5. *de justit. & jur. q.* 1. *art.* 2. Reginaldus *lib.* 29. *praxis fori pœnit. num.* 71. siquidem judex tunc fecit, quantum in se est, ut damnatus ad mortem sacramentaliter confiteretur, ac propriæ consuleret saluti; unde si velit mori impœnitens, id non est culpæ vertendum judici, non enim is tenetur damnatum ad mortem liberare, eò quia nolit sacramentaliter confiteri: alioquin vix reperiretur Reus damnatus ad mortem, qui vellet confiteri; omnes enim mallent potiùs liberari à morte, quod sanè in maximum cederet Reipublicæ præjudicium.

Quæritur decimò, an pueris ante, & post septennium possit ministrari sacramentum pœnitentiæ, si dubitetur, an habeant usum rationis? Certum est, solere aliquando usum rationis accelerari in pueris, adeò ut ante septennium ad ipsum perveniant præsertim si educatione, & disciplina juventur; experientiâ enim deprehenditur, pueros interdum ante septennium pollere usu rationis, & D. Gregorius *lib.* 4. *dialog. c.* 18. refert, puerum quinquennem eò, quòd blasphemus esse subreptum à dæmone fuisse è manibus parentum, quod Deus non permisisset; nisi puer ille quinquennis in blasphemiis illis peccâsset, seu nisi habuisset tale judicium, quod sufficeret ad voluntatem peccandi, siquidem sine voluntate libera nemo peccat. 31

Respondetur igitur, quòd si constet, puerum nondum septennem usu pollere rationis, esse illi ministrandum sacramentum pœnitentiæ, ut docent Layman *lib.* 5. *theol. moral. tract.* 6. *cap.* 5. *num.* 7. Palaus *p.* 4. *op. moral. tract.* 23. *disp. unic. punct.* 20. §. 7. *n.* 4. Ledesma 2. *p.* 4. *q.* 5. *art.* 5. *dub.* 9. *dist.* 2. siquidem eo ipso, quòd puer sive ante, sive post septennium utitur ratione, est capax peccati, proinde etiam pœnitentiæ, quæ peccatum consequitur, proinde est ipsi ministrandum sacramentum pœnitentiæ, quia hoc fuit institutum pro remedio peccati commissi post baptismum, & ut esset secunda tabula post naufragium juxta Concilium Tridentinum *sess.* 14. *cap.* 2. *can.* 2. alioquin puer ille nondum septennis stante usu rationis periculo exponeretur æternæ damnationis, si in aliquod fuisset peccatum lethale lapsus. Immò id etiam procedit, si puer tantùm confiteatur peccata venialia; quia hæc sunt etiam sufficiens materia pro sacramento. Sin autem non plenè constet, sed confessarius dubitet, an puer utatur ratione, tunc putârim confessarium teneri eum absolvere sub conditione, tametsi probabilius censeret puerum uti ratione, quia adhuc esset incertum, an sciret concipere verum dolorem de peccatis, verúmque propositum de cætero non peccandi: quia cùm usus rationis non sit perfectus, licèt discernat inter bonum, & malum, non tamen facilè ei est percipere quid sit Deum offendisse, quidque habere verum dolorem de patratis peccatis, & qualis dispositio requiratur, ut sacramentum pœnitentiæ validum sit, & quamvis ob præcedentem instructionem respondeat ad interrogata, adhuc potest contingere, ut non percipiat ea, quæ profert; quamobrem ad evitandam ex hoc capite invaliditatem sacramenti, consultius 32

tius est, talem puerum sub conditione absolvere; si capax sit, habeátque omnia requisita, quia tunc providetur saluti pueri constituti in periculo vitæ, evitatur periculum irritandi sacramentum pœnitentiæ: cùm enim agatur de salute spirituali pueri, debet eius salus, quantum fieri potest, in tuto poni, & etiam declinari periculum irritandi sacramentum.

33 Hinc etiam nullo imminente vitæ discrimine potest sub conditione pueris ante septennium ministrari sacramentum pœnitentiæ, si affulgeat aliqua probabilitas, quòd utantur ratione, ut docet Layman *lib. 5. theol. moral. tract. 6. c. 5. num. 7.* quia tunc pueri ob hanc probabilitatem sunt probabiliter capaces sacramenti pœnitentiæ, proinde habent probabile jus ad ipsum: proinde non est ipsis denegandum id, ad quod habent jus probabile: unde non debet ipsis denegari hoc sacramentum pœnitentiæ, cùm id non cedat in detrimentum illius, & per appositam conditionem declinetur periculum irritandi sacramentum. Post verò septennium communior sententia est, pueros esse capaces absolutionis sacramentalis, præsertim in articulo mortis, ut docent D. Thomas *in 4. dist. 27. q. 2. art. 2.* Layman *lib. 5. theol. moral. tract. 6. c. 5. num. 7.* Suarez *disp. 36. de sacrament. sect. 2 num. 6.* Sotus *dist. 18. q. 1. art. 3.* quia in illa ætate præsumitur usus rationis, & regulariter solet adesse, proinde pueri septennes censentur capaces sacramenti pœnitentiæ nisi constet de opposito: siquidem non potest præsumptio capacitatis elidi nisi probetur contrarium.

34 Verùm contra hanc rationem videtur adesse aliqua difficultas, quia licèt ætas septennii completi præsumatur capax doli, proinde etiam peccati; non tamen inde sequitur, puerum septennem esse semper capacem sacramenti pœnitentiæ; quia ad hoc sacramentum non solùm requiritur capacitas peccandi; verùm etiam capacitas dispositionis debitæ, quæ cùm sit difficilior, perfectiorem exigit cognitionem, quàm requiratur ad peccatum, ut enim quis peccet, satis est, si distinguat inter turpe, & honestum; ut autem congruenter disponatur ad hoc sacramentum, requiritur dolor de peccatis, qui sit saltem vera attritio, & propositum imposterum non peccandi; ad hanc autem dispositionem perfectior requiritur cognitio, quàm ad peccatum, unde Confessarius debet cautè, & prudenter procedere, ne sacramentum irritet; unde si ipsi non constet, puerum esse sufficienter dispositum, non debet absolutè eidem ministrare sacramentum pœnitentiæ, sed tantùm sub conditione, tametsi puer sit septennis, quia hoc pacto occurritur necessitati spirituali pueri, simúlque reverentiæ debitæ sacramento.

35 Quæritur undecimò, an dari possit casus, ut sacramentum pœnitentiæ ministretur ei, qui tantùm in genere peccata sua confitetur? Respondetur, absolutionem sacramentalem nunquam impertiendam esse ei, qui tantùm in genere sua confitetur peccata, dicens se peccâsse: sed necesse sit explicare peccatum aliquod in specie, ut docent Sotus *in 4. dist. 18 q. 2. art. 5.* Ledesma *2. p. 4. q. 9. art. 5. dub. 2.* Alvarez *1. 2. disp. 80.* ratio est, quia in sacramentali confessione Confessarius exercet officium judicis, & absolvendo sententiam profert absolutionis: judex autem ex vi officii tenetur procedere cum cognitione causæ, & inquirere, quæ debent manifestari in ordine ad ferendum rectum judicium, quo fit, ut Confessarius non possit impertiri absolutionẽ ei, qui cùm possit in specie sua confiteri peccata, tantùm confitetur in genere; hinc Concilium Tridentinum *sess. 14. c. 5. de pœnit.* ex ratione judicis infert necessitatem tanquam de jure divino manifestandi omnia singula peccata in specie. Tum quia ex eo quòd pœnitens præcisè dicat, quòd peccaverit, nullam inde sacerdos notitiam acquirit, quam antea non habuerit, cùm sciat, omnes homines esse peccatores. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est, 1. Joan. 1.*

Tum quia ad impertiendam absolutionem sacramentalem, requiritur aliquid determinatum supra quod directè cadat, & quòd per ipsam remittatur: & per confessionem in genere, nil proponitur particulare, circa quod versetur absolutio; hæc enim debet versari circa ea, quæ homo commisit, proinde circa singularia. Tum quia per talem confessionem in genere nil posset per absolutionem remitti, quia peccatum in genere non est remissibile, & peccatum in specie non remittitur, nisi subjiciatur clavibus ecclesiæ, seu aperiatur in confessione. 36

Cæterum si mortis periculum imminet, & non possit pœnitens confiteri in specie; tunc sufficit, si concepto vero dolore confiteatur in genere, ut docent Suarez *disp. 23. sect. 1. num. 5.* D. Antoninus *3. p. tit. 10. c. 2.* & desumitur ex D. Thoma *in 4. dist. 21. q. 2. art. 1. ad 1.* quia tunc concurrunt omnia requisita essentialiter ad sacramentum ritè conficiendum, quia ex parte materiæ requiritur dolor extrinsecè manifestatus, ut materia proxima, & peccatum tanquam materia remota; & in hoc pœnitente intervenit dolor extrinsecè manifestatus, & externa confessio, quia dicens se peccâsse, & ex corde ipsum pœnitere peccatorum, jam confitetur suum peccatum in genere, tametsi pœnitens in mortis articulo tantùm nutu signet se peccâsse, & ipsum pœnitere peccatorum. Tum quia confessio peccati in genere potest esse materia partialis sacramenti pœnitentiæ, ut si pœnitens recordetur, se mortaliter peccâsse, & non occurrat tunc memoriæ, in qua specie, ut docent D. Thomas *in 4. dist. 21. q. 2. art. 1.* Suarez *disp. 23. de pœnit sect. 1. num. 8.* quia tunc pœnitens habet conscientiam peccati mortalis, quod propterea tenetur subjicere clavibus ecclesiæ; & quia non potest 37

potest illud subjicere in specie, eò quia illius non recordetur; debet illud subjicere in genere: sed quod potest esse materia partialis in sacramento pœnitentiæ, potest etiam esse materia totalis, quando non adest alia, vel non potest haberi; hinc si quis tantùm conscientiam haberet peccati mortalis in genere, adhuc teneretur illud subjicere clavibus, ac sacramentaliter confiteri, ut absolvatur.

38 Demum si constitutus in articulo mortis non possit loqui, & solis nutibus petat absolvi; adhuc sacerdos tenetur illi impertiri absolutionem, si det sufficientia signa doloris, vel illa antea dederit, quia tunc impendi potest absolutio pœnitenti, quando exhibet sufficientem materiam, supra quam cadat absolutio, qui verò non potest loqui, & dat sufficientia signa doloris, exhibet sufficientem materiam, quia hæc sunt peccata, & dolor de ipsis; ita tamen ut sensibiliter manifestentur sacerdoti, eo modo quo possunt manifestari: illa autem signa doloris manifestant internum dolorem, & etiam peccata eo modo, quo possunt manistari; siquidem dolor de peccatis manifestatus accusat ipsa peccata, proinde potest sacerdos huic impertiri absolutionem sacramentalem. Tum quia signa doloris exhibent tunc totum, quod est necessarium ad substantiam judicii; etenim ad judicium sufficiunt judex, Reus, accusator, delictum, & tunc hæc omnia interveniunt, quia ipse pœnitens ex eo, quòd exhibeat signa doloris, est accusator sui delicti, cujus ipsum pœnitet: sacerdos est judex, qui profert sententiam absolvendo Reum pœnitentem: cùm igitur sacramentum pœnitentiæ se habeat per modum judicii, poterit validè confici, quoties moribundus, qui non potest loqui talia exhibet signa doloris, quæ sufficiant ad substantiam judicii.

39 Quòd si dubitetur, an hæc signa doloris oriantur à vero dolore de peccatis, vel potiùs ex angustia mortis, vel oppassione corporis, aut acerbitate dolorum, tunc putârim esse impertiendam pœnitenti absolutionem sub conditione, non verò absolutè; quia tunc talia signa sunt saltem materia dubia pro sacramento pœnitentiæ, quia cùm sit dubium; an proveniant ex concepto dolore de peccatis, vel ex acerbitate dolorum; ideo pro utraque parte habetur motivum dubitandi, quò fit ut illa signa doloris sint materia probabilis: atqui quando urget necessitas licitum est, ministrare sacramentum necessitatis, ut est illud pœnitentiæ, & quia materia est dubia, ideo ministrari debet sub conditione; si adsint omnia requisita, quia tunc consulitur saluti proximi, & declinatur periculum irritandi sacramentum.

Quæritur duodecimò, an possit quis absolvi sub conditione, quando absolvitur ex opinione probabili? Respondetur communem sententiam esse, quod absolutio debeat tunc impertiri sub conditione, quia cùm adsit tantùm opinio probabilis adhuc remanet dubium, an possit confici sacramentum, ideóque ad evitandam irreverentiam, adhibenda est conditio. Verùm exactiùs proceditur cum distinctione, quia vel sermo est de probabilibus juris, vel de probabilibus facti; si dicatur primum, eò quia controvertatur inter Doctores, an stante tali confessione, seu signis pœnitentiæ possit pœnitens absolvi; adeò ut utraque pars sit probabilis, tunc censent plures, posse impendi absolutionem absque ulla conditione, quia tunc non adest periculum irritandi sacramentum, quia operans secundùm opinionem probabilem, dummodo opinio sit verè probabilis operatur secundùm regulas rectæ rationis; proinde secundùm rectam rationem: & qui ita operatur est certus, quòd non peccet, quia peccatum consistit in deordinatione operationis à præscriptione rectæ rationis. Neque ex eo, quòd opinio illa probabilis in se vera non esset, irritaretur sacramentum, neque absolvens peccâret. Nam licèt illa opinio non esset in se vera; adhuc nullitas sacramenti se haberet tantùm materialiter, quæ non imputaretur Confessario absolventi, sicut eidem non imputatur ad peccatum; si operetur secundùm opinionem verè probabilem, proinde nulla tunc interveniret irreverentia erga sacramentum; quia irreverentia tantùm habetur, quando irritatio sacramenti potest imputari, quia irreverentia fundatur in cognitione dictante aliquid, à quo irreverentia oritur, non esse faciendum; proinde cum opinione verè probabili probabilitate juris potest Confessarius absolutè impendere absolutionem. Vel sermo est de probabilibus facti, adeò ut sit tantùm probabile pro conficiendo sacramento ea intervenire, quæ probabiliter censentur sufficientia, & tunc absolutio impendenda est sub conditione, quia tunc probabilitas cadit supra existentiam partis essentialis sacramenti, quam propterea constituit dubiam, quia cùm proposita parte adhuc adsit probabilitas; remanet dubia eius existentia: quia ex una ratione judicatur adesse, & ex alia non adesse, proinde tollitur certitudo existentiæ: unde cùm non habeatur certitudo de parte essentiali sacramenti, seu materia non potest absolutè impertiri absolutio, sed tantùm conditionatè. 40

TITU-

TITULUS XXXIX.

De Sententia Excommunicationis.

Git Pontifex in præcedentibus titulis de pœnis, quæ in foro tam contentioso, quàm spirituali seu pœnitentiali infligi solent, nunc subjicit aliquid de quadam speciali pœna, quâ ii coërcentur, qui contra prædictas pœnas refractarii existunt, seu de excommunicatione, quia quos ecclesiæ misericordia ad meliorem frugem non perduxit, ejusdem piè sævientis disciplina ad emendationem compellit. Quia verò excommunicatio est pœna delicti, si feratur à jure, & pœna contumaciæ si ab homine, ideo subjicitur hic titulus, qui in antiquis, ut notat Panormitanus inscribitur tantùm de sententia excommunicationis, eò quia excommunicatio sit præcipua species censurarum, quæ ab ecclesia solent infligi contumacibus. Inscribitur autem hic titulus de sententia excommunicationis, non quòd excommunicatio sit propriè sententia: siquidem non est sententia definitiva, quia causam non definit, sed petenti absolutionem nunquam denegatur audientia *cap. ex parte de V. S.* neque est sententia interlocutoria, quia hæc profertur à judice inter principium, & finem causæ, ut dicitur *in Clement. de sequest. possess.* excommunicatio verò persæpè fit etiam extra judicium *c. dilecto 6. h. t. in 6.* Sed inscribitur titulus iste de sententia excommunicationis, quia excommunicatio persæpe per sententiam contra contumaces profertur, & exercetur: & quia excommunicatio est species censuræ ecclesiasticæ, ideo solent Canonistæ in hoc titulo aliquid præmittere de censuris in genere.

SUMMARIUM EXEGETICUM.

Omnium capitum, quæ in hoc titulo continentur.

C. *SUPER EO. 1. h. t. Alexander III. rescribit, quòd si unus Clericus, vel aliquis alius impubes alium Clericum percutit, possit absolvi ab Episcopo, & non sit mittendus ad sedem Apostolicam. Ut etiam si contingat, Clericos se ad invicem ex levitate percutere, non ex odio, vel invidia, aut indignatione, licèt sint in plena ætate, declarat Pontifex non esse excommunicatos; ut nec magistrum si intuitu disciplinæ, vel correctionis scholarem percutit: quia tunc non verificatur violenta injectio manuum: sin verò ex odio id contingat, jubet Pontifex esse percussores mittendos Romam. Ex hoc textu liquet, ætatem impuberum excusare non à toto, sed à quanto; quatenus incurrunt quidem excommunicationem, sed non debent Romam ire.* c. quamvis c. ult. h. t. *Rursus colligitur, magistrum posse discipulum intuitu disciplinæ, & correctionis percutere, quamvis sit Clericus.*

C. *MONACHI 2. h. t. idem Pont. rescribit, Monachos, & Canonicos Regulares, quocunque modo se in claustro percusserint, non esse mittendos Romam; sed esse absolvendos à suo Abbate, & deficiente discretione Abbatis esse corripiendos à Diœcesano. Nota cum Glossa, id procedere, dummodo non enormiter injecerint manus violentas in Abbatem, vel Episcopum, vel Clericum sæcularem* c. cum illorum h. t. *sin verò Monachus percusserit Monachum alterius Monasterii, absolvi debet per Abbatem utriusque Monasterii* c. cum illorum c. canonica h. t. *sin autem Monialis Monialem percusserit, vel conversam, aut conversum, vel Clericum tunc absolvit Episcopus* c. de Monialibus h. t.

C. *SI VERO ALICUJUS 3. h. t. Idem Pont. rescribit, quòd si ostiarius prætextu sui officii malignatus non graviter clericum percutiat debeat absolvi ab Episcopo. Rursus officialis qui deliberatè manum injicit in clericum, non absolvitur ab Episcopo, sed à Papa nisi fortè coërcendo turbam irruentem non ex deliberatione, sed casu fortuito clericum lædat. Rursus nec qui incontinenti vim vi repellendo clericum lædit est mittendus Romam, eò quia non incurrit excommunicationem ex defectu deliberationis, & ratione na-*

turalis defensionis. Rursus declarat Pontifex quòd si vir clericum cum sua uxore turpiter inventum, vel cum matre, sorore, aut filia interficit, non incurrat excommunicationem nec sit Romam mittendus: secus si inveniat clericum cum alia consanguinea nonita proxima, & manus violentas in eum injiciat incurrit excommunicationem. Ubi notat Glossa, percussionem gravem semper excipi & laicum, qui de mandato Episcopi sui injicit manum in clericum, esse excommunicatum; nisi clericus deliquerit, nec aliter capi possit, c. ut famæ c. universitatis h.t. *tametsi vim vi repellat.* c. ex tenore h.t. *Præterea quod in textu dicitur de uxore id intelligendum est de sponsa de præsenti: imò licèt revera non sit uxor, dummodo putetur ut uxor Cæterum nomen matris non extenditur ad ascendentes, vel descendentes.*

C. *SI VERO ALIQUIS 4. h.t. declarat idem Pont. quòd si quis ignorans probabiliter aliquem esse clericum, ut quia barbam nutriebat, eum percutit, non est excommunicatus: & si dubium sit, an ignoraverit, eum esse clericum debeat jurare se ignorâsse, quòd si jurare recuset, declarat Pontifex esse excommunicatum & esse habendum pro tali donec absolvatur à Papa. Ubi notat Glossa, quòd si ignorantia non sit probabilis non excusat* c. Apostolicæ de Cleric. excommun. *quinimò si tonsuram vidit, quamvis non crediderit esse clericum, incidit in excommunicationem si erat clericus: quinimo si non erat clericus adhuc debet abstinere donec certificetur Cæterum qui putabat laicum percutere, & percussit clericum per hunc textum non videtur excommunicatus; verùm communior sententia asserit, esse excommunicatum, quia reverà injecit manus violentas in clericum; debuisset enim ipse majorem adhibere dilgentiam, ut cognosceret, an percutiendus sit clericus, vel laicus & in dubio præsumptio stat contra ipsum.*

C. *NON DUBIUM 5. h.t. declarat idem Pont. injicientem violentas manus in clericos vel canonicos, vel cujusvis Religionis conversos ex constitutione Concilii incurrere excommunicationem, à qua nonnisi in articulo mortis possit ab alio absolvi sine Romano Pontifice adeò ut extra mortis articulum non possit absolvi nisi à solo Papa. Notandum est etiam conversos religionis gaudere privilegio canonis,* si quis suadente Diabolo *hæc enim excommunicatio fertur contra omnes, qui clericos percutiunt, vel Monachos, & sunt capaces censuræ, quamvis sint fœminæ. Nomine Clericorum comprehenduntur etiam illi qui habent solam primam tonsuram* c. cum contingat de ætat & qual. ordin. *tametsi sint conjugati* c. unic. de cler. conjug. in 6. *Non tamen omnes clerici gaudent privilegio hujus canonis. Primò nòn gaudent clerici conjugati si non gestent habitum clericalem, nec degradati realiter* c. 1. de pœnis in 6. *benè tamen verbaliter tantùm degradati aut depositi, vel suspensi aut excommunicati, vel irregulares nisi in jure id expressum sit. Nec gaudent privilegio hujus canonis, qui deserto habitu clericali deducunt se enormiter* c. cum non ab homine de jud. *quibus etiam accensentur clerici incorrigibiles. Neque gaudent hoc privilegio qui relicto habitu clericali arma militaria gestant, & in sæculari luxu scandalosam ducunt vitam, & admoniti non resipiscunt* c. in audientia h.t. *ne qui se Joculatores, aut Histriones faciunt, aut Macellarios, vel Lanienus agunt* c. unic. de vit. & honest. cleric. *quia isti post trinam admonitionem admittunt privilegium clericale. Rursus nomine Monachorum, de quibus fit mentio in textu intelliguntur omnes Regulares argum.* c. cum illorum *& tam mares, quàm fœminæ: imò etiam conversi tametsi propriè Religiosi non sint* c. præsenti. c. ex tenore. c. de Monialibus h.t. *immò etiam Novitii qui tantùm sunt in via ad Religionem* c. Religioso §. quamvis h. t. in 6. *quia favores ampliantur, & Novitii initiativè sunt Religiosi. Quòd verò* suadente Diabolo *clericus dicatur percuti id intelligitur intentione mala, quam hostiulle suggerit odii, vindictæ, vel contemptus, dummodò contineat peccatum mortale: quia veniale, non sufficit ad incurrendam excommunicationem, ut si quis Clericum percutiat ex subita ira, vel joco, vel levitate, ut etiam si percutio fiat studio moderatæ correptionis, vel necessariæ defensionis, vel ex casu fortuito inculpabili: hæc enim non possunt censeri facta suadente diabolo. Rursus per manus violentas injectas in clericum significatur actio injuriosa corporalis contra personam clerici, vel res eidem adhærentes, ut si quis ex contemptu vel odio vestes clerici violenter eriperet, & laceraret, vel aqua, pulvere, vel lapillis ex contemptu, vel ira clericum conspergeret, vel ad lapsum impelleret: quamvis tunc eum non occideret, nec mutilaret, nec verberaret adhuc diceretur manus violentas injicere in clericum, & incurreret excommunicationem. Quamobrem non requiritur semper immediatè manuum usus, ut quis dicatur manus violentas injicere in clericum, & incurrere excommunicationem: siquidem potest etiam cubito, pede, sputo, aliisque modis fama violari. Præterea gravitas læsionis, non solum æstimanda est, ex læsione corporis, sed etiam honoris si contumeliosa sit persona ecclesiastica. Cæterum ad incurrendam hanc excommunicationem non sufficit solum metum incutere, sed requiritur aliqua actio violenta: unde si quis solis minis clerico metum incutiat, vel domo ejiciat non incurrit hanc excommunicationem, quam tamen incurrunt non solùm percutientes sed etiam mandantes, & consulentes, non impedientes, si ad ipsos pertinet impedire, & demum etiam omnes quovis modo incitantes. Secus qui consi-*

consilium datum efficaciter retractat: & impedit, ne effectus sequatur, hanc non incurrit censuram immò nec irregularitatem, ut Innocentius notat in c. ad audientiam de homicid. Cæterum hæc censura est lata sententia id enim verba canonis declarant, & colligitur etiam ex c. cum ab homine h. t. ubi Clerici percussores dicuntur in edictum excommunicationis incidisse pro injectione manuum in clericum, ut opus non habeat injiciente, & hac censura est etiam reservata Pontifici, a qua alius nonnisi in mortis articulo, ubi omnis reservatio cessat, absolvere potest.

C. MULIERES 6. h. t. rescribit idem Pontif. quòd mulieres, & aliæ personæ, quæ non sunt sui juris, si manus violentas injiciat in clericum debeant absolvi à Diœcesano: personæ verò quæ sunt eminente dignitate insignitæ, vel clarioribus honoribus affectæ, vel ita delicatæ, ut non possint laborem itineris subire, nec Romam proficisci, debeat id nunciari priùs Papæ, & postea corrigi de delicto juxta ejus consilium. Rursus declarat Pontifex eum esse excommunicatum, & mittendum Romam, qui mandat clericum percuti, vel ejus authoritate percutitur, quia tunc verè committit delictum. Nota, eos in textu dici non esse sui juris, qui sub patria sunt potestate, vel tutoris, aut curatoris: ut etiam servi, qui sunt sub potestate Heri. Regulares itidem si in claustro se mutuò percutiant c. Monachi h. t. sin verò se percutiant extra claustrum, mittendi sunt Romam; quia nulla de his fit exceptio. Cæterum notat Glossa, filios familias, qui sunt sub patria potestate, nisi sint impuberes, esse mittendos Romam. c. quamvis c. ult. h. t. Rursus Episcopum debere arbitrari, an possit quis subire Romani itineris labores, & si non possit, sitque periculum in mora, posse ipsum absolvere, acceptâ tamen cautione, quòd stabit mandato Papæ c. de cætero h. t. sin verò non sit periculum, teneri priùs Papam consulere.

C. PORRO 7. h. t. rescribit idem Pont. ut qui Clericum percutit, & non convincitur, quamvis sit secretus, debeat nihilominus satisfacere parti ac Romam proficisci, quia non potest Episcopus eum absolvere. Ubi notat Glossa, non esse absolvendum, nisi priùs satisfecerit læso: neque sufficere privatam veniæ petitionem.

C. NULLI 8. h. t. declarat idem Pont. neminem posse se privilegio Apostolico tueri, quo minus debeat excommunicatos vitare. Quòd si ipse percutiat est etiam excommunicatus, & vitandus. Ratio ex eo deduci potest quia est iuri divino conveniens, ut qui non obediunt ecclesiæ sint nobis quasi Ethnici, & publicani, merentes ut ab ecclesia præscindantur; sitq; nobis eorum conversatio abominationi. Verùm post Concilium Constantiense sub Martino V. per extravag. cui initium est ad evitanda nullus alius excommunicatus hodie vitandus est, nisi ille, qui nominatim fuerit excommunicatus, & à Judice publicatus, vel denunciatus, quia excrescentibus hæresibus per Germaniam præsertim Wiclefi, & Johannis Hus communicatio cum hæreticis videbatur inevitabilis ob illorum multitudinem, cum quibus erat communicandum in politicis, & civilibus, hacque necessitas legem extorsit, quâ nonnisi nominatim excommunicatos, & à Judice publicatos teneremur hodie evitare, ut nimirum vitarentur scandala, & pericula animarum, quibus consultum non fuisset, si omnes hæretici manifesti per Bullam cœnæ & alia iura notoriè excommunicati vitandi essent. Cæterum licèt alios excommunicatos non teneamur vitare ex præcepto ecclesiæ, si nominatim non sint excommunicati; tenemur tamen ex charitate, ne demus illis occasionem peccandi; si nimirum petamus ab ipsis sacramenta, quæ scimus non posse licitè administrare, eò quia ecclesia solis Catholicis hanc gratiam ministrandi sacramenta indulserit. Sunt tamen qui probabiliter censent, ab excommunicatis toleratis posse licitè peti & recipi sacramenta, quia ecclesia absolutè concedit facultatem communicandi cum illis; quæ facultas frustranea videretur immò potius nociva si excommunicati, & tolerati non possent vicissim sine peccato nobiscum communicare.

C. PAROCHIANOS 9. h. t. declarat idem Pontifex excommunicatum, & vitandum, ac propterea denunciandum eum, qui percutit Monachum, vel conversum religionis, & non posse absolvi, nisi prius satisfecerit læsis, & cum litteris Ordinarii adeat sedem Apostolicam. Ubi notat Glossa, Monachum percussum non posse agere actione injuriarum, quia actio convenit Monasterio, perinde ac actio injuria servi competit Domino: hinc tametsi Monachus remiserit injuriam sibi illatam, adhuc Monasterium potest agere: sicut si filius-familias remittat injuriam sibi factam, adhuc potest pater agere. Rursus quamvis Monasterium possit remittere injuriam factam Monacho; non tamen ecclesia remittit injuriam factam clerico. Cæterum satisfactio danda pro læsione facta Monacho dari potest Monasterio: quia satisfactionem quam acquirit Monachus, acquirit Monasterio: secus satisfactio danda ob læsionem factam clerico sæculari dari debet clerico illi, cui fuit injuria illata, & quidem coram Iudice ecclesiastico, & nonnunquam etiam coram laico.

C. EX TENORE 10. h. t. ob violentam manuum injectionem alicujus canonici in quendam Subdiaconum mandat idem Pontif ut Archiepiscopus Genuensis recepto ab illo juramento de mandato ipsius, à sententia, qua tenetur, ipsum absolvat, & ponitur in textu forma servanda in absolutione ab excommunicatione ob percussionem clericorum: nimirum, ut absolvens positis litteris Apostolicis recipiat juramentum, quod suo stabit mandato, deinde ut authoritate Papæ ipsum absolvat:

solvat: *& postea in virtute juramenti præcipiat, ne de cætero in clericum Monachum, vel conversum Religionis manus violentas injiciat, nisi in sui defensionem, vel de mandato suorum Prælatorum; vel nisi sit ejus Prælatus, vel Magister; & nisi sit cum ipso socius in eadem ecclesia. Ubi notat Glossa, hunc jurantem non teneri servare nisi justum mandatum: & per hoc juramentum tantùm posse præcipi, ut stet mandatis ecclesiæ, & satisfaciat læso* c. Parochianos 9. h.t. *Cæterum si socius in ecclesia percutiat alium socium, ei non præcipitur juramentum, quia hujusmodi socij præsumuntur sæpe invicem rixari.*

C. *DE CÆTERO* 11. *h.t. rescribit idem Pont. quòd si quis ob violentam manuum injectionem in clericum sit excommunicatus, & absque periculo ob capitales inimicitias non possit Romam adire, nec se Pontifici sistere; possit tunc Episcopus ipsum absolvere recepto priùs juramento secundùm morem ecclesiæ, ut quam citius opportunè poterit Papam adeat mandatum suscepturus. Ex quo textu notat Glossa, in quovis edicto semper admitti rationabilem excusationem seu legitimam exceptionem* c. quamvis h.t. *Rursus Episcopum posse committere alteri hanc facultatem absolvendi* c. vet. de Offic. Ordin. *Cæterum semel quod juravit adire Papam, cum primùm commodè possit, si ipsum non adeat, est perjurus & potest compelli ad servandum juramentum, non tamen incurrit excommunicationem.*

C. *AD HÆC* 12. *h.t. Urbanus III. declarat, quòd si quis sit excommunicatus à delegato, & impetret litteras à Papa pro altero delegato, qui absolvat, debeat in litteris expressè contineri, ut præstet cautionem sufficientem se obtemperaturum judicio ecclesiæ, quia sedes Apostolica, sic consuevit litteras dare: alioquin ut notat Glossa hic nullius sunt valoris, quia rescriptum impetratum præter usum Romanæ curiæ non valet. Imò si constet de violenta manuum injectione non sufficit sola cautio juratoria; nisi id esset expressum in mandatis, sed tenetur priùs satisfacere.*

C. *EA NOSCITUR* 13. *h.t. rescribit Clemens III. quòd mulieres, senes, valetudinarij membris fracti, vel mutilati, quamvis Romam non adeant, possint ab Episcopo loci absolvi præstita prius satisfactione læsis juxta suas facultates. Alij verò Papa vel ejus Legato, ut absolvantur. Rursus si quis infirmus timore mortis absolvitur ab excommunicatione debet jurare, ut si convaluerit, erit Papam aditurus, vel ejus Legatum & recepturus mandatum Apostolicum super talibus. Ubi notat Glossa in satisfactione semper considerari facultatem; & hac deficiente mutari in aliam pœnam* c. 2. de maledic. *vel saltem data cautione expectandum esse donec possit.*

C. *CUM NON AB HOMINE.* 14. *h.t. Idem Pont. rescribit, reum canonis* si quis suadente Diabolo *seu percussorem clericorum manifestum, quamvis non denunciatum esse, tamen evitandum: secretum verò à sciente tantùm, & in secreto. Rursus occisores clericorum, aut Presbyterorum, qui contempto clericali habitu tirannidi & enormitatibus se immiscent dicto canone coerceri non posse, seu non esse excommunicatos, esse tamen aliquanto asperiùs puniendos, quàm occisores laicorum. Hodie tamen post Concilium Constantiense cùm nulli excommunicati sint vitandi nisi sint denunciati, ideò quoad hanc partem præsens decretalis locum non habet. Cæterum ex solo contemptu habitus clericalis non perditur privilegium, nisi post trinam admonitionem* c. in audientia. c. contingit h.t. *immò quamvis etiam incedat armatus: secus tamen si se enormitatibus immiscet,* c. perpendimus h.t.

C. *CUM DESIDERES* 15. *h.t. plura Pontif. in hac decretali declarat. Primò ut tametsi juramentum quis præstiterit obediendi mandatis ecclesiæ non sit cum illo communicandum nisi priùs fuerit absolutus. Secundò si publica fama sit, aliquem verberâsse clericum non sit cum ipso communicandum nisi ad arbitrium Episcopi se purgaverit, vel ad cautelam fuerit absolutus. Tertiò ut Clericus quamvis verberatus Episcopo mediante reconciliatus fuerit verberatori; nihilominus sit vitandus, eò quia nondum ecclesiæ satisfecerit. An verò si absolvatur ob excommunicatione omisso juramento absolutio teneat, verius videtur tenere: quia juramentum non est de substantia absolutionis, sed ad cautelam ne imposterum incidat. Tum quia aliqui absolvuntur sine juramento, quamvis id non debeat fieri sine causa.*

C. *VENIENS* 16. *h.t. declarat idem Pontifex, sacerdotem qui ut liberius possit in ecclesia divina officia celebrare, clericos, qui ludentes turbant, vel impediunt divina officia appositis manibus transeundo nolentes egredi cogit extra ecclesiam est manere, non esse excommunicatum nec vitandum. Ubi notat Glossa, non solùm habentes officium in ecclesia, sed etiam quemlibet sacerdotem privatum posse ejicere turbantes officia ab ecclesia sine pœna excommunicationis; quia talis ejectio præsumitur bono modo facta, & sine animo injuriandi, quia sola temeritas, & violentia est, quæ prohibetur* c. 1. c. cum voluntate. h.t.

C. *PERVENIT.* 17. *h.t. declarat idem Pont. excommunicatum non pro enormi, sed pro modica, & levi injuria facta Clerico debere absolvi ab Episcopo, ad quem pertinet arbitrari, an percussio levis sit, vel gravis. Ubi notat Glossa, id procedere de jure communi, non ex pura Indulgentia. Rursus quia in textu Pontifex specificat enormem percussionem, mediocrem posse Episcopum absolvere; quia sola enormis excipitur.*

C. *SIGNIFICAVIT* 18. *h.t. declarat Idem Pont.* Cleri-

Clericos, qui sponte, & scientes participant cum excommunicatis à Papa, eosq; admittunt ad divina officia, esse excommunicatos eadem excommunicatione majori; & pro absolutione esse mittendos Romam ad Papam cum literis Ordinarij.

C. *TUA NOS* 19. *h. t. Idem Pont. declarat, non solùm eos qui clericos percutiunt, verùm etiam incendiarios postquam ab Ecclesia sunt publicati, incurrere excommunicationem, ac esse mittendos ad Papam pro absolutione. Notat tamen Glossa, non omnes incendiarios esse ipso jure excommunicatos; quia id non dicitur in jure: unde textus intelligendus est de incendiariis ecclesiarum. Alii verò sunt excommunicandi; & postquam sunt excommunicati, ac denunciati sunt mittendi ad Papam pro absolutione.*

C. *AD EMINENTIAM* 20. *h. t. statuit Idem Pont. ut excommunicati ob percutionem Clericorum possint absolvi à Legatis de Latere Papa; tametsi id non habeant expressum in mandatis. Nota tamen, Legatos à latere non habere jurisdictionem nisi in ea provincia, ad quam delegantur: nihilominus postquam sunt egressi ab urbe possunt absolvere ab excommunicatione, donec iterum ingrediantur urbem.* c. quamvis. c. ea noscitur h. t. *Idque procedit de solis legatis qui habentur in* c. penul. & ult. de offic. deleg.

C. *A NOBIS* 21. *h. t. Idem Pont. declarat, excommunicationem generaliter latam contra fures, non ligare nisi subditos excommunicantis: nisi major authoritas ei delegitur. Ubi notat Glossa extraneos delinquentes esse subditos illius Episcopi, in cujus Diœcesi delinquunt; idque ratione delicti exigentis puniri ubi committitur c. placuit 6. q. 2. sicque sunt excommunicati, nec ob ignorantiam, quòd nescierint sententiam excusantur, quia commiserunt rem illicitam, unde fuerunt in culpa, & poterant, ac debuerant quærere de sententia; Hostiensis tamen docet, non sequi, quòd qui obligati sunt ad culpam, sint etiam ad pœnam excommunicationis: & vult id aliunde esse cognoscendum, non ex mora, quam traxit in loco.*

C. *CONQUESTI* 22. *h. t. declarat idem Pont. spoliantes ecclesias cum effractione esse excommunicatos, & denunciandos, donec congruè satisfaciant injuriam passis, ac resarciant damna illata: & esse Romam mittendos cum litteris Ordinarii, ut à Papa absolvantur. Ex hoc textu liquet, fractores ecclesiarum esse ipso jure excommunicatos, perinde ac incendiarios ecclesiarum: non ita fractores, vel incendiarios aliarum rerum; quia isti sunt tantùm excommunicandi per sententiam Judicis. Nota cum Glossa hîc, fractores, & incendiarios ecclesiarum antequam denuncientur posse absolvi ab Episcopo, & post denunciationem, à solo Papa extra mortis articulum.*

C. *PERPENDIMUS* 23. *h. t. declarat idem Pont. quòd si sacerdos se falsò nominans filium Regis acceptis armis seditionem, ac bellum movens verberetur, vel etiam occidatur, non teneatur occisor ire pro absolutione; sed Ordinarius debet eidem imponere pœnam competentem pro qualitate personæ: addit Pontifex etiam rationem, quia non propulsando, sed inferendo injurias fuit sacerdos ille occisus. Et licitum est vim vi repellere* c. si verò h. t. c. significasti de homic. *Fuit sacerdos, de quo loquitur textus invasor, unde ad defendendam publicam quietem potuit justè occidi. quia cum se immiscuerit enormitatibus amisit privilegium canonis.*

C. *UNIVERSITATIS* 24. *h. t. rescribit idem Pont. Laicum ex mandato Abbatis etiam causa regularis disciplinæ percutientem Monachum esse excommunicatum simul cum Abbate mandante: & addit Pontifex id vel maximè procedere, si causa verberandi non subesset, sed ex odio id fieret. Ex hoc textu hæc deducitur regula: quòd Prælatus Episcopo inferior non possit clericum sibi subjectum etiam disciplinæ causa citra urgentem necessitatem verberare per laicum: quia ut notat Glossa, disciplina regularis non debet imponi per laicum, sed per ipsum Abbatem; imò si necessitas urgeat per alium Monachum, vel clericum quod verò dicitur de Abbate non procedit de Episcopo; qui neminem propriis manibus debet percutere* c. non liceat 36. dist. *Cæterum Laicus verberans Monachum est excommunicatus tametsi Monachus suæ verberationi consentiret* c. contingit h. t. *Excipitur tamen quando clericus aliter non potest capi, nec corrigi, quàm per laicos* c. ut famæ 35. h. t.

C. *IN AUDIENTIA* 25. *h. t. rescribit idem Pont. clericum, qui relicto habitu clericali arma militaria defert; si post trinam admonitionem factam à Prælato non deponit arma; non gaudere privilegio canonis* si quis suadente: *quia frustra implorat auxilium Ecclesiæ, qui contra ipsam delinquit: & lex civilis nervosum affert argumentum de matrona inventa in veste meretricali, cujus propterea pudicitia est attentata, hæc enim non potest agere injuriarum. Ex hoc textu eruitur regula æquitati naturali valde consentanea: quod is non debeat à principe petere ut authoritate sua ei opem ferat, cujus authoritatem sprevit, & nihili facit. Nota cum Glossa, clericum qui arma sumit, si se non immisceat enormitatibus, non amittere privilegium canonis nisi post trinam præviam monitionem factam à Prælato, idque de jure antiquo* c. de illicita 24. q. 3 c. de Presbyterorum 17. q. 4. *Hodie tamen jure novo post Concilium Tridentinum* sess. 23. c. 6. *non est opus præviis admonitionibus; sed ipso facto, quòd clericus non portat habitum, & tonsuram, aut non servit ecclesiæ, vel non versatur in studiis de licentia Episcopi est privatus privilegio canonis; ut etiam ille, qui se immi-*

immiscet enormitatibus. Tunc autem dicitur clericus se immiscere enormitatibus, quando facit seditiones, aggressiones, tumultus in populo, ut docet Belletus disq. cleric. p. 1. tit. de favor. cler. can. n. 41.

C. *QUOD DE HIS* 26. *h. t. rescribit idem Pont. asserentem se in canonem latæ sententiæ incidisse, non aliter, quàm per sedem Apostolicam, aut eius legatum posse absolvi, nisi fortè in mortis articulo, vel paupertate, aut infirmitate, vel senectute gravetur, ut Romam non valeat proficisci. Debet tamen juramentum exigi, quod cum primum convaluerit, & opportunitas se obtulerit, velit Romanam ecclesiam visitare.*

C. *CUM PRO CAUSA* 27. *h. t. declarat Innocentius III. excommunicatum ob duplicem causam ut quia violavit ecclesiam, & ob percussionem clerici, si exprimat unam tantùm causam pro absolutione, à qua absolvatur; adhuc remanere excommunicatum pro altera causa non expressa, & teneri pro illa satisfacere. Ubi notat Glossa, quòd si nulla sit causa expressa; sed indeterminatè absolvitur; tunc est absolutus ab omnibus: sin verò una tantùm sit causa expressa, tunc absolutio non extenditur ad alias: imò absolutio obtenta ob unam solam causam expressam est subreptitia* c. officii 42. h. t. *& hoc procedit quamvis ex ignorantia altera causa non fuit expressa. Vide Glossam hic.*

C. *A NOBIS* 28. *h. t. Rescribit idem Innocentius III. excommunicatum, quamvis det signa manifesta pœnitentiæ, præstetque juramentum de parendo ecclesiæ, seque humiliet; si tamen antequam absolvatur ab excommunicatione decedat; tametsi sit absolutus coram Deo; non tamen haberi absolutum coram ecclesia; sed posse etiam, imò & deberi ab ecclesia absolvi: quia cum non fuerit cum ipso vivo communicatum, & tamen fuisset ei communicandum, quem non contemptus religionis, sed necessitatis articulus impedivit: legitur enim in certis casibus in jure canonico, ecclesiam ligâsse, vel absolvisse mortuos à vinculo excommunicationis. Mandat etiam Pontifex ut servetur forma absolutionis, id est cum psalmo Pœnitentiali, oratione dominica, & cum aliis consuetis: rursus ut hæres satisfaciat pro mortuo; & si admonitus detrectet, sit compellendus per districtionem ecclesiasticam. Notat Glossa, talem in extremis potuisse absolvi, si habuisset copiam confessarii; sed post mortem non posse absolvi, nisi ab eo, à quo vivus extra mortis articulum poterat absolvi. Cæterum quando agitur contra personam, vel de persona tantùm, non potest quæri post mortem, quia crimina cum morte extinguuntur* c. quorundam d. 23. c. Accusat. c. si verò de hæret. in 6. *solus enim Deus punit, aut absolvit mortuorum crimina, coram quo nunquam extinguuntur; si in via non fuerint extincta per pœnitentiam. Unde ecclesia non nisi indirectè potest ligare, vel absolvere mortuos, quatenus potest præcipere, vel prohibere fidelibus vivis orare pro mortuis.*

C. *NUPER* 29. *h. t. idem Pont. rescribit, laicos detinentes clericos in custodia publica, vel privata, id est violenter absque alia læsione corporis esse excommunicatos: item communicantes in crimine criminoso cum nominatim excommunicato, cujusmodi sunt dantes consilium, auxilium, favorem; sunt enim excommunicati pari pœna. Communicantes verò cum nominatim excommunicato non in crimine, sed in orando, osculando possunt absolvi à proprio sacerdote: quia isti incurrunt excommunicationem juris, & non judicis; & conditor canonis hanc absolutionem à tali excommunicatione non sibi reservavit, proinde videtur concessisse aliis facultatem hanc absolvendi. Rursus communicantes in crimine cum absolvuntur debent jurare. Demum si absolvendus difficulter, & ex justa causa non potest accedere ad excommunicatorem pro absolutione, potest tunc absolvi à suo Episcopo, vel sacerdote, præstita priùs cautione, quod parebit mandato excommunicatoris. Nota cum Glossa hic, ad incurrendam excommunicationem attendi solam violentiam, etiam inter solos parietes sine compedibus: quia per violentam detentionem infertur gravis injuria clerico detento in carcere. Cæterum quòd in textu communicans cum nominatim excommunicato in orando dicatur non incurrere excommunicationem reservatam Papæ; id intelligitur de levi aliqua participatione in orando extra templum, vel in templo ad breve tempus; vel non in officiis solemnioribus, nec precibus publicis, quæ fiunt nomine ecclesiæ. Cæterum tunc tenetur quis de consilio, quando alter non erat crimen commissurus.*

C. *QUOD IN DUBIIS* 30. *h. t. declarat idem Pont. quòd tametsi excommunicatus juraverit de stando mandato ecclesiæ, adhuc tamen est excommunicatus, neque cum illo est communicandum, donec absolvatur. Rursus quod nullus teneatur communicare cum excommunicato nominatim, nisi sit ex personis specialiter exceptis à Gregorio Papa* cap. quoniam multos. 2. q. 3. *Item præsumptuosè participantes cum nominatim excommunicatis si admoniti non desistant sunt excommunicandi: sin verò participent scienter cum eo, qui per sententiam est excommunicatus cum participibus suis, sunt excommunicati. Notat Glossa neque Prælatum posse communicare cum subdito excommunicato: qui enim aliis prohibet aliquid non debet ipse facere. Rursus Judex, non debet excommunicare participantes cum excommunicato, nisi præmissa canonica admonitione: secus sententia excommunicationis nullius est valoris.*

C. *INTER ALIA* 31. *h. t. declarat idem Pont. quòd ex personis nominatim* in cap. quoniam multos 2. q. 3. *illæ tantùm personæ tenentur*

tur ad familiare obsequium, & per consequens ad communionem, sine qua obsequium exhiberi non potest. Quæ verò persona ante excommunicationem tenebantur præstare obsequium; cum per excommunicationem servi non liberentur à conditione servili, adhuc tenentur consueta præstare obsequia; non tamen debent communicare in criminibus: quod dicitur de servis procedit etiam de Dominis. Rursus declarat Pontifex, alias personas nominatas in dicto capite quoniam 2.q.3. non teneri nisi in articulo necessitatis: sicque unde jus prodiit, interpretatio procedit. Cæterum qui tenentur ad familiare obsequium sunt domestici, filii, servi, mercenarii, uxor.

C. CUM ILLORUM 32. h. t. Respondet Pontifex quæstioni, in qua quærebatur an excommunicati ob percussionem clericorum si ordinentur sint suspensi: & dicit, quòd si ipsi percussores excommunicati sint sæculares, & scienter se excommunicatos fecerunt ordinari sunt deponendi in perpetuum ab ordinibus: si ignorabant, vel factum, vel jus, hos Episcopi sicut non possunt absolvere; sic nec dispensare sine speciali mandato sedis Apostolicæ; sed possunt hæc significare Papæ, ut provideat, quid agendum sit secundùm rigorem, vel æquitatem: si sint regulares, in prædictis in favorem Religionis, & ne vagentur, conceditur eorum Prælatis, ut eos absolvant à talibus, dummodo excessus non sit difficilis, & enormis, ut mutilatio membri, effusio sanguinis; vel injectio manus violenta in Episcopum, vel Abbatem, quia hæc non possunt sine scandalo præteriri. Rursus declarat Pontifex quòd si claustralis percussit aliam personã religiosam alterius claustri, debeat absolvi per utrumque Abbatem proprium scilicet, & illius qui fuit percussus: sin verò claustralis percussit clericum sæcularem, non absolvitur nisi à Papa. Rursus si contingat prædictos regulares Ordinari, si scienter in contemptum ecclesiæ, statuit Pontifex, ut maneant suspensi ab executione ordinis suscepti, & officii: sin verò ex ignorantia facti, vel juris, seu quod in memoria non habeantur tunc mandat Pontifex, ut pensanda priùs sit utilitas monasterii: & post injunctam regularem pœnitentiam, & peractam, possint eorum Abbates dispensare dummodo factum non fuerit grave, & notabile, & nisi violenter præsumatur contra ignorantiam, ut quia erat vir adultus, & discretus. Rursus præcipitur Abbatibus servari hanc formam. Ex hoc textu liquet, quòd si excommunicatus ordinetur non solùm deponitur ab Ordine, sed etiam à beneficio c. postulastis de clerico excommunicato, & id etiam procedit de excommunicato, qui confert, vel accipit. Cæterum quamvis textus neget, vel limitet Abbatibus potestatem absolvendi percussores Clericorum, hodie tamen non ligat regulares suos, nec eos qui religionem ingrediuntur ob privilegia religionum, per quæ concessum est earum superioribus, ut per se, vel per alios omnes suos subditos possint absolvere ab omnibus peccatis ante, vel post ingressum commissis, & ab omnibus ecclesiasticis, & sæcularibus sententiis, censuris, & pœnis, à jure vel ab homine latis per Bullam Sixti IV. concessum Minoribus S. Francisci, quatuor tantùm exceptis casibus ibi recensitis.

C. DE MONIALIBUS 33. h. t. rescribit idem Pont. quòd si Moniales se ipsas ad invicem percutiant, vel etiam ipsæ conversas suas, vel Clericos percutiant debeant ab Episcopo loci absolvi. Ubi notat Glossa, quòd si Moniales unius Diœcesis percutiant Monialem, vel Monachum conversum, vel conversam, aut clericum alterius Episcopatus debeant absolvi ab utroque Episcopo, vel saltem, ut alter eorum deleget alteri, ut eas absolvat, desumitur ex præced. c. cum illorum hinc Abbatissa, non potest absolvere sicut nec benedicere, quia claves non sunt concreditæ sexui fœmineo.

C. SI VERE 34. h. t. declarat idem Pontifex, quòd si quis inivit contractum cum excommunicatis post contractum, si sine damno non possit contractus dissolvi, possit cum illis communicare: ut si Cajus pepigit, ut dicitur in textu cum Nautis Venetis, ut illum transvehant, & Cajus jam solverit partem Venetis, qui interim excommunicantur, nec volunt restituere pecunias solutas à Cajo, declarat Pontifex in hoc textu, posse tunc Cajum communicare cum illis, ne videantur ex contumacia, & obstinatione portare commodum, & Cajus ex pœnitentia damnum. Tum quia sicut jure potest transiens per terras excommunicatorum, vel hæreticorum emere, & recipere ab illis necessaria: imò sicut excusatur familia communicans cum patrefamilias excommunicato, ita Cajus erat in navibus Venetorum tanquam in ipsorum familia. Hinc notat Glossa, non teneri aliquem cum suo maximo damno, vel incommodo scindere societatem cum suo socio, sed tantùm abstinere, quantum potest, & illud dicitur quis posse, quod commodè potest l. nepos in fin. ff. de V. S. l. filius qui ff. de conjung.

C. UT FAMÆ 35. h. t. rescribit idem Pont. Episcopo Londonensi, Prælatos debere excessus solùm subditorum corrigere: & postquam sunt canonicè de crimine condemnati debeant eos sub arcta custodia detinere, ne aufugientes pejora perpetrent scelera. Rursus declarat laicos citra excommunicationem posse capere clericos, & ad judicium trahere etiam violenter si opus sit de mandato tamen judicis ecclesiastici, cui sunt subditi, & ad quem pertinet corrigere: quia tunc laici propria authoritate id non faciunt, sed tantùm authoritate & ex mandato Judicis ecclesiastici, quapropter non laici, sed potius Judex ecclesiasticus facit cujus authoritate laici faciunt, dummodo laicorum violentia, non ampliùs se extendat, quàm defensio, vel rebellio clericorum exigat; ut enim notat Glossa hic debet id præstari à laicis cum moderamine inculpatæ tutelæ. Notandum tamen est, quòd licèt possint

laici de mandato superioris violenter accipere incorrigibiles, non tamen possunt corrigere verberando, non de mandato Abbatis c. universitatis eod. *Ex hoc textu desumitur regula, quòd qui facit per alium, censetur facere per se ipsum.*

C. *CONTINGIT 36. b. t. rescribit idem Pont. quòd si clericus offendat aliquem. & pro satisfactione ex consuetudine sua patria subjicitur sponte verberibus, adhuc verberans est excommunicatus : & additur etiam ratio in textu, quia tametsi hac manuum injectio non sit violenta, est nihilominus injuriosa Ordini clericali, & ille canon non tam est in favorem clerici Ordinati, quam totius ordinis clericalis : quamobrem præcipit Pontifex, ut clericus tunc satisfaciat competenter injuriam passo sine injuriâ clericali, adeò ut remaneat pax inter ipsos : demum statuit Pontifex, ut si imposterum aliquis clericus præsumpserit se subjicere similibus verberibus, excommunicetur. Ex hoc textu etiam desumitur regula, quòd ubi privilegium est indultum principaliter in favorem collegii, seu loci publici, tametsi communiter etiam concernat favorem privatarum personarum, adhuc non possit privata persona tali privilegio renunciare* cap. si diligenti de foro compet. *hinc clericus non potest renunciare privilegio canonis, & assentiri, ut ab alio verberibus excipiatur, quia tale privilegium indultum est principaliter in favorem totius Ordinis clericalis : secus est quando privilegium principaliter concernit favorem privatum, & tantùm consequenter favorem publicum* c. dilecti de foro compet. *Cæterum qui per jocum percutit clericum etiam invitum non est excommunicatus. Secus percutientes injuriosè Clericum non invitum sunt excommunicati, & si percussores sint clerici sunt etiam depositi.*

C. *RELATUM 37. b. t. Idem Pont. rescribit Archiepiscopo Lugdunensi etiam servos percussores clericorum esse excommunicatos, & mittendos ad sedem Apostolicam absolvendos, eò quia plus Deo, quàm hominibus sit deferendum ; sin verò id fecerunt in fraudem, ut se subtrahant à servitio Dominorum : vel si Domini ob id fine sua culpa gravi damnum incurrant, tunc declarat Pontifex, ut possit Episcopus ex indulgentia, & dispensatione Papa eos absolvere : & pro labore itineris injungatur eis alia satisfactio, dummodo tamen percussio non fuerit enormis, & non possit scandalum aliter tolli, quin servi Romam veniant, ut absolvantur : notat hic Glossa, non esse idem dicendum de viro respectu uxoris, & de liberto, qui locavit opera sua, quia non excipiuntur ut servi, cum participantibus voluntariè* c. cum illorum 32. h. t.

C. *SACRIS 38. b. t. Idem Pont. rescribit Archiepiscopo Strigoniensi, quòd excommunicatus, quia communicavit cum excommunicatis, & in se reversus de mandato ecclesia expugnat illos excommunicatos, non ideo habeatur absolutus nisi priùs absolvatur, adeò ut si in bello decedat, non sit pro eo orandum, nisi postquam constiterit per evidentia signa de eius pœnitentia. Rursus mandat Pontifex, absolutionem impendi defuncto juxta constitutionem in* c. à nobis 28. h. t.

C. *SICUT 39. b. t. declarat idem Pont. excommunicatum ab Episcopo semper haberi excommunicatum, & esse vitandum, donec constiterit de illius legitima absolutione, vel per litteras Papa, vel delegati à Papa, vel alio legitimo modo. Ubi notat Glossa, id procedere in foro contentioso, & quando fieret actori præjudicium, sed tunc non sufficit unus testis, nec sufficit honestas persona, ut ei credatur, imò neque aliter sufficerent.* c. inter c. tuæ de cler. peregrin. *Secus si nulli fiat præjudicium, quia cum tunc non habeatur damnum tertii, mitigandus potiùs est rigor juris. In foro autem conscientia est illi credendum, quia non præsumitur immemor sua salutis.*

C. *PER TUAS 40. b. t. Idem Pont. rescribit Archiepiscopo Senonensi, quòd si excommunicatus ab Episcopo appellet ad Metropolitanum, & velit probare excommunicationem esse nullam, quia fuit lata post legitimam appellationem, vel quia continebat errorem patenter intolerabilem, debeat admitti ad ea probanda, tametsi absolutionem non petat. Verùm donec de illis constiterit ; in aliis sit vitandus, quamvis sedes Apostolica consueverit tales absolvere ad cautelam : in aliis verò nisi imploret gratiam absolutionis non est audiendus: verùm si humiliter petat absolutionem, Metropolitanus debet eum absolvere : sin verò velit deferre suo suffraganeo potest ad illum remittere : quòd si suffraganeus nolit illum absolvere secundùm formam juris ; debet tunc eum absolvere Metropolitanus sumpta tamen cautione de parendo suo mandato ; deinde debet causam audire, & decernere secundùm jus. Sin verò Episcopus suum subditum excommunicâsset propter manifestum excessum, tunc Metropolitanus non debet illum absolvere, nisi quando suffraganeus requisitus malitiosè denegavit absolutionem. Ex quo textu colligitur, appellationem habere duos effectus suspensivum unum, alterum devolutivum: priorem tamen non habere appellationem ab excommunicatione, quia illam non suspendit per hunc textum, bene tamen posteriorem, quia devolvit causam ad superiorem, cui defertur jurisdictio : hinc potest ab excommunicato legitimè appellari. Cæterum ut notat Panormitanus hic* num. 3. *qui dicit, excommunicationem esse nullam, eò quia lata fuerit post legitimam appellationem, vel quia contineat errorem patenter expressum, auditur, quamvis non petat absolutionem ad cautelam. Secus dicens excommunicationem esse injustam non auditur, si velit probare justitiam, nisi priùs petat absolutionem, quia excommunicatio injusta ligat saltem quoad ecclesiam. Si enim in quovis casu*

su deberet quis statim audiri, & absolvi frustranee expectaretur eventus excommunicationis, quia nullus esset illius effectus c. cum contingat de offic. deleg. *esset enim reus jam absolutus: etenim si antequam reus probet sententiam esse injustam auditur, & absolvitur: si postea probet revera sententiam esse injustam non potest ampliùs absolvi, cum jam sit absolutus.*

C. *SI ALIQUANDO 41. h.t. declarat idem Pont. quod si contingat, ut nonnunquam Papa in suis litteris salutet excommunicatum à Sede Apostolica; non propterea intelligatur absolutus: quia contingit, hujusmodi litteras impetrari per ignorantiam, negligentiam, vel nimiam occupationem; vel per subreptionem. Nota quòd licèt non possimus salutare excommunicatos: possumus tamen cum iisdem loqui, miscere sermones spectantes ad eorum salutem: & si tunc alia verba excidant non pertinentia ad salutem, non propterea incurritur excommunicatio* c. tamen h. t. *Rursus si Papa scienter salutet excommunicatum; hic est absolutus, quia talis salutatio est quædam communicatio, quæ si fiat scienter à Papa, tollit excommunicationem: hinc absolutio debet impetrari ex certa scientia, non per subreptionem.*

C. *OFFICII 42. h.t. rescribit idem Pont. quòd si quis habeat plures Prælatos habentes jus in ipsum; & propter plures excessus à pluribus Prælatis est excommunicatus, si velit uni ex hisce prælatis satisfacere de uno excessu, non sit absolvendus; & subreptitia absolutio non prosit. Nota cum Glossa, tunc excommunicatum posse absolvi, si unus Prælatorum committat alteri suas vices: vel si quilibet prælatus absolvat à sua; ultima tunc confirmat præcedentes: non tamen interim post primam absolutionem ab una excommunicatione tantùm est communicandum cum illo: quia adhuc innodatur alia excommunicatione; & excommunicatus in una ecclesia est excommunicatus quoad omnes.*

C. *RESPONSO 43. h. t. declarat idem Pontifex: coram excommunicatis, & interdictis esse licitum prædicare verbum Dei; non tamen celebrare divinum officium. Rursus tempore generalis interdicti esse licitum baptizare, & confirmare in fronte pueros. Imò ut notat Glossa etiam dare pœnitentiam morientibus; & sub nomine pœnitentia etiam intelligitur viaticum* c. quod in te. tit. sup. *non verò extrema unctio. Ex hoc textu colligitur, esse licitum participare cum excommunicato, & interdicto, quando participatio, seu communicatio tendit ad eius correctionem.*

C. *INQUISITIONI 44. h.t. declarat idem Pont. quòd si alter conjugum certo scit impedimentum conjugii, quamvis illud probare non possit, non debeat copulam exercere; & si cogatur ab ecclesia; potiùs debeat humiliter sententiam subire excommunicationis, quam per copulam peccare. Sin verò credat adesse impedimentum ex causa probabili, & discreta, tametsi non evidente, & manifesta; tunc possit debitum reddere, sed non petere, ne peccet vel contra conscientiam; vel contra legem conjugalem; si credit ex levi, & temporaria credulitate, tunc ad consilium Episcopi debeat suam deponere conscientiam, ut valeat debitum reddere, & petere. Ubi notat Glossa, levem credulitatem dici, si audivit impedimentum à viris levibus, vel à paucis, quibus credere non tenetur. Credulitatem probabilem, & discretam dici, si quis vidit virum cum sua consanguinea in locis suspectis, & hora suspecta, solum cum sola ante matrimonium; vel quia publicè dicitur ab hominibus* c. litteris de præsumpt. *si igitur conjux sit certus de tali impedimento debet potiùs patienter subire sententiam excommunicationis, quàm exercendo copulam peccare mortaliter: sin verò probabilius sit, etiam judicio viri probi tale impedimentum non subesse, potest tunc reddere, & petere debitum, quia in utroque casu licitum est sequi opinionem tutiorem, & probabiliorem. Sin verò probabiliter vacillet, tunc solùm potest reddere non petere debitum; ne absque sufficienti causa deneget jus alteri conjugi, quem periculo peccandi exponat.*

C. *CONTINGIT 45. h. t. statuit idem Pont. ut Clerici non gestantes tonsuram, nec habitum clericalem, & tractantes negotia secularia, non omittant privilegium clericale nisi præcesserit trina monitio. Notat tamen Glossa, quòd si graviter excedant, etiam sine prævia monitione perdunt privilegium.*

C. *IN PRÆSENTIA 46. h. t. Cum quidam Canonici Decano suo objicerent excommunicationem, rescripsit idem Pont. non posse canonicos id facere, cum super hoc nec admonitus, nec impeditus fuerit: nec ipsi propter hoc eum duxerint evitandum; sed Episcopus ei in mensa, & canonici communicaverint etiam in divinis. Ex hoc textu infert Glossa exceptionem excommunicationis in quacunque parte litis valere, sed mox dandam esse absolutionem, quæ ex hoc textu supponit præcessisse præviam monitionem. Rursus notandū est non posse quemquam judicari excommunicatum, si non vitetur.*

C. *QUANTÆ 47. h.t. declarat idem Pont. eos, qui possunt impedire manifestam clericorum percussionem, & non impediunt, incurrere excommunicationem: quia facientes & consentientes pari pœna plectuntur. Ubi notat Glossa, consentientem præsumi cooperari, ac præstare authoritatem percussioni, ac proinde puniri pari pœna* c. mulieres. c. nuper h. t. *quòd si non cooperetur; sed præcisè non obviet percussioni, licèt teneatur ex officio, & possit tantùm; non incurrit excommunicationem, quia non participat in crimine.*

C. *SACRO 48. h. t. idem Pont. in Concilio generali plura declarat. Primò non posse Prælatum ferre sententiam excommunicationis nisi præmissa competente monitione coram personis*

sonis idoneis, per quas probari possit, praecessisse talem monitionem. Quòd si praesumat contrarium, interdicitur ei ingressus ecclesiae per mensem, tametsi excommunicatio sit justa; imò etiam alia poena mulctatur si sic videbitur expedire. Secundò statuit, ut qui excommunicat sine manifesta, & rationabili causa, & requisitus non curat absque gravamine recusare processum; si gravatus conquaratur apud superiorem super injusta excommunicatione; hic (si absque periculo mora fieri possit) remittat excommunicatum cum suo mandato ad excommunicatorem absolvendum intra determinatum tempus; alioquin ipse superior sufficiente cautione recepta ipsum absolvat. Tertiò si de injusta sententia excommunicationis constiterit, ut condemnetur excommunicator ad interesse excommunicato; alioquin fit superioris arbitrio puniendus. Quartò si conquerens contra sententiam excommunicationis nihil rationabile probaverit, condemnatur tunc ipse ad interesse; vel sententia reducitur in pristinum, usque ad condignam satisfactionem. Quintò si Judex suum cognoscens errorem paratus sit latam revocare sententiam, ut appellationem illius, pro quo lata est non audiat, nisi error sit dubius; & tunc cautione recepta de parendo mandatis, ad quem appellavit, debeat excommunicatum absolvere: sic non subjacebit poenae praescripta. Cavere tamen debet, ne malitiosè mentiatur in praejudicium alterius. Nota eo quòd sententia excommunicationis non sit ferenda nisi praemissa monitione; liquet, excommunicationem non incurri sine contumacia; & eum dici contumacem, qui monitus parere detrectat, unde supponit contemptum admonitionis. Rursus excommunicationem pro culpis praeteritis, vel praesentibus semper requirere specialem admonitionem, de qua intelligitur praesens textus. Idque etiam extendi ad interdictum c. indignè 12. q. 2. Haec autem admonitio facienda est à Judice, vel eius authoritate ad instantiam partis si feratur in commodum personae privatae c. 1. de judiciis num. 33. quia in causa boni communis Judex ex officio procedit. Hinc in ferenda sententia excommunicationis est servandus ordo juris, perinde ac in aliis causis cap. 1. de excess. Praelat. Primò debet scribi; secundò proferri; tertiò debet causa exprimi, ob quam feratur; quartò exemplum scripturae tradi debet, si intra mensem petatur; quintò judex si contrarium fecerit est per mensam suspensus ab ingressu ecclesiae. Est tamen sententia valida quamvis non scribatur, dummodo nihil aliud desit: idque ex eo colligitur, quia talis sententia jubetur relaxari c. 1. h. t. in 6. Caeterum Episcopus, qui excommunicavit non servato ordine juris, evoluto mense potest ecclesiam ingredi; sed puniuntur communione hominum arbitrio superioris c. illicita 24. q. 3. Hodie nisi excommunicet in scriptis, & expressè ponat causam excommunicationis est suspensus ab ingressu ecclesiae, & divinis officiis per mensem, & si non servat fit irregularis c. cum medicinalis h. t. in 6. & infra hunc mensem potest absolvere excommunicatum ab excommunicatione c. duobus h. t.

C. NOVERIT 49. h. t. Honorius III. excommunicat omnes haereticos utriusque sexus, & fautores, ac receptores, & defensores eorum. Ut etiam omnes facientes servari statuta edita, & consuetudines introductas contra libertatem ecclesiae: nec non statutarios, & scriptores statutorum; imò etiam potestates, consules, Rectores, Consiliarios locorum; ubi hujusmodi statuta edita fuerint, vel consuetudines introducta, vel servata: & eos qui secundùm illa praesumpserint judicare, vel in publicam formam scribere judicata. Ubi notat Glossa, eos, qui agunt contra libertatem ecclesiasticam esse ipso jure excommunicatos, ut etiam eos, qui jura ecclesiae conantur auferre, vel onera imponunt ecclesiis, & gravamina; si admoniti non destiterint. Hi omnes sunt ipso jure excommunicati c. non minus c. adversus de immun. eccles.

C. CANONICA 50. h. t. Extendit idem Pont. c. 2. &c. illorum de Monac, & Canon. Regul. ad fratres Hospitalarios Hierosolymitanos: nimirum, si se invicem percusserint, & excessus non sit difficilis, & enormis, ut non sint mittendi Romam: sed ab eorum priore qui solet esse presbyter, possint absolvi. Nota cum Glossa, hanc gratiam factam Monachis, & Canonicis Regularibus extendi ad caeteros Regulares c. ex parte de postul. & quod concessum fuit religiosis extendi ad Episcopos c. quod nonnullis de privileg. quod tamen intelligitur de Episcopis electis, & confirmatis c. inter de translat. ut etiam quod dicitur de uxore intelligitur de sponsa. Caeterum Religiosi possunt suos, & non alios absolvere.

C. SUPER EO 51. hoc tit. Cum Monachi Graeci, & Eremitae ob inobedientiam suspensi, & excommunicati nollent ad mandatum Ecclesiae nisi per manûs promissionem redire: rescribit Pontifex, posse eos hâc vice cum promissione manuali sine juramento recipi, cum aliquibus locis sit severitati detrahendum, consideratis scilicet locorum circumstantiis, & temporum qualitatibus. Nota, Monachos graecos, de quibus loquitur textus fuisse affines schismaticis, proinde noluisse praestare juramentum de obediendo mandatis ecclesiae Romanae; de qua juramentum in textu intelligitur: offerebant enim obligationem tantùm manualem tanquam minoris obligationis, & reverentia: ad declinanda majora mala, & scandala putavit Pontifex aliquid concedendum. Ex quo colligitur, quòd licèt juramentum sit de forma, non tamen sit de essentia absolutionis in rigore; adeo ut sine illo absolutio teneat: ratio est, quia juramentum fuit potiùs ad cautelam introductum, ne imposterum tale delictum committatur c. cum desideres. h. t.

C. VENERABILI 52. h. t. declarat idem Pont. quòd si Episcopus ferat sententiam suspensionis contra aliquem, cum Papa soleat illam relaxare

re ad cautelam; debeat sententiatus jurare, de parendo mandatis Episcopi, quando Episcopo constabit de causa culpabili, ob quam fuit lata sententia. Ex quo textu colligitur quòd si dubitetur de valore Sententiæ, possit excommunicatus absolvi ad cautelam, præstito juramento de parendo mandatis Ecclesiæ: quo non obstante debebit in totum absolvi, si reperiatur inculpabilis. Ubi notat Glossa, quòd licèt quando quis absolvitur ad cautelam non deberet jurare; nihilominus quando res est dubia, ut in textu, debet jurare.

C. *GRAVEM* 53. *h. t. Idem Pont. jubet excommunicari consiliarios, & officiales civitatis, si non deleant de libris suis statuta contra libertatem ecclesiasticam: ut si esset statutum, quòd Clericus, vel Laicus sub pœna certa solutionis non impetret à Sede Apostolica literas contra clericos, vel laicos alicujus districtûs: vel impetratis renunciet: ut etiam si esset statutum, quòd clerici suis sumptibus aliquam arcem custodiant: nisi hæc & alia hujusmodi statuta contra libertatem ecclesiasticam deleant, caveántque in futurum; est contra ipsos excommunicatio promulganda: & statutarii si habeant feuda ecclesiastica illis privantur. Ubi notat Glossa, post duos evolutos menses esse ipso jure excommunicatos* c. noverit 49. h. t. *vel promulgantur excommunicati; quia jam incurrerunt excommunicationem: sic etiam denunciantur privati feudis.*

C. *CUM voluntate* 54. *h. t. declarat Gregorius IX. Primò eum, qui loquitur cum excommunicato de pertinentibus ad absolutionem, vel ad salutem animæ, licèt interponat alia verba incidenter, ut apud eum magis proficiat, non incurrere excommunicationem. Secundò Prælicatores illorum, vel curam gerentes, quorum res excommunicati, vel alii detinent, posse eleemosynas ab illis recipere. Tertiò, pueros vel adolescentes in minoribus constitutos turbantes divinum officium si Prælati, vel Magistri correctionis causâ leviter percusserint non incurrere excommunicationem, ut nec illos, qui aliquos de sua familiâ simili modo, ex eadem causa corrigunt. Nota cum Glossa, seniores non posse corrigendo verberare existentem in sacris, sed tantùm admonere, & si sit contumax suspendere. Cæterum dantur plures casus, in quibus licitum est, clericum percutere sine excommunicatione incurrenda. Primò si jocosè quis leviter percutiat clericum. Secundò si deprehendatur in loco, & hora suspectis cum matre, filia, uxore, sorore. Tertiò si vis vi repellatur de repente* c. si verò eod. *Quartò si Clericus post trinam admonitionem non se corrigat,* c. contingit c. in audientia. *Rursus si prædictæ personæ in percutiendo excedant modum, non tamen irato animo, & proposito non incurrunt excommunicationem. Cæterum clericus quamdiu est in minoribus, est sub patria potestate nisi expressè mancipetur: sed in sacris eximitur à patria potestate* c. in decorum de ætat. & qualitat.

C. *SI CONCUBINÆ* 55. *h. t. rescribit idem Pontifex communicantes in eodem crimine criminosis incidere in eandem sententiam criminosorum: unde concubinæ publicæ clericorum in hoc textu fuerunt excommunicatæ, quia non recesserunt à clericis concubinariis. Rursus accedentes ad ipsas sunt etiam excommunicati, quia participant in crimine cum criminosis. Notandum est, quòd cum notorium sit, concubinatum esse crimen criminosum, eò ipso, quòd concubinæ ob hoc vel aliud crimen sunt excommunicatæ, manifestum est etiam clericos cum eis rursus concumbentes esse excommunicatos, utpote participantes, & communicantes cum excommunicatis in crimine criminoso: secus tamen est si participent in locutione, vel aliàs non sint excommunicati majori, sed tantum minori excommunicatione* c. noverit 49. h. t. c. adversus de immun. eccles.

C. *DUOBUS* 56. *h. t. rescribit idem Pont. quòd si committatur duobus, ut alter alterum possit absolvere à minori excommunicatione si in eam incidat, & uterque eam incurrat, facultas non expiret. Ubi notat Panormitanus hîc, Pontificem in hoc textu voluisse notare aliquam specialitatem excommunicationis minoris, nimirum quod per hanc non amittatur potestas absolvendi habitæ, quia excommunicatus absolvendo non se immiscet participatione sacramentorum passiva, quæ sola prohibetur per hanc excommunicationem, sed tantùm exercet actum jurisdictionis sibi non prohibita, sicuti prohibita est excommunicato excommunicatione majori.*

C. *PERMITTIMUS* 57. *h. t. Idem Pont. permittit Ministris ecclesiæ, ut tempore interdicti semel in hebdomada missarum solemnia celebrent, ut conficiant corpus Christi, quod datur morientibus in pœnitentia non pulsatis campanis submissa voce jannis clausis, exclusis interdictis, & excommunicatis. Ubi notandum est, æquissimam esse hanc causam celebrandi tempore interdicti causa conficiendi corpus Christi pro morientibus in pœnitentia. Hoc autem mandatum extenditur etiam ad Religiosos, & alios privilegiatos* c. nonnullis de privil. c. fin. h. t.

C. *QUAMVIS* 58. *h. t. declarat idem Pontifex, eum qui injicit manus violentas in clericum, tametsi satisfaciat pro sua facultate injuriato, non ideo posse absolvi ab Episcopo, sed esse mittendum ad Sedem Apostolicam nisi immineat mortis periculum, urgeat infirmitas, adsint inimicitiæ, laboret paupertate, sit in ætate puerili, vel jam senio confectus, sit fœmina, vel adsit alia corporis impotentia, vel detineatur quolibet impedimento canonico, quo Romam non possit ire, vel excusetur beneficio juris. Verùm laborantes temporali impedimento (exceptis pueris) injungitur sub juramento præstito secundùm formam ecclesiæ, ut cessante impedimento adeant Sedem Apostolicam, & humi-*

humiliter suscipiant ejus mandatum. Textus est clarus: & tantùm notat Glossa, satisfactionem & juramentum non esse de substantia absolutionis ab excommunicatione c. cum desideres 15. h. t.

C. SI QUEM 59. h. t. declarat idem Pontif. excommunicationem simpliciter latam stare pro majori. Hinc si contingat aliquem excommunicari sub hac forma verborum: illum excommunico, vel sit excommunicatus: is non tantùm minori, quæ à perceptione sacramentorum excludit, sed etiam majori excommunicatione, quæ à communione fidelium separat, est ligatus. Ubi notandum est, quòd tametsi de jure communi in pœnis facienda sit mitior interpretatio, nihilominus attendenda est consuetudo, quæ sub nomine excommunicationis absolutè posito intelligit majorem excommunicationem, non verò minorem: & ratio etiam reddi potest, quia quando in sententia excommunicatio exprimitur simpliciter intelligitur de excommunicatione simpliciter, non verò secundùm quid: excommunicatio minor est tantùm secundùm quid, & major simpliciter: proinde excommunicatio simpliciter expressa intelligitur de majore sive à jure sive ab homine. Cæterùm excommunicatus in minore à sacerdote debet per eum reconciliari: si est à canone, & in minore quilibet simplex sacerdos potest sine juramento, vel aliquo mandato, nisi participet in crimine c. nuper c. si concubinæ h. t. Qui verò excommunicatus est in majore ab homine debet ab eodem, vel à superiori absolvi c. per tuas 40. h. t. exceptis tamen incendiariis post publicationem c. tua h. t. Sin verò excommunicatus sit quis in majori à jure potest absolvi à suo Episcopo, nisi Papa id sibi reservaverit, ut in percussione clericorum c. si quis suadente 17. q. 4.

C. PUERIS 60. h. t. declarat idem Pontifex pueros excommunicatos ob percussionem etiam si post pubertatem postulent absolvi, posse ab Episcopo absolvi; quia rigor est mansuetudine temperandus ob defectum ætatis. Hinc si pueri doli capaces ante decimum quartum annum incidant in excommunicationem ob percussionem parcitur quidem ætati non tamen in totum, sed quoad minorem pœnam, quia rigor juris temperatur ratione ætatis, loci, temporis, personæ, causæ, multitudinis, & scandali.

IN SEXTO.

C. MEDICINALIS 1. h. t. rescribit Innocentius IV. quòd cùm excommunicatio sit medicinalis, & disciplinans, ideò qui excommunicat, debet in scriptis proferre sententiam excommunicationis, in qua expressè ponatur causa excommunicationis; & requisitus tradat infra mensem exemplum scripturæ, in qua contineatur excommunicationis sententia ipsi excommunicato; super qua requisitione fiat instrumentum publicum, vel litteræ testimoniales munita authenticò sigillo: & temerè contrafacientes declarat suspensos ab ingressu ecclesiæ, divinisque officiis per mensem integrum: statuit tamen ut superior ad quem recurritur sine difficultate relaxet excommunicationem, & condemnat latorem excommunicato ad expensas & omne interesse, ac puniat aliâ pœnâ, adeo ut non solum excommunicatio relaxetur à superiore, sed etiam ipse lator, seu excommunicator condemnetur ad expensas. Vult Pontifex hæc etiam servari in sententia suspensionis, & interdicti. Cæterum excommunicans, quia non servavit prædicta est suspensus per mensem: quòd si infra mensem exequitur divina officia, ut priùs, fit irregularis, nec potest ab hac irregularitate dispensari nisi à solo Pontifice. Notandum est, excommunicationem dici medicinalem, eò quia excommunicati rubore suffusi & confusi, cum videant se ab aliis vitari, & excludi à civili hominum commercio, societate, ac legitimis actibus resipiscunt, & excussa contumacia obediunt ecclesiæ, & humiliter petunt restitui communioni fidelium: in hoc sensu dicitur excommunicatio Medicinalis, quatenus est ratio, cur peccator resipiscat. Cæterum licèt excommunicatio sit præcipuus nervus disciplinæ ecclesiasticæ sobriè tamen & cautè, & magna cum discretione adhibendus est hujusmodi gladius ad percutiendos anathemate fideles, ut notat Concilium Tridentinum Sess. 25. cap. 3. Cæterum si excommunicatio feratur sine scriptis tenet, tametsi injusta sit: relaxatur tamen tunc à superiore, & excommunicans punitur: alioquin, si sententia licèt injustè lata foret nulla, eò quia non fuerit in scriptis prolata non posset nec deberet relaxari, quia quod non ligat, non indiget relaxari: quia verò sententia injusta est iniqua, ideo excommunicans qui eam tulit jubetur puniri pœnis hic expressis. Rursus non sufficit in scriptura generatim exprimere justam causam, sed speciatim id fieri debet, ut ob violationem ecclesiasticæ libertatis, vel aliam causam. Non tamen est de necessitate, ut conficiatur publicum instrumentum, sed de consilio; ut si excommunicator negaret se fuisse requisitum super scriptura possit convinci. Rursus si Judex cognoscat suum subditum contemnere excommunicationem, vel non proficere, non debet tunc illum excommunicare; sed eidem infligere aliam pœnam: & si excommunicavit debet etiam nolentem ipsum absolvere, eò quia non proficiat. Sententia tamen definitiva si non feratur in scriptis, non tenet, nec requiritur expressio causæ. Rursus si homini notoriè constet de injustitia excommunicationis, ut si non sit lata in scriptis, vel non expressit rationabilem causam; superior potest illum absolvere non remittendo eam ad excommunicatorem: sin verò non constet notoriè debet remitti ad eum, qui sententiam tulit excommunicationis. Præterea

terea

terea Judex si evoluto mense à die sententiæ requiratur, tenetur dare copiam sententiæ, perinde ac aliarum scripturarum, non tamen incidit in has pœnas; ut nec etiam si sine dolo & culpa non servat prædicta in excommunicatione, tunc quia inculpatè processit, non incidit in has pœnas.

C. SOLET 2. h. t. Idem Pont. declarat, quòd si excommunicatus petat absolvi ad cautelam dicens sententiam excommunicationis fuisse nullam, tunc debeat absolvi, quamvis excommunicator, vel adversarius se opponat, nisi objiciat, quòd sit excommunicatus pro manifesta offensa; si enim intra octiduum id probet, non absolvitur, nisi priùs sufficientem præstet emendam; vel det sufficientem cautionem parendi juri, si offensa sit dubia. Rursus ut excommunicatus volens probare in judicio se post appellationem legitimam fuisse excommunicatum, vel sententiam excommunicationis continere intolerabilem errorem, pendente probatione in cæteris, quæ ut actor attentat, in judicio sit vitandus; non verò extra judicium in officiis, electionibus, postulationibus, aliisque legitimis actibus. Edita fuit hæc decretalis ac coërcendas, seu moderandas excommunicationes, ne in causis dubiis multiplicentur; & innocentibus damnum inferatur. Cæterum notat Glossa ex justa causa ultra octiduum posse dari dilationem ad probandum. Quòd verò extra judicium dicatur admitti in officiis id intelligitur etiam divinis; adeo ut possit tunc etiam celebrare.

C. STATUIMUS 3. h.t. Rescribit idem Pont. judicem non posse excommunicare majori excommunicatione participantes cum excommunicatis ab ipso, nisi præmittat canonicam monitionem; vel nisi participent in crimine damnato: quia ex participatione in locutione, & aliis tantùm incurritur excommunicatio minor. Quòd si judex secus fecerit, mandat Pontifex, ut puniatur. Nota cum Glossa præviam monitionem non esse de substantia excommunicationis; sed de justitia: hinc excommunicatio lata sine prævia canonica monitione est quidem valida, sed injusta c. sacro 48. h.t. proinde est revocanda. Rursus declarat communicantem cum excommunicato in majori, & publicato peccare lethaliter; ac post factam canonicam monitionem posse excommunicari: ante tamen denunciationem participare cum excommunicato est tantùm peccatum veniale, ut censent plures. Cæterum participans cum excommunicato in crimine damnoso potest excommunicari etiam sine prævia monitione. Imò etiam Episcopus communicans in crimine damnato cum excommunicato à se incurrit excommunicationem majorem, quia ut notat Hostiensis est excommunicatio lata à jure contra quoscunque participantes in crimine criminoso cum excommunicato c. Nuper 29. h.t. non tamen desunt qui contrarium doceant.

C. QUIA 4. h.t. Statuit idem Pont. ut Episcopi, & alii Prælati, nullius constitutionis occasione suspensionis, vel interdicti incurrant sententiam ipso jure, nisi in iisdem de Episcopis habeatur expressa mentio. Nota hunc textum non solùm procedere de suspensione ab officio, ingressu ecclesiæ, aliisque id genus: verùm etiam de suspensione à beneficio c. si compromissarius de electis in 6. Secus de excommunicatione c. pro humanis init. de homic. in 6. Præterea nomine Episcopi intelliguntur etiam Archi-Episcopi, Patriarchæ, Primates; quia non attenditur dignitas, sed officium pontificale; & non datur ordo superior Episcopatu: unde etiam Papa dicitur Episcopus Ecclesiæ Catholicæ; nec aliter se nominat.

C. ROMANA ECCLESIA 5. h.t. Idem Pont. plura statuit. Primò. Ne Archi Episcopus Remensis sententias officialium Suffraganeorum suorum relaxet, nisi id ex consuetudine fuerit introductum. Secundò ut sententiæ generales ejusdem Archi-Episcopi, vel officialium illius non ligent nisi ejus subditos. Tertiò ut nec in genere, nec in specie pro culpis præteritis, vel præsentibus excommunicationem ferant, monitione non præmissa, alioquin sententia est injusta. Quartò ut pro futuris, vel jam commissis culpis, si intra tale tempus non satisfaciat, neminem excommunicent; nisi subsit aliqua causa justa, ut mora, vel culpa, quæ exprimenda est in sententia. Quintò prohibet ne in totum collegium, vel universitatem feratur excommunicatio, ne contingat innoxios irretiri; sed in illos tantùm de collegio, vel universitate qui culpabiles fuerint. Nota ex hoc textu excommunicationem latam in non subditos non tenere; quia ferre talem sententiam est actus jurisdictionis, qui non exercetur nisi in proprios subditos. Rursus canonem concilii Provincialis ligare provinciam; sed decretum Archi Episcopi solum Archi Episcopatum in particulari nisi exteri fiant subditi ratione delicti c. ut de fero compet. Præterea excommunicationem latam sine prævia admonitione, quamvis injustam, ligare tamen; sed excommunicantem incurrere pœnas. Nota discrimen inter statutum, & sententiam; quia statutum potest fieri pro futuris delictis: quo pacto Papa interdum dicit: statuimus ut nullus faciat hoc, vel illud: qui id fecerit sit ipso facto excommunicatus c. à nobis 28 h.t. secus sententia supponit delictum jam patratum.

C. DILECTO FILIO 6. h.t. declarat idem Pont. si Princeps sæcularis, seu potentia quævis laicalis velit suis bonis mundanis injuriose spoliare Prælatum ecclesiasticum possit hic se defendere armis temporalibus, & spiritualibus, seu excommunicatione & interdicto; eo quia omnia jura permittant singulis vim vi repellere, ac se defendere, & quidem utroque gladio, imò etiam tale auxilium exhibere cuilibet proximo ad repellendam ejus injuriam, quia

quia hi duo gladij necessitate exigente consueverunt sibi invicem suffragari, & juvamen alterius subventione mutua frequenter exerceri.

C. *VENERABILIBUS 7. h. t. Idem Pont. declarat. Primò Archiepiscopos non posse absolvere excommunicatos à subditis suorum Suffraganeorum, ut ab Abbate, vel Archidiacono eò quia Archiepiscopus non sit Judex excommunicati, nec excommunicantis. Secundò Archiepiscopum non posse absolvere excommunicatum ab ejus Suffraganeo vel etiam ipsius Officialibus, nisi ad eum fuerit appellatum: quia nisi fuerit appellatum quamvis altera pars recurrat ad Archiepiscopum, non potest hic cognoscere de injustitia excommunicationis nisi una pars fuerit ad instantiam alterius partis excommunicata à Suffraganeo, & deinde coram Archiepiscopo petat Suffraganeum puniri ob injustitiam. Vel quando Episcopus non ad instantiam partis, sed ex suo officio excommunicavit; quia tunc potest Archiepiscopus cognoscere de justitia sententiæ. Tertiò Archiepiscopum debere absolvere excommunicatos à Suffraganeo antequam incipiat causam audire in casibus, in quibus ei competit jurisdictio, ut quando quis post definitivam fuit excommunicatus, & appellat, exceptis casibus, in quibus jura prohibent appellare. Hinc si Suffraganeus extra judicium ob defensionem propriam, vel sui juris aliquem excommunicat; & super hoc ei querelam ponit prius absolvendus est juxta formam ecclesiæ nisi Suffraganeus se offerat probaturum eum excommunicâsse pro manifesta offensa, vel pro contumacia: etenim si fuit excomunicatus ob contumaciam, quia non comparuit in termino sive causa sit contra partem, & appellavit, & pars contradicat absolvi: sive causa sit cum Episcopo & excomunicatus dicat quòd vere contumax non debeat censeri, eò quia fuerit in itinere captus, vel legitimè impeditus, tunc etiam est priùs absolvendus secundùm formam ecclesiæ: secus si fateatur se contumacem, vel constet de contumacia manifesta, vel offensa, tunc non est absolvendus nisi priùs satisfaciat expensis, detque cautionem, de stando judicio ecclesiæ; his enim positis tantùm absolvi debet. Verùm contumacia hæc debet esse manifesta, & non præsumpta, cujus aliquot exempla ponit Pontifex. Hinc si Judex vocat aliquem ad certum locum, & vocatus dicat, locum illum ei non esse tutum, quod non probat, & non comparet; si deinde appellat est absolvendus juxta formam ecclesiæ præstita prius cautione, ut supra. Quartò excommunicationem latam post appellationem ex causa probabili non statim esse pronunciandam irritam, & nullius valoris, sed posse relaxari ad cautelam, etiam ante inchoatam cognitionem causæ; ut etiam si dicatur lata propter errorem intolerabilem, sed error ille defendatur. Quintò declarat etiam Pontifex, quòd si certum sit, excommunicationem esse justam superior Judex dummodo periculum non sit in mora debeat remittere excommunicatum ad excommunicatorem: imò si sit dubium, possit relaxari ad cautelam, quamvis honestius sit eum remittere ad excommunicatorem, tametsi veniat relaxatio si Episcopus sit Judex. Quòd si constet, sententiam esse injustam non debeat excommunicatus remitti, sed absolvi. Cæterùm quando Archiepiscopus potest cognoscere de excommunicatione si absolvat, absolutio tenet, quamvis sit injusta, quia licèt sit contra jus litigatoris, non tamen absolvit contra constitutionem. Sextò declarat etiam posse Archiepiscopum in casibus, in quibus potest excommunicare subditos Suffraganei posse ab iisdem exigere emendas pecuniarias secundùm consuetudinem regionis. Septimò quòd si excommunicatus dicat sententiam excommunicationis continere errorem intolerabilem, & Episcopus id neget, possit tunc Archiepiscopus eum absolvere ad cautelam. Octavò si dicat, se excommunicatum ante definitivam sententiam in judicio; vel extra post legitimam appellationem, potest Archiepiscopus absolvere ad cautelam juxta formam ecclesiæ etiam antequam incipiat cognoscere de veritate causæ appellationis. Notandum est ex hoc prolixo textu Archiepiscopum non esse Judicem subditorum sui suffraganei, quando proceditur per viam querelæ sed tantùm quando per viam appellationis. Cæterùm quamvis forma absolvendi excommunicatos in ecclesia antiquitùs fuerit longa, hodie tamen sufficit, si absolvens dicat* Ego te absolvo ab hac excommunicatione quam incurristi ob tale delictum, & restituo te communioni fidelium. *Cæterum appellatio interposita post definitivam sententiam intra decem dies non revocat alia attentata, quia excommunicatio vel fuit statim valida, vel irrita. Rursus colligitur ex textu, judicem ecclesiasticum posse mulctare pœnâ pecuniaria loco excommunicationis tametsi non sit consuetudo. Verùm hæc pœna pecuniaria non nisi rarissimè est imponenda: & si iniungatur debet pecunia impendi in pios usus ne Judex videatur avaritiam olere.*

C. *DECERNIMUS 8. h. t. Alexander IV. statuit, ut Judices sæculares per censuras ab ecclesiasticis præmissa canonica monitione compellantur repellere excommunicatos ab agendo patrocinando, & testificando in suis curiis, & iudiciis: quia est quædam communicatio cum excommunicatis in iis, quæ cum aliis infidelibus sunt ipsis interdicta. Ex quo textu liquet, Judicem laicum posse adigi ad servanda iura canonica in materia peccati. Hinc excipiuntur ea, quæ ad iustam vel necessariam sui defensionem pertinent: quia ad se defendendum nemo repellitur* c. intelleximus de judic.

C. *CONSTITUTIONEM 9. h. t. Gregorius X. renovat, & confirmat constitutionem Innocentii IV. in* c. statuimus 3. h. t. *de participantibus cum excommunicatis ante monitionem canonicam non excommunicandis maiori*

ieri excommunicatione, & declarat quòd quando excommunicantur participantes cum excommunicato præmissa canonica monitione & servatis servandis debeant etiam exprimi nominatim, hi qui monentur. Rursus statuit, ut Judices, quando faciunt canonicas monitiones, sive citent tribus vicibus, sive una pro tribus, observent intervalla competentia aliquorum dierum nisi necessitas facti suaserit aliter illa esse moderanda. Hinc colligitur cum Glossa ad excommunicandos participantes cum excommunicato esse istos nominatim monendos & non sufficere generalem monitionem. Rursus si fiat una monitio pro tribus esse explicandum, & dandum terminum competentem explicando pro singulis formam. Cæterum nominatio potest fieri non solùm per nomina, sed etiam per circumstantias indubitabiles habentes vices proprii nominis. Cæterum probabile est in sententia plurium, hodie non posse generaliter excommunicari participantes nisi in crimine criminoso communicent cum excommunicatis.

C. PRÆSENTI 10. h. t. declarat idem Pontif. quòd tametsi excommunicatio relaxetur ad cautelam, ut in cap. venerabilibus; nihilominus interdictum positum generaliter in civitates, castra, vel alia loca non debeat ad cautelam relaxari. Ratio esse potest, quia interdictum non infert, tam grave damnum interdicto, ut ante finem causæ debeat relaxari, ut fieri solet, in excommunicatione. Cæterum si relaxatio fiat, non tenet. Sin verò interdictum fiat particulariter in personam potest perinde ad cautelam relaxari, sicut excommunicatio.

C. QUICUNQUE 11. h. t. declarat idem Pont. esse excommunicatos quotquot dant licentiam molestandi, vel gravandi in personis, vel in bonis illorum, qui excommunicaverunt, suspenderunt, interdixerunt; vel quorum occasione hæ sententiæ sunt prolatæ: ut etiam observantes illas sententias, vel eos, qui nolunt communicare cum prædictis, nisi re integra licentiam revocaverint: vel re non integra si occasione licentiæ processum sit ad captionem bonorum, nisi infra octiduum restituant, vel satisfaciant. Rursus declarat Pontifex etiam excommunicatos eos, qui ausi sunt, uti dictâ licentia vel sine licentia motu proprio aliquid ex prædictis prohibitis committunt. Et demum statuit, ut perseverantes in hac excommunicatione per duos menses non possint deinde absolvi, nisi à Sede Apostolica. Ubi notat Glossa etiam Episcopum incurrere hanc excommunicationem, ut etiam eum qui hac occasione percussit laicum ut etiam prohibentes ne quis vendat, vel emat ab eis.

C. SI JUDEX 12. h. t. declarat Bonifacius VIII. quòd si malefactor captus, & detentus à Judice laico dicat se esse clericum ac petat remitti ad Judicem ecclesiasticum: vel hic eum repetat, & laicus neget esse clericum, cognitio hujus causæ spectet ad Judicem ecclesiasticum vocato tamen Judice sæculari. Sin verò sit notorium, vel fama publica, quòd ille sit clericus, vel communiter habeatur pro clerico, tunc statim ante cognitionem causæ sit restituendus curiæ ecclesiasticæ, ut etiam si ante capturam Reus non gerebat se ut laicum publicè, & fuit captus ut clericus, seu in tonsura & vestibus, quia status alicuius is videtur esse, in quo ipse deprehenditur donec contrarium constiterit, perinde ac qui est in possessione ingenuitatis. Quòd si antequam caperetur publicè se pro laico gerebat, & pro tali etiam communiter habebatur, quamvis in tempore capturæ fuerit postea inventus in habitu clericali, tunc non est statim restituendus, donec captus doceat de titulo, quia præsumptio tunc est contra ipsum licèt contra eum interim non debeat procedere. Ex hoc textu liquet, quòd quando est dubium an reus asserens se esse clericum sit verè clericus, cognitio causæ pertineat ad Judicem ecclesiasticum non laicum juxta communem sententiam Canonistarum. Cæterum Judex laicus non potest capere clericum etiam in de icto deprehensum sine incurrenda excommunicatione nisi periculum sit in mora, id est ne fugiat, & delictum maneat impunitum.

C. STATUTUM 13. h. t. declarat idem Pont. quòd sicut Iudex non potest excommunicare excommunicatione majore participantes cum excommunicatis nisi præmissa canonica monitione: ita nec possit eosdem participantes suspendere, vel interdicere sine prævia monitione canonica, & declarat prædictas censuras impositas sine prævia monitione & nisi in ipsis nominatim exprimantur censuris ligati non valere.

C. LICET 14. h. t. idem Pont. declarat sententiam excommunicationis post legitimam appellationem negligenter desertam, non ideo ratificari, nec etiam convalescere. Excommunicatum tamen nominatum specialiter, & expressè post terminum appellationis prosequendæ ab homine, vel jure statutum elapsum, debere publicè denunciari & ubique vitari, ac à legitimis actibus removeri donec docuerit de nullitate sententiæ. Hinc elapso tempore est publicè denunciandus excommunicatus, & est vitandus in judicio, & extra judicium, & removendus ab actibus legitimis, donec doceat se fuisse excommunicatum post appellationem, vel aliter ostendat nullitatem excommunicationis. Ubi notat Glossa, interim posse peti absolutionem ad cautelam, & non cessare jurisdictionem Iudicis, qui propterea potest procedere in causa principali. Unde ex eo quod quis sit denunciatus excommunicatus, non propterea sequitur esse excommunicatum, quia potest quis revera non esse excommunicatus, ut in textu, tametsi sit denunciatus excommunicatus.

C. SI CLERICOS 15. h. t. rescribit idem Pont. quòd si Episcopus faciat per laicos capi clericos sibi subjectos ob excessus, eósque in carcerem detrudi, neque Episcopus, neque ipsi capientes sint excommunicati, tametsi clerici capti, & in carcerem detrusi nondum appareant incorrigibiles. Si tamen dicti clerici de parendo juri dede-

dederunt cautionem, detineri non debent, nisi ob enormitatem excessus vel aliam causam rationabilem. Ubi notandum est textum loqui de captura Clerici ex mandato Prælati ecclesiastici qui punire potest etiam per laicos, quamvis clerici capti nondum appareant incorrigibiles. Rationabilis autem causa detinendi clericos ob excessus enormitatum est ad clericos indisciplinatos coercendos. Cæterum Iudex laicus si sine mandato Prælati ecclesiastici detineat clericum in carcere est excommunicatus.

C. SI SENTENTIA 16. h. t. declarat idem Pont. quòd interdicto clero populus non intelligatur pariter interdictus, nisi aliud exprimatur: neque è converso interdicto populo intelligitur interdictus clerus. Rursus civitate ob delictum Domini interdicta ejus cives qui non sunt culpabiles, nec interdicti (nisi fortassis in pœnam Domini) possunt è civitate egredi, & interesse divinis officiis. Rursus interdicto populo sunt etiam interdicti singulares de populo, qui propterea non possunt interesse divinis, nec recipere sacramenta, nisi in casibus à jure concessis. Ex hoc textu notat Glossa, interdicto clero alicujus ecclesiæ non esse interdictam ecclesiam, adeò ut alii clerici possint licitè in ea celebrare c. per exemptione de privil. in 6. Cæterum qui dat causam interdicto locali incurrit etiam interdictum personale; adeò ut non solùm in loco interdicto non possit divinis interesse, & sacramenta recipere, sed nec alibi; alioquin esset sine effectu: verba enim ita semper sunt explicanda, ut aliquid operentur.

C. SI CIVITAS 17. h. t. declarat idem Pont. quòd si civitas castrum, vel villa interdicatur intelliguntur etiam interdicta suburbia, & continentia ædificia, tametsi de jure communi pœnæ utpote odiosæ sint strictæ interpretationis; hæc tamen est latior ex vi hujus textus, ne interdictum contemnatur. Rursus si interdicatur ecclesia sunt etiam interdicta capella, & cœmeterium contiguum, in quo propterea non potest quis sepeliri: secus verò si cœmeterium non sit contiguum, sed distet ab ecclesia, ut si ecclesia sit in civitate, & cœmeterium extra muros eiusdem civitatis. Quæ verò ædificia dicantur continentia, ut comprehendantur in interdicto, censet Glossa, id relinquendum esse arbitrio Iudicis. Rursus quando interdicitur ingressus ecclesiæ, interdicitur etiam sepultura cœmeterii c. is cui h. t. Quòd si tempore interdicti fuit aliquis sepultus, si pœnitens decessit non est exhumandus. Præterea notat Glossa, quòd tametsi interdicta ecclesia contigua fit etiam interdictum cœmeterium contiguum, non tamen è converso interdicto cœmeterio est interdicta ecclesia contingua c. unic. de consec. eccles. in 6.

C. IS QUI 18. h. t. declarat Pont. quòd si quis in ecclesia sanguinis effusione polluta, vel præsentibus majori excommunicatione innodatis scienter celebrare præsumat; quamvis in hoc temerariè agat, non tamen laqueum incurrit irregularitatis, eò quia id non fit in jure expressum. Scienter tamen celebrans in loco interdicto in casibus non permissis, nec ex privilegio, incurrit irregularitatem, à qua non potest dispensari nisi à solo Papa; & non potest eligere, nec eligi. Ubi notat Glossa, hanc irregularitatem non incurrere eum, qui ignoranter celebrat in loco interdicto c. Apostol. de cler excommun. c. 1. de potest. Cæterum ecclesia polluitur effusione sanguinis humani injuriosi c. 1. de consec. eccles. Rursus quamvis celebrans coram excommunicatis non fiat irregularis, fit tamen suspensus cap. is cui 20. h. t. Item suspensus ab officio ad tempus à Confessario, si celebret, non fit irregularis. Cæterum ex hoc textu desumitur regula, quòd nulla incurratur irregularitas, nisi in jure sit expressa, adeò ut irregularitas non possit imponi per sententiam nec per statutum. Imò debet casus ab quem irregularitas incurritur specificè esse expressus in jure, quia si ratio cur non incurratur irregularitas, est, quia non est in jure expressa, sequitur à contrario sensu tunc tantùm incurri irregularitatem quando est specificè expressa: quapropter ab uno casu non potest fieri extensio ad alium quamvis similem: imò debet factum, ob quod irregularitas incurritur, esse certum, non dubium.

C. QUONIAM 19. h. t. declarat idem Pont. quòd tametsi terra sit interdicta possit licitè fieri chrisma in die cœnæ Domini, eò quia chrisma sit omnino necessarium in conferendis sacramentis Baptismi, & confirmationis, quæ tempore interdicti licitè conferuntur pueris, & adultis. Nec obstat, quod superfit sufficiens chrisma ex veteri, quia ut notat Glossa, vetus chrisma non debet esse usui ultra annum, sed debet comburi in fine anni c. de consec. disp. 3. Cæterum quia Baptismus & confirmatio conferuntur tempore interdicti pueris, & adultis, necesse est, conficiatur chrisma etiam tempore interdicti: quia concesso principali, seu baptizare, & confirmare, debet etiam concedi accessorium, seu confectio chrismatis c. accessorium de regul jur. in 6.

C. IS CUI 20. declarat idem Pont. quòd interdicto ingressu ecclesiæ, sit etiam interdicta celebratio divinorum, & se ingerentem in illis fieri irregularem, & decedentem in interdicto non esse sepeliendum in ecclesia, vel cœmeterio nisi prius ipsum pœnituerit. Præterea sicut excommunicati, ita neque suspensi ab ingressu ecclesiæ ejusque effectus per appellationem suspenduntur: unde suspensio ab officio, vel ingressu ecclesiæ, vel eius effectus non suspenduntur per sequentem appellationem, sicut nec excommunicantur. Notat tamen Glossa, suspensum ab ingressu ecclesiæ, si celebret extra illam, ut sub aëre, vel sub tentorio, vel privato tecto non fieri irregularem. Rursus ei interdici sepulturam cœmeterii cui interdicitur ingressus ecclesiæ, & id procedere sive cœmeterium sit contiguum ecclesiæ, sive non, quia hoc interdictum est personale, & non locale. Rursus notat Glossa, subsequentem appellationem non su

suspendere suspensionem ab ingressu ecclesiæ, vel divinorum, sicut neque à beneficio: sed suspendere suspensionem à perceptione beneficii, quia est temporalis, sicut etiam à temporalibus, vel à præbenda, non ita à canonica, quia est specialis: verùm probabilior sententia est quòd appellatio suspendat subsequentem suspensionem à beneficio.

C. *RELIGIOSO 21. h.t. declarat idem Pont. quòd si Religiosus percutiat clericum sæcularem possit absolvi ab Episcopo in eo casu in quo Episcopus posset absolvere clericum sæcularem, qui alium clericum percussisset. Rursus quamvis Novitius non censeatur Religiosus cum effectu donec sit tacitè vel expressè professus: declarat tamen Pontifex, eum, qui Novitium percutit, non evadere excommunicationem canonis. Casus verò in quibus Episcopus potest absolvere Religiosum, vel clericum ob percutionem alterius clerici, sunt, si percussio sit levis, & non solùm levissima* c. mulieres h. t. *si sit æger, si in mortis articulo* c. quod de litteris h.t. *ut etiam si laboret, quovis alio impedimento eundi Romam. Impedimentum autem Religiosi principalius est prohibitio evagandi.*

C. *EOS QUI 22. h.t. declarat idem Pont. ut qui est in aliqua censura, à qua non potest absolvi nisi à Papa, & ob mortis periculum, vel aliud legitimum impedimentum absolvitur ab inferiore Prælato, vel sacerdote: si postea cessante periculo, vel impedimento, quàm citò commodè poterit contemnat se præsentare illi, à quo erat absolvendus ad recipiendum mandatum, & satisfaciendum, reincidat in eandem censuram. Rursus si quis absolvatur, à Sede Apostolica, vel eius legato cum hac conditione, ut se præsentet superiori immediato, à quo accipiat pœnitentiam, & satisfaciat, injuram passo; si hæc non impleat, quando commodè potest reincidit in eandem sententiam, non quod prior absolutio suum amiserit valorem, quia absolutio semel valida non potest fieri quin fuerit valida, sed, quia per novum inobedientiæ, & contumaciæ delictum eiusdem excommunicationis reatum de novo, qui antea fuerit absolutus, incurrit.*

C. *CUM QUIS 23. h. t. declarat idem Pont. quòd si Paulus percutiat clericum nomine Petri, sed sine mandato Petri, si postea Petrus ratam habeat percussionem factam à Paulo sit perinde Petrus ratificans excommunicatus, ac Paulus percutiens; quia ratihabitio retrotrahitur, & tunc comparatur mandato. Sin verò Paulus percussit clericum non nomine Petri, & postea Petrus ratam habeat percussionem clerici non est excommunicatus, quamvis per talem ratihabitionem peccet. Ratio verò, cur tunc non incurrat excommunicationem, est, quia nullus potest ratum habere quod suo nomine non est factum. Hinc notat Glossa, in primo casu, Petrum esse excommunicatum à tempore ratihabitionis, & tunc sortiri suum effectum, quamvis ratihabitio dicatur retrotrahi* c. pastoralis de appell. *Quòd si Petrus tantummodo in suo animo sit contentus de tali percussione, quam propterea ratificet in se, & non per signa exteriora, tunc quamvis sit excommunicatus secundùm Deum, seu peccet mortaliter, non tamen incurrit excommunicationem in ecclesia militante, quia hæc non judicat de occultis, nec fert sententiam excommunicationis nisi in eos, qui per signa exteriora delinquunt, vel manifestant sua peccata.*

C. *ALMA MATER 24. & ult. h. t. declarat idem Pont. tempore interdicti sive ab homine sive à jure, omnes sive benè sive malè valentes esse admittendos ad sacramentum pœnitentiæ, dummodo non sint excommunicati; quia isti non admittuntur nisi in articulo mortis. Neque admittuntur ij, qui ob culpam, dolum, vel fraudem dederunt causam interdicti, imò neque qui ad talem culpam interdicti dederunt consilium, auxilium, vel favorem, nisi pro ipso delicto priùs satisfaciant, si possint; vel saltem dent idoneam cautionem de satisfaciendo: vel si non possunt, saltem jurent se esse satisfacturos quam primùm commodè poterunt, & laboraturos pro posse dando consilium, ut qui tenentur satisfacere, satisfaciant. Verùm non ideo relaxatur interdictum, sed tantùm tunc conceditur illis pœnitentia. Rursus statuit Pontifex, ut tempore interdicti in ecclesiis, & Monasteriis singulis diebus celebrentur missæ, & alia divina officia, ut priùs, sub pœna distributionum amittendarum, si sint canonici, & alii clerici, qui horis divinis non intersint: debent tamen divina celebrari submissa voce januis clausis exclusis excommunicatis, & interdictis, & non pulsatis campanis. Rursus festivitatibus Natalis Domini, Paschæ, Pentecostes, Assumptionis B. Mariæ Virginis mandat Pontifex, ut pulsentur campanæ, & januis apertis & alta voce solemniter celebrantur divina officie exclusis tamen excommunicatis, sed admissis interdictis, qui non dederunt causam interdicti; quia illi pro quibus fuit expressè positum interdictum arceantur etiam tunc ab altari: & per hanc decretalem derogatur Bullis aliorum Pontificum Prædecessorum in hac materia remanentibus cæteris circa observantiam interdictorum in suo robore. Ratio est, quia ex observantia interdicti, & subtractione sacramentorum devotio tepescit, charitas refrigescit, & cultura cæterarum virtutum negligitur; & insurgunt hæreses, & periculum animarum. Ubi notandum est cum Glossa, quòd licèt infirmis tempore interdicti post Pœnitentiam detur viaticum* c. quod in te de pœnit. & remiss. *non tamen benè valentibus post Pœnitentiam datur Eucharistia. Præterea notandum est, quod tempore interdicti celebrandum sit in ecclesiis non interdictis, quamvis sint in loco interdicto.*

IN SEPTIMO.

C. *PROVIDÆ 1. h.t. Bonifacius VIII. ex eo quòd tempore interdicti divina organa suspendantur & laudes Dei, & ecclesiastica sacramenta non ministrentur, & tollantur mortuis, seu minuantur suffragia, præsertim per oblationum frequentiam hostiæ salutis; & adolescentes ac par-*

parvuli rariùs percipientes sacramenta minùs inflammentur, & consolidentur in fide fidelium, & devotio tepescat, hæreses pullulent, & multiplicentur animarum pericula, ideo statuit, ut imposterum Provincia, civitas, castrum, villa, locus, territorium, vel districtus authoritate ordinaria, vel delegata non supponantur ecclesi. interdicto pro debito pecuniario, vel pro cujusvis moneta, vel pecuniæ quantitate sub quacunq; occasione, vel causa seu quovis quæsito color, pro eo maximè quod ipsorum Domini Rectores, seu Officiales, quocunque nomine censeantur, aut incolæ seu inhabitatores, quod singulares personæ ipsorum statutis, vel statuendis, Ordinatis, vel ordinandis terminis hujus, seu quantitate non solverint hactenus, aut in antea non persolvent. Et Pontifex, declarat irritum, & inane si quid in contrariū contigerit attentari.

C. *QUONIAM 2. h. t. Leo X. ex concordatis Galliæ etiam prohibet ne judices in quacunque loca ob debita pecuniarum sententiam interdicti ferant, nisi casibus hìc expressis urgentibus, scilicet nisi ex causa sivè culpa ipsorum locorum; vel Domini, seu Rectores, vel Officiales ipsorum locorum authoritate Judicis requisiti personam excommunicatam infra biduum inde cum effectu non eiecerint, aut ad satisfaciendum compulerint.*

C. *LICET EA & ult. h. t. Clemens VII. etiam declarat pro debito pecuniario, vel cujusvis æris crediti quantitate non posse Judicem ordinaria, vel delegata potestate locum, vel populum interdicere non obstantibus quibuscunque contractibus, obligationibus, compositionibus, submissionibus, fidejussionibus, consensibus, processibus, & sententiis tunc desuper habitis, & habendis juramentorum, pœnarum spiritualium, temporalium, seu mulctarum appositione, vel quacunque alia firmitate vallatis; nisi talis suppositio interdicti eatenus foret facta, vel in antea fieret de Apostolica Sedis speciali licentia, & expressa, apparente per ipsius patentes litteras.*

IN CLEMENTINIS.

C. *EX Frequentibus 1. h. t. præcipit Clemens V. in Concilio Viennensi, ut omnes Religiosi etiam exempti servent inviolabiliter interdictum juxta* c. alma mater *quod sciunt observari à Cathedrali, vel matrice, vel Parochiali ecclesia, non obstante quacunque appellatione, vel objecto: quod si secus fecerint declarat eo ipso incurrere excommunicationem. Rursus præcipit, ut idem observetur in interdicto, & cessatione à divinis præscriptis à Concilio Provinciali. Ut etiam in cessationibus generalibus à divinis civitatum, terrarum, & aliorum locorum quos aliquando ex consuetudine, vel aliàs capitula, collegia, vel conventus secularium, aut regularium ecclesiarum sibi vendicant. Demum monet, ut diligenter observent statuta Romanorum Pontificum super his edita. Ubi notat Glossa, quòd licèt interdictum in se non teneat: si tamen ecclesia matrix illud servat; teneantur etiam religiosi illud servare sub excommunicatione ipso facto incurrenda.*

C. *GRAVIS ad nos 2. h. t. Idem Pont. anathemate percutit omnes nobiles, & Dominos temporales, qui præsumpserint quomodolibet compellere, celebrari divina officia in locis interdictis, vel evocare alios præsertim excommunicatos, vel interdictos ad audiendum divina officia, vel prohibere, ne publici excommunicati, vel interdicti exeant de ecclesiis, dum celebrantur divina officia, à celebrantibus admoniti, ut exeant: quòd si ipsi excommunicati nominatim non exeunt, iterum excommunicantur hac excommunicatione reservata Papæ; ut etiam præfati nobiles, & Domini temporales cogentes alios celebrare divina in loco interdicto. Notat Glossa, scientem interdictum positum ab homine, vel à jure, quamvis non sit denunciatus, teneri illud servare. Rursus textum ponere vocationem, & coactionem realem, vel personalem directè vel indirectè Præterea celebrantem si adsit excommunicatus, debere missam inchoatam relinquere; nisi canon jam fuerit, & ipse inchoatus.*

C. *CUM EX EO 3. h. t. Probibet idem Pontifex, ne fratres minores tempore interdicti admittant ad divina officia fratres, & sorores tertii ordinis, quem S Franciscus instituit non obstantibus privilegiis sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, à qua non nisi per Pontificem absolvi possint: vel satisfactione præmissa per locorum Episcopos authoritate Apostolica.*

C. *SI SUMMUS 4. & ult. h t declarat idem Pont. quòd si Papa scienter communicet eum excommunicato verbo, osculo, vel alio modo, per hoc non censeri eum absolvere, nisi per hoc exprimat, quod velit eum absolvere. Ut etiam licèt sub titulo dignitatis nominet, vel honoret non per hoc illum in dignitate constituit, vel approbat, vel illi tribuit aliquid novi juris. Cæterum notat Panormitanus, posse Papam per quemcunque actum aliquem absolvere, dummodo constet, Pontificem per talem actum intendisse eum absolvere. Idque necessarium est in ordine ad forum externum, in quo absolutio non probatur nisi per signa sensibilia.*

IN EXTRAVAGANTIBUS Joannis XXII.

C. *CUM AD sacrosancta. unic. h. t. Præscribit Pontifex, textum pro litteris Apostolicis juxta monetam Turonensium grossorum, & Romanorum: quæ tamen moneta hodie non est ampliùs in usu, nec nobis nota: propterea standum consuetudini, ac praxi hodiernæ: & supervacaneum est diutiùs in explicatione textus immorari.*

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS.

C. *EXCOMMUNICAMUS 1. h. t. Excommunicat Bonifacius VIII omnes Clericos, Religiosos, & laicos utriusque sexûs, qui pactum fecerint, & aliquid magnum, vel parvum promiserint, vel receperint apertè, vel occultè pro aliqua justitia, vel gratia pro se, vel alio obtinenda. Rursus scientes aliquem culpabilem in prædicto, nisi intra triduum Papæ retulerint, vel alicui, per quem ad ipsum fideliter perferatur,*

ratur,

ratur, simili sententia subjacent; quam Pontifex sibi reservat, adeo ut à nullo alio absolvi possint extra mortis articulum. Mandat etiam Pontifex, ut priùs quàm absolvantur, quantum dederunt, vel receperunt pauperibus integrè largiantur: & quæ sic obtinentur, vult esse irrita, & scienter ipsis utentes simili excommunicatione ligantur. Hanc decretalem Extravagantem postea innovavit Gregorius XIII in Bulla, cui initium Ab ipso Pontificatûs principio *edita Romæ anno 1574. doctissimè scripsit super eadem Bulla Navarrus in suo commentario* de datis, & promissis pro justitia, & gratia obtinenda. *differt tamen Bulla Greg. XIII. ab Extrav. Bonif. VIII. quia in hac non imponitur pœna privationis, aut suspensionis à Beneficiis; bene tamen in Bulla Gregoriana, in qua non solùm infligitur pœna privationis, & suspensionis à beneficiis; sed etiam ab officiis sæcularibus, & temporalibus; & declarat Pontifex, hanc pœnam ipso jure incurri, ut notat Navarrus* loc. cit. not. 31. num. 40. *Notat Glossa, etiam Episcopos incurrere hanc pœnam. Qui tamen dat Judici pro justitia differenda, vel auferenda, non incurrit hanc pœnam; imò nec ipse Judex, nec tabellio, qui plus debito accipit. Cæterum non sufficit promissio, vel datio cujusvis rei parvæ, sed debet esse tanta, ut præsumatur esse apta ad flectendum à recto recipientem, ut notat Navarrus* loc. cit. *Rursus post negotium completum sine præcedente parobola potest dari aliquid promotori. Præterea quando nemo nec facto, vel verbo exprimit, & sola intentione uterq; hoc gerit, non ligatur hoc vinculo, quia cum sit pœnale requiritur factum. Cæterum quod datum fuerat non restituitur danti, sed pauperibus ob turpitudinem dantis: turpe enim lucrum extorquendum est à possessore, & dandum pauperibus; quia res erat in se mala. Nota, hanc decretalem tantùm procedere de obtinentibus aliquid apud sedem Apostolicam, non verò apud alium Principem, vel Magistratum.*

C. *PROVIDE 2. h. t. Idem Pontifex prohibet ne interdictum imponatur pro re pecuniaria, ut quia populi non solverunt, sine speciali licentia Papæ, cum causa expressa. Nota, hanc dispositionem solùm in generali interdicto integræ civitatis procedere; non unius solùm Parochiæ, si plures in tali civitate, vel loco sint.*

C. *AD CERTITUDINEM 3. h. t. Clemens V. declarat excommunicatum Andronicum* Palæologum, *qui se imperatorem Græcorum nominabat, foventem hæreses, & schismata. Imò etiam eius sequaces in hoc, & dantes auxilium, consilium &c. universitatis verò supponit interdicto.*

C. *QUIA 4. & ult. h. t. Idem Pontifex excommunicat eos, qui audent impugnare literas Papæ super quibuscunque negotiis factis ante coronationem Papæ.*

COMMENTARIUS PARATITLARIS.

§. I.

Quid, & quotuplex sit censura.

1 Censura significat Censoris dignitatem, & Censor dicitur à verbo censeo, quod est constituere, vel præcipere, ut habetur *in l. Cens. III. ff. de V. S.* pertinebat enim ad officium Censoris de civium moribus inquirere, ut indigni ab honoribus arcerentur, & digni ad eosdem promoverentur: fuit etiam Censoris officium, censuum, ac vectigalium solutioni præesse, ut refert Livius *lib. 4. dec. 1.* Usus tamen postea invaluit, ut nomine censuræ rigida, ac severa correctio significaretur, ut etiam sententia coactiva, vel punitiva censoria, in quo sensu Plinius junior vocat censuram Principis vitam, & Juvenal. Satyr. 2.

Dat veniam Corvis, vexat censura columbas.

Scilicet malitia Principis parcit peccantibus, & eos punit, qui ex fragilitate, ac simplicitate delinquunt. In hoc sensu censura alia est activa; passiva alia; illa est actio judicis punientis; quæ censio, seu punitio dicitur: hæc est terminus eiusdem actionis, seu passio illata; id est pœna illa, quæ à Judice infertur. Hinc censuræ vox translata, & accommodata est ad significandam ecclesiasticam pœnam; & multam, quæ severitatem aliquam prodat, ac rigorem ecclesiasticæ jurisdictionis, ac potestatis coërcivæ.

Prout igitur censura juxta præsens institutum est in usu ecclesiæ, usurpaturque à sacris canonibus definitur esse: *pœna spiritualis, & medicinalis privans primario usu aliquarum actionum spiritualium per ecclesiasticam potestatem: ita imposita, ut per eamdem ordinariè absolvi possit.* Dicitur *pœna spiritualis* loco generis quia omnis censura ecclesiastica est pœna spiritualis, non è contra; quia irregularitas sæpe est gravis pœna; & quidem spiritualis; non tamen est censura; sed quædam duntaxat inhabilitas. Rursus dicitur pœna quia hæc non contrahitur nisi propter culpam, additur *spiritualis*, quia censuræ ecclesiasticæ non versantur principaliter circa privationem bonorum temporalium, nec circa afflictionem corporis, sed circa pœnam spiritualem. Dicitur etiam *pœna medicinalis*, quia censura ecclesiastica propriè non est pœna vindicativa sceleris jam patrati, sed medicinalis intendens futuram correctionem delinquentis contumacis *c. cum medicinalis 1. h. t. in 6.* ubi Innocentius IV. ait excommunicationem esse medicinalem, & disciplinantem. 2

Additur privans *primario usu aliquarum actionum spiritualium* ad differentiam aliarum pœnarum; quia tametsi ecclesia directè versetur circa spiritualia; indirectè tamen versatur etiam circa temporalia in ordine ad spiritualia; proinde dicitur censura primario privare spiritua- 3

spiritualibus actionibus; secundariò, & indirectè etiam usu corporalium, seu externarum actionum, ut communicatione cum cæteris fidelibus. Ex bonis spiritualibus quædam sunt propria & permanentia, quibus nemo invitus potest privari, cujusmodi sunt gratia habitualis, virtutes infusæ, earúmque operationes: alia dicuntur bona spiritualia communia, quibus homo in pœnam delicti potest invitus privari quoad usum tam activum, quàm passivum, cujusmodi sunt administratio, & participatio publicorum suffragiorum ecclesiæ.

4 Rursus hæc pœna spiritualis medicinalis dicitur *imposita per ecclesiasticam potestatem*: quia legitima pœna non potest infligi nisi ab habente potestatem. Adduntur ultimæ particulæ: *ita imposita, ut per eandem ordinariè absolvi possit*: quia ex sua institutione est vinculum quoddam dissolubile: siquidem ab ecclesia instituta est non solùm, ut sit pœna, sed etiam ut sit medicina, quæ sanet, seu faciat resipiscere hominem contumacem *can. corripiantur 24. quæst. 3.* id autem non præstaret si perpetua foret, sine spe remissionis.

5 Quod verò ad numerum attinet censurarum docent plerique, censurarum species esse septem, excommunicationem, interdictum, irregularitatem, degradationem, depositionem, & cessationem à divinis, eâ innixi ratione, quia omnibus hisce speciebus conveniat definitio censuræ: siquidem earum quælibet est pœna ecclesiastica, quâ puniri solet fidelis baptizatus, ac privari aliquo bono spirituali. Communior tamen, & verior sententia est, tres tantùm esse species censuræ; scilicet excommunicationem, suspensionem, & interdictum; ut docent speciatim Panormitanus *in cap. præterea, num. 2. de offic. deleg.* Hostiensis *in c. quærenti de V. S.* & communiter Canonistæ, quia hæc quæstio videtur fuisse definita ab Innocentio III. in *cap. quærenti de V. S.* ubi sub censura tres duntaxat præfatæ species comprehenduntur; etenim interrogatus Pontifex, quid per censuram ecclesiasticam sit intelligendum, respondet, *quòd per eam non solùm interdicti, sed suspensionis, & excommunicationis sententia valeat intelligi*, ex qua definitione infertur; excommunicationem, suspensionem, & interdictum esse absque ulla controversia tres veras species censuræ, cùm id expressis verbis Pontifex, docuerit.

6 Idque adeò est certum, ut nullus Catholicorum dubitet. Ratio etiam hoc idem evincit, quia censura propriè, & formaliter est pœna spiritualis, ac medicinalis inflicta pro culpa, & privans usu aliquorum spiritualium bonorum, & per ecclesiasticam potestatem imposita, ut fidelis resipiscat, & à contumelia desistat, & hujusmodi sunt excommunicatio, suspensio, & interdictum: sunt enim pœnæ spirituales, quibus privantur fideles usu, vel excommunicatione aliquorum bonorum spiritualium, unde nulli dubium, quin excommunicatio suspensio, & interdictum, sint tres veræ species distinctæ censuræ, cùm diverso modo & diversis bonis spiritualibus privent.

Quòd autem, tantùm dentur tres censurarum species, & non aliæ, ex eo colligitur, quia præcitata responsio Pontificis est doctrinalis consequenter æquivalet universali; adeò ut sensus sit, omnes censuras ecclesiasticas contineri in tribus illis speciebus excommunicationis, suspensionis & interdicti: alioquin insufficienter Pontifex respondisset, neque plenè satisfecisset quæstioni sibi propositæ; cùm enim Pontifex interrogatus, quid nomine censuræ sit intelligendum responderit, non solùm interdictum, sed etiam suspensionem, & excommunicationem, procul dubio sequitur, nihil aliud per censuram intellexisse juxta ecclesiasticam consuetudinem, quàm excommunicationem, suspensionem, & interdictum: alioquin regula illa insufficiens foret ad intelligenda rescripta Pontificum, & concessiones, quæ in eis fiunt: siquidem nomine censuræ possemus interdum quid aliud explicare; proinde supervacanea, & ferè nullius momenti fuisset responsio Pontificis: quia ea non obstante, quando Pontifex impertitur facultatem solvendi censuras ecclesiæ, vel illas ferendi, posset quis interpretari, ibi dari facultatem tollendi, vel imponendi etiam irregularitatem, depositionem, & alia id genus, quod tamen falsum est. 7

Quòd si dicas, Innocentium III. tantùm exposuisse nomen censuræ prout usurpatur in rescriptis Pontificiis; non verò secundùm se, & absolutè. Contra est, quia hæc duo videntur inter se repugnare, quia nomen censuræ ex antiqua ecclesiæ consuetudine significat rem quandam moralem, seu pœnam ab ecclesiâ introductam, adeò ut per se primariò nitatur Pontificia authoritate, à qua derivetur ad inferiores: quapropter non potest aliter sumi, nec alias continere sub se species, quàm juxta præscriptum, & usum summorum Pontificum: hæcque ratio est, cur quoties in jure numerantur censuræ, fiat tantùm mentio excommunicationis, suspensionis, & interdicti, ut in *c. statutum h. t. in 6.* 8

Inesse ecclesiæ hanc potestatem infligendi censuras probari solet ex antiquo usu ecclesiæ, etiam à tempore Apostolorum; siquidem D. Paulus *1. ad Corinth. 5.* incestuosum quendam tradidit Satanæ inquiens: *Judicavi tradere hujusmodi Sathanæ in interitum carnis* quòd nil aliud significat, quàm illum excommunicâsse, quia ut rectè Eckius *in enchir. art. 21.* in primitiva ecclesia ad fidei augmentum, & religionis propagationem, sicut Spiritus sancti dona sensibili signo fiebant palam, ut omnibus manifestarentur: excommunicatio exteriori vexatione dæmonis cognoscebatur: quinimò est ac nunc per excommunicationem traditur sathanæ; quatenus tradere sathanæ perinde etiam hominem communibus ecclesiæ suffragiis destitutum exponere tentationibus dæmonum, ut explicat D. Thomas *lect. 1. in c. 5. ad Corinth.* Hinc D. Augustinus *lib. 2. retract. cap. 17.* expressè docet, hanc potestatem juris- 9

jurisdictionis ferendi censuras inesse ecclesiæ; idque infert ex verbis illis *1. Corinth. 4. auferte malum ex vobis ipsis*: ubi Augustinus ita explicat textum Apostoli, ut sensus sit: *auferte hominem malum, & perniciosum à vobis separate per excommunicationem*, quam maximam esse pœnam declarat, in *lib. de cor. & grat. c. 15.* & habetur *in cap. corripiantur 34. q. 3.* hinc Chrysostomus *homil. 4. ad Hebræos*, ait: *nemo contemnat ecclesiastica vincula, non enim homo est, qui ligat, sed Christus, qui nobis hanc potestatem dedit.*

10 Inest enim ecclesiæ potestas jurisdictionis in foro exteriori, seu contentioso à Christo concessa; duplex enim datur potestas in ecclesia, Ordinis, & jurisdictionis, & ad ferendam censuram non sufficit, nec necessaria est potestas Ordinis, sed requiritur potestas jurisdictionis; quæ bipartitur in interiorem, & exteriorem; non enim quævis jurisdictio eodem modo, & per eosdem actus exercetur, verum quia utraque est in hominibus respectu aliorum hominum, necesse est, ut per actus exteriores exerceatur: & jurisdictio interior dicitur, quia solùm pertineat ad conscientiam, & internum bonum animarum, quæ tamen jurisdictio cùm ordinetur ad forum sacramentale exercetur etiam per actus externos. Alia est potestas ordinata ad regimen ecclesiæ in foro exteriori per judicia, pœnas, & alia, quæ ad benè constituendam & regendam hominum rempublicam necessaria sunt. Hæcque vocatur potestas jurisdictionis exterioris, ad quam pertinet vis directiva ad ferendas leges obligantes in conscientia, imò pertinet etiam vis coerciva, quæ propterea vocatur etiam potestas fori contentiosi: hanc potestatem fuisse à Christo concessam ecclesiæ constat ex generalibus illis verbis quibus Christus *Matth. 16. & 18.* dixit, *quodcunque ligaveris super terram. erit ligatum & in cœlis*: ubi considerantur dictio illa generalis *quodcunque*, extenditur enim ad omnia illa, quæ ad conveniens ecclesiæ regimen necessaria, vel utilia esse possunt, neque limitanda sunt verba, quæ Christus non limitavit, ut rectè notavit Innocentius III. *in cap. solita de major. & obed.*

11 Rursus consideranda est metaphora sita in verbo *ligandi*, quæ optimè accommodatur censuræ ecclesiasticæ, quæ vinculum quoddam, seu ligamen esse dicitur. Ex eo autem, quod addat *erit ligatum, & in cœlo* satis apertè significat, hanc potestatem non esse naturalem, sed supernaturalem, & illud ligamen esse spirituale.

12 Præterea quòd insit ecclesiæ potestas jurisdictionis exterioris, & fori contentiosi, & ad hanc pertineat hæc potestas *ligandi* satis apertè declarant antecedentia verba *Matth. 18. si ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam Ethnicus, & publicanus*, seu separetur, ut indignus ecclesiastica communicatione, & fructu: siquidem Christus, ut ostenderet futurum esse, ut hoc justè, & validè fieret in sua ecclesia statim subdit, *Amen dico vobis quæcunque ligaveritis*, & hanc potestatem agnovit in se ipso D. Paulus cùm *2. ad Corinth. 10.* scripsit: *Nam etsi ampliùs aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in ædificationem, & non in destructionem vestram, non erubescam.*

Ratione etiam hoc idem evincitur, quia de ratione cujusvis Reipublicæ benè institutæ est habere potestatem jurisdictionis in foro externo, seu potestatem directam, & coërcivam, ut convenienter regi, ac dirigi possit, ut vel ipso naturæ lumine constat, cui assentitur utrumque jus: siquidem jus civile in *l. 2. §. de jurisdic. om. judic.* ait: *Cui jurisdictio data est, ea quoque concessa esse videntur, sine quibus jurisdictio expleri non potuit*: atqui sine potestate coërciva, & directiva non potest jurisdictio exerceri hinc in *l. ult. §. de eo, cui mandata est jurisdictio*, dicitur, jurisdictio sine modica coercitione nulla est. Hoc idem etiam adstruit jus Canonicum: siquidem *in c. pastoralis in princ. de offic. deleg.* habetur, *jurisdictio nullius videretur momenti, si coërcitionem aliquam non haberet*: rursus *in c. ex litteris eod. tit.* dicitur: *jurisdictio delusoria videretur, si coërcitionem aliquam non haberet*: atqui Christus suam instituit ecclesiam per modum unius corporis politici, seu per modum perfectæ Reipublicæ ritè regendæ, & gubernandæ per homines, proinde eidem ecclesiæ concessit Christus hanc jurisdictionem, quæ procul dubio desiderabatur ad bonum ejusdem regimen: etenim sine vi directiva, & coerciva non possent subditi in ecclesia gubernari, & cùm quævis Respublica sæcularis benè instituta potestatem habeat non solùm dirigendi subditos, sed etiam puniendi rebelles, & contumaces, maximè in bonis, quorum distributio pertinet ad ipsam; ita nulla potest ratio suppetere, cur hæc eadem potestas non debeat regimini convenire ecclesiastico, cùm Christus suam instituerit ecclesiam per modum unius corporis mystici, & politici regendi, & gubernandi per homines; ad id enim desiderabatur jurisdictioe xercenda in subditos per utramque potestatem directivam, & coercivam; proinde necessaria etiam erat potestas ferendi censuras. 13

Idque ex eo etiam firmari potest, quià ecclesiæ inest spiritualis potestas coerciva, quæ ex Christi institutione non est limitata ad unum, vel alterum modum pœnæ, ut paulò superiùs diximus; proinde debet extendi ad quamcunque pœnam, & modum; præsertim cùm modus ligandi, & puniendi per censuras inferendas ab ecclesia, non solùm sit possibilis, sed etiam, vel maximè conveniens regimini ecclesiæ: quia spirituali potestati magis videtur congruere gladius spiritualis, quàm materialis. Tum quia si quævis respublica sæcularis bene instituta habet potestatem puniendi, & coercendi subditos; adeò ut possit illos pro- 14

priis privare bonis, ac privilegiis, quibus utuntur communiter cives eiusdem, idque ad bonum promovendum regimen, & manutenendum; etiam ecclesiæ necessaria videbatur hæc potestas puniendi, seu coercendi subditos per privationem bonorum spiritualium. Fusè egi de censuris generatim in mea Theol. *tomo 8. disp. 35. & sequent. à p. 657. usque ad 754.* & quia non pertinent ad præsens institutum, ideo si quis plura desiderat, abundè *in d. tom. 8.* habet, ut sibi satisfaciat.

§. II.

Quid, & quotuplex sit excommunicatio, & quâ formâ ferenda.

1 Quamvis Pontifex in hoc titulo non solùm agat de excommunicatione, sed etiam de aliis censuris, exprimit nihilominus in titulo solam excommunicationem, eò quia denominatio inscriptionis fit à potiori. Definiri autem solet excommunicatio, *ut sit censura, quâ Christianus privatur aliqua ecclesiastica communione, & ejus fructu.* Ut autem intelligatur definitio juvat observare, duas inter fideles esse communicationes, unam purè naturalem, politicam, & civilem, quæ communis est fidelibus, & infidelibus: siquidem infideles inter se civiliter, & politicè communicant, salutatione, colloquio, mutua habitatione, communi mensa, & aliis id genus, quæ intra limites naturalis, & politicæ societatis continentur absque ullo ordine ad supernaturalia. Aliam esse comunicationem in rebus spiritualibus, ac divinis, quibus homines ad vitam æternam diriguntur, & hæc communicatio est propria fidelium, quibus tantùm convenit. Rursus hæc communicatio spiritualis est triplex; una purè exterior, & visibilis, ut communicatio in eisdem cœremoniis sacris, & in sacramentis; ut etiam in assistentia ad divina officia, talis est etiam concursus ad solemnes processiones, visitationes ecclesiarum, & ad alia hujusmodi præscindendo à fructu spirituali, qui ex tali communicatione redundat in animam. Secunda communicatio spiritualis est purè interior, & invisibilis fundata in illa mystica unione, quâ fideles per gratiam, & charitatem inter se, & cum Christo capite uniuntur.

2 Hæcque adhuc est duplex, una quæ non exigit specialem applicationem ipsorum justorum, sed fit ex eo præcisè, quòd justi sint; & ratione hujus communicationis participant justi fructum quendam spiritalem, qui consistit præsertim in duobus; nimirum in gaudio quodam accidentali ex eo quòd alii plures sint etiam justi, & Deo grati, perinde ac in evangelio dicitur *Gaudium inesse Angelis super peccatore pœnitentiam agente*: & in hoc alio, quòd quilibet ex consortio ad alios justos sit quodammodo Deo gratior: perinde ac inter homies, habitores unius oppidi dicuntur Regi chariores, alicujus peculiaris loci vicini, valde dilecti, qua ratione Deus *Genes.* 10. promisit veniam toti urbi Sodomorum si in ea decem justi reperirentur. Alia communicatio est, quæ exigit applicationem factam ab ipsis fidelibus, ut communicatio in meritis, & satisfactionibus propriis unius cujusque fidelis; quas ipse etiam fidelibus in gratia existentibus applicat: quæ communio dicitur etiam purè interior, eò quia nullo sensibili, & exteriori signo indigeat, ut fiat; & de hac utraq; comunione intelligitur illud symboli *Sanctorum communionem*, & illud Davidis Psal. 118. *particeps ego sum omnium timentium te.* Tertia communicatio spiritualis dicitur mixta ex interiori & exteriori; visibili, & invisibili, ut communicatio in cœremoniis sacramentorum, suffragiis, orationibus, aliisque rebus sacris, sensibilibus & externis, & earum spiritualibus, fructibus, nimirum auxiliis divinis, & gratiis inde provenientibus.

Certum est, nullam excomunicationē privare communicatione spirituali purè interna, quod procedit non solùm de illa quæ nullā exigit applicationē factam ab ipsis justis, sed etiam de ea, quæ talem exigit applicationem: ratio est, quia hæc interior excomunicatio resultat ex gratia, & charitate, quibus fideles sunt justi, & grati Deo: atqui nulla excommunicatio tollit per se gratiam, & charitatem, quia id est proprius effectus solius peccati lethalis, ut habetur in *cap. quod 11. q. 3. c. si quis non vi 24. q. 3.* proinde nulla excommunicatio tollit per se talem communicationem purè internam, spiritualem, sitam in gratia, & charitate, quibus fideles sunt justi, & grati Deo; simúlque in hoc communicant. Imò tantùm abest, quòd ecclesia per excommunicationem velit privare fideles gratiâ, & charitate, ut potiùs per omnes suas censuras, & pœnas, quibus fidelium peccata punit, eos enixim exhortetur ad talem communionem. 3

Hinc ecclesia per se non vult privare sua membra gratia sanctificante, & virtutibus spiritualibus, quæ à nemine invito possunt auferri. Licèt interdum excommunicatio supponat carentiem gratiæ ratione culpæ, ob quam fertur; non tamen ipsa excommunicatio illam tollit, nec impedit, quo minus excomunicatus possit per actum contritionis redire ad gratiam sanctificantem; etiam antequam absolvatur ab excommunicatione. Quòd nec etiam tollat communionem spiritualem purè internam, quæ talem applicationem exigit, ex eo evincitur, quia actiones purè internæ, quæ nullo exteriori signo manifestantur sunt extra ecclesiæ jurisdictionem; proinde non possunt ab ea prohiberi: quamobrem excommunicatus etiam majori excommunicatione, dummodo conteratur, participat fructus omnium suffragiorum, & bonorum operum particularium; quæ alii fideles nomine proprio offerunt actibus purè internis; imò quam 4

vis

vis ea offerant actibus externis : quia licèt ecclesia, posset ex justa causâ privare excommunicatos hisce suffragiis prohibendo, scilicet, ne alii fideles pro illis orent, aut offerant bona sua opera nomine proprio : non tamen ecclesia id facit, sed tantùm eos privat suffragiis, quæ nomine totius ecclesiæ offeruntur. Quamobrem excommunicatio privat fideles exteriore communione purè spirituali, ut etiam communione mixta ; quod tamen ita debet intelligi, ut de ratione excommunicationis in communi sit privare omnibus, vel aliquibus ex prærecensitis effectibus : siquidem excommunicatio major privat utraque communione : & minor tantùm aliquibus.

5 Juvat observare, quòd cùm excommunicatio dicitur privare communione, id non ita intelligendum est, ut significetur privare habilitate, vel potentia radicali ad hujusmodi communinem, sed solùm actuali communicatione, ut liquet ex proprietate verborum, quia communio actum significat. Quinimò convenienter posset etiam dici, excommunicationem non solùm privare actu, verùm etiam jure communicandi, non quidem jure illo merè passivo, & quasi fundamentali, quod consistit in charactere baptismali, sed jure proximo, & morali, quod fidelis habet ad hanc communionem, ut licitè, & honestè illa fruatur, quamdiu prohibitus non est : unde quamvis ex vi excommunicationis Christianus non reddatur ita inhabilis ad sacramenta, ut ab eo suscepta nulla sint, loquendo præcisè ex vi censuræ : redditur tamen moraliter inhabilis ad licitam, dicentem participationem sacramentorum, in quo sensu fidelis per excommunicationem dicitur privari communione ecclesiastica non tam facto, quàm jure.

6 Videtur tamen contra definitionem excommunicationis posse urgeri : etiam per peccatum lethale privatur fidelis communione sacramentorum, & nihilominus peccatum mortale, non est excommunisatio ; proinde definitio excommunicationis non videtur rectè procedere : vel dicendum est cum Gabriele in *4. dist. 18. q. 2. art. 1.* peccatum mortale esse excommunicationem minorem, cui sententiæ videtur favere Gratianus *cap. ad mensam 11. q. 3.* ubi docuit, Adamum propter esum ligni vetiti incurrisse minorem excommunicationem, cui videtur etiam assentiri Glossa *c. penult. h. t.* Sed contra est, quia peccatum est tantùm culpa non pœna, proinde non potest esse excommunicatio, quæ non est culpa, sed tantùm pœna, quâ ipsum peccatum punitur ; hinc peccatum excluditur à ratione excommunicationis per hoc, quòd in illa definitione excommunicatio dicatur esse censura, seu pœna ecclesiastica : peccatum enim non est pœna, sed culpa, quæ pœnam meretur.

7 Secundò, quia indignitas, quam ratione peccati mortalis habet homo ad recipienda sacramenta oritur ex novo peccato, & lege divina : indignitas verò ratione excommunicationis minoris provenit ex sola lege ecclesiastica

Tertiò, quia excommunicatio minor privat usu omnium sacramentorum, non ita peccatum lethale, quia existens in lethali debet sacramentum pœnitentiæ suscipere. 8

Quartò, quia irretitus excommunicatione minori nequit sacramenta recipere, nisi præcedente absolutione : atqui existens in peccato lethali non indiget absolvi, ut sacramenta suscipiat, sed sufficit, si verum eliciat actum contritionis excepto uno tantùm sacramento Eucharistiæ ob speciale præceptum Concili Tridentini. 9

Quintò quia peccatum mortale non reddit hominem incapacem electionis passivæ, nec illam reddit irritam, & invalidam, secus excomunicatio minor invalidat electionem, redditque excomunicatum incapacem passivæ electionis. 10

Dividitur autem excommunicatio. Primò in minorem, & majorem, ut habetur *in cap. si quem 59. h. t.* ubi Gregorius IX. rescribit : si quem sub hac forma verborum : *illum excommunio*, vel simili, à judice suo excommunicari contingat, dicendum est ; eum non tam minori, quæ à participatione sacramentorum ; verùm etiam majori excommunicatione, quæ à communione fidelium separat, esse ligatum ; hinc Panormitanus cum Glossa notat, nomine excommunicationis absolutè posito intelligi majorem excommunicationem, quia major est simpliciter excommunicatio, & minor tantùm secundùm quid. Major igitur excommunicatio est, quæ absolutè, & simpliciter separat à communione fidelium. Minor enim tantùm separat secundùm quid, quatenus tantùm privat passiva perceptione sacramentorum. Dicitur enim minor, non ob parvitatem objecti, cum sit ex se res gravis privari perceptione sacramentorum : sed per comparationem ad excommunicationem majorem, cujus est pars : vel etiam dicitur minor, ut nonnullis placet, quia incurri possit etiam per peccatum veniale. 11

Cæterum ratio, cur nomine excommunicationis simpliciter, & absolutè sumpto intelligatur excommunicatio major esse potest ; quia juxta regulam dialecticorum ; analogum per se sumptum stat pro famosiori significato : atqui excommunicatio in communi dicitur analogicè, seu inæqualiter de majori, & minori ex quibus major est excomunicatio simpliciter, eò quia absolutè privet communicatione fidelium ; & minor est tantùm excommunicatio secundùm quid, eò quia solùm privet particulari quadam communicatione, Hinc D. Thomas *in addit. ad 3. p. q. 21. art. 1. ad ult.* docet, excommunicationem minorem participare imperfectam vocem excommunicationis, quia in rebus concernentibus animæ periculum, tutior interpretatio facienda est *cap. juvenis de sponsal. c. ad audientiam c. significasti 2. §. quòd si discerni non possit de homicid.* hinc cùm Superior excommunicat absolutè, cum possit dubitari ; an intelligendum sit de majori, vel minori 12

minori, tutius est interpretari de majori. Juvat tamen observare id procedere, quando ex majori, vel ex adjunctis non satis claré constat, sermonem esse determinatè de excommunicatione minori.

13 Neque obstat, quòd in pœnis sit benignior interpretatio facienda *cap in pœnis regula 49. de regul. jur. in 6. c. pœna de pœnit. dist. 1. l. si præsens l. interpretatione ff. de pœnis* quia hæc regula tantùm locum habet, quando jus, & consuetudo contrarium non declarant: at Gregorius IX. *in d. c. si quem 59. h. t.* expressè declaravit, excommunicationem absolutè prolatam esse intelligendam de majore. Prætetea ut notat Abbas *in d. c. si quem in fin. h. t.* regula, quâ dicitur, quòd in pœnis sit benignior interpretatio facienda tantùm procedit in pœnis corporalibus; & pecuniariis, non verò in medicinalibus, qualis est excommunicatio, quia cùm hæc pœna sit ad sanitatem, & ut contumaces resipiscant non debet mitiùs interpretari quia id potiùs obesset, quàm prodesset illis, qui hâc censurâ irretiuntur, ut notat Covarruvias *in cap. Alma Mater p. 1. §. 8. num. 5.*

14 Si dicas, divisionem excommunicationis in majorem, & minorem non esse adæquatam, eò quia detur alia excommunicatio, quæ dicitur maxima, ut est anathema: non enim est excommunicatio minor, quia privat omni communione activa, & passiva, & minor excommunicatio privat tantùm usu passivo, & perceptione sacramentorum. Rursus neque anathema est excommunicatio major, ut constat textu *c. nemo Episc. 1. q. 3.* ubi distinguitur privatio communionis ecclesiasticæ ab anathemate, & permittitur episcopis privare subditos ecclesiastica communione, quod perinde est, ac eos excommunicare excommunicatione majore, non tamen eis permittitur subditos anathematizare sine sententia Archi-Episcopi, vel Coepiscoporum: ex quo infertur, anathema esse excommunicationem maximam distinctam ab excommunicatione majori; idque etiam deducitur *ex cap. Engeltruda 3. q. 4.* ibi: *Engeltrudam noveris non solùm excommunicatione, quæ, à fraterna societate separat, sed etiam anathemate, quod ab ipso Christi corpore, quod est ecclesia recidit: credo percussam esse*: ex quo textu satis apertè colligitur, excommunicationem majorem, & anathema non esse idem. Tum quia *in c. cùm non ab homine de judic.* habetur, quòd Clericus criminosus debeat primò deponi; etsi non corrigatur, excommunicari: quòd si in sua pertinacia permanserit, debeat demum anathematis mucrone feriri.

15 Contra est quia prærecensiti textus non obstant, quin divisio excommunicationis in majorem, & minorem non sit adæquata. Ratio est, quia cùm excommunicatio major inducat maximam privationem, quatenus simpliciter privat communione fidelium, non potest essentialiter differre ab anathemate, quia quando pervenitur ad maximum terminum non potest in illo esse substantialis varietas: anathema enim ex usu ecclesiæ significat excommunicationem majorem, quatenus simpliciter privat communione fidelium, & tantùm accidentaliter differt ab excommunicatione majori, quatenus ad anathema concurrunt plures solemnitates; ex quo non sequitur majorem privationem communionis adferri per anathema, quàm per excommunicationem majorem, sed omnino eandem, nisi quòd in anathemate adhibentur plures solemnitates ad majorem ignominiam & terrorem, ut habetur in *c. quisquis 11. q. 3.* Cæterum anathema substantialiter non differt ab excommunicatione majori, sed tantùm quoad accidentales solemnitates, quia anathema fit cum publica denunciatione, & condemnatione adhibitis cæremoniis, quibus culpa exaggeratur; ut terror, ac ignominia incurratur, ut habetur in *c. debent 106. caus. 11. q. 3.* & notat Covarruvias in *d. c. Alma Mater p. 1. §. 8. num. 6.* Hinc ad textum desumptum ex *c. nemo 11. q. 3.* respondent plures, textum illum esse intelligendum de excommunicatione minori, idque ex eo etiam conjicitur, quia textus ibi significat, posse ferri excommunicationem ob peccatum veniale: atqui major excommunicatio non potest ferri ob solum veniale, quia cùm major excommunicatio sit pœna maxima, excederet culpam contra justitiam. Eodem pacto respondetur ad alios textus, nimirum nomine excommunicationis tantùm in *c Engeltrudam* intelligi excommunicationem minorem, & per anathema excommunicationem majorem.

Neque obstat, quòd textus loquatur de excommunicatione, quæ separat à fraterna societate, quòd non verificatur de excommunicatione minori. Nam contra est, quia tempore, quo textus ille fuit conditus sub Joanne VIII. ut refertur in Decreto antiquo, vel Nicolao I. ut dicitur in Decreto Gregoriano per excommunicationem quamcunque etiam minorem fuerunt homines separati ab exteriori conversatione, & colloquiis mutuis, tametsi per minorem excommunicationem non privarentur communibus suffragiis, nec simpliciter ab ecclesiis præscinderentur: & in hoc sensu possunt commodè explicari omnes præcitati textus. Prætererea quamvis vellemus asserere, eos esse intelligendos de excommunicatione majori; adhuc inde non sequeretur, esse inferendum excommunicationem majorem differe essentialiter, & specificè ab anathemate: siquidem posset adhuc comodè responderi, differentiam esse accidentalẽ, quoad solemnitates accidentales, quatenus anathema fit cum pluribus solemnitatibus, cum publica denunciatione, & condemnatione adhibitis cæremoniis, quibus culpa exaggeratur, ut terror, ac ignominia incurratur. 16

Rursus excommunicatio dividitur, perinde ac quælibet alia censura in eam, quæ fertur, 17

tur à jure, & in eam, quæ ab homine, seu judice. Illa dicitur, quando aliquid per legem perpetuam, constitutionem, vel statutum prohibetur sub pœna excommunicationis : vel præcipitur. Quæ verò ab homine fertur, est, quæ infligitur per sententiam judicis: inter utramque id interest discriminis, quia sententia excommunicationis lata à jure perpetuò durat etiam post mortem ferentis; perinde ac lex perpetua est, & tamdiu durat, quamdiu contraria lege vel consuetudine non revocatur: secus excommunicatio lata ab homine cessat per mortem vel depositionem ferentis; adeò ut mortuo ferente censuram, hæc deinceps non incurratur: tametsi qui vivente latore, eâ fuit ligatus tamdiu maneat ligatus, donec absolvatur: quapropter si quis à judice sit excommunicatus sub conditione, si intra mensem non restituerit, & judex antequam mensis elabatur, decedat, non incurrit excommunicationem, ut notat Layman *lib. 1. tract. 5. p. 1. cap. 2. num. 2.* Deinde partitur etiam excommunicatio in eam, quæ ipso facto incurritur, sive criminis commissione, sive sententia judicis, & dicitur excommunicatio latæ sententiæ, ut cum dicitur: qui ausus fuerit, hoc facere sit excommunicatus: vel subjaceat excommunicationi, vel ipso facto excommunicetur: & in illam, quæ non ipso facto incurritur ante sententiam judicis, sed debet infligi per ipsum judicem, & dicitur excommunicatio ferendæ sententiæ, ut si dicatur, qui hoc fecerit excommunicetur. Demum alia est excommunicatio generalis, estque quæ fertur in communi contra omnes, qui commiserunt, vel committunt tale delictum: alia particularis, quæ fertur contra personas particulares expressis eorum nominibus.

18 Cæterum ut feratur excommunicatio, non est necessaria certa verborum forma, sed sufficit, si verba talia sint, per quæ congruè exprimatur mens, & voluntas ferentis excommunicationem: siquidem in jure nulla habetur certa verborum forma, quâ debeat sententia excommunicationis ferri, sed sufficit, si sententia excommunicationis externis signis scilicet voce, vel scripto sufficienter exprimatur, quia cum procedat humano modo debet necessariò judicari per signa sensibilia; alioquin si sola mente concipiatur, non habet vim ligandi. Cæterum modus procedendi ad sententiam excommunicationis habetur in *c. cum medicinalis 1. hoc tit. in 6.* ubi Innocentius IV. ex Concilio Lugdunensi declarat, quòd cùm excommunicatio sit medicinalis, & disciplinans, non mortalis, nimirum cùm sit introducta ad medelam, non verò mortem excommunicati, scilicet ut corrigatur & non intereat in sua contumacia: ideo mandat Pontifex, ut judex ecclesiasticus cautè procedat, & in ea ferenda significet, se prosequi correctionem, & medelam duntaxat, non verò damnum ullum per se directè; ideò injungit, ut qui sententiam profert excommunicationis, eam proferat in scriptis, in quibus expressè ponat causam excommunicationis, & requisitus tradat infra mensem exemplar scripturæ excommunicationis ipsi excommunicato, super qua requisitione fiat instrumentum publicum, vel litteræ testimoniales signatæ sigillo authentico: & qui temerè in contrarium agit, suspenditur ab ingressu ecclesiæ, & divinis officiis per mensem integrum: & etiam mandat, ut superior, ad quem fit recursus sine difficultate relaxet excommunicationem, & condemnet latorem excommunicato ad expensas, & omne interesse, & puniat etiam aliâ pœnâ. Vult etiam Pontifex hæc eadem servari in sententia suspensionis, & interdicti. Demum excommunicans, qui non servavit prædicta est suspensus per mensem, quòd si infra mensem exequitur divina officia, aut priùs, fit irregularis, in qua irregularitate non potest dispensari, nisi à Papa.

Ex hoc textu liquet excommunicationem non esse aliter ferendam nisi per modum medicinæ, ut contumax resipiscat. Rursus gladium excommunicationis nonnisi sobriè, ac discretè esse exercendum, ut etiam declarat Concilium Tridentinum *Sess. 25. cap. 3.* Licèt textus dicat, sententiam excommunicationis esse in scriptis proferendam, non tamen esset nulla si ferretur sine scriptis, & sine causa; extunc enim adhuc teneret tametsi injusta foret, sed esset relaxanda à superiore, & puniendus, qui eam tulit, quia talis sententia foret iniqua, proinde excommunicatus jubetur puniri pœnis in hoc textu expressis. Neque sufficit in scriptura sententiæ, si exprimatur causa in genere, seu in communi; sed necesse est specialiter illam exprimere; ut ob violationem libertatis ecclesiasticæ, vel ob aliquam aliam specialem causam justam inferendi excommunicationem. Præterea fieri publicum instrumentum non est de necessitate, sed tantùm de consilio, ne excommunicatus neget, se fuisse requisitum, si enim id negaret, posset per instrumentum publicum convinci de falsitate. 19

Rursus si judex ecclesiasticus videat suum subditum contemnere excommunicationem, vel non proficere, non debet tunc illum excommunicare, sed aliam pœnam infligere, & si ipsum excommunicavit, debet eum etiam nolentem, absolvere, eò quia non proficiat. Rursus sententia definitiva si non feratur in scriptis non tenet; neque requiritur expressio causæ. Præterea si homini notoriè constet de injustitia excommunicationis, ut si lata non sit in scriptis, vel non expresserit rationabilem causam; superior potest illum absolvere, non remittendo illum ad excommunicatorem. Item si judex post mensem à die latæ sententiæ requiratur, tenetur dare copiam sententiæ, sicut & aliarum scripturarum: non tamen incidit in has pœnas; ut etiam si sine dolo, & culpa non servat prædicta in excommunicatione. 20

§. III.

§. III.

De Causis Excommunicationis.

1 CErtum est, legem esse causam excommunicationis, quia cùm omnis excommunicatio fit vel à jure, vel ab homine, sequitur jus, seu legem esse causam excommunicationis: nomine autem legis in jure canonico intelligitur decretum, statutum, canon perpetuus, vel constitutio facta à Papa, vel Episcopo, Concilio, aut Capitulo, vel quovis alio Prælato habente jurisdictionem Ordinariam. Quòd si dicas, omnem legem continentem excommunicationem esse conditam ab homine, proinde omnem excommunicationem esse ab homine. Contra est quia licèt omnis lex sit lata ab aliquo homine, proinde etiam omnis excommunicatio, non tamen eodem modo, quia ex excommunicationibus aliæ feruntur condendo legem perpetuam, quâ aliquid præcipitur, vel prohibetur sub pœna excommunicationis: & aliæ feruntur per modum præcepti temporalis, quod non habet vim legis ad futura tempora: sed tantum habet respectu illius particularis negotii, de quo agitur: hinc priores excommunicationes dicuntur à jure, quia feruntur mediante jure, seu lege perpetua: ratio hujus diversæ appellationis ex eo etiam desumi potest, quia licèt utraque ab homine imponatur; nihilominus, quia excommunicatio ponitur ab homine mediante lege perpetua, non debet vocari ab homine cessante, cùm primùm homo decedit: ut autem hæc acta distinguerentur ab illis, quæ non cessant per mortem hominis ideo rectè dicuntur esse ab homine, cujus sequuntur mortalem conditionem, & alia à jure quod est perpetuum. Hinc excommunicatio à jure est, quæ fertur à lege, seu statuto de se perpetuo: & excommunicatio ab homine, quæ fertur à judice, seu Prælato per sententiam, vel præceptum temporale.

2 Differt verò excommunicatio lata à jure à lata ab homine multipliciter. Primò quia lata à jure, seu per viam legis, ac statuti obligat perpetuò: tametsi legislator jam mortuus sit, aut jurisdictione privatus, ut notat Glossa in *c. final. V. statuti* & Panormitanus ibid. *lib. 2. & 9. de offic. legat.* Secus lata ab homine non obligat post ejus mortem nisi quando manet in officio, proinde non durat tempore successoris *argum. c. à nobis b. t.* ratio discriminis est, quia sententia hominis tantùm respicit præsentem statum: & lex, quæ est quædam vivendi norma, quæ hominum vitam dirigit *argum. lib. 1. & 2. de legit.* respicit statum futurum, estque perpetua.

3 Secundò quia excommunicatio lata ab homine exigit prævias admonitiones, quibus non indiget excommunicatio lata à jure, quia lex semper loquitur, & se habet per modum Principis admonentis *l. Hadriani c. de hæret.* quæ ratio est, cur excommunicatio lata per legem non indigeat prævia monitione distincta ab ipsa lege.

Tertiò quia excommunicatio lata ab homine debet necessariò ferri in scriptis *c. cùm medicinalis 1. b. t. in 6.* Secus excommunicatio lata à jure, seu per viam legis. 4

Quartò quia excommunicatio ab homine nequit licitè ferri in die feriato benè tamen excommunicatio, quæ fertur per modum legis: ratio est, quia ab homine non potest sententia excommunicationis ferri nisi mediante prævia cognitione causæ *c. nemo. q. 1. c. sacro b. t.* hæc autem cognitio non potest haberi die feriato, quia tunc cessant tribunalia *c. fin. de rescriptis:* Secus ad ferendam excommunicationem per modum legis, & statuti nulla prærequiritur cognitio judicialis causæ, proinde ferri potest etiam die feriato. 5

Quintò quia excommunicatio lata ab homine interdum ligat subditos etiam existentes extra territorium: non ita lata per modum legis & statuti *c. fin. de constit. in 6.* ubi dicitur statutum Episcopi excommunicantis subditos, qui furtum fecerint, eos non ligare, qui extra ejus territorium furati fuerint: ratio est, quia lex respicit tantùm territorium legislatoris; conditur enim ut territorium rectè gubernetur; unde lex extra territorium legislatoris nil operatur; secus excommunicatio lata ab homine non respicit territorium, sed ipsas personas secundùm se. 6

Sextò excommunicatio per modum legis potest ferri pro delictis futuris vitandis; secus excommunicatio ab homine non fertur nisi pro præteritis, vel præsentibus *c. Romana §. caveant b. t. in 6.* Id autem procedit de excommunicatione lata ab homine, ut judice, & per modum sententiæ exigentis cognitionem causæ; non ita de ea, quæ imponitur ab homine ut Prælato præcisè propter bona subditi. Ratio discriminis est, quia est de natura legis providere circa futura *c. fin. de constit. l. legis C. de leg.* Secus de natura excommunicationis latæ ab homine est solùm providere circa præterita, vel præsentia *l. 1. ff. de usu.* Tum quia judex minor tenetur sententiam proferre juxta allegata, & probata, quæ supponunt commissum delictum *argum. l. illicitas §. veritas ff. de offic. Præs.* 7

Septimò quia ab excommunicatione lata à jure potest quis absolvi ab inferiori, & qui tale jus non condidit, dummodo legislator eam sibi non reservaverit *c. Nuper 29. b. t.* ab excommunicatione verò lata ab homine non potest absolvere inferior immò neque æqualis, sed tantùm is, qui eam tulit, vel ejus superior *c. Sacro 48. b. t.* 8

Hinc omnes ii, & soli habent potestatem ferendi sententiam excommunicationis de jure communi, & Ordinario, qui jurisdictionem ecclesiasticam habent in foro externo, ut desumitur ex *c. cum ab Ecclesiarum 3. offic. jud. Ordin.* quapropter Papa potest hanc sententiam ferre in universam ecclesiam, ut etiam Concilium Generale; Rursus Episcopi omnes electi & confirmati tametsi non sint consecrati 9

crati, & Concilia provincialia in suas dioeceses, ut etiam capitulum cathedrale sede vacante. Archiepiscopi verò non possunt excommunicare subditos Suffraganeorum, nisi tempore visitationis, quando exercent jurisdictionem in ipsos, & in causa appellationis. Hanc eandem potestatem habent etiam generales, & provinciales in religionibus exemptis, immò etiam Abbates, Prælati, ac Rectores in Religiosos, qui sibi subjiciuntur.

10 Immò ex insolita consuetudine legitimè præscripta possunt etiam Archidiaconi, Archipresbyteri, & Decani suos subditos excommunicare. Verùm in hoc debent cautè procedere, & consuetudo ecclesiæ est examinanda. Alii inferiores nonnisi ex commissione Legati, & Nuncii Apostolici possunt excommunicare. Non tamen laici, sive potestate ordinaria, sive delegata, nisi ex plenitudine potestatis Papalis, immo nec Clerici conjugati, quamdiu vivunt in conjugio, nec fœminæ quamvis Abbatissæ, aut Moniales *c. Nova 10. de pœnit. & remiss. & c. dilecta 12. de major. & obed.* Probabile tamen est mulieres jure divino non esse incapaces potestatis excommunicandi, ac ferendi alias censuras, adeò ut possit mulier Abbatissa ex commissione summi Pontificis sententiam ferre excommunicationis; quamvis enim mulier jure divino sit incapax clavium Ordinis; non tamen est incapax clavium jurisdictionis spiritualis ex commissione Papæ, & quoad exercitium: sicut etiam laicus ex commissione Papæ potest eandem jurisdictionem exercere. Cæterum non legitur, quòd Christus hanc potestatem excommunicandi ulli concesserit fœminæ, proinde neque ecclesia hactenus concessit, quia id non expedit, nec decet, quamvis juri divino non videatur absolutè repugnare.

11 Excommunicari verò possunt omnes, & soli homines viatores baptizati, rationis, & doli capaces, qui in ecclesia habent superiorem, ut docet D. Thomas *3. p. in supplem. q. 22 art. 3. & 4.* Quòd soli viventes in hac vita mortali, qui & viatores dicuntur, possint excommunicari, ex eo liquet, quia ferre sententiam excommunicationis est actus jurisdictionis, qui non potest exerceri nisi in subditos, proinde ecclesia non potest, hunc actum exercere in mortuos, quia isti non subsunt ampliùs jurisdictioni ecclesiæ: nec etiam in viventes non baptizatos, ut sunt Judæi, Ethnici, Turcæ, quia nec isti subjiciuntur jurisdictioni ecclesiæ, unde superest, quòd tantùm homines viventes, baptizati, rationis, & doli capaces habentes in ecclesia superiorem possint excommunicari, hinc mortui nonnisi indirectè dicuntur excommunicari, quatenus ecclesia potest prohibere viventibus, ne cum illis communicent eos sepeliendo in loco sacro; nec pro iis publica suffragia, & sacrificia offerant: quo pacto possunt etiam excommunicari non baptizati, ut Judæi; potest enim Papa prohibere, ne fideles communicent cum ipsis. Secus hæretici, schismatici & Apostatæ possunt directè excommunicari, quia subjiciuntur jurisdictioni ecclesiæ. Qui tamen usu carent rationis, ut pueri nondum septennes, furiosi, amentes, quia non possunt legibus obligari, nec possunt esse contumaces contra ecclesiam. Non tamen potest superior ecclesiasticus se ipsum excommunicare, ut nec etiam alium sibi superiorem; quia jurisdictio non exercetur nisi in subditum, & inferiorem, & nullus est sibi ipsi inferior. Hinc Papa à nemine potest excommunicari, etsi laberetur in hæresim manifestam, quia tunc desineret esse Papa, & postea incurreret excomunicationem juris latam contra hæreticos. Neque potest excommunicari simul collectivè tota aliqua civitas, aut universitas, idque ne innocentes pœnam subeant solis nocentibus debitam *c. 1. caus. 24. q. 3.*

12 Possunt tamen anathemate percuti omnes delinquentes distributivè, qui sunt de communitate *c. Romana 5. §. ult. h. t. in 6.* ubi Innocentius IV. expressè prohibet ne feratur sententia excommunicationis in universitatem, vel collegium, ne irritentur innoxii; sed præcipit tantùm ferri in culpabiles de collegio, vel universitate, ex quo claret, universitatem non posse excommunicari: sed si excommunicetur, an tunc excommunicatio teneat, multi negant: sed communior, & tutior sententia est, quòd teneat secundùm ecclesiam: & qui illis postea sunt subrogati debent se tenere pro excommunicatis, & petere absolutionem ab excommunicatione. Quòd si certo constaret omnes, & singulas personas alicujus collegii, aut universitatis reas esse, aut participes alicujus delicti, & in eo contumaciter persistere; tunc censent communiter, quòd posset totum collegium excommunicari, quia tunc omnes sunt rei, & merentur talem pœnam.

13 Cæterum excommunicatio lata per sententiam generalem ab Episcopo, vel alio Prælato inferiore, ut cum sententia excommunicationis dicit, si quis furtum commiserit, sit excommunicatus, non ligat peregrinos, & extraneos, sed tantùm subditos nisi major potestas ei fuerit delegata, idque desumitur ex *c. À nobis 21. h. t.* ubi Clemens III. rescribit, excommunicationem generaliter latam non ligare nisi subditos excommunicantis, nisi major authoritas ei delegetur: ratio est, quia statutum, vel sententia generalis supponit potestatem jurisdictionis in ferente, & jurisdictio tantùm extenditur ad subditos, non verò ad extraneos.

14 Quòd si dicas, extraneos delinquentes in Diœcesi fieri subditos ejusdem ratione delicti *c. placuit 6. q. 2. c. ex tuarum de privileg.* proinde ligari & ipsos excommunicatione, nec excusari ignorantia, quòd nescierint sententiam, quia commiserunt rem illicitam, & sic erant in culpa, & poterant quærere de sententia.

15 Contra est, quia ut notat Hostiensis non sequitur, obligatos ad culpam esse itidem ad pœnam excommunicationis: quamvis qui furtum commisit in aliena diœcesi sub excommunicatione prohibitum peccet contra jus commune, & naturæ: non tamen contra illam legem ut emanatam speciatim à tali superiore, & propriam illius loci; consequenter non potest dici contumax contra tale statutum particulare continens in se censuram, quia extraneus non subjicitur tali legi, nec potestati talis legislatoris; priùs enim debet quis subjici alicui statuenti aliquid, quàm ut obligetur statuto illius: hinc quia extraneus eo, quòd furetur in tali loco, delinquat contra jus commune, & naturæ, fit subditus Episcopi loci ratione delicti, proinde quamdiu moratur in tali Diœcesi potest legitimè citari ab Episcopo loci, ubi deliquit, & compelli ad satisfaciendum parti læsæ; quòd si contumax sit, potest etiam excommunicari, non verò statim incurrit excommunicationem, ac furtum committit, ut notat Barbosa *in d. c. à nobis 21, num. 4. h. t.* Ratio, cur Episcopus vel alius Ordinarius non possit excommunicationis sententiam ferre extra suam Diœcesim etiam in proprios subditos, qui aliàs ejus subjiciuntur jurisdictioni, ea est, ne alienum territorium videatur violare: & quia censuræ exigunt judicialem cognitionem causæ, quæ cognitio, cùm sit actus jurisdictionis, non potest exerceri in alieno territorio. Quòd si crimen ita esset notorium ut non indigeret judiciali cognitione, tunc posset Episcopus suos subditos etiam existentes extra propriam Diœcesin excommunicare; sicut etiam potest iisdem aliquid præcipere sub pœna excommunicationis ipso facto incurrendæ sine alia sententia.

16 Non tamen ex solo judicis, aut superioris arbitrio potest validè ferri excommunicatio in alium, ut habetur *in cap. sacro 48. h. t.* quia sententia lata in causa civili sine justa causa ex solo judicis arbitrio invalida est, ac injusta, proinde à fortiori etiam in causa ecclesiastica, cum bona spiritualia, quibus excommunicatio privat, sint longè excellentiora bonis temporalibus, quibus privat sententia civilis. Tum quia Apostolus *2. ad Corinth. 3.* ait: Potestatem spiritualem non esse datam Prælatis ecclesiæ ad destructionem, sed ad ædificationem: sin autem Prælatus sine legitima causa, & pro solo suo arbitrio posset excommunicationem ferre, utique hæc potestas data esset in destructionem, non ædificationem.

17 Hæc igitur causa debet esse aliqua culpa, ut desumitur ex *cap. nemo Episcoporum 17. q. 3.* ut etiam in verbis Christi *Matth. 18. si ecclesiam audierit, sit tibi tanquam Ethnicus, & publicanus*, Ratio itidem est, quia cùm excommunicatio sit pœna medicinalis debet necessariò supponere morbum, ac culpam, quia pœna justè non infligitur, nisi propter delictum; ut nec etiam medicina exhibetur nisi propter morbum: cùm igitur excommunicatio, ut etiam quævis alia censura sit pœna medicinalis, imponi non potest nisi ob culpam, & ad eum finem, ut delinquens resipiscat. Quinimò debet hujusmodi culpa esse propria ipsius, qui excommunicatur, adeò ut non possit excommunicatio ferri nisi in ipsum personaliter delinquentem *cap. si abest 24. q.* ubi ex sententia D. Augustini *epist. 75.* dicitur, quòd nemo possit pro aliena culpa excommunicari, adeò ut si peccaverit paterfamilias, non possint filii, uxor, & famuli excommunicari, nisi fortàssis in eodem crimine partem habuerint. Ratio est, quia in jure civili sententia lata contra innocentem, probatum ut talem, est ipso jure invalida, proinde etiam in jure ecclesiastico; est invalida excommunicatio lata contra innocentem. Tum quia excommunicatio est pœna medicinalis, quæ non infligitur nisi propter culpam, quæ est morbus spiritualis proinde non debet infligi nisi contra eum, qui deliquit, & in quo reperitur culpa: & cùm innocens careat culpa, non debet in ipsum excommunicatio ferri. Imò excommunicatio major non potest infligi nisi ob solùm peccatum lethale, ut desumitur ex Concilio Tridentino *sess. 25. cap. 3. de reform.* quia pœna, ut justa sit debet commensurari culpæ, seu eam non excedere *c. ne filius 5. de pœnit. in 6.* & excommunicatio major est pœna gravissima, quæ propterea debet supponere culpam mortalem.

Rursus non ob quodvis peccatum mortale ferri potest excommunicatio, sed simul requiritur peccatum contumaciæ, & inobedientiæ *cap quisquis 19. caus. 2. q. 6.* non tamen necessariò peccatum specialis inobedientiæ conjunctum cum formali contemptu præcepti: alioquin qui exerceret opus prohibitum sub excommunicatione duplex committeret peccatum: sufficit inobedientia generalis, & contemptus interpretativus, quo reus sciens transgrediatur præceptum ecclesiæ; sicque aliquo modo spernat eius præceptum, vel admonitionem, ut desumitur ex illo *Matth. 18. Si ecclesia non audierit, sit tibi tanquam Ethnicus, & publicanus*, hoc est, si ei non obedierit, colligitur *ex c. ex parte 23. de V. S.* imò neque necesse est, ut ea contumacia procedat ex contemptu, quia potest quis legitimè admonitus de concubina dimittenda excommunicari, tametsi non ex contemptu præcepti, sed potiùs libidinis causa scortum non dimittat, nec pareat, ut notat Covarruvias *in c. Alma Mater. p. 1. § 9 n. 3.* 18

Hinc pro peccato tantùm veniali non potest ferri excommunicatio major, & deducitur *ex cap. nemo Episcoporum, & cap. nullus sacerdos 11. q. 3.* & definitum etiam fuit in Concilio Tridentino *sess. 15. cap. 2. de reform.* ubi expressè præcipitur, non esse excommunicationem imponendam pro rebus levibus, & ratio id suadet: siquidem recta ratio dictat, ut pœna infligatur juxta gravitatem culpæ, cui propterea debet pœna commensurari, & quia excommunicatio major est inter pœnas ecclesiasticas omnium gravissima *cap. corripiantur* 19

24.

24. q. 3. sequitur, quòd non debeat excommunicatio major imponi pro culpa levi, sed tantùm pro culpa lethali. Hinc excommunicatio major lata pro peccato tantùm veniali non solùm est injusta, sed etiam invalida, idque defectu potestatis, quia Prælati ecclesiastici habent potestatem excommunicandi dependenter à sacris canonibus, & legibus: & sacri canones statuunt, non posse excommunicationem ferri nisi pro culpa gravi, cujusmodi est peccatum lethale.

20 Cæterum peccatum veniale dupliciter potest considerari: primò præcisè secundùm se, & ut manens intra latitudinem peccati tantùm venialis præscindendo ab omni respectu ad mortale, & in hoc sensu dicitur quòd peccatum veniale non sit materia sufficiens excommunicationis majoris. Secundò quatenus dicit ordinem ad mortale ratione periculi, in quo constituit hominem proximè pronum ad peccandum mortaliter, quod potest dupliciter contingere.

21 Primò quando peccatum veniale est tale, ut proximè disponat ad mortale, seu quatenus constituit hominem in periculo proximo peccandi lethaliter; & tunc tale peccatum, quod ex genere suo esset tantùm veniale, ratione talis circumstantiæ fit mortale, ut docet D. Thomas 2.2. q. 104. art. 5. siquidem in moralibus eandem malitiam habet exponere se periculo proximo committendi peccatum aliquod, ac illud defacto committere: hinc si peccatum veniale est proxima occasio scandali alieni, ratione hujus circumstantiæ fit mortale, & potest esse materia excommunicationis majoris; non quia sit præcisè veniale, sed quia scandalosum, & ratione circumstantiæ mortale.

22 Secundò potest peccatum veniale considerari prout tantùm remotè est dispositio ad peccatum mortale, & nihilominus propter aliquas circumstantias, ejus prohibitio maximè conducit ad bonum regimen, & communem utilitatem, adeò ut pro bono communi, & ob bonum regimen melius sit prohiberi, quàm non prohiberi; & tunc licèt secundùm se, & etiam ratione circumstantiarum, adhuc maneat intra latitudinem peccati venialis, poterit prohiberi sub excommunicatione latæ sententiæ, quia ratione circumstantiæ præcepti, & prohibitionis fit mortale: imò hoc pacto potest etiam prohiberi actus de se indifferens, ut patet in excommunicatione contra ingredientes monasterium monialium, eò quia dent occasionem majoris mali, & tunc non imponitur excommunicatio pro peccato veniali, vel re indifferente, sed pro mortali; quia ratione transgressionis præcepti, peccatum, quod ex natura sua erat veniale fit mortale, & materia excommunicationis majoris, quia hæc non cadit simpliciter, & præcisè supra peccatum veniale, vel actum secundùm se indifferentem, sed pro ut pro bono regimine prohibetur; consequenter, quatenus est peccatum grave.

23 Pro peccato tamen purè interno non potest excommunicatio infligi, adeò ut peccatum quod est materia excommunicatioins debeat saltem per signum aliquod externum manifestari, ut docet D. Thomas 1. 2. q. 91. art. 4. ubi generatim ait, legem humanam, vel judicium non posse ferri de motibus interioribus, & desumitur etiã *ex c. tua nos c. sicut tuis de simon.* ubi tanquam certum supponitur, ecclesiam non nisi de sibi manifestis judicare; non verò de occultis, cujusmodi est peccatum purè internum, seu quod consummatur totaliter in mente. Hinc ortum habuit illud axioma juris: *Non habent latentia peccata vindictam.* Ratio etiam hoc idem suadet, quia nemo potest præcipere, aut prohibere, quod non potest punire; nec potest punire, quod non potest cognoscere, & judicare: ecclesia autem non potest cognoscere, nec judicare actus purè internos nullo sensibili signo exteriùs manifestatos: siquidem ecclesia procedit humano modo, ac sensibiliter, proinde non potest sub pœna excommunicationis actus purè internos præcipere, ac prohibere.

24 Neque obstat, quòd potestas ecclesiæ sit spiritualis, quæ potest se extendere ad actus spirituales, seu purè internos. Tum quia ecclesia præcipit actum fidei purè internum, & prohibet actum infidelitatis, etiam internum.

25 Nam contra est, quia licèt potestas tradita ecclesiæ, sit spiritualis, quia tamen exercenda est per homines, qui de occultis non possunt judicare, sequitur, hanc potestatem non se extendere ad actus purè internos, sed tantùm ad illos, qui sub humanum possunt judicium cadere, quatenus nectuntur cum signis aliquibus externis. Ad id, quod addebatur de actu fidei, respondetur, obligationem assentiendi per actum fidei alicui veritati recèns declaratæ ab ecclesia non provenire directè, & per se ex præcepto ecclesiæ definientis, sed ex ipso jure divino, quo tenemur assentiri revelatis. Rursus posset responderi, ecclesiam nonnisi indirectè obligare ad talem assensum prout constituit veritatem definitam sub objecto fidei, cui de jure divino tenemur assentiri assensu etiam purè interno.

§. IV.

De effectibus utriusque excommunicationis majoris, & minoris.

1 Primus effectus excommunicationis majoris dicitur esse privatio usus activi sacramentorum, adeò ut nullus excommunicatus possit licitè administrare, vel conferre per se loquendo ullum sacramentum, ut habetur *in cap. ult de cleric. excommunicat.* siquidem potest ecclesia arcere indignos, & excommunicatos à sacramentis administrandis, quia hæc administratio est in ecclesia publicum ministerium, quod prohiberi potest, ne exerceatur ab indignis. Verùm id procedit extra statum urgen-

urgentis necessitatis; quia minister excommunicatus toleratus potest licitè conferre sacramenta, quoties adest gravis necessitas, vel proximi notabilis utilitas id postulat, quia interdum præcepta ecclesiæ non obligant cum gravi incommodo. Hinc minister excommunicatus, tametsi non sit toleratus, non solùm in articulo mortis licitè potest administrare sacramenta baptismi, & pœnitentiæ, si alius non adsit sacerdos; verùm etiam in eadem extrema necessitate, interdum sacram Eucharistiam, vel extremam unctionem potest licitè conferre, ut si moribundus non possit aliud sacramentum suscipere, ut docet Suarez *disp. 21. de censur. sect. 1. num. 17.* Rursus sacramenta administrata ab excommunicato, sive tolerato, sive non tolerato, etiam extra casum necessitatis, vel mortis articulum valida sunt; quamvis licitè non administrentur: ratio est, quia ad illorum valorem non plus requiritur, quàm propria materia, forma, & intentio ministri juxta Christi institutionem, quam ecclesia non potest mutare: unde si hæc concurrant, tametsi sacramenta ab excommunicato non administrentur licitè; sunt tamen valida.

2 Hoc tamen non procedit de sacramento pœnitentiæ, quia si hoc administretur extra mortis articulum ab excommunicato non tolerato, est invalidum defectu jurisdictionis in sacerdote excommunicato: siquidem, ut validè ministretur sacramentum pœnitentiæ non sufficit potestas Ordinis, sed requiritur etiam jurisdictio, quæ ab ecclesia adimitur excommunicato non tolerato, nisi interveniat publicus error facti cum titulo præsumpto, quia tunc excommunicatus habetur pro legitimo sacerdote, ut docet Suarez 11. *sect. 2. num. 12.* Ex hac autem doctrina eruitur regula generalis, ut quotiescunque excommunicatus non toleratus exercet actum, qui dependet à potestate jurisdictionis, tunc actus sit invalidus defectu eiusdem jurisdictionis. Sin verò actus, qui exercetur ab excommunicato non tolerato non requirat potestatem jurisdictionis, sed solam potestatem Ordinis, tunc quia hæc potestas non aufertur per excommunicationem, actus suum sortitur valorem.

3 Alius excommunicationis effectus est privatio usus passivi sacramentorum, quatenus excommunicati arceantur à suscipiendis sacramentis, idque sub gravi peccato *cap. cùm illorum 32. h. t.* unde nullus excommunicatus potest licitè, & absque gravi peccato sacramentum percipere, quia transgredi præceptum ecclesiæ in re gravi, non caret culpâ gravi: excusaretur tamen excommunicatus à peccato, si ex inadvertentia, ignorantia invincibili juris, vel facti sacramenta susciperet, & nesciret se esse excommunicatum; ut etiam ob gravem necessitatem, vel ad declinandum imminentis mortis periculum, vel etiam corporis mutilationem, infamiam, aut jacturam bonorum. Ratio est, quia lex humana, & censura ecclesiastica non obligat cum tanto rigore, & incommodo.

Cæterum si excommunicatus etiam mala fide, & illicitè sacramenta suscipiat, validè illa suscipit, quia vis, & valor sacramentorum non potest impediri per legem ecclesiasticam, quia dependet ex Christi institutione: excepto tamen sacramento pœnitentiæ; quia si quis mala fide sciens se esse excommunicatum, & absque ulla necessitate peteret priùs absolvi sacramentaliter à peccatis, quàm ab excommunicatione, invalida esset absolutio, saltem indirectè; quia in pœnitente deesset debita dispositio. Sin verò bona fide in casu necessitatis, vel etiam probabilis ignorantiæ, eò quia inculpabiliter ignoraret se esse excommunicatum, vel nesciret inculpabiliter esse peccatum mortale suscipere sacramentum in statu excommunicationis, & cum hac ignorantia inculpabili sacramentaliter confiteretur, & absolveretur; tunc absolutio esset valida, tametsi adhuc maneret in excommunicatione, eò quia reservata esset superiori, vel quia confessarius pœnitentem non absolveret à tali excommunicatione. 4

Præter privationem utriusque usus activi, & passivi, seu administrationis, susceptionis sacramentorum, tertius effectus excommunicationis est privatio communionis, & ecclesiæ suffragiorum, adeò ut excommunicatus licèt toleratus privetur omni fructu indulgentiarum, sacrificiorum, precum, ut desumitur *ex cap. à nobis 28. h. t.* adeò ut privetur excommunicatus omni fructu, qui ex communi ecclesiæ thesauro fidelibus applicatur; quia cùm horum spiritualium fructuum dispensatio pertineat ad ecclesiam, quæ ob bonum eiusdem regimen, & ut delinquentes, & contumaces resipiscant, potest eos indignis denegare, & de facto denegat excommunicatis, sequitur hos privari omnibus hisce fructibus. 5

Quin imò censent plures cum Suarez *disp. 9. de censur. sect. 3. num. 2.* excommunicatum, tametsi resipiscentem, & emendatum adhuc privari prædictis spiritualibus bonis, donec ab excommunicatione absolvatur, adeò ut quamvis excommunicatum pœniteat sui delicti, & contumaciæ, eliciátque actum contritionis, quo restituatur gratiæ sanctificanti, quamdiu non absolvitur ab ipsa excommunicatione, semper privetur spiritualibus bonis, quæ ex communi ecclesiæ thesauro ab ecclesia fidelibus applicantur, idque desumitur *ex cap. sacro 48. h. t.* ubi dicitur, quòd excommunicatus licèt emendatus sit, priùs quàm absolvatur, semper tamen maneat ligatus censurâ, nec licitum sit pro ipso sacrificia offerre, quia censura excommunicationis est pœna, quæ sublatâ culpâ adhuc perseverat, donec per legitimam judicis authoritatem remittatur. Tum quia censura quamdiu manet, semper producit suum effectum, qui non tollitur per solam interiorem contritionem: alioquin excommunicatus per solam elicientiam actus contritionis 6

tionis liberaretur ab excommunicatione, à qua propterea non indigeret ampliùs absolvi.

7 Rursus quartus excommunicationis effectus est, ut excommunicatus non possit interesse divinis officiis, idque desumitur *ex cap. significavit 18. h. t.* ubi Clemens III. rescribit, Clericos spontè, & scienter participantes cum excommunicatis à Papa, eos admittentes ad divina officia, incurrere eandem excommunicationem majorem, & pro absolutione mittendos esse ad Papam cum litteris Ordinarii. Idque etiam habetur *in cap. ult. h. t. in 6.* Per divina autem officia hîc intelliguntur omnes sacræ functiones, quæ ab ecclesia publicè, & solemniter fiunt, ut sacrificium missæ; cui excommunicati prohibentur interesse, imò prohibetur etiam sacerdoti missam celebrare coram excommunicato. Recensentur etiam inter divina officia publicæ preces horarum canonicarum, & omnis oratio, quæ ex Christi, vel ecclesiæ institutione solemniter fit à ministris ad id ordinatis. Non tamen prohibentur excommunicati privatim orare, & concionem audire in ecclesia, tempore quo in eadem divina non celebrantur officia. Imò si excommunicatus sit sacerdos, teneatúrque ad recitationem Breviarii, non liberatur à recitatione horarum canonicarum, sed adhuc tenetur eas orare privatim tamen, & sine *Dominus vobiscum*, alioquin excommunicatio liberaret excommunicatum ab onere recitandi horas canonicas.

8 Est etiam quintus effectus excommunicationis privatio ab omni usu, & exercitio jurisdictionis spiritualis, seu ecclesiasticæ *cap. audivimus 4. vers. 24. q. 1. cap. si is cui 10. de offic. deleg. in 6.* ubi expressè dicitur, quòd si delegatus Papæ, qui alicui causam subdelegavit, postea fuit excommunicatus, non sit ad ipsum appellandum, sed ad primum delegatum & adducitur etiam ratio: quia subdelegatus ratione excommunicationis, in quam incidit, est privatus jurisdictione. Hinc etiam *in c. de offic. Vicarii in 6.* dicitur, quòd substitutus ab Officiali Episcopi eo excommunicato non possit jurisdictionem exercere, quam ab ipso officiali acceperat. Unde electio ad beneficium facta ab excommunicato nullius est valoris, ut etiam irrita est præsentatio, quod tamen procedit tantùm de excommunicatis vitandis, quia quæ fiunt ab excommunicato tolerato suum sortiuntur valorem, quamdiu per oppositam exceptionem non repelluntur: adeò ut excommunicatus toleratus possit beneficia ecclesiastica conferre, eligere, præsentare, jurisdictionem delegare, & alia id genus validè exercere, nisi per oppositam exceptionem repellantur.

9 Privatio itidem omnis forensis communicationis est sextus effectus excommunicationis majoris, adeò ut hac excommunicatione irretitus non possit fungi officio Judicis, tabellionis, Advocati, Procuratoris, Actoris, Testis etiam in causis civilibus, ut desumitur *ex cap. decernimus 8. h. in 6.* ubi Alexander IV. mandat, ut judices ecclesiastici compellant per censuram ecclesiasticam judices sæculares præmissa canonica admonitione, ut repellant excommunicatos ab agendo, patrocinando, reconveniendo, testificando in suis curiis, & judiciis. Juvat tamen observare, quòd exceptio excommunicationis potest opponi non solùm in foro ecclesiastico, sed etiam in foro sæculari, adeò ut repelli possit excommunicatus laicus ab actibus judicialibus eidem prohibitis, possítque ad id adigi judex sæcularis etiam per censuram ecclesiasticam, quia judex sæcularis tenetur etiam ex officio repellere ab agendo excommunicatum notoriè, etiam nemine opponente; immò etiam partibus invitis, & reclamantibus, ut notat Barbosa *in d. c. decernimus 8. num. 4. h. t.* Jus enim canonicum, quod disponit circa judicij ordinationem, servandum est etiam in foro sæculari, si ob non observationem foveatur peccatum, faveatur contumaciæ: aliàs posset judex sæcularis procedere juxta suas leges. Secus tamen in materia peccati; tunc enim judex ecclesiasticus tenetur semper adigere judicem sæcularem ad servandum jus canonicum, quia peccata ab utroque jure sunt omnino impedienda.

Quòd verò *in d. c. decernimus 8. h. t.* dicatur, quòd nullus excommunicatus possit esse judex, advocatus, tabellio, Procurator, actor, aut testis, id procedit, quamvis sit toleratus, aut occultus, quia quantum est ex se tenetur semper vitare cæterorum communionem juxta antiquos canones: etenim jure novo per Concilium Constantiense nullus favor factus est excommunicato tolerato; sin verò excommunicatus agat in judicio advocatum, procuratorem, actorem, aut testem, & nemo contra illum excipiat, neque judex eum excludat ex officio, ut præstare potest in excommunicato tolerato, si excommunicatio sit publicè nota, valida sunt omnia eius acta, ut desumitur *ex cap. 1. except. in 6.* ubi dicitur quòd tunc sint valida omnia acta excommunicati quantumvis vitandi. 10

Acta verò judicis non tolerati, sive hic ecclesiasticus sit, sive laicus sunt invalida, idque defectu jurisdictionis, cujus usus per excommunicationem impeditur, id enim de judice ecclesiastico habetur *in cap. ult. de excess. prælat.* & de judice sæculari *c. in nos sanctorum 4. causa 15. q. 6.* Acta verò publica tabellionis excommunicati non tolerati in foro externo sunt ipso jure invalida, idque procedit, si non solùm præsentia Notarii, sed etiã authenticum eius instrumentum requiratur ad valorem alicujus testamenti, aut contractus: ratio est, quia cùm excommunicatus non toleratus excludatur ipso jure ex officio judicis à publicis actibus, eius instrumentum non censetur authenticum. 11

Præterea privatio omnis civilis & politicæ 12

ex communicationis cum fidelibus est septimus effectus excommunicationis, idque desumitur *ex cap. si aliquando 41. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd quando Papa cum suis litteris salutat excommunicatum à Sede Apostolica, non inde intelligitur statim absolutus ab excommunicatione: quia contingit, hujusmodi litteras impetrari per ignorantiam, negligentiam, benignam occupationem, vel subreptionem, ex quo colligitur excommunicatum non posse etiam civilem, & politicam communionem exercere cum aliis fidelibus, seu baptizatis etiam excommunicatis, & hæreticis, quia hi etiam subjiuntur ecclesiæ: cum infidelibus tamen non baptizatis potest excommunicatus civiliter, & politicè communicare, quia ecclesia per se non intendit excommunicatum privare communione cùm non suis subditis, sed tantùm intendit illum abscindere, ac separare ab ecclesia tanquam putridum membrum, ut vel resipiscat, vel aliis non noceat: ex eo autem, quòd communicet cum infidelibus, qui sunt extra ecclesiam, non nocet fidelibus.

13 Rursus, ut notat Glossa *in d. c. si aliquando 41. h. t.* licèt non possimus salutare excommunicatos, possumus tamen eos alloqui de spectantibus ad eorum salutem, & quamvis tunc postea incidenter alia verba proponantur, non propterea incurrimus excommunicationem *c. tamen cum voluntate eod. tit.* Sin verò Papa scienter salutaret excommunicatum, tunc censeretur hic absolutus, quia per talem salutationem Pontifex, eum absolveret, & reconciliaret ecclesiæ. Quamobrem absolutio debet procedere ex certa scientia; non verò impetrari per subreptionem. Cæterum civilis, & politica communicatio, quâ privatur excommunicatus vitandus, seu non toleratus comprehendit omnem humanam societatem activam, & passivam; adeò ut teneatur excommunicatus non solùm alios fideles vitare, sed etiam ab aliis vitari *cap. illud 5. autem de cler. excom.*

14 Solet autem hæc civilis communicatio prohibita excommunicato explicari hoc versu

Os, orare, vale, communio, mensa negatur.

per *os* enim prohibentur omnes salutationes, sive in præsentia per oscula, nutus colloquia, & amplexus, sive per litteras, vel nuncium, idque desumitur *ex 2. Joan. 1. neque ei ave dixeritis*; adeò ut nec licitum sit honoris causa excommunicato caput detegere, ut docet Suarez *disp. 15. de censur. sect. 1. num. 2.* Per *orare* intelligitur omnis communicatio in orationibus, & publicis officiis ecclesiæ, in quibus non licèt participare cum excommunicato orando cum illo, vel audiendo sacrum. Per *vale* intelliguntur omnes salutationes, valedictiones, honores: resalutare tamen non est illicitum eò quia resalutatio sit quædam debiti solutio. *Communio* prohibet omnem societatem scilicet agere negotia, contrahere pacta, ambulare cum excommunicato, laborare cum eodem.

Domum per *mensam* prohibetur convictus, & cohabitatio in eadem mensa, lecto, cubiculo: hæc autem intelligenda non sunt de communicatione merè materiali, quia hæc non est prohibita: si enim casu, & præter intentionem quis converfetur cum excommunicato hæc communicatio utpote, vel proveniens ex ignorantia, vel casualis, & præter intentionem, non est prohibita; sed tantùm in æstimatione morali, ut si aliquis scienter non obstante prohibitione velit conversari cum excommunicato. Cæterum sunt plures causæ, quæ licitam etiam constituunt communicationem cum excommunicato. 15

Præter recensitos excommunicationis effectus dantur etiam alii, ut quòd excommunicatus sit inhabilis ad quodvis ecclesiasticum officium obtinendum, adeò ut electio illius, vel confirmatio, ut etiam præsentatio, & institutio sit ipso jure invalida *c. ult. de cler. exc.* Rursus privatur etiam excomunicatus ecclesiasticâ sepulturâ, adeò ut neque in loco sacro, aut benedicto, & destinato ad sepulturam fidelium licitè possit sepeliri, neque à Clero deduci solemniter ad sepulturam, neque exequiæ pro illo fieri, quia ut habetur *in cap. sacris 12. de sepultur.* quibus non communicamus vivis, nec mortuis possumus communicare. Verùm post Concilium Constantiense intelligi id debet de solis excommunicatis non toleratis. 16

Rursus effectus proximus per se ac directus excommunicationis est unus, scilicet privare directè participatione, seu susceptione sacramentorum ut liquet ex *c. 2. de except.* & in *c. ult. de cler. excommun.* Hinc si excommunicatus minori excommunicatione sacramentum suscipiat sine justa necessitate peccat mortaliter, quia materia hujus prohibitionis est gravis. Indirectè verò minori excommunicatione innodatus non potest ad beneficium ecclesiasticum eligi: & ejus electio non quidem ipso facto irrita est, sed tamen irritanda saltem si scienter electus passus sit se eligi: ratio est, quia beneficium ecclesiasticum saltem remotè est institutum ad suscipiendos Ordines, vel missam celebrandam, proinde etiam aliquo modò, vel saltem remotè ad suscipienda sacramenta, quorum susceptio prohibita est ligato minore excommunicatione. 17

§. V.

De conditionibus præcedentibus, concomitantibus, & subsequentibus excommunicationem, ut valida sit.

Conditiones requisitæ ad excommunicationem latam à jure, ut valida sit, quinque recensentur, quarum prima est, 1

est, ut lex continens excommunicationem conducat ad bonum commune: Siquidem de ratione legis est, ut feratur ad utilitatem, & bonum non solùm totius communitatis, verum etiam ipsorum subditorum in particulari, quia si non tenderet in bonum particulare, nec etiam conderetur in bonum commune; cùm hoc coalescat ex bonis particularibus, unde lex continens excommunicationem, si esset inutilis bono communi non haberet rationem legis, neque excommunicatio per ipsam lata foret valida. Quòd si superior tantùm ad propriam utilitatem talem conderet legem, quâ graviter subditos puniret, non esset legislator, sed Tyrannus; ut docet D. Augustinus *lib. 6. de Civit. Dei c. 15.* cui adhæret D. Thomas *22. q. 42. artic. 2.* ubi expressè docet, quòd si legislatur prætermisso bono communi quærat proprium, non sit legislator, sed tyrannus.

2 Secunda conditio est, ut sit de re possibili, quia ad impossibile nemo tenetur, præsertim per legem continentem excommunicationem, quæ ut incurratur, prærequiritur peccatum grave inobedientiæ. Sin verò res esset possibilis, sed observatu difficillima, & valde onerosa, ut si Pontifex sine rationabili causa legem conderet præcipientem sub excommunicatione perpetuum jejunium in solo pane, & aqua respondent plures, tunc talem legem non fore obligatoriam, quia fideles non subjiciuntur Prælatis subjectione ita servili, & stricta sicut mancipia, sed subjectione politica. Hinc tertia conditio ast, ut lex sit de re justa, & honesta, quia lex humana est participatio divinæ, & æternæ, quæ sicut est justissima, ita lex humana nonnisi justa, & honesta debet præcipere. Quarta conditio est ut lex continens excommunicationem sit sufficienter promulgata, quia lex non obligat, neque exercet rationem legis nisi sit sufficienter promulgata, ut communiter docent cum Glossa *in c. cognoscentes V. ante prohibitionem de constit.* siquidem non potest quis obligari ad id agendum quod non cognoscit, an sit faciendum; perinde non potest lex vim suam exercere nisi promulgata fuerit, adeò ut promulgatio sit saltem conditio extrinseca necessaria, ut lex actu obliget. Ultima conditio est, ut lex continens excommunicationem sit recepta à subditis, non quòd id exigat natura legis ecclesiastici, sed ex benignitate legislatoris quia cum Prælati ecclesiastici non habeant hanc potestatem condendi legem acceptam ab ipsis subditis, sed à solo Deo, ideo possunt suis legibus obligare subditos, quamvis istis non semper constet de legislatoris benignitate, donec lex sit à majori parte subditorum recepta.

3 Ex parte judicis, seu Superioris imponentis excommunicationem sive per legem, sive per sententiam tres requiruntur conditiones. quarum prima est, ut sit sui compos, habeátq; perfectum usum rationis, cujus defectu insani, amentes, stolidi, & etiam ebrii tempore ebrietatis capaces non sunt ferendi in alios sententiam excomunicationis: imò nec capaces sunt requirendi potestatem excommunicandi.

Secunda ut ferens censuram in alium sit constitutus in ordine clericali, quia indecorum est, ut laicus sit judex ecclesiasticus: tum quia ferre censuras est actus jurisdictionis, & laicus non habet jurisdictionem in clericos, hinc baptizati, non possunt alios excommunicare, quia carens baptismo non est capax Ordinis clericalis *c. fin. de Presbyt. non baptiz.* Non tamen est necesse, ut superior ferens censuram sit sacerdos, sed sufficit, si sit constitutus in minoribus ordinibus, quia ut probabilior fert sententia potestas excommunicandi, & absolvendi ab excommunicatione fuit data Apostolis, quando Christus *Matth. 16.* dixit, *quodcunque ligaveritis super terram* & etiam quando *Matth. 18.* dixit: *Si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus, & publicanus*: sed tunc Apostoli nondum erant sacerdotes, quia ut definivit Concilium Tridentinum *sess. 28. can. 1. & 2.* Apostoli fuerunt à Christo Domino ordinati sacerdotes in ipsa nocte cœnæ. 4

Tertia conditio est, ut qui fert excommunicationem habeat jurisdictionem in foro exteriori contentioso, quia excommunicare propriè est actus jurisdictionis, qui debet supponere jurisdictionem in ferente excommunicationem. Potest etiam Pontifex de plenitudine potestatis hanc jurisdictionem committere laicis: quia quòd de facto laici non sint judices in rebus ecclesiasticis, est tantùm de jure pontificio humano, ut habetur in *c. decernimus de judic.* & Pontifex potest in jure pontificio dispensare, ut liquet in *c. proposuit de concess. prabend.* est enim Pontifex supra jus commune; proinde nil obstat, quin possit dispensare in jure Pontificio, & commitere hanc jurisdictionem laicis. Id autem non posset præstare alius Prælatus ecclesiasticus inferior, quia cæteri Prælati inferiores subjiciuntur juri communi, in quo propterea non possunt dispensare. 5

Rursus hæc jurisdictio requisita in ferente sententiam excommunicationis debet esse expedita quoad usum, quia potestas impedita, perinde se habet, ac si non esset. Hinc excommunicatio lata à Prælato ebrio, vel amente eo tempore, quo illam intulit, invalida est, ut deciditur in *c. infamis 3. q. 7.* quia ebrietas, & amentia impediunt usum rationis, proinde etiam usum jurisdictionis; quia talis usus est actus humanus, & quoties homo operatur sine usu rationis hujusmodi operationes non sunt actus humani, proinde non possunt ligare. 6

Invalida est etiam excommunicatio lata à judice, qui fuerat priùs justè, & legitimè recusatus, quia recusatio impedit usum jurisdictionis, quo fit, ut acta judicis recusati nullum sortiantur valorem, sintque irrita ut habetur in *c. quoties Episcopi 2. q. 6.* Imò est etiam 7

iam invalida excommunicatio lata contra eum, qui antea legitimè appellaverat: quia per legitimam appellationem præcedentem, suspenditur subsequens usus hujus jurisdictionis per textum in *c. si à judice de appellat. in 6.* Rursus est etiam invalida excommunicatio lata à judice inferiori contra præceptum irritans emanatum à superiore: quia cum superior possit totaliter privare inferiorem jurisdictione, à fortiori poterit etiam eidem usum interdicere jurisdictionis. Sin verò præceptum superioris sit tantùm prohibens, & non irritans, tunc excommunicatio lata ab inferiori est valida, licèt peccet eam ferendo: ratio est, quia sola prohitio non tollit potestatem, nec usum illius.

8 Quid verò dicendum, si ipse judex, vel superior, qui fert excommunicationem, sit excommunicatus excommunicatione majori occulta tamen. Respondetur, talem excommunicationem ab eo latam esse validam: ratio est, quia ecclesia non præsumitur privare usu jurisdictionis judices, & Prælatos publicos occultè excommunicatos, idque ad evitanda scandala, & incommoda: alioquin si semel manifestaretur occulta hæresis, in qua per plures annos immoratus fuit Prælatus; sequeretur, quòd omnia negotia ab ipso intra id tempus peracta essent iterum innovanda, & lites jam extinctæ iterum suscitarentur; siquidem ob contractam excommunicationem majorem ea omnia irrita essent, ac invalida: id autem maximum adferret Reipublicæ incommodum, & omnia perturbarentur. Hinc ad hæc præcavenda incommoda, docent communiter Canonistæ, excommunicationem latam à judice excommunicato excommunicatione majori occulta tamen, esse validam; & id desumitur ex *c. infamis 3. q. 7.* & in jure civili ex *l. Barbarius ff de offic. prætor.* Tum quia in *c. ad probandum de sentent. & re judic.* habetur, quòd sententia lata à publicè excommunicato nullius sit valoris: unde per sensum contrarium sententia lata ab eo, qui non fuit publicè excommunicatus, sed tantùm occultè suum sortitur valorem. Tum quia ut docent plures ecclesia in tali casu intendit conferre occultè excomunicato jurisdictionem & facultatem excomunicandi, & alia præstandi, quæ in bonum cedunt Reipublicæ Christianæ.

9 Præterea ad valorem excommunicationis necessaria est prævia monitio, quia excommunicatio non potest ferri ab ecclesia nisi contra contumaces, & detrectantes parêre suis præceptis: & non potest quis censeri inobediens potestati ecclesiasticæ, nisi priùs fuerit ab ecclesia admonitus ad parendum: alioquin præsumendum potiùs esset, quòd timore tantæ pœnæ obedivisset; si sufficienter fuisset admonitus. Hinc nulla excommunicatio ab homine lata ob peccatum præteritum, vel præsens, in quo reus contumaciter persistit infligi debet, nisi aliqua præcesserit admonitio, ut colligitur ex illo Christi Matth. 18. *Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus, & publicanus*, & ex illo *Apost. ad Tit. 3.* Hæreticum hominem post unam, aut alteram correctionem devita: ex quibus liquet, ad excommunicationem ferendam ab homine requiri præviam admonitionem, idque etiam habetur *ex c. sacro 48. h. t.* ubi Innocentius III. declarat, Prælatum non posse excommunicare nisi præmissa competenti admonitione coram personis idoneis per quas si necesse fuerit possit monitio probari. Ratio est, quia excommunicatio non fertur nisi in contumaces contra ecclesiam, & tales non sunt, nisi qui præmissa admonitione, & comminatione censuræ recusant obedire. Sicut in aliis sententiis, necesse est præcedat citatio ad audiendam sententiam *c. censuit 24. de offic. de leg.* ita in sententia excommunicationis requiritur prævia monitio, ut reus se corrigat, & pœnam divitet.

Immo excommunicatio lata ab homine pro præteritis culpis ferri non debet; nisi præcesserint tres monitiones cùm suis intervallis, ut habetur in *d. c. sacro 48. h. t.* & *c. Romana 5. h. t.* ubi Innocentius IV. declarat sententiam excommunicationis prolatam in genere, vel specie pro culpis, & offensis præteritis, vel præsentibus sine competenti monitione præmissa esse injustam; hæ autem monitiones debent esse tres taliter, ut intra unam, & alteram mediet intervallum duorum, vel trium dierum juxta judicis arbitrium: vel si fiat una tantùm monitio, talis sit, ut æquivaleat illis tribus, ut monet Gregorius X. in *c. Constitutionem 9. h t in 6.* ubi rescribit, quòd judices, quando faciunt canonicas monitiones sive citant tribus vicibus, sive unà pro tribus, observent intervalla competentia aliquorum dierum nisi necessitas facti suaserit aliter esse illa moderanda. 10

Hæc tamen trina monitio requiritur ex juris præcepto, ut justè feratur excommunicatio, non verò ut validè; quia tametsi trina monitio non præcesserit, adhuc excommunicatio suum sortitur valorem, ut habetur in *d. c. Sacro 48. h. t.* ubi excommunicatio lata sine hac prævia trina monitione dicitur injusta, non tamen nulla, ut etiam notat Covarruvias in *c. Alma Mater p. 1. §. 9. num. 5.* Cæterum ad valorem excommunicationis requiritur saltem una prævia monitio, quia ut diximus omnis censura præsupponit necessariò contumaciam, quæ non potest aliter apparere, quàm si reus monitus ab ecclesia eam non audiat. 11

Sunt tamen aliqui casus, in quibus potest quis excommunicari, tametsi prævia monitio non præcesserit, & eos recenset Barbosa in *collect. in d. c. sacro 48. n. 5. h. t.* Cæterùm hæc monitio canonica fieri debet, quantum potest, personaliter ipsi reo, nisi fortassis is malitiosè latitet: quia tunc sufficit, si citatio cum comminatione fiat ad ejus domum, vel ad valvas ecclesiæ, vel alium locum publicum, adeò ut facilè possit ad ejus notitiam deferri. 12

Qui-

Quinimò si ex contumacia non compareat, potest etiam absens excommunicari, ut notat Covarruvias in *c. Alma Mater. p. 1. §. 9. n. 4.* Sin verò judex negligat excommunicationis sententiam ferre absque competente monitione præmissa, incurrit interdictum, quo per unum mensem prohibetur ab ingressu ecclesiæ; quinimò potest etiam aliter puniri, ut habetur in *d. c. sacro 48. h. t.* ubi Pontifex cùm declarâsset, non posse Prælatum excommunicare nisi præmissa competenti monitione coram personis idoneis, postea subdit: *Sin verò contra præsumpserit, interdicitur ei per mensem unum ingressus ecclesiæ, tametsi excommunicatio justa sit, & aliâ pœnâ mulctabitur, si sic judicabitur expedire.* Non tamen is, qui arcetur ab ingressu ecclesiæ perdit potestatem exercendi jurisdictionem *argum. c. ult. de cler. excommunicat.* imò hæc pœna ingressûs infligitur ipso jure, & elapso mense relaxatur, ut notat Hostiensis in *d. c. sacro 48. V. per mensem h. t.*

13 An verò, quando lex aliquid præcipit sub excommunicatione ferenda, possit saltem tunc judex sine prævia monitione à se facta delinquentem excommunicare. Respondetur negativè quia excommunicatio non exigit monitionem utcumque, sed illam, quæ sufficit ad contumaciam, & inobedientiam: atqui per solam monitionem factam per legem reus non est inobediens judici, sed tantùm legi: unde sicut excommunicatio lata à lege exigit monitionem factam ab ipsa lege; ita lata ab homine exigit monitionem factam ab ipso homine; adeò ut judex non possit quemquam excommunicare, nisi priùs eum moneat.

14 Neque obstat, si dicas, reum jam sufficienter fuisse admonitum per legem. Contra est, quia licèt sola admonitio facta à lege sufficiens sit ad contrahendam excommunicationem latam à jure, non tamen sufficit ad contrahendam excommunicationem latam ab homine: quia tametsi tunc transgressor talis legis sit inobediens legi, non tamen est inobediens homini, à quo est excommunicandus, quamdiu ab illo non est præcisè admonitus. Cæterum ad incurrendam excommunicationem latam non ab homine, sed à Jure, seu Canone pro culpa futura ipso facto incurrenda, ut si lex dicat, *qui hoc fecerit, sit ipso facto excommunicatus*, non requiritur ulla alia admonitio, sed statim incurritur excommunicatio, quàm primùm quis delinquit contra legem, idque desumitur ex *c. reprehensibilis de Prælat.* ubi deciditur, Prælatos non debere sine Canonica monitione sententiam excommunicationis ferre, nisi talis sit culpa, quæ ipso jure excommunicationem inducat, qui textus communiter intelligitur de sententia tantùm declaratoria, quæ denuntiat excommunicationem ipso jure latam, fuisse à tali reo contractam; quia tunc non judex excommunicat de novo. sed simpliciter declarat, reum incurrisse excommunicationem latam à jure: hinc ad incurrendam excommunicationem latam à Canone pro culpa futura, non est necessaria alia admonitio, quia tunc lex ipsa, ut etiam præceptum judicis generale, vel speciale continuò admonet, proinde meritò delinquens censetur inobediens, & contumax, eò quia detrectet parêre. Tum quia si præter legem: vel præceptum requireretur alia monitio, non posset unquam censura ipso facto incurri; etenim si post legem violatam reus resipisceret, non esset contumax, nec posset propterea censura puniri, nec ipso jure, seu facto illam contraheret, quia non præsumeretur monitus à judice.

Quinimò nec prævia monitio requiritur, ut declaretur censura antea incursa, seu ipso facto contracta, si crimen, cui censura est adnexa, clarè constet, fuisse commissum; quia tunc cum crimen sit notorium, est etiam notoria excommunicatio ei adnexa, proinde non requiritur alia admonitio. Sin verò crimen non sit notorium, tunc reus antequam declaretur, & denuncietur excommunicatus, citari debet, & audiri, ut possit allegare, si quid habeat in contrarium: sine hac enim citatione prævia declaratio esset nulla, quia contra inauditam partem non potest quidquam in judicio definiri *c. 1. de caus. poss. & prop.* 15

Quando verò in jure fertur excommunicatio non latæ, sed ferendæ sententiæ, ut si canon dicat, *quicunque id fecerit excommunicetur*, tunc non est reus statim excommunicandus, tametsi convictus sit, nisi præcesserit trina monitio, per se loquendo, quia tunc excommunitio infligitur ab homine: quia lex declarat delinquentem excommunicandum, proinde non est lex, quæ excommunicat, sed injungit judici, ut excommunicet: & ad quamlibet excommunicationem latam ab homine requiritur prævia monitio. 16

Hinc quando excommunicatio non est latæ, sed ferendæ sententiæ requiritur canonica monitio, quia exceptio firmat regulam in aliis non exceptis. Tum quia inde sequeretur, quòd persæpe excommunicatio infligeretur ob crimen merè præteritum, vel emendatum, ut si reus post crimen commissum resipiscat, & paratus sit ecclesiæ parêre, ac satisfacere, tunc enim excommunicari non posset, sed potiùs absolvi, si antea excommunicationem incurrisset *c. qua fronte 25. de appellat.* 17

Conditiones, quæ concomitantur ipsam excommunicationem, quando fertur, aliæ se tenent ex parte ipsius sententiæ, quæ fertur, aliæ ex parte temporis, & aliæ ex parte loci. Ex parte sententiæ requiritur, ut feratur in scriptis, & desumitur ex *c. 1. de sent. excommun. in 6.* idque ut reo concedatur tempus, si volverit appellare. Solet etiam sententia in scriptis ferri ad evitanda plura incommoda, & ne fortâssis aliter postea scribatur, vel referatur, quàm fuerat promulgata: est tamen id intelligendum de excommunicatione 18

lata ab homine per viam sententiæ; quia quæ fertur per modum legis, aut statuti, non est necesse, ut sit scripta recens quando incurritur. Ratio discriminis est, quia excommunicatio lata ab homine per modum sententiæ potest esse justa, vel injusta: proinde necessaria est scriptura, ut à superiore illius examinetur justificatio: secus excommunicatio lata per modum legis, quia semper præsumitur justa, non indiget scripturâ.

19 Non tamen ad valorem excommunicationis est scriptura simpliciter necessaria, quia tametsi judex ferens excommunicationem solà voce sine scriptura peccet, eò quia non servet ordinem juris, ùt desumitur ex *d. c. 1. h. t. in 6.* est nihilominus excommunicatio illa valida; ratio est, quia Pontifex in prædicto capite priùs privat judicem ingressu ecclesiæ, & divinis officiis per mensem, & postea præcipit superiori, ut talem excommunicationem absque difficultate relaxet: unde Pontifex supponit, eam fuisse validam: alioquin non jussisset illam relaxari.

20 Non tamen excommunicatio ferri debet tempore feriato. Ratio est, quia excommunicatio lata ab homine exigit ferri præmissa trina monitione, & cognitione causæ *cap. sacro 48. h. t.* & *c. nemo 2 q. 1.* sed tempore feriato causæ non possunt cognosci, ut desumitur ex *c. final. de feriis*, consequenter neque potest ferri sententia excomunicationis: quòd si hæc feratur, peccat judex, quia transgreditur ordinem legis in re gravi, sed excommunicatio est valida. Excipitur tamen ab hac regulà casus, in quo contumacia delinquentis, ita esset omnibus manifesta, ut judiciali non indigeret cognitione *c evidentia de accus.* Neque sententia excommunicationis fertur nocturno tempore, quia ecclesiasticum judicium non exercetur in tenebris, *cap censuit de off. & potestat. jud. dele.* quòd si de nocte ferretur sententia excommunicationis sine ulla necessitate, peccaret tunc judex; verùm excommunicatio valida esset.

21 Circumstantiæ se tenentes ex parte loci denotant locum, in quo potest sententia excommunicationis ferri: Episcopus enim existens extra proprium territorium non potest excommunicare proprios subditos *c. Episcorum 9. q. 2. & Clement. quamvis de foro compet.* quia ad ferendam excommunicationem ab homine per viam sententiæ judicialis requiritur cognitio causæ, quæ necessariò exigit aliquod tribunal: causæ siquidem delinquentium non cognoscuntur nisi in tribunali: Episcopus autem in alieno territorio non habet jurisdictionem, proinde non potest pro tribunali sedere, nec causas cognoscere, nec exercere jurisdictionem contentiosam per textum in *c. de offic. de leg.* & in jure civile per *l. ult. ff. de jurisdict. omn. judic.* Hinc excommunicatio lata ab Episcopo extra proprium territorium, seu suam Diœcesin est etiam invalida, ut probat Glossa in *d. c. de offic. deleg. V. terminus*, & quamvis ibi sermo sit de interdicto; adhuc tamen ratio urget etiam de excommunicatione, ut colligitur ex ipso textu; ubi Pontifex non aliter salvat sententiam interdicti latam à Legato contra Regem Francorum, nisi quia nondum fuerat egressus terminos suæ legationis.

Hinc inferunt Canonistæ, quòd si fuisset egressus terminos suæ legationis, sententia lata fuisset nulla, quia extra proprium territorium non potest quis actus jurisdictionis exercere. Sin verò culpa adeò esset notoria, & publica, ut non indigeret cognitione causæ, tunc censent plures, posse Episcopum extra proprium territorium suos subditos excommunicare, dummodo præmitteret requisitas admonitiones, quia cùm non esset tunc necessaria cognitio causæ non esset necesse, ut sederet pro tribunali in alieno territorio. Cæterum potest Episcopus existens in proprio territorio excommunicare subditum existentem in alieno; dummodo culpa, pro qua excommunicatur, commissa fuerit in proprio territorio: alioquin ecclesiastica potestas nihili fieret, possentque subditi ab omnium Episcoporum jurisdictione se eximire, ac subjici immediatè soli summo Pontifici, etenim si quis committeret delictum in uno territorio, & statim in aliud aufugeret, non posset excommunicari à proprio Episcopo, cùm non amplius existeret in ejus territorio: neque ab Episcopo, in cujus territorio existeret, quia in tali territorio nullum commisisset delictum, proinde non posset pro tali delicto nisi à solo summo Pontifice excommunicari. 22

Non tamen potest Episcopus excommunicare proprium subditum pro delicto commisso in alieno territorio: ratio desumitur ex fine, ab quem introducta fuit limitatio, & distinctio Diœcesium: Sicut enim jurisdictio Episcopi est limitata quoad personas, ita decuit, ut etiam limitaretur quoad loca: unde licèt Episcopus sit verus Pastor illius hominis quoad forum conscientiæ, non ita tamen quoad forum externum respectu talis delicti, quia ratione illius fit subditus illius Episcopi, in cujus territorio, & jurisdictione delictum commisit. Idque etiam procedit, tametsi excommunicatio lata esset per modum statuti generalis, ut colligitur ex *c. 2. de constitut. in 6.* ubi habetur; statutum Episcopi eos excommunicantis, qui furantur, non ligare eos, qui extra Diœcesin furantur; quia ratione delicti commissi extra Diœcesin subjicitur illi Episcopo, in cujus territorio delictum commisit; hinc si in propria Diœcesi daretur locus exemptus, & ibi subditus Episcopi delictum aliquod committeret, cui esset adnexa excommunicatio, illam non incurreret, quia locus exemptus, quamvis intra Diœcesin æquiparatur loco extraneo, & extra Diœcesin quoad usum jurisdictionis *c. cum Episcopus de offic Ordin. in 6.* Nomine loci exempti intelliguntur oppida, vel parochiæ, quæ sunt alterius juris. 23

risdictionis ecclesiasticæ: unde locus exemptus non est talis simpliciter, & præcisè ratione personarum, cujusmodi sunt monasteria Religiosorum: quia subditi Episcopi, si delinquant in monasteriis Religiosorum, adhuc possunt ab Episcopo excommunicari, quia monasteria Religiosorum non sunt exempta nisi præcisè quoad personas religiosas ibi commorantes.

24 Quòd si delictum, cui est annexa excommunicatio per modum statuti inchoatum fuerit in proprio territorio, & consummato in alieno, tunc in sententia plurium delinquens non incurreret excommunicationem latam à suo Episcopo: ratio est, quia excommunicatio non censetur lata contra inchoantes delictum, sed contra illud consummantes, quia in odiosis res sunt restringendæ: hinc si excommunicatio lata esset contra homicidas in loco sacro, & quis existens in ecclesia sagittam evibraret, quâ hominem occideret extra ecclesiam, non incurreret excommunicationem, quia licèt homicidium illud censeretur inchoatum in ecclesia, à qua fuit sagitta emissa extra ecclesiam; nihilominus consummatum esset extra ecclesiam.

25 Conditiones subsequentes excommunicationem sunt denunciationes: siquidem lata excommunicatio debet denunciari *cap. cura 11. q. 3. c. pastoralis* §. *final. de appellat.* idque ut excommunicatus rubore suffusus, & pudore affectus citiùs resipiscat, quatenus cognoscit se esse omnibus exosum, & tanquam membrum prutridum ab omnibus evitari. Tum quia jure novo post Concilium Constantiense, non tenetur quis excommunicatum vitare, donec nominatim denuncietur; dummodo non sit publicus Clerici percussor: quia hic incurrit statim excommunicationem à jure latam, & absque alia denunciatione est vitandus. Debet autem denunciatio fieri ab eodem, à quo fertur excommunitio, si hæc lata fuerit ab homine *c. pastoralis* §. *fin. de appell.* & *cap. 1. de raptor.* Idque etiam procedit, si excommunicatio lata fuit per modum statuti, & legis. Quòd si excommunicatus in alieno commoretur territorio, debet tunc Episcopus denuncians excommunicationem monere alium Episcopum, in cujus territorio existit, ut illum denunciet *Clement. 1.* §. *eorundem de for. compet.* Quòd si excommunicatio à delinquente incursa lata fuerit à jure communi, tunc debet denunciatio fieri ab Ordinario loci, ubi fuit incursa, ut declaratur *in clement. 2.* §. *locorum de pœnis, & clement. 1. de privileg.* Verùm ante denunciationem excommunicationis, quæ à jure incurritur, debet etiam præcedere citatio, ut possit reus se defendere: quia nemo inauditus est condemnandus: alioquin sententia declaratoria excommunicationis incursæ irrita foret, ut notat Covarruvias *c. Alma Mater p. 1.* §. *11. n. 6.*

26 Quòd si citatus suum fateatur crimen, simulque se paratum dicat ad exhibendam satisfactionem, tunc non est denunciandus: quia cùm excommunicatio sit pœna medicinalis cessante morbo debet desinere, & eo ipso quòd delinquens resipiscit, jam restituitur pristinæ saluti, consequenter non indiget ampliùs medicinâ. Sin verò citatus ante denunciationem appellaret, adhuc esset denunciandus, si excommunicatio supponatur lata ab homine; quia hujusmodi appellatio non suspendit denunciationem: ut habetur *in cap. pastoralis* §. *verum de appellat.* Unde Judex ordinarius non obstante tali appellatione adhuc poterit illum denunciare, quamvis eam appellationem admiserit: non tamen id procedit de judice delegato, quia hic tenetur illum priùs denunciare, quàm appellationem admittere, quia eo ipso, quòd admittit appellationem, cessat eius jurisdictio, ut habetur *in c. pastoralis cap. cùm autem de offic. deleg.*

§. VI.

Quomodo excommunicatio iniusta sit, & invalida, & qualis ignorantia, ac metus excuset ab illa incurrenda.

Sermo est de censura lata ab homine, seu judice, quia censura lata à jure semper præsumitur justa, perinde ac ipsa lex. Excommunicatio igitur, quæ fertur ab homine aliquando est solùm illicita, & injusta, eò quia injustè lata fuerit; sed adhuc valida est: si enim judex ex sinistra intentione excommunicationem ferat, vel non servet formam in ea ferenda, ut si omittat trinam præviam admonitionem, vel sententiam non scribat, vel causam non exprimat, pro qua fertur sententia excommunicationis, in his enim casibus excommunicatio est illicita, & injusta, quia injustè lata. Rursus potest excommunicatio non solùm esse injusta, sed etiam invalida, adeò ut non potis sit ligare: hæcque invaliditas ex triplici potest oriri capite. 1

Primò defectu jurisdictionis in ferente, si nimirum non habeat jurisdictionem, vel si habeat, careat ejus usu ob censuram excommunicationis; vel talis jurisdictio suspensa sit per legitimam appellationem interpositam ante sententiam definitivam latam à judice *c. 1. o. præterea 40. de appell. c. solet 2. h. t. in 6.* Non ita tamen contingeret, si appellatio fieret post latam sententiam excommunicationis, cujus effectus per sequentem appellationem non suspenditur *cap. is cui 20. h. t. in 6.* ubi dicitur, quòd suspensio ab officio, vel ingressu ecclesiæ, ut etiam ejus effectus non suspendantur per sequentem appellationem. 2

Secundò fit etiam excommunicatio nulla, si in ea ferenda non fuerit servatus ordo substantialis judicii, ut si nulla fuerit præmissa admonitio, si omissa Rei citatio, nec admissus Reus ad se defendendum, ut etiam si desit legitima 3

tima probatio causæ, ab quam censura fertur, ut docet Suarez *disp. 4. de censur. sect. 7. n. 2.*

4 Tertiò est etiam invalida excommunicatio ex defectu justæ causæ, si scilicet ob nullam, vel levem culpam excommunicatio gravis feratur: quoties pœna est gravior culpâ, juxta mensuram, quâ pœna excedit culpam sententia est injusta, quia ut justa sit, debet pœna commensurari culpæ.

5 Rursus potest causa esse injusta ex triplici capite. Primò si crimen, licèt patratum fuerit, non tamen de eo reus legitimè convictus fuit, nec reus fuit illud confessus, quia tunc licèt causa subsistat secundùm se, non tamen in ordine ad judicium publicum: quia tunc excommunicatio nulla est, quamvis crimen occultum iñotesceret privatim judici, quia ut persona publica debet procedere secundùm allegata, & probata, seu secundùm notitiam publicam, non verò secundùm privatam. Unde quamvis crimen revera sit commissum; si tamen Reus non convincatur, nec illud confiteatur, tunc sententia excommunicationis contra ipsum lata est injusta, eò quia non procedat juxta allegata, & probata in judicio. Secundò si à parte Rei nullum crimen sit commissum; & nihilominus adest legitima probatio, non quidem vera, sed præsumpta causa ferendi censuram, tunc enim causa ferendæ excommunicationis est etiam injusta, non quidem juridicè cùm excommunicatus in judicio exteriori probetur nocens, sed in foro conscientiæ; eò quia revera sit innocens. Tertiò si nec re ipsa, nec juxta allegata, & præsumptionem fori externi crimen subsit; ut si Episcopus ferat sententiam excommunicationis contra suos subditos, qui tempore paschali confitentur extra parochias apud Religiosos privilegiatos, tunc hujusmodi excommunicatio invalida esset, quia intolerabilem contineret errorem, & infligeretur pœna absque culpa, quia possunt subditi Episcopi confiteri tempore paschali extra parochias apud Religiosos privilegiatos, & desumitur *ex c. venerabilibus 7. h. t.*

6 Cæterum excommunicatio juxta allegata, & probata valida est quoad forum externum, licèt revera à parte Rei sit injusta, proinde excommunicatus tenetur petere, ut in eodem foro absolvatur: quamvis in foro interno conscientiæ non sit valida, neque obliget: proinde per talem excommunicationem innocens, qui secundùm legitimas probationes in judicio publico habetur nocens, re ipsa in foro conscientiæ non privatur communibus ecclesiæ suffragiis, & orationibus; neque jure agendi, & exercendi ea, quæ aliàs ratione excommunicationis prohiberentur, sive occultè, sive coram iis, quibus eius innocentia innotescit, vel sententia censuræ non est explorata: hinc si divina officia occultè celebret, non peccat, quia cùm revera non sit in conscientia excommunicatus, neque in conscientia incurrit pœnas inflictas propter excomunicationem, licèt teneatur in facie ecclesiæ, & coram iis, quibus sententia lata innotescit, se gerere ut excommunicatus: proinde se abstinere ab omnibus, quæ ob excommunicationem prohibentur, donec ab eadem in foro externo absolvatur, vel eius innocentia publicè manifestetur.

Ratio verò, cur occultè possit omnia exequi, quæ alias prohiberentur ob excommunicationem, est, quia cùm à parte rei talis excommunicatus sit innocens coram Deo, non est ligatus censurâ, Deus enim nudam veritatem aspicit, non verò falsas fori externi præsumptiones, ut dicitur in *cap. 1. de sent. & re judic. in 6.* unde neque ecclesia, quæ se conformat veritati, vult graviter punire innocentem; cùm hanc potestatem puniendi non acceperit contra inobedientes, & contumaces. Quamobrem cùm talis sententia excommunicationis re ipsa sit injusta, eò quia pœnam non præcesserit culpa, licèt in foro externo justa putetur, & habeatur, non potest obligare in foro conscientiæ, sed tantùm in ordine ad forum externum ob vitandum scandalum, & apparentem contemptũ ecclesiasticæ disciplinæ, ne scilicet fidelis videatur resistere potestati ecclesiasticæ, cùm secundùm externas probationes legitimè condemnatus sit: siquidem judex ex suo officio tenetur sententiam ferre juxta allegata, & probata; & reus tametsi in foro interno, & conscientiæ innocens tenetur huic sententiæ latæ à judice parere ob publicam judicis authoritatem tuendam, eò quia talis sententia in foro externo præsumitur valida, alioquin si haberetur invalida, non esset publicè servanda, tametsi unus, vel alter indè scandalizaretur, quia tale scandalum foret passivum. 7

Quamobrem si re ipsa, & in conscientia innocens, & in foro externo secundùm allegata, & probata publicè excommunicatus divina exercet officia, quæ prohibentur excommunicatis in foro conscientiæ non fit inhabilis ad ecclesiastica beneficia, neque collatio beneficii eidem in eodem statu facta esset invalida, quia revera cùm in conscientia sit innocens re ipsa non est excommunicatus, quia ecclesia non intendit hanc pœnam infligere nisi propter culpam. Sin verò accusaretur in judicio, & convinceretur, & non obstante, quód in foro exteriori sit publicè excommunicatus, adhuc audeat divina peragere, quæ prohibentur excommunicatis; tunc posset in foro externo, ut irregularis à judice condemnari; quia judex tenetur procedere juxta ea, quæ alleganur, & probantur in foro externo: & si monitus nolit desistere, tunc poterit verè excommunicari etiam in foro interno propter contumaciam, quia excommunicatus in foro exteriori tenetur se gerere, ut excommunicatus. E contra si excommunicatio sit in foro conscientiæ valida, & in foro externo prorsus occulta tunc, non tenetur ita excommunicatus se ipsum prodere, licèt teneatur 8

se gerere, ac si esset excomunicatus, prout sine propria infamia, & scandalo fieri potest.

9 Cæterum si quis dubitet, an excommunicationem incurrerit; consultiùs semper est petere absolutionem sub conditione, & interim se gerere, ut excommunicatum, prout sine scandalo, & propriâ infamia fieri potest: & tenetur se abstinere ab actionibus per excommunicationem prohibitis, si rumor sit in populo eum contraxisse excommunicationem. Alioquin secluso scandalo si dubium sit de jure, an tali culpæ sit annexa excommunicatio; tunc in neutro foro interno, & externo contrahitur excommunicatio, quia odia debent restringi; quæ ratio est, cur pœna non incurratur, nisi in casibus jure expressis. Quòd si sit dubium facti, tunc nec tenetur quis se gerere, ut excommunicatus, nisi in casibus jure expressis: ratio est, quia Rei habentur magis favorabiles, quàm actores *l. 168. §. de regul. jur.*

10 Tum quia quis semper præsumitur innocens, donec convincatur nocens, & in dubio non potest ita convinci, quia dubium æquiparatur ignorantiæ, si enim quis certò sciret, non dubitaret: quinimo qui dubitat, ignorat; qua ratione dubitans æquiparatur ignoranti *l. manifestissimè §. sin autem dubium C. de furt.* ut notat Baldus *consil. 298. in fin. lib. 1.* Non enim qui dubitat, scit id, de quo dubitat, quia si sciret, excluderetur dubium. Quod si nescit, ignorat, proinde dubitans habet necessariò annexam ignorantiam de eo, de quo dubitat, & stante dubitatione, & ignorantia, quòd quis commiserit tale delictum de eodem convinci debet, ut condemnetur.

11 Metum subinde excusare ab excommunicatione incurrenda ex eo evincitur, quia cùm plerumque excuset à culpa, debet etiam excusare ab excommunicatione, quæ nonnisi ob culpam imponitur: supponit enim excommunicatio culpam, & contumaciam, cujus est pœna medicinalis. Tum quia impositio censuræ non impedit, quo minus metus à culpa excusaret transgressorem legis quamvis censura imposita non esset: pari pacto metus excusat à culpa, licèt addita sit pœna censuræ ex suppositione, quòd materia sit eadem, & obligatio in conscientia per se sufficiens, & humana, quæ non obligat cum tanto dispendio. Hinc docent communiter, metum gravem cadentem in virum constantem excusare ab incurrenda excommunicatione; quia præceptum ecclesiasticum, ob quod imponitur, non obligat cum tanto discrimine: proinde cùm metus cadens in constantem virum excuset à culpa, excusat etiam ab incurrenda excommunicatione, quia hæc non incurritur nisi ob culpam. Quamobrem si Petrus teneretur sub pœna excommunicationis solvere mille aureos, quos debet alteri intra mensem, & interim ex tali solutione illi immineret mortis periculum, tunc ex metu cadente in virum constantem non incurreret excommunicationem; si solutionem debiti differret ultra præscriptum tempus.

Verùm id intelligendum est cum aliqua limitatione; dummodo metus non incutiatur directè in contemptum religionis, vel potestatis ecclesiasticæ: quia si quis tunc propter talem metum transgrederetur præceptum ecclesiasticum procul dubio lethaliter peccaret, proinde incurreret excommunicationem latam in transgressores; ratio est, quia in tali casu ecclesia obligat etiã cùm discrimine vitæ. Quia tunc non agitur de sola observantia legis, sed de vitando gravi damno ecclesiæ, & religionis: & quilibet fidelis in particulari tenetur bonum commune ecclesiæ, & religionis præferre propriæ vitæ: siquidem bonum commune est semper præferendum privato, quapropter ecclesia habet potestatem obligandi etiam cum discrimine vitæ. 12

Non solùm metus, sed etiam ignorantia invincibilis excusat ab incurrenda excommunicatione lata à jure, præsertim si ignorantia sit antecedens ad præceptum ecclesiasticum, cujus transgressioni est annexa excommunicatio, ut communiter docent, præsertim Joannes Chrysostomus Philippinus in suo tractatu de privilegiis ignorantiæ *cap. 4. privil. 15.* & desumitur etiam *ex c. 2. de constit. in 6.* ubi declaratur, quòd statuta Episcoporum non ligent ignorantes, quorum ignorantia nec est crassa, nec supina. Ratio est quia ignorantia antecedens tollit omnino voluntarium, proinde excusat à culpa, & excommunicatio nonnisi propter culpam imponi potest: quæ causa est, ut ignorantia invincibilis antecedens excuset ab excommunicatione incurrenda, eò quia careat culpâ: hinc *in cap. 2. de constit.* habetur: *Rem, quæ culpâ caret, in damnum vocari, non convenit*, & solet applicari ad rem, quæ ob ignorantiam culpâ caret. 13

Ignorantia alia dicitur facti; alia juris: illa habetur quoties ex actione hominis sequitur aliquod factum, quod nec prævisum fuit, nec cogitatum, ut cùm quis in venatione occidit hominem, quem putaverat feram. Ignorantia juris habetur, quando lex omnino ignoratur, & solet hæc ignorantia subdistingui, quia potest interdum ignorari tota lex quoad prohibitionem, & obligationem actûs, ut etiam quoad censuram: & aliquando potest sciri præceptum, & ignorari censura adnexa transgressioni ejusdem. Rursus ignorantia alia est invincibilis, alia vincibilis; illa est inculpabilis, quia involuntaria, hæc culpabilis, quia voluntaria, quia quòd homo non repellat talem ignorantiam, sibimet debet imputare; quia eo ipso, quòd ignorantia est vincibilis, potest homo eam vincere, adhibendo media proportionata ad sibi acquirendam oppositam scientiam. Solet etiam ignorantia vincibilis subdividi in crassam, & supinam, quæ tamen distinctio est magis de voce, quàm de re. Rursus dividitur etiam ignorantia in antecedentem, concomitantem, & 14

& subsequentem: ignorantia antecedens est omnino invincibilis, & ita est causa actûs, ut si non adesset actus, non fieret: ignorantia concomitans ea dicitur, quæ ita est conjuncta cum actu, ut iste adhuc fieret, tametsi illa non adesset; ut cùm quis casu fortuito ignorans occidit inimicum, quem adhuc occidisset, si eum novisset; ignorantia consequens est, quæ quovis modo est voluntaria.

15 An verò ignorantia concomitans excuset à contra henda excommunicatione. Respondetur, quòd si ignorantia facta sit culpabilis, tunc sicut ignorantia concomitans excusat à culpâ; ità etiam à contrahenda excommunicatione; quia hæc non incurritur nisi propter culpam. Neque obstat, hujusmodi ignorantiam vocari concomitantem; quia si consideretur formaliter in ordine ad voluntatem, & actionem ab eadem elicitam est igorantia antecedens; quæ propterea impedit, ne actio illa contrahat culpam: hinc ignorantia concomitans, prout non est voluntaria, rectè dicitur antecedere voluntatem, quia prævenit hominem, antequam præstet consensum directè, vel indirectè; hinc in ordine ad actionem est etiam antecedens, quia hic, & nunc est causa talis actionis, & de ratione causæ est præcedere effectum. Quòd si dicas, talem actionem adhuc fuisse futuram, tametsi ignorantia non extitisset: respondetur, id non obstare, quo minus hic, & nunc illa ignorantia esset causa talis actionis.

16 Ratio est, quia quando propositio est conditionalis, cognitio nihil ponit in re: quapropter posita conditione, quòd ignorantia non esset, actio illa haberet aliam causam; nunc verò quia supponitur ignorantia, habet hanc pro sua culpa. Si dicat, hanc ignorantiam vocari concomitantem, non quia præcedat voluntatem, sed quia hanc supponat ita dispositam, ut adhuc esset volitura eundem effectum etiam seclusâ ignorantiâ. Contra est, quia hæc dispositio voluntatis potest dupliciter considerari. Primò in radice quatenus est dispositio habitualis; tametsi actu non exerceatur, & hæc concomitantia nil facit ad culpam, quia per habitualem dispositionem homo non peccat formaliter, donec operetur. Secundò potest hæc voluntatis dispositio considerari quatenus dicit actum eiusdem, ut si quis in venatione post sufficientem diligentiam casu occidat Clericum inimicum: de quo tamen actu cogitet in ordine ad occidendum; & tunc actus ille voluntatis, tametsi sit merè internus, nihilque influat in illam actionem externam, est peccatum mortale, quamvis actio externa fortassis peccaminosa non sit, ut cùm quis omnino casu fortuito clericum occidit inimicum; cùm enim hæc actio externa peccaminosa non sit; non incurritur propter ipsam excommunicatio; quia hæc supponit essentialiter culpam, & censura non imponitur propter actum merè internum, sed propter externum; qui caret culpâ.

Hinc ignorantia concomitans nullo modo potest esse causa censuræ, si invincibilis sit; alioquin si vincibilis foret, posset quidem esse causa censuræ, non tamen ut concomitans, sed ut voluntaria formaliter; proinde ignorantia consequens respectu voluntatis est solùm antecedens respectu actionis; eò quia sit causa eiusdem. Immò non solùm ignorantia propriè dicta, verùm etiam ipsa inconsideratio naturalis absque gravi negligentia excusat ab excommunicatione incurrenda: quia oblivio, si sit merè naturalis sine gravi negligentia excusat à culpa, quatenus reddit actionem omnino involuntariam, non solùm directè, eò quia voluntas nihil possit actu directè velle, nisi quod ab intellectu eidem actualiter repræsentatur: & oblivio naturalis, seu inconsideratio tollit hanc actualem repræsentationem factam voluntati ab intellectu; quod perinde est, ac tollere voluntarium indirectè: verùm etiam reddit actionem involuntariam indirectè; quia nullum ibi esse potest voluntarium indirectum, nisi ratione causæ, inconsiderationis, quæ cùm sit involuntaria, nequit actio ratione illius esse indirectè, seu in causa voluntaria: unde cùm naturalis inconsideratio excuset à culpa, debet etiam excusare ab incurrenda excommunicatione, cùm hæc nonnisi propter culpam imponatur. Verùm hæc intelligenda sunt de censura lata à jure, seu per viam statuti. 17

Ignorantia facti excusans à culpa excusat generatim à contrahenda excommunicatione, idque desumitur *ex cap. si verò 4. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, quòd si ignorans probabiliter aliquem esse clericum, ut quia barbam nutriebat, & eum percutiat, non sit excommunicatus, si sit dubium, an ignoraverit; teneatur jurare se ignorâsse: quòd si jurare recuset, sit excommunicatus, & pro tali habeatur, donec absolvatur à Papa: ubi notat Glossa, quòd si ignorantia non sit probabilis non excusat *cap. Apostolica de Clerico excomm.* Verùm textus procedit sive ex ignorantia percutiens clericum dederit operam Rei alioquin licitæ, sive etiam illicitæ: ut si quis intendens percutere injustè Petrum sæcularem, per errorem percutiat Paulum clericum: tunc enim percutiens per errorem Clericum non incurrit excommunicationem, quia tametsi percussio hæc sit peccatum injustitiæ, non tamen est peccatum sacrilegii, cui propriè annexa est excommunicatio, unde talis non peccat contra legem ecclesiæ prohibentem percutionem Clerici. 18

Tum quia per *dict. cap. si verò 4. h. t.* percutiens Clericum, quem nescit esse clericum dat procul dubio operam rei illicitæ, quia nunquam licitum est proximum injustè percutere, & tamen non incurrit excommunicationem. Secus is excommunicationem incurreret, qui intea- 19

intendens percutere Petrum clericum, percuteret Joannem similiter Clericum, quem crederet esse Petrum; quia tunc adest intentio, & opus externum cedens in injuriam status clericalis; propter cujus reverentiam imposita fuit excommunicatio. Præterea quia in hoc casu percutiens non excusatur ob ignorantiam, cùm habeat intentionem percutiendi clericum. Secus autem contingeret, si volens percutere Petrum laicum, percuteret Paulum clericum, quia tunc non haberet intentionem percutiendi Clericum: sicut neque excommunicationem incurreret, qui volens percutere clericum percuteret laicum, quem putaret esse clericum: ratio est, quia pravus effectus non punitur his pœnis non subsecuto opere externo.

20 Ignorantia invincibilis solius censuræ etiam excusat ab illa incurrenda, tametsi aliàs non ignoret quis simplicem ecclesiæ prohibitionem: quia censura non incurritur nisi præcedat monitio aliqua sub comminatione ejusdem censuræ sed qui scit præceptum, & ignorat censuram adnexam transgressioni ejusdem, quamvis admoneatur per præceptum, non tamen admonetur sub comminatione censuræ: proinde ignorantia solius censuræ excusat ab illa incurrenda. Censura enim est pœna, quæ non infligitur nisi ob peculiarem modum contumaciæ, & inobedientiæ: & hæc contumacia non reperitur in eo, qui censuram ignoravit, quamvis legem noverit quia ad contrahendam excommunicationem debet necessariò præcedere aliqua monitio, non utcunque; sed speciatim sub comminatione ipsius excommunicationis: qui verò sola lege monetur, & invincibiliter ignorat censuram annexam esse transgressioni legis, re ipsa non admonetur sub comminatione censuræ: proinde defectu præviæ monitionis ignorantia invincibilis ipsius censuræ excusat ab illa contrahenda.

21 In contrarium tamen sentit Covarruvias *in cap. Alma Mater p. 1. §. 10.* ubi docet, ignorantiam invincibilem solius censuræ non impedire, quo minus incurratur censura, eò quia ad incurrendam pœnam non sit necessaria scientia pœnæ, sed tanquam certum supponitur, nullam posse assignari in censuris specialem rationem, ob quam ab hac generali regula excipiendum sit. Quòd verò ad incurrendam pœnam non sit necessaria cognitio pœnæ probat Covarruvias: primò inductione, quia blasphemus, homicida, fur, & alii ejusdem furfuris de facto puniuntur pœnis impositis à lege ob talia delicta, adeò ut delinquentes eas incurrant, sivè illas ignoraverint, sive non. Secundò, quia talis scientia pœnæ non est necessaria, ut quis dicatur peccare contra legem: quia sicut præceptum superioris obligat ad culpam tametsi non sit divulgatum sub tali pœna: ita ad delinquendum contra legem, sufficit, si cognoscatur lex ipsa, tametsi ignoretur pœna; neque scientia pœnæ est necessaria ad consentiendum in pœnam; quia de ratione pœnæ non est, ut reus eidem assentiatur, quinimò est potiùs de ratione pœnæ, ut Reus eidem non assentiatur, quia pœna est involuntaria, vel saltem non voluntaria, nisi sit in foro pœnitentiæ; & ad summum potest tantùm dici voluntaria radicaliter, & remotè, quatenus censetur volita saltem interpretativè in ipso delicto, cum quo pœna nectitur; etenim qui vult unum, censetur etiam velle aliud, quòd est eidem adnexum.

Verùm hæc non urgent, quia licèt in aliis pœnis incurrendis non sit necessaria scientia pœnæ, hæc tamen necessaria est in censuris contrahendis; quia censura est quædam specialis pœna medicinalis exigens peculiararem modum contumaciæ, & inobedientiæ: cùm enim sit pœna medicinalis non ordinatur per se primò ad puniendum delictum commissum, ex eo præcisè quòd commissum sit, quia tunc potius esset pœna vindicativa imposita ad vindicandum patratum delictum; sed ordinatur per se primò ad emendationem delinquentis, & ad eum compellendum, ut saltem timore pœnæ desistat à contumacia, & resipiscat: quod non posset fieri absque prævia monitione sub comminatione censuræ incurrendæ, unde argumenta, quibus nititur Covarruvias tantùm convincunt de aliis pœnis, quæ non sunt censuræ: ut enim rectè notat Covarruvias eo ipso, quòd quis voluntariè peccat, & legem transgreditur, videtur consentire in pœnam injunctam transgressoribus legis. 22

An verò ignorantia invincibilis excuset etiam à censura lata ab homine. Respondent communiter ex suppositione, quòd absens fuerit sufficienter admonitus, posset in illum etiam invincibiliter ignorantem ferri sententiam censuræ. Probant, id nonnulli ex D. Paulo *1. ad Corinth. 5. Ego præsens spiritu, absens autem corpore jam judicavi*, ex quo inferunt, Apostolum excommunicâsse absentem. Verùm hic textus non probat, Apostolum excommunicâsse absentem ignorantem: siquidem potuit ita absentem excommunicare, ut noluerit eum ligare, donec eidem intimaretur censura: quinimò hanc fuisse Apostoli intentionem ex eo conjicitur; quia ad hunc finem eum excommunicavit, ut resipisceret, seu ut *spiritus ejus salvus fieret*, & quamdiu ab illo ignoraretur excommunicatio non poterat timore pœnæ resipiscere, unde Apostolus non intendebat excommunicare absentem, antequam moneretur. 23

Præterea quia eo tempore nullum moralem effectum habuisset excommunicatio; quia excommunicatus ignorans excommunicationem non fuisset obligatus ad vitandos alios, nec alii ad ipsum vitandum, quia ignorantia utrosque excusâsset: unde ex textu D. Pauli non evincitur, talem absentem cùm invincibili ignorantia fuisse excommunicatum, quia Apostolus potuit intendere, ut non ligaretur ante monitionem, ut inde timore corrigeretur, priusquam censuram incurreret. Quamobrem facta suppositione tantùm, quòd absens 24

absens fuerit sufficienter admonitus, potest in illum etiam invincibiliter ignorantem ferri sententia excommunicationis, quia ex suppositione, quòd admonitio ad ejus notitiam pervenerit, censura potest illum ligare; tametsi hæc ab illo invincibiliter ignoretur, tunc quando in illum fertur sententia: quia tunc ignorantia non impedit censuram sic latam, quia hæc ignorantia tantùm abest, quod tollat contumaciam, ut potiùs illam supponat; proinde ex parte delinquentis hæc ignorantia supponit sufficientem causam censuræ. Præterea ex parte judicis habetur etiam sufficiens potestas ligandi, quia hæc, ut operetur, non exigit præsentiam, vel scientiam alterius, sed sufficit, si habeatur causa, & materia censuræ, & subjectio; unde talis ignorantia non impedit, quo minus absens incurrat censuram ab homine latam: siquidem ex parte delinquentis supponitur sufficiens causa censuræ, cùm talis ignorantia non tollat contumaciam, sed eam supponat: & ex parte judicis habetur vera potestas ligandi censuris subditos.

25 Quòd si dicas, judicem ferentem censuram in absentem, eam tantùm ferre sub conditione; nimirùm quòd sit habitura suum affectum, quando absens monitus de censura jam lata in ipsum non statim resipiscit. Contra est, quia licèt sententia censuræ possit tali pacto ferri, immò videatur etiam id pertinere ad benignitatem judicis; non tamen simpliciter est necesse, ut cùm hac intentione feratur sententia, quia id non est de substantia censuræ, imò nec de justitia talis sententiæ: siquidem cùm primùm juridicè profertur sententia, hæc valida est, suumque sortitur robur, & incipit habere efficaciam, tametsi nondum sit reo intimata: licèt quoad illas actiones, quæ necessariò exigunt ejus scientiam, non obliget, vel non operetur, donec intimata sit. Quòd si sententia talis esset, ut per interpositam appellationem posset ejus effectus suspendi, tunc si sententia lata esset in absentem; tempus concessum ad appellationem tantùm inciperet computari cùm primùm sententia lata ad ejus perveniret notitiam: ratio est, quia tunc illa actio omnino dependet ex tali notitia. Hæc autem non habet locum in sententia excommunicationis, quia hæc non suspenditur per subsequentem appellationem; adeò ut possit taliter ferri, ut statim operetur, quantum valet etiam contra ignorantem quoad illos effectus, quia ejus notitiam non requirunt.

26 Quòd si absens eo tempore, quo censura in ipsum fertur, censuram incurreret, si resipisceret ac præcepto pareret ecclesiastico; potest enim contingere, ut eo tempore, quo censura fertur in absentem, hic jam obedierit ecclesiæ, ac deposuerit comaciamtam, etsi id ad notitiam judicis nondum potuerit pervenire. Resp. etiam tunc absentem incurrere censuram: ratio est, quia tametsi supponatur, quòd absens jam paruerit ecclesiæ tempore, quo in eum fertur censura; nihilominus adhuc haberetur materia sufficiens censuræ, quia hæc non fertur propter perseverantiam in contumacia, sed propter inobedientiam, quam habuit, quando fuit monitus; nec inde sequitur, ferri hanc censuram in peccatum purè præteritum, quia licèt reus se emendaverit occultè, & in se; ac propterea in foro Dei non sit ampliùs contumax, nihilominus semper censetur rebellis in foro ecclesiastico contentioso quamdiu non comparuerit coram judice. 27

Notandum est, quòd tunc censura non fertur propter perseverantiam in contumacia usque ad illud tempus, in quo fertur sententia, sed pro contumacia consummata in tempore præscripto per admonitionem: siquidem hæc contumacia vera fuit, & in re: consequenter sententia judicis semper fundatur in vera, ac legitima causa. Juvat observare, quod quamdiu is, in quem fertur censura, illam ignorat, excusatur à transgressione ejusdem censuræ, tametsi tunc efficiat actus per eandem censuram prohibitos. Ratio est, quia censura non magis obligat, quàm ipsum præceptum; habet enim censura rationem præcepti respectu actuum prohibitorum: sed ignorantia invincibilis præcepti excusat transgressionem ejusdem, proinde etiam excusabit transgressionem censuræ, debet tamen hæc ignorantia esse invincibilis, alioquin non excusaret.

An verò ignorantia vincibilis excuset à censura incurrenda. Resp. ignorantiam vincibilem aliam esse affectatam, & eam dici, quâ quis ignorat, quia scire non vult id, quod potest, & tenetur scire; aliam esse crassam, quæ oritur ex pura negligentia ea discendi, quæ quis scire tenetur. Aliam supinam ita vocatam, eò quia oriatur ex nimia solicitudine, & affectione ad alia negotia impedientia debitum studium, & ea sciendi, quæ oportet: & ex his ignorantiis vincibilibus affectatam dici directè voluntariam; crassam verò, & supinam tantùm indirectè. Rursus ignorantiam crassam, & supinam habere gradus, quia alia procedit ex negligentia gravi, & alia ex ita levi, ut ad perfectum voluntarium, quale desideratur ad peccatum mortale non sufficiat. 28

29 Dubitatur autem non solùm de ignorantia vincibili juris, sed etiam facti, quia quoad hoc est utrinque par ratio. Præterea procedit etiam quæstio de legibus simpliciter, & absolutè præcipientibus, vel punientibus aliquid sub censura: alioquin si lex adhiberet aliquam particulam, quæ ex proprietate suæ significationis exigeret scientiam; tunc etiam si quis legem illam transgrederetur ex ignorantia vincibili, non tamen contraheret censuram; non quia id sit generale omnibus censuris: sed quia talis lex nolit censuram ferre, nisi contra scientes expressè tali transgressioni legis injunctam esse censuram, quia lex non obligat ultra id, quod significat.

Re-

30 Respondetur igitur ad dubium, ignorantiam facti, & juris nunquam excusare à censura, quia similiter excuset à culpa mortali, quia quoties habetur peccatum mortale habetur materia sufficiens, supra quam cadit censura; & ignorantia, quæ non excusat à peccato mortali, non tollit materiam censuræ: ergo non potest excusare à censura, quia posita materia ponitur & forma, quæ ipsam afficit. Id tamen intelligendum est respectivè ad ipsam legem: Siquidem potest ignorantia non excusare actum ab omni culpa mortali, & nihilominus excusare à censura, si respectu talis legis excuset à culpa lethali: etenim si per aliquam ignorantiam objecti, aut illius circumstantiarum factum non contrahat malitiam, ob quam imponitur censura, ut ponitur exemplum in *c. si verò 4. h. t.* de illo, qui percutit clericum ignorando eum esse clericum, tametsi is non excusetur à culpa homicidii, excusatur nihilominus à censura; quia tunc percussor Clerici excusatur à culpa sacrilegii, cui duntaxat imposita fuit censura.

31 Hoc idem etiam proportionaliter dicitur de ignorantia juris; siquidem potest contingere, ut actus simpliciter non excusetur à culpa propter aliam legem naturalem: aut divinam, & nihilominus excusetur respectu legis ecclesiasticæ: tunc enim talis ignorantia sufficit ad excusandam censuram supposito tamen, quòd tam ex parte facti, quàm juris ecclesiastici prohibentis aliquid sub censura ignorantia sufficiat ad impediendam culpam mortalem; alioquin si non excusat à culpa mortali, nec à censura. Ratio est, quia in jure nulla assignatur ignorantia vincibilis, quæ si sufficiens sit ad culpam mortalem; non sufficiat etiam ad censuram impositam propter talem culpam incurrendam.

32 Cæterum generatim nulla ignorantia vincibilis excusat à censura; etenim ignorantia affectata, cùm non excuset à culpa mortali saltem in totum, non tollit materiam censuræ: hinc qui ex ignorantia affectata transgreditur legem, cujus violationi est imposita censura, hanc procul dubio incurrit, quia ignorantia affectata est quasi scientia ipsius legis, proinde temerè cum ignorantia affectata violatur lex. Ignorantia itidem crassa, & supina non excusat à censura, & id desumitur *ex c. 2. de constitut. in 6.* ubi deciditur transgredientes cum ignorantia crassa, & supina legem, cui sit annexa censura, non excusari ab hac contrahenda.

Præterea quia in jure omnis ignorantia vincibilis sufficiens ad culpam mortalem comprehenditur sub illis duobus membris, seu sub ignorantia crassa, & supina, nisi sit major istis, cujusmodi est ignorantia affectata, quæ in jure potiùs habetur tanquam dolus, & malitia: proinde nulla ignorantia vincibilis, sive crassa, sive supina excusat à censura. Quòd si præter has species ignorantiæ affectatæ, crassæ, & supinæ, detur aliqua alia ignorantia, tunc perpendendum est, an hæc excuset à culpa mortali, vel non: si enim excusat à lethali, excusat etiam à censura, quæ nonnisi propter mortale contrahitur, & hoc etiam procedit de ignorantia crassa, & supina: sin verò non excuset à culpa mortali, neque excusabit à censura.

Hæc est regula generalis, à qua tamen excipiuntur censuræ, quæ expressè feruntur contra eos, qui scienter, vel consultò, vel ex præsumptione, vel ex contemptu aliquid egerint, tunc enim hujusmodi leges ex vi propriæ significationis exigunt scientiam in eorundem transgressoribus. Hinc ignorantia etiàm crassa excusat à censura, quando hæc imposita est facienti aliquid scienter, quia quando lex exigit scientiam, & dicit, si scienter, si præsumpserit, si ausus fuerit, ipsa lex moderatur pœnam, quam propterea non vult incurri, nisi quando peccatum, vel factum contra legem est tali circumstantia affectum; & quandò adest ignorantia etiam crassa deest circumstantia à lege requisita, ut incurratur censura, quæ propterea non incurritur. Præterea, quia pœnæ, ut dicitur in jure, sunt potiùs leniendæ, & restringendæ, quàm exaggerandæ *c. pœna de pœnit. dist. 1. & l. pœnis ff. de pœn.* quia quando lex non addit *scienter*, requiritur crassa ignorantia, ne ignorans excusetur: ergo quando lex addit *scienter* requiritur quid ampliùs: alioquin frustra adderetur, proinde requiritur scientia. 33

§. VII.

An cessante causa cesset excommunicatio, quâ quis alligabatur.

QUia excommunicatio est talis pœna, quæ ex vi suæ institutionis potest auferri, adeò ut perpetua non sit, ideò non meritò dubitatur, an semel contracta tollatur ipso facto cessante causa; quia censura per modum cujusdam accidentis intelligitur illi inesse, qui censura ligatus est; hinc perinde ac alia accidentia videtur posse censura destrui: Philosophi autem plures solent modos assignare, quibus accidentia corrumpi possunt, & commodiùs ad tres reducuntur; scilicet ad destructionem subjecti: vel ex absentia termini, vel causæ, à qua accidens pendebat: vel per actionem contrariam: iisdem modis videtur etiam posse censura destrui. Primò per mortem illius, qui censura ligatus erat, quia destructo subjecto necesse est pereat forma, quæ eidem inhærebat, perindè ac destructo fundamento necesse est corruat res fundata. Tum quia in cadavere non potest manere censura, cùm capax non sit obligationis, nec cognitionis, nec potest censura inhærere animæ separatæ, quia cùm hæc non sis ampliùs in statu viæ est extra forum ecclesiæ; à qua propterea non potest censurâ ligari, proinde per mortem ligati censura de- 3

bet statim cessare, quia non est assignabile subjectum, cui inhæreat. Secundò tollitur etiam censura per se sublatâ causâ, & positâ condignâ satisfactione, quam exigit ecclesia, quia destructo fundamento sponte sua corruit quidquid in illo ædificatum erat. Tertiò videtur etiam censura tolli per absolutionem tanquam per actionem contrariam.

2 Quæritur in præsenti, an excommunicatio, vel alia censura semel contracta cessante sola causa ipso facto tollatur, tametsi non interveniat absolutio. Respondetur, excommunicationem semel contractam cessante causâ non tolli ipso facto, antequam ligatus censura ab ea absolvatur, adeò ut excommunicatus, qui per internam contritionem resipiscit, ac justificatur coram Deo, adhuc remaneat ab excommunicatione absolvendus in foro ecclesiastico; idque desumitur ex *c. à nobis 2.* & *c. cum desideres h.t.* ratio est, quia cùm ecclesiæ tantùm insit facultas ferendi censuras, & & sola ecclesia liget censuris delinquentes contumaces, sequitur, quòd isti nonnisi ab ecclesia, & in foro ejusdem absolvi possint: siquidem ad quem pertinet ligare, spectat etiam solvere.

3 Præterea quia si censura excommunicationis aliter solveretur, quàm per absolutionem in foro ecclesiastico plura exinde sequerentur absurda. Primò sequeretur, absolutionem ab excommunicatione, quæ solet ab ecclesia fieri, nullius fore valoris: siquidem præsupponeret hominem illum jam absolutum per internum actum contritionis. Secundò quia exinde homines perditissimi ansam desumerent censuras ecclesiasticas illudendi, possent enim asserere se esse contritos coram Deo, & id ipsis sufficere: possent etiam signa fingere pœnitentiæ, ne ab aliis haberentur pro excommunicatis. Tertiò quia pari pacto posset Confessarius in sacramento pœnitentiæ absolvere à peccatis sacramentaliter pœnitentem, quem judicaret accedere contritum, nullâ præmissa excommunicationis absolutione, quam priùs incurrerat, quod est absurdum, & contra ecclesiæ praxim; etenim si pœnitens contritus non sit excommunicatus jam non indiget absolvi ab excommunicatione, præsertim in illo foro sacramentali, in quo non agitur de præsumptione juris; sed de rei veritate: sin verò esset excommunicatus, supponeretur jam absolutus per internam contritionem, consequenter non esset absolvendus ab excommunicatione, quod tamen absurdum est. Quartò sequeretur, in ordine ad forum sacramentale, nullam esse absolutionem ab excommunicatione reservatam, quia si excommunicatus excommunicatione reservata Pontifici eliciat actum contritionis, quo resipiscat, & justificetur coram Deo jam absolveretur ab excommunicatione ex vi ipsius contritionis, proinde non esset opus adire Pontificem ad obtinendam absolutionem. Quintò quia si sacerdos excommunicatus antequam absolveretur in foro ecclesiastico eliceret actum contritionis, & ministraret sacramenta, non fieret irregularis, quia tunc quando ministrat sacramenta, non esset ampliùs excommunicatus si per solum actum contritionis tolleretur censura, hoc autem falsum est; proinde sequitur, censuram semel contractam cessante causa ipso facto non tolli, sed ad id requiri absolutionem in foro ecclesiæ, & id etiam desumitur ex illo *Matth. 18. Quæcunque ligaveritis, vel solveritis*, quia si ex illis verbis rectè colligunt Doctores potestatem datam ecclesiæ ligandi per censuras, multò magis etiam solvendi ab illis; quia quoad formam verborum est utrinque par ratio: quoad materiam verò solutio est per se, & propriè intenta; ligatio verò quasi coactè ob contumaciam ipsius hominis, & ad illam coërcendam; proinde censura tollitur per absolutionem. Tum quia absolutio à censuris est actus jurisdictionis, & desumitur *ex c. unic. de major. & obed. in 6.* & *ex c. venerabilibus* §. *porro h.t.* Proinde debet fieri necessariò ab ecclesia habente jurisdictionem, quæ ut perfecta sit non solùm esse debet ad ligandum, verùm etiam ad solvendum: alioquin non esset in ædificationem, sed potiùs in destructionem, quia censura per se considerata nocumentum adfert spirituale.

Neque obstat textus *ex c. cum cessante de appell.* ubi dicitur, quòd sublata causa tollatur etiam effectus: & cùm peccatum lethale sit causa excommunicationis, ideo hoc sublato tolli debet etiam ipsa censura. 4 Nam contra est, quia sublata causa conservante solùm tollitur effectus, non verò cessante causa tantùm motiva ad imponendam pœnam: excommunicatio autem cùm sit pœna non dependet à culpa in conservari, sed tantùm in fieri, adeò ut culpa tantùm sit causa motiva ad imponendam censuram, proinde cessante culpa, adhuc potest pœna, seu excommunicatio perseverare. Hinc etiam potest exhibitam debitam satisfactionem adhuc ligatus censura est in foro ecclesiastico absolvendus, ut habetur in *c. desideres 15. h.t.* ubi Clemens III. rescribit, nullum posse communicare cum excomunicato, antequã absolvatur, tametsi juraverit se stare mandato ecclesiæ, quia ista cautio juratoria potiùs est introducta ex consuetudine ecclesiæ, quàm ex vigore canonum, nec est tanti momenti, ut post eam ante absolutionem possit cum ipso communicari, immò qui communicat, incurrit excommunicationem.

Si dicas, videri inhumanum, quòd Dei amicus sit ab ecclesia, & consortio fidelium per excommunicationem segregatus, perinde ac si esset membrum Sathanæ. 5

Contra est, quia esset tantùm inhumanum si ecclesia censuram ferret majorem à principio contra Dei amicum nullo præsupposito peccato: non verò est inhumanum, quòd remissâ culpâ, propter quam imposita fuerat censu- 6

censura adhuc hæc permaneat, quia pœna inflicta propter culpam non dependet in conservari à culpa, ut hâc sublatâ cessare etiam debeat ipsa pœna, quinimo ad observantiam ecclesiasticæ disciplinæ vel maximè desiderabatur, ut hæc pœna adhuc perseveraret transacta culpa. Quapropter non licet pro tali excomunicato sacrificia offerre, nec alia communia suffragia nomine ecclesiæ; quia quamdiu non est absolutus, manet simpliciter excommunicatus, proinde privatus communibus ecclesiæ suffragiis, & quidem non solùm publicè, sed etiam secretò.

7 Quòd si de facto ei applicarentur suffragia minimè illi prodessent, quia eò ipso quòd est excommunicatus jam privatur communione horum suffragiorum, quia excommunicatio quamdiu durat, conservat propriam essentiam excommunicationis sitam in passiva privatione communicationis spiritualis fidelium quoad fructum suffragiorum ecclesiæ; proinde non solùm est de ratione censuræ aliis prohibere, ne pro excommunicato sacrificia offerant, neque pro eodem applicent suffragia; verùm etiam est proprium excommunicationis constituere excommunicatum inhabilem ad percipiendos fructus suffragiorum.

8 Qui verò propter aliquod peccatum mortale contraxit excommunicationem majorem, & postea per actum internum contritionis fuit justificatus coram Deo, licèt nondum absolutus in foro ecclesiastico gaudet suffragiis particularibus fidelium, adeò ut hæc eidem applicata prosint quoad satisfactionem, quia fructus particularium suffragiorum unius cujusque justi in particulari non dependet ex applicatione ecclesiæ, sed ex particulari eorundem fidelium applicatione: proinde ecclesia non impedit per excommunicationem talem applicationem; proinde si excommunicatus supponatur contritus, & in gratia, erit capax talium suffragiorum, quorum fructum de facto percipit.

9 Quinimò licèt hæc applicatio fidelium in particulari prohiberetur ab ecclesia, adeò ut excommunicatus non solùm esset privatus suffragiis communibus, sed etiam particularibus fidelium, quatenus istis esset prohibitum offerre sua bona opera in satisfactionem pro tali excommunicato; adhuc in hac hypothesi suffragia particularia fidelium prodessent excommunicato contrito, si de facto pro illo applicarentur, & prohibitio non obligaret sub peccato mortali, quia in hoc casu fidelis in particulari, qui esset justus, & offerret sua bona opera pro tali excommunicato contrito non peccaret, quia talis prohibitio supponitur non obligare sub peccato, proinde hujusmodi bona opera ei prodessent, cui applicarentur, si supponatur in statu gratiæ: siquidem opera applicata, & ipsa applicatio bona sunt, & meritoria; & subjectum, cui applicantur bona opera, cùm sit in statu gratiæ, est etiam capax fructus suffragiorum in particulari. Quòd si prohibitio obligaret sub peccato mortali, tunc suffragia applicata non prodessent, quia talis applicatio utpote peccaminosa nullius esset valoris, & efficaciæ ex parte applicantis. Tum quia opera, quæ aliàs essent ex se bona si fiant ab existente in peccato lethali sunt nullius valoris, proinde non possunt alteri prodesse.

Sin verò hujusmodi particularia suffragia fidelium non applicentur ab iis excommunicato contritò, tunc eidem non possunt prodesse in satisfactionem, ut nec etiam cuicunque alteri non excommunicato, & existenti in gratia, ut docet D. Thomas *in addit. q. 21. art. 2. ad 2.* quia specialis satisfactio cujusvis fidelis est sibi propria, & non debetur alteri, etiam ex charitate, præcipuè si tali indigeat satisfactione: unde licitum est unicuique reservare sibi totam suam satisfactionem nihil applicando aliis, proinde cæteri, tametsi supponantur justi, nihil de hac satisfactione participant. Idque etiam evinci potest ex discrimine inter sacrificia communia oblata ab ecclesia, & ejus ministris, & inter sacrificia particularia, quæ unusquisque fidelis offerre, & applicare potest; quia ecclesia non potest pro sua voluntate non applicare suffragia communia omnibus fidelibus, nisi adsit justa causa: secus particularis fidelis potest pro suo libitu applicare, vel non applicare sua merita & suffragia pro alio justo. Præterea ut justi gaudeant suffragiis communibus ecclesiæ quantum ad satisfactionem actualem, requiritur applicatio eorundem suffragiorum facta ab ecclesia mediis ejus Ministris, adeò ut si ecclesiæ liceret ea non applicare, & de facto à tali applicatione abstineret, nihil satisfactionis caperent fideles ex illis: ergo idem dicendum est de particularibus suffragiis non applicatis, quia fidelis particularis longè majus jus habet ad sua particularia suffragia, quorum habet dominium, quàm ministri ecclesiæ ad communia, quorum tantùm habet dispensationem non dominium. 10

11 Præterea quia si pœna æterna commutetur Paulo per pœnitentiam, & absolutionem à peccato mortali in pœnam temporalem viginti dierum jejunii, & absolutus perseverans in gratia jejunet omnes illos viginti dies, adeò ut nulli alteri applicet satisfactionem talis jejunii, solvit in integrum totam pœnam debitam, & reliqui fideles justi nihil satisfactionis ex illo jejunio acceperunt: alioquin Petrus non applicâsset pro satisfactione propria omnes illos viginti dies jejunii, quia ex tali satisfactione aliquid derivâsset in alios justos; proinde adhuc deberet supra viginti dies alios jejunare, ut suppleret partem satisfactionis, quam aliis applicâsset.

12 Neque obstat, quòd respondent aliqui, ex solo titulo charitatis, quemlibet justum de facto participare aliquam satisfactionem ex singulis bonis operibus aliorum justorum sine alia applicatione: quia si id verum esset, si

si per impossibile darentur in Ecclesia Catholica justi actu infiniti, sequeretur, quamlibet operationem bonam cujusvis justi fore infinitæ satisfactionis, non solùm extensivè, sed etiam intensivè; quod absurdum est: siquidem purus homo non habet in se, unde possit habere infinitam satisfactionem, sicut nec infinitum meritum: quòd verò talis operatio bona quantumvis remissa facta à viro justo, esset infinitæ satisfactionis, ex eo liquet, quia cuilibet justo daret aliquem gradum satisfactionis, & quia justi essent de facto infiniti in actu, satisfactio hujus operis deberet necessariò in se continere infinitos gradus satisfactionis, quia nemo dat, quod non habet. Quòd si dicas cum Covarruvia, & Navarro; quemlibet justum ratione charitatis esse participem omnium bonorum operum aliorum justorum ecclesiæ militantis etiam seclusa quavis applicatione juxta illud Davidis Psal. 118. *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua* & illud Symboli Apostolorum *credo communionem Sanctorum*, respondetur juxta titulum charitatis, & ex eo præcisè, quòd justus sit, sine alia applicatione dici capere fructum aliquem ex bonis operibus aliorum, non quia illi prosint ad æqualem satisfactionem; sed duntaxat quantum ad quoddam gaudium accidentale, quod illi accrescit ex meritis, & bonis operibus aliorum: hoc enim gaudium incipit in hac vita, & consummatur in alia, eo pacto, quo Angelis dicitur inesse gaudium, in cœlo super peccatore pœnitentiam agente. Dicitur etiam justus particeps omnium timentium Deum, quia unus justus ex consortio ad alios est quodammodo Deo gratior in suis operibus: perinde ac in humanis habitatores alicujus urbis dicuntur Regi chariores quam alii.

§. VIII.

De Absolutione ab Excommunicatione, & aliis censuris.

1 Sicut ex jure, & consuetudine inolita plures sunt modi absolvendi à censuris, ideo operæ pretium est eos explicare. Et quia censura, alia imponitur à jure, & alia ab homine absolutio alia est ab homine, & alia à jure: illa est, quâ de facto homo seu Minister ecclesiæ absolvit ab excommunicatione, vel alia censura, & hæc ferè sola est in usu. Absolutio à jure habetur, quando jus dicit: *si hoc fecerit, ex tunc sit absolutus*

2 Secundò dividitur absolutio censuræ in absolutam, & conditionatam, seu in illam, quæ fertur absolutè, & quæ sub conditione. Prima est, quæ in verbis, & in intentione absolventis nullam includit conditionem, sed absolutè solvit de præsenti ligatum: conditionata est, quæ semper involvit aliquam conditionem: neque est efficax quoad effectum ponendum nisi adimpleta conditione, quæ potest esse tam de præsenti, quàm de præterito, & futuro. Quòd si conditio sit præsens, vel præterita, tunc nullam trahit secum difficultatem; quia non suspendit actum, nec effectum absolutionis, sed vel absolutio statim operatur, vel est nulla; quia vel illa conditio ita fuit, vel est, sicut proponitur, & sic transit in absolutam, quia conditionalis propositio impleta conditione æquivalet absolutæ. Sin verò conditio non sit posita in esse, tunc absolutio est nulla.

Tertiò dividitur in absolutionem, quæ dicitur talis simpliciter, & absolutè, & in eam, quæ conceditur ad cautelam: hæ tamen absolutiones quoad substantiam non differunt; sed tantùm in modo conditionato orto ex defectu conditionis, seu certitudinis ipsius censuræ, etenim quando certò constat, hominem contraxisse censuram, & ipse ligatus censura hoc idem fatetur, tunc datur absolutio simpliciter, & absolutè, & habetur primum membrum hujus tertiæ divisionis: subinde etiam contingit, censuram esse nobis ignotam, vel saltem dubiam, & tunc ob majorem certitudinem dari solet absolutio sub conditione & ad cautelam: quo pacto in sacramento pœnitentiæ solet promitti absolutio ad cautelam à censuris propter reverentiam ipsius sacramenti, & propter conjunctionem, & subordinationem, quam per se exigit absolutio à censura, & à culpa quia absolutio à culpa supponit absolutionem à censura in sacramento Pœnitentiæ. 3

In absolutione à censura, nulla est in jure ecclesiastico præscripta forma verborum, quæ sit de substantia hujus formæ: necesse tamen est, ut hæc absolutio fiat per verba vocalia, & sint sensibilia, quibus sufficienter significetur, eum qui censurâ ligatus erat solvi, & liberari ab eadem, ut *Absolvo te, Reconcilio te ecclesiæ, Restituo te pristinæ communioni, & usui sacramentorum*, & alia his similia. Ratio est, quia cùm hæc absolutio exerceatur inter homines, necesse est, fiat sensibili modo. Præterea exprimenda est aliquo modo persona, quæ absolvitur à censura, quia per hanc expressionem significatur, quòd intentio absolventis dirigatur in eandem personam, & quoad effectus intentos per verba absolutionis exerceatur in eadem persona. Quinimò est etiam necessaria expressio Ministri absolventis, quia si illi, qui antea ligatus erat, vel etiam ipsi ecclesiæ non significetur, absolutionem fieri ab illo, qui potestatem habet absolvendi, non significatur sufficienter, ut vera absolutio. Non tamen est necesse ut expressio personæ absolventis fiat per vocem distinctam ab ipso verbo, quo significatur actus absolvendi, quia in ipso verbo implicitè, & virtualiter jam continetur, quod sufficit ad significationem sensibilem. 4 5

An verò necesse sit, ut in absolutione à censura exprimatur causa, ob quam absolvendus contraxit censuram. Respondent communiter negativè, eò quia sufficiat, ut exprimatur intentio absolventis. Per accidens tamen 6

tamen potest contingere, ut expediat causam exprimere, ut si quis esset ligatus pluribus censuris ob diversas causas, & tantùm absolveretur ab una, & non ab aliis, eò quia tunc petat absolutionem à Ministro, qui non habet facultatem absolvendi ab omnibus illis; in hoc enim casu minister deberet exprimere censuram, à qua absolvit. Sin verò minister, non haberet facultatem absolvendi nisi ab illa una censura, tunc non esset opus exprimere causam, quia cum absolutio non possit excedere facultatem absolventis, certum est, illam tantùm censuram tolli, quæ cadit sub potestatem absolventis, quamvis absolutio sit absoluta.

6 Ab excommunicatione lata à jure, sed non expressè reservata absolvere potest non solùm Episcopus, vel alius obtinens jurisdictionem Episcopalem, sed etiam proprius Parochus, seu sacerdos, vel qui eius vices gerit *cap. nuper 29. h. t.* & licèt ibi tantùm expressè agatur de excommunicatione contracta propter communicationem cum excommunicato; ratio tamen Pontificis, quæ ibi adducitur, accommodatur omnibus censuris non reservatis, ad quas propterea extenditur: eò enim ipso, quòd conditor canonis eius absolutionem sibi specialem non reservavit: tunc videtur aliis concessisse facultatem eam relaxandi. Parochi licèt defectu jurisdictionis ordinariæ non habeant potestatem ordinariam jure communi absolvendi ab excommunicatione ratione sui officii: habent tamen potestatem absolvendi ab excommunicatione majori, & minore ex commissione juris quasi delegatam, ut desumitur *ex d. cap. nuper*, vel ex commissione Papæ, quatenus talis potestas sæpe necessaria est ad conferendam sacramentalem absolutionem à peccatis: quapropter non potest Parochus delegare alteri facultatem absolvendi ab excommunicatione. Extra sacramentum Pœnitentiæ quivis habens jurisdictionem ecclesiasticam in foro externo, sive ex officio, sive ex commissione absolvere potest ab excommunicatione majori, vel minore; etiam si sacerdos non sit. Ab excommunicatione juris reservata potest absolvere is, qui eam reservavit, vel etiam eius Superior, non verò alius inferior; quia eiusdem est absolvere, cujus est ligare.

7 Quamobrem si absolutio sit reservata Papæ ipse solus, vel cui ipse commisit, potest absolvere: si sit reservata Episcopo non solùm ipse & eius Vicarius, sed etiam eius Superior, imò & capitulum Sede vacante possunt absolvere. In articulo autem mortis, quilibet sacerdos etiam excommunicatus, & non toleratus potest absolvere ab omnibus censuris sive à jure, sive ab homine latis, si non possit habere alium, qui de jure absolvat, quia in mortis articulo nullus casus est reservatus, nec ullus sacerdos impeditus ab impertienda absolutione. Immò absolutio ab excommunicatione in articulo mortis potest impendi etiam extra sacramentum pœnitentiæ. Excommunicatione verò lata ab homine, seu judice generatim potest absolvere, non solùm qui eam tulit, vel eius Superior; sed etiam inferior, scilicet Parochus, seu simplex sacerdos; sicut is, qui potest absolvere ab excommunicatione juris non reservata.

Quòd si excommunicatio lata sit ab homine in specie, & nominatim contra Petrum, tunc jure comuni is tantùm potest absolvere, qui eam tulit, vel eius Superior, vel Successor, vel delegatus regulariter loquendo, ut fusè probat Avila *p. 2. cap. 7. dis. 1. dub. 8.* Ab excommunicatione verò minore à jure lata licèt sit contracta propter peccatum veniale, absolvere potest sacerdos proprius ipsius excommunicati, ut notat Covarruvias *in cap. Alma Mater p. 1. §. 10. num. 6.* & colligitur *ex cap. nuper 29. h. t.* ubi Pontifex rescribit, quòd si quis communicet non in crimine, sed in orando, osculando cum excommunicato, tunc possit absolvi à proprio sacerdote, seu Episcopo, vel Parocho. Ex quo infertur, non posse absolvi ab alio sacerdote non proprio nisi ex comissione hujus, licèt excommunicatio sit minor; quia tametsi quilibet sacerdos, etiam simplex, & qui curam non habet animarum possit alienum subditum absolvere à peccatis venialibus ex jure divino, & humano: non tamen potest absolvere ab excommunicatione majore, vel etiam minore: quia ad absolvendum à venialibus non requiritur jurisdictio fori externi, quæ tamen necessaria est ad absolvendum ab excommunicatione majore, vel minore, & hanc jurisdictionem non habet sacerdos in excommunicatum non subditum.

9 Unde patet discrimen inter absolutionem sacramentalem à peccatis venialibus, & ab excommunicatione minore, quia hæc absolutio non est sacramentalis: quâ ratione etiam absolutio à peccatis mortalibus differt ab absolutione ab excommunicatione majore, quæ exigit jurisdictionem fori externi, seu judicialis; absolutio enim à peccatis solùm exigit jurisdictionem fori interni, seu pœnitentialis. Quinimò etiam excommunicatus excommunicatione minore potest absolvere alium ab excommunicatione, idque desumitur *ex cap. duobus 56. h. t.* ratio est, quia excommunicatio minor tantùm privat perceptione sacramentorum; non verò ab eorundem collatione. Hinc ligatus minore excommunicatione habet potestatem absolvendi non solùm in habitu, sed etiam in actu: est enim absolutio à censura actus jurisdictionis, quâ ligatus minore excommunicatione non est privatus.

10 Archiepiscopus potest absolvere excommunicatum à suo suffraganeo, etiam si ante appellationem fuerit excommunicatus, adeò ut non teneatur illum remittere ad Episcopum, à quo fuerat excommunicatus, nisi velit hoc ipsi deferre. Sin verò excommunicatio lata ab Episcopo sit evidenter justa, eò quia delictum excommunicati sit manifestum, tunc

 non

non debet Metropolitanus ipsum absolvere, sed remittere ad suffraganeum, qui eum excommunicavit, nisi hic requisitus malitiosè deneget absolutionem; idque desumitur *ex cap. per tuas 40. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd quando excommunicatus ab Episcopo appellat ad Metropolitanum, si vult probare, excommunicationem esse nullam, eò quia lata fuit post legitimam appellationem, vel continebat errorem intolerabilem patenter, sit admittendus ad probationem horum, licèt absolutionem non petat; sed donec de illis constiterit in aliis est vitandus, licèt Sedes Apostolica censueverit tales absolvere ad cautelam: in aliis verò nisi imploret gratiam absolutionis non est audiendus: sed si humiliter petat absolutionem, debet Metropolitanus eum absolvere.

11 Sin verò Episcopus suum subditum excommunicâsset propter manifestum excessum; Metropolitanus, non debet illum absolvere, nisi suffraganeus requisitus malitiosè denegaverit absolutionem. Ex quo textu infertur, eum excommunicatum esse audiendum, qui dicit excommunicationem esse nullam, licèt non petat absolutionem ad cautelam, quia si probet excommunicationem fuisse nullam, non est necessaria absolutio, quam propterea frustra excommunicatus peteret. Potest autem excom̃unicatio, ut habetur in textu, dici nulla, eò quia lata fuerit post legitimam appellationem interpositam. Vel quia in forma excommunicationis fuit expressus error intolerabilis.

12 Cæterum non solùm in his duobus casibus, sed etiam in cæteris aliis; in quibus allegatur nullitas, audiendus est, qui vult probare sententiam excommunicationis esse nullam; tametsi non petatur absolutio. Qui verò dicit, sententiam excommunicationis esse injustam, non auditur; si velit probare illam esse injustam, nisi priùs petat absolutionem *cap. per tuas §. verum in aliis.* Ratio est quia excommunicatio etiam injusta ligat, quoad ecclesiam militantem, & in foro externo, ut habetur *in cap. à nobis 28. h. t.* Unde ne frustranea sint acta, ante omnia peti debet absolutio ab excommunicatione: alioquin excommunicatus, si tantùm dicat, excommunicationem sibi illatum esse injustam, videtur contemnere sententiam, & claves ecclesiæ, & ob hujusmodi contemptum magis ligatur.

13 Cæterum in casibus, in quibus jurisdictio devolvitur ad Archiepiscopum, seu Metropolitanum: tenetur hic absolvere excommunicatum ad petitionem partis: vel ex officio antequam incipiat de causâ cognoscere, & tantùm excipitur, nisi excommunicatio lata fuerit ob manifestam offensam, vel contumaciam, quia tunc non absolvitur nisi data satisfactione de expensis, & cautione testandi in judicio. Rursus per appellationem interpositam in casibus, in quibus ea à jure est prohibita, non devolvitur causa ad Superiorem, ut nec etiam quando qui fuit excommunicatus & citatus non comparuit; qui enim detentus fuit legitimo impedimento excommunicationem quidem incurrit, quâ ligatur, sed est statim absolvendus est, ut desumitur *ex cap. venerabilibus 7. h. t. in 6.* ubi Innocentius IV. rescribit, quòd Archiepiscopus non potest absolvere excommunicatum ab ipso suffraganeo, vel eius officialibus nisi in casu, quo ad ipsum fuerit appellatum, tunc enim potest absolvere: sin verò non fuit appellatum, tametsi altera pars recurrat ad Archiepiscopum, non potest hic cognoscere de injustitia excommunicationis, nisi in duobus casibus. Primò quando una pars fuit ad instantiam partis excommunicata à suffraganeo, & deinde coram Archi. Episcopo petit Suffraganeum puniri de injustitia. Secundò quando Episcopus non ad instantiam partis, sed ex suo officio excommunicavit, tunc potest Archiepiscopus cognoscere de justitia sententiæ. Item rescribit Innocentius IV. ut Archiepiscopus absolvat excommunicatos à Suffraganeo, antequam incipiat causam audire in casibus, in quibus ei competit jurisdictio: ut quòd quis post definitivam fuit excommunicatus, & appellat: excipiuntur tamen casus, in quibus jura prohibent appellare.

Hinc si suffraganeus extra judicium, sed pro sua offensa, vel pro defensione sui juris, aliquem excommunicat, & super hoc ei querelam ponit; priùs est absolvendus secundùm formam ecclesiæ, nisi suffraganeus velit probare eum excommunicâsse pro manifesta offensa. Unde si fuit excommunicatus ob contumaciam, quia non comparuit in termino sive causa sit contra partem, & appellavit, & pars contradicat absolvi; sive causa sit cum Episcopo, & excommunicatus dicit, quòd verè contumax reputari non debeat, quia fuit in itinere captus, vel legitimè impeditus; est priùs absolvendus juxta formam ecclesiæ; secus si fatetur se contumacem, vel constet de manifesta contumacia, vel offensa, tunc non debet absolvi, nisi priùs satisfaciat expensis, & det cautionem standi judicio ecclesiæ: quapropter contumacia non debet esse præsumpta, sed manifesta. Hinc in similibus casibus, si judex vocet aliquem ad certum locum, & ille dicit, locum illum non esse ei tutum, quòd tamen non probat, & non comparet; si deinde appellet, est absolvendus. Rursus quando quis ex causa legitima, vel probabili, ut quia locus non sit tutus appellat, & actu excommunicatur, superior, ad quem fuit appellatum, non debet statim declarare excommunicationem nullam, sed tantùm ad cautelam eam relaxare ad tempus secundùm formam ecclesiæ. 14

Item quando constat, excommunicationem fuisse justam, mandat Pontifex, ut judex superior remittat excommunicatum ad excommunicatorem, nec absolvat nisi sit periculum in mora; vel nisi excommunicatus requisitus ab 15

ab excommunicato malitiosè illi deneget absolutionem. Quòd si constet esse injustam, non debeat illam remittere, sed absolvere: sin verò res sit dubia superior potest eum absolvere, nisi velit deferre excommunicatori, quod honestius, & convenientius est. Præterea quando Archiepiscopus potest cognoscere de excommunicatione, si absolvat, absolutio tenet; licèt sit injusta, quia tametsi absolvat contra jus litigatoris, non tamen contra jus constitutionis. Cæterum Archiepiscopus in casibus, in quibus potest excommunicare subditos suffraganei, potest ab iisdem exigere emendas pecuniarias secundùm consuetudinem regionis. Demum quando excommunicatus dicit sententiam continere errorem intolerabilem, & Episcopus negat, tunc Archiepiscopus potest eum absolvere ad cautelam. Ut etiam si dicat se excommunicatum ante definitivam sententiam in judicio, vel extra, post legitimam appellationem, potest Archiepiscopus absolvere ad cautelam juxta formam ecclesiæ, etiam antequam incipiat cognoscere de veritate causæ appellationis.

16 Hæc omnia statuuntur *in d. cap. venerabilibus 7. h. t.* ex quo infert Glossa, Archiepiscopum non esse judicem subditorum suffraganei quando proceditur per viam querelæ: secus quando per appellationem. Rursus appellatio interposita post difinitivam intra decem dies non potest revocare excomunicationem latam inter sententiam, & appellationem; quia excomunicatio, vel statim valuit, vel statim non valuit. Cæterum quòd judex possit, mulctare pœna pecuniaria loco excommunicationis, id non est hodie in usu, eò quia fortassis non expediat: quòd si fiat, debet pecunia converti in pios usus. Cæterum in ordine ad exigendas mulctas pecuniarias standum est consuetudini Regionis. Rursus quando sententia excommunicationis dicitur lata propter errorem intolerabilem requiritur, ut error ipse sit intolerabilis, & ut sit in ipsa sententia expressus, adeò ut non sufficiat, si sit tantùm notorius.

17 Antequam excommunicatus absolvatur, duplex est ab eodem cautio præstanda. Prima fit per juramentum, quòd absolvendus velit parêre mandatis ecclesiæ, ac promittere, se non commissurum imposterum tale delictum *cap. ex tenore 10. h. t.* Ubi Alexander III. mandat, ut in virtute juramenti præcipiat, ne de cætero in Clericum, Monachum, vel conversum Religionis injiciat manus violentas, nisi se defendendo, vel de mandato suorum Prælatorum; vel nisi sit eius Prælatus, & Magister, vel nisi sit cum eodem socius in eadem ecclesia. Non tamen id exigitur in absolutione ab omnibus criminibus, sed tantùm in enormibus; ut in falsariis, incendiariis, aliisque id genus. Idque etiam habetur *in cap. ad hæc 12. h. t.* ubi Urbanus III. rescribit, quòd quando quis est excommunicatus à delegato, & impetrat litteras à Papa pro altero delegato, qui absolvat, in litteris debeat contineri expressè, ut præstet cautionem sufficientem, quòd obediet judicio ecclesiæ, quia Sedes Apostolica sic tantùm consuevit litteras dare. Alioquin, ut notat Glossa *in d. cap.* litteræ impetratæ essent nullæ, quia rescriptum præter usum Romanæ curiæ non valet. Secunda cautio est, ut absolvendus promittat se satisfacturum parti læsæ: non enim in foro interno, vel externo est quis absolvendus ab excommunicatione, nisi priùs parti læsæ actu, vel realiter sit satisfactum, vel cum ea transactum. Sin autem id statim præstare non possit, tunc tenetur dare sufficientem cautionem, sive pignoratitiam, sive fidejussoriam: sin verò neque hanc dare possit, tunc sufficit juratoria, quia ad impossibile non datur obligatio. Quòd si quis post præstitam cautionem per juramentum de satisfaciendo parti læsæ negligat postea satisfacere; non ideo in priorem excommunicationem reincidit, quia id jure expressum non est. Potest tamen à judice excommunicari, ut notat Covarruvias *p. 1. in cap. Alma Mater §. 11. num. 6.* Rursus si habens ordinariam potestatem, vel etiam delegatam aliquem absolvat ab excommunicatione ante satisfactionem datam parti læsæ, vel ante præstitum juramentum de parendo mandatis ecclesiæ, illicita quidem est absolutio, sed valida; quia non pertinet ad illius substantiam, ut desumitur *ex d. c. venerab. 7. h. t. in 6.*

Absolutus tamen in imminente aliquo mortis periculo ab eo, qui non habet potestatem absolvendi à tali excommunicatione, si periculum evaserit, tenetur postea se sistere habenti potestatem absolvendi; quia absolutio, quam obtinuit à non habente potestatem data fuit ad reincidentiam, nimirum ut absolutus si mortis periculum evadat, debeat iterum absolvi ab habente potestatem, quia sublato periculo reincidit in excommunicationem, & absolutio propterea fuit ei impertita sub conditione, ut cessante mortis periculo, se præsentet superiori, qui extra illum casum possit eum absolvere, idque desumitur *ex cap. eos qui 22. h. t.* ubi Gregorius X. rescribit, ut innodatus aliquâ censurâ, à qua non possit absolvi, nisi à Papa, si propter mortis periculum, vel aliud impedimentum legitimum absolvatur ab alio, cessante periculo, vel impedimento debeat se præsentare illi, à quo erat absolvendus: alioquin si id negligat reincidit in eandem censuram. Accessus tamen ad legitimum Superiorem pro absolutione est ita intelligendus, ut fiat, cùm primùm commodè potest; quòd si tantùm flueret aliquod modicum tempus, dummodo haberet intentionem, quamprimum erit possibile se præsentandi superiori, non censeretur reincidere in excommunicationem, quia modicum pro nihilo reputatur. 18

Præterea hæc præsentatio non fit, ut excommunicatus iterum ab excommunicatione absolvatur; cùm jam plenè ab illa sit absolutus; 19

tus; sed ut superior medicinam adhibeat, & satisfactionem imponat; si ita judicaverit. Imò onus se præsentandi non est injungendum habenti perpetuum impedimentum; unde hoc impedimentum debet esse temporale, ut eo cessante teneatur, qui fuit absolutus, se sistere superiori, ut desumitur *ex cap. quamvis 58. h. t.* ubi dicitur, quòd laborantibus temporali impedimento (exceptis pueris) solet illis injungi sub juramento præstito secundùm formam ecclesiæ, ut cessante impedimento adeant Sedem Apostolicam, & humiliter suscipiant ejus mandatum. Ubi notat Glossa, satisfactionem, & juramentum non esse de substantia absolutionis ab excommunicatione, & desumitur *ex cap. cùm desideres 15. h. t.* ubi dicitur, quòd nullus possit communicare cum excommunicato antequam absolvatur, tametsi juraverit stare mandato ecclesiæ: quia ista cautio juratoria potiùs est introducta ex consuetudine ecclesiæ, quàm ex vigore canonum; unde si absolvatur quis ab excommunicatione omisso juramento, absolutio tenet, quia juramentum non est de substantia absolutionis; sed tantùm ad cautelam, ne imposterum incidat. Cæterum obligatus ad se præsentandum cessante impedimento tenetur personaliter se præsentare: alioquin si per Procuratorem compareret minimè satisfaceret, nisi fortassis subesset causa justa, ut probabiliter censent plures.

20 Quid verò dicendum sit de excommunicato, qui in mortis articulo dedit signa manifestæ pœnitentiæ, & juraverit se pariturum ecclesiæ, & nihilominus decedat antequam absolvatur ab excommunicatione. Resp. hunc tametsi absolutum coram Deo, non tamen haberi absolutũ coram ecclesia, posset tamen imò deberet ab ecclesia absolvi, idque desumitur *ex cap. à nobis 38 h. t.* ubi Innocentis III. rescribit, judicium Dei veritati, quæ non fallit, nec fallitur semper inniti: judicium verò ecclesiæ aliquando sequi opinionem; proinde esse obnoxium errori, ac posse fallere, & falli, adeò ut qui ligatus est apud Deum, solutus sit apud ecclesiam, quod in suscitatione Lazari est manifestum, quem prius Christus suscitavit, & postea præcepit Apost. solvere *Joa. c. 11.*

21 Hinc si qui dedit signa pœnitentiæ morte præventus absolvi non potuit, quamvis credatur absolutus apud Deum, nondum tamen est habendus absolutus ab ecclesia, sed potest, ac debet hæc illi subvenire, quia licèt non fuerit communicatum vivo, fuisset tamen ei communicandum, quem non contemptus religionis, sed articulus necessitatis impedivit: & legitur in certis casibus in jure canonico ecclesiam ligâsse, vel absolvisse mortuos, quod intelligitur indirectè quatenus imperavit vivis, ut suffragia offerrent pro mortuis, quia ecclesia non habet jurisdictionem in mortuos, quia Christus *Matth. 18.* dixit Petro: *Quodcunq; ligaveris, vel solveris super terram, erit ligatum, & solutum & in cœlis,* unde hæc potestas tantùm extenditur ad eos, qui sunt super terram, quales non sunt mortui. Neque obstat, quòd in *d. c. à nobis* ecclesia dicatur ligâsse, & solvisse mortuos, quia ibi tantùm factum narratur, non verò deciditur quæstio, nec ratio illa approbatur. Hinc licèt ecclesia privet ecclesiastica sepultura, & suffragiis fidelium publicum peccatorem mortuum, non tamen tunc excommunicatione innodat mortuum in se, & directè; sed tantùm indirectè præcipiendo vivis fidelibus, ne illum sepeliant, nec pro eo orent; tum quia illa pœna non habet propriam rationem censuræ, cùm non sit medicinalis, nec ad correctionem, sed tantùm ordinetur ad aliorum fidelium terrorem.

Qui verò fuit ab Episcopo excommunicatus & dicit, se absolutum ab alio superiore, 22 non est ei credendum, nisi constiterit de ejus legitima absolutione, vel per litteras Papæ, delegati à Papa, vel alio modo legitimo, idq; desumitur ex *c. Sicut 39. h. t.* ubi dicitur aliquos excommunicatos à suo Episcopo fuisse Romanam curiam profectos, & redeuntes dixisse se esse absolutos, non ostensis litteris suæ absolutionis, & interrogatus Innocentius III. an habendi essent ut absoluti, respondet, quòd nisi excommunicati ab Episcopo adferant litteras absolutionis ab ipso Papa, vel delegato ipsius, vel alio modo de ipsorum absolutione legitimè constiterit, esse habendos ut excommunicatos; proinde esse vitandos: quia semel excommunicatus præsumitur semper excommunicatus, nisi se probet absolutum: neque ipsi dicenti se esse absolutum est credendum, nisi id probet: & debet hæc absolutio probari per testes, vel alio legitimo modo, adeò ut non sufficiat, si se probet absolutum per schedam Confessarii, sed debet id probari per duos testes asserentes, excommunicatum fuisse absolutum, & satisfecisse parti læsæ. Id tamen procedit in foro contentioso, & quando fieret actori præjudicium, tunc enim non sufficit unus testis, tametsi sit persona honesta, ut ei credatur, immò nec illa indicia, quæ sufficerent *c. inter c. tua de cler. pereg.* Secus tamen est dicendum ut notat Glossa hic, quando nulli fit præjudicium. In foro autem conscientiæ credendum est ei cofitenti; ratio est, quia in foro interno nulli fit damnum, nisi pœnitenti.

§. IX.

De quibusdam excommunicationibus specialibus, de quibus agitur in hoc titulo.

Solemnis est illa excommunicatio, quâ quis innodatur ob percutionem Clerici, & de 1 qua agitur in *c. porro 7. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, quòd percussor Clerici tametsi non convincatur, sitque secretus, debeat satisfacere parti, & Romam proficisci pro absolutione, eò quia ab Episcopo non possit absolvi

solvi, ubi Pontifex duo imponit. Primò ut satisfaciat parti, & postea ut Romam proficiscatur pro absolutione; ex quo colligitur, percussorem Clerici non esse absolvendum ab incursa excommunicatione, nisi prius satisfecerit parti læsæ; non enim pœnitentia valet sine debita satisfactione: alioquin si non satisfaciat, reincidit in eandem excommunicationem. Rursus ex hoc textu constat, excommunicatum propter violentam manuum inectionem in Clericum, licèt crimen sit occultum, non posse ab alio absolvi nisi à solo Papa. Id tamen procedit de jure communi antiquo: quia hodie ex Concilio Tridentino *Sess. 24. de reform. c. 6.* possunt Episcopi suos subditos absolvere ab excommunicatione etiam propter percussionem Clerici, dummodo delictum sit occultum, & nondum deductum ad forum contentiosum: quòd si talis excommunicatus ob occultam percutionem Clerici semel fuerit ab Episcopo absolutus, vigore Concilii Tridentini, non tenetur postea adire Papam, nec ejus Legatum. Agitur etiam de hac excommunicatione in *c. Parochianos 9. h.t.* ubi qui percutit Monachum, vel conversum religionis dicitur excommunicatus, & vitandus, & ita est denuntiandus, nec potest absolvi, nisi satisfaciat læsis, & cum litteris Ordinarii adeat Sedem Apostolicam. Quòd verò sit denunciandus, id supponit delictum non esse occultum saltem pluribus.

2 Hinc à sententia excommunicationis ob percutionem Clerici non potest appellari, quando constat notoriè, percussorem Clerici incidisse in excommunicationem, tunc enim nec per appellationem impeditur, quo minus percutiens sit denunciandus, & vitandus: secus est si notoriè non constet, & dubitetur, an percusserit, nec ne, quia in dubio est reo favendum, ac ejus appellationi deferendum. Præterea agitur de hac eadem excommunicatione in *c. cum non ab homine 14. h.t.* ubi Clemens III. rescribit, quòd manifestus percussor Clericorum, licèt non sit denunciatus, sit tamen vitandus; secretus verò tantùm à sciente, & in secreto. Hinc ex hoc textu habetur, excommunicatum ob violentam, & sacrilegam percutionem Clerici statim esse vitandum, quamprimùm constat eum esse excommunicatum, quamvis nondum sit denunciatus: hoc tamen discrimine, ut excomunicatus occultus sit vitandus occultè, & publicus publicè, quia per denunciationem excommunicati ipse non excommunicatur, sed solùm declaratur excommunicatus, ut notat Covarruvias in *c. Alma Mater p. 1. §. 3. n. 2. in fin.*

3 Quòd si Clericus percussus jam anteà dimiserit habitum, & tonsuram Clericalem, seque immiscuerit enormitatibus, qui talem Clericum percuteret, non incurreret excommunicationem, idque desumitur ex *d. c. cum non ab homine 14. h.t.* ubi Clemens III. addit, qui occidit Clericum, vel Presbyterum, qui contempto habitu Clericali enormitatibus se immiscet, non est excommunicatus; asperiùs tamen est puniendus, quàm qui laicum occidit. Ratio verò, cur tunc percutiens non incurrat excommunicationem est, quia talis Clericus amittit privilegium canonis *si quis suadente* sine alia admonitione, eo ipso quòd dimittit habitum, & tonsuram clericalem, seque immiscet enormitatibus: & hoc statutum est in odium horum Clericorum, qui ob contemptum habitus Clericalis, & enormia delicta privantur privilegio canonis. Dicuntur autem Clerici se immiscere enormitatibus, quando seditiones excitant in populo, prælia ineunt, & alia id genus.

De hac eadem excommunicatione lata contra percussores Clericorum, agitur etiam in Concilio Lateranensi *cap. 15.* ubi ab Innocentio III. statuta est excommunicatio contra percussores Clericorum, prout refertur in *c. si quis suadente 29. caus. 17. q. 4.* ubi dicitur: *Si quis suadente Diabolo in Clericum, vel Monachum manus violentas injecerit, anathematis vinculo subjaceat, & nullus Episcoporum præsumat illum absolvere nisi mortis urgente periculo, donec Apostolico conspectui præsentetur, & ejus mandatum suscipiat.* In hac enim constitutione excommunicantur omnes personæ cujusvis conditionis, status, & sexus, quæ sunt capaces excommunicationis, & utuntur ratione, suntque baptizatæ, si Clericum percutiant, ut fusè ostendit Suarez *disputat. 22. de censur. sect. 1. n. 5.* 4

Per Clericum verò intelliguntur omnes, non solùm qui sunt sacris ordinibus initiati, sed etiam habentes primam tonsuram, dummodo Clericalem habitum, & tonsuram gestent, quamvis sint conjugati, sed cum unica virgine *c. unic. de cler. conjug. in 6.* quia hi omnes gaudent privilegio canonis, ut fusè probat Suarez *loc. cit. sect. 1. n. 6.* Quia verò in *c. Si suadente Diabolo* dicitur, injecerit manus violentas in Clericum, & Monachum; nomine Monachi comprehenduntur omnes Religiosi utriusque sexus, qui tria vota Religionis sive solemnia per professionem, sive simplicia ediderunt, immò etiam conversi, & conversæ; dummodo talia vota emiserint in Religione approbata à Sede Apostolica, immò comprehenduntur etiam Novitii, quamvis nondum sint Religiosi, sed tantùm in via ad profitendam Religionem *c. Religioso 21. §. quamvis h. t. in 6.* quia Novitius habetur ut Religiosus saltem inchoativè, & gaudet privilegio canonis *si quis suadente*: immò gaudet etiam privilegio fori ecclesiastici, adeò ut non possit conveniri coram judice sæculari, eo quia sit persona ecclesiastica. Hæc tamen excommunicatio ut incurratur, debet percussio Clerici fieri suadente diabolo, hoc est illicitè, & injustè, adeò ut per talem percussionem inferatur gravis injuria per externam, & sensibilem violentiam: alioquin si non haberetur hæc externa violentia, sed tantùm internum propositum lædendi in corpore, vel honore, licèt talis in- 5

tentio esset peccatum mortale, non tamen intendens Clerico ità nocere incurreret hanc excommunicationem, quia cùm sit pœna non incurritur nisi ob delictum exteriùs patratum cum suo effectu: Sicùt à contrario sensu, si læsio exterior esset gravis, & intentio non esset de tali damno inferendo non incurreretur hæc excommunicatio, quia hæc non incurritur nisi ob peccatum mortale, unde si in tali casu percutiens excusaretur à peccato gravi, eò quia non habuerit intentionem lædendi non contraheret excommunicationem.

6 Rursus sunt injiciendæ manus violentæ, ut contrahatur hæc excommunicatio: per manus autem violentas intelligitur quævis actio externa, & corporalis injusta, ac injuriosa sive manibus fiat, sive alio membro circa personam clerici, aut res ei adhærentes, ut si Clericus, vel Monachus occidatur, mutiletur, vulneretur manu, ense, fuste; si per injuriam eripiatur aliquid ei de manibus violenter: secus tamen si quis nulla adhibita violentia per fraudem auferret vestes, vel pallium positum in alio loco: quia ad incurrendam hanc excommunicationem requiritur violentia, quæ fiat Clerico, vel Monacho. Tametsi Clericus assentiretur tali violentiæ sibi inferendæ, ut habetur in *c. contingit 36. h. t.* ubi Innocent. III. ait quòd Clericus, qui offendit aliquem, si pro satisfactione ex more patriæ suæ subjicitur sponte verberibus, adhuc verberans sit excommunicatus: quia hæc injectio manuum quamvis non sit violenta, est tamen injuriosa ordini clericali: & privilegio canonis non potest Clericus renunciare, cùm non tam in favorem Clerici, quàm in favorem totius ordinis Clericalis sit concessum.

7 Quòd si dicas, volenti, & consentienti non fieri injuriam, respondetur, id procedere, quando volens consentit in iis, in quibus potest & pertinent ad totam communitatem. Unde ad incurrendam hanc excommunicationem sufficit, si violentia fiat statui Clericali, licèt non inferatur alicui particulari Clerico volenti, & consentienti. Verùm tamen est, quòd Clericus consentiens in sui percussionem non sit ipso facto, seu jure excommunicatus, sed excommunicandus, quia in *d. c. contingit 36. h. t.* Innocentius III. ait *De cætero si aliquis Clericus præsumpserit se subjicere similibus verberibus excommunicetur.* Illud verbum *excommunicetur* supponit non esse ipso jure excommunicatum, sed esse excommunicandum. Immò eandem excommunicationem etiam incurrit Clericus si se ipsum ex ira, vel tædio vitæ vulneret.

8 Verùm contraria sententia videtur perquam probabilis, quia ad incurrendam hanc excommunicationem canonis, requiritur distinctio personarum inter ipsum percussum, & percutientem. Tum quia in *c. Si quis suadente, dicitur si quis manus violentas injecerit in Clericum, vel Monachum*; unde supponit textus injicientem manus violentas se habere activè, & Clericum passivè, ac esse personam distinctam à percutiente.

Cæterum hæc excommunicatio lata in *c. in si quis suadente* non solùm incurritur ab ipsis percutientibus Clericos, sed etiam à mandantibus, consulentibus, consentientibus, imò etiam non impendientibus, si possint, ac debeant saltem ex charitate impedire percutionem Clerici: hi enim omnes secuto effectu incurrunt excommunicationem, idque colligitur ex *c. mulieres 6. h. t.* ubi Alexander III. declarat, quòd qui mandat, Clericum percuti, vel ejus authoritate percutitur, est excommunicatus, ac mittendus Romam, quia verè committit delictum: ubi notat Glossa, quòd mandans, & qui facit ex mandato incidunt in excommunicationem, quia mandatum est injustum, cui non debet obediri. Item qui mandat, & ante executionem eum pœnitet, si non revocat mandatum, adeò ut revocatio ad Mandatarium perveniat; etiam incurrit hanc excommunicationem. 9

Quòd si mandans ante injectionem manuum moriatur, non incurrit excommunicationem, quia mandatũ morte extinguitur mandantis. Quòd si mandatum revocatum sit, & revocatio intimata Mandatario, tunc mandans non ampliùs incurrit excommunicationem, si Mandatarius manus violentas injiciat in Clericum, quia tunc per talem revocationem mandans non intelligitur ampliùs influere in talem percutionem Clerici, cui non ampliùs assentitur. Quòd verò dicitur de mandante Clericum percuti, id extenditur etiam ad ratihabentem ipsam percussionem suo nomine factam idq; desumitur ex *c. cum quis 23. h. t. in 6.* ubi dicitur, quòd quando quis percutit Clericum meo nomine, sed sine meo mandato, si postea ego ratumhabeo delictum, sum excommunicatus, quia ratihabitio retrotrahitur, & comparatur mandato. Sin verò percussio non fuit facta meo nomine, & ego deinde ratamhabeam, non sum excommunicatus, licèt peccem: ratio etiam additur, quia nullus potest habere ratum, quòd suo nomine non est factum. 10

Hinc qui ratumhabet, quod suo nomine actum est ratihabitio retrotrahitur, proinde obligatur, perinde ac si mandâsset: idq; procedit non solùm in contractibus, si enim quis emat rem sine mandato Petri, sed nomine Petri, & per traditionem recepit, & Petrus postea ratamhabeat emptionem, acquiritur ipsi dominium, & possessio rei per ratihabitionem eo pacto, quo acquireretur per Procuratorem Petri, si haberet ejus mandatum, in quo sensu ratihabitio dicitur retrotrahi, & æquiparari mandato. Verùm etiam procedit in delictis illis, quæ possunt per alium committi ut habetur in *d. c. cùm quis 23. h. t.* in aliis enim delictis, quæ non possunt fieri per alios, ut adulterium, & alia id genus ratihabitio non habet locum. Immò qui verbo, vel signo ratificat, seu approbat delictum perpetra- 11

tra-

tratum suo nomine punitur eadem pœna, sicut ipse delinquens, proinde incurrit eandem excommunicationem, quia ratihabitio in criminibus æquiparatur mandato, quia habetur ut causa moralis patrati delicti, si hoc commissum sit nomine ratumhabentis: alioquin si non sit commissum nomine ratificantis, tunc licèt ratamhabeat percussionem, hæc tamen moraliter illi non imputatur, neque excommunicationem incurrit.

11 Juvat tamen observare, quòd tametsi in civilibus ratificatio retrotrahatur ad tempus celebrati actus, non ita in criminibus, quia in hisce ratificans tantùm contrahit obligationem à die ratificationis, non à die commissi delicti, quià jura non dicunt, in delictis ratificationem retrotrahi ad tempus mandati, sed tantùm dicunt æquiparari mandato; proinde ratificans tantùm contrahit excommunicationem tempore ratihabitionis, non verò tempore injectionis manuum.

12 Cæterum ut incurratur excommunicatio in *c. si quis suadente 29. causa 17. q. 4.* necesse est, ut injuria facta Clerico opere consistat, & quidem physicè, & contingat personam ecclesiasticam, vel res illi adhærentes: alioquin vim inferens non incurreret hanc censuram, quia non injiceret manus violentas in Clericum, est enim hæc censura lata contra injicientes manus violentas: & donec actio exterior non consummetur sub ea proprietate, quam verba legis exigunt, non incurritur censura; ratio est, quia in pœnalibus verba accipienda sunt secundùm propriam significationem *c. ex litteris de sponsal. l. non aliter ff. delegat. 3.* Tum quia ecclesia punit solam actionem exteriorem, cùm non judicet de occultis *c. Tua nos §. fin. de Simonia.*

13 Hinc hac excommunicatione non ligatur, qui per sola verba contumeliosa injuriam infert Clerico. Nec qui animo percutiendi ejaculatur in Clericum sclopetum, si nec personam, nec vestes Clerici tetigit; quia physicè Clericum non percussit, licèt gravissimè peccaverit. Sin verò ex tali explosione fuisset ortum scandalum, tunc censent plures jaculatorem incurrere hanc excommunicationem. Præterea hæc externa actio physica debet talis esse, ut ex vi sua sufficiat ad peccatum mortale, quia cùm ecclesia tantùm puniat actum exteriorem, debet hic esse culpa mortalis: cùm enim excommunicatio sit culpa gravissima, ut commensuretur delicto, debet supponere culpam gravem: unde si quis tantùm leviter Clericum percuteret, nec graviter lædat, ut percussio ex vi sua non sit mortalis; percutiens non incurrit hanc excommunicationem, tametsi habuerit intentionem eum graviter percutiendi, quia intentio latet ecclesiam, quæ tantùm punit actum externum, cui si sit annexa culpa levis ob ipsam non incurritur hæc excommunicatio, quæ est gravissima.

14 Verùm quia violentia est majoris rei impetus, qui coërceri difficulter potest *l. 2. ff. de eo, quod met. caus.* ideò tunc dicitur quis violentas manus in aliquem injicere, non solùm quando illum percutit; verùm etiam quando ab illo aliquid per violentiam aufert, si enim talis vis exteriùs inferatur, incurritur hæc excommunicatio licèt sine tali violentia, sola rapina, vel ablatio non sufficeret ad hanc excommunicationem incurrendam, quamvis res sublata ipsi Clerico adhæsisset: ut si quis ex crumena Clerici occultè nummos extraheret, ac surriperet, talis ablatio, quia non pertineret ad violentiam, sed ad solum furtum, ob illam non incurreretur hæc excommunicatio, quia hæc non fuit lata ob furtum, sed ob violentam manuum injectionem. E contra si quis violentiam inferret Clerico, tametsi percuteret rem Clerico adhærentem contraheret hanc censuram, quia violentia censeretur facta ipsi personæ *c. si quis pulsatus de pœnit. dist. 1.*

Cæterum quia manus est instrumentum aptius ad percutiendum, & violentiam inferendam, & frequentiùs hæc manu fit, ideo textus solùm mentionem facit de violenta injectione manuum; in qua tamen comprehenduntur omnes corporis partes, quibus potest violentia alteri inferri: unde si quis violenter Clericum morderet, vel pedibus eum premeret, vel calcibus percuteret, vel brachiis pulsaret, vel genu premeret, hanc contraheret censuram. 15

Præterea hæc violenta manuum injectio quoad effectum incurrendi hanc censuram non est necesse, ut immediatè fiat, sed sufficit, si mediatè, seu mediante aliquo instrumento; dummodo instrumentum personam Clerici, vel rem eidem adhærentem tangat: si enim quis ense vulneret, baculo percutiat, lapide contundat Clericum, incurrit hanc excommunicationem: quia manu, vel alio membro dicitur fieri, quidquid aliquo instrumento mediante fit ab ipsa manu, vel alio membro: qui enim est causa causæ, est etiam causa causati. 16

Quia verò hæc violenta injectio manuum est quasi locutio metaphorica, qua omne corporale damnum significatur; cum violentia sine corporali læsione non inferatur, ut notat Panormitanus in *c. Nuper not. 3. h. t.* ideo hanc excommunicationem contrahit non solùm, qui violentas manus in Clericum injicit, sed etiam qui sine manuum injectione in corpus facta aliquod nocumentum Clerico injuriosè infert, ut qui Clericum detruderet in carcerem ex *c. nuper, & c. contingit 1. h. t.* etenim etiam sine corporali læsione violentia interdum infertur Clerico. 17

Potest tamen judex sæcularis per Ministros etiam laicos capere Clericum deprehensum in flagranti crimine, non ut eum puniat, sed ut tradat suo judici ecclesiastico, ut notat Clarus *in pract. crimin. §. fin. q. 28. num. 6.* eodem pacto possunt alii laici capere Cleri- 18

cum ex mandato Prælati ecclesiastici, quia is facere intelligitur, cujus authoritate fit: verùm ad id requiritur speciale mandatum. Et desumitur ex *c. ut famæ 35. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd etiam laici infra periculum excommunicationis ab eis incurrendæ possint Clericos in magnis sceleribus deprehensos capere, & ad judicium trahere, & etiam si opus sit violenter, dummodo id faciant ex mandato Prælatorum ecclesiasticorum, quorum jurisdictioni Clerici subjiciuntur, unde requiritur speciale mandatum; & generale non sufficit.

19 Hinc hac censura is etiam ligatur, qui Clericum in aliquo loco includit, à quo nonnisi cum pudore possit exire: ut etiam si quis frœnis equi manus admovet, aut abscindit cingulum, aut cum adeo furiosè persequitur, ut cogatur se præcipitare, vel aliud malum ad se liberandum subire: non ita tamen si fugiens casu caderet. Quia verò hæc violentia non solùm armis inferri potest *l. 1. ff. de leg. Jul. de vi public.* sed etiam per omne id, quod potest nocere *argum. l. armotos ff. ad leg. Jul. de vi public.* ideo hac excommunicatione innodantur etiam qui haustum veneno infectum porrigerent Clericis, eosque necarent; vel molestiam illis inferrent, quamvis furtivè, & sine exteriori violentia.

20 Sunt tamen plures casus, in quibus percussor Clerici non incurrit hanc censuram. Qui enim Clericum sibi vim inferentem vi repellit incontinenti, ac violenter, non incurrit hanc censuram, idque desumitur ex *c. si verò 3. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, eum, qui incontinenti vim vi repellendo Clericum lædit, non esse mittendum Romam, seu non esse excommunicatum, eò quia licitum sit vim vi repellere, nec propria defensio imputatur culpæ se defendenti, servato moderamine inculpatæ tutelæ, & sine culpa non incurritur hæc excomunicatio. Quoties ex circumstantia personæ percussæ, vel ex modo percussionis non censetur percussio culpabilis, nec graviter injuriosa statui clericali non incurritur hæc censura. Sunt etiam qui cum Soto *in 4. dist. 22. q. 1. art. 2. cas. 2. cum verò*, ob circumstantiam personæ excusant pueros Clericos rixantes, & se invicem percutientes pugnis, & calcibus, quamvis sanguis è naribus eliciatur, quia plerumque hæc injuria inter ipsos censetur levis, tametsi aliquando gravis esse soleat *argum. c. ult de sent. excommun.* & Layman *lib. 1. sum. tract. 5. p. 2. c. 5. n. 8.* censet id esse conjiciendum ex circumstantiis.

21 Ex modo percutiendi solent etiam excusari ab hac censura incurrenda, qui ex subita passione animo non plenè advertente; vel à fortiori, causâ joci, & ludi Clericum percutiunt; quia tametsi percussio aliàs esset in se gravis: modus tamen quo contingit, minuit gravitatem, & impedit, ne percussio sit culpa lethalis *argum. c. super 1. h. t.* ubi Alexander III. rescribit, quòd si contingat, Clericos se ab invicem percutere ex levitate jocosa, & non ex odio, vel invidia, vel indignatione, licèt sint plena ætate non sunt excommunicati. Rursus excusantur ignorantes probabiliter, Clericum esse, quem percutiunt, quia hæc excommunicatio non propter percussionem injustam tantùm, sed simul propter percussionem sacrilegam, & statui Clericali injuriosam statuitur: atqui stante ignorantia probabili Clericatûs cessat injuria, ut expressè habetur in *c. si verò 3. h. t.* ubi excusatur ab excommunicatione percussor Clerici nutrientis comam, quia probabiliter existimare percussor poterat; Clericum non esse, idque adeò est verum, ut si Clericum ignoranter percutientes etiam darent operam rei illicitæ, hanc censuram non incurrerent, quia ratione status clericalis essent immunes à culpa, ut notat Covarruvias *in c. Alma Mater 1. p. §. 10. n. 16.*

Quin imò quamvis animum haberent percutiendi Clericum, si tamen probabiliter ignorarent Clericum esse, quem percutiunt, hanc non incurrerent excommunicationem, quia hæc non contrahitur ob pravum effectum sed ob externam sacrilegam manuum injectionem, ut notat Suarez *disp. 22. sect. 1. n. 54.* 22
Præterea in *c. ex tenore* quatuor recensentur casus, in quibus non incurritur excommunicatio ob Clerici percussionem, ubi Alexander III. ponens formam servandam in absolutione ab excommunicatione ob percussionem Clerici mandat, ut positis litteris Apostolicis absolvens recipiat juramentum, quòd stabit suo mandato: deinde authoritate Papæ ipsum absolvat: mox in virtute juramenti præcipat, ne de cætero in Clericum, Monachum, vel Conversum religionis injiciat manus violentas, nisi se defendendo, vel de mandato suorum Prælatorum, vel nisi sit ejus Prælatus, vel Magister, vel nisi sit cum ipso socius in eadem ecclesia.

Rursus quamvis in quibusdam casibus percutiens, vel occidens privata authoritate graviter peccet, non tamen incurrit excommunicationem, quia ecclesia non censet ejusmodi excommunicationem esse factam suadente diabolo, sed ex vehemente passione, ut si maritus inveniens Clericum turpiter jacentem in lecto cum sua uxore, matre, sorore, vel filia violentas manus in illum injiciat, ut *ex c. si verò 3. h. t.* ubi Clericus turpiter inventus is dicitur, qui quemlibet turpem actum exercet cum dictis personis, etiam osculo, vel amplexu tantùm. Rursus nomine uxoris intelligitur etiam sponsa de præsenti, cum qua contractum est matrimonium, sed nondum consummatum, non verò sponsa de futuro, quia non est uxor; rursus nomine matris, filiæ, non intelligitur avia, & neptis; quia verba legis sunt propriè intelligenda, & potius restringenda, si sint pœnalia. 23

Præterea neque hanc canonis excommunicationem incurrunt, qui percutiunt clericum causa disciplinæ correctionis, ut si Magister 24

gister discipulum Clericum percutiat, Pater filium; Prælatus ecclesiasticus suum subditum *cap. ex tenore 10. h. t.* ut etiam si quis habeat officium in ecclesia, ratione cujus possit corrigere inferiores clericos. Quòd possit Prælatus ecclesiasticus percutere clericum sibi subditum per alium; non ita per laicum causâ justæ correctionis habetur etiam *in cap. universitatis 24.* ubi Clemens III. rescribit, quod si laicus qui Abbate mandante etiam ex causa regularis disciplinæ percutit Monachum tam ipse, quàm Abbas sunt excommunicati: quod maximè procedit si causa verberandi non subesset; sed ex odio id fieret. Quòd si Abbas causâ regularis disciplinæ clericum percutiat per se ipsum, vel si necessitas urgeat per clericum, vel Monachum, non incurritur hæc censura, quia Abbas habet jus castigandi suum subditum, id enim sæpe necessarium est ad conservandam disciplinam, proinde ob talem percussionem non potest censura incurri. Debet tamen hæc correctio fieri ex justa causa, & cum debita moderatione: alioquin si fiat cum notabili excessu incurritur excommunicatio, quia talis excessus non esset ecclesiastica disciplina, sed violenta manuum injectio.

§. X.

Quisnam possit absolvere ab excommunicatione canonis ob percutionem Clerici.

1 Percussio clerici triplex est, prima dicitur levis, quæ respectu percussionum mortiferarum, nec est enormis, nec mediocris, & Navarrus *in Manual. cap. 27. num. 91.* asserit, levem percussionem esse, quæ fit pugno, palma, baculo, vel lapide, & ubi nullum membrum secatur, nec dens evellitur, nec multum sanguinis effunditur: sed id non semper est verum, putârim circa hoc non posse certam regulam dari, proinde standum esse judicio prudentis judicis, quia levis percussio conjici debet ex circumstantiis personarum, locorum, temporum, & ex modo percutiendi, ac lædendi; etenim si Clericus solemniter ministrando in altare percuteretur etiam leviter, talis injuria ratione loci, & personæ, ut celebrantis actu non censeretur injuria levis circumstantiarum, quamvis aliàs esset in se levis.

2 Secunda est percussio gravis, & dicitur illa, quæ nec levis est, nec enormis, & de qua judicare pertinet ad Episcopum, vel Abbatem, quibus conceditur in certis casibus absolvere ab illa proinde possunt cognoscere, an ad ipsos pertineat ab illa absolvere *cap. super litteris de rescript.* & *l. si quis ex aliena ff. de judic.*

3 Tertia est percussio enormis, & ea dicitur, quæ pervenit ad occissionem, aut mutilationem membri, vel ad effossionem oculi, vel si Clericus ex læsione fiat inutilis ad fungendum munere suo, si vulnus notabile ei infligatur, à quo, ut sanetur, indigeat remedio chirurgiæ, vel aliorum medicinalium: magna tamen effusio sanguinis solùm è naribus ob impactam alapam, non dicitur percussio enormis, ut nec etiam effusio sanguinis ex modico vulnere. Dicitur tamen percussio enormis si laicus officialis auctoritativè percutiat Clericum. Ut etiam si quis injiciat manum in Episcopum, vel Abbatem, vel alium, qui sit caput monasterii, vel vicem illius gerat. Præterea est enormis percussio ratione loci, si vulneretur clericus in oculo, vel in facie, ut etiam ratione scandali, si subditus ita superiorem percutiat, ut inde oriatur scandalum; vel si Monachus percutiat clericum sæcularem, & ex eo detur scandalum. Rursus ratione irreverentiæ censetur percussio enormis, si præsente Prælato, vel judice percutiatur clericus *instit. de injur. §. atrox.* ut etiam ratione loci si percutiatur clericus in ecclesia, cæmeterio, vel dormitorio *argum. cap. quisquis 17. q. 4.* eadem ratione erit enormis percutio, ex facti notorietate, præsertim si percutiatur clericus in magno aliquo concursu, ut in nundinis, mercatu celebri.

An verò, quando dubitatur, num percussio Clerici sit levis, vel gravis, judicanda sit gravis. Affirmant plures cum Suarez *disp. 22. sect. 1. num. 88.* & Sayro *de censur lib. 3. cap. 28. num. 8.* quia in dubio percussiones sunt potiùs censendæ graves, & enormes, quàm leves, idque ne detur occasio offendendi statum ecclesiasticum, & videtur id decisum in extravag. Joannis XXII. Alii verò dicunt *dict. Extravag.* non habere authoritatem, & percussionem in dubio esse censandam levem, quia Reo est favendum. Verùm prior sententia communior est, & verior, cui adhærendum puto. 4

Ab excommunicatione contracta ob levem percussionem clerici potest Episcopus absolvere suos subditos, idque desumitur *ex c. pervenit 17. h. t.* ubi Clemens III. rescribit, quòd excommunicatum non pro enormi, sed pro modica, & levi injuria facta clerico, absolvit Episcopus, ad quem etiam pertinet arbitrari, an percussio levis sit, vel gravis, idque de jure communi juxta communiorem sententiam; an verò hæc eadem potestas extendatur ad quoslibet alios Prælatos jurisdictionem quasi Episcopalem habentes, non conveniunt Canonistæ. Negant Felinus, & Panormitanus *in cap. pervenit 17. h. t.* quos sequitur Molina *tractat. 3. disp. 59. n. 2.* & nituntur ea ratione, quia Pontifex *in d. cap. pervenit* committit Episcopo, ut fratri hanc potestatem, ait enim textus: *tuæ fraternitatis arbitrio duximus committendum*, sed nullus inferior Episcopo vocatur à Pontifice frater, sed tantùm filius: ex quo inferunt, hanc potestatem non esse censendam aliis ab Episcopo concessam. Verùm hæc ratio non videtur efficax, siquidem Pontifex cùm *in d. c. pervenit:* loqueretur cum Episcopo, debuit ipsum vocare fratrem, non quia vellet hanc potestatem adnectere tantùm characteri, sed ut proprio titulo honoraret Episcopum. 5

6 Quamobrem communior, & verior sententia est, quoscunque Episcopali jurisdictione gaudentes habere hanc potestatem absolvendi ab excomunicatione contracta ob levem percussionem, quia hujusmodi Prælatis competunt omnia, quæ ad Episcopalem jurisdictionem pertinent, non verò ea, quæ sunt ordinis Episcopalis: & absolutio ab excommunicatione canonis est actus jurisdictionis Episcopalis, proinde illis competit, si absolutio in canone non sit reservata, ut notat Fagnanus *in d. cap. pervenit. num. 13.* Ab excommunicatione verò contracta ob gravem, & à fortiori ob enormem clerici percussionem spectato jure communi solus Pontifex, vel ejus Legatus absolvere potest exceptis aliquibus casibus in jure expressis, & his versibus comprehensis.

Regula, mors, sexus, hostis, puer, Officialis.
Religiosus, inops, agérque, senésque, sodalis,
Janitor, ad strictus, dubius causa, levis ictus.
Debilis absolvi sine summa sede merentur.

7 Hos casus explicat Filiucius *tom. 1. tract. 15. num. 37.* & eos ad tria restringit capita, quæ reperiuntur *in cap. quamvis 58. h. t.* ubi Gregorius declarat, quòd injiciens manus violentas in clericum, quamvis satisfaciat pro sua facultate læso, non ideo potest absolvi ab Episcopo, sed debet mitti ad Sedem Apostolicam exceptis his casibus; scilicet imminente periculo mortis, infirmitate, inimicitia, inopia, ætate senili, vel fragilitate sexûs vel alia corporis impotentia, vel si detineatur quolibet impedimento canonico, quo non possit Romam proficisci, vel beneficio juris excusetur.

8 Hinc omnes prærecensiti casus reducuntur, vel ad impedimentum corporale, sub quo reducuntur inimicitiæ graves, articulus mortis, paupertas, ægritudo, senectus, cæcitas, & alia id genus. Vel ad impedimentum canonicum, quô textus asserit laborare servos, & filiosfamilias exercentes munus publicum, & habentes aliam justam causam arbitrio boni viri. Ad tertium impedimentum ex juris beneficio reducuntur omnes gaudentes tali beneficio, ut mulieres, impuberes, officiales arcentes turbam, ostiarii, clerici, simul viventes, Regulares, viri nobiles, ac delicati. An verò qui contraxit excommunicationem canonis pro enormi percussione clerici, & non potest Pontificem adire, teneatur Romam mittere Procuratorem, vel Epistolam pro absolutione; communior sententia asserit, irretitum excommunicatione Papali, si ob legitimum impedimentum non potest personaliter Papam adire pro absolutione, teneri mittere Procuratorem, qui eius nomine eam petat: vel saltem per epistolam petere absolutionem à Sede Apostolica, & facultatem, ut possit ab Episcopo suo absolvi: vel saltem vigore illius facultatis generalis absolvendi impeditos cum onere se præsentandi. Verùm Thesaurus asserit, in Romana Pœnitentiaria praxim esse contrariam.

Episcopus tamen potest absolvere ex quacunque percussione Clericorum, si percussio occulta sit, quamvis percussor possit Papam adire: quia ex Tridentino *sess. 14. cap. 6. de reformat.* omnibus Episcopis, & aliis Prælatis habentibus Episcopalem jurisdictionem conceditur potestas absolvendi ab hac, & ab omni alia excommunicatione, modò delictum occultum sit, & nondum ad forum contentiosum deductum. Imò hanc eandem facultatem concessam esse mendicantibus Religiosis, docent Squillante *de privil. Cleric. cap. 6. num. 110.* Palaus *tom. 6. disp. 3. punct. 23. §. 4. num. 19.* Sunt etiam plures casus, in quibus Episcopus non debet exigere juramentum, ut absoluti à censura canonis teneantur Papam adire, scilicet quando impedimentum est perpetuum, quale est in senibus, mulieribus, morbo perpetuo laborantibus, ut etiam illis, qui membris sunt destituti, neque debet ab ipsis Episcopus exigere cautionem juratoriam ad eundem summum Pontificem: quia hujusmodi cautio in prærecensitis esset prorsus inutilis. Immò quamvis miraculosè curarentur à morbo, qui nulla naturæ vi curari poterat, adhuc non tenerentur adire Papam: quia beneficium jam fuerat illis plenè concessum. Hoc idem etiam procedit de impubere postquam adolevit: quod enim concessum est ætati, & cœpit locum habere, non cessat per incrementum ætatis. 9

Rursus ob inopiam, inimicitias capitales, ægritudinem, & subjectionem alterius potestati; ut si Dominus pateretur grave damnum ob mancipii absentiam, non debet Episcopus juramentum exigere, nec cautionem. Nec etiam ab officiali pellente turbam, ostiario, & clericis sub eodem tecto viventibus: isti enim quamvis non possint ab enormi, possunt tamen à mediocri percussione absolvi ab Episcopo. Hinc Janitor, qui prætextu sui officii percutit clericum etiam animo injuriandi potest, ab Episcopo absolvi, quamvis percussio gravis sit, dummodo ad enormitatem non pertingat, idque desumitur *ex cap. si verò 3. h. t.* & id procedit etiam de officiali, seu Apparitore alicujus potestatis etiam laicæ, si arcendo turbas ex aliqua negligentia, non tamen ex proposito, clericum percutit. Si enim percussio enormis non sit, potest ab Episcopo absolvi non ita si sibi jurisdictionem arrogaret quasi id licitè præstare posset, & non in defensionem ostii sibi commissi. 10

Ratio, cur possit absolvi ab Episcopo, est, 11 quia delictum alicujus commissum inter exercendum proprium officium alleviatur quidem: sed quia ad iracundiam provocatus modum excessit, ideo non caret culpâ, ob quam excommunicationem incurrit, à qua tamen absolvi potest ab Episcopo. Quòd si laicus non exerceat proprium officium, sed sibi arroget talem jurisdictionem: tunc culpa non alleviatur ratione officii; proinde non potest absolvi ab Episcopo, quia percussio facta clerico gravis est, & enormis, comparatione injuriæ statui ecclesiastico factæ. Unde si officialis

cialis non fortuitò, & incautè; sed titulo jurisdictionis percutiat ex odio clericum, est mittendus ad Papam pro absolutione exceptis casibus legitimi impedimenti: quia percussio facta ab officiali titulo jurisdictionis, tametsi in se videatur levis, est tamen gravis ratione status Clericalis, cui fit injuria.

12 Cæterum Episcopus absolvens tales Janitores, Ostiarios, Apparitores ob percutionem clerici in arcenda turba non debet iisdem imponere onus se præsentandi postea sedi Apostolicæ: quia talis favor in prædictis juribus non conceditur hisce officialibus ratione temporalis impedimenti, sed ratione officii, quod exercent. Quòd si dubitetur, an officialis casualiter, vel deliberatè clericum percusserit ad hoc, ut declaretur excommunicatio Episcopalis, vel Papalis, censet Innocentius, in *cap. si verò 3. b. t.* onus probandi incumbere ipsi clerico percusso ex regula, *actore non probante*. Verùm Panormitanus docet onus probandi incumbere Officiali præfato percutienti: quia percussio est contra ipsum.

13 Verùm mihi videtur cum Alexandro de Nevo in additionibus ad Panormitanum, procedendum cum distinctione: si ostiarius exercendo officium percussit, tunc cum Innocentio dicendum est, onus probandi incumbere clerico percusso, quia Ostiarius ratione officii, quod exercet, excusatur à dolo præsumpto donec contrarium probetur. Sin verò ostiarius percussit non exercendo suum officium, quia non aderat turba arcenda, tunc locum habet sententia Panormitani, & onus probandi incumbit ostiario, quia præsumptio est contra ipsum.

14 Potest etiam Episcopus absolvere clericos in eadem domo commorantes sive ex redditibus alantur, ut in seminariis ex Concilio Tridentino, & collegiis Universitatum: sive unusquisque ad sui sustentationem concurrat, ut in convictoriis scholasticorum. Hi enim ob percutionem etiam gravem, dummodo non perveniat ad enormitatem, possunt ab Episcopo absolvi *argum. cap. quoniam de vita, & honestat. Cleric.* siquidem ratione communis vitæ faciliùs inter se dissident, promptiùsque irascuntur, séque percutiunt, ideòque conveniens erat, ne pro qualibet injuria juvenes illi studiosi mitterentur ad Sedem Apostolicam, ut notat Panormitanus *in d. cap. quoniam n. 3.* imò nec Episcopus debet illis absolutionem impendere cum onere se postea præsentandi sedi Apostolicæ: quia hic favor non conceditur hisce studiosis ratione impedimenti temporalis; sed ob rationem specialem quia in communi vivunt, ut docet Suarez *de censur. disp. 22. sect. 1. num. 83.* Immò Molina *Tom. 4. disp. 62.* id extendit etiam ad pueros ministrantes in ecclesia cathedrali, si ibi communiter vivant, & alantur ex redditibus eiusdem ecclesiæ, ad id speciatim deputatis. Immo etiam ad Clericos viventes in aliqua domo communi sub aliquo moderatore; tametsi ipsi contribuant ad suam sustentationem.

Impuberes, seu minores quatuordecim annis, & puellæ, puberes, si incidant in excommunicationem canonis *cap. si quis suadente*: possunt etiam absolvi ab Episcopis diœcesanis, idque desumitur *ex cap. pueris ult. b. t.* ubi Greg. rescribit, pueros, excommunicatos ob percutionem clerici; etiam si post pubertatem petant absolvi posse ab Episcopo absolvi, eò quia rigor debeat mansuetudine temperari propter defectum ætatis, in qua fuit talis percussio commissa; ubi Glossa notat, pueros doli capaces ante decimumquartum annum excommunicatos ob violentam percussionem clerici propter tenellam ætatem non incurrere totam pœnam; sed minorem. Nec tenentur postea se præsentare sedi Apostolicæ, quia beneficium semel indultum minori, ex quo cœpit locum habere non extinguitur per majorem ætatem supervenientem, ut notat Panormitanus *in d. cap. fin. b. t.* Hinc licèt pueri impuberes doli capaces, non petant absolutionem ante pubertatem, adhuc possunt absolvi post pubertatem, si postulent absolutionem ab Episcopo, nec tenentur postea se præsentare Sedi Apostolicæ, quia excusantur ob ætatem à labore itineris, quamvis læsio facta tempore impubertatis fuerit enormis, ut notat Barb. *in d. c. pueris ult. n. 2. b. t.* 15

Possunt etiam Episcopi absolvere mulieres cujusvis statûs, & conditionis, si incurrant excommunicationem canonis, & desumitur *ex c. quamvis 58. b. t.* & *c. mulieres 6. eod.* ubi Alexand. III. declarat, quòd si mulieres, & aliæ personæ, quæ non sunt sui juris injiciant manus violentas in clericum, debeant absolvi à Diœcesano: personæ verò, quæ sunt magnæ potentiæ, vel ita delicatæ, ut nequeant subire laborem adeundi Romam, non debent absolvi nisi priùs nuncietur Papæ de statu personæ, & postea secundùm consilium Papæ corrigantur de scelere. Quia verò præcitata jura loquuntur de habentibus fragilitatem sexûs, & mulieribus non distinguendo, an sint sui, vel alieni juris, fortes, vel debiles, vel pauperes, ideo cujusvis sint conditionis possunt ab Episcopo absolvi, quia in ipsis periculosum est vagari; ac virorum cœtibus se immiscere; proinde hæc absolutio datur simpliciter ab Episcopo, & non ad reincidentiam. 16

Hinc hodie Episcopi omnes fœminas absolutè etiam ob enormem læsionem absolvunt, adeò ut ex consuetudine jam præscripta videatur hæc jurisdictio concessa Episcopis. Idque à fortiori procedit de monialibus, quæ non solùm sunt mulieres, sed etiam morantur clausæ in conservatoriis, vel profitentur perpetuam clausuram, ut notat Suarez *de censuris disp. 21. sect. 1. num. 63.* Excusantur etiam à Romano itinere senes, qui propterea & ipsi possunt ab Episcopo absolvi, ut desumitur ex *cap. ea noscitur 3. b. t.* ubi Clemens III. rescribit, Episcopum absolvere percussores clericorum, qui sint mulieres, senes, infirmi, mutilati, datâ priùs satisfactione offensis juxta suas facul- 17

facultates; ratio itidem est, quia senes habentur pro infirmis, cùm ipsa senectus morbus sit.

18 Qui verò dicendi sint senes, non una est omnium opinio Glossa *in cap. 1. de celeb. miss.* Joannes Annanus *in Rubric. de delict. puer. col. 1.* & alii censent, eum esse senem, qui annum quinquagesimum attigit usque ad septuagesimum, idque probant *ex l. 2. §. ult. ff. de dec. l. 3. C. eod. l. ult. C. qui ætate se excus. lib. 10.* quibus probatur excedentes quinquagesimum quintum annum à muneribus personalibus excusari, ut senes. Alii verò censent senem dici septuagenarium, & infra hanc ætatem judicium de senectute esse relinquendum arbitrio viri boni; ita præ cæteris sentit Abbas *in cap. quoniam ut lite non contestata num. 8.* quia septuagenarius revera est senex, cùm passim excusetur à muneribus obeundis, à tutela, & cura *l. unic. C. qui morbo aut ætate se excusant.*

19 Alii volunt id relinquendum esse judicio prudentis viri, qui debet arbitrari juxta qualitatem personarum, ita docent Mascardus *de probat. conclus.* 1301. *num. 8.* Menochius *de arbit. lib. 2. casu 59. num. 3.* Farinacius *in prax. crimin. q. 66. num.* 83. Sayrus *de censur. lib. 3. c. 28. num. 25.* Et hæc opinio videtur communior nisi senes sint in septuagesimo anno, & ultra, quia tunc judex non potest arbitrari septuagenarium non esse senem, unde de aliis infra septuagesimum annum res potest arbitrari de senectute: quia alii aliis citius senescunt. Cæterum videtur etiam probabile, posse Episcopum absolvere etiam senes sexagenarios, adeò ut isti non teneantur Romam adire ad obtinendam absolutionem, quia hæc ætas est obnoxia lassitudini, & præsertim si multum temporis debeat vir sexagenarius impendere in itinere.

20 Servi itidem incidentes in censuram canonis possunt in duobus casibus absolvi ab Episcopo, ut habetur *in cap. relatum 37. h. t.* Primò si delinquant in fraudem Domini, vel Patrisfamilias, ut Romam eant, seque subtrahant ab obsequio debito Domino, vel Patri, recurrendo ad Sedem Apostolicam pro beneficio absolutionis. Secundò si Dominus, vel Pater ob servi absentiam patiatur grave damnum: nisi percussio sit tam gravis, vel enormis, scandalosa, ut ad tollendum scandalum necesse sit, ut Romam proficiscatur, hæc totum desumitur *ex d. cap. relatum* ubi Innocentius III. declarat, servos percutientes clericos incurrere excommunicationem canonis, & esse compellendos venire ad sedem Apostolicam, quia plus Deo quàm hominibus deferendum est. Verùm si id fecerunt in fraudem, ut subtrahant se à servitio Dominorum, vel si Domini propter hoc citra suam culpam grave incurrant damnum, tunc vult Pontifex, posse Episcopum ex indulgentia, & dispensatione Papæ eos absolvere; & pro labore itineris injungere eis aliam satisfactionem: dummodo tamen percussio non fuerit enormis, & ad tollendum scandalum esset Romam adeundum.

Verùm id non procedit de viro respectu uxoris, nec de liberto, qui locavit opera sua, quia non excipiuntur, ut servi, cùm participantibus voluntariè, ut desumitur *ex c. cùm illorum 32. h. t.* Pauperes etiam veluti impediti à casibus Papæ reservatis possunt ab Episcopo absolvi, si tanta laborent paupertate, ut non possint ad curiam ire pro absolutione; idque desumitur *ex cap. quamvis 58. h. t.* & licèt *in cap. ea noscitur 13. h. t.* videatur contrarium statui, tamen intelligendum est de pauperibus, qui possunt proficisci, & ire ad Sedem Apostolicam, ut notat Glossa *ibid. V. pauperes.* Cæterum quoad hoc privilegium absolutionis obtinendæ ab Episcopo dicuntur etiam pauperes, qui non mendicant, sed carent patrimonio, ex quo possint se alere, vel vivunt tantùm dietim ex suo artificio, quia isti non tenentur ostiatim, & cum verecundia victum sibi quærere in itinere, ita censet Abb. *in d. c. ea noscitur. n. 5.* 21

Hinc Episcopus jure communi potest absolvere ab excommunicatione canonis *si quis suadente*, tametsi percussio fuerit publica, & enormis. Primò quando percutiens excommunicatus est impeditus Romam adire ob quodcunque impedimentum. Secundò ob periculum mortis. Tertiò ob infirmitatem diuturnam, quamvis non periculosam. Quartò ob inimicitiam capitalem. Quintò ob paupertatem. Sextò ob ætatem senilem, vel impuberem, licèt post pubertatem petatur absolutio ab excommunicatione, quæ fuit contracta ante pubertatem. Septimò ob subjectionem parentibus. Octavò ob obligationem alendi uxorem, filios, & familiam. Nonò ob curam animarum, si quis timeat, quòd per eius absentiam oves patiantur detrimentum. Decimò ob servitutem, quando talis servus non potest adire Romam sine præjudicio Domini, & hic non fuerit causa, quòd inciderit in excommunicationem. Undecimò ob fragilitatem sexûs. Duodecimò ob quodlibet aliud impedimentum quod arbitrio prudentis viri judicatur legitimum, idque constat ex hactenus præcitatis, & explicatis juribus, immò qui propter aliquod ex prærecensitis impedimentis non potest personaliter Romam proficisci, non tenetur mittere Procuratorem pro absolutione, ut communiòr fert sententia. Qui verò ob aliquod impedimentum absolvitur ab Episcopo ab excommunicatione reservata Papæ, debet postea cessante impedimento se sistere Pontifici, ut notat Avila *de censur. p. 2. cap. 7. disp. 1. dub. 6. conclus. 3.* 22

Rursus qui absolvitur ab Episcopo debet priùs parti læsæ satisfacere, quantum commodè potest, ut etiam qui absolvitur ob temporale impedimentum, debet juramentum priùs præstare, quòd cessante impedimento velit com- 23

comparere coram Sede Apostolica, vel coram alio habente authoritatem absolvendi; quia tunc absolvitur ad reincidentiam, etsi postea non compareat incidit in eandem excommunicationem, ut habetur *in cap. eos qui 22. h. t. in 6.* ubi Gregorius X. rescribit, quòd lapsus in aliquam censuram, à qua non potest absolvi nisi à Papa, & propter mortis periculum, vel aliud impedimentum legitimum absolvitur ab alio; si deinde cessante periculo, vel impedimento, quàm citò commodè poterit, contemnat se præsentare illi, à quo erat absolvendus ad recipiendum mandatum, & satisfaciendum; reincidit in eandem censuram.

23 Potest etiam Episcopus absolvere Religiosos si se invicem percusserunt ex licentia tamen superioris Regularis, si percussio fuerit levis, & non gravis, idque colligitur *ex cap. luminoso 18. q. 2.* ubi habetur, Episcopum posse exercere jurisdictionem de consensu Abbatis in monasterio exempto. Immo si Prælatus Regularis absit, ac desit illius præsentia, & licentia, potest Episcopus in defectum eiusdem Prælati, si non ex vi juris, saltem ex æquitate dictos Regulares exemptos absolvere, ne sint deterioris conditionis, quàm alii omnes. Quòd si Prælatus Regularis nolit per se, vel alium absolutionem concedere; si justè id deneget, eò quia attrocitas delicti petat cogere Religiosum adire Sedem Apostolicam, tunc non potest Regularis ab Episcopo absolvi. Sin verò Prælatus Regularis injustè deneget absolutionem, & id manifestè constet, tunc potest Religiosus se Episcopo subjicere, & ab eo absolutionem obtinere, quia tunc Pontifex, & religio censetur jurisdictionem concedere Episcopo, quia superior Regularis non utitur, sed abutitur exemptione.

§. XI.

De quibusdam aliis excommunicationibus comprehensis in hoc titulo.

2 Clerici scienter participantes in divinis cum excommunicatis à Papa incurrunt excommunicationem, habetur hæc excommunicatio *in cap. significavit 18. h. t.* ubi Clemens III. rescribit, quòd clerici sponte, & scienter participantes cum excommunicatis à Papa admittendo eos ad divina officia sunt excommunicati eadem excommunicatione majore, & pro absolutione mittendi sunt ad Papam cum litteris Ordinarii. Verùm ad incurrendam hanc excommunicationem, quinque requiruntur. Primò, ut excommunicatus, cui communicatur fuerit nominatim à Papa excommunicatus. Secundò, ut communicans sit clericus. Tertiò, ut communicans sciat ipsum esse excommunicatum, à Papa. Quartò, ut spontè communicet non vi, vel metu coactus. Quintò, ut in divinis participet intra, vel extra ecclesiam simul orando, vel aliò modo; ut notat Covarruvias *in cap. Alma Mater pag. 1. §. 3. num. 4.* Generatim excusantur omnes fideles à peccato communicando cum excommunicato in quinque casibus ex jure naturæ, & positivo, & comprehenduntur in hoc versiculo.

Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.

Prima dictio *utile* denotat utilitatem veram non fictam, tam spiritualem, quàm temporalem, propriam vel ipsius excommunicati, adeò ut ob hanc utilitatem possit excommunicatus agere cum aliis, & alii cum illo sine peccato. Hinc sicut licet cum excommunicato communicare pro sua salute; ita licitum est etiam pro nostra, vel aliena; possumus enim pro salute spirituali si necessitas urgeat consilium petere, etiam ab excommunicato: immò etiam pro commodo temporali valde tamen necessario, ut censent plures cum Suarez *disp. 15. de centur. sect. 3. n. 9.* Sylvio *in supplement. q. 23. art. 1.* Secunda dictio *lex* indicat matrimonium; hinc licitum est uxori cohabitare cum viro excommunicato petendo, & reddendo debitum, & alia obsequia ei exhibendo, quæ connexa sunt vitæ conjugali; è converso potest vir hæc eadem præstare uxori excommunicatæ, quia lex matrimonii æquè utrumque obligat. Verùm id non procedit, quando excommunicatio lata est propter ipsum matrimonium malè initum: in hoc enim casu neuter potest cum altero communicare: sicut nec potest in quocunque alio crimine; alioquin diceretur communicare in crimine criminoso; proinde incurreret majorem excommunicationem.

Rursus neque hujusmodi excommunicatio se extendit ad divina, nec quando uxor petiit divortium à marito quoad habitationem: ratio est, quia tunc uxor non censetur ampliùs marito subjecta, ut docet Sanchez. *de matrim. lib. 9. disp. 14. num. 9.* Per tertiam dictionem *humile* intelliguntur hi omnes, qui alteri subjiciuntur sive ut filii, sive ut servi, & ancillæ, sive ut famuli urbani, vel rustici, sive tanquam subjecti temporaliter Domino suo; sive ut spiritualiter subjecti suo Prælato: hi omnes possunt obedire suis Superioribus, & cum illis communicare ordinaria communicatione: ratio est, quia Superior sive sit pater sive Dominus, aut Prælatus non amittit potestatem in subditum ex eo, quòd hic innodetur excommunicatione; neque subditus eximitur à subjectione sui superioris, ex eo, quòd excommunicationem incurrerit, ut notat Ugolinus *tabul. 2. c. 23. §. 7.* 2

Possunt etiam hæ personæ excommunicatæ in divinis communicare cum Dominis, Patribus, vel Superioribus præstando ea, quæ non concernunt subjectionem, & ministerium, seu famulatum; adeò ut possit famulus cum Domino excommunicato divinum officium recitare, vel cum ipso interesse missæ, quia hæc videntur ministeria, & officia famulatûs: non tamen liceret filio, licèt esset Parochus sacramenta ministrare patri suo excommunicato vitando, 3

tando, nec coram ipso divina facere. Ratio est, quia hæc communio ei non competit ratione conjunctionis naturalis, nec ratione subjectionis, aut superioritatis, ut docet Suarez *de censf. disp. 14. sect. 5. n. 22.* Cæterum hoc privilegium communicandi cum excommunicatis à jure concessum inferioribus per relationem extenditur etiam ad Superiores, tametsi ipsi sint etiam excommunicati respectu inferiorum, quia in correlativis dispositum in uno habet etiam locum in altero, ut notat Navarrus *c. 27. n. 20.*

4 Excluduntur tamen Vasalli ex *c. nos Sanctorum 15. q. 6.* hi enim non possunt communicare cum suis Principibus temporalibus excommunicatis vitandis quia à jure post sententiam criminis declaratoriam eximuntur à jurisdictione subjectionis: siquidem Dominus tunc temporis est suspensus ab usu jurisdictionis. Non tamen eximuntur Vasalli à solutione tributorum, quamdiu Princeps non privatur dominio temporali, ut ostendit Ugolinus *dict. tabul. 2. c. 13. §. 9.* Per *rem ignoratam* intelligitur ignorantia probabilis, quæ conjuncta non est cum negligentia, vel affectata, tam juris, quàm facti: hæc enim excusat à communicatione cum excommunicato hinc dubitans de alterius excommunicatione, & denunciatione non tenetur illum vitare, quia inferret illi injuriam; est enim in hoc casu melior conditio possidentis. Immo dubitans de denunciatione, quamvis certus sit de excommunicatione non tenetur illum vitare, tametsi possit, si velit; ut docet Suarez *de censur. disp. 15. sect. 3. n. 5.*

5 Rursus in dubio juris nemo tenetur se gerere ac si esset excommunicatus, ut notat Azorius *1. p. lib. 1. c. 19. q. 10.* secus in dubio facti tenetur se gerere ut excommunicatus, licèt contrarium sentiat Sanchez eò quia in criminibus dubiis favendum potiùs sit reo. Per ultimam dictionem *necesse* intelligitur necessitas tam ex parte excommunicati, quàm aliorum communicantium cum ipso: & hæc necessitas potest esse spiritualis, vel corporalis, quamvis non sit extrema: quapropter sustentationis causa, potest quis licitè aliquid eleemosynæ, dare excommunicato, eumque recipere hospitio. Rursus excommunicati tempore necessitatis suæ spiritualis possunt adire Doctores, Confessarium, Theologum, Episcopum: in temporalibus itidem artifices, licitè adeunt Medicum, Mercatorem, cum quibus sine culpa communicant in rebus necessariis ad vitam, & communes necessitates: hinc in itinere est etiam licitum equum conducere ab excommunicato, hospitium petere, & similia. Demum qui ex metu gravi, vel vi cogitur communicare cum excommunicato excusatur à peccato, quia censetur existere in gravi necessitate, & ecclesia non obligat cum tanto incommodo.

6 Alia excommunicatio fertur contra Incendiarios, & desumitur *ex c. tua nos 19. h. t.* ubi Clemens III. declarat non solùm injicientes manus violentas in Clericos, sed etiam incendiarios postquam ab Ecclesia sunt publicati excommunicati, esse mittendos ad Papam pro absolutione. Unde hæc excommunicatio est etiam reservata Papæ, adeò ut non possit absolvi ab ullo alio. Verùm textus intelligendus est de Incendiariis, qui jam sunt, vel postquam fuerant per hominis, seu judicis sententiam excommunicati, & publicati, hi enim non possunt absolvi nisi à Papa, quia in textu Pontifex non loquitur de sententia excommunicationis, sed de sententia promulgationis, seu denunciationis, quæ supponit excommunicationem jam latam, unde postquam per sententiam ecclesiæ fuerint excommunicati, & publicati non possunt absolvi nisi à Papa. Hinc in *c. pessimam 32. caus. 23. q. 9.* Præcipitur ut Incendiarius excommunicetur, & careat ecclesiasticâ sepultura: ex quibus juribus liquet, Incendiarios non esse ipso jure excomunicatos, sed esse excommunicandos ab ecclesia.

Nihilominus ex consuetudine recepta, ac legitimè præscripta, censentur Incendiarii ipso facto excommunicati, adeo ut si semel denunciati fuerint per ecclesiæ sententiam, à nullo præter Romano Pontifice absolvi possint, in quo sensu explicatur textus in *d. cap. tua nos 19. h. t.* Unde jure novo postquam Incendiarii sunt excommunicati ab Episcopo, & denunciati ut tales, Papa sibi reservat absolutionem eorum ad terrorem cæterorum. Ad hanc autem reservationem requiritur, ut Incendiarius non solùm sit excommunicatus, sed etiam publicè denunciatus, & quidem specialiter, & nominatim, licèt alii censeant sufficere, si publicetur per sententiam generaliter promulgatam, quia Pontifex sibi reservat, hanc excommunicationem ad deterrendos homines ab incendiis; unde reservat etiam, quando fertur sententia generaliter in omnes Incendiarios. 7

Excommunicantur etiam, qui cum effractione spoliant ecclesias, adeò ut fractores ecclesiarum sint ipso jure excommunicati, perinde ac Incendiarii ecclesiarum, idque desumitur ex *c. conquesti 22. h. t.* ubi Clemens III. declarat, ut qui cum effractione spoliant ecclesias sint excommunicati denunciandi, donec congruè satisfaciant passis injuriam, & damna resarciant, & cum litteris Ordinarii mittantur ad Papam. Hinc qui ecclesias violenter effringunt, & illas spoliant, sunt ipso jure excommunicati. Non tamen sermo est de omni furto sacrilego ecclesiæ, sed solum de violenta effractione ecclesiæ, ejusque spoliatione, ut rectè notat Suarez *de censur. disp. 22. sect. 2. n. 6.* Per effractionem autem intelligitur quævis violenta apertio sive comburantur januæ: per spoliationem verò intelligitur quælibet rapina, vel furtum in ea quantitate ut sufficiens sit ad constituendum peccatum lethale in materia sacrilegii, adeò ut non sit necesse, ut ecclesia spolietur tota sua supellectili. 8

Rursus

9 Rursus hæc fractio debet fieri per vim, quia verbum *frangere* significat vim quamdam adhibitam in effringendo: hinc si quis aperiat artificiosè januas ecclesiæ clavi adulterina, non incurrit excommunicationem, quia tunc non dicitur fractor. Rursus post fractionem requiritur etiam spoliatio, quæ significat quamlibet actionem, per quam notabile damnum infertur ecclesiæ in rebus ad ipsam pertinentibus, tametsi furto non surripiantur, ut si quis supellectilem incendio absumeret, sacras imagines destrueret. Præterea nomine ecclesiæ intelliguntur etiam monasteria, hospitalia & alia pia loca, immò etiam sacristia, si conjuncta sit ecclesiæ: non ita privata oratoria non consecrata, vel benedicta, quæ solent esse in domibus communibus. Verùm ut hæc excommunicatio sit reservata Papæ, requiritur, ut sit denunciata, quia in textu priùs præcipitur, ut frangentes, & spoliantes ecclesias denuncientur, & postea ut excommunicati vitentur, donec à Papa absolvantur: unde ante denunciationem absolutio hujus excommunicationis non est censenda reservata in hac materia pœnali, & odiosa.

10 Excommunicationem itidem incurrunt, qui dant facultatem molestandi eos, qui excommunicaverunt, idque desumitur ex *c. quicunque 11. b. t.* ubi Gregorius X. in Concilio Generali Lugdunensi statuit, ut omnes, qui dant licentiam molestandi, vel gravandi in personis vel in bonis illorum eos, qui excommunicaverunt, sint excommunicati; ut etiam qui dant licentiam molestandi eos, qui suspenderunt, interdixerunt, vel quorum occasione hæ sententiæ sunt prolatæ, vel observantes illas sententias; vel eos, qui recusant communicare cum prædictis, nisi re integra licentiam revocaverint; vel re non integra, si occasione licentiæ sit progressum ad bonorum captionem, nisi infra octo dies restituant, vel satisfaciant. Item sunt excommunicati, qui ausi sunt uti dicta licentia; vel etiam qui sine licentia motu suo aliquid prædictorum prohibitorum committunt. Et demum sunt etiam excommunicati, qui in hac excommunicatione perseveraverint per duos menses, excommunicatione reservata Papæ, adeò ut non possint nisi à sede Apostolica absolvi.

11 Hinc actiones, ob quas fertur hæc excommunicatio videntur esse plures: prima est licentiam dare aliis inferendi hujusmodi gravamen, vel injuriam, quæ licentia non sufficit ad incurrendam excommunicationem, nisi nectatur cum suo effectu; si enim nullum inferatur gravamen, vel injuria per solam datam licentiam non incurritur excommunicatio, ut nec etiam si licentia fuerit revocata re integra, seu antequam talis licentia aliquem effectum habuerit: nam si qui dedit licentiam, eam postea revocavit, & is cui fuit concessa licentia fuit illâ usus, tunc qui licentiam dedit, non incurrit excommunicationem, quia alter illa utitur non ex concessione alterius, sed ex malitia propria. Præterea licèt licentia data revocata non fuerit, sed habuerit effectum; non tamen incurritur excommunicatio nisi post octo dies, intra quos non est satisfactio, vel restitutio facta, ut docet Suarez *de censur. disp. 22. sect. 23. n. 20.*

Cæterum non tantùm dans licentiam, sed etiam qui illa utitur, hanc excommunicationem incurrit, dummodo actio sit consummata, & gravamen illatum personis, vel suis bonis: immò hanc incurrunt mandantes, & mandatarii, ut notat Suarez *loc. cit. n. 4.* Imò incurrunt etiam hanc excommunicationem quoquot hæc delicta patrârunt propria authoritate absque licentia Superioris, quia hi non tantùm dant sibi hanc licentiam, sed etiam ipsum delictum exequuntur. Gravamen tamen illatum ut ex illo incurratur excommunicatio, debet inferri per actionem injuriosam contra justitiam, ut habetur in *d. c. quicunque 11. h. t. in 6.* quia ibi sermo est de occidentibus, capientibus, nolentibus restituere, & satisfacere. Hæc autem excommunicatio non est reservata Papæ statim ac incurritur, sed post duos menses, si eâ innodati per duos menses in eadem perseveraverint: hinc infra duos menses possunt absolvere ab hac excommunicatione omnes habentes jurisdictionem ordinariam, vel delegatam, quia ante id tempus non est reservata. 12

Alia excommunicatio fertur contra illos, qui ob necessitatem absoluti ab aliqua censura lata à jure, vel homine, & à qua aliàs de jure non fuissent absolvendi, cum onere postea comparandi coram superiore, sublato impedimento cùm possint, non se præsentant. Hi enim excommunicationem incurrunt, non eandem numero, sed aliam similem ob novam inobedientiam, quæ similiter est reservata ac prior erat, & ei succedit, idque desumitur ex *c. eos qui 22. h. t. in 6.* ubi Gregorius X. statuit, ut qui est in aliqua censura, à qua non potest absolvi nisi à Papa, & propter mortis periculum, vel impedimentum legitimum absolvitur ab alio, si deinde cessante periculo, vel impedimento, quàm citò commodè poterit, contemnit se præsentare illi, à quo erat absolvendus ad recipiendum mandatum, & satisfaciendum, reincidit in eandem censuram. Ut etiam qui absoluti à Sede Apostolica, vel ab ejus Legato cum onere se præsentandi Superiori immediato, ut accipiant pœnitentiam, & satisfaciant passis injuriam; si hæc non implent, cùm primum commodè possunt reincidunt in eandem pœnam. Notat tamen Suarez *loc. cit.* hunc ita absolutum posse comparere coram Ordinario, non solùm personaliter, & per se, verùm etiam per Procuratorem, nisi aliter exprimatur in mandato. 13

Fertur etiam excommunicatio in conjuges nolentes reddere debitum conjugale, idque desumitur ex *c. Inquisitori 44. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd si alter conjugum certò scit impedimentum conjugii, licèt illud 14

illud probare non possit, non debeat reddere debitum, & si cogatur ab ecclesia, potiùs debeat humiliter subire sententiam excommunicationis, quàm per copulam illicitam peccare mortaliter. Sin verò credat adesse impedimentum ex causa probabili, & discreta, licèt non evidenti, & manifesta potest reddere, sed non petere; ne peccet, vel contra conscientiam, vel contra legem conjugalem, si credit ex levi temeraria credulitate, tunc ad consilium sui pastoris debet conscientiam deponere, & reddere, ac petere debitum. Ut autem notat Glossa hìc, levis credulitas dicitur, si audivit impedimentum à levibus, & fortè à paucis, quibus credere non tenetur. Credulitas probabilis, & discreta dicitur, si viderit virum cum consanguinea sua in locis suspectis, & hora suspecta, solum cum sola ante Matrimonium: vel quia publicè dicitur ab hominibus *c. litteris de præsumptionibus.*

15 Cæterum dubitans de valore matrimonii non potest petere debitum ante diligentiam adhibitam pro veritate inquirenda; tenetur tamen reddere conjugi non dubitanti, quia quando bona fide matrimonium est initum, non debet alter conjux privari jure suo ob dubium alterius conjugis: siquidem in dubio melior est conditio possidentis: quòd si post adhibitam diligentiam veritatem inquirendi de illa non constet, tunc conjux dubitans non solum reddere, sed etiam petere potest debitum, quia præmissa sufficienti diligentia conjux habet invincibilem ignorantiam, ob quam excusatur à culpa, si debitum petat: ea enim censetur ignorantia invincibilis, quæ adhibita sufficienti diligentia vinci non potest, tametsi veritas non innotescat. Sin verò conjux dubitet de valore matrimonii ex levi credulitate, eò quia fortassis audivit impedimentum ab hominibus levibus, vel paucis, potest deposito dubio cum consilio sui Parochi, vel etiam alterius viri docti debitum petere, & reddere. Non ita si conjux practicè dubitaret de valore matrimonii, quia tunc se exponeret periculo peccandi.

16 Alia excommunicatio fertur contra violatorem ecclesiasticæ libertatis, ut habetur in in *c. Noverit 49.* ubi Pontifex excommunicat omnes hæreticos utriusque sexus, & Fautores, & Receptores, ac Defensores eorum. Ut etiam eos, qui faciunt servari statuta edita, & consuetudines introductas contra libertatem ecclesiæ: nec non & statutarios, & scriptores statutorum, nec non & potestates, Consules, Rectores, Consiliarios locorum, ubi hujusmodi statuta, & consuetudines introductæ fuerunt, vel conservatæ. Demum excommunicat etiam omnes, qui secundùm illa præsumpserint judicare, vel in publicam formam scribere judicata. Ex quo textu constat Violatores libertatis ecclesiasticæ incurrere excommunicationem ipso jure, quod tamen intelligendum est post duos menses numerandos à tempore publicationis, ut notat Glossa in *d. c. noverit. V. Ecclesiæ libertatem.*

Præterea illa statuta, & consuetudines dicuntur esse contra libertatem ecclesiasticam, quæ veniunt contra privilegium concessum ecclesiæ universali à Deo, vel à Papa, aut Imperatore, ut notat Abbas in *d. c. noverit num. 2.* Alia excommunicatio etiam fertur contra Consiliarios, Officiales civitatis, si non deleant de libris suis statuta contra libertatem ecclesiasticam, idque desumitur ex *c. gravem 53. h. t.* ubi excommunicantur præfati Consiliarii, & Officiales civitatis, si non deleant de libris suis statuta contra libertatem ecclesiasticam: ut si esset statutum, quòd Clericus, vel Laicus sub pœna certæ solutionis non impetret à Sede Apostolica litteras contra Clericos, vel Laicos alicujus districtûs, vel impetratis renunciet. Similiter si esset statutum, quòd Clerici suis sumptibus aliquam arcem custodiant. Nisi ergo hæc deleant, caveántque in futurum, tunc promulgatur contra ipsos excommunicatio, & statutarii, si habent feuda ecclesiastica illis privantur. Verùm hæc excommunicatio ipso jure incurritur tantùm post duos menses *c. Noverit eo d. c. adversus de immunit. eccles.* 17

Sunt etiam plures aliæ excommunicationes in decreto, & in Bullis Pontificiis, præsertim in Bulla cœnæ Domini, quarum summarium placet hic adjicere. In Bulla cœna excommunicantur primò hæretici cujuscunque Sectæ, & Apostatæ à fide, Credentes, Receptores, Fautores, Defensores Hæreticorum, legentes eorum libros sine licentia Papæ, si contineant hæreses, vel tractent de religione, ut etiam Schismatici, & se subtrahentes ab obedientia Romani Pontificis pro tempore existentis. Secundò appellantes ad futurum Concilium ab ordinationibus, sententiis, seu mandatis summi Pontificis, & ad hoc dantes consilium, vel auxilium. Tertiò piratæ, cursarii, latrunculi maritimi, discurrentes mare ecclesiæ præsertim à monte Argentario usque ad Terracinam, & etiam eorum Fautores. Quartò surripientes bona Christianorum naufragantium sive in navibus existentia; sive ex iisdem ejecta, & in littore inventa. Quintò imponentes, vel augentes in terris suis nova pedagia, seu gabellas. Sextò Falsarii litterarum Apostolicarum. Septimò deferentes, seu transmittentes ad Saracenos, Turcas, vel Hæreticos arma, equos, ferrum, & alia id genus. Octavò impedientes deferri victualia necessaria ad usum Romanæ curiæ. Nonò vexantes in curia morantes, aut venientes ad eam, vel recedentes ab illa. Ut etiam vindicantes sibi fallò jurisdictionem ordinariam, vel delegatam à Papa, vel ejus judicibus. Decimò vexantes Romipedas, seu peregrinos in urbe morantes, vel ab ea recedentes. Undecimò offendentes Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, & alios Prælatos. Duodecimò offendentes recurrentes ad Curiam Romanam pro 18

pro suis negotiis. Decimotertio appellantes à gravamine, vel futura executione litterarum Apostolicarum ad potestatem Laicam. Quartodecimò Officiales, & alii qui causas ecclesiasticas evocant à judicibus Apostolicis. Quintodecimò judices sæculares, qui personas ecclesiasticas, ad sua tribunalia trahunt. Sextodecimò impedientes Prælatos, ne utantur sua jurisdictione ecclesiastica. Decimoseptimò usurpantes jurisdictionem Sedis Apostolicæ aliarum ecclesiarum, & fructus sequestrantes. Decimooctavò imponentes decimas collectas, & alia onera personis ecclesiasticis. Decimononò judices sæculares, & alii ministri in causis capitalibus Clericorum se interponentes. Vigesimò occupantes bona aut terras Ecclesiæ Romanæ, & supremam jurisdictionem in illis usurpantes. Hæ omnes excommunicationes sunt reservatæ summo Pontifici, præter quam in mortis articulo, & excommunicantur, qui absolvunt ab excommunicationibus hujus Bullæ.

19 Extra Bullam cœnæ excommunicationem Papæ reservatam incurrunt primò omnes percussores Clericorum *c. Si quis suadente Diabolo 17. q. 4.* Secundò perseverantes per annum in excommunicatione lata à Delegato Papæ *c. quærenti de offic. Deleg.* Tertiò Falsarii litterarum pontificalium *c. ad Falsariorum de crimin. fals.* Quartò habentes litteras Apostolicas falsas, & eas non destruentes intra spatium viginti dierum *c. dura de criminib. fals.* Quintò Incendiarii ab homine excommunicati, & denunciati *c. tua nos de sentent. excomm.* Sextò sacrilegi effringentes ecclesias *c. conquæsti 22. h. t.* Septimò communicantes in crimine cum excommunicatis à Papa *c. Nuper 29. h. t.* Octavò eligentes potentiâ insignem in Senatorem Romanum *c. fundamenta de elect. in 6.* Nonò vexantes eos, qui censuram in aliquos tulerunt *c. quicunque 11. h. t. in 6.* Decimò absoluti ab excommunicatione papali sub conditione, & eum non implentes *c. eos qui 22. hoc titulo in 6.* Undecimò offendentes Cardinales *c. felicis de pœn. in 6.* Duodecimò exigentes tributa à personis ecclesiasticis *c. Clericis de immunit. eccles. in 6.* Tertiodecimò violantes interdictum modis prohibitis in *Clem. gravis h. t.* Quartodecimò falsificantes monetas Regis Franciæ *Extrav. prad. de crimine.* Quintodecimò Exempterantes corpora defunctorum *Extravag. 1. de sepult.* Sextodecimò violantes interdictum Sedis Apostolicæ *Extravag. etsi de pœn. & remiss.* Decimoseptimò conspirantes in personam Romani Pontificis *Extravag. ead. de pœn. & remiss.* Decimooctavò dantes, vel recipientes ob ingressum religionis *Extravag. 1. de Simo.* Decimononò Simoniaci in ordine & beneficio *extravag. 2. de Simon.* Vigesimò taxantes opiniones de conceptione B. Mariæ Virginis *extravag. nimis de de venera. Sanctor.* Vigesimoprimò dantes, & recipientes pro gratia, aut justitia apud Sedem Apostolicam in Bulla Gregorii XIII. 24. Vigesimosecundò offendentes Magistratus Provinciæ Marchiæ Anchonitanæ *Extravag. dierum de pœn.* Vigesimotertiò dantes nunciantibus provisiones beneficiorum vacantium in curia in Bulla Gregorii XIII. cui initium *solicita 4.* Vigesimoquartò occupantes bona Cardinalium in Conclavi existentium Concilium Constant. *sess. 41. decret. omnis atas.* Vigesimoquintò fingentes se nepotes Cardinalium, ut expediant litteras Apostolicas Leo X. *in Bull. inhærendo 27.* Vigesimosextò impedientes executionem litterarum sacræ Pœnitentiæ Julius III. *in Bulla ratione congrui. 1.* Vigesimoseptimò supponentes se in examine ut beneficia impetrent pro alio Paulus IV. *inter cætera 12.* Vigesimooctavò ambientes Papatum, ejusque causa simoniam committentes Paulus IV. *in Bull. cum secundum Apost. 16.* Vigesimononò committentes duellum, consulentes, concedentes locum, adstantes, incitantes, juvantes Pius IV. *in Bulla ea quæ 21.* Trigesimò deferentes allumina ex partibus fidelibus ad infideles Pius IV. *in Bulla ex Apostol. 43.* Trigesimoprimò mittentes litteras, aut nuncium in Conclave, & qui receperint *idem in eligendis 63.* Trigesimosecundò occupantes bona montium pietatis, & locorum piorum *Concil. Tridentin. sess. 22. c. 11.* Trigesimotertiò fœminæ ingredientes monasteria Regularium prætextu Apostolicæ facultatis, immò sine prætextu Pius V. *in Bulla decet Romanum 20.* Trigesimoquartò suadentes Papæ ut infeudet loca ecclesiæ Romanæ Pius V. *in Bulla admonet nos 35.* Trigesimoquintò capientes Christianos habitantes inter Turcas in servos Pius V. *in Bulla licet omnibus 149.* Trigesimosextò committentes simoniam confidentialem in beneficiis Pius V. *in Bulla intolerabilis 85.* Trigesimoseptimò non revelantes Papæ vel Ordinario Conspiratores contra Cardinales Pius V. *in Bulla infelicis 93.* Trigesimooctavò proponentes populo indicem casuum, & gratiarum cum indulgentiis Pius V. *in Bull. quam plenum 99.* Trigesimononò accipientes fructus primi, vel secundi anni beneficii vacantis Pius V. *in Bulla durum nimis 104.* Quadragesimò impugnantes institutum societatis, ejusque constitutiones Greg. XIII. *in Bulla Ascendente Domino 89.* Quadragesimoprimò facientes jurare illicita contraria libertati Ecclesiasticæ, & decretis Tridentini idem Gregorius *in Bulla inter Apost. 93.* Quadragesimosecundò diripientes animalia, & alia bona in statu ecclesiastico, & illa ementes, & permutantes, ac recipientes idem Gregor. in Bull. *Non sine gravi 98.* Quadragesimò tertio violantes ecclesiæ immunitatem Gregorius XIV. *in Bulla cum alias 7.* Quadragesimò quartò docentes, licere per litteras, seu internuncium confessario absente peccata sacramentaliter confiteri Clemens XIII. *in Bulla edita die 20. Julii 1602.* Quadragesimò quintò extrahentes frumentum, bladium, legumina, animalia, & alia id genus ex statu ecclesiastico, locisque im-

immediatis Paulus V. in Bulla cui initium *inter gravissimas* 12. Quadragesimò sextò clerici participantes cum excommunicato à Papa eum admittentes ad divina *cap. significavit.* 18. *h t.* Quadragesimo septimò Clerici inducentes ad jurandum de eligenda apud ipsos sepultura, vel electa non mutanda *Clement. cupientes* §. *sane de pœn.* Quadragesimooctavò procurantes fraudulenter alienationes ecclesiarum in earum detrimento Paulus II. *cum in omnibus* 2. Quadragesimononò procurantes potest mortem unius Pontificis eligi in eius successorem Leo X. *in Concil. Lateran. sess.* 5. Quinquagesimò prædicatores, qui non servârint decreta pro eis *in Conc. Lateran.* sub Leone X. *sess.* 11. Quinquagesimoprimò Parochi non adimplentes juramenta de residendo certo tempore in suis parochiis Pius IV. in Bulla cui initium *inter multiplices.* Quinquagesimosecundò accipientes, vel retinentes apertè, vel occultè beneficia quæcunque in confidentiam Pius in Bulla *Romanum Pontif.* 85. Quinquagesimotertiò absolventes à casibus Bullæ Cœnæ, vel papalibus, vel à reservatis Ordinariorum, prætextu privilegiorum *Extrav etsi dominici* 2. *de pœn. & remiss.* Quinquagesimo quartò Regulares administrantes sacramentum extremæ unctionis, Eucharistiæ, vel matrimonia solemnizantes absque licentia Parochorum *clement.* 1. *de privileg.* Quinquagesimoquintò Regulares euntes ultra mare sine licentia Superiorum *Extrav. ad nostrum de regul.* Quinquagesimosextò mendicantes transeuntes ad non mendicantes excepto ordine Chartusianorum sine licentia Papæ *extravag. viam ambitios. de regul.* Quinquagesimoseptimò detinentes Apostatas Dominicanos Bonifacius apud D. Antoninum 3. *p. tit.* 24. *cap.* 70. Quinquagesimoctavò Moniales exeuntes de clausura absque licentia concedenda tantùm ex certis causis Pius V. in Bulla, cui initium *Decori* 6. Quinquagesimononò Superiores Regularium non denunciantes suos, qui solicitant mulieres in confessione Paulus V. in Bulla edita anno 1606. Sexagesimò minores recipientes fratres ordinis prædicatorum sine licentia Papæ D. Anton. 3. *p. tit.* 24. *c.* 70. Sexagesimoprimò Minores de observantia subornantes in electionibus, & procurantes favorem extra ad officium obtinendum in Religione Pius V. in Bull. *Pastor.* 128. Sexagesimosecundò Claustrales recipientes Minimos sine licentia Papæ Julius II. *in Bull. virtute conspicuos* Sexagesimotertiò Tertiarii, Eremitæ, & alii portantes habitum Minimorum Leo X. *in Bulla licèt aliàs.* Sexagesimoquartò Minimi subtrahentes se ab observantia Correctorum Paulus V. *in Bull. cum sicut.* Sexagesimoquintò Minores tempore interdicti admittentes fratres tertii ordinis ad divina *clement. cum ex eo* 3 *h t.* Sexagesimosextò recipientes aliquem è Societate JEsu exceptis Charthusianis sine licentia sui Superioris, & contra ipsos de societate ingredientes religionem aliam à Chartusia Pius V. in Bulla *aequum reputavimus.* Sexagesimoseptimò Episcopi, aliique Ordinarii vexantes per censuras eos, qui suis negotiis, vel pro servitio Papæ, & curiæ, Romæ commorantur *extravag.* 3. *de privileg.* Sexagesimooctavò Cardinales non servantes statuta à Julio II. ut sine simonia eligatur Papa Julius II. in Bull. cui initium *cum tam divino.* Sexagesimononò, Cardinales revelantes gesta in secreto Consistorio præcepta sub silentio servari Leo X. in in Bulla cui initium *supernè* 7. §. *pro reverentia.* Septuagesimò Episcopi, qui in suspensione conferunt beneficia Pius V. in Bulla cui initium *Quanta* 58. Septuagesimoprimò Cardinales ambientes Papatum, eiusque causa simoniam committentes Paulus IV. *in Bull. cum secundum.* Septuagesimosecundò simoniaci in ordine, & beneficio Pius V. *intoler.* 85. Septuagesimotertiò Prælati, qui personam ecclesiasticam collegium, vel conventum traxerint ad forum laicale pro causis, quæ spectant ad forum ecclesiasticum Martinus V. in Bulla *ad reprimendas* 10. Septuagesimoquartò Domini temporales cogentes aliquem tempore interdicti *Clement. gravis* 2. *h. t.* Septuagesimo quintò prohibentes subditis ne quidpiam vendant ecclesiasticis, neque ab eis emant *c. fin. de immunit. eccles. in* 6. Septuagesimosextò Bannientes regulares, aut proscribentes personas ecclesiasticas Urbanus VI. in Bulla *quia sicut* 3. Septuagesimoseptimò Concedentes, vel permittentes duellum in suis terris Conc. Trident. *sess.* 25. *cap.* 19. Septuagesimooctavò Inquisitores inferiores Episcopis malè procedentes contra hæreticos *Clement. multorum* §. *verùm de haret.* Septuagesimononò Officiales non reddentes integrè computa Cameræ Apostolicæ Paulus III. *in Bulla cum sicut.* 40. Octogesimò Officiales sacræ Pœnitentiariæ expedientes, aut concedentes sibi interdicta, Pius V. *in Bull. in omnibus rebus* 83. §. *omnes verò.* Octogesimoprimò Officiales quicunque Papæ exceptis Cardinalibus, accipientes munera præter comestibilia biduo consumptibilia dantes, & recipientes Paulus III. *in Bulla munera* 6. Octogesimosecundò Legati, & Gubernatores facientes, vel defendentes bannitos, & homicidas Pius V. *ex superna* 10. Octogesimotertiò Cardinales, non servantes formam in eligendo Pontifice præscriptam: vel præsumentes aliquid facere, attentare contra ipsam Bullam Gregorius XV. in Bulla *aeterni Patris* 13. Octogesimoquartò, fratres minores de observantia appellantes ad sæcularia tribunalia contemptis superioribus suis Gregorius XIII. in Bulla *quoniam* 27. Octogesimoquintò Ecclesiasticæ personæ receptantes bannitos in Regno Neapolitano, vel eis favorem præstantes Sixtus V. in Bulla *hoc nostri.* Octogesimosextò Officiales cameræ in contractibus cameræ quomodolibet participantes Paulus III. in Bulla *alias felicis* 18. Octogesimoseptimò facientes sponsiones super vita, & morte, & futura electione summi Pontifi-

cis,

ais, aut super promotionibus Cardinalium Gregorius XIV. in *Bull. cogit nos 4.* Octogesimo-octavò illi, qui armata manu invadunt domum alicujus Cardinalis, aliquid violenter, & hostiliter rapiunt, vel aliquem ibi existentem vulnerant, vel ad tale delictum mandato, consilio cooperantur, aut ratumhabent Leo X. in Bulla cui *init. temerarium.* Octogesimo-nonò extrahentes reliquias ex cœmeteriis, cryptis, vel cathacumbis intra urbem existentibus ex mandato Pauli V. an. 1613. Nonagesimò conficientes libellos famosos, vel aliam scripturam contra statum Ordinis Prædicatorum, vel Minorum Alexander IV. in Bulla *ex alto.* Nonagesimoprimò Commissarii, judices delegati sedis Apostolicæ concedentes alienationes bonorum ecclesiasticorum fieri in detrimentum ecclesiarum, ut etiam dolosè & scienter procurantes hujusmodi alienationem, vel alienationis decretum Paulus II. in Bulla *cum in omnibus judiciis.* Nonagesimosecundò superiores Ordinum Religiosorum non denunciantes suos Religiosos hæreticos, vel de hæresi suspectos Pauli V. in Bulla *Romanus Pontifex 26.* Nonagesimotertiò extrahentes per se, vel per alios ex Bibliothecis fratrum minorum de observantia libros, quinterna, folia, & res alias in dictis bibliothecis existentes, & ipsas amoventes asportantes, tollentes, seu amoveri, asportari, aut tolli facientes, vel consulentes, & opem præstantes Sixtus V. in Bull. *cum sicut 67.* Nonagesimoquartò, præsumentes amovere, vel subtrahere ex bibliothecis Ordinis fratrum B. Mariæ de monte Carmelo, aut earum aliqua, libros, & alia monumenta sive impressa, sive manuscripta ibi existentia.

16 Continentur etiam in corpore juris plures aliæ excommunicationes nemini tamen reservatæ. In decreto & decretalibus excommunicantur primò Gubernatores, & judices non reddentes jus ecclesiasticis ob negligentiam, vel iniquum animum *cap. adminstratores 23. q. 5.* Secundò qui non electus saltem à duabus partibus Cardinalium in Papam consentit suæ electioni, & etiam recipientes eum in Papam *cap. licèt de vitanda de elect.* Hodie tamen hæc excommunicatio est reservata Papæ, quia schisma est. Tertiò Rectores, consules, & alii officiales laici, qui tallias, & alias exactiones indebitas ecclesiis, aut personis ecclesiasticis imponunt, & eorum Fautores *c. non minus, & cap. adversus de immunit. eccles.* Verùm hæc excommunicatio hodie est reservata. Quartò Religiosi professi, qui diutius duobus mensibus absunt à suis Monasteriis ad audiendas leges, vel medicinas *cap. non magnopere ne cler. vel Monach.* Quintò sacerdotes, vel alii clerici habentes officium Vice-Comitis, aut Præpositi sæcularis, qui admoniti nolunt se emendare *cap. cleris ne cler. vel Monach.* Sextò violantes libertatem ecclesiasticam per modum statuti, vel consuetudinis *c. noverit 49. h. t.* Verùm hæc excommunicatio hodie est etiam reservata Papæ in Bulla Cœnæ. Septimò ementes, vel quovis alio modo acquirentes rem ecclesiasticam à Schismatico, vel recipientes beneficium ab illo, vel consentientes Ordinationi ipsius schismatici *cap. 1. de schismat.* Octavò in sexto decretalium excommunicantur mittentes scripturam, vel nuncium alicui Cardinali in conclavi existenti ad Romani Pontificis electionem, vel cum eo secretè loquentes *cap. ubi periculum de elect. in 6.* Nonò Domini Rectores, aliique officiales, qui diligenter non observant, aut fraudem aliquam committunt in iis, quæ hic præcipiuntur observari in morte summi Pontificis decedentis in terra ipsius *in d. c. ubi periculum de elect. in 6.* Decimò omnes illi, qui per se, vel per alios præsumpserint vexare personam ecclesiasticam, vel alia loca pia, eò quia rogata noluerint eligere eum pro quo ipsi rogârunt, aut induxerunt *cap. sciant cuncti de elect. in 6.* Undecimò usurpantes, vel conantes usurpare jus custodiendi, vel reservandi aliquam ecclesiam vacantem, & præsumentes capere bona ipsius *cap. generali de elect. in 6.* Duodecimò accersitus in directorem electionis Monialium non se temperans à rebus, ex quibus nasci discordia potest *c. indemnitatibus de elect. in 6. §. postremo.* Tertiodecimò procurantes quòd Judices conservatores sibi dati intromittant se ad alia, quàm ad manifestas injurias, & violentias, extendant potestatem ad ea, quæ judicialem exigunt discussionem *cap. hac constitutione de offic. jud. deleg. in 6.* Quartodecimò qui vi aut metu consequuntur absolutionem, vel revocationem sententiæ excommunicationis, interdicti, vel suspensionis *c. unic. de his quæ vi in 6.* Quintodecimò qui fingit casum, vel fraudem aliquam facit, qua Judex compellatur testimonium accipere alicujus fœminæ *c. mulieres de judic. in 6.* Sextodecimò qui compellunt ecclesiasticos, ut submittant ecclesias, vel earum bona immobilia, aut jura laicis in casibus jure prohibitis *cap. hoc consultissimo de reb. eccles. non alienan. in 6.* Decimoseptimò, qui instituunt novum ordinem Religionis, aut percipiunt novum habitum illius: & mendicantes exceptis quatuor ordinibus, qui recipiunt aliquem ad suum ordinem *cap. unic. de religios. domib. in 6.* Hodie tamen hæc prohibitio & excommunicatio non videtur ampliùs esse in usu. Decimooctavò qui per se, vel alios suo, vel alieno nomine exigunt ab ecclesiis, vel ecclesiasticis personis pedagium pro personis, aut rebus, quas deferunt, vel deferri faciunt, non causa negotiationis *cap. quamquam de censibus in 6.* Decimononò compellentes litigare in foro sæculari super causis ecclesiasticis *cap. quoniam de immunit. eccles. in 6.* Hodie tamen hæc excommunicatio est reservata in Bulla Cœnæ. Vigesimò Domini temporales prohibentes suis subditis vendere sua Clericis, vel præstare officia *cap. fin. de immunit. eccles. in 6.* Vigesimoprimò Religiosi temerè habitum dimittentes, ut etiam Docto-res,

res, seu Magistri, qui Religiosos habitu dimisso leges, vel physicam audientes scienter docere, aut in scholis retinere præsumunt *cap. ut periculosa ut cler. vel Monach. in 6.* Vigesimosecundò præsumentes sepelire in ecclesiastica sepulturâ hæreticos, credentes, eorum receptatores, defensores, vel fautores, adeo ut non sint absolvendi donec propriis manibus publicè sepultos extumulent *cap. quicunque de haret. in 6.* Vigesimotertiò Potestates, Domini temporales, Rectores, & eorum officiales, si de crimine hæresis cognoscant, vel judicent: vel si captos pro eodem crimine absque diœcesanorum, vel inquisitorum licentia è carcere liberent: vel si executionem pro tali crimine injunctam à Diœcesano, vel inquisitore non adimpleant: aut si directè, vel indirectè præsumant illorum sententiam, aut processum impedire. Ut etiam omnes in hisce scienter dantes consilium, auxilium, vel favorem *cap. ut inquisitionis de haret. in 6.* Vigesimoquartò Clerici, qui cùm non sint Episcopi permittunt in suis terris Fœneratores publicos, alienigenas, & non expellentes eos ex iisdem terris, ut etiam iisdem locantes, vel alio prætextu concedentes domus ad usuram exercendam *c. usurarum de usuris in 6.* Vigesimoquintò in Clementinis etiam excommunicantur, qui capientes fructus beneficii impediunt, vel infringunt sequestrum inductum super beneficia ab Ordinario ob latam in Curia Romana ullam sententiam definitivam super possessione, vel propr etate eiusdem *clem. unic. de sequest. possess. & fruct.* Vigesimosextò sepelientes aliquem in loco sacro interdicto in casibus à jure non permissis *Clement. 2. de sepult.* Vigesimoseptimò Religiosi qui non habentes beneficium, nec administrationem sibi decimas apropriant *clement. Religiosi decimis.* Vigesimooctavò Religiosi simplices adeuntes Aulas Principum animo nocendi suis Prælatis, aut monasteriis *clement. ne in agro § quia verò de stat. Monach.* Vigesimononò Monachi, qui sine facultate Abbatis habent arma intra claustra Monasteriorum *clement. ead.* Trigesimò præsumentes impedire Visitatores Monialium in eo, quod statuitur à Concilio, si à visitatoribus admoniti non essent *Clem. attendentes § si de stat Monach.* Trigesimoprimò qui scienter in gradibus consanguinitatis, vel affinitatis jure canonico interdictis, vel cum Monialibus matrimonia contrahunt, ut etiam Religiosi Moniales, & clerici constituti in sacris ordinibus matrimonia contrahentes *clement. 1. de consanguinit. & affinit.* Trigesimosecundò Inquisitores, & Commissarii eorum, aut Episcopi, vel Capituli Sede vacante, qui prætextu sui officii illicitè sumunt aliquam pecuniam, vel scienter confiscant bona ecclesiastica *clement. nolentes de haret.* Trigesimotertiò Omnes officiales urbium, qui faciunt, vel dictant statuta, ut solvantur usuræ, vel quòd solutæ non possint repeti. Item judicantes usuras esse solvendas, vel solutas non esse repetendas. Ut etiam non eradentes è libris suis talia statuta cùm possint *clement. 1. de usur.* Trigesimoquartò Religiosi, qui concionantur, vel aliquid proferunt ad evertendos auditores à solvendis decimis debitis ecclesiæ. Ut etiam illi, qui de industria nullum conscientiæ scrupulum incutiunt in confessione pœnitentibus non solventibus decimas *Clem. capientes de pœn.* Trigesimoquintò Religiosi non servantes interdictum, vel cessationē à divinis, quam servat ecclesia cathedralis *clem. ex freq. h. t.* Reperiuntur etiam in corpore juris aliquot aliæ excommunicationes, quæ tamen cùm videantur non esse in usu, eas omittimus.

Nonnullæ etiam jure novo ex Concilio Tridentino, feruntur excommunicationes. 17 Primò contra imprimentes, & mandantes imprimi, vendentes, vel apud se retinentes libros de rebus sacris, sine nomine authoris, & sine approbatione Concil. Trident. *sess. 4.* Secundò contra prædicantes docentes, vel pertinaciter asserentes non esse necessariam sacramentalem confessionem habita copia Confessarii ante communionem iis, qui sibi conscii de culpa mortali eliciunt actum contritionis *sess. 13. canon. 11.* Tertiò contra Raptores mulierum ac illis consilium, auxilium, & favorem præbentes *sess. 24. c. 6. de refor.* Quartò contra illos, qui quovis modo suos subditos, vel quoscunque alios adigunt minus liberè matrimonia contrahere *sess. 24. c. 9.* Quintò contra Magistratus sæculares, qui non exhibent auxilium invocatum ab Episcopis ad restituendam, vel conservandam clausuram monialium *sess. 24. c. 5. de Regul.* Sextò ingredientes septa monasteriorum Monialium cujuscunque generis, aut conditionis, sexus, vel ætatis fuerint sine licentia Episcopi, vel superioris in scriptis obtenta *sess. 24. c. 5.* Septimò contra cogentes aliquam fœminam, prætterquam in casibus in jure expressis ad ingrediendum monasterium, vel ad suscipiendum habitum Religionis, vel ad emittendam professionem. Hi enim excommunicantur, ut etiam qui consilium auxilium, vel favorem in id dederint, vel præsentes eidem actui scienter fuerint. *sess. 25. cap. 18. de regul* Octavò contra impedientes virginum, vel mulierum voluntatem accipiendi velum, aut profitendi in religione sine justa causa. Hujusmodi excommunicationes, quæ habentur in Concilio Tridentino non sunt reservatæ. Excommunicatio tamen, quæ habetur *in sess. 25. c. 19.* qua excommunicantur Domini temporales concedentes locum in terris suis ad duellum, ut etiam committentes pugnam, vel duellum ut etiam patrini consilium dantes, & spectatores hodie per Clementem VIII. reservatur Papæ. Excommunicantur etiam in Trident. *sess. 24. cap. 1. de reform. matrim.* negantes matrimonia clandestina ante Trid. celebrata valida fuisse, vel post Trid. matrimonium à filiis familias inconsulto patre initum validum esse.

§. XII.

§. XII.

De Suspensione, quæ est secunda species censuræ.

1 CUm de prima specie censuræ ecclesiasticæ fusè agatur in hoc titulo, in quo nonnulla etiam habentur de suspensione, & interdicto, quæ sunt aliæ duæ species censurarum, operæ pretium est hisce nonnulla subjicere; ut earum plenior cognitio habeatur. Definitur suspensio: *Ecclesiastica censura privans Clericum usu ecclesiastici officii; vel beneficii, vel ordinis in totum, vel in partem, in perpetuum, vel ad tempus.* Dicitur censura, quia convenit cum cæteris censuris, & differt suspensio à pœna exilii, carceris, vel privationis beneficii, quia hæ pœnæ non sunt censuræ. Dicitur *ecclesiastica*, ut distinguatur à prohibitionibus civilibus, & ut indicetur causa efficiens suspensionis, quæ est persona ecclesiastica habens jurisdictionem in foro externo. Tum quia indicatur, subjectum censuræ esse hominem ecclesiasticum, seu habentem primam tonsuram. Additur *privans usu*, ut significetur non privare ipso officio, vel ordine, aut jurisdictione, sed tantùm exercitio. Plures sunt hujus suspensationis species. Alia enim est ab officio tantùm, & per officium intelligitur tam officium ordinis, quàm jurisdictionis ecclesiasticæ: alia est à beneficio tantùm, & nomine beneficii intelliguntur dignitates, canonicatus, beneficia sive curata, sive simplicia, & alia hujusmodi; alia est ab officio, & beneficio simul. Præterea suspensio ab officio tantùm aliquando est à toto officio, quando scilicet quis privatur omni usu sui officii; aliquando à parte, ut sacerdotio, vel diaconatu, vel alio inferiori ordine quo ad usum. Rursus suspensio bipartitur in pœnalem, & medicinalem; illa fertur in pœnam, & vindictam præteriti delicti, & tunc non fertur per modum censuræ, sed solius pœnæ: medicinalis est, quâ intenditur emendatio, & bonum delinquentis. Demum alia dicitur suspensio temporalis, quia fertur ad tempus, alia perpetua, quæ non extinguitur tempore nisi revocetur; alia est à jure, alia ab homine.

2 Hinc differt suspensio à cæteris censuris, quia excommunicatio nunquam tollitur nisi per absolutionem; suspensio verò aliquando etiam sine absolutione tollitur. Secundò excommunicatio nunquam fertur nisi ob contumaciam: suspensio verò in pœnam delicti etiam sine contumacia. Tertiò excommunicatio quæcunque sit prohibet sacramentorum susceptionem, & collationem; suspensio verò non prohibet susceptionem nisi quando est suspensio ab ipsa susceptione sacramentorum: neque impedit collationem sacramentorum, nisi quando est suspensio ab officio, ordine, vel collatione sacramentorum. Quartò quia excommunicationem à jure contrahunt Episcopi, quamvis non fiat expressa eorum mentio, suspensionem verò à jure non contrahunt nisi facta eorum expressa mentione. Quintò differt etiam suspensio ab interdicto, quia suspensio non inducit privationem tantarum rerum, sicut inducit interdictum. Tum quia interdictum magis privat usu passivo, quàm activo. Demum quia suspensio fertur in ecclesiasticas personas; interdictum verò potest ferri etiam in laicos. Rursus differt suspensio ab irregularitate, quia hæc privat susceptione ordinis, ut ordo est; suspensio verò privat exercitio Ordinis, vel beneficii, seu potestatis ecclesiæ, ut est quædam functio; ut notat Sayr. *lib. 4. c. 1. n. 18. & seq.*

3 Differt etiam suspensio à privatione officii, vel beneficii, & depositione, quia suspensio est censura ecclesiastica inducens irregularitatem, si suspensus exerceat actum aliquem officii, quo suspensus est, nec possit à tali irregularitate liberari nisi per summum Pontificem *c. 1. de sent. & re judic. in 6.* Hodie tamen jure novo ex Concilio Tridentino *sess. 24. cap. 6. de reform.* permittitur Episcopus in omnibus irregularitatibus ex delicto occulto provenientibus ea excepta, quæ oritur ex homicidio voluntario, & exceptis aliis deductis ad forum contentiosum dispensare: secus privatio, & deposito non sunt censuræ ecclesiasticæ. Tum quia per suspensionem non amittitur beneficium, nec ea pars fructuum, quæ est plenè necessaria ad sustentationem: secus est per privationem beneficii, aut depositionem.

4 Ex eo autem quòd quis determinatè suspendatur ab officio, sive à jure, sive ab homine non censetur eo ipso suspensus à beneficio, nisi id exprimatur, quia in jure sæpe exprimitur suspensio ab officio nulla facta mentione de beneficio, ut *in cap. quia in omnibus 3. in fin. de usur.* interdum tantùm fit suspensio à beneficio, ut in *cap. cùm in cunctis 7. §. fin. de elect.* unde suspensio ab officio, & beneficio censendæ sunt diversæ species suspensionum; ita ut una non contineatur sub altera, nisi utraque exprimatur, cùm enim sint diversæ pœnæ, & una possit executioni mandari sine altera; sequitur quòd suspensus ab officio non sit censendus suspensus à beneficio, si id non exprimatur: quia in pœnis, utpote odiosis non est facienda extensio ab una ad alteram non expressam; & id firmari etiam potest ex *cap. inter 10. de purg. canon.* ubi habetur, quòd suspensio ab officio per se non sit conjuncta cum suspensione à beneficio. Et licèt beneficium dicatur dari propter officium præsertim si beneficium sit curatum; nihilominus acquisito titulo beneficii illud non amittitur, quia officium præstari non potest pro tempore à suspenso, perinde ac non potest ab eo præstari, qui aliquo legitimo impedimento detinetur, vel ægrotat; & nihilominus beneficium retinet, & fructus illius percipit.

5 Præterea, quia suspensus ab officio non amittit

amittit beneficium, cujus propterea percipit fructus, & quidem propter officium, quia tenetur recitare horas canonicas. Per recitationem enim breviarii satisfacit officio quatenus ei concessum est: tum quia potest alia ecclesiastica ministeria præstare per substitutum, seu Vicarium. Tum quia potest suspensus ab officio adhuc in temporalibus licitè administrare beneficium, quia hoc datur, non solùm ut clericus administret in spiritualibus, quod non potest suspensus ab officio præstare; sed etiam in temporalibus, quòd licitè adhuc potest. Verùm totaliter suspenso ab officio illicitè confertur novum beneficium *c. cum dilectus* 8. *de consuetud.* si tamen ei conferatur collatio non est ipso jure irrita, sed irritanda *cap. ult. de cler. excommun.* & docet Suarez *de censur. disp.* 26. *sect.* 3. *num.* 7. Sicut suspensus ab officio non intelligitur suspensus à beneficio, nisi utraque pœna exprimatur; ita neque suspensus à beneficio censetur suspensus ab officio, nisi id exprimatur.

6 Quamobrem suspensus à beneficio impeditur, ne possit percipere ullos fructus, & redditus temporales sui beneficii; quinimo neque potest beneficium administrare, quia hæc administratio ordinatur ad perceptionem fructuum: etenim si semel alicui sit aliquid prohibitum, censentur etiam prohibita ea, quæ ad illud ordinantur. Quamobrem si quis sit suspensus à beneficio non potest eius fructus percipere, nec eius administrationem exercere; sed debet Oeconomus constitui, qui fructus colligat. Quòd si suspensus administrationem beneficii sibi prohibitam exerceret, ipso jure privaretur etiam ipso beneficio *cap. cupientes* 16. §. *cæterum de elect.* Non potest suspensus à beneficio percipere eius fructus; tametsi indigeat, & aliunde habere alimenta non possit, si tamen suspensus fuit in pœnam contumaciæ, quia tunc sua culpa patitur eam necessitatem.

7 Sunt tamen qui putent; suspensum, si indigeat, posse percipere fructus sui beneficii maximè quotidianas distributiones, si divinis officiis interfuit, & dummodo per ipsum non stet, quin à censura liberetur. Suspensus tamen simpliciter à beneficio, non est ita prohibitus à novo beneficio acquirendo, ut collatio ei facta ipso jure sit irrita; quamvis à judice sit irritanda, ut habetur in *c. ult. de cler. excommun.* quia electio, vel collatio propriè non numerantur inter fructus beneficii, quorum perceptio prohibita est ita suspenso; sed potiùs sunt actus officii, & quasi jurisdictionis sibi competentis ratione beneficii: unde cum electio, & collatio beneficii non sit fructus beneficii, suspensus à beneficio validè, quamvis non licitè promovetur ad novum beneficium, collatio tamen licèt non sit ipso jure irrita; est tamen irritanda à superiore: quamobrem cùm quis suspenditur à beneficio solet etiam adjici clausula, quâ non solùm suspenditur à beneficio; sed etiam à jure eligendi, vel conferendi illud. Cœterum suspensus à beneficio simpliciter potest exercere omnes actus jurisdictionis sibi ratione officii, seu muneris clericalis competentis, & etiam administrationem; imò tenetur etiam suo fungi officio, & omnia in spiritualibus, & temporalibus exercere, seu administrare; perinde ac si fructus beneficii perciperet, quia suspensio debet ei esse pœna, non levamen, nec liberatio obligationis.

Imò suspensus ab ordine non est suspensus à jurisdictione; proinde potest exercere omnes actus jurisdictionis non exigentes actualē usum ordinis: hinc Episcopus suspensus tantùm ab ordine potest alteri delegare potestatem absolvendi, quamvis ipse non posset confessiones audire, nec à peccatis absolvere, ut docet Suarez *disp.* 26. *de censur. sect.* 4. *num.* 2. Ratio est quia cum suspensio sit pœna, & odiosa non est extendenda ad ea, quæ non exprimuntur, sed restringenda est ad id tantùm, quòd exprimitur: & quia ordo est distinctus à jurisdictione, ideo suspensus ab ordine tantùm non censetur suspensus à jurisdictione, si non exprimatur. Hinc Episcopus suspensus ab ordine Episcopali tantùm non potest exercere actus ordinis, qui sunt proprii Episcopi; cujusmodi sunt ordines conferre, confirmare, consecrare ecclesias, altaria, conficere chrisma, & alia hujusmodi. Alios verò actus qui jure ordinario competunt sacerdoti simplici potest exercere, ut missam celebrare sine Pontificalibus, audire confessiones, & alia id genus, quæ fiunt à simplici sacerdote; quia suspensus ab ordine superiore, non ideo est suspensus ab inferiore; hinc suspensus ab officio sacerdotali non prohibetur solemniter canere Epistolam, vel Evangelium, nam cui prohibetur majus, non censetur prohiberi minus. 8

Secus suspensus ab ordine inferiore censetur etiam suspensus à superiore, ut plures docent: siquidem cui non est licitum minus, nec debet ei licitum esse majus *argum. l. relegatorum* 7. §. *ult. ff. de interdict.* Id autem procedit de actibus inter se connexis, seu si in actu ordinis superioris includatur actus inferioris, à quo aliquis sit suspensus: sic enim sacerdos suspensus à diaconatu censetur etiam suspensus à sacerdotio in ordine ad missam celebrandam, quia hæc non legitur sine evangelio. Cæterum sacerdos suspensus ab ordine Diaconi potest exercere alia munia sacerdotalia, ut confessiones audire, baptizare solemniter, & alia id genus absque nota irregularitatis, quamvis non sine indecentia aliqua, quia indecens videtur, ut qui non potest exercere actus ordinis inferioris, exerceat actus superioris. E converso suspensus à jurisdictione simpliciter non prohibetur exercere actus ordinis non exigentis jurisdictionem, quia suspensio à jurisdictione non includit suspensionem ab ordine, nec hæc illam. hinc suspensus à jurisdictione, licèt non possit absolvere 9

vere sacramentaliter à peccatis defectu jurisdictionis, potest tamen alia sacramenta administrare, ut etiam missam celebrare, & ea omnia peragere, quæ non exigunt jurisdictionem.

10 Causæ suspensionis plures sunt; efficiens est ecclesia, quia licèt acceperit à Christo potestatem ferendi suspensionem, ipsa tamen suspensionem instituit, cujus initium fuit tempore Apostolorum, licèt postea redacta fuerit ad certam formam. Hinc omnis, & solus qui potest excomunicare, potest etiam suspendere, eadem enim est potestas requisita ad utramque censuram: hinc licèt Confessarius, & Parochus possit alicui prohibere, ne celebret, ita ut contraveniens peccet; neuter potest suspendere per censuram; quia potestas ordinaria ferendi censuram suspensionis est in Episcopis & Prælatis gaudentibus jurisdictione quasi Episcopali: potestas delegata potest esse in aliis Clericis, quia Episcopus potest hanc potestatem etiam simplici sacerdoti, vel alteri Clerico delegare, ut notat Layman *l. 1. tract. 5. p. 3. c. 1. n. 1.* Causa finalis suspensionis est eadem ac excommunicationis, scilicet utilitas animarum, quam unicè ecclesia intendit, quando corrigit, & castigat.

11 Causa materialis est duplex proxima, & remota: illa est peccatum propter quod suspensio fertur, quòd si suspensio gravis fit, debet necessariò supponere peccatum grave: si levis potest etiam ferri pro culpa veniali, debet enim pœna commensurari culpæ: in jure autem pœna suspensionis cùm semper sit gravis supponit etiam culpam gravem. Materia remota est, qui suspendi potest, hoc est omnis, & solus Clericus: ratio est, quia omnis suspensio vel est ab officio, vel beneficio; sed officium & beneficium est proprium Clerici, unde soli Clerici quamobrem soli Clerici, sive sæculares; sive regulares sunt materia. Remota hujus censuræ, sive sint Episcopi, sive Patriarchæ, sive Cardinales excepto sumo Pontifice.

12 Episcopi tamen generatim non incurrunt suspensionem à jure latam nisi fiat specialis de ipsis mentio. Collegium Clericorum potest etiam suspendi, quia est capax culpæ, sicut quælibet humana Congregatio, est enim unum corpus politicum habens propria bona, ac proprias actiones, ita ad illud pertinentes, ut non ad singulas personas per se pertineant: vel ratione singulorum de communitate, in quibus tamen supponitur culpa & quidem gravis, quia tam graves pœnæ non debent communiter ferri ob culpam venialem, tametsi si ferantur, possint etiam ob venialem culpam incurri. Quia verò suspensio non potest ferri sine propria culpa, cujus sit pœna; sequitur, quòd ea suspensio, quæ fit ob senectutem, lepram, debilitatem, vel aliam similem causam non sit suspensio, seu censura, de qua hic loquimur, sed tantùm quædam privatio, quæ laxè suspensio dicitur. Quæ verò crimina mereantur suspensionem, non potest certa tradi regula.

Causa formalis suspensionis, seu forma illa, sub qua fertur censura suspensionis in jure non est determinata; proinde solet actus ille suspensionis ipso facto incurrendæ pluribus modis exprimi: suspensio ab homine, quando est censura lata ob contumaciam, exigit, antequam feratur, præviam admonitionem: non ita si infligatur in pœnam delicti. In ipsa verò ferenda requiruntur verba determinata, quæ significent speciem suspensionis, & ejus effectum: & hæc verba sunt scripto proferenda ex præcepto ecclesiæ, quamvis Sylvester *V. Suspensio n. 4.* censeat, id non esse de essentia censuræ. 13

Effectus verò suspensionis, quod attinet plures sunt. Primus est, ut si suspensus exerceat actum, à quo est, suspensus peccet mortaliter, eò quia violet præceptum ecclesiasticum in re gravi, quamvis ratione parvitatis materiæ possit contingere, ut excusetur à lethali. 14

Secundus ut suspensus ab ordine, vel aliquo includente suspensionem ordinis non solùm peccet; si actum ordinis exerceat, sed etiam fiat irregularis; adeò ut secundus effectus suspensionis sit inducere irregularitatem, præsertim si sit exercitium solemne majoris ordinis, à quo est suspensus: quod verum est non solùm quando violatur suspensio perpetua, quæ est propria censura: verùm etiam quando violatur suspensio, quæ est pura pœna lata ad determinatum tempus. Hinc suspensus ab ordine fit irregularis, si benedicat aquam, ceras, fructus, nuptias. Rursus suspensus ab ingressu ecclesiæ incurrit irregularitatem, si in ea exerceat aliquem actum Ordini sacro deputatum, non autem si domi, vel in Oratorio privato celebret, Piasecius *2. p. c. 4. n. 18. V. suspensus.* Nemo tamen suspensus (præter quam ille, qui suspensus est à divinis) sive absolutè, sive in aliquo loco, incurrit irregularitatem contraveniendo suspensioni licèt peccet: & suspensus à divinis tunc incurrit irregularitatem, quando exercet aliquem actum alicui ordini sacro, vel minori specialiter deputatum. Hinc suspensus à beneficio non fit irregularis, si recipiat fructus beneficii, quia non violat censuram per exercitium ordinis sacri. Neque suspensus à susceptione sacramentorum incurrit irregularitatem illa suscipiendo; quia se habet tantùm passivè. 15

Tertius effectus est, quòd acta à suspenso, si jurisdictionem requirant, sint per se invalida, quia suspensus est actuali jurisdictione privatus. Si tamen suspensus sit occultus, & ab ecclesia communiter toleretur in publico officio, tunc ejus acta valent, quia ecclesia supplet defectum propter commune bonum, ut docet Suarez *de censur. disp. 26. sect. 5. num. 2.* ubi addit, quòd si suspensus non sit specialiter denun- 16

denunciatus, tametsi prohibeatur exercere suum officium licèt peccet illud exercendo, non tamen quoad alios actus est privatus jurisdictione. Cæterum actus ordinis si excipiatur absolutio sacramentalis exigens jurisdictionem, sunt validi, quia valorem horum actuum ecclesia non potest impedire, si debito modò conferantur.

18 Quartus effectus suspensionis est, quòd suspensus privetur communione eorum in eo, in quo est suspensus. Simpliciter tamen suspensio per se non privat communicatione cum aliis, sicut excommunicatio; adeò ut suspensus etiam nominatim denunciatus quantum est ex vi censuræ, & præcepti ecclesiastici à nemine sit vitandus eò, quia nullum jus hujus rei assignari possit, in quo hic effectus tribuatur suspensioni; dummodo communicans cum suspenso eum non inducat ad actum ipsi prohibitum; neque in eo ipso cooperetur, id enim esset peccatum contra jus divinum, ac naturale, ac intrinsecè malum. Verùm ut notat Suarez *disp. 27. sect. 3. n. 7.* ob talem communicationem cum suspenso nulla incurritur censura, quia nulla reperitur pœna imposita illi, qui sic cum eo communicat; proinde neque incurritur minor excommunicatio sicut in communicatione cum excommunicato, in quo etiam differt suspensio ab excommunicatione.

19 Quoad verò suspensionis durationem, ejusque absolutionem, certum est, suspensionem simpliciter latam, & absolutè absque conditione, vel limitatione temporis durare, donec tollatur per absolutionem: & latam cum determinatione temporis durare intra tempus determinatum; & eo tempore elapso cessare; quia censura non ligat ultra conditoris voluntatem: hinc suspensus ab officio per mensem, prohibetur intra mensem officium exercere incipiendo ab eo die, quo lata est suspensio, quæ secum trahit executionem, ut notat Suarez *de censur. disp. 26. sect. 1. n. 13.* & *disp. 27. sect. 1. n. 23.* suspensio verò ab officio simpliciter lata absque loci determinatione valet pro omni loco: quia suspensio est censura, quæ sequitur ipsum suspensum in quemlibet locum: & quamvis Prælatus extra suum territorium non possit obligare per statutum, vel legem; nihilominus per præcepta particularia, quæ imponuntur personis, & immediatè ea respiciunt, potest eas obligare etiam extra territorium, & id etiam procedit de suspensione simpliciter à beneficio absque loci determinatione; tametsi non desint, qui contrarium etiam probabiliter sentiant, præsertim ubi consuetudo inolevit, ut notat Layman *lib. 1. tractat. 4. p. 3. c. 1. num. 7.* Sin verò suspensio lata sit ut pura pœna, tripliciter tolli potest. Primò per temporis lapsum, si enim suspensio lata sit per semestre solo hujus temporis lapsu cessat, & non est necesse, ut suspensus absolvatur à tali censura, quia qui eam tulit voluit, ut post tale tempus cessaret; proinde ipsemet absolvit.

Secundò tollitur per dispensationem Superioris: si enim lata sit ad certum tempus, vel etiam in perpetuum poterit per dispensationem Superioris tolli, tametsi tempus nondum effluxerit. Tertiò tolli potest per absolutionem, quando vel lata est simpliciter in pœnam absque ulla temporis determinatione. Quòd si suspensio lata sit cum conditione donec satisfeceris, tunc exhibita satisfactione illicò cessat, quia talis conditio videtur præscribere terminum, pro quo duratura sit suspensio.

Nihilominus contraria sententia probabilior & tutior est, si tamen suspensio lata sit ut censura, & non in puram pœnam. 20 Cæterum absolutio suspensionis lata ab homine ad eum pertinet, qui sententiam tulit, vel ad ejus successorem, vel ad Superiorem. Absolvere autem possunt à suspensione lata in pœnam privilegiati mendicantes. Potestate verò ordinaria quando suspensio lata est ad certum tempus vel in perpetuum tolli tantùm potest ab Authore canonis; quia quando fertur in puram pœnam suspensio fertur cum stabilitate, & virtualiter author canonis sibi reservat, ne ante illud tempus ullus inferior absolvat: nec est par ratio de excommunicatione, à qua etiam inferior potest absolvere, nisi reservata sit à conditore canonis: ratio est, quia suspensio lata in puram pœnam non tollitur per absolutionem, sed per dispensationem, quæ ex natura sua censetur reservata, nisi explicitè concedatur, ut censet Glossa in *c. capientes de elect. in 6.* Suspensio verò lata ob contumaciam, & perseverantiam in illa non potest tolli, antequam tollatur contumacia nisi ab eo, à quo lata fuit, vel alio Superiore: secus post ablatam contumaciam tolli potest etiam à successore in officio, præsertim si sit ab homine: quòd si sit à jure, tunc si est reservata tantùm tolli potest ab Authore Superiore, vel successore.

Si tamen delictum sit occultum suspensio lata propter ipsum, quamvis reservata Papæ potest ab Episcopo tolli ex decreto Concilii Tridentini *sess. 24. c. 6.* 21 Sin verò non sit reservata Papæ potest ab illa absolvere quilibet Ordinarius ex communi sententia usu recepta. Cæterum quoad formam absolvendi à suspensione non est certa aliqua forma determinata, quæ constet certis verbis; sed sufficit, si voluntas absolventis significetur: ordinariè tamen solet hæc forma servari: *Ego te absolvo à vinculo suspensionis, quam incurristi ob hanc, vel illam causam; & restituo te ad executionem tui muneris, vel ordinis; vel ad tuum beneficium, à quo fuisti suspensus in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Quando verò suspensio est dubia, & incerta, tunc solet hæc alia absolutio esse in usu: Si teneris aliquo vinculo suspensionis, à quo te possim absolvere, absolvo te, ut fusè notat Suarez *disp. 7. de censur. sect. 9. num. 2.* & *disp. 25.* Cæterùm suspensus ad tempus hoc dilapso, est ipso

facto

facto absolutus, nec indiget alia absolutione. Durante verò tempore suspensionis incussæ à jure ob delictum commissum non potest totaliter absolvi ab Episcopo, sed tantùm potest Episcopus dispensativè pœnam moderari. Quòd si suspensio fuerit inflicta à jure ob contumaciam, & conditor canonis sibi non reservaverit absolutionem, tunc potest Episcopus ab illa absolvere.

82 Suspensiones verò, quæ ipso jure contrahuntur à Clericis plures sunt. Primò suspenduntur ipso jure recipientes ordines ab eo, qui renunciavit Episcopatui *c. 1. de ordin. ab Episcop. qui renunc. Episcopatui.* Secundo recipientes ordines sine licentia proprii Episcopi ab alieno Pius II. in Bulla *cum ex sacrorum 6.* Tertiò recipientes ordines à proprio Episcopo in aliena Diœcesi sine licentia *c. Episcopum 9. q. 2.* Quartò recipientes ordines ab excommunicato, vel suspenso denunciato *c. 1. & 3. de schism.* Quintò recipientes ante legitimam ætatem ordines Pius II. in Bulla *cum ex sacrorum 6.* Sexto recipientes eos extra tempora sine dispensatione Pius II. *ibid.* Septimò recipientes ordines non servatis interstitiis *c. litteras de temp. ordin.* Octavò Clerici ordinati ficto titulo *c. sanctorum dist. 70.* Nonò promoti per saltum Concil. Trident. *sess. 23. c. 14.* Decimò Clerici recipentes ordines sacros post matrimonium ratum etiam non consummatum *Extravag. antiqua de voto.* Undecimò Clerici recipientes ordines, si sint excommunicati, vel suspensi, vel interdicti *c. cum illorum 32. h. tit.* Duodecimo recipientes ordines cum litteris capituli sede vacante intra annum Concil. Trident. *sess. 7. c. 10. de reform.* Tertiodecimo utentes ordine in loco interdicto præter modum jure concessum, *c. Is cui 20. h. t. in 6.* Quartodecimo celebrantes coram excommunicato, vel interdicto *c. Episcoporum de privileg. in 6.* Quintodecimo tradentes sepulturæ publicos usurarios *c. quia in omnibus de usur.* Sextodecimo Parochi copulantes sponsos alterius parochiæ sine licentia Concil. Trident. *sess. 24. c. 1. de reform. matrim.* Decimoseptimo Parochi non prohibentes matrimonia clandestina, vel contra interdictum ecclesiæ *c. cum inhibitio de clandest. despons.* Decimooctavo abutentes vestibus contra juris statuta *Clem. 2. de vita & honest. Cler.* Decimonono alienis debitis gravantes ecclesias sibi concreditas *c. 2. de solut.* Vigesimo occupantes bona Prælati defuncti *c. quia sæpe de elect. in 6.* Vigesimoprimo Electores Episcoporum non præsentantes electionem electo infra octo dies *c. cupientes de elect. in 6.* Vigesimosecundo Compromissarii eligentes indignum *c Compromissar. de elect. in 6.* Vigesimotertio eligentes indignum ad Episcopatum, vel curatum *c. cum in cunctis §. fin. de elect.* Vigesimoquarto postulantes in Prælatum Cathedralis ecclesiæ eos, qui prohibentur *c. cum in cunctis de elect.* Vigesimoquinto consentientes electioni per abusum sæcularis potestatis *c. quisquis de elect.* Vigesimosexto inferiores Episcopi non servantes in visitatione constitutionem Innocent. IV. *c. exigit de censib. in 6.* Vigesimoseptimo conferentes beneficia eorum, qui serviunt in curia, & eadem recipientes, *Extravag. de privil.* Vigesimooctavo facientes in judicio per sortes aliquid contra justitiam, & conscientiam in gravamen partis *c. 1. de sent. & re jud. in 6.* Vigesimonono conservatores se immiscentes in aliis, quàm de manifestis injuriis *c. ult. de offic. deleg. in 6.* Trigesimo occupantes bona, census, alia hujusmodi ecclesiæ, beneficii, vel pii loci Concil. Trident. *sess. 22. c. 11. de reformat.* Trigesimoprimo publici peccatores *c. ult. de tempor. ordin.* Verùm hujusmodi suspensio non est ampliùs in usu. Trigesimosecundo publici concubinarii *ibid.* Trigesimo tertio Simoniaci Extravag. Pauli II. *de Simonia.* Trigesimoquarto jurantes de tenendo Schismate *c. de Schismat.* Trigesimoquinto provocantes ad duellum, & acceptantes *c. 1. de Cler. pug. in duell.* Trigesimosexto raptores & præbentes auxilium, vel favorem raptui Concil Trident. *sess. 24. c. 6. de reform.* Trigesimoseptimo disputantes de conceptione B. Virginis Pius V. in sua Bulla *super specula.* Trigesimooctavo suspenduntur etiam Episcopi conferentes ordines Simoniacis *c. penult. de Simon.* Trigesimonono conferentes ordines suspenso propter malam promotionem *c. si quis Episc. 1. q. 1.* Quadragesimo ordinantes Religiosum non professum Pius V. in sua *Bulla 74.* Quadragesimoprimo ordinantes accepto juramento, quod non molestabuntur Superiorum provisione *c. si quis ordinaverit de Simon.* Quadragesimosecundo ordinantes Monachum sine licentia Abbatis *c. fin. dist. 58.* Quadragesimotertio non promulgantes Concilium Provinciale toti ecclesiæ *ibid.* Sed hæc suspensio non est ampliùs in usu. Quadragesimoquarto intromittentes se in causis spectantibus ad electionem Episcoporum *c. quamvis de elect. in 6.* Quadragesimoquinto submittentes laicis bona ecclesiæ sine debito consensu *c. hoc consultissimo de reb. eccles. non alienan. in 6.* Quadragesimosexto occupantes bona vacantium pertinentium ad eorum provisionem *c. præsenti de offic. ordin. in 6.* Quadragesimoseptimo malè utentes potestate delegatâ in causa alienationis *Extravag. 2. cum in omnibus* Pauli II. Quadragesimooctavo alienantes bona ecclesiæ ultra biennium *Extravag. ambitiosæ de reb. eccles. in alien.* Quadragesimonono admittentes resignationes contra formam præscriptam in constitutione Pii V. cui initium est *Quanta* Pius V. in sua *Bulla 58.* Quinquagesimo foventes usuras, locando suas domus *c. 1. de usur. in 6.* Quinquagesimoprimo abutens munere Inquisitorum in causa fidei *Clement. 1. §. verum de hæret.* Quinquagesimotertio non servantes Extravagantem *2. de elect.* quoad perceptionem fructuum primi vel secundi anni *Extravag. 2. de elect.* Quinquagesimoquarto promoti à Sede Apo-

Apostolica sine litteris authenticis eiusdem *Extravag. 1. de elect.* Quinquagesimoquintò Concubinarii à Synodo admoniti, nec se emendantes Concil. Trident. *sess. 25. c. 14. de refor.* Quinquagesimosexto relaxantes Incendiariis pœnam contentam in jure *c. pessimam 23. q. 8.* Quinquagesimoseptimo negligentes procedere contra Simoniacum *c. quidquid 1. q. 1.* Quinquagesimooctavo non facientes comburi libros Talmut Julius III. *in Bulla cum sicut 46.* Quinquagesimonono publicantes populo indicem casuum Pius V. *in Bulla quam plenum.* 99. Sexagesimo non visitantes limina Apostolorum tempore præscripto, Sixtus V. in Bulla cui initium *Romanus Pontifex.* Sexagesimoprimo ingredientes Monasteria Monialium sine necessitate Gregorius XIII. in Bulla *Ubi gratia.* Sexagesimosecundo incurrunt etiam suspensionem capitula si dilapident bona relicta, vel obvenientia tempore vacationis *c. quia sæpe de elect. in 6.* Sexagesimotertiò si recipiant Prælatos promotos in curia sine litteris Papæ *Extravag. 1. de elect.* Sexagesimoquartò si petant in receptione ad religionem, aut post illam partus, & prandia *Extravag. sane de Simon.* Sexagesimoquintò si non servent contenta in constitutione Pii V. cui initium est *Quanta* Pius V. in eadem Bulla. Sexagesimosextò cotrahunt suspensionem etiam Religiosi Apostatæ recipientes ordines in Apostasia *c. fin. de Apost.* Sexagesimoseptimo recipientes ad professionem ante annum probationis *c. non solùm de regul. in 6.* Sexagesimooctavò superiores concedentes redditus ecclesiarum alicui ad dies vitæ *Clement. 1. de reb. eccles. non alienan.* Sexagesimononò usurpantes decimas sibi non convenientes *Clement. 1. de decimis.* Septuagesimò non utentes habitu, & vestitu modo ipsis præscripto *Clement. 1. §. si quis autem de stat. Monach.* Septuagesimoprimò superiores, ad quos occasione excessuum suorum aliquid pervenerit *Clement. de privil.* Septuagesimosecundo non facientes conscientiam pœnitentibus de solvendis decimis *Clement. cupientes de pœnis.* Septuagesimotertiò non professi recipientes ordines sacros Pius V. in Bulla, cui initium *Romanus Pontifex.* Septuagesimoquarto introducentes mulieres in monasteria prætextu facultatis Sedis Apostolicæ Pius V. in *sua Bulla 22.* Agunt fusè de prærecensitis suspensionibus Suarez *de censur. disp. 25. & sequent.* Filiucius *tractat. 17. c. 5. & sequent.* Navarrus, Sayrus, & alii.

§. XIII.

De Interdicto ut est tertia species censuræ.

1 INterdictum juxta præsens institutum definitur *censura ecclesiastica prohibens usum quarundam rerum divinarum, ut fidelibus communem, quatenus talis est*, in qua definitione abstrahitur à loco, & persona, ut etiam ab usu activo, & passivo, quia interdictum generatim sumptum ab iisdem abstrahit, unde *censura Ecclesiastica* ponitur loco generis. Additur *prohibens usum fidelibus communem* ad differentiam suspensionis, quæ privat etiam aliquo usu non tamen ut communi omnibus fidelibus; sed ut proprio alicujus potestatis ecclesiasticæ: unde suspensio per se tantum privat usu activo ipsos Clericos; Interdictum verò privat indifferenter, & ex se est quid commune Clericis, & Laicis. Additur *quatenus talis est* ut distinguatur ab excommunicatione, quæ licèt privet usu talium rerum sacrarum, non tamen quatenus est usus rei sacræ, sed ut præcisè est communicatio cum aliis fidelibus. Interdictum autem formaliter privat usu talis rei sacræ per se, ac independenter à communicatione cum aliis. Rursus differt interdictum ab excommunicatione, quia hæc privat non solùm communicatione in divinis, sed etiam in humanis: interdictum verò solùm privat usu sacrarum rerum non quidem omnium, sed earum, quæ in jure exprimuntur, & quidem eodem modo, quo in jure declarantur, ut fusè explicat Suarez *de censur. disp. 32. sect. 1.*

Interdictum sic explicatum tripartitur in locale, personale, & mixtum. Locale dicitur, 2 quo locus solus interdicitur, ut ecclesia Parochia, civitas, Regnum, quatenus prohibetur, ne in tali loco officia divina audiantur ab incolis, vel etiam extraneis, tametsi personæ loci interdicti non prohibeantur in alio loco non interdicto audire divina officia. Personale est, quo prohibetur aliqua persona particularis, vel etiam populus audire divina officia ubicunque sit, adeò ut hoc interdictum immediatè dirigatur ad personam. Hinc differt interdictum locale à personali, quia quando solus locus est interdictus possunt personæ, quæ in eo sunt, dummodo non fuerint causa interdicti, in aliis locis audire divina, dare, suscipere: Secus quando personæ sunt interdictæ, nullibi possunt interesse divinis, & illa audire, idque desumitur ex *c. si sententia 16. h. t. in 6.* & ratio est, quia interdictum personale afficit personam, quam propterea sequitur in quovis loco.

Quando verò solæ personæ alicujus ec- 3 clesiæ, vel civitatis interdictæ sunt, possunt in eadem ab aliis, & coram aliis, ut peregrinis, & alienigenis non interdictis celebrare etiam januis apertis. Cæterum interdicta aliqua civitate, intelliguntur etiam interdicta suburbia, & ædificia continentia; perinde ac interdicta ecclesia intelliguntur interdicta ejus sacella, & cæmeterium contiguum, idq; ne interdictum reddatur elusorium *c. si civitas 27. h. t.* ubi Gregorius X. rescribit, quòd si civitas, castrum, vel villa interdicatur, intelligantur etiam interdicta suburbia, & continentia ædificia. Ideo enim hæc interpretatio fit latior, ne contemnatur interdictum. Quod si interdicatur ecclesia, intelligitur etiam interdictum cæme-

cæmeterium contiguum, adeo ut non possit quis in illo sepeliri, secus tamen si non sit contiguum. Quæ vero ædificia dicantur continentia relinquitur arbitrio judicis, non enim dicuntur contigua, quia hæc sunt, quorum extrema se invicem tangunt. Interdictum mixtum est, quod complectitur utrumque locale, & personale: quando enim interdicuntur simul locus, & persona tale interdictum dicitur mixtum; eo quia participet de utroque.

4 Hinc interdicto loco non censetur interdictus populus, nisi aliter exprimatur, ut nec etiam interdictis personis intelligitur interdictus locus, nisi hoc exprimatur, ut docet Suarez *de censuris disp. sect. 1. & 2.* Quamobrem interdicta aliqua ecclesia possunt eius sacerdotes in alia ecclesia celebrare, ac divina persolvere officia, dummodo ipsi non fuerint in causa culpabili, ob quam latum sit interdictum: siquidem, qui dederunt causam culpabilem interdicti localis, nullibi possunt audire, aut persolvere divina officia: si igitur locus sit interdictus, non possunt cives illius, nec exteri, ac peregrini in eodem celebrare, nec audire divina.

5 Interdictum autem locale aliud dicitur particulare, quo interdicitur tantùm locus aliquis particularis, ut hæc, vel illa ecclesia: aliud dicitur generale, quo interdicitur locus universalis, ut Regnum, Provincia, Diœcesis, civitas; adeo ut interdictum parochiæ sit generale; si per parochiam intelligatur totus ambitus alicujus castri. Sin verò parochia sit in civitate, in qua sint aliæ, tunc interdictum est speciale non generale, quia non omnes ecclesiæ, & parochiæ illius loci sunt interdictæ; quia licèt in parochia interdicta non possint divina officia celebrari, possunt tamen in aliis ecclesiis, & parochiis eiusdem civitatis. Interdictum personale aliud est etiam speciale, quo interdicitur una tantùm, vel alia peculiaris persona: aliud generale, quo interdicitur generaliter populus totius civitatis, provinciæ, vel Regni. In hoc autem interdicto cleri docet Suarez *de censur. disp. 32. sect. 2. num. 17.* cùm Covarruv. *in cap. Alma Mater p. 2. §. 1.* censeri etiam interdictos Religiosos, eò quia populus generatim sumptus distinguatur in populum, & clerum, & cùm Religiosi non comprehendantur sub nomine populi comprehenduntur sub nomine cleri.

6 Verùm contraria sententia, quam docent Sayrus *de censur. lib. 5. c. 4. num. 29.* Henriq. *lib. 13. cap. 41. num. 3.* videtur perquam probabilis, quia Religiosi tantùm in favorabilibus veniunt nomine cleri; non verò in odiosis: quo pacto etiam interdicto populo non intelligitur interdictus clerus. Secus interdicta aliqua familia, censentur etiam interdicti clerici, & alii eiusdem familiæ; quia interdictum tunc fertur simpliciter in omnes personas eiusdem familiæ, ut docet Suarez *disp. 32. de censur. sect. 2. num. 14.* Notant verò Sayrus de censuris *lib. 5. cap. 4. n. 30.* Ugolinus *tabul. 5. cap. 20. §. 5.* quòd interdicto populo civitatis non intelligantur interdicti, qui habitant in Suburbiis, si tamen isti non sint de populo civitatis; alioquin censerentur interdicti. Cives verò communitatis interdictæ tametsi absint, quando fertur interdictum, adhuc ligantur hac censurâ, ut notat Sayr. *l. c.* Ratio est, quia sunt & ipsi pars communitatis interdictæ Quòd si alibi habeant domicilium, vel aliò transferant domicilium desinunt esse interdicti, dummodo non dederint causam culpabilem interdicti. Non tamen interdicto populo, ubi est publica Academia intelliguntur interdicti externi, ut sunt studiosi, quamvis per multum temporis ibi habitent, ut notat Navarrus *cap. 27. num. 67.* quia scholares exteri morantes studiorum causa in aliqua civitate, non sunt pars illius communitatis.

Rursus amentes, & pueri nondum septennes 7
non interdicuntur interdictâ communitate, eò quia pueri nondum septennes, & amentes non præsumuntur capaces doli, & culpæ: privantur nihilominus ecclesiasticâ sepultura tempore interdicti, si interdictũ sit locale, & directè afficiat locum. Sin verò interdictum generale personale latum sit contra aliquam communitatem, intelliguntur interdictæ omnes singulares personæ, quæ sunt partes eiusdem communitatis, quia non interdicitur communitas in abstracto, sed in concreto, ut comprehendit omnes illas personas, ex quibus coalescit. Quòd si per interdictum locale generale interdicatur aliqua civitas censentur etiam interdictæ ecclesiæ religionum, tametsi aliàs sint exemptæ; adeò ut teneantur Religiosi servare interdictum locale generale, idque ex Concil. Trid. *sess. 25. de regul. c. 12. & 22.*

Non tamen per interdictum speciale potest Episcopus interdicere ecclesias exemptas, 8
quia hoc jus ei non competit. Judex tamen, qui fert sententiam interdicti personalis generalis, non censetur subjici interdicto, quamvis sit pars talis communitatis: ratio est, quia cùm judex non habeat jurisdictionem coactivam in se ipsum, non potest se ipsum censurâ innodare, quia ferre sententiam interdicti est actus jurisdictionis, qui non exercetur nisi in subditos: secus in locali interdicto includitur etiã ipse judex, vel superior, vel æqualis: ratio est, quia effectus interdicti sunt instituti à jure communi, in quo judex inferior Papâ nequit dispensare: hinc judex, qui aliquem locum interdixit, tenetur abstinere à persolvendis officiis divinis in eodẽ loco, quia id est effectus interdicti introductus à jure communi, in quo non potest judex inferior Papâ dispensare.

Interdicere potest, qui & excommunicare, ac suspendere, ut etiam interdici passivè potest, qui etiam excommunicari & suspendi. 9
Non tamen debet judex ecclesiasticus interdictum ferre, nisi pro causa gravi, vel ob inobedientiam, vel grave crimen cum contumacia comprehensum scripto interdicti.

Hinc

Hinc potest interdictum ferre primò Papa. Secundò Episcopus etiam sine consensu Capituli, quia inolita consuetudine derogatum est juri antiquo. Tertiò Prælati Religionum, qui tamen non possunt interdictum locale ferre, sed tantùm personale, quia ipsorum jurisdictio potiùs cadit in personas, quàm in locum, ut docet Suarez *de censur. disp. 36. sect. 1.* Hinc à summo Pontifice potest interdictum personale, aut locale ferri etiam in totum orbem, ut etiam à Concilio generale sede vacante, eò quia jurisdictio Pontificis se extendit ad omnes fideles, & eorum loca. Verùm ad ferendum hoc universale interdictum non videtur posse justa causa subesse.

10 Causa finalis interdicti est resipiscentia, & emendatio delinquentis. Materialis est culpa, ob quam fertur interdictum, quod cùm sit pœna gravis supponit itidem culpam gravem. Et interdictum personale generale, cùm sit longè gravior pœna, exigit etiam culpam graviorem. Interdictum verò locale generale, debet præsupponere causam gravissimam generalem, quæ non solùm sit peccatum mortale, verùm etiam aliquo modo publicum, adeò ut sit ipse Princeps, seu gubernator, qui delinquat; vel ut tota communitas. Immò etiam interdictum locale particulare exigit culpam gravem, & aliquo modo communem; tametsi minorem, quàm interdictum generale, ut notat Covarruvias *in cap. Alma Mater p. 2. §. 1. num. 4.* Suarez *de censur. disp. 26. sect. 3. num. 2.* ratio est, quia pœna debet infligi juxta gravitatem culpæ, quæ si gravior fuerit acriori pœnâ debet puniri.

11 Effectus interdicti sunt primò privatio activa, & passiva quorundam sacramentorum, *cap. si civitas 17. h. t. in 6. & cap. Alma Mater ult. eod. tit. in 6.* ubi Gregorius X. declarat, quòd tempore interdicti sive ab homine, sive à jure, omnes sive infirmi, sive bene valentes privantur aliquibus sacramentis, sed admittuntur ad sacramentum pœnitentiæ, dummodo non sint excommunicati; quia isti nonnisi in mortis articulo admittuntur ad sacramentum pœnitentiæ: nec admittuntur, qui per culpam, dolum, vel fraudem fuerunt in causa, ut interdictum ferretur: immo nec admittuntur, qui ad talem culpam interdicti dederunt consilium, auxilium, vel favorem; nisi pro ipso delicto priùs satisfaciant, si possunt, vel dent idoneam cautionem de satisfaciendo; vel si non possunt, jurent, quòd satisfacient, cùm primum poterunt, & laborabunt, ut possint satisfacere dando consilium, auxilium, ut qui debent, satisfaciunt: non tamen relaxatur interdictum, sed tantùm conceditur illis sacramentum.

12 Item declarat Pontifex, quòd tempore interdicti in ecclesiis, & monasteriis, singulis diebus missæ, & alia divina officia celebrentur, ut antea, submissa tamen voce, januis clausis, exclusis excommunicatis, & interdictis, & sine pulsu æris campani. Item quòd tempore interdicti canonici, & alii clerici, qui horis divinis non intersunt, amittant consuetas distributiones, sicut quando non est interdictum. Item quòd in festivitatibus Natalis Domini, paschæ, Pentecostes, Assumptionis B. Mariæ Virginis pulsentur campanæ, & januis apertis, ac voce alta solemniter celebrentur divina officia exclusis tamen excommunicatis, & admissis interdictis, qui non dederunt causam interdicti: alii enim excluduntur ab altari: & in hoc derogatur Bullis prædecessorum Pontificum in hac materia; remanentibus cæteris circa observantiam interdictorum in suo robore, non obstantibus quibuscunque. Ratio autem hujus capitis ea videtur esse, quia ex observantia interdicti, & subtractione sacramentorum facilè oriuntur hæreses, & pericula animarum.

Hinc tempore interdicti localis, generalis, vel particularis administrari possunt parvulis sacramenta Baptismi, & Confirmationis, imò etiam adultis, infirmis, aut sanis; & quidem solemniter cum Cathechismis, exorcismis, unctione Chrismatis in vertice publicè, & apertis januis; adeò ut Parochus, & cujus ecclesia est interdicta non teneatur adire aliam ecclesiam, ut sacramentum baptismi administret, quia quoad hunc effectum ministrandi baptismum ecclesia non est interdicta, ut docent, Sayrus *lib. 5. c. 7. n. 2.* Suarez *disp. 33. sect. 1.* 13

Sacramentum Confirmationis potest recipere personaliter interdictus interdicto tamen generali personli: quia innodatus speciali interdicto personali non admittitur ad hoc sacramentum, ut nec etiam qui causam dedit interdicto, nisi priùs condignam satisfactionem præscriptam ab ecclesia præstiterit; quia hic non solùm est reus culpæ; sed etiam contumaciæ. Rursus licitum est ministrare baptismum etiam solemniter personæ interdictæ interdicto personali generali: non ita personæ interdictæ speciali interdicto extra urgentem necessitatem: & si hæc urserit, possunt tantùm privatim baptismum ministrare. Rursus personaliter interdictus interdicto generali personali, dummodo causam non dederit interdicto, potest ministrare sacramentum Confirmationis, vel baptismi, non ita specialiter interdictus, ut docent Suarez *de censur. disp. 33. sect. 1.* Reginaldus *lib. 32. n. 24.* Sayrus *lib. 5. c. 7. num. 6.* Sacramentum verò pœnitentiæ tempore generalis interdicti localis, jure novo potest ministrari tam infirmis, quàm sanis; ut notat Covar. *in c. Alma Mater p. 2. §. 3. n. 3.* 14

Excipiuntur tamen primò excommunicati, hi enim excluduntur etiam tempore interdicti à sacramento pœnitentiæ nisi constituti sint in mortis articulo, vel fuerint absoluti à legitimo superiore. Secundò excluduntur etiam, qui ob propriam culpam, dolum, vel fraudem dederunt causam interdicti. Tertiò etiam qui auxilium, consilium, favorem dederunt ad perpetrandum delictum, ob quod latum 15

tum fuit interdictum: hi tempore interdicti non possunt absolvi, nisi priùs satisfacerint, vel saltem si non possint, idoneam dent cautionem de satisfaciendo, vel jurent, se quàm primùm poterunt, satisfacturos, simúlque curaturos, ut ab aliis satisfiat. Hinc Confessarii, qui non dederunt culpabilem causam interdicto locali, possunt tempore interdicti localis etiam in loco interdicto administrare sacramentum pœnitentiæ; idque etiam procedit tempore interdicti personalis generalis: secus tamen quando confessarius est specialiter interdictus, tunc enim non potest excepto casu necessitatis saltem licitè sacramentum pœnitentiæ administrare.

16 Sacramentum Eucharistiæ jure tam antiquo, quàm novo tempore interdicti localis licitè ministratur infirmis constitutis in probabili mortis articulo, & quidem cum solemnitate, luminaribus comitantibus, recitatione Psalmorum, & apparatu sacerdotis. Qui verò sani sunt tempore interdicti localis prohibentur Eucharistiam sumere, ut notat Sayrus *lib. 5. cap. 7. num. 21.* quia interdictum privat divinis quantum potest, unde non potest licitè ministrari Eucharistia Clericis, vel laicis nisi in casibus jure expressis. Censet tamen Suarez *disp. 33. sect. 1. num. 35.* sacerdotibus non celebrantibus tempore localis interdicti posse concedi Eucharistiam, eò quia privilegia sint amplianda. Imò plures censent tempore interdicti generalis localis teneri fideles adimplere præceptum annuæ communionis; & nituntur ea ratione; quia *in cap. Alma Mater 24. h. t. in 6.* in die paschatis concessum sit non obstante interdicto locali generali divinis interesse, proinde inferunt etiam esse concessum Eucharistiam sumere, ita sentiunt Suarez *de censur. disp. 33. sect. 1. n. 37.* Filiucius *tract. 18. n. 42.*

17 Verùm communior sententia est, non esse tunc licitum communicare in die paschatis, neque fideles ad id obligari, eò quia interdictum privet susceptione Eucharistiæ excepto in mortis articulo, ut habetur in jure. Tum quia nomine Eucharistiæ non intelligitur divinum officium; quod permittitur tempore interdicti, unde dispositum in uno, non censetur dispositum in alio, ut notat Covarruvias *in c. Alma Mater p. 2. §. 3. n. 1.* Sacramentum Extremæ unctionis nonnisi ex privilegio speciali ministratur personaliter interdicto, vel tempore interdicti localis generalis, vel particularis; adeò ut personaliter interdictus non possit hoc sacramentum percipere in loco interdicto: ratio est, quia interdictum personale adhæret personæ, in qua suum producit effectum ubicunque existat.

18 Sacramentum ordinis, nec potest administrari personaliter interdicto, vel tempore interdicti localis, quia interdictum privat sacramentorum perceptione, nisi fiat aliqua specialis exceptio, quæ non fit in hoc sacramento: unde excipitur tantùm casus necessitatis, si non essent alii sacerdotes, qui tempore necessitatis conferrent sacramenta, ut notat Sayrus *lib. 5. cap. 7. num. 38.* Quoad matrimonium censent plures posse licitè contrahi inter personaliter interdictos, quia licèt matrimonium sit sacramentum, adhuc tamen est contractus humanus, cui adnexa est ratio sacramenti: & contractus humani per interdictum non prohibentur, ut notat Covar. in *c. Alma Mater p. 2. §. 2. n. 7.* Verùm contraria sententia probabilior est, quia licèt matrimonium sit contractus, adhuc tamen est sacramentum; & sacramenta non possunt licitè ministrari interdicto, vel tempore interdicti exceptis sacramentis in jure expressis. Sponsalia tamen de futuro possunt licitè, & validè fieri sive in loco interdicto, sive inter personas interdictas, quia sponsalia non sunt sacramentum, sed tantùm quidam humanus contractus.

Secundus effectus interdicti est privatio divinorum officiorum; adeò ut tempore interdicti generalis localis non possint missæ celebrari, nec divina officia publicè in loco interdicto cum pulsu æris campani, & sono organorum: nomine divini officij intelligitur, quod fit in ecclesia à ministro ecclesiastico, seu à persona consecrata, vel deputata ad illud officium: sacramentalia etiam comprehenduntur nomine officij, cujusmodi sunt omnes cæremoniæ sacræ, quæ spectant ad solemnem ritum sacramentorum immediatè, vel præparatoriè; vel consecutivè, ut est solemnis benedictio nuptiarum, ecclesiæ, sacræ supellectilis, vestium sacrarum, candelarum, cinerum, palmarum, fontis baptismalis aquæ, immò etiam benedictio solemnis Episcopi, & alia id genus. 19

Alia autem officia, quæ ex se non exigunt personam ecclesiasticam ad ea deputatam non censentur prohibita tempore interdicti, quia non habentur inter officia ecclesiastica, & communia. Possunt tamen tempore interdicti, sive localis, sive personalis obligari ad horas canonicas, eas privatim recitandas, imo & debent, si ad illas teneantur ex aliquo voto, vel ratione beneficii, aut ordinis sacri, adeò ut beneficiarii eas omittentes teneantur ad restituendos fructus pro rata omissionis, ut docet Suarez *disp. 24. de censur. sect. 3. num. 10.* imò jure antiquo licitum erat tempore interdicti semel in hebdomada celebrare missam ad consecrandam Eucharistiam pro infirmis, & in jure novo *in cap. Alma Mater 24. h. t. in 6.* licitum est singulis diebus in ecclesiis, & monasteriis celebrare, servatis tamen quatuor conditionibus; quarum prima est, ut celebretur submissa voce; secunda januis clausis, tertia sine pulsu æris campani. Quarta exclusis excommunicatis, & interdictis. 20

Tertius effectus interdicti localis, & personalis generalis, vel est privatio ecclesiasticæ sepulturæ, vel ingressus ecclesiæ, ut habetur *in clement. 1. de sepult.* unde non possunt sepeliri mortui in loco ab Episcopo consecrato, nec 21

nec in cœmeterio ab eodem benedicto, neque in loco ubi divina peraguntur; nec cum pompa funebri ecclesiastica : quamobrem laici, quamvis non interdicti, non possunt sepeliri in loco sacro interdicto; à fortiori neque excommunicati. Qui verò non sunt personaliter interdicti possunt sepeliri in loco sacro non interdicto: & interdicti possunt sepeliri in aliquo cæmeterio ab Episcopo deputato, non tamen benedicto.

17 Immo neque tempore interdicti localis possunt in loco sacro sepeliri infantes, vel amentes : quia per interdictum locus fit incapax sepulturæ cujusvis cadaveris. Immo nec tempore interdicti personalis generalis, quia sunt & ipsi aliqua ratione pars communitatis: tempore tamen interdicti personalis specialis possunt sepeliri in loco non interdicto; quia ipsi non afficiuntur interdicto speciali, & ideo nullum contrahunt impedimentum ex parte personæ, nec ex parte loci, ut notat Sayr. *lib. 5. c. 8. n. 5.*

18 Cæterum laicus tempore interdicti sepultus in loco non sacro sublato interdicto debet exhumari, & sepeliri in loco sacro, quia sublatâ causâ cessat etiam illius effectus. Rursus interdictus ab ingressu ecclesiæ non potest sepeliri in ecclesia, nisi fortassis signa dederit contritionis, tunc enim potest absolvi, & sepeliri in loco sacro, & desumitur *ex cap. is cui 20. h. t. in 6.* Immò interdictus ab ingressu ecclesiæ privatur exercitio ordinis sacri in ecclesia, proinde non potest celebrare, nec ministrare sacramenta, & fit irregularis, si exerceat ordines sacros in ecclesia, quia violat interdictum per exercitium ordinis sacri. Cæterum extra ecclesiam potest celebrare, quia interdictus ab ingressu ecclesiæ non censetur interdictus ab ingressu cœmeterii, quia pœnalia non sunt amplianda, sed restringenda, nisi in jure aliter exprimatur. Hinc interdictus ab ingressu ecclesiæ non prohibetur celebrare in cæmeterio, vel alio loco extra ecclesiam.

19 Violantes interdictum locale speciale, vel personale ex genere suo peccant lethaliter, quia transgrediuntur præceptum ecclesiasticum; seu agunt contra prohibitionem censuræ in materia gravi. Sunt tamen qui quoad interdictum locale censeant, peccare tantùm venialiter secluso contemptu, violentia, scandalo, aut aliqua alia circumstantia extrinseca mortali. Cæterum laici ob violationem interdicti nullam incurrunt pœnam, quia in jure nulla reperitur expressa præterquam *in clement. 2. de sent. excommun.* ubi anathemate percutiuntur laici compellentes aliquem celebrare divina officia in loco interdicto, vel vocantes alios interdictos, ut intersint divinis officiis, quæ in loco interdicto celebrantur; vel etiam prohibentes, ne interdicti exeant, postquam fuerint admoniti. Clerici verò sæculares, & Regulares violantes interdictum tam locale, quàm personale generale, vel speciale non solùm peccant ex suo genere mortaliter, eò quia agant contra præceptum in re gravi, verùm etiam incurrunt irregularitatem si scienter celebrent, vel actum aliquem ordini sacro deputatum exerceant in loco interdicto, nisi super hoc habeatur speciale privilegium, vel à jure sit id illis concessum; & ab hac irregularitate non possunt absolvi per alium, quàm per Romanum Pontificem, proinde fiunt ineligibiles, & non debent nec ad eligendum cum aliis admitti, & desumitur *ex c. is cui 20. h. t. in 6.*

Rursus tales violatores incurrunt etiam suspensionem ab officio, proinde etiam à jurisdictione violantes interdictum locale, ut etiam interdictum ab ingressu ecclesiæ si violent interdictum locale saltem generale : generatim tamen privantur electione activa, & passiva, & per sententiam possunt privari beneficiis. Non tamen celebrans coram interdicto incurrit irregularitatem, quia hæc irregularitas non habetur in jure: cæterum clericus communicans cum nominatim interdictis in rebus, à quibus sunt interdicti, lethaliter peccat, ut si coram ipsis celebret, vel illos ad divina admittat. Nominatim autem interdicti dicuntur, qui nomine proprio, vel officii, vel alio signo demonstrante talem personam in particulari exprimuntur : hinc notat Navarrus *cap. 25. n. 187.* in personali interdicto lato contra aliquod collegium, vel communitatem singulos de collegio, vel communitate, non esse nominatim denunciatos interdictos; quia per nomen communitatis non sufficienter exprimuntur omnes cives nominatim. Contraria tamen sententia communior est, & probabilior, quia ut rectè docet Suarez *de censur. disp. 37. sect. 2. num. 3.* communitas aliud non est, quàm singulæ personæ, & quando interdicitur communitas, hæc non interdicitur in abstracto, sed in concreto, hoc est interdicuntur omnes illæ personæ, quæ sunt membra talis communitatis : alioquin esset impossibile in interdicto communitatis omnes, & singulos nominare. 20

Interdictum si latum sit pro delicto purè præterito sine ulla adjecta conditione dependente ex voluntate illius, qui interdicitur, & absque temporis limitatione tolli non potest nisi per relaxationem, vel absolutionem factam à superiore habente potestatem ordinariam, vel delegatam. Quòd si interdictum latum sit, ut pura pœna pro peccato præterito, & pro tempore definito, tunc non est necesse, ut elapso tali tempore interdictus absolvatur; quia tunc cessat ipso facto interdictum : censura enim non plus operatur, quàm per verba exprimatur. Sin verò interdictum latum sit, ut recedatur à contumacia, vel sub hac conditione tacita, vel expressa, donec satisfiat, vel restituatur. Covarruvias *in cap. Alma Mater p. 1. §. 11. num. 7.* censet, non esse necessariam absolutionem, eò quia si conditio non est impleta interdictum non est tollendum : sin verò conditio est impleta, ipso facto cessat interdictum, 21

ctum, quia terminus tunc ponitur à lege, & ultra illum, interdictum non operatur.

27 Ab interdicto locali posito à jure potest Episcopus absolvere, quinimmo potest hoc interdictum ab Episcopo suspendi ad tempus, quia ab iis, quæ non sunt reservata potest Episcopus dispensare. Non tamen potest Episcopus absolvere ab interdicto personali, nisi hoc fuerit occultum, quia tunc potest absolvere virtute privilegii concessi in Tridentino *sess.24. de reform. cap.6.* Sin verò interdictum latum sit à summo Pontifice, ut ab homine, non potest Episcopus ab illo absolvere, cùm inferior non habeat jurisdictionem in superiorem, ut notat Sayrus *de censur. lib. 5. cap. 15. num. 14. & sequent.* Confessarius verò & Parochus non possunt absolvere ab interdicto locali: quia locus non est materia fori pœnitentialis, nec pertinet ad tribunal conscientiæ auferre interdictum locale, quia talis ablatio interdicti est actus jurisdictionis in foro externo, quæ jurisdictio competit Episcopo, non Parocho, vel Confessario.

28 Hinc Parochus non potest absolvere ab interdicto personali generali, quia communitas interdicta, ut talis præcisè non pertinet ad forum pœnitentiæ; in quo judicatur tantùm de singulis in particulari, non verò in communi. Potest tamen Parochus jure communi absolvere ab interdicto personali particulari non reservato, quia potest etiam absolvere ab aliis censuris: Cæterum ante absolutionem interdicti debet præcedere satisfactio partis, quapropter qui relaxat interdictum, tenetur vocare partes, ut eas componat, si id opus sit: quinimo interdum præmittenda est etiam cautio juratoria de stando mandatis ecclesiæ juxta consuetam ecclesiæ formam, ut habetur in *c. Super eo 51. h. t.* & *c. venerabil. 7. h. t. in 6.*

§. XIV.

Proponuntur, & diluuntur aliquot selecta quæstiones.

1 QUæritur, an Prælatus ecclesiasticus incurrat pœnam excommunicationis, si per Laicos capiat Clericos delinquentes, quos in carcerem conjiciat? Respondetur negativè, & desumitur ex *c. fi. Clericos 15. h. t.* ubi Bonifacius VIII. rescribit, quòd Prælatus capiens per Laicos suos Clericos ob excessus commissos; etiam si eos per laicos capiat, ne fugiant; & custodiat in carcere; tametsi nondum constet, eos esse incorrigibiles, non est excommunicatus, nec Laici Clericos capientes sunt excommunicati: quia non adest temeritas, nec injuria, nisi ex proposito excedant. Idque procedit, sive Clerici sint constituti in sacris, sive non; quia textus loquitur in genere de Clericis. Hinc possunt Clerici ob commissa delicta capi, & detineri in vinculis per judices Laicos ex mandato Episcopi, vel alterius Prælati ecclesiastici: neque Laici tunc incurrunt excommunicationem, quia non capiunt Clericos injuriosè, nec temerariè, quapropter non dicuntur violentas manus in eos injicere.

Non tamen possunt Clerici ob debitum civile capi, & in carcerem detrudi; quia id tantùm permittitur ob commissa crimina, non ob contracta debita, nisi fortassis tale debitum oriatur ex crimine. Cæterum si Clericus, qui propter crimen potest capi, & detrudi in carcerem, det fidejussorem de parendo juri, non debet ulterius detineri, sed liber dimitti nisi crimen esset adeò grave, ut daretur locus timori, ne relictis Fidejussoribus aufugeret. A fortiori etiam debet Clericus liberari à carcere, si det pignora, quia tunc habetur major cautio, quàm per Fidejussores. 2

Quæritur secundò, an si malefactor captus à judice Laico dicat se esse Clericum teneatur illum remittere ad judicem ecclesiasticum? Respondetur de hac quæstione agi in *c. si judex 12. h. t.* ubi Bonifacius VIII. respondet, quòd si judex Laicus detineat captum malefactorem, qui dicit se esse Clericum, ac proinde petat remitti ad judicem ecclesiasticum, cognitio hujus causæ spectat ad judicem ecclesiasticum, debet enim hic vocato tamen judice sæculari cognoscere, an revera sit Clericus. Quòd si sit fama publica, ipsum esse Clericum, vel constet pro Clerico communiter haberi; tunc etiam ante cognitionem causæ, an ille sit Clericus tradi debet curiæ ecclesiasticæ, adeò ut debeat statim remitti. 3

Idque etiam procedit, si ante capturam erat in vestibus Clericalibus, & tonsurâ, quia status alicujus is videtur esse, in quo ipse deprehenditur, donec contrarium constet. Quòd si antequam caperetur, se gerebat ut Laicus, & incedebat in veste laicali, quamvis postea tempore capturæ fuerit inventus in habitu Clericali, tunc non est statim restituendus, donec probetur de titulo, quia est præsumptio contra ipsum, interim non proceditur contra illum. Hinc colligitur, quòd si reus capitur per judicem sæcularem; & controvertatur, an sit Clericus, & incesserit in habitu Clericali, & tonsura, tunc cognitio hujus rei pertinet ad judicem ecclesiasticum, ut docent Covarruvias in *pract. quæstionib. c. 33. num. 2.* Julius Clarus *§. fin. q. 36. n. 21.* Refert tamen Barbosa in *d. c. si judex n. 2. h. t.* in nonnullis Regnis contrarium observari; quia cùm hæc quæstio consistat in facto, potest judex sæcularis de quæstionibus facti circa ecclesiastica, & spiritualia negotia cognoscere. Verùm id repugnat juri ecclesiastico, quia sæculares non possunt exercere actus jurisdictionales in Clericos, nisi ex speciali privilegio Papæ. 4

Rursus si Clericus capiatur à Laico non solùm ipse potest excipere, se esse Clericum, & petere, ut remittatur ad judicem ecclesiasticum, sed etiam hic potest ex officio captum Clericum repetere. Quòd si notoriè constet,

constet, captum à judice seculari esse Clericum, ut Archidiaconum, Archipresbyterum; tunc remitti statim debet ad judicem ecclesiasticum, quia quando opponitur exceptio notoria, judex statim illam admittere debet absque alia judiciali cognitione. Rursus pendente adhuc quæstione, an captus sit Clericus, vel Laicus remittendus est statim ad judicem ecclesiasticum, quia ad ipsum pertinet cognoscere super hac causa.

4 Quæritur tertiò, an aliquando possint Clerici criminosi incarcerati à Laicis citra metum incurrendæ excommunicationis? Respondetur, Laicos de mandato judicis ecclesiastici posse Clericos sine metu incurrendæ excommunicationis capere, & in carcerem detrudere, idq; desumitur ex *c. ut fama tua 35. h. t.* ubi Innocentius III. rescribit, quòd Prælati debeant corrigere excessus Subditorum, & postquam sunt canonicè de crimine condemnati, eos sub arcta custodia detinere, ne incorrigibiles, & aufugientes pejora faciant. Item quòd Laici citra excommunicationem possint capere Clericos, eosque ad judicium trahere etiam violenter si opus sit, sed de mandato judicis ecclesiastici, cui sunt subditi, & cujus est corrigere: ratio etiam assignatur, quia tunc Laici non auctoritate propria capiunt Clericos, sed auctoritate judicis ecclesiastici, qui utitur Laicis, ut suis ministris; adeò ut sit judex ecclesiasticus, qui Clericos capiat mediantibus ministris Laicis, quorum tamen violentia non debet ultra se extendere, quàm propria defensio exigat; hoc est, ut notat Glossa, cum moderamine inculpatæ tutelæ.

5 Hinc possunt Laici de mandato Superioris violenter capere incorrigibiles, non tamen possunt ipsos corrigere verberando. Cæterum si Clericus sit probabiliter suspectus de fuga, potest etiam in arctum carcerem conjici, quamvis aliàs fuisset tantùm detrudendus in monasterium ad agendam pœnitentiam. Juvat observare non posse Laicos capere Clericum, nisi speciali mandato à judice ecclesiastico; quia talis captura non potest fieri nisi authoritate judicis ecclesiastici, proinde requiritur speciale mandatum, & generale non sufficit; & hoc procedit, quamvis Clericus sit depositus, quia adhuc gaudet privilegio Clericali.

6 Quæritur quartò, quomodo debeat Prælatus Ecclesiasticus uti gladio spirituali in propriam defensionem contra potestatem sæcularem? Respondetur ad hanc quæstionem rescribere Bonifacium VIII. in *c. dilecto filio 6. h. t.* quòd Prælatus ecclesiasticus contra potentiam temporalem, ut si eum velit suis bonis injuriosè spoliare; vel eadem violenter occupare, possit se defendere armis temporalibus, & spiritualibus, seu excommunicatione, & interdicto: quia omnia jura permittunt singulis vim vi repellere, & se defendere, & utroque gladio uti, imò etiam hoc auxilium præbere cuilibet proximo ad repellendam ipsius injuriam. Ex quo textu liquet, Prælatum ecclesiasticum posse uti gladio spirituali contra dominos temporales eos anathemate percutientes, & interdicentes, si nitantur injuriosè bona ipsius ecclesiastici usurpare. Hinc si alicui Episcopo, vel alii Prælato ecclesiastico injuria inferatur ab aliquo Domino sæculari, potest Episcopus eum excommunicare, ut etiam ejus terram subjicere interdicto ecclesiastico. Immò potest hisce armis spiritualibus uti, etiam quando posset gladio temporali se defendere: immò potest priùs uti gladio temporali, & postea spirituali, si temporalis non sufficiat, quia licitum est cuique, vim vi repellere. Et tunc potest Prælatus ecclesiasticus excommunicare vim, & injuriam sibi inferentem, etiam non præmissa monitione, quia tunc infligitur pro defensione proprii juris, ut notat Covarruvias in *c. Alma Mater p. 1. §. 9. num. 6.* ratio est, quia defensio est juris naturalis, & non solùm Laicis, sed etiam Clericis competit, quibus propterea licitum est se defendere utroque gladio temporali, & spirituali.

Quæritur quintò, an excommunicatio lata post appellationem, sed quæ per negligentiam deserta fuit, convalescat? Respondet Bonifacius VIII. in *c. licèt 14. h. t. in 6.* quòd qui est excommunicatus, post legitimam appellationem, & per negligentiam non prosequitur suam appellationem post tempus elapsum, non ideò convalescit excommunicatio lata, sed elapso tempore est publicè denunciandus excommunicatus, & evitandus, & removendus ab actibus legitimis, donec doceat quòd fuit excommunicatus post appellationem, vel aliàs ostendat nullitatem excommunicationis. Ex quo textu colligitur, quòd si excommunicatus post legitimam appellationem interpositam ex justa, & vera causa, eam debito tempore ob negligentiam non prosequatur; non ideo ratificantur attentata ab excommunicatore post appellationem ex justa causa factam: quia per legitimam appellationem eximitur appellans à jurisdictione judicis, & ejus jurisdictio suspenditur; proinde tam excommunicatio, quàm alii actus gesti ab eo post appellationem non sunt validi; proinde neque ex post facto convalescunt: quod enim nullum est ipso jure, non potest tractu temporis convalescere; nec ratificari ex *regula juris 18. in 6.* Idque etiam procedit de sententia suspensionis, & interdicti, quia est eadem ratio *argum. c. statutum 13 h. t. in 6.* Immò etiam in aliis sententiis, quæ ipso jure sunt invalidæ. 7

Rursus liquet quoad desertionem appellationis, paria esse non prosequi appellationem intra terminum juris, vel hominis *c. personas 4. de appell.* licèt enim appellans post desertam appellationem absque justo impedimento non possit eam prosequi; potest nihilominus prosequi nullitatem excommunicationis, & dicere, illam esse nullam non solùm 8

quia

quia lata est post appellationem; sed etiam ex alia causa coram quocunque judice competente. Rursus qui poterat prosequi suam appellationem, & id neglexit, punitur ob negligentiam, ac propterea denunciatur publicè excommunicatus, & vitandus, tam in judicio, quàm extra judicium; verùm ipse non tenetur interim se gerere pro excommunicato, si revera sententia excommunicationis sit nulla; unde ejus acta sunt valida, tametsi non sortiantur effectum, nisi in futuro eventu, quo probetur nullitas excommunicationis. Hinc potest quis declarari excommunicatus, qui tamen revera non sit excommunicatus, eò quia sententia excommunicationis sit nulla.

11 Quæritur sextò, an potestatem ferendi excommunicationem, & alias censuras possit consuetudine, vel præscriptione acquiri? Respondetur affirmativè ex *c. Romana 5. h. t. in 6. c. dudum de elect. & electi potestate.* Notat enim Glossa in *d. c. Romana* Archiepiscopi absolventis ab excomunicatione non subditum absolutionem esse invalidam, eò quia fertur in non subditum in prima instantia: nisi sit consuetudo, vel privilegium *c. Romana de offic. ordin. & de foro compet.* unde ubi consuetudo invaluit potest quis ferre censuras, quia ad quem pertinet absolvere à censuris, spectat etiam potestas ferendi censuras. De præscriptione significatur etiam in *c. auditis, & c. cum olim de prascript.* ratio est quia jurisdictio potest consuetudine acquiri, *c. cum contingat de foro competent.* sicut consuetudine potest introduci: ita potest abrogari obligatio obtinens vim legis, & per legitimam præscriptionem possunt mutari jura.

12 Verùm licèt hæc jurisdictio dicatur acquiri præscriptione, vel consuetudine conceditur tamen hæc potestas tunc à summo Pontifice, qui hoc statuit ita fieri, ut nimirum jurisdictiones ecclesiasticæ firmæ essent, ac certæ. Potest tamen hæc facultas acquiri circa unam censuram non circa aliam, cum inter ipsas non sit necessaria connexio; ut qui unam fert, possit etiam aliam ferre: non enim in præscriptionibus, & consuetudinibus locum habet, ut jus acquisitum circa actus unius generis extendatur ob similitudinem ad alios *c. cum olim de præscriptionib.* Præterea habens potestatem hanc ferendi censuram non potest ea uti in causa propria *cap. inter querelas cap. 23. quæst. 4.* quia nemo permittitur esse judex in propria causa, quòd tamen intelligit Innocentius IV. in *c. dilecto filio 6. in 6.* ubi Prælatus censuram fert per modum judicii, non verò quando in propriam defensionem utitur gladio spirituali contra violentum invasorem; quia jus naturæ dictat vim vi esse repellendam. Neque obstat, quòd excommunicatio habeat rationem pœnæ, quia tunc non infligitur per se sub ratione pœnæ, ad vindicandum delictum, sed sub ratione propriæ defensionis, & ut præcaveatur majus malum, unde Pontifex in *d. c. dilecto filio* ait, quòd Prælatus ecclesiasticus contra potentiam temporalem, si eum vult suis bonis injuriosè spoliare possit se defendere armis temporalibus, & spiritualibus, seu excommunicatione, & interdicto, quia omnia jura permittunt singulis se defendere, vimque vi repellere.

Quæritur septimò, an excommunicatio sit actus irretractabilis, seu irreparabilis. 13
Damnum irreparabile dicitur, quod quis semel est passum, quia non potest fieri, ut non fuerit tale damnum in se passum, qui enim fuit virgis verberatus non potest fieri, quin senserit verbera illa. Respondent ad quæsitum plures præsertim Juris-Consulti, excommunicationem non esse actum irretractabilem, dicunt enim, eos actus dici irretractabiles, in quibus per revocationem, quæ subsequi potest, non potest concedi restitutio ad primævum statum, ut docent Alexander in *l. 4. §. condemnatum n. 10. ff. de re judic.* Jason *ibid. num. 24.* & in excommunicatione per absolutionem fit plena restitutio ad primævum statum, hinc inferunt, excommunicationem non esse actum irretractabilem. Nihilominus respondendum est, excommunicationem esse actum irretractabilem, idque evinci ex Concilio Tridentino *sess. 13. c. 1. de reform.* cùm enim determinâsset gravamen irreparabile, quod per definitivam reparari non possit; quæsita circa hoc sacra Congregatio, quænam essent dicenda gravamina irreparabilia, facto verbo cum Sanctissimo tunc Clemente VIII. respondit, esse torturam, excommunicationem, & carcerationem, idque patet ex decreto edito Romæ die 16. Octobris 1600, quod citat Piasecius in *prax. p. 2. c. 4. art. 15. n. 6.* & Lezana *in summa tom. 3. V. appellare n. 17.* ubi ponit discrimen inter sententiam definitivam, & interlocutoriam; ut definitiva sit, quæ fertur super causa principali, de qua controvertitur, ut an maritus fuerit adulter: interlocutoria verò, quæ fertur super dubiis emergentibus in ipsa causa, ut de teste aliquando recipiendo, dilatione danda. Postea subdit, appellationem posse fieri ab utraque sententia, ita tamen, ut ab interlocutoria comuniter non liceat, nisi contineat damnum irreparabile, & citat Concilium Tridentinum *sess. 13. c. 1. de reform.* & *sess. 24. c. 20. de reformat.*

Hoc autem damnum irreparabile, ait, 14
esse torturam, excommunicationem, suspensionem, interdictum, immò ex declaratione sacræ Congregationis etiam incarcerationem. Et rectè sacra Congregatio inter gravamina irreparabilia recensuit carcerationem, quia ut notat Calvacanus de Brachio Regio *p. 2. n. 13. c. dura, & incarceratio*; carceratio affert præjudicium irreparabile, sive quoad honorem, sive quoad scandala, & hoc idem etiam docet Genuensis in *praxi c. mihi 70. n. 12.* quia licèt carceratio per liberationem possit de futuro reparari, & revocari; non tamen potest revocari de præterito respectu præjudicii ignominiæ, & damnorum corporis; ita etiam excommu-

communicatus; quamvis per absolutionem possit liberari ab excommunicatione, non tamen potest revocari de præterito respectu præjudicii ignominiæ, & privationis fructuum spiritualium.

15 Quæritur octavò, an censura, ut incurratur, debeat præsupponere actum consummatum, seu totaliter expletum? Resp. ad incurrendam excommunicationem latam à jure ob aliquod delictum requiri, ut delictum sit in suo genere consummatum, seu expletum; idque desumitur ex *c. perpetua sanctionis de elect. in 6.* ubi dicitur scienter indignum eligentes non incurrere juris pœnas, nisi adeò in eo perstiterint, ut ex votis eorum communis electio subsequatur; ex quo textu apertè significatur, pœnam non incurri ob peccatum quòd non est omnino completum in suo genere, vel quod caruit effectu. Ratio desumitur ex eo, quòd odia sunt restringenda: lex enim punitiva ut est, quæ imponit censuras est strictè interpretanda, ut docet Suarez *de censuris disp. 4. sect. 3. num. 4.* hinc qui nititur, Clericum percutere, vel etiam occidere, si illum non vulneravit, nec tetigit, eò quia ictum erraverit, tametsi peccet mortaliter, non tamen incurrit excommunicationem canonis. *si quis suadente.* Rursus si lex imponit censuram contra homicidam; si quis aliquem percutit, vel etiam vulnerat, si mors non sequatur non incurrit censuram; quia hæc non est lata propter vulnus, sed propter homicidium, quod per inflictum vulnus fuit tantùm inchoatum, & ad incurrendam excommunicationem requiritur homicidium consummatum cum effectu.

16 Immo quamvis plura sint inflicta vulnera, ex quibus naturaliter debeat mors sequi; si vulneratus miraculosè conservaretur, ejusq; mors impediretur, adhuc vulnerans non incurreret excommunicationem; quia tametsi actio ex parte vulnerantis sit perfecta; quia tamen homicidium non sequitur ex parte vulnerati, non incurritur excommunicatio; quia hæc non fuit lata, nisi ob solum homicidium cum effectu; proinde si non ponatur homicidium, non incurritur excommunicatio. Ob eandem rationem non incurrit excommunicationem latam contra hæreticos, qui non est perfectè hæreticus, hoc est externè, & denunciatus ut talis: pari pacto, qui consulit, aut mandat opus, cui est annexa censura, hanc non incurrit, tametsi ex consilio, & mandato sequatur opus (nisi in jure exprimatur, quòd contrahant excommunicationem, etiam consulentes, & mandantes) ratio est, quia consulens, & mandans opus, non efficit physicè opus illud, cujus est tantùm causa moralis, licèt peccet. Quòd si excommunicatio lata sit, etiam contra consulentes, & mandantes, tunc isti non incurrunt censuram ob consilium, & mandatum, nisi sequatur opus: opere enim non secuto non incurritur excommunicatio si hæc principaliter feratur propter tale delictum: alioquin si feratur principaliter propter consilium aut mandatum statim incurritur antequam sequatur opus, immò licèt hoc non sequatur, ut habetur in *c. 1. de homicid. in 6.* & in *Clement. de pœn. c. 1.*

Quæritur nonò, an excommunicatio ferri possit pro peccato purè interno? Respondetur, duas esse sententias. Primam affirmativam, quam docent Hadrianus *quodlib. 8. q. 1.* Corduba in *qq. Theolog. lib. 4. q. 13.* & alii, qui ea nituntur ratione, quia potestas ecclesiæ est spiritualis, & potest propterea præcipere, ac prohibere actus purè internos; idque firmant, quia in *Clement. 1. de haret.* excommunicantur Inquisitores, qui in causa fidei ex odio, vel amore aliquid omittunt, & ex *Clement. de statu Monachor.* ubi excommunicatur Monachus, qui absque licentia sui Prælati se confert ad curiam Regiam, ea intentione, ut illum accuset: & ex *can. si quis dist. 30.* desumpto ex Concilio Gangrensi *cap.* 18. ubi anathematizantur, qui in die dominica jejunant in contemptum ejusdem diei. 17

Secunda sententia, cui adhærendum omnino est, docet, excommunicationem non posse ferri ob peccatum purè internum, est enim hæc sententia communis inter Theologos, & Canonistas, & desumitur ex *c. tua nos de Simonia 3.* & *c. sicut tuis eod. tit.* ut etiam ex Apostolo *1. ad Corinth. 4.* ubi ait. *Nolite ante tempus judicare, quoad usque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia, & tunc laus erit unicuiq; à Deo.*

Hinc deducitur regula, quòd ecclesia non judicet de occultis: ratio itidem id suadet, quia judicium non potest formari sine cognitione: peccata autem occulta sunt ignota de lege ordinaria hominibus viatoribus; proinde ecclesia non potest de ipsis judicium ferre condemnando, vel absolvendo. Idque procedit de actu interno, & occulto per se; non verò de actu interno connexo actui externo, eò quia internus sit causa externi: quia tunc internus, indirectè, seu ratione externi fit sensibilis; proinde cadit sub judicium ecclesiæ, à qua præcipi potest, puniri, & prohiberi. Quamobrem delictum ob quod fertur excommunicatio debet esse actus externus, vel junctus externo, ratione cujus fiat indirectè sensibilis. Rursus ut incurratur excommunicatio debet actus esse consummatus prout lex statuit, quia pœnæ restringi, non ampliari debent: hinc si desit aliqua conditio, ex cujus defectu actus non judicetur perfectus, & consummatus, non incurritur propter talem actum excommunicatio; ut docet Suarez *de censur. disp. 4. sect. 7.* Vasquez *de excommun. dub. 13.* Valentia *tom. 3. disp. 7. q. 3. punct. 2.* 18

Hinc ad textus adductos pro prima sententia respondetur, ex illis potiùs colligi nullum actum interiorem prohiberi, nec puniri ab ecclesia, nisi verbo, aut alio signo exteriùs indicetur, quamvis conjugatur cum actu exteriori. 19

riori. Præterea Inquisitores non incurrere excommunicationem, quamvis ex odio, vel amore procedant in causa fidei, nisi signo aliquo exteriori significent omissionem provenire ex odio, vel amore. Similiter Monachus quamvis adeat curiam animo accusandi suum Prælatum, non incurrit excommunicationem, nisi exteriùs per signum aliquod sensibile animus manifestetur. Neque excommunicationem incurrunt, qui in contemptum diei dominicæ ea die jejunant, nisi indicent exteriùs id fieri in contemptum. Ex quibus constat, excommunicationem non ferri pro peccato purè interno; sed tantùm posse ferri pro peccato interno, ut connexo cum externo, qui sit signum sensibile interni. Quòd si actus externus sit secundùm se honestus, ac bonus non incurritur excommunicatio, quia tunc non est nec indirectè manifestativus actus interni mali, quia ut probat Suarez *de censur. disp. 4. sect. 2. n. 18.* cùm actus externus sit bonus, nec sit signum malitiæ ex fine, non potest ab ecclesia judicari malus ob solam circumstantiam finis. Cæterum Suarez *loc. cit. n. 22.* docet, posse ecclesiam prohibere actionem externam ex se malam, & prohiberi illam ut præcedentem à peculiari affectu, & non ab alio: idque putat probari argumentis, quibus solet probari, ecclesiam posse punire actum internum, ut connexum externo. Tum quia licèt quis externo actu profiteretur hæresin, & animo veram fidem retineret, non incurreret pœnam hæresis. Vasquez tamen in *1. 2. disp. 160. cap. 5. n. 20. & tractat. de excommun. dub. 19.* asserit, actum externum debere esse significativum actus interni sub ea ratione, quâ est prohibitus actus externus ab ecclesia, quia actus externus sub ea ratione malitiæ est omnino incognitus ecclesiæ, cùm neque ex materia habeat talem malitiam; neque sit signum malitiæ ex fine, quæ latet in voluntate.

20 Quæritur decimò, an sententia censuræ lata sub forma disjunctiva valida sit, suumque sortiatur effectum, ut si judex dicat: Præcipio hoc tibi sub pœna excommunicationis, vel suspensionis? Respondent Sayrus *de censur. lib. 4. c. 7. num. 2.* Ugolinus *de censur. tit. 1. §. 2. num. 4.* Navarrus *c. 27. num. 61.* talem sententiam disjunctivè latam nullum sortiri valorem, quia verba illa *excommun. vel suspendo te* nihil determinatè significant; proinde nihil determinatè efficiunt. Tum quia tunc verba non possunt operari utrumque, excommunicationem scilicet, & suspensionem simul, quia illa particula *vel* est disjunctiva, non copulativa, & intentio judicis non est, per illam sententiam utrâque censurâ illaqueare; neque possunt verba sententiæ alterum tantùm operari, quia non est major ratio de excommunicatione, quàm de suspensione. Suarez tamen putat valere talem formam quoad alterutrum, ac esse in arbitrio Rei eligere, quam velit ex duabus censuris in sententia latis disjunctivè.

Verùm non putârim huic sententiæ adhærendum nisi de alterutra incurrenda censura ad arbitrium rei constet intentio judicis: si enim intentio judicis non explicetur forma censuræ manet dubia, proinde reus in dubio qualem pœnam sit subiturus, nullam tenetur subire. Quòd si judex expressè relinquat arbitrio Rei eligere, quam maluerit ex duabus censuris, & reus eligeret unam determinatè, hæc procul dubio ligaret ex intentione ferentis censuram, immò teneretur Reus eligere ex duabus, quam maluerit: ratio est, quia sententia lata in foro conscientiæ, & pœnitentiali sub forma disjunctiva arbitrio pœnitentis determinanda est valida, ut si Confessarius injungeret pœnitenti, ut vel die Sabbathi jejunet, vel det unum florenum in eleemosynam pauperibus, tunc enim pœnitens satisfacit pœnitentiæ sibi injunctæ alterutram ex illis exequendo. Cæterum si judex ecclesiasticus ferret sententiam censuræ sub tali forma disjunctiva non excusaretur à culpa, quia non est in usu ecclesiæ, nec quòd pœna eligatur à reo; quia de ratione pœnæ est ut involuntariè incurratur. 21

Quæritur undecimò, an judex excommunicatus possit validè alium excommunicare? Respondetur negativè, præsertim si sit excommunicatus nominatim denunciatus, aut notorius Clerici percussor; quia talis judex cùm non toleretur ab ecclesia, destituitur etiam omni jurisdictione ecclesiastica; & cum ferre sententiam excommunicationis sit actus jurisdictionis, debet necessariò, & essentialiter præsupponere jurisdictionem in ferente talem sententiam. Immò tametsi judex excommunicatus, vel suspensus sit occultus, adhuc probabilis nonullorum sententia est, talem judicem non posse ferre sententiam excommunicationis, eò quia excommunicatio, & suspensio tollit jurisdictionem excommunicandi, & suspendendi. Verùm probabilior & communior sententia est, jurisdictionem excommunicandi, & suspendendi non tolli, nisi per manifestam sententiam latam à judice. 22

An verò si judex excommunicatus sit toleratus possit validè excommunicare negat Layman *lib. 2. tract. 5. p. 2. cap. 5. num. 7.* eò quia in Extravag. Concilii Constantiensis nullum jus, & favor detur ipsis excommunicatis, nisi quatenus cedit in gratiam, commodum, aut petitionem reliquorum fidelium, ex quo infert, actus jurisdictionis coactivæ, quos judex ex officio exercet erga subditum invitum, non minus nunc esse inefficaces, quàm antea. Verùm contraria sententia non caret probabilitate, cui adhæret Coninck *de sacram. disp. 14. dub. 10. num. 91.* quia quamdiu judex, toleratur in excommunicatione ab ecclesia, publicè agnoscitur, ut verus judex; proindè exercet actus jurisdictionis; & validè etiam injungit Reo, ut pareat latæ sententiæ; siquidem hoc præceptum est actus jurisdictionis, cui si reus non obediat, est contumax. Tum 23

quia

quia quamdiu contra talem judicem toleratum non excipitur, agnoscitur publicè, ut verus, ac legitimus judex; cui tenetur reus obedire. Tum quia si ei non esset jurisdictio, ecclesia suppleret eius defectum propter bonum commune. Tum quia quoad exercitium actuum judicialium eodem modo se habet nunc excommunicatus toleratus; sicut aliàs se habebat excommunicatus occultus; uterque enim habet impeditam jurisdictionem; & tamen hoc impedimentum in excommunicato occulto suppletur ab ecclesia; adeò ut validè exerceat eius actus, sed judicio judicis excommunicati occulti olim reus tenebatur obedire, nisi contra judicem legitimè exciperet *cap.* 1. *de except. in* 6. ergo tenetur etiam reus nunc obedire judici excommunicato tolerato.

24 Verùm licèt post Concilium Constantiense possit judex excommunicatus toleratus validè exercere actus jurisdictionis; potest tamen reus eius judicium declinare opponendo excommunicationem: ratio est, quia tametsi fideles possint cùm ipso conversari non tamen tenentur: unde possita excommunicatione, & quod reus nolit conversari cum illo, ut excommunicato, si sententiam ferat excommunicationis hæc est nulla, quia tunc reus non censetur contumax si non obediat, quia non obediendo illi, non peccat.

25 Quæritur duodecimò, an excommunicatio per vim, & metum lata valida sit? Plures docent, esse validam præsertim Suarez *de censuris disp* 2. *sect.* 5. *num.* 2. Coninck *de sacrament. disp.* 13. *dub.* 5. *num.* 36. ratio, quâ nituntur, est, quia quæ metu fiunt nisi aliquo jure impediantur valida sunt; siquidem voluntas tametsi coacta, adhuc est voluntas, ut docet Aristoteles 3 *ethic.* & *l. si mulier.* §. *si metu ff. quod metus causa.* Tum quia, vel qui per metum fert sententiam excommunicationis, habet intentionem excommunicandi, vel non: si primum metus non videtur obstare, quo minus habeat vim obligandi; quia intentio nunquam potest ulla vi humana extorqueri. Si secundum excommunicatio est irrita, sed non ratione metus, sed tantùm defectu intentionis. Hinc tametsi excommunicatio feratur metu gravi etiam cadente in virum constantem id non obstat valori censuræ, quia tunc censura sic lata nullo jure irritatur: non jure naturali, quia tametsi sententia ex metu feratur est tamen simpliciter voluntaria. Neque irritatur jure positivo, quia nullum est assignabile tale jus.

26 Verùm contraria sententia est probabilior, eique adhærendum puto cum Ugolino *de censur. tabul.* 1. *cap.* 2. §. 4. *num.* 2. Cornejo *in* 3. *p. tractat.* 5 *de censur in gen. dist.* 2. *n.* 4. Sayro *lib.* 1. *cap.* 16. *num.* 9. ratio est, quia absolutio ab excommunicatione per vim, & metum extortam est invalida, ut expresè rescripsit Pontifex *in cap. unic. de iis quæ vi metusve causa fiunt in* 6. proinde erit etiam invalida excommunicatio eodem metu extorta. Tum quia jura in favorabilibus debent ampliari sicut, & in odiis restringi, unde si absolutio à censura per vim & metum extorta censetur in jure irrita ratione metus incussi, multo magis id censendum erit de ipsa excommunicatione, cùm hæc sit odiosa, & eius absolutio favorabilis. Tum quia ex vulgari regula, quæ à plerisque approbatur quando aliqua veteri jure facta sunt paria, quod postea jure novo de uno statuitur, id extenditur ad alterum: atqui jus ligandi, & solvendi sunt paria, proinde quod in *cap. unic. de his quæ vi metusve causa fiunt in* 6. statutum est de absolutione, censeri etiam debet statutum de ipsa excommunicatione.

Quæritur tertiodecimò, an censura sub conditione lata valida sit? Respondetur affirmativè, & desumitur *ex cap. Romana* 5. *h. t.* ubi Pontifex rescribit *in* §. *caveant*. quòd taliter non excommunicent, sive in genere, sive in specie pro futuris culpis, ut si tale quid fecerint, vel pro jam commissis sub hac forma, si pro illis intra tale tempus minimè satisfecerint, nisi præcesserit culpa, vel mora, aut sit alia rationabilis causa; quæ est exprimenda in sententia: ex quo infertur, quòd si culpa præcesserit excommunicatio lata sub conditione, sit valida. Verùm tunc censura lata sub conditione non incurritur, donec conditio adveniat, & impleatur; quia excommunicatio tunc tantùm fertur à judice, & suam habet efficaciam, quando ponitur conditio, quia tunc censetur proferri à Judice, & non tempore pronunciationis, ut docet Covarruvias *in cap. Alma Mater p* 1. §. 10. *num.* 6 *h. t.* Appellatio tamen post sententiam excommunicationis latam sub conditione, si fiat ante completam conditionem suspendit excommunicationem, ut docent plures cum Avila *p.* 2. *c.* 5. *disp.* 5. *dub.* 11. *conclus.* 3. 27

An verò hæc appellatio possit fieri toto tempore, quo conditio non est impleta; vel solùm intra decem dies, ut fieri solet appellatio ab aliis sententiis juxta *cap. quod ad consultationem de re judic.* non conveniunt Doctores Abbas *in cap. præterita de appellat.* censet faciendam esse intra decem dies, eò quia jus sit generale. Glossa tamen *in d. cap. præterea* censet posse appellationem fieri toto tempore, quo conditio non est impleta, & huic sententiæ adhæret Navarrus *in cap. cùm contingat de rescript. caus.* 18. Ratio est, quia *in de cap. præterea de appellat.* expressè dicitur, quòd appellatio possit fieri *medio tempore*, hoc est toto illo tempore antequam conditio purificetur, quia ante conditionem purificatam sententia non est simpliciter talis; sed tantùm secundùm quid; hinc non debet mirum videri, si non comprehendatur sub jure, & lege generali. 28

Hinc quamvis ab aliis sententiis appellari debeat intra tempus à jure præfixum, seu intra decendium: ab excommunicatione tamen lata sub conditione potest semper appella- 29

pella-

pellari ante purificationem conditionis, etiam post decem dies: ratio discriminis est, quia ad incurrendam excommunicationem requiritur peccatū contumaciæ&contumacia non habetur nisi tunc quando implenda est conditio, & non impletur: nec tunc excommunicatio retrotrahitur ad tempus, in quo prolata est sententia. Cæterum si conditio esset de futuro, & omnino impertinens; censura non esset licita, quià id esset abusus potestatis spiritualis: an verò sit etiam invalida, videtur respondendum negativè, quia judex potest suum consensum adnectere cuilibet conditioni, proinde cum talis actus aliàs non sit jure positivo irritus, nil videtur obstare, quo minus debeat sortiri suum effectum.

30 Quæritur quartodecimò, an probabiliter judicans suntentiam excommunicationis esse nullam teneatur, se gerere, ut excommunicatus? Aliqui negativè respondent, quia pœnæ non incurruntur, nisi sententia in rei veritate valida sit, si enim in re non est valida, neque excommunicatio suum sortitur valorem, & efficaciam, est enim excommunicatio pœna: ita docet Turrianus *de censur. lib. 2. disp. 21. dub. 3.* Sed verior, & communior sententia, cui adhærendum est, docet, ita dubitantem teneri se gerere, ut excomunicatum; quia in dubijs an sententia excommunicationis valida sit, judicandum est in favorem judicis ferentis sententiam.

31 Tum quia in dubiis tutior pars est eligenda, & si dubitans se gerat, ut excommunicatus; non incurrit periculum contumaciæ, & inobedientiæ, proinde eximitur à periculo peccandi: ergo ita dubitans de sententia judicis, tenetur tam in exteriori hominum convictu, & apparentia, quàm in occultò parêre judici: alioquin si contrafecerit incidit in omnem pœnam à jure statutam. In dubio verò, an censura sit lata, vel ferenda, censenda est tantùm ferenda, quia odia restringi debent. Hinc ut teneantur vitare excommunicatum non sufficit dubium quamvis prudens denunciationis, sed requiritur notitia moraliter certa de dicta denunciatione.

Quæritur quintodecimò, an hæreticus non denunciatus possit absque incursione excommunicationis in ecclesia sepeliri. Certum est, prohiberi Christianis sepelire propriis manibus cadaver illius, qui fuerat publicè denunciatus hæreticus, & sepelientes si scienter id faciant incurrere excommunicationem majorem: unde difficultas est de hæretico non denunciato, & Henriquez *lib. 13. num. 3.* censet, hæreticum non denunciatum posse sepeliri absque incursione excommunicationis in loco sacro, & sepelientes non peccare; quia sepultura pertinet ad divinum officium, in quo tunc tantùm quis peccat, quando repetit excommunicatum non toleratum. Verùm contraria sententia communior est, eique adhærendum, quia ut hæretici priventur ecclesiastica sepultura non est necesse, ut sint nominatim denunciati, sed sufficit, si manifestè constet, eos esse hæresi infectos, & cum tali hæresi decessisse: id enim specialiter est factum in hæreticis ob criminis enormitatem: debet tamen hæreticus, ita notoriè decedere, ut nulla tergiversatione ejus malitia possit excusari; alioquin non esset privandus ecclesiastica sepulturâ, quia quilibet semper præsumitur bonus, donec probetur malus. 32

TITULUS XXXX.

De Verborum Significatione.

Uemadmodum juris consulti plerumque circa verborum interpretationem non modicè laborant ad eliciendas ex his contrahentium voluntates, & ad eruendam cujuscunque legis, & constitutionis mentem, ut etiam legislatoris intentionem; ita etiam juris canonici authores maximam habent verborum rationem: & licèt hic titulus fortàssis ab aliquo desideraretur statim sub initium Juris Canonici, perinde ac in Grammatica pueris statim nomenclator exhibetur pro communiori latinarum vocum intelligentia; nihilominus in neutro jure id expediens visum fuit, nec fieri commodè poterat, quia significatio verborum difficilior est, quàm ut ad Tyronum captum faciat: proinde quia ab incipientibus difficulter verborum significationes comprehendi potuissent, consultius visum fuit, eas in calce utriusque juris ponere. Quia verò significatio verborum per totum jus passim diffusa videtur in propriis materiis; ideo hîc breviter tantùm eas exponemus. Ut autem quædam generalia, & observatu digniora proponantur, notandum primò est, verba cujuscunque dispositionis esse semper intelligenda, & interpretanda in propria significatione, & secundùm commu-

nem usum hominum *l. non aliter 69. ff. de leg. 3.* & id procedit, quamvis materia sit strictæ interpretationis, præjudicialis alteri, nisi fortassis aliter constet de mente disponentium, & tunc onus probandi talem mentem esse disponentis incumbit allegan̄ti, ut notat Glossa *in d. l. non aliter. V. testatorem.* Rursus quando ex verbis sequitur aliquod absurdum, vel dispositio redditur inutilis, tunc verba sunt potiùs in sensum improprium accipienda, quàm ut dispositio pereat. Secundò debent verba intelligi cum suo effectu, adeò ut aliquid operentur, & non sint superflua *l. 1. §. hæc autem verba ff. quod quisque juris.* Tertiò in verbis potissimum attendenda est mens disponentium: siquidem verba debent deservire intentioni, non intentio verbis, ut habetur *in cap. intelligentia 6. h. t.* Quartò si verba in contractibus, seu pactis sint ambigua, tunc interpretatio fit contra illum, qui potuit legem clariùs, & apertiùs proponere *cap. contra eum de regul. jur. in 6.* Verùm quantum fieri potest servanda semper est æqualitas inter contrahentes *l. penult. c. communi dividundo.* debet enim haberi ratio æqualitatis *l. si id quod 7. ad fin. §. de rescind. vendit.* Quintò verba intelligenda sunt etiam secundùm subjectam materiam, & naturam actûs, vel contractûs. Cæterum in dubiis si quæratur de verbis rescripti summi Pontificis, tunc consulendus est Pontifex, ut in *cap. olim 16. h. t.* aliàs accipienda sunt verba juxta sensum ac significationem, secundùm quam inspectis rerum circumstantiis verisimile est, proferentem ita ex accipisse, ut habetur *in cap. quærenti 20. h. t.* ne dum proprietas spectatur, veritas amittatur.

§. I.

De Verborum significationibus, quæ habentur in Capitulis huius tituli.

1 T explicemus verba, quæ in hoc titulo ponuntur, breviter exponenda sunt per capita, in quibus recensentur. In *cap. 1. innovate* desumitur *novale* pro prima telluris neglectæ cultura, adeò ut *novale* sit ager nunc primum proscisus, seu terra, de qua non erat memoria, quòd fuerit exculta, & nunc tantùm primùm colitur. Hic textus desumptus est ex D. Hieronymo super Oseæ *cap. 10.* & refertur in Glossa interlineari *l. 30. §. 2.* Rursus *in ff. de V. S. novale* definitur terra proscisa, quæ anno superiori cessavit, aratro scissa, versa, culta, & quæ alternis annis colitur; nihilominus Innocentius III *in cap. quid* rescribit, suos prædecessores per *novale* intellexisse agrum de novo cultum, & redactum, de quo non extat memoria, quòd aliquando fuisset cultus, & hæc significatio est communiter accepta.

2 *Cap. 2. Nam & Rex* ponitur nomen *patris* ad significandum proavum, & avum, imò ut notat Glossa, usque ad Tritavum patres dicuntur Habetur enim *in d. cap. nam & Rex Nabuchodonosor Pater tuus*, seu Proavus more Scripturæ, scilicet quæ avos patres appellat, & concordat *lex appellatione ff. eod.* ubi dicitur: appellatione parentis non solùm patrem, sed etiam avum, & proavum, & deinceps omnes super avos intelligi, adeò ut nomine patris intelligatur in infinitum ascendentes *de gradibus affinit.*

Cap. 3. Nam & ego hoc nomen *puer* si natus statim moriatur habetur ac si non fuisset, & secundus vocatur unigenitus, unde Salomon nominat se unigenitum, eò quia scriptura testetur, fratrem suum uterinum, qui præcesserat decessisse sine nomine, propterea habetur quasi nunquam fuisset, in quo sensu Salomon licèt natu minor dicitur unigenitus, hinc Panormitanus *in d. cap. nam ego* ait unigenitum propriè eum dici, qui non habet alium fratrem, vel si habuit jam decessit, quia quoad effectum perinde se habet, ac si non fuisset. 3

Cap. qui dicitur 4. habetur ex eo, quòd dicitur *antequam conveniret*, inde non sequi, ut postea convenerint, sed scriptura, quod factum non sit, explicat, ubi Panormitanus notat, dictiones negantes actum pro certo tempore non fuisse gestum, non involuere postea esse: unde non sequitur ex eo quòd dicatur Maria antequam cum Josepho conveniret, postea convenerit: ex facto negativo non sequitur necessariò aliqua affirmatio. 4

Cap. Joseph. 5. dicitur, quòd *Maria pepe-* 5

re

vit primogenitum, id est unigenitum : quia in scriptura, id quod primò nascitur, licèt non sequatur secundum, dicitur primogenitum, quod non dicit relationem ad secundò genitum sine quo esse potest primogenitus. Præterea in *d.cap.* ex eo, quòd Joseph dicatur, non cognovisse Mariam, donec pepererit filium suum primogenitum non defuerunt, qui perversissimè suspicati fuerint,& dixerint alios filios Mariam habuisse; quia moris est in scripturis, ut filius primogenitus dicatur, qui primò natus est, licèt ad ipsum alii non sequantur.

6 *Cap. intelligentia 6.* habetur : *verba non esse intelligenda, ut sonant, sed secundùm mentem intelligentis, seu secundùm causas, in quibus dicuntur*; quia non res sermoni, sed sermo rei est subjectus, unde in verbis interpretandis attendenda, vel maximè est intentio dicentis ; quia verba ad id sunt instituta, ut per illa intentionem nostram exprimamus & concordat lex in conventionibus *ff. eod.* ibi *In conventionibus contrahentium voluntatem potiùs, quàm verba expectari placuit, & si verba impropriè accipienda sint.* Id tamen procedit, si de voluntate quibusdam signis constet : alioquin standum est verbis, & scripturæ.

7 *Cap. nil obstat. 7.* dicitur, *quòd diversitas narrandi rem non nocet, si res est eadem*, ut in Evangelistis, qui eo ordine dixerunt, quod Deus voluit; & ratio addi potest, quia ordo diversus narrandi non mutat substantiam rei.

8 *C. propterea 8,* habetur *qui interpretatur epistolam tenetur reddere sensum sensui, non verbum verbo*, ne amittatur sensus, unde semper judicandum est ex proprietate verborum

9 *C. quamvis 9.* quamvis qui præest vocetur *Præpositus*, usus tamen invaluit, ut Præpositus dicatur, qui habet quandam curam Prioratûs super alios. Verùm si ulla in voce attendendus est usus, id vel maximè opus est in nomine Præpositi. Sunt enim Præpositi in ecclesiis collegiatis, & Cathedralibus canonicorum Regularium, & in illorum cœnobiis, qui eorundem regimen habent : alicubi etiam vocantur Abbates. Rursus hoc nomen *Præpositi* etiam usurpatur ad significandam secundam dignitatem post Episcopalem.

10 *Cap. forus 10.* dicitur *forus* locus litium exercendarum à fando dictus, vel à Foroneo Rege, qui primus Græcis legem dedit, & constat forus, causâ, lege, judicio; causa dicitur illud negotium, quod dum proponitur dicitur causa, dum discutitur judicium; dum finitur justitia. Hinc in omni negotio requiruntur plures personæ, judex, accusator, reus, tres testes: in testibus consideratur conditio, hoc est, si testis sit liber, & non servus; natura hoc est, si sit vir, non fœmina : vita, seu si sit innocens, vel integer actu.

11 *Cap. pactum 11.* dicitur *pactum* inter partes ex pace conveniens scriptura legibus, ac moribus comprobata : & dicitur *pactum* quasi ex pace factum ; hoc est, ut notat Glossa, tametsi fiat sine scriptura.

Cap. jus dict. 12. dicitur *jus* dictum à jure & id jure possidetur, quod justè, ac benè; quod autem malè possidetur, dicitur alienum: & ille malè possidet, qui vel malè suis utitur, vel aliena præsumit Non tamen jus in *d. cap.* definitur ab Isidoro, ut est nomen generale, sed prout applicatur certæ rei, super qua jus prætenditur, quo pacto dicitur à jure possidendi. 12

Cap. causa 13. rescribit Paschalis canonicis S. Martini, oblationes, primitias, & decimas non posse dari judici sæculari, & sic accipientem esse raptorem, & sacrilegum. Quamvis *oblatio* generatim dicatur quidquid offertur ecclesiæ, strictè tamen,& secundùm usum communem loquendi dicitur, quod sacerdoti offertur in missa diebus dominicis, aliisque præcipuis festivitatibus : & has oblationes esse obligationes censet Hostiensis : sed Panormitanus id limitat, si Parocus indigeret pro necessaria, & congrua sustentatione, & addit esse id relinquendum consuetudini, quia in jure non reperitur textus expressus. 13

In *cap. quæsivit 14.* rescribit Alexander III. sacerdotem unum præsente Clerico & etiam solum posse infirmum ungere. Item in anno bissextili, ut festum S. Matthiæ celebretur secundum consuetudinem loci, dummodo vigilia sit immediatè ante festum, quia biduum illud pro uno die habetur, cúmque sexto Kalendas Martii natum censeamus sive primo sive secundo die natus sit in anno bissextili, quamvis in anno communi priorem diem sibi natalem habere debeat. Ex eo autem, quòd solus sacerdos dicatur posse infirmum ungere colligitur ex hoc textu, solos sacerdotes propriè dictos esse ministros extremæ unctionis, ut definivit Concilium Tridentinum *sess. 28. cap. 3.* & *can. 4.* Et hos Presbyteros adducendos esse ad ungendum infirmum, ut habetur *Jacobi 4.* ubi per Presbyteros non intelliguntur ætate seniores, sed clerici; quamvis hoc sacramentum ab uno solo sacerdote possit administrari, & urgente necessitate etiam à pluribus, ut notat Glossa *in d. c. quæsivit.* 14

Cap. in his 15. habetur verbum *statuo*, & verbum *præcipio* significare definitivam sententiam, quia intentio, & non verba sunt consideranda ; debet enim sententia definitiva continere absolutionem, vel condemnationem *l. omnium judicum c de & interloc.* Hinc cum Archiepiscopus Mediolanensis post cognitionem causæ *in d. cap. in his* non fuisset usus verbis *absolvo*, vel *condemno*, sed verbo *statuo*, dubitabatur, an eius sententia firma esset, & rescripsit Cœlestinus III. esse firmam, & perpetuam, eò quia sufficiant verba æquipollentia, *statuere* enim significat mandatum perfectum & illo condemnat violatores, ad culpam, & subinde etiam pœnam. Non enim attendi debet nuda verborum proprietas, sed mens, & volun- 15

voluntas statuentis. Panormitanus *in d. cap. in his vult.* hanc interpretationem esse intelligendam de sententia, quæ fit judicialiter partibus præsentibus.

16 *Cap. olim tibi 16.* dicitur, quòd beneficium Principis debeat latissimè interpretari, adeò ut si Princeps dicat *provideas huic sicut uni ex residentibus* intelligi debeat quamvis non resideat; notat tamen Glossa, in scriptis, non esse faciendam latam interpretationem, sed tantùm secundùm intellectum concedentis, quia lites sunt restrigendæ *cap. nonnulli c. ult. de rescript.* Prætereà nec beneficium est ita interpretandum, ut multum lædat alium *c. relatum de præbend.*

17 *Cap. cum in partibus 17. h. t.* declaratur, quòd generale interdictum dicitur non solùm quando regnum, vel tota provincia interdicitur; sed etiam quando villa, vel castrum, quæ etiam vocantur terræ, & privilegiati eodem modo se habent in his sicut in regnis. Ubi notat Panormitanus discrimen inter interdictum particulare, & generale esse: quia illud habetur, quando una ecclesia, vel plures ecclesiæ specificè, & non sub nomine universitatis interdicuntur: generale verò, quando universitas unius loci interdicitur, sive locus parvus sit, sive magnus, sive in illo sint plures ecclesiæ, sive una tantùm: quia si in villa non esset nisi una ecclesia, est tamen apta, ut sint plures ecclesiæ, seu plures homines, qui frequentent plures ecclesias.

18 *Cap. cum tibi 18.* declaratur, quod quando Papa concedit, ut Episcopus possit disponere de rebus clericorum decedentium ab intestato, id etiam intelligitur de rebus canonicorum. Ubi tamen notat Glossa, Pontificem non loqui de bonis patrimonialibus, vel acquisitis intuitu personæ, sed de ecclesiasticis si consuetudo esset, ut laici ea acciperent. Rursus nomine Clericorum venire omnes subditos Episcopi, ut etiam nomine beneficiorum omnia beneficia majora, vel minora. In indulgentia enim largè est interpretatio facienda.

19 *Cap. cum Clerici 19.* declaratur, ut qui jurat, esse fidelis, & obediens Episcopo, & *Clero* ecclesiæ, non intelligitur clerus totius diœcesis, sed clerus Capituli Cathedralis ecclesiæ, & primariò obligatur Episcopo, ut capiti, & secundariò Capitulo: ubi notat Panormitanus, posse hoc juramentum per statutum induci. Rursus licèt jurans sit toti capitulo obligatus, non tamen est obligatus distributivè, seu diversis singulis, sed collectivè omnibus, ut constituentibus unam communitatem, quòd si Episcopus mandet contraria capitulo, teneatur clericus, qui juravit obedientiam, parère Episcopo, quia eidem specialiter, & primariò est obligatus, ut capiti.

20 *Cap. quærenti 20. h. t.* habetur, quòd quando in litteris Apostolicis ponitur verbum *censuris* intelligitur excommunicatio, suspensio, & interdictum, adeò ut discretus judex eam ex tribus recensitis ferat, quam magis viderit expedire. Rationem adfert Panormitanus, quia excommunicatio, suspensio, & interdictum in multis à pari procedunt in eo præsertim, quòd sint medicinales, & ferantur causâ medicinæ, *cap. is qui de sent. excommun. in 6.* Et licèt in delegationibus apponatur clausula, *ut contradictores compescantur per censuram ecclesiasticam*, potest tamen judex delegatus, si alia pœna in jure non sit expressa, procedere ad alias jure non expressas; & arbitrarias *argum. c. de causis de offic. deleg.* idque non virtute clausulæ adjectæ, sed delegationis; cujus potestas non est restringenda per clausulam: unde non est compellendus delegatus adhibere censuram, nisi prout vult.

Cap. quid per novale 21. declaratur, quòd *novale* intelligitur ager recèns ad cultum redactus, de quo non extat memoria, quòd aliquando fuerit cultus, & de quo ecclesia parochialis non percipit magnos proventus, ut decimas. Verùm id jàm explicatum est *in c. 1. h. t.* 21

Cap. venerabili 22. habetur, quòd quando fit privilegium salvo jure Matricis ecclesiæ, tunc per matricem ecclesiam non intelligitur Romana sed Cathedralis, quod tamen non videtur esse indistinctè verum, quia communius videtur potiùs intelligi ecclesia baptismalis, seu Parochialis, ut liquet ex communi usu loquendi. Unde notat Panormitanus, esse attendendam subjectam materiam, quia Pontifex solum declarat per matricem ecclesiam non esse intelligendam ecclesiam Romanam. 22

Cap. ex parte 23. habetur, quod quando quis est censura excommunicationis, vel interdicti ligatus, si ob contumaciam tantùm, quia citatus noluit juri stare; si priùs tribuat sufficientem cautionem standi juri, & congruè satisfaciat, ut relaxetur sententia: sin verò ob offensam, quia jussus noluit maleficium emendare, & offensa est manifesta non satisfacit congruè, ut relaxetur sententia, nisi priùs sufficientem præstat emendam: quòd si offensa sit dubia sufficit satisfactio parendi mandato ecclesiæ. Notat Panormitanus, satisfactionem congruam esse pignoratitiam, vel fidejussoriam, vel juratoriam. Quòd si pro parte fisco debita non possit quis satisfacere solvendo, debet fieri commutatio in pœnam corporalem, ut notat Panormitanus in *d. c. ex parte*, ubi allegat plures leges civiles. 23

Cap. cum olim 24. habetur fere idem, quòd in præcedente, & tantùm additur, quòd offensa tunc intelligenda sit manifesta, quando per confessionem, vel legitimam probationem nota est, vel per evidentiam rei, quæ nulla possit tergiversatione celari. 24

C. Abbati 25. rescribit Pontifex Episcopo, & cantori Atrebatensi, quòd ut privilegium aliquid operetur; si in eo aliquid concedatur; & subjiciatur clausula *juxta, vel secundùm morem præteriti temporis*, illæ dictiones *juxta vel secun-*

secundùm non debeant sumi, ut conditionales quasi referantur ad impersonale, quasi dicat; si talis mos est, ideo concedimus, sed sumi debent causativè; adeò ut determinent, & sensus sit: quia talis mos est, ideo concedimus: ratio est, quia privilegium dicitur lex privata, & lex non debet aliquid indulgere. Rursus quando est consuetudo ut Abbas pro uno monasterio sumatur ex altero monasterio, id intelligitur tamdiu valere, quamdiu monasterium, ex quo sumitur, est in observantia regulari, & in eodem est persona idonea ad Abbatiam. Notat tamen Glossa, quòd si pro tempore in monasterio non vigeat observantia, vel non sit idoneus ad Abbatiam, non propterea amittitur jus, quia si deinde viguerit in illo observantia, & erit persona idonea, eligendus est ex eodem Abbas, idque quamvis alienus Abbas vixerit per 40. annos.

25 *Cap. super quibusdam 26.* declaratur, hæreticos manifestos eos dici, qui publicè prædicant contra fidem Catholicam, vel profitentur, aut defendunt eorum errorem: vel qui coram Prælatis suis convicti sunt, vel confessi, vel ab iis sententialiter condemnati super hæretica pravitate; quorum propria bona confiscantur, & ipsi puniuntur juxta legitimas sanctiones. Rursus si Legatus Apostolicus interdicat pedagia, guidagia, salinaria intelliguntur etiam illa interdicta, quæ non apparent fuisse concessa largitione Regum, Imperatorum, vel quæ non sunt introducta ex antiqua, & immemorabili consuetudine. Rursus si Legatus Apostolicus mandet alicui Principi sæculari, ut secundùm arbitrium Legati, vel judicis Ordinarii, vel delegati Apostolici justitiam exhibeat in causis, tunc id intelligitur de omni causa, quæ ratione personarum, vel rerum spectat ad forum ecclesiasticum, aut super universis capitulis, quæ à Legato sunt statuta pro servanda pace, statuenda Apostolica authoritate. Item tenetur respondere in judicio ecclesiastico viduis, pupillis, orphanis, & personis miserabilibus. Comes Tholosanus in *d. c. super* consulit Pontificem primò super hæreticis manifestis, secundò super guidagiis, pedagiis, salinariis, interdictis. Tertiò super causis spectantibus ad forum ecclesiasticum, quas Pontifex summatim recenset: & quamvis hæc tria per se non sint connexa nihilominus præfatus comes super illis simul consulit Pontificem.

26 *C. novimus 27.* declaratur quòd Clericus degradatus, tunc intelligatur traditus curiæ sæculari, quando degradatur à judice ecclesiastico præsente potestate sæculari; & post degradationem pronunciatur eidem sæculari, ut in suum forum recipiat degradatum; adeò ut tunc intelligatur tradi curiæ sæculari; sed ecclesia debet efficaciter intercedere pro ipso, ut citra periculum mortis sententia contra eum moderetur. Notandum est, ante hanc decretalem duas fuisse sententias degradationis. Prima quâ degradatus, eò quia ejiceretur de foro ecclesiæ per consequentiam foro traderetur sæculari. Secunda qua traditio fiebat verbaliter præsente potestate sæculari: & hanc posteriorem sententiam voluit Pontifex retineri, & servari.

Cap. dilectio 28. Honorius III. rescribit Archiepiscopo Turonensi, ut quando aliquis intendit recuperare possessionem rei, & legitimè impeditur, currit tempus præscriptum *V. C.* unius anni, si Papa indulget, ut lapsus anni ei non noceat; intelligitur hoc indultum secundùm jus commune, hoc est si in illo anno non poterat legitimè recuperare rem suam; quia Pontifex non intendit privare alteram partem jure suo. 27

Cap. cum inter 29. nomen *oblationis* dicitur generale, ut significet omnia, quæ ad ecclesiam, quocunque titulo pervenerint, ut sunt ea, quæ in festivitate omnium Sanctorum deferuntur ad ecclesiam, vel ad domum sacerdotis intuitu defunctorum, vel offeruntur in missa Trinitatis, aut dantur pro missis mortuorum, ut etiam pro septimis, trigesimis, & anniversariis, & panes, & alia, quæ infra hebdomadam offeruntur, & declarat Pontifex, ut cui debetur tertia pars oblationum, debeatur etiam tertia pars horum omnium. Notat tamen Glossa quadragenalem præsumptionem tollere omnem actionem. 28

Cap. ex parte vestra 30. rescribit Pontifex, quòd quando dicitur *à tempore mota litis*, id debeat intelligi de tempore, quo lis fuit contestata, & non de tempore, quo lapillus in denunciatione operis novi jactus fuit, quia ut notat Glossa tunc incipit judicium. Verùm quamvis Canones non censeant litem moveri, nisi tunc quando fit contestatio *c. relatum de offic. de leg.* eò quia tunc lis dicatur cœpta, & perpetuetur jurisdictio per solam citationem; nihilominus leges generaliter accipiunt litem contestatam, etiam pro discordia, seu controversia præcedente *argum. l. restit. spol.* Sed standum est juri canonico. 29

C. ex parte vestra 31. declaratur, quòd quando Legatus sancit constitutionem, ut mortuariorum solvatur tertia pars Episcopo, id non intelligitur de omnibus legatis, seu mortuariis, nec de his, quæ ad ornamenta ecclesiæ, vel ad fabricam ejusdem, vel ad luminaria, vel quæ pro anniversario, septimo, vigesimo, fiunt, neque de his, quæ specialiter fiunt personis, ut Rectori ecclesiæ, nisi fiant intuitu ecclesiæ, sed tantùm de aliis, prout reperitur in jure communi. Spectat præsens textus ad Prælatos Galliarum, qui eo tempore, quo Christiani recuperaverunt Palestinam erant Constantinopoli, & in aliis Orientalibus partibus. Notat Glossa, posse Legatum constitutionem sancire in sua Provincia, quæ duret eo recedente, non tamen quæ se extendat in homines, qui non sunt de Provincia. 30

Cap. tua nobis 32. rescribit, Pontifex Episcopo Turonensi, quod quando Papa ex justa causa ad relaxanda debita Episcopi concedit 31

cedit fructus beneficiorum primi anni, nomine *beneficiorum* intelligi etiam majora beneficia, & præbendæ. Causa autem justa est ea, quâ sublevatur Episcopus pauper ob debita non ab ipso contracta, sed à suis prædecessoribus ob causam necessariam: tunc hæc causa censenda est justa, & favorabilis.

82 *Cap. transmissa 33.* Gregorius IX. declarat, si in litteris ponatur hoc verbum *moderamini V.C. numerum Canonicorum pro quantitate redituum*, tunc verbum moderari non posse multiplicare numerum; sed minuere; adeo ut si reditus abundent, applicari debeant in beneficium ecclesiæ, non verò dividi inter canonicos. Ubi notat Glossa, Clericos, & Canonicos esse in ecclesiis instituendos secundùm facultates ecclesiæ, & non plures: quòd si plures fuerint, debeant minui authoritate Papæ. *Cap. quoniam de vita, & honestat. Cleric.* Rursus notat redditus ecclesiæ auctos esse convertendos in utilitatem ejusdem, si creverint præter diligentiam canonicorum; secus si cum eorundem diligentia.

§. II.

De verborum significationibus, quæ habentur in sexto Decretalium Clementinis, & Extravagantibus.

1 HActenus diximus de significatione verborum, quæ habentur in hoc titulo, & sparguntur per quinque libros decretalium, licèt adjiciantur in calce quinti. Supersunt nunc explicandæ significationes verborum, quæ continentur in sexto libro Clement. & Extravagantibus.

2 In *cap. igitur veniens 1.* Innocentius IV. declarat per illa verba posita in privilegiis *recipimus vos V.C. in filios proprios Romanæ ecclesiæ* non fieri receptos, exemptos à jurisdictione Ordinarii, licèt non possint excommunicari, suspendi, vel interdici ab aliquo, nisi à Papa, vel ejus delegato. Rursus idem Pontifex declarat, quòd quando datur privilegium ædificandi ecclesias sine licentia in locis desertis, per loca deserta esse intelligenda ea, quæ non fuerunt culta à Christianis ex memoria hominum. Non tamen per hanc declarationem intendit Papa derogare Defensionibus, aliisq; juribus partium. Continet præsens capitulum privilegia fratrum S. Joannis Hierosolimitani ob ecclesias, quas ædificabant in locis desertis, & Innocentius IV. explicat, quid per locum desertum in ordine ad hunc effectum intelligatur.

3 *C. constitut. 2.* Nicolaus III. statuit tria. Primò ut secundùm constitutionem Gregorii in Concil. Lugdunensi, si objiciatur electo, aut promovendo inter alia ejusdem scientiæ, aut alterius personæ defectus, de illo primitiùs cognoscatur, & deficiens in probatione à causa sit totaliter exclusus, & puniatur: si quis in manifesto defectu oculorum auditûs, vel aliorum sensuum, memoriæ, & intellectus contra electum opponendo itidem deficiat excludendus sit. Secundò Canonicos, qui statutum fecerint, & solemniter jurârunt, quòd contra omnes impetrantes Canonicatum etiam ad mandatum Papæ velint se opponere; habendos esse conspiratores contra ecclesiam, & puniendos secundùm canones. Tertiò statutum Canonicis adimens libertatem, & obedientiam debitam Romanæ ecclesiæ esse habendum detestabile, & illicitum.

Cap. exiit qui seminat 3. Nicolaus III. declarat plura dubia, quæ possent occurrere in Regula S. Francisci: primò ut quando compromittunt Religiosi illi servare Evangelium, id intelligendum sit secundùm præcepta, & consilia quæ continentur in regula. Secundò ut nihil possint habere etiam in communi, licèt non renuncient usui rerum facti, & non juris, nec in extrema necessitate, licèt non possint habere proprietatem, possessionem, usumfructum, jus utendi, non tamen usumfacti durante licentia. Tertiò ut Domini, qui retento dominio concedunt perpetuum usum rei, non dicantur inutiliter habere dominium, quod jura prohibuerunt, quia est meritorium vitæ æternæ. Quartò ut nunquam sint defutura fratribus mendicantibus necessaria, quia sicut Christus promisit; fides nunquam deficit, nec opera misericordiæ, & sic ipsis miseris dabitur. Quintò, ut quando sæculares à se abdicant rem suam, & transferunt Franciscanis dominium, proprietas illius rei liberè, & plenè pertinet ad Papam, & ecclesiam Romanam: hinc & locorum proprietas, quæ emunt fratres, est Papæ. Excipitur tamen quando concedens sibi reservat dominium. Sextò ut non habeant pecuniam, nec possint accipere mutuo, quia in mutuò transfertur dominium, datur tamen remedium pro necessitatibus: & hoc servandum est in legatis. Septimò datur licentia ut res ecclesiæ, seu Papæ, quarum fratres habent usumfacti, possint vendi, & per deputatum, ac per tertium emi alia utiliora. Octavò ut fratres infirmi de licentia Custodis possint habere plures tunicas. Nonò qui student non tenentur laborare, & Laici debent laborare in conventu. Decimò Prædicatores cum licentia Episcopi possunt concionari. Undecimò ut fratres non ingrediantur monasteria monialium. Duodecimò Papa excommunicatione ligat eum, qui Glossaverit hanc extravagantem, adeò ut non possit absolvi nisi à solo Papa non obstantibus quibuscunque, & etiam cum privatione beneficii, & officii. Prohibuit enim Pontifex diversas Doctorum opiniones circa hanc regulam, eò quia S. Franciscus vetuerit regulam suam glossari. Juvat tamen observare, Joannem XXII. in extravag. sensisse, non posse usum separari à Dominio in hujusmodi rebus *c. ad conditorem h.t.* ea innixum ratione, quia Dominium sit, posse de re disponere prout 4

prout habet, proinde etiam illam destruere, ex quo infert, impossibile esse, panem destruere comedendo, & vinum bibendo, & non habere Dominium in panem, & vinum cum talis destructio sit actus Dominii: hinc cum fratribus minoribus detur usus, conceditur etiam Dominium. Rursus observandum est, Nicolaum IV. & Clementem V. in *Extravag. exivi* contrarium docere, eò quia ad Dominium non sufficiat posse rem quovis modo destruere, sed posse liberè destruere quando, ubi, & eo modo, quo placuerit independenter à revocatione alterius, adeò ut non possint revocari, quæ donantur: atqui Minores non possunt liberè res sibi dono datas destruere, imò possunt revocari, quæ ipsis donantur; proinde non dicuntur habere propriè Dominium, sed solùm usum, sicut habent omnes viri Religiosi in particulari, licèt habeant verum Dominium in communi, ut docent communiter Canonistæ post Nicolaum IV. & Clementem V. Hoc postea confirmatum fuit à Martino V. Paulo II. Alexandro VI. in privilegiis mendicantium, & ex Theologis ita docent Suarez *tom. 2. de relig. disp. 28. sect. 2.* Sotus *lib. 4. de justit. q. 1. art. 1.* Lessius *lib. 2. c. 3. dub. 8.* Neque obstat inde sequi Ioannem XXII. in Extravag. erràsse, quia hæc quæstio non est de fide, sed politica, aut juridica, hinc plures censent, usum etiam independenter in consumptibilibus esse verum Dominium. Sed alii communiùs id negant. Nicolaus verò, & alii Pontifices ob defectum dominii propriè dicti receperunt omnia donata Minoribus in dominium Sedis Apostolicæ, à qua possunt Minores privari bonis omnibus, quæ possident, in quo sensu dicuntur tantùm habere usum illorum, non verò Dominium, quia utuntur illis bonis dependenter à revocatione Sedis Apostolicæ.

4 *Cap. privilegium 4.* Bonifacius VIII. rescribit, quòd quando conceditur privilegium, ut Monachi, vel fratres habitantes in cellis spectantibus ad monasteria, non possint excommunicari ab Ordinario, id intelligitur, ut nec cellæ possint interdici. Rursus nomine cellæ intelligi tantùm loca solitaria, & secreta ab hominum conversatione separata ad vacandum Deo, non verò intelligi prioratus ecclesiæ, vel capellas, nec in eis commorantes. Quamobrem nomine cellæ intelliguntur illæ, quas singuli Monachi habitant in Monasteriis. Notat Glossa idem esse dicere fratres, ac Monachos *c. causam de judic.*

5 *Cap. sicut nobis 5.* habetur, quòd quando alicui conceditur privilegium, ut possit conferre beneficia suorum Clericorum cedentium, vel decedentium, nomine *suorum Clericorum* intelliguntur illi Clerici, qui sunt familiares, & vivunt expensis privilegiati, cujusmodi sunt domestici, & commensales. Vbi notat Glossa, Clericos divites morari in domo sed non vivere expensis privilegiati, & hoc procedere in privilegiis, quæ sunt odiosa cùm aliàs nomine Clericorum suorum intelligantur omnes subjecti. Cæterùm communior sententia est, ut in similibus casibus per Clericos suos intelligantur, qui sine fictione, & fraude qualibet verè sunt ejus Clerici familiares, & in ejus expensis continuò domestici commensales.

In Clementinis *Cap. Exivi in Paradiso 1.* 6
Clemens V. in Concilio Viennensi declarat, quòd Franciscani ex voto non teneantur ad omnia præcepta, & consilia, quæ sunt in Evangelio; sed ad illa tantùm quæ habentur in regula: ratio est, quia votum determinatum cujuslibet debet cadere sub certo, seu regula; in qua non posuit omnia consilia Evangelica. Rursus declarat Franciscanos non solùm teneri ex voto ad illa tria vota paupertatis, castitatis, obedientiæ nudè, & absolutè sumpta; verùm etiam ad ea omnia, quæ sunt in regula, & pertinent ad illa tria vota, quorum aliqua ex vi verborum obligant ad mortale, quando scilicet ponitur verbum *Præcepti*, vel alterius æquivalentis, & alia non obligant ad mortale, & hæc esse declaranda. Rursus declarat Pontifex, quod licèt fratres non teneantur ad omnia, quæ ponuntur in regulis sub verbis modi imperativi, ac si essent præcepta, vel eis æquivalentia. Nihilominus teneantur ad aliqua æquipollentia præceptis, quæ ponuntur in *Extravag.* ut de non portandis calceamentis, de non equitando extra casum necessitatis, de vestibus vilibus, de jejuniis adventus, & sextæ feriæ; de officio Romano; de cura Superiorum pro necessitatibus fratrum. Rursus quòd serviant infirmis fratribus; quòd non prædicent contradicente Episcopo: & nonnisi examinati, & approbati, ac instituti à Superioribus. Item de forma habitus, & professionis. Præterea declarat Pontifex, hoc verbum *teneantur* obtinere vim præcepti, & ut tale esse servandum. Rursus injungit, ut Novitii pro renunciandis bonis temporalibus consulant externos timoratos. Nullo modo habeant pecunias, nec quæstus, nec arculas, vel cistas pecuniarum, nec clavem, nec rationem exigant de pecuniis à Procuratoribus, nec possint succedere sibi, nec monasterio acquirere. Præterea declarat, annuos redditus haberi pro bonis stabilibus, & esse contra paupertatem. Item prohibet, ne fratres assistant in curiis cùm agitur de rebus, neque contrectent pecunias, nec habeant vineas, vel agros; sed tantùm hortos ad olera, & ad exercitium: nec habeant horrea, nec cellas vinarias nisi in summa necessitate. Rursus mandat, ut paramenta, & vasa ecclesiastica sint modesta, ut etiam usus rerum sit pauper ut disponit regula. Denique præcipit, ut electio Ministri Provincialis fiat à capitulo per plura suffragia, & confirmatio à Generali, & ut id etiam procedat de electione generalis.

Cap. Sæpe 2. Sancit idem Pontifex, ut 7
judex, cui causa simpliciter, ac de plano, seu sine strepitu, & forma judicii committitur non

non exigat necessariò libellum, nec litis contestationem, & tempore etiam feriarum ob necessitates hominum indultarum procedat, & ut materiam dilationum omnino amputet: & etiam partium, advocatorum, Procuratorum, Testium contentiones, ac multitudinem coërceat, & solùm probationes necessarias, ac legitimas defensiones admittat: Non tamen Pontifex excludit citationem, & juramentum nomine calumniæ. Addit tamen, quòd si aliquid petere voluerit, petitio statim fiat initio litis, quæ postea inseratur actis, ut possit deinde judex ad positiones, & articulos simul dandos terminum dare, nisi aliud partes voluerint. Rursus declarat, quòd pro testibus producendis possint etiam instrumenta produci. Demum ut iudex sententiam definitivam (citatis ad id non peremptoriè partibus) in scriptis stans, vel sedens proferat etiam conclusione non facta. Quamobrem Pontifex in hoc *cap. sæpe* declarat, ac explicat, quid significet clausula illa posita in commissionibus *procedat simpliciter, & de plano, & sine strepitu, & figura judicii*: Scilicet ut judex non exigat necessariò libellum, nec postulet litis contestationem, quòd possit procedere tempore feriarum, & amputare materias dilationum, ac facere litem breviorem repellendo exceptiones, appellationes dilatorias, & frustratorias, refrænare contentiones, & jurgia partium & advocatorum, & superfluos testes, & tantùm admittere probationes, & defensiones legitimas, & necessarias, ut etiam citationem, & juramentum de calumnia, vel de veritate dicenda: & ut petitio partium fiat in exordio, & inseratur in actis, & sententiam in scriptis dato termino stans, vel sedens proferat. Cæterum si judex servet ordinem judiciarium in toto, vel in parte non contradicentibus partibus processus erit validus, & non irritandus.

8 In Extravag. Joannis XXII. *cap. quorundam 1.* declarat idem Pontifex, regulam D. Francisci, & explicat: quanta debeat esse longitudo, latitudo, grossities, subtilitas, forma, figura, habitûs, capucii, tunicæ interioris spectare ad Guardianos, Custodes, & Ministros id determinare, sicut de colore, & grossitie illis imposuit Clemens V. in Concilio Viennensi in *c. exivi de paradiso* & Nicolaus in *c. exiit, qui seminat*. & onerat eorum conscientias: rursus declarat fratres stantes prædictis determinationibus Superiorum esse tutos in conscientia. Rursus mandat, ut obediant in habendis granariis, & cellariis secundùm formam constitutionis *exivi* Clementis V. quia obedientia est major paupertate, & castitate, Unde Superiorum judicio etiam relinquit, an granaria habenda sint pro necessariis ad fructus colligendos.

9 *In cap. quia nonnunquam 2.* idem Pontifex suspendit ad beneplacitum Sedis Apostolicæ excomunicationem latam contra interpretantes decreta *Exiit qui seminat*.

In c. ad conditorem 3. revocato aliqua dicta Nicolai IV. *in c. exiit, qui seminat in 6.* siquidem in prædictis non vult ecclesiam Romanam acquirere aliquod jus, vel dominium virtute illius *c. exiit*, vel virtute alterius ordinationis. Excipit tamen ecclesias, Oratoria, Officinas, habitationes, vasa, libros, & alia divinis officiis inservientia, circa quæ Joannes XXII. vult, ut servetur constitutio Nicolai V. explicantur etiam pleraque alia, in quibus dissidet Joannes à Nicolao, in quibus tamen non est diutius inhærendum. Plura allegat Barbosa in *d. c. ad conditorem* pro hisce Pontificibus conciliandis. 10

In cap. cum inter nonnullos 4. hæc propositio: *Christus, & Apostoli nihil habuerunt in speciali, nec in communi* declaratur erronea, & hæretica, eò quia Sacræ Scripturæ contradicat. Rursus hæc alia propositio *Christo, & Apostolis non competebat jus illis utendi, quæ habebant, nec vendendi, vel donandi, aut ex ipsis aliqua acquirendi* etiam declaratur erronea, & hæretica, quia ex scriptura constat, eos usos fuisse rebus, quæ habebant, & eas etiam donâsse, ut quando Christus jussit donari tributum Cæsari. 11

In cap. quia quorundam 5. Pontifex reprobat opinionem plurium, qui tunc temporis impugnabant constitutiones Joannis XXII. *c. ad conditorem c. cùm inter dicentes* quod id, quod fuerat determinatum ut de fide ab aliis Pontificibus scilicet, quòd Christus, & Apostoli mendicantes non habuerunt aliquod jus, sed solùm usum facti, non poterat ab ipso Joanne XXII. retractari: & disputat fusè contra prædictos; ac determinat præfatos Pontifices per usum facti non intellexisse usum simplicem denudatum ab omni jure, quia hic actus utendi sine aliquo jure non esset justus, nec pertineret ad perfectionem: sed per usum facti intellexisse usum justè facti, pro quo competat jus utendi, quia si id intelligeretur, de usu facti simplici sine omni jure utendi sequeretur, quòd fratres possent uti æquè permissis, ac prohibitis sine differentia. Rursus declarat Pontifex, ut si quis scienter verbo, vel scripto præsumat defendere, vel approbare hæreses sit vitandus tanquam hæreticus; præsertim si dicat, Christum, & Apostolos nihil habuisse in speciali, vel communi, vel si habuerint, non tamen jus utendi. Præterea mandat, ne quis scripto, vel verbo aliquid approbet, vel defendat contra definita, & ordinata in *c. ad conditorem*, & si quis contra præsumpserit, vult esse habendum tanquam contumacem, & Rebellem ecclesiæ Romanæ. 12

TITUL.

TITULUS XLI. & Vltimus.

De Regulis Juris.

QUemadmodum Superior Titulus Generalis fuit ad hos libros Decretalium, ita etiam hic ultimus, quo clauduntur libri Decretalium. Ratio verò, cur hic Titulus ponatur in calce Decretalium est, quia priùs agendum erat de toto Iure Canonico, quia regula sumitur ex Iure, non verò jus ex regula. Præcessit etiam hunc Titulum alius de verborum significatione, quia disputatio de vocibus simplicibus debet præcedere disputationem de compositis.

§. I.

Quid sit Regula Juris, & quot ex quinque Libris Decretalium eruantur.

1 REgula dicitur norma, quâ lineæ diriguntur, adeò ut regula sit, quæ regit mensuram. Hinc vocatur regula, eò quia rectâ viâ ducat, vel quia regat, vel normam rectè vivendi præbeat. Vel quia corrigat, quod obliquum est ac pravum, ut habetur in *Can. Regula dist. 3.* hinc græcè regula Canon dicitur, & jus Pontificium dicitur canonicum, seu regulare, eò quia sit regula, quâ humanæ operationes dirigendæ sunt, ac procedunt. Juris-Consultis tamen regula est quædam compendiosa narratio multarum rerum variis partibus juris definitarum, hinc Paulus Juris-Consultus in *l. 1. ff. h. t.* ait, regulam esse propositionem, quæ rem, ut est, vel esse debet breviter enarrat: non ut ex Regula Jus sumatur, sed ex Jure, quod est regula, fiat, cujus sensus est, quòd in regula sit oratio, quæ rem, quæ est, seu jus, quod in ipsa controversia sequi oportet, seu causam, & rationem plurium rerum in corpore juris definitarum breviter, generaliter, & quidem ex jure constituto, & recepto enarrat. Etenim sicut in aliis scientiis non omnia facta, & individua ob multitudinem propemodum infinitam possunt aliqua ratione comprehendi, ac cognosci; ita neque omnes leges, & omnes casus, qui quandoque incidunt comprehendi simul possunt *l. neque leges ff. de ll.* hinc necesse fuit, ut exemplo aliarum scientiarum, etiam ex jure excerperentur aliquæ generales regulæ, ex iis, quæ in variis partibus definita fuerunt, & ut hujusmodi regulæ continerent causam, & rationem primariam, quâ moti fuerunt prudentes, ad ita definiendum.

2 Hinc Ulpianus ex eo, quòd in diversis partibus juris observâsset primum moribus receptum, deinde legibus constitutum, quod fœminæ non possent esse judices, nec Magistratum gerere, nec postulare, nec esse curatrices, inde desumpsit universalem hanc regulam: *Fœmina arcenda sunt ab omnibus civilibus officiis l. 2. ff. eod.* Rursus quia in variis juris locis definitum fuit pisces, feras, bestias, lapillos in littore maris inventos fieri primò occupantis, eò quia in nullius bonis sint; inde eruta est hæc alia regula: *Quæ in nullius bonis sunt, fiunt primò occupantis.* Hinc intelligitur, quomodo regula dicatur nasci ex jure, non verò jus ex regula. Patet etiam utilitas regularum juris: sunt enim regulæ Juris-Consultis perinde ac Medicis Aphorismi, & Geometris postulata. Hinc regula verbis generalibus affirmativis, vel negativis concipi debet, vel saltem indefinitis, quæ æquivaleant generalibus. Neque est de natura regulæ, ut novum jus constituat, cùm potiùs desumatur à jure jam constituto, tametsi non repugnet regula, quæ constituat jus.

Præterea differt regula à lege, sive spectetur causa efficiens utriusque, sive attendantur aliæ conditiones. Fusè agunt de hisce regulis Hugo, Umbertus, Caramuel in regula S. Benedicti, tantùm juvat observare, quòd licèt regula dicatur generalis, ac fieri per signa universalia affirmativa, vel negativa, vel indefinita verba, quæ simpliciter dicuntur æquipollere universalibus *c. si Romanorum 19. cap. quia circa de privileg.* non tamen est necesse, ut regula ita sit universalis, ut semper comprehendat omnia particularia: quia quando non est eadem ratio, aut paritas omnium particularium, quæ sub regula videntur comprehendi, tunc indefinita, non æquipollet universali quoad illa particularia, de quibus non est eadem ratio, aut paritas, ut fusè pluribus exemplis illustrat Dynus hîc *num. 3. & 7.* hinc fit quòd nulla ferè sit regula, quæ strictè sit universa- 3

versalis, comprehendatque omnia, & singula particularia, quapropter habetur vulgatum illud effatum: *Nulla est regula sine exceptione*, hoc est sine limitatione, quam jura regulis à se conditis potuissent addere ob aliquam disparitatem, vel ob aliam justam causam.

4 An verò exceptiones sint de regula, videntur non esse, cùm derogent regulæ, & intendant oppositum. Plures tamen censent exceptiones contineri in regula, quia per exceptiones confirmantur in contrarium, & semper specialia insunt generalibus. Verùm Dynus hîc *num.16. & sequent.* ait exceptiones non esse sub regula, quæ ob defectum paritatis in casibus exceptis perdit suum officium, ut regula illa, *quod in nullius bonis est, conceditur primò occupanti*, fallit enim hæc regula in homine libero, & re sacra, multisque aliis, in quibus hanc regulam sequi non possumus: quæ tamen procedit in piscibus, avibus, lapillis repertis in littore maris, feris, bestiis, quæ in nullius bonis sunt *instit. de rer. divis. ff. eod.* Ait tamen Dynus exceptiones esse sub regulas, quatenus continentur sub materia, seu genere illius, quamvis eximantur à dispositione prædicati: ut si dicas; omnes studiosi student præter Franciscum, qui dormit, utique Franciscus sub studiosis continetur, tametsi de eo, aliud quàm de cæteris prædicetur. Sic testimonium periuri ait Decius continetur sub testimonio in genere; & quamvis perjurus se emendaverit non admittitur ad testificandum; sicut admittitur testimonium illius, qui in alio genere malitiæ se emendavit. In hoc sensu verum est, exceptiones speciales contineri regulis generalibus, quoad subjectum, & materiam, sed non quantum ad dispositionem; eo quia subsit aliqua ratio, seu disparitas, quæ non patitur ipsam disponi secundùm genus. Hinc cùm plures, & varii casus possint frequenter incidere, sive in jure expressi, sive non, de quorum intelligentia solet dubitari, rectè ad has regulas juris

5 veluti ad quædam communia capita recurritur.

Prima igitur regula est: *Omnis res per quascunque causas nascitur, per easdem dissolvitur:* tribuitur hæc regula Authori operis imperfecti *Homil.32. in Matth.* Et quidem nil tam naturale est, quàm unumquodque per easdem causas dissolvi, per quas constitutum fuerat: hinc obligatio verborum, quia orta fuerat ex verbis, per verba tollitur: Obligatio mutui consensus, quia oritur ex consensu, per contrarium consensum etiam dissolvitur. Hac regulâ utitur textus in *c. omnis 27. q. 2.* ut probetur matrimonium non separatione corporum, sed voluntatum dissolvi, eò quia causa matrimonii non fuerit copula carnalis, sed consensus voluntatis. Hinc communiter Canonistæ cum Panormitano intelligunt, obligationem, temporalem esse ex sua natura, quando ex divina institutione non est perpetua: ut venditio, & emptio, & alii humani contractus, qui sicut solo consensu contrahuntur, ita accedente dissensu dissolvuntur, si non accesserit traditio: alioquin facta traditione non dissolvitur; nisi qui dissensit rem rursus reddat. Non tamen simpliciter res quælibet naturalis, artificialis, vel etiam moralis per eas causas, quibus constituitur dissolvitur, ut liquet in omnibus illis bonis, quorum conservatio à causa productiva non dependet, manet enim domus sine artifice, pomum sine planta, sententia sine judice. 6

Cæterum hæc regula non intelligitur de physicis compositis; sed de civilibus, & moralibus, idque animadvertens Glossa, ita explicat præfatam regulam: scilicèt *omnis obligatio temporalis per quascunque causas contrahitur, per easdem distrahitur.* Siquidem hæ obligationes temporales cum fiant consensu, pereunt dissensu. In spiritualibus tamen deficit hæc regula, quia matrimonium consummatum, quamvis ortum fuerit ex mutuo consensu, non tamen potest ampliùs mutuo dissensu voluntatum dissolvi. Est enim matrimonium ex divina institutione indissolubile. Item fallit regula in baptismo, Confirmatione, Ordine, quia illorum effectus sunt irrevocabiles. Fallit etiam in casibus notatis *in c. infer. de major. & obed.* quia in multis casibus potest quis ligare, & non tamen absolvere.

Secunda regula: *Ea facta, quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem interpretanda sunt*, tunc habetur dubium, quando intellectus quasi in bivio hærens suspensus, neutram ex duabus eligit partem, quia dubitans quasi compede injecta progredi nequit, & dividitur dubium in positivum, & negativum; tametsi dubium positivum confundatur cum opinione, quæ dubitatio positiva est nixa motivo positivo, tametsi careat certitudine: omnis enim dubitatio oritur ex defectu medii scientifici, vel ex æqualitate signorum, aut probationum, vel ex obscuritate rerum, adeò ut dubitatio sicut notat Farinacius *in prax. crimin. q. 36. num. 197.* non sit propriè aliquis probationis gradus, sed tantùm initium pervestigationis de certitudine, & cùm primùm post inquisitionem judex incipit in unam partem magis inclinare, tunc cessat dubium, & subintrat opinio, ut etiam notat Menochius *de præsumpt. q. 7. num. 47.* In hoc igitur dubio melior pars eligenda est, quia ut docet D. Thomas *2.2. q. 60. art. 4.* hoc ipso quòd aliquis habet de alio malam opinionem absque sufficienti causa, infert eidem injuriam, eùmque habet contemptui: sed nullus debet alium contemnere, neque inferre illi nocumentum sine causa impellente: quo fit, ut si non appareant manifesta indicia de malitia alicujus, teneamur eum æstimare bonum, & interpretare in meliorem partem, quod dubium est. 7

8 Hæc autem regula non procedit in judicio de rebus, quia tunc non attenditur bonum, vel malum ex parte rerum, de quibus judicamus, & quibus judicium nostrum qualecunque fuerit, nullum adfert nocumentum: sed attenditur in rebus solùm bonum judicantis, an verum

rum attingat, vel non: est enim bonitas intellectûs ipsa veritas, & malum falsitas. Secus est in judicio de personis, quia tunc periclitatur bona fama, & innocentia proximi. Cæterùm limitatur hæc regula. Primò in causis gravioribus, tunc enim conceditur minus benigna interpretatio: secundò quando agitur de malo declinando, & bono acquirendo: sicut enim quilibet sua acta timere potest, cum Jobo *cap. 9. v. 28. verebar omnia opera mea*: ita in aliis debet quis attendere, ne damnum illis, vel nobis inferatur; proinde tunc licitum est ad avertendum damnum cogitare, quod deterius est, in quo sensu dicitur quis interpretari aliquid in pejorem partem ad declinandum malum, quæ declinatio, bona est.

9 Tertia *utilius scandalum nasci permittitur, quàm veritas relinquatur.* Duplex est scandalum activum, & passivum, illud dicitur infirmorum, hoc impiorum, ut notat Sylvest. *V. Scandalum.* Rursus veritas, alia est vitæ in eo sita, ut quis vitam rectæ rationi conformem agat: alia veritas est doctrinæ, sita in oratione, quæ est animi index, adeò ut nil contra mentem quis loquatur; quia mendacium est ire contra mentem: alia veritas justitiæ, quâ consilia, & actiones nostræ debent commensurari intellectui; tanquam regulæ eorum, quæ justa sunt. Quando dicitur contempto scandolo esse veritati insistendum; sumitur in eo sensu ut vitæ probitas nunquam deseratur ex timore, ne quis ex honestate nostrarum operationum scandalum sumat; quia tunc scandalum non oritur ex honestate nostrarum operationum, sed ex malitia aliorum; qui propterea sibi debent imputare, qui instar araneorum ex bono malum sugunt, seu quod bonum est convertunt in malum: & in hoc sensu melius est, ut scandalum nascatur, quàm ut veritas deseratur. Rursus est etiam justitia servanda, ne innocens condemnetur, tametsi aliquando sit severitas lenienda; & justitia clementiæ socianda. Inhærendum itidem est veritatis doctrinæ, quia mentiri pro nullo eventu licet, cùm sit intrinsecè malum.

10 Quarta *quod non est licitum lege, necessitas facit licitum*: procedit tamen hæc regula de lege positiva, cujus obligatio non est tam arcta, quin subinde, vel omissionem, vel actum contrarium admittat. Nam ut notat Glossa, Sabbathum custodiri præceptum est; & nihilominus Macchabæi sine culpa in sabbatho pugnabant *cap. si nulla 23. q. ult.* & hodie si quis ægrotus non jejunet, non propterea habetur voti Reus *c. 2. de observ. jejunior.* quia necessitas legi non subjacet *c. quando de consuetud. c. sicut dist. 1. de consec.* hinc tempore extremæ necessitatis omnia communia sunt *cap. dilectissimis 12. q. 1.* Hinc propter damnum, quod quis meritò timet; vel lucrum justum, quo carere non debet, licitum est omittere aliquando non solùm, quæ civilis magistratus, verùm etiam quæ ecclesia præcipit: sic pro necessaria conservatione bonorum temporalium, dicitur quis licitè abesse à missa die festo, ut docet Suarez *lib. 6. de legib c. 6.* quia leges politicæ, & ecclesiasticæ non obligant cum tanto incommodo, ac detrimento.

Cæterum quod non est licitum in lege divina naturali, necessitas nunquam facit licitum, quia lex divina naturalis est ita constans, & fixa, ut nullam admittat mutationem: unde quæ in lege divina naturali, seu in decalogo comprehensa sunt, ut etiam in iis, quæ sunt prohibita, quia ab intrinseco mala, ut sunt hæresis, mendacium, adulterium nunquam in iisdem necessitas facit licitum, quod in tali lege est illicitum, cùm Christus *Matth. 19.* dicat, *si vis ad vitam ingredi serva mandata*, idque absque ulla exceptione, etiam si quis totum deberet mundum lucrari, cum dicat Christus *Luc. 9. Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, anima verò sua detrimentum patiatur.* 11

Quinta *quod latenter, aut per vim, vel aliàs illicitè introductum est, nulla debet stabilitate subsistere*, quæ enim latenter, seu clam fiunt, suspecta semper sunt de malo, cùm dicat Christus *Joan. 3. Omnis qui agit malè, odit lucem.* Multipliciter autem censetur quis latenter, seu clanculò aliquid agere. Primò si celet adversario, & non denunciet illi, timens eius controversiam: secundò si agat animo celandi eum, quem intelligit prohibiturum. Tertiò si oppositum seu resistentiam metuens aliter faciat, quàm significaverat. Quartò si furtivè possessionem ingrediatur metuens veri possessoris insistentiam. Quintò si prohibitus uti re aliqua, eâ nihilominus utatur. Sextò si aliquid in occulto fiat exclusis textibus, ut liquet in sponsalibus, & matrimonio clandestino, ut habetur in Concilio Tridentino *sess. 24. c. 1. de reform.* & *in c. 2. de sponsal* Quia tunc ea fiunt contra jus, & facta contra jus haberi debent pro infectis. Rursus quæ per vim, aut metum cadentem in constantem virum fiunt, si constiterit ita fuisse facta revocantur *cap. audientiâ de his, quæ vi metusve causa.* Vi autem factum dicitur id, ait Ulpianus, quod quisque cùm prohiberetur, facit. Hinc regula intelligitur, ut facta per vim, dolum, & alium modum legibus prohibitum, non mereantur laudem, vel approbationem, & habenda sint irrita, vel irritanda. 12

Dicitur tamen in regula *quòd nulla debet stabilitate subsistere*, quia per se non quidquid illicito modo fit, est invalidum: etenim sententia non est ferenda sub conditione, & tamen ita lata valida est. Executio testamenti facta per Guardianum S. Francisci illicita est, quia prohibita *Clement. Exivi de V. S.* & tamen facta est valida. Rursus Prælati prohibentur delegationes suscipere à judicibus sæcularibus *cap te qui 11. q. 1.* & nihilominus si eas susceperint judicium est validum. Rursus clericus, quamvis Notarius prohibetur instru- 13

menta conficere *c. sicut ne Clerici, vel Monach.* & tamen si rogatus instrumentum confecerit, hoc suum sortitur valorem. Præterea excommunicato prohibetur stare in judicio *c. intellectus de judic.* & tamen si steterit, valet judicium, si nihil opponatur *c. 1. §. si vero de except. in 6.* Item in causa criminali non debet Procurator admitti, & nihilominus, si interveniat, & alia pars non reclamet, judicium valet. Item pacta conventa, contractus ratione solius honestatis, vel privatæ utilitatis, si prohibeantur non fiunt licitè, & tamen facta subsistunt, donec à judice irritentur, quia quod impedit faciendum, non tollit factum *l. in ambiguis d. re jur.*

14 Sexta *In ipso causæ initio non est à quæstionibus inchoandum*, sumitur hic quæstio pro indagatione veritatis per tormentum: hinc quæstionem ferre est vindicandum facinus judicibus præbere: & magis propriè, ut pertinet ad præsens institutum dicitur *quæstio* tormentum, quo torquetur reus ad eruendam veritatem, & in hoc sensu Gregorius VII. scribens Episcopo Variensi mandat, à quæstionibus, seu tormentis non esse judicium inchoandum. Idque fuisse olim ab Imperatoribus itidem constitutum testatur Ulpianus. Hinc Augustus *l. 1. tit. de quæst.* jubet in judiciis non esse incipiendum à tormentis: & Hadrianus statuit, tunc ad tormenta servorum veniendum esse, quando suspectus est reus; & indicia adeo certa, ut sola videatur confessio deesse, & contrarium si fiat, appellationis remedium reo conceditur *cap. non solent. 2. q. 9.* ubi dicitur, quòd ante sententiam possit appellari; judex nisi civili negotio ad quæstionem habendam interlocutus sit, imò etiam in criminali si contra leges id faciat.

15 Ratio est, quia vel reus est suspectus, & sola suspicio non est sufficiens probatio, ut possit reus suspectus torqueri: vel torquetur reus, quia est accusatus, & sola accusatio neque sufficit cùm interdum æquè boni, ac mali accusentur, & aliena improbitas, non propria culpa reos persæpe faciat. Potest quidem reus torqueri, sed certo consilio, tempore, & modo; indicia priùs quærenda sunt, & argumenta discutienda; alioquin in initio causæ Pontifex prohibet à quæstionibus inchoare: siquidem periculosum est, & incerta alea, quâ super Innocentum corjo luditur. Quamobrem debet judex maturè perpendere, an delictum aliter, quàm per torturam probari possit; siquidem regulariter ad quæstionem, seu torturam nequit deveniri; nisi in subsidium, ubi aliæ probationes desunt: alioquin si hisce neglectis judex subjiciat reum tormentis cùm agatur de gravissimo, & irreparabili præjudicio, censetur constitutus in dolo, ut ait Baldus *consil. 233. lib. 1.* Neque juvatur ratione officii si contra naturam ipsius deliquit *argum. l. qui fundum §. si tutor T. pro emptore.*

16 Septima *quicquid in sacratis Deo rebus, & Episcopis injustè agitur pro sacrilegio reputatur; quia sacra sunt, & à quoquam violari non debent* posuit hanc regulam Stephanus *1. epist. 2.* quæ incipit *gaudemus*; ubi Pontifex, declarat duas species sacrilegii unam in rebus, alteram in personis; sacrilegium, ut docet D. Thomas *2. 2. q. 99. per tot. art. 3.* Fit quoties aliquis irreverenter se gerit ad res sacras, quibus ratione sanctitatis debetur reverentia: hinc juxta diversam sanctitatis rationem rerum sacrarum, quibus fit irreverentia, debent species sacrilegii distingui. Res Deo sacrata hìc illa tantùm intelligitur, quæ per publicam consecrationem, deputationem Deo addicitur, hinc sacrilegium dividitur communiter in tres species rei, loci, & personæ *c. quis 17. q. 4.* eò quia non solùm res, sed etiam loca, & personæ Deo consecrantur.

Octava *qui ex timore facit præceptum; aliter, quàm debet, facit, & ideo jam non facit,* traditur hæc regula à S. Augustino *c. 121. enchirid.* pro cujus intelligentia notandum est, timorem alium esse servilem, & alium filialem; isto culpam declinamus, illo pœnam fugimus. Procedit regula de timore servili, & sensus est, ut qui ex timore facit præceptum, sitque timor motivum principale, deviat ab intentione legislatoris omittendo charitatem, & amplectendo servilitatem, sic qui ex timore præceptum facit, invitus præsumitur facere, proinde non censetur in animo facere: siquidem mavult omnino non facere, si secundùm ea, quæ cupit, & metuit, permittatur impunè: ac per hoc in ipsa voluntate est reus, ubi ipse, qui præcipit, videt Deus, ut ait Augustinus *lib. 3. contra duas epist. Pelag c. 4.* 17

Nona *Defleat peccator, quia offendens in uno, factus est omnium reus*, desumitur hæc regula ex *cap. 14. lib. de vera, & falsa pœnitentia* & tribuitur præsertim S. Augustino *Tom. 4.* licèt non rectè; quia ibi allegatur tantùm Augustinus, & Author à sententia allegata discedit, ut notat Bellarminus *de script. eccles.* Verùm id veritati hujus regulæ non officit, quia regula desumitur potiùs ex scriptura *Jacob. 1.* ut rectè docet D. Thomas *2. 2. q. 72. art. 1.* Cæterum hæc regula variè explicatur: alii cum Authore *lib. de vera, & falsa pœnit. cap. 14.* dicunt quòd offendens in uno fiat omnium reus in hoc sensu, quia omnis virtus ab uno vitio detrimentum patitur. Alii censent fieri omnium reum, quia non minus omnia merita amittit, quàm si totam legem violâsset juxta illud *Ezech. 18. omnes justitiæ ejus non recordabuntur*: alii dicunt fieri omnium reum, quia per unum peccatum mortiferum peccator lædit omnes virtutes acquisitas destruendo earum statum per habitum vitiosum impedientem illarum operationes. Glossa verò, quam ferè communiter sequuntur alii, explicat regulam in hoc sensu, quòd offendens in uno fiat omnium reus, quatenus eandem pœnam damni incurrit, scilicèt privationem gratiæ, charitatis, & aliarum virtutum infusarum; consequenter etiam privationem cœlestis gloriæ, ac si omnia præcepta violâsset. 18

Alii

19 Alii demum explicant regulam in hoc alio sensu, quatenus non est amicus Dei, qui unum aliquod præceptum non servat; proinde ita deperdit Dei amicitiam, ac si omnia alia præcepta etiam violâsset, quia sicut bonum ex integra causa; ita malum ex quovis defectu. Putârim tamen, regulam esse intelligendam, ut cùm offendens in uno dicitur factus omnium reus, *sit* illud *omnium* intelligendum non copulativè, sed tantùm copulatim: siquidem præcepta omnia legem totalem constituunt, quæ dicitur lex decalogi, violatio unius præcepti totam legis complexionem, quæ ex singulis integratur, lædit, licèt non violet singula præcepta, quatenus omnia totam legem conficiunt. Aliud enim est lædere totam legis complexionem; & aliud singula præcepta: ad primum sufficit si unicum tantùm præceptum lædatur, quia totum necessariò destruitur, ex unius cujusque præcepti particularis transgressione: ad secundum verò requiritur, ut singula præcepta violentur. D. Augustinus *epistol. 29.* explicat etiam regulam in hoc sensu, ut qui in uno offendit dicatur fieri omnium reus, eò quia lædat charitatem, ex qua tota lex pendet: agens enim contra charitatem, in hoc sensu dicitur violare totam legem, ac fieri omnium reus. Hinc monet S. Gregorius in præfata regula, ut peccator defleat statum suum, quia tametsi servatis cæteris præceptis in uno tantùm offenderit plangendi causam habet, eò quia factus sit omnium reus, saltem quoad effectum, seu pœnam, & damna, quæ inde sequuntur.

20 Decima *Non enim potest esse Pastoris excusatio, si lupus oves comedit, & Pastor nescit*, desumitur hæc regula ex scriptura *Ezech. 34.* & *Actor. 20.* ubi dicitur, quòd Pastores, seu Prælati ecclesiæ ad id eliguntur à Deo, & præficiuntur, ut fidelium animas quasi oves pascant Ioan. 21. unde Augustinus *serm. de ovib.* ait, *quòd Præpositi sumus, inter Pastores deputamur, si boni sumus: quòd autem Christiani sumus, & nos nobiscum oves sumus.* Obligationes sacri Pastoris decem recensentur, quarum prima est pascere oves. Secunda efficere, ut accumbant; tertia infirmas consolidare: quarta ægrotas sanare: quinta confractas alligare: sexta abjectas, & erraticas reducere: septima quærere eam, quæ periit: octava leniter eis imperare: nona pascere in judicio: decima eas solerter custodire; quæ omnes ad tres restringuntur, scilicet ad notitiam ovium, custodiam earundem, & curam alimenti, quibus si non invigilet Pastor, & sinat gregem sibi concreditum à lupis rapacibus dilaniari; excusasari non potest, quia Pastor tenetur ex officio omnem excutere segnitiem, & indefessâ curâ invigilare super gregem à Deo sibi commissum. Quamobrem non admittitur excusatio pastoris, si lupus oves comedat, & pastor nesciat; quia ignorantia in facto alieno non excusat, quando quis ex officio tenetur diligenter indagare, custodire, præcavere, ut notat Panormitanus hic; imò tenetur etiam pastor pro ovibus à lupo laceratis; adeò ut ipsi imputetur culpæ, si non adhibuit omnem, quam potuit diligentiam.

Undecima, & ultima *Indignum est, & à Romana ecclesia consuetudine alienum, ut pro spiritualibus facere quis homagium compellatur.* 21
Juvat cum Panormitano observare discrimen inter homagium, & juramentum; quia homagium concernit temporalia, ut cum qui jurat, se facit eius, cui jurat, vasallum, & obligat se illi ad certas operas temporales; adeò ut eo ipso, quòd quis præstat homagium alteri, se illi subjiciat in famulitium aliquod, & ideo homagium propriè convenit Dominis temporalibus, ut notat Suarez *lib. 1. de relig. tract. de jurament. c. num. 24.* ubi docet, talia obsequia temporalia non posse Episcopis, ut dominantibus in clero præstari sine specie simoniæ pro beneficio obtinendo. Et desumitur etiam *ex c. cum essent de simon.*

Juramentum verò fidelitatis, & obedientiæ præstatur à Clericis ad suos Prælatos, quia fidelitas, & obedientia debentur Prælatis ecclesiasticis, ut Pastoribus spiritualibus pro illorum cura, & administratione sacramentorum; & quamvis in jure hoc fidelitatis, & obedientiæ juramentum dicatur homagium, illud tamen dicitur tantùm in laxa significatione, quia homagium propriè concernit temporalia, & præstatur Dominis temporibus: juramentum verò fidelitatis, & obedientiæ Clericorum concernit spiritualia. Cæterum hæc regula sumitur ex decreto Lucii III. quamvis in corpore juris non allegatur, ubi reperiatur: sufficit enim consuetudo ecclesiæ Romanæ, cui debent cæteræ conformari, cum ab ipsa habeant suam institutionem, & authoritatem. Id autem intelligendum est de consuetudine universali; non verò de particulari, quia plures ecclesiæ habent speciales ritus distinctos ab illis ecclesiæ Romanæ, ut ecclesia Ambrosiana, cui Romana nihil præscribit in contrarium quoad tales ritus. 22

§. II.

De Regulis iuris Pontificii in sexto decretalium.

Quia in regulis juris tota propemodum omnium titulorum vis contrahitur, ideo opere pretium esse puto adjicere reliquas regulas, quæ ex sexto decretalium desumuntur, quarum prima est: *Beneficium ecclesiasticum non potest licitè sine institutione canonica obtineri.* Dicitur institutio canonica, quæ fit secundùm canones, & ut ita fiat, desideratur potestas in instituente, & habilitas in recipiente, ut etiam modus, seu solemnitas à jure præscripta. Hinc sensus regulæ est, ut jus percipiendi fructus ex bonis ecclesiasticis à nullo justè, & legitimè acquiratur, vel 1

retineatur; nisi beneficium illi juxta canones collatum fuerit: alioquin plura inde sequerentur inconvenientia in perniciem religionis *cap. quoniam investituras 16. q. 7.*

2 Secunda: *Possessor malæ fidei ullo tempore non præscribit.* Dicitur possessor à pedum positione *l. 1. tit. de acquir. vel amitt. possess. cap. 5.* eò quia per pedum positionem super agrum, vel fundum acquiratur possessio: actus possidendi possessio facti dicitur, & jus possidendi possessio juris: possessio verò facti *est detentio rei corporis, & animi, & juris adminiculo*: dicitur *detentio rei sive corporalis*, ut sunt agri, & campi; *sive incorporalis*, ut sunt census, beneficia, servitutes, & alia id genus: detentio verò est prima rei apprehensio, seu inchoata possessio: adduntur illæ particulæ *corporis, & juris adminiculo*, quia præter intentionem, & voluntatem possidendi, adhuc aliquo corporis instrumento, ut manu, vel alia re, in qua aliquo modo contineatur, dicitur quis rem possidere.

3 Additur etiam *juris adminiculo*, non quia omnis apprehensio, vel possessio sit conformis; sed quia dispositione juris pro possessione habetur illa, quæ damnari potest: hinc detentio rei sacræ, vel furto ablatæ tametsi injusta sit, possessio tamen vocatur, quâ privari possessorem non permittitur Domino pro suo libitu *l. qui universas tit. de acquir. & amitt. possess.* Sensus igitur hujus regulæ est, quòd possessori alicujus rei, ut rectè præscribat necessarium omnino est, ut veraciter, & prudenter sibi persuadeat rem, quam possidet, non esse alterius, sed suam, idque non solùm sub initium inchoatæ possessionis, verùm etiam, ut totius temporis lapsu fuerit in bona fide absque ulla interruptione, & contraria notitia; adeò ut fuerit semper in bona fide. Est bona fides animi persuasio, aut credulitas, quâ quis prudenter existimat rem esse suam; vel saltem nescire esse alienam; dicitur *prudenter*, quia ignorantia crassa, vel affectata, ut etiam inordinata cupiditas præstant, ut quis credat rem esse suam, quamvis revera sit alterius, & is tunc dicitur possessor malæ fidei, cujus præscriptio propterea non valet, quia præscribens in nulla temporis differentia, debuit habere conscientiam rei alienæ.

4 Tertia: *Sine possessione præscriptio non currit.* Hæc regula desumitur *ex c. causam de prescripr. & cap. 3. de prob.* estque captu facilis, cùm nil aliud velit, nisi quòd non possit quis rem præscribere, nisi eam possideat; adeò ut si quis privetur possessione, sive per vim, sive per dolum, sive naturali aliquo casu, ut si campus aquis obruatur, inchoata præscriptio, juris authoritate interrumpatur: pluribus aliis modis etiam impeditur præscriptio, ut per litis contestationem si longissimi sit temporis *l. mora 26. de rei vendic.*

5 Quarta: *Peccatum non dimittitur nisi restituatur ablatum.* Nomine peccati hic intelligitur culpa, seu offensa Dei, & proximi quæ nunquam remittitur nisi peccator satisfaciat; sive re ipsa, sive in præparatione animi: unde pauticula *nisi* indicat esse aliquid ponendum, vel faciendum, cum ponatur post negationem: unde sensus regulæ est, quòd non debeat quis expectare remissionem peccati, nisi velit restituere: unde ultima verba regulæ *nisi restituatur ablatum* sumenda sunt amplè pro quovis damno, sive negativo formali, vel virtuali: siquidem omnia, quæ proximo inferunt damnum, pari sunt obligatione compensanda. Fur enim, & Raptor dicuntur injuriam formaliter inferre, consulens verò, & mandans tantùm virtualiter, hinc ex qualibet justitiæ læsione oritur restituendi obligatio. Quamobrem sensus hujus regulæ est, ut ad remissionem peccati contra justitiam, non sufficiat pœnitere confiteri, & emendationem promittere, sed insuper restituendum sit ablatum, vel re ipsa, vel animi destinatione.

Quinta: *Peccati venia non datur nisi correcto*: hæc regula concordat cum præcedente, quia sicut non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum; ita nec remittitur peccati pœna, nisi interveniat mentalis correctio, seu animi pœnitentia, cordísque contritio: hisce enim positis datur peccati venia, & regula in hoc sensu sumpta fundatur in vera Theologia, quia nemo extra baptismum potest peccati à se commissi veniam obtinere; nisi per pœnitentiam. Imò regula ampliatur etiam ad peccata venialia, pro quibus nec datur venia nisi contrito; quia tametsi non teneatur quis in specie confiteri peccata venialia, tenetur tamen ea confiteri in genere; imò extenditur etiam ad delicta non consummata opere externo, cujusmodi sunt impuræ cogitationes, prava consilia, mala desideria *cap. Christiana 32. q. 5.* 6

Sexta: *Nemo potest ad impossibile obligari.* 7
Desumitur hæc regula ex *c. fin. de pact.* & *cap. fin. de condit. apposit.* est etiam *ex c. 1. de jurejur. in 6.* Pro hujus regulæ explicatione juvat observare impossibile apud J. C. aliud esse naturæ, ut digito cœlum tangere §. *si impossibilis inst. de inutil.* Aliud juris, ut si lex prohibeat, alere parentes, præcipiat res sacras sibi usurpare; quia enim lex esset iniqua, diceretur observatu impossibilis; aliud dicitur impossibile repugnantiæ, seu perplexitatis, ut si dicas *Titius hæres esto si Cajus erit*: & *Cajus hæres esto, si Titius erit.* Rursus impossibile aliud dicitur arbitrarium; aliud casuale & aliud mixtum, ut notant Wessenb. & Schneid. §. *sub conditione instit. de V. O.* Barbosa tamen breviùs prærecensita impossibilia revocat ad duo genera, scilicet ad impossibile de facto, sub quo continentur impossibilia naturæ, & ad impossibile juris, seu de jure, ut est turpe, & inhonestum *c. ult. de pact.*

Hinc impossibilia quamvis in jure vocentur etiam ea, quæ sunt difficilia: juxta tamen præsens institutum dicuntur, quæ in se sunt infactibilia, & quibus factum, vel jus repugnat; 8

&

& difficilia dicuntur, quæ tametsi sint factu possibilia, attamen ob defectum hominis fieri non possunt. Regula igitur, ita est intelligenda, ut nemo obligare se ipsum possit ad id, quod natura sua est impossibile, ut lunam è cœlo eripere; solem extinguere *l. si stipul. tit. de V. O.* nec ad impossibile facti, ut montem humeris aliò asportare *argum. tit. de statu. lib. 1. cum hæres.* §. 1. immò nec potest se ipsum obligare ad impossibile de jure, ut si quis promitteret se peccatum patraturum; ad peccandum enim non potest dari obligatio.

9 Septima: *Privilegium personam sequitur, & extinguitur cum persona.* Cùm privilegium sit privata quædam lex, quæ si detur in gratiam personæ, personale dicitur; ideo personæ intelligitur adhærere, cùm sit ipsius proprium donum: & sicut res adhærens personæ, ut indusium, vestis semper sequitur personam quoquo se verterit; ita etiam privilegium personale: exemplum habetur *in c. 2. de victu & usu pallii*, ubi Cœlestinus Papa ait, non est conveniens, ut pallium tuum alicui commodes, cùm pallium in personam non transeat; sed quisque debeat cum eo sepeliri. In hoc sensu intelligitur prima pars hujus privilegii: *privilegium personale personam sequitur*; quia cùm sit factum intuitu personæ, eique adhæreat, non separatur à persona, quam propterea sequitur, quocunque ierit: in quo sensu notat Barb. hîc, privilegium personale, ita personæ esse annexum, ut neque uxori, neque filiis, multo minus familiaribus liceat eo frui; nisi id specialiter expressum fuerit. Hinc intelligitur secunda pars regulæ, nimirum privilegium personale extingui cum persona, quia si persona pereat, cessant eidem adhærere quæ antea adherebant; adeò ut privilegium personale nulla hæreditate, vel successione transeat ad posteros, quia cessante causa, à qua sola dependebat, debet etiam effectus cessare, & cum privilegiorũ personalium causa sit propria dignitas personæ, ut sic incommunicabilis, ideo nec filii, posteri possunt sperare, se eodem fruituros, nisi fortassis aliter expressum sit.

10 Octava *semel malus, semper præsumitur esse malus*, quæ regula ex eò videtur captu difficilis, quia opponitur illi alteri: *quilibet habendus sit bonus, donec probetur malus.* Verum sensus regulæ est, ut is qui semel deliquit in aliquo genere delicti, ut perjurio, non possit illud eluere, nisi per mutationem animi, & pœnitentiam; & quia hujusmodi mutatio non constat in foro externo; nec debeat præsumi quamdiu ignoratur: hinc est, quòd præsumatur adhuc talis esse, qualis aliquando fuit deprehensus in perjurio, idque donec contrarium innotescat *c. maiores* §. *ult. de baptis. argum. l. si possidetis* ubi Glossa *de probat* unde cùm dicitur semel malus semper præsumitur malus, id intelligitur non absolutè, & universè, sed in eodem genere delicti, cujus gratia in judicio non admittitur, ut bonus, nisi probaverit contrarium; quia tunc præsumptio cessat, & cedit veritati, ut notat Gailus *lib. 2. obs. 109.* Imò licèt, si aliquis malus sit in uno genere delicti, debeat reputari à Magistratu bonus in aliis; nihilominus convictus de uno manet suspectus de aliis, hinc non recipitur juramentum illius, qui semel in pejurio deprehensus est *c. ut parvuli 22. q. 5.* Notarius semel de falso condemnatus, ne quidem in propria causa permittitur instrumentum conficere, ut notat Jason in *l. Barbarius de offic. Prætor.* Rursus qui semel falsum testimonium dixit, nunquam recipitur, ut testis *c. testimonium de test.*

Nona *Ratum quis habere non potest, quòd ipsius nomine gestum non est.* Desumitur ex *c. penult. de sent. excommun. in 6.* pro ejus intelligentia observandum est, ratumhabere idem esse ac comprobare, idque non verbis tantùm, sed etiam facto; hinc si Procurator constitutus caveat rem ratamhabiturum Dominum, satisdatio de rato, vel cautio appellatur *l. 23. tit. de admin. tutor.* Hinc quod meo nomine actum non est, secundùm hanc regulam illud ratumhabere non possum. Ratio est, quia ut ratihabitio suum sortiatur effectum debet fieri per fictionem translativam, ad quam duo requiruntur cum habilitate unius ad alterum; quæ habilitas non habet fundamentum, quando alia est contrahentis, vel agentis voluntas, quàm sit mea; cujus ratihabitio attenditur. Hæc regula in hoc sensu procedit etiam in spiritualibus ad animæ salutẽ proficuis, vel etiam necessariis; hinc habetur quæstio, an valida sit absolutio à reservatis spe ratihabitionis à Pontifice factæ, & solet responderi, duplicem esse ratihabitionem de futuro unam, alteram de præsenti: de futuro, ut si Parochus non habens facultatem absolvendi credat, quòd si eam vel Episcopo peteret, esset eam daturus: & hæc ratihabitio non sufficit, quia absolutio à peccatis non dependet ab aliquo futuro. 11

Sin verò ratihabitio sit de præsenti ut si Episcopus modo velit, ut Confessarius absolvat à reservatis, tametsi illi nil dixerit, & Confessarius præsumat ejus voluntatem esse talem; hæc ratihabitio censetur sufficiens, quamvis in contrarium possent plura adferri. 12

Decima *Ratihabitionem retrotrahi, & mandato non est dubium comparari*, desumitur hæc regula ex *ex c. penult de sent. excommun. in 6.* cujus sensus est, ut qui ratificat actum aliquem suo nomine factum, idem facit (quoad ea, quæ ex tali opere sequuntur) ac si ipsa mandâsset fieri eo tempore, quo talis actus factus est. Hinc hæc ratihabitio dicitur retrotrahi ad tempus, quo actus ille factus fuit, tametsi ratihabitio non fuerit posita nisi post plures dies, vel etiam menses; idque patet in contractibus, etenim si quis emerit meo nomine equum, quem per traditionem acceperit; si ego post mensem ratifico emptionem illam equi, acquiritur mihi dominium equi, ac si ab initio mandâssem ipsum emi; sic mea ratiha-

tihabitio retrotrahitur ad tempus emptionis, seu contractus initi, & quidem per fictionem juris, quia ratihabitio comparatur mandato. Est fictio juris alia inductiva, cùm lex fingit esse, vel existere aliquid, quod tale non est, ut cùm miles mortuus in bello dicitur vivere per gloriam *l. bello amiss. tit. excus. tut.* alia privativa, quando jura fingunt ex adverso non esse, quod revera est, ut cum dicunt, Monachum professum non vivere, scilicet civiliter *c. placuit 16. q. 1.* Alia translativa, quando jura actum certo tempore, & modo fingunt factum esse, proinde transferunt ad aliud tempus, & formam, ut in præsenti regula, in qua actus ratihabitionis retrotrahitur, & fingitur factus tempore initi contractus. Cæterum quando ratihabitio dicitur retrotrahi, & comparari mandato, id cum ea moderatione intelligi debet, nisi status, & conditio rei mutata sit: quia si aliquid intervenerit, quod utriusque extremi connexionem impediat, nullus ratihabitionis effectus erit, *c. quamvis de rescript. in 6.* ut notat Tiraquel. *de primogen. q. 34. n. 10.* In illis tamen delictis, quæ à ratificante non potuissent fieri, quando fuerunt commissa, ratihabitio non retrotrahitur, tametsi peccatum sit: hinc homicidium commissum nomine pueri biennalis, si ab eodem adulto postea ratificetur, ratificatio non retrotrahitur, quia puer biennalis non erat capax homicidii perpetrandi. Præterea nullum ratihabitio sortitur effectum, si tempus intra quod debuisset fieri, effluxerit: etenim quòd semel amissum est, sola ratihabitione non potest restitui.

13 Cæterum ratihabitio non semper verbis, & voce, sed facto etiam, & re fieri potest; & quidem multipliciter; primò per prosecutionem litis inchoatæ nomine ratificantis. Secundò per solutionem expensarum in lite; vel per solutionem census promissi, aut fructuum rei; quia tunc solvens fatetur se dominum illius rei. Tertiò per usum, retentionem, possessionem. Quartò si quis exigat rationes administrationis. Quintò si agat ex contractu pro alio inito. Sextò per taciturnitatem, ut si major viginti quinque annis factus toto quinquennio non contradicat dispositioni à se factæ. Septimò per antiquitatem temporis, quia tunc præsumitur intervenisse mandatum. Octavò per actum fortiorem supervenientem ut si quis metu coactus promiserit aliquid quod postea libera, & spontanea mente confirmat.

14 Undecima *Cùm sunt partium jura obscura reo favendum est potiùs, quàm actori.* Partes jurium dicuntur in judicio Actor, & reus litigantes inter se; eò quia constituant normam judicii accusando, & defendendo: constat enim judicium forense ex tribus personis, judice, actore, & reo. Jura igitur juxta hanc regulam dicuntur obscura, quando dubiæ sunt probationes: unde jura, probationes, documenta, & instrumenta, tunc dicuntur obscura, quando judicis animum ancipitem constituunt, detinentque, ne clarè videat, ubi veritas, & justitia latet; tunc favendum est potius reo, quàm actori, quia melius est nocentem absolvere, quàm innocentem damnare *l. absentem tit. de pœn.* tum quia minus periculi continet errare per excessum in benignitate, quàm in sævitie, cùm dixerit Christus *Misericordiam volo non sacrificium*, ut habetur in *c. ponderet dist. 50.* Tum quia reus inopinatè ad judicium trahitur ab adversario, qui ad singula se præparavit: unde favendum est potius reo, si causam propriam minus aptè propugnet, ut notat Vivianus in *Comment. hujus regulæ.* Tum quia reus ad judicium pertractus præsumitur in possessione.

Procedit etiam hæc regula quando reus per accidens tantùm est Actor, ut si petat, adversario poni silentium; qui jactat se creditorem esse debet diffamari *c. de ingenuis manumiss.* Secundò quamvis reus revera nullum jus habeat, & solo possessionis nomine munitus sit. Tertiò licèt in se receperit onus probandi, quod postea minus bene exequatur. Quartò quamvis boni nominis præjudicio ab Actore superetur. Quintò etiam si pro Actore testes essent clariores. Hinc si crimen probatum sit per duos Clericos, & pro reo stent duo Laici in favorem rei, prævalent Laici ipsis Clericis *c. Clerici dist. 8.* Cæterum sunt etiam quædam causæ, in quibus contraria juris dispositio actori magis, quàm reo favet. Primò in causa matrimonii *reg. nuptias 30. tit.* Secundò in causa libertatis *reg. quoties 20.* Tertiò in causa dotis *reg. in ambiguis 89.* Quartò in testamentis *reg. in testamentis 12.* 15

Duodecima *in judicio non est acceptio personarum habenda*, desumitur hæc regula ex *c. 18. Proverb. Salom.* Judiciorum autem nomine intelliguntur non solùm quæ inter actorem, & reum fiunt, sed etiam ea omnia, in quibus ad merita, dispositionem & qualitates personarum attendi debet, quo pacto beneficia ecclesiastica, officia Reipublicæ conferri debent sine acceptione personarum dignioribus, ut etiam præmia iis, qui ea promeruerunt. Etenim in gratuitis nil prohibet eligere personas, prout eligenti magis placuerit, & uni dari potiùs, quàm alteri: hinc Christus *Matth. 20.* ait, *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum.* Valet etiam hæc regula in arbitriis, quæ judiciis accensentur, *C. si de meis tit. de arbit.* quo pacto solent rogari arbitri, ut bona fide æstiment ea, de quibus alioquin litigandum esset *l. Sticus 12. tit. de leg.* 17

Tertiadecima *Ignorantia facti, non juris excusat*: est ignorantia carentia scientiæ, quam quis cùm potuisset, neglexit acquirere; & distinguitur ab errore, quia hic consistit in judicio quodam positivo; & ignorantia sita est in negativo, & est duplex una facti, alia juris; illa habetur cùm quis ignorat alienum factum, immò vel etiam proprium; si non recordetur, quid ante quinquaginta annos voluerit 18

luerit, vel egerit: ignorantia juris est, quâ ignoratur lex prohibens, vel præcipiens, sive sit divina, sive humana: utraque ignorantia facti, & juris est duplex, una simplex, & inculpabilis, eò quia fuerit invincibilis, & adnectitur bonæ fidei: alia est crassa, & supina, quia potuit vinci, & nectitur malæ fidei, ac culpæ.

19 Intelligitur præsens regula de ignorantia facti alieni; laborans enim tali ignorantia meretur excusationem, quia cum facta aliena sint propemodum infinita, est moraliter impossibile, posse aliquem omnia scire. Cæterum proprii facti ignorantia regulariter non meretur excusationem, ut nec etiam ignorantia juris illius, quod publicè propositum est, quia in aliis juribus non ita notoriis rudes, qui communiter habentur ut tales, non comprehenduntur in hac regula.

20 Quartadecima *Cùm quis in jus succedit alterius justam ignorantiæ causam censetur habere.* Intelligitur regula de ignorantia facti, quæ probabilis, & justa reputatur. Duplex autem est successio, alia personarum; & alia rerum: illa habetur, quando priori gradu cessante, qui in inferiori erat constitutus ad ejus locum ascendit: successio rerum est, cùm quis rebus succedit alterius; idque dupliciter, vel in jus universum, ut hæredes succedunt: vel in res singulares, ut Legatatii, qui tantùm in partem rerum Testatoris succedunt *l. 7. & 8. tit. de jurejur.* regula autem extenditur ad omnes successores, & verba illa *censetur habere* significant præsumptionem, quâ si aliud non suppetat, pro veritate utimur, & hæc ignorantia facti prodest hæredi, successori; quia habens pro se juris præsumptionem non tenetur quidquam probare. Rursus non tantùm præsumitur successor ignorare, quæ defunctus egit, sed etiam in dubio, quæ in ejus instrumento continentur *l. non est tit. de transact. l. verius tit. de probat.*

21 Quintadecima: *Odia restringi, favores convenit ampliari.* Sumuntur odia pro ipsis rebus, vel objectis; adeò ut odium dicatur, quidquid pœnam, damnum, vel molestiam afferunt: favores è converso dicuntur, quæcunque nobis utilia, commoda, & jucunda sunt: quando igitur de odiosis agitur, verba legis sunt strictè interptetanda, amplè verò si de favoribus; & procedit regula etiam in dubiis, quia proniores esse debemus ad liberationem, quam condemnationem *l. Arianus tit. de oblig.* Ut autem cognoscantur, quænam odiosa sint, & quæ favorabilia, attendendum est ad principalem scopum legislatoris: quia Clerici liberi sunt ab oneribus civilibus, id est ipsis favor, sed civibus odiosum, cùm teneantur isti totum onus sustinere, in hoc casu videtur dubium, an hæc liberatio ab oneribus concessa Clericis odiosa sit, vel favorabilis, cùm ex parte Clericorum favorem; ex parte Laicorum odium contineat: In hoc casu attendendus est finis Legislatoris; fuit ejus principalis intentio Clericos honorare, & Laicis eos præferre.

Cæterum restringenda sunt ut odiosa, quæ adversantur æquitati, bonis moribus, honestati, & legibus. Secundò restringuntur etiam dispensationes, & exemplum adfert Glossa de indulto concesso Anglis recèns conversis ad fidem, contrahendi matrimonium cum suis affinibus, & consanguineis *c. quadam lex §. quod scripsi 35. q. 3.* si alius populus ad fidem convertatur, privilegium concessum Anglis non extenditur ad hunc alium populum, quia dispensationes, cùm derogent legi accensentur odiosis. Tertiò restringuntur decreta pœnalia; hinc pœnæ Clericorum non extenduntur ad Episcopos. Quartò restringuntur privilegia, quæ tertio sunt præjudicio; quia hæc non præsumuntur eo fine concedi, ut noceant aliis. 22

Favorabilia tunc ampliantur. Primò quando mens concedentis, & forma concessionis id videntur exigere. Secundò in causis piis pertinentibus ad ecclesias, monasteria, hospitalia, & alia loca. Tertiò, si tangant jura eorum, qui concesserunt, quia Princeps liberalis videtur facilè juri suo cedere. Quartò si agatur de redeundo ad jus commune, ut notat Barbosa in *cap. statutum de prabend. in 6.* Quintò quando dantur intuitu annatæ, dignitatis, personæ, sic viri nobilis favor ad filios extenditur. Sextò quando causa concedendi in aliis reperitur æquè, vel etiam potiori modo: quo pacto Clerici, & Regulares gaudent privilegiis militum sæcularium. Septimò quando non facta extensione privilegium non sortiretur suum effectum. Octavò, quæ conceduntur motu proprio etiam amplissimè explicantur; quia munera à Pontifice, & Imperatore motu proprio concessa præsumuntur amplissima, quia liberalitas Principis non est coërcenda *l. pœn. c. de donat. inter vir. & mulier.* ut docet Suarez *de legib. lib. 8. c. 18.* Barbosa in *lib. 3. decret. tit. 33.* 23

Decima sexta: *Decet concessum à Principe beneficium esse mensurum*; distinguitur beneficium à privilegio, quia illud habetur, quando Princeps de suo, secundùm, vel præter jus commune aliquid concedit, ut si feudum det suo subdito: privilegium verò est contra jus commune, ut cum Princeps liberat aliquem ab oneribus solvendi vectigalia, licèt jus commune præscribat vectigalia esse ab omnibus solvenda. In hac autem regula beneficium, & privilegium sumuntur pro eodem, & sensus est, quòd beneficium semel à Principe concessum tolli non debet absque rationabili causa: quia quod semel gloriosè Princeps largitus est debet immotum relinquere. Hinc beneficium seu privilegium semel, & legitimè concessum dicitur de se perpetuum, eò quia sine rationabili, & urgente causa tolli non debeat. Limitatur tamen hæc regula primò si in ipsa concessione irrepserit error, deceptio, aut simulatio; adeò ut fundamentum 24

tum, quo nititur beneficium non sit firmum. Secundò si concedatur tantùm ad tempus; tunc enim eo elapso cessat beneficium. Tertiò quando status rerum notabilem subit mutationem. Quartò si ex concessione facta concedens sentiat notabile damnum. Quintò si concessum beneficium tendat in præjudicium Principis. Sextò si quis abutatur beneficio, seu privilegio sibi concesso *c. dilecti. c. privilegio de privileg.* & docet Suarez *de legib. lib. 8. c. 29.* & Barbosa in *c. si gratiosè de rescript. in 6.*

25 Decimaseptima: *Indultum à jure beneficium non est alicui conferendum*, desumitur hæc regula ex *c. commissa de elect. in 6.* & significat ab invito non tolli beneficia, seu privilegia, quæ habet ab ipso jure: siquidē juris comunis dispositiones per inferiores nōn possunt auferri *c. cum inferior de major. & obed.* Cæterum possunt indulta à jure beneficia tolli à iure: & quia si jus sit humanum conditum fuit ab homine; ita possunt indulta beneficia etiam tolli ab homine, sed mediante jure, ut instrumento *c. penult. instit. de jur. natur.* Quamobrem hæc regula intelligenda est, quod indultum à jure beneficium non sit alicui auferendum ab inferiore non habente potestatem condendi contrarium jus. Vel etiam quia lex ex se exigit perpetuitatem, cum perseveret sublato legislatore, & obligat subditos non solùm præsentes, sed etiam futuros: quia lex semel lata, semper durat donec revocetur.

26 Decimaoctava: *Non firmatur tractu temporis, quod de jure ab initio non subsistit.* Idq; verum est, nisi quid aliud superveniat: hinc si duo impuberes per verba de præsenti contraxerint matrimonium irritum; hoc non convalescit, quando contrahentes fiunt puberes *c. 1. de despons. impub. in 6.* Hinc sententia ab initio injustè lata ex superveniente tempore non validatur *l. fi. express. tit. de appellat.* quia solum tempus per se spectatum non dat valorem actui, quia à lege non à tempore actus suum desumit valorem. Hinc ad dignoscendum, an actus aliquis validus sit, examinare debemus ejus initium, si enim ab initio fuit irritus, non potest postea convalescere, idque procedit non solùm in contractibus, judiciis, & ultimis voluntatibus; sed etiam in electionibus, usucapionibus, & possessionibus, adeò ut materia hujus regulæ amplissima sit.

27 Decimanona: *Non est sine culpa, qui rei, quæ ad eum non pertinet, se immiscet.* Intelligitur hæc regula de se immiscente officio alterius, ad quod est minus habilis, vel cujus exercitium eum non decet: quo pacto imputatur Clerico culpæ si arma gerat, & belligeret; ut etiam vitio datur Monacho, si munus causidici in foro externo exerceat. Hinc peccat, qui medicinæ ignarus medici munere fungitur, & per imperitiam infirmis est damno: quia se immiscere in hisce rebus, quæ ad eum non pertinent non est sine culpa; quia imperitia accensetur etiam culpæ: immò imperitus tenetur etiam ad restitutionem damnorum, quæ ob suam imperitiam aliis intulit.

Vigesima: *Nullus pluribus uti defensionibus prohibetur.* Ratio desumitur ex eo, quòd definitio sit de jure naturæ, proinde favorabilis; si sit cum moderamine inculpatæ tutelæ §. *penult. tit. de jur. natur.* hæc regula etiam procedit in judiciis, ad quæ reus præter spem, & expectationem trahitur etiam imparatus, cùm teneatur sic respondere judici interroganti: conceduntur illi omnes defensiones quotquot potest adducere. Immò ampliatur etiam hæc regula in exceptionibus diversis, vel etiam contrariis: etenim qui negavit homicidium de eodem convictus potest excipere, se ob necessariam sui tutelam occidisse injustum aggressorem: non tamen contrariæ exceptiones, ut monet Canisius, simul offerendæ sunt, sed tantùm successivè. 28

Vigesimaprima: *Quod semel placuit, ampliùs displicere non potest.* Intelligitur de firmitate, & constantia in actionibus, & consiliis, & etiam in pactis conventis ad evitandas offensiones, & dissidia, quæ ex mutatione, & levitate oriri possent: alioquin regula non debet ita intelligi, ut in nullo eventu licitum sit recedere à prima voluntate; adeò ut sit eidem jugiter inhærendum, cum viri prudentis dicatur esse mutare consilium; & dies posterior dicatur corrigere præcedentem. Quamobrem regula intelligitur, quod non sit recedendum à semel statuto, quando hoc processit ex matura deliberatione, & nulla suppetit postea alia ratio mutandi consilium: quia si rationabilis causa sese offerat, non erit tunc prohibitum resilere ab eo, quod antea statutum fuerat. Cæterum mens legislatoris per hanc regulam non fuit damnare omnem displicentiam, sed tantùm illam, quæ absque gravi causa, & sine urgente necessitate fit, alioquin si sponsiones includant tacitè conditionem aliquam, à qua mutatio purificetur, tunc potest quis licitè resilere à præconcepto consilio. 29

Vigesimasecunda: *Non debet aliquis alterius odio prægravari* hanc regulam Barbosa de damno illato explicat, non de culpa; adeò ut sensus sit, quòd nemo ob alterius negligentiam, fraudem, vel delictum, debeat damnum sentire, quod ex contractu aliquo oritur. Alii verò explicant hanc regulam in hoc sensu, ut Petrus, quia odio habet Paulum gravare non debeat Joannem cognatum Pauli, nec in isto vindicare, quæ in Paulo odit. Hinc hæredes non tenentur ad obligationes personales ratione delicti; quia nemo alieni criminis successor constituitur *l. crimen tit. de pœn.* 30

Vigesimatertia: *Sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus.* Prior hujus regulæ pars asserens neminem, sine culpa esse puniendum conformis est juri naturæ, & communi sententiæ Theologorum, quia pœna non infligitur nisi propter culpam, quæ si absit, pœna locum non habet. Secunda pars: *nisi subsit justa causa* in hoc sensu vera est, quatenus propter delictum Patris, qui privatur pluribus bonis damnum patitur filius: non tamen hoc damnum 31

num propriè est pœna inflicta filio, quia per accidens, & indirectè ei obtingit tale damnum: lex enim primariò, & directè intendit punire delictum Patris.

32 Cæterum prima pars hujus regulæ ampliatur. Primò quando reus licèt de se innocente confitetur delictum, quia leges intendunt semper favere innocentiæ omnibus modis, hinc si Petrus fateatur se dedisse Paulo venenum, quo mortuus fuit: & aliunde certò constet, Paulum occubuisse gladio non punitur Petrus, quia ejus innocentia præfertur confessioni à se factæ. Hinc qui immanissima, & attrocissima confitentur delicta suspecti habentur, & potiùs desipere, quàm veritatem dicere præsumuntur: secundò si inter duos non possit discerni, quisnam crimen patraverit, neuter est puniendus; sed uterque absolvendus, quia melius est liberare nocentem, quàm damnare innocentem.

33 Quando verò plures ratione aliqua nectuntur, adeò ut constituant, unam familiam, vel communitatem, tunc in nocente puniuntur etiam innocentes: hinc in scripturis pro culpa parentum filii, & nepotes plectuntur, & *Josue c. 7.* licèt Acham furtum de anathemate solus, & insciis omnibus fecisset; attamen in universum populum fuit à Deo pœna constituta, cæsis primùm tribus millibus: deinde auxilio, & protectione in futurum negatis, *non ero ultra vobiscum:* unde unius sacrilegium totum populum afflixit: *Ut non se solum* ait S. Augustinus in Josue *lib. 5. q. 8. quisque curet in populo, sed invicem sibi adhibeant diligentiam tanquam unius corporis, & unius hominis alia pro aliis membris sint solicita.* Ratio igitur, ob quam innocens pro reo plectatur conjunctio est, seu vinculum, ratione cujus unum quasi corpus, aut communitatem efficiunt.

34 Vigesimaquarta: *Quod quis mandato facit judicis, dolo facere non videtur, cum habeat parêre necesse:* quæ regula intelligenda est, dummodo judex non præcipiat, quæ naturali, & divinæ legi adversantur, plura adfert Dynus exempla: jubet judex sepulchrum destrui, & hac destructione aqua pluvia nocere poterat; non tenetur destructor actione de sepulchro violato, sed auctoritas judicis excusat *l. quamquam tit. de aqua pluvia arcenda.* Verùm rectè notat Andreas Gaillus *lib 2. obs. 76.* quòd cum in similibus præsumatur pro judice, & processu ipsius; necesse est, ut servato ordine juris, ea præcipiantur, quorum executio immunes reddit eos, qui obtemperant, quia judex is est, qui justa præcipit: etenim sine justitia non est judex, proinde quod ad ejus officium non pertinet, ratum non est *l. factum à judice tit. de regul. jur.* Procedit etiam hæc regula in mandatis, immò & precibus Principum, ut à dolo excusetur, qui obsequitur *l. quod Principis de aqua pluvia.* Item in mandatis Dominorum, dummodo non præcipiant iniqua, & manifestè impia, qua ratione famuli, & ancillæ in pluribus excusantur à peccato ob parendi necessitatem: & ita dicendum de conductis operariis, & aliis similibus.

Vigesimaquinta: *Mora sua cuilibet est nociva.* Hæc regula vera est, si mora imputetur culpæ alicui: alioquin inulta maneret contumacia, & iniquus possessor cum jactura veri Domini ditesceret *l. jure naturæ tit. h. tit.* 35
Glossa ponit exemplum hujus moræ culpabilis: etenim si Parochianus aliquis non solvit decimas, quæ debentur Parocho *c. cum homines de decim.* & mox irruentes milites comburunt, vel evacuant horreum frugibus omnibus sublatis, damnum, quod sequitur ex mora, est Parochiano nociva, & tenetur adhuc satisfacere Parocho: alia similia exempla adfert Glossa in *dict. regul.* Hinc mora definitur *frustratio debitoris non solventis, vel creditoris non accipientis*: adeò ut duæ sint species moræ, quarum una in debito non præstito sita sit; altera in credito non excepto: & potest dupliciter fieri in re, & persona; dicitur tunc persona esse in mora, quando debitor opportuno loco, & tempore à creditore interpellatus, cùm possit, debitum non solvit *l. mora 32. tit. usur.* In re contingit mora, quando ipso jure, vel lapsu temporis absque ulla creditoris interpellatione obligatio solvendi sufficienter monet debitorem *l. sed etsi 23. de solut.* quia tunc dies præfinita solutioni sufficienter interpellat, & monet, & inducit efficaciter moram, nisi satisfaciat *l. magnam C. de contrahend. & committ. stipulat.* Quo pacto lex dicitur instare, & monere sine hominis facto.

Vigesimasexta: *Ea, quæ fiunt à judice, si ad ejus non spectant officium, viribus non subsistunt:* 36
Ratio est, quia quæ fiunt à judice vim & effectum sortiuntur ab ipsius officio, quo sublato nullius valoris sunt acta: sumitur officium hîc pro ipsa jurisdictione, sine qua actus sunt nullius valoris, ut exemplificat Glossa de simplici Presbytero ordines, & Chrisma conferente, nil tunc agit defectu jurisdictionis *c. quorum vires dist. 68.* Dynus aliter exemplificat, si judex laicus sententiam ferat contra aliquem, quem constat Clericum esse; non valet ejus sententia defectu jurisdictionis, quam Laicus non habet in Clericos: qua ratione invalida est itidem dispositio, si judex pupillo sibi non subjecto tutorem constituat, ut etiam si pupillo subjecto det tutorem non subjectum *l. jure oportet §. fin. tit. de excusat. tutor.* Cæterum hæc regula intelligi debet de his tantùm, de quibus constat clarè non pertinere ad officium judicis; quia in dubiis præsumitur pro judice, cujus munus spectat, ea examinare, quæ ad suam pertinent jurisdictionem *c. suis litteris de rescript.* & interim gesta per eum valent mero jure: & procedit regula tam in judicialibus judicis authoritate expediendis, quàm in extrajudicialibus.

Vigesimaseptima: *Scienti, & consentienti* 37
non

non fit injuria, neque dolus: quia non revocans injuriam ad animam suam, censetur eam contemnere, & non curare §. *ult. instit. de injur.* Dicitur autem copulativè *Scienti, & consentienti* quia nil obstat, quò minus scienti injuria fiat, quemadmodum contingit iis, qui in grassatores incidunt, quos nihilominus injuriam pati manifestùm est. Rursus consentienti, & non scienti injuria fit, ut amenti. Quod verò dicatur scienti id intelligendum est de actuali cognitione, vel debito eam habendi: siquidem ignorans, quod scire debet non meretur excusationem *cap. 1. de postul. Prælat.*

38 Cæterum notat Dynus, hanc regulam duas habere partes, quarum prima est, ut *Scienti, & consentienti non fiat injuria:* Secunda ut *scienti, & consentienti non fiat dolus*, nimirum taliter, ut inde actionem habeat deceptus. Exemplum est, si ingenuus cum serva matrimonium liberè contrahat sciens servam esse, non potest tunc contrahens ingenuus excipere, dolum, & injuriam *c. si quis ingenuus c. si fœmina 29. q. 7.* Aliud exemplum ponitur de duobus Clericis etiam in majori ætate constitutis, qui se invicem jocosa levitate percutiunt; siquidem nec injuriam inferunt, nec excommunicationem incurrunt. Rursus procedit regula sive de sciente re ipsa, sive tantùm præsumptivè, & de consentiente expressè, vel tacitè; quia in jure hæc æquiparantur, ut notat Andreas Gaillus *l. 2. obs. 98. num. 21*, immò nil refert sive scientia, & consensus præcedat, sive sequatur in sententia saltem communiori.

39 Vigesima octava: *Quæ à jure communi exorbitant nequaquam ad consequentiam sunt trahenda*: ratio est quia exorbitantia à jure communi sunt odiosa *c. sane de privil.* proinde non debent ampliari, sed restringi; propterea non debent trahi in consequentiam ad alia, cùm ad ipsa non extendantur. Ea autem dicuntur exorbitare, quæ ab orbita, seu communi via deflectunt, seu à communi jure declinant, cujusmodi sunt dispensationes, privilegia, statuta juri communi contraria: hæc enim non debent trahi in consequentiam, neque extendi ad alios casus similes; neque ad alias personas.

40 Vigesima nona: *Quod omnes tangit, debet ab omnibus approbari*, siquidem alteri per alterum imponenda non est iniqua conditio *l. non debet tit. h. t.* Cæterum regula procedit de his causis, & negotiis tantùm, quæ ita singulos, ut etiam universos tangant; quia in aliis sufficit ex omnibus major, vel sanior pars: exemplum habetur in adoptione facienda, in qua debent omnes convenire, & authoritatem præstare, si omnes concernat *l. fin. C. de author. præstan.*

41 Trigesima: *In obscuris minimum est sequendum.* Ratio est, quia minimum semper in maximo continetur; non è converso, maximum in minimo: hinc qui sumit minimum in dubio quando aliud de voluntate disponentis non habetur, non errat. Est etiam alia ratio, ne quisquam gravetur, aut præstare cogatur plus justo contra voluntatem disponentis. Monet tamen Glossa, in dubiis non attendi primò quid sit maximum, vel minimum; sed quid verisimiliùs attenta rei natura, consuetudine loci, & similibus: ut etiam, quid expressè, & quid tacitè agatur. Hinc qui in contractu promisit dare frumentum, non tenetur exhibere, quod præstantissimum est, sed satisfacit dando quodlibet *l. 3. tit. de trit. & vino legat.* Ampliatur regula præsertim ad pœnas, & supplicia; in dubiis enim, & obscuris minor pœna est infligenda, ne nocens plus æquo puniatur, hinc Panormit. in *c. quando de jurejur.* notat si quis condemnatus sit ad pœnam capitalem, intelligitur de exilio: si ad manûs amputationem de sinistra minus necessaria intelligitur; in dubiis enim circa pœnas mitior pars eligenda est.

Trigesimaprima: *Eum qui certus est, certiorari ulterius non oportet.* Ratio assignatur à Viviano, quia denunciationes ad hoc fiunt, ut certior quis efficiatur *l. Item veniunt. tit. de petit. hæred.* unde frustra requiritur certificatio ab eo, qui certus est: qui verò dicendus sit certus, & habere rei notitiam non conveniunt Doctores. Philosophi enim docent, hanc certitudinem desumendam esse à motivo formali, seu causa propter quam; sive hæc intrinseca sit, sive extrinseca: intrinseca in moralibus, & judicialibus rarò habetur: extrinseca verò consistit in authoritate dicentium, litteris, tabulis, documentis, signis, conjecturis, & aliis similibus: exinde enim oritur varietas cognitionum, quarum una dicitur alia certior, hinc certus non est statim dicendus, qui à quocunque aliquid audivit, vel intellexit, sed attendenda est dignitas attestantis, vitæ conditio, ac status, major enim fides præstanda est viro pio, religioso, quàm laico sicophantæ, & nebuloni. 42

Trigesimasecunda: *Non licet Actori, quod Reo licitum non existit.* Exemplum est, quòd si Actori petenti datur dilatio propter testes, debet hæc etiam Reo concedi, quià non plus debet concedi Actori, quàm Reo; hinc quia post cognitas testium depositiones ulterior testium productio Reo non est licita *authent. de test. §. illud tamen.* Nec Actori convenit eadem ulterior testium productio: immò à fortiori, eò quia causa Rei censeatur favorabilior. Sic post litem contestatam non licet Reo Procuratorem revocare *l. quæ omnia tit. de procurat.* proinde nec actori id licitum erit. Quia Reo non licet obscurè respondere dicendo faciam, quod de jure facere debeo, cum veri similiter sciat quid facere debeat, neque Actori licitum erit exhibere libellum obscuris conceptum terminis. 43

Trigesimatertia: *Mutare quis consilium non potest in alterius detrimentum*: hæc tamen regula limitatur, & restringitur ad ea consilia 44

pacta,

pacta, & acta, ex quibus jus alteri quæsitum est: qua ratione completo scrutinio non ampliùs licet Electori revocare suffragium, quia per electionem factam electus acquisivit jus, quo privari sine culpa, & rationabili causa non debet. Hoc idem etiam procedit de judice post latam sententiam: de contrahente post absolutum contractum, & de aliis similibus. Cæterum non est prohibitum consulenti, instruenti mutare consilium, si inde nil damni proximo advenit, quinimo prudentia dictat retractanda esse priùs constituta ob novas, quæ contingunt, circumstantias *l. nonnunquam tit. de coll. bon.* & docet Felin. *in c. ne innit. de const.*

45 Trigesimaquarta: *Generi per speciem derogatur.* Non sumitur hic genus pro genere logico, cui subjiciuntur species, sed pro eo, quòd plura continet singularia, latiùsque patet: & species dicitur quod sub tali universali, seu genere continetur *l. 2. tit. si cert. petat.* Hinc si testator legavit Petro speciem, & Paulo genus; huic per speciem derogatur. Valet etiam hæc regula in substitutionibus, contractibus, legislationibus; ut si Pontifex generaliter mandaverit aliquid, & privilegio exceperit nonnullos; per hoc speciale privilegium tunc derogatur constitutioni generali. Imò regula extenditur ad minus speciale, quia sicut generi per speciem derogatur, seu per minus commune communiori: ita si dentur duæ species, quarum una latiùs pateat, eidem per restrictiorem derogabitur *l. si servo manumisso tit de pecunia legata*: est utrinque par ratio: quando verò personæ concurrunt cum rebus tunc magis speciale censetur, quòd personas respicit.

46 Trigesimaquinta: *Plus semper in se continet, quod est minus*: ratio est evidens, quia pars semper continetur in toto: hinc Canisius eruit aliam regulam, *cui licet quod est plus, licèt utique quod est minus*, quæ tamen nonnullas habet exceptiones, & à Barbosa restringitur ad totum integrale, & quantitativum; in his enim semper, quod plus est in se, continet, quod est minus; seu quantitas bipalmaris palmarem, quadripalmaris bipalmarem, integra civitas continet domus, & ecclesias, in quo sensu regula est clara.

47 Trigesimasexta: *Pro possessore habetur qui dolo desiit possidere.* Debet enim par esse conditio illiùs, qui quid possideat, vel habeat; & illius cujus dolo malo factum sit, quominus possideret, vel haberet, idque ne dolus, vel fraus, cuiquam patrocinetur *cap. sedes de rescript. lib. 1. §. 1. tit. de doli mali & met. exc.* Hinc producit Glossa exemplum ex *c eccles. S. Mariæ ut lite pendente*: si Petrus cùm possideret rem Pauli, ad fraudandum desiit possidere, potest Paulus agere contra illum rei vendicatione; quasi adhuc possideret, quia cum dolo dimiserit possessionem, adhuc agnoscitur pro possessore. Quòd si dolus non præsumatur; onus probandi ei incumbit, qui illum allegat *l. quoties §. qui dolo tit. de prob.* hinc actor debet gnaviter circumspicere, an aliquid intervenerit, ex quo sumatur conjectura doli admissi, ut si post litem contestatam rem vendidit, vel dono dedit: quia si antea hoc fecerit non vindicatio rei, sed actio in factum dabitur ex titulo *de alienatione judic. mut. caus.* Immo id etiam extenditur ad eum, qui toto tempore bonæ fidei extitit possessor. *l. si bona fidei tit. de noval.*

Trigesimaseptima: *Utile non debet per inutile vitiari.* Vocatur in præsenti inutile quidquid est contra legem, vel naturam illius rei, de qua agitur, & vagatur per contractus, testamenta, lites, judicia, constitutiones, electiones, & alia id genus. Si enim electio Prælati juxta canones valida fuit per falsam, & inutilem confirmationem non irritatur; sed electio adhuc manet in suo robore *cap. si confirmationem de elect.* Si ad contractum pupilli authoritatem præbuit unus tutor falsus, & alter verus, propter authoritatem veri validus est contractus; quia utile per inutile non vitiatur, quod tamen procedit, quando inutile separari potest ab utili. Unde in quovis contractu, si vitium aliquod contigerit tollendum est inutile, ut maneat utile *l. quoties tit. de rebus dubiis.* Ratio est, quia quando simul concurrunt utile, & inutile dignius & potentius est utile, quod ad se trahit minus dignum, & validum: sunt enim utilia digniora & potentiora inutilibus: hinc præsens regula imitatur naturam, quæ rejicit inutilia, & conservat, quæ sibi utilia, & commoda sunt. 48

Trigesimaoctava: *Ex eo non debet quis fructum consequi, quod nisus existitit impugnare* indicat regula, eos non debere commodum, & lucrum sperare, qui non ratione officii sui, sed quia injustam esse existimant rem, de qua agitur, eius fundamentum subruere nituntur: secus autem si ad id certa ratione ducuntur, ut si Petrus Pauli testamentum, in quo legatum habet temerè impugnet, ut inofficiosum, privatur legato, quod in tali testamento ei assignatur *l. Papinianus tit. de inoffic. testam.* hinc qui decretales summorum Pontificum non esse authenticas dixit, nullum pro se ex iisdem debet subsidium sperare; nec illas in proprium favorem allegare *cap. quæ jure dist. 8.* immo regula extenditur ad fructus jam perceptos, tenetur enim eos restituere, qui causam suæ acquisitionis impugnat, idque ob improbam intentionem *l. si in area tit. de condit. indeb.* 49

Si dicas, non repugnare, aliquem impugnare concessionem beneficii ecclesiastici, & pro eodem denuò instare *c. capitulum de rescript.* respondetur, id esse verum, quando concurrunt diversi respectus, sive personarum, sive judiciorum, ut in *d. c. capitulum de rescript.* secus quando personæ non sunt diversæ: & sensus hujus regulæ procedit, quando oppugnatio non præjudicat extraneis, sed his tantum, inter quos agitur, hinc dicitur: res inter alios acta aliis non præjudicat *c. cum olim de censib.* 50

51 Trigesimanona: *Cum quid prohibetur, prohibentur omnia, quæ sequuntur ex illo*, cui similis est illa alia; *cum quid prohibetur; & omne id, per quod pervenitur ad illud videtur prohibitum. l. oratio tit. de sponsal.* Verùm per secundam regulam prohibentur media, & per primam extrema, seu consequentia. Hinc si prohibeantur carnes censentur simul prohibita illa omnia, quæ ex illa suam trahunt Originem *c. denique distinct. 4.* Rursus prohibita concupiscentia per legem intelliguntur etiam prohibita omnia mala, quæ sequuntur ex illa *c. nam concupiscentiam de constitut.* Item prohibita alienatione prohibentur etiam venditiones, manumissiones, & alia id genus; ratio hujus regulæ ab aliquibus petitur à toto, & partibus; qui enim totum prohibet, censetur etiam prohibere omnes eius partes: hinc lex prohibens matrimonium, prohibet eius antecedentia, consequentia, & adjuncta, & quibus veluti ex partibus contractus matrimonii, constituitur. Alii verò cum Baldo desumunt rationem à causa finali, & mediis, quia media sunt propter finem, quo cessante, cessant etiam ipsa media. Alii ex dependentia necessaria, & inseparabili antecedentium, & consequentium; quia in iis quæ per accidens sequuntur nulla potest consecutio fieri: à contrario sensu habetur etiam illa maxima: *Concesso uno conceduntur omnia necessaria ad illud, cui jurisdictio data est tit. de jurisdic.* hinc notat Glossa, legatis avibus etiam aviaria comprehendi, eò quia sine illis aves contineri non possent.

52 Quadragesima: *Pluralis locutio duorum numero est contenta*: quia numerus binarius verificatur de pluribus, hinc *in cap. ii cui de prabend. in 6.* habetur, quòd concessio plurium beneficiorum non decernitur extendi ultra binarium. Pari pacto quando alicui servo testamento legatur libertas post annos, & dies intelligitur de duobus tantùm annis, & totidem diebus *l. libertas tit. de manumiss.* quia in dubiis & obscuris, ut in præcedentibus diximus minimum sequi convenit. Excipiuntur tamen casus in jure expressi; siquidem in testamentis solemnibus jura requirunt septem testes: in depositione pecuniæ tres, in donatione causâ mortis quinque: aliquando tamen pluralis numerus usurpatur pro singulari, quando nomina carent singulari numero, ut in voce *liberi*; si quis enim pro liberis Petri testamento aliquid relinquat, licèt Petrus unicum tantùm habeat filium, adhuc testamentum valet. Generatim pluralis numerus in singulari verificatur, quando eadem est unius, & multorum ratio; vel quando necessitas suadet, vel aliàs absurda esset interpretatio, ut explicat Tiraquel *in l. si unquam V. susceperit liberos C. de revoc donat.*

53 Quadragesimaprima: *Imputari non debet ei, per quem non stat; si non faciat quod per eum fuerat faciendum.* Procedit hæc regula de conditione potestativa, quæ dependet ex facto legatarii tantùm, vel hæredis scripti, vel alterius, cui erat scripta: quia si fortuitò impediatur quis à conditione implenda, debetur ei legatum; quia per ipsum non stetit, quo minus conditio impleretur *l. quæ sub conditione tit. de condit. institut.* ut notat Dynus restringens hanc regulam ad solam conditionem potestativam, quæ pendet ex facto legatarii tantùm, vel hæredis scripti, vel alterius; cui erat scripta. Nam si per casum aliquem impediatur à conditione implenda, adhuc debitum est ei legatum. Cæterum alii hanc regulam extendunt ad judicia, contractus, testamenta, pœnas, & similia, etenim in judiciis, si quis non valeat agere propter impedimentum, non currit præscriptio contra ipsum *l. 1, c. de annal. except.*

Impedimenta autem legitima censentur morbus, captivitas, infectio aëris, mors parentum, & consanguineorum, pericula viarum, aquarum inundationes, tempestates, carentia rerum necessariarum ad iter, nuptiæ, quæ contrahunt, bellum, insidiæ, quæ timentur, & alia id genus, & quia hujusmodi impedimenta sunt facti non juris, probari debent ab eo, qui ea allegat; & tenetur etiam docere, tale fuisse impedimentum, ut removeri non potuerit, & tale impedimentum fuisse in causa, ne præstaret, quod aliàs præstandum erat; immo ut notat Menochius, & Barbosa *in cap. quia propter de elect. & cap. cum in tua de divortiis* in multis casibus impedimentum juramento probatur: excipitur tamen nisi perjurus fuerit, quia semel malus, semper præsumitur esse malus in eodem genere, donec probetur bonus. Excipitur etiam nisi velit suo impedimento acquirere actionem: quia tunc rejecto juramento sunt testes adhibendi, imo excipitur etiam, quando agitur de gravi præjudicio, ut notat Gaillus *lib. 1. observ. 91. n. 5.* 54

Quadragesimasecunda: *Accessorium naturam sequi congruit principalis.* Illud dicitur principale, quod in re præcipuum est, & quasi causa, seu fundamentum illius quod accidit: quapropter tanta est utriusque connexio, ut posito, vel sublato principali, accessorium quoque ponatur, vel auferatur. Ubi enim est eadem ratio; debet & esse idem judicium *l. illud tit. ad leg. Iul.* Hinc si gratia de collato beneficio est subreptitia, instrumentum itidem de eo erit subreptitium: quod si à Pontifice constitutus sit executor pro canonico recipiendo; sicut morte Pontificis principalis gratia non extinguitur, ita neque officium executoris, eò quia habeat se accessoriè *c. si super gratia de offic. deleg.* Hinc in judiciis, cui commissa est cognitio causæ, censentur etiam commissa eius adjuncta, ut testium examinatio, pœnæ impositio, & similia *c. præterea c. prudentiam in fin. de offic. deleg.* Rursus in contractibus vendito agro censetur etiam divenditus aquæductus debitus agro cum aliis accessoriis. Imò valet regula quamvis accessorium censeatur majoris pretii: unde Pomponius respondet, gemmas auro, & argento 55

gendo inclusas eis cedere *l. & si sint. §. perveniamus tit. de auro, & argento legato.*

56 Quadragesimatertia : *Qui tacet consentire videtur*, hæc verò regula nisi ad certas species coarctetur, non semper est vera : pluribus enim in casibus contingit, ut sciens, & tacens non censeatur consentire. Hinc aliqui, ut explicent hanc regulam, distinguunt actus, quos contradicendo possumus impedire ab aliis, quos non possumus; & dicunt circa priores verificari regulam, qui tacet consentire videtur, non verò circa posteriores; eò quia illi, non isti à nostra dependeant libertate. Verùm hæc explicatio refellitur *in l. si servus communis 39. tit. de donat. inter vir.* ubi plures patitur instantias : siquidem inter actus, quos contradicendo impedire Dominus potest, est pignoris constitutio; & nihilominus, quamvis præsens sit, & taceat, non censetur consentire, nisi aliud addatur *l. 2. C. si aliena res pignori.* Alii communiùs apud Barbosam docent, hanc regulam veram esse in favorabilibus, non verò in odiosis, & præjudicialibus : ratio est, quia nemo sanæ mentis præsumitur respuere favores, qui illi fiunt, cùm natura ipsa propendeat ad ea percipienda commoda, quæ ipsi sunt consentanea; & ea respuenda incommoda, quæ molestiam adferunt; nemo est, qui non expetat utilitatem, & ad eam rapiatur; unde qui tacet consentire videtur in favorabilibus, & etiam, quando res hinc inde æqualiter dubia est, & in contrarium nulla apparet conjectura; ut si res sit commoda, amabilis, aut honorifica. Hinc qui ad obligationem, & collationem beneficii, vel dignitatis tacet, præsumitur consentire.

57 Quadragesimaquarta : *Is qui tacet, non fatetur; sed neque utique negare videtur.* Sunt qui putant, hanc regulam eandem esse cum præcedente, sed falluntur : quia in præcedente sermo est de consensu tacito, hic verò de interrogationibus, quæ fiunt ad eliciendam responsionem. Ut si creditor debitorem interroget, an non fateatur suum debitum : & debitor cùm sit extra judicium, & sciat se esse debitorem, nihil respondet; tunc nec fateri debitum dicitur, nec illud negare; quia inter affirmationem, & negationem positivam mediat silentium, in quo nec affirmatio continetur, nec negatio. Rursus ut habetur in *cap. anteriorum 2. q. 2.* Judex contra me sententiam definitivam pronunciavit, ego tamen tacui, cùm potuissem statim appellare : in hoc sensu non dicor consensisse, nec fassus fui crimen; quia mihi reservavi jus appellandi intra decem dies. In hoc sensu vera est hæc regula, quamvis non desint, qui censeant, eam non procedere nisi in odiosis.

58 Quadragesimaquinta : *Inspicimus in obscuris, quod est verosimilius, vel quod plerumque fieri consuevit.* Sumitur hic obscurum pro dubio, & ancipiti, quod non sufficiat ad determinandum intellectum ad unam potius, quàm alteram partem; qui propterea dicitur anceps hærere, & in obscuris versari. *Verosimile* sumitur pro eo, quod ex conjecturis apparet probabile : sunt autem conjecturæ desumendæ, ut ait Dynus : primò ex comparatione rerum ad invicem, vel comparatione rei ad pretium *l. 1. tit. de rebus dubiis*, secundò ex propinquitate scripturarum *l. servus plurium tit. de legat. 1.* tertiò ex dignitate personarum *l. Titia tit. de auro & argento legato.* Quartò ex charitate, & necessitate personarum *l. servus plurium §. fin.* Quintò ex consuetudine loquentis. Hæc verosimile faciunt, & si deficiant recurrendum est ad proprietatem verborum; & in horum defectu ad arbitrium viri sapientis : quia ut nótat Alciatus *in proœm. tract. de præsumpt.* non potest certa regula constitui; sed verisimilitudo colligenda est ex factorum diversitate.

Hinc in contractibus, qui rem magni pretii duplo, vel triplo minoris vendit, ex hoc facto verisimile est, vendentem vel aucupari gratiam ementium pro futuro, vel mala fide rem divenditam fuisse ab ipso comparatam. In testamentis etiam Testator de eo quoque disposuisse creditur, quòd si monitus fuisset, id egisset. Beneficium verisimilitudinis est, ut verosimile pro veritate agnoscatur, quia paria sunt habere pro se veritatem, & præsumptionem fundatam in verosimili, quamdiu contrarium latet, ut notat Jason. *ad leg. Imperator tit. de leg. 1.* Rursus quia verisimilitudo rejicit in adversarium onus probandi *l. in persona l. sive possidetis C. de probat.* & licèt non semper omnino relevet ab onere probandi; nihilominus semper corroborat probationem, cui adnectitur: quin imò interdum unum verisimile sufficit ad ferendam sententiam *c. afferte de præsumpt.* ut notat Gaillus *lib. 1. de pec. publi. obser. 17. num. 8.* Rursus habenti semiplenam probationem defertur juramentum in supplementum probationis non tamen juramentum defertur habenti verisimilitudinem, quia præsumptio stat pro ipso *c. fin. de jurejur.* 59

Quadragesimasexta : *Is qui in jus succedit alterius, eo jure, quo ille, uti debebit.* Successor alius dicitur universalis, ut hæres; & bonorum omnium possessor : & ex Trebelliano succedens : hi enim in jus universum defuncti succedunt; proinde dicuntur universales *l. quoties §. hæredes tit. de hæred. instituend.* alius dicitur successor singularis, qui tantùm succedit in partem aliquam bonorum Testatoris, ut est Legatarius, donatorius *l. quædam tit. de edendo*; qui igitur succedit in jus alterius, sive ab intestato, sive testamento, eo jure quo ille, uti debebit, seu eadem dignitate, vel qualitate, aut officio, vel aliis, quæ competebant defuncto. Hinc laicus hæres clerici lite cùm defuncto contestata coram judice ecclesiastico convenitur, eò quia hic fuit judex competens Clerici *l. venditor tit. de re judic.* Successor convenitur per rescriptum impetratum contra prædecessorem *c. dilecti de foro compet.* 60

Hæres

Hæres non potest usu capere quod non usu capiebat defunctus, cui successit *l. cum heres de divers. & temporal. rescript.* Idque extenditur ad hæredes mediatos, & posteriores *l. hæredis appellatio tit. de V.S.*

61 Tum quia hæreditas dicitur cum suo onere transire ad successores. Neque obstat, quod *in authent. de jurejur. à moriente præstito.* mors dicatur omnia solvere. Tum quia subjecto extincto qualitas inesse non potest *l. tutela ff. de legit. tutor.* Nam mors tantùm dicitur solvere personalia, seu quæ personæ, ita propria sunt, ut alteri convenire non possint; quia cum adhæreant personæ, tantùm pereunt cum persona: secus quæ realia sunt, non extinguuntur cum persona, sed transeunt ad successores: hinc debita defuncti ab hæredibus præstanda sunt, & damna compensanda. Tenentur etiam hæredes satisfacere obligationibus, quibus res defuncti afficiuntur. Neque obstat, quod *in l. bonorum ff. rem ratam haberi & l. 3. de bon. possess. eod.* dicatur, quòd hæres non possit ratificare factum defuncti, quod tamen hic cùm viveret, poterat. Nam est dispar ratio, quia pacta, & contractus, antequam absolvantur, non sunt juris; sed meri facti, quæ ratio est, ut ad hæredes non transeant *l. consilio ff. de Curator. curios. dan.* quapropter si Donatarius decedat ante acceptionem, jus acceptandi non transit ad eius hæredes, tametsi donatio per Notarium fuisset absenti stipulata, ut notat Tiraquel. *de constit. n. 9.*

62 Quadragesimaseptima: *Præsumitur ignorantia ubi scientia non probatur.* Procedit hæc regula de ignorantia facti, quia facta aliorum, cùm sint propemodum infinita, non præsumuntur nota, nisi scientia certis indiciis probetur. Hinc *in c. si vero 3. de sent. excommun.* declaratur ab Alexandro III. eum non esse excommunicatum, qui ignorans aliquem esse clericum, manus violentas in illum injicit. Verùm cùm dicitur: ubi scientia non probatur; id debet intelligi, quòd scientia probari debeat ab adversario, & quidem perfectè; adeò ut scientia præter rei substantiam, eius etiam qualitates, & circumstantias manifestet, ut notat Glossa *in c. concertationi 8. de appell. in 6.* Extenditur hæc ignorantia ad pupillos, & Minorennes; in illis enim præsumitur ignorantia, quamvis per tutorem indicata sint illis gesta.

63 Qudragesimaoctava: *Locupletari non debet aliquis cum alterius injuria, vel jactura.* Id enim legi adversatur naturæ, quia non est damnum alteri directè inferendum, ut quis inde aliquod commodum hauriat. Censetur autem locupletior factus cum injuria alterius, qui rem alienam apud se invito Domino detinuit, ex qua emolumentum notablile accipit. Secundò, qui bona sua indebitis modis conservat, ut uberiores fructus ex iisdem accipia. Tertiò qui alienis utitur, ut suis parcat, ut bobus ad arandum, equis ad vehendum. Quartò qui rem alienam à se justè pactam ultra tempus detinet: quòd etiam de pignoribus procedit. Quintò possessor malæ fidei qui propterea dicitur nunquam præscribere. Ampliatur hæc regula etiam in pupillis, & minorenibus, qui tenentur etiam perceptos fructus restituere, ne ex re aliena ditescant *l si pupilli ff. de negot. gest.*

Quadragesimanona: *In pœnis benignior est interpretatio facienda.* Ratio est perspicua, quia pœnæ sunt odiosæ, proinde restringendæ, ac benignè interpretandæ: sicut favores ampliantur; ita etiam odia restringuntur, ne quis puniatur ultra meritum causæ. Hinc ut notat Glossa, ex pluribus pœnis mitior eligitur *c. si quis dederit 24. h.t.* Si verba videntur significare pœnam perpetuam, non tamen clarè eligitur temporalis *c. non oportet 33. q. 4. dist. 50.* In pœnis non valet illatio ad similia, quæ non sunt de mente legislatoris, nec habent eundem effectum, ne scilicet pœnæ excedant proprium casum *§. pœna dist. 1. de pœnit.* Rursus quoties dubitatur, quanam pœna sit reus puniendus, mitior seligitur *l. enim ff. de suspect. tut.* idque procedit non solùm in Laicis, sed etiam à fortiori in ecclesiasticis, imò etiam locum habet regula, quamvis aliqua in contrarium præsumptio sit. Nec obstat textus in *c quoniam ut lite non contestata*, ubi judici præcipitur, ut non ineat viam benigniorem; sed ut contumaci eam pœnam decernat, quam magis existimat posse timere. Nam non sumus in casu, quia contumacia addita delicto, ejus malitiam auget; propterea acriùs debet delictum puniri ob malitiam, quam ex contumacia contrahit. Tum quia id prodest peccatori, cujus salus in judiciis ecclesiasticis unicè intenditur, ut notat Barbosa in *c. veniens de presbyt. non baptizat.* 64

Quinquagesima: *Actus legitimi conditionem non recipiunt, neque diem.* Dicuntur actus legitimi, qui à lege, aut natura, vel saltem fictione, & interpretatione legis introducti, & constituti formam acceperunt, & approbati postea, & confirmati fuerunt. Rursus ex conditionibus aliæ dicuntur de præsenti, & aliæ de præterito, ut etiam aliæ de futuro explicitè positæ, vel tacitè: aliæ itidem fundatæ in natura rei, & aliæ ab extrinseco provenientes, quæ separabiles etiam dicuntur. Conditio de quæ loquitur hæc regula est de futuro, quæ suspendit obligationem, & effectum actûs in eventum dubium; adeò ut actus non censeatur perfectus, & absolutus *c. cum ad diem*, & *l. itaque ff. de reb. cred.* Hinc matrimonium quamvis sit actus legitimus, recipit propriam, & suspensivam conditionem. In aliis contractibus conditio semper actum suspendit; adeò ut suum non sortiatur valorem, donec conditio purificetur, seu impleatur. Alia verò sacramenta in sua administratione non admittunt conditionem suspensivam, & diem; quia effectus sacramentorum non dependet à futuro eventu, siquidem perficiuntur conceptis verbis, & solemni forma. 65

Quinquagesimaprima: *Semel Deo dicatum* 66

num, non est ad usus humanos ulterius transferendum. Deo dicantur non solùm res, sed etiam personæ, quæ propterea sacræ dicuntur: hoc tamen discrimine, quòd homines, si inviti, & non liberè fuerunt Deo dicati restituendi pristino statui sint, non obstante hac regula: secus dicitur de rebus inanimatis: hinc si res aliqua per errorem fuit ab Episcopo consecrata remanet sacra, & tantùm pretium restituitur illi, ad quem res illa pertinebat *c. nulli 12. q. 2.* Qui verò res Deo semel dicatas, vel ecclesiæ donatas eripere nititur, vel aliis usibus præsumit applicare, sacrilegium committit, & excommunicationem incurrit *cap. conquestus de foro compet.*

67 Neque obstat textus *in l. & liberi* & *l. sequent. ff. de contrahend. empt.* ubi venditio, & emptio rei, & loci sacri ab ignorante facta subsistit, & à jure agnoscitur, ex quo conjicitur, dominium rei sacræ in Laicos posse transferri. Nam contra est, quia ignorantiâ, & bonâ fide illius, qui rem sacram non vendibilem emit, excusatur beneficio juris, ut actionem habeat ad id, quod interest contra venditorem: cæterum dominium rei manet semper apud ecclesiam, nec potest transferri per erroneos contractus emptionis & venditionis.

68 Quinquagesimasecunda: *Non præstat impedimentum, quod de jure non sortitur effectum.* Intelligitur hæc regula de re non existente, quæ non potest effectum habere. Siquidem quod nullum est, nullum producit effectum *l. 4. §. condemnatum ff. de re judic.* Tum quia paria sunt nullum esse, & esse sine effectu, ut notat Barbosa *in excomm. 147. num. 23.* Hinc etiam quæ non fiunt, dicuntur non sortiri effectum *l. 1. §. nihil ff. de in offic test.* Exemplum ponitur in *c. 4. & 5. de despons. impub.* ubi cum Titius sponsalia contraxisset cum puella nondum septenni, & non multo post cum ejusdem matre matrimonium inivisset: rescripsit Pontifex, non obstantibus sponsalibus cum puella initis matrimonium cum ejus matre ratum esse, quia sponsalia non præstant impedimentum publicæ honestatis. Aliud exemplum habetur in *cap perpetuo de elect.* ubi dicitur quòd si Canonici scienter indignum eligant; vel nominent, & electio effectu careat, non privantur jure eligendi alium, quia nimirum electio, quæ suum non fuit effectum sortita non præstat impedimentum, quòd si Canonici persisterent in electione facta, ita ut sequeretur effectus, tunc privarentur jure eligendi; in quo sensu procedit textus *in c. quamquam de elect.*

69 Procedit hæc regula etiam in contractibus: si enim prima stipulatio irrita fuit, non ponit impedimentum ad secundam circa eandem rem, quia cum prima nulla fuerit, nullum potuit effectum producere *l. 1. si dari ff. de V. O.* Immò procedit regula etiam in sacramentis; etenim baptizatus cum defectu essentiali, quo sacramentum fuit irritum, baptizari iterum potest, quia quod non fuit, non potuit impedimentum ponere: & sacramentum invalidè susceptum perinde se habet, ac si non fuisset. Procedit etiam regula de statutis: siquidem statutum puniens eum, qui exceptionem proponit, intelligi debet de exceptione, quæ de jure potest effectum consequi. Fallit tamen regula in casibus, in quibus sola voluntas ad caussandum effectum sufficit. Ut etiam in delictis, quia quæ contra jus fiunt carent effectu, & habentur pro infectis, in quo sensu inutilia quasi non facta censentur. Fallit pluribus aliis, ut notat Decius in *c. litteris de offic. deleg.*

Quinquagesimatertia: *Cui licet quod est plus, licet utique quod est minus.* Sumitur hæc regula ab argumento à majore ad minus, tam affirmativè, quàm negativè. Hinc ex eo, quòd sacerdos in missa conficiat corpus Christi, sequitur, multo magis posse populum benedicere *cap. Ecce dist. 95.* Cui licet testari in peculio castrensi, licet etiam donare mortis causâ *l. tam iis §. de donat. causa mortis.* In judicio quia judex potest Actori juramentum in litem deferre, à fortiori potest etiam, quod est minus, scilicet juramento laxationem addere *l. videamus §. penult. ff. de in lit. juram.* Ex hac autem regula concepta affirmativè oritur hæc alia negativa scilicet: *cui non licet, quod est minus: neque licet quod est majus:* quapropter prohibitus à minoribus dignitatibus habendis, censetur etiam prohibitus ad majores *c. pœnale. 14. q. 5.* Procedit hæc regula etiam in delictis; si enim quis non punitur ob delictum consummatum, à fortiori neque ob attentatum: si liberto non est licitum famam denigrare Patroni sui, nec ejus honori detrahere; sequitur à fortiori, quòd nec possit ipsum occidere, quamvis deprehensum in adulterio cum sua uxore *l si adulterium cum incestu §. liberto. ff. de adult.* Si actio non datur pro re vili furto ablata, multò minus mortis supplicium *l si oleum ff de dolo.* Ampliatur verò utraque regula affirmativa, & negativa in legibus, & statutis, ut etiam in iis, quibus jura videntur corrigi. 70

Quinquagesimaquarta: *Qui prior est tempore, potior est in jure.* Notat Decius, hanc regulam esse intelligendam cæteris paribus, unde volunt alii, locum habere in iis, qui omni alio respectu præterquam temporis pares sunt. Hinc si Petrus in ecclesia primò obtinuit beneficium, & Paulus post aliquot dies, juxta hanc regulam Petrus est potior in jure eò quia fuit prior tempore. In monasteriis, collegiis, congregationibus, ecclesiis etiam qui præcessit tempore quoad receptionem, & professionem emissam, vel etiam quoad institutionem est potior jure in considendo, procedendo, consulendo, suffragando, & aliis id genus. Hinc senior cæteris paribus juniori præfertur, & cujus antiquior est familia, nobilior censetur: & sic in omnibus facultatibus, qui gradum priùs obtinuit, præfertur posterioribus. Imò ampliatur regula etiam in gratia de futuro accipienda, qui enim primò eam impetravit, excludit alios ordine posteriores, 71

riores, ut notat Paris. *lib. 4. consil. 117.* non enim gratia, quæ differtur, aufertur: immò procedit regula, quamvis collator juràsset se daturum beneficium posteriori: quia in juramento continetur exceptio, nisi jus vel authoritas Superioris obstet. Tum quia præsumitur tunc mens collatoris in jurejurando conditionata de dando beneficio posteriori, si nihil adsit, quod impediat. Plures ampliationes hujus regulæ adferunt Garcias *tract. de benef.* & Rebuffus *q. 21.*

72 Quinquagesimaquinta: *Qui sentit onus, sentire debet commodum, & è contra.* Hinc Parochianus, qui non in sua parochia, sed in alia ecclesia sepulturam eligit, non potest privare ecclesiam parochialem quarta funeralis, vel etiam aliâ pro consuetudine loci: quia cum ecclesia parochialis senserit onus, laboresque subjerit administrando sacramenta, & alias res sacras suis Parochianis; æquum est, ut inde aliquod commodum eidem obtingat *c. 1. de sepultur. in 6.* Si Clericus ob incontinentiam damnetur ad claustrum, & monasterii impensis alendus sit, æquum est, ut ejus bona simul monasterio inferantur, quia cum sentiat onus in alendo Clerico, æquum est ut ex ejusdem bonis commodum sentiat *c. de lapsis 16. q. 6.* Immò hæc regula procedit, quamvis inde oriatur aliorum præjudicium: hinc in *c. si quis rapuerit 27. q. 1.* statuitur, ut bona illius, qui sanctimonialem corrupit, monasterio, in quo alenda est, inferantur, tametsi id cedat in damnum cognatorum, quorum spes ad talia bona tunc evanescit. Immò procedit etiam regula, quamvis id, ex quo oritur lucrum in alieno dominio & possessione detineatur: hinc gener promissam, & non solutam dotem apud quemcunque extiterit, potest exigere cum usuris *l. in Insulam §. usuras. ff. solut. matr.* quia cùm debeat onera matrimonii sustinere æquum est; ut commodum dotis etiam sentiat. Econtra qui non sentit onus, nec debet commodum sentire: hinc in *c. ad audientiam de Cleric. non resid.* & in *c. fin. eod. in 6.* statuitur, ut Clerici fructibus priventur suarum præbendarum, si non resideant in sua ecclesia exceptis infirmis, & legitimè occupatis; quia cùm non residentes onus non sentiant, nec debent commodum sentire: quinimmò tenentur etiam perceptos fructus restituere ex Concilio Tridentino *sess. 24. cap. 12.* quia beneficium datur propter officium *c. fin. de rescript. in 6.* proinde cessante officio debet beneficium cessare. Hinc non exercentes artem, quam profiteantur licèt in matriculam relati sint, non gaudent privilegiis illius *l. scriniarios C. de numerariis* ut notat Gaillus *lib. 2. observ. 118.*

73 Ex hac regula possunt etiam aliæ duæ deduci à contrario sensu. Prima est, ut *qui sentit commodum, sentire etiam debeat onus,* animarum enim Rectores, & Prælati ecclesiastici cùm sentiant commodum ex proventibus, ex suis beneficiis ecclesiasticis, debent etiam onus sentire in procuranda subditorum æterna salute, ministrandis sacramentis. Rursus qui fructus percipiunt beneficiorum simplicium tenentur ad tecta ecclesiæ resarcienda, & ad alias expensas, quæ necessariæ sunt pro conservatione ecclesiæ, quia cùm beneficiatus sentiat commodum in percipiendis fructibus tatiat commodum in percipiendis fructibus tablis ecclesiæ; tenetur etiam sentire onus, & suppeditare necessarias expensas ad ejusdem restaurationem, & conservationem. Extenditur hæc regula fere ad totam materiam vectigalium tributorum, pedagiorum, & aliorum similium, quia sentientes commodum in transferendis, & vendendis mercibus, debent etiam sentire incommodum: ex iis enim, ex quibus quis commodum, & lucrum accipit onus eidem annexum recusare non potest, nisi speciali privilegio, vel pacto aut conventione liberetur. Hinc usus hodie plerisque in locis invaluit, ut in vectigalibus, & pedagiis solvendis nulla sacri, vel profani status differentia servetur, & æquè Clerici, ac Laici teneantur solvere, ut notat Gaillus *lib. 2. observ. 52. n. 12.*

Secunda regula est, ut *qui non sentit commodum, nec onus sentire debeat.* Hinc si Parocho negentur decimæ, vel subtrahatur quod loco decimarum promissum erat, non potest cogi ad prædicationem, aut sacramentorum administrationem, ut notat Glossa in *c. omnis Christianus de consec. dist. 1.* Si canonicis distributiones, & reditus negentur, non tenentur sua præstare officia, quia non sentientes commodum non debent onus sentire, ac subire. 74

Quinquagesimasexta: *In re communi potior est conditio prohibentis.* Sensus hujus regulæ est, ut quando una res ad duos, vel plures pertinet, non debet unius tantùm arbitrio mutari, adeò ut si alter prohibeat mutationem, non debeat hoc fieri cum ejus præjudicio, ac gravamine. Baldus ad *leg. si convenerit ff. pro socio* id exemplificat de duobus studiosis, qui communem cameram conduxerunt; si enim contingat alterum eorum discessurum, non potest inscio, vel prohibente socio alium suo loco studiosum admittere, nec multò minus mulierculam. Gaillus *lib. 2. observ. 69. num. 22.* explicat hanc regulam hoc alio exemplo: si castrum aliquod in communi duo fratres possideant, non consulto, nec consentiente minore, non potest major illud vendere, vel tradere tertio, tametsi Principi, quia quod omnes tangit, ab omnibus debet approbari. Hinc conditio prohibentis in hac regula dicitur esse potior, quia id fieri non permittitur, quod ipse, ne fiat, contradicit; quia non datur actio repetendi id, quod proprio arbitrio impendit *argum. l. fin. c. de neg. gest.* & valet regula etiam in causis piis; quia non permittitur uni conjugi altero dissentienti castitatem vovere, vel religionem amplecti. Neque obstat textus in *l. 1. c. communia de manumiss.* ubi dicitur, quod ex duobus habentibus servum communem, si alter eum manumittit, quamvis alter invitus sit, compellitur par- 75

partem suam remittere, & consentire in libertatem ab altero concessam. Nam respondetur, hunc casum excipi in lege, cui Imperatores piæ commiserationis affectu, & favore libertatis maluerunt derogare: proinde casus iis accensetur, quibus homines coguntur, vel inviti sua relinquere, idque in favorem libertatis humanæ.

76 Quinquagesimaseptima: *Contra eum, qui legem dicere potuit apertiùs, est interpretatio facienda.* Nomine legis in hac regula intelligitur omne pactum, vel conditio, quam contrahentes adjicere solent contractibus; & regula extenditur non solùm ad omnes contrahentes; verùm etiam ad alios: hinc ut notat Glossa si Petrus contra professionem à se emissam excipiat, tunc fuisse minorem, & de contrario non constet, interpretatio fieri debet, fuisse minorem annis viginti quinque; non verò annis quatuordecim; ratio est, quia in utroque modo potest Petri exceptio explicari: & ideo potiùs explicatur de minoritate viginti quinque, quàm 14. quia præsumitur de malignitate: siquidem, si intellexisset se fuisse minorem annis 14. dixisset clariùs, se tunc fuisse impuberem: unde cum potuerint verba Petri esse clariora sunt interpretanda juxta tutiorem sensum.

77 Generatim sermo ambiguus non probat, & dubia probatio non relevat *c. in præsentia* de probat *l. non hoc c. unde legitimi*: idque ne quis ex dolosa machinatione sua lucrum reportet, contra ipsum fieri debet interpretatio à judice; & qui ambiguè locutus fuit sibi debet imputare, qui clariùs loqui potuisset; idque procedit tam in reo, quàm in Actore, succumbit enim reus ineptè excipiendo, ut etiam Actor ineptè proponendo, ut notat Barthol. *ad l.1. labeo ff. de flumin.* Immò procedit regula non solùm in contractibus stricti juris, sed in iis etiam, qui bonæ fidei appellantur, & benignam interpretationem ex natura sua recipiunt. Non tamen procedit obscura locutio in mutuo, quia natura mutui est, ut in eadem quantitate, & qualitate quod datum est reddatur, ut etiam res in eodem pondere, numero, & mensura.

78 Quinquagesimaoctava: *Non est obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum.* Ratio est, quia juramentum non inducit obligationem nisi licitè fiat, & ut licitum sit, tria requiruntur, veritas, justitia, & judicium; & quando est contra bonos mores juramentum non est justum, proinde nec licitum; nec potest obligationem inducere. Est juramentum actus, quo divinum nomen adhibemus fidei faciendæ causâ & contra bonos mores non potest licitè divinum nomen adduci in testem. Quamobrem juramentum, quod in salutis æternæ dispendium vergit, non est servandum *c. ult. de pact. c. pactum cum sequent. eod. in 6.* Irritum est igitur juramentum de non solvendis decimis, de committendo adulterio, vel alio delicto, furto, homicidio, quia quod juri, & legibus repugnat contra bonos mores esse dicitur; proinde illicitum, & insufficiens ad inducendam obligationem. An verò obligatorium sit juramentum contra bonos mores civiles, ut de alienanda dote, de renuncianda hæreditate paterna, non mutando testamentum, & aliis similibus, quæ legibus civilibus vetantur. Communior Canonistarum sententia est hujusmodi juramenta, quamvis juri civili adversantia valida esse, & obligationem inducere, eò quia non vergant in dispendium æternæ salutis, nec redundent in alterius præjudicium.

Quinquagesimanona: *Dolo facit, qui petit quod restituere oportet eundem.* Ratio hujus regulæ est, quia justa non potest esse causa petendi, quod retinere quis non potest: proinde præsumitur deesse bona fides, & sincera intentio; idque exemplificat Glossa in usurario, qui non petendo usuras callidè agit, cum sciat se posse compelli ad restitutionem *c. nullus 14. q. 4.* Aliud exemplum habetur in *l. dolo ff. de doli mali & metus except.* de hærede damnato à Testatore, ne debitum exigat: si nihilominus debitorem de solvendo interpellaverit, removendus est exceptione doli mali, & restituere debet acceptum; quia ut notat Paulus J.C. dolo facit, qui petit, quod redditurus est. Posita fuit hæc regula ad removenda ambigua; & ne per plura tractatur, quod paucioribus expediri potest *l. frustra ff. ne uxor pro marito.* Monet Glossa, regulam valere quando eidem personæ, quæ dedit, reddere oportet, sic commodatarius rectè à fure rem ablatam alterius exigit, ut ad verum Dominum redeat: non tamen valere regulam, quando causa est diversa petitionis & restitutionis, ut si possessio rei detur à proprietario *l. 1. §. 1. ff. quorum legat.* Hinc si Titius sit hæres, & Cajus Legatarius, & hic, quod leges vetant, legatum propria authoritate accipit, & possidet: Titius hæres potest ab eo repetere quamvis sciat reddendum esse, quia non dolo, sed jure agit. 79

Sexagesima: *Non est in mora, qui exceptione legitima se potest tueri.* Non sumitur hic mora, quæ sit inculpata, sed cui semper sit annexa aliqua culpa, & in debitore persæpe reperitur, quando scit, vel scire debet, quod res ad ipsum non pertineat, nec tamen eam restituit vero Domino; sed cunctatur. Tunc si culpam moræ à se factæ purgare velit, necesse est, utatur exceptione, cujus variæ sunt genera, ut si solutio sit impossibilis, vel saltem valdè difficilis. Secundò si debitum non sit liquidum. Tertiò si proveniat ex facto alieno. Quartò si facta sit compensatio aliqua. Quintò si adversarius contractum non adimpleverit. Sextò si oblatam solutionem creditor accipere detrectet. Septimò si dilatio non sit multa, sed exigui temporis. Sicut autem in mora non est, qui per exceptionem à mora præservatur, ita fingitur, in mora non fuisse. 80

Sexagesimaprima: *Quod ob gratiam alicujus* 81

cujus commoditur, non est in ejus dispendium retorquendum. Et desumitur hæc regula ex *l. nulla juris ratio ff. de leg.* idque exemplificat Glossa ex *c. charitatem 12. q. 2*, ubi præcipitur Oeconomis ecclesiæ, ne existiment sibi pro labore inventarii ab ecclesia quidquam deberi: alioquin favor, & gratia, per quam ecclesiæ datur Oeconomus in ipsius dispendium cederet. Aliud exemplum etiam afferri solet ex privilegiis Minorum, qui non possunt in judicio esse sine authoritate Tutoris *l. clarum. c. de præstando authorit. Tutor.* hinc sententia contra ipsos lata nullius est roboris *l. contra pupillum ff. de re judic.* Quòd si sententia feratur in favorem Minorum, sustinetur, & suum sortitur valorem *l. non eo minus c. de Procurator.* Præterea Minoribus concessum est privilegium, ut possint contra venditorem petere restitutionem in integrum; hoc beneficio quamvis nolint Minorennes uti, non propterea licitum est venditoribus, ad libitum venditionem restindere; ne beneficium convertatur in officium, ac dispendium.

Rursus privilegium civitatis datum Clericis,
82 & studiosis non comprehendit onera, quibus cives gravantur; sed tantùm includit, quæ favorabilia sunt: alioquin privilegium cederet in damnum, & dispendium Clericorum, & Scholarium, ut notat Baldus ad *l. si Ruffinus c. de testam. milit.* Hæc regula etiam procedit, quamvis præsumptio juris communis obstare videatur: hinc si Testator uxori suæ domum reliquit decem millibus florenorum æstimatam, adjecta conditione, si minus valeat ab hærede suppleatur: licèt in æstimatione deprehendatur pluris valere, quàm decem mille florenis: non tamen debet retractari, ne gratia Testatoris minuatur: quia ut notat Zæsius in *l. nulla ff. de legib.* præsumendum tunc est excessum illum benignitate Testatoris datum esse uxori; sunt etiam plures aliæ ampliationes, quas recenset Glossa.

Sexagesimasecunda: *Nullus ex consilio,*
83 *dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur.* Ratio est perspicua, quia simplex consilium nullam inducit obligationem, nec ullam adfert necessitatem *c. quisquis 14. q. 1.* ubi consilium non dicitur obligationem inducere, sed in arbitrio est alterius illud amplecti, vel non. Hinc dicitur, quòd ubi consilium datur offerentis arbitrium sit: ubi præceptum necessitas sit servientis: quia quod præcipitur, imperatur, & necesse est fieri: si non fiat, pœnam habet; ut dicitur in *d. c. quisquis 14. q. 1.* Hinc ex simplici consilio nemo obligatur, quamvis non expediat, ei cui dabatur; quia liberum est cuique, perpendere, num expediat sibi consilium. Regula tamen communiter intelligitur procedere de illo, qui dat consilium non verò de illo, cui datur: etenim qui consilium dat, non contrahit ullam obligationem civilem, ratione cujus possit conveniri ab eo, cui consilium dedit eidem objiciendo, quod hoc vel illud damnum per suum consilium ei intulerit: in hoc sensu non obligatur consulens ex suo consilio; quia non necessitat illum, cui datur, adeoque nullum in ipso effectum operatur, idque exemplificat Dynus. Si Titius consilium dedit Cajo, ut pecuniam suam potius in mercimonium, quàm prædiorum emptionem converteret, & malè negotium obtigit Cajo, eò quia merces naufragio perierint, non tenetur Titius resarcire damnum, quod Cajus passus est; nisi Titius fortâssis in consilio illo dato dolum, & fraudem adhibuerit. Ex hoc exemplo liquet, regulam non loqui de obligatione accipientis consilium, sed de obligatione dantis, & quidem respectu humani judicii.

Hinc additur in regula, *dummodo frau-* 84
dulentum non fuerit. Non enim significant hæc verba esse obligandum consulentem illi, cui fraudulenter consilium dedit, sed illis, quibus interventu suasionis fraudulentæ damnum illatum est: ut si Titius consilium dedit Cajo servo, ut fugeret, & Cajus aufugit, & ex ejus fuga damnum fuit ejus Domino illatum, tunc Titius non Cajo, sed Domino tenetur resarcire damnum. Generatim quoties consulitur aliquod maleficium, tenetur consulens non illi, cui datum est consilium, sed ei in cujus damnum consilium est datum; & tunc convenitur non actione doli mali, sed maleficii; si enim homicidium suasit habetur homicida *c. sicut de homicidio §. qui vero*; si furtum consuluit, factus est furti reus; si injuriam itidem injuriarum *l. 1. ff. de servo corrupt. l. non solum ff. de injur.* Limitatur tamen hæc regula, ut non procedat de illis, qui ratione sui muneris, vel professionis tenentur consilium petentibus dare, ut Medici, Causidici, Procuratores, quia isti cum ex conventione vel tacita promissione fidem suam obstrinxerint, damnosum consilium malitiose dederint, teneantur ad damna resarcienda omnibus læsis.

Sexagesimatertia: *Exceptionem objiciens* 85
non videtur de intentione adversarii confiteri. Hanc regulam explicat Covarruvias *lib. 1. c. 1. num. 3.* ut procedat non tantùm de eo, qui conditionali oratione excipit; sed etiam de simpliciter excipiente, & nititur, eò quia Juris-Consulti, & Pontifices Romani, qui hanc tradiderunt regulam, eam dederint absque ulla conditione *l. non utique ff. de except. c. cum venerabilis de except.* ubi quamvis exceptio fuerit tantùm conditionaliter proposita, nihilominus summus Pontifex regulam simpliciter approbat. Ratio etiam id suadet, quia actus non debet operari ultra agentis intentionem *l. non omnis §. si cert. petat.* Exceptio autem eo animo proponitur, ut intentio agentis excludatur: unde in dubio non potest ex tali exceptione assumi probatio intentionis ipsius agentis. Probabilior tamen est sententia Dyni distinguentis exceptionem: vel enim reus excipiendo aliquid simpliciter negat: vel excipiendo aliquid ponit. Si negat ut in exceptione

ne non numeratæ pecuniæ, tunc concedit, non videri de intentione actionis: sin verò excipiendo ponit aliquid, vel illud ponit simpliciter, vel sub conditione; si primum, ut quia dicit sibi pactum initum de non solvendo, solvisse, vel absolutum esse; tunc de sola exceptione agendum est, nec necesse est, quòd actor intentionem suam probet: sed si neget, & sub conditione ponat, dicatque, se non teneri, & si appareat eum teneri dicat, sibi factum pactum de non petendo; tunc ait Dynus non videri confiteri de intentione Actoris; consequenter onus probandi exceptionem ipsi non incumbere, nisi actor probaverit intentionem suam. Hanc Dyni expositionem videtur cæteris præferenda.

86 Sexagesimaquarta: *Quæ contra jus fiunt, debent utique pro infectis haberi.* Illud dicitur fieri contra jus, quod agitur contra formam juris, & mentem legislatoris: hinc si bona ecclesiæ sine debita solemnitate alienentur, alienatio est contra jus, quia hoc prohibet bona ecclesiæ alienari sine debeta solemnitate. Si Novitius ante 16. ætatis annum professionem emittat in Religione approbata, professio est contra jus, & habetur pro infecta, quia leges prohibent, talem professionem emitti ante 16. annum.

87 Verùm hæc regula fallit in pluribus: primò in matrimonio, quòd post simplex castitatis votum non est irritum *cap. unic. de vot.* ut nec etiam si fiat contra interdictum ecclesiæ: secundò in ordinatione Clericorum, & consecrationе ecclesiarum facta ab alieno Episcopo, quia non debet retractari, nec haberi pro infecta, licèt ordinatio, & consecratio facta fuerit contra jus, ut notat Sylvester *V. ordo 11. n. 10.* In Baptismo, qui citra necessitatem à fœmina [illegible]atus validus est *cap. quod jubet de consec. [illegible]t. 4.* In consecratione Eucharistiæ facta tempore indebito, loco improprio, & sine requisitis; valida enim est talis consecratio, quamvis contra jus facta, ut notat Sylvester *V. Eucharistia §. 11.* Tum quia plures sunt actus prohibiti viris Religiosis, qui tamen si fiant, licèt contra prohibitionem, non damnantur, ut invalidi; quia licèt fiant contra legem, non tamen contra formam à legibus præscriptam, qua neglecta actus foret invalidus.

88 Censent aliqui, hanc regulam pertinere ad leges pœnales, proinde restringendam esse. Verùm id communiter respuitur, quia quando actus aliquis irritatur, pœna non constituitur. Præterea licèt pœna constitueretur, adhuc non tolleretur omnis ampliatio, quia in pœnalibus, ubi identitas rationis invenitur, subinde extensio locum habet. Hinc melius alii hanc regulam ampliant, ut valeat etiam in statutis particularibus, & consuetudinibus; si enim quid contra hæc gestum fuerit, reprobatur & nullum jus tribuit, nec ullum producit effectum. Secundò dicunt valere etiam in iis, quæ regulam antecedunt, leges, & statuta antiqua; quia licèt lex futurum tempus respiciat, doceátque, quid faciendum sit, vel quid factum; declaratio tamen utriusque temporis futuri, & præteriti actiones contingit.

Hinc etiam mens antiqui legislatoris declaratur fuisse, ut quæ contra suas constitutiones fierent, haberentur pro infectis, ut notat Gaill. *lib. 2. observ 9. n. 5.* Rursus ampliatur regula, ut actus contra jus facti, non acquirant vires etiam ex juramento, si per se noceant bono publico. Imò extenditur etiam regula, ut ad illam enervandam nulla privatorum hominum pacta vim habeant; quia nemo juri, quod pro se sancitum non est, potest renunciare *c. ad Apost. de Regul.* 89

Sexagesimaquinta: *In pari delicto, vel causa potior est conditio possidentis.* Explicat priorem partem hujus regulæ Glossa exemplo desumpto ex *cap. non sanè 14. q. 5.* ubi qui pecuniam dedit pro iniquo judicio, à repetendo excluditur: quia cùm uterque peccaverit, tam qui dedit, quàm qui accepit, sintque pares in delicto, conditio possidentis est melior proinde qui dedit pecunias pro iniquo judicio non potest eas repetere: siquidem qui eas accipit est in possessione earundem. Ponit Glossa aliud exemplum de eo, qui usuras, quas solvit repetit, cùm sit in pari delicto *cap. quia frustra de usur.* Secundam partem hujus regulæ, quæ est, ut in pari causâ, potior sit conditio possidentis etiam explicat Glossa de beneficio, quod si eodem die duobus conferatur, uni à Pontifice, & alteri ab Episcopo, & ignoretur, quænam collatio fuerit prior, is præfertur, qui beneficium possidet, quia ambo sunt pares in causa; & conditio possidentis est potior *cap. si à sede de prebend. in 6.* 90

Hinc in judicio, quando testes utriusque partis videntur esse pares, & idonei, testes illius præferuntur, qui est in possessione *c. ex litteris de probat.* Hæcque regula procedit, sive possessor sit actor sive Reus. Hinc quando dicitur, quod in dubio Reus sit absolvendus, ita debet intelligi, nisi possessio faveat actori, ut notat Tiraquel. *de nobil. q. 17.* Imò valet etiam regula contra causam piam, & favorabilem: etenim post mortem Prælati si ignoretur, an bona relicta sint ex patrimonialibus, vel ecclesiasticis, eorum conditio est potior, qui in eorundem possessione reperiuntur, sive Clerici sint, sive laici; dummodo res prorsus ignoretur, ut quæstio resolvi non possit: quinimo valet etiam regula in quæstionibus tam facti, quàm juris. Habetur quæstio facti; quando non constat, num id, de quo quæritur, factum sit. Quæstio juris, quando constat, esse quidem factum, sed dubitatur, an jure, vel injuria, seu an contra, vel juxta jus. 91

Sexagesimasexta: *Cùm non stat per eum ad quem pertinet, quo minus conditio impleatur, haberi debet, perinde ac si impleta fuisset.* Hæc regula procedit præsertim in ultimis voluntatibus, & dispositione statuti, ut notat Decius, sed latius se 92

se extendere probat Glossa *ex Genes. 22.* ubi adfert Abrahæ factum, qui ne occideret filium suum, ut mandaverat Dominus, ab Angelo impeditus est, proinde eius meritum perfectum fuit, eique collatum prœmium, non secus ac si filium suum Isaacum immolâsset *cap. si quælibet 22. q. 2.* Juvat observare, aliud esse non imputari ad culpam; & alind conditionem haberi pro impleta. Primum dicitur in regula 41. superiùs explicata: secundum in præsenti regula: differunt enim ambæ regulæ, quia nonnunquam contingit, ut culpâ vacet omissio; non tamen ut inde ullum reportet omittens fructum; ut liquet in usu sacramentorum, si non serventur conditiones ad volorem necessariæ: quando verò conditio habetur pro impleta, omittens fructum reportat. Hinc valet valet hæc regula in iis, quæ ad salutem pertinent animarum, quia ut docet D. Augustinus *in Psal. 134. Deus cor quærit, cor inspicit intùs, testis est, judex est, approbator, adiutor, coronator, sufficit, ut offeras voluntatem.*

93 Imò procedit regula non solùm ad exceptionem; sed etiam actionem pariendam: siquidem ex vendito agi potest, quasi impleta esset venditio, si non stetit per eum, sed per emptorem, quò minùs adimpleretur *l. labeo ff. de contrah. empt.*

94 Sexagesimaseptima: *Quod alicui suo non licet nomine, nec alieno licebit.* Explicat hanc regulam Peckius dupliciter. Primò quòd alicui sub nomine suo proprio facere non licet, nec sub alieno nomine, scilicet per alium licebit. Secundò quod non licet alicui suo nomine, seu pro se ipso, neque alieno nomine, seu pro alio facere licet. Et hæc secunda explicatio communior est, in cujus confirmationem Glossa adfert exemplum de usura; si enim mihi non licet propria mea opera usuram exercere, nec mihi licebit eandem exercere per operam alterius *cap. sicut non dist. 46.* ubi etiam additur ratio: eò quia indecens sit crimen suum alienis commodis impendere. Extant plura alia exempla, ut si nomine meo non debeo album Prætoris corrumpere, neque nomine alieno, id mihi licitum erit *l. si quis id ff. de jurisd. omn. judic.*

95 Procedit autem regula non solùm de maleficiis, quæ si quis non potest nomine suo facere, nec poterit nomine alieno, eò quia maleficium semper sit illicitum: sed etiam procedit regula in contractibus, qui sine maleficio, seu peccato fieri possunt; cui enim non licet per leges civiles frumentum extraneo vendere; neque id licebit per alios. Si Prælatus ecclesiasticus bona ecclesiæ non potest per se alienare; neque per alios extante etiam prohibitione tantùm politica; temetsi hi contractus in se illiciti, & mali non sint. Hinc præsens regula prout versatur circa maleficia, ampliatione non gaudet, nec limitationem admittit, quia negativam prohibitionem contineat. Verùm quatenus de contractibus agit varias patitur limitationes, adeò ut non procedat, quando mea & alterius dispositio est diversa: vel quando boni desiderari solus alius, pro quo agitur, capax est: etenim Petro non licèt matrimonium contrahere cum sua sorore, vel consanguinea intra quartum gradum *c. non debet de consanguin. & affin.* potest nihilominus, ut Procurator contrahere nomine alieno, qui non sit consanguineus, nec affinis *c. fin. de procur. in 6.* Si Petro per alienum fundum non licet jumentum agere ob negatam servitutum; potest tamen nomine alieno, si servitutis jus habeat *l. si stipulatus fuero ff. de V.O.*

Sexagesimaoctava: *Potest quis per alium, quod potest facere per se ipsum.* Idque Glossa explicat exemplo, ex eo enim, quòd possit quis matrimonium inire per se ipsum, poterit etiam illud per Procuratorem contrahere Ex eo, quòd quis ob clerici percussionem incurrat excommunicationem, eandem incurrit si per alium clericum percutiat. Quia potest Petrus eleemosynam per se ipsum facere, potest etiam per alios eandem elargiri pauperibus. Valet regula tametsi conventum, aut statutum esset, ut propria manu effectus fieret, posset enim per alios idem effectus fieri, dummodo actus ab alio præstitus non cederet in præjudicium tertii, neque ita statutum esset, ut propria manu effectus fieret, eò quia ad hunc electa fuerit personæ industria; ut notat Felin. *ex c. licet ex quadam de test.* quapropter jussus à testatore propria sua manu tabulam pingere, non potest per alium eam pingere, eò quia testator elegit industriam personæ, seu pictoris: ratio est quia unus in arte pictoria magis excellit, quàm alius. Rursus quando nudum ministerium alicui committitur subdelegari non potest; quia in eo personæ industria electa est: & ita de cæteris, in quibus eligitur personæ industria; in his enim non valet regula ista. 96

Cæterum ampliatur regula, ut valeat, quamvis quis pro alio faciat; siquidem procurator constitutus ad negotia, potest suo loco alium substituere, & hic videtur substitutus ab ipso Domino *l. item eorum ff. quod cujusque univers. nomina.* Quinimò nonnunquam tenetur quis per alium agere, ne deroget dignitati personæ, vel quia sit ipse insufficiens ad id præstandum; vel ob delictum; vel periculum. Ne derogetur dignitati personæ in judicio non compareant nobiles, & illustres, qui per Procuratorem res suas agunt *l. quicunque C. de Procur.* Ob insufficientiam pupilli non agunt per se ipsos in judicio, sed per alios *cap. Pastoralis de jud.* ob periculum, excommunicatus non potest agere in judicio, sed potest per alium conveniri *c. intelleximus de jud.* Quinimo interdum per alios licet, quod alicui prohibitum est: etenim clericis specialiter prohibetur negotiatio, *cap. negotiationem dist. 88.* & tamen per alios, qui totam industriam præstent, negotiari possunt, & dare pecuniam suam in societatem Mercatorum; & inde suam portionem recipere. Fallit autem regula, si 97

certa

certa persona requiratur à lege pro forma actûs: in testamenti confectione, quam non licet alterius voluntati committere *l. si Sempronium ff. de hæred. instit. cap. cum tibi de testam.* In Tutore, Curatore, & Procuratore judiciali, qui antequam per alios possint agere contestanda priùs est lis ab iisdem *l. neque l. Procuratoribus l. de procur.* ut etiam in causis criminalibus, in quibus procurator non admittitur *l. penult. ff. de publ. judic.*

98 Sexagesimanona: *In malis promissis fidem non expedit observari.* Procedit hæc regula de promissionibus, quæ ex parte accipientis malitiam continent, ac turpitudinem, ut si usurarii, & Raptores præter jus extorqueant promissionem aliquam, vel stipulationem ad dandum, non debetur. Est enim hæc regula consentanea Theologiæ Christianæ, quia sicut in malis promissis, quorum objecta sunt ex se, & intrinsecè mala illicitum est fidem servare, eò quia ipsa observantia sit peccatum, quod nunquam est licitum: ita in promissis, quorum modus, & causa inductiva trahit secum peccatum; non est expediens, ut fides servetur, quia malum nunquam potest licitè fieri. Hinc Isidorus rectè monet, ut in malis promissis rescindamus fidem: in turpi voto mutemus decretum, quia impia est promissio, quæ scelere adimpletur.

99 Septuagesima: *In alternativis debitori est electio, & sufficit alterum adimpleri.* Quod debitoris sit electio, liquet, si quis enim in solutionem sui crediti exigat, à suo debitore florenos, vel aureos; debitoris est eligere alterutrum. Si testator frumentum, vel vinum legaverit, hæredi liberum est alterutrum dare; si bovem, vel equum quis debet, in eius arbitrio est bovem, vel equum prout ipsi magis placuerit dare: ratio est quia nisi in hisce alternativis electio permitteretur dibitori, voluntas offerentis nullum sortiretur effectum sublata optione inclusa in officio *l. cum quid ff. si cert. petat.* Alternativorum autem quatuor sunt genera, ad quæ cætera referuntur. Primum personarum, quando alternatio fit inter personas. Secundum rerum cùm inter plures res conceditur alternativa electio. Tertium locorum, quando inter diversa loca: & quartum temporum, cùm inter plura tempora conceditur terminus unus, vel alter. Ampliatur regula, ut destructa una parte alternationis, altera debitori contingat. Secundò ut facta electione licitum sit debitori variare pro ut ipsi magis libuerit *l. eum qui 138. §. 1. de V. O.* imò nec ipsa litis contestatio adimit hanc facultatem mutandi voluntatem; quinimò si per errorem debitor utrumque solverit, licitum est illi repetere, quod placuerit *l. penult. C. de condit. indeb.* Hinc in secunda parte hujus regulæ dicitur, sufficere alterum adimpleri, quia sic servatur proprietas, si quis enim dicat promitto tibi bovem, vel equum, & det bovem, non verò equũ servat suum promissum; quoad proprietatem verborum; quia promissor non promisit conjunctivè bovem, & equum simul, sed alterutrum disjunctivè.

Fallit tamen hæc regula in alternativis 100
personarum *l. 4. cap. de V. S.* ubi habetur, quòd quando plures in testamento nominantur non disjunctivè, sed copulativè sint numerandi, ut nemo fraudetur à commodo Testatoris. Præpositio enim disjuncta tunc desinit in copulativam. Secundò fallit, quando alternativa concipitur per particulam *seu*, quæ non tam distinguendi, quàm copulandi causâ videtur adjecta *l. si quis ita 32.* Verùm id in pluribus locum non habet; adeò ut ex adjunctis formandum sit judicium. Tertiò fallit, quando alternativa ponitur inter genus, & speciem; partem, & totum. Quarto etiam in alternativa legum *l. pen. V. quemadmodum C. de V. S.*
Ut etiam quando materia subjecta est finis. 101

Septuagesimaprima: *Qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum multò magis admittendus.* Glossa id explicat idoneo exemplo illius, qui legitimè præscribit is enim à possessione dejectus actionem habet, & quidem multo fortiùs, dum possidet exceptionem *cap. placuit §. potest. 16. q. 3.* Hinc habens dominium utile potest agere contra Dominum utili actione in rem; proinde exceptionem habet si ab eo conveniatur; ratio est, ut notat Peckius quia exceptio favorabilior est, quàm actio: ut etiam defensio, quàm impugnatio, ac propterea, magis necessaria *l. scientia ff. ad leg. Aquil.* Hinc cui licet quod est plus, scilicet agere; licèt etiam quod est minus; scilicet se defendere. Procedit regula non solùm de persona principali, sed etiam de procuratore ipsius, quia cum procurator datus sit ad agendum, ut notat Panormitanus ad *cap. accedens de procur.* per consequens videtur habere mandatum ad excipiendum, ac defendendum quinimò non admittitur procurator, nisi promittat se Dominum velle defendere, ac respondere, quando conventus fuerit, imò valet regula quamvis conceptio odiosa sit, dummodo
jus eidem suffragetur. 102

Septuagesimasecunda: *Qui facit, per alium, perinde est, ac si faciat per se ipsum* Differt hæc regula à præcedente 68. *Potest quis per alium, quod facere per se ipsum,* quia præsens regula concedit substitutionem, per quam utimur alienâ opera: & regula 68. nobis adscribit quod per alios facimus. Hinc in judiciis, si Procurator juret in animam Domini sui: perinde habetur juramentum, ac si ab ipso Domino emissum fuisset. Juvat observare, quod illud verbum *facit* licèt ex se referatur ad homines, quibus mandamus dicto, vel scripto, ut aliquid præstent: hic tamen extenditur etiam ad bruta; quibus utitur ad delictum aliquod perpetrandum: qui enim instigat molossos ad irruendum in hominem, eúmque discerpendum, dicitur hominem occidere; licèt homicidium committat per canes ad id instigatos *l. 1. §. si quadrup. paup. fecisse dicatur.* Extenditur regula, ut valeat, quamvis is, cui man-

mandatum est per se, vel per alium exequatur *l. si eo ff. quod vi, aut clam. c. Henricus Presb. de cler. pug. in duell.* Imo procedit etiam, licèt fines mandati excesserit is, cui mandatum fuit, dummodo longo temporis intervallo post mandatum effectus sequatur; quia quando certum tempus præscriptum non est, durare mandatum censetur usque ad tacitam, vel expressam revocationem: sunt etiam aliæ limitationes, quas refert Sylvester *V. mandatum.*

103 Septuagesimatertia: *Factum legitimè retractari non debet, licet casus postea eveniat, à quo non potuit inchoari.* Si enim Titius matrimonium contraxit, quando fuit sanæ mentis, si post contractum matrimonium decidat in amentiam, non propterea retractatur matrimonium *l. patre furioso ff. qui sunt sui vel alieni juris.* Hoc idem etiam procedit, si superveniat affinitas, vel cognatio spiritualis *c. penult. & ult. de eo qui cognovit consang.* Hinc nec vitiatur testamentum furiosi, qui cùm sibi constaret, illud condidit *l. is cui ff. de testam.* Pari pacto præsentatus ad ecclesiam à legitimo Patrono non removetur, quamvis patronus postea spolietur jure patronatûs *c. consultationibus de jure patron.* Valet regula etiam quoad id, quod ab actu illo legitimè facto dependet: quia sicut matrimonium legitimè contractum non irritatur per superveniens impedimentum, ratione cujus non potuisset inchoari: ita nec patria potestas cessat, nec commodum acquisitionis eorum, quæ filius acquirit: sed hæc omnia Patri manent, sicut priùs erant *l. furioso patre ff. de his qui sunt sui, vel alterius juris.*

104 Imò valet regula tametsi causa actus legitimè facti postea cesset per supervenientem casum, quia si post donationem, filii nascantur Donatori, non revocatur donatio, quæ antea fuerat legitimè facta *l. si unquam C. de revoc. don.* ut etiam si mater liberorum tutelam semel perdiderit, eò quia transierit ad secundas nuptias, non restituitur illi tutela, quamvis secundus maritus decedat, & ipsa vidua, sicut antea, fiat, *authent ut matri, & avia C. quando mulier offic. tut. fungatur.* Neque obstat, si dicas, legitimè electum ad Prælaturam ecclesiasticam si ante confirmationem orta lite de calumnia juret, & postea duas contrarias positiones oppositis objectionibus præstet, tanquam perjurum ab electione excludi, & à beneficio dejici *c. fin. de jurejur. in 6.* ex quo liquet, retractari, quod legitimè factum erat ex casu superveniente, à quo non poterat inchoari, quia si perjurium antecessisset eligi non potuisset. Nam contra est, quia in hoc casu non retractatur electio legitimè facta; sed propter perjurii crimen justè denegatur confirmatio, quæ quasi sigillum est electionis: siquidem sine confirmatione nullum effectum electio habet.

105 Septuagesimaquarta: *Quod alicui gratiosè conceditur, trahi non debet ab aliis in exemplum.* Ratio hujus regulæ est; quia privilegia, ut etiam dispensationes non conceduntur sine prævia discussione causæ, & quia quæ militant pro una persona, nil faciunt pro aliis, sequitur quòd judicium, & decisio superioris nonnisi ad præsentem casum respicere debeat, at illi tantùm satisfacere, qui hic, & nunc petit exemptionem. Non enim per concessionem privilegii constituitur commune jus, sed tantùm particulari singulare, quod propterea si favet uni, cui conceditur, non debet trahi ab aliis in exemplum. Tum quia à particulari ducta consequentia, juxta regulas dialecticæ claudicat, & nihil habet roboris.

Septuagesimaquinta: *Frustra sibi fidem* 106 *quis postulat ab eo servari, cui fidem à se præstitam servare recusat.* Ratio est, quia in omni contractu semper saltem tacitè intelligitur inclusa conditio, dummodo altera pars stet conditionibus contractui adjectis, & fidem servet; unde una parte non servante fidem, altera non tenetur ad eandem servandam. Glossa id exemplificat; quia sicut Vasallus tenetur fidelitatem Domino suo servare; ita Dominus vicissim Vasallo: hinc sicut vasallus privatur feudo ob infidelitatem commissam in Dominum: ita Dominus privatur superioritate; si enim Dominus velit Vasallum supprimere, Princeps eximit vasallum à jurisdictione Domini *cap. ne forma 22. q. 5.* generatim quoties una pars deficit à pacto inito, altera non tenetur ad pactum servandum, quia perit obligatio, quam contraxerat, eò quia altera pars contractui non stet *l. cum proponas C. de pact.* Imò id procedit, quamvis fides in minimo tantùm læsa fuit; ut si de solutione nummus desit, potest venditor rem venditam detinere *l. Jul. §. ferri ff. de act. empt.*

Septuagesimasexta: *Delictum personæ non* 107 *debet in detrimentum ecclesiæ redundare.* Procedit regula de omnibus constitutis in quocunque ecclesiastico gradu; ut declaravit Alexander III. *in cap. 2. de donat.* Hinc Episcopus, ut etiam quilibet alius Prælatus ecclesiasticus, cùm non sit Dominus; sed tantùm Ministrator rerum ecclesiasticarum: ideo potest quidem conditionem ecclesiæ meliorare; non verò deteriorem facere, unde *in d. cap.* quia Episcopus graves donationes ex rebus Episcopatûs fecerat, jubet Pontifex, eas revocari, ut invalidas de jure.

Aliud exemplum habetur in *cap. si Episcopum 16. q. 6.* ubi ex eo, quòd Episcopus ob gravissimum delictum privatus fuerit Episcopatu; non tamen bona ecclesiæ fuerunt ad fiscum devoluta, quia delictum personæ non obest ecclesiæ. Ex quo sequitur, quòd si Prælatus rem ecclesiæ malè alienaverit possit eam repetere, allegando errorem, ac propriam turpitudinem; idque tametsi juràsset, se non repetiturum rem illam, quia juramentum de re illicita non valet, nec ullam infert obligationem, ut notat Panormitanus in *c. si quis de reb. eccles. alien.*

Septuagesimaseptima: *Rationi convenit,* 108 *ut succedat in onere, qui substituitur in honore.* Est enim æquitati consonum, ut qui sentit commodum

modum ex re aliqua, sentiat etiam incommodum, quod ex illo sequitur. Hinc quia hæreditas *in ff. de legat præstand.* & *l. filius §. si legata* dicitur honor, ideo in substituto hærede erit quicquid commodi, & oneris ex illa potest obtingere; adeo ut qui succedit in hæreditate dicatur etiam succedere in oneribus eidem annexis, teneatúrque propterea solvere legata, & satisfacere obligationibus, quibus Testator gravabatur. Hinc ut notat Glossa filius patroni ecclesiæ, vel beneficii ex eo, quòd succedat in honore juris patronatûs, dicitur etiam succedere in onere defendendi ecclesiam *cap. filiis, & Nepotibus 16. q. 7.* quia honoris augmento cura itidem solicitudinis debet accrescere.

110 Septuagesimaoctava: *In argumentum trahi nequeunt, quæ propter necessitatem aliquando sunt concessa.* Sensus hujus regulæ est, ut ex iis, quæ propter necessitatem aliquando permittuntur, non debeat consequentia formari, sed potiùs quod pro necessitatis tempore statuitur cessante necessitate debet relinqui *cap. quod pro 41. cauf. 1. q. 1.* Hinc habere plures Episcopatus canones prohibent in Concilio Lateranensi sub Innocentio III. Concil. Trid. *sess. 7. cap. 2.* Et tamen præsertim in Germania conceduntur ecclesiasticis Principibus plures Episcopatus, ut contrà hæreticos defendere possint fidem catholicam; etiam armorum vi, si necessitas postulet. Matrimonium in tertio, & quarto gradu contrahi prohibetur ex Concil. Trid. *sess. 24. cap. 3. & sequent.* & tamen olim permittebatur; eò quia personarum numerum fuerit minor. Rursus bona ecclesiæ non est licitum alienare sive mobilia sint, *c. si quis de reb. ecclesi. alien.* Necessitas tamen pauperum excusat à peccato *c. aurum 12. q. 2.* Rursus in necessitate Pater potest filium vendere; non ita extra necessitatem *l. 1. & 2. C. de patribus qui filios suos distraxerunt*, id tamen non procedit de filio sacerdote, quia pater non potest vendere filium sacerdotem etiam urgente gravissima necessitate.

111 Hæc & alia id genus, quæ conceduntur ob necessitatem in argumentum trahi non possunt. Immò procedit regula etiam in utilitate evidente *c. fin. de eccles. ædific.* ut notat Innocentius *ad c. cum omnes de constit.* Imò quæ ob necessitatem aliquando conceduntur, non solùm nequeunt in argumentum trahi, verùm etiam cessante necessitate illicò desinunt, quæ necessitatis tempore valuerant *c. quod pro necessitate 1. q. 1. c. quod pro remedio ibid. q. 7.*

112 Septuagesimanona: *Nemo potest plus juris transferre in alium, quàm sibi competere dignoscatur.* Ratio hujus regulæ desumitur ex eo, quòd non possit quis dare, quod non habet, *c. quod autem de jure patronat.* Qui enim rem alienam possidet, quia nullum in ipsam habet dominium, si illam quocunque titulo det alteri, nil juris in ipsum transfertur, quia Donator, cùm non habuerit jus in illa; non potuit hoc jus in alterum transferre. Qui vendit rem alteri non potest in Emptorem transferre plus juris, quàm habuerit venditor: quâ ratione dominium eo modo transfertur in emptorem, quò fuerat in venditore. Procedit hæc regula, ita amplè, ut nemo cujuscunque sit dignitatis excipiatur; siquidem ad Imperatorem res cum suo onere venit, quamvis possit Imperator, si velit rem illam ab onere liberare.

Octogesima: *In toto partem non est dubium contineri*, ratio est perspicua, quia totum coalescit ex partibus, quæ propterea, ut constituentes debent contineri in constituto. Dynus hanc regulam explicat pluribus exemplis. Primò loquens de toto numerali ait: si me viginti interrogante, tu decem respondes, pro his decem obligatio contrahitur, eò quia in viginti includuntur decem. Secundò de toto integrali, qui possidet totam domum, dicitur etiam possidere fundamentum, tectum, & parietes, quia ex hisce domus construitur. Tertiò quoad totum universale si pereat species, pereunt etiam individua, quæ continentur in tali specie, quia sunt partes ejusdem. Quartò in moralibus, qui habet jus in toto, dicitur habere etiam jus in qualibet illius parte. Valet etiam regula in negativis, etenim prohibitus à toto censetur etiam à qualibet illius parte prohibitus: & exclusus à testamento non habet jus in ullam ejus partem. 113

Octogesimaprima: *In generali concessione non veniunt ea, quæ quis non esset verisimiliter in specie concessurus.* Idque procedit sive concessio jurata sit, sive non; ratio est, quia juramentũ non potest supplere defectum consensûs. Glossa ad id explicandum producit exemplum Episcopi, qui dedit Titio facultatem eligendi confessarium, quemcunque voluerit: is non censetur accipere, per hanc concessionem potestatem absolvendi Titium à casibus Episcopalibus *c. 2. de pœnit. & remiss.* quia potestas absolvendi à reservatis est quid speciale, quod Episcopus verisimiliter non concessisset. Hinc nec generalis commissio facta à Pontifice suo Legato extenditur ad causas fidei *c. frater noster 16. q. 1.* Rursus si pater concedat filio generalem administrationem peculii, non censetur dare filio facultatem, ut possit peculium donare, quia aliud est administrare, & aliud donare, hoc enim secundum est quid speciale, quod pater verisimiliter non concessisset *l. si filiusfamilias de donat.* 114

Glossa ad dignoscenda, quæ in specie non censentur concedenda ponit hanc regulam, & docet, id esse cognoscendum ex impossibili, inhumana, vel dura separatione, ut si petantur instrumenta propriæ artis, vel quæ ad affectionem pertinent, ac nobis sunt specialiter chara, ut uxor, filii, cognati, amici, hæc enim non videntur alteri concedenda, ut nec etiam quæ sunt contra jus commune, contra receptam consuetudinem, contra libertatem, vel jus acquisitum alteri: ut etiam omnia ea, ex quibus oritur grave incommodum, vel damnum irre- 115

irreparabile, & etiam ea, à quibus, vel ipsa natura videtur abhorrere, ut si daretur filio contra proprium patrem potestas exequendi; hæc enim, & alia id genus, ut evitentur, inspiciendum est, quod magis apparet verisimile, quia actus concedentis non extenditur ultra eius intentionem.

116 Cæterum hæc regula valet, tametsi generali concessioni adjecta sit clausula *motûs proprii*, quia verba generalia non sufficiunt ad tollenda jura specialia, ut notat Rebuff. *in prax.* 3. *n.* 9.

117 Neque obstat, si dicas, in generalibus specialia contineri *l. semper. ff. de regul. jur.* Nam contra est, quia species tantùm in potentia dicitur contineri in genere; non verò actu: & cum in præsenti considerentur actiones morales, non attenditur hæc inclusio: sed quid in gratuitis actionibus, & concessionibus includatur, quod nonnisi ex fine concedentis sumitur conjectura. Ut si moveatur quis boni specie ad largiendum, progreditur, quia in præsenti nil occurrit in contrarium, quo retardetur. Verùm quando descendimus ad particularia, talia se offerunt incommoda, ut nemo prudens aliter judicare possit, quàm ex intentione concedentis esse excludendum, quod incommodum adfert.

118 Octogesimasecunda: *Qui contra jura mercatur, bonam fidem præsumitur non habere.* Ratio est, quia quilibet tenetur actiones suas conformare publicis legibus, cùm ad hunc finem fuerint leges conditæ, ut essent normæ humanarum actionum; unde qui secùs agit, suspicionem ingerit animi perversi, proinde non præsumitur in bona fides, quia ut ait Apostolus ad *Roman.* 14. Quod non est ex fide peccatum est, & illud dicitur non esse ex fide, quod non est ex bona conscientia, hinc omne quod contra conscientiam agitur peccatum est, & ad gehennam ædificat, unde S. Augustinus in illud Apostoli *ad Roman.* 4. ait: omne quod aliter fit, quàm probatum sit, peccatum est. Hæc regula ampliatur ad omne jus naturale, positivum, sacrum, profanum, & ad statuta, & consuetudines; & si aliquis horum jurium prætendat ignorantiam; eidem onus incumbit probandi. Ad præscriptionem tamen, & usucapionem impediendum nil prodest ignorantia juris, vel error *l. namque ff. de usucap.*

119 Octogesimatertia: *Bona fides non patitur, ut semel exactum iterum exigatur.* Ratio est, quia obligatio ad solvendam rem alienam per ipsam solutionem statim extinguitur; unde illâ positâ, non tenetur, qui erat debitor iterum eam ponere, quia ponitur solutio ad extinguendum debitum, & cùm hoc fuerit extinctum per primam solutionem, non est, cur debeat poni secunda solutio, quia nihil extingueret debiti. Nec interest, quomodo facta sit solutio per se, vel per alium. Procedit regula, quòd nec ab alio possit exigi iterum, quod semel solutum est.

Octogesimaquarta: *Quod unâ via prohibetur alicui, ad id aliâ viâ non debet admitti.* 120
Siquidem in omni dispositione legum, intentio potiùs, quàm enunciatio attendi debet *l. scire ff. de leg.* unde cavetur per hanc regulam, ne quis in suum favorem trahens verba legis, quod uno modo non licèt, per alium nitatur consequi. Hinc quia Prælatus ante confirmationem suam non potest administrare res ecclesiæ, vel monasterii *c. avaritia* 5. *de elect. in* 6. si res easdem velit administrare, ut Procurator, vel ut œconomus id ei non permittitur, ne quod una via ei prohibetur ad id aliâ admittatur. Verùm hæc regula procedit quoad ea, quæ principaliter prohibentur; non verò quoad viam, modum, vel medium: etenim illegitimus non potest in Episcopum eligi, qui tamen postulari non prohibetur *c. innotuit* 20. *de elect.*

Neque huic regulæ obstat quod Clerico 121
non liceat de bonis ab ecclesia obtentis, testari, cui tamen permittitur donare de iisdem bonis inter vivos; quod etiam extenditur ad Religiosos professos, qui beneficia ecclesiastica obtinent, ut notat Barbosa *c. cæterum c per tuas de donat.* Nam contra est, quia Clericis beneficiatis jure communi prohibetur testamentum instituere de bonis ab ecclesia obtentis, non quod id per se & ex natura suâ malum sit, sed ne consanguineos suos, & cognatos de bonis, quæ distribuenda sunt pauperibus ex damnabili amore præsumant ditare. Vel prohibentur clerici testari de bonis ab ecclesia obtentis; quia talia bona non habent nomine proprio, sed alieno, quorum propterea sunt tantùm administratores; secus donationes moderatæ etiam respectu cognatorum ipsis permittuntur ex benigna quadam jurium interpretatione; & quia charitas ordinata incipit à se ipsa, & procedit immediatè ad eos, qui lateri nostro vinculo consanguinetatis adhærent, ut notat Barb. *in c. ad hæc de testam.*

Si dicas, Judicem de qua re non potest directè cognoscere, posse indirectè, & incidenter 122
judicare *c. penult. de restit. in integ.* proinde unâ viâ admitti, quod aliâ prohibetur. Resp. hoc esse beneficium juris concessum ex necessitate, ne continentia causæ dividatur, & coram diversis judicibus idem Actor litigare compellatur, cùm inutili sumptuum jacturâ, suóque notabili damno. Ob hanc rationem omissis etiam intermediis tribunalibus, supremum adire licèt, ut notat Andreas Gaillus *lib.* 1. *obser.* 32. *n.* 1. & Menochius *lib.* 4. *de præsumpt. præsumpt.* 189. *n.* 22.

Octogesimaquinta: *Contractus ex conventione legem accipere dignoscuntur.* Sumitur 123
hic lex pro forma contractûs, quia hic ex conventione contrahentium formatur, vel variatur, quia contractus totaliter dependet ex conventione partium, quâ ratione voluntas contrahentium dicitur dare esse contractui *l. Juris gentium* §. *quod ff. de leg.* & ratio etiam assignatur, quia quilibet rei suæ est moderatur,

&

& arbiter, proinde pôteſt de ipſa diſponere, prout ipſi magis placuerit *l. in re C. mandatis:* unde poſſunt contrahentes apponere contractui quamcunque conditionem prout ipſis magis placuerit, dummodo non ſit conditio turpis, repugnans juri, vel impoſſibilis, quia tunc conditio contractum inficeret, & invalidum conſtitueret. Hinc quamvis depoſitarius ex natura contractus ſolùm teneatur de dolo, & lata culpa, quæ dicitur dolus præſumptus *l. 1. §. quod Nerva ff. depoſiti:* nihilominus ſi paciſcentes ſimul conveniant etiam de culpa leviſſima obligatio ex illa oritur, eò quia contractus ex conventione contrahentium legem, ſeu formam accipit.

124 Immò procedit regula, ſive conventio exprimatur in ipſo contractu, ſive ſtatim poſt contractum initum adjiciatur *l. Lecta ff. ſi cert. petat.* Immò procedit quamvis rei natura videatur alterari. Etenim quamvis res corporalis ex natura ſua ſit dividua; poſſitque in plures partes ſemper dividi; ex paciſcentium tamen conventione poteſt fieri individua, non quidem phyſicè, quia res corporea eſt ſemper phyſicè dividua; ſed moraliter in ordine ad jus quod in illa conſtituitur *l. ſtipulationes non divid. ff. de V.O.* Præterea contractus emptionis talis eſt naturæ, ut venditor de evictione teneatur, & nihilominus ſi contrahentes de contrario conveniant; nullam contrahit venditor obligationem de evictione *l. non dubitatur C. de vict. l. ſi in evenditione ff. eod.*

125 Juvat obſervare, quòd quando contractus in hac regula dicitur ex conventione legem accipere intelligendum eſt de lege, ſeu forma accidentali, & contingente; non verò de forma ſubſtantiali, quia hæc dependet à lege, ſeu ipſo jure, & ſemel lata non eſt ampliùs mutationi obnoxia, cum non ſubſit ampliùs ipſius legiſlatoris voluntati, niſi lex ipſa ob bonum commune mutetur: ſecus forma accidentalis dependet à voluntate paciſcentium, variiſque occurrentibus circumſtantiis. Hinc contractus emptionis, & venditionis forma ſubſtantialis eſt, ut pro re vendita exhibeatur pretium ab emptore: quando verò, & quibus conditionibus ſit pretium exhibendum; id eſt adventitium, ac variabile; proinde mutationi obnoxium, & dependet à voluntate contrahentium: & quoad hanc formam accidentalem dicitur contractus ex conventione contrahentium legem accipere.

126 Octogeſimaſexta: *Damnum quod quis ſua culpa ſentit, ſibi debet, non aliis imputare.* Cùm enim ſit ipſe ſui damni Author, non poteſt conqueri niſi de ſe ipſo, cùm nullus alius tale damnum ei intulerit; hinc Ulpianus rectè dixit legis auxilio indignum eſſe eum, qui ſe ultro coniecit in neceſſitatem *l. ſi fidejuſſor §. 1. ff. qui ſatisdare cogantur.* Valet hæc regula in contractibus: hinc ſervorum, quos ſine delectu admiſerunt, coguntur Domini damnum præſtare *l. videamus ff. locati* etiam in teſtamentis *l. fin. c. de jure de liber.* ubi redarguitur ſtultitiæ, qui damnoſam hæreditatem absque inventario ſuſcepit, quia debuiſſet antea perveſtigare, quænam ſit hæreditas à ſe ſuſcipienda. Valet itidem in judiciis, adeò ut qui re minus diligenter examinata cum alia via eam conſequi poſſet, nihilominus maluit in judicio litigare; ſi cauſa cadat, & in expenſas condemnetur, damnum hoc debet ſibi ſoli imputare *l. 1. c. de edend. l. 1. ff. eod. tit.* Immo procedit etiam in pœnis; adeò ut Procurator pœnam, quam ex ſuo delicto paſſus eſt, non debeat repetere *l. qui proprio ff. item §. de Procurat.* hinc etiam fidejuſſor, ſi ſemel ſolverit uſuras, ad quas non tenebatur, eas à debitore non recuperat. Et ampliatur regula, ut procedat, quamvis nullus dolus, aut delictum commiſſum ſit; hinc qui in fluminis ripa molendinum exſtruit, vel domum, ſi aquarum impetu deſtruatur molendinum, vel domus conſtructa, ſibi debet dominus imputare, qui firmius ſolum non elegit pro domo exſtruenda.

Videtur tamen contra hanc regulam poſſe objici; quia ſi pro culpa ſua filius ad pecuniarum pœnam damnetur, pro eo poteſt ejus pater conveniri, ut notat Baldus ad *l. ſi filiusfamilias c. ne filius pro patre.* Sed contra, quia parens, & filius in jure numerantur pro una eademque perſona *l. fin. c. de impub. & aliis ſubſtit.* proinde pater in mulcta pecuniaria convenitur pro filio, ut ipſe ſolvat. Tum quia bona patris ad filium derivantur, cùm hic ſuccedat in bona patris, proinde ex eo, quod ſolvat pater, id cedit in damnum filii, qui propterea dicitur, & ipſe ſolvere mulctam pecuniariam. 127

Octogeſimaſeptima: *Infamibus non pateant portæ dignitatum.* Quemadmodum bona fama eſt ſtatus illæſæ dignitatis, legibus, ac moribus: ita mala fama, ſeu infamia eſt læſio ejusdem dignitatis, adeò ut infamis dicatur, qui legibus, moribus in ſuis ſe non conformat operationibus; ſed ea operatur, quæ legibus ſunt contraria, & bonis moribus diſſona; eſt autem infamia alia juris, alia facti; illa dicitur, quæ irrogatur per judicis ſententiam in his caſibus, in quibus jure definitur, quòd condemnatus ſit infamis, cujusmodi ſunt condemnati de furto, rapina, lenocinio, uſura, *l. 1. ff. de his qui notantur infam.* Infamia facti, ut ait Dynus eſt, quæ gravat opinionem apud probos, & graves viros, ut cum alicujus pudor, vel per increpationem judicis extra cauſæ cognitionem oneratur, vel notatione parentis in teſtamento perſtringitur *l. ob hæc verba ff. de his qui notant. infamia.* Quilibet igitur infamis ſive juris, ſive facti arcendus eſt per hanc regulam à dignitatibus; adeò ut non poſſit promoveri ad illas, nec ad honores, & hæc excluſio vel habetur ipſo facto, vel per ſententiam judicis. 128

Immò non ſolùm à dignitatibus, ſed etiam à beneficiis, ordinibus ſacris arcentur infames, idque ob indecentiam; ex qua oritur in animis hominum vilis æſtimatio, & contem- 129

temptus, ratione cujus non decet, infamem promoveri ad dignitates, & honores: alioquin cùm persona communicet dignitati nitorem si sit persona conspicua; adeò ut eadem dignitas pluris fiat in viro Principe, quàm plebeo, & in viro doctissimo, quàm rudi, ideo dignitas infami collata quodammodo infamaretur à persona, cui fuit collata, ut notat Covarruvias in *c. quamvis pactum p.* 1. §. 7. Barbosa in *c. accedens de purg. can.* Idque ampliatur, ut infamia maneat, etiam sublatâ causâ, vel peractâ pœnitentiâ de patrato crimine. Hinc licèt Judæus per susceptionem Baptismi Christianus fiat: nihilominus repellitur à testimonio ferendo in casu, quo ante baptismum testis esse non poterat, ut notat Felinus in *c. eam de rescript.* Eodem pacto delinquens, qui pœnitentia culpam diluit, quamvis pœnitentiam egerit; adhuc infamiâ notatus manet, nec admittitur, ut integer & idoneus ad testimonium in causa criminis ferendum *c. testimonium 54. de testib.* Id tamen limitatur nisi adsint alii, qui possint testimonium ferre, vel res naturâ suâ sit difficilis probationis, ut notat Barbosa in *d. c. testimonium 54. de test.*

230 Octogesimaoctava & ultima: *Certum est, quod is committit in legem, qui legis verba complectens contra legis nititur voluntatem.* Quatuor à Dyno assignantur modi, quibus contra hanc regulam peccatur, fraude legibus facta. Primò per declinationem à re in rem. Secundò à persona ad personam. Tertiò à contractu, ad contractum. Quartò à contractu ad eundem contractum, sed non eodem modo; adeò ut videatur alius contractus. Exemplum à re in rem habetur, ne pro pecunia, quæ prohibetur, frumentum, aut vinum filiofamilias mutuò detur. Exemplum à persona ad personam habetur in marito vendente uxori suæ rem nullo pretio exacto. Exemplum à contractu ad contractum habetur in eo qui cùm testari non possit simulat se inter vivos alienare accepta quidem, sed mox reddita pecunia. A contractu ad eundem contractum si mulier, quæ S.C. Vellejani beneficio contra fidejussorum juvatur; fingitur directè ac propriè non accessoria sed principali obligatione, se obligâsse *l. quamvis §. eum esse. S.C. Vellejan.* Dicitur contra legis voluntatem niti, qui legis verba complectitur, quando lex est obscura, ac ejus sensus ambiguus. Oritur autem obscuritas in lege, vel ex verborum inopia, vel ex vario, improviso eventu. Tametsi res persæpe nota sit, non tamen ita verbis exponitur, ut non possit quis errare in ejus intelligentia, ac propterea niti contra voluntatem legis. Eventus itidem quia certis limitibus non continentur non sigillatim per se, sed generatim, & confusè menti observantur. Exemplum potest peti ex eo, quod jus prohibuerit, ne Clericus beneficiatus ex bonis ecclesiæ suos locupletet consanguineos ex Concil. Tridentin. *Sess. 25. de reform. c. 1.* Petrus bona, quæ immediatè suis non potest consanguineis dare relinquit Paulo consanguineo ea conditione, & lege, ut Paulus postea eadem bona donet consanguineis Petri. Non est legis mens ut hoc pacto bona ecclesiæ dentur consanguineis, quia lex prohibet directè, & indirectè immediatè, vel mediatè, ne bona ecclesiæ dentur consanguineis. Unde qui ita legem interpretatur, ut mediatè, seu mediante non consanguineo possit bona ecclesiæ dare consanguineis nititur contra legis voluntatem, cujus verba detorquet in sensum improprium, non enim tunc habetur legis interpretatio, nec legis mens, sed mentis parum rectæ illusoria calliditas. Extenditur hæc regula etiam ad statuta, & decreta futura, ut si quis domum suam sciret brevi addicendam fisco, eandem homini ignaro venderet: dolosa enim esset venditio, & venditor contra legis voluntatem diceretur niti.

FINIS.

Quinti Tomi, & Totius Iuris Canonici.

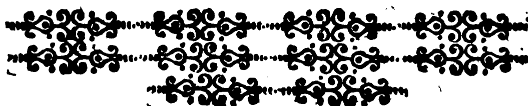

INDEX

INDEX
RERUM NOTABILIUM

Quæ in hoc quinto Tomo Decretalium Pontificiarum continentur,
Prior numerus Paginam indicat. Secundus est Marginalis.

Aposta-

C.

Causæ

Con-

Con-

Fœ-

G.

H.

Hæ-

In-

Mortui

N.

Ob-

O.

Q.

Quæ.

Re-

Sub-

Vena-

Usuræ

FINIS.